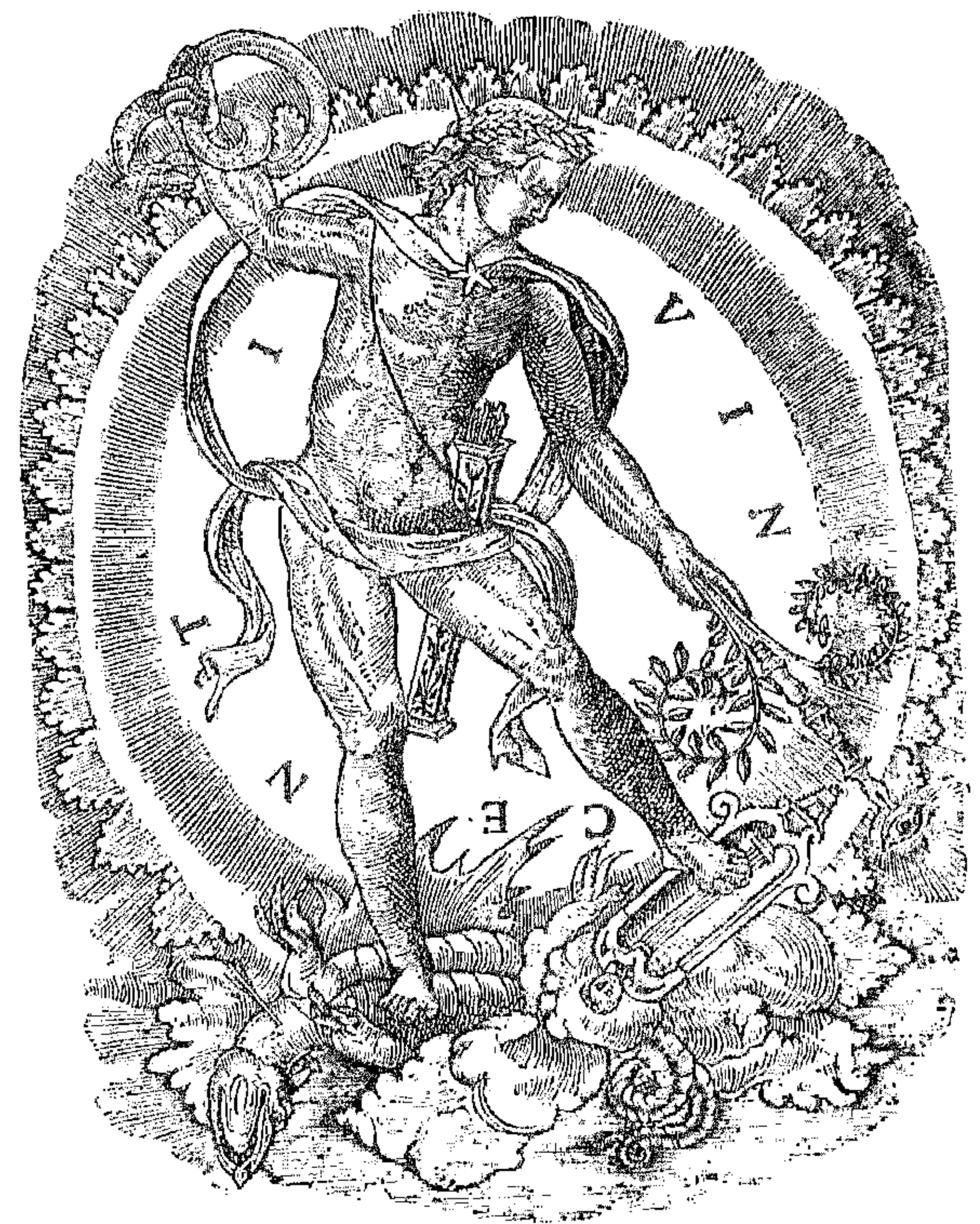

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34

ARISTOTELIS
STAGIRITAE
OPERV M

Tomus Secundus.

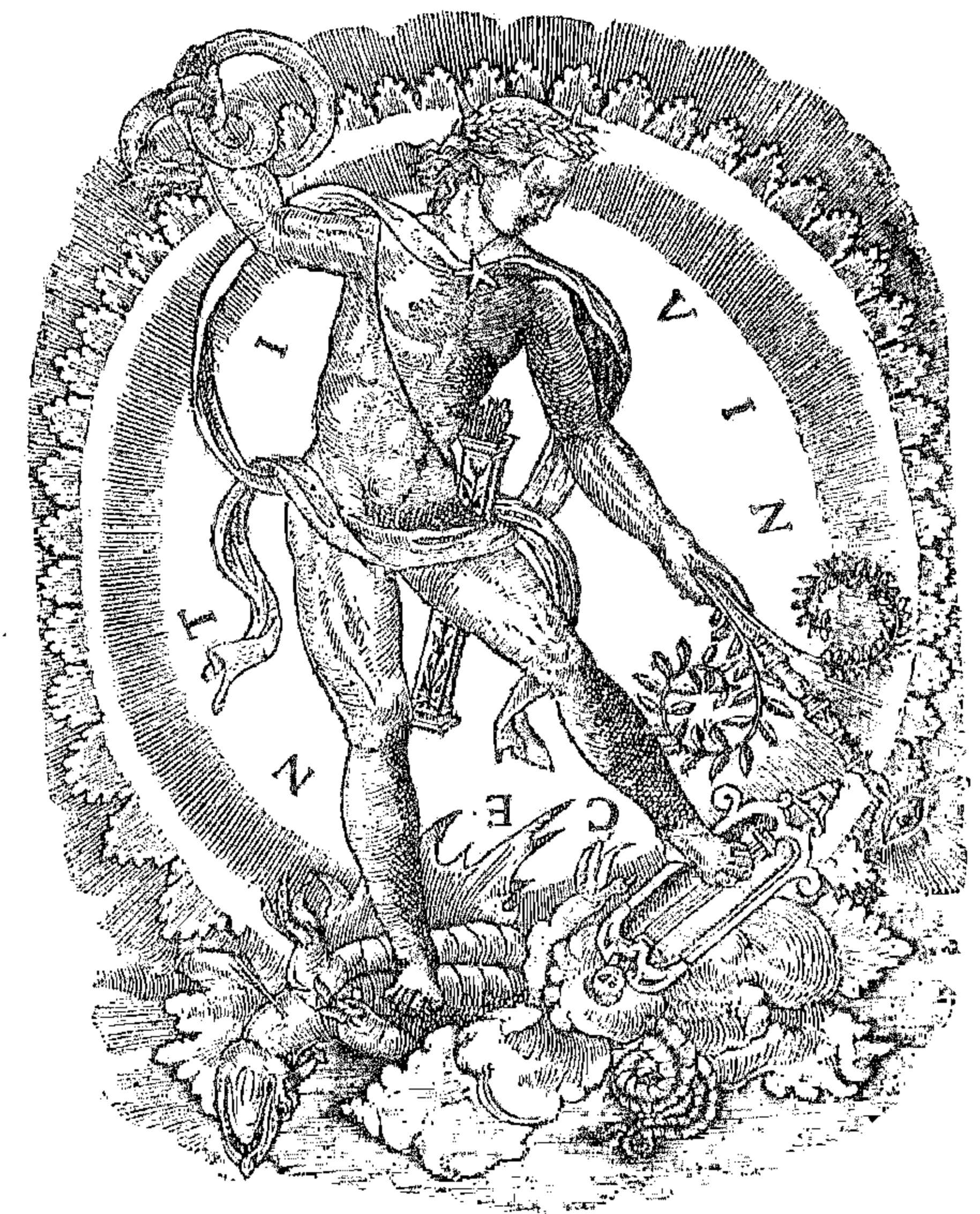

2 452 48
1711
MADE IN AUSTRIA

L V G D V N I,
Apud Antonium Vincentium,

ARISTOTELIS
STAGIRITAE
OPERV M

Tomus Secundus.

L V G D V N I,
Apud Antonium Vincentium.

THEODORIGAZAE
THESSALONICENSIS, IN
LIBROS ARISTOTELIS DE
ANIMALIBVS, AD SIXTVM
QVARTVM PONTIFICEM
MAXIMVM, PRAE-
FATIO.

YCVRGVM Lacedaemonium, qui leges ciuibus suis constituit, reprehendunt nonnulli, Pontifex summe Sixte quarte, quod ita tulerit leges, vt belli potius, quam pacis, rationem habuisse videretur. Numam verò Pompilium regem Romanum laudant maiorem in modum, quod pacis adeò studiosus fuerit, vt nulla causa moueri ad bellum pateretur. Quorum sententiam etsi alias probo, vt debeo (nihil enim pace commodius, nihil sanctius) tamen cum vita hominum ita ferat, vt bella vitari interdum nequeant, sic cenfeo praesumendum, consulendumque, vt & bellum interdum sit suscipiendum, si res vrget: & pax seruanda sit semper, si fieri potest: nec belli ratio vnquam probanda sit, nisi vt demum rebus compositis, quieto, tranquillòque animo viuamus. Non enim ad pugnam & homicidia, non ad discordias, & bella nati sumus, sed ad concordiam, & humanitatem. Itaque principis institutum, atque officium id esse reor, vt pacem summa opera perat, seruet, & colat. Quod cum Romanos pontifices ferè omnes fecisse quoad potuerint, intelligam, laudo illorum animum, quod neque ab instituto Naturæ bonæ recesserint, & præceptum auctoris diuini seruarint, quod sapientissimè pacem conciliarint, & commendarint. Sed usum nonnullorum ausum reprehendere. Pace enim, quæ uti debuerant ad literarum, & artium bonarum studia, & virtutum officia, illi quidem ad voluptates parum honestas abusi sunt. Quod cum omni hominum ordini sit turpe, tum pontificis personæ turpissimum est. Fuerunt tamen & qui rectè pace vterentur, & pontificatum magna cum laude gererent, quibus te similem video planè succelsisse: præstas enim doctrina, & moribus. Quo fit, vt nomen tuum immortalitati mandandum censeas, studio potius literarum, quæ nunquam pereunt, quam vel adificiorum, quæ breui tempore delentur, vel thesauri gemmarum, & auri, cuius hæredes inimici plerunquè succedunt: utque voluptates, quæ animi lumen extinguunt, respuas, vnâque literarum voluptatem, quæ animum illustrare potest, expetas, atque in ea requiescas. Itaque omnes pontificem talem habuisse letamur, & quisque siue ciuis, siue peregrinus; studet pro viribus rem afferre, qua & virtutum tuarum laudem, & animi tui voluptatem augeat. Quem enim ob eius merita non solum veneramur, & obseruamus, sed etiam perinde ac patrem amamus; ei perlibenter opera studiorum nostrorum dedicanda putamus. Alij igitur alia: ego tibi libros Aristotelis philosophi, quos de natura animalium scripserat, conuertere in Latinum sermonem volui, existimans rem tibi gratam me facturum, si hi libri Latinis literis mea industria mandarentur, & cultius, atque integrius, quam actum ab alijs

adhuc est, exponerentur. Videbam per multa errasse interpretes, tum imperitia linguæ, tum Aristotelicæ disciplinæ incitia. Itaque officium esse putavi, ut si quid facultatis in me esset, qua præstare hæc possem meliora, rem aggrederer, & pro viribus dignius quicquam efficere conarer. Laboravi equidem hæc in re vehementer, quoniam nihil adiumenti ab iis, qui eadem interpretari voluerunt, capere poteram. Aut enim Græcè illi dixerunt, quæ Latinè audire homines Latini desiderant: aut rerum aliarum nomina aliis improprie tribuerunt, aut noua ipsi ineptè finxerunt. Sententiam verò authoris passim adeò deprauerunt, ut argumento quidem interpretationis eorum nemo tam indoctus sit, qui non rectius iudicare de rebus Naturæ, quàm Aristoteles posse videatur. Locutionis etiam genus ne tale quidem, quod legi posset, non modò non Aristotelis eloquentia dignum, adhibere potuerunt. Quòd si quid præ sua facillima cognitione peruerti ab omni veritate non potuit, id etiam propter incultum, horridum, & ineptum sermonem interpretis vix intelligi potest. Afferrem hoc loco scripta illorum interpretum, errorèsq; singulatim enumerando reprehenderem, nisi longior essem in re non dubia, præsertim apud te, princeps doctissimè, qui ut antè doctor pro tuo singulari iudicio semper damnasti illorum interpretationem, melioremque desiderasti: sic nunc factus princeps, accuratius agis, ut hæc aliquando explanentur, & vnà cum sui authoris sententia lucem Latine linguæ recipiant. Vtinam tantum facultatis in me esset, princeps sapientissime, ut hoc meum interpretandi genus, esse optimum illud, quod quaris, confirmare possem. Sed quoniam hoc plus est, quàm ut vel homo modestus de se polliceri debeat, vel meæ vires attingere possint, nihil ego tale de me: illud verò dicere licet, hanc esse omnibus, quæ adhuc factæ sunt, horum librorum interpretationem, & philosophis ad eloquendum commodiorem, & eloquentibus ad disputandum vtiliorem, & vtrisque ad Aristotelis sensum percipiendum aptiorem. Nec acta equidem egi, sed à malè conuersis primus ego Latinis hominibus aperui, quæ his libris Aristoteles scripserat. Sed illuc redeo. Me plurimum elaborasse in his libris interpretandis fateor, cum nihil à primis interpretibus illis iuuari possem, sed omnia ex codicibus veterum authorum petere necesse haberem, lectione longa, notationeque varia, Plinium, Cornelium, Columellam, Varronem, Catonem, M. Tullium, Apuleium, Gellium, Senecam, complures alios linguæ Latine authores euoluere diligentius oportuit, quorum libros vel semel accuratè legisse laboriosum est, nedum ad vsum interpretandi accommodasse. Non enim ita vsum verborum accipit interpres, ut suo arbitratu rem disponat, mandetque elocutioni: sed totidem ferè verbis sensus alienos accommodatè exprimere cogitur, quod perdifficile est. Accedit ad hæc altera causa laboris, quòd exemplaria Græca, libros hos de animalibus dico, mendosa admodum habemus, vel librariorum culpa, vel eo casu, quem apud Strabonem geographum legimus. In his enim emendandis elaborare interpres sine dubio debet, ne ipse errasse in conuertendo videatur. Ita enim plerique iudicant, ut si quid bene ab interprete dicitur, id authori operis tribuant: si quid malè, id interpreti vitio ascribant. De iis interpretibus loquor, qui non minus laudis mereantur in conuertendis aliorum libris, quàm illi, qui eos magna cum laude ediderunt: non de iis, qui & sibi, & authori, quem interpretantur, dedecus pariunt. Quid autem? cum vel ipsa Latina exemplaria, quorum ope iuuari nitimur, non minus sunt emendan-

da, quàm Græca. Quæ enim utilitas librorum Plinij satis interpreti afferretur, nisi emendarentur, & corrigerentur? Iam ante ætatem nostram seculis multis iacuit inutile opus eius authoris, quod de historia naturali inscribitur, scilicet propter innumeros librariorum errores. Quauis enim autoritate, tum scriptoris, tum rerum scriptarum pereretur, & à pluribus scriberetur, tamen legi ne à doctissimis quidem viris poterat, vsque adeo mendosum, corruptumque habebatur. Caruerunt certè diu Latini homines magno fructu eorum librorum: quantum nunc doctrina insigni, singularique industria Ioannis Andrea præfulis Halerensis, facilis facta est & lectio eorum librorum, & imitatio: hic enim primus hos libros emandauit, atque vtilis reddidit. Quod munus, si in cæteris quoque libris corrigendis hic subiisset, labor sanè aut nullus, aut longè minor scriptorum interpretibus relinqueretur. Sed quoniam hunc virum alia munera tui felicissimi principatus, & Reipub. à literarum studiis priuatis diuerterint, accidit res cuique proculdubio difficilior. Mihi autem vel illa difficultas laborem accumulatur, quæ non ad eos interpretes spectat, qui res difficiles Græcè dicant, faciles verò Latinis verbis improprie peruertant, sed ad eos, qui ne ea quidem inconsiderata relinquunt, quæ antiqui authores negligentia quadam non facile excusanda prætermiserunt: qualis quæstio de Thoe quadrupede, & Panthera, de Dasypode, de Lynce, de aliis plerisque occurrit. Sed an ego dignum quicquam vel meo tanto labore, vel tuo desiderio efficere potuerim, tu mihi eris & iudex, & censor. Fuit quidem studium mihi certandi, non cum interpretibus illis, quos vincere nullum negotium est, sed cum Aristotele ipso, ut libros, quos ille Alexandro regi suo principi non minori industria quàm doctrina conscripserat, hos ego tibi principi meo Latinos redderem non deteriores: sed an effecerim quod mihi statueram, tu videris. Habes verò in hoc codice libros duodeviginti: scilicet nouem de historia animalium, quatuor de partibus, quinque de generatione. Historia primum obtinet locum, atque ut nomen ipsum significat, expositionem continet rei, quod est, siue ut sit: quod scholæ philosophorum nostræ ætatis, quia est, dicere solent. Mox libri de partibus, ac de generatione, causam cur ita sit, declarant. alteri finalem præcipuè, alteri agentem. Cum enim rem, cuius causam reddere volumus, exploratam cognitione quod est, habere debeamus, rectè & scribitur historia animalium, & præcedit in edocendis causis, vnde nam, aut quem ad finem, siue cuius gratia condita quæque sunt à Natura, præcipuè, inquam, finalem, agentemque causam. Nam obiter quidem materialis quoque passim pro rei desiderio exponitur, ut simul aut necessitatis, notæque melioris ratio declaretur: aut ex quo, vndeque consistant quæque, demonstretur. Sed quanquam libris nouem interpretatio hæc historiarum consummatur, tamen qui nonus in exemplari Græco continetur, hunc ego septimum collocaui: nec id temerè factum existimo. Agitur enim in eo de hominis generatione: quam rem Aristoteles continuo à generatione cæterorum animalium pollicetur explicaturum. Itaque cum quinto, & sexto libro cæterorum animalium generationem exposuisset, nulli dubio esse debet, quin ille septimum hunc collocarit. Sed Appellicon Teius, de quo Strabo plura, ut alia permulta in exscribendis Aristotelicis libris deprauauit, sic id permutasse videtur, existimans vltimum esse totius historiarum collocandum: quoniam cum Aristoteles agere de generatione inciperet, vltimo loco de homine dicturum pollicitus est. At ille non vltimo totius historiarum dixit, sed eius loci, quem de generatione tractaret. Quod patet ex iis, quæ in sexto, qui secundus de generatione est, locum cum absolvens,

scribit. Sequitur, inquit, ut pari modo de iis, quæ in terrestrium genere animal pariunt, atque etiam de homine differamus. Tertius igitur hic à primo de generatione collocandus est: quo fit, ut idem septimus totius ordinis historiarum habeatur. Sunt etiam exemplaria tum Græca, tum verò Latina, quæ habeant fragmentum quoddam historiis additum: sed id causas quasdam materiales, agentisque generationis humanæ exponit, non historiam complectitur: itaque non inter historiarum libros hoc ego ponendum duxi: sed si collocandum videri est, libris de generatione, meo quidem iudicio, coniungendum est. Inspicere singulos hos libros, ac legere velis, summe Princeps, quoad tuæ occupationes patientur: ut & re explorata iudicare, & si quid voluptatis est in legendis Naturæ operibus, oblectari possis. Non enim me offensurum tuas aures puto, quanquam non Græco mihi patrio, sed peregrino utor sermone. Non quod ab interprete dicitur, id ex Græco exemplari intelligere desiderabis. Ipsa Latina oratio sensum Aristotelis ita explicabit, ut minimè Græcam desideres. Nihil miscet, nihil inculcat, nominat vñ veterum probatissimorum authorum genera animalium. Si quid noui imponit, ita inserit, ut familiare, cognatumque id quoque videri possit. Si quid Græcè appellat, id non durum occurrit: aut enim vsitatum, & ut ita dixerim, vagum Latinis est: quale est nomen Delphini, Cameli, Elephantis, Crocodili, Ichneumonis, Aspидis, Salamandræ, & reliquorum generis eiusdem: aut ita sonat, ut non minus Latinum esse, quàm Græcum videatur. Cur enim Tetricem auem, aut Crecem aut Clerum, non eodem hoc nomine vocem, si non comperio Latinum, cum, quasi Latinum sit, ita congruat? Quis Latæcem ambiguum illam belluam, aut Balerum, fluuiatilem piscem ita nominans, peregrinum sonare videbitur? Nec verò contemnendum vulgus interdum est, si quid nondum à literarum professoribus nuncupatum, suo ipsum nomine appellat: ut Brucum genus locustæ terrestris, quod Græci Attelabum vocant: aut Marram genus mustellæ rusticæ, quod Græci Ictida dicunt, quanuis plura eius genera sint. Nec temerè actum dixerim, si quis Vierræ nomine ea complectitur: planius enim ita docebimus, si id Martam, aut Vierram vocemus: Mustellæ autem nomen in eo tantum remaneat, quod Græci Galem appellant. eodemque modo, si locustæ illius terrestris alterum genus Locustam, alterum Brucum nuncupemus. Sed enim sufficit lingua Latina singulis Græcæ orationis, siue vocabulis, siue sententiis: quanquam nonnulli, quæ Latine exprimere nequeunt, hæc inopiæ linguæ tribuunt Latina, suamque pauperiem vitio dare linguæ locupletissimæ audent: quos satis cõuinci à M. Tullio puto, cum ille linguam Romanam ne copia quidem verborum à Græca superari autemet. Exclamat ille aliquantulum quidem importunè: O inopem interdum linguam Græcam, sed non sine causa, quando nonnulli ita contendunt, ut Græcis nihil deesse, Latinis per multa desiderari pronuntient. Sed de his hæc teneamus; Aristotelis verò laudem, quanuis mos interpretum sit, eum, quem interpretantur, authorem, vberius laudare, tamen si latius persequar, vereor ne mihi idem obiciatur, quod illi, qui apud Lacedæmonios de Herculis laudibus agere voluit: Quis Herculem vituperet; aut minus bene de eo sentiat? Quis illum non inter deos immortales enumeret, colat, obseruet, ut tu laudare velis? Lacedæmonij subdiderunt. Tanta est enim Aristotelis existimatio, tanta autoritas iam apud omnes mortales, ut frustra quis prædicet, quo ingenio, qua doctrina hic fuerit, quo artificio rem quancunque explicandam sibi statuerit, tractet: quanta vis in hoc differendi, quanta in cognoscendis, exponendisque rebus diligentia. Hunc &

Latij

In libros de Animalibus Præfatio.

Latij decus M. Tullius ita laudat, ut excepto Platone, facile philosophorum principem appellet. Excipit ille quem amat, laudat verò quem doctissimum esse iudicat. Mihi hæc facio. Librorum, quos interpretatus sum, fructum, quantus sit, explicasse quoad possum, & locus hic patitur, non ab re fuerit fortasse. Omnis enim philosophandi ratio naturalis, vbi à primis illis Naturæ initiis, materiam dico, formam, finem, agens, & motum (ut ita loquar) emerferit, hic versatur, ac diutissime immoratur, hic suas vires exercet, atque multiplicem, variam, & admirabilem rerum constitutionem amplissime explicat. Persequitur ordine discrimina omnia, quibus Natura suas animantes differre inter se voluit: colligit summa genera, reliqua singillatim exponit: paritur in species genera, & singula, quæ circiter quingenta numero in his continentur libris, describit: pergit quæque explanans, quemadmodum oriantur, siue terrestria, siue aquatica: quibusnam consent membris; quibus vescantur alimentis, quibus afficiantur rebus, quibus moribus prædita sint, quantum viuendi spatium datum cuique est, quanta corporis magnitudo, quod maximum est, quod minimum est: quæ forma, quis color, quæ vox, quæ ingenia, quæ officia: denique nihil omittit, quod in animalium genere Natura gignat, alat, auget, & tueatur. Quæ omnia eò spectant, ut (quod sanctissimus quoque author ille, quem Deus sibi veluti suppellectilem quandam pretiosam elegerat, admonet) ex iis, quæ à Natura proueniunt, Deum immortalem, ex quo ipsa pendet Natura, intelligamus, admiremur, atque colamus: quare nihil pulchrius nihil grauius, nihil dignius homini esse potest. Tantis fructus horum librorum est. Nec audiendi sunt, qui inquirunt: Multa Aristoteles de Musca, de Apicula, de Vermiculo: pauca de Deo. Per multa enim de Deo tractat, qui doctrina rerum conditarum exquisitissima, conditorem ipsam declarat. Nec verò musca, nec vermiculus omittendus est, vbi de Naturæ mira solertia agitur. Ut enim artificis cuiusuis, sic Naturæ ingenium in minutissimis potius contemplandum est. Quinetiam cum rerum causas cognoscere pulcherrimum sit, (hæc enim vna cognitione, homo perfici, absolutusque potest, ut Deo immortalis similis, quoad eius fieri potest, euadat) his sanè libris plenè docemur, cur quæque res in animalium genere ita sit: planèque felicitatem allequimur illam nobiliorem, quæ in actione animi consistit: quam sapiens quoque Poëta prædicans. Felix, inquit, qui rerum potuit cognoscere causas. Quid de anima loquar, de qua toties publicè priuatimque disputatur? Nusquam suorum librorum tam apertè Philosophus hic suam opinionem exponit, quàm in his libris, quid anima sit, vndeque in corpus recipitur. Ad hæc, mores illi, & virtutum officia, quibus virum appellamus bonum, laudèque prosequimur, longè melius hinc accipi possunt, quàm vel à rethore, quem Græci sophistam vocant, vel à prædicatore, nomine tam trito Latinis auribus: iis enim sæpenumero vita discrepat à præceptis, & melius hortantur alios, quàm ipsi officio fungantur: ut interdum frustra illa virtutis egregia laus recitata sit, proluxaque eorum præceptio vacet, & iaceat, cum exempla desiderantur vitæ præceptoris, & autoritas, quam qui respicit, facilius & mouetur ad virtutem, & in officio tenetur. At verò in contemplandis animalium moribus exempla suppetunt omnium officiorum, & effigies offeruntur virtutū summa cum autoritate Naturæ omnium parentis, non simulatæ, non commentitiæ, non inconstantes, & labiles, sed verè ingenuæ, atque perpetuæ. Quis enim tam peruersa natura hostis sui generis est, quin emendetur, & mitigetur, cum nullum animal occidi à sui generis bestia videatur? Quis tam in parentes impius, ne cum ciconiæ

auis, aut Meropis pietatem erga parentes intelligat, pietior efficiatur? Quis adeo inhumanus, illiberalisque est, quem osisfragæ benignitas in pullos aquilæ, non faciat benigniorem? Quis tam piger, iners, & segnus est, quin excitetur ad vitæ mœnna, cum fornicarum, aut apum labores, atque industriam intuetur? Quem non pudeat per metum peccare, cum non solum leonis animum inuictum cogitat, sed etiam reguli auicula, quæ cum aquila pugnat, certatque de Imperio? Quis principem bonum non colat, atque obseruet, cum si rex apum in itinere aberrauerit, omnes eum inquirere, odoratque sagaci persequi, donec inuenerint, cognitum habeat: gestari enim regem à plebe, cum volare non potest, & si perierit, omnes discedere? Nunquid parum exempli ad boni principis siue desiderium, siue obseruantiam datur? Quis princeps non ad clementiam facile inuitetur, cum reges apum armari quidem aculeo, sed eo nunquam ut intelligat? Quæ fides, quæ amor in canibus? Quanta in elephantis mansuetudo? Quæ in anserē verecundia? Quantum studium ornatus, ac polituræ in pauone? Quanta opera vocis amœnæ, suauisque in lusciniæ? Quid de iustitia apum dicam, quæ colligunt quidem ex iis, quibus aliquid dulcedinis inest, sed sine vlllo fructuum detrimento? Quid de castitate elephantis, qui quam impleuerit coitu, eam rursus non tangit? Aut columbæ, quæ neque coire cum pluribus paritur, neque coniugium iam inde à primo ortu initum deserit, nisi vidua, aut celebs? Disciplina autem, & eruditio elephantis, quem non faciat studiosiorem? Omnino nulla pars vitæ humanæ est, quæ non suorum officiorum exempla commodissime hinc accipiat. Nam, ut omittam artes illiberales, quæ & ipsæ ingeniis animalium non parum iuuantur, valetudinis exempla, quæ so, vnde commodius peti, quàm ex animalibus possint. Loca pro temporis conditione solent illa mutare: non plus edunt, aut bibunt, quàm sibi salubre sit, non diutius dormiunt, quàm ratio valetudinis postulat: modum mouendi, quiescendique seruant: nouit sua quodque medicamenta: viuit sua quodque sorte contentum, & gaudet: hæc latè à medicis præcipiuntur. At verò exempla, in quibus vis maior, quàm in præceptis est, ab animalibus certiora præbentur. Adde vtilitatem, quæ in dicendi facultate ex hac animalium ratione afferri potest. Comparationes enim assimilationisque illæ, quas Græci parabolas vocant, quæ plurimum orationem exornant, auditorumque tenent, hinc variè, copiosè, aptissimeque accipi possunt: ut siue oras, siue communem partiris cum aliis sermonem, eloquens, aptus, suauisque esse possis. Poeta verò vndenam pulcherris sua illa rara & mira accipiat, quàm ex his libris, qui Naturæ arcana rimantur, enarrant, aperiunt? Medicus autem, quod fatetur se sua inde ordiri, vbi philosophus desinit, nusquam plenius quàm hinc, viderit. Quodque à Galeno medicorum principe traditur, Aristotelem primum anatomen, hoc est, membrorum dissectionem scripsisse, hinc agnoscat: & quod idem & primus, & optimus fuerit author, percipiet. Iam & philosophi nostræ ætatis, qui quadriariam rerum causam ex prima illa librorum naturalis auscultationis institutione, accipiunt quidem communi quadam ratione: sed quemadmodum his Natura vtatur, in constitutione, generationeque animalium, parum, authore Aristotele, vident, inopia scilicet exemplaris Aristotelici, quod legere possint, hinc vidisse aliquando gaudebunt, & phisici, quos se appellant, dignius de cætero profitebuntur. Rationes enim ideo quærimus vniuersales, ut demum res particulares, & sensiles teneamus. Accedit ad hæc voluptas, qua iuari, ac perfici quamuis actionem Aristoteles ait, quam in contemplandis rebus Naturæ audisimè capiamus. Nam si pictor nos

vehis

vehementer oblectat: cum animal scitè pinxerit: quanto vehementius natura ipsa afficiet voluptate, cum eius tam multa, & varia animalia, mira membrorum convenientia, inauditæque moderatone, & elegantia facta cernamus? Cum hos legimus libros, contemplamur profecto quàm varius, ac pulcherrimus tractus horum librorum, & vtilitas amplior, quàm vt verbis exprimi possit. Sed quorsum hæc? Vt si in traducendis his tam necessariis, tamque commodis, & amœnissimis libris, satis ego interpretis munere functus sum, tu sententiam feras, princeps doctissime, edalque in vsum publicum opus, quod ego sine tua autoritate edere nec possum, nec debeo. Si quid etiam dignum ex meo ingeniolo exit, quod in ea bibliotheca ponatur, quam magnificè consulens hominum communi vtilitati, condere statuit: si quid, inquam, tale effici mea opera potuit, censeas ea ipsa bibliotheca, tantquam ciuitate, donari hunc codicem, nondum cognitum, aut vllam in sedem receptum. Non ego primus te constituo iudicem: iam pridem consensu omnium doctorum virorum habitus es existimator, & architectus eorum, qui in studiis liberalibus elaborant. Facit enim tua illustris doctrina, tuumque summum ingenium, vt nemo te vel iudicio grauior, vel autoritate locupletior habeatur. Principem etiam summum te nuper quidem habuimus: sed, quod optauimus, talem habemus, vt facile temporibus his tuis sperare possumus publicam illam felicitatem quam Plato vir doctissimus futuram confirmat, cum aut Philosophi regnant, aut Reges philosophantur. Tu enim & Philosophus es illustris, & fortuna summi Imperij virtuti tuæ coniuncta est. Lege igitur, princeps sapientissime, & iudica, an ego rem tibi non repudiandam attulerim: & si bene, vt spero, cesserit, age pro tua liberalitate, vt pari studio laborem suscipere alterum, pluraque in dies afferre huiusmodi opera possim.

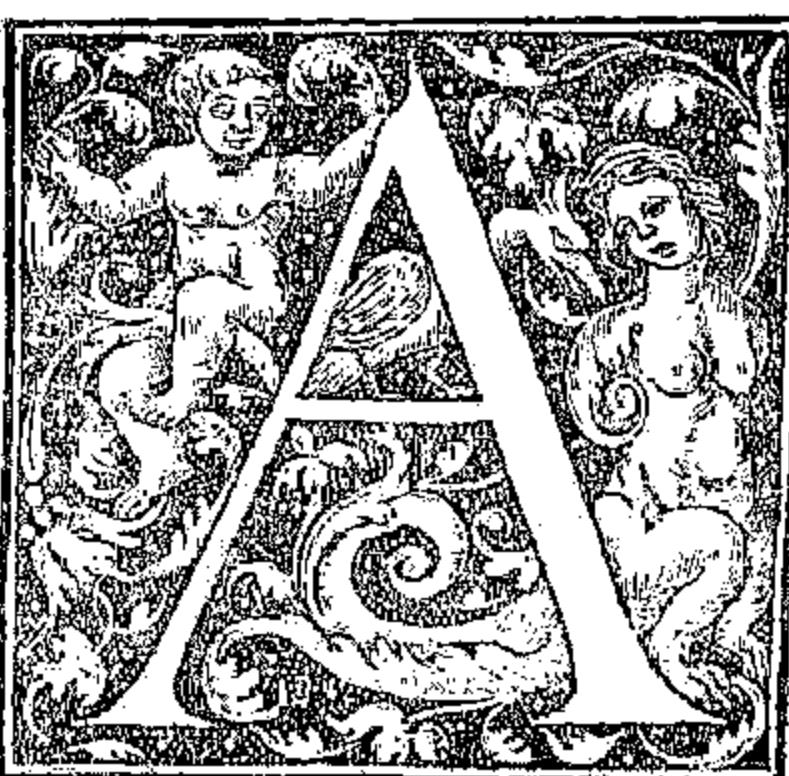
ARISTOTELIS

Stagirita de Historia Animalium Liber Primus,

Theodoro Gaza Interprete.

In quibus animalia inter se differant, quibusque conveniant, eorumdemque natura diversitas.

Cap. I.

Similares partes quae.

Dissimilares partes.

ANIMALIUM partes, aut incompositae sunt, quae scilicet in similes sibi partes diuiduntur, ut caro in carnes, & ob eam rem similes appellentur: aut compositae, quae aptae secari in partes dissimiles sunt, non in unam: ut manus, non in manus secatur, aut facies in facies: quae propter eas dissimilares nominemus. Quo in genere partium sunt, quae non modo partes, verum etiam membra appellantur: videlicet quae cum ipsa totius integritate describantur, habeant tamen intra se partes diuersas, sicut generis officina, ut caput, ut pes, ut manus, ut eorum brachium, aut pedes: quippe quae & ipsa partes sint totae, & ex partibus consistunt diuersis. Quaeque autem pars dissimilitatis ex similibus constat, ut manus ex carne, ossibus, nervis. Habent vero animalia partes, aut eadem sibi omnes, aut diuersas. Partes eadem vel specie intelligi volo, ut hominis nasus, aut oculus, specie cum naso, aut oculo hominis alterius conuenit, & caro cum carne, & os cum osse. Quod idem de equo, & ceteris, quae specie inter se consentite statuimus, intelligi debet. Ut enim totum se habet ad totum, sic partes singulae sese ad singulas habeant necesse est. Vel genere, quamquam excessu, defectuue inter se differant. De his loquor, quorum idem est genus: verbi gratia, auis, aut piscis: id enim utrunque differentis consumitur generis. Et species complures tum piscium, tum etiam auium habentur. Differunt vero inter se partes penes plurimam eorum contraria affectuum qualitate, ut coloris, aut figurae, eod quod alia magis, alia minus affectu ipsi qualitatibus sunt. Multitudine etiam,

& paucitate, & magnitudine, paruitateque, & omnino excessu, defectuque discrepant, cum aliis crusta, aliis testa pro tegmine habeatur: & aliis rotundum porrectius sit, ut gruibus: aliis breue. Penna item aliis vberius, aliis parcius data est. Sed tamen in his quoque ratio partium nonnullarum diuersa est, cum alia calcari, aut aliquo armentur aculeo, alia nihil eiusmodi habeant, & aliis apex in capite sit, aliis desit. Sed enim, quod proprie dixerim, partes plurimae, & ex quibus tota moles compacta est, aut eadem sunt, aut ratione contrarium, & per excessum, defectumque differunt. Pluris enim, minorisque rationem, referri ad excessum, defectumque, putauerim oportere. Non desunt quibus partes nec species sint eadem, neque excessu, defectuue, sed proportionem conueniant: quomodo os cum spina, & vnguem cum solida vngula, & manum cum forcipato pedis, & pennam cum squama conuenire animaduerrimus. Quod enim penna in auium genere est, idem squama in piscibus habetur. Partes, quas singula animalia habent hunc in modum diuersas, eademque intelligimus, atque etiam situ contemplamur. Sunt enim complura, quae eadem habeant partes, sed non situ eodem: verbi causa, mammae alia in pectore habent, alia in foeminibus. Partes autem similes, aut molles ac humidae sunt: aut siccae, & solidae. Molles, inquam, vel omnino, vel quandiu in sede manent naturaliter sanguis, sanies, adeps, sebum, medulla, semen genitale, fel, lac, ubi haberi id potest, caro, & quae his proportionem respondeant. Item excrementa omnia, in modo tamen diuerso, ut pituita, & sedimenta alui, atque vesicae. Siccas, ac solidas intelligi volo, quomodo os, cartilagineum, vnguem, cornu: aquiuocum enim ad genus appellamus, cum cornu tum figura, tum toto, dicimus. Item quae his proportionem respondent. Animalium vero differentias, aut per vitas, aut per actiones, aut per mores, aut per partes constitui dignum est. Quibus de rebus primum formam quadam agendum, deinde generatim discussione diligentiore differendum censemus. Profecto differentia, quae in motum, victum, actionumque ratione versantur, colligi debent, eod quod alia sunt aquatilia, alia terrestria. Et aquatiliam ordo duplex: alia enim in fluido degunt, victumque petunt ex humore quem: etiam humorem per vices recipiunt, & reddunt, nec viuere

vinere possunt, nisi versentur in humore: quod plurimae piscium parti conuenire apertum est. Alia degunt quidem in fluido, victumque inde emoluntur: sed aerem, non humorem recipiunt, & foris parere solent. Complura huius generis sunt partium gressilia, ut lurtis, lartax, crocodillus: partium volucres, ut mergi, ut vrinatrices. Quinetiam quae nullis pedibus innitantur, ut natix. Nonnulla cum victum in humore exercent, nec foris viuere queant, nihil vel aeris, vel humoris recipiunt, ut vrtica, ut ostrea. Aquatilis autem generis alia marina, alia fluuialia, alia lacustria, alia palustria, ut rana, ut cordula. Terrestrium vero animalium alia accipiunt, redduntque aerem, (quae res spiratio nominatur) ut homo, & quaecumque terrestria habent pulmonem. Alia, quauis aerem recipiant, tamen sedem in terra perpetuo tenent, & victum indidem capiunt, ut vespa, apes, & reliqua insecta. Quo nomine ea appello, quorum corpus incisuris praecingitur, aut parte tantum supina, aut etiam prona. Sed cum terrestrium plura, ut dictum est, cibum ab aquis petant, nullum generis aquatilis est, quod & aquam recipiat, & terram cibi causa petat. Sunt porro quae primum viuunt in humore, deinde forma immutata, foris vitam incipiunt agere, ut culices palustres: ex his enim asilli proueniunt. Ad haec, alia sede stabili degunt, alia mutabili, & vaga. Sedes stabilis in humore tantummodo est. Terrestrium nulla statu immutabili viuunt. At Aquatiliu plura saxis affixa vitam omnem tradunt: ut concha genera complura. Quinetiam spongia sensum habere aliquem creditur: argumento, quod muled difficultus abstrahuntur, nisi clanculum agatur, ut referunt auctores. Sunt item quae & adherere solent, & quatuor libit abfoluit: ut genus quoddam eius, quae vrticam vocamus: quippe cum nonnulla ex his noctu abfoluta pascantur. Non desunt complura, quae cum sint abfoluta, mouere tamen se nequeant, ut ostrea, & quae tota simplici, mitiorique testa operata, veritibula appellantur, & calli, aut tubera. Vis item aliis nandi tributa est, ut piscibus, ut molibus, ut crustaceis, velut locustis. Quaedam ambulare possunt, ut genus canerorum: quippe quod, quamquam suapte natura aquatile est, tamen habet vim ambulandi. Terrestrium vero, alia volucres sunt, ut aues, ut apes, quae modo inter se quodam alio differant. Alia pedestria, quorum item alia gressilia, alia reptilia, alia tractilia sunt. Animal, quod voluere tantum sit, ut piscis natatile solummodo est, nullu nouimus. Nam & quae peninis cureis volant, ingredi possunt. Vnde vespertilioni etiam pedes sunt, & viculus marinus pedes habet minutos. Sic nonnulla aues de pedes sunt, quae ob eam rem apedes, a paruitate pedum nuncupantur: quod genus auicula pennis plurimum valet: sicut cetera quoque propè similia, ut pennis praualere, sic pedibus degenerare videntur, ut hirundo, & calcula, siue riparia: haec enim omnia & moribus, & volatu, & specie proxima inter se conspiciuntur. Apparet apes omnibus anni temporibus. Riparia aestate tantum, cum imber incessit: tunc enim & apparet, & capietur: denique ista haec auicula est. At vero quae gressilia, ea-

demque natatilia sunt, complura reperiantur, nec non differentias illas vitae, actionisque animalium continent. Sunt enim alia gregales, alia solitaria: tum volucres, tum nantes, tum etiam pedestres. Vitam alia incipientem degunt, ut eadem modo societate, modo solitudine gaudeant. Item alia ciuiles, alia inciuiles, tum ex gregalibus, tum etiam ex solitariis sunt gregales in volucrum genere, columbi, grues, olotes. Nullum, cui vngues adueniunt, gregatilis esse perpeditimus. Complura etiam inuicem nantes piscium genera gregatim degere scimus, ut quos cursores vocant, & thunnos, & simolas, & hamias. Hominis naturam incipientem societatis, ac solitudinis esse, apertum est. Ciuiles appello animalia, quae labori communicant eidem, quarum opus communi efficitur opera, munusque idem omnia est: quod non omnibus gregalibus competit. Ciuilis generis est homo, apis, vespa, formica, grus. Quarum alia sub duce degunt, ut grues, ut apes: alia nulli subdite imperio sunt, ut formice, & alia innumera penes genera. Sunt item tam ex gregalibus, quam ex solitariis, aliae, quae sedem nonquam mutant: aliae, quae murare statim tempore solent. Et aliae quae carne vescantur, aliae, quae frugibus, aliae omnia attingant. Non desunt, quae cibo sui generis vtantur, ut apes, ut aranei: apes enim melle, & quibusdam aliis dulcibus aluntur: aranei muscarum venato viuunt. Nonnulla piscibus vesca Natura voluit. Adhaec, aliae aut vim habent venandi, aut ingenio recondendi cibi doctoratae sunt. Aliae nec ad venandum aptae, nec ad recondendum. Item aliae domicilia sibi parant, ut calpa, mus, formica, musca, apis. Aliae nullis se includere calis patiuntur, ut plures tam insecti generis, quam quadrupedis. Quinetiam locis discretis aliud existit: quippe cum aliae caeuernas subeant, ut haec, ut serpentes: aliae per summa telluris degunt, ut canis, ut equus: ac aliae foramina sibi excauent, aliae nunquam cum munere fungantur, & aliae noctu vagantur, ut noctua, vespertilio: aliae interdum tantum. Addo etiam, alias esse cicures, alias feras: & alias perpetuo cicures, ut hominem, ut mulum: alias perpetuo feras, ut pantheram, ut lupum: nonnullas etiam facile posse mansuetescere, ut elephantos. Sed quin aliter partiendum est. Genera enim quaecumque placida sunt, haec eadem fera quoque possunt reperiri: ut sues, equi, homines, oues, caprae, canes, boues. Item alia muta omnino sunt, aliae strepitum tantum edunt, aliae vocem etiam formant: quarum aliae loqui possunt, aliae vocem solum nullis exprimendam literis reddunt. Atque aliae loquaces, aliae taciturnae, aliae officinae, aliae moscines. Omnium vocalium animalium communis mos est, ut sui initus tempore potissimum canant, & blaterent. Aliae praeterea camporum incolae sunt, ut palumbes: aliae montis, ut vpparalia cum hominibus degere solent, ut columbi. Item aliae copia libidinis gaudent, ut perdicum genus, & gallinae eorum. Aliae minus Venere valent, ut quae coruinam speciem gerunt: quippe quae raro soleant coire. Marinarum etiam animalium aliae pelagicae, aliae litorales, aliae fixatae sunt. Ad haec, aliis data vis est dimicandi, aliis ingenium

Ciuiles animalia quae.

Quae vices recipiunt, nec viuere possunt.

Animalia inanimabilia.

Animalia inanimabilia.

Animalia inanimabilia.

Aquatilia differunt.

Differentia mori in animalibus.

Quod animal nobile quodque generosum.

Reminiscencia soli homini.

Excrementum animalium duplex.

niunt cauendi & euitandi. Viribus polleat, quæ iniuriam vel inferant alijs, vel illatam sibi propulserunt, seque defendant. Cautæ & prouidæ sunt, quæ aliquid in se ipsis præsidij habent contra inferendam iniuriam. Differunt præterea moribus. Nam alia mites, remissa, & minime pernicaces sunt, vt boues. Alia animosa, pernicaces, brutæ omnino, vt fues syluestres. Alia ingeniosa, ac timida, vt cerui, lepores, cuniculi. Alia illiberales, perfida, inuidiosaque, vt serpentes. Alia liberales, fortes, & nobiles, vt leones. Alia generosa, feroces, inuidiosa, vt lupi. Nobile enim id est, quod ex bono prodiit genere: generosum autem, quod non à sua natura degenerarit. Et alia, astuta, malignosa, callida, vt vulpes. Alia animosa, & amaritrices, & assentatrices, vt canes. Alia mites & mansuetudini addita, vt elephantes. Aliæ verecunda & cautæ, vt anseres. Alia inuida, & ornatus ac politura studiose, vt pauones. Homo vnus ex numero animalium omnium vim obtinet cogitandi. Et cum memoria, atque disciplina complures animares esse participes possint, nulla tamen præter hominem potest reminisci. Sed de moribus, vitæque generis cuiusque diligentius potest.

Quæ corporis partes animalibus communes, quæ item propriæ sint. Cap. 11.

Mnium autem partes communes animalium sunt, quæ cibum recipitur, & in quam deuoratur. Quas quidam partes & eadem esse, & diuersas, nihil prædictis rationibus prohibet. Aut enim specie, aut excessu, aut proportione, aut situ determinandum est. Ab his alia communes plurimorum animalium partes habentur, & quæ cibi excrementum emittitur. Non enim hæc omnibus data est. Partem, quæ cibum recipitur, os appellamus: in quam deuoratur, ventriculum. Reliqua pars multiplici nomine significatur. Sed cum duplex sit excrementum, hoc est, siccum, ac humidum: quæ partem illam humidum excrementi capientem habent, hæc siccum receptaculum continent. Quæ verò hoc habent, non illud etiam habere omnia nouimus. Quam obrem quæ vesicam habent, alium eadem etiam obtinent. At verò quæ alium habent, non omnia & vesicam possident. Humidum namque excrementi conceptaculum, vesicam: siccum alium nominamus. Reliquis magna ex parte cum ea, quas enumerauimus, partes tribuuntur sunt, cum etiam qua semen genitale mittatur.

Quomodo animalia inter se differant in seminis prolici emissionem. Cap. 111.

Vt modo gignere animal possint, aut in se ipsa semen prolificum mittunt, aut in alterum. Fœmina quod in se mittit, appellatur. Mas, quod in alterum. Sed in nonnullis discrimen id fœminæ & maris non est. Species quoque partium, quæ ad ipsam pertinent procreationem, diuersa est, cum alia vuluam habeant, alia quod vuluæ proportione respondeat. Partes hæc sunt, quæ necessaria vel omnibus, vel plurimis datæ animalibus sunt. Omnibus verò sensus vnus tactus inest communis. Itaque pars, qua sentiendi vis ista continetur,

nomine vacat: alijs enim eadem, alijs ex proportione habetur.

Humorem quodque animal habere, aliter tamen vel hinc, vel illi melle. Cap. 1111.

Humorem item genus quodque animalium continet, quo si aut per viam, aut per Naturam ipsam priuetur, in perniciem agatur necesse est. Habent etiam id diuersum, in quo humor ille & fiat, & contineatur. Sunt hæc in alijs sanguis, & venarum alijs, quod iis proportione respondeat: quæ quidem imperfecta sunt, atque alterum fibra, alterum sanies dicitur. Tactus itaque in parte corporis similari consistit, vt in carne, aut in aliqua generis eiusdem: denique in parte sanguinea, aut in ea, quæ ex proportione vice illius habeatur. Omnibus tamen parte similari sensum hunc continet: ceruum est sicut è contrario potentias agentes partibus dissimilariibus tributas esse apertum est: vt ori, ciborum confectionem: pedibus, aut alis, aut quibusuis proportione accommodatis, officium incedendi. Ad hæc, animalium alia sanguinem habent, vt homo, equus: denique omnia, quæ aut perfecta pedibus carent, aut binis, quaternisue pedibus constant. Alia exanguia sunt, vt apes, vt vesper: atque inter marina, sepia, locusta: denique omnia, quæ pedibus plus, quam quaternis, innitantur.

Quæ animalia perfectum animal, quæ oua, quæ vermes gignant, quæque vitæ quæque incedant. Cap. v.

Tem alia animal gignunt perfectum, alia ouum, alia vermem. Procreant animal, homo, equus, vitulus marinus, & reliqua, quæ pilis integuntur: atque in genere aquatili, quæ cetæ appellamus: vt delphini; & quæ cartilaginea vocantur. Quorum alteris fistula data est, branchiæ desunt, vt delphinis, & balænis. Habent delphini fistulam à dorso, balæna à fronte. Alteris branchiæ detecta, vt mullelo, raia, reliquisque generis eiusdem. Ouum id ex fœtibus perfectis vocamus, cuius ex parte principio animal consistit: reliquum verò alimento ei, quod gignitur, est. Vermis id est, ex quo toto animal totum per subiecti fœtus formationem, incrementumque gignitur. Animalium ergo, quæ animal generant, aut oua intra se prius conficiunt, vt cartilaginea: aut illico animal intra se formant, vt homo, vt equus. At verò in lucem fœtu perfecto, aut animal editur, aut ouum, aut vermis. Ouum ipsum, aut putamine continetur testacco, & bicolor est, quale auium esse videmus: aut cute molli obducitur, vnicolorque est, quale cartilaginea, vermescque patiunt. Vermes item, aut continuo mobiles sunt, aut immobiles. Sed de his accuratius potest, cum de generatione ageretur, differemus. Nunc animalium reliquas differentias addimus. Enimvero alijs pedes, aut binos habent, vt homines, atque aues: duo hæc tantummodo genera. Aut quaternos, vt lacerti, vt canes. Aut plures, vt centipedes, & apes. Verum quæcumque ambulant, omnia pedes pari numero possident. Quæ autem in genere

Quæ ratione numero partium motu, etiam motu, etiam motu.

Quæ animalia habeant sanguinem, quæve eodem careant. Cap. v. 1.

Vt modo animalium genera, in quæ singula digerantur, rediganturque animalia, quibus scilicet illa contumetur, & conllet, hæc sunt: auis, piscis, cetus: quæ quidem omnia habent sanguinem. Ad hæc genus reita incedunt, quod est reum, siue concham appellamus: & crusta inclusum aliud, quod nomine vacat communi, vt locustarum, & canerorum, & gammarorum genera: aliud item molle, vt lolligines, vt lolij, vt sepia. Adde genus incedunt: quæ omnia genera sanguine carent. Et quorum natura pedes habere patitur, multis hæc pedibus constant. Sed insectorum vel aliqua volucres esse apertum est. Reliquorum animalium genera nulla præterea ampla intelliguntur. Vnum enim, quod plura genera contineat, nullum est: sed aut simplex est, nullis ipsum specificis euarians discriminibus, vt homo: aut diuidi quidem potest in species, sed nullis nominibus distinctas. Quæ enim genere quadrupede non pennato continentur, sanguinem quidem omnia habent: sed alia animal parium, alia ouum. Dixerim hæc ouipara, illa viuipara. Quæ igitur animal generant, pilos non omnia habent: quæ autem oua parium, cortice omnia muniuntur. Cortex hic loco squame similis potest appellari. Pedesque sanguineum, quod pedibus careat ex natura, genus serpentum est: idque incedunt cortice est. Verum cum ceteræ serpentes oua pariant, vipera vna animal gignit. Non enim pilos omnia habent, quæ animal generant, quippe cum nonnulli ex piscibus animal procreent. Quæ tamen pilos sortita sunt, animal omnia progignunt. Nam pilos quoque, effugie aculei spiculator, genus quoddam esse pilorum putandum est, quales herinacci, atque histricæ gerunt: vicem enim villorum, non pedum, vt echinorum aculei præstant. Generis quadrupedum, quæ animal gignunt, plures quidem species intelliguntur, sed nullis ferè notatæ nominibus. Singulorum enim nomina habentur, vt hominis, leonis, equi, cerui, canis, reliquorumque ad hunc modum. Nullis ferè inquam, quoniam genus vnum, vel super iis omnibus, quæ iumenta nominamus, est, vt equo, asino, mulo, gigno, inno & mulis, quas terra Syria fert, quæ similitudine quadam nomen mularum acceperunt, quanquam non omnino eadem, qua mularum specie continentur. Coeunt enim, & mutua inter se ratione progenerant. Natura itaque eorum, quæ minus genere certo continentur, seorsum singillatim consideremus necesse est. Hæc ita impræsentiarum formula exposuisse quadam prægustadi gratia placuit, videret, vt quibus de rebus tractandum, & quatenus esset persequendum intelligeretur: potest accuratius de iisdem differemus, vt primùm differentias, atque accidentia, quæ iuncta cuique, accipiuntur: deinde ad eorum comperendas causas enitetur. Ita enim effici potest, vt via rationeque docendi vtatur Naturæ congrua, cum commentatio singulorum antecedit. Hinc enim aperitur, quibusnam de rebus, & ex quibus effici

Demonstratio, verique docendi via.

nere natare pedibus carent, hæc aut pinnis natant, vt pisces: quorum alij quaternas, binas scilicet parte prona, & binas supra habent, vt aurata, vt lupus: alij binas tantum, qui longi, lauesque sunt, vt anguilla, vt congrus: aut nullas omnino habent, vt muræna: sed ita mari vtantur, vt terra serpentes, modo que simili repant in humore. Cartilaginei quoque generis aliqua pinnis carent, videret, quæ plana sunt, & caudam habent, vt raia, & pastinaca, suaq; ipsa latitudine natant. Raia tamen pinnas habet: videmus, & quæcumque suam latitudinem non colligunt in mucronem. Quæ autem pedes habere putantur, vt mollia, tum pedibus ipsis, tum pinnis natant, & quidam his celerius: incers autem alieus ducitur: vt sepia, lolligo: polyta, vt locusta: suis caudis natant, celeriterque retrorsum, pinnarum caudæ adiuctarum beneficio. Cordula etiam pedibus natat, & cauda, quam similem uluro habet, quoad paruum magno licet conferre. Volucrum autem alia penna volant, vt aquila, vt accipiter: alia membrana sicca, vt apes, vt scarabeia: alia cute, vt vulpeula, vt vesperilio. Volant pennis aut cute, quæ habent sanguinem. Membranis siccis, quæ sanguine carent, vt insecta. Sunt potest quæ vel pennis, vel membranis volant, omnia bipeda, aut apeda. Angues enim circa Aethiopiæ tales volare narrantur. Genus pennarum, autem appellamus: reliqua duo genera nomine carent communi. Volucris autem generis exanguis, alij pennarum tunc crusta superuenit, vt vaginipennes possint nuncupari: velut scarabeis: alij pennæ nulla crusta integuntur, quorum alia bipedes sunt, alia quadrupennes. Gerunt pennas quaternas, quæ aut grandiora sunt, aut aculeo in alio armantur. Vaginipennis illius ordinis nullum est, quod aculeum gerat. Bipeda anteriore parte aculeos gerunt, vt musca, tabanus, alius, eulex. Omnia, quæ sanguine carent, minus, quam quæ habent sanguinem, adolefcunt, paucis marinis exceptis, vt mollium nonnullis: quæ quidem genera grandiora locis tepidis redduntur, & mari potius, aut dulcibus aquis, quam terra. Omnia, quæ se movent, aut quaternis notis mouentur, aut pluribus. Quaternis tantum, quæ habent sanguinem: vt homines binis manibus, binisque pedibus: aues binis alis, & binis pedibus: quadrupedes pedibus quaternis pisces pinnis quaternis. Nam & quæ pinnis, aut non amplius binis, aut nullis, vt serpentes, vtuntur, quaternis ea quoque notis nihil minus mouentur: flexus enim quaterni his aguntur, aut binii cum pinnis binis. At verò quæ sanguine vacua pedibus se pluribus mouent, siue volucres sunt, seu pedestres, iis certè motus per notas plures exercetur: vt animal, quod à vita die vno de scribenda ephemerum appellatum est, pedibus quatuor, pennisque toridè mouetur: quippe quod non solum vitæ suæ ratione proprium id meritò habeat, sed etiam cum quadrupes sit, volucres quoque est. Omnia potest tam quadrupeda, quam multipeda, modo simili moueri solita sunt: cunctis enim motus per diametrum agitur. Verum cum cetera ducibus binis pedibus incedant, caner vnus quaternis regi solitus est.

Quare pri-
mum de par-
tibus anima-
liū differet.

demonstrationem oporteat. Primum itaque par-
tes animalium, ex quibus constant, enumerasse par-
est. His enim potissimum, atque in primis tota
quoque ipsa inter se differunt: videlicet, aut eò
quod alia habeant, alia careant: aut sitū, & ordine,
aut differentiis, quas antehac exposuimus, id est,
specie, excessu, proportione, & affectuum contra-
rietate. Sed primum partes hominis explicare de-
bemus. Ut enim numeros ad id, quod sibi quisq; ex-
ploratum, certumque habeat, probari solet: ita ce-
teris quoque in rebus agendum est. At homo ani-
malium maxime omnium notum nobis necessa-
riū est. Partes igitur hominis exteriores, cū non
sensum effugiunt, tamen ne sequela, & series con-
tinuanda doctrinæ prætermittatur, atque etiam
ut sensum ratio comiteret, partes primum enu-
merabimus officiales, sive instrumentales, deinde
similium ordinem prosequemur.

De summis in hominis corpore partibus,
& quid caput, quid item thorax sit.

Cap. VII.

Summę igitur partes, in quas primas to-
tum dividitur corpus, hæ sunt: caput,
collum, thorax, brachium. duplex, crus
duplex. Thoracem eam partem appel-
lo, quæ à collo ad pudenda usque trunca perten-
dit. Capitis autem pars, quæ capillis inrecta est, & al-
ua appellatur: cuius pars prior sinciput, novissi-
mè consistere solita: omnium enim ossium cor-
poris ultimum id concrevit, & induratur. Poste-
rior, occiput est. Media inter occiput, & sinciput,
vertex Cerebrum sincipiti subditum est: occiput
inane. Calua ipsa sanè tota, os rarum, rotundum,
mollis est, vnam in orbem: quæ autem vici, tres
in idem magna ex parte coeantes. Iam visum etiã
sine vlla futura caput vici est. Verticem caluæ, me-
dium discrimen, & æquamentum capillorum vo-
camus: quod nonnullis geminum est. Sunt enim
qui facti à Natura bipertites sint, verum non ossis,
sed capillorum æquamento.

Quid facies in homine. Cap. VIII.

Faciem, partem eam nominamus dū-
taxat in homine, quæ caluæ subiecta
est. Nam piscis, aut bouis faciem di-
cere non solemus. Partes faciei, frons:
quæ sub sincipite posita, inter id ipsum, & oculos
est. Quibus hæc magna, segnes: quibus parua, mo-
biles: quibus læta, mente moueri idonei: quibus ro-
tunda, iracundi.

De supercilijs, oculis palpebris, cilijs, pupil-
la, nigro, candido, angulis: & de ipsi ani-
malibus, quæ oculis careant.

Cap. IX.

Animi inli-
cia ex super-
cilijs.

Supercilia sub fronte bipartitè distin-
cta, quæ si in rectum porriguntur, mol-
lem subesse animum significane: si ius-
tra nasum inflexa sunt, austerum no-
tant, & acerbum: sed si iuxta tempora inflectun-
tur, deorsum, dissimulatoremq; indicant: ve-
rò in totum demissa, notam inuidiæ habent. Ocu-
li his subiacent duo, legitimo scilicet Natura of-
ficio: quorum partes superius, inferiusque te-
gentes, palpebræ appellantur. Pilos, qui extre-

De collo, pectore, eorumque partibus.

Cap. XII.

Collum, quod inter pectus, & faciem
est, cuius pars prior guttur, posterior
gula: quantumque colli ipsius cartila-
gineum priorem obtinens situm, vo-
cem transmittit & halicum, id arteria nominatum
est. At verò quantum interius carneum spina præ-
iacet, gula dicitur. Pars autem posterior colli ex-
tima, ceruix appellata est. Partes thorace tenus dis-
positæ hæ sunt. Thorax ipse parte priore, postero-
reque constat. Mox à collo pectus priorem obti-
net situm bipartitum, in mammam parte sui vtra-
que extuberans. Mammas laxior contextus corpo-
ris est, iuncta papilla, per quam feminis lac trans-
missum elicitur. In maribus etiam lac fieri potest:
verum caro iis spissa, mulieribus fungosa, forami-
nulentaque est.

De ventre, inferioribusque, usque
ad feminale membrum.

Cap. XIII.

Ventre infra pectus est parte priore,
cuiusque radix umbilicus est. Cui radi-
ci pars subiecta in latus vtrunque, ilia
dicitur. Quæ autem rectè subiugitur,
lumen est, sive abdomen: cuius postremum, aqua-
liculus. Sed super umbilicum hypochondrium est,
à cartilagine quali subcartilagium denominatum.
Cavum autem commune subcartilagij, & ilium,
chologo est. Partem posteriorem lumbi pari stru-
ctura præingunt, vnde nomē ophys inditum est.
Partis verò excretoriæ, quod subditum quasi stra-
gulum est, nates appellantur. In quo autem femur
versatur, coxa, & acetabulum. Pars formiæ pro-
pria, uterus, aut vulua est. Maris, penis, foras po-
stremo thorace propendens: parte sui prima, car-
ne propemodum constans, & æquabili facie tur-
binata. Nomen à glande pars hæc mutata est: quã
quæ integit cutis, vacat nomine: quæ vulnere ob-
ducto coalescere nequit: sicut nec genæ, aut palpe-
bræ præcise reduci ad unitatem queunt. Totum
tamen, quod ex ea cute, glandeque constat, præpu-
tium est. Reliqua pars cartilaginea est, & augeri
ampliter potest, & ingredi, atque egredi contra,
quàm iumentorum. Subiacent membro genitali
testes gemini, cute obducti, quod serotum nomi-
namus. Testes ipsi nec eiusdem naturæ sunt, cuius
caro, nec multum à carne disident. Sed quemad-
modum hæc se habeant, ac omnino de cæteris hu-
iusmodi partibus: postea accuratius disseremus.

De varietate feminalis membri,
viri, & mulieris.

Cap. XIII.

Mulieris autè genitale contra quàm viri
formatum est. Cavum enim subditum
pubi est: non sicut maris propensum, ac
prominens. Ceruix ab utero effertur,
accessum ptoilico maris femini præbens. Exitum
humidi excrementi suo sexus vterq; genitali habet
subministrandū. Cōmunis colli & pectoris pars,
iugulum est. Costæ, brachij, & humeri, ala. Femoris,
& imi ventris, inguen. Pars item interior femoris

Partes qua-
rum vnicus
soluta coale-
scere nequit.

sum obeinent audiendi, aliis auriculae sunt, aliis
desunt, meatusque patent ipsi audiendi, ut ris, quæ
penna, aut corrice, squamave integuntur. At ea,
quæ animal generant, omnia auriculas habent, ex-
cepto vitulo marino, & delphino, & reliquis item
cetariis. Nam & quæ cartilaginea appellauimus,
animal pariuot. Verum homo vnus, aurè non mo-
lestos, quæ audiat delphinus audit quidè, sed nul-
lis cauernis, quæ vicem præstent aurium. Cætera
suis auriculas omnia mouent. Situm aures homi-
nis eundem in orbe, quo oculi, obtinent: non vt
quadrupedum nonnullis positæ superius sunt. Au-
rum alia læues, alia pilosæ, alia mediam tenent,
quæ quidem ad audiendum aptissima sunt. Mo-
rum hinc præcisa nulla habentur. Item alia maio-
res, alia parua, alia mediocres, & aut minimū, aut
parum, aut mediocriter arrectæ. Notam morum
optimum habent quæ mediocres: atque magne,
arrectæque vltra modū, stultitiæ indices sunt, aut
loquacitatis. Partem inter vtrumlibet oculum &
aurem, & verticem positam, tempora appellamus.
Item pars faciei natus, quæ meatum præbet spiri-
tuærem enim ea parte reddimus, & accipimus.
Serramentū quoque eadem agitur parte: quod
flans vniuersi eruptio est, signū angulare, & vnus
ex spirituum omnium generibus sanctum, & sa-
ctum. Tum etiam spiritum trahi in pectus, & inde
reddi necesse est: quod fieri nō potest, nisi naribus
spiremus, cū reciprocario spiritus de pectore
per gargalionē, non de capite parte aliqua adire-
tur: sed datur viuēdi facultas etiã si desit spiratio.
Olfactus quoque, id est, sensus odoris, hac eadem
parte subministratur. Mobiles esse nates Natura
voluit, nec sicut aures immobiles sua cōpage. Pars
natis, quæ cartilaginea nates discriminat, interse-
ptum vocamus: meatus verò vtrunq; inane: natus
enim bipartito distinctus est tramite. Elephantis
prolixa, validaq; natis augetur: eiusq; vsus idē, qui
manusea natis: cibos tam liccos, quàm humidos
colligunt, capiunt, & in os ad mouent soli animan-
tium omnium. Est præterea maxilla duplex, cuius
pars prior mentum, posterior mandibula est. Mo-
nent animalia omnia maxillā inferiorem, croco-
dilo fluuiatili exceptis: enim vnus superiorē mo-
uet. Labra mox à naso habentur, caro permobilis.
Quod aut intra maxillas & labra describitur, os
est, cuius partes, palatum, & fauces. Inest pars sen-
tiens saporem, lingua: vim istam sentieandi præci-
pue obtinens parte sui primore: nam si anteriore
cangar, minus sentiet. Omnia præterea, quæ caro
sentire potest, lingua etiam potest: vt durum, cali-
dum, frigidum, sua quavis parte, sicut & saporem.
Hæc aut læta est, aut angusta, aut mediocris, quæ
quidè optima & explanatissima est. Item aut ab-
soluta, aut constricta, qualis tortorū, balborūmq;
est. Carne soluta, rara, fungosa, lingua cōstat. Eius
pars quædam ligula est. Bisida oris compago, ton-
sillæ: multifida, gingiua: appellantur: carne hæc
contant, intusq; dentes ossi coherent. Parte ve-
rò penitior, particula pendet, alia vuigera, venæ
applicata, columella nomine, quæ si immodicè hu-
mesecta intumescat, inflammeturq; nomine vuz
vocatur, & strangulat.

De oculorum varietate in quibusque ani-
malibus. Cap. X.

Andidum oculi magna ex parte simi-
le in omnibus est. At quod nigrum di-
citur, variat: aliis enim arum, aliis ad-
modum castum, aliis solum, aliis ca-
prinum, quod morum optimorum indicium est.
Sed ad ceruendi claritatem primatum obtinet. So-
lus ergo potissimum animalium homo numero-
sa oculorum varietate notatur, cū ceteris in si-
ngulis genere, color sit idem, equis exceptis, qui
interdum oculis proueniunt calbis. Sunt oculo-
rum, alij grãdiores, alij parui, alij modici, qui opi-
mi habentur: item alij nimium prominentes, alij
conditi, alij modicè sili. Qui conditi sunt, clarissi-
mè cernere in genere quoque hntorum anima-
lium possunt. Modicos tamen situs, nota morum
est optimorum. Et, aut nimium coniucent, aut rē-
gidi, intempeque constant, aut modicè nutant. No-
tam morum laudabilium habent, qui mediocri-
ter coniucent. Reliquorum alteri impudentia, al-
teri inconstantia indices sunt.

De aure, naso, temporibus, maxillis, labris, gen-
iuis, dentibus, lingua, palato, columella,
eorumque in quibusque animan-
tibus differentijs.

Cap. XI.

Vris, pars capitis, qua audimus, est,
ita vt nulla spiratio desideretur. Er-
rat enim Alemaon, qui capras spira-
re per aures credidit. Auris pars exte-
rior, cui nomen auriculæ, parte constat superio-
re, pinna: inferiore, fibra. Tota autem ipsa ex carti-
lagine, carneque constituta est. At pars interior
forma antiaucti cochleæ similis desinit in os,
quod auriculam planè imitatur, in quod quasi
novissimum vasculum strepitus devenit. Hinc
meatus ad cerebrum nullus est. At in oris pala-
tum usque semita pertendit, & vena de cerebro
descendit eodem. Oculi quoque in cerebrum
finiunt, & vterque positus super venula est. Auris
homini tantum immobilis: nam eorum, quæ sen-
sum

Aristotelis Stagiritæ

& natis communis, coles: exterior, subnatale. Thoracis iam partes omnes primores diximus.

De dorso, ceterisque partibus posterioribus. Cap. xv.

Orsam pone pectus est, cuius partes, scapula, & spina: infraque e regione ventris, lumbi habentur. Communes autem partis superioris, inferiorisque, coles octonæ. Nam de hominibus gentis Turdulorum, quos septenis costis ferunt creati, nullius idonei auctoris testimonio constat. Habet sanè homo suas partes ita dispositas, ut in eo & superius sit, & inferius, & prius & posterius, & dextrum & sinistrum. Constat sanè, dextrum & sinistrum ex similibus ferè partibus, atque eisdem. Verùm sinistra omnia sunt imbecilliora. At posteriora prioribus, & superiora inferioribus discrepant: præterquam quòd inferiora similitudinè superiorum præferre ea dixerim ratione, qua venter imas respondere assòlet faciei, in corpulentia, vel gracilitate: & crura cum brachiis communem ineunt ratione. Itaq; quibus cubiti breues, iis etiam femora magna ex parte breuia sunt: & quibus pedes exigui, iis manus quoque parue habentur. Membri verò superioris bipartitam compactiorem, brachium, siue ylnam appellamus. Cuius partes, lacertus agilis, gibber, cubitus, manus. Partes manus, palma, & digiti quinque numero. Digiti pars, quæ se inflectit, nodus, siue articulus est: quæ rigida constat, internodium dicitur. Digitus pollex nuncupatus, vno inflectitur nodo, ceteri binis adducuntur. Inflexus verò tum brachij, tum digitorum omnium, agitur in interiora. Brachium ad gibberum appellatum inflectitur. Nodus, quo cum brachio manus iungitur, coarctaturque brachiale vocamus. Pars inferior manus, vna dicitur: carnosus est, & scissuris vitæ indicibus distinctus: longioris scilicet vitæ singulis aut binis ductis per totam breuioris binis, quæ non longitudinem totam designent. Exterior nervosa est, & nomine carens. Membri inferioris bipartita compactio, crus est: huius femur, quod biceps. Mola, quod locum orbicularum foris adiectum habet. Tibia, quod gemino osse subiacet: cuius pars prior creta, posterior lura, caro nervosa, venosave, aliis retracta à poplite, quibus nates sunt pleniores: aliis detracta, quibus graciliores. Postremum cruris, malleolus geminus utriusque partitus lateri est. Pes autè, quod multiplici osse constat: cuius pars posterior calx, prior discreta in digito quinque est: media plantæ nomine explicatur, cuius quod carnosum inferius, solum attingit. Vestigium est, quod superius pronam conficit partem, nervosum: & nominis adhuc indigum est. Hæret summis digitis unguis, & nodus interuenit: sed non nisi vno inflexu adducuntur. Quibus pars interior plantæ non caua, sed ita pleniusscula est, ut solè toto attingat vestigio, ij versuti sunt, & fraudulenti. Commune femoris, & tibia, genu, poplèsq; est. Partes maris ac femine communes hæ sunt: quarum situs quemadmodum ad superius, inferius, prius, posterius, sinistrum, dextrum, se habent, tametsi per corporis summa visu exploratur, ac patet, describendus tamen is quoque, recitandusque est, eadem illa de causa, qua superiora enumeravimus

Partium humani corporis dispositio

Scissuris in vna longitudo vitæ indicari

Animi signum ex pedum vestigio

omnia, scilicet ut series commentandi seruetur perpetua, dum ordinè persequimur omnium, quòd minus lateant ea, quæ non modo eodem homine, quo cetera animalia possident. Ergo superiora, inferioraque hominem omnium maximè animalium habere, ratione locorum naturalium intelligimus. Eius enim partes tam superiores, quam inferiores, ad situm orbis uniuersi superiores, inferioresque dispositæ sunt. Idem quæ priores, posterioresque, atque etiam dextra, sinistraque habentur: cum ceterorum animalium genus, vel omnino respectu eiusmodi careat, vel confusius consistat. Caput itaque ceteris omnibus superiorum obtinet situm, corporis sui ratione. At homo, quoniam (ut modò diximus) ad uniuersi orbis habitum institutus est, idcirco partè etiam istam habet respondentem parti sublimi uniuersi. Caput, ceruicem, & collum, excipiunt tum pectus, & dorsum, alterum prius, alterum posterius est. Subiacent iis, venter, & lumbi, genitale, & nates: mox femur, & tibia; postremò pedes. Crura verò antecessant, eòdem scilicet, quòd & incedunt. Pedis etiam pars mobilior eòdem se flectit. Calx è tergo politus est. Malleoli, situm imitantur aurium: quippe qui latera teneant imi cruris, quomodo aures iur, & lateribus capitis habentur. Brachia ex latere corporis sinistro, dextroque dependent, atque se introflectunt, ita ut homini potissimum deueni crurum, & brachiorum aduersa inter se sint. Sensus autem, partisque eorum sensorias, oculos dico, nates, linguam, eòdem, scilicet priorem situm spectantes habemus. At auditum, eiusque partem sensoriam, id est, aures, à latere, eodem in orbe, quo oculos. Distat oculi hominis sibi intervallo, proportionè magnitudinis respectu ceterorum animalium, minimo. Tactus è sensibus homini exquisitissimus, deinde gustus: reliquis superatur multis. Ira partes exteriores collocata, atque disposita sunt, nominatimque præcipue, & cognita per vsuum, situmque evidentiorè habentur.

Cum quibus animalibus hominis cerebrum, gula, arteria, & venter, commendant. Cap. xvi.

Verò interiores cõtrà: sunt enim hominum in primis incertæ, atque incognitæ. Quam ob rem ad ceterorum animalium partes, quarum similes sunt humanæ, referentes, eas cõtemplari debemus. Primum igitur cerebrum capitis priorem obtinet situm, non modò in homine, verùm in ceteris etiam animalibus, quibus ea pars data est. Omnibus autem in iis est, quæ sanguinem obtinent, & ob eam rem sanguinea appellatur; atque etiam quæ mollia nonnulla habet. Continet id membranae duæ, altera osi adhaerens, valida: altera ipsum cerebrum attingens, infirmior. Bipartitum omnium cerebrum est, postremamque iungitur, quod cerebellum appellatur, quod certè & tactu, & specie formam habet diuersam. Pars verò posterior capitis, inanis & caua omnibus est, prout in singulis magnitudinè variatur. Quibusdam enim caput grande, facies

facies subiecta capiti parua, ut quæ rotunda sunt facie. Aliis caput paruum, maxilla longæ, velut generi omni iumentorum. Cerebrum omnibus priuatum sanguine est, nec venam intra se ullam continet, & ad tactum frigidum per naturam est. Habet suo in medio plerumque omnibus cauum quoddam exiguum membrana obhaerente venosa, cucullarique obducitur. Osse postremò continetur tenuissimum, infirmissimoque omnium capitis osseum, cui nomen occipiti. Meatus ab oculis terni ad cerebrum pertinent, ita ut maximi, & mediores ad cerebellum tendant, minimi ipsum cerebrum adeant. Minimi ij sunt, qui propiores partibus oriuntur: maximi porò illi æquidistant, nec vquam coire possunt. Mediocres coeunt: quod præcipue in genere piscium patet: & cerebro sunt propiores, quam magni. Minimi perquam laxo inter se distant: intervallo, & nunquàm ob eam rem possunt coire. Gula inter collum est, ab angustia & longitudine nuncupata: cui comes arteria iungitur, priorem obtinens situm in omnibus iis, quæ eam habere Naturæ placuerat. Habet autem omnia, quibus pulmo est. Natura cartilagineis arteria constat, & sanguinis pecquam exigui compos est, venulis complexa tenuibus. Quod ad superiora, id est, oris habitum pertinet, è regione polita est foraminibus narium, quæ in oris partem seferunt. Vnde fit, ut quoties inter bibendum humor retrahitur, effluat ex ore per nates. Iungitur lingua postrema, quæ ligula nominata est, posita in cerea, quæ modò dixi, foramina: videlicet apta, quæ per vices arteria altero sui extremo, cum lingua ima cõiungitur, altero ad pulmonis intercapdinem descendit, tum in vtraque finditur partem pulmonis. Est namque bipartitus pulmo omnium expectit. Verùm in iis, quæ animal generant, distinctio non æquè apparet, minimè que in homine. Est præterea hominis pulmo simplicior, nec ita multitudine, ut nonnullorum animalium procreantium est: nec lauis, sed inæqualis est. At in ouiparo genere, ut auibus, & quadrupedibus, quorum partus omni primordio inchoari solitus est, pars altera pulmonis multam discissillam ab altera est, ita ut binos habere pulmones videantur. Atque à singulari arteria partes in vtrunque pulmonis latus duæ dependent. Vena quoque maiori, ac alteri, cui nomen est aorta, pulmo connectitur. Spiritus verò, quoties inflatur arteria, caua subit pulmonis. Hæc mucronata specie cartilagineis diducuntur corpusculis, de quibus foramina quoquoque uersus per diminutiones, arctioribus subinde ampliora excipientibus, transtmittuntur. Cor etiam arterie iungitur, obelid, cartilagineis, fibrosisque vinculis: & quæ annectitur, caua est. Spiritus, dum arteria inflatur, an subeat cor, minus in nonnullis constat, scilicet minutis. At in grandioribus animalium, spiritum cor subire ipsum, apertum est. Arteria ita se habet: & accipiendi, reddendique tantummodo spiritus officio fungitur. Nilul enim aliud vel siccum, vel humidum parti ipsa videtur: sed ubi in eam tale quid deeraverit, tandiu torquetur, dum excutiat quod delapsum est. Gula ab ore & ipsa dependet, continua tum spinæ, tum arterie

nexu fibrarum: & per septum tranuersum in ventriculum finit, carnis speciem referens, & pariter diuidendi in longum, latumque habilis. Ventriculus autem humanus canino similis est, quippe qui non multò amplior sit, quam intestinò, sed quasi intestino similis ampliori. Tum intestinum simplex flexuosus orbibus est, à quo proximum intestinum admodum amplum. Alius autem ipsa suilla similis est, quippe quæ & ampla sit, & quod vltimè in sedem porrigitur, breue id, corpulentumque transmittat. Omentum medio à ventre dependet, quod non nisi pinguis membrana est: sicut etiam in ceteris animantibus, quæ vnum continent ventrem, & vtraque parte oris dentata sunt. Lactes super intestina positi sunt, qui & ipsi latiore constant membrana, & pinguescunt: pendunt ex vena maiore, atque aorta, venisque per multas frequentius concursu deferunt ex parti illo venarum grandium ad intestina, de summis ad ima vsque spargentes. Gula, arteria, venter, ita se habent.

De corde hominis, ceterorumque animalium, & eius sede. Cap. xvii.

Orsinum triplicem cõtinet: iacet paulò pulmone superius ad arteria lilluram, operamque membranæ inuolacro pingui, & corpulento, quæ vena maiori adnectitur, & aorta, iungitur cum aorta suo mucrono turbo, in pedulque parte eadem vergit omnium pariter, quæ pectus tortiuntur. Omnibus verò tam pectore constitutis, quam ea ipsa parte carètib, cor æquè suo mucrone in partem vergit priorem: verùm latere sepius potest, quoniam dissecto animante dimoueat. At parte sui ampliore, & gibba, superiora corporis spectat. Habet maiorem partem sui mucronis carnosam, & spissam, & neruulos suis in eum continet. Situm ceteris animalibus in medio pectore est, in quibus scilicet pectus inest. Homini tantum in partem sinistram potius vergit, paulò à mammarum distinctiõne ad laeuam inclinans papillam pectoris parte superiorè: nec magnum est, & specie rotunda non oblongum, sed rotundius. Parte tamè extrema in acutum se colligit, exitque penè in mucronem. Habet, ut modò exposui, sinu triplicem: maximum dextro in latere, minimum in sinistro, medium magnitudinè inter sinistrum & dextrum. Omnes ad pulmone foraminibus peruij redduntur, quæ res in vno tantum perspicua est. Inferius verò à nexu suo, maximo sinu vena coniungitur maiori, ad quam lactes etiam sunt. Sinu autem medio aortæ annexum est. Quin etiam ad pulmonem meatus à corde ducuntur perpetui, findunturque eodem, quo arteria, modo, in omnes pulmonis partes: & meatus, qui eòdem ab arteria tendunt, sequuntur. Verùm hi superiores obtinent situm, neque vllò communi foramine commendant, sed sua ipsi copulatione spiritum, quem eorundem transmittant, recipiunt: pertinet enim alter ad cauum dextrum, alter ad sinistrum. De vena maiore, ac de aorta separatim ratione communi post differemus. Sanguinis autè plurimum pulmo ex ceteris continet membris, quæ animal pulmonis compos.

Ventriculus hominis quilibet

Cordis sinus tres

Sanguinis plurimum in pulmone

compos, idemque viui parum intus, forisve constitunt: quippe qui totus inanis sit, & fungosus, ac riuulos venæ maioris singulis suis fistulis excipiat. Errant enim, qui sanguinis vacuum pulmonem esse arbitrantur, decepti scilicet conspectu eorum pulmonum, quos dissectis detraxerint animalibus, quorum sanguis illico effluit vniuersus. Cor vnum ex reliquis visceribus sanguinem habet. Et cum pulmo non intra se, sed in venis contineatur sanguinem, cor eundem intra se continere aperit: ut singulis enim suis sinibus sanguinem tenet, verum tenuissimum medio. Sub pulmone septum transversum pectoris est, quæ præcordia, & cinctum appellant, costis, & subcartilagineis, & spinæ annexum, parte media tenue, membranæque exilitate contextum. Venas etiam per se continet porrectas. Sunt porro hominis venæ crassæ proportionè humani corporis.

Septimum transversum.

De iecinore, liene, felle, renibus, & vesica.

Cap. xviii.

Iecur supra septum positum à dextro latere est. Lien à laevo æquè in omnibus quæ membra ista disposita habet per Naturam, non prodigiosè. Iam enim legitimum illum locum in nonnullis quadrupedum lienè cum iecinore permixtè visum est. Venti lien annectitur, quòd mentum obducit. Est hominis lien suillo similis, sed specie angusta, & longa. Iecur magna ex parte, maximè que animalium numero felle caret. Verum in nonnullis id habere sibi adnexum videtur. Rotundum iecur hominis est, ac simile bubulo. Felle priuationem vel in victimis non nusquam percipi certum est: quippe cum parte quadam agri Chalcidici Eubæe fel nunquam pecori sit: aut in Naxo omnibus ferè quadrupedibus adeò grande, ut qui sacra fecerint aduenæ suspescant, rem scilicet prodigij loco sibi arbitrantur, non talem esse naturam terræ illius quadrupedum. Iecur venæ maiori adnexum est, nulla ex parte aortam attingens. Vena enim, quæ à maiore proficiscitur, iecur transigit, quæ portæ appellatæ iecoris habentur. Lien quoque venæ vni maiori adnexus est: vena enim inde ad lienem pertendit. Renes post hæc iuxta spinam ipsam adherent, bubulis similes. Dexter in omnibus quibus sunt renes animalibus, superiorè obtinet locum, minùsq; pingui obducitur, & sicior est: quod vel ip omnibus æquè liquidò manifestatur. Pertinent ad renes meatus tam ex vena maio-

Vel non omnibus animalibus.

Renem dexter superior in omnibus.

re, quam ex aorta, sed non ad cauum: quod alij amplius, alij arctius sua media parte continent, præterquam in vitulo marino, cuius sanè renes, quavis bubulis similes sint, tamen omnium solidissimè visuntur. Meatus vero, qui eò pertinent, omnes in renem corpus absumuntur: cuius rei argumentum est, quòd sanguine carent, nec intra se quicquam concretescere ostendunt. Habent igitur, ut modò dixi, sinum exiguum, à quo meatus duo insignes ad vesicam deueniunt. Alij etiam ex aorta frequentes ac validi eòdem percedunt. Ex medio autem renem singulorum venæ singulæ, caua, nervosæ dependent, spinam prætereuntes ipsam angusto itinere: tum in vtranque abolentur: coxam, ac denuo ibi porrectæ apparent, demumq; in vesicam descendent: hæc enim loco ultimo posita est, meatibus annexa illis porrectis à renibus ad vicem, vrinarium producentem mearum, & ferè circumvndique extenuatis in fibras membranulis proximis, quodam modo sepro illi transverso pectoris deligata. Est profectò vesica hominis proportionè, quam cæterorum, amplior.

De genitali membro, & testibus, quibusve corporis partibus mas à femina differant.

Cap. xix.

Enitale ceruici vesicæ adnectitur, foramine foras directo peruium: sed paulò inferius altero intra eandem femitam conuio dequiescit. Quorum foraminum alterum ad testes, alterum ad vesicam, nervosum, cartilagineosumque tendit. Testes ex eo maribus pendente de quibus postea partium communi examine, quemadmodum se habeant, differemus. Hæc eodem modo vel in sexu femineo omnia Natura conformauit, atque disposuit. Nulla enim parte interiore sexus inter se differunt, nisi vterque forma qualisnam sit, ex cõfessionem descriptione petèdum, expectandumque est. Siens eius ad intestina infra aluam à parte priorè tum vesica iuncta supra vterum est. Sed de vteris quoque pariter omnibus differendum postea est. Neque enim similes dari omnibus sunt, nec forma simili constituti, si vterus cæterorum quoque interioris, tum exterioris, has, talèsq; & ad hunc modum haberi perspectum est.

De Historia Animalium Libri Primi, FINIS.

ARIST

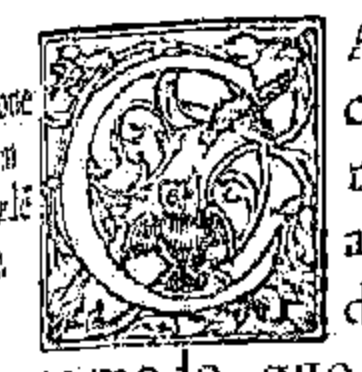

ARISTOTELIS
STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIUM LIBER SECVNDVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Quæ animalia in quibusdam conueniant, in quibusdam autem differant.

Cap. i.

Aeterorum animalium partes, aut communes omnium sunt, ut superiore volumine explicatum est, aut aliquorum generum propriae. Eadem autem, diuersève inter se sunt, eo modo, quo superius dictum est: quippe cum omnia ferè animalia genere diuersa, partium quoque suarum plurimas specie habeant diuersas: & aut proportionè tantum eadem, genere autem diuersas: aut genere tantum eadem, specie autem diuersas. Sunt etiam complures, quæ aliis data, aliis denegatae sunt. Ergo quadrupes, quæ animal generant, caput, collum, & omnes capitis partes fortiantur: verum ipsæ singula partes forma inter se differunt. Iam leoni ceruix ossè vno rigida constat, nec vertebrae vllis iungitur: interiora autem omnia canibus similia continentur. Habent quadrupes, quæ animal generant, omnes vice brachiorum crura priora: sed præcipuè, quæ multifida sunt, hæc manibus suo digitato pede respondent: hoc enim ad plura, quasi manu, vtuntur. Partem etiam leuam minus, quam homo, absolutam habent, & agilem excepto elephantis, qui digitos numero quinque, indiuisos, leuiterq; discretos, crura priora multò posterioribus longiora, & malleolos posterioribus imis cruribus possidet. Habet præterea talem, tantamq; narum, ut ea manus vice vtatur: quippe qui non nisi ad os illam admouens, & bibit, & edat: suo etiam rectori eam erigit, atque offert: & arbores quoq; eadem prostermit, & quoties immerfus per aquam ingreditur, ea ipsa edita in sublime, reficit, atq; respicit. Ad unguiscula parte sui postrema, naris hæc est, sed flecti non potest: cartilaginea enim, & proinde rigidiuscula est. Solus etiam animalium homo ambidexter, hoc est, dexter manu vtraque nascitur. Pectus animalia omnia humano proportionatum pectori habere visuntur, verum non simile: latum enim pectus humanum est, cætera angusta. Nullum est enim, quod, præter hominem, mammas parte gerat priorè. Elephante mammas duas quidem, sed non in pectore habet, sed paulò citra. Flectunt autem crura priora contra, atque posteriora: & è contrario, quam homo, membra inflectunt, excepto elephantis. Quadrupes enim, quæ animal generant, genua ante se flectit, suffragines in auctum: aduersaq; inter se habent conuexa curuaturæ

crurum suorum. Elephas non, ut aliqui reuerent, agit: sed confidendo crura inflectit, nequit tamen præ nimio pondere vtrunq; in latus æquilibrio quodam vergere: sed aut laevo incubat, aut dextro, atq; eo ipso habitu requiescit. Flectit hic certè suos posteriores poplites modo hominis. At ouiparis quadrupedibus, ut crocodilo, lacerte, & reliquis generis eiusdè, crura cum priora, tum etià posteriora retroflectuntur, paulum in latus vergentia. Nec secus in cæteris multipedibus agitur, nisi quod medijs pedes subinde ambigui amplius in latus flectuntur. Homo inflexum membrorum suorum eodem è contrario agit: quippe qui brachia retrorsum flectat, quanquam ita, ut paulum vergant in latera exteriora, crura autè contrahat rectè. Sed quod antè tam priora quam posteriora inflectat, nullum est. Omnibus verò humeri, armivè contra, quam cubiti, aut crura priora flectuntur. Coxæ etiam contra, quam suffragines. Cum itaque homo contra, quam magna pars cæterorum animalium, flectat, sit, ut si qua alia membris huiusmodi constant, ea quoq; è contrario flectant. Aues etiam suos inflexus similes quadrupedibus agunt: crura enim quæ bina habent, in posteriora curuant: alas, quas vice brachiorum, aut crurum priorum obrinent, in priora. Viculus marinus tanquam læsa, imperfectaq; quadrupes est: quippe qui continuò à scapulis pedes habeat manibus similes, modo vtriusque quinos enim finduntur digitos, qui singuli ternis articulis flectantur, & vnguibus muniuntur non magnis. Pedes quoque posteriores quinis discretos digitis habet, & curuatura, & vnguibus cum primis conuenientes verum forma proximos piscium caudis. Motus animalium quadrupedum, ac multipedum, per diametrum.

Motus animalium per diametrum.

nino, aut minus pilosa habentur. At homo corra. Cilium etiam homini utraque in palpebra, & alax oppleta pilis, & pubes: quod ceteris abest: carent enim cilio palpebrae inferioris, sed paulo inferius pili rari nonnullis exeunt. Ipsorum autem quadripedum pilis interiorum, aliis corpus totum est hirtum, ut sui, vrsæ, cani. Aliis collum hirtius pari vndique modo, ut leoni, & reliquis iubaris. Aliis prona tantum ceruicis, à capite ad summos armos villi geruntur, ut equo, ut mulo, & reliquis capronatis: quo in genere bonafus quoque sylvestribus cornigeris enumerandus est. Quinetiam hippelaphus satis iubar summis continet armis, qui à forma equi, & cerui, quam habet compositam, nomē accepit, quasi equiceruus dici meruisset. Nec non fera, quæ & ipsa ab equo Hippardium nominata est, capronas parte gerit eadem. Sed utrunque id genus tenuissimo iubar ordine à capite ad summos armos crinescit. Propriū equiceruo villus, qui eius gutturi, modo barbæ dependet. Gerit cornua utrunque, excepta femina equiceruini generis: & pedes habet bifalcos. Magnitudo equicerui non disidet à ceruo. Gignitur apud Arachoras: ubi etiā boues sylvestres sunt, qui differunt ab urbanis, quantum inter sues urbanos & sylvestres interest. Sunt colore atro, corpore robusto, rictu leuiter adunco, cornua gerunt resupinatio. Equiceruo cornua sunt caprona proxima. Elephantus in quadripedum genere hirtus minimè est. Cauda etiam animalium pili corporis modum imitantur, dummodo cauda nota aliqua auctiore dependeat, est enim nonnullis tam exigua, ut vix dignosci à sensu possit. Camelus proprium inter ceteras quadripedes habet in dorso, quod tuber appellant: sed ita ut Baetrianæ ab Arabiis differant: alteris enim binas, alteris singula tubera habentur. Sunt etiam omnibus singula parte ima, quale in dorso, tubera, quibus incubat reliquum corpus et firmerur, quoties in genua inclinatur. Papillas quatuor modo vaccei habet camelus, caudam asino similem, genitale retro. Genua singula in singulis cruribus sunt, & flexus artuum, non ut quidam perhibent, plures, sed propter alui intervalum plures esse videntur. Habet etiam talum similem bubulo: clunes proportionem magnitudinis paruos. Bifalcum id animal est, nec utrinque dentatum. Sed bifalcum sic est, ut pes parte superiore scissus paululum sit ad flexum digiti secundum: parte autem priore summa, quadripartitè findatur discrimine paruo, quantum primo renus digiti inflexu, & quiddam inter silluras, perinde ut in anserum pedibus adiectum contextat. Pes vestigio est carnosus, ut vrsæ: qua de causa eas, quæ per exercitiū longiore itinere fatiscunt, calceant carbatinis. Omnium quadripedū crura, osse, nervosque abundans, carne deficiunt. Quineriam nullum, quod pedibus cõstet, excepto homine, pedes habere carnosos per sepe est. Coxarum etiam carne exuberante, in clunes vacant: quod in genere auium conspicitur apertius potest. At homo contra: quippe qui nullam ferè sui corporis partem tam carnosam habeat, quàm nates, femora, tibias. Quas enim furas vocamus, non nisi carnis copia, parte ribiæ posteriore complentur. Quadripedum au-

Hippelaphi forma.

Cauda animalium.

Crura animalibus non carnosâ.

tem, quæ sanguine constant, eadēmq; animal generant, alia multifida sunt, quales hominis manus, pedesque habentur. Sunt enim, quæ multiplici pedum sillura digitetur, ut canis, leo, panthera. Alia bifalca sunt, quæ forcipem pro vngula habeant, ut oues, capra, cerui, equi fluniatiles. Alia infisso sunt pede, ut quæ solipedes nominantur, ut equus, mulus. Genus sanè suillum ambiguum est. Nam & in terra Illyriorum, & in Pæonia, & nonnullis aliis locis sues solipedes gignuntur. Bifalca igitur binis silluris utrinque, id est, à parte anteriore, posterioreque diducuntur. Solipeda etiam partem continentem ex toto habent. Sunt item animantium alia cornigera, alia mutila. Quæ cornua gerunt, bifalca magna ex parte per Naturam sunt, ut bos, ceruus, capra. Quod autem idem & solipes, & bicornis sit, nullum est, quod nos adhuc notimus. At solipes, idēque vnicorne est, quantum rari: ut asinus Indicus ille enim & vnicornis, & solipes est. Vnicornis verò, idēque bifalcus, oryx est. Talum etiam asinus ille Indicus solus in solipedū genere possidet. Sus enim, ut modò dixi, ambiguum est: quo sit etiam, ut talo careat probiore. Permulta ex bifalcorū numero talum eiusmodi habere cognitur. Sed lynci semitalo simile quiddam: leoni autem tortuosum in anfractu est, quale effingunt. Omnia verò, quibus datus est talus, cruribus cum posterioribus continent, ita ut erectus in suffragine parte sui prona foras, supina intorsum spectet, & quæ veneres vocantur, intus aduersè sibi posita sunt, quæ canes, foris: quæ attemnæ, supra habeantur. Situs talorum omnium talis est. Sunt nonnulla, quæ simul bifalca sunt, & iubam habeant, & cornua bina, orbem inflexu mutuo colligentia gerant, ut bonafus, qui in Pæonia terra, & Medica gignitur. Quæ autem cornuta sunt, eadem omnino quadripeda esse certum est, nisi quid per translationem cornu habere dicatur: quemadmodū Aegyptij de colubris Thebanis perhibent, quasi aliquid illis veluti vestigium cornus extuberet. Ceruo ex cornigeris vni cornua tota solida, ceteris cuna quodam tenus, & mucrone demum concreta sunt. Pars caua ex cute potius oritur, quam solidum quiddam ossē enascēs subit, impletque totam: quomodo corrua bouum constare videmus. Soli etiā ceruo cornua omnibus annis decidua, initio à bimatu: ceteris perpetua, nisi per vim aliquam amittant. Manuas item haberi variè certum est. Nam & inter se ipsæ quadripedes, & ab homine mammarum differunt ratione. Membrorū etiam, quæ ad venerèu coitum accommodata habentur, discrimen planè est. Patet ratio varia mammarū, cum aliis mammæ parte priore, hoc est in pectore, aut iuxta pectus sint bina, binisq; papillis, ut homini, ut elephanto sub armis duæ, tam mari, quam femina, perquam exigua, nec pro corporis vastitate, ita ut eas à latere conspiciere propèmodum nequeas. Vrsæ mammas habent quaternas. Aliis mammæ inter femina bina, papillæq; binæ, ut ouibus. Aliis papillæ quaternæ, ut vaccis. Quibusdā nec in pectore, nec in feminibus mammæ, sed in ventre ha-

bentur, & quidem plures, verū non omnes pares: ut canibus, ut suis. Cum itaq; cetera id genus habeant plures, panthera quaternas ventre medio gerunt. Camelus quoque in ventre mammas duas cum papillis quatuor habet, ut bos. Leona etiam duas in ventre. Maribus solipedis generis, nulla sunt mamma, nisi iis, qui matri similes prodicunt: quod in equorum genere euenit. Genitale le marium aliis foris est, ut homini, equo & aliis mulis: aliis intus, ut delphino. Quibus foris est, iis aut antè habetur, ut homini, & reliquis, quæ modò dixi: aut retro. Quinetiam iis, quæ ante gerunt, aut & penis, & testes absoluti pendunt, ut homini: aut adhaerēt, & aut plus, aut minus abfoluntur. Non enim pariter apro, & equo membrum hoc absolutum est. Elephancus etiam genitale equo simile habet, sed paruum, nec pro corporis magnitudine. Testes idem non foris conspicuos, sed intus circa renes conditos habet. Quocirca exitum celeritū agit. Aliis itaq; testes absoluti, ut equo: aliis nō absoluti, ut apro. Sus femina, genitale ea cõtinet parte, quæ pecoris vbera habentur: & cum per libidinem turgescit, ac prurire ad coitum, sursum ratis per hoc retrahit, vertitque foras, ut inde mari coitus sit facilior: rescissum id longè productius, & delictēs amplius est. Genitale maxima animalium parte ita se habet. Nonnulla ex auerfo mingunt, ut lynx, leo, camelus, lepus. Mares igitur ita inter se differunt, ut expositum est. Feminae omnes ex auerfo mingunt: quippe cum etiam femina elephantorum genitale, ut ceteræ, inter femora habeat. Genitale verò ipsius differencia numerosa est. Aliis enim cartilaginofum, carnosumq; est, ut homini: quod ut parte carnosâ inflexi nequit, sic cartilaginosa intumescit, excrefcitque. Aliis neruosum, ut camelo, ut ceruo. Aliis osseum, ut lupo, vulpi, mustelæ: id est, mustelæ rustice, quæ viuerit interpretor: nam is quoque ossis gerit. Ad hæc, homo, cum ad iusta incrementa peruenit, partem superiorem habet minorem, quàm inferiorem, contra atq; cetera animalia, quæ sanguine constant. Partem superiorem intelligi vole, quantum de capite ad eam pertendit partem, qua exitus patet excrementis. Inferiorem autem, quantum ab ea ipsa subsequitur reliquum corporis. Animalibus ergo, quæ pedibus innituntur Natura voluit, crura posteriora partem cõplent inferiorem. Quæ autè pedibus carent, iis cauda, & quicquid vice cauda, simileque habetur, pro parte inferiorem est. Tales perfectis iam incrementis animalibus euaunt. Discrimen autè in crescēdo est. Homo enim prius, quàm adultior sit, partem superiorem corporis habet maiore, quàm inferiorem: & quo per ætatem ampliùs augetur, eò cõtrâ euenit, ut inferiorem iam superioribus longiora. Quam ob rem vnus ipse non modo eodem ingredi solet iustitiam adhuc ætate, quo iam firma ingreditur: sed primū dum infans est, quadripes reptat, deinde se erigit, bipèsq; incedit. Sunt quæ ex proportionem incrementa partis vtriusque capere soleant, ut canis. Nonnulla primū parte superiore minora sunt, post maiora cū creuerint, eadē parte euaunt, ut iumenta: nullum enim ex iis addita ætate auctius redditur ea parte, quæ ab vngula ad

clunem porrēta est. Dentes etiam ceterorū animalium multiplex differentia, tum inter se, tum dentium differentiam. Habent enim dentes omnia, quæ quadripeda, sanguinea, viuipara sunt, sed variè. Sunt enim alia utrinque dentata, alia altero dentium ordine carent. Quæ enim cornua gerant, hæc non dentata utrinque sunt, quippe quæ primoribus maxillæ superioris careant dentibus. Quinquè dentata non sunt, ut cameli. Item alia dentes habēt exertos, velut apro: alia sine iis sunt. Et alii dentes serrati: ut leoni, panthera, cani. Aliis continui, ut equo, ut boui. Sunt enim dentibus serratis, quorū series acutorum dentium mutua inferione pectinatim se constipat. Quod autem simul & dentem exertū, & cornu habeat, nullum est: nec verò quod simul & serratis dentibus sit, & alterutrum habeat illorum, hoc est, vel cornu, vel dentem exertū. Primores maxima ex parte habēt acutos, interiores planos. Vitulus marinus serratis omnibus est, ut generi pisciū affinis: piscibus enim ferè omnibus serrati sunt dentes. Genus autem, quod duplicem dentium ordinem habeat, nullum nostrum in orbe est: verūm apud Indos (si Ctesia credendum est) bellua gignitur (ut ille scribit) cui nomē manchora, dentes triplici utrinque ordine, magnitudo, hirtitudo, & pedes leonis, facies & aures hominis, oculi canis, color rubricæ, cauda scorpionis modo terrestris, aculeo armata, spiculæq; agnata iaculans, vox fistula, tubæve nō ab similibus, curesus nō minoris pernicitatis, quàm ceruis: feritas tanta, ut nunquā possit miscēcere, appetitus percipiū carnis humana. Mutantur dentes, tum homini, tum etiam quibusdā aliis animalibus, ut equo, mulo, asino. Homini primores mutantur. Maxillares autem nullum animal mutat. Sus nullum omnino dentem amittit.

Multiplex dentium differentiam.

Manchora belluæ descriptio.

An canes mutant dentes quòque modo venustiores à recentioribus discernuntur.

Cap. II.

Canibus diuersa sententia est, quippe cum alij nullum iis decidere dente opinentur, alij caninos tantū appellatos mutare velint, quos etiam homo amittit: verūm hoc latere, propterea quia nō antè mutant, quàm partes intus enascantur. Quod idem vel in ceteris scilicet feris euenire verisimile est. Et quidem caninos tantum mutare perhibentur. Aetas venustiorum, recentiorūq; canum, dentibus indicatur. Iuuenibus enim dentes candidi, & acuti: ætate prouectis, nigri, obtusique.

Dentes equorum in senectute candidiores fieri: plures quoque mares, quàm feminas habere dentes.

Cap. III.

Gitur certè in equis contra, atq; in ceteris animalibus: cum enim ceteris senectute dentes nigrescant, equi candidiores redduntur. Planos ab acutis disternant, qui canini appellantur, forma utroque participes: quippe qui infra latiusculi,

bb 3 supra

suprà acutiusculi sint. Manibus dentes plures quã fœminis, vt in genere hominum, ouium, suum, caprarum patet. In cæteris nondũ exploratum est. Quibus plures, hæc viuaciora magna ex parte sunt. Quibus pauciores, & rariore, hæc magna ex parte vitæ sunt breuiores.

Hominibus circiter viceſimum annum genuinos dentes gigni.

Cap. III.

Homini nouissimi maxillares, quos genuinos vocamus, circiter vicelimum annum gignuntur, & viris, & mulieribus. Iam verò quibusdam mulieribus anno etiam octogesimo maxillares illi nouissimi non sine dolore exierunt. Viris quoque idem euuillè accepimus: quod certè eis accidit, quibus in iuuentute ipsi genuini nati non fuerint.

Elephantes mares à feminis distare in ordine dentium.

Cap. V.

Elephanto dentes vtrinque quatuor, quibus conficit cibum, atque in farina speciem molit. Duo præterea prominentes, resimatosq; habent: fœmina minores, & contra quam mares: vergunt enim deorsum, proniq; deuiant. Statim cum natus est elephans, dentes habet, quanquam grandes illos, non illico perspicuos obrinet.

Exiguam esse elephantis linguam.

Cap. VI.

Linguam perquam exiguam habet, atque interius politam, quam in cæteris sit, ita vt vix eam videre possis.

Quæ animalia in oris magnitudine discrepent, ibique de equo summa riu Aegypto.

Cap. VII.

Ris etiam magnitudine discrimẽ exiliter animalibus planũ est: aliis enim os resicillum, vt cani, leoni, deniq; omnibus, quibus dentes ferrari. Aliis paruum, vt homini. Aliis mediocrem, vt equo stuitarili, quem gignit Aegyptus. Iuba equi, vngula qualis bubus, rostrũ reliquum. Talis etiã inest bisulcorũ modo: dentes exerti, sed leuiter: canda apri, vox equi, magnitudo asini, tergoris crassitudo tanta, vt ex eo venabula faciant: interiora omnia, equi & asini similia.

De genere simiarum, quod parvum hominem parvum quadrupedes imitantur.

Cap. VIII.

Vnt quæ natura anticipite, partim hominem, partim quadrupedem imitantur: velut simia, cæbi, canicipites. Sic enim cynocephalos appello. Cæbus, simia gerens caudam est. Caniceps etiam eadem forma, qua simia est, sed maior, validiorq; & facie caninẽ similior, vnde & nomen accepit: ad hæc moribus ferocioribus est, & dente robustiore, caninõque propiore. Simia tam parte sui corpo-

ris prona pilosa est, vtpote quadrupes, quam supina, vt speciem gerens hominis, qui contra, atq; quadrupes, obtinet pilum, vt dictum iam est. Sed crassiore pilo simia vestitur, longeq; hirtiores parte vtraque sunt. Conueniunt cum homine plurimum sua facie, quippe quæ nates, aures, dentes, tam primores, quam maxillares hominis more habeant. Cilium etiam, cum cæteræ quadrupes non in vtraque palpebra habeant, porissimum in inferiore. Cæteræ enim quadrupes inferioribus carent ciliis. Habent simia in pectore binas mammarũ papillas, & brachia hominis modo, sed hirtiuscula, quæ & ipsa, & pedes, vt homo, inflectunt, hoc est, ita vt circumferentia membrorum vtrorũq; obuersa inter se adducantur. Ad hæc, manus, digitos, vngues homini similes, verum omnia rudiora, effertioraq; sunt. Pedes sui generis habent: sunt enim velut manus masculinæ, & digitis vt manus constant, medio longiore. Vestigium etiam manui simile est, nisi quod in longum se porrigit, & volam referens tendat ad postrema. Callolius hoc altera sui parte extrema est, & calcem ineptè atque exiliter imitatur. Pedum officium duplex est: his enim & vt pedibus, & vt manibus vtuntur, inflectuntque eodem pèrinde, ac manus. Lacertos, & femora habent breuia pro portione cubitorũ, & tibiæ. Umbilicum, qui emineat, nullum habent: sed durum quiddam continetur loco umbilici. Partem corporis superiorem multo maiorem habent, quam inferiorem, videlicet more quadrupedum: quinarij enim ferè ad ternarium ratione constant. Degenerant ergo, tum ea de causa, tum etiã quod pedes manibus habeant similes, & quasi ex manu, pedeq; constitutos. Calcis enim post remum ad pedem, reliq; autem particulæ ad manum facillè referuntur, digiti namque volæ speciem gerunt. Degunt plus temporis prona, quadrupedũ more, quam erecta. Carent natibus, vtpote quadrupedes. Priuata cauda sunt, vtpote bipedes. Exigua enim omnino cauda inest, quatenus nota solum habeatur. Genitale etiam fœminæ, mulieris est: mari potius canis, quam hominis.

De Cæbis. Cap. IX.

Cæbi (vt superius dixi) omnes caudam habent. Partes verò interiores humanis similes, genera hæc omnia continent. Partes animalium viuiparorum exteriores ita se habent.

¶ Vinipara quadrupeda, quibus cum cæteris quadrupedibus conueniant, & differant.

Cap. X.

Vadrupes, quæ oua pariunt, eademq; sanguinem habent (Terrestre autem, ac sanguinis particeps nullũ oua edit, quin idem aut quadrupes sit, aut pedibus careat omnino) omnes caput, collũ, dorsum, prona, atq; supina corporis possident: pedes etiã priores, posterioresq; & quod pectori proportionetur, modo viuipari quadrupedum generis. Caudam quoq; habent longiorem, exceptis paucis.

eis. Sed hæc omnia pedes in plures digitos habent discretos. Ad hæc, omnibus his sensus toridem, quot cæteris quadrupedibus sunt: & lingua omnibus data est, excepto, quem Aegyptus fert, crocodilo: nam ille similis quibusdam piscibus est. Cũ enim pisces omnino spineã, nec absolutam continent linguã, tum vel maximè nonnulli ad eam lauem, indilicetumque eum ipsam linguã tributum locum sortiuntur, veniũ admodum labrum diduxeris, ne vestigium quidem linguã inspicere queas. Auriculis tamẽ hæc omnia carèt, meatũq; tantũ habent audiendi. Carent etiam mammis. Nec genitale, aut testes foris obtrahunt manifestos, sed intus cõditos. Nec pilo, sed cortice omnia tecta sunt. Dentibus etiã ferratis sunt omnia. Crocodilo stuitarili oculi sunt suis, dentes, contra ortique, vngues robusti, cutis corticosa, contra omnibetia scum inuicta, visus in aqua hebes, extrã accerrimus. Dies itaq; in terra parte maxima agit, noctes in aqua, teporis ratione: repidiorem enim aquam expetit, quam aërem.

De chameleone, & eius cum cæteris similitudine.

Cap. XI.

Hamaleo figura totius corporis lacertam planè repræsentat. Lacerta dorsum ducta vèrri iungitur, vt piscibus: & spina modo piscium eminet: rostrũ simia porcaria simillimũ, cauda prælõga, in tenuè delinẽs, & longis implicata in se orbibus locum modo permultis. Elator à terra est, quã lacertina flexus crurũ pèrinde vt lacerta. Pedes linguæ bipartitõ secantur, parẽs q; calcẽ inter se habent firmam, qualẽ pollex ad manus reliquã parte obiectam. Sed ipsæ etiã reliquæ partes paulo tenus in digitos quosdã finduntur: videlicet primores, triplici situta inerioris, duplici exterioris: posteriores interioris duplici, exterioris triplici. Vaguculi adunci. Corpus asperũ rotum, vt crocodilo. Oculi in recessu cauo intus recepti, prægrãdes, rotũdi, cute simili, atque reliquum corpus, obducti, media sui parte per quã exigua detecti, qua videntur. Quæ quidem videntur sedes nunquã cute operitur, nec pupilla motu, sed totius oculi versatione in orbem, mutationeq; quo quouersus aspicit, quæ velit. Mutat sicut colorẽ instans. Verũ & niger nõ longè dissimilis crocodilo est: & pallidus, vt lacerta: maculis distinctus, vt pardus, nigris. Mutatur color toto in corpore: nã & oculi cõcolores reliquo corpori redduntur, & cauda eundẽ colorẽ accipit. Motus ei piger admodũ, vt testudinis est: palleſcit cum moritur. defunctũq; colorẽ eundẽ seruat. Gulam, atq; arteriã situ eodẽ continet, quo lacerta. Carnem nusquam, nisi in capite, & maxillis, & postremo caudę admodũ exiguã possidet: nec alibi sanguinẽ, quã in corde, & oculis, & loco à corde superiore, & venulis hinc rēdentibus. Verũ nec in his quidẽ vlla copia, sed paucillam habetur sanguinis. Cerebrum paulò superius oculis positum est, & propè his contrigũ. Cate autẽ exteriorẽ detrahta oculis, quiddam lucens veluti anulus atque tenuis, nulla pelle intercepit cingit. Membranz in omnes ferè corporis partes multas, ac validas, longeq; firmiores, quam in cæteris, tendunt. Dissectus hic rotus, spirare præterea diu potest, motu admodũ exiguo adhuc circa cordis sedem extante. Èt cũ omnes corporis partes contrahitur, tum vel maximè costas cogere, atq; adducere potest. Lienem conspicuum nusquam continet. Subit caernas, & latitat more lacertarum.

De auium natura, & quibus cum cæteris terra ammantibus conueniant.

Cap. XII.

Nambus etiã partes nonnullas similiter atq; in his, quæ exposui, animalibus habentur. Omnibus enim caput inest, & collũ, & dorsum, & supina pars corporis, & quod pectori proportionetur. Crura etiã bina, hominis modo, sed quæ in auersum secantur eodẽ ritu, quo quadrupes faciunt, vt dictũ iam est. Carèt manibus, pedibũq; prioribus. Peculiarè inter cætera animalia alas possidẽt, & clunem femori similem longiorem, ventremq; medio tenus porrectũ, cohesionẽ perpetua, ita vt ipsum diuulsum femur esse videatur. sed enim femur parte alia iunctum tibiæ est. Sunt femora sanè maxima his auiibus, quæ vngues habet aduncos, & pectus, quã cæteris robustius. Copia omnibus auiibus vnguium est. Multitudo etiã omnes quodam modo sunt, quippe cũ pars maxima digitata sit, & nates, quãuis planipedes, tamẽ & ipsæ digitos perfectos, distinctosq; habeant. Omnibus, quæ se effertũ, quaterni digiti dati sunt, terni in priore parte, singuli in posteriore maxima ex parte pro calce. Paucis quibusdã vtrinq; bini, vt auiculę, quam lyncem vocant. Hæc paulò maior, quam fringilla est, colore vario. Habet sibi propriam digitorum quam modò dixi, dispositionem, & linguã serpentibus similem: quippe quam in longitudinẽ mensura quatuor digitorũ porrigit, rursusq; cõtrahat intra rostrum. Collum etiã circũagit in auersum, reliquo quiescente corpore, modo serpentũ, vnde torquilla vulgò appellata est, quoniam turbo ab antiquis. Vngues et grãdes, & similes vt molendulis exeunt: voce autẽ stridet. Os sibi proprium rostrum habent. Auriculis etiã carent, & naribus, meatũq; odorandi in rostro continent, audiendi in capite. Oculi omnibus, sicut cæteris animalibus, bini, sine ciliis. Grãtiores palpebra inferiore conueniunt. Nictantur omnes, ab angulo obeunte membrana. At verò quæ speciem nocturę gerunt, superiore etiã palpebra conueniunt. Hoc idẽ cortice inrecta animalia quoq; faciunt, vt lacerta, & reliqua generis eiusdẽ. Conueniunt enim palpebra inferiore omnia: quanquã non more auiũ nictantur. Volucres itẽ non pilis, non squama, non cortice, sed pennis teguntur. Pennę omnes eadẽ constant. Cauda etiã tali, qualis data quadrupedibus est, volucres carent: sed pennis conditã gerunt: breuẽ, quæ longipedes, ac planipedes sunt: maiorẽ autẽ, quæ è contrario constant, quæ vel cõtractis ad ventrẽ pedibus volant. cũ illa caudæ pulillã gerunt, porrectis in caudã cruribus feruntur. Lingua omnibus est, sed variã: aliis enim longa, aliis breuis, aliis lata, aliis angusta. Omnium maximè animalium post hominũ literas proferre nõnulla auiũ genera queũt, videlicet ea præcipuẽ, quibus lingua latior est. Linguam autem illam minorem operien-

lyngis auium la forma.

Rostrum os auium.

Quibusdam auiibus lingua apta ad proferendas literas.

di ministram, nullū ex iis, quæ oua pariunt, super-
impositam suæ arteriæ continer: sed meatū ipsū
modò trahunt, modò laxant, pro sui comodū de-
derioratq; ita efficitur, ne quid ponderis in pul-
monē delabatur. Sunc nōnulla ex auibus genera,
quibus Natura calcar etiā dederit: sed nulli datū
hoc est, cui vngues adunci sint. Volaces porro no-
tantur, quæ vngues habēt aduncos: calcarigeræ,
quæ præ sua gravitate sint ad volandum ineptio-
res. Ad hæc, auium nōnullis crista addita est: quā
cūm cætera pennarum eminentia quadam extru-
ctam gerant, gallinaceus vnus peculiarem sibi for-
titus est: sic enim institutam, vt nec caro sit, nec à
natura carnis omnino aliena.

De genere piscium, eiusque differentiis.

Cap. XIII.

Piscium genus inter ea, quæ aquas inco-
lunt, vnum distingui à cæteris iure po-
test, cūm forma euariet numerosiore.
Habet id caput, & prona, & supina:
Parte, qua venter, & viscera continentur, supina ha-
bet. Caudā continuā, indiuisamq; parte gerit po-
steriore variē. Piscium nulli ceruix, nulli manus, aut
pedes, nulli testes, nulli mamma: Sed māmā cæteri-
s quoque negata est omnibus, quæ animal ne-
queant generare. Nec verò viuiparis omnino da-
ta est, sed iis tantū, quæ protinus intra se animal
formant, nec primū ouū, deinde animal. Vnde fit,
vt delphinus etiā mammas habeat; animal enim
concipit illico, & creat. Continet hic suas māmā
non parte superiore, sed prope genitale. Nec mo-
do quadrupedū papillas cōspicias habet, sed ve-
lut alucolos quosdā humoris duos, vtroq; de late-
re singularē, è quibus lac fluit, quod ore catulorū
sectantiū parentē excipiat: idq; iam à nōnullis
perspectū est. Pisces igitur (vt modò dixi) nec māmā
habēt, neq; meatū genitaliū vllum intus con-
spiciunt, Branchias aut rem habēt peculiare, qui-
bus humorem, quē ore acceperint, reddunt atque
etiam pinnas, quas magna ex parte quaternas ge-
runt. Acta mē longis, vt anguilla, binæ iuxta bran-
chias hærent. Mugilibus etiā, quos lacus Siphariū
gignit, binæ, atq; etiam ei, quam vitrā appellat.
Nonnullis è longis nullæ omnino sunt pinnae, vt
murænæ: nec branchiæ integræ, vt cæteris pisci-
bus habentur. Qui autē branchias habent, aut in-
rectas continent eas, aut directas, vt cartilaginea ge-
nera omnia. Qui intestas habent, iis in obliquum
vtrōq; latere tenentur. Quæ regum cō carent, car-
tilaginea dico, iis, si plana sunt, parte inferiore, su-
perioreq; habentur: vt torpedini, vt raia. Sed si oblon-
ga sunt, eorū lateribus adherent, vt in quouis mu-
stelino genere cernitur. Raia tamerū dōductas in
latera habet branchias, tamē non spineo intestas
operimento, vt quæ non cartilaginea sunt, sed cu-
riculari. Item branchiatorū ipsorum aliis simpli-
ces branchiæ sunt, aliis duplices: omnibus tamen
simplex, quæ nouissima corpori admota est: & a-
liis paucæ, aliis multæ: verū in vtrinq; latus aequè
partitæ omnibus sunt. Habēt, quibus paucissimæ
sunt, singulas branchias vtrinq; eaq; duplices,
vt apert: Aliis binæ vtrinq;, alteræ simplices, alte-
ræ duplices, vt congro, vt scaro. Aliis quaternæ
vtrinq; simplices, vt acipenser, dentici, murænæ,

Quibus mā-
ma negata.

Branchiæ
Pinnæ.

anguilla. Aliis quaternæ duplici ordine, nouissi-
ma excepta, vt turdo, perca, siluro, cyprino. Mu-
steligenis etiā duplices, & quinquæ, vtraq; ex parte
sunt. Gladio, à rostri mucrone ita appellato, octo-
næ duplices. Ita branchiarū colligitur numerus.
Sed præter branchiarū discrimen, pisces à cæteris
animalibus differunt, eo, quod non pilis, vt terre-
stria, quæ animal generat: non cortice, vt nōnulla
oua parientes quadrupedes: non penna, vt genus
auiū, integuntur: sed plurimi squamosi sunt, pau-
ci quidā scabri, paucissimi læues. Ergo cartilagi-
neorum alia aspera, alia læuia sunt. Congri etiā,
& anguilla, & thunnus læues sunt. Dentis omnia
piscium genera habent serratos, pectinatimq; co-
euntes, excepto scaro, ac omnia serie dentium acu-
ta, atq; multiplici fulciuntur. In lingua etiā dentes
nonnulli. Linguam autē ipsam durā, & penē spi-
neā habēt, & ita adherent, vt interdū carere lin-
gua videantur. Os rescissum, vt nōnullis ouiparis
quadrupedibus est. Partes audiēdi, odorandi, de-
niq; sentiēdi nullæ, cōspiciunt, præterquā oculi ha-
bentur. Latent etiā meatus, quibus sentire necesse
sit. Oculi omnibus sine palpebris, sed non duri.
Est omne sanē pisciū genus sanguinis particeps.
Discrimine autem partus sic discrepāt, vt alij oua
pariant, alij animal. Pariunt oua omnes, qui squa-
mā continguntur: animal omnes qui genere carti-
lagineo continentur, excepta rana.

De genere serpentum. Cap. XIII.

Reliquum ex iis, quæ sanguinē habent,
animalibus, genus serpentum est, quod
commune ambobus superioribus esse
potest. Sunt enim alij terrestres, alij
aquatiles: quāquā maxima pars sit terrestis, exi-
gua ve cō aquatilis, scilicet fluminum incolæ. Sunt
etiā maris indigenæ serpentes, terrestribus similes,
nisi qd caput habeāt congrū. Et quidē genera eorū
cōplura sunt, colore numerosa varietatis. Nasci
eos non in altissimis gurgitibus ceruū est. Scolo-
pendras etiā, quas centipedes voco, maris incolæ
esse nouimus, specie terrestribus similes, magni-
tudine paulō minores, colore subtiore, nume-
ro pedū copiosiores, & ecutū tenuitate gracilio-
res. Nasci locis saxosis solēt, & modo serpentum,
non magna altitudine gurgitū. Carer pedibus ge-
nus omne serpentū, vt pisces. Nam remora erro-
re nōnulli pedes habere prodiderūt. Carer enim
omnino est. Sed quoniam pinnas habeat pedibus si-
miles, hinc fit vt pedibus instare videatur. Pisciu-
lus quidā hæc est, saxi assuetus, in cibos nō admit-
tendus, nomē à remorādis nauibus adeptus, vtilis
ad iudiciorū causas, & amarotia veneficia, vt ali-
qui volūt. Partes exteriores sanguineorū anima-
lium quāquā sint, & quorū numero, & quibus inter
se differentiis dissonent explicatum iam est.

Quæ membra quodque animalium genus in-
teriora sortiatur. Cap. XIV.

Vnteriorum ordinem persequen-
tur, & primū in eo genere, quod san-
guine constat: hæc enim ratione sum-
ma genera à cæteris differunt, quod
hæc sanguinea sunt, illa exanguia. Sanguine præ-
dita sunt, homo, & quadrupedes, quæ animalia o-
mnivora pariunt: atque etiam aues, pisces, ceteræ: & si sunt
quid

quid aliud vacans nomine, quoniam genus non sit,
sed species simplex in singulis intelligatur, vt ser-
pens, vt crocodilus. Igitur quæ quadrupedes vi-
ciparæ sunt, iis gula, atq; arteria omnibus est, &
eodem situ, quo homini. Oniparis etiā quadrupe-
dibus, atq; auibus eadē illa adiuncta videmus, sed
discrimen species affert earum partium. Denique
omnia, quæ aerē accipiunt, & reddunt, habent pul-
monem, arteriam, gulam, & situm gulae, atq; arte-
riæ similem, quāquā eas partes dissimiles: pul-
monem autem ne situ quidem similem continent.
Cor item omnibus est, quibus sanguis, & septum
transuersum, quod præcordia, & cinctus appella-
tur: verū hoc in minutis præ sua tenuitate, exi-
guitatēq; non aequè spectari potest, nisi in corde.
Peculiarē est, quod de nōnullis bubus proditum
est: genus enim quoddam boum suū in corde of-
ficulum continere aiunt. At verò pulmo non om-
nibus datus est: pisces enim, & omnino quæ bran-
chias habent, carent pulmone. Iecur in omnibus
est, in quibus sanguis: sed magna pars eorum, quæ
non animalia, sed oua pariunt, lien vique adeo exi-
guus est, vt propemodū sensum effugiat: quod ma-
gna in parte auium experimur: verbi causa, in co-
lumbis, miluis, accipitribus, noctuis. Capriceps
aui siene omnino caret. In quadrupedibus etiam
ouiparis similis ratio est: nam ea quoq; admodū
exigua habent lienem: vt testudo, mus aquatilis,
rubeta, lacerta, crocodilus, rana. Fel aliis adnecti-
tur iecori, aliis minime. Ex genere enim quadru-
pedum, quæ animal generant, ceruus, & dama de-
esse notatum est: atque etiam equo, mulo, asino, vi-
culo marino, & murium nōnullis. Ceruus Achai-
nis cognomine, fel contineri in cauda creditur. Est,
quod ibi contineri aiunt, colore quidē simile fel-
lis, sed non ita vt fel humidū, sed lien simile parte
interiore. Vermes tamen cerui continent omnes
suo in capite viuos, qui nasci solent sub lingua in
concauo circiter vertebriarū, quæ ceruici innecti-
tur caput, magnitudine hand minores iis vermi-
bus, quos maximo generi, & inter quadrupedes
gignuntur, atq; contigui solēt numero ad eō cir-
citer viginti. Sed ceruus felle (vt dictum est) vacat:
quāquā eius intestinū amarum ad eō est, vt ne
à canibus quidem attingatur, nisi ceruus præpin-
guis sit. Elephantus etiam iecur sine felle inciso ta-
men parte, quæ fel adherere solet, humor felleus
effluit plus, minus. Delphinus inter ea, quæ mare
excipiunt, pulmoneq; habent, vnus felle priua-
tus est. Aues, piscesq; omnes fel habent: & quadru-
pedes, quæ oua pariunt, dixerim in vnuerfum, o-
mnes aut plus, aut minus fellis fortiuntur. Sed pi-
scium aliis in iecore positum est, vt musteligenis,
& siluro, & squatina, leuiria, corpedini: atq; ex
longis anguilla, acui, libelle. Pulchro etiam in i-
ecore inest proportione corporis maximē onniū
copiosum. Aliis intestino annexum est, depēdens
à iecore, meatibus quibusdā perperuis summa re-
nuicatis. Ergo hamia suo intestino parti processu
obductum habet, saxe etiam replicatum, redūq;
aliquatenus, reliquis collectim intestinis com-
missum est, aut semotius à iecore, aut propius: vt
raia, acipenser, dentici, murænæ, gladio. Saxe

etiam genus idem vtrunq; patitur situm, vt con-
ger: alius enim ad iecur, aliis infra sepositum adhæ-
ret, quod etiam in auibus pari modo perspectum
est: alius enim ventri, aliis intestino iungitur, vt
columbe, coruo, coturnici, hirundini, passeris, aliis
iecori simul, & ventri, vt capricipiti, aliis iecori
simul, & intestino, vt accipitri, miluo.

Quæ animalia renibus & vesica carent.

Cap. XVI.

Renes, atque vesicæ omnes, quæ ani-
mal generant, quadrupedes possidēt.
At verò ex iis, quæ oua pariunt, aues,
piscesque, non habēt. Quadrupedum
vna testudo marina habet magnitudine ad cætera-
rum partium rationem. Similes bubulis renes ei
omnino adherent, quasi ex multis exiguis cōsti-
tuti. Bonafus etiā interiora omnia bubus similia
continet. Situs idem earum partium est omnibus,
quæ ex iis constant.

Quam corporis partem in quibusque ani-
malibus cor, iecur, pulmo, lien, sit,
& venter obtemant.

Cap. XVII.

Cor propterea in medio pectore omni-
bus, præterquam in homine, est: huic
enim parti potius latus cōmissum est,
vt autē exposui. Tēdit omnibus prio-
rem in partē, suo turbinate mucrone, præterquā
piscibus: iis enim, nō ita esse videri potest, cūm eo-
rum cor suū mucrone nō ad pectus spectantē, sed
ad os habeat, extremūq; inde pendens, quā bran-
chiæ dextræ, atque sinistrae inter se coeunt, copu-
lanturq;. Sunt etiā meatus alij de corde ad bran-
chias tendētes singulas, pro desiderio magnitudi-
nis: hoc est maioribus laxiores, minoribus artēto
res: inter quos crassa admodū, & candida fistula
est, quæ de cordis extremo oritur. Crula paucis in
piscibus inest, vt cōgro, anguilla, inq; exigua. Li-
enem qui habēt, si nō nullum est, dextro latere totū
cōtinetur: si nullum à principio vtrōq; dextro ma-
ior pars applicata est. Quibusdā enim partes sepo-
sita sunt, nec eadē certa origine continentur, vt in-
ter pisces mustelino generi, & inter quadrupedes
leporū generi eadē, quod tum alibi, tum etiam in
Sycino agro circiter Bolsiam lacū gignitur: quip-
pe quos bina habere iecora credideris, quoniam
meatus procul admodū coeant: quod idem vel in
pulmone spectare auiū licet. Lien etiam parti sini-
stræ adnectitur iecori aduersus, sitūq; valet iusto
nature. Quod si qua disticta quadrupede, lienem
latere contineri dextro, iecur sinistro, visum est,
prodigiosè id euenisse putandū. Tendit arteria o-
mnibus ad pulmonē, quemadmodum post expli-
cavimus. Gula ad ventrem perfertur, transiens se-
ptum transuersum, scilicet in iis, quæ habeant gu-
lam: pisces enim magna ex parte gula carēt, vt di-
ctum est, vt qui annexū statim ori ventrē habeat.
Quocirca sapius euenit grandibus nōnullis, vt
dum per imperiū insectantur minores, ventricu-
lus in os prociat. Habent omnia, quæ adhuc enu-
merauimus, ventrē situ consimile septo enim transuer-
so continuū subest, intestinumque de eo porrectū
finit ad exitum cibi, & eam partē, quæ podex di-
citur. Sed venter dissimilitudo primū, quod si qua-
druped

Locus iecoris
in animalibus.

Ventris ani-
malium dis-
similitudo.

drupedes viui paræ, cornigera, altera maxilla dentata, quaternos eiusmodi habet sinus: quæ quidè & ruminare dicuntur. Gula enim incipit ab ore deorsum tendit ad pulmonem, septumq; transuersum: hinc se ad ventrem applicat maiorem, qui parte interiore asper, interceptusq; est, ac prope gulæ commissuram sinum sibi adnexum habet, quem ex argumento reticulū vocant: est enim ventri extrinsecus similis, intus reticulis mulierumplexis, magnitudine multò, quàm venter, minor. Hanc excipit omasum parte interiore asperū, cæcellatum, crustatū, magnitudine reticuli: ab omaso venter ab eo alius iungitur, magnitudine amplior omaso, forma oblongior, cæcellis intus, & crustis multis magnis, & leuibus inornatus, mox intestinum iam sequitur. Cornigera altera maxilla dentata, omnia ad hunc modū suum habere ventrem certum est. Sed differunt inter se magnitudine, aut figura atq; etiā quodā gula, vel in mediū ventris tendat, vel in laterus vergat. At verò omnia dentata maxilla vtraque ventres singulos habet, vt homo, canis, ius, vt ius, leo, lupus. Quinertiam hos, quæ lupum cetuacium appellem, interna omnia lupi similia habet. Iis igitur omnibus simplex ventriculus est, quæ excipit intestinum: verum aliis amplior, vt sui, vt vrsus: & suillo quidem crusta leues pauciores sunt. Aliis atertior, nec multò amplior intestino, vt cani, leoni, homini. Cæterorum etiā species omnium, respectu eorum, quos modò enumeravi, distinguuntur. Aliis enim venter suillo similis, illis canino, tam in maiore, quàm in minore animalū genere. Sed discrimen in his quoq; magnitudine, figura, corpulentia, exilitateve oritur: atq; etiam situ gula, quo meatum ad ventrem ducat, & conuio iungatur foramini. Intestina etiā natura vtrique illi animalium generi, hoc est, vtrique, dentato, & altera maxilla dentato, sibi differunt magnitudine, crassitudine, replicamentis. Sunt certe maiora omnia intestina non vtrique, dentatis: nec immeritò, nam ipsa ita dentata omnia sunt auctiora: pauca enim parua eo in genere habentur. Admodum paruum inter cornigera nullum est. Quibusdam etiam appendices sunt intestinorum. Rectū autem intestinum nulli est, cui non parte vtraque dentes. Elephantum intestinum ita est sinuosum, vt alios habere quatuor videatur. In hoc etiā cibus recipitur: nullū enim conceptaculum cibi aliud separatim adest. Extra quoque eidem suillis proxima, sed maiora: iecur enim quadruplo maius bubulo est, & reliqua paritate, excepto liene: hic enim minor ex proportione est. Hæc eadē ratio venteris, intestinorumq; vel in ouiparis quadrupedibus est, vt in testudine, rum terrestri, tum etiā marina, in lacerto, crocodilo vtroque: omnibus deniq; generis eiusdē. Simplicem enim, vnumq; habent ventrem, aut canino, aut suillo similem. Genus serpentū nulla euariat ratione: & omnia ferè proxima lacertis ex terrestri ouiparo genere habere species, si pedes iis demas, longitudinè addas: quippe quod intertū cortice sit, & pronā, supināq; perinde, atq; lacerti habeat, sed testibus caret. Nec aliò modo quàm pisces meatus duos coeuntes in idē, & vuluam longam ac bifidam habet. Cætera interna eadem serpentibus sunt, quæ lacertis. Verum omnia earum

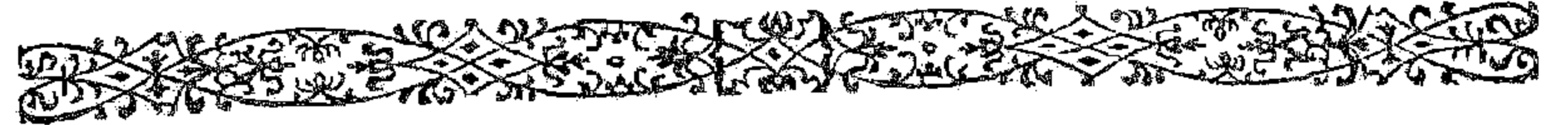
Intestina vtriusque differunt.

Serpentibus ferè omnia interna eum lacertis similia.

viscera, propter longitudinē, & angustiam corporis, longa, arctaq; habentur, ita vt dignosci præ suæ figuræ dissimilitudine non queant. Arteria namq; longa admodū est, atq; etiam gula longior. Arteria origo ita iuxta os ipsam posita est, vt eile sub lingua videatur: & quidē videtur linguæ præeminere, quoniā lingua contrahitur, nec vt cæteris manet. Lingua autē ipsa tenuis, longa, & arctior coloris est, atq; si extrahas, porrigi longius potest. Peculiare, præter cæterorum linguas, serpentibus, & lacertis est, vt summa eorum lingua bifida sit: sed præcipue serpentū, quippe quæ tenuissimis quibusdam quatuor capillamentis discreta vibretur. Vitulo etiā marina lingua scissa est. Ventriculū serpentis, velut intestinū laxius habent, canino similem: tum intestinum longum, tenue, & ad exitum vltique vniforme. Cor arteriæ postremæ adhaeret exiguū, sed longū, & renum spectre referens: quam ob rem videri interdum potest minus mucronem suū dirigere ad pectus. Pulmo deinde adnectitur simplex, fibrosus, fistulosus, prælongus, longèq; a corde sepositus. Iecur itē longum, & simplex. Sed lien exiguus, rotundusq; vt lacertis. Fel similiter atq; in piscibus habetur: nartibus enim adnexū iecori est, cæteris intestino magna ex parte adhaeret. Dentes exerti omnibus sunt. Coltra totidem, quorū dies mensē integrū cōplent: singulis enim tricenā. Enonire serpentibus idem, quod pulis hirundinam nonnulli aiunt: oculis enim serpentū lateratis, subnasci alios referunt. Cauda etiam lacertis, atque serpentibus amputata: rena scūtur. Hæc eadem ratio intestinorum, & venteris piscium quoque est. Venter enim iis vnus, & simplex, sed figura varia est: nonnullis enim diuersa omnino species venteris est, vt ei, quæ scarū vocant, qui & ruminare solus piscium creditar. Intestinum etiam simplex replicans se, quod in vnum, continuūq; resoluatur. Peculiare piscibus, & magna ex parte auibus, appendicū agnatio est: sed auibus subter, & pauca: piscibus superne circa ventriculū exeunt: & nonnullis cōplures, vt gobioni, mustelo, perca, scorpionis, fideiula, mullo, scaro, mugilicui parte altera plures exeunt, altera vna tantū: aliis paucæ, vt iecorino, glauco. Aurata etiā pauca. Tum autē ipsi eiusdē speciei consortes inter se differunt. Auratarū enim aliis plures, aliis pauciores. Sunt etiā, quibus nullæ omnino sunt, vt magnæ cartilagineorum partu: cæteris ita, vt aliis pauca, aliis vel plurima habeantur. Omnes tamen pisces ad ipsum ventrem eas appendices continent. Aues & inter se

inferior paulò latior est, atque etiam noctua. Arteriæ anati, anseri, gavia, cataractæ, tarda, gula tora ampla, & lata est. Multis etiam aliis auibus gulam huiusmodi esse perceptum est. Nec defunt, qui ventriculus ipse similis sit ingluuiei, vt tinunculo. Sunt item quibus neque gula, neq; ingluuies amplior sit, sed ventriculus longior, scilicet auiculis omnibus, qualis passer, aut hirundo est. Sunt etiam, quamuis pauca, quæ ingluuiei, gulaq; amplitudine careant, longitudine autem admodum proluxa videntur, videlicet quæ longa, angustaque colla habent, vt porphyrio: quæ ferè omnes alui excrementum humidius, quàm cætera: solent, re-

iciunt. Coturnici præ cæteris hæc propria habentur, vt & ingluuies, & gulam propè ventriculum amplam, & latam habeat. Dilatæ ingluuies à parte gula propinqua ventriculo multum, pro magnitudinis proportione. Tenue quoque intestinum parti plurimam auium est, & simplex resolui potest. Appendices autem illa pauca in auibus sunt, vt dictam est: nec supra, vt in piscibus, sed infra, quæ definit intestinum. Habent eas non omnes, sed plurima: vt gallinaceus, perdix, anas, ciconia, alcalaphus, anser, olor, tarda, noctua. Minoris etiam generis nonnullæ habent, sed perexiguæ, vt passer.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E D E H I S T O R I A A N I M A L I V M L I B E R T E R T I V S ,

Theodoro Gaza Interprete.

De situ & forma genitalium membrorum omnium animalantium, eorumque differentiis.

Cap. I.

De cæteris interioribus partibus, quòntam, aut quales sint, & quas inter se habeant differentias, dictum iam est. Reliat vt de iis, quæ ad generationem ministrant, differant. Ergo & feminis omnibus itus conditæ habentur: matribus autem multiplice differetia euariant. Nam inter animalia sanguinei generis, alii testes nulli omnino sunt: aliis sunt quidem, sed intus. Et iis, quæ intus continent, aut lumbis adhaerent circiter sedem renum, aut aluo crediti sunt. Aliis foris dependent, quibus genitale aut aluo annexū sustinetur, aut demissum pendet cum testibus. Nec verò modo eodem ad aluum omnibus continentur, sed aliter iis, qui ex aduerso mingunt, aliter iis, qui ex auerso. Piscium igitur nulli sunt testes, nec cæteris, quibus branchiæ, neque vlli serpentum, nulli denique, quod pedibus careat, nisi intra se formare animal possit. Auibus testes dati omnibus sunt, non tamen qui foris pendeant, sed qui intus adhaerent lumbis, quo modo quadrupedibus quoque ouiparis habentur, vt lacerto, testudina, crocodilo, & inter ea, quæ animal generant, herinaceo. Quæ autem intus continent, iis ad aluum neantur, vt delphino ex iis, quæ pedibus vacant: vt elephant, ex iis, quæ quadrupedes viui paræ sunt. Cæteris conspicuos esse testes Natura voluit. Discrimen autem eorum, qui ad aluum, aut locum proximum positi in propatulo sunt, diximus. Aut enim herent annexi retrò, nec tremuli pendunt, vt subius: aut antè pro-

pensi, demissique geruntur, vt homini. Pisces, vt modò dixi, & serpentes, testibus carent: sed meatus continent binos, qui de sepro exorti, latus spinæ vtrunque perreptent, coeantque superne in vnum, atque ita ad ostium excrementi fiant: quod enim ad spinam est, id superius nominio. Pleni hi meatus humoris fortifici redduntur tempore coitus, attrituque mutuo semen effluit gemale candidum. Sed quibusnam ipsi inter se differere, in dissectionibus speculari oportet. Nos etiam diligentius potè exponemus, cum sua singulis reddiderimus. Omnibus autem, quæ oua edunt, siue bipeda, siue quadrupeda sunt, testes lumbis innexi infra septum continentur, vel candidiores, vel pallidiores, venulis admodum tenuibus circumdati. Meatus de singulis singuli pertinent, eodemque coeunt supra ostium excrementi, sicut agi in piscibus dictum est: isque meatus, qui ex coitu amborum consistit, genitale est, quod in minoribus later: in maioribus verò, antèrem dico, & reliqua huiusmodi, euidentius est, cum recens inierint. Meatus autem tam iis, quàm piscibus, lumbis adhaerent, subter aluum, ventrem, & intestina, inter venam maiorem, de qua meatus ad testem pertinent vtrunque. Sed vt piscibus, lentor ille proliucus tempore initus haberi sentitur, meatusque latissimè parent vbi verò id tempus præterit, incerti vel meatus ipsi interdum redduntur: sic auium testes prius, quàm coire incipiant, aliis exigui, aliis omnino obscuri sunt: at verò cum Venetrem exercent, insigni tantisper magnitudine augentur. Quod apertissimè palumbis, & perdicibus euent, atq; ita, vt hybernis mensibus ne villos quidem testes in iis haberi nonnulli arbitrentur. Quibus autem parti priori testes commissi sunt, iis aut intus iuxta aluum conduntur, vt delphino: aut foris

in

Meatus duo, ad capita testium tendentes

in aperto vltima aluo positi sunt. Quibus vtrifq; cum cætera sint eadem, vnum illud discrimen existit, quod quæ intus continent suos testes, nulla cute habet obductos: quæ autem foris, hæc cõiectos in conceptaculũ, quod scrotum vocamus, gerunt. Testes verò ipsi omnibus gressilibus viviparis sunt ad hunc modũ. Meatus duo venales ad capita testium de vena aorta pertendunt, & alij totidem à renibus eodẽ deueniunt: sed hi sanguinolenti, illi, quos mittit aorta, exangues sunt. A capite autem ipsorum testium meatus excipit spissior illo superiore, atque nervosior: qui progressus per testem floctit sese inde, & caput eiusdẽ repetit: vnde rursus in idem coeunt, & in parte priore subeunt genitale. Qui caput repetant, ipsi tam cõtinua membrana obuclantur cum iis, qui residet, testibus, vt vnus esse meatus videantur, nisi membrana diuortium feceris. Humorem adhuc sanguineum continet is, qui residet, sed minus, quàm illi superiores. At verò qui reuertũ ceruicem subeunt genitalis, humorem iam habent candidantẽ. Quinetiam de vesica meatus perfertur, & se ad ceruicẽ applicat, quem veluti putamẽ canaliculatum ambit id, quod penẽ vocamus. Specta ea, quæ dixi, descriptione hac: Sit a initium meatum, qui de aorta proficiscuntur: nã meatus descendentes ad capita testium: nã qui ab iis assident testibus: ßß qui reperiunt, scilicet quibus humor candidans continetur: ð genitale: ñ vesica: ò testes. Excitũs, detrahitur ve testibus meatus sursum se retrahunt. Castram si animalia modo di duo.

Vuluarum eodẽ situ habentur, nec similes omnĩũ sunt: sed differunt inter se, tum eorum, quæ animal generant, tum illorũ, quæ oua parũt. Habent omnes, qui iuxta genitale continentur, sinus geminos, alterum in latere dextro, alterũ in sinistro. Initium verò vnũ est, & cõmune ostium, quasi ceruix carnosã admodũ, cartilagineãq; parti plurimã, auctifimãq; animantium tribuẽ est. Pars vuluæ interior, loci, & verus appellatur: vnde fratres veterinos cognominamus. Ostium autem, & ceruix, matrix dicitur. Sed bipedes, atq; etiam quadrupes, quæ animal procreant, omnes vuluam, aut vterũ infra septumã transuersum cõtinent, vt hominẽ, canis, sus, equus, bos. Cornigera quoq; omnia situm habent eundem. Extrema plurimarum vuluarum, quæ cornua vocant, inuolui perspectũ est. At eorum, quæ oua edunt, situs nõ similis omnĩũ est. Sed autem vuluæ iuxta septũ annexa sunt: piscium infra, sicut bipedum, aut quadrupedũ, quæ animal pariunt: sed tenues, & membrana constantes, & longæ, ita vt in minutissimis pisciculis sinũ vuluæ vtrunq; iungi in faciem oui vnus videatur, tanquam bina habeant oua hi pisces, quorum ouum arenidũ est: non enim continuũ, sed quoddam arenulũ est: ita diffundi in multa potest. Vulua autem ceruicẽ habet carnosã, callosãq; parte inferiore: at supernẽ, quã septo iungitur, membrana constat, & prærenuis ad eũ est, vt oua extra vuluam esse existimes. Auibus ergo auctio-

Castram si animalia modo di duo.

Vuluarum eodẽ situ habentur, nec similes omnĩũ sunt: sed differunt inter se, tum eorum, quæ animal generant, tum illorũ, quæ oua parũt.

ribus membrana conspectior est, & per ceruicem inflata extollitur, atq; inuatur. At in minoribus, obscuriora hæc omnia habentur. Quadrupedum quoq; ouipararum hæc eadẽ ratio vuluæ est, vt testudinis, lacerta, rana, & reliquorũ generis eiusdem. Enimuero ceruix vna in vno, & carnulentiore: nisi iura autẽ, & oua proxima septo sustinentur. Nec nõ ea, quæ in genere pedibus primato animal edunt in lucẽ, posteaquã oua inter se pepererunt, vt musteli, & reliqua cartilaginea dicta, (quicquid enim inter marina pedibus orbatũ, & branchias habet animal generat, sub eo nomine intelligitur) iis vulua partita, pertinensq; ad septũ, quomodo auibus, est. Atq; etiã de medio sui bipartitum, acerbior ad septum vtriusque pertendit: oua tam hinc quàm supra ad septi originẽ constitunt: mox prolapsa in spatium latius tectus animales excludit. Sed eorum ipsorũ differentia vuluæ, quæ tum inter se, tum verò à cæteris piscibus discrepent, accuratius per dissectiones spectari figuris singulis potest. Serpentes etiã tam ab iis supra dictis, quàm inter se differre apertum est. Vipera enim animal pentum omnia genera oua edant in lucem. Quo fit, vt vipera vni vulua similis vt cartilagineis sit. Tendit porro serpẽtib; vulua prolaxior, modo corporis exorta inferius, vno cõtinua meatu, ductaq; in latas spinas vtrunq;, quasi duplex meatus vsq; ad septũ: in qua oua ordinatim gignuntur, & edi inde non singulatim, sed serie cõtinente solent. Vulua omnibus, quæ & intra se, & foras animal generant, supra aliu posita est: quæ oua pariunt, iis infra, lumbis adheret. Quæ animal edit in lucem, cum intra se oua generantur, iis anceps ratio est: nam & infra lumbis adinngitur ea pars vuluæ, quæ oua continentur, & supra intestina ostium eius sustinetur. Ad hæc discrimen vuluarum est, quod cornigera, & vna parte dentata, ac tabula habent vuluæ, dum partum gerunt: atque etiam parte vtraq; dentatorũ, lepus, mus, vesperilio, eadem illa acerbula suis continent locis. At cætera vtrinque dentata animalis fecunda, pedibus prædita, vuluam lauem omnia habent, & partus ipsi vuluæ, non acerbulis adheret. Partes dissimilares animalium interioris, exteriorisq; hunc in modum haberi cognitum est.

De partibus animalium similibus, ubique Syennesis Cyprii, Diogenisq; Apolloniari opinionem de sanguine, & venis.

Cap. 11.

Similium sanguis potissimum communis animalibus sanguineis orantibus est, nec minus communis ea pars est, qua sanguis continetur, quæ vena dicitur. Locum autem communitatis secundum obtinent ea, quæ iis proportionentur, hoc est, sanies, & fibra, atque etiam caro, quod præcipue corpus animalium inest. Os item, & quod vice fungitur ossis, vt spina, & cartilago. Adde communitati eiusmodi, cutem, membranam, nervos, vngues, pilos, & quæ iis ex proportione respondeant. Ad hæc, adipem, sebum, atque excrementa, stercus dico, pituitam, bilem tum flauam, tum etiam atram. Sed cum natura sanguinis, venarumque principium esse videatur, primum de iis differendum est: præsertim cum auctores nonnullos ex iis, qui res eas tractarint, minus rectè dixisse intelligamus. Causa verò ignoratiois, occultationi earũ partũ, ac perdifficili conuictui tribuenda est: nam in animalibus mortuis natura venarũ principium aboleretur, propterea quod ipse in primis effluente sanguine languescat, & collabatur. Ex iis enim quali vase, vniuersus sanguis effunditur: quippe qui omnis in venis cõtineatur, præter exiguum, qui in corde est. In viuis autem fieri non potest, vt quemadmodũ habeat, cernatur: intus enim natura earũ occultatur. Itaq; alij eam in cadaueribus diffectis inspicere, summa principia ceruicere nequiverunt. Alij in hominibus admodum extenuatis, per ea, quæ extrinsecus videntur, interna venarum principia definire. Syennesis meterticus Cyprius ita scribit: Venæ corporis crassiores oriuntur ad hunc modum, & tendunt de oculis prope superciliũ, per dorsum ad pulmonem, sub mammis: altera de latere dextro ad sinistram, altera de sinistro in dextrũ: & altera per iecur in renem, ac testem, altera ad lienẽ, & renẽ, & testem, postremò ad genitale pertendunt. Diogenes Apolloniata hæc: Venas hominis cõstare ad hunc modum nouimus: duæ maxime habentur, quæ per ventericulum prope dorsi spinã protendunt, altera dextrosam, altera sinistrosam, vtraq; ad pedem sibi subiectũ: & in caput eadẽ per iugulũ prope humeros effertur: hinc sparsa ramorũ serie, alia minores membris omnibus sanguinem riuant, de dextera dextrosam, de sinistra sinistrosam. Maxime autẽ illæ duæ cor adeunt, circa ipsam spinã dorsali terq; item duæ paulò superius per peccus sub ala vtrunq; in manũ dispensatae pertendunt, quarum altera lienaria, altera iecoraria vocatur. Harum pollicem ita sciuntur, vt parte pollicem adeant, parte volam: tamen ex iis ramorũ tenuiorũ frequentia in digitos, manũque spargitur totam. Propagines tenuiores à primis venis mittuntur, à dextera ad iecur, à sinistra ad lienem, & renem. Quæ autẽ pertinent ad pedes, sciuntur quã femur iungitur, tenduntq; per totum femur: quatuor maxima femur ex aucto percipit, crassaq; apparet: altera paulò interioris minus crassa procedit per femur: tum prope genu tendunt ad crus, pedemque inum, quo modo ad manus: hinc subeunt plantam, & se spargunt in digitos. Complures etiam tenues de oisdem illis ad venterem & costas sparsæ obrepunt, quæ porrectæ per iugulum petunt caput, apparentque crassiusculæ in ceruice: quarum extrema fissura multiplici permeant per caput, dextera dextrosam, sinistra sinistrosam: atque vtraq; ad aurẽ desinunt. Sunt præterea venæ collo committæ iuxta maiorem, paulò minores, vtroque ex latere transeunt, ad quas plurima illarum capitis pars contendit: quæ immersæ per iugulum mittunt alias ad scapulas, & manus. Apud lienariam etiam, & iecorariam, alia paulò minores apparent, quibus adigere cullum solemus, quoties aliquid sub cute affligit. Atli quid circa venterem infestat, sanguinem ex iecoraria & lienaria mittimus. Quinetiã ad mammas hinc alia pertinent. Sunt item quæ de vtraq;

perferantur ad testes, per dorsi medullam, rennes: atque etiam alia, quæ subdita cuti tendant per carnem ad renes, cõsentq; ad testes viris, ad vterum mulieribus. Prodeunt primæ à ventriculo ampliores: tum attenuantur ad dextrã, quæ feminaria nominatur. Sanguis crassior à carne ebibitur: sed cum ad loca deuenierit, tenuis redditur, & calidior, & spumofus. Syennesis ac Diogenes ita.

Polybii sententia de venarum ordine, ubique falsarum opinionum refutatio.

Cap. 111.

Polybius hæc: Venarum paria quatuor habentur: primum, quod à scapula ortum tendit per ceruicem, summa per reptas latera spinæ, ad clunes, & crura: deinde per tibias ad malleolos exteriores, & pedes: quam ob rem doloribus doli, & coxarum, de poplitibus, malleolisq; exteris sanguinem mitti solitum est. Secundum venarum par de capite circum aures per ceruicem, quæ iugularia dicitur sunt, intus propter spinam, & lumbos, ad testes, & femora perferuntur: atque per poplites, & tibias, tendit ad interiores malleolos, & platas: quapropter doloribus lumborũ, & testium, sanguinem ex poplitibus, aut malleolis mittimus. Tertium par venarum à temporibus per ceruicem sub scapulis porrigitur ad pulmones: & altera de parte dextra in sinistram pergens, mammam subit, & ad lienem, renemque descendit: altera de sinistra in dextram procedens, à pulmonibus mammã subit, mox iecur perit & renem, vtraque postremò ad testes desinit. Quartum par ortum parte priore capitis, de sede oculorũ per ceruicem ad humerorum clauiculas deuenit: vnde per lacertos ad agillam, mox per cubitos ad volam & digitos ad mallas etiam de humero propaginem mittit. quæ costas percipit, dum altera ad lienem, altera ad iecur perueniat, deinde vtraque emineas per venterem ad genitale desinit. Hæc ferè sunt, quæ à cæteris medicis auctoribus dicta accepimus. Nec desunt Naturæ interpretes, qui tamen accuratius perinde, vt medici, non tractarunt de venis, tamen omnes earum ortum à capite, atque cerebro deducunt: quod error est. Cum itaque perdifficile sit venarum examen, solis in strangulatis animalibus tam ante extenuatis effici potest, vt facis percipiat, cui hæc res cura sit. Sedenim natura venarum ita se habet: Duæ intra pectus venæ continentur spinæ appollitæ, altera maior, altera minor: maior partem priorem adit, minor posteriorem: & maior dextram potius sedem obtinet, minor sinistram, quam aortam nonnulli vocant, eò quod nervosa eius pars cõspici vel in mortuis potuit. Ambæ ex corde originem ducunt: transeunt enim tota cætera viscera, per quæ tendunt, suam seruantes naturam, vt nihil contrahant de nutrimenti, quò minus & sunt venæ, & appellentur. Sed cor non eodem permeant modo, vterum ei, tanquam suæ parti, continuantur, magisque ea, quæ prior, & maior est. Situ autem tali oriuntur, vt altera supra, altera infra sit, & cor inter se positum amplectantur. Habent inter se sinus, corda

perferantur ad testes, per dorsi medullam, rennes: atque etiam alia, quæ subdita cuti tendant per carnem ad renes, cõsentq; ad testes viris, ad vterum mulieribus. Prodeunt primæ à ventriculo ampliores: tum attenuantur ad dextrã, quæ feminaria nominatur. Sanguis crassior à carne ebibitur: sed cum ad loca deuenierit, tenuis redditur, & calidior, & spumofus. Syennesis ac Diogenes ita.

Polybii sententia de venarum ordine, ubique falsarum opinionum refutatio.

Cap. 111.

Polybius hæc: Venarum paria quatuor habentur: primum, quod à scapula ortum tendit per ceruicem, summa per reptas latera spinæ, ad clunes, & crura: deinde per tibias ad malleolos exteriores, & pedes: quam ob rem doloribus doli, & coxarum, de poplitibus, malleolisq; exteris sanguinem mitti solitum est. Secundum venarum par de capite circum aures per ceruicem, quæ iugularia dicitur sunt, intus propter spinam, & lumbos, ad testes, & femora perferuntur: atque per poplites, & tibias, tendit ad interiores malleolos, & platas: quapropter doloribus lumborũ, & testium, sanguinem ex poplitibus, aut malleolis mittimus. Tertium par venarum à temporibus per ceruicem sub scapulis porrigitur ad pulmones: & altera de parte dextra in sinistram pergens, mammam subit, & ad lienem, renemque descendit: altera de sinistra in dextram procedens, à pulmonibus mammã subit, mox iecur perit & renem, vtraque postremò ad testes desinit. Quartum par ortum parte priore capitis, de sede oculorũ per ceruicem ad humerorum clauiculas deuenit: vnde per lacertos ad agillam, mox per cubitos ad volam & digitos ad mallas etiam de humero propaginem mittit. quæ costas percipit, dum altera ad lienem, altera ad iecur perueniat, deinde vtraque emineas per venterem ad genitale desinit. Hæc ferè sunt, quæ à cæteris medicis auctoribus dicta accepimus. Nec desunt Naturæ interpretes, qui tamen accuratius perinde, vt medici, non tractarunt de venis, tamen omnes earum ortum à capite, atque cerebro deducunt: quod error est. Cum itaque perdifficile sit venarum examen, solis in strangulatis animalibus tam ante extenuatis effici potest, vt facis percipiat, cui hæc res cura sit. Sedenim natura venarum ita se habet: Duæ intra pectus venæ continentur spinæ appollitæ, altera maior, altera minor: maior partem priorem adit, minor posteriorem: & maior dextram potius sedem obtinet, minor sinistram, quam aortam nonnulli vocant, eò quod nervosa eius pars cõspici vel in mortuis potuit. Ambæ ex corde originem ducunt: transeunt enim tota cætera viscera, per quæ tendunt, suam seruantes naturam, vt nihil contrahant de nutrimenti, quò minus & sunt venæ, & appellentur. Sed cor non eodem permeant modo, vterum ei, tanquam suæ parti, continuantur, magisque ea, quæ prior, & maior est. Situ autem tali oriuntur, vt altera supra, altera infra sit, & cor inter se positum amplectantur. Habent inter se sinus, corda

In testium & lumborũ doloribus, quæ venæ indidende.

Argumentũ, quæ puræ Aristoteles venas originẽ ex corde ducere.

Tres cordis corda

corda omnia sinum triplicem, sed magnitudine varia. Minutissimorum enim animalium sinus arctiores sunt, ita, ut unus qui amplior est, vix conspici possit, reliqui sensum effugiunt. Mediocrum animalium secundus etiam conspicuus est: maximum perspicui omnes possunt. Et cum priorem in partem cor suo mictione spectet, ut dictum est, sinus, qui amplissimus est, dextrum, supremamque recipit situm, minimus sinistrum, mediocri medium. Qui autem maximus inter eos est, hic longè reliquis ambobus amplior est: omnes tamen ad pulmonem foramine spectant perpetuo, sed propter exiguitatem meatuum latent, præterquam in uno. Oritur ex eo amplissimo, & supremoque sinu vena maior, sed etiam dextram tenet, mox per medium sinum formam recipit venam, ut pote cum ipse ventriculus cordis venæ particula sit, in qua sanguis restagnet. Aorta de sinu medio exit, non eodem modo, sed per fistulam multo arctiorè in locum ceteram, & tendit à latere cordis, cum vena maior sua radice cor transigat, cum se promit. Vena item ipsa maior, membrana, & cute constat. Aorta arctior est, & vehementer nervosa, deductaque longius, hoc est, ad caput, aut imas partes, in angustum admodum coarctatur, ac nervi naturam ex toto accipit. Pars prima venæ maioris sursum à corde proveniens, scinditur bipartitò. Adit alterum membrum pulmones, alterum spinam, & vertebram colli novissimam. Rursum membrum, quod pulmonem adicit, bipartitò se scindit, quia pulmo in duas partes discretus sit: deinde singulas fistulas, singulasque foramina subit, amplius ampliora, arctius arctiora, ita, ut pars nulla sit sine foramento, & venula: quanquam postrema diminutionum præ sua exiguitate visum effugiunt: quo fit, ut pulmo omni ex parte refertus sanguine videatur. Hos autem venæ meatus induci supra fistulas ex arteria pertinentes, certum est. Membrum alterum, quod ad spinam, & colli vertebram diximus tendere, per spinam ipsam porrigitur. Quam venam Homerus notat, cum ait:

*Venamque incidat omnem,
Quæ per dorsa means, ceruices fertur ad imas.
Hinc venulae singulae ad singulas costas, & vertebras feruntur. Scinditur etiam bipartitò hæc eadem vena iuxta vertebram, quæ supra renes posita est. Ita hæc membra venæ maioris, in ramos sparguntur: sed rursus parte superiore, quæ ex corde protendit scissam numerosiore venarum propagatione, duo petit loca, quippe quæ alias in latera, & humeros mittat, quæ mox per alas homini ad manus feruntur, quadrupedi ad pedes priores, avibus ad alas, piscibus ad pinnas, quæ parte pronâ continentur. Quarum venarum capita iugulares, quæ primò scinduntur, appellamus: sed quæ scissam ceruicem subeunt, iuxta pulmonum arteriam tendunt. Quibus interdum foris apprehensis corrumpunt homines sensibus ereptis, & palpebris compressis: ita porrecte, amplectæque arteriam, ad intervallum aurium feruntur, quæ maxillæ faucibus coeunt. Denud inde scinduntur in venas quatuor, quarum una remeans per col-*

renes ramulos spargitur, itaque membranam eandem cerebri subit. Cerebrum autem ipsum omnium experis sanguinis est, nec aliquid venæ, vel auctioris, vel minoris in id cessat. Reliqui rami, qui ab eadem vena mittuntur, partim ambiunt caput, partim ad sedes sensuum, dentesque, gratioli venularum serie terminantur.

De aorta vena minore, eiusque sede.

Cap. IIII.
Mena etiam minor, quam aortam diximus nominari, eodem spargitur modo in ramos, qui partes venæ maioris consequuntur: verum meatus eius, & venulae multo minores sunt, quam venæ maioris. Locis à corde superioribus venas hunc in modum haberi novimus. Pars autem maioris venæ cordi subiecta, fertur elatior, per septumque venæ ad aortam, tum etiam ad spinam membraneis, flaccidisque meatibus continetur: mox vena adiecitur ab ea mittitur brevis, sed lata: de qua multa ac tenues sparsæ in iecur obliterantur. Rami inde ab ipsa iecur transigentibus duo procurunt, quorum alter ad septum, & præcordia dicta cessat: alter supra repetit, ductusque per alam ad lacerum brachij dexteri se porrigit, quæ ceteris venis se applicat iuxta flexum interiorè. Quam ob rem sanguine hinc missò, dolores iecoris quidam levare possunt. Pars altera venæ eiusdem brevis quidem, sed crassa, latus petit sinistrum, pergitque ad lienem, quæ sparsa in ramulos subit, itaque aboleatur. Quinetiam ab eadem maiore propago partim modo ad lacerum sinistri brachij mittitur: sed quæ ad brachium dextrum procedit, eadem quæ pertingit ad iecur, est. Hæc verò diversa ab ea, quæ ad lienem pertinet, est. Alia item à vena maiore duæ propagantur, quarum altera ad omentum, altera ad id, quod à carne pancreum appellatum est, de qua venarum frequentia per lactes tendunt, quæ omnes in vnam desinunt venam grandem, per totum intestinum, & ventriculum, ad gulam usque porrectam, quæ & ipsa ramos de illis, quas perrepat, partibus spargit copiosos. Vtraque igitur tam maior, quam aorta, renum tenens una atque perpetua tendit. Hic capitibus renum potius adhærescunt, scindunturque bipartitò, velur in literam lambda, aut V literam inuicem: vergitque magis in partem posteriorem corporis vena maior, quam aorta. Spinae annecti aortam, potissimum circa cor, venulis prærenibus, & nervosis, notum est. Ducitur eadem de corde nimirum amplitudine insigni, sed procedens arctior, atque nervosior euadit. Mittit ea quoque ad lactes ramos, quemadmodum maior, verum longè minores: per angustos enim, & fibris proximis, quippe quos extenuatos, in fibras, canas tamen, cessare aduerterimus. Ad iecur, aut lienem, nulla ab aorta pertinet vena. Rami autem illi, in quos venam scindi vtraque dixi, ad coxam vtraque proficiunt, atque os ipsum attingunt. Ad renes etiam à maiore, aortaque venæ deueniunt: sed cauum non subeunt renum, verum in corpus eorum absumuntur: Neque enim alij duo meatus ab aorta validi, & perpetui ad vesicam procedunt: atque etiam alij de cauo renum eodem veniunt, qui nihil commune cum vena maiore sortiuntur.

Sing

Singulis item renibus de medio venæ exorsa, cana nervosaque, iuxta spinam ipsam per venas se porrigunt: mox in coxam vtraque conduntur, ac delitescunt: deinde de novo porrectæ in clunes apparent: quarum & ipsarum postrema, ut in sexu virili ad vesicam, genitalæque coniciuntur, sic in femineo ad vuluam, aut vterum pertinent. Nullam sanè venam de maiore vuluam adire videmus, cum de aorta multa, frequentisque veniant. Ramus etiam eam aortæ, tum etiam maioris, alia mittuntur propagines: quæ primò ad inguina ampliusculæ, cauaque accedunt, deinde per femora, crurisque, in plantas, & digitos sinunt. Atque etiam duæ alia per inguina, & femora communitatis vicibus perferuntur: altera de parte dextra in sinistram, altera de sinistra in dextram, ac ceteris venis circa poplite se coniungunt. Quemadmodum venæ se habeant, & videntur suam originem ducant, peritum iam est. Continet autem genus animalium omne sanguinis compos, venarum initia, & genera summa, eo, quo exposuimus, modo: nam reliqua copia venarum non simili ratione in omnibus est. Neque enim partes eodem modo, aut eadem in omnibus habentur: nec verò, quæ in omnibus patet venarum series, sed potissimum in iis costat, quibus sanguinis copia, & præcipua magnitudo est. Nam in minutis, sanguinis in corpore, vel per naturam, vel per immodicam corporis obestitatem, haud æque inspicitur. Alteris enim meatus quasi alveoli quidam multo intersepti limbo permiscetur: alteris paucæ, eademque fibrae potius, quam venæ, continentur. Vna tamen, quam maiorem ex præcipua magnitudine cognominamus, potissimum evidens in omnibus etiam minutis animalibus est.

De nervis eorumque origine.

Cap. V.
Nervorum mox ordinè persequemur. Origo eorum quoque in corde est: id enim nervulos suo ampliore ventriculo continet. Et vena aorta appellata, nervos etiam, & quidè postrema eius nervo omnino constant: quippe quæ nullo intus cauo distinguantur, tendunturque modo nervorum, quæ desinunt, applicata ad nodos ossium lubricos. Ceterum natura nervorum non more venarum continetur: quæ de eodem initio procedit. Venæ enim, ut in depictis canalibus, hoc est, fontibus rivo multiplici sparsis patet, figuram totius corporis distribuunt, ita, ut corporibus admodum extenuatis, partes omnes venalis referat conspiciantur. Locus enim idem venalis in macilentis, carne in corpulentis redudat. Sed nervi distincti, distractique partem ad artus, & flexus ossium applicantur. Quod inde etiam percipi potest: nam si eorum natura esset continua, latè iam in extenuatis corporibus continerentur omnium partem. Summæ nervorum partes, quæ membrum ad salientem accommodatè continent, poples dicta: & quæ se geminam porrigit, tendo nomine: & quæ ad vites corporis iuuant, attendo, & humerarius: reliquæ, quibus ossium nodi delignantur, nomine vacat. Nam ossa omnia siue foris vicissim tanguntur, siue alteri inferitur alteri, nervis ligatur: & circiter ossa quævis nervorum copia ducitur, capite excepto: id enim non

nervis, sed futuris ipsorum ossium continetur. Nervus natura fibrilis in longitudinè tendit: scindi per latitudinem non potest: intendique vehementer idonea est. Humor circa nervos mucori similis, albidus, glutinosusque consistit, quo ipsos nervos & naves, & cali tectum est. Nervus ignem non patitur, cum vena patiatur: & incisus solidari non potest. Pars corporis nulla stupore tentatur, quæ nervo caret. Nervis plurimis pedes, manus, & scapulae continentur: atque etiam ceruices, & lacerti. Quibus datus est sanguis, iisdem omnibus nervi adiuncti sunt. Sed quæ nullos habent articulos, priuatique pedibus, & manibus sunt, iis prærenues, incertique habentur. Quapropter in piscibus, qui iuxta pinnas positi sunt, præcipue veniunt in conspectum.

Alimentum nervorum.

De fibris.

Cap. VI.
Fibra inter nervum, & venam, suam habent naturam: & nonnullæ humorè faciem appellatum continet: tendunt à nervis ad venas, ac inde ad nervos. Secundum etiam genus fibrarum est, quod consistere in sanguine solet: quanquam non cuiusque animalis. Spissari autem sanguis non potest, si id genus fibrarum detrahatur: spissatur verò, si non detrahatur. Genus id ergo fibrarum tamen maiore ex parte in sanguine animalium inest, tam in cervi, damæ, bubali, & aliorum quorundam sanguini deest: quocirca eorum sanguis non similiter, atque ceterorum, conestit. Sed ceterorum inspicitur, ut leporum, solet spissari, videlicet non coitu firmiore, ut ceterorum, sed fluido, quale lac est, quod sine coagulo sponte coierit. Bubali sanguis aliquantulum amplius spissat: quippe qui proximè ouillo aut paulò minus consistat. Vena, nervus, & fibra ita se habent.

Qua causa sanguis spissatur.

De ossibus, eorumque differentiis.

Cap. VII.
Sunt alia ab aliis nexa, & omnia inter se apta, vnam eorum mant serie modo venarum, nec est vllum os, quod seorsum ipsum per se maneat. Initium verò in omnibus, quæ ossibus consistant, spina est: quæ compacta ex vertebris à capite ad coxas porrigitur. Vertebrae omnes foramine medio per viam sibi iunguntur. Extat os capitis continuè, novissimis situm perimpositum vertebris, quod calua dicitur. Eius pars fertaca, futuræ nomine significatur. Pars hæc non simili modo in quoque genere animalium habetur. Aliis enim osse continuo calua perficitur, ut canis: aliis copacta, ut homini, cuiusque feminae futura circulariter est. Maxillæ tres in summum verticè ascendant futurae, coeuntque in figuram triangulæ speciei. Sed iam & viri caput visum siue vlla futura est. Constat sanè caput non quatuor ossibus, sed sex, quorum duo exigua, scilicet reliquorum coparatione, circa aures posita sunt. Maxilla à capite protenduntur ossa duo: quartum inferiorè animalia omnia monent, excepto stuviatili eracodilo: hic enim vnius non inferiorè, sed superiorè mouet. Maxillis denticulæ genus inheret. Os partim cauum, partim solidum, & aded firmum, ut solè inter ossa ferri acie respicit. Oritur à spina, fibula, iugale, & ordo costarum. Pedus etiam costis impositus est: quæ quidè aduersum inter se coeunt, cum reliquæ breviores sint, quam

Caput quot ossibus consistat.

vt

ut facere idem queant. Nullum enim animal est, quod circa ventrem os habeat. Sunt item ossa humerorum, & quæ scapula appellantur, & quæ iis annexa dependet, brachia, & manus. Modus idem compaginum vel in iis est, quæ crura habent priora. Acetabulum infra, quæ spina desinit, à coxa est, & ossa iam crurum oriuntur, quibus femora, & tibia constant, perna, aut culina nomine: quorum pars malleolus est, & malleoli calcar: videlicet in iis, quæ habent malleolos, ab iis ossa pedis minuta, & plura subiacet. **Quæ** igitur ex sanguineis pedibus animal generant, hæc ossa non multo diversa habent, sed ad proportionem tantummodo duritia, mollitie magnitudine discrepant. Ossium item animalis eiusdem, alia medullam intra se continent, alia minimè. Sunt nonnulla, quæ suis in ossibus nullam omnino habere medullam videntur, ut leo: quod admodum exigua, ac tenuem habeat, eamque in paucis ossibus: solis enim inferioribus, atque brachiis. Constat præterea leopraecipue omnium animalium ossibus solidis: sunt enim adeo dura, ut ex eis concussis, ignis velut à silice elidatur. Delphinus etiam ossa habet, non spinas. Cæterorum animalium sanguineorum ossa, aut paulo inter se differunt, ut auium: aut proportionem eadem sunt, ut piscium. Qui enim inter eos animal generant, cartilagineam pro spina habent: ut ea, quæ cartilaginea appellauimus. Qui autem oua pariunt, spinam continent: quæ pèrinde ut dorsum in quadrupedum ordine habetur. Sed proprium in piscibus est, quod nonnullis spinola quædam præuenies separatim per carnem inhaerent. Serpentibus etiam dorsum piscium more compleri apertum est. At verò ea, quæ inter quadrupedes oua pariunt, os aut spinam pro sua magnitudine modo meruerunt: maiora enim ossis naturam potius obtinent, minora spinam potius in ossis vicem fulciuntur. Omnia prorsus animalia, quæ sanguinem habent, dorso constant, aut osseo, aut spineo: cætera ossa aliis insunt, aliis desunt. **Ve** enim partes corporis quæque habentur, ita ossa quoque ad partes accommodata habentur. Quibus enim crura, & brachia desunt, iis perna, aut culina prædicta etiam desunt. Nec verò iis, quibus partes, eadem quidem, sed dissimiles sunt, eadem ossium ratio seruatur, sed aut pluris, minorisve modo differunt, aut proportionem. Ossia igitur ita se habent.

Leonis ossa dura & sine medulla.

De cartilagine, eiusque cum osse differentia.
Cap. viii.

Cartilago differt ab osse pluris, minorisve ratione, cum aliàs natura eadem qua ossa, constet. Et quemadmodum os præcisum nunquam recrescit, ita & cartilago rupta nunquam reparatur. Terrestrium quæ & animal gignunt, & sanguinem habent, cartilago nullo fortamine hincit, nec ossium more medullam continet. At verò aquatiliam cartilagineis quod per dorsum proportionatum ossibus, tendit cartilago est, humorem in medulla speciem continens. Gressilium, quæ animal gignunt, auriculæ, nares extremæque ossium nonnulla cartilagine constant.

De ungue, ungula, cornu, & dentibus, eorumque cum osse conuenientia.
Cap. ix.

Unt item alia partium genera, quæ naturam nec eandem habent, quam ea, quæ exposita sunt, nec longè ab iis remota, ut unguis, ungula, cornu: præterea roturum, quale datum auibus est. Hæc enim & flexilia, & fissilia sunt, cum nulli os vel hinc, vel inde possit, sed fragile quodque habeatur. Colores cornuum, unguium, unguularum, pro cutis, pilorumque colore sequuntur. Etenim cutis nigra, cornua nigra, & unguia nigra oriuntur, & candidè parti modo in colore respondent & cornua, & unguis, & unguia: medietas etiam medium eadem colorem præferunt. At dentes naturam ossium amulantur: quam ob rem hominum nigrorum, ut Aethiopotum atque similibus, dentes, & ossa candidè: unguis nigri modo suæ curis apparèt. Cornua parte plurima caua sunt ab radice, quatenus ambiunt os, quod ortum à capite cauo cornu inferitur, totumque implet: in mucronè tamen solidum exeunt, & simplici parte extrema constant. Cervis tantummodo tota solida, & sparsa in ramos, & omnibus annis decidua, nisi castrantur: cum ex cæteris cornigeris nulli cornua amittat. De castratis autem postea differemus. Adhærent cornua cuti potius, quam ossi. Unde fit, ut in Phrygia, & alibi, boues sint, qui cornua pèrinde, ut auriculas, moueant. Quæ habent unguis, (habent autem, quibus digiti: digiti verò iis sunt, quibus pedes, excepto elephæto, huic enim digiti induriti, ac leuiter formati, nec unguis omnino sunt) hæc ergo, aut rectis unguibus sunt, ut homo: aut aduncis, ut inter pedestria leo, inter volatilia, aquila.

De pilis, & iis que pilorum vice funguntur.
Cap. x.

Pilis, atque de iis, quæ vicè pilorum supperunt, & ob eam rem pili proportionalia dicuntur, atque etiam de cæteris, res ita se habet. Pilos habent quæ pedestria, eademque viuipara sunt. Cortice autem integuntur, quæ quipara sunt pedestria. Squama verò pisces tantum, qui ouum arenidum illud pariunt. Nam ex longis conger, tale ouum non edunt, nec muræna: anguilla verò nulli omnino ouum generat. Crassitudinis, tenuitatis, copiar, & magnitudinis pilorum discrimina, pro partium, quibus adhærent, conditione, atque pro cutis qualitate proveniunt. Fir enim magna ex parte, ut pili & duriores, & crassiores cuti crassiori enascantur: plures autem longiores humidioribus locis, atque cauatioribus (dammodo sunt ad gignendum pilum idonei) prodeunt. Hoc idem de genere quoque tam squama munito, quam cortice, intelligi licet. Quæ igitur molles suapte natura pilos habere solent, hæc per usum pabuli melioris, duriores incipiunt gerere: contra autem molliores, paucioresque, ea, quæ duos, copiososque habuerint, eadem illa scilicet ratione. Regionum etiam tepore, aut frigore differentia est, ut pili hominum locis calidis duri, frigidis molles oriuntur. Sunt molles, qui promissi, & simplices: duri, qui crispi.

De pilis, & cute, & iis quibus pili, & cutis.
Cap. xi.

Atura omnium pilorum fissilis est: sed pluris, minorisve ratione inter se differunt. Nonnulli paulatim adeo duritate degenerant, ut non pilis præterea, sed spinis iuniles esse videntur, ut pili herinacorum. Quod idem unguibus etiam euenit: quip se cum in nonnullis animalium, genibus unguium præ nimia duritudine, nihil ab ossibus differat. **Curis** homini proportionem magnitudinis tenuissima est. Inest in cute omnium lentor quidam mucosus, verum aliis minus, aliis magis: ut in tergo bubulo, ex quo glutinum facere solent. Quin etiam à piscibus glutinum à nonnullis excoquitur. Sensu cutem ipsam carere constat, maximèque in capite, quoniam ibi nulla interposita carne ossi adhæreat. Vbi cumque cutis per se, ac sine carne est, vulnerata non coit: ut in gena, bucca, præputio, palpebra. Contextu perpetuo cutis in omnibus animalibus continuatur: nec alibi interpellatur, quæ ubi naturales meatus solent evaporare, atque etiam in ore, & unguibus. Cutem omnia habent, quibus est sanguis: pilos non omnia, sed sicut distinctum iam est. Mutatur color pilorum in senectute, candidique pili efficiuntur in hominibus, quod vel cæteris animalibus accidit, sed non satis apertè, præterquam in equo. Candescunt pili à parte sui postrema. Plurimus tamen canorum numerus candidans illico existit: quæ ex re patet, canitiam non ariditate committi, ut quidam volunt: nihil enim illico aridum gigni solet. Cutis autem vitio, quod vitiliginem appellamus, pilos omnes produci canos apertum est. Iam nonnullis pili dum agerarent, incanuerunt: quibus in bonam valetudinem restituti, nigri enati sunt, canis defluxit. Canescere pilos ocyus operos, quæ detectos distatòque, aduertimus. Tempora hominum, & partes primores, quam posteriores, celeritè canitiam sentiunt. Pubes nouissimè canescit. Pili in homine animi illum omnium vno partim simul, partim postea per ætates gignuntur. Congeniti sunt pili capitis, & superciliorum, & palpebrarum: post geniti, pubis primùm, mox alarum, postmodò menti. Loca enim, quibus pili proveniant, totidem sunt congenitis deputata, quor post genitis. Desiciunt, ac defluunt, maximè primique per ætatem pili capitis, non tamen omnes, sed tantum priores: parte namque posteriore caluus nemo efficitur. Ergo capitis lauitatem, caluitium nuncupamus: quam rem in supercilis salitium appellemus, quoad melius vocabulum inuenierimus. Neutrurn eorum prius, quam ceptus coitus Veneris sit, accidere nouimus. Caluitij mulieres esse immunes, & pueros, & spadones, apertum est. Pili post geniti, iis, qui ante pubertatem castrati sunt, non exeunt: & post pubertatem excisis, soli decidunt, præterquam pubis. Pili in mento mulieris non prodeunt, nisi interdum pauci, cum menstrui cursus subterunt: & ut in terra Caria mulieribus sacerdotibus euenire aiunt, quod diuinationis indicium interpretantur. Reliqui pili, qui postea gigni solent, mulieribus quoque proveniunt, sed parcius. Fieri potest, ut

homo, tum mas, tum etiam femina, pilis post genitis careat, iam inde ab ortu naturæ vitio contracto: & nisi ut pubescant, contingat, steriles in gignendo sunt. Crescunt cæteri pili plus, minusve, prout singulorum ratio postulat, maxime in capite, mox in barba, & præcipue quibus pili renuiiores. Nonnullis etiam supercilia per senectutem adeo hirsuta redduntur, ut tendendum sit quod propter eam euenit, quia coactioni appositæ sunt ossium, quæ senescente ætate laxantur, & inde plus humoris transmitti patiuntur. At verò pili palpebrarum nunquam plus iusto excrescunt: defluunt rebus Veneris inceptis, eoque magis, quod vsus Veneris fuerit amplior: eisdem etiam lentissimè omnium canescere clarum est. Pili cutis subnasali denudè possunt, dum citra ætatis florem degitur, nec ulterius. Habet autem genus quodque pilorum ad suam radicem lentum quendam humorem, quo protinus, ubi euulsum est, si qua leuiuscula tangat, adhæret, ut ea trahere possit tenacitè. Quibus verò animalibus verticilores sunt pili, eisdem etiam in cute varius ille color habetur, atque etiam in lingua. Barba non parimodo effunditur omnibus, sed aliis tam maxilla, quam mustax, & mentum pilorum frequentia integuntur: alii mentum laue, & mustax, maxilla pilosæ cernuntur. Caluescere minus solent, qui mento sunt bipartito. Crescunt etiam pili quibusdam in morbis, ut præcipue in tabificis. **Quin** etiam in senectute & defuncto augetur, duriorisque redduntur: quod idem unguibus quoque euenit. Libidinosi pili congeniti maturius defluunt: post geniti, celeritè sese promunt. Minus, qui varices habent, caluescunt. Et si calui habere inceperint, pilos nonnulli producant. Pili præcis non ab incisione augetur, sed inferius ab radice exeunt: atque ita euadunt longiores. Piscibus quoque extenuatis, ac senescentibus, squamæ duriores, crassioresque efficiuntur. Quadrupedum etiam villi, lanæve, senectute prolixius augetur, quanguam rarecant, hincque pauciores. Et unguia quoque maiores in senecta redduntur: quod idem rostris etiam auium euenit. Incrementum unguularum idem, quod unguium est.

Barbe discretæ.

De pennis auium, & earum mutatione, aliorumque animalium, è potu quorundam suminum.
Cap. xii.

Pennis auium nullæ per ætates mutantur, præterquam gruam, quas nigrescere in senecta perspectum est. At verò per affectus temporarios, quoties frigora vrgent actiora, pennæ volucrium vnicolores interdum è nigris, aut nigriusculis, albidisve, in albas transcunt: ut corui, passeris, hirundinis. Cuius rei contrarium, ut quicquam ex genere albo veniret in nigrum, nunquam visum est. Temporum quoque vicissitudine bona pars auium ita colore immutatur, ut quænam sint, latere possint, nisi rem periculis noueris. **Aquarum** item diuersarum vsu, nonnulla suos immutant colores: quod diuinationis indicium interpretantur. Sunt etiam aquæ multas in locis, quas cum oues bibent, moxque inierint, nigros generent agnos: ut

Aquis quibusdam, vis immutandi colores animaliam.

in terra Assyritide agri Chalcidici Thraciæ facit amnis, quem præ nimia frigiditate Pſychrum vocant. Et in Antandria quoque duo sunt fluvij, quorum alter candorem, alter nigrificam pecoribus facit. Scamader etiam amnis flavas reddere ones creditur: quam ob rem Xanthum pro Scamadronuncupatum ab Homero autumant. Lepori vni pili & in bucca intus, & sub pedibus sunt: cum cætera animalia nec intra os habeant pilos, nec paræ pedum refupina, sed prona. Musculus etiam piscis pilos in ore intus habet vice dentium, quibus omnino caret, suillis similes. Sed pili, ut dictum est, præfecti augeri ab radice possunt, supernè non possunt: penna autem nec ab radice, neque superne ab incisura possunt reparari, sed cadant necesse est. Nec penna apum, aut quævis infissa renasci potest, cum euulsa est. Aculeo etiam apibus detracto, nullus subnascitur alius: imò breui moriantur, necesse est.

De membranis in sanguineis animalibus.

Cap. XIII.

Vnt & membrana in sanguineis animalibus, quæ quidem pars similis cuti præterit, spissaque est. Sed diversum sanè genus id est, quippe quod nec fissile, nec euulsile sit. Ambit singula, tum ossa, tum etiam viscera membrana, tam in maiore, quam in minore animalium genere: verum in minore sensum effugit, quoniam admodum tenuis, ac quæ exigua sit. Maxime inter membranas dicitur illa, quibus cerebrum operum munitur: altera supra adhæret ossi, quæ firmior, & crassior est: altera infra contigua cerebro: mox quæ operit cor, magna habetur. Præcisa membrana ipsa syncera non coit: & ossa suis disposita membranis syderantur.

De omento. Cap. XIII.

Mentum quoque non nisi membrana est: quod omnia habent, quæ sanguine non carent, sed alia pingue, alia macilentum. Oritur id, & dependet in iis, quæ animal generant: eademque dentata parte vtraque sunt, à medio ventre, quæ veluti quædam sutura ducitur. Nec secus in iis, quæ altero dentium ordine carent, à maiore ventre dependet.

De vesica, & quomodo generentur calculi.

Cap. XV.

Vesica etiam membrana est: sed genus id aliud membranae est, quippe quod tendi ingenè possit. Non omnibus data vesica est, sed iis tantum, quæ animal gignunt. Qui pari autem generis nulli, præter testudinem, data est. Nec vesica præcisa coire potest, nisi ad ipsum exordium suæ cervicis. Quoniam non ignoro ita aliquando contingisse, ut vulnerata vesica solidesceret. Sed quod admodum tardè contingit, parum id observandum censeo. Defunctis nihil humoris in vesicam transmittitur. At vivis non solum humor, sed etiam sicca quædam, & concreta descendunt, ex

quibus calculi conficiuntur. Iam nonnullis talia in vesica confiterentur, quæ nihilo differre à conchyliis viderentur. Ergo de venis, nervis, fibris, cute, membranis, atque etiam de pilis, unguibus, ungulis, cornibus, dentibus, rostro, cartilagine, ossibus, eorumque proportionalibus, statuedum ad hunc modum est.

De carne. Cap. XVI.

Caro autem hæc, & quod carni simile, in genere sanguineo, est omnibus inter cutem & ossa, aut quæ ossium proportionem continentur. Ut enim se habet spina ad os, ita carnis amulum illud ad carnem. Divisibilis vndique caro est, nec venarum, aut nervorum mote in longum secari tantum idonea. Aboleretur, & in venas, fibrasque tranſit, quoties animal extenuatur, & gracileſcit. Veritur item in pingue, quoties pabuli copia suppeditur. Quibus multum est carnis, iis venæ arctiores, & sanguis rubentior, & venter, ac viscera parva. Quibus parum, iis venæ ampliores, sanguis atrior, viscera maiora, & venter autior. Pinguescunt intra carnem, quibus parum est venter.

De adipe, & sebo: & quæ animalia adipe, quæ sebo pinguescunt. Cap. XVII.

Adipes autem, & sebum differunt inter se, cum sebum fragile vsquequaque sit, & cum refrixit, concreſcat: adipes liquidus sit, minimeque apertus duratur. Iura enim sebo optimorum concreſcunt, ut ovis, ut capræ. Adipe pinguium liquida restituntur: rigori: ut equi, ut iuis: locis etiam discrepant. Adipes enim inter carnem, cutemque solet consistere: sebum in sine carnis semper est. Omentum quoque adipe pinguescentibus adipeum est, sebo obolis secale. Quæ parte vtraque dentata sunt, adipe pinguescunt: quæ vna, sebo. Iteur è visceribus adipeum nonnullis consistit, ut inter aquatilia cartilagineis: quorum iccinoribus colligatis oleum facimus. Ipsa tamen cartilaginea nullo discreto adipe carni, ventrici adhærente pinguescunt. Piscium sebum adipem præ se fert, nec crescere solet. Animalia quævis aut intra carnem, aut seorsum pinguescunt. E quibus autem pingue separatum non est, ea minùs per ventrem, omentumque pinguescunt: ut anguilla: paucum enim est eis sebum in omento. Plurima tamen pars animalium ventre pinguescit, & præcipuè quæ partim se moueant. Cerebrum, ut adipe pinguescentium, pinguisculum est, velut iuis: sic sebo obessorum, squallidiusculum sentitur, ut ovis. Renes ex visceribus maxime pinguescunt: verum dexter minùs semper, quam sinister: & quoniam vehementer fuerint pingues, tamen aliquid semper mediis deest. Quæ sebo pinguescunt, magis, quam quæ adipe, in renibus opimandis luxuriant, ac omnium præcipuè oves, quippe quæ renibus pingui vndique obdactis intereant. Quod vberitate pabuli sit, ut in Sicilia agro Leontino fieri constat. Quo circa sero dici agere oves ad pascua pastores loci illius solent, quò minùs capiant pabuli.

Pupillæ

Pupillæ omnibus animalibus easdem esse. Cap. XVIII.

Manum verò animalium commune pupillæ institutio est. Omnibus enim, quæ partem hanc possident, nec duris oculis sunt, sebo constat. Minùs esse secunda, quæ adipe pinguescunt, siue mares, siue formiæ, notum est. Omnia ætate præconecta potius, quam novella pinguescunt: sed præcipuè, cum iam suæ longitudinis, ac latitudinis modum adeptæ, augeri in profundum incipiunt.

Sanguinem omnibus & communem, & necessarium esse animalibus sanguinis: de quo, sanguinum variare. Cap. XIX.

Sanguis in primis necessarius, communisque sanguineis omnibus animalibus est: nec adventitius suppetit, sed vernaculus, atque intus in omnibus integris, atque imputidis habetur. Venas hic vasa sibi, & conceptacula habet: nec in villo alio, nisi in corde, præter venas continetur. Tactum nullo in genere sentit: sicut exteomenta quoque in alio contenta, sensu carere certum est. Quin etiam cerebrum, & medulla tactum non sentiunt. Effluit sanguis quancunque partem incidit carnis viæ, ac incorruptæ. Si sanguis integer est, rubet, & dulcis saporis est: sed si vel natura, vel morbo sit vitiat, atrior cernitur. Nec verò admodum crassus, aut admodum tenuis est, qui optimo habitu constet: humidus & calidus semper est, quando in corpore animalis continetur. At ubi effluxerit, concreſcit omnium præterquam ceruorum, & damarum, & si quid aliud natura eiusmodi sit. Itaque cæterorum omnium sanguis spissari solet, nisi fibræ, quibus refertus est, existant: sed celerimè omnium sanguis taurorum coit, dureſcitque. Copia sanguinis in primis animalibus, iis, quæ animal & intra se formant, & in lucem edunt: mox iis sanguineis, quæ pariunt ova. Quæ autem vel Natura, vel arte, bono habitu sunt, iis nec multum admodum sanguinis est, velut iis, quæ per aliquam potionem recentem sanguine exundant: nec parum, velut iis, quæ nimis sunt obesa: quippe cum præpinguia omnia sanguinem, quantum purum, tamen paucum habeant: & quò plus pinguedinis, eò minùs possideant sanguinis. pingue enim omne exangue est. Obesa item sanguinem habent impurum, quàm sanguis, & quæ sanguinea sunt, facile putrescunt: præcipuè quæ ad ossa propius applicantur. Homini sanguis tenuissimus, ac mundissimus: taurò, & alio inter ea, quæ animal generant, crassissimus, & nigerrimus: parte etiam inferiori crassior, & atrior est, quàm superiore. Palpitat intra venas sanguis omnium animalium, pulsusque simul vndique mouetur: solusque omnium humorum sparsus per totum corpus animalium est. Et semper quando vita seruatur, sanguis vnus animatur, & feruet. Oritur primùm in corde, antè, quàm totum corpus formetur. Si multum sanguinis effluat, anima deficit: si nimium, vita interit. Si sanguis immodicè humescit, morbus infestat: sic enim in speciem saviæ diluitur, & adeò serescit, ut iam nonnulli sudore cruento

exundant. Idem etiam interdum causa est, ut qui effluxerit, aut omnino concreſcere nequeat, aut incomptè, particulatimque spissetur. Dormientibus porro sanguinis copia partes exteriores deserit, subitque interiores, ita ut adacto cultello non aquè effluere possit. Fit per concoctionem ex sanie sanguis, ex sanguine adeps. Vitiatò, Symptoma- excreſcentique sanguine, profluuium vel è nari- tã corrupti bus, vel per infera mariscis mouetur, aut varices sanguinis. fiunt. Idem putrescens pus redditur, quod demum concalescente porus, id est, rofus lapis consistit. Fæminis sanguis nigrior, & crassior, quàm maribus est, dummodo cætera ad sint pariter, quæ vel ab ætate, vel à sanitate proficiantur. Et minus sanguinis per summa corporis feminarum est: plus enim parte inferiore continetur. Sed omnium fæminarum maxime mulier sanguine abundat. Et quæ menstrua appellamus, plurima fieri in mulieribus solent: quod genus sanguinis vitiatum, agrotansque, fluit immodicè, atque profluuium ob eam rem dictum est. Cæteris morbis sanguinis minùs mulieres infestantur, quàm viri. Paucis item mulieribus sunt mariscæ, aut varices, aut è naribus profusio sanguinis. Et si quid eorum acciderit, detrimentum in menstrua decumbit. Accatum etiam ratione sanguis discernitur, tum in modo, tum in genere recipit. Etenim in ætate admodum iuuenili sanie trahit, & largior est in senectute autem crassus, niger, & paucior. Medium tenet in media, firmaque, ætate. Concreſcit etiam facile senum vel in corpore sanguis, qui per summa est: quod idem nunquam iuuenibus euenit. Sanies, sanguis incoctus est: aut quæ concoctus nondum est, aut quia in serum degeneraverit.

De medullis, lacte, sero, & casio. Cap. XX.

Medullæ rationem iis addere debemus: nam ea quoque humidis annumeranda generibus in nonnullis sanguineis animalibus est. Omnia verò, quæ suapte natura humida in corpore sunt, conceptaculis quibusdam, tanquam vasculis, continentur: ut sanguis in venis, medulla in ossibus: alia in membranis, aut cutibus, aut ventribus. Nouellis adhuc animalibus, medulla cruenta admodum est: ætate præconectis, ut adipe pinguescentibus, adipe trahit: sic sebo deputatis generibus, sebum præ se fert. Sed quancquam medulla non nisi inclusa ossibus est, tamen non ossa omnia medullam intra se continent, sed ea tantum, quæ caua habentur, tamen ne ipsa quidem omnia continent. Ossa enim leonis partim nullam, partim admodum exiguam habent: quam ob rem nullam omnino medullam leones habere nonnulli putarunt, ut dictum est. In suillis etiam ossibus minus medullæ est, & nonnullis omnino deest. Hæc ferè semper in animalibus natua & congenita humidi genera habentur. Adnata autem, posterioraque sunt, lac, & genitura: quorum alterum non eodem modo in omnibus est, sed quibusdam pro genitura thoris genitale virus sui generis habetur, ut piscibus. Quæ verò lac habent omnia, mæmis id continent. Mammæ autem datæ iis sunt, mæ

c c 2 quæ

qua animal & intra se concipiunt, & in lucem e-

Partes, diffe-

Genus autem vnumquodque lactis habet tum sa-

cus lana exceptus pauillo lacte abluatur, quod

Coagulum, lactis substantia est: quippe

De semine genitali, & eius natura.

Emen genitale omnia emittunt, quae

habentium semen lenrum est: ceterorum nullam

stantiam trahit: calore autem coit, & crassescit.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE DE HISTO-

RIA ANIMALIUM,

LIBER QVARTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De animalibus, quae sanguine careant,

quatuorque eorum generibus.

Cap. I.

DE PARTIBVS animalium habentium

continuum caput: tum alueus, siue sinus conti-

ra breuia, ita vt potestas nulla sit ingrediendi. Ipsa autem inter se discrepant, quatenus lolligo longior, sepia latior est. Lolligine verò longè grã dior, qui lollius nominatur: quippe qui vel in cubita quinque, excrescat. Sepias quoque aliquas in bina augeri cubita notum est. Brachia etiam polyporum tantundem, atque etiam plus magnitudinis capiunt. Sed lolliorum genus pusillum admodum est, & facie quoque à lolligine disfidens. Pars enim lollij, quæ exit in acutum, latior est. Pinnule etiam circundantes illarotum in lollio aluceum ambiunt, cum in lolligine partem aliquam relinquunt. Pelagus tamen lollius non alio modo, quam lolligo consistit. Caput omnibus inter crura, quæ & brachia, & barbæ, & cirri appellantur. Eius pars oris habitus est, in quodentes duo, supra quos oculi totidem grandiusculi, quibus discrimen exigua quadam præstat cartilago continens cerebellum. Inest etiam in ore caro quadam exigua, qua vice linguæ vtuntur. Lingua enim nullis hoc in genere data est. Alueus à capite amplioris capacitatis propensus, cuius caro fîsilis est, veram non per directum, sed in orbem, cutæque omnibus intecta est. Os gula excipit angusta, & longa, quam guttur sequitur ampliusculum, neque ab simile auibus: cui iungitur venter, tanquam omasum, facie clauicula buccinorum. Intestinum ab eo tenue, partem repetens superiorem ad os fertur, quod laxius, quam gula, est. Viscera mollium nullis: sed habent, quam mucem appellant: atque illum humorem, cui nomen atramentum, quod plurimum in sepia est. Effundunt suum id atramentum omnia metu percussa, sed præcipuè sepia. Matis ergo sub ore est, & gula per eam tendit. At verò atramentum infra continetur, quâ intestinum perere incipit superiora: foramenque suum eadem obuoluta habet membrana, qua intestinum. Atque idem mearus emittendi atramenti, excrementique est. Capillamenta etiam quadam in corpore omnium habentur. Sepia, lolligini, & lollio, partes duræ, ac solidæ intus per dorsum & corporis prona continentur, quas non eodem appellant nomine: sed quod inferum sepia est, sepium vocant: quod lolliginibus, id gladiolum. Differunt enim, quod sepium robustum, latiusque est, inter spinas & eos mediam præ se ferens naturam, fungosam intra se complectens, & friabilem corpulentiam. Gladiolum arctior, & cartilaginiosior est. Forma etiam discrepat, videlicet pro aluceorum modo, quibus ipse inferrus continetur. Polypus nihil solidum intus, sed caput cartilagine propè constat, quæ senescensibus matorem in modum indurefcit. Differunt fœminæ à maribus, quia in mare meatus ille subditus gula à cerebello in ima aluci perrendit, idque ipsum, ad quod fertur, speciem mamina imitatur. In fœmina duplex idem illud, supra quoque habetur. Vt quoque tamen in sexu corpuscula quadam rubentia parti eiusmodi subiuncta spectantur. Ouum polypi vnum incomprium foris, & grande, intus humorem candicantem concolorem totum, atque æquabilem continens. Tanta est eius ouibertas, vt vas impleat amplius capite polypi ipsius. Sepia

Quædo molliam aramentum effundant.

Ouum polypi.

aluceus bipartitus est, oua candicantia grandini similia complectens permulta. Sed quifnam hinc singularum, quas enumerauimus, partium sit, ex descriptione dissectionum contemplare. Cum verò mares in hoc genere à fœminis differunt, tum vel maximè sepia id probant. Mas enim prona sui corporis nigriora supinis potius, partisque omnes asperiores habet, quam fœmina, & lineis interuenientibus variis: caudam etiam acutiorem. Sed polyporum genera plura sunt, est enim quod & conspectius, & maximum est, cuius terreni maiores, quam pelagij, sunt: & quod corpore exiguo, variisque est, cibo ineptum: & quod elodonam vocant, erurum proficitate diuersum: & quod vnum ex mollium numero simplicem acetabulorum ordinem agat: cetera namque omnia duplici calculantur. Ad hæc, quod alij bolitanam, alij ostolem appellant. Duo item visuntur genera conchis indita, quorum alterum nautam alij vocant, alterum pompilum, sine onum polypi. Testa iis vt pectunculis concava, simplex tamen, nec ita destinata, vt ei inhæreant. Sæpius ij iuxta terram pascuntur: vnde euenit, vt fluctibus iactati in acidam elidantur, & testa dilapsa nudi capiantur, aut in terra anima extinguuntur. Constant exiguo corpore, facie similes bolitanis. Est etiam qui cochlearum more siliceo tegmine ita muniatur, vt nunquam egredi soleat, suaque interdum brachia exerat. Sed de generibus mollium satis dictum iam est.

De animalibus, que crusta integuntur.

Cap. I.

Rusta autem intectorum genus primum locusta: cui proximum genus alterum est, quem gammaram vocant. Differunt à locusta brachiis, quæ denticulari forcipibus proreudit: atque etiam quibusdam aliis discriminibus, quanquam non multis. Tertium genus squilla est. Quartum, cancer, quorum sanè plura habentur genera. Squillarum enim genere continentur gibba, erangines, & parua, quæ maiores nunquam effici possunt. Cancrorum etiam genus multiplex est, nec facile enumerandum. Maximum, quas matas appellant. Secundum, paguri, & quos heracleoticos vocant. Tertium, fluuiales. Ceteri minutiores, & nullis pendè uominibus annorati. Genus cancerum litorale Phœnice fert, tantè velocitatis, vt vix consequi sit: vnde hippeas, hoc est, equites illos appellant. Iis nihil ferè intus propter inopiam pabuli. Genus item aliud est, quod magnitudine cancerum non excedat, facie gammaris simile: sed iis omnibus (vt antè dixi) pars dura, & testacea foris pro cute est, mollis & carnea intus: supina corporis planiora, & tabellatiora sunt, quibus & oua deponunt cum pariunt. Pedes locustis vtroque ex latere quini, vltimis annumeratis, qui in forcipem exeunt denticulatum. Cancris etiam omnes deni cum forcipibus sunt. Squillarum generi, quas gibbas vocamus, quini

vtrisque, situ, quo cæteris: quorum proximi capiti acutiore, & quini vtrique alij venter subiuncti, quorum extrema latiuscula sunt. Tabellæ iis nullæ parte supina: prona similis locustarum est. Cancris è diuerso: quippe quibus primi vtrique quaterni, tum terni alij, ordinem eodem modo explentes. Reliqua bona pars corporis pedibus caret. Flecuntur omnium crura in obliquum, sicut & insectorum. Brachia forcipata quibus sunt, introsum se flecunt. Locustis & quibus sunt, pinnæ quinquæ ad sunt. Squillis etiam gibbis cauda, & pinnæ quaternæ. Cranginis quoque lateri caudæ vtrique pinnæ adnexæ sunt: quarum pinnarum media vtroque in genere spinulæ horrent. Verum in crangine latiora, in gibbis acutiore sunt. Cancris ex crustaceis solis cauda desit, & corpus rotundum sit. Differt mas locusta à fœmina, quod fœmina primus pes duplex, maris simplex. Pinnæ etiam parti supinae adnexæ, fœminæ maiores, & quæ collo proxima sunt, minores habentur. Mari omnes æquè minores, nec vsquam per diminutionem dissimiles. Ad hæc, mari in nouissimis cruribus, velut calcaria maiuscula prominens acuta, quæ fœmina parua habet, & lauiora. Vtrique tamen cornua ante oculos bina, longa, & aspera, quibus alia minuta & lauiora cornicula subiaccunt. Oculi iis omnibus duci & apti, tum intro, tum foras, tum etiam in obliquum moueri: quales etiam sunt partium plurimarum cancerorum, imò verò mobiliore. Gammario color, quod ex toto dixerim, niter, nigriusque maculis dispersis euariat: pedes inferiores ad grandes vsque dispositi octo: tum grandes ipsi longè maiores, extremaque parte latiores, quam locusta habentur: sed non specie eadem. Dexter enim suum extremum, latum, & rotundum, & tenue habet: sinister crassum, & rotundum: vterque tamen scissus in extremo, perinde vt maxilla ram infra, quam supra denticatus est. Verum dexter pusillos, serratosque dentes continet omnes: lauios primos serratos, intimos velut maxillares, scilicet parte inferiore quatuor, & continuos: superiore tres non continuos. Vterque tamen partem mouet superiorem, ad inferioremque adstringit. Blesus item vterque situ inferiore tanquam nati ad capiendum, premendumque. Duo supra eos grandes habentur: alij hirtiusculi, paulò ab ore inferiores. Mox branchiæ os circundant, non sine hirtia frequentes, quas assidue mouet. Flecitur, atque in os adducit duos illos hirtiusculos pedes. Sutculi etiam graciles geruntur à pedibus, qui ori proximi habentur. Dentes huic quoque duo, vt locusta: supra quos cornua breuiora, tenuioraque, quam locusta. Quatuor item alia ad sunt cornua, specie quidem duobus illis similia: sed tenuiora, & breuiora. Super hæc oculi constituti sunt parui, crassiusculi, non vt locusta, maiusculi: frons quasi quadam acuta, & aspera supra oculos extat latior, quam locusta. Denique facies acutior, & pectus latius, quam locusta, totumque corpus mollius, & carnosius. Pedum autem octo numero, pars scissa in extre-

mo bifurcatur, pars desinit indiuisa: quatuor enim bifurces sunt, reliqui quatuor simplices ex toto pertendunt. Quod autem collum appellant, quinque partium foris est: & sextum latius illud situm loco nouissimo habetur, tabellis continuatum quinque. Interiora verò, in quibus fœminæ prius pariunt, quam fœtum edant, hirtiuscula quadam quatuor continentur, quibus singulis spinæ singulæ breues, arrectæque eminent ad exteriora. Pectus, corpusque totum laue est, non more locustarum aculeatum, & asperum. Verum in pedibus magnis aculeos partibus exterioris maiores esse, manifestum est. Fœminam hoc in genere nullum discrimen à mari distinguit. Nam & mari, & fœminæ forceps alteruter grandior more inexto est, parem verò vtrunque neuter vnquam habere visus est: mares omnia eius generis ore excipiunt. Sed cancri parte oris exigua adducta respuunt: locusta suas ad branchias transmittunt, quas ipsa plures, quam cetera, habent: communis enim omnibus branchiarum adnexus est. Denes omnibus bini. Locustis enim duo primores, & in ore caruncula quadam constituta pro lingua est. Tum venter os protinus excipit, præterquam locustis: iis enim gula ante ventrem exigua. Mox à ventre intestinum, quod locustis, & squillis, & gammaris rectè in caudam finit, qua excrementa emittunt, & oua pariunt. Cancris autem, quæ applicatum illud operculum geritur medio applicaminis ipsius: verum iis quoque parte exteriori, qua oua pariunt, desinit. Fœminis item huius generis locus ouis deputatus iuxta intestinum omnibus est. Et quam mutem, siue papauer appellant, amplius, parciusve habent hæc omnia genera. Discrimina propria contemplari in singulis congruum est. Locustis igitur, vt modò dixi, dentes bini maiusculi, & venter, quo humor similis muti continetur. Caruncula etiam inter dentes linguæ representans effigiem: & gula ab ore breuis, quam venter membranæ excipit: cuius ostio tres denticuli inhaerent: duo aduersi, reliquus infra. Intestinum verò à ventris latere simplex pari crassamento ad excrementi vsque ostium fertur. Hæc locusta, & gammari, & cancri forriuntur: sed locustis meatus quoque à pectore pendens, ad excrementi exitum pertinet: qui fœminis pro vulua est, maribus genitalis feminis receptaculum sufficit. Meatus hic iuxta caruam carnis continetur, ita vt media caro interiaceat: intestinum enim deuexum pertingit: meatus verò cauo applicatur. Nec secus, quam in quadrupedum genere hæc habentur. Nulla maris meatum ac fœminæ differentia distinguiti quippe cum vterque tenuis sit, & albidus, & humorem intra se continens pallentem: vterque etiam ex pectore pendet. Squillas etiam ouum, clauiculaeque, similem in modum habere certum est. Maribus sanè præ fœminis propria in pectoris carne bina quadam candicantia constant, disticta à cæteris partibus colore, formaque promiscidi, sepium proxima: verum hæc torta in vertiginem more buccinorum papaueris, quorum origo ab acetabulis, quæ subdita pedibus

notissimis ordinantur. Caro in iis quoque est colore sanguinis rubra, & tactu lenro, nec simili carnī. Ab hoc, pectori anfractus alter strue buccinea, crassitudine lineæ sese porrigit: sub quo duo quardam arenæ conditioni similia, semini genitāli accommodata, intestino adnectuntur: hæc in mare. Fœmina autem ovum rubidum patit, membranæque obvolucum prætenoi, venter, laterique vtrique intestini annexum, atque ad carnem vsque adharens. Partes has habent interiores, atque exteriores.

De partibus animantium crusta intestorum, quibusve cum iis, quæ sanguinem habent, conveniant.

Cap. III.

Ed cum animalia quæque sanguinea, partes tum interiores, tum etiam exteriores, suis quasque appellatas nominibus habeant, genus, quod sanguine caret, pluribus vacat. Jam enim viscera, quæ cuique sanguineo insunt omnia, nullum exanguis quod habeat, novimus: sed communes generi vtrique partes, gula, venter, intestinum. Cæteris autem forcipes, pedesque haberi, & ij quales essent, dictum iam est. Omnibus verò magna ex parte grandior, ac validior forceps dexter, quam laevus est. Quin etiam de oculis diximus, visum parti plurimum esse in obliquum. Alienus verò rotius corporis indiscretus est: nec enim caput distinctum, nec aliud quicquam. Oculi non eodem situ omnibus positi, sed aliis è latere supra, continud sub prono, amplo distantes discrimine: aliis in medio breui discrimine, ut Heracleoticis, aut maïs. Os oculis subditum, in quo dentes duo, ut locustis: verum non rotundi, sed longi. Tegmina dentes operiunt duo, inter quæ talia interiacent quædam, qualia locustarum dentibus adnecti expositi. Humorem igitur ore accipit, tegminibus illis depellendo: emittitque meatu oris superiore, obductis meatibus, quæ interfluxit. Duplex ille meatus sub oculis est. Quoties ergo aquam acceperit, vtrouque tegumento os obrutat, atque ita respuit humorem. Gula post dentes brevis admodum est, ita ut prout venter os excipere videatur. Venter bifidus gulæ subiungitur, cuius ex medio intestinum simplex, & tenue procedit, quod sub applicato exteriori operculo definit, ut dictum est. Quod autem inter tegumenta interiacet, huius, sicuti locustarum, dentibus adnectitur. Humor intus in alveo pallidus, & minuta quædam oblonga, albida continentur. Rufa etiam alia, maculis dispersis. Differt à fœmina mas, magnitudine, crassitudine, & operculo: id enim amplius in fœmina est, & distantius, & hirsutius, & opacius, quale etiam fœminæ locustarum forciuntur. Partes crusta intesti generis ita se habent.

De animalibus, quæ testa integuntur, eorumque inter se differentiis.

Quæ partes generis sanguinei & exanguis communes.

in deo continuo, & nullo medio.

Væ verò testa operiuntur animalia, ut vimolici, cocleæ, purpuræ, & omnia, quæ ostrei, aut conchæ nomine appellamus, atque etiam celinorum genus, carnem quæcumque habent, imiliter atque crustata habent: quippe quæ intus eam contineant, testæque foris claudantur, nec intra se ducum habeant quicquam. Sed ipsa inter se numerosa discrepant differentia, tum testæ, tum carnis interioris ratione. Aliis enim in eo genere nulla est caro, ut echinis: aliis est, sed penitus inclusa, nec vlla ex parte conspicitur, excepto capite, ut terrestrium limacibus, & iis, quæ cocalia quidam appellant, & aquatiliū purpuris, buccinis, cochleis, & reliquis omnibus turbinatis. Cætera aut duplici constant valvula, aut simplici, ut genus alterum bivalve, alterum univalve possit nuncupari. Bivalve appello, quod gemina testa continetur: univalve, quod testa singulari clauditur. Sunt item quibus altera pars superficiei detecta, carnem ostendat, ut patella. Bivalvis generis pars clausis est, ut pectunculi & nucili. Eiusmodi namque omnia parte altera ligata, altera soluta continentur, ut & concludi possint, & aperiri. Alia bina quidem conclusa valvulis sunt, verum vtroque latere connexa: ut vngues, siue digiti. Non desunt quæ testa tota occultentur, ut nulla ex parte carnem detectam habeant: ut quæ vertibula, siue tubera, & callos appellamus. Ipsarum etiam testarum magna varietas: nam alia lanæ, ut vngues, mitili, & concharum quædam, quas aliqui galadæ appellant. Alia scabra, ut ostrea, pinnæ, & conchæ nonnullæ, & buccina. Quædam etiam pectinatim diuisa, ut pectunculi, & concharum nonnullæ. Crassitudine quoque differunt, & tenuitate, tum totius, tum partis: vel labrorum. Aliis enim labra tenuia, ut mitili: aliis crassa, ut ostreis. Item alia se mouent, ut pectines, quos etiam volare nonnulli aiunt: nam & de feramento, quo capiuntur, saepe exiunt. Alia item natura immobili sunt, ut nunquam, sedem, in qua hærent, sponte ipsa mutare valeant: ut pinnæ. Omne sanè turbinatorum genus mouetur, & serpit. Patella etiam saxi absoliui, in passumque ferri solita est. Comune autem & iis, quæ adhuc enumeravi, & cæteris testacei generis, ut testa intus æqualis, lauisque habeatur. Caro bivalvis, & univalvis generis ita testa adheret, ut nisi per vim nequeat detrahi. At turbinati laxior continentur & absolutior: cui generi peculiare est, ut testa postrema à capite intorqueantur. Operculum etiam eadem iam inde ab ortu Naturæ omnia gerunt. Mouentur item eadem omnia parte dextra, non ad vertiginem, siue clauiculam, sed in aduersum. Partes exteriores eius generis differentiis iis variantur. Interiorum natura similis quodam modo in omnibus est, maximèque in turbinatis. Differunt enim inter se magnitudinis, excessusque affectu. Nec verò multum univalve, ac bivalve genus conclusile sibi dissident, quippe quæ parum differentia inter se afforant: quamquam longe

longè ab immobilibus discrepent, quod latius postea patebit. Natura ergo turbinatorum similis constat, nec nisi magnitudine variat, ut modò dixi. Aliis enim partes maiores, atque eminentiores: aliis minores, obscurioresque sunt. Ad hæc differunt illud duritiæ, molliæ, cæterarumque generis eiusdem affectionum. Caro enim prima in ore testæ, quam omnia torosusculam habent, aliis magis talis, aliis minus. Caput eius medio partis prominulum iungitur, & cornicula duo, quæ pro magnitudine animantis plus minus capiunt incrementum. Exerant caput more omnia eodem, idemque per motum retrahunt intrò. Nonnullis etiam os, & dentes acuti, breues, & tenues, ut cochleis. Promiscidas item gerunt modo murescitur: quod quidem membrum linguæ effugient præ se fert. Habent hoc idem & purpuræ, & buccina firmum, & torosum, quo similiter ut aili, atque tabani, quadrupedum tergora penetrant: modò longè validius: testas enim easarum possunt perforare. Venter os protinus excipit, similis in vmbilicis gutturi auium: habentque parte inferiore duo quædam albida, torosa, mammis similia, cuiusmodi carunculas vel in sepiis esse advertimus: sed hæc rososiora. Gula à ventre duplex longa porrigit se vsque ad papauer, quod postremum, fundo commissum est. Hæc ergo, ut in purpuris, & buccinis conspicua, in clauicula testa continentur. Quod autem gulæ subiungitur, intestinum est, gula ipsi continuum, simplexque ex toto, vsque ad exitum: cuius initium circa anfractum papaueris est, quæ & laxius hæret. Quod enim papauer appellamus, quasi materia vacans, atque excrementa, magna sui parte in omnibus testaceis generibus inest. Hinc sursum versus replicans, carnis repetit sedem, sinitque ad caput: unde eicitur excrementum, pariter in omnibus turbinatis generibus, tam aquaticis quam terrestribus. Membrana in gradibusculis vmbilicis à ventre gulæ atrexitur continua, per quam meatus prolixior albitans colore, similis superioribus illis mammillantibus carniculis tendit. Habet etiam incisuras, quales in ouo locustarum habentur: verum hoc albidum, illud rubidum est. Nullus exitus huic, nullum foramen postremum patet, sed prætenoi membrana cauo perductus angusto continetur. Tendunt ab intestino ad imum nigrantia quædam aspera, atque continua, qualia vel in restudine visuntur, sed minus nigra. Cæteri quoque vmbilici hæc habent eadem: sed quò minores, eò minutiora. Univalve autem, & bivalve genus partim iis simile est, partim diuersum. Caput enim, & cornicula, & os obtinent, atque etiam quod linguæ speciem gerat: verum hæc in minutioribus sensum præ sua exiguitate effugiunt. Nonnulla etiam in exanimatis, aut non mouentibus percipi nequeunt. Papauer illud, quod etiam mutem appellamus, omnia habent, sed loco eodem, nec par, nec ex æquo manifestum, sed patelle in imo, bivalvia verò ad partem, qua mutuo restarum complexu continentur. Capillamentis etiã illis hæc omnia circumdantur: & quod ovum appellant, tempore, quo signi solet, ambitu alterius lateris oræ continetur, videlicet iis, quibus datum

id à natura est, sicut etiam albugo vmbilicis: id enim illis iunctum simile intelligimus. Sed eiusmodi partes, ut dixi, cum conspicua in magnis habeantur, in parvis tamen aut nullo pacto, aut vix sentiuntur: quam ob rem in magnis pectunculis præcipue parent, quod genus id est, cui altera valvularum latior, velut tegmen superpolita est. Ostium excrementi cæteris à latere est. Foramen enim, quo egerant, omnia habent: quippe cum papauer illud, ut dictum iam est, excrementitium quiddam omnia membrana contentum forciuntur. At illi, quod ovum appellant, foramen, nullo in genere tributum videmus, sed carni ipsi intramescit: nec eadem, qua intestinum, parte continetur, sed dextera, cum intestinum habeat sinistra. Cæteris ergo talis excrementi exitus est. At verò patella ferè, quam marinata autem quidam appellant, parte ima testa excernitur, quæ foramen habetur. Ventrem etiam post os esse, in hoc eodem patella genere constat, atque etiam ovis illa similia. Sed quis eorum cuique situs sit, diligentius ex dissectionibus perendum est. Quem autem cancellum appellant, communis est: quippe qui specie locustis similis spectetur, nasciturque seorsum per se foliatus sit. Verum quod testa deinde perit, quam ingressus vitam traducat, hinc similis is in auceps est, quapropter is in auceps esse, genalique sibi vendicare vtrouque videtur. Fortissima tamen, quod simplicius dixerim) similis araneis est, nisi quod partem capiti, & pectori subditam ampliore, quam aranei habeat. Cornicula duo rufa tenuia gerit, quibus oculi totidem subiacent, qui nunquam in æd recedant, ut cancerum, sed semper eminentes apparent. Os sub iis est, quod velut capillamentis quibusdam pluribus circumdatur. Iis pedes subiecti duo bifurces, quibus cibum ori adiuueat. Bini item vtrique adhaerent lateri, & tertius parvus. Thoracis pars inferior mollis tota est, distinctoque sinu pallidum intus cernitur. Meatus ab ore ad ventrem pergit. Foramen excrementi perspicui nullum testæ. Pedes, ac thorax duritiem præ se ferunt, sed minus, quam cancri. Nexu nullo testis adhaeret, purpurarum modo, & buccinarum, sed absolutus, liberque vagatur. Ob longior est, qui turbine subit, quam qui neritem, quem naticem interpretantur. Genus enim diuersum est, quod in naticem degit, cætera quidem non absimile: sed dextrum bifurcu larum pedem paruum habens, cum leuissimum grandiusculum habeat, & ingredi eodem ipso grandiore potissimum solet. Tale profectò genus, vel intra conchas, quarum adhuc similes cæteris est, reperitur: quod & squillam paruum appellat. Natex testa laui, ampla, & rotunda, forma buccinis proxima est: papauere tamen non nigro, ut illa, sed rubro: testa ad nexum corpus medium eius firmiter est. Pascuntur hæc mari transquillo, absoluta saxi. At quoties flatus vrgent, cancelli hospite illi sese in saxa recipiunt, atque latibus tutantur. Natices saxi adhaerescunt: mox re patellarum, & muricum, ac cæterorum generis eiusdem: nec nisi tegmine dimoto adhaerent, quod velut operculum sibi possident. Vltim enim quem

Cancellus

Natex

quem bivaluibus pars vtraq; administrat, eudem altera exhibet turbinatis. Caro intrus, quâ oris habitus. Modus hic idem muricibus, purpuris, atque omnibus generis eiusdem. Quibus verò sinister pes grandior est, si nunquam cum turbinatis hospitantur, sed cum naticibus tantum in eunt societatem, ut dictum est. Sunt inter cochleas, quæ intra se bestiolas habeant similes gammaris pulillis, qui vel in flumine gignuntur: sed ea differentia, ut præmollem intra suam testam carunculam habeant. Forma qualisiam sint, ex dissectionibus contemplare.

De Echinorum genere. Cap. v.

Chinis caro negata est, idq; ipsum habent peculiare, ut nullâ intus carnem contineant. Nigra quadâ in omnibus vice carnis spectamus. Genera echinorum plurima. Primum, quod cibo idoneum est, in quo quæ oua appellant, magna, esculenta que consistunt, pariter in maiore corpore & minore: nam nouelli adhuc paruiq; pleniufculi illis consistunt. Secundum, ac tertium, spatagi, & brisii, que genera pelagia sunt, rarâq; inuentu. Ad hæc, quæ echinometra appellantur, quasi matrem, aut matricem dixeris echinorum: quæ quidem omnes magnitudine excedit. Genus item aliud est minutum, spinis longis, prædurisq; gigni in alto gurgite solitum, quo nonnulli ad detillationes vrinae medicamento vtuntur. Circa Toronem echini nascuntur candidi & testâ, & spina, & ouo: augeri formâ productiore, quam ceteri soliti. Spina iis parua, nec rigida, sed mollior. Nigra autem illa ori applicata, plurimâ ad foramen exterius coeuntia habentur, sed diuincta inter sese, quibus quasi interuentu liminum discriminantur. Mouentur agilitas, & frequentius, qui sunt cibo idonei: cuius rei argumentum, quod semper aliquid algæ suis spinis implexum gerant. Sunt ergo omnibus oua, sed nonnullis exigua, nec cibo apra. Euenit autem, ut quod caput appellant, & os versus in tergam sit. Quod verò ad excrementi exitum deputatum est, id supra habeatur. Quod idem omnibus turbinatis, patellisque euenit: patulus enim de imis petatur necesse est. Vnde fit, ut os inuersum ad partem sit, excrementum verò superius parte prona testâ contineatur. Dentes quini echinis omnibus sunt, cavi intrinsecus inter quos caruncula quadam interiaccens linguæ officio fungitur, mox iungitur gula, deinde venter in partes quinque distinctus, plenus excrementi: cuius meatus omnes in exitu excrementi coeunt, quæ testâ forata est. Venter autem subdita sunt: quæ oua appellant, membrana obducta diuersa, eodem in omnibus impari quinario numero: quorum quod nigricat, parti creditum est superiori, ex dentium origine pendens, amarum, nec esculentum, quale in multis insectis animaduertimus, aut certe eius proportionale. Nam & in testudine, & in rubera, & in rana, & in molli: sed colore diuerso, & aut omnino ingustabili, aut magis ab vsu cibario alieno. Corpus echinis prorsus, atque nouissima parte spissum, & continens:

Echinorum dentes.

caetera verò non continuum, sed simile laterne, cui non obducta membrana est. Spinis suis echini vtuntur perinde, ac pedibus: iis enim nitibundi mouentur, sed eumque permutant. De vertibulis, & vrticis, deque eorum animantium natura. Cap. vi.

Verticibus autem vertibula, siue callos speciales nomine à tegminis qualitate appellamus, naturâ inter hæc genera peculiarem sortiri notum est: iis enim solis corpus totum regimento includitur, cuius durities inter testâ & corium est: quam ob rem modo præduri hubuli tergoris secantur. Adhæret ergo id genus saxis sua testâ, duobusq; seposita inter se foramina exigua admodum habeat, & visum vix patitur, quibus humorem accipit, & reddit. Excrementum enim nullum in eo spectatur, & reddidit. Excrementum autem continetur. Dissectis, primû membrana nervosa, crusta ambiente obrepta ostenditur, qua vertibuli caro ipsa continetur, nulli è ceteris similis, in omnibus tamen sui generis eadem. Adhæret hæc vtroq; ex latere membrana circumdanti, & corio: & quæ adhæret, arctius in partem vtraq; est, videlicet quæ tendit ad meatus ductos foras per crustâ, quibus redditur, & accipitur cibus, & humor, quasi alterum sit os, alterum osium excrementis delegatum. Nec modus idem, sed alterum crassius, alterum tenuius est, cauumq; intus vtrinq;: exigua quodam interueniente continuo, humoresq; in altero cauo consistere solitus est. Pars verò alia, quæ vel instrumentalis, vel sensuialis sit, nulla omnino percipitur: neq; excrementitium quicquam (vnde dictum iam est) quo in ceteris more continetur. Color vertibulis, aut pallidus, aut rubidus est. Vrticæ etiam sui generis cernitur: quippe quæ & adhæreat saxi, more nonnullorum insectorum testâ, & interdum saxi abiuncta vagetur. Nulla huic testâ, sed corpus omni ex parte carnem præ se fert. Sentit, & manum admodum corripit, adhærescitq; perinde, ac polypus, suis brachiis, ita ut caro inuermescat. Os medio in corpore continet, & de saxo quasi de testâ vivit, & prænatantes pisciculos excipit, retinetque, sicut manu admodum hominis agi dictum est, deuoratque in hunc modum quæcunque nacta est esculenta. Absolui etiam saxi genus quoddam vrticæ (ut modò dixi) notatum est, quod & echinos, & pectuculos, in quos offenderit, corrodit. Excrementum nulla in vrticæ esse videtur, sed hæc se similis stirpibus est. Duplex genus percipitur vrticæ: alterum corpore paruo, quod cibo aptius est: alterum maiusculo, duròque quale circa Euboia Chalcidem gigni scimus. Sunt omnes hybernis mensibus carne constante, atq; rigidiufcula, quam ob rem per id tempus capiuntur, cibòq; idoneæ sunt. At æstate rarefunt, & resoluuntur: præmadent enim, & marcescunt, ut si tergeris, facillè disceptantur, atque dispercant. Denique nulla tantisper enelli integra potest, ac æstus impatientia saxa subire interius solent. Partes iam exposui mollium, & vel crusta, vel testa insectorum, tam exteriores, quam interiores.

De insect

De insectis, eorumque variationibus, & natura. Cap. vii.

Vnde de insectis pari ratione tractandû est. Continet genus vel species plures: quarum nonnullis, quamuis cognatis, nomen nullum commune est inditum, vt apes, crabroni, vespæ, ceterisque generis eiusdem. Item quibus penna vagina inclusâ continetur, vt galleruca, fulloni, pilulario, & reliquis generis eiusdem. Omnium ergo partes communes tres illas haberi constat, caput, aluum, & quod inter hæc situm est: quale in ceteris pectus, dorsumque habetur: vnum, id quod interiaccet, magna ex parte totidem sunt, quæ interiaccet, quot incisura. Infesta diuulsa etiâ viuere possunt omnia, exceptis illis, quæ vel admodum frigeant, vel præ sua exiguitate quam primùm refrigerentur. Nâ vespis quoque diuulsa, non deest viuacitas. Viuit ergo cum pectore, tum caput, tum etiam aluus: at sine eo caput auulsum viuere non potest. Diuitius ea viuunt diuulsa, quibus corpus longum, pedesq; multi: & pars, quæ abscissa est, in vtrunq; se mouet extreme: nam & caput versus ingreditur, & in caudam: vt in iis, quas vocant centipedas, moueri videmus. Oculi in omnibus patent: sed nulla ex ceteris partibus sensorii manifesta est, præterquam lingua in nonnullis, quæ vel testa insectis omnibus data est, quæ & gustant, & cibum attrahunt. Hæc alius mollis, infirmaque est: alius dura, & valida, vt purpuris, tabanis, ahlis, atque aliis plurimis. Omnia enim, quibus non in aluo aculeus est, linguam eiusmodi veluti arma gerunt: nec dentes habent, quibus iunctum id est, exceptis quibusdam paucis. Nam & muscæ eo ipso percingentes, etuorem mouent: & culices eodem acutius pungunt. Habent aculeos item pleraque insectorum, vel intus conditos, vt apes, & vespæ: vel extrâ prominentes, vt scorpio: qui etiam vnus inter infesta longo spiculo armatur. Is brachia quinque bifidulis dentata forcipibus habet. Atque etiam biotola, quæ in libris similis, scorpionis creatur. Quæ autem in eo genere volucrum sortiuntur naturam, iis præter cetera membra pennis adnexæ, aliis binæ, vt muscis, aliis quaternæ, vt apibus. Nullis binæ, quibus in aluo aculeus. Item ex volucris ipsi, alia pennas crusta superueniente, quali vagina inclusas gerunt, vt scarabei: alia dentatas habent, vt apes. Nullis volatus regitur gubernaculo caudæ: & penna ipsa nullo caule constat, nulla scissura discernitur. Ad hæc, antennæ nonnullis ante oculos prætenduntur, vt papilioni, & fulloni. Quæ verò ex iis saliant, hæc vel crura posteriora habent longiora, vel gubernaculis quibusdam saltui accommodatis fulciuntur retrò curuatis, vt crura quadrupedum. Omnibus partes corporis pronæ differunt à supinis, sicut vel in ceteris animantibus est. Quod autem pro carne in iis habetur, id nec testam imitatur, sed mediam quandam inter hæc refert naturam: quam ob rem his non spinam, non os, non aliquid sepio simile, non testam ambientem Natura de-

dit ipsum enim corpus se sua duritia rueri potest, & seruari nec est quod aliunde muniri deberet. Certe omnia circumdantur, sed admodum tenui. Partes insectorum exteriores has esse, atque in hunc modum se habere constat. Intra sinu ab ore intestinum pluribus directum, ac simplex vsq; ad exitum fertur: paucis id est replicatum. Viscus nullum in iis, nullum pingue, sicut neq; in ceteris, quæ sanguine carent. Ventrem etiam nonnulla habere aduertimus, à quo reliquum intestinum vel simplex, vel replicatum proficiscitur: vt locustas. Cicada inter hæc, & omnino in animalium genere vna ore caret: prolixum quiddam compactum, indiuisumque gerit, simile ei, quod linguæ speciem refert, in iis, quibus aculeus in ore eòq; ipso rorem haurit, alimentum vnum, & peculiare. Excrementum cicadis nullum in aluo reperitur. Plura earum sunt genera, quæ magnitudinis modo differunt: atque etiam quod aliis corpus sub transuerso septo præcinctum distinguitur, membranatumq; liquidò refert: vt iis quas ab arguto solo, & acheras appellant: aliis non ita est, vt cicadastris. Sunt vel in mari nonnulla animalia effigie insolenti, & sui generis: quæ quoniam rara inuentu sunt, constitui in genus non decet. Tam enim piscatores vidisse se retulerunt quædam trabunculis proxima, pullo colore, tereti figura, parti ex toto crassamento. Item alia scutorum effigie, colore rubro, pinnulis crebris. Ad hæc alia, quæ genitale viri imitentur, tum specie, tum magnitudine, sed pennis subnatis binis loco testium, eiq; veretile nomen inditum est: exceptumq; est aliquando genus tale hamoni frequentia vsitata. Partes animalium omnium interiores exteriorisque generatim, tum propria, tum communes, ita se habent.

Quibus animalibus insit sentiendi vis. Cap. viii.

Vnde de sensibus differendum est. Non enim pariter in omnibus vis insit sentiendi: sed aliis sensus omnes, aliis pauciores dedit Natura. Sunt sane sensus, qui plurimi habeantur, & supra quos nullum adesse aliud generis sui nouerimus, numero quinque: visus, auditus, olfactus, gustus, tactus. Homo generatim, atque etiam quæ & sanguinem habent, & animal pariunt, omnia hos omnes habere sensus videmus nisi quid lacum, lacessitumque sit: quale genus talparum, cui visus deest: non enim oculos in aperto id habet: certe tamen detracta, quæ crassiuscula obrepta sedem luminum opacat, oculi intus lacessiti, imperfectique visuntur: sed ita, vt partes easdem habeant omnes, quibus oculi integri constant. Habent enim nigricantem illum orbiculum, & quod intra eum continetur, quam vocant pupillam, atque etiam porcionis albidæ ambitioem: sed non tam liquidò, quam oculi, conspecti, & eminentes. Nec in partem exteriori apparere hæc possunt, propter cutis obdurate copulentiam, vt pote eam natura inter gerendum lacuant, atque ita opus inchoatum relinquatur. Pertinent enim à cerebro, quæ cum nervo coniungitur, meatus duo nervosi validi ad ipsas oculorum sedes, qui in dentes superiores finiunt.

Cicada quale insectum.

Talpis oculi imperfecti.

finiunt. Cætera igitur & colores, & sonos sentiunt, atque etiam odores, saporésque. Quintum autem sensum, quem tactum appellamus, omnia habent animalium genera. Ergo in nonnullis vel ipsæ sensoriæ partes largissime patent, ac præcipue videndi. Nam visui sedes certâ delectatâque est, atque etiam auditui: cum aliis auriculæ prominent, aliis foramina pateant meatus audiendi. Olfactus item pari modo constitutum est diuersorium. Nam auium generi foramina tantum sunt odorandi, cum aliis permixtis nares etiam habeantur. Similis & lingua, partis saporum percipiendorum ministræ, ratio est. Aquaticum tamen generi, quos pisces vocamus, data quidem est lingua, sed imperfecta, incertaque: ossa enim, nec absoluta. Sed palatum nonnullis carnosum pro lingua est, velut inter fluuiales cyprino, ita ut nisi diligenter inspexeris, lingua id esse videatur. Pisces autem sensum gustus habere constat, sed quod multi suis quibusdâ saporibus gaudent, & etiam in primis ex pisce amia expetunt, & piscium pingue, ut qui gustatu eiusmodi delectentur, voluptatémque ex eo genere esculenti capiunt. Auditus verò, olfactusve nullum continent membrum manifestum. Quod enim tale videri potest per loca narium, id non ad cerebrum vsq; transiunt, sed partim obseptum & cæcum mox desinit, partim ad branchias fertur. Audire tamen, atque olfacere pisces palam est: sonos enim immodicos, ut tritremum remigia, fugere visuntur. Itaque fit, ut facillè intra sua stabula capiantur. Nam etiam externus strepitus parvus est, iis tamen, qui demersum in humore suum auditum habent, æquè omnibus ingens, molestus, grauifque occurrit, quod ceterè vel in delphinorum captura euenit. Cùm enim piscatores repente alucis vniuersum circumdederint gregem delphinorum, inde obstreptentes in mare, efficiunt ut territi erumpant vniuersi in litora capianturque, tentato, grauatoque capite, præ strepitus inflati nimierate: quanquam ne in delphinis quidem pars vlla est manifesta, quæ sensum ministrat audiendi. Ad hæc, inter piscandum quam maxime cauent, ne vel remo, vel retribus moueant strepitum: sed cùm aliquo in loco gregem piscis stabulari intellexerint, certo intervallo coniectantes tera dimittunt, ut neque remo, neq; impetu cymbæ strepitus ad locum deueniat piscium: & omnibus præcipitur. His igitur in animalibus sensus inesse omnes, apertum iam est. Reliquus animantium ordo, qui quadripartitè diuiditur, hoc est, molli, crustato, restato, insecto, quem admodum se habeat, videamus. Ergo mollia, & que vel crusta, vel resta operiuntur, atq; etiam insecta, sensibus prædicta esse omnibus constat: nam & visu, & olfactu, & gustu. Insecta enim tam pennata, quam non pennata, procul sentiunt, ut meli apes, & culices didi miliones. Quod nisi odore agnoscerent, nunquam è longinquo sentirent. Sulphuris item odore genera insectorum multa inereant. Ad hæc formicæ, origanis, sulphurisque puluisculo insperso, suas relinquunt caueñas, aliisque migrant. Cornus præterea ceruini tacto incensu, plurima insectorum pars fugiunt: sed præcipue styracis suffitu. Jam

Saporibus suis pisces gaudere.

Delphini quomodo capiuntur.

riunt. At si quem prius, quam occuparint, strepitum citarint, fugam inde plane arripere videntur. Adde etiam pisciculos fluuiales cotros nomine, qui sub saxis stabulantur. Capiuntur enim à nonnullis saxo percusso, sub quo latent: protinus enim inde extrahuntur, ut qui audiunt, & caput per strepitum tententur. Pisces igitur audire, iis, ac aliis eiusmodi documentis constat. Sunt autem qui vel maxime animalium pisces audita valere arbitrantur, videlicet hominum experimento, qui assidue in mari versantur, remq; piscatoriam percallent. Sunt verò qui liquidius inter pisces audiant, mugilis, chromis, lupus, salpa, & reliqui id genus. Cætera piscium genera minus audiunt: quam ob rem maxis gurgitibus versari potius solent. Olfactus quoque similis intelligitur ratio: escam enim non recentem attingere pars plurima piscium recusat: nec eisdem escarum generibus omnes capiuntur, sed eisdem scilicet sui agnitione odoris: quippe cùm vel fetida nonnullis accommodentur, ut salpa ltercus, Complures item piscium in speluncis latentes, quoties euocare captum piscator voluit, fauces specus odoribus illinunt ceteris, itaq; protinus excitant. Abguillam item hoc eodem capi modo palam est. Vas enim salamentarium ponunt, obstaculo in eius os indito, quod eolum vocant. Nidores deniq; potius genera quæq; piscium appetunt: vnde etiam carunculus sepiarum deustas, odoris gratia escam hamis affigunt: ita enim his, ut pisces avidius accedant. Polypos etiam astatos, non nisi nidoris causa natis inditos dimitti assueant. Quinetiam stura quoties vel piscium lorura, vel naus sentina ciecta est, fugiunt, vnde odorem sentientes. Sanguinem quoque suum largaciter pisces odorari dicuntur. Quæ res eo patet argumento, quod quoties sanguis effusus piscium est, fugiunt, & loca petunt longinqua. Omnino ut esca putrida nasis iniecta, nunquam subire, aut appropinquare patiuntur: sic recentis, nidorentisq; protinus vel è longinquo festinantes irrumpunt. Constat hæc eadem in delphinorum genere latius: cùm enim nullam partem auditui deputatam aperte delphini habent, tamen capiuntur per strepitum capite aggrauato, ut dictum iam est. Et cùm olfactus quoque partem nullam sensoriam habeant manifestam, tamen sagaciter odorantur. His igitur in animalibus sensus inesse omnes, apertum iam est. Reliquus animantium ordo, qui quadripartitè diuiditur, hoc est, molli, crustato, restato, insecto, quem admodum se habeat, videamus. Ergo mollia, & que vel crusta, vel resta operiuntur, atq; etiam insecta, sensibus prædicta esse omnibus constat: nam & visu, & olfactu, & gustu. Insecta enim tam pennata, quam non pennata, procul sentiunt, ut meli apes, & culices didi miliones. Quod nisi odore agnoscerent, nunquam è longinquo sentirent. Sulphuris item odore genera insectorum multa inereant. Ad hæc formicæ, origanis, sulphurisque puluisculo insperso, suas relinquunt caueñas, aliisque migrant. Cornus præterea ceruini tacto incensu, plurima insectorum pars fugiunt: sed præcipue styracis suffitu. Jam

capia, polyptammati, odore escarum allecctati capiuntur: & polypti quidem ita adhaerescunt, ut auctili inde non possint, sed truncari potius patiuntur. At verò pulicaria herba admoda, protinus ab odore eius resiliere dicuntur. Gustus etiam similis ratio: interdum enim cibum persequuntur diuersum, nec eisdem saporibus omnia delectantur. Nam apes nullam ad rem putidam solent aduolare, sed dulcia petunt: culices nulla dulcia gustant, sed acida. Tactu verò sentire (quod etiam ante dixi) omnibus datum animantibus est. Quæ autem siliceo tegmine operiuntur, olfactum, gustumque habere constat, argumento escarum. Paris enim escas putidas purpurarij emolliunt, & accedunt ipse ad eiusmodi escam à longè, vtpote odorantes. Sensus item saporum iis inesse, eisdem illis rationibus patet: sapore enim reru eandem quæq; delectantur, ad quas veniunt odoribus inuitata, quos gratos senserunt, iis & voluptas per saporum attractionem euenit, & dolor. De visu, & auditu quanquam nihil certum manifestiq; habemus, vngues tamen ad strepitum se subtrahere, inferiùsq; subidere cernuntur, quoties ferramentum sentiant aduocari. Exiguo nanque extant, reliquo autem toto corpore petinde, ac in cubili, occuluntur. Pectines quoque ad moto digito dehiscunt, mox comprimunt se vt cernentes. Natices item qui capiunt, non aduerso statu, sed secundo adeunt, quoties escam persequuntur: nec voce vlla, sed silentio agunt, vtpote cùm & olfaciant, & audiant. Nec fieri posse aiunt, quin subterfugiant, si vox proferatur. Echinas inter restacea genera, quibus facultas ingrediendi est: vertibula, glandesq; inter immobilia eiusdem generis, olfactum minime habere videntur. Sensus ad hunc modum animalium generi Natura dispensauit, & tribuit.

Quæ animalia vocem, quæ sonum, quæ murmur edant, quæ se non loquantur.

Cap. IX.

Mox quemadmodum vox se habeat, differemus. Differet proculdubio vox à sono, & tertia his adnumeranda res est, locutio. Gutturæ parte vna vox agitur: quocirca quibus pulmo deest, iis nulla vocis emittendæ facultas est. Locutio non nisi vocis per linguam explanatio est. Vocales igitur literæ, à voce, & gutture, consonantes lingua, & labris proferuntur: quibus literis omnem locutionem confici nulli dubium est. Quam ob rem quibus animantium lingua libera, absolutaque non est, ea neque vocem emittunt, neque sermocinantur: at sonus elidi vel aliis partibus potest. Ergo insectis animalibus, neque vocis, neque locutionis vlla facultas: sonusque iis spirita interiore mouetur, non exteriori. Nullum enim ex iis spirat, sed alia murmur edunt, ut apes, alia canere dicuntur, ut cicadæ. Omnia verò in eo genere membrana, septo transuerso subdita, qua præcinctum corpus distinguitur, sonant: vt genus cicadarum attritu spiritus. Muscæ etiam, apes, & reliqua iis similia, cùm volant, sese attollunt, & contrahunt. Sonus

enim attritus interioris spiritus est. Locusta suis gubernaculis arterentes tonant: nullum molle, nullum cruitatum, vel vocem, vel tonum aliquem mittit naturalem. Natice vocis quidem expertes sunt: quippe qui neque pulmonem, neque arteriam, aut guttur obtineant: sed sonos quoddam, stridorèque mouent, qui vocales esse existimantur, vt lyra, vt cheomus: his enim quati grunnicus quidam emittitur. Aper etiam piscis, quem amnis Achelous gignit, vocalis habitus est, & erica, & cuculus. Alter enim quoddam modo stridet, alter perinde vt cuculus aus obstreptit, vnde nomen accepit. Quæ omnia creditam illam vocem emittunt, aut attritu branchiarum, quas horridia sculas continent, aut suis interioribus, quæ circa ventrem habentur: spiritus enim inclusus in his est, quem dum atterunt, atque agitant, sonos illos elidunt. Necnon carilaginei generis nonnulla stridere videntur: vtrum ab his vocem emitti vllam: recte dici non potest: at sonum, siue strepitum reddi, verius aixeris. Nam & pectines quoties per summa humoris nitubundi feruntur, quod volitare dicunt, stridere sentiuntur, atque etiam marina hirundines, quæ sublimes volitant, haudquaquam mare attingentes: sunt enim iis pennæ laca, & longa. Vt igitur per volatum auium strepitus, quem alæ excutiant, nulla vox est: ita nec eiusmodi sonorum aliquis vox iure appelleretur. Delphinus item stridet, ac murit, offerens se in aerem: sed non quemadmodum ea, quæ superius ennumeravi. Hic enim & pulmonem, & arteriam habet, proindeq; non nihil vocis potest promouere lingua tamen libera, absolutaque caret, & labris, quibus vocis aliquem possit articulum efformare. At verò quæ & linguam habent, & pulmonem, si quadrupedes, aut omnino pedestres ouipara sum, vocem quidem emittunt, sed exilem. Et alia longum hylum edunt, vt serpentes: alia abruptum, & perexiguum, vt testudines: alia vocem exilem, atque imbecillam. Ranis lingua sui generis est. Pars enim prima, quæ cæteris absoluta est, iis consonantibus, modo quo tota ferè piscium intima verò absoluta ad guttur applicatur, qua suam vocem solent emittere. Et quidem genus illud vlulatus, quam ologyinem nominant, mares intra aquam reddunt, vt cœant ad coitum feminas. Sunt enim singulis animalium voces propriæ ad initum, & venereum coitum: vt & subus, & capris, & ouibus. Reddunt rana suam ologyinem illam, maxilla inferioris labro demisso pari libra, cùm aqua modicè recepta in fauces, superiorèque intra ra. Flagrant tantisper oculi modo lucernæ, cùm sinus buccarum maxillis distensis interlaceat. Coitum enim noctu magna ex parte agere visuntur. Genus auium vocem mittere potest: iisque præcipue facultas conficiendæ locutionis, quibus lingua mediocriter lata, vel tenuis. Mares, ac femina partim vocem reddunt eandem, partim diuersam. Gartulæ, linguacioreque sunt auium minores: & circa coitum maxime talem effici vnamquanque auem moris est. Aliis in pugna vox, vt coturnicibus: aliis ante pugnam, vt perdicibus, dum suos aduersarios prouocant: aliis cùm

Pisces vocis expertes quomodo sonent.

Ranarum lingua & vox.

Auibus quæta lingua facultas.

cum vicere, vt gallinaceis. Canunt item nonnulli mares perinde vt sua femina: sicut in lusciniarum genere patet. Femina tamen cessat cantu, cum incubat, pullosque educat. Sed in nonnullis generibus cantus maribus tantum datus est, vt gallinaceis, vt coruicibus. Quadrupedum autem genus, quod animal procreas, vocem variè mittit: neque est quod loqui possit, sed proprium id hominis est. Quibus enim locutio, iis etiam vox: ut quibus vox, non iis omnibus & locutio est. Qui surdij iam inde ab ortu Natura sunt, iidem etiam muti: vocem ergo emittere possunt, locutionem autem nullam. Pueri vt cetera sua membra continere, ac regere nequeunt, sic etiam lingua sunt impotentes, & quidem imperfecti, & ferius lingua absoluuntur: itaque magna ex parte balbutiunt, tortiq; lingua sunt. Differunt tum voces, tum etiam locutiones, tractus ratione, & regionis. Vox igitur acumine, gravitateq; maxime notescit: nec species discrepant generis eiusdem. At vox explanata, quam esse quasi locutionem vel brutorum dixeris, differt & ceterorum animalium, & eorum, quæ genere eodem continentur loci ratione. Verbi gratia: perdicum alij caccabant, alij strident. Et auicularum nonnullæ haud vocem eandem mittunt, quam sui parentes, si prærepta paterna caruerint educatione, moribusque, & cantibus ceterarum avium insucuerint. Iam verò luscinia modulos suos pullos docere, versusque, quos imitarentur, tradere visa est: vt pote cum non perinde locutio vt vox per naturam proveniret, sed acquiri posset per disciplinam, & studium. Unde homines quoque locutione vtuntur varia, cum vocem omnes reddant eandem. Elephantus citra nares ore ipso vocem elidit spirantem, quemadmodum cum homo simul & spiritum reddit, & loquitur. At per nares simile tubarum raucitati sonat.

Elephanti vox.

De somno, & vigilia animalium, multæque præter hominem animalia somniant.

Cap. x.

DE somno, & vigilia animantium, nulla quæstionis obscuritas est. Nam omnia pedestria, & prædita sanguine, dormire, ac vigilare, sensu ipso percipiuntur. Quibus enim palpebra adiunctæ sunt, coniacendo obdormiscunt. Item somniant non solum homines, sed etiam equos, & canes, & boves palam est: atque etiam oves, & capras: denique genus omne quadrupedum, idemque animalis fecundum. Declarant id canes suo latratu, quem per quietem agunt. Quamquam de iis, quæ ova pariunt, incertum hoc est: sed dormire ea, item ceruum. Aquatiliam quoque somnus apparet, vt piscium mollium, & crusta operorum, locustarum, inquam, & ceterorum generis eiusdem. Sunt autem isthæc omnia somno exiguo contenta: dormire tamen videntur. Argumentum verò quatenus nullum deduci ab oculis potest, quia palpebris carent: ipsa tamen quiete

Genus omne viviparorum somniant.

Aquatiliam somnus.

cernuntur placida, seu soporata. Pisces enim vel manu facile caperentur, dum dormiunt, nisi pediculis, & pulicibus appellatis sollicitantur: nunc verò si somno dati manerent, noctu ab innumera multitudine illarum bestiarum occupati absumuntur. Gignuntur hæc in profundis maris tanta fecunditate, vt etiam escam de pisce emolitam, si diu in vno manserint, totam corrodant, atque absumant. Et quidem sapienter piscator escam demissam glomeratis vndique his bestiolis, perinde vt pilam recipit. Sed enim pisces dormire argumentis potius huiusmodi arbitrari licet. Sæpius enim piscator adorsus pisces vsque adeo later, vt possit etiam manu tollere, aut certe fuscina nullo indice sensu ferire. Quiescunt tantisper ex toto: neque parte alia, quam cauda leuiter mouentur. Constat hoc idem vel ipso impera, quem faciunt, si dum quiescunt, motum aliquid fuerit: expauescentes enim velut somno exturbati feruntur. Quinetiam in petris stabulantes capiuntur, videlicet propter somnum. Et sæpe thunarij circumterunt thunnos dormientes, quod argumento constat, quia admodum quiescentes, leuiterque pendentes albida oculorum capiuntur. Noctu potius, quam interdiu dormiunt, ita loquuntur, vt ne iacta quidem fuscina moneantur. Et magna ex parte vel ad arenam, vel ad terram, vel ad lapidem aliquem procumbentes quiescunt inis gurgitibus, vel sub saxo, aut litore abditis. Plani autem piscium arena sese occultant. Deprehenduntur sicut ipsius arena, tollunturque fuscina percussis. Lupi quoque, & auratæ, & murgiles, & id genus alij, fuscina interdiu sapienter dormientes capiuntur: alioqui ex iis nullus fuscina posse capi existimatur. Cartilaginea verò ita interdum dormiunt, vt vel manu tollantur. Nam delphini, balæne, & quæcunque stultam gerunt, edita per summa æquoris fistula, dormiunt: qua etiam spirant, pinnas suas mouendo leuiter. Iam delphinum stertentem etiam nonnulli audire. Mollia quoque ad mortem similem dormiunt, vt pisces, nec fecus que crusta operiuntur. Insecta etiam animalium dormire argumentum, quod requiem capiunt, motuque omni proculdubio cessant. Quod præcipue patet in apibus: quiescunt enim noctu, & conticescunt, vt nullus omnino bombus sentiatur. Constat hoc idem vel argumento eorum, quæ maxime in conspectu nostro, & intra nostros parietes versantur. Non enim modo quia clarè non videant, idcirco noctu quiescunt (nam omnia, quibus oculi duri, exiliter vident) sed etiam ad lucernarum lucem nihil minus quiescere videntur. Homo maxime animalium somniant. Editis nuper in lucem, & infantibus, adhuc, nullum penitus contrahitur somnium: sed plurimis anno citatè quarto, aut quinto ætatis visa incipiunt. Produuntur tamen & viri, & mulieres, qui nunquam quicquam somniant. Quorum nonnullis in processu ætatis accidit, vt viso somnio mutarentur habitu sui corporis, vel in mortem, vel in morbum. De sensu, de vigilia, de somno res ita se habet.

De sexu

De sexu masculino, femineoque, eorumque in animalibus differentiis.

Cap. xi.

SEXUS AUTEM masculinus, femininusque, non in omnibus animalibus est. Sunt enim quibus id desit, ac similitudine quadam & parere dicantur, & ferre verum. Sexus ergo discrimen in animalibus, quæ vitam stabilem viuunt, aut omnino in iis, quæ testa integuntur, nullum omnino est. At in mollibus, & crusta operis mas habetur, & feminina. In pedestribus quoque tum bipedibus, tum quadrupedibus, sexus uterque est: atque etiam in iis, quæ animal per coitum generant, aut ouum, aut vermem. Ceteris igitur in generibus simplici rationis modo, aut est, aut deest: verbi causa, vt in quadrupedibus omnibus, alterum masculinum, alterum femina est: sic in testa operis, sexus deest discrimen: sed quemadmodum in genere stirpium, alix fructum ferunt, alix sterilem feruntur naturam, ita etiam in iis est. At verò in genere insectorum, & piscium, sunt quæ omnino sexus hoc discrimen alterutram in partem non habeant. Nam anguilla neque mas, neque femina est, neque prolem ex se aliquam potest procreare: sed qui eam capillamentis, & lumbicis quædam similia interdum adnexa sibi gerentem vidisse aiunt, inconsideratè id asserunt, autè, quam aduertant, qua parte illa gerantur. Neque enim aliquid eiusmodi est, quod animal creet, nisi prius generarit ouum: quod in nulla anguilla visum est. Et quæ animal gignunt, suo in vtero factum continent, non in ventriculo. Ita enim non secus, quam cibus, concoquerentur primordia generantur. Quam autem differentiam maris, & feminae anguillæ notarunt, scilicet alteram caput habere amplius, atque oblongius: alteram, hoc est, feminam, repandius: hæc non maris, ac feminae differentia est, sed generis. Sunt enim piscium nonnulli eperageæ, ab heri sterilitate apollati: quo in genere carini, & balagri ex amnicis annotantur, qui nec ouum, nec semen vllum prolificum vnquam habeant: sed qui solidiores, pinguiorèsq; in eo genere sunt, iis intestinum

In quo animalium genere nulli sexus discrimen, in quibus sit.

Anguilla non generat.

paruum est, & laus præcipua in pastu. Ad hæc, in testaceis, atque in stirpibus, quod pariat, & generet, est: quod autem maris fungatur officio deest. Sic etiam inter pisces genus passerum est, & rubellionum, & hiæularum: oua enim in iis omnibus reperiuntur. Sed in pedestribus sanguineis non ouiparis, maxima ex parte maiores, longiorisque vita sunt mares, quam femina: præterquam in genere mullosum: eius enim feminae, & maiores sunt, & viuaciores, quam mares. At in iis, quæ aut ouum pariunt, aut vermem, vt piscibus, atque insectis, feminae maiores suis maribus euadunt, vt serpentes, phalangia, stelliones, rana, & inter pisces pusilli cartilaginei generis, & pars plurima gregalium, & genus omne faxatile. Feminas autem piscium maribus esse viuaciores constat, eò quod feminae vetustiores, quam mares capiuntur. Partes superiores, priorèsq; in quocunq; animalium genere, maribus sunt potiores, validiores, & aptiores. Quæ autem dici possunt inferiores, posteriorèsq; eas feminae habent robustiores, tum in hominibus, tum in ceteris animalibus omnibus, quæ pedestria sunt, atque animal generant. Quod tamen omnino dixerim, femina inerior, atque infirmior est: pilum etiam habet tenuiorem, quam mas: aut quod vice pilii ad proportionem haberi Natura statuerat. Caro quoque humidior est femina, quam maris, & genua pleniora, & crura tenuiora: sed pedes elegantiores, videlicet quocunq; in genere hæ partes habentur. Vox item feminis omnibus tenuior, & acutior, boue excepto: bubus etenim feminis vox grauior, quam maribus est. Partes autem, quas velut arma Natura animalibus dedit, vt dentes, cornua, calcaria, & cetera generis eiusdem, eas certè in nonnullis generibus omnino vt mares habent, sic femina non habent: velut generis ceruini, femina cornuum inops, mutilq; est: & auium nonnullarum, quibus data calcaria sunt, femina omnino iis carent: pari modo, vt sues feminae dentibus vacant exercitis. At in nonnullis generibus sunt quidem hæc sexui utriusque, sed maribus potiora: vt cornua tauris robustiora, quam vacis.

Quæ naturæ fortes maribus, quæque feminis potiores & elegantiores.

ARIST

ARISTOTELIS

STAGIRITAE DE HISTORIA

RIA ANIMALIVM,

LIBER QVINTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Omnium animantium generis partitio.

Cap. I.

Restat, ut eorundem generationes persequamur: exorsique item à primis, ordine apto, & commo- do differamus. Sunt porro generationes animalium multae, ac variae: partim dissimiles, partim quodam modo similes. Sed cum genera antè, ut res exigit, digesserimus, nunc quoque eodem modo tractare tentemus, praeterquam quod initium tunc ab homine, cum de partibus ageremus, sumendum censuimus: nunc de eo nouissimè differere placet, quoniam plurima ipse de se afferat explicanda. Ergo ordiendum ab iis est, quae testa integuntur: mox de iis, quae crusta ambit, agendum. Et reliqua deinceps ad hunc modum exponenda sunt, hoc est, mollia, & insecta. Deinde piscium genus duplex, ouiparum dico, atque viuiparum. Tum auium genus. Ad postremum de pedestri dicendum est: quo in genere quae animal generant, quae oua pariunt, praetermittenda non sunt. Euenit ut commune animalia cum stirpibus habeant, quod alia femine, alia sponte Naturae oriuntur. Ut enim stirpes aut femine stirpium aliarum proueniunt, aut sponte erumpunt, primordio quodam contracto ad ortum idoneo, quarum aliae ex terra alimentum sibi hauriunt, aliae in stirpibus aliis & nasci, & augeri solent, ut in libris de stirpibus siue plantis exposuimus: sic animalia nasci alia ex animalibus solent per formae cognationem, alia sponte, nullo cognationis femine antecedente, creantur. Quorum alia humo, aut stirpe putrescente consistunt, ut complura insecta generantur: alia in animalibus ipsis, excrementisque partium gignuntur. Quae igitur nisi sui cognati femine nunquam procreantur, iis omnibus ortus per coitum est, dummodo sexus discrimen id habeant, quod marem, ac feminam describere potest. Nam in piscium genere, nonnulla nec mares, nec feminae gignuntur: quae licet genus idem cum aliis fortiantur, tamen specie differunt. Quaedam etiam sui generis omnino consistunt. Nec desunt quae mare vidua, sexu vno femineo formentur: quae perinde, ut aues, pariunt, quae ventro oua concipiunt: quibus ab

Animantium generatio multiplex.

argumento conceptus, nomen hypememia, quasi subuentanea inditum est. Verum ea, quae aues concipiunt, omnia sunt infecunda. Ita enim eorum natura nihil ultra ouum creare potest, nisi quo alio modo maris opera contingat. Sed de his diligentius post differemus. Piscium verò nullis cum spontina ediderint oua, euenit ut ex iis animal progeneretur. Sed alia ex se ipsa id faciunt, alia non sine opera maris: ut de his quoque sequenti disputatione commentabimur planius. Simile enim ferè & in genere auium existit. Quae autem per se, vel in animali, vel in terra, vel in stirpe, vel etiam in eorum ipsorum partibus creantur, eademque maris, ac feminae sexu distincta sunt, iis coeuntibus gignitur quidem aliquid, sed ex quo nihil amplius gigni possit: verbi gratia, coitum pediculorum, ledes dictae procreantur: muscarum, vermiculi: pulicum, genus vermiculorum omni speciem referens, ex quibus nec ea, quae generantur, proueniunt, nec aliud vllum animal, sed id, quod sunt, sordes tantum persistunt. Primum igitur de iis quae solent coire, dicendum est: mox de ceteris ex ordine, quae vel singulatim, vel ex communi accidunt ratione, exponemus.

Quomodo quoque animalia generantur coeant.

Cap. II.

Oritus nec similes omnium sunt, nec similes in modum aguntur. Quae enim ex sanguineis pedestria viuipara sunt, eorum omnibus masculis datum quidem est membrum ad officium generationis aptum. Verum non omnia simili modo coniunguntur: sed quae retrò urinam mittunt, aversa coeunt, ut leones, lepores, lynces: leporum etiam femina saepe numero marem prius superuenit. Ceterorum magna ex parte modus coeundi idem est. Plurimè enim quadrupedes more coeunt iusto, feminam scilicet mare supergrediente. Genus quoque auium omne eodem illo ac simplici more coniungitur. Differentias autem vel in auiibus has annotamus, ut aliae femina confidente humi, mare superueniente coeant, ut gallinae: aliae non confidente femina, sed stante, ut grues. Et quae ita coeunt, rem quam celerrimè peragunt: mas enim supersilens citò, ut passer, perficit. Quadrupedum vrsae demissis cruribus, quemadmodum cetera, quae pedibus innitendo exercent Venere, ad motu parte maris supina, ad dorsum feminae coeunt. Herinaeque coitus erectis partibus, supinis

his haerentibus sibi aduersis. Inter ea, quae animal generant, augenturque magnitudine insigni, nec ceruæ mares suos patiuntur, nisi raro: nec vacuae tauros, propter rigorem genitalis, nimiamque tenuitatem, sed clunibus subidentibus semen recipiunt genitale. Sic in ceruis mansuetis fieri visum est. Lupi eodem coeunt modo, quo canes. Feles non parte posteriore se iungunt, sed mas stas, femina subiacer. Sunt porro in eo genere feminae ipsa natura libidinosa, & salacesitaque mares ad coitum ipsa frequentes alliciunt, inuolunt, cogunt: puniunt etiam, nisi pareant. Camelis sedente femina coeunt, nec auersi, sed complectente mare, ut cetera quadrupedes agunt, & coitum toto die exercent. Perunt recessum solitudines, cum liber coire, nec aliquis eò potest rursus accedere, praeterquam pastor armenti. Genitale camelis neruo ita constat, ut vel ex eo confici possit, quo arcus fidissimè intendatur. Elephantis etiam solitudines petunt coituri: sed precipuè secus flumina, & quae pasci consueverunt. Subsidit femina, clunibusque submissis insilit pedibus, ac innititur. Mas superueniens comprimit, atque ita munere Venereo fungitur. Vituli marini modo animalium retrò mingentium coeunt, & diu ligati in coitu cohaerent, ut canes. Genitale iis maribus grande est.

Quomodo quadrupeda ouipara coeant.

Cap. III.

Veneriam pedestrium quadrupedes, quae oua pariunt, eodem coeunt modo, quo ea, quae animal generant, mare superueniente: ut testudo tam aquatilis, quam terrestris. Habent verò in quod meatus coeunt, & quo per coitum adhaerent, ut rana, & pastinaca, & reliqua generis eiusdem.

De coitu eorum, quae pedibus carent longoque sunt corpore, id est, serpentum.

Cap. IIII.

Vae autem pedibus carent, & longo sunt corpore, ut serpentes, ut murenes, iis coitus circumplexu mutuo supinarum partium agitur. Et quidem serpentes ita circumuolunt sibi ipsae cohaerent, ut vnius serpentis bicipitis corpus, totum esse videatur. Hoc eodem modo lacertarum etiam genus complexu simili coit.

De coitu piscium.

Cap. V.

Pisces omnes, exceptis planis cartilaginei generis, admotis inuicem partibus supinis copulatur. Plani autem eius generis, iidemque habentes caudam, ut rana, pastinaca, & reliqua huiusmodi, non solum admotis supinis, sed etiam tergo feminarum supinis marium superpositis, modò cauda impedimento nullo ob crassitudinem sit, coeunt. At Squatina, & quibuscumque plenior cauda est, his attritu mutuo tantum partium supinarum coitus agitur. Sunt qui se vidisse confirmant, nonnulla ex cartilagineis aversa modo eanum terrestrium cohaerere. Femina in omni cartilagineo genere maior, quam mas est, quod idem ferè vel in ceteris generibus piscium esse constat.

Generatio eorum, quae mares sunt.

Cartilaginea verò, praeter ea, quae enumerauimus, sunt bos, samia, aquila, corpedo, rana, omneque genus mustelorum. Sed omnia cartilaginea hunc in modum coire apertius notatum à pluribus est: morantur enim in cocundo diutius omnia, quae animal generant, quam quae oua. Delphinis quoque, omni que cerario generi hic idem modus est cocundi: planis enim admotis partibus agunt: nec parum, multamve temporis, sed mediocriter in coitu ipso consumunt. Differunt nonnulli mares cartilaginei generis à suis feminis, eò quod maribus bina quaedam circa excrementi ostium pendent, quibus feminae careant, ut perspici in genere mustelorum potest, in his enim, quod dixi, omnibus est. Testes igitur nec pisces habent, nec vllum aliud genus, quod careat pedibus: sed binos meatus, tum serpentes, tum etiam pisces masculi continent, qui fertifico femine, cum coeundi est tempus, implentur, & lactem omnes emittunt humorem. Colligunt hi sese in vnum caput, quemadmodum in auium genere vnitur quod subeat. Continent enim aues intus suos testes, ac cetera animalia, quae & pedes habent, & oua pariunt. Hoc ergo inferitur, atque in locos, & exceptaculum tenditur: feminarum. Pedestribus viuiparis idem meatus foris extat, & feminis, & excrementi humorem. Alter intus meatus ducitur, ut dixi, cum partium differentias explicarem. Sed quibus vesica deest, iis idem meatus sicco etiam excremento pertinet foris: intrinseque aliter iuxta habetur. Quae quidem similiter tam in feminis eorum, quam in maribus sunt. Carent enim vesica, praeter testudines, quarum feminae singularem habent meatum, quamquam vesicam obtineant. Sed testudo in eorum, quae oua pariunt, genere est. Piscium oua parientium coitus minus patet: quam ob rem complures feminas prolicificum maris vorando impleri crediderunt. Id enim licet sepius cernitur: nam tempore coitus feminae mares sequentes id faciunt, ventrumque eorum suis percutiunt costis. Quo etiam fit, ut mares semen & celerius fundant, & largius. Tempore autem partus mares feminas sequentes, quae illae oua ediderint, ipsi mordicus vorant: pisces vero ex iis, quae remanserint, oriuntur. Circa Phoenicem pisces vel mutuo sexuum aspectu capi accipimus: mugiles enim mares à piscatore subducuntur, quorum aspectu feminae congregantur, atque ita obreantur: versaque vice mares capiuntur subductis feminis. Sed denotatio illa feminis genitalis: quia saepius cernitur, argumentum coitus talis ementitur. Faciunt hoc idem quadrupedes quoque. Tempore enim coitus nonnihil humoris suo genitali, tum mares, tum etiam feminae emittunt, atque admotis ad genitalia naribus odorantur. Perdices, si aduersa maribus stererint, ventusque inde afflet ubi mares stant, concipiunt, & maritantur. Plerumque etiam voce marium vtero ingrauescunt, si gestunt, ac libidine turgent. Volatu quoque supernè marium effici idem potest, videlicet dum mas ipse in feminam fertificum spiritum demittit. Ore hiant, exertaque lingua, & mares, & feminae coeunt.

Testibus carere quibus destitit pedes.

Quomodo concipiunt, & maritantur.

dd At

loniæ nigrae, Austrinae rubras magna ex parte ferunt. Capiuntur tempore venio, cum tauros exruunt. Canicula tempore nulla ferè capiuntur: non enim tantisper pascuntur, sed se abscondit, & latent. Florem suum inter papauer dictum, & colium continent, textu spissiore, aspectu veluti membranae candidantis, quam detrahunt. Tingit hæc pressa, & inficit manum. Pertinet eadem suo situ, pèrinde ut vena, idq; flos ille celeberrimatur: reliquum contextus quasi alumen est. Cum fauiscat purpure, tunc deterrimum habent florem. Parvas rundunt cum testis: non enim detrahere facile est. Maiorum florem testa ablata detrahunt: quam ob rem euenit, ut collum à papauere separetur. Flos enim positus inter hæc est, supra eam partem, quâ ventrem appellant. Itaq; detracto flore diuidantur partes istæ, necesse est. Dant operam, ut viua frangantur: nam si prius, quam frigeris, expirant, florem omnem cum vita euomunt. Quapropter solent eas asseruare in nassis, dum ipsæ se colligant, atque requiescant. Veteres nassam esse adiunctam demittere non solebant: itaque sæpe accidebat, ut purpura iam extracta decideret. At homines nostræ ætatis adiungunt oallas, ne si decidat, absoluantur. Quod tunc potissimum euenit, cum plena est. Nam si inanis sit, difficile se euellere potest: hæc propria eueniunt purpuris. Buccinis etiam modus idem gignendi, qui purpuris, tempusq; idem est: operculum item oris idem tam huic utrique generi adhaeret nativum, quam ceteris turbinatis omnibus. Palsci quoque exerta lingua appellata sub illo operculo solent. Longior digito lingua hæc purpuris est, qua pascitur: & tum conchulas, tum etiam sui generis testam perforare potest. Tempus viuendi & purpuris, & buccinis longum: annos enim circiter sex purpura viuunt, & singulis annis incrementum earum pater per orbem, quibus totidem quot annos habent, testa intorta cuniculatum in crepidinem definit. Mituli etiam fauiscare soliti sunt. Ostreis quæ conuui, ibi origo consistit. Conchæ, chamæ, vagues, pectines, locis arenosis sui ortus inuicia capiunt. Pinnae erectæ locis arenosis, cænosisque, ex bysso, id est, villo sine lana ista pinuali proueniunt: quæ custodem intra se continent, aut squillam paruum, aut cancellum: quo quidem custode priuata, pereunt breui tempore. Testacea denique omnia sponte naturæ in limo diuersa, pro differentia limi oriuntur: nam in cænofo ostrea, in arenoso concha, & reliqua, quæ a modo enarraui. Rimis caernis que saxorum verribula generantur, & glandes, & quæ per summa adherent, ut patellæ, ut natices. Omnia id genus, celeri incremento augentur: sed præcipue purpuræ, atque pectines, aut iuxta litus, lutoque aluntur. Cuius rei argumentum est, quod capræ, limo resectæ omnes cernuntur. Quod certè indicat, ceteris quoque adherentibus, cibum per ipsum annexum hauriri. Imbecilliores propterea sunt spissæ, quàm raræ, quia minus alto radicis hæsui innitantur. Sensus etiam spongiis esse aiunt, argumento, quod ad euulsoris accessum contrahuntur, ita ut euelli difficile sit. Quod idem etiam faciunt, quoties flatus, tempestasq; vrget, ne sua de sede pellantur. Sed sunt qui

Testacea diuersa, pro varietate limi, in quo gignuntur.

ra. Nascitur ergo concharum genus quemadmodum expositum est, sed locis variis: nam alia vadis, alia gurgite, alia duris locis, atque asperis, alia arenosis: & alia sedem mutant, alia stabiliter degunt. Pinnae, ex iis, quæ sedem nunquam mutant solent, radice innitantur. Vngues, & conchæ nulla innitentes radice permanent: euulsæ viuere præterea nequeunt pinna. Quæ stella vocatur, adeo natura calida est, ut omnia contracta protinus decoquat. Detrimto etiam summo echinis Euripi, Pyrrheni eandem esse confirmant. Forma eius stellis, quæ pinguntur, similis est. Quin, etiam qui pulmones appellantur, sponte proueniunt. Conchæ, quæ pictoribus vsui est, crassitudine plurimum excedit, & florem illum non intra testam, sed foris habet. Comperiri id genus locis Catiæ potissimum nouimus. Cancellus ille concharum hospes, principio ex terra, limo, que consistit, mox conchulas ingreditur vacuas: ubi cum excreuerit, transit in concham amplioram, videlicet aut natice, aut turbinis, aut alius similis. Sæpe etiam parua buccina subit, ingressusque amplioram illam gerit pari modo, & viuunt in domicilio capaxiore, rursusque excrefcens aliam petit amplioram.

De vrticis, & spongiarum genere, quòque modo gignantur.

Cap. xv.

Modus idem gignendi iis etiam est, quæ nulla testa integuntur, ut vrticis, & spongiis, qui testa inclusis: per rimas enim, & caernas, & fauces saxorum oriuntur. Genus duplex vrticæ est: alia enim sinuosis adherent, quæ nunquam à saxis absoluntur: alia plana, & litora amant, quæ suis abimadq; sedibus vagantur. Patellæ quoque absolui solent, aliòque transire. Nasci etiam in cubilibus spongiarum nouimus bestiolam aranei similem, noueni pinnothera mutuantem. Degit hæc intra spongiarum cubile, & aperiendo, claudendoque pisciculos capit. Apertis autè, quàm ingrediantur: claudit, & contrahit, cum ingressi sunt. Genus spongiarum triplex statuitur: nam alia rare, alia spissæ, alia, quas nominant achilleas. Tenissimum genus id tertium, & spississimum, & validissimum est, quod galeis, ocreisq; inseritur: eoque minùs cetero strepitu posse notatum est. Genus hoc inuenta perquam rarum est. Quæ autem in genere illo spisso prædura sunt, atque aspera, nomine litici nunciantur: quæ quidem omnes aut ad saxa nascuntur, aut iuxta litus, lutoque aluntur. Cuius rei argumentum est, quod capræ, limo resectæ omnes cernuntur. Quod certè indicat, ceteris quoque adherentibus, cibum per ipsum annexum hauriri. Imbecilliores propterea sunt spissæ, quàm raræ, quia minus alto radicis hæsui innitantur. Sensus etiam spongiis esse aiunt, argumento, quod ad euulsoris accessum contrahuntur, ita ut euelli difficile sit. Quod idem etiam faciunt, quoties flatus, tempestasq; vrget, ne sua de sede pellantur. Sed sunt qui

qui de hoc dubitent, ut qui Toronam incolunt. Narrant tamen proculdubio bestiolas quasdam velut tineas, lumbricofve, & eiusmodi alias consistere intra spongias, atque ali: quas & euulsis spongiis pisculi saxatiles deuorent, qui vel radices absumunt toras, quæ inhaerentes saxis remanserint. Si euenit forte ut spongia abrumantur, residuo item renascitur, & completur. Magnitudine amplissima soluta illæ, & rara spongiæ augentur plurima, quæ circa Lyciam sunt. Sed mollissima, quæ spissa: nam achilleæ totores iis constant. Omnino quæ altis, tranquillisque insunt gurgitibus, mollissima sunt: flatus enim, ac rempestates, spongias quoque, ut cetera astilia, reddunt duriores, & incrementum impediunt. Quamobrem spongiæ Helleponti spissæ, ac duræ sunt, & omnino, quas mare ultra Maleam promontorium, citraque fert, differunt inter se mollitie, duritatque. Nec calorem immo dicum spongiæ patiuntur: sit enim eo, ut more pullulantium putrescant. Quocirca optima iuxta oras comperitur spongiæ, si gurgite alto demersæ sunt: commodè enim temperantur propter altitudinem gurgitis. Color illotis, viuisque nigricans est. Adherent nec parte, nec toto: intereunt enim fistulae quædam inanes: sed pluribus partibus particulis hælitant, & quasi membrana extenta subesse radicibus earum videntur: superne autem careri meatus concreti propè modum latent. At verò quaterni, aut quini patent, per quos pasci existimantur. Genus item aliud est, quod nomen aplyias inde accepit, quia nunquam lauetur, quasi illorariæ voces. Habet hoc ampliores illos meatus, sed reliquo toto corpore densum est: nihil tamen densius, quàm quæ antè enumerauimus genera, quanquam lentius, & ex toto pulmoni similibus cernitur. Sensus id genus habere, diuque viuere inter omnes præcipue conuenit. Cognosci præ ceteris spongiis eo facile potest documento, quod cum illæ albicent limo subsidente, id semper nigrorem ostendit. Quod ad spongias, & testatorum generationem pertinet, res ita se habet.

De locustis, & earum partium tempore, diuque ceteris crusta operis.

Cap. xvii.

Ocutæ inter crustata, quæ per coitum conceperunt, oua gerunt utroque tribus mensibus his, Maio, Iunio, Iulio: tunc deinde sub aluo in rugas deponunt, quæ oua more vermium augentur. Quod idem de mollibus etiam, ac de piscibus ouiparis intelligitur: ouum enim omnium ita accrescit. Fir igitur locustarum ouum arenidum in partes octo diductum: singulis enim operimentis, quæ de latere extant, singula quædam cartilaginea iunguntur, quibus oua adherent: totumque quasi species vix consistit: vnumquodque enim illorum cartilagineorum in plura scinditur: quæ si differueris, parèt, sin aspicias, tantum compositum quiddam appareret. Fiunt maxima, non quæ iuxta meatum, sed quæ media sita sunt: minimaque nouissima continentur. Magnitudo minimis, quanta gra

nis ficuum est. Nec meatum ipsum vlla contingunt, sed per medium hærent: vtraque enim ex parte, caudam dico, & aluum, bino maxumè distinguuntur intervallo: sic enim operimenta quoque distant sunt. Sed quoniam latera ipsa complecti satis non possint, addito extremo cuncta reguntur, idque velut operculum obturat. Videtur prorsus locusta cartilaginis illis particulis mandare oua, cum enititur, caudam adducens, & protinus comprimens, intercedensque sese pareret. Cartilagineæ verò illæ appendices per id tempus augentur, atque ouorum capaces redduntur. Partus enim in iis recipitur, ut sepiarum in samentis, & qualibet colluione collocatur. Locusta ad hunc parium modum: mox ubi ea sui corporis parte intra diem maxumè vigesimum oua concoxerint, abigunt vniuersa, conglomeratque ita in idem, ut & foris congesta appareant. Tum ex eo locusta proueniunt intra diem maxumè decimum quintum: & sæpe minores, quàm ut digiti magnitudinem expleant, capiuntur. Excludunt igitur oua ante arctarum: abigunt iam concocta, atque absoluunt ab arcturo. Squilla gibba veterum mensis circiter quatuor ferunt. Locustæ asperis, saxosisque locis proueniunt: gammari leuioribus, ac terrenis. Neutrum genus limosa amat: vnde sit, ut gammari apud Hellepōtum, & circa Thasum gignantur: locusta circa Sigrum, & Athon. Coniectantur loca aspera, limolave piscatores oris litoralibus, atque aliis id genus indicis, quoribus capturam in alio libet exercere. Litora potius vernis, hybernisque temporibus expetunt. Conferunt se in alium, ætate videlicet, cum aliàs calorem, aliàs frigus persequuntur. Iis etiam, quas nomine vrticæ arctos appellant, idè pariendi tempus Natura statuit, quod locustis: quocirca per hyemem & vere prius, quàm oua excludant, cibo laudantur: nec excludunt, deterrimæ sunt. Crusta sua & locustæ, & cancri, tam nuper nati, quàm post, exuuntur per ver, quemadmodum angues membrana vernationis, quam senectutem appellant. Locustis omnibus vita diuturnior data est.

De polypo, sepiæ, lolligine, cæterisque mollibus ouiparis, diuque eorum segetura, & partu.

Cap. xviii.

Mollia copulatione, ac venereo coitu, ouum concipiunt candidum, quod in dies aredinum, quare illud crustati generis, euadit. Edit polypus suum, quæ de ouo, vel in cubilibus, vel in figulino, vel in quo alio cauo, simile labruscæ florentis racemulis, aut fructui arboris populi albæ, ut iam dictum est, pendent vtrique per cubile oua tanta fecunditate, ut collectis vas impleatur longè amplius, quàm caput sit, quo continebantur. Polyporum itaque ouis diebus post quinquaginta maxumè ruptis, polypuli modo araneorum perquam multi exserpunt, quorum natura sigillatim nondum conspicua est, quanquam forma satis tota apparet: sed ob exiguitatem, imbecillitatemque copia interit. Iam nonnulli adeo spectantur exigui, ut

Quæ de ouis, & quo loco edit polypus

De coitu, & generatione apum, varia opinioner. Cap. xxi.

De generatione apum varia sententia est. Alij enim eas parere, & coire negant, sed deportare foeturam existimant. Nec vnde portant, constat inter omnes: sed alij ex flore cerinthi, alij ex flore arundinis, alij ex flore oleæ aiunt: argumentumque afferunt, quod cum oliuarum proventus sit largior, tunc plura examina prodeant. Sunt qui fucorum quidem foeturam comportari ab aliquo ex iis, quæ modò dixi, arbitrentur: sed apum generi ortum præitari à ducebus. Quorum duo sunt genera, alterum fulvum, quod præstantius est, alterum nigrum, magis que varium. Magnitudo iis duplo, quam cæteris frugi apibus, auctior est. Pars à præcincto inferior proportionè sesquialtera adè longitudo habetur. Vocantur à nonnullis matres, virpote originis authores. Argumento referunt, quod fucorum foetus editur etiam sine duce, apum nunquam. Aliqui per coitum agi opinantur, maris que esse fucos, feminas verò apes esse contendunt. Cæteræ in concanis, imis que fauorum proveniunt. Ducez subter ad fauum pendentes oriuntur separatim sex, aut septem, contra quam cætera turmæ foeturæ, adherentes. Aculeum apes possident, fuci eo carent. Reges, duces que habent, sed non videntur: quocirca eos carere aculeo nonnulli existimant.

De apum generibus, & earum ducibus, & aere, dique fauorum confectioe, & Scadonibus, id est, apum sobole.

Cap. xxii.

Genera apum plura: optimum, quæ breues, varia, & in rotunditate compaetiles sunt. Secundum, quæ longæ, & vespis similes. Tertium, qui fur nuncupatur, grandis hic, & alio est ampliore. Quartum, fucus præcipua magnitudine, sed nullo armatus aculeo, & ignavus: quam ob rem alueis ali quid intexunt, quo apes subire possint: fuci autem vt grandiores nequeant. Ducum duo sunt genera, vt dictum iam est. Nec vnus in quoque examine dux tantummodo est, sed plures: perit que ipsum examen, si duces vel non satis habeantur (quod non tam principis desiderio, quam ortus, vt aiunt, ad quem illi necessarii sunt, incidit) vel plures quam satis distrahunt enim examen. Provenit foetus apum parcius vere serotino, squalore, rubigine, Augent porro mella siccitates, sobolem imbres. Vnde fit, vt simul oliuæ, & examinum copia sit. Fauos primum conficiunt, mox collocant foetum ore emittentes suo, vt iis placeat, qui censent aliunde proles primordia conuehi. Deinde cibi causa mellificant, tam æstate, quam autumnò, sed melius mel autumnale est. Construunt fauos è floribus, ceram ex lacryma arborum fingunt, mella ex rore aeris, lyderum exortu potissimum, & arcus celestis incubitu contrahunt. Omnino ante Vergiliarum exortum mel non fit, Fauos itaque, vt dictum est, floribus

Apum interstitus causa.

faciunt: mel autem non ipsas facere apes, sed rorem candentem deferre, argumento est, quod vno aut altero die cellas melle repletas inueniunt apiarij. Item autumnò mel, posteaquam detractum est, non reparatur, cum tamen illo etiam tempore flores proueniant. Sublato itaque melle, & cibo aut nullo extrante, aut exiguo, repererunt certè apes munus mellis conficiendi, si ex floribus possent accipere. Crassescit autem mel concoctum iam tempore: initio enim vt aqua dilutum est, & primis diebus sine crassitudine cernitur. Quod si exemptum eo tempore sit, crassitudine caret: tum vicissimò maximè die spissatur. Indicium perfectionis in sapore potissimum est: dulcius enim, quod crassius. Colligunt apes ex omnibus, quæ florem caliculatum ferunt, atque etiam ex cæteris, in quibus dulcedo est: & lingua susceptum genus id saporis deportant, sine vllò fructuum detrimento. Vnde iam terminus est. Scadones autem (sobolem dico) optima sunt, cum mellificatur. Aggerunt suis erutibus ceram, atque erithacam. Mel ore emittunt in cellas. Foetu posito incubant autummodum. Exclusus inde vermiculus, dum parvus est, in cerâ obliquus: post deinde sua ipse facultate se erigit, cibumque capie: & fauo ita adhaeret, vt retineri videatur. Foetus apum, & fucorum candidus est: ex quo vermiculi fiunt, qui in colore cernitur fuluo, corpulentia mellis crassioris, magnitudine illico proxima suæ futurae soboli. Nec primùm ex eo vermiculus gignitur, sed statim apes, vt aiunt. Quæ autem parte foetus constitutus sit, mel ibi è regione conficitur. Scadones, si foetus oppressus interceptatur, truncata sine pennis & erutibus prodeunt. Sed si liberè ad finem generationis venerint, rupia, qua cinguntur, membrana euolant. Stercus quandiu sit vermibus, emittit: postmodum non, nisi perfectè (vt modò dixi) proderint. Si quis capita iis demat prius quam pennas habeant, pro pabulo nimirum apibus sunt. Et si fucum ademptis pennis in alueum reicias, ipse reliquorum pennas erodunt. Vita apum anni sex. Nonnullæ etiam septem possunt complere. Quod si examen nouem, aut decem annos durauerit, prosperè actum esse existimatur. Genus quoddam apum in Ponto est candidum valde, quod bis mense mellificet. Apud Themiscyram circa Thermodontem amnem, apes tam in terra, quam in alueis faciunt fauos, qui parum admodum cera contineant, & mel crassius reddant. Fauus ipse leuis atque æquabilis est, quem non semper, sed hybernis temporibus tantum construunt. Copia enim in eo tractu est hedera, quæ hyeme floreat, vnde apes mel capiant. Ad Amisum urbem conuehitur à locis superioribus mel candidum, crassumque maiorem in modum, quod apes faciunt arboribus sine fauo, quæ etiam fieri in Ponto cognitum est. Sunt etiam apes, quæ fauos sub terrâ triplici ordine faciunt: in quibus mel est, vermibus nullus. Sed nec faui omnes ejsmodi sunt, nec apes ita omnes confingunt.

De

De foetura Crabronum, & Vesparum. Cap. xxiii.

Rabrones, & vespæ, si duce amisso aberratuerint, fauos suæ proli constituunt, in sublimi & foraminibus: Crabrones in sublimi, vespæ in foraminibus. Sed si habeant duce, sub terra nidificant. Cellis sexangulis fauos extruunt omnes, vt apes: sed ex materia corticea quadam, & araneosa. Longè tamen laucior fauos crabronum, quam vesparum est. Foeturam modo apum insillunt ad latera cellarum fauis, & parietibus admovent. Verum non in omnibus cellis inest æqualis foetus, sed aliis iam grandiusculus, vt vel queat volare: aliis in nympha est, aliis adhuc in vermiculo. Excrementum vermiculis tantum, vt & in apum nympha est, & membrana velatur. Paululum mel lis quantum gutta, in cellis crabronum è regione petoli paratur. Scadones huius generis non vere, sed autumnò fiunt, & cresunt maximè plenilunio. Hæret & foetus, & vermiculus non in imò cellæ, sed lateri.

De partu nonnullorum ex genere Bombycum. Cap. xxiiii.

Nonnulla ex bombycum genere, nidos in acutum exeuntes è lato quasi illitos, vitri specie alligunt lapidi, aut aliquid tali, tam crassos, duròsque, vt spiculo perforari vix possint. Pariunt in iis, & vermiculos producant candidos, membrana obuolutos nigra, seorsim; à membrana cerâ in luto faciunt, que multò pallidior sit, quam cera apum.

De coitu, & partu Formicarum. Cap. xxv.

Coeunt & formicæ, & vermiculum pariunt nulli annexum: qui accrescens ex minutulo, & rotundo longiusculus fit, formamque accipit debitam. Ortus eorum verno tempore agit.

De partu terrestrum Scorpionum. Cap. xxvi.

Vin & scorpiones terrestres vermiculos ouorum specie pariunt complures, & incubant. Mox vt prolem pepererunt, pelluntur ab ea ipsa, sicut & araneis accidit, & interimuntur à suis liberis magno numero: læpius enim vndenos pariunt.

De generibus Araneorum, & eorum partu. Cap. xxvii.

Ranci verò coeunt modo, quo dictum est. Pariunt vermiculos, qui non ex parte, sed toti in aranei formam immutuantur: nam & rotundi iam inde à primo ortu proueniunt. Cum pepererint, incubant, & triduo peragunt. Pariunt omnes in tela, sed alij in sublimi & breui, alij in crassiore, & alij omnino in sinu orbiculato: alij ita, vt aliquatenus tela obducta proles muniantur. Proles autem ipsa non vniversa producit: vt tamen quisque excludit, protinus salit, silumque mittit. Humor similis in vermiculis infectu percipitur, atque in araneis ipsi recens natis, hoc est crassus, & candidus. Præcenses aranei in tela pariunt, cuius dimi-

dium applicatum ipsis matribus est, reliquum foris recipit partum: & incubant eadem in tela, atque viuificant. Phalangij in rete, quod crassum confecerint, pariunt, atque incubant. Cæteris laucioribus illis partus minoris numeri est: at verò phalangis admodum numerosus. Cumque ipsa proles increuerit, matrem amplexa contumit, & eiicit. Saepè etiam partem si ceperint: adiuuat enim foetum in cubitu. Pariuntur interdum & recenti eodem vtero. Consummantur aranei, & iusta sibi recipiunt incrementa diebus quater septenis, à partu sui ortu initio ad finem.

De coitu, & partu Locustarum, earumque aetate. Cap. xxviii.

Oculæ eodem coeunt modo, quo cætera insecta, scilicet minore superueniente maius. Sunt enim in eo genere mares minores, quam feminae. Pariunt in terra fixo cauliculo, quo mares vacant: ac vnuerse, & loco eodem foetum deponant, ita vt quasi fauos esse videatur. Hinc vermiculi speciem oui gerentes oriuntur, qui terra quadam prætenent, tanquam membracula ambiuntur: qua dilecta emergunt locustæ, ac euolant. Tam mollis foetura hæc est, vt ad tactum leuissimum dilabatur, & pereat. Non sumunt: reliqui partus committitur, sed paulò alius. Hic concoctione peracta exeunt ex illo terreno amiculo parue locustæ, & nigrae: deinde cute obrupta, maiores statim efficiuntur. Pariunt exiua veris, & statim à partu moriuntur, vermiculis circa collum in nascentibus tempore partus, qui eas strangulent. Mares quoque eodem tempore obeunt. Vere terra emergunt. Locis montanis, aut tenuibus locustæ non fiunt, sed planis, rimosisque. Pariunt enim in rimis sua oua, quæ durent hyeme: in terra incunte æstate proueniunt ex foetu anni superioris locustæ.

De Brucis, & eorum foetura. Cap. xxix.

Ari modo & quos brucos appellant, pariunt: & cum pepererint, moriuntur. Latereunt oua eorum aquis autumnalibus, cum nimis inceserint. At sicco autumnò largior proventus brucorum est, quoniã minus oua intereant. Innoctis enim esse videtur eorum quidem interitus: quin etiam ortus nulla certa agitur ratione.

De generibus Cicadarum, & earum coitu. Cap. xxx.

Cicadarum duo sunt genera: alia enim minores, quæ prima prodeunt, & nouissimè pereunt: alia maiores quæ canunt, eademque nouissimè prodeunt, & primæ intereunt. Sunt quæ canunt præcincta diuidis, sive minores, sive maiores sunt. Quæ autem non canunt, individua constant. Vocant nouissimæ, sive maiores, arguras: minores, mutas. Sed canere vel in secundo hoc genere possunt paululum, quæ præcinctæ prodierint. Nasci non possunt cicadæ, vbi arbores desunt: quocirca apud Cyrenam nullæ in campo sunt, cum circa oppidum ipsum multæ proueniant. Oleas maximè amant, vt minis umbrosas. Loca

Quæ cicadæ sunt arguras, quæque mutas.

Loca enim frigidiora aspernantur, quam ob rem in opacis nemoribus esse nequeunt. Cocunt tamen maiores, quam minores, supinae complexu mutuo: malque in serie in foeminam, sicut & cetera insecta agunt. Genitale foemina habet rescissum, quo recipit id, quod à mare iniicitur. Pariunt in aruis cessantibus, excavantes asperitate praecura, quam parte habent posteriore: quomodo bruci etiam solo eiusmodi pariunt: quapropter in Cyrenensi agro copia est. Quinctiam in arundinibus, quo adminiculo vires eriguntur, nidum foeturæ excavant. Et in caulibus squilla herba interdum pariunt: sed hic foetus facile in terram dilabitur. Proveniunt largè copia imbrium. Creseit primò in terra vermiculus: deinde fit ex eo, quæ trettigometra vocatur, parentis nomine: quo tempore gustu suavissima sunt, antequam cortex rumpatur. Postmodum circa solstitia noctu exeunt, statimque rupto cortice, prodeunt cicadæ ex matrice illa cicada, quam modò trettigometram dixi, nigrae protinus, & duriuscula, & maiuscula; atque incipiunt canere. Maris utroque in genere canunt: foeminae silent. Et ante coitum mares suaviores sunt: à coitu foeminae, quippe quæ ova candida, gustu habeant grata. Excitatae cum subuolant, quendam reddunt humorem modo aquæ, quo rustici eas mingere, & excremento non carere, torèque ali asseverant. Si quis digitum contrahens, ac remittens subinde appropinquet, magis expectant, quam si illico extendat: & quidem transire in digitum alliciuntur: quod enim oculis hebetes sunt, quasi frons aliqua moveatur, digitum ita adnotum conscendant.

De coitu, & generibus Pediculorum, Cunicum, Cimicum, quæve animalium genera hi infestant.

Cap. xxxi.

Væ ex numero insectorum non carne viuunt, sed carnis viua humore aluntur, ut pediculi, pulices, cimices, hæc per coitum generant ea, quæ lendes vocantur: ex quibus nihil præterea nasci potest. Illorum autem generatio talis est: Pulices minima quadam putredine gignuntur, sed emque sui ortus sordes obtinent aridas. Cimices ex humore, qui per summa corporis animalium consistit. Pediculi ex carne: quibus futuris, emergunt ceu pustula quadam sine pure exigua; quas si pungas, pediculi exeunt. Accidit morbus hic nonnullis hominibus præ nimio corporis humore. Et quidem aliquos ea feceritate obuisse proditum est, ut Alcmanem poetam, & Pherecydem Syrii. Quibusdam item morborum generibus copia nascitur pediculorum. Genus pediculiferum vocatum, est durius eo, quod magna ex parte prouenit, & corpori detrahatur difficiliss. Pueris pediculi in capillo magis, viris minus. Omnino foemine magis, quam mares, pediculum sentiunt. Minus laborant eorum capita, quibus pediculus in capillo est. Quin & ex cæteris animalibus complura pediculo infestantur: ut apes. Et phasianæ quidem intereunt, nisi se pulserent. Omnino quibus penna caule constat, is pediculus gignitur. Nec ea, quibus pilus est, carent eodem, ex-

Quibus locis cicadæ pariunt.

Pulicunt ortus.

Cimices.

Pediculorum origo.

Quæ animalia pediculis infestantur.

cepto alino, qui non pediculo tantum, verum etiam rediuo immunis est. Boves utrunque id habent. Oves, & capræ rediuos habent, pediculis vacant. Suibus quoddam pediculi genus, grande, ac durum familiare est. Canibus proprium ricinus, qui ab eodem animali nomen cynoraiffæ accepit. Genus autem vnumquodque pediculi ex corpore ipso sui animalis enascitur. Proveniunt largius pediculi mucatione aquarum, quibus lanare se solent ea, quorum natura pediculum parit. In mari etiam pisces hoc malum infestant: verum non in piscibus ipsis, sed limo gignitur simile multipedibus asellis, nisi quod caudam hoc ampliusculam habeat. Genus pediculi marinum simplex, vnumque est, ubique proveniens: sed maxime in foraminibus, & caueris. Insecta hæc omnia sunt, & multipeda, & exanguia. Asellus thunnorum sub pinna oritur, specie scorpionis, aranei magnitudinis. Maris, quod à Cyrena in Aegyptum panditur, piscis, pediculus nomine circa delphinum est, qui omnium pinguisimus sit pabuli copia, quæ delphini opera suppeditatur.

De genere tineaum, quod in lanis procreatur: de quo xylophthoro, quod in lignis: necnon de ficariis cunicibus, quos caprificus generat.

Cap. xxxii.

Vinetiam alia generantur bestiola, ut dictum est, tum in lanis, & quibusvis lanificio confectis: ut tinea, quæ lanis puluerulentis præcipue oriuntur: atque etiam magis si araneus vna includatur. Si quid enim humoris inest, hic absorbens ampliat siccitatem. Nascitur & in tunicis hoc idem vermicali genus. Tum vero in cera vetusta, ut in ligno, animal gignitur candidum, quod omnium animalium esse minimum existimatur, nomine acari. Necnon alia in chartis, aut iis proxima, quæ in veste, aut scorpionis, sed sine cauda, generantur perquam exigua. Omnibus prope dixerim, vel siccis humescentibus, vel humidis sicciscentibus, creati animal potest. Nascitur & vermiculus quidam, cui nomen à corrupendis lignis, xylophthoro, ac si ligniperdi appelles, nullo minus absurdum: caput enim suo putamine exerit variatum, pedes in postremo habet, ut alij vermes: reliquum corpus tunica araneosa integitur, suoque regimento hærentes festucas gerit, ita ut fortè eas, casuque sibi contraxisset, dum ambularet, videretur: verum ipsæ naturæ inherent tunica: & ut limacibus testa, sic totum id vermiculo huic adheret: nec decidit vnquam, sed euellit, ut nativum. Quod si hanc eius tunicam detrahias, expirat, parique modo, atque limax, testa detracta heberescit. Processu utriusque temporis id quoque in aureliam transit, ut crucea, atque immobile viuunt. Sed quidnam ex eo animalis pennati oriatur, compertum non adhuc est. Ficarios cunicules caprificus generat suis pomis: sit primùm vermiculus, mox rupta cute euolat culex, mutataque sede, perit sicus immaturas: quibus se infirmans, facit ne decidant. Quam ob rem agricolæ appendere sicis caprifici ficus, & iuxta eandem caprificos ferere assolent.

De fetu

De fetura quadrupedum Oviparorum.

Cap. xxxiii.

Quadrupedes autem sanguinei ouipari generis ortus verno tempore quidem agitur, sed coitus non tempore eodem. Alia enim vere, alia ætate, alia circa autumnum cocunt, utrunque singulis temporibus sequens ad prolem commodius est. Testudo oua durioris testæ, & bicolora edit, quale ouum auium est: eaque defossa, & cooperta terra, ac pauca, & complanata incubat, crebris reperiens: foetumque sequente anno excludit. Mus aquatilis, siue testudo lutaria in terra serobe defossa dolij amplitudine parit oua, quæ deserit terra obruta, dièque tricesimo reperit, resolisque aperit, foetumque continud ducit in aquam. Testudines etiam marinæ egressæ in terram, pariunt oua auium corticalium ouis similia: & defossa, coopertaque incubant noctibus. Quorum numerus maximus est, nam ad centena pariunt oua. Quin & lacertæ, & crocodili tam terrestres, quam fluuiales, sua oua terræ gremio committunt. Lacertarum oua sponte in terra aperiuntur: vitam

entia earum annum non complere, sed semestrem finire aiunt. Crocodilus fluuiatilis oua sexaginta complurimum parit, viuuntque diu, maximumque animal minima hac origine euadit. Ouum enim non maius quam anseris, & foetus inde exclusus proportione est: at tamen crescit ad quindecim cubita. Sunt qui eum tandiu augeri, quandiu viuat, confirmant.

De Vipera, cæterarumque serpentium fetura.

Cap. xxxiiii.

Vipera è serpentibus vna animal edit, cum intra se oua primùm pepererit. Ouum hoc vnius coloris, & molle, ut piscium est. Foetus superne consistit: nec cortice continetur, sicut nec piscium quidem. Parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpantur. Euenit interdum, ut qui in utero adhuc sunt, abfolis membranis prorumpant: singulos, diebus singulis parit, plures quam viginti. Cæteræ serpentes oua pariunt foris coacta ad monilis, hoc est, ornamenti mulierum, quod ambit collum, similitudinem. Incubant quæ pepererint in terra, & foetum sequente excludunt anno.

A R I S T O T E L I S

S T A G I R I T A E D E H I S T O -

R I A A N I M A L I U M,

L I B E R S E X T V S,

Theodoro Gaza Interprete.

Aues omnes oua parere, diuersis tamen anni temporibus, nec in ouorum numero omnes continere.

Cap. i.

Serpentium, & insectorum, atque etiam quadrupedum oua parientium generationes fieri ad huc modum animaduertimus. Aues autem oua pariunt omnes: sed tempus coeundi, parientive, non idem omnibus est: quippe cum alia cocant & pariant omni ferè toto anno, præterquam duobus mensibus brumalibus, parit. Magna etiam generosarum nonnullis fecunditas, quando vel sexaginta edunt ante incubium: quanquam ipsæ minus fecundæ, quam ignobiles sunt. Item hadrianae paruo quidem sunt corpore, sed quotidie pariunt: foeticiunt tamen, & pullos sæpe interimunt. Co-

lor his varius. Nonnullæ etiam è corticalibus bis die pariunt. Iam aliqua in tantum copia pro-uenerunt, ut effera breui morerentur. Sed gallina, ut dictum est, perpetuò pariunt. Columbae autem, palumbes, turtur, vinago, bina pariunt. Sed columba vel decies anno: alia semel anno, & parcius generant. Agitur maximo auium numero partus verno tempore. Sed aliis alia fecundius pariunt. Quod bifariam fit: aut enim quia crebrius, ut columbae: aut quia numerosius, ut gallinae. Omnes quibus vngues aduici, parcius generant, excepto tinunculo, qui plurima in aduico genere parit: iam enim quatuor eius reperiuntur pulli. Sed plures etiam posse procreari apertum est. Pariunt cæteræ in nidis: quæ autem minus volant, ut perdicæ, ut coturnices, non nidis, sed condenso frutice prolem muniunt. Sic & alauda, & tetrix. Sed hæc suum nidum patere auræ cupiunt. Quæ verò Boeoti meropen vocant, hic vnus subiens ter-

Quin variè nidificat aues.

EX CA

ca cavernas, facit cubacula. Turdi nidos ex luto, vt hirandines, faciunt in excelsis arboribus, ita dæinceps continuato opere, vt quasi catena quadam nidorum contexta videatur. Vppa vna suo in genere non nidificat, sed stipites arborum subiens, parit sine vilo stramento in cauis. Cuculus saxa, & domicilia petit, in quibus nidificet. Terrix, quam Athenienses vragem vocant, nec teris, nec arbori suum nidum committit, sed frutici.

De natura, & diuersitate omnium avium, semineque generali, & incubandi officio.

Cap. 11.

Vum æque omnium volucrum duro putamine constat, si modo non depraueatur, sed lege consummerur Natura. Gallinæ enim nonnulla pariunt mollia vitio. Et bicolor quoque ouium avium intras est, luteum interius, album exterius. Sed differunt oua a quaticarum à terrestribus, quod multo plus lutei, quam albi, ex proportione contineant. Differunt & colore inter se oua avium. Sunt enim alia candida, vt columbarum, & perdicum: alia pallida, vt palustrium: alia punctis distincta, vt meleagridum, & phasianarum. Rubrum tinuculi est modo minui. Quia & ipsam ouum in se suum habet discrimen, quippe quod parte sui acutum, parte lauius sit: qua quidem parte latiore exit, cum gignitur. Quæ oblonga sunt oua, & fastigio cacuminata, feminam aduirtunt: quæ autem rotundiora, & parte sui acutiore obtusa, orbiculum habent, maris gignunt. Incubitu auium, luteum excludi, Natura ratio est, non tamen ita solum oua aperiuuntur, sed etiam sponte in terra, vt in Aegypto obruta fimo pullicem procreant. Et Syraculis potator quidam, ouis sub stria in terra per sitis, tandem potabat, donec oua redirent foetum. Iam verò, & cum in vasis quibusdam tepidis essent coacta, sponte oua pullos prompserunt. Semen generale volucrum omnium album, vt ceterorum animi illi est. Concipit feminam quæ coierit, ouam superius ad septum transuersum: quod ouam primo minutum, & candidum cernitur, mox rubrum, et uentum: deinde in rescens, luteum, & flauum efficitur rotum. Iam amplius auctum discernitur, ita vt intus pars lutea sit, foris candida ambiat. Vbi perfectum est, absoluitur, atque exiit putamine, dum paritur, molli, sed protinus dure rescente, quibuscunque emergit portionibus, nisi vitiq; vitio defecerit. Iam, quale certo tempore est, tale aliquando prodit luteum rotum, qualis postea pullus est. Gallina etiam discissa, talia sub septo, quo loco foemina oua adherent, reperit sunt, colore luteo tota magnitudine oui perfecti: quod pro ostento augures capiunt. Nec auariondi sunt, qui oua hypenemia dicta à vento, quasi subuentanea dixeris, reliquias esse partus, quem coitus fecerit, arbitrantur. Iam enim aliquas gallinarum, & anserum iuuenas expertes adhuc coitus, parere hypenemia visum sepius est. Sunt hæc stercilia, & minora, ac minus incundi saporis, & magis humida, quam ea, quæ fecunda gignuntur, sed plura numero. Humor eorum crassifecere incubatione non potest, sed tam candida, quam lutea pars similis sibi perseuerat. Pa-

Non vni solum ratione exouis Excludi.

Hypenemia oua qualia.

riunt genus id oui plures aues, vt gallinæ, perdices, columbae, pauones, anseres, & quæ ab anseres & vulpe composito nomine chenalopeces, id est, vulpanseres dictæ sunt. Excludunt celeriter incubantes altare, quam hyeme. Ideo altare gallinæ duodeuigesimo die festum excludunt, hyeme autem quando vigesimo quinto. Discrimen tamen & autum est, quod alia magis aliis fungi officio incubandi possunt. Si incubante gallinæ, tonuit, oua pereunt. Quæ autem canicularia, & vrina à nonnullis vocantur, estare magis consistunt. Sunt qui hypenemia, hoc est subuentanea illos patris zephyria nominent, eò quod verno tempore aues flatus illos fecundans ex Fauonio recipere videantur. Sed idem faciunt, etiam si digito in genitale palpetur. Redditur certè ouum subuentaneum illud fecundum, & quod iam conceptum per coitum est, transit in genus diuersum, si prius coeas, quæ vel subuentaneum, vel semine maris diuersi conceptum fert, quam ouum ipsum à lutea in candidam ambientem partem mutetur. Ira enim sit, vt subuentanea oua fecunda reddantur: & quæ inchoata à matre priora sunt, specie posterioris prouentur. At si iam candidum acceperunt humorem, fieri non potest, vt vel subuentanea infecunda mutentur, vel quæ per coitum concepta gestantur, exaleant in genus maris, qui secundus coierit. Incepta quoque, si adhuc partus defecerit coitus, non accrescunt, sed si continuetur, ceteri incrementum augentur, nullamque magnitudinem impleat. Naturam vitellus oui, & albumen habent contrarium, non tantum colore, vt vitellus virtute. Vitellus enim spissatur frigore, albumen non, sed amplius humet. Contra, albumen spissatur igne, vitellus non, sed mollis persistit, nisi perueratur: magisq; in aqua feruente, quam ad ignem cogitur, atque induratur. Membrana hæc inter se discernuntur. Grandines autem dictæ, quæ initio vitelli adherent, nil ad generationem conferunt: quamquam aliqui ita non existimant. Has duas esse certum est, alteram parti superiori iunctam, alteram inferiori. Euenit etiam, vt si quis rupto putamine oua plura in patinam coniecit excreta, & coquit igne molli, & continente, vitelli omnes in medium coeant: albumina autem circumdant, & se in oras constituunt. Gallinarum iuuenæ pariunt primæ statim vere inuente, & plura quam veteres, sed minora. Denique aues, nisi pariant, laborant morbo, atque intereunt. Inhorrescunt à coitu, ac se excutiant. Sape etiam festuca aliqua sese iulant: quod idem & adito ouo interdum faciunt. Columbae caudam distendunt, anseres sese aquis ingurgitant. Celeriter magna pars avium & impletur, & oua subuentanea illa concipit. Quod vel in perdice percipi potest, eò quod libidine incitatur, tempore. Nam si contra marem stererit foemina, aures ab eo stante, sit prægnans, atq; exemplo iuuenis aucupii. Olfactum enim esse exquisitum perdicibus creditur. Oui generatio ab initio, & pulli rursus ouo coeodo prouentus, non pari temporis spatio euenit omnibus: sed pro magnitudinis generantis inter est. Ouum gallinæ consistit à coitu, & perficitur decem diebus magna ex parte: columba paucioribus. Facilitas dendo colum

107

columbis retinendi oui, etiam tempore parturienti est. Nam u ab aliquo vexetur, aut penna in nido euulsa, vel quouis alia simili re infestetur, aur etiam sponte morosius habeat, ouum per trinitatem retinet, partumque differt. Peculiare consistit etiam in coitu, nisi ante multum osculentur, mas non ascendat. Sed iunior sit, an senior, interest: senior enim primum coitum osculo exorditur: sequentem & line osculo agit. At iunior quociens liber coire, toties osculatur. Igitur hic ritus columbarum proprius est, atque etiam ille, vt foemina saliant, ac supergressu mutuum agant, si mas non sit, & cum osculo, vt mares: & quauis nihil altera emittat in alteram, tamen plura sic oua, quam ex maris coitu, pariunt. Verum nullus his enascitur pullus, sed sunt omnia irrita. Generatio verò ex ouo omnibus volucibus euenit, modo quidem eodem: sed tempora differunt, vt dictum iam est.

Quæ diuina spatio pullus in ouo generetur, & que eius creationis ordine.

Cap. 111.

Allinis porro tertia die, ac nocte, postquam coepere incubare, indicium præstare incipiunt. At maiorum avium generi plus præterea temporis, necesse est: minor autem minus sufficit. Effertur per id tempus luteus humor ad cacumen, quæ principium ouæ est: atque ouum detegitur ea parte, & cor quasi punctum sanguineum in candido liquore consistit: quod punctum salte iam, & mouetur, vt animal. Tendant ex eo meatus venales sanguigeri duo tortuosi ad runicam, ambientem vitæque, dum augetur. Membrana etiam fibris distincta sanguineis, iam album liquorem per id tempus circumdat, à meatibus illis venarum oriens. Paulò autem post, & corpus iam pulli discernitur, exiguum admodum primum & candidum, conspicuum capite, & maxime oculis inflatis, quibus ita permanet diu: serò enim decrescunt oculi, & se ad ratam contrahunt proportionem. Pars autem inferior corporis, nullo membro à superiore distingui, inter initia cernitur. Meatum, quos ex corde tendere diximus, alter ad ambiendum album liquorem fertur, alter ad luteum, velut vmbilicus. Origo itaque pulli in albumine est, sicut per vmbilicum ex luteo petitur. Die iam decimo pullus totus perspicuus est, & membra omnia patent. Caput grandius toto corpore est. Oculi capite grandiores harent: quippe qui fabis maiores per id tempus emineant nigri, nondum cum pupilla. Quibus si cutem detrahas, nihil solidi videris, sed humorem candidum, rigidumque admodum resurgentem ad luteum, nec quicquam aliud, ita oculi, & caput. Iam verò & viscera eo tempore patent, & alui, intestinorumque natura perspicua est. Venæ etiam illæ à corde proficiscentes, iam sese iuxta vmbilicum constituunt. Ab ipso autem vmbilico vena ambientem vitellum, qui eo tempore humet, & largior, quam secundum naturam, est: altera permeans ad membranam, ambientem eam, qua pullus operitur, & eam, quæ vitellum, humorumque

interiectum continet. Dum enim pullus paulatim interescit, vitellus seorsum in duas partes decurrit: quarum altera locum tenet superiorem, altera inferiorem: & medius humor candidus edinetur. Nec partem inferiorem à vitello liquor deserit albus, qualis antè habebatur. Decimo die albumen exiguum iam, & lentum, crassum, pallidulum nouissimè inclt. Sunt enim quæque loca ta hoc ordine: Prima, postremaque ad restam oui membrana posita est, non testæ ipsius nativa, sed altera illi subiecta. Liquor in ea candidus est. Deinde pullus continetur obuolutus membrana, ne in humore maneat. Mox pullo proreperere dictum est, in quem alteram ex venis proreperere dictum est, cum altera albumen ambiens petat. Cuncta autem ambit membrana cum humore, specie saniei. Tum verò membrana alia circa ipsum foetum, vt dictum est, ducitur, arcens humorem: sub qua vitellus, alia obuolutus membrana: in quem vmbilicus à corde, ac vena maiore oriens pertinet: atque ita efficitur, ne foetus alteruto humore attingatur. Vicelimo die iam pullus, si quis putamine secto sollicitet, mouet intus sese, pipitque aliquantulum: & iam ab eodem die plumescit, quoties vltra vicesimum exclusio protelatur. Ita positus est, vt caput super cruce dextrum ad mortum ilibus, aliam super caput positam habeat. Quintæ etiam membrana, quæ pro secundis habetur, post vltimam testæ membranam, ad quam alter vmbilicus pertendit, euident per id tempus est, pulchisque in eadem iam totus locatur. Et altera quoque membrana, quæ & ipsa vicem secundarum præstat, vitellumque ambit, ad quem alter vmbilicus procedit, latius patet. Oritur vmbilicus vterque à corde, & vena maiore, vt dictum est. Fit autem per id tempus, vt vmbilicus alter, qui in secundas exteriores fertur, compresso iam animante absoluat: alter, qui adit vitellum, ad puli tenue intestinum annectatur. Iam & pullum ipsum multum humoris lutei subit: atque in eius alio facis aliquid subsidit luteum. Excrementum etiam album eodem tempore pullus emittit, & in alio quiddam album consistit. Demum vitellus paulatim absorbitur totus membrorum haustu, ita vt si pullo decimo die post exclusio rescindas alium, non nihil adhuc vitelli comperias. Vmbilico verò absoluitur pullus (nec quicquam præterea haurit. Totus enim humor, qui in medio continebatur, absumptus iam est. Tempore autem supra dicto pullus dormit quidem, sed non perpetuo, quippe qui exiretur interdum, & mouens sese respiciat, atque pipiat. Cor etiam eius cum vmbilico, vt spirantis restat, & palpitat. Sed auum ortus ad hunc modum ex ouo agitur. Pariunt autem oua nonnulla infecunda, vel ex his ipsis, quæ conceperint coitu. Nullus enim prouenit foetus, quauis incubitu foueantur, quod maxime in columbis notatum est. Oua gemina binis constant vitellis: qui ne inuicem confundantur, facit in nonnullis præteruue quoddam septum albuminis medium: alii vitelli contractu mutuo sine illo discrimine iunguntur. Sunt in genere gallinarum, quæ pariât gemina omnia, in quibus animaduertsum est quod de vitello, exposui. Quædam enita duode

Quo ordine quæq; disposita sunt in ouo antè, quæ excludatur pullus.

20

30

40

50

60

70

80

90

100

110

120

130

140

150

160

170

180

190

200

210

220

230

240

250

260

270

280

290

300

310

320

330

340

350

360

370

380

390

400

410

420

430

440

450

460

470

480

490

500

510

520

530

540

550

560

570

580

590

600

duodeviginti peperit gemina, exclusitque præterquam, si qua essent (vt sit) irrita. Cæteris itaque foetus prodiit: sed ita gemini excluduntur, vt alter sit maior, alter minor: & tandem in monstrum degeneret, qui minor nouissimè progenit.

Genus columbaceum bina oua, vel terna ad summum parere, deque eius sanctificationis ordine.

Cap. IIII.

Pariunt magna ex parte bina oua, quæ specie columbacea continentur omnia, vt palumbes, vt turtur: sed plurimum terna palumbes, & turtur. Columba omni tempore, vt dictum est, pariunt. Turtur, & palumbes vere, nec plus, quam bis: atque ita, si prior foetus corruptus est. Frangunt enim oua mares animum complures. Sed quauis tria interdum pepererint oua, nunquã plus duobus pullis educunt: nonnunquam etiam vnum tantum: reliquum ouum semper irritum est, quod vrinum vocant. Aues magna ex parte annicula nequeunt generare. Omnes verò cum parere incæpere, semper ferè oua continent; quamquam in nonnullis facillè ob exilitatem videri non possunt. Columba magna ex parte marem & foeminam generant: priorem marem, posteriorem foeminam: & cum pepererint primum ouum, vno interposito die secundum pariunt. Incubant ambo vicissim, interdum mas, noctu foemina. Concoquunt, atque aperiant citra diem vicissim ouum, quod prius ediderint. Perforant ouum pridie eius diei, quo pullum excludunt: & fouent prolem ambo ad certum tempus, eodem modo, quo oua. Foemina in opere sobolis acerbior mare est, vt cæteris quoque à partu euenit animalibus. Pariunt decies anno: nonnulla etiam vndecies: Aegyptia verò & duodecies. Coeunt intra annum columba, quippe quæ semestres nolle incipiant venerem. Palumbes, & turtures etiam trimestres coire, sanctificatque aliqui referunt, argumento quòd larga eorum copia est. Gerunt vterum decem & quatuor diebus, ac totidem aliis incubant, & totidem aliis foetus ita volucer fit, atque perficitur, vt vix possit apprehendi. Vita palumbium vel ad quadraginta annos durare existimatur; perdicum amplius, quam ad sexdecim. Columba citra dies triginta prole expedita superiore, parit.

De nidificatione, & forma vulturis, & hirundinis.

Cap. V.

Vltur nidificat in excelssimis rupibus: vnde fit, vt rarò nidus, & pulli vulturis cernantur. Quocirca Herodotus Brysonis theoris pater, vultures ex diuerso orbe nobis incognito aduolare putauit, argumento, quòd nemo nidum vidisset vulturis, & quòd multi exercitum sequentes repente appareant. Sed quamquam difficile nidum eius alitis videris, tamen visus aliquando est. Pariunt vultures oua bina. Carera, quæ carne vescuntur, non plus quam semel anno parere exploratum est. Hirundo vna bis anno nidificat. Pullorum hirundinis adhuc recentium oculi, si quis stimulo eos vexarit, resapescunt, & cernendi vim postea planè recipiunt.

Oculos pullorum hirundinis laesos, sanitati restitui.

De Aquilarum genere, & foetu: deque Anseris, Accipitris, Aluis, & Corui partu.

Cap. VI.

Quia oua pariunt terna: sed pullos binos excludunt, vt ex versu, quæ ad Masæum referunt auctorem, constat: Excludit binos, edit terna, educat vnum. Sed quauis magna ex parte sic fiat, tamen & tres vñ aliquando sunt pulli. Alterum in educando expellunt radio nutriendi: nam & degenerare, ac hebescere aquila dicitur eo tempore, vt foetus ferarum rapere non queat: nomenque hinc exacti, hoc est, degenerantis aquilæ, accipit. Vngues etiam eius inuertuntur diebus paucis, & pennæ albescunt, vt meritò suos oderit parrus. Sed pullum eiectum ossifraga excipit, atque educat. Incubat aquila tricenis diebus. Et cæteris quoque magnis alitibus tempus incubandi tantumdem à Natura statutum est, vt anseri, vt tarda. Mediocribus viceni perficiunt incubationem, vt accipitri, vt miluo. Pariunt milui bina magna ex parte: interdum tamen & terna, totidemque excludunt pullos: sed qui arolius nuncupatur, vel quaternos aliquando excludit. Coruus quoque non modò bina, vt aliqui volunt, parit, verum etiam plura. Incubat autem viginti diebus, & pullos nido expellit. Quod idem & alia complures volucres faciunt. Quibus enim partus numerosior est, vnum sepe eiciunt. Genera aquilarum non aequè omnia prolem saltidant: sed difficilior in alendo vna, cui nomen pygargo cauda albicans dederat: benignior, quæ tota nigricat colore. Nam omnes ferè alites, quibus vngues adunci, pullos cum primùm prouolandi facultas fuerit, nido expellunt, percutientisque cogunt discedere. Et cætera quoque aues maxima ferè sui parte, vt dictum est, idem hoc faciunt. Cùmque enutrient, nihil præterea adhibent curæ, excepta conice, quæ aliquandiu prouidet: quippe quæ volantes iam suos pullos pascens ipsa comiteretur.

De Cuculi natura, & eius partu.

Cap. VII.

Vculus ex accipitre fieri, immutata figura, à nonnullis putatur: quoniam quo tempore is apparet, accipiter illi, cui similis est, non aspicitur. Sed ita ferè euenit, vt ne cæteri quidem accipitres item cernantur, cum primùm vocem emisit cuculus, nisi per quam paucis diebus. Ipse autem breui tempore ætatis visus, hyeme non cernitur. Est hic neque aduncis vnguibus, vt accipiter, neque capite accipitri similis: sed ea vtraque parte columbum potius, quam accipitrem representat; nec alio, quam colore imitatur accipitrem, nisi quòd accipiter maculis distinguitur, ceu lineis; cuculus velut panctis. Magnitudo, atque volatus similis accipitrum minimo, qui magna ex parte per id tempus non cernitur, quo cuculus apparet; nam vel ambo vna vñ aliquando sunt. Quinetiam ab accipitre interimi cuculus visus est: quod nulla auis suo in genere solet facere. Pullos cuculli nemo se ait vidisse. Parit

De piscium foetu, eiusdemque inter eos discernirare, & vultus forma.

Cap. XI.

Pisces haud omnes parere oua dictum iam est. Genus enim cartilagineum animal generat: reliqua oua pariunt. Sed nec cartilagineis quidè foetus sine ouo: pariunt enim intra se oua, & auget, atque excludit, præterquam raia. Vuluas etiã pisces habent diuersas, vt dictum est. Nam qui pariunt oua, bifurcas habent, atque inferius positas. Cartilaginea verò ea specie potius habent, quæ aues: sed interest, quòd oua non iuxta præcordia omnibus, sed infra nonnullis per spinam consistunt: vnde aucta in alium transferuntur locum. Ouum piscium non bicolor, vt auium, sed unicolor omnium est, & plus albi tra-

Piscium generationi ex ovo quid dixerim, quiaque eorum habet meatum. Cætera idem ortus ex ovo auium, inuicem auium procreatione.

Parit tamen, verum non in nido, quem ipse fecerit, sed interdum in nidis minorum auium: & oua, quæ aliena repererit, edit. Maximè verò nidos palumbium petit, quorum & ipsorum oua est absumens, sua relinquit. Parit maior ex parte singula oua, rarò bina. Caruca quoque in nido parit. Fouet illa, excludit, & educat. Quo quidem præcipue tempore & pinguis, & grati saporis pullus cuculi est. Pulli etiam accipitri suaues valde, pinguesque efficiuntur. Genus eorum quoddam nidos facera procul in petris excellis, præruptisque assolet.

De auium incubitu, quòd tempore mas, quo item foemina incubet.

Cap. VIII.

Incubat magna auium pars (vt de columbis resuli) foemina mare succedere. Aliqui mares incubandi munus tantisper subeunt, dum foemina intermiscipit cibum queant. Anseri foemina tantum incubant: quæ vt cæperunt, nunquam intermittunt, sed perpetuò fouent incubitu. Aquaticæ omnes iuxta paludes, & locis herbam habentibus, nidos faciunt: quo fit, vt vel occupata negotio incubandi, possint sumere cibum, nec omnino inedia laborent. Cornicum etiam foemina tantum incubant, assidueque in opere perseverant. Mares his cibum suggerunt, pascuntque incubantes. Palumbium foemina incubat à pomeridiano incipiens, totaque nocte, & vsque ad tempus ientaculi perseveras: reliquo tempore munus idem mas subit. Perdices bina ouorum receptacula faciunt: in altero foemina incubat, in altero mas: excluditque sua vtraque, & educat. Pulli etiam ipsi subiguntur à mare statim cum procedunt.

De pavone, & eius foetu, quòd tempore in anno pariat: deque auium testibus, qui coitus tempore grandiores efficiantur.

Cap. IX.

Auo viuunt annos viginti quinq;. Parit maximè à trimatu, & colores pennarum varios recipit. Excludit diebus tricenis, aut paulò tardius. Semel tantummodo anno parit oua duodecim, aut paulò pauciora: nec continuatis diebus, sed binis, ternisque interpositis. Primiparæ octona maximè edunt. Irrita, & subuentanea illa pavones etiã pariunt. Coeunt vere: & parrus breui à coitu agitur. Amittit pennas cum primis arborum frondibus: recipit cum germine earundè. Gallinis subiiciuntur incubanda oua pavonia, quoniam mas, dum foemina incubat, aduolans ea frangat. Quam ob causam & syluestres nonnulla aues pariunt fugientes matrem, & incubant. Subiiciuntur maximè bina, cum plura suo incubitu nequeant aperire. Curatque adhibetur vt cibum assit, ne desiderio eius discedens gallina, intermittat fouendi operam. Testes auium grandiores effici tempore coitus certum est: sed salaciorum conspectiores sunt, vt gallinaceorum, & perdicum temperantiorum minus. Aues ad hunc modum coeunt, gestant, & pariunt.

Piscium generationi ex ovo quid dixerim, quiaque eorum habet meatum. Cætera idem ortus ex ovo auium, inuicem auium procreatione. Pisci enim tantum, qui auibus ad vitellum fertur, & pisciis est: quippe cum & foetus in extremo ouo nascantur, & venæ similes ex corde inter initia proficiantur: & caput, oculi, denique partes superiores principio fiant prægrades: incrementum etiã foetu, humor pari modo subinde absumitur: demumque nihil superest, quod non foetum subierit, sicut de vitello auium expolitum est. Quinetiam vmbilicus paulò à ventre inferius hæret, qui recens naris longior sit, crescentibus paulatim breuior redatur, demumque se rotu intra foetum recondat, vt dictum de auibus est. Mèbrana quoque eadè ouum & foetum continet: cui mèbrana altera foetum per se continet subiacet, humor autè inter mèbranas positus est. Ad hæc, cibus in aluo suggeritur, eodè modo pisciculis albus, quo auium pullus luteus. Figura vuluæ ex dissectione petenda est. Discrimen autem inter se ipsi pisces ostendunt, vt mustelini, qui cum inter se, tum etiam à planis ratione vteri differunt. Nonnullis enim medio vuluæ circa spinam oua adhaerent, quemadmodum dictum est, vt caniculis: quæ cum accreuerint, absoluta ferantur per vuluam bifurcè, annexamque ad præcordia, quomodo & cæteris generis eiusdè in vtraque partem transferuntur. Habet ram eorum, quam cæterorum mustelini generis vuluæ paulò à præcordiis inferius, veluti mamas albidas, quæ non nisi grauidis habeantur. Canicula, & raia testacea quadam gerunt, in quibus humor ad omni similitudine consistit. Figura eius testæ similis ribiarum hyulis est: meatuque sicut capillamentorum specie in testis. Sed caniculis, quas aliqui ab hinnulo, nebrios mustelos appellat, foetus rupta dilapsaque, illa testa proueniunt. Raia, cum pepererint, rupta testa excluditur foetus: spinaces verò musteli, sic à spina, quæ habent, nuncupati, oua ad præcordia consistunt super mammæ: quibus vt descenderint, iam absolute, foetus innascitur. Idem hic generandi modus & vulpeculis est. Musteli autem leues vocati, quæ postea in vtrumque vteri sinum descendant. Mox animal gignitur vmbilico hærete ad vuluam, ita vt ouo absumpto, partus non aliter, quam in quacunque drupede

drupede contineri videatur. Adhæret umbilicus ille prolixus, capite altero ad partem vulvæ inferioriorem, veluti acetabulo annexus: altero ad medium foetum, quæ in parte iecur est. Cibum si reseces, foetum ad oui similitudine videris, etiâ si non praterca ouum habeat. Secundæ, membrana quoque singulari foetus singulos modo quadrupedum continent. Caput proli in vtero noua adhuc partem spectat superiora: auctioris iam, & perfectioris inferioriorem versus transfertur. Mares in laua, foetina in dextra ingenerantur: atque etiam parte eadem vni foemina, & mares. Viscera etiâ foetus habet, vt iecur: perinde atque in quadrupede magna, cruentâque; resecto cernuntur. Omnia cartilaginea simul & oua parte superiore circa præcordia continent complurimam maiora, alia minora, & inferiori animalia iam exclusa. Vnde fit, vt genus id piscium sæpius mensis & pariat, & coeat: quippe quod non vniuersa edere soleat quæ conceperit, sed particularim reperens sæpe, & diu peragès, vt dum superioris oua contrahit, inferioris coquat, & periciat. Cæteri mustelli foetus suos & emittit, & recipiunt intra se ipsos. Quod idem & squatinge, & torpedines faciunt. Et quidè iam visa torpedo est grandis, quæ foetus intra se circiter octoginta habet. Sed spinax vnus ex mustellis recipere prolem spinax impedimèto non potest. Neque verò pastinaca, & raia ex planis recipiunt propter caudæ asperitatem. Raia etiam suam non recipit sobolè, tum capitis magnitudine, tum aculeorū impedimento. Nam ne animal quidè vna hæc parit, vt dictum est. Discrimen, quo hæc inter se ipsa differunt, & generatio ex ouo ad hunc modum est.

De affluentia genitalis seminis in piscibus maribus factis tempore, quomodoque differant genitales maris & foeminae: de quoque cartilagineorum partu.

Cap. xi.

Mares autem piscium tempore coitus, meatus plenos seminis genitalis ita habent, vt attritu facile semen ipsum effluat candidū. Meatus hi à præcordiis, venâque maiore oriuntur bifurces: parèntque eodem tempore etiâ imperitiis, scilicet incremento seminis, & urgentis fastu libidinis. Interdū enim, ac nonnullis admodum incerti reddantur, vt de testibus in auium genere expositum est. Differunt inter se meatus genitales maris & foeminae, tum aliis rebus, tum etiâ quodam maris lumbis inheret femius: foeminae mobiles sunt, & membrana tenui continentur. Sed hæc quemadmodū se habeant, ex descriptione dissectionum consideranda sunt. Superfœtant cartilaginea genera, & forunt vterū mensibus complurimum semis: sed sæpissimè qui ex mustellis stellares vocantur, quippe qui mense bis pariant. Initium autem coitus mense Septembri est. Cæteri mustelli bis anno pariunt, excepta canicula, quæ semel omnia in vere hæc pariunt. Squatina etiâ autumnu, occasu Vergiliarū, qui partus secundus est. Primus enim veruò fit tempore: sed secundus felicior est. Torpedo circa autumnū, Repertunt cartilaginea litus & vada, pelago, & alto relicto gurgite, cum tempus pariendi instat, vt neque tempore ca-

Mustelini generis foetus tempus.

reant, & progeniem tutius collocent. Piscium cæterorū diuersa genera coire visum à nemine est. Squatina solam, & raia hoc facere creditur, argumento piscis cuiusdam, qui nomen ex vitroque compositū trahit thynobati, quasi squatinoraiam appelles. Est enim parte priore raia similis, posteriori squatina, tanquam ex eo vitroque proveniens genere. Musteli igitur, genūque omne mustelini, vt vulspecula, vt canis: & plam, vt torpedo, raia, leuicia, pastinaca, modo, quo diximus, gignunt animal, cum intra se oua pepererint.

De partu, & pullorum numero piscium vniuersorum, delphino, balana, vitulo marino, & reliquis, quæ cete appellantur.

Cap. xii.

Delphini, balanae, & reliqua cete, quæ non branchias, sed fistulâ habent animal generant. Additur iis pristis, & bos. Nullum ex iis enim oua habere cernitur: sed statim foetum, ex quo redacto informam animal cõstat: quemadmodū homo, & quadrupedes, quæ animal pariunt. Delphini singulos magna ex parte edunt: interdum tamen & bipos. Balana vel binos complurimū magnâque ex parte vel singulos procreant. Idem & phocanae, id est tirsioni, partus, qui delphino similis est, nascens in Ponto. Sed interest, quod minor tirsio est, dorso ampliore, colore caruleo. Complures eum genus esse delphini opinantur. Spirat, quæ si stulam habent, omnia, & recipiunt ac rem: haud enim ca-
 20 ceruntur: sed statim foetum, ex quo redacto informam animal cõstat: quemadmodū homo, & quadrupedes, quæ animal pariunt. Delphini singulos magna ex parte edunt: interdum tamen & bipos. Balana vel binos complurimū magnâque ex parte vel singulos procreant. Idem & phocanae, id est tirsioni, partus, qui delphino similis est, nascens in Ponto. Sed interest, quod minor tirsio est, dorso ampliore, colore caruleo. Complures eum genus esse delphini opinantur. Spirat, quæ si stulam habent, omnia, & recipiunt ac rem: haud enim ca-
 30 ceruntur: sed statim foetum, ex quo redacto informam animal cõstat: quemadmodū homo, & quadrupedes, quæ animal pariunt. Delphini singulos magna ex parte edunt: interdum tamen & bipos. Balana vel binos complurimū magnâque ex parte vel singulos procreant. Idem & phocanae, id est tirsioni, partus, qui delphino similis est, nascens in Ponto. Sed interest, quod minor tirsio est, dorso ampliore, colore caruleo. Complures eum genus esse delphini opinantur. Spirat, quæ si stulam habent, omnia, & recipiunt ac rem: haud enim ca-
 40 ceruntur: sed statim foetum, ex quo redacto informam animal cõstat: quemadmodū homo, & quadrupedes, quæ animal pariunt. Delphini singulos magna ex parte edunt: interdum tamen & bipos. Balana vel binos complurimū magnâque ex parte vel singulos procreant. Idem & phocanae, id est tirsioni, partus, qui delphino similis est, nascens in Ponto. Sed interest, quod minor tirsio est, dorso ampliore, colore caruleo. Complures eum genus esse delphini opinantur. Spirat, quæ si stulam habent, omnia, & recipiunt ac rem: haud enim ca-
 50 ceruntur: sed statim foetum, ex quo redacto informam animal cõstat: quemadmodū homo, & quadrupedes, quæ animal pariunt. Delphini singulos magna ex parte edunt: interdum tamen & bipos. Balana vel binos complurimū magnâque ex parte vel singulos procreant. Idem & phocanae, id est tirsioni, partus, qui delphino similis est, nascens in Ponto. Sed interest, quod minor tirsio est, dorso ampliore, colore caruleo. Complures eum genus esse delphini opinantur. Spirat, quæ si stulam habent, omnia, & recipiunt ac rem: haud enim ca-

est. Mugitus ei in somno. Genitale foeminae simile raia est. Omnia verò id genus muliebris sexus similitudinem referunt. Generatio, partūque aquaticorum, quæ animal vel intra se, vel foris pariunt, ita agitur.

De partu piscium ouiparorum, de quoque sexus foeminae, & maris discrimine.

Cap. xiii.

Pisces autem, qui oua pariunt, vuluam bifurcam, ac inferius positam habent, vt dictum est. Pariunt oua omnes, qui squamis teguntur, vt lupus, mugilis, & qui candidi appellantur, & qui laues, præterquam anguilla. Ouum ipsum arenidū est. Quod etiam vtero continetur, tamen derectū, & per se ipsum cõstare videtur, quia tota vulua ouis resecta est. Itaque sic, vt in paruis quidè pisciculis oua tantum modo gemina esse videantur: nam ob tenuitatem exiguitatemque vulua incerta in iis est. De coitu piscium satis dictū iam est. Sexu autem eos quoque distinguunt mare, & foemina. De rubellione, & hiatula ambigitur: omnes enim grauidæ capiuntur. Constat itaque oua per coitū, in iis, qui Venerè norunt: sed non coitu tantū, verū etiam sine coitu. Quod argumento constat nonnullorū fluuiatilium: nam phoxini statim, propè dixerim, cum nati sunt, & admodū parui adhuc, oua habent. Spargunt sua oua omnes, & magnâ ouorum partem (vt narratur) mares dea orant: alia pereunt in humore. Quæ autem locis opportunitis edita sunt, hæc seruantur. Nam si omnia seruantur, omnia cuiusque generis esset copia. Nec verò hæc omnia foecunda locantur, sed ea cõtere, quibus editis mas semen asperferit genitale. Sub partu enim mas foecundus, semen ouis aspergit: & quæ vitale id virus contigerit, iis pisciculi nascuntur: cæteri, prout fors tulit, euenit. Hoc idè & in molliu genere fit. Mas enim sepia, oua, quæ foemina ediderit, perfequitur, suum semen aspergens. Quod vel in reli-
 20 quis eiusdem generis heri, ratio est. Verum non nisi in sepis hoc visum adhuc est. Pariunt iuxta litora gobiones, suaque oua lapidū amplexibus mandant, lacu scula, & arenida. Idem & cæteri faciunt, quoniam litora & repidioua sunt, & turtiora, ne foecundat à maioribus absumantur. Cibum etiam præbent vberius: vnde fit, vt in Ponto circa Thermoodontem annum plurimi partiant: est enim is locus tranquillissimus, repidus, & aquarū dulcissimæ copiosus. Pisces, qui oua edunt, semel pariunt anno: præter phucas pusillas, quæ bis pariunt anno. Differt hoc in genere mas à foemina, quæ nigrior, & squamis amplioribus est. Cæteri pisces oua eodè foramine vulvæ edunt. Qui autem acus vocatur, vnus tempore pariendi vtero dehiscente oua emittit. Habet enim hic rimam quâdam sub ventre imo, vt cæcilia serpentes. A partu autem viuunt, & vulnus callefcit. Generatio ex ouo simili agitur modo, siue intus, siue foris est ouum. Summo namque ouo innascitur foetus membrana obducta. Oculi
 30 primū parent grandes, & in globi specie afformati. Quare constat, non similiter gigni, atque ex vermibus, vt quidam putant. Contra enim in illis euenit, vt pars inferior maior inter initia sit.

oculis, & caput postea augeantur. Quo autem rupto, foetus velut nucleus constat, qui primū nullum accipit cibū, sed ouis humore iam hausto incrementum accipit, post nutritur aquis dulcibus fluuiorū, vsque dum satis augeantur. Detertur ex Ponto in Hellespontum purgamentum quoddam illius maris, quod alge nomine phycos appellant, colore pallidum. Florem algæ id esse alij volunt, atque ex eo succatiam algam provenire. Fit hoc æstatis initio, eoque cum ostrea, tum etiam pisciculi eius loci aluntur. Purpuram quoque suam florem hinc trahere nonnulli existimant.

De partu, & generatione piscium lacustrium, fluuiatiliumque.

Cap. xiiii.

Acustres, & fluuiatiles pisces quinto suæ ætatis mense vterum gestare magna ex parte incipiunt. Pariunt omnes intra annum, nec semen generationis simul omne emittunt, sed modo marinarum. Hic quoque semper intra se aliquid plus minus foemina ouorum, mares liquoris prolucii retinent. Pariunt temporibus æstatis. Cyprii quæ quies, aut sexies anno, partūque syderum ratione potissimū faciunt. Erica ter, reliqui semel edunt oua, in stagnis fluuiorū, & arudinibus lacuū vt phoxini, & perca. Siluri, & perca continentem emittunt suum foetū, vt rana. Ad eodè enim foetus ipse continuo filo sibi coheret, vt perca quidem quoniam latior est, piscatores in lacu arundine glomerant. Pariunt siluri grandiores stagno altiore, quippe cum nonnulli vel trium passuū altitudine pariant. Minores breuiore contenti sunt gurgite, præcipuè ad radices salicis, aut cuiusvis arboris. Atque etiâ inter arundines, & algas, & muscosam cõgoriem, non solū pares cum paribus, sed etiam admodū grandes cum paruis veniunt: adnotèque meatus, quos aliqui umbilicos vocant, foemina ouū, mas liquoris venerè depromit: & oua, quæ liquor ille vitalis contigerit, candidiora extrèplo cernuntur, maiorâque reddi eodè die propèmodū dixerim. Paulò autè post oculi foetus existunt conspicui, qui in quouis pisciū genere pèiinde, vt in cæteris animalibus, statim patefcunt, prægradèque apparent. Quæ ex ouis non attigerit liquor masculi ille vitalis, hæc sterilescent, & superuacua sunt: vt in marino etiam genere incidit. Foecundis iam ouis, pisciculo incrementum, detrahatur velut putamen, quod membrana est ouum ambiens, & pisciculū. Oua tacta à foetifico maris semine, admodum glutinosa redduntur, ad calcipites coeunt, aut vbi pepererint. Mas oua, quæ edita sunt, custodit: foemina abijt, cum pepererit. Tardissimū siluri incrementum ex ouo est: quam ob rem mas sæpe vel quadraginta, & quinquaginta diebus asider, custodiens oua, ne à piscibus occurrentibus absumantur. Secundæ est tarditatis generatio cypriorum: partūque modo oua edita à mare seruantur. At minorum nonnulla vel tertio die speciem pisciculi capiunt. Augentur oua, quæ semen maris attigerit, vt dictum est, & eodè die, & post. Fit ouum siluri, quantum eruum, cyprii, & reliquorū generis eiusdem, magnitudine milij. Hæc ad hunc modū pariunt, atque generant. Erica gægarum suar

ce 2 oua

ona gurgiti altiori mandar cõgesta. Contrã, quem
 fullonẽ appellat, is litora petit trãquilliora; sed
 is quoq; gregalis est. Cyprinus, balerus, & ceteri
 ferẽ omnes vadis in crudũ sese, cum parturiunt; ac
 sæpè numero singulas feminas mares tredecim,
 & quatuordecim persequuntur. Mox femina ova
 procedendo emittit, mares sectantes, semen suũ
 ovis respergunt; verũ plurima pereunt; quod enim
 femina non stabili, sed mutans continuẽ parit,
 dissipari ova necesse est, videlicet ea, quæ non in
 materiam inciderint aliquã, sed excepta ab vnda
 forantur. Neq; est enim, qui sua ova custodiat, ex-
 cepto siluro, & cyprino: sed cyprinus tunc ea cu-
 stodit, cum cõgesta repererit. Habent mares om-
 nes semen genitale, præter angillã, quæ neutrum,
 neque ouum, neq; semen sortita est. Ascendunt de
 mari in lacus, & fluuios mugiles. Contrã, anguille
 inde in mare veniunt. Piscis maxima quidem ex
 parte ovo gignuntur, vt dictum iam est.

*De generibus piscium, quæ vel limo, vel
 arena, vel spuma maris ex im-
 bre excitata procreantur.*

Cap. xv.

Sed sunt qui & limo, & arena proce-
 niant, etiam ex iis generibus, quæ per
 coitum, & oui primordio generentur.
 Quod tum aliis locis palustribus, tum
 vero apud Gnidum factũ olim memoratur. Sta-
 gnis enim sub canis ortu resiccatis, & limo iam
 arido, vbi primũ imbribus restagnare loca in-
 cipiunt, pisciculi nascuntur generis mugilũ, quod
 per coitũ procreatur, magnitudine balculæ par-
 ua: nec in his aliquid vel oui, vel feminis conine-
 batur. Quinetiã in nonnullis Asia amnibus, quæ
 effluunt in mare, pisciculi quidam magnitudine na-
 ricarum modo eodẽ proueniunt. Sunt qui omne
 mugilum genus sponte oriri opinentur, sed non
 recte: nam & ova, eorũ feminæ, & semen genitale
 mares habere cernuntur. Verũ genus quoddã co-
 rum est, quod non coitus, sed ex limo, arena ve ena-
 gitur: qualis etiam apuæ origo, spuma nuncupa-
 ta, ex terra arenosa cõstitit. Quod quidẽ apuæ ge-
 nus nec incrementum capit, nec prolem affert, &
 temporis longioris spatium perit, sed denuõ nasci-
 tur. Vnde fit, vt breui quoddã tempore excepto, o-
 mnibus ferẽ anni temporibus generetur: quippe
 cum spuma illa ab ætate autumnali ad verũ vsq;
 eduret. Effertur id pisciculi genus funditus deter-
 ra, argumentũ est, quod nisi tempore tepido non
 capiatur, vt pote quod de humo ad summa, tepo-
 ris gratia veniat. Quin & solo agitato, detractãq;
 eius colluione, copiosior, & melior exit. Cetera
 apuæ genera deterrora propterea sunt, quia citò
 angentur. Fiunt locis vmbrosis, apricis ve, quoties
 temporis beneficio solũ tepescit: vt in Attica ter-
 ra apud Salamini, & iuxta Themistocleum, & in
 Marathone. Locis enim huiuscemodi spuma illa
 cõstitit, & tepore tali apparet, sed nonnusquam
 vel cũ aqua de cõlo incessit. Oritur pisciculus hic
 in spuma, quæ imbre admissã caluerit, vnde no-

Mugilum
 genus ex li-
 mo ortum.

id est
 maricarum
 hepseti à Phi-
 lio.

Apuæ, hoc
 est spumæ
 piscis origo.

men spumæ accepit. Ferturq; interdum per sum-
 ma matris, cum cælũ tepidum est, & in spuma flui-
 tante, perinde, ac in fumo vermiculus, voluitur.
 Quam ob rem in loca cõplura genus id aquæ ad-
 fertur ex alto, & copiosẽ quoq; generatur, & ca-
 pitur anno quieto, & humido. Reliqua apuæ fo-
 tura pisciũ est. Quæ enim gobionaria dicitur, go-
 biones paruos ignobiles, qui terrã subeunt, creat.
 Quam verò phalericam vocant, membradas gignit:
 ex quibus sardina, ex sardinis sarda oriuntur.
 Genus apuæ, quod in portu Atheniensium nasci-
 tur, & encraulos dictos progenerat. Quinetiã ge-
 nus aliud apuæ est, quod alecum, & mugilũ sit fo-
 tura. Spuma autem altera illa sterilis humida est,
 breuiq; (vt dictũ est) tempus edurat: mox capitis
 & oculi reitant. Sed iam piscatores quemadmo-
 dum deportare possent, inueniunt. Salce enim
 aspersa, plus temporis asseruari potest.

De procreatione anguillarum.

Cap. xvi.

Anguilla nec per coitũ procreatur,
 nec pariunt ova: nec verò capta vnquã
 aliqua est, quæ aut semẽ genitale, aut
 ova haberet. Mearus quoq; vel semi-
 ni, vel vuluæ accommodatos, nulla rescissa osten-
 dit. Sed hoc vnũ inter sanguinea genus totũ sine
 coitu, sine ovo procreatur. Quod ita esse argumẽ-
 to constat, quod in nonnullis feculentis stagnis
 aqua omni exhausta, & limo detractõ, anguilla
 denuõ generatur, vbi aqua accesserit pluitia: nam
 sicis teporibus gigni nequeunt, etiã in lacu per-
 ennit: quippe quæ imbre & viuunt, & alantur. Sed
 hoc genus non coitũ, nõ ovo creati, apertũ est. Vi-
 dentur tamen nonnulla habere facultatẽ gignẽdi,
 quod in aliquibus lumbriculi fiant: his enim ge-
 nerari anguillas creditur, quod error est. Sed cer-
 te ex his prodeunt, quæ terra intestina vocantur,
 quæ spõte in luto, humescetq; humo proueniunt.
 Iam aliq; ob solui ex his visũ sunt, aliq; scalptis, dis-
 cerptisq; intus apparerunt. Oriuntur hæc intesti-
 na dicta, tum in mari, tum etiã in fluuiis, stagnisq;
 putredinis maximẽ ratione: sed in mari, quæ aligæ
 sunt in stagnis autem, & fluuiis iuxta ripas. Calor
 enim ampliũ eas lubiens partes, facit vt pu-
 creant. Talis generatio anguillarum est.

*De vtero, & tempore partus aquatiliũ,
 quomodoque alterum ab altero in
 fetibus emittendis differat.*

Cap. xvii.

Artus autem piscium neq; eodẽ tem-
 pore, nec simili modo omnium sunt: nec
 pari temporis spatium geritur vterus.
 Greges ante coitũ marium, & femi-
 narum cõsistunt: sed sub coitu, & partu cõiugia
 aguntur. Verum verò alijs diebus ampliũ trice-
 nis ferunt, alijs minũs. Omnes tamen spatium nume-
 ris distinguendum septenariis fortiuntur. Plu-
 rimum temporis datur iis, quos nonnulli appel-
 lant marinos. Sargus coit mense Decembri, fert
 vterum dies triginta. Quinetiã in mugilũ genere,
 qui labeo à nonnullis vocatur, & mico, eodẽ, quo
 sargus, tempore cocunt, & tantũdem temporis fe-
 runt. Laborant omnes per id tẽpus, quo gerunt vte-
 rum: vnde fit, vt tunc potissimũ ruant in terram,
 atque

arque excidat. Feruntur porrò graui stimulo agi-
 tati in terram, atque omnino id temporis motu
 perpetuo incitantur, donec pariant. Sed omnium
 maxime mugilẽ ita sollicitari certum est. Reque-
 scunt à partu continuo. Exitus parientiũ piscium
 compluribus est, vbi vermiculi nati in vete fuc-
 tura. Innaſcuntur enim minuta quedam anima-
 lia vermiculi specie, quæ partum expellunt. Parit
 solitariorum genus in vere. Plurimum deniq; parit
 circa æquinoctium vernũ agitur. Ceteris non
 eadem anni tempestas accommodata est: sed aliis
 æstas, aliis autumnale æquinoctium attribuitur.
 Parit prima hoc in genere artherina, quæ arillam
 appello, & iuxta terram. Capito autem vltimus
 est. Constat id, cum fetus arilla primũ, capito-
 nis nouissimẽ apparet. Mugilis etiam inter pri-
 mos partum accelerat, & salpa æstatis initio locis
 plurimis, nonnusquã enim autumnõ. Quæ etiam
 læcer æstate parit, mox aurata, lupus, mormur,
 molaris: denique omnes, qui curſiones vocantur.
 Vltimi gregaliũ, nullus, & graculus pariunt au-
 tumno. Nullus sua ova limo committit, vnde fit
 vt serò pariat: diutius enim frigus continetur in
 limo. Graculus post nullũ fertur inter algas,
 vt pote qui locis saxosis degat. Fert vterum longo
 temporis spatio. Alcees bruma pariunt: ceteri,
 qui pelagici sunt, æstate magna ex parte. Cuius rei
 argumentum est, quod minime per id tempus ca-
 piantur. Fecundissima omnium pisciũ alce esse
 videtur. Raia inter cartilaginea fertur: cuius
 colius. Verũ quod de facili pereunt, hinc effici-
 tur vt appareant pauca. Edit hæc ova t̄ diuersa, &
 iuxta terram. Omnino genus cartilagineum mi-
 nus fertur, quia animal gignit: seruari tamen
 sua potissimũ magnitudine potest. Acus etiam
 appellata, serò fertur. Complurẽq; eius gene-
 ris disupto, ac dehiscente vtero pariunt, non tam
 multitudine ouorum, quàm magnitudine. Et mo-
 do phalangiorum, proles parentẽ offula circun-
 dat: quippe quam discedere statim proles amor
 non sinat: & si tetigeris, fugiunt. Arilla atterens
 alium arenã, parit. Thunni etiam præ nimia pin-
 guedine debilesunt, nec plus, quã biennio, possunt
 viuere. Cuius rei argumentũ piscatores inde de-
 ducunt, quod cum aliquando limariæ anno supe-
 riore defecissent, thunni sequenti anno defecerint.
 Limariis enim thunni procretores ætate anno
 esse paratur vno. Cocunt thunni & scombrĩ men-
 se Februario post Idus: pariunt Iunio ante Nonas:
 edunt sua ova condita quasi vtriculo: inermẽtum
 autẽ partus præcipua sumit celeritate. Cum enim
 thunni in Ponto pepererint, prodeunt ex ovo,
 quas alijs scordulas vocant, Byzantij auxumas no-
 miant, quia diebus paucis adolescunt: quæ exest
 Ponto autumnõ festas comitantes, eodẽm autem
 redeunt verno tempore, iam ad præeam magni-
 tudinem, qua limariæ nomen accipiunt. Profectõ
 omne piscium genus celeriter adolescit, & præci-
 pue in Ponto: quippe cum ibi incrementum sin-
 galis diebus planẽ intelligatur: sed amia longẽ
 cõspicet. Omnino ita existimandũ, vt eisdem
 piscibus, non eisdẽ locis degentibus, nec cocundi,
 ferendive tempus esse idem, nec fertificandi, aut
 proficiendi: nam & qui graculi appellantur, non-

nusquam messe critici pariunt. Verũ ita hæc nos
 exponimus, vt magna ex parte res euenit. Congri
 etiam feruntur intra se continent: sed non omni-
 bus locis æquẽ id constat. Nec ipsa fertura satis
 patet in vtero pingui obeso: inest tamẽ serie qua-
 dam proluxifcula, vt in serpentibus: quod certẽ
 ignis periculo innotescit. Pingue enim absumi-
 tur, atque enaporatur: ova autem crepant, & ex-
 trusa dissiliunt. Adhæc si palpites, & atteras digi-
 tis pingue, læue vtrique senseris, ouum autem du-
 riuſculum. Congri itaq; alij pingue habet, ouum
 nullum: alij contrã, pingue nullum, ouum autem
 quale modò exposui possident. Sed de coitu, vte-
 ro, & eiusmodi reliquis ceterorum animantium
 omnium, tum aquatiliũ, tum volucrum, atque
 etiam terrestrium, quæ ova pariunt, dictũ iam est.

*De coitu, eiusque tempore, & libidine qua-
 drupedum, quæ animal parant.*

Cap. xviii.

Equitur vt pari modo de iis, quæ in
 terrestriũ genere animal pariunt, atq;
 etiam de homine differamus. Coitum
 & priuatim, & publicẽ omnium dixi-
 mus. Commune autem omnium animalium est,
 vt cupidine, voluptatẽque rei Venereæ maximẽ
 gestiant, atq; incitentur. Ferocitẽ femina à pa-
 ru, mares tempore coitus. Iam equi equos mor-
 dent, sternunt equitem, atque insequuntur. Sues
 quoque feri acerrimẽ feriunt, quanquã per id
 tempus imbecilles ex coitu reddantur. Dimicant
 inter se mirum in modum armates sese, & cutem
 quàm crassissimã præparantes, indurantẽq; at-
 tritu arborum. Sæpe etiam luto obducto, ac resic-
 cato, tergis inuidiam contra ictus efficiunt. Pu-
 gnant adeo acri certamine, grege relicto, vt sæpe-
 numero mortẽ vterque aduersarius obeat. Simili
 modo & tauri effertur, & arietes, & hirci. Qui
 enim superiore tempore socij iugi concordia pa-
 scerentur, coitus tempore dissident, & alter alte-
 rum libidinis rabie inuadit. Camelus etiam mas
 scuit tempore coitus, siue homo, siue camelus ac-
 cedat: nam equis quidem odio naturali aduersan-
 tur. Idem feris quoq; euenire apertum est. Nam
 vrsi, lupi, leones, acrius per id tempus in eos, qui
 accesserint, feruntur: inter se tamen minũs hæc di-
 micant, videlicet ob eam rem, quia nullum ex iis
 gregale est. Quinetiam vrsæ à suis carulis vhe-
 menter ferocunt, vt canes à catellis. Et elephantĩ
 quoque ad coitum effertur solent; quam ob rem
 apud Indos iis haudquaquam permitti initum
 aiunt. Libidinis enim rabie agitati, casus proster-
 nunt malẽ conditas, plurãq; alia incommoda fa-
 ciunt. Mitigari pabuli copia narrantur. Plagis
 etiam tepent, adductis alijs, quibus ferire præ-
 cipiant. Quæ autem non vno tempore, sed sæpius
 anno cocunt, vt ea, quæ cum homine degunt, verbi
 gratia, canes, sues, vt minũs effertur, facit coitus
 copia. Incenduntur libidine ex feminis equæ po-
 tissimũ, mox vacca. Equæ itaque equi: vnde
 vocabulum id ab hoc vno animali trahitur, ma-
 ledictõ in mulieres libidinosas. Nec non euentari
 per id tempus equæ dicitur: quapropter in Cre-
 ta insula equos admittarios minime à feminis
 semouedos censent. Cum verò ita affecta fuerint,
 ce 3 currunt

Quotem-
 pore animates
 maximẽ fe-
 rociunt.

Thunni
 procreatores
 ætate anno
 esse paratur
 vno.

Quod p-
 cipue plus
 incitantur
 etiam sunt
 atque

currunt reliqua societate. Simile hoc vitium est, ut quod subare in suis dicitur. Currit non Orientem, aut Occidentem versus, sed ex aucto Aquilonis, aut Austris: nec appropinquare quinquam patiuntur, donec vel detragata deistant, vel ad marem deveniant. Tum aliquid emittunt, quod hippomanes appellatur, eodem, quo illud, quod nascitur, nomine. Tale hoc sane est, quale suis illud, quod apriti vocantur, sed hoc præcipue ad amoris venetia pertinet. E. juxta tempore coitus colligitur fese, & societate magis, quam antea, gaudent. Istant caudam crebrius, vocem immutant, humorem emittunt suis genitalibus similem genitura, sed multo tenuiore, quam mares, quem hippomanes nonnulli appellant, non quod pullis nascentibus adheret. Accipi cum humore difficile esse aiunt, quod paulatim admodum labitur. Mingunt etiam plures, atque inter se ludunt, cum equant, hæc de equis. Vacca, asina, & libidine aded incenduntur, ut bubulci eas tenere, aut capere nequeant. Indicium cum equæ, tum vacæ suæ libidinis præstat, genitalis specie prominente. Vacca etiam mingunt crebrius more equarum. Ad hæc, vacca riuos superueniunt, & sequuntur ludulæ, & asistunt. Turgēt ad coitum prius minores natæ, quam maiores, tum in equorū genere, tum in bouum. Temporis etiam beneficio, & corporis valitudine propèdora reddantur ad Venere animi. Equarū libido extinguitur magis iuba tōsa, & frons tristior redditur. Mares in hoc genere feminas sibi societate coniunctas dignoscunt olfactu, etiam paucis ante diebus vna fuerint. Quod si femina diuersa permiscetur, mares alienas mordēdo expellant, suasque singuli seorsum habentes pascuntur. Tricenæ, aut paulo plures singulis dantur. Quoties mas accesserit aliquis contestim in eum maritus conuertitur, & currens gyro aggreditur pugna: & feminā, si quæ se mouerit, morsu reuocat. Taurus tempore coitus tantum cum feminis pascitur, ceterosque oppugnat mares. Temporibus ceteris mares inter se conuertuntur: quod coarctati dicitur. In Epira proniciæ tauri sapius trimestri tēporis spatio non apparēt. Omnino fera omnia, aut certe plurima, non ante cum feminis ad eōmone pascunt veniunt, quam tēpus sit coeundi. Sed cum iam per atatem licuerit, segregantur mares à feminis, seorsumque pascuntur. Sues feminæ, eum libidine exarantur, quod subare dicitur, vel homines aggrediuntur. Canes eodē modo affecta, canire dicuntur. Prominet genitale in feminis, cum ad coitum stimulantur, & locus humescit. Equabus humoris aliquid ibi desinit per id tēpus. Purgatio menstruorū fit quiddē & ceteris, sed nulli æquē ac mulieri. Ovi, & capræ tēpore coeundi indicatur, quod idē post coitum etiam fit ad tēpus, mox desinit, donec parturiant: tum denuo indicatur: quare pastores proximum esse partum intelligunt. A partu autē purgatio sequitur abundē: primū leuiter cruent, postmodum valde. Vacca, asina, equæ, modo quidem ampliore, quam supra dictis, emittitur, utpote magnitudine excedentibus, sed multo exproporione minus. Bos itaque femina, cum coitum affectat, leuiter purgatur, quantum hemina dimidium, aut paulo plus. Tempus autē coeundi tunc

Quot equabus vnus admiscetur masculus

Menstruorū purgatio quibus fit.

potissimum est, cum purgatur. Equa facillimè omnium quadrupedum parit. Vacat admodum purgamentis, minimūque emittit profluuiū sanguinis, videlicet pro corporis magnitudine. Conceptus indicium maxime in vaccis, equabusque, cum menses cessarunt, spatio tēporis bimestri, trimestri, quadrimestri, semestri. Sed id percipere difficile est, nisi quis iam dudum secutus, assuetusque admodum sit. Quam obrere non desunt, qui menses in his animalibus negent. Mulabus menses nulli mouentur, sed carum vrina crassior, quam mariū est. Omnino excrementum vesicæ quadrupedi crassius, quam hominum est. Inter eas tamē quadrupedes, oues feminæ, & capræ, crassiorē reddunt vrinā, quam mares. Asina contrā, tenuiorem, quam mares, & vacca acriorem. A partu vrina quadrupedi omnium crassior redditur, & magis eorum quam minis purgatur. Lac fieri incipit ad speciem puris initio coitus, sed vtile postea est, cum perierint. Pinguescunt tam oues, quæ capræ, cum gerunt partum, eduntque amplius. Quod idē de bubus etiam, ac ceteris quadrupedibus affirmandum. Sunt porro animalia propèdora ad coitum, propè dixerint, omnia, verno tēpore. Sed sunt tamē quæ non eo tēpore coeunt, verū prout quæque alere suos fetus comodiū possunt, ita tēpus sibi cōueniens habeant. Sues cicures vterū ferunt menses quatuor. Numerus partus plurimū ad vicenos. Si tamen multos pepererint, educare omnes non queunt. Senescentes etiam pariunt quiddē simili modo, sed tardius coeunt. Implentur vno coitu: sapius tamē superuentum pariunt, et de causa, quod post coitum, humorem, quem apriam nonnulli appellat, emittunt, quod quiddē commune omnibus incidit: sed aliique vna cum hoc, semen etiam admittunt ciccit. Fœtus, qui in vtero læsus, minorūque fuerit, metaehærum dicitur, quasi posthumū voces, quod in parte qualibet vultu accidere potest. Cum scrofa peperit, primā mamma porco, qui primus in lucem prodit, præbet. Cauendū ne prima subatione ante aures flaccidas coitus fiat, frustra etenim fuerit. At si pleni iam auditate, ac desiderio libidinis turgido admiscuta fiat, vnus (ut modò dixi) inritus satis sit. Prodest apro coeundi hordeū aponere pabulo: quod idē & scrofae facta cōmodum est, sed elixū. Sunt è scrofa aliæ statim prolis fœcundæ laudabiles, aliæ increscentes melius generant. Suem altero oculo amisso breui extingui magna ex parte nonnulli existimant. Plurimis vita ad annos x v. aliquibus etiam propè ad vicenos.

De coitu, fetuque omnium, & caprarum.

Cap. xix.

Ves & capræ ter no, aut quater no coitu implentur: & si à coitu imber accesserit, abortum infert. Pariunt maxima ex parte singulos, sed aliquando & binos, & ternos & quaternos. Ferunt quinque mensibus, tum oues tum capræ. Vnde fit ut locis nonnullis, quibus est elementia, & pabuli copia est, bus pariat. Vita canis ad octonos complurimum annos, ouibus ad denos: sed magna ex parte ad puociores. Duces pecoris tamē vel ad quindenos protrahunt vitam. Singulis ouilibus singuli duces constituuntur, qui quoties suo nomine à pastore

vocantur,

vocantur, antecedunt: quod ab ineunte ætate facere assuescunt. Oues Aethiopicæ vel ad duodecim, & tridecim annos vitam agunt: capræ etiam ad decem, & vndecim. Coeunt tam oues, quam capræ, quaudiu viuunt. Pariunt geminos, tum pabuli beneficium, tum si pater, aut mater, vim eam geminandi per naturam obtineat. Mares autem, aut feminæ generantur vi cum aquarum, tum admiscatione. Nam & aquæ faciunt, ut feminæ, marisve concipiuntur. Ad hæc, Aquilonis flatu mares potius concipiuntur, Austris feminæ. Vis tanta est Aquilonis, ut vel ea, quæ non nisi feminas pariant, immutet ad proles mascula procreationem. Spectare ad Aquilonem oportet cum coeunt feminæ. Quæ manē iniri solent, marem, si sero diei admiseris, non patiuntur. Candidi nigriue efficiuntur fœtus, si sub lingua arietis venæ nigra, aut candidæ habentur. Cuius enim coloris sunt venæ, eiusdem & vellus est. Varium etiam, si plures venarum colores sunt. Quæ aquam salinisculam bibunt, maturius coeunt: nec solum ante coitum, sed etiam à coitu salendum est: atque etiam verno tempore. Capris nullum duces pastores constituant, quia earum natura non stabilis, sed lubrica, atque mobilis est. In grege ouium, si maiores natu tempelluē libidine incitantur, annum esse felicem gregi pastores confirmant: sed si minores, infelicem.

De coitu, & fetura canum, corrimque vitæ longitudine.

Cap. xx.

Anum genera plura sunt. Coit Laconicū mense suæ ætatis octauo. Et eius iam circa id tempus atrollentes nonnulli vrinam reddunt. Implentur canis vno initu, quod in furtiuis maxime constat inuitibus implent enim qui semel inierint. Gerunt Laconicæ vterum parte sexta anni, hoc est, sexagesimo diebus, aut vno, vel altero plus, minūve. Catelli cæci gignuntur, nec ante duodecimū diem vitam accipiunt. Coeunt canes postea, quam pepererunt, sexto mense, nec citius. Sunt quæ parte quinta anni vterum ferant, hoc est, duobus & sexaginta diebus: quarum catelli duodecim diebus luce carent. Nonnullæ quarta parte anni, hoc est, tribus mensibus ferunt: quarum catelli diebus decem & septem luce carent. Tandem temporis canire etiam feminæ putantur. Menstrua huius animalis diebus septem mouentur: simulque euenit, ut genitale promineat. Verum nondū per id temporis coitum patiuntur, sed sequentibus septem diebus. Tempus enim, quo toto canis libidine tenetur, diebus quatuordecim magna ex parte describitur. Verum nonnullæ etiam ad sextumdecimum parturiant. Purgatio autem, quæ coniuncta partui est, vna cum catellis nasciturus prouenit, crasso pituitosūque humore. Reddunt etiam renouiores à partu: & lac ante diebus quinque, quam pariant, habent magna ex parte. Verum nonnullis etiam septem, aut quatuor diebus anticipat. Vitile statim, ut pepererint, est. Genus Laconicum, post coitum diebus triginta, habere lac incipit. Crassum inter initia omnium est: deinde processu temporis tenuius redditur. Crassius canum, quam ca-

terorum animalium, lac est, excepto scrofa, ac leporis. Indicium in mammis etiam apparet, cum ætatem coeundi iam habent. Fit enim perinde, ac in hominibus, tumor in papillis mammarū, & cartilago quadā consistit. Sed difficile id perciperis, nisi habeas vsum reicarent enim hæc indicia magnitudine. Hoc igitur feminæ euenire certū est: mari nihil eiusmodi accidit. Crus mares tollentes mingunt, magna ex parte quiddē sexto mense atque, sed nonnulli vel serius, octauo scilicet mense id faciunt: atque etiam maturius, quam sexto. Quod autem simpliciter dixerim, cum coire incipiunt, tollunt. Feminæ omnes confidentes mingunt. Verum in hoc etiam sexu nonnullæ erure elato minxerūt. Parit canis duodecim complurimum, sed magna ex parte quinque aut sex. Vnum etiam aliquam peperisse certum est. Laconica magna ex parte octo pariunt. Coeunt quaudiu viuunt, & mares, & feminæ. Peculiare generis Laconici est, ut cum laborarint, coire melius, quam per orium, possint. Viuit in hoc eodem genere mas ad annos decem, femina ad duodecim. Ceteri canes maxima quidem ex parte ad annos quatuordecim, sed nonnulli vel ad viginti protrahūt vitam. Quam ob rem rectè apud Homerum, canem Vlyssis vicesimo anno mori aliqui iudicant. Laconici sanè generis feminæ, quæ minus laborant, quam mares, viuaciores matibus sunt. At verò in ceteris, etiam non latè admodum constat, tamen mares viuaciores sunt. Dentes canes non mutant, præter-

Quot dentes canes mutant, præterquam eos, quos vocant caninos, eosque quarto ætatis mense tam feminæ, quam mares. Vnde fit, ut diuersa sit authorum sententia. Alij enim quod duos tantummodo mutant, negant omnino illos mutari, cum eos paucos reperire difficile sit: alij cum hos viderint, ceteros quoque pari ratione mutari existimant. Aeratis iudicium ex dentibus sumi, acutos: seniores, nigros, & hebetes.

De coitu, & partu bouum, & equarum.

Cap. xxi.

Os vno initu implet, agitque vehementer, ita, ut femina vix toleras succumbat. Si fortè conceptio pererrauerit, vicesimo post die marem femina recipit. Seniores tauri nec sapius quiddē feminam eandem, eodem superueniunt die, nisi ex intervallo. At iuniores & eandem sapius cogunt, & pluries perunt, ac superueniunt vigore suæ ætatis. Sallax minimè inter mares bos est. Coit qui vicecit. Cūque is Venere iam debilitatus languerit, aggreditur victus ille languentem, & plerumque superat. Coire tum mares tum femine anno ætatis primo peracto incipiunt, quoad facultas sit procreandi: verum, quod magna ex parte fit, vel annuli, vel nacti octauum mensem Venere adeūt. Sedenim quod maxime contestum habemus, bimato generant. Ferunt vterum menses nonem, decimo pariunt. Sunt qui decem totos menses, exceptis paucis diebus affirmant. Quod autem in lucem prætulerit hæc tempora, id abortiuum est, vitaleque minimè, etiam si paulo maturauerit partum: partum molli nanque, imperfectaque vngula prodit. Pariunt

Quot dentes canes mutant, præterquam eos, quos vocant caninos, eosque quarto ætatis mense tam feminæ, quam mares. Vnde fit, ut diuersa sit authorum sententia. Alij enim quod duos tantummodo mutant, negant omnino illos mutari, cum eos paucos reperire difficile sit: alij cum hos viderint, ceteros quoque pari ratione mutari existimant. Aeratis iudicium ex dentibus sumi, acutos: seniores, nigros, & hebetes.

Vacca bimato generant.

riunt singulos, geminos raro. Quamdiu viuunt, & coire solent, & parere. Viuunt magna ex parte sex mense annos quindécim, atque etiam mares exciui. Nonnullis ætas vel ad viginti annos, atque etiam plures, si corpore bene habito sint. Nam exciui affluetiam, & duces constituunt boum, vt onium, qui plus temporis, quam ceteri, viuunt vsu exercitij, & copia pabuli. Vigent quinquennes maximè. Quocirca Homerum quidam rectè dixisse aiunt, Quinquennem taurum, & bouis lustro florentis. Idem nanque significari arbitrantur. Denes bimus emittit bos, nec vniuersos, vt equus. Vngulas, cum dolore articulorum laborat, non amittit: sed pedes tantummodo intumescunt vehementer. Lac à partu vile est. Antè, quam peperit, caret lacte. Quantum lactis prouenerit primum, concretescens perinde vt lapis durefcit. Quod ita accidit, nisi aqua admisceatur. Iuuenta recentior, quam annicula, non patitur Venere, nisi ostentio. Iam enim vel quarto ætatis mensè coisse perspectum est: Initium coitus plurimis quidem mensè Aprilij, & Maij: sed nonnullæ etiam ad autumnum vsque tempus coeundi deducunt. Cum plures grauidæ sunt, & facilè in partum patiuntur, nimirum pro signo hyemis, & imbrium id accipitur. Menses & vaccis fiunt, vt equabus, sed minus.

De coitu, & partu equorum. de amissione dentium, deque maris, & feminae ætate.
Cap. xxii.

Marus coire incipit bimus, tamen mas, quam femina: sed hoc in paucis sit, pullij eorum plerumque minores, imbecillioresque sunt. Quod autem plurimum, trimatum tamen mares quam feminae incipiunt, & proficiunt subinde ad proles præstantiam, in vicésimum vsque annum. Fore vteramque menses vndécim parit duodécimo mensè. Equus non certo dierum numero implet, sed aliquando vno, aut duobus, tribusve, aliquando pluribus. Scrius certe, quam asinus, equam superueniens implet. Coitus non tam laboriosus equis, quam bubus est. Salacissimè omnium, cum feminarum, cum marium, equus est, homine excepto. Iuniorum coitus præter ætatem contingit pabuli bonitate, & copia. Pariunt magna ex parte equi singulos: sed gemellos quoque, aliquando complurimum procreant. Mula etiam gemellos peperit, quæ quidem pro ostentio accipiuntur. Coire itaque incipit equus vel tricésimo mensè, sed quoad dignè procreare possit, tunc tempus est, cum dentibus mittendis cessauit. Verum iam nonnullos etiam cum mutant, implere potuisse aiunt: idque fieri ita confirmant, nisi natura steriles sint. Equo dentes quadráginta numero sunt, quorum primos quatuor, mensè tricésimo mutantur, bini vtriusque, supra dico, & subter: tunc ubi præterea annum compleuerit, quatuor item modo eodè mittuntur, duo superius, totidemque inferius: rursumque anno altero peractò, simili modo quatuor alij mutantur. Quibus iam præteritis annis quatuor, & mensibus sex, nullus præterea mittitur: quanquàm euenisse in aliquo certum est, vt cum primis omnes amitterentur: atque etiam in alio, vt cum vltimis omnes, sed hæc raro. Fit itaque vt equo ferè tempus idoneum maximè sit ad procrean-

Quo ætatis anno equus i soncus ad generandum sit.

dum, cum annum quartum, & sex menses compleuerit. Seniores equi profectò fecundiores sunt, tamen femina, quam mares. Equi vel suas matres, & filias superueniunt, atque tunc perfectum esse argumentum videtur, cum parentes suam ineunt prolem. Scythæ equabus grauibas equitant, cum primam se mouerit fetus: & nimirum eas proficere ad partum, facilitatem arbitrantur. Ceteræ quadrupedes iacentes parere solent: quo fit, vt fetus obliqui omnium exeant. At verò equa cum tempus iam edendi appropinquat, erigit se, stansque emittit partum. Vita equorum plurimis ad decimum, octauum, atque etiam vicésimum annum, sed nonnulli etiam quinque & viginti, atque triginta egerunt. Et si cura diligentè adhibeatur, vel ad quinquaginta protrahitur ætas. Longissima tamen vita in pluribus ad tricésimum annum, quod magna ex parte fieri norimus. Femina magna quidem parte quinque & viginti annos vivere potest: sed iam nonnullæ etiam quadráginta vixere. Minus temporis mares viuunt, quam femina, propter coitum: & qui domi aluntur, minus, quam gregarij. Femina quinquennio finem, tum longitudinis, tum etiam procreantur sui corporis recipit: sed mas sexennio: post, annis sequentibus totidè crescit corpulentia, & ad viginti vsque annos pergit proficiens. Verò celerius femina, quam mares, perficiuntur: quanquàm in vtero mares, quam feminas, citius, quemadmodum etiam homines. Quod idem vel in ceteris animalibus, quæ pariunt plura, fieri solet. Lactare mulæ semestri temporis spatium referunt, mox sugi non patiuntur: namque humorè trahit, & cum dolore. Equo autem plus temporis tribuunt. Viget & equus, & mulus à dentium ortu: cumque prodierint omnes, non facile ætatem dignoueris. Quam ob rem dicitur coire sub ortu, incerta ad ortu. Denique, post dentium ortum, eo maxime declinat ætas, quem caninam vocamus: breuior enim hic septennibus est, propter freni acerrimum, quod ad eum incipit: non septennibus maior quidem, sed non vertice extans adactiore. Iunioribus acerrior & procerior est. Mas omnibus temporibus inuit, nec cessat, quamdiu viuunt. Femina etiam, quamdiu viuunt, inuit, nec cessat vsque certum libidinem aufert: sed ingenium hominis arceat, aut vinculo, aut aliquo huiusmodi impedimento: non tamè quous tempore factò inuit, facultas nutriendi quod pepererint, datur. Equi apud Opuntia gregarium fuisse accepimus, qui annos quadráginta natus possit coire: sed adiumentum quoad sui pedes priores atolleretur, desiderabat. Coeundi initium equis in vere. Non statim à partu equa impletur, sed intermisso tempore: & melius quarto, aut quinto anno interpolito procreat. Omnino, si nihil plus datur, vni tamen interponere annum, & quasi nouale facere necesse est. Equa igitur interpolito tempore, vt dictum est, parit: at vna continuè parere potest. Fit etiam in equorum genere, vt alia omnino steriles sint: alia concipiunt quidem, sed edere nequeant. Cuius rei indicium aiunt, quòd fetus citium renes alia quadam specie propemodum renem, ita continet, vt rescissus quatuor renes habere videatur. Cum equa peperit, statim secundas deorat, atque etiam quòd pulli nascètis fronti adheret,

adheret, hippomanes dictum, magnitudine minus carica parua, specie lauisculum, orbiculatum, nigrum: hoc si quis prærupto odore moueat, equa excitatur, furitque agnito eo odore. Quapropter id à veneficis petitur, & percipitur mulierculis. Si cum equa ex equo prægnate coierit asinus, fetus iam conceptus corrumpitur. Equorum duces, vt boum, nullum constitunt: quoniam equorum natura non stabilis, sed mobilis, prociacque est.

De coitu asini, & asinae partu, marisque & feminae ætate.
Cap. xxiii.

Asinus tum mas, tum femina, tricésimo mensè coire incipit, eodèque tempore dentes mittit priores: secundos autè sexto mensè, atque etiam tertios, quartosque eodè. Gnomonas hos quatuor à diuidenda ætate nuncupant. Sed iam vel annicula asina concepta, vt perfici proles, ac adulescere possit. Reuertit semè à coitu nisi interpellentur. Quam ob rem statim post coitum verberant, insectanturque. Parit duodécimo mensè. Singulacim magna ex parte procreat prolem. Ea nanque natura est, vt vnum pariat: sed nonnunquam gemellos etiam edit. Asinus quidem equi genituram corrumpit, vt dictum est: sed equus asini minimè, cum equa iam asini inu coeperit. Lac grauida habet mensè decimo. A partu die septimo mari iungitur, eoque die iuncta maximè recipit inuitum, sed postmodum etiam prurit. Solum hæc, nisi prius, quam gnomonem amittat, peperit, nunquam postea inuitum recipere. Patere vel in conspectu hominis, vel in luce nolit, sed in tenebras docetur cum parit. Si prius, quam gnomonem dimississet, pepererit, parere tota sua ætate potest. Vita asini amplius annis triginta, & femina viuacior mare est. Cùm vel equus cum asina, vel asinus cum equa inierit, multò magis abortus consequitur, quam cum vixente inter se inunguntur: verbi gratia, equa cum equo, aut asina cum asino. Inerit etiam tempus gerendi vteri, cum equus cum asino coierit, maris non maior est, vt quanto spatium temporis mas perficitur suo in genere, tanto etiam fetus, quem ipse procreat, absolutatur. At magnitudine corporis, specie, & viribus, magis femina, quam masculus enadit quod nascitur. Si frequenter coeant, neque vilo interpolito tempore cessent, quæ ita inunguntur, breui femina sterilefcit. Qua de causa non frequenter ita coniungunt, qui curam huic adhibent rei, sed tempus aliquod interponunt. Non asinum equa, vt asina equum, recipit, nisi asinus sit, qui equam luxerit. Admittunt de industria quos hippochelas vocant, ac si equimulgos cognominis, qui in pascuis modo equorum viribus bonis superantes coeant.

De mulo, & eius coitu, & ætate.
Cap. xxiiii.

Mulus superuenire, coireque incipit mensibus dentibus primis: sed septenis implet potest, etiam cum equa coniunctus ginnu procreauit: post deinde superuenire non solet. Mula quoque iam facta grauida est, sed non quoad perficeret, atque ederet prolem. In

terra Syria super Phœnicem mula & coeunt, & pariunt omnes: sed id genus diuersum est, quam simile. Prodeunt, quos ginnos vocant, ex equa, cum in gerendo vterò ægrotauit, more pumilionum in ordine hominum, aut porcorum deprauatorum in genere suum, quos posthumos nuncupant, & quidè vt pumilio, sic ginnus modum suum generali excedit. Vita mulis ad annos multos: iam quidam vel octogésimum annum potuit agere, vt Arthenis cum templum edificaretur, qui quatuor dimissis iam munere per senectam, commens tamen ac obiens iumenta exhortabatur ad opus, quam ob rem decreto à nemine cum arceri à frumento aceruis sancitum est. Serius femina senescit, quam mas. Nonnulli feminam profluuium vrinae purgari aiunt: marem olfactu vrinae prius senescere. ortus eorum animalium talis est.

Quam longam vitam muli. In. sic: Conueniens. e. mutandò que accedebat in mēta ad opus

Indicium ætatis quadrupedum.

Cap. xxv.

Aetatem dignosci quadrupedum confirmant, qui in earum cura sunt constituti, si curis præterea maxillis, detracta, mox relaxata, illico in suum redeat locum. Hoc enim indicium recentioris quadrupedis est: veteris contra, si diutius rugata maneat cutis.

De vtero, & ætate Cameli.

Cap. xxvi.

Amelus fert vterum menses decem: parit semper vnum tantummodo: vni paræ nanque est. Separant prolem à patente anniculam. Viuit diu: plus enim, quam quinquaginta annos. Parit in vere, & lac suum vsque eo secuat, quò iam conceperit. Tum lac, tum caro cameli suauissima omnium est. Bibitur eius lac ad vnam mensuram, duabus, aut tribus aquæ admixtus.

De elephantorum coitu, deque tempore, quo vterus fitur, & eorum pullis.

Cap. xxvii.

Ephantus tam mas, quam femina incipit coire anno ætatis vigenimo. Ferendi vteri tempus alij annum & sex menses, alij triennium statunt. Causa quam ob rem incertum hoc sit, quòd non pareat coitus. Parit enitè posterioribus cruribus, & subsidens cum dolore. Pullus editus ore sugit, non promulscide: & statim, cum natus est, cernit, & ambulat.

De coitu suum, & eius tempore.

Cap. xxviii.

Ves fere principio hyemis coeunt, vere pariunt, peretes maximè inuita, prærupta, angusta, & opaca. Mas cum feminis conuersari dies triginta magna ex parte solet. Numerus partus, & tempus ferendi idem, atque in vrbibus suis est. Vox etiam similis: sed femina vocalior est, mas raro vocem emittit. Mares castrati maiores, ferociorèscque euadunt, vt scit Iomerus fingit, cum dicat:

Nutrit exæctum syluis horrentibus aprum. Instar non bruti sed dorsu montis opaci. Castrantur, quòd recentibus adhuc morbus pruriens incumbit in vestes, quo atterentes eam partem ad arbores, testes extinguunt.

De cernorum coitu, partu, & natura.

Cap. xxxix.

Erva plurimum subidens coit, vt dictum iam est: mare enim sustinere non potest, ob eius contentissimum impetum. Veruntamen aliquando etiam sustinent modo ouiam, & locias declinant, cum turgeat iam Venere coitum appetunt. Mas non in eadem immoratur, sed mutat: breuique interposito tempore, aliam atque aliam supergreditur. Coitus ab æsturo mense Augusto, & Septembri. Impletur paucis diebus, & ab eodẽ multat. Vterum ferunt octo menses. Pariunt magna ex parte vnum, sed nonnullas etiã geminos peperisse perspectum est. Partu iuxta vias maximẽ solet, metu belluarum. Incrementum hiernali celere. Purgatio cæteris tẽporibus nulla euenit ceruæ: cum autem parit, pituitoso quodã humore purgatur. Ducere suum hinculum ad stabula consuevit. Quem locum sibi habet refugium, petra disrupta est vno aditu, vno defendere se, repugnareq; solet iis qui inuadunt. Vita esse perquam longa hoc animal fertur, sed nihil certi ex iis, quæ narrantur, videmus: nec gestatio, aut incrementum hinculi ita euenit, quasi vita esset prælonga. Monte

Plinius lib. 12. bet Elætiæ.

Alciades nomine apud Arginussam, quo loco sunt, qua nota vel alibi, si loca mutarint, dignoscitur. Er quidẽ factus iam inde à primo ortu in vtero idem contrahit signũ. Quare vbera feminis, vt vaccis. Cum mares impleuerint feminas, separantur per se ipsi, & propter libidinis graueolentiam quisque solitarius scrobes fodit. Fætant vt hircorum. Degunt ita quousq; imber accedat, tum pascua reperiunt. Hæc ideo ceruo accidunt, quia salax animal suapte natura est, atq; etiã quia pingui abundat. Pinguescunt enim ætate supra modum, quam ob rem nec currere quidem possunt: sed secundo, aut tertio cursu capiuntur ab iis, qui pedibus insectantur. Fugiunt etiam in aquas propter æstum, atque anhelitum. Caro eorũ libidinis tempore vitatur, & fæter pẽtinde, quasi hircorũ. Hyeme itaq; extenuantur, debilitanturque: vere autem vigent maximẽ ad cursum. Cum fugiunt, requiem intercurrendum aliquam faciunt consistentesq; manent, dum qui insequitur, appropinquet, tum fugam item arripunt. Quod ideo facere videtur, quia interiora laborant, Intestinum enim tam tenuis, imbecillẽq; habent, vt etiam si leuiter percussis, possit rumpi, cute adhuc integra.

Quo tempore cernorum caro fæteat.

Intestinum cernis imbecille.

De vrsi coitu, partu, & pullis, deque hystricis natura.

Cap. xxx.

Ursi cocunt, vt dictum est, non superuenientes, sed humi strati. Fert vterum vna dies triginta. Parit tum vnum, tum etiam duos: sed complurimum quinque. Fœtum minimum pro sui corporis magnitudine edit: quippe quẽ minorem cæto, maiorem mure parere solet. Nudum item, & cæcum, & cruribus propemodum, membrisque aliis plurimis indifferetum & rudem. Coit mense Fe-

bruario: parit eo tempore, quo latet. Pinguescit per id tempus tam mas, quam femina vehementer. Cum prolem enurrierit, exit à mense iam vris tertio. Hystrix etiam latet, totidẽmque diebus fert vterum, & reliqua facit pẽrinde vt vrsa. Grauidam capi vrsam difficile est.

De partu leonum, & pullorum numero, deque dentium mutatione.

Cap. xxxi.

Leonem auerum coire, vrinãq; retro reddere dictum iam est. Coit, & parit, non omni tempore: singulis iam annis, vere parit, & magna ex parte geminos, sed cũ plurimos, sex catulos: nonnunquam etiam vnum. Quod de leona fertur, vuluam cum partu emittere, delira fabula est, facta ex ea causa, quod rarum genus hoc animalis est: nec rationem cur ita esset, comperire author ille fabulæ poterat. Rarum hoc enim est, nec multis nascitur locis: sed Europæ totius, ea parte solam, quæ inter Acheloum amnem, & Nestum est. Parit leona quoque adeo paruos, vt vix post secundum mensem incipiant ingredi. Leonis terra Syria quinquies vita pariunt: primum quinq; post vno subinde pauciores, deinde steriles degunt. Caret leona iuba: maris hæc propria est. Dentis eos tantummodo mutat leo, qui canini vocantur quatuor, duos superius, totidẽmque inferius, idq; sexto mense atatis fit.

De hyenæ natura, meatibusque genitalibus maris, & feminæ.

Cap. xxxii.

Yena colore lupi propẽ est, sed hirsutior, & iuba per totum dorsum præditata est. Quod autem de ea fertur, genitale simul & maris, & feminæ eandem habere, commentitiũ est: sed virile similiter atque in lupis, & canibus habetur. Quod verò femineum esse viderur, sub cauda positum est, figurasimile genitali feminæ, sed sine vllõ meatu. Sub hoc meatus excrementorum est. Quinetiam femina hyæna, præter suum illud, etiam simile vmas habet sub cauda sine vllõ meatu: quo excrementorum meatus est, atque sub eo genitale verum continetur. Vuluam etiam hyæna femina, vt cætera huiuscemodi feminæ animantes, habet. Sed rarò hyæna fœmura capitur. Iam inter vndecim numero, vnam tantum cepisse venator tulit quidam.

De coitu, & fœtura leporum.

Cap. xxxiii.

Eporos auerũ cocunt, vt expositum est. retro enim vrinã reddunt. Cocunt, & pariunt quoquo tempore, dumque vtero ferunt superfoetant, & singulis mensibus generant: sed fœtus edunt non vniuersos. Interpositis enim diebus quot res tulerit, peragunt partionem. Habet femina lac primum pariat, & à partu continuò repetit coitum, & lactans adhuc concipit fœtum. Lac suillo simile sua crassitudine est. Partum non, vt maior sidipedum pars, cæcum edit.

De coitu.

De coitu, & partu vulpis.

Cap. xxxiiii.

Vulpes superueniens coit. Parit cæcos, vt vrsa, atque etiam infirmiores. Parturiens ita seccidit, vt rarò grauida capiatur. Cum partum ediderit, lingua lambendo refouet, & concoquit. Parit, cum plurimos, quatuor.

De partu luporum, felis, ichneumonis, lupi canarij, & lupi ceruarij.

Cap. xxxv.

Vpus fert & parit vt canis, tum tempore, tum etiam fœtus numero. Cæcos etiam generat canis modo. Coit vno tempore tantum: parit ineunte ætate. Fertur de eius partu ad fabulam proximẽ, lupos omnes intra duodecim dies parere. Cuius rei causam proferunt fabulosẽ, quod Latonam oberrantem totidem diebus ex Hyperboreis Delum deduxerint sub specie lupæ, propter metum lunonis. Sed an tempus hoc pariendi sit, nondum exploratum habemus. Fertur quidẽ sic vulgò, sed verum minimẽ esse videtur, quale vel illud ferunt, lupos semel in vita parere. Felis, & ichneumonẽ tot numero pariunt, quot canes, vescunturque eisdem. Viuuat circiter annos sex. Lupus item canarius cæcos parit luposũ ritu, numero complurimum quatuor. Quinetiam lupo ceruarius coitu vt canes impletur, & cæcos generat, numero duos, aut tres, aut quatuor. Corpore longior, & caudã porrectior est, sed proceritate breuior. Celeritate æquẽ præstat, quanuis crura habeat breuiora: molis enim & agilis est, proslirẽque longius ob eam rem potest.

De mulis quos terra Syria fert.

Cap. xxxvi.

Vnt in Syria, quos mulos appellant, genus diuersum ab eo, quod coitu equæ, & asini procreatur, sed simile facie, quomodo asini syluestres, similitudine quadam nomen vrbanozum accipere.

Et quidem vt asini illi feri, sic muli præstant celeritate. Procreant eiusmodi mulã suo in genere. Cuius rei argumento illa sunt, quæ tempore Pharnacæ patris Pharnabazi in terram Phrygiam venerunt, quæ adhuc extant. Tres tamen ex nouem, quor numero olim fuisse aiunt, seruantur hoc tempore.

De natura & variis generibus murium, deque pullorum numero, & ætate.

Cap. xxxvii.

Murium generatio mirabilis præter cætera animalia maiorem in modum est, tum numero, tum celeritate. Iam enim femina prægnante in vase miliario aliquando occupata, paulò post referato vase, multisculi numero viginti & centum reperiuntur. Mirum etiam percipimus ortum redundantis aggressis murium generis. Locis enim compluribus agris, tam inaudito modo oriri solent, vt parum ex vniuerso frumento relinquatur. Tam citò absumitur, vt nonnulli mediocres agricolæ, cum pridie merendum statuerint, postmodum cum messoribus accedentes ad segetem, absumptam inueniant totam. Interitus autem minimẽ euenit ratione. Paucis enim diebus omnino abolentur, quanquam superiore tempore homines viuere vel sufficere, vel fues, vt latibula effoderent, admitendo, non possent. Quinetiam vulpes eos venantur, & catti syluestres in primis: sed tamen superare copiam, & celeritatem prouentus nequeunt: nec aliud quicquam omnium vincit, nisi imbres: iis enim quam primum intereunt. Terra Persicã parte quadam mure fœmina rescilla, fœtus fœminini prægnantes comparantur. Sunt qui vehementer conserment, mures, si falem lambant, impleti sine coitu. Aegyptiis muribus prædurus, ferẽ vi heriuaccis, pilus est. Sunt etiam alij qui erecti bipedes ambulant: habent enim crura posteriora longa, priora breuia. Ortus eorum quoque numerosus est. Sunt vel alia genera murium plura. Sed de iis hæcenus.

Mirabilis murium fœtus, cunditas.

Repentini murium interitus causa.

ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE HISTO-

RIA ANIMALIVM, LIBER SEPTIMVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De signis, quae puerorū feminis emissionem, puellarumque utriusque praevenerunt.

Cap. I.

DE hominis generatione, tum prima in utero, tum posteriore in luce, & vsq; in senectute, quemadmodum se habent, quae suae naturae ratione eueniant, loco hoc dicimus. Quae inter matrem & feminam differētia sit, & quibusnam partibus consistat, antea expoſitū est. Mas autē primū semen genitale magna ex parte incipit ferre anno peracto bis septimo: simul etiā pubescere incipit eo tēpore, ut stripes seminis laturas primū florere Alcmeon Crotoniata ait. Vox itē per id tēpus mutari in sonū asperiorē, inaequaliorēq; incipit, quanquā nondū graue. Neq; enim acuta praeterea est, neq; tota aequabilis: sed similis fidibus in cōtrentis & asperis, quod caprite denominat. Idq; potissimū incidit iis, qui rē Venereā incipiūt agere. Iis enim vox trāsit in sonū virilem. Abstinētib; verō eōtrario sit: & si curā adhibeāt (quod aliqui faciūt ex iis, qui choreis indulgent) vel longo seruari tēpore sine magna mutatione potest. Mamma etiā extuberant: & genitale nō solū magnitudine, sed etiā specie proficit. Euenit porō id temporis, qui iā fricari cōtrectariq; per libidinē cōperint, ut cum semē emittūt, nō modō voluptate, verūm dolore quoq; afficiūt. Feminis etiā per id tēpus exurgūt vbera, quod frattare dicitur: & quae menstrua vocātur, erūpūt: quod sanguis quasi recēs occisi animalis est. Quae autē alba dicitur, admodum etiā puellis eueniūt, & magis si cibo vtuntur humidiori. Haec incrementū impediūt corporis, & puellā extenuāt. Sed mēses tunc plurimis fiūt, cum iam vbera ad duos digitos prominēt: & vox eodē tēpore puellā mutatur in grauiorē. Denique cū mulier vocis acutioris, quā vir, sit, tū natiuiores acutiūs, quā maiores sonant: ut & pueri, quā viri, acutiūs. Sed vox feminae acutior est, quā maris, & fistula puellarū acutior, quā puerorum est. Fit etiā, ut per id tēpus custodiri praecipuē debeant: maximē enim ad vsum rei Venereae incitātur, cū haec incipiūt. Quod si iā inde nihil plus cōmouere tēperant, quā corpora ipsa nullo adhuc vſu Venereo, sed sponte mutētur, sequi, seruariq; temperantia solet per aetates superiores. Nam & quae admodum puellae concūbunt, libidinosiores euadunt: & mares siue altera parte, siue vtraq; minūs cauerint, propēssiores eodē efficiūtur. Meatus enim laxantur, reddūtq; eo corpus lubricum, & simul voluptatis, qua olim gessissent, memores,

Quibus aetatis annis vox homini mutatur.

Quando primū puellis menses apparent.

desiderio mouentur praeterea cōtrectationis. Prodeunt nonnulli iam inde à primo ortu Naturae impubes, infecundique, propterea quod parte sui genitales fuerint deprauati. Mulieres etiā si. multi modo impubes à natiuitate possunt creati. Habitus quoque tum marium, tum feminarum mutantur, ut sint vel sanitati, vel morbo habitiores: & vel graciles, vel pleni, benēq; vegeti. Nam à pube ex macilentis crassescūt, euaduntq; saniores: alij contra, quod pari modo puellis etiā euenit. Qui enim pueri, aut quae puellae excrementis antea corporis redundabant, cum ea ipsa excrementa vnā cum semine, & mensibus fecernātur, saniores ob eam rem corpore efficiūtur, atque vegetiores. Lam enim ea, quae sanitati, alimentisq; obstant, exeunt. At verō quibus cōtra antecesserit, iis corpora graciliora, & morbis opportuniōra redduntur. Excernitur enim de ipsa natura & bene habitis, cum aut semen, aut mēses prodeunt. In puellis item diuersitas verberum est: aliis enim admodum magna, aliis exigua sunt. Euenit sanē, ut corpora immodicē creſcāt, cū puellae excrementis redundant. Futuris enim adhuc & nondū profuentibus mensibus, quod plus continetur humoris, eō magis effertur, sursumq; impelli necesse est, donec infra erumpat. Itaque quod iterum incrementum mammae acceperint, seruant postea. Maribus etiā mammae conspectiores, & feminatiores, tum iunioribus, tum senioribus efficiuntur, qui humidiores, lauiōres, nec venulenti sunt: eorumque ipsorū iis magis, qui fusci, quam qui candidi sunt. Semen profectō infecundum vsque ad ter septimum annum est, mox prolificum quidem est, sed exigua, imperfectaq; generant iuniores, & mares, & feminae, ut in ceterorum quoque animalium genere plurimis euenit. Concipiunt quidem facilius natu minores, sed laborant in puerperio vehementiūs. Corpore etiā minūs magna ex parte perficiuntur: & senescunt celerius mares salaces, & mulieres, quae frequentius pariant: nam ne incrementum quidē post tertium partū effici posse videtur. Sedantur autem, temperanturq; meliūs, quae in rei Venereae vsum luxuriant, cum partum multoties exercuerint. Sed post annum ter septimum mulieribus quidē opportūnē iam procreatio est. Sed viris item accedere aliquid potest ad prolem perfectiorē. Semina infecunda sunt, quae tenuia: fecunda, quae grandinis speciem referunt: leues eademque potius marem fecundant: cōtra tenuia, & nec globulenta, feminam gignunt. Mentum etiā maris ea aetate pilis integitur.

De men-

De mensuris mulieris.

Cap. II.

Rostrium autem mēsum decreſcente Luna cōtingit: quam ob rem nonnulli cauillo sexum foemineum Lunae tribuūt, quoniam simul ut illa decreſcat, & mulier purgetur, moxque replentur ambra, eueniat. Paucis menstrua singulis mēſibus mouentur: sed vno intermissio plurimis. Facilius agitur cum iis, quibus breui tempore, hoc est, bi-duo, aut triduo profluūt, sed quibus longum protrahitur, difficilius: laborant enim id temporis. Aliis namq; vniuersim haec purgatio sit, aliis paulatim. Attamen omnibus corpus grauat, quantū effluat humor. Multis etiā cum mēstrua citantur, & eruptioni propinqua sunt, stragulationes vuluarum sequuntur, & crepitus, donec erumpant. Conceptus mulieribus à profluuiis mēstruorum sua natura existunt. Verū fieri potest, ut aliqua etiā siue eorum profluuiū concipiant, videlicet quibus tantum humoris colligitur, quantum iis, quae purgantur, & restare solet: quantū à non tanta copia, ut & foras possint profluere. Nonnullae etiā dum profluunt menses, concipiunt, postea concipere nequeunt: quibus vulua statim à purgatione cōprimuntur. Sunt quibus praegnantibus etiā mēstrua vsq; in postremum gerendi tempus eueniant: quibus accidit, ut parua pariant, & proles aut minūs vitalis, aut infirma procreetur. Multis etiā desiderio coitus (quo vel iuuenilis aetatis ratione, vel quia longo tempore abstinerint, tenentur) descēdunt vteri: & menstrua saepe ter in mēse citantur, donec concipiant: quo facto ascēdunt, & suo situ cōstituantur. Nonnunquam etiā cetera bene se habet vterus, humidus tamen est. Respicit semen genitale, si humidus sit. Omnium autem animalium (ut antea dixi) mulieribus inter feminas plurima haec purgatio euenit. Nam iis, quae non pariant animal, nihil tale mouetur, propterea quod hoc materiae superuacuae, vertitur in corporis alimentū. Sunt enim nonnulla maribus suis maiora: atque etiā alii in corticem, alii in squamā, aliis in frequentiam pennarum absumuntur. Terrestribus quoque animal patientibus, in pilos, & corpulentia tranſit: homo enim lenior ceteris est: atque etiā in vrinam dimittitur. plurima enim ex ceteris lacrigiūs mingunt, & crassius. At mulieribus vice eorum, quae dixi, omnium, quantum superuacuum sit, in purgationem mensium vertitur. Quod in matibus quoq; simili fieri modo percipimus, feminis genitales ratione. Plurimū enim omnium animalium emittit, comparatione dico magnitudinis suae: & verō inter ipsos mares, qui humidiores natura sunt, nec valde carnosī, plus reddunt: atque etiā plus candidiores, quam fusci. Nec secus in mulieribus sit: corpulentis enim multum menstrui excrementi in corporis alimentum tranſit. Et in vſu quoque rei venereae candidiores sua natura, plus, quam fuscae, enaporant. Praeparatur hoc amplius vſu ciborum humidorum & acrim.

De indicibus conceptionis, & quot dierum spatium quoque item femina in utero moueatur: deque abortionibus.

Cap. III.

Indicium mulierē iam cōcepisse, cum statim à coitu locus siccescit. Fit certē, ut si oris, quo cōcipitur, labra sunt laeua, inepta sunt ad cōceptum: labitur enim, & effluit semen. Nec verō si crassa sunt, cōmode vſum praestant. Sed si ad digitū tactū asperiuscula, & hārētia sint, atq; etiā si tenuiora, ita cōmode ad conceptionem habent. Talis igitur praeparandus est vterus, qui concipiat. Quod si facere ne concipiat, placet, contra agendū est: nam si labra sint laeuiora, cōcipere nequeat. Quam ob rem nonnullae ut semen incidat, ante vuluam ex oleo iuniperino, aut ex ceruſa, thurēve, excipiūt: oleo illinant. Sed si in septimum diem intus permaſerit, conceptū iam esse certū est: nam quae effluxiones vocantur, intra tot numero dies fieri solent. Purgationes autē accedunt plurimis, cum conceperint, ad tēpus quoddam, scilicet triginta dierum, maximē si concepta femina est: quadraginta, si mas. A partu etiā purgationes eodem dierum numero consequi volunt, quantū non aequē ita diligēter eueniant. At verō post conceptum, & dies, quos modō dixi, non itē secundum naturam inferiūs agitur, sed in vbera tranſit, & lac efficitur. Cuius nota inter initia exigua quodā araneae propemodū specie apparet in mammis. Cū iam conceperint, sentiunt praecipuē suis ilibus: haec enim nonnullis statim pleniora efficiuntur, quod iis, quae graciliores sunt, euidentius accidit. Inguina etiā sentiunt, & cōceptui argumentum esse possunt. Mares foetus magna ex parte circa quadragēsimū diem, dextro potius latere mouentur, femina sinistra, circiter nonagēsimū. Nihil tamen certi in his affirmari licet: multis enim sentibus feminā, motus agitur in dextro, & contra in sinistro, gerētibus marem. Sed enim haec & reliqua huiusmodi, ut differunt, eo quo magna ex parte, & magis minūſve accidit, sic accepimus. Finditur etiā foetus hoc eodē tēpore, cum autē earuncula informis cōstaret. Effluxiones vocantur, quae intra septimū diem corruptiones incidunt. Abortiones autē, quae intra quadragēsimū. Et quidem plurimi foetus intra tot numero dies deprauantur. Mas, qui quadragēsimū die exierit, si in quoduis aliud mittatur, diffunditur atque aboletur: sed si in aquā frigidā, cogitur, cōstititq; veluti in mēbranula, qua rupta, foetus ipse apparet magnitudine formicae maiuscula, & mēbra iam inde discreta, tum cetera omnia, tum genitalia cōstant: & oculi, quemadmodum in ceteris animalibus, praegredes. Sed femina, quae intra tertium mensem erupit, indistincta est: quae autē quartum adeptā est mensem, finditur, & reliquam distinctionis effigiem breui tempore accipit. Cū itaq; foetus in utero formatur, femina tardius, quam mas, perfectionem quarumq; partium recipit, & saepius in decimū mensem, quam mas, protrahitur. Sed cum in lucem prodierit, femina ocyus, quam mas, & accrescit, & aetate florēt, & senectute maceratur, & magis quae pluries pariant, ut dictum iam est, de iis.

De iis, que à conceptione ad partum usque mulieribus eueniunt, quove tempore pariant, quòque uno parere possint.

Cap. IIII.

Ubi semen cõceperit uterus, statim se contrahit, donec ad septimũ mensẽ ventũ sit. Octauo iam adaperitur, atq; dehiscit. Et partus, si viuuit, descendit mense eodem. Sed si mortuus est, neq; ipse descendit, nec uterus per id tẽpus dehiscit: idq; indicium facit fœtũ haudquaquã esse vitalem. Euenit profecto ut mulieres à conceptu corpus totũ grauentur, & oculorum caligines, & dolores capitis moueantur. Quæ aliis maturius, & ferè die decimo accidunt, aliis ferius, prout magis, minũsve ex materia superuacua tentantur. Nausea item, & vomitus plurimas capiunt, & præcipuè quibus purgationes constitierint, necdum ad ybera transeant. Aliquæ igitur principio magis laborant, aliq; post, cum iam fœtus pleniũ creuerit. Sape etiam mulieris destillatio yringæ ad postremũ intestat: sed magna ex parte, quæ marem ferunt, faciliũ exigunt, minũsq; pallent, contra, quæ fœminam: sunt enim pallidiores, & grauiũ degunt. Multis etiam tumores, exuberationesq; carnis in cruribus incidunt: sed tamen contra etiã nonnullis contingit. Soler appetitus varij grauidis euenire, citòq; commutari, quod picare quidã à pica aue denominat: & nimirum, cum fœtũ sexus fœminoj ferunt, auidius appetit, minũsq; re frui iam presente, quam cupierint, possunt: fastidiunt enim statim, quod modò vehementer appetierant. Paucis contigit ut melius habeant, cum uterum gerunt, sed præcipuè tunc fastiunt, tardiòq; fuit scunt, cum fœtũ capillus oriri incipit. Pili cõgenti grauidis desunt, paucioresq; redduntur. Contra, qua parte pilos minime habere solebant, ea magis accipiunt. Plus etiam motus magna ex parte mas in utero infert, quàm fœmina, & celerius prodit. fœminæ enim partus tardior est. Dolor etiam ex fœmina continuus, sed obtusior: ex mare acer, & longè molestior. Quæ paulò antè partũ concumbunt, faciliũ pariunt. Parturire interdũ mulieres videtur, cum tamẽ tempus non sit: sed quoniam fœtus inuertit suum caput, ideo initium hoc esse parturiendi videtur. Sed cum cætera animalia omnia singulari, ac simplici modo partum suum perficiant (vnum enim pariendi tempus statutum omnibus est) homini vni multiplex datum est: nã & septimo mense, & octauo, & nono parere potest, & quod plurimum decimo, nonnullæ etiam vndecimum tangunt. Fœtus, qui maturius, quàm septimo mense prodeat, nullo pacto vitalis est. Qui septimo, vitalis quidem hic primus exit, sed magna ex parte infirmior: quã ob rem cunabulis ex lana cum obuoluunt, & fasciis alligant. Meatus etiã nonnulli insili, ut aurium, aut narium, sæpenumero generantur: sed accrescẽti articulantur infanti, & demũ suam formam recipiunt: & pleriq; de his quoque septimo natis viuere atque adulescere possunt. Qui autem mense octauo nascuntur, viuere, ac adulescere in terra Aegypto possunt, & quibusdam

Quæ mulieribus à conceptu accidit

Soli mulieris tempus parit, si incertum,

De lactis bonitate, & malignitate, deque menstruum mulierum sine.

Cap. V.

Ac, quod ante septimum mensẽ contractum est, inutile est: sed simul infans natalis est, & lac esse vitale incipit: præius autem utrum ferunt plurimæ infestantur: dissoluntur enim, si hiberint, atque debilitantur. Principium, & finis mulieribus proli recipienda, matibus præbẽdæ, feminis, & menstruum emissio est. Sed neque cum incipiunt statim prolifica sunt, neque cum desinunt, & iam pauciora sunt, & infirmiora. Quamã etate incipiant menstrua, & semen, dictum iam est. Sed desinunt plurimis menstrua circa quadragesimum annum: quod tempus quæ excesserint, iis ad quadragesimum seruantur. Etiam nonnulla eo tempore pepererunt: sed ultra hoc tempus nulla potest protrahere.

Utrumque maribus sit generandi facultas, & de prolis similitudine cum patribus, vel cum aliis.

Cap. VI.

Mares plurimi ad sexagesimum generantur: quem si excesserint, ad septagesimum vsque procedunt. Et iam quidam annos septuaginta nati genuerunt. Euenit sane multis & mulieribus, & viris, ut qui coniuncti inter se nequeant procreare, vbi dissociati se iunxerunt cum aliis, queant. Quod idem in maribus quoque, aut fœminæ procreatione nimirum euenire certum est. Plerumque enim tum mulieres, tum viri, quando cum eisdem iunguntur, feminam tantum, maremve procreant, seu iuncti autem contra. Aetatis etiam ratione immutatur, ut iuvenes inter se fœminas generent, seniores facti viros, aut contra. Ratio quoque generandi omnino discrimen hoc idem recipit, ut iuuenes nihil procreent, seniores, iam incipiant generare. Aut contra, ut qui antè possent, post nihil possint fecundare. Sunt etiam aliquæ mulieres, quæ vix concipiunt: sed si cõceperint, perficiant, atq; edant. Aliæ contra, facili quidem concipiunt, sed seruate non possunt. Sunt & viri, qui nõ nisi fœminam procreent, & mulieres, quæ non nisi marem: & contra: ut de Hercule fabulantur, qui inter duos & septuaginta liberos, fœminam vnã tantummodo genuit. Quæ concipere nequeant, si vel cura adhibita, aut aliquo casu conceperint, fœminam magna ex parte pariunt potius, quàm marem. Multis etiam viris euenit, ut cum antea possent generare, post nequeant, deinde rursum facultatem recipiant generandi. Gignuntur lacti quoque ex lactis, verbi causa, claudi ex claudis, & ceci ex ceci. Deniq; similes sæpenumero in re, quæ præter naturam comitetur, & signa habentes sibi cognata hereditaria, ut verrucas, ut nauos, aut cicatrices, aut quid aliud generis eiusdem. Iam tale quid vel tertia prole post regeneratũ est, ut cum quidam suo in brachio puncti noram haberet, filius non id retulit, sed nepos ea corporis parte

nigritiem quandam habens confusam, prodiit. Sed raro hæc eueniunt. Integri autem ex mancis ne gignantur, nulla res obstat, & sæpissimè ita agitur. Similes etiam aliqui parentibus, aut auis, suisque maioribus generantur: aliqui similitudinis nihil referunt. Redditur etiam vel post plures eiusdem profapia: ut in Sicilia, eius, quæ ad alterum cum Aethiopo commiserat, filia non colorem patris æthiops retulit, sed qui natus ex hac est, is auum Aethiopem regenerauit. Fœminæ magna ex parte matri, mares patri proueniunt similes: sed sit etiam de diuerso, ut fœminæ patri, mares matri similes procreentur. Particularim etiam similes sunt, ut alia corporis parte similes sint patri, alia matri. Gemini vel dissimiles inter se nati iam sunt, sed plurimi magna ex parte similes prodeunt. Nam & quadam cum septimo die à partu concubisset, concepissetque, peperit similem superiori quasi geminum. Natura etiam ratione aliæ sibi, alia suo marito similes generant, ut equa Pharsalia cognomine iusta.

Quomodo semen generale infirmetur.

Cap. VII.

Ubi semen genitale exit, spiritus antecedit, & quidem ipso exitu constat agi cõ spiritum: nihil enim procul sine violentia spiritali proici potest. Tum infinuatum in utero, diuque contentum, membrana obducitur: quippe quod antè, quàm discernatur, exeat velat ouum in sua membranula cõtectum, detracto putamine: membrana autem ipsa venis referta est. Omnia verò natatilia, tum pedestria, tum etiam volatilia, siue animalis, siue oui forma proueniunt, simili modo gignuntur, nisi quòd alia vmbilicum habeant vuluæ adhaerentem, videlicet quæ animalis forma enascuntur, alia ouo, alia vtroque modo, ut in quodam piscium genere: & alia quasi membranis continentur, alia secundis. Primum intra vlcimum inuoluerum animal gignitur, mox altera membrana obuolat, plurima quidem sui parte vuluæ adhaerens, sed parte etiam seiuncta, & aquam continens. Humor autem inter has cruentus, aquosusque est, quem mulieres proliferum vocant.

De alimento animalis in utero existentis, deque hominis statum in eodem.

Cap. VIII.

Ugentur animalia omnia, quibus est vmbilicus, per ipsum vmbilicum. Hic acetabulis vuluæ adhaeret, si sunt: sed si hæus sit vulua, ipsi vuluæ adhaeret vena subiecta. Situs in utero quadrupedũ omnium extensus est: expedit autè obliquus: ut piscium: bipedum verò inflexus contractusq; ut auium. Homo etiã in semet conglobatus sic gestatur, ut narium inter genua, oculos super genua, aures extra genua habeat. Omnibus aequè animalibus caput primum superius est: sed cum creuerint, & iam exitum appetant, deorsum deducitur. Ita sit, ut omnibus partus secundũ Naturã in caput, cõtra Naturã in pedes aut inflexo, circumactòq; corpore aga

Situs animalium in utero.

noctua habo est, sed magnitudine non minor, quam aquila. Item aluco, vlula, alio. Aluco maior gallinaceo est, vlula compar. Picas vtriq; venatur. Alio minor, quam noctua est. Hæc tria simili specie constant, & carne viuunt. Sunt etiam in genere non aduoco, quæ carne vescantur: vt hirundo. Aliqua vermiculos petunt, vt fringilla, passer, rubetra, luteola, parus, cuius genera tria sunt: fringilla, quæ maior est, quippe quæ fringillam æquet. Alter monticola cognomine est, quoniam in montibus degit, cui cauda longior. Tertius magnitudine sui exigui corporis discretior, quamquam cetera similis est. Item ficedula, atricapilla, rubicilla, rubecula, silua, curuca, alio, tyranus, cui corpus non multo amplius, quam locustas, cuius cauda ex pluma elatiuscula, & cetera elegans, canitque turuis hæc auicula est. Ad hæc stercus, cui magnitudo quanta fringilla: & montifringilla, quæ fringilla similis, & magnitudine proxima est, sed collo caruleo, & in montibus degit, vnde nomen accepit: tum etiam regulus, & frugilega. Hæc, & reliqua id genus, vermiculis partim ex toto, partim magna ex parte aluntur. Spinam appetunt illa, spiritus, siue ligurinus, carduelus, item quæ aurivittis appellatur: hæc enim omnia victitant in spinis. Vermem autem, & quoduis aliud animal aspernantur. Dormiunt hæc, & pascuntur eodem in loco. Alia culicibus gaudent, nec alio magis, quam venatu culicum viuunt, vt pipra, tum maior, tum minor. Vtrinq; picum martium vocant. Similes inter se sunt, vobemque similem emittunt: sed maiorem, qui maior est. Pascuntur ad maceciam aduolantes. Item galgulus, cui magnitudo quanta turturi ferè est, color luteus. Lignipera hic admodum est, magna que ex parte macecie pascitur, vocem emittit magnam. Incola maximè Peloponnesi auis hæc est. Tum verò enumerandus inter hæc est culicilega dictus, magnitudine parua quanta spinus, colore cinereus, distinctus maculis, voce parua, qui & ipse lignipera est. Alia frugibus viuunt, vt palumbus, columbus, vinago, ruetra. Visuntur semper columbi, atque palumbes, sed turtur ætate tandem hysceme se condit: latitat enim suo tempore. Vinago autumnno potissimum & conspicitur, & capitur, cui magnitudo maior columbo, minor, quam palumbi, est. Modus maximè capiendi eam, dum se in aquam bibendo propendit. Veniunt ad nostra loca, cum iam fecerint prolem. Cetera verò omnia, quæ ætate accedunt, nidulantur apud nos, & carne magna ex parte suos enutriunt: pullos, excepto columbaceo genere. Omnium ferè auium alia victum à terra petunt, alia à fluuio, alia à lacu, alia à mari: sed palmipedes in ipsa aqua partem maximam temporis versantur, & aliæ quæ ingurgitantes se, querunt quod comedant. Fidipedes circa aquamnearum que nonnulla terra contentis alitibus vescuntur, quæ scilicet carnem non tanguat. Perit læns, & fluuio ardeola, & albardeola, quæ magnitudine minor est, rostro lato, porrecto que. Item cicogna, & gavia, cui color cinereus. Ad hæc, iunco, ciuchlus, albicula, tringa, quæ inter minora hæc manifesta est: turtur enim æquiparatur. Omnibus his cauda moti-

Pari tres species.

Melaryzoides, id est, atricapilla, quæ quædam est ficedula.

rat: quinetiam calidris, cui cinereus color distinctus variè. Præterea genus alcedonum aquas adamat, quod duplex est: alterum vocale, arundinibus indidens: alterum mutum, quod ampliore corpore est: vtriq; dorsum caruleum. Trochilus etiã hoc loco ponendus est. Sed apud mare alcedo quoque versatur, & carulus: necnon cornices litota petunt, & quæ vnda eiecerit animalia, tangunt: nam & his natura omnino est. Tum etiam gavia alba, & fulica, mergus, & rupex, victitant apud mare. Palmipedum grauires circa lacus, & amnes versantur: vt anas, olor, phalaris, vrinatrix. Ad hæc bosca similis anat, sed minor: & qui coruus appellatur est, cui magnitudo, quanta ciconie, sed crura breuiora: palmipes, natansq; est, colore niger: inidet arboribus, & nidulatur in iis, hic vnus ex hoc genere. Item anser maior, anser minor, qui gregatilis est, vulpanser, capella, penelops aquila dicta marina, & mare adit, & lacum. Multa etiam herbis vescuntur. Alites vnca tum cetera, quæ saperare possunt, animalia, tum aues aggradiuntur, sed non sui generis: carniuora sunt, modo piscium, qui plerumq; sibi cognatos rapiunt. Genus auium cum omne potu exiguo contentum sit, tum aduocis nullus omnino vsus bibendi est, præterquam paucissimis quibusdam, quæ & ipsæ raro vtuntur: qualis potissimum triunculus est. Miluus etiam visus est bibere, quamquam raro.

De vitu serpentum, ceterorumque animalium coruice interformum. Cap. IIII.

BEnus animalium coruice intercedum, vt lacerti, & reliquæ huiusmodi quadrupes, atq; etiam serpentes, omnium est: nam & carnes edunt, & herbam. Serpentes omnium maximè animalium vel capedia dediti sunt: sed desiderium iis quoq; bibendi exiguum, & reliquis, quibus pulmo fungosus est, qualem omnia habent, quæ oua parunt, & quibus partim sanguinis est. Serpentes vini incontinentes etiam sunt: proinde viperas aliqui vino cum sicilibus ad sepes disposito venantur: rebibent enim capiuntur. Sed cum serpentes carniuora sint, quicquid ceperint, succo exucto, reliquum totum per meatum sui secellus emittunt. Quod idem omnia ferè id genus animalia faciunt: vt araneæ, sed his fortis sugendo euaporare mos est, serpentibus intus in ventre. Accipit serpens vnde liber quod datur, siue auis, siue bellua est. Oua etiã deuorat, sed cum accepit, redocit, & vsq; eò terra stat, quoad partem nactus postremam è directo constituat, tum colligit se, in breuèq; contrahit, vt quod inditum supra tenetur, in vnum extento corpore deducatur. Quod propterea ita facit, quia gulam tenuem habet, & longam. Dio & serpentes, & phalangia viuere possunt sine cibo: quod ex iis, quæ pharmacopoliæ id est, pigmentarij alunt, perpendi potest.

De vitu lupi, vrsi, leonis, eorumque quadrupedum, quæ ex laedibus, fluuioq; vitium petunt. Cap. V.

Vadrupedum, quæ animal generant, syluestres, eadè que serratae dentibus, carne omnes vescuntur: nisi quod lupos aiunt terram quandam, cum esuriunt,

esuriunt, edere. Hoc igitur peculiare luporum sit. Herbas autem non alio tempore tangunt, nisi cum morbo laborant: quomodo & canes herba ingesta, euomunt, atq; ita purgantur. Lupi hominem illi potius petunt, qui inertes, & vnipetæ quidem sunt, quam qui venatores. Quam autem alij glanum, alij hyænam appellant, corpore non minore, quam lupus, est: iuba qua equus, sed sera duriore, longiorque, & per totum dorsum porrecta. Molitur hæc insidias homini. Canes etiã (vomitorem hominis imitando) caput, & sepulchra effodit, humana auida carnis, ac eruit. Vrsus animal omnium est, quippe qui & fructus arborum, quas conscendit corpore lubrico, edat, & le gumina, & apes, perfringens alucos, & caneros, & formicas. Carne etiã vescitur vitibus enim suis confidens, inuadit non solum ceruos, sed etiam sues feros, si clam, repenteque potuerit agere. Taurum aperto Marte aggreditur, conferta iam pugna sternit se resupinum, dumque taurus ferire conatur, ipse suis brachijs amplectitur cornua, ore morsum armis desigit, prosternitque aduersarium. Ingredi vel duobus iniiciens pedibus erectus aliquandiu potest. Carnes omnes præmarceratas, & propemodum putres, comedit. Leo vescitur quidem carne, riu ceterorum syluestrium ferratorum, sed cibo incontinenter admodum vitatur, multaque deuorat solida, sine vilo distictu. Mox nihil triduo, aut certe biduo edat: ferre enim inedia potest, vt qui iam ad multam satietatem repletus est. Parum bibit, excrementum raro emittit, tertio die, vel vtrunque accidit egerit, idque durum, aridum, & simile vt canis. Flatum etiam alui aceritimum emittit, & vrinam graui ter olentem, vnde fit, vt canes arbores odoriferi. Mingit enim crure elato, vt canes, ad stipites. Fædum quoq; odorem in cibo relinquat ex suo latitu: proforsim nanque leone, interiora graui ter olent. Sunt inter quadrupes, feræque, quæ viduum ex lacu & fluuio perant. Ar vero à mari nullum, præterquam vitulus marinus. Sunt etiam in hoc genere leber, lacherium, satyrium, lueris, laturax, quæ latio latre est, densiq; habet robustos, quippe quæ noctu plerumque egrediens, virgulta proxima suis dentibus, vt ferro, præcidat. Lutræ etiam hominem mordet, nec desistit (vt ferunt) nisi fracti ossis crepitu senserit. Latæci pilus durus, specie inter pilum vituli marini, & cerui.

Que animalia lambendo quæ sorbendo quæ mordendo bibant: quibusque rebus carniuora omnia pascantur, necnon de vitu suis. Cap. VI.

Bibunt, quibus dentes serrati, animalia lambendo: atque etiam nonnulla ex non serratis, vt mures. Quibus autem continui, sorbendo: vt equi, & boues: vt sus neque sorbendo, neque lambendo, sed morsu: auium cetera, sorptu. Sed quibus collum est longum, intermittunt, caputque resupinant. Prophyriovus, morsu. Cornigera animalia, tam fera, quam vrbana, & quibus dentes serrati non sunt, omnia fruge, herbaque vescuntur, nisi vehementer esuriant, sicut excepto, qui minimè herba, frugumve appetens est, sed radicem maximè ex

omnibus animalibus, quoniam rictu aptissimo ad id negotij est. Facillimè etiam omnium rictu hoc animal ad quoduis pabulum allucit, & celerrimè quoque in pinguedinem proficit pro sui corporis magnitudine. Sexaginta enim diebus pinguescit. Quantum autem profecerit, cognoscunt, quibus ea res cura est, vbi seium ad saginam constituerint. Pinguescit fame præfatigatus triduo. Et cetera quoque omnia ferè melius præfatigata fame pinguescunt. Saginant à triduo iam qui sues obesant. Thraces per saginam cum primo die potum præbuerint, post interpolito vno die præbent, tum duobus, deinde triduo, atq; ita subinde augendo numerum vsque in septimum, curant. Pinguescit hoc animal hordeo, milio, sicu, glande, pyro, cucumere. Sed maximè tum hoc, tum cetera, quibus venter calidus est, quiete, immotioneq; pinguescunt. Ceterum sues pinguioreres redduntur, etiam cum in luto se volunt. Pascere gregatim pro atate velle videntur. Lupo etiam sus obistere, repugnatque potest. Sexta pars ponderis quantum ponderarit viuis, absumitur occiso, in pilos, sanguinem, & reliqua id genus. Tam sues quam cetera animalia omnia lolescunt, cum lactant, extenuari. Hæc ita se habent.

Quibus rebus pascantur boves, & de eorum incremento. Cap. VII.

Boves & fruge, & herba vescuntur. Pinguescunt iis, quæ statim cient, vt ceruo, & faba frusa, atq; etiam ipsa fabarum herba. Et seniores, si cute incisa spiritum adigas, deinde præbeas pabulum, pingues facies. Ad hæc hordeo vel integro, vel pinlito, & à gluma separato pinguescunt, & dulcibus, vt ficu, & passa: vino etiam, & frondibus vlmis: sed præcipue Sole, & lotionè calida aqua. Cornua iuniorum tepefacta in cera stochantur, ducunturque facile, quod volueris. Nec pedum dolores sentiunt, si eorum cornua illinantur cera, aut oleo, aut picce. Laborant armenta vehementius pruina tollitata, quam iuue. Augentur iuuenæ amplius, cum plus temporis expertes Veneris degit. Quæ ob rem terra spiri incolg, quas pyrrhicas vocat, annis nouem intactas Venerè seruant, vt incrementum ampliter capiant, & seraras nuncupant. Has numero quadringentas esse, & proprias regis accipimus, nec posse viuere locis alijs, quamquam tentatum ab aliquibus est.

De pastu, & potu equi, muli, & asini. Cap. VIII.

Qui, muli, & asini, fruge, herbaq; vescuntur, sed maximè potu pinguescunt. Iumenta enim pro aqua, quam bibant, vsu, suo fruuntur pabulo: & quid minus potum aspernatur, id appetentius pabuli est, & plenius obescat. Farrago pilum expolit, cum frugibus grauida est: sed duris iam horrens aristis inutilis est. Herba medice prima falx vitio datur, & cum ferida aqua rigatur, incommoda est. Boves claram bibere gestiunt. At equi, vt cameli, turbulentam, & crassam suauius bibunt: quippe quæ ne ex slupto quidem prius hauriant, quæ pede inturbent. Possunt vel ad quatuor dies tolerare sine potu, mox bibunt quam multum.

De pastu

De pastu, & porione elephantis, de que arate eiusdem, & cameli. Cap. 1. x.

Elephantus eodem partu modios Macedonicos nouem, quod plurimum edere potest. Sed tantum dare periculosum est. Sex aut septem dedisse modios, in visu frequenter fati est. Sed satum non plus, quam quinque, vini etiam quinque mares, quæ mensura heminas continet sex. Iam quidam amphoras aquæ mensuræ Macedonica quatuordecim eodem hausit potu, & rursus à meridie eiusdem diei octo. Viuit magna pars camelorum annos triginta, sed multo plures nonnullæ: nam vel ad centesimum annum facultatem viuendi protrahunt. Elephantem alij annos ducentos viuere arunt, alij trecentos.

Quibus herbis oues, & capra vescuntur, & de causa impinguationis earundem. Cap. 2.

Ves & capræ herba vescuntur. Pasce-re oues sedula, atque stabiles solent. Capræ loca crebro permittunt, summaque tantum contingunt. Pinguescit potissimum ouis ex potu: quam ob rem istate salem dare die quinto soliti sunt, singulis centenis singulos modios. Sic enim pecus incolumem, atque pinguis redditur. Frequens igitur salis usus est perituræ, quando & paleis copiam salis admittunt, ut sitibundæ plus aquæ hauriant: & autumno cucurbitam sale contactam afferunt, quod lac etiam auget. Et agitata quoque meridie, plus postmeridianis bibunt. Fœtis dilicta vbera pendunt, quibus salis abundat. Opimat pecus olea, oleaster, aphaca, palea, herba, quæ omnia efficaciora sunt ex salugine respecta. Pinguescunt & hæc plenius præstigata inedia triduo. A qua ouibus autumno commodior Aquilonia, quam Austri-næ est: & pasca ad Solis occasum spectantia, profunt. Itinera, & labores extenuant. Iudicant pastores quem validiorem, cum hybernis temporibus pruinam, quam susceperit, seruat. Nam qui bus vitium minus, parum præ sua imbecillitate conitantes, discuntur suo motu quantum susceperint. Caro cuiusque quadrupedis deterior est, cum locis palustribus, quam editioribus, pascit. Sunt porro frigoris patientiores, quibus cauda amplior, quam vestitior. Crispa etiam algoris impatientes sunt. Valent melius oues, quam capræ: sed robustiores capræ quam oues, sunt. Ouis, quas lupus occiderit, pelles, ac vellera, & facta ex his vestis, longè, quam cætera, aptiora sunt ad pediculos procreandos.

De pascione & poru piscium. Cap. 2. 1.

Nlecta animalia, quibus dentes, omnino sunt: quibus autem lingua, tantum humore vndique eliquando sua lingua vescuntur: quorum alia omnino sunt, quibus gustus omnium saporum est, ut muscæ: alia languiora, ut tabani, & asili: alia succis plantarum, & fructuum viuunt. Apis una nullis putidissimæ asidet, nec vitur alio cibo, quam dulci. Aquam etiam libentissimè inde hauriunt, quam syneri, clarissimique fontes scaturiunt. Talis animalium victus est.

Quare peo-ri sit frequer præbéd?

Græci ex em-plar habet: alij ve, id est, capræ.

Ex quibus exugendo.

De actionibus animalium, & rebus, in quibus ea dom versantur. Cap. 2. 1. 1.

Cito autem, & omne eorum negotium in coitu, procreatione, atque victus solertia versatur: necnon ad frigora, ætus, mutationes denique temporum pertinet. Uel enim omnibus sensibus nationis factæ, frigore, aut calore. Itaque ut homines alij domicilia hyeme repetunt, alij qui amplioris provincie principes sunt, sedem pro tempore mutant, ut moram ætate locis frigidis, hyeme repidis trahant: sic bruta, quæ loca possunt permutare, faciunt. Atque alia frigidum in ipsis cœsuertis sibi locis comperunt, alia peregre proficiscuntur. Iam ab animalia equinoctio ex Ponto, locisque frigidis fugiunt hyemem futuram. A vero autem ex tepida regione, ad frigidam sese conferunt, ætus meum futuri: & alia de locis vicinis discedunt, alia de vltimis, propè dixerim, ut græcos faciunt, quæ ex Seythiis campis ad paludes Aegypti superiores, vnde Nilus profluit, veniunt, quo in loco pugnare cum Pygmæis dicuntur. Non enim id fabula est, sed certè, genus tum hominum, tum etiam equorum pusillum (vt dicitur) est, deguntque in cauernis, vnde nomen Troglodytæ à subeundis cauernis accepere. Plateæ etiam migrant, & de Strymone amne ad Istrum aduolant, prolemque ibi faciunt. Abeunt vniuersæ, ac priores expectant posteriores, propterea quod vbi montem superarint, videri priores à posterioribus nequeant. Quinetiam pisces modo eodem, alij ex Ponto, vnde Pontum tranant, alij per hyemem ex alto in litora teporis gratia veniunt. Cœtrâ æstiva ex litore in altum vitantes æstum discedunt. Aues quoque imbecilliores hyberno, & gelido tempore discedunt in campos, ut tepore potiantur: æstiuo autem repetunt montes, ut æstus careant. Semper quæ imbecilliora sunt, prius vitrauis ratione discedunt. Iam scorbri antè, quæ thunnus, coturnices antè, quam græci: altera enim Augusto, altera Septembri mense incipiunt. Sunt profecto omnia pinguiora, quæ de locis discedunt frigidis, quam quæ de calidis: vt coturnices autumno, quam vere sunt pinguiora. Fit enim vt simul de locis frigidis, & tempore calido discedantur. Sunt etiam Veneris appetentiora verno tempore, eamque ex tepido discesserunt. Sed autum, græcos, vt dictum est, ex vltimis in vltima abeunt. Volant statim secundo. Quod de lapide narrant, falsum est. Lapidem enim eas tenere fulcimentum, quem, vbi deciderit, accipi vitilem ad auri probationem aiunt. Palumbes etiam discedunt, & linteæ, nec hybernare apud nos patiuntur: atque etiam turtures, & hirundines: sed columba manent. Coturnices quoque discedunt, nisi pauca locis apertis remanserint: quod & turtures faciunt. Volant gregatim, tum palumbes, tum turtures, cum accedunt, & cum suo tempore abeunt. Coturnices cum ceciderint, si serenum sit, aut Aquilonium tempus, fociantur, & prosperè degunt: sed si Austrium, molestè, propterea quod parum volanti humidus enim, grauisque Austus est. Quam ob rem qui aucupantur, Austum, non Aquilonem obseruant. Omnino agrè propter sui corporis pondus volant.

lant. Sunt enim corpore grandiore, quæ suis penis defæci possint, vociterantisque ob eam rem volant: laborant enim quali oppressè onere. Cum hæc aduent loca, sine ducibus pergunt: at cū hiuc abeunt, ducibus lingulaca, oros, & matrice proficiscuntur, atque etiam cynchramo, à quo etiam reuocantur noctu, cuius vocem cum senserint auocantur, intelligit parari discessum. Matrice forma pèinde, ac aues lacustres est: atque etiam lingulaca, quæ linguam exeret prælongam, vnde ei nomen. Ocus noctuæ similis est, pinnulis circiter aures eminentibus præditus, vnde nomen accepit quasi auricum dicas. Nonnulli vltulam eum appellat, alij alionem. Blatero hic est, & hallucinator, & planipes: saltantes enim imitatur. Capitur in tenetis in altum aucupe, altero circueunte, vt notentis. Omnes denique aues vncæ, breui sunt collo, & lingua lata, aptaque ad imitandum. Nam & Indica auis, cui nomen pūtaca, quæ loqui aiunt, talis est, & loquacior cū dixerit vinū redditur. Gregales ex aibus sunt, grus, olor, platea, anser minor.

De actionibus piscium quorundamque terrestrium, in fugendis aduersis. Cap. 2. 1. 1.

Uscium alij, vt dictum est, discedunt ab alto ad litus, & contra de litore in altum, fugientes exuperantias caloris, & frigoris. Sed præstant pelagicis littorales: quippe qui cibo copiosiore, melioreque potiantur. Quia enim Soli ingruit, plura exeunt, vt sit in hortis: nam & litus niger propius terra oritur, alter similis erraticus est. Tum etiam bene ex calido, frigidis que temperata sunt loca maris terrina. Quo fit, vt & caro eorum piscium magis cõstet, cum pelagiorum humida, mollioraque sit. Littorales sunt dentex, scarabeus, cernua, aurata, mugilis, nullus, turdus, draco, pulcher, gobio, atque omne lux ante genus. Pelagij sunt pastinaca, genis, omne cartilagineum, & congerium albi cartium genus, & hiacula, rubelio, glaucus: pagri autem, scorpiones, congeri nigrales, murgus, cuculi, ambigunt. Sed discrimen hominum, diuersitate etiam locorum, ac temporum exillere potest: vt apud Cretam insulam gobiones, omneque Caxatile genus satis pinguescit. Thunnus etiam post Arcturū melior est: etiam enim eo tempore ab infestantis alij agitatione requiescit, quæ facit, vt sit in ætate deterior. Quinetiam maritimis lacibus genera plura piscium marinarum gigni aptum est, vt salpam, auratam, nullum, alios ferè plurimos. Amias etiam in Alopeconneo reperies: & in Bistonide lacu plurima genera habentur. Monedula magna ex parte non subeunt Pontum, sed in Propontide trahunt ætatem, & pariunt: hyemem in Aegæo. Sed thanni, limaria, amia subest Pontum vere, ætatemque ibi traducunt: & reliqui ferè plurimi fusanei, & gregariis generis eodem transeunt. Est sanè plurima piscium pars gregariis, nec vllus grex caret duce, Patunt autem Pontum pastus gratia, qui vberior, & comodior ibi, propter aquarum dulcium admittionem, suppedatur. Belluæ quoque magna pauciores ibidem sunt: nam excepto delphino, & phocæna, quam trisonem interpretor, nihil in Ponto masculum est. Nec delphinus hic magnus est, quanquam ex-

apud Cretam insulam gobiones, omneque Caxatile genus satis pinguescit.

Quo tempore insularum genera sese abscondant, aut æstus aut hyemis imperu. Cap. 2. 1. 1.

ff 4 Latent

træ vbi aliquantum processeris, magni habeatur. Tunc itaque victus, cum etiam partus gratia Pontum subeunt. Sunt enim ibi loca ad partionem a priora, & humor dulcior, ac potulentior forum melius educat. Sed cum pepererint, & proles iam Plinius sic adoleuerit, exeunt post Vergilias statim: & si sed in Pontu hyems Austriana sit, tardius: si Aquilonia, citius, nulla inerat propter secundi hatus commoditatem prolesque bus malest: adhuc parua apud Byzantium capitur, vtpote cū ea, præter vilongior mora in Ponto non fuerit. Sed de carterulos, & paruos delphinus. autem vna, cum adit, videtur, & capitur: sed exiēs nusquam visa adhuc est. Quod si qua apud Byzantium aliquando capiatur, piscatores sua retia lustrant, propter exitus insolentiam: cuius rei causa est, quod sol ipsè subeunt Istrum amnem, vnde filio flumine per abditum terræ meatum destitit in Adriam sinum. Argumento est, quod ibi cõtrâ euenit, quam in Ponto: exeuntes enim semper capiuntur, subeuntes nunquã. Thunpi dextrorsum terrâ contingentes subeunt, sed remeant contrâ: læuū enim in larus se admovent. Quod propterea facere dicuntur, quia dextro oculo clariùs vident sua natura, læuo hebetiùs. Fusaneis, de quibus loquor, interdum meare, noctu quiescere in more est. Pascuntur etiam nocte, nisi luceat luna. Ita enim faciunt iter, nec volunt quiescere. Quidam vlti periti rei marinae nihil eos moueri, sed quiescere à bruma ad æquinoctium vernum, vbi cunq; id temporis sunt, assueverant. Monedula subeunt Pontum capiuntur, exeuntes autè miodis. Optima in Propontide sunt antè, quam pariant. Ac ceteri fusanei exeuntes potius capiuntur, & optimi per id temporis sunt. Cum verd aduent Pontu, proximè Aegæum pinguisissimi capiuntur. Quod subinde ascenderint magis, eò macilentiore sunt, sepe etiam statim Austriano vt heuentius occurrant: fit, vt cum monedulis & scorbis exeant, ac mari inferiore magis, quam circa Byzantium capiuntur. Discessum, sedisque mutationem hoc modo faciunt. Hic idem affectus ter restribus etiã euenit, cum se abdunt, & latent: hyeme enim lateras subeunt, tempore iam repidiore exeunt. Ratio verd & latendi, & patendi communis animalium ea est, vt sibi contra vtriusque exuperantiam temporis optulerit. Latet aliquorum genus totum, aliquorum partim latet, partim non latet. Testa enim inceda omnia latent, vt in mari purpura, buccinum, omneque id genus. Sed absolutotum latibulum euidentius est: cõducunt enim scellu, vt pectines facere visuntur. Aliqua leniore quodam tegmine superimposito delitescunt, vt cochleæ terrestres, id est limaces: & adhaerentium mutatio incerta est. Non tamen eodem tempore omnia latet, sed limaces hyeme. Purpura, & buccina canis exortu dies circiter tricenot conduntur: pectines etiam tempore eodem. Sed eorum plurima sanè latent, & algore vrgente, & æstu.

Quo tempore insularum genera sese abscondant, aut æstus aut hyemis imperu. Cap. 2. 1. 1.

Nlecta penè omnia conduntur, præter ea, quæ vitam in domiciliis cum hominibus agant, quæque prius intercant, quam annum tempus excedat.

Ratio lateras subeunt, tempore iam repidiore exeunt.

Latent hæc hyeme, alia diutius, alia quâdiu algor...

De genere serpentum, quod hyeme abditur...

Anguinej quoq; generis multa se condunt...

Serpentum latibula...

Qui ex piscium genere...

Primaque do se abdit...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

natant. Aiunt etiã, si gurgiti ima sepius terantur...

De aubus, qua hyeme occultantur. Cap. xvii.

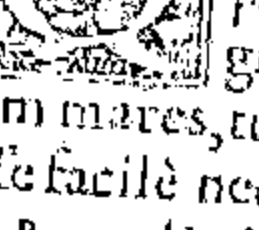

Vium etiam complures conduntur, non, ut aliqui putant...

sed, ut eis sedere liber: vt & miluos, & hirundines...

agere animaduersum est. Quæ autem procul locis...

De quadrupedibus, qua hyeme lateant, de que ita, que senectutem exuunt. Cap. xviii.

Vadripedum, quæ animal generant, hystrices conduntur...

propter frigus, an alia de causa, ambigitur. Pinguetia...

vt per id tempus, tum mares, tum feminæ vehementer...

sele facile nequeat. Parit etiã femina eo tempore...

in apertum producat: quod verno tempore mensis...

ad bruma tertio facit. Sed quod minimum, dicitur...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

gaurum caput exiit: glabræ enim hoc omnium...

De aubus, qua hyeme occultantur. Cap. xvii.

quo contentus prodierit, exiit: hæc ista senectute...

destrata renouantur. Insecta enim eodem modo...

exuunt senectutem, quibus hoc solitum est: vt sil-

phæ, & culex, & ea quorum penne vagina conti-

nentur, vt scarabeus: sed omnia facta iam quod gi-

gnari euenit: nihil enim fere accrescunt, nisi aquæ...

pluuia incidant. Indicium vel inde accipi potest...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

gaurum caput exiit: glabræ enim hoc omnium...

De aubus, qua hyeme occultantur. Cap. xvii.

quo contentus prodierit, exiit: hæc ista senectute...

destrata renouantur. Insecta enim eodem modo...

exuunt senectutem, quibus hoc solitum est: vt sil-

phæ, & culex, & ea quorum penne vagina conti-

nentur, vt scarabeus: sed omnia facta iam quod gi-

gnari euenit: nihil enim fere accrescunt, nisi aquæ...

pluuia incidant. Indicium vel inde accipi potest...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

quodâque profert...

Qualis tem-

poris anni

& celi pisci-

bus salutaris

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

ambigua

Quomodo...

Quomodo...

Quomodo...

Quomodo...

Quomodo...

Quomodo...

Quomodo...

Quomodo...

Quomodo...

adipositas, adeant, & liguriunt quicquid attigerint. Capiuntur
liguriunt, va maxime pisces non multo ante, quam Sol ortatur,
stant, aut postquam occidit, denique circa Solis ortum,
aut occalum. Tèpestiue enim taci tantisper putan-
zur: quam obrem eo tempore piscatores solent
retia tollere: tunc enim maxime visus piscium fal-
litur: quippe cum noctu quiescât, luce autem iam
clariore melius videant. Morbus pestilens nullus
incidere piscibus vniuersis videtur, qualis plerun-
que hominibus, & quadrupedum equis, & bubus,
& reliqui generis nonnullis accidit, tum feris, tum
vrbanis. Aegrotare tamen & ipsi putantur. Et qui-
dam piscatores pro morbi indicio capiunt, cum
aliquot excreuatos languentibus similes, & colo-
re immutatos, inter multos pingues, ac validos
eiusdem generis ceperint. Marinum genus ita se
habet.

Qua fluminalibus, & lacustribus piscibus no-
ceant, quòv e ingenio ydem capiuntur.

Cap. xx.

Luniatile, & lacustre, à peste quidem
& ipsum immune est, sed nonnullis
morbi incidunt proprii. Silurus enim
canis exortu potissimum (quod subli-
mis innaret) sideratur, & tonitruo sopitur ma-
gno. Quod & cyprino accidit, sed leuius. Silurus
vel à dracone angue, gurgite parù alto ictus in-
terit. Ballero, & tilloni lumbicus. Canis exortu in-
nascitur, qui debilitat, cogitque ad summa stagni
effert, qui astu intereunt. Chalcis, quam aricam
appello, vitio infestatur dno, vt pediculi sub brā-
chiis innati quam multi incremānt: quod nulli ex
ceteris accidit. Moriuntur pisces. verbasco her-
ba, quam ob rem ceteri, fluminales, & lacustres ea
inficientes capiunt: sed phœnices marinos etiam
ita piscantur. Sunt qui duobus quoq; aliis capien-
dū generibus vtantur. Quod enim altos gurgites
amniū pisces per hyemem vitare solent, (cūm
enim aliā dulcis aqua frigidior sit, tum vel maxi-
mè eius ima algent) inde rē fossam in fluumium du-
cunt, quā m maceria iungentes operiunt, & sceno,
atq; lapidibus stipant, vt quasi cuniculum faciant,
aditu patente ad fluumium, vnde impleatur: rum fa-
cto gelu nassa inde piscantur. Alterum genus ca-
pitura tale est, cuius vsus & hyeme est, & æstate.
Medio amne fruticibus, & lapidibus circumsepit,
vno aditu dato modo oris: tum in eo ore posita
nassa piscantur, motis lapidibus. Testaceo generi
anni pluij profunt, prætorquam purpuris: cuius
rei indicium est, quod si amnis in mare fluentis a-
quam gustarint, moriuntur eodem die. Viuit pur-
pura extra mare, qua capta est, dies circiter quin-
quaginta. Alij altera alteram, eò quod sua testa
gnatum, vel uij algam, muscūmve gerit. Quæ autē
pro cibo iis afferunt pōderis causa adhiberi aiūt,
vt in libra sint grauiore. Ceteris squalor incom-
modus est: nam & pauciora redduntur, & deterio-
ra. Et quidem peccines tunc magis trahunt rufum
colorem. Iam in Pyrrheo Eucipo peccines aliqua-
do defuerunt, non modò propter ferramentum, 60
quo piscatores abradendo vbertim caperent, ve-
rum etiam propter siccitates. Ceteris etiam testa-
tis imbres conducunt, propterea quod mare dul-
cius redditur: sed frigus facit profectò, ne vel in

Verbasco
mori pisces.

Ponto, vel in fluuiis gigni possint, exceptis bifo-
ribus paucis. Genus nanq; vniūore potissimū ri-
goré induratur, & interit. Aquatile animalium
genus ita se habet.

De morbis suum, eorūque remedijs.

Cap. xxii.

Quadrupedum, sues tribus morbi ge-
neribus laborant, quorum vniū ran-
cedo vocatur, quo maxime fauces,
maxillaq; infāmantur. Sed idē ma-
lum vel qualibet alia corporis par-
te contrahi potest. Iam enim plerunq; in pedem,
alās in aurem decubit. Putrescit procius mem-
brum, & vlcus serpit, donec ad pulmonem deue-
niat, quo tacto, mors sequitur. Crescit hoc vitium
celeriter, nec potest sus quicquā edere, cūm ita æ-
grotat, etiam si quantumlibet sit morbi incremen-
tum. Curatur à porcariis, cūm malū incipere sen-
serint, haud alio modo, quam tota parte abscissa,
qua ceperit. Reliqua duo genera eodem vocabu-
lo nominantur struma, quorum alterum dolo-
capitis, & granitas est, quo plurimi laborare solent:
alterum alui profluuium est, quod irremediabile
incidit. Alteri succurritur ex vino adhibito nati-
bus, cōq; ipso dilutis, sed difficulter eo quoq; pe-
riculo subtrahitur: biddū enim, aut quatriduū in-
teritus obuient. Rauescūt potissimum eo anno,
quo montes abundè tulerint, & pinguisimi sim-
t. Iuuar mora Celsi dedisse in cibatu, & balneū mul-
tum & calidum, & venā sub lingua sira cultello
adacto sanguinem detraxisse. Grandinosi autem
sunt sues, quorum crura, & collum, & armi carne
constant humidiorē, quibus paribus vel grandines
plurimæ innascuntur. Caro dulcior est, si gra-
dines habet paucas: sed si multas, humida valde,
& insipida est. Facile qui grandēs cognoscuntur:
parte enim lingua inferiore grandines habentur,
& si setam dorso euellas, cruorem in radice pilli
euulsi videris. Pedibus etiam posterioribus cōsta-
te non possunt, qui grandent. Carent gradine, cū
adhuc lactent. Tolluntur grandines rīpha, quæ vel
in cibatu vitilis est. Sed præcipuè alunt, & opimāt
ficus, & cicer. Cibus denique non simplex, sed va-
rius, sagina optima est. Gaudent enim sues pabu-
li mutatione, quemadmodum & cetera animalia.
Tum etiam fieri aiunt cibi varietate, vt partim in-
letur, partim impleatur carne, partim opimetur.
Glandes suauiter quidem à suis comeduntur,
sed carnem humidam faciunt si sola dantur. Et si
grauida glandem copiosius ederint, abortum faci-
ciunt, vt oues: quibus constantius hoc glandibus
estatis accidit. Vnum ex omnibus, quæ nouimus
animalibus, sus grandinem concepit.

Quibus morbis infestentur canes.

Cap. xxiii.

Anes tribus laborant vitijs, rabie, an-
gina, podagra. Facit rabies furorē, &
que momorderint, omnia rapiunt, ex-
cepto homine. Intereunt canes hoc
morbo, & quæ morfa sunt, jexcepto homine. An-
gina etiam interimit. Et podagra teratū pauci eua-
dere possunt. Rabies camelum etiam prehendit.
Elephantos ceteris malis immunes aiunt, inflatio-
ne autem alui acrius infestari.

Morbi

Morbi boum gregalium.

Cap. xxiiii.

Boues gregales morbis duobus tentan-
tur, podagra, & struma. Facit podagra
vt pedibus incumescant: & quantum nō
intereant, tamen vngulas amittant. Va-
let melius cornibus pice illitis calida. Euenit stru-
ma, vt calidiūs, frequentiūque spiretur. Quod de-
nique in homine febris, idem in boue struma est.
Indicium morbi, vt demissa aures flaccant, & vt
comedere nequeant, breui moriuntur, adaperit-
que pulmo inspicitur putris.

Quibus morbis laborant equi gregales, domesti-
ciq; & de morborū indicijs, & remedijs, nec-
non de hippomane, & potu equorum, & boum.

Cap. xxv.

Quorum gregales morbo immunes
sunt, excepta podagra: hoc enim vno
laborat, & plerunq; ob id vngues a-
mittunt. Sed amissis alijs itatim ena-
suntur: ut enim vt altero subnascente vngue, al-
ter amittatur. Indicium morbi, vt alter testiuū de-
xter palpitet, vel vt paulò citra nares cauū quid-
dam, rugosūq; signatur. At verò equi domesti-
ci morbis pluribus obnoxij sunt. Laborant ileo
dicto, id est, tenuioris intestini morbo: cuius mali
indicium, vt crura posteriora attrahat ad priora,
& ita summoveant, vt propemodum collidat. Si
vbi antea diebus aliquot sponte icuuarint, mox
in furorē vortantur, sanguine detracto iuuatur.

Indicium
morbi

Morbus
equorum

Morbus
equorum

Morbus
equorum

Morbus
equorum

quod & mulierum nonnullis accidit. Hæstus de
equorum morbis. Quod hippomanes vocant, hæ-
rer quidem fronti nascentis pulli, vt nar ratur: sed
equæ perlambentes, abstergeteque, id abrodunt.
Quæ autem de hoc fabulantur, signēta muliercu-
larum, & professorum carminis incantamentorū
esse, credendum potius est. Emitti etiam ab equa
prius, quam pullum, quod pulium dicitur, certum
est. Equi vocem quoq; agnoscunt equorum, qui-
bus cum pugnant. Gaudent pratris rigis, & pa-
ludibus, bibunt enim aquas libentius turbidas.
Quod si clara est, inturbant eam vngulis suis, &
cūm biberint, lauant se totos, lymphisq; potiun-
tur. Balneum enim omnino hoc animal adamat,
& aquæ deditū est: quàm ob rem natura etiā equi
fluuiatilis ita cōstat, vt viuere nisi in humore non
possit. Bos contrā, quàm equus, nisi aqua sit clara,
frigida, atque lymphida, bibere uoluit.

Asinus vno morbo laborare frigiditate im-
patientes esse.

Cap. xxvi.

Sini vno maxime morbo laborat, quē
malidā vocat. Quod vitium in capite o-
ritur, facitq; vt per nares pituita mul-
ta, rufaq; effluat. Quæ si ad pulmonem
descēderit, moriuntur: sed si in capite est, nō infert
interitū. Impatiēs frigiditatis maxime hoc animal est
quapropter Pōtica, & Scythica terra asinis caret.

De elephantorum morbis, & eorū curatione.

Cap. xxvii.

Elephantis morbis inflatione cōtractis
laborant: quo fit, ne possint excreme-
tum vel velle, vel alui reddere. Aegro-
tant etiam, si comedant rerum, nisi ea
frequenter vtatur: nā si frequenter, nihil sentiunt
mali. Lapides etiam interdum deuorant. Nec non
fluorē tentantur, quo, cūm vires languerint, curan-
tur potionē aquæ calidæ, & cibo boni melle im-
burit: vtūq; enim id sibi profluuiū alui. Si per in-
sonniū sibi sunt, arnis perfricatis ex sale, oleo,
& aqua, curantur. Cūm humeri dolent, carnibus
suillis asis appositis iuuantur. Oleum alij bibūt,
alij non. Et si spiculum in corpore inest, eicitur
eo, quod biberit, oleo, vt aiunt. Qui autem oleum
non bibunt, iis radix j tyrami decocta in vino da-
tur. Quadrupedum res ita se habet.

De morbis infestorum, & præcipuè apum.

Cap. xxviii.

Nictorum maxima pars eo tempore
valet, quo gignitur: videlicet cūm an-
nus talis, quale ver, humidus, & tepi-
dus est. Apibus bestiola quedam in al-
ueis innascuntur, quæ fauis officiant. Vermiculus
item specie aranei, nocet fauis, quem alij elerum,
alij pyrausta vocant. Hic sibi similit forma aranei
parit in fauo, & facit vt exantē ægrotet. Obest etiā
alia quedam bestiola similis hepialo papilionis,
qui lucernarum luminibus aduolat. Hæc puluerē
spirando in aluceo parit, nec aculeo ab apibus sti-
mulatur, sed tantum fumo abigitur. Erucæ quo-
que nascuntur in aluceis teredines dictæ, quæ apes
non infestantur. Aegrotant potissimum, cūm syl-
ua flores aruginolos tulerit, atque etiam tempo-
ribus siccis. Intereunt infestata omnia tacla ex o-
leo: sed celeritē, si capite illito exponantur Soli.

Anim

Malida as-
norum mor-
bus.

An tyrami
legi debeat,
an diuani,
an expuigi
omnino, præ-
tiores iudi-
cent.

Animalium differentiapro locorum varietate. Cap. xxviii.

Diversitate etiã locorũ differentia oritur. Vt enim locis nonnullis gigni omnino aliqua nequeunt, sic aliis generatur quidem sed pauciora, & vita brevior, nec prospera. Locis etiam vicinis discrimine huiusmodi existit: ut agri Milesij locis sibi propinquis cicadae alteris gignuntur, alteris no. Annis in Caphallenia insula dirimitur, cuius citra alterũ latus cicadarum copia est, ultra alterum nulla. In Pordoseleua, via interiacet, cuius, ultra alterum latus gignitur cactus, citra alterũ gigni nõ potest. Terra Bœotia in Orchomenio agro calpæ habentur multæ: at in Lobadico vicino nulla sunt, neq; si aliunde portata eõ fuerint, volunt infodere. In Iaccha insula lepores si aliunde illati dimitantur, vivere nequeunt: sed eõdẽ reuerſi, vnde maris introierint insulã, moriuntur. In Sicilia formice, quæ equites appellãtur, nõ sunt. In Cyrenensi agro ranae vocales præterito tempore decrant. In Africa non aper, nõ ceruus, nõ capra syluestris est. India, teste Ctesia, quanquã nõ sũde digno, suem nec ferum, nec mansuetũ habet. Quæ autem sanguine carent, & quæ secessus tempore cõduntur, grandiora nimirũ illa possidet. In Ponto neque mollia sunt, neq; testata, nisi locis quibusdã pauca. In mari rubro testata omnia mira quadam magnitudine augentur. In Syria oves sunt cauda lata ad cubiti mensuram. Capræ auriculis mensura palmari, & dodrantali, ac nonnullæ demissis, ita vt spectent ad terram. Boves nodos scapularũ flectunt, vt camelii. In Cilicia capræ condentur, vt alibi oves. In Africa atieres statim cornigeri generantur, nec solũ mares, vt Homerus scribit, sed etiã feminae. Contrã, in Ponto per prouinciam Scythicã nullis cornua enascuntur. In Aegypto aliqua maiora, quã in Græcia sunt, vt boues, & oves: aliqua minor, vt canes, lupi, lepores, corui, accipitres: aliqua magnitudine pari, vt cornices, & capræ. Cuius rei causam attribuit cibo, qui aliis largitur, aliis parcet, vt lupis, & accipitribus. Carniõris enim parum cibi suppeditatur, propter raptus quo videntur, penuriam: aues enim minores paucarum habentur. Lepori verd, omniq; non carniõro generi, victus ieiunior ob eam rem est, quod neq; nubes, nec poma sunt diuturniora. Tum etiã multis locis, celi, & situs conditio causa est: vt in terra Myrica, & Thracia, & in Epiro, asini parui videntur. In Galia habentur in Scythia, & Gallica nulli, propter immodicum frigus. In Arabia lacerti magnitudine cubitum excedunt. Mures etiam multo fortioribus auctiores, quibus crura priora vel palmi mensura, posteriora ad primum digiti nodum habentur. In Africa magnitudo anguim mira, sicut & fertur. Tum enim nonnulli vbi tritremi applicuissent, ossa bouum multorum vidisse narrant, quos absumptos esse ab anguibus non dubitent, cum tritremes productas in altum, quã primũ angues infestarentur, & nonnulli aggressi tritremes euerterent. Item leones in Europa potius sunt, & ca Europa parte, quæ inter Achelou amnem, & Nefsum est. Pantheræ in Asia, in Europa autem nullæ. Bestiæ denique omnes ferè effertiores in Asia

Immanitas anguim in Africa.

sunt, fortiores in Europa, multiformiores in Africa. Vnde pro uerbo quodam dicitur: Semper aliquid noui Africam atterre. Facit enim illius situs aquarum penuria, vt terra eõdem concurrant bibendi causa: quo quidem loco etiam quæ alienigenæ sunt coeunt, & generantur. Quorum tempora eadẽ ferendi vteri sunt, & magnitudines non multo inter se discrepant. Redduntur minores inter se desiderio fluij: nam & contrã, quæ cetera, potum quarunt: tempore enim hyberno magis, quã aestiuo. Insuperum nauque his est bibere affate, propter quod d'imbres fieri per id tempus non soleant: & mures quidem, cum biberint, moriuntur. Sed vel alibi coitu alienigenarum procreari apertum est: vt in Cyrenensi agro, lupi eum canibus coeunt, & Laconici canes ex vulpe & canis generantur. Indicos etiam canes ex tigride & cane gigni confirmant: verum non statim, sed tertio coitu: primo enim belluinos adhuc catules procreari aiunt. Alligantur canes locis desertis, & nisi bellua incensa libidine sit saepe lacerantur.

Mores etiam animalium pro locorum qualitate differre, venenatque serpentiũ, vel mitiora, vel asperiora efficit. Cap. xxx.

Morum etiam diuersitatem loca efficiunt: vt montana, & aspera suas bestias reddunt & aspectu effertiores, & viribus robustiores, quã plana, & molliora. Argumento vel sues Athi montis acciperim, quorum ne feminas quidem spectare mares situs inferioris audent. Morsus etiam belluarum ex locorum diuersitate plurimũ differunt: vt in Pharo, locis que aliis, scorpiones non lacerant: at aliis, & præcipue in Scythia, multi, & magni, & nocui sunt. Etli vel hominem, vel quãuis bestiam percussissent, interimunt. Nec sues euadere possunt, quanquã ceteros virulentos ictus minimè sentiunt: & nigri eorum potissimũ interimuntur. Quisque tamen celerrimè interit, si ictus adierit aquam. Anguim quoque ictus per loca plurimũ differunt. Aspice enim anguis, ex quo medicamentum * putrificum illud componunt, in Africa gignitur, cuius ictus nullum remedium est. Nascitur eodem in agro, in quo laser, serpens quidam puillus, cuius remedium lapis est, quem ex sepulcro cuiusdam regis antiqui accipiunt, eõque perfuso ex vino bibunt. Italiq; locis quibusdam morsus etiã stellionũ exitiales sunt. Sed omnium venenatorũ morsus grauiores sunt, si alterum ederit alterum, vt scorpionum deuorari à vipera certum est. Plurimis verd eorum aduentus salua hominis. Serpens quidam minus est, quem aliqui sacrum appellant, quem angues præmagni fugiunt. Magnitudo huic ad cubitum, species hirsuta. Quæquid momorderit, continuo circiter putrescit. Est præterea in Indica regione serpens paruos, cuius vnus remedio carent incolæ.

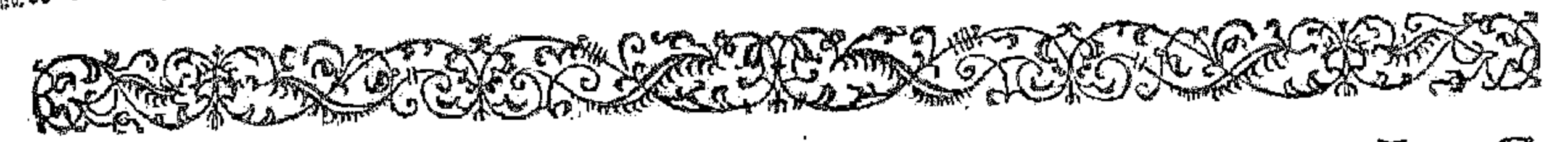
Quo tempore piscium genera præstantiora in cibum reddantur. Cap. xxxi.

Discrimen animalium vt prosperè, contrãve exigat, vel vtero pleno, existere nouimus. Testa enim interiecta, vt peccines, omnè que ostreatium, siue cõcha-

rium genus, atque etiam crusta interiecta, tunc optima sunt, cõ grauida, vt latè in locustis, & reliquis huiusmodi patet. Sed quanquã testa interiecta grauida dicimus, tamen nullum eorũ vel coitum, vel parum videmus. Crusta interiecta nimirũ & coire, & parere percipiuntur. Mollia etiã præstant, cum grauida sunt, vt lolligines, sepie, polypi. Pisces, cõ impleri incipiunt coitu, boni omnes ferè sunt: sed procedente vteri tempore, alij præstant, alij non. Alec, siue mana, vtero grauis melior est: forma rotundior formior, porrectior maris, & latior. Euenit vt cum sætu impleri femina incipit, maris color in nigro rem, plurisq; varietatis mutetur, & caro deterima cibo efficiatur. Vocatur à nonnullis per id tẽpus hirci. Mutantur pisces, qui merulae, & qui tardi appellantur, atque etiam squilla: vere enim nigrescunt, post ver albedinem suam recipiunt. Pauca etiã mutat colorem: cõ enim ceteris tẽporibus candida sit, verno varia redditur. Solã hanc ex marinis piscibus nidum sibi cõsternere, atq; in stragula parere aiunt. Alec etiam mutatur, vt dicitur, & cæterus, vt ex albedine rursus estate ad nigredinem redeant: quod maximè suis pinnis, & brachiis declarat. Coruulus etiã cum vtero fert, optimus est, pèrinde vt alec: mugilis verd, & lupus, & reliqui ferè omnes squama interiecti deteriores sunt, cõ terũ. Similes sibi, ferentes, & nõ ferentes pauci sunt, vt glaucus. Vitiatur etiam senectute pisces, & quidem thunni, vel ad rem salamentaria senes improbi sunt: multum enim carnis absumunt: quod idè vel in ceteris piscibus euenit. Declaratur eorũ senectus duobus, magnitudinèq; squamarum. Tam caprus est thunnus senex, cuius pondus erat ad talera quindecim, & cauda interualitũ ad cubita * quinq; & palmum. Fluuiatiles, & lacu-dinos, stes pisces optimi sunt post partũ, & seminis genitalis emissionem. Sed nonnulli etiam, cum ferunt, cõmendantur, vt saperdis: alij damnantur, vt silurus: cum ceteri omnes mares suis feminis sint præstatiores. Silurus femina præstat suo matri: & in genere anguillarum quoq; meliores sunt, quas feminas nominat: quæ nomen feminæ temerè accepturunt: nõ sunt enim feminæ, sed quia aspectu à ceteris discrepant, feminæ appellantur.

Qui pisces præstantes deteriores sunt.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE DE HISTORIA ANIMALIUM,

LIBER NONVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De affectibus animorum omnium animalium, deque ijs que perpetuis inter se inimicitias gerunt, & earum causis. Cap. i.

Mores animalium obscuriorum, parumq; vuentũ temporis, minus sensu percipiuntur: viuaciorum euidenciores sunt. Habere enim vim quandam naturalem animantes in quavis animi affectione videntur, hoc est, prudentia, stultitia, fortitudine, ignauia, clementia, acerbitate, & reliquis habitibus generis eiusdẽ. In nonnullis etiã cõmune aliquid disciplinae, eruditio-nisq; habetur. Alia enim vicissim inter se, alia ab hominib; quæ scilicet auditu nõ carent) nõ modò strepenti, verũm etiã significandi differencias possunt dignoscere. In omnibus verd, quorum procreatio est, feminam, & marem simili ferè modo Natura distinxit moribus, quibus mas differat a femina: quod præcipue tum in homine, tum etiã in iis, quæ magnitudine præstant, & quadrupes viuiparæ sunt, percipitur. Sunt enim feminæ moribus mollioribus, mitescunt celerius, & malũ facilius patiuntur. Discunt etiã, imitanturq; ingenio sũs: vt in genere canum Laconico, feminas esse sagaciores, quã mares, apertum est. Moloncum etiã genus venaticum, nihilo à ceteris discrepat. At pecuarium lógè & magnitudine, & fortitudi-

ne contra belluas præstat. Insignes verd animo & indutria, qui ex vteropq; Moloncum dico, & Laconi cõ, prodiciunt. Sed feminæ omnes minũs, quã mares, sunt animo læ, excepta pãthera, & vtraque: femine enim in his generibus esse videntur animo-fiores, cum in ceteris sint proculdubio molliores: verũm malitiosiores, astutiores, insidiosiores feminae sunt, atq; in enutrienda prole sollicitiores. Mares cõtrã animosiores, ferociores, simpliciores, minũsq; inuidiosi. Quorũ vestigia morũ eũ in omnibus ferè insunt, eũ vel maximè in perfectioribus, & præcipue in hominib; enim natura perfectissima est, & ob eã rẽ habitus illi cõspectiores in eo ipso cõtinentur: ita quod mulier misericors magis, & ad lacrymas propensior, quã vir, est. Inuidia itè magis, & querula, & maledictior, & mordacior: præterea auidia, & desperans magis, quã mas, atq; impudentior, & mendacior: quinetiã facilior decipi, meminissq; aptior: adhuc vigilantior, segnior, immobilior deniq; est, & minus cibi desideras: mas verd iuuancior, vt modò dixi, & fortior est. Nã & in mollisũ genere, eũ sepia icta est tridite, mas feminam adiuvat, femina mare percusso fugã arripit. Pugnat inter se ipsa animalia, quæ loca eadem incolunt, atque eiusdem veltur-tur cibis. Nam si victus penuria sit, sit certè ob eã pugnam, vt vel eiusdem generis animantes pugnam inter

Mulieris, & viri mores differentes.

Quæ anima inter se pugnant.

inter se conferant. Et quidē marinos vitulos situs eiusdem pugnare inuicem aiunt, & marem cū mare, & femina cū femina, donec alter ab altero vel occidatur, vel eiiciatur. Idēque eorum tatos facere. Carniuora etiā & oppugnantur à ceteris omnibus, & ipsa cū ceteris pugnat: quoniam victus his ab animalibus est. Vnde augures sua disidia, & cōidia colligunt. Dissidio bella, omnēque discordiā statuant, cōsidio pacem, omnēque concordiā. Quod si cibi copia suppetat, haud scio an ea, quæ nunc metuūt, & ferociant, inter se eant, mansuetēq; cū inter se eunt, cum homine etiam agant. Cuius rei indicium facit cura, quam Aegyptij animalibus impendunt. Quod enim apud illos cibo nō carent, sed copiose aluntur, ideo collegio vel ipsa effertisina degunt: māsuescūt enim sui commodi ratione. Quale se genus crocodili exhibet sacerdoti locis quibusdā, propter cibi curam, quæ ibi infumitur. Quod idem fieri ceteris etiā locis intelligi licet. Dissider aquila cum dracone: vescitur enim aquila anguibus. Ichneumo cum phalāge: venatur enim phalanges ichneumo. Anium variē dicit, cum alaudis. Pipo cum lutea: oua enim inuicem exedunt. Cornix cū noctua: cornix enim meridie oua surripit noctua, absumit, cū nō clarē interdiu noctua videat, Noctua cōtra, oua cornicis noctu exedit: estque altera interdiu, altera noctu potentior. Item noctua cum orchiolo: nam is quoq; oua exedit noctua. Sed die vel cetera auicū omnes noctuam nimirum circūvolant: Quod mirari vocatur, aduolantēque percuriunt. Quapropter aucupes ea cōstituta, auicularum genera multa & varia capiunt. Quinetiā qui rex auium appellatur, priuatas cōtra eandem inimicitias gerit. Mustela inimicus cornicis est, quippe qui eius oua, & pullos violat. Turtur cum ignaria pugnat: locus enim pascendi, victusq; idē eorum est. Galgulus cum lybio, miluus cum coruo: eripit enim miluus à coruo quicquid tenet, vt qui & vnguib; sit prestantior, & volatu. Ita fit, vt eos quoque victus ratio faciat inimicos. Adhæc, interea, quæ cibum sibi à mari petūt, anas, gavia, & harpa, inuicem dissident. Buteo in alio genere hostis ranæ & rubetæ, & anguis est: rapit enim eos, atque exedit. Turtur, & luteus pugnat. Occiditur à luteo turtur, & à cornice tympanus nomine. Colarem vlula, ceteriq; aduici rapiunt, vnde his ori tur bellum. Inter stellionem etiā, & araneum, bellum est: deuorantur enim aranei à stellione. Pipo inimica ardeole est: oua enim, & pulli ardeole violantur à pipone. Salo prælium cum asino est: propterea q; asinus spinetis sua hulnera scabendi causa atterat: tum igitur ob eam rem, tum etiā quod si vocem rudentis audierit, oua abigat, per abortū pulli etiam metu labatur in terram. Itaq; ob eam iniuriā aduolans, hulnera eius rostro excauat. Lupus asino, tauro, & vulpi est hostis. Cū enim carne ipsa alatur, boues inuadit, & asinos, & vulpes. Hac eadem de causa, & cum circo accipitre vulpi inimicitie sunt: circus enim, quia vnguib; est aduolans, & carne uiuit, vulpem inuadit, ac vulnerat. Coruus tauro, & asino aduersarius est, quippe qui aduolans feriat, & eorum oculos lacerat. Aquila etiā cum ardeola pugnat, vnguib; etenim valens

Coniectura augurum.

aggreditur: hæc autem repugnādo emoritur. Aesalo cum vulture: crex cum galgulo, & merula, & vi reone, quem ex flagratione procreatum quidam fabulatur: nocet enim his, & eorum pullis. Sitta & trochilus cū aquila: sitra enim oua aquile frangit: aquila tum ob eam rem, tum etiam quod carniuora est, aduersatur. Florus odio equum habet: peli tur enim ab equo pabulo herbe, qua vescitur. Nubeculas hic, nec valens acie oculorum est, quippe qui vocem quidem equi imitur, atque aduolans equum fugat: sed interdū excipitur, occidaturq; ab equo. Colithic paludes, & ripas. Coloris est pulchri, & victus facilis. Colotr hostis asinus est: dormit enim colota in præsepibus, & narē subiecit alini, ne comedat, impedit. Ardeolarū tria sunt genera, pella, alba, stellaris, piger cognomine. Pella coitus difficilis est: vociferatur enim, & sanguis ex oculis, vt aiunt: emittit enim coit. Parit etiam ægrē, summōq; cum dolore. Prælium cum suis inuit, à quibus laeditur, hoc est, cū aquila, à qua rapitur: cum vulpe: à qua noctu capitur: cum alauda, à qua oua eius diripiuntur. Serpēs mustela, suisque aduersarius est, mustela, quod eadē in domo versatur: victus enim ex eis dē appetatur necesse est: suis verō: quia ab ea deuoratur. Aesalo vulpi est inimicus: ferit enim, pilōsque eius euellit, occiditq; ceteros, vncis nāq; vnguib; est. Coruus vulpi amicus est, pugnat enim cū asalone: vnde fit, vt hinc cum ab illo percutitur, auxiliatur. Vultur etiā, & aesalo inuicem inimici sunt: vngues enim vtriq; vnci habentur. Aquila etiā pugnat vultur & olor, nutritq; eam sapius olor. Oloribus verō vt alter alterū deuoret, in more est, maxime in volucrum genere. Sunt porro alia semper inter se infesta, alia hominum ritu, cū res ita tulerit. Asinus sit, & spinus inimici inter se sunt: victus enim spinus à vepribus, quas asinus tenellas adhuc pascit. Florus, spinus, egithus, quæ salum voco, odiū inter se exercent: & nimirū sanguinem ægithi & flori misereri non posse dicitur. Amici cornix, & ardeola, iunco & alauda, galgulus & ledus. Colit enim galgulus frutera, & nemo ra, ledus saxa, & mōtes suis. Quæ locis vterq; cōtenuit degit pacificē. Amici etiā pifex, harpa, miluus. Vulpes etiā cū serpēte amice viuit: ambo enim cavernis gaudent: & merula quoq; turturē amat. Leo, & lupus ceruarius inimici sunt: cū enim carne alantur, victum ex eis dem petant necesse est. Elephantum etiam pugnant inter se vehementer, & dentibus alter alterum ferunt. Qui autem victus fuerit, ad eum animum amittit, vt ne vocem quidem victoris toleret. Differunt inter se elephantum mirum in modum robore, atque animo. Sunt apud Indos in vsu rei bellicæ non solum mares, sed etiam femina: veruntamen feminae pauciores sunt, & longē timidiores. Euerit adificia elephantos, dentes ad mouens magnos. Palmas verō sua fronte impellit, donec declinet, tum pedibus inculcās prosternit in terram. Venatio talis elephantorum est: cōscendunt mites aliquos, animosōsque elephantos qui venantur, cursuque insequuntur feros: quos cum occuparint, ferre præcipiunt suis, dum fatigent, viresq; dissoluāt. Tum rector in defatigatum illum insilit, regitq; falce, post breui tempore fera mite-

scit, atque obtemperat. Quandiu insidat rector, mitem se quisque exhibet: cū descenderit, alij mansuetudinem seruant, alij suam reperunt ferocitatem. Itaque immutescentium crura priora præpediunt vinculis, vt quiescant. Capiuntur & nati iam grandes, & pulli. Sed amicicia, atque inimicitia: in his belluis, victus, vtræque ratione, ita existunt.

De ijs piscibus, qui gregatim, amiciciae viuunt quæve non gregatim, inimiciciae sunt.

Cap. II.

Piscium autē alij gregatim degunt, amiciq; sunt: alij non gregatim, inimiciq; viuunt. Qui amici sunt, cōgregantur, partim cū vtero ferunt, partim cū fecerunt ediderint. Gregales deniq; sunt thūni, ales, gobiones, voce, lacerti, coruuli, ius graculi, detices, nulli, mallcoli, elegini, sacri, aritula, sar giaci, lolij, papaueres, iulie, lumarie, scōbri, mone dula: horum nōnulli nō modō gregales sunt, verum etiam cōiugales. Reliqui omnes cōiugia agunt, quidē, sed greges statim temporibus, vt modō dixi, cōstituunt, scilicet aut cum vterū gerunt, aut post partum. Lupus, & mugilis, quāquam inimici sunt capitales, eamē statō tempore congregantur: cōeunt enim in gregem sepius, nō solum que eiusdem generis sunt, sed etiā quibus idē, aut similis pastus appetitur, dūmodo sit abunde cibarij. Sepe mugiles cauda abscissa viuunt, atq; etiam congrui, meatu tenuis excrementario. Abscinditur mugilis cauda à typos, congrui à murana. Ineunt prælium maiores contra minores: maior enim quisq; atque robustior, minore inferiorēque deuorat. Sed de marinis generibus satis.

De genere ouili amente, & stulto.

Cap. III.

Ores autem animalium, vt dictū iam est, differunt inter se fortitudine, ignauia, mansuetudine, ferocitate, mente, & moribus, vt dici solet, stultissimis est, quippe quod omniū quadrupedum ineptissimum sit. Repit in deserta sine causa. Hymen oblatre ipsum sepe egreditur stabulo: occupatū à niue, nisi pastor compulerit, abire nō vult, sed perit desitens, nisi mares à pastore ducantur: ita enim reliquus grex consequitur. Caprarum ex grege si quis vnā villo mento dependente, quem atuncum vocat, apprehenderit, cetera stant velut stupide, suos in vnam illā oculos conicientes. Cubant difficiliter oues, quā caprarum magis enim caprarum difficiliter, acceduntq; ad hominem familiariter: sed sunt frigoris impatientiores, quā oues. Nocent pastores suas oues gregari, factō strepitu. Nam si cū conuerit aliqua relinquantur, quæ nō concurrerit, abortum, si est grauida, facit. Vnde fit, vt si quem domi strepitum moueris, omnes concurrant, propter consuetudinem. Cubant oues, caprarumque vniuersæ per cognationem. Cū primum Sol conuerfus destiterit, capras non aduersis præterea inter se oculis, sed auertis cubare accepimus.

De societate bouum, equarūque mitem inter se amore.

Cap. IIII.

Oues & pascunt per societates, atque consuetudines, & si vnus aberrarit, reliqui sequuntur. Quapropter boarij nihil preuenierint, totum armentum requirant, necesse est. Equarū societate coniuncta, si altera forte perierit, altera pullum parente orbaturum enurit. Equarum denique genus mixto quodam amore proli teneri putatur: cuius rei indicium est, quod sepius steriles auferūt pullos à matribus, quos ipse amore prosequentes tueantur: sed quoniam lacte careant, deprauant eos, quos diligunt.

Equarum amor erga prolem suā.

De cerue prudentia in prellis edendis, deque maris cornuum amissionē & reparacione.

Cap. V.

Etarū quadrupedū cerua maxime prudentia prestare videtur, tum quia citica semitas pariat, quod scilicet belluæ propter homines minus accedit: tum etiā, quia cū peperit, inuolucrum primum exedit, mox scilicet herbam perit, quam cūm edent, redit ad prolem. Præterea hinnulum ducens in stabula, alluciat, quod refugere debeat. Saxum hoc est abrutum, vno aditu, quo loco eam si ioua dit, expectare, repugnareque affirmant. Mas item cūm pinguerit, quod valde tempore fructuum sit, nusquā apparet, sed longē secedit, vt qui pondere

Coruum pinua etiā locis difficilibus amittit, & quā inuenit, quiorem sibi consuleret ne capiat.

sue corpulentie capi se posse facilius sentiat. Coruum pinua etiā locis difficilibus amittit, & quā inuenit, quiorem sibi consuleret ne capiat. Coruū pinua etiā locis difficilibus amittit, & quā inuenit, quiorem sibi consuleret ne capiat. Coruū pinua etiā locis difficilibus amittit, & quā inuenit, quiorem sibi consuleret ne capiat.

id, tanquam quodam medicamento præditum. Amiculis nondum cornua nascuntur, nisi quoad indicij gratia sit initium quoddam præuberans, quod breue, hirsutumq; est. Bimis cornua primum oriuntur simplicia, & recta, ad subularam similitudinem, quæ ob rem subulones per id temporis eos vocat. Trimis bifida exeunt, quadrimis trifida, atque dēinceps ad hunc modum procedit numerus vsq; ad annum sextum. Ab hoc similia semper prodeunt, ita, ne sit dignoscere aratem ramorum numero. Sed senes cognoscimus maxime indicio duplici illo: detes enim aut nullos, aut paucos habent, atque adminiculis carent. Vocantur adminicula rami, qui imis cornibus prominent ante frōcem, quibus in pugna vsitur iuniores: senes autem carent. Amittit singulis annis cornua mense Aprili, quæ cūm amiserint, occulant sese interdū, vt superius dixi, idque opacis faciunt locis, vt musca tum tadio vacent. Pascuntur per id tempus noctu, donec recipiant cornua, quæ primum quasi cute vestita, & hirtiufcula emittunt: sed cūm creuerint, soli exponunt, vt exequantur, & siccant. Vbi iam nihil attritu arborum, cūm ea scalpant, indolent, tunc ea relinquunt loca, consili habere iam quo repugnare possint, cūm res exigit. Captus iam ceruus est, hederam suis enaram cornibus gerens viridem, quæ cornu adhuc tenello forte inserta, quasi ligno viridi coahuerit. Cerui mors vel à phalangio, vel à quouis generis

Signa quibus aras ceruorum cognoscitur.

generis eiusdem, caneros edunt: quod idem homini etiam prodesse putatur, sed non caret fastidio. ceræ statim à partu exedunt involucrium, ut dictum est: nec fieri potest, ut id accipias. Prius enim, quàm in terram demittant, ipsæ arripunt. Vis in eo medica esse creditur. Cerui sibilo, & cantu venarum capiuntur: mulcentur enim, alliciunturq; ea volutate. Itaq; alter venantium cantat palam, aut sibilat, alter clam ferit à tergo, ubi socius tempus iam esse significavit. Sed si ceruus erectas auriculas teneat, acerrimè sentit, nec latere inladiâ possunt: sin demissas, facillè interimitur.

De quibusdam animalibus, quæ prudentia quadam Naturæ instituit.

Cap. VI.

Rescùm fugiunt, suos catulos propellunt, susceptosq; portant: cum ab insectante iam occupantur, arbores scandunt. Solent vti arum herbam comedere, cum e latibulo egrediuntur, ut dictum est. Li

20 gna etiam manducant, quasi dentiant. Sed ex cæteris quoq; quadrupedibus multè prudèter sibi opitulari videntur. Nâ & in Creta insula capras sylvestres sagitta transfixas dictamnium herbâ quætere aliarumque enim spicula ex corpore eici. Canes etiam ægrefcentes herba quadam comesta vomitant. Panthera etiam venenum, pardiianches dictum ab angore, ededit, quo leones etiâ intereunt, steruus hominis querit: eo enim ipso iuuatur.

Quocirca venatores steruus ibi propinquum suscipiunt, ut ab arbore aliqua, ne procul bellua abeat, perens suum medicamentum. Itaq; insiliens ibi dem, & spe capiendi perseverans, in se effrenda emoritur. Eandem sese abscondentem venari ferunt, propterea quòd suo odore belluas delectari intelligat. Propius enim ita accedunt, quas corripit. Ichneumo Aegypti, ubi aspideum anguem suum hostem aspexerit, non prius aggreditur, quam locos vocet, & limo obducto, contra ictus, morsusque sese loricer. Modus armandi, ut primùm madefaciat corpus, & in terra se voluet. Crocodillis hiattibus trochili aues involantes depurgat dentes, quo munere & ipsi aluntur: & crocodillus sentiens secum comode agi, nihil nocet, sed cū egredi auem vult, ceruices mouet, ne comprimatur. Testudo cum viperam ederit, mox canilam edit.

Quod cum ita sæpius factum animaduertisset quidam, ut gustata cunila viperâ testudo repeteret, herbam euulsit, quò facto testudo interit. Mustela quoties dimicatura cum serpente est, rutam comedit: odor etenim eius herbæ infestus serpētibus est. Draco cum per usum pomorū nausea infestatur, succumq; sylvestris lactucæ exorbet: quod ita facere visus, sapius est. Canes cum lumbricis infestis latuere stantur, herbam tritici comedunt. Ciconiæ, ceteraq; aues cum vulnus per pugnam acceperint, cunilam plagæ apponunt. Locustam etiam complures viderunt, quoties cum serpente pugnat, collū eius prehendere. Quin & mustela prudenter capere aues videtur: iugulat enim quas ceperit, ut lupus ouem. Serpentem quoq; impugnat, eum præcipue, qui mures venatur, videlicet ea causa, quia ipsa etiam mures persequitur. De herinaceorum sensu locis multis perpensum est, ut qui in cauer-

Quadrupes des ipse suis morbis medentur.

Græcè in eestricur, id est, in vasculo: & Plinius habet in vase alio quo.

Optimè eunilam huiusmodi vocat Plinius.

Id est, syluestris latuere, infestis agrestibus.

174 nis sunt, cominuntur sua cubilia, Aquilonum, & Austrorum mutatione: qui autem intra tecta aluntur, ad parietes discedunt. Quod ita fieri cum Byzantij quidam animaduertisset, consecutus existimationem esse, ut tempus futurum posset præsignare. Lētis genus mustelæ rustica, quod viuetram interpretor, magnitudine est, quàm melicentis castellus, minor sed pilo, forma, albedine partis inferioris, & morum astutia, mustelæ similis. Mansuetus scit maiorem in modum. Officit aluearibus, melis enim auida est. Aues etiam petit, ut felis. Gentiale eius osseum est, ut ante dixi, & medicamento vrinæ stillationibus esse putatur. Datur per ramenta ex vino.

De ea intelligentia parca, qua animalia quadam hominum rationem representant, ut hirundines, & omne columbarum genus: de quo atate columbarum, perdicum, & passerum.

Cap. VII.

Minore ratio brutorum magnam refert vitæ humanæ similitudinem, magisq; in minore genere, quàm in maiore videris intelligit ratione. Quod primum in auium genere hirundo in effringendo, constituendosq; nido ostendit. Conspicit implicato luto festucis, ad normam lutariæ paleationis: & si quando luti inopia est, se ipsa madefaciens voluat in puluere omnibus pennis. Scragulum sibi etiam more hominum facit, duriora primum subsiciens, & modicè totum consistens pro sui corporis magnitudine: atq; in enutrienda prole mita tam mas, quàm femina, æquitate laborat. Impartit pullis singulis cibum, obseruans consuetudine quadam, ne qui acceperit, bis accipiat. Excrementa etiam pullorū parentes eiiciunt: post adultiores iam natos circumagi, forasq; ipsos egerere edocent. Ad hæc, columbi pleraq; contemplationis huiusmodi afferunt: neq; enim cum pluribus adolefcere, aut coire pariuunt, neq; coniugium iam inde à primo ortu incum deserunt, nisi caelebs, aut vidua. Quin etiâ femina parturienti mas adest, & culeu, omniq; officio fungitur. Sæpe etiâ feminam pigritius eubem ad nidum propter partus laborem mas percutit, cogitq; intrare. Exclusis iam pullis terram saluginosam potissimum præmanducant in eorum os, inferens suum, ingerit, atq; ita præparat ad cibum recipiendum. Adultos iam, cum tempus prodeundi ex nido est, masq; subigit. Ita magna ex parte columbe mutuo degunt amore. Sed interdum nonnulla etiam ex maricatis cū aliis coeunt. Pugnax hoc animal est: alter alterum infestat, nidumque alter alterius subit, sed raro. Nam etiâ ex longinquo minus, tamen apud ipsum nidum summo certamine dimicatur. Proprium columbarum, & palumbium, & turturum esse videtur, ne collum, eum bibunt, resupinent, nisi sacis hauserint. Mare vno contenta, & turtur, & palumbes viuunt, nec alterum recipit. Incubant ambo, & mas & femina. Dignoscimur, an femina sit, haud facile est, nisi interiorum aspectu. Vita palumbibus longianam ad vigesimum quinquem, & ad trigessimam annum protrahitur. Nonnullas quadraginta etiam annos complensse

pleuisse exploratum habetur. Aetate autem pro-uocatis vngues accrescunt, quos recidere solent, qui alunt. Nihil, quo lædantur aperte, aliud his senscentibus accidit. Turtures, & columbe vel ad annum octauum viuunt, scilicet quæ excæcæque tæ allecarrices aluntur. Perdices vita ad quinque & viginti annos. Nidulantur & palumbes, & turtures semper locis eisdem. Et cum maribus res in totum diueriores, quàm feminae sint, in his marem prius, quàm feminam, mori nonnulli aiunt, videlicet documento earum, quæ domi allecarrices aluntur. Sunt qui passerum etiam maribus anno diuitius durare non posse arbitrentur, argumento quòd veris initio nulli mentum habere nigrum spectentur, sed postea, tanquam nullus anni superioris seruetur. Feminas verò hoc in genere esse viuaciores volunt: capi enim has cum nouellis, cognoscitq; laborum callo asseruant. Degunt turtures locis frigidis, hyme tepidis: fringillæ contra, æstate tepidis, hyme frigidis.

De his auiibus, quæ nidum non adificant, de quo Perdices astutia.

Cap. VIII.

Ves grauiore nidus sibi non faciunt, ut coturnices, ut perdices, & reliquæ generis eiusdem. Quibus enim volandi facultas deest, is nidus non prodest, sed facta in aprico area, (alibi enim nusquam patiunt) atque materia, ut vepribus quibusdam congestis, quoad accipitrum, & aquilarum iniuriam deuitare possint, oua edunt, & incubant. Mox eum excluderint, protinus pullos educunt, propterea quòd nequeant suo volatu iis cibum administrare. Resouet suos pullos sub se ipse ducendo, more gallinatum, & coturnices, & perdices nec in eodem loco & patiunt, & incubant, ne quis locum percipiat longioris temporis mora. Cum ad nidum quis venando accesserit, pronouit sese perdidit ante pedes venantis, quasi iam possit capi, atque ita allicit ad se capiendam hominem, eoultque dum pulli effugiantum ipsa auolat, & reuocet prolem. Partit oua non pauciora quàm decem, sed sæpius sedecim. Multiosa, astutiaque auis hæc est, ut dixi. Secernuntur verò tempore de grege per eantur, & pugnam, coniugatum maris cum feminis, quamcumque sibi quisque forte acceperit. Ouam ares quæ compererint poruolunt, & frangunt præ sua salacitate, ne femina inoubet. Quod ne accidat femina amolliens, clanculum diffugiens parit. Sed sit sapius, ut præ turgore parturienti quolibet loco edat, & mare præfenti: verum ut oua seruentur, nunquam ex eo, quo peperit, loco discedit. Et si ab homine visus est, ita se ab ouis astute quemadmodum à pullis, subtrahit, labans ante hominis pedes, dum dimoueat. Sed cum diffugerit femina, ut incubet, maris tumultuant, clamitant, pugnamque inter se conferunt, quos calibes vocant. Qui autem victus in pugna fuerit, sequitur, victoris Venerem patiens, nec ab alio, nisi à suo victore subigitur. Sed si à comate principis, aut quouis vulgari vinctur, clam à principe, ac furro subigitur. Verum hoc non ita fieri semper, sed certo tempore anni pla-

in his marem prius, quàm feminam, mori nonnulli aiunt, videlicet documento earum, quæ domi allecarrices aluntur.

in his marem prius, quàm feminam, mori nonnulli aiunt, videlicet documento earum, quæ domi allecarrices aluntur.

in his marem prius, quàm feminam, mori nonnulli aiunt, videlicet documento earum, quæ domi allecarrices aluntur.

in his marem prius, quàm feminam, mori nonnulli aiunt, videlicet documento earum, quæ domi allecarrices aluntur.

num est. Hoc idem à coturnicibus quoque agi animaduertimus. Gallinæ etiam idem interdum faciunt. In templis enim, ubi tunc formis munerarij, dicatque versantur, non temerè eum, qui nuper dicatus accesserit, omnes subigunt. Necnon perdices mansueri iam, & domesticæ subigunt feros, & spernunt, contumeliosèq; tractant. Perdices venatorem dux syluestrium primus inuadit, pugnamq; obuam conferit, quo capro compage, alter occurrit, tum alius, atque ita singulis dimicatur, si mas sit, qui venatur: sed si femina est, ubi dux ad eius vocem occurrit, ceteræ vniuersæ eum inuadunt, feriunt, fugant ab ea femina, inuidentes quòd non sibi, sed illi accesserit. Hic tacitus ob eam rem sæpe accedit, ne voce percepta oppugnetur. Nonnunquam marem aduentem effugere, ut femina obtumescat, ne re cognita pugnare cum ceteris maribus cogatur, periti referunt. Perdices non modò canunt, verum etiam strident, & voces alias qualdam emittunt. Sæpe & femina incubans exurgit, cum marem femina venatrici attendere senserit, occurrensque se ipsa præber libidini maris, ut satiatas negligat venatricem: Vsq; adeo tam perditas, tum etiam coturnices copia libidinis gaudent; ut in aucupantes corruant, & sapenimero capitibus eorum residant. Talis perditum coitus, & morum astutia est. Nidulantur huius, ut dixi, tum coturnices, tum perdices, atq; etiam alia quædam eiusdem parum volatis generis. Ex his item alauda, & gallinago, & coturnix nunquam in arbore consistunt, sed homi.

De Pico maris, & tribus generibus eiusdem.

Cap. IX.

Contra atque martius picus, qui humi nunquam consistere patitur: tunc hic quercus vermium, & culicum caula, quò exeat. Recipit enim egressos lingua sua, quam maiusculam, & laciusculam habet. Scandit per arborem omnibus modis: nam vel resupinus more stellionum ingreditur. Vngues etiâ habet commodiores, quàm monedula, ad tutiorè arborum reptationem: his enim affixis ascendit. Sunt pici, martij cognomine, tria genera, vni minus, quàm merula, cui rubidæ aliquid plumæ inest: alterum maius, quàm merula, cuius non multo minus, quàm gallina. Nidulantur (ut dictum est) in arboribus, cum aliis, cum oleis. Pascitur formicis, & scolis. Cum collos venatur, tam vehementer exanare, ut sternat arbores, dicitur. Iam verò mitescens quidam amygdalum, quod vime infestum esset ligni, ut fixum constanter idum recipere, tertio ictu pertudit, & nucleum edit.

De prudentia Gruum.

Cap. X.

Gruæ etiam multa prudenter faciunt: loca enim longinqua petunt, sui comodi gratia, & volant altrè, ut procul prospicere possint. Et si nubes, tempestatemq; viderint, conferunt se in terram, & humi quiescunt. Ducem etiam habent, & eos, qui clament, dispositi in extremo agmine, ut vox percipi possit. Cum consistunt, ceteræ dormiunt,

In exhausta perditum coitus libido.

in his marem prius, quàm feminam, mori nonnulli aiunt, videlicet documento earum, quæ domi allecarrices aluntur.

dine proxima superiori: sed penhis, ac pedibus bonis. Vocem frequentem nec grauem emittit. Collurio eisdem, quibus merula, vescitur. Magnitudo eius quoque eadem, quæ superioribus est. Capitur hyberno potius tempore. Hæc omnia semper apparent, atque etiam ea, quæ in vrbibus solent præcipue viuere, vt coruus, vt cornixinam ea quoque semper conspicua sunt, nec loca mutant, aut latent.

De tribus generibus *Onedularum.*

Monedularum tria sunt genera: vnum, quod graculus vocatur, magnitudine quanta cornix, rostro rotundo, cuticulo. Alterum, lupus cognominatū paruum, & taurra. Tertium, quod familiare Lydiæ, ac Phrygiæ terra, idemque palmipes est.

De duobus *Alaudarum* generibus.

Aludorum duo sunt genera: alterum, terrenum, cristatum, generica à crista appellatur: alterum gregale, nec singulare, more alterius, verum colore simili, quoniam magnitudine minus, & galero carens: cibo verò idoneum.

De *Gallinagine*, & *Surno*, earumque forma.

Gallinago dicta, per sepes hortorum capitur, magnitudine quanta gallina est, rostro longo, colore aragene. Currit celeriter, & hominem micæ diligit. *Surnus* niger, albis distinctus maculis est, magnitudine meculæ.

De *Ibe*, & duobus eorum generibus.

Ibes Aegypti duplici genere distinguuntur, sunt enim alia candida, alia nigra. Candida apud Pelusium tantum non sunt, cum in reliqua tota Aegypto habeantur. Nigra contra apud Pelusium tantum, in cætera Aegypto nulla.

De duobus *Astrionum* generibus.

Astriones aliqui omnibus anni temporibus patent, & ob eam rem perenes: & semper astriones vocabulo compositum appellantur. Qui esui non sunt, propter vitium carnis. Aliqui autumno interdum apparent, nec plus vno, aut altero die immorantur: qui & esui sunt, & valde probantur. Differunt hi nullo ferè alio à perennibus illis, nisi corpulètia pingui, & quod vox his desit, illis non desit. De generatione eorum, quænam sit, nihil adhuc exploratum habemus, nisi quod Fauoniis stantibus apparent. Ceterum enim hoc est.

De *Cuculi formis*, & eius prudentia.

Cuculus, vt antea dictum est, non nidificat, sed in nidis parit alienis, & præcipue in palumbium, & curuca, & alaudæ, humi, atque etiam in nido luteolæ appellata super arborem. Parit hic vnum ouum, nec ipse incubat, sed avis, in cuius nido pepererit, ea incubat, excludit, atque enutrit: quæ

cum ipse alienigena pulvis accreuerit, suos eicere dicitur, ita vt pereant. Alij eos à genitrice occidi, & dari in cibo cuculli pullo aiunt, videlicet improbatos propter speciem cuculi elegantiorum. Sed quoniam plurima ex iis vidisse nonnulli confirmant, tamen de pullo tam interitu non conuenit inter omnes. Alij enim cuculum ipsum reperere nidum, cui suum ouum mandant, pullosque deuorare nutrices volunt: alij pullum cuculi, quod magnitudine præter, posse percipere cibum omnem oblatum, atque carceros fame peire autumant: alij ipsum vt fortiosem, carceros pastus confortes occidere auctores sunt. Sed prædenter sanè proles suæ procreationem moliri videtur cuculus. Cum enim se ignauum, minimèque opiculandi potentem nouerit, facit quasi suppositum genus suum pullos, quod seruari possint. Timiditate enim hæc avis excidit, quippe quæ ab auiculis vellatur, & præ metu earum fugiat.

De *Apodum nidulatione*, & *Caprimulgi forma.*

Apodus, quos aliqui cypsellos appellant, similes est hirundinum, dictum iam est. Haud enim discerni ab hirundine possunt, nisi quod tibis sunt hiestuis. Nidum specie cistellæ productæ longius, fictæ ex luto, vno aditu dato arctissimum, faciunt: idque locis angustis inera saxa & specus, vt & beluas deuicare possint, & homines. Quem caprimulgum appellant, avis montana est, magnitudine paulo maior, quam merula, minor quam cuculus, moribus mollior. Parit oua duo, aut tria cum plurima. Sugit caprarum vbera ad uolans, vnde nomen accepit. Cum luxerit, vber extinguit, caprarumque excreari aiunt. Parum clarè interdum videt, sed noctu perspicax est.

De *Coruorum nidificatione*, & formis.

Corui locis arctioribus, & vbi non satis cibi pluribus sit, duo tantum incubant: & suos pullos, cum iam potestas volandi est, primum nido eiciunt, deinde regione tota expellunt. Parit coruus quatuor, & quinque. Tempore, quo apud Pharsala hospites Medie periere, corui locis Athenarum, Peloponnesique defuerunt, quasi sensum haberent aliquem, quo inter se rerum euentu significarent, & mouerentur.

De *sextis Aquilarum generibus*, earumque nidulatione, & venatione.

Aquilarum plura sunt genera: vnum, quod pygargus ab albicante cauda dicitur, ac si albicillam nomines. Gaudet hæc planis, & lucis, & oppidis. Hinculata à nonnullis vocata cognomine est. Montes etiam, syluâsque suis fræta viribus perit. Reliqua genera rarè plana, & lucos adeunt. Alterum genus magnitudine secundum, & viribus, planga, aut clanga nomine, saltus, & conualles, & lacus incolere solitum, cognomine anataria, & morphna à maculis pennæ, quasi nauiam dixeris: cuius Homerus etiam meminerat in exitu Priami. Tertium genus colore nigricans, vnde nomen

nomen accepit, vt pulla, & fulua vocetur. Magnitudine minima, sed viribus omnium præstantissima hæc est. Colit montes, ac syluas, & leporaria cognominatur. Vna hæc fortis suus alit, atque educit: pernix, concinna, polita, apra, intrepida, strenua, liberalis, non inuida est: modesta etiam, nec perulans, quippe quæ non clangit, neque lippiat, aut murmure. Quartum genus pernopterus ab alarum notis appellatur: capite albicante, corpore maiore, quam ceteræ adhuc diestæ hæc est: sed breuioribus alis, cauda longiore. Vulturis speciem hæc refert: subaquila, & montana ciconia cognominatur. Incolit lucos degenet, nec viriis carcerarum caret, & bonorum, quæ illæ obtinent, expers est: quippe quæ à coctuo, careritque id genus alitibus verberetur, fugerit, carpiatur. Grauis est enim, victu iners, exanimata fert corpora. Famelica semper est, & querula, clamar, & clangit. Quintum genus est, quod halæcus, hoc est, marina vocatur, ceruice magna, & crassa, alis curuantibus, cauda lata. Moratur hæc in litoribus, & oris: accidit huic sapius, vt cum forte quod ceperit nequeat, in gurgitem demergatur. Sextum genus gnesum, id est, verum germinumque appellant. Vni hoc ex omni auium genere esse veri, incorruptique ortus creditur. Cetera enim genera, & aquilarum, & accipitrum, & mirurarum etiam auium, promiscua, adulterinaque inuicem procreant. Maxima aquilarum omnium hæc est, maior etiam, quam osifraga: sed ceteras aquilas vel selquialtera portione excedit. Colore est rufa, conspectu rara, more eius, quam cymindem vocari diximus. Tempus aquilæ operandi, volandi que à prandio ad meridianum. Mane enim quiescit vsque dum forum frequens, & prandendum iam sit. Senescentibus aquilis rostrum superius accrescit, incuruaturque subinde magis, magisque, vt denum fame intereat. Cui rei data est fabula, vt hoc ita accidat aquilæ, quoniam cum olim homo esset, hospiti inuitiam intulerit. Condunt, reseruantque suo in nido quantum cibi pullis superfit. Quod enim die quaque facultas venandi non datur, sit interdum ne, quod portent, extrinsecus habeant: si quem deprehenderit violantem vidum, verberant suis alis, & vnguibas lacerant. Nidulantur locis non planis, sed cælis, præcipue quidem arduis saxis, & præcipitiibus, sed arboribus etiam. Alunt suos pullos, donec potestas volandi sit: tum eos expellunt: post regione, quam ipsi genitores incolant, tota exterminant. Tenent enim singula aquilarum paria longum tractum: vnde sit, ne villo pacto vicinos habere patiantur. Venantur locis non suo nido propinquis, sed longè distantibus. Rapta non protinus ferunt, sed cum corripuerint, & sustulerint, deponunt, experteque iam pondus requiescunt. Leporem etiam non statim rapiunt, sed expectant dum prodeat in plana. Nec procius de alto in terram ruunt, sed paulatim descendunt. Quæ ideo faciunt, vt tutiores ab insidiis sint. Condunt etiam locis editioribus, quia difficulter à terra tolluntur. Volant sublimes, vt per quàm maximè procul aspiciant: quapropter homines solam auium om-

nium aquilam esse diuinam perhibent. Omnes profecto, quibus vngues adunci, minimè in saxis consistunt, quoniam saxi durities impedimento curuaturæ vnguium est. Venatur aquila lepores, hinnulos, vulpes, & reliqua quæ vincere valeat. Viuit tempore longo, quod diurnitate nidi eiusdem declarat.

De aue quadam *Seythica*, & eius nidificatione.

Seythiæ terræ incolæ auis est, magnitudine otidis, hoc est, auis tarda, quæ duos procreat pullos: & quæ peperit oua non incubitu fouet, sed condita in leporina, aut vulpina pelle relinquit, atque ita obuoluta in summa arbore collocat. Cumque à venatione vacat, custodit. Et si quis scandit, impugnat, & verberat alis, perinde vt aquilæ faciunt.

De *Noctua*, *Cicumia*, & *Ossifraga*.

Noctua, cicumia, & reliqua quæ interdum nequeunt cernere, noctu venando cibum sibi acquirunt. Verum non tota nocte id faciunt, sed vespertino, & matutino. Venantur autem mures, lacertas, verticillos, & eiusmodi alias quasdam belliolas. Quæ ossifraga appellatur, probè & fortificat, & viniat. Cæna gerula, & benigna est. Nutricat bene & suos pullos, & aquilæ: cum enim illa suos nido eiecerit, hæc recipit eos, ac educat. Mirrit namque suos aquilæ ante, quam tepus sit, adhuc parentis operam desiderantes, nec volandi adeptos facultatem: quod per innidiâ ita facere creditur. Natura enim inuida, & famelica est, nec copiose venationis. Magnum tamen quid nascitur, cum venatur. Inuidet igitur suis liberis iam masculis, atque edacijs oculis, & ob eam rem vnguibas lacerat. Pulli etiam ipsi inter se pugnare incipiunt de sede, ac pasturæque à parente ciuiuntur, & pulsantur: deiectione vociferantur, periclitanturque: sed ossifraga recipit eos benigne, & tuetur, & alit, dum quantum satis sit adoleant. Parum hæc oculis valet: nubecula enim oculos habet laesos. Arverò marina illa clarissima oculorum acie est, ac pullos adhuc implures cogit aduersos inueniri Solem. Percutit eum, qui recuset, & vertit ad Solem: tum cuius oculi prius lacrymarint, hunc occidit, reliquum educat. Vagatur hæc per mare, & litora, vnde nomen accepit: vni que auium marinarum venatu, vt dictum est. Aggreditur singulas: cum emergentem obseruarit, refugit: auis, vt euolans vidit aquilam, metu percussa se rursus ingurgit, vt in diuersa prolapsa emergat: sed hæc acie oculorum valens, sedulè aduolat, donec vel strangulet in humore, vel per summa corripiat. Vniuersas nunquam inuadit: atque enim frequenter, respergentesque suis alis repellunt.

Fulicarum aucupatio. Cap. xxxv.

Fulicæ spuma capiuntur, appetit enim eam auidius. Quocirca spuma insperata eas venari in usu est. Caro earum prohi odoris est, excepta parte posteriore vlrime, quæ sola litium olet. Pinguescunt satis, & esui sunt.

cer. Cum enim bestiola eò inciderit, motu medij excitus occurrit, deincepsque primum obuolvens araneis, dum defatiger, infirmamque faciat: tum tollit, ac deserit: & si forè fame tenetur, exigit: hæc enim fructio eius est. Sin minus, recondito, quod ceperit, in repositorio, repetit venandi negotium, sed prius colascinato, quod per venatum lacesitum est. Si quid inter medium & extrema incidit, primum ipse in medium currit, inde ad id, quod incidit, velut à stato initio properat. Si quis telam lacerarit, texere iterum incipit. Venatur oriente Sole, aut occidente: quoniam bestiolæ temporibus his potissimum ofendant. Premina & textis, & venatur: mas comes frueodi, non laborandi est. Araneorum lautiorum, & telam spissiore texentium, duo sunt genera: alterum minus, alterum maius. Quod igitur longioribus est exuribus, pendens subtus obferat, ne bestiolæ præ formidine sibi caueant, sed incaute incidant in partem superiorem: incipit enim propter sui corporis magnitudinem est. At alterum, quod moderatius est, superne obferat, latens in quodam exiguo sua telæ foramine. Aranei statim, cum editi sunt, fila mittunt, nõ intrinsecus, tanquam excrementum, vt Democritus ait, sed extrinsecus de suo corpore, veluti corricem, aut more eorũ, quæ suos villos iaculantur, vt hystricis. Maiora etiam animalia inoadit, irretitque suis fili: nam & lacertos paruos aggressus eircundatos, & filis obducit, donec cohibeat: mox adhærens, morsum deligit. Hæc ita se habent.

De generibus Apum, earumque studio in edidiscendis fauis, de quo his herbis, quibus apes aluntur.

Cap. XL

Enus est insectorum quoddam nomine adhuc vacans, quo vno comprehendatur: sed formam suarum partium cognatam omnium referens, videlicet ea, quæ fauos faciunt, vt apes, & reliqua similibus formæ insecta: quorum genera nouem numero sunt. Sed illa ex his gregalia, apes, reges apum, fuci, qui inter apes degunt, vespæ annuæ, item crabrones, & teredines. Solitaria verò reliqua tria: sirenis minor, qui fuscus totus est: sirenis maior, niger, varius: tertium, quem bombycem vocant, qui maximus inter hæc est. Formicæ nihil venantur, sed facta ab aliis colligunt. Aranei nihil conficiunt, neque recondunt, sed cibum solum venatu sibi acquirunt. Ex nouem istis, quæ modò enumeravi, generibus, apes (nam de cæteris potest) nihil venantur, sed ipsæ sibi cibaria faciunt, atque recondunt: mel enim cibus eorum est. Cuius rei indicium faciunt, cum apiarij eximere incipiunt fauos: quamuis enim suffiantur, vehementerque ex fumo laborent, tamen plus melis tunc edunt, quam prius. Quod enim cibi causa sibi recondiderint, parcius eo temporibus cæteris vtuntur. sed habent etiam quo altero cibo alantur, quod quidam ceraginem, alij cereum vocant: verum hoc deterius est, & dulcedine propè ficus. Congerunt id quoque, vt ceram, suis crucibus. Per quam varia in eorum operatione, & vita, ratio est. Cum enim aluceum receperint mun-

Ex qua corpore parte Aranei fila ducant.

Apum cibus.

Varia apum opera.

dum, construere incipiunt fauos, deferentes ex floribus, atque etiam arborum lacrymis, salicis, & vlmis, & reliquarum, quæ glutinum pariunt. His pavimentum quoque illinunt, ne bestiola nocua subeat. Vocant hoc opus apiarij rectoriũ imum. Aditus, etiam si ampliores sunt, fabrica obstruunt res coarctant. Effingunt fauos primum in quibus ipsæ gignuntur: deinde in quibus reges dicitur & fuci. Suos certè semper componunt, sed regum, cum factus largior est: fucorum autem cum copia mellis speratur. Fauos regum minores faciunt iuxta suos: fucorum iuxta regum, minores, quam suos. Exordium operis à recto aluci, textusque ad pavimentum perpetuo stabilimento agitur, pluresque ad pavimentum tela deducuntur. Cellæ autem & mellariæ, & sobolarie geminae omnes sunt: vno enim, eodemque in interpreto, due sibi iunguntur cellæ, modo poculi gemini: altera intus, altera foris. Compages, qua partibus faui adherent, arctiores, & melle vacuæ relinquuntur, gemino, aut triplici veru: pleniores enim sunt faui, quibus plus cereæ obducitur. Pars aditus aluci prior illita est, ex commoestis enim vocant, quod velut excrementum, purgamentumque cereæ est, bene nigrum, acrisque odoris. Medentur hoc plagis, & huiusmodi suppurationibus. Proximum ab eo rectorium picatus cereus præbet: leuius id, quam comunosis, medicamentum est. Sunt qui fucos & per se fingere fauos eodem in aluceo, & cum apibus negotium conficiendi faui partiti dicant: verum mellificandi nullam habere facultatem, sed vesci tum eos, tum eorum pullos melle, quod apes fecerint. Manent fuci magna temporis parte intus, cumque exeunt, efferrunt sese solum in sublime: gyròque volitant, & quasi exercitum faciunt: quod vbi satis iam fecerint, redeunt domum, & epulis perficiuntur. Reges nunquam prodent foras, vel vt pascantur, vel alia causa, nisi vniuersa cum plebe. Et si, cum pergunt, rex ipse forè abstrahatur, omnes inquitere, oderatque lagaci persequi donec inueniant, acceperint. Gestari etiam eum à plebe, cum volare non potest. Et si perierit, omnes discedere: vel si aliquandiu manserint, fauos quidem conficere, sed mel nullum: nec fieri posse, quin breui omnes discedant. Ceram apes percipiendo flores, capiunt, priorũ acumine pedum: mox priores in medios abstergunt, & medios in blæsa posteriorum, atque ita onusta discedunt: & quidem grauari, premique onere contumunt, quoties redeunt. Mos apibus, ne solum plura genera petant vno, eodemque profectu, sed singulis singula. Verbi gratia, à viola ad violam aduolant, nec aliud attingunt, quousque suum in aluceum redeant. Hic se quantant, & singulas, tres, aut quatuor sequuntur: sed quid accipiant, haud facile videris, nec verò quemadmodum operantur, visum adhuc est. Cereæ congestio notari potuit in oleis, eum diutius in eadem morantur, propter eisdem eius arboris spissiore. Post hæc farificare incipiunt: nec prohibet quicquam, quò minus eadem in cella sint, & pulli, & mel, & fuci. Gigni fucos seorsum dicitur, si dux viuir: sed si obiit, in apum loculamentis oriri ex ipsis apibus, atque hos fieri

fieri animosiores, quocirca aculeatos vocari, quamuis aculeo careant: animo nanque feriendi, non potestate, nomen hoc meruerunt. Sunt loculi ipsi fucorum ampliores, & finguntur seorsum quoque per se faui fucorum, sed magna ex parte fauis apum inferuntur, quapropter secandum est. Genera apum plura, vt dixi. Duo principum: alterum rufum, quod præstantius est: alterum nigrum, magisque varium, duplo amplius ape vtitur. Tertium genus, quod optimum, breue hoc, in rotunditatem compactile, & varium est. Quartum longum, crabronibus simile. Præterea, quod fur appellatur, nigrum hoc, aluòque ampliore est: quin etiam fucus, qui omnium maximus est, sed sine aculeo, & ignauus. Differunt inter se apes parentibus nata vrbans, & quæ rustico, montanòque victu educatis prodierint: sunt enim hæc syluestres horridiores aspectu, & iracundiores, & minores, sed opere, ac labore præstantiores. Genus frugi fauos suos æquales conuolunt, superantque eorum operimentum positum apponit, & ad singulos vsus fauum singularim effingit, videlicet partem aliam ad mellis, aliam ad prolem, aliam ad fucos accommodatam. Quod si acciderit, vt eodem in fauo omnia hæc recipiantur, locutus alter deinceps dispositus habetur inanis. At verò illa potrectiores, fauos inarquales conficiunt, & operimentum rerumidum petinde, vt crabrones, imponunt: factum etiam, & reliqua sine ordine statunt. Duces improbi ex his oriuntur, & copia tum fucorum, tum etiam eorum, quos faues vocant: sed mellis aut nihil, aut admodum parum opera earum conficiunt. Incubant apes suis fauis, & concoquant. Quod nisi fecerint, vitari ex aranea fauos aiunt. Quod si de cæteris se continere poterint, vt incubitu perfecterent, partis quasi abortus sit: sin minus, tori pereunt faui. Gignuntur in us, quæ viuantur, vermuculi, qui mox pennis subnatis euolant. Curant etiam apes, vt faui erecti stent. Quod si qui cormerint, erigunt, & pilis succiunt fornicariis, vt subire possint. Cum enim via, qua accedant, non datur, cessant incubitu: vnde fit, vt faui araneentur. Furis, & fuci nullum est munus, sed cæteris, quibus cum viuunt, iniuriam faciunt, non tamen impunè semper: nam deprehensi interdum à bonis apibus occiduntur. Enecant nimirum ipsæ etiam duces, qui plures, quam satis sit, habeantur: & potissimum improbos, ne principum multitudo seditiones in examine faciat. Necant præcipue, cum non ampla sobolis copia exitit, nec habent tanquam coloniam mittant. Fauos etiam regum, eo tempore, si parati sunt, dicunt: vt pote cum desint, quibus mittendis duces ipsi præficiantur. Necnon fauos tollunt fucorum, si mellis penuriam coniectantur, nec aluci annoa superioris anni abundant. Et apiarium eximentem de melle tunc præcipue impugnant, ac presentes fucos expellunt: & quidem saepe visuntur foris in aluceo residentes exules. Flagrant odio breues contra longas, easque alueis pellere conantur: qua in pugna si illæ vicierint, optimum ita fore examen putatur: sed si hæc solæ remanserint, otiose viuunt, & nihil boni integrè faciunt. Pereunt

etiam ipsæ ante, quam autumus sit. Student bonæ apes, quoad fieri potest, ne quam intra aluceum interimant: & si qua interierit intus, statim foras eadant educunt. Qui autem faues vocantur, & suos inuicem fauos ostendunt, & alienos, si latuerint, subeunt: sed si capiuntur, capere puniuntur, nec facile aut latere, aut aufugere possunt. Sunt enim in quoque aditu custodes: & fur ipse, si quando surripere ingressum potuerit, adeò in facietatem repletur, vt nequeat euolare, sed ante aluceum volutetur: itaque fuga perquam difficilis est. Reges nunquam foris visuntur, nisi cum migratur: & tunc ita, vt reliquæ omnes circa ipsum principem suum glomerentur. Cum verò migrandum est, vox solitaria, & peculiaris quædam aliquot ante diebus intus mittitur: & biduo, aut triduo pauca circum aluceum volant. An rex etiã sit, inter eas sit, nondum exploratum habemus, quoniam difficile cognitum est. Collectæ iam auolant, & per singulos reges diuiduntur. Et si forè paucae prope multas consistunt, concedunt pauca ipsæ ad plures, ac regem, quem reliquerint, si sequatur, interimunt. Discellus, & migratio ita agitur. Singulis autem muneribus se distribuunt, vt alia flores conuolant, alia extruant, alia poliant fauos, & dirigant. Aquam tunc portant, cum prolem nutriunt. Carnem nullius animalis contingunt, nec obsonium appetunt. Nullum his tempus certum, consuetumque est, quo operari incipiunt: sed si cibariis non carent, benèque degunt, æstiuo potissimum tempore opus aggrediuntur, & quandiu ferentem sit, assidue operantur. Nouella etiam tertios, quam prodierint, die, statim negotium inuent, si cibus non suppetit. Cùmque incubant, digredimur nonnulla ad pastum, sed breui redeunt. Proles felicis examinis quadraginta diebus intermittunt, tantummodo à benna. Cùm fari iam concreuissè pullitiam senserint, cibo apposito derelinquunt: ipsa verò, cum datur facultas, rupto opereulo exit. Bestiolas, quæ in alueis nascuntur, & fauis osticiunt, apes notæ melioris tollant, & rem familiarem tuerunt: sed alteræ pro suo vitio negligunt, & perire patiuntur. Cùm autem fauos apiarij eximunt, eibi tantum relinquunt, quantum per hyemem sufficiat. Quod si satis sit, seruatur examen: sin minus, vel moritur ibidem, si ne discedat, hyems obstat: vel deserit sedem, si ferentum nanctetur. Mel apibus tum estare, tum hyme in cibo est, sed recondunt alterum quoque cibarij genus, cui durities cere proxima, quod sandaracham nonnulli appellant. Inferunt iniuriam apibus maximè vespæ, & auicula, quas paros vocant, atque etiam hircundo, & merops, qui apiaster est: tum verò rana lutaria, eas vbi ad aquam accesserint, capiunt. Quam ob rem eas apiarij per paludes, & stagna, vnde apes aquantur, venari solent: & vespæ fatibula, & hircundinum, ac meropũ nidos propinquos alueis, tollunt. Nullum animal, nisi sui generis, apes fugiunt: præstantur enim inter se, & cum vespis. Sed cum ruri sunt, nec sibi inuicem, neque vllis alijs iniuriuntur: at verò apud suos aluceos pugnant acerrimè, & hostes, quos vicierint, enecant.

Examini migrationis, quibus signis præfici possit.

Apes inter se fauones distribuere.

Alucearia caritantes quædam Apibus relinquunt.

Sandaracham A quibus apibus periculum.

cant. Intercunt quæ percusserint: quoniam sine intellectu eruptione, aculeus eximi non potest. Sæpius enim evadunt, si, qui ictus est, curam adhibet, ut aculeus infixus iunctus cum alio extringatur, alioqui apes interit. Necant vel maxima animalia ictu sui aculei. Iam equus occisus ab apibus est: sed principes minime iritantur, & feriunt. Efferunt foras apes vita in alveo defunctas, & cætera. Mundissimum omnium hoc animal est. Quam ob rem sæpenumero cum alii necessitas est, auolant, & in recessu reddunt extremitatem, quoniam malè oleat. Oderunt non solum foedos odores, sed etiam vnguentorum delicias. Ex quo fit, ut homines his deliboribus percussant. Percunt apes tum aliis casibus, tum verò cum multi principes orti, partem quæ secum, quò libuit, abducant. Rubra etiam apes interimit: subiens enim aditus alvei, afflat, & observans rapit evolantes. Nullo hæc afflicti malo ab apibus potest, sed ab apiario facile interimitur. Genus autem apum, quod improbum esse, ac fauos fingere asperos diximus, novellæ maximè tribunt apiarum nonnulli: peccatæque ita per imperitiam eas arbitrantur: novellæ autem sunt annicula omnes, quarum examen quotannis auolare solitum est. Nec verò novellæ ipsæ perinde, ac veteranæ, pungunt, cum copia mellis non supererit. Apiarum lucos depellunt: & ficus, ac reliqua id genus dulcia in cibo apponunt. Apum seniores intus operantur, hirtioresque moræ domesticæ ratione sunt. Adolescentes foris negotium exercent, & ea, quæ res exigit, portant, leuiorésque sunt labore hirtutis dextrita. Fucos etiam ipsæ interimunt, quoties non satis loci operibus est: tenent enim alvei locum penitiorum. Cum morbo examen quoddam laboraret, agmen peregrinum inuasit, & pugna conferta, adeptaque victoria, mella diripiebat. Quod cum apiarius prosterneret, victum examen statim egressum vlciscebatur, nec hominem ipsum vlllo pacto impetebat. Morbo examina valentiora potissimum instantur clerò (sic enim vocant vermiculos, qui in pavimento nascuntur) è quibus crescentibus velut aranea alveo toti obducitur, & fani carie pereunt. Alteri morbi genus quasi ortum quoddam, & veteritas apum incidit cum foedo alvei odore. Pastus gratissimus apibus thymum est: sed rubido albidum præferunt: locus æstare non feruidus, hyeme tepidus. Aegrotant eo potissimum tempore, cum per æruginosam matricem operantur: Quoties verò statu vehementi iactantur, Japillum gestant, quo se quasi fulcro, & fundamine quodam stabiliant contra flatum. Bibunt si fluuius sit propinquus, non aliunde, quam ex eo, posito onere: sin minus, aliunde humore hausto pergunt ire ad mel eumendandum, confestimque negotium repetunt. Mellis consociendi tempora duo sunt, ver, atque autumnus: sed vernum suavius, candidius, omnino præstantius autumnali est. Conficitur profecto melius ex nova ceta, novellisque stirpibus. Rufum verò, atque deformius faui vitio redditur, quippe quod perinde, ut vinum à vase viticuri;

Mundities singularis apum.

Interitus apum, causæ.

Quod genus cibi apibus gratissimum.

nonnulli, farina in prato respersa. Minus apes turbant, si ver ferotinum sit, aut squallor, aut rubigo incidit. Ratio apum ad hunc modum est.

De duobus vesparum generibus, & earum studio in fauis construendis.

Cap. x l i.

Vesparum duo sunt genera: alterum iteum, quod rarum est, nascens in montibus, & pariens non sub terra, sed in quercu, specie grandius, porrectus, robustus, idque acerbius, quam alterum, est: aculeo enim maiori, quam ex proportione sui corporis spicatur. Vivit hoc toto anno: & quidem tempore hyberno, quercu cæla euolare spectatur. Exigit hyemem in latebra, & semper in macerie diuersatur. Sunt etiam alie matricis, alie operariæ, ut & in altero genere, quod placidius est. Quæ autem sit natura operariæ, ac matricis, in eo ipso placidiore genere percipi facilius potest. Sunt enim huius quoque, duo genera: alterum duces, quas matricis appellant, alterum operariæ: maiores, mitioresque duces sunt. Aeris operariarum annum non complect, sed omnes hyeme inualescente moriuntur. Quod ea re constat, quia hyeme incipiente itupescant: bruma autem nulla omnino appareant: duces verò, qui matricis vocantur, tota hyeme visuntur, atque sub terra latitant. Plerique enim, cum per hyemem ararent, aut foderent, matricis videntur, operariæ nemo. Ortus talis vesparum est. Duces ubi iam locum sibi opportunum delegerunt, fauos opere æstiuo configunt, & vespera (cellulas dico) constituunt quaternis forculis, aut propolis, in quibus vespa, non matricis nascuntur. Quæ cum increuerint, rursus altera ampliora æstingunt. Quorum item proles, cum creuerit, alia faciunt, ita, ut postremo autumnio plurima, amplissimaque vespera condita habeantur: in quibus dux, quæ matrix vocata est, non insuper vespas, sed matricis iam procreat: quæ quidem supernè per summa vesperi verminii specie multo grandiorum gignuntur, in cellulis cõtinuatis quatuor numero, aut paulò pluribus. Alioqui increfcenti ratio ducibus eadem, quæ vespis, est. Sed cum vespa operariæ fauis affuerint, non præterea duces operantur, sed operariæ ipsæ cibum suis ducibus subministrant. Quod ea re constat, quia duces non item euolant, sed intra recta quiescunt. Ceterum utrum duces anni superioris, novellis iam procreatis ducibus, interimanur à vespis novellis, idque simili modo eueniat, an plus etiam temporis possint vivere, nondum exploratum est. Nec verò senectutem matricis, & vesparum generis feri, aut aliquem huiusmodi affectum annotare adhuc quisquam potuit. Est autè matrix latior, ponderosior, crassior, & maior, quam vespa, volatque haud plurimum valet. Præ pondere enim sui corporis volare longius nequit. Quo fit, ut semper in vespariis sedant æstingentes fauos, & munere fungentes cellario. Insunt præterea matricis nuncupatæ in vespariis plurimæ: sed aculeatæ sunt, necne, ambigitur. Videntur tamen & ipsæ, ut apum duces,

gerere quidem aculeum, sed non extringere, ac terere. Vesparum autem alia carent aculeo, ut fuscis: alia habent. Minores, imbecillioresque sunt, quæ carent neque repugnant: contra, quæ habent, maiores, robusta, atque pugnares, quas nonnulli mares appellant: fœminas verò eas, quæ carent. Pleraque ex iis, quæ aculeum gerunt, amittere eam putantur hyeme instante: sed hoc ex nemine, qui vidisset, accepimus. Vespa temporibus sicis, locisque asperis potius oriuntur. Ortus sub terra agitur. Fungunt suos fauos ex congerie, ac terra: & ab eodem primordio quasi stirpe vnumquæque edificat. Cibum vel ex floribus quibusdam, & fructibus petunt: sed quàm plurimum ex carne. Coire nonnullæ etiam ex cæteris visæ sunt: sed an amba aculeo careant, aut habeant, vel altera habeat, altera careat, nondum exploratum est. Ferarum etiam nonnulla coire visæ sunt, & alteram gerere aculeum constitit, sed de altera incertum est. Fœtus non partu provenire videtur: latit enim auctior, quam partus vespa pariat, existit. Si vespa ex pedibus ceperis, bombilatæque fueris, aduolant quæ aculeo carent: quod non faciunt, quæ aculeata sunt. Itaque argumento quidam hoc vtuntur, ut altera mares sint, altera fœminæ: Capiuntur hyberno tempore in speluncis, & quæ aculeum habent, & quæ carent. Conduunt alia sua vesperia pauca, & exigua: alie plura, & ampliora. Capitur magna matricum pars à solstitio apud vltimos colligunt enim hinc lentam, & gummosam materiam. Prodiere locis quibusdam matricis ortu admodum numeroso, cum superiori anno vesparum, atque imbrum copia præcessisset. Capiuntur per præcipitia, & terrea rimas, præruptaque directiona: omnesque visuntur aculeum gerere. Talis vesparum ratio est.

De crabronibus, vtilique eorum.

Cap. x l i i.

Crabrones non floribus, ut apes, sed carne magna ex parte viuunt. Vnde fit, ut versari vel in stercore sæpe soleant. Venantur etiam muscas maiusculas, quas ubi ceperint, abscesso capite, reliquum corpus gestantes auolant. Sed pomum etiam dulcem appetunt. Cibum his talis est. Duces more apum, vesparumque habent, qui proportione ad crabrones maiores, quam vesparum ad vespas, & apum ad apes sunt. Degunt hi quoque, intus, ut vesparum duces. Faciunt sibi alveum sub terra crabrones, terra egesta: & ut formica excauant. Missio enim ut apum, nulla vel eorum, vel vesparum fieri solet. Sed qui subinde orientur novelli, ibidem manent, & alveum terra egesta faciunt amplioremi amplificat maiorem in modum, & iam ex valentiore quodam examine qualli tres, & quatuor fauorum pleni excepti sunt. Nec verò cibum ritu apum sibi reconduunt, sed iciani latent per hyemem, quo tempore plurimi moriuntur: tan etiã omnes, nondum cocti est. Duces non plures vno, singulis eorum examinibus oriuntur, ut inter apes gignuntur plures, qui examina distrahunt. Sed si qui crabrones suo

Vespi aliis cialia: habent. Minores, imbecillioresque sunt, quæ carent neque repugnant: contra, quæ habent, maiores, robusta, atque pugnares, quas nonnulli mares appellant: fœminas verò eas, quæ carent.

Vbi gignantur Vespa.

Quales Crabronibus duces.

Complures etiam alia aues immutantur per tempora, & colore, & voce: vt merula, quæ ex nigra redditur rufa, & vocem mittit diuersam. Screpitat enim per hyemem, cum per ætatem tumultuans canter. Mutat & turdus colorem, quippe qui collo ætate variis, hyeme murino distinctus spectetur: voce tamen eadem est. Luscinia canere solet assidue diebus, ac noctibus quindocim, cum sylua fronde incipit opacare: dein canit quidem, sed non assidue: mox adulta ætate, vocem mittit diuersam, non insuper variam, aut celebrem, modulatamque, sed simplicem: colore etiam immutatur. Et quidem in terra Italia per id tempus alio nomine appellatur. Apparet non diu: abdit enim sese, & latet. Rubecula, & quæ rutililla appellatur, inuicem transeunt. Estque rubecula hyberni temporis, rutililla æstiuæ. Nec alio terè inter se differunt, nisi pectoris colore, & cauda. Sic & ficedula, & atricapilla vicibus commutantur: sit enim ineunte autumno ficedula, ab autumno protinus atricapilla: nec inter eas discrimen aliquod, nisi coloris, & vocis est. Auem autem esse eandem comitat: quia dum immutatur, hoc genus vtrunque conspectum est, non dum absolute mutatum: nec alterutrum adhuc proprium vllum habens appellationis. Nec mirum, si hæc ita voce, aut colore mutantur, quando & pilumbes hyeme non gemit, nisi quod aliquando ex asperitate hyem: placidum tempus successisset, genuerit: quod apud peritos in admiratione habitum est: carerem ineunte vere gemere incipit. Denique aues tunc maxime, plurimamque, emittunt voces, cum coeunt. Mos autem est, vt alia sese in puluere voluerit, alia sese sauent, alia nec puluere, neque balneo vtantur. Sunt pulueratrices, quæ non altiora, sed terra propinqua: vt gallina, perdix, attagena, alauda, fassana. Lotrices, nonnullæ rectangues, quæ circa fluuios, aut paludes, aut mare versantur. Alia vtrunque, tum lauare, tum puluerare solent: vt columbus, vt passer. Ad uentrem pars maior uentrem facit. Hæc ita se habent. Proprium nonnullis autem euenit crepitus alui, vt turturi. Pars etiam nouissima alui eandem vehementer citatur, cum vocem reddunt.

De uis animalibus, quæ castratione immutantur, quæue ruminant.

Cap. L.

Mutantur uero animalium aliqua forma, & motibus, non modo per ætates, & tempora, uerum etiam castratione. Castrantur autem ea, quibus testes sunt testes. Sunt autem testes intus lumbis in uisibus quæ herentes, & quadrupedum iis, quæ oua pariunt. At uero iis, quæ animal generant, eademque testibus sunt, plurima quidem parte foris, sed nonnullis etiam intus continentur: omnibus uero postrema aluo habentur. Castrantur gallinæ: cui parte nouissima sunt alui, quæ cum coeunt, concidit. Hinc enim si duobus, aut tribus feramentis adusseris, capos facies. Quod si perfectus est, qui castratur, crista pallefcit, & cucurire destit, neque coitum uenerum reperit. Sed si adhuc

Quando pilumbes geruntur incipiunt.

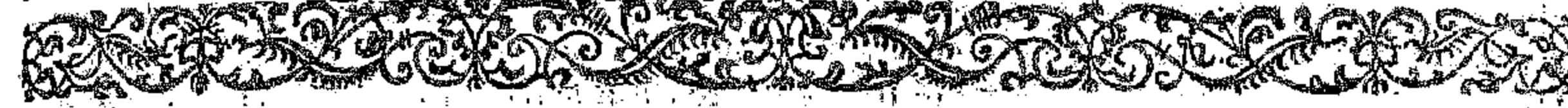
Testes in animalibus sunt testes. Sunt autem testes intus lumbis in uisibus quæ herentes, & quadrupedum iis, quæ oua pariunt. At uero iis, quæ animal generant, eademque testibus sunt, plurima quidem parte foris, sed nonnullis etiam intus continentur: omnibus uero postrema aluo habentur. Castrantur gallinæ: cui parte nouissima sunt alui, quæ cum coeunt, concidit. Hinc enim si duobus, aut tribus feramentis adusseris, capos facies. Quod si perfectus est, qui castratur, crista pallefcit, & cucurire destit, neque coitum uenerum reperit. Sed si adhuc

Gallinæ uero postrema aluo habentur. Castrantur gallinæ: cui parte nouissima sunt alui, quæ cum coeunt, concidit. Hinc enim si duobus, aut tribus feramentis adusseris, capos facies. Quod si perfectus est, qui castratur, crista pallefcit, & cucurire destit, neque coitum uenerum reperit. Sed si adhuc

pullus est, ne inchoari quidem ex iis quicquam potest, cum accrescit. Quod idem in homine quoque accidere certum est. Nam si puer adhuc excidatur, neque postgeniti pili innascuntur, neque vox immutatur, sed suum seruat acumen. At u iam puber, postgeniti desuunt pili, præterquam pili. Hæc enim quantis minutatur, tamen manet: sed congeniti non desuunt: nemo enim spado caluescit. Quadrupedum etiam exciditur, uox omnium in feminam immutatur. Sed cum cetera nisi nouella castrantur, intereant, aper vnus qua ætate castratur, non refert. Omnia denique, si dum cresunt, castrantur, maiora, & elegantiora, quam incastrata, euadunt. Sed si postea, quam adoleuerunt, & iam incremento constituerunt, castrantur, nihil præterea accedere ad magnitudinem potest. Ceruus, si cum per ætatem nondum cornua gerunt, castratur, non edunt cornua: sed si cornigeri excidantur, non edunt cornua: & magnitudine eadem seruantur. Vitulis tempus castrandi anniculis est, alioquin minores, deformioresque euadunt. Modus castrandi hic est: Tractus deorsum testes, atque obrentos, presolsque in inum seroti, cullello adacto, extrudunt: mox fibras sursum, quoad maximum fieri potest, reprimunt, & plagam infarciunt capillamentis, ut sanies effluere possit: & si inflammatur, ignem adhibent seroto, & respergunt. Si bos a recenti castratu ineat, procreare potest. Apria etiam serophanum castratur, ne præterea coitum appetat, sed breui tempore obescit. Castratur autem eum biduo ieiunant, suspensa pernis prioribus, recisa cute inter femina, quæ in tribus testibus maxime continentur: hæc enim parte adhæret uuluis apria dicta, cuius exigua parte abscaisa confarcinant. Cameli etiam femina castrantur, cum eis uti in prælio libere ne concipiant uero. Nonnulli superioris Alia incolæ, camelos uel ad tria millia possident. Curant cameli celerius, quam equi Niliani, propter laxiorem sui gradus glomerationem. Et castrata denique auctiora, quam incastrata, euadunt. Animalia, quibus ruminare in more est, proficiunt, delectanturque non minus in ruminando, quam edendo. Ruminant quæ superiore dentium ordine carent, ut boues, oues, capra. Ex feris nullum adhuc ruminare constat, præterquam ea, quæ aliquando cum hominibus exigunt, ut ceruus: hunc etenim ruminare planum est. Iacent potissimum, cum ruminant, omnia, & hybernis præcipue mensibus solent ruminare. Septem ferè mensibus hoc faciunt, quæ intra tecta aluntur. Gregales leuius, minisque temporis ruminant, quoniam foris pascuntur. Sunt etiam ex dentatis vtrunque nonnulla, quæ ruminant, ut moues Pontici, & piscis, quem ab ea re ruminalem quidam appellauerunt. Sunt item alui fluentioris ea, quibus longiora sunt cura: sed propensiora ad uomitum, quibus latius pectus est. Idque tum in quadrupedum genere, tum in auium, tum etiam in hominum ita esse magna ex parte perpensum est.

HISTORIÆ ANIMALIUM FINIS.

A R I S T

A R I S T O T E L I S

Stagirita de Partibus Animalium, & earum causis, Liber Primus,

Theodoro Gaza Interprete.

Duos esse & contemplandi, & docendi præcipue habitus.

Cap. I.

Non est contemplandi generum, omnique tum nobilitati, tum ignobiliori docendi via, & ratio, duos esse habitus constat, quorum alterum scientiam rei appellasse, alterum quali peritiam quamdam, bene est. Hominis enim probe periti ostium est, iudicare perspicaciter posse: quidnam recte, aut non recte, ab eo, qui docet, exponitur: quippe cum & hominem omnino peritum ratione existimus, & peritiam ipsam non nisi facultatem huius officij esse statuamus. Sed hunc omnibus ferè in rebus ualere iudicio arbitramur numero unum: illum uero certæ naturæ alicui delegamus. Fieri enim potest, ut rem unam quis sapiat, ita ut alius omnes, possit iudicare. Quam obrem naturalis quosque hiltoria, siue contemplationis limites huiusmodi aliqui poni debent: ad quos iudex modum explicandi referre possit, & approbare, semoto illo ueritatis examine, quoniam modo res, itane, an aliter se habeat. Verbi gratia, utrum substantias singulariter discernendi cepisse præter hoc est, naturam hominis, aut leonis, aut bouis, aut alius cuiusquam generatim exponere: apertius sit, an rebus subiectis, quæ communiter omnibus accidunt, communiter uel quodam potius agendum. Sunt enim eorum plura, quæ eadem in multis generibus diuersimode se habent: ut somnus, spiritatio, atctio, diuinitio, mors: hæc, reliqui id genus affectus, & dispositiones. Nihil enim adhuc certi, exploratiusque habere: quod de his dicere possimus: sed cum singulariter agimus, eadem sepe de multis referre necesse est. Nam & in equis, & in canibus, & in hominibus, ea, quæ modo dixi, omnia insunt. Quapropter qui singulariter agere per accidentia: cægerit, quæ scilicet eadem animalibus aduina & tum specie diuersis. Sunt etiam fortasse, quæ eandem sortiantur appellationem, differunt

mine distent species, ut anithalium incessus: quippe qui specie vnus esse minus uideatur: discernant enim inter se uolatio, natatio, ingressio, receptio. Quam ob rem quoniam modo tractandum sit, latere non conuenit, uerum, inquam, communiter primum per generis complexionem, post uero res proprias considerare oporteat: an protinus quæque persequi singulariter, rectius est: non enim de hac re adhuc præsumitur est. Nec illud confessum est, uerum, ut mathematici rem suam celestem demonstrare consueuerunt, sic homo rerum naturalium studiosus, primum quæ parent in animalium genere, partemque singulas explorare: deinde causam, quam ob rem ita sint, reddere debeat: an secus agendum sit. Ad hæc generis cum plures causas generationis naturalis esse uideamus, scilicet tam, cuius gratia res gignantur, atque eam, unde mouendi principium sit: definiendum de iis etiam est, quam primam, quæ secundam haberi debeat. Principium sane illa obtinere uidentur, quam sub hoc uerbo, cuius gratia, significamus: hæc enim ratio est. Ratio autem, principium est pariter in rebus tam arte, quam naturæ constituendis. Vbi enim uel per intellectum, uel per sensum medicus sanitatem, optatæ uel definitur, rationes, & causas rei, quam facit, reddere solet: & cur ita faciat, subiungit: quamquam illa, cuius gratia, causa, & ratio boni, & pulchri: Naturæ operibus potius, quam artis, coniuncta est. Necessitas uero non æquè in rebus Naturæ omnibus inest, ea uide licet, ad quam omnes ferè authores rationes referre tentant, prius, quam doceant, quot modis accipi necessarium debeat. Inest id ipsam rebus quidem æternis simpliciter, absoluteque ratione: sed caducis etiam, generandisque omnibus ex suppositione tribuitur quomodo in artificiosis, ut redibus, & quibusuis alius generis eiusdem. Materiam enim rationem adesse necesse est, si domus, aut quouis alius finis facturus sit: atque etiam fieri, moueri, quæ illud primum oportet, deinde hoc, ac deinceps ad hunc modum iter ad finem, cuius gratia res quæque & efficitur, & est. Eodemque modo in rebus quoque Naturæ generandis agitur: quamquam demonstrandi modus, necessitasque ratio, in naturali doctrina diuersa, atque scientiis spectatius est. Dixi de his

alio

alio loco: principium enim alteris quod est, alteris quod erit, accommodatur. Quod enim talis sanitas, aut homo, vel hoc esse, vel factum iri necesse est: non quia hoc vel est, vel fuit, illud necesse fieri vel est, vel erit: neque huiusmodi demonstrationis necessitatem ita perpetuam annexere possumus, ut dicere liceat, hoc esse, quoniam illud est. Sed de his etiam alio loco disputatum à nobis est, & quibus in rebus id liceat, & quæ possint reciprocari, & quam ob causam. Latere autem ne illud quidem oportet, an ita agendum, quemadmodum priores auctores, qui quomodo res quæque fieret, quam quomodo esset, tractare maluerunt: non enim inter hæc parum interest. Sed enim exordium quod dictum iam est, ut primum res persequamur, quæ quæque in genere conspectiores, promptioresque habentur: deinde de causis reddamus, & generationem. Hoc enim in adificiis etiam potius evenit. Quod enim forma adium talis est, aut quod tales sunt ædes, idcirco fieri ædes hunc, potius in modum consensimus: generatio enim, substantiæ gratia est, non substantiæ, generationis gratia. Quam ob rem impeditur plerumque in animalibus propter eam ita contineri, quia ita, cum oriuntur, acciderit, male ait: ut & spinam haberi talem, quod per contortionem disjungi, frangique accidit: nec scius & quam semen genitale, quod consisterat, vim talem habere oportet, & quam res, quæ esse gerat, prior esset non modo ratione, verum etiam tempore. Gignit etenim homo hominem. Itaque ortus talis evenit specie, quoniam talis, qui gignit, est. Quinctiam de iis, quæ sponte fieri videntur, pariter atque de artificiosis animadvertere licet. Nonnulla enim vel sponte, eadem, quæ arte, fieri possunt, ut sanitas. His igitur causa efficiens similis antecedat necesse est: ut ars condendum statuarum prior statuis est, quando sponte fieri nequeunt. Artipm autem, operis esse rationem omni abijunctam materia, certum est. Fortuitis quoque ratio similis est: ut enim ars se habet, ita existunt. Quam ob rem consensum ita potissimum, ut ob eam rem membris his homo constet, quia hoc homini esse est. Non enim fieri potest, ut sine his membris homo sit: sin minus, proximum tamen aliud quicquam opinandum, & vel omnino fieri aliter non posse, vel bene ita fieri tantum posse statendum. Cum itaque talis res sit, generationem in hunc modum, talis que evenire necesse est. Quæ propter membra non sine ordine oriuntur: sed primam hoc, deinde illud, atque in hunc modum omnia, quæ Natura consistunt, disponuntur. Veritas igitur illi, & primi Naturæ interpretes, materiale principium, atque eiusmodi causam, quæ animam, qualisq; esset, indagant: & quoniam pacto hinc rota oriuntur, & quo mouente, ut discordia, & concordia, aut mente, aut casu, retinerit atque concordant: cum subiecta materia talem quandam præ se ferre naturam videretur, ut feruidam ignis, gelidam terræ, & alter leuem, altera gravem: sic enim Mandam etiam generant. Hæc eadem de ortu plantarum, & animalium quoque referunt. Vnt enim, alium, omnique cibi, & ex-

Generatioe substantiæ gratia esse.

In omnibus Naturæ operibus dispositionem esse.

crementi conceptaculum, ita constitisse, cum in corpore humor laberetur, & tueretur: naves ex proprio patuillo, cum spiritus, siue flatus transiret, atque dispelleret. Ac verò aer, & aqua non nisi corporum materia est. Naturam enim omnes ex iis corporibus componant, atque constituant. Quod si homo, ceteraque animalia, membraque eorum Natura constent, dicendum profecto de carne, de osse, de sanguine; denique, de omnibus tam simili, quam dissimili ltruce compactis: ut de facie, de manu, de pede, quæ quodque eorum tale sit, & quæ ita consent facultate, siue virtute: non enim satis est, eatenus tantum nosse, quibus ex rebus compositum sit, ut igne, terræve: sed perinde agendum, ut si de lecto, aut de quolibet alio generis eiusdem ageretur: formam enim porius, quam materiam eius declarare tentaremus, ut ars, aut lignum: vel si id minus, totius quidem ipsius speciem non omitteremus: delectus enim hoc in hoc est, aut hoc tale est. Quocirca vel ipsam figuram explanari, quælibetque forma sit, indicari congruit: quippe cum forma natura prior sit, quam materia. Igitur si animalium, membrorumque vnumquodque figura, colorque est, recte Democritus dixerit, qui ex iis ipsis putasse animalia constare videret: quippe qui perspicuum esse dicat, qualis forma sit homo, quali sua ipse homo figura, colorque pateat. Atqui mortuus homo quantum figura formam habet eandem, tamen homo non est. Ad hæc, fieri non potest, ut manus sit quocumque modo constans, ut arbor, aut lignea, nisi equiuoca nominis communitio efficiat quæ picta est, ut pote quæ suo fungit officio nequeat. Quomodo nec lapideæ tibi suum, aliquid munus possunt: neque medicus pictus, artopri medicinalem exercere potest: par ratione membrorum quoque hominis, vita functi, nullum id esse insuper potest, quod erat, cum viveret: ut oculus, manus, pes, reliqua. Ergo simplici admodum & pingui Minerua dictum hoc est, ac perinde quasi labor de linea manu loqueretur. Sic enim Naturæ illi exploratores ortus, & causas referunt figuratim: à quibus enim facultatibus condita fuerint, exponunt. Itaque faber securam fortasse, aut tersibrum dicit, illi tersam, & acrem: sed melius faber, ut qui parum sufficere arbitretur, & usque eò dicat, quod instrumento incidente, partem eava, partim plana extiterunt: sed adiciat, quoniam talem adegerit ictum: & causam, cur ita, exponat, videlicet, ut talem, aut talem formam opus acciperet. Constat igitur non recte illud dixerit, atque animal tale esse dicere oportere, & quid, qualisque tum id ipsum, tum etiam membrum vnumquodque explicari oportere, quomodo de forma lecti docendum est. Ergo si animal, vel anima, vel pars animæ, vel non sine anima est, quàm primitivum enim à corpore animam discessit, animal esse desinit, neque membrum vnum nisi figura suæ ratione idem relinquitur, modo eorum, quæ fabula: transisse in lapidem narrant. Si hæc, inquam, ita statui debent, hominis Naturæ studiosi sanè interest de anima, & differere, & scire: & si non, de omni anima, tamen de ea ipsa, quæ tale animal est: & quidnam anima

anima, aut certe pars ista animæ sit, aut quæ etiam de iis, quæ tali eius substantiæ accidat: præsertim cum bifariam Naturam intelligamus, ut altera pro materia sit, altera pro substantiâ: quæ quidem & ut movens, & ut finis est: talisq; animalium anima, vel omnis, vel pars aliqua eius sit. Nā ob eam etiam rem, qui de Natura agit, eò amplius docere de anima, quæ de materia debet, quod materia Natura potius per animam, quam è contrario est. Lignum enim, & lectus, & tripes, propterea est, quia idè potentia illa est. Sed quæret quispiam, animaduerrens ad id, quod modò dixi: Verū de anima omni docere naturalis scientiæ interit, an de aliqua vna. At si de omni, nulla certe præter naturalem philosophiā relinquetur scientiâ. Intellectus enim siue mens, rerum intelligibilium est: itaq; rerum omnium notiones naturæ vna tenent. Est enim eiusdem scientiæ, ut tam de intellectu, quam de re intelligibili doceat: siquid eadè cōtemplatio omnium est inter se coniunctorum, sicut sensus etiam, & rei sensibilis. An non omnis anima principium motus est? neque partibus animæ omnibus id tribui debet, sed augendi principium idem putandū, quod & in plantis, est alterandi vim candē, quam sentiendi, detrendi autem aliud quiddā, non vim intelligendi? delationem enim vel in ceteris esse animalibus nouimus, intellectum, siue mentē in nullis. Constat igitur nō de anima differere omni oportere: quandoquidē non anima omnis Natura est, sed aliqua eius pars vna, aut etiā plures. Ad hæc, rem materia abstractā nullam potest scientiâ naturalis cōtemplari, cum Natura rei alicuius gratia, faciat omnia. rebus autē abstractis abiunctum id est, quod sub hoc, cuius gratia, veritas intelligimus. Ut enim ars in artificiosis, ita in rebus ipsis aliquid esse principium aliud, & talis causa videretur, qui ex vniuerso petenti de calore, frigore, & primordia habemus. Quæ ob rem vtriusque discrimen, calidū & factum esse ab eiusmodi causa, si factū est, & magis esse ob eam causam, quæ animalia caduca, atq; mortalia. Ordo enim, & rarus, certusque status, longè magis in rebus patet caelestibus, quā in nobis: incerta autē, inconstans, & fortuita conditio in genere mortali potius est. At illi genus animalium quodq; Natura constare, exitu illisq; essent. Calum autem forte, sponteque tale constitisse volunt, in quo nihil fortuæ, nihil temeritatis deprehendi potest. Rem autem hanc esse illius gratia asserere vbiq; solemus, quoniam sine intelligimus aliquem, in quem motus (si nulla res prohibet) terminetur. Quocirca eiusmodi aliquid esse constat, quod Naturam vocamus. Non enim quodlibet, & vtrumq; fors tulit, ex quois semine oriuntur, sed hoc ex hoc. Neq; ex corpore quolibet semen quodlibet prodit: principium namq; & efficiens rei, quæ gignitur, semen est: sunt hæc enim Natura, & proinde ex hoc enascuntur. Atque etiam prius, quàm hoc, illud est, vnde semē expromitur. Semen enim ipsum generatio est, finis verò substantiæ: vtriusq; autem his prius illud est, à quo proficiscitur. Semen enim bifariam accipitur, videlicet ex quo, & cuius. Nam & à quo decessit, eius semen est, ut equi: & eius, quod ex illo futurum est, ut muli: verū non eodem modo, sed ut dictum iam est. Ad hæc, semen

non nisi potentia est. Potentia autem quemadmodum ad actum se habeat, nouimus. Causa igitur hæc sunt due numero: altera, cuius gratia, altera ex necessitate: multa enim gignuntur, quia necesse est. Sed quæret fortasse quispiam, quam necessitatem intelligi velint, qui res fieri necessarid aiunt: neuter enim accipi potest eorū modorum, qui præstiniuntur, in iis, quæ per philosophiā tractata sunt. Tertius autem iis, quæ habent generationē, rebus est. Alumentum enim neutro illorum modorum esse dicimus necessarium: sed quia fieri non potest, ut res sine eo sit, ideo necessitatē ei adscribimus, quod quali ex suppositione est: ut enim quæ securi sciendum sit, durum aliquid esse necesse est, etiam durum, vel æneū, vel ferreū: ita cum instrumentum sit corpus (est enim tum membrū vnumquodque rei alicuius gratia, tum verò totum ipsum) efficiatur profecto, ut esse tale, atq; ex talibus constare necesse sit, si illud, cuius gratia ipsum est, futurum sit. Constat igitur duos esse causas modos, ac poris simam vtrumq; assequi verbi oportere: sed minus id fieri potest, tamē pro viribus eniti ad eius significationē: omnēq; nihil ferē de Natura docere, qui hoc non dicunt existimare. Principium enim terū Natura potius, quàm materia est. Empedocles etiā in eam interdum incidit, ductus ab ipsa veritate: & substantiam, atq; Naturam esse rationem tateri compellitur: veluti cum os quid sit, reddit: quippe qui non aliquid elementū vnum esse id velit, non duo, aut tria, non omnia, sed mixtionis elementorum rationē. Igitur & carnem, & ceteras eiusmodi partes hunc eundē in modum esse, aperit est. Causa verò quam ob re antiquiores illi auctores non ad hunc venerint modum, quod quid res esset, atq; substantiæ definitionem ipsam explicare haud ququam solebant. Sed Democritus hanc tetigit primus, non tamē quod ad rerum naturalium studium parauerit necessarium, sed quod ab ipsa re traheretur. Socratis verò temporibus vltus quidem definiendi inereuit, sed indagatio rerum naturalium desinit: nam omne philosophandi studium ad vtilē virtutē, euilēq; vsum translātū est. Licet quod modò dixi, ita demonstrare. Data animalibus spiratio est huius gratia rei: sed eam propter has effici res, necesse est. Necessitas verò aliās ita significat, ut si res, cuius gratia futura sit, hæc haberi necesse sit, aliās ita, ut sic se habeant, aptæque sua natura ita sint. Ingredietur enim calorē, rui sūq; ingredi, cum in re obuia ostendatur, aeremque interlabi, necessarium est. Sed cum aer exterior refrigerando retorqueat, ingressus atque egressus calorē interioris rei alicuius gratia agit. Hic modus tractandi est: hæc ad id genus doctrinæ via, & ratio attinet. Hæc, & euilmodi, sunt ea, quorum causas accepisse operis pretium esse ducimus.

Principium verū non materia, sed Natura.

Impellitur: temporibus vltus quidem definiendi inereuit, sed indagatio rerum naturalium desinit: nam omne philosophandi studium ad vtilē virtutē, euilēq; vsum translātū est.

Necessitas quid significet.

Contra eos, qui genus singulare in duas diuidunt differentias.

Cap. 11.

Vnt verò, qui genus in duas secundo differentias accipiant singulare: quod quidē partim non facile, partim nullo pacto fieri potest. Non enim desunt, quorum vna tantū sit differentia, cetera autem su-

h h peruat

Generis fo-
ciorate iſta
non diſtra-
henda.

peruacua ſunt. Verbi gratia, pedarum, bipes, fiſſi-
pes, multiſidus: hæc enim vna potiffima eſt: in mi-
nùs, ſapientius idem dici neceſſe eſt. Adhæc, genus
quoduis diſtrahi non debet, vt exempli gratia, aues
aliæ in hoc, aliæ in illo diuiſionis membro collo-
centur, quod edicte illa diuiſiones faciunt: quippe
cum ita ſiat, vt autum aliæ cum aquatilibus con-
ſtituantur, aliæ in alio ponantur genere. Sed vt no-
men huic ſimilitudini, auis, illi piſcis inditum eſt,
ſic aliæ ſunt, quæ nomine vacent, vt illa compos
ſanguinis, aut expers: vtraque enim nomine vno ca-
ret. Quod ſi nihil ex iis, quæ generis ſocietate iun-
guntur, diſtrahi debet, fruſtra illa ſeorſum in duas
partes diſtinctio agitur, cum ſciūgi, ac diſtrahi ſit
neceſſe, ſi ita diuidatur. Sunt enim ex multipedi-
bus alia in terreſtri, alia in aquatili genere.

Contra eos qui differentias per pri-
uationes diuidunt.

Cap. III.

Priuationem
non eſſe dif-
ferentiam.

Diuatione item diuidere ita neceſſe
eſt. Et quidem id faciunt, qui ſeorſum
in duo ſecant. At priuationis, quæ pri-
uatio eſt, nulla eſt differentia: non enim
fieri poteſt, vt ſpecies eius ſit, quod non eſt, velut
impedati, aut impennati, ſicut pennati, & pedati.
Differentia autem vniuerſalis, ſpecies habeat ne-
ceſſe eſt: nã nũ habeat, cur vniuerſalibus potius
adnumerari, quã ſingularibus debeant? Sed quan-
quã ſunt differentie, quæ vniuerſales ſunt, & ſpe-
cies habeant, vt pennatus, cum pennatũ alia ſilla,
alia continua ſit: pedatus etiam partim multiſidus
eſt, partim biſidus, quod in biſuleis animalibus
patet: partim cõtinuus nulla ſitura diuictus, qualis
eorum eſt, quæ ſolidum habent vngulam: tam-
nã difficile eſt, vel in cuiuſmodi differentias, qua-
rum ſpecies ſunt, diſpartire, vt quoduis animal
contineatur in iis iſtis, nec idem in plures veniat,
vt pennatum, & impennatum: ambo enim hæc in
eadem ſpecie poſſunt contineri, vt formica, vt ni-
redula, ſive cicindela. Et alia quedam vtrunq; re-
cipiunt: omnium verò diſtinctum, imò impoſ-
ſibile eſt, vt in ea, quæ ſanguine carent, ita diuida-
mus. Differentiam vnamquamque in aliquo ſingula-
ri in eſſe, & prõinde oppoſita neceſſe eſt. Quod
ſi fieri non poteſt, vt iis, quæ ſpecie inter ſe diffe-
runt, ſpecies aliqua ſubſtantie indiuidua, vnãque
in ſit, ſed differentiam intercedere neceſſe eſt, vt
auis ab homine differt. Bipedis enim ratio alia, di-
uerſaque eſt. Vel ſi ſanguine conſtant, ſanguis di-
ſcrepat ipſe, niſi pro nulla eſſentie parte debeat
haberi. Sed ſi hoc ita eſt, differentia vna duobus ine-
rit. Quod ſi ita ſequetur, apertum iam eſt, impoſ-
ſibile eſt, vt priuatio ſit differentia. Quinaria to-
tidem differentie erunt, quot animalia indiuidua:
ſiquidem & ea ipſa indiuidua ſunt, & differentie
indiuidue: neque vlla differentia communis eſt.

Nulla pri-
uationem dif-
ferentiam eſt
communis.

Quod ſi ita fieri poteſt, vt non communis, ſed in-
diuidua ſit, conſtat quæ diuerſa ſunt ſpecie anima-
lia, in eodem, per illam quidem communem con-
tineri. Ita que neceſſe eſt, vt ſi proprie ſint differen-
tie, in quas omnia indiuidua cadant, venient in
eandem cum neque indiuiduũ idem, diuerſas per

diſtinctionem adire debeat differentias, neque di-
uerſa eandẽ, atq; omnia in iis iſtis oporteat con-
tineri. Species igitur indiuiduas colligi ita non
poſſe, vt diuidantur qui animalia, aut quoduis aliud
genus ſeorſum in duo ſecant, apertum iam eſt: ſic
enim authoribus illis, vt vltimas differentias to-
tidem eſſe, quot animalia omnia indiuidua ſpecie
neceſſe ſit. Cum enim genus aliquod ſit, cuius dif-
ferentia prima album & nigrum habeantur, atq;
eorum vtrorumq; alia ſint, itidemq; vltimũ vltq;
ad indiuidua, efficitur profectò, vt vltimã, aut
quatuor, aut aliquo numero eliciantur, videlicet
qui ab vno multiplicari poſſit. Totidem autẽ ſpe-
cies quoq; erunt, cum differentia ſpecies ſit in ma-
teria. Neq; enim ſine materia pars vlla eſſe poteſt
animalis, neque ſola materia: non enim quoquo
modo habes quid corpus, animal eſt, nec partium
vlla, vt ſepius dictum eſt. Adhæc, diuidendum iis
rebus eſt, quæ ſit in ſubſtantia ſunt, non iis, quæ
accidunt: vt ſi quis ita figuras diuidat, vt alia an-
gulos pares duobus rectis, alia pares pluribus ha-
beant: accidit enim triangule figuræ, vt pares dua-
bus rectis angulos habeat. Oppoſitis itẽ diuiden-
dum eſt: diſtant enim inter ſe oppoſita omnia, vt
albedo, & nigredo: vt rectitudo, & curuitas. Quid
ſi altera diuerſa ſunt, diuidendũ per oppoſita eſt,
& non ita, vt alterum narratione, alterum colore
diſtinguat. Animata etiam communibus corpo-
ris & animalis muneribus diuidenda ſunt: quod in
iis etiã, quæ modo diximus, patet. Alia enim gref-
ſilia ſunt, alia volatilia. Sunt enim nonnulla gene-
ra, quibus datum vtrunq; eſt, vt paruum volucres,
partim inuolucres ſunt, velut formicarum genus:
atque etiam ſylueſtris, vrbaniq; ratione ita diui-
detur: quod error eſt. Fit enim, vt quæ ſpecie ſunt
eadẽ, hæc diſtinguere videamus: cum omnia, quæ
vrbana ſunt, eadem ſylueſtria quoq; reperiantur,
vt homines, equi, boues, canes in terra India,
ſues, capræ, oues: quæ ſi æquiuoca ſunt, non ſeor-
ſum diſtincta ſunt, ſed ſi eadem ſpecie, vnãque
ſunt, iam fieri non poteſt, vt ſylueſtre, atque vrbani-
cum pro differentijs rectè capiuntur. Omnino
quancunq; differentiam diuidis, vnã tantũ diui-
ſione id accidere neceſſe eſt. Quapropter genera-
tim ſumere animalia tentandum eſt, vt à vulgo
iam authorẽ diſtinctũ eſt genus auis, piſcis, cæce-
rorum, quæ ſingula multis differentijs deſcribun-
tur: nec bipartita illa ſectio agendũ eſt. Sic enim
aut omnino fieri non poteſt, vt inſtiturũ aſſequa-
mur, cum idem in plures cadat diuiſiones, & con-
traria veniant in eandem: aut vna tantũ proue-
niet differentia, quæ vel ſimplex, vel per comple-
xionem ſpeciem vltimam referat. Sed ſi non diffe-
rentie differentiam accipis, diuiſionem effici con-
tinuã petinde, vt orationẽ conuictione vnã, ne-
ceſſe eſt, verbi cauſa, occurrat iis, qui ita diuidere
conſueuerũt, aliud pennatũ aliud impennatũ, pen-
nati aliud vrbani, aliud ſylueſtre: aut aliud al-
bum, aliud nigrum: non enim differentia pennati
vrbani, album veſt eſt: ſed hoc principium eſt al-
terius differentie, impennato autem per accidens
eſt. Quam ob rem pluribus diuidendũ protinus
differentijs quod vnum eſt, vt nos conſemus: ſic
enim priuationes differentiam facient, quam in
bipart

bipartita ſectio facere nequeant. Apertum vel
inde eſt, fieri non poſſe, vt ex angularibus ſpecie-
bus, quicquã accipiamus, bipartita generis ſectio-
ne, vt quidam fieri poſſe putarunt. Impoſſibile eſt
enim vnã differentiam eſſe corũ, quæ vt ſingula
diuiſionem recipiunt, ſine ſimplicia, ſine complexa
accipiantur. Simplicia dico, ſi non habeant dif-
ferentiam, qualis fiſſipedatio eſt: complexa autem,
ſi habeant, vt multiſidum ad fiſſipes eſt: id enim
illa ſibi vult continuatio differentiarum, quæ
de genere per diuiſionem deducantur, perinde
quã quid vnum omnis hæc ſeries referat: quan-
quã vocabulo euenit, vt vltima tantũ differen-
tia eſſe videatur, velut multiſidum, aut bipes: pe-
darum autẽ, & multipes ſuperuacua ſunt. At verò
plures huiuſcemodi differentias haberi non poſſe
conſtat eo argumento, quod eã pergis ſubinde,
deuenies quidem ad vltimam differentiam, ſed
non ad ſummam, & ſpeciem: quæ quidem diffe-
rentia, vel fiſſipes tantum eſt, vel omnis comple-
xio: verbi gratia, ſi hominem diuidens pedarum,
bipes, fiſſipes cõponis. At ſi hominem tantum-
modo eſſet, hæc differentia vna ſufficeret. Sed
quoniam hæc vna non eſt, multas eſſe non ſub vna
diuiſione neceſſe eſt. Atqui fieri nõ poteſt, vt plu-
res eiusdem ſub bipartita vna ſit ſectio, ſed
ſingula ſingulis ſimiant, neceſſe eſt: itaq; fieri quo-
que non poteſt, vt per bipartitam illam diuiſio-
nem, aliquod ſingulare animal accipiamus.

De genere, & ſpecie. Cap. IIII.

Ed querer quispiam, cur principio ho-
mines non complectendo appellarint
nomine vno generis, quod beſtias tum
aquatiles, tum volucres contineret:
ſunt enim nonnulli affectus, tum hiſ, tum cæteris
animalibus nonnulli cõmunes. Verum tam rectè
ad hæc modum deſignatum, diſtinctumque eſt: ge-
nera enim quæcumque neceſſe eſt, ſe differant, &
plus, minusve recipiant: ſubiecta ſunt ge-
nera: quæ autem proportionem recipiant hæc ſeor-
ſum poſita ſunt. Verbi gratia, Auis diſſerab aues,
aut eo quod magis habeat quequam, aut ſuperan-
tia ratione: aues enim alia penna ſunt longiore,
alia breuiore. Piſces verò proportionem ab aibus
diſferunt: quod enim penna in aibus eſt, hoc idem
ſquama in piſcibus habetur. Verum id facere in
omnibus non facile eſt: magna enim pars anima-
lium eadem affecta eſt proportionem. Sed cum vlti-
ma ſpecies ſubſtantie ſit, quæ quidem ſpecies
nullo ſpeciei diſcrimine diſſerãt, vt Socrates. Co-
riſcus: efficitur profectò, vt vel vniuerſalia expli-
cari prius, vel idem ſepius dicere neceſſe ſit, vt di-
ctum iam eſt. Vniuerſalia verò communia ſunt
quæ enim in pluribus inſunt, hæc vniuerſalia ap-
pellamus. Sed quaeritio exiſtit, vtra tandem tractari
debeat: quæ enim ſubſtantia eſt id, quod ſpecie
indiuiduum eſt, potiffimũ dixerim fore, ſi quis de
ſingulis indiuiduis ſpecie ſeorſum cõſiderare po-
uerit: atque vt de homine, ita de aibus eſſe agen-
dum. Habet enim hoc genus ſpecies: ſed nõ de iis,
verũ de ſingulis indiuiduis aibus, vt de paſſe-
re, de græ, de reliquis huiuſcemodi. Sed ſi ita eue-
niet, vt ſæpe de eodem dicatur affectu (quoniam

communis pluribus ſit) efficitur ſanẽ, vt ſeor-
ſum referre de vngulis, & ſubabſurdũ ſit, & pro-
lixum. Cæterum ſcitè fortalſe ageretur, quæ ad ge-
nera attinent, ea communi negotio explicemus:
videlicet quæ rectè ab hominibus deſignata dicun-
tur, quæque naturam ſortiantur communem, &
ſpecies non longè inter ſe differentes comple-
ctuntur, vt auis, vt piſcis, & ſi quid aliud ſit, nomi-
ne quidem vacans, ſed genere pari modo ſpecies
contineus. Quæ autẽ non cuiuſmodi ſunt, hæc un-
gillatim doceamus: vt de homine, & ſi quid aliud
tale habeatur. Genera autem ſi quam ſimilitudi-
nem pre ſe ferant, figuris ferẽ partium, totiuſque
corporis deſcribuntur: quale genus auium, aut pi-
ſcium eſt. Mollia etiam, atque cõcreta, figurati af-
ſinitate ſua genera deſcribunt: partes enim eorum
non proportionis ſimilitudine diſcrepant, quo-
modo os hominis, & ſpina piſcis, ſed potius affe-
ctionibus corporis, id eſt, magnitudine, paritate,
re, mollitie, duritate, lenitate, aſperitate, & reli-
quis generis cuiuſdem atque omnino eo quod ma-
gis, minusve quicquam habeant. Sed quemadmo-
dum ratio tractanda: Naturæ probari debeat, vtq;
de iis rebus via apta, facilimeq; contemplari, do-
ceretq; poſſimus, atque etiam de diuiſione, quem
in modum fieri poſſit, vt cõmodè ſpecies ſuma-
tur, & quare bipartita ſectio partim fieri nequeat,
partim fruſtra ſit, dictum iam eſt. Quæ cum iam
preſentia, explicatæque ſunt, de iis, quæ deinceps
ſequantur, agamus, indeque ordiamur,

De ſubſtantie natur. dibus partim mort ali-
bus partim immortalibus.

Cap. V.

Subſtantia, quæ Natura conſtant, par-
tim ingenita, immortalẽq; ſeculis u-
nibus ſunt partim ortus partim per-
atque interitus, intelliguntur. ſed par-
tem illam æternam, & prõinde nobilem, ac diu-
nam non nõs contemplari propriè poſſimus, quod
admodum pauca illius modò ſentia patent, quo-
rum beneficio, tum de ea ipſa parte diuina, tum
de iis, quæ nõs cupimus, ſcientia nobis cogitan-
di, indagandiq; ſuppeditetur. Res mortales, atq;
caducas, vt ſurpes, vt animalia, quod eas ſocias,
familiaresque habemus, nõs vberius poſſimus:
quippe cum multa in eis quoque in genere perci-
pere poſſit, quicquid non laborem recuſa ple-
nariem: vtrunque tamen ſtudium nos delectat.
Res namque illas ſuperiores, tametſi leniter at-
tingere poſſimus, tamen ob eius cognoscendi gene-
ris excellentiam amplius oblectamur, quã cum
hæc nobis inuẽta omnia tenemus: quæadmodum
quamlibet partem, minimamq; corporis noſtra-
rum puella delicatiorum vidiſſe gratius, ac iucun-
dus eſt, quã cæterorum hominum membra to-
ta perſpexiſſe, & contrectaſſe. At hæc inferiora,
quæ & plura ſunt, & cognosci plenius poſſum,
ideo pro preſentia ſibi ſcientia vendicant. Quin-
etiam quod & nobis propiora, & Natura ſami-
lioriora ſunt, hinc aliquid cum rerum diuinarum
ſtudio rependunt, atq; compenſant. Sed cum iam
facis de illis egerimus, noſtramque explicarimus
ſententiam, reſtat vt de animatẽ Natura diſſera-
mus,

Genera in-
ter ſe ſimilia
quomodo de-
ſcribenda ſunt.

Diuina mor-
talia contem-
plari poſſu-
mus, quã
humana.

mus, nihil pro viribus omittentes, vel vilius, vel nobilius. Nam & in iis, quæ hoc in genere minus grata nostro occurrunt, sensu, Natura parens, & author omnium miras excitat voluptates hominibus, qui intelligunt causas atq; ingenue philosophantur. Absurdum enim, nullaq; ratione probandum est, si imagines quidæ rerum naturalium, non sine delectatione propterea inspectamus, quod ingenium vnâ contemplamur, quod illas condiderit, id est, artem pingendi, aut fingedi. Rerum autem ipsarum Naturæ ingenio, miraq; solertia constitutarum contemplationem non magis persequamur, atque exosulemur, modo causas perspicere valeamus. Quam ob rem viliorum animalium disputationem, per pensionemq; fastidio puerili quodam spreuille, molesteque rustilicè, dignum nequaquam est, cum nulla res sit Naturæ, in qua non mirandam aliquid inditum habeatur. Et quod Heraclitum dixisse ferunt ad eos, qui cum alloqui eum vellent, quod fortè in casa furnaria quadam calor gratia sedentem vidissent, accedente temperant: ingredi enim eos sidenter iussit, quoniam, inquit, ne huic quidem loco dii desunt immortales. Hoc idem in indaganda, quoque natura animantium faciendum est. Aggredi enim quæque sine vilo pudore debemus, cum in omnibus Naturæ numen, & honestum, pulchrumque insit ingenium. Quippe cum Naturæ operibus inuencū illud præcipue sit, vbi nihil temerè, vicèq; fortuita committatur, sed alicuius gratia omnia agantur. Finitis autè, cuius gratia quicquid vel constat, vel conditū est, boni, honestiq; obrinet rationem. Ac verò si quis exterorum animalium contemplationem ignobiliem, abiectamq; putat, iam hic de se quoque idem arbitrari debet. Non enim fieri potest, vt ea sine magna abominatione inspiciamus, ex quibus corpus constat humanum, vt sanguinem, carnem, ossa, venas, reliqua generis eiusdem. Omnino ita censendum, vt qui de quavis corporis parte, aut de vase aliquo disputat, non de materia, aut eius materia gratia doceat, sed formæ totius ratione: sicut & cum de adibus agitur, non de lateribus, non de luto, non de lignis, sed de forma ipsarum ædium docemus. Pari ratione qui de Natura agit, de compositione, totaque substantia tractet, non de iis, quæ nunquam euenit vt à substantia separentur. Sed primū ea distinguī singulis in generibus necesse est, quæ per se animi sibus accidunt omnibus: post verò causas persequi eorum conandum est. Quod igitur

Philosophantium voluptates.

Naturam nihil temerè agere.

Formæ magis quæ materię ratione habeant.

antè diximus, multa in multis animalibus insunt communia, partim simplici ratione, vt pedes, penna, squama, atque etiam affectus similiter partim proportionem. Proportionem, inquam, quod aliis pulmo datus est, aliis pulmo quidem negatus, sed vice pulmonis iunctum aliquid est, quod pulmoni respondeat. Aliis item sanguis inest, aliis sanguinis proportionale, quod eandem in genere exanguis obtinet vim, quam sanguis in corpore illo sanguinis habet. Verū si seorsum de singulis disputetur, eueniet quod dictum iam est, vt sepe eadem iterentur, dum de omnibus, quæ adiuncta sunt, agitur: quippe cum eadē compluribus iuncta habeantur. Hæc ita placeat præfiniri, & statui. Cum autem instrumentum omne rei alicuius gratia sit, & partes corporis quasque gratia esse alicuius videamus, id autem ipsum esse alicuius gratia, non nisi pro aliqua actione sit, pater iam totum etiam corpus consistere alicuius gratia actionis plenioris. Non enim sectio, ferræ gratia facta est, sed ferræ sectionis gratia, cum sectio quadam vtilio sit. Quapropter corpus etiam totum animæ gratia conditum est, & membra officiorum gratia constant, & munerū, ad quæ singula accommodantur. Primum igitur actiones, tum omnium communis, tum eas, quæ suæ singulis generibus, speciebusque habeantur, exponi oportebit. Communes dico, quæ adiunctæ omnibus sunt animalibus: suas autem, propriasque appello, quarum differentias per excessum siue superantiam comparando accipimus. Verbi gratia: Auem pro genere pono, hominem pro specie, & quodcunque ratione illa vniuersali, nullam differentiam recipit. Nam alia proportione, alia genere, alia specie rationes rerum aliarum gratia dispensata sunt, hæc etiam, quorum sunt actiones, modo eodem inter se differunt, quo actiones. Item si quæ priores sint actiones, & pro fine altiarum capiantur, quo modo ipsæ se habent, eodem membra etiam habent, quorū illa sunt actiones. Adde tertium: quæ cum sint, aliquid inesse necesse est. Affectus, & actiones intelligi volo, ortum, incrementum, coitum venereum, vigiliam, somnū, incessum, & quæcumq; huiusmodi alia possunt generi animalium tribui: mēbra appello, nasum, oculū, atq; etiam rotā faciem, & ceteris itè intelligendū est, sed de modo viaq; tractanda hæcenus: causas nūc explicare, tū cōmuni, tū priorū conemur, exortū à primis, sicut statuimus.

ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE PARTIBVS ANIMALIVM, ET EARVM CAVSIS, LIBER SECVNDVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Triplicem esse rerum omnium compositionem. Cap. 1.

EX quibusdam, & quot numero membris singula animalia constarent, libris historiarum, qui de his scripti à nobis sunt, planius explicauimus: nunc quas ob causas atq; ad hunc modum ita se habent, consideremus: videlicet ita vt omnis ratio sciuncta ab iis, quæ per historias exposuimus, tractetur. Cum itaq; triplex sit compositio, primū statui potest ea, quæ ex primordiis conficitur iis, quæ nonnulli elementa appellant, terram dico, aquam, aerē, ignem: sed melius fortasse dici potest, ex virtutibus confici elementorum, illæque non omnibus, sed vt antè expositum est humiditas enim, & siccitas, & caliditas, & frigiditas, materia corporum sunt compositorum. Ceteræ autem differentię eas sequuntur: vt grauitas, lenitas, densitas, raritas, asperitas, lenitas, & reliquæ id genus affectiones. Secunda constitutio ex primis illis natura simplicium partium in animalibus est, vt facies, manus, & reliquorum generis eiusdem. Tertia, & vltima numero, partium dissimilariū est, vt facies, manus, & reliquorum eiusmodi membra sunt. Sed cum contrā in generatione, atque in effluuiis agitur: quæ enim posteriora sunt generatione, hæc Natura priora sunt: & quod primum Natura est, id vltimum est generatione. non enim riles, laterum, aut lapidum gratia sunt, sed hæc ædium gratia necuntur: quod idem de quavis alia materia intelligimus. Nec inductione tantum id pater, verum etiam ratione. Omne enim, quod gignitur ex aliquo, & ad aliquid suam generationem deducit, & à principio ad principium pergit, hoc est, ab eo, quod primum mouet, & naturam iam aliquam obtinet, ad formam aliquam, aut talem quempiam finem: homo enim hominem gignit, & stirps stirpem, ex materia, quæ subiecta singulis est. Cum igitur generatio, & essentia ita se habeant, tempore materiam, generationemque esse priorem necesse est: ratione verò essentiam rei cuiusque, & formam. Pater hoc definitionem generationis: quippe cum ædificationis definitio contineat ædium definitionem, ædium definitio non contineat ædificationis definitionem: idemque in cæteris euenit. Quam ob rem elementorum materiam esse simplicium partium gratia necesse est. Sunt enim hæc posteriores

in esse similia partium gratia necesse est.

illis generatione: iis autem ipsis dissimilares sunt posteriores. Iam enim finem hæc tenent, ac terminum, ternario constitutionem adeptæ numero, scilicet vt perfici generationem in multis Natura fert. Constant igitur animalia ex utroque membrorum hoc genere. Verū similia dissimilariū gratia habentur: illorum enim officia sunt, & actiones, vt oculi, vt narium, & faciei totius: item digiti, manus, & brachij totius. Sed cum actiones, motionesq; multiformes, tum animalibus totis, tum etiam membris eiusmodi tribuantur, diuersa virtutibus esse ea, ex quibus constant, necesse est: ad alia enim mollietis, ad alia durities commodior est: & alia intēdi, alia stecti debent. Itaq; partes similes obtinent sibi vires eiusmodi singillarim accommodatas: alia enim mollis, alia dura, & alia humida, alia siccā, & alia lenta, alia rigida. At verò dissimilares, plures, & cōpositas vires continent: vis enim alia ad premedandum, alia ad mittendum comoda manus est. Quam ob rem partes organica, quas officiales, & instrumentarias licet appellare, ex ossibus, nervis, carne, & ceterisq; eiusmodi constant, non illa ex iis. Causa, cuius gratia, eae hæc ita se habent, hæc est. Sed cum præterea queratur, quam ob causam hæc ita se habere necesse sit, ratio manifesta est, quod iam præfuit, vt ita se inuicem ex necessitate haberent dissimilares enim constare ex similibus possunt cum pluribus, tum etiā singulis, vt viscera nonnulla. Constant enim serè omnia multiformi figura, quæ ex corpore similari condita habentur. At fieri non potest, vt similes ex dissimilibus conficiantur: sic enim pars similis multa essent dissimilares. Illis de causis membra animalium, alia siue simplicia, similiaq; constant, alia composita, & dissimilariū sunt. Cum autem partes alie instrumentaria, alie sensoria sint, instrumentaria omnes, vt dictū iam est, dissimilares sunt: sensus autē omnibus cōtingit per similes, scilicet propterea, quod quavis sensus vnus generis certū est, singulariq; sensoria partes singulorum sensibiliū generum capaces habentur. Affectitur etiam, quod potentia est, ab eo, quod actus est, ita quod idem sit genere, vnūq; illud & hoc sunt. Quam ob rem manus, aut faciem, aut aliam quamuis eiusmodi partē, nullus Naturæ interpret terrā, aut aquam, aut ignē esse conatur exponere: partes verò sensorias singulas elementis singulis tribuunt, vt

Similares partes propter dissimilitates.

Provarietate actionum variam temperiem partium requirit.

Sensum per similes partes fieri.

aliam aerem, aliam ignem esse confirmant. Sed cum sensus in partibus simplicibus potius sit, eue-
nit ratione optima, ut tactus se de umilarem qui-
dem, sed minime simplicem fortiter: quippe qui
maximè vim recipiendi plura genera videatur ha-
bere, multatq; prae se ferre cõtrarietates sui ob-
iecti: verbi gratia, caliditatem, frigiditatem, licci-
tatem, humiditatem, alias etiam generis eiusdem:
& quidem caro in quavis earum qualitatũ sentiendã
darum potius est, aut quod carni proportione res-
pondet, corpulentissimum omnium partium sen-
sibus accommodatarum est. Quin etiam cum fieri
non possit, ut animal sit carens sensu: eo quoque
efficaciter necessariò, ut membra nonnulla umila-
ria in animalibus habeantur: vis enim sentiendi
sita in his est, actiones autè per dissimilitaria admi-
nistrantur. Sed cum vis sentiendi, vis mouèdi, vis
nutriendi, eodè in membro contineantur, quod
alio loco explicatum à nobis est, sit necessariò
ut membrum, quod primum principia eiusmodi
tenet, id è simplex eo debeat esse, quò omnium
capax sensibile est: & dissimilare eo, quò mo-
uens, & agens est. Quam ob rem in genere exan-
gui, hoc est, ex parte sanguinis, animalium propor-
tionale est: in sanguine autè, id est, compositè san-
guinis, cor tale habetur mēbrum: quippe cum cor
& in partes similes fecerit, quemadmodum
quodvis ex aliis visceribus: & dissimilare sit, pro-
pter suam figuram formam. Cetera etiam omnia vi-
scera appellata, secuta hoc sunt: quippe quæ ex ea-
dem materia continentur. Natura enim eorum om-
nium sanguinea est, quoniam posita sunt ad nece-
sario venarum, atq; intercapedines. Igitur pèrinde,
quasi fex aqua profluens, cetera viscera, veluti
profusiones sanguinis per venas fluentis, consi-
sunt. At verò, cor, quia f sanguinis initium est,
& vim creandi sanguinis primam obtinet, idcir-
co ex tali materia constare, quale recipit alimen-
tum, ratio est. Sed quam ob causam viscera for-
ma sanguinea sunt, & partim similitaria, partim
dissimilitaria dictum iam est.

*Partium similitarum alias molles, & humidæ,
alias siccas, & solidas esse: de quo ordinis
similitarum discrepantia, de quo cali-
di, & frigidi acceptiombus,
eorumque excessu.*
Cap. 11.

Partium autem similitarum alia mol-
les, & humidæ sunt, alia dura, & soli-
da. Humidæ vel omnino, vel quandiu
in constitutione Naturæ manent, san-
guis, sanies, adeps, seuum, medulla, genitura, lac,
viri haberi solet, caro, & quæ iis proportione res-
pondet: non enim omnia animalia partes has ob-
tinent, sed sunt quæ ad proportionem nonnullarum
ex iis consistunt. Sicca, ac solida inter similes sunt,
os, spina, nervus, vena. Ordo enim similitarum di-
screpat: quippe qui nomen partium commune toti
cum parte seruet, ut vena pars, vena rectè appel-
latur: partim non seruet, ut in visceribus patet: si-
gura enim diuersa est. Primum igitur partibus his,
tam humidis, tũ liccis, multi cause modi tribuun-
tur, cum alia tanquàm materia membrorum dissi-
militariũ sint: ex iis enim membra quæque officia-

Actiones per
dissimilitaria
administrari

Viscerum
natura.

Græcè est
phibet, id est,
venarum.

Partes simi-
lares humi-
dæ.

Similares
sicca.

midæ dici debeant. Nam vitæ quoque, & mortis
causas hæc habere, atq; etiam somni, & vigilia, in-
uenturis, & senectutis, & morbi, & sanitatis: non
asperitatem, aut lenitatem, non granitatem, aut
lenitatem, nihil ferè tale apertum esse videtur. & rectè
quidem sunt enim hæc, ut alio loco exposuimus,
initia elementorum naturalium: calidum dico, tri-
gidum, siccum, humidum. Vtrum igitur simplici ra-
tione, an multiplici calidum dicatur? Sed quod-
nam officium rei calidioris sit, aut si plura sint, quot
numero sint, declarandum est. Primo igitur modo
calidius dicitur id, quod ampliore inuenit sen-
sum, cum tangitur, nec sine dolore: quod quidem
fallere interdum videtur. Nam fieri potest, ut cor
poris habitus causam dolendi afferat, cum senti-
tur. Ad hæc, calidius, quod rei liquabilis liquari-
& rei cremabilis cremari- est. Itè si alterum plus,
alterum minus sit, idem, quod plus est, hoc altero,
quod minus, calidius est. Præterea, quod de du-
bus non citò, sed lentè frigidè, id calidius est: &
quod citius calefit, eo, quod lentius, natura esse ca-
lidiori censemus: pèrinde quasi alterum sit aduer-
sum, ut remotius: alterum simile, ut propinquius.
Alterum igitur altero calidius esse, eadè non pluri-
bus, tamen tot modis dicitur: qui modi omnes ei-
dem inesse non possunt. Aqua enim feruens ple-
nius calefacit, quam flamma: sed flamma vrit, & li-
quat rem, vti aut liquari idonea: quod aqua ef-
ficere non potest. Item aqua feruens calidior est,
quam ignis exiguus: attamen citius, magisq; refri-
gescit, quam ignis, quãvis exiguus: quippe qui fri-
gidus nunquam fiat, cum aqua omnis refrigerari
possit. Ad hæc, aqua feruens calidior sentitur, sed
celerius refrigerat, & congelat, quam oleum.
Sanguis præterea tactu calidior, quam aqua, aut
oleum est, sed celerius gelat. Lapis etiam, ferru,
& reliqua generis eiusdem, lentius quidem cale-
sunt, quam aqua, sed ubi calefacta fuerint, vtere
vehementius possunt. Postremò ea, quæ calida esse
diximus, calorem aut externu continet, aut suum.
Plurimè autem refert, hoc an illo modo calidum
quicquam sit: alterum enim eorũ propè est, ut ca-
lidum per accidens sit, non per se: pèrinde quasi, si
febrienti muscum esse accidit, dixeris unguicũ esse
calidior, quam eum, aliud per accidens sit, re-
frigescit quidè lentius, quod per se calidũ est. Sed
sæpe sit, ut sensu vehementius calefaciat id, quod
per accidens calidum est. Item amplius vrit, quod
per se calidum est, ut flamma, quàm aqua feruens:
sed tactu amplius calefacit aqua feruens, quæ per
accidens calida est. Itaq; iudicium, vtrumnam ex
duobus calidius sit, non esse simplex, apertum est:
quando fieri potest, ut hæc alterum, illa alteri ra-
tione calidius sit: nonnulla ex iis ne dici quidem
simpliciter calida, aut non calida possunt. Subie-
cto enim quod tandem sint, non calida sunt, sed
per associationem calida sunt: velut si ferro cali-
do, aut aqua nomen impones: hoc enim modo san-
guis calidus est. Et quidem patet, frigiditatem ali-
quam esse naturam, nõ priuationem in iis, quorum
subiectum calidum per affectionem, siue passio-
nem est. Natura etiam ignis tale quid fortasse est:
subiectum enim fortissè est, vel fumus, vel carbo:

quorum alterum semper calidum est, quippe cum
fumus non nisi exhalatio sit: carbo autem extin-
ctus frigidus est. Oleum, & teda effici frigida pos-
sunt. Adultera etiam ferè omnia aliquid habent ca-
liditatis, ut calx, cinis, sedimenta animalium, &
inter excrementa fel, eò quod feruore nimio exa-
ruerint, relictiũque sibi contineant aliquid cali-
ditatis. Teda, & quodvis pingue alio modo cali-
dum est, videlicet quod celeriter in actum ignis
mutari potest. Calor autem vim tum cogèdi, tum
liquandi habere videtur. Quæ igitur aqua viuis
sunt, ea frigore coguntur: quæ terræ, igne calida
etiam indurantur: frigore celeri, atq; irresolubili
coneretur, quæ terram potius præ se ferunt: leuius
autem, quæ aqua. Sed de his planius alio loco de-
finitum à nobis est, scilicet quanam concrefcere
apta sint, & quibus causis stringantur. Calidũ ve-
rò, & calidius, cum multitudine dicatur, non eo-
dem modo rebus iungitur omnibus: sed addere
debebis, aliud per se esse calidum, aliud plerumq;
per accidens. Item aliud potentia, aliud actu: &
aliud hoc modo, quod tactum amplius calefa-
ciat: aliud, quod flammam excitet, atque igniat.
Quòd si calidum multiplici ratione dicatur, fri-
gidum quoque pari ratione sequatur, necesse est.
Atque de calido, frigido, excellènti quæ eorum, ad
hunc modum de hisse facis sit.

De siccis, & humidis distutatio.
Cap. 111

Equitur ut de siccis, & humidis, modo
superiorum distuleramus. Nam ea quo-
que multifariam dici solent, ut alia sic-
ca, aut humida potentia sunt, alia actu.
Gelu enim, omnemq; humorem conerentem sic-
cum dicimus actu, & per accidens, cum tamen po-
tentia, & per se humidus sit: contra, terra, cinis, &
reliqua generis eiusdem multa humori, humida
actu, & per accidens redduntur, quanquàm per se
atque potentia sicca sunt. At ubi hæc separata luo-
runt, quod aqua referuntur, id è actu, & poten-
tia humidum est. Quæ autè terra propria sunt, hæc
omnia sicca sunt. Et quidem quod proprie, ac sim-
pliciter siccu est, hoc modo maxime intelligitur:
altera etiam, humida dico, hæc eadem ratione, qua
calida, & frigida, proprii, absolutiq; nomen reci-
pant. His ita præmissis, apertum iam est, sangui-
nem quodam modo calidũ esse, videlicet eo, qua-
se est ei sanguini esse, pèrinde quasi aquam feruen-
tem nomine vno significemus. At verò subiecto,
& quod tandem cum sit, sanguis est, non calidus est:
& quodam modo per se calidus, quodam modo
nõ per se calidus est. Caliditas enim in eius ratio-
ne inest, quemadmodu albedo in albi hominis ra-
tione. At eo, quò sanguis per affectionem siue pas-
sionem est, nõ per se calidus est. Pari modo de sic-
co, & humido statuendum est: quapropter in ei-
usmodi reru Natura, partim calida, & humida sunt:
sed separata congelatũ, & frigida esse videtur,
qualis est sanguis: partim calida crassioraq; sunt,
ut bilis: sed separata ab eorum, in quibus habetur,
natura, cõtra afficiuntur: quippe quæ refrigeren-
tur, atq; humescunt: sanguis enim sicciõ redditur,
bilis flaua humidior. Magis autem, minusve par-
cipari

Caloris vis
diuersa pro
materia va-
riate.

Sanguis quo
modo sit ca-
lidus.

ricipari opposita, vel ut rem in ista his, statuere debemus. Explicat iam est, quomodo sanguinis natura particeps sit caliditatis, humiditatis, aut contrariarum qualitarum. Sed cum omne, quod augetur, capiat alimentum, necesse sit, alimentum autem omnibus ex humido, & sicco suppediteretur, quorum concoctio, & mutatio non nisi per caloris vim agitur, sic ut tam animalia omnia, quam stirpes, et non alia de causa, tam ob eam rem principium caloris naturale habeant, necesse sit idque ipsum partibus sit pluribus accommodatum, quemadmodum cibi conficiendi admittuntur. Prima enim administratione per se est, cum per os, partemque ore contentas perficiatur animalibus, quorum cibum sectionem desiderat, sed hanc nullius causa est concoctionis, sed facilitate concoquendi potius praestat. Cibi enim illa minutatim diuisio facit, ut calor facilius efficiendo expediat: at superior, & inferior venter, iam cum calore naturali suo concoquendi officio fungitur. Sed ut os animalis cibi in confecti meatu est, atque etiam pars ei annexa, quam gulam appellant, cibum quibus data est animalibus visque, ad ventriculum deducit: et alia quoque adesse principia oportet, quorum opera membra omnia corporis ex ventre, natamque intestinorum, quasi per se capi pabulum capiant. Stirpes enim, siue plantarum suis radicibus alimentum iam confectum ex terra hauriunt: quocirca ne excrementum quidem contrahi in stirpibus solet: terra enim, calorque eius perinde, ac ventre, vtuntur. At animalium genus omne ferè, sed aperte quæ necedunt, quasi terram iuxta se continent linum ventris, ex quo, ut ille radicebus, ita hanc aliquo intercedente, cibum assumere debent, donec finem sequentis concoctionis faciant. Cibus enim ab oris officio veteri mandatur: hinc membrum aliud capiat, necesse est. & quidem ita Natura constituit. Venæ enim per totas lactes ad ventrem tendunt usque, exorta inferius. Sed hanc ex animalium officio, commentationeque naturali petenda sunt. Cum autem omnis alimentum, omni quæ excrementi conceptaculum aliquod haberi necesse sit, venæque quasi vasa sint sanguinis, patet, sanguinem esse animalibus sanguineis vltimum alimentum: exanguibus vero id esse, quod vice sanguinis habeatur proportionale. Quam ob rem quoties cibus non ingeritur, sanguis deficit, quoties ingeritur, augetur. Et si alimenta bona assumuntur, sanguis integer est, si prava vitiosus. Igitur sanguinem alimenti gratia datum esse animalibus sanguine praeditis, apertum ex his, carensque eiusmodi rationibus est. Non ob eam rem sanguis ne tactus quidem sensum mouere potest, sicut nec cetera excrementorum genera. Nec vero alimentum sensum mouet, ut carum hæc enim sensum, cum tangitur, mouet. Non enim sanguis continuus carni, neque cognatus est, sed in corde, ac venis, quasi vasis, continetur. Sed quoniam modo membra ex sanguine sua capiunt incrementa, atque etiam de alimentum omnino ratione differere, cum de generatione agemus, locis que aliis, apertius est. Nunc hæc tenent dictum sit: non enim plus hic locus desiderat, quam ut sanguinem esse alimentum gratia, & 7 alimentum membrorum causa exploratum habeatur.

Cibi concoctio & mutatio vi caloris fit.

Plantarum alimentum.

Vltimum alimentum sanguis.

Fortè legendum alimentum.

De fibris, & qua animalia vis carereat, deque metus causa, & sanies natura.

Cap. IIII.

Vas autem fibras vocant, non omnes continent sanguis: sed sunt qui non habeant, ut ceruicium sanguis, & damarum: quam ob rem id sanguinis genus non quæ ipillatur. Sanguis enim, qui diluitor est, frigidior est: itaque durescere non potest. Qui autem terrenus est, nimirum coit, cum humor elaboratur. Fibræ autem illæ terræ sunt opificium. Quoniam etiam euenit, ut nonnulla ex his animalibus, quæ talem obtinent sanguinem, sapientiora sint: verum non sanguinis frigiditate, sed potius tenuitate, atque munditia, quorum neutrum in terreno est. Habent enim sensum mobiliores, quorum humor tenuior, & syncerior est: hinc etiam nonnulla ex his, quæ sanguine vacant, animalibus, prudentiora nonnullis sanguinem habentibus sunt, ut dictum iam est. Verbi gratia, apes, formicæ, & si quid aliud tale est, timidiora, quibus sanguis dilutus nimium est: metus enim refrigerat. Itaque ea, quibus eiusmodi temperamentum in corde habetur, metuendi affectioni sunt opportuniora: aqua enim frigore congelascit. Quam ob rem carera, quæ exanguia, timidiora sanguineis sunt animalibus, (quod simpliciter dixerim) ac mota cessant præ nimio metu, & excrementa emittunt: nonnulla etiam suos colores immutant. Quorum autem sanguis fibris admodum multis, crassisque refertus est, hæc terrena amplius coitant natura, & animosa iracunda, proindeque furibunda sunt: ita enim calorifica est. Solida autem, firmioraque omnia concalescunt, vehementius, quam humida, calefaciunt. Fibræ vero solida, terrenaque sunt: itaque quasi formata in sanguine efficiuntur, feruoremque per iram accendunt. Ex quo sit, ut tauri, & apri animosi iracundi, furibundique sint: sanguis enim eorum fibris refertior est. Et quidem taurorum sanguis omnium celeritate coit, & durescit. At si fibras detraheris, sanguis non cogetur. Ut enim si ex luto terrenam portionem semoneris, aqua non concreset, ita sanguis, fibris detractis, incongelabilis manet: fibrarum enim natura terrena est. Quod si non eximantur, cogitur, ut terra humida, frigore. Cum enim calor exprimitur, humor una trahitur, atque euaporatur, ut dictum iam est: atque ita concreuit, non à calore siccescens, sed à frigore. At vero quando in corpore continetur, humidus est propter calorem animalibus inditum: profecto naturam sanguinis causam esse, cur permulta animalibus veniant, tum per mores, tum etiam per sensum, ratio est: materia enim totius corporis est. Quippe cum alimentum materia sit, sanguis autem vltimum alimentum habeatur. Facit igitur, ut plurimum differentia existat, si calidus, aut frigidus sit, si tenuis, aut crassus, si turbulenter, aut nitidus. Sanies pars diluta, siue aquosa sanguinis est, eoque aut nondum concocta, aut corrupta est. Itaque id vel sanies necessarium est, vel sanguinis gratia est.

De seruo,

De seruo, & adipe, eorumque differentia, & qua animalia seruum, quæ itrem adipem habeant. Cap. V.

Seruum, & adips inter se differunt, sanguinis ratione. Est enim eorum vtriusque sanguis concoctus per bonitatem nutritiōis: constititque ex eo, quod in pulmonem quidem animalis non absumitur, sed concoctiois, alimentumque bonitatem præditum est. Indicat id pinguedo eorum, cum pingue inter humida, commune ignis, & aeris sit. Quam ob rem nullum ex his, quæ sanguine carere, vel adipem habent, vel seruum, quod quidem sanguis deest. Quorum autem sanguis copulentiore est, hæc seruum potius habent: seruum enim terrenum est. Vnde sit, ut modo fibris sanguinis cogatur, tam ipsum, quæ eiusmodi ius, cum parum aquæ, multum terre contineat. Quam ob rem quæ non vtriusque donata, sed cornigera sunt, hæc seruum habent. Naturam eorum referam esse huiusmodi elemento patet, eo quod cornua gerunt, talisque obrinent: quæ quidem omnia natura sunt arida & terrena. At vero genus vtriusque dentatum, & cornuum expers, & multitudine, vice seu adipem habet: quæ non cogitur, nec siccitate aliqua frangitur, quoniam eius natura minus terrena est. Hæc si mediocriter in animalium membris habeatur, profunt: nec enim sensum impediunt, & ad sanitatem, vtriusque opitulatur: sed si modum excedunt, nocet, atque interimit. Nam si corpus totum transierit in adipem, aut seruum, peribit: animal enim ea parte est, in qua sensus habetur. Caro autem, & quod carni proportionetur, vim obtinet sentiendi. Sanguis, ut dictum iam est, & sensu caret, & ob eam rem, nec adeps, nec seruum sentit: sunt enim sanguis concoctus. Quod si totum corpus tale efficiatur, nullum præterea sensum habere poterit. Hinc & ceteræ ea senescunt, quæ valde pinguerunt: quippe quæ parum sanguinis habeant, vt pote cum copia sit absumpta ad pinguedinem. Quæ autem parum sanguinis habent, hæc iam inde ad interitum sunt opportuniora: interitus enim inopia quædam sanguinis est. Quod si parum est, afficit cum a frigore quolibet, tum à calore facile potest. Quinetiam obesa omnia sterilitiora ea de causa sunt: quantum enim ex sanguine profusci ad generatam, & semine genitale debet, hoc in adipem, aut seruum sumptatur: sanguis enim cum concoquitur, ad hæc transit: itaque aut nullum omnino excrementum in his ipsis consistit, aut parum. Atque de sanguine, sanie, adipe, seruo, quid sint, & ob quas causas habeantur, dictum iam est.

Quid medulla, quibusque animalibus data sit. Cap. VI.

Medulla etiam natura quædam sanguinis est, non, ut quidam volunt, vis vitæ seminalis. Patet hoc in his, quæ nuper in luce prodierunt: medulla enim in ossibus quoque eorum sanguinea continetur, vt pote cum omnes corporis partes ex sanguine consistant, & partui alimentum præstent à sanguine. Sed per incrementum, concoctionemque, efficitur, ut quemadmodum cetera membra, sic viscera quoque immutentur colore: per copiam

enim sanguinis viscera, etiam cum recentia adhuc sunt, colorem sibi sanguineum trahunt: ne etiam medulla afficitur, & pinguis in pinguis animalibus est, atque axungie iunilis. At quibus sanguis non pinguedini, sed seruo similis per concoctionem euadit, iis medulla seruo similis est. Quam ob rem vt cornigeris animalibus, nec vtriusque dentatis, medulla speciem gerit: seu: sic vtriusque dentatis, atque multitudine pinguedinem refert. Verum spinae dorsum medulla nimirum est, quoniam continuam hanc esse oportet, porrectamque per longitudinem spinæ totius, quæ ex multis vertebrarum orbiculatim ossibus innitur. Nam ex pinguedine, aut seruo esset, non æquè perpetua esse posset, sed vel fragilis, vel humida esset. Sunt ex animalibus, quæ nullam commentatione dignam medullam habeant, videlicet ea, quibus ossa robusta, & solida sunt, vt leoni. Eius enim ossa, quod exigua admodum, & perobscura medullam continent, carere omnino medulla videntur. Sed cum ossium naturam inesse animalibus necesse sit, aut quod ossibus proportionetur, vt in aquatilibus spinam, sit necessarium, vt nonnulla habeant etiam quod pro alimento contineatur, ex quo ossa consistant: alimentum autem omnibus esse sanguinem, dictum iam est. Seruosas etiam, & pingues esse medullas, ratio est: vt enim, quem ossium complexio facit, sanguinem concoquit. Sanguinis autem per se concoctio, seu, & adeps est: quoniam etiam in his, quæ ossa spissa, firmaque habent, non temerè partim nulla, partim exigua inest medulla: alimētum enim in ossa absumitur. Quæ autem non ossa habent, sed spinam, iis dorsum tantum medulla est, partem enim continent sanguinis suapte natura: & dorsum spinam tantummodo cana habetur, quam ob rem in ea medulla aliquid creati potest. Vna enim ipsa capax est, solamque copula propter interceptiones: quam ob rem medulla etiam eius partis differt, ut dictum est. Quod enim vice fibulae tangitur idcirco lenta, nervosaque est, vt inrendi possit. Causa quam ob rem medulla habeat animalia, quibus data est, declarata iam est. Quid etiam medulla sit, patet: scilicet alimenti sanguinis, quod in ossa, spinamve distribuatur, contentamque concoctum excrementum.

De cerebro, & eius natura, deque capitis fluxionibus, & seruum causa. Cap. VII.

Roximum ferè est, vt de cerebro doceamus. Nam cerebrum quoque medullam esse, atque originem medullarum, & pluribus placuit authoribus, argumēto, quod dorsum medullam iunctam cum cerebro cernent. Sed res contra se habet, omnino, prope diximus. Cerebrum enim partium omnium corporis frigidissimum est, cum medulla calida suapte natura sit. Quod eius pinguedine, & axungia perspicuum est: idque facit vt cerebro iungi, contrariisque possit ipsa dorsum medulla. Solet etiam Natura semper emoliri contra cuiusvis exuberantiam auxilium, per conuersionem rei aduersam, vt excessum aliteris altero compenset, & moderetur. Sed enim medullam calidam esse pluribus sanè rationibus constat: cerebri autem frigiditas &

copula.

lib 5 tactu

actu percipi potest, & ratione intelligitur, quod omnium maximè humorū corporis sanguine caret: quippe quod nihil sanguinis habeat, squallo- rēq; oblitum sit, atq; horridum: nec verò exere- mentum est, nec inter partes cōtinuas enumeran- dum, sed sui generis est, & quidem ratione opti- ma natura eiusmodi sortitū est. Nullā verò cum partibus, quæ vim obtinent sentiendi, continui- tatē habere, cum intuitu pateat, tum vel maximè inde constat, quod cum tangitur, nullū efficit sen- sum, quemadmodū nec sanguis, neq; excremen- tum animalū vllum: datum autem hoc animalibus est ad naturā rotius salutē. Quod enim non- nulli statuunt importunè, animam esse ignem, aut aliquā eiusmodi vim, meliūs fortasse dixeris, ani- mam in quodam eiusmodi corpore constare. Cuius rei causa est, quod ad exequēda animæ officia, calor omnium maximè administrandi vim obri- net. Cum enim officium animæ sit alere, & mo- uere, hæc ea ipsa facultate potissimū efficiuntur. Igitur animā esse ignem arbitrari, simile est, atq; si feram, aut asciam, fabrum, aut artem fabrilē esse ideo arbitraris, quia opus non, nisi iūctis his, efficiatur. Sed quā genus omne animalium ca- loris particeps esse necesse sit, apertum hinc est. Cum autem omnia momentū requirant contra- rium, quo mediocritatem, ac mediū assequan- tur, (in hoc enim essentia, ratioq; consistit, non in alterutro extremo seorsum positō) idcirco aduer- sus cordis sedē, & calorem, cerebrū Natura molli- ta est. Et ea de causa pars ista animalibus iūcta est, naturam obtinēs aqua, & terræ communem: atq; ob eam rem cerebrū omnia sanguine prædita ha- bent: ex ceteris nullū ferē, nisi per proportionem, vt polypus. Paruum enim caloris obtinet omne id genus propter sanguinis priuationē. Cerebrum igitur calorem, seruo remq; cordis moderans, & temperiē affert. Sed vt ea quoq; pars modico po- tiatur calore, venæ ad membranam cerebri deue- niunt ex vtraque vena, maiorē dico, & eam, quæ aorta vocatur. Et ne calor nimius offendat, non paucæ amplas, sed frequentes, ac tenues venæ am- biunt: nec sanguis copiosus, & crassus, sed tenuis, syncerūq; subit eodem. Fluxiones etiam ob eam rem ex capite oriuntur in iis corporibus, quibus cerebrum frigidius est, quā temperamenti mo- dicum postulet. Cum enim alimentum per venas suelsum respicit, vbi excrementū ob eius loci vim refrigerarum est, fluxiones pituitæ, sanieq; mo- uet. Quod simile generationi imbrū euenire in- telligendum est, quoad magnū conferre cum par- uo licet. Cum enim ex terra vapor exhalat, effe- ritq; in sublime à calore, vbi supernū aerem sub- ierit frigidum, consistit: denud in aquam propter refrigerationem, atq; in terrā defluit. Sed de his, cum de morborū causis agitur, differere cōgruum est: videlicet quoad tractare de his naturalibus scientiæ interest. Somnus etiam à cerebro profi- ciscitur, iis, quæ eam obtinet partem, animalibus: quæ autē carent, iis proportionale suppetit. Cum enim sanguinis alentis effluencia refrigeretur à cerebro, aut etiā ob alias causas similes, caput ag- gravatur. Et quidem somno sopiti, ea corporis parte solent tentari: atq; efficitur, vt calor ad ima-

Animæ offi- cium.

Vfus cerebri.

Fluxionum ex capite cau- sã.

cum sanguine subterfugiat collectaq; copia calo- ris in loco inferiori somnum facit, & facultatem erigendi corporis aufert ab iis animalibus, quæ erecta incedere Natura voluit: ceteris capite rigi prohibet. Quibus de rebus seorsum docuimus, cum de sensu, & somno ageremus. Cerebrum au- tem esse commune aqua, & terra constat, ex eo, quod ei accidit: cum enim coquitur, indurefcit, atq; siccescit, vt humore exacto à calore, terrena portio relinquatur, quemadmodū in leguminū, reliquo rumq; fructuū decoctione: quod enim ex terra magna ex parte constat, hinc exacto humo- re, quem exiguum sibi admittum continent dura, terrenaq; admodum ea quoq; relinquuntur. Ho- mo inter omnia animalia plurimum cerebri ha- bet, scilicet proportionē sui corporis: & inter ho- mines, mares plus, quā femina. Cordis enim, pulmonūque locū calidissimum, & sanguine re- fertissimum homo habet: vnde animalū homo vnus erectus est. Caloris enim natura inualefcēs, incrementū de medio agit pro suo imperu. Itaq; contra multum caliditatis, multum humiditatis, frigiditatisque opponitur. Quæ quidem copia sit, vt capitis os, quod caluariam vōnulli appellant, serō admodum induretur, cum diu calor euapo- retur: quod nulli ex ceteris animalibus sanguine præditis euenit. Iuncturas etiam plurimas in ca- pite homo habet, & mas plures, quā femina, ea- dem de causa, vt locus spirantior sit, & amplius, in quo plus cerebri habetur. Nam si cerebrum vel humer, vel siccer supra modum, suo fungi officio non potest: sed aut non refrigerabit, aut coagula- bit. Itaque morbos, deliria, mortes affert. Calor enim cordis, atque principii consentientissimum est, sensumq; celeritē facit, cum sanguis cerebri vilo pacto mutatur, atq; afficitur. Sed de cognatis animalium humoribus omnibus dictum ferē est. Postgeniti, excrementa sunt cibi, id est, vesicæ fe- dimen, atq; alui: præterea genitura, & lac, scilicet in iis, quorū natura hæc obtinet. Verūm cibi ex- crementa quibusdam animalibus iuncta sunt, & quas ob causas, aprius in considerāda, differēdaq; alimenti ratione explicetur. De semine autem ge- nitali, & lacte, tractandum est, cum de generatio- ne: alterum enim eorum principium generatio- nis est, alterum generationis gratia habetur.

De carne seu iis, quæ vice carnis habeantur.

Cap. VIII.

Nunc de ceteris similibus partibus docendum est, & primū de carne, in iis, quæ obtinent carnem: in ceteris autem de eo, quod vice carnis propor- tione respondeat. Hoc enim principū, & corpus per se animalium est: quod ratione etiam patet. Animal enim eo definimus, quod sensum obti- net, primūq; eum, qui primus est. Tactū autem primū esse, certum est. Tactus verò sensorium pars eiusmodi est aut prima, vt pupilla visus: aut coniuncta, per quam agitur, pēinde quasi pu- pilla: omne diaphanes, hoc est, translucentum, coniungas. Ceteris igitur sensibus nec tribui hoc poterat, neq; operæ præstium erat effici à Na- tura. At verò tactū dari necesse fuit. Solæ enim, aut

aut maximè omnium sensoriorum, sedes tangen- di corpulenta est. Sensui autem patet, cetera om- nia eius vnus gratia haberi: osllā dico, nervos, eu- nem, venas, pilos etiam, & vnguiū genus, & quic- quid eiusmodi iunctum est. Natura enim ofsiūm adhibita est, vt sua dicitur rem mollem seruaret in iis, quæ ofllā habent. Eademq; de causa propor- tionale ofsiūm habetur in iis, quæ ofsiibus carent: vt in genere pisciū aliis spina, aliis cartilago iun- cta est. Habent hoc præsidium alia iuncta, alia fo- rta est. Habent hoc sanguinis experte. Crustata om- nia extra se munita seruantur: velut cancri, ge- niūq; omne locustarum, atq; etiā testatorum, vt quæ ostrea appellantur. His enim omnibus caro incutitur: rem autē illud, quod contineat, & con- feruet, foris est. Nam præter ipsum continendi officium, quoniam eorum natura parum caloris obtinet, cum sanguine careant, idcirco testa velu- tificurulus quidam amplectens, conseruat: intesti- num calorem, & tuerur. Quinciam testudo, & lu- taria genus simili modo se habere videntur, quan- tum diuersum genus ab illis hoc est. At verò ani- malia insecta, & mollia contra, quā hæc, & mo- do inter se opposito constant: nihil enim ofsiū, ni- hil terreni habere discretum videntur, quod di- guum esset: sed mollia ferē tota, carnosa, & ta- detur cedentia sunt. Ne tamen corpus coruū facile pereat, modo illorum, quæ carne lasciuunt, natu- ram inter carnem, & neruum obtinet. Mollis enim vt caro est, sed intendi potest vt neruus. Fil- lis autem caro eorum non in directum, sed in anfractu munita enim ad vires commodior esse po- test. Habent etiam quod piscium spinis propor- tionetur: vt sepia quod septium vocant: solligines quod gladiolum. Polypti nihil eiusmodi habent, quod coram alucis, quem caput appellat, breuior est, illorum procerior. Ideoq; vt directus, in fle- xisq; maneret. Natura his adimiculis facien- dum censuit: quemadmodū in genere sanguineo, aliis os dedit, aliis spinam. Insecta contra, quā hæc, & sanguine prædita constant, vt modò dixi- mus, quippe quæ nihil habeant duri, aut mollis discreti: sed dura toto corpore sunt duritie tali, vt osse carnosiora, carne ofsiōria durioraq; constant, ne facile corpus eorum diuidi possit.

De venis ofsiibus, & cartilagine.

Cap. IX.

Mililis natura est ofsiibus, & venis: vt q; enim ex vno orla cōtinua est. Et neq; os vllū seorsum per se habe- tur, sed aut pars cōtinua est, aut tægit, atq; annectitur, vt Natura & tanquā vno, con- nuoq; & tanquā duobus, distinctisq; ad flexū vta- tur. Neq; vena vlla seorsum per se est, sed omnes pars sunt vnus. Nā si quod os separatiū esset, acci- deret, vt nec officio fungi posset, cuius gratia na- tura ofsiūm habetur: quippe quod nec flexendi, neq; dirigendi causam vllam præberet, cum non e continuum esset, sed interceptum: & ledere pro- culdubio posset pēinde, quasi vel spina, vel spicu- lam carni infixam. Vena etiā si qua separata, nec suæ origini cōtinua tenderet, suum sanguinē ser- uare non posset. Calorem enim profluens ab origi-

nefacit ne sanguis gelet. Putrescere etiam sanguis videtur, qui à suo fonte remotus est. Principium venarum cor est: ofsiū, quod spina dicitur vocatur, videlicet in omnibus iis, quæ ofllā habent. Hinc enim cetera ofllā oriuntur, & cōtinuantur. Spina est enim, quod longitudinē, ac rectitudinē conti- neat animalium. Sed cum corpus insecti per ani- malis motum necesse sit, ita constat, vt & vna sit propter cōtinuitatem, & multipartita propter vertebrarum distinctionem. Hinc femorum, bra- chiorūq; ofllā dependēt cōtinua, eodemq; ar- tibus adnectuntur, quæ flexendū est: nervis deli- gantur, extrēmāq; sibi coherent. Alterum cauum, alterum rotundū, aut vtrūq; cauum, medio talo, quasi clauo cōplexo, vt flexi, extendiq; possint: aliter enim aut nullo pacto, aut non bene motus eiusmodi agi posset. Nonnulla extremis similibus coniunguntur, neruis deligata. Cartilaginose etiā partes inferuntur flexuris, veluti lectisterniū, ne attritu mutuo lædantur. Caro circa ofllā consistit, vinculis modo fibrarum tenuibus adhaerēs, cuius causa ofsiū genus habetur. Vt enim qui ex limo, aut alia massa humida animal effingunt, in mo ali- quo subito corpore obducit, atq; adformantur: Natura ex carnibus animal condidit. Ceteris igitur partibus, scilicet carnosis, ofllā omnibus subia- cent, aut flexendi gratia, si mouentur, aut confec- uādi causa, si immobilia sunt: vt costæ, quæ pectus salutis viscerum gratia claudūt. Venter omnium ofsiibus vacat, ne tumori impedimēto sint, qui per cibum ingestū exurgat, necesse est, atq; etiā ne in foeminis incremento partuum obstent. Sed enim quæ animal vel intra se, vel foris partiūt, hæc simi- les, robustasq; ofsiū obtinent vires. Multū enim maiora hæc sunt iis, quæ non partiunt animal: vi- delicet proportionē solitæ magnitudinis. Nam nonnulli quā complura ex hoc animalium genere crescent mirum in modū, vt in Africa, locustiq; a- his calidis, & hæc remagnis autē adimiculis opus est maiori, vtilidior, & inuori: atque inter ma- gna iis potissimum tali opus est adiumento, quæ violentiora sunt. Quam ob rē mares ofsiibus du- rioribus constant, quā femina: & quæ cauiora sunt, quā quæ alio cibo vescuntur: enim vi- ctus per dimicationē acquiritur: velut leonis ofllā adeo dura sunt, vt ex iis percussis, ignis quasi ex silice exentatur. Delphium etiam non spinas, sed ofllā habet vniuersam enim est. Sanguineis autem non vniuersa natura aliquantū degenerat, vt vo- lucris: quāms enim habeat ofllā tamen imbecilliora. Inter pisces spinam, qui oua partiunt, habet. Serpētib; etiam natura ofsiūm spinacea est, præterquam magnis: robur enim eorum validio- ra exigat sūmamenta, eadem, quæ & vniuersa, ra- tione. At cartilaginea nomine, spinam ex cartila- gine habet. Motum enim eorum esse molliorem, necesse est: hincque sūmamenti genus non rigidum, sed mollius esse oportuit. Adde quod terrenam omnem materiam ad eorum autem conscien- dam Natura absumpserit. Pluribus autem ta- cis simul tantundem exoperantur dispensare Na- tura non potest: quoniam etiam in vniuerso ge- nere ofllā cartilaginosa complura habentur, ser- licet in iis, quibus expedit molle, mucosamque esse

Venarum ofsiūmque principia.

Ofllā propter causā ofsiū genis habetur.

Causā quodā venis nulla sunt ofllā.

Tactus sensus primus

esse, quod solidum habeatur, ratione carnis obdu-
cta, ut auribus, ac naribus euenisse apertum est:
prominentiora enim, si rigida sunt, frangi celeriter
possunt. Natura vero eadem ossis, & cartilaginis
est, quanquam pluris, minorisque ratione interest:
quapropter neutrum præcisum recrescere potest.
Vacant medulla cartilagine terrestrium animalium
discreta. Quod enim in os discretum continetur,
id mistum per totum facit, ut cartilago res mollis, mu-
colaque constituitur. At in cartilagineo genere spi-
na dorsalis, quanuis cartilaginosa, medullam habet:
vice enim ossis hæc pars tenet in eo genere. Pro-
ximas ossibus esse partes ostendit tactus etiam illas,
unguis, unguis tum solidas, tum bifidas, cornua,
rostra auium, quæ omnia prædidi gratia adiuncta

Aliqui se
reddunt.
Quæ enim
tota ex his
stant, & no-
minis consi-
tium habeat
cum suis, &c.
item excogi-
tata sunt.

sunt animalibus. Quæ enim tota ex his constant,
nominis consuetudinem tantummodo habet cum suis
partibus. Verbi gratia, unguis tota, & cornu totum,
ad salutem animalis excogitatum est. Dentes etiam
in hoc eodem genere collocandi sunt, qui aliis rem-
vnam tantum expediunt, id est, cibi confectionem:
alii non solum ad hoc usum sunt, sed etiam ad pugnan-
dum, ut in omnibus, quibus aut ferrati, aut exerci-
sunt dentes. Terrenam, & validam esse naturam
eorum, quæ modò enumeravi, necesse est: vis enim
armorum ea est. Quam ob rem omnia eiusmodi admi-
nicula quadrupedibus viviparis potius adiuncta
sunt, quod terratiora, quam genus humanum, ea
omnia constant. Sed de his, atque similibus, cu-
rem dico, velicam, membranam, pilos, pennas, &
quæ his proportionentur, & si qui huiusmodi
alii sunt, postea vni cum dissimilibus partibus
eorum tractandum est, scilicet quantum eorum causa
sit, & cuius gratia data sint animalibus. Ex officiis
enim ea quoque pariter, atque illa dignosci nec-
esse est. Sed quod partes eorum idem cum totis
nomen fortuantur, propterea inter similes in
hoc loco enumerata sunt. Principium autem,
& origo eorum omnium, os est & caro. Rationem
eriam generis, & lactis prætermisimus, cum de
humiditate, ac similibus ageremus: sunt enim hæc
loco de generatione coniunctiora, cum alterum
eorum initium sit animalium generandorum: al-
terum alimentum, ubi in lucem prodierint.

De duabus partibus in quibusque anima-
ribus necessariis, quæ vivunt, quæ ci-
bum capiunt, & quæ excremen-
ta emittant, deque sensuum vi,
& eorum loco in cor-
pore. Cap. x.

Nunc quasi à primis iterum oris disera-
mus. In omnibus vita præditis, & per-
fectis, partes maximè necessarier duæ
sunt, altera, qua cibum capiunt, altera,
qua excrementum emittant. Non enim fieri potest,
ut sine cibo vel serventur, vel augeantur. Stirpium
itaque genus (nam id quoque vivere scemur) locum
superiorum excrementum nullum habet: cibum enim
concoctum ex terra haurit, sed vice excrementi
semina, & fructus effundit. Tertia pars in omni-
bus, est media inter eas, quas modò dixi, in qua vi-
ta principium continetur. Sed stirpium natura, quo-
niam stabilis est, non ex multis, ac variis partibus

dissimilibus constat: quippe cum ad paucas actio-
nes paucorum instrumentorum usus requiratur.
Quam ob rem de stirpium, siue plantarum forma
seorsum agendum est. Quæ autem vna cum vita
sensu etiam prædita sunt, hæc speciem multitor-
miorem, numerosiorumque veritatem recipiunt:
atque inter ea alia magis, & eò amplius, quod
non solum vivendi, sed etiam bene vivendi ratio-
nem natura eorum obtinuit: quale hominum ge-
nus est, quippe quod aut vni ex omnibus anima-
libus nobis cognitis diuinitatis particeps sit, aut
omnium maximè. Itaque tum ob eam rem, tum etiam
quod exteriorum partium eius forma notissima est,
primùm de homine differendum censemus. Iam
enim partes etiam naturales hominis vnius secu-
dam naturam dispositæ sunt: quandoquidè par-
tem superiorum ad vniuersi supremum erecti obli-
nec solus cum animalium homo erectus incedit.

Caput hominis macilentum, carnemque prope omni-
exutum esse, necessarium ex his, quæ de cerebro dixi-
mus, euenit. Nec audiendi sunt, qui, si carnosum
esset, vniuersi hominum genus futurum esse sciant:
sed ut melius sentiret, carnem ademptam existiment.
Vim enim sentiendi sitam in cerebro: sensum au-
tem per partes nimium carnosas nequaquam admitti
posse arbitrantur, neutra enim eorum ratio vera
est. Sed si cerebrum à carnis copia circumdaretur,
contra efficeret, quam institutum exigeret, cuius
gratia adiunctum est animalibus: non enim refri-
gerare posset, cum valde ipsum teperet. Nec sen-
sus vilius causam cerebrum obtinet, quod quidem
excrementum est. Verùm cum intelligere causam,
quam ob rem sensus nonnulli in capite habentur,
nequeant, quod eam partem ceteris esse peculi-
ariorem animaduertent, ideo sensum cum cere-
bro coniungendum ratiocinantur. Sed enim prin-
cipium sensuum esse cordis locum, detrahit iam
est, cum de sensu ageremus. & quam ob causam
duo, id est, tangendi & gustandi sensus, ex corde
apertè dependent: vnus ex reliquis tribus, id est,
olfaciendi, mediū tenet: duo, id est, audiendi, & vi-
dendi, maximè in capite positi sunt, propter sen-
sorio rum naturam, visusque omnibus in capite est.
Nam auditus, olfactusque piscium, & reliquorum ge-
neris eiusdem, declarant quod dicimus. Audient
eum atque olfaciant, cum nullum sensorium eorum sen-
suum in capite habeat manifestum. Visum autem
omnibus, quibus est datus, apud cerebrum esse,
optima ratio est: cerebrum enim humidum, ac fri-
gidum est. Visus aquæ naturam obtinet: hæc enim
omnium perlucidiorum facillimè obseruari potest.
Sensus etiam exquisitiores per partes, quæ langu-
inem habeant synceriores, absolutè necesse est. San-
guinis enim calidioris agitatio officium sentiendi
inrecipit, atque refringit. His de causis sedes eo-
rum sensuum mandata sunt capiti. Nec verò pars
prior tantum capitis carne vacat, sed etiam poste-
rior, quod omnibus capite præditis partem hanc
erectam maximè consistere oportet: nihil enim erigi
potest pressum onere. Id autè accideret animali,
si caput carne obteclum haberet. Quo etiam patet, nõ
ideo carnem deesse capiti, ut cerebrum sentiat: pars enim
posterior capitis cerebro caret, & tamè carnis
expers

expers nihilò minus est. Auditum etiam nonnulla
animalia sicut in capite habent debita ratione. Quod
enim inane vocatur, plenum aeris est. Sensorium
autem audiendi aeris esse scemur. Ut igitur ab ocu-
lis meatus ad venas circa cerebrum sparsas redunt,
sic ab auribus meatus in occiput penetrat. Vis au-
tem sentiendi nec vili exagui data est parti, neque san-
guinis propria est, sed cuida ex his, quæ sanguine
proveniunt, delegata est. Quocirca pars nulla ex-
anguis eorum, quæ sanguinem habent, sentire po-
test, nec ipse sanguis sensu præditus est: quippe
qui nulla pars sit animalium. Cerebrum verò parte
priori capitis continet omnia, quibus hoc datum
est: quoniam id, quo sentiunt, in parte prioris cor-
poris situm est: sensus enim prouenit à corde, quod
parte prioris commissum est. Sentire etiam partes
tantummodo possunt, quæ sanguinem obtinent. Oc-
ciput autem venis vacuum est. Sedes autè sensoria
prope ad hunc modum à Natura dispositæ sunt.
Aures orbem capitis aquis portionibus secant, ten-
nentque medium. Auditur enim non modò per di-
rectum, verùm etiam vndique. Visus partem priori
mandatus est: cernitur enim per directum. Mocus
etiam ante sit. Prospectiendum autè est eodè, quò mo-
tus agitur. Nares inter oculos ratione optima col-
locatæ sunt. Gemina enim sedes quæque sensoria
est, propter duplicem corporis partem, scilicet
dextram & sinistram: sed hoc in tactu incertum est,
propterea quod primum sensorium non caro, non
pars eiusmodi aliqua est, sed aliquid intimum. Lin-
gua etiam obsecutus, quæ oculi, tamen certius, quam
tactus, geminum gustandi vestigium ostendit. Est
enim hic etiam sensus quasi tactus quidam: atta-
men res vel in eo satis constat. Assura enim linguam
di partibus sensum bipartitum esse latius patet.
Aures enim geminae, & oculi gemini sunt. Vis etiam
natum bipartita est, quæ si aliter sita, distractaque
esset, ut aures, suo fungit officio nõ posset, nec pars,
in qua posita est, ex instituto administraret. Esti-
citur enim sensus olfaciendi per spirationem, in his,
quæ obtinent nares: pars autè spirandi medium
tenet, & ante posita est. Quapropter nares in me-
dio tritu sensuum Natura constituit, quasi per lineam
fabrilè directas, ad respiracionis agitationem. Cete-
ris etiam animalibus hæc eadè sensuum domicilia
bene pro sua cuiusque natura condita habentur.

De situ auricularum in quadrupedibus.
Cap. xi.

Quadrupes enim auriculas habet sul-
pensas, & supra oculos sitas habere vi-
dentur: verum tamè non ita est, sed con-
spectum ementiantur, quoniam bestig
non erecto, sed pronò sunt corpore. Cum igitur
plurimæ ita incedant, inuat ut & suspensiores sint
auriculae, & cerebrum moueantur. Sic enim melius
vndique strepitus circumactæ excipiunt.

De meatibus auditoriis auium.

Cap. xii.

Ves meatus tantum auditorios habent.
Quod enim cutis earum durior sit, nec
pilis, sed pennis integantur, ideo ma-
teria carent ex qua auriculæ creentur.

Quadrupes etiam ouiparæ, & corticata eo-
dem modo se habent: eadem enim ratio vel illis
conueniet. Quinciam vitulus marinus inter ea,
quæ animal pariunt, non auriculas, sed cavernas
tantum habet ad audiendum, utpote qui manca,
& læsa sit quadrupes.

Genus hominum, auium, & quadrupedum,
conrectos palpebra oculos habere, quòve
modo ipsorum quodque conueniat.

Cap. xiii.

Genus hominum, auium, quadrupe-
dum, tam viuiparum, quam ouipa-
rum, oculos vilis cuiusodiendi gra-
tia integit, sed varie. Quæ enim ani-
mal pariunt, geminam habent palpebram, & con-
nuere vtraque solent: aues tam leuiores, quam
grauiores, & quadrupes ouiparæ palpebra in-
feriori connuent. Nictantur aues ab angulis mem-
brana obeunte. Cuius rei causa est, ut operimen-
tum præsidio sit oculis eorum humidis, qui ideo humidio-
humidi sunt, ut cernere acutiùs possint: nali duri
essent, tutius quidem constarent contra ea, quæ
extrinsecus occurrerent, atque inciderent, sed cer-
nere acutè non possent. Itaque eius rei causa, cutis
prætennis pupillæ obtenditur. At verò salutis gra-
tia palpebra operiunt: ideoque omnia connuent,
& omnium maximè homo, omnia, inquam, ut quæ
incidunt, prohibere palpebris possint, idque non
consultò, sed Natura instinctu agitur: homo ve-
rò frequentius, quoniam cutem tenuissimam ha-
bet. Palpebra autem cute constat, vnde fit, ne
aut palpebra, aut præputium vulnere diductum
coalescere possint: sunt enim carnes sine carne. Quæ
autem inter aues palpebra inferiori connuent,
& quadrupes ouiparæ: præ duritia cutis caput
ambientis, ita connuent. Volucibus enim gra-
uiores, quod nequeant volitare, inereimen-
tum pennarum ad cutis crassamentum conuertit-
tur: eadèque palpebra inferiori connuent: co-
lumbæ autem, & similia, vtraque. Quadrupes
ouiparæ cortice integuntur, qui pilo durior est:
itaque cutis quoque eorum ceteris cutibus durior
est. Cutis igitur capitis eorum prædura est, ideoque
palpebram inde habere nequeant: inferior carno-
sa est, ut satis tenuitatis, sensuonsque habeat. Ni-
ctantur volucres grauiores non palpebra, sed me-
brana, quod palpebra: motus lenitor est, cum ce-
leritate sit opus, quam membrana prestare potest:
nec nisi ab angulo naribus proximo nictantur,
quod eorum naturam ex vno principio proueni-
re melius sit. Principium autè in his est pars nari-
bus adhærens: pars etiam prior principium potius,
quam latus est. At verò quadrupes: quæ oua pa-
riunt, non eudè nictantur modo, quoniam non
lubricum, exquisitumque visum eas habere necesse
est, cum terrestres sint. Volucibus certè necessa-
rium est: his enim usus cernendi ex longinquo est.
Vnde fit, ut quæ unguibus sunt aduncis, clarissi-
me cernant. Cibus enim de sublimi conspicen-
dus est. Et quidem volare in excelsum om-
nium maximè auium, genus id ob eam rem allo-
let. Terrestres autem, parumque volaciles aues, ut
gallinacei, & similes, non acie oculorum valent:
nulla

nulla enim victus necessitate coguntur. Pisces, insecuta, & crustata, quamvis diuersos habeant oculos, tamen nullum ex iis palpebram habet. Quæ enim crusta intoguntur, vti careant palpebris, necesse est, cum nisi celeritate carnis officio præstari non possit. Sed tamen vice eius tutela dicitur oculorum hæc omnia muniuntur, quasi per palpebram obductam quandam translucidam cernant. Sed cum ob eam dicitur hebetius contueri necesse sit, moueri oculos insectorum Natura voluit, atque etiam magis crustatorum, vt nonnullorum quadrupedum auriculas, scilicet ea causa, vt clariùs cernerent, cum se ad lucem conuerterent, atque ex-
 ceperent splendorem. Piscium oculi lubrici sunt. Vtus enim cernendi ex longinquo necessarius iis est, quæ longius moueantur. Terrestribus itaque aer transpici facili potest, at piscibus, quoniam aqua vt ad cernendum acutiùs aduersatur, sic ad interpollandum visum non multa offensa cula affert, modo aeris, idcirco nec palpebram habent. Nihil enim frustra Natura agit: & oculis subvicis sunt, propter circumfusi humoris crassamentum.

Quæ animalia cilium habeant, quæque eodem carcam: de quo cauda, & in his quorundam animalium, & hominis capillo.

Cap. xiiii.

Illium habet palpebris adiunctum omnia, quæ obtinent pilos: aues, & quæ corvix integuntur, carci, vt quæ pilos non habeant. De struthione Africa, causam, quam ob rem cilium habeat, postea reddemus, & inter ea, quæ pilos habent, homo vnus cilium in vtraque palpebra obtinet. Quadrupedum enim generi pili non parte supina, sed prona positione habentur. Homo contra, parte magis supina, quam prona: pili enim operimur gratia adiuncti sunt animalibus. Itaque quadrupedibus prona positione egent regimento. Priora autem, quamquam nobilitate sunt, tamen per corporis totius flexum fouentur, ac reponunt. At homini, quoniam prior pars compar posteriori est, propter corporis erectiorem, idcirco Natura parti nobilitati adiunctum censuit adhibendum: semper enim Natura rei melioris auctor est, quoad eius fieri potest. Quæ ob rem quadrupes nulla est, quæ pilos vel in palpebra inferiori habeat (quamquam nonnullæ habent pilos quosdam sub ea nascentes) vel in alis, vel in pube, vt homo, sed vice eorum aliis prona totius corporis hirsuta habentur, vt canibus: aliis crista adiuncta est, vt equis, ceterisque generis eiusdem: aliis tuba, vt leoni mari. Quinetiam caudas prolixiores pilis Natura ornauit: alias longis, quibus tenor breuis, vt equis, alias breuibus, quibus tenor longus, vt bubus, atque etiam pro reliqui corporis natura: vbiq; enim Natura quod aliunde dempserit, reddere ad partem aliam solet. Iam quibus corpus admodum pilosum cõdiderat, caudam iis diminuit: quod in vris perspicuum est. Homo animalium maximè omnium piloso capite est, cuius rei causa, tum ad necessitatem, tum ad præsidij rationem referenda est: necessarium enim propter cerebri humiditatem, & committitur calua. Nam vbi plurimum humoris, calorifq; est, ibidem a-

rum pilorum esse copiosum necesse est adiuuanti-
 tum autem ratio, vt frequentia pili caput operiens defendat à nimio frigore, & calore. Cum enim cerebrum hominis proportionem maximam, & huiusmodi sit, maximam etiam tutelam desiderat. Res namque humidissima quæque, & referuere, re, & refrigerere maxime idonea est: quæ autem contra se habet, hæc minus affici potest. Sed nos, vt huc digrederemur, fecit rei cognitio, cum rationem ciliorum redderemus: itaque de reliquis mentionem suo loco, & tempore faciemus.

Quæ ob causas supercilia, & cilia in animalibus Natura constituit.

Cap. xv.

Supercilia verò, & cilia adiuuanti gratia habentur: supercilia enim, vt delabentes humores arceant, vclut imbricamentum, siue grunda humoribus, qui capite emanant, paratum: cilia, vt contra incidentia in oculos, quali vallum quoddam, promineant. Supercilia in compage officium postulant: quam ob rem compluribus senescentibus adeo crescunt, vt condendum sit. Cilia venulatum clausulis summis inniuntur. Nam vbi cutis finitur, ibidem venula etiam delinunt itaque propter vaporem, qui inde crassiusculus prodeat, pilos iis locis euasce necesse est, nisi quid naturalis officij ad alium vsum impediatur.

Quomodo in hominibus, ceterisque animalibus nares & labra sint collocata: deque laborum & maxillæ officio.

Cap. xvi.

Enforium verò olfaciendi non longè quodam modo euariat ceteris quadrupedibus viuiparis. Quibus enim maxilla oblonga exeuat, in acutum, iis nares in reu appellato continentur, modo, quo fieri potest: ceteris explanatiùs ad maxillas constant. At elephantus peculiarem hanc partem præ ceteris sortitus est animalibus: nam & magnitudine, & viribus habet peculiarem. Nares est enim, qua cibum tam siccum, quam humidum ille capiat, orisq; petinde, ac manu, ad moueat. Arbores etiam eadem complectendo euellit; denique ea non alio vitur modo, nisi vt manu. Est enim hoc animal sua naturamul terrestre, & palustre. Itaque cum cibum petere ex humore deberet, & tamen spirare necesse haberet vt terrestres, & compos sanguinis, nec posset præ nimia magnitudine celeriter discedere ex humore ad aërem, modo nonnullorū, quæ & animal parit, & sanguinem habent, & spirant idcirco vt pariter humore, atque terra vti posset, necesse fuit. Quale igitur vrinatorum nonnulli instrumentū sibi accipiunt, quod, quando in profundo manent, aërem extrinsecus trahant, talem Natura elephanti dedit narē illam prælongā. Quam ob rem si quando iter per aquam faciunt, nare emerita respirant. Nam, vt modò dixi, promiscis pro nare elephantibus est: & cum fieri nō possit, vt naris ad eiusmodi vsum accommodetur, nisi mollis sit, aptaque ad floctendum, (impedimento enim præ sua longitudine esset, ad cibum capiendum) quomodo aiunt de cornibus bouum

bouum illorum, qui recessu pascere solent sua natura. Nam illos quod progredi demisso in terram capite nequeant, recedendo in aersum pasci solitos aiunt. Cū itaque naris eiusmodi adiuncta officia solet, eandem in vsum trahit pedum priorum: hinc enim vice manuum habet genus quadrupedum digitatum, non solum ponderis causa sustinendi. Elephantes autem non bifurcos, non solidos pedes habent, sed digitatos. Sed quoniam corporis magnitudo vasta, pondusq; ingens est, ideo sustinendi tantummodo gratia pedes habet priores, nec ad vllum alium vsum viles, propter tarditatem floctendi, atque ineptiam. Narem igitur elephanti habet vt spiraret, quo modo & cetera animalia, quibus pulmo: eandemque prelongam, atque in anfractum flexibilem, propter moram in humore diuturnam, & retardum inde discessum. Cūque vsum pedum priorum defuerit, ea, vt dictum est, parte abicitur Natura ad supplendum ministerium, quod pedes præstarent. At aues, & serpentes, & quæcumq; ex quadrupedibus sanguinis compotes ouiparæ sunt, foramina quæ narium ante os habent, sed nō ita explanata, vt nares appellari possint, nisi spirandi officio. Iam autem quis narium, aut nares habere dicit? Quod propterea ita accidit, quia pro maxillis habet quod rostrum vocatur. Huius autem rei causa est natura auium, quæ ad hunc modum constat: & bipes enim, & volucris est. Itaque leue pondus tum capitis, tum etiam ceruicem sustinere necesse est, vt pectus etiam arduum habere debuit. Rostrum igitur ossium habent, vt commodè & cibum capiant, & ad pugnam armentur. Arctum hoc est propter capitis exiguitatem: cumque meatus olfaciendi suo rostro continentur, nares habere nō possunt. De ceteris animalibus, quæ non spirant, dictum antea est, quam ob causam nares careant: & alia branchiis, alia fistula, alia præcincta, vt insecta, odores sentiant, & omnia nativo spiritu sui corporis quasi mouentur, qui spiritus in omnibus ex natura inritus est, non aduenticius de foris accedit. Nares laborum natura subiacet, iis, quæ simul & dentes habent, & sanguinem. Auibus enim, vt dictum est, cibi, armentique gratia rostrum ossium habent. Coactum enim pro dentibus, & in idem petinde, quasi detrahitur hominis labris, superiores, inferioresque dentes seorsum confundens, longitudine vtrinque angustam produxerit: iam enim istud rostrum auium fuerit. Sed ceteris animalibus laborum natura ad salutem, tutelamq; dentium adiuncta est. Quam ob rem vt quæque exquisitè, benèq; dentibus prædita sunt, sic eam quoque obtinent partem: homini autē mollia, carnosa, & quæ separari possent, labra adiuncta sunt, tum dentium tuendum gratia, vt ceteris, tum etiam potiori causa, vt bene esset: nam ad vsum sermonis ea quoque proficiunt. Etenim vt linguam non similem, atque aliis animalibus, Natura homini dedit, sed idoneam, qua ad duplicem actionem vteretur, (quod eam in multis facere diximus: nam & ad percipiendos sapores, & ad formandum sermonem) sic labra tam sermonis, quam tutelæ dentium gratia adhibuit. Sermo enim, qui voce promatur, ex literis cõstat.

Quod si lingua talis, & labra humida, atque agilia non essent, maxima literarum pars exprimi non posset: quippe cum literæ partim lingua producantur, partim labris comprimantur. Sed quas, & quot numero differentias hæc habeat, ex eruditis metrica ratione accipiendum est. Hæc autem partes illico necesse fuit accedere idoneas, & natura eiusmodi prædita ad vsum iam dictum. Itaque carne instituta sunt, eaq; molissimam, qualis caro hominis est, scilicet quod maxime omnium animalium valeat sensu tactus.

De lingua, eiusque situ, & varietate in quibusque animalibus.

Cap. xvii.

Lingua in ore palato subiacet sed terrestribus ferè omnibus modo simili, ceteris dissimili, tum eorundem ipsorum, tum terrestrium comparatione. Homo igitur linguam absolutam, molissimam, & latam præcipue habet, vt commoda ad verumq; quæ facultas, officium sit: hoc est, & ad sapores percipiendos, & ad literas exprimendas. Est enim homo omnium maximè animalium sensu facilis. Et lingua, quæ mollis est, vim tangendi præcipue obtinet: gullus autem, tactus quidam est. Ad literarum etiam explanationem, & ad sermonis expressionem, lingua mollis, laea, & absoluta accommodatior est: quippe quæ contrahere, producere, dilatate, denique variè affirmare maxime possit. Patet hoc in iis, quibus nō satis absoluta est: blasi enim, balbi, & torri sunt: quod virium literarum defectus est. Discrimen in latitudine & angustia est: quippe cum ampla angustam contineat, angusta amplam non capiat. Paruum enim in magno continetur, magnum in paruo haberi non potest. Quam ob rem aues, quæ literas proferte maxime possunt, lingua sunt latiores, quam cetera. Quadrupes autem, quæ & sanguinem habent, & animal paruum, vocem parū explanare possunt, vt quæ linguam duram, crassam, & minime absolutam habeant: at pleræq; auium vocē copiose emittunt: & quamvis latiore habeant, quæ vnguibus sunt aduncis, tamen minores vocaliores sunt. Ac omnes lingua vtuntur etiam ad sui sensus mutam interpretationem, sed alia aliis amplius, vt in nonnullis vel vltis docendi mutus esse videatur. Sed de iis diximus satis, cum historias animalium scriberemus. Terrestrum autem ouiparorum sanguineorum pars maior linguam habet inuilem ad vocis officium, & adhaerentem, & duram. Quamquam ad saporem gustatum, serpentes, & lacerti longam habent, & bifidam: atque ita longam serpentes, vt ex paruo longè protrahi possit. Bifida, & parte extrema capillamenti tenuitate est, propter suam naturam cupediā: duplex enim voluptas iis capitur, quasi duplicem sensum gustandi habeant eam partē, quæ sapores sentire potest. Nam & quæ multitudini videntur carere ea parte, vt pisces nonnulli, ea quoque parciore quodam obtinet modo, & ferè simili, vt fluuiales crocodili: sed hoc later in plurimis causa quadā iusta: locus enim oris omnium id genus spinosus est. Et quoniam

Humana lingua facultas.

Auium lingua.

Bifida serpenti lingua.

quoniam aquatile genus breui tempore sentit sa-
pores, hinc ut pro sui vsus breuitate linguam
parum discretam habeant: raptim enim, summaq;
celeritate cibus ad ventrem ingeritur, quod im-
morari saporibus perscrudis nequeant, humore
interlabente. Itaq; nisi os inclinaueris, cerni pars
hæc discreta non poterit. Horret hic locus spinis,
quippe qui ex frequenti contactu constitutus sit
branchiarum, quarum natura spinosa est. Croco-
dilis nonnihil causæ ad eius partis vitiatione af-
fert etiã immobilitas maxillæ inferioris: lingua
enim inferiori annectitur maxillæ, quã illi quasi
contra habent superiorem: ceteris enim superior
immobilis est. Itaq; ut ad superiore non habent,
quod cibi aditus collitur: sic ad inferiore carent,
quod superior quasi trãstata in locũ inferioris est.
Accedit adhuc genus vitæ, quã more piscium agit,
cũ tamen ipse terrore sit. Itaq; vel ob eam rem
inexplanatam hanc partem habeat, necesse est. Pa-
larum piscium etiam cõplures carnosum habent: 20
& quidem inter fluuiatiles nonnulli admodum car-
nosum, & molle, ut cyprini nomine, adeo ut si pa-
rum diligentor adueras, lingua id esse videatur.
Pisces igitur ob eam, quam diximus, causam, etsi
lingua non carent, tamen explanatam non habent.
Sed cum cibi gratia sensus saporis adhibitus sit,
cũq; non quavis parte sua lingua obtineat, sed

Linguam ex-
platatam pi-
sces non ha-
bere.

extrema potissimum, ideo piscibus particula hæc
tantummodo discreta habetur. Cibus autem quan-
tã animalia omnia cupiunt, ut quæ voluptatem
ex cibo sentiant, (cupiditas enim rei suavis est) ta-
men membrum, quod ad sentiendũ accommoda-
tum est, non omnibus simile datũ: sed aliis ab-
solutum, aliis adharens, videlicet iis, quibus vo-
cis defuit vsus: & aliis durum, aliis molle, carno-
sumq;. Nam & crustatis, ut locustis marinis, & re-
liquis generis eiusdem, tale quid in ore habetur
atq; etiã mollibus, ut sepiis, ut polypis. Insectorũ
alia membrum hoc in eis continent, ut formicæ:
quemadmodũ multa etiã ex testarum: alia foris ge-
runt, velut aculeũ fungorum, & cauiũ, ut eo simul
& gustare, & cibum trahere possint. Pater hoc in
mularũ genere, & apũ, & omnium generis eiusdẽ,
atq; etiam in nonnullis testatis. Purpuris enim
tantum obtinet vim hoc membrum, ut testas con-
chyliorũ etiã agere valeat: velut turbinũ, quorum
esca capiuntur. Nec non asini, & tabani eodẽ spe-
ctant: quoru alteri lingua adacta cõtem hominum
secant, alteri tergora etiam bestiarũ elacerat. His
igitur animalibus lingua talis Natura tributa est,
qualiter respondens, & obuersaria nari elephanta-
rum. Nari enim illis adiumento est, & lingua his
pro aculeo habetur. Ceteris animalibus omnibus
lingua talis, qualem iam exposuimus, data est.

Natura nihil frustra, nihil superuacanei facere
solet. Auxilium aliis per ictum, aliis per morsum:
nam sues fœminæ mordent, ut quæ careant den-
te exerto. Ceterum aliquid accepisse in vniuer-
sum cõuenit, quod vtile sit, tum ad hæc ipsa, tum
etiã ad inuadendum, aut ad defendendum spe-
ctant, quæq; à Natura iis tribuuntur, quæ aut lo-
santur præ ceteris vti possint, & quibus vis vren-
di præcipua, hæc præcipue armis dotata sunt: ut
aculeo, calcari, cornu, dente, & si quid eiusmodi
aliud sit. Cũq; mares robustiores, magisq; ani-
mosi sint, ideo aut solis iis, aut melius iis partes
eiusmodi datae sunt. Quas enim in fœminis quo-
que haberi necesse est, ut quæ cibo accommoden-
tur, eas habent quidem & fœminæ, sed minus, quã
mares: quæ autem ad rem nullam necessariã spe-
dent, iis carent. Quapropter in ceruorum gene-
re, cũ maribus cornua sint, fœminis defunt. Vac-
carum etiam cornua, & tauroru inter se distant.
Quod idem in pecore etiã cernimus. Calcari etiã
cũ mares habeant, fœminæ magna ex parte nõ
habent. Pari modo de reliquis quoque eiusmodi
partibus intelligendum est. Pisces omnes ferra-
tis dentibus sunt, vno excepto, qui scarus voca-
tur. Comolares etiam dentes in lingua habent, &
in palato. Cuius rei causa est, quod cũ merũ in
aqua degant, humore cum cibo admittant, cũq;
expant quã primũ necesse est. Non enim in
molendo commorari possunt, quando humor in
ventrem interrumpit: idcirco omnes acuti, &
frequentes vndique sunt, videlicet ut præ multi-
tudine in minuta fecent, quæ atritu subigere ne-
queant. Adunci præterea sunt, quoniam robur
ferè totum piscium in dentibus situm est. Natura
etiam oris, tum eorum, quæ modò dixi, officio-
rum causa, tum etiam ad spirandum adiuncta
animalibus est, scilicet iis, quæ spirant, atque ex-
trinsecus refrigerantur. Natura enim ipsa per se,
ut diximus, partibus omnium communibus ad
pleaque officii propria abutitur. Prõinde oris
quoque officium omnibus commune, cibus con-
ficiendus est. Robur nonnullorum peculiare est:
fermo aliorum. Spirandi etiam vsus nõ commu-
nis omnibus est. At verò Natura hæc omnia cõ-
dem consuetudine, adhibita differentia eius partis pro
actionis discrimine. Sunt enim alia ore compres-
siori, alia ampliori. Quibus enim cibi condicien-
di, & spirandi, & loquendi gratia os datum est, iis
compressus est: quibus auxiliij gratia, iis si denti-
bus sunt ferratis, rescissum. Cũ enim tota eo-
rum vis in mordendo sit, hiatum oris ampliorẽ
esse necesse est. Eo nõq; pluribus, & plenius mor-
sum insigent, quod amplius rescissum os sit. Piscium
etiam mordacibus, & carnioris tale os est: non
carnioris in arctum se colligit. Tale enim os
vile iis est, illud inutile. Avibus os, quod rostrũ
vocat: hoc enim pro labris, & dentibus ha-
bent, sed variè pro vsu, & auxilio. Quæ enim ad-
uncis vnguibis sunt, quoniam carne viuunt, &
nullo fructu vescuntur, rostrum omnia habent
& verò ad vim inferendam cõmodius, atq; aptius
est. Vis autem in hoc, & in vnguibis sita est. Vnde

sic, ut vngues etiam habeant adunciores. Carera-
rum autem rostrum vtile ad victum cuiusque est.
Verbi gratia, roborifici generis, & coruini, ro-
bustum, atque praductum os est: minuti generis
laucum, ad terræ fructus colligendos, & ad be-
stias capiendas idoneum. Quæ autem herbis
viuunt, quæque apud paludes victitant, ut nan-
tes, & palmipedes, partim alio quodam modo
rostri commoditatem obtinent, partim latitudi-
ne rostri sibi sufficiunt: quippe quæ rostro eius-
modi intodere possunt: quale inter quadru-
pedes, etiam suis est: nam is quoque radicem appre-
hens est. Quin etiam aues, quæ lato sunt rostro,
radicẽque eliciant, & reliquarum victus similis
nonnulla, ferratum rostri extremum habent: ita
enim herbarum carptus, quo viuunt, facilius agi-
tur. Sed ceteras capitis partes omnes ferè expo-
sumus. Protopum autem, id est, facies, quod in-
ter caput, & collum hominis est, nomen à re ipsa
accepisse videtur. Quod enim vnus animalium
homo erectus est, solus prospicit anteuersus, vo-
cẽmque anteuersus mittit.

De cornuum constitutione, & que anima-
lia habeant cornua, quæ uen-
tis careant.

Cap. I.

Cornibus differendum est, hæc enim
capiti innituntur, quocunq; in gene-
re esse possunt. Carent iis omnia, quæ
non viuipara sint. Cornua vel aliis
quibusdam inesse dicimus, sed per similitudinẽ,
& translationẽ, cũ nullum ex iis cornu officio
fungatur. Gerunt enim, quæ animal pariuunt, cor-
nua ad vim aut inferendã, aut depellendã: quod
nulli ex ceteris, quæ cornua habere dicuntur,
congruit. Nullum enim vitur cornibus, vel ad
commencendam, vel ad defendendam: quæ vitium
sunt officia. Quæ igitur pedes multos habent,
cornu omni carent: cuius rei causa est, quod
cornu auxiliij gratia habetur. Multifidis autem
non defunt alia auxilia. Dedit enim Natura aliis
vngues, iis dentes pugnaces, aliis paritẽ aliam,
quæ sese tuent, atque defendere possent. At verò
bisulcorum pars maior cornua gerit, & solipe-
dum nonnulla, ad vim inferendam: quadam
etiam ad defendendum. Quibus autem cornua
Natura non dedit, eorum salutari praesidio con-
sultuit aliis: ut pernecitate corporis equis opicula-
ta est, magnitudine camelis: magnitudinis etiam
exuperantia sufficit ad necem arcendam, quod
camelis contingit, atque etiam melius elephan-
tis. Quadam enim dente exerto armantur in ge-
nere bisulco, ut sues. Quibus autem cornua præ-
mio excellũ superuacua sunt, ut alterum auxi-
lium Natura adhibuit: ut ceruis velocitatem.
Grandis enim illa, & multibda cornuum magni-
tudo, potius obest, quã prodest. Bebalis etiam,
capreisque interdum cornua inutilia sunt: nam
etiã contra nonnulla resistunt, & cornibus se de-
fendunt, tamen feroces, pugnacẽque belluas tu-
gunt. Bonalis (nam iis quoque pari aduncitate
cornua reflexa inter se orbẽ colligunt) excremẽti
profusione Natura pro auxilio dedit: hoc enim
cũ metuunt, se tuentur. Hac eadem profusione
armis.

Cornua ani-
malibus qua
re data.

Excremẽti
profusio qui-
busdam pro-
fusione armis.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E D E P A R T I -
B V S A N I M A L I V M , E T
B A R V M C A V S I S .
L I B E R T E R T I V S .

Theodoro Gaza Interprete.

De ordine, & constitutione dentium, oris,
& faciei, eorumdenque in omni-
bus animalibus diuersitate.

Cap. I.

Proximè ab iis natura dentium est,
& oris, quod serie dentium conti-
netur, & constat. Sed cũ dentium
natura communi quidem officio
ad cibum conficiendum adiuncta
sit, tamen generatim seorsum aliis roboris gra-
tia, tum ad inuadendum, tum etiam ad defenden-
dum, aliis auxiliij tantum causa data est. Parum
enim ea vtraque causa dentes obrinent, ut nec ab
aliis afficiantur, & ipsa afficiant alia, ut quæ ex
feris natura carniuora sunt: partim ea causa tan-
tum, ne malè ab aliis afficiantur, ut complura
rum syluestris generis, tum etiam vrbani. Non-
nullis cibi conficiendi causa tantum adhibita est
dentium opera. Homo verò ad vsum communem

probè factos obtinet dentes: videlicet primores
acutos ut secant, maxillares latos ut molant. Di-
ferimant eos utrosque hi, qui canini appellantur,
media inter eos natura conditi: nam & me-
dium, particeps vtriusque extremi est. Et canini
ipsi partim acuti sunt, partim lati. Quod idem in
ceteris quoque animalibus est, quibus non om-
nes acuti habentur. Sed potissimum locutionis
gratia tales, cõtoq; numero dentes homo sortitus,
est. Ad literas enim exprimendas plurimũ con-
ferunt primi dentes. Nonnulla animalia, quod
dictum iam est, cibi tantum conficiendi gratia den-
tes obtinent. Quibus autem simul & auxilio sunt,
& robori dẽtes, hæc aut exertos habent, ut sus: aut
acutos pectinatim sese stipantes: vnde ferratis ea
dentibus esse diximus. Cũ enim vires corũ acu-
mini dentium commissa sint, rectè qui viles sint
ad ferocitatem, pectinatim coeunt, ne occur-
su contrario atterantur, & hebetescant. Sed nul-
li simul & ferrati, & exerti sunt dentes: quoniam
Natura

Variè den-
tium functio-
nes.

Hominis dẽ-
tium in ordo &
vsus.

ii alia

alia quoque feruari certum est. Plura autem auxilia simul, quorum singula satis essent, nulli Natura tribuit. Cornigerorum pars maxima bifulca est. Sed solipes etiam traditur in eo genere, quem alium Indicum vocant. Maxima animalium pars, ut corpus dextro, sinistramque, quibus se mouent, distinguitur: sic etiam cornua bina eadem illa de causa gerit Natura ingenio. Sed sunt etiam, quæ cornu singulari armentur, ut oryx, & quem alium Indicum appellari diximus. Oryx bifulcum, alius ille solipes est. Gerunt sane medium sui capitis cornu fixum ea, quæ vnum habet. Sic enim maxime pars utraque cornu obtinebit, cum medium commune pariter utriusque extremo sit. Solipes potius, quam bifulcum esse vnicorne recte videri potest. Ungula enim tam solida, quam bifulca, eandem naturam habet, quam cornu. Itaque eisdem simul & unguam findit, & cornu congruum est. Fisisio etiam unguam, & cornu congruum est. Natura euenit. Itaque cum exuperantiam unguæ solipedum Natura dedisset, recte dempsit superne, fecitque vnicorne. Recte etiam capiti cornua mandauit, nec, ut Aelopi Momus vitio dat, quod taurus non in armis cornua gerat, vnde ferire vehementius possit, sed capite, parte corporis imbecillima. Non enim ingenio perspicaci ille Momus hæc deprehendit. Ut enim si in alia quavis parte cornua haberentur, frustra ponderi essent, nulla in re vitia, multa etiam officia impedirent: sic armis quoque infixæ sedem omnino ineptam tenerent. Non solum enim vnde ictus sunt vehementiores considerandum est, sed etiam vnde remiores: itaque cum careant manibus, & nec pedibus imis affixa gerere possint, neque genibus (flexus enim impeditur) capite gerant, necesse est, quemadmodum à Natura constitutum est. Quinetiam ad ceteras corporis motiones, ita maxime geri sine vilo impedimento possunt. Cervis duntaxat cornua tota solida, & decidua, cum vtilitatis causa, ut onere leuarentur, tum ex necessitate præ pondere. Ceteris aliquatenus caua, & mucrone demum concreta sunt, quoniam ad ictus hoc sit commodius: sed ne pars caua debilis sit, quæ curi annexa, solidum quiddam ossibus exortum ingreditur eam, impleretque totam. Sic enim sita, compactaque, & ad vim inferendam commodissima, & ad reliquæ vitæ munera inoffensissima habentur. Sed cuiusnam gratia natura cornuum sit, & quam ob causam aliis data, aliis negata sit, expositum est. Nunc quemadmodum Natura se habente necessarii rebus subiectis, necessario Natura rationi alicuius gratia abutatur, differendum est. Primum igitur plus corpulentis, terrenisque in animalibus grandioribus inest. Cornigerum autem nullum admodum paruum esse nouimus: omnium enim, quæ explorata habemus, minimum caprea est. Natura verò contemplanda respectu plurimum est: aut enim omni ex parte, aut magna ex parte constat, quod secundum Naturam sit. Os autem omne, & quicquid speciem gerit ossis, terrenum est: quam ob rem plurimum id esse propè dixerim in maximis, partis maioris contemplatione. Corporis igitur eiusmodi excre-

Vnicornua qua.

Apertus cornuum locus caput.

Cervis solis cornua solida.

menti exuperantia in maioribus habita animalibus, Natura ad auxilium, & rem abutitur commodam: itaque quantum excrementi eius ad locum superiorem efferatur, aliis in dentes, vel continuos, vel exertos distribuit, aliis in cornua. Quam ob rem cornigerorum nullum utriusque dentatum est: superne enim primores dentes non habent, quippe cum Natura hinc adimendo addiderit cornibus, & alimentum, quod in eos dentes digeratur, in cornuum incrementum adsumitur. Cur ceruus cornibus careat, eam demum res similiter habeant, atque mares, causa est, quod eadem sexus utriusque natura, & cornigera est, sed feminis adempta sunt cornua, quoniam ne maribus quidem vtilia sint: sed virium meliorum beneficio, mares minus offenduntur. Ceteris animalibus, quibus hæc materia non in cornua secedit, aut dentium ipsorum magnitudinem communi omnium incremento Natura auxit, aut dentes exertos, veluti cornua, & maxillis produxit. Sed de partibus capitis hæc tenus.

De collo, gula, & arteria, & earum officio in corpore animalium.

Cap. III.

Ollum capiti subiacerit iis, quæ id habent, animalibus. Non enim omnia habent, sed ea tantum, quibus sunt partes illæ, quarum gratia collum conditum est: hoc est, guttur, & quæ gula vocatur. Guttur spiritus causa datum est: hoc enim spiritum animalia trahunt, & reddunt, respirando, & expirando. Quam ob rem, quæ carent pulmone, collo etiam carent, ut genus piscium. Gula est, quæ cibum, & potum deuoratur: itaque ea, quæ carent collo gulam hæc manitellam non habent, nec gulam haberi cibi causa necesse est: nihil enim ad cibum parat. Et quidem à situ oris contiguum venter esse potest, pulmo non potest. Aliquæ enim quali tractum conuallis adesse communem oportet, quo spiritum ad fistulas per arterias digerat bipartitus, atque ita efficiere spiritus reciprocationem maxime potest. Cum igitur instrumentum spirationi accommodatum, longitudinem habeat necesse sit, gulam inter os, & ventrem haberi, necesse est. Constat gula ex neruo, & carne. Ex neruo, ut exendi possit, cum cibum ingeritur: ex carne, ut molli sit, & cedat, nec sedatur appetitate cibi descendit. Guttur autem, quod & arteria vocatur, corpore constat cartilaginosis: non solum enim spirandi causa est, sed etiam vocis: quod autem sonet, laue, ac solidum esse oportet. Ante gulam arteria posita est, quamquam impedimento sit, cum cibum ingeritur. Nam si quid vel cibi, vel potus in arteriam dilabatur, stranguillationes, tormina, & ruses grauisima incitantur. Quam ob rem non audiendi sunt, qui hæc per meate dicant. Accidunt enim apertæ, quæ modo dixi, omnibus, quoties aliquid cibi dilapsu est. Profecto opinionem eorum, qui potum hæc admitti existimant, irridendam esse plura ostendunt. Meatus enim nullus de pulmone ad ventrem pertinet, sicut ex ore gulam tendere cer-

uinus: quinetiam per vomitum, & nauseam, vnde nam humor remeet, incertum non est. Ad hæc humorem non continuo colligi in vetricam, sed prius in ventrem, certum est. Excrementa enim alui tingi videntur face vini acris: vulnere etiam ventris sæpe hoc idem patefactum est. Sed enim stultas opiniones admodum scrutari, stultum fore esse. Arteria verò, quod exterior, ut diximus, posita est, à cibo inestatur. A tramen Natura ad hoc molita est minorem linguam, iuc linguam, quæ arteriam operit. Non omnia viuipara eam obtinent, sed ea tantum, quibus pulmo, & cutis pilo interiecta, non cortex, non penna operimento est. Corticatis enim, pennatisque, guttur, vice linguam operientis ipsum, contrahitur, & diducitur: quemadmodum illis operitur aliu de, & aperitur: videlicet spiritui trahendo, reddendo ve aperitur, cibo ingerendo operitur, ne quid illabatur. Quod si quid erroris in eo motu committitur, vel deerrantem cibo in alienum trahimitem, vel expiratione præueniente, ruses, stranguillationes, que excitantur, ut dictum est. Tam vero solerti ingenio motus, & linguæ, & linguæ adhibitus à Natura est, ut cibum neq; in ore, cum molitur, cadat sub dentes, neq; cum per fauces meat, in arteriam labatur. Carent animalia, quæ modo diximus, lingua, quoniam & carne sicca, & cute constant prædura: non enim facile moueri membrum id possent, si ex tali genere carnis, cuiusq; constaret, sed extrema ipsius arteria citius comprimerentur, quam lingua: quam animalia pilo prædita habent ex sua carne. Hæc dixisse satis est, quam ob causam animalium alia linguam habeant, alia careant: & quemadmodum Natura vitio situs arterie remedium linguam emolita adhibuerit. Guttur autem ante gulam necessarium positum est. Cor enim in parte prior, atque in medio situm est: in quo principium vitæ, omnisque motus, & sensus est: censemus. Etenim partem versus, quam priorem appellamus, tum sensus, tum motus agitur. Hæc enim ipsa ratio pars prior, & posterior statuenda est. Pulmo eandem, quam cor, obtinet sedem, sedque amplectitur. Spiratio tum propter pulmone, tum propter originem cordi inditam agitur. Arteriam, & redditur aer per arteriam. Itaque cum in parte prior cor primum collocari necesse sit, arteriam quoque, & guttur constitui ante gulam necesse est: hæc enim ad pulmone, & cor tendunt, gula ad ventrem. Denique quod melius, & nobilius est, id semper (nisi quid maius impedit) superioris, inferiorisque ratione superius collocatur: prioris, posteriorisque, prius: dextri sinistrique, dextrum. Sed de collo, gula, & de arteria dictum iam est.

De corde, & eius qualitate, quæque ob causam animalibus inest, sit.

Cap. IIII.

Quæritur ut de visceribus doceamus, quæ eorum sane propria sunt, quæ sanguinem habent: nulli enim exanguium animalium viscus vllum est, cum sanguineis omnia sint. Itaque Democritus non recte de his tractasse videtur: siquidem incerta hæc esse

putauit, præ exiguitate exanguium animalium. Sciat enim cum conuulsant, quæ sanguinem habent, exiguaque admodum sunt, deprehendi cor, & scitur sine dubio possunt: quippe cum in omni triduo cubatis, paucis iam magnitudine appareant: necnon in partibus abortitiis perquam exigua ceruantur. Ad hæc, ut exteriorum partium non idem usus omnibus est, sed quæque pro vita, motuque vario sibi peculiarem receperunt: sic interiorum alia aliis accommodantur. Viscera autem eorum peculiariter sunt, quæ sanguinem habent: quam ob rem vnumquodque eorum ex materia sanguinea constat: quod in nuper editis patefactum est: et uentiora, maioraque ex ratione, quoniam in prima concretionem, species, copiamque materiae euidentior est. Cor igitur omnibus sanguine præditis inest: & quam ob causam, dictum & antehac est, & nunc dicemus. Sanguis enim necessarius inest in iis, quæ sanguinea sunt: qui, cum humidus sit, conceptaculum sibi habeat, necesse est. Ideoque venas Natura emolita videtur, quarum vnum esse principium necesse est. Vbiunque enim fieri potest, vnum esse, quam plura, melius est. Cor autem, venarum principium est: ex hoc enim vena, & per hoc esse videntur. Natura etiam eius venosa est, ut pote generis societate sancti cui venis, quoniam & situs eius sedem obtinet principalem: in medio enim positum est, sed magis superius, quam inferius, & parti priori ammotius quam posteriori. Natura enim rem nobiliorem constituere in locis nobilioribus solet, nisi quid maius impediatur. Cordis hunc esse locum lacissimè in homine patet, sed in ceteris quoque animalibus pari ratione tenere sibi vult medium corporis necessarii: cuius sane exitus est, quæ excrementa emittuntur. Cetera autem alia aliter adiecta sunt, nec ad vitam necessaria habentur, quam ob rem his dempsit vita non tollitur, additis etiam, nullum sequi interitum, certum est. Qui capiti venarum originem tribuunt, non recte opinantur: plura enim, dispersaque principia faciunt, idque in loco frigido. Argumentum, quod frigus hic locus vehementius sentiat: contra, cordis locus calore abundat. Cumque per cetera viscera venæ transigant, nulla per cor tendit, ut dictum est. Itaque partem, & principium venarum cor esse, apertum est, idque optima ratione. Medium enim cordis spiritum, eandemque corpus est. Plenum etiam sanguinis est, quasi hinc vena orientur. Cauum est, ut contineat sanguinem: spiritum, ut principium caloris seruare possit. In hoc enim viscerum, & partium omnium corporis, sanguis sine venis completitur: ceteræ partes sanguinem venis habent contentum, idque recta ratione. Sanguis enim ex corde ad venas quoque deriuatur. At verò ad cor non aliunde deuenit: id enim origo prima, & fons sanguinis est, aut conceptaculum primum. Hæc ex confectione animalium percipi possunt, atque etiam ex generatione. Cor enim statim omnium partium primum constitit, sanguinolentum est. Motus etiam latitiae, ac tristitia, denique omnium sensuum hinc oriri, eodemque desinere videntur. Ratione quoque ita esse probatur: Principium enim vnum esse oportet, vbi-

Viscera sanguineis tantum esse.

Venarum principium cor.

Cordis situs.

Cor omnium partium primum constitit.

cunq̄ue fieri potest. Aptissimus autem omnium locoꝝ medius est. Medium enim vnum est, & tale, vt vndiq; attingi, vel æquè, vel proximè possit. Adhæc, cum nec pars alia sanguinea vlla, neque sanguis ipse vim habeat sentiendi, quod primum sanguinem habet, id esse, quod sentiat, certum est. Habeat autem pectus, ac vas, quod principium est, necesse est. Nec ratione tantum ita esse probatur, verum etiam sensu percipitur. Nam in partuꝝ primæ generatione, statim cor palpitare cernitur, quasi animal sit, vt quod principium sit naturæ eorum, quæ sanguinem habent. Argumentuꝝ vel inde deduci potest, quod nullum animal sanguinis compos careat corde: principium enim sanguinis habeat, necesse est. Iecur etiam omnibus sanguine præditis inest: sed nemo id sensuerit esse principium vel corporis totius, vel sanguinis: licet enim nequaquam obtinet principalem. Lienem verò sibi habet aduersum in iis, quæ exquisitiùs constant, nec verò sanguinis conceptaculum modo cordis intra se continet: sed vt reliquæ partes sanguinem venis inclusum habet. Adhæc, vena per iecur tendit, nec vlla ex eo prodeat. Venæ enim omnes ex corde sua initia trahunt. Itaque cum alterutrum istorum principium esse necesse sit, iecur autem non sit, cor sanguinis quoque principium esse, necesse est. Animal enim sensu definitur. Vis autem sentiendi primò illi tribuitur, quod primum sanguine præditum est. Tale autem cor est, quippe quod & origo sanguinis sit, & primum sanguinem habeat. Extremum eius turbinatur in mucronem firmissimum. Situm in pectore est, & omnino parti prioris corporis commissum, ne refrigeretur. Omnibus enim pectus minus carnosum, quam tergum, est: quæ ob rem à tergo per quam tutè calor aperitur est. Cor ceteris animalibus in medio pectore est: homini tantum paulò vergit ad leuam, vt eius partis refrigerationem moderetur, & cõpenset. Omnia enim animalium maximè homo refrigeratam habet partem sinistram. In piscibus etiã cor simile situm tenere, & cur dissimilis videatur, dictum iam est. Solis hinc cordis mucro ad caput spectat, cum ea pars prior sit: eodem enim agitur motus. Copia quoque neruorum in corde est, idque recta ratione: hinc enim motus oriuntur, qui intendendo, remittendòque efficiuntur: itaque ministerio tali, & robore opus est. Cor autem, vt supra diximus, veluti alterum animal inest iis, quæ corde vitalem originem continent. Cor sine ossè est omnium, quæ nos nouerimus: præterquam equi, & generis bouum cuiusdã, quibus præ magnitudine, quasi adminiculum subditum est; quo modo totum etiam corpus ossibus sustentatur, & continetur. Ventriculum triplicè cor magnorum animalium habet, duplicem minorum, vnum ad postremum: nullumq; est, quod sine vilo ventriculo constet: & quam ob causam, dictum est. Locum enim, & conceptaculum quoddam sanguinis primi in corde haberi conuenit. Sanguinem autem primò effici in corde, sepe iam diximus. Sed cum duæ venæ sint principales, altera maior, altera minor, aortæque appellata, quæ sparsa ramorũ. Serp̄ ceteras minores venas pro-

ducant, atque inter se differant, vt post hæc exponemus: meliùs sane est, initia quoque earum esse distincta. Quod fieri potest, si sanguis diuersus, distinctusq; sit: quam ob rem vbi fieri potest, sanguinis conceptacula duo habentur. Fieri autem id potest in magnis: sunt enim corda eorum ampliora. Sed meliùs tres esse ventriculos, vt vnus commune principium sit: medium autem, & impar principium est. Itaque magnitudo amplior subinde desideratur. Vtile sit, vt quæ maxima sint, triplicem ventriculum habeant. Dexter plurimum sanguinis, & calidissimum continet: quam ob rem, pars corporis dextra, calidior: sinister parum, idq; frigidissimum: medius mediocrem, tum copia, tum calorem, sed pariterem. Principiuꝝ enim quam maximè quiescere debet: tale autem erit, si sanguis purus, & mediocris, tum copia, tum calore sit. Qui etiam articulationem quandam rimis, futurisve capitulis similem habere visuntur, quamquam non ita constant, vt quod ex pluribus sit compactum, sed (vt modò dixi) articulatione potius ostendunt. Sunt articulatione corda coruꝝ, quæ sensu meliùs valent: inarticulatione coruꝝ, quæ sensu hebetiori sunt, vt suum. Discrimina cordis, quæ amplitudine, exiguitate, duritia, molliã existant, vel ad mores pertineant, aliquatenus. Quæ enim sensu hebetiora sunt, cor habent durum, & spissum: quæ autem sensu valent, molliora, pauida etiam sunt, quibus minus, aut mediocra. Affectus enim, qui accidit ex metu, iam in iis præest, quoniam calorem proportionem cordis non habeant, sed parum caloris in magno conceptaculo exalescat: itaq; sanguis frigidior sit. Cor magnum proportionem, lepore, ceruo, muri, hyæne, alino, panthera, mullela, & reliquis ferè omnibus, quæ aperte timida sunt, aut propter metum malofica. Simile in venis, atq; in ventriculis cordis euenit: sunt enim frigidiores, & venæ ampliores, & ventriculi ampliores. Nam vt in paruo, & in magno domicilio tantumdem ignis non æquè calefacit, sed minus in magno: sic in his calor non pariter agit. Vas enim tam vena, quam ventriculus est. Item motus alieni calidum quodque refrigerant. Plus autem spiritus in amplioribus est, magisque valet: quam ob rem nullum ex iis, quæ venis, aut ventriculis sunt amplioribus, obesum per carnem, opimũque est: sed quæ ita pinguescant, aut omnia, aut maxima parte venis incertis, præuòque ventriculo esse cernuntur. Cor solum viscerum, atque omnino partium corporis nullum vitium patitur graue: idque recta ratione. Cum enim principium eorum sit, nihil est, quod ceteris, quæ inde pendant, præbere auxilium possit. Indicium, vt nullum affectum cor patiatur, quod in nulla hostia cor ita affectum visum adhuc est, vt in ceteris visceribus cernitur. Renes enim sæpe numero calculis, & pannis, & papulis referti videntur: atq; etiam iecur, & pulmò, ac potissimum lien. Multa etiam alia vitiorũ genera euenire in iis videmus. Sed tamè circa arteriam pulmonis, & quæ iecur annectitur venæ maiori, per exiguè ita accidit: idq; ratione recta: hæc enim maximè cordi associantur. At verò quæ morbo,

morbo, vitiiisque eiusmodi pereunt animalia, iis diffectis, affectus morboſi in corde conspiciuntur. Sed de corde qualenam sit, & cuius gratia, & quam ob causam iunctum animalibus sit, hæc dixisse satis est.

De venis, & earum loco in corporibus eorum animalium, quæ sanguine prædita sunt.

Cap. VI.

Equitur vt de venis differamus, vide licet de maiori, & de aorta. Hæc namq; ex corde primæ recipiunt sanguinem: reliquæ earuꝝ soboles sunt. Igitur sanguinis gratia eas esse, dictuꝝ iam est. Humor enim conceptaculum quisque desiderat: venarum autem genus, conceptaculum, & vas est. Itaque sanguis in iis, quasi in vase, est. Sed quam ob rem duæ sint, & de eadem origine in omnes corporis partes discurrant, explicandum nunc est. Causa, vt principium vnum, & ab vno esse melius sit, quod animam sentientem vnam actu habeant omnia. Hinc enim pars etiam, quæ eam animam primò contineat, vna est, tum potentia, tum actu, in iis, quæ sanguinem habeant. At in nonnullis eorum, quæ sanguine carent, actu duntaxat: quam ob rem calor is quoque originem in eodem tantisper esse necesse est. Hæc eadem causa est etiam, vt sanguis humidus sit, & calidus. Cum igitur vna in parte sit principium sensus, & calor is, sanguis etiam ex vno suam originem ducit: vnitatem autem sanguinis sit, vt venarum etiam capita ex vno, eodemque oriuntur. Duæ autem numero sunt, quoniam corpora animalium, quæ sanguinem habent, gradatim, bipartita sunt. Hæc enim omnia partem anteriorem, & posteriorem, dexteram, & sinistram, superiorem, & inferiorem distinguuntur. Quanto autem nobilior, ac principalior pars prior, quæ posterior est, tanto vena maior præstantior est altera, quæ aortam vocari diximus. Altera enim in priora, altera in posteriora discurret: & altera in omnibus sanguine præditis habetur aperta, altera in nonnullis aut obsecrã, aut incertè. Causa verò vt venæ in omnes corporis partes digerantur, quod sanguis, aut quod vicem sanguinis tenet, totius corporis materia est, quæ in vena, aut in vicario venæ continetur. Sed quomam modo, & ex quo animalia nutriantur, & quomodo ex ventre capiunt alimentum, cum de generatione agitur, aptius & spectari, & explicari potest. Cum autem partes ex sanguine omnes constant, vt diximus, venarum riuuꝝ in omnes corporis partes ratione recta expanduntur. Sanguinem enim fundi per omnia, adesseque omnibus oportet: siquidem partes quæque ex eo consistunt. Et vt in hortis rigandis de vna origine, fonteq; vno aqua riuus per multis diducitur, aliq; ab aliis ductus subinde excipiunt, quoniam humor in omnes partes deueniat: atque etiam vt in fabricis per totam fundamentorum descriptione lapides apponuntur: videlicet ea ratione, quod sata hortorum humoris beneficio nascantur, fundamenta ex lapidibus condantur: sic Natura sanguinem per totuꝝ corpus censuit deriuandum, cum is omnium materia sit. Patet hoc in iis, quæ maximè extenuen-

cur: nihil enim nisi venæ apparent: vt in viticinis, & ficulis, & reliquis generis eiusdè frondibus: iis enim areſcentibus, venæ tantummodo relinquuntur. Cuius rei causa est, quod sanguis, & quod sanguini proportionetur, potentia sit corpus, & caro, aut quod iis proportionem respondeat. Igitur vt in adæquatione sulci altiorem, ampliorẽq; durant, minimi autem primi, ac celeriter limo obducto aboleſcunt, rursuq; deducto apparent: sic venæ amplissimæ durant, minimæ autem primæ actu carnes efficiuntur, quamquam potentia nihilominus venæ sint: quam ob rem etiam caro extat, sanguis tamen inducto vulnere vndique effluit. Atqui sine vena sanguis esse non potest. Vena autem nulla manifesta est, quo modo neq; riuorum foueolæ patet priùs, quam limus eximatur. Procedunt venæ in minores subinde ex amplioribus, quouſque arctiores reddantur, quam vt sanguinem transmittere possint: quam ob rem exitus sanguini nullus patet: quamquam excremento vaporis humidi, quem sudorem vocamus, satis pateat: sed ne illi quidem nisi corpore calefacto, & venularum clausulis patefactis. Iam nonnullis accidit, vt eruentum quoddam excrementum succulentum vitæ habitum, scilicet cum corpus laxum, fluxumq; esset, sanguisq; præ cruditate humefceret imbecillitate caloris, qui exiguus venulis inclusus concoquere non possit. Omne enim, quod aqua, & terra commune est, crasseſcere, cum concoquitur, dictum iam est. Alimẽtum autem, & sanguis mixtum ex iis est: calor verò concoquere non potest, non modò quia exiguus est, verum etiam præ nimia cibi asumpti copia. Fit enim exiguus cõparatione tantuꝝ cibarij. Duplex autem exuperantia cibi est: aut enim quantitate, aut qualitate, id est, modo, & genere. quippe cum cibis non æquè concoctu facillis quisq; sit. Profluit autem sanguis potissimum per ampliora venarum foramina. Quam ob rem in naribus, gingiuis, & sede, interdum etiam ex ore profluuium sanguinis sit sine vilo dolore: nõ per vim, vt ex arteria. Distant spatio inter se superne vena maior, & aorta: infra mutatis vicibus tendunt, atq; ita continetur corpus. Progredientes enim scinduntur iuxta bifidam crurum partitionem: atque altera ex parte priori in posteriorem se porrigit, altera ex posteriori in priorem, eodemq; cõcentrunt. Vt enim ea, quæ implexa sunt, continentia constant: sic vicibus venarum mutatis, partes priores corporis cum posterioribus copulantur. Simile etiam à corde locis superioribus fit. Sed qui diligentius nosse velit, quemadmoduꝝ venæ inter se habeant, spectare id rum per dissectionem, tum etiam per cõmentationem, hoc est, historiam animalium debet. Atque de venis, & corde hæcenus. De reliquis etiã visceribus hæc eadem via, & ratione considerandum est.

De pulmone, & eius forma: quibus item inferitur, quibus non.

Cap. VII.

Vlmo ideo habetur, quia genus animalium quoddam pedestre est. Calorem enim refrigerari necesse est: quod extrinsecus ea, quæ habent sanguinem,

Quibus os in corde sit.

Ventriculi cordis.

Principales venæ duæ.

Animalium omnia sunt.

Animalium omnia sunt.

Corporis materia.

Quæ ratione sanguis deriuatur per totum corpus.

Cruenti succulentum causa.

Cibi exuperantia duplex.

Vnde potissimum.

ductus venarum per corpus.

desiderant, sunt enim calidiora: at quæ sanguine carent, vel suo nativo spiritu satis refrigerari possunt. Extrinsecus autem vel aere, vel aqua refrigerate necesse est. Quam ob rem piscium nullus habet pulmonem, sed pro eo branchias obtinent, ut cum de spiratione ageremus, retulimus. Aqua enim refrigerantur, ut aere, quæ spirant. Quam ob rem omnia, quæ spirant, habent pulmonem. Spirant pedestria omnia, & aquatiliam nonnulla: ut balæna, & delphinus, & ceti. cetera omnia, quæ resant. Complura enim natura accipit sunt, tum ex terrestrium, tum ex aquatiliam numero: nam & eorum, quæ terra sustentantur, aeremque arripiunt, quædam in humore maximam temperis partem consumunt, propter sui corporis temperamentum: & eorum, quæ in humore degunt, nonnulla tantum terrestribus naturæ sibi mutuatur, ut nisi interdum spirarent, vivere nequeant. Pulmo igitur spirandi officio delegatus est, qui originem quidem sui motus accipit ex corde, sed sua tum amplitudine, tum inasitate, aditum spiritui parat: cum enim attingit, insuit spiritus: cum contrahitur, effluit. Ad cordis palpitacionem pulmonem spectare, male opinatum est: cor enim homini (propè dixerim) animalium vni palpitat, quia homo solum spe rei futuræ, expectacioneque mouetur. In pluribus etiam cor laxo intervallo distat à pulmone, situmque superius tenet, ut nihil ad cordis palpitacionem confectat pulmo. Differentia pulmonis varia est. Aliis enim sanguineus, magnisque: aliis minor, fungosus, exanguis. Quæ vivipara sunt, maiorem, & copia referunt sanguinis habent, propter calorem suæ naturæ ampliore. Quæ contra vivipara sunt, exiguum, & siccum, sed aptum atplari, ac extumescere, cum insatur: qualis eorum est, quæ ex terrestribus quadrupedibus viviparæ sunt, ut lacertorum, & testudinum, & cætorum generis eiusdem. Volucrum etiam natura, quas aves appellamus, eodem pertinet: Omnium enim earum pulmo fungosus, & spuma similis est. Spuma enim facta, diffusaque, exemplo tumore in exiguum residet, & pulmo earum exiguus, membranæque similis est: quam ob rem hæc omnia parum sicut, & parum bibunt: diueriam aquam demersa tolerant. Satis enim ab ipso pulmonis motu spiritali, inasique refrigerantur diutius, ut quæ parum caloris habeant. Accedit ad hæc, ut magnitudo corporis eorum propè omnium minor viviparis sit. Calor enim est, quod vim obtineat augendi. Sanguinis autem copia, caloris indicium est: corpora etiam melius erigit. Quam ob rem homo cæcæ erectior omnibus est, & vivipara reliquis quadrupedibus erectiora incedunt. Nullum enim viviparum vel ex pes, vel ambulans, æquè latibula petit. Pulmo igitur spirandi gratia datus omnino est, sed exanguis: talisque cuiusdam animalium generis causa est: verum communi eorum nomine vacat, nec, ut autum genus, nomen obtinuit. Itaque ut auem esse ex aliquo est, sic in essentia illorum inest, ut habeant pulmonem.

De viscerum forma, & eorum loco in corporis animalium, & officio.

Pulmonis officium.

Quare hinc dicitur cor palpiter.

Pulmonis varietas.

Caloris vis.

viscerum quædam simplicia esse videtur, ut cogit, ut pulmo: quædam bipartita, ut renes: quædam, ut rōnam modo se habeant, dubitatur. Iecur enim, & lienem accipit, inter hæc esse specie dixeris: nam & quasi simplex, & tanquam pro simplici duo. Simili prædita natura esse vtrunque videtur. Sunt tamen omnia bipartita, cuius rei causa est, corporis dispositio, quæ bipartita quidem sit, sed in vno initium coeat, consummeturque. Aut enim superiore & inferiore, aut priore & posteriore, aut dextra, & sinistra parte distinguitur. Quam ob rem cerebrum quoque omnium bipartitum esse sibi vult, atque etiam sensorium vnumquodque. Eademque ratione cor ventriculis suis distinguitur. Pulmo verò in ouiparis aded dirimitur, ut ea binos habere pulmones videatur. Renes bipartitos esse, nulli dubium est. De iecore, & liene iure ambiges. Cuius rei causa est, quod in iis, quæ liene habere necesse est, lien ipse quasi iecur adulteratum esse videtur: in iis autem, quæ lienem habere non necesse est, ut exiguus admodum lien, veluti nota gratia, habetur, sic epar bipartitum apertè est, & pars altera ad dextram, altera, quæ minor est, ad sinistram tenere expetit. Quinetiam in ouiparis quavis minus, quam in viviparis, apertum sit, tamen in nonnullis æquè diuisum patet, ut locis quibusdam lepores bina iecinora habere videntur: quemadmodum in genere piscium, tum alij quidam, tum cartilagines iecur duplicatum habere videntur. Sed quoniam iecur parte dextra potius situm est, ideo natura lienis adhibita est. Itaque quamquam necessarid quodam modo est, tamen non admodum omnibus animalibus. Causa igitur, ut viscerum natura bipartita sit, quemadmodum diximus, dextrum, sinistrumque est: vtrunque enim sibi simile expetit, quomodo ea quoque similem, geminamque habere naturam expetit. Vt enim illa, quantum gemina eodem coeunt, sic viscerum singula, quantum gemina, nexu eodem continentur. Sunt viscerum quædam supra septum, quædam infra: sed omnium usus, communis venarum gratia est, videlicet quo vena, utpote pensiles, sustineri, & copula viscerum stabili ad corpus possint: quasi enim anchoræ per partes deductas iaciuntur ad corpus: verbi gratia, de vena maiore ad iecur, & lienem deuenitur. Etenim viscerum eorum natura, quasi clauus corpori eam affigat, scilicet iecur, & lien, in latera corporis venam maiorem affirmant: ad hæc enim sola, rami ab illa mittuntur. Renes autem in partem posteriorem eandem continent, quamquam ad renem vtrunque non modò de vena maiori, sed etiam de aorta pertendit vena. Hæc viscerum beneficio institutioni animalium præstantur. Atque etiã iecur, & lien iuant ad cibi concoctionem: quod enim sanguinea sunt, calidam habent naturam. Renes ad excrementum, quod in vesicam secedit, optulatur. Sed enim cor, & iecur omnibus animalibus necessaria sunt: alterum propter caloris originem, (locum enim adesse aliquem, quasi lares, focumque oportet, quo Natura fomites, & primordia ignis

ignis nativi contineantur, & feruentur, eundemque eorum esse, veluti arcem corporis totius, necesse est / alterum, iecur dico, cibi concoquendi gratia adest. Et quidem nullum sanguine præditum iis duobus carere potest: quam ob rem omnia, quibus sanguis, duo hæc viscera habent. Quæ autem spirant, tertium etiam habent pulmonem. Lien per accidens necessarius est, quomodo excrementa tum alui, tum vesicæ. Ex quo fit, ut in nonnullis deficiat magnitudine: ut volucrum quibusdam, quæ ventriculum habent feruentiorum, velut columbo, accipit, miluo. Quinetiam in ouiparis quadrupedibus pari modo hoc percipi potest: habent enim perquam exiguum. Multis etiam squamatis exiguis, quæ vesicæ etiam carent, quoniam excrementum per carnem laxiorem in pinnas, & squamas transfert. Lien enim vapores vacantes detrahit, & attrahit ex ventriculo, & concoquere eos potest, ut qui sanguineus sit. Quod si plus excrementi sit, parumque caloris habeat lien, corpus præ alimento inmodico languescit. Et propter confluens huc humoris, sapie accidit, ut lienosis ventres præduri efficiantur: quo modo iis, qui supra modum mingunt, ex diuerticulo humoris. At quibus parum excrementi consistit, ut auibus, atque piscibus, iis aut non magnis, aut nota gratia duntaxat habetur. Quadrupedibus etiam ouiparis lien exiguus, rigidus, & reni similis est, scilicet ob eam rem, quod pulmo eorum fungosus est, parumque potius desiderant: & quantum excrementi consistit, in corpus, & corticem vertitur, ut auibus in penas. Sed in iis, quæ vesicam habent, & pulmonem sanguineum, humidus est, tum ob eam, quam modò diximus, causam, tum quia partis sinistræ natura humidior, & frigidior est. Contrarium enim quodque ad sibi cognatum ordinem dispositum est: verbi gratia, dextrum sinistro contrarium est, & calidum contrarium frigidum: itaque modo, quem diximus, sociantur. Renes nulla necessitate habentur, sed ut melius, & locupletius sit. Humor enim excrementitij gratia, qui consistit in vesicam, adiuncti sunt ex sua natura: in quibus plus huiusmodi sedimenti fieri solet, ut vesicæ melius suo munere fungeretur. Sed cum usus eiusdem causa tenet, atque vesicæ habeantur, differendum nunc de vesicæ est, præsertim si sequente partium enumeratione. De præcordiis enim nondum docuimus, quæ pars viscerum rationi coniuncta est.

Quibus animalibus data sit vesica, & quoque eius officio, & sicut in corpore animalium.

Esica non omnibus animalibus data est, sed iis tantum tribuere voluisse Natura videtur, quæ pulmonem haberent sanguineum: idque recta ratione. Caloris enim excessu, qui in eo ipso membro continetur, situnda hæc omnium præcipue animalium sunt, cibique indigent, non modò sic, verum etiam humidi copiosioris. Itaque ex-

crementum etiam copiosius contrahi necesse est: nec solum tantum, quantum à venere concoqui, excernique cum eius excremento possit. Ergo Quibus vesicæ huius quoque excrementi conceptaculum quoddam haberi necesse est: quam ob rem omnia, quæ talem habent pulmonem, vesicam obtinent: quæ autem tali carent pulmone, & vel parum bibunt, quoniam fungosum pulmonem habeant, vel omnino potum allumunt, non potus, sed cibi gratia, ut insecta, & pisces, vel etiam quæ penna, aut squama, aut cortice integuntur, hæc tum propter humoris assumpti exiguitatem, tum quia quantum excrementi contrahitur, in ea ipsa absumuntur, vesicæ omnia carent, excepta telludine inter corticata: in hac enim tantummodo natura castrostrata non est. Cuius rei causa est, quod marina telludines pulmonem habent carne sum, sanguineum, & similem bubulo: terrestres autem proportionem maiorem. Superficies etiam, quia obdensa, præduræque modo silicis est, facit ne humor diffari, evaporatque possit per carnem laxiorem: ut auibus, serpentibus, cæterisque opertis cortice cœnit. Atque ita excrementi copia tanta subsidet, ut eorum natura conceptaculum, & vas quoddam capax humoris desideret. Vesicam igitur telludo sola inter hæc habet: ea de causa, scilicet marina amplam, terrestres exiguum admodum.

De renibus, & eorum officio, quibusque animalibus data sint.

Enim etiam ratio similis est. Nullum enim pennatum, nullum squamatum, nullum corticatum, excepta telludine, renes habet: quamquam in nonnullis auibus caruncula quædam hinc latet, quæ speciem renam ostendentes, quasi ea caro, quæ renibus delegata est, locum non habeat, sed in plura dispersa sit. Genus tamen telludinis, quam lutariam vocant, & vesicæ, & renibus caret. Fit enim propter eius mollitudinem tegminis, ut humor facile diffuset. Lutaria igitur ob eam causam neutram earum partium habet. Cæteris animalibus, quæ sanguineum, ut dictum est, habent pulmonem, renes omnibus Natura tribuerat: quippe quæ simul & ad venas continendas iis videretur, & ad humorem superuacuum excrementum abuteretur: meatus enim de vena maiore ad renes usque perferretur. Cauum in omnibus inest renibus, aut amplius, aut arctius, præterquam in vitulo marino: eius enim renes bubulis similes, omnium firmissimi, ac solidissimi sunt. Hominum etiam renes bubulis similes sunt: quippe qui tanquam compositi ex multis renibus exiguis consistunt. Neque æquabiles sunt, quomodo renes ouium, cæterarumque quadrupedum habentur. Quo fit, ut morbus eorum difficilè curari hominibus possit, etiam si nuper agrotare inceperint. Accidit enim ut quasi nullis renibus laborent, difficilè remedium adhibeatur, quam si vno infestarentur. Meatus, qui ex vena pertendit, non eorum subit renem, sed in eorum corpus absumitur: quam ob rem

Soli telludini in cortice genere vesicæ.

Renem moribus difficilè curat.

Meatus vrinarij.

in cauis eorum nihil sanguinis continetur, neq; concrefcit mortuis. Meatus verò de cauis renum exanguis duo insignes ad vesicam feruntur, lingua li ex lingulis: atque etiam alij ex vena aorta validi, frequentesque eodem deueniunt. Quæ ita Natura instituit, vt ex vena humoris excrementum ad renes veniret: in renibus autem sedimen, humoribus per corpus renum colatis, in medium conflueret, vbi plurimi cauum continent. Quo fit, vt renes omnium maximè viscerum foedum reddant odorem. Tum deinde ex medio per eos meatus in vesicam iam magis, magisque tanquam excrementum fecerintur, atque reiciuntur. Vesica ipsa ex renibus dependet: tendunt enim in eam, vt dictum est, validi meatus. Renes his de cauis habentur, & virtutes, quas diximus, obtinent. Omnibus autem, que renes habent, dexter superior, sinister est. Quod enim motus ex parte dextra proueniat, naturaque dextræ proinde validior sit, ideo partes omnes mouendi causa vergant ad dextram potius superiorem oportet. Nam & supercilium dextrum magis attollitur, & acutum magis, quam sinister, habetur. Tangitur in omnibus à iecore dexter, quod elatior est. Iecur enim parte dextra positum est. Pingue pleniùs renes ambit, quam reliqua viscera. Quod & necessarium sit, cum excrementum per renes transmissum coeatur. Quantum enim relinquitur sanguinis puri, facildè concoqui potest. Finis autem probæ concoctionis sanguinea, adeps, & sebum est. Vt enim in combustis siccis, velut cinere, aliquid ignis relinquitur: sic in concoctis humidis non nihil caloris, qui effecerit relinquitur. Quo fit, vt pingue leuescit, & humoribus resideat, atque fluat. Sic non intra ipsos renes, quoniam densum hoc viscus sit, sed circum renes est, videlicet aut adeps in iis, que pinguescere adipe solent, aut sebum in iis, que seuo opimantur. Quorum differentia alio loco explicata est. Necessarium igitur ea de causa pinguescunt, scilicet ex iis que necessarium adueniunt animalibus, quæ renes habere debentur: salutis autem causa, vt renum natura calida sit. Cum enim positi loco ultimo sint, teporem desiderant ampliore. Tergum enim carnosum est, vt cor, & reliqua partis superioris viscera protegat. At lumbi carne vacant, vt flexi possint: omnium enim flexus ex carnes sunt. Itaque vico carnis adipe renes obsepti muniuntur. Quinetiam humorem meliùs discernunt, & concoquunt sua pinguedine. Pingue enim omne calidum est: calor autem concoquit. Renes his de cauis pingui operiuntur. Dexter omnibus minùs pinguis. Cuius rei causa est, quod natura dextræ partis siccior est, & mobilior. Motus autem contrarius est: liquat enim pinguedinem, & consumit. Sed cù ceteris animalibus renes habere pingues proficiat, & plerumque rotos obesos habeant, quibus hoc lesiale est. Quo fit, vt quæquam pingues admodum sint, tamen aliquid desit, & si non vtriq; dextro quidem. Causa cur hoc solis, aut maximè so-

Quæ re reni dexter sinistro superiorior.

Pinguedinis reni causa.

Pingue vtile renibus.

Renum pinguedinis causa.

254 vitio renum laborat, quamquam pinguescere iuuat, tamen pingues admodum efficiantur, dolores protectò accidunt lethales. Ceteris autem effe seuo pinguescunt, tamen seuum minùs densum, quam ouibus, sit. Copia etiam sent, genus ouium longè excedit. Omnium enim animalium oues celeri renum obesitate opplentur. Itaque humore, statimque intercluso, celeriter præ syderatione intereunt. Nanque per venam aortam, & maiorem, statim vitium ad cordis sedem transeunt. Meatus enim ex iis venis ad renes continui pertrahunt. Sed de pulmone, de corde, de iecore, de liene, & de renibus, dictum iam est.

De septo transfuerso, sine præcordiis, & eius officio.

Cap. x.

Separantur hæc inter se septo transfuerso, quod nonnulli præcordia appellant. Determinat hoc à reliquis pulmonem, & cor. Id autem septum transfuersum præcordia in sanguine præditis, vt modò dixi, vocatur. Habent hoc omnia, que sanguinem obtinent, eaque, vt cor & iecur: cuius rei causa est, quod ideo habetur, vt sedem cordis à ventre dirimat, videlicet vt anima sentientis origo inoffensa seruetur, nec facildè occupetur exhalatione cibi, & caloris aduentitij copia. Hæc enim causa Natura interceptis præcordiorum quasi parietis, septisque interuentu, distinxitque partem nobiliorem ab ignobiliori. In quibus superioris, inferiorisque ratio possit haberi. Superius est enim, cuius gratia reliqua sunt, quodque melius sit: inferius autem, quod eius gratia sit, & conprecaculum cibi necessarium. Annectitur hoc septum sine cinctus colliis parte sui carnosiore, validioreque: media autem consistat membrana cui licet. Ita enim & ad robur, & ad præteritum commodus est. Contra calorem se effertentem hoc veluti sobolem esse, argumentum ex iis, que plerumque accidunt, ducitur: vbi enim propter vicinitatem at taxerint humorem calidum, atque excrementitium, continuò mentem, sensumque plandè perturbant. Quam ob rem phrenes appellatur, quasi participes prudentiæ sint. At qui nullatenus participes sunt, sed quia propinqua sunt iis, que vim obtinent illam (cordi enim præceduntur) hinc mentis mutationem aperiunt. Quæ ob rem tenues parte sui media sunt, non modò de necessitate, quod cum carnosior sit, parte sui colliis admodum, carnosiores esse necesse sit: verum etiam vt minus vaporis excipiant. Nam si carne pleniore consistant, copiam vaporis & haberent, & traherent. Partem hanc calefactam celeriter sensum aperire indicat vel id, quod titillatu euenit. Ridet enim celeriter, qui titillantur, quia motus celeriter ad eum locum peruenit: qui quanquam leuiter calefaciat, tamen aperit, & mentem mouet præter voluntatem. Causa autem cur homo animalium vnus titilletur, & ceteris tenuitas est, & quod solus omnium animalium rideat. Est enim titillatio, risus causa, per cuiusmodi motum partis, que alam cõplet. Ictu etiã traiecta præcordia in præliis fistum attulisse proditum est, scilicet caloro, quem moueat vulnus. Hoc enim verisimiliss

similis credi potest, quam quod de capite reuoluitur, vt abscissum loqui potuerit. Sunt enim qui hoc dicant, Homerumque restem adhibeant, quasi ob eam rem illud dixerit. Ipsèq; dum loquitur, miscetur puluere vertex. Non enim dum ipse homo, sed dum ipse vertex, intelligi voluit. In terra Caria, res aded pro vera habita est, vt reum quendam ex incolis egerint. Cùm enim Iouis Hoplosimij sacerdos esset occisus, & à quo non constaret, nonnulli sese audiuisset reculerunt, capite præciso dicente sapius, Virum super vito Cercidas occidit, itaq; hominem, cui nomen Cercidas, in prouincia quæsiertunt, cõpertumque in iudicium duxerunt. Sed fieri non potest, vt caput præcisa arteria, & sine motu pulmonis loquatur. Nec apud barbaros, qui capita summa cum celeritate abscidunt, tale quid vnquam euenisse accepimus. Ad hæc, in ceteris animalibus cur id non aliquando fiat? Risum enim iis nanquam præcordiis traiecit moueri cõsentaneum est, eum ridendi vi careant capite abscisso, ne sui vocem aliquando emittant, quidnam prohibeat? Corpus tamen, detracto capite, progredi quòquam nõ temerè credi potest. Nam ea quidem, que sanguine carent, vel viuere diutius possunt truncata capite. Cuius rei causam alio loco docuimus, sed cuiusnam gratia singula viscerum habeantur, explicatam iam est. Extremis autem venarum interioribus hæc necessarium adiunguntur. Vapore enim prodire, eumque sanguineum, necesse est, quo consistente, concrefcetque, viscerum contrahatur, & coagmentetur. Quapropter sanguinea hæc sunt omnia, & naturam sibi consistentem, ceteris dissimilem habent.

De membranis, & earum officio.

Cap. xi.

Membranis omnia viscera includuntur. Pro regimine enim opus est, quo illa seruantur, eoque leuiori. Membrana autem talis suapte natura est, quippe quæ & densa sit, vt arceat possit: & carne vacet, vt vaporem nec trahat, nec habeat: & tenuis præcedatur, vt leuis sit, & nihil ponderis afferat. Maxima inter membranas, & robustissimæ sunt, que cor, aut cerebrum ambiunt. Idque optima ratione: hæc enim præcipuam tutelam desiderant. Tutela enim partibus adhibenda principalibus est. Hæc autem præcipuam maxime vitæ obtinent. Non omnia viscera omnibus animalibus inesse.

Cap. xii.

Abent animalium quedam omnem viscerum numerum, quedam non omnem. Quæ sint hæc, & quam ob causam dictum iam est. Et variè verò hæc habentur: neque enim cor simile habeat ea, que corde prædita sunt, neque aliud, propè dixerim, vllum. Iam enim iecur aliis multitudine est, aliis simplicius in eorum genere, que sanguinem habent, & viuipara sunt, sed longè magis piscium iecinora, & quadrupedum, & ouiparorum, inter se ipsa, tum ab iis, que modò diximus, dissident. Auim iecur maxime simile est iecori viuiparorum: puro enim, & sanguine colore exhilaratur, vt illud. Cuius rei causa est, quod autum corpora diffilari,

euaporariq; optimè possint, nec multum habeat excrementi vitiosi. Quo etiam fit, vt nonnulla ex viuiparis felle careant. Iecur enim ad temperiem, sanitatemque corporis multum cõfert: finis namque corum in sanguine potissimum situs est: iecur autè omnium viscerum, excepto corde, sanguine refertissimum est. At verò quadrupedum ouiparorum, & piscium iecinora, maxima parte pallidissima sunt: nonnullorum etiam vitata omnino, vt corpora quoque eorundem præui temperamentum sortiantur, velut rubetæ, restudinis, & similia. Lienem viscerum bilis inter cornigera habet rotundum, vt capra, ovis, & reliqua omnia: nisi aliqua pro sua magnitudine auctiorem in longitudinem habeant, vt boues. At multitudine prolixas omnibus est, vt homini, canidolipedibus autem medium tenet, & promiscuus est. Partem enim alteram habet latam, alteram angustam, vt equo, mulo, asino.

Differentia viscerum à carne.

Cap. xiii.

fferunt viscera à carne nõ modò sua corpulentia, verum etiã eò, quod caro foris posita est, viscera intus continentur. Cuius rei causa est, quod maturati committentem venis habeant, & partim venarum gratia sint, partim non sine venis esse possint. De intestino, & ventre, eorumque officio, & locis concoctionis.

Cap. xiiii.

Vbest præcordiis venter, quæ gula desinit, si habetur: si minùs, ori adiungitur. Vteri intestinum annexum est. Sed quam ob causam partes hæc animalia habeant omnia, nulli dubium est. Cibum enim & ingestum recipere, & euaporatum euecere, neque eundem locum esse cibi concocti, & excrementi, necesse est. Concoctaculum etiã adesse, in quo cibulus mutetur, oportet. Pars enim alia cibum ingestum cõplecti, alia excrementum, materiamque superuacua capere debet: quarum actionum vt tempus diuersum est, sic loca etiam diuersa haberi necesse est. Sed de iis aptitudines differemus, cum de generatione & alimento ageretur. Nunc de differentia ventris, & partium eòdem pertinentium, cõsiderandum est. Ventres enim nec magnitudine, neque specie similes inter se sunt: sed quæ in sanguineo genere vtrinque dentata, & viuipara sunt, hæc simplicè habet ventrem, vt homo, canis, leo, & reliqua, quorum pedes in plures digitos subdividunt: quæ aut solipedata sunt, vt equus, mulus, asinus: aut bisulca quidem, sed vtraque parte dentata, vt sus, nisi aliqua præ sui corporis magnitudine, aut difficultate cibi nõ ad concoctionem idonei, sed spinosi, & lignei, multiplicem habeant, vt camelus: quemadmodum cornigera habent: quippe que non vtraque parte dentata sint. Et camelus quidem (quamquam cornibus caret) ideo non superne dentata est, quod ei magis necessarium est, ventrem talem habere, quam dentes priores. Cùm itaque ventrem similem nõ vtrinque detatis habeat, dentes etiam simili modo sortitur, vt pote parum necessarios. Quinetiam cum cibis duris, spinosisque sit, & tamen linguam esse carnosam necessarium sit, Natura dentium portione terrena ad palati

Causa cur multis plures sint ventres.

callum, atque duritiã abusa est. Ruminat etiam camelus more cornigerorum, quoniam ventres similes cornigeris habeat. Habent hæc singula plures ventres: ut ouis, capra, ceruus, & similia, ut cum officium oris non satis in molendo cibo adhibetur, propter inopiam dentium, inunus ventrium expleat, dum aliud ab alio cibo recipit, scilicet primus incoctum, secundus aliquantum coactum, tertius plenius, quartus perquam plenè coactum. Ira fit ut genus hoc animalium receptacula cibi habeat plura, quibus nomina hæc aut indita sunt, aut indere licet, ventres, araneum, siue reticulum, omasum, abomasum. Quoniam modo hæc se habeant, tum sicut, tum etiam specie, ex historia, dissectioneque animalium perendum est. Hæc eadem causa est, ut autem quoque genus partem, qua cibum recipit, variè habeat. Cum enim id oris officio, quod cibo conficiendo tribuitur, omnino careat, ut quod nullos habeat dentes, & neque quo dirimar, neque quo molat cibum, obtineat, idcirco aut ante ventrem sinum habent, qui ingluvius appellatur, pro oris officio, aut gulam parentiorem, aut ante ventrem partem aliquam gulæ ipsius sinuosam, in qua cibum recentem & incoctum recondant, aut ventris ipsius partem aliquam prominentem, aut etiam ventrem ipsum validam, & carnosum, ut cibum immoluitum diu continere, & concoquere possint. Bonis enim viribus ventris, & calore, Natura defectum oris rependit, & compensat. Sunt quæ nihil ex his habeant, sed ingluvie proluxa utantur, scilicet ea, quibus crura prælonga, & leuia sunt, propter cibi humiditatem. Causa igitur est, quod cibum iis omnibus moli, & confici facile possit, ut eorum ventres per facilem cibi concoctionem humescant. Piscium generi dari sunt dentes, sed serrati, propè dixerim, omnes. Genus enim quoddam exiguum est, quod non serratos habeat dentes: ut qui scarus vocatur, qui vnus & ruminare merito ob eam rem creditur. Quæ enim non utrinque dentata cornigera sunt, ruminant. Habent omnes aceros, quibus est cibum secare possunt, tamen male secant, quod diuinius immorati nequeant. Quam ob rem nec planos habent dentes. Non enim fieri potest, ut deterrant cibum: itaque frustra haberent. Item stomachum alij nullum omnino habent, alij breuem. Sed enim ad concoctionem iuuandam alij modo autem ventriculos habent, & carnosos, ut mugilis. Maior autem numerus appendices iuxta ventrem frequentes obtinet, ut in iis, quasi lacunis, cibum conditum macerent, atque concoquant. Sed pisces contra, quam aues, eas appendices sirtas habent: quippe qui supernè habeant ad ventrem, cum aues, quibus datum hoc est, infra partem intestini extrema dissulant. Vni parorum etiam nonnullis appendices intestinales infra eadem de causa habentur. Genus piscium omne, quoniam cibum minus conficere possit, crudaque egerat, & vorax, & gulosum est; cetera etiam omnia, quibus intestina sunt recta, ciborum auida sunt. Cum enim cibum celeriter egeratur, proindeque breuis usus fruendi sit, breui repetant cibum auida, necesse est. Quæ utrinque dentata sunt,

Proluxa ingluvius quibus.

Piscium dentes.

Appendices intestinales.

paruum habere ventrem, dictum iam est. Differentiam autem duplicem ferè omnia recipiunt. Alia enim canino similem habent, alia suillo. Amplior venter suillus est, flexuosusque, ut diuinius concoquat: caninus paruus est, nec multo amplior intestino, lauisque intus. A ventre natura intestinorum posita est in omnibus animalibus. Haber & ea differentiam, ut venter, numerosior rem. Aliis enim simplex intestinum, sibi que sinu le resoluatur, aliis dissimile. Quibusdam enim parte, qua ventri iungitur, laxius est: qua definit, arctius. Quam ob rem canes vehementi mixtu, nec sine cruciatu eam partem leuant excremento. Sed tamen maiori animalium numero arctius parte superiori est, laxius inferiori. Maiora, multiplicabilioraque sunt intestina cornigerorum. Ventris etiã sinus eorum amplior, quod auctiora sunt. Cornigerorum enim, propè dixerim, omnia ampliora sunt pabuli ratione, ut conficiant, quod sibi ingerunt, incoctum. Quibus autem intestinum non directius, iis omnibus amplius tendit, quæ & quod colum vocatur, habent, & cæcum, ac tumidum quiddam mox arctatur, & complicatur: hoc rectum ad exitum vsque excrementi pertendit, quæ quidem pars, quam podicem vocant, aliis pinguis, aliis sine pingui est. Quæ omnia Natura solers molita est, ad congruam cibi concoctionem, & excrementi vsu, & transmissionem. Procedenti enim, descendenteque excremento, aut subsistenti, ut immutetur in animalibus, quæ præ magnitudine, aut locorum calore vegetiora, & magis pleniora indigentiora sunt, via ampliatur, bique pleniora indigentiora sunt, via ampliatur. Tum, ut ventrem intestinum angustius excipit, sic à colo, quod laxum intestinum vocatur, & alij amplitudine, rursus limitam angustiora, clauiculam à flexuosis orbibus dictam, subit excrementum iam penitus euaporatum, ut natura seruetur, nec vniuersum exitus fiat excrementi. Quæ igitur animalia continentiora esse ad cibi desiderium conuenit, hæc sua in alio laxiores sinus non habent, sed anfractus, orbisque plures continent, nec recto intestino utuntur. Laxitas enim intestini, auiditatem auget cibi: recitudo accelerat auiditatem. Quam ob rem, animalia, quæ vel simplex habent intestinum, vel conceptacula ampla, cibum aut copiosum capiunt, aut celerius repetunt. Sed cum in ventre superiore cibum ingestum recentem esse, necesse sit, in imum autem delapsum feculentum, euaporatumque, locum etiam aliquem interpositum esse, in quo immutetur, & nec recens adhuc, neque iam exactus in sterces sit, necesse est. Itaque genus id animalium omne habet eam partem, quæ ieiunium vocatur, positam in eo, quod à ventre reuue tendit, intestino. Hoc enim medium est inter ventrem superiorem, in quo cibus crudus adhuc sit, & inferiorem, in quo iam sit peruacuum excrementum contineatur. Hoc cum in omnibus ita sit, tum in iis patet, quæ & maioræ sint, & ieiunant: ita enim interstitium loci utriusque conspicitur. Nam si ederint, mutationi parum temporis suppetit. Sed feminis pars nulla certa superioris intestini ieiuna est. Alia enim aliis, ut fors tulerit, Maribus autem proximè ante cæcum, aluūque omnibus est.

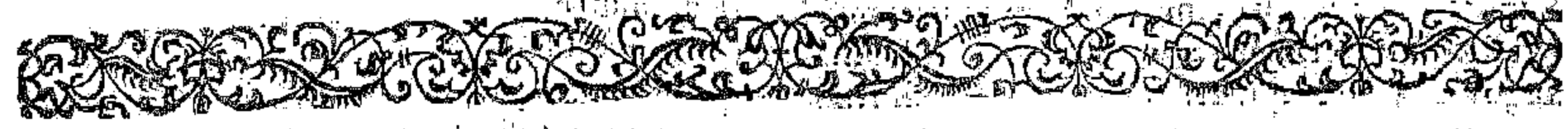
Quæ coagulum habeant, quæ non, & de eius loco.

Cap. xv.

Abent, quod coagulum vocatur, omnia, quæ plures continent ventres: carent, quæ vnum habent, excepto lepore. Habent, quibus hoc datum est, non in magno ventre, nec in reticulo, neque in vltimo, quod abomasum appellauimus: sed in

eo, qui inter vltimum, & dænos primos positus est, quod omasum vocatur. Habent hæc omnia coagulum, propter lactis crassamentum: carent, quibus coaguli ventres, quod eorum lac. tenuis sit. Quam ob rem cornigerorum lac spissatur, multum. Vnde coagulum fit. Lepori coagulum fit, quoniam herbam succi lactei pascatur: talis enim humor lac in ventriculo infantium stringit, & adest colostrum. Cur coagulum in omaso multum sit, & in cæco, explicatum in problematibus est.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE PARTIBVS ANIMALIVM, ET HARVM CAVSIS, LIBER QVARTVS,

BVS ANIMALIVM, ET HARVM CAVSIS,

HARVM CAVSIS,

LIBER QVARTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Viscera, & ventrem, ceteraque superiora exposita, in quadrupedibus ouiparis, & ijs, quæ pedibus carent, eodem modo haberi, ac in nonnullis alijs differre.

Cap. i.

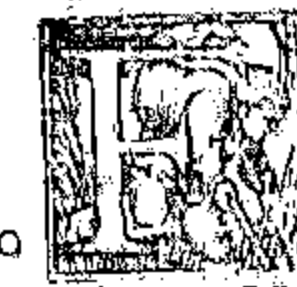

IS CERA, venter, & reliqua, quæ exposuimus, partes, modo eodem in quadrupedibus ouiparis, & in iis, quæ pedibus carent, ut serpentibus, habentur. Natura enim serpentum cognata iis est: quippe quæ similis sit lacerta prælongæ, ac expedit. His vero, & piscibus omnia similia sunt, nisi quod pulmo serpentibus datus est, quoniam terra utantur: pisces eo carent, & branchias vice pulmonis sortiuntur. Vesica nec piscibus, neque eorum vlli, quæ modò dixi, adiuncta est, nisi testudini. Humor enim ius in corticem tegentem, ut aibus in pennas, absumitur, cum exiguo potu contenta sint, propter exanguem pulmonis naturam. Et quidem excrementum alui ius quoque omnibus albicat, quemadmodum aibus. Itaque iis, quæ vesicam habent, exempta vrina, salugo quoddam terrena in vasis subsidet. Quantum enim dulce, & potulentum sit, in carnem præ sua leuitate absumitur. Viperæ inter serpentes eadem à ceteris sui generis differentia discrepant, qua inter pisces cartilaginea à ceteris sui generis. Nam & cartilaginea, & viperæ, animal edunt in lucem, ubi primum intra se oua pepererint. Ventres singulos hæc quoque omnia habent, ut cetera, quæ utrinque dentata sunt: licentem etiam admodum

paruum, ut cetera, quæ carent vesica. Serpentes propter corporis formam, quæ longa est, & angusta, speciem quoque viscerum habent proluxam, & ceteris animalibus dissimilem, ut quam ad sui corporis officium, quasi formulam effigiarum fortiantur. Omentum, lactes, & intestinorum naturam, atque etiam septum, & cor omnia animalia sanguine prædita obtinent. Pulmonem, atque arteriam omnia, præter pisces. Sinum etiam arterie, guleque, omnia, quibus hæc data sunt, similes tenent, propter causas supra dictas.

Quam ob eusam animalium alia fel habeant, alia non.

Cap. ii.

El etiam habet maior pars animalium, quibus sanguis: idque aut in iecore, in aut intestinis sepositum, ut quod suam naturam non minus alio familia rem habeat. Hoc ita esse maximè in piscibus constat. Cum enim pisces fel habeant omnes, tum magna ex parte suis intestinis annexum continent: nonnulli etiam toto intestino prætextum, ut animalia. Nec non serpentum pars maxima eodem modo habere cernitur. Quam ob rem qui fellis naturam sensus alicuius gratia esse opinantur; non rectè sentiunt. Volunt enim id eo fel adesse, ut partem animæ sitam in iecore mordendo exciter, laxando exhilaret. Quædam talle omnino carent, ut equus, mulus, asinus, ceruus, dæmia, veant. Camelus non discreret, sed venulis quibusdam confusum habet. Vitulus etiam marinus caret, & inter pisces marinos delphinus. Sunt & quæ partim

Quæ equi, mulus, asinus, ceruus, dæmia, veant.

Quæ

Felle carere quosdam homines.

partim habeant, partim non habeant eodem in genere, ut mures: quod idem homini etiam accidit. Aliqui enim fel in iecore habere visuntur, alii qui carent: itaque de toto genere ambigitur.

Qui enim alterutrum compererint, idem omnibus tribuunt, quasi omnes eodem habeant modo, quo aliqui. Hoc idem omnibus etiam, captisq; euenit: pars enim earum maxima habet fel: & quidem terris quibusdam aded largè, ut exuperantia prodigij loco habeatur, ut in Naxo: sed aliis quibusdam locis omnino carcat, ut apud Chalcidem Euboicam, parte quadam agri. Adhuc piscium fel (ut dictum est) longè remotum à iecore est. Anaxagoras errore opinari videtur, fel esse morborum causam acutorum: cum enim abundat, aspergit in pulmonem, & venas, & costas affeuerat. Iis namque ferè accidunt ea vitia animalibus, quæ felle carent: dissectis etiam id pateret, si ita esset. Adhuc copia humoris, quæ per abscessus decumbit, conferri nõ potest cum eo, quod ex fellis conepaculo aspergatur. Sed enim ut bilis, quæ qualibet alia corporis parte gignitur, excrementum quoddam, liquamentumq; est: sic fel iecori adiungitur, nõ rei cuiquam delegatõ, sed excrementum esse videtur, quomodo & alui, intestinorumque sedimè. Attamen Natura comòdè vel excrementis suis interdum abutitur: sed non propter ea quæret omnia alicuius causa debemus. Cum enim aliqua eiusmodi sint, sit, ut alia complura necessariò causa eorum prouocant. Quibus igitur iecoris constitutio salubris est, & sanguinis natura, quæ iecur subeat, dulcis accedit, hæc aut nullà fel suo in iecore habent, aut venulis quibusdam inclusum continent, aut partim habent, partim non habent. Quam ob rem iecinora eorum, quæ felle vacant, dulcia sunt, probèque colorata, propè dixerim, omnium. Particula etiam iecoris, quæ felle subdita est, dulcissima est. At verò quæ sanguine minus puro consistunt, hæc excrementum id, quod fel appellamus, femouent: excrementum enim contrarium alimento esse vult, & amarum dulci: & sanguis integer dulcis est. Fel igitur non alicuius gratia, sed purgamentum, atq; inutile esse materiam, constat. Quam ob rem pulchrè à veteribus dicitur illis, qui causam, cur diutius viuatur, fellis vacuitatem esse aiunt, argumeto ex splipedum, cetrorumque genere deducto: hæc enim & felle vacant, & diu viuunt. Quæ etiam ea, quæ illi non viderint felle carere, ut delphinus, ut camelus, longæua sunt: iecoris enim naturam, ut opportunè, ac necessariam, omnibus sanguineis animalibus causam pro sua qualitate afferre viuendi plus, minusve temporis ratio est. Excrementum etiam tale huius visceris esse, ceterorum autem nullum, ratio exigir. Cordi enim nullus eiusmodi humor appropinquare potest: quoniam illud affectum nullum patitur visentum. Ceterorum autem viscerum nullum necessarium animalibus est, nisi iecur. Absurdum autem sit, nisi vbiunque pituitam, aut alij sedimen videris, excrementum id esse potes, parique modo de bile felle censas: sed locis discernimen elicere velis. At de felle quam ob causam alia habeant, alia non habeant, satis dictum est.

Fel excrementum esse.

Felle carere longæua esse.

Elstat ut de lactibus, & omento differamus: hæc enim hoc in loco, & cum intestinis continentur. Omentum membrana est aut seuosa, aut adiposa, scilicet utro modo pinguescere animal solet. Quam differentia inter hæc sit, dictum iam est. Oritur id de medio ventre, tam vniuentri, quam multiuentri generi, qua veluti futura describitur: inest enim & in ventre, ut in corde futura vestigium quoddam, unde omentum exorsum reliquam ventris partem, cunctaq; intestina complectitur in omnibus sanguine præditis, tum terrestribus, tum aquaticis animalibus. Ortus omenti talis necessariò euenit: cum enim sicca, aut humida miscella calefcit, vltimum semper cutis membranae speciem recipit. Hic autem locus ptenus alimenti eiusmodi est. Item propter membranae densitatem, quod sanguinei alimenti transfusum, colatumque est, id pingue esse necesse est: tenuissimū enim hoc est, & calore loci istius concoctum, pro carnosâ, & sanguinea coagmentatione in seuū, aut adipem euadere, necesse est. Omentum ratione hac gignitur. Sed Natura eo abuti, ut ad cibi meliorem concoctionem, ut facilius, celeriusque cibis concoquatur. Calor enim vniuentris, aut multiuentris pingue autem calidum est, & omentum pingue est. Itaque de medio ventre oritur, quoniam reliquam ventriculi partem iecur incidens fouet. Hæc de omento.

De lactibus, & eorum ortu, & quam ob causam animalibus sanguine præditi data sint. Cap. IIII.

Quod autem lactes vocant, membrana & ipsa est, pertendens cõtinua de intestinorum tenore ad venâ vsq; maiorem, & aortam, plena venarū multarū atque frequentium, quæ ab intestinis ad venam maiorem, aortamque permeant. Ortus eius similiter atq; ceterarum partium necessariò esse comperimus. Sed quam ob causam data sit animalibus sanguine præditis, considerandum est. Cum enim necesse sit, ut animalia cibum extrinsecus capiant, rursumque ex hoc alimentum fiat, quod in omnes corporis partes digeratur (quod in exanguibus nomine vacat, in sanguineis sanguis appellatur) ideo aliquid adesse oportet, quo, tanquam radice, cibus de ventre ad venas deferatur. Itaq; ut stirpes radicibus terræ innixæ cibum inde hauriunt: sic animalibus veter, & intestinorum vites pro terra sunt, à quibus capiunt alimentum: quam ob rem lactes sunt, venas sibi inditas habentes quasi radices. Sed cuius rei gratia lactes habeantur, dictum iam est. Quemadmodum autem capiunt alimentum, & quoniam pacto per venas ex alimento ingesto subeat eas partes, quod in venas digeritur, explicabitur, cum de generatione, alimentoque animalium agemus. Sed enim ut animalia sanguine prædita constant partibus, quæ declarata adhuc sunt, & quas ob causas, dictum

dictum iam est: sequitur, quod & reliquum est, ut quæ ad generationem pertinent, quibus femina differat à mare exponamus. Sed quoniam de generatione tractandum est, de iis quoque tunc differere, cum de illis tractamus, congruum est.

Mollia, crustacea, & testata, & insectorum genus, omnibus supra dictis membris carere: deque iis, quæ vice eorum fungantur. Cap. V.

Væ autem mollia, quæque crustata vocantur, plurimum ab iis, quæ explicauimus, differunt. Iam enim omnem viscerum naturam ea non habent, nec vlla ex reliquis, quæ sanguine carent. Quæ duo genera sunt, alterum, quod testa contegitur: alterum, quod insectum vocatur. Sanguinem enim, ex quo viscerum natura constat, nullū ex iis obtinet, quoniam affectus eiusmodi quidam eorum essentia proprius est. Etenim sanguinem alia habere, alia non habere, in ratione recipitur, quæ essentiam eorum definit. Nihil etiam ex iis, quorum gratia viscera habent animalia sanguine prædita, datum eiusmodi animalibus est. Non enim venas hæc habent, non vesicam, nõ vsum spirandis vnum quod cordi proportionetur, id habeant necesse est. Vis enim animæ sentiendi, vitæque causa, parte aliqua corporis principium animalibus omnibus est. At verò partes ad victum pertinentes ea quoque omnia necessariò habent, quantum varietate, propter loca, quibus cibum recipiant. Habet mollis genus parte, quod os vocatur, binos dentes: atque in ore pro lingua carnosum quiddam, quo voluptatem esculentorum discernat. Crustata etiam pari modo binos dentes habent primores, & carnosum illud, quod linguæ proportionetur. Necnon testata omnia partem eiusmodi habent eadem causa, qua sanguinea, videlicet ad cibum sentiendum: quoniam etiam insecta simili ratione aut promuscidem habent ore prodeuntem, ut apum, muscarumque genus, ut dictum iam est: aut in ore conditam partem eiusmodi possident, ut formicæ, & si qua alia sint generis eiusdè. Dentes quædam ex iis habent, quantum diuersos, ut apum muscarumque genus: quædam nõ habent, quæ cibo vtantur humido. Insectorum enim complura non victus, sed armorum graria dentes obtinent. Testatorum autem quædam, ut principid diximus, linguam appellatam habent robustam. Conchæ dentibus etiam binis fulciuntur, ut crustata. Stomachus, siue gula ab ore prælonga mollibus est, quantum ingluuies excipit, quomodo auibus: tum venter coniungitur, & intestinum ventri annexum, simplex vsque ad exitum tendit. Sepiis igitur, & polytis venter similis tum figura, tum tactu est. At iis, quæ lolligines appellamus, bina quidem conceptacula ventris speciem gerunt: sed alterum minus ingluuiem imitatur, & tactu discernere parat: quoniam corpus etiam eorum carne molliore constat. Habent hæc ita eas partes eadem causa, quas aues. Neque enim eorum vllum potest commolere cibum: itaque ingluuies ventri præiacet. Habent etiam præsidij, salutisque gratia, quod atramentum vocatur, tunica contentum mem-

brana, exitum, sinemque habens, qua alui excrementa emittunt parte, qua titula vocatur, quæ in supinis posita est. Sed cum atramentum hoc mollia habeat omnia, tum præcipuè, plurimumq; sepia continet. Quoties enim metu perterrentur, hoc effuso humore aquam insulfant, ubique nigrorem septum proponunt, & turbulentiam, quasi quo se abscondant. Habent hoc atramentum lolligines, & polypi supra apud mutum potius positum, sepia intra ad aluum: copiosius enim habent, quoniam magis vtantur. Quod iis propter ea euenit, quia vitam litorealem traducit, & tamen nihil, quo sibi auxilietur, aliud habent: quomodo polypi & brachiis sibi sufficiunt, & coloris mutatione, quæ & ipsa accidit eis per metum, ut effusio atramenti. Lolligo sola ex iis gaudet alto, vitamque pelagicam agit. Sepia igitur plus continet atramenti, & infra, quoniam copiosius. Facilius enim, & longius protrudere maiori ex copia poterit. Fit in hoc genere atramentum ut in auibus, quod per excrementum album terrenum subsidat. Nam id quoque caret vesica: quantumque terrenum maxime sit, in atramentum seceratur, & plurimum sepia conuulit, quoniam plurimum terrene materiae habeat: argumeto sepium est, quod tale, tantumque sit. Hoc enim polypus caret, lolligo cartilaginosa, ac tenue gerit. Quam ob causam hoc alia habeant, alia careant, qualèque in vtroque habeatur genere, dictum iam est. Sed cum exanguia sint, & ob eam rem refrigerata, & pauida, hinc, ut hominum nonnullis per merum funditur aluus, aut excrementum vesicæ profluat, sic iis accidit quiddam necessariò, ut metu percussa effundantur: sed Natura hoc excremento ad præsidium, & tutelam eorum abutitur. Crustata etiam tum locustacea, tum cancri, binos dentes habent primores, & inter dentes carunculam linguæ effigie illam, ut dictum iam est: tum stomachum ori continud iunctum, exiguum proportionem suorum corporum magnitudinis. Hunc excipit venter, in quo locustæ, & cancerorum nonnulli dentes alios habent, quoniam superiores illi secare non satis queant. Hinc intestinum simplex vsque ad exitum excrementi dirigitur. Quinetiam singula testatorum genera has eadem obtinent partes: sed alia explanatiùs, alia obscuriùs: quantum maiora conspectum earum præbeant euidentiorem. Cochleæ igitur & dentes præduros, acutòsque habent, ut dictum iam est: & quod interiacet dentibus, carnosum similiter, ut mollia, & crustata. Promuscidem etiam, ut dictum est, inter aculeum, & linguam. Oriauerem inungitur, quasi ingluuies auium, à qua stomachus est, quem excipit venter, in quo firmum est, quod papauer vocatur: mox intestinum continuum tendit simplex, originem à papauere illo duceas. In omnibus enim testaceis inest hoc excrementum, quod vel esculentum esse præcipuè sentitur. Cetera etiam turbinate, ut purpura, buccina similiter ut cochleæ constant. Sunt testatorum genera plurima: alia enim turbinate sunt, ut ea, quæ modò dixi: alia bivaluia, alia vniualia. Sed turbinate quoque bivaluibus quodam modo

Exiguia formidolosa.

Multiplex testatorum modo.

modo assimilantur: quippe quæ omnia operculo quodam congenito, carni pacula appoiro claudantur, vt purpura, buccina, natices, & reliqua generis eiusdem: idque præsidij causa. Quæ enim testa non protegit, facile offendi possit ab iis, quæ extrinsecus incidere. Ceterum vniualue genus, quod saxis testa in dorsum data adhæret, seruari potest: sitque alieno septo quodam modo bivalue, vt quæ patella vocatur. Bivalue se concludendo tuetur: vt peccines, vt mihali. Turbinatum crusta illa prætenus, quæ à fronte integitur, quasi bivalue ex vniualui efficitur.

Echini armos præsidia.

Echinus omnium maximè à Natura munitus est: quippe qui testa vndique spinis frequentibus circumvallata celeatur. Quam rem peculiarem huic in genere testato fortiter diximus. Natura autem crustarum contra, quam mollium, constat. Altera enim carnis molliam extrâ habent, altera intrâ. Hinc fortis terrenam duriciam obtinent: quanquam echinus nihil habeat carnis. Igitur cetera quoque testata omnia, vt dictum est, habent & os, & linguam effigiem, & ventrem, & ossium excrementi: sed inter se sua, & magnitudine. Quæ singula quemadmodum se habeant, ex commentatione, & dissectioneque animalium petendum est. Quædam enim ratione, quædam conspectu ipsorum potius declaranda sunt. Echini, & eorum, quæ vertibula, siue rubera appellantur, genus, peculiari modo præ ceteris constant testatis. Habent echini dentes quinos, & carunculam interpositam dentibus illam, quæ in omnibus super dictis est, cui stomachus iungitur. Ab hoc venter in plura diductus perinde, ac si plures numero ventres hoc animal habeat: sunt enim omnes distincti, pleni que vacantis materia. Ex stomacho vno dependent, in vnumque ostium excrementi finiunt. Cuius, vt dictum est, vlla est circa ventrem, sed quæ opa appellantur, numerosa testa adhærent, membranulis singula obuoluta, & paribus distincta interuallis. Nigra etiam quædam circum ab ore fusim sparguntur, domine adhuc nullo appellata. Sed cum non vnam, sed plura genera echinorum sint, omnium partes quidem eas omnes sortiuntur. Sed oua appellata, nec omnes cibo idonea, & parua admodum continent, exceptis iis, qui vada incolunt. Omnino id ipsum careris quoque testatis euenit: caro enim non æquè omnium esculentæ est. Et excrementum, quod papauer vocatur, quibusdam cibo idoneis, quibusdam non idoneum est. Continent hoc turbinata omnia sua clauicula: vniualuia suo fundo, vt patella: bivaluia, quæ nodo ligantur. Quod autem ouum vocatur, latere dextro bivaluia habent, altero latere ostium excrementi continent. Sed errore ouum id vocatur, quippe quod tale sit, quale est pingue in sanguineo genere, cum viget. Quam ob rem sic si coler per id tempus anni, quo viget, scilicet vere, & autumno. Laborant enim testata omnia per frigus, & æstum, atque exuperantiam temporis pari nequeunt. Argumento est, quod echinus euenit: habent enim id iam inde ab ortu Naturæ, & plenilunij vberius, non quia per id tempus copiosius pascuntur, vt quidam putant, sed

Papauer excrementum.

Testata teprie aeris gaudere.

Plenilunij quare testata pleniora.

quod noctes tepidiores sint propter lucem pleuiorem. Calorem enim desiderant, quoniam frigori patent, vt pote quæ sanguine careant. Ex quo sic, vt citare potius vbi que vigeant, præterquam in Pyreni Euripo: nam ibi non minus tempore hyberno probantur: cuius rei causa est, quod tunc vberius pabulentur, cum pisces per id tempus ea loca relinquunt. Habent echini omnes oua eodem numero, atque impari omnes, quina enim: dentes etiam ventrisque totidem. Ratio, quod non ouum est, quod ouum vocatur, vt modo dixi: sed quod bona animalis nutritione, alimoniaque proveniat. Fit ostreis quidem in altero tantummodo latere, id, quod cui nomine appellatur: idemque est, quod echinos habere dicimus. Sed cum testa echini non modò carerarum ostreorum orbem colligat vni, sed in globum circumagatur, vt non partim talis, partim non talis formetur, sed vsquequaq; similis sit (vndique enim in se nucibus suis conglobatur) idcirco ouum quoque simili modo habeat necesse est. Non enim ambitu, vt cetera, dissimili constat echinus. Nanque iis omnibus caput in medio situm est: quam quidem corporis partem situm tenere superiorem coram est. Nec verò ouum habere continuum potest, quoniam vno neque cetera generis eiusdem sic habent, sed altero latere tantum sui orbis. Ergo cum id commune omnium sit, proprium autem illius vt globi speciem gerat, oua numero impari sunt necesse est: nam si pari essent, per diametrum disposita haberentur, cum similem hinc atque inde seruari rationem interualli conueniat. Sic autem dispositis veroque latere orbis ouum haberetur, quod in ostreis non est. Altero enim latere suæ oræ id habent, & ostrea, & peccines. Itaque terna, aut quina, aut quolibet alio numero impari esse necesse est. At si terna essent, diducta inter se laxo admodum interuallo haberentur: si plura, quam quina, continuum propè ouum redderentur. Quorum alterum non melius est, alterum fieri non potest. Quina igitur oua echinos habere, necesse est: quam ob causam veter quoque quinquæpartitum est, & dentes totidem habentur. Singula enim oua, cum quasi corpora quædam animalis sint, modò quoque viuendi similem habeant, necesse est. Hinc enim capitur incrementum. Nam si venter vnus tantummodo esset, oua: aut longè distarent, aut totum alueum occuparent, vt echinus & difficillè moueretur, & cibis minus impletur. Cum autem quinque numero interualla sint, ventrem singulis adiunctum quinquæpartitum esse, necesse est. Eademque de causa dentes etiam totidem habentur. Ita enim Natura similem rationem prædictis membris reddiderit. Sed quam ob causam oua numero impari, totque numero echinus habent, dictum est. Cur autem alij parua admodum, alij magna, causa est, quod natura constat alij aliis calidior. Calor enim cibum conquire plenus potest: quam ob rem qui cibo inuitiles sunt, in iis excrementi plus est. Mobiliores etiam facit natura calor ut pascantur, nec stabiles maneant. Cuius rei indicium est, quod eorum spinis aliquid semper adhæreat, tanquàm

brò moueantur: spinis enim vt pedibus vtuntur. Vertibula autem parum sua natura à plantis distant: sunt tamen spongiis viuaciora, quippe cum spongiæ vires habeant plantæ. Natura enim continuè ab inanimatis ad animalia transit per ea, quæ viuunt inanimata, sed non sunt animalia, ita vt parum admodum differre alterum ab altero videatur, propter suam propinquitatem. Spongia igitur, vt dictum est, cum adhærendo tantum viuere possit, absoluta autem nequeat viuere, similis plantis omnino est. Quæ autem rubera vocantur, & pulmones, atque etiam plura eiusmodi alia in mari, parum ab iis differunt sua ipsa ablatione. Viuunt enim in illo sensu perinde, ac plantæ absoluta. Nam & in terrestribus plantis sunt nonnulla eiusmodi, quæ & viuunt, & gignantur, aut in aliis plantis, aut absoluta. Quæ etiam est, quod modò Parnasus fert, vocatur à quibusdam epipetrum: hoc enim diu viuere potest sustinere. Et vertibulum igitur, & quicquid generis eiusdem simile plantæ est, quia adhærendo tantummodo viuunt: sed cum aliquid habeat carnis, sensum aliquem habere videri potest. Itaque vteronam modo statendum sit, incertum est. Habet hoc animalis genus duo foramina, rimamque vnam, quæ recipit humorem cibo accommodatum, & quæ rursus emittit quantum humoris remaneat. Nihil enim excrementi, vt cetera crustata, hoc se habere ostendit. Ex quo sit potissimum, vt & hoc, & quicquid simile in animalium genere est, planta si in re appellari possit: nec enim planta vlla habet excrementum. Præcingi verò per medium tenui quadam membrana, in qua vitæ principatus sit, ratio congrua est. Quas autem vitæ appellantur, non testa operiuntur, sed exclusæ omnino sunt iis, quæ in genere diuinitus. Ancipiti natura hoc genus est, ambigens & plantæ, & animalis. Absoluti enim, & escaui petere nonnullas, & sentire occurrentia posse, atque etiam asperitate corporis vti ad se tuendum, animalis est: at verò quod imperfectum sit, & saxis celeriter adhæreat, nec aliquid excrementi emittat manifestè, quanquam os habeat, plantarum generi simile est. Stellatum etiam genus simile est: quippe quod concharum complures aggrediens exugat. Ratio eorum, quæ inter exanguia absoluta viuunt, vt mollium, crustatorumque, eadem atque testatorum est. Partes igitur ad cibum accommodatas, quas omnibus inesse necesse est, eo quo explicauimus, modo sese habent. Sed habeant ceterè illud quoque oportet, quod ei parti proportionetur, cui sentiendi principatus in sanguineo genere mandatus est: hoc enim in omnibus animalibus inesse necesse est. Ergo molliibus, id membrana continetur humidum, per quod gula in ventrem pertendit, admodum potius tergo: mutis id à nonnullis vocatur. Crustatis etiam tale quid alterum adiunctum est, quod & ipsum mutis nomine appellatur. Humida, corpulentæque ea pars est. Tendit per eam mediam, vt modò diximus, stomachus, siue gula. Nam si inrer eam, & terguum positus esset, distendi æquè non possit cibo ingrediente, propter dorsi duriciam. Intestinum à mure Natura semouit, extrâque posuit, & atramen

tum intestino annexuit, vt quam plurimum distaret ab aditu, & pars fordida à nobili, & principè procul haberetur. Partem hanc cordi proportionari & litus ipse ostendit, cum idem sit & dulcedo humoris, tanquam concocta, & sanguinea quadam. In crustatis etiam eodem modo sentiendi principatus habetur, sed minus patet. Attramen in medio temper quærdum hoc principium est, aut scilicet inter partes, quæ cibum recipiunt, & quæ excrementum emittunt, si fixa degunt: aut inter dextram partem, & sinistram, si necessaria sunt. Insectis principij eiusmodi pars, vt antè diximus, inter caput, & alueam est. Quæ etsi magna ex parte simplex est, tamen nonnullis multiplex est: vt iulis, & similibus prælongis. Quo fit, vt præcisè viuere possint. Natura enim partem hanc simplicem, vnamque tantum facere in omnibus vult. Itaque vbi potest, simplicem facit: vbi non potest, multiplicem: idque in aliis minus, in aliis magis apertum est. Partes autem quæ cibum administrant, non pari ratione datæ omnibus sunt, sed plurimum differunt. Quibusdam enim in ore est, quod aculeus appellatur, quasi compositum, & vna lingua, ac labiorum obtinens potestatem. Quibus autem aculeus non parte priore habetur, iis intra dentes tale sensorium continetur, idque excipit intestinum rectum, simplex ad ostium vsque excrementi porrectum: quibusdam hoc rectorum in anfractum est. Sunt etiam quæ ventrem ori adiunctum, intestinumque à ventre reuolutum habeant, vt quæ edaciora, maioræque sunt, conceptaculum cibi obtineant copiosioris. Genus cicadarum maximè peculiarium omnium istorum naturam sortitum est: quippe quod partem eandem in vsum cum oris, tum lingue constitutam aptissimè habeat, quæ veluti radice cibum ex humoribus trahit: nempe omne insectorum genus minimo alimento contentum est, & prope sibi ipsa sufficiunt, non tam corporis exiguitate, quam frigiditate. Quod enim calidum est, cibum & desiderat, & conuoquit: contra, quod frigidum est, cibo carere facile patitur. Sed omnium maximè cicadarum genus sciunum est: satis enim iis alimento est humor, qui in corpore remanet. Sicut animalibus Ponticis, quæ non diutius, quam diem vnum, viuere queunt. Quanquam illis vna die vno per quam breui temporis spatio describitur: his plus temporis datur, tamè id quoque breue est. Sed cum de partibus animalium interioribus dictum iam sit, ad reliquas exteriores redeundum est. Incipiendumque non vnde digressi sumus, sed ab iis ipsis, quæ modò exposui, vt iis expeditis, quæ moram exigunt breuiorem, amplius in genere animalium perfectò & sanguine prædito immoremur.

Partes cibo accommodatæ.

Cicadæ generis partes cibum ministrantes.

De partibus exterioribus generis insecti, earumque inter se dissidentia.

Cap. VI.

Rgo insecta animalia quanquam non partibus numerosis constat, tamen ipsa inter se dissident: quippe quæ cum omnia multos habeant pedes, quoniam contra

Causa quod insectis multi sint pedes.

contra tarditatem, frigiditatemque naturæ eorum numerus exaugetur, pedum motum efficiat faciliorem, tamen variè numerum hunc sortiantur. Quæ enim plurimum pro sui corporis longitudine frigent, numero præcipuè superant: ut iulorum genus. Quinque quod principia plura habeant, hinc & in sectiones sunt, & numerus pedum proinde augetur. Quibus autem pedes pauciores, hæc volucres sunt, ut pedum inopia adiumento penarum compenserit. Ipsarum autem necesse habeant euagari, hæc quadrupennes sunt, & corpulentiam habent leuiorem: ut apes, & reliqua generis eiusdem. Binas utroque sui corporis latere pennas gerunt. At verò quæ corpore exiguo sunt, bipennes constant: ut genus muscarum. Quæ autem parua sunt, & vitam stabilem agunt, multis fulciuntur pennis, ut apes: & crusta pennas obrectas gerunt, velut galercæ, & cetera id genus insecta, scilicet ut pennarum vires integras tueantur. Cùm enim stabilia sint, circumumpi facilius possunt, quam quæ motu citantur agiliiori. Itaque septo proposito muniantur. Quinque pennæ eorum caret & fissura, & caule: non enim penna, sed membrana cutis amala est, quæ præ siccitate necessariò absolvitur corpore eorum, cùm carnis portio frigeat. Insecta autem sunt, tum ob causas prædictas, tum etiam ut sese tuto inflexu seruire possint. Conglomerantur enim quæcumque ex his prolixo corpore sunt: quod dicitur nisi insectis non possit. Quæ autem conglomerari nequeant, contrahunt se in incisuras. Quod pater, cùm tanguntur, velut ea, quæ cantuari vocantur. Vbi enim metuerint, motu cessant, totòque corpore indarescunt. Insecta verò hæc esse necessarium propter est, quod in eorum essentia inest, ut multa principia habeant: eaque ratione sanè plantis assimilantur. Ut enim plantæ, ipsa quoque præcisa vivere possunt: sed hæc aliquandiu, illa vel perfici possunt, ac diu...

Differentes insectorum pennæ.

Caudæ...

Multa insectis principia.

Aculei insectorum arma.

guntur, velut ea, quæ cantuari vocantur. Vbi enim metuerint, motu cessant, totòque corpore indarescunt. Insecta verò hæc esse necessarium propter est, quod in eorum essentia inest, ut multa principia habeant: eaque ratione sanè plantis assimilantur. Ut enim plantæ, ipsa quoque præcisa vivere possunt: sed hæc aliquandiu, illa vel perfici possunt, ac diu... ac diu...

uaque sunt, ideo binas habent: quippe cùm vel à paucioribus efferrî possint, quæ parua sunt. Quod idem causa est etiã cur aculeus parte prior geratur. Cùm enim imbecilla sint, vix parte prior ferire possunt. At verò quæ pluribus pennis prædita sunt, quia auctiora sunt, merito pennis plures obtinere, partemque posteriore valent. Instrumentum autem non idem ad vsus dissimiles haberi, si fieri potest: sed ad defendendum acutissimum, ad gustandum fungosum, & cibi attractum, melius est. Vbi enim licet duobus ut ad duo opera, nec aliud impeditur, nihil tale Natura facere solet, quale per inopiam ars excusoria beliscolychnium ex veru, lucernaque componit: attamen id si fieri non potest, eodem ad plura opera abutitur. Pedes priores nonnulla ex his longiores ideo habent, ut quoniam propter oculorum duritiam non exquisitè cernant, cruribus his longioribus abstergant incidentem molestiam, atque arceant. Quod & facere muscas videmus, & apes, & reliqua generis eiusdem. Semper enim prioribus cruribus vallant, & protegunt. Posteriora mediis longiora sunt, ut ambulant melius, & attollantur facilius de terra, cùm auolare libet. Quod plantis ea ostendunt, quæ saliant: ut locustæ, ut culices. Cùm enim insecta rursus connixa extendunt, attolli de terra necesse est. Locustæ non parte prior, sed posteriore habent cura illa ad gubernaculorum estigiem condita. Suffraginem enim intus flecti necesse est, quod nulli crurum priorum datum est. Omnibus his feni pedes, his etiam, quorum enixa saliant, connumeratis.

De partibus restarum exterioribus.

Cap. VII.

Restarum corpus non multiplex est. Cuius rei causa est, quod eorum natura stabilis est. Quæ enim mobiliora sunt, hæc plures habent partes necesse est: quoniam actiones earum sint, & officia. Plura enim desiderant instrumenta ea, quæ plures motiones exercent. Ad hæc, aut omnino immobilia sunt, aut parum motus adipiscuntur. Verùm Natura consulens eorum salutem, duritiam restæ obduxit. Sunt alia uniuersa, alia bivaluia, alia turbinata, ut dictum iam est. Turbinati etiam generis alia in anfractum intorta sunt, ut buccina: alia in globum tantùm circumacta, ut echinorum genus, necnon bivaluia: alia referatilia sunt, ut peccines, & mituli. Ab altero enim latere nodo ligantur, quædam utroque latere connexa sunt, ut vnguium genus. Habent omnia restata caput infra, plantarum modo. Cuius rei causa est, quod cibum de imo capiant, ut plantæ radicibus suis hauriunt. Itaque his vsu conuenit, ut inferiora habeant supra, superiora infra. Membrana obducit, quæ portio potuletra humoris transmissa, liquataque cibo assumitur. Nullum ex his est, quod capite careat. Ceteræ corporis partes nomine vacant, præter eam, quæ cibum recipit.

De extre

De exterioribus partibus crustæ interiorum.

Cap. VII.

Crustata omnia ingredi possunt: itaque pedes coplures obtinuerunt. Summa eorum genera quatuor numero sunt: locusta, gammarum, squilla, cæcra. Quæ singula in plures species distinguuntur, quæ non modò forma, verùm magnitudine etiam multam inter se differant: alia enim magna, alia parua admodum sunt. Genus igitur cancerium, & locustarum familia inter se sunt, eò quod utrunque brachia forcipibus denticulatis habeat. Sed hæc non ingrediendi causa habentur, sed ut his quali manibus capiant, & retineant. Quam ob rem contrà, quàm pedes, ea flectere solent: hos enim in canuum, illa in orbem flectunt, & circumagunt. Sic enim ad cibum capiendum, ad mouendumque commodius agitur. Sed interest, quod locustæ cauda habent, cancri non habent. Locustis enim ut nantibus cauda utilis est: natant enim cauda, quasi remo innitendo: at cancri inutilis est, quoniam vitam agere terrenam, cavernarumque subire soleant. Qui tamen ex his pelagij sunt, ij pedes habent longè retardiores ad ambulandum. Sunt enim ceteris ipsi nantiores, ut mure, qui heruleo tici appellantur. Cruribus breuius, quæ parum mouentur: sed salus eorum beneficio crustæ firmioris contingit. Itaque maior cura tenuiora, heruleoticis breuiora. Cancelli autem, qui perquam exigui in pisciculis reperuntur, pedes non ossifimos latiusculos habent, ut ad nandam viles sint, quasi pro pinnullis aut remis pedes haberentur. Squilla à cancerio genere differat, eò quod eandem habeant: à cæcario verò, quod forcipe careant. Idque, quoniam plures habeant pedes, eò namque redundanti illa absumitur. Pedes obtinent plures, quod non magis ad nandam, quam ad ingrediendum sint suapte natura propensiores. Partes sarpinæ, & capris ita habent, ut altera ad accipiendam, reddendamque aqua brachiarum specie condite sint: altera plantiores, tabellatiorelque in feminis crustati generis omnibus, quam in maribus continent: & interiora verò operculi applicati hirtiora, amplioraque feminæ cancri habent, quàm mares, quoniam oua in ea edunt non procul ut pilces, & cetera, quæ parere solent. Quod enim ampliora sunt, eò locum ouis prestare poterunt capaciorem. Locustæ, cancrique omnes forcipem dextrum grandiozem, valentiorèmq; habent. Parte enim dextra efficaciora suapte natura sunt animalia omnia. Redditur autem semper à Natura cuique, vel soli, vel præcipuè id, quo uti potest: ut dentes, eoque aut exertos, aut serratos, aut continuos, & cornua, & calcaria, & reliquas eiusmodi partes, quarum vsus ad defendendum, aut dimicandum. Gammarum soli non cæcra, sed alterutrum aequè, ut fors tulerit, forcipem habent grandiozem, tam mares, quàm feminæ. Causa autem cur forcipem habeant, quod ex eo genere rem incertè, quod non integram sui generis naturam tenet, sed ita degenerat, ut quod ad aliud destinatum est, eo non eodem, sed ad gressum vertatur. Quisnam situs partium singularum sit, &

qua differentia inter se discrepent, & quo mares cum feminis dissideant, ex commentatione, distillationeque animalium petendum est.

De partibus exterioribus mollium animalium, & sanguine carentium. Cap. IX.

Mollium partes interiores antè, cùm ceterorum, exposui: nunc exteriorum ordinem persequemur. Habent hæc mollia alucum corporis indifferenti, & pedes parua priori iunctos circum caput, infra oculos, circa os, & dentes. Sed cùm cetera animalia, quibus pedes, aut parte prior, posteriorque eos habeant, aut laterè, ut ea, quæ multis pedibus inniuntur, & sanguine carent, hoc vnum genus pedes parte, quam priorem in eo capimus, omnes continet. Cuius rei causa est, quod pars eius posterior ad priorem adducta est, extremamque coeunt, & confunduntur, quomodo turbinatis inter restata accidit. Genus enim restatarum omnino partim crudatis, partim mollibus simile est. Quæ enim fortis terrenam portionem, intus carnem habent, crudatis assimilantur: quæ autem forma eiusmodi corporis constat, cum mollibus conuenit omnino quodam modo, sed præcipuè quæ ex turbinatis cuniculo in anfractum contorquentur. Natura enim eorum utrorumque perinde se habet, quasi quis directa linea (ut in quadrupedibus & hominum genere est) primam extremam lineam parte superiore os situm intelligat: quæ, antè stomachum, quæ bium ventrem, quæ, eadeinde intellinum usque in ostium exeret, quæ, hæc ita in sanguineo genere disposita sunt: & caput pedumque locum obtinent primum. Reliqua eorum ipsorum gratia, aut motus causa à Natura adiecta sunt, ut priora, posterioraque crura. In crudatis etiam, insectisque ordo interiorum eodem modo constare vult: sed officis exteriorum motione differt à sanguineo genere. At verò mollia, & turbinata inter se quidem proxime constant, sed his eorumque: his enim ad principium flectitur, quasi quis lineam efflectendo adducat, ad ea. Cùm enim ita partes interiores in collocentur, ambit alucum, qui in polypis tantùm caput vocatur, qualis in testato genere turbo est. Nec aliud interest, nisi quod alteris molle, quod ambit, est alteris duro tegmine carnem Natura complexa est, ut seruentur, cùm difficulter moueantur. Hinc sit, ut excrementum tam mollibus, quam turbinatis, meatu ori vicino emittatur: quæ quàm mollibus infra, turbinatis à latere. Ilac de causa pedes mollium ita positi sunt, & contrà, quàm ceterorum. Sepiæ, atque lolligines non simili, ut polypum, modo constant: quoniam vnum nandi tantummodo habent, cùm polypum vel ingredi possint: habent enim septæ, & lolligines pedes supra dentes fenos exiguos, eorumque nouissimos duos maiores: reliquos autem octonorum duos infra omnium maximos. Ut enim quadrupedibus crura posteriora firmiora, validioraque sunt, ita his quoque maximi, qui infra habentur. His enim omnis sustinetur, motusque potissimum agitur. Duo etiam illi nouissimi maiores suis mediis sunt, quia illis ministrant. Polypus medios quatuor habet maximos. Omnibus igitur his pedes octoni. Sed septis, & lolligiibus breues, polypis magni.

Mollibus solis pedes parte prior.

Quantum pedes habent: variè dicitur: Septis & lolligines à polypis.

magni. Alueum enim corporis sepiæ, & lolliginis habent magnum, polypi paruum. Itaque quod Natura polypis ex corpore dempserat, id in pedum longitudinem addidit: quod sepiis, & lolliginibus de pedibus abtulit, eo corporis magnitudinem auxit. Quam ob rem polypis pedes non solum ad nandum viles sunt, sed etiam ad ambulandum: sepiis autem, & lolliginibus inutiles sunt. Parui sunt enim, cum alueum habeant magnum. Cum itaque pedes habeant breues, atque inutiles, ne aestu maris, tempestatēque exturbentur, de longinquo admoueant, ideo promulscides binas prælongas habent, quibus, veluti anchoris, innitantur, seque stabiliant modo nauigij, tempestate vigente: veniunt etiam procul, orique longinquo admoueant. Polypi promulscides: carent, quoniam pedes ad vsum eundem commodos habeant. Quorum autem pedibus acetabula, circumstantaque ad sunt, hæc vim, contextumque ralem habent, qualem implicamenta illa, quibus digitos antiqui medici indere solebant. Ita enim fibræ implexæ sunt, quibus carunculas, cæteraque cedentia trahant: quippe quæ laxa præhendunt, intenta premant, & retineant, cum pars interior tota contingat, atque amplectatur. Itaque cum aliud non habeant, quo capere admouereque possint, nisi aut pedes, aut promulscides, hæc pro manibus obtinent ad vim tum inferendam, tum propullandam, atque etiã ad cætera vitæ munera necessaria. Sed cum cætera omnia geminis acetabulis seriam à capite in extremos vsque circulos habeat ordinatam, genus vnum polypi quoddam simplici inspergitur acetabulo: cuius rei causa ad longitudinem, tenuitatemque brachij referenda est. Cum enim angustum sit, simplicis acetabuli ordinem tantum capit necesse est. Non igitur ita constant, quia id optimum, sed quia necesse sit propria substantiæ ratione. Pinnulam hæc omnia habent circumdantem alueum. Quæ cum in cæteris, tum in grandium lolliginum genere iuncta, perpetuamque gestatur. Minores vero, quas lolligines vocant, latiore hanc habent, nec angustam, ut polypis, & sepiis, neque circumscriptam per totum alueum, sed de medio orsam. Causatur eam habeant, est, ut natent, & se dirigant, ut volucres cauda pennis condita, pisces penæ cartilaginata reguntur. Polypis hoc minimum est, minimèque conspicuum, quoniam paruum habeant alueum, quem satis suis pedibus dirigere possint. Atque de insectis, de testatis, de mollibus, dictum iam est, tam de interioribus, quam de exterioribus partibus.

De exterioribus animalium viuiparorum, sanguineque prædatorum partibus, & eorum cum homine in ijs differentiis.

DE genere sanguineo viuiparo denuo dicitur, in initio repetito à reliquis partium earum, quæ ante expositæ sunt: quas ubi definiemus, continuè de sanguine ouiparis pari modo dicemus. Partes, quibus caput animalium constat, & ceruix, & collum, explicatæ iam sunt. Habent autem caput animalia omnia sanguine prædita. Exanguium nonnul-

lis indifferetum hoc est, ut cancris. Collum omnibus viuiparis est: ouiparorum alius est, aliis deest. Quæ enim pulmonem habent, collum etiam obtinent: quæ autem spiritum extrinsecus non accipiunt, carent hac parte. Caput cerebri gratia potissimum est: hanc enim partem genus omne sanguineum habeat necesse est. Et quidem loco obiecto cordi, ob eas, quas exposuimus, causas. Sed Natura sensum etiam nonnullos in eo collocauit, quoniam sanguis eius membri temperatus modicè sit, & idoneus tum ad cerebrum tepescendum, tum ad sensum tranquillitatem, atque integritatem. Tertiam rem partem subiecit eam, quæ ad vitam cibo præberet: hæc enim commodè collocaretur: quippe cum neque supra cor, & vitale principium, venter constituitur, neque si inferius, quam nunc est, poneretur, fieri posset, ut aquæ aditus cibo præberet: corporis enim prolixior longitudo faceret, ut longè à principio mouendi, & concoquendi distaret. Sed enim caput ea causa conditum est. Collum autem arteria gratia habetur: quippe quod eam, atque etiam gulam protegat, amplexumque suo tueatur. Hoc cæteris animalibus flexibile, vertebris compactum est: at lupi, & leoni ossiperperuo riger. Commodius enim ad robur, quam ad cæteros vsus collum iis esse Natura voluit. A collo, & capite crura priora, pectusque habentur: sed homo vice pedum priorum brachia, & 30 quas manus dicimus, habet. Solus enim animalium omnium erectus est, quoniam eius natura, atque substantia diuina est. Officium autem diuini est, intelligere, atque sapere. Quod non facile esset, si vasa corporis moles asideret: pondus enim tardiore reddidit & mentem, & sensum commanent. Quam ob rem concretione, & pondere grauiore opprimente, corpora vergere in terram necesse est. Itaque Natura tunc confulens, pro brachiis, & manibus crura priora quadrupedibus subdidit: nam posteriora huius omnibus gressibus esse, necesse est. Quorum 40 igitur anima pondus sustinere non possit, hæc quadrupeda facta sunt. Animalia namque omnia, excepto homine, formam gerunt pomilionis. Est enim pomilio, cuius pars superior magna est, inferior, quæ sustinet pondus, motumque exercet, parua, minimèque respondens superiori. Superiorem intelligi eam volo, quæ à capite vsque ad extremum ostium perrendit, quæ pectus etiam continetur. Hominiibus igitur hæc pars modicè ad inferiorem condita est, multoque minor adultis iam, perfectisque euadit. Infantibus enim diuerso est: superior magna, inferior minor est. Quam ob rem serpentes infantes, nec ambulare possunt: iam principid, ne serpere quidem possunt, sed immobiles iacent. Omnes enim infantes pomiliones sunt: tum profecti ætatis, hominibus pars inferior augetur. Quadrupedibus contra, inferior primum maxima est, tum processu temporis superior crescit, quæ scilicet ea est, quæ ab anno ad caput porrecta est. Vnde fit, ut pulli equini paulò suis parentibus sint summiflores, atque adulti crure posteriore caput attingere nequeunt, quod nouelli facile attingunt.

Solipeda, & bifalca ita se habent. Digitata autem, cornuque vacua, forma quidem & ipsa pomilionis sunt, sed minus. Quam ob rem pars eorum inferior ad superiorem defectus ratione incrementum capessit. Auium etiam, & piscium genus, omniūque sanguine præditum forma pomilionis est, ut dixi. Quam ob rem bruta hominibus sunt dementiora: erant inter homines pueri viris, & inter viros pomiliones mente deficient, quamquam aliis viribus fortè valeat. Cuius rei causa, quam diximus, est, quod principium animi admodum difficile motu, corpulentumque in iis est. Adde etiam, quod cum minus remaneat caloris, qui esset, plus autem terrene portionis superat, efficitur ut corpus animalis tum minus, tum etiam multiplex formetur, demumque ex parte præueniat, sensumque procedendo ita degeneret, ut principium vitale, caputque infra habeat: ad postremum immobile sit, & sensu vacuum, plantæque sit, vice mutata, ut superiora infra, inferiora supra habeat. Rursum enim plantarum, vim obtinet oris, & capitis: semen contra, supra, extremis, quæ ramis consistit. Sed quæ ob causam animalium aliud super, aliud multiplex, aliud omnino ex parte: & cur alia plantæ, alia animalia constituerent, explicatum iam est: atque etiam quæ de causa homo animalium vnus erectus est, utque erectus suapte natura, non desiderat crura priora, sed pro iis brachia, & manus à Natura recipit. Anaxagoras igitur hominem prudentissimum omnium animalium esse ait, quoniam vnus omnium vnus obtinet. Sed recte ratio exigit, ut quoniam prudentissimus omnium est, ideo manus receperit. Manus enim instrumentum sunt. Natura autem, ut homo prædēs, ita tribuere solet euique rem, quæ vti possit. Rectius enim tibi dabitur perito tibi, quam tibi in habenti peritia tibi ad Jetur. Rem enim minorem maiori, potentique Natura addidit, non maiorem, nobiliorēque minori. Quod si ita melius est. Natura autem ex iis, quæ fieri possunt, fieri solet quod melius sit, homo non propter vnus prudentissimus est: sed quia prudentissimus omnium animalium est, ideo manus obtinet. Qui enim prudentissimus est, eas plurimas vti instrumentis potest. Manus autem esse videtur, non vnum instrumentum, sed multa. Est enim, ut ita loquar, instrumentum ante instrumenta. Natura igitur ei, qui 50 ad cætes plurimas recipere potest, manum reddidit, quæ ad plura instrumenta utilis est. Qui autem hominem non bene, sed deterrimè omnium animalium constare aiunt, (nudum enim, atque incertum creaturam referunt) non rectè se sentiunt. Cætera enim animalia vnus auxilium habent, idque nullo pacto possunt permutare, sed quasi calceata semper dormite, ac omnia agere, nec vultum vnquam deponere pleniorum, neque arma mutare, quæ semel acceperint, necesse est: at homini multa habere auxilia licet, eaque subinde mutare. Arma etiam quæ velit, & vbi velit, capere potest. Manus enim & vnguis est, & vngula, & cornu, & hasta, & ensis, & quoduis aliud genus armorum, aut instrumentorum: quippe quæ omnia hæc sit, quoniam omnia & sumere potest, & tenere. Cui manus, natura tota etiam adhibita est congrua: diuisa enim, & multitudine est. Nam eius diuisione, componendi facultas est: in compositione vis diuidendi esse non possit. Vt etiam eadem modò simplici, modò duplici, & omnino multifariam licet. Quin & flexus digitorum, ad capiendum, premendumque commodissime habent. Vnus à latere adiunctus est digitus, isque breuis, & crassus, sed non longus. Vt enim si manus omnino decideret, potestas capiendi non fieret: nisi digitus hic à latere adesset, non eadem illa facultas probè daretur. Hic enim à parte inferiori sursum premit, ut cæteri à superiore deorsum: quod fieri ita oportet, si validè quali copula foris colligandum sit. Pollex hic plurimum, ut vnus multos equiparet. Breuis etiam est, ut robustus sit, & quoniam nullam præstaret commoditatem, si longus esset. Rectè etiã nouissimus digitus paruus est, & medius longus, tanquam vnus nauigij medius. Quod enim officio capitur, circum per medium digitum complecti potissimum necesse est. Sed enim pollex, & magnus, qui à latere iunctus est, ideo appellatur, quamuis paruus sit, quia cæteri sine eo inutiles ferè sunt. Vnguis etiam rectè Natura mota est: quippe quæ cæteris animalibus eos vel ad vsum alium dederit, homini autem operimenti tantum gratia excogitarit: digitos enim extremos integunt, & tuentur. Flexus brachiorum homini tum ad cibum admodum, tum ad cæteros vsus, contra, quam quadrupedum generi, aguntur: illis namque in corpore poplites flexi necesse est, ut ad gressum viles sint. Vnum enim pedum præstare artus priores. Quamquam illius etiam generis ea, quæ digitata sunt, non modò ad gressum vti prioribus cruribus, verum etiam ad manus officij vti nituntur: quippe quæ & capiunt prioribus cruribus, & repugnant: quod solipedes posterioribus faciunt. Non enim crura eorum priora cubitis, manibusque proportionem respondent, ut nonnullorum ex iis, quorum pedes in digitos finduntur. Ob id pedes priores quinis distinctos digitos habent, posteriores quaternos: ut leones, & canes, atque etiam lupi, & pantheræ: quintus enim eorum quinto, magnoque manus responderet. Sed quæ parua inter digitata sunt, posteriores etiam quinq; digitos obtinent, quoniam serpere solent, scilicet ut vnguis numero prioribus apprehendendo facilis obrepant ad sublimiora. Pectus inter lacertos homini con-

stitutum est, cæteris inter crura priora. Latum id esse in homine ratione permittitur, cum nihil lacerti adiuncti lateribus impediatur: at quadrupedibus, quod ante se crura, cum ambulant, locumque mutant, protendunt, pars hæc coarctata est. Vnde fit, ne quadrupedes eo loco habeant mammæ. Nam homini, quod & spatij laxitas permittit, & carnosæ ea pars est, cum operiri sedem cordis conueniat, mammæ pectori afformate sunt et inuolutæ: maribus quidem ob eam, quæ diximus, causam, sed feminis ad alterum quoque opus Natura mammis aburitur, quod tam saepe facere dicimus. Cibum enim in iis recondit suis parulis. Binæ homini mammæ, quoniam binæ

Pollex quem vnus præstet manui.

Digitus medij vsus.

Vnguis utilitas.

Pectus.

sunr partes, dextra & sinistra, duriuscula, spatio interposito determinatur: quod & coita eodem loco ubi coeant, sine vlla molestia. Cæteris animalibus mâma in pectore haberi inter crura non possunt: ita enim gressum impediunt. Pluribus autem locis aliis habentur sine vilo impedimento. Quibus enim solida vngula, aut cornua, & partus numero pariori, hæc mammas inter femora habent, easq; binas: quæ autem numero pariori, & pede multitudine sunt, hæc aut plures per ventrem duplici ordine utroq; de latere gerunt, vt sues, vt canes: aut binas tantum medio ventre, vt leo. Cuius rei causa est, non quia parcissimè generat, (nã plures, quàm duos, interdum edit) sed quod minus lacte abundat. Cibum enim, quem raro assumit, quoniam carniuorum est, in corpus absumit. Elephas duas tantum habet, easq; sub armis. Causa cur duas habeat, quod vniuersalis est. Cur non inter femora quod multitudine est. Nullum enim inter femora habet, cui pedes discreti in digitos sunt. Cur supra sub armis? quod in iis, quæ plures obtinet mammas & primæ sunt, & plurimum lactis hauriunt, quæ ea parte continentur. Argumento est, quod scrofa facere assolent: porcis enim editis primis, mammas præbent primas. Ergo cui vnum est, quod primum in lucem prodit, id primas habeat mammas necesse est. Primæ autem, quæ sub armis habentur. Elephas hæc de causa duas, eoque loco, mammas habet. Quæ autem multiprola sunt, hæc toto ventre exuberant. Cuius rei causa est, quod ea, quæ prolem numerosiorum educatura sunt, mammas desiderant numerosiores: quas cum per latitudinem non nisi duas habere possint, videlicet ratione bipartiti corporis, in dextrum, sinistrumq; per longitudinem habeant, necesse est. Locus autem vnus, qui inter priora, & posteriora crura interiacet, porrectus per longitudinem est. Quæ autem non multitudine, sed deprola sunt, aut cornuta, hæc inter femora mammas habent: vt equa, asina, camelus. Hæc enim singulos pariunt. Et pes equo, & asino solidus, camelo bifidus. Cerua etiam, capra, vacca, & reliqua generis eiusdem mammas parte eadem gerunt. Cuius rei causa est, quod hæc sursum versus capiant sui corporis incrementa. Itaque vbi confluuium, & copia extremè sanguinis, qui locus sanè infra est, & circa effluentis matris ostia, ibi mammas à Natura posita sunt. Quæ enim parte motus agitur alimenti, inde etiam capi alimentum potest. Sed enim homo, & femina, & mas habet mammas. In cæteris mares nonnulli carent, vt equi. Non enim omnes, sed tantum qui matri similes prodire, habent. De mammis dictum iam est. A pectore venter subiacer costis non elusilis, ob eam, quam antè reddidimus, causam, scilicet nec aut cibi tumorem, qui per calorem necessariè euénit, aut vtrosque plenos impediatur. Finem autem thoracis appellati faciunt partes, quæ ostium excrementi, tum siccum, tum humidum continent. Natura verò parte eadem, cum ad humidum excrementi exitum, tum ad rem Veneream vitur in sexu tum feminino, tum etiam masculino omni sanguineo, exceptis paucis: in omnique viuiparo genere, nullo excepto. Cuius rei causa est, quod genitura hu-

Brutis manibus in variis locis.

Quibus equis maribus mâmae.

Thorax.

Genitura.

mor quidam excrementitius est. Sed hoc ita esse nunc subiuciat, potest demonstrabitur. Femina etiam pari modo menstrua parte eadem emittunt: sed de iis quoque postea deinceps. Nihil subiacet, menstrua etiam femininarum excrementum esse, & vacantem materiã. Humida autem suapte natura sunt menstrua, & genitura: itaque eorum profusione similibus, eisdemq; tribui partibus, ratio est. Intus autem quemadmodum se habeant, & qua differant ratione, semen genitale, & gestatio veteri, ex animalium historia, commentationeque apertum est: & cum de generatione agemus, dicetur. Formas etiam harum partium tales necessariè ad officium propositum esse debere, quales iam sunt, obsecrum non est. Sed maris instrumentum alterum ab altero differt, pro discrimine corporum. Non enim æquè neruosa natura omnia constant. Augetur etiam, & minuitur hoc vnum membrum, sine vlla morbi mutatione. Horum enim alterum vtile ad coitum, alterum ad cæteros corporis vsus commodum est. Nam si semper simili modo se haberet, impedimento nimirum esse constaret hoc membrum ex eiusmodi partibus, vt eorum, quæ modò dixi, vt unumque possit euenire. Partim enim neruum, partim cartilaginem habet. Itaque & contrahi potest, & extendi: atque etiam status capax est. Sed quadrupedes feminæ omnes in auctum minungunt: quippe quæ genitale non alibi commodius habere possint ad coitum. Mares verò per pauci in auctum minungunt: vt lynx, leo, camelus, lepus. Solipes nullum sic mingit. Hominis partes posteriores, & crura, peculiari modo præ quadrupedibus habentur. Caudam omnium ferè non solum viuipara, sed etiam ouipara habent. Nam et si plerisque magnitudine membrum id caret, tamen aliquid prominet, quod caudam describere possit. Homo vnus cauda vacat, nates habet: quod nulli quadrupedum datum est. Crura etiam homini femore, suraque carnulenta sunt, cum cætera animalia omnia non modò viuipara, verum etiam quæcunque cruribus constant, vacua carne hæc habeant: neruosa enim, ossiculenta, spinosa, rigida. Quorum causa vna est, propè dixerim, omnium, quod homo solus animalium erectus est. Vt igitur facile sustinere superiora possent, Natura corpulentiam parti superiori dempsit, inferiori addidit. Itaque nates carnosas fecit, & femora, & suras: sed nates vel ad corpus requirunt viles reddidit. Quadrupedes enim stare diu infatigatis viribus possunt, vtque quasi iaceant, cum quaternis sulcis innotantur. At verò homines non facile erecto corpore stando durant, sed requiem, sedileque desiderant. Homo igitur nates, & crura carnosas habet, ob eam, quam diximus, causam: & cauda ob eam rem vacat. Alimentum enim, quod caudam adit, in hac ipsa absumitur. Vtilisque cauda necessarius defuit, quoniam nates sua corpulentia facis operiunt. At quadrupedes, & reliqua animalia è contrario. Cum enim forma pomilionis degenerent, parte sui superiorè pondus, omnemque corpulentiam sustinent, scilicet dempsam parti inferiori: itaque crura habent rigidiora, & natibus vacua. Sed vt pars, quæ exitum

exitum excremento ministrat, protegeretur, & custodiretur, caudam iis Natura reddidit, sublato, quod ad crura deferretur, alimento. Simia, quod forma ambigua sit, vt & in neutro, & in vtroque genere sic constituenda, ideo nec caudam habet, neque nates: videlicet vt bipes, cauda vacat: vt quadrupes, nates. Caudarum autem plures differentia sunt: & Natura iis quoque abutitur, cura non modò ad integendam, tuendamque sedem vtatur, verum etiam ad reliqui corporis vsus, atque vilitatem. Pedes quadrupedum inter se differunt: alii enim solidi, alii bifidi, alii multitudine. Solidi sunt eorum, quibus præ corporis magnitudine, copiamque terrenæ portiois, pro cornu, aut dente, materia ad vnguis naturam secesserit. Sed enim ex ea copia pro pluribus vnguis vbi vnguis, scilicet vngula, coalescit. Talo etiam ob eam rem carent (quod magna ex parte dixerim) atque etiam quod si talus adesset, crura posteriora difficiliora flecterentur. Celerius enim & aperientur, & clauduntur, quæ lingulis angulis constant, quàm quæ pluribus. Talus autem, vt qui clauus est, itaque alienus artus duobus hinc inseritur, pondus quidem afferens, sed gradum efficiens interiorum. Hinc enim & ea, quæ talum habent, non in prioribus, sed posterioribus tantum cruribus eum continent, quoniam leuiores, flexibiliaque esse debent, quæ præcedant: firmiora autem conuentioraque esse posteriora congruit. Ad repugnandum etiam, inferendumque ictum vehementiore, commodius ita constant. Genus autem hoc animalium cruribus ita vt posterioribus solet. Bifida talum habere certum est: iis enim posteriora sunt planiora. Et quoniam talum habeant, solipeda esse non possunt, quali os, quod pedi deest, maneat in suffragine. Digitatis talus non est. Nam si esset, digitata non essent: sed tantum latitudinis funderent, quantum talus occuparet. Quam ob rem ea que talum habet, magna ex parte bifida sunt. Homini pedes omnium maximi proportionem magnitudinis merent: solus enim erectus est. Ita qui duo pondus corporis totum suscipiuntur essent, longitudinem, latitudinemque obtinere debuerunt. Digitorum etiam manus magnitudine contra, quàm pedis est, ratione. Manus enim officium est, capere, atque premere. Itaque longos habeat digitos oportet. Manus enim parte, qua se flectit, comprehendit: Pedis autem officium est, ture constare. Quod ea parte pedis effici putandum est, quæ inflexa est. Extremum autem fissum, quàm inflexum, esse melius est. Nam si pes totus inflexus esset, totus consentiret, parte aliqua laborante: quod lasso in digitos æquè accidere non potest. Breues etiam minus offendi, lædique possunt. Quam ob rem hominis pedes multitudine, & breuidigiti sunt. Vnguium genus eadem causa pedes, qua manus obtinent. Extrema enim operienda, muniendaque potissimum sunt, propter imbecillitatem. De animalibus sanguineis, viuiparis terrestribus ferè omnibus dictum iam est.

De partibus animalium ouiparorum, tum quadrupedum, tum expedum: & quam ob causam sic à Natura digeste sint. Cap. 21.

Anguilla verò ouipara, partim quadrupeda sunt, partim expeda, quale vnum tantummodo genus serpentum est. Causam, quam ob rem id pedibus vacat reddidimus, cum de gressu animalium ageremus. Cætera eius forma simili quadrupedibus ouiparis sunt. Habent hæc animalia caput, partemque capitis eisdem de causis, quibus cætera anguinea genera. Linguam etiam in ore continent omnia, excepto vno crocodilo fluuiatili. Hunc enim non nisi locum tantummodo linguæ habere putaueris. Cuius rei causa est, quod idem & terrestris, & aquatilis quodam modo est. Ergo vt terrestris locum obtinet linguæ, vt aquaticus elinguis est. Pisces enim, vt dictum est, aut nullam habere linguam videntur, nisi valde resupinentur: aut inexplanaram habent. Causa est, quod iis linguæ vsus per quàm exiguus est: quoniam mandere, prægustareque non possunt, sed in deuorando sensum, voluptatemque cibi capiunt. Lingua enim sensum mouet saporum. Esculentorum autem omnium voluptas in descendendo contingit. Dum enim deglutimus, pinguis sentimus, & salta, & dulcia, & reliqua generis eiusdem. Sensum igitur hunc animalia etiam ouipara habent. Et omnium ferè condimentorum, esculentorumque, in deuorando gustu tactione suauitas existit, & gratia. Quam ob rem, non qui potiorum, saporumque incontinentes sunt, iidem etiam condimentis, ac cibo luxuriant: sed cum cæteris animalibus sensus quoque gustadi adiunctus sit, illis quidem alter quali vnus tributus est. Lacertis ex quadrupedibus ouiparis lingua bifida, vt serpentibus: partemque extrema pilota admodum, vt dictum iam est. Quin etiam vitulis marinis lingua bifida est. Quam ob rem hæc animalia omnia tenuia sunt. Serpentis etiam dentibus quadrupedes ouiparæ sunt, modo pilicium. Sensoria autem omnia simili modo, atque cætera animalia habent. Verbi gratia, nates ostiendi, oculos videndi, aures audiendi sensorium. Non tamen hæc eminent, quomodo ne aures quidem, sed foramina tantum habentur. Causa vtriusque duritia cutis est. Altera enim penna, altera cortice integuntur. Cortex loco squamæ, & simile est, sed sua natura rigidior, atque durior. Quod in testudine, atque serpentibus magnis, & crocodilo fluuiatili palam fit. Firmior enim ossis euadit, vt qui talem naturam sortiatur. Palpebræ superiorem hæc animalia non mouent, vt ne aures quidem, sed inferiore conuenient: ea de causa, quæ, cum de illis ageremus, reddidimus. Sed cum auium nonnullæ ab angulis membrana obesse nescitur, hæc non nescitur: sunt enim oculis durioribus, quàm aues. Causa est, quod illis, vt pote volueribus, acumen cernendi commodius ad vitæ munera sit. Hæc autem, quoniam cauernas subire omnia solent, minus cernendi vsus exquisitum requirunt. Sed cum caput in partes duas dividatur, scilicet superiorem, & inferiorem ma-

Bifida Lacertis lingua.

Maxilla motus variis in variis animalibus.

xillam, homo, & vituipare quadrupes maxillam sursum, deorsum, atque in latera agit: pisces vero, & aves, & ouiparæ quadrupes sursum, deorsumque tantum mouent. Causa est, quod eiusmodi motus utilis ad mordendum, secandumque est. Qui autem in latera agitur, ad cibum molendum, conficiendumque accommodatur. Que igitur dentes habent maxillares, iis motus commodè agitur in latera. Quæ autem maxillaribus carent, iis nullo pacto utilis motus hic est: quam ob rem sublatus iis omnibus est. Nihil enim Natura superuacuum facit. Cetera omnia maxillam mouent inferiora: crocodilus fluuiatilis vnus superiorem. Cuius rei causa est, quod pedes ad capiendum, retinendumque inutiles habet: parui enim admodum sunt. Itaque ad hunc vsum natura eos ei pro pedibus vtilē condidit: ad retinendum verò, vnde iectus inferri vehementius potest, inde motus commodus agitur. Inferunt autem vehementius desuper, quam de parte inferiore. Ergo cum vtriusque tum capiendi, tum mordendi vsum ore administraret, magis autē necessarium retinendi officium sit, cui nec manus sint, neque pedes idonei, commodius huic est mouere superiorem maxillam, quam inferiorem. Quod idem causæ est, cur etiam cæci superiorem sui forcipis partem moueant, nõ inferiori: habet enim pro manu forcipem. Illi itaque vtilem ad capiendum, non ad mordendum forcipem esse oportet. Mordendi autem, secandique officium dentis est. Canctis igitur, ceterisque, quibus licet ociois cibum capere, quoniã in humore non sint, oris vsum partibus est, vt manibus, aut pedibus capiant, ore secant, & mordeant: crocodilus os in vtrunq; vsum vtile factum est à Natura, eum ita maxilla moueantur. Collum etiam omnia huiusmodi animalia obtinent propter pulmonem: quippe quæ aerem per arteria filulã productiorem & accipiant, & reddant. Collum enim id appellamus, quod inter caput, & armos, humerisque interiacet. Serpens inter hæc collum minimè, sed proportionale colli habere videri potest. Siquidem exi remis, quæ modò dixi, pars hæc describenda est. Proprium serpentibus præ ceteris eiusdem generis animalibus est, vt caput vertere in auersum, reliquo quiescente corpore, valeant. Cuius rei causa est, quod modo insectorum structura volubili constant, vt vertebrae cartilagineas & flexibiles habeant. Euenit igitur id serpentibus necessariò hæc de causa: ad melius verò, vt ita vitare possint, quæ ab averso noceant. Cùm enim præ longo sint corpore, & pedibus careant, inepi sunt ad se conuertendum, tuendumque contra ea, quæ à tergo incurrant. Nihil enim utilitatis esset, si caput erigere quidem possent, sed circumagere nequirent. Habent hæc & eam, quæ pectori proportionetur, partem: mammae nec en parte, nec vsquam sui corporis continent. Aues etiam manus carent. Cuius rei causa est, quod nullum ex iis habeat lac: mamma enim, cõceptaculum, & tanquam vas lactis est. Nec solùm hæc, sed etiam quæ conq; non vituipara inter se sunt, lacte vacant, quoniã oua patiunt. In ouo autem lacteus ille cibus ingonitus ouiparis

Græcè adli-ent, utque pifces.

continetur. Sed de iis planius dicitur, cum de generatione agemus. De inlextu curuarum partium consideratum iam est, cum de communi animalium gressu ageremus. Caudam etiam genus id animalium habet, partim prolixiorem, partim breuiorem. Cuius rei causam ante in vniuersum reddidimus. Omnium verò ouiparorum pedestrium tenuissimus chamaleo est: quippe qui omnium maxime inopia sanguinis rigeat. Causa ad mores animæ eius referenda est: præ nimio nanque metu multiformis efficitur. Metus enim refrigeratio, per inopiam sanguinis, calorisque est. De partibus animalium sanguinei generis, tum expedum, tum quadrupedum, aut bipedum, quam sint extrã, & qua de causa, dictum ferè est.

De partibus autem exterioribus, & earum differentis, quasque ob causas sic à Natura posita sint. Cap. xxi.

Ves autem discrimine inter se discernant eo, quod in excessu, defectuue partium, & in pluris, minorisque ratione versari percipimus. Sunt enim earum alia longo crure, alia breui. In lingua etiam alia laciunculam habent, alia angustam. Eodemque modo reliquis partibus differunt. At priuatim inter se paulò ratione partium differunt: quæquam à ceteris forma etiam partium discernant. Pennarum enim genus omnium auium est, sedque propriè habet ad cetera animalia. Cùm enim alia pilis aut squama, aut cortice tegantur, aues penna operata sunt, pennamque habent filiam, nec simili specie atque ea, quæ totipenna à pennæ continuitate appello: his enim filia, illis in filia est penna: & altera excaulis, altera caulata est. Quinetiam capite rostri naturam singularem, ac propriam præ ceteris gerunt. Elephantis enim navis pro manibus est. Insectis quibusdam lingua oris officio fungitur: at his vice dentium, manusque, rostrum officium datum est. De sensuum locis dictum iam est. Collum aibus quoque porrectum, eademque de causa, qua ceteris est. Hæc aliis breue, aliis longum, & ferè pro crurum modo, magna ex parte descriptum est. Quibus enim longa sunt crura, iis collum longum: cetera, quibus breuia crura, iis collum breue, præterquam palmipedibus. Collum enim nec breue, cum cruribus longis, nec longum cum breuibus, passu administrare ex terra potest. Carniuoris etiam volucris longigirudo colli incommoda est: imbecille enim, quod prolixum est. Is autem victus beneficio virum comparatur: quam ob rem nulli collum longum, cui vngues adunci. Palmipedes, & quæ diuitis quidem, sed partum diductis digitis sunt, vt quæ eodem genere cum palmipedibus continentur, collum longius habent: tale enim ad cibum ex humore perendum commodius est: sed crura iis breuia, vt melius natare possint. Rostra etiam inter se differunt victus ratione: alii enim rectu, alii vncum rostrum est. Rectum iis, quæ cibi capiendi gratia tantum id habent: vncum carniuoris. Tale enim vtile est ad retinendum iis, quæ raptu viuunt, & cibum ex animalibus petere necesse habeant. Quibus autem victus ratio placida,

da, herbisque comparanda est, iis rostrum latum, hoc enim & ad effodiendum pabulum, & ad euellendum, & ad condendum commodius est. Nonnullis longum, vt & collum, quoniam cibum ex alto capere soleant. Et quidem bona pars rum earum, tum etiam palmipedum, aut simpliciter, aut parte eadem captura bestiarum quarundam aquatiliu viuunt. Itaque sit, vt collo quasi arundine piscatoria, rostro autem veluti linea, & hamo vtantur. Partes verò pronæ, supinæque, & thorax appellatus quadrupedum, confusus in genere auium habentur: alia enim pro branchiis, & prioribus pedibus dependent, membrum peculia re auium: quam ob rem pro scapulis extrema alarum dorso adherent. Crura vt in homine, bina, sed inter se flexenda, vt quadrupedum suffragines, non vt hominis poplites foras. Alas autem, quas vicem crurum priorum completemodò diximus, in orbem agunt. Bipes necessariò est genus auium, inter ea, quæ sanguinem habent, atque etiam aligerum. Cùm enim sanguinea quæque non pluribus, quam quaternis, notis moueantur, membra pendentia quaternis aibus quoque sunt, vt ceteris gressilibus, & pedestribus, quæquam illis brachia, aut crura quaternis: aibus vice crurum priorum, brachiorumve, ala commune datum est membrum: hæc enim volatiles sunt. Quæ quidem volandi vis in auis essentia continetur. Itaque necessariò restat, vt bipedes sint. Ita enim notis, siue signis quaternis, alis scilicet additis, mouentur. Pectus acutum, carnosumque omnibus est. Acutum, vt melius volent. Lata enim, quia multum aeris propellunt, difficultus mouentur. Carnosum, quia quod acutum est, nisi plenè operatum sit, imbecillum est. Pectori venter subiacer ad ostium vsque excrementi, & suffraginem irudens non aliter, quam in quadrupedum, atque hominum genere. Igitur inter alas, & crura, partes hæc posita sunt. Umbilicam omnia habent, quæ vel vtero vituiparis eduntur, vel ouo ouiparis excluduntur: sed aibus iam adultis hic delitescit, incertumque est, vt patet per generationem eorum. Intestini nanque coalitu umbilicus auium consiluit, & non venarum pars vlla est, vt in vituiparo genere. Item auium alia volaces, aliaque grandibus, atque validis sunt: vt quæ vngues habent aduncos, & carne vescuntur. Volaces enim tota vita esse, necesse est. Itaque pennis abundant, & alarum magnitudine præstant. Sed non modò quæ vocis sunt vnguibus, verum alia quoque genera volucrum volatu superant: videlicet ea, quæ vel pernitate volandi sese tueantur, vel loca mutare soleant. Sunt quæ non volaces, sed graues sint, quibus vita terrena, & aur fruge viuunt, aut nant, & apud aquas immorantur. Corpora vncunguuium exigua sunt, exceptis alis, quoniam alimentum copia in alas, & arma, præsidiumque absumitur: contra, quæ volaces non sunt, iis corpora in molem euadunt grandiore, atque ita efficitur, vt sint grauiora. Sed grauium nonnullis præsidio calcar est, quod vice alarum suis cruribus gerunt. Eadem verò, quæ & calcar habeat, & vngues aduncos, nulla est. Causa est, quod Natura nihil superuacuum facit. Volati autem vncungui generi calcar vsui esse non potest: vtile enim tantum in pedestri certamine est. Quam ob rem grauium nonnullis adiunctum est, quibus vngues adunci non solum inuites, sed etiam nocui essent, cùm ad solum haberent, & contra ingressum inixi reniterentur. Quam ob rem vncungues omnes difficulter ambulant, nec in faxis consistunt: natura enim eiusmodi vnguuium contraria in vtrunque est. Euenit id per generationem necessariò, cùm quod terrenum, & prociac in corpore est, formatu partiu commodarum ad pugnam recipiat. Itaque vbi sursum prociac, rostri duriciam aut magnitudinem facit: vbi deorsum lapsus est, calcaria cruribus valida effingit, aut pedibus vnguuium magnitudinem, & robur. Simul autem hæc singula locis diuersis efficere non potest: distracta enim excrementi eius natura inualida redditur. Item aliis crurum longitudinem condidit, aliis pedum interualla compler, digitosque in palma effigiem contexit. Quo fit necessariò, vt aues aptæ ad nandum, aut omnino palmipedes sint, aut discretos quidem habeant digitos: sed singulis annexa latitudine cutis, veluti spadiculas ductu perpetuo gerant. Hæc necessariò his de causis veniunt. Quod autem ad notæ melioris rationem attinet, pedes huiusmodi habent vitæ, quam degunt, gratia, vt cùm in humore viuunt, nec pennis vtantur, pedes ad nandum vtilis habeant: iis enim pèinde vtantur, vt remis nauar, & pinnulis suis pisces. Quam ob rem si vel piscium pinnula, vel auium pedibus interiecta cutis destruetur, nare non poterunt. Sunt in genere auium, quæ longis cruribus inditantur. Cuius rei causa est, quod vita earum palustris est. Natura enim instrumenta ad officium, non officium ad instrumenta accommodat. Quoniam igitur nantes non sint, ideo non palmipedes sunt, quod in solo præuolli, & labrico degant: hinc longa iis crura, & digit productiores, flexus etiam plures in digitis magna ex parte. Sed cùm volaces non sint, & tamen ex eadem materia omnes consistunt, efficitur vt alimentum, quod ceteris ad caudam transfiratur, iis in crura id absumptum reddat eam partem auctiorem: quapropter in volatu pro cauda iis vtuntur: porrectis enim cruribus in auctum volant. Ita enim fit, vt inter volandum non impediat pedum prolixitas, sed iuuet. At quibus crura breuia sunt, hæc ad ventrem contractis cruribus volant. Cùm enim nullis earum impedimento sint pedes ita positi, vncunguibus vel ad captu habentur expeditiores. Quæ longo sunt collo, si id crassius habent, volant collo porrecto: si tenue, encuruato feruntur. Cùm enim tenue præ longitudine quatiunt, facile frangi potest. Clunibus aibus omnibus est: quamquam non clunem, sed femora bina habere, propter longitudinem clunis, videantur: quippe cum ad medium vsque ventrem porrigatur. Causa est, quod genus hoc animalium bipes est, non erectum. Nam si modo hominum, aut quadrupedum, clunem breuem à sede, crurisque deinde directè strue subditum haberet, omnino stare non posset. I homo enim, quia erectus est, stare potest. Quadrupedibus crura priora ad corporis pondus susti-

Quibus causis variis aibus pedes.

Volucrum clunibus.

nendum subdita sunt. At aues nec erectæ sunt, quoniam sua natura in pomilionem degenerat: neq; crura habent priora, quoniam alas vice eorum sortiuntur. Itaq; Natura pro iis clunem longiorem emolita duxit ad medium, corpûsq; pronum fulciuit, & crura subdidit ea parte, qua pondere æquilibrante, & ambulare æquilibrio possent, & constare. Sed quam ob causam genus auis bipes non erectum sit, explicatum iam est. Cur autem crura carnosa non habeat, eadem causa est, quam de quadrupedum cruribus reddidimus.

Auibus digiti quatuor.

Sunt auibus digiti quaterni æquæ omnibus, tam multilido, quam palmi pedi generi: nam de struthione terra Africæ incolæ postea definimus, ut bifidus est, vna cum reliquis, quæ ad auium genus habet contrariis. Sed cum omnibus quaterni digiti sunt, tres parte priorè habentur: vnus posteriorè pro calce, ut tute sit, qui minutus inest in iis, quæ longa habent crura, ut in crece eue: nec est quod plures habeat digitos. Sed cum talis digitorum positio in cæteris sit, in iuge vna, quam tubinam appellatâ dixi, vtrinq; bini. Causa est, quod eius corpus minus, quam cæterarum, propensum est in aduersum. Testes omnibus auibus esse certum est, sed inus lumbis adherent. Cuius rei causam in generationis ratione animalium explicabimus. Partes auium ita se habent.

De partibus exterioribus piscium, & causis quare sic à Natura insitue sint.

Cap. XIII.

Piscium genus mutilatius item, ac imperfectius, quam auium, partibus exterioribus est. Non enim crura, non manus, non alas hoc habet. Cur ita, causa iam exposta est: sed continuè simplici corpore à capite in caudâ vsq; porrigitur. Cauda vero ipsa non omnibus similis est, sed cum cæteris non euarriet, planorum nonnullis spina constat, & longa diuinem transit: ut in torpedine, pallinacæ, & si quid aliud eiusmodi cartilagineum est. Horum igitur cauda spinosa, & longa est. Quorundam carnosa quidam, sed breuis, eadem causa, qua & torpedini: nihil enim refert, breuis, carnosaque sit, an longa atque rigidior. Contrâ accidit ranis: quod enim latitudo carum parte priorè minus carnosa est, idcirco Natura quantum corpulentia priorè ademerat, tantum posteriori, & caudæ addidit. Piscibus nulla membra dependunt, quoniam eorum natura natilis est, ratione suæ substantiæ. Nihil enim superuacaneum, nihil frustra Natura agit. Sed cum sua substantia sanguinem habeant, & tamen natiles, non gressiles sint, pinnulas habent, ut nantes: pedibus carent, ut non pedestres, sed aquatiles. Pedum enim additio vilis ad motum, qui in pedibus est, solo, igitur: vnde & nomē inditum pedibus est. Ad hæc, fieri non potest, ut simul & quaternas habeant pinnulas, & pedes, aut aliud eiusmodi membrum, cum sanguinē habeant. Corduli, quauis branchiis prædit, pedes habet, quoniam penna carent, caudam etiam habent laxam, & latam. Pisces, qui non lati sunt modo raris, aut

Caudæ piscium.

Pedes vnde dicitur.

Corduli.

magna ex parte. Verum cognitio diligentior ex connectionibus, commentationeque animalium petenda est. Causa copia, & inopia branchiarum, caloris cordi inest caloris, hæc celerius motus, quibus enim plus inest caloris, hæc celerius motus operetur, & vehementius. Gemina autem branchiæ, atque duplices, talem naturam potius, quam simplices, paucioresque obtinent. Vnde fit, ut nonnulli ex iis, qui branchias habent pauciores, minis que continentes, diu extra aquam vivere possint: ut anguilla, & quicunq; serpentes speciem referunt: non enim multum refrigerationis desiderant. Sunt & oris discrimina. Aliis enim os ante, & pronum est: aliis infra parte lupina, ut delphinis, & cartilagineo generi. Quam ob rem hæc, nisi connecta resupinentur, cibum corripere nequeunt: quod Natura non modò, saltem in gratia cæterorum piscium fecisse videtur, (dum enim sese ista conuertunt, mora intercedit, qua piscis, quem insectantur, euadere possit: nam omnia id genus rapina piscium viuunt) veram etiam ne nimis suam deuorandi auaritatem explerent. Cum enim facilis caperent, breui per immodicam satietatem perirent. Quoniam etiâ cum rostrum eorum structura tereti, ac tenui sit, facile scindi in oris habitum non potest. At hæc differentia exiit, quod aliis os rescisum, aliis subinde in acutius compressum. Carne vescentibus, rescisum, ut iis, quibus se pedinatim stipantur series: iis enim vires ore continentur. Compressum, & ut modò dixi, coarctatum iis, que non carne vescantur. Cutis aliis squamata, (etenim squama præ rigiditate, tenuitateque densa, summa corporis occupat) aliis aspera, ut squatina, raia, & reliquis generis eiusdem: aliis lauis, sed paucissimis. Cartilaginea squamis carent, sed aspera cute manuant, quoniam spina cartilaginea constat. Terrenam enim portionem Natura inde ad eutem transtulit, inq; eius appetitatem absumpserunt. Testes piscium nullas, nec in rus, nec foris habent. Nec serpentes, aut ex iis aliquid, que pedibus carent, partem eam habere cõpertum est: sed eius vice meatum excremento, & generationis vsui accommodatum habent eundem, quem cætera quoque ouipara, eadēque quadrupeda omnia continent, quoniam nec vesicam habent, neque excrementum humidum secerunt. Piscium genus his à cæteris animalibus differentiis discrepat. Delphini, balenæ, & reliquum cetarium genus, branchiis carent, sed fistulam sui pulmonis causa continent, qua humorem, quem in ore acceperint, respuant: nam & humorem admitti necesse est, cum cibum in aqua submersum capiant, & admissum emitti necesse est. Branchiæ igitur iis, quæ spirant, incommodè habentur. Causam vero, eam de spiratione ageremus, reddidimus. Haud enim fieri potest, ut

idem & branchias habeat, & spiret. Sed enim iis ad respuendam aquam fistula data est, quæ ante cerebrum sita est, ne postposita id interciperet à spina. Causa vero, cur pulmonem hæc habeant, & spirent, quod maiora animalia plus caloris tibi requirunt, ut possint moueri: quæ propter pulmo iis inditus est, plenus caloris sanguinei. Sunt hæc quodam modo & terrestria, & aquatilia: ut enim aerem, terrestrium more, trahunt, sic pedibus vacant, & cibum in humore, modo aquatiliu, capiunt. Vituli etiam marini, & vespertiliones, quoniam ambigant, alteri cum aquatilibus, & terrestribus, alteri cum volucribus, & pedestribus, ideo participes & vtroque, & neuroorum sunt. Vituli namque marini, si ut aquatiles inspectantur, pedes habent: si ut pedestres, pinnas: quippe qui pedes posteriores pisces admodum habeant, atque etiam dentes omnes serratos, acutrosque. Vespertiones etiam pedes, ut volucres, habent, sed ut quadrupedes non habent. Cauda etiam tam quadrupedis, quam volucris carent. Nam quia volucres sunt, cauda quadrupedis vacante, quia pedestres, volucris quod iis necessariò accidit: habent enim euteas pennas. Nullum autem volatile caudam habet, nisi penna scissa volatile sit. Genus enim id caudæ ex penna eiusmodi constat: cauda vero quadrupedis, generi volatili adiuncta, vel impedimento eius pennis proculdubio esset.

Vespertiones ambigunt.

De struthione Africo, & eius natura, & forma.

Cap. XIII.

Struthio etiam Africus eodem modo partim auem, partim quadrupedem refert, quippe qui, non ut quadrupedes, pennas habeat: ut non auis, sublimis non volat, nec pennas ad volandum commodas gerit, sed pilis similes. Item quali quadrupes sit, pilos habet palpebræ superioris, & glaber capite, & parte colli superiore est. Itaque cilia habet pilosiora: sed quasi auis sit, infra pennis inregitur. Bipes etiam, tanquam auis: bifidus, tanquam quadrupes, est. Non enim digitos habet, sed vngulam bipartitam. Quarum rerum causa est, quod magnitudine non auis, sed quadrupedis est. Magnitudinem enim auium minimam esse, propè diximus, necesse est: corporis enim molem sublimem moueri nequaquam facile est. Sed de partibus animalium, quam ob causam quæque sunt, dictum iam est per omnia animalium genera: quæ cum explicata sint, sequitur ut de generationibus animalium differamus.

DE PARTIBVS ANIMALIUM, ET EARVM CAUSIS, LIBRI QVARTI, FINIS. k k 5 ARIST

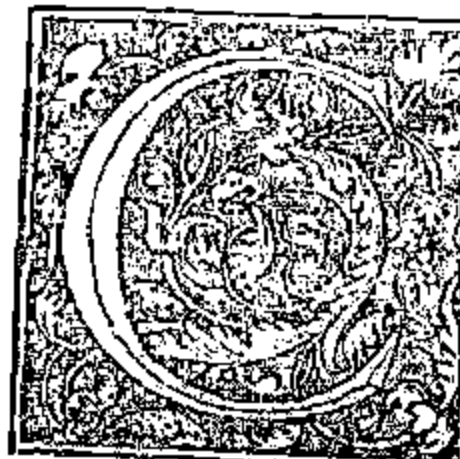
ARISTOTELIS

Stagirita de Generatione Animalium, Liber Primus,

Theodoro Gaza Interprete.

Universalis generationis partitio.

Cap. 1.

QUOD DE ceteris animalium partibus, tum summam, tum singularem scorum de proptis generis cuiusque dictum iam sit, quemadmodum, & qua de causa unumquodque esset: eam causam dico, cuius gratia quippiam sit. Ponitur enim causarum genera quatuor numero. Primum, cuius gratia, ut finem. Secundum, substantiae rationem, quae quasi unum quoddam ferè exiitanda sunt. Tertium verò, quartumque, materiam, & id, unde principium motus. Sed cum de ceteris dictum iam sit, (ratio enim, & id, cuius gratia, ut finis, idem est: materia verò animalibus partes sunt totis dissimilares, dissimilaresque partes sunt ea, quae elementa corporum appellantur) restat ut de partibus, quae ad generationem pertinent, differamus, de quibus nihil adhuc definitum est: atque etiam de causa mouente quamquam sit. Sed de ea ipsa causa considerare idem quodam modo est, atque de generatione cuiusque agere. Quam ob rem nostra haec disputatio in idem ea coniecit, cum & partes, quae ad generationem accommodantur, vltimas disposuisset, & generationis principium ab his proximum collocasset. Animalium alia per coitum foeminae & maris gignuntur, scilicet in quibus generibus sexus uterque est. Non enim in omnibus, sed in praeditis sanguine, paucis quibusdam exceptis, alterum mas, alterum foemina perfectum euadit. Exanguium verò quaedam marem & foeminam habent, ut solent eiusdem generis procreant: alia procreant quidem, sed non sui generis prolem, scilicet quae non ex coitu animalium prodeunt, sed ex terra putri, aut excrementis. Quod autem in vniuersum dixerim, eorum, quae locum mutare solent, aut nando, aut volando, aut gradiendo, videlicet prout quodque actum suo corpore est, nonnulla toto genere suo sexum utrumque obtinent, non modo sanguine praedita, verum etiam exanguia quaedam. Nam eorum quoque aliis toto genere sexus uterque est, ut mollibus, ut crustatis: aliis maxima parte, ut generi insectorum. Eorum autem ipsorum, quae ex coitu cognatorum animalium gignuntur, ipsa quoque sibi cognata progenerant. At verò quae non ex coitu sed putri materia oriuntur, ea generant quidem, sed genus diversum quodque prodiit, nec mas est, neque fo-

Causarum genera quatuor.

Seus discrimina non in omni animalium genere reperiri.

mina. Talia sunt nonnulla in genere insectorum. Quod iusta euenit ratio: nam si ex coitu eorum, quae non ex animalibus orta sunt, animalia oriuntur, haec, si eiusdem generis essent, primum quoque ortum parentum talem esse oporteret. Quod rectè ita censemus, quando sic euenit in ceteris animalibus patet. Sed si dissimilia quidem, sed quae coire inter se possent, gignerentur, rursus ex his alia quaedam natura procrearentur, & alia ex eisdem in infinitum procederet. At Natura infinitum vitare solet. Infinitum enim si vitare caret: Natura autem semper finem quaerit. Quae autem non gressilia sunt, ut restatum animalium genus, & quae faxis adhaerentia viuunt, quoniam natura simili plantis constant, hinc ut in illis, sic in his mas deest & foemina: sed similitudine, proportionèque nomen sexus accipiunt. habent enim parum eiusmodi differentia. Quod autem erenim in stirpium genere, sunt eodem in genere arbores, quae fructum ferant, & quae ipsae quidem non ferant, sed ferentes adiuvant illas ad maturandum: ut inter ficum, & caprificum euenit. Generationis etiam ratio eadem in stirpibus quoque est, cum alia semine prodeant, alia spon- te Natura. Oriuntur enim à putrescente vel humo, vel parte aliqua planta. Sunt enim quae ipsa per se nunquam seorsum consistunt, sed in aliis, arboribus dico, solent generari, ut viscum. Sed de stirpibus, siue plantis seorsum opere per se ipsis dicat agendum est.

Principium generationis esse marem, & foeminam.

Cap. 11.

Nunc de animalium generatione differendum est, prout cuique ratio competit, deducenda ex his, quae dicta iam sunt. Generationis enim principia, ut retulimus, illa potissimum quis statuerit, marem & foeminam. Marem, ut quod motus, & generationis originem teneat: foeminam, ut quod materia. Quam rem ita esse potissimum credes, si quemadmodum, vndeque semen generale fiat, intellexeris. Ex hoc enim, quae Natura oriuntur, consistunt. Id autem quemadmodum ex mare, ac foemina prodeat, nequaquam latere oportet. Quod enim ea pars de foemina, mareque seceritur, & in his, atque ex his haec secretio sit, ideo mas, & foemina principium conferunt generationis. Mare namque id animal dicimus, quod in alio gignit: foeminam, quod in se ipso. Quam ob rem in vniuerso quoque naturam terrae, quasi foeminam, matremque sta-

tuunt:

tuunt: caelum autem, & solem, & reliqua generis eiusdem, nomine genitoris, partisque appellant. Mas autem, & foemina inter se differunt ratione, quod facultas utriusque est: sentiu autem partibus quibusdam discrepant. Rationis discrimen ita exulat, ut mas ut, quod in altero genere potest, ut dictum est: foemina, quod in se ipso, & ex quo sit, quod generatur, contentum in eo, quod generat. Sed quam facultate, & munere quodam haec distinguantur, ad omnem officij functionem instrumentum opus sit, instrumenta quoque facultatibus partes eorum accommodentur, ad procreationem quoque, & coitum partes aliquas esse accommodatas necesse est, eaque inter se diuersas, quibus mas à foemina differat. Nam est de toto animalis mas, aut foemina dicitur, ratione non quavis sui parte, potentiaque idem mas, aut foemina est, sed certa quadam virtute, siue potentia, & parte: sicut & vinctuendi, gradiendi quoque obrinet, ut sensu patet. Partes verò eiusmodi sunt foeminae, uteri, & vuluae: maris, testes, & coles, in omnibus sanguine praeditis. Eorum enim alii testes, alii meatus eiusmodi quidam sunt. In genere etiam exanguis discrimen maris & foeminae est, quibus haec sexus contrarietas data est. Differant forma inter se partes ad coitum delegatae in sanguineo genere. Sed intelligendum sic est, ut principio vel exiguo immutato, multa ex his, quae à principio sunt, immutari soleant. Patet hoc in exectis, quibus parte genitali tantum corrupta, tota ferè forma usque eò commutatur, ut aut foemina esse videantur, aut parum ab his, tantum non qualiter sui corporis parte, aut potentia, animal sit foemina, aut mas. Constat igitur, principium quoddam esse marem, ac foeminam: itaque merito sit, ut multa commutentur, cum animal, quae foemina, aut mas est, immutatur, quasi principium dimoueat.

Generalia membra non eadem omnibus esse animalibus.

Cap. 111.

Altes, & uteri, aut vuluae, non pari ratione in omnibus sanguine praeditis animalibus sunt. Iam enim, ut primum de testibus dicam, alia omnino testibus carent in eo genere, ut pisces, ut serpentes, marisque tantum tempore semini genitali praescriptos obtinent: alia habent quidem testes, sed intus lumbis adhaerentes, quae renes continent, meatusque ab eorum utroque foras tendunt, ut in his, quae testibus carent, qui in idem coniunguntur, quomodo in illis constitutum est. Ita aues omnes habent, & quadrupes, quae oua pariunt, inter eas, quae aerem accipiunt, pulmonemque obtinent: his enim omnibus testes lumbis intus adhaerent, meatusque gemini ab his similes, atque serpentibus, tendunt: ut lacerto, testu dini, atque omnibus coracis inectis. Quae autem animal gignunt, omnia testes in aduerso habent, sed nonnulla intus vltima conditis alio, ut delphinus: nec meatus, sed penem perpendicularem habet, ut boues. Alia foras gerunt, quorum alia pendentes, ut homines: alia annexos ad sedem sessiles, ut fues. Sed de his diligentius distinctum est

in libris, quos de historia animalium scripsimus. Vteri omnium bipartiti sunt, ut cetes, genua o. Vteri bipartibus, maribus habentur: sed alii iuxta generationem, ut mulcibus, & omnibus, quae animal non solum foras, sed etiam intra se generant, & piscibus, qui oua edunt: alii iuxta septum exantuerunt, iue cinctum, ut aures omnibus, & piscibus, qui animal pariunt. Crustatis etiam vuluae bifidae sunt, atque etiam molluscos. Quae enim oua eorum vocantur, pro vulua habent membranas, quibus continentur. Sed hoc maxime indilicetum est in polypis, ut simplex esse videatur. Cuius rei causa est, forma corporis, quae similis vadique est. Insectis etiam, quibus aliquid magnitudinis, bifida sunt: minoribus incerta, propter corporis exiguitatem. Partes, quae explicandas propotul, ita se habent.

Quam ob causam Natura testiculos animalibus indidit: quae utem animalia cutitur, & quae cardus coeam: quod taurus cum statim à castratione misisset, impleverit.

Cap. 1111.

De differentia instrumentorum genitalium, quae in maribus sunt, quae, quae ob causas huius, ostenderet, accipiat primum necesse est, genitalium rei gratia testium constitutio habeatur. Ergo si Natura rem quancunque facit, aut quia necessaria est, aut quia melius ita est, hoc etiam membrum ob eorum alterum esse debet. Sed non necessarium id esse ad generationem patet. Omnibus enim, quae generant, adiunctum esset, si necessitatis ratio haberetur. Nunc verò nec serpentibus testes sunt, neque piscibus. Vili sunt enim coire, plenosque seminis genitalis habere suos meatus. Restat igitur ut melioris cuiusdam nota gratia testes habeantur. Sed enim maxime animalium partium nullam ferè aliud est, nisi quod plantarum semine, & fructus. Vtique in ratione cibi voraciora, audioraque sunt, quibus intestinum rectum: sic ea, quae testibus carent, meatusque tantum habent, aut non carent, sed intus habent, omnia propensiora, celerioraque ad Venerem sunt. At vero quae castiora esse conuenit, iis ut in cibi vfu intestino opus est non recto, sic meatus illi reuolucionem, anfractumque habent, ne libido vehemens, crebraque citetur. Testes autem ad hanc rem emolita natura est. Motum enim excrementi genitalis stabiliorem faciunt in viuiparis, ut equis, ceterisque eiusmodi, atque etiam hominibus, cum replicationem seruent. Sed quemadmodum se habeant, petendum ex animalium historia est. Nullam enim partem meatum testes complent, sed adiecti pendunt eo modo, quo pondera textrices telis amectunt. His enim detractis meatus intro se retrahunt. Quo fit, ne execta possint generare: nam nisi ita retraherentur, possent generare. Et iam taurus quidam, cum statim à castratione iniisset, impleuit, quoniam nondum retracti essent meatus. Anium verò, & quadrupedum ouiparorum testes excrementum recipiunt genitale. Itaque tardius iis, quam piscibus, semen prodit. Patet hoc

Propensiora ad venerem quae.

Testium vltis.

in

in auium genere, cūta tempore coitus testes mul-
tō habeant grandiores, quā certo tēpore coeant.
At ubi id tempus præterierit, adeo exiguos ha-
bent, vt incertum ferē, an habeant, sūt, cūta tamen
eo tempore, quo coeunt, gerant prægrandes. Ce-
leritū itaque ea coeunt, quæ testes intra se conti-
nent: quæ enim extrā habent, non prius semen
emittunt, quā membrum retrahant testes.

Quæ animalia membrum ad coitum accom-
modatum obtrahunt, & quæ non.
Cap. v.

Instrumētum etiam accommodatum
id coitum quadrupedes obtinent: ha-
bere enim id possunt. Aues, & quæ pe-
dibus vacant, habere nequeunt: quo-
niā alteris crura sub mediā alio posita sunt: alte-
ris nulla sunt crura. Natura autē penis hinc pen-
det, & sicut hunc tenet. Et quidem ob eam rem eue-
nit, vt in coeundo crura cōtendantur. Nam & in-
strumētum hoc neruo constat, & crurum natu-
ra neruosa est. Itaque cūta habere id nequeant, tes-
tes quoq; aut non habere, aut non eo loco habe-
re, necesse est. Idem enim situs penis, & testium est
in iis, quæ habent vtrūque. Quin etiam ea, quo-
rum testes sunt extrā, cūta penis per motum cale-
scit, semen genitale proinde collectum emittunt:
non parato iam semine cōtrectant, vt pisces. O-
mnibus, quæ animal generant, testes antē habent-
tur, vel intus, vel extrā, præterquam herinaceo:
hic enim vnus lumbis adherentes continet, ob
causam, quā aues, causam. Coitum enim herina-
ceorum celeriter fieri necesse est, cūta non more
quadrupedum superueniant tergis, sed erecti cō-
iungantur propter aculeos. Causa, quā ob rem
testes habent, quæ membrum hoc obtinent, &
aut alia intus, alia extrā, declaratum iam est.

Quam ob causam nonnulla animalia
membro genitali careant.
Cap. vi.

Væ autem carent eo membro, non
quia melius sit carere, ideo carent: sed
tantum quia necessarium, vt dictum
est: quoniam celeriter peragatur eo-
rum coitus necesse est: qualis natura piscium, &
serpentum est. Pisces enim incurrentes attingunt,
& eiusmodi omnium genere, semen genitale spi-
ritu retento emitti necesse est: sic in piscibus, ma-
ri non in branchiis accepto, emittitur. Facile au-
tem percunt, nisi id assidue faciunt. Itaque non
is semen tantisper concoquendum est, cum co-
eunt, vt pedestribus, & viuiparis: sed tempestatis
tempore iam concoctum continent vniuersum,
ita, vt ne dum contingunt, conficiant, sed conco-
ctum, paratumque emittant. Quam ob rem testi-
bus carent, meatibusq; simplicibus, rectisq; habent:
qualis particula quædam circa testes quadrupe-
dum est. Replicationis enim meatus pars altera
sanguinea est, quæ recipitur materia seminis: alte-
ra exanguis, quæ factum iam semen transtulit. Itaque
cūta genitura eō deuenit, celeriter ea quoque ab-
soluuntur. At piscibus talis totus meatus est, quæ
lis in homine: cæterisque eiusmodi animalibus
pars replicationis altera est. Serpentes complexu

mutuo coeunt. Carent testibus, & pene, vt dictum
iam est. Pene, quia cruribus carent: testibus, pro-
pter sui corporis longitudinem. Meatus modo
piscium, habent. Quod enim eorum natura por-
recta in longum est, si præterea in testes protraherentur,
refrigeraretur genitura, propter mo-
ram longioris itineris. Quod iis quoque accidit,
quibus penis immodicus est, sunt enim infecun-
diores iis, quibus mediocri, propterea quod se-
men frigidum infecundum est. Refrigeratur au-
tem, quod longē admodum fertur. Sed quam ob
causam animalium alia habent testes, alia non
habent, declaratum iam est.

Quomodo serpentes coeant.
Cap. vii.

Coeunt serpentes cōplexu mutuo, pro-
pter ineptam sui corporis formam ad
applicandum. Cūta enim exigua qua-
dam sui parte coniungantur, neque
pre nimia prolixitate adaptari. Cūtaq; membris,
quibus amplectantur, careant, pro iis agilitate
corporis vruntur, complexūque mutuo sese ob-
uoluentes expediunt. Venerē. Vnde fit, vt lentius
absolui, quā pisces, videatur. Non solū meatum
prolixitate, sed etiā ea ipsa, quæ vruntur, solertia.

De situ vterorum, aut vuluarum in
quibusque animalibus.
Cap. viii.

Vteris, aut vuluis quemadmodum se
habeat, ambiges: magna est enim eius
partis diuersitas. Nam neq; viuipara
omnia habent similitudinem. Sed cūta ho-
mines, omnesq; genus vertebrata infra ad genitale
habeant, cartilaginea supra continent iuxta septū.
Neq; ouipara sibi conueniunt, sed pisces infra, vt
homines, & quadrupedes viuiparæ habent: aues,
& quadrupedes ouiparæ supra. At tamē ipsi quo-
que situs contrarij nō sunt a ratione remoti. Jam
enim quæ oua patiunt, diuersè pariunt. Etenim
alia imperfecta emittūt oua, vt pisces: foris enim
piscium oua perficiuntur, & augentur. Cuius rei
causa est, quod magna fecunditas est, idque mu-
nus eorum, vt stirpium est. Quod si intra se fe-
rum perficerent, pauciora necessariō ederent: sic
verō & tot continent, vt vulua vnū esse ouum
in paruis quidem pisciculis videatur: sunt enim
hi fecundissimi, vt in cæteris quoque tum plar-
tis, cum animalibus euenit, quorum natura his
proportionetur. In iis enim magnitudinis incre-
mentum vertitur in seminis copiam. Aues, & qua-
drupedes ouiparæ oua edant perfecta: quæ vt ser-
uari possint, duro iam consistunt putamine oportet:
sunt enim, quando inuolunt, molliora. Te-
sta autem efficitur calore externo euaporante
humorem. Itaque calidum esse locum, in quo id
fit, necesse est. Talis autem locus septi transversi
est: quippe qui cibum concoquendo perficiat.
Quod si oua contineri in vulua necesse est, vuluā
eorum, quæ oua edunt perfecta, sitam esse ad se-
ptum necesse est: eorum autem, quæ imperfecta,
infra, ita enim in promptu erit. Et sua verō natu-
ra vulua propensior ad situm inferiorem, quā
ad superiorem, est: nisi quid aliud opus Naturæ
impedit, infra enim exitus eius officium.

De ge

De generatione Viuiparorum, & eius
inter eos differentia.
Cap. ix.

Viuipara etiam inter se differunt. Alia
enim non modō foras, verū etiam
intra se animal generant, vt homines
vt equi, vt canes, denique omnia, quæ
pilis teguntur: & inter aquatilia delphini, bala-
næ, & reliqua cæterij generis.

De generatione Cartilagineorum, & viperæ.
Cap. x.

Artilaginea verō, & viperæ, cūta in-
tra se oua generant, mox animal fo-
ras pariunt, perfectum generant ouū.
Ita enim ex ouo animal gignitur, ex
imperfecto nullum. Non extrā hæc pariunt oua,
quia natura frigida sunt, non quia calida, vt qui-
dam volunt.

De generatione mollium animalium.
Cap. xi.

Vte mollia insecta generant oua: quod
enim caloris exigui sunt, vltimum te-
care natura eorum non potest. Quia
igitur frigida sunt, molle generant:
quia molle, non extrā: petret enim propter suā
molliem. Cūta autem ex ouo animal gignitur,
eodem, quo in auiibus, modo, parte plurima ge-
neratur. Descendunt oua in imum, efficiunturque
animalia infra ad genitale: quomodo in iis sit,
quæ iam inde a primo ortu animal generant.
Quam ob rem vulua quoque eorum dissimilis
tam viuiparis, tum ouiparis est, quoniam vtrius-
que sortium generis habent. Nam & supra
ad septum, & infra porrectam genus omne car-
tilagineum habet. Sed tam de ea, quam de cæteris
vulua, aut vteri generibus, quemadmodum se
habeant, per historias, dissectionesque anima-
lium indagandum, percipiendumque est. Itaque
hoc genus & supra continet vuluam, quæ oua
parum perfectiorum ouorum est: & infra, quia
viuiparam est, atque particeps vtriusque euadit.
At verō ea, quæ protinus animal generant, om-
nia infra habent: nullo enim natura opere im-
pediuntur, nec partum geminant. Ad hæc, fieri
non potest, vt animalia iuxta septum gignantur:
ferum enim pondus, & motum habere necesse
est. Is autem locus, cūta vitalis sit, hæc pati non
potest. Difficultatem etiam impariendi ita accide-
re necesse est, propter delationem longiorem:
nam & nunc mulieres si in partu vel oscitando,
vel aliqua eiusmodi causa retrahunt, difficilius
pariunt. Inanes etiam vteri, aut vulua: sursum
adiunctæ strangulant. Necnon validiores esse
eas, quæ animal contineant, necesse est: quam ob
rem omnes ex carne sunt. Quæ autem ad se-
ptum iunguntur, membrana constant: tum etiam
in iis ipsis animalibus, quæ geminant partum,
planum hoc idem sit: oua enim supra, atque ad
latus continent, animalia, verō parte infera vul-
ua gerunt. Sed quam ob causam situ contrario
vulua nonnulla animalia habent, & omnino
quam ob rem aliis infra, aliis supra ad septum
continentur, dictum iam est.

Quam ob causam vterus vitus animalia habeant,
testes vero alia intus, alia extra.
Cap. xii.

Vt autem vteros, aut vuluas omnia
intus habeant, testes alia extra, alia
intus, causa est, quod cūta vtero con-
tineatur quod gignitur, idque custo-
diam operimentum, & concoctionem desideret,
hinc vteri, aut vulua: omnium intus sunt. Locus
enim exterior corporis & frigidus est, & offen-
sioni expoliatus. Testes alii intus, aliis extrā, pro-
pterea quod iis quoque operimento, & vela mine
opus est, tum vt seruentur, tum vt semen genitale
perficere possint. Haud enim fieri potest vt fri-
gentes, & gelidi possint retrahi, atque emittere
genituram. Quam ob rem quibus testes in pro-
pulo sunt, habent operimentum cuteum, quod
serotum vocatur. Sed quibus natura cutis præ-
sua duritiā obstat, ne mollis, cutea, & ad comple-
tendum habilis sit, vt iis, quæ aut pisces, aut
cortice teguntur, iis intus habeantur necesse est.
Quapropter delphini, & quæcumque cæterij ge-
neris habent testes, intus continent: atque etiam
ouipara quadrupedes corticati generis. Cutis
etiam auium dura est, vt magnitudini debita in-
habilis sit ad comprehendendum. Causam his
omnibus designari necesse est. Vnā cūta iis, quas
antē diximus, ex iis, quæ per initium, & rem Ve-
neream accidunt. Hæc eadem causa est, vt & ele-
phantus, & herinaceus testes habeant intus: cutis
enim iis quoque inepta ad habendam particu-
lam, quæ operiat. Situs etiam vterorum contra-
rius in iis, quæ animal intra se generant, ad ea,
quæ oua edunt: atque etiam eius ouipari generis
in iis, quæ vterum infra habent ad ea, quæ supra
ad septum: verbi gratia, piscibus ad aues, quadru-
pedesque ouiparas, atque etiam iis, quæ modo
vteroque generant, vt oua intra se partum animal
edunt in lucem. Quæ enim intra se, & foris ani-
mal generant, vterum habent in alio: vt homo,
bascanis, & reliqua generis eiusdem. Nam ad
fœtus tum salutem, tum incrementum, expedit
nihil ponderis insidere vteris.

De meatibus exercementis siccis & humidis in
omnibus animalibus esse diuersos.
Cap. xiii.

Meatus enim diuersus iis omnibus est,
quo exercementum siccum, & quo hu-
midum exit. Quam ob rem omnia id
genus, tam femina, quā mares, ge-
nitale habent, quo exercementum siccum, & quo
humidum secerantur, quodque matibus genitura,
fœminis partus emittitur. Parte priore, superio-
reque meatus is continetur. Quæ autem pariunt
quidam oua, sed imperfecta, vt pisces ouipari, iis
non sub alio, sed lumbis adherens vulua conti-
netur. Nec enim incrementum oui impedimen-
to est, quoniam inchoatum prodians ouum foris
perficitur: & meatus idem exercementarius ali-
menti siccis, & intus est omnibus, quæ genitali ca-
rent: ouiparis etiā iis, quæ habent vesicā, vt tellu-
dinibus. Generationis enim causa, non exercemen-
ti emittendi, duplex meatus est: sed quia seminis
natura humida est, ideo meatus idem commu-
nis

nis cum excremento humidi alimenti habetur. Constat hoc ita esse, quod cum genitale semen omnia animalia ferant, excrementum tamen humidum illud non omnia reddunt: sed cum & maris seminales meatus, & foeminae utrum firmari, nec oberrare oporteat, idque aut in parte priore corporis, aut in posteriore ad prona effici necesse sit, idcirco viviparis propter sortum uterius in parte priore positus est, oviparis ad lumbos, & prona. Quæ autem animal edunt in faciem, cum intra se oia generant, ut vitæ, & quoniam utrumque referunt genus: & eadem tum vivipara, tum ovipara sunt. Partem enim vulvæ superiorem, in qua oia gignuntur, sub septo ad lumbos, & prona habent, inferiorem ad alnum: hac enim iam procreant animal. Meatus idem iis quoque sicci alimenti, & coitus est. Nulli enim ex iis genitale pendet, ut antea dictum est. Meatus etiam genitales marium, tum eorum, quorum proprii sunt, tum vero eorum, qui testes habent, simili modo, atque vulvæ oviparorum, habentur. Omnibus enim ad prona, & spina locum adherent. Non enim vagari, sed stabiles esse oportet: talis autem locus posterior est: is enim est, qui continentiam præbeat, & stabilitatem. Quibus itaque testes intus continentur, iis protinus cum meatribus firmantur. Nec secus iis est, quibus extra tum eodem deveniunt, scilicet in locum genitalem, communique excipiuntur meatus. Similis & delphino meatum modus est, sed testes sub alio occulti. Sed quoniam in situm partes ad generationem accommodatæ, & quas ob causas reuocant in his generibus, dictum iam est.

Crustacea, mollia, testacea, & insecta animalia, tum inter se, tum cum sanguinibus in generatione differre.

Cap. xiiii.

Acteris, quæ sanguine vacant, animalibus, non idem membrorum ad generationem pertinentium modus: sed tum inter se ipsa, tum etiam cum sanguineis dissident. Sunt hæc reliqua genera quatuor numero: vnam crustatum, secundum molle, tertium insectum, quartum testatum. An quartum generis vlla coeunt, incertum est: plurima tamen non coire aptum est. Quemadmodum consistant, postea dicemus. Crustata coeunt modo eorum, quæ in aorsum pingunt, cum alterum supinum, alterum pronum applicauerint caudas. Etenim ne parte supina superueniant, pronam impediunt cauda præ sua rum pinnarum prolata appendice. Habent in hoc genere mares tenues genitales meatus: foeminae vulvas membraneas ad intestinum fissas, hinc atque inde, in quibus gignitur ouum.

De coitu, & generatione mollium animalium.

Cap. xv.

Mollia ore coeunt, tenui, complexuque mutuo brachiorum. Sic enim coniungi necesse est, quoniam Natura exitum excrementi in os insectendo adduxerit, ut antea dictum est, eum de partibus ageremus. Habere firmas omnes in hoc genere membrum vuluale, apertum est. Continent

enim ouum primo indifferens, mox discretum in plura, & pariunt omnia imperfecta, modo oviparorum piscium. Meatus ille interior idem excrementi, & vulvæ est, tum in iis, tum etiam in crustatis. Est enim quæ semen genitale per meatum emittant, idque parte corporis supina, quam putamen dicitur, & mare illabitur, faciunt. Quam ob rem ea parte mas cum foemina copulatur. Nam si mas, siue semine, siue membrum, aut aliquam virtutem, siue vim aliam mittat, ad moueri ad meatum vuluale necesse est. Crinis vero insertio maris polypi per fistulam, quæ piscatores crine colore polypos aiunt, complexus gratia fit, non quasi instrumentum id sit utile ad generationem: etenim extra meatum, corpusque est. Interdum recipis quoque mollia copulantur: sed generationis gratia, an alia causa, nondum exploratum habetur.

De coitu, & generatione insectorum.

Cap. xvii.

Nectorum aliqua coeunt, atque ex animalibus eiusdem generis oriuntur, modo eorum, quibus est sanguis: ut locustæ, cicadæ, phalangia, & scorpiones: aliqua coeunt quidem, & generant, sed non sui generis animal, sed vermiculos tantum, neque ex animalibus procreantur, sed ex putrescente humido aurifico: ut pulices, muscæ, scabiei. Quædam nec ex animalibus nascuntur, neque coeunt, ut culices, & vermiculi, & plura eiusmodi genera. Inter ea vero, quæ coeunt, foemina maxima ex parte maiores maribus sunt: nec maribus vlli feminales in maribus esse videntur. Nullum, parte plurima dixerim, membrum foeminae à mare inseritur, sed mari à foemina sursum de parte inferiore: quod conspectum in pluribus est. Nec de superuentu ambigitur: sed contra, ut mas foemina inserat, visum in paucis est. Neque adhuc ita exploratum habetur, ut genere possimus distinguere. Hoc idem serò in piscibus quoque oviparis maxima ex parte, & in quadrupedibus oviparis est, ut foeminae maiores sint maribus: quoniam id commodum est ad vterum magna ouorum copia extumescentem. Foemina in eo genere membrum, quod pro vulua habetur, fistulam iuxta intestinum, ut ceteris, positum est, quo sortus generatur. Patet hoc in locustis, & reliquis, quorum magnitudo aliqua sit, & natura coitum recipiat. Maxima enim pars generis insecti perexigua est. Instrumenta generationi accommodata, de quibus non antea differimus ita se habent. Similium partium semen genitale, & lac reliquimus, de quibus nunc opportunè dicemus: & primum de semine, post in sequentibus de lacte.

Quæ animalia semen emittant, quæ non: & quorundam opinio, quæ semen ex vnaquaque corporis parte provenire affirmant.

Cap. xviii.

Emen ista aperte emittunt, ut ea, quæ sunt natura sanguinea: alia, id est, insecta, & mollia, emittant necne, incertum est. Itaque considerandum hoc est, utrum mares omnes semen emittant, an non omnes: & si non omnes, cur alij emittant, alij non.

Tum

um etiam, utrum foemina semen aliquod conferant ad procreationem, an non: & si non semen, utrum nec aliud quicquam adhibeant: an quantum non semen, tamen aliquid conferant. Ad hæc, quidam conducunt ea, quæ semen emittunt suo semine ad generationem, querendum est: atque omnino quæ natura sit seminis, & eorum, quæ menstrua vocantur, scilicet in iis animalibus, quæ id humoris genus emittunt. Omnia ex semine gigni, semen autem ipsum proficisci à generantibus videtur. Quam ob rem eiusdem studij est questio, utrum ambo, mas, & foemina emittant, an alter tantum: & utrum ex toto corpore fecerint, an non ex toto. Nam si non ex toto, nec ex ambobus quidem partibus prodire probabile est. Quapropter primum de hoc, quemadmodum se habeat, inquirendum est. Sunt enim qui dicant id ex toto corpore provenire. Quibus autem argumentis probent, ut semen ex vnaquaque corporis parte fecerint, quatuor serè numero sunt. Primum, vehementia voluptatis. magis enim suaue est, quod idem amplior sit affectus: amplius autem est, quod omnibus membris, quam quod paucis accidat. Secundum, quod ex mancis manca procreantur. Semen enim ab ea, quæ deest, parte proficisci negant. Vnde autem non accesserit, id ne procreetur, accidit. Tertium, similitudo parentum: similes enim gignuntur, ut toto corpore toti, sic particularium singulis partibus. Quod si causa est, ut totum simile sit, quod ex tali toto semen genitale prodierit, partibus quoque causa similitudinis erit, quod ex vnaquaque parte aliquid venerit. Quartum, quod ratio esse videtur, ut quemadmodum totius aliquid est, ex quo primum generetur, sic partis quoque cuiusque sit semen aliquod proprium. Fidem etiam ista faciunt huic opinioni verisimilem: non solum enim rebus natura in iis, & nativis, liberi similes parentibus prodierunt, sed etiam adventitias, atque externas præferant. Iam enim cum parentes cicatrices haberent, filij quidam parte eadem sui corporis idem habuerunt. Sic Chalcedone, cum pater brachio esset compuncto, filius idem reculit, confusa tamen nota, minusque explanata. His serè rationibus quidam potissimum crediderunt, semen à toto corpore proficisci.

Improbatio in eos, qui dicunt semen ex omnibus corporis partibus provenire, seu inque esse excrementum.

Cap. xviiii.

Ed cum scrutamur, & diligentius rem discutimus, contra potius esse videtur. Nec supra dicta quatuor illa solvere difficile est, & quædam alia sequuntur impossibilia ex ea ipsa opinione. Primum igitur, similitudo nullum indicium affert, ut semen genitale ex toto corpore secedat: quandoquidem & voce, & vnguibus, & pilis, & motu similes procreantur, ex quibus nihil proveniat. Nonnulla etiam nondum habent cum generant, ut canos, aut barbam. Maioribus item suis plerumque similes sunt, ex quibus nihil secessit. Redditur enim post plura genera similitudo: ut in Helide, quæ cum Aethiope concubuerat, non si-

liam forma Aethiopsis peperit, sed natus ex filia erat Aethiops. In stirpibus etiam eadem ratio est: nam si hoc ita esset, in iis quoque ab omnibus partibus semen proculdubio proficisceretur. At pleraque partes, aut illæ non habent, aut quisque abscindere potest, aut postgenitas habent. Quinetiam ex fructibus nihil secedit, & tamen ij quoque forma eadem proveniunt. Ad hæc, utrum ex vnaquaque similari parte tantum prodit, verbi gratia, carne, osse, nervo: an etiam ex dissimilariibus, ut facie, & manu. Nam si ex illis tantum, similes autem parentibus sunt, partium potius dissimilariū forma, ut faciei, manuum, pedum, quidam obstat, ne illa quoque similes sint secessu ex toto: Sed alia causa, quando nec in ipsis quidem similitudo propter ea sit, quia ex toto corpore semen genitale secesserit. Sed si ex dissimilariibus tantum, ergo non ex toto, & partibus omnibus. At ex similibus magis conveniunt: sunt enim priores, & dissimilares ex similibus constant. Et ut facie, ac manibus similes procreantur, sic & carne, & vnguibus. At vero si ex utrisque, quisnam modus sit generationis? Constant enim partes dissimilares ex similibus. Itaque quod ex iis secedit, ex illis quoque secesserit, atque ex ipsa compositione perinde, quasi si à nomine scripto, quippiam proficiscatur, si à toto, vel à quavis syllaba proficiscitur. Quod si à syllabis, ab elementis, compositioneque prodierit. Itaque si ex igne, & reliquis eiusmodi, carnes, ossa, &c. constant, ex elementis potius fuerint. nam ex compositione quoniam pacto possunt? Atqui siue ea simile esse nihil poterit. Quod si quid eam postea creat, id causa similitudinis fuerit, non secessit ex toto. Item si partes distractæ in semine sint, quoniam pacto vivat? Sed si coniunctæ, partium quoddam animal fuerit. Genitales etiam partes quoniam pacto consistant? Non enim simile est, quod à mare & foemina secedit. Item si utriusque semen: quæ ex toto venit, duo animalia generabuntur: utrumque enim omnia habebit. Quam ob rem Empedocles maxime si ita dixerit, dum est) consentanea huic rationi scripsisse videtur hoc quidem loco: nam si alibi diuersa, non bene. Dicit enim, mares, ac foeminae quasi symbolum esse, totum vero à neutro proficisci: Sed discepta gerunt mas ipse, & foemina membra. Cur enim foemina non ex se ipsa generet, si quidem semen ex toto secedit, & conceptaculum obtinet? Sed, ut videtur, aut non ex toto secedit, aut ita, ut ille ait, non ex utroque eadem secedunt: quapropter alterum alterius coitum desiderat. Sed impossibile illud quoque occurrit: nec enim maiora possunt distacta servari, animataque esse: quomodo Empedocles generat amore, cum dicit: Multaque ponuntur capita absque sua ceruice. mox enim coalescere, coagmentatque ait. Quod fieri non posse, apertum est, quando nec anima, vitæque omni vacua servari possent, neque veluti plura animalia coalescere in vnum. Et iis, qui ex toto secedere aiunt, accidit, ut eodem modo quo ille, dicat. Nam ut cum amore in terra, sic iis in corpore agitur. Non enim fieri potest, ut partes coniungantur, cõmeandõque eodem deveniant.

Tum

298 299

Crustatorum coitus.

Similitudo in & procreantur.

Partium dif-
ferentia in
quibus.

Tum etiam quoniam pacto dirimantur superiora, inferiora, dextra, sinistra, priora, posteriora? Hæc enim omnia carent ratione. Item cum partium alia facultate, alia affectibus distinguantur, videlicet dissimilares eò, quòd efficere aliquid possint, ut lingua, ut manus: similes duritia, mollitia, & reliquis eiusmodi affectionibus, (non enim utcumque se habet, sanguis est, aut caro) constat ob eam rem fieri non posse, ut quod fecerit, uniuocum sit cum partibus corporis: ut verbi gratia, ut sanguis à sanguine, caro à carne proueniat. At si ex diuerso quodam sanguis fiat, non ea causa similitudinis fuerit, quòd ex omnibus partibus decellerit: ut aiunt, qui ita opinantur. Satis est enim ex vna tantum secedere, quando quidam nò sanguis ex sanguine gignitur. Cur enim non omnia vel ex vno gignantur? Hæc enim sententia eadem esse videtur, atq; illa Anaxagoræ, ut nullum simile gignatur: nisi quòd ille commune id de omnibus asserit, hi verò generationi tantum animalium tribuunt. Ad hæc, quoniam pacto ista angantur, cum ex toto secesserint? Anaxagoras enim probè ait, carnes ex alimento carni accedere: sed iis, qui eadem non dicunt, & tamen secedere ex toto pronuntiant, quoniam pacto alio accedente magis quicquam efficitur, si quod accesserit, maneat? At si mirari, quòd accesserit, potest, cur non iam inde ab initio semen sit tale, ut gigni ex eo possit sanguis, & caro, non ipsum sit sanguis, & caro? Nec verò dici potest, temperatione potest augeri perinde, ut vinum aqua adiecta. Ita enim principio miximè syncerum, meracumque esset vnumquodque. Nunc verò & caro, & os, & quæuis alia pars, quòd dicitur, id postmodum magis est. Seminis autem partem aliquam dici neruum esse, aut os, longè plus est, quam ut nosler sentius affectui possit. Ad hæc, si femina, & mas differunt inter se vtrici ratione, ut Empodocles ait: Funditur in puris mas, femina frigore multo: mutari videmus tam viros, quam mulieres, ut quemadmodum ex infecundis fecundi, sic ex habilibus feminæ procreanda, ad matris procreationem propensæ quadant, quasi non sit causa in secedendo ex toto, necne, sed in moderatone, immoderatio- nêve eius, quòd ex muliore, viròque secedat, aut quòd aliquam eiusmodi causam. Si hoc, inquam, ita esse ponamus, constat non propterea esse feminam, quia ex quodam secesserit. Itaque nec partem quidem, quam propriam habet mas, aut feminam, secessu consistere. Siquidem semen idem & mas effici potest, & femina, tanquam non alterutra pars in semine sit. Quid igitur referat, de hac parte ita dicant, an de cæteris? Nam si semen ab vtro non prouenit: eadem cæteris quoque partibus ratio seruanda est. Item nonnulla animalia oriuntur ex nullis, vel eiusdem, vel diuersi generis animalibus: ut muscæ, & genera papilionum, ex quibus gignantur quidam animalia, sed non similes nature, sed genus quoddam vemiculæ. Patet igitur, non semine, quòd ex cunctis partibus secesserit, generari quæcumque diuersi generis sunt: nam similia essent. Siquidem similitudo indicio esset, quòd ex cunctis secesserit.

rit. Quædam etiam animalia vno coitu plura generant: plantas verò omnino motu eodem, omnem annum fructum afferre, certum est. Quòd fieri non possit, si ex cunctis partibus vel coitibus, vel secessibus, fieri secessiones necesse est: nec verò fieri potest, ut in vtero diuidatur: iam enim tanquam à planta nouella, aut animalium per edito, non semine separantur. Item quæ auulsiõe seruntur, semen afferunt. Ergo & prius, quam auulla fererentur, ex eadem sui magnitudine fructificasse, non ex tota planta delictum semen tulisse certum est. Omnium verò maximum argumentum in genere infectorum animalium, quod est non omnium, tamen plurimorum femina per coitum parturulam quandam suam infert in marem. Er quidem coitum ita agunt: quòd antea dictum est. Subiecta enim in lupera indere visuntur, quanquam non omnia, sed plurima ex iis, quæ explorata habemus. Itaque in iis etiam maribus, qui semen emittunt, non causa generationis est, quòd ex toto secesserit, sed alio quodam modo, de quo postea videbimus. Nam si causa esset secessus, ut putant, non ex cunctis secedere partibus consentiret, sed ab agente, creatricèq; tantum virtute, velut à fibro, non à matre. Sed hi simile aiunt, ut si vel à calceis proficisci dicant. Filius enim, qui parvi similis est, simili ferè cultu corporis vititur. Causa autem ut voluptas rei Veneris vehementior sit, non quòd ex toto secesserit, est, sed quia putrigio vehemens incidit. Quam ob rem hi quis frequenter ea re vititur, minus aspicitur voluptate. Item voluptas Veneris in sine coitus potissimum est: ut si ex toto secesserit, non simul, sed singulis partibus, aliis prius, aliis post exultaret. Causa verò, quam ob rem ex mancis manca proueniunt, eadem est, & cur filij similes parentibus prodeunt. Sed non manca etiam ex mancis gignantur, ut & dissimiles suis parentibus: quorum causam postea considerabimus, eadem enim qua sitio est. Item si semen non à femina emittitur, eadem ratione profectò, nec ex toto secedere probari potest. Et si non ex toto secedit, nihil rationi repugnat, si à femina quoque non secedere, sed alio quodam modo causam generationis præstari à femina statuimus. Quæ de re ut differamus, proximum est, cum semen non ex cunctis secesserit partibus apertum iam sit. Initium verò tum eius ipsius præpositi, tum etiam sequentis totius disputationis, ut primùm de semine quidnam sit, accipiamus. Ita enim & officia ipsa, & quæ officijs accidunt, facilius considerare poterimus. Tale autem sua natura semen esse requirit, ut ex eo primo oriatur ea, quæ secundum Naturam constituuntur: non quòd ex illo (verbi gratia) homine aliquid sit, quòd agat. Fit enim aliquid ex hoc, quia semen eius est. Sed cum multifariam aliud ex alio fiat, alio enim modo, cum ex die noctem fieri dicimus, aut ex puero virum, quoniam hoc post hoc alio cum ex are statuam, aut ex ligno lectum, & quæcumque ex materia fieri dicimus, ut ex aliquo, quòd in se, & formetur, totum sit alio cum ex musco immiscum

musicum, aut ex sano agrum, & omnino contrarium ex contrario. Præterea, ut Epicharmus facit suam exaggerationem, ex calumniis maledicta, ex maledictis pugna. Quæ omnia eò referuntur, vnde principium motus. Quale id quoque, quòd modò diximus, est. Pars enim quædam totius discordiæ calumnia est: sed aliquotus extrà, quòd mouerit, est: ut ars extra suum opus est, & lucerna extra domum incedendum. Cum itaq; tot modis aliud ex alio fiat, semè in altero de duobus his esse, apertum est. Aut enim ex eo ut materia, aut ut ex primo, quòd mouerit, est quòd gignitur. Non enim in hoc post hoc, quomodo ex Panathenais nauigatio, neq; ut ex contrario contrarium. Gignitur enim contrarium ex contrario, quòd corruptitur: & aliud quippiam subici oportet, ex quo primo in manere sit. Igitur in vtrouam de duobus illis constituendum sit semen, considerandum est: vtrum ut materia, & patiens, an ut forma & agēs, an etiam ut vtrouam. Vnde enim cum iis fortasse declarabitur, & quoniam pacto ex contrariis generatio sit omnibus iis, quæ ex femine oriuntur. Nam ea quoque generatio, quæ ex contrariis sit, naturalis est. Alia enim ex contrario oriuntur, mare dico, & femina: alia ex vno tantum, ut plantæ omnes, & animalia nonnulla, in quibus non distinctus, scorsumq; constitutus est sexus maris, & femina. Genitura igitur id vocatur quòd à generatione prouenit causa est, quæ prima obtineat principij generationis: videlicet in iis, quæ coire Natura voluit. Semen autè est, quòd ex ambobus coeuntibus illis originè trahit, quale semen plantarum omnium est, & animalium nonnullorum, in quibus sexus distinctus nò est: velut id, quòd ex matre ac femina primùm miscetur, quæ conceptus promiscuus quidam, aut animal. Hæc enim iam habet, quòd ex ambobus requiritur. Semen, & fructus inter se differunt, prioris, posteriorisq; ratio nec fructus enim, quòd ex alio est: semè, ex quo aliud: nam aliàs ambò idem sunt. Natura autem prima eius, quòd semè vocatur, quoniam sit, exponenda latius est. Quodcūq; in corpore accipimus, aut partè esse secundum naturam, vel dissimilarem, vel similem, necesse est: aut præter naturam, ut vel papulam, vel exercemecum, vel colliquamentum, vel alimentum. Excrementum appellò reliquias alimentum: colliquamentum, quòd ex incremento secesserit resolutione præter naturam: sed nullà id esse partè vel similem, vel dissimilarem, apertum est. Nihil enim ex eo, quoniam similitudine, constituitur, ut ex neruo, aut carne. Quoniam etià cū cætera omnes partes separatae sint, ipsum separatum non est. Nec verò præter naturam est, neq; Naturæ oblatæ vitium, cum in omnibus in se, & natura ex eo ipso oriatur: alimentum planè res aduenticia est. Itaq; aut colliquamentum, aut excrementum esse, necesse est. Veteres quidem auctores opinari videntur id esse colliquamentum. Quòd enim ex toto secedere propter motus calorem dicunt, vim habet colliquamenti. Colliquamentum autem præter naturam sunt, nec quicquam secundum naturam orti potest ex iis, quæ præter naturam sunt. Excrementum igitur esse, necesse est. At omne excrementum, aut alimentum inuisibile est, aut vilis. Inutile dico, à quo nihil præterea natura

suppeditetur, sed quò plus absumitur, eo magis natura vitatur: vtile contra. Sed enim nò tale excrementum id esse constat, eò quòd iis, qui vel atate, vel morbo pessimè se habent, genus hoc excrementi plurimùm inest, semè minimè. Aut enim nullum omnino, aut non prolificum, propter inutile, ac morbidum excrementi permissionem. Ergo vtilis excrementi pars aliqua semen est. Vtilissimùm autem, quòd vtilissimùm est, & ex quo iam vnumquodque gignitur membrum, est enim tum prius, tum posterior. Primi igitur alimentum excrementum pituita est, & si quid aliud eiusmodi est. Pituita enim alimentum vtilis excrementum est. Cuius rei indicium, quòd permittit cum cibo purò alere potest, & labore absumitur. Vltimum autè parum admodum ex plurimo relinquitur alimentum, sed intelligendū perexiguo augeri quotidie animalia, & plantas: nā nisi ita esset, additione pluri eadem vel minima modum excederet magnitudinis. Igitur contra, quàm veteres putarunt, dicendum est: Cum enim illi quod ex toto secedat, semen esse fateatur, nos quòd ad totum suapte natura faciat, semen esse fatemur: cumque illi colliquamentum dicant, nos excrementum potius esse statuimus. Quòd enim vltimum accedat, & excrementum vltimum sit, id simile est: probabilius est. Perinde ut pictoribus sepe numero aliquid andriceli, id est, purpuris remanet, simile eius, quòd consumperint: tabescens autè quodq; & colliquescens corripitur, & degenerat. Argumentum, non colliquamentum, sed excrementum potius esse, illud est, quòd animalia magni incrementi minus fecunda, parua fecundissima sunt. Plus enim colliquamenti esse in magnis, necesse est, sed minus excrementi: quippe eam in corpus magnum copia absumitur alimentum itaq; parum sit excrementum. Item locus secundum naturam nullus colliquamento datus est, sed sicut quocumque, facilius ferri potest: at naturalibus excrementis omnibus locus præscriptus est: verbi gratia, alimentum fieri excrementum alius, humidi velica, vtilis vetriculus, seminalis vterus, genitale, mamma. In ea enim loca se colligunt, atq; confluunt. Testimonium etiam faciunt ea, quæ eueniunt, ut semen, quòd diximus, id sit: quæ ideo accidunt, quia talis excrementi natura est. Dissolutio enim, & imbecillitas manifesta consequitur, vbi vel minimum id secesserit, ut quasi corpus eo sine primètur, qui demum ab alimento afferatur. Pauci verò quidam, & huius tempore per atate leuatur, cum id secedit: videlicet vbi copia superat. Quomodo alimentum primètur, si vbi modum excesserit, emittitur, melius corpori cedit. Leuat etiam cum secum alia trahit excrementa. Non enim solum semen est, quòd exit, sed etià alia permixta facultates cum eo secedunt, quæ insalubres sunt. Quam ob rem nonnullis improle aliquando est, quòd emittitur, quia partem seminis habet. Sedenim plurimis & magna ex parte ita accidit, ut Venere exoluantur, debilitenturque, ob eam, quam diximus, causam. Ad hæc, semen nec in prima atate, neque in senectute, neq; in morbis est. Carè hoc agri propter imbecillitatem senes, quia non satis eorum natura potest cōquere pueri, propter incrementum. Absumitur enim totum alimentum in corporis de-

Pituita qualis
est excrementum.

Venerè con-
sequi imbecillitatem.

semine ca-
ritates.

ligerit prius, quam aliquid excremēti remaneat. **Quinquagesimo** namque fere corpus in homine quidem admodum capere videtur omnis magnitudinis, quæ reliquo toto tempore comparetur. Multis autem de animalibus, & plantis euenit differentia in iis ipsi, cum generi, cum genere, tum etiam in eodem genere confortibus speciei inter se, ut homini cum homine, & vici cum vite. Alia enim mulierum feminis edunt, alia parum, alia nihil omnino; idque non præ imbecillitate, sed contra nonnullis euenit. Absumunt enim in corpus, ut hominum nonnullis, qui vbi per habitum corporis bonum carnulenti, aut pinguiores euascent, minus semen emittunt, minusque rem Veneream expectant. Similiter & vitibus affectio incidit, quæ nimia alimenti copia luxuriant, & hirci re tantisper dicitur: nam & hirci pinguescētes minus seminis habent. Quam ob rem eos solent ante extenuare. Et vices hirci ab ea ipsa hircorum affectione dixerunt. Vtri etiam, mulierisque pingues, minus fecundæ esse, quam non pingues videtur: quoniam in vegerioribus excrementum concoctum transit in pingue: nam & pinguedo excrementum est bonitate subtilitate salubre. Sunt quæ nullum afferant semen, ut salix, ut populus. Itaque alia quoque eius affectionis cause reddi possunt. Nam & per imbecillitatem non concoquunt, & per virium bonitatem absument, ut dicitur est. Simili modo fecundissima quoque, & fertillissima sunt, alia propter vires, alia propter imbecillitatem. Multum enim, atque inutile excrementum permiscetur, ut vel morbi nonnullis contrahantur, cum non bene purgatio celsit, & alij euadunt, alij obeunt mortem. Tabescunt enim eo modo, quo per vitiæ profluuium: nam id quoque vitium iam aliquibus accidit, certum est. Item meatus idem excrementi & seminis est: quibusque excrementum amborum tam licci, quam humidi alimenti, ius quod humidum, eodem seminis quoque secretio agit; humidi enim excrementi est. Namque omnium alimentum humidum potius est. At verò quibus hoc deest, iis ea parte, qua cibi licci sedimentum tendit, semen quoque secretur. Adde etiam quod colliquatio, & rabes semper morbosa est: excrementi emissio semper utilis est: seminis secretio in accipi versatur, quoniam aliquid alimenti inutilis assumit. At si colliquatio esset, semper noceret: quod non facit. Semen igitur excrementum esse alimenti utilis, atque vltimi, siue omnia semen emittunt, siue non. In iis tamen quæ emittunt, ita esse apertum iam est.

Menstrua esse excrementa, omniaque sanguinea ea ipsa emittere.

Cap. xix.

Post hoc, cuiusnam alimenti sit excrementum, & de mensuris differendum est. Fiunt enim in nonnullis viuiparis mensuram: nam his declaratis apertum erit, & vtrum femina semē emittat, ut mas, fiatque ynum ex ambobus feminibus mistum, an nullum semen à femina secretur: & si nullum, vtrum aliud quippiam non conferat femina ad generationem, sed locum tantummodo præbeat: an aliquid conferat, idque quoniam pacto, & quomodo. Sedenim

languinem esse vltimum alimentum in sanguinario genere animalium, proportionale autem in exanguis dictum antea est. Verum eam semen quoque excrementum ut alimenti, cuius quoque vltimi, aut sanguis, proportionaliter ve est, aut ex iis aliquid. Sed cum ex sanguine concocto, digesto quoque modo quodam partem quæque gignatur, semen autem concoctum diuersum a sanguine secretur, (nam in concocto, aut per vim emissum, videlicet cum vltima modum, quæ per Veneream virtutem, cruentum iam aliquibus prodit) constat semen esse excrementum alimentum sanguinis, quod vltimum in membra digeritur. Et quidem vim magnam ob eam rem obtinet. Sanguinis enim sinceri, salubrisque secretio resoluere potest. Vtque filij similes parentibus sunt, ratio exigit. Simile est enim quod ad partes accesserit, ea, quod remanet. Itaque semen manus aut facies, aut quod animalis est manus indefinita, aut facies, aut animal totum indefinitum. Et quale quodcumque illorum est actu, tale semen potentia est, quod continetur. Id enim nondum ex iis, quæ expulsumus, parat, vtrum seminis corpus causa sit generationis, an habitum aliquem, & principium motus genitale obtineat: Neque enim manus, neque aliud quoduis membrum, sine anima, aut alia facultate est manus, aut quodlibet membrum, sed nequid tantum. Constat etiam, colliquationem quoque secreturam, vbi accidit, excrementum esse. Quod vitium euenit, cum resoluatur in quod accesserit, quomodo cum protinus decidit, quod recto operis modo illud fuerit. Idem enim vltimum excrementum cum primo excremento est. Atque de his ad hunc modum disceruisse satis sit. Sed cum inferioris plus excrementi minusque concoctum fieri, idque copiam cruenti humoris esse necesse sit, infirmitas autem secundum naturam est, quod minus caloris adipiscitur, talisque femina sit, ut antea dictum est, hinc secretionem quoque illam sanguineam feminæ excrementum esse necesse est. Talis autem eiectionis est eorum, quæ menstrua appellantur. Menstrua igitur excrementum esse, & proportionem, ut maribus genitura, sic feminis menstrua provenire, apertum est. Recte autem ita dicitur indicat ea, quæ in iis ipsi eueniunt, eadem enim ætate maribus genitura fieri incipit, & secretio: feminis autem menstrua erumpunt: vox etiam mutatur, & mamma intumescit. Necnon desinere ætate aboletur maribus generandi facultas: feminis menstruorum confluuium. Adhuc, indicium illa faciunt, ut excrementum sit hæc secretio feminarum, quod non maribus, non profluuium de naribus sanguinis, non varices, non tale quid mulieribus magna ex parte accidere solet, quando menstrua profluuium quid tale accidit, deteriores sunt purgationes, quasi hæc materia menstrua consumpra in ea fuerit. Minus etiam venose sunt femina, quam mares: & lautiores, & iuioresque sunt, quoniam excrementum, quod ed tendat, confluere in menstrua solet. Hanc eandem causam esse putandum, & ut corpora minora sint feminarum, quam marium, in viuiparo genere. In hoc enim vno menstrua profluunt, & omnium apertissimè in muliere. Plurimum namque menstrui excrementi mulier emittit: ex quo fit, ut enidētissimè

lignè pallear, & obscuriores habeat venas & corpore plane ad mare deticiat. Sed cum menstrua sint quod feminis fiat perinde, ut maribus genitura, nec fieri possit, ut dicitur umul secretiones feminales agantur, ideo semen à femina non conferri ad generationem apertum est. Nam si semen esset, menstrua non essent: nunc ideo illud deest, quia hæc sunt. Sed menstrua esse excrementum, ut semen, explicatum iam est. Testimonio autem eodem accipi possunt aliqua ex iis, quæ animalibus accidit. Pinguis enim minus seminis habent, quam macilenta, ut antea dictum est. Cuius rei causa est, quod & pinguedo excrementum, ut semen, & sanguis concoctus est: quoniam non eodem modo, quo semen. Itaque, ratione optima sit, ut cum materia superflua consumpra in pinguedinem sit, deficit genitura. Generis etiam exanguis mollia, & crustata optima sunt, cum vtero gerunt. Quod enim sanguine caret, nec pinguedo in iis committit, hinc proportionale pinguedinis secretur in feminale excrementum. Indicium autem est non tale semen à femina emitti, quale à mare, nec amborum mixtura generari, ut aliqui volunt, quod sapenamero feminæ concipiant sine ea, quæ per coitum fit, voluptate. Rursusque cum ea ipsa voluptate, parique concursu profusionis vtriusque, nihil magis concipitur, nisi menstruorum humor sit modice temperatus. Quam ob rem nec nullis omnino vicibus menstruorum femina generat, neque cum effluunt, magna ex parte, sed à purgatione. Vis enim, quæ in maribus genitura continetur, aut caret alimento, & materia, ex qua instituat animal: aut nimia copia seminis cum humore eluatur, sed vbi effluerint satis, quod remanet, consistit. Quæ autem nullis menstruorum vicibus concipiunt, aut interea dum agitur, & effluunt, non possunt alterius causa esse, quod tantum humoris continent, quantum prolificis remanet à purgatione, quoniam non ita superat, ut effluere possit: atque, quod à purgatione os vteri comprimatur. Cum igitur multum quidem elaboratur, sed adhuc effluit, tamen non tantum semen elaboratur, tunc concipiunt. Nec verò absurdum quicquam, si à conceptu item effluunt menstrua: nam vel post aliquandiu prodeunt, quoniam parat, nec semper: sed id morbidum est: quoniam ob rem paucis, & vterò accidit. Quæ autem magna ex parte sunt, ea maxime secundum naturam sunt. A femina igitur conferri ad generationem materiam, quæ in menstruorum constitutionem sit, menstrua autem ipsa esse excrementum, apertum iam est.

Contra eos, qui credunt feminas, ut mares, semen genitale emittere, arguuntur quod pariter voluptate afficiantur.

Cap. xx.

Vod autem semen conferri à femina per coitum nonnulli existimant, propterea quod interdum simili voluptate afficiatur ut mas, simulque aliquid humoris secretur: id non humor feminæ est, sed loci proprius. Vteri enim excretio est, quæ aliis euenit, aliis non. Euenit (quod plurimum dixerim) iis, quæ nitida, feminalesque sunt: non euenit iis quæ fuscæ, atque vitæ. Copia verò quibus cuc-

nit, non pro seminis emissionem interdum est, sed multo excedit: tum etiam ciborum diuersa ratio plurimum facit, ut plus, minusve eius humoris excretaur: ut quæda acris saporis augent plane excretaur: ut voluptas autem, quæ per coitum sentitur, non solum femine excretaur, sed etiam spiritu, ex quo consistente semen emittitur. Quod patet tum in adolescentulis, qui nondum emittere queunt, propter ætate sunt: tum in viris genitura expertibus. Voluptas enim iis omnibus scilicet excitaetur, & quorundem deprauata est generatio: alius interdum soluitur, propterea quod excrementum ed secretur, quod concoqui, atque effici semen non possit. Forma etiam similis mulieris, & adolescentuli est, & mulier qualitas infemina est. Impossibile enim quadam femina est, eod quod semē ex vltimo alimento concoquere nequeat: quod alimentum aut sanguis est, aut sanguinis proportionale in iis, quæ sanguine caret, propter naturam frigiditatem. Vt igitur in alio profluuium accidit exuditate, sic in venis, tum cetera profluuium sanguinis, tum menstrua veniunt: nam ea quoque sanguinis profluuium sunt. Sed illa morbo citantur, hoc naturale est. Itaque generationem ex eo ratione optima fieri, apertum est. Sunt enim menstrua semen non purum, sed indigens confectionis: quomodo in fructuum generatione adhuc imperfecta, inest quidē alimentum, sed confectionem ad puritatem desiderat. Quam ob rem ut menstrua genitura admittantur generant, sic alimentum in fructibus gignendis multum alimento sincero alit. Indicium etiam est semen non emitti à femina, quod cum per coitum seminis voluptas cōtrectatione loci eiusdem atque maribus veniat, tamē humor ille non hæc emittitur. Item non omnibus feminis id excretaur, sed sanguineis tantis: non omnibus, sed quibus vterus non ad septimum transuersum est, nec partus ex quo. Adhuc, iis, quæ non sanguinem, sed proportionale sanguinis habent, non emittitur ille humor. Vt enim in aliis sanguis, sic in his alia inest miscella. Causa autem ne aut iis, aut supra dictis sanguineis fiat purgatio, siccitas corporis est, quæ parum excrementi relinquit, quantumque satis duntaxat ad generationem sit, non ut etiam aliquid foras mittatur. At verò quæ viuipara sunt sine ouis partione, ut homo, & quadrupedum, quæ suffragines intus hæcunt, hæc enim omnia animalia procreant sine ouo) iis omnibus ea purgatio fit, nisi quid laxum per generationem sit, ut mula. Tamē nullis tam purgationes redundat, quam homini. Sed quemadmodum cuique animali hæc eueniunt, in libris de historiis animalium scriptum est. Plurimum ex omnibus animalibus purgatio mulieribus fit. Maribus etiam plurimum emittitur seminis, magnitudinis ratione. Cuius rei causa est, consistitio corporis, quæ humida, & calida est. Plurimum enim excrementum fieri in eiusmodi corpore necesse est. Carent etiam paribus iis, in quas vertitur excrementum in ceteris animalibus. Non enim pilorum copiam gerunt per corpus, non ossium, aut cornuum, aut dentium excretionem. Indiciam, semē esse in mensuris, quod simul, ut antea dixi, maribus semen fieri incipit, & feminis menstrua innotescunt eadem ætate, tanquam simul ea loca distendantur, quæ vtrunque recipiunt

Profluuium sanguinis quibus causis accidant.

Semen à femina non emitti.

In tumescen-
tes puellari
mas, in-
tium men-
struorū indi-
care.

cipiant excrementum. Cūq; tempus distēdendi
iuliat, loca intumescunt à spiritu. Quod marium
teltes apertius ostendunt, quanquam & mammae
sed foeminarum mamma potius indicant. Cū
enim bino digito excollantur, tunc plurimis inci-
piunt menstrua. Igitur in quibus vita præditis fe-
xus maris, ac foeminae distinctus nō est, in iis semē
veluti conceptus iam est. Conceptum appello pri-
mam ex mare, ac foemina mixturā. Quam ob rem
ex vno semine vñū gignitur corpus: verbi gratia,
ex vno tritici grano vnus fundus, vt ex vno ouo
vnum animal: geminum enim ouum, duo est oua.
At in quibus generibus mas & foemina distingui-
tur, in iis plura animalia ex eodem semine gigni
possunt, quā natura differat. Semen in plantarū,
& animalium genere indicū est, quod vno in ita
plura gignuntur in iis, quæ plura, quā vnū, pos-
sunt generare. Quo argumento constat etiā, non
omni ex parte corporis geniturā prouenire. Neq;
enim distincta statim inde ex eadē parte secerne-
rentur, neq; postquā simul ad vterū deuenissent,
ibi distinguerentur. Sed euenit porro quod ex rec-
ta ratione est, vt eūdem mas formā, & principium
motus præbeat, foemina corpus, atque materiam,
(quemadmodum in lactis concreione corpus lac
ipsum est, succus, aut coagulum principii spissan-
di, cogendiq; obtinet) sic quod à mare in foemina
distinguitur, intelligi debeat. Cur in plura, pau-
ciorave parciatur, aut singulare inhiuatur, alia ra-
tio est. Sed quia non differat forma quod diuidi-
tur, si modò se habeat modicè ad materiā, vt neq;
minus sit, vt conuocare, denotareq; nequeat, ne-
que amplius, vt exiecare possit, sit ob eam rem vt
plura generentur. Ceterū ex eo quod primū con-
stitit, ex vno iam vnum tantū procreatur. Sed ge-
nituram à foemina non conferri ad generandum,
tamen aliquid conferri, idq; esse menstruorū con-
stitutionē, aut proportionale in genere exanguis-
tum ex supra dictis, tum etiā ratione, vniuersaliq;
indagatione constat. Est enim quod generet, & ex
quo generet, necesse est. Idq; quāuis vnum, for-
ma quidē differre, & rationis diuersitate oportet.
At verò in iis, quæ distinctas eas potentias obri-
nent, corpus etiā, & naturam diuersam esse agētis,
& patientis. Quod si mas est vt mouens, & agens,
foemina, quā foemina, vt patiens, sequitur vt ad ma-
tris geniturā foemina non geniturā, sed materiam
conferat. Quod & fieri ita videtur: natura enim
menstruorum pro prima materia est. Atq; de his
ita docuisse satis sit. Apertum vñ cum iis est, de
quo differendum deinceps sit, quemadmodum si
licet ad generationē mas cōferat, & quonā pacto
semen maris causa eius, quod gignitur, sit vtrum
vt inhiuatur, & protinus inde pars corporis gigne-
di inhiuatur enim materia foemina: an semen nihil cō-
mane cum corpore habeat, sed motus, vsq; in eo
contenta sit, quæ communiuicet. Hæc est enim quæ
agat. Quod autem cōsistat, & formam recipiat, re-
liquum excrementi foeminae est. Atq; vt ratione,
sic effectis quoque probari videtur. Nam cum in
vniuersum animo cōplectimur, non ita effici vnū
ex patiente, agētēq; videtur, vt quod agit, in eo,
quod efficitur, inhiuatur omnino ex eo, quod mo-
uet, & quod mouetur, quicquam constitui. At fo-

Quonā mo-
do maris se-
men gigni-
di, formam
digne ferat
causa sit.

mina quidem, quā foemina, patiens est: mas, quā
mas, agens, & vnde mouendi principium est. Itaq;
si extrema vtriusq; sumantur, quā alterum agens
& mouens, alterum patiens, & quod mouetur, sit
non ex iis vnum, quod gignitur, est, sed ita vt ex fa-
bro, & ligno lectus, aut ex cera, & forma globus
est. Patet igitur, nihil fecerit à maris semine, esse
necesse: neq; si quid accedit, idcirco ex eo vt inhiu-
esse quod gignitur, sed vt ex eo quod mouerit, &
forma, vsq; à medicina qui sanatus est. Facta etiā
rationi consentiunt: hinc enim mares, nonnulli
per coitum nec membrum quidē, vllum in foemi-
nam indere visuntur, sed cōtrā foemina in mare,
vt in quibusdā insectis fit. Quod enim in iis, quæ
indunt, efficitur semine in foemina, idem in mare
ipso vapor, virtutē que efficit, foemina ad mouen-
tuam particulam, quæ feminis capax est. Vnde fit,
vt genus id animalū diu coeat, absolutūq; bre-
ui generet. Coniuncta igitur manent, quousq; con-
stituant p̄inde vt genitura constituit: sed abijun-
cta citò edunt conceptū, quoniam & imperfectum,
quod paritur, est: quippe quæ vermiculū omnia
id genus progenerent. Maximo sanē in dicio est,
quod auiibus, & piscibus ouiparis euenit, semē nec
omni ex parte corporis venire, neque tale quid
emitti à mare, quod inhiuatur in eo, quod genituram
sed virtute tantū cōtrā in genitura viuificatur, vt
modò diximus de insectis, quorum foemina tran-
sit in marem. Nam siue accidit vt auis hypen-
mia, id est, subuentana oua ferat, si postea coit nō-
dum mutato ouo ex luteo in albū, facienda ex sub-
uentitis redduntur: siue cōcepta ex coitu, si adhuc
luteis, cum alio mare coiuit, simile eius, quo cum
postea coiuit, prouenit omne genus pullosum.
Quapropter nonnulli ex iis, qui vt gallinæ gene-
rosæ procreantur, operi dant, ita mutatis admi-
sariis faciunt, tanquā non miscatur, constitutio-
nēq; subeat semē, neq; omni ex parte veniat, ex
ambobus enim veniunt. Itaq; bis partes eadē ha-
beret, sed sua facultate semen maris materiā con-
tentam in foeminā, & cibum qualitate quadam af-
ficiat. Id enim efficere potest, vbi secundū præ-
nerit tepescendo, & concoquendo. Cibum enim
ab ovo absorbuntur, quā diu crescit. Hoc idem in ge-
neratione quoq; ouiparorum pisciu euenit. Vbi
enim foemina oua ediderit, mas semen aspergit,
quæcunq; attingit, foecunda efficiuntur: quæ non
attingit, remanet infœcunda, quasi nō ad quantita-
tem mas conferat, sed ad qualitatem. Patet igitur
ex iis, nec omni ex parte semē secedere, neque fo-
minam ita vt marem conferre ad generationem,
sed marem principii motus, foeminam materiam
præstare. Hæc enim causa, nec per se ipsa foemina
generat: principium enim, & id, quod moueat, dis-
cernatq; desiderat. Sed nō nullis, vt auiibus, aliqua-
tenus natura gignere potest. Aues enim consti-
tuunt quidem oua, sed imperfecta, quæ subuentā-
nea vocantur, & ortus eius, quod generatur, in fo-
mina agit. Nec in mare semen emittit aut mas,
aut foemina, sed ambo in foeminā cōferunt quod
suum vtriusq; sit, quoniam in foemina materia est, ex
qua constat quod creatur. Ac protinus partim ha-
beri paratam materiam necesse est, ex qua primus
conceptus cōsistat: partim subinde accedere, quā
nutr

nutriatur, & crescat. Itaq; partim in foemina con-
stitui necesse est. Nam & faber ad est ligno, & figu-
lus limo. Denique omnis actio, & motio vltima
iuxta materiam est, vt ædificatio in iis, quæ ædifi-
cantur. Hinc etiam quemadmodum mas conferat
ad generationem acciperis, nec enim mas omnis
semen emittit, & quibus emittitur maribus nulla
pars foetus hoc est: sicut nec à fabro quicquam se-
cedit ad lignorum materiam, neq; pars vlla aris
fabrilis in eo, quod efficitur, est, sed forma, & spe-
cies ab illo per motum in materia existit. Atque
anima, in qua forma, & sciētia est, mouet manus,
aut aliud membrum, motu certæ qualitatis, vel di-
uerso, à quibus efficitur diuersum, vel eodem, à
quibus idem: manus autem, instrumentaq; mate-
riam mouent. Ita natura etiam maris semen emit-
tentis vtriusq; eo semine quasi instrumento, & actu
habere motum: vt in operibus artium instrumē-
ta mouentur, in illis enim quodam modo motio
artis est. Quæ igitur semen emittit, hoc motio
ad generationem conferunt: quæ autem non emit-
tunt, sed foemina particulam sui quandam inserit
in mare, hæc simile facere videntur, quasi quis ma-
teriam ad opificem afferat. Nam ob imbecillita-
tem eorum maris nihil per aliud Natura efficere
potest: sed vix assidente ipsa motus valent, & si-
milis fingenti, non fabricanti est: quippe quæ non
per aliud attingens, sed ipsa suis mēbris rem con-
dant inhiuendam. Sexus igitur maris, ac foemina
distinctus in genere omnium animalium gros-
sulum est. Et quāquam diuersa sunt animalia mas
& foemina, tamen speciei idem sunt: verbi gratia,
homo vtrunq;us. At in plantis facultates ista mi-
scetur, nec mas à foemina separatur: quam ob rē
ex se ipsa progenerant, nec genituram emittunt,
sed conceptum, quod semen vocatur, afferunt.
Idque Empedocles bene retulit suo carmine:
Deinde etiā ouiparo genus arboreū vultorū.
Ouum enim cōceptus est, & animal ex parte eius
creatur: reliquum alimentum est. Animalis semi-
nis etiā aliqua ex parte cōsistit quod oritur:
reliquum alimentum germini, radicēque prima-
est. Hoc idem quodam modo in iis quoq; euenit
animalibus, quæ sexu distinguuntur. Cum enim
vniuntur, & generant, inseparata redduntur, vt
plantæ: idque natura eorum nititur, vt vnum fiat,
quod eūdem coeunt, & coniunguntur, conspiciunt
vnum effici animal ex ambobus. Atque ea quæ se-

men emittunt, diu complexa funguntur Venere,
dum conceptum constituunt: vt insecta, quæ so-
lent coire. Alia tandiu exigunt, donec partem au-
uentitiam quandam mittant, quæ conceptum con-
stituat spatio temporis longiore, quā in sangui-
neo genere agatur. Hæc enim parte quadam dici
coherent: genitura intra plures dies constituitur:
mox vbi eam miserunt partem, absoluuntur. Pro-
fectò animalia tanquam plura diuisa esse viden-
tur, p̄inde quasi illas quoque, postquam semen
artulere dissoluas, & separes in sexum inhiuatum
ris ac foemina. Atque hæc omnia rectè ita à Natu-
ra condita sunt. Plantarum enim substantiæ non
aliud munus, nulla actio, nisi generatio seminis
est. Quod cum maris, ac foeminae coitu efficiatur,
miscuit ea Natura, indifferētūque sexum maris
& foemina plantarum generi tribuit. Sed de his
alibi disputatum à nobis est. At animalis mu-
nus non solum generare, quod commune omnium
uentium est, sed etiam cognitionis alicuius patri-
ceps vnumquodq; est, aliud maioris, aliud mino-
ris, aliud minimæ: sensum etenim habent. Sensus
autem cognitio quadam est: cuius siue nobilis, siue
ignobilis nota plurimū referet ad hominis ne-
prudētiam, an ad genus inanimatum, cōsideretur.
Nam ad prudentiam nihil esse videbitur, tactum,
gustūque tantum adipisciat ad sensus vacuita-
rem suum vnum id esse putabitur. Charum enim cen-
sueris compotem eius esse cognitionis, nec emor-
tuum, expertemque essentia omnis iacere. Sensu
autem animalia differunt ab iis, quæ tantum vi-
uunt. Sed cum viuatur etiam, quod animal est, neces-
se sit, cum fungi viuētis munere opus est, tunc
coeunt, & miscentur, & quasi plantæ efficiuntur,
vt dictum est. Ceterum genus animalium testa in-
rectum, quoniam inter animalia, & plantas ambi-
guum est, vt in ambobus constitutum generibus,
munere neutrius fungitur: nam vt planta, sexu
maris & foemina caret, nec in altero generat: vt
autem animal, nullum ex se fructum afferit modo
plantæ, sed cōsistunt, & generantur ex terrena,
& humida quadam concreione. Sed de eorum ge-
neratione postea differemus.

PRIMI DE GENERATIONE
ANIMALIUM LIBRI,
FINIS.
II 3 ARIST

Plantarum
officium.

Differētia
malium co-
gnitio.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE DE GENE-

RATIONE ANIMALIVM,

LIBER SECVNDVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Quid sit causa, ut principium generationis eiusque mouens primum, & procreans.

Cap. I.

MAREM ac feminam esse principia generationis, & quamnam eorum essentia vis, atque ratio esset, dictum iam est. Sed quam ob rem gignatur, & sit alterum mas, alterum femina, ut necessarium, & quonam primo mouente, & quali materia id efficiatur, procedendo explicare conabimur. At verò quod ad melioris rationem, & causam, cuius gratia, pertinet, ceteris principium ducitur. Cuius enim rerum alia sine temperantia, summeque diuina, alia quae possint esse, & non esse: pulchrum autem, diuinumque illud causa semper sua natura melioris conditionis in rebus contingentibus sit: quod verò semper optimum non est, id & esse, & particeps tum deterioris conditionis, tum melioris esse possit: cumque anima sit corpore melior, animatumque inanimato praestet propter animam: & esse, quam non esse, & viuere, quam non viuere, melius sit efficiatur his de causis, ut generatio sit animalium. Cum enim natura eius sempiterna esse non possit, quo modo fieri potest, eo sempiternum, quod gignitur, est. Numero igitur non potest, subiecta enim rerum in singularibus est. Quae si talia essent, sempiterna essent. Specie verò potest. Itaque genus hominum semper, & bestiarum, & plantarum est. Sed cum principium sit eorum mas, atque femina, sit ut generationis gratia sit mas, & femina in rerum natura. Cumque sua natura melior, magisque diuina causa sit ea, quae prima mouet, cui ratio inest, & forma, quam materia cumque melius etiam sit separata à deteriori quod melius est, ideo in quibus eunque potest, & quoad eius fieri potest, mas à femina separatur. Melius enim, magisque diuinum est principium motus, quod per generationem mas obtinet, femina enim materia est: sed coit, & iungitur ad generationis officium mas cum femina: id enim commune ambobus est. Qua igitur ratione sexu maris ac feminae participat, viuere: quam ob rem plantae quoque vitae participes sunt. Quae autem sensus adest, genus animalium est. Quorum incelsibus ferè omnibus mas à femina separatur, ob eas, quas modò reddidimus, causas: eorumque alia, ut dictum est, semen emittunt, alia non emittunt, cum coeunt. Cuius rei causa est, quod quae nobiliora sunt, eadem sua natura magnitudinem sibi postulant. Quod non nisi calore animali fieri potest. Quod enim maius est, id à facultate ampliore moueri necesse est. Mouere autem calor potest. Quam ob rem in viuiculis, propè dixerim, maior, quae sanguinem habent, quam ea, quae non habent: & incedentia, quam stabilia, maiora, quae semen generant propter calorem, ac magnitudinem emittunt. De mare, & femina, quam ob causam sint, dictum iam est. Animalium verò alia perficiunt partum; forasque mittunt sibi simile: ut ea, quae animal edunt in lucem: alia nondum explanatum, suamque formam ad seipsum pariunt: quorum sanguinea ouum pariunt, exanguia veruicem. Inter ouum & veruicem hoc interest: Quum est, cuius ex parte animal gignitur, reliquum cibis ei, quod gignitur, est: veruicis, ex quo toto animal gignitur. Eorum autem, quae portet sibi simile edunt in lucem, atque viuiparae sunt, alia statim intra se animal gignunt, ut homo, equus, bos, & ex marinis delphinus, & reliqua generis eiusdem: alia ubi primum intra se ouum genuerint, mox animal edunt foras: ut quae cartilaginea appellantur. Ouiparorum alia ouum edunt perfectum, ut aues, & quae quadrupedes ouum pariunt, ut lacertae, & testudines: aut quae pedibus carent, ut serpentem pars plurima. Oua enim eorum postquam prodierunt, nullum insuper capiunt incrementum: alia imperfectum edunt, ut pisces, crustacea, & mollia nomine namque eorum oua edita augentur. Omnia, quae aut animal pariunt, aut ouum, sanguinem habent: & quae sanguinem habent, aut animal pariunt, aut ouum, nisi omnino improlati ut. Exanguium insecta vermiculum pariunt, quae aut ex coitu generantur, aut ipsa coeunt. Sunt enim nonnulla insecta, quae sponte naturae gignantur: sed sexum maris, ac feminae habeant, coniunctaque procreent aliquid. Quod tamen generant, imperfectum est, causam autem reddidit. Magna permutatio generibus euenit. Nec enim bipedes omnes vel animal pariunt, vel ouum. Aues enim ouum, homo animal parit. Neque quadrupedes omnes, aut ouum pariunt, aut animal. Equus enim, & bos, & aliae plurimae, animal pariunt: lacerta, crocodili, & aliae complures ouum. Nec verò in habendis pedibus, necne, ratio partus continetur. Nam expedit alia animal pariunt, ut vipera, & cartilaginea: alia ouum, ut piscium genus, ac cetera serpentes. Pedes habentium multa

Generatio animalium causa.

multa & ouum, & animal pariunt: ut quadrupedes, quas modò enumerauimus. Necnon intra se pariunt, tum pedata, ut homo, tum expedita, ut balena, dephini. Sic igitur diuidi non potest, nec discriminis eius causam habet instrumentum vltimum in celsu delegatum. Sedenim ea pariunt animal, quae natura perfectiore sunt, & principium syncerius obtinent. Nullum enim intra se gignit animal, nisi quod aerē recipit, & spirat. Perfectiora autem sunt, quae natura calidiora, & humidiora, nec terrena constant. Caloris verò naturalis ratio, pulmone describitur sanguinis coeunte. Quae enim pulmone habent, omnino calidiora sunt iis, quae non habent: & inter ea superant, quae non fungosum, aut retortidum, & parū sanguinis continentem habent pulmone, sed sanguinolentum, & mollem. Neque animal res perfecta, veruicis autem, & ouum, imperfecta est: sic perfectum nasci solet à perfectiore. Quae autem calidiora quidē sunt propter pulmone, sed natura constant licetiora: aut quae frigidiora quidem, sed humidiora sunt, eorum altera ouum edunt perfectum, altera intra se, & ouum, & animal pariunt. Nam & aues, & cortice insecta, calore suo perficiunt, sed praesertim te ouum pariunt. Cartilaginea cum minus iis calida, magis humida sint, utroque participat: quippe quae & ouum, & animal intra se pariunt: ouum, quia frigida sunt animal, quia humida. Humor enim viuificus est: siccitas longè à vita remota est. Sed eam non penna, non cortice, non squama regantur, quae indicia sunt naturae liccae, atque terreae, idcirco molle generant ouum. Ut enim ipsis, sic eorum ouis nulla satis insidet siccitas. Atque ob eam rem intra se pariunt oua. Nam si ouum foras prodierit, facile periret, carēs putamine quod protegat, duriorē. Frigida, licetioraque pariunt quidem ouum, sed imperfectum, crusta etiam ductiscula operant, propter naturam terrenam sui generis, utque imperfectum exiens possit seruari: rursum operiantur restae ei. Pisces itaque, qui squamati sunt, & genus crustaceum, ut terrena constitutum natura, oua putamine duriore generant. Sed mollium genus, ut ipsum natura corporis lenta est, sic oua, quae imperfecta edere solet, memi, & seruat. Plurimum enim lenoris sui cum secura emittit. Insecta omnia vermiculū pariunt, eademque omnia sanguinea carent. Vnde sit, ut quae extra vermiculum pariunt, sanguine vacent: quoniam exanguia non omnia vermem pariunt. Commutant enim inter se vices insecta, & quae ouū pariunt imperfectum: ut pisces squamati, & crustacea, & mollia. Horum enim oua vermem imitantur: quippe quae foris incrementum recipiant: illorum vermiculi tempore procedente in speciem ouū transeunt. Quod quomodo modum sit, postea explicabimus. Nunc prius intelligendum quam bene, mirorque deinceps ordine Natura reddat generationem. Perfectiora enim, calidioraque animalia prolem reddunt perfectā qualitate: nam quāscire nullū omnino animal perfectē progenerat. Omnia enim postea, quam nata sunt, incrementum recipiunt, & generant quoque ea ipsa animalia intra se statim. Cetera ab iis proximo loco secundum constituta, non statim perfecta intra se generant. Cum

enim prius intra se ouum pepererint, mox animal edunt in lucem. Alia non perfectum animal generant, sed ouum, idque perfectum. Quae autē iis frigidiora constant natura, generant quidē ouum, sed non perfectum, verum quod foris perficiatur, ut genus piscium, squamata, & crustata, & mollia. Quintum genus, quod frigidissimū est, ut ouum quidem ex se se parere potest. Sed haec affectio foris euenit ei, ut dictum est. Insecta enim primum vermiculum pariunt, qui addito tempore speciem accipit ouū. Aurelia enim appellata ouū obtinet facultatem, tum ex eo animal nascitur, tertia mutatione finem recipiens generationis. Sunt igitur quae non semine genitali procreantur, ut antea dictum est. Sanguinea tamen omnia semine procreantur, videlicet ea, quae per coitum oriuntur, emissa à mare in feminam genitura: qua ingesta animalia conlucuntur, suamque formam recipiunt, aut intra ipsa animalia, quae solent animal generare, aut in ouo, aut in semine, & eiusmodi alia secretionem. De quibus quaestio longe dubia oritur, quonam pacto ex semine generetur aut placenta, aut animal. Quod enim gignitur, & ex aliquo, & ab aliquo, & aliquid gigni necesse est. Ex quo gignitur, materia est, quam nonnulla secum habent partem acceptam ex femina: verbi gratia, ea, quae non forma animalis nascuntur, sed vermiculi, aut ouū. Quaedam diu ex femina capiunt, quoniam latent, ut ea, quae non modò foras, verum etiam intus forma animalis gignantur. Talis, id, ex quo oriuntur materia est, sed hoc loco, non ex quo oriuntur, querimus, sed à quo partes corporis generentur. Aut enim extrinsecus aliquid, aut in genitura, & semine intus agit: idque aut pars aliqua animae, aut anima, aut habens animam est. Sed ab aliquo extrinsecus agente effici quaeque, aut viscera, aut alia membra, remotum à ratione videntur. Fieri enim non potest, ut moueat quod non tangit, & quicquid ab eo, quod non mouet, afficiatur. Igitur in ipso conceptu aliquid iam inest, quod aut pars eius sit, aut seorsum contineatur. Sed aliud quicquam esse abinsectum, irrationabile est. Etenim generato iam animali, eorum partem illud, an maneat? At nihil inesse videtur, quod non totius pars sit, aut planta, aut animalis. Quin etiam eorum partem, postquam vel omnes, vel aliquot partes effecit, absurdum est. Quid enim officium reliquas? Nam si illud postea, quam effecerat, cor, interit, cor autem ipsum partem aliam efficit, eiusdem rationis est, ut vel omnia intereant, vel omnia seruentur, ergo seruari necesse est. Pars igitur eius est id, quod primum in semine inest, sed si nihil animae est, quod non aliqua in parte sit corporis, ut animata quoque pars aliqua protinus sit, consequitur. Sed cetera quonam pacto efficiantur? Aut enim simul omnes partes generantur: verbi gratia, cor, pulmo, iecur, oculus, & reliqua omnia aut ordine deinceps, ut in his carnibus, quae ad Orpheum aurorem referuntur. Similiter enim, ut reris implexū, constitui animal ibi scribitur. Sed enim non simul omnia effici, vel sensu percipi potest, cum partes alia iam inesse, alia nondum adesse cernunt. Nec dici potest, eas praesens exiguitate latere. Pulmo enim, qui amplioris, quam cor

Generatio ex semine qua ratione fiat.

Utrum fecerit partem alteram efficiat alteram.

magnitudinis est, posterior corde in primo ortu
 fiat, utrum alteram efficiat alteram, & sit propter
 proximum, an potius hoc post hoc fiat? Verbi cau-
 sa, non cor iam ortum efficitur, idque aliud quip-
 piam, sed hoc post hoc: ut postquam puer factus est,
 vir efficitur, non à puero agente vir efficitur. Cu-
 ius rei ratio illa est, quod ab eo, quod actu est, id,
 quod potentia est, efficiatur, tum in Natura, tum
 in artis operibus. Itaque speciem, & formam esse in
 illo oportebit: verbi gratia, in corde formam ieci-
 noris: quoniam aliis quoque illa opinio absurda,
 & commentitia est. Quinetiam ut in semine pro-
 tinus pars aliqua animalis, aut plantæ facta conti-
 neat, siue quæ ceteras efficere possit, siue quæ nõ
 possit, impossibile est, quando ex semine & geni-
 turâ omnia generantur. Ab eo enim, qui semen fe-
 cerit, creatum id proculdubio est: siquidē protinus
 inest. At verò semen prius fiat oportet, idque offi-
 cium generantis est. Nulla igitur pars cõdita inesse
 potest. Ergo quod agit, nullâ in se habet partem, at
 ne extra quidem: alterutrum autem sit, necesse est.
 Hac igitur solute conandum est, fortasse enim ali-
 quid ex iis, quæ diximus, non simplex est, ut ab ex-
 tero nihil effici posse. Nam & est: ut possit, & est ut
 non possit. Sed semen, an id, à quo semen, dica-
 mus, nihil refert: scilicet quæ motum, quem il-
 lud mouebat, semen in se ipsum continet. Fieri au-
 tem potest, ut hoc ab hoc moueatur, & hoc ab hoc,
 siquidē, ut inde quasi admirabilia illa spontanea. Par-
 tes enim habent vnum modo quodam, etiam cum
 quiescant. Quorum primam ubi extrinsecus ali-
 quid mouerit, statim proxima actu efficitur. Ut igitur
 in spontanis illis quodam modo illud mouet,
 quod nihil tunc tangit, sed antè tergitur: sic id, à quo
 semen, aut quod semen efficit, mouet, cum aliquid
 tergerit, quoniam non adhuc tangit. Et motus
 qui inest, quodam efficit modo, ut edificatio ædes.
 Igitur aliquid esse quod efficiat, sed nõ ita, ut hoc
 quicquam, nec perfectum inesse primū agens, aper-
 tum iam est. Quemadmodum autem vnumquodque
 fiat, accipiendum hinc est hoc initio. Omnia qua-
 eunque aut Natura, aut arte efficiuntur, ab eo, quod
 actu est, sunt, ex eo, quod potentia tale est. Semen
 igitur tale est, motumque habet, & principium tale,
 ut motu perfecto pars existat quæque, eademque sit
 animata. Non est enim factus, nisi animam habeat,
 neque caro: sed corrupta equiuocè dicitur factus,
 aut caro, p̄inde quasi lapidea, aut lignea facta sit.
 Simul autem partes similes, & instrumentales,
 siue officiales efficiuntur. Et quemadmodum non
 securum, non aliud instrumentum dixerimus fa-
 ctum esse ab igne solo: sic nõ pedem, non manum,
 eodemque modo ne carnem quidem. Nam eius quo-
 que aliquod officium est. Dura igitur, mollia, len-
 ta, rigida, & quicunque, alij affectus partibus insunt
 animatis, à caliditate, frigiditateve effici possunt.
 At ratio, quæ iam caro, aut os est, non potest: sed
 à motu proficiscitur efficiatur ab eo, quod genuit,
 quodque actu est id, quod potentia est id, ex quo
 gignitur: quomodo in iis quoque agitur, quæ arte
 efficiuntur. Ferrum enim durum, aut molle efficitur
 calore, vel frigore. At verò ensis à motu instru-
 mentorum, qui artis obtinet rationem. Ars enim

Similares & dissimilares partes simul fieri.

principium, formæque eius, quod efficitur, est, sed
 in alio. Motus autem Natura in ipso est, ab alte-
 ra profectus Natura, quæ actu obrinet formam.
 Sed habeatne semen animam, necne, ratio eadem,
 atque de partibus reddenda est. Nec enim anima
 vlla esse potest in alio, nisi in eo, cuius est, neque
 pars vlla esse potest, quod particeps anima non
 est, nisi equiuocè, ut mortui oculus. Semen igitur
 & habere animam, & esse potentia palam est. Pro-
 prius autem, & remotius idem à se ipso potentia
 esse potest: ut geometra dormiens remotius, quam
 vigilans est, siquidē, remotius, quam qui iam contem-
 platur. Sedenim huius nulla pars causa est gene-
 rationis, sed quod primum extrinsecus mouit, id
 causa est. Nihil enim seipsum generat, sed post-
 quam generatum est, se ipsum iam auget. Quan-
 tum ob rem non simul omnes partes generantur, sed
 vna primum: eamque primum oriri necesse est,
 quæ principium augendi contineat. Siue enim
 planta, siue animal est, quæ omnibus inest, quod
 vim habeat vegetandi, siue nutriendi. Id autem
 est, quod tale alterum generet, quale ipsum est.
 Hoc enim cuiusque perfecti, tum animalis, tum
 stirpis, secundum naturam officium est. Necessi-
 tatis autem ratio est, quod cum aliquid ortum est,
 augeri idem necesse est. Generatur igitur quod est
 vniuocum, ut homo hominem, sed per se ipsum
 augetur. Ergo ipsum, cum aliquid sit, auget. Quod
 si vnum quid, idque primum sit, id primum gene-
 rari necesse est. Itaque si cor primum in nonnul-
 lis oritur animalibus, aut cordis proportionale
 in iis, quæ corde carent, ex corde principium il-
 lud est, in iis, quæ cor habent: ceteris ex propor-
 tionali. Expositum iam ad ea, quæ antè quærebantur,
 quid cause sit, ut principium generationis
 cuiusque mouens primum, & procreans.

De seminis natura, & quid sit, & quam ob causam non congelascit. Cap. 11.

Semini natura dubitauerit quispiam.
 Semen enim prodit de animali cras-
 sum, & album, mox refrigeratum, hu-
 midum ad aquæ speciem redditur: co-
 lorem etiam accipit aquæ. Absurdum igitur id
 putaueris: aqua enim non crassescit calore. Id au-
 tem intrinsecus è loco calido proficiscitur cras-
 sum, refrigeratumque humescit. Atqui omnia aquo-
 sa conerescunt frigore. Semen verò positum in
 gelu sub dio non conerescit, sed humescit, quasi à
 contrario crassum consisterit: sed neque à calore
 crassari, ratio probabilis est. Quæ enim plus ter-
 ræ continent, ea consistunt, crassanturque per co-
 ctionem, ut lac. Igitur refrigeratum solidescere
 debuit: at nihil solidius sit, sed totum modo aqua
 liquefit. Hoc igitur dubium est. Nam si aqua est,
 cum aqua nõ videatur posse à calore crassari, hoc
 tamen ex corpore calido crassum, & calidum exit.
 Sed si ex terra constat, aut si mistum terra, & aquæ
 est, non totum resolu in humorem, & aquam de-
 buit. An non omnia, quæ accidunt, diximus? Non
 solum enim quod ex aqua, & terra humidum
 constat, crassatur, sed etiam quod ex aqua & spi-
 ritu: ut spuma crassior, albâque exilit. Et quo am-
 pulla:

pulla pauciores, incertioresque sunt, eò & albiore,
 & rigidior factus conspicitur. Quod idem in oleo
 quoque fit: crassescit enim mistum cum spiritu.
 Quam ob rem crassius redditur, quod albescit,
 cum humor in eo cõtenus discernatur à calore,
 efficiaturque spiritus. Galena etiam aquæ mista aut
 oleo, amplum ex paruo erigit factum, & spissum
 ex liquido, & album ex nigro. Causa est, quod spi-
 ritus immisceatur, qui factum efficit, & albedinem
 dilucidè aperit, ut in spuma, & niue: nam & nix
 spuma est. Aqua etiã ipsa permista cum oleo, cras-
 sa, albâque redditur. Per cõcussum enim, attritumque
 includitur spiritus. Et ipsum oleum quoque multum
 spiritus continet. Pingue enim nec terra est, neque
 aqua, sed spiritus. Ex quo sit, ut per summa aquæ
 hauriat: aer enim cõtenus in eo, veluti in vase, ef-
 fert, per summaque sustinet, & causam leuitatis præ-
 bet. Quinetiam frigore, & gelu crassescit oleum,
 non congelascit. Calor enim tacit ne gelu cogatur.
 Aer namque calidus, & incongelabilis est. Sed quoniam
 nam à frigore is quoque consistit, & densatur, hinc
 oleum crassius redditur. His de causis semè quo-
 que exit quidem intrinsecus spissum, & album ca-
 lore interiore, multum spiritus calidi cõtenens: sed
 egressum, ubi calor euauit, & aer refrigeratur,
 humidum, nigrumque euadit. Remanet enim aqua,
 & si quid paruum terrene portionis cõtinetur, ut
 in piruita, sic in semine cum liquefit. Semè igitur
 commune est spiritus & aquæ: spiritus autem aer
 calidus est. Quam ob rem natura humidum est,
 quoniam ex aqua cõstat. Cretias Cnidius plantæ mē-
 tur ea, quæ de semine elephanti scribit. Ait enim
 vsque ad durari secescens, ut electro, id est func-
 tino, simile efficiatur: quod nunquam fit. Ma-
 gis enim alterum altero semen esse terrenum necesse
 est. Et præcipue tale eorum est, quorum in corpore
 multum materia terrena habetur. Crassum autem,
 albiumque est spiritus mistione. Semè enim omnium
 album est. Herodotus veta nõ scribit, cum nigra
 esse. Aethiopum generaturam dicat, quæ necesse sit,
 omnia nigra esse eorum, quibus nigra est cutis. At-
 qui dentes eorum albos esse secernere potuit. Cau-
 sa ut albū sit semen, quod genitura spuma est, spu-
 ma autem alba est, & maxime, quæ ex paucissimis
 partibus consistit, & tam paruis, ut cerui ampulla
 nequeant. Quod in oleo quoque, & aqua euenit,
 cum miscantur, & concutiantur, ut antè diximus.
 Nec verò homines antiquos latuisse videtur, na-
 turâ feminis esse spumo sam. Deam enim, quæ rei
 Venereæ præest, ab ea ipsa facultate nominarunt.
 Causa propositæ quæstionis explicata iam est. Con-
 gelascere autem semen nõ posse ob eam rem, aper-
 tum iam est: aer enim incongelabilis est.
 Utrum in his animalibus, quæ semen in
 summam mittunt, insit a liqua con-
 sistendum conceptus pars.

Equitur, ut & dubitemus, & dicamus,
 si in iis, quæ semen emittunt in femi-
 nam, nulla pars constituendi cõceptus
 sit, quod subierit, quomã ueretur cor-
 pulentia eius, quando ipsum facultate, quam in se
 cõtinet, agit. Describendum igitur prius est, utrum
 quod in femina constituitur, accipiat aliquid ab

eo quod subierit, an nihil accipiat. Atque etiam de
 anima, qua animal dicitur, (est autem animal parte
 anime sensuali) utrum in semine & cõceptu inest,
 an non, & vnde. Conceptum enim inanimatum esse
 nemo statuerit: vita omnibus modis priuatur: quip-
 pe cum nihil minus semina, & cõceptus anima-
 lium viuant, quam stirpes, & aliquando prolifica
 sunt. Ergo animam in iis habere vegetalem palam
 est. Sed quam ob rem eam primū haberi necesse
 sit, ex iis, quæ alibi de anima discernimus, apertum
 est. Sensalem etiam, qua animal est, tempore pro-
 cedente recipi, & rationalem, qua homo, certū est.
 Non enim lupus & animal fit & homo: nec animal
 & equus. Eademque in ceteris animalibus ratio est:
 finis enim postea contingit. Proprium autem est,
 finis cuiusque generationis. Quam ob rem de men-
 te etiam, quoniam tempore, & quomodo, & vnde
 eam recipiant, quæ principium id participant,
 plurimum dubitatur. Sed enitendum pro viribus,
 & quod fieri potest, accepisse operæ pretium est.
 Animam igitur vegetalem in seminibus, cõcepti-
 bus, scilicet nondū separatis, haberi potentia fla-
 rendum est non actu, prius, quam eo modo, quo
 conceptus, qui iam separatur, cibū trahant, & of-
 ficio eius animum fungantur. Principio enim hæc
 omnia vitam stirpis viuere videntur. De anima
 quoque sensuali partem modo dicendum est, atque
 etiam de intellectuali. Omnes enim potetia prius
 haberi, quam actu necesse est. Sed aut omnes con-
 tingere, cum antè non fuerint, necesse est, aut om-
 nes, cum antè fuerint, aut partim, cum antè non
 fuerint, partim eam antè fuerint: & contingere
 aut in materia non subeuntes semen maris, aut
 eò quidem inde venientes. sed in mare aut omnes
 extrinsecus cõtingere, aut nullam, aut partim ex-
 trinsecus, partim non extrinsecus. Ceterum omnes
 antè esse impossibile rationibus his esse ostenditur.
 Quorum enim principium actu est, cum par-
 talis, hæc sine corpore inesse non potest certū est.
 Verbi gratia, ambulare sine pedibus. Itaque extrin-
 secus ea venire impossibile est. Nec enim ipsa per
 se accedere possunt, cum inseparabilia sint, neque
 cum corpore. Semè enim excrementum aliteri mu-
 tari est. Restat igitur ut mens sola extrinsecus ac-
 cedat, eaque sola diuina sit. Nihil enim cum eius
 actione communicat actio corporalis. Sed enim
 omnis anime siue virtus, siue potetia, corpus aliud
 participare videtur, idque magis diuinum quàm ea, quæ
 elementa appellantur. Verum prius mobilitate, igno-
 bilitateve anima inter se differit, ita & natura ei-
 us corporis differt. Inest enim in semine omnium,
 quod facti, ut fecunda sint semina, videlicet quod
 calor vocatur. Idque non ignis, nõ talis facultas ali-
 qua est, sed spiritus, qui in semine, spumo solumque, cor-
 pore concutitur, & natura, quæ in eo spiritus est
 proportionem respiciens elemento stellarum. Quam
 ob rem ignis nullū animal generat, neque constituit
 quicquam densis, vel humidis, vel siccis videtur.
 At verò Solis calor, & animalium, non modò qui
 semine continetur, verum etiã si quid excrementi
 quancquam diuersum natura, tamen id quoque
 principium habet vitale. Ceterum calor in in-
 animalibus contentam, nec ignem esse, neque ab
 igne originem ducere, apertum ex his est. Corpus
 autem

Anima, puer- ta non actum in conceptu & semine.

Mens diuina:

Vitalis calor in semine.

autem genitura, in quo semen animalis principij contentum vna prouenit, partim separabile a corpore, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est, quæ mens appellatur: partim inseparabile: hoc, in quâ, genitura: semen diloluitur, vel sumq; in spiritum eualescit, cum aëta ram humidâ, aquosâq; habeat. Quam ob rem an semper id foras exeat, quædum non est, neq; an pars vlla sit formæ constituta: quomodo nec de succo, à quo lac cogitur, quæri tale quid conuenit. Nam is quoq; mutatur, & nulla pars constituta: in ignitudinis est. De anima quemadmodum conceptus & genitura habeant eam, & quemadmodum non habeant, definitum iam est: potentia enim habet, actu non habent. Semen autem, cum excrementum sit, eodemq; moueatur motu, quo augetur corpus digestionem vltimi alimenti, vbi vteru subit, constituit, & mouet excrementum feminæ eodem motu, quo ipsum mouetur. Nam illud quoque excrementum est, habetq; omnes partes potentia, actu nullam. Habet enim eas partes potentia, quibus differt femina à mare. Nam vt ex leſis interdum leſa, interdum non leſa gignuntur, sic ex femina partim femina, aliàs non femina, sed maris generatur. femina enim quali mas factus est. Et menstrua semen sunt, quæ non purum. Vnum enim illud non habent, originem, & principium animæ. Quam ob rem quibus animalibus oua subuentitia gignuntur, partes quidem vterorumq; obrinet ouum insti-
 ratum: sed principio caret, quæ propter animatum non est. Id enim à maris semine auferretur, quod principium, vbi feminæ excrementum receperit, conceptus sit. Humidis verò corporibus cum incalescent, obducitur, vt in pulſe refrigerata crustula. Corpora autem omnia coherent, & continentur lentore, quem in dies tamq; idæntis corporibus natura accipit nerui, quæ partes animalium continet. In alijs neruo, in alijs eo, quod neruo proportionatur. Ceteris etiam formæ eiusdem est, & venis, & membrana, & omne eiusmodi generum. Niserunt hæc enim inter se maioris, minorisq; ratione, & omnino excessu, defectuq;

Quenam sint generationis cause, & quemadmodum partes quæque constituantur in animalibus.

Cap. IIII.

Animalia verò, quorū natura imperfectior est, concepti, cum perfectus iam est, sed nondū animal perfectum, formas mittunt. Quod quas ob causas ita fiat, autē diximus. Perfectum autem est animal, cum conceptus iam aut mas, aut femina est, scilicet in quibus sexus hæc differentia habetur. Sunt enim quæ nec marem, neq; femina generent, videlicet quæ & ipsa non ex femina, marq; & coitu animalium procreantur. Sed de eorum generatione postea dicemus. Quæ autem animal intra se generat, scilicet naturæ perfecte animalia, quousque animal pariant, forasque emittant, gerunt intra se innexū, quod gignitur. At verò quæ foras animal pariant, cum intra se prius ouum genuerint, eorum nonnullis ouum iam perfectum absoluitur, vt eorum, quæ foras pariant, ouum. Atq; ita

animal ex ouo intra femina nascitur. Aliis cum alimentum in ouo contentum absumptum iam est, repletur ab vtero, & perficitur: atq; ob eam rem ouum vtero non abiungitur. Hæc cartilagineorum piscium discretia est, de quibus post seorsum per se differemus. Nunc à primis incipiendū est. Prima autem sunt, quæ perfecta. Eiusmodi autē sunt, quæ animal generat, eorumq; primum homo est. Decessio igitur seminis omnium nō aliter quam ceterorum excrementorū fieri solet. Fertur enim vnum quodque suum in locum, non vim spirituum inferente, non alia eiusmodi causa cogente, vt quidam à reſtibz trahi modo cucurbitarum medicinalium per vim spirituum opinatur, quali fieri possit, vt nisi vis inferatur, aliud tendat excrementum alimenti, aut humidū, aut sicci, quoniam recepto spiritu ita vniuerso excrementum. At id commune omnium est, quæ mouere volumus: vires enim recepto spiritu augetur. Nam & sine ea vi excrementa per foras exeunt, si meatus laxi, plenique excrementi sunt. Simile ab his dicitur, vt si quis platurum semina dixerit quorūdam à spiritu secretū, eō vbi fructum afferre solent. Sed eam causam eius rei, vt diximus, est, quod excrementis partes capaces descriptæ à Natura habentur omnibus, cum in utriusque illis sicco & humido, tum sanguini, quæ venæ vocantur. Femina itaq; venis duabus, maior, atq; aorta siccis superne venarum multitudine tenuium in vterum delinit, quibus alimēto explicatis, naturaq; partem suam frigiditate facultatis concoquendū inſtita transfunditur in vterū, propter venarum tenuitatem, eam præ sua angustia nequeant exuperantiam continere. Itaq; affectus hic veluti maris, aut alia profusio sanguinis euenit. Ceterum menstrua nullo circūcerto describuntur. Tendunt tamen moueri decrescente mente, idque ratione recta. Sunt enim corpora animalium frigidiora, cum euenit, vt continens aer talis efficiatur. Menstruum autē coitus frigidū sunt propter Lunæ defectum. Itaq; sit, vt siues mensium, quæ media, sint frigidiores. Igitur postquā excrementum mutatum in sanguinem est, menstrua moueri tendunt eo, quem modū dixi, circūcto. At si eō eodum nō est, paulatim aliquid subinde seceratur. Quæ ob rem quæ alba vocantur, paruis adhuc, & puellis proueniunt. Seruat corpora integra vterq; excrementorum hic secessus, cum modicè sit, vt potest cum ab excrementis vindicentur. quæ causæ eorum sunt, vt agrotent. Sed si vel non sit, vel in modicè sit, damnum euenit. Aut enim morbi oriuntur, aut corpus emarescit, & extenuatur. Quam ob rem & ea alba, cum frequenter mouentur, & superant, incrementum auferunt puellarum. Fit igitur necessariò excrementum hoc ob eas, quas diximus, causas. Cum enim natura conuocare nequeat, excrementum fiat necessè est, non solum alimenti inutilis, sed etiam in venis, & per tenuissimas venas exundando superet. Sed melioris notæ, si nisiq; gratia Natura eo abutitur in hūc locū, scilicet generationis causa, vt quale erat futurum, tale alterum oriatur. Iam enim tale potentia est, quale est corpus, cuius secretio est. Feminis igitur omnibus excrementum fiat, necessè est. Sed sanguineis amplius, eorumque mulieribus pluri

plurimum, veram ceteris quoque aliquid colligi in vterum locum necesse est. Causam quam ob rem sanguineis amplius, eorumq; homini plurimum, autē exposui. Sed cur in feminis omnibus excrementum hoc inest, in maribus non omnibus inest? Quædam enim non emittunt genituram, sed vt quæ emittunt, motu suæ genituræ careant, quod instituitur ex materia contenta in femina: sic ea motu suo interno in ea parte contento, vnde semen seceratur, idem faciunt, & constituunt. Pars ea locus septi tranſuerſi est in omnibus idem habentibus. Principium enim natura, cor, proportionale est. Causa, inquam, cor omnibus maribus non sit excrementum genitale, cum omnibus feminis sit, quod animal corpus est animalium, ad quod instituentum femina semper materiam præbet, mas vim creandi. Hanc eorū vterq; facultatem tribuimus: idq; est, quo alterum mas, alterum femina sit. Itaque corpus, & magnitudinem præberi à femina necesse est: à mari nihil necesse est desiderari. Nec enim instrumenta in his, quæ efficiuntur, inesse: neque ipsum efficiens necesse est. Corpus igitur ex femina est, anima ex mare. Substantia enim corporis alicuius ea faciunt, quorum tempus par, & vteri gestatio proxima, & corporis magnitudo non multò differens. Hæc primos partes similes sibi edunt communi generis vteriq; specie: quales ex vulpe, & cane generantur, aut ex perdice, & galinaceo, sed tempore procedente diuersi ex diuersis prouenientes, demum forma femina instituti euadunt, quomodo semina peregrina ad postremum proterranata redduntur. Hæc enim materiam, corpusque feminibus præstat. Quam ob rem pars feminæ ea, quæ semen recipit, non meatis, sed tracheis quædam est, sed vterus amplior. Mares, qui semen emittunt, meatus ad id emittendum habent exangues. Excrementum autem quoduis liquidum & suo in loco est, & excrementum efficiuntur nec prius vllum, nisi vis magna cogit, & contra naturam diuertitur. Sed quam ob causam excrementum animalium genitalia secerantur, declaratum iam est. Cum autem semen de mare accessit in feminæ vterum, partem purissimum excrementi constituit. Plurimum enim in menstruis quoque humoris inutilis continetur, vt in maris genitura, quod humidissimum est, tum eadem emissionem in diuersum. Prius enim emissio minus fructuosa, quæ posterior, est: minus enim caloris animalis continet, propter cruditatem. At verò quod concoctum est, crassum, & copulentiū est. Quibus autem vel mulieribus, vel ceterorum animalium feminis nihil foras emittitur, quoniam non multum excrementi inutilis continetur, iis tantumdem, quod colligitur, in vtero est, quantum iis, quæ foras emittunt, remanet, quod maris facultas constituit, aut in semine decedente contenta, aut materiam subeunte particula femina, quæ proportionem respondeat vuluis: vt in quibusdam inſectis fieri cernitur. Humorem autem, qui à feminis eam voluptate emittitur, nihil ad conceptum conſerre dictum est autē. Sed potissimum inde videri potest, quod vt maribus, sic & feminis accidat non

etuper quietem, quod pollutionem appellant. Verum hoc nullum indicium est. Nam & adolescentibus idem euenit, qui est emissura aliquando sunt, tamē nondū emittunt, & iis, qui vel emittunt, vel emissuri sunt, inſaecundum. Res ita se habet, vt sine maris emissionem concipi impossibile sit, atq; etiam sine menstruorū excremento, quod aut redundans effluit foras, aut intus satis sit. At sine ea voluptate, quæ feminis per coitum euenire solet, concipitur, si locus turgēt, & vulua descendit propius. Veruntamen magna ex parte sic accidit, vt cum profusione feminæ agatur, quoniam os vteri se comprimatur, cum profunditur. In qua quidem profusione voluptas & maris, & feminæ conringere solet. Semen etiam maris melius ita dirigitur, & iungitur. Profusio autem non intus sit, vt quidam volunt. Os enim vteri angustum est: sed autē, quod femina mittit vaporem illum nonnullarum recrementū: eodem enim mas etiam mittit, quod fuderit: & aut ibidem manet semen emissum, aut intus ab vtero trahitur, si calidus est, & modicè temperatus. Cuius rei indicium, quod locus, quæ modò madebat, resiccatus mox sentitur. Animalibus etiam, quorum præcordiis vulua iungitur, vt auiibus, & piscibus, qui animal pariant, ne semen illuc trahatur, sed profusum deueniat ipsum impossibile est. Trahit geniturā hic locus suo calore. Mentis enim etiam decessio, & consumium fontem in ea parte caloris parat. Itaque vt vala non illita, calido diluta humores, aquam in se trahunt ore inuerso, ita attrahitur. Nec audiedi sunt, qui partibus accommodatis ad coitū officialibus id fieri opinantur: nullo enim pacto sic fieri potest. Contra etiam euenit iis, qui semen à muliere quoque emitti aiunt. Accidit enim vt postquā foras emisissent, retrahat intus. Siquidē quod emissum est, miseri debet eum maris genitura, quod ita fieri superuacaneū est. At verò Natura nullam rem superuacaneā facit. Cum autē excrementum feminæ in vtero colligitur à maris genitura, quæ simile facit, vt lactis coagulum, coagulum enim, lac est continens calorem vitalem, qui partes similes ducit eodem, & vnit, atq; constituit: ita genitura ita se habet ad menstruorū naturam: eadem enim natura lactis, & menstruorū est. Itaq; eadē iam partibus copulentiū humor excretur, obducunturq; circum parte resiccate terra mēbrana tum necessariò tum etiā alicuius gratia. Nā & caleſcentis, frigideſcente rei extrema sicceſcente necesse est, & animal non in humido, sed seorsum contineri oportet. Vocantur ea, quibus obvolutus est fetus, partim mēbrana, alia secundaria, quæ maioris, minorisve ratione differunt. Ilex pari modo in omnibus tam ouiparis, quam viuiparis habentur. Sed enim cum conceptus institutus est, factum est simile iis, quæ seruantur. Principium enim primum semina quoque intra se continet: quod potentia primò contentam, vbi secerum mox est, germen mittit, & radicē, quæ alimentū assumitur: incrementum enim desideratur. Sic in conceptu quodā modo cum partes corporis omnes potentia insint, principium maxime promptū habentur. Quam ob rem cor primū actu seceratur, quod non modò sensu ita fieri constat, verum etiam ratione.

rioue. Cum enim quod gignitur de ambobus adiunctum iam est, se ipsum gerere, gubernare, & dispenfare debet perinde, quasi filius à patre emancipatus, seorsumq; collocatus. Itaq; principium haberi oportet, à quo etiam post ordo membrorum describitur, & quæcumq; ad absolendum animal pertinent, disponantur. Nam si extrinsecus aliquando aderit, & potest inesse incipit, non solum dubitaueris, & quoniam tempore accedat, quæteris, sed etiam cum pars quæuis distinguitur, id primum subsistere necesse est, ex quo & incrementum, & motus cæteris partibus contingat. Quæ ob rem qui ita, vt Democritus, aut exteriora primum animalis discerni, tum interiora, quasi lapideum, aut ligneum animal condant, non recte dicunt. Res enim talis nullum principium habet. At animalia omnia habent, atque intra se continent. Quapropter cor primum distinctum in omnibus inspicitur animalibus, quæ sanguinem habent. Id enim principium est & simularium, & dissimilariū partium. Iam enim principium id accepisse animalis, constitutumque fetus decet, cum alimentum desiderat. Quod enim iam animal est, augetur. Alimentum autem vltimum animalis sanguis est, aut quod sanguini proportionetur, quorum vasa, & conceptacula venæ sunt. Quam ob rem venarum quoque principium cor est. Patet hoc ex historiis, & dissectionibus animalium. Sed cum potentia quidem animal sit, sed imperfectum, aliunde accipiat alimentum necesse est. Quam ob rem vteroque parente, vt terra planta vitæ ad cibum hauriendum, donec perficiatur, & iam sit animal potentia gressile. Quocirca ex eisdem primis venis illas duas Naturæ descripsit, de quibus venæ dependent in vterum, ex quibus, qui vmbilicus vocatur, constat. Vmbilicus enim vena in aliis simplex, in aliis multiplex est: quam venam putamen cuticulare ambit, quod vmbilicus vocatur, quoniam venarum imbecillitas tutelam, operimentumque desideret. Venæ autem quasi radices contingunt ad vterum, per quas alimentum haurit fetus. Eius enim rei gratia animal in vtero manet, non, vt Democritus ait, vt membra formentur secundum membra parentis. Apertum hoc in ouipatis est. Nam illa in ouis distinguuntur separata à vulua parentis. Sed dubitaueris eam primum cor oriatur sanguine præditarum, sanguis autem sit alimentum, quod extrinsecus venit, vnde primum alimentum subterit? An id verum non dicitur, alimentum omne esse extrinsecus: sed primum vt in plantarum seminibus inest aliquid tale primum, quod lacteam vocatur: sic in animalium materia incrementum constitutionis alimentum est. Incrementum igitur fetus per vmbilicum contingit eodem, quo plantis modo per radices. Atque etiam animalibus ipsi, vbi absoluta iam sunt, ex eo, quod continetur, alimento idem accedit. De quibus potest suo loco dicendum est. Distinctio autem partium non, vt quidam opinantur, propterea fit, quia simile suapte natura ad simile feratur. Nam præter alias multas, quas ratio ista habet, difficultates accidet, vt quævis pars similis seorsum creetur: verbi gratia, ossa per se, & nerui, & carnes, si

quis eam causam approbet. Sed quoniam incrementum feminæ potentia tale est, quale natura animal est, pariterque potentia insunt, acta nulla inest, ideo pars quæque existit. Quoniam etiam agens, & patiens, cum se inuicem tetigerit, quendam in modum alteri agens, alterum patiens est, modum hunc ita intelligi volo vt conditionibus, sic, vbi, quædo, describitur. Iam enim continuo alterum agit, alterum patitur. Materiam igitur feminam præbet, principium motionis mas. Et quemadmodum quæ ab arte efficiuntur, per instrumenta efficiuntur, sed verius dixerim per motum eorum, quæ efficiuntur, est in aliq; sic à facultate, siue virtute animæ vegetalis agitur, vt quæ in animalibus ipsi, & plantis postea ex alimetro via eadem efficiunt incrementum, vtendo caliditate, & frigiditate, quasi instrumentis, (motus enim in eis constitit, & ratione aliqua vnumquodque efficiunt) sic etiam principium constituit, id, quod natura efficiunt. Eadem enim materia est, ex qua agitur, & ex qua constituitur primum. Itaque facultas quoque agens eadem, quæ principio est, sed maior. Quod si hæc vegetalis anima est, eadem, quæ generet, quoque est, idque natura cuiusq; est insita, & in plantis, & in animalibus omnibus: ceteræ animæ partes alii insunt, aliis desunt animalibus. Sed cum in plantarum genere nullo discerniculo sexus mas distinguatur à femina, in animalibus, quamquam non omnibus, distinguitur. & mas ob eam rem desiderat feminam. Atqui qualiter quispiam, quæ de causa feminæ desideret mare, nec ex se ipsa generet: quandoquidem animam habet eandem, & materia incrementum feminæ est. Causa illud est, quod animal sensu differat à planta. Nec fieri potest vt vel facies, vel manus, vel caro, vel alia pars sit, nisi anima sensus insit, aut actu, aut potentia: & aut aliquatenus, aut simpliciter. Erit enim vt mortuus, aut pars mortui. Quod si mas est efficiens talis anima, impossibile est vt femina ex se ipsa animal generet, vbi mas à femina separatur. Eo enim, quod diximus, definitur, quæ mas est ratione. Quæstionem verò propositam ratione non carens, patet in auiibus, quæ oua subuentanea pariunt, cum femina aliquatenus possit generare, quod & ipsum recipit quæstionem. Quoniam modo oua eorum dicuntur viuere nec enim ita vt oua fecunda possunt. Sic enim actu animalium, ex his efficiuntur. Neque ita se habent ista vt lignum, aut lapis: quippe quæ corruptione aliqua pereat, vt quæ vitam quodammodo, aut participarent. Constat igitur, hæc aliquam habere potentia animam, sed quam? Istam vltimam, prorsus habeant animam necesse est, quæ vegetabilis est. Hæc enim æquæ in omnibus tam animalibus, quam plantis inest. Sed cur partes, & animal non efficiat? Quia sensualem animam habere ea oportet: non enim animalium partes ita sunt, vt plantarum. Quam ob rem maris lococitate opus est: mas enim à femina separatus in his est, & quidem sic vsu euenit. Subuentanea enim illa fecunda redduntur, si mas coniuit tempore quodam. Sed de eorum causa potest. Si quod autem genus est, quod femina sit, & marem

326 27

murem distinctum non habeat, id ex se ipso animal generare potest. Quod etiam nondum sive digna exploratum habemus, tamen facit vt in genere piscium dubitet eorum enim quos rubros re piseium dubitet eorum enim quos rubros sine rebelliones vocant, mas nullus adhuc vitus est, sed feminæ omnes facta plenæ reperiuntur. Verum de his nondum compertum habemus, quod sive feminæ sit, in genere quoque piscium est, vt anguilla, & genus mugillum quoddam in fluminis lutealis. At verò in quibus sexus mas & feminæ distinctus habetur, fieri non potest vt feminæ ipsa per se generet perfectè: ita enim mas frustra esset. Quam ob rem in his mas semper perficit generationem: hic enim sensualem dat animam, aut per se, aut per genitricem. Sed eam partes omnes potentia in materia insunt, cum principium motionis affuit perinde, vt in spongiis illis miraculis, quod subinde sequitur, excutatur, & quod nonnulli naturales auctores exponere volunt, cum dicant simile ferri ad simile: dicendam partes moueri non mutantes locum, sed manentes, & calefactes molliæ, durities colore, & reliquis partium simularium differentis factæ iam acta, quæ antè erant potentia. Fieri autem primò principium, quod in sanguine genere cor est: in cæteris proportionale, vt sepius dictum est. Idque effici primum non modo sensu percipitur, sed etiam quod per obitum vita hinc vltimò deficit. Euenit namque in omnibus, vt quod vltimum sit, id primum deficiat: & quod primum, id vltimum, quasi Naturæ decursum reducem agat, & à calore ad carceres, vnde pronit, redeat. Est enim generatio ex non ente in ens: corruptio contra, ex ente in non ens. Gignuntur post principium, vt dictum est, interiora prius, quam exteriora, sed prius maiora, quam minora, visuntur, quamuis nonnulla prius non oriantur, primum superiora præcordiis formantur, eademque magnitudine præstant. Nam interiora, & minora sunt, & minus discreta, idque in omnibus, quæ parte superiore, inferiorèque distinguuntur, exceptis insectis. Quæ enim ex his vermibus nascuntur, parte inferiore iam inde à primo ortu minores crescunt, superiore iam inde à primo ortu minores sunt. Gressilium mollibus solis nullum discrimen est superioris & inferioris. Quod autem de parte superiore diximus, prius, quam inferiore constituit, idem in plantarum etiam genere euenit: femina enim prius mittunt radicem quam ramum. Distinguuntur animalium partes spiritu, sed non aut parentis, aut suo, vt quidam Naturæ interpretes voluerunt. Hoc enim in genere auium, & piscium, & insectorum palam sit, quæ partim seiuncta à parente nascuntur ex ovo, in quo formantur, & explanantur: partim non spirant omnino, & tamen aut ovo, aut vermiculo nascuntur, alia quamquam spirant, & in vtero capiunt explanationem, tamen non prius spirare incipiunt, quam pulmo perficiatur. Articulantur & hic, & omnes priores partes antè, quam animal spiritet. Item quadrupedum, quæ multifida sunt, vt canis, leo, lupus, vulpes, lupus cernarius, omnia cæcos generant: potest palpebræ deficiunt.

Itaque constat in cæteris quoque omnibus, vt quantitatem, sic qualitatem potentia ante substantiam effici, actu potest ab eisdem causis, à quibus distinguitur quantitas, & duo ex vno effici: spiritum verò inesse, quoniam humidus, & calidus est, cum alterum agat, alterum patiatur. Iam autem quorum nonnulli Naturæ interpretum, quæ postquam efficeretur pars, tentauerunt quidem exponere, sed parum vsu periti eorum, quæ accidunt rerum partium enim aliæ priores aliis sunt: quod in cæteris etiam rebus. Prius autem multiplex iam est. Id enim, cuius causa, & quod est eius causa, differunt: & alterum generatione, alterum essentia prius est. Quin & quod eius causa duplicem recipit differentiam. Aut enim est vnde prior: aut quo vtatur id cuius causa. Verbi gratia, genitale, & instrumentale rei generatæ: horum enim alterum, id est generans, & agens præesse oportet, vt quod doceat prius, quam quod discat. Sed tibiis post eum, qui tibiis discat: frustra enim aderunt tibiis iis, qui vti nesciant tibiis. Cum itaque tria hæc sint, primum finis, quem esse id dicimus, cuius causa. Secundum, quod eius causa, scilicet principium generans, & mouens. Efficiens enim, & generans, quæ talia sunt, ad id pertinent, quod efficiunt, & generant. Tertium, vtile, & quo finis vtatur. Primum eam partem habere necesse est, in qua principium motus continetur. Hæc enim protinus pars finis prima & potissima est: tum post eam totum & finem. Tertium verò, & vltimum partes iis accommodatas instrumentales ad vsus nonnullos. Itaque si quid tale est, quod in animalibus inesse necesse sit, quod rotius naturæ principium, & finem contineat, id effici primum necesse est. Quæ enim mouens primum oriri, quæ pars finis est, cum toto oriri debet. Itaque instrumentalium partium, quæ sua natura genitales sunt, eas semper esse priores oportet: alterius enim causa sunt, tanquam principium. At verò quæ tales ex iis, quæ alterius gratia constitunt, non sunt, eas esse posteriores congruit. Quam ob rem vterque partes priores sint, quæ alterius causa, an cuius causa ipsæ sint, distinguuntur non facile potest. Incidit enim vt partes mouentes, priores sint generatione, quam finis. Mouentes autem ab instrumentalibus distinguuntur non facile est. Atqui ea ipsa via, rationeque, quid post quod fiat, querendum est. Finis enim quorundam posterior est, quorundam prior. Quam ob rem ea pars, quæ principium continet, prima existit: mox tota superior moles. Quapropter caput, & oculi fetus maximi inter initia apparent: inferiora ab vmbilico, crura dico, exigua cernuntur. Patris enim superioris gratia inferior est. Et neq; pars finis, neq; genitilis est eius. Necessitate etiam cur ita sit, non bene reddunt, qui quod semper ita hæc dicunt, siq; principium in his existimant, vt Democritus Abderitanus opinatur, quod sempiterni, & infiniti principium nullum est. Causa autem cur ita principium est, & infinitum, quod sempiternum est. Itaq; interrogare de eiusmodi rebus cur sita est, quæ re, inquit, principium infinitum. Atqui ea ipsa ratione, quæ conserant non esse querendum, nullus rei sempiternæ demonstratio esse poterit. Et tamen esse

esse complurium videtur, quarum alia semper sunt, alia temper sunt. Nam & triangula figura duobus rectis æquales semper habet, & diametrum incommensurabile esse cum costa, sempiternum est. Artamen causa eorum aliqua, & demonstratio est. Igitur non omnium rerum principium querendum esse recte dicitur: ut eorum, quae semper aut sunt, aut fiunt, nullum principium esse querendum non bene asseritur. Sed ea duntaxat principia non recipiunt examinem eiusmodi, quae rerum sempiternarum sunt. Principium enim alia cognitio, non demonstratio est. Principium verò in rebus immobilibus, quidditas est. In rebus autem, quae fiunt iam plura habentur principia, sed modo diversis, nec omnia modo eodem, quorum principiorum unum numero est, unde motus. Quam ob rem omnia, quae sanguinem habent, animalia cor primum possident, ut inter inuria nostrae disputationis dictum est. In ceteris primum gignitur, quod proportionale sit cordis. Venae ex corde tendunt diducte modo riuorum, qui in parietibus proficiscetes ab eodem fonte pinguntur: partes enim coniunctae iis sunt, ut prope quae ex iis coagmententur, atque consistant. Orcus similium frigore, calorve agitur: consistunt, coquanturque; alia frigida, alia calida. Quarum rerum differentias alibi exposuimus, ante scilicet, quae humore, igneque resolubiles, quae humore ireresolubiles, igneque iliquabiles sunt. Per venas igitur, & meatulos quosque alimentum resudas, quemadmodum aqua per crudiusculam futem, in carne, aut carnis proportionale conuertitur frigore consistens. Ex quo fit, ut caro ab igne resoluatur. Sed quae terrena admodum oriuntur, partem humoris, calorisque adeptae, haec dum refrigescunt, humore cum calore euaporante duram terrenaemque formam capiunt, ut vignes, cornua, ungulae, rostra, quae ob rem igne haec molliuntur. Sed humore nonnulla liquefunt, ut ouorum putamina. Nervi, & ossa calore interiore consistuntur siccescente humore. Quam ob rem ossa resoluuntur ab igne non possunt: quemodo testa indissolubilis est. Quasi enim in fornace excocata à calore generationis ita constat. Hic autem calor nec ex quo liber carnem, aut os facit, neque quo liber modo, aut tempore, sed ex materia apta, & ut apte, & cum apte effici potest. Neque enim quod effici potest, efficietur à mouente, quod actu careat. neque quod actum obrinet, efficiere ex quo liber poterit. Sicut nec faber arcem, nisi ex ligno facere poterit, neque arca effici ex lignis potest sine suo artifice. Inest hic calor in excremento seminale, tantam, talisque habens motionem, & actionem, quanta modice ad quavis corporis partem accommodatur. Quod si vel deficit, vel excedit, rem, quae fit, aut deteriore efficiet, aut laesam, & mancarn, similiter ut in iis agitur, quae foris igne coquantur ad cibum, aut ad alium usum. Sed in iis motum calor is nos moderatur, in illis natura gignens accommodat. In iis autem, quae sponte oriuntur causa est, motus temporis, & calor. Frigus, priuatio calor is est. Utitur his ambobus Natura vim habentibus necessariis, ut alterum hoc, alterum illud faciat. Sed in iis, quae alicuius gratia gignuntur, accidit ut alterum frige faciat, alterum calefaciat, atque ita pars quaeque qualitate certa efficiatur, ut caro mollis

αριστον, sicut vas sicile

partim necessario talis exinde facta, partim aliter eius gratia. Nervus succus, & ductilis, os uicium, & fragile, cutis carne siccescente eticitur: quemodo in potentis crustula, quam nerulam vocant. Nec solum propter extremum generatio eius euenit, sed etiam quod lenitudo recidat, cum euaporari non possit: verum in ceteris lenitudo id squalidum est. Itaque fit ut extrema exanguium animalium testa, crustave consistat. At in sanguine genere lenitudo hoc pinguis est: & quidem quae natura non terrena admodum sunt, eorum pingue sub cutis operimento colligitur, quasi cutis ex eiusmodi lenitate consistat. Pingue enim habet aliquid lenitatis. Sed haec omnia ut diximus, partim necessario, partim non necessario, sed alicuius gratia effici asserendum est. Primum igitur moles superior per generationem distinguitur: inferior tempore procedente recipit incrementum in sanguine genere. Omnia verò lineamentis primum describuntur, deinde colores recipiunt, & molliorem, & duritiem, quasi pietatis officio fungatur Natura, cum condit, & creat. Pictor enim, ubi lineis primum describitur animantem, mox vario illinit colore, ac perficit. Cum itaque principium sensuum, totiusque animalis in corde contrahatur, hoc ob eam rem primum gignitur, mox ob eius calorem frigiditas supra, ubi desinunt venae, respondens cordis calori constituit cerebrum. Itaque caput à corde continuo generatur, & magnitudine ceteris praestat. Principio enim cerebrum multum & humidum est. Sed recipit dubitationem, quod oculis animalium euenit. Principio enim maximi visuntur, & in pedestri, & in natatili, & in volatili generis vltimi verò omnium partium perficiuntur. interim enim consistunt. Causa autem est, quod oculorum sensorium positum quidem est, ut cetera sensoria apud meatum, sed cum sensorium tangendi, gustandi que protinus sit aut corpus, aut aliquid proprium corporis animalium, olfaciendi verò, audiendi que meatus contingant aerem externum pleni spiritus natiui, ortique à corde tendant, ac desinant ad venulas cerebro adiunctas, oculus solus proprium corpus pro ceteris habet sensoris, quod humidum, & frigidum est: nec ante contentum eo in loco potentia, ut cetera partes, tum deinde actu existens. Sed à cerebri humore feceruntur pars purissima per meatus, qui ab oculis ipsi sis tendere ad membranam cerebri visuntur. Cuius rei argumentum, quod nec alia pars humida, & frigida est in capite, praeter cerebrum, & oculus frigidus, atque humidus est. Itaque necessario locus hic magnitudinem primum capit, post consistit. Nam & in cerebro eodem euenit modo, ut primum praehumidum, multumque sit, mox humore refflato, concocto que corporatur magis, subdetque: & cerebrum, & magnitudo oculorum. Principio igitur caput praegrande propter cerebrum, oculi grandes propter humorem in ipsis contentum apparent. Vltimi verò perficiuntur, quoniam cerebrum quoque vix consistat. Serò enim à frigiditate, humiditate que vendicatur in omnibus quidem, sed praecipue in homine: nam & sinciput inter ossa vltimum confirmatur.

Iam

Iam enim cum partus in lucem venit, in ille hoc inuenit os est. Causa ut hoc maxime hominibus accidat, quoniam cerebrum humidissimum, & maximum omnium animalium homines habeant. Cuius rei causa est, quod calor etiam cordis purissimus obicit, quod temperantem intellectus plantam significat. Et omni omnium animalium primum dentis sumas est. Pueri etiam longo tempore nondentissimas est. Prae pondere cerebri. Nec queunt continere caput, praepondere cerebri. Nec fecus partes, quas mouere oportet. Principium autem mouendi verò superioribus dominatur, & ad postremum iis, quorum motus non iungitur cum principio, ut curibus. Palpebra etiam talis pars est. Sed cum Natura nihil superuacuum, nihil frustra facere soleat, constat, nec peius, neque posterius, quam usus exigit, ab ea effici quaeque. Sic etiam quae facta est, frustra, aut superuacuum facit. Itaque palpebras simul & distinguit, & post se inueneri necesse est. Serò igitur oculi animalium perficiuntur propter copiam humoris eorum quae in cerebro. Vltimi autem, quod mouenda sunt, non inuenerit, nequeat mouere eas partes, quae tam remota à principio, refrigerataque, sunt. Declarant hoc idem palpebrae sua natura. Cum enim vel quantalibet grauitate caput tenatur, aut ex somno, aut temulentia, aut alia eiusmodi causa, palpebras attollere non possunt, quantum leui pondere aggrauatur. Sed de oculis iam dictum est, quemadmodum orientantur, & quam ob causam vltimi articulentur, & absoluuntur. Ceterarum partium vnaqueque ex alimento gignitur. Nobilissima quaeque, & potissimi principij particeps ex concocto syncretissimo, primoque alimento. Reliquae necessariae, ac illarum gratia inueniuntur, ex deteriore, & reliquis, ex remanentibus. Perinde enim Natura, atque patet familiaris prudens, nihil admittit ex soler, ex quo fore aliquid commodi possit. Dispensatur autem in cura rei familiaris ita, ut cibis optimis dentur liberis, detentior seruis, vltimisque locis animalibus. Ut igitur incrementum iam addito mens adueniat, sic haec, sicque Natura ipsa Naturae ex materia syncretissima in excrementis ossa, neruos, pilos, vignes, ungulas, & reliqua generis eiusdem constituit. Quam ob rem haec vltima efficiuntur, cum iam superpet excrementum Naturae. Ossa igitur in prima partium constitutione, gignuntur ex seminale excremento, quoniam animal augetur, haec incrementum ex alimento capiunt naturali, quo partes principales augetur. Lius tamen ipsius alimenti sunt, & reliquae, & excrementa. Fit enim in quouis primum, & secundum. Alimentumque variis duplex est, altera nutriendi, altera augendi. Nutritio est, quod esse praebet & toti, & partibus. Augens, quod accessionem ad magnitudinem faciat. De quibus postea differendum latius est. Nervus etiam eo modo, quo ossa, inueniuntur, & ex eodem, videntur ex seminale excremento, & nutritio. Sed vignes, pili, cornua, rostra auium, & calcitra, & si quid eiusmodi aliud est, ex cibo gignuntur aduentitio, & auferunt, quem tum à semina, tum de foris sibi acquirunt. Quam ob rem ossa quodam rebus capiunt incrementum omnibus enim anima-

libus exitus magnitudinis est. Itaque ossa quoque certo augendi termino describuntur. Nam uhaec semper augetur, animalia quoque, in quibus os, aut ossis proportionale est, augetur quoad viuere. Magnitudinis animalium meta, & terminus huius describitur. Sed quam ob causam non semper capiant incrementum, postea declarandum est. Pili autem, & eorum cognata omnia, quoad viuere, tantum augentur: & magis cum corpora aut egerant, aut senescunt, atque decreuerant, quoniam plus excrementi tantisper remanet, cum minus in partes principales consumatur propter lenium, aut morbum. Nam ubi id quoque ob artem defecerit, pili quoque deficiunt. At ossa contra: decreverunt enim cum corpore, & membris. Defunctis etiam pili augetur, sed nasci nequeunt. De dentibus dubitauerunt enim eiusdem naturae, & cuius ossa: gignunturque ex ossibus, ut vignes, pili, cornua, & similia ex cute. Quo fit ut ipsa colorum partem cum cute immutetur alba enim, & nigra, & vario modo diuersa pro colore cutis redduntur. At dentes nihil tale recipiunt. Ossibus enim annuuntur in iis animalibus, quae ossa habent, & dentes. Accrescunt soli omnium ossium tota vita. Quod patet in us dentibus, qui matuè tactu declinant. Causa incrementi est, quoad pertinet ad id, cuius gratia, ut fungi officio possint. Breui enim tempore attritu consumuntur, nisi subinde reparentur, quoad vel tunc senescentibus nonnullis edacibus dente non magno praestitis admouendum pertinetur: plus enim in dies admittitur, quam additur. Quam ob rem bene id quoque ad rem, quae accidit, imolita Natura est: quippe quae in senescentem, vixque exitum defectum dentium praefera, & pro vitae spatios praescripserit modum. Sed si decies, millies, aut deciescentum annis vita seruetur, & praegraves primos ortu oporteret, & facilius renasci. Quamvis enim aliquid reciperet incrementum, tunc dectio plus, quam accresceret, inuiles dentium ad cibum conficiendum euaderent. Sed cuiusnam gratia capiunt incrementum, dictum iam est. Accidit autem ut neque eandem naturam, quam cetera ossa, dentes habeant. Cetera enim in prima constitutione omnia gignuntur, neque est quod post oriaturat dentes post enascentur. Quam ob rem cum decidissent, de nouo possunt ortu. Tangunt enim ossa, non continuantur. Ex ea tamen gignuntur alimento, quod in ossa admittitur. Quapropter eandem, quam ossa, habent naturam, & tunc cum illa iam suum numerum receperunt. Sed cum cetera animalia dentibus, aut dentium proportionali praedita enascentur, nisi quid praeter naturam accidit, (perfectiora enim, quam homo, generatione absoluuntur) homo dentibus carens venit in lucem, nisi quid praeter naturam intercesserit. Sed quae ob causam dentes alij decidant, alij non possunt explicabimus. Quod autem eiusmodi partes excremento consistuntur, ea causa homo inolepro, & nullissimo omnium animalium corpore est, & vignes minimos pro magnitudine habet minimum namque in eo est excrementum terrenum. Cuius enim excrementum quodque sit, quod in eodem remaneat, nam quod terrenum in corporibus est, omnium maxime est in concoctum. Quemadmodum

dum partes quæq; constituantur, & quænam causa generationis sit, declaratum iam est.

Quomodo fetus in utero animalium augetur.

Cap. v.

Augere fetus, qui forma animalis nascuntur, per umbilici annexum, ut ante diximus. Cuius enim vis quoque nutritiva in animalibus insit, umbilicum statim quasi radicem agunt in utero. Umbilicum venæ contenta in putamine cõplent. Plures in maioribus animalibus, ut boue, carere solent, rursus ipsæ in mediocribus, singula in minimis. hoc san guineis hauriunt alimentum. Vterus enim exitus est venarum multarum. Animalia igitur non vtrinque dentata omnia, & dentatorum vtrinque, quorum vterum venam non singularem habet pertinentem grandem, sed pro vna plures frequenter continet, hæc in utero habet, quæ acerbula appellatur, in quæ umbilicus deuenit, atque adheret. Tenduntur enim venæ umbilicales vndiq; laterum, fistulæq; sparguntur vsquequaque per uterum, & quæ deinceps, hæc illa acerbula existit curuamine suo conuicta cum vtero, caua autem ad forum fuerit, & vterum posita sunt. Acorbula fetus accrescere, proficiscereq; ad exitum, minora subinde redduntur, domumq; obliquantur, cum perfectus iam est. In ea enim veluti marmara reponitur à Natura fetus alimentum sanguinem, quod deinceps colligitur, & paulatim ex multis consistit, quasi pustula, & in inflammatione corpus acerbulo exitu. Itaque, quando fetus sit minor, nec multum cibi assumere possit, conspicua, maioræq; sunt, sed aucto iam fetu consolidant, & exolescunt. Minora, & vtrinque dentata animalia, magna ex parte acerbulis vteri carent. Tendit umbilicus in iis in venam singularem, quæ per vterum masculula fertur. Cuiusmodi animalia alia vnum, alia plura pariunt, quo modo vnum, eodè plura habentur. Sed hæc, & dissectionum exemplis, & historiarum commentariis inspicenda, explorandæq; sunt. Heret enim, & cõtinetur animalia ex umbilico, qui ex vena dependet per æquilibrum directum ad venam, quæ aqua ductu fluentem. Fetus membranæ, & secundis obvolutus cõtinetur. Qui infantes alii in utero aiunt, sugentes carunculam quandam, non rectè dicunt. Idè enim, & ceteris animalibus eueniret, quod tamen nusquam videmus. Atqui facile per dissectiones videretur, si esset. Omnes etiã fetus, tum volucres, tum aquatiles, & pedestres pari modo membranæ tenues ambiunt, separantes ab utero, & humoribus admixtis. Sed nec iis ipsi tale quicquam inesse videmus. Neque fieri potest, ut per eorum aliquod alimentum hauriant. Iam quæ ouo nascuntur, omnia incrementum foris recipere abiuncta ab utero, apertum est. Itaque non rectè aiunt, qui ita dicunt, ut Democritus. Coeunt animalia generis eiusdem secundum naturam, sed ea etiam, quorum genus diuersum quidem sed natura non multum distat, si modò par magnitudo sit, & tempora æquent granditatis. Rarè id fit, sed tamen fieri & in canibus, & in vulpibus, & in lupis certum est. Canes etiam Indici ex bellua quadam similiti, & cane generantur. Necnon in aibus salacio-

ribus idem fieri visum est, ut perdicibus, & gallinis. Quinetiam aduocorū accipitres specie diuersi coire putantur. Idèmq; in nonnullis aliis aibus euenire animaduertum est. In maioribus nihil adhuc exploratum habemus dignum memoratu. Qui tamen rhinobati appellantur, gigni creduntur ex squatina & raia. Ad hæc, quod de Africa in proterbio est, semper aliquid noui Africam afferre, propterea dicitur, quod diuersa etiam genera coeant. Nam ob aquæ penuriam terra illius, vel alienigena libidine copulatur, cum in loca paucissima rigua cõgregentur. Sed cum cetera sic orta, rursus ipsa inter se coeant, generatq; possint, genus vnum maiorum sterile est: quippe quod neque secum, neque cum aliis iunctum generet. Quæstio igitur, in vniuersum, quam ob causam steriles, aut mas, aut femina sit, sunt enim steriles & mulieres, & viri. Atque etiã in ceterorum animalium genere, ut equorum, ut ovium, sunt quæ nullam faciunt prolem, sed mulorum genus totum sterile est. Causa vero sterilitatis in ceteris animalibus plures sunt. Nam & à primo ortu Natura locis adcoitum communitis oblati, steriles & mulieres, & viri redduntur, ut altera non pubescat, alteri non barbescat, sed spadones quidè sunt. Aliis in processu ætatis idem accidit affectus, aut propter corporis nutritionem plenior. Mulieribus enim pinguioribus fetus, vitiis corpore melius habito excrementum feminale in corpus absumitur. Itaque sit ut illis mensura desint, his genitura. Aut ex morbo, viris humidum, frigidumq; emittitur semen: mulieribus purgationes vitantur, plenæq; excrementorum morbificorum redduntur. Multis etiam tum viris, tum mulieribus hoc idem accidit malum oblati partibus, & locis accõmodatis ad Venærem. Quæ vitia partim curabilia sunt, partim incurabilia. Sed maxime steriles tunc perseuerant, cum primo Nature ortu tales constituerunt. Gignuntur enim & mulieres virgines, & viri feminæ: alteris menstrua desunt, alteris senex exile, frigidumque est. Quam ob rem ratione recta experimento in aqua probatur fecunditas feminis. Quod enim tenue, ac frigidum est, citò diffusum per superna innatat: quod fecundum est, in amum descendit. Calidum enim, quod concoctum est. Concoctum autem est, quod spiritum, crassumq; est. Mulierum probatio sufficit, ut odores subeuntes vterum efforantur ad locum spirandi, & afficiant halitum. Atque etiã illi, ut colores oculis inspecti saluam perficiat oris. Nam nisi hæc ita fiant, meatus corporis, per quos excrementum decedit, cõfusos, obseptos, & obsecatos esse significatur. Sedes enim oculorum maxime omnium locorum capitis seminalis est. Quod patet, cum sola ipsa per coitum Venærem manifestè immutetur, & visu immodico rei Venærem oculi apertè langueant, & subsideant: Causa est, quod natura geniturae similis cerebrum est. Aquosa enim materia eius est, calidæq; aduentitius. Purgationes autem seminales à septo veniunt: principium enim nature hinc est. Itaque sit, ut motus à genitali ad pectus dependant. Hinc odores per spirationem sensum efficiunt. Hominiibus igitur, carere istaque generibus, ut ante retulimus, particulatim hæc lætio obuenit.

Contra

Contra Empedocles, & Democriti sententiam, qui non rectè senserunt, quam ob causam multi sint steriles. Cap. vi.

AT genus mulorum totum sterile est. Cuius rei causa non bene ab Empedocle, & Democrito redditur. Obsecrare Empedocles, planius Democritus scabit: sed neuter bene. Afferunt enim demonstrationem æquæ de omnibus, quæ præter suam cognationem coeant. Democritus meatus mulorum corruptos in vteris dicit, quoniam non ex cognatis principium eorum consistit. Sed id cum aliis etiam animalibus accidat, tamen nihil minus possunt generare. Atqui si id causæ esset sterilitatis, carere quoque sterilia esse deberent, quæ ita coeant. Empedocles multuram feminum causatur, quæ densa ex molli vtraque genitura consistat. Caua enim, & densa coaptari vitæ, fierique ex iis, durum ex molliibus, ut si æstano miscetur. Sed nec in stano, & ære causam rectè assignat. Dixi de his in problematis, neque principia ex rebus vilo modo cognitis accipit. Caua enim, & solida coaptata vicissim, quoniam modo faciunt multonem, aut vini & aquæ, aut alius cuiuspiam: hoc enim supra hominis caput dicitur. Nam quemadmodum cauam vini & aquæ debeant accipi, præter sensum omnino est. Item cum ita sit, ut & equi ex equis gignantur, & asini ex asinis, & mulus ex equo & asino, alterutro mare, aut femina, cur ex his tam densum consistat, ut sterile sit, quod prodierit? Ex equo autem femina & mare, aut asino femina & mare sterile non proueniat? Atqui molle & matris equi & feminae semen est. Coit autem equus cum asino, tum mare, tum femina pro differentia sui sexus. Idè quæ gigni ex iis steriles ait, quia vnum ex ambobus feminibus mollius conficiatur. Ergo & quod ex equo mare ac femina gignantur, sterile esse debet. Nam si alterum misceretur solum, liceret dicere alterum causam esse sterilitatis, ut dissimile geniturae alini. Nunc verò quali illius semini, tali & cognati miscetur. Ad hæc demonstratio æquæ de ambobus, tam mare, quam femina, rectè affertur. Sed interest, quod mas septennis diutaxat generat, ut aiunt, femina improlis omnino est, idque propterea, quia perducere ad finem, quod conceperit, nequeat. Nam concepit quidem iam mulam consistat. Sed fortasse verisimilior iis demonstratio logica illa videbitur. Logicam appello, quia quod vniuersalius, eò remotior à propriis principis est. Si ex mare, ac femina specie eiusdem, proles specie eiusdem gigni solet, aut mas, aut femina, ut ex cane mare, & femina canis aut mas, aut femina: ex diuersis etiam speciebus diuersum specie proueniat, necesse est. Verbi gratia, si canis diuersum diuersum proueniet ex leone mare & cane femina diuersum. Cum itaque mulus mas & femina sine specie differentia gignantur, ex equo & asino, quæ diuersa specie sunt, impossibile est ut aliquod ex multis gignatur. Nec enim diuersum specie prouenire potest, quando ex mare ac foe-

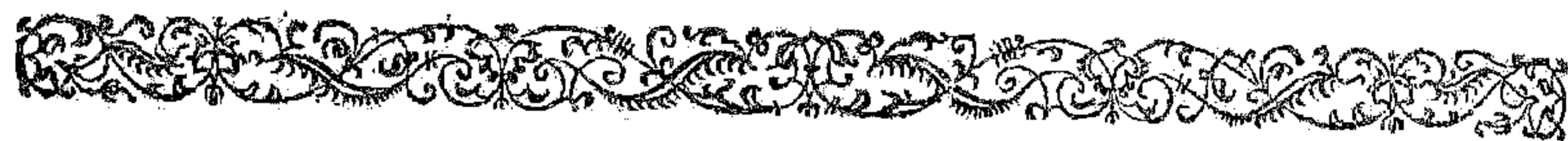
mina specie eiusdem, idem specie generatur, neque idem, hoc est mulus, gignitur enim mulus ex equo & asino, quæ diuersa specie sunt. Ex diuersis autem specie diuersum animal gigni positum est. Sed enim hæc ratio admodum vniuersalis, inanisq; est. Rationes enim, quæ non ex propriis ducuntur principis, inanes sunt, & rerum esse videntur, cum longè aberrent. Sunt profectò geometrica rationes, quæ ex principis geometricis afferuntur. Idèmq; in ceteris est intelligendum. Videntur tamen eiusmodi rationes, quauis inanes, aliquid esse. Nam & inane, siue vacuum illud aliquid esse videtur, cum tamen nihil omnino sit. Nec verum est, quod concluditur. Multa enim ex iis, quæ non eadem specie progenerantur, fertifera procedunt, ut ante exposui. Hoc igitur modo, nec de ceteris rebus, neque de naturalibus indagandum est. Sed ex iis, quæ in genere, tum equorum, tum asinorum insunt, considerandopotiùs acciperis causam. Primùm enim vtrinque eorum singularem parit inter cognata animalia plura numero, tum femina non semper concipere possunt. Et quidem equi interposito tempore admittuntur, quoniam ferre continuè nequeant. Sed equa menstrua non est, imò minimum inter quadrupedes emittere solet. Asina conceptus incontinens est: genituram vtrique iniecit, ut emingit. Quam ob rem verberibus eam sectantes cogunt ne id faciat. Ad hæc, frigidum animal asinus est: quam ob rem locis frigidis gigni non potest, utpote sua natura impatiens frigoris, velut apud Scythas, & eorum simitimos. Nec verò apud Gallos, qui supra Hispaniam colunt, genus id animalis est: nam ea quoque prouincta frigida est. Hinc admittarios etiam non ut equæ, sic asinæ, æquinoctio admovent: sed æstiuo solstitio, ut tempore calido pulli nascantur: eodem enim tempore parit, quo coeuit. Annum vterum fert & asinæ, & equæ. Cum igitur natura sit frigidum animal, ut dictum est, semen quoque genitale eius frigidum esse, necesse est. Cuius rei indicium, quod si equus superuenerit asinam, quam inierit asinus, non peruectet asini initum: sed si asinus superuenerit equam, quam equus inierit, peruectet, propter feminis sui frigiditatem. Cum igitur inter se ipsa iunguntur, feruatur semen propter alterius calorem: calidius est enim, quod ab equo feceritur. Nam asinus & materia, & genitura frigida est, equi calidior est. Cum autem mistum vel calidum cum frigidum, vel frigidum cum calido est, euenit ut conceptus ex iis seruetur, eaq; vicissim ex se ipsa fecunda sint. At verò quod ex iis prodit, non insuper fecundum, sed infecundum ad perfectam fertificationem est. Omnino enim vtrinque aptum propensumq; sit ad sterilitatē, (sunt enim in asino tum ea, quæ diximus, tum etiã, ut nisi à primadentium mutatione generare incipiat, nusquam potest generare, sed sterilis omnino perduret) ita in exiguo cõtinetur generandi vis corporis asinini, facillimæq; labitur ad sterilitatem. Equus etiam simili modo idoneus est ad sterilitatem, tantòq; deest ut sterilis sit, quãto, ut quod ex ipsi prodierit semè frigidius reddatur. Quod tunc efficitur,

m m cum

cum aſini excremento miſcetur. Aſinus quoque parum deest quin ſit generis initu ſterile generet. Itaque cum acceſſerit quod præter naturam eſt, ſi antè vix vnum partu naturæ legitimum poterat generare, iam quod peregrinum ex iis prodiit ſterilius, nihil deſerit, vt ſterile ſit, ſed neceſſariò ſterile erit. Euenit etiam vt corpora mulorum magna efficiantur, quoniam menſtruorum decellus ad corporis incrementum vertatur. Cumque parcus eorum annus ſit, non modò concipiat, ſed etiam enutriat mula opus eſt: quod fieri non poteſt ſine menſtruis. Mulis autem menſtrua deſunt, ſed quantum inutile eſt, cum excremento veſicæ abigitur. Vnde ſit, ne muli genitale feminatum, ſed ipſum excrementum olfaciant. Reliquum in corporis incrementum, & magnitudinem vertitur. Itaque concipere quidem aliquando mula poteſt, (quod iam factum eſt) ſed enutrire, atque in ſinem perducere non poteſt.

Mas generare interdum poteſt, quoniam & calidioris naturæ, quàm femina, mas eſt, & nihil corporis per coitum confert ad generationem. Quod autem facit, ginnus eſt: quod mulus, oblatuſ eſt. Nam ex equo & aſino, giani proueniunt, cum conceptus in vtero agrotauit. Eſt enim ginnus idem, quod metachærum in porcis: quod enim ibi læſum, deprauatumque in vtero eſt, metachærum vocatur, quali a porcellum dixeris. Idque cuiſlibet porco accidere poteſt. Pygmarum etiam, id eſt nanorum, pomilionum, & puſillorum generatio ſimilis eſt: nam eorum, quæque membra, & magnitudines viuunt in vtero, & ſunt veluti a porcella, & ginni. Haecenus de mulorum ſterilitate.

DE GENERATIONE ANIMALIUM LIBRI SECVNDI FINIS.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE DE GENERATIONE ANIMALIUM,

LIBER TERTIVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De generatione animantium ſanguineorum, & ouiparorum, deque ouis ſubuentaneis, & cæterorum quorum natura, & quam ob cauſam alia unicolora ſunt, alia bicolora.

Cap. I.

DE MULORVM ſterilitate dictum iam eſt, atque etiam de iis, quæ animal & foras, & intra ſe pariunt. In ſanguineo autem ouiparo genere partim ſimilis generatio vt in pedetribus eſt, idemque de omnibus aliquid accipi poteſt: partim differentia, tum inter ipſa, tum ad pedetribia exiſtit. Oriuntur omnia coitu mare in feminam emittente ſemen genitale. Sed aues ouam edunt perfectam, crulla in teſtum dura, niſi morbo lædant. Atque omnia auium oua bicolora ſunt. Piſcium cartilaginei, vt ſæpius dixi, cum intra ſe oua pepererint, animal excludunt, ouo in alium vteri locum ex alio translato. Molle hoc ouum eſt, & unicolor. Vnus ex iis animal non parit, qui rana vocatur: cuius cauſa poſt exponam. Cæteri piſces, qui oua pariunt, ouum unicolor edunt, quod imperfectum eſt: quippe quod extra capiat incrementum eadem cauſa, qua & quod intus perficitur. De vteris qua inter ſe differentia diſcrepent, & quas ob cauſas ita ſit,

declaratum eſt antè. Viuiparorum enim alia ſuprà, iuxta cinctum vterum continent: alia intra iuxta genitale. Suprà cartilaginea habent inſtrà, quæ animal & intra ſe, & foras generant, vt homo, equus, & reliqua generis cuiuſdem. Oviparorum etiam alia inſtrà, vt piſces, qui oua pariunt: alia ſuprà, vt aues. Conſtitunt vel ſponte conceptus in auium genere, quos ſubuentaneos, & Zephyrios à Fauonio quidam appellant. Qui perfectò in iis ſunt auibus, quæ non volaces ſunt, vt vna, ſed multipara, quoniam excremento ipſe abundans, vnica in alas, & pennas id vertitur, corpusque exiguum liccum & calidum habetur. Decellus autem menſtruorum, & genitura, excrementum ſunt. Cum igitur & penarum natura, & ſeminis, excremento gignatur, nequit Natura largè vtròque verſus profundere. Hæc eadem cauſa eſt, & vt aues vna nec ſalaces ſunt, nec multipara, ſed graues, volacèſque, quarum corpus grandiuſculum, vt columba & ſimiles, aut graues non volaces, quarum corpus grande, vt gallina, coitu ſuperent, & partu: grauibus enim non volacibus, vt gallinis, perdicibus, & reliquis id genus multum eius excrementi ſit: quapropter mares eorum ſalaces ſunt, & femina: multum materiæ ſuggerunt, & quidem pariunt ex his alie complura, alia ſæpe, complura gallina, perdidit, ſtruthio Libycus. Sæpe autem columbarium genus,

genus, ſed non multa: quippe quod medium ſit inter aduncum genus, & graue. Volax enim vt aduncum eſt, corpulentum vt graue. Itaque quoniam volax eſt, excrementumque eò tranſit, pauca parit, ſed ſæpe corporis magnitudine, & venis calore, & facultate concoquendi maxima, atque etiam quòd cibum facile ſibi acquirat: adunca enim difficulter id faciunt. Parua etiam aues ſalaces, præfecundaque ſunt, quomodo interdum plantæ minores ſunt fertiliores. Quod enim incremento corporis deſcit in excrementum ſeminale exundat. Quam ob rem gallinæ hadriana multa admodum pariunt. Eſt enim propter corporis exiguitatem, vt alimentum ad partionem ſumpræterur. Vulgares etiam gallina: fecundiores ſunt generoſis. Corpora enim alteris humidiora, alteris grandiora, & ſicciora. Animus generoſus in cuiuſmodi corporibus potiùs conſiſtit. Quin & tenuitas, ac imbecillitas etiam facit, vt eorum natura & ſalacior ſit, & fecundior: quo modo & hominibus euenit. Alimentum enim, quod crura ſubiret, in ſeminale excrementum tranſfertur. Quicquid enim inde Natura adimit, hic adicit. Nam vncungues aues pede ſunt firmiore, & crure craſſiore, cauſa victus. Itaque omnibus hiſ de cauſis, neque ſalaces ſunt, neque præfecunda. Tinunculus potiſſimum in eo genere fecundiffimus eſt, qui ſolus ſerè aduncarum & bibit. Humor autem & narius, & aduentitius ſeminalis cum calore indito eſt. Sed ne ipſe quidem multa admodum parit, verùm cum plurimum quatuor. Cuculus parum generat, quanquam aduncus non eſt, quia natura frigida eſt, quod ipſius pauore iudicatur. Seminale autem animal calidum eſt & humidum oportet. Pavidam eſſe hanc auem, apertum eſt, cum ab omnibus auibus fugerit, & in alienis pariat nidus. Columbarium genus bina, magna ex parte, parere ſolet. Nec enim viuiparum eſt, cum nulla auis pariat vnum, excepto cuculo, qui & ipſe duo interdum parit. Nec multa parit: ſed ſæpe bina, aut terna cum plurimum, ſed bina magna ex parte. Sunt enim hi numeri inter vnum & multa. Cibus in ſemen conuertit in iis, quæ abundè fertificant, pluribus declaratur euentis. Arborum enim multa cum admodum copioſè tulerint, exarſcunt fructificatione, niſi corpori alimentum remanſerit. Annis etiam idem euenit, vt leguminibus, vt tramentis, & reliquis huiuſcemodi. Cibus enim omnem in ſemen conſumunt: quippe cum genus id fertile admodum ſit. Nec non gallinarum nonnullæ, cum adeò valde peperiffent, vt etiam bis die pepererint, mox à tanto partu interiere: Hyperina enim, id eſt, effœta, & aues, & plantæ ſunt. Quod vitium nimia excrementi ſecceſſio eſt, vt exhaustæ, effœtaque dicantur, quæ ita afficiuntur. Hæc eadem affectio cauſa leana etiam eſt, vt ſterileſcar: primùm enim quinque aut ſex patit catulos, cum anno ſecundo quatuor, mox tres. Deinde pari modo per annos ſingulos minus vno, poſtremò nullum, cum & excrementum omne conſumptum iam ſit, & ætate deſinente, ſemen vnà deſecrit. Quibuſnam auibus ſubuentaneæ partus conſiſtant, & quæ præ-

fecunda, parumve fecunda, quæſque ob cauſas, dictum iam eſt. Fiunt ſubuentaneæ oua, vt antè retulimus, quoniam materia ſeminalis in femina eſt, nec menſtruorum decellus in auibus, vt viuiparis ſanguine præditus. In iis enim omnibus ſit, aliis magis, aliis minus, aliis quantum rem indicet. Piſcibus etiam, vt auibus, menſtrua nulla prodeunt. Quam ob rem iis quoque conceptus conſiſtit ſine coitu, vt auibus, ſed minus apertè. Frigidior enim natura piſcium eſt. Decellus igitur menſtruorum, quæ viuiparis ſit, eadem conſiſtit in auibus per debita excrementi tempora. Et quia locus ſepto propinquus calidus eſt, magnitudine iuxta perficiuntur. Sed ad generationem imperfecta, tum hæc, tum illa piſcium ſunt, niſi ſemen maris accedat. Cuius rei cauſam antè expoſui. Volacibus ſubuentaneæ non gignuntur, ſcilicet eadem cauſa, qua multa nec ab iis ipſis generantur. Vncungibus enim parum excrementi in eſt, & marem deſiderant ad excrementi commotionem. Gignuntur ſubuentaneæ oua plura numero, quàm quæ fecunda ſunt, ſed minora, ob vnã eandemque cauſam. Quod enim imperfecta ſunt, minus augentur: quod minus augentur, plura numero exiſtunt: minus etiam ſuauia ſunt, quoniam minus concocta. Concoctum enim in quouis genere dulcius eſt: ſed oua auium, aut piſcium non perfici ad generationem ſine mare, ſatis exploratum habemus. An in piſcibus quoque fiat conceptus ſine mare, non æquè apertum eſt. Sed potiſſimum in fluuiatili genere, rubellionibus id accidere viſum eſt. Etenim nonnulli ſtatim habere oua videtur, vt de hiſ in hiſtoriis ſcripſimus. Omnino in auium genere, ne ea quidem oua, quæ per coitum oriuntur, poſſunt magna ex parte augeri, niſi coitus auis continetur. Cuius rei cauſa eſt, quòd vt in mulieribus coitu maris deſeritur menſium excrementum, (trahit enim humorem veteris reſectus, & meatus apeririuntur) ſic in auibus pariter euenit, dum paulatim quidem menſtrum excrementum accedit, quòd foras decedere non poteſt, quoniam parum eſt, & ſuperne ad cinctum coniectur, ſed in vterum ipſum collabitur. Hoc enim ouum agitur ſicut fetus viuiparorum, eò quòd per vmbilicum aſſuit. Nam cum ſemel aues coierunt, omnia ſerè oua ſemper habere perfeuerant, ſed parua admodum. Quam ob rem de ſubuentaneis dicere non ſolent oriri ſponte, ſed reliquias eſſe prægreſſi coitus: quod falſum eſt. Satis enim conſpectum eſt in nouella, tum gallina, tum anſere, gigni ſine coitu: tum etiam perdices feminae, & quæ nondum coierint, & quæ coierint, quarum vſus in aucupiiſ, cum olfaciunt marem, vocemque eius audiunt, alteræ implentur, alteræ ſtatim pariunt. Cuius affectionis cauſa eſt eadem, quæ in homine, & quadrupede. Nam ſi fortè eorum corpora accenſa libidine rurgent ad coitum, alia cum primùm viderunt, alia cum leniter retigerunt, ſemen emittunt. Eſt hoc auium genus ſua natura libidinoſum, vt leni egeat moru, cum turgent, citòque ſecernat, vt in iis, quæ non coierint, ſubuentaneæ conſiſtant: in iis, quæ coierint, oua breui augeantur, & perficiantur. Aues ex iis, quæ

quæ ouum pariunt foras, perfectum hoc edunt, pisces imperfectum: quod extrâ recipit incrementum, vt antè diximus. Causa est, quod genus piscium fecundum admodum est. Itaque fieri non potest, vt multa intus hanc recipiant: quapropter foras deponunt. Idque agitur citò, quod vterus eorum piscium, qui ouum pariunt, foras iuxta genitale posuit est. Sunt autem oua bicolora, piscium unicolora omnium. Coloris causam videris ex facultate parvis candida atque lutea. Secernitur enim à sanguine, quod eò veniunt nullum enim exanguè animal ouum generat. Sanguinem autem materiam esse corporum, dictum iam sapius est. Pars igitur eius, quæ calida est, propius ad formam in membris instituendis accedit: quæ autem terrosior est, corporis institutionem præbet, & remotior est. Quam ob rem in bicoloribus ouis animal initium suæ generationis à candido sumit. Initium enim animale in candido est, cibum à luteo capit. Calidioribus itaque animalibus seorsum ista habentur distincta, ex quo principium ortus, & ex quo alimentum, atque alterum candidum, alterum luteum est: & plus candidi, syncerique semper est, quam lutei, & terreni. At minus calidis & humidioribus contra, plus lutei, idque humidius est: quod in palustribus accedit auibus. Cùm enim illa sua natura humidiores sint, tum frigidiores terrenis auibus constent. Itaque oua earum multum eius, quod vitellum vocatur, habent, minusque luteum: quoniam candidum minus ab eo separatur. Quæ iam sua natura frigida inter ouipara sunt, ea longè humidiora constant: quale genus piscium est. Nec candidum habent distinctum, quia exiguum hoc est, & frigidum, terrenaque qualitatis copia impedit. Quam ob rem omnia piscium oua unicolora sunt, atque ad lutea candida, ad candida lutea esse dixeris. Auium vel subuentanea oua colorem eam duplicem obtinent: habent enim ex quo vtrunque sit, & vnde principium, & vnde cibum. Sed hæc imperfecta sunt, & maris indiga. Fiunt enim fecunda, si quo tempore inuentur à mare. Nec verò fetus causa coloris duplicis est, vt candidum à mare, luteum à femina sit, sed ambo à femina proficiuntur: verum alterum frigidum, alterum calidum est. In quibus multum caloris est, distinguuntur: in quibus parum, distingui non possunt. Et ob eam rem conceptus eorum sunt unicolores, vt dictum est: semen autem maris constituit tantum: ideo primò exiguum, albusque conceptus auium cernitur: mox tempore procedente luteus color, cùm iam plus sanguinis admiscetur: postremò secedente calore pars candida circum insilit, quasi humore æquè feruente quo quouersus. Candida enim pars oui sua natura humida est, caloremque animale intra se continet. Quam ob rem circum ipsa discernitur lutea, & terrona intus manet. Et si plura oua coniecta in patinam, aut tale aliquod vas, coquis igne, ita ne motus caloris citatior sit, quam ouorum distinctio, idem in vniuersis ouis, quod in singulis, euenit, vt lutea cuncta in medio consistant, candida citatè ambiant. Sed quæ ob causam alia unicolora, alia bicolora sunt oua, dictum iam est.

De ortu eorum, quæ perfectis ouis foras generantur, tum auium, tum quadrupedum ouum crusta intectum parentium.
Cap. 11.

Secernitur in ouo principium genitalis maris ea parte, qua ouum vtero adheret, sitque prouide dissimile, quod bicolor est: nec planè rotundum, sed altera parte acutius, quoniam partem eam differre oportet, in qua principium illud continetur. Quam ob rem durius ea ipsa parte est ouum, quam inferiore. Principium enim operiendum, custodiendumque est. Exit etiam pars oui acuta potest. Quod enim adheret, id exire postea conuenit. Adhæret autem ea parte, qua principium continetur. Et principium ipsum in parte acuta est. Idem in planta tum etiam seminibus modus est. Principium enim feminis adheret, aut ramo, aut putamini, aut pulpare: vt in legumine patet. Quæ enim bivaluis fabarum stipes, & cæterorum id genus coniungitur, hæc principium feminis adheret. Sed quæres de incremento ouorum, quoniam modo ex vtero veniat: animalia enim per umbilicum capiunt cibum: oua autem quo? cùm non modò vermium, ipsa per se recipiant incrementum. At si quid est, quo adheret, id quoniam transeat perfectò iam ouo? Nihil enim tale exit cum ouo, vt umbilicus cum animalibus. Quod enim circiter ambit, testa perfectò iam ouo efficitur: restat igitur hoc ita queritur. Sed latet primò, membranam mollem id esse, quod postremò testa efficitur: perfectò enim ouo, durum, ac rigidum euadit ita modicè, vt exeat adhuc molle. Dolorem enim moueret, nisi ita exiret. Egressum statim refrigeratum duratur, eua potatè humore quam primùm qui exiguus inest, reliquæque portione terrena. Huius itaque membrana particula quadam umbilicaris parte acuta principio continetur, tenditque paruis adhuc veluti filula: quod in eiectionis inchoatis ouis patet. Nam si auis madefacta, aut alia causa inalgescens eiecit, cruentus adhuc cernitur conceptus, habensque sibi annexam appendiculam umbilicarem, quæ ouo amplius crescente obrenditur latius, atque minuitur, perfectòque multo exitum complectitur. Membrana interior sub hoc umbilico est, quæ vitellum, albumenque ab eo determinat. Vbi iam ad consummationem ventum est, ouum absoluitur totum, & umbilicus ratione non insuper apparet: extremum enim vltimum eius est. Partus ouorum contra atque animaliam euenit. Animal enim versum in caput, suumque principium nascitur. At ouum quasi in pedes conuersum exit. Cuius rei causa, quod diximus, est, quod ouum ea parte, qua principium continetur, adheret. Generatio auium ex ouo ita euenit, vt incubante, & concoquente aue, animal ex parte oui secernatur: augeratur ex reliqua parte, & conficiatur: natura enim simul & materiam animalis in ouo reponit, & satis cibi ad incrementum. Cùm enim auis intra se perficere nequeat, cibum vnde parit in ouo. Nam iis, quæ forma animalis nascitur, cibum in alia corporis parte paratur, quod lac vocatur, videlicet in mam-

mammis. Ar auibus hoc idem in ouo Natura constituit, sed contra, quam homines putant, & Alcmaeon Crotonitates ait. Non enim albumen oui lac est, sed vitellum. Hoc enim pullis pro cibo est. Illi albumen pro cibo esse existimant, propter coloris affinitatem. Oritur pullus incubante aue, vt dictum est. Sed si aut tempus sit bene temperatum, aut locus, in quo oua manent, tepidus, concoquantur & auium oua, & quadrupedum ouiparorum sine parentis incubitu. Hæc enim omnia in terra pariunt, concoquanturque oua tepore terra. Nam si quæ quadrupedes ouipara frequentantes fouent quæ ediderint oua, paræ frequentantes id faciunt. Cignatur vtriusque eodem modo oua quadrupedum, quo auium. Crusta enim dura intecta, & bicolora sunt, & iuxta cinctum consistunt, vt auium: & reliqua eadem tum intus, tum extrâ eueniunt. Itaque omnium causæ eadem consideratione continentur. Sed quadrupedum oua vt validiora tempore concoquantur, auium imbecilliora sunt: atque ob eam rem parentem desiderant. Tum etiam Natura attendere videtur, vt sensum prouidam, entiamque diligentem erga prolem parentes habeant. Sed in genere deteriore hoc facit quousque pariant: in aliis quibusdam etiam donec perficiant. Prudentioribus verò plus cura mandatur, vt etiam enutriant. Postremò iis, quæ prudentia iam maximè prædita sunt, consuetudo, amor, & charitas in prolem etiam adultam seruat, vt homini, & quadrupedum nonnullis. Auibus cura donec pariant, & enutriant. Quam ob rem & ab incubitu laborant in prole enutrienda: à partu verò deterius afficiuntur, quasi priuata aliquo fieri natiuo gestamine. Perficitur animal in ouo ceteris diebus tepidis: tepore enim iuuatur. Nam concocto est calor quidam. Terra enim suo calore concoquit. Et quæ incubant, hoc idem faciunt: adhibent enim suum calorem. Deprauantur etiam oua, & sunt, quæ vrina appellantur, tempore potius calido, idque ratione. Vt enim vrina temporibus calidis coalescent facie subuersa, (hoc enim causa est, vt deprauentur.) Sic oua peruenit vitello corrupto. Id enim in vtriusque terrena portio est. Quam ob rem & vinum obturbatur facie permista, & ouum vitello diffuso. Multiparis igitur hoc accidit merito, cùm non facile omnibus calor conueniens reddi possit, sed aliis deficiat, aliis superet, & quasi putrefaciendo obturber. Vnecunguis etiam, quamuis parum fecundis, nihilò minus tamen idem euenit: sæpe enim vel alterum ex duobus vrinum sit, sed tertium semper ferè. Cùm enim calida sua natura sint, faciunt, vt quasi ferueat supra modum humor ouorum. Iam enim naturam quoque contritiam luteum & candidum habent. Luteum namque gelu duratur, & coit, calor contra humescit, quapropter cùm vel in terra, vel per incubitum concoquitur, humescit. Atque, ita pro cibo animalibus nascuntur est. Nec verò cùm ignitur, affaturque, durefcit, quoniam natura terrena est, vt extra. Ideoque cùm plus iusto calefcunt, nisi ex recremento humido sint, saniescunt, reddunturque vrina. At candidum gelu non concre-

scit, sed magis humescit. Causam autè reddidi. Ignitum solidescit. Quam ob rem cum ea generationem animalium concoquitur, et affatur. Ex hoc enim consistit animal. Luteum autem pro cibo est, & membris subinde instituendis incrementum hinc administratur. Quocirca luteum, & candidum membranæ inter se distinguuntur, quasi naturam habeant diuertam. Sed quemadmodum hæc inter se habeant, tum iusto generationis, tum consistentibus animalibus, atque etiam de membranæ, & umbilicis diligentius ex us, quæ per historiam scripsimus, considerandum, amotandumque est. Ad id autem, quod impræsentiarum tractamus, tantum aperuisse satis est. Principio corde constituto, & vena matore ab eo distincta, umbilici duo de vena eadem perpendunt. Alter ad membranam, quæ luteum continet. Alter ad membranam, cui secundarum species est, quæ animal obuolutum continetur, quæ circa testam membranam est. Altero igitur umbilico cibum ex luteo assumit. Efficitur luteum copiosius, quippe quod calefcens reddatur humidius. Cibus enim, quoniam corpulentus est, humidum esse oportet, qualis plantæ suppeditatur. Viuum autem principium, & quæ in ouis, & quæ in animalibus gignuntur vita plantæ. Adhærendo enim capiunt primum & incrementum, & alimentum. Alter umbilicus ad secundas tendit. Ita enim in iis, quæ ouo nascuntur, animalibus, pullum vti luteo existimandum, vt fetus viuiparus sua parente vitur, quandiu intra parentem nutriantur. Cùm enim non intra parentem nutriantur, quæ ouo proueniant, partem eius accipiunt aliquam, habentque fecum in cibo. Membrana verò exterior nouissima sanguinolenta hæc perinde, vt illa vtero, vtritur. Simul autem & luteum, & secundas testa omni complectunt vteri proportione pende quasi quid vnum obuolutum amplectatur fetum, parentemque totam. Quod ita est, quoniam fecum esse in vtero, & eum parente necesse est. Itaque in viuiparis vterus in parente est. In ouiparis è diuerso sit, quasi dixeris parentem esse in vtero. Luteum est enim cibum, qui à parente præstat. Causa est, quod fetus nutritio non intra parentem est. Crescentibus umbilicus primùm confidet, qui secundas adiungitur. Hæc enim pullum excludi conuenit. Reliquum luteum, & umbilicus ad luteum pertinet post collabitur. Cibum enim habeat statim oportet, quod exclusum est. Nec enim à parente nutritur, & per se ipsum statim capere cibum non potest: quapropter luteum subito cum umbilico, & caro aduiscitur. Talis ortus eorum est, quæ ex ouis perfectis foras generantur, tum in auibus, tum in quadrupedibus, quæ ouum crusta intectum dura pariunt. Sed hæc euidentiore in auctioribus sunt animalibus. Nam in minoribus obscura præ sua exiguitate habentur.

De iis animalibus quæ perfectum ouum intra se pariunt, foras autem animal: quoniamque ob causam piscinam oua mollia sint carnis, quam auium.
Genus

Cap. IIII.

Enus etiam piscium ouiparum est, cuius ea, quæ infra continent utrum, imperfectum pariunt ouum, causa, quam autè reddidimus. Quæ autem cartilaginea nuncupantur, perfectum intra se ouum pariunt, mox animal foras edunt, vno excepto, quam ranam vocant: hæc enim vna foras ouum perfectum parit. Causa natura corporis est. Caput enim longè grandius reliquo corpore habet, idque aculeatum, valdeque asperum: quam ob rem nec postea suos cutulos intra se recipit, neque principid animal parit. Capitis enim magnitudo, & asperitas, vt aditum, sic exitum impedit. Et cum cartilagineorum ouum cute molli operiatur, quod enim frigidiora quam aues sint, nequeunt partem circumdantem indurare, ideo ouum vnum ranarum solidum, durumque est, vt foris seruetur. Cæterorum humida sunt natura, & molli. Operiuntur enim intus corpore suæ parentis. Ortus ex ouo idem ranis, quæ extrâ perficiuntur, & iis, quæ intus. Sed eorum, atque auium ortus partim similis, partim diuersus est. Primum enim altero carent vmbilico, qui ad secundas pertinet, quæ sub testa ambiente posite sunt. Cuius rei causa est, quod testam illam circumdantem non habent, cum nihilo his utilis esse possit: parens enim ipsa integrit, & seruat. Testa in ouis edendis tutela est contra detrimenta, quæ de foris veniant. Tam generatio is quoque, ex ouiparte extrema est, sed non qua vtero adherent. Aues enim ex cacumine oriuntur, quæ ouum adheret. Causa est, quod auium ouum separatur ab vtero. At eorum, quæ intus non ouum, tamen plurimum ouum perfectum vtero adheret. Cùmque animal extremo innascitur, ouum consumitur rotum, quomodo in auibus, cæterisque, quorum omnium absolutur, demumque vtero vmbilicus iam perfectorum adheret. Similis modus eorum etiam est, quorum oua vtero absoluuntur. Nonnullis enim eorum ouum perabsolutur, cum perfectum est. Quæres igitur, cur ita differant auium, & piscium generationes. Causa est, quod auium oua vterum à candido separatam continent: piscium vnicolora sunt, miscenturque in iis ista vsquequaque, & confunduntur. Itaque nihil prohibet, quod minus e contrario principium habeant genitale. Non solum enim parte sui adherente tale est, sed etiam altera obiecta. Alimētum verò ex vtero matribus trahere quibusdam eo ipso principio facile est. Apertum hoc est in iis ouis, quæ non absoluuntur. Nam in nonnullis cartilagineis ouum non absoluuntur, sed inhaerens descendit ad animalis generationem, in quibus animal perfectum habet suum vmbilicum ex vtero, consumpto iam ouo. Constat igitur vel antè meatum ouis eodem tendere. Sic hoc in mustelorum genere Iæui cognomine, vt dictum est. Ortus piscium his rebus, & his de causis differat ab auium. Cætera eodem veniunt modo. Alterum enim vmbilicum habent similiter, vt aues ad luteum, sic pisces ad totum ouum. Non est enim luteus pars altera lutea, altera candida, sed totum est vnicolor, atque ex eo aluntur, consumptis quo-

pari modo subsidet, & caro circum adnascitur. Talis eorum generatio est, quæ intra se ouum perfectum, foras animal pariunt.

Quam ob causam piscium oua foras suscipiunt incrementum.

Cap. IIII.

Aeteri pisces maximè in parte foras pariunt oua, omnesque imperfecta, præterquam rana, cuius causam iam reddidimus. Eorum etiam, qui imperfectum pariunt ouum, causa declarata est. Ortus verò eorum quoque ouo proueniens, eodem agitur modo, quo cartilagineorum, quæ intra se pariunt, sed incrementum celere, atque ex paruis: & vltimum oui durius est. Incrementum oui simile vermibus est. Animalia enim, quæ vermem pariunt, primò exiguum edunt, quod per se augetur sine vilo annexu. Causa similis, vt in farina luba. Et a humore. Fit enim massa ex parua magna, parte solidiore humescente, humida spirascete, quod in animalibus natura caloris animalis facit, in massa calor permittit humoris. Augetur igitur oua necessarid ea causa: habent enim excrementum massale, sed rei melioris gratia. Quomò fieri non potest, vt totum suum incrementum recipiant, propter summam eorum animalium fecunditatem. Hinc enim & parua admodum excernuntur, & celeriter augetur: parua, quod vterus angustior sit, quam vt tantam ouorum copiam possit capere celeriter, ne dum per generationem mora in augendo protrahitur, genus pereat, quod vel nunc magna pars editi partus interit. Quam ob rem genus piscium præfecundum est: rependitur enim, & compensatur à Natura interitus multitudine. Sunt quorum vterus debile, & dissipatur, vt quæ acus vocatur, præ magnitudine ouorum: hæc enim pro multis masculos habet conceptus. Quod enim Natura numero ademerat, id magnitudini addidit. Oua piscium foras augeti, & quam ob causam, dictum iam est.

De ortu cartilagineorum piscium, estque, qui pisces omnes esse feminas putant, non rectè sentit.

Cap. V.

Ed ouum eos etiam pisces parere indicium est, quod viuipari quoque pisces, vt cartilaginei, primum oua inter se pariunt. Totum enim piscium genus ouiparum esse ceterum est. Finem tamen nullum recipit ouum eorum piscium, qui sexa maris & femina distinguuntur, & per coitum generant, nisi mas suum semen aspergat. Sunt qui omnes pisces feminas esse opinentur, exceptis cartilagineis, sed non rectè. Putant enim eos, qui mares habiti sunt, differre à suis feminis, modo plantarum, in quibus altera fructificat, altera non, vt olea, & oleaster, ficus, & caprificus. Sic pisces differre inter se volunt, præter cartilagineos. De iis enim non ambigunt, quamquam similis ratio partium seminalium in maribus omnibus, tum cartilaginei, tum ouipari generis est, & semen genitale vtriusque suo tempore emitti videtur. Vuluas etiam feminas habent.

Atqui

346 47

Atqui non modò ouiparos, sed etiam cæteros vuluas habere oporteret, quauis diuersas, vt vuluas habent in genere veterinorum, si genus totum sexu femineo esset, nec nisi sterilitate nonnullorum disideret. Nunc verò partum conceptacula habent seminis genitales, partim vuluas. Atque in omnibus, excepto rubro, & hiatula, hoc discrimen est, vt aut conceptacula seminis prolifici habeant, aut vuluas. Difficultas autem, qua ita opinari mouentur, solui facile potest, cum rem, quæ accidit, audis. Nulli enim ex iis, quæ coeunt, tam multa parere posse aiunt: idque rectè. Quæ enim ex se generant perfectum, vel animal, vel ouum, hæc non ita pariunt multa, vt pisces, qui multitudine ouorum est. Sed illud non vident, quam diuersa piscium oua, ab auium sint. Aues enim, & quadrupedum ouiparas, & si qua cartilaginea enumeranda sunt in hoc genere, perfectum generant ouum, & quod editum non recipiat incrementum. At pisces imperfecta pariunt oua, quæ foris incrementum iustum recipiant. Eodemque modo mollia, & crustata, quæ quidem & coire planè cernuntur, quoniam eorum coitus diuturnior est. Alterum etiam eorum marem esse, alterum vuluam habere certum est. Absurdum præterea est, nisi in omnibus generibus vis hæc habeatur, quomodo in viuiparis est, alterum mas, alterum femina. Causa verò ignorantie eorum, qui ita sentent, quod differentia, quæ multæ, ac variæ in animalium coitu, generationeque sunt, non omnes pateant, sed paucarum quarundam innitit, idem in omnibus esse oportere arbitrentur. Quam ob rem & qui conceptus fieri aiunt capti seminis genitales, quod à feminis piscibus deoretur, rem, de qua verba faciunt, non tenent. Tempore enim eodem mares semen genitale, femina oua habent, & quod femina propius ad partum accedit, ed copiosius, & humidius redditur semen genitale in mare: & vt incrementum feminis in mare, omni in femina eodem tempore euenit, sic emissio. Nec enim femine seminum, sed paulatim pariunt: neque mares semen suum vniuersum emittunt. Atque hæc omnia ratione ita vti eueniunt. Vt enim in auium genere sunt, quæ sine coitu oua concipiunt, quamquam pauca, & raris, sed per coitum magna ex parte implentur: sic in piscibus euenit, sed minus. Ac quæ tamen vtroque in genere infrecunda sunt, quæ sponte constituerunt, nisi mas suum asperferit semen, videlicet in quibus mas quoque est. Auibus igitur quoniam oua perfecta exeunt, id fiat, cum intus adhuc semen, necesse est. At piscibus quoniam imperfecta omnia oua eduntur, quamquam non intus per coitum constitit ouum, tamen si extra aspersum est, seruari potest: atque in hunc usum consumitur semen marium genitale. Quapropter vna cum ouis feminarum subsidet, atque minuitur. Aspergunt enim mares sequendo in iis, quæ subinde eduntur, ouis. Ergo in piscibus quoque sexus discrimen maris, ac femina est, omnisque coeunt, nisi sexus alicui generi sit indifferens. Et sine maris genitura nihil ex iis potest generari: facit enim celeritas coitus piscium, vt

eius opinionis authores decipiantur. Tanta enim celeritate rem Veneream peragunt, vt etiam piscatores complures lateant: nemo enim eorum aliquid tale cognitionis gratia obseruat. Veruntamen coitus visus est. Eodem enim modo, quo delphini, pisces etiam coeunt, amouendo supina per lapsum, quibus impedimento cauda. Sed delphinorum abiunctio diuturnior est: piscium vero huiusmodi celerissima est. Itaque cum eam non cernant, capti, siue vorari seminis, & ouorum, quem exploratum habent, mouentur vel piscatores, vt Italiam illam, & vulgarem rationem de conceptione piscium asserant, quam & fabulator Herodotus scribit, quasi seminis deuorari pisces impleantur. Nec vident id fieri non posse: meatus enim, qui per os intro tendit, in ventriculum fertur, non in vuluam. Quodque ventriculum subierit, alimentum id effici necesse est: concoquitur enim. Vulua autem plena ouorum cernitur, quæ vnde, quæso, subierit?

Contra eos, qui coruos, & ibin ore coire, mustelam autem ore parere, hyenam duplex genitale habere trochum verò se ipsum mire operati sunt.

Cap. V I.

Similis error in generatione quoque auium euenit. Sunt enim qui coruos, & ibin ore coire opinentur: inter quæ drupedes etiam mustelam ore parere. Hæc enim & Anaxagoras, & alij quidam Naturales authores scribunt simpliciter valde, & inconsideratè, qui in auium genere ratiocinatione illa falluntur, quod raro eorum coitus cernatur, rostrorum coniunctio sæpenumero, quæ omnibus id genus auibus solita est. Quod in monedulis, quas manfactas alimus, planè est. Genus etià columbinum hoc idem facit. Verum hæc, quoniam coire quoque visuntur, ea sunt caueant. Coruinata genus libalinosum non est, quippe quod partum fecundum sit. Coire tamen id quoque visum est. Sed enim non cogitasse, quemadmodum semine ad vuluam deueniat per ventriculum, qui semper, quod ingestum est, concoquat, vt patet in cibo perficiendo, absurdum omnino est. Vuluas autem id quoque auium genus, & oua habere cernitur iuxta septum. Mustelam etiam, modo cæterarum quadrupedum, vuluam habere certum est: ex qua quoniam pacto ferus ad os deueniat: sed quia mustela paruos admodum parit, vt & cæteræ didipedes, de quibus postea dicemus, & sæpe cutulos suos ore susceptos transfert, fecit, vt ita opinaretur. Quinetiam de trocho, & hyena Itulrè, magnosque errore narratur. Hyenam enim complures aiunt, trochum Herodotus Heracleota scribit duplex genitale habere, maris, ac femina, & trochum se ipsum mire: hyenam mire & iniri anis alteris. Sed visa est hyena mas, & altera femina sui discrimine genitales. Locis etiam nonnullis penuria huius conspectus non est. Verum hyena tam mares, quam feminas, habent sub cauda lineam quandam similem genitalem firmum. Quæ quidem nota, quamuis communis sit, tamen in maribus potius cernitur, quia mares, quam feminas, magis capiuntur. Itaque qui rem partum

m m 4 dili

diligenter considerant, in hanc aberrant opinio- nem. Sed de his satis.

Quare cartilaginei pisces mares semen spargere non visuntur, nec fe- mine suos conceptus.

Cap. VII.

DE piscium generatione quæres, quam ob causam cartilagineorum, nec fe- mina suos conceptus, neque mares suum semen spargere visuntur, cum generis non viuipari, & feminae ova, & mares semen spargere soleant. Causa verò est, quod genus cartilagineum semine minimè abundat. Vulvas etiam feminæ ad septu positas continent. Aequè enim mares à maribus, & feminae à feminis differunt. Sunt enim cartilaginei minus copiosi generitura. At verò mas ouipari generis, ut femina ova præ multitudine reponit, sic ipse spargit. Plus enim feminis habet, quam satis ad coitum sit. Tendit enim Natura potius absumere semen id ad augenda ova reposita, quam ad primam constitutionem. Nam ut & ante, & modo diximus, ova auium intrus perficiuntur, piscium extrâ. Similis enim quodam modo generatio atq; in vermiparis est, quamquam imperfectiorem edunt conceptum, quæ vermem pariunt. Sed utriusque tam auium, quam piscium ovis perfectionem mas adhibet: verum auium intrus, cum intrus perficiantur: piscium extrâ, cum hæc imperfecta edantur. Nam aliàs idem utriusque contingit. Auium igitur subventanea fecunda reddantur, & quæ concepta maris diversè coitu sunt, nati tam in cum, qui post coitum, mutant. Propria etiam, quæ incremento carent, cum coitus intermissus est, celeriter accrescunt, cum repetitur coitus: non tamen quovis tempore, sed si prius, quam albumen fecerit incipiat. At piscium ovis nihil tale præscriptum est: sed ut ferantur, quam primùm mares aspergunt. Cuius rei causa est, quod hæc bicolora non sunt: hinc enim tempus his tale statum non est. At in auium genere ratione sic enimit. Cum enim luteum, & candidum distincta inter se sunt, principium iam habent, quod proficiuntur à mare. Illic enim mas confert. Subventanea igitur recipiunt generationem quoad fieri potest. Perfici nanque ad animalis usque fecunditatem impossibile est: sensibus enim opus est. At vegetales animæ virtutem obtinent & feminæ, & omnia, quæ vivunt, ut sæpius dictum est. Quam ob rem hoc ovum, ut plantæ conceptus, perfectus est: ut animalis, imperfectus. Quod si mas in eorum genere deesset, idem sanè fieret, quod in piscium genere, si tale genus in iis est, quod sine mare progerneret. Dixi de his ante nondum exploratum haberi satis: nunc verò in omni auium genere, alterum mas, alterum femina est. Itaque fit, ut quæ planta est, perficiat quod, non mutetur à coitu quæ non planta, non perficiat, nec aliud, quicquid proveniat ex eo, quod genuit. Neque enim ut plantæ simpliciter, neque ut animalis per coitum procreantur. Quæ autem ova coitu concepta, differere iam sunt in albuminis portione, hæc pro eo, qui primùm coierit, mare evadunt. Iam enim utrunque principium obtinent.

De partu mollium animalium, & ortu locustarum.

Cap. VIII.

MOLLium etiam partus similis est, ut se- pie, ceterorumque id genus, atque etiam crustatorum, ut locustæ, & reliquorum generis eiusdem. Patiunt enim ea quoque per coitum: & quidem sæpe mas coniunctus cum femina visus est. Quam ob rem hinc etiam historicè nequaquam dicere illi videtur, qui pisces omnes feminas esse autumant, nec per coitum parere. Hæc enim oriri per coitum arbitari, illa non mirum est. Aut si hæc ita parere illos laruit, indicium imperitiæ est. Dicitur hæc, quam cetera cocunt more insectorum, ratione. Sunt enim exanguia, & ob eam rem frigida natura. Septis, & lolliginibus ova gemina apparent, quoniam vulva earum ita articulata est, ut bifida cernatur. At polyporum ovum simplex est. Causa est, forma eorum vetri, quæ specie rotunda cõglobataque est: sissio enim eius iam repleri incerta est. Locustarum etiam vulva bifurca est. Conceptum hæc quoque omnia imperfectum eadem de causa edunt. Locustacei generis feminæ apud se partum exponunt: quam ob rem ampliores ipsæ, quam mares, habent tabellas, ut ova serventur. Mollia foris reponunt. Feminis huius generis mares aspergunt, quomodo ovis mares in genere piscium: reddunturque ova eorum glutinosa coherentia ad speciem vix. At locustaceis tale quid fieri nec visum est, neque ratione exigitur conceptus enim eorum sub femina continetur, & crassa introductus est. Incrementum tam eorum, quam mollium ova foris recipiunt, sicut piscium. Adhæret ovo sepia nascens, parte sui prioris. Hæc enim tantum potest adhære, cum hæc una partem posteriorem, & priorem eodem habeat. Quanam sit dispositio sit eius, cum oritur, petendum ex historicis est. De ortu ceterorum animalium, tum pedestrium, tum volatilium, tum etiam natatiliam diximus.

De triplici insectorum generatione.

Cap. IX.

DE insectis, atque crustatis hoc loco dicendum est, via, & ratione, qua capiuntur. At primùm de insectis. Hæc partim coitu, partim sponte oriri dictum iam est. Item vermiculum ea parere, & quam ob causam ita pariunt. Genus hoc enim omne serè vermiculum quodam modo parere videtur. Conceptus enim, qui imperfectior est, talis est. In omnibus autem vel iis, quæ perfectum partunt ovum, conceptus primus indifferens adhuc recipit incrementum: qualis natura etiam vermis est. Mox alia conceptum suum, ovo perfecto edunt, alia imperfecto, quod extrâ perficiatur, ut sæpe de piscibus dictum est. Quæ verò intra se pariunt animal, iis quodam modo post primum conceptum oniforme quiddam conficitur. Humor enim in membrana tenui continetur, pãrindo quasi ovi testam detraheris. Quam ob rem depravationes conceptuum, quæ per id temporis accidunt, fluxus vocant. Sed insecta & vermem generant, quæ vim obtinent generandi

randi, & quæ non per coitum, sed sponte Natura oriuntur, ex tali origine consistunt. Nam & erucas genus esse vermis censendum est, & foetibus araneorum, quamquam propter figuræ orbiculatam speciem similia ovo, cum eorum nonnulla, tum alia complura primordia esse videantur. Verum non figura, nec mollitie, aut duritie ovum desinendum est. Sunt enim conceptus nonnullorum duri, quamvis ovo diversi, sed quod totum muretur, nec ex parte eius animal gignatur, id vermis est. Omne autem hoc vermiculi genus, ubi suæ magnitudinis finem receperit, quasi ovum efficitur. Indurescit enim putamen eorum, & tantisper immota redduntur. Quod in vermibus apum, & vesparum, atq; etiam in erucis apertum est. Cuius rei causa est, quod Natura præ suâ imperfectione quasi maturas ante, quam tempus sit ovum, pariat, tanquam hic vermis ad incrementum ovi molliis adhuc pergit. Hoc eodem modo in ceteris quoque euenit omnibus, quæ non coitu oriuntur, vel in lanis, vel aliis huiusmodi, atque etiam in aquis. Omnia enim post vermis naturam motu cessant, & putamine obarescunt. Mox rupto putamine exit, vel uterque ovo animal, tertia perfectum generatione, idque pennatum magna ex parte. Ratione illud etiam euenit, quod iure multi admittuntur. Erucæ enim cum primò capiant cibum, mox non capiunt, sed motu cessant, quæ per id tempus aurelia à nonnullis vocatur. Vesparum etiam vermiculis, & apum idem accidit. Post deinde quæ nymphæ appellantur, pronuntium, quæ nihil huiusmodi habeant. Quorum enim natura adepta suam suam, ut insuper accrescit, sed ante augetur, & alitur, donec distinguatur, & fiat ovum perfectum. Vermium autem alij, hoc intra se habent, unde exercuntur ipsi nutriendis accedat, ut vermes apum, & vesparum alij de foris capiunt, ut erucæ, & ceterorum nonnulli vermium. Sed quam ob rem triplicem generationem hæc sortiantur, & quæ de causa ex motis immota reddantur, explicatum iam est. Oriuntur eorum alia per coitum more auium, & viuiparorum, piscium partim plurimæ alia sponte, modo nonnullarum plantarum.

De generatione, & ortu apum.

Cap. X.

APUM generatio magnam recipit ambiguitatem, & questionem. Cum enim in genere piscium talis quædam sit generatio nonnullorum, ut sine coitu generet, hoc idem in apibus etiam euenire videtur, quoad sensus, ratioque apparens admonet. Ant enim aliunde portare fertum eas necesse est, ut quidam volunt, eumque vel sponte nascentem, vel ab aliquo animalis editum: aut ipsas generare: aut partim portare, partim generare. Nam id quoque aliqui dicunt, fucorumque fertum tantum portare opinantur. Item generare eas aut per coitum, aut sine coitu, & per coitum generare, aut singula genera per se, aut quodlibet vnum cetera, aut aliud cum alio iunctum. Verbi gratia, apes ex apibus coeuntibus inter se gigni, fucos ex fucis, reges ex regibus, aut cetera omnia ex vno,

ut ex iis, qui reges, ac duces vocantur: aut ex fucis, & apibus. Sunt enim qui fucos mares esse, apes feminas arbitrentur: alij conerà, apes mares esse, fucos feminas opinantur. Quæ omnia impossibilia sunt ratiocinanti, partim ex iis, quæ apibus priuacim eueniant, partim ex iis, quæ cum ceteris sint animalibus communiora. Nam si non ipsa pariunt, sed aliunde portant ferturam, oriri apes oportet etiam sine villa opera apum, scilicet eo loco, de quo semen portetur. Cur enim translatò semine oriantur, à manente suo loco non oriantur: proorsus oriri nihilò minus conuenit, siue sponte in horibus semen id nascitur, siue ab aliquo editur animal: quamquam non apes, sed illud animal gigni oportebit, quod semen generet. Adhæc, mel portare ab apibus, rationis est: tibus est enim. At fertum alienigenam deferre absurdè cecideris. Nam, cuius rei gratia, quæso? quando omnis labor, qui proolis causa suscipitur, in ea, quæ propria esse videtur, prole versatur. Nec verò apes feminas esse, fucos mares ratio patitur. Arma enim ad pugnam, viris que exercendas nulli femina à Natura tribuuntur. Sunt autem fuci inermes: carent enim aculeo. Apes verò omnes aculeo armantur. Nec contra dici ratione probabili potest, apes esse mares, fucos feminas: mas enim nullus solet in prole elaborare. Quod apes faciunt omnino, cum fertus fucorum gigni videatur, etiam cum nullus est fucus. Apum autem non gigni sine regibus: & quidem ob eam rem fertum fucorum tantum portare alij putant. Constat non per coitum gigni vel ex alterutro genere secum cocunte, vel ex apibus & fucis. Portari etiam fertum fucorum tantum cum impossibile sit, ob ea, quæ modo diximus, tum ratio aspernatur, ut in genere toto earum talis affectio non eueniat. Quinetiam fieri non potest, ut ipsæ apes partim mares, partim feminæ sint. In omnibus enim generibus mas à femina differt. Generarent etiam seipsæ. At nullus earum cernitur fertus, nisi ducis aditus, ut aiunt. Commune autem argumentum tam ad agendam vicissim generationem, quam ad eam, quam fuci efficiant, & siue seorsum, siue promiscuè agi dicitur, quod nullum eorum coire vnaquam visum est. At sapienter eueniret, ut coitus cerneretur, si alterum mas, alterum feminæ in iis esset. Reliquum est, ut si per coitum oriantur, reges coeuntes inter se generent. At fuci oriri visuntur, etiam cum nulli sunt duces, quorum fertum nec portare, neque parere apes suo coitu possunt. Relinquitur itaque, ut, quod in piscibus euenire videmus, apes sine coitu fucos generent, & feminæ sint, quæ generant ratione: sed habeant intra se, ut plantæ, sexum maris, & feminæ. Quam ob rem iis datum est instrumentum ad pugnam. Nec feminæ appellatum est, in quo mas distinctus non est. Quod si in fucis id euenire videtur, ortusque eorum existit sine coitu, iam & apibus, & regibus eandem servari ratione necesse est, ut sine coitu procreentur. Ceterum si sine regibus gigni fertum apum videretur, apes etiam sine coitu ex sese generari necesse esset. Sed cum hoc negent, qui in eorum animalium

malium cura verfantur, relinquitur, vt reges & se generent, & apes. Itaq; cum singulari quadam peculiariq; natura genus sit apum, ortus quoq; earum peculiaris merito esse percipitur. Nā vt apes sine coitu generent, minus propriū est, cum idem vel in aliis eueniat animalibus, quibus ne idē procreent genus, proprium est. Rubri enim generant subros, & hiatulæ hiatulas. Causa est, quod ipse generantur, non vt muscæ, & reliqua id genus animalia, sed ex diuerso, tamen cognato genere prodeunt: ex ducibus enim oriuntur. Quam ob rem proportio quodam modo in eorum generatione seruatur. Duces enim magnitudine facis, aculeo apibus similes sunt. Apes igitur aculeo regibus assimulantur: facis magnitudine. Aliquid enim discriminis inesse necesse est, nisi semper genus ex quois idem gigni necesse sit: quod impossibile est. Ita enim genus totum duces essent. Apes itaq; viribus, & pariedi facultate similes ducibus sunt: facis magnitudine assimulantur. Quod si aculeum quoque haberent, duces vti que essent. Sed nunc id ipsum ex proposita quaestione restat, & solutum iam est. Quæ enim superius dicta sunt, totam hanc soluant quaestionem: duces enim iidem similes sunt generi vtri que. Quæ enim aculeum gerunt, apibus: qua magnitudine præstant, facis assimilantur. Sed duces etiam ipsos ex aliquo gigni necesse est. Itaque cum nec ex apibus, neque ex facis creentur, ipsos se etiam generare necesse est. Cellule eorum nouissime constructuntur, nec multæ numero. Itaque euenit vt duces generent & se ipsos, & aliud genus, quod apum est. Apes aliud generant, id est fucos. Ipsi verò fuci non in super generent, sed hoc ipsi priuentur. Cum enim semper quod secundum naturam est, ordinem habeat, ideo fucos ea quoque facultate priuari vt aliud generent, necesse est. Et quidem ita hoc euenire videmus. Ipsi enim generantur, nihil verò aliud generant, sed in ternario numero suum generatio recipit. Atque adeo bene institutum est à Natura, vt semper hæc genera 40 feruentur, & nullum deficiat quanquam non omnia generent. Ratione illud etiam euenit, vt annis prosperis copia mellis proueniat, & fucorum: imbris verò crebris fetus omnino superet. Humor enim facit plus excrementi in corporibus ducum. Anni verò teperies facit hoc idem in apibus. Cum enim corpore sint minore, temperiem magis desiderant. Recte etiam reges intrus manent immunes omni negotio necessario, quasi nati ad sobolis procreationem. Magnitudine item præstant, quasi ad prolem generandam corpus eorum sit institutum. Conuenit & fucos otiosos, inertesq; esse, cum nulla habeant arma, quibus de cibo possint dimicare. Cumque pigritia, tarditateque corporis degenerent, apes medium inter reges & fucos tenent. Ita enim viles ad negotia, officiosaq; operatiæ esse possunt, vtq; & filios alant, & parentes. Quin & sequi suos reges, vt faciunt, consentaneum est rationi, qua generationem apum à regibus proficisci statuimus. Nam si tale quid esset, ratione carerent ea, que aguntur in earum Imperio. Atque etiam regibus concedere nihil laboris suscipere, vt parentibus: fucos verò castigare vt filios. Iustius enim filij castigantur, & quorum ne-

gorium nullum est. Apes autem multas à ducibus 354
 ipsis paucis generari, simile videtur leonum generationi: qui cum primū quinque numero generant, mox pauciores generant, postremoq; vnum, tum deinde nullum. Nam & apum duces primam multitudinem generant, mox sese paucos, atq; illa tum fetum minorum, suum verò audaciorum. Quod enim eorum numero natura ademerat, id magnitudini addidit. Generatio apum ita se habere videtur, tum ratione, tum etiam iis, que in eorum genere euenire visuntur. Nō tamen satis adhuc explorata qua eueniant, habemus. Quod si quando satis cognita habebuntur, tunc sensu magis erit, quam rationi credendum. Rationi etiam fides adhibenda est, si, que demonstrantur, conueniunt cum iis, que sensu percipiuntur, rebus. Apes sine coitu generare argumento illud etiam est, quod fetus exiguus admodum in cellulis fauicernitur, cum insecta, que per coitū oriuntur, cocēdiu, pariantur brecul, magnitudine ad speciem vermibus. Quod ad generationem cognatorum iis animalium pertinet, vt crabronum, vel parūmque, similis quodam modo ratio est: sed defuit his locuples Natura dotatio merito. Nihil enim, vt apum genus, habent diuinitatis. Generant quippe matricem vocatæ, primosque fauos consingunt. Generatione verò coeundo inter se funguntur. Vifus est enim sæpe eorum coitus. Sed quotnam differentiis hæc genera aut inter se distideant, aut cum apibus, petendum est ex iis, que per historias explicamus. Atque de generatione insectorum omnium dictum iam est.

De generatione, & ortu restatorum animalium, quomodoque nonnulla plantarum generationi contrigua sint: deque restatorum incremento.

Cap. XI.

Sequitur vt de testatis differamus. Generatione eorum quoque partim similis, partim dissimilis cæteris est. Idque euenit ratione: quippe cum animalium comparatione plantis, plantarum animalibus assimilatur, ita, vt semine gigni quodam modo velut animalia videantur: vt alio modo non semine, & tum sponte, tum ex se aut alia spōte, alia ex se oriari. Sed quoniam naturā proportionem plantis respondentem hoc genus habeat, hinc testa intestum, aut nullum in terra gignitur, aut paruum: quale genus limacum est, & si quid eiusmodi aliud sit, sed rarum. At in mari, similique humore multa, & varia gignuntur. Genus plantarum contra, maris, locisque huiusmodi parum, & nullum ferē in terra autem hæc omnia oriuntur. Habent enim naturam proportionalem, atq; distinctā. Sed quantum vitalius humidum, quam siccum, & aqua, quam terra, est, rāto natura restatorum, quam plantarum, viuacior est. Nā aliās eō quidem spectant, vt sicut plantæ ad terram, sic restata ad humorem se habeant, quasi plantæ ostrea terrena, ostrea plantæ aquatiles sint. Hinc etiam sit, vt multiformiora sint, que in humore gignuntur, quam que in terra. Humor enim naturam habet ad effingendum, affor

afformandūque habiliorem, quam terra: nec multo minus corpulentam eam, que potissimum in mari habetatur. Humor enim potulentus dulcis quidem, aluminosusque est. Sed tum minus corpulentus, tum frigidus est. Quam ob rem que sanguine carent, nec natura calida sunt, ea nati in lacu non possunt: minus etiam in salis aquis, que sunt potulentiores gignuntur, vt testata, vt mollia, vt crustata. Hæc enim omnia sanguine vacant, & natura frigida sunt. Sed itaque marinis, & iuxta amnium ossa gigni solent. Quarunt enim vna teporem, & alimentum. Mare autem humidum, multoque corpulentius aqua potulenta est, atque etiam sua natura calidum est, vt particeps omnium partium sit, videlicet humoris, aeris, terræ. Itaq; omnia adipiscuntur, que singulis his locis gignuntur. Plantas enim terræ incolas quicquid esse statuerit, aqua aquatilis animalium genus, aeris pedestre, sed quod magis, minusve, & remotius, aut propius res conlect, magna, miraque differentia existit. Quartum genus non his locis querendum est, quantum aliquid esse exigit ordine ignis. Id enim quantum corpus enumeratur. Verum ignis semper formam non propriam habere videtur, sed in alio corpore. Aut enim aer, aut humus, aut terra esse videtur quod ignitū est. Sed enim genus hoc apud Lunam querendum est: hæc enim quartam illam distantiam adipisci videtur. Sed de his aliās. Natura restati generis consistit, partim sponte, partim aliqua ab ipsis emissa facultate: quantumque sapienter numero ea quoque spontanea oriuntur constitutione. Sed generationes plantarum accepisse hoc loco congruit. Oriuntur enim earum alia femine, alia auulsiue, nonnulla etiā sobole, vt cape. Hoc igitur tertio modo miruligignuntur: quippe qui minores subinde iuxta principium adnascuntur. Buccina, & purpura, & que fauare dicuntur, quasi à feminali natura humores quosdam mucosos emittunt. Semen verò nullum esse eorum putandum est, sed quo diximus modo, plantis assimilantur. Quam ob rem larga eorum copia prouenit, cum primū constiterit aliquid. Hæc enim omnia vel sponte vt oriuntur, euenit. Itaque ratione tunc magis, cum origo præcesserit, consistunt. Aliquid enim excrementi singulari proficisci credendum meritis est ab eo principio, cui soboles quæque adnascitur. Sed cum similem habeat facultatem cibis, excrementumque cibi, fauancium substantiam similem esse constitutioni primæ consentaneum est: quapropter excremento hoc gigni probabile est. Quæ autem vel sobolem nullam procreant, vel nō hauriunt, eorum omnium ortus spontaneus est. Omnia verò, que hoc modo consistunt, ut in terra, ut in aqua cum putredine gigni visuntur, & imbre admittō. Cum enim dulce in principium constituendum secernitur, quod superest, talem accipit formam. Nihil autem gignitur putrescens, sed concoctum. Putredo verò, & putridum excrementum rei concoctæ est. Nihil enim ex toto efficitur, quomodo neque in iis, que ab arte conduntur. Nam nisi ita esset, facere non requireretur. Sed quantum inutile est, id aut à Natura, aut ab arte detrahitur. Generantur autem in terra, humorēque

animalia, & plantæ, quoniam humor in terra, spiritus in humore, calor animalis in vntueto inest, ita vt quodam modo plena sint animæ omnia. Quam ob rem constituat celeriter, cum calor ille comprehensus siue exceptus est. Comprehenditur autem, & humoribus corporis incalescentibus efficitur velut bulla spumosa. Sed differentia nobilioris, ignobiliorisve generis constituenendi in comprehensione principij animalis est. Huius autem rei causam, & loca habent, & corpus, quod comprehenditur. In mari verò multum portionis terrena est. Quocirca ex tali concrecione natura restati generis oritur, ita vt pars terrena circiter durecat, cogaturque eodem modo, quo ossa, & cornua, (sunt enim hæc illiquabilia igne) corpus intus continetur, quod vitam obtinet. Vnum ex his genus cochlearum coire perspectum est. Sed an ortus earum per coitum sit, necne, nondum exploratum satis habetur. Sed enim quæret quisquam recte, quidnam in his sit, quod secundum materiale principium consistat: vana in famis excrementum quoddam animalis hoc est, quod principium genitale à mare profectum mouens potentia tale, quale id est, de quo venit, animal efficit. At in his, quidnam hoc esse dicendum sit, & vnde, & quod principium genitale secundum mare? Ponendum igitur in animalibus generantibus calorem in animali contentum, secernendo ex cibo ingestō, & concoquendo facere excrementum, quod conceptus principium sit. Nec locus in plantis, nisi quod in iis, & quibusdam animalibus, nihilominus quod in iis, & quibusdam animalibus, nihilominus maris principium desideratur. Habent enim hoc intra se mistum. At plurimorum animalium excrementum illo principio eger. Alimento autem alia aqua, alia terra, alia quod ex iis conlect. Itaque quod calor in animalibus contentus ex alimento est, hoc temporis calor in aere ambiente contentus, ex mari, aut terra concernit concoquens, atque consistit. Quod autem comprehenditur exceptum in spiritu animali, id conceptum facit, motumque imponit. Constituto igitur plantarum, que sponte oriuntur, similis est. Quædam enim ex parte contrahitur, & altera eius partis principium genitale, alterum alimentum sit primū iis, que oriuntur. At verò animalia quædam venie nascuntur, tum exanguia, que non ab animalibus gignuntur, tum etiam sanguinea, vt mugilum genus quoddam, & aborum fluminalium piscium: adhuc, anguillarum genus. Hæc enim omnia, quantum naturam parum sanguineam habeant, tamen sanguinea sunt, & cor obtinent: quod principium sanguinarium corporis est. Quæ autem intestina terræ vocantur, vermibus habent naturam, in quibus corpus anguillarum consistit. Quam ob rem de prima hominum, atque quadrupedum generatione, si quando primū terrigenæ oriabantur, vt aliqui dicunt, non temere existimaretis altero de duobus his modo oriri. Aut enim ex verne constituto primū, aut ex ouo: quippe cum aut intra se habeant cibum ad incrementum necessesse sit, qui quidem conceptus vernis est: aut aliunde accipere, idque aut ex parente, aut ex parte

parte conceptus. Itaq; si alterum fieri non potest, ut affluat ex terra, quomodo cæteris animalibus ex parente, relinquatur necessario, ut ex parte conceptus accipiatur. Tale enim generationem esse ex ovo, aut verme fatemur. Ergo si initium vltimum generationis omnium animalium fuit, alterum trum de his fuisse probabile esse apertum est. Sed minus rationis est, ut ex ovo prodierint: nullius enim generationem animalem talem videmus, sed alteram rum sanguineorum, quæ diximus: tum exanguinum, qualia sunt insectorum nonnulla, & ea, quæ testa operiuntur, de quibus agitur. Non enim ex parte aliqua oriuntur, ut ea, quæ ovo nascuntur. Incrementum etiam similiter, ut vermes, capessunt. Vermes enim augentur in partem superiorem, & qua principium continent. Alimentum enim superius ab inferioribus ministratur. Atque id quidem commune cum iis, quæ ex ovo proveniunt, haberur: sed illa totam materiam abluunt. In iis vero, quæ ex verme gignuntur, cum ex constitutione in parte inferiore contenta pars superior creuerit, mox ex reliquo alimento inferior articularur. Cuius rei causa est, quod cibus postea quoque in parte septo subiecta conficitur omnibus. Incrementum autem hoc modo fieri vermium, apertum in apibus, cæterisq; similibus, est. Principium enim partem inferiorem magnam, superiorem habent minorem. Idem augescendi modus in testatis etiam est. Quod & ipsam constar in genere turbinato, scilicet anfractibus eius, qui subinde accrescentes plures efficiuntur in partem priorum, quod caput vocatur. Dixi ferè quemadmodum generatio, tum eorum, tum cæterorum

sponte orientium agitur. Omne autem genus testatum sponte institui, apertum hinc est, quod nauigijs patrescente face spumosa adnascuntur, & locis multis, ubi nihil tale aderat antè, pòst per inopiam humoris factò cæno ostreae protenerunt: ut apud Rhodum insulam, cum classis applicuisset, & scitilia proiecta essent in mare, tempore pòst cæno obducto testis ostreae in iis reperiebantur. Nihil autem partis genitalis emitti ab iis argumentum est, quod cum Chij quidam ex Pyrrha Lesbi insulæ ostreas viuas portassent, & in loca quadam maris reciproci astus, & luto similia dimississent, plures nihilò fuere temporis spatio, quanquam incremento corporis plurimum profecerunt. Quæ autem oua appellantur, nihil ad generationem conferunt, sed indicio sunt nutritionis melioris, quale in sanguineis pingue est. Quam ob rem sapore per id tempus præstant, ciboque laudantur: argumento, quod & pinna, & buccina, & purpura continent quidem semper ouum illud vocatum, sed aliàs maius, aliàs minus. Sunt etiam quæ non semper, sed vere id habeant. Mox enim tempore procedente minuitur, demumque totum aboletur, ut peccines, mituli, ostreae. Tempus hoc enim prodest eorum corporibus. Aliis nihil tale apertè venit, ut callis. Sed singula eorum, & quibusnam orientur locis, petere ex historia debes.

DE GENERATIONE ANIMALIUM LIBRI TER-
TII FINIS.

ARIST

ARISTOTELIS

STAGIRITAE DE GE-

NERATIONE ANI-

MALIUM,

LIBER QVARTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

Democritum, Empedoclem, & nonnul-
los alios non rectè de maris, &
fœmina generatione
sensisse.

Cap. I.

DE GENERATIONE animalium omnium, tum vniuersim, tum singularim dictum iam est. Sed cum in eorum perfectissimis mas, & fœmina distinctè habeantur, cal-

que facultates omnium animalium, & plantarum esse principia fateamur, quanquam in aliis discernas, in aliis indiscreras, discernendum hic est primò, de eorum ipsorum generatione. Imperfectis enim adhuc suo in genere distinguitur sexus maris, & fœmina. Sed vtrum prius etiam, quam hæc differentia sensu nostro percipi possit, alterum mas, alterum fœmina sit, discrimine factò in vtero, an pòst, ambigitur. Alij enim prorinus in seminibus hanc esse contrarietatem aiunt, ut Anaxagoras, & alij Naturales authores. Etenim semen gigni ex mare, fœminam autem locum præbere: marem à parte dextra, fœminam sinistra proficisci: & vterque larere dextro marem contineri, fœminam sinistro. Alij vero matri id adscribunt, ut Empedocles. Quæ enim vterum subierint calidum, hæc effici mares arbitratur: quæ frigidum, fœminas. Caliditatis vero, frigiditatisve causam esse consuetum menstruorum, quod frigidius vel calidius sit, & aut antiquius, aut recentius. Democritus Abderites differentiam maris ac fœminæ fieri quidem in matre ait, sed non caliditate, frigiditateve, alterum effici marem, alterum fœminam: sed vterum tandem semen euicerit, quod ab ea prodiret parte, qua mas, & fœmina inter se differunt. Hoc enim Empedocles profectò negligentius opinatus est, ut caliditate, frigiditateque tantum differre hæc inter se exillimaret, cum partes ipsas genitales, & vterum magnam habere differentiam cerneret. Nam si postea, quam formata sunt animalia, alterum partibus fœminæ omnibus, alterum maris

constitutum, mox in vtero, tanquam fornace, ponantur, quod vterum habet, in calido, quod non habet, in frigido: erit fœmina quod vtero caret, mas quod vterum habet. Quæ res impossibilis est. Itaq; eatenus quidem melius à Democrito dicitur. Quærit enim ille differentiam huius generationis, & reddere conatur: sed an bene, necne, id aliò pertinet. Tum etiam si caliditas, & frigiditas causæ sint, ut partes hæc differant, hoc explicare debuerunt, qui ita volunt. Hoc enim sere est docere de generatione maris, ac fœminæ. His enim partibus planè differunt. Nec parum negotij est, causam generationis earum partium ab illo principio ducere, cum necesse sit ita sequi, ut si animal refrigeratur, pars efficiatur ea, quam vterum appellamus: si calefcit, non hæc efficiatur. Eodè modo de iis partibus, quæ ad coitum accommodantur. Nam ea differunt inter se, ut antè expositum est. Adhæc, super numero euenit, ut eadem in parte vteri gemini mas & fœmina generentur, idque satis inspeximus in dissectionibus animalium viuiparorum, tum pedestrium, tum etiã piscium. Quæ si non ille conspexerat, merito errabat, cum eam adferret causam. Sed si cum hæc explorata habuisset, ita sensit, absurdum sanè est, quod insuper putarit causam vteri esse caliditatem, aut frigiditatem. Ambo enim semper aut mares, aut fœminæ efficerentur: quod non ita euenire videmus. Item cum partes eius, quod gignitur, discerpas esse fateatur, (partim enim in mare, partim in fœmina esse putat, idèoque alterum coire cum altero concupiscere) magnitudinem earum quoque partium esse diuisam, vellèque coniungi necesse est, non refrigeratione, calefactione ita institui. Sed seminis huiusmodi causæ complura fortasse obici possunt: modus enim hic causæ figmento similis est omnino. Cæterum si ratio seminis ita se habet, ut explicatum à nobis est, & neque ex omni corporis parte decedit, neque materiam vllam iis, quæ gignuntur, præbet, quod proficiscitur à mare, iam & ei, & Democrito, & si quis alius ita censer, occurrendum simili modo est. Nec enim discerptum esse potest seminis corpus, ut partim in fœmina sit,

partim in mare, vt Empedocles cenfer, cum dicat:
 Sed difcerpta gerunt, mas ipfe, & fœmina membra:
 neque totum ipfum ex vtroque decedens, quia pars aliqua partem aliam vicerit, ideo efficitur mas, aut fœmina, quanquam omnino melius par-
 tis exuperata fœminam aut marem effici dixerit, quam per incuriam calori, aut frigori tantum cau-
 fam tribuat. Sed cur formam etiam genitalis di-
 uerfam effe vnâ eueniat, caufa reddenda est, vt hæc femper viciffim confequantur. Nam fi quo-
 niam iuxta funt, ita fit, reliquæ etiam quæque par-
 tes confequi debuerunt: funt enim inter eas, quæ
 superant, alia aliis propinqua. Itaque fimul & fœ-
 mina effe, & matri fimile, aut mas, & fimile patri.
 Abfurdum etiam tantum eas effici partes oportere,
 nec totum corpus mutari exiftimare, & præci-
 puè, primòque venas, quibus, veluti descriptione
 deductis, corpus adiacet carnum, quas fuam reci-
 pere qualitatem propter vterum, nulla probabili
 ratione dici potest: fed potius vterum propter
 eas fuam recipere qualitatem ratio est. Quanquã
 enim vtrunque sanguinis conceptaculum est, ta-
 men venæ funt prius. Principium autem mouens
 prius effe femper, & caufam generationis aliqua
 fui qualitate neceffe est. Accidit igitur differentia
 earum partium inter fe fœminæ & matri. Nec id
 eff: principium, neque caufam effe hanc arbitran-
 dum, fed aliam, etiam fi nullum femem vel à mare,
 vel à fœminâ decedit, fed quolibet modo cõstitit,
 quod gignitur. Quineriam contra eos, qui marem
 à dextra, fœminam à laua parte proficisci aiunt,
 eadem ratio fufficit, quæ contra Empedoclem, &
 Democritum. Siue enim nulla materia à mare
 affertur, fiue aliqua affertur, vt quidam volunt,
 nihil dicunt qui ita cenferent. Necnon Empedo-
 clis fententiæ pari ratione occurrendum est, qui
 marem à fœminâ diftinguit caliditate vteri, &
 frigiditate. Quod illi etiam faciunt, qui dextris, &
 finiftrisque rationem describunt, quanquam vi-
 deant marem & fœminam inter fe differre, &
 parte, & toto. Sed cur finiftris corpus vteri ad-
 iungatur, dextris nequaquam? Nam fi fœtus
 eò venerit, nec eam ipfam habuerit partem, fœ-
 mina erit fine vtero, & mas erit cum vtero, fi ita
 fors tulerit. Item, vt antè retulimus, & fœmina
 parte vteri dextra contineri vifa est, & mas laua:
 & ambo eadem in parte, idque non femel, fed fa-
 pius, quàm aut mas in dextra, aut fœmina in la-
 ua, nec minus ambo in dextra gignuntur. Atque
 etiam cum gemini, mas, & fœmina gelfarentur,
 marem in laua, fœminam in dextra contineri,
 perfpexit. Proximè quia aliqui perfuafi di-
 cunt, teffe præligato dextro, aut finifro, euenire
 per coitum, vt mas, aut fœmina generetur: fice-
 nim & Leophanes dicebat. Tum etiam exectis al-
 terum teffem hoc idem accidere quidam aiunt nõ
 verè: fed rem coniectantur futuram ex confenta-
 neis, atque anticipant, quafi ita fit, prius, quàm ita
 fieri videant. Ignorant etiam, nihil ad generatio-
 nem maris aut fœminæ conferti ab iis partibus.
 Cuius rei indicium, quòd multa animalia & ipfa

mares, ac fœmina funt, & generant partim fœmi-
 nas, partim mares, cum tamen teffes non ha-
 beant: velut ea, quæ pedibus carent: Verbi gratia:
 genus pifcium, & ferpenrum. Caufam verò maris,
 & fœminæ, caliditatem, frigiditatemve arbitra-
 ri, feceruntque de dextris, aut de finiftris, non fine
 vlla ratione dici potest. Sunt enim partes corpo-
 ris dextræ calidiores finiftris, & femem conco-
 ctum calidius est, quale id, quod fpiffum est: fœ-
 ctum autem, quod fpiffius est. Sed valde à fon-
 ge tangitur caufa, cum ita affertur. Accedendum
 autem femper ad rei caufas primas, quoad maxi-
 mè fieri potest, propius. De corpore igitur toto,
 & de partibus, quid quæque fit, & qua de caufa, iam
 antè explicarum alibi est. Sed cum mas & fœmina
 potentia quadã, & impotentia definiantur (quod
 enim potest concoquere, & continere, & fecer-
 nere femem, atque principium obtineri formæ, id
 mas est. Principium autem non hoc dico, ex quo
 vt materia tale gignitur, quale, quod generat, est:
 fed id, quod primum moueat, fiue in fe ipfo, fiue
 in altero poffit hoc facere: quod autem recipit,
 nec potest cõstituire, & fecerere, id fœmina est.)
 Item, fi omnis concoctio calore efficitur, mares
 quàm fœminas, effe calidiores neceffe est. Obfri-
 giditatem enim, & impotentiam fœmina fangui-
 ne abundat quibusdam fui corporis locis. Idque
 indicium facit contrã, quàm aliqui affertunt cau-
 fam, cum fœminam effe mare calidiorum opinen-
 tur, ob menftruorum emiffionem. Sanguis enim
 calidus est, & quod plus fanguinis habet, hoc ca-
 lidius est. Putant autem hunc affectum marem
 abundantia fanguinis, & caloris, quafi aquè quod-
 uis fanguis effe poffit, modo humidum fit, & co-
 lore cruentum: nec ita eueniat, vt minus fangui-
 nis, & fyncerius fiat in corpore alimenti melio-
 ris, & habitus. Sed illi perinde, ac excrementum
 alui, quod pluris fit, hoc indicium effe naturæ ca-
 lidioris magis, quàm quod minus, exiftimant. At-
 qui contrã omnino est. Vt enim in fructibus con-
 ficiendis ex copia primi alimenti parum fecerit-
 tur, quod vtile fit, demùmque nulla pars remanet
 refpectu copię priuæ: fic in corpore animalis,
 poftquam partes per fucciffionem alimentum
 conficiendum receperunt: ad poftremum parum
 admodum remanet ex toto alimento: quod in aliis
 fanguis, in aliis proportionale fanguinis est. Sed
 cum alterum potest, alterum non potest fecerere
 excrementum fyncerum, omniſque facultas
 instrumentum aliquod ſibi accommodatum habet,
 & quæ melius, & quæ deterius idem efficiat: fœmi-
 na autem, & mas, cum multifariam verba hæc,
 poffe, & non poffe, dicantur, modo prædicto ſibi
 opponantur, instrumentum ob eam rem tum fœ-
 minæ, tum mari tribui neceffe est. Itaque alter-
 vterus, alteri coles datus est. Natura autem colis
 ſimul & facultatem cuius dat, & instrumentum:
 fic enim melius est. Quam ob rem ſingula lo-
 ca vnâ cum ſingulis excrementis, & facultatibus
 ſibi accommodatis inſtituuntur. Atque vt nec vi-
 ſus ſine oculis, neque oculus ſine viſu perficitur,
 fic & aluus, & veſica ſimul atque excrementa fieri
 poffunt, conditur. Sed cum idem ſit, ex quo ge-
 nerentur,

nerentur, & augeantur, idque fit alimentum, pars
 corporis quæque ex tali materia, talique excremen-
 to, qualis est capax, conſiſter, & fic. Gignitur item
 ex contrario quodam modo vnumquodque, vt nos
 cenſemus. Ad hæc, tertium illud ſumendum est, vt
 quoniam omnis delario in contrarium est, quod
 non ab eo ſuperatur, à quo conditur, ſue creatur,
 id in contrarium mutari neceffe ſit. His ita ſubie-
 ctis, aperius fortaffe iam fuerit, quæ de caufa alte-
 rum mas, alterum fœmina fiat. Cum enim princi-
 pium non ſuperat, neque concoquere potest pro-
 pter caloris inopiam, neque ducit in ſuam formã,
 ſed tantisper ſuperatur, mutari in cõtrarium ne-
 ceffe eſt. Contrarium autem maris, fœmina eſt, vi-
 delicet qua alterum mas, alterum fœmina eſt. Et
 cum facultatis ſuæ virtutis differentiam habeat,
 instrumentum quoque habet acriſum. Itaque in ta-
 le mutatur. Parte autem aliqua opportuna muta-
 ta, conſtitutio tota animalis multo difcrepat for-
 ma. Licet hoc perſpicere in ſpadombus, qui vna
 parte truncati tam à priſtina forma difcedunt, pa-
 rumque à fœminâ ſpecie diftant. Cuius rei caufa
 eſt, quod partes nonnullæ principia funt. Princi-
 pio autem mutato, multa ex iis, quæ ſequuntur,
 commutari, & dimoueri, neceffe eſt. Quod ſi mas
 principium quoddam, & caufa eſt, mas que eſt qua
 aliquid potest, fœmina verò, qua non potest, po-
 tentia autem & impotentia ratio ſic deſcribenda
 eſt, vt facultas aut adſit, aut deſit concoquendi vl-
 timi alimenti, quod in ſanguineis fanguis appel-
 latur, in exanguibus proportionale, cuiusque caufa
 in principio, & parte, quæ originem naturalis ca-
 loris continet, ſita eſt, cor proſectò in ſanguineis
 conſtituit, & aut marem aut fœminam fieri, quod
 gignitur, neceffe eſt. In cæteris verò generibus
 mas, & fœmina eſt, quod proportionale cordis
 habeatur. Origo, & caufa fœminæ, & maris hæc, &
 in hoc eſt. Fœmina autem, & mas iam eſt, cum par-
 tes etiam habent, quibus fœmina differat à mare.
 Non enim quauis parte mas, aut fœmina eſt, quo-
 modo nec videns, nec audiens: ſed repetendo dici-
 mus. Item, ſemen excrementum eſſe vltimum ali-
 menti, poſitum eſt. Vltimum autem id intelligi vo-
 lo, quod in vnamquamque partem feratur. Quam
 ob rem quod generatum eſt, ſimile ei, quod gene-
 ratur, eſt. Nihil enim refert ab vnaquaque parte
 proficiſcatur, an ad vnamquamque accedat. Sed re-
 ctius ita. Maris ſemen differat, quod princi-
 pium in ſe continet tale, quo moueat, & alimentũ
 in animali vltimum concoquat: fœminæ ſemè ma-
 teriam tantum præbet. Quoties igitur ſemen ſu-
 perat maris, ad ſe ducit: cum ſuperatũ eſt, in con-
 trarium demutatur, hoc eſt, in corruptionem. Con-
 trarium autem maris, fœmina eſt. Fœmina crudi-
 tate, frigiditateque ſanguinei alimenti deſcribitur.
 Natura verò excremento cuique dat cõcepta-
 culum. Semen autem excrementum eſt, quod in ca-
 lidioribus, atque maribus ſanguinei generis con-
 tractius eſt. Quapropter membra capientia eius
 excrementi meatus in maribus ſunt. At fœminis
 præcruditate copia redundat ſanguinea: confe-
 ctus enim, inconcoctũque ſanguis eſt. Itaque con-
 ceptaculum eius haberi neceffe eſt, idque diſſimile
 eſſe, & amplius. Quocirca natura vteri talis eſt,

qua parte fœmina differat à mare. Expõſui caufam,
 quam ob rem alterum mas, alterum fœmina
 generetur.

*Indicia, quibus maris à fœminâ genera-
 tione generatio difcernatur.*

Cap. III.

Indicia verò faciunt res, quæ accidunt.
 Nouella enim, & ſeneſcens ætas ma-
 gis, quàm florens, fœminas generat. In
 altera enim calor nondum perfectus
 eſt, in altera deſicit. Humidiora etiam, effœmina-
 toraq; corpora fœminam potius gignunt: & fœ-
 mina humida magis, quàm ſpiffa, hoc idẽ faciunt.
 Hęc enim omnia eueniunt caloris inopia natura-
 lis. Flatibus item Aquilonis magis, quàm Auſtri-
 nis, mares gignuntur. Fit etiã vt excrementis eiuf-
 modi corpora abundant. Plus autem excrementi
 concoctũ diſſicilius eſt. Quam ob rem maribus
 ſemen, mulieribus mēſtrua decedunt humidiora.
 Tum etiam vt mēſtrua ſecundum naturam men-
 ſibus decreſcentibus potius fiant, eadem de caufa
 accidit. Tempus enim hoc menſis frigidius eſt, &
 humidius, propter Lunæ decrementum, defectio-
 nemque. Sol enim per totum annum, hyemem, at-
 que æſtatem facit: at Luna per menſem id agit.
 Quod ita fit, non acceſſu, diſceſſuque Luna, ſed
 alterum increſcente luce, alterum decreſcente.
 Necnon paſtores aiunt intereſſe ad maris, ac fœ-
 minæ pecoris fœturam, nõ ſolum ſi ita accidit, vt
 initus Aquilonis, Auſtriniſve flatibus fiat: ſed et-
 iam ſi, cum pecus coit, ſpectat ad Aquilonem, aut
 Auſtrum. Ita minimo interdum momento caufa
 datur caliditatis, aut frigiditatis. Hęc verò cau-
 ſam complent generationis. Diſſidēt omnino in-
 ter ſe mas, & fœmina, ob eas, quas diximus, cau-
 ſas, ad maris, aut fœminæ generationem: ſed mode-
 ratione, quæ intercedat, opus eſt. Nam omnia, quæ
 vel Natura, vel arte efficiuntur, ratione aliqua
 ſunt. Calor autem, ſi valde ſuperat, exiccatur humo-
 rem: ſi multum deſicit, nõ concernit. Sed medijs ra-
 tionem ad rem condendam ſeruari requiritur.
 Alioqui, vt in iis, quæ igne coquuntur, plus ignis
 deurit, minus non coquit, ac euenit vt inique, ne
 quod agitur perficiatur: ſic in coitu maris & fœmi-
 næ moderatione opus eſt. Hinc multis tum mari-
 bus, tum fœminis euenit, vt coniuncti inter ſe ne-
 queant generare, diſiuncti queant: & aut minori-
 bus natu, aut maioribus hæc contrarietates exiſtāt,
 æquè in generatione, ſterilitateque, & maris, fœ-
 minæque procreatione. Quin inter terras, & a-
 quas intereſt eiſdem de cauſis. Qualitatem enim
 quandam potiffimum recipit, & alimentum, & di-
 ſpoſitio corporis ex temperamento aeris conti-
 nentis, & cibi ingredientis: ſed præcipuè ex alimo-
 nia aquæ. Huius enim vſus plurimus eſt, atque in
 omnibus aqua alimento eſt, etiam ſiccis. Quam
 ob rem aquæ crudæ, & frigidæ, aut ſterilitatẽ, aut
 parum fœmineum faciunt.

*Cauſæ, ob quas nati, vel parentibus, vel alijs
 ſunt aut ſimiles, aut diſſimiles.*

Cap. IIII.

Eadem

Aedem causa sunt, & ut alij parentibus similes generentur, alij dissimiles, & alij patri, alij matri, tum corpore toto, tum vero partibus singulis, & parentibus magis, quam maioribus suis, & iis potius, quam quibuslibet, ac mares potius patri, feminae matri, alij nulli consanguineo similes, sed tamen homini similes, alij ne homini quidem, sed iam monstro. Qui enim suis parentibus similis non est, monstrum quodam modo est. Discessit enim in eo quodam modo Natura ex proprio genere, coepitque degenerare, sed initium primum degenerandi est, feminam generari, non marem. Verum hoc necessarium est Naturæ: Genus enim seruari oportet eorum, quæ femina, & mare distinguuntur. Sed cum fieri possit, ne aliquando semen superet maris, aut ob ætatē iuuenilem, senilemve, aut ob aliam eiusmodi causam, feminam ob eam rem gigni necesse est. At monstrum gigni, non necesse est, scilicet ad causam, cuius gratia, & finem, quamquam per accidens necesse est. Nam principium hinc sumatur oportet. Quoties enim excrementum seminale bene concoctum in masculinis est, motus maris agit pro sua forma. Nihil enim refert genitricem maris, an motus, id quod partem corporis vnamquamque augeat. Nec interest augentem motum, an principio instituentem placeat appellare. Eadem namque ratio motus est. Itaque si superat, facit marem, non feminam, & similem ei, qui generat, non matri: sed si non superat, pro ea, quæ non superat, facultate, defectum facit. Facultatem autem hoc modo intelligi volo, quod generat, non solum mas est, sed etiam talis mas, ut Coriscus, aut Socrates: nec modò Coriscus est, verum etiam homo. Ad hunc modum alia propius, alia remotius insunt in eo, quod generat, videlicet qua genitale est, non per accidens. Verbi gratia, si grammaticus, aut vicinus cuiusquam, qui generat, est. Valer autem semper in generando magis, quod proprium, & particulare est. Coriscus enim & homo, & animal est: sed propius à proprio distat homo, quam animal. Generat autem & quod particulare est, & quod genus est: sed magis quod particulare. Hoc enim substantia est. Quod enim gignitur, & si quale quid est, tamen hoc quicquam est, idque substantia est. Quam ob rem ex facultatibus insunt in feminibus eiusmodi omnium motus. Maiorum etiam propria in nepotum semine insunt potentia: sed propinquius semper, quod particulare est. Particulare Coriscum dico, & Socratem. Sed cum omne, quod mutatur, non in quodlibet, verum in sibi oppositum transeat, ideo & quod in generatione non superatur, transeat in oppositum, necesse est, pro ea facultate, quæ non superat, quod generat, moveatur. Quod si qua est mas, non potuit, femina gignitur. Sed si qua est Coriscus, aut Socrates, non patri, sed matri simile gignitur. Ut enim omnino patri mater opponitur, sic singulis generantibus singulae generantes opponuntur: similique modo in sequentibus facultatibus agit. Semper enim in sequentem & proximum maiorū potius transit, tam in patre, quam in matre. Insunt autem motus alij actu, alij potentia. Actu insunt mo-

tus eius, qui generat, & vniuersalium, ut hominis, ut animalis. Potentia insunt motus feminae, & maiorum, tam in patre, quam in matre. Mutatur igitur transiens in opposita. Motus autem qui creant, soluantur in propinquos. Verbi gratia, motus eius, qui generat, si soluat, primum differentia minima in motū patris transibit, mox in aui, atque deinceps ad hunc modum in ceteros similes. In feminis quoque transitur sic. Motus enim concipientis in motum soluitur matris: si non in eum, in aui: eodemque modo in superioribus. Sed potissimum ita Natura fert, ut quæ mas, & quæ pater est, simul & superet, & superetur: partem enim discriminis est. Itaque ut simul vtrumque cueniat, nequaquam difficile est. Socrates enim vir talis quis est: quæ ob rem mares magna ex parte similes patri existunt, feminae matri. Simul enim in vtrumque disceditur. Opponitur autem femina matri, mater patri: discessitque in opposita fit. Sed si motus, qui à mare est, superarit, qui verò à Socrate est, non superarit, aut hic superarit, ille non ita euenit, ut mares similes matri, feminae similes patri generentur. Item, si motus soluat, & quæ mas est, seruetur, Socratis autem soluat in patris, mas erit auo similis, aut alicui ceterorum superiorum maiorum, prout solutio terenderit. Sed si, quæ est mas, superetur, femina erit similis potissimum matri. Si autem & hic soluat motus, matri assimilabitur matris, aut alicui superiorum pari ratione. Idem modus partium quoque est. Sæpe enim alia patri similes, alia matri, alia maiorum alicui similes constituuntur. Insunt enim & partium motus, alij actu, alij potentia, ut sæpius diximus. Omnino subiicienda sunt tria illa: Vnum, quod modò dixi, motus inesse, alios potentia, alios actu. Alterum, degenerare in oppositum, quod superatur. Tertium, transire in motum, proximum id, quod soluitur: & si minus soluitur, in propinquum: si magis in remotiorem discedere: demumque ita confundi, ut nemini suorum similes prodeant, sed commune tantum relinquatur, ut homo sit. Cuius rei causa est, quod commune particularia consequitur omnia. Homo enim vniuersale est: Socrates pater, & quæcumque est mater, particulare est. Causa, ut motus soluantur, est, quod omne agens patitur etiam à patiente: ut quod secar, hebetatur ab eo, quod secatur: quod calefacit, refrigeratur à calefacto. Denique quodcunque mouet, excepto primo, mutuo mouetur aliquo motu. Verbi gratia, quod pellit, pellitur quodam modo: quod premit, reprimitur. Interdum etiam ita fit, ut quod agit, magis patitur, quæ agit, & refrigeretur, quod calefacit, calefacit, quod frige facit, cum aut nihil fecerit, aut minus, quam ipsum affectum est. Dixi de iis, cum de ratione agendi, patiendique docerem: videlicet quibus in rebus inesse agere, & pati. Degenerat autem quod patitur, nec superatur, aut defectu facultatis eius, quod coquit, & mouet, aut copia, frigiditateque eius, quod concoquitur, & distinguitur. Cum enim partim superet, partim non superet, facit multiforme, quod constituitur: ut athletarum nonnullis per vsum cibi nimium accidit. Cum enim per copiam partus Natura nequeat sup

superare, ut proportione augeat, formamque seruet eandem, diuersa efficiuntur partes, & adeo interdum, ut nihil ferè similes primis euadant. Proximum huic est morbus, quem satyriam appellamus. Etenim in eo præ abundantia fluxionis, aut flatus crudi in partes faciei decumbentis, facies animalis diuersa, & satyri apparet. Sed quam ob causam similes, feminae feminis, mares maribus, alij è diuerso, feminae patri, mares matri, denique alij maioribus suis similes, alij suorum nemini similes existant, idque tum corpore toto, tum partibus singulis, de iis, inquam, omnibus dictum iam est. Sententia autem aliorum etiam Naturæ interpretum sunt de iis rebus, scilicet quam ob rem similes parentibus generentur. Afferunt illi duplicem modum rationis. Nonnulli enim ita censent, ut ab vtriusque plus seminis venerit, ei similes magis generetur, æque toti totum, & parti pars, quali ex vnaquaque parte semen decedat: sed si par de vtroque venerit, similis neutri procreetur. Quod si falsum est, nec omni ex parte decedit, constat nec similitudinis, & dissimilitudinis causam id esse, quod referunt. Tum etiam quemadmodum simul & femina sit, & patri similis, aut mas, & similis matri, non facile explanare possunt. Qui enim, ut Empedocles, aut Democritus, causam de mare, & femina reddunt, impossibilia modo alio dicunt: sed qui quod plus, minusve à mare, aut à femina secesserit, alterum marem, alterum foemina gigni causantur, ij nequeunt explicare quemadmodum femina patri similis, mas similis matri reddatur: simul enim plus de vtroque venire impossibile est. Ad hæc, cur similes maioribus suis magna ex parte, remotiusque generentur, cum nihil feminis ab illis secesserit, nihil profecto isti, quod bene tueantur, habent: sed qui reliquum similitudinis modum afferunt, ij tum cætera, tum verò hoc melius dicunt. Sunt enim qui semen genitale dicant, quantum vnum, tamen veluti omnifariam quandam esse multorum seminum mistionem. Itaque ut si quis multa saporum genera in eodem humore miscuerit, moxque inde sumat, postquam sumere semper non tãrundem ex vnoquoque, sed modò huius, modò illius plus, aliàs etiã ex hoc sumat, ex illo nihil sumat: sic in semine genitale esse, cum ex multis, ac variis mistum sit: à quo cunque enim gignente accesserit plurimum, ei similem forma generari. Sed hæc ratio nec plana est, & passim fictitia est. Vult hæc non actu, sed potentia inesse, quam omnifariam seminis commistionem appellat. Et quidem ita dici melius est: illo enim modo impossibile est: hoc possibile est. Verum qui ita causam reddunt, nullo modo rationem afferre de omnibus facile poterunt, cur femina, cur mas gignatur: quam ob rem sæpenumero femina patri similis, mas matri procreatur. Atque etiam de maiorum similitudine. Ad hæc, quæ de causa interdum homo quidem, sed nulli suorum similis generetur. Aliàs vsque adeo procedendo degeneret, ut demum ne homo quidem, sed animal tantum aliquod existat, quæ monstra dicuntur. Proximum enim ab iis, quæ iam explicauimus, est, ut causas de monstris reddamus. Ad ex-

tremum enim, cum motus soluantur, & materia non superetur, remanet quod maxime est vniuersale, id est animal. Iam puerum ortum capite arietis, aut bouis referunt. Idemque in cæteris membrum dominant animalis diuersi. Vitulum capite pueri, & ouem capite bouis natam afferunt. Quæ omnia accidunt quidem causis supra dictis. Sed nihil ex iis, quæ nominant, est, quamuis similitudo quadam generatur. Quod euenit etiam non in monstrum peruersis. Quam ob rem sæpenumero per conuicium nonnulli deformes assimilantur, aut capre ignem efflant: aut arietem & peculeo. Physiognomon quidam omnes ad duorum aut trium animalium formas redigebat, & dicendum plerumque persuadebat. Sed enim impossibile est, ut tale monstrum gignatur, id est alterum in altero animal, tempora ipsa grauiditatis declarant, quæ plurimum discrepant in homine & cane, & in oue & boue. Nasci autem nullum, nisi suo tempore, potest. Partim igitur hoc modo dicuntur monstra, partim quod forma prodeant multimembri, scilicet multis pedibus, aut multis capribus. Sed profecto rationes monstrorum, & oblatum animalium propinquæ, & similes inter se quodam modo sunt. Monstrum enim, oblatio quadam est.

Quas ob causas monstra animalia generentur, & quare alij vnifer, alij paucifer, alij multiplex sit partus.

Cap. IIII.

Democritus verò monstra fieri ea causa scribit, quod duo subeunt femina, alterum ante, alterum postea: quæ cum in vtero confundantur, euenit, ut membra coalescant, atque dissideant. Aibus verò, quoniam coitus agitur crebro, idcirco semper & oua, & colorem euariare autumat. Sed si ita sit, ut ex vno semine, eodemque coitu plura generentur, quod pater, præstat non circumire via omnia breui, & facili. Iis enim tum maxime id accidere necesse est, cum semina non distinguuntur, sed simul subeunt. Quod si semini maris causa tribuenda est, hoc modo dicendum sit. Sed enim ex toto potius causam in materia, constituentisque conceptibus esse censendum est. Quam ob rem monstra eiusmodi rarè, admodum sunt in iis, quæ singulos pariunt: sed crebrius in iis, quorum partus est numerosus, & præcipue in auium genere, earumque potissimum in gallinis. Iis enim partus numerosus, non modo quod sæpe pariat, ut columba, verum etiam quod multos simul conceptus intra se continent, & temporibus omnibus coeunt. Hinc gemina etiam pariunt plura. Cohærent enim conceptus, quoniam in propinquo alter alteri est, quomodo interdum fructus arborum complures. Quod si vitella distinguuntur membrana, gemini pulli discreti sine vlla supernuacua parte, generantur. Sed si vitella continuantur, nec vlla interiecta membrana determinantur, pulli ex iis monstrifici prodeunt: corpore, & capite vno cruribus quaternis, alis totidem, quoniam superiorem ex albumine generentur, & prius

Alij peculeo, sed antiquus interpretaber porco præconizati.

n n (vitel

(vitellum enim cibo iis est) pars autem inferior postea inlucitur, quamquam cibum idem, indifferensque suppeditatur. Iam serpens etiam biceps visus est, videlicet eadem de causa. Nam id quoque genus ova parit, & multa numero. Sed rarius in eo monstrum institutio evenit, propter vteri formam. Porrecta enim in verum copia ouorum continetur pro vteri longitudine. Nec vero in genere apum, aut vesparum, tale quid accidit. Cellulis enim discretis partus earum continentur. At in gallinis e contrario fit. Vnde apertum est, causam euentorum huiusmodi in materia esse putare oportere. Vt enim in iis, quae plura pariunt, magis sic in iis, quae pauciora, minus id accidit. Quocirca homini minus. Singularem enim, perfectamque partem. Nam & homini locis, quibus mulieres praefecunda sunt, magis id evenit, vt in terra Aegypti. Capris vero, & ouibus magis, vt fecundioribus, accidit. Atque etiam magis multitudine. Multipara enim id genus animalia sunt, nec partum perficiunt, vt canis. Cacos enim magna eorum pars solet parere. Quod quam ob causam accidit, & quam ob rem pariant multos, postea explicabimus. Sed enim haec propensiora iam sunt suapte natura ad monstrificam partionem, quando non similes sibi generant, sed imperfectos. Nam & monstrum, quid dissimile est. Quam ob rem iis, quorum talis natura est, facilius casus hic obuenit. In iis enim potissimum, & quae metachora appellantur, consistunt: quae aliquatenus labe monstrifica sunt affecta. Nam deesse, aut superesse quicquam, monstruosum est. Monstruosum est enim, res praeter naturam: sed praeter eam, quae magna ex parte sit. Nam praeter eam, quae semper, & necessarium est, nihil sit. Verum in rebus iis, quae magna quidem ex parte ita sunt, sed aliter etiam possunt fieri, evenit, quod praeter naturam consistat. Nam & inter eas ipsas, quibus accidit quidem praeter hunc ordinem, sed nunquam quolibet modo, minus monstrum esse videtur: quoniam quod praeter naturam sit, idem etiam secundum naturam quodammodo est, cum naturam materiam, naturae formae non superat: quam ob rem nec ea monstrum nomine appellantur, neque ubi fieri aliquid solet, vt in fructibus. Vitis enim quaedam est, quae aliqui capneum vocant, quae cum vnam albam solet ferre, si nigram rulit, monstrum id esse non putat, quoniam sapientissime id facere ea solet. Causa est, quod sua natura inter albam & nigram est. Itaque non longe disceditur, nec praeter naturam ferre. Non enim in aliam naturam transitur. At in iis, quae pariunt plura, cum ea ipsa eueniunt, tum vero copia partus impedit alter alterius perfectionem, & causam genitalem. De partu numero, paucifera, & singulari, atque etiam de iis partibus, quae aut superant, aut desunt, quaestio existere potest. Gignuntur enim interdum alia pluribus, quam iustum sit, digitis: alia vno tantum. Eodemque modo in ceteris partibus, aut excedunt: aut deficiunt. Nonnulla etiam duplici genitali, altero maris, altero foeminae nascuntur. Et in genere quidem hominum, sed maxime in capratum. Gignuntur enim, quae vocant hircinas, propterea

πρὸς αἰῶνα
caprae hirci-
nae.

quod simul genitale habent & maris, & foeminae. Iam & cornu gerens in crure capra conspecta est. Partibus etiam internis mutationes, detrimentaque accidunt: vt vel careant aliquibus, vel habeant minuta, & laesa, vel plura numero: vel non suis posita locis. Sed corde carens nullum vquam animal ortum est: quamquam liene carens: & duplicem habens lienem, & altero vacans rene, visum est. Lecore etiam carens toto, nullam notatum est: quamquam quod non totum haberet, iam paruit. Haec autem in perfectis, visusque reperitur. Felle item priuata prodierunt, cum sua natura habere deberent. Alia contra, plura habuerunt. Iam locis etiam permutatis iecur late resinitro, lien dextro contineri visus est. Haec, vt modò dixi, in animalibus iam perfectis explorata sunt, in nascentibus autem variè perturbantur. Quae si partum de sua natura discedunt, vi uere solent: si plus, viuere nequeunt, videlicet cum quod praeter naturam est, partibus viuendi principalibus accidit. Modus vero considerandi de his est, vtrum eandem causam putare oporteat partus singularis, & partium defectus: itaque partus numerosi, & partium excessus, an non eandem. Primum igitur quòd alia pariunt multa, alia vnum, merito quisquam miretur. Quae enim maxima inter animalia sunt, ea singulos partium, vt elephas, camelus, equus, & reliqua solipedes: quae partim maiora ceteris sunt, partim longè magnitudine superant. Canis vero, & lupo, & reliqua multitudine omnia ferè pariunt multatam, etiam parua eiusdem generis, vt mures. Bisulca parua generant, praeterquam sues: haec enim inter multipara est enumeranda. Ratio enim probabilis est, vt maiora animalia plura generare, plusque afferre seminis possint. Sed certè id ipsum, quod admirari facit, causa est, ne admiramur. Facit enim eorum magnitudo, ne multa pariatur. Cibus enim in us absumitur in corporis incrementum. Minoribus vero natura demendo de magnitudine, auget in excremento feminae exuperantiam. Item plus seminis genitilis esse, quod maioris est animalis, minus autem, quod minoris, necesse est. At multa effici parua in eodem possunt, multa magna effici difficile est. Mediocribus vero magnitudinis medium à Natura datum est. Sed quam ob rem animantium alia maiora sunt, alia minora, alia mediocria, causam antè reddidimus. Sunt autem alia vnipara, alia paucipara, alia multipara. Et magna ex parte vnipara sunt, quae solipeda: paucipara, quae bisulca: multipara, quae multifida. Cuius rei causa est, quod magna ex parte magnitudines corporis iis differentiis distinguuntur. Tamen non ita in omnibus est. Magnitudo enim, & paruitudo corporis: causam habent partus amplioris, & parciotis, non solipedis, aut multifidi, aut bisulci generis ratio. Cuius rei testimonium est, quod elephas animalium maximum, idemque multifidus est. Camelus bisulcum est: quod maximum inter reliqua est. Nec solam in pedestrium genere, sed etiam in volatilium, & nantium magna parum fecunda sunt, parua vero perquam fecunda eadem de causa. Plantae etiam, non quae maxime sunt

sunt, plurimum afferunt fructus. Diximus quam ob rem alia parere multa, alia pauca sua natura assolent. Sed huius quaestioni illud maxime quis miretur in iis, quae pariunt multa, quod plerumque vno initu animalia id genus impleri certantur. Semen autem maris, siue ad materiam nuntur. Semen autem maris, siue ad materiam nuntur, se adhibens partem conceptus, & miscens cum semine foeminae, siue non eo modo, sed vt nos censemus, cogit, conditque materiam contentam in vtero, foeminalique foeminae excrementum, vt succus lactis humorem spiliat, cur tandem non vnum efficit animal incrementum maioris? vt succus in lacte non certa quantitate ad cogendum describitur: sed quod plus lactis plus succi subierit, eò plus colostrum concreuit. Semen igitur trahi à locis vteri, atque ob eam rem multa generari pro numero locorum, & acerbulorum, quae vnum non sunt, opinari nihil rationis est. Saepè enim eodem in loco vteri gemini consistunt. In genere etiam multiparorum, cum plenus foetuum vterus fuerit, deinceps alius ab alio iacere cernuntur. Quod ex dissectionibus patet. Sed vt perficiendi cuiusque animalis certa est magnitudo, tum ad maius, tum vero ad minus, quem terminum non supergrediuntur, vt vel maiora, vel minora euadant, sed in medio magnitudinis spatio excessum, defectumque inter se capiunt, atque ita homo alius alio auctior est, & ceterorum quoduis animalium: sic materia seminalis, ex qua consistunt, non indefinita est, nec in plus, nec in minus, vt ex quantalibet possint generari. Quae igitur animalia ea, quam diximus, causa plus excrementi fecerunt, quam satis sit ad vnius animalis originem, iis fieri non potest, vt ex eo toto vnum gignatur animal: sed tot numero gigni necesse est, quot magnitudinibus debitis praescripta sunt. Nec vero maris semen, aut facultas contenta in maris foeminae plus quicquam, aut minus constituit, quam à Natura sancitam est. Eodemque modo, si plus foeminae mas emisserit, aut facultates plures in semine diuidendo contentas, nihil maius efficiet, quamuis plurimum accesserit: imò contrarium agat: exiccando enim corrumpet. Neque enim ignis, quod plus fuerit, eò magis calefacit aquam: sed certus calor terminus est, vltra quem si ignem augeas, nihil reddes aquam calidioram, sed facies vt magis euaporetur, demumque deleatur, & exiccetur. Cum igitur haec moderationem certam inter se requirant, scilicet excrementum foeminae, & maris, qui semen emittant, multipara animalia statim emittunt quod sibi conueniat, videlicet mas quod diuisum possit constituere plura: foemina tantum vt plura constitui possint. Lactis autem illud exemplum simile non est. Seminis enim calor, non modo efficit quantum, sed etiam quale quid. At succi, & coaguli calor quantum duntaxat constituit. Causa igitur vt plures conceptus contrahantur, nec vnum tantum ex cunctis consummerur in multiparis animalibus, haec est, quod non ex quantalibet conceptus inchoctur, sed si aut parum, aut multum admodum sit, gigni non poterit. Praescripta enim, certaque est virtus & patientis, & agentis,

Simili modo in vniparis, magnisque animalibus, non multa ex multo excremento consistunt, cum in iis etiam ex certo quanto certum quantum, quod conficitur, sit. Plus igitur materiae talis non mittit ea, quam praediximus, causa. Quam autem mittit, talis per naturam est, ex qua vnum tantum conceptus generetur. Quod si aliquando plus accesserit, tunc gemini nascuntur. Ex quo fit, vt haec portenta potius iudicentur, quoniam praeter solitum, & quod magna ex parte agatur, proueniunt. Homo cum omnibus generibus ambigit. Nam & vniparum, & pauciparum, & multiparum interdum est. Sed maxime sua natura vniparum est. Humore profecto, caloreque corporis multiparum est. Seminis enim natura humida, & calida est. Sed sua magnitudinis ratione pauciparum, atque vniparum est. Hinc tempus etiam vteri ferendi enorme vnum hoc animal sortitum est. Ceteris enim vnum est tempus, homini vero plura sunt, quippe cum & septimo mense, & decimo nascatur, atque etiam inter septimum & decimum positus. Qui enim mense octavo nascuntur, etsi minus, tamen viuere possunt. Cuius rei causa accipi ex iis, quae modò explicauimus, potest. Dixi de his in Problematibus, atque de his rebus ita differuisse, statuisseque satis sit, partium autem su peruacuarum praeter naturam eadem causa est, quae geminorum generationis. Iam enim in conceptu causa accidit, videlicet si plus materiae consistit, quam pro ipsius natura partis sit. Sic enim accidit, vt vel pars maior, quam iustum sit, efficiatur. Verbi gratia, digitus, aut manus, aut pes, aut aliud ex ceteris postremis, aut membris: vel fiso conceptu plures reddantur, quomodo in fluuiis vertigines geminantur. Fit enim ibi, vt humor, qui fertur, & profluens mouetur, si in aliquid offenderit, secetur, & ex vna in duas euadit constitutiones, quae eundem habeant motum. Hoc eodem modo in conceptibus euenit. Adnascuntur partes illae vacantes, maxime quidem propinquae, sed aliquando etiam remotae propter conceptus motionem, quamquam praecipue, quod materiae exuperantia sibi redditur, quod tandem decubuit: formam vero, vnde superfuit, inde recipit. Quibus autem gemina habere genitalia accidit, alterum maris, alterum foeminae, iis semper alterum ratum, alterum irritum redditur, cum per alimentum subinde delitescat, quoniam praeter naturam est. Agnatum est enim modo abscissus. Nam & abscissus assumunt aliquid nutrimenti, quamuis post geniti sint, & praeter naturam. Sed si quod creat, omnino aut superat, aut superatur, similia oriuntur duo: ac si partim superauit, partim superatum est, alterum foemina, alterum mas generatur. Nihil enim interest de partibus, an de toto dicamus, videlicet quam ob causam alterum mas, alterum foemina gignatur. Vbi autem partes eiusmodi desunt, vt postrema aliqua, aut alia quauis membra, eandem causam esse putandum, quam, si omnino quod gignitur, abortum pariat. Abortus autem conceptuum euenire complures, certum est. Dissertunt agnationes à partu multiplici, quomodo exposui. Monstra vero cum iis dissident, eò quod pluribus

φύματος
abscissus.

pluribus coalescant. Sed nonnulla hoc etiam modo veniunt, si in parte maiore, & præcipua quædam peruersum est. Vt si qua gemino hene, aut pluribus renibus oriuntur, tum etiam locis partium commutatis, monstrum dicimus. Quod diuersione motuum, translationeque materia accidit. Vnumne, an plura sit per coagulationem, quod monstrificum prodit animal, iudicandum est principij ratione. Verbi gratia, si cor pars eiusmodi est, quod vnum cor habet, vnum animal est, quod duo, id duo est animalia, quæ sibi coaluerunt propter conceptuum coniunctionem. Partes vero superuacuas, agnationes esse, declaratum iam est. Accidit etiam sæpe ut pluribus ex eis, quæ ante oblatia non viderentur, animalibus iam perfectis meatus aut adducti concorporarentur, aut diuerterentur. Iam feminis nonnullis os vteri cõpresum, concorporatumque ab incunte ætate ad rem pus vsque menstruum persequerunt, mox vrgētibz mensuris, dolorēque infestante, aliis sponte disruptum est, aliis dissectum à medicis. Nonnulla interierunt, cum aut per vim disrupteretur, aut disrumpi nõ posset. Pueris etiam quibusdam genitalis postremum, & meatus, quæ excrementum vesicæ transit, non eodem retenderunt, sed infra meatus ille transegit. Quam ob rem demissis clunibus mingant, qui testibus pauld in partem superiorem retractis, videntur à longè simul, & maris habere genitale, & femina. Meatus etiam alimenti sic coaluit aliquibus bestiis, scilicet cor ouibus, & quibusdam aliis. Nam & vacca fuisse Pirinthe accepimus, cui cibi excrementum exeat per vesicam transirebatur, dissectusque anus denudè properè coaloscebat, nec refecando euincere vitium poterant. De partu multiplici, & paucifero, ac de agnatione partium, aut defectu, atque etiam de monstrifico partu, dictum iam est.

Quam ob rem animalium alia superferant, alia non: & que superferant, interdum fetus emittunt, interdum non: & alia libidinosi in eo genere sunt, alia non.

Cap. v.

Animalium vero alia nunquam superferant, alia superferant. Quorum quædam enutrire suos cõceptus semper possunt, quædam interdum possunt, interdum nequeunt. Causa, ne superferant, est, quod singula pariunt. Solipedes enim, & quæ eis auctiores sunt animantes, nunquam superferant. Facit enim earum magnitudo, ut excrementum omne in conceptum absumatur: quippe cum in iis omnibus, corporis sit magnitudo. Quæ autè magno corpore sunt, eorum fetus quoque magni pro sui generis magnitudine instituuntur. Ex quo fit, ut elephantorum fetus magnitudine viruli gestetur. Multipara ideo superferant, quoniam plures conceptus superferant quidam, alter alteri sunt. Quæ autem ex his magnitudine prædita sunt, ut homo, si alter coitus proximè ab altero accessit, enutrire, quod superferatū est, possunt.

Iam enim id euenisse visum est. Cuius rei causa id, quod diximus, est. Eodem enim coitu plus seminis mittitur, quod partium multiplicare conceptum potest, si alterum post alterum accedit. Sed si iam aucto conceptu coitus adhibetur, superferari quidem potest, sed raro: quoniam vterus magna ex parte ad partum vsque se comprimat. Si tamen aliquando accidit ut superferatur, (iam enim id euenisse constat) perfici non potest: sed conceptus ambiguntur similes iis, quos abortus vocamus. Vt enim in vniiparo genere omne excrementum absumitur in id, quod præcesserit, ob corporis magnitudinem, sic in iis fieri solet, sed in illis firmiter, in his cum iam fetus accreuerit, tunc enim similem vniiparis conditionem recipiunt. Pari ratione sola animalium mulier, & equa grauida coitum patiuntur. Homo enim sua natura præfectum animal est. Aliquid etiam in vtero, tum spatij, tum excrementi superest, quanquam non tantum, ut vel alterum possit alere. Mulier itaque ob eam causam coitum recipit. Equa autem soliditate sua natura, & quod aliquid spatij in vtero superest, ut dictum est, amplius quidem, quam ut ab vno occupetur, sed arctius, quam ut alterum perfecte possit superferari. Libidinosi natura est, quæ, ob eundem affectum, quo solida omnia Venæ sunt appetentiora. Illa enim ita se habet, quæ caret purgatione, quæ perinde est feminis, ut coitus maribus. Equa enim mēstrua minime emittit. Omnium autem vniiparorum femina solida sunt libidinosiores, quoniam simili modo se habent, atque mares, qui semen genitale collectum non excernunt. Feminis enim purgatio mēstruorum seminis exitus est, cum mēstrua non nisi semen sint inconcoctum, ut ante diximus. Quam ob rem mulieres, quæ incontinentes ad rem veneream sunt, libidine cessant, cum sæpius generarint. Iam enim seminale excrementum, quod libidinem accendebat, emissum facit ne præterea concubendi aviditas stimulet. In genere autem vniiparorum minus, quam mares, Veneream appetunt, quoniam vterum continent iuxta septum: mares contra, salaciores sunt, quoniam testes intus habent retractos. Itaque fit, ut quæ ex iis sua natura abundant semine, coitum semper desiderent. Femina igitur huius generis propensiores ad coitum sunt vteri descensu: mares, restium retractu. Diximus quoniam ob causam alia nullo pacto superferant, alia superferant quidem, sed conceptus interdum enutriant, interdum non, & quam ob rem alia libidinosi, alia non libidinosi in eo genere sunt. Sunt autem nonnulla superferantia, quæ longo etiam interposito tempore cocundi possunt enutrire cõceptum, quem superferarint: videlicet ea quorum genus semine genituali abundat, & corporis magnitudine caret, & multa generat. Cum enim multiparam sit, vterum habet ampliore. Cum semine abundet, multam purgationis excrementicæ emittit. Cum corporis magnitudine careat, maioreque portione purgatio superet, quam conceptus desideret nutrimentum, possunt vel post constructa animalia, eademque enutriti, ac perfici. Vteri etiam eorum non se comprimunt, quoniam excrementum purgationis superest. Quod mulieribus quoque euenit. Fit enim nonnullis grauidis purgatio: & interdum quæ ad finem vsque persequeretur. Sed iis præter naturam hoc euenit. Quam ob rem fetus præter naturam sic agitur. Ita enim corpus eorum principio constitutum est, quale corpus leporum est. Hoc enim animal superferat: quippe quod nec magnum sit, & plura generet. multitudine enim est. Tale autem quoduis plura generat. Semine etiam abundat, quod eius hirsutie significatur. copia enim pili exuperat. Nam hoc vnum pilos & sub pedibus habet, & intra genas. Pili autem abundantia, & hirsuties, copiam indicat excrementi. Quam ob rem homines pilosi libidinosiores, & seminis copiosiores sunt, quam laues. Lepus igitur sæpe numero fetus alios imperfectos gestat, alios perfectos iam edit.

Quare vniiparorum alia perfectum, alia imperfectum animal pariant.

Cap. VI.

Vniiparorum alia imperfectum animal pariant, alia perfectum: solipedes, & bisulca perfectum: multifida complures imperfectum. Cuius rei causa est, quod solipedes singulos pariunt: bisulca aut singulos, aut binos magna ex parte. Enutrire autem quæ pauca gignuntur, facile possunt. Multifida, quæ pariunt imperfecta, omnes multipara sunt. Quo fit, ut partum adhuc recentem alere possint, auctum iam, adeptumque magnitudinem nequeant: sed cum corpus ad nutriendum nõ sufficiat, partum emittunt, ut ea, quæ verrem pariunt. Quædam enim ex eis catulos inarticulatos propemodum pariunt, ut vulpes, vrsæ, leæna, & alia nonnulla. Sed omnia ferè cæcos, ut ea, quæ modò dixi, atque etiam canis, lupa, lupus ceruarius. Sola inter multipara enim parit perfectos, eaque vna enariat. Generat enim multos mote multifidi generis, cum & bisulcum, & solipes sit. Sunt enim locis quibusdam siues solida vngula. Partu igitur numero est, quoniam alimentum, quod in corporis magnitudine absumeretur, in excrementum seminale decedit. Id enim ut solipes magnitudine caret. Quin & potius quasi ambigens cum natura solipedum bisulcum est. Hac igitur causa & vnum parit, & duos, & quod plurimum, multos. Enutrit vero vsque in finem, quæ peperit, propter sui corporis alimoniam probam. Habet enim ut solum pingue suis stirpibus, sic scrofa filiis alimentum copiosum, & commodum. Aues etiam nonnullæ imperfectos, & cæcos pariunt pullos, videlicet quæ cum partu corpore sint, multos progenerant, ut cornix, pica, passer, hirundo, & paucipari generis, quæ copiam alimentum patere vna cum prole non solent, ut palumbes, turtur, columba. Quam ob rem si quis hirsutissimum nouellam adhuc oculis præpingat, rursum incolumes reddentur. Cui enim sunt, non facti iam corrumponitur: itaque denudè oriuntur, ac pullulant. Omnino hæc præueniunt generationem perfectam ob alendi inopiã.

Generant vero imperfectos, quoniam perfectionem præueniunt. Quod in pueris etiam patet, qui mensē septimo nascuntur. Sæpe enim nonnulli eorum præ sua imperfectione, ne meatus quidem integros adhuc habent, ut aurium, aur narium: sed post accrescentes recipiunt, multique ex iis vitæ compotes euadunt. Mares potius, quam femina, oblati in genere hominum nascuntur, cum in cæteris animalibus nihil potius mares, quam femina, ita proueniant. Cuius rei causa est, quod in hominibus longè mas à femina differt calore naturæ. Quo fit, ut mobiliores sint mares in vtero, quæ femina. Motu autem ipso franguntur, cum recēs quoduis facile præ sua imbecillitate frangi possit. Hæc eadem causa est, ne femina similiter, atque mares, perficiantur in genere hominum: quippe cum & intra parentem femina tempore longiore conficiatur, quam mas: & vbi in lucē venerint, celerius femina, quam mares, perficiantur. Nam & pubes, & vigor, & senectus feminis prius venit, quam maribus. Sunt enim femina sua natura debiliores, frigidioresque: & sexum femineum quasi læsionem naturalem: & detrimentum esse, putandum est. Intus igitur tardè præ sua frigiditate discernuntur. hæc etenim discretio, concoctio est. Calor autem concoquit, & quod calidius, id concoctum facilius est. Sed foris propter suam debilitatem citò ad ætatis florem, senectutemque perueniunt. Etenim omnia minora, ut in artis operibus, sic in Naturæ citius ad finem deueniunt. Eadem causa est, ut qui gemini mas & femina in genere hominum prodeunt, minus seruentur, cum in cæteris animalibus nihilo referat. Hominibus enim hic concursus præter naturam est, cum non pari tempore mas & femina discernatur: sed aut marem contari, aut femina præuenire, necesse sit. At in cæteris id non præter naturam est. In ferendo etiam vtero homines cum cæteris animalibus dissident. Cum enim cætera plurimum temporis valeant corpore, cum vterum ferunt, mulieres magna ex parte ægrè degunt. Cuius rei causa aliqua vel ad vitam referri potest. Cum enim mulieres vitam otiosam, & sellulariam quandam degant, plus contrahunt sibi excrementi. Nam quibus gentibus solitum est, ut mulieres labores suscipiant, iis nec vterus tam difficulter gestatur, & partus facilis est. Denique quibusuis locis mulieres, quæ laborare consueverunt, facilius pariunt. Labor enim incrementa consumit, quæ in mulieribus otiosis augentur. Cumque parturigo laboriosa sit, labor, & exercitatio actæ vitæ facit, ut spiritum possint retinere: in qua re partus facilitas conciliatur. Adferunt igitur ea quoque, ut modò dixi, aliquid causæ ad eius affectionis differentiam, qua mulieres cæteris animalibus in ferendo vtero discrepant. Sed maxime causa est, quod cum cæteris aut exigua purgatio, aut nulla manifesta fiat, mulier plurima euenit. Quæ cum per vteri gestationem defecerit, infestat, atque perturbat: quippe cum etiam non grauidis, nisi purgationes fiant, ægitudines accedant. Principio potius cum concipiunt, perturbari solent magna ex parte. Conceptus enim purgationem impedit, & præ sua exiguitate absumere

mere copiam excrementi inter initia non potest: quamquam potest, vix iam plenius absumere ceperit, leuiat. At in cæteris animalibus, quoniam parum excrementi est, modicè ad fœtus incrementum accommodatur. Cùmque excrementa, quæ nutritionem impediunt, absumantur, valent felicitius: Nec secus aquatile genus, aut volatile afficitur. Iam verò accrescente fœtus, quibus non aquè proba alio contingit, causa est, quòd fœtus incrementum plus excrementiij alimenti desideret: paucis quibusdam mulieribus euenit, vt prægnantes melius valeant corpore, videlicet iis, quarum in corpore exigua continentur excrementa, quæ absumi possunt cum alimento, quod fœtui administratur.

Quam ob causam mola in vteris mulierum generetur, & quare potius in muliere, quam in cæteris animalibus.

Cap. VII.

DE eo, quod mola vocatur, videndum est. Accidit hoc virum mulieribus nonnullis. gravidis, quamquam rarò. Pariunt enim quod molam vocant. Iam accidit enim mulieri cuidam, vt cum concubisset, & se concepisse putasset, primùm ventris moles augetur, & reliqua ex ratione venirent. Sed cùm tempus pariedi iam esset, nec pareret, neque moles minueretur, sed annos tres, aut quatuor ita perseueraret, quoad dynteris, id est, difficultati intestinorum implicata, eoque modo perficitur, demum pepererit carnem, quam molam vocant. Quin & tota vita edurat hoc vitium, vt & consenscat, & commoriatur. Quæ autem prodierit, adeò obdurescit, vt vix ferro transigi possit. Causam huius affectus dixi in Problematibus. Afficitur enim conceptus eodem modo, quo ea, quæ inquinari dicimus, cùm elixantur, nec per calorem, vt quidam volunt, sed potius propter caloris debilitatem. Natura enim de vicia certare videtur, nec posse perficere, sinúsque apponere generationi. Quam ob rem aut tota vita, aut longo tempore durat, quod inchoatum est. Nec enim vt perfectam, nec vt alienam omnino habet naturam. Causa nanque duritiæ cruditas est: quippe cùm inquinatio quoque cruditas quædam sit, sed quaritur cur cæteris animalibus idem non accidat, nisi quid admodum lateat. Causam verò esse purandum, quòd mulier vna omnium animalium affectionibus vteri obnoxia est, & mēstruis abundat, nec potest ea concoquere. Cùm igitur ex humore concoctu difficili conceptus consistit, tunc gignitur quod mola vocatur, idque in mulieribus merito, aut solis, aut maximè.

Quæ animalia lac habeant, & quam ob causam à Natura datum sit.

Cap. VIII.

Lac autem fit iis fœminis, quæ animal intra se generant. Quod vile partus tempore est. Natura enim id alimenti gratia externi animalibus parauit, vt nec deesset tempore debito, neque vltra id tempus superesset. Quod ita planè euenire videmus, nisi quid præter naturam acciderit. Sed cæteris animalibus, quoniam tempus sim-

plex ferendi vteri, partusque datum est, lactis concoctio ad hoc tempus solet accedere. Homini- bus verò quoniam plura sunt tempora, primò adesse necesse est. Quam ob rem lac mulierum, cùm ante septimum mensem inutile sit, vile iam septimo redditur mense. Causa etiam necessitatis propria, concoctio lactis temporibus vltimis habetur. Principiò enim decessio huiusmodi excrementi absumitur in fœtus generationem. Omnibus autem alimèto est, quòd dulcissimum, & coctissimum sit. Itaque sublata hac facultate, reliquum salum, malèq; lapidum esse necesse est. Sed cùm fœtus magis, magisque perficiatur, plus excrementi superest. Minus absumitur, idque dulcius est, cùm non aquè detrahatur, quod bene concoctum sit. Non enim insuper ad fœtus informationem consumitur, sed ad incrementum mediocre, quasi iam fœtus conlter adeptus finem suum. Est enim & conceptus perfectio. Quam

ob rem exit, permutatque generationem, vt quæ iam sua receperit, nec præterea accipit quod suum non est. Quo tempore lac vtilè datur. Colligitur hoc parte superiore corporis, & māmīs propter ordinem primæ, originalisq; constitutionis. Præcipua enim pars animalis, quæ supra septum est, inferior verò ad cibum, & excrementum accommodata est, vt gressile animalium genus habens intra se alimenti suppetias loca permuat. Hinc seminale quoque excrementum secer-

atur ob eam, quam inter initia disputationis nostræ reddidimus, causam. Est enim natura sanguinea, tum excrementum maris, tum mēstruæ fœminæ. Sanguinis autem, & venarum principium cor est, quod in ea ipsa parte superiore positum est. Quapropter hic primùm excrementi talis mutationem innotescere necesse est. Ex quo fit, vt & voces, tum marium, tum fœminarum immutentur, cùm semen ferre incipiunt, (hinc enim vox suam originem trahit: alteratur verò, cùm id, quod moueat, alteretur) & mam-

mæ subleuentur etiam maribus planè, sed fœminis amplius. Quod enim in parte inferiore multum excernitur, ideo locus mammarum inanis, fungosusq; fœminis fit. Eodèque modo iis euenit animalibus, quibus mammarum infra habentur. Igitur & vox, & mammarum in cæteris quoque animalibus documentum euidenter præbent homini vsu habenti generis cuiusque. Sed plurimùm in genere hominum interest. Cuius rei causa est, quòd excrementum plurimum, & mulieribus præ cæteris fœminis, & viris præ cæteris maribus, est pro magnitudine, alteris monstruoram, alteris genituræ. Itaque cùm hoc fœminæ excrementum non à fœtu hauritur, & tamen ne foras profluat prohibetur, colligi id in loca inania, quæcunque eisdem meatibus adherēt, necesse est. Talis autem locus mammarum in omnibus est vtraque de causa, scilicet notæ melioris gratia, ita conditus, atque etiam necessariò hic iam consistit, & alimentum concoctum animalibus redditur.

Concoctionis autem causam non solum quam modò diximus, accipere licet, sed contrariam etiam. Nam & vt fœtus masculus iam factus plus assumat cibi, minúsque ob eam rem per id

tempus superest, ratio probabilis est. Quod autem minus est, concoqui celerius potest. Sed lactis naturam eadem esse, quam excrementi, ex quo vni quodque generetur, apertum est. Nam quod antè diximus, eadem materia est, quæ alit, & ex qua generationem Natura constituit, eaque sanguineus humor in sanguinem habetibus est. Lac enim sanguis concoctus est, non corruptus. Empedocles vero aut non rectè putauit, aut non bene vsus verbo translatiio est, cum dixerit:

Octauo decimo mensis pus extitit album. putredo enim concoctioni contrarium est. Pus autem putredo quædam est. Lac verò res est concocta profus, nec lactantibus sunt purgationes secundum naturam, neque lactantes concipiunt: & si conceperint, lac extinguuntur: quoniam eadem la- tis, & mēstruorum natura est. Natura autè non tam largè profundere potest, vt anceps sit. Sed si alterutram in partem secerit, in alteram desit necesse est, nisi quid acciderit violentum, & præter id, quod solitum magna ex parte est. Temporibus etiam bene præscripta est generatio animalium. Cùm enim præ magnitudine non satis præterea fœtus est alimentum, quod per vmbilicum ministratur, lac ad alendum vtile succedit. Cùmque per vmbilicum alimentum non subeat, comprimant sese venæ illæ, circum quas tunica est, quæ vmbilicus vocatur, atque ob eam rem tunc exitus opportunè fœtus consequitur.

Quam ob causam partus nonnullis animalibus in caput versus fiat.

Cap. IX.

Partus autem pronis in caput conuersis fit, per naturam animalibus omnibus, propterea quòd partem ab vmbilico maiorem habeant, quam inferiorem. Maiora autem plus ponderis continent. Itaque veluti in statera dependentes eo vergunt, quòd trahuntur.

De tempore ferendi vteri, & quare non omne animal possit esse diuinius.

Cap. X.

Vteri autem ferendi tempora certa cuique animalium sunt magna quidem ex parte pro vitæ spatio. Viuaciorum enim generationes quoque diuinioret esse necesse est. Non tamen id causa est, sed magna ex parte sic euenit. Maiora enim, perfectioraque sanguinei generis animalia plus temporis viuunt. Sed non omnia maiora sunt viuaciora. Homo enim plus temporis, quam quoduis animal vitæ, excepto elephante, quòd quidem vsu adhuc si de digno nouerimus: quamquam homo minoris est incrementi, quam veterina, & alia multa. Cau-

sa ne quoduis animal possit diu viuere, est, quod pro aere ambiere temperatur, atque etiam ob alios naturales casus, de quibus mox dicam. Tempora ferendi vteri pro magnitudine animalium, quæ generantur descripta sunt. Haud enim, tempore breui constitutiones perlici magnas, vel animalium, vel quorumuis aliorum ferè facile est. Quam ob rem equi, & quæ iis cognata sunt animalia, quamquam minus temporis viuunt, tamen diutius vterum ferunt: alia enim annum, alia, quod plurimùm, menses denos grauida exigunt. Hac eadem de causa elephantorum etiam vterus diutius est. Bienio nanque gestatur, propter exuperantiam magnitudinis. Ratione autem optima tempora omnium, & grauiditatum & generationum, & vitarum, dimensionem circuitibus sibi exposcunt recipere. Circuitum appello diem, noctem, mensem, annum, & tempora, quæ iis describuntur, atque etiam Lunæ traiectiones. Sunt enim Lunæ circuitus complementa, & silentia, & interpositorum temporum sectiones. Ita enim cor cum Sole. Mensis nanque communis amborum circuitus est. Luna autem principium est, propter Solis societatem, receptumque lucis: fit enim quasi alter Sol minor. Quam ob rem conducit ad omnes generationes, perfectionesque. Calores enim, & refrigerationes cum moderatione quadam generationes, sine moderatione corruptiones efficiunt. Terminum autem tum principij, tum finis qualitatium earum motus horum syderum obtinet. Vt enim & mare, & omnem humorum naturam subsistere, mutariue pro flatuum motu, & quiete videmus, aerem verò, & flatum pro Solis, Lunæque circuitu affici: sic ea, quæ ex iis, aut in iis oriuntur, sequi necesse est. Nam vt rerum minimis principium circuitus sequantur magis principalium rerum circuitum, ratio est. Vitam enim quandam, & ortum, & interitum, vel flatum esse fateor. Conuersionis verò eorum syderum alia fortasse principia sunt. Natura igitur ita sibi vult, vt eorum numeris generationes, & obitus numeret. Sed exquisitè id facere nequit, propter materiam indefinitam, & quòd multa principia incidunt, quæ generationes destinatas secundum naturam, & corruptiones sæpe impediunt, atque ita causa sint earum, quæ veniant præter naturam. Sed de alimento intrinsecus ministrando animalium, atque de generatione in luccm agenda, & de ortum de singulis, & summatarum de omnibus dictum iam est.

DE GENERATIONE ANIMALIUM LIBRI QUARTI FINIS. n n 4 ARIST

ARISTOTELIS

STAGIRITAE DE GE-

NERATIONE ANI-

MALIVM,

LIBER QUINTVS,

Theodoro Gaza Interprete.

De discrimine oculorum in animalibus, & eorundem differentia, & quid sit, si minus, quid item vigilia.
Cap. I.

DE AFFECTIIONIBVS, quibus animalium partes differant inter se, differendum nunc est. Affectiones partium dico ceterarum oculorum, aut nigredinem, vocis acumen, aut gravitatem, & coloris, aut corporis, & pilorum, aut pennarum discrimen, quorum alia totis generibus insunt, alia vicinque, fors tulit habentur: quod maxime in hominibus accidit. Mutationes etiam per aetatem alia omnibus aequè animalibus veniunt, alique contra: ut in vocis, colorisque pilorum ratione videre licet. Cum enim cetera non canescant, manifestè in senectute, homo maxime omnium ita afficitur. Et alia statim ab ortu Naturæ consequuntur, alia progrediente aetate, & senescentibus accidunt. De his igitur, ceterisque huiusmodi omnibus non eandem praeferam modum causam esse putandum. Quae enim non sunt opera vel naturae communi, vel generum singulorum propria, horum nullam alicuius gratia aut est, aut sit. Oculus enim alicuius gratia est: sed casus non alicuius gratia est, nisi haec affectio sit propria generis. Nec verò ad rationem substantiae pertinet in nonnullis, sed ut quae necessario fiat. Ad materiam & principium, quod mouerit, causae eorum referendae sunt. Etenim, ut initio disputationis nostrae dictum est, non quia tale quid gignitur, quodque ideo tale quid est, scilicet in iis, quae statuta, & definita, & certa Naturae sunt opera: sed potius quia tale est, ideo tale & gignitur. Substantiam enim generatio sequitur, & substantiae gratia est, non ipsa generationem. Veteres tamen Naturae interpretes contra esse putarunt. Cuius erroris causa fuit, quod causas plures esse non viderent, sed materiam tantum, & motus causam, eamque indefinitè cognoscere, rationis verò, & finis causam non considerarent. Sed enim alicuius gratia unumquodque est. Gignitur autem iam ob eam causam, & reliquas, quae in ratione cuiusque continentur, quae vel alicuius gratia est, vel cuius gratia aliud est. Quae verò non eiusmodi sunt, videlicet quorum generatio est, eorum iam causa quaerenda in motu, generationeque est, utpote cum discrimen constitutione recipiant. Oculum enim necessario habe-

bit. Tale enim animal subiectum est. Sed tale oculum necessario quidem, sed non tali necessitate. Verum alio modo, scilicet quoniam talem aut talem rem suapte natura agere, parue potest. His ita definitis, de rebus, quae deinceps eueniant, differamus. Principio pueri cum nati fuerint, dormire omnium maxime imperfectorum animalium solent, quoniam intra parentem eam primitus sentire ceperunt, tempus dormiendo totum ferè consumunt. Sed quaeritur de prima generatione, utrum vigilia praecedat, an somnus. Quod enim proficiscere gratius magis expergisci visuntur, contrarium, id est, somnum principio generationis inesse probabile est. Tum etiam transitio de nocte in diem fieri solet. Somnus autem talis sua natura esse videtur, ut viuendi, & non viuendi interitum sit, & omnino sit, qui dormit, neque non sit. Viuitur enim potissimum vigilia propter sensum, sed si animal habere sensum necesse est, & tunc primum est animal, cum primum contingit sensus, primam illam dispositionem non somnum, sed similem somno esse putandum, qualis plantarum est. Etenim ita accidit, ut per id tempus vita plantarum animalia viuunt. At plantis somnum inesse impossibile est. Nullus enim somnus in expergiscibilis est. Affectio autem illa plantarum, quae somni est proportionalis, in expergiscibilis est. Necesse etiam est, animalia dormire partem maximam temporis, quoniam incrementum, & pondus locis superioribus impositum est. Causam autem dormiendi talem esse alibi exposuimus. Veruntamen expergisci in vtero etiam videntur, quod tum in dissectionibus, tum in prole ouipari generis patet: mox obdormiscunt statim, rursumque delabuntur. Quam ob rem egressa quoque in lucem, bonam temporis partem dormiendo traducunt. Cui pueri vigilant, non ridetur cum dormiunt, ridetur: interdum etiam lacrimant. Accidit enim dormiētibus etiam animalibus sensus, non modò quae somnia vocantur, sed etiam praeter somnia, ut iis, qui dormientes resurgunt, & quidem pleraque agunt sine somnio. Sunt enim qui dormientes resurgant, & ambulant, videntes eo modo, quo qui vigilant. Iis enim sensus accidentium contingit, quauquam non vigilantibus, tamen non ut somnium. Infantes verò propter consuetudinem quasi nescij vigilandi, sentire, viuereque in dormiendo videntur. Tempore autem

tem procedente, incrementoque transeunte in partem inferiorem expergiscuntur. Iam magis, & partem maiorem temporis ita degunt, sed initio plus, quam cetera animalia somno dediti viuunt. Imperfectissimi enim omnium perfectorum partium nascuntur, & incremento partem superioris exuperant. Oculi omnium puero-rum statim à partu caelivisculi sunt: post verò immutantur in eam naturam, quae futura est. Quod in ceteris animalibus non euenit manifestè. Cuius rei causa est, quod ceteris animalibus oculi in suo cuiusque genere vnicolores potius sunt, ut bouum nigri, autum, omnium aquini, aliorum rasi cetero genere, aut casij, nonnullorum caprini, ut caprarum generis. At hominum oculos varios, vnicolorésque esse euenit. Nam alij casij, alij flauidi, alij nigri, alij caprini. Quam ob rem ceterorum, ut nulli suo in genere dissident inter se, sic nulli à se ipsi differunt: quippe qui non plus, quam vnum colorem habeant sua natura. Equus maxime omnium ceterorum animalium vnicolor est. Aliqui enim casij altero oculo nascuntur, quod nulli ex ceteris bestiis euenit manifestè. Quauquam homines nonnulli altero oculo diuerso gignantur. Ergo ut cetera animalia nihil mutationis, vel regens nata, vel aetate proejectiora recipiant, pueris autem id eueniat, satis causa hoc esse existimandum, quod ceterorum ea pars vnicolor, hominis vnicolor est. Sed ut casium potius, quam alium, habeant colorem, causa est, quod partes nuper natorum imbecilliores sunt. Caesetas autem imbecillitas est. Sed in vniuersum de oculorum discrimine quaerendum, accipiendumque est, quam ob causam alij casij, alij flauidi, alij caprini, alij nigri. Sed caesios, opinari plus ignis habere, ut Empedocles ait, nigros autem plus aquae, quam ignis: atque ob eam rem caesios interdum acutè cernere non posse, scilicet ob aquae inopiam: nigros noctu delicere, ob ignis inopiam, non bene est. Siquidem visus non igni, sed aquae tribuendum in omnibus est. Causam etiam colorum, vel alio modo reddere possumus. Sed si ita est, ut antè dixi, cum de sensibus agerem, atque etiam prius cum de anima, ut aquae propria pars haec sensoria sit, non aeris, aut ignis, cur ita hanc esse causam eorum putandum est, quod alij plus humidi habent, alij minus, quam motus competens requiratur, alij modicum? Itaque qui multum humoris continent, nigri sunt, quoniam humoris copia transpici satis non potest. Casij, qui parum habent humoris, ut in maci etiam cernitur. Etenim quantum eius satis transpiciatur, casium apparet: quantum minus, aquinum: quantum praegurgite alto non praefinitur, id opacatur, & nigrum, aut caeruleum sentitur. Qui autem inter eos sunt, eo iam differunt, quod magis, minusve ita constitierint. Eandem causam esse putandum, & ut casij acutè interdum cernere nequeant, nigri noctu. Casij enim praesens humoris exiguitate mouentur magis à luce, & rebus visibilibus, scilicet quae humidi, quaque perlucidi sunt, quantum a motu eius partis visio est, quae perlucida, non quae humida est. Nigri verò ob humoris copiam minus mouentur. Lux enim no-

cturna exilis est, & simul quibus humor per noctem moueri difficilius potest. Conuenit autem eum, quae perlucidum, nec non moueri, neque magis moueri, quam congruum sit. Leuior enim motus expellitur à vehementiore. Quam ob rem qui aut suum conspectum à calore validiore transtulerint, aut de Sole in opacum se contulerint, non cernunt. Motio enim, quae iam vehemens inest, impedit eam, quae extrinsecus accidit. Denique visus siue validus, siue inuvalidus, nequit res splendidas cernere, quoniam eius humor vltra modum afficitur, & mouetur. Aegritudines etiam oculorum, utrorumque iudicium faciunt. Glaucoma enim casus potius accidit, sciocitas nigris. Est autem glaucoma siccitas potius oculorum. Iraque senescentibus magis euenit. Nam oculi quoque, ut reliquum corpus, senectute siccescunt. Lusciositas verò humoris copia est: quapropter minoribus natu potius accidit. Cerebrum enim eorum humidius est. Visus autem optimus est, qui inter multum & parum humoris, moderatus constat. Hic enim nec per exiguitatem turbatur, ut colorum motiones impedit, neque per nimietatem praebet mouendi difficultatem. Sed non modò ea, quae diximus, causam habent, ut obtusè, acutève cernatur, verum natura etiam curis, quae pupillae vocata obrenditur. Translucidam enim esse eam requiritur. Talem autem esse, quae tenuis, alba, & leuis sit, necesse est. Tenuis igitur est, ut motus, qui extraneus veniat, recto tramite feratur. Leuis, ne rugis obumbret. Senes enim ob eam rem acutè non cernunt. Nam ut ceterarum partium curis, sic oculorum quoque senescentibus obrugatur, & crassior redditur. Alba autem esse debet, quoniam nigrum translucidum esse non potest. Hoc enim ipsum est nigrum, quod non transluceat. Vnde sit, ne laterna possint lucere, si ex tali cute confecta sunt. Per senectutem igitur, & morbos acutè cernere ob eas causas nequeunt. Pueri verò paucitate humoris casij principio sunt: sed altero oculo casij praecipue homines, atque equi gignantur eadem de causa, quae & homo solus canescit, & equus inter cetera animalia vnus euidentius albescit pilo per senectutem. Canities enim debilitas quaedam humoris sit in cerebro, & cruditas est: quod idem caesetas quoque est. Vis enim eadem est humoris admodum tenuis, quae pauci, & admodum crassi, quae multum. Cum igitur Natura aequè conficere nequit, aut utroque concocto humore, aut non utroque concocto, sed altero concocto, altero non, tunc euenit, ut casij altero oculo reddantur. Quam ob rem autem alia acutè cernant, alia non, duplex ratio est: acutè enim cernendi bifariam ferè dicitur. Audiendi etiam, olfaciendique ratio similis est. Dicitur enim acutè cernere, aut quod procul cernere potest, aut quod differentias rerum, quae cernuntur, quam maxime sentiat. Quae quidem simul nullis eisdem contingunt. Idem enim manu admota, aut per fistulam, quauquam nihilò magis colorum differentias indicet, tamen longius cernit. Et quidem ex faucibus, puteisque interdum stel-

las conspiciunt. Itaque si quod animal multum quidem prominentiæ adiunctum oculis habet, sed humorem pupillæ non purum, neque modicum conuenienter extraneo motui, neque summam cutem prætenuem obtinet, id ut exquilitate colorum differentiis nõ percipiet, sic procul cernere poterit. Quomodo etiam cominus magis, quam quæ humorem quidem illum synceram, operimentumque eius prætenuem habeant, sed supercilio, quod promineat oculis, careant omnino. Causa enim cernendi tam acutè, ut differentiæ percipiantur, in ipso oculo est. Nam ut in veste mundissima, vel minima macula perspicua est, sic in puro, synceròque oculo, vel parua motio patet, sensumque afficit. At ut procul cernatur, motusque à longinquis visibilibus deueniat, causa sitis est oculorum. Quæ enim oculis prominentibus sunt, procul cernere nequeant. Quæ contra, intrus in cauo oculos habent positos, longè aspiciere possunt, quoniam motus in vultum non dissipatur, sed recto tramite meat. Nihil enim interest an visus exitu cerni dicatur, ut quidam aiunt. Nam nisi ante oculos quicquam sit, dissipari visum, atque ita minorem rebus occurrere, quæ cernuntur, necesse est, minasque procul videre, quam si motu à rebus, quæ videntur, proficiscente cernatur. Similem enim motui effici visionem necesse est. Ita igitur potissimum res cernerentur longinqua, si illico ab oculo veluti fistula quædam porrecta ad rem vsque cernendam continuaretur. Sic enim nulla ex parte dissolueretur motus, qui à re visibili proficisceretur. Sed cum ita non sit, quòd amplius porrigitur, eò longius cernatur, necesse est. Causa discriminis oculorum, hæc sunt.

De auditoriis, sensibus, & olfactu, eorumque ratione.

Cap. II.

Adem verò audiendi, olfaciendique ratio est. Aut enim ita exquisitè audiunt, & olfaciunt, ut quàm maximè differentias omnes subiectarum sensibilibus rerum sentiant: aut ita, ut procul audiât, aut odorentur. Ut igitur bene differentiæ iudicentur, causa sensorium est, quomodo in cernendo, videlicet si syncerum, tum ipsum, tum eius membrana est. Meatus enim sensoriorum omnium, ut dixi, cum de sensibus agerem, tendunt ad cor, aut ad cordis proportionale, si corde carent. Itaque meatus audiendi, quoniam sensorium hoc aeris est, quæ spiritus natus in aliis pulsus, in aliis spirationem facit, hæc definit. Quapropter verba ediscuntur, ut quod audieris, reddere ore possis. Qualis enim motus subierit per sensorium, talis quasi ab vna, eademque effugit motus per vocem agitur, ut quod audieris, idem dicas. Osestantes etiam, aut spiritum reddentes, accipientesque, minus audiunt, quoniam extremum sensorij auditus ad partem spiritalem terminatur, & quatiatur, moueaturque vna cum instrumento spiritali, quoties illud spiritum mouet. Mouetur enim cum mouet. Necnon temporibus anni, tempera-

40

menti que humidis idem accidit, ut aures impleri spiritus videantur, quoniam vicinæ sunt origini loci spiritalis. Iudicium igitur exquisitum differentiarum tum soni, tum odoris, in synceritate sensorij, summæque membranae positum est. Ita enim omnes motus manifesti, ut in visu, in his non sentiunt, quoniam & procul sentiunt, aut non sentiunt, similiter atque in ratione videndi accidit. Quæ enim antè suas sensorias partes productiores, veluti aqueductus possident, hæc procul sentire possunt. Quam ob rem quorum nares porrectæ sunt longius, ut catellorum Laconicorum, hæc valent olfactu. Ita enim motus non interpellantur, sed à longe directi sensorium subeunt integri: quomodo in iis, qui manu admoda fronti longius cernunt. Auricula etiam longæ, imbricatæque amplius, quasi grandis, intusque anfractu longiore introitæ. (quales nonnullarum quadrupedum sunt) melius administrant: quippe quæ motum, minus excipientes ad sensorium reddant. Homo pro magnitudine minimè ferè omnium animalium procul sentitè potest, cum tamen differentiarum sensa maximè omnium valeat. Cuius rei causa est, quòd sensorium syncerum, minimèque terrenum, corpulentumve obtinet. Cutem etiam tenuissimam præ cæteris animalibus homo suapte natura pro magnitudine habet. Vultus marinus nimirum rectè à Natura constitutus est. Cum enim quadrupes ouiparum sit, auribus caret, meatusque tantum habet, quibus audiat. Causa est, quòd vitam hic in humore traducit. Pars autem aurium abditæ meatus est, ut motus à longe delatus aeris feruereat. Itaque nihil vtilis ei auriculae essent, imò verò offenderent, cum intra se copiam recipere humoris. De visu, auditu, olfactuque dictum iam est.

De pilorum in animalibus varietate, & qua pilorum loco sint.

Cap. III.

priori. Canescunt primò temporibus: sed nemo vel temporibus, vel occipite caluescit. Quibus autem animalium pili non sunt, sed pilorum proportionale, ut aibus penna, piscibus squama, iis etiam nonnulli ex iis affectibus veniunt ratione eadem. Sed cuiusnam rei causa genus pitorum datum animalibus à Natura est, diximus antè, cum causas partium redderemus. Nunc præsentis operis, atque officij est, ut quibusnam præcedentibus rebus, & quas ob necessitates hæc eueniant, explicemus. Causa crassitudinis, tenuitatisque pili, cutis potissimum est. Aliis enim cutis crassa, aliis tenuis, & aliis densa est. Tum differentia humoris inditi, consors causa est. Aliis enim pinguis, aliis aquosa est. Omnino cutis naturam terrenam esse statimus. Cum enim per summa sit, humore euaporante solida, terrenaque redditur. Pili autem, proportionaleque pilorum non ex carne, sed ex cute oriuntur, cum humor in iis euaporetur, atque exhalet. Quam ob rem crassius ex crassa, tenues ex tenui cute promerant. Quòd si cutis rarior, & crassior sit, crassius gignuntur propter copiam portionis terrenæ, & meatum laxitatem. Sed si spissior est, tenuiores exeunt propter meatum angustiam. Item si vapor aquosus inest breui resiccescens, facit ne pili capiant magnitudinem. At si pinguis est, contra euenit. Non enim facile exicari potest, quòd pinguis est. Quam ob rem in totum animalia, quorum cutis crassior est, pilo sunt crassiore, quamuis non quæ cute maximè ita constant, magis ita habeant pilum, propter eas, quas modò diximus, causas, ut generi suò præbubus, & elephantis, & multis aliis vsu euenit. Nam & si cutis crassiorum boues, elephanti, & pleraque alia habent, quàm suæ, tamen pilo tenuiore reguntur. Eadem causa est cur hominum capilli crassissimi sint. Capitis enim cutis crassissima est, & humoris plurimum continet. Rara etiam admodum est. Quin etiam ut pili longiores, breuioresve sint, causa est, quòd humor, qui euaporetur, non facile exicari potest. Causa verò, ne facile exicetur, duplex est, scilicet quantitate, & qualitate. Nam si humor aut multus, aut pinguis est, non facile exicari potest. Ideòque hominum capilli longissimi sunt. Cerebrum enim quod humidum, & frigidum est, largam humoris copiam præbet. Simplex autem, crispusve oritur pilus exhalatione pilorù. Nam si fumosa est præ sua caliditate, & siccitate, crispum efficit pilum. Inflectitur enim, quoniam duplici delatione feratur. Terrenum enim deorsum; calidum sursum fertur: cumque præ sua imbecillitate inflecti facile possit, inroquetur: quod pili crispitudo est. Aut igitur ita causa reddenda est, aut quoniam parum humoris, multum autem portionis terrenæ inest, efficitur, ut pili resiccant ab aere ambiente coneruantur. In flectitur enim quod rectum est, si euaporatur, & contrahitur, atque conuulsiuitur pilus, quemadmodum cum igne adicitur, ut pote cum crispitudo eouulso sit ob humoris inopiam ab aeris continentis calore. Iudicium rei est, quòd & duriores sunt pili crispi, quàm recti: durum enim quod liccè est. Simpliciter autem pilo sunt, quæ humore abedant:

fuit enim humor in iis; non stillat. Quocirca Scythæ incolæ Ponti, & Thraces, pilo sunt promitto, & simplici. Nam & ipsi humidus sunt, & aer ambiens eos, humidus est. Aeriope contra, qui loca incolunt calida, crispo sunt pilosicci est enim & cerebrum eorum, & caelum ambiens. Sed sunt quæ quamuis cutem habeant crassiorem, tamen tenuiori sunt pilo, ea videlicet causa, quam antè exposui. Quòd enim meatus tenuiores sunt, eò pilosensciti tenuiores necesse est. Quapropter omnium generi tales sunt pili: vellus enim multitudine pilorum est. Sunt etiam, quæ mollem quidem habeant pilum, sed minus tenuem, ut lepores contra, quàm oues: leporum enim pilus per summa cutis enascitur: quam ob rem longitudine caret, & simile accidit, ut in iis, quæ lino decerpuntur, quæ quamuis mollia sint, tamen nullam longitudinem habent, nec implexum vllum recipiunt. Oues frigidi tractus contra, quàm homines, afficiuntur. Scythæ enim molli sunt pilo: aut oues Sauromaticæ duro. Causa eadem, quæ in omnibus feris est. Frigus enim indurat propterea quòd cogedo exiccat. Cum enim calor eximitur, humor vna euaporatur. Itaque non solum pilus, sed etiam cutis terrena, duraque euadit. Causa in feris vita agrestis est, in ciuilibus autem his loci frigiditas. Indicium vel echini pelagici faciunt, quorum vsus contra vrinæ stillicidia est: quippe qui frigiditate maris præalti, in quo degunt (sexaginta enim atque etiam amplius passuum gurgite orientur) ipsi quidem exigui sint, sed aculeos grandes, duròsque gerant. Causa magnitudinis est, quòd incrementum corporis diuersum eò est. Cum enim parum caloris obtineant, neque concoquere possint, multum ob eam rem habent excrementi. Aculei autem, & pili, & reliqua generis eiusdem excremento nascuntur. Duri verò, & rigidi modo penè lapidis constant, propter frigus, & gelu: eodemque modo cætera, quæ terra gignit, duriora, & terroriora, lapidioraque gignuntur locis Aquilonis, quàm Austrinis, & ventro expositis, quàm concauis, & quietis: frigent enim omnia magis, humorque euaporatur. Indurat igitur tum calor, tum frigus: Nanque euenit, ut ab utrisque humor euaporetur, scilicet à calore per se, à frigore per accidens. Vna enim cum calore humor abstrahitur: nullus enim humor sine calore est. Sed frigus non modò indurat, sed densat etiam, calor verò laxat, rariorque facit. Eadem causa est, ut natu grandibus duriores & pili, & penna, & squamæ reddantur. Carès enim duriores, crassioresque efficiuntur senescente ætate: resiccantur enim: & quidem senectus ipsa, ut nomen significat, terrena est, quoniam sine calore est, & cum calore humor defluit. Calui omnium maximè animalium homines aperte efficiuntur. Quod genus affectionis generale quodam modo est. Nam & plantarum alia semper frondent, alia frondem amittunt. Et aues, quæ certo tempore se abdunt, & latent, pennas amittunt. Qualis affectus caluiti in hominibus est, quibus accidit, ut caluescant. Cum enim paulatim & frondes, & penna, & pili defluant, ubi vniuersum hic affectus euenit, vocabula accip

accipit hæc, caluescere, defrondescere, depenne-
scere. Causa autem huius affectus, inopia humo-
ris calidi est, qualis præcipue est humor pinguis.
Quocirca plantæ, quæ pingues sunt, fronde per-
petua vixent. Sed de his aliâs. Sunt enim iis vel
aliâ causâ huius comites affectionis. Euenit hoc
plantis hyberno tempore. Mutatio enim hæc po-
rior, quàm ætas earum est. Animalibus etiam,
quæ latent, idem tempus iacturæ est. Sunt enim
minis, quàm homines, natura humida, atque ca-
lida. Homines autem suis ætatibus hyemem, esta-
tisque agunt. Quam ob rem nemo ante, quàm
coire, incipiat, caluescit, sed à Venereo coitu po-
rius id euenit, scilicet iis, qui sua natura sint eò
propensiores. Cùm enim cerebrum frigidissi-
mum omnium corporis partium sit, tum rei Ve-
nereæ vsus refrigerat. Caloris nanque synceri,
naturalisque secretio est. Itaque cerebrum sen-
tit meritò prius. Quæ enim imbecilla, vitrosaque
sunt, causa parua, exiguoque momento immu-
tantur. Quapropter si quis cogitet, vt & ipsum
cerebrum parum calidum est, magisque talent
esse obductam cutem necesse est, atque etiam ma-
gis naturam pilorum, videlicet quânto plus ipsa
caloris origine distet, rectè id ita euenire existi-
mabit, vt qui semen ferant, ea ipsa ætate calue-
scant, qua semen emittant. Eadem causa est, &
vt priore capitis parte caluescant, & vt homini-
bus solis omnium animalium id eueniat. Quod
enim parte priore cerebrum continetur, hinc ea
parte caluescimus. Quod autem homo maximè
humidissimèque cerebrum habet, hinc solus
animalium ita afficitur. Mulieres non caluent,
quoniam natura earum similis puerorum natu-
ra est. Vtraque enim sterilis seminalis excremen-
ti est. Spadones etiam non caluescunt, quoniam
in fœminam mutantur, & pilos, qui postea gi-
gnuntur, aut non producant, aut amittunt, si for-
tè habent, præterquam pubem quam mulieres
etiam habent, cùm cæteris illis careant. Oblatio
enim hæc, mutatio de mare in fœminam est. Cau-
sa verò, vt quæ latent, rursus pennas recipiant,
quæque frondem amiserint, denuò frondescant,
caluis autem nunquam redeat pilus, quod anni
tempora illis mutationem corporis magis affe-
runt. Itaque pro temporum mutatione vicissi-
tudo gignendi, amittendi que sequitur, vt anima-
lia pennas, pilosve plantæ frondes aut dimit-
tant, aut recipiant. At verò hominibus per æta-
tem euenit, vt ætas, autumnus, hyems. Itaque
cùm ipsæ ætates non permurentur, sit, ne affectus,
qui ob eas accidunt, permurentur. Quamquam
similis causa est, ac de cæteris pilorum affectio-
nibus diximus ferè.

Quam ob causam homines
canescant.

Cap. IIII.

Olorum autem causa cæteris quidem
animalibus cutis natura est, vt vnico-
lora sint, & varia. Sed hominibus ni-
hil causæ cutis affert, nisi ad canitiem,

videlicet eam, quæ morbo, non quæ senio acci-
dat. Nam eo vitio corporis, quod vitiligo vo-
catur, pili efficiuntur albi. Sed si albi sunt pili,
cutem albedo non sequitur. Cuius rei causa est,
quod pili è cute exeunt. Itaque si cutis ægrotat,
extenuatque est, pilus quoque ægrosat. Aegri-
tudo autem pilis, canities est: ætatis verò illa
canities inopia, & exilitate caloris contrahitur.
Omnis enim ætas labitur in frigiditatem, cùm
iam corpus inclinatur, & consenescit. Senectus
enim frigida est, & sicca. De alimento autem,
quod quancunque partem corporis subeat, ita
intelligendum est, vt calore proprio concoqua-
tur, qui cùm agere nequeat, deprauetur altio, &
aut repletio sequatur, aut ægri-tudo. Sed de eius-
modi causa postea differemus, cùm de incremen-
to, & alimento agemus. Quibus igitur homini-
bus natura pilorum parum calida est, plusque
humoris subit, calor proprius nequit concoque-
re: atque ita humor putrescit, calore aeris am-
bientis. Fit enim putredo quæque à calore, sed
non suo, natiuòque, vt alio loco exposui. Putre-
do autem & aqua, & terra, & quorumvis eius-
modi corporum fieri potest. Quam ob rem ter-
reni etiam vaporis putredinem nouimus, quæ si-
tus vocatur: etenim situs, caries vaporis terreni
est. Itaque in pilis quoque alimentum tale, cùm
non concoquitur, putrescit, atque ita efficitur ea,
quæ canities appellatur: quæ alba propterea est,
quod & situs vnus cariosorum ferè albus est: cui-
us rei causa est, quod multum aeris continet.
Omnis enim vapor terrenus vim habet aeris
crassioris. Situs enim quasi respondens pruina
existimatur. Nam si vapor se offerens concreuit,
pruina fit: si putrescit, situs. Quapropter vtra-
que per summam hærent. Vapor enim per summa
est, & rectè à poetis in comædiis transfertur
conuicio in canitiem, cùm senectutis situm, pru-
ina nominant; alterum enim genere idem est.
Vapor nanque vtrunque est. Alterum, id est situs,
specie idem est. Putredo enim vtrunque est. Hoc
ita esse indicium est, quod plerisque per ægri-
tudinem pili canuerint, mox valetudini restituti
nigruerint. Causa est, quod per ægri-tudinem, vt
rorum corpus inopia caloris naturalis laborat,
sic partes etiam minimæ eadem participant labe.
Multum autem excrementi consistit in partibus
corporis, quam ob rem in pilis etiam cruditas
est, quod canitiem faciat, post verò cùm conua-
luerint, & vires receperint, denuò morantur, &
quasi iuuenes ex senibus redduntur: affectiones
que pròinde mutantur. Rectè etiam dixeris, mor-
bum esse aduentitiam senectutem: senectutem
autem esse morbum naturalem. Itaque morbi
nonnulli idem faciunt, quod senectus. Tempora
autem primò canescunt, quod occipit vacat hu-
more, cùm non contineat cerebrum: sinciput ve-
rò habet multum humoris. Quod autem mul-
tum est, difficile id putrescit. At in temporum pi-
lis, nec tam parum humoris est, vt concoqui pos-
sit, nec tam multum, vt putrescere nequeat. Cùm
enim is locus medius inter vtrosque sit, extra
vtrunque affectum esse potest. Causa canitiei hu-
manæ dicta iam est.

Quam

Quam ob causam nonnulla animalia pilis, aut iis, quæ
pilorum vice funguntur, amittuntur.

Cap. V.

Aeteris autè animalibus, ne per cam
ætatem hoc idem manifestè eueniat,
causa est eadem, quæ de caluitio dixi-
mus. Parum enim cerebri, idque minus
humidum habent, vt calor ad còcoquendum suf-
ficiat. Equis maximè omnium, quæ nouimus, ani-
malium, canities innouescit: quod os, in quo ce-
rebrum tenuius, quàm cætera, pro magnitudine
habeant. Argumentum est, quod ictus in eo loco
periculosus est. Vnde illud Homeri:

Et quàm seræ hærent capiti, lathalèq; vulnus
Præcipud sit equis.

Cùm igitur præ tenuitate ossis affluat humor, &
per ætatem calor deficiat, pili illi canescunt. Ruffi
etiam celerius, quàm nigri, canescunt. Nam ruffitas,
quasi imbecillitas pili est. Imbecilla autem
quæque celerius senescunt. Grues senescentes ef-
fici nigriores aiunt. Cuius affectus causa esse po-
test, quod pennarum natura earum albicet, plusque
humoris senescentibus iis constituitur in pennis,
quàm vt faciliùs putredini pateat. Canitiem autè
effici putredine quadam, nec esse, vt quidam pu-
rant, ariditatem, indicium est, quod pili, qui vel
pileo, vel alio tegmine operiuntur, celerius canes-
cunt. Flarus enim putredinem prohibet: operi-
mentum autè statum arcer. Iuuat etiam olei aqua
misti perunctio. Aqua enim refrigerat: oleum ve-
rò ne celeriter exiccetur, prohibet: aqua enim fa-
cile resiccatur. Canitiem autem non esse ariditate-
rem, nec pilum, vt herbam exiccaturum albescere,
indicium est, quod pili nonnulli canitico oriun-
tur: nullum oritur aridum. Multi etiam suo ex-
tremo albescunt: in vltimis enim, ac tenuissimis
calor minimus habetur. Cæteris animalibus, qui-
bus pili albi gignuntur, natura, non affectu, id
euenit. Causa autem colorum in cæteris cutis est.
Alborum enim alba est cutis, nigrorum nigra:
variorum, permistorumque partium alba, partium
nigra esse conspicitur. At in homine cutis nulla
causa est. Qui enim sunt albi, admodum nigros
habent capillos. Causa est, quod homo omnium
maximè tenuem cutem habet. Pro magnitudine
itaque nihil ad pilorum mutationem cutis valet,
imò præ sua imbecillitate ipsa mutatur, & vel à
Sole, vel à flatu redditur nigrior, nec pili villo pa-
cto cum ea mutantur. At verò in cæteris cutis
vim loci præ sua crassitudine obtinet. Itaque fit,
vt pili pro cute immutentur, cutis autem ipsa ni-
hil à flatu, aut à Sole afficiatur.

De coloribus animalium.

Cap. VI.

Nimalium verò alia vnicolora sunt,
(appello vnicolora, quorum genus
totum vnum habet colorem, quomo-
do leones fului sunt omnes. Idemque
in auiibus, & piscibus, & reliquis animalibus om-
nibus intelligi volò) alia versicolora sunt. Sed to-
ticolora ea dico, quorum corpus totum quidem
eundem habet colorem: sed non omnium eun-
dem, vt bos totus albus est, aut totus est niger.

Alia varia sunt, idque dupliciter: aut enim gene-
re, vt panthera, vt pavo, & piscium nonnulli, vt
quæ thrassa vocantur: aut non genere toto, sed
parte, vt boues, vt capræ: interdum varia gene-
rantur. In auium etiam genere columbæ, & alia
pleraque. Tancleunt verò toricolora multò ma-
gis, quàm vnicolora, tum in colorem sui generis
simplicem, vt ex albis nigra, & ex nigris alba red-
dantur, tum verò in multum ex iis, quoniam in
totius generis natura inest, ne vnum habeat co-
lorem. Hinc enim facile vtròque versus moue-
tur, vt vicissim muretur, & varium efficiatur.
Vnicolora contra: nunquam enim mutantur, nisi
per affectum, idque rarò. Iam enim per dixi vasa
est alba, & coruus, & passer, & vrsa. Accidunt hæc
cùm in generatione peruertuntur: facile enim
moueri, deprauarique potest, quod paruum est.
Tale autem, quod gignitur, est. Principium enim
iis, quæ gignuntur, in paruo consistit. Aquis
etiam immutantur ea potius, quæ sua natura to-
ricolora, genere autem versicolora sunt. Calida
enim aqua pilum faciunt album, frigida ni-
grum: quomodo plantis etiam euenit. Causa est,
quod calida plus aeris habent, quàm aqua. Aer
autem perlucens, albedinem facit, quemadmo-
dum spumam, quoque effici certum est. Vt igitur
cutes per affectum alba differunt ab iis, quæ ra-
les natura sunt: sic pili inter se differunt, qui
morbo, aut ætate, quique natura albuerint, scilicet
cet eò quod causa est diuersa. Alteri enim calore
naturali, alteri alieno albi efficiuntur. Albedi-
nem verò omnibus aer vaporosus præbet inclu-
sus. Quam ob rem quæ vnicolora non sunt, ven-
tre omnia plenius albent. Caldiora etiam, su-
uioraque sunt omnia alba ferè eadem de causa,
concoctione enim dulce efficitur: concoctio au-
tem calore. Eadem causa vnicoloribus quoque,
sed aut nigris, aut albis reddenda est. Caliditas
enim, atque frigiditas causam habent natura
cutis, & pilorum: membrum enim vnumquodque
suum habet colorem. Quin etiam lingua simplici-
cium, ac variorum inter se differunt, atque etiam
ipsorum simplicium, sed versicolorum, vt albo-
rum, & nigrorum. Causa verò est, quod ante dixi,
quod variorum cutes varia sunt, alborum alba,
nigrorum nigra: linguam autem pèrinde, ac par-
tem aliquam esse exteriorem putandum, qualis
manns, aut pes est, quamquam ore operiatur. Ita-
que cùm variorum cutis non sit vnicolor, cutis
quoque linguam ambientis ea ipsa causa est. Mu-
tant colores auium nonnulla, atque etiam qua-
drupedum syluestriam aliqua per tempora ui-
ni. Cuius rei causa est, quod vt homines per æta-
tem mutantur, sic illa per tempora. Plus enim
discrimen hoc in iis potest, quàm mutatio æta-
tis. Varia etiam magis sunt, quæ vario magis ci-
bo vescuntur. Quod parte plurima dixerim, id-
que recta ratione, vt apes vnicolores sunt magis,
quàm crabrones, aut vespa. Nam sicibi cause
sunt mutationis, meritò ciborum varietas facit,
vt magis euariant motus, & alimenti excremen-
ta, ex quibus & pili, & pennæ, & cutes gignuntur.
Ac de coloribus, & pilis satis desiniam sic ad
hunc modum.

De

De voce animalium, & eius mutatione.
Cap. VII.

DE voce, cum animalium alia vocis grauioris sint, alia acutioris, alia firma, ac in verumque exuperantiam modice constantis: cumque etiam alia magnam vocem alia paruum reddant, & laxitate, aut asperitate, flexibilitateque, aut rigiditate discrepent, considerandum quas ob causas hæc singula habeantur. Igitur acuminis, grauitatisque causam eandem esse arbitrandum, quæ mutationis, cum minor, maioræque natu mutantur. Cætera enim omnia, cum natu minor sunt, vocem mittunt acutior: vituli autem bubuli, grauiorem. Quod idem maribus etiam, & feminis eius generis euenit. Cum enim in cæteris generibus femina vocem mittat, quam mas acutior (quod maxime in homine patet: hanc enim facultatem Natura homini potissimum tribuit, quoniam oratione solus animalium homo vitur, orationis autem materia vox est) cum, inquam, cætera femina acutius sonent, contra in bubus est. Vacca enim grauius, quam tauri, sonant. Sed cuiusnam gratia vocem animalia habeant, & quid vox sit, & omnino quid sonus, & strepitus, partim in iis, quæ de sensu, partim in iis, quæ de anima disseruimus, explicandum est. Cum autem graue in tarditate motus consistat, acutum verò in velocitate, verum quod moueat, an quod moueatur, causa sit tardis, aut velocis, querendum est. Quidam enim quod multum est, tardè moueri, quod parum, velociter id moueri adiunctamque esse causam, ut alia vocem grauem emittant, alia acutam. Quod rectè aliquatenus dicitur, sed non rectè in totum. Genere enim rectè dici videtur, graue in magnitudine quadam esse eius, quod mouetur. Nam si hoc ita esset, paruum, eandemque grauem emittere vocem non facile liceret: nec magnam, & eandem acutam. Videtur etiam grauitas vocis naturæ generosior esse: necnon in modulatu grauis modulus præstantior incitato est: perfectum enim in superantia consistit. Grauitas autem superantia quadam est. Sed cum acutum, & graue in voce diuersa sunt à magnitudine vocis, & paruitate, (est enim & acuta magna, & parua grauis) simili modo medius eorum tenor ambigit: quoniam alio definienda sit magnitudo vocis, & paruitas, nisi multitudinem eius, quod mouetur, & paucitatem. Quod si definitione illa statuendum sit acutum, & graue, accidet, ut eadem sint grauis, magnaque vocis, & acuta, paruaque vocalia. Sed enim causa est, quod magnum, & paruum, & multum, ac paucum, non eodem accipiuntur modo: sed altera simpliciter, altera respectu quodam. Magni uocis enim sunt, eò quod multum simpliciter est, quod mouetur: parui uocis, eò quod parum: graui uocis autem, & acuti uocis eò, quod respectu inter se habito differentiâ hanc recipiunt. Nam si quod mouetur, superat vires eius, quod mouet, tardè quod fertur ferti necesse est: si superatur, velociter. Itaque quod ualeat, interdum multum pro viribus mouens, tardum efficit motum: interdum velocem, si superat. Eademque ratione, quod debile est, si plus mouet, quam vires patiuntur, tar-

dum efficit motum: si parum præ sua imbecillitate, velocem. Causa contrarietatum hæc sunt, ne aut omnia minor natu vocem mittant acutam, aut maiora grauem, neque mares, & femina æquè omnes aut grauem, aut acutam. Ad hæc, ut agri acutum sonent, & qui bene valent, atque etiam ut senescentes vocem mittant acutior, quam quàm senilis ætas contraria iuuenili est, plurima tamen parte minor natu, & femina acuta sunt vocis, cum præ sua imbecillitate parum aeris moueant: fertur enim velociter, quod parum est: velocitas autem acumen in voce est. Vituli, & vacca partem, quam mouent, non habent validam, alteri propter ætatem, alteræ propter femine sexus naturam: cum tamen moueant, multum graue sonant. Graue est enim, quod grauius mouetur, multumque aeris tardè fertur. Multum autem ea mouent, cum cætera parum moueant, quia vas, per quod primum spiritus fertur, amplum in iis est, multumque aeris mouere cogitur. Cæteris angustius ac parcius est. Aetate autem procedente, vires ea pars recipit, quæ in vnoquoque ueniat. Itaque in contrarium mutatur, ut quæ uocem acutam mittebant, grauiorem; quàm prius mittebant: quæ autem grauem, acutior: quàm ob rem tauri acutius sonant, quàm vituli, & vacca. Viros autem omnium neruis continentur: quæ propter cum ætate florent, robustiora sunt. Minus enim compacta, neruataque sunt, quæ minor natu adhuc sunt. Item recentiorum nerui nondum intenduntur, senescitium iam laxantur: quam ob rem ad motum quoque sunt imbecilliora. Sed potissimum tauri neruosi sunt, & eorum cor ita constat. Itaque conrentiorum eam obtinent partem, qua spiritum mouent, quasi si diculam intentam. Talem cordis bubuli esse naturam significant, uel eo osse, quod in nonnullis gignitur: ossa enim naturam neruorum requirunt. Execta omnia in feminam mutantur. Et quoniam vires neruosa in suo originali principio laxantur, similem feminis mittunt vocem. Laxatio uero similis sit, ut si quis fides intendens adhibuerit pondus, quod annexum reddat contentiores, quomodo textrices faciunt, quæ cum stamina distenderint, annectunt quas leuas uocant. Ita enim natura quoque testium annexa meatibus seminalibus dependet, qui meatus ex uena tendunt, cuius origo ex corde est, iuxta ipsum principium, quod uocem moueat. Quam ob rem meatibus seminalibus immutatis, ad eam, qua semen excernere possunt, ætatem, pars illa quoque uia cum iis immutatur, qua immutata, uox etiam mutatur, maxime scilicet maribus. Sed feminis etiam idem accidit, quoniam obscitius, quod quidam hircire appellant, cum uox mittitur inæqualis: post uero restituitur in sequentis ætatis grauitatem, aut acumen. Sublatis igitur testibus, tentio quoque meatuum laxatur, quomodo in fidicula, & stamine sublato pondere. Laxatis his, principium, quod moueat uocem, eadem ratione laxatur. Causa hæc est, quam ob rem execta mutantur in feminam, tum uoce, tum etiam reliqua forma: quoniam ita accidit, ut principium laxetur, ex quo

quo intentio corporis est, non, ut quidam existimant, quod cætes ipsi copula sunt multorum principiorum. Sed parua mutationes causam afferunt magnarum mutationum non sui ratione, sed cum euenit, ut principium uia cum iis ipsis mutetur. Principia enim quauis magnitudine parua sunt, tamen facultate sunt magna. Hoc est enim principium esse, ut ipsum quidem causa sit multorum, sed ipsius nulla sit superior causa. Caliditas etiam, aut frigiditas loci confert eodem, ut natura tale contruatur animal, quod aut grauem, aut acutam uocem emittat. Spiritus enim calidus crassitudine sua grauitatem efficit uocis: frigidus præ sua tenuitate contrarium facit: quod uel in tibiis patet. Qui enim calidior utuntur spiritus, & ralem emittunt, qualem tibiines, & lamurantes, grauiorem sonum inspirant tibiis. Asperioris autem uocis, aut leuioris, omnis denique huiusmodi inæqualitatis causa est, membrum, instrumentumque, per quod uox fertur, cum aut asperum est, aut laue: denique aut æquale, aut inæquale. Constat hoc ita esse, cum aliquid humoris in materia inest, aut asperitas affertur aliquo sit: tunc enim uox redditur inæqualis. Flexibilis autem uocis, instrumentum molle causa est, ut rigida durum. Molle enim parcius dispensari potest, & uariu fieri, durum non potest. Et molle quidem tam magam, quàm paruum reddere uocem potest, & proinde tum grauem, tum acutam. Facile enim spiritum dispensat, ipsumque de facili magnum, paruumque fit. Quod autem durum est, indispensabile est. De uoce igitur, quæ non ante disseruimus, cum de sensu, aut de anima ageremus, hunc habeant modum.

Quare dentes à Natura constituti sint, & cur partim decidant, denique nascantur paruum autem non.

Cap. VIII.

DE dentibus non rei uisus, aut eiusdem gratia animalia eos habere omnia, sed alia ad cibum, alia ad uocis orationem, dictum antea est. Sed cur priores gignantur primo, maxillares post, & hi non decidant, illi decidant, ac denuo nascantur, hanc rationem disputationi de generatione cogitatum esse putandum est. Dissertit igitur de his & Democritus, sed non bene. Non enim omnibus consideratis, causam reddidit ueritatem. Ait enim decidere, quoniam properant, & ante tempus oriuntur. Nam ad ætatem penè florentem enasci per naturam debere. Causam autem ut ante tempus gignantur, uisui tribuit lactis. Et sus lactet, qui tamen dentes non amittit. Et quæ dentes habent ferratos, omnia lactent, quoniam nonnulla eorum non amittunt nisi caninos, ut leones. Hoc igitur ille errauit, exponens ueritatem, cum id non animaduertisset, quod in omnibus eueniret. At agere ita oportet. Qui enim disserit ueritatem, ac de omnibus dicit, necesse est. Sed cum naturam ita subiiciamus, scilicet ratione ducta ex iis, quæ cernimus, ut neque deficiat, neque frustra agat quicquam in singulis, quoad eius fieri potest. Quæ autem cibum assumere debent post lactis usum, instrumenta habeant necesse sit ad cibum conficiendum: si ita eueniret, ut ille dicit, ad pubertatem, Natura profecto desi-

ceret agendo rem, quam facere posset, atque opus Natura fieret præter naturam. Violentum enim præter naturam est. Generationem autem dentium euenire uolenter assueerat. Sed hoc uerum non esse apertum ex his, aliisque huiusmodi rationibus est. Oriuntur autem prius ij, quàm lati, quod & officium eorum prius est. Secatur enim prius, quàm molitur, quod comeditur. Sunt autem illi molendi officio delegati, hi uero secandi: tum etiam quod res minor, etiam simul inchoatur, tamen celerius solet perfici quàm maior. Minores autem primores, quàm maxillares, sunt: necnon maxillares à latere latum, in ore angustum est. Itaque ex ampliore plus alimenti affluere necesse est, ex artiore minus. Lactis autem usus ipse nihil confert, quoniam lactis calor facit ut dentes ij orientur. Indicium est, quod & ipsorum lactentium infantis, qui calidior utuntur lacte, ocyus dentunt. Calor enim vim obtinet agendi. Decidunt qui prodierint primi, tum notæ melioris gratia, tum necessario. Melioris ratione, inquam, quod citò hebetescit, quod acutum est. Itaque alteros succedere in officium oportet. Lati autem non hebetantur: sed tempore duntaxat attriti laxantur. Necessario uero decidunt, quod maxillares radices in lata nituntur maxilla, & valido osse continentur: primorum autem in tenui. Unde sit, ut infirmi, & mobiles sint. Nascuntur autem denuo, quod in osse adhuc nascente oriuntur, & cum tempus ad huc est, ad dentium generationem idoneum. Cuius rei indicium, quod maxillares diu oriuntur. Ultimi enim uicesimo anno exeunt. Nonnullis etiam senescentibus omnino prodierunt, qui loco ultimo habentur: quoniam multum alimenti in amplitudine ossis continentur. At uero prior pars ossis præ sua tenuitate citò perficitur, nec excrementum in eo sit, sed in debitu incrementum absumitur alimentum. Democritus uero missa ratione, cuius causa agatur, omnia referenda censet ad ea, quibus Natura utitur. Quæ talia quidem sunt, sed alienius causa, & notæ melioris gratia sumuntur. Itaque nihil prohibet, quod minus ita dentes fiant, & decidant: sed non propterea, sed propter finem. Hæc autem ipsa causa sunt, ut mouentia, & instrumenta, & materia. Nam & spiritu magna ex parte agere consentaneum, ut instrumento est. Ut enim nonnulla artium instrumenta uilia sunt ad plura, uerbi gratia in excusoria, malleus, & incus: sic in rebus à Natura institutis spiritus uariu exsic in rebus à Natura institutis spiritus uariu exhibet usum. Similo dici uidetur, cum causas necessario esse dicunt, ut, si quis propter cultellum tantummodo aquam exiisse iis, qui intercute laborant, non etiam propter sanitatem, cuius causa fecit cultellus, existimet. Sed de dentibus cur partim decidant, ac denuo nascantur, partim non: & omnino quam ob causam, fiant, dictum est. Dixi etiam de cæteris membrorum affectibus, qui non alienius causa, sed necessario ueniunt, & quam ob causam, uidelicet eam, cui motum tribuimus.

LIBRORVM DE
GENERATIONE
ANIMALIUM,
FINIS.

V O C A

VOCABULA LATINA ET GRAECA, SECVNDVM

LATINARVM LITERARVM ORDINE, EX LIBRIS ARISTOTELIS DE ANIMALIBVS,

Theodoro Gaza Interprete.

ADOMEN, vel summen, seu imus venter, τὸ ἕσσον. Abomasum, τὸ ἔσσον. Abortiones, αἱ ἐκτρωσμοί. Abortus, ἡ ἀμβλωσις. Acari, τὰ ἀκαρεῖ, candidum animal, quod in lignis nascitur. Acipenser, ὁ ἑλοπ. Accipiter, ὁ ἱέραξ. Accipiter fringillarius, ὁ σιρίκιος ἱέραξ. Accipiter palumbarius, ὁ φαυλοφώνος. Accipiter pernix dictus, ὁ πέρηνος ἱέραξ. Accipiter stellaris, ὁ ἀστέρειος ἱέραξ. Achetæ, οἱ ἀχέται, cicadarum species, arguras alibi Theodorus interpretatur. Achilles spongia, οἱ ἀχιλλεῖαι σπόγγες. Acia insectum, τὸ ἀκίον. Aculeati fuci, οἱ κωνοειδὲς κηφόμοι. Aculeus, τὸ ἄκρον. Acus piscis, ἡ βελόνη. Adeps, axungia, ἡ πιμαλίη. Adminicula rami in ceruorum cornibus qui imi pendente ante frontem, οἱ ἀμυνοτήρες. Adrianae gallinae, ἀδριανική ἀλεκτορία. Aegirhus, ὁ αἰγίθος. Aequimentum, vel discrimin capillorum, τὸ λόσσημα ἢ περικλόν. Aetalo accipitris species, ὁ αἰτάλιος. Aetolius auis, ὁ αἰτάλιος. Agnatio, αἱ παραφροσεί. Ala, ἡ πτέρυξ, καὶ ἡ κισσαλίη. Alauda, ἡ κόρως κόρδος, quæ autem galerica dicitur, graeco nomine enim ἔχουσαν Aristoteles vocat. Alba, ταχύναι. Alba aut ex ardeolarum genere, ὁ λευκός. Albardæola auis, ὁ λευκοπρόσος. Albumen ouis, τὸ κικόν ἢ ἄβ. Alcyon, ὁ ἀλκυόν. Alofa piscis, ἡ θάλασσα. Aluco, ὁ ἑλκός. Alus, vtricusulus, sinus, venter, ἡ κοιλία. Aluus, ἡ κοιλία κατόω.

Brucis, ὁ ἀτλέλαθος. Bubalus, ἡ βουβαλίη. Bubo, ὁ βῦβας. Buccina, species testa insectorum, ὁ κίβρις. Buteo, accipitris genus, triorchia etiam à testicularum numero, ὁ τριόρχης. Accabare, perdicum vox, κακκαρίζω. Calcar, siue aculeus, τὰ πλῆθη. Calcarigera, τὰ πλῆθη προφόρα. Calidris auis, ὁ καλιδρίτης. Calua, τὸ κραιόν. Caluarin, τὸ βρέγμα. Caluae pars fersata, ἡ ῥαφίς. Callitium, ἡ φαλακρότης. Calx, ἡ πύρημα. Camelus, ἡ κάμηλος. Cancer, ὁ κραιπνός. Cancellus, τὸ κραιπνόν. Candidum, siue albugo oculi, τὸ λευκόν. Candidi, οἱ λευκοί. Canicula piscis, τὰ σκύλια. Canicipitris, οἱ κωνοειδοί. Canis, ὁ κύνις ἢ κύνις. Canis, οὐκίβρις. Cantharus scarabeus, ὁ κύνθουρος. Capella auis, ἡ κίβρις. Capillus, pillus, villus, ἡ τρίχίς. Capito, piscis è mugili genere, mugilem etiam alibi interpretatur, ὁ κίβρις. Capra, ὁ κίβρις. Capriceps auis, ὁ κίβρις. Caprimulgus auis, ὁ ἀνιπτολόγος. Caprite, οὐκίβρις. Caput, ἡ κεφαλή. Carduelus, ἡ καρδέλις. Caro, ὁ κρέας. Carulus auis, ὁ κύνις. Cartilago, τὰ σκλήρη. Cartilaginea, ὁ κύνις. Cateus, ὁ κύνις. Cataracta auis, ὁ κύνις. Cataractes auis, τὸ σκλήρη. Catellus, ὁ κύνις. Catulus, ἡ κύνις. Catus, ἡ κύνις. Catus syluest. ἡ κύνις. Cauda, τὸ ὀπίσθιον. Caulis in pennis, ὁ κύνις. Caulium, τὸ κύνις. Cebus, ὁ κύνις. Cecilia serpentes, αἱ τυφλῆαι ὄφεις. Cella apuin, ὁ κύνις. Centipes, & marina quoque, ut testris, quæ & centipeda, ἡ σκάνδαλον. Cerago siue cercus, ἡ κύνις. Cerebrum, ὁ κύνις. Cerebellum, ἡ κύνις. Cernua piscis, ὁ κύνις. Conuulsio, ὁ σπασμός. Copula, amentum, τὸ ἀμύμα. Cor, ἡ καρδία. Cordula, alibi cordulæ, copifcis, ὁ κύνις. Cornix, ἡ κύνις. Cornu, τὸ κύνις. Cornua partes in vulua, τὰ κύνις. Cortex, ἡ κύνις. Coruus, ὁ κύνις. Cofsi, σκώληκες ἐκ τῶν ἐξέδρων ita Theodorus interpretatur eos, quos poci martij venantur. Costa, ἡ κύνις. Coturnix, ὁ κύνις. Coxa, nates, clunis, canis in talis, pars tali scilicet. τὸ κύνις. Coxa vel acetabulum, ἡ κύνις. Crabro, ὁ κύνις. Crangines genus squilla, αἱ κύνις. Crex auis, ἡ κύνις. Crista, τὸ κύνις. Crocodilus, ὁ κύνις. Cruftata, quibus crufca pro tegmine est, τὰ κύνις. Cruftula polæris obducta vetula, ἡ κύνις. Cubirus, ὁ κύνις. Cuculus piscis, & cuculus auis, ὁ κύνις. Cucurrite gallinæ generis est, κύνις. Culex qui mulio dicitur, ὁ κύνις. Culex mulio, ἡ κύνις. Culex, ὁ κύνις. Culicilega auis, ὁ κύνις. Cuniculus lepus, ὁ κύνις. Curotor piscis, ὁ κύνις. Curuca, ἡ κύνις. Cutis, τὸ κύνις. Cutem pro pennis habentia, τὰ κύνις. Cynchramus auis, ὁ κύνις. Cynocephali, οἱ κύνις. Cyprinus piscis, ὁ κύνις. Cypsellus auicula, quæ eadē cum apodibus est, ὁ κύνις. Ama, ἡ κύνις. Dafquillus piscis, ὁ κύνις. Delatio, ἡ κύνις. Delphin, ὁ κύνις. Dens, ὁ κύνις. Dentes asini ex quibus atas dignoscitur, οἱ κύνις. Dentes maxillares, οἱ κύνις. Dentes ferratis animalia, τὰ κύνις. Dentes qui genuini dicuntur, οἱ κύνις. Dentes canini, οἱ κύνις. Dentib.

Table of Latin and Greek terms for various animals and birds. Includes entries like Os oris, Offitragga, Offole polypi species, Ostrea, Ostrea concha, etc.

Table of Latin and Greek terms for various animals and birds. Includes entries like Plutace avis indica, Plynx avis, chalcide esse quidam credunt, Pubes, Pudenda, Pulla, seu fulvia aquila, etc.

Table of Latin and Greek terms for various animals and birds. Includes entries like Rubetra, Rubeta, Rubicella avis rubecula, Rubis, Ruminis piscis, Rupex avis, etc.

Table of Latin and Greek terms for various animals and birds. Includes entries like Senforia, Seauium sedes, Sepia, Sepium, Septum tranuersum, sine cinctus, etc.

Turbo, iynx, torquilla, διουξ.
 Turbo cochlea, ὁ σπύριδος.
 Turbinatus, ὁ τρομβώδης.
 Turdus auis, & turdus piscis, ἡ τὴν γλῶσσαν.
 Turtur auis, ἡ τρυγών.
 Tympanus auis, ὁ τύμπανος.
 Tyrannus auicula, ὁ τύραννος.
 Acca, & bos, ἡ βῶς.
 Vaginipennia, τὰ κελύπητα.
 Varia auis, ἡ ποικιλίς.
 Varices, αἱ ἰξίαι.
 Varix, ἡ ἰξίς.
 Vbera, τὰ στήθεα.
 Velia auis, ἡ ἐλέα.
 Vena, ἡ φλέψ.
 Venula, τὰ φλέγον.
 Veneres in talis, pars scilicet tali, τὰ κέρα, etiam manus, & pedes, πάλαι dicuntur.
 Venter, aluus, ἡ γαστήρ.
 Vermiformis, ὁ σκωληκοειδής.
 Vermipara, τὰ σκωληκοειδέα.
 Vermis, ὁ σκώληξ.
 Vertex, ἡ κορυφή.
 Vertebra, ὁ σπονδύλος.
 Verribula, calli, tubera, τὰ δόρυ.
 Verticilla, insecti species, ἡ σφον-
 δηλίς, alibi verticillus.
 Verruca, naevus, papula, τὸ φύμα.
 Vespera, ὁ σφῆξ.

Vespera, & vesparia, τὰ σφηαία.
 Vespere, quæ operatiæ sunt, ὁ ἰσθίται.
 Vespertilio, ἡ νυκτερίς.
 Vescica, ἡ κύστις.
 Vetula, ἡ γράς.
 Vinago, ἡ οἰνάς.
 Vipera, ἡ ἔχιδνα.
 Virago, ἡ ἀβρυνάτις γυνή.
 Virgula, radioli oris nonnullorū piscium, τὰ ῥαβδία.
 Viriſciminæ, ὁ ἀνδρῶν θη-
 λυκοί.
 Virco auis, ὁ γλαυκόν.
 Viscum, τὰ ἰξίς.
 Viscus, τὰ σπλάγχνα.
 Viscera, τὰ σπλάγχνα.
 Visus supercilium interpretatur, ὁ ὄψις.
 Vitellus, τὸ ἀγρὸν ἡ ἰξίς.
 Vitellus, ὁ λευκός.
 Vitiflora auis, ἡ οἰνάς.
 Vitiligo, ἡ λεύκη.
 Vitra piscis, ἡ παρῖα.
 Vitulus marinus, ἡ φάου.
 Vierra, mustella scilicet rustica, ἡ ἰξίς.
 Viviparum, τὸ ζωοτόκον.
 Vlula, ὁ ἀγρῶλιος, ἀγρῶλιος.
 Umbilicus, ὁ ὄμφαλος.
 Umbra piscis, ἡ σκίασμα.
 Vncunguia, quibus vngues adun-
 ci, τὰ γαμψάνυχα.

Vngula solida, ἡ ὀνύχ.
 Vngula, seu digitus, seu vnguis, & testa insectis, ἡ ὀνύχ.
 Vnguis, ἡ ὀνύχ.
 Vnguiculi, ὁ ὄνυξ.
 Voca piscis, τὰ ὄνυχα.
 Vola planta pedis, ἡ βόα.
 Volatio, ὁ ταρῆς.
 Volax, ἡ σφίσις.
 Volucra, τὸ σφιστῆρ.
 Vpupa, τὸ σφιστῆρ.
 Vrax auis ex tetragum genere, ἡ αἰμαξ.
 Vrina auis, ἡ κολυμβή.
 Vrinum ouum, τὸ δεινὸν ὄνυ.
 Vrsa piscis, ἡ ἀρπύρα.
 Vrsa, ἡ ἀρπύρα.
 Vrtica marina, ἡ ἀκαλίφα.
 Vfus, ἡ χυψίς.
 Vterus, ἡ μήτρα. unde, ἀδελφοί, νε-
 rini fratres.
 Vva, ἡ σταφυλή.
 Vulpanfer auis, ἡ χωνιάσπις.
 Vulpecula, ἡ ἀλώπεξ.
 Vulpes marina, ἡ ἀλώπεξ.
 Vultur, ὁ ἀγρῶπιος.
 Vulua, vterus, ἡ μήτρα.
 Xylophthorus vermis à cor-
 rumpendis lignis ita ap-
 pellatus. Theodorus ligniper-
 di interpretari posse ait, ἡ
 ξυλοφθόρος.

SECT

SECTIONVM DVARVM DE QUADRAGINTA, ET PROBLEMATUM OCTINGENTORUM OCTUAGINTA septem Aristotelis.

ELENCHUS.

1 Medicinam pertinent, cuius quaestiones, siue problemata, 59
 2 Sudorem, 42
 3 Vini potum, & vinolentiam, 34
 4 Rem Veneream, 33
 5 Laborem, 39
 6 Sesionem, accubitus, & habitum corporis, 7
 7 Consensum naturæ animantium, 5
 8 Rigorem, atque horrorem, 19
 9 Vibices, & cicatrices, & pelles pertinent, 14
 10 Res naturales, 67
 11 Vocis sonique rationem, 65
 12 Res bene olidas, 13
 13 Malè olidas, 12
 14 Regionum habitus, 16
 15 Res mathematicas, & ad caelestia, 12
 16 Res inanimatas, 13
 17 Res animatas, 3
 18 Literarum studia, 10
 19 Concentum, 51
 20 Stirpium genus, & oleracea, 36
 21 Farinam & massam, cæteraque id genus, 26
 22 Fructus arborum, 14
 23 Mare, salsamque omnem aquam, 41
 24 Aquas calidas, 19
 25 Aerem, 22
 26 Ventos, 64
 27 Metum, & fortitudinem, 11
 28 Temperantiam, & intemperantiam, & conti-
 nentiam, & incontinentiam, 8
 29 Iustitiam, 16
 30 Prudentiam, & mentem, & sapientiam, 13
 31 Oculos, 30
 32 Aures, 13
 33 Nares, 18
 34 Os, & ad ea, quæ in eo sunt, 12
 35 Tactum, 10
 36 Faciem, 3
 37 Totum corpus, 6
 38 Colorem, 10

Eorum quæ ad

ARISTOTELIS

PROBLEMATVM

SECTIONS

DVÆ DE QVA

DRAGINTA

Theodoro Gaza Interprete.

EORVM QVAE AD MEDICINAM

nam pertinent, Sectio prima, cuius

quaestiones LIX.

QVR exuperantia nimiae committendi morbi vim habeant? An quia vel excessum, vel defectum efficiant, qua quidem re morbum consistere certum est.

1. Cur morbi saepe curari possunt, ubi quis abunde excessit? Equidem nonnulli medici eam artem exercent, ut non nisi per excessum agant vel vini, vel aquae, vel sanguinis, vel cibi, vel inedia. An quoniam causa, qua morbos committunt, adgerit inter se sunt? atque ita efficitur, ut genus alterum duci per excessum alterius in medium possit.

3. Cur temporum statumque mutationes morbos intendunt, tollantve, iudicant, vel committunt? An quiddam aut frigidum, aut calidum, aut humidum, aut siccum sunt, morbosque qualitatatum huiusmodi excessus committit. Secunda etenim valetudo, mediocritas quaedam est. Quod si per humidam, frigidamve materiam morbus constitit, tempus accedens contrarium tollere illum poterit. Sed si minus contrarium subsecutum sit, qui similis status temporis superuenierit, intendet sanem, atque interimet: quod etiam fit, ut qui bene valent, aegrotare tempore mutato incipiant: corporis enim proinde temperamentum solvatur necesse est: quippe quod non nisi temporum, aetatis, locorumque statu idoneo aptum sit augeri, seruarique. Quare ob rem, eum tempora evariant, ratio tunc valetudinis habenda diligentius est. Idem autem illud pro causa particulatim etiam adest, quod in universum proposui de temporibus: mutationes etenim statuum, aetatum, atque locorum, pro temporis cuiusdam mutatione accipi debent. Quapropter haec etiam intendendi, vel tollendi, vel iudicandi, vel contrahendi morbum vim habent, quemadmodum tempora, & siderum ortus, Orionis, Arcturi, Vergiliarum, Caniculae, qui status, imbrilque excitant, qui serenitates frigora, teporeque solent adferre.

4. Cur vomitus cum temporibus immutantur, cita-

ri maxime debeat? An ne conturbatio redundet, cum varia excrementa materiei inutilis ex mutandi ratione proveniant: unde fit, ut cibum alij parum concoquant, alij parum cupiant.

Quam ob rem qui vel cibo vitioso vescuntur, vel fame diutina laborant, pedibus intumescere soleant: an vrisque per tabem, consumptionemque illud accidat. Tabescunt enim & qui esturiunt, quia nullum penitus capiunt alimentum, & qui vitiose vescuntur, quia quod assumpserint, perfrui nequeunt.

Quam ob rem cum vitia bilis per aetatem contrahi debeant, morbi acuti, qui certe ex bili consistunt, per hyemem potius vrgentur? An quia febribus illi comitari, acuti propterea sunt, quia violenti: violentia vero contra naturam est. Loeis enim quibusdam in corpore humescentibus, feruens oritur inflammatio, quae cum non nisi caloris exuperantia sit, febres vti que accendere potest. Aestivo igitur tempore arida, calidaque vitia male homines habent, hyberno autem humida, calidaque: proinde acuta: celeriter namque interimunt, cum propter humoris supercreseceris abundantiam concoqui nequeant.

Cur morbus pestilens solus ex omnibus vitis praecipue afficiat eos, qui ad laborantes eo morbo prope accesserint? An quod is solus omnium morborum communis omnibus hominibus est. Itaque pestem facile omnibus infert, qui scilicet depravato iam habitu sunt. Fit enim, ut morbo cubantis veluti quodam fomite succedente, vitium illud protinus exulset, concipiaturque in aliis.

Cur si venti Septentrionales hyemem occupaverint, ver autem Austros, pluviosaque exhibuit, aetas proxima grauis tam febribus, quam lippitudinibus insequi soleat? An quod aetas corpora nostra multum humoris alieni continentia excipit, & tertia maderet, & habitandi locus perhumidus est, talisque redditur, qualis qui grauis perpetuo constat. Primum itaque lippitudines subeunt, cum excrementa humoris in capite deliquere incip

incipiunt, dein febres. Ita enim intelligendum est, ut res eadem & calidissima, & frigidissima reddi possit, ceu aqua, vel lapis: feruet etenim illa, vti hic vehementius. Fit igitur ut aer suae crassitudinis causa, calorem plenioris suscipiens: exardescat, & corpora pari ratione, anxietate, aestuque vexentur: aestus vero in corpore, febris: in oculis lippitudo est. Denique mutatio quaeque calida corpus pervertit, cum scilicet celo adhuc madente, aetas protinus sicca, & calida occupavit: vitium etiam augetur, si pluvia aestate accesserit. Ita enim vis Solis materiam late obtinet, quam feruescere tum in corporibus, tum in terra, tum etiam in aere faciat: quae de causa febres oriuntur, & lippitudines.

Cur si hyems Austrina, & pluviosa fuit, ver autem siccum, & Aquilonium est, corpora tam vere, quam aestate morbi exercent? An quiddam hyemis tepor, & humor faciunt, ut corpora tempori eiusmodi proxima in qualitate reddantur. Humida enim, laxaque fiant, & soluta, necesse est. Quae cum ita se habeant, vere frigidum, atque siccum, facile concresecere possunt, & indurari. Itaque grauidae, quibus tunc adest paritas, abortu periclitantur, videlicet incalescendi, crudescendique ratione. Quae res syderatio appellata est, quam illa committit frigiditas, impatiens omnino excrementi humoris. Infantes vero, quos gerunt, imbecilles, laesisque immodicam ob frigiditatem, edunt. Accidit enim, ut qui tunc caelo sereno nascuntur, iidem pluvio benignae & constitent, & nutriti fuerint intra parentem: ceteris vero, cum pituita vitio suae nimietatis purgata non est, (quod fit, ubi tepidum se exhibuit) sed coacta a frigore constitit cum tepor occupavit, aetatis vi colliquetur: si biliosi, siccaeque sunt, quod eorum corpora nimium humidam, sed squallidam sortiuntur naturam, excitantur quidem humores, sed renes: quam ob rem eos lippitudo arida male habet. Si vero pituita redundat, ranciditas, distillationisque in pulmonem oriuntur: mulieres extorquent difficultates intestinorum, quia natura sunt humida, frigidaque: seniores stupor attonitos reddit, ubi vniuersus resolutus humor incubuit, & que imbecillitate caloris natui concreuit.

Cur si aetas sicca, & Aquilonia fuit, autumnus ex aduerso humidus, atque Austrinus, hyems, quae proxima est, dolor capitis, ranciditas, tussisque oriuntur, atque in tabem demum euadant? An quia hyems, in malum materiae excipit, itaque humorem cogere, atque pituitam inde conficere magnum ei negotium est. Ergo difficile est humorem densari, conficique inde pituitam. Quod si in capite humor constitit, grauitatem committit: & si nimius, frigidusque est, crudorem vti que mouet, cui syderatio nomen est: necnon si ob nimiam sui copiam concresecere minus potuit, in locum defluit proximum, atque ita tussim, ranciditatem, & tabem contrahit.

Cur si sicca aetas, siccaque autumnus Aquilonis habuerint, mulieribus, & omnibus pituita abundantibus secunda valetudo contingat? An quia natura vtrorunque in alteram exuberat partem, itaque tempus in partem trahendo contrariam ad medium habitum, bonumque perducit, eo igitur ipso tempore optime valent, nisi quid vltro ipsi perperam agant, aut humidi ad hyemem ita deueniant, ut fomitem quendam, & incitabulum frigori subministrant.

Cur si sicca aetas, & Aquilonia, & autumnus siccus iidem Aquilonibus perflatus morbo biliosos infestet? An quoniam ad idem, corpus eorum, ac temporis habitus vergunt: itaque veluti ignis igni adiicitur. Cum enim corpora exsiccentur, quantumque in his dulcedinis erat, evaporatum sit, vehementerque incalescant, necesse est, ut dum humor consumitur, arida lippitudines oriuntur, residuoque, quod biliosum remanserit, eodemque recalescente, febres acutae, utpote ex bili syncera, innadant. Nonnullos infama rapit, quorum scilicet natura atra bile abundat: haec etenim large superest, cum eius humores contrarij resicescant.

Cur mutationem aquarum, grauem, aeris vero non grauem esse affirmemus? An quod aqua corporibus alimeto est, quo iam habito, complexoque peregrinemur. Aer autem nullo se exhibet alimento, Aquarum item genera multa, & varia per se sunt, sed aeris minimae. Itaque hoc etiam causa esse potest: quippe cum peregre etiam profectis in caelo quidem prope eodem, in aquis autem variis versati eueniat: quapropter aquae mutationem grauem esse, recte putandum est.

Cur ciborum mutatio minus, quam aquae grauis uis occurrat? An quia plurimum aquae consumimus. Nam & in pane, & obsoniis, & in potu, aquae vltus plurimus est.

Sed cur cibi, & aquae mutatio grauis sit? An quiddam omnis mutatio etiam temporis, & aetatis motu facilis est. Extrema namque generis cuiuscunque moueri facile possunt, quomodo & principia, & fines. Ergo & cibi, qui inter se distant, corrumpere se inuicem queunt: quippe cum aut nuper, aut nondum adhaeserit, qui praecesserat. Adhaec, ut varius cibus grauis est, turbulenta enim, nec aequalis coeactio eius agitur: sic in iis accidit, qui aquam mutantur, scilicet ut variis potionibus vtantur alimento, estque id alimentum genus, quam siccum, valentius, quoniam plurimum est, ex quo cibis ipsis non nisi quantum disolutum est, vim habet nutritiendi.

Cur mutationes aquarum faciunt, ut pestilenti, in quibus haberi possint, multi habeantur? An quod humoris cruditas, quam perconturbatio illa committit, quae ex aquae vario usu in crebra commutatione requiritur, humoris creare copiam potest, praesertim in loco humori opportuniore. Cerebrum autem, natura humidum est: quare caput maxime perperum humer. Cuius rei indicium est, quod pili in hoc porissimum exeunt: huius autem loci vis, ad progenerandos pediculos, apta est: patet hoc in puerili aetate. Caput enim puerorum mader abunde, & saepe aut grauedine constitatur, aut langu

sanguinis profusione. Quinetiam pediculos plu- res illa aeris habere solet.

17 Cur à Vergiliarum occafu ad Fauonij vsq; fla- tus hi potiffimùm pereant, qui morbo longo la- borât, & senes, quàm iuuenes, potius: Vtrum sum- ma illa intereundi caufe duæ addit, frigus, atq; excessus. Vita enim calore foetur, feruaturque. Tempus autem istud ambo illa fortitur. Frigi- dum enim, & hyems tum acerrimè vrget, suble- quens enim tempus ver est. An quod qui vitium laborant diuturnis, non secus, ac senes, effe- cti sunt. Longus etenim morbus, quafi fene- ra iam adesse videatur. Ea nanque corpora sic- ca, & frigida sunt, altera scilicet ob aratem, al- tera ob languorem: hyemem verò, & gelu, frigo- ris, atque siccitatis esse excessionem certum est. Quare fit, cum vel paruo momento corpora pa- teant, hyemis rigor, quafi ignis igni, iniungatur, atque ita interimat.

18 Cur in plenis, impurisque corporibus vlcera capitis non magno negotio sanentur, ribiarum autem ægrè? An humor eorum, quia terrenus, grauis est: graue autem omne deorsum tendit: ego superiora curari facile possunt, quoniam feor- sum humor decesserit: inferiora propterea ne- queant, quòd admodum excrescant, & putredi- ni pateant.

19 Cur si post hyemem Aquiloniam, & ver Austrinum, ac pluuium, æstas sicca admodum fuit, perniciosus omnibus autumnus accedat, & pueris præfertim? Nam & careris difficul- tates intestinorum, febresque quartana longè eo tempore solent euenire. An quòd, si aqua mediocris per æstatem incescit, quantum hu- moris collectum est per ver humidum, in ho- stris corporibus refrigeratum quiescit; sed si non ita contingit, pueri, qui suapte natura hu- mido, & calido sunt, vehementer eo feruescunt affectu, quoniam refrigerati minimè fuerint. Et si per æstatem restiterint, autumnus corpore, quo- rum humor vltra modum feruerit, corripien- tur. Excrementa verò, nisi confestim pereme- rint, ortu videlicet circa pulmonem, atque arte- riam: (suprà enim primùm consistunt, eò scilli- cet, quòd aeris tepori nostra corpora pateant: hinc enim lippitudines quoq; prægressis febril- bus in graui æstate sequi consueuerunt) ergo si non locis superioribus excrementa humorum exorta (vt dictum est) protinus interemerint, descendunt cruda ad ventrem, atque ita difficul- tatem creabunt intestinorum. At si præ nimia sui copia humor excerni nequiverit, quartana iis orientur, qui euadere mortem potuerunt, etiam si illud intestinorum vitium omnino quie- terit. Quod enim crudi humoris subtalescit, ita- bile, firmumque vehementer modo atra bilis adharet.

20 Cur si æstas, aut autumnus, imbres, austrisq; habuerint, hyems grauis consequi solet? An quòd hyems corpora prehumida excipit, mutatio eriam ingens occurrit. Non enim paplatim, sed repente ex calore immodico ad frigiditatem acerbita- tem venitur, quando autumnus quoque tepidus exitit. Itaque qui densò corpore sunt, hos morbi

extorqueant acuti, necesse est: his enim humida excrementa supra potius colliguntur, cum par- tes superiores humoribus huiuscemodi oppor- tunas, inferiores inhabiles illi habeant. Ideòq; qui tali textura corporis sunt, non multa excre- menta sibi admittunt. Cum igitur, qui locis su- perioribus corporis humor excreuerit, infrige- scere incipit, fit vt prædicta vitia orientur, quem- admodum vinolentis propè accidit, argent. At quibus laxius corpus est, iis febribus oris euenit, vt quæ summa de cruditate febres contiterint, transeant in ardores, quoniam his magis totum corpus ab humoribus occupatur, quàm densa illis mole constantibus, exque vi frigoris coacto eorum corpore humores incalentes febres ac- cendant: superans enim calor totius corporis, febris est, & si idem nimio incendatur humore, ardor effici potest.

21 Cur annus pestilens tunc inuadit, cum Sol in iu- tum vaporis de terra excitat? An tunc annus hu- midus, pluuiusque significetur, necesse est, ter- ramque madescere necessarium. Fit igitur, quasi locis palustribus, grauibisque præinde inhabite- tur, & corpora quoque multis tunc excrementis redundare necessarium est, ita vt ægrotandi ma- teriam habeant in æstate.

22 Cur grauis tunc adeat annus, cum copia est puillarum ranarum, quæ ruberatum faciem repræsentant? An res vnaquæque loco sua na- tura idoneo abundare solita est. Itaque eius- modi animalium genus cum naturâ humidum sit, humidum, pluuiamque annum ob eam ipsam causam indicat. Anni eiusmodi verò graues proculdubio sunt. Quibus enim corpo- ra facta perhumida fuerint, multis idcirco ex- crementis premuntur, quæ causa sunt, vt mor- bi proueniant.

23 Cur Austri fieri, & nihil humentes, febres creare soleant? An quia calorem, humorumque excitant alienum. Sunt enim suapte natura hu- mido, calidique: qua quidem re febris commit- titur, quippe quæ non nisi per excessum ambarum qualitatum illarum oriri solet. Cum igitur im- bre Austri yacant, corpora nostra ita afficiantur, necesse est: at cum flatribus imber adest, nos aqua refrigerat, Austros tamè, quos mare miserit, pro- desse flatribus, certum est. Refrigerati nanque be- neficio maris, depeniunt contra æruginem, quæ humore calidæque alieno consistit.

24 Cur corpora humana se tardiora, debilioraq; sentiant, cum Austri afflant? An quia multum ex paulo tunc redundat humoris, quem deliquesce- re tepor coegit, ex quo leui afflatu grauis humor citatur: adde quòd vires nostræ conditæ in arti- culis sunt, qui Austrinis laxari flatribus consueue- rant. Constat id ex eorum crepitu, quæ pridem congelatina, tunc remittuntur, ac resoluuntur. Tenax etenim humor, qui articulis inditus est, vt concretus nos moueri non patitur, sic nimis hu- mectatus spreandi minimè sinit.

25 Cur per æstatem magis aduersa valetudine la- boretur, per hyemem verò magis qui laborant, emoriatur? An quia calor, qui per hyemem intus propter corporum densitatem coarctetur, parum, adiuuar

adiuuat, nec labor operum, qui amplius per id tempus suspicitur, excrementa humorum potest concoquere, ideo validam esse mali originem ne- cesse est: quod cum ita sit, perniciosum mor- tum vrgeret ratio est. Contra, in æstate, quo- niam corpus vniuersum rarum, refrigeratum, resolutum, atque laborum impatiens est, idcirco morbos plures quidem oriri necessarium vide- tur, videlicet ob lassitudinem, cruditatemq; ci- borum: noui etenim fructus tunc adsunt: non tamen ita validos esse natura ratio patitur, quam ob rem facultas hisce succurrendi datur facilius.

26 Cur post vtrumlibet solstitium, per centum dierum spacium mori maximè accidat? An quòd eatenus vtraque vehementia caloris, & frigoris se dilatat, quæ morbos, pernitiemque afferre in- firmis potest.

27 Cur ver, atque autumnus morbis infestent? An quia mutationes graues omnes occurrunt: sed au- tumnus vere grauior est, quia corpore calido re- frigescente, quàm frigidò incalescere potius æ- grotamus. Vt igitur vere frigidum recalescit, sic autumno calidum refrigerat.

28 Cur per hyemem minus quidem, quàm per æstatem, sed perniciosius ægrotetur? An quo- niam in æstate morbi vel parua de causa existit, quod in hyeme minimè accidit ita: sumus enim tunc & ad concoquendum, & ad bene valen- dum aptiores. Itaque ratione maiora perni- ciosioraque mala sunt, quæ maiori de causa prouenerint. Quod idem in athletis, & om- nino in iis, qui secunda valetudine esse solent, licet perspicere. Aut enim nullo morbo pre- muntur, aut pressi celeriter à vita decedunt, quippe qui nisi magna cum causa ægrefcere ne- queant.

29 Cur per autumnum, ac hyemem febres ardentes potius orientur, quæ tempora frigus præ se ferunt: per æstatem verò, cum æstus adsunt, rigores magis infestent? An quia in corpore hominis bilis calida, pituita frigida est. Itaque per æstatem quod frigidum est dis- soluitur, diffusumque horrores, tremoresque excitat. Per hyemem autem quod calidum est, vt temporis pressum refrigerat. Febres tamen ardentes per hyemem, autumnumque potius consistant, quoniam calor pulsus à frigore, introitus se contrahit. Ardor enim non resi- det in summis, sed intrinsicus se expandit, atque ita efficitur, vt ratione febres ardentes hyberno tempore orientur. Melius id in iis intelligi potest, qui aqua frigida, & quique cali- da se hyberno tempore lauerint: qui enim frigi- da se intulerint, ibi aliquandiu, dum dilue- rantur, frigerunt, reliquo toto die tui à fri- gore sunt. At qui calida vsi fuerint, frigus diu- tius experiantur. Caro enim spiffesceat, calorque inerioris se colligit eorum, qui se aqua diluerint frigida. Contra autem iis euenit, qui calidam ad- misere, caro quippe rarefcit, calorq; ad exterum vsque locum euocatur.

30 Quanam virtus sit cataplasmatum: An vt resol-

uar, vt moueat sordem, vt euocet vaporem.

Quoniam argumento constat, abscessum iam purulentum esse? An si aqua perfusus calidâ im- mutatur, purulentus est: si minus, nondum est.

Quanam vrenda, quæve sint incidenda? An quæ ore sunt amplo, nec breui coagmententur, hæc vrenda sunt, vt cruita illie incumbat: lic enim nullum pus cicatrice inducta occultabitur.

Quanam virtus medicamenti supprimentis sanguinem sit, quod enimum appellant? An vt exiccer, & materiæ inutilis confluuium com- pefcat, sine crusta, aut carnis putredine. Ita enim efficitur, vt vulnus simul & inflammatione ca- reat, & vnitati sit opportunam: quod enim ma- teria nõ superfluit, inflammatione carebit. Quod siccum est, vnitati opportunius erit: quandiu nan- que præmader, concorpescere nequit. Quam ob rem quæ cruentis iniicienda censemus, acria magna ex parte sunt, quæ acerbitate sua possint adstringere.

Quanam incidenda, quæve vrenda, quæ con- rra nõ ita curanda sunt, sed medicamentis? An quæ in ala, aut in inguine abscesserunt, medica- mentis curandum potius. Diducta enim partim la- boriosa, partim periculosa redditur. Vrendi sunt illi abscessus, qui lati, processuque multiplici eru- perunt, quique venosis, non carnosus resident lo- cis. Incidendi qui in acutum se colligunt, quique non parte solida extant.

Cur si quis ære incisus sit, facilius, quàm si ferro, sanescat? Vtrum quia æs leuius est, itaque minus laceret, istumque faciat. An è diuerso, quòd ferrum acie adactiorè recipiat sectionem, idcirco faciliorem, tolerabiliorumque efficere debeat. At verò æs medicamenti vim obtinet, & principium quodecunque pars potissima rei est. Quòd igitur æs simul ac fuerit incisum, medica- mento præsentissimo adest, facit vt vulnus cele- rius cocat.

Cur ambusta ex ære sanantur celeriter? An quoniam à laxioribus, minusque corpulentis ef- fecta sunt. Plus enim calor corpori inhæret solidiori.

Vtrum pifana ordeacea leuior, & ad mor- bos accommodatior, quàm triticea sit? Hanc enim nonnulli anteponunt, argumentumque ex pilioribus capiunt, quòd multo colora- tiores sunt qui tritici, quàm qui ordeacei pi- sturam exercent. Addunt etiam quòd ordeum humidius est: quod autem humidius est, concoctio- nem desiderat pleniorum. Sed nihil prohibet, quòd minus vt concoctu quid difficilius ordeum habeat, sic ad leuitatem quid vtilius præster: hoc enim non humidius tantum tritico est, sed frigidius etiam: qualis certè sorbitio, ci- busque competit febrienti, vt parum alat, & satis refrigeret, quod pifana ordeacea facere potest: quia enim humidior, vel corpulentior est, hinc allmenti parum, idque frigidiusculum præstat.

Cur dentium stuporem portulaca herba, aut tollere potest? An portulaca, quia lentum quen- dam

dam habet humorem, qui vel manducanti, aut manu aliquanti per cōstringenti parefcit: hæret enim, ac trahitur. Lentor igitur fubiens ille à corpore educit acorem, quippe qui affinitate quadam coniungi valeat, argumento faporis, quem acidulum reddit. Sal verò macerat, liquefacitque, atque ita acorem quoque extrudit.

39 Sed cur lixiuum, nitrūve hoc idem facere nequeat? An quòd hæc fuam ob acerbicatem adstringunt, non liquefaciunt.

40 Cur æstiuis lafiritudinibus balneo, hybernis vinctioe mederi conueniat? An hybernis vinctio datur propter horrores, mutationēſque, vrgentesque calorem enim laxandum est, qui membra repetere faciat: oleum verò calidum est. At in æstare humefaciendum cenſetur, quoniam tempus id ficcum est, nec metus interpellit horrores, eò quòd ftatus temporis ad teporem ingenuè vergit: hinc etiam cibus parcus, portio liberalis per æstatem admittitur, ille magis, hæc omnino. Portioni nanque per æstatem ob temporum ficcitate indulgendum ex toto est: parſimonia verò cibi communis temporum omnium est, sed magis ætati conuenit, ne ob habitum temporis feracitatem, corpus cibo immodico preſum exæſtuet.

41 Cur ex medicamentis aliæ aluum ſoluunt, veſicam autem minimè: aliæ veſicam ſoluunt, cum aluum nihilo moueant? An quòd ea, quæ naturâ humida ſunt, atque aqua reſerta, ſi medendi obtinent facultatem, veſicam ſoluunt: ſubſidit enim in ea humores, qui putredine immunes euafert: quippe veſica pro eius humoris conceptaculo habetur, qui minimè in ventre cōcoquitur, qui non manet, nec prius, quàm agat quicquam, aut patiat, excernitur. At quæ terrenam ſortiuntur naturam, ſi vires habeant medicas, aluum hæc fundere quæunt. In hæc enim terrena quæque materia ſe prouoluit. Itaque turbat, ſi mouendi obtinet facultatem.

42 Cur alia ventrem mouent ſuperiorem, alia inferiorem: vt veratrum ſuperiorem, ſcammonæa inferiorem: alia verò citant vtrumque, vt elarecium, & thapſiæ ſuccus? An quòd ex medicamentis, quæ ventrem mouent, alia frigida, alia calida ſunt: itaque alia propter ſuum calorem protinus vt in ſuperiori ventre fuerunt, loca petunt ſuperiora, ac inde liquefaciendo, maximè quæ aliena ſunt, minimèque infidentia, ſed etiam quæ in ſunt naturæ intima medicamento ſcilicet vehementiori epoto, aut copioſiori, quàm natura patiat, tam ea ipſa quàm quæ excreſcentia adſuerint, in ventriculū deducunt: hinc verò feruore excrementa perturbant, flatūque excitant multum, qui obſiſtens, vexantque, demum vomitum mouet. Alia quòd naturâ frigida ſunt, deorſum verſus pondere ſuo labuntur, etiam prius, quàm quicquam vel afficiantur, vel agant, ac inde proficiſcentia, idem actitant quòd ſuperiora: vbi enim per adita foramina illinc aſcendunt, atque materiam agitantur, eodem tramite ſecum, quæ coſſipuerunt, excrementa, colliquamētaque deducunt: at genus medica-

menti, quòd qualitatis vtriuſque particeps, miſtūque ex calido, frigidōque est, hoc ob eam vtranque facultatem rem poteſt vtranque conſicere. Hinc & medici miſtis ſibi generibus ſæpe medicinas componunt.

Cur medicamenta purgare valeant, cum alia pleraque amariora, cæteris que eiufmodi qualitatis inſigniora id facere nequeant? An quia non ob eiufmodi vires purgandi obtinent facultatem, ſed quia concoqui nequeunt: etenim quæ ob exceſſum caliditatis, aut frigiditatis, quæuis exiguo corpore incoctilia ſunt, aptæque vincere, non vinci ab animantium calore, reſoluitque eadem facile à ventre vtrolibet poſſunt, hæc medicamenta habentur. Vbi enim ventrem adierunt, reſolutæque ſunt, ſtatim ad venas per eandem feruntur ſemitas, quibus permeat cibus: mox cum nihilo concoqui potuerunt, ſed victrice perſiſterint potentia, relabuntur, & quæ ſibi obſiſtunt, ſecum detrahunt: quæ res purgatio vocatur. Aes verò, argentum, cæteraque generis eiufdem, etſi concoqui à colore animalium non poſſunt, ſed reſolui à ventribus nequeunt. Oleum, mel, lac, cæterique eiufmodi cibi, purgandi quidem vim obtinent, ſed quantitatis, non qualitatis ratione: vbi enim ob nimiam ſui copiam concoqui minimè potuerunt, rum purgant, ſi quando id facere poſſunt. Duabus enim illis de cauſis aliquid concoqui nequeat, aut quia generis peruicacis est, aut quia modum exceſſerit. Quam ob rem nihil ex prædictis medicamentum est, quippe cum non ob aliquam ſui facultatem purgare valeat. Acerbitas autem, acor, malūque odor medicamenta committantur, eò quòd genus medicamentorum cibo contrarium est. Quòd enim concoctum à natura acceſſit, id corporibus ad hæreſcit, alimentūque appellatur: quòd autem conuinci, domarique minimè poſſit, ſed venas ingreſſum per exceſſum caliditatis, frigiditatisve ſuæ perturbet, hoc naturam ſanè obtinet medicamenti.

Cur piper, ſi largè ſumatur, veſicam ſoluet, ſi parçè, aluum: è contrario ſcammonæa ſi largè ſumatur, aluum ſoluet: ſi parçè, & quæ verus est, veſicam? An quia, ſingula magis à ſingulis mouentur: piper enim magis vrinam ciet, ſcammonæa aluum. Itaque ſi piper ſumptum copioſius est, ad veſicam deſertur, nec ſe in aluum diffundit: ſed ſi exiguum ceperis, retentum id aluum ſoluet, atque ita medicamentum eius exiſtit. Scammonæa verò, quæ data copioſius est, retinetur, vt reſoluitur: reſoluta iam medicamentum efficitur, ob cauſam, quam ſuperius propoſuimus. At ſi exigua vnà cura eporo humore per inuiſibiles meatus imbibitur, ac celerius antè, quàm perturbet, in veſicam deſertur, quæ pro ſua facultate recrementa, colliquamētaque reſidentia per ſumma abducit. Sed illa multa, vt dictum est, quòd diu ex virium ſoliditate permãſerit, largè expurgat, ſordēſque terrenas, potiſſimum detrahut.

Cur inflammationes eandem alijs frigeſaciendo ſanent,

43 anent, alijs calefaciendo concoquant? An quòd illis per refrigerationem, huſ per externum calorem, calor ſui copiam colligere placet.

44 Cur mutari cataplaſmata debeant? An vt pleniùs ſentiantur. Solita enim, vt ea, quæ ventriculo mandamus, non ampliùs medicamenta ſunt, ſed pro alimentis recipiuntur: ſic etiam hæc fungi ſuo munere nequeunt.

45 Cur cibum imminuere, laborem augere ſalubre est? An quia cauſam ægotandi excrementorum habet nimietas, quæ tunc cærrè exultat, cum aut cibus ſuperest, aut labor deest.

46 Cur medicamenta, & res amara, aut fœdi odoris, magna ex parte purgare poſſint? An quoniam amara quecunque, malèque olentia concoqui nequeunt: quæ de cauſa medicamenta quoque amara ſunt, atque foetida. Quòd enim concoctionem nullam ſibi admittunt, mouerèque cum amaritudine poſſunt, hinc medicamenti ſortiuntur naturam. Et ſi iuſto plus data ſint, periment. Quæ autem necant, etiam ſi exigua dentur, hæc non medicamenta, ſed toxica eſſe dicimus. Ne illa quidem medicamenta vocamus, quæ non ſuæ generis qualitate purgare queant. Sunt enim aliis in genere cibi, quæ ſi largi ſumantur, facere idem poterunt, ceu lac, oleum, muſtum. Sed hæc omnia, quòd minus facile concoquuntur, idecirco purgantur nec omnes, ſed aliquos. Sunt enim aliis alia concoctu facilia, difficiliave. Quam ob rem non eadem medicamento omnibus ſunt, ſed propria plerisque comperiuntur. Denique medicamentum, non ſolum concoctionis immune, ſed etiam motus efficiens eſſe debet: ſic & exercitandi ratio extrinſecus illa quidem, aut intrinſecus accedens, non niſi per motum alienam excernit materiam.

47 Cur odorata genera tam ſeminum, quàm plantarum, mouere vrinam poſſint? An quia calida, concoctaque facilia ſunt, quo in genere ea collocamus, quæ citant vrinam: horum enim vis inſita calefaciendi, breui extenuatur. Odor quoque nullam corpulentiam gerit: nam & ea, quæ odorem pleniſſimè reddunt, velut allia, caliditate ſua mouent vrinam, ſed potiùs vim obtinent tabefaciendi. Semina verò odorata calida eſſe, certum est.

48 Cur impuris, terris que vlcibus, ſiccis, acerbis, acerbisque medicamentis vtendum ſit, puris verò, & ſaneſcentibus humida tantum imponantur? An quòd impuris detrahendum aliquid est: quò non niſi humor est alienus, qui adimi debet. Genus autem medicamenti, quòd mordax, acre, acerbūque est, id effecere poteſt, & ſiccum magis, quàm humidum. At quæ pura ſunt, cicatricem tantum deliderant.

49 Cur morbis, qui contrahuntur à pituita, libido immodica proſit? An quòd ſemen genitale excrementi cuiuſdam detrahitur, ideo naturam præ ſe fert pituitæ. Quòd igitur multum pituitæ concubitus detrahut, iuuare idecirco poteſt.

50 Virum ergo inter initia mali, cibum afferre melius ſit, an poſt? An inrer initia, ne iam pe-

nitus debilitato febris occurrer. Igitur vel extenuandum protinus est, vel ita alendum. Sorbitionibus primūm recreandum: hæc nanque mitiores, leniores, colliquabilioresque ſunt, & alimentum hinc capere inſirmum corpus expeditius poteſt. Nihil enim cibum in ventriculo reſolui, perferuerèque antè oportet: quòd non niſi labore cubantis fieri poteſt.

51 Cur intuendum vrinam, an concocta ſit, nec ne, proſluuio intercepto mingendi potiùs, quàm perpetuo? An quòd ſignum concoctionis vrinæ exhibet ruſa, quòd quidem melius intercepto proſluuio deprehenditur. Genus enim quòdque humoris ſuum colorem pleniùs oſtendit, cum exiguum est, quàm cum multum, nam in multo figura, in exiguo colores conſpectiores ſentiri obuiant: quòd etiam in rore, languine, lacrymæque palpebris adhaerente pareſcet. Vrina igitur ſi continè dimitatur, copioſior redudabit: ſi interceptatur, index ſui coloris certior erit. Quòd ſi iam ex concoctione colorem iraxit eiufmodi, talis proſectò apparere etiam ampliùs poteſt, cum lumen ſe reſtingat, & tanquam ſpeculum fiat, propter intermiſſionem proſluuij.

52 Quam ob cauſam corpus, cui ſecundam conciliamus valertudinem, non denſum, ſed rarum reddendum ſit? An vt vrbs, locūſque quicunque ſalubris est, qui placidè aſpiratur: quapropter & mare quoque ſalubre est: ita etiam corpus, quòd ſpiratiùs est, ſanitati opportuniùs conſtat. Aut enim nullum recrementum exiſtet, aut, quòd exiterit, quàm primūm excernatur, danda opera est, corpusque eſt ſemper ita regendum, vt ſimul atque excrementum admittit, habeat quæ parte illud excernat, ſitque motū deditum, non quieti. Quòd enim manet, putreſcit modo aquæ immota, putreſcens verò motum commutit: at quòd excernitur, antè quàm vicietur, decedit. Hoc igitur vt corpore denſo nunquàm contingit, (ſit enim propè vt inuiſibilia foramina claudantur) ſic raro, ſolutoque accedat neceſſe est. Quam ob rem in Sole, nudo corpore minimè ambulandum est: ſpiſſatur etenim caro, & concaleſcit, corpusque parte interiore humidius red dicitur: quantum enim humoris reſidet, abolerur: quantum in teſtinum eſt, manet intactum. Qua ratione quoque carnes aſſalixis humidiores ſunt. Nec peſtore quidem nudo ambulandum est: ita enim vis Solis corporis optimæ parti condita adimet, quæ nulla egeat demptione, ſed inferna potiùs eam deſiderant. Inde igitur vt è remotore non niſi cum labore ſudor educitur, hinc facile ob loci opportunitatem digeri poteſt.

53 Quam ob cauſam perſionibus, & ambuſtis frigore tam aqua frigida, quàm calida proſit? An quoniam genus id vitij ex nimio humore conſiſtit: frigida igitur humorem reſtringit, atque exaſperat, calida in ſpiritum vertit, carnemque relaxans, libertatem eſſandi præbet ſpiritui.

54 Cur frigus perſiones, calor ambuſta & facit, & tollit? An quòd eadem vis colliquetaciendo facit,

facit, exiccando tollit.

- 57 Cur potio febrientibus saepe, & paulatim subministranda sit? An quod potio multa præceps deferatur, exigua lentè incedens irrorat, madefacit, selesque insinuat corpori. Sicut enim in humo, si qua largè accesserit, perfluet, si paulatim verò, madefaciet tantum: ita etiam in febribus agit. Nam & aquas fluentes si quis paulatim deducit, alveus humorem totum ebibit: sed si tantundem aquæ vniuersum dimiserit, scaturigo velleo vsque eò profluet, quò deducere libitum est. Tum æger quiescere, immotusque quoad maximè fieri potest, iacere debet immotus, inquam, quòd ignem quoque emarcescere certum est, vbi à nullo mouetur. Nec aduersus flatui cuber, quoniam flatus excitat ignem, sollicitatusque per auram ignis ex paruo magnus assurgit. Obuelandus æger, operiendusque propterea est, quia si nullum igni concedatur spiraculum, extinguetur: nec veste quidem exui debet, donec infudare occæperit. Vt enim subiectum hunc ignem visui, sic & delitescentem illum naturæ humor extinguit. Adde in genere febrium intermitrentium balneum, & fomenta pedibus admouenda, & vestem pleniorè superponendam, & quietem agendas, quibus præparetur, vt corpus perquam calidum sit ante accessionem. Vbi enim multum superest ignis, lucerna nequit ardere: exiguum quippe ignem, multus ille ad se trahit. Ita fit vt multum ignis in corpore præparandum sit: febris enim exiguum continet ignem, multusque proinde ad se ducet exiguum.
- 58 Quartanis febribus ratio victus extenuanda non est, sed ignem corpori interferendum, nec non exercitatione vtendum: & qua die accessio instat, lauandum, somnumque minimè querendum. Hic victus calefaciens prodest, quia febris quartana imbecilla est: nam nisi imbecilla esset, quartana non fieret. Videtne lucernam, vbi multus ignis perfluat, suam asseruare flammulam minimè posse? Multus enim ille exiguum ad se rapit: ergo multum ignis accendendum in corpore est, vt quod exiguum febris continet, restinguatur. Sic igitur victus quotidiani ratio, quæ partim ignem, partim rorem indat in corpus.
- 59 Morborum alij ab igne, alij à rore creantur. Curat morbos ignis, ros: ros, ignis, hic enim exiccat rorem.

Eorum, quæ ad sudorem pertinent, sectio secunda, cuius questiones XLII.

Sed neque inrento, neque contento spiritu, sed potius relaxato, sudor proueniat? An quoniam retentus spiritus venas implet, itaque humorem exire non patitur, vt in aqua sit vas, quod in mare demissum, dulcem intra se colligit humorem, elepsydraque ob id nominatum est: nequit enim effluere, cum quis pleno iam vase partem alteram obturauit: sed vbi per spiritus libertatem sudor

rem promere licuit, multus certè erumpit, quoniam eo ipso retentus, copia humoris paulatim collecta est.

Cur membra aquæ immersa calidæ non sunt, etiam si ex se ipsa recalescant? An quod aqua liquefcere non sinit, sudor autè res vitiosè adiuncta corpori est, vt qui per calorem excerni debeat.

Cur sudor falsus sit? An quia motu efficitur, & calore fecernente quantum alienum per adhaerentiam, intimationemque inest in alimento ad sanguinem, carnemque: id enim oxyssimè segregatur, quoniam nec aptum nutritioni est, & foras demum euanescit. Salsus verò propter id est, quod pars quidem dulcissima, leuissimæque tota ad corpus nutriendum assumpta est. Pars autem alienissima, crudissimaque tantum absoluitur, quæ partim deorsum collapsa, & subsidens vrina vocatur, partim in corporis summa emergens, sudor est: ambo tamen falsa ob eandem causam prodeunt.

Cur magis parte superiore corporis, quam inferiori sudemus? Vtrum quoniam calor sursum tendit, superque manet, propterea humorè secum trahere potest. An quoniam sudorè spiritus moueat, qui sedem habet superiorem: an quia sudor non nisi humor est incoctus: quo certè humore pars humet superior, habitus etenim corporis supra potius innolescit.

Quam ob causam cum manus exercitamus, sudor maximè oritur, modò cetera corporis partes positum suum seruent? An quoniam robur huic præcipue loco inditus est, hoc enim spiritum continemus, qui parti robustissima proximus est: dum verò laboramus, vires augemus, his auditis, magis spiritum continemus. Tum etiam cum hac perficimur parte, magis, quam cum alia, laboramus. Spiritu namque retento simul & perficimur, & perficimur, dum ita exercemur.

Cur sudor capitis aut nullum reddat malum odorem, aut minus, quam reliqui corporis? An quia locus capitis opportunus spirationibus est: & quidem laxum se ipse demonstrat, argumento exoriendi capilli. Loca autem, & quæ in locis tenentur, grauitèr olent, si spirandi careant libertate.

Quam ob causam, qui se lueta exercent, si interposita aliquantisper quiete luctentur, magis sudabunt, quam si continue? An quoniam humor data requie sese colligit, quem deinde luctandi exercitatio educit. Continua verò illa, modo Solis, corpora assiccare potest.

Cur magis sudamus, cum non longo interposito tempore sudor euocatur? An quia non humor tantum causa est vt sudemus, sed foraminum quoque abditorum apertio, & corporis raritas, atque solutio. His igitur, qui diu sudandi intermiserint vsum, foraminum iter clauditur atque, qui crebrò vtuntur, patefactum semper habetur.

Quare Sol nuda magis, quam induta, calefaciat corpora, induta magis sudare soleat? Vtrum quia

quia Sol corporis, deurendo, foramina comprimat quia vapores exiccat, quæ minus possunt accidere indutis.

Cur facies maximè sudet? An quia quæ laxa, humida, solutaque maximè sunt, hæc sudori se peruia exhibent. Caput autem fons esse humoris videtur: & quidè pilorum lascinia sedem hanc propter humoris copiam possidet, loculusque idem rarus, gracilentusque est. Igitur secundum naturam transitus agitur sudoris.

Cur igne neque vniuerso, neque per diminutionem oblato, sed per incrementa continua magis sudamus? Qui enim in calidioribus ita se calefaciunt, magis sudant, quam si protinus tanentem ignis admiserint. An eò, quòd se modicè habeat, agat vnumquodque: ergo si tantum agit, plus si fuerit, non agit. An potius è diuerso, quoniam scilicet eò rem quodque efficiat, quòd se modicè habeat. Hac igitur de causa nihil plus sudamus, vbi plus additum sit. Sed quoniam modi singuli singulis respondent, quòdque iam egerit, non amplius agit: hinc fit, vt modo aucto magis sudemus. Neque enim quod præcedit ad singula, & præparat, vt res subdita apta sit, idem potest etiam opus efficere, sed aliud hoc fungatur officio necesse est. Parum itaque potius, quam multum caloris, præcessit, præparauitque corpus ad sudandum, sed ad afficiendum, alio certè, ampliorique modo opus est: hoc enim effici ab eo non potest, quod prius agebat, sed aliud post desideratur, quod modum obtineat: conuenientem.

Cur derergenti magis profluit sudor, quam resistere sinit? Vtrum quoniam refrigerari extrinsecus contingat, an quòd sudor exterior, velut operculum foraminibus adhaereat corporis, ita ne interior se promere possit.

Qua de causa ruta, & nonnulla pigmenta sudores fortidus moueant? An quia quorum odor grauitatem præ se fert, hac humoribus sordidus admista fecedum mouere odorem possunt.

Cur tergo magis, quam priore parte, sudamus? An quòd in parte priore locus sanè intus habetur, in quem humor deducitur, quod in posteriore non est, sed foras ibi excernatur necesse est. Hoc idem etiam facit, vt ventre minus, quam pectore, sudemus. Adde quòd sudorem terga magis seruare possunt, & posterior pars magis, quæ prior, quoniam prior magis, quam posterior, refrigeratur. Quod etiam causæ est, vt alæ citissimè, atque maximè valeant resudare, videlicet quia minimè refrigerantur. Ad hæc, posterior carnulentior pars est, quam prior, & proinde humidior. Causam verò cur humidior sit, medulla habet, quæ per spinam tendens, multum humiditatis afferre possit.

Cur ea parte, qua iacemus, sudare non possumus? An quoniam pars, qua tangimus, cum plus, quam modicum sit, incallescens prohibet, ne permeet sudor: ressecat enim atque absument. Item comprimere eam partem sic euenit: hæc verò sanguinem compressa diffundit, quo diffuso satis refrigeratur. Argumento sanè torpor est, quippe qui non nisi frigoris iniuria fiat, atque efficitur vel afflictu,

vel ictu soleat.

Quare qui dormiunt, magis sudant? An circumobstanti ratione euenit. Calor enim parte interna collectus, potest expellere humorem.

Cur facies maximè sudemus, cum in ea minima carnis sit? An quòd expeditius illa sudare possunt, quæ humida, laxa que sunt. Caput autem tale est: continet enim suam plurimam humiditatem. Quod utique venarum ratione patescit, quæ hinc perpendunt. Distillationes quoque ex capite oriuntur, & cerebrum humidum est, & foramina permulta in capite habentur, quæ tam multa esse, ac foras vsque perpendere, capillorum indicio constat: igitur sudor non à partibus imis, sed de capite oritur. Vnde etiam fit, vt primum, & maximè, fronte sudemus: primum enim frontis subdita est.

Qua de causa, qui sudant, si vel aqua, vel fluitu refrigerant, nauseant? Vtrum quoniam humor, qui ex fluxu continuo minimè quiescere possit, hic refrigerens, in parte priore vniuersus constitit? An quòd spiritus, qui foras versus prouenit, in sudorem ob frigoris occursum conuertitur, hic intus ante fruges, quam exeat, transeat in humorem, atque in eam partem incumbens nauseam moueat?

Cur in capite, pedibusque incalcentibus sudores maximè excitentur? An quoniam humorem ad se membra incalcentia trahunt, humor autem partem, qua assumatur, nullam habet, cum ea loca ossibus sciant: itaque vt excidat foras, necesse est.

Quare qui laborant, vbi à labore destiterint, sudare incipiunt? Nam si labor causa est, cum laborant, sudare debent. Vtrum quòd inter laborandum venæ spiritu inflatae comprimuntur foramina cogant, data verò quiete laxæ conuoluant, itaque per ampliora iam facta foramina, expeditius humor pernatat? An quoniam, cum laboratur, spiritum ex coherentem humore motus fecerunt, & calore, qui à motu excitatur, humor in spiritum per summa corporis extenuatur: cum verò à labore cessatum est, simul & calor desinit, & ex spiritu spissescens humor, qui sudor appellatur, constitit.

Vtrum per æstatem potius, an per hyemem sudor mouendus sit? An tunc opportunè sudatur, cum humidiora corpora sunt, neglectaque difficiliora redduntur? Igitur per hyemem potius conuenit. An magna per id tempus mutatio sit, nec excrementa concoqui possint, cum cælum contra naturam frigeat? Igitur per æstatem potius mouendum, quippe cum humoribus per æstatem potius omnes putrescere soleant: quapropter exhauriendum tunc est, vt etiam veteres omnes auctoritates hæc eadem de causa censent.

Quare cum corpus assidue fluat, effluxusque ipse de excrementis proueniat, corpus leuari non possit, nisi sudauerit? An quia minus excernitur, quæ satis sit? Cum enim ex humore mutatur in aerem, plus de minori existat, necesse est. Humor enim quicumque copiosus, cum se discernit, redundat, diutiusque ob eam rem profectò excernitur. Lenra item, glutinosaque excrementa, vt cum humore propter

propter missionem excerni possunt, ita cum spiritu nascuntur: quæ quidem res maxime officere possunt. Hinc etiam vomitus magis, quam sudores, corpora leuant, quoniam ea ipsa excrementa educunt, ut qui crassiores, corpulentioresque sint, utque cum carni quidem procul is locus sit, qui lentam illam, glutinosamque materiam continet: itaque non sine magno negotio dimouendi datur facultas. Venti autem è vicino est: aut enim in eo consistit, aut propè. Quo fit, ut difficile queant aliter educi.

23. Cur minus inter laborandum sudamus, quam cum relaxati labore quiescimus? An quoniam cum facimus, laboramus, cum fecimus, laborauimus? Igitur plus tunc ratione excernitur. Alterum enim fieri est, alterum esse. An quia cum laboramus, carnis foramina reuoluto spiritu obferantur? Cum autem relaxauimus, aperiantur? Quo fit etiam, ut spiritu recenti minus sudare possimus.

24. Quam ob rem non in currendo, agitandoque corpus, sed postea, quam cessatum est, plus sudoris euadit? An riuus quemadmodum manu, vel aliquò fluens, vndique aqua obstructa se colligit, relinquitur, demum copiosior profluit, quam antea: sic etiam inhiberi eadem à spiritu potest, ut in vase, cui nomen clepsydra, atque etiam in vesica. Coarctetur enim, detineturque intus humor à spiritu. Pari igitur ratione, cum corpora motu vehementiori citantur, spiritus intus circumuenitur, coarctaturque: itaque vana etiam distenduntur, ac inrumescunt, cum humor se educere nequeat. Quod cum vniuersus coarctatur, spiritu post relaxato, vniuersus erumpat necesse est.

25. Cur si quis cum biberit, cibum sumat, minus sudet? An quoniam cibus ingestus, humorem attrahit, quasi spongia. Est enim non parum, rei imperum retorsisse, quod vel fluentorum constat argumento: ita enim cibo quoque ingestio, meatus apprehendisse plurimam valet.

26. Cur trepidantes pedibus sudamus, non facies? Rationabilis enim tunc pedibus quoque sudetur, cum corpore toto sudamus, locus hic enim frigidissimus est; quam ob rem pedes minime solent sudare. Et quidem medici in aduersis valentudinibus pedes potissimum operiendos præcipiunt, quoniam frigus hi quam facillime sentiunt: itaque rigoris initium reliquo etiam corpori expedite committunt. An quod trepidatio non caloris de summis locis ad ima transitio est, ut accidit in metu, ex quo alii etiam metuentium sæpe funduntur, sed eius incrementum potius caloris accedit, ut in ira; quippe cum ira feruor cordi suffusi sanguinis sit, & trepidans ipse non metu, refrigerationis; sic ita affectus, sed membri ipsius affectione.

27. Cur iidem facie non sudat, sed erubescunt? An quoniam amplius incallescunt, itaque faciem calor assiccat errans per summa. Pedum tamen humorem propterea liquefacit, quod ut minor est, quam ut exiccat, sic maior inlito, præconditioque calore naturali est, ut sudorem citere possit.

28. Cur dormientes, quam vigilantes, sudare magis solemus? An quod sudoris origo intrinsecus est, interna autem calidiora habemus: ergo calor intimus humorem diffundens intimum, educit,

An humoris aliquid semper à corpore effluit, sed lateat, quia nihil solidum est, cui humor occurrens se colligat. Argumentum cur ita sit, quod partes cauiores assidue sudant.

Cur in calidariis tum magis sudamus, cum tepidus frigidus est? An quoniam calor propter frigoris oblitentiam foras euadere non potest, ardetur enim: verum intus se peruoluens ac insidens, humorem soloit interiorum, sudoremque ex eo producit.

Cur sudor vtilior est, qui corpore nudo currenti prodierit, etiam si minor sit, quam qui sub veste se promiserit? An quod laborasse, quam non laborasse, melius esse perpetuum est: & sudor vero, quem labor præstiterit, eo melior est, qui sine labore prouenisset: & qui maiori cum labore melior, quam qui cum minori. Maiori autem cum labore is est, qui nudo corpore currenti prodierit. Nam nisi admodum cursum intenderit, sudare non poterit, qui nudus est. Vestitus contra, celeriter sudat, etiam si parum se concitarit, propter vestis teporem. Et verò colorationes redduntur, quoniam diu cursum astiuo tempore agitant, quam qui cum veste: quia ut omnes, qui loca libera, aspiratioque incolunt, melius colorantur, quam qui impedita, & silentia tenent: sic etiam se ipso quisque coloratio est, cum veluti spiritui affanti placidè patet, quam cum perstrictus, obductusque à calore nimio angitur. Quod certe iis accidit magis, qui vestiti percurrunt. Hinc etiam fit, ut qui nimis dormiunt, minus colore hilarentur, quam qui se modicè somno recreant. Nam dormiens quoque ipse adstringitur, & propemodum strangulatur.

Cur pedes in trepidatione sudat, & non facies, cum in muneribus vitæ omnibus, ut facie maxime, sic pedibus minime sudemus? An quia trepidatio metus: quidam super re inchoanda est, metus autè refrigeratio partis superioris est. Quam ob rem facie quoque palent, qui trepidant: pedibus item sollicitantur, & palpitant: sic enim trepidantes homines faciunt, seseque quodam modo exercent: quapropter ea ratione, parte sudare solent, qua laborant. Manus etiam assolent perfricare, & se modò insectant, modò extendunt, etiam sæpe exiliunt: neque etiam vnquam quiescunt, sunt enim excitati, propensique ad negotium, quoniam calor eorum se collegerit in pectoris loco, qui corpulentior est. Quam ob rem vndique cum eo ipso calore, tum sanguine turgescere efficitur, ut motu vario, crebroque agitentur. Sed pedibus maxime insudat, quoniam pedes perpetuo tenentur labore, cum cetera corporis partes quietem aliquam consequi per situs mutationem, motionisque possint.

Cur in calidariis, igne neque vniuerso, neque crescente assiduo, sed per incrementa continua oblato, magis sudatur? Plus enim ita educitur sudoris, quam si principio statim ignis tantundem affuerit. An quod principio multum ignis adhibetur, carnem, cutemque summam sicciorem occupans vrit, atque in modum restæ indurat: quæ cum talis reddita sit, sudorem arcer, obruditque. Parum autem contra carnem relaxans rarefacit, sent

sentimque intestinum humorem excitat, ut fecerit, educique possit. Carne autem rara plus ignis adhibetur, & corporis ima facile subiens, humores iam inde præmolliatos in vaporem conuertit, partesque eorum prætenues secernens educit cum spiritu.

32. Vtrum per æstatem potius, an per hyemem sudor mouendus sit? An hyeme calor intus se contrahens concoquit, extenuatque in spiritum humores interiores: quod cum omnes, aut certe maxima pars, consumantur, nullam sui excretionem adinonem faciendam. At in æstate, cum per raram, solutamque carnem calor euadat, humores minus concoqui possunt intestini. Qua de causa exhauriendum omnino est: quoniam si permanserint, temporis eius qualitate putrescent, morbolsque contrahent. Putrescit enim quodque externo calore: nam ut suo quodque calore concoquitur, sic externo putrescit. Igitur per æstatem externus præualet calor: ex quo fit, ut quæuis in æstate putredinem sentiant. Per hyemem verò, quia calor suus ille, ac domesticus dominatur, hinc tempus hoc minime creare putredinem potest.

33. Quam ob causam cum sudor calore, vel interno, vel externo fieri solet, euenit ut horror nonnullis sudoribus possit excitari? An quoniam sudor, qui ex calore prodit interno, se scilicet de loco amplo in breuem (corporis dico ambitum) contrahente, primum caloris minus, & circuitus rarefacit: deinde horror carne iam madefacta ex toto, caloréque exeunte citatur. Calor autem, qui extrinsecus mouet, primum summa corporis aperit, rarefacitque: rursus calor naturæ internus profuens excitare horrorem potest.

34. Cur calidi sudores frigidis meliores habentur? An quod omnis sudor excrementi cuiusdam secretio est. Parum autem excrementi amplius incallescere consentaneum est: plus autem non æquè, sed minus. Itaque sudor frigidus excrementi multi indicium esse potest: quocirca morbos quoque is facit longiores.

35. Cur minus ad ignem multum sudamus, cum tamen præ calore sudor omnis moueri solet? An quoniam humor, aut corpore vehementer calente in spiritum dissoluitur humidum, aut cum prouenerit, adeo citò calore nimio exiccatur, ut sensus sudoris multi eripi possit.

36. Cur ad Solem acrius calefacientem corpora, quæ nullo indumento teguntur, nihil ponè sudant: quæ autem satis veste intacta sunt, copiosissimè sudant? Eandem de hoc etiam, quam de superiori, causam reddendam censemus.

37. Quam ob causam, cum motus acuti magis, hebetes minus calefacere posse videantur, ingressus tamen per accliuia, qui hebetiores sunt, magis mouent sudorem, proficiuntque spiritum, quasi amplius calefaciant, quam decliues? An quod graui cuique, ut ferri dorsum secundum naturam est, sic ferri sursum contra Naturam est. Itaque caloris natura, quæ nostra prouehit corpora, ut nihil per decliue laborat, sic per accliuæ pressa onere nititur, acrisque ob eiusmodi

motum incallescit, & sudorem mouet, & spiritum proficit. Quinetiam corporis varius inflexus nonnihil afferre causa potest, ut directa spirandi reciprocatio auferatur.

38. Qua de causa cum sudor moueri solet, quod magis quis se operuerit, non sudant, qui vestem plurimam admiserunt? Eadem etiam de hoc ratio, quæ prius, reddenda est.

39. Quam ob causam cum corpora sicciora magis per æstatem, quam hyberno tempore, sint, sudori magis in æstate pareamus? An quod per æstatem propter corporum laxitatem non multus naturæ calor continetur, humoresque prò inde resolui in spiritum potest. Per hyemem autem parte exteriori densata corporum, calor frequens naturæ coercitus, humorem minime in spiritum resolui patitur. Ad hæc, æstare humoris multum haurimus, hyeme autem è coneratio agitur.

40. Cur sudores, qui corpori bene valenti sponte prouenerint, iis deteriores habentur, quos labores citant? An quod labores excrementum humorem exhaurientes, carnem efficiunt sicciorem, ut caetera foraminum sanitati sint opportuna, & per caloris transmissionem fieri nulla possit obseprio, siue oppilatio. Sudores autem spontini appellati, qui ex necessitate oriuntur, cum scilicet foraminibus naturæ ab immodico humore confusis, calor non omnino occupatur, ac vincitur, sed repugnare adhuc, extruderéque humorem potest: hi rectè pro signis morbi habentur futuri. Nam etiam calor ipse à largiori humore, quam qui modicus secundum naturam sit, heberatur: & caro plenè madescens, pelsimum ad secundam valetudinem concipit habitum.

41. Cur tempore hyberno minus oriuntur sudores, nec nos per id tempus sudandum æquè censemus, quamuis corpora humidiora tum consistant? An minus sudamus quoniam humores per hyemem concretos, coactique sunt vehementer: quare minus dissolui tum queunt. Sudandum autem minime per hyemem censemus, quia corporis eiusmodi dispositio salubris est. Qui autem mouet sudorem, labefactat confunditque habitum corporis, atque etiam laxiorem, quam conueniat, eundem habitum reddens, simul & intimum calorem educit, dimittitque, ut non æquè gelido celo possit resistere: & humor externus expeditiis se corporibus inserit, cum laxiora iam foramina propter sudationem habentur.

Eorum, quæ ad vini potum, & vinolentiam pertinent, Sectio vltima, cuius quæstiones
XXXIII.

42. Quam ob causam vinum, cum calidum sit, vinolenti non calent, sed frigent, & dolore laterum, ceterisque huiusmodi vitis excipiuntur? An quod multum humoris, cum refrigeratum est, multum frigoris concipit, ita ut calore superet naturalem. Fit enim simile intrinsecus carni, ut

si vestis nimio madefacta humore, rigorem proinde acris frigoris admittat.

2. Quæ de causa, non qui vehementer, sed qui leviter se ebriaverunt, delirant? An quod neque tam parum biberunt, ut similes sobriis sint: neque adeo multum, ut solvantur, & langueant, quomodo efficiuntur, qui multum hauserint. Adde, quod sobrii ratione iudicant penitus, temulenti ne tentant quidem aliquid iudicare. Leviter ebriari iudicant, quoniam quidem vino non penitus detinentur: sed prave id faciunt, quia sobrii non sunt. Quo fit, ut mox & contemnant alios, & contemni ab aliis se ipsi existiment.

3. Cur magis crapulam sentiunt, qui dilutiusculum bibunt, quam qui merum ex toto? Vtrum sua tenuitatis causa vinum temperatum, expeditius loca plura, angustioraque subeat, intemperatum autem minus facere id possit: itaque difficilius educi potest, quod dilutum est. An quod merum minus bibitur, utpote quod multum bibi non possit, magisque vomitu reicitur. Ad hæc, merum, ut cætera concoquit, quia calidius est, ita etiam se ipsum consumit: diluto autem illo è contratio agitur.

4. Cur semen genitale ebriosorum magna ex parte infœcundum? An quod habitus corporis eorum præhumidus est: semen autem non quod humidum, sed quod constat, crassumque est, hoc vinum obtinet procreandi.

5. Cur ebriosi tremunt, & eò magis, quod liberius merum hauserint? Absurdum enim id esse videri potest, quando quidem vinum calefaciendi vim habeat, & tremor ex frigore præcipue solet provenire: itaque qui rigent, maxime tremunt. Sed tamen multi cum mero tantum cibi gratia uterentur, tremores vehementes adeo expectant, ut homines prementes reiceret, & aqua perfusi calida, nihil sentirent. An quod tremor tum oritur, cum corpus admodum friget: scilicet aut calore intus circumstante ob externi frigoris violentiam, ut hybetno tempore fit: aut naturali calore extincto, quod fieri solet, vel qualitate contraria, vel ætate, ut senectute, vel externi caloris excessu: quod iis, lænæ accidit, qui vi Solis, aut ignis dentuntur. Igitur iis etiam idem obuenit, qui mero abutuntur. Vinum enim calidissima sua facultate amplificata plus, quam vires corporis patiantur, calorem proprium corporis se permiscens extinguit: quo extincto, refrigeratque corpore, accidit ut tremores oriantur. Quinetiam præter omnes refrigerandi modos, quos præposuimus, ille quoque notatur, ut delata materia, qua quisque calor sustentatur, & alitur, calor etiam ipse delectatur. Quod lucerna inter res inanimatas demonstrat, quippe quæ dempto oleo, lumen amittere cogatur. Senectus verò in animatorum genere illud idem efficit, & morbus longus diutino consumptu corpus in tabem redigens: alimento nanque defecto, vel extenuato calor, evocatur, ut calor etiam ipse deficiat. Calor enim humore altur, non tamen quolibet humore, sed leni, & copioso. Quam ob rem cum iis, qui à prædictis tenentur vitis, tum ætate profectis, exole-

434 435

scente, altera sententiaque tali humoris genere (sic enim pro leni & pingui, acre & sicco) evenit ut calor ipse deficiat. Patent hæc argumento auxiliiorum, quæ iis impendimus, qui ob marcorum è vita abeunt: sit enim ut eorum virtus vitietur, cum aliquid nutrientis humoris instillatum est; utpote cum eiusmodi humoris defectu, resolutio illa eveniat. Mero igitur hominibus deditis, causæ id esse videtur. Vinum etenim nimium calidum, corporis caliditati naturali coniunctum, efficacius porrò, quæ calor proprius sibi subdita pro alimento obtinet, consumit. Vnde fit, ut alios ex his aqua intercus premar, alios fluxio, alios alia deiectione; & pleraque alia vitia eiusdem alui exercent. Nam & reliqui humores acerbis, inepitque remanent: & qui liquidi extrinsecus adveniunt, crassari ob imbecillitatem caloris proprii nequeunt. Calor autem ipse imbecillus propterea manet, quoniam materia, qua contrahitur adhuc potest, imbecilla est: quomodo ignis, quem arundo reddiderit: hic enim propter materiam imbecillitatem, infirmior est, quam qui à ligno præstatur.

Cur vinolenti, cum vinum calidum sit, rigore tamen solent, citissimèque laterum dolent, cæterisque huiuscemodi vitis excipiuntur? An quod multum humidum, cum refrigeratum est, in multum frigidum se convertit, ita ut calorem superet naturalem: quæ autem sunt humidiora, eadem omnia natura calidiora occurrunt. Argumentum, quod rebus externis calefacimus, non humeficimus. Verum si minus calida, quam humida sunt, accedat profectio, ut suam caliditatem potius, quam humiditatem, amittant. Humore igitur frigido remanente, non sine causa vinolenti amplius rigent, & vitia rigoris propria patiuntur.

Cur pueri, cum natura sint calida, vinolenti non sunt, cum Scythas, & viros robustos, qui cetero omnes habitu sunt calidiores, constat esse vinolentos? An quod viri non calidi solum, sed etiam sicci sunt: virilis etenim habitus talis est, pueri calidi sunt, & humidi. Vinolentia autem humoris cuiusdam libido est, itaque humiditas facit ut pueri minus sitiant. Cupiditas quippe, non nisi indigentia, siue desiderium quoddam est.

Cur temulenti aquas salidas, vitiosasque magis sentimus, sobrii minus? An quod suum quodque à suo nihil afficitur, simileque indomitum à suo simplici persistit. Contraria verò à contrariis potius sentiuntur. Vinolentia itaque, quod dulces intra se continet humores (nam vini naturam talem esse videmus) hinc vitiosi saporis sentiens magis est. Sobrius autem, quod acres, saliosque habet, saporem eundem percipere non potest. Admisso itaque cibo, excrementiij redundat illi, & fluitant, ut & ipsi à suis similibus affici nequeant, & hominem sensus huiuscemodi reddant expertum.

Cur grauius à vino detentis, omnia circumferri videantur, tamque inter intuitu ebrietas res festinas cornere nequeunt? Itaque iudicium hinc vinolentia nonnulli deducunt. An quia conspectus frequenter à calore vini compellitur, atque

atque commouetur. Nihil verò interest, conspectus moueatur, an res conspectui obuia. Fit enim ratione veralibet, ut id, quod modò dixi, videatur. Er cum propinquis etiam in rebus conspectum vinolentorum falli eueniat, multò magis idem in remotis accidat, consentaneum est: quam ob rem illas videre penitus nequeant, propinquas autem aspicerè quidem possunt, sed non quo sunt posita loco. Circumferri autem tantùm, non etiam propè, proculque vicissim agitari videntur, quoniam procul ob circulem mouendi rationem conspectus nequeat progredi: haud enim facile est, contraria simul agitari. Appetitio autem, quæ profluit ad elongatiora, vehementior est: circularis verò figura, quam nomen ipsum declarat, continetur. Propè igitur, ac procul vicissim conspectus deferri ea de causa non potest: & iusta feratur, rem tamen eandem contingere non queat, quippe qui vice alterutra temporis eodem in loco rem, quam intueatur, relinquat, eumque reliquerit, intueri non possit: circulo autem sua figura causa videtur. Est enim conus, cuius basis circulus est, in quo se agitans ipse conspectus, rem quidem percipit eandem, quia nunquam sibi rem subiectam deserit. Fallitur tamen in loco, quia non eodem intuitu rem contingit: nihil enim interest, vtrum res ad aspectum, an ad rem aspectus moueatur.

Cur vinolentis res vna, plures interdum esse videatur? An quia (ut dictum est) iam aspectus, cum cominuetur, euenit, ut nullo tempore idem visus in eodem quiescat. Quod autem eodem tempore variè cernitur, id ferri occurrisse videri potest. Quod enim cernitur, non nisi conspectus ratione sentitur. Fieri autem non potest, ut idem pluribus simul attingatur. Quod cum nullum sensum admittat id tempus, quod interpositum tempore distinguat, quo rem conspectus attingit, & quo reperit, efficitur hinc, ut tempus vnum esse videatur, quo attingitur, quoque reperitur. Itaque cum plures aspectus rem eandem attingant eodem tempore, plura esse videtur, quod vnum conspectui subiaceret: quoniam ferri non potest, ut res eadem modo eodem attingatur.

Cur vinolenti concumbere nequeant? An quoniam pars quadam magis caleat, quam reliqua corpus, oportet, quod in his fieri non potest, ob nimium totius corporis feruorem: extinguitur enim calor motionis internæ obrentu caloris occupantis, quoniam multum in his inest, quod humidum, crudumque officiat. Ad hæc, semen à cibo proficisci necesse est: cibis autem omnibus concoquitur, quo satiati ad Venerem planè incitatur. Vnde hæc de re plerique prætere largè, cœnare parè præcipiunt, ut cruda insunt, quam concocta, pauciora.

Cur si quis vinum dulce, ac merum, aut cyceonem inter potandum hauserit, sobrius persistere possit? & cur minus ebriantur, qui calice amplo succedunt quæ hauriunt? an omnium eadem illa ratio est, quod superflua calor ita supprimuntur. Vinolentia enim tum oritur, cum calor

sedem capitis rotam occupavit.

Quam ob causam cum vinum dulce aptum sit fluctare, si quis temulentus dulce superadmisit, haustum vinum concoquitur, minusque infestatur. An quia vinum dulce lenè, ac lentum est, itaque foramina obfarcit, atque intercepit: aulterum contra, exasperans, rigidum est: facilem rem ascensum calori hoc præstat, dulce autem obstruere foraminum calorem arceret, ac inhiberet. Vinolentiam verò parte concalesceta superna, oritur dictum iam est. Adde etiam, quod vinum dulce inodorum, aulterum autem odorum est: odor autem omnis caput tentat, & ingrauat.

Cur à vino diluto, meracius tamen, caput potest stridie magis dolemus, quam mero. An merum, quia crassius est, foramina capitis angusta subire ipsum non potest, sed vim suam, atque odorem, & calorem tantum transmittit. Dilutum autem illud, quoniam per aqua admistionem tenuius factum est, facile ipsum subit, ac penetrat: cum tamen partem corpulentur, facultatisque meri non mediocrem adhuc retineat, concoctu difficilius est: nam & humida, omnium difficillima concoqui, & corpora longè peruicaciora, quam facultates eorum persistere nouimus.

Cur inexercitati magis, quam exercitati, ad vinolentiam vsque potare, & vino facilius solui possunt? An quoniam qui excrementa, humoresque in se continent, vtramque copiosè profundunt: quod facit, ut plus bibi, & lenari facilius possit, quoniam non multum vini humoris in venere remaneat. Atqui inexercitati, humidum sunt, excrementisque redundant. Exercitati contra, sicci, siticulosique, ut vini humor sese rotum insinuare corporibus possit. Statim igitur hic vini impetus vtramque retractat, & post, humor hic in corpore insidens, grauitatem creare nimirum potest.

Cur vinum alios retardos, alios superbos reddat, atque insanibundos? Contrario enim adfectu id agitur, quando quidem alteri magis, alteri minus moueantur? An (ut Chæremone ait) vinum sese pro moribus vrentium applicat. Contraria igitur reddit, non quæ eadem, sed quæ sunt dissimilia: ut ignis alia exiccat, alia humefacit, sed non eadem: & quidem glaciem liquefacit, salem indurat. Nam & vinum, ut quod suapte natura humidum sit homines tardiores incendit, redditeque mobiliore: contra, mobiliore dissoluit, atque retardat. Vnde plerisque melancholicos penitus resoluunt, labique in crapulis nouimus. Ut enim balneum corpora perstricta, duraque relaxat, agilioraque facit, humida verò, & mobilia dissoluit, atque infirmat: sic vinum quasi interna hominis diluens, ita afficere potest.

Quid est, cur brassica fedit crapulam? An quod succum dulcem, discurrentemque obtinet. Vnde medici eam aluo infundunt, frigida autem ipsa est. Argumentum quod ad alui vehementes deiectiones medici ea vrantur, excocta in plenum, & suo callo purgata, refrigerataque. Fit Alij caute igitur detentis à crapula, ut eius succus humores in aluum detrahat, qui vini, crudique tenentur,

pp 2 & ipsa

& ipsa supra in ventriculo remanens corpus refrigeret: quo fit, ut renues humores ad vesicam labantur. Quod cum humor vtriusque educatur, corpusque refrigeretur, recte liberari à crapula possunt. Vinum enim humidum, atque calidum est. Euenit adhuc, ut cum humores deorsum se trahunt, atque excernunt, flatum etiam secum deducant, qui, si per vinum liceat, in caput se effertens grauitatem creat, & crapulam: sin autem deorsum se vertit, corpusque ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulae omnis tollitur. Est enim crapula feruor quidam, & desinens inflammatio, quæ plus confliscat, quam temulentia, quod mentem illa quatit, & alienat, crapula autem mente sibi constanter, dolorem admoet. Ut etiam qui febre virgente ludunt potius, quam dolent, idem ubi leuari malo fuisse, atque ad se redire, indolere occipiunt. Hoc enim idem in crapula quoque, & in temulentia euenire solitum est.

28 Cur vinum dilutiùs temperatum vomitum magis, quam merum, quam aqua prouocat? An quod ea maximè vomitum mouent, quæ immatare solita, quæque insuauia, fastidiosaque sunt. Vinum autem reprimendi vim obtinet: aqua tenuis, nec insuauis est. Quod igitur tenuis est, citò pro sui tenuitate descendit: quod non insuauis, stomachum non perturbat. Vinum autem nimis dilutum, nec ita tenue est, ut persuadere possit celeriter: & fastidiosum est, quod parum obtinet vini: sensum enim conturbat, quia plures motus in eo excitat, scilicet quem vinum, quemque aqua efficere potest: ambo enim sensus queunt. Quod autem fuerit modicè temperatum, id sensum penitus aqua tollit, vini que mollis, delinientique sensum accommodat, ex quo suauiter bibi potest. Sed cum vinum immodicè dilutum, ita insuauis est, tuta innatare, redundareque solet: quod autem tale est, vomitum id facile ciet.

29 Cur vinolenti aquas salvas, & vitiosas, meliùs, quam sobrii sentire possunt? An quoniam dura, & tristia certius ab ijs sentiuntur, qui minimè cupiunt. Latent hæc enim cupientes, & saepe fallunt. At verò qui late se habet, is non cupienti similis est: qui autem in tristitia est, cupientis hic gerit affectum. Sobrius autem ita se habet: vinolentus contrà, satiatus, repletusque est.

30 Cur penitus vinolentis res omnes circumferri videntur, & cum iam amplius vinum attingit, nequeunt, quæ procul posita sunt, enumerare? quocirca nonnulli hinc vinolentia indicium trahunt. An quia conspectus frequenter à vini calore commouetur. Quemadmodum igitur, si sub oculo presseris rem obiectam, geminari videbis: sic etiam vinolentis accidere illud potest. Nihil enim interest, vtrum suppresseris, an aspectum commoueris, nec vtrum extrinsecus, an intrinsecus: idem enim obuenerit, vel accidere, vtraque ratione conspectui potest. Itaque res obiecta minimè constare videbitur, atque etiam magis quæ procul abest: nam eò obtinebitur minus, quò se longius aspectus deducat. Propinquitas etiam illa mouendi, amplius ad

extremum absolueret interuallum potest. Item si æquabili cum vehementia sursum deorsumque aspectus se agiter, res minùs assequatur remotas, necesse est. Deducta autem circumferri omnia solent, velut sagittæ, & quæ appensa demittimus. Igitur visus quoque suam ob imbecillitatem, quali procul deferatur, idem hoc patitur: nihil autem interest, visum, an rem visui obiectam commoueas.

31 Quam ob causam, quod vniuersum, raptimque bibitur, ventrem id minùs humectat, cum tamen ab humore copiosiore plus humectari conueniat? An quod humorem multum, ac vniuersum, venter superare non potest, sed locum adire suum indomitem patitur. Locus autem crudus humoris, vesica est. Exiguam verò facile vincit, & concoquit: ex quo moram hic diutius trahens, ventrem porrò humificare potest.

32 Quam ob rem qui ante extenuatus, merum inde multum hauserit, morte occumbat: & plerique verò bibaces, cum se nihil extenuarint, multo tamen, vniuersoque meri haustu sicci efficiuntur? Quærendum enim hoc est, quando quidem vinum calidum sapte, natura est, & ut vita calore contineri apparet, sic mors refrigeratione accidere. An, ut ex cicuta, sic ex mero intereundum est, videlicet dum proprius calor paulatim exinguitur, modo tamen diuerso. Cicuta enim calorem frigiditate sua extinguit, humoréque inducat: vinum autem sua caliditate calorem macerat naturalem. Et quomodo ab igne nimio, aut Sole exiguus ignis extinguitur, sic intus corporis calor à vini calore, si nimius est, superatur, atque extinguitur.

33 Cur vinolenti sunt ad lacrymandum propensiores? An affectuum huiusmodi omnium eadem causa est, quam repressio, quæ scilicet agitur per summa, afferre potest: vinolentiam enim locis consistere capit, certum est.

34 Cur vinolentis somnus oriri nequeat? An quòd ad somnum creandum calidum adesse humorem opus est: hic enim concoqui expedire potest. Quod si deest, exiguusque humor aut concoctu difficilis inest, somnus non oritur: quæ de causa post cibum, ac potum somnolentissimi fieri ob calorem solemus. Melancholicos verò, & vehementer astuantes insomnia tenent: alteros, quia refrigeratus humor penitus est: alteros, quia nullus, aut minimus, extat. Ergo rationem vtriusque affectus inde esse petendam palam est.

35 Cur ebriosi tremunt, & eò magis, quò largius merum hauserint? Cùm vinum calefaciendi vim habeat, tremor autem ex frigore maximè proficiscitur: itaque qui rigent, præcipue tremant. At tamen plerisque, cum mero tantummodo cibi gratia vterentur, tremores acres adeò inuaserunt, ut homines comprimentes à se omnes eicerent, & cum aqua calida perfunderentur, nullatenus sentire possent. Alij verò cum eo ipso agerent modo, perfrictioneque & carnibus in cibo vterentur, in stuporem attonitum incidunt: quos tremor quidem mitius, scilicet ob immobilitatem, torquebat: dolor tamen acer-

rimus, & inquietudo iam inde exercebat attingit. Tremoris itaque causa frigiditas est: nam & qui rigent, ea re pati ipsa videntur, ut dictum est: & qui admodum senere: quorum vtrorunque alteri ab affectu frigido, alteri à frigida acate vrgentur. Vinum autem calefaciendi vim præcipue obtinet: quocirca contrarius quidam ut proueniat effectus, ratio exigit. An nihil prohibet rem eandem à contrariis effici, dummodo non agant modo eodem, sed diuerso. Exempli gratia: vritur & à gelu, & à calore, ubi gelu calorem coegit vniuersum: itaque modo quodam à contrariis effectus proficiscitur idem, & modo quodam, non nisi idem produciunt. Tremor autem ob inopiam excitatur caloris, non cuiusque, sed proprii. Corruptur autem calor, aut marcescit, aut extrinctu: extrinctu quidem à contrariis, hoc est, frigido, atque humido: marcescit autem, vel indigentia nutrimenti, ut lucerna cum fomite, aut oleo caret: vel ab alieno calore, ut ignis in Sole, & lucerna apud ignem. Igitur qui ex frigore rigent, caloris extrinctu obtremunt. Ex quo etiam fit, ut aqua ossisa calida horror exoritur. Frigus enim, cum intus includitur, atque circum oblitit, pilos crigit. Et in febrium quoque accessione rigor ille eueniens simili de causa venit. In senectute autem calor alimento deficiente emarcescit: humor enim alimentum caloris est, senectus autem sicca est. Ebriosi verò, & si qui ita affecti sunt alij, suo prolixus emarcescente calore, obtremunt: sed non modo eodem, quo senes, sed tertio corruptendi modo, ut proposuimus. Quod enim vino vranur nimio, calor aduentitius superans aut extrinquit, aut debilitat proprium calorem, quo valemas. Fit enim tum tremor, cum mouens quicquam rem nequit superare, quam mouet: ut cum lignum quis longum, crassumque obtinere, firmumque non pollet, tremat extremum: quod ideo fit, quoniam aut suscipere res maior est, aut minor, quæ mouet. Ergo tremor, cum calor extrinquitur, accidit: hic enim, dum integer, inuictusque manet, causa animantibus esse videtur, cur mouere se valeant. Indicium autem, ebriosos, senesque ob frigiditatem affectos sic esse, quòd tremor his fieri sine vilo rigore solitus est.

36 Quam ob causam, qui leniter à vino tenentur, magis peccant, vel delirant, quam qui aut grauitate se ebriant, aut sobrii manent? An quòd sobrius rectè iudicat: qui autem penitus vinolentus est, quòd sensibus interceptis, onus sustinere non potest, nihil diiudicat, atque ita non peccat. At verò, qui leniter se ebriant, iudicat quidem, quia non multum hauserit: sed quoniam à vino detentus aliquatenus est, potestatem rectè iudicandi amisit, peccat necesse est. Quemadmodum quod Satyrus Clazomenius propensius admodum erat ad maledicendum, eius aures, cum accusaretur penitus obstruxerunt, ut de re ageret, non in contumelias se prouolueret. Postea tamen cum cessante iam aduersario reserassent, & pauca dicente adhuc illo audiisset, nequaquam continere se potuit, sed

uestigiò maledicta effundere incæpit, quoniam sentire iam poterat, rectè aurem iudicare non poterat.

37 Cur vini dulcis, quod suauius est, ebriosum neminem esse arbitramur? An quòd vinum dulce nullum saporem obtinet proprium vini, sed alienum penitus reddit. Igitur dulcis rei, non vini audis appellandus est, qui vini dulcis tenetur desiderio.

38 Cur ebriosi Solis calore gaudere maximè soleant? An quoniam concoctionem desiderant, atque etiam quòd refrigerati admodum sunt: ex quo attoniti, stupidi que mox fieri solent à potu.

39 Cur vinolentis multa interdum apparet quòd vnum est? An quia conspectus initia intrinsecus à vino mouentur, licet vel caput totum sollicitari necesse est. At cum initia mouentur conspectus, idem sese applicare non quit, sed quasi partem rei obiectæ vis vtraque conspiciendi attingit. Merito igitur res vna suspicionem recipit geminationis: quod idem vel oculo subter oppresso potest euenire. Conspectus enim mouetur initium, ut ei coire cum altero non amplius liceat: sed hic motus extrinsecus est. Vini autem ille intrinsecus oritur, nec quicquam interest: idem enim sequetur, qualitercuque aspectum commoueris.

40 Cur vinolentorum lingua oberret? Vtrum quemadmodum corpus totum in vinolentia tritubat, ita etiam lingua labens oberret, nec reddere articulatim vocabula potest. An quoniam caro lingue mollis, & instar spongiae est, ampliatur madescens atque extollitur: itaque ob molem retardior fit, exprimeréque sincerè non valet. An quòd ut in aqua ob absentiam aeris loqui non possumus, ita neque cum nimium in nos humorem indidimus: igitur quòd vinolentorum lingua in nimio humore se voluit, idcirco exprimere sincerè non potest. An animus quoque vinolentorum compatiens errat? At si animus ita affectus est, linguam etiam pariter affici consentaneum est: inde enim omne loquendi initium ducitur. Quo fit, ut etiam sine vinolentia, ubi animus quenquam hausit affectum, lingua etiam sentiat, atque compatiatur, ut in mentibus patet.

41 Cur ebrii omnes, & qui mari operam dant, libenter Solis tepori se dedunt? An quòd ebrii concoctionem desiderant, simili que euenit, ut partes corporis quadam refrigerentur: itaque stupidos, attonitosque post porum fieri nouimus. Maritimi autem illi, quoniam in humore semper suam degunt atatem, calorem porrò desiderant.

42 Cur vinolenti concumbere nequeant? An quòd partem corporis quandam amplius, quam reliquum corpus, incallescere opus est, quòd vinolentis contingere præ nimio calore non potest. Calor igitur, qui à motu natura interno præstatur, obtentu caloris ambientis extinguitur. An quòd partes corporis imas recallescere opus est. Vinum autem in sublime esseri aptum est: itaque calorem, quemadmodum illic ex-

citatur, ita hinc auocat, atque abducit. Post cibum quoque libido Venereis minimè incitatur. Vnde prandere largè, cenare parcè præcipiunt. Cibo enim concocto suum, crudo deorsum fertur, & humor, & calor: ortus autem feminis ex his est: & fatigatis idcirco per somnum profuit genitura, quòd labor corpus humidum, & calidum reddit. Quòd si excrementum ea in parte substituit, euenit ceterè, vt per somnum erumpat. Hac eadem causa est, cur in aduersis quibusdam valedudinibus id eueniat, atque etiam motuenti, & morienti.

33 Cur iuuenes potius, quàm seniores, ita inungant, vbi vino sese ebriauct? An quoniam iuuenes humidi sunt, & calidi multum, idcirco excrementum humoris confluit in vesicam: exiguum enim à corpore eorum absumitur, quam ob rem id effundi necesse est. Senioribus verò, corpus pro sua siccitate humorem nimium attrahit, atque imbibit. An quòd juniorum natura ad somnum propensior, quàm seniorum, est: quocirca grauius iuuenes confopito vixit, sæpe excitatio lateret, vt hæc prius erumpat, quàm illi surrexerint. Seniores autem latere minimè potest, quemadmodum neq; externorum motuum quicquam minùs ab his percipi, quàm ab adolescentibus solet. Constat autem quod modò diximus, quandoquidem iuuenes ipsi rum maximè immingunt, cum ardeat, & grauius dormiunt.

34 Cur oleum ad arcendam vinolentiam valet, forbitumque facultatem præstat potandi? An quòd vrinam ciere potest, vinòque hystro iter regit.

Eorum, quæ ad rem Veneream pertinent, sectio quarta, cuius quæstiones XXXI.

Quam ob causam, qui concumbit, & qui moritur, oculos atrollit: qui autem dormit, submittit? An quòd de parte superiore calor exiens, eòdem oculos vertit, quò se deflexerit: per somnum autem deorsum se colligit, itaque eòdem conuertit. Clauduntur verò propterea oculos, quia humiditas deficit.

2 Cur iis, qui rem Veneream immodicè agunt, oculi, & clynes manifestè subsident, partes, quarum altera propè, altera procul à genitalibus absunt? Vtrum quòd in ipso etiam coitu partes hæc perspicuè collaborant, cum rem studiosius ipsa persequantur, & se cogant, nitanturque in semine emittendo. Itaque quantum alimenti facillè liquefcere potest, id pressum extrahitur. An quòd obcalescacia præcipuè contabescunt. Concubitus autem caloris agitur facultate, eaque maximè sentiunt, calorem, quæ in agendo commoentur. Oculi autem, partèlque sedi proxima perspicuè collaborant. Haud enim fieri potest, vt semen profluat, nisi partes coagantur illæ, nisi que oculi demittantur: quippe cum partibus his coeuntibus, humor quasi manu ex vesica prematur, oculisque coactis cerebrum suum

dimittat. Oculos verò, & locum his proximum, vim ad procreationem maximam obtinere, docent illinimenta, quæ mulieres tam steriles, quàm fecundæ experiuntur, vt pote cum vis ad semen transmitti hinc debeat. Sunt autem & oculi, & renes omnium pinguis, atque obesi ergo, quòd partes hæc rem Veneream efficacius adiuuant, caloris participes sunt, cuius tabificata vi extenuantur, multumque sui succi ad semen excerni patiuntur. Calor enim (si corpus vel pingue non est, vel si pingue quid est, sed non tamen laborat) aequè liquefcere nequit, vt latè in ventre patet. Renes tamen omnium maximè sentiunt, quia in vicino positi sunt. Et ipse quoque seminis transitus, cum per ea loca perspicuè agatur, extenuare proculdubio potest: admittit enim, non addit per suam istam propinquitatem.

20 Quam ob rem & qui concumbunt, & spades, qui re minimè vruntur Venerea, in acimine oculorum offenduntur? An quòd alteris ob libidinem, alteris ob excisionem, partes superiores plus iusto exiccantur. Quod perspicuum in iis est, quorum opus exquisitiùs administratur: aspectus autem tale est. Humoribus verò deorsum ductis, superiora siccati necesse est. Id igitur nimirum concubitu fieri patet. Spadonum autem crura, intumescunt, & alii faciles sunt, vt pote cum deorsum se humoris copia seuocet.

Cur homo, cum concumbere posse incipit, tunc pubescit, cæterorum autem animalium, quæ pilis teguntur, nullum tunc pubescere incipit? An quòd per ætates mutari animantes in contrarium solent. Vox enim grauis de acuta efficitur, & nuda quæ antè fuerunt, hirta redduntur. Vnde etiam animantes à primo natali die hirtas, enudari debere tunc, non desescere, constat, cum semen habere incipiunt: sed ita euenit, quia quæ semen effundunt, sicciora sunt, & laxiora: quibus de causis pilus oritur: quod inde sanè patet. Pilus enim neque cicatricibus, neque pueris, neque mulieribus exit, cum scilicet cicatrices spillo contextu, non raro inducantur: pueri, mulierisque corpore humido sint, non sicco.

Cur nuditas pedum obesse in re Venerea potest? An quoniam corpus, quod concubiturum sit, calidum intus, atque humidum esse debet, quale per somnum potius esse, quàm per vigiliam, solet: ex quo etiam celeriter, ac sine corporis agitatione semen dormientibus profluit, vigilantibus verò non sine labore prodit. Simul autem sit, vt & reliquum corpus tale existat, & pedes humidiores sint, atque calidiores. Indiciu quòd cum dormimus, pedes obtepscere solent, vt qui vnà cum internis partibus ita afficiantur. At nuditas pedum è contrario agit: siccatur enim, atque refrigerat. Itaque sine impossibili, siue difficile sit, vt res agatur Venerea, nisi pedibus calidis, eam tamen nuditatem in vtu concubendi, incommodam esse necesse est.

Cur omnium maximè animalium homo, & postquam

443 postquam concubuit, dissoluitur, & languescit? An quòd semen proportionè sui corporis plurimum emittit.

7 Sed cur plurimum homo emittit? An quòd minus cibum is conficit, & omnium maximè animalium humidus natura, & calidus est: quarum altera feminis copiam reddit, altera nature vim efficit ad semen creandum: semen etenim tale est, quandiu seruetur.

8 Quam ob causam cum ratio concubendi calore contineatur, timor autem, & mors refrigerandi vim habeant, plerisque tamen cum ab his ipsis tenentur affectibus, semen excurrit? An quòd cum loca quædam corporis refrigerantur, alia quædam incepscunt, cum & suum calorem habeant, & pulsus de locis refrigeratis illum ipsa suscipiunt. Quam ob rem refrigerantibus quidem id euenit, verum non quia frigent, sed quia calent. Constat hoc etiam iplo aspectu: partes enim superiores timentium sanguine priuantur, inferiores autem humescunt, & alius soluitur, & vesica. Calor igitur cum se per timorem deorsum, per mortem sursum deuius agit, madificare & seminis excitare profluuium potest.

9 Cur neque concumbere, neque vomere, nec sterpuere, neque flatum emittere oportet, nisi res urgente corpore vrgeat? An quia cum non turgemus, similes terræ stirpibus sumus, quibus eulis, aut alienum conuellitur quippiam, aut aliquid abscissum relinquatur. Quod autem cum extrudi debet, minutum remaneret, dolorem diutius id omne mouebit: & si quid alienam commotum sit, id cum sua sede priuetur, dolorem creabit. Quæ certè iis vsu euenient, qui cum nonurgent, aliquid faciunt ex iis, quæ modò retulimus.

10 Cur ieiuni celerius concumbunt? An quòd foramina corporis ieiuno inaniota, repleto autem plena habentur: itaque impediunt, ne humor feminis genitalis valeat permeare: quod latissimè in vesica patet: hæc etenim plena, nunquam celeriter concumbere possumus.

11 Cur adolescentuli cum primò concumbere incipiunt, quibus cum fuerint congressi, eas, re peracta, odio habeant? An quòd mutatio summa extiterit, sequentis tristitiæ memores, eam fugiunt tanquam fontem, ad quam sese applicauerunt.

12 Quare qui equitant, assidue libidinosiores euadunt? An caloris, agitationisque causa eodem afficiantur modo, quo per coitum. Quocirca ætatis quoque accessione membra genitalia contræctata, agitataque plenius angentur. Quod igitur semper eo vruntur motu qui equitant, hinc fluxiore corpore, præparatioque ad concubendum euadunt.

13 Quare concubendi facultatem dati per ætatem cum coeptum est, corpora male olent: prius autem ante pubem non ita olent nec viri, nec mulieres? An quoniam quæ incocta sunt, rum sapes habent deteriores: aut enim acidiores, aut saliores, aut amariores: tum odores red-

dunt foetidiores. Contra, quæ concocta, maturaque sunt, sapes aut dulces, aut minùs amaras, & odores suauiores præstant, aut certè minùs insuaues. Patet hoc in omnibus tam terræ stirpibus, quàm animalibus ipsis. Detractis autem quæ matura, concoctaque sunt, cætera cruda relinquuntur: vt & in cinere, portione dulci consumpta, puluis amarus relinquatur. Et sudor quoque falsus eadem de causa est. Calor autem naturalis semen genitale concoquit: quod quanquam exiguum est, vim tamen obtinet maximam, quippe quod ex multo admodum tam exiguum constitutum sit. Quam ob rem vbi id fecerit, resoluimur magna ex parte vehementius, atque refrigeramus: itaque humores incoctiores redduntur, partefactis meatibus propter seminis excursus: quo fit, vt sudor ob cruditatem & falsior, & foetidior tunc sit, quàm in puerili ætate. Quòd si cui fortè talis natura sit, vt partem subsidentem sudoris foetidam habeat, huic magis, magisque res innorescet, ac præferim eisdem in locis, quibus & cæteris maximè consistit, velut in alis.

14 Cur si ex nostro semine procreatum animal est, prolem id nostram, appellare solemus: sed si ex aliquo alio nostro vel excremento, vel parte prodiit, nostrum id esse nunquam fatemur? multa enim semine putrescente proueniunt. Quid igitur causæ sit, vt si quales nos sumus, tale fuerit, nostrum id sit: si diuersum, id alienum sit: aut enim omnia nostra esse oportet, aut nulla. An primum, quoniam quòd ex semine nostro prodiit, id ex nostro est: quod secus, id ex alieno, scilicet quæ purgamentis, excrementisque enascuntur. Denique nihil ex omnibus, quæ animanti tribuimus, gignere animantem potest, nisi semen genitale. Quod autem nocet, quòdque malum est, id suum nullius est: nec quòd alienum est, id suum esse potest. Haud enim idem illa significant, suum esse, & alienum esse, vel diuersum, vel malum. Excrementa autem, & putredines, non nostra, sed diuersa, alienaque sunt à nostra natura, non enim quæcunque in corpore extiterunt, corporis hæc esse putandum. Nam & papula sæpe erumpunt, quas tollimus, atque excidimus: omnino quæ præter naturam constiterint, hæc aliena omnia sunt: multa autem præter naturam, vel rebus coniuncta naturalibus prodeunt. Quòd si ex rebus nostris solo semine natum animans sit, rectè quòd ita prouenerit, prolem id esse nostram tantum putabimus: ex semine verò ipso si quid extitit aliud, vt vermès, vbi vel foris putruit, vel corruptum in vtero est, vt quæ monstra appellamus, prolem id esse nostram haudquaquam dicendum est. Cum enim corrupto creetur semine, non insuper ex nostro creatur, sed alieno: quemadmodum quòd excrementis consistit, vt quod ex stercore. Omnia verò huiuscemodi ex corrupto creati semine hinc indicantur, quòd ex non corrupto creati tale Natura statuit, quale illud est, de quo semen genitale prodierit. Exempli gratia, si de equo equus, si de homine homo, nec semen magnificimus ipsum,

33 Cur homini, cum concumbit, oculi potissimum infirmantur? An quoddam humore deficiente id accidit. Argumentum verò, frigidam esse genituram, quod humida nunquam redditur, nisi calefiat, nec ullam desiderat liquefactionem; quoad quidem per uniuersum corpus expallà est, quemadmodum sanguis.

Eorum, quæ ad laborem pertinent, Sectio quinta, cuius quæstiones

XXXVIII.

Vt ambulationes prolixæ quidem per plana, laboriosiores sunt, quam per incompta: breues autem leuiores? An quoddam membra tum à multo, tum à vehemente motu frangantur. Est autem vehemens, qui passim per loca inæqualia agitur: multus verò, qui continens, vnusque est. Locis igitur inæqualibus tamen si longa morio acta est, tamen requiem mutato prætat, facitque vt longa non sit, ne ipsorum quidem equorum propter mutationem. Planis autem habitus similitudo, & paritas nihil interpellat, nec membris vllam præstat quietem, sed efficit, vt mouendi ratio continetur. At verò si breuis sit, nimmeras quidem motus nulla in planis fatigabit: accliuibus autem, quoniam immutatio vehemens & contraria corpus modò sursum, modò deorsum vexat, fatigetur necesse est. Talis verò motus, vt dictum est, qui per ardua agitur: contrarius, qui per plana.

2 Quam ob causam, qui animo deficiunt, & qui prænimio exercitandi labore dissoluantur, mole corporis contractiore existunt, vocemque reddere acutiores putantur? An quia voces minores mittuntur, ideo acutiores esse videntur. Argumentum, quod qui clamantes à longe imitantur, acutè proferunt. Moles autem corporum minores idcirco reddantur, quod sanguis à summis corporis partibus seuocatur ad imas.

3 Cur venter tantummodo extenuatur eorum, qui se exercitationi dederunt? An quoniam venter pingue amplectitur plurimum.

4 Cur pingue eorum absuntur, qui se laboribus dedunt: caro autem nullatenus emacera- tur? An quoniam pingue concalfactum lique- scit: quod carni non euenit. Motio autem con- calfacit.

5 Cur venter optimus admodum esse solet? Vtrum quod cibo propinquus est: dumque cætera membra ex ventre hauriunt, venter ipse sibi sepius ingerit. An quoniam minimè venter laborat: flexibus enim hic nullis contor- queretur.

6 Cur melius fatigationes tum cessant, cum quis ex aqua oleo permista se perfricit? An quoniam oleum magis subire cum aqua potest, quam si per se ipsum est: ducitur enim suapte natura, vt innatet, & fluitet. Vbi autem subit, corpus subindè amplius emollitur. An quia

oleum naturà calidum est: calidum autem quod- que & siccat, & indurat. At membris fatigatis, siccitas & durities incommoda omnino sunt, mistum igitur aquæ eò plus iuuat, quod minus siccat.

Cur lassus corporibus euomendum præci- pitur, cum tamen vomitus sit laboriosus? An quod lassitudo collisus ossibus, aut pressatis, aut fatigatis consequi solet: quos quidem affectus patiuntur extrinsecus, aut intrinsecus, idque bi- fariam: aut enim cum copia carnis vires exu- perauit ossium, aut cum frequens corpus se ca- tero corpori miscuit, quo locum sibi obtinere apè non possit: quale genus excrementorum est. Pondera enim quæcunque extrinsecus cor- pori applicentur, laboriosiora sunt, quam ipsa corporis membra, etiam si pondere leuiora il- lis esse contigerit. Argumentum, quod qui plus aquo vel ederint, vel biberint, hi minus quamuis laborant, quàm ieiuni, grauius ta- men fatigantur: quoniam cibus locum suum non obtinet, utpote qui adhuc maneat crudus. Cùm autem fatigatio maceret, atque colliquefaciat, colligumentum autem non nisi excrementum sit, hoc est quod lassitudinem mouet, dum te- merè vagatur, occurritque ossibus, & nervis, & intimis carnis: quæ rara, soluta, parestactaque substant. Vomitus igitur cum id extrudat, quod fatigationem inducit, meritiò hominem recreat, liberatque à lassitudine: corpus enim quale prin- cipid fuerit tale restituit. Elaxat autem vomitus, non nimij motus ratione, sed si ita fuerit, vt non plenè agatur. Copia enim ciborum, quæ in ventriculo remanserit, & excrementa, quæ his incidunt cibis, faciunt vt lassitudo vomitum consequatur, quemadmodum in corpori- bus nimium impletis dictum iam est. Quod si nec illis causam lassitudinis labor inferat, sed cum ita sese haberent, laborarint, nec iis, qui non totum cibum eiecerint, vomitus causa foret lassitudinis. Nam si hoc esset, haud erat quoddam non om- nibus euomentibus lassitudo incidere: nunc ve- rò multi pòst, vbi euomuerunt, alacriores certè redduntur.

Cur laboriosius brachio est inanem iactasse manus, quam cum lapide? An quod inani iac- tura brachium quasi conuellitur vehementibus: nulla enim in re nititur, quemadmodum eum mittit, missili obdito, fulcire se potest. Huic proximè saltans quoque pondusculis susceptis innititur. Et qui currit, manus obquatiens, se sustentat. Quam ob rem ille plus proficit halteres tenens, quam non tenens: hic velo- cius currit manus obquatiens, quam non ob- quatiens.

Quam ob causam cursus velox tam in homi- num genere, quam in cæterorum animantium facit, vt capita à morbo tenentur? Quamquam cursus vnusquisque detrahens ad ima genus om- ne excrementorum putatur, vt ambulatio: qua- propter crura eorum implentur, qui nimium ambulanti, quoniam de parte superiore ad imam labitur & alimentum omnino, & excrementum.

An

An motus quidem vbique agere idem potest. Ve- rum motus velox, cum vires intendit, & spirituum retinet, caput concalfacit, etiamque venas mirum in modum, & attrahentes reddit facultas externa, vt frigoris, vt caloris: adde quæ in pectore continen- tur. Nam ea quoque attrahi, reforescere inde credendum est. Quibus remissis, locum agroratae illum necesse est.

Cur locis æqualibus, quam inæqualibus, ma- gis fatigatur: ocyus autem iter æquale, quam inæquale conficitur? An minus laboris tunc est, cum motus non semper eodem habitu agitur: quod ingressu inæquali potius sit: ocyus enim ingredimur, vbi minus contra naturam moue- mur. Ergo per locum æqualem parcè atque fre- quenter, & ponitur, & attollitur: per inæqua- lem autem, contra. Atqui ratio attollendi con- tra naturam est: vi nanque omnem attollendi vltim exequimur. Quod autem per singulos gra- dus paulum redditur, id multum per multos de- mum exultat.

Cur in planis laboriosius accubamus, quam in concavis? An eadem ratio est, cur etiam in conuexis laboriosius, quam planis. Cùm enim pondus corporis se eundem in locum, in se- dendo, accubandove colligit, facit per affi- sionem vt laboretur. Incuruum igitur quam rectum, idque quam concuum magis se exhibet, nostrum etenim corpus in orbem se colligit potius, quam dirigat in processum. Quæ autem eiusmodi sunt, hæc per plura attingun- tur à concavis, quam à planis. His eisdem de causis etiam sit, vt quæ cedunt, minus, quam du- ra, & reuerentia, fatigent, & in accubando, & in sedendo.

Cur breues deambulationes fatigationem mouere amplius soleant? An quia euariant, in- compræque sunt: faciunt enim vt sæpe subista- tur. De contrario autem in contrarium frequen- ter mutari, laboriosum est: neutri nanque assue- scere sinit. Quæ quidem assuescendi ratio va- cat fatigatione: vtrique autem simul vt assuescas, fieri non potest.

Cur qui equo vehuntur, quod longius equus decurrerit, eò magis emittere lacrymas solent? Vtrum quoniam aer, qui se obiectat, subinde eò frigidior est, quod minus teporis corpus at- tingerit. Quod iis etiam euenit, qui cursum nudo corpore agunt: frigus autem mouere lacrymam potest. An contra. Res enim calida lacrymam ciet, velut Sol. Motus autem nimi- rum calorem efficiere potest. An propter idem illarum ab aere illud accidit. Quomodo enim venti aduersi oculos perturbant: sic aer occur- sans eò magis ferire potest, quod equus velocius agitur.

Cur cætera membra, cum perfricantur, ple- niora euadant: venter autem soleat extenuari? An perfrictione proinus vehementiore exte- nuatur, eam is etiam impleri solet illa frican- di ratione, quam paulatim amplificando admo- uemus, sed non æquè proficit, atque caro, qua de re quaritur: quippe cum omnino in exerci- tando, laborandoque venter præcipuè extenuetur.

Ratio igitur, quod opima quæque concal- facta liquefcunt, & ea magis, quæ intentà sua- pie natura sunt: venter autem cutis est, cutis verò sua natura remissionem habet. Sed enim quod venter celerrime opimatur, ideo & pingue ali- quid semper obtinet, nisi morbo laboretur. Cu- ius rei causam dixerim, quod cibo ex vicino po- situs est. Cùm igitur omnino pingue res pro- pria naturæ non sit, sed aduentitium, nec ita necessarium: vt caro adhæreat: ideo & exerci- tandi, & perfricandi agitatio ventrem concalfa- ciens, liquefacit, & macerat, alimentumque, quod inde redundet, membris cæteris disperitur: quam ob rem sedile ventrem opimat, reliquum corpus extenuat. Motiones verò, perfrictionesque ventrem extenuant, reliquum corpus im- plent, & augent.

Cur peracto longo itinere, aut cursu, si quis se super summos constituerit digitos, calces pe- dum conuatiuntur, pronique deorsum labun- tur? An propter continuatum, vehementem- que motum concitati nerui nondum requiescunt. Sic enim sæpe, vt animus euincere corpus totum possit, membra autem singula inhibere non possit, vbi se quendam in modum commouè- re: non enim cor, non penem excitum, relidere animus cogere potest. Ratio autem rei, quam quarimus, est, quod multum spiritus circa ner- uos deurit, quod non, simul ac subliteris, refri- gescere potest. Is igitur spiritus concutiens, ve- luti subtrahendo suo motu deducit, facitque vt pars remotissima minimè contineatur. Itaque calces tremiscunt, quemadmodum imum labrum hominis irati.

Qua de causa qui non concitate admodum currunt, numerosè respirant? Vtrum quod nu- merus omnis mensuram certo recipit motu. Talis autem motus est, qui per æquas agitur portiones, quemadmodum agunt, qui currunt leuiter. Ergo simul atque agere cursum inco- perint, respirant ita, vt cum spiratio per com- pares vices propter parem meriendi motum reddatur, numerum, siue modulationem pos- sit continuare. An quod omnis spirandi ratio compari vicissitudine confici solet, modò quis non retineat, sed tenori trahendi à Natura de- terminato vtatur. Igitur cum sedemus, aut am- bulamus, quod motus corporis mediocris est, numerus palam non fieri potest: cum item cur- sum concitate agimus, quod sensus consequi motum nequeat, numerum percipere spiran- di haudquaquam valemus. At cum mediocri- ter nos ipsi concitemus, motus ipse mediocris modum respirandi sensibilem præstat, explica- re numerum potest.

Quare inter currendum aer in flatum conuer- titi nobis videatur? Vtrum quoniam dum per cursum agitatur, aerem corporibus nostris con- tinentem excitamus, quod non nisi flatum mouere profectò est: quocirca non solum videtur, sed etiam verò in flatum aer conuertitur. An quod in currendo aerem impetu nostro viole- mus: quo facto, sensu aeris per motum magis afficiamur. Ergo rectè in flatum aer se conuertere videatur.

videatur: hoc enim ratione impetus potest euenire.

- 18 Quam ob rem currentes potius cadimus, quam ambulantes? An quodd magis, quam moueamur, attollimus: hoc enim inter cursum, & ambulationem interest.
- 19 Cur ascendentes genibus, descendentes femoribus elaboramus? An quoniam dum ascendimus, corpus sursum iactamus, distensionemque corporis, genuumque mouemus, ex quo genibus laborandum est. Procliuus autem locis, eò femoribus laboratur, quòd iis ipsi nexi crura submouemus. Adhæc, omne, quod præter naturam sit, laborem, dolorumque mouet. Est autem secundum naturam genibus vt ante stentur: femoribus autem, vt retro. At locis accliuus genia retro flectuntur, nam inniti, firmarique volumus: procliuus autem femora ante coguntur: corpus enim se pronum, propensumque ita deserit.
- 20 Cur in itinere media femoris parte potissimum fatigari solemus? An quodd longi cuiusque, atque continui pars potissimum media laborat, cum scilicet stabilitum, fixumque manet: quam ob rem hæc præcipue rumpitur. Femur autem tale est. Ergo partem potissimum mediam eius fatigare merito solemus.
- 21 Quam ob causam qui humida constant natura, facile à labore, æstuque stragulantur? An quodd humor concalfactus transit in aera, itaque acrius vit. Ergo cum ob nimietatem facultas submouendi non datur, refrigeratio nulla subsequitur, atque ita celeriter homo calore insito, & aduentu exardescit. Quapropter sudor, spiritusque secessio eos iuuant, qui se exercent, qui denique laboribus se dederunt. Cum enim humor discernitur, atque extenuatur, spiritum inde enasci necessarium est.
- 22 Quare corpora, quæ modicè constant, temperataque sunt, in morbum sæpius incidunt, & facilius curantur? An vt unque eadem de causa euenit. Est enim æquabile, quod modicum est. Quod autem æquabile, id compatibilis est. Quam ob rem si qua eius pars laborat, protinus totum collaborat. Immodicum autem contrà, vt pote quodd seunctius sit, partium suarum vitia minus haurit, minusque consentiens est. Ergo sæpius id in morbum hac de causa incidit: facilius autem curatur, quoniam malum partium commune omnium est. Eò nanque debilius reditur, quòd se in plura digesserit: itaque curabilis est. Immodicum verò illud, vt quodd rem communem cum partibus non habeat, minus quidem ægroratur, sed difficilius curatur, quoniam malum vehementius vrget.
- 23 Cur æqualibus, quam inæqualibus locis, magis fatigari solemus, ocyus autem iter æquale, quam inæquale, expeditus? An quodd minus laboris tum est, cum non assidue habitu eodem mouemur: quemadmodum in gressu æquabili potius agitur: ocyus verò ingredimur, vbi minus pari tempore attollimus. Ergo per locum æqualem vltus attollendi exiguus est, atque frequens: per inæqualem autem e contrario. Quod

verò per singulos gradus paulum redditur, multum id per multos demum exultat.

Cur femora in descendendo, tibia in ascendendo laborant? An labor in ascendendo est, quia corpus attollitur. Fit enim, vt totum corpus nobis o-neri sit. Itaque cui totum incumbit, & quo totum attollitur; id præcipue premitur, atque totum hoc autem tibia est. Postremam enim hæc longitudo tenet, nec modo pedis latitudinem aliquam fortitur. Vnde fit, vt hoc minus se valeat stabilire: itaque vt humeris, ita tibia pondus sustinet, laborumque; ob eam rem, quo humerus maxime affici solet, tibia quoque patitur necesse est. At in descendendo, quoniam corpus deorsum se desert, propellitque contra naturam, hinc labor, & vexandi ratio prouenit. Itaque laborem hinc præcipue admouet, cui incumbit, quòdque vexat. At qui tibia manet, thorax ponderi est, femur sustinet, atque vacillat, eò quodd & porrectum in longitudo est, & superne versatur, quæ scilicet thorax procumbit.

Cur iter longius tum esse videtur, cum ignari quantum sit ambulamus, quam cum gnari, tum modò res ceteræ pares adint? An quodd nosse quantum sit, non nisi nosse eius numerum est, remque non determinatam pluris, quam determinatam esse perspectum est. Ergo quemadmodum, si nosse quantum sit, finitum id esse necesse est: sic etiam si ignoras, quasi reciproceris, animus cauillatus oberat, infinitumque id esse videtur, quod finitum est. Quam ob rem si quantum quodd liber determinatum non esse patitur, velur infinitum id esse videbitur, eò quodd apertum est, vt sit determinatum. At si determinatum non sit, infinitum est. Ergo id quoque infinitum quoddam modo videri necesse est, quodd determinatum esse nequaquam videtur.

Cur femora magis, quam tibia fatigantur? Vtrum quodd propè absum ab ea parte, quæ exercitum continet: itaque vbi ea pars agitata nimium recaluerit, femora expeditius, ac plenius attrahere possunt, quam tibia. An quodd femora continentiore constant natura: laboratur enim præcipue propter continui distractionem: quippe cum æthi nullo excremento substare solent, tamen femoribus, ac lumbis acutius laboramus. An quomodo inguina per ictum oriri nouimus, propter venarum, & neruorum societatem: ita etiam lassitudo potius in femur incumbit, quòd quidem ab initio propius abest. An quodd femur eadem habitus ratione fungitur suo munere magis, quam tibia: quæ quidem res laboriosior est. An quodd femora carnis copiam sustinent. Itaque res affatim in his incit, quam Naturæ rationi tribuimus.

Quam ob causam tubercula, & vlcera nonnullis ex labore proueniunt? An corpore impuro motus concalfaciens, excrementa alia etiam cum sudore vaporatim destringit, quæ crassa, & humore prauo, hoc est, acuto, aut amaro, aut salso contenta secerne penitus suam ob concretionem non queunt. Itaque per carnem intumescunt, atque exulcerantur propter amari humoris violentiam.

Cur

Cur non protinus ab exercitatione, aut medicamento epoto cibus allumi debeat? An quodd adduc corpus purgatur, necdum à labore quiescit, excrementaque excita redundant.

Quam ob rem currere, quam ambulare, difficilius est? An quodd plus oneris fert, qui curritis enim elatus, ac pendens, onus super se totum sustinet. At qui ambulat, parte insistente vicissim sustinet, quasi pariete ad motus requiescat.

Cur non protinus ab exercitatione esurire incipimus? Vtū propter colliquesactionis residua, dum penitus concoquantur. An propter spiritum, quem labor ex humore subito mouet. An propter sitim, quam laboris calor inducit: hæc enim accidunt omnia.

Cur genitura in somnis iis profluere solet, qui aut labore lassescunt, aut tabe consumuntur? An quodd omnino ita continentes sunt, qui natura calida, & humida constant: semen enim tale natura est. Quod autem tale est, ex iis, qui tali habitu sunt, potissimum profluit, cum calor somni accessit: quippe cum corpora tantisper exiguum momentum desiderant, idque intrinsecus, non extrinsecus. Lassus autem, & tabescentes ita adfecti sunt: redundant enim, & elassati colliquescentis calidis propter fatigationem & motum, & tabefacti propter destillationem, & calorem, quem inflammati mouet.

Quam ob causam crus suum sinistrum diutius perficere cuique difficilius est, quam dextrum? An quodd parte dextra laborare valemus: rebus autem præter naturam proficiscentibus, annuenda cruris sinistra frigiditas est. Fit enim dextra transversa in partem obiectam. Quæ autem præter naturam sunt, hæc factu sunt difficilia. Sinistra verò manu partem perficando dextram, nil tale percipimus: quoniam hæc neutram in partem apta, potensque est.

Cur breues deambulationes laboriosiores sunt? An quodd crebro subtilimus, neque æquabili incellu mouemur, cum flectimus, quodd certe laboriosum est.

Cur in Sole cum stamus, amplius recallescimus, quam cum mouemur, cum tamen motus omnis vim calfactoriam habeat? An non omne mouendi genus calfacit, sed est etiam quodd refrigeret. Quod etiam in ollis feruentibus patet, quoties eas afflamus, aut versamus. An quia cum stamus, calor permanet: is autem, cum permanet, amplius calfacit, quam cum mouetur. Corpus etenim nostrum vapore de se quendam mittit assidue tepidum, qui proximum aerem refect, quæ admodum incit. Cum igitur quiescimus, aer nos circumfundens, calidus ob prædictam causam redditur. At cum mouemur, status excitatur, qui refrigerare nos potest, status enim quisque frigidus est.

Quam ob causam qui equo currunt, quodd contentius cursum arripit equus, eò magis lacrymas mittunt: & qui pedibus, eò magis, quodd intendunt vehementius? Vtrum quoniam aer occurrans frigidus est: frigus enim lacrymas mouet, quippe quodd contrahendo, condensando-

que carnem, humorem exprimat. An potius contrà, calor enim sudorem elicit: lacryma autem sudor quidam est. Quapropter à concalfactione vtrunq; mouetur, & sudor & lacryma, saliaque pariter ambo sentiuntur: calorem autem efficere motus potest. An propter aeris ictum. Quomodo enim flatus adueri oculos perturbant, ita etiam aer, qui se obiectat. Quod igitur quis contentius equum agitat, aut ipse currit, eò magis ictu quoddam molli obuerberat, & ferit: quodd fit, vt se lacrymae promant, scilicet meatibus oculorum relaxatis appulsi eiusmodi. Omnis etenim ictus, vim aut secandi habet, aut collidendi, & contundendi.

Quam ob rem qui cursum concitate agunt, 36 conuulsis maxime corripantur, vbi quis inter currendum eis substitit? An quodd ea potissimum diuelluntur, quæ in partem contrariam vehementer trahimus, atque mouemus. Cum igitur homini currenti, vehementerque membra vltra propellenti, quis obuiam factus obstitit, accidit vt in partem retro queantur contrariam, quæ adhuc ante perrendunt, atque protipiunt. Itaque diuulsio eò vehementior incidit, quodd cursus contentius agitur.

Cur ambulationes minus laboriosæ sunt, quam inæquales, quam quæ recte aguntur? An quodd elatio erecta secundum naturam corporis vniuersi est. Ideo ambulationes, quas loca æquabilia præstant, laboriosiores, quam inæquales, sunt, quodd in eadem partes laborem admouent, quodd inæquales illæ non faciunt: distipertunt enim magis in omnes corporis partes. Calidis verò temporibus, atque ambulationes plus valent, quam frigidis, quippe quæ partibus externis laboris plus adferant, & quidem sudorem ob eam rem euocando extenuent. Frigidis contrà carnem reddunt constantiorem, & stomachum excitant, ciborumque faciunt autidiorem. Partibus enim internis calorem augent, membrisque ad frigoris appulsum torpentibus, locum intimum calore amplificato efficacius purgant. Carnem verò solidio rem efficiunt, vt quæ per eam vniuersam nequeant superare. Accliuus etiam ambulationes laboriosiores sunt, quam decliuus, magisque extenuant. Faciunt enim accliuus, vt lumbi potissimum laborent, decliuus, vt femora. Ponderis enim totum femoribus, incumbens grauissimè premit: quodd item, cum præter naturam sursum efferri à calore cogatur, maiorem in modum calefacit. Itaque efficitur, vt arduum ambulandi genus sudores moueat, spiritum suspendendo extenuet, lumbis dolorem infligat: crura enim magna cum difficultate se in sublime recipiunt, lumbos inflectunt, frangunt, euellunt: quibus de causis labor præcipuus sequatur, necesse est. Locis autem duris, ac renitentibus habitæ ambulationes, musculos, & neruos crurium effatigant, quippe quæ contentiones tam neruis, quam musculis moueant, cum enixu agantur violento. Mollibus verò, & cedentibus locis facta ambulatione, articuli potissimum sentiunt. Flexus

xus enim articularum percrebrescit, cum solium succumbat, dilabatur, & cedit. Eadem autem qualitas est.

38 Cur locis arduis difficiliter ambulemus? An quoniam omnis ingressus attollentia, & positione conficitur. Attollere igitur præter naturam est, ponere secundum naturam, proponere medium tenet. Inambulando autem locis arduis, multum fortis illius auerfa à natura proculdubio est.

39 Quare quicursus ex equo arripiunt, minus decidunt? An quod magis cauent, quam timent.

Eorum, qua ad sessionem, accubitum, & habitum corporis pertinent, Sectio sexta, cuius quaestiones VII.

Utr sedile alios impleat, alios exte-
ner? Utrum habitus corporum di-
stent inter sese, ut alij calidi, alij fri-
gidi sint. Ergo si ita est, calidi imple-
ntur: cibum enim corpus vi sui caloris exuperat.
Frigidi autem, quod aduentum calorem de-
siderant, quem ex mouendi ratione potissimum
corpus acquirit, concoquere nequeunt, dum quie-
scent. An quod alij excrementis redundant, &
ob eam rem motum, qui ea consumat, desiderant,
alij non.

1 Cur partes corporis distendenda sint? quod qui se exercitant, facere consueverunt. An quod meatu spiritus suo perpurgari oporteat.

3 Cur inflexo corpore cubare melius est, quod etiam medici plerique præcipiunt? An quod uenter, cum recalescit, concoquere celerius potest: sic autem fit, ut recaleat. Adhæc, locum flatibus dare, in quem incumbant, & innitantur, oportet: ita enim minime infestabunt. Hinc enim & varices, & cæteri abscessus inuant, quod ventriculos continent, in quibus flatum recipere queunt. Ergo corpore extento, cauerna nulla eiusmodi adigi potest: locum etiam omnem viscera occupant. Inflexo autem, singula laxantur, & sinuantur.

4 Cur vertigo surgenti potius accidat, quam sedenti? An quoniam quiescenti humor vniuersus vnum in membrum se colligit: ex quo cruda etiam oua pequeunt circumuerti, sed protinus decidunt: mouenti autem, humor se æquè expandit. Surgimus igitur à quiete, qua ira affecti sumus: sedemus uero à motu, quo humor æquabili modo quaque uersus se porrigit.

5 Quam ob causam cum parte corporis dextra cubamus, somnus magis accedit? Utrum quod vigilantes contra, quam dormientes, habemus. Ergo cum vigilando parte accubemus sinistra, contrarium sequentur in dormiendo, initio, cum id contrarium sit. An quod somnus priuatio motionis est. Partes igitur, quarum mouere inter-est, quiescant oportet: dextrarum autem partium mouere inter-est. Cum autem ita accubamus, uelut initium quoddam resurgendi detentum, obligatumque habemus.

6 Cur torpeamus, & cur manus potissimum, &

pedes? An quod torpor refrigeratio est: sit enim propter sanguinis priuationem, translationemque. Manus autem, & pedes, omnium maxime partium carnis inopes, nerui uberes sunt, sed præcipue pedes: itaque ad refrigerationem celerem sua natura nimium habiles redduntur.

Cur libenter in latus accubamus sinistram, dextram autem potius dormimus? Utrum quoniam conuersi ad lucem, minus dormire possimus, somnus enim in tenebris ocyus obrepat. An quod dum in latus accubamus sinistram, vigilare magna ex parte consueuimus, & operum functio sic nobis expeditior est. Itaque ad contrarium opus, contrarius habitus, siue sitis requiritur. Imitatur autem quisque magis ad opus fingendum habitus sui ratione.

Eorum, qua ad consensum nature animalium pertinent, Sectio septima, cuius quaestiones V.

Utr à morbis nonnullis ægrotant, qui appropinquarunt, à sanitate nemotari potest? An quoniam morbus motus est, sanitas autem quies: ergo ille mouere potest, hæc non potest. An quod alterum non uoluntariè, alterum uoluntariè, hæc autem non uoluntariè, à uoluntariis, consilii que plurimum differunt.

Cur oscitanti sæpe in oscitando respondeamus: & cum mingentem quempiam uideamus, ad mingendum mouemur? quod iumentis præcipue accidit. An propter memoriam: mouemur enim ea ipsa parte, quoties meminuerimus. Hominiibus tamen, quia sensu præditi sunt faciliori, statim ubi uiderunt, euenit, ut moueantur, reminiscanturque: iumentis autem uidisse non satis est, sed alio quoque sensu opus est. Quam ob rem addito etiam olfactu, mouentur: quoniam sensus hic in brutis mobilior est. Unde fit, ut eodem in loco sequentia mingant omnia, quod primum eminxerit: tum enim præcipue mouentur, cum olfaciunt: olfaciunt autem postea, quam appropinquarunt.

Quam ob rem cum secari quempiam, aut uiri, aut torqueri, aut aliqua re terra affici uideamus, animo uicem eius doleamus? An quod omnium communis natura humana est: ignoscimus ergo, cum tale quippiam inspeximus, propter naturæ consortionem & familiaritatem. An quomodo nares, & aures delibationes quasdam rerum obduatarum pro sua facultate concipiunt, sic etiam aspectus afficitur, & à re delectabili, & à tristi.

Cur à tæbe, & lippitudine, & scabie capiuntur, qui appropinquarunt: ab aqua autem intercutere, aut febre, aut stupore attonito, aut alioquo ex numero cæcitorum malorum, capi nequeunt? An à lippitudine, quoniam oculus pars nostri corporis mobilissima est, cæciteram maxime omnium rei sibi obiecta similis reddi potest, quippe qui facile moueatur ab eo, quod moueat: itaque fit, ut cum perturbatum obspicit

459
obspicit oculum, facile ipse etiam perturbetur. Talis autem contagio ideo fit, quoniam spiritum uiciat, grauemque reddit. Celerime autem omnes morbus arripiuntur iis, qui spiritu corruptio proueniunt, quale est omne petulens genus: qui autem appropinquarunt, talem protecto spiritum trahit, quale æger ille reddiderit. Aegrotat igitur, quia morbitum est, quod spiritu trahitur. Ab uno autem morbum excipit, quoniam unus ille sic spirat, cæteri secus: eundem uero, quia quo ægrotat, hoc non aliter spirat, quam fuerit affectus. Sed scabies magis, quam lepra, cæteri que uicia generis eiusdem, afficere potest: quoniam per summa corporis errat, & humore manat glutinoso: genus nanque prurientium omne, tale est. Itaque id ipsum quia per summa oritur, glutinosumque est, nimirum idcirco attingere potest: cætera nequeunt, uel quia non per summa proueniunt, uel quia peristere suam obsecritatem non possunt, quamuis per summam eorum oriatur.

Quid est quod nonnulla ex iis, quæ auditu tristitia nobis occurrunt, ut inhorrescamus, efficiant? ut terra, cum exacuitur: & pumex, cum secatur: lapis, cum mola frangitur. Quæ autem notæ affectionum patent aspectui, hæc genera affectionum ipsa in nobis creant: dentes enim suspescunt, cum aliquos, rem acidam edentes aspiciunt. Eplerique cum homines laqueos suspendi, uel aliter strangulari uiderent, ipsi delecterunt. An quod uox omnis, genusque omne strepenti spiritus est, qui nostrum subiens sensum, mouere nos solet: cumque suum motum uel magnitudine, uel pulsu uehementiore amplifecauit, aliquid ex iis, quæ nostro in corpore latent, immutat, & sæpe interimit. Ergo spiritus, qui quamuis magni, lenes tamen adierunt, ij sedem ipsam commouent sentiendi, & lætitiæ ob eam rem nos afficiunt. Asperi autem quoniam idem inferunt uehementiorem, sedem utique illam concutiunt, longèque pro idus sui facultate se porrigit: quod idem res quoque frigida faciunt. Frigiditas enim, uis quadam est: sed hanc horrorem inuehere posse, dictum iam est. Asperitas uero, quod pulsu frequente initium pilorum concutiens, in partem pellit aduersam, efficit ut pili se erigant: pulso nanque initio, cæcumen pilorum se transferat in partem aduersam, necesse est: itaque fit, ut pili exurgant, omnes enim deorsum procumbunt. Et spiritus quoque, qui per aures corpori se insinuat, de summis ad ima se defert. Ergo cum soni, quos modò diximus, asperi sunt, horror utique ob causam prædictam moueri potest. Sed euenit, ut cæteris partibus potius, quam in capite, moueatur: quoniam uel pili partium cæceterarum imbecilliores sunt, sic affectus hic imbecillus occurrit. Cum uero sensus audiendi, quam uident, obrutus sit, affectus quoque hebetioris per summa errant, qui ab eo ipso proficiscuntur. Horror autem talis est, quam ob rem multis, ac uariis causis existit. Sensus uidentis uero, cum omnium exquisitissimus erit sit, euenta quoque ipsa pro sua præstantia solet ingerere. Quocirca efficitur, ut ipsi ueni affe-

ctus proficisci ex eo possint, quamuis uero leuior. At in sensu audiendi, ut ipsos minime, sic eorum expectationem nimirum horremus: rei enim tristis, & anxie expectatio existit.

Eorum, qua ad rigorem, atque horrorem pertinent, Sectio octaua, cuius quaestiones XII.

Quid de causa liuidi, qui rigent, efficiuntur? An quoniam sanguis appulsi frigoris gelascit, gelatus autem nigrescit propter caloris inopiam: albedo namque igni tribuitur. Quapropter iis maxime qui ætate processerunt, caro luescit, eod quod calorem minimum obtinent.

Cur extrema corporis maxime rigent? An propter angustiam: foramina enim, quæ in his insunt angusta, parum obtinent sanguinis, & ob eam rem parum caloris fortiuntur, sanguis enim calidus est.

Cur pedes magis tunc rigent, cum suspensus tenentur? Utrum quod frigus amplius ad eos aspirat. An quod sanguis in breuiorem se contrahit partem: itaque reliquum frigori opportunius redditur, cum calor deficit.

Cur tempore frigido maxime uis illa famis intolerabilis incidat, qui caninus appetitus uocatus est, & hyberno potius, quam æstiuo? An quod uitium hoc ob inopiam alimentis licci solet accidere. Tempore autem frigido, & hyberno, cum calor in angusta se contrahit, ocyus uis terdum deficit alimentum: quod cum defuerit, uitium id esuriendi accideret contentandum est. At si in ea cibi uiriosa cupiditate, resolutio, imbecillitasque secuta est, materia statim interna corporis à collecto calore colliquecit: quæ si ad locum cibo à Natura destinatum inluxerit, pro cibo se ipsam corpori applicabit. Sed si spirandi sedem aduerit, obmutescere, atque languere necesse est: obmutescere, inquam, quoniam spirandi meatus intersepitur, atque obsiderit. Languescere autem est propter incediam, consumptionemque corporis. Celeriter tamen, paucisque remediis subuenitur: sed quod eius, mali ortus extrinsecus est. Frigus enim calorem corporis nostri intro compellens, ac contrahens, infatigabilem edendi illam cupiditatem iniecit, atque intendit. Quam ob rem quomodo, qui in meli-
tuendo tremebant, pallesbantque, periculo delirium liberati, subito ad priorem redeunt statum. Sic etiam esurientes illi, ubi parum sumptum panis, citissime recreantur, ut qui uel paulum Naturæ ratione summo aberrant, non qui penitus corrupti deliscant, quod enim naturæ tenorem in partem aduersam uolat, idem suæ naturæ eundem restituit. Ergo diuisisse tantum modo factum est, quemadmodum cum aduersum se pueri funem enixi retrahunt: quippe qui sicut de melle, resupitanti protinus decidat.

Cur homines pleni admodum rigent, cum tamen pingue omne calidum sit? An propter amplitudinem molis, ut longè à calore interiore distant: partes extremæ corporis, sic propè ab extre-

mo frigore absunt,
 6 Cur exercitati frigus vehementius sentiunt, quam inexercitati? Vtrum quoniam pingue consumptum à laboribus est, quod vitæ teporem præstare potest: calidum enim opimum est. An quòd spiratoria, solutioresq; corpora eorum ideo sunt, quoniam pingue, excrementumque omne detractum est, ita ut frigus arceri nequeant. An quòd meatibus per sudationem patefactis veluti ostia complura aperiantur? Habitur autem non eundem sanitati, & robori esse idoneum, manifestum est: alteri namque pinguis, alteri laxus videtur planè conuenire.

7 Cur ut aqua frigida, sic etiam calida infusa horrescimus? Res enim contrarias inter se idem efficere posse, absurdum est. An frigida infusa calor interior extinctus horrorem mouet: calida autem frigus externum circumobsistens in vnum, seque profugum intercolligens efficere identidem potest. Quam ob rem vtrunq; ab eodem agitur, verum aliàs ab interiore, aliàs ab exteriori, ut dictum iam est.

8 Cur pili in cute inhorrescunt? An vbi cutem contraxerunt, merito eriguntur, contrahunt autem & rigor, & aliis plerique affectibus.

9 Cur ad extremam vrinae missionem inhorrescere solemus? An dum humor calidus ille inest, vesica, & meatus, qui circa eam positi sunt, pleni, expertesque frigoris substantiæ: post verò, vbi effluxerit, aere frigido replentur: quippe cum inane nihil esse Naturæ ratio patiat, sed aut aeris, aut corporis plenum esse vnumquodque necesse sit: Quòd igitur aer se induxerit frigidus, rectè ut inhorrescamus, euenire solitum est.

10 Cur lingua rigentium, quemadmodum vinolentorum, exaro solet? Vtrum quòd à frigore concreuit, ac indurescit, mouenti difficilis redditur, itaque explanare nõ potest. An quia partes exteriores appulso densantur frigoris, humor in-
 40 rus, collapsus linguam madificat, ex quo suo fungi officio lingua nequit, ut de vinolentis etiam diximus: An quòd per tremorem à rigore inductum motus temerè agitur, articulare vocabala lingua edere non potest, itaque oberrat, & hæsit.

11 Cur pili rigentium eriguntur? An quòd ex refrigeratione calor in partem interiorem se colligit: Vbi autem carni caloris beneficium defuit, magis cogitur: quòd cum sit, pili erectiores effici coguntur.

12 Cur hyeme, cum currimus, magis rigemus, quam cum stamus? An quòd aer nostra ambiens corpora, cum stamus, vbi semel concalescitur, est, nullam prætersà molestiam infert: cum autem currimus, alius, atque alius subinde frigidus occurrat, itaque facit ut magis rigeamus. Ad hæc, aer, cum mouetur, frigidior redditur: quòd quidem in currendo maxime incidit.

13 Cur tempore matutino frigus acrius est, cum tamen Sol propius adsit? An quòd plus temporis absentia Solis exultat: itaque terra magis refrigerata est. An quòd die instante, ros, & pruina cadere solent, quæ frigida sunt: an hæc etiam

ideo cadunt, quoniam calor, qui sursum se exulit, ut frigoris superatur, idque non nisi Solis absentia euenit. Quocirca cum longè distat, non cadunt: cum propius, tum cadunt, atque gelantur, quòd locus vehementius refrigeratus est propter Solis diuturniorem absentiam. An die instante potius status incitantur nocturni, qui gelidi admodum spirant. An nobis frigus acrius idcirco esse videatur, quòd cibi concocti iam sunt, inaniorem autem cum sumus, frigus vti que acrius sentimus: argumentum quòd à vomitu maxime frigere solemus.

Cur vbi sternimus, vel miximus, plerumque inhorrescimus? An quòd ratione vtraque venis subtrahitur: quæ cum reddita sint inaniorem, aer ingreditur frigidus, qui rigorem citere potest.

Qua de causa qui vehementer frigent, si statim copioso igne concalescant, indolescant, si paulatim verò tepescant, sine magno dolore recreabuntur? An quòd omnino cum ex contrariis in contrarium proficitur, magna effici commutatio solet: ut in arbore, si quis paulatim defleuit, nihil est quod stirps ipsa laboret. At vehementius corripit, nec sensum abducit, frangitur necesse est. Ergo simile à suo simili affici nihil potest: ut autem calor hominis frigoris inrus colligit, & se colligit, sic humor, & rigor parti exteriori relinquuntur, contrariumque sui contrarij corrumpens est: efficitur rectè, ut si sensum paulatimque tepescant, calor prouocetur, & exeat, itaque minus doleant: si subito recalescant, amplius adducatur, & adstringatur, itaque dolendum acridus sit.

Cur refrigerati magis ab eodè calore vitium, atque dolemus? Vtrum caro sua causa densitatis calorem occurrerem sibi tenacius suscipit, ex quo plumbum calidius redditur, quam lana. An calor vi penetrat, eò quòd foramina nimio frigore congelauerunt.

Quam ob causam non rigent, qui irascuntur? An quòd ira, & exandescencia timiditati contrarij affectus sunt. Est autem ira ex igne proficiscens. Cum enim intus copiam ignis retinimus, concalescimus: quòd maxime in puerili ætate perspicere licet. Pueri namque primam spiritus copiam retrahunt, deinde rubescunt: calor enim cum intus affatim substet, atque humidificat, facit ut erubescant. Nam si quis largè aquam sitidam his infuderit, iram sedabit: sic enim calor extinguitur. Pauri autem, & perterriti contrarij rigent enim, & frigidum pallidique redduntur. Calor namque eorum se summis de partibus seuocat ad imas.

Quam ob rem quoties inhorrescimus, pili eriguntur? An quòd in humore ocululi continentur: humor enim à pili alitudine vincitur. Horror autem, pulsu frigoris fieri solet. Frigus verò calidum humorem congelet. Naturæ ratio vult. Ergo vbi commutatus, congelatusque humor est, in quo pili inhaerent, pilos ipsos murari consentaneum est. Aut igitur in partem aduersam se transibunt, aut in eadem manebunt, si rursus vincere humorem potuerint: at verisimile non est.

ut humorem gelatum, coactumque, pilus vincere suo pòdusculo possit. Ergo si pilus vndique gelido humore obfessus, ne quo valeat inclinari, restat sanè ut erectus cõstitat: an quoniam calor pulsus frigore ad locum interiorem se colligit. Vbi autem calor se à carne dimouit, caro plenius cogitur, coactaque, pilos eminentius erigi cogit: quomodo si cum terræ festucam, aut aliud quodlibet iniixeris, construas, atque vndique terram colligas, efficies, ut magis erigi possit quòd infixum est, quam si terra minus esse coactum fueris.

19 Quam ob causam qui rigent, maxime dormire non valeant? An quoniam qui riget, spiritum magis retinet, quam laxat: qui dormit, magis reddit, quam attrahit. Facit igitur rigor, ut cõtra agatur, quam cum dormitur.

Eorum, quæ ad vibices, & cicatrices, & pelles pertinet, Sectionona, cuius quæstiones

Vt pelles recenter detractæ, maximeque arictum, verberum vulneribus, & vibicibus admoat, & oua super contracta prohibent vlcera, ne consistant? An ratione vtraque humor colligi, intumescente prohibetur. Pars enim collisa humorem trahit, intumescitque propter feruorem. Oua sua lentitia glutinant, atque ita intumescere non sinunt, ut etiam in ambustis glutine agitatur. Conglutinare possunt pelles quoque, ob suam lentitiam herentes nimirum, simulque suo calore concoquunt, inflammationemque sedant: neque enim derrahere eas solemus, nisi diebus aliquot post. Etiam qui ex sale, acetove perfricandum censent, inflammationem tollere volunt.

1 Cur cicatrices reliquo quidem in corpore nigrae, oculis albae inducuntur? An quòd cicatrix colorem priori contrarium trahit, scilicet quemadmodum omnia, quæ agrotant. Vlcerata autem parte oculi nigra contrahi solent: veruntamen neque in corpore statim nigrescunt, sed principio albae sunt: neque in oculo semper nigrae, sed demum vel extoto, vel magna ex parte redduntur.

2 Cur ferula oras, siue ambitum plagæ rubidum, medium album facit? Vtrum quòd sanguinem pellicit ex medio, quòd maxime ferit, quia in orbem se colligit, & torunda est. An ea quidem de causa sanguinem deinde redire oporteret. Rubedo autem, non nisi concursus sanguinis est, sique in eum locum, qui ictus est.

3 Quare cum membra à ferula vehementius feriuntur, medium carnis album, ora rubra redduntur: ligno autem contrà, medium amplius rubet? An quòd ferula sitam ob leuitatem, vbi vehementer percussit, sanguinem solidentem per summa dissipat. Itaque vnde sanguis defuerit, mox ea pars alba existit: quòd autem plenius fluxit, hic rubor ambit. Cùmque plaga intumuit, sanguis citò suam sedem repetere non potest, quoniam & exiguus est, & relationem per accliuè agar, necesse est: non enim nisi copia magna referri potest contra naturam. At ictus, quos dura corpora inferant, affligunt, colliduntque ponderis sui ratione, ac roboris. Afflicta igitur medium cauum redditur,

collisum autem rarum existit: collisio namque dissectio, & distractio leuis est. Quòd cum cauum, collisumque reddatur, sanguis ad id summus de oris vndique fertur: nam & aptus ferri deorsum est, & laxa expeditiùs subit, quòd ea cedunt facilius. Vbi autem sanguis eò ipse se collegit, efficitur merito ut medium rubore tingatur: ora autem, quas deseruit, albedine decolorentur.

Cur nigrae cicatrices hominum sunt, qui vitio lienis tenentur? An quòd sanguis eorum corruptus est, propter admissionem morboli, dilutusque sanguinis qui à liene procedit. Cicatrix igitur cure prætenui, summaque consistit. Sanguis verò ille, quia ut dilutus, & calidus sit, niger est: cicatricem nigram transpectus vti que ostendit, & quidem sapius. Hac eadem de causa cicatrix nigrior fit: sanguis etenim cutis imbecillitate frigescit, & calore euaporante, arrior redditur. Senioribus etiam pari ratione cutis magis nigrescit, & natiuae cicatrices arriores, quam iunioribus, habentur: est enim quasi vibicatum corpus eorum rotundum, non ob aliquam cutis tenuitatem, sed quòd calor defecerit.

Vtrum quæcunque rei eiusdem causam obri-
 6 nent, vim habent eandem ad agendum, an non? Verbi causa, cum vibices discuti, & ab ære, & à radícula, & à faba commanducata, & à pulmone, & ab argilla, & ab aliis huiusmodi possint, singulane vi eadem hoc efficiant, an diuersa? An res ideo tollit, quoniam rubiginem præ se fert, quæ pro medicamento accipi potest. Faba verò, & pulmo, & argilla, eò quòd ad se attrahunt propter sui corporis raritatem, ceteraque prædicta, aliis ex causis idem faciunt. An vltimum quidem in his omnibus idem est. Quòd autem antecedit, hoc discrimini fore, nihil est quòd prohibeat.

Cur cetera cicatrices nigrae, oculi albae consistunt? An quòd cicatrices colorem contrahunt contrarium parti, in qua efficiuntur. At in parte oculi nigra fieri solent: ergo alba efficiantur, necesse est.

Cur ictus ferula dolorem amplius mouet, quam aliquod duriorum? Ita enim deprehenderet, si quis cum verberat, ratione considerat, cum tamen ictum durioris, vehementiorem esse ratio prior exigit: acrius enim ferit, quòd durius est. An quòd caro non solum cum percussitur, sed etiam cum repercutitur, dolet. Igitur à duris percussantur potest: cedit enim propter eorum duritiã. At verò à ferula vtrunque sanè accidit, ut & percussatur, & repercutiat, propter ponderis leuitatem, cum scilicet non cedat, sed renitatur, ita ut ictus possit duplicari.

Cur thapsia, & cyathus, quæ contraria planè inter se sunt, pariter vibices possint discutere, hic à principio, illa post? Cyathus enim frigidus est: quòd etiam poeta inquit Homerus:

-Et gelido dentes defixit in are,
 Thapsia verò calida, & vrens, An quòd ut animo deficientibus aqua, sic cyathus vibicatis occurrit. Obuians enim refrigeratio, calorem prohibet educi à sanguine, qui per ictum ad summa confluere corporis, atque conerescere solet, vbi calor decesserit. Fit enim, ut pèrinde, ac si extrà sit,

fit, congeletur, cum sub cute est, propè que abest, vt extrahat. At verò cum calori exitus negatur, non concrefcit, sed se rursus diffundit, & sedem vnde effluxit, repetit. Quod idem thapsia quoq; præstare potest, quippe quæ caloris sui facultate prohibeat, ne sanguis gelascat.

10 Cur epheis quibusdam admotis, vt cyathis, aliisque generis eiusdem, vibices reprimi, resoluque possunt? An quoniam æs natura frigida est: ergo calorem effluere vetat è sanguine, quem ictus colligit. Eo namq; per summa corporis exhausto, vibex existit. Itaque celeriter admouendum est antè, quàm geletur. Et thapsia verò ex melle illita eadem de causa iuuat: quia enim calida est, sanguinem refrigerare prohibet.

11 Cur si eodem in loco sapius vlcus exiterit, et catrix atra ducetur? An quacunq; parte vlcus se ostenderit, hæc admodum debilitatur, eoque magis, quò vlceratam sapius sit. Debile autem omne frigescit, humorisque plenum est: quo fit, vt nigri quoque appareat. Et quidem vlcera magna, & vetera, cicatrice atra obducta videmus. Sæpe autem vlcus cœpisse, non aliud est, nisi vlcus diu habuisse.

12 Cur vibicibus cyathos admouere solemus? An quòd locus, quo icti fuerimus, refrigeratur, calorq; inde omnis decessit. Cyathus itaq; admotus, facit æris frigiditate, ne calor abeat.

13 Cur pili cicatricibus nequeunt exoriri? An quòd omnes meatus obstruantur, & variant, è quibus pili se promouere solent.

14 Cur ictus tumorem, liuoremq; suscipiant? An quòd de loco percusso humores disiecti, in loca proxima ruunt, in quibus offendentes retorquentur. Itaque coniuncta, conglutinataque humorum copia, tumor per collectionem exurgit, & si quæ venula rupta sint, confluuium id humoris subcreuentum fiat, necesse est.

Eorum, quæ ad res naturales pertinent, Sectio decima, cuius quæstiones

L X V I L

Cur in animantium genere alia tussiant, alia non? Verbi gratia, homo tussit, bos minimè. Vtrum quòd ceteris maxima ex parte excrementum aliorum se vertit: homini autem eò conuertri Natura voluit. An quòd homo maximè, humidissimèque cerebrum continet. Tussis autem picuita de stillante fieri solet.

2 Cur homini tantummodo ex omni animantium numero, sanguis è naribus defluit? An quoniam plurimum cerebri, idemque humidissimum homo continet. Vnde venæ excrementis per ora eodem tendentia nimium repletæ, profundere inde coguntur. Sanguis enim vitiatas quisque, integro tenuior redditur. Talis autem est, qui se cerebri excrementis miscuerit, & quasi in sanjem degenerat.

3 Cur alia ex animantibus sub cutem, alia intra carnem, alia vtroque modo pinguescere consueverunt? An quibus densa est caro, iis inter cutem,

& carnem humor prætenus cogitur: quòd is semper sua natura eminet, atque reuidet, qui tandem concoctus, pingue efficit solet. Quæ autem carne sunt rariore, curémq; gerunt obuiam, hæc opima intra carnem redduntur. Quæ verò vtroque modo se habent, vtroque etiam pinguescunt.

Cur vitiliginem pueri, mulierisque minus habent, quàm viri, & in eo ipso feminino sexu, quæ prouectæ ætate sunt, magis habent, quàm minores? An quòd vitiligo exitus spiritus est. Corpora autem puerorum contextu densa, non facili expirata constant, & mulierum minus expirant, quàm virorum. Spiritus namque in menstrua se auertit femine: densitatem verò leuitas eiusdem fatis declarat. Quæ autem corpora ætate processerint, aut conuenierint, respiratoria euadunt: hæc enim modo adificij veteris, structuram suarum partium laxiorem iam habent.

20 Cur homo tantum habeat vitiliginem? Vtrum quòd tenuissimam is ex omnibus animalibus carnem habet, simulque flatibus redundat: indicium verò, quòd vitiligo partibus tenuissima cute obtectis, maximè, primamque existit. An & his ipsis de causis, & præterea quòd homo vnus ex omnium animantium numero canescit: quippe cum in vitiligine pili canitie immutentur. Itaque fieri non potest, vt vitiliginem habeant, quæ nunquam canescere solent.

Cur capris, & ouibus lac plurimum demulgetur, quæ corpore non maximo sunt: homini autem, & boui minus, scilicet ad corporis proportionem? Vtrum quòd his copia in corpus absorbitur, ceteris in excrementum se confert: ouibus autem, & capris, quantum excrementi accesserit, omne in lac tranfit. An quòd plura gignunt, quæ magno sunt corporis itaque plus attrahunt excrementi, quoniam plura alendum sit. An his gravidis plus excrementi propter corporis imbecillitatem redundat. Lac autem excremento consistere certum est.

40 Cur animantium alia, cum aquam mutarint, colorem suum amittunt, similiaque loci illius domesticis redduntur, vt capræ: alia verò nunquam amittunt, vt homo.

Ad summam cur alia mutantur, alia non: vt coruus, qui semper incommutabilis persistit? An quorum natura vincere, perdomareq; humorem non potest, vt auium, quæ vesicam quoque nullam ob eam rem obtinent, hæc nusquam mutari possunt.

Sed cur non illa eadem, sed quæ nata ex his sunt, hæc mutantur? An quòd recens nata, suis parentibus sunt infirmiora.

Cur mares corpore maiori ex toto pendè sunt, quàm femine? Vtrum quòd mares calidiores feminis sunt: quæ res vim obtinet augendi. An quòd mares præditi natura integra sunt, femina manca, oblatæque desciscunt. An quòd mares longo temporis spatio perficiuntur, feminæ breui.

Cur in animantium genere alia breui tempore pariunt, alia diu gestant? An longius perfici solent, quibus longiora sunt vitæ spatia. Sunt autem partu tardiora, quæ longo tempore viuunt:

uunt: sed non vniuersaliter id est. Equus enim vt tardius maximè, quàm homo, parit, lic viuere minus potest. Cuius rei causam, vulua, siue vteri durities habet. Quomodo enim ager sitiens haud citò suas stipes enutrit: sic durior vulua equorum, in formando, nutricandoque suo fetu remoratur.

Cur proles cæterorum animantium magis, quàm hominis, suis parentibus similem gerit naturam? An quòd homo vago, variòque plurimum animo in coitu est: prout autem pater, materque in conceptu affecti fuerunt, ita partus euariant. Cætera verò animantia omnia, aut certè plurima, tantum ipsi intendunt, totaque sese Venere deant. Adde quòd ob eam auuiditatem, minime repleri magna ex parte paruntur.

Cur alibi tam homines, quàm equi, oculis magnæ parte cæcis sunt? An cum oculi triplici coloris genere distinguantur, nigro, caprino, & cæcis, corporis totius colorem oculi quoque color consequitur: itaque haud immeritò cæcus est.

Cur homines nana statura proueniunt? Vel potius quærendum in vniuersum, cur in animantium genere alia, partu, alia magno consistant corpore? Causa duplex sanè reddi potest: aut enim locus, aut alimentum id facit. Locus, si angustus est: alimentum, si exiguum.

Cur animalium alia caput moueant, alia non moueant? An quòd quæ collo carent, ea caput mouere nequeunt: nonnulla autem carent collo.

Cur in animantium genere homo sternutare maximè solet? Vtrum quòd meatus obrinet ampliores, per quos spiritus, odorque subeunt: his enim spiritu repleris sternuimus. Iudicium verò, datos esse meatus homini laxiores, quòd is olfactu minimè omnium valet. Quòd namque arctiores meatus sunt, eò magis vim obtinent olfactuendi. Quòd si in ampliores plus humoris ingreditur, quo inflato, sternutamentum fieri solet: tales autem genus hominum omnium maximè animantium obtinet, meritò homo solus sternuere sapissimè consuevit. An quòd homo breuissimis naribus est, ita vt humor concaustus celeriter commutari in spiritum possit, cunctis ceteris refrigerat præ longitudine prius, quàm muretur.

Cur nullus animalis lingua est pinguis? An quoniam pingue vnumquodque densum est. Lingua autem rara sua natura propterea est, vt percipere possit genera saporum.

Cur feminæ intero corpore tingunt, mares minimè? An quòd feminarum vesica renouat, cum profunditate, cum longitudine sita est: iacet enim vulua earum interius sedem, atque vesicam. Itaque humor emittendus, vim propter spatium vuluæ desiderat pleniorum, quæ per spiritum

re possunt quod sapius vfu euenit. Tum enim maximè oriuntur, cum mutationes temporum incellerunt. Maiorum autem genus, mutationem quoque pro sui magnitudine desiderat ampliorum.

Cur animantium alia partu sunt numerosa, vt 16 sus, canis, lepus: alia non, vt homo, vt leo? An quòd alia vuluas, siue vteros continent multos, totidemque formandi loculamenta, quibus impleri percipiunt, quibusque femori genitale diuidendum, inferendumque est: alia contra se habent.

Cur homo inter animantes oculorum minimum pro sua magnitudine habet interuallum? An quòd omnium maximè naturali solertia homo constat. Sensus autem contuendij partem versus priorem Natura posuit: id enim conspiciere oportet, in quod nos ducit ratio mouendi. Quanto autem oculorum plus discriminis sit, tanto magis conspectus vergent in latus: qui si secundum naturam sedem debeant obtinere, quàm minimum esse interuallum certè oportet. Sic enim partem versus priorem ingredi maximè possumus. Adhæc, cæteris animantibus, cum careant manibus, despiciant profus in latera, necesse est: itaque plus eorum oculi distat inter sese, & maximè ouium, eò quòd maximè prono capite ingrediuntur.

Cur cæteris animantibus partu nunquam profuso seminis per somnū incidere assolet, partum raro? Vtrum quòd nullum, homine excepto, resupinum cubare consuevit. Nullum autem, nisi resupinum, semen profundere potest. An quòd cætera non pariter, vt homines, somniant. Seminis autem per quietem illa profusio, non nisi cum imaginatione fieri potest.

Cur animalium alia caput moueant, alia non moueant? An quòd quæ collo carent, ea caput mouere nequeunt: nonnulla autem carent collo.

Cur in animantium genere homo sternutare 20 maximè solet? Vtrum quòd meatus obrinet ampliores, per quos spiritus, odorque subeunt: his enim spiritu repleris sternuimus. Iudicium verò, datos esse meatus homini laxiores, quòd is olfactu minimè omnium valet. Quòd namque arctiores meatus sunt, eò magis vim obtinent olfactuendi. Quòd si in ampliores plus humoris ingreditur, quo inflato, sternutamentum fieri solet: tales autem genus hominum omnium maximè animantium obtinet, meritò homo solus sternuere sapissimè consuevit. An quòd homo breuissimis naribus est, ita vt humor concaustus celeriter commutari in spiritum possit, cunctis ceteris refrigerat præ longitudine prius, quàm muretur.

Cur nullus animalis lingua est pinguis? An 21 quoniam pingue vnumquodque densum est. Lingua autem rara sua natura propterea est, vt percipere possit genera saporum.

Cur feminæ intero corpore tingunt, ma- 22 res minimè? An quòd feminarum vesica renouat, cum profunditate, cum longitudine sita est: iacet enim vulua earum interius sedem, atque vesicam. Itaque humor emittendus, vim propter spatium vuluæ desiderat pleniorum, quæ per spiritum

ritum corpore intento acquiritur.

23 Cur sues hybernum pilum amittere nō solent, cum cætera quadrupes soleant? Nam & canes, & boves certe amittere assolent. An quod sus calidissimus omnium est, partique calenti corporis eius pili adherent, quippe cum pingue tale esse necesse sit. Cæteris itaque, vel quia humor refrigescit, pili desuunt, vel quia suus calor alimentum concoquere non potest. Suis vero non idem incidit, vel quia nihil humor interior affici potest, vel quia bene alimentum concoquitur: nam & si quando causa, cur desuunt, sit, tamen pinguedo vetare potest. Oves, ac homines propter sui pili tum densitatem, tum copiam, non ita affici pulsu frigoris possunt: non enim alius refrigerationi subire licet, ut possit vel humorem gelare, vel calorem concoquendo sevocare.

24 Cur ouibus expilatis mollior pilus subnasctur, homini durior? An quod ouium pili summae cui coherant, euellique ob eam rem sine ullo possunt labore, cum initium alimenti integrum maneat, quod carni iunctum est. Meatibus itaque parafactis, excrementa respirare melius possunt: vellus enim proprio carnis vescitur alimento. Caro autem molli, dulcique alitur pabulo. Hominum contra, quod alius pili inhaerent, per vim, summoque cum dolore euelluntur. Constat id, quandoquidem sanguinem secum detrahunt. Corpore igitur saucio euenit, ut tandem cicatrix obducatur: unde sit, ut vel finem pili amplius promendi faciatur, qui euulsi fuerint, vel quandiu præterea promere possint, duri extrudantur, eo quod omne valens alimentum carnis exhaustum est, nec nisi materia inutili, & superuacua pilus prouenit. Indicium, quod hominum omnium plagam inhabitantium Meridianam, pili duritiem præ se ferunt: quoniam calor exterior alius corpus subiens, alimentum concoctum facile absumat in vapore: contra, eorum qui sub Aequilonem incolunt, molles, lasciuique funduntur, quod his sanguis, dulcisque sapor per summam potius fluitat formam: quam ob rem his color quoque hilarior est.

25 Cur opium pili eduriores sunt, quod prolixiores: hominum contra molliores, quod prolixiores? An quod ouium pili, qui, quale diximus, capiunt alimentum, ubi procul se ab suo deduxerunt initio, ieiunius vescuntur: & alimentum, quod inest vi caloris, facile pro sua inconcoctione euaporatur. Itaque siccati duriores redduntur: molle namque humidum est. Hominum vero pili minus alimentum, sed plus suo initio hauriunt: concoquitur autem plenius, quoniam minus est. Concoctum autem pilum efficit mollior: concocta etenim quæque molliora inconcoctis redduntur. Indicium, quod oues recentes velletra molliora gerunt, quæ vetula: copia namque excrementi, pilum & ouis, & hominis procreat.

26 Cur hirci homines, & aues, Veneris sunt audiores? An quod natura humida & calida sunt, qua quidem vtraque qualitate opus ad coitum est: calor enim excernit, humor excernitur. Hæc eadem ratio est, cur etiam claudi homines sint salaciores: his enim ut parum, alimenti deor-

sum, propter crurium vitiationem, labitur, sic multum loca petat superiora, seque in semen conuertit.

Cur homini nulla iuba data à Natura est? An quoniam barba data est: ergo quod excrementium alimentum cæteris animantibus in ceruicem se confert, id homini maxillas adire solitum est.

Cur pedes animalia pares habeant? An quod fieri non potest, ut aliquid moueatur, nisi parte aliqua sui consistat, dummodo non proficiat. Cum igitur ex duobus illis, motu, & statu confici ingressum, necessum sit, paritatis iam inde ratio patet: bipes enim altero pede mouetur, altero stat. Et quadrupes quoque cum duobus mouetur, reliquis duobus innititur. Parique modo de cæteris, quæ vel senis, vel etiam numerosioribus pedibus ingrediuntur, animadoertere licet.

Cur equis, & asinis pili è cicatrice promerentur, hominibus autem non possunt? An quod cæteris animalibus tergus pars per se corporis est: hominis autem cutis veluti affectus carnis exultat, quippe quæ summa illius forma refrigerante, solidiuscula existere videatur: quemadmodum crusta in pulvere superducentur, quæ vetulas appellamus. Cum itaque illa non nisi farina elixaretur, hominis quoque cutis nominata, non nisi caro putanda est. Vbi igitur hæc vel vultus acceperit, vel attrita fuerit, incidit ut hominis quidem caro condenseretur. Quam ob rem summa corporis parte immutata, vultus non eandem compagem capit, qua corpus iam inde ab ortu Naturæ extitit. Cum itaque hæc immutata sit, nihil profectò absurdum fuerit, si ex ea non idem præterea proficiatur. Sicut in arboribus quoque appellatis licet percipere: nam illas etiam corporis summi corruptionem, immutationemque esse nouimus. At iumentis atripitis, ubi ad sanitatem redierunt, partes vitiatæ corporibus denud eisdem replentur, quanquam debilioribus, quam principio fuerint. Sed cum etiam cutis eorum pars sit, confici pili, prouenireque possunt: cute namque pilos nasci certum est. Sed candidi propterea oriuntur, quoniam ut secunda hæc cutis imbecillior, quam prima est, sic pilus candidus ille imbecillissimus exit.

Cur in animalium cæterorum genere seruari æquæ gemini possunt, quanquæ sexus sunt vtriusque: in hominum autem non possunt? An quod homini maxime parvus geminatio contra suam naturam legem accidit: singulos enim parere sanctum est, tum in geminis ipsis marem, ac foeminam creati Natura omnino recusat. Ergo quod maxime contra Naturam est, id & imbecillum esse ratio postulat.

Cur equis, & asinis pili è cicatricibus possunt euenire, hominibus autem non possunt? An quod cicatrix vel suam ob densitatem impedimento est, vel quia depravat nutrimentum hominibus. Itaque ex toto propter pili infirmitatem impedimento est. Equis autem, ne pili excidant, nunquam est, sed depravat, facitque ne prior integritas seruetur.

Cur pares pedes Natura animalibus dedit? An

An cuique eam mouetur, partem aliquam requiescere necesse est. Quod si pedes impares essent, ne hoc fieri possit, accideret: agitur enim motus situ obuersario pedum.

Cur animalia, ut minus temporis dormiunt, quam vigilent, sic non continuè, sed vicissim modo vigilando, modo dormiendo, somnum suum periciunt? An quod non simul omnis vacans materia coquitur: sed ubi pars aliqua est concocta, leuatur iam animal expergiscitur. Et verò sapius illi expergiscuntur, quibus ea pars frigida est, quæ quidem excrementum domat, & concoquit. Fit enim ut celeriter, sapèque cessetur: cessatio autem, non vtili expergescit. Suius quoque res ea ipsa, quoniam requies est, non immeritò esse videtur: sed nihil quidem plus temporis in munere naturalium actionum consumimus. Nam et si esse, suauis est, quam non esse, non tamen plus temporis propterea edimus, quam à cibo abstinemus.

Cur animalium alia statim parentes sectantur, alia serò, ut homo, vel vix vnquam? An quod alia cito vim recipiunt cognoscendi, alia serò, & alia rei sibi commode sensum obtinent, alia carent. Quæ igitur hæc ambo, sensum dico rei commoda, sui que corporis perfectionem, formantur, hæc parentem sectari protinus queunt. Quæ non vtrunque illorum habeant, hæc id facere ipsum nequeunt: opus enim est & viribus, & sensu.

Cur genus vitiliginis, quod leuca appellatur, quæ albam dixeris, cæteris animalibus contrahit nequeat? Vtrum quod hominibus morbo hæc est: cæteris autem animalibus tergora varia, pilique eodem modo albedine efficiuntur. Attamen ambiger aliquis, quereretque, cur non postea, sed statim ab ortu Naturæ varietas illa existere soleat. An quod cæterorum animalium tergora dura sunt: homo autem è Natura prætervite continetur. Vitiligo autem spiritus secretio est, qui cæteris animalibus externi tergores densos prohibetur.

Cur ubi vitiligo: canities quoque est reciprocari autem non licet, ut semper ubi canities, sit etiam vitiligo. An quod pili omnes cute proueniunt: canities autem putredo veluti quædam est. Cum itaque cutis morbo laborat, pilum etiam laborare inde necesse est: cum autem pilus, cutem malè affici, necesse non est.

Cur animalium alia post partum senire solent, ut canis, ut sus: alia nihil efferaunt, quod perspicuum sit, ut mulier, ut ovis? An quæ superuacua redundant materia, hæc suam clementiam seruant. Quantum enim doloris esset secretum in partu est. Quibus autem secretio non à vacantibus, sed integris fieri materiis solet, hæc exasperantur, & scruunt. Unde sit, ut extenuatio quoque iram ratione habitus moueat: ut etiam gallinæ futiant, non cum pepererint, sed cum incubant ratione inedia.

Cur spadonibus cætera in sexum foemineum vitata myrantur, (vox enim tenuis, corpus imbecillum? Denique ita homines commutantur, ut etiam cæterorum animalium quæcunque ca-

strata. Nam & tauri, & verueces sua cornua è contrario gerunt: quod foemina quoque eorum contra, quam mares armantur cornibus. Itaque alij maiora excili gerunt, alij minora) magnitudo verò tantummodo, (spadonibus dico, ad sexum virilem commutantur: maiores namque redduntur. Quæ quidem res maris sua profectò est, quippe cum foeminae minores macibus esse soleant. An ne id quidem ad marem, sed ad foeminam pertinet. Haud enim omne magnitudinis genus, sed longitudinis duntaxat acquiritur, cum mas profunditate etiam augetur, & latitudine: sic enim perfici ipse assolet. Adhæc, ut foemina ad matrem, sic foemina ipsius virgo se habet ad mulierem: altera enim generosa iam est, altera nondum est. In eam igitur ipsam foeminae magnitudinem mutantur: crescere namque in longitudinem corpus assolet foeminarum. Vnde carmen illud Homeri.

Virgo Diana dedit prælongi corporis vsum. utpote eam rem, quam suam ob virginitatem haberet, largiti nimirum possit. Ergo non magnitudine in marem mutatur, cum non in magnitudinis genus profectò commutetur. Spadones enim longitudine tantum in magnitudine proficiunt.

Cur spadones vel omnino varicibus vacant, vel minus habent, quam cæteri? An quoniam naturam suam, dum castrantur, in genus seminis infœcundum commutari. Talis autem est puer, & mulier: quorum neutrum habere varices solitum est, præterquam si mulier raro.

Cur homo omnium maxime animalium oriari claudus potest? Vtrum quod cæterorum claudus robustiora sunt: ossè namque, & nervo, tam quadrupedum quam auium constant, hominum carne redundant. Itaque facilius hæc ob suam molliorem ladi possunt, cum se in vterum mouent. An quod solus ex omnium animalium genere varia generationis tempora obtinet: nam & septimo, & octavo, & decimo mense venire in lucem potest. Cæteris tempus vnum perficiendi sine mora statutum est: hominum generi temporis multum, pro varia ratione immorandi consumi necesse est. Itaque cum foetus mouentur, extrema, quod tenerissima sunt, facile infringuntur, & eo magis, quod plus temporis intercessit.

Cur spadones cruribus putridis, vlcerosisque sunt? Vtrum quod etiam mulieres crura habent eiusmodi? Spadones autem effœminat omnino sunt. An hoc accidit. Causam autem mulieribus quoque reddere illam debemus, quod calor deorsum se vertit: quod etiam menstrua declasant. Unde fit etiam, ut præ nimio humore, neque spadones, neque mulieres pilis valeant redundare.

Cur nullum animal, nisi homo, calculosum fieri potest? An quod iumenta, & quæ vnguibus sunt numerosis, vesicæ meatus obtinent ampliores. Quæ autem non protinus, sed post parere intra se animal consueverunt, ut pisces nonnulli, ex his nullum vesicam habere nouimus. Sed humor subsidens, ille totus in aluum constrigitur, sicut etiam in aibus fit: itaque celeriter

exit per sedem. At homo vesicam habet, & ceruicem eius canali angusto pro magnitudine porrectam. Ergo quod membrum id adest, quantum terreni humoris seuocatur, in vesicam contruditur, ex quo vasa quoque urinaria, id est, macula, eo ipso tinguntur. Loci autem calore efficitur, ut amplius concreverit, atque crassescere possit. Retinetur verò, augeturque propter canalium angustiam: cum enim terrena illa subsidencia prodire ex facili nequeant, reuerfa cohærent inter sese, calculumque ita conficiunt.

43 Cur non iumenta, non boues, aut omnino, quæ cornua gerunt, non aues ructare soleant? An propter ventris siccitatem. Celeriter enim consumitur, percolaturque humor: qui dum immoratur, inflaturque, ructationem mouere potest. Iumentis tamen, ob colli etiam prolixitatem, flatus deorsum se vertit: quam ob rem his crepitus ventris maximè incitatur. Auium, corrigeroiūque genera neutrum faciunt. Quinetiam ruminantibus ructare negatum est, quoniam plures continent ventres, & quem reticulum appellamus: facultas etenim meandi tam super, quam subter, flatibus multifariam præstat. Itaque humor consumitur ante, quam in flatum vertatur: qui flatus moueat vel ructum, vel crepitum.

44 Cur in animantium genere quæcunque domestica, eadem etiam fera reperimus: quæcunque autem fera, non vtrique eadem domestica Natura creauit? Etenim homines feri nonnulli quam cernuntur, & canes apud Indos, & equi alibi: sed non leones, non pantheras, non viperas, non alia complura domestica esse nouimus. An quòd res praua, & facilis ortu est, & mutari quoque expeditè in eam rem potest. Naturam enim non quæ prima, sed quæ vltima est, assequi statim perdifficile est. Quapropter omnia etiam domestica, principid fera potius, quam domestica esse solent, ut puer feracior profectò, quam vir, quippe qui omnium edax, & iræ deditus sit, quanquam infimus. Ergo quomodo in operibus artis, sic etiam in Natura licet perspicere. Nam in his quoque præter omnia facta sunt, & plura sunt praua, quam proba, ut lectus, vestis, quoduis aliud: quòdque probum est, id omne prauum etiam comperiri potest. Quod autem prauum, id non omne probum quoque reperies: ut si quis vtilissimorum pisciorum, fistorumque opera cogitet: nondum enim peritè pingebatur, aut ex arte ducebatur, sed pingui Minerua omnia effugiabantur. Natura etiam prauè omnia facit, & plura praua, quam proba: proba verò pauciora præstare, non omnia, potest. Atqui domesticum omne melius est. Ferrum autem, atque syluestre prauum natura, scilicet non quæ inuicia, ortusque continet, sed cui, opinor, factu difficile sit probum illud, vrbatum, atque domesticum. Contrarium verò, aut nõquam, aut rarè efficitur. Artamen vel temporum, locorumque conditione, temperamentoque vniuersi quodam fieri potest, ut vrbana, & mitia reddantur omnium animalium genera. Hoc idem in omni etiam stirpium genere intelligere licet. Quæcunq; enim vrbana sunt, eadem etiam comperiri syluestria possunt. At quæ syluestria exstitit-

re, eadem omnia mansuescere non possunt. Non tamen deliunt, quæ suis locis quibusdam peculiariter ita se habeant, ut neglecta, feræque prouenire præstantiora possint, & mitiora, quam quæ alibi summo cum studio colantur.

Car hominum vmbilici ampliores, ceterorum autem animantium exigui, incertique sunt: An cæteris, quoniam temporis multum gestentur, vmbilicus arefcit, inque directum porrigitur, denique vlcerebus intumescit: quam ob rem nonnulli vmbilici deformes sunt. At verò homo imperfectus prodiret: atque humidus, atque sanguinolentus sequitur eius vmbilicus. Indicium verò, cetera perfecta, hominem imperfectum prodire, quod illa statim inde ab ortu Naturæ viuere sua opera queunt: pueri curam desiderant, nec seruari, nisi alieno beneficio, possunt.

Cur animantium alia semel coeunt, alia sæpe, & alia anni tempore certo, alia nullo statuto tempore, sed prout incidit? Homini semper concubitus opportunus est, feris non sæpe: & quidem suis agrestes semel concubunt, domestici sæpe? An propter pabulum, calorem, atque laborè: quippe cum Venus comes facietatis sit. Nam eadem alibi semel, alibi sæpius pariunt, ut oves in Magnesia, & Africa pariunt bis. Causam verò tempus pariendi prolixius obrinet. Vbi enim se impleuerunt, non amplius concupiscunt: quomodo nec cibum affectant, quæ satiata sunt. Quæ autem grauida iam esse inceperint, minus auida Venis euadunt, quoniam menstrua purgationes nulla præterea veniant.

Cur homines, qui raris dentibus sunt, magna ex parte breuioris sunt vita? An indicium hoc est, densum os esse capitis: ergo cerebrum innatidum est, quia minus sit respiratio: nis opportunum est: itaque celeriter putret, ut quod sua natura humidum sit. Nam & cætera, cum non mouentur, neque exhalant, facile corrumpuntur. Quo etiam fit, ut homo capite piloso inaximè sit, & mas, quam femina, diutius viuat, futurarum sui capitis beneficio. An in cæteris quoque idem sit, cogitandum.

Cur qui manus castram per totam obtinent palmam, viuere diutius possint? An quoniam minus viuere possunt, quæ carere articulis, incomparataque sunt, quale genus omne aquatile est. Quòd si quæ articulata non sunt, vitam breuiore agere solent, constat contra sese habere, quæ articulatæ. Cuius profectò generis illa etiam sunt, quæ cum sua natura omni articulo careant, existunt tamen articulata nonnunquam quoad maximè licet, consistunt. Manus autem pars interior, penitus articulo vacat.

Cur animantium homini vel vni, vel maxime oculi deprauantur? An quòd homo vel solus, vel maximè morbo comitali capi in puerili ætate solet, cum certè deprauari omnibus accidit.

Cur animantium homo maximè fumo affici potest? An quòd homo lacrymam maximè emittit: fumatio autem non nisi cum lacryma est.

Cur equus equo, homo homini, atque omnino cognata cognatis, sibi que similibus gaudet, atque

arque cupiant? non enim quia pulchrum videtur. Cupiditas autem formam sequitur elegantiorum: nam si id esset, rem pulchram suauitorem esse oporteret. Nunc autem contra potius euehit, ut quia iucundum, suauisque est, ideo pulchrum esse videatur. Nec etiam omnibus res eadem voluptati est, nec pulchrum idem latitè: aliis enim esse, aut bibere, aliis concumbere lætabilis est. Sed causa cur vnumquodque concumbat, in aliam cadit questionem. Pulcherrimum verò id eriam esse, nondum asseri verè potest: sed nobis quòd ad concumbendum suauis est, id esse pulchrum certè videtur: quoniam rei, quam cupimus, aspectu quoque nimirum delectemur. Et quidem in cæteris etiam cupiendi generibus, res pariter sese habet. Cum enim sit detinemur, humorem suauis cernimus. Quòd itaque ad vsum aliquem pulchrum est, & quòd idem maximè cupete solemus, suauissimum id esse ipsum videtur. Quòd autem per se tale est, non præterea sic esse videbitur. Argumentum, quòd adulescentuli plerique formosi, aptique nobis esse videbuntur, cum ad concumbendum vsum respeximus. Nunquid igitur ita, ut etiam plus gestiamus, quam si deformes quosdam intueamur? Non hercle, nisi eorum auidi sumus: quo modo potio quoque videtur pulchrior. Nam si sit detinemur, humorem multò suauis aspiciemus.

Cur hominis prior pars pilosior, quam posterior, est: quadrupedum contra posterior, quam prior, serosior? An quòd omne animal bipes partem priorem habet pilosiora: nam aues quoque eodem modo, quo homines, se habent. An partes infirmiores Natura semper integere potius consuevit: infimum autem vnumquodque loco sui corporis aliquo est. Quadrupedum verò omnium partes posteriores, infirmiores loci causa sunt: quam priores: affici nanque à frigore altiusque amplius possunt. Hominum priores infirmiores sunt, incommodisque illis eisdem oportuniores.

Cur animantium homo maximè soleat sternutate? An quòd etiam grauedine maximè homo tentatur? Cuius rei causa est, quòd calor, qui circa cor est, sursumque sua natura effertur cæteris animantibus in arcos se effert, vnde per refractionem dissectus, partim ceruicem, caputque petit: partim in spinam, lumbosque deferitur: hæc enim linea recta, iuxtaque basim sita omnia sunt. Quòd cum æquè corpus penè totum recalescat, humores quoque in sese pariter digerit, planèque partitur: humores enim calorem sequuntur. Ex quo fit, ut neque à grauedine admodum infestari, neque sternutare quadrupedes soleant. Sternutamentum enim, vel spiritus vniuersi delatio est, humore scilicet plus aliquid exbalante, vel crudi humoris conatus, excursusque. Quocirca destillationes soler præcedere, quæ quidem animantibus cæteris minimè incidunt, eò quòd caloris illa delatio, autè, retròque portionibus æquis se digerit. Homini verò, quòd erecta basi se in sublime, modo stirpium, attollit, euenit, ut caloris elatio plurima, & vehementis-

lima caput adeat, elatiusque eò calor, meatus concalfacit, rarefacitque capitis, qui tales demum effecti, nimirum capaciores humorum, quam meatus cordis inferiores redduntur. Quoties itaque accidit, ut caput humescat, refrigereturque extrinsecus amplius, quam satis sit, efficitur ut calor, qui & alimentum habet, & se in partem interiore contrahit, nimirum crescat, crescens sese in caput, meatusque capitis effert, quo humores prætenues, crudi que sectantes, implent meatus, destillationesque faciunt, & sternutamenta ratione simili mouent. Nam inter initia destillandi, calor humorem sursum præcedens, inflansque meatus, sternutamenta expulsi spiritus, ductusque humoris tenuis, actusque incitat. Vnde fit, ut post grauedinis sternutamentum, piruitam aqua similem abstergamus. Hæc cum omnia sese mouerint, humores coacti, crassique subsidunt, & foramina capitis nasique intersepiunt. Facta enim tumidiora, distentioraque, caput dolore infestant. Argumentum, quòd nullus per eas spiritus foras mittitur. Ex quo sequitur, ut neque sternere, neque olfacere possint, qui grauedine detinentur. Sternutamenta autem, quæ sine grauedine mouentur, has quidem easdem ob causas veniunt, sed exiguis, leuibusque initiis. Itaque vbi vi caloris collecti humores sunt, facile ab eodem calore pro sua exiguitate spirantes, in nares interrumpunt. Strepitum verò spiritus, non minus violentia sese efferendi, quam sui copia, mouet. Cum enim calor directo tramite ad cerebrum usque extulerit, eiq; ipsi impegit, ad nares reflectitur, eò, quoniam meatus illi hæc foras de cerebro pertendant. Quòd cum illa foras reflectendi delatio spiritus, nares versus contra naturam agatur, vehemens ut fiat, nimitum euenit: itaque strepitum mouet. Cæterorum autem animantium, aues maximè grauedinem sentiunt, quòd formam corporis maximè similem hominibus gerunt, verum minus, quam homines, afficiuntur: quoniam caput magna ex parte deorsum tenent, ut quæ victum abs terra petere soleant.

Cur maris animalia maiora, vegetioraque sunt, quam terræ? An quòd vis Solis consumendo, quæ terram ambiunt, copiam detrahit nutrimenti: quam ob rem quæ abdita vitam agunt, vegetiora sunt. His igitur omnibus incommodis cum genus maritimum sit immune, merito tum adolescere potest corpore ampliori, & vegetiori.

Cur cætera animalia cibum sæpius siccum, quam humidum, capiant, homo humidum sæpius, quam siccum? An quòd homo natura calidissima est, plus refrigerationis desiderat.

Cur spadones calui effici nequeant? An eò quòd multum cerebri obtinent: quòd sanè his contingit, quia rem Veneream non agunt: semen enim labi per spinam è cerebro videtur. Quæ causa boues quoque castrati cornua gerere maiora putantur: nec non & mulieres, & pueri cur calui non sint, eadem ratio esse creditur.

Cur animantium alia, vbi primum in lucem edita sunt, nutriri per se ipsa possint, alia nequeant?

quæant: An ea possunt, quæ in genere, quod mem-
moriæ capax est, breuius viuunt: quocirca ocyus
quoque morte eadem omnia occumbunt.

58 Cur homo plus excrementi humidum egerit,
quàm siccum: equi, & asini, plus siccum, quàm humi-
dum? An quòd hæc animantium genera sicco pa-
bulo largiori vtuntur: homo humidis magis,
quàm aridis, vesci solet. Ex cibo autem omne
proficiscitur excrementum, & ex copiosiori co-
pulosius. Igitur alia humido potius, alia sicco lar-
giori vtuntur pabulo: quoniam alia sicca natura
sunt, alia humida. Itaque humidum potius capi-
unt, quæ sicca constant natura: huius nanque
sunt indigentia. Contrà, siccum afficiunt, quæ hu-
mida sunt natura, vt pote quæ qualitatis eius in-
opia magis rueantur.

59 Cur aues, & homines, & genus quodque ani-
mantium forte, corpore sunt duriora? An quòd
animositas cum calore est: metus enim refrige-
ratio est. Quorum igitur sanguis amplius fer-
uet, hæc & robustiora, & animosiora sunt: sanguis
autem alimento corporibus est. Et quæcunque
verò ex stirpibus terræ aqua tepida irrigaueris,
omnia duriora euadent.

60 Cur monstra parua quadrupes pariunt: ho-
mo autem, grandæque animantes omnes minus,
vt equi, & asini? An quòd parua, vt canes, fues,
capræ, oues, longè sunt fecundiores, quàm gran-
des: illarum enim alia omnino singulos pariunt,
alia magna ex parte. Monstra autem tum confici
solent, cum plura semina inter sese cohaerescunt,
confundunturque, vel cum procedunt ex mare,
vel cum se in semina permiscet: vnde aues etiam
monstra edere possunt. Oua nanque vitello pa-
riunt geminato. Monstrum autem ex geminatis
illis cõstitit, quorum vitelli nulla interiecta mem-
brana distinguuntur.

61 Cur hominum caput pilosius, quàm reliquum
corpus, nec ex proportione pilosum est: cetero-
rum autem contrà? An cetera vel in dentes 40
exuperant præ nimia alimenti copia, vel in cor-
nua, vel etiam in setam. Quæ igitur in cornua,
capite minus seroso hæc sunt: absumptum enim
illam in rem est. Quæ autem in dentes, plus qui-
dem pili, quàm cornigera, obrinent: capronarum
etiam non nihil sortiuntur, sed minus, quàm aues.
His enim illud etiam, quod homini, genus inte-
gendi Natura tribuit: sed quod illis pro copia
nutrimenti multis luxuriat locis, id in capite
homini abundat. Nec enim nullum habet, nec
adeò multum, vt pilorum vndique excreseat
congeries.

62 Cur vnus omnium animantium homo cane-
scit? An quòd pars animantium maxima pilum
quotannis deciduum gerit, vt equus, vt bos: non-
nulla deciduum non gerunt, tempus autem viuunt
breue, vt oues, & quædam alia, quorum pilus, vt
pote non senescens, canescere non potest. At ho-
mo nec deciduum gerit pilum, & longam degit
etatem: itaque breui tempore consenescit, atque 60
inueteratur.

63 Cur vita breui, imbecillisque viribus sunt, qui
partem vmbilico subiectam maiorem, quàm su-
periorē habent perrinētem ad pectus? An quòd

venter suam ob breuitatem frigidus est: itaque vt
vim paruam obtinet concòquendi, sic excrementis
reddere aprissimus est. Morbis autem nimium
patent, qui tali ventre constitent.

Quàm ob causam animantium alia non solum
coitu, sed etiam sponte natura procreantur, alia
coitu duntaxat proueniunt, vt homo, vt equus:
An quòd etsi non aliam ob causam, tamen quòd
aliis gignendi tempus breue statutum est. Itaque
fieri non potest, vt tempus, quod vim obtinet ge-
nerandi, amplifcetur, prorogeturque: sed tempo-
rum vicissitudine, commutationeq, vt procreen-
tur contingit. Aliis multo generatio ampliari so-
let: etenim vel anno, vel decem mensium spacio
confici affollet. Quapropter vel nullo pacto, vel
ex coitu procreentur illa, necesse est.

Cur Aethiopum dentes candidi, & candidiores, 64
quàm cæterorum, vngues autem non dentibus in
candore respondeant? An vngues ideo nigricant,
quia cutis etiam nigra est, & nigrior, quàm cætero-
rum: vngues autem ex cute proueniunt.

Sed cur dentes candean, quæquam ratio sit? An 65
quòd albescere illa solent, quibus vis Solis humo-
rem detrahit, dum modo nihil superficiatur, quo
modo etiam ceram albescere nouimus. Ar cutem
superinficit calor, dentes minime: sed rotus eorum
humor in vaporem à calore conuertitur, atque
exhalatur.

Cur animantium alia præciso capite vel protu-
nus moriuntur, vel paulò post, alia minime? An
ita afficiantur quæ sanguine carent, exiguaque ci-
bo contenta sunt: quippe quæ neque continuo ci-
bum desiderant, neq, in humore calor eorum dif-
fundatur, quibus rebus priuatum animal sangui-
ne constans viuere nequit. Illa verò sine respira-
tione viuere multò diutius possunt. Causam cur
ita, aliàs abundè reddidimus.

*eorum, quæ ad vocis, sonique rationem
pertinent. Sectio vndecima,
cuius quæstiones
I. X. V.*

Vt sensum auditus maximè ab ortu
Naturæ ostendi potest? An quòd au-
ditus, & vox ab eodem initio profici-
sci videantur. Arqui locutio ex faci-
li posse deprauari videtur, quæ species vocis est,
eademque perfici difficillimè potest. Indicium
huius est, quòd postea, quàm nati sumus, diu ob-
mutescimus, deinde balbutire tandem incipi-
mus. Principio nanque nullum proferre penitus
verbum valeamus. Cum itaque facillè perueriti lo-
cutio possit, idèmq, initium audiendi, loquen-
dique sit (vox enim quædam audiendi quoque
primordium est) sequitur vt quasi per accidens,
non per se omnium facillimè sensum auditus
inreriri possit. Argumentum autem facile om-
nino loquendi principium destrui posse, vel ex
cæteris animantibus erui licet: nullum enim lo-
qui ex cæteris potest: sed homini tantum facul-
tas hæc data est, & hic tamen serò (vt dictum est)
loqui incipit.

Cur omnes surdi vocè reddere per nares allo-
lent?

loci? An quòd propè absunt vt muti sint: muti
autem per nares vocem extrudunt: eò nanque
spiritus illorum compellitur, quia ore com-
presso sunt: quod compressum ideo est, quo-
niam lingua his ad vocem reddendam vsui nul-
latus est.

Cur omnes, qui natura sunt calida, magnam
vocem emittere solent? An quòd multum in his
aerem, feruidumque inesse necesse est, vis enim
caloris facillè ad se & spiritum trahit, & aerem:
eòque amplius id agit, quòd amplior est. Vox au-
tem magna tum oritur, cum aeris multum agita-
tur: vtque acuta, cum celeriter, sic grauis, cum tar-
dè aer incitatur.

Cur omnes surdi per nares loquuntur? An
quòd surdi violentius spirant, quippe qui propè
absunt vt muti sint. Meatus itaque narium ductu
spiritus laxior redditur: ex quo fit, vt nisi per na-
res loqui non possunt.

Cur melius audiri quæque in nocte, quàm die,
possunt? An quòd requies omnium noctu am-
plior est, quoniam calor abest: vnde tranquilliora
quoque magna ex parte omnia sunt: Sol enim
est, qui omnia mouet.

Cur voces è longinquo acutiores esse viden-
tur? Itaque cum hominum procul admodum ab-
sentium clamorem imitamur, vocem acutè emittimus,
& similes iis, qui suam vocem in sonum
adstringunt tenuiorem. Et strepitus quoque re-
sonandi acutior venit, quem procul abesse palam
est: non enim nisi per refractionem existere po-
test. Cum igitur in strepitus ratione, acutum
quòd vel ox sit, tardum autem quòd graue, voces
è longinquo delatas, acutiores videri oportere:
quæ enim feruntur, eò tardius omnia mouentur,
quò longius à suo discesserunt principio, ran-
demque collabuntur, & decidunt. Vtrum igitur
qui imitantur, vocè exili simulabunt, & sono tenui
agere tentant vocem, quæ se è longinquo defert:
tenuis autem grauis non est, neque exiguus, exi-
litque vocis proferendæ vsus grauis est, sed acu-
tus sit, necesse est. An non modò qui imitantur,
ea de causa ita simulabunt, verum etiam strepitus
ipsi acutiores existunt. Causa verò cur ita sit,
quòd aer, qui defertur, strepitum excitat, & quæ-
admodum primum illud obstrepat, quòd aerem
mouerit: sic rursus aer subinde mouendo agit, o-
portet, vt partim moueat, partim moueatur.
Quo fit, vt continuari strepitus possit, quippe
cum perpetuè mouenti mouens succedat, donec
omnis conatus mouendi emarcescat: quæ quidem
res in corporibus non nisi cadere est, cum scilicet
aer non amplius impellere vel relum, vel aerem
potest. Vox enim continua redditur, cum aer
aerem propellit: telum autem fertur, cum corpus
ab aere mouetur. Hic igitur corpus idem defertur
asiduum, vsque ad eum finem, dum conuertat. At
ibi alius, atque alius aer perpetua vicissitudine
profluit, præcedentemque subsequens minor est.
Itaque velocius quidem mouetur, sed per minus
subinde aeris: quæ de causa voces acutiores è lon-
ginquo tenuiores sentimus: est enim acutum,
quòd velocius est, vt ambigendo superius pro-
posuimus. Hæc eadem causa est, cur & pueri, &

agrorantes, acutè, viri autem, & bene valentes
grauiter vocem emittant. Cur vero propinquis
auribus vox grauior acutiore esse minime pa-
reat, & omnino cur similis proiectis ponderibus
non sit, causa quòd proiectum illud cum vnum
asiduum sit, idem idem asiduum fertur: strepitus
autem, aer propulsus ab aere est. Itaque fit vt
pondus vnum in locum cadere tantummodo
possit: vox autem quoquoersus spargat sese,
non secus, ac si proiectum pondus, dum fertur, in
partes frangatur innumeras, atque etiam se re-
trorsum disperiat.

Cur domus nuper illita magis resonat? An 7
quòd maior refringendi datur facultas propter
lauitatem. Lauis autem ideo est, quoniam conti-
nens adhuc, rimisque immunis penitus extati
Non tamen admodum humidam volo intelligi:
nulla enim refractione de limo effici potest. Hæc
profectò causa est, cur etiam opus omne recto-
rium magis resonet. Quin etiam aeris immobili-
tas fortasse aliquid facit: congeles enim, vniuer-
susque cum sit, occurrentem illum retorquere
vehementius potest.

Quam ob causam si quis dolium, & lagenas, & 8
cetera id genus figulina inania obruat, operiatq,
domicilia resonare amplius possint: necnon si
puteus, vel cisterna, vel aliqua fouea in domo sit,
magis, magisque ita fiat, necesse est? An quòd
ratio resonandi non nisi refractione est: sic enim
potissimum resonandi illa reciprocatio nasci-
tur. Ergo puteus, & quælibet fouea, angustiam
obtinere, & aerem colligere potest. Dolia, cæte-
ræque fictilia densitatem quoque suæ ambientis
formæ præ sese ferunt. Itaque vtraque de causa
illud euenit. Concaua enim omnia magis sonant,
& æs quoque ob eam rem sonitum præcipuè om-
nium reddit. Nec verò absurdum quòd obruta
illud faciunt: vox enim non mimis in ima se de-
fert. Denique quoquoersus, atque etiam in or-
bem ferri putandum est.

Cur si vasa quis inania obruerit, faciet vt ma-
gis ædificium resonet? An quòd vasa soliditate,
perpetuitateque suâ melius & concipiunt, & con-
tinent aerem, simulque accidunt, vt ictus vehemen-
tior effici possit.

Cur aqua frigida de eodem profluens vase acu-
rius, quàm calida, obstrepat? An quòd delatio
aquæ frigidæ velocior est: grauior enim frigida
est, acutiorem autem strepitum reddit, quæ velo-
cior est. Calor verò & raritate alleuat, & elatio-
ne. Proximam illud est, quòd faces quoque ar-
dentes ictum faciunt imbecilliores.

Cur homini, qui vigilauerit, vox asperior red-
ditur? An quòd eius corpus ob crudipetam hu-
mescit, maximèque loco superiori, vnde caput
quoque grauescit. Et cum fauces humore redun-
dent, vocem asperiorē existere necesse est: aspe-
ritas enim ob inæqualitatem, grauitas propter
obseptionem exultat, retardius enim fertur.

Cur cibo ingestio mox tenor frangitur vocis? 12
An quòd membrum illud voci tributum crebro
cibi occurso perlusum conalescit, cõcalescens
humorem attrahit, qui ob assumpti cibi humefa-
ctionem & largior est, & paratior.

- 13 Quare qui flent, vocem mittunt acutiorem, qui rident, grauiorem? An quod alteri suam ob debilitatem parum spiritus mouent, alteri vehementer intendunt. quod facit vt spiritus velocius ferri possit: velox autem omnis acutus est, quippe qui ab intento proiectus corpore, feratur velociter: contra, qui ridet, resoluitur, & debilitatur, itaque vocem grauius edit. Quamquam ægri acutam emittunt vocem, parum enim aeris mouent. At verò qui rident, non solum parum, sed etiam leuius mouent: adhuc, qui rident, spiritum calidiorem emittunt: qui flent, frigidiorum. Dolor enim refrigeratio pectoris est. Calor itaque multum aeris mouet, ita vt tardè feratur: frigor autem parum ciet. Idem vel in tibiis fieri nouimus. Enimvero qui spiritu instant calidiori, multò tardiùs agunt.
- 14 Cur pueri, cæteraque recens nata animalia vocem reddunt acutiorem, quam quæ perfecta ætate sunt, cum tamen omne acumen vehementia sit? An quod vox motio aeris est, & acutior quæ velocior: facilius autem, & velocius parum, quam multum, aeris mouetur. Mouetur autem quoties vel à frigore cogitur, vel à calore discernitur. Sed cum inspiratio frigida admissio sit, interior nimirum aer tantisper cogitur, cum spiritum capimus: cumque exspiratio caloris emissio sit, ære sine à calore citato, vox effici potest: cum enim spiritum reddimus, non cum capimus, vocem formamus. Cum autem nouella calidiora sint, quam verusta, suolque meatus habeant arctiores, minus in se aeris possunt continere: cumque calor, qui moueat, amplior in his insit, res autem, quæ moueatur, minor substat, velocius vtraque de causa aer moueri potest. At si velocius, vox certè acutior dabitur, ob ea ipsa, quæ antè retulimus.
- 15 Cur vocem, qui flent, acutiorem emittunt qui rident grauiorem? An qui flent intendendo, contrahendoque os vociferantur: itaque prope- 40 ræ aer interior corpore intento mouetur, cumque per os transeat angustum, ferri velocius potest: vtraque igitur ratione sit, vt vox acuta edatur. Contra, qui rident, remisso corpore, hinc etque ore rident. Cum igitur ob eam rem late, tardèque profundant aerem, meritò vocem emittunt grauiorem.
- 16 Cur vocem reddunt acutam, qui expertes seminis sunt, vt pueri, mulieres, decrepiti, spado- nes: grauem autem viri, qui firmissima sunt ætate? An ea causa est, quæ linea, cæteraque tenuia di- 50 mensionem vnam duntaxat fortigunt: crassa autem, plenaque plures obtinent: itaque vox etiam tenuis vnam dimensionem habuerit. Vnum autem & efficere, & mouere, facilius est, quam plura. Ergo cum prædicta illa spiritum habeant imbecillum, non nisi parum aeris moueri ab illo spiritu potest. Minimus autem est, qui dimen- sione vnica constat, quem prædictis rationibus tenuem esse, vocemque talem ab eo proficisci ne- cessum est: vox autem acuta, quæ tenuis est. Igitur qui prolifico illo semine carent, vocem hinc meritò reddunt acutiorem. Viri robusti, quoniã spiritu valeant, multum aeris incitare queunt:

quod cum multum sit, lentè mouetur, vocemque efficit grauiorem. Motu enim veloci, & tenui, vocem reddi acutam iam constitit, quorum neutrum, vt in viro possit existere, accidit.

Cur voces nostræ grauiores sint tempore hyberno? An quod aer interior tunc, & exterior, crassior est: crassior autem cum sit, tardiùs mouetur: itaque vox grauior non immeritò sit. Adde quod somnolentiores hyberno tempore sumus, quam æstiuo, plùsque temporis ob dormire sole- 10 mus: somnus autem facit, vt membris grauiori- bus sumus. Quo igitur tempore plus dormimus, quam vigilamus (quod hybernum profectò est) hoc vocem effici grauiorem, quam qui è contra- rio agitur, ratio est. Cum enim tempus vigilandi, quod interuenit, breue sit, habitus corporis, qui inter dormiendum committitur, permanere vs- que ad somni repetitionem nimirum potest.

Cur ex potu, vomitu, atque frigore vocem emittimus grauiorem? An faucibus intercepis quam rem pituita subsistendo committit: quippe quæ aliquid fluxionis in eas detrahat aliis vomitus, aut potus, aliis præsentis temporis qualitas per obstructionem fauces reddit angustiores: itaque delatio spiritus tardiùs agitur: quæ autem tarda delatio est, grauem hæc efficit vocem.

Cur vox grauior è propinquo magis, quam è longinquo sentiri potest? An quod grauior plus quidem aeris mouet, sed nequaquam in longitu- 20 dinem. Ergo à longe minùs sentitur, quoniam per minus spatium se deducit: è propinquo autem magis, quoniam plus aeris sensorio ferri audiendi. Acuta procul ideo audiri potest, quoniam tenuior est: tenuem autem omne augeri in longitudinem potest. Dixerim etiam quod motio, quæ vocem reddat acutiorem, velocior est: quod fieri potest, si vt densus, sic angustus spiritus sit, qui aerem mouet. Nam & exiguus aer mobilior est, quippe qui ab angusto moueri queat: densus plures efficit ictus, qui strepitum reddant. Licet hoc in musicis perspicere instrumentis: fides nan- que tenuiores cæteris eisdem substantibus acuti- 30 tius consonant.

Cur vox acutior illis esse videtur, qui longius ab sunt? cum tamen acuminis ratio sita in eo sit, vt velocius feratur, & quod longius feratur, moueri tardiùs soleat. An quod vocis acumen non solum in velocitate mouendi, sed obstrepenti etiam nimia tenuitate consistat. Qui autem lon- 40 giùs absunt, vocem tenuiorem excipiunt, ob aeris, qui mouetur, exiguitatem: motus enim ita marcescit. Vtque numerus emarcescens in vnicam rem relabitur, sic corpus in vnicam dimensionem extenuatur, quæ tam in corpore, quam in voces, tenuitas est.

Cur vocem acutam & exercitati reddunt, & debiles? An debiles, quia parum aeris mouent: parum autem quàm multum velocius feratur. Exercitati verò aerem excitant vehementiùs. Aer excitus vehementer, velocius feratur: acutum autem in voce id est, quod velox in delatione.

Cur vox corrumpi his soleat, qui cibo ingesto clamitant? Itaque omnes, qui vocè exercent, vt

vt histriones, saltatores, & cæteros generis eiusdem mane, ieiunòque ore exercitationem adire licet inspicere. An vocem corrumpi non aliud est, quam membrum, quæ spiritus translineat, cor- 50 rumpi. Quocirca ranci quoque voce corrupta sunt, non quod spiritus vitiatu est, qui vocem afformat, sed quod exasperata arteria est, quæ vehementer concussione exasperari maxime so- lita est. Quam ob rem neque qui febriunt, neque qui vehementer febrierunt, statim cum febris cessauerit, cantare queunt: sunt enim asperis nimio ex calore faucibus. Cibis autem spiritum & largum reddi, & feruidum, contentaneum est. Qui talis autem est, exulceret arteriam transmeando, atque exasperet. Ratio est, quod cum incidit, meritò vox destrui potest.

Cur vox, cum aer quidam formatus sit, & qui, cum fertur, formam sæpe illam amittat, echo, id est, resonantia fiat? Cum enim aer vehementiùs in aliquod solidum offenderit, vox non dissoluitur, sed eandem expresse reciprocantem audi- 20 tur, sed eandem expresse reciprocantem audi- mus. An quod refraçtio est, non perfractio: sic enim cum totum permanet, cum partes ab eo duæ vniformes proficiscuntur, quippe cum per simi- lem angulum refraçtio existere soleat: itaque vox resonandi similis primæ efficitur.

Cur cæterorum animalium nouella, recensque edita vocem mittunt acutiorem, quam quæ perfecta ætate sunt: vituli autem grauius mugiunt, quam boues perfecti? An quod infans quoque in genere similis formine eiusdem generis est: bouem autem foemina grauius mugiunt, quam mares, cum cætera è contrario agant: at vituli similio- res foeminis, quam maribus, sunt: ergo vocem hi grauiorem emittere debent.

Quam ob causam paleis in Orchestra sparsis, chori vox minor sentitur? An propter asperitatem. Vox enim pauimento minus laui occur- 30 zens, vt minus vna, ita minor existit, quippe quæ minus continua sit: quomodo etiam lux amplior resplescit in lauibus, eò quod nihil impedimen- ti interuenit, quo interpelletur.

Cur saligni ingestus mouere crepitum soleat? An quia sal parum humoris intra se continet, quod mox à calore ignis conuersum in spiritum, violentòque exiliens impetu saltem rumpit: omne autè, quod rumpitur, mouere crepitum solet.

Cur pueri nonnulli antè, quam ætas veniat, quæ vocabula suo tempore explanare possint, fa- 40 ri incipiant, & vbi aliquid expresse dixerint, rursus obmutescant, atque vt priùs degant, quousque solum tempus loquendi, accedat? Quæ quidem à plerisque portenta esse putantur: iam aliquos etiam statim cum in lucem euenerunt, locuros esse proditum est. An magna quidem ex parte secundum naturam homines prodeunt. Itaque illud paucis accidit, sed Naturæ ratione simul hæc contingere, ac perfici solent. Quam ob rem simul & audiunt, & vocem emittunt, simul & intelligunt facultate audiendi, & loquuntur, & ex- 50 plicant. Euenit tamen interdum ne hæc simul contingant, sed vt alij priùs intelligant, quam membrum id absoluantur, quo loqui possumus: alij contra, qui scilicet, quæ loquantur, intelli- 60 gere nequeant. Quæ enim audierint, simulare eadem reddunt: sed cum tempus affuerit, vtroque iam munere Naturæ fungi incipiant. Quibus autem priùs sensa auditus in animo valeant, quam membrum id absoluantur, quo primo vocem mouemus, orationemque condimus, iis nonnunquam vbi iam multa intellexerint, facultas quoque mem- 10 bri illius, & absolutio prope contingit, maxime quidem à somno. Cuius rei causa est, quod somnus dæca requie tum corpora tota, tum membra lingula facit segniora. Sed fieri potest, vt vel ob aliam huiusmodi mutationem idem eueniat. Complura autem sunt, quæ vt efficere valca- mus, breuissimi temporis adiumento opus est, & tamen eadem postmodum æquè agere nequaquam possumus. Quoties itaque membrum illud ita se- 20 habet, vt liberum, absolutumque sit, efficitur, vt quod per auditum intelligentiam mouit, idem, cum pender, stititque in sensu, remeet, verbumque reddat. Hinc nobis & carmina, & vocabula sæpenumero non ex voluntate occurrunt: & quæ priùs voluntate petita diximus, eadem postea non voluntariè dicimus. Hinc etiam sæpe quæ nouimus, orè explicare non quimus. Ita fieri potest, vt pueri aliquid dicant, rursusque membrum, cui sandi data potestas est, redeat ad suam naturam, ac obmutescat, dum tempus corroborandi, absol- uendique vltimum veniat.

Cur aliqua obstrepunt, mouenturque subito, vt aræ, quæ nullæ, quod sensus mouerit, concitantur, & crepant, cum tamen potentiùs esse de- 30 beat quod mouet, quam quod mouetur? Quæ eadem quæstio etiam de corruptione, ac senectute est: quippe cum à re insensibili omnia corrumpantur, quæ à tempore pereunt. An simile guttis hoc est, & lapidibus, quos planta emergentes at- tollunt, atque reiciunt: non enim quod vltimum actionis est, id vel attollit, vel mouet, sed hæc vni- uersa continuatio efficit: qua quidem re insensi- 40 bili accidit, vt motus ille sensibilis nascatur. Sic etiam res contenta spatii sensibilibus temporis mouetur, atque in partes digeritur insensibiles: vniuersi tamen, & continui ratione, exultat & motus, & obitus. Continuum autem illud non in instanti determinatur, situm profectò est.

Quæ de causa oscitantes minùs audite possi- 50 mus? An quod multum spiritus effluens inter oscitandum aures etiam intrinsecus subit, vt motio vel sensu percipi possit, quam tradit ad aures, maximeque post somnum: strepitus autem vel aer, vel aeris affectio est. Igitur cum interior renisitur exteriori illi occurrenti, efficitur, vt motus interioris strepitus, motum exterioris re- 60 torqueat, atque offulcer.

Cur pueri magis, quam viri, lingua hæsitant? An vt etiam manibus, pedibusque pueri minùs valemus, & infantes ambulandi omnino facul- tate caremus, sic etiam linguæ parum compo- 70 tes pueri sumus, & infantes brutorum animan- tium vociferamur, videlicet causa imbecillita- tis, quæ non solum hæsitatem linguæ, sed etiam balbutiem, blætitatemque faciat: quippe cum

cum blafitas fit, literam quandam exprimere non posse, eamque non quamlibet, sed cetera...

31 Cur vox hominum tam metuentium, quam trepidantium obremiscere solet? An quod emigrante calore cor concutitur...

32 Cur vocem homines trepidantes grauem, metuentes acutam reddant? An quod metuentibus locus cordis refrigeratur...

33 Cur nox ad audiendum aptior est, quam dies? Verum (vt Anaxagoras ait) quod aer interdum...

34 Cur omnes, qui humore proliquo vacant, vt pueri, mulieres, decepti, & spadones, vocem reddunt acutam, viri autem, qui firma etate sunt, grauiorem?

amplior habetur, vt etiam qui ad testiculos pertinet. Itaque aer plurimus est, qui inde propellitur...

Cur homines lingua hæsitantes, loqui nequeant voce submissa? An quod offensaculo quodam vox sistitur...

Cur idem illi trepidantes magis, quam vinolenti, hæreant lingua? An quoniam affectus hic similis generi stuporis, quam apoplexiam vocamus...

Cur strepitus extrinsecus magis intus auditur, quam intrinsecus foris? An quod intrinsecus, cum valla, immensaque adeat spacia...

Quam ob causam qui lingua hæsitant, melancholico habitu constant? An quod propter sequi imaginationem, non nisi esse melancholicum est...

Cur porrum prosit ad vocem sonoram? Nam & pernici commodum eadem in re nouimus...

Cur cætera animalia vocem tum acutiorem emittunt, cum, validiora sunt: homo autem cum inualidior est?

Cur melius audimus, cum spiritu retinemus, quam cum reddimus: itaque minus spirare in vocatione precipitur...

Cur sal exiguus ocyus crepat, & exilit, vehementius

mentius autem & crepat, & exilit, qui plenior est. An quod exiguus rumpi celerius potest: haud enim multum id est, quod subeat ignis oportet...

Cur si sale eadem magnitudine, qua modico igni ingestus crepat, nimio iniectis igni, vel nihil, vel minus crepabit? An quod prius ab igne corrumpitur...

Cur oscitantes minus audire valemus? An quod spiritum intercludimus, qui se ad aures tendat: indicium, quod strepitus in auribus nascitur...

Cur vox, cum apra sua natura sit in sublime effert, vt quæ aer quidem sit, non inferius sursum, sed superius deorsum melius auditur potest?

Cur trepidantes vocem reddimus grauiorem, metuentes autem acutiorem? quanquam etiam pudor genere metuendi continetur...

Cur vinolentis potius, quam sobriis frangi vox solet? An repletio facit, vt vox celeriter frangi possit...

Cur vocem acutiorem longius audire possumus? An quod vocis acumen velocitas est: moueri autem ocyus solent...

Cur spiritu retento melius audire valemus? An quod respiratio non nihil strepitus mouet. Merito ergo tunc melius sentimus, cum strepitus minus est...

Cur homo solus ex omnium animalium numero lingua hæsitans oritur? An quod solus compos fermoris est, cætera vocem tantum obtinent...

Quam ob rem lux, quæ tenuior, & velocior, & deductior est, corpora penetrare densa non potest, strepitus autem potest? An quod lux directio innere fertur: itaque si quid recte illi profuentie lucis obuium sepiat...

Quare qui rident, vocem grauiorem emittunt, qui hent, acutiorem? An quod corpore intento vox acuta deprimatur: infirmum autem, quod acutum est...

Quam ob rem cum vox aer quidam formatus sit, & sepius dissoluatur, cum fertur: echo autem, id est, resonantia fiat, ictu eiusmodi aere insolitum quippiam, vox ipsa non dissoluatur...

Quam ob rem cum simul vocem multi emittunt, vnaque tantum, quantum singuli reddit, multorum vox illa neque parem voci vnus offert sese, neque longius pro ratione deducit?

Cur trepidantes vocem reddimus grauiorem, metuentes autem acutiorem? quanquam etiam pudor genere metuendi continetur...

Cur crepitans, qui in parte superiori sit, non inferius sursum, sed superius deorsum melius auditur potest? An quod vox aer quidam iunctus humoris est...

Cur crepitans, qui in parte superiori sit, non inferius sursum, sed superius deorsum melius auditur potest? An quod vox aer quidam iunctus humoris est...

Quæ causa est, vt lingua hæsitantes aliqui fiat? An membri, quo loquimur, refrigeratio causam habet, & tanquam stupens, & attonitum membrum id est: itaque vino, continentique oratione concalfacti, verba facilius possunt copulare...

Cur homo solus ex omnium animalium numero lingua hæsitans oritur? An quod solus compos fermoris est, cætera vocem tantum obtinent. Qui autem lingua hæsitant, vocem quidem

quidem producant, sed verba copulare, sermo-
nemque condere nequeunt.

56 Cur sobrii temporèq; hyberno vocem acutiùs
mittimus, vinolenti autem & astiuo grauius: An
vox acutior, quæ velocior est: velocior autem,
quæ corpore intero se promit. Sobriorum ve-
rò, hyemèque corpora magis constant, quàm vi-
nolentorum, est atque calores enim, repositèque
corpora resoluunt, atque claxant.

57 Cur homo solus omnium animantium lingua
hæsitans provenire potest? Vtrum quoddam etiã
mutus solus existit: linguæ autem hæsitatio, mu-
titas quedam est: nec membrum, quo loquimur,
absolutum habetur. An quoddam homo solus com-
positus est sermonis, cætera autem vocem duntaxat
fortiuntur: linguæ autem hæsitatio, ut ipsum de-
clarat, unum non est, nec promptam, continen-
tèque parit orationem.

58 Cur homini vox seriùs perfici solet, quàm cæ-
teris, quibus data est vocis proferendæ facultas?
An quoddam vocis humanæ genera, & discrimina
quàm plurima sunt: cætera enim animantia lite-
ras, vel nullas, vel paucas exprimere possunt.
Quod autem summè varium, plurimèque distin-
guendum differentis est, id tempore longissimo
perfici necesse est.

59 Cur cætera speciei eiusdem animantes vocem
fundunt eandem, homines autem variã, & mul-
tiplicem agunt? An hominum etiã vox vna est,
multa autem genera loquendi.

60 Sed cur communis hæc vna hominum varia
est, cæterorum autem simplex? An homines mul-
tas proferre literas possunt, cætera vel nullas,
vel duas, aut tres exprimunt insonas, quæ voca-
libus iunctæ locutionem efficiunt. Oratio au-
tem non voce, sed vocis affectionibus significan-
do absolvitur: at vocis affectiones, literæ sunt.
Quintetiam pueri non secus, ac bestia, suas expri-
munt appetitiones, ut pote, qui nondum profer-
re literas possunt.

61 Cur aspectus corpora penetrare solida non
potest, vox autem potest? An quoddam aspiciendi de-
latio simplex est, quæ per directum profuere so-
let ad lineam. Cuius rei indicium, Solis radius
est, & quoddam nisi è regione cernere non possumus:
vox autem motu multiplici ferri potest, quippe
cum vndique liceat audire. Quoties igitur aspe-
ctui directus ille impeditur progressus, eò scilicet
quod res obiecta meatuum incondita, siue in-
disposita turba constipatur, transpicere nequit:
at vox, quoniam quoquo versus profertur, omnia
prorepat, penetrat, translapta audiri vndique
potest. In humoribus tamen facultas transpicien-
di oculis data est: voci autem nulla, vel minima,
quoniam humor tenuior, quàm terra, est: quo-
niam humoris meatus parvi, densi, continuatque
sunt, ut minimè aspectus impediatur, quod minus
tramite directo ingredi possit. Hæc eadem causa
est, cur etiã per vitrum, quod densissimum est,
transpicere liceat: per ferulam, quæ rara, soluta-
que est, non liceat: in altero enim meatus respon-
dent inter sese, in altera variant. Nec quicquam
iuvat, amplos esse meatus, nisi rectè ad lineam
positi sint. Vox autem minimè in aqua sentiri po-

490
test, quoniam minus aqua inanit, quàm ut aerem
capere, vocemque transmittere possit: vox enim,
aer quidam est. Haud enim omne rarum permea-
ri se patitur, nisi etiam meatus ei respondeant,
quod permeare conetur, & congruant, ut vis
etiam colligendi, & contrahendi sese, desit, nisi
meatus capaces corporum sint: quoniam quod
rarum est, molle est, & tale, ut in se ipsum coire
possit. Verùm nonnulla præ nimia suorum me-
tuum angustia colligi impediuntur, ut vitrum:
quippe ut sekti, contrahique non queat, quoniam
rarum ferula est, ratione prædicta: ut etiam aqua,
& quicquid aliud generis eiusdem. Vnde illud
quoque palam sit, non quod rariùs raro, molliùs
vel eodem, vel proximo est: id magis in se ipsum
colligi posse, & adduci. Causa enim omnibus ea-
dem reddenda est.

Cur vox, quavis minor reddatur adimendo,
speciem tamen seruat eandem? An quoddam cum his
ipsis miscerit, quæ demperis. Res autem multa
non partim est, partim non est: sed vsquequaque
talis est: æquè igitur quibusdam vndique detra-
ctis, æquè contrahitur, ut necesse sit, simul & mi-
nore esse, & similem.

Quid est, quod linguam facit hæsitare? Vtrum
calor efficiat, ut procacioris sint: utique offen-
dendo adhiereat quasi in salebris, quomodo affi-
ci iratos homines nominus: incenduntur enim,
incitantur, anhelant, qui spiritu redundant: igitur
cur præ nimio caloris feruore. Anhelant autem,
quoniam frequens spiritus est, nec anticipat, qua-
tenus se tempore respirandi promere possit. An
potius contra, ut loci, quo vocem mittimus, refri-
geratio causam det, tanquam membrum id arto-
nicum obstupescat: itaque afficiatur, ut vel con-
calfacti à vino, aut perpetua oratione verba ex-
peditiùs possint copulare.

Cur tempore hyberno voces grauiores red-
duntur? An quoddam aer crassior est. Talis autem
cum sit, motus tardior provenit: itaque vox red-
ditur grauior. An quoddam aer perfectus leniùs per-
meat, fauces autem intersepit, & restringi à fri-
gore, pituitaque destillante cogitur.

Cur pueri, mulieres, spadones, senesque vo-
cem reddant acutam? An quoddam motus velocior,
qui acutior est. Et cum genus idem sit, moeu faci-
lius est, quod minus, quàm quod plus est. Quàm
ob rem qui firma ætate sunt, plus aeris trahere
possunt: plus igitur illud tardius permeans vo-
cem efficit grauiorem. Pueris, & spadonibus
contra res euenit, quoniam minus aeris capiunt:
Senes autem ideo tremunt, quoniam vocem con-
tinere non possunt: quomodo imbecillibus, ac
pueris vsu venit, cum lignum prælongum parte
extrema coperint: alterum enim extremum qua-
titur, quia nequeunt superare quod tenent, & vi-
cere. Quod idem & trepidantibus hominibus, &
mercentibus, & rigentibus causam vocis tremu-
læ afferre, credendum est. Cum enim, qui vocem
ita emittit, eius calor pulsus ab affectibus illis in-
trò se colligat maxima ex parte, reliquum, quod
exiguum extat, vocem continere non potest: qua-
propter quatitur, atque iniremit. Vnde artium li-
beralium professores, qui se solitos trepidare no-
uerunt,

491
erunt, principio agunt voce submissa, dum resi-
stant, & ita bilantur: vocem enim exiguam vin-
cere, continereque faciliùs possunt.

*Eorum, quæ ad res bene olidas perti-
nent, Sectio duodecima,
cum quaestiones*

Vr suffimenta omnia minus è propin-
quo sentire possimus? Vtrum quoddam o-
doris delibatio aere temperata vali-
dior redditur, ut myrrha medicinalis
suauior est. An contra agitur, ut ignis vi sua cre-
mandi tollit odorem, qui per suffitum effluat: &
quidem apud carbones ipsos nihil redolent: lon-
gus verò purius, tenuissimumque fertur, quod
oleat.

Cur odores tam suffimentorum, quàm florum,
minus suaves è proximo sentiantur? Vtrum vnà
cum odore, terra quoque particulae prodeunt,
quæ præ suo pondere ante currunt, quàm ad sen-
sum odor deueniunt: itaque longius ille syncerum
se offert. An neque, cum principium proximum est,
neque cum admodum remotum odor abundè ef-
fluere potest. Nam si proximum, nondum largè
emanat: si remotissimum, disperitur.

Arbores reddi odoratas aiunt, in quas caelestis
arcus decubuit. Vtrum verum hoc sit, an falsum?
Etiã verum, quom ob causam ita eueniat? Ergo
nec omnes arbores, nec semper aliquas odorem
ita acquirere palam est. Etenim sæpe arcus caele-
stis consistit, & tamen arbores nihil odoris spira-
runt, quod quidem sensum mouere possent: cumque
odor contrahitur, (accidit enim id aliquando, ita
que narratur) non in quaque materie contrahi
potest. Causa verò per accidens ad arcum referen-
da est, præsertim si arcus ipse nulla natura sit, sed
obvitiis refrigerandi tantum affectio. Prouenit au-
tem odoris ille affectus, ut dictum iam est, non
qualitercunque se materies habeat: neque enim
in viridi, neque in arida: sed in vsta post aquam,
quæ arcui superuenerit, certam reddi suauitatem
odoris pastores referunt, maximèque vbi à spala-
thos, aut etiam thamnus est, & genus ex iis ali-
quod, quorum flos suauiter olet. Ratio autem o-
doris eadem est, quam etiam de terra animaduert-
imus: hæc enim, cum feruat, atque inurit, quod
eaderit, principid bene olet. Enimvero quæ par-
cè humido quendam in modum recaluerint, odo-
rata redduntur: humor enim concoqui calore ni-
mitum potest. Qua de causa rotius quoque orbis
terrarum, quæ ad Solem orientem spectant, odo-
ratiore exurgunt, quàm quæ ad Aquilonem: & eo-
rum ipsorum, quæ ad ortum plus vergunt, quàm
quæ ad meridiem, eò quod loca Syriae, & Arabiae
pleniora sunt, atque terreniora. Africa verò a-
renosa, siticulosaq;. Nec enim humorem nimium
inesse oportet, (concoqui namq; nimius non po-
test) nec nullum: sic enim nullus vapor inde ex-
trahi potest. Quod vel in ea materie solet acci-
dere, quæ & nuper combusta sit, & tale habeat ge-
nus, ut secum odoris fecat suauitatem. Quæ qui-
dem res floribus, declarari potest: odor enim in
eos transmittitur. Sed fieri putant in iis, in quibus

caelestis arcus insisterit, quoniam nunquam id
sine aqua effici potest. Cum enim materies im-
maduerit, caloreque interiori concoxerit, respi-
rare iam incipit, vaporèque intra se conceptum
emittit. Nec verò aquam nimiam accessisse oportet:
terre licet enim, atque extinguit calorem ab igne
iniecum, quæ nimia venerit. Quæ autem aqua
post arcum solent incidere, non multa, sed sem-
per penè mediocres adueniunt: & si plures consti-
terint arcus, aqua non largè, sed sæpe, & parcè ac-
cedit. Quam ob rem non immerito, cum hoc ita
fiat, qui rem insignem præter arcum nullam alpi-
cerent, causam odoris illi attribuere.

Cur flores, & suffimenta suauis è longinquo
olent, è propinquo autem herbam alia potius re-
dolent, alia fumum? An quia calor quidam natu-
ra odoris est, odorataque omnia calida sunt: cali-
dum autem quodque leue est. Itaque cum lon-
gius permeant, odorem deferunt suum secretio-
rem, vendicatumque ab cæteris tum foliorum,
tum fumi, qui vapor aqueus est, odoribus, qui co-
mitentur cum ipsum. An eum in propinquo sunt
admixta illa, cum iis vnà redolent, quibus inhæ-
rent, atque ita odorem deprauant.

Cur omnia plenius olent, cum mouentur? An
quod excita plus aeris implent, quàm quiescen-
tia: itaque ocys ad sensum nostrum odor trans-
mittitur.

Cur tempore hyberno minus olfacere possu-
mus, minimèque per gelu, & glaciem? An quoddam
aer à frigore immobilior redditur: itaque motus
non æquè proficisci à corpore odorato potest,
scilicet propter difficilem delibationis motum,
& aeris, quo inuehitur.

Cur acutiùs aromata olent cinere suffita, quàm
igne, & plenius, ac diutiùs suum seruant odorem,
cum cinere suffiuntur? An quoddam in cinere minus
concoqui odor potest, itaque plenior est. Ignis
autem, quoddam celeriter vires eorum domat, & con-
coquit, odorem commutat. Concoctio enim, rei
concoquendæ commutatio est, siue alteratio.

Cur rosæ suauis olent, quibus umbilicus a-
sper, quàm quibus lauis? An quoddam suauis olent,
quæ modum consecuta sunt suæ naturæ. Rosa au-
tem, spinosa natura est: ergo suauissimè ideo o-
lent, quod magis secundum naturam constiterunt.

Cur odores è proximo minus suaves tam suf-
fimentorum, quàm florum spirant? An quoddam por-
tio terrena vnà cum odore se defert, quæ ut in
proximo mista vim hebetat, sic in longinquo
prona defertur, ac decidit. Hinc etiam flores con-
tusi suum amittunt odorem.

Vtrum odoris natura fumus sit, an aer, an va-
por? Hæc enim inter se differunt, quia alterum
ab igne, alterum & sine igne effici potest. Et vtrū
à sensu aliquid in res odoratas proficiscatur, an
ab illis in sensum, quod aera proximum moueat.
At si ab illis aliquid delibaretur, minora certè
ob eam rem reddi oporteret: nunc autem quæ o-
doratisima sunt, hæc potissimum eadem vide-
mus educare.

Cur aromata cinere suffita acutiùs olent, quàm
igne? An quoddam in cinerem minus concoqui odor
potest, itaque plenior est: multum ergo partis quoque
terre

terrena respiratur, fumusque redditur. At ignis terrenum prope illud rapit: odor purior, ac syncerior sine vilo fumo ad sensum devenit. Vnde etiam fit, ut flores triti heberius oleant: partem enim terrenam ut contritus movere potest, sic lentus calor absumere non potest.

12 Cur omnia odorata tam femina, quam plantarum, urinam ciere possint? An quod calida, & tenuia sunt: autem quodque urinam citat. Celeriter enim calor inditus ille extenuat: nec odor ipse aliqua corpulentia concretus est. Nam & quæ non bene olent, velut allia, vi sui caloris urinam movent, vel potius vim resoluendi, lique faciendique obriunt. Calida verò femina, quæ bene olent, ideo sunt, quod odor omnino calore efficitur: foetida sanè in concocta sunt. Nec solùm calida, verùm etiam plene esse concocta debent, quæ prouocatura urinam sint, ut vna descendendo humores possint extenuare.

13 Cur vinum dilutum olere ocyus desinit, quam merum? An quod dilutum imbecillius mero est: quod autem imbecillius est, ocyus à quocunque mutatur, quam quod validius. Tum etiam vinum dilutum facilius affici potest, quam merum. Quod autem affici facilius potest, id & recipi à quouis, & recipere quoduis facilius potest. Ita fit ut merum odorum, dilutum in odorum sit.

Eorum quæ ad res malè olidas pertinent, Sectio decimatercia, cuius questiones

XII.

Ut foetidior vrina reddatur, quod diutius in corpore manserit, sterces autem minus: An quod sterces, quod diutius retentum sit, eò magis siccat: quod autem siccius est, minus id putredini patet: vrina contra effici crassior solet, recensque portioni ingesta similior est.

1 Cur estulenta malè olida minime his olere videntur, qui illa ederunt? An quod olfactum peruium ad palatum habemus, ideoque sensus hic prope impleretur: ita; nec interiorum odorem æquè amplius percipere potest. Principio enim omnes sentire queunt: vbi autem tetigerunt, non insuper possunt, quasi iam res consociata, naturaque reddatur, & exterior similis ille oblatu desitescit obreitu interioris.

2 Cur flores contriti deterius olent? An quod pars terrena, quæ floribus inheret, odori permiscens sese, vim hebetat odorandi.

3 Cur animalium nullam suauiter olet, excepta panthera? quæ etiam ipsa non nisi bestiis ita olet: ferunt enim suauem illis olentiam ab hac respirari. Stirpium autem multa, & integre bene olent, & corrupta, ac arida magis, magisque suauem reddunt odorem. Vtrum quod mali odoris causa, cruditas quadam excrementi est: quam ob rem sudores etiam aliqui, atque aliquando ita olent. Sed è morbo maxime viriantur, quibus tales esse non solent. Et flarus etiam, ructusque crudorum foetius olent. Quam eandem causam de ceteris quoque proportione animaduertisse oportet: proportione, inquam, quod animalium

carne vacantium generi estimandum aliquid est, quod carnis vice habeatur: nam excrementum crudum, vel in hoc esse nouimus. Hoc igitur & vitius causa foetidi halitus est, & mortuus cum peccat. Quam ob rem pingue, os, pilus, foetium nunquam reddunt odorem, scilicet illam ob causam, quod pingue concoctum est, ossa, & pila humore vacant. At genus plantarum nullum intra se contrahit excrementum. An etiam plantis aliquid inest: sed quia sicca, & calida sunt natura, humor eorum non foeculentus est, sed concoctus expeditus potest. Constat hoc etiam plagis terrarum, quæ vterque vterque, sic odoratiore sunt, ut Syria, ut Arabia: & muneribus earundem regionum, quæ sicca, & calida nouimus, hoc idem probari potest: nullam autem sentire putredinem possunt, quæ huiusmodi sunt. At animalium genus tale non est: itaque excrementa eius crudæ foetidaque sunt, flarusque eisdem olent. Peremptis quoque animalibus humor putret, plantis minime: quippe cum humor plantarum genus haudquaquam reddunt.

10 quid inest: sed quia sicca, & calida sunt natura, humor eorum non foeculentus est, sed concoctus expeditus potest. Constat hoc etiam plagis terrarum, quæ vterque vterque, sic odoratiore sunt, ut Syria, ut Arabia: & muneribus earundem regionum, quæ sicca, & calida nouimus, hoc idem probari potest: nullam autem sentire putredinem possunt, quæ huiusmodi sunt. At animalium genus tale non est: itaque excrementa eius crudæ foetidaque sunt, flarusque eisdem olent. Peremptis quoque animalibus humor putret, plantis minime: quippe cum humor plantarum genus haudquaquam reddunt.

Quam ob causam res malè olida grauius olent, cum calent, quam cum frigent? An quod natura odoris vapor quidam, & delatio est, quæ calore existunt. Motus etenim quidam sunt: calor autem mouendi vim obriunt: frigus contra, efficit ut res consistat, & contrahatur. Deorsum etiam refrigerata omnia feruntur. Calor autem, odor, & resque omnes sursum feruntur, tum quia siti in aere sunt, tum quia sensorium eorum supra, non infra habetur, quippe cum odor ad cerebrum penetrans mouere solet sensationem.

Cur si quis allia ederit, urinam redolentem allium reddet? cum tamen alia pleraque odoris vehementioris ingesta, nihil in suam qualitatem urinam possint conuertere. Vtrum, ut quibusdam scholæ Heracliteæ placet, quod licet in viuerso, ita etiam in corpore nostro expiratur, deinde inde vapor denud concretus, utque ibi humor, sic vrina hic est: exhalatio autem alimenti vbi reuertit vnde prodierat, odorem eundem non immerito recipit, quippe quæ illud reddat, in quod sese commutat. An si ita esset, cetera quoque idem facere deberent, quæ vehementem spirant odorem. Nunc autem nullum hoc posse efficere nouimus. Adhæc, vapor, qui postea concretus, non ad statum pristinum redit. Verbi causa, si vapor vini exhalat, non postmodum in vinum concretus, sed in aquam. Ita salsum id etiam illi referunt. Ergo allium solum ex omnium numero, quæ odorem simul & vehementem, & urinam mouentem reddunt, inflare ventrem inferiorem potest. Cetera enim vel sursum mouere spiritum solent, ut radica, vel urinam citare non queunt. Allium verò tria nimirum hæc facit, ut & vrina augetur, & spiritus excitetur, isque deorsum, non sursum: quæ quidem sitis vesicæ, resticulisque ideo sentit, quod & in vicino est, & spiritui opportunior habetur, ut tentigo abundè declarat. Constat igitur ut excrementum allij omnium maxime huiusmodi ad vesicam possit vna cum spiritu deuenire, quod permiscens sese odorem plene urinæ committat.

Quam

495 Quam ob causam ora hominum, qui nihil edunt, sed ieiunant, grauius olent, (quod ieiunant graueolentiam appellant) eorum autem, qui aliquid edunt, non olent, cum tamen eorum magis olere debeant? An quod ventre inani, tumiditate, & agitato aer factus calidior, spiritum, excrementaque pueriosa sua immobilitate putrefacere potest. Calidior autem effici, argumentum est, quod vel sitim parere ieiunium solet: At vbi edimus, odor ciborum grauem illam olentiam ostendit, ut maior minorem: calor enim ciborum calorem præcedentem illum exuperat, ita ut nihil affici possit.

8 Cur alæ omnium maxime partium nostræ corporis malè olent? Vtrum quod omnium minime respirare possunt: malus autem odor locis huiusmodi contrahi maxime solet, quoniam putredo quiete interioris qualitatis consistit. An ideo quod immobiles, inexcitataque habentur.

9 Cur homines, qui vitus redolent hirci, foetius olent, cum se odorificè vnguentarint? An hoc in multis accidere solet, velut cum acido dulcem comestum est, dulcius eorum exultat: rum etiam omnes, postquam sudarunt, grauius olent: vnguentum autem concalfaciendi vim habet, itaque sudorem potest prouocare.

10 Cur hominum incuruorum, gibborumque halitus grauior, ac foetidior est? An quod locus pulmoni accommodatus, conclusus, deslexusque à sua proceritate est: itaque spiritum transmittere expedire nequit, sed euenit ut vapor, ac spiritus amplius interclusus putrescat.

11 Cur vnguentorum magna pars sudori permixta malè olet, aliqua verò suauior redditur, aut nihil deterior? An quæ motu tractuque commutari solent, hæc deteriora redduntur: quæ autem eadem persistere possunt, hæc suauius redolent. At sunt, quæ resistere queunt, quomodo etiam florum, quibus odores conficimus: alij contuli, vel concalfacti, vel exiccari exolefcunt, ut violæ, alij sibi similes, ut rosæ. Et vnguentorum igitur, quæ ex herbis huiusmodi sunt, commutari vtrique possunt: quæ non sunt, nequeunt: vnde rosaceum commutari minime nouimus. Et quidem quod sudores foetius olent, eò grauius vnguentum quoque redolere videtur, quoniam rei sibi contraria se permiscet: ut mel cum sale non magis, sed minus dulce sentimus.

12 Cur omnia pleniùs olent, cum mouentur? An quod aera implent, itaque odor citius ad sensum reducitur.

Eorum, quæ ad regionum habitus pertinent, Sectio decimaquarta, cuius questiones

XVI.

Ut essetis & moribus, & aspectibus sunt, qui in nimio vel æstu, vel frigore colunt? An eadem causa est. Optima enim temperies non corpori solum, verum etiam intelligentiæ hominis prodest. Excelsus autem omnes dimouent, & ut corporis, ita etiam mentis temperamentum peruertunt.

2 Cur frumentum in Ponto frigori expostum diu reseruari integrum potest? An propter eam quia humor alienus vna cum calore euanescit, ut in vuis fieri nouimus: alia enim frigore, alia calore exhalant.

Cur potius in frigidissimis terris ardores febrium aiant? An quod frigus calorem intus circumoblitiscit: cuius rei contrarium æstiuo tempore agitur. Partes namque internæ frigidiores redduntur: ardor autem febris est: ergo partibus refrigeratis exterioribus, caloris copia interiores redundant.

4 Cur blæis pedibus Aethiopes sunt, & Aegyptij? An quemadmodum signa, ita etiam corpora animalium deprauari à calore solent. Quod etiam pili declarant, quos illi crispiores, quæ ceteri, gerunt: crispitudo namque, veluti pilorum blæitas est.

5 Cur temporibus Austrinis, intus femina potius generant? An quod largior humor tardius crassescit: Austrinis autem humor temperamenti facit, ut semen reddatur humidius.

6 Cur locis palustribus vlcera capitis curari celeriter possunt: crurium autem tarde? An quod humor est grauis, quia terrenus est: omne autem graue reddit deorsum: ergo vlcera superiora concoctioni sunt opportuniore, quoniam humor delapsus ad ima est inferiora autem ipsa multo excremento, putrefactaque facili redundant.

7 Cur qui loca edita, aperta que colunt, tardius senescunt: qui autem caua, & palustria ocyus? An senectus quadam putredo est: putret autem, quod quiescit: nullo modo, aut minus ita afficitur, quod mouetur, ut aqua profluens, & conclusa igitur ut locis editis aer vndique afflare spiritu agitur, ita cauis manet immorus. Adhæc, locis apertis purus ac diuersus assidue propter agitationem aer habetur, palustribus impurus, idemque semper emarcescit.

8 Cur timidi sunt, qui loca seruida incolunt, fortes, qui gelida? An quod natura contra, quam loca & tempora se habet, quoniam si se simile ageret, eisdem periret. Sunt autem fortes, qui calida sunt natura: timidi, qui exanguis, refrigerati que sunt. Fit igitur, ut qui loca inhabitant calida, refrigerentur: qui frigida, concalfescant. Vtrique tamen corpore magno adolefcunt, eò quod qui frigida colunt, infuso calore abundant: qui calida, calore loci resouentur: quippe cum in calidis & à calore incrementum sequatur: frigus autem vim adstringendi, constipandique habeat. Cum igitur alteri principium inter se vehemens augendi obtineant, alteri nullo extremo frigore impediuntur, merito vtrique augeri possunt plenius. Homines nostræ regionis augeri ideo minus possunt, quod & principium illud in se imbecillius continent, & frigore aliquantisper constipantur.

9 Cur diutius viuunt, qui locis calidis suam degunt ætatem? An quia natura sunt sicca: res firmis autem, diuturniusque, quod siccius est: mors autem putredo quadam est. An quod mors, caloris interioris refrigeratio est. Refrigerari autem omnia solent ambientis aeris qualitate, qui ut locis calidis caler, sic frigidis refrigeraturque interiorum calorem ocyus, magisque corrumpit.

10 Quam ob causam qui calida loca habitant, viuere diutius possint? An quod humorem, caloremque amplius seruant, quarum rerum interitus mors est.

11 Cur locis palustribus effici somnoliores solemus? An quod magis in his ipsis refrigeramur: r refriger

refrigeratio autem, cum requies quædam sit, somnum nobis conciliat, qui inter quiescendum solet accidere.

22 Cur qui in nauibus degunt, quantum in aqua, colorationes tamen sunt, quam qui in paludibus? An loca commode aspirata coloris præbere hilaritatem possunt. Pallidos autem humor efficit, cum putrescit, quod euenire immobilitatis causa solet: quam ob rem subpallidi sunt, qui loca palustria colunt.

23 Cur locis hybernis æstus fieri vehementiores, quam tepidis, soleant? Vtrum propter nimium aeris humorem. Enimvero caloris opera eiusdem aqua reddi potest calidior, quam aer: ergo aer quoque humidior acrius, quam tepidus ille, recalescere potest. An non calidior aer locis huiusmodi est, sed esse ob vehementiam qualitatis contrariæ videtur, quomodo Sol cum è nube illuxit, calidior esse ob contactum vmbra videtur.

24 Quæ de causa, qui Meridiem versus habitant, nigri oculis potius nascuntur? An quod ut oculi calidior caloris interioris exuperantia reddantur, sic eiusdem absentia nigri efficiuntur, ut Empedocli etiam placet. Ergo quemadmodum qui Aquilonem versus positi sunt, oculis calidis ideo nascuntur, quod calor interior effluere à frigore exteriori vetatur: ita qui ad Meridiem vergunt, continent quidem suum humorem propter aeris circumfusi repositum obuium, sed calorem continere non queunt, quod nihil extrinsecus est, quod obsecrat, atque atqueat. Itaque humor, qui relinquuntur, nigrescit: lacus enim absentia omnia obfuscati, opacarique solent. An reliqui corporis colorem oculorum color imitatur: itaque qui Aquilonem versus inhabitant, ut ipsi albo corpore sunt, sic oculos quoque calidos habent: hic etenim color prope album est: & qui ad Meridiem sunt, ut ipsi nigri, ita etiam oculos nigros sortiuntur.

25 Cur locis calidis homines sapientiores sunt, quam frigidis? Vtrum eadem de causa, qua etiam senes, quam iuuenes, sapientiores. Etenim qui sedes frigidas habent, frigore loci obstitente, longè calidiores, quam sua sunt natura, redduntur. Itaque virulentis admodum similes esse videntur. Nec ingenio valent, quo prospiciant, rerumque rationes inquirant, sed fortes, fidentes, sperantesque sunt. Contrà, qui loca calida habitant, sobrii propterea sunt, quia possunt satis refrigerari. Fit autem quæque in re, ut qui metuunt magis, quam qui confidunt, vel in inquirentia que magis valeant inuenire. An quod antiquius genus hoc hominum est. Ceteri enim eluio petierunt, ita ut tanquam iuvenes sint ad senes, qui loca habitant frigida, ad eos, qui calida colunt.

26 Cur timidus, qui loca habitant calida: fortes, qui frigida? An quod Natura contrà, quam loca, & tempora, se habet: quoniam si se similem ageret, periret breui. Fortes autem sunt, qui natura calida constant: timidi, qui frigidi sunt. Accidit ergo ut qui calida colunt, refrigerari nimirum possint. Cum enim solutum, rarumque corpus eorum sit, calor foras profluere potest: qui autem in frigidis sedent, sua concalescunt natura, quod à frigore exteriori caro dæferitur, cuius densitate calor colligi intus potest.

Eorum, quæ ad res Mathematicas pertinent, & ad celestia, Sectio decimaquinta, cuius questiones XXI.

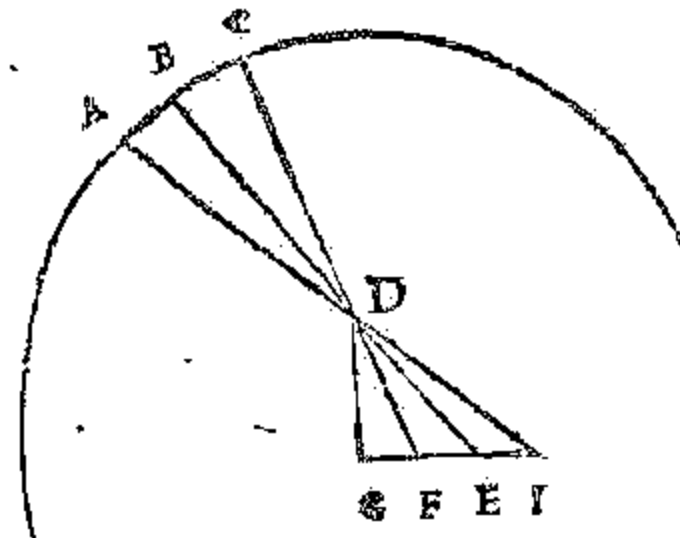

Vt linea de angulo ducta in angulum, sola ex omnibus, quæ figuræ rectis constantes lineis bipartitò secant, diametere vocata est? An quod diametere, ut nomen designat, duas in partes figuram æque dimittendo digerit, nihil destruens quod subiacet mensurandam. Ergo quæ per commissuras, hoc est, angulos diuidit, appellanda diametere est, quoniam hæc figuræ non destruat, sed diuidat, quomodo faciunt, qui vasa militaria parciuntur. At quæ per lineas secant, figuram compositam destruit: angulis etenim constant, quæ rectis lineis continentur.

Cur diametere appellata est? Vtrum quoniam sola bipartitò figuram diuidat. An quod sola figuram secat per partes, siue membra, quibus inflexa coarctantur, cum cætera per latera diuidant.

Cur homines omnes, tam barbari, quam Graeci, ad decem vsque enumerare consueuerunt, non ad aliquam aliam numerum, ut duo, tria, quatuor, quinque, tum repetendo vnum quinque, duo quinque, sicut undecim, duodecim: nec verò ultra denarium numerum cessantes, inde replicare incipiunt? Est enim numerus quisque, quod præcedit, ac vni, aut duo, & deinceps quantitas aliqua: numerant enim statuto termino denarii numeri. Haud enim fortè, casuque id facere semper, omnibusque in rebus putari debent, cum non fortuna, sed naturalis res sit, quæ semper, atque vbiq; effici solet. Vtrum quod perfectus numerus denarius sit: continet enim omnia numerandi genera, ut par, quadratum, quadrangulum, longum, planum, primum compositum. An quod denarius fons, atque principium est, quippe qui ex vno, duobus, tribus, & quatuor constat. An quia corpora, quæ feruntur, numero nouenario continentur. An quoniam decem proportionibus, quatuor cubales numeri commutantur, de quibus numeris vniuersum constare Pythagoreis placet. An quod omnes homines digitis decem lege naturali creantur: itaque sui numeri calculos quasi adipiscenres, hac eadem multitudine cætera quoque enumerant. Vna gens quadam Thracum ad quatuor numerandi seriem terminat, eò quod amplius meminisse, modo priorum, non potest, neque vsum habet rerum multarum.

Quam ob rem cum Sol eodem cum vigore feratur, non pari tempore idem incrementum, decrementumque vmbra rum exultet? An quod anguli, quos radij sub æquis circumferentiis spatiis ad res conspectas efficiunt, æquales inter se omnes consistunt: quod si illi æquales sunt, eductos quoque inde æquales esse necesse est, scilicet quos radij faciunt in triangulo, qui radio primo, & re conspecta, & vmbra cõtinetur. At si anguli æquales inter se sunt, radij ab re conspecta, & prolapsus longius maiorem esse propinquiorem necesse est: quod pro certo recipimus. Igitur totam circumferentiam in partes quasuis æquas inter se digeramus. Sitque res conspectui obuia G: eum itaque

itaque Sol in G ingruens de A, vmbra in C I aliquam reddet, radius in r probabitur necesse est. Vbi verò ad B deuenit, radius inde proficiscès

intra G r radij decidet: rursus cum idem ad C se contulerit, pari modo suum radij mittet: aliter efficiet profectò, ut linea recta rectam partibus duabus contingat. Cum ergo A B circumferentia æqualis B C circumferentiæ sit, anguli quoque illis subiecti apud D, æquales inter se constant, quippe qui ad centrum se colligant. Qui autem in triangulo habentur, æquales illis D angulis proueniunt, utpote qui se per verticem illis iungant. Ergo cum totus angulus in aqua secetur, angulus D r maior, quam E r angulo D G est. Pari modo vel ceteri anguli se habebunt, quos radij circumferentia profecti reddiderint. Similique etiam constat vmbra meridie minimam esse necessariò, minimamque tum effici accessiones: quippe cum Sol meridie maximè è perpendiculari se nobis exhibeat. Aestus quoque meridie accenditur, tum ob eam, quam modo diximus, causam, tum etiam, quod omnis spiritus cessat, tunc enim spiritus excitari solet, cum Sol aerem terræ familiarem discernit. Quod si Sol eum medium calum prorepit, minus id faciat, meritò noctes mediæ, atque meridies à spiritu silent.

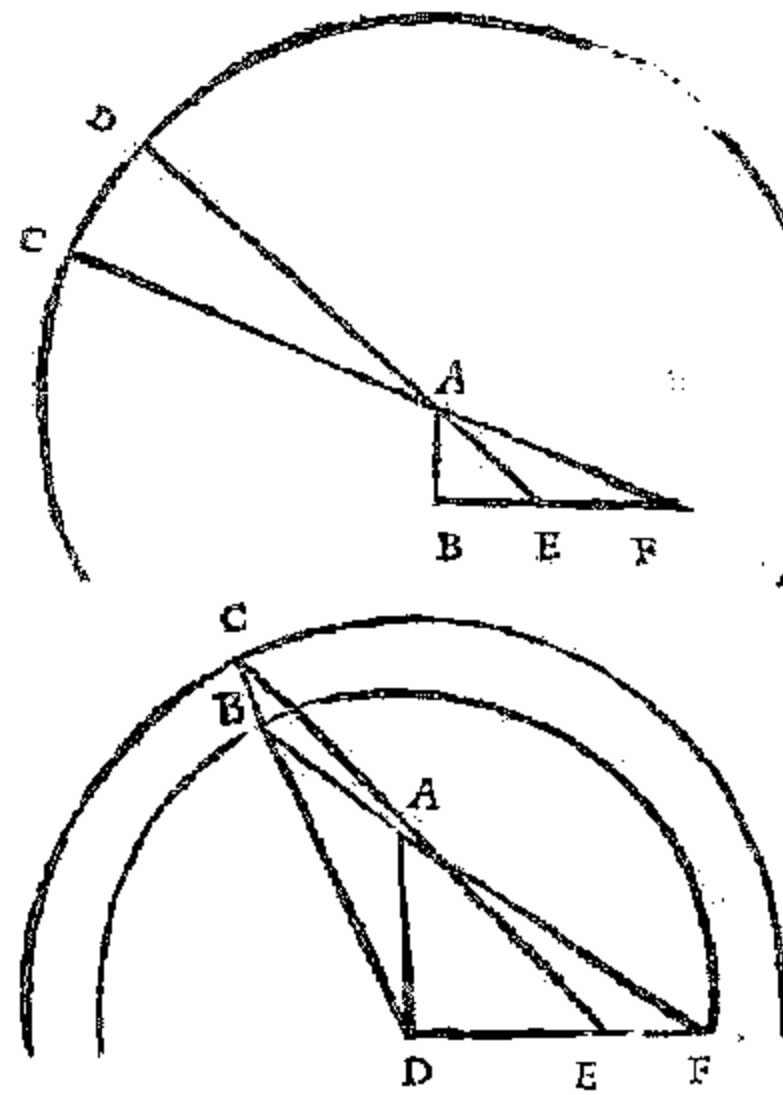
Cur Sol per quadrilatera proficiens, non rectis lineis figuram describit, sed circulum format, ut in cratribus patet? An quod aspectum procedentia turbine agitatur: turbine autem basis in orbem se colligit: quam ob rem quocumque radij Solis incurrerint, nimirum circulares apparerent. An quod Solis quoque figuram rectis lineis contineri necesse est: siquidem radij recti proueniunt. Cum enim rectè in rectam incidunt figuram, rectis contentam lineis formant. Quod certè in radiis accidit ad rectam enim crarium sese trudent, aut ad quodlibet, per quod liceat translucere: ac ipsi recti proculdubio sunt, itaque procedere ad rectam debuerunt. Verum quia radij, qui de aspectibus ad extrema linearum rectarum discinduntur, imbecilli admodum sunt, idcirco anguli concerni non possunt, sed quantum recti in turbine sit, hoc tantum rectam agere potest: reliquum non potest, sed conculari aspectus, indistincteque laritant. Nec mirum, cum multa videre nullo pacto possimus, quantum nostro attinguntur aspectu, vrea, quæ nebæ opacant. Proximum est, cum quadratum speciem multanguli repræsentat, atque etiam circuli, si amplius remoueat. Cum enim aspectus procedentia turbine specie figuretur, quoties figura vterius seposita est, aspectus, qui se in angulos spargunt, quoniam & imbecilli, & pauci sunt, rem assequi nequeunt: qui autem mediam in partem concurrunt, hi nimirum persistere possunt, utpote vniuersi, & validi. Ergo cum figura propè posita est, anguli quoque aspici possunt, aucto in-

teruillo non possunt. Quam ob rem circularis etiam linea remota recta esse videtur: & Luna rectis contineri die octauo videtur, si aspectus non latitudinem, sed lineam circumdantem ineant. Vt enim cum circumferentia prope posita sit, quantum pars altera orbis, quam altera, propius sit, aspectus discernere potest: ita cum procul abest, rectè sentiri non potest, sed ex æquo partium situ cernere sibi videtur, itaque rectam etiam iudicat.

Cur Lunam, quæ in sphaeræ faciem conglobatur, rectam cum semiplena est cernimus? An quoniam eodem in plano aspectus noiter versatur, & circuli ambitus, quem Luna Sol ingruens facit. Quod cum agitur, Sol recta linea videtur. Cum enim quod suum aspectus sphaeræ admouerit, orbem videre necesse sit, Luna autem sphaeræ faciem gerat, eamque Sol aspiciat, orbis profectò id esse debet, quod à Sole efficitur. Hic ergo, cum è regione se nobis præbet, totus videtur, itaque plenilunium iam apparet. Cum autem mutatur, & præterit, propter Solis discessum portio eius aspici potest. Itaque fit, ut Luna altera parte recta videatur, cum altera orbem colligat, quoniam hemisphaerium aspectui ex diuerso positum est, quod semicirculum repræsentat. Semper enim aspectui obuia Luna est: quoties tamen Sol radios admouerit suos, aspici nequit. Repletur post diem octauum de medio, quia paulatim euadès, orbem nobis exhibet propensorem. Cumque ita circulus aspectui se opponit, sectionem turbine imitatur, cornuatur in cornua iam Sole dimoto. Vbi enim circumferentia Solis ad puncta deuenit vltima, per quam orbis æqua portione secari videtur, circumferentia ipsius orbis apparet. Non enim insuper ex aduerso oculis est, sed iam præterire incipit. Quod cum ita agatur, ac circulus, siue orbis per eadem ducatur puncta, curuari in cornua necesse est: pars enim aliqua orbis prioris aduersi protinus aspectui se obducit, ut de parte lucida abscondi aliquid possit. Tum etiam extrema in eodem persistunt, ut curuari in cornua necesse sit: sed tamen plus, minusve, pro Solis dimotione. Cum enim Sol dimouet sese, circulus quoque in eadem reuertitur puncta: quippe cum fieri possit, ut infinito numero inclinetur: siquidem summi circuli per eadem puncta describi facile infiniti possunt.

Cur Sol, & Luna plana esse videntur, cum tamen conglobari in sphaeram certum sit? An ut plura, quorum quoddam plus, minusve distat, incertum sit, æque posita esse videntur: sic etiam quod partes obtinet, nisi color varius adsit, partes ex æquo omnes collocatas habere videri necessarium est: quod autem ex æquo aspectu obuiam sit, idem æquabile, compositum, & planum esse necesse est.

Cur Sol oriens, atque occidens vmbra efficit longas: efferens se, minores: obtinens cæli medium minimas? An quod oriens principio vmbra terræ æque distantem reddit, ac infinitam penè protrahit: deinde longam, atque ita minorem subinde: quia linea, quæ recta de puncto superiori elicitur, interius per diminutiones assiduas

cadit. Gnomon
A B. Sol ubi c
& ubi d. Ra-
dius igitur ex c
proficiscens, c
exteriorius pro-
cidet, quam ra-
dius d e. At
vmbra b e. So-
le superiori exi-
stir: vmbra autē
b e inferiori.
Ergo quod Sol
superior fuerit,
eō minor vm-
bra exulcabit,
minimāq; tunc

erit, cum Sol super capita nostra versabitur.
9 Cur vmbrae Lunæ maiores, quam Solis sint,
cum eodem proueniant perpendicularo? An quod
Sol superior, quam Luna, est: itaque radius, qui
de superiori prodierit, inferiori cadere necesse est.
Gnomon A B, Luna C, Sol d, Lunæ radius e f.
Ergo vmbra Lunæ d e sequetur, Solis radius c e.
Ergo vmbra d e fore necesse est.

10 Cur deficiente Sole, si quis per cribrum, aut
frondes veluti platani, vel alicuius ex ceteris la-
rifoliis, aut digitis manuum inuicē perplexis in-
spiciat, splendores specie Lunæ nondum comple-
xæ incernat? An quod quemadmodum cum per
angulatum foramen lux non angulata, sed orbi-
culata, turbinaque prodit: cuius ratio, quod ge-
mino directæque commucronato turbine agitur,
id est, eo, qui de Sole ad foramen deuenit, & qui
de foramine ad terram: sic etiam in Solis defectu,
figura, qua radij veniunt, ut diximus, innoscit.
Ergo cum pars orbi superiori detrahatur, quod
ex aduerso super terram eluxerit, specie illam lu-
natam gerat, necesse est: quippe cum prout orbis
defecit, ita radij profuere debeant. Digitis tamen,
& cribris, pro foraminum exiguitate, res certius
explicatur, quā cum per foramina ampliora trā-
smittitur. Luna autē idem percipi non potest, neq;
deficiente, neq; ingrescente, neq; decrecente: quia
eius extrema non plene splendent, sed medio po-
tissimum lucet. Lunatam autē illam, minutamq;
faciem, medio adstringi exiguo, manifestum est.

11 Cur Sol nunquam celo in medio geminatur,
nec supra se faciem illam ostendit secundam, sed
ex lateribus tantum? An quod tum geminari Sol
potest, cum Solem versus aspectus refringitur.
Aeris autem concretis illa soliditas, cui aspe-
ctus incurrens refringitur, neq; prope Solem, ne-
que procul effici potest: nam si prope sit, resolu-
tur à Sole: si procul, aspectus refringi non pote-
rit. Cum enim longè de paruo speculo remeet, im-
becillus reddetur: quam ob rem si area quoq; fie-
ri non potest à regione. Quod si supra, & in pro-
pinquo inchoatur, à Solis feruore dissoluitur: sin
procul, aspectus minor euadet: sed si in latere,
tum nimirū feruari integer poterit, dummodo
speculū distet, ut nec Solis feruore absumi pos-
sit, & aspectus vniuersus recurat. Nam si in terra

sparsus feratur, deuenire ad Solem non potest.
Suo Sole etiam heri non potest, quia si prope ter-
ram extiterit, consumitur feruore: si autem supra
celo in medio aspectus dilaberetur, & euanesceret.
Denique nec è latere quidem effici illud potest,
cum Sol cæli umbilicum perrepat. Quoniam si
aspectus admodum feratur in terram, exiguus ad
speculum venierit: itaque refractus omnino imbe-
cillus recedet.

12 Cur Solis vmbra extremum tremere videa-
tur? Haud enim quia Sol fertur, idcirco id cōte-
miserit: nam fieri non potest, ut Sol in partes mo-
ueatur contrarias: tremorem autem fieri ita ma-
nifestum est. Adhæc, mutatio vmbrae incerta est,
quomodo etiam Solis ipsius progressio later. An
ideo moueri videtur, quod corpuscula cōtenta in
aere agitantur, quæ vulgò ramenta nominantur,
conspicua in Solis radiis, qui transmeant per fe-
nestras: hæc enim moueri solent, etiam sine vilo
spiritu. Ergo cum vicissim, modò de vmbra in lu-
cem, modò de luce in vmbra moueantur as-
siduè, terminus quoque lucis, ac vmbrae communis
continuo moueri videtur. Partim enim veluti vmbra-
m, partim lucem sua ipsa mutatione efficiunt:
itaque moueri vmbra videtur, cum non hæc, sed
illa hunc in modum soleant agitari.

*Eorum, quæ ad res inanimatas pertinent,
Sectio decimafexta, eius
questiones XIII.*

13 **C**ur bullæ speciei hemisphærij exurgere solent?
An quod tanquā de centro in aera sursum aqua-
liter circumundiq; admittuntur: quo quidem mo-
do hemisphærium exurgat necesse est. Partio au-
tem sphæra inferior aquæ planitie abscinditur,
in qua scilicet centrum situm est.
Cur in magnitudinibus, quæ profunditate sunt,
inæqualis, accidit, ut si partem moueas leuiorem,
circumferatur quod iacitur: ut in talis fieri oppor-
tatis videmus, si quis partem leuiorem ad se ver-
tens proiciat? An quod fieri non potest, ut gra-
uius æquè ac leuius feratur, cum eisdem viribus
iactum est. Sed cum eorum quidem moueri ne-
cessè sit: fieri verò non possit, ut æquè omni ex
parte moueatur, sequitur prorsus, ut si parili ce-
leritate ferantur, eandem lineam peragant: autem
alterum altero feratur celerius, circulo ferri
necessè sit, cum hæc solo in genere figuræ effici-
antur.

14 **C**ur cylinder propulsus fertur in directum,
suisq; terminantibus orbibus lineas rectas descri-
bit: turbo verò suo manente mucrone circumfer-
tur, atque in suo terminante orbe, orbem descri-
bit? An quod circum vterq; fertur. Verum cylin-
der rectas lineas plano ducit: turbo orbem descri-
bit, eo quod inæquales orbis turbine inter se
sunt, ferrique velocius potest, qui amplior circa
idem cætrum conuertitur. Qui cum simul omnes
positi in turbine orbis inæquali ferantur spatio,
euenit ut eximi, qui voluntur, plurimum loci,
& lineæ tempore eodem decurrat. Vnde fit etiam
ut circum omnes agantur: quippe cum omnes ea-
dem recta linea describantur, quæ cum conuer-
tuntur, non omnia sita in ea puncta, æqualem pro-
ducere lineam eodè tempore possunt, cum æqua-
lem non nisi ex directo agere soleat. Cylindri ve-
rò, quod omnes orbis partes inter se sunt, cen-
trumque idem ambiunt, euenit, ut & simul suis o-
mnibus punctis planum contingendo parili cele-
ritate voluantur, cum nulla inæqualitate cylinder
euariet, & rursus in planum simul omnes deue-
niant, ubi suam quisq; conuersionem absoluerit.

15 **V**nde lineas quoq; ductas per directum in plana,
partes inter se esse necesse est. Sua nanque tactio-
ne orbis æqui pariterque volubiles illas duxere.
Atqui rectas confici patuit, quas linea eadem de-
ferens sese in directum peregerit. Causa hæc est,
cur cylinder recto deferri tramite possit. Nil
enim refert, vtrum qua linea prima cylinder pla-
num tetigit, hæc fixo cylindro protrahas, an vo-
lubili circumagas. Semper enim ut aqua linea, si-
milisque illis in cylindro contentis planum attin-
get, siue protrahatur cylinder, siue prouoluatur.
16 **C**ur sectio chartarum, siue papyri, si quis æquè
à basi plana, rectaque dimetiendo abscederit, rec-
tè euoluetur: in autem inclinari, contorta exi-
ster? An euenit, ut cum orbis secturæ alterius eo-
dem in plano positi sint declinans illa cætra non
æquè opposita sit, sed partim minus: itaque cum
euolueris, orbis quidem, qui plano eodem conti-
nentur, suumque initium in plano habent eodem,
lineam explicabunt, quam suo ipsi conficiunt or-
dine: quippe cum ea ipsa ex cætra linea non nisi pro-
fecta ex orbibus sit, qui plano eodem continen-
tur: itaq; vel rectam eam quoque esse necesse est,
quæ eodem in plano se porrigit. At obliqua il-
lius secturæ linea, quoniam prima non æquè ap-
posita est, sed partim plus distans, partim minus,
utpote cum ipsa quoq; sectura ita se habeat, hinc
eodem esse in plano nequit: itaque nec recta hæc
esse potest. Etenim fieri non potest, ut recta linea
pars alia in alio plano collocetur.
17 **C**ur omnis magnitudo diuisa minor esse suo
toto videatur? An quod omnia numerum diuisa
recipiunt: quoniam magnitudinis ratione mino-
ra, quam vnum illud, existunt. Magnum enim,
eo quod continuum, quantumque quoddam est,
magnum dicimus: numerus verò partium omnis,
omni suæ magnitudinis numero maior est. Quam
ob rem ut partibus diuisis maius appareat totum,
consentaneum est. Cum enim partes totumque
idem sint, totum naturam potius magnitudinis
præ se fert, ut constans & continuum. Partes ve-
rò naturam numeri magis sortiuntur.
18 **Q**uæ in vase eueniunt, quod clepsydram voca-
mus, omnino quidem referri ad causam debent,
quam Anaxagoras explicat. Aer enim, qui in ea
excipitur, causa est, ne aqua ingredi possit, fistu-
la scilicet obturata. Non tamen simplici, absolu-
tæque ratione aer causam habere pucandus est.
Nam si quis eam fistula apprehensa transversam
immergat, humore admitti nihil est quod prohi-
beat: quam ob rem nõ satis author ille exposuit,
quemadmodum aer causam daret. Ergo causam
aera quidem tenere fatendum est: sed hic siue im-
pellitur, siue per se ipse fertur, nec quicquam co-
gitur ferri per directum solitus est, ut etiam cæ-
tera elementa. Itaq; clepsydram transversè immer-
sa, aer, qui è directo situs est, pulsus ab humore,
libere effluit per ea foramina, qua demersis in
aqua foraminibus opposita sunt, eoque cedente
humor subjens implet. At si erecta in aquam de-
scendat, aer impotens sese efferendi per arduum,
quoniam conscriptæ sunt partes superiores, circa
prima foramina arceatur, quippe qui suppositi in

halo, ca.

se contrahi que non possit. Argumentum verò, aquam arceri posse ab aere immoto, quod in ipsa clepsydra deprohensum est: nam si aliu eius aqua repletam ad fistulam obrurata inuerteris, humor per fistulam in os minime defluere poterit: quippe cum ore patefacto non protinus, sed paulo post de fistula profluat, ut qui non in ipso ore fistulae contineatur, sed postmodum in hoc per fistulam veniat, postquam patefactum iam est. Plena autem, erectaque clepsydra, fistula patefacta protinus per colum, id est, foramina inferiora effluit, quia illud attingit: extremam verò fistulam non contingit. Clepsydræ igitur humor ingredi ob prædictam causam nequit. Egreditur autem fistula patefacta, eo quod aer contentus in fistula sursum, deorsumque agitur, humoris contenti in clepsydra motum excitat pleniorum: cumque deorsum pellatur, eodemque ipse etiam sua natura propensior sit, merito effluit vim inferes aeri, qui clepsydræ extrinsecus circumfundit, excitus quidem & compar potètia aeri superius impellenti, sed tenax infirmior: quoniam per angustam fistulam influens, ille ocyus, ac vehementius labitur, vrgetque humorem. Causa verò, cur obturata fistula humor effluere non possit, quod humor, dum clepsydræ subit, aera omnem per vim ab ea expellit. Cuius rei indicium spiritus, ructusque murmurans dant, quos ingrediente humore, nimirum intus excitari sentimus. Cum igitur humor subiens vehementer aera cogit, sese ad clepsydræ fistulam trudit, ac modo ligni cunei, aut arci disiectu oppressus, adstrictusque hæret sine ullo alio vinculo, quousque alia vi expellatur, quo modo præruptos clauos expellimus: quod sanè aperta fistula incidit ratione, quâ superius exposuimus. Aut igitur ita effici potest, ut humor effluere nequeat, aut quoad aer exiens inflatur, emergitque impetu violento, ut strepitus indicat: humor idcirco à spiritu sursum attrahitur, quemadmodum multis in rebus accidere ceterum est. Attractus autem humor, subiq; continuus omni ex parte, cõstans manet, oppressus ab aere, donec pulsus ab eodem recedat. Cumque inigium ita retineatur humoris, reliquus & omnis humor vnitus, atque continuus ex suo pendeat initio, necesse est. Nec verò temerè ita agitur, quando quidam eiusdem interest rei, & dimouere quicquam suo de loco, & idem in eo continere, ad quem mouerit, idque diutius facere, si vel potentia quod tenet, quodque teneret, simili in re se contendunt, vel quod tenet, potentius est, ut in re, de qua agitur, accidit. Spiritus enim potentior, quam aqua, est.

Cur partes tam stirpium, quam animantium, que nullis instrumentariis officiis deputata sunt, in orbem sese omnes colligant? Stirpium quidem eadem, & rami formari in orbem solent, & animantium crura, femora, pedes, lacerti ad hanc eandem speciem emittuntur. Triangulum verò, aut multiangulum nullum neque ex toto, neque parte aliqua est. An, ut Architas auctor est, quoniam in motu naturali æqua proportio inest: moueri namque proportione omnia censet. Hanc autem solam in sese æqualiter solui, atque reuerti, ut orbos,

rotundaque aformare possint: cum constiterit. Cur extrema formari in orbem soleant? An quod Natura res optimas, & pulcherrimas creat, quoad fieri potest. Figura autem ea pulcherrima est, quæ eadem vndique est, subique ipsa simillima constat.

Cur si circulus proiciatur, primam lineam rectam ducet, deinde cochleam, siue clauiculam ager, dum decidat? An principio rectam ideo agit, quod æqualiter ab aere hinc inde dirigitur. Cum igitur pari momento utroque de latere pergat, lineam quoque effici talem necesse est, quæ locum æqualiter hinc atque inde possit diuiderentis autem recta est. At ubi in partem alterutram vergere ob inæqualitatem circumfusæ aëris cœpit, non amplius æqualem illam partem interiore, exterioræque ducit, sed circulare, necessitate scilicet aeris diuersi, & incompõsiti.

Cur in magnitudinibus, quæ profundo sunt, inæquali, accidit, ut si partem moueris leuiorem, circumferatur quod iacitur? quemadmodum in talis fieri opplumbatis videmus, quoties quis partem leuiorem ad se vertens proiciat. An quod fieri non potest, ut quod grauius est, æquè cum leuiori feratur, cum proiectum eisdem à viribus est: quod cum moueri necesse sit, & tamen fieri non possit, ut æquè omni ex parte, directoque tramite moveatur, circumferri necesse est, dum se introuertit: quemadmodum si quid medio eius immobile suo pondere penitus esset, alterum profectò extremum ultra in partem moueretur priorem, alterum intra ad eum tenderet, qui dimisit. Sed quoniam, cum rotum moueri possit, pondus suo medio gerit, illud idem sequatur necesse est.

Quam ob rem corpora, quæ feruntur, vbi alii, cui occurrunt, resistere partem in contrariâ solent, quam suapte natura ferri cogantur, nec nisi ad similes angulos resultare soleant? An quod non solum eo feruntur impetu, quo pro sua parte ipsa ferri aptissima sunt, verum etiam illo, quâ mittente proficiscitur. Suis igitur cessat cuique impetus, cum suum ad locum peruenerint. Omnia namque requiescere solent, vbi eam in sedem sese contulerunt, quam suapte natura desiderant. Sed externo illo, quem habent, impetu, necessitas oritur amplius mouendi. Quod cum in partem priorem effici nequeat, quia re prohibetur obiecta, vel in latus, vel in rectum agi necesse est. Omnia autem in angulos resiliunt similes, quoniam eodem ferri cogantur, quod motus ducat, quem is dedit, qui miserit: eò autem ut angulo vel acuto, vel recto ferantur, omnino incidit. Cum ergo quod retorserit, veret, quod minus directè motus agatur, pariter & rem, quæ fertur, & eius imperam nimirum prohibere potest. Ut igitur in speculis extremum lineæ rectæ, quod se aspectus coniecerit, idem refringitur: ita in iis, quæ feruntur, fieri ex aduerso solet, quippe cum angulo tanto retor queantur, quanto vertex cõstitit. Ita enim intelligendum est, ut transferri simul & angulus, & delatio debeat: quo facto, in angulos resultare similes esse necesse, palam est.

Forum,

Forum, quæ ad res animatas pertinent, Sectio decima septima, cuius quaestiones III.

Forum, quæ ad litterarum studia pertinent, Sectio decima octaua, cuius quaestiones X.

Ut homines, qui corpore cõstant immodico, maiores tunc esse videntur, cum appõsi modicis inspiciuntur? An quod res modica vnum est, & moderatio vnum quàm maximè. Vnum autem quod est, id indicium esse postulat, indiuiduum autem minus: res verò immodica, multa pro sui discriminis ratione ostendit. Quam ob rem ut cum per sese magnitudines inspiciuntur qualisnam sint, latere facilius possunt: ita cum collatæ in propinquo spectantur, latere non possunt. Ergo vnum esse apparet, quod indiuiduum est, spectatusque eius vnus modici ratione exultat: immodicè porro, ut quod plura sit, suspectionem plurium suggerit. Et maius propterea esse videtur, quod vnum cum sit, plura esse videatur. Naturam enim & magnitudinis habet, propter cõtinenciam, & numerum, propter partium inæqualitatem: itaque cum utrunque obtineat incrementum, merito magis vnus esse apparet, cum spectatur ad id, quod simplex est, atque vnum.

Cur animantia omnia, & ea, quorum stirpes terra continentur, crescere potius in longitudinè soleant? An quod ter longitudo augetur, bis latitudo, semel profunditas. Longitudo enim principio sit, primòque, principio exilit: itaque primò sola, secundo cum latitudine, tertio cum profunditate augetur. Latitudo autem bis, videlicet per se, & vnà cum altitudine crecit.

Quoniam modo prius, & posterius capi debeant? Vtrum quemadmodum qui tempore Troiano vixerunt, nobis priores sunt, & his ipsis priores, qui superiores, atque ad hunc modum in infinitum, ut qui superiores sunt, iidem priores habeantur. An si quod initium, & medium, & finis sunt vniuersi, & cum quis senescens ad finem peruenerit, rursus ad initium reuertatur, prioraque sint, quæ propius ab initio absunt, quid verat nos ab initio minus distare? At si minus distamus, esse quoque priores possumus: ut si cæli, siderisque cuiusque delatio quadam agitur circularis. Qui non etiam reum caducarum ortus sit talis, atque interitus, ut eadem rursus oriantur, ac pereant? veluti etiam vulgò dicitur, circulum res esse humanas. Igitur homines numero quidem eosdem semper esse censere, furor est: specie verò, seruati eosdem, probari melius potest. Itaque vel priores nos esse possumus, talèque aliquis statuet sciens, ut eodem sit repetendum, vnde ortus extiterit, cogitandumque ordinem continuum, ac semper eodem constantem tenore. Homines enim idcirco perire Alcæon inquit, quod suum initium hinc coniungere non possant. Scitè perhercle, si quis non arctius recenscat, sed formula quadam eius verba accipiat. An si circulus sit, circulus autem vnà & principio, & sine careat, priores neque nos illis, neque illi nobis esse propinquitate iniis possunt.

Ut alios, si legere cœperint, somnus occupat, etiam nolentes: alios vigilare volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus spirituales sunt, scilicet ob frigiditatem vel naturam, vel materiæ melancholicæ, qua excrementum spirituale crudum causa frigiditatis consistit, his, cum intelligentia moueretur, insistentique alicui intelligere nequit, repellitur motus alter, qui refrigerandi vim habet: itaque potius dormire incipiunt. At ubi aliqua in re suam intelligentiam fixam habet, quod lectio facere solet, nimirum à motu spiritali illo mouentur, cum nihil sit, quod eum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem secundum naturam habitus est, eorum virtus intelligendi cum aliqua in re cõstitit, nec variè se dispergit, cætera quoque ita in loco hærent, quorum requies somnus est. Vbi autem mens consistit, & quasi fatigata succubuerit, caput aggrauat, utpote quæ sita in eo sit, somnumque inducit: at cum secundum naturam animus noster agitur, nullo tum somno premitur: tum enim maxime viuunt: vigilantia autem, quam somnus, causa potius est, cur viuere valeamus.

Cur contentiosa disputatio ingenia exercere possit? An quod in eo disputandi genere accidit, ut crebro quis aut vincat, aut vincatur: protinus ergo cõtentiosus hinc homo redditur, quado vel vincendo per latitiam magis, magisque adducitur, ut in contendendo perseueret: vel victus enititur, ut quod amisit recuperet. Quod idem vel in cæteris certandi generibus euenit. Quam ob rem sæpe inter pugnandum, quanquam quis inferior est, tamen cessare minime patitur.

Cur homines in orando exæplis, & fabulis potius gaudent, quam commentis? An gaudent, quia & discunt, & celeriter discunt. Atqui per exempla, & fabulas facilius discitur. Sunt enim quæ explorata habeantur, & particularia sint. Ratio autem commentandi demonstratio ex vniuersalibus est, quæ minus, quam partes, nouimus. Ad hæc, iis credere magis solemus, quæ plurimum testimonio confirmantur. Exempla autem, & fabellæ testimoniorum speciem gerunt: fides autem perfacilis est, quam testimonium seceperit: additur, quod verisimile quisque libentius discit: exemplum autem, & fabella rem non nisi similem docent.

Cur oratorem, imperatorem, & mercatorem callidum appellare solemus; tibicinem, histrionem, hoc appellare nomine non solemus? An quod horum facultas sine cupiditate est: nititur enim tantummodo ad oblectationem: illorum autem conatus omnis ad plus acquirendum sibi contendit. Bonus enim orator, & imperator, & mercator est, qui plus sibi acquirere potest: calliditas autem in acquirendo maxime sita est.

Cur hominem philosophum differre ab ora-

caliditas, & vehementia

rore putemus? An quoddam alter quidnam iustitia sit cogitat, alter qui iniustus sit aliquid spectat: & alter qualisnam tyrannicus tenor sit, alter tyrannum quicquam esse animaduertit.

6 Cur in iis studiis, quæ aliquid sibi delegerint, quanquam interdum prauis, libentius tamen, quam in honestioribus versantur? Verbi gratia, prestigiatorem, aut mimum, aut tibicinem se potius esse, quam astronomum, aut oratorem velit, quæ hæc sibi delegerit? An volunt quidem nonnulli res honestissimas tractare, sed quoniam minus sibi confidunt, posse efficere, ideo non ita agunt. An verò rem, in qua sese quisque posse præstare arbitrat, eam deligit sibi; quam autem deligit, eidem operam dat, illi obsequens partem diu maximam, ut se ipse vincat, seque sit præstantior. Quinetiam quæ principio aliqui sibi delegerint, quibusque insueuerint, in iis ne iudicare quidem possunt, quidnam melius sit: animus enim eorum corruptus iam est, propter prauas delectationes.

7 Cur alios, si legere cœperint, somnus occupat, vel nolentes alios vigilare volentes liber susceptus reddere peruigiles potest? An in quibus motus sunt spirituales, ob frigiditatem vel naturæ vel humoris, multiplicique humore extremum spirituale causa frigiditatis consistit, iis, cum intelligentia mouetur, insistentque alicui intelligere nequit, expellitur motus alter: itaque potius dormire incipiunt, cum non multum sua intelligentia mutantur: motus enim spiritalis ille superatur, & vincitur. At ubi aliqua in re suam intelligentiam firmiter, quod lectio facere solet, nimirum à motu illo spiritali mouentur, cum nihil sit, quod illum repellat: itaque dormire non possunt. Quorum autem habitus secundum naturam est, eorum virtus intelligendi, cum aliqua in re vna consistit, nec variè se dispergit. Cætera quoque sita eodem in loco hærent, quorum requies sompnus est. Vbi enim pars vna, quæ potissima sit, insisterit cæteræ quoque partes insisterere solent, perinde, ac in copiis, quæ versæ in fugam fuerint, agitur. Natura enim sursum effertur quod leue est, deorsum autem defertur, quod graue est. Cùm igitur anima secundum naturam mouetur, non dormit: ita enim se habet. At ubi constiterit, & quasi fatigata succubuerit, mens immutatur, & vapores crassiores sursum sese efferentes ad caput, faciunt somnum. Lectio verò prohibere somnum videri sanè potest: quod non propterea est, quia tantisper intelligimus, (anima enim tunc magis definitur) sed quia muratur, & ideo in somnia euenit. Nam intellectioes illæ vigiles sunt, quibus anima querat, & dubitet, non illæ quibus assidue contempletur, cùm illæ faciant indefinitionem, hæ non faciunt.

8 Cur in disputationibus contentio sit, nugatio nunquam incidat? An quoddam apparens syllogismus, id est, ratiocinatio est, ratiocinatio autem in paucis continetur: quinetiam si prolixius agatur, interposito tempore paralogismus id est,

peruersa ratiocinatio interea deprehenditur, & te uocare quod dederit, aduersarius poterit.

9 Quam ob rem libentius eas historias audimus, quæ rem vnam exponunt, quam quæ plures? An quod rebus magis attendimus notioribus, easque libentius audimus. Notius autem est, quod definitum, vnum itaque finitum est, plura autem infinito participant.

10 Cur nos rerum narratio oblectat, quæ nec nimirum veteres sunt, nec admodum nouæ? An quod rebus diffidere procul absentibus solemus, quibus verò diffidimus nunquam tibi oblectamur: at quæ noua admodum sunt, adhuc quasi sentimus: itaque de his cùm audimus, minimè oblectari possumus.

Eorum, quæ ad concertum pertinent, Sectio decimona, cuius quaestiones II.

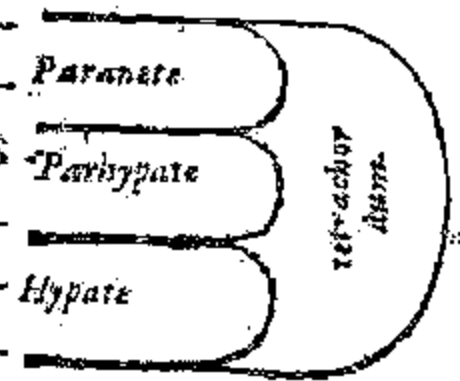
QUæ tam in laborando, quam in fruendo solatio tibiam adhibere solent? An ut laborantes minus angamur, fruentes magis oblectemur.

Cur idem voce eadem, longius sentiri cum aliis cantans, aut vociferans, quam solus potest? An quia viribus vniuersis agere quippiam, vel premere, vel impellere, non tantulum est, quantum singularum numerus est: sed quemadmodum linea bipedalis non duplum, sed quadruplè quiddam describit, sic composita omnia plus valet, quam eadem diuisa. Ergo cùm vniuerso agitur ore, vocis potentia conitans, vnaque redditur, simulque aera propellit, ut prodire multiplex valeat: quippe cùm vox, quæ à multis proficitur, multiplex sit, quam quæ à singulis.

Cur maximè in cantando parhypaten, vox rûpi non minus soleat, quam in nete, supremis que, quam cum intervallo ampliori? An quod eius cantus & perdifficilis est, & cantandi primordium obrinet. Difficilis autem propter intentionem, pressuramque vocis est, quibus in rebus nimirum vrgen: corrumpi autem quæque maximè solent, quoties labore acrius opprimuntur.

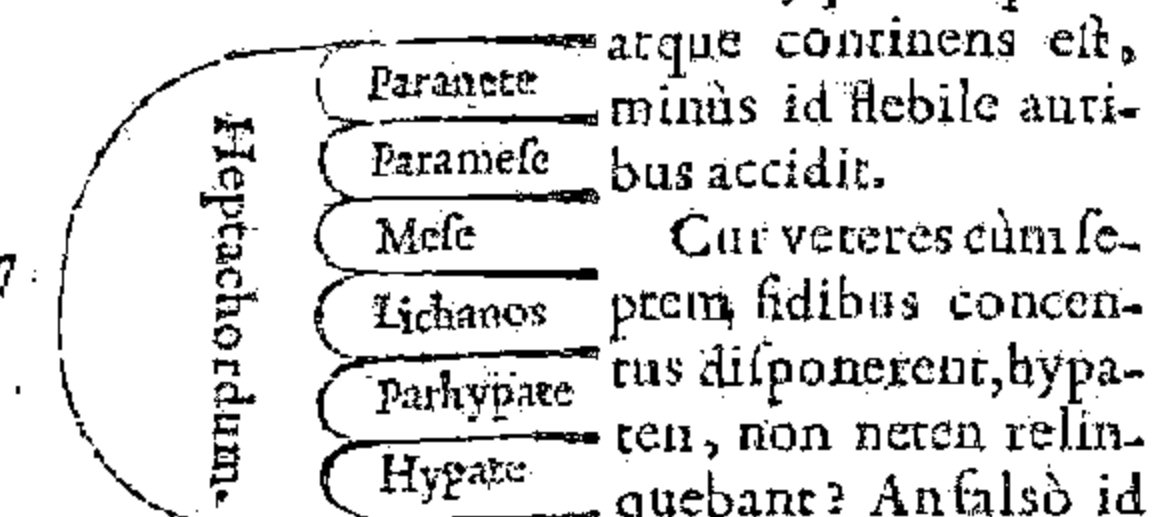
11 Sed cur hac difficilè, hypate facilè cantatur, cùm non nisi dièli discrepant? An quod hypate remissior est, atque etiam leuius à constitutione ascenditur: hæc eadem causa est, quam ob rem ad vnam cantari videantur, quæ ad hanc, paranete, & que cantantur: agendum est enim cum intentione, conditioneque aptissima moribus pro voluntate & instituto. At consonantia, ut existat, quamnam causa sit.

12 Cur suauis cantilenam, quæ nouimus, audire solemus, quam eam, quæ ignoramus? Verum quia cùm quod cantatur agnoscimus, tunc melius patet, quia veluti calcem, quod spectat, assequitur id

id autem contemplantu suaue est. An quod discere latrabile est: cuius ratio est, vel in capienda doctrina, vel in vnda, agnoscendaque versatur: addo etiam quod res solita suauior, quam insolita auribus accidit.

6 Cur immutatio, & varietas in cantando tragicum sit? An ratione inequalitatis hoc euenit: afficit namque tristitia, quod inæquale est, accommodaturque magnitudinè calamitatis, aut mœroris: contra, quod æquale,

7 Cur veteres cùm se prem fidibus concentus disponerent, hypaten non neten relinquebant? An falsè id dicitur: earum enim

8 Cur grauis sonum valeat acuta? An quia maius, quod graue est: quippe tam ut graue obtuso, sic acutum acuto angulo simile habeatur.

9 Cur solitarias cantilenas suauis audire solemus, si ad tibiam, aut ad lyram vnam cantantur, cùm tamen ad fides, canticumque idem modo vtroque peragatur. Nam si idem ita amplius sit, plus ad plures tibias, atque etiam suauis esse oportet. An quoniam euidentius in assequendo, quod spectatur, est, cùm ad vnam vel lyram, vel tibiam cantatur, ad plures verò suauitas seruari non potest, cùm cantilena offuscetur, totaque penè delectatur.

10 Cur si vox hominis suauior est, non eius, qui sine sermone cantat, suauior prouenit, verbi gratia teretantis, sed tibia, lyraue suauis sonat? An ne illa quidem, quæ vocabulis articulata emittitur, æquæ suauis est, nisi per simulationem formetur. Cæterum opere ipso efficitur, ut grauior sit: vox enim hominis suauior constat. Oris autem instrumenta pulsandi vim obtinent pleniorum, quam ob rem suauis cantatur, quam teretatur.

11 Cur vox, aut sonus desinens, acutior sit? An quia minor, ut quæ facta imbecillior sit.

12 Quam ob rem quæ grauior è fidibus est, huic semper actus modulandi committitur? Nam si proxima quoque à media pulsanda sit media tantum, nihil minus reddi medium potest. At si media subiungenda est, per proximam à media idem reddi non potest. An quia magnum, quod graue est, itaque validum esse necesse est: & inest profectò in magno quod paruum est: & quidem duæ nere in hypate efficiuntur, si interceptantur.

13 Cur in consonantia diapason graue quidem acuti antiphonum accipi potest, grauis verò acutum non potest? An maximè quod in vtroque modulus vtriusque contentus est: sed si minus

certe in graui acutum est, maius enim hoc est.

Cur antiphonum diapason consonantia ita latitat, ut vnisonum esse videatur, vel in punico, aut atropo? quæ nanque posita in acutis sunt, non vnisona, sed ex proportionem tibi diapason concinentia respondent. An modus proportionis facit, ut sonus quasi idem esse appareat: proportio enim in sonis æqualitas est: æquale autem omne ad vnitatem referendum est. Hoc idem in fistulis etiam euenit, ut falli aures possint.

14 Cur genus cantilenæ, quod lex appellatum est, non per antistrophos olim agebatur, cùm tamen carceris chorearum canonicis antistrophi vsus non deesset? An quod olim leges à magistris, certandique peritis agebantur, qui cùm iam egregiè simulare, valentèrque pertendere possent, cantum & prolixum, & vatum conficiebant: itaque ut verba, ita etiam moduli, numerique variè subinde simulationem insequerentur. Imitari nanque modulamine potius, quam vocabulis, necesse est. Quam ob rem dithyrambi etiam postea, quàm simulari cœperunt, antistrophis amplius non veniunt, quanquam plurimum antè vrentur. Cuius rei causa est, quod olim homines liberi, atque ingenui ad choream adire solebant: itaque multos esse, qui fungi cantu certatorio possent, erat difficile: quapropter illis in more fuerat, ut modulos & charmonios cantarent. Vnus enim crebè cantilenam mutare, variamque contexere facilius potest, quam multi: & qui certat, facilius, quam qui mores conseruat: quocirca simplicius illi modulari debuerant. Antistrophus autem simplex est, quippe qui numerus sit, vnitatèque mensuretur. Hæc eadem causa est, cur in scena nullus, in chorea plurimus antistrophi vsus sit. Histrionum namque simul & certator, & simulator est: chorus autem minus imitatur.

15 Qua de causa dissonantium copulatio, quod antiphonum nominamus, suauior, quam consonum est? An quod expressius ita consonantia percipi potest, quam cùm voce consona addita cantatur: alteram enim vocem idem sonare necesse est, itaque duas ad vnam resonare, quæ tertiam offuscare faciliè possint.

16 Cur sola diapason consonantia cantetur? hanc enim magadare, nec vllam aliam consueuerunt. An quod hæc sola ex fidibus inter sese obsonis vel consonis magadis, vna quodam modo illa continet. Ergo in hoc consonandi genere cùm vel vna canitur, consonantia de apud Cætilium.

17 Sed cur solis obsonis datum hoc est? An quod sola pari intervallo distant à media: itaque medietas similitudinè quandam sonorum efficit, ut sensus aurium ambas & eandem, & extrèmas esse diiudicare videatur.

18 Cur in diapente, & diatessaron consonantiis nunquam

nunquam antiphonis cantatur? An quod non eadem consonandi ratio in eis est, quæ in diapason concinentia: quippe cum in illa grauis eundem ad proportionem modum obtineat, quem acuta acuminis: itaque fit, vt & eadem quali & diuersa vox oriatur: at verò in diapente, atque diatessaron concinentiis non ita est: quam ob rem sonus vocis opposita: perpendi non potest, quoniam idem non est.

20 Cur si quis cæteris omnibus neruis concinnatis, medio verò inconcinno pulserit instrumentum, non solum cum ad medijs sonum deuenerit, sed etiam cæteris modulandi partibus auget aures, modumque incompositum dispartitumque eliciet: sed si lichanon, aut quem sonum alium mouerit, cum discrimine duntaxat apparebit, cum eum pulsarit, quem mouerit? An ratione hoc euenit optima, quandoquidem omnia egregia modulandi genera medio neruo saepe vtuntur, omnisque prohi fidicines crebro ad medium veniunt: & si discesserint, mox redeunt eodem, nec vllum alium toties repetunt. Ergo quemadmodum ademptis ex oratione quibusdam coniunctionibus, vt vs, & vi, oratio minus Græca relinquitur, alijs verò quibusdam detractis, nihil in suauior accidit, eò quod alijs saepe in dicendo vti necesse est, alijs minimè: sic etiam medius veluti coniunctio est sonorum, maximèque elegantiorum: quoniam eius sonus assumi sapissimè solet.

Lichanon sonum ex musicis arte deprehendit.

21 Qua de causa qui grauius cantant, si absont, deprehendi facilius possunt, quam qui cantant acutius: nec verò secus in numeris accidit: euidentiores enim qui peccant in grauiori. Vtrum quod plus temporis graue obtinet: plus autem plenius à sensu aurium percipi potest. An quod in tempore ampliori agitur, hinc etiam plus sensus adhibetur: velox autem & acutum, facile suam ob velocitatem lassescit.

22 Quam ob causam multi, cum cantant, melius numeros seruat, quam pauci? An quod multi melius vnum, suumque ducem aspiciunt, tardiusque incipiunt: itaque facilius esse qui idem possunt, quippe cum in accelerando eueniat vt plus erroris committatur.

23 Cur nere duplo acutior est hypate? An primum, quod eum neruus parte sui dimidia pulsatur, & totus diapason concinentia exultat: quod vel in fistulis æquè perficere licet, vox enim, que per medium foramen emergit, diapason resonat, cum ea, quæ per totam fistulam promittitur. Quin etiam in cæteris duplo interuallo capi diapason concinentia nouimus: nam & qui tibias perforant, ita disponere solent: & qui fistulas aptè concinnant, extrema tantum cæra marginant foraminis principalis: necen verò ad dimidium implent. Et in triquetris neruis, quorum alter longitudine dupla, alter subdupla est, æquè intenti diapason concinentiam reddunt. Genus autem concinentiæ, quod diapente nominatur, sesquialtera constat: quod verò diatessaron vocamus, interuallo sesquitercio continetur.

24 Cur si quis neren pulsata apprehenderit, hypate nere, sola resonare videbitur? An quod tinnitus, qui ex hac proficisci solet, sono illius maximè concin-

liatur, & congruit, vt pote, qui consonus sit. Ergo quia suo cõmuni cõcreuit, solus apparet: ceteri verò incerti suam ob exiguitatem occultantur.

Cur neruum medium in cõcentibus appellamus, cum inter octo nullum medium sit? An quod olium concentus septem neruis cõstabant, septem autem medium obtinent.

Cur in acuto magna ex parte vox aberrare concitauerit? Vtrum quò facilius acutum, quam graue, canatur. An quod acutum graui deterius est: peccate autem non aliud est, quam rem agere deteriorem.

Cur inter omnia, quæ sensum patiuntur, solum id mores obtinet, quod obuius auribus esse potest? Nã enim quid sine sermone modulatur, mores tamen præ se ipsa modulatio fert, quos non color, non odor, non sapor gerere potest. An quod motum solù hoc obtinet, non dico què strepitus reddit, (talis enim vel cæteris adest, quippe cum etiam color nostrum mouere aspectu possit) sed eum intelligi volo, què genus id strepitus subsequenter sentimus: hic enim similitudinem gerit, cum in numeris, tum in sonorum ordine acutorum, & grauium non in mistione, quod esse in cæteris sensibilibus non potest. At qui motum eius modi sibi actio vendicat, que motu index proculdubio est.

Cur leges pleraque cantilena appellantur? An quod homines prius quam literas sciret, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarèt: quod etiã nota acate Agathyris in more est. Ergo primas quoque posterioru cantilenaru eodem appellatione nominat, quo omnes superiores vocabantur.

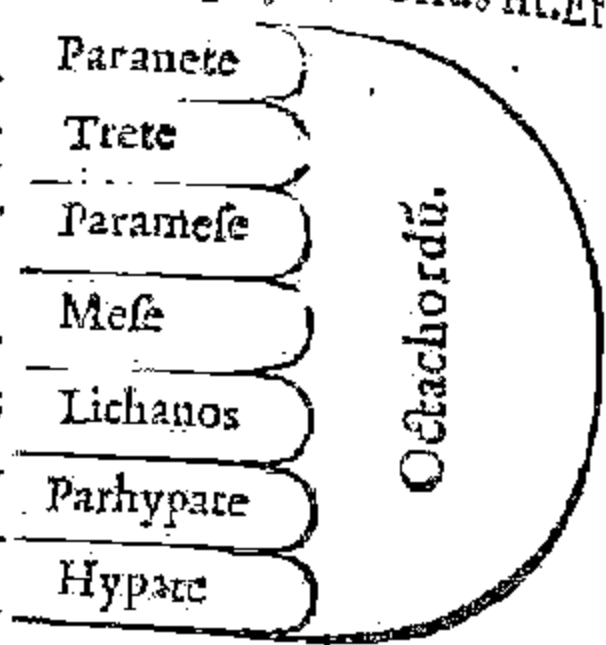
Cur numeri musici, & modi, qui voces sunt, moribus similes sese exhibent: saporès verò, aut colores, aut odores, nullam eiusmodi similitudinem gerunt? An quod numeri musici, & moduli moribus continentur, quo modo etiam actiones. At omnis efficientia moralis res est, morèsque condere potest. Saporès verò, aut colores hoc idem æquè conficere non queunt.

Cur neque subdorium, neque subphrygium genus in tragediis choricum habeatur? An quoniam anacrostropho carent, vt pote quæ scenica sunt, imitationisque accommodata.

Cur Phrynicus, ceterisque eius ætatis musici, modulandi potius scientiam exercebant? An quod tum in tragediis carminis vsus modulaminum longè amplior erat.

Cur diapason concinentiam dicimus non ratione numeri diaocto, vt diatessaron, vt diapente? An quod priscis non pluribus vt neruis, quam septem, fuit in more: deinde Terpander tertia exempta, netem adiunxit, ac eius temporibus diapason hæc appellata est concinentia, non diaocto, quippe quæ septem, non octo constaret.

Quam ob re aprius de acuto in graue canitur, quam de graui in acutum? Vtrum quòd ita fit, vt suo inchoetur principio. Neruus enim, qui medius, & dux est, acutissimus primi tetrachoridi habetur:

betur illo autem modo non à principio sed à fine exordietur. An quod graue generosius, sonantiusque ab acuto oritur potest.

Cur bis diapente, aut bis diatessaron concinentia componi non potest, bis autem diapason potest? An quod non bis diapente, neque bis diatessaron instrui potest, sed diatessaron, ac diapente proportionès aptè in vnam diapason concinentiam copulantur.

Cur diapason concinentia omnium pulcherrima est? An quod integris terminis huius proportionès continentur, cæterarum autem non integris. Cum enim nere dupla ad hypaten sit, quocumque in genere nere duo tenuerit, hypate vnum habebit: & vbi nere duo, nec hypate resonabit, ac ita deinceps. At verò eadem nere medietate sesquialtera est: proportio namque sesquialtera, qua concinentia diapente concluditur, non integris numeris polita est: maior enim minorque intra se continet totum, & partem eius dimidiam: quam ob rem non integri cum integris comparantur, sed partes superlunt. Concinentia quoque diatessaron proportionè sesquitercia continetur, quæ terminis constat, quorum maior minorem intra se totum continet, & insuper tertiam eius partem. An quod ex ambabus consistit perfectissima est. Et quoniam modulandi mensuram hæc tenet, merito omnium elegantissima constat.

Cur si neruus medius ex suo intentionis modo dimotus sit, ceteri quoque omnes sonos incompositos reddent, sed si integre illo manente aliquis ex cæteris sit dimotus, solus hic aberrabit, qui modo suo caruerit? An quod ratio concinentiæ neruis omnibus apta intentione continetur, quæ non nisi per habitudinem quandam ad medium accommodanda omnibus est, ordòque ratione illius disponi singulis debet: ergo sublata concinentia, concinentiæque causa, concentus æquè custodiri præterea non potest. Cum tamen neruo medio sibi cõstante vnus ex cæteris aliquis disreparit merito illius pars duntaxat deest: ceteri namque omnes modum suæ concinentiæ seruant integrum.

Quare cum vocis acumen effici momento possit exiguo, grauitas autem non nisi magno proveniat? Vt enim graue ob multitudinem graue est, ita acutum ob velocitatem acutum existit. Cur, inquam, si ita est, maius negotium canticum cecinisse acutum, quam graue sit? Et quidem pauci reperiantur, qui superna cantare valeat. Leges quoque acutæ, & arduæ, difficilè idcirco cantantur, quia intentæ vehementius sunt, quamquam minus negotij sit mouisse quod exiguum, quam quod multum est. Itaque vel in aere hoc idem acciderè oporteret. An vocem è nere mittere acutam, non idem est quod acutum cantare: sed mittunt quidem acutam vocem omnia, quæ natura sunt imbecilla, eò scilicet quòd aeris parum, non multum ciedere possunt: parum autè aeris velociter fertur. Vnde hædici, id est, qui consumpto corporis habitu enarcentur, acutam profertunt vocem. At verò acutum, nisi viribus valeant, cantare nõ possunt.

Cuius certè indicium, quòd velociter ferri solet, quod vehementer fertur. Ita bonarum virium index acutum est, cum superna cantare admodum difficile sit: grauitas autem locum tenent inferiorum.

Cur numeris, modulis, canticis denique omnibus concinenti generibus oblectari omnes concitauerit? An quod motibus naturalibus oblectari datum à Natura omnibus est. Indicium, quod pueri adeo nuper educti his moueri, oblectarique possunt, modis tamen adiectiuis canticorum vt delectemur, efflicere assuescendi ratio potest. Sed enim numeri propterea mulcent, quia ratum, ordinatumque computandi numerum habent, mouentque nos pro sua æquabili serie ordinatè. Motus enim familiarior Naturæ est ordinatus quam inordinatus: itaque secundum Naturam hic magis esse probatur. Argumentum quod cum ordinare & laboramus, & bibimus, & comedimus, naturam, virèque nostras & seruamus & augemus. Contra, inordinatè cum agimus, deprauamus naturam, atque de suo statu dimouemus: morbos enim naturalis ordinis corporum esse motiones, nullum dubium est. Concinentia verò demulcere ideo potest, quòd mistio, siue temperatio contrariorum est iunctoꝝ aptè inter sese, portioneque inuicem custodiendum. Porro igitur odo est, quem modò natura suauem esse proposuimus. Et temperatum quoque omne suauius, quam intemperatum est, præsertim si cum sensibile sit, pariter vim habeat vtriusque extremi, quemadmodum concinentia ex portionebus temperatur. Et proportio ipsa amborum extremorum potentiam æquè in concinentia tenet.

Cur suauius antiphonũ æquifono est? An quod obsonum quoque consonum diapason est, quippe cum ex adulescentibus, virisque consistat, qui ita distant inter se tonis, vt nere, & hypate. At omnis concinentia sono simpliciter suauior est. Cur autem ita, dictum iam est: atque omnium suauissimè diapason personat, æquifonum autem illud simpliciter contineri sono conspectum est.

Cur sola in diapason concinentia magadari solutum est? An quia vt pedes carminum portione, aut paris ad par, aut dupli ad subduplum, aut aliquam aliam inter se obtinet: ita soni, quibus concinentia continetur, motus portione inter se aliquam seruant, & rationè clausula. Cæterarum igitur concinentiarum alterius termini imperfecti sunt, cum finiant ad partem: quam ob rem fieri non potest, vt pari sint facultate. Cumque dispares sint, discrimen auribus accidit: quomodo in choreis, cum ad finem deuotum est, differentia ex ampliore voce aliquorum exultat. Adde quòd hypate accidit, vt exitum soni circuitalis habeat eum nera: vltimus enim à nere ictus aeris factus hypate est: quòd cum finiant in idem, quauis non idem fecerint, euenit vt opus absolui, vnum communèque possit, non secus ac illis accidit, qui sub postremam cantilenam pulsent. Nam etiam cætera operis non adhibita tibia peregerunt, tamen quod in idè desierint, eo ipso fine magis delectant, quam discrimine angunt, quo ante finem discre-

discreparint. Cùm igitur in diapason consonantia ex diuersis, quod commune exulter suauissimum sit, magadare autem ex contrariis vocibus consistat, hinc magadare consonantia diapason consueuerunt.

41 Cur suauis cantum audimus, quem scimus, quam quem ignoramus? Vtrum quoniam cùm cantilenam agnoscamus, melius parer, qui veluti calcem quod spectat assequitur. Hoc autem conemplationem facit suauiore. An incidit, ut auditor vnà cum eo afficiatur, qui notam illam exprimit cantilenam, quippe qui aliquid succinat, lociumque sese præbeat cantanti, Solet autē quilibet hilari, securusque animo cantare, nisi aliqua coactus necessitate id faciat.

42 Cur non bis diapente, aut bis diatessaron reddi consonantia potest, ut bis diapason coaptari solet? An quodd diapente consonantia posita in proportione sesquialtera est: diatessaron verò in sesquitercia. Quod si tres sesquialteri, aut sesquiterrij numeri ordine disponantur, extremi nullam inuicem portionem habebunt. Neque enim superparticulares, neque multiplices esse poterunt. At diapason continentia, quoniam duplari proportione consistit, hac geminata quadruplam inuicem proportionem extremi tenebunt. Itaque cùm consonantia sonorum inuicem proportionem obtinentium sit, proportionemque inuicem soni habeant, quibus diapason interuallum continetur, penitus verò careant, qui diatessaron, aut diapente habitudine copulantur: idcirco soni bis diapason esse consoni possunt, ceteri non possunt, ob eam, quam reddidimus, causam.

43 Cur si quis neten, cùm pulsauerit, apprehendat, sola hypate subsonare videatur? An quodd nete, cùm desinit, elanguescitque, in hypaten transit. Indiciū, quodd post hypaten proinus neten canere aptissimè liceret: enim quasi neten præ se ipsa ferat, similitudo ex ea petitur. Cùm autē echo quoque ipsa canus quidam esse probetur, (est enim vocis nete iam desinentis tactio) tinnitūque ipse sono respondeat hypate, meritò ob suam affinitatem nete mouere hypaten posse videtur. Nete enim, vbi se moueat apprehensa, certò nouimus: at hypaten cùm videamus inapprehensam, & tamen eius sonum percipiamus, ipsam sonare credimus, quod in multis accidere solet, in quibus scilicet neque sensu, neque cogitatione perpendere veritatem possumus. Adhæc, si nete icu intente accidat ut iugū moueatur, nihil sanè mirū fuerit: eius autē mora neruos omnes cōmoneri, sonūque reddere aliquem, probabile est. Sonus igitur nete alienus ab ceteris est, & cùm desinit, & cùm incipit: cùm hypate verò cùm desinit, idem existit. Quodd si eius propria motioni adiunctus ipse totus esse illius videatur, absurdum haud quicquam haberi debet. Amplior autem, quam sonus reliquorum neruorum, promiscuus hic exultat: quoniam illi quidem à nete quasi impulsū, submissè, vel lentè, & leuiter, ac molliter sonant. Nete autem ipsa fidium omnium vehementissima sua rota potentia sonum reddit. Itaque secundaria eiusdem actio meritò superior esse, quam ca-

terarum, potest, præsertim cùm leuissimo motu ipsa moueatur.

Cur suauis cantilenam audimus, cùm ad tibiā, quam cùm ad lyram cantatur? An omne suauè, quod mistum cum suauior est, suauis redditur. Atqui tibiā, quam lyra, suauior est: ergo cantilena quoque mista cum tibiā, quam lyra suauior sit, quoniam quod mistum est, non misto est suauis, modò quis sensum amborum percipiat. Vinum enim aceto multo suauis est, quoniam quæ Natura permiscet, longè amplius temperantur, quam quæ à nobis miscentur. Vinum quippe ex acido, ac dulci sapore mistum est. Probari hoc idem potest vel malis punicis, quæ vinolenta appellamus. Ergo cantilena, & tibiā misceri sibi in modum suam ob similitudinem possunt: spiritu namque vtraque conficitur. Sonus autem lyre, quoniam non spiritu sit, aut minis sensibili, quam tibiārum, minis voci immiscere se potest: quod cùm ad sensum discrimen pariam, non immeritò minis demulcent: quomodo dictum de saporibus est. Adde quodd tibiā sonitu, cōgnationeque sua errores multos cantilena occultat. Sonus lyre cùm tenuis, vocique commisceri minis idoneus sit, ipse per sese patens, suauisque genus syncerum custodiens, omnes cantilene errores posita quasi regula patefacit. Cùm verò mixta perperam in cantando agantur, quod promiscuum est erratis, rectèque actis prouenit, deterrius esse necesse est.

Cur neruum medium inter septem vocamus, cùm inter octo nullum medium sit? An quodd olim concentus neruis septem constabat, quorum medium est. Eorum, item quæ inter extrema continentur, solum medium principium quoddam est. Quod enim in medio situm est, eorum, quæ in aliquo interuallo ad vtrunq; vergunt, extremum hoc, principium, & medium est. Cùm autem extrema concentus nete, & hypate sunt, hisque interiacent reliqui soni, quorum medius nominatus, solum principium alterius terrachordi est, iure mediū nomen habuerat: principium enim idem esse duntaxat patuit, quod mediū est eorum, quæ inter aliqua clauduntur extrema.

Cur melius multi, cùm cantant, seruare numeros possint, quam pauci? An quodd multi magis vnum ducimque respiciunt, tardiusque incipiunt: itaque facilius assequi idem possunt: plus enim erroris solet committi in celeritate. Accidit autem, ut suo duci multi, quam pauci, sint attentiores. Segregans verò sese, nemo eorum exuperata multitudine clare poterit, quanquam inter paucos facilius proculdubio poterit. Quam ob rem inter sese ipsi per se potius, quam cum principe, certant.

Cur vox in partem acutam cantus magna ex parte degenerat? An quodd acutum facilius, quam graue, cantatur. Acutum igitur crebrius cantant: dumque id faciunt, errorem crebrius committunt.

Cur veteres cùm neruis septem concentus disponerēt, hypaten, non neten, reliquerūt? An non hypaten, sed eam, quæ paramese nostra tēpestare vocatur, coniungunt interuallum reliquerunt. Vltima verò

verò densi in acutum pro media vsi sunt, quam ob rem mediam quoque eam appellarunt. An quodd superioris terrachordi finis, principium erat inferioris, & medium cono proportionem extremorum tenebat.

Cur tragœdiarum choris neque subdorio, neque subphrygio cantandi genere vti mos est? An quodd modulum præstare concentus hi nequeunt, quo certè choris magnopere opus est. Mores verò subphrygiū obriner vsui rerum deputatos. Quam ob rem in Geryone excursus, & arma eo ipso concentu aguntur. Subdorium verò magnificum constans, graueque est: quo circa omnium maximè concentuum citharæ accommodandum. Sed hæc ambo ut choris minimè congruunt, sic scenis esse familiariora probatur: etenim scena heroum facta dictaque simulat. Vereturum autem solos duces fuisse heroes constat: populi homines sunt, quibus chori consistunt. Quapropter choro competunt mores, moduli que tranquill, & fiebles: hæc enim humana potius sunt, quæ minis ceteri concentus præstare queunt, minimeque ipse subphrygius: hic enim animos lymphatis similes reddit, cogitque debacchari. At verò mixolydius nimitum illa præstare potest: itaque ipso affici possumus. Sunt autem patibilliores, qui inualidi ores: quam ob rem id genus choros tribuimus: subdorio verò, atque subphrygio agimus, quod choro non conuenit. Est enim chorus cliens quidam, curatōrque otiosus: quippe qui beneuolentiam duntaxat his exhibeat quibus adest.

Cur sono grauiori mollior modulatio continetur? An quodd modulus sua quidd natura mollis est, & quierus, sed admitti numeri ratione asperior redditur, & mouentior. Cùm igitur grauis sonus mollis, quierusque sit, acutus contra mouens, & iricans, proflus eorum quoque, qui eundem modulū habent, mollior esse debet, qui grauior eodem modulo continetur. Modulū namque mollem esse eorum, dictum iam est.

Cur parium, similitūque doliorum, si alterum inane, alterū dimidiatum sit, echo diapason consonantia resultabit? An quodd echo dupla dimidiati ad inanis existit. Quid enim in istis potius, quæ in fistulis, res euariet: motum namque eundem acuticem putamus, quem velociorem. Amplioribus verò aer tardius occurrit, ut duplis duplo & ceteris ad proportionem. Vtris quoque duplus diapason ad subduplum consonat.

Eorum, quæ ad stirpium genus, & oleracea perinent, Sectio vicefima, cuius quaestiones xxxv.

Ut aquam salcam apium recipit, porrum recusat? An quodd alterius radix imbecilla, alterius valida est. Impatibilibus autem, quod validius.

Cur in prouerbio est, Mentham belli tempore neque edito, neque serito? An quia mentha refrigerate corpora potest, ut corruptione constat seminis genitalis. Id autem ipsum aduersum omni-

no est ad fortitudinem, atque animositatem, quantum genere sit idem.

Cur aliqua fructu vacent, cùm florem habeant, ut cucumer, cucurbita, malus punica? An his fructus non deest, sed ipsa pro fructibus habentur, quibus flos insidet. Fructus enim id est, quod florem gerit. Cucumeri autem florem inherere, perspicuum est.

Cur eorum, quæ terra gignit alia cocta, alia cruda sunt cibo idonea? An quibus succus esculentus non protinus est, iis decoctis dulcior redditur à calore: quibus autem sapor vel protinus gratus consistit, hæc etiam cruda eduntur.

Cur alia elixa, alia assa melius edi possint? An quodd humidiora non eatemus humectari, sicciora non amplius exiccari oportet: elixa autem humidiora, mollioraque omnia redduntur, quæ verò minis humida sunt, hæc igne confecta sicciora profus euadunt.

Cur alia esculenta, alia inesculenta experiamur? An causa succus est. Quod enim & ignis exerts succum continet immitem, & igne confectum, nihil minis redditur; hoc cibo ineptum penitus est: quod autem succo esculentum quidem, sed vehementiusculo constat, hoc pro condimento recipimus. Quod enim exiguo corpore vim magnam obtinet, id naturam cōditare potest ampliorum esculentorum.

Quam ob causam stirpium alia ad semen usque viuere tantummodo possint, deinde, cùm semen tulerunt, exarescunt, ut genus herba, & quæ olera nominamus: alia non, sed sapius fructificare solita sunt. Ipsarum etiam viucentium ad semen usque ferendum, cùm magna pars annua sit, genus apij, quod ab equo hipposelinum appellatum est, quasi equapium dixeris, anno postero fructum affert, cùmque attulit, exarescit: cur ita? An omnia eatenus vigent utare, quantum femine quoque valeant: nam & homines ad annum trigessimū vsque proficiunt, aut copia, aut crassitudine. Vbi autem semen ferre non amplius possunt, modo stirpium, obarescunt, atque senescunt: quanquam alia ocyus, alia fertus occidunt, idque portione. Sed quam ob causam aliis longum vitæ spatium, aliis breue datum est, porro alterius interest disputationis declarare: sed cùm omnibus finis, ac terminus sit perfectio seminis, quibus vita breui tempore continetur, hæc semel, aut certè non sape. Quæ autem esse longæua Natura voluit, hæc sape fructificare necesse est. Quam ob rem quæ imbecillima sunt, ferre non plus valeant, quam semel, tum exarescant necesse est: ac eorum ipsorum alia anno primo simul & semel reddere, & vitam explere Natura ratio sancit: alia postero, ut equapium. Quæ verò perualida surgunt, hæc annis pluribus post fructificare incipiunt, diuque vitam agere possunt, fructificareque sapius, ut arbores.

Cur si quis apium radice tenus circumfodiat, & partique inæ panicum vndique ingerat, deinde terram accumularet, itaque irigeret, radices mira magnitudine adolefcent? An quodd natura panici fungo

fungosa, & calida pabulum attrahit, conceptumq; non sursum transmitti patitur. Sed inter radicem contentum calore sibi indito concoquit, vt radicis amplissimum sequi incrementum necessesse sit.

9 Cur si quis cucumeres, aut cucurbitas protinus paruulas condiderit in terram, maiores malo efficiet? An quod spiritus, & Sol exiccando incrementum impediunt, molémq; tum minorem, tum crispiorém reddunt quemadmodum & arbores, quæ loca vento, Solique exposita tenent, quæque in cauis manet, & riguis: altera enim magna, fungosaque fiunt, altera parua, & spissa. Ast verò inter terram occulta, quoniam contra afficiantur, contra euadant, necesse est. Quin etiam quæ vasis includimus, vt cucumeres in ferulis cauis, aut tegulis, & mala pumica, aut quæuis mala in ollis, ampla redduntur, & fungosa: contra quæ detecta sunt, parua, solidaque auferunt, nullo ambiente operculo, quod alimoniam faciat largiorem, id enim obiectum facit, ne pabulum aut euanescat, aut arefcatur.

10 Cur plantarum acrium semina acriora sunt, quam radices, & folia? An quod semine omnia oriuntur, inque cæteras omnes partes ex eo, veluti fonte quodam, (vt quidam aiunt) sapores, & odores derivari necesse est: nam etiam odores omnium vnà cum seminibus esse suaves incipiunt. Quod si acritudo cæteris ex semine proficisci solita est, semè ipsum maximè esse tale, ratio exigit.

11 Cur tenues radice aciores sunt? An quod ampliores ille spatio temporis longiori plenius concoctæ mitescunt.

12 Cur capparum locis provenire cultis haud facile potest: multi nanque tentarunt & radice transfusa, & semine sparso, cum apud nonnullos commodior capparum sit, quam rosa, sed tamè efficere nihil possunt. Quid ergo causa sit, vt cultis nesciat hospitari, inculta, & aua persequatur, & maximè sepulcris adhæreat? Igitur de hoc, cæterisque generis eiusdem accepisse illud oportet, quod non omnia eadem ex materia consistere solent, aut auergeri: sed sunt quæ ex aliorum corruptione, & principio consistant, & potè auergerentur, vt pedunculi, & pili corrupto alimento, aut qua labe alia corporis prodeunt. Ergo vt in corpore nonnulla excremento proveniunt alimenta, quod certè cruditas est, & vbi natura vires superare non queunt, abscedunt quidè in vesicam, & alium, quæ in promptu maximè sunt, aliqua verò animalia produunt: itaque in senectute, & morbis hæc augentur: sic in terra alia concocto alimento & consistunt, & augentur, alia excrementis, aduersaque concretionem oriuntur. Cultura autem officij est, vt cõcoquat, reddatque efficax alimentum, quo genus mire, vt banumque fructuum consistit. Quæ igitur in mitigatione, informationeque huiusmodi creantur, hæc vrbani vocabulo significamus, eo quod solertia hominis educata, quasi, eruditæque meliora euadant. Quæ autem cura adhibita mitescere nequeunt, aut etiam aduerso habitu loci sui generis prodeunt, hæc syluestria sunt, & rustica, cultisque vivere nolunt. Cultus enim, dum ea melio-

ribus instituere moribus cõtendit, deprauat, atque peruerit: quippe cum a sua natura desicere nequeant, quæ orta sunt ex corruptione: quo in genere capparum quoque profectò est.

Cur si quis radicularum folia tempore hyberno, cum maximè vigent, absciderit, & terram pedibus complanarit, conculcaritque, vt imbrem nullam admittere possit, radice ipsa per astatem amplitudine mira increfcere? An propterea quia ne corrumpantur, causa conculcandi soliditas est, quæ humorem putrefacere prohibet: alimentum verò, quod aliter ad germen sursum transmitteretur, radix sibi ipsa totum dispensat: itaque vel amplior fiat, necesse est, vel suo de latere radices alias mittat geminans modo ceparum: has enim multiplices effici nouimus, si quis annuas non euellat, sed tempore hyberno relinquat. At cum vim istam procreandi, vt lateri ceparum Natura dedit, sic radicularum negarit, necesse profectò est, ipsas illas crassescere nimiam ob copiam alimenti.

Cur si quis cucurbitas, aut cucumeres apud partem sitos in ipsum dimiserit putrum tempelliuos, benèque operuerit, virides per annum totum seruabit? An quod vapor aquæ refrigerans efficit ne asiccetur, seruâtque virides, & vegetiores: & obturatio illa, & spiritus satis alere possunt, quæ iam in plenum creuerunt: per manendi verò facultas propterea datur, quod relictis radicibus suppetit alimentum. Nam si quis cum fructificauerit, de radicibus sarmentis, præcisæque planta terram aggerarit, conculcaritque circum radices, cucumeres faciet præcoques, vt pote cum radix valeat conseruari. Haud enim cucumer annuum fertur naturam, sed viuere vltèrius potest. Ferent autem isti fructum maturius, quam qui semine prodierunt, quoniam radix, bona pars scilicet operis præcondita iam natura habetur, quod illis seminaris prius confici necesse est. Terræ autem aggregatio, & constipatio teporem inducit quo radix & seruari, & germen mittere celerius queat. Vnde etiam fit, vt si quis per hyemem cucumeris semine in quallis sicum aqua irriget repida & modò Soli exponat: modò collocet apud ignem, præcoques admodum cucumeres faciat, si tempore congruo ad ipsum cum quallis in terram demitter.

Cur non meridie, sed manè nocturne irrigare confueuerunt? Vtrum ne Solis feruor humorem absumat, an quod si aqua calida sit, necabit quæ irrigantur.

Cur omne odoratum genus tam seminum, quam stirpium mouere vrinam potest? An quia calidum est, concoctumque: facile cuius sanè generis sunt, quæ vrinam ciere valent. Color nanque interior citò extenuat, nec aliqua corpulentia odor continetur. Nam & ea, quæ minimè odorata sunt, vt allia, caloris sui ratione vim mouendi vrinam habent, vel potius colliquandi. Seminum autem genus omne odoratum, calidum esse proculdubio nouimus: odor enim natura calore aliquo omnino creatur. At verò quæ malè olent, haudquaquam apta concoctioni sunt. Esse autem non calida

calida solum, sed etiam concoctu facilia debent, quæ uis prouocatur vrinam, vt scilicet vnà descendendo humores extenuent.

17 Cur oculus olus excaulescat, quod semine ueritiori, vt rimo, aut bimo prodierit, quam quod nouo? An quod sicut in animalium genere semen id celerius affert quod viger: ita etiam seminum, quæ ueritiora admodum sunt, vim suam omnem exhalant: quæ recetissima, imbecilliora propterea sunt, quod excrementum adhuc procreationi minimè conueniens cõtinent: quæ media tempore, hæc humore inuerti omni exacto, validissima esse probantur. Celerius igitur semè profundunt. Id autem ipsum non nisi excaulescere est, quippe cum semine ex caule proueniat.

18 Quam ob causam ruta in sicum pulcherrima, plurimamque proueniat? Inferitur verò inter corticem, sicut que obducto fouetur. An quod ruta radix fomentum, teporemque desiderat: ita que cinere quoque circumdata iuuatur: sicus autem calida est, quod eius succus omnium acerrimus doctus, & fumus, quem multum emittit. Habet igitur calorem, atque humorem talem, qualem etiam cinis. Quæ ob rem si ille iuuare possit, sicus porro copiam, ac vigorem eò magis præstabit, quod humor cineris quidem non perpetuò affluit: sicus uero itrequieto confluio manat, vt pote cum arboris succus consumi ex toto non possit.

19 Cur stirpium nonnullæ caulem semper edant inanem? An illis, quarum natura imbecillior est, has ratum, inanemque emittere caulem, necesse est.

20 Cur in terra Attica fructus cæteri dulcissimi sunt, thymum uero acerrimum est, cum id etiam ipsum fructus quidem existat? An quod ager ille tenuis, siccusque est: quam ob rem non multum humoris cõtinent, quæ in eo nascuntur. Ergo que dulcia sua constant natura, hæc ob humoris contenti mediocritatem, vbi Sol partem consumpsit maximam, facile reliqua concoquuntur: etenim multum concoqui negotium magnum est, mediocriter expeditius confici potest. Vnde fit, vt fructus, qui lege suæ naturæ dulces creantur, dulciores euadunt, qui sicci è natura, minimèque dulces proueniunt, suam ob inopiam tantum humoris retinent, quantum suo conueniat generi, quod dulce nequaquam est. Sol autem quantum dulcissimum sit, & leuissimum, eximit. Itaque acerrimi relinquuntur, qui humore superuacuo carent, quem fructus cæteri obtinent.

21 Cur pulegium, & litum, & cepe, suspensa florènt solstitij tempore? An inest crudum in his alimentum, quod in hyeme concoqui extrigore acquirit. sic solstitio ex calore concoquens auget. Vtrum quia influxu carent assiduo, breui marcescunt. Etenim que nullum alendi initium, nullum influxum assiduum habent, intereunt, exiccanturque. Quæ de causa accidit apud Seythas, vt frumentum diu in terra maneat, propter copiam niuis: & vbi enerserit, celeriter crescat.

22 Cur cepe vnã acriter mordere oculos potest? unde nomen quoque à Græcis ὀφθαλμῶν impositum putat, perinde quasi pupillam comprimere cogeret. Origanus uero nihil huiusmodi facit, nec

aliud quippiam ex cæteris, quanquã acre: neque enim nasturtium, quod mordacius est, oblarum oculis efficit aquè vt lacryma profluat: ac cepe & cum oculis admoetur, & cum comedunt, lacrymas mouet. An quod acrium genus discrimine euariat numeroso, quo sua cuique vis consistit: ratâque habetur. Nasturtium ergo, quia calidius est, resiccare quod colliquauerit, amplius potest, nam extrudere lacrymam, cum editur, potest: ad motum tamen ad oculos, nihil propterea mouet, quia nulli mittit vaporem: est enim id & siccius, & calidius. Origanus, cæteraque id genus, calida sunt leniter, & sicca. Quod lacrymas autem moueat, mordax id esse debet, & humidum, & lentum. Quas ob res oleum quoque lacrymam excutit, quâuis leniter mordeat: subit enim, irreptansque suam ob lenitiam, atque tenuitatem, dolorem mouet, ac proinde humorem tabificat. At cepe vim eiusmodi sanè habet, vt quod & humore, & vapore sit calido, tenui, & lenio: itaque oculis ad motum, eò quod vapor eiusmodi est, humorque tenuis cõmeat, lacrymas mouet: cùnque editur itidè transfusa respiratione facere potest. Allium, callidum quidem est, & acre, & humoris aliquid continens: sed lentum non est: itaque lacrymam mouere non potest.

23 Quam ob causam myrta collisa in manu dulciora sentimus, quam integra? An quemadmodum racemorum acini vindemiati dulciores sunt, quam non vindemiati. Etenim multo, quod natura suaue est, excepti acini quasi cõdiuntur: quippe qui vel extrinsecus multum resudent, ac qui in racemo cohærent, utique inconditiores consistunt. Ergo myrta quoque naturâ dulcia, intusque suam dulcedinem acinorum in modum vix continentia, vbi manu compressa, consistatque sunt, diffusata intestina dulcedine, parte quoque exteriori inopplentur: itaque dulciora non immeritò sentiuntur.

24 Cur myrta enucleatiora sunt quæ minora, & palmata nucleo penè vacant, quæ minora adoleuerunt, & uarum acini, qui passim consistenterunt exigui, vinacea vel nulla continent, vel pauciora, minoraque? An quia minus perfecta sunt, quæ minora: idcirco semen continent indiscretum, cui perinde, vt finis, nucleus depuratus est: quam ob rem & minora sunt, vt pote: sicut quidem agnati exteriores, partusque imperfecti, & minus dulcia, quam quæ: iustum continent nucleum: sunt enim minus concocta. Concoctio autem, non nisi perfectio est.

25 Quam ob causam fructuum alij partem radici proximam habent amariorem, vt cucumeres, alij postremam superiorem, vt glâdes? An quod aliis pars ista radici proxima crudo vescitur alimento, quoniam esca confluuii per radicem frequentat: aliis, quia sicci è natura sunt, postrema pars succo dulci, concocto que inde absumpto iam plenius siccat, amarescitque modo salis. Redditur enim vnũquodque amarum, cum amplius exiccatur: vt oliuæ, vt glandes inueterata efficiuntur amara.

26 Cur aliqua germinare non terra contenta, sed abscissa, aut euulsa, vel recondita possint, vt caules

caules liliorum, vt allia, vt cepæ: An quod omnes alimentum intra se continent, nec certo, definitio que loco omnes oriuntur. Crescere aut vnum quodque potest, non eod quod in se continet alimentum, sed quod decoctum iam, & digestum illud pabulum est. Continent igitur vel antehac alimentum, sed augeri tum duntaxat incipiunt, cum reimpus ad id adest, cuius opera res illa effici potest: vel etiam oua crocodilorum tempus tute opperiri sibi commodum nouimus: incrementum tamen continuari non licet, quoniam aliud non superat alimentum.

27 Cur allia, & cepæ, quod sicciora ferantur, eod meliora possint euadere, cetera aut deteriora? An quod omnia istiusmodi maximè plena humoris conficiuntur: itaque terra commissa sicciora temperamento commodo germinare incipient. Adde quod minùs putrent, cum sicciora feruntur.

28 Cur allia, & cepæ sola ex plantis recondita germinare possint? An quod humore, alimentoq; sunt referta. Copia igitur alimentis est, quæ germen efficere queat: idque constat argumento, tum squillarum, tum etiam bulborum, qui idem facere possunt. Crescere autem quoque solet, cum tempus venerit.

29 Quam ob causam, quæ aqua frigida irrigamus, dulciora, quam quæ tepida euadant? An quod sic interclusum calidum salius est, vt calidius, quod salius: dulce autem ita contrarium, vt frigidum est, & alimento oleibus humor est, vnde saporum genera oriuntur.

30 Cur allia cum excaulescunt, plenius, quam recens edita, olent? An quod recentia humoris multum adhuc extranei continent, quo fit vt vim suam integram habere nequeant. Cum autem decocta iam sunt, secreto humore illo inuelli, tum suum odorem sincere adipiscuntur, qui scilicet acer est. Quinetiam ceteri nuper editi, fructus dulciores sunt, & cepas recentiores ob eam causam minùs acres sentimus.

31 Cur fructus myrtorum non conditarum magis quam folia, defluant, conditarum autem, reseruatamque alga, vt fit, folia defluant, fructus adhaerent? An ita euenit non conditis: quoniam natura sancitum est, vt fructus peracta decoctione flaccescant, ac decidant: quæ quidem decoctio repositis agi non potest, sed eatem tantum efficitur, vt algæ vapor prohibeat, ne humor fructus immutetur: folia contra cum siccant, decidunt. Algæ autem, vt salsa exiccandi vim habent. Ergo non idem foliis accidit arbori adhaerentibus, & conditis, modo quo dictum est.

32 Quam ob causam cucumeres, cognomento pones, optimi palustribus planis, id est, humidis fieri soleant, vt apud Orchomenum, & in Aegyptu: aquarum etenim vberem terram esse Aegyptum putamus. Cur ergo cucumeres, qui humidis sunt, & ob id hottenles, ac rigui minimè laudati, locis palustribus, quæ madida sunt, egregie fiant? Verum quod ob terræ duriciam alius coguntur descendere. Solum namque limosum, ac planum maximè indurescit: qui autem altius innituntur, meliores euadunt. An quod terra siccam esse oportet, quoniam cucumeres naturà humidis sunt: ita

enim sequetur, vt per retractum in medium veniat. Palustris verò, si plana, altaque sit, alimentum nec exitum præbet propter soli altitudinē, locūq; ipsum: neq; nimium, quoniā solum resicari necesse est.

Quam ob causam ruta, & nonnulla pigmenta odora sudorum faciunt foeditatem? An quorum in odore grauitas est, atque acritudo, ea cum excrementis mista humoribus deprauare odores possunt.

30 Qua de causa rutam fascinationis remedium esse aiunt? An propterea, quia tum effascinari se credunt, cum aut voraciter edunt, aut incommensuratum aliquarum tenentur suspitione, aut cibum habent suspectum, quem capiunt: itaque cum de mensa eadem, qui priuatè sibi assumunt, participem intuentem quempiam faciunt, affanturque cum impertiant, ne se fascines: ergo cibum cum perturbatione sument, nec quid bibent, aut edent sine turbatione, & flatu, qui vnà hauriatur, & ingeratur. Quam ob rem flatu ipso vel cum extrudendus efferretur, cibis quoque vnà elatus eicitur, vel cum interclusus per humorem tenetur, tormina mouentur, & cruciatus. Igitur ruta præsertim vi sua & potestate callistoria, vas, quod recipit cibos, relaxat, & reliquum corpus itidem efficitur quo fit, vt flatus ille interclusus, transmitti, atque secedere possit.

Quanam causa sit, vt origanus multo iniectum vinum dulce efficiat: duas enim in amphoram iniectis heminas satis est. An quod tollit, quantum in multo est, aqua abundam, & faeculentum in sua siccitate in se ipsa recipiens, quibus scilicet saporem confici austerum consensimus: argumento, quod vna, si quid aqua habeant, sibi illatū minùs mollia redduntur: atque & si diutius stare in faeculantur, itidem fiet: & cum vinum dulce molitur, vas multum temporis Soli exponimus, vt Sol quantum sit dilutum auferat, & reliquum decoquat: hoc autem idem facere vel origanus potest, quippe quæ sit & sicca, & calida.

Cur nigra myrti fronde sunt frequentiore, quam alba? An quod nigrae generis sunt syluestrioris. Cuius indicium, quod locis rusticis ista proueniunt, minimèque ex cultu mutantur: humida autem omnia fronde crebriore conduntur. Quod enim minus suos fructus decoquere possunt, idcirco ad frondem alimentum se vertit.

Eorum, quæ ad farinam, & massam, ceteraque id genus pertinent, Sectio vicesima prima, cuius questiones xxi.

Quam ob causam triticea oleo instillato reddi possint candidiora, cum in sum oleum sit? An quod spumare solet, dum cum humore miscetur, quod non nisi albescere est. Miltio verò versatu, agitatur quo fit, & cum corpulentis humor comitri melius potest, quod sanè in iis accidit, quæ aqua decoquit, atque ita candidiora efficiuntur.

Cur cibus triticeus maximè corporibus nostris competentior, atque vescentior est, quam ordeaceus? An quod hic mediocrem habet lentitiam, quam cibus habeat, oportet, quippe qui adherere, conglutinarique corpori debeat: quæ res non nisi len

lentore effici potest. Ordeum verò rigidius est: itaque massa eius longè pertrita validius alit, quam parum attrita.

3 Cur farina triticea primum, ordeacea vltimum candidius est? An alterum vt durius circumfrangitur, idque agitur, cum plurimum teporis molitorum terum vt mollius, atque tenuius, quam primum exprimitur: candidius autem in vtrisque quod interius est.

4 Cur panes frigidi albiore cernuntur, quam calidi? An eadem quodam modo causa est, cur inueteratum quoque oleum candidius sit, quam recens: causa namque nigros humor est: hic autem in hisce vtrisque, vt recentibus vberius concitineret, sic tempore propectis parcius in superficie residet, propter euaporationem. Euaporatur profus oleum vel tepore, vel Sole: panis autem calore inde egrediente per refrigerationem: humor itaque, frigidus in emanat, calidis adhuc inest.

5 Cur panes non saliti plus ponderent quam saliti, modo cetera omnia pari habeantur mensura? Contrarium namq; verisimilius dixeris, cum sal adiciatur, & grauior sit, quam aqua. An quia sal exicare potest, ex quo in corrupta feruantur, quæ cõfecta sale reponimus. Absumitur enim à sale, efficiturque humor, qui ex calore putrescit: & in pane igitur humor à sale cõsumitur, extrahitur: quocirca panes pridie facti leuiore, quæ calidi sunt, vt potè frigidiores: contra iis, qui sale vacant, humor largior insidens efficit grauiore.

6 Cur panes frigidi humefacti, si inuicem tangant, non cohaereant, calidi cohaereant? An quod frigidi lentore suum cum vapore vnà emisserunt, quo exacto cõglutinati non amplius queunt: humor enim, quo maduere, rigidus est. Calidi contra, lentoris aliquid continent: ex quo fit, vt cum madefactis vapor emigrat, calor ob suam tenuitatem respiciatur, & euanescat. Gloriosum autè illud cum calore egrediens, seque cum humore permiscens, facit vt inter se panes cohaereant.

7 Cur farina triticea primum, ordeacea vltimum candidius prodeat? An quod ordeum vt rigidius, protinus obfrangi, diffundique aptum est: quod maximè fit, cum diu contunditur. Triticum mollius est, atque ob eam rem parte exteriori leuiter diducta, interior quæ candidior est expressa, primum contunditur: est autem in vtrisque candidius, quod interius est.

8 Cur massa ordeacea, quod plenius tractetur, teraturque, eod minùs aluum subducere, leuigareque potest, triticea contra, quod plenius, eod magis? An quod triticea maiorem in modum contrita minuitur: lentum etenim quodque affici ita solet: tum ignis humorem panis vndique eximit, itaque rigidiusculum humore sublato relinquit. Denique quante plenius contrectatur, & teritur, tanto frigidior redditur: partes enim singulas deminui adeo agitas, extenuarique necesse est. Rigidius autem omne concoqui facilius potest. Ordeacea contra, quod amplius pressatur, & teritur, eod lentior, & tenacior humore imbibito euadit. Tenax autem omne, ac lentum diuidi sanè haud facile potest: quæ quidem diuidendi facultate fit, vt ægè concoquatur: quod enim concoctionem

recepturum est, digeri in minima debet.

9 Cur massa ordeci cõtrita minor, triticea amplior reddi potest? An quod ordeci farina massata, cõtritaque, compescitur, atque confidet, scilicet glutinamento humoris, quia rara, & crassiuscula est: triticea quoniam spissa admodum est, colleuatur, atque extollitur. Spissa etenim omnia subacta, pertritaque, incalescunt, & incalescèdo inflantur, ac extolluntur: quomodo etiã caro perfricata extollit.

10 Sed cur massa triticea in igne amplior, quæ ordeacea, reddatur? An quod humore triticea continet indifferetum, qui cum calfactus egredi nequeat, scilicet ex pertritionis cõpressu, mox spiritus de eo concalfacto humore nascitur: largior autè humor largiorem pariat spiritum, necesse est.

11 Quæ ob causam cum mel tenacius, quam aqua sit, farina multo subacta rigidior reddatur, vbi decocta est, quæ aqua subacta? An quod aqua feruore ignis cogitur, atque cõstitit: mel cõtrahit quidem, sed non sine assiccatione: itaque rem facit rigidiorum: causa namque rigoris in siccitate est.

12 Cur biscoctus panis refrigeratus minùs duritiem præ se ferat? An quod triticum dulce quædam, ac lentum succum in se continet, qui veluti anima eius est: indicium, quod cum siccet, omnino exinanitur: cum autè vaporis aliquid sentit, mox erumpit, & coalescit. Ergo cum humor hic in farina quoque tritici insit, maximèque in ea, quæ purissima est, efficitur, vt in massa ex ipsa farina cõfecta idem seruetur: argumentum, quod decocta in pulcem redditur lentior. Vbi igitur panis primo igni cõmissus est, portio rigidi, & leuis, cum humore euaporatur, & quantum in farina fursureū maximè est, totū deurit: mox planè educto cum denuò massa retritur, pressaturque, pars farina tenuissima, & humoris leuissima, quæ solè supersunt, miscentur amplius sibi, tum quia tales amplius euaserant, tumque propter ignitionem: sic enim mistura eorum tincturæ conlimilis, ita vt massa post trita similis farina illi elix efficiatur, quippe quæ pertrita iam prima, relictaque, parte farina tenuissima, & humoris leuissima, glutinosa, & resicabilis redditur, vbi ignè præsentit: nã & disungi facile quod lentum est, nequit, & humorem nullum per se ipsum emittit, quod spissum est. Hac igitur eadem re panis quoque biscoctus ob causas prædictas efficitur, itaque minùs durefcit, cum semper inter se humiditatem contineat.

13 Cur nonnullis de genere cibi, tum humidis, tum sicci, multum temporis sine fastidio vti possimus, vt cibo quem triticea ex farina, ordeaceaue cõficimus, & vinis austeris, & aqua, aliis verò quauis suauioribus, nã tamè sine fastidio toties vti possimus? An quod eorum, quæ in cibo assumimus, alia validius alunt, suntque ad inuidandum aptiora: itaque vel vbi cibo priore consumpro vacui sumus, inest præterea facultas multa in corpore, quæ ad priorè corporis cõfectione decocta est, sic ad finè, & ad succedèntè coquendi vicem cruda animaduertitur. Cuius sanè generis pars plurima suauis est: quæ enim pinguis, & dulcia, & optima sunt, ea nobis gustu suauissima sunt, eademque omnia validè nutriunt, & decoqui possunt: inuidare quocumque inter se ipsa discrimine distant.

distant. Vnde efficitur, si quis sese impleat, ut facultas eorum ducitur in mare, nec breui sensus deficiat: non enim solum pleno ventriculo satietas oritur, sed digesta quoque alimonia cæteras in partes identidem vsu euenit. An non id solum ipsum causat, verum etiam quod nonnulla perquam modicè naturæ vsui sunt, nobisq; familiarissimè conueniunt. Hæc enim omnia, quia secundam naturam sunt, idcirco melius à corpore, quàm dulcia, recipiuntur, ut quæ præter naturæ rationem facillè respiciuntur. Alia verò aliis temperationibus congruunt: ut mel apibus secundum naturam sic suppetit, ut eo vesci tantummodo possint, quantum viribus sunt imbecillis. Itaque relinquendum quidem est quantum absumatur, sed id ex proportione ad vires hominis. Quæ igitur è suauibus ita sese habent, ea quoniam naturæ minus propria conueniunt, suauia quidem sentiuntur, sed parum temporis moram faciunt, & fastidium pariunt. Quæ autè secundum naturam pro cibo deputata homini sunt, ea semper appetimus: itaque sit ratione naturæ, ut vsu quoque coram assiduo minus, quam suauis, fastidium possimus.

14 Cur eadem ex assuescentibus suauia, & admodum crebro ventibus insuauia sentiantur, eum tamen assuescere, sit sape, & crebro quicquam facere? An quia consuetudo habitum rei cuiuspiam capientem in nobis efficit, non fatietatè. Frequens autè vsu desiderium explet: quod & ipsum quasi causa quædam est. Habitus ergo cum exercitatur, augetur, atque proficiunt. Conceptacula verò infarta nihil ampliora reddunt. Quam ob rem consuetudo cum exercitatio sit, auget habitum illum capientem. Quod autem vsu crebro in cibo, assumitur, infartit quidem, expletque desiderium, quo expleto, non amplius escam recipimus: sed augere illud idè non potest, ob eam scilicet rem, quam modò de infartitione retulimus. Ad hæc, nõ idè suauis consuetudo est, quia semper delectet: nam res etiam solitè moleste sunt, si vsu quis agit crebriori: sed èd certè suauis agitur, quoniam operis principium libenter adimus, & diutius rem facere eandem assueti, quam non assueti, valemus. Quæ igitur rem molestem hoc est, quantum suauis sit, hæc eadem cætera quoque suauia efficere possunt: vtraque enim cum crebro vel sunt, vel pro cibo sumuntur, ratio nos certè afficiunt. Cuius sanè causa est quod nos vires, siue virtutes vel recipientes, vel agentes, non infinitas, sed finitas habemus: quæ ubi quidem sibi: quod modicè competat, obtinuerint, (id enim est, quod continuè amplificari sentiantur) altera satis expletur, altera agere nequeunt.

15 Cur panes, ut parum tritici, sic nimium tritici rumpuntur? An quod id parum tritici, quoniam partibus minus connexis inter sese continentur, idcirco rumpi facillè queunt: tritatio enim partes copulat, & coniungit: ergo suo ipsi discrimine ad disruptionem paratiores reguntur. Adde quod multum humoris, & impromiscuum continent, qui animus triticiam, pressuramque recipere: at quos nimium tritici igni mandauimus, ij sicci admodum sunt, quoniam humoris parum immodica agitatio tritici reliquerit, idque decoctis totum

exactum est. Igitur rumpi utrosque necessum est, quoniam humoris multum educitur: multum enim, ut absolute in his continetur, quos parum tritaueris: ut reliqui comparatione in iis est, quos immodicè agitaris.

Cur massa triticea candidior pertrita efficitur, & ordeacea nigrior? Verum quod per summa ordeacea namum associatur: calor autem humoris permittitur, candorem gignit. An quia, cum calidior facta est, humorem ad se ipsam trahit, ut quæ partibus maiusculis conterit.

Quam ob causam farina aqua subacta melius coeat, quam oleo subacta, quod tenacius est quam quàm glutinatus quod lentius est: oleum autem lentius, quam aqua? An quod aqua tenior est, ut vsque quaque subire, molliorque valeat. Cohæret item, & comprimitur inter se melius farina aqua subacta, quamquam etiam in se contritu comprimi queat.

20 Cur massa tota leuior sit, quàm seorsum humor, & farina? Verum quia cum miscentur, spiritus intercluditur. An quia pars aquæ à calore farine indito euaporatur: itaque minus id redditur, quod ex utroque mixtum consistit. Aer autem aquæ tamen miscetur, nihil tamen leuiorem facit: nam ipse quoque aer cum aere pondus auget.

Quam ob causam lac, vniquam dulce quoniam cum farina ordeæ bibitur, dulcius sentitur? Verum quod ad non dulce dulciora isthac esse videntur. Farina enim dulcis non est: aliter quia humor dulcis nullus cum farina, diutius immoratur. An propterea quia farina, quæ dulcedinem in se habet, aliquandiu immoratur: itaque diutius sensio habetur.

Cur eadem portio minus mera appareat, si farina ordeæ inspersa bibatur? Verum quod diuersa sibi miscentur, & temperantur. An quoniam farina humoris obducta in sese retrahens abolet qualitatem.

Cur alica plus aquæ recipiat, quam triticum, unde confecta est? An propterea quod alica farina quodammodo est: farina autem plus aqua imbibit: moles enim amplior eius, quam tritici, est. Pressius namque, & constipatius triticum est. At quod amplius est, plus id capere potest. An non solum ea ipsa de causa ita sit, sed etiam calore, quem intra se continet & farina, & alica, efficitur, ut bibacius hauriant. Quod enim calidum est, humorem id & efficacius ad se trahit, & expeditus in vaporem consumit.

Cur farina tritici massata, pertritaque longè amplior reddatur, quam ordeæ, scilicet ex proportione? An quod altera multum humoris sibi admittit, altera parum. Sed qua de causa plus admittat? Congruens enim potius dixeris, ut ordeacea bibacior sit: quippe cum ordeum tostum, triticum non tostum sit. An propterea ita sit, quia triticiam plenior triticea patitur: cuius causa est, quod partibus minoribus constat.

60 Fit igitur quasi ut quantuplo partibus contineri potest minoribus, tantuplo humoris sibi largior rem admittat, quippe quæ ipsam humorem pro glutine sibi capiat, ut Empedocles quoque suis in Pericis diuerticulo quodam ait.

Munus

Munus ubi larga Cereris coninuerit vnda, multumque humoris proinde absumere queat.

Cur etiam igni mandata massa tritici amplius augatur, quam ordeæ? An quod humorem in se continet indiditum, qui recalcens extrudi nequeat: hic ergo cum in spiritum transeat, nec sese promere pariter, atque ex massa ordeæ possit, videlicet propter tritici spissitudinem, (spissius enim est, quod partibus constat minoribus) idcirco extollit, mollemque agit amplioribus. Ad hæc, plus ista humoris continet, quo recalcens spiritus provenire solitus est. Ex quaque re autem pluri, plus proficitur necessum est.

Cur pistorum, cæterorumque officio fungentium frumentarium, qui ordeum attritent, imbecilli efficiantur, & destillationibus infestentur: qui autem triticum, corpore sint bene habitos? An quod facillè triticum concoqui, quam ordeum, potest, atque ea re delibamenta inde manantia esse facilliora necesse est.

Cur panis tostus durior, & abactus humidior reddi aliquantisper possit? An quoniam cum torrefit, humor extruditur, itaque panis relinquitur durior. Leniter autem cum recalcenscit, humor consistens ab igne diffunditur, humidiorque proinde existit.

Cur farina tritici resicata minus constipetur, quam ordeæ? An quod in recapedine vacans, quæ ex partibus constat minutissimis: & plura, quæ grauiora sunt, compressa suo ponde re tantumdem occupant, quantum pauciora. Sed farina ordeæ crassiuscula est: itaque siccata compescit, atque in minus contrahi potest, ut quod minus est suo compressu, plus illud constipet in se ipsum, capessatque: triticea porò particulis minutissimis iam constat. Itaque non ideo resicatur, ut partes reddantur minores, sed ut leuiores efficiantur, minusque constipentur suo compressu, & nutritur enim grauior farina triticea, quam ordeacea est.

Eorum que ad fructus arborum pertinent. Sectio vigesima secunda, cuius questiones XIII.

Quam ob causam poma non ita pridè, ut postea, esitata, in repletionis mole respondeant? An quoniam cæteris esculentis genus pomorum longè grauius est. Quod argumento ficuum constat, quæ nouissimè esitata, vltimè tamen euomuntur. Poma igitur ante ingesta suo pondere in imum delapsa, spatij amplitudinem relinquunt superius, ut cibum sequentem admitti facillè liceat. At si è contrario sumantur, vsu euenit, ut quoniam deorsum ferri expedire non queant, inanent, & partem totam ferè occupent inanem.

Quam ob rem cum dulcia nobis similia, quam acris sint, ocyus à dulcibus impleantur? Congruum enim ut contrà eueniat, quandoquidem à similibus minus satiari consentaneum est. An quoniam non æquè præmaturè conceptaculum, ex quo hausimus, & corpus, quod vescitur, impletur: sed venter quidem repletus aliquando

est, ut eorum, qui sitiunt: ceteris autem nihilò minus superest. Non enim ea de causa iris cessat, quia venter plenus humoris est, sed quia membra corporis omnia humorem commodum sibi attraxerunt: quod ubi illa satis suum desiderium expleuerunt, tunc sitire cessamus. Ita etiam fames, nec aliter tolli potest.

Cur ocyus à dulcibus, quam acris, satiemur? An quia ocyus dulce, quam acre appetere deestimus: sed an perinde, ut venter impletur, nos quoque dulcibus satiari possimus, confessum non est. Cum igitur desiderium celerius his ipsis expleri possit, docendum est. Alimenti desiderium, siue cupiditas, ut simpliciter loquar, indigentia est, cum cibum vel nullum, vel pauculum habemus. Quod cum acris non validè nutrire queant, sed parum alimonia, multum habeant excrementi, merito amplius hæc appetimus, parumque eorum cupiditatem explemus, quoniam alimento item indigemus, quo ipsa careant. At dulcia tota ipsa cibis idoneis sunt, atque ex paruis quibusdam eiusmodi escam corpus capit vberiorum. Quod cum se abundè referat, nihil edere præterea potest. Plus enim tolerare non potest: atque ita efficitur, ut ocyus à dulcibus satiemur.

Cur fructus arborum, & carnes, & cætera id genus, vtribus vehementer inflatis contenta, valeant incorrupta edurare: nec minus quæ diligentissimè picata, obrurataque circumundique fuerint? An quoniam corrumpi omnia solent cum mouentur: quæ autem plena sunt, immota persistunt. Haud enim fieri potest, ut motus sine inani spatio agatur. At qui isthac, quæ ita inclusa sunt, plena vndique: constat ergo incorrupta seruari ratione.

Cur vinum post pomum putre epotum, amarum sentiat? An amarorem putredo habet. Itaque quod de pomo per summa insidet, lingue humoris, qui bibitur, permittitur, diffusumque, amarum efficit potionem. Ipsum autem pomum per se esitatum, minus depræhendi propterea potest, quia saporis id genus multa attingat, inque exigua discernatur.

Cur edenda bellaria sint, vsusque secundarum mensarum adici debeat? An ut satis bibamus. Non enim sitis gratia solum, quæ per mensam primam nos teneat, bibendum, sed etiam post hausisse aliquid iuuat.

Cur nuce tostæ refrigeratæ deteriores redduntur, & panis quoque, & glandes, & multa id genus alia, rursusque calefacta eadem meliora euadant? An propterea quod refrigeratis succus concreuit, & constat: repletis rursus dilabitur. Suauitas autè non nisi per succum percipi potest.

Cur post fructuum esitationem, ut ficuum, cæterorumque generis eiusdem, vel vinum merum, vel aquam superbibere debeamus, quæ quidem aduersa inter se sunt? An quia genus pomorum, & calidum, & humidum causa suæ generationis est: habet enim sum ignis copiam, cum humoris. Itaque succus pomorum veluti feruorem intrus per ignem excitat, quomodo mustum foris effertur, ut tamen hebetiore: humor autem nimius crudelitatem committit. Aqua igitur suo frigore feruorem

55 2 rem

rem illum frangit, atque extinguit: & vinum suo calore idem plerumque efficere potest, quippe quod perinde, atq; ignis igni, multas pauco vires subtrahat: amplius tamen humoris copiam suo calore emollit, & concoquit, suoque pondere in-natantem illum feruorem vincit, ac reprimat.

9 Quam ob causam caricæ bilida tantum dulcissima sint, nec multitudine, aut omnino infissa dulcedinem præsentent? An quod ex multitudine respicitur, euaporatque cum humore pars dulcedinis plurima. In his autem, quæ infissa coierint, humoris diluti copia est, quod nihil ferè inde exactum fuerit. At quæ infissa quidem, sed tamen fissura multiplici sunt, immunes utroque isto incommodo caruerunt.

10 Cur si ficus in furno seccantur, duriores efficiuntur, quam si exemptæ foris refrigerentur? An quoniam in furno humor totus ex nimio calore euaporatur, foris aer circumfundens humorem contrahit, emanareque prohibet: ita enim ut leuiter euaporetur potius accidit. Sunt autem, quæ siccant, dura: quæ humerent mollia.

11 Cur ab acerbis vinum, aut aqua epota dulcior sentiat: exempli gratia, si quis glandes, aut myrta, aut tale quid ori mandauerit? An merito ita fiat, quemadmodum vel in cæteris agitur: omnia namque plenius eadem apud sua contraria innotescunt. Contrariorum autem saporis oppositi ferè inter se sunt. An ut res in his est, quæ colore inficimus: ita etiam lingua acerbis conficitur illis, meatibusque suos patefieri patitur, ut dulce subire amplius possit. Res enim quasque inficiendas humoribus quibusdam acerbis autè immergimus, ut inde affecte infici colore plenius, atque ineluibilibus possint.

12 Cur dulcia, minus dulcia sentiantur calida, quam refrigerata? Vtrum propterea quod simul sensus duo existunt, id est calidi, & dulcis: itaque calidi sensus reliquum depellit, atque obfuscatur. An quod etiam succus dulcis calidus est, itaque ignis igni adiicitur: ergo calor est, qui impedit. An quod ignis vires omnium minuit, quia vim obtinet commutandi: calida igitur propiora mutationi sunt, refrigerata residet, sibiq; iterum constant.

13 Cur palæ, fructus duros, atque inconcoctos emolliunt, in maturitatemque adducunt, mites autem, & concoctos non putrefaciunt? An quod palæ, calida, & attrahens est. Sui igitur calore concoquit, & per vim illam attrahendi saniem omnem seuocat, atque impuridos seruat.

14 Qua de causa ficus, cum molles, dulcesque sint, dentes offendant? An quia gingiuis sua lentitate adherent, seq; præmolles inter dentes insnuant, & putredinem per suum calorem citò efficiunt. Forsitan & ob granorum suorum duritiem dentes celoriter effatigant, cum manducantur, consistuntque.

Eorum, quæ ad mare salisamque omnem aquam pertinent, Sectio vigesima tertia, cuius questiones x. i.

Ut fluctus præalti pelagi superfrangi non soleant, sed parui tantum, & breuis? An quæ parui humoris cum fertur, discerantur à spiritu facilius potest, quam multum.

Cur nauigia onustiora in portu, quam in alto esse videntur? Celerius enim de alto in terram veniunt, quam de terra in altum prouehuntur. An quod plus aquæ, quam minus, reniti validius potest: pauca enim oppressa onete cedit, ut demergi necesse sit: multa è contrario repellit, ac sustinet. Vis enim ea est aquæ, ut sitium versus compellat inferius: ergo ut in portu maris parum, sic multum in alto est. Itaque plus oneris conuehi in portu videbitur: etiam mouebitur ægrius, quia magis immergitur, & aqua minus reniti potest. At verò in alto res contra vsu euenit.

Cur fluctus interdum prius eueniat, quam ventri? An quoniam primo spiritus ortu maris pars prima impulsit, partem sibi continuam ipsa compellit, itidemque deinceps vice pari, sericque agitatur perpetua. Quam ob rem cum mare ipsam continuum sit, efficitur ut quasi vnus ictus continuus ex his omnibus exulet, idque fieri vno in tempore possit. Itaque euenit ut prima, & vltima pars simul moueantur: quod aeri nunquam accidit: quia corpore vno continuo hic esse non potest, eò quod multiplici vndique repulso reorquetur, atque conquatitur, ut primus, validissimusque mouendi imperus refringatur, impediturque. Quod mari accideret propterea nequit, quia grauius aere, motoque difficilius est.

Quam ob causam cum aliquid in mare vndabundum, & ætuans iactum est, ut anchora, vnda residet, & quiescit? An quod mare pondere cedit, quod deseritur, quo cum aer delabatur: qui cum per directum in innum deseritur, atque attrahitur, secum eodem id trahit, quod mare de latere conicit: ætus autem maris non desuper residit ad ima, sed per summam versatur, quo sedato tranquillitas oritur. Adhæc, cum mare in ea spacia coit, quæ ponderi descendenti cesserint, vertiginem mouet, quæ non nisi circulo agitatur. At cum linea recta circulum per punctum attingat, fluctusque ad lineam rectam oblique ferantur, fieri potest ut fluctus ipsi per punctum oras vertiginis attingant, nec prædictam ob causam tantum, sed etiam quod ipsa vertigo accedens, suo impetu circum vndique illos depellit. Quod cum itaque fluctibus pars ea vertiginosa careat, merito vnda, iacta anchora, residet, tranquillaturque: Adde quod aer, qui cum pondere illo delapso descendit, mox sese referens, vndamque sursum compellens, bullas excitat: quippe cum bulla humor consistat, qui de imis ad supera pulsus ab aere offeratur. Omnis autem bulla lenis, serenaque est. Indicium verò quod vnda, quæ pondus in innum corruit, submissa in cauum paulò post resurgit, & mari circumdanti æquiparatur.

Cur interdum nauigia, dum cursum agunt, in mari quieto repente absorbentur, totaque ita pereunt, ut ne naufragium quidem fluitans vsquam appareat? An cum locus caernosus terræ subditæ mari distrupitur, simul in mare nauigia introrumpunt, introrsumque spiritus impetu trahuntur: cumque impulsu pari circum vndique agitentur, deorsum ferantur necesse est. Hoc idè apud Mesaniam quoque in frotæ fluctu reciproco euenit. Fuit enim eo ipso vertigines, quæ in innum absorbentur.

ben, tam ob eam, quæ diximus, causam, tum etiã quod mare illud præaltum est, terraque ad longinquum vsq; subibat caernosa. Vertigines igitur eousq; per vim ductitant: itaque efficitur, ut inibi fragmenta nulla valeant fluitare. Fluxus autè ille fieri solet, cum flatu deillicente occurrat, maximèque hæcæ, flatus aduersus priore, mari item cum Austro. Cùm enim vnda inuicem curstant, iustitiam prætereunt mutuo, quo scilicet modo in fluminibus fieri nouimus: atque ita mare in gyrum vertitur, quæ vertigo, aut vertex vocata est. Fertur autè vnda in antæcũ initio motus valido desuper irruente. Igitur cum vnda in gyrum non liceat, (impulsu namque repelluntur mutuo) compelli procul in innum uectilantur est. Quam ob rem id quoque deferri eodem vnâ cogitur, quod vertigo comprehendit: eademque causa est, cur etiam nauigia resistentur, repandaque deferantur, cum deuorantur à vertigine. Iam enim aliqua erecta ex toto descendisse, memoriam proditit est.

Cur mare Ponti candidius, quam Aegæi est? Vtrum propter visus refractionem factum de mari in aere. Est enim aer Ponti crassius, & albidus: itaque fit ut etiam maris pars summa talis esse videatur, Aegæi verò, quoniam à longinquis vsque partibus, & liquidus est, cæruleus cernitur: quocirca mare quoque, aeri renitens, colorem eundem representat. An quod lacus omnes, quam mare, candidiores sunt. Pontus autem in lacus specie propemodum tranfit, eò quod multi in eum fluij effluunt: nec verò mari solù candidior lacus est, vnde etiam fluij. Vnde pictores flumina pallida, mare cæruleum, lacù candidum pingere non ineptè conueniunt. An quia per aquam bibi idoneam visus penetrare faciliò potest: aërem versus reflectitur: mari autè nec sursum reflecti potest, quoniam leuis aqua non est, & deorsum progrediens fatigatur: itaque fit, ut mare nigrum esse videatur. Atqui mari, quod lacum simulat, pars dulcis per summam innatat: salia verò in inno est.

Quam ob rem quod id penetrare aspectus nequit, sed ad lucem reflectitur, albedinem per summam ostendit.

Cur mare minus, quam aqua bibi idonea, frigidum est, omnesque salii humores non ut dulces frigidum sunt? Vtrum quod mare spissius, & corpulentius est: tale autem quodque minus refrigerari potest: sicut etiam amplius incallescere aptum est, quippe quod calorem seruare suam ob densitatem melius possit. An quia mare pinguius est, quocirca flammam æquè extinguere, atque cateræ aquæ, non potest: calidus autem, quod pinguius est. An quoniam multam terræ in se continet, propterea siccius est: quod autè siccius, idem calidius est.

Quæ de causa qui mari se lauerint, ocyus resicentur, cum mare grauius sit, quam aqua dulcis? An quia crassius, & terrisus est: ergo cum parum humoris habeat, merito siccati potest celerius.

Cur persilane Aquilone mare perspicuus, atque transparentius sit, quam Austro? An quia mare, cum serenū est, colorem trahere sibi assolet: inest enim aliquid pinguis in succo salso. Indicium, quod die tepidiore oleosum quiddam secerne videmus.

Ergo tranquillo, tepidiorique mari succus iste sua leuitate per summa panditur: quod Aquilone fieri minus potest causa frigoris. Est autem aqua translucidior, quam oleum: id enim colore obducitur. Aqua verò expers coloris visu obtusa, apertiorum sui præstat suspensionem.

Cur fluctus ventum præ se omnes ferant? An quia flatus futuri indices sunt: flatus enim impulsus aeris est. An quia vice propellendi successiua consistunt. Propellit autem flatus nondum continuus, sed exoriens. Primus igitur quasi emarcuit, mox autem hunc alter propellit, factaque altera densitate elanguescit: quare cum hoc propulsum iam adit, propellens quoque illud venturum esse palam hinc facit enim id ipsum cum incipit.

Cur fluctus autè, quam flatus, erumpit? An quia non simul flatus desistit, & mare vndabundum sedatur: sed mare postea cessat. Ideo fieri potest, ut qui mouerit spiritus, autè occidat, quæ sensui obtusus sit: itaque non fluctus spiritu prior est, sed ille later, hic patet. An flatus non vndique simul spirat, sed primum vnde exortus sit: simul autem spirat, & mare sibi proximum agitatur, quod exitum subinde proximum mouet: atque ita fieri potest, ut fluctus statim possit anteire. Motus enim ille velocior à mari, non à flatu principium ducit.

Cur in mari melius, quæ fluij, natate possunt? An quod qui natat, sedulo aquæ admittendo natat: adniti autem firmius ad id possunt, quod corpulentius est: at aqua marina, fluijali corpulentior est: crassior enim, & ad renitendum validior.

Cur mare deuri potest, aqua non potest? An & aqua deurit: sed mare minus ignem extinguit, quoniam pinguis est. Cuius rei indicium oleum facit, quod ex sale depromi potest. An etiam meatus maris minus congruant igni, ut qui crassiores sint, & eò magis, quod salis ratio non deest. Ut igitur quod siccum est, minus extinguere, quam quod humidum, potest, ita etiam quod amplius siccum est, idem ex ratione vrentius esse debet, & alterum magis altero: quod enim siccius, eò calidius est: mari autè isthæc ambo inesse plenius palam est.

Quam ob causam demersi in mare plus tepidius valeant tolerare, quam in fluij? An quia fluijalis humor tenuior. Subiens igitur copiosius strangular.

Cur mare perspicuus, & dilucidius est, quam aqua potui idonea, cum crassius sit? dulcis enim, salia tenuior est. An tenuitas causa non est, cur mare dilucidius sit, sed directi meatus id faciunt, quos tum plurimos, tum amplissimos continet: ergo illa potui idonea spissa ex tenuitate suarum partium est, salia amplioribus interstitiis inanis. An quia mare purius, & sincerius est: terra enim nulla in eo permanet: arena suo pòdere delapsa, in imam subidet. At humor dalcis mistus cum terra est, quæ interueniens facit ut citò perturbetur.

Quam ob causam manè aura frigida de mari non spirat, de fluminibus spirat? An quoniam mare locis patulis, spariosisque dilatatur, flumina angustissimis cõcluduntur. Auta igitur maris per multa, vastaque spatia dispersata redduntur imbecillis, fluminum autè vniuersa extinguitur: itaque amplius valet, & frigidiuscula merito occurrere potest.

An causa non in eo est, sed ut flumina sua natura frigida sunt, sic mare nec frigidum, neque calidum est: aura autem, omnisque respiratio, humore vel calefcente, vel frigescente excuti solet. Vtrum enim ex his fuerit, humor aerefcit, quo aerefcenre, aer, qui inde ortus spirat, aura est: qui si à frigidis proficiscitur, frigidus merito spirat: si à valde calidis, citò refrigeratur. Fluuios igitur frigidos comperire omnes possumus: mare autem neque frigidum, neque calidum valde est: itaque nec frigidum esse id potest, quod ex eo respirat, cum scilicet mare frigidum ipsum non sit, nec citò refrigeratur, quia calidum valde non est.

17 Cur fluctus altioris pelagi tardius desistant, quam brevioris? An quia res omnis serius ex morione multa, quam pauca requiescit: ætus autem magni pelagi amplior, quam parui est: ergo nihil temerè agitur, si tardius quietatur.

18 Cur aqua salia frigida bibi non potest, calida, refrigerata, postquam calfacta est, melius potest? An propterea, quod de contrario in contrarium res quæque mutari solita est. Aqua autem salia dulci opposita est: & cum calefcit, portio salis decoquitur: cum refrigeratur, in imum defertur, & subsidet.

19 Cur aqua posita propter mare, dulces magna ex parte, non salia comperiantur? An quia percolata porui aptiores redduntur: percolari autem id melius potest, quod mari propius situm est.

20 Cur aqua salia profuere nequeat? An quia stabile, quod graue est. Salia autem aqua grauis est, quapropter calidæ tantummodo ex salis profuere possunt: habent enim sibi leuitatem, quæ pondus saluginis superat: calidum nanque, leuius est. Adde quod aqua profuente per terram nimium percolari queunt. Itaque quantum crassius, & grauius est, id assidue magis, magisque deferunt, & subsident: quantum leuius, atque syncerius, id leuocatur, & profluit. Vt enim salsum graue, ita dulce leue est: atque ita efficitur vt sine dulces, quæ profluunt. Hæc eadem causa est, & cur aqua salia, cum moueretur, mutaturque, dulcior fiat: leuior enim per motum, atque syncerior redditur.

21 Cur si quis in Africa propter mare infoderit, aquam principid dulcem, post breui saliam eandem comperiet, cum cæteris in locis minus id ipsum eueniat? An prima loci illius aqua concoctæ sub terra est, quæ cum diutius manserit, salior à mari transmissio efficitur, vt quæ nuper constitit: cæteris autem locis aqua vel nulla est, vel plurima, nulla prohibente siccitate, est.

22 Cur sal eliquari ocyus aqua salia, quam dulci, possit? An quod eliquari non aliud est, nisi ab humore, caloreve subeunte resolui, & dirimi, ita vt liquidum sit: eliquare autem nequeunt, quæ vel subire omnino non possunt, vel quæ ita subeunt, vt tangere nequeant. Vix illa verò eliquant, quæ facile transiunt: contra, celerrimè dirimunt, quæ per vim se intrudunt. Subire autem nequeunt, quæ amplis admodum partibus cõstant, quippe quæ meatus rei subeunde excedant: contra, quæ minutioribus constant, transeunt sine ræctione. Atqui vt dulcis aqua tenuior, ita salia

crassior est: ergo altera sua tenuitate facile penetrans vix liquefacit, altera subire quidem, sed minus propter suarum partium magnitudinem, atque cogere, & proinde dirimere celerius potest.

Cur aqua vinctus candear, si moueatur? quod vel maris altu inspicere potest. Vnde Homerus, Flatu oriente, inquit, & flatu nigrescit pontus eodem.

An duabus de causis: nam si ex propinquo conuemur, causa est, quod vitio magis transeat, aqua manente, quam mouente: eripitur nanque trames omnis directus, cum mouetur. Candidum autem id esse videretur, quod perspectum, atque perlucidum est. Per quod enim vitius transire nequeat, id atrum esse affirmant. Quam ob rem aerem quoque nigrum è longinquo, candidum ex propinquo videmus: & maris, vt quod propè adest, candidum: ita quod procul, caruleum, & nigrum: sed si è longinquo spectatur, causa est: innotus quidam, quo aspectus mouetur, cum se ad elongatiora deducit. Quinetiam cum aqua quiescit, aspectus vniuersus in lucem reflectitur: quod fieri nequit, cum illa mouetur.

Cur fluctus præalti pelagi nequeant superfringi, quemadmodum parui? An quoniam aquæ parua distrahi ab aere magis potest, quam multa, propterea percussa facilius frangitur. Atqui in alto multa, in breui pauca est: quæ in fluctus compellitur.

Cur loca Austrum versus spectantia aqua contineat saliores? An propterea quod mare in terram sub Austro interrumpit, dulces cum salis miscetur.

Cur aqua salia vino dulci magis, quam aulero, supernat? Vtrum quod dulce plus terra continet, sicuti vna passa. An quia grauius, & leuius dulce est, itaque minus miscetur, immixtumque residerit, atque innatat.

Sed cur omnino possit innatare, cum terrena sit? nanque delatio huius deorsum est. Vtrum propter calorem modo salis: excremento nanque per summa erumpenti res similis est. An alia causa sit: nam si non propterea ita fiet: vel dulci innatare minus incredibile erit: calidissimum enim est.

Cur fluctus ante interdum veniant, quam ventri? An ea de causa, qua etiam postea desiliunt. Primus etenim flatus prius quasi languescit, quæ fluctus ille impulsus: deuenit autem in terram, non ea vnda, quæ prima impulsus est, sed id vice pari subinde impellitur, quod proximum deinceps exceperit.

Cur litora fluuiofiora solida sepe efficiantur, adeo, vt planè pavimenta videantur: & vt solida sunt, quæ frequentia fluctuum concalluerunt, ita pars remotior soluta sit admodum, & cedens: An propterea quod fluctus arenam non minutissimam, sed maiusculam procul eiicit, vt & manus non quod minimum est, id maximè longè iacere potest. Tum etiam cum permulta, & varia promiscue conquantantur, versenturque pars minimorū interlapsa spissa, atque consolidat: mox fluctus residetis motio nihil propterea protrudit, sed operimit, pavimentatque: ergo quod exigua procul exilire

exilire non queunt, incidit vt ex parualis, molè coagmentetur, quæ quoniam motu frequenti agitatum est, continua redditur, arena scilicet interlapsante prætenai, dum compages contentione lapsante consistat, cum fluctu vltimo pavimentoperpetua consistat, cum fluctu vltimo pavimentatur, & humor leniter, sensimque irrorans conglucinet. At pars seposita oræ arida, disgregatur, & funditur: lapillis etiam constat maiusculis, minutisque complanata est.

Cur superius mare, salius, & calidius sit, quam inferius: & puteis quoque poru idoneis pars superior salior sit, quam ima: quantum esse è contrario debuit: grauius enim, quod salsum est. An quia Sol, & aer partem humorum leuissimam assidue detrahunt: dulcissimum autem, quod leuissimum est, potissimumque de propinquis locis hauriunt. Et maris igitur, & aqua cum dulcium summa, vis Solis exercet: itaque salius id esse necesse est, quod his residuum extat, vnde humor dulcis exactus est, quam vnde nihil, vnde minor dulcis exactus est, quæ pars eadem superior est: salsum enim, quam dulce, calidius est. Quapropter quibusdam ex iis, qui à disciplina Hæracliti sunt, placet, vt dulci ex aqua siccata, concenteraque, lapides, terræque creentur: mare autem sit, vnde Sol exhalationes eliciat.

Cur maris pars terra proxima dulcior est? An quia frequentius mouetur: salsum autem humor, cum mouetur, dulcior redditur. An quoniam aqua in profundo salior est: minus autè alta, quæ proximè terræ est. Quam ob rem, quæ statim à terra præcipiti altitudine descendit, salia est: nec cæditis rariandè reddere potest. Cuius rei causa est, quod salia suo pondere in imū potius deferatur.

Cur mare solum omnium aquarum deuri potest? Non enim pluuia, non fluuius, non aliqua potu idonea. Vtrum quia nullum continet terræ, quod salis argumento ipsius cõstat. An quoniam pinguisculum est, quod oleum demonstrat, quod in sale resedetur.

Cur lacus arenam vel nullam faciat, vel minus, quam mare, & fluuius? An quia saxa in mari consistunt, & terra deusta maximè est, arena autem saxum in parua, minimaque continet terræ, quod ita fluctuum frangitur. At in lacu saxa non æquè consistunt pura, synceræque, neque frangi itidem possunt, eò quod fluctus non pari modo excitantur. Sed in fluuiis consici arenam potius dixerim, quoniam terram in detrahunt, saxaque suo fractu perfrangunt.

Quam ob causam cum lacus vel diminutus, vel exiccatus est, frumentū in campo acrius gelu deuitur? Vtrum quod humor lacus aerem suo vapore reperficit, vt minus, atque imbecillius congelascit, quæ locis palustribus, & cauis. An de terra, vt vulgò dicitur, frigus incipiat, & subeat sensim. Lacu igitur absumpto, frigus per terræ spatia ampliora plenus inuadens gelu instringit, deuritque amplius. Locis autem cauis, atque palustribus frigora de imis aspiant, quod etiam vulgò creditur: & quæquam terra caleat tempore hyberno, tamè quia humida est, calor per summa infidès, refrigeratur, & perit. Humor enim nec adeo procul est, vt refrigerari caloris interioris beneficio ne-

queat: nec adeo paucus, vt nihil madeat: mader enim terra vberim. Sic igitur eo ipso cõgelascite, vt quasi super glaciè & ambuletur, & habitet.

Cur mare immul salsum, & amarum est? An plures esse in mari sapores nihil prohibeat, quippe cum genus salsum amaro coniungi, esseque immul, lacissimè pateat.

Cur lapides, & testæ in mari rotunda reddantur? An quia extrema compari ademptu circumfracta, in rotundam se colligunt specie: hæc enim sola simili extremo clauditur, mare autem quoquo versus agitando pariter circum vndique frangit, atque obrundit.

Quam ob rem nonnisi quam si quis circa mare infodiat, aqua dulcis principid emanet, post verò salia efficiatur? An propterea quod mare ipsum dulcem illum humorem sub terra transmittit, percolatque, merito principid dulcis est: leuior enim dulcis, quæ salus est, itaque prior occurrit: & mare dulcis aliquid humoris in se habet, quod ter re permittit facilius innatare potest. Salsum verò, quoniam & grauius est, & aptius, ad secundum in imum defertur. Sine igitur ita est, sicut per venas ex cõtinente in mare dulcis profuatur humor, nõ im merito per maris summa extare possit, quæ se cõmittat: ergo meatibus postea patefactis humor salis copia sive ratione vincendo, salugine totam afficit aqua. Accidit enim, vt superis obsepis meatibus, cõfluuium salis humoris iter aliud faciat, contraque patefactis totum isthuc perferatur, quomodo in corporis venis fieri nouimus.

Cur mare, cum grauius, quam aqua, poru idonea, sit, clarius, atque perspectius est? Vtrum quia pinguis est: nam si oleum affusum efficere potest, vt melius per aquam incernere sit, merito cum ipsum mare in se pinguis aliquid habeat, perspectius, & dilucidius sit: ipsum enim oleum aqua leuius est, quamuis non perspectius. An mare non perspectius est, sed esse tale videtur: quippe cum aqua dulcis, aut fons, aut fluminis sit, fons suam aquam non sine terra emittit, vt purissima esse nequeat, flumen tum terram, tum faciem detrahatur. Causa igitur hæc sit, cur dulcis minus perlucida appareat.

Qua de causa qui mari natant, ventre salubriter euacuantur? haud enim quia laborant: nam qui curriculo eunt, vehementius elaborant, sed tamè nõ ita euacuantur. An nõ omnis labor id faciat, sed solus, qui nulli dat causam tabescendi intestinorum: maris autem mora vel omnino edacioris, & ventris inanitate adustiorè hominem reddi videmus: est etenim vapor maris calidus, & siccus.

Cur lacus Pæsa, qui poru idoneus est, lauat simul & purgat vestimenta? humor enim dulcis lauare potest, amarus purgare, atque abstergere: quæ quidem haberi simul non possunt. An nullus humor vestimenta suo amaro possit purgare, sed lentore tantummodo: quam ob rem trunculi, & quæcumque mucosa, vim absterforiam obrinent. Igitur & amara, quæ ferimè lentescunt, purgare queunt, cætera nequeunt. In hoc autem lacu accidit, vt nitrosæ virtutis, amarum totum deustum sit, pingue, & lentum remaneat. Hoc igitur abstergit, & purgat, lauat autem suo dulci humore.

41 Cur maris vndabundi, quod desistit, albicat: quod prouoluitur, nigricat? An quia quod minus cernimus, nigrius id esse videtur: minus autem cernimus, quod mouetur, quam quod quiescit. An quoniam cander, quod transpicitur: nigrescit, quod aspectu peruium non est: minus autem id transpicitur, quod mouetur.

Eorum, quæ ad aquas calidas pertinent, Sæptimo vigesima quarta, cuius questiones xix.

1. Vt aqua perfuili calida, minus calorem percipimus, cum peruncti oleo sumus? An propter corporis lauitatem facile aqua dilabitur, minusque immoratur, quam vt calor subire valeat.

2. Cur pureorum aquæ repidæ à meridie æstate reddantur? An quia tunc frigiditate aeris iam superata, calor plenè inualuerit: ante autem frigore calore soluitur, & cessat. Non enim simul alter cessat, alter inualescit, sed spatio temporis.

3. Cur aqua interdum facta calidior, quam flamma, ligna deurere nequeat, flamma queat? An quia flamma prætenus est, spiritusque ex ea proficiscens partibus tenuissimis consistat: aqua profecto crassiuscula est, itaque subire non potest. At verò flamma, carbonumque ignitamentum suam ob tenuitatem facile subeunt, atque resoluunt.

4. Cur aqua feruens liquefacere nequeat, venter queat? Vtrum ventris calor sua tenuitate subire potest, aqua sua crassitudine nequit. An quòd cætera quoque liquefieri humor prohibet. Nulla enim res est, quæ inter humorem dilabi, & tabescere possit. At in ventre humore in vesicam secluso, facultas resoluedi acquiritur.

5. Cur fundus vasorum non vrit, quæ aquam feruentissimam continent, sed plerique fundo sustinentes deportant, aqua verò ipsa exempta vrere potest? An eò quòd calor in fundum valis contractus, extrinsece ab aqua potest. Quo fit etiam, vt eliquari res nequeat, eliquabilis, si quid humoris admittatur.

6. Cur aqua non pèrinde hyberno tempore, vt æstiuo, effereat, non solum pari concallescata igni, sed etiam pleniori, & tantundem calens, atque etiam vehementius? An propterea quòd aqua effluentia bullarum elatio est: aqua igitur ipsa non minus hyeme, quam æstate, calcheri potest: sed bullas æstiuo frigore aeris prohibet, itaque minores, paucioresque consistunt: at æstate contra omnino est. Ille autem effluendi æstus non nisi frequentia, magnitudineque spiritus exultat.

7. Cur calida aqua rugare potest, ignis, qui tam calidus est, non potest? An quia ignis spiritum agit, vt tumefacere valeat: circum enim cutis ob tenditur: ruga autem, cutis contractiuncula est.

8. Cur fundi vasorum, quibus calfacimus aquam, tandiu calidiores sunt, dum aqua ipsa frigidiuscula est? An quoniam aqua adhuc frigida calor concludatur circum, obstitatque intus, cum ei exitus omnis denegatur. At verò aqua concallescata, quòd nihil præterea calor arceatur, sed liberè respicit, diminiaturque, fundus frigidior redditur,

non secus ac balneæ: has enim hyeme, quam æstate, calidiores experimus, quoniam calor hyberno potius, quam æstiuo, tempore aeris circumstantis frigore intercluditur.

Cur aqua feruens nunquam expasat: sicut enim omne, atque lenticula solida expasantur: quantum his leuior aqua est: leuius autem, procul erigat, proiciat facilius potest. Quinetiam argenti, cum decoquitur, idem hoc facit. Itaque qui in officinis lætæ argentatis defacandi funguntur officio, argenti reliquias colligunt lucro. An quia expasatione calor agit euaporando, cogendòque ea, quæ suo naturali impetu obstant. Aqua igitur, quoniam leuis, & prætenus est, nihil per vim reuicte: itaque nimius calor colligi non potest, sed ante, quam contrahatur, reprimatur omne, atque excutitur, quod subinde accessit. At verò quæ corpulentiora sunt, vt polenta, vt argentum, hæc vt per sui corporis grauitatem arceat, repelluntque, ita vt per renixum erumpunt, vt calor, quæ vicerit, exiliat vehemens. Facit enim corpulentior spissitas ne transeat, sed arceatur, dum ictu caloris superfluentis extrusus sit, atque ei aculatus. Fit ergo ictus non impulsus, vt potest cum calor inferius sursum versus efferatur celeriter.

Qua de causa quæ parù teporis calido in humore maduere, tument: quæ multù, hæc collabunt, & rugant? An quoniam calor vt ex concretis humorem elicit, ita ex humore spiritus creat, deorsum omnia laxat. Principiò igitur concreta repelliciens, facit humidiora, cum spiritum ex humidis ducens diffundit, & tumefacit. Cumque amplius calfacit, partem summam elaxat, vt vapor inde respicit: humorque, exiccatus facit, vt moles occidat, quæ collapsa, cutis omnium summa rugatur: quòd autè magis contractione inæquali flaccescunt, eò rugosa multiplici asperitate efficiuntur.

Cur aquis calidis potius, quam frigidis, lapides concreuant, atque coagmententur? Vtrum quòd lapis defectu humoris consistit, calorèque potius, quam frigore, humor deficit, & lapides calore: vt etiam Empedocles, Lapidem, inquit, & saxa feruentium aquarum opera conficit. An nõ solum calor elapidat, sed frigus etiam humorem nimio gelu absumendo indurat, facitque lapidem. Quod nimium frigus ita agit, simpliciter quoque ita agi posse, certum est.

Cur, si inter aquam pedem quis teneat calidam, pede quiescente aquam minus calidam sentiat, mouente calidiorè? An idem quòd vel in toto corpore accidat. Si quis enim curriculo sit, aerem, qui subinde obuiam fuerit, sentit frigidiorè, eoque magis, quòd corpus agit proximiorè.

Cur amplius in Sole res calidæ, quam in umbra, refrigerantur? Vtrum quia minor calor à maiori absumitur. An quòd in umbra frigus circumfundens, calorem interiore reprimat, nec effluere sinat. Quòd idem moribundis aqua offusa frigida aduehit, quippe quæ calorem concludat, & arceat, ne foras se promat. Denique per hyemem omnibus accidit calidiorè suam esse partem interiore. At in Sole vi nulla arceat calor effluit, atque ocyus euanescit.

Cur aqua minus salubris balneo sit, quàm Sol tepescere

Vtrum quia corpori adhuc insidens refrigeratur, hoc forisq; mouet. An est etiam istud: veruntamè & si quis ea sepe vteretur, valetudini fiat obnoxius. Res enim calida, omnino vim coquentem, sic candique obtrinet: frigida compescere, atque contrahere potest. Itaque vtraque aliquid boni affert: quapropter aqua & frigida, & calida ex igne balneum præstat commodum. At quæ sub Sole tepuerit, ob sui caloris imbecillitatem, præbere illorum neutrum habet, sed humificat tantum perinde, ac Luna.

15. Cur aqua Sole calfacta parum salubris sit? An quia rigorem aduehit, vbi refrigeratum est.

16. Cur aquæ Magnesiæ & Arantæ feruidæ satis sint potui idoneæ? An quoniam aquæ copia dulcis ad profluentem calida sese applicat, eo tum modo, vt salugo tollatur, & calor eduret.

17. Cur aquæ Magnesiæ feruidæ feruere quidè aliquando desierunt, salta tamen nihilo esse desierunt? An quòd aquæ copia frigida aliunde fusa in fontes feruidos calorem omnem extinxit. Itaque terra tamen salta persistere potuit, calida tamen esse propter aquæ adiunctæ copiam non potuit. Proximè igitur id accidit aquæ, quam per cinerem etiam missam colamus: hæc enim transmissa per calidam cinerem, nec ipsa suum frigiditatem amittit, & cinerem frigidum reddit: salta tamen, amaræque per cinerè est. Sed cum aqua, quæ frigida accesserit, alienigena esset, calor vernaculus terre frigidior illum pauciorè emincere vice versa potuit, atque ita suum calorem aquæ receperunt.

18. Cur aquæ feruidæ salta magna ex parte proueniunt? An quòd pleræque omnes per terram aluminosam percolantur: quòd odore earum costat: exustorum autem omnium cinis salus est, sulphurque redoler: quapropter feruida omnia modo fulminis vrunt, & quidem plura fulminis tactu calida extiterunt.

19. Cur calidæ balneæ sacræ habeantur? An propterea quòd sulphure, atque fulmine, rebus ingenue sacris proueniunt.

Eorum, quæ ad aerem pertinent, Sæptimo vigesima quinta, cuius questiones xxi.

Vt membra corporis nostri in vtribus obtenta inflatis doleant? Vtrum propter pressuram aeris. Vt enim extrinsecus vtrè prementis aer non cedit, sed repellit: sic etiam quæ intus tenentur, aer comprimit, atque afflictat. An quia per vim aer retinetur, stipaturque, foras versus supra natura vndiq; impetens: nimirum ad id corpus enititur, quod medium continet.

Cur paludibus iuxta fluuios positis fieri soleat, qui hominibus appellatur, quos taurorum numinis religiosos fabulæ narrant? Est id sanè fremitus mugitui tauri adeò similis, vt qui voces audiunt, nõ secus afficiantur, quam si taurum senserint mugientem. An eum aut fluuii in paludes se fundunt, aut paludes restagnant, & vel à mari offensæ retorqueuntur, vel statum vniuersum emittunt, tum fremitus ille excitatur. Causa verò, quòd terræ cauernæ in-

fodiuntur, in quas aqua interrumpens, quoniam fluctus in eiusmodi redudatione mouetur, aerem per angustias, ceu si quis in amphorâ inuenim strepitum per osculū mouerit, mugimento similis sonusexultabit: mugitus etenim bobus per id ipsum figurè genus profertur. Multas autem, mirasque voces informare figuræ cauernarum variæ possunt: nam & amphoræ fundum si quis detracto operculo vicissim modò intrus ac trahens, modò extrà depellens perterat, sonum per intercapedinem tam ingenuum reddet, vt belluæ pertimescant, & fugiant, quod pomariorum custodes emoliri consueuerit.

Cur aer, cum aquam tangit, nõ humescit: nihil enim de cæteris est, quod si tetigerit, humidum non reddatur. An ita eorum extrema coeunt, vt simul sine vilo interstitio sint, nec plano diuerso distinguantur. Igitur cætera quoniam grauiora sunt, subsident, itaque humorem sibi admittunt. Aer vt leuior nihil inferius vergit, quam extremum limitet. Tangit ergo, quia nihil interiacet: remanet ex pers humoris, quia semper super aquam extat.

Cur nocte media, & meridie maxime celum soleat tranquillari? An quia venti tranquillitas aeris statio, & requies est, qui tum costare maxime assolet, cum aut vincit, aut vincitur: etenim quandiu pugnat, mouetur, atque inquietatur. Vincit autem maxime nocte dimidiata, vincitur meridie: vt enim medio noctis Sol remotissimus, sic meridie proximus est. Ad hæc, status vel ortu Solis, vel obitu incipit: cessat, qui ortu cœperit, cum victus est: qui vespere, cum parta victoria desinit. Itaque fit vt alij meridie, alij noctis medio cessent.

Cur prima luce, & iam manè frigus sit amplius, quàm nocte, cum Sol à nobis propius absit? An quoniam cum dies instat, ros cadit, atque pruina, quæ frigida sunt: ergo in speris locis omnibus frigidus humore, merito acrius refrigeratur.

Cur in Põto intensius & æstus, & frigora fiant? An aer regionis illius sua crassitudine nec hyeme tepescere, nec æstate refrigerari potest. An propter varium Solis cursum: recedit enim per hyemem, accedit per æstatem.

Cur noctu potius, quam interdiu, serenum sit? An quòd & flatus, & perturbacionis causa Solis vis est. Istæ enim motu accito quodam oriuntur. Calor igitur causa est, ob eamque rem cum is adest quiescunt omnia, & Sole abeunte magis, quam veniente, & quod dici solet.

Nauibus hyberno ventos dat terra secundos, Tunc mare fert fauos: calidi sed menses anni. Terra dabit fauos, ponti feret vnda secundos. Hoc sibi vult, quòd vbi morus maximus est, ibi minime quicquam vel feruari, vel consistere potest: aquabili nanque statu, vtriusque efficacioribus esse id debet, quòd consistendum, conseruandumque sit. Mare autem hybernis temporibus, terra æstiuis fauere illum in modum solita est.

Quæ ob causam humor pleno contentus in doliis, diffusus in vtrè, non solum cum vtribus recipi ab eodem doliis possit, sed etiam locum relinquere, quo etiã plus humoris capiatur? An quoniam aer in humore inest, qui dum in doliis est, excerni propter doli magnitudinem non potest: fit enim

vt exprimi de maiori vel humor, vel spiritus diffi-
cilius possit: quemadmodum etiam de spongiis
amplioribus minus exprimitur. At cum in parua
digeritur, extrudi iam de viribus expeditius po-
rebit. Itaq; doliū, & vtres, & humorem etiam aliū
capit, magis que in vino id accidit, quia plus in vi-
no aeris inest, quàm in aqua. Huic sanè proximū
cineris, & aquę tantundem simul vas ideū capere
possit, quantum plurimum vtriusque seorsum in-
fuit capiat. Cineris enim complura caua, & inania
esse videtur, quibus aqua sese intinuat, vt qua re-
nuior sit: & constipat verò, spissatque arctissimè,
quonia particulatim constipatio agitur. Densan-
tur enim, adductanturq; omnia plenius, cum pau-
latim cōstipantur, quàm cum vnicorsim: quod cum
ita fiat, cinis collabitur, & subidet, simulque hu-
morem in se per cauorū suorum opportunitatem
admittit. At si cinis, qui in aquam immittitur, cali-
dus est, aquam dirimit, vertitq; in aerem. Idem il-
lud igitur etiam, si primum aqua infundatur, post
cinis iniicitur: vnde aqua etiam ipsam caua qua-
dam, & hiantia in se continere putaueris. An non
aqua cinerem sibi admittat, sed cinis aqua. Quod
enim tenuius est, subire id posse congruum est.
Constat item experimētis, cum cinis insper-
gitur, eodē reliqua aqua confluit, quo loco in-
spersum est. Cuius cōtrarium certè fieri debuit, si
aqua cineris esset capiens. An si prius aqua vas ex
voto impluerit, nihil præterea capiet, sed addito
quolibet effunderetur. Sin autem vbi semel aliquid
aqua infusum est, cinis descēderit, iam tunc, quod
dixi, cōueniet: quippe cum cinis sit ipse, qui capere
valeat. Hęc eadem ratio est, cur fouea terram ex-
emptam recipere nequeant. Locus enim ab aere
occupari videtur: itaq; fieri non posse, vt tantun-
dem recipiatur.

9 Cur aer, qui luce crassior est, solida valeat per-
meare, lux ipsa non valeat? An quia lux per dire-
ctam tantummodo fertur, ob eamq; rem oculus,
qui transpicere per rara non possit, vt per pumi-
cem, quia meatus euariant, per virtū facile possit,
quia meatus positi è directo sunt. At aer impedi-
mento nullo arceatur, quoniam quā transt, tende-
re è directo non solet.

10 Cur aer per aquę tactione frigidus reddi pos-
sit, humidus nō possit, etiam si quis in aqua vehe-
menter insidat, vt fluctus indo moueatur, & inun-
deretur. Frigidum autem rod di constat, eod quod qui
ex aquis alpirat, refrigerat? An frigidus esse, cali-
dūsc nature sue habilitate potest, vt rei tactu im-
muretur, quā terigit, humidus esse idcirco non
potest, quia leuior est: neq; ita humoris vnquam
sua ipse perit natura, sed summa semper planū-
que attingit: & si deorsum cogatur, humor quoque
ferretur inferius, ita vt nūquam in profundum se-
se ire patiatur.

11 Cur aer bullis cōtenuis, aut de imis aque ascen-
dens, haud vnquā madidus emergat? An quia hu-
mor non insidet, sed dilabitur: qui tamē cōtinet
bullas, vel minor est, quā humefacere valeat.

12 Cur aer madere non possit, aqua autem queat,
quippe quæ etiam translata in aerem madeat? An
eadē causa sit, quæ & lapis madere nequeat? Haud
enim madendū omnibus vis data est, sed us fan-

tum, quæ lenta sunt, & humida.

Cur vtres inflati valeant fluitare? An propter
ea, quod aer sursum effertur. Vtres enim vt inanes
deorsum feruntur, sic inflati supra ideo residunt,
quod ab aere sustinentur. Sed si aer eleuet, atque
prohibeat: quō minus deorsum feratur, cur inflati
grauiores efficiantur? Et qui fieri potest, vt cum
grauior sit, emineat: cum leuior, deferatur?

Cur aer nō sursum feratur? Nam si ex motu ca-
loris spiritus excitari debeat, ignisq; sublimia pe-
tere natus sit, spiritus eodē currere debuit, si qui-
dem mouēs illud sursum versus impellit, quodq;
mouetur, eodē ferri a prorsimum est. Hunc enim
tramite ferri obliquo latissimè pater.

Cur aurora frigidior, quā vespéra est? An quia
niam altera noctis medio propior est, altera meri-
diei. Est autem vt diei medium calidissimum, quia
Soli proximum est, sic noctis medium frigidissi-
mum, quia remotissimum.

Cur temporis feruidi noctes molestiores, quā
dies sunt? An quia status omnes tunc cōiulescunt:
anniuersarij namque illi, & prauij minus nocte,
quā interdiu, spirant.

Cur incorrupta durare possint, quæ vtibus cō-
tinentur inflatis, aut vasis bene operitis. An qui-
putent omnia, cum mouentur: immo itaque omnia
sunt, quæ plenat: hæc autem plena.

Quam ob causam aere sudo, apertisq; frigidis
accius, quā nubilo, cum stellæ sint calidæ, & ca-
lum? An quia nihil tūc est, quod vaporem accere,
contineretq; valeat: sed diffundatur necesse est: ac
calo nubilo acceret, & Aquilone magis, quā
Austro, eadem illa de causa: Auster enim nubes
colligit, Aquilo dispellit: & quidem Aquilone ma-
gis, quā Austro, vaporiari videmus, & hyeme po-
tius, quā æstate, aut propter dissimilitudinem,
aut quia vapor, non nisi refrigerato humido cali-
do, depromi potest.

Cur minus, quā plus aeris calidius sit, cum an-
gusta omnia sint calidiora? An quia magis moue-
tur, qui plus est: motus autem frigorem accere
potest: cuius indicium, quod calida, cum mouen-
tur, refrigerantur.

Cur aqua, & terra putreant, aer, & ignis nō pu-
treant? An quoniam omne, quod putret, calidissi-
mum fiat necesse est: igne autem calidius nihil est.
An quia refrigerari prius oportet, quod putredine
conceperaturum est: ignis autem calidissimus
semper est, aer verò igne referus est: nihil autem
putret, cum calidus est, sed refrigeretur ante o-
portet, quā putreat. At aqua, & terra vicissim modò
calida, modò frigida effici possunt.

Cur celū nubilum tepidus sit, quā apertum,
& placidum? Vtrum vt veteres auctores dixerūt,
quia stellæ frigidæ sint. An id absurdum admodū
est, sed quia celo sereno vapor extringi melius po-
test: indicium, quod ventō silente ros, & pruina
constitunt. Cum igitur seronū est, calor dissipatur,
quo humor eruitur, atque effertur. Itaque aer frigi-
gidior sit: quæ de causa humor à calore demissus sit
rotatur: cum nubilum est, arceatur, & cōstat: quo-
circa nec ros, nec pruina contrahi potest, cum nu-
bilum est: ergo calor ad terram remanens, facit vt
repor amplior esse possit.

Cur

Cur altris ædibus aer soleat ventilari, recipro-
carique, præsertim cum tempus quietum est? An
quod aer præloxo quodam contextu, & hiatu len-
to: ergo cum hic extrinsecus introire inceperit,
recedit, & contrahitur aer, quem domus conti-
nit, quo collapsio, adductioque, inaniore redditur,
qui foris est, & spacia multo laxiora capessit: quæ
in spacia aer domesticus relabitur, ferrūque expe-
dit eodē, quoniam & ipse pendeat, & natura ina-
nis reniti nequeat. Quod tū per multa eius mem-
bra eueniat, proximus hunc aer sectatur, addu-
ctus propulsione primoris. Tum eo largè foras
iam profuente, locus internus inanis redditur, &
vacuus, extrinsecus contra repletur, spissescitque:
ac deinde in hunc modum reciproco fluxu a-
cturatur.

*Eorum, quæ ad ventos pertinent, Sectio
vigesima sexta, cuius
quæstiones
L X I I I I.*

Vt ventus Cæcias solus ex omnium
ventorum numero, nubes ducere ad
se possit: Vtrum quod ventus aduer-
sus restat eodem tempore. An quonia
de locis eminentioribus spirant: sunt enim partes,
quæ ad Solem orientem vergunt, eminentiores,
quæ ad occasum: indicium maris occidui
magnitudo facit, & latitudo. Quod cum desuper
in aduersum spirat, lineam sua delatione ista ter-
ram versus conuexam agit, regionemque inua-
dens, vt dixi, occiduum, nubesque per lineę suę fi-
guram contrahens, ad se suo reflexu eas vocat,
atque impellit. Quod solus hic propter
facit, quia cæteris loca vel editiora sunt, vel sub-
missiora, quæ versus, vt aut de imo, aut è dire-
cto flatus feratur deuectus, terram versus neces-
sum sit, ita vt ad postremum reflexus effici nul-
lus queat, eod quod flatus non ad terram subditam
aeris amplitudini finem protrahendi faciat, nec
vbi aer cogi in nubes possit. Subsolanus, ac cæteri
minus caui, quoniam humidi non sunt, nubes nō
cogunt: itaque vel nullatenus, vel minus id ipsum
facere possunt.

Cur Aquilones anniuersarij fiant, Austri non
fiant? An Austri quoque fieri possunt, sed conti-
nui, quia initium Austri longè à nobis est, Aquilo
nis in vicino est, quippe cum sub Aquilone habi-
temus. Item Aquilones anniuersarij tràquillo ae-
re spirant, quippe qui per ætatem moueri soleat:
Austri vere oriuntur, cum aer minus quiescit. Ad-
do etiam quod auster humidus est, humido autem
superior locus alienus. Quam ob rem humores,
qui eo in loco consistunt, citò resoluantur, & eua-
nescunt: & cum humores erratici, vagabundique
sint, accidit vt aer quoque eodē ducatur, quod hu-
mores ipsi variè dilabantur. Qui cū non loco eo-
dem ageretur, efficietur porrò vt flatus diuersi oriā-
tur: flatus enim non nisi motus aeris est.

Cur Auster post pruina spirare soleat? An
quia pruina, nisi facta decoctione, haud vnquam

consistere potest: muratio autem post concoctio-
nem, purgationemque fieri in contrarium solet.
Aquiloni autem contrarius Auster est. Hęc ea-
dem causa est, cur post niuem Auster spiret. Om-
nino enim & nix, & grando, & imber, & omnis
id genus purgatio, concoctionis indicium est.
Vnde sit etiam, vt post imbres, cæteri atque eius-
dem generis tempestates, flatus desistant & con-
sternentur.

Cur procella, hoc est vti, qui excussi nubibus
sæuiunt, imbre superueniente ocys cessant? An
quoniam aqua expressa ventis nubium cōsistent,
vnde flatus origo est.

Cur non iidem venti imbrem vbi que afferant?
An quia non iidem montibus vbi que occurrunt,
sed alii partes aliæ sunt obiectæ. Nubes enim ibi
magis consistunt, vbi ventus vix quasi loca ardua
superans depellere præterea nequit: cum autem
constat, premuntur, rumpuntur, imbrēque de-
mittunt.

Quam ob causam celum purum, & placidum,
serenum indicat, tempus turbulentum hyemem
prænuuntiat? An propterea, quod hyems aere con-
sistente, spissescit: que fieri solet: ergo cum Sol
euincit, discernit, illustratque aerem: cum euinci-
tur, nubibus obfuscat, atq; incrassat. Quod si con-
stitutio valida, hyems continuò luce prima enim
piter: sed si imbecillior sit, nec tamen ex toto succū-
bens, occasum versus depellitur, quod consistit: ac
pestates.

inibi manet, eod quod aer terræ proximus hyeme
instante crassissimus est, & mox reliquos quoque
constitit, quoniam initium, firmamentūq; ob-
tinet stabilitatis, quod suscipere, atque colligere
possit, quārum subinde accesserit. Vt enim in acie
conuersa in fugam vno resistente, cæteri quoque
omnes insistunt, sic in aeris ratione fieri solitum
est. Quam ob rem citò, imò repente interdum fit,
vt celum nubilum reddatur. Cum igitur occasus
est perturbatus, constitutionem minimè vicinam
esse à Sole diu pugnante firmissimè indicatur: ita-
que plus item posse consistere, consentaneum est.
Et quidem minus timendum, cum hyeme pregressa,
quā cum post serenum id accidit, quippe cum
illa ratione veluti reliquias quasdam restare ac
initium consistendi oriri videatur.

Quid est, quod flatus moueat tropæos, id est
quos versarios, aut reciprocos appellamus? An
eadē ratio est, quæ Euriipi mari reciprocatē agitan-
tur: nam & mare, & aer eatenus fertur, quatenus
profuere licet. Deinde cum obice quadam am-
plius prograsandi licentia his tollitur, qui terra
pergunt, ob eam scilicet rem, quod fug morionis,
delationisque primordia parum habeant valida,
tunc reciprocat, & redeunt.

Cur iidem illi tropæi de mari spirare soleant?
Vtrum quia mare vicinum est. An quia tropæus
apogæ, id est, flatus abterraneo contrarius est.
Versarius enim tanquam reuersio abterranei est:
quippe cum abterraneus flatus ex terra in mare
profuens sit, cuius reciprocatio versarius est: ita-
que de mari terrā versus spirare necessum est. An
venire inde putandum, quoniam aer collectus in
mari est, qui illò fluxerat. Sed ratio cur nec in ter-
ram

Quoties igitur Sol in exortu est, procul à Fauonio abest: hic enim ab occasu se promittit: & cū iam occidere proximus est, aer omnino extenuatus, dispersusque fluit. At dum confecto meridie pergat ad postmeridianum, cū sper ad aerem tepescientiam, discernendamque modicè admodum habet. Subsolanus quoque ob eam rem manè spirare incipit: aerem enim, qui supra terram sublimis impendens nocte humefactus, solo sui ponderis ratione appropinquat, Sol manè discernens proximum sibi excitat primū: qui autem ex Sole oriente spirat, Subsolanus hic appellatus est.

35 Cur Sole se attollente, spiritus & sternuntur, & augentur? An quia spiritus vel aeris, vel redudantis humoris commotio est: quæ ut cum parua est, compendio à Sole consumitur, itaque nullus spiritus inde existit: ita cum magna est, Solis exortu amplior redditur: Sol enim auctor, & parens motuum est.

36 Cur Fauonius horis postmeridianis spirare solent? An quod spiritus omnes Sole humorem diffundente proueniunt: humor enim, qui antehac concreverat, tabescit, cum vis caloris in propinquo est. Itaque spiritum mouet: atque Fauonius de occasu spirat. Rectè igitur postmeridianis exoritur: tunc enim Sol eius ad locum accedit.

37 Cur Aquilo, & Auster sapissimè spirant? An quia contrarium à suo contrario, è directo scilicet oppugnatū minime edurare potest, sed ex latere potius aduersam vim tolerat: Auster verò, & Aquilo ex cursu Solis lateribus spirant, ceteri aduersi potius occurrunt.

38 Vtrum spiritus fonte quodam emergat, quem admodum aqua, supra quem fontem efferrī nequeat, an non? & utrum vno ex puncto, an ex loco profluat ampliori? Sunt certe nonnulla in aere, quæ vel in aqua accidere pari ratione videmus: quippe cum aqua per proba ocyus fluat, quam cum in planis, aquæ a qualibus stagnat: hoc enim & spiritus faciunt. Nam locis editis, atque excelis aer assidue mouetur: cauis è contrario sepe quiescit, & consistit. Adhæc, super excelissimos montes spiritus nulli excitantur, ut super Athon, ac reliquos generis eiusdem. Indicium, quod quæ reliquerint, qui anno superiori sacrificarūt, posteriori incorrupta cōperire affirmant: Constat igitur, spiritus quoque prolationem veluti ex fonte quodam actitari, super quem nihil præterea efferte se potest. Vnde fit, ut locis excelis, quod modo diximus, accidat: quod idem datum etiam aquæ putauerim. Nec enim aquam vehementem, nec spiritum rapidum locis excelis fieri nouimus.

39 Cur Austro spirante cæruleum mare fiat, Aquilone obscurius, atriusque? An propterea, quod Aquilone minus mare perturbat. Omne autè, quod tranquilliū est, atrum esse videtur.

40 Quam ob causam Austri, cum leniter spirant, nequeant nubilare: cum intentè, nimirum queant? An quoniam cum leniter, frequentiam nubium agere nequeant. Itaque breue sit, quod obduci nubibus possit: at verò ubi excreuerunt, multas depellunt: itaque amplius obnubilare videntur.

41 Cur Aquilo ut magnus incipit, ita paruus desinat?

stat: Auster contra, ut paruus incipit, ita magnus cessare solet: An quia nobis Aquilo in vicino est, Auster longè abest. Alter igitur, ubi primum exortus est, nos occupat: alter suo disperso principio utpote diu pertracto, exiguus ad nos primum deuenerit: sine alterius sentimus, alterius minime. Itaque merito alter imbecillus, cum cessat, est, (omnium nanque finis imbecillus est) alter validus. Finem enim istius, nihil præterea, sentimus.

10 Cur versarij, quæ mare sinuatur, resflare soleant, quæ porrecta, pansaq; maria sunt, resflare non possunt? An quoniam status in sinum interrumpens nihil distrahitur, imò magna parte vniuersus perferatur: at in dispersatis, porrectisque abterranè: & protinus magis distrahantur, & inter profuendū hac eadem re patiuntur: quoniam nihil obstitit, quominus multas in partes prociat. Versarij enim, non nisi reflexus abterranè est.

20 Cur dici solet, cum cessat Boreas, cumque Auster surgere cœpit? An quoniam Boreas, quod nos ei subditū sumus, parsque habitata terre vergit ad Septentriones, intentus protinus accidit: quippe qui statim, cū orrus est, adest: Auster, quod ex longinquo ad nos deuenerit, non primum, sed post intentior est.

Cur spirantibus Austris homines grauiorè, inualidiorèque sese redduntur? An propterea quod humor corporis status eius calore tabescens, multus ex pauco redundat, atque humor grauis leui ex spiritu consistit: quas ob res vires hominis debilitari necesse est.

Cur spirantibus Aquilonibus cibi auidiores sumus, quam Austris? An propterea quod Aquilones frigidiores sunt.

Cur Auster oris terræ Aegypti non afflat, nec interius iter dicit, ac noctis super Memphim verò vel iter dicit, ac noctis ingenuus spirat: nec verò occasum versus iter duum dierum, totidèmq; noctium adit: exortum autem versus Africæ incitantur? An quoniam terra Aegyptus caua secundum partes suas interiores est, superiores, semioriorèque eminentior: hinc enim Auster, ut caua intacta supergredi, sic excipit ab eminentioribus potest.

Cur Auster paruus oritur, magnus desinit, Aquilo contra? Vnde proverbium illud secundæ navigationi delegatum est, cum cessat Boreas, cumque Auster surgere cœpit. An quod ad Septentriones potius, quam ad Meridiem positi sumus: Aquilo autem ex Septentrionibus spirat, Auster ex Meridie, merito alter statim, cum ortus est, vehementer proxima sibi loca inuadit, post deinde suam vehementiam in loca transfert remotiora: alter è contrario homines Meridiei incolas inter inuadit, post ubi præterit, ingenuus ad nos venit.

Cur dici solet, fit glacialis hyems, Boream si duxerit Auster? An quod Auster talis est, ut nubes largè, & aquam colligat. Cū igitur Boreas tali temporis conditioni superuenit, gelu indurat, hyememque efficit. Vnde celebre illud est, Offendente lutum Boreæ, mox terra gelascit. Lutum enim, & omnino aquam ab Austro vel maxime, vel sapissimè fieri palam est.

Cur

Cur post Austrum cœdit Aquilo spirat, post Aquilonem non cœdit Auster? An quoniam alteri ex propinquo, alteri ex longinquo veniendum est, quippe cum sedes nostra Aquilonem versus polita sit.

Cur status frigidus veniunt, cum caloris commotione oriatur? An motionem à calore profectam calidum esse necessum non sit, nisi modo quodam prodierit. Nam si vniuersa interrumpit, calida est: prodiert. Nam si vniuersa interrumpit, calida est: prodiert. Nam si vniuersa interrumpit, calida est: prodiert. Nam si vniuersa interrumpit, calida est: prodiert.

Cur status frigidus veniunt, cum caloris commotione oriatur? An motionem à calore profectam calidum esse necessum non sit, nisi modo quodam prodierit. Nam si vniuersa interrumpit, calida est: prodiert. Nam si vniuersa interrumpit, calida est: prodiert. Nam si vniuersa interrumpit, calida est: prodiert.

Cur Austri frigidus in Africa sint, ut apud nos Aquilonis? Primum, quia ut nobis Aquilonum origo, sic Africæ Austrorum propior est. Nam si, videtur est, status per angustum extrudi soleat, propioribus certè frigidiores occurrunt, propter vehementiam sui motus, quam diffundi, hebetarique necesse est, cum se longius protrahit: qua de causa Aquilonis frigidus apud nos sunt: colimus enim propius, imò iuxta ipsos Septentriones.

Cur Austri sicci, & aquæ omnino expertes, febres contrahant? An quoniam humorem calidum alienum in corporibus creant, quippe qui natura humidus, & calidi sunt: quæ quidem qualitates febri ficæ sunt: febris enim earum consistit exuperantia. Quoties igitur per Solis ardorè omni viduari humore spirant, habitu planè huiusmodi sunt: at cum vna veniunt cum aqua, refrigerata nimirum aqua ipsius beneficio possunt.

Cur status anni uersarij eodem tempore, atque modo afflare semper soleant? & cur desinente die desinant, noctūque non spirant? An id quidem ipsum, quoniam nix liquefieri cessat à Sole, cum vesperascit, totamque noctem manet indomita: omnino autem spirandi tempus tunc est, cum Sol vincere, atque resoluerè glaciem ad Aquilonem postquam cœpit. Cū igitur incipit, præuij appellati spirant: cum iam amplius resolutum est, anni uersarij.

Cur Fauonius ventorum omnium lenissimus, & frigidissimus est, duobusque temporibus maxime spirat, vere, ac autumno, cumque vesperascit, potissimumque terram attingit? An lenis, quia ex mari, campisque planissimis spirat, frigidus tamen minus, quam Aquilo, est: quoniam aqua inflata non niue spirat. Ceteris tamen frigidior est, quia vel post hyemem Sole adeo nuper reuigente, vel aurumno, cum Sol amplius non viget, spirare incipit: vicibus hic maxime terra afflat, quod è directo, nullaq; aduersante, ex mari ad terram trahit. Haud enim ut per terram materia obstitente arceatur, sed liberè quoque, versus vagatur, quoniam humorem perreptat, & equabili quoque discurtu hac eadem de causa profuit. Non enim ex montibus, neque niue per vim cabescente, sed tanquam per fauces expeditè profunditur: pars quippe ad Aquilonem, aut ad Austrum vergens montosa est: occasum versus nullus mons, nulla terra est, sed mare Atlanticum spatium itaq; efficitur, ut terræ proximus, atque sibi equalis permanet. Spirat, & Permetæ, cum vespera propè est, loci ipsius ratione: tunc enim Sol proximè ad locum accedit, vnde Fauonius oritur. Noctu quiescit, quoniam tunc Solis motio deest.

Cur Euro spirante, omnia maiora videantur? An quoniam eo flatu aer obscurior, caliginosissimūque reddatur.

Cur tempore hyberno status de ortu spirare manent, æstiuo de occasu post meridiem consueunt? An propterea quod status, qui nobis æstiuo veniunt, hyberno his spirant, qui oppositum, terræ hemisphaerium tenent. Nobis autem hyberno manent, atque de ortu spiritus veniunt, quod præ humidus noctis aer discernitur, moueturque manè à Sole: atque is primus, qui proximè Solem est: quod etiam ante suum exortum Sol agere potest, ex quo autem spirare non minus ante Solis exortum solet. Ergo cum Sol humores ad se attrahat, moueturque ante suum ortum aera, qui per hyemem humidus apud nos est, constat vel ad se posse attrahere, cū inferiori hemisphaerium inspicit, idque post meridiem ibi efficere, quod tempus nobis antelucanū est. Quam ob rem accidit, ut aer, qui ante ortum hinc à Sole attrahitur, Fauonius inferis sit, aspiratque horis postmeridianis. Itaque status hyemis nostræ exortus nobis, postmeridianus illis est: & nostræ æstatis nobis postmeridianus, illis exortus accedit. Aestas enim apud illos est, cū apud nos hyems: nostrumque postmeridianus, illis antelucanum est, quo illis auras exortuas, nobis Fauonius aspirare prædicta euenit ratione. Nihil de ortu per æstatē spirare solet, quod Sol ad aera sedis nostræ sicciorem exoritur: parum enim temporis abfuit. Fauonij post meridiem nulli per hyemem aspirant, quod exortui eodè tempore nulli inferiori hemisphaerio flare ob eam, quam modo diximus causam, possunt: Sol enim humores inde ad se attrahens, nobis Fauonios præstat.

Cur Fauonius illustri, serenus, atque gratissimus ventorum omnium est? An quia medium calidorum, & frigidorum flatuum tenet, vicinūque illis oriens particeps qualitarum generis vtriusque equat, temperatūque proinde accedit. Subsolanus,

Subsolanus,

nus, quâuis inter eosdem positus sit, minus tamen communem se exhibet: hic enim mouet quidem, cum spirat flatus, qui Austrum versus spectat: nonque tranire solitus est, sed misceri his descit. At verò Fauonius & mouetur ab Austris, & spiras ipse agit Aquilones. Istuc enim vltimus spiram di circuitus ducitur: vnde cum idem in se alterorum finem, alterorum initium concineat, iure gratissimus & est, & esse videtur.

58 Cur venti alij locis alijs imbrem afferant? Verbi causa, Hellepontias terræ Atticæ, insulâque vicinis: Aquilo Helleponto, atque Cyrenæ: Auster Lesbo. An vbi frequentia nubium, inibi imbrem obuenire necesse est. Ibi enim frequentia cogitur, vbi absidere nubes, accersiq; est. Itaque montibus magis, quam planis pluit. Ergo apud Hellepontum Aquilo multas desuper nubes compellit. Quod idem ad Atticam, insulâsq; vicinas Hellepontiâs, quasi iam conditam nactus materia efficit: quippe cum copia larga congesta ab Aquilone sit. Lesbo Euris, atque Auster nubes affatim ex alto adducunt, atque in hunc modum vel de cæteris cogitare par est.

59 Cur dici solet, Nautibus hyberno ventos dat terra secundos, Tunc mare fert fauos: calidi sub mēibus anni: Terra dabit fauos, ponti feret vnda secundos? An quoniam mare per hyemem calidius est: itaq; si quid in eo constitit, initio constituisse validior est: cum est nam si inualidum esset, facile maris tempore absumeretur. At post æstatem mare frigidum est, spiritusq; maritimi omnes friget. Terra è contrario tunc calida est: quare si quid ex terra tunc fertur, primordium id constitit ampliori. Nā si exiguum, imbecillumque esset, facile solueretur, & euasceret.

60 Cur apud Arcadiam, qui locus excelsus est, flatus nihil frigidiores, quam cæteris locis sentiantur: & cum flatus silet, calumque nubilum est, frigore perinde, atque in planis palustribus oritur? An quod Arcadia non dissimilis palustribus est: aquarum enim confluentiu nullos in mare exitus habet. Quapropter fauces, hiantiq; præcipites ea in terra numero ampliori sunt. Cum igitur ventus spirat, vaporem ortum ex terra frigidum auertit, & reuicit. Flatus autem ipsi frigidi propterea esse nequeunt, quia ex mari deueniunt. Spiritu tamen sillescente, vapor de aqua stagnante, liberè ascendit, atque refrigerat.

61 Cur si verus mane incæperit, edurare amplius possit? An quoniam Sole oriente impetus sit vehementissimus, idcirco protrahi longius potest. Indiciu, quod constitutio facta prænalida est.

62 Cur Aquilo interdum spirat ingenuus, noctu desistit? An quod imbre gignitur congelato, cum Solis calore respirandum est: ergo sternitur noctu, quia Sol abest, qui gignendi causa est.

63 Cur flatus futuri indicium datur, cum per aerem multa feruntur araneæ? Vtrum quod aranea suo fingitur opere, cum calum ferenum est: feruntur autem ista, quoniam refrigeratus aer in terram corruit: refrigeratio verò hyemis primordium est, itaque indicium sit illa aranearū perlatio. An quod post imbres, atq; hyemes araneæ vniuersim feruntur:

opus enim suum araneæ tunc exequitur, cum calum ferenum est, & occulit se impacientis frigidis, cum hyems vrget, tractusque à flatu nimium, eruit flum: post imbrem autem flatus magna parte oriri solitum est.

Cur locis frigidis Aquilo per hyemem vehementer spirat, & vt proxime nubilus, sic trās uorsum liquidus fertur, atq; illustris? An ratione quæ frigidus, eadem etiam vehemens sit. Quod tamen propinquè frigidior est, occupat, priusque nubes gelu indurat, quam repellat: que indurata potest suo oblitunt, & manent. Transuorsum autem uehementia sua potius, quam frigore agit.

Eorum, quæ ad metum, & fortitudinem pertinent, Sectio vigesima septima, cuius quæstiones

Cur tremunt, qui metuant? An propter refrigerationem: deficit enim calor, atque contrahitur, ex qua alius quoque pleriq; ob timorē effundit solitus est. Cur metuantes nonnulli sitiunt, vt qui sunt tormenta aditura? Cū enim per timorem refrigeretur, sitire minime debeant. An non eodem loco refrigerentur, & caleant, sed refrigerentur per summam corporis, vnde calor discedit, caleant per intimam, loris scilicet interiorum contracti efficiuntur: cuius rei indicium, alui quoque solutio facit. Situs autem parte quadam interiorē succata, solet accidere: nec aliter agi videtur, quam in iis, quos epiala excercer, qui simul & frigent, & sitiunt. Nec enim illis pars eadem corporis inalgescit, & concalescit.

Cur homines cum excaescunt, calore scilicet: interiorum collecto, feruidi, furibundique redduntur: cum metuant, cōtrā efficiuntur? An non eadem in locū calor se colligat, sed homini irascenti cor calore circumfusum effertur, ex quo fidibus, rubicundus, spiritabundus efficitur, cum calor sursum versus effertur, metuenti sanguis, & calor in imū perfugiunt: vnde sit etiam vt alius fundatur. Nam & cordis compulsio non similis agit, sed metuenti, vt pote ex calor inopia frequens: feriens est: irascenti è contrario, vt pote cum calor collectus sit copiosior. Quam ob rem effertur: animo, excitari, perturbari, cæteraq; id genus verba non ineptè, sed accommodatè dicuntur. Non quid igitur sitis ea de causa obueniat: nam & sicum expuere, & linguam hærere, & reliqua huius spiritus elatio facit, & sanguis. Sitis quoque excaescente corpore nasci certum est: sed quemadmodum pars eadē corporis, qua sitis læcessit, relictari verique metuenti, & irascenti possit. Metum enim sitim posse afferre constat: militum argumento, qui superati fugam rapuerint: nunquam enim tam grauiter sitibundos sese fuisse fatentur. Et verò qui in dicendo cōturbantur, sitire vehementer consueuerunt: itaque eluunt, & nonnihil subsonant, vt Parmenon histrio facit. An hoc conturbatos non sitis, sed siccatas pulso sanguine tenent: vnde etiam accidit vt palleant. Indicium verò quod non multum ebibunt, sed interdum desorbuisse tantum satis est. At qui se in fugam vertunt, laborant: itaque sitiunt. Et quibus tormenta instat, eadem ipsa efficiendi ratio est. Nec mirum quic

quæquam id est: sit enim in re bellica, vt nonnulli etiam viri fortes, ac strenui, vbi itruca acie hostes sunt petiunt, obtrēmiscant, non perterriti, sed fidentes, qui etiam sua corpora verberare lata tendunt, aut suis manibus assolent, vt vndiq; vorsum pari calore inferueant: quidam enim inæqualis, ac tumulenti motus in eorum corporibus peracomen, & nimium impetum caloris oriri ferme animaduertitur.

Cur homines fortes magna ex parte vino sitiunt? An quia fortes calidi sunt: calor autem in pectore conditus est. Ibidem enim metum quoque refrigeratione quadam effici nonimus, vt cor fortibus caloris copia sultum persistat, timidis refrigeratum insiliat. Ergo qui sanguinolentum habent pulmonem, calidum hunc, modo vino lentum, gerunt, ita vt rei aduersæ suspitione refrigerari non queant. At qui ita se habent, bibendi avidi esse consueuerunt: nam & bibendi cupiditas membri eius calore oritur, vt aliâs dictum est: & cupiditas ipsa, non nisi rei vim sedandi habens desideratio est. Vinum autem, etsi natura calidum est, sitim tamen amplius, quam aqua, extinguit potest, maximèq; id genus hominum: cuius ob causam dictum aliâs est, ex quo & qui spirandi difficultate laborant, aut insania ventur, vinum admodum cupiunt: quanquam aliter ex instructiōne, alteris ex perturbatione pulmo effertur. Cū igitur magna ex parte homines eosdem sitibundos, ac fortes esse obueniat, vini autem avidi, qui sitibundi, talesque gestiunt, naturas vicissim inere se consecrari necesse est, vnde sit etiam, vt vinoletis, quam sobrijs fortiores sint.

Cur fortitudinem maximo honore prosequuntur Respublicæ, quæ tamen virtutum præcipua non est? An quia semper vel ipsæ bellum alijs inferunt, vel ab alijs sibi illatum patiuntur: hæc autem virtus perutilis vtrunque in partem est. Honorant verò non quæ optima sunt, sed quæ optima sibi existiment.

Cur voce, & manibus, & labro inferiori tremant, qui metuant? An quoniam hic affectus caloris defectio ex locis superioribus est, ex quo vt palleant accidit. Quod igitur calor pectus deserit, vox obtrēmicit: enim refrigeratur, quod vocem mouet. Et manus quoque pari ratione sunt, sed quæ optima, vt pote quæ ex pectore pendeat. Inferius tamen, non superius labrum quatitur, quia superius eo pender, quo suapte natura vergit. Inferius sursum caloris beneficio stabilitur, atque quiescit: quo sublato, inalgescit, & tremat. Et verò in excaescendo imum labrum eadem de causa laxatur, & pender, quod late in pueris patet. Calor etenim in cordis sedem conferro se consuevit.

Cur homines metuentes tremunt, maximèque vocem, & manus, & imum labrum? An vocem quia calor hinc deficit, quo in loco vox posita est: labrum verò, & manus, quoniam partes istæ nobiliores sunt, minimèque sanguinolentæ: bilem quoque iidem desiciunt, & testiculos contrahunt. Desiciunt, quia calor descendens diffundit, & liquefacit. Contrahunt, quia metus inue-

ctus extrinsecus est, vt fugam in aduersum agi oporteat.

Cur homines metuentes, & algent, & sitiunt, quæ quidem affectiones aduersæ inter se sunt? An algent refrigerati, sitiunt calfacti. Calor enim in metuendo superiora deserit loca, quod facie, alubque constat: facies enim pallet, alius interdum funditur. Ergo quod calor locis superioribus deficit, algor oritur: quod humor deficit, sitis exultat.

Quam ob causam cum & merus, & dolor quædam sit ægritudo, qui dolent, clamant, qui metuunt, silent? An qui dolent, suum retinent spiritum: itaque is vniuersus corpus refrigeratur, calorque ima perit, qui spiritum mouet. Quod igitur hic se contulerit, ibidem spiritum potissimum excitabit: quapropter venter eorum, qui metuunt, obcrepare solitus est. Vox autem spiritus sursum versus elatus est, partibus quibusdā veluti instrumentis conficiendus, absoluendusque. Causa verò, cur homines dolentes suum retineant spiritum, est, quod aqua omnes inditis à Natura nobis præsidis, aliquo detrimento affecti, sine vlla cogitatione vti solemus, vt etiam cætera omnes animantes: alia nanque cornibus, alia dentibus, alia vnguibus repugnant, seseque defendunt: atqui ad dolores vel omnes ceterè, vel plurimos calor adiuuat, quem profectò is auget, qui suum cohibet spiritum. Calfacit enim doloris incitabula, contracto interiorum calore per spiritum, atque excoquit.

Cur metuentibus alui fundantur, libidōque vrinæ lacessat? An quia calor intus nobis, quasi animans est: hic ergo rem quamcumque timuerit, defugit: quod cum extrinsecus, tum conturbandi, tum cæterorum metuendi generum ratio inuehatur, atque in ima de superis defluat, & è summis ad intima sese penetrat, efficitur vt alui, vesicæque fundantur, faciliq; reddantur. Nam & anethum, & absinthium, & quæcumque vrinam moueant, eadem calida esse, manifestum est. Quin etiam medicamenta a luo accommodata calorifica esse nouimus, & partim eorum quæ soluedi vim tantum obtinent, partim vel aliter rabe facere queunt, vt allium vrinæ tabificum est. Hoc igitur idem, quod ea ipsa, calor quoque efficere potest, qui de summis in hæc loca, sese cogit, & contrahit.

Cur homines metuentes suos testiculos contrahunt? contrarium enim, vt remittantur, & flaccant, congruum dixeris, cum calor metuentium in eum locum se colligat. An metuentes omnes ferè similes frigentibus sint. Cū igitur calor summa corporis deseruit, retrahendum sanè est: quam ob rem ventris quoque murmur citatur, cum timor vehemens detinet. Cūtem quoque algentium summam videmus contrahi, vt pote cum calor inde destituerit omnis, ex quo subest qui horrore consuevit. Scrotum ergo sursum conuellitur, atque eo contracto, vna testiculi contrahuntur: quod melius in coitu Venereo patet. Merus enim excernit, multiq; conturbatis aut perterritis, genitura mouetur profluuium.

Eorum,

Eorum, quæ ad temperantiam, & imperantiam, & continentiam, & incontinentiam pertinent, Sectio XXVIIII. cuius quæstiones VII.

Ubi aliqui ægrotent, ubi vitam luxuriosam vivere assueti, agere luxuriose cessarunt: ut Dionysius tyrannus, quod in urbis sue obsessio aliquantum temporis à potu solito destitit, rabe protinus interea laboravit. An consuetudo res magna cuique sit. Iam enim in naturæ habitum ferme absoluitur. Ergo ut pisces inter aerem, aut homo in aqua degens male habeant necesse est: ita qui morem mutarint solitum, ægrè, atque molestè ex consuetis discedunt: & eodem rediisse, sibi saluberrimum habent, pèrinde quasi ad suam naturam statum redierint. Tabescunt item alimento carentes, quo antehac copioso, suavisimòq; uti solebant. Quod enim cibo solito non vescuntur, pèrinde afficiuntur, ac si nullum penitus capiant. Quin etiam materia excreta, atq; inutilis, mista cum alimentis copia, heberescit, exolefcitque: immista autem ipsa innatat, ferturque in oculos, aut in pulmonem. Quapropter cibo deinde ingesto solito temperatur, dilutaque, & innoxia reditur. Redundat præterea vacans illa materia homini immoderatè, luxuriosèque viventi, ubi luxuriari aliquantisper desit, eod quod multa in se materiam continet indigestam, vitæ scilicet superioris congeriem, qua rabscente, calore genuino, ac intimo efficitur, ut fluentia vbecius, veluti copia niuis liquefacta moveatur.

Cur duorum tantummodo sensuum ratione homines incontinentes vocamus, id est, tactus, & gustus? An propter voluptates, quæ pariter nobis, ac cæteris animantibus omnibus per hoc sensus administrantur. Quod igitur communes eas cum bestis habemus, spernimus, & solas omnium aut maximè vitio, probòque damus. Itaque hominibus additum vituperamus, etiam incontinentem, atque intemperantem appellamus, quoniam à terribissimo voluptatum genere ducatur.

Cur homines incontinentes, ratione tantum cupiditatis dicimus, cum etiam in irascendo incontinentia sit? An quia incontinentens est, qui contra rationem aliquid agit, & incontinentia est assuetudo rationi contraria. Sunt autem cupiditates ferè omnes contra rationem, ita verò cum ratione, non tamen ita cum ratione, ut ratio iubeat, sed inuectam contumeliam, causamve significet.

Cur continentiam, & temperantiam, in iuuenibus, atque ditibus, maximè reconsemus, iustitiam verò in pauperibus? An quia si quis re abstinet, cuius maximè indiget, laudabilior est, quam si è contrario. Pauper igitur facultatibus indiget, iuuenis, & diætes, frivitione.

Cur minus sitim, quam famem, tolerare possumus? Vtrum quia sitis res magis anxiosa est, cuius indicium, quod suavis sitientes bibimus, quam esurientes comedimus: tristius autem, quod suaviori aduersum est. An quia calor, quo vivimus, humidum magis, quam siccum, desiderat.

An quia sitis, rerum duarum libido est, potus enim, & cibi: fames, vnius cibi tantummodo est.

Cur minus sitim, quam famem pariamur? An quia siti amplius contristamur, quam famecuius indicium voluptas sanè facit, quam inter bibendū capimus vehementiorem. Tum etiam qui sitit, et duas desiderat, cibum, atque refrigerationem, istæ enim ambo potio exhibet. At qui esurit, alterius tantum appetens est.

Cur incontinentes eos appellare solemus, qui voluptati contrectandi, aut gustandi exuberant? Nam qui immodicè re utuntur Venereæ, & qui luxu delectantur ciborum, incontinentes vocamus. Ciborum tamen non eadem ratio est, sed partim linguam, partim gulam sua mouente suauitate: Vnde Philoxenus gruis, collum à diu immortalibus sibi dari optabat. At verò qui in videndo, audiendòve modum excedunt, non eodem vocabulo significamus. An quoniam voluptates sensibus hisce accommodatas, communes cum cæteris animantibus habemus: ergo vt comunes spernimus, notamus, solasque omnium, aut maximè probro damus: itaque hominem his deditum reprehendimus, & incontinentem, intemperantemque appellamus, quod vitium à terribissimo voluptatum genere ducitur. Sed cum sentiendi genera quinque sint, cætera animalia duobus tantum, quæ modò dixi, voluptatem sibi acquirunt, cæteris vel nihil omnino delectantur, vel per accidens ita afficiuntur. Quod enim videt, aut olfacit, antisper gaudet, quoad gustus, tactusque officio fruisatur. Cum genus id ipsum concupiscendi expleuit, illorum quoque suauitas desit. Vt etiam nobis balsamenti odor, cum indigemus, suavis est: ubi satiati, repletique sumus, amplius suavis non est. Rosa autem odor semper suavis est.

Cur minus risum retinere possimus, cum amicos nostros, familiarisq; videmus? An volubilitas, quod elatin, atq; suspensius sit. At qui beneuolentia feruè huiusmodi est, ergo meritò tunc ad subridendum mouemur.

Eorum, quæ ad iustitiam pertinent, Sectio XXX. cuius quæstiones XVI.

Ubi ob causam cum maior iniuria sit offensa, quæ maius in bonum accepta est, honoròque maius sit bonum, maior iniuria pecunie æstimetur, quæ honoris: & homines iniusti, potius in re pecunie esse videantur. An quia multitudini, pecunieq; honori anteponuntur, omnibusque communes maximè habentur: honor autem paucis, raroque vsu contingit.

Cur depositum denegare iniquius sit, quam mutuum. An quod amico iniuriam facere turpe est. Depositum igitur qui negat, amico iniuriam facit: nullus enim quicquam deponit, nisi credens, confidensque. At is, cui debetur, amicus non est: non enim mutuat, sed dat, qui amicus est. An quia maior iniuria committitur, præter damnatum enim, si des negligitur: cuius gratiam

quamuis nil aliud cogat, abstinentum ab iniuria est. Adhæc, non par pari reddere, vitio datur: hic igitur rem suam credidit tanquam amico, ille denegat tanquam inimico. At qui mutuauit, non dedit vt amico. Item qui deposuit, custodiendi, reddendique gratia dedit: qui mutuauit, fructus etiam sui gratia dedit: minus autem ægrè ferimus iacturam, si quæsitum, emolumentumque nobis petimus, vt piscatores factam iacturam retiū, æquo animo ferunt: periculum enim exploratum sibi habebant. Adde etiam, quod qui suum deponunt, hominum vitantes perfidiam, fortunæq; laborantes aduersa, plerumq; id faciunt: qui verò mutuant, pecuniis abundant, fortunatèq; degunt. Iniquus autem est, iniuriam homini infortunato, quam fortunato, intulisse.

Quam ob rem in foris nonnullis, familie potius, quam testamenti ratione sententiam ferri solitum sit? An propterea quod de familia emerituri non licet, sed vera fateri necesse est. Testamenta autem multa iam falsa esse redargui poterunt.

Cur paupertas apud homines bonos potius esse, quam apud prauos, soleat? An quia omnibus odio habetur, atque expellitur, ad probos perfugit, rara maximè apud eos salutem, permendique locum se posse assequi: è contrario, si ad prauos venerit, nunquam eos fortuna ista fore contentos, sed vel furta, vel latrocinia adiuros: quibus rebus futurum, vt ipsa amplius apud illos manere nequeat. An quia homines probos optimè se vsuros existimat, nec sibi petulanter, contumeliosèque quippiam facturos. Itaq; vt nos pecuniarum deposita tute hominibus bonis credimus, sic etiam hæc sibi dispensat, & statuit. An libenter se ad viros optimos confert, quia femina est, inopsque proinde & virium, & consilij, vt eiusmodi hominibus commendatam se esse magno perè velit, atque desideret. An quia mala est, nunquam se malis iungere velit. Nam si ita maluerit, omnino malum irremediabile ipsa red-detur.

Cur non quemadmodum amplificatur iniuriam pecuniis, ita cæteris etiam in rebus valeant augeri? Verbi causa, qui leue aliquid dixerit, non propterea rem quoque reticendam aperit: neq; qui vnò prodiderit, vel rotæ Rempublicam prodere propterea veliscur qui obolum abstulerit, etiam talentum auferet. An quia sunt, quæ paucis quidem per impotentiam, sed voluntate amplius iniquè committantur.

Cur depositum etiam paruum denegare turpius est, quam debitum magnum? An qui depositum negat, hominem fraudat, à quo bonus ipse existimatus est. An quoniam qui hoc facit, illud etiam facere velit.

Cur homo, qui adeo eruditione præditus est animantium omnium iniustissimus sit? An quia ingenio, cogitationeque plurimum valet. Voluptates igitur, & felicitatem timatur maximè, atque perpensat, quæ nisi cum iniuria nemo assequi potest.

Cur diuitem magna ex parte ab hominibus prauis potius, quam bonis, habeantur? An quia For-

una cæca est, discernere sibi, atque se ligere quod melius non potest.

Cur iustus habitum est hominibus vita funestis opem ferre, quam viuus? An quia viuus præsidio esse possunt, illi defuncti, nihil præterea possunt.

Quam ob causam qui moram cum homine sano traxerit, nihilò reddi integriore corpore possit: neque qui cum robustiori, aut pulchriori versatur, quicquam in eiusmodi habitus proficiat: iusto autem, & temperato, & bono, qui se iunxerit, melior in his ipsis bonis animi euadet? An quoniam bona corporis animo imitari non possumus, bona animi possumus: est autem quisque bonus virtute animi, sanus virtute corporis. Assuescit igitur exemplo melioris, rectè modò letari, modò contristari: quod is assuescere nequit, qui cum sano est: haud enim quisquam sanus in eo est, vt læteretur, quibus rebus lætandum: tristetur, quibus tristandum sit: nihil enim ex his sanitatem creare potest.

Cur mulierem interfecisse iniquius sit, quam virum? quoniam Naturæ ratione, mas femina præstantior est. An quia mulier imbecillior est, minusque proinde facere iniuriam potest. Item enim aduersus id, quod longè infirmus est nihil virile, imò stolidum, atque iniquissimum est.

Quam ob causam reo dexter apud iudicem locutus datur? An vt ratio compensandi habeatur. Cui igitur res faciat accusatorem superiorem reo, ita reus conceditur melior, vt se aduersario possit æquare. Tum etiam reus magna ex parte cauere consuevit, quod melius facere ita possit, si locum dextrum obrineat.

Cur si suffragia pari numero accusatori, & reo fuerint, reum vincere sancitum est? An quia cum agitur causa, tunc primum ea audit reus, atque respondere, restesque adhibere debet, aut aliquid facere aliud, vnde sibi præsidium erueret possit: facile autem nemini est diuinare, quæ sibi præmolenda, præparandaque sint, vt restis, aut aliquam fidem alia, qua se innocentem ostendere valeat. At verò accusator, & ante, quam in iudicium vocet, rem disponere, atque statuere potest, prout sibi libitum est, & cum iam accersit, sictis veri quibusdam similibus agere: quibus rebus, cum segum author minui partes rei videret, fauendum censuit ei, quoties sententia iudicum partes inter se fiant. Quin etiam hoc in iis maximè intelligere licet, quos metus retruerit. Multa enim ibi prætermittunt, quæ vel dictu, vel factu sibi necessaria statuerunt. Atqui reus periculo semper ferè vitur grauiori, vt amplius metuat: ergo si ea prætermittere cogitur, quibus possit suam augere defensionem, dubium nullum est, quin nisi prætermitteret, vincere aduersarium posset: quando illis prætermittis, potuit tamen sui iuris præsidio æquiparare. Adhæc, nostrum vnusquisque nocentem potius velit liberare, quam innocentem condemnare: vt si de assertione libertatis, aut homicidij agitur, reum liberare potius velimus nocentem, quam condemnare innocentem: Cum enim quis ambigit, errorem suscipere debet leuiorem.

Nam et si iniquum etiam est liberum asseruisse, qui seruus est: longè tamen iniquius, seruum sanxisse, qui liber est. Item, quemadmodum si Q. inuehit crimen, C. litigat, non protinus rem criminanti restituendam censemus, sed possidenti tenendam vsquequo iudicatum sit: ita etiam de pluribus par esse putamus, cum scilicet iudicium asserentium iniuriam, & negantium, parum numerum esse conitat. Vt enim in principio cum alter criminatur, alter inficias it, legum autorem non criminanti fauere, sed reum iubere dominum rei esse tantisper debere, dum accusator superet, oportere existimamus: iudem cum pari suffragiorum iudicatur examine, reum suorum compotem esse censemus, cum sententis partibus nihil exuperantia legum auctor accusatori reliquerit. Magnis item delictis, magna supplicia statuta sunt. Itaque si iudices iniusta sententia hominem capite damnarint, post ut suum errorem emendare queant, nullam temporis facultatem nascuntur: sed si minus integrè liberarint, si hoc ita cautè, tutèque fecerint, vt nihil præterea delinquere ille vellet, quid quæso, errauerint iudices, quod hominem vsque ad emendatum liberarint? Sed si posthac etiam delictum idem commiserit, morte tum vtriusque delicti causa mulctandum lex præcepit. Item, hominis est profectò iniquioris ea committere, quæ criminari a signari iniquè minus consentaneum est. Iniuria enim vel per iram, per metum, per libidinem, per multas alias huiusmodi causas aduehi potest, non tantummodo ex consulto: crimen autem ex consulto magna ex parte iniuste obicitur: quam ob rem cum sententia accusatorem iniuste agere, pariter & reum deliquisse affirmant, improbusque habitus sit, qui iniuste accusat, victoriam lex iure optimo reo impertit. Item, nos etiam ipsi nostris cum familiaribus ita agimus, vt cum eos deliquisse aliquid suspicamur, & tamen nihil certi habemus, sed pariter culpa vacare existimamus, non protinus ad plectendum veniamus: atque si nihil rem amplius percensere possimus, culpa eos omnino absoluit. Item, grauiorem his facit iniuriam, qui ex consulto, quam qui non ex consulto iniuriatur: Atqui planus, atque calumniatus semper ex consulto læcessit: qui autem iniuste aliquid fecit, aut per necessitatem, aut per imprudenciam, aut prout aliter fors tulerit, delinquit: cumque pares sententia sint, accusator iam ex consulto iniuriam facere dimidio iudicatur sententiarum: reum autem facere quidem iniuriam reliquo sententiarum dimidio asseritur, sed facere tamen ex consulto non constat, ergo cum grauiorem accusator, quam reus, facere iniuriam iudicatur, merito legum auctor eum vincere censuit, qui iniuriam fecit leuiorem. Adde etiam, quod semper iniustior est, qui se latere non putat, & tamen facit iniuriam, quam qui se latere posse existimat. At qui iniuste crimen cuiquam obicit, eum quidem ipsum, quem suis vexat calumniis, haud vnquam latere se posse arbitrat. Ceteri, qui iniuriam faciunt, latere sese plerique omnes eum existimant, in quem iniuriam

animaduertunt: ergo iudicari iniustiores accusatores debent, quam reus. Quam ob causam qui ex balneis furatus est, aut ex palæstra, aut ex foro, aut ex aliquo eiusmodi loco, morte mulctatur: qui autem ex domo priuata, furti pretium duplum exoluit: An quia in domibus rem custodire melius possimus: nam & paries firmus, & clauis est, & familiaribus res domesticæ curæ omnibus sunt, vt tunc seruentur. At in balneis, carerisque publicis locis: facilis cuique facinoris perpetratio est: nil enim ad custodiam satis, qui sua posuerit, habet, præter oculos. Itaque facultas datur furandi, etiam si aspectum paulisper diuerterit. Quam ob rem legum auctor, ratus sua ipsos custodire satis non posse, legem adhibuit minitanti acerrimè, vitam futuram nemini, qui furtum publicis locis commiserit. Item in domo penes dominum ipsum est, quem vel sit recipere, & cui minus credat, cauere. At ei, qui in balneis quicquam posuit, prohibere neminem licet, nec ingredi, nec ingressum vestem suam ibi deponere, vnde surrepturus sit, sed prout libitum est, eodem in loco surrepturi, & amissuri amacula promiscuè iacent. Quapropter legum auctor hominis tebus, qui sua sponte furem suam in domum exceperit, sibi que errauerit, non magnis admodum suppliciiis censuit consulendum: nisi verò, qui communem balnearum aditum, conuersionemque habeant necesse est, supplicium furti grauiusimum præsidio statuit. Item, qui locis, quorum aditus omnibus patet, furtum committunt, omnibus patent eo animo esse, vt & vita seruati, non sui quidem commodi gratia prohi esse vnquam videri velint, vt pote qui frustra se probos apud eos ementiantur, qui rem norunt. Iam ergo palam suam nequitiam, prauitatemque exercere incipient. At qui vni tantum palam fuerint, disuadere vel pecunia, vel re aliqua conantur, ne facinus patefaciat: quocirca non tota vita hi prauiter perseverent. Itaque legum conditor damna his leuiora perscripsit. Item ea potissimum delicta dedecus Reipublicæ asserunt, quæ in conuentibus collegiisque publicis committuntur, vt è contrario honorem comparant summum ea maxime, quæ inrogè publicè aguntur. Ita enim sit, vt ciues & sibi, & cæteris conspicui sint virtutem præ se ferre, & colere. At qui eiusmodi furtis, non solum priuatum, qui suum amisit, detrimento afficitur, verum etiam tota Reipublica conuiciis læcessitur, & maledictis. Igitur damnis merito grauioribus is punitur, qui locis publicis, quam qui priuatis in ædibus, furtum egit. Item qui ex domo priuata rem suam amiserit, sine vlla contumeliosa affectione domi manens, suum perferat casum. At qui in balneis, aut alio id genus loco amiserit, egrè inde nudi discedunt, & plerique omnes iridentur, quod longè molestius, quam rei iactura, est. Qua de causa legumlator damna his statuit grauiora. Quinetiam alia complura simili ratione leges præcipiunt vt qui homini magistratu prædico maledixerit, grauius mulctari: qui priuatus, nullo affici detrimento, & rectè quidem: sic enim non tantum in magistrat

magistratum deliquisse, qui maledixit, iudicatur, sed in Reipublicam etiam contumeliose egisse. Pari sane ratione, & qui in portu furatus est, non solum priuatum offendisse, verum etiam Reipub. dedecus aduexisse putatur. Hæc eadem vel in cæteris reddenda ratio est, vbi aliquis sit publicus conuentus, & compitum. Cur si iudicium sententiæ pares aduersariis fiat, reum vincere solitum est? An quod reus nullo ab aduersario detrimento affectus sit, sed suffragiis partibus victor euaserit. Cur super furto damnū capitale statutum est: super contumelia, quæ grauior iactura est, æstimatur quid pati suo corpore, aut quantum soluere debeat, qui deliquerit? An propterea, quod agere contumeliose, humana quædam affectio est, omnesque homines plus, minusve eius participes sumus: at futuri nulla necessitate humana cogimur. Adde quod qui furtum commiserit, idem agere quoque maluerit contumeliose. *Eorum, quæ ad prudentiam, & mentem, & sapientiam pertinent, Sectio xxx. cuius quæstiones x i i.* Vt homines, qui ingenio claruerunt, vel in studiis philosophia, vel in Reipublica administranda, vel in carmine pangendo, vel in artibus exercendis, melancholicos omnes fuisse videamus: & alios ita, vt etiam vitis atræ bilis infestarentur, cum inter heroes de Hercule fertur: hic enim ea ipsa fuisse natura putatur, & morbum comitiale sacrum ab illo, & Herculeum filici nominauere. Puerorum quoque motio mentis idem hoc explicat, & eruptio vlcerum, quæ mortem interdum antecedit. Id enim plerisque atræ bile consistit. Et Lyfandro Lacedæmonio proximè ante obitum eius id vlcerum emerit. Adde Aiacem, & Bellerophonem, quorum alter penitus ad insaniam prorupit, alter loca persequatur deserta. Vnde illud Homeri, Ait hic quando etiam grauior diis omnibus errat. In campos solus latus, inque auia rora, Ipse suum cor edens, hominum vestigia vians. Quinetiam plerisque alios ex heroum ordine morbo eodem laborasse compertum est. Anthis verò posterioribus Empedoclem, Socratem, Platonem, & alios complures viros insignes hoc fuisse habitum nouimus, atque etiam partem ordinis poetarum amplioem. Nam & multos id genus hominum morbi ob eiusmodi habitum corporis exercent, & aliqui suapte natura in eos ipsos affectus perspicuè vergunt: omnes tamen ferè, vt dictum iam est, natura huiusmodi extiteret. Ergo causam primum exemplo haud sanè incommo do vini capiemus. Vinum enim immodicum tales maxime homines reddere videtur, quales melancholicos esse asserimus, morèque varios id condit, cum bibitur, vt iracundos, humanos, misericordes, audaces, quorum nihil mel, aut aqua, aut lac, aut eiusmodi aliquid efficere potest. Intelligi planè, quam varios reddat homines licet, si quis potantes ipsum animaduertat, vt gradatim euariat. Vbi enim vinum hominem frigentem, taciturnumque a sobrietate accipit, paulò liberaliori poculo resouet, excitatque ad verba, tum largiori potu verborum vberem, eloquentem, sidentemque reddit: posthac processu potandi ampliori, audacem, propensumque facit ad agendum: deinde plenius amplificato, in contumeliam, & perulantiam vertit: mox ad insaniam propemodum accendit: postremò, nimio ex potu resouit, stultumque agit in modum eorum, qui à pueris morbo laborant comitiali, aut etiam eorum, qui vitis atræ bilis maiorem in modum continentur. Igitur vt homo idem inter bibendum moribus immutatur variis, vitique mensura quadam idem crebro à se discrepat, ita sunt, qui lingulis morum generibus adeò inualuerint, vt aliorum nequeant commutari. Qualis enim vinolentus hic est, talis quisquam alius factus à Natura est, scilicet alius loquax, alius mente commotus, alius lacrymabundus: nam tales vinum quoque informat. Ex quo illud Homeri, Me vicium Baccho lacrymas effundere dicunt. Quippe misericordes interdum redduntur, & alias efferi, alias taciturni. Sunt enim qui rursus taceant, & maxime qui ex melancholicis mente ferè sumpta, cogitabundi esse soliti sunt. Quinetiam ad amandum propensiores vinum facere idoneum est: indicium, quod saepe qui potat, vel osculari eos adducitur, quibus nemo sobrius dare osculum vellet, vel quia deformes sunt, vel quia atare prouecti: vinum tamen non longo hæc auget tempore, sed breui. Natura sanè, dum vita edurer, assiduis incrementis amplificat. Alij nanque audaces, & temerarij, alij taciturni, alij misericordes, alij timidi per naturam & instituntur, & augentur: quas ob res eandem esse causam constat, qua vel vinum, vel Natura mores cuique infeminare possit, & augere. Consci nanque in dies vi calor is omnia solent. Habitui igitur, naturaque atræ bilis status cieri datum est. Quocirca vitia corporis, quæ statim præ se ferunt, illiusque dolores, atræ bili medici tribuunt. Et vinum verè status mouere mirum potest: quam ob rem similem ambo isthæc sortiuntur naturam, atræ bilis, & vinum. Constat, vinum eam habere vim è spuma, quam excitat. Oleum enim, quamuis calidum, nihil spumat: vinum largè, ampliusque nigrum, quam album, quia calidius, & corpulentius est. Vnde sit, vt cupiditatem Veneris accendere vinum possit. Quare non ineptè Venerem iunctam Baccho auimant. Et melancholici quoque magna ex parte libidine affluentius concitantur: Concupiscitur enim status copia agitur: cutis indicium, quod penis ex paruo citissimè in molem auget, scit insignem: nisi enim status, non ita extumescere potest: atque etiam prius, quam tempus promendi feminis sit, voluptas quadam gestiens pueris adhuc oritur, cum iam pubi propinqui, testiculos per libidinem pruriunt: quod scilicet ob id ipsum fit, quia status per meatus transit, quæ postea humor perferretur. Et feminis quoque in concubendo profusionem, eiectionemque,

tar, vt gradatim euariat. Vbi enim vinum hominem frigentem, taciturnumque a sobrietate accipit, paulò liberaliori poculo resouet, excitatque ad verba, tum largiori potu verborum vberem, eloquentem, sidentemque reddit: posthac processu potandi ampliori, audacem, propensumque facit ad agendum: deinde plenius amplificato, in contumeliam, & perulantiam vertit: mox ad insaniam propemodum accendit: postremò, nimio ex potu resouit, stultumque agit in modum eorum, qui à pueris morbo laborant comitiali, aut etiam eorum, qui vitis atræ bilis maiorem in modum continentur. Igitur vt homo idem inter bibendum moribus immutatur variis, vitique mensura quadam idem crebro à se discrepat, ita sunt, qui lingulis morum generibus adeò inualuerint, vt aliorum nequeant commutari. Qualis enim vinolentus hic est, talis quisquam alius factus à Natura est, scilicet alius loquax, alius mente commotus, alius lacrymabundus: nam tales vinum quoque informat. Ex quo illud Homeri, Me vicium Baccho lacrymas effundere dicunt. Quippe misericordes interdum redduntur, & alias efferi, alias taciturni. Sunt enim qui rursus taceant, & maxime qui ex melancholicis mente ferè sumpta, cogitabundi esse soliti sunt. Quinetiam ad amandum propensiores vinum facere idoneum est: indicium, quod saepe qui potat, vel osculari eos adducitur, quibus nemo sobrius dare osculum vellet, vel quia deformes sunt, vel quia atare prouecti: vinum tamen non longo hæc auget tempore, sed breui. Natura sanè, dum vita edurer, assiduis incrementis amplificat. Alij nanque audaces, & temerarij, alij taciturni, alij misericordes, alij timidi per naturam & instituntur, & augentur: quas ob res eandem esse causam constat, qua vel vinum, vel Natura mores cuique infeminare possit, & augere. Consci nanque in dies vi calor is omnia solent. Habitui igitur, naturaque atræ bilis status cieri datum est. Quocirca vitia corporis, quæ statim præ se ferunt, illiusque dolores, atræ bili medici tribuunt. Et vinum verè status mouere mirum potest: quam ob rem similem ambo isthæc sortiuntur naturam, atræ bilis, & vinum. Constat, vinum eam habere vim è spuma, quam excitat. Oleum enim, quamuis calidum, nihil spumat: vinum largè, ampliusque nigrum, quam album, quia calidius, & corpulentius est. Vnde sit, vt cupiditatem Veneris accendere vinum possit. Quare non ineptè Venerem iunctam Baccho auimant. Et melancholici quoque magna ex parte libidine affluentius concitantur: Concupiscitur enim status copia agitur: cutis indicium, quod penis ex paruo citissimè in molem auget, scit insignem: nisi enim status, non ita extumescere potest: atque etiam prius, quam tempus promendi feminis sit, voluptas quadam gestiens pueris adhuc oritur, cum iam pubi propinqui, testiculos per libidinem pruriunt: quod scilicet ob id ipsum fit, quia status per meatus transit, quæ postea humor perferretur. Et feminis quoque in concubendo profusionem, eiectionemque,

à spiritū impellente fieri perspicuum est. Igitur vel in esculentorum, potulentorumque ordine meritō ea libidinem mouent, quæ locum genitalem statū implent. Ex quo fit etiam, vt vinum arri coloris ralem hominem reddat, qualis melancholicus flauentus est. quod late in nonnullis patet: sunt enim magna ex parte durī, venisque tumidi, quibus atra bilis redundat. Cuius sanè causa est, non sanguinis, sed flatus copia. Sed cur non omnibus melancholicis, aut fuscis colore inuecta duritas est, sed iis tantum, quibus vitium amplius inuauerit, alia ratio est. Nunc de eo, quod principio explicare malimus, agendum est. Humor is id genus, quam atram bilem vocamus, protinus sese constantiæ, naturæque vniuersi corporis intermiscet, confunditque. Temperamentum enim omne calidi, & frigidū est: quippe cum ex his duobus natura & seruetur, & constet: quam ob rem atra etiam bilis, & calidissima, & frigidissima reddi potest. Pati namque isthæc ambo eadem aptissima suapte natura est: vt etiam aqua, tamen frigida est, tamen si satis concalfecta est, velur quæ feruet, calidior, quam flamma ipsa, sentitur. Et lapis quoque, & ferrum ignita, carbone calidiora euadunt, quæ quidem natura frigida esse, nullum dubium est. Sed de his dictum planius est, vbi de ignis natura, & opera docuimus. Atra autem bilis non per summa, sed natura penitus frigida omnino ita se habet, vt dictum iam est. Si modum excedit, hominem facit attonitum, aut obtorquentem, aut anxium, aut formidolosum: sed si admodum incalescit, securitatem animi, cantilenamque parit, & mentis alienationem, & vlgærum eruptionem, & alia pleraque generis eiusdem. Partē igitur hominū maximè victu quotidiano redundans, mores nihil immutat, sed morbum melancholicum tantummodo creat. At quibus habitu natura cali constitit, mox his multa, & varia morum genera exoriuntur, prout scilicet alius aliam habitus intemperiem sortitus est. Exempli gratia, in quibus multa, & frigida bilis est atra, hi stolidi sunt, & ignaui: in quibus permulta, & calida, ij perciti, & ingeniosi, amarij, propensū ad omnem excandescentiam, & cupiditatem, nonnulli etiam loquaciores. Multi etiam propterea quod ille calor sedis mentis in vicinū est, morbis vesaniam implicatur, aut instinctu lymphatico inferuescunt, ex quo silyllæ efficiuntur, & bacchæ, & omnes, qui diutino spitaculo insignari creduntur, cum scilicet id non morbo, sed naturali intemperie accidit. Maracus ciuis Syracusanus, poëta etiam præstantior erat, dum mente alienaretur. At quibus minus ille calor remissus ad mediocritatem sit, ij prorsus melancholici quidem, sed longe prudentiores: & quanquam aliqua in parte minus excedant, multis tamen in rebus ceteris sunt omnibus præstantiores, alij in studiis litterarum, alij in artibus, alij in Republica. Magnam etiam ad subeunda pericula discrimen hic habitus affert: quippe cum multi metu variè moueantur, ob eam scilicet rem, quod ita à

se ipsi differunt, prout incidit, vt vices eius habitus gererent. Habitus enim melancholicus, vt morbos varios creat, ita etiam ipsē inæquabilis est, quippe qui aliās frigidus in modum aquæ, aliās calidus sit. Quam ob rem cum formidolosum quicquam denuntiarum est, si habitus iusto frigidior sit, timidum reddet. Iam enim metui aditum patefacit, & metus ipse refrigerat, vt ex iis constat, qui metu perculti obtremescunt. Sed si amplius caleat, metus inuectus ad mediocritatem reduceret, temperabit, inceptūdemque prōinde hominem seruabit. Quinetiam cum sponte molestiis animus tabescit, quod frequenter vsu euacuit, ratio perquam similis est. Sic enim sæpenumero, vt angamur, & animo succumbamus: sed cur ita, nullam reddere causam habemus: aliās contra, vt securitate animi gestiamus: sed quam ob rem, minimè constat. Affectus igitur tam isti, quam illi superius explicati, paulisper quidem consistunt in omnibus solent. Omnes enim aliquid illius materiae, facultatisque sibi intermixtum prouidubio continent: sed quibus altè, ampliterque constitierint, ij iam morum qualitate quadam notescunt, & nominantur. Vt enim specie inter se distant, non quia faciem habent, sed quia faciem ralem, id est, alij pulchram, alij turpem, & qui nihil superuacui gerunt, ij ita sunt forma: scilicet etiam qui leuiter habitu illo constant, ij modum tenent: qui plenè, ij iam dissimiles multitudini euadunt. Nam si omnino merus bilis atræ habitus sit, melancholicos admodum esse necessum est: sin autem quendam in modum temperetur, egregij, singularisque instituuntur: hi tamen si parum sua valetudini consulant, facile in vitia bilis atræ labuntur, alij, parte alia sui corporis; alij namque in morbum comitialem incidunt, alij attoniti sunt, alij vehementissimè anxij, aut formidolosi redduntur, alij maiorem in modum sibi constituunt, & sperant: quod etiam Archelao regi Macedonia vsu euenisse accepimus. Causam verò tam variæ potestatis ipse habitus dat, scilicet prout frigidus, calidusque constitit. Nam si ultra modum frigidus sit, molestias, anxietatesque sponte sine vlla ratione nascuntur: ex quo mortem hæc sibi consciscunt, maximè quidem iuniores, interdum tamen & seniores. Multi etiam vinolenti sese ingerunt. Nonnulli verò ex melancholicis, vbi abundè potarunt, dolent, & animo vehementer succumbunt. Calor etenim naturalis à calore vni extinguitur. Calor autem, qui eam continet sedem, qua speramus, & sapimus, facit vt securus animo sit, qua de causa omnes ad vinolentiam vsque prompto animo bibimus. Omnes animi spe bona vini copia afficit, quemadmodum iuuentus adolefcuntulos. Senectus enim parum sperare potest, iuuentus spe plena est. Non desunt, quos angor inter potandum eadem illa de causa comprehendat, qua etiam post potum nonnullos occupat. Quibus igitur calorem nativo emarcescente, oritur ægritudo, ij sibi laqueum potius petunt: quare iuvenes potius quam senes, laqueo se ingerunt. Alteris enim calor

calor per ætatem Marcelcit, quod Naturæ agitatur ordine. Alteris per vim ipsius affecit, quod contra Naturam est. Quibus autem calor extinctus subito est, ij repente se interficiunt, vt omnes mirentur, ed quod nullum iudicium præcesserit. Cum igitur attra bilis perfrigeret, (vt dictum est) varias animi molestias, anxietatesque gignit. Caldior autem cum est, securitatem, & lætitiā præstat. Quocirca pueri lætiores, senes tristiore esse consueverunt: alteri enim calidi, alteri frigidū sunt: quippe cum non nisi refrigeratio quadam sit ipsa senectus. Accidit verò vt calor subito causis quoque exteriis extingatur, quemadmodum quæ præter suam naturam cadent, ceu carbonis, aqua super ipsa extinguuntur: vnde sit etiam, vt sedata ebrietas nonnulli se ipsos enecent. Calor enim ex vi adiectus est, quo extincto, vsu euenit illa perniciosea affectio. Et post coitum quoque Venereum animo plerique omnes succumbunt, redduntque tristiores. Qui tamen copiam excrementi suo cum semine effuderint, ij lætiores, hilarioresque euadunt: quippe qui sic excremento, & flari, atque calore nimio leuantur: ceteros tristiore, demissioresque sepe Venus reliquit, ed quod parti necessaria aliquo subtrahit refrigerantur: quod humoris eius paucitate, qui effluxerit, patet. Summam igitur rationum colligamus. Homines melancholici varij, inæqualesque præterea sunt: quia vis atræ bilis varia, & inæqualis est: quippe quæ vehementer, tum frigida, tum calida reddi eadem possit. Et quoniam vim eandem morum obrinet instituendorum, (mores enim calidum condit, & frigidum omnium maximè, quæ nostro in corpore habentur) idcirco nos morum qualitate afficit quadam, infortiaque vt vinum, quod prout plus, minusve corpori intermixtum, infusumque est, varios reddit. Platiſsum autem vtrumque est, & vinum, & atra bilis. Cümque ratio sit, vt partio quoque aliqua temperata illius inæquabilis ordinis habeatur, statisque modo quodam acquiratur integrè, habitusque respondere calidior, frigidiorque possint ob exuperantiam qualitatis, hinc efficitur porro, vt melancholici omnes non per morbum, sed per naturam sint ingenio singulari.

1. Cur per aliquas scientias habitum nos habere censeamus, per aliquas non? An habitum non nisi per eas tantum adipisci putatur, quibus vim inueniendi acquirimus? inuentio enim ex habitu est.
2. Cur omnium animantium homo prudentissimus est? Vtrum quia capite minimo est, scilicet ad sui corporis proportionem. An quia variè minimo est? hoc id enim ipsam, capitis quoque minimo est: hoc id enim ipsam, capitis quoque minimo est: hoc id enim ipsam, capitis quoque minimo est: hoc id enim ipsam, capitis quoque minimo est.
3. Cur seniores amplius mente valeamus, iuniores ocyus discimus? Quia Natura parens, & autor omnium instrumenta nobis duo inseruit, quorum opera instrumentis extraneis vti valeremus: manum, inquam, corpori dedit,

animo mentem. Est enim mens quoque rebus à Natura nobis imperitis annumeranda, vicem sanè gerens instrumenti. Cetera omnes scientias, artesque nostra opera sunt: mentem ipsam opus esse Naturæ fatendum est. Vt igitur manu non iam inde ab ortu Naturæ vti possumus, sed cum ea Natura absoluit, perfecitque, (procedente namque ætate, manus suum opus maximè efficere potest) ita etiam mens, quæ res naturalis est, non protinus, sed in senectute maximè nobis contingit, atque tunc potissimum consummatur, atque absoluit, nisi detrimento aliquo lacera, lassaque sit, quemadmodum cetera quoque opera naturæ. Mens verò posterior, quam manuum facultas, accedit: quoniam instrumenta etiam mentis posteriora sunt, quam manuum instrumenta: est enim mentis instrumentum scientia. Mentis namque vilis scientia est, vt bibicinia ribia. Manuum instrumenta, res pleraque naturales sunt: Natura autem ipsa, eiusque res omnes priores sunt, quam scientia. Quorum autem instrumenta priora sunt, facultates quoque eorundem prius contingere congruum est. His enim erebro vtentes, conficere habitum solemus. Et ista sic reciprocantur, vt quam vicem hæc inter se gerunt, quorum instrumenta sunt, eandem instrumenta quoque ipsa inter se habeant: vicissimque quam instrumenta inter se, eandem illa, quorum sunt instrumenta. Mens igitur eadem causa nobis senioribus potius contingit: discimus autem ocyus iuniores, quia rem ferè nullam tenemus. Cùm enim res pleraque scimus, non æquè præterea capere alias possumus. Quomodo etiam meminisse melius ea valeamus, quæ manè primum percipimus: deinde procedente die, memoria hebetatur, quoniam multa iam perreptauimus. Cur homini potius, quam cuiquam ex ceteris animantibus, credendum est? Vtrum vt Plato Neoceli respondit, quia homo solus omnium animantium nouit enumerare. An quia solus deos veneratur, & colit. An quia omnium maximè vim obiectum imitandi: hinc enim discere tam multa, & varia potest. Cur nihil in eo delectamur, quod triangulum duobus rebus pares angulos internos vel habere spectamus, vel habiturum speramus; neque in aliquo generis eiusdem, nisi forte in speculatione ipsa delectandum sit? hæc tamen æquo modo iudicanda sanè sit, etiam si tribus rebus, aut etiam pluribus pares angulos habeat, sed nimirum tunc delectari est, eum aut ludis Olympiæ nos vicisse meminimus, aut apud Salamina, nauali pugna hostes superasse, aut tale quid futurum speramus, non cum his ipsis contraria expectamus: An in rebus istiusmodi delectemur, quod vel fuerunt, vel sunt consilio nostro, aut omnino humano, & opera. Quæ autem Natura lege incommutabili ita esse voluerat, hæc sua tantummodo rationis contemplati nos allicitur, & oblectant: sed cum rerum gestarum perquam aduersa ratio sit, efficitur potius, vt quæ inde profecta sint, in partem lætabilia, in parte tristitia veniant. Omnia autem

rem latitæ, tristitiæve ratione, aut vitamur, aut persequimur.

7. Cur medicus ad sanitatem vsque tantummodo suam operam præstat? Primum enim corpus extenuat, dehinc licet, tum sanitatem inducit, posthac nil ulterius agit. Vtrum quod fieri non potest, vt ex sanitate aliud quicquam efficiatur. An si quid fieri possit, ad aliam spectet scientiam afferrique præterea ex sanitate aliquid licebit. Ergo si omnia fieri, vel ex contrariis, vel ex mediis soleant, constat vt illud agrotet, quod vel siccius, vel humidius, vel tale aliquod est. Igitur ex nimis frigido, in minus frigidum, & postremo in iustam vicem caloris, vel siccitatis, vel humoris medicus adducit, transferens sese ex contrariis, aut mediis, dum ad eum deveniat habitum, qui sanitati accommodatus est: ex quo quidem nihil esse Natura fert, nisi quid medium. Ergo aliquid præterea facere potest. Vt enim ex tenuis venit, sic rororsum abire potest. Sed ars non isthuc proficetur: semper enim quod melius est, id artis ratio & spectat, & facit. Itaque nec vlla alia, nec ipsa medendi ratio de sanitate quicquam aliud faciet, cum vel nihil effici necesse sit, vel rei destinanda contrarium: quando quidem eadem est scientia contrariorum. Itaque vel in adificandi ratione nihil est, quod contrarium faciat. Nec verò vlla ars alia est, quæ ex hoc quicquam faciat, nisi veluti ex parte: quemadmodum suendi ratio ex profecto calcei reddit. Fieri namque bifariam aliquid ex aliquo ita potest, vt vel cum illud componitur, vel cum hoc destruitur, consistat.

8. Cur hominem philosophum differre ab oratore puramus? An quia philosophus in rebus speciminibus agitandis, exquirendisq; suum studium posuit: orator his in rebus versatur, quæ confortes illorum speciminum sunt. Verbi causa, alter quid iniustitia sit, nouit alter, quis iniustus est: & alter, quid tenor tyrannidis sit, cognitum habet alter, qualis ipse tyrannus sit.

9. Cur genus id hominum, quod Dionysiacos technitas, id est, artifices bacchanales, aut histriones appellamus, improbis esse moribus magna ex parte consueverunt? An quia minimè sese studio sapientie dedunt, sed scilicet, quod in artibus necessariis magnam ætatis, suæ partem consumunt, vitamq; plurimam traducunt incontinentem, partem etiam cum inopia, quod quidem vtrunque vitia & gignit, & auget.

10. Cur veteres præmia certaminibus corporum posuerunt, sapientie nullus quicquam statuerunt? An quia iudices, quod ad ingenium attinet, vel præstantiores, vel nihilò deteriores, nimirum esse iis debent, qui inter sese certant. Quod si homines sapientia excellentiores certare deberent, proponereturque præmium, arbitris sane sibi carerent. At verò in certaminibus gymniciis, quisque suo tantum aspectu iudicare libere potest. Item author ille præmiorum tale fuit, hominibus certamen proponere, motum, unde in iustitia, seditionisque maximè exarsentur: homines enim cum in re sui corporis

ris aliqua improbantur, non moleste omnino ferunt, neque iis infesti redduntur, qui ita iudicant: nisi stolidiores iudicari sunt, iudicibus admodum ipsis succensent, ægèque vehementissimè ferunt: quæ quidem res festiuitosa, & solida est. Ad hæc, præmium præstantius esse suo certamine dicitur. Itaque certaminum gymniorum præmia operatius, & præstantius, quam ipsa concentratio est. Prudentia verò quodnam præmium præstantius esse possit?

11. Cur homo maximè aliud intelligat, aliud faciat? An quia contrariorum eadem scientia est. An quia mentis officium plura contingit, appetitus in vnum tantummodo proficit. An qui homo mente magnâ ex parte viuunt, & ratione, bestia appetitu, ira, cupiditateque ducuntur.

12. Cur nonnulli pecunias acquirere, non impendere consueverunt? Vtrum quod suis moribus viuunt: an oblectamine, quod in spe positum est, alliciuntur.

13. Quam ob causam qui grauitè, & suauissimè dormiunt, nihil somniant? An quia & sensus, & intelligentia hominis tunc suo fungit officio potest, cum animus tranquillatur, & requiescit: quæ quidem requies, vel ipsa scientia ratio constare videtur, quippe quæ animum iustat, atque ex temeraria agitatione in tranquillitatem adducit. Cum enim animus mouetur, vagaturque, fieri non potest, vt aliquid vel sentiat, vel intelligat. Ex quo fit ostendit, vt amens sit pueri, & ebrii, & infanti. Facit etenim calor, qui nimis in his est, vt motu plurimo, vehementissimèque inquirerentur: quo motu desistente, prudentiores esse incipiunt. Cum enim vis illa intelligendi sedata est, facilius sistitur, reuènturque rationibus adhaerit. Et quidem qui inter dormiendam somniant, non alia de causa videre sibi illa videntur, quam intelligentia constare, requiescentem: quod quidem somno contingit leuolenti.

14. Lactatur enim animus noster maximè in somnis, calore scilicet, qui vndique in partem se colligit interiorem: atque ita efficitur, vt plurima, vehementissimèque illa obstante iactatione, nullum interuenire somnium possit. Nec putandum, vt animus tunc conuiescat, & per se maximè sit, cum nullum somnium trahitur, vt multitudinis opinio est. Sed contra omnino incedit, vt qui in motu plurimè est, nec paulisper quiescit, hic intelligere nequeat. Plurimus autem motus, cum suauissimè quis obdormiscit, merito præterea est: quod tunc maximè larga caloris copia in partem contrahitur interiorem. Animum verò conuiescentem non solum inter vigilandum, sed ne per quietem quidem intelligere possit, argumentum illud etiam est, quod in somnis, quos cibo ingesto primò agimus, nulla facultas videndi somni datur, cum maximè accidit, vt animus propter cibum ingestum conturbetur: somnium verò ipsum occurrit, cum cogitationibus nobis, & ante oculos remponentibus, somnus accedit. Quapropter ea maximè somnia

somnia

somnia, quæ agimus, aut acturi sumus, aut volumus: de his enim maximè cogitationes, imaginationesque obueniunt. Et qui instructi virtutibus sunt, meliora somnia vident, quod etiam vigilantes meliora animaduertunt: qui detentius, vel animo, vel corpore sunt adfecti, deteriora concipiunt, quippe cum etiam adfectio corporis faciat ad somni visionem. Hominis enim morbo laborantis proposita quoque animi viciosa sunt, atque etiam propter corporis perturbacionem animus quiescere nequit. Melancholici idcirco in somnis crebros excitationi consueverunt, quod calore largiore urgente, animus moueri æquò amplius cogitur: quod cum motus vehementior sit, merito dormire minimè possunt.

Eorum, quæ ad oculos pertinent, Sectio trigesima prima, cuius quæstiones

Cur oculo perfricatio sternutare cessamus? An ob eam rem humoris respiratio moueatur. Lacrymam enim oculum perfricatus emittit: sternutamentum humoris copia excitatur. An quia plus caloris minus corrumpit, absumitque. Oculum autem perfricatus plus caloris sibi acquirit, quam nares contineant: quam ob rem etiam si quis nasum perfricauerit, ipsum sternutamentum desisterit.

1. Cur vno oculo exquisitiùs certatur, quam duobus? An quia plures motus duobus, quam vno excitantur: quemadmodum oculis peruersis multiplicem agitari motum certum est. Ergo duorum vnus motus non est: vnus vnus, & simplex est. Itaque efficitur, vt exquisitiùs vno, quam duobus, certatur.

2. Cur homines irati oculis maximè erubescunt, pudescit auribus? An quoniam oculi refrigerantur eorum, quos pudet. Pudor enim in oculis est: nec respicere valet, quos pudor tenet. Ex timore quoque refrigeratio loci eiusdem est: calor autem in partem transit aduersam, quæ potestior est: aures verò lateris ex aduerso politæ sunt: itaque pudore maximè erubescunt. Iratis potest præsidium in eam partem tanquam violatam transmittitur, quæ de sensu, & motu facilior est: nam & in mouendo calor eam ipsam maximè deserit.

3. Cur altero oculo apprehenso, alter constantius cernat? An quia oculorum initia ex eodem dependunt. Cum igitur alter mouetur, commutatur quoque illud inouetur initium, quo mouentur alter etiam oculus moueatur necesse est: quam ob rem altero apprehenso, vis illa communis totum alterum mouebit: itaque plenius contendere poterit.

4. Quam ob causam qui caeci ab ortu Naturæ sunt, calui nunquam efficiantur? An quia humor, cum redundat in capite, oculos vehementer infestat: quæ de causa quibus fluxiones

oculos urgent, venas temporum ferro candente medici tangunt, quo humoris foramina obsecantur, atque spissescant, & caput quoque distendunt, obscalpete consuevere. Cum igitur humor excresecens, vacansque in capite oculis detrimento sit, fieri potest, vt minus humoris in caluaria ob id ipsam consistat, quia magna parte lapsus in oculos est: & cum excrementis humorum, materiæque inutili capillus proueniat, (quæ quidem in capite cacorum ab ortu Naturæ largè redundans) merito nunquam isti calui efficiuntur.

5. Cur homines, qui oculis prominentioribus sunt, magis a timore infestantur? An quia fumus citissimè oculis protendentibus incurrat.

6. Quam ob causam vtrunque aspectum simul diuertere dextro, sinistroque versus, & ad nates demittere, atque etiam alterum dextrorsum, si nistorsusque deducere possimus: vtrunque verò dextrorsum, alterum sinistro, alterum dextrorsum simul, distrahere nunquam possumus: quin etiam dextrorsum, fursumque haudquaquam ita conuerrere licet, quannus facultas simul dimittendi in idem deur, vt dictum est? An propterea, quod quamquam duplex aspectus sit, ex eadem tamen origine, æquo modo, æquis, a partibus dependet. Vbi autem ita est, quoties alterum extremum mouetur, reliquum consequatur eodem necesse sit: alterius enim extremi principium, extremum reliquum est. Quod si res vna simul, ac eodem in tempore nunquam in partes aduersas moueri queat, nec aspectus ita moueri poterit: quippe cum ita committatur, vt extrema in partes moueantur aduersas, siquidem alter sursum, alter dextrorsum mouebitur, initiumque sequi vtrunque necesse sit, quod impossibile est. Oculorum verò limitas euenit, quia globi continentur principio, quo & sursum, & dextrorsum, & latera, versus lubrico sese vertere possint. Cum igitur ita positi sunt, vt situ inuicem simili respondeant, atque medium teneant, mouendi sese sursum, dextrorsum, laterisque versus, eodemque in puncto sibi pupillam habeant, tunc situ integerrimo constant, præcipueque mobiles circumaguntur: at qui eodem in puncto pupillas continent, limitas quidem non sunt. Discrepare quoque inter se possunt, & alia parte alba retracta, nigra non nihil occultitur, modo eorum, qui sternutamentum velut incubat, vt tragicis, lateris, hominibusque acerbis, tenerisque: sunt enim contracti graui, cogitabundoque. Quoties verò sita distimili globi positi sunt, sed puncto eodem radij prostantur, aut situs similis est, sed punctum non idem, alius oculis hominum testis, necesse est: itaque hic suspicit, & oculos contrahit, globum enim eundem in habitum collocare conatur, atque alterum firmum continet, alterum agit. Haud enim fieri potest, quin limitas sit, qui non eodem de puncto radios deproinat, quippe quid motum conuerti principium habeat, perinde ac ille, qui res vna geminari oculos suppresso videtur. Ergo si oculus sursum distorsus

et 5. motus

obtorpuerunt: ideo hæc particula omnium faciei particularum coloris est optimi. Quam ob rem passus, dispersusque calor, quod per summa res tenet, rubicundas reddere potest.

2 Cur vrinantibus aures, dum intra mare sunt, rumpi soleant? Vtrum quia retentus spiritus imperu cogit vehementiori. An si causam hoc haberet, idem vel in aere fieri posset. An quod non cedit, discipi ocyus potest, & a duriori, quam molliori, facilius. Quod itaque inflatum est, minus cedit aures verò, vt dictum iam est, spiritu retento instantur itaque ab aqua, quæ aere durior est, obtunduntur ostensa, atque rumpuntur.

3 Cur vrinantes spongas alligare auribus consueverit? An ne mare per vim occurrens, aures rumpat: haud enim ita stipata impleri, vt inanes, exemptis spongiis, possunt.

4 Cur fortis aurium amaræ? An quia putri sudore contrahuntur, qui falsus, amarulusque est.

5 Cur spongiarum suas dissecant aures, & nares? An vt spiritum commodius reddant: hæc enim esse spirandi itinera videntur. Laborare quippe difficultate spirandi eos affirmant, dum foras emittere animam non possunt, leuareque, cum propellentes extrudunt. Mirum tamen si spirandi assequi facultatem refrigerationis gratia nequeant, sed esse id necessarium magis videatur. An merito plus in retinendo laboris sit, cum corpus extumescat, distendaturque: spiritus verò foras sponte efferri posse videtur. An intus etiam rendere ita possit: cogitandum tamen a quæ videatur. Plerique verò lebetes demisso, respirandi viam vrinantibus moluntur: haud enim aquæ lebes impletur, sed aera seruat ad demersum hominem vsque: quippe qui erectus per vim dimittatur, vt vndique aequali nutu descendat. nam si quantumlibet inclinauit, humore protinus interrumpente impletur, necesse est.

6 Cur nonnulli cum suas inscalpant aures, tussunt? An quia sensus audiendi foramen cum pulmone, canalique ab asperitudine cognominato foratur: indicium, quod his ipsis repletis, obferitque homo surdescit. Humoris itaque aliquid frictione ista aurium liquefit, atque in canale n, quem modò diximus, per foramen illabitur, quod tussim mouere potest.

7 Cur sinistra auris ocyus magna ex parte perforata consolidari, quam dextera potest? quocirca mulieres alteram marem vocant, alteram fœminam. An quia partes sinistrae humidiores, calidioresque sint: quæ autem habitu huiuscemodi sunt, consolidari possint facilius. Vnde in plantis etiã tenellis, atque viridibus, coitus, concorporandique vniò facilius agitur. Er verò vlcera iuniorum promptius compaginantur, quam seniorum. Argumentum, partes sinistrae esse humidiores, quod molliores sunt, atque effœminatiores.

8 Quam ob causam puffedatis aures summæ rubescant, iratis oculi? An quia pudor in oculis refrigeratio quædam cum timore est: itaque calor iure oculos deserit: quod cum inde secedendum sit, locum sui capacissimum perat necesse est, quales certò summæ sunt aures. Cæteræ nanque partes longè olsibus omnes compactæ sunt. Iratis

contra, calor in oculos, totamque faciem reuocatur: sed conspectior in oculis est, videlicet albi eorum coloris ratione.

Cur aurium sonitus accito strepitu cesset? an quia minorem strepitus amplior pellit & eruit.

Cur si aqua lapsa in aurem sit, oleum, quo humor effluat, instillamus? nullo nanque humore alio effluere potest. Vtrum, vt quoniam oleum per summa aqua innatat, eisque aqua præ lentitate adhæret, effluente oleo aqua etiam ipsa effluat. An vt per lubricam aurem labens aqua excurret oleum enim, vt pote leue, facit vt prope re labere possit.

Cur minus aures vrinantibus rumpantur, oleum sibi instillatum habentes, in mare interrumpant? An ratio cur rumpi aures possint, ante expõsita est. Oleum verò in aures instillatum, incit vt mare superueniens relabi facilius possit, quomodo in parte corporis exteriori perunda fieri nouimus. Labens autem ietum parti interiori auris nullum inuichit, itaque disrumpere non potest.

Quam ob causam aures cum exanguæ adesse sint, pudore erubescere possint? An res quæque ferri in eum soleat locum, qui sui vacuus est. Cum ergo sanguis efferri fursum calidus videtur, aures maxime, partemque inanisimam ad: itaque rubore intibi afficit. Quod idem intelligendum de genis etiam est. Adde quod tenuissima cutis, quæ distensa est, ita sit, vt rubor percipi in auribus præcipue possit.

Cur nemo oscitans aurem inscalpere suam audeat? an quia membrana etiam, per quam audimus, inflatur, cum oscitamus: indicium, quod audiendi facultas tollitur, cum oscitamus. Spiritus enim vt in os, ita etiam in aures interrumpens, membranam expellit, ac prohibet, quod minus sonus ingrediatur. Quod cum ita sit, si sedem audiendi, cum oscitamus, auriscalpio tetigerimus, plurimum membranam lademus. Ictus enim ad obiectentem, renitentemque spiritum, non ad cedentem inferetur, & membranam abiunctam solidis esse, certum est: quare dolor ita moueri, vulnusque excipi facile potest.

Evorum, quæ ad naves pertinent, Sectio xxxiii. cuius questiones xxxiii.

 Vt singultus sternutamento sedati queat, ructus nequeat? An quia non partis eiusdem vtraque, ista affectio est, sed ructus ventriculi, singultus verò refrigeratio, cruditasque spiritus, atque humoris pulmõni cõiunctissimi est, sedes autem cerebri rem cum pulmone communem sortita est. Quod quidem ratione constat aurium: interdum enim surditas accidit, simul & morbus ipse aurium, in pulmõnis vitiũ transit, & nonnullis tussis statim mouetur suas scalpentibus aures. Locũ autẽ sternutandi rem naribus esse cum pulmone communem respiratio docet, quæ cõmunis vtiq; est. Sternuimus itaq; loco eo ipso calfacto. Calorẽ autem eius

eius locus sentit inferior, cuius singultus est, calor verò vim obtinet & concoquendi. Quam ob rem aceto etiam, retentioneque spiritus finiri singultus leuior potest: spiritus enim retentus satis concalescit. Vnde sit etiam inter sternutandum, vt spirandi retentio idem obducta efficiat, & conuenienter quoque expirantia superiori de loco educitur: quippe cum fieri nequeat, vt quis sternuter, nisi expiret: imperus itaque spiritum interclusum rumpit, dispellitque, qui singultum cietere potest.

Cur si quis sternutaturus oculum perfricauerit, minus sternuter? An propterea quod sternutamentum a quodam excitatur calore: fricatio autem calorem cietere potest: qui calor, quoniam locus, quo sternutamus, oculis in propinquo est, alterum sternuendi calorem tollit, quemadmodum minor ignis ab ampliori emarcescit, atque absimitur.

Cur bis sternuere magna ex parte solemus, non semel, aut sæpius? An quia binis varibus sumus: per vtranque itaque narem venula partita discurrit, qua spiritus solet permanere.

Quam ob causam, qui Solem aspexerint, sternutare magis consueverunt? An quia Sol calfaciens mouet perinde, atque qui nares penna sollicitant. Idem enim vtrique agunt, quippe qui per motum calfacientes ocyus spiritum ex humore eliciant, cuius excursio spiritus sternutatio est.

Cur singultus sternutamento finitur, & retentione spiritus, & aceto? An sternutamento, quia spiritus cohibetur inferior, atque circumobstitit: quemadmodum medicina parti superiori adhibita alius sentit, ac immutatur, spiritus retentione leuiore tolluntur singultus, eò quod exiguus spirandi imperus, si paulisper retinimus, vt in tussis desistit, sic etiam in singultu reprimatur, cogitur, strangulatur. Aceto idcirco sedatur, quia humor circumstantis, ac prohibens eructandi licentiam, in spiritum per vim aceti calfactorem extenuatur. Fit enim ructus, cum ventriculi humor recalescens inflatur, atque concoquitur: singultus verò, quoties spiritus vacans ab humore in loco spiritui depurato retinetur. Hinc enim dum enititur, nec erumpere potest, distentionem inducit, quæ distentio appellata singultus est. Inde fit, vt singultus vbi inalguimus, oriatur. Frigus enim humorem spiritui obductum coangit, spiritus circumuentus exilit, cuius commotio non nisi singultus est.

Cur aquam nonnullis frigidam in faciem fundimus, cum è naribus sanguis effluit? An ita calor intus se colligit, atque circumobstitit, qui sanguinem summum reddit liquidiorum.

Cui sternutamentum pro numine habetur, non tussis, neque graedo? An quia de capite membrorum præcipue omnium diuino, vnde cogitatio est, suum ducit principium. An quia cæteri illi affectus ratione morbi eueniant, hic secus exulter.

Cur oculo perfricato sternutamentum desistit? An quia humor sic respirat: lacrymam quippe oculus post frictionem emittit: sternutamentum autem humoris copia excitatur. An quia minor

calor corripit ab ampliori, consumique potest. Oculus autem perfricatus, plus caloris sibi acquirat, quam sit, quem nalis complectitur. Hinc etiam sit, vt si nalis quis perfricet, ipsum sternutamentum desistat.

Cur eruptio cæterorum, vt flatus, vt ructus, sacra haudquaquam habetur, sternutamenti sacra habita est? Vtrum quoniam cum tres partes principes sint nostri corporis, caput, thorax, & aluus, flatusque alui expiratio sit, ructus ventriculi, sternutamentum capitis, quæ pars sacra præcipue est, spiritum hinc exeuntem, vt sacrum veneramur, & adoramus. An quia spiritus omnis eruptio, partes, quas modò dixi, melius sese habere significat. Cum enim minus sternuere quæunt, spiritus erumpens leuat, ac mitigat. Ergo sternutamentum quoque bene caput valere, posséque concoquere, indicio est. Cum enim capitis calor humorem, spiritumve conuincit, tunc moueri sternutamentum solitum est. Quam ob rem moribundos interdum sternutatorio excitamus, tanquam si hoc affici nequeant, spes nulla salutis sit. Perinde igitur quasi bonæ indicium valerudinis partis optimæ, atque facerrimæ, sternutamentum adorant, benèque augurantur.

Cur homo omnium maxime animantium sternutare solitus est? An quia foramina sui corporis obtinet latiora, per quæ spiritus interrumpere potest: his enim spiritu impletis sternuimus. Latiora autem esse indicium, quod omnium minime animantium homo olfactu valeret: foramina quippe tenuiora sentiunt exquisitiùs. Quod si latiores meatus plus humoris, ac sæpius subeat, necesse est, quo inflatu sternutamentum moueri solet, talisque homo maxime animantium habet meritò sæpissimè sternutat, præsertim qui naribus breuissimis est. Sic enim humor concalescens celerius effluere conuersus in spiritum potest. Cæteris verò præ longitudine narium antè refrigeratur, quam effluat.

Cur sternutamenta, quæ de medio noctis ad meridiem vsque moueantur, damnumus, quæ de meridie ad noctis medium approbemus? An quia cum rem aliquam exordimur, tunc sternutamentum potius obseruandum sit. Itaq; cum rem agere pergimus, atque inter initia sternuisse acciderit, amouemur, remque inceptam prosequi temperandum censemus. Dies igitur, & aurora, & de medio vsque noctis quasi initium quoddam est: itaque ominosum tantisper sternutamentum esse putamus, temperamurque sternutare, ne pergentem quempiam ad agendum reuocemus: post meridiem verò, adque medium vsque noctis, finis veluti quidam est, tempusque illi contrarium, itaque contra tunc & existimatur, & agitur.

Cur fenæ laboriosius sternutant? Vtrum quod his foramina, per quæ spiritus permanere solet, adducta, atque coniuncta sunt: An quia fenæ faciliè eleuare nequeunt, per vim demittunt, atque conquassant.

Cur si spiritum quis retineat, singultus desistat? An quia refrigeratio est, quæ singultum inducat: quam ob rem & qui riment, & qui algent, singultiant. Spiritus verò retentus, partem corpo

corporis calfacit interiorem.

14 Cur homines surdi è naribus magna parte loqui consueverunt? An quia pulmo eorum vicarius est. Surditas enim detrimentum pulmonis est. Vox itaq; ferri expeditè non potest: sed quæ admodum qui spirandi laborant difficultate, spirant vniuersum suam, ob imbecillitatem reddunt, sic vocem illi emittunt. Nituntur itaq; naribus, etiam dum loquuntur, quæ vox protrudens sese, sono per attritum rancido illo profertur. Fit enim vt verba per nates afformentur, cum pars nasi superior, quæ per palatum foramina patent, causa est: resonant enim tintinnabuli instar, ob claustrum inferioris angustiam.

15 Cur sternutamentum solum non dormientibus, sed, propè dixerim, semper vigilantibus fiat? An quia fieri sternutamentum non potest, nisi à calore, qui partem eam commoueat, qua effici solet: ex quo faciem Soli obiiicimus, cum sternuere placet. Dormientibus autem calor intus circumobstitit. Quam ob rem imæ dormientium partes calidiores redduntur, spiritusque abundat: quæ quidem res causam habet, cur genitura in somnis præ libidine profluat. Merito igitur dormientes non sternuimus. Cum enim calor secedat capitis, qui eius partis humorem natus mouere aptus est, quo in aera extenuato, sternutamentum exultat, affectionem consequentem illam obuenire non posse, consentaneum est. Crepitus tamen inferius, ructusque superius dormientes magis, quam vigilantes, extrudimus. Quod enim venter inflari in somnis amplius solet, accidit vt eius, inflari humores loca sibi proxima adeant: eò nanque vel à spiritu per quietem excito compelluntur. Retinere enim potius, quàm emittere, potest, qui sopitus est: itaque intus calorem contrahit. At qui spiritum retinet, deorsum impellat necesse est, quippe cum innum de ferri spiritum præter suam naturam sit. Vnde fit etiam: vt perdifficile sit spiritum retinere. Quin-

etiam cur dormiamus, hæc eadem ratio est: cum enim vigilia motus sit, qui membra sentiendi officio accommodata magis cum vigilamus exercet, constat somnum posse accedere, cum eadem illa membra quiescunt. Cum verò vis ignea sit, quæ membra corporis nostri mouere possit, & hæc intus se contrahat, circumstetque, in somnis caput relinquens, quod sensus retinet omnes, tunc maxime sensuum sedes quiescere possint, quæ quidem res causam afferat dormiendi.

16 Quam ob causam vbi sternutauimus, aut minximus, membra nostra inhorrescere solent? An quia vtraque re illa venæ aeris inanes redduntur, quem calidum antè continebant. Inanes aer extrinsecus alius subit illo frigidior, qui antè in venis fuerat, quàm sternutaremur, aut mingermus. Quod cum talis subeat aer, merito facit vt membra inhorrescant.

17 Cur singultus sternutamento desistere potest? An propterea quod singultus non quemadmodum ructus à ventre, qui cibi conceptaculum est, sed à pulmone proficiscuntur. Quod maxime refrigeratione, aut rigore, aut dolore, aut medicatione superiore accidere solet. Quod enim

membrum id calidum sua natura est, quoties refrigeratum sit, totum admittere spiritum non potest, sed bullas quodam modo excitat: quam ob rem retento etiam spiritu, singultus fitur. Sic enim pars ista, recalcere incipit, & aceto quoque haurito desinit, quoniam vis aceti calefactoria est. Cum itaque calidum quodque constrictum red datur, sedesque cerebri foraminibus peruia pulmone respondeat, efficitur vt receptio spiritus, qua sternutationi antecessit, repressis que desinit per illatus, affectionem istam pulmonis membri calidi abigere valeat.

Cur homines capillo crispo, & tortili, magis ex parte resimiores sint? An si crispitudo lura in crassitudine est, & crassitudo non sine duritia constat, & durus sanguis calidior est, & calor materiam exerescere inutilem minus patitur, & ex vacante materia consistit, & cartilago non nisi os esse, merito diminutio nasi consequatur. Indici- um ætas adhibet puerilis: sunt enim pueri omnes naso resimato.

Eorum, qua ad os, & ad ea, qua in eo sunt, pertinent. Sectio xxxi.

Ut homines, qui raris dentibus sunt, vitam longè agere nequeant? An quia longè animantia viuunt, quæ densum ordine prædita sunt numero, et mare, quàm femina, longius: viri nanque diutius, quàm mulieres: atque in pecudum genere, cæterorumque animalium perspicit identidem licet. Qui itaque raris dentibus sunt, habere quasi pauciores indicantur.

Cur dentes, qui longè solidiores, quàm caro sunt, frigus amplius sentiant, quàm caro? An quia meatibus nituntur infixi tenuibus, quorum exiguus calor celeriter à frigore vincitur, mouetque dolorem.

Cur dentes frigidum amplius, quàm calidum, sentiant? caro è contrario? Vtrum propterea, quod caro mediocri, temperatoque habitu est, dentes verò perfrigidi sunt, itaque rem frigidam sentire plenius possunt. An quoniam meatibus continentur tenuibus, quibus calor inditus exiguus est: itaque re aduersa potius patiuntur: caro, quia calida est, vt nihil affici à frigido potest, ita calidum compendio sentit. Ignis enim quali igni adiciatur.

Cur lingua rerum index plurium esse potest? Nam & febris ardentioris, & grandinum, si que insunt, & peccoris veriscoloris varia est. An quia humoris capiens est, & super pulmone posita, vnde februm principium ducitur. Veriscolorum autem ratio referri ad humorum varietatem debet. Inscitur tamen id primùm, per quod humor primùm manat, colaturque, cuius generis lingua est. Grandines verò lingua propterea contrahit, quod inanis, spongiosaque est: quippe cum grando veluti panis incoctus, crudusque, parte interiore corporis nasci solet.

Cur lingua amara, salsa, & acida fieri potest, dulcis non potest? An quod nature corruptiones isthæ

isthæ sunt. Constantiam verò ipsam, naturamque sentire nequaquam fieri potest.

6 Cur coridem coloribus lingua euariet, quot cutis? Vtrum quod ea quoque in membrorum numero exteriorum recipitur, quæquam in ore abditæ est. Verum quia præterea cure integitur, vel minima in ea varietas deprehendi potest. An quod aquæ ratio est, quæ facit vt colores mutantur: lingua autem affici ex portione maxime potest.

7 Cur halitum ex ore tum calidum, tum frigidum reddere possumus? quippe qui frigidum efflemus, calidum verò exhalamus: indicium, quod manus ori admodum exhalanti calidius potest. An vtroque modo aer commotus calidus est. Sed quoniam qui efflat, non vniuersum aera mouet, sed ore angustiori extringit: paucum expirat, quod multum externi aeris excitat. Itaque calor ore profectus, passus in eo suam ob exiguitatem delitescit: at qui exhalat, vniuersum, ob eamque rem calidiorum expirat. Est enim efflatio, spiritus strictum protrusus: exhalatio verò spiritus vniuersum profusus.

8 Cur si vehementer, vniuersumque expiramus, iterum expirare nequeamus? quod idem in respirando etiam accidit: bis enim ex ordine id facere nequimus, An quoniam alterum dilatatio, alterum contractio loci est: idcirco, quadanteus, non vsquequaque possunt. Constat igitur ambo vicissim fieri necessum: bis verò ex ordine posse neatrum.

9 Quam ob causam cum alius locus sit, quæ cibis, potusque transeunt, alius quæ spiramus, vbi grandiolem buccellam deuorauimus, strangulemur? An nihil absurdum id est: non modò enim si aliquis interuentu locus spirandi stipatus sit, verum etiam adductis sit extrinsecus, æque, imò magis, abstrangulamur. Isthæc verò proxima inter sese posita sunt, quo cibum excipimus, & quo spiramus, quare vbi iusto amplius frustum incidit, locum spirandi proximum adducit, intringitque, vt via spiritui omnis denegetur.

10 Cur homines, qui virgulam suæ palmæ ductam per totam latitudinem habent, vitæ longissimæ esse possunt? An quia breuis ætatis, imbecillaque sunt, quæ arrium beneficio carent, imbecillitatis indicium ætas prima, atque tenerissima afferit: vitæ autem breuis testimonium dar genus omne aquatile: quæ cum ita sint coarctata, compactaque omnia contra sese habere liquidò est: quo in genere illa etiam sunt, quæ cum ex natura artubus, maxime careant: articuli tamen contingit: palmæ autem partem interiorem penitus carere articulo certum est.

11 Quam ob causam dum longè spiramus, venter trahentibus adducitur, reddentibus diducitur, atque repletur? Veri enim simile dixeris esse, vt contra veniat. An quia cum respiramus, venter adductis costis in innum comprimitur: idcirco distendi in ampliore mole follii instar appareat.

12 Quam ob causam spirare necesse habeamus? An quemadmodum humor dissolui in spiritum potest, sic spiritus transire potest in ignem. Calor itaque naturalis vbi bonam spiritus partem in ignem conuertit, dolorem admonet, atque etiam

meatus diducit, & ampliat. Quam ob rem ignem cum spiritu expellere cogimur: quibus extrusis meatus contrahuntur, atque refrigerantur: itaque dolor iterum tenet. Rursum igitur aerem trahimus, atque vbi posthac spirandi meatus patefecimus, vocemque reddidimus, ignis iterum oritur, atque iterum præ dolore spiritum reddimus, idque vicissim ordine perpetuo agimus: sicuti etiam palpebras agitare solemus, vt corpus oculorum refrigeretur, assicceturque. Er verò cum ambulamus, ingressui nostro attendimus, scilicet ex ordine gubernandi, atque regendi, quem vis nostra intelligendi percommode astruit. Hunc ergo in modum spirandi quoque usum exequimur: ingenio quippe trahendi aeris reddimus, atque illico rursum atrahimus.

Eorum, qua ad tactum pertinent, Sectio xxxv. quæstiones x.

Ut inhorrescere magis solemus, cum alius modo quodam nos tangit, quàm cum nos ipsi tangimus? An quia tangendi sedes rem plenius externam, quàm suam sentit: quod enim natium, atque insitum est, id sensum effugit. Quinetiam quod clausulo atque subito fit, terribilius ceterè occurrit. Metus autem, refrigeratio quædam est: at verò tactus extraneus præ suo vtrunque id habet. Denique affici vnumquodque ab alio vel tanrondè, vel magis aptum natura est: quod etiam in titillando constat accidere.

Cur in alis, & pedum vestigiis titillamur? An propter cutis tenuitatem. An quia tactus earum partium insolens est, vt etiam auris.

Cur non eisdem in rebus inhorrescere omnes solemus? An quemadmodum nec in eisdem omnes delectamur, nec in eisdem angimur omnes: ita nec in eisdem omnes horrescimus. Quædam enim refrigeratio aqua omnibus ratione inuehitur. Sed alij tamen, cum vestis rompitur, inhorrescunt: alij, cum ferra vel acuitur, vel trahitur: alij, cum pumex secatur: alij, cum lapillus mola perfrangitur.

Quam ob causam cum ætas calida, hyems frigidissima sit, corpora tactu frigidiora per ætatem sint, quàm per hyemem? Vtrum quoniam à sudore refrigerari corpora possint, qui, vt fieri per ætatem solet, sic ab hyeme alienus est. An quia in contrarium tempore tum frigus, tum calor circumobstitit, intusque per ætatem calor refugit: itaque sudorem potest exprimere: per hyemem verò vis frigoris arceat, & corpus petindec, quasi terra, euaporat.

Quænam causa pilos inhorrescere faciat? An merito cute contracta exurgant, quæ contrahuntur à plerisque aliis affectionibus potest.

Cur nemo seipsum valeat titillare? An ne ab alio quidem titilletur, si rem præsentit, vel potius si ipsum videat titillantem: ergo minime titillari quis possit, si quæ tactio afferretur, non lateat. Risus verò, lapsus quidam, & fraudario est, quæ cum in sede præcordiorum quis verberatur, ridet. Haud locus quilibet est, quo rideamus: clandestinum autem omne, fraudulentum est.

est. Quæ de causa sit, ut illa eadem res & moueat risum, & non moueat.

7 Cur labris maximè intillatur? An quia membrum, quod tictillari possit, non longè à se de potissimum sentiendi abesse debet: labra autem eo maximè in loco posita sunt: sed omnium maximè locorum capitis propterea tictillatur, quòd carne ex toto constant, quare mobilissima esse possint.

8 Cur si quis locum nostrarum alarum moueat, in risum continuò labamur, si quam aliam moueat partem, nullam possit ridendi causam afferre? Et quænam ratio est, cur naribus penna tentatis sternutamentum moueatur? An quia loca quædam venularum habemus, quibus vel refrigeratis, vel contrà affectis, venulæ ipsæ aut humectantur, aut in spiritum ex humore dissoluuntur, quemadmodum si venas cervicis dormienti quis premar. Latitia itaque gestiens, concalfactio quædam est: spiritum autem, cum redundarit, foras mittimus vniuersum. Sternutamenti quoque ratio illa eadem est: cum enim penna mouemus, atque reperfecimus nares, humor in spiritum soluitur, quem mox redundantem expellimus.

9 Cur sæpenumero vsu euenit, ut ingesto cibo inhorrescamus? An quòd cibus frigidiusculus admixtus, vincit principio magis naturalem calorem, quam vincitur.

10 Quam ob causam quod digitis vice mutata implicatis circumagitur, duo esse videatur? An quia duplici sentiendi parte attingimus. Nunquam enim fieri potest, ut lateribus digitorum exterioribus vtrisque idem complectamur, & agitemus, dum manus ordinem suum obtinet naturalem.

Eorum, que ad faciem pertinent, Sectio x x x v i i. cuius questiones x i i i.

Ut faciem effigiare consueuerunt? Vtrum quòd qualisnam simus, ea ipsa corporis parte intelligi possit? An quòd ea præcipuè qui simus, agnosci potest.

2 Cur facie maximè sudare solemus, quæ carnis omnino expertis, atque gracilis est? An quòd ea propensiora sunt ad sudorè, quæ humida, laxaq; sunt. Caput autem tale est, quippe quòd humorem suum plurimum habeat, quem venæ tendentes inde declarant, & desillationes, quæ è capite venire solent. Cerebrum item humidum est, & foramina capitis permulta. Capilli profectò foraminum multitudinem foras vsque productam latissimè indicant. Sudor igitur non ex parte inferiori, sed ex capite oritur: quàm ob rem frons prima, & maximè sudat. Prima enim subiecta vertigi est. Humor autem deorsum, non sursum, fluit.

3 Cur in facie maximè tubercula oriri solent, quos varos vocamus? An quia locus iste rarus, atque humidus est. Indicium, pilorum eruptio, & sentiendi potentia faciunt. Tuberculorum autem genus id, veluti pustula, minutusque abscessus cuiusdam incoacti humoris est.

Eorum, que ad totum corpus pertinent, Sectio x x x v i i. cuius questiones v i.

Quam ob causam cum corpus assidue fluat, deluxusq; ab excrementis proficiscatur, leuari non potest, nisi exudet? An quia non satis fecerni sic potest, diutius tamen fecernitur. Cum enim ex humore mutatur in aera, plus certè oritur ex minori. Plus nanque quod fecernitur est: quare tempore ampliori fecerni necesse est.

Sed cur ita fiat? An quia foraminibus longè angustioribus effluit. Pars enim humoris lenta, glutinosaque, ut excerni permista cum liquida potest, ita cum spiritu nequit: quæ quidem res maximè infestat. Quapropter vomitus magis, quam sudores leuare queunt: quoniam ij partem illam lentam secum educunt, ut qui crassiores, quam sudores leuare queunt: quoniam ij partem humoris lentam, glutinosamque coninet, semotus à carne est: ventri autem in propinquo manet. Aut enim in eo, aut in vicino lentum illud contrahitur: vnde fit, ut aliter educi vix possit.

Quam ob causam frictions carnis augeant? An quia vim præcipuam obtinent augendi ea, quæ nostro in corpore calida habemus: molem quidem adipiscitur ampliore, quod assidue ipsum in motu est, sursumque effertur, & in spiritum humores extenuat intestinos, quæ certè fieri in perfricando videmus. Quare vbi vltus defuit perfricandi, corpus decreuit, atque minuitur. An ita fieri possit, ut vel per alimentum auctior caro reddatur, concalfaciendi scilicet beneficium. Calidam enim omnè, humoris detrahens est: alimentum autem, quod in carnem digeritur, humidum est. Plus quoque alimenti caro ex latitate sibi admittit, quippe quæ laxior copiosius capere, instar spongiæ, possit. Frictio autem mirum carnem relaxat, & spiritibus reddit oportuniorem, & prohibet quòd minus inuitiles conditiones in corpore contrahantur: quæ si absint, tabes nulla consequitur. Viridissimum enim illud ieiunium corporis, & tabes nasci ex materia solet, quæ inutilis congesta est. Quòd si caro spiratior, laxior, atque aquabilior sit, molem capiat ampliore, consentaneum est. Nam & alimenti capaxior, & excrementorum feceritior redditur.

40 Quam ob causam vbi perfricamus, eodem calore vehementius vrimur, atq; dolemus? Vtrò quòd caro sua densitate calorem interrumpentem coercet: quare plumbum calidius, quam lant est. An quia caloris transitio per vim agitur, quoniam corpus frictum à frigore constat.

Cur sicca frictions carnis soliditatem molliantur? An quia caro perfrictione recalescit, humor consumitur. Adde quòd caro perfricta densatur. Quæ autem frictionem, attritumque plenior emperuntur, omnia maiorem in modum densari, reddiq; solida consueuerunt quod multis in rebus planè intelligi potest. Nam & farina, & terra, & reliqua generis eiusdem, si aqua infusa trahas, humida turbabunt, & fluida solidi pleni

plenius arteras, longiorèmq; tractationem adhibeas, spissescunt, solidescunt, lentescuntque celestiter.

6 Cur amplius frictio, quam cursus corpus implere potest? An quia cursus, carnem refrigerat, nec alimèti reddit capaciorem, sed pars in imum conuertitur, pars à naturali calore penitus extenuata, transit in spiritum: at manus carnem permulcet, laxat, capacem alimonia facit. Et verò exterior ista incensio premedo, stipandòq; refrigerat interiorum impetum, obstitèntq; arctius conuenit, & carnem attollit.

Eorum, que ad colorem pertinent, Sectio xxxviii. cuius questiones x.

Ut oleum, & cera Solis calore candescunt, caro nigrescit? An illa Sol propterea candescere possit, quòd humorem nimium eximit: nigricat enim per naturam, quod præhumidum est, propter humoris terreni multitudine. Carnem verò, quòd nullam inde humoris copiam detrahit, adurit, atq; afficit colore.

1 Quam ob causam piscatores, & purpurarij, & omnino qui rem exercent marinam, rufo sunt omnino colore? Vtrum quòd mare sua falsogine calidum, & squallidum est: tale autem quodque pilos conficere rufo potest, ut lixiua, ut auripigmentum. An parte exteriori calidiores, interiore frigidores reddantur, eò quòd summa corporis vicissim modo madefunt, modo à Sole resiccantur, idque perpetuò agitur. Itaq; pili asiccari extenuantur, & euilantur: & omnes quidem incolæ plagæ Septentrionalis rufo sunt pilo, & tenui.

2 Quæ de causa cursus, quem induti agimus, & olei sub vestem perunctio pallidulos reddat? An propterea quòd vt spiratio commoda gratum affert colorem, sic obseptio, & strangulatio contraria afficit: necesse est. Quòd itaq; humor passus per summa corporis cum incaluerit, refrigerari non quit, pallorem facitè trahit. Quod idem vtrunq; illud, sudor, & oleum sub amictum comittit: calor enim introcluditur, atque arceatur. Cursus verò, quem nudo corpore agimus, colorem præstat amenuorem, scilicet ratione contraria. Delibamenta quippe excrementitia, quæ subsunt, aer refrigerat, corrumpitque ita diffat, euaporaturque commodius. Ad hæc: oleum, cum tenue, atq; humidum sit, subter perunctum, meatuque corporis intersepiens, neque humorem, ac spiritum è corpore profluere sinit, neque spiritum exteriorem admitti patitur. Quapropter materia vacans in corpore humida, putrescens pallorem inducere potest.

4 Quæ de causa spiratio commoda colorem parit amœniorè? An quia pallor putredo quædam per summa corporis est. Cum itaque humor summum obtinens corpus, calidus est, vt pallescat accidit, nisi refrigeretur, diffleturque.

5 Quare qui mediocriter insudarint, statim ab exercitio colore hilarantur amœno, athleta verò pallidi longè euadunt? An quia labor mediocris colorem leuiter prouocat, & ad corporis summa inuitat. Nimius verò cum sudore, & spiritu extrudit, dum corpus inter laborandum rarefcit, atque laxatur. Cum igitur calor per summa resider corporis, color ille exultrat, quemadmodum calfactis, aut pudfactis euenire solitum est. Vbi verò inde enauit, pallor continuò succedit. Cereri itaque mediocriter se exercent, athleta prorsus vehementer laborant.

6 Quam ob causam qui se exercent, amplius à Sole vtrantur cum sedent, quam cum mouentur? An cum in motu sunt, aera agitant: itaque spiritu quasi ventulantur. Cum verò sedent, quia aer immotus est, vim Solis acriorem experiuntur.

7 Cur Solis calor summum adurere potest, ignis non potest? An quia Sol tenuior est, carnem subire amplius potest: ignis verò etiam si adurat, per summa tantum colorem inducit nigrum, quas phœdas nonnunt: interius autem subire minime potest.

8 Cur ignis hominem nigrum non reddit, fictile reddat? Sol contrà, hominè nigrore afficere potest, fictile non potest? An non eadem vterque ratione agit, sed Sol adurendo nigricat, ignis fictile replet, obducitque fuligine, quæ tauilla prætenui, dum carbones franguntur, simul & flagrant, contrahitur: hominem nigrum Sol reddit, ignis minime: quoniam Solis calor lenis, mollisq; est, & præ sua tenuitate carnem ipsam leniter per summa adurit. Quoniam itaq; carnem non attingat, dolorem nullum potest infligere: quoniam vtrò, nigrorem inuehit. Ignis profectò vel nihil tangit, vel intro irumpit: nam arbutta quoq; igni atrà redduntur. Verum hic non carenus tantummodo vrit, quatenus color ater se pandit, & auget.

9 Cur homines, cum senescunt, nigriores reddantur? An quia res omnes, excepto situ, nigriores, cum putrescunt, euadunt: senectus autem non nisi quædam putredo est. Ad hæc, cum sanguis siccescens nigrior reddi solet, merito senes sunt nigriores: sanguis etenim est, qui nostra corpora colore intingere valeat naturali.

10 Quam ob causam oleum Sol candefacit, carnem nigricat? An quia olei terrenam eximit partem, quæ nigroris causa est, ut etiam vinum sortis ratione terrenæ nigrum est. Carnem verò nigram propterea reddit, quoniam vrit: terrenum namque omne, cum vritur, nigrum effici solitum est.

CLARISSIMO VIRO

GUILIELMO A SAVIGNI,

armatæ simul & Togatæ

militiæ ornamento

singulari,

Hieronymus Gemusius S. D.

PRAECLARIUS est oraculum hoc, ab homine nostri seculi doctissimo non ita pridem editum, quam ut aut à quopiam ignorari, aut à nobis silentio præteriri conueniat. Cum nemo, inquit, nec ante Aristotelem, nec post ipsum exortus esse memoretur, in cuius mente, ceu purissimo in speculo, lucidius, meliusque, & expressius Natura rerum tota refulsit, solusque palmæ huius laudem vir prorsus incomparabilis sic teneat, ut in participationem eius, societatemque neminem omnium admittat: decet equidem, ut quemadmodum ipsa beneficiis suis toto cælo & terra communiter omnibus impertit sese, sic summus utique Naturæ interpres vnus ab omnibus in toto Mundo legatur, discatur, ametur, celebretur. Hoc illius de Aristotele oraculum est. Cui sanè oraculo obtemperandum esse, imò verò promouendum quoque id esse, ac perficiendum, rectè nostris visum est. Pròinde adornata postremum fuit hæc editio, in quam versiones hominum doctorum, in opera authoris huius pleraque, quæ ex omnibus scilicet præstantiores visæ sunt, vndique collectas iuxta ordinem suum digessimus. Cætera quoque, quæ male adhuc Latina supererant, pro virili curatum est, ut quoad eius fieri nunc possent, emendarentur. Porro huiusce editionis non minima pars est, quæ in hoc tono continetur, siue molem spectes eius, siue utilitatem, dignitatemque. Continet enim tractationem de moribus totam, quam sanè philosophiæ partem, siue dignitate siue utilitate, nulla cæterarum inferiorem esse, rectè arbitrantur. Equidem quod dici solet, pulcherrimarum rerum vsus quantò pateat latius, tantò magis admirabiles res ipsas esse. Nam & Solis globus cum pulcherrimus per se sit, hoc ipso tamen nomine augustior est, quòd nulli non mortalium lucem impertitur suam. Hæc certè philosophiæ totius pars latius, quàm reliquæ, patet, quæ nulli non mortalium, nulli non ætati, aut terrarum loco sua beneficia non distribuit, amabilem omnibus, tutamque tranquillitatem, æquitatemque comparans. Nam per hanc ipsam & inritò constitutæ, & stabilitæ postmodum, ac seruatæ sunt Rerum publicarum omnes formæ. Siquidem ea est, quæ legibus omnibus principia præbat sua, & tanquam fundamenta subdit quædam. Dignitate quoque hanc cæteris antecellere philosophiæ partibus inde constat, quòd tanquam finis esse cæterarum disciplinarum videatur. Finis autem, causis ipsum præcedentibus, dignitatem omnino habet maiorem, nam ob hunc ea ipsæ ita comparari inritò, constitutæque solent. Videnturque reliquæ, philosophiæ totius partes in contemplatione positæ, præparamenta quædam solum esse, quibus mens nostra emenda à primùm, instructæque, ad moralem disciplinam, sit paratior. Et hic finis

hominis

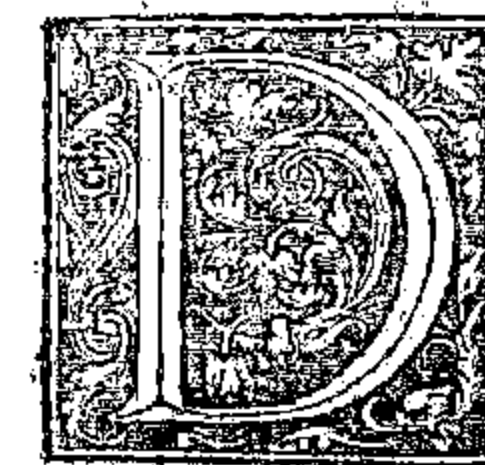
hominis summus quispiam habetur, qui ex animalibus reliquis vnus, ut Aristoteles quoque ait, sociale est animal, pròinde orationem, quæ tum nouas contrahere societates, tum veteres retinere possit, solus habet. Atque ea, tractationi de moribus peculiariter subiecta sunt vniuersa. Sed hæc ita videntur esse manifesta, ut prolixiorum disputationem minimè postulent. Illud oratione dignius est, & questionem fortè habet aliquam, cur tam diu obmutuerim, neque verbum apud te vllum hæcenus fecerim, cum istud innumeris quibusdam de causis dudum fecisse oportuerit. Memini nanque (neque enim adhuc excidit) qua clementia, humanitatæque pridem nostra studia promouerit, inueneritque liberalitas tua, & quale mihi otium crearet in primo philosophiæ tyrocinio versanti. Sanè silentium hoc, neque improbitate vlla, neque culpa omnino mea contigit. Dudum cæptam editionem hanc, ad te destinare constitueram: verum superuenerunt causæ prægrauantes, & legitimæ, non quæ me quidem, sed quæ ipsum magis opus, & qui istud in manibus, ac sub incude habebant, remorarentur. Mihi interim visum est silentium esse, & omnino hanc euulgationem expectandam. Neque enim poenitere me voluit non imprudenter semel instituti consilii, præsertim cum non alius author appareret, qui tuo acumine, ac prudentia dignior esse, imò qui tibi omnino gratior fore, quàm hic ipse Aristoteles, videretur. Hunc nanque tibi præ aliis omnibus placere posse sperabam, vel ob materiæ præstantiam in quam hæc disputationes locare solitus est, vel quia olim quoque principibus viris placuit, neque omnino aula rudis, atque imperitus habitus est, vel quòd nostri quoque seculi eruditi homines, qualium tu fautor esse soles, ac patronus vnicus, magno consensu huius admirabilem doctrinam ad astra vsque extollunt. Etenim præter superiorem laudationem, aliam insuper ab altero nostræ ætatis præstantissimo viro nunc audies, à qua inspicienda, cognoscendaque diutius te hic non remorabor, solum id præfatus, uti hanc animi mei significationem eo fauore, ac clementia suscipere velis, quo erga bonarum disciplinarum studiosos uti solebas perpetuò. Vale.

Basileæ, Calendis Februarii,

M. D. XLII.

VV 2 DE

DE VITA ARISTOTELIS DEQUE GENERE PHILOSOPHIAE, ac scriptis eius per Philippum Melanchthonem.

ICAM de Aristotele, non ut fit in Panegyricis, sed breuiter ea, quae de vita eius communi, recensere deinde de genere philosophiae, & de scriptis eius aliquid addidit, ut aduocem adolentes, quodum philosophiae genus maxime probandum, atque expetendum sit, & ostendam, quantum proficit, ad Aristotelicam rationem, ac methodum affactum esse. Ita enim statuo, sine hoc neminem vquam fore artificem methodi villo in genere. Nec verò fieri potest, quin multa falsa sophisticè miscantur hi, quibus ignota est via illa docendi, quam monstrat Aristoteles. Porro haec sophistica quantum parit errorum, ac tumultum non solum in Ecclesia, sed & in Republica: In fabulis est, Ixionis, cum apperisset Iunonem, obiecta esse nubem, Iunonis specie, ex qua nati dicuntur Centauri. Ita indocti ex falsis opinionibus, ac sophisticis, giugunt factiones Ecclesiae exitiosas. Sed haec postea trunedicenda prius enim vita Aristotelis percurrenda est. Natus est Aristoteles in Macedonia, patre medico regis Amyntae. Constat multorum testimonio, genus eius ab Hippocrate ortum esse. Nam posteritas Hippocratis degit in Thessalia, ac diu possessionem medicarum artis retinuit, cum patres artem liberis ordine quasi per manus, traderent. Ita & Aristoteles à teneris domestica con-

reudas causas, ex hac puerili consuetudine diu egregias virtutes, & in primis dignas viro docto, contempsit: videlicet, diligentiam in quaerenda methodo, & amorem veritatis. Absunt enim studia in mores. Quare diligentia euoluendi res obscuras ordine, ac proprie, studium quoddam, & amorem veritatis in omni vita parit. Postea natus annos decem & septem missus est Athenas ad Platonem audiendum, qui tunc summa ingenij, & doctrinae laude florebat. Cum natura conuigisset Aristoteli omnium disciplinarum capax, magna haec felicitas fuit, quod primum domesticam institutionem ingenium excitatum, & praeparatum est: deinde, quod accessit illi praestantissimus magister, qui naturam felicissimam perpoliret. Haec, ut ego quidem arbitror, ita gubernauit Deus, ut perfectum artificem haberemus eius partem philosophiam, in qua elaborauit Aristoteles. Audiuit autem Platonem annos viginti, hoc est, fere ad quadragesimum usque aetatis suae annum. Nec interitum scholas habuit, sed ipse sese exercuit in omnibus disciplinis, inquit, legit, excusit omnes authores, adeo ut propter varietatem lectionis, ac doctrinae, appellaretur à Platone, lector. Hoc in loco subit admirari prudentiam Aristotelis, qui tandiu haeserit apud magistrum, nec parit subitò eius doctrinam exhausti possit. Est & grauitas digna laude, quod fere admodum docere cepit. Nam Platonem viuo non habuit scholas. Multa autem extant honorifica Platonis testimonia, de huius ingenio. Vocabat enim Aristoteles, philosophum veritatis: & comparans cum Xenocrate ait, Aristoteli frano opus esse, Xenocrati calcaribus. Vicissim de magistro nisi praeclare sensisset Aristoteles, tandiu non putasset audiendum eum esse. Dicitur etiam Platoni aram posuisse, & epigramma addidisse, quod extat, in quo quidem amplissimis laudibus ornat Platonem. Nam vel hic vnus versus indicat, quantum ei tribuerit, cum ait:

Nulla ferent talem secula futura virum. Quod homines imperiti similitatem quandam inter eos intercessisse putant, eò quod Aristoteles interdum à magistro dissentit, inepta opinio est. Nam ut in Senatu, in dicenda sententia sapè amicissimi sine offensione animorum dissentiant: ita boni, & docti viri sine acerbitate animorum dissimiles habent opiniones. Sed de hac opinio-num dissimilitudine paulò post dicam. Post Platonis mortem, cum iam celebraretur domus Aristotelis à nobilissimis hominibus incensis discendi cupiditate, accessit eum Philippus rex Macedonum, & tradidit ei filium in disciplinam. Porro

Andronico publicauit. Ita quemadmodum viuo Aristoteli amicus fuit regum summus, ita penè extincti reuocauit in lucem summus, & felicissimus Imperator Sylla. Extant tamè adhuc vestigia huius calamitatis, in his libris, qui reliqui sunt, in quibus apparet alicubi mutilatas esse sententias. Porro renouato Aristotele, paulatim recentiores sectae frigere coeperunt, cum se hi, qui plurimum ingenij pollebant, veteri doctrina dedecrent. Sed redeo ad historiam vitae. Docuit Athenis annos tredecim: nec solum doctrinae laude urbem celebriorem reddidit, sed etiam ciuibus magna beneficia impetrauit ab Antipatro, qui Macedonia gubernabat, & vnice Aristotelem praecceptorem diligebat. Cum autem certamina Atheniensium cum Antipatro postea crescerent, ne ipse quidem tutus fuit Athenis. Nam cum homines inuidi sperarent eum facile posse opprimi, inuisum iam propter Antipatri amicitiam, fuxerunt aduersus eum impietatis crimen, quod fabulosam deorum multitudinem reprehendebat, & vnam aliquam aeternam, atque infinitam mentem, causam omnium rerum esse affirmabat: illud etiam Homericum citans. *Οὐκ ἀγρὰ δὲν παλινοπραγίη, ἐστὶ κοίρανος ἔστω.* Formidans igitur iniqua iudicia concessit in Chalcidem, qua erat in fide Antipatri. Neque haec calumnia, neque haec fuga viri philosophi gloriam obscurant. Sed hoc genus periculorum, quod commune est omnibus benemerentibus de genere humano, potius magnum addidit cumulum ad eius laudes. Primum enim ipsa veritatis professio honestissima est: hanc autem in periculis retinere, nec vllis iniuriis, aut cruciatibus villo deterreret, ac depelli à recta sententia, haec grauitas, constantiaque, proprie digna est viro philosopho. Gloriosum viro igitur Aristoteli, numerari inter summos viros, qui propter honestas opiniones, & recta consilia, à sycophantis vexati, aut oppressi sunt. Et quoniam omnibus aetatibus sycophante bellum gerunt cum veritate, *ἀποπροσ*, erigamus animos exemplis praestantium illorum virorum, nec iniquitate hominum sinamus nos ab officio abduci. In secessu illo aliquantò post mortuus est, anno, vt ferunt, climacterico, x. i. i. aetatis suae. Mores eius etsi in oratione, ipsius perlucent, tamen iudicari possunt ex tot regum, ac principum virorum erga ipsum beneuolentia: quam, nisi fuisset in eo singularis grauitas, tueri non potuisset. Testamentum eius etiam declarat, quàm fuerit *φιλόσοφος*. Diligentissimè enim commendat uxorem, & liberos Antipatro. Sunt & alia humanitatis plena in testamento, quae ne sum prolixior, omitto. Nunc quàm sit egregia imago nobis proposita viri philosophi, seu hominis verisantis in studiis, eaque referentis ad communem utilitatem, ita intelligere poteritis, si animo totam historiam inuebimini, & considerabitis vim, atque imperus ingenij, primam eius institutionem, studiorum gradus, infinitam discendi aviditatem, fidem, ac dexteritatem in docendo, laborem scribendi tot egregia monumenta, morum grauitatem, & humanitatem: postremo etiam iniurias, quas à sycophantis accepit. Quem non delectet videre, & considerare in vno viro tam multas he-

Andronico publicauit. Ita quemadmodum viuo Aristoteli amicus fuit regum summus, ita penè extincti reuocauit in lucem summus, & felicissimus Imperator Sylla. Extant tamè adhuc vestigia huius calamitatis, in his libris, qui reliqui sunt, in quibus apparet alicubi mutilatas esse sententias. Porro renouato Aristotele, paulatim recentiores sectae frigere coeperunt, cum se hi, qui plurimum ingenij pollebant, veteri doctrina dedecrent. Sed redeo ad historiam vitae. Docuit Athenis annos tredecim: nec solum doctrinae laude urbem celebriorem reddidit, sed etiam ciuibus magna beneficia impetrauit ab Antipatro, qui Macedonia gubernabat, & vnice Aristotelem praecceptorem diligebat. Cum autem certamina Atheniensium cum Antipatro postea crescerent, ne ipse quidem tutus fuit Athenis. Nam cum homines inuidi sperarent eum facile posse opprimi, inuisum iam propter Antipatri amicitiam, fuxerunt aduersus eum impietatis crimen, quod fabulosam deorum multitudinem reprehendebat, & vnam aliquam aeternam, atque infinitam mentem, causam omnium rerum esse affirmabat: illud etiam Homericum citans. *Οὐκ ἀγρὰ δὲν παλινοπραγίη, ἐστὶ κοίρανος ἔστω.* Formidans igitur iniqua iudicia concessit in Chalcidem, qua erat in fide Antipatri. Neque haec calumnia, neque haec fuga viri philosophi gloriam obscurant. Sed hoc genus periculorum, quod commune est omnibus benemerentibus de genere humano, potius magnum addidit cumulum ad eius laudes. Primum enim ipsa veritatis professio honestissima est: hanc autem in periculis retinere, nec vllis iniuriis, aut cruciatibus villo deterreret, ac depelli à recta sententia, haec grauitas, constantiaque, proprie digna est viro philosopho. Gloriosum viro igitur Aristoteli, numerari inter summos viros, qui propter honestas opiniones, & recta consilia, à sycophantis vexati, aut oppressi sunt. Et quoniam omnibus aetatibus sycophante bellum gerunt cum veritate, *ἀποπροσ*, erigamus animos exemplis praestantium illorum virorum, nec iniquitate hominum sinamus nos ab officio abduci. In secessu illo aliquantò post mortuus est, anno, vt ferunt, climacterico, x. i. i. aetatis suae. Mores eius etsi in oratione, ipsius perlucent, tamen iudicari possunt ex tot regum, ac principum virorum erga ipsum beneuolentia: quam, nisi fuisset in eo singularis grauitas, tueri non potuisset. Testamentum eius etiam declarat, quàm fuerit *φιλόσοφος*. Diligentissimè enim commendat uxorem, & liberos Antipatro. Sunt & alia humanitatis plena in testamento, quae ne sum prolixior, omitto. Nunc quàm sit egregia imago nobis proposita viri philosophi, seu hominis verisantis in studiis, eaque referentis ad communem utilitatem, ita intelligere poteritis, si animo totam historiam inuebimini, & considerabitis vim, atque imperus ingenij, primam eius institutionem, studiorum gradus, infinitam discendi aviditatem, fidem, ac dexteritatem in docendo, laborem scribendi tot egregia monumenta, morum grauitatem, & humanitatem: postremo etiam iniurias, quas à sycophantis accepit. Quem non delectet videre, & considerare in vno viro tam multas he-

roicas virtutes? Cum enim in hoc genere perfectus artifex fuerit, satis apparet, diuinitus eum heroica natura praeditum fuisse. Haecenus de vita dixi multo breuius, quam res poscebat: nunc de eius philosophia dicam. Erat autem haec pars orationis multo longior futura, nisi angustia temporis veraret. Conferenda enim erant sectae: quaedam etiam de Platone dicenda erant, sed haec breuiter perstringam. Tanta est eloquentia Platonis, ut haud dubie longe antecellat omnibus, quorum extant literae. Multa etiam sapientissima cogitationes sparsa sunt in eius monumentis, sed nullam artem integre, neque ordine tradidit. Deinde maxima pars operum ironica est, quae figura ad deridendum accommodatio est, quam ad docendum. Athenus scribit quendam Platonis auditorem Cheronem consecutum tyrannidem in patria, imitatum esse absurdas illas disputationes, de communi vsu rerum, & mulierum: tulisse enim legem ut domini, & serui communiter omnibus fortunis, & vxoribus vterentur. Ita male intellexit Platonis ironiam, ineptum hominem profus infatuauit. Aristoteles contra, discipulum utilitati consulere, & scholas iuuare voluit. Haec voluntas etiam in philosopho magnam laudem meretur. Integre complexus est artes Dialecticam, Physicam, & Ethicam, & duas res adhibet, quae lumen afferunt in docendo, & methodum, & proprietatem sermonis. Vitale est igitur, adolentes ad Aristotelicam consuetudinem assuescere. Platonica illa licentia in disputando parit incertas & ambiguas opiniones, non secus, ac pictores luden res pingunt Chimerae, aut Centauros. Quantum autem & rebus ipsis Aristoteles vincat alias sectas, ex eo intelligi potest, quod Dialectica nulla alia digna visa est, quae perueniret ad posteros, nisi Aristotelica, quod physicam ex Geometricis initiis prudentissimè ducit. Quam venustum est, quod vnus vidit, naturam virtutis esse affectuum mediocritatem! Quo consilio grauissimo significat, animos assuetiendos esse in omni vita ad mediocritatem. Sed reprehenditur in Aristotele obscuritas; quam quidem ipse affectasse dicitur, quia dixerit libros suos editos esse, & non editos. Meo iudicio longè alio consilio hoc di-

ctum est. Videbat prudentissimus vir, hanc methodi rationem non animaduerti posse, nisi à liberaliter institutis: ideo inquit, non esse editos, videlicet ineptis, qui non preparati aliis artibus ista artingebant. Magna est elegantia, & perspicuitas orationis in multis libris. Alicubi propter rerum exilitatem, quam ille propter methodum consecratur, disputatio sit obscurior: sed apinada uersa methodo, renebra illa discutiuntur. Callimachus rogat Charites, ut manus delibatas fragrantibus succis lauent in suis elegis, ut possint esse perpetui, propter gratiam, & venustatem. Tanta est autem suauitas rerum, atque orationis in Aristotele in plerisque scriptis, ut in libro de Animalibus, in Politicis, in Ethicis, in Epistolis, & aliis multis locis, ut iure existimari possit, Charites aliquid succi aspersisse de manibus, ut Callimachi verbis utar. Quid quod eius libri pro bibliothecis esse possunt? Plurima enim ex veteribus monumentis, quae intercidere citat, ac propter huiusmodi flosculos, arbitror Aristotelem à Cicerone flumen aurei vocari. Quam multa interpretatur Platonis dicta: ut in quinto Ethicorum, cum quidem sumperit collationem de proportionibus à Platone, tamen eam accommodat venustius. Sed desinoniam omnia persequi, nimis longum fuerit. Haec eò dicenda putari, non solum ut magis ament Aristotelem iuuenes, sed etiam ut cogitent, cur sit amandus, & in manibus habendus: planeque ita sentio, magnam doctrinarum confusionem securam esse, si Aristoteles neglectus fuerit, qui vnus ac solus est artifex. Nec alia ratione ad methodum assuescere quisquam potest, nisi in hoc genere philosophiae Aristotelicae mediocriter exerceatur. Quare iuuenes hortor, non solum ipsorum causa, sed etiam propter vniuersam posteritatem, ut hoc optimum doctrinae genus, diligenter colant, ac conseruent. Plato autem igniculum illum à Prometheo de caelo allatum, methodum esse. At hoc igniculo amisso, rursus homines transformarentur in belluas. Professio enim sublata vera docendi ratione, nihil distat homines à belluis. Ut igitur hunc igniculum retineamus, hoc doctrinae genus, quod tradidit Aristoteles, summo studio conseruandum est.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagirita Ethicorum ad Nicomachum,

Liber Primus,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum primi Libri.

RIMVS docet de bono quod ipsum omnia appetant: de diueritate finium: de fine agendorum: quod ciuilibus sit facultatis: de auditore moralis: de summo bono: quod bene educatum esse oportet huius disciplinae auditorum: quod felicitas non sit voluptas, non honor, non virtus, neque diuitiae: quod non sit idea: de fine perfecto, de felicitate, & quid sit ipsa: de preceptis, quae decet in omni disciplina obseruari: de concordia doctorum antiquorum cum vera felicitate: de triplici bono, extrinseco, corporis, & animi: de extrinsecis bonis, quae felicitati conducant: de modo, quo acquiritur felicitas: quod quis in vita dici queat felix: de fortuna: de ipso felice: de prosperitatibus, & aduersitatibus amicorum, & quomodo pertineant ad felicitatem: quod felicitas, bonum non sit laudabile: de anima, & de duplici parte animae.

De vniuersali boni appetitu, ac finium diuersitate. Cap. I.

MNIS ars, omnisque doctrina, atque actus, in idem & electio, bonum quoddam appetere videtur. Quapropter bene veteres bonum ipsum id esse dixerunt, quod omnia appetunt. Finium autem differentia quaedam esse videtur. Quidam enim sunt operationes: quidam, praeter has ipsas, opera quaedam. Atque in quibus praeter operationes alij quidam sunt fines, in iis ipsa opera sunt operationibus praestabiliora. Cum vero complures sint actus, & artes, atque scientiae, sit, ut multi sint etiam fines. Medicinae namque finis est sanitas: artis extruendarum, nauium: nauis: facultatis rei militaris, victoria: & familiaris rei gubernanda, diuitiarum. Quae autem aliam, sub aliqua vna potentia sunt, ut ars conficiendorum fractorum, ceteraque: omnes instrumentorum equestrium esse trices, sese habent ad facultatem equestrem, & haec cum illis, omnisque actio bellica ad militarem facultatem, & ad alias alia simili modo. In iis omnibus fines eorum, quae rationem architecturae subeunt, magis sunt expetibiles, quam omnes fines inferiorum: illi namque horum gratia, experuntur. Atque nihil inter est, siue fines actuum ipsa sint operationes, siue praeter ipsas aliquid aliud, ut in dictis facultatibus intueri licet.

Quod vnus agitatum finis, quos ciuilibus sit

facultatis. Cap. II.

Agitur si quispiam rerum agendarum est finis, quae nos propter se ipsum, cetera autem propter hunc volumus, (neque, sit ut omnia propter aliud experamus: esse enim hoc modo sine vilo fine progressus atque hinc noster appetitus inanis esset, & vanus) constat huc tale sine summum bonum, ipsumque optimum esse. Et ad humanam igitur vitam, magna huiusce cognitionis opem affert. Nam ut sagitta iij signum habentes, magis id quod oportet, attingere possumus, quod si ita sit, nitendum est, hunc ipsum figura quidnam sit comprehendere, & cuius sit scientiae vel facultatis percipere. Videbitur autem eius esse, quae maximè dominatur, maximèque ratione subiecta architectura. Tale autem sese offert ipsa ciuilibus facultas. Haec enim, & quas scientias in ciuitatibus esse, & quales quaeque discere, & quousque oportet, institueri solet. Eas praeterea facultates, quae summis affectione honoribus: ut res militaris, relique familiaris facultate, ac oratoria arte huic subesse facultati videmus. Cum igitur ceteris adiuuis scientiis haec vratur, & leges ferat, atque instituat quid quisque agere, & à quibus abstinere debeat: huius finis ceterarum omnium facultatum continet fines. Quo fit, ut hic finis sit bonum ipsum humanum. Quamquam enim vnus hominis id est & ciuitatis est bonum, ciuitatis namque coparare, cōseruareque bonum, maius, atque perfectius esse videtur. Nam amabile est, et si vni soli: maius autem, atque diuinius est, si genti ciuitatibusque acquirunt, partimque conseruentur. Haec igitur appetit haec doctrina, cum sit facultas quaedam ciuilibus.

De modo procedendi, & audire moralis.

Cap. III.

Dicetur autem satis, si declarabitur perinde, atque subiecta materia postulat. Ipsum enim exactum, non est in omnibus simili modo rationibus flagitandum, sicut nec in hisce, quae per artem conficiuntur. Honestae autem, & iustae, de quibus ciuilibus considerat, tantam differentiam, erroremque habent, ut lege tantum esse videantur, & non Natura. Talem etiam quendam errorem habet & ipsa bona, quia copuloribus ex ipsis accidunt detrimenta. Tam enim quidam ob diuitias, quidam ob fortitudinem perire. Amabile igitur de talibus, atque ex talibus dicentes, pingui Minerua, figuraque verum ipsum ostendere, & de iis, quae sunt plerumque, atque ex talibus dicentes, talia & concludere. Eodem modo & vnum quenque, auditorum ea, quae dicuntur, acceptare oportet. Est enim eruditus, exactum ipsum earens in vnoquoque genere flagitare, quate-

nus fert ipsius rei natura. Simile nanque videtur esse, mathematicum suadentē probare, & ab oratore demonstrationes exigere. Atqui bene quisque iudicat ea, quæ cognoscit, & ipsorum bonus est iudex. Is ergo in vnaquaque re bene iudicat, qui in illa est eruditus. Absolutè autem, qui est in omnibus eruditus. Quapropter iuuenis, civilis disciplina non est idoneus auditor. Est enim rudis actuum vita. Ex his autem, & de his ipsa rationes efficiuntur. Præterea, cum perturbationes sequatur, incallium, & sine fructu audierit: quippe cum finis non cognitio sit, sed actio. Interest autem nihil, iuuenis sit ætate, an moribus iuveni similis. Non enim defectus est ob tempus: sed quia vivit, & persequitur singula cum perturbatione. talibus enim inutilis sit ipsa cognitio perinde atque inconcinnitibus ipsis. His autem, qui suas rationi subiciunt appetitiones, cum rationesque agunt, magis afferre potest utilitatem. De auditore igitur, & quonam modo rationes sunt acceptandæ, quidque proponimus, tunc exordij loco dicta sint.

De summo bono, & recta auditoris educatione

Cap. IIII.

Sed nunc repetere dicamus, cum omnis cognitio, atque electio boni quoddam affectet, quidnam sit id, quod civile appetere dicimus facultatem, & qui id, quod omnium rerum agendarum supremum est bonum. Nomine igitur omnes ferè de ipso consentiunt. Nam & vulgus, & elegantes felicitatem inquit esse: atque bene vivere, beneque agere, & felicem esse, eadè esse putant. De felicitate autè quæ nã sit, dissentiunt, & non similiter vulgus, ac sapientes eam assignant. Quidam enim vnum quid eorum, quæ clara, manifestaque sunt, ipsam esse putant ut voluptatem, aut divitias, aut honorem. Quidam aliud. Per se etiam vnum idemque dixerunt. Nam cum ægrotat, sanitate: cum pauper est, divitias. Ignorantiam verò conscientiam suam, eos admirantur, qui magnam aliquid, & ultra vires ipsorum dixerunt. Quidam autem præter hæc plura bona, aliud quoddam per se esse putant, quod quidè & his universis, ut sunt bona, consequere causam esse. Omnes igitur opiniones scrutari, supernacaneum est fortasse. Satis autè erit, si eas scrutabimur, quæ maxime extant, aut ratione aliqua habere videntur. At enim ne lateat nos, eas inter sese rationes differre, quæ à principiis proficiuntur, & quæ ad principia pergunt. Rectè enim & Plato dubitabat, atque querebat, utrum à principiis, an ad principia sit ipsa via: ut in stadio, ad calcem ex iis, quæ præmia ponunt, an e contra: Enimvero semper est à notis incipiendum. Hæc autè duobus modis talia sunt, alia namque sunt nobis, alia simpliciter nota. Nobis igitur forsitan ex iis incipiendum est, quæ nobis sunt nota. Quocirca bene institutum moribus equum esse oportet, qui de honestis, & iustis, & omni civili ratione est sufficienter auditorus. Est enim principium ex se. Atque si hoc satis constet, non opus erit ipso, cur, & quam ob causam est. Talis autem, aut

habet principia, aut accipere facile potest. Cui verò neutrum horum inest, is Hæstodi sententiam audiatur hisce carminibus explicatam.

Optimus ille quidè est, ex sese qui omnia novit:

Præceptis, quæ possit, & semper sunt meliora. Is rarus bonus est, parer qui recta monentur. At qui ex se nescit, cuiquam nec porrigit aures, Ut bona percipiat, demens, & inutilis ille est. Quod felicitas non sit voluptas, honor, virtus, aut divitiæ. Cap. V.

Sed nos eò redeamus, unde digressi sumus. Summum enim bonum, felicitatemque, non sine ratione ex vniuersi modo videtur existimare. Vulgus quidem, & improprietissimum, voluptatem, quapropter & deinde voluptatibus vitam amant. Tres enim sunt maxime, quæ præcellunt: quæ nunc dicta est, & civilis, & contemplatiua tertia. Vulgus igitur incipit humiliter penitus esse videtur, pecorum vitam deligendo. Habet autè rationesque coplures eorum, qui sunt in potestatis constituti, perinde atque Sardanapalus, nunt. Elegantes autè, & ad agendum idonei, honorem. Honos enim, finis ferè civilis est vita. Videtur autè ab eo distare quod querimus. Nam in iis potius, qui efficiunt, quàm in iis qui efficiuntur honoribus, esse videtur. Summum autè bonum, proprium quid, talisque esse vaticinamur, ut auferri facile nequeat. Præterea, honore persequuntur homines, ut se ipsos bonos esse credant. Itaque à prudentibus, & apud eos, qui ipsos cognoscunt, & ob virtutem, honoribus affici querunt. Constat igitur, secundum hos ipsos honore præstantiorè esse virtutem. Atque tibi, & sine quispiam civilis vitam magis hæc esse putaverit, verum & ipsa videtur imperfectior esse. Videtur enim posse virtutem habentem, & dormire, aut non agere quicquid per vitam, & insuper maximis malis, atque aduersa fortuna laborare: eum verò, qui hæc se habet, nemo felicem dixerit, nisi qui positionem conseruat. Sed hæc hæc habentur. Satis enim de his est & in conversationibus dictum. De contemplatiua autem vita, quam tertia diximus, in sequentibus consideratione faciemus. Ea verò, quæ pecuniam incumbit violenta quædam est vita: ipsaque diuitia, non sunt id, quod querimus, bonum. Viles enim sunt, & ob aliud queri solent. Quapropter ea, quæ prius sunt dicta, potius quispiam fines esse existimauerit: quippe cum propter se expectatur. Ac neque etiam illa videntur, quæ nã ad ipsa coplures iactæ sunt rationes. Hæc igitur missa faciamus.

Quod non sit idea. Cap. VI.

Ræstat autè fortasse de vniuersali bono considerare, & quonam modo dicitur dubitare. Quanquam hæc quaestio per ardua nobis est, propterea quod amici sunt, qui formas ipsas introduxerunt. Verum melius forsitan, & oportere videbitur, sua quoque, præsertim philosophos, pro veritatis salute retellere. Nã cum ambo sint amici, sanctum est, honori veritate præferre. Qui igitur hæc attulerunt opinionem, in his rebus non faciebant ideas, in quibus prius & posterius esse dicebant. Idcirco neque numerorum ideas ponebant. At bonum & in substantia dicitur, & in quali, & in eo, quod est ad aliquid. Atque id, quod est per se substantiave, prius est eo natura, quod est ad aliquid. Est enim hoc appetitum, & accideri eius, quod est, simile. Quibus efficitur, ut non sit in omnibus communis quædam idea. Præterea, cum bonum æquè ad id quod est, dicitur, (nã & in substantia dicitur bonum,

bonum, ut mens, & Deus: & in quali, virtus: & in quâto mediocre: & in relatione, vtile: & in tempore, occasio: & in loco, mora: & alia istiusmodi) constat non esse commune quicquid vniuersale, ac vniuersum. Non enim in omnibus prædicamentis, sed in vno tantummodo diceretur. Præterea, cum eorum, quæ vna habent ideam, vna sit & sciencia, bonorum etiam omnium vna sciencia quædam esset. Nunc autè plures sunt & eorum, quæ sub eodè prædicamento sunt collocata: ut temporis, in bello quidè militaris facultas, in agritudine autè ars medendi: & mediocre, in alimèto quidè medicina, in laboribus autè ars corporis exercendi. Dubitauerit autè quispiam, quidnam & velint dicere ipsum quodque, si vna & eadè hominis est ratio, & in ipso homine, & in homine. Nã quo vterque est homo, hoc differentia inter sese nullâ habent. Quod si ita est, neque quo vtrunque est bonum. At verò neque, quia perperuū est, ideo magis erit bonum. Si quidè neque, diuturnum albi, magis est albi, quàm vniuersi albi dicit. Probabilis autè de ipso videtur dicere Pythagorici, ipsum vniuersum in bonorum serie collocat: quos secutus videtur & Speusippus. Sed de his quidè alius erit sermo. In iis autè, quæ dicta sunt, conuenerit quædam videtur, quæ rationes non de omni bono sunt dictæ. Dicuntur autem vna specie bona, ea, quæ amantur per se: ea verò, quæ hæc efficiunt, aut aliquo modo conseruant, aut contraria prohibent, propter hæc ipsa, modoque alio bona dicuntur. Constat igitur, bona bifariam dici: alia per se, alia propter illa. Seiunctis igitur per se bonis, à bonis vtilibus, consideremus ita, quæ sunt per se, vna idea bona dicantur. At quam quispiam posuerit per se bona: an ea, quæ & sine aliis persequimur, quale est sapere, & videre, & voluptates nonnullas, atque honores: Hæc enim tamen propter aliud quippiam persequimur, tamè ex iis esse posuerit quispiam, quæ sunt per se bona: an nihil aliud præter ideam ponendum est, quare fortæ quædam erit inanis. Quod si hæc quoque per se sunt bona, eandè in his omnibus ipsius boni ratione inesse oportebit, perinde atque albedinis ratio eadè est in niue, atque ceruisa. At honoris, prudentiæ, voluptatis, hoc ipso, quo bona sunt, diuersa sunt rationes, ac differentie. Ipsum ergo bonum non est quod commune vna idea. At quonam modo dicendum enim istæ similia sunt, quæ nomine eodè fortuito nunciantur. Dicuntur igitur, quia sunt ab vno, aut ad vniuersa conseruantur: an comparatione potius rationum. Et enim ut est in corpore visus, sic est in anima mens, & aliud itè in alio. Sed hæc in presenti forsitan omittenda sunt. Nã exactè ipsa discutere, ad aliud magis spectat philosophia. Et de idea similiter. Constat enim & si est aliquod vniuersum bonum, quod communiter dicitur, aut separatim quid ipsum per se, non tamè aut agi, aut acquiri ab homine posse, nunc autè tale queritur. Fortasse autè cuiuspiam melius esse videbitur cognoscere ipsum, ad ea bona, quæ possideri, ac agi possunt. Nam velut exemplar id habentes, magis ea, quæ nobis sunt bona, sciemus: & si scierimus, adsequemur. Hæc igitur ratio habere quidè quandam probabilitatem, à sciencia autè discrepare videt. Vniuersa namque bonum affectat quoddam, idque, quod deest, perquirentes, huius prætermittunt cognitionem. Tantam tamen opem vniuersos

artifices ignorare, & non perquirere, non est consentaneum rationi. Dubium autè est, & quidnam ad suam artem, aut textori conserui, aut fabro, si ipsum scierit bonum: aut quonam modo, vel medicus, vel dux euaudet peritior, qui ideam ipsam aspexerit. Neque enim valerudine hoc modo medicus, sed hominis, imò verò huius fortasse considerat: quippe cum singulis hominibus medeat. Sed de his hæcenus.

De felicitatis subiecto, substantia, & præceptis in vnaquaque sciencia obseruandis. Cap. VII.

Nunc rursus redeamus ad id, quod querimus, bonum, & quid tandem sit ipsum, inuestigemus. Est enim aliud in alia actione, & arte videtur. Aliud est enim in medicina, & in re militari, & in cæteris simili modo. Quid igitur vniuersi bonum est: an id gratia cuius cætera aguntur? Hoc autè in medicina quidè est sanitas: in rei verò militaris facultate, victoria: & in extruendarum ædium arte, domus: & in alia aliud. In actione etiam omni, electio nempe, id, quod est finis. Huius enim gratia cætera omnes agunt. Quare si quis omnium rerum agendarum sit finis, is ipsum bonum agendum erit: si vero plures, hi ipsi. Oratio igitur migrando ad idè accessit. Enitendum autè est magis hoc declarare. Cum itaque plures sint fines, & horum quodam ob alios expectamus, ut diuitias, fistulas, inlrumetaque, omnino, persequendum est, non omnes fines esse perfectos. At si nunc optum, perfectum quid esse constat. Quare si tantum vnus perfectus sit finis, is hic erit, qui queritur: si plures, is qui horum est perfectissimus. Eum autè, qui per se est expectabilis, perfectiorè eo dicimus esse, quod est propter aliud expectatus: & eum, qui nunquam ob aliud expectatur, is vniuersis, qui per se, & propter illud etiam expectatur. Et est igitur perfectum simpliciter, qui per se semper est, & nunquam ob aliud est expectatus. Talis autè finis, ipsa felicitas maxime esse videt. Hanc enim propter se ipsam semper, & nunquam ob aliud quicquid expectamus. Honore autè, voluptatè, mentem, virtutè denique omnem, & propter se expectamus, (quippe cum ipsorum vnumquodque expectemus, si nihil inde etiam proueniret) & felicitatis etiam gratia, per hæc ipsa felices fore nos arbitramur. Sed illorum gratia felicitatè, aut ob aliud profus, expectemus. Idè & ex sufficientia videtur accideri. Perfectum namque bonum, per se sufficiens est. Sufficiens autè dicimus, non ipsi soli qui vitam solitariam agit, sed & pariteribus, & natis, & vxori, & amicis omnino, ac civibus: quando quidè homo natura civilis est. Atque si medius est in his terminis quidam. Nã si ad pariteres hoc ipsum, & naturam natos, & amicos eorum amicos extenderis, in infinitum fiet progressio. Sed de hoc considerandum est postea. Id autè sufficiens esse ponimus, quod solum à cæteris segregatum, expectabilem vitam facit, reique nullius indigentem. Tale autè felicitatè ipsam esse existimamus. Et in super cum non numeratur cum cæteris, maxime omnium expectabilem: cum numeratur, magis expectabile cum minimo bonorum esse putamus. Augmentum enim bonorum sit, id quod adiungitur. Id autè semper magis est expectabile, quod maius est bonum. Perfectum igitur quoddam, & sufficiens est felicitas, eum sit rerum agendarum omnium finis. Sed forsitan felicitatè quidè summum esse bonum dicere, ab

vniuersis conceditur. Desideratur autem, vt dilucidius quidnã sit ipsa, dicatur. Hoc igitur fortasse fuerit, si opus hominis caperetur. Vt enim modulatoris, statuarij, cæretorumq; artificij, & eorum omnium omnino, quorum est opus aliquod, actio vobonum, & id, quod bene sese habet, in ipso opere videtur consistere: sic & hominis bonum in opere ipsius esse constabit, si sit ipsius aliquod opus. Fabricator igitur, & furoris, opera sunt quedã, actiones vobominis autem nullum est opus, sed est otiosus homo natura? An vt oculi, manus, pedis, & cuiusque omnino partis aliquod opus est, sic & hominis præter hæc omnia quispiã aliquod posuerit opus. Quid igitur id fuerit tandem? Viuere enim homini cum plaris comune est. Opus autem proprium ipsius hominis quaeritur. Segreganda est ergo nutritiã, augendiq; vita. Hæc sentiendi sequitur vita: at ipsam etiã homini cum equo, ac boue, omninq; animali constat esse communem. Restat igitur actiua quedã vita ratione habetis. Huius autem aliud est vt obediens rationi, aliud vt eã habes, atq; intelliges. Sed cum hæc etiam bifariã dicatur, ea ponenda est, quæ est actiua: hæc enim magis proprie dicitur vita. Est igitur opus hominis operatio animæ, per ratione, aut nõ sine ratione: at verò opus huius, ac studiosi huius, idẽ esse genere dicimus: vt Citharædi, studiosiq; citharædi, & hoc in omnibus absolute, operi adiuncta perfectione, quæ est à propria virtute. Citharædi nãq; opus est, citharã pulsare: studiosi vero, bene pulsare. Eodẽ modo cum hominis opus vitam quandã esse ponamus, & hæc ipsam operatione animæ, atq; actus cum ratione: studiosi profectò viri hæc ipsa sunt, cum bene, recteq; sũt, singula autẽ bene, per propria virtutẽ efficiuntur. Quæ cum ita sint, sic vt bonum humanum animæ sit operatio per virtutẽ: & si plures sint virtutes, in postrema nimirũ, & perfectissima, & insuper in vita perfecta. Ver enim nec vna facit hirsũdo, nec vnus dies: & beatũ hominẽ eodẽ modo, felicem vte, nec vnus dies, nec breue vllũ efficit tẽpus. Summũ igitur bonũ hoc circumscripũ sit modo. Primum nãq; fortitũ, vt figurã quandã describere, postea depingere ipsum oportet. Videtur autẽ cuiuslibet esse ea, quæ bene sunt circumscripũ, producere, & explicare, atq; exponere. Tẽpũsq; taliũ inuẽtor esse, atq; adiutor bonus. Vnde & artium facta sunt incrementa. Est enim cuiusuis id, quod deest, suppleri, ac addere. Oportet autẽ & ea, quæ supra diximus, in memoria habere, & ipsum exactũ nõ in omnibus eodẽ modo, sed in singulis, & vt patitur subiecta materia: & eousq; quousq; ad doctrinã attinet flagitare. Nã scilicet, & geometria diuerso modo angulũ rectũ inquirunt. Alter enim, quoad vtilis est ad opus: alter quidnã sit, & quale quid, ipsum inquirunt, cõtẽplator enim est veritatis. Idẽ modus & in ceteris est seruandus, ne hisce quæ institimus agere, plura fiant ea, quæ fines illorũ egrediunt. Nec in omnibus simili modo causa postulanda est, sed hæc est in quibusdã si bene demonstrata fuerint esse: quod quidẽ & in ipsis principijs sit. Atq; hic modus primus est, & principium. Principiorũ autẽ alia inductione, alia sensu, alia assuetudine quadã, alia alio modo perspicuntur. Enitendũ est autẽ singula pertractare, vt suapte natura percipi possunt: & adhibenda est dili-

Excessu, qui est à virtute ad ipsum opus adiuncto.

gentia, vt bene desiniantur, nam magnã ad ea, quæ sequuntur, afferunt opem. Principium enim plus, quã diuidiũ totius, esse videtur: & eorum, quæ queruntur, cõplura, per ipsum manifesta fieri solent.

De dictorum antiquorum cum vera felicitate consensu, ac de triplici bono ad felicitatem necessario. Cap. v. 111.

Considerandũ est igitur de ipso, nõ ex cõclusionẽ solũ, & iis, ex quibus est ipsa ratio, sed ex iis etiã, quæ de ipso dicuntur. Vero nãq; omnia, quæ cõpetunt, cõsona sunt: à falso autẽ citò ipsum discrepat verũ. Cũ igitur bona in tria sint diuisa, & alia externa, alia circa animã, alia circa corpus bona dicantur: ea, quæ sunt circa animã, propriissimẽ, maximeque dicimus bona. At actus, & operationes animæ, circa animã esse ponimus. Quare hæc opinione cũ antiqui, quã philosophatibus cõcesserunt, bene dicitur, sine ipsum actus quosdã, & operationes esse. Sic enim sit, vt sit ex ipsis animæ bonis, & non ex bonis externis. Consonũ est etiã ipsi rationi: id, quod dicitur, felicẽ, in quã, bene viuere, beneq; agere. Finis enim bona quedã vita, bonãq; actio dicitur est. Cũcta præterea, quæ circa felicitatẽ queruntur, ei, quod dicitur, inesse videtur. Aliis nãq; virtus, aliis prudentia, aliis sapientia quedã, aliis hæc aut horũ aliquid cõ voluptates, aut non sine voluptate felicitas esse videt. Sunt & operationes etiã affluentia simul accipiunt. Atq; hæc partim multi, & antiqui, partim pauci, viriq; dicunt præclariorũ neutros tota via aberrare, sed aliqua ex parte, & in pluribus vera attingere consentaneũ est rationi. Eorũ igitur sententia, qui vel omnẽ, vel aliquã virtutẽ felicitatẽ afferunt esse, ipsa ratio cõsona est. Huius est enim ea operatio, quæ per ipsam efficitur. Interest autẽ fortasse nõ parũ, in possessione an in vsu, & in habitu, an in operatione, summum consistere bonũ putare. Fieri enim potest, vt habitus quidẽ & si inest, nullũ efficiat bonũ: vt in dormiente, vel etiã alio modo quodã otioso factõ. Operatio autẽ nihil efficiat bonũ, fieri nequit. Qui nãq; operatur, ager vtiq; necessariõ, & bene etiã ager. Atq; vt in Olympia nõ hi, qui sunt elegatissimi forma, præstantissimiq; robore, sed ij, qui decertant, coronis afficiuntur, (ipsorum enim aliqui vincũt) sic & qui bene agunt, eorũ, quæ sunt in vita pulchra, bonãq; cõpotes fiunt. Est autẽ vita ipsorũ per se iucunda. Nam voluptate quidẽ affici ei his est, quæ ad animã pertinet, id autẽ est cuiq; voluptati, cuius amator dicitur vnusquisq; vt equus equorũ amator: & spectaculũ spectaculorũ identidẽ amator: eodẽ modo & amator iustorũ, iustitæ: & omnino virtutũ amator, & ea, quæ per virtutẽ efficiuntur. Quæ igitur voluptati sunt vulgo, ea repugnãtia sunt, propterea q non natura talia sunt. Sed amatoribus honestatis ea sunt voluptati, quæ sunt natura iucunda. Tales autẽ ex sunt actiones, quæ à virtute emanant: quare & his ipsæ sunt voluptati, atq; per se ipsas iucundæ. Ipsorum igitur vita nõ indiget voluptate, tanquã aliqua foris adiungẽda, sed habet in se ipsa voluptatẽ. Præter enim ea, quæ dicta sunt, neq; bonũ is est, qui bonis actionibus nõ delectat. Nã neq; iustũ eũ quisquã dixerit, qui iustis nõ gaudet: neq; liberalẽ eũ, qui liberal-

liberalibus actionibus non delectatur: & in ceteris eodẽ modo. Quod si hæc ita sunt, actiones et, quæ à virtute proficiuntur, per se ipsas sunt voluptati, atque iucundæ. At verò bona quoque sunt, & etiam pulchra, atque horum vnũquodque maxime ipsi competit, si rectè de his ipse iudicet studiosi iudicet autẽ, vt est dictum. Optimum ergo, & pulcherrimum, & iucundissimum est ipsa felicitas, & non se iunguntur hæc, pẽrinde atque in illo Deliaco carmine separantur:

Summũ est pulcherrũ, ex astrea quod gignit alma:
Optima, si valeas, res est, quod quilibet optat,
Summũ est iucundũ, si re potiaris amata.

Hæc enim operationibus omnia cõpetunt. Hæc autem ipsas, aut vnã ipsarum, quæ ut optima, felicitatem ipsam dicimus esse. Videtur tamẽ & externis indigere bonis, vt diximus. Fieri enim non potest, aut non facile fit, vt is res agat præclaras, cui facultates desunt. Multa namq; per amicos, per diuitias, per ciuilem potentiam, tanquam per instrumenta aguntur. Quibusdã autem carentes, vt nobilitate, bona prole, pulchritudine, beatitudine maculãt. Non enim satis ad felicitatẽ idoneus est, q penitus est deformis, aut ignobilis, aut solitarius sine prole: & minus etiã fortasse, si cui perperam sint filij, vel amici, aut boni mortui sint. Vt igitur diximus, videtur felicitas, & talis indigere prosperitatis. Vnde quidam prosperitatem Fortunã, quidam virtutem, felicitatem esse dicunt.

De modo assequenda felicitatis. Cap. x.

Nõ de dubitatur, vtũ disciplina, an assuetudine, an alio quodã modo per exercitiũ accipi possit: an aliqua diuina forte, an & ob Fortunã proueniat, si igitur & aliquid aliud Deorũ est munus hominibus, cõsentaneũ est rationi & felicitatẽ à diis ipsis dari: & eò magis, quò ceteris humanis bonis est præstabilius. Verũ hoc ad aliã magis considerationẽ fortis pertinet. Videtur tamẽ, & si nõ à diis immortalibus mitti, sed virtute, disciplina vte quadã, vel exercitatione cõparatur, diuinitissimum esse. Præmium enim, finisq; virtutis, optimũ, & diuinũ quodã, atq; beatũ esse constat. Est præterea & multũ commune. Fieri nãq; potest, vt disciplina quadã, ac diligentia ab vniuersis iis cõpareretur, qui nullo principio labefactato, idonei sunt ad cõsequendã virtutẽ. Quod si melius est hoc modo, quã ob fortunam felicitẽ esse, vt ita se habere consentaneũ est rationi. Siquidẽ ea, quæ sunt secundũ naturã, vt quã optimẽ sese habere possunt, sic sese habent suapte natura: & ea similes, quæ per artẽ cõficiuntur, atque à quacũq; proueniunt causa: & ea maxime, quæ à præstabilissima proficiuntur. Id autẽ, quod maximũ, atq; pulcherrimũ est, Fortunã adscribere absurdũ videt in primis. Pater etiã ex ipsa ratione, quod querit. Dicta est enim & operatio animæ per virtutẽ. Ceterorũ autẽ bonorũ, alia insunt necessariõ, alia adiutã, suntq; vtilia, vt instrumenta: hæc & iis cõsona sunt, quæ in principio diximus. Ipsum enim sine facultatis ciuilibus optimũ ponamus. Hæc autẽ magnã adhibet diligentia, vt ciues ipsos disponat, bonosq; faciat, & ad honestas res agẽdas idoneos reddat. Meritò igitur, nec bouẽ, nec equũ, nec aliud quicquã animãtũ dicimus fe-

lix. Quippe cũ fieri nequeat, vt ipsorũ quicquã talis sit particeps operationis. Hæc autẽ ob causam neq; puer est felix, nondũ enim est idoneus ad res tales agẽdas propter atarẽ. Qui dicuntur felices, ob spẽ dicuntur. Est enim opus, vt diximus, & perfecta virtute, & perfecta etiã vita. Multa nãq; mutationes in vita sũt, variẽq; fortuna: atq; fieri potest, vt is, qui maxime bonis abundat, in magnas incidat in senectute calamitates, vt in heroicis de Priamo dicitur. Eum autem, qui tali fortuna est vsus, & miserabiliter obiit, nemò felicem dicit.

Quid quis in hac vna discendus sit felix, & quid felix. Cap. x.

Nullũne igitur homo felix, quãdiu viuere dicitur est, sed Solonis sententia, si nẽ spectare oportet: Quod si & ita ponendũ est tũne felix est, cũ è vita decesserit: An id absurdũ est penitus, nobis præferimus, qui felicitatẽ, operationẽ quadã dicimus esse? Quod si mortuũ felicẽ nõ dicimus, neq; Solon id vult: sed tũc dicit beatũ hominẽ tũc posse, quia iã est extra omnia mala, calamitatẽsq; habet quidẽ & hoc cõtrouersũ quadã. Mortuo nãq; bonũ & malũ videt aliquod esse, siquidẽ & viniẽt, nõ autẽ sentient: vt honores, infamia, & filiorũ, posterorũq; omnino prosperitates, atq; aduersitates. Dubitationẽ autẽ & hæc afferunt. Eĩ nãq; qui ad senectutẽ vsq; beatẽ vixerit, secũdũq; rationẽ decessit, multas circa posteros accidere mutationes cõttingit: & alios ipsorũ esse bonos, vitãq; cõsecutos esse pro dignitate: alios cõtrã. Cõstat autẽ & distantiis ad parẽtes, multis, variisq; modis ipsos sese habere posse. Absurdũ igitur est, si defunctus simul etiã mutaretur, & nũc felix fieret, nũc miser. Absurdũ est etiã, & minime, nec aliquod ad tẽpus, posterorum ad parentes res pertinere. Sed redeundũ est ad id, quod prius est dubitatũ. Ex illo namq; & id quod nũc querit, fortasse perspicitur. Si igitur sine spectare oportet, & tũc beatũ dicere quenq; nõ quia beatus tunc est, sed q prius erat: quo modo nõ est absurdũ, si cũ est felix, nõ verò de ipso dicitur quod inest. Quia viuẽtes, dicere beatos ob mutationes nolimus: & quia felicitatẽ quidẽ stabile quiddã, nullõq; modo facile mutabile esse puramus: fortunã autẽ in eisde sæpe reuolui. Nã si fortunã sequamur, capenũmero felicẽ, ac miserũ eũdẽ dicemus, chamaeleontẽ quendã ostẽdẽtes ipsum felicẽ esse, ac debilitẽ collocatũ. An Fortunã sequi, nullo modo est rectũ. Nõ est enim in ipsa bene vel male viuere sitũ, sed indiget humana vita ipsius, vt diximus. Operationũ autẽ ea quidẽ quæ à virtute proficiunt, felicitatis: ea verò, quæ sunt cõtrariẽ, cõtrarij dominq; sunt. Attestat huic sententia & id, quod nũc dubitamus: etenim nullis in operibus humanis rata est firmitas, quãta est in operationibus hisce, quæ à virtute proficiuntur, hæc nãq; stabiliores & sciẽtiis ipsis esse videtur. Harũ autẽ ipsarũ ea, quæ ceteris antecollunt, maxime stabiles sunt, propterea q in his ipsi beati, & maxime, & cõtinuatissimẽ viuunt. Hoc enim simile est causa, vt ipsarũ nõ fiat obliuio. Id igitur, quod querit, cõpetit ipsi felici, & erit talis per vitã. Nã semper aut maxime ea ager, & cõtẽplabitur, quæ produũt à virtute, fortunãque feret pulcherrimẽ, & omni ex parte

parte concinnè, ac æquabiliter: quippe qui verè bonus, atq; quadratus est sine vituperatione. Cùm autè à Fortuna multa eueniãt, & magnitudine, paruitatèq; differat: parua quidè, siue sint secūda, siue aduersa, cōstat nō facere vitæ momentū. Grādia verò, ac multa, si secūda sint, beatiore vitā efficiūt: quippe cūm ad decorandū sint apta, & vsus ipsorū pulcher, studiosūq; fiat. Sin aduersa, premunt, laudantq; vitā beatā. Afferūt enim dolores, & multas operationes impediūt. Atramè & in iis ipsis perlucet ipsa honestas, cūm multas quis piā, ac magnas aduersitates facillè perfert, nō ob sensibilitatē, sed quia generosus est, atq; magnanimus. Quòd si operationes dominæ sunt (vt diximus) vitæ, nemo beatorū fuerit miser. Nunquā enim odiosum quicquam, atq; improbū ager. Eum enim, qui verè bonus est, atq; prudēs, fortunā omnē decore perferre, pro facultatēq; rerū semper res pulcherrimas agere: vt & ducem bonū presentibus vti castris ad opimè gerendū bellū, & bonū item futore ex libi datis pellibus pulcherrimū conficere calceū, ceterolq; omnes identidē artifices, arbitramur. Quæ cūm ita sint, miser quidē nūquā fuerit ipse felix. Beatus tamē nō erit, si in Priami calamitates incidit. Nec igit̃ varius, facillēq; mutabilis erit. Neq; enim ex felicitate facillè aut à quibusuis, sed ab ingentibus, & multis aduersitatibus dimouebitur: & ex talibus nō in paruo, sed in lōgo quondā, perfectō ve tēpore tursus fuerit felix, magnas in eo res, praeclarasq; naclus. Quid igitur obstat, eū felicē dicere, q̃ per virtutē operatur perfectā, & bonis externis satis abundat, non quouis in tēpore, sed in vita perfectā? An est addendū, & ita est victurus, & secundū rationē moriturus? quippe cūm futurum quidem incertū sit nobis: felicitatē autē finem, & omnino perfectā omni ex parte ponamus: Quod si ita sit, viuendum eos, quibus ea, quæ diximus, & insunt, & inerunt, beatos dicemus: beatos autem homines. Sed de his quidem eousq; sit definitum.

Quòd posteriorum fortuna ad defunctos pertineant. Cap. xi.

Fortunam autē posteriorū, amicorūq; omniū nihil cōferre, longè ab amicitie simibus discedere, & opinioibus contrarium esse videtur. Cūm verò multa sint ea, quæ eueniunt, variāq; differētiā habeāt, & alia magis, alia minuscōferāt: in singula quidē ipsa diuidere, prolixū, & infinitū esse cōstat: lat̃ aut̃ erit fortasse, si de his ipsis vnuerſaliter, figurāq; dicatur. Vt igitur aduersitatū earū quæ beatis eueniūt, alia pondus aliquod, momentumq; habent ad vitam, alia sunt leuiora: sic sese habēt & ea, quæ circa amicos accidūt oēs. Viuentibus autem, an mortuis calamitas accidat, multò magis refert, quā res nefanda, grauēq; agantur, an in tragœdiis recitētur. Animaduertēda est igitur differētia hoc etiam modq;: imò verò considerandū forsitan est, si cuiuspiā boni vel mali participes sint defuncti. Videtur igitur etiā si quippiam ex his ad ipsos perueniat, siue bonū, siue contrariū, exile quid, ac parū, aut simpliciter, aut illis esse: siquidē tantū, ac tale, vt neq; beatos eos efficiat, qui beati nō sunt, neq; beatitudinē auferat à beatis. Videtur igitur tā prosperitates, quā aduersitates amicorū, aliquid de-

functis afferret: tale autem, ac tantū, vt neq; felices, infelices, nec aliud quicquam huiuscemodi faciat. *Quòd felicitas hominis sit honorabile potius, quā laudabile. Cap. xii.*

Is determinatis, de felicitate cōsideremus, vt rū laudabile sit quiddā, an potius honorabile. Constat enim potentiam nō esse. Omne autē laudabile ex eo laudari videtur, quia est affectū aliqua qualitate, & aliquo modo sese habet ad aliquid. Iustū enim & fortem, & bonū omnino virū, atq; virtutē, ob opera laudamus & actiones. Robustū etiā, doctūq; ad cursum hominē: & ceterorū quēq; similiter laudamus, quod affectus est aliqua qualitate, & ad bonū aliquod, studiosūq; refertur. Id ita esse pater & ex Deorū laudibus. Nā cū ad nos referuntur, ridicula sanè videtur. Quòd quidē ex eo fit, quia laudes (vt diximus) per relationē efficiuntur. Quòd si laus talis est, cōstat optimorū nō esse laudē: sed maius aliquod, prestabiliusve, quē admodum & videtur. Nā & Deos beatos, felicesq; dicimus, & viros etiā eos, qui maximè sunt diuini, & rerū bonarū simili modo. Nemo nāq; felicitatem laudat, vt iustitiā, sed vt diuinius quiddā prestabiliusve, tē dicit esse beatā. Videtur autē & Eudoxus rectē voluptati primas detulisse partes. Id enim (voluptatē, inquit, quæ quidē est bonū) nō laudari, indicare putabar, prestabiliorē ipsam esse rebus laudabilibus vnuerſis. Talē autē Deū & summū bonū esse dicebat. Ad hęc enim cetera vnuerſa referri. Etenim laus quidē virtutis est, hac enim ad res honestas agēdas idonei fiunt. Commendationes autem operū sunt simili modo, tam corporis, quā etiam animæ. Verūm hæc quidē exacte discere, magis ad eos forsitan pertinet, qui laudandū munere funguntur. Nobis autē perspicuū est his, quæ diximus, fuerit, felicitatē ex his esse, quæ honorabilia sunt, & perfectā. Videtur autē & ex eo sic se habere, quia principiū est. Cætera enim gratia eius agimus omnes: principiū verò causāq; bonorū, honorabile quiddā, & diuiniū dicimus esse.

De duplici anima parte, ac virtutis diuisione. Cap. xiii.

Vm autē felicitas animæ quēdā per virtutē perfecta sit operatio, de virtute cōsideremus oportet. Hoc enim modo meliūs fortasse de felicitate etiā contēplabimur. Videtur autē & is, qui verè ciuilis est, circa hęc maximè elaborare. Vult enim ipsos ciues bonos efficere, legibūq; obēperantes. Atque horū exemplū legū latores, rū Cretēsiū, rū Lacedæmoniorū habemus, & si qui alij tales fuerint. Quòd si hæc cōsideratio ciuilis est facultatis, constat inquisitionē hęc p̃inde, vt ab initio proposuimus, ac instituius fore. De virtute autē humana cōsiderandum est. Bonū enim humanū, ac felicitatem quærebamus humanā. Virtutem verò humanā dicimus, non eam, quæ corporis est, sed eam, quæ animæ: nam & felicitatē, operationē animæ dicimus. Quæ cūm ita sint, pater, ipsum ciuilem aliqua ex parte de anima scire oportere: quæ admodum & cū, qui curaturus est oculos, totūq; corpus, de ipsis scire oportet: & eò magis, quo facultas ciuilis honorabilior est, atq; prestabilior medicina.

Cina. Elegantes etiā medici multa planè circa cognitionē corporis tractant. Et ciuilis igitur ipse de anima contēpletur oportet. Horū autem gratia, & quod satis est ad ea, quæ hic quæritur. Nam vltimus exactū se cōsiderare, maius est opus, diuiciūve fortasse, quā ea, quæ proponuntur. Dicuntur autē & in externis sermonibus aliqua de ipsa sufficiēt, & vtendū est ipsis: vt, partū eius aliam rationē vacare, alia rationē habere. Atq; nihil in presenti refert, distinetq; sint hæc p̃inde: atq; corporis partes, & omne partibile: an ratione quidē sint duæ, re verò seungi nō possint: vt in circūterentia sese habent concavū, & conuexum. Partis autem ratione vacantis, alia quidē cōmunis est, & vegetatiua. Loquor autē de ea, quæ causa est, vt id, quod ipsam habet, nutriatur, incrementaq; suscipiat. Talē enim animæ potentia, in vniuersis, quæ nutriuntur, quāpiā posuerit, & in partibus, & hæc eandē etiā in partibus. Est enim magis cōsonum rationi, hanc eandem, quā aliqua aliam, ponere. Huius igitur virtus cōmunit quædā & non humana videtur. Nā hæc pars & potentia in somnis maximè operatur: bonus autē, & malus minimè in somno discernitur. Quapropter inquit, à miseris felices in dimidio vitæ nihil differre. Hoc autem rectē accidit. Somnus enim, otii est anima, tam studiosa, quā vitiola, nisi pariter motus proueniāt aliqui, atq; ita modestorū meliorā, quā quoniamuis vitā hñt. Sed de his quidē hæcenus. Et numerū potētia, cūm expertis sit humana virtutis, omittere est. Videtur autē & alia quædā esse natura animæ, vacās ratione, aliqua tamē ex parte participans rationis. Continētis enim, & incontinētis rationem, idq; animæ quod rationē habet, laudare solemus. Rectè namq; & ad optimas res inuitat. In

ipsis autē & aliud quid præter rationē inesse constat, quòd quidē repugnat, rēstititq; rationi. Nam vt dissoluta corporis partes, si ad dextrā mouere velis, in sinistra feruntur: sic planè sic & in anima, ad conerata enim, incontinētis appetitiones feruntur. Verū in corporibus quidē cerāmus ea, quæ ad contrariā partē feruntur, in anima verò nō cerāmus. Fortasse autē nō minus & in anima putandū est esse aliquid præter rationē, quod huic aduersatur, & obstat. Dicere verò quo modo est diuersum, nihil refert. Videtur autē & hoc rationis vt diximus) participans esse. Paret enim in ipso continente rationi, & in tēperante, ac torri, magis forsità eidē obēperat. Omnia enim in illis sunt cōsona rationi. Pars igitur animæ ratione vacās, est duplex. Vegetatiua nanque nullo modo rationis est participans: sed cupiēdi vis, & omnino appetēdi, rationis est quodā modo participans, ea ratione, quæ obediētiā, atq; obēperat. Sic & partis, & amicorū, & nō vt rerū mathematicarū, dicimus rationem habere. Hanc autē partē ratione vacantē rationi obēperare, ad monitiones, & increpationes, & cohortationes etiā indicant. Quod si oportet, hanc quoq; partē dicere rationē habere, duplex & ea pars erit, quæ rationē habet: & vna quidem propriè, & in ipsa altera verò vt is qui obēperat patri. Diuiditur autē & virtus hac differētia. Virtutum enim alias intellectiuas, alias morales dicimus esse. Sapientia quidem, & prudentiam, & sagacitatē intellectiuas: liberalitatē autem, & temperantiam morales. Nam eūm de moribus cuiuspiā loquimur, non sapientem illum, aut sagacem, sed mitem, aut temperatum dicimus esse. Laudamus autem & sapientem ob habitū. At habitū eos, qui laudabiles sunt, virtutes appellare solemus.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER SECVNDVS, Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

SECVNDVS hæc de virtute intellectuā, & morali: de excessu, & defectu: de voluptate, & dolore, de affectu potentia, & habitu: de mediocritate, de virtute morali, quid sit: de mediocritatū dispositione: de verecundo, stupido, pudoris experto: de indignante, inuido, maleuolo: de oppositione tum extremorum inter se, tum ipsorum ad medium: de præceptis, quæ ad medium ipsum ducunt.

De productione virtutis intellectuæ, ac morali. Cap. i.

VM autem virtus sit duplex, intellectiua, inquam, atq; moralis, intellectiua quidem plurimū ex doctrina & generationē habet & incrementum: quapropter experientia indiget, temporēq;. Moralis autem, assuetudine com-

paratur: vnde & nomen habuit tale. Ex quo patet, nullam fieri virtutem motum in nobis natura, nihil enim eorum, quæ sunt natura, aliter allucit: vt lapis, cui quidem naturā competit ferri deorsum, nunquā assuescit ferri sursum, non millies ipsum assuescendi causa quippiam sursum proiiceret. Simili modo nec ignis ferri deorsum, nec aliud quicquam aliter, quā sibi natura competet, alluciet. Neque igitur natura neque præter naturam virtutes in nobis efficiuntur: sed idonē quidē ad ipsas suscipiendas sumus natura. Suscipimus autem ipsas, atq; perficimur per consuetudinem. Præterea eorum, quæ in nobis sunt natura, potētias prius accipimus, deinde redimus operationes, quòd quidem in ipsis sensibus inueni licet. Non enim ex eo quia vidimus, vel audimus sæpe, sensus accepimus: sed contrā, habentes vsi sumus, non vsi accepimus. At virtutes accep-

æquè ab extremorum utroq; distans; est apud omnes unū & idem. Respectu autem nostri, quod neque exuperat, neq; deficit: idque non est apud omnes unū & idem. Ut si decem sint multa, & duo pauca, sex ipsius rei media capiuntur: æquè nanq; excedunt, & exceduntur. Atq; hoc in arithmetica comparatione rationum medium esse constat. At id quod est nostra ex parte medium, non eodem sumendum est modo. Non enim si cui decem quiddam minas comedere nimium est, duas autè parum, sex et minas ludi magister præcipiet. Est enim & hoc fortasse nimium ei, qui accepturus est, aut parum. Miloni nanq; parum incipienti verò sese exercere, nimium est. Simili modo res sese habet in cursu, ac in palaestra. Hoc igitur modo quivis artificis exuperationem quidem fugit, atq; defectum, medium autem quærit, & expetit: non quidem rei, sed quod ad nos medium dicitur. Quod si omnis scientia suum hoc modo bene cõficit opus, ad medium ipsum respiciens, & in hoc sua redigens opera. Unde & dici solet in iis, quæ bene sese habent, operibus, nec auferri quicquam, nec addi posse, propterea quod bonum ipsum corrumpunt: & nimium & parum, mediocritas verò cõservat: atq; boni artifices ad hoc respicietes, ut diximus, operantur. Virtus autè omni arte exactior est, & præstantior, quemadmodum & natura. Ipsa profectò virtus mediij ipsius est cõservatrix. Loquor autem de moru virtute: hæc enim circa affectus, actusq; versatur, in quibus est, nimium, & parum, & medium. Fit enim ut magis & minus quispiam & meruat, & confidat, & cupiat, & abhorreat, & irascatur, & misereatur, & omnino delectetur, ac doleat, & utroq; modo non bene. Et etiam quãdo oportet, & pro quibus, & ad quos, & cuius gratia, & ut oportet. Hoc autem mediij est, & optimum, quod est ipsius virtutis. Similiter circa actus nimium est, & parum, & medium. Virtus autem circa affectus, actusq; versatur, in quibus exuperatio quidè peccatum est, & defectus vituperatur, medium autem laudatur, & rectè cõficitur, quoru verumq; virtutis ipsius est. Virtus igitur, mediocritas est quædam, cum sit ipsius mediij cõservatrix. Præterea, peccare quidem multis modis contingit. Malum enim est infiniti, ut Pythagorici putant: bonum verò finitum: rectè agere, unice. Quapropter & alterum facile, alterum difficile est. Facile quidem non attingere signum, difficile autem illud attingere. Et ob hoc igitur nimium quidem, atque parum vitio adscribuntur, mediocritas verò virtuti.

operatio
defectio
boni non
sua ita
dicitur se
mutat.

tate connexi, ut malevolentia, ut imprudentia, ut invidentia: & actus identidem, ut adulterium, furtum, homicidium. Hæc enim univèrsa, & talia ita dicuntur, quia ipsa sunt prava, sed non exuperationes ipsorum, atque defectus. Circa igitur talia nullum est tempus rectè agendi, sed semper delinquitur. Neque sit ut quisquam bene, vel malè talium quicquam agat, qui cum oportet, & quando, & ut oportet adulterium committendo: sed simpliciter quicquid istorum efficiatur, delinquitur. Simile igitur est & circa iniustitiã, timiditatem, & luxuriam: & mediocritatè esse censere, & id quod nimium dicitur, & parum. Hoc enim modo exuperationis, & defectus erit utique mediocritas, & exuperationis exuperatio, & defectus item defectus: sed ut temperantia, fortitudinisve non est exuperatio, atque defectus, quia medium ipsum est modo quod à extremis: sic nec illoru est mediocritas, nec exuperatio, & defectus, sed utcumque agantur, semper delinquitur. Omnino nanq; nec exuperationis, nec defectus est mediocritas, nec mediocritatis exuperatio, & defectus.

Mediocritatum inter duo extrema descriptio. Cap. VII.

AT enim id ipsum non solum univèrsaliter dicere, sed ad ipsa singula etiam commodare oportet. Sermonu enim eoru, qui circa actus versantur, univèrsales quidè magis communes, particulares verò magis sunt veri. Actus nanq; circa singula sunt, quibus sermones rationesq; cõsentaneas esse oportet. Hæc igitur ex descriptione sumenda sunt. Circa timores itaque, fiducia, mediocritas quidè est fortitudo: aut exuperantiis quidè, qui non timèdo exuperat, nomine caret. Sunt autè cõplura, quæ nominibus vacat. Is autem, qui cõfido exuperat, audax est. At is, qui timèdo quidè exuperat, cõfido ante deficit, timidus. Circa voluptates, atq; dolores, non omnes quidè, & minus circa dolores, mediocritas quidè est temperantia, exuperatio autè intemperantia. At deficientes circa voluptates pauci sunt: quapropter nec his est positu nomen, sed insensati vocentur. Circa dandas capientesq; pecunias mediocritas quidè est liberalitas, nimium, atq; parum, prodigalitas, & illiberalitas, quibus contrario modo exuperant, & deficient homines. Prodigus enim in erogando exuperat, in capièdo deficit. At illiberalis, atq; avarus in capièdo exuperat, in erogando deficit. Atq; de hisce nunc quiddam figura loquimur, & in summa, hoc ipso contenti, postea verò exactius de ipsis determinabimus. Sunt & alia circa pecunias dispositiones, & mediocritas quidè est magnificètia. Differt enim hoc à liberali magnificus, quod hic circa magna, ille circa parva versatur. Exuperatio autè ruditas circa decoru, atq; sordiditas, & defectus circa decoru pusillitas. Atq; hæc differunt ab iis, quæ circa liberalitatè diximus esse, & differentia posterius explicabimus. Circa honore & eius oppositu mediocritas quidè est magnanimitas, exuperatio verò levitudo quædam, & defectus pusillanimitas dicitur. Ut autè ad magnificentiã sese habere diximus liberalitatè, hoc differentè ab illa, & circa parva

versatur: sic sese habet & ad magnanimitatem, (quæ quidem circa honorem magnum vertatur) alia quædam dispositio, quæ circa parvum vertatur. Sic enim ut appetatur honor ut oportet, & magis, quàm oportet, & minus. Atque is, qui in honorum exuperat appetitione, ambitiosus vocatur: autem, qui deficit, appetitione vacans honoris: & medius nomine caret. Ambitiosi namque ipsæ præter vnam nomine carent. Ambitiosi namque, ambitio vocatur. Quocirca sit, ut extremi de medio loco decerent. Nos quoque medium hunc modò ambitiosum, modò vacantem honoris appetitione vocamus. Et nunc ipsum ambitiosum, nunc alterum laudamus. Cur autem id fiat, in sequentibus explanabitur. Nunc de ceteris eundem servantes modum dicamus. Est igitur & circa iram mediocritas, & nimium, atque parum. Atq; cum ferè nominibus careant, medium mansuetum dicentes, mediocritatem mansuetudine appellabimus: extremorum autem is quidem, qui exuperat iracundus, & vitium iracundia vocetur. Is verò, qui deficit, ira vacans, & defectus iræ, vacuitas nuncupetur. Sunt & alia tres mediocritates, quæ tamen si similitudinem quandam, & cõvenientiam inter sese habent, differunt tamen: Omnes enim sunt circa verborum, actuumve cõmuniu: sed differunt quod earum una circa verum, quod est in ipsis, caret: circa iucundum versantur: quod quidem partim est in loco, partim in ceteris congressionibus univèrsis. Et de his igitur est dicendum, ut magis cernamus in univèrsis mediocritatem quiddam invidabilem affectu, extrema verò, neque recta, neque laudabilia, sed vituperabilia esse. Atque horum etiam pleaque nominibus carent: verum enitendum est & his perinde, atque ceteris, ponere nomina dilucidatis gratia, & ut facile sequi possimus. Circa verum igitur, medius quidem verax quidam, & mediocritas veritas appelletur. Fictio verò, si ad maiora pergat, arrogantia, & arrogans, qui ipsum habet, dicitur. Sin ad minora, dissimulatio nuncupetur, & qui habet ipsam, dissimulatio. Circa iucundum, quod in ioco consistit, medius quidem comis, & urbanus, & dispositio comitas, atque urbanitas appelletur. Exuperatio autem, scurrilitas, & qui ipsam habet, scurra: & qui deficit, rusticus quidam, & habitus, rusticitas, nuncupetur. Circa verò reliquam iucundum quod est in vita, is quidem, qui est, ut oportet, iucundus, amicus dicitur, & mediocritas, amicitia. Is autem, qui exuperat, si nullius gratia rei, placidus: si sui emolumentu causa, adulator est appellandus. At is, qui deficit, & in cunctis est iniucundus, contentiosus quidem, difficilisque dicitur. Sunt & in affectibus, & in iis, quæ sunt circa affectus, mediocritates. Verecundia nanq; virtus quidem non est, laudatur tamen & ipse etiam verecundus: nam & hic dicitur esse medius, & exuperans, atq; deficient. Et exuperat quidem is, qui in univèrsis verecundatur, qualis est ipse pauidus: qui verò impudens: medius verò, dicitur verecundus. Indignatio autem, mediocritas est invidia, & malevolentia. Versantur autem circa dolorem, & volu-

ptatem, quæ oriuntur ex iis, quæ proximis accidunt. Indignans enim dolet, cum aliqui prosperitate Fortunæ indignè fruuntur. Invidus autem hunc exuperans, de omnibus dolet: sed malevolus aded deficit in dolendo, ut gaudeat. Verum de his erit & alio loco tempus dicendi. De iustitia verò postea pertractabimus. Atque cum non dicatur simpliciter, distinguemus ipsam, & de utraque dicemus quomodo mediocritas est, & similiter de rationis virtutibus.

De virtutum, ac vitiorum mutua oppositione. Cap. VIII.

VM autem tres sunt dispositiones, & duæ quidem sunt vitia, quorum alterum in exuperatione, alterum in defectu consistit: una autem virtus, quæ quidem est mediocritas, omnes inter se, & si non æquè, suscipiunt oppositionem. Extreme nanque cum media, tum inter sese contraria sunt, media verò extremis. Nam ut æquale maius quidem est cum comparatur ad minus, minus autem cum comparatur ad maius: sic & habitus mediij respectu quidem defectuum exuperant, respectu autem exuperationum deficient, tam in affectibus, quàm in actibus. Fortis enim, cum ad timidum comparatur, audax, cum ad audacem, timidus esse videtur. Pari modo temperans respectu quidem insensati intemperans, respectu autem intemperantis, insensatus videtur. Liberalis etiã, prodigus, si ad illiberalem illiberalis, si cum prodigo conferatur. Quapropter & extremorum uterque medium ipsum à se compellit ad alteru atque fortem, audax quidem timidum, timidus autem audacem appellat, & in ceteris simili modo. Hæc cum hoc modo inter sese opponantur, maior est utique contrarietas extremorum inter sese, quàm ad medium. Longius enim hæc inter sese, quàm à medio distant, & perinde, atque magnum magis à parvo, parvumque à magno, quàm ab æquali utrunq; distat. Extremis insuper nonnullis ad medium similitudo quædam esse videtur: ut audacia ad fortitudinem, & prodigalitati ad liberalitatem. At extremorum inter sese maxima est dissimilitudo; atque ea, quæ plurimum inter se distant, deficientes, contraria dicunt, quo fit, ut ea, quæ magis distant, magis contraria sint. At verò medio in quibusdam exuperatio, in quibusdam defectus magis opponitur. Fortitudini nanque non audacia, quæ est exuperatio, sed timiditas, quæ est defectus, magis opponitur. Temperantiæ verò non insensibilitas, quæ quidem est defectus, sed intemperantia, quæ est exuperatio, magis contraria est. Id autem ob duas accidit causas. Atque una quidem est ex ipsius rei natura. Nam quia propinquius, atque similis est extremorum alterum medio, ideo non hoc ipsi, sed contrarium oppositum esse magis asserimus. Ut cum audacia quidem similis fortitudini videatur, atque propinquius esse: timiditas autem dissimilior: hanc illi magis oppositam esse censemus. Etenim ea, quæ plus à medio distant, eidem contraria magis esse constat. Hæc igitur una est causa, quæ quidem est ex ipsius rei natura. Altera autem in nobis sumitur ipsis. Ea nanq; medio

x x contra

sponte quispiam videbitur agere, cuius principium est in iplo agente sciente singula, in quibus est ipse actus. Forſitan enim non rectè dicitur, ea fieri ab inuitis, quæ per iram, aut cupiditatem aguntur. Primum nanque nulla bellua ſponte ager, neque pueri. Deinde utrum nihil eorum ſponte agamus, quæ cupiditate, vel ira agimus: an honeſta quidem ſponte, turpia verò inuiti? An ridiculum eſt, cum vna ſit cauſa? Abſurdum eſt etiã forſitan, ea ab inuitis agi cenſere, quæ oportet appetere. Oportet autem & iracſi pro quibusdam, & cupere nonnullas res, vt ſanctitatem, atque diſciplinam. Videntur etiam ea quidem, quæ ab inuitis fiunt, dolorem: ea verò, quæ cupiditate aguntur, voluptatem afferre. Prætereà quid intereſt inter ea, quæ per rationem, & quæ per iram peccantur, hoc ipſo quod ab inuitis agantur? Etenim fugienda quidem ſunt ambo. Affectus autem rationis expertes, non minùs humani eſſe videntur: & actus ipſius hominis ab ira, cupiditateque fiunt. Abſurdum eſt igitur hæc ab inuitis agi cenſere.

De electione. Cap. 11.

Determinatis hiſ, eo, inquam, quod ſponte, & eo, quod inuitus quispiam agit, conſequens eſt, vt de electione dicamus. Ipſa nanque virtuti eſt familiariffima, & magis, quàm ipſi actus, diiudicat mores, atque expendit. Electio itaque ſponte quidem noſtra videtur fieri. Non tamen eſt idem, quod illud, quod ſponte fit. Sed quod fit ſponte, ad plura ſeſe extendit. Eſt enim cum pueris, & animalibus cæteris nobis commune: electio verò non eſt communis. Et ea, quæ à nobis repente fiunt, ſponte quidem noſtra fieri dicimus, electio ne verò non dicimus. Qui verò dicunt ipſam eſſe cupiditatem, vel iram, vel voluntatem, vel opinionem quandam, non rectè dicunt. Etenim electio non eſt commune homini cum rationis expertibus: at cupiditas eſt, & ira. Et incontinentes, cupiens quidem, non tamen eligens agit. Continentes autem contrã, eligens quidem, at non cupiens agit. Et cupiditas quidem aduerſatur electioni, cupiditati verò cupiditas non repugnat. Cupiditas prætereà iucundi eſt, & moleſt: electio verò, neque moleſti, neque iucundi. Ira etiam minùs eſſe videtur: quippe cum ea, quæ ſunt ira, minùs per electionem fieri videantur. At verò neque voluntas eſt, tamerũ finitima hæc eſſe apparent. Electio nanque non eſt eorum, quæ fieri nequeunt. Quod ſi quis eligere dixerit ea, mens eſſe videbitur. Voluntas autem eſt, vt immortalitatis. Et voluntas quidem eſt circa ea quoque, quæ per ipſum, qui vult, nequaquam agerentur. Voluntas enim hiſtrionem aliquem vincere, vel certamen: eligat talia nemo, ſed ea, quæ per ſe ipſum exiſtimat fore poſſe. Prætereà, voluntas quidem magis eſt ipſius finis: electio autem eorum, quæ ferunt ad finem. Vt ſani quidem eſſe volumus, eligimus autem ea, quibus erimus ſani. Et felices quidem eſſe volumus, atque ita dicimus, eligimus autem non conuenit dicere. Atque omnino in hiſ verſatur electio, quæ in noſtra ſunt poteſtate. Opinio quoque non eſt. Opinio nanque circa vniuerſa videtur eſſe: neq; minùs circa æterna, & ea,

quæ fieri nequeunt, quàm circa ea, quæ noſtra in poteſtate ſunt collocata. Et falſo, veròque diuiditur, non malo, bonoque: electio autem hiſce magis. Electionem igitur idem eſſe & opinionem omnino, nemo forſitan dicit. At nec etiam eſt idem quod opinatio quædam. Eligendo nanque bona vel mala, quales quidem ſumus, opinando autem non ſumus. Et eligimus quidem capere aliquid, aut fugere, aut aliquid talium: opinamur autem quidnam ſit, vel cui conferat, vel quo pacto conducatur: ſed capere, aut fugere non nimium opinamur. Et electio quidem laudatur ex eo, quia eſt eius, quod oportet magis, vel quia eſt recta, opinio verò ex eo quia eſt vera. Et eligimus quidem quæ maxime ſcimus eſſe bona: opinamur autem ea, quæ non nimium ſcimus. Videntur prætereà non idem homines eligere optima, atque etiam opinari: ſed quidam opinari quidem meliùs, ob vitium autem non ea, quæ oportet eligere. Nihil autem refert ſi antecedit electionem, aut comitetur, opinio: non enim id ipſum tunc perferuntur, ſed ſi idem ſit electio, quod opinatio quædam. Quid igitur, aut quale quid eſt electio: cum nihil ſit eorum, quæ diximus? Videtur itaque ſponte quidem à nobis fieri: tamen non omne, quod ſponte agimus, eſt eligibile, ſed id, cuius conſultatio antecedit. Electio nanque cum ratione eſt, atque mente. Subſignificare autem id eſt nomen videtur, inuicem ipſum ex aliis eligibile eſſe.

De conſultatione. Cap. 111.

At eſt ne de omnibus conſultatio, & omne quoduis eſt conſultabile, an de quibusdam non eſt conſultatio? Atque dicendũ eſt forſitan conſultabile non id eſſe, de quo quiſpiam inſpiciens, vel mente captus, ſed id, de quo ſanæ mentis vir conſultauerit. De cæternis autem nemo conſultat, vt de Mundo, vel de communis menſura ꝛ diametri lateriſque vacuitate. Sed neque de iis, quæ conſultantur quidem in motu, ſemper autem ſunt eodem modo, ſive neceſſitate, ſive natura, ſive propter aliquam aliam cauſam: vt de ſolſtitiis, atque exortu. Neque de iis, quæ aliàs aliter ſeſe habent: vt de ſiccitatibus, imbribusve. Nec item de iis, quæ eueniunt à Fortuna: vt de theſauri inuentione. Sed neque de humanis omnibus rebus. Nam quoniam modo Reſpublica Scytharum optime gubernaretur, Lacedæmoniorum conſultat nemo: nihil enim horum per nos ipſos fieri poteſt. Conſultamus autem de iis rebus agendis, quæ in noſtra ſunt poteſtate: hæc enim & reſtant. Cauſæ nanque videntur eſſe, natura, neceſſitas, fortuna, & mens in ſuper, ac omne, quod per hominem efficit. Hominum autem quiſque de iis conſultat, quæ agi per ipſum poſſunt. Atque circa exactas quidem ſcientias, & ſufficientes, non eſt conſultatio, vt de literis. Non enim ambigimus quomodo literæ ſcribendæ ſint. Sed de iis conſultamus, quæ ſunt quidem à nobis, non tamẽ ſemper eodem modo: vt de agendis per medicinam, vel pecuniariam artem: & eò magis in gubernandi facultate, quàm in exercendi arte deliberamus, quod minùs exacta eſt

De voluntate, & voluntate affectabili.

Cap. 1111.

Voluntatem autẽ finis quidem ipſius eſſe, iam paulò antè diximus. Sed videtur aliis quidem eſſe veri boni, aliis apparentis boni. Atque ſit ſententia quidem eorum, qui verum bonum id eſſe cenſent, quod eſt affectabile voluntate, vt id non ſit affectabile voluntate, quod is, qui non rectè experit, vult. Nam ſi ſit, erit & continuò bonum, at erit fortè malum. Sententia autem eorum, qui bonum apparens inquit eſſe, quod eſt affectabile voluntate, vt nihil ſit proſus, quod ſuapte natura ſit affectabile voluntate, ſed id, quod vnicuique videtur. At aliud alij videtur, & repugnantia fortè. Quod ſi hæc non placent, dicendum eſt ſimpliciter quidem, & re vera verum bonum eſſe affectabile voluntate: vnicuique verò id, quod vnicuique videtur. Studioſo igitur id eſt affectabile voluntate, quod verè eſt bonum: vitioſo verò, quicquid contigerit. Fitque hoc pèrinde atque in corporibus ipſis. Hiſ enim, quorum corpora bene ſeſe habent, ſalubria ſunt ea, quæ verè talia ſunt: iis autem, quorum corpora ſunt ægrota, non hæc ipſa, ſed alia. Similiter & amara, ac dulcia, & calida, atque graua, & cætera id genus. Studioſus enim homo rectè ſingula iudicat, & ſingulis in rebus id ipſi videtur, quod verè eſt tale. In vnoquoque enim habitu ſunt propria quædam honeſta, atque iucunda: atque in ſingulis plurimum fortè præſtat vir ſtudioſus in dignoſcendis iis, quæ verè talia ſunt: propterea quod eſt vt norma quædam, atque menſura ipſorum. Multitudo verò decipitur ob voluptatem. Ipſa nanque bonum quidem nec eſt, bonum tamen eſſe apparer. Perſequuntur igitur ipſam, tanquam bonum: dolorem autem fugiunt, tanquam malum.

De iis, quæ in noſtra ſunt poteſtate.

Cap. 11.

Vm igitur finis quidem ſit affectabilis voluntate, ea verò, quibus itur ad finem, conſultabilia ſunt, atque eligibilia: ſit vt actus ij, qui circa hæc verſantur, ab electione proficiſcantur, noſtræque ſponte fiant. At operationes virtutum circa hæc ipſa verſantur. Noſtra igitur in poteſtate ipſa virtutes, & identidem vitia collocantur. Quibus enim in rebus noſtra in poteſtate ſitum eſt agere, in iis & non agere: & in quibus non agere, in iis eſt & agere. Quare ſi agere bonum (quod honeſtum eſt) in nobis eſt ſitum, & non agere quod eſt turpe in nobis eſt collocatũ. Et ſi non agere malum (quod eſt honeſtum) in noſtra eſt poteſtate, & agere (quod eſt turpe) in nobis eſt ſitum. Quod ſi in nobis eſt ſitum tam honeſta quàm turpia agere: & ſimili modo non agere. Hoc autem erat bonos, & malos eſſe. In nobis ergo eſt ſitum, nos probos, & improbos eſſe. Dicere autem ſua ſponte neminẽ prauum, nec inuitum quenquam beatum eſſe, alterum falſo eſt ſimile, alterum vero. Nam beatus quidẽ nemo eſt inuitus. Sponte autem noſtra prauitas comparatur. Vel obſtandum eſt iis, quæ

eſt: & de cæternis ſimili modo. Atque magis etiam in artibus, quàm ipſis ſcientiis: nam circa ipſas magis ambigimus. Conſultatio autem in iis verſatur, quæ plerunque quidem fieri poſſunt, incerta tamen ſunt quoniam euenient modo: & in quibus eſt indeterminatio. Atque cum magnis de rebus deliberare volumus, aſſumimus & alios ad conſilium, diſſidentes nobis ipſis, tanquam non ſufficientibus ad id diſcernendum. Conſultamus autem non de finibus, ſed de iis, quæ ad fines ipſos perducunt. Nec enim medicus ſi ſanabit, nec orator ſi perſuadebit, nec Reipublicæ gubernator ſi bene, rectèque legibus ciuitatem inſtituer, nec denique cæterorum quiſquam de fine deliberat, ſed omnes poſitò quodam fine, quem admodum, & per quæ fiet ille, conſiderant. Atque ſi per plura poſſe fieri videtur, per quod illorum faciliſimè, optimèque fiet, perquirunt. Sin per vnum, quoniam modo per illud fiet, & illud item per quid efficeretur, conſiderant: idque faciunt, donec ad primam peneniant cauſam, quæ quidem in inuentione eſt vltimum. Qui nanque conſultat, is quæ re videtur, dictòque modo pèrinde, atque designationem linearum reſoluer. Non autem omnis perquiſitio, conſultatio eſt. Mathematicæ nanque perquiſitiones non ſunt. Omnis autem conſultatio, eſt continuò perquiſitio. Idque quod vltimum eſt in reſolutione, primum eſt conſtat in generatione. Atque ſi conſultantes in aliquid incidant, quod quidem fieri nequeat, deſiſtunt. Vt ſi pecuniis opus, has autem habere non poſſint. Quod ſi videatur fieri poſſe, tunc agere aggrediuntur. Ea verò dicimus fieri poſſe, quæ per nos ipſos fieri poſſunt. Nam ea, quæ per amicos ſunt, per nos ipſos quodam modo ſunt, quippe cum principium ſit in nobis. Quaruntur autem quandoque quidem inſtrumenta, quandoque autem vſus ipſorum: & in reliquis ſimili modo. Interdum, per quod: interdum, quoniam modo, aut per quem, ſolet quæri. Videtur igitur, vt dictum eſt, homo principium actuum eſſe, & de iis eſſe conſilium, quæ agi ab ipſo poſſunt, & actus aliorum eſſe gratia. Finis igitur non conſultabilis, ſed ea, quæ deducunt ad fines. Nec etiam ſingula: vt ſi panis ſit hoc, vel conſectum ſit vt oportet. Hæc enim ſenſus ipſius ſunt. Quod ſi ſemper quiſpiam conſultauerit, in infinitum abibit. Conſultabile autem, & eligibile idem eſt. Ipſum tamen eligibile definitum iam eſt. Quod enim cæteris ex conſultatione prætulimus, id eligibile eſt. Deſinit enim tunc demum vnusquiſque perquirere quoniam ager modo, cum in ſe ipſum principium redegit, & in id ſui ipſius quod antecedit, hoc eſt enim quod eligi. Patet hoc ita eſſe & ex veruſſimis rebus publicis, quas imitabatur Homerus, quæ nanque reges eligerent, ea populo renuntiabant. Cum igitur ipſum eligibile ſit conſultabile, appetibile ex iis, quæ in noſtra ſunt poteſtate: & ipſa electio deliberatiua appetitio rerum erit earum, quæ in noſtra ſunt poteſtate. Nam ſimul atque diiudicauimus ex conſultatione, affectamus deliberationem. Quid eſt igitur electio, figura ſit dictum, & circa quæ verſatur, & eorum eſſe, quibus ad ipſos fines acceditur.

modò sunt dicta, & hominem non esse principium
 est dicendum, neque procreatorum actum per-
 inde ac liberorum. Quòd si hæc vera videntur,
 nec in alia vlla principia nostros actus, quàm in
 ea, quæ sunt in nobis, reducere possumus: quorù
 principia sunt in nobis, ea quoque in nobis sunt
 sita, sponteque à nobis sùt. Hæc ita esse, testes sunt
 & priuam singuli homines, & ipsi legi laiores.
 Nam eos quidem, qui praua faciunt, si modò non
 vi, nec ob ignorationem eam, cuius ipsi non fue-
 runt causa, illa agant, castigant, ac puniunt. His au-
 tem, qui honesta agunt, honores instituunt: vt ho-
 mines partim hortentur, partim prohibeant. At
 ad ea agenda, quæ nec in nostra sunt potestate,
 nec nostra sponte efficiuntur, nemo prorsus hor-
 tatur: quippe cum vanum sit, persuasum esse cui-
 piam non callere, aut non dolere, aut non esuri-
 re, aut quiduis aliud tale: nam nihilominus hæc
 ipsa patiuntur. Et enim pro ignoracione etiam ipsa
 poenas institunt, si quispiam ignoracionis esse
 sibi causa videretur. Ebrios namque duplici poena
 afficiendos esse putarunt. Principium enim ipsis
 est: quippe cum in ipsorum sit potestate ebrieta-
 tem vitare, quæ quidem ignoracionis est causa.
 Puniant etiam eos, qui aliquid eorum ignorant,
 quæ legibus continentur, quæ quidē scire oportet,
 nec sunt diffcilia cognita. Similiter & in aliis
 quæcunq; per negligentiam homines ignorare
 videntur: ex eo plane, quia in ipsis est non ignora-
 re. Est enim in ipso rum potestate diligentia adhi-
 bere. At fortasse tales sunt quidam, vt diligentia
 non adhibeant. At vt tales fierent, & iniusti, aut
 intemperantes, ipsi sunt sanè causa dissolutè vi-
 uentes, & res iniustas agentes, & potui, & rebus
 talibus indulgentes. Operationes enim, quæ sunt
 circa singula, tales efficiunt. Quod quidem ex iis
 patet, qui cuius ludo, vel adui student: perseue-
 rant enim in operando. Ignorare igitur ex ope-
 rationibus, quæ sunt circa res singulas, habitus
 ipsos emergere, nimium bebetis hominis est.
 Præterea metas rationis egreditur, iniurias fa-
 cientem hominē, aut intemperatè agentem, nol-
 le se iniustum, aut intemperatum esse. Quòd si
 quis ignorans agit ea, ex quibus erit iniustus, is
 sua sponte erit iniustus. Non tamen si vult, cum
 est iniustus, desinet esse talis, ac iustus erit. Nec
 enim qui ægrotat, si vult, erit sanus, & forte sua
 sponte ægrotat, si incontinenter viuere, & præ-
 cepta medicorum negligebat. Tunc igitur lice-
 bat ipsi non ægrotare: sed postea, quàm valeru-
 ditnem prodidit suam, non licet. Sicut neque
 fit, vt quisquam resumat lapidem, quem proje-
 cit: erat tamen, in ipso situm, sumere ipsum, at-
 que proficere. Principium enim erat in ipso.
 Modo eodem & iniusto, & intemperanti lice-
 bat quidem ab initio talem non fore. Quapro-
 pter sua sponte est talis. Sed postea, quàm ta-
 lis est factus, non licet ipsi non esse talem. Non
 solum autem animi vitia nostra sponte sunt, sed
 corporis etiam interdum à nonnullis identidem
 comparantur. Quos quidem & increpamus. Eos
 enim, qui natura sunt turpes, reprehendit profe-
 ctò nemo: sed eos, qui per inertiam tales, atque
 ortum euaserunt. Idem & circa imbecillitatem

euenire constat: & cum quispiam membris est
 captus. Nemo nanque exprobrauit cuiquam
 ipsum, si sit aut natura, aut ægritudine, aut vulne-
 re cæcus, sed potius miseretur. Quòd si ebrie-
 tate, vel aliquo alio flagitio captus sit oculis,
 omnes vtique carpent, ac increpabunt. Vitia igitur
 corporis ea quidem, quæ in nostra sunt potestate,
 reprehenduntur: ea verò, quæ non sunt,
 non increpantur. Hæc cum ita sint, & in cæteris
 ea vitia, quæ increpantur, nostra in potestate
 sunt collocata. Sed fortasse quispiam dicet, vni-
 uersos quidē homines id affectare semper, quod
 bonum apparet, ipsius tamen apparentis domi-
 nos ipsos non esse, sed qualis tandem vnusquis-
 que est, talem & finem ipsi videri. At si habitus
 ipsius aliquo modo sibi quisque est causa, erit &
 apparentia ipse sibi quodam modo causa. Sin-
 verò nemo est sibi mala agendi causa, sed hæc ob
 ignoracionem finis ipsius agit, putans per ea sese
 summum bonum consecuturum, affectatōque
 finis non in nostra est potestate: sed ita natum
 esse oportet, vt habeat quasi visum, quo quidem
 rectè discernet, & id expectet, quod verè est bo-
 num. Atque is est ingenio bono, cui id ipsum
 bene sese habet natura (id enim, quod maxi-
 mum est, atque pulcherrimum, & quod fieri
 non potest vt ab alio accipiat, atque discat, ha-
 bebitor qualem dicimus naturalem aptitudinem,
 & ingenitum acumen) atque hoc rectè natura
 bene ortum esse, ipsa est habitus perfecta, ve-
 raque natura. Si igitur hæc vera sunt, cur ma-
 gis virtus sponte nostra, quàm vitium compa-
 rabitur? Ambobus enim similiter, tam bono,
 quàm malo finis ipse natura, aut quouis modo
 videtur, ea ponitur: cætera autem agunt quouis
 modo, ea ipsa referentes ad illum. Siue igitur finis
 non natura tale vniciue videatur, sed sit
 aliquid etiam apud ipsum, siue quidem finis sit
 naturalis, cum sua sponte vir studiosus cætera
 agat, & virtus sponte comparetur, atque acquiratur,
 vitium quoque non minus cõparabitur sponte.
 Est enim similiter & malo homini facultas in
 actibus, etiam si nulla sit in sine potestas. Si igitur
 tur, vt dicitur, nostra sponte comparantur virtutes
 (ipsorum enim habituum nos ipsi causa que
 dam modo sumus, finemque talem ex eo ponimus,
 quia nos tales sumus) vitia quoque sponte
 ab hominibus acquiruntur: similes enim sube-
 unt modos. Communiter igitur dictum est de
 virtutibus, & genus ipsum figura, mediocritates,
 inquam, ipsas esse, ac habitus: & à quibus
 sunt: & principia esse illa per se agendi, no-
 straque in potestate collocatas esse, & nostra se-
 ri sponte, atque ita vt ipsa recta ratio iuber. Ve-
 rum non similiter nostra sponte actus, ac habi-
 tus sunt. Actuum enim à principio vsque ad
 finem domini sumus ipsa singula cognoscentes
 habituum verò, principij. Singulorum autem ad-
 ditio non est nota, quemadmodum & in aduer-
 so fit valetudine: sed nostra sponte ideo sunt,
 quia nostra erat in potestate sic, aut non sic age-
 re, atque vii. At nunc repetentes, de singulis di-
 camus virtutibus, quanam sint, & circa quæ ver-
 sentur, & quo etiam modo. Ex quibus & illud si-
 mul

mal emerget, quot sunt ipsa virtutes. Atque de
 fortitudine primùm dicamus.
De firmitudine, & forti.
 Cap. vi.

Fortitudinem itaque circa metus me-
 diocritatem esse, iudiciisque, perspi-
 cum iam euasit. Metuimus autem ea,
 quæ terribilia sunt: atque hæc, simpli-
 citer dicendo, sunt mala. Quapropter & veteres
 metum deficientes, expectationem inquirunt esse
 mali. Metuimus igitur omnia mala, vt infamiam,
 paupertatem, morbos, inimicitias, mortem: At
 non circa hæc omnia vir fortis esse videtur. Sunt
 enim nonnulla mala, quæ quidem metuere oportet,
 & honestum est: & non metuere, turpe. Infamiam
 namque qui timet, est probus, & verecun-
 dus: qui non timet, impudens. Fortis tamen trans-
 lacione dicitur à quibusdam: quippe cum aliquid
 simile videatur habere. Est enim & ipse fortis, in-
 teritus quidam. Paupertatem autem metuere
 metum deficiente, qui accommodatur habitui. Er vi-
 ro etiam forti, honestum est ipsa fortitudo. Ta-
 lis igitur & ipsius est finis. Singula namque suo
 sine definiuntur. Fortis igitur honestatis causa,
 subit, & agit ea, quæ ad ipsam fortitudinem per-
 tinent. Exuperantium autem is quidem, qui in
 non metuendo exuperat, nomine caret. Atque
 dictum est antea nominibus complura vacare.
 At vocari potest insanus quidem vel stupidus; si
 nihil omnino neque motus terra, neque fluctus
 (vt de Celtis dicitur) metuat. Sed is, qui circa
 res formidolosas exuperat confidendo, audax
 est. Videtur autem ipse audax & arrogans esse,
 & fortitudinis simulator. Qualis igitur est for-
 tis circa res ipsas formidolosas, talis & ipse vi-
 deri vult: itaque imitatur illum, in quibus po-
 rest. Quapropter & complures ipsorum audaces
 sunt simul, & timidi: in his enim audentes res
 formidolosas non sustinent. Is autem, qui me-
 tuendo exuperat, timidus est: nam timet ea, quæ
 non oportet, & vt non oportet, & omnia talia
 ipsam sequuntur. Deficit autem & in confiden-
 do. Sed in doloribus exuperans magis est ma-
 nifestus. Meticulosus igitur malè sese habet
 circa spem, quippe cum vniversa metuat. For-
 tis verò contra sese habet. Confidere namque,
 bene sperantis hominis est. Circa igitur hæc
 versatur & audax, & meticulosus, & fortis. Sed
 diuerso modo sese habent ad ipsa. Illi namque
 exuperant, & deficient: at hic mediocriter sese
 habet, & vt oportet. Er audaces quidem præci-
 pites sunt ante ipsa pericula, & volunt ea: sed
 cum in ipsis sunt, tergiversantur. Fortes au-
 tem in ipsis quidem operibus feruidi sunt, antè
 verò quieti. Vt igitur dictum est, fortitudo me-
 diocritas est circa ea, quibus confidimus, & ea,
 quæ terribilia sunt, in iis, quæ diximus: & eli-
 git, atque fert ipsa, quia est honestum, & quia
 est turpe, non subire, atque perferre. Mortem
 autem sibi consciscere ob fugiendam paupertatem,
 aut amorem aut molestum aliquid, non
 fortis est hominis, sed potius timidi. Est enim
 mollitiei laboriosa fugere. Atque non quia res
 est honesta, oppetit mortem, sed quia malum
 fugit. Fortitudo igitur tale aliquid est.

De terribilibus diuersitate, & fortitudinis extremis.
 Cap. vii.

Non est autem idem vniversis terribile.
 Et dicimus etiam aliquid esse, quod
 facultatem superat hominis: id igitur
 vniciue terribile est homini sana-
 mentis. At ea, quæ metas facultatis non egre-

diuntur humana, magnitudine differunt, & in-
 tentione, remissionēque. Similiter autem &
 ea, in quibus confidimus. Fortis itaque, inpa-
 uidus est vt homo: atque timebit quidem & hu-
 iusmodi res formidolosas: verum vt oportet,
 & vt dicitur ratio, tolerabit honestatis causa: hæc
 enim ipsius virtutis est finis. Fir autem vt hæc
 & magis, & minus timeant homines: & etiam
 vt ea, quæ non terribilia sunt, vt terribilia
 metuunt. Atque delinquitur, cum metuunt aut
 ea, quæ non oportet metuere, aut non quem-
 admodum oportet, aut non quando oportet,
 aut aliquid tale. Similiter peccatur & circa ea,
 in quibus confidimus. Qui igitur & ea, quæ
 oportet, & gratia cuius oportet, & vt oportet,
 & quando oportet, fert, & metuit, & iden-
 tidem confidit, is homo est fortis. Fortis enim
 per habitum, & vt ipsa ratio iubet, tam pari-
 tur, quàm etiam agit. Finis autem operationis
 omnis is est, qui accommodatur habitui. Er vi-
 ro etiam forti, honestum est ipsa fortitudo. Ta-
 lis igitur & ipsius est finis. Singula namque suo
 sine definiuntur. Fortis igitur honestatis causa,
 subit, & agit ea, quæ ad ipsam fortitudinem per-
 tinent. Exuperantium autem is quidem, qui in
 non metuendo exuperat, nomine caret. Atque
 dictum est antea nominibus complura vacare.
 At vocari potest insanus quidem vel stupidus; si
 nihil omnino neque motus terra, neque fluctus
 (vt de Celtis dicitur) metuat. Sed is, qui circa
 res formidolosas exuperat confidendo, audax
 est. Videtur autem ipse audax & arrogans esse,
 & fortitudinis simulator. Qualis igitur est for-
 tis circa res ipsas formidolosas, talis & ipse vi-
 deri vult: itaque imitatur illum, in quibus po-
 rest. Quapropter & complures ipsorum audaces
 sunt simul, & timidi: in his enim audentes res
 formidolosas non sustinent. Is autem, qui me-
 tuendo exuperat, timidus est: nam timet ea, quæ
 non oportet, & vt non oportet, & omnia talia
 ipsam sequuntur. Deficit autem & in confiden-
 do. Sed in doloribus exuperans magis est ma-
 nifestus. Meticulosus igitur malè sese habet
 circa spem, quippe cum vniversa metuat. For-
 tis verò contra sese habet. Confidere namque,
 bene sperantis hominis est. Circa igitur hæc
 versatur & audax, & meticulosus, & fortis. Sed
 diuerso modo sese habent ad ipsa. Illi namque
 exuperant, & deficient: at hic mediocriter sese
 habet, & vt oportet. Er audaces quidem præci-
 pites sunt ante ipsa pericula, & volunt ea: sed
 cum in ipsis sunt, tergiversantur. Fortes au-
 tem in ipsis quidem operibus feruidi sunt, antè
 verò quieti. Vt igitur dictum est, fortitudo me-
 diocritas est circa ea, quibus confidimus, & ea,
 quæ terribilia sunt, in iis, quæ diximus: & eli-
 git, atque fert ipsa, quia est honestum, & quia
 est turpe, non subire, atque perferre. Mortem
 autem sibi consciscere ob fugiendam paupertatem,
 aut amorem aut molestum aliquid, non
 fortis est hominis, sed potius timidi. Est enim
 mollitiei laboriosa fugere. Atque non quia res
 est honesta, oppetit mortem, sed quia malum
 fugit. Fortitudo igitur tale aliquid est.

Pro dignitate.

Quod

quunt, Nam cum talium amatores ex eo dicantur, quia vel gaudent quibus non oportet, vel magis, quam oportet, ut ipsi multi, vel non ut oportet, in vniuersis intemperantes excedunt: gaudent enim quibusdam, quibus non oportet gaudere, quippe cum sint odio digna. Et si talibus quibusdam oportet gaudere, magis illis gaudent, quam oportet, & quam ut ipsa gaudent multitudo. Eam igitur exuperationem, quæ est circa voluptates, intemperantiam esse, & vituperabilem constat. Circa vero dolores, non ut in fortitudine, sic in ipsa temperantia fit: ut temperans quidem dicatur quispiam ferendo dolores, intemperans autem non ferendo. Sed intemperans quidem ex eo dicitur, quia dolet magis, quam oportet, cum voluptate non potitur, atque ipsum dolorem affert ei ipsa voluptas. Temperans autem ex eo, qui absentia rerum carum, quæ efficiunt voluptatem, non dolet, illis que abstinet. Intemperans igitur ea omnia, quæ afferunt voluptatem, vel ea, quæ maxime concupiscit: & à cupiditate adeò ducitur, ut illa cæteris omnibus anteponat. Quapropter & non adipiscens, & cupiens dolet: cupiditas enim est cum dolore. Absurdo autem est persimile, ob voluptatem dolere. Atqui deficientes in voluptatibus, & minus gaudentes homines, quam oportet, non nimium sunt. Non est enim insensibilis talis humana. Etenim animalia cætera cibos discernunt, & quibusdam quidem gaudent, à quibusdam vero abhorrent. Quod si quis sit, cui nullus prorsus est voluptati, nec vllus ab alio differt, is longe ab homine distat: nomen autem non habuit talis, quia non facile fit. Vir autem temperans in his mediocriter sese habet. Nec enim iis gaudet, quibus intemperans maxime delectatur, sed potius moleste fert: nec iis omnino, quibus delectari non decet, nec vehementer vllis rebus huiusmodi delectatur: neque, si absint, dolet, neque cupit, nisi mediocriter semper, nec magis, quam oportet, nec quando non oportet, vlla res omnino talis ipsum delectat. Mediocriter autem, & ut oportet, eas res appetit, quæ voluptate quidem efficiunt, ad sapientiam autem & bonam corporis habitudinem conferunt: & res cæteras voluptatis effectrices identidem, si nec impedimento sint dictis habitibus corporis, nec honestatis cancellos, nec facultatum metas egrediatur. Nam qui ita sese habet, magis, quam dignum est, eiusmodi voluptates amare videtur. At temperans non est talis: sed ita sese habet, ut ipsa ratio recta præscribit.

De temperantia extremis.
Cap. xii.

Non autem sponte, magis intemperantia, quam timiditas, comparatur. hæc enim ob voluptatem, timiditas fit ob dolorem: quorum alterum expetimus, alterum fugimus. Et dolor quidem distrahit, atque corrumpit naturam eius, qui habet ipsum: voluptas autem nil tale facit. Magis igitur intemperantia nostra sponte, quam timiditas, acquiritur. Quapropter & reprehensione magis est digna. Nam ad res afficientes voluptate, facilius est assuetudo: sunt enim complures tales in vita. Et assuetudo fit sine periculo in rebus autem fortidolosis, contra. Videbitur etiam timiditas non perinde, atque singula, sponte agendi principio subiici. Hæc enim si dolore vacat: sed illa adeo dolore distrahunt, ut & arma proiciere, & cetera contra decus agere compellant: quapropter & violenta esse videntur. At intemperantia fit contra. Singula namque sponte agendi principio, magis subiiciuntur: quippe cum intemperans ea percipiat, atque affectet: totum autem minus: nemo enim cupit intemperans esse. Nomen autem intemperantia, & ad puerilia delicta transferimus: habet enim similitudinem quandam. Vtrum autem ab utro dicatur, nihil ad præsentem refert sermo: constat tamen à priore, posterius dici, atque non absurde videtur esse translatum. Est enim castigandum, & temperandum id omne, quod turpia concupiscit, & incrementum suscipit magnis, atque luxuriat. Tale autem est ipsa cupiditas maxime, atque puer. Nam & pueri cupiditate viuunt, & in his ipsis maxime viget appetitio rerum earum, quæ voluptate afficiunt. Si igitur non obtemperet, neque subiici patiatur, nimirum efferetur. Est enim voluptatum appetitio insatiabilis, & vndique ad est imprudenti, & ipse cupiditatis actus id, quod eiusdem generis est, auget. Quod si magnæ sint, vehementerque cupiditates, rationem quoque extrudunt, atque eiiciunt. Quam ob rem mediocres sint ipsæ, & per paucæ, & rationi non aduersentur oportet. Atque id, quod est tale, obediens, & temperatum, castigatumque vocamus. Sed ut viuere puerum sub pedagogi præceptis oportet, sic & cupiendi vis cupere debet perinde, atque ratio iuber. Idcirco temperantis cupiditatem concordem esse cum ratione oportet: nam vtriusque propolitam est honestas. Atque vir temperans ea cupit, quæ cupere oportet, & ut oportet, & quando oportet. Hoc autem modo & ipsa ratio dicitur. Hæc igitur sunt de temperantia dicta.

ARIST

ARISTOTELIS
STAGIRITAE ETHICORVM

AD NICOMACHVM,
LIBER QVARTVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum Libri.

Quartus hæc de liberalitate, liberali, & prodigo: de magnificentia, magnifico, circa decorum rudi, ac fordido, & puillo: de magnanimitate, magnanimo, leno, & puillanimo: de modestia, modesto, ambizioso, & honoris appetitione vacante: de mansuetudine, mansueti, iracundo, & ira vacuo: de affabilitate, de affabile de placido: de adularore, & contentioso: de veritate, de verace: de arrogante, disimulatore, delicato, & malitioso: de comitate, de comite: de securia, & rustico: de verecundia.

De liberalitate, & eius extremis.

Cap. i.

Dicimus autem de liberalitate dicamus. Videtur itaque mediocritas circa pecunias esse. Non enim bellicis in rebus ipse vir liberalis, nec in quibus laudatur vir temperans, nec etiam in iudiciis, sed in dâdis, capiendisque, & magis in dâdis pecuniis laudatur. Atque pecunias ea dicimus vniuersa, quorum æstimatio mensuratur numero. Est autem & circa pecunias exuperatio quidem prodigalitas, defectus autem illiberalitas: & illiberalitas quidem, ac auaritia iis semper accommodamus, qui magis, quam oportet, pecuniis studet. Prodigalitate vero, nec tætes non nunquam afferimus. Nam eos homines, qui sunt incôntinentes, & ob intemperantiam pecunias dissipant, prodigos vocitamus. Quapropter tales homines sunt flagitiosissimi: multa namque vitia simul habent. At non proprie tali nomine nuncupantur. Est enim prodigus, qui malum vnum aliquid habet, corrumpere, inquam, patrimonium. Prodigus enim est, qui ob se ipsum perditur. Videtur autem & parsimonij dissipatio, interitus quidam ipsius esse, propterea quod patrimonio, ac facultatibus viuere. Hoc igitur modo prodigalitate accipimus. Rebus autem his, quarum est aliquis usus, & bene vti, & male etiã possumus, ac diuitiarum sunt tales. Is autem optime, re quavis vtitur, qui ea virtute habet, quæ ad rem illam accommodatur. Et diuitiis igitur optime is vteretur, qui virtutem eam habet, quæ ad pecunias actinet. Hic autem est ipse vir liberalis. Atqui sumptus quidem, datioque pecuniarum, est usus earum: acceptio vero, cõseruarique, possessio potius esse videtur. Quocirca vitæ liberalis est potius dare quibus oportet, quam capere vnde oportet, & non capere vnde non oportet. Est enim ipsius virtutis, beneficia potius conferre, quam suscipere: & honesta potius agere, quam non agere turpia. Non est autem obscurum, eum dâs

quidem, se qui ut beneficia conferas, honestas agas: cum capis vero, ut suscipias, aut non turpia agas. Gratia præterea sequitur eum, qui dat, non eum, qui non capit. Et laus etiã magis. Facilius est etiam non accipere, quam dare. Homines enim multo minus erogant sua, quam non accipiunt aliena. Ij quoque, qui dant, liberales dicuntur: sed qui non accipiunt, non ob liberalitatem, sed ob iusticiam potius laudantur. Qui vero capiunt, non laudantur valde. Liberales insuper homines, maxime omnium ferè studioforum amantur: profunt enim. At id consistit in dando. Omnes autem actus virtutis honesti sunt, & honestatis causa fiunt. Et liberalis igitur honestatis causa dabit. Et recte. Dabit enim quibus oportet, & quod oportet, & cum oportet: cetera quoque omnia obseruabit, quæ dâdi actus rectum sequuntur. Et etiã cum voluptate, vel sine vllò dolore. Id enim, quod per virtutem efficitur, afficit voluptates aut fit cum indolentia sanè, minime vero affert dolorem. At is, qui dat quibus non oportet, aut non honestatis gratia, sed ob aliquam aliam causam, non liberalis, sed alius quidam dicitur. Et itidè is, qui dâdo dolet: honestis enim actibus talis pecunias anteponet, quod quidem non est liberalis. At vero neque capiet vnde non oportet. Talis enim accipio non est eius, qui pecunias non magnificat. Nec etiam, ad postulandum propensus erit. Facile namque suscipere beneficia, non est hominis beneficia conferentis. Verum vnde oportet accipiet, ex propriis, inquam, rebus: non quia id ipsum honestum sit, sed quod necessarium ut donare possit. At neque res suas negliget: quippe cum per illas quibusdam affectet opem afferre. Neque quibusuis dabit, ut quibus oportet, & quando, & ubi est honestum, donare possit. Ad hominem præterea liberalem pertinet in primis, ut in dando adeo exuperet, ut sibi ipsi pauciora relinquat. Est enim liberalis, non ad se ipsum respicere. At enim pro facultatibus ipsa liberalitas dicitur. Liberalis enim actio, non in multitudine rerum, quæ dantur, sed in habitu dantis consistit. Hic autem pro facultatibus erogat. Nihil igitur prohibet, eum magis esse liberalem, qui pauciora donat, si modò minores ei sint facultates. Magis autem ij liberales sunt, qui non comparant sibi facultates, sed ab aliis acceperunt. Nec enim experti sunt indigentiam, & opera omnes sua amant, ut parentes, atque poëta. At vero facile non est, liberalem diuitem esse: quippe cum non sit ad capiendum, & conferuandum, sed ad erogandum procliuis, neque magni

magni per se faciat ipsas pecunias, sed causa dandi. Quapropter & accusatur Fortuna, quod homines ipsi, qui maximè sunt digni, minime sunt locupletes. Accidit autem id ipsum non sine ratione. Fieri enim non potest, ut is pecunias habeat, qui non adhibet diligentiam, ut parat ipsas: quemadmodum & ceteris in rebus fieri solet. At tamen non dabit quibus non oportet, neque quando non oportet, & de ceteris talibus simili modo. Non enim ageret liberalitatis ipsius lege: & consumptis ad hæc ipsa fortunis, ad ea, quæ oportet, & cum oportet sumptus facere, dareque non posset. Etenim is est, ut paulò antè diximus, liberalis, qui pro facultatibus erogat, & in quibus oportet. Qui verò exuperat, prodigus est. Quocirca tyrannos prodigos non dicimus, non enim facile videtur esse dādo, ac erogando, tantam rerum, quas habent, copiam exuperare. Cum igitur liberalitas mediocritas sit, circa dandas, capiendæque pecunias, liberalis dabit in quibus oportet, & quot oportet, tam in parvis, quam etiam in magnis, atque cum voluptate. Et accipiet unde oportet, & quot oportet. Nam cum virtus circa virtutem sit mediocritas, utrunque faciet ut oportet; sequitur enim dationem bonam, talis acceptio. Ea verò, quæ non est talis, contraria est. Hæc igitur, quæ sequuntur, sunt in eodem simul: contraria verò non sunt. Quod si præter id, quod oportet, & bene sese habet, contigerit ipsum pecunias erogare, dolebit sane, moderatè tamen, & ut oportet, ad virtutem enim pertinet, ut pro quibus oportet, & ut oportet, voluptas fiat, ac dolor. Est etiam in rebus pecuniariis lenis socius ipse vir liberalis. Possit enim injuriam pati, quando quidem pecunias non multiplicat; magis quæ moleste fert, si quid, cum oportet, non erogaverit, quam dolo, si quid, cum non oportet, erogaverit. Simonidæque sententiâ non probat. Prodigus autem & in his ipsis delinquit, nec enim lætatur, nec dolet pro quibus oportet, & ut oportet. Atque hoc magis patebit per ea, quæ deinceps dicemus. Diximus autem, exuperationem quidem esse prodigalitatem, defectum autem illiberalitatem: & in his duobus, in datione videlicet, atque acceptione, & sumptum enim in datione ponimus. Prodigalitas igitur in dando quidem, & non in capiendo exuperat, in capiendo autem deficit. At illiberalitas, ac avaritia, deficit quidem in dando, exuperat autem in capiendo, in parvis tamen. Prodigalitas igitur illa duo non nunquam simul persistunt. Non est enim facile, nulla ex parte capientem cunctis donare. Cirò namque deficiunt patrimonium privatorum hominum erogantium: qui quidem & prodigi sunt. Atque talis non paulò melior videbitur esse illiberali. Et ab ætate enim, & ab egestate facile curari, & ad mediocritatem accedere potest. Nam habet ea, quæ sunt hominis liberalis. Dat enim, & non accipit, quæquam neutrum facit ut oportet, ac rectè. Quod si ad hoc assuecat, vel aliquo alio modo mutetur, fiet utique liberalis. Etenim dabit quibus oportet, & capiet unde oportet. Quapropter & videtur non esse moribus pravus. Non est enim improbi, nec ingenerosi, tam in dando, quam in non capiendo exuperare: stolidi tamen. Qui verò hoc modo est

prodigus, multò melior est illiberali, atque avaro cum ob ea, quæ dicta sunt, tum etiã quia prodigus quidem copulibus prodest, illiberalis autè nemini, ne sibi ipsi quidem. Sed plerique prodigorum, ut dictum est, & accipiunt unde non oportet, & sumunt hoc ipso liberales. Ad capiendum autè proni sunt, quia cupiunt quidem erogare. Hoc autem facile nequeunt facere, cum cito facultates ipsis deficiant. Itaque ex alienis dare coguntur. Et simul quia multa est eis honestatis cura, sine villo discrimine, & vndique capiunt. Dare namque percipiunt: quoviam autem modo, aut unde, nullum est apud ipsos discrimen. Quapropter nec dationes ipsorum sunt liberales. Non enim sunt honestæ, nec honestatis gratia, nec ut oportet, efficiuntur. Sed interdum quos oportet esse pauperes, eos divites faciunt, & iis quidem, qui moderati sunt moribus, nihil dant, adulatoribus autem multa, aut quamvis aliam affectibus voluptatem. Quæ ob rem & plerique ipsorum intemperantes sunt. Nam cum facile erogant, proni sunt & ad sumptus in flagitiis faciendos. Atque quia non ad honestatem vultu ad voluptates declinant. Prodigus igitur si nullam prorsus habeat emendationem, ad hæc transgreditur: cura verò, diligentiaque, ad modum, & ad id, quod oportet, tandem devenit. At illiberalitas, ac avaritia, incurabilis est. Etenim & se necius, & imbecillitas omnis, avaros efficit. Estque hominibus insita magis, quam prodigalitas. Plerique namque cupidi sunt magis pecuniarum, quam ad dandum proclives. Extenditur præterea longè, & plures species subit. Complures enim sunt illiberalitatis, ac avaritiæ modi. Nam cum in duobus hisce consistat, in defectu, inquam, dandi, & exuperatione accipiendi: non in omnibus inest tota, sed interdum seungitur; & quidam in capiendo exuperant, quidam in dando deficiunt. Qui namque talibus appellationibus nuncupantur, parci, tenaces, aridi, omnes in dando deficiunt, aliena verò non appetunt, neque accipere volunt. Quidam enim in dando deficiunt, propter modestiam quædam, turpiumque rerum cautionem; videtur enim nonnulli, vel saltem ajunt, ob eam rem sua conservare, ne compellerentur aliquando turpe aliquid agere. Ex his est & ipse cum iniustor, & quilibet talis: qui quidem ab exuperatione non dandi cuiquam nomen habuit tale. Quidam verò ob metum abstinere alienis: quippe cum non facile sit ipsos aliena, & non alios res ipsorum accipere. Itaque nec accipere ipsi nec dare placet. Quidam autem in capiendo exuperant vndique, & quidvis capientes quales sunt ipsi, qui operationes illiberales exercent, ut senones omnes, & omnes tales, & feneratorum, & qui dant parva pro magnis: hi namque omnes, unde non oportet, & quantum non oportet, accipiunt. Communis autem ipsis omnibus esse videtur, turpis comparatio lucri. Vniuersi namque gratia lucri, & huiusce quidem parvi, probra sustinent. Eos enim, qui grandia unde non oportet, & quæ non oportet, accipiunt, ut tyrannos civitates expugnantes, & templâ spoliantes, non illiberales, sed perniciosos, sed impios, sed iniustos potius appellamus. Aleatores tamè, & fures, atque latrones, illiberales sunt. Turpi enim versantur

in lucro. Omnia namque causa quæstus agunt, & sustinent probra. Atque fures quidem capiendi gratia, maxima pericula subeunt. Aleatores autem ab amicis, quibus dare oportet, lucrantur. Vtrique igitur unde non oportet lucrari volentes, turpi in lucro versantur: & omnes tales accipiendi actus, illiberales sunt. Merito autem illiberalitas liberalitati contraria dicitur. Nam & maius est malum, quam prodigalitas: & homines magis hac ipsa peccant, quam ea, quam diximus, prodigalitate. De liberalitate igitur, & vitiis ipsi contrariis, hæc dicta sufficiant.

De magnificentia, & eius extremis.
Cap. II.

Sequitur iam ut de magnificentia disseramus. Est enim & ipsa virtus quedam circa pecunias: non tamen sese extendit ut liberalitas ad omnes pecuniarios actus, sed ad sumptus tantum. Atque in his ipsis liberalitatem exuperat magnitudine. Nam ut ipsum nomen significat, decens sit per ipsam in magnitudine sumptus. Magnitudo autem est ad aliquid. Non enim idem sumptus triremis, & spectulorum præfectum decet. Decens igitur est & ad ipsum, & in quo, & circa quæ sit. Qui verò parvis in rebus, aut mediocribus, pro dignitate sumptus facit (qualis est ille, qui dicit. Atque ego sepe dedi peregrinè venientibus vltro) non dicitur magnificus: sed is, qui in magnis. Nam magnificus quidem liberalis est: talis liberalis, non continuo magnificus est. Talis autem habitus defectus quidem, circa decorum pusillitas nuncupatur: exuperatio verò sordiditas, & circa decorum ruditas appellatur. Er quor sunt tales, non circa quæ oportet exuperantes magnitudine, sed in quibus non oportet, & quemadmodum non oportet, quærentes sibi splendorem: de quibus posterius dicemus. Magnificus autem scienti similis est. Nam decorum ipsum contemplari potest, & magnos concinnè facere sumptus. Ut enim in principio diximus, habitus operationibus, & iis, quorum est, definitur. Sumptus igitur magnifici, magni sunt, & decentes. Talia autem & opera sunt. Sic enim magnus erit sumptus, & decens ad opus, ut sumptus quidem opus, opere verò dignus sit, vel etiam exuperet sumptus. Atque magnificus, honestatis causa tales faciet sumptus. Hoc enim omnibus est commune virtutibus. Et etiam cum voluptate, & sine parsimonia erogando. Exacta namque ratio, ad pusillitatem nimirum attingit. Atque potius quoniam modo pulcherrimum, maximèque decens fuerit ipsum opus, considerabit, quam quanti consistet, & quoniam modo confectum per quam minimos fuerit sumptus. Necessè est igitur, ipsum magnificum liberalem etiam esse. Etenim liberalis, sumptus faciet quos oportet, & ut oportet. In his autem est magnum ipsum, magnifici, ut magnitudo circa hæc, liberalitatis. Et ab æquali sumptu magnificentius faciet opus. Non enim eadem est virtus rei, quæ possiderit, & operis. Etenim illa quidem est ea, quæ quam plurimo pretio digna est, & pretiosissima, ut aurum, & opus, quod magnum est, atque pulchrum: talis

enim operis aspectus est admirabilis. At quod est magnificum, est admirabile. Virtus operis, est magnificentia in magnitudine. Impensæ verò sunt hæc, quas dicimus honorabiles: ut ea, quæ deorum, heroicumque causa sunt, dedicationes, inquam, & extructiones, ac sacrificia, & ea, quæ ad Rempublicam liberaliter fiunt, ut si aliquo in loco ludos splendide facere oportere putant, aut præfecturas subire navium, aut etiam epulum publicum exhibere. Atque in vniuersis, ut diximus, & ad agentem habent respectus quibus sit, & quas habeat facultates. Digna enim his esse oportet, & non solum opus, verum & ipsum facientem decere. Quocirca, pauper non erit magnificus: quippe cum ei non sint ea, & quibus multos decore faciat sumptus. Qui verò aggreditur, fatuus est: nam præter dignitatem facit, & id quod oportet: id verò, quod rectè sese habet, à virtute emergit. Decent autem & eos, quibus talia antecedunt, aut per seipsos, aut per maiores, aut per eos, ad quos ipsi se referunt propinquitatis aliqua ratione: & nobiles etiam, & gloriosos, & quotquot sunt huiuscemodi. Hæc enim vniuersa amplitudinem habent, & dignitatem. Maxime igitur talis est ipse magnificus: & in talibus impensis versatur ipsa magnificentia, quom admodum diximus: & maxima enim, & honorabilissima sunt. E priuatis verò hæc pertinent ad magnificum, quæ semel fiunt, ut nuptiæ, & si quid aliud tale. Et si circa aliquid tota ciuitas, aut qui sunt in dignitatibus studeant, & circa hospitum susceptiones, & misiones, & munera. Non enim ad se ipsum, sed ad publica sumptus facere magnificus solet. Ipsa autem munera simile quid habent iis, quæ diis dedicantur. Ad magnificum etiam pertinet, & domum à se extructam, ut diuitias, decenter habere. Est enim quoddam & hæc ornamentum. Et item iis magis operibus sumptus facere, quæ diuturno tempore persistere possunt: hæc enim sunt maxime pulchra. Atque in singulis decorum ipsum seruare. Non enim eadem diis, & hominibus, & ad templum, atque sepulchrum accommodatur. Est autem vnusquisque sumptus magnifici suo in genere magnus: & magnificentissimus quidem is est, qui est magnus in magno: hic autem is, qui est in his magnis. Et differt magnum, quod est in opere, à magno, quod est in sumptu. Pila namque pulcherrima, aut pulcherrimus viceus, puerilis quidem muneris magnificentiam habet: pretium autem eius pusillum est, atque illiberale. Quapropter magnifici est, quocumque in genere faciat, magnifice facere: tale namque neque facile superari potest, & sese habet ut sumptus dignitas postulat. Talis est igitur ipse magnificus. Is autem, qui exuperat, quique sordidus est, sumptus faciendo vltra id, quod oportet, exuperat, ut est dictum. Nam paruis in rebus multa consumit, & splendorem inconcinnè exuperat, nunc his, qui pecunias conferunt ad conuiuia sibi paranda nuptiali apparatus epulum præbens, nunc subministrans comedis, exhibens in eorum transitu purpuram, ut facere Megareses consueverunt, & omnia talia non honestatis, sed ostentationis diuitiarum causa facit, &

cit, modò moueat rifum: aq; dicit, quorum nihil
 Ne audire prorsus gratiosus ipse diceret: & aliquatne audia-
 quidem facti
 neret.
 ret quidē. Sed rusticus ad tales cōgrēssiones inuti-
 lis est: quippe cūm nec ipse quicquā afferat salis: &
 cūm afferat alij, agrē, molestēq; ferat. Requies au-
 tem, & iocus, in vita necessaria sunt. Tres igitur e-
 sunt, quas diximus, mediocritates in vita. Sunt au-
 tem omnes circa verborum quorundā, actūmve
 communem vsūm. Sed differunt, quòd vna circa
 veritatem, ceteræ circa voluptatē versantur. Atq;
 harum altera quidem est in ioco, altera autem in
 cōgrēssionibus reliquæ vitæ consistit.

De verecundia, Cap. IX.

DE verecundia autem, vt de aliqua vir-
 tute, dicere non oportet. Est enim affe-
 ctui magis, quā habitui, similis. Itā-
 que definitur timore, timorq; dicitur
 dedecoris quidā: & sic p̄inde, atque circa res for-
 midolosas timore fieri solet. Nam qui verecūdan-
 tur, erubescunt: qui timent mortem, pallefcunt.
 Vtrunque igitur ad corpus quodam modo accō-
 modatum est, quod quidem magis ad affectum vi-
 detur, quā ad habitum pertinere. Non autem ad
 quamuis ætatem is affectus, sed ad iuuenilem, ac-
 commodatur. Censemus enim eos, qui huius æta-
 tis sunt, verecūdos esse oportere: vt eūm nō sine

perturbatione viuant, multūq; ob hoc peccent,
 à verecundia prohibeantur delinquere. Atq; lau-
 damus quidem eos iuuenes qui sunt verecūdi, sed
 nemo ex eo seniore hominem laudabit, quia est
 verecūdus. Nihil enim eorum ipsum oportere
 censemus agere, pro quibus emergere verecundia
 solet. Neque enim homini probò verecundia cō-
 petit, quippe cūm pro rebus improbis fiat. Non
 enim sunt res tales agendæ. Quòd si quadam re
 vera, quēdam opinatiōe sunt turpes, nihil referri
 neutra nāque sunt agendæ. Quare non est erube-
 scendum. Sed improbi est & talem esse, vt aliquid
 turpe agat. Probum autem ideo quempiam esse
 putare, quia ita se habet, vt si turpe quid egerit ve-
 recundetur, absurdum est sanē. Verecundia nāq;
 fit pro iis, quę sua sponte quispiam facit. Sed nun-
 quā sua sponte vir bonus res agit turpes. Erit
 autem verecundia probum, ex suppositione. Nam
 si egerit, verecundabitur. Hęc autem in ipsis vir-
 tutibus non est. Quòd si impudentia, & quem-
 piam non pudere res turpes agentem, improbum
 est: nihil magis ob id ipsum probum erit, quem-
 piam res turpes agentem erubescere. At verò ne-
 quē continentia virtus est, sed est quadam permi-
 sta. Ostendetur autem de ipsa post paulō. Nunc de
 iustitia dicamus oportet.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E E T H I C O R V M
A D N I C O M A C H V M,
L I B E R Q V I N T V S.

Ioanne Argyropylo Byzantio interprete.

Argumentum libri.

VINTVS hęc: de iustitia, de iniustitia:
 quid iustitia, quid iniustitia: de modis
 iniusti: de proportionalitate: de iusto
 distributiō: de iusto cōmutatiō: de
 lucro: de repāsiōe: de nūmo: de indigētia: de iniu-
 ria: de iusto ciuili: de iusto herili: de iusto æcono-
 mico: de iusto naturali: de iusto legitimo: de tripli-
 ci nocumēto, quod aliis irrogatur: de pati iniuriā:
 de æquitate & bonitate: de æquo, & bono, & quid
 æquus, & bonus: & de eo, quod est iniuriā facere,
 De iustitia, & iniustitia, & modis iniusti.

Cap. I.

DE IUSTITIA iam, & iniustitia cō-
 sideremus oportet, circa quales ac-
 tus versentur, & qualis nā mediocri-
 tas sit ipsa iustitia, & inter quæ in-
 stitū ipsum mediū est. Atq; hęc cōsi-
 deratio eundē seruet modū doctrinæ, quo antea
 dicta cōsiderauimus. Videmus itaq; omnes talē ha-
 bitum dicere iustitiā velle, quo homines apti sunt
 ad res iustas agēdas, & quo iusta agūt, & volūt iu-
 sta. Eodē modo talē habitū & ipsam iniustitiā dice-

re, quo iniurias agunt homines, resq; volūt iniu-
 stas. Quapropter & nobis hęc primū vt in figura
 subiiciantur. Nō enim in scientiis, & potētis, atq;
 habitibus res sese habet eodē modo. Eadem nāq;
 potētia, scientiāq; cōtrariōrum est: sed cōtrariū
 habitus non est cōtrariōrum. Nēp̄ a sanitate sa-
 na dūtaxat, & nō cōtraria sunt. Dicimus enim
 quempiā ambulare sanē, cūm p̄inde ambulat at-
 que sanus. Sæpe igitur cōtrariū habitus ex cōtra-
 rio cognoscitur: sæpe etiam habitus ex subiectis.
 Nā si bona corporis habitudo sit nota, & ipsa ma-
 la corporis habitudo sit manifesta. Et ex iis, quæ
 bonā habitudinē efficiunt corporis, ipsa bona ha-
 bitudo sit nota: & ex ipsa rursus ea, quæ faciunt ip-
 sam. Si enim habitudo bona sit ipsa carnis,
 & malā habitudinē raritatē esse carnis, & id, quod
 efficiat habitudinē bonā, efficiat ipsa raritatē in car-
 ne, necesse est. At verò p̄terunq; sequitur, si al-
 terum pluribus modis dicatur, & alterum pluri-
 bus dicitur: si iustum, & ipsum iniustū. Videtur au-
 tem tam iustitia, quā iniustitia pluribus modis
 dici. Sed quia propinqua est ipsarum æquiuoca-
 tio

rio, laet, & non ita, vt in iis, quæ longē distant,
 est manifesta. Multum enim talia differunt for-
 ma. Patet enim, clauem æquiuocē dici, & eam,
 quæ sub collo est animaliu, & eam, quæ ostia clau-
 duntur. Sumatur igitur quor iniustus dicitur mo-
 dus. Atque videtur iniustus esse, & qui à legibus
 exorbitat, & qui plus capit, atque iniquus. Quare
 patet & iustum esse eum, qui legitime facit, &
 eum, qui æquus est. Iustum ergo est, quod est le-
 gitimum, & quod est æquum. Iniustum verò, quod
 est contra leges, & quod est iniquum. Cūm au-
 tem iniustus, & pluri sit audis, non erit ipse cir-
 ca omnia bona, sed circa ea dūtaxat, in quibus
 consistit prospera fortuna, atq; aduersa: quæ sim-
 pliciter quidem semper sunt bona, alicui verò
 non semper. Homines autem illa sibi optant, atq;
 persequuntur: non oportet. Sed optare quidem
 ea, quæ sunt simpliciter bona, & sibi ipsis esse bo-
 na. Expetere autem ea, quæ sibi ipsis sunt bona,
 oportet. Iniustus autem non semper plus, sed mi-
 nus etiam expetit in iis, quæ sunt simpliciter ma-
 la. Sed quia videtur & minus malum quodam mo-
 do bonum esse, & plus habendi cupiditas ipsius
 est boni: fit vt pluri ob id ipsum videatur audis
 esse. Est autem iniquus (hoc enim continet, &
 est commune) & legum transgressor: hoc enim,
 legum, inquam, transgressio, id est iniquitas om-
 nem iniustitiam continet, & est ad iniustitiam
 omnem commune. Cūm autem legum transgres-
 sor sit iniustus: qui verò legitime facit, iustus:
 constat, omnia legitima esse quodam modo iu-
 sta. Ea nāque, quæ à facultate ferendarum le-
 gum sunt definita, legitima sunt, & horum vnū-
 quodque iustum dicimus esse. Ipsæ autem leges
 de omnibus dicunt, cōiectantes aut communem
 omnium utilitatem, aut optimorum, aut princi-
 pum, vel virtute, vel aliquo alio tali modo. Quare
 vno modo dicimus iusta ea, quæ felicitatem,
 eūsq; partes societati ciuili efficiunt, & conser-
 uant. Præcipit autem lex & ea agere, quæ ad vi-
 acie, non fugere, non abicere arma. Et item ea,
 quæ sunt temperantis: vt non committere adul-
 terium, non libidine vri. Et etiam ea, quæ sunt
 mansueti: vt non pulsare, non conuicia dicere.
 Et in ceteris identidem virtutibus, atque vitiis,
 alia iubens, alia vetans. Recte quidem ea, quæ re-
 ctē posita est: deteret autem ea, quæ inconsul-
 tē est exarata. Hęc igitur iustitia, perfecta quidem
 est virtus: at non absolute, sed ad alium. Atque
 ob id ipsum iustitia præclarissima p̄ se ip-
 tum esse videtur. Et neque est Hesperus ita, ne-
 que Lucifer admirabilis. Et prouerbio dicere
 consueuimus:

Iustitia in sese virtutes continet omnes.
 Atque perfecta maxime virtus est, quia perfecta
 virtus est vsus. Idque est ex eo, quia non ad se
 solum, sed ad alium etiam is, qui ipsam habet,
 vt virtute potest. Complures enim in propriis
 quidem vt virtute possunt, sed in iis, quæ sunt
 ad alium nequeunt. Et propterea sententia Bian-
 tis illa bene sese habet: Magistratus virum osen-
 det. Ad alium enim est, & in societate iam ipse
 magistratus consistit. Ob id autem ipsum & alie-

num bonum ipsa iustitia sola ex omnibus vir-
 tutibus & habetur, & est, cūm sit ad alium.
 Agit enim ea, quæ alij vel principi, vel Reipubli-
 cæ conferunt. Pessimus igitur est, qui ad se
 ipsum, & ad amicos vitetur prauitate. Optimus
 autem, non qui ad se ipsum, sed qui ad alium vi-
 titur ipsa virtute: hoc enim est opus difficile.
 Hęc igitur iustitia non pars virtutis, sed tota est
 virtus. Similiter & iniustitia huic contraria non
 vitij pars, sed totum vitium est. Quid autem in-
 reres inter hanc iustitiam, & virtutem, ex iis,
 quæ diximus, innotescit. Sunt enim idem esse
 autem non est idem. Sed quo quidem est ad a-
 lium, est iustitia: quo verò talis est habitus sim-
 pliciter, virtus.

Quid iustitia particularis, & quotuplex. Cap. II.

Verimus autem eam iustitiam, quæ
 virtutis est pars. Est enim quædam, vt
 diximus. Et item iniustitiam eam,
 quæ pars vitij quædam est. Esse autem
 hanc iniustitiam, hoc indicat signum. Qui nāq;
 quæ ceteris vitiis operatur, iniuriam quidem
 facit: at non plus capit: vt qui clypeum timidita-
 te proiecit, aut qui conuicia ob iracundiam di-
 xit: aut qui non attulit ob illiberalitatem per pec-
 unias opem. At cūm quispiam sæpe plus capit,
 nullo tum eiusmodi vitio is operatur, nec etiam
 vniuersis, aliqua autem prauitate. Vituperamus
 enim illum, atque ob iniustitiam. Est ergo alia
 quædam iniustitia, vt pars totius iniustitiæ quæ-
 dam: & iniustum itidem quoddam, vt pars to-
 tius iniusti: quod quidem est præter legem. Præ-
 terea, si quidem lucrandi causa facit adulterium,
 atque pecunias accipit, quidam erogat, damnū-
 que patitur ob cupiditatem: hic quidem intem-
 perans potius, quā pluri audis: ille autem in-
 iustus, sed non intemperans esse videbitur. Pa-
 tet ergo, talem illum videri, quia lucratur. Insu-
 per alia quidem omnes iniuria, ad aliquod sem-
 per vitium redignitur: vt si commiserit quispiam
 adulterium, ad intemperantiam: si deseruerit in
 acie socium, ad timiditatem: si pulsauerit quem-
 piam, ad iracundiam: sed si lucratus fuerit, ad nul-
 lam aliam prauitatem, quā ad iniustitiam ipsam
 refertur. Quare perspicuum est, præter totam, a-
 liam esse quædam iniustitiam, vt partem vniuo-
 cam: quia definitio generis est in eodem: ambæ nā-
 que id possunt, vt sint ad alium. Verum hęc qui-
 dem circa honorem versatur, vel pecunias, vel sa-
 lutem, vel si quo vno nomine complecti hęc vni-
 uersa possumus: & circa voluptatem, quæ fit à lu-
 cro. Illa verò circa omnia ea, in quibus studiosus
 versatur. Iustitias igitur esse plures, & aliam quā-
 dam esse præter ipsam totam virtutem, perspicuū
 iam euasit. Sed quænam sit, & qualis, sumamus
 deinceps oportet. Determinatum est itaque, in-
 iustum quidem esse, quod est contra leges, & quod
 est iniquum. Iustum autem quod est legitimum,
 & quod est æquum. Iniustitia igitur antea dicta
 est, à qua proficiscitur id iniustum, quod contra
 leges dicimus esse. At cūm iniquum, & iniustum,
 y y 2 quod

quod contra leges est, nō eadem sint, sed alterum sese habeat ad alterum, vt pars se habet ad totum, (nam iniquum omne, iniustum, quod cōtra leges, iniustum autem quod contra leges non omne, iniquum, plus namq; omne iniquū, iniquum autē non omne, plus.) Iniustū etiam, & iniustitia, non eadē sunt, sed diuersa ab illis: & hæc sunt vt partes, illa vt tota. Hæc enim iniustitia, totius est iniustitiæ pars: & iustitia iustitiæ simili modo. Quare de iustitia, quæ quidem est pars, & de iniustitia similiter est dicendum: & de iusto etiā, & de iniusto. Ea igitur iustitia, quæ p̄inde, atq; tota virtus, est ordinata, & ea iniustitia, quæ aduerſatur illi quarū altera virtutis, altera vitiij totius ad alium vltus est, ornittatur. Et iustum id, & iniustum, quod ad has attinet, patet quonam sit modo definiendum. Etenim pleraq; legitima ea ferē sunt, quæ à tota virtute aguntur. Lex enim iubet vniuscuiusq; virtutis vivere ratione, & vetat vitiij cuiusvis vivere modo: necnō legitima, quæ ad publicam pertinet disciplina, ea sunt, quæ virtutē totam efficere possunt. Sed de singulorū disciplina, qua quidem vir bonus est absolutē, vtrū sit ciuiliſ, an ad aliam facultatem pertineat, determinabitur postea. Nō est enim idem fortasse, vtrū esse bonum, & ciuem bonum. Iustitiæ autē eius, quæ est pars, & eius, quod ad ipsam attinet, iusti, vna quidem species est ea, quæ in distributione consistit, aut honoris, aut pecuniarum, aut ceterarum rerum, quæ inter eos diuidi possunt, qui in eadem ciuili societate versantur. In his enim sit, vt quispiam & non æquum habeat ad alium, & etiam æquum. Alia autem ea, quæ in commercijs est hominum emendandis: cuius sunt duæ partes. Commercia namque quedam sua sponte faciunt homines, quædam iniuris ipsis efficiuntur. Et ea quidem, quæ sponte faciunt, talia sunt, venditio, emptio, mutatio, yadimonium, locatio, depositio, mercede conductio. Atq; propterea sponte hæc fieri dicuntur, quod principij ipsū sponte procedit, ac agitur. Ea verò, quæ iniuris hominibus sunt, aut clandestina sunt, vtrū furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, seruorum seductio, cædes cum dolo, falsum testimonium. Aut violenta, vt verberatio, vincula, mors, rapina, membrorum captio, conuicium, contumelia.

De iusto distributio.
Cap. III.

Item autem iniustus sit iniquus, & iniustum iniquum, constat & aliquod medium esse iniqui: atque hoc est ipsum æquum. Quo enim in actu plus est, & minus, in eodem est etiam æquum. Si igitur iniustum est iniquum, iustum est æquum. Quod quidē & absque ratione patet omnibus. At cum æquum sit medium, iustum medium quoddam erit. Ipsum autem æquum in minimis est duobus. Necessē est igitur, ipsum iustum & medium esse, & æquum, & ad aliquid, & quibusdam. Atq; quo medium quidē est, hoc aliquorum est, quæ quidē plus sunt, & minus: quo autem æquū est, duobus est. At quo iustum est, quibusdā est. Ipsum ergo iustum, in minimis quatuor consistat, necesse est. Homines enim, quibus est iustū, duo sunt: & res, in quibus,

& ipsæ duæ sunt. Atque eadem est æquitas, quibus, atque in quibus. Nam vt sese habent ea, in quibus, sic sese habent & illa. Si enim non sunt æqui, non æqua habebunt. Sed hinc pugna nascuntur, & inculcationes, atque querelæ, cum æqui non æqua, aut æqua non æqui habent, ac potantur. Id ita esse ex eo, quod pro dignitate sit, constat. Iustum enim, quod in distributionibus est, omnes vno ore pro dignitate quadam optere esse dicunt. Ipsam tamen dignitatem nō eadem omnes inquirunt esse: sed populares quidem, libertatem: pauci verò potentes, opulentiam, nonnulli, nobilitatem: optimates verò virtutem. Iustum ergo, rationum quandam comparationē subit. Comparationem namque rationum subire, non absoluti numeri solum, sed numerabilis etiam omnino proprium est. Etenim comparatio rationum, æqualitas est rationum, & in quatuor minimis est, & seiunctam quidem in quatuor esse constat. An non continua in quatuor est? Vno namque termino vtitur, vt duobus: & bis illud sumit, hoc modo: Vt a sese habet ad b, sic b sese habet ad c.

xij.	vj.	iiij.
a.	b.	c.

Bis igitur dictum est ipsum b. Quare si b bis positum fuerit, quatuor erunt ea, quæ comparationem subeunt rationum. Est autem & ipsum iustum in quatuor minimis: & ratio eadem est. Sum enim seiuncta similiter, & quibus, & qua. Erat ergo vt est a terminus ad b terminum, sic c terminus ad terminum d. Et mutato ergo ordine, vt a sese habet ad c, ita b sese habet ad d. Quare & totum ad totum, quod quidem distributio ipsa coniungit. Et si ita compositum fuerit, iustē coniungit. Coniunctio igitur a termini cum c, & b cum d, iustum est id, quod ad distributionem accommodatur, & est medium eius, quod comparationem rationum non subit. Quod enim subit ipsam, medium est. Iustum autem subit.

xij.	vj.	viiij.	iiiiij.
Achilles	Ajax	Munus	Achillis
a	b	c	d

xij.	viiij.
Achilles	Munus Achillis
a	c

vj.	iiiiij.
Ajax	Munus Aiæcis
b	d

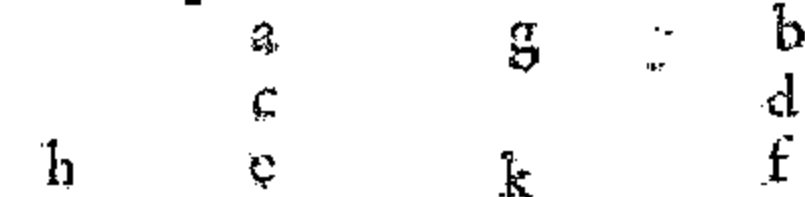
Talem autem rationum comparationem Mathematici Geometricam vocant. In Geometria namque sit, vt & totum ad totum p̄inde sese habeat, atque ad vtrunque sese habet vtrunque. Nō est autem continua hæc comparatio rationum: non enim sit terminus vnus numero, cui, & quod. Iustum igitur hoc in comparatione rationum consistit. Iniustum autem est id, quod a comparatione rationum exorbitat. Fir igitur aliud plus, aliud minus. Quod quidem & in ipsis actionibus accidit. In bonis enim, qui iniuriam facit,

plus habet: qui iniuriam patitur minus. In malis autem contra. Boni namq; rationem subit minus malum, ad maius malum. Minus enim malum magis, quàm maius, est experibile. At quod experitur, bonum est: & quod magis, maius. Hæc est igitur vna species iusti.

De iusto commutatio. *Cap. IIII.*

Restat id iustū, quod sit in emendandis commercijs, tam iis, quæ sua sponte faciunt homines, quàm iis, quæ iniuris ipsis efficiuntur. Hoc autem aliam habet speciem à priorē. Iustum enim distributiuum eorum, quæ communia sunt, in dicta semper comparatione rationum consistit. Nam si è pecunijs publicis distributio fiat, eadem erit ratio, quæ habent inter sese ea, quæ in Republicam sunt collata. & iniustum, quod huic opponitur, id est, quod à comparatione rationum exorbitat. Iustū autem, quod est in commercijs, est quidem æquum quoddam: & iniustū, iniquum. Sed non illa cōparatione rationū, sed Arithmetica. Nihil enim refert, si probus prauo detraxerit, an prauus proboneq; si adulterium probus, an prauus commiserit. Sed ad differentiam nocenti lex respicit tantū: & vtrius vt æqualibus, si hic iniuriam facit, ille patitur: & si hic nocuit, ille est læsus. Quare iniustū hoc, cum sit iniquum, iudex æquare conatur. Nam cum hic quidem percussus est, aut occisus, ille verò percussit, aut occidit, passio, atq; actio diuisa est in partes non æquas, sed ad æqualitatem auferendo lucro damni respectu nititur, redigere iudex. Dicuntur enim hæc in talibus absolutē dicendo. Atq; quanquam hæc nomina quibusdam accommodata non esse videntur, vt ei, qui percussit, lucrum: & ei, qui passus est, damnum: cum mentis tamen fuerit passio, hoc damnum, illud lucrum vocatur. Quare æquum quidem inter plus, & minus medium est. Lucrum autē, atq; damnum plus sunt, & minus. Contrario modo, plus boni, & minus mali lucrum: & ceterarum autē damnum, quo medium est ipsum æquum, quod quidem dicimus esse iustum. Quare iustū emendatiuum, medium est inter damnum, & lucrum. Quapropter & cum controuersiam habet, ad iudicem ipsum cōfugiunt. Ire autem ad iudicem, est ire ad ipsum iustum. Iudex enim vt iustum est animarū sapientia natura. Et quæritur iudicem mediū. Et vocant nonnulli mediatorem, vt ipsum iustū assecutur, si medium iustum consequantur. Mediū ergo quoddam est ipsum iustum: si quidem & iudex medium est. Iudex autem ad æqualitatem redigit. Et p̄inde, atq; si linea in æquales duas partes diuisa, id, quo maior pars dimidiū excedit, absolute, minorque addiderit partem, cumque totum diuisum fuerit duas, in partes æquales, totū summius habere, cum æquū acceperint. Aequū autem medium est inter maius, & minus, in Arithmetica comparatione rationum; Nam si sint duo æqualia, & ablatam ab altero quāntamvis partem addideris alteri talibus duabus excedit partibus alterū. Si enim ablata fuisset, & non addita, vna sola pars excederet. Excedit ergo medium vna: & ipsum medium excedit id; à quo est ablatio facta, vna. Hoc ergo cognoscemus & quidnam addendum ab

eo sit, qui plus habet, & quid addendum sit ei, qui minus habet. Id enim, quo medium excedit, addendum est ei, qui minus habet. Id autem auferendum à maximo est, quo exceditur medium. Sint æquales lineæ tres, a, b, c, d, e, fiatque ab a, b, pars auferatur a g, & addatur ipsi lineæ e f: sitque illa h e. Quare tota linea h e f, excedit g b lineam parte h e, & parte e h. Excedit ergo mediam c d lineam h e parte.

Est autem hoc & in ceteris artibus. Etenim è medio tollerentur, nisi agens ageret, & quantum, & quale: & patiens pateretur hoc, & tantum, & tale. Nomina autem hæc, (damnum inquam, & lucrum) ex iis contractibus, quos sua sponte faciunt homines, tracta sunt. Qui enim emendo, vendendo, ceteraq; agendo, quæ lege concessa sunt, plus habent quàm suum, iij lucrari: qui minus, quàm in principio, ij damnum pati dicuntur. Sed qui neque plus, neque minus habent, sed sua per se ipsa sunt facta, ij se sua inquirunt habere, & neque damnum pati, neque lucrari. Quare iustum medium est inter lucrum quoddam, & damnum (quæ sunt iniuris hominibus): æquale, inquam, & prius, & posterius habere.

De repassione, numo & indigentia.
Cap. V.

Idetur nonnullis & ipsa repassio simpliciter esse iustum; vt Pythagorici censuerunt: qui quidem absolutē definiētes iustum, repassioem esse dicebant. Verūm repassio nec ad distributiuum iustum, nec ad emendatiuū accommodatur. Quamquam ipsam & Rhadamanti ipsius iustum asserunt esse.

Si quæ fecerit, hæc etiam patietur & ipse, iudicium fuerit perreptum, atque exitus æquus.

Per sepe enim discrepat. Nam si quis magistratū gerens percussit quempiam, non decet eum repercuti. Et si quispiam eum, qui magistratū gerit, percussit, is non solum repercutiendus est, verū etiam supplicio afficiendus. Propterea multum inter se differunt, id, quod sp̄te, & id, quod iniuris quispiam fecit. Sed in societatibus commerciorum, tale iustum (repassio, inquam) per comparationem rationū, & non per æqualitatem continetur. Ciuitas enim tum conferuatur, eam retributio fit, vt comparatio flagitat rationū. Nam homines aut reddere malum querunt, quod nisi faciant, seuitus esse videtur: aut retribui sibi bonum, quod nisi fiat, æctus dandū, beneficiumque non firat ciuitates his conferuatur. Quā ob rem, & Græcarum templū in ciuitate media condunt, vt retributio sit: hoc enim gratiæ propriū est. Nam is, qui suscepit, subministrat vtilissimū ei, qui munus cōtulit, & ipse rursus incipiat conferre oportet. Coniunctio autem, quæ per diametrum est, facit eam retributionem, quæ per comparationem rationum efficitur. Hoc modo: Sit Aedificator quidem a, Sutor autem b, Domus in c, & calcens collocetur in d.

Aedificator. Sator.

Coniunctio per diametrum
Coniunctio per diametrum

Domus. Calceus.

Aedificator igitur à satore accipere opus illius, & ipsum illi suam dare oportet. Si igitur primū sit id iustum, quod comparatione rationum est æquum, deinde repalsio fuerit, erit quod dicitur: sūminus, non erit æquum, neque constabit societas. Nihil enim prohibet vnus opus alterius opere præstabilius esse. Hæc igitur, ad æqualitatem redigantur oportet. Est autem hoc & in cæteris artibus, etenim è medio tollerentur, nisi agēs agerent, & quantum, & quale: & patiens pareretur hoc, & tantum, & tale. Non enim duobus ex medicis sit societas, sed ex medico, atque agricola: & ex diuersis omnino, ac inæqualibus: verūm hi redigantur ad æqualitatem oportet. Quapropter ea vniuersalia, quorum est permutatio, inter sese comparabilia quodam modo esse oportet. Pro quo nummus in vsum hominum venit, & sit quodam modo medium: mensuratur enim cuncta: quare & niummum, atque parum, quotnam calcei domui, vel victui sunt æquales. Oportet igitur quod est edificator ad satorum, tot pro domo, vel alimento calceos esse. Quod si hoc non fuerit, non erit permutatio, neque societas. Hoc autem non erit, si non aqua quodam modo fuerit. Oportet ergo aliquo vno mensusari cuncta, sicut & antea diximus. Hoc autem est, re vera, quidem indigentia ipsa, quæ omnia continet. Nam si non indigent, aut non similiter, non erit permutatio, aut non eadem erit. Nummus autem ex instituto factus est, ut pto indigentia sit. Et propterea nomen hoc habet, quod non natura constat, sed lege. Et in nobis est: ut quæ ipsam marato, atque inutilem facere. Est igitur tunc repalsio, cum redacta fuerint ad æqualitatem, ut quod est ad satorum agricolam, id sit opus satoris ad agricolæ opus. Oportet autem in figuram: comparationis rationum ducere, cum permutare voluerint. Sin minus, satrem extremum plus in se habebit, & minus. Sed cum habent sua, sic æquales, & socij sunt: quia hæc æqualitas in ipsis fieri potest. Atque sit agricolæ quidam a, & alimentum c, sator autem b, & opus ipsius, quod in æqualitatem iam est redactum, d: quod si hoc pacto non esset repalsio, non esset sanè societas.

Agricola. Sator.
Alimentum. Calcei.

Alterum extremum excessus habebit utrosque.

De iniuria, iusto civili, herile, & æconomico.
Cap. VI.

Vm verò fieri possit, ut iniuriam quispiam faciat, & nondū ut ipse iniuitus: qualenam iniurias quispiam faciens, vnaquæque iniuria iam est iniustus, vnaquæque iniuria iam est iniustus, si iniquum, vel adulter, vel latro? An hoc modo nihil intererit? Etenim fieri potest ut quispiam coeat cum muliere sciens cum qua coit, sed non ob electionis principium, sed ob affectum. Atque iniuriam quidem agit, sed iniustus non est: veluti neque fur, furatus est tamen: neque adulter, qui adulterium tamen fecit. & eodem de cæteris modo. Quomodo igitur sese habet ad ipsum iustum repalsio, dictum nunc quaeritur, id esse, quod est simpliciter iustum, ipsum, inquam, iustum civile. Hoc autem est inter socios vitæ: ut sit sufficientia liberorum, atque æqualitas, aut in comparatione rationū constitens, aut in numero. Quare in quibus hoc non est, inter eos civile iustum non est, sed quoddam iustum, & per similitudinem quandā. In iis enim est iustum, quibus inter se ponitur lex. Lex autem iis ponitur, in quibus est iniustitia. Iudicium enim diiudicatio est iusti, atque iniusti. In quibus verò est iniustitia, in iis est etiam iniuriam facere. Sed non in omnibus est iniustitia, in quibus est iniuria facere. Hoc autem est plus quidem ex simpliciter bonis, minus autem ex simpliciter malis sibi tribuere. Idcirco non sinimus homini dominari, sed rationem: quia sibi ipsi id facit, & sit tyrannus. Magister autem custos est iusti: quod si iusti, & equi. Atque quia nihil sibi ipsi plus tribuendum esse censet, si est iustus, (ex simpliciter enim bono plus sibi non tribuit, nisi in comparatione rationū sit ad ipsum accommodatum) ideo alij non sibi ipsi laborant. At ob id ipsum, alienum bonum inquirunt iniuriam esse, sicut & antea diximus. Merces ergo quandā tribuenda est ipsi, si ipsi ipsos, inquam, & premiū, sed quibus hæc non sufficiunt, si sunt tyranni. Herile autem, patet etiam; iustum non idem, sed his est simile. Non est enim iniustitia ad sua simpliciter. Id autem quod possideretur, & filius, quandiu sit paruus, & non separatus, ut pars ipsius est patris. Se verò nemo vult ledere: quapropter non est ad ipsum iniustitia. Neque ergo iustum, neque iniustum civile. Est enim lege, atque in his est, in quibus lex esse potest. Qui quidem iustus, quibus inest æqualitas imperandi, atque parendi. Idcirco magis ad uxorem iustum esse videtur, quàm ad filios, & ea, quæ possidentur. Hoc enim est rei familiaris iustum: verum & hoc aliud est à civili.

De iniusto naturali, & legitimo.
Cap. VII.

Iustis autem iusti aliud est naturale, aliud legitimum. Et naturale quidem est, quod ubique vim habet eandem, & non quia videtur, vel non videtur. Legitimum autem, quod à principio quidem nihil refert, sic an aliter habeat: cum verò possum fuerit, refert. Quale est, mina captiuos redimij, vel capram diis, sed non duas oves maciare: &

eriam ea, quæ de singulis lege iubentur, ut sacra Beasidæ facere, & quæ publicis decretis instituantur. Videntur autem quibusdam omnia talia esse. Propterea quod omne, quod natura cōstat, immobile est, & vim eandem habet ubique: sicut ignis hic & apud Persas vrit. Iusta autem moueri videntur. Verum hoc non ita sese habet, sed aliquo modo. Atque apud deos quidem nihil vllio modo fortiteran est, quod ita sese habet. Apud nos autem est quidem aliquid, etiam natura constans, mutabile, verum non omne. Attamen aliud est natura, aliud non natura. Pater autem, quidnā eorum quæ possunt, & aliter se habere natura, & quid non, sed lege, ac instituto, si ambo mutari similiter possunt. Et ad cætera eadem accommodabitur definitio. Dextra nanque manus, valdius est læua, natura: & tamen fieri potest, ut omnes euadant apri ad vendū manu sinistra perinde ac dextra. Iusta autem ea, quæ ex instituto sunt, & ob utilitatem, similia sunt mensuris. Non enim omnibus in locis æquales sunt vniuersales: & iusticie mensuræ: sed ubi quidem emunt, maiores sunt: ubi autem vendunt, minores. Simili modo & ea, quæ non naturalia sunt, sed humana iusta, non eadem sunt ubique. Nam neque Respublicæ: sed vna tantum ubique secundum naturam est ipsa optima. Vnum quodque autem iustum, & legitimum, ut vniuersale sese habet ad singula. Etenim ea, quæ aguntur, sunt multa. Vnum quodque autem illorum est vnum: est enim vniuersale. Iniustus autem inter iniuriam, & iniustum, & inter ius, & iustum. Iniustum enim est natura, vel iniustum. Id autem ipsum, cum actum fuerit, iniuria est: antea verò, quàm actum sit actum, nullo modo est iniuria, sed iniustum: pari modo & ius. Vocatur autem magis iuris actio ipsum commune: ius autem, iniuria emendatio. Quæ verò, & quæ species vniuersalesque ipsorum sint, & circa quæ verba sunt, considerandum est postea.

De triplici nocimento quod alijs irrogatur.
Cap. VIII.

Vm autem iusta sint, & iniusta ea, quæ diximus, iniuriam quidem quispiam facit, & ius agit, cum ea sua sponte agit: sed cum iniustus, non iniuriam facit, neque ius agit. Agit enim ea, quibus accidit ut sint iusta, aut iniusta. Iniuria autem, atque iuris actio tunc est, cum à sponte agente fit: tunc enim vituperatur, & simul tunc iniuria est. Quare erit quid iniustum quidem, sed nondum iniuria, si non à sponte agente sit factum. Equidem id à sponte agente fieri dico, (quemadmodum & prius est dictum) quod quispiam in se situm sciens agit, & non ignorans, neque quem, nec quo, neque gratia cuius: ut quem pulsat, & quo, & gratia cuius: & vnum quodque illorum neque per accidens, neque vi: ut si quispiam vi mouens manum ipsius, alium pulsat. Sponte enim ipse rum sua non pulsatur, quippe cum non sit in se situm. Fieri etiam potest, ut qui pulsatur sit pater: ipse autem sciat potest, ut qui pulsatur sit pater: ipse autem sciat quidem illum hominem esse, vel aliquem eorum, qui ad sunt, ignoret autem esse paruum. Idem dicendum est & de eo, gratia cuius agit, & circa

Qui moues vi manū alterius, ipsum pulsatur.

rotum etiam actum. Quod igitur ignoratur, aut non ignoratur quidem, non est autem in ipso situm, sed vi sit, id omne agitur ab inuito. Et eorum enim, quæ nobis natura competunt, complura scientes agimus, atque patimur, quorum nihil aut nostra sponte, aut inuitis sit nobis: ut senescere, aut mori. Est autem in iniustus, ac iustus similiter id, quod per accidens dicimus. Nam si quispiam depositum inuitus, & ob timorem reddiderit, non est dicendum hunc iustum, aut ius agere, nisi per accidens. Similiter est dicendum, & cum iniuriam facere, atque iniusta per accidens agere, qui cogitat, atque inuitus non reddit depositum. Eorum autem, quæ sponte agimus, alia cum electione agimus, alia sine electione. Ea cum electione agimus, quæ antecessit deliberatio. Ea sine electione, quæ non antecessit deliberatio. Cùm igitur lætio sit in societariis triplex, tunc sunt cum ignorantia peccata, cùm quispiam egerit, aut circa quem, aut quod, aut quo, aut gratia cuius agere non potuit. Nam aut non percutere, aut non hoc, aut non hunc, aut non gratia huiusce putauit: sed accidit id, cuius gratia non putauit, ut, non ut vulneraret, sed ut pungeret, aut non quem, aut non modo hoc. Atque cùm extra rationem sit lætio, infortunium est: cùm non extra rationem, sine tamen virtute, peccatum. Etenim peccat quidem quispiam, cùm in ipso est principium causæ: aduersa verò fortuna virtus, cum est foris. Cùm autem sciens quidem, sed non deliberatione præmissa quispiam lædit, iniuria est. Cuius generis ea sunt vniuersa, quæ per iram efficiuntur, aliisque animi perturbationes, quæcunque necessitudo vel natura hominibus accidunt. Hæc enim iniuriæ sunt. Atque ij, qui ob hæc nocent: ac peccant, iniuriam quidem faciunt, tamen nondum ob hæc ipsa sunt iniusti vel prauis. non enim nocent ob prauitatem. Sed cum nocet electione, iniustus est, atque prauus. Quapropter peccet ea, quæ proficiscuntur ab ira non diiudicantur ex prouidentia fieri. Non enim is incipit, qui facit ira, sed is, qui prouocauit ad iram. Præterea non sit in talibus controuersia si factum sit, necne, sed si iure sit factum. Ira nanque ob apparentem oriri iniuriam solet. Non enim de facto perinde, atque in commerciis contendunt, ubi necesse est alterum improbum esse, si non id faciat obliuione: sed de re conuenientes, iure, an iniuria sit factum, disceptant. Qui autem fecit infidias, non ignorat. Quare alter putat iniuriam pati, alter non putat. Quod si electione nocuerit, iniuriam facit. Atque his iam iniuriis est iniustus, qui iniuriam facit, cùm comparationem rationum, aut æqualitatem transgreditur. Pari modo iustus etiam est, cùm ius agit electione. Ius autem agit, si solum sua sponte agit. Eorum autem, quæ ab inuitis fiunt, alia sunt venia digna, alia non sunt venia digna. Nam ea, quæ non solum ignorantibus, sed ob ignorantem etiam faciunt, ignoscenda sunt. Sed ea, quæ faciunt non ob ignorantem, sed ignorantes quidem, ob affectum non naturalem, neque humanum, non sunt venia digna.

Ambiget autem quispiam si determinatum sit satis de faciendo, patiendoque iniuriam. Atque sita sit, ut Euripides inquit absurdè dicens:

Quævis parentem quomodo occidi meam: Sermo est breuis, non exitus longos habet.

Volens volentem, vel volentem, non volens.

Verum enim re vera sua sponte quispiam iniuriam patitur, an nemo, sed omnes inuiti, quem admodum & omnes, qui iniuriam agunt, sua facit sponte? Et verum omnes hoc modo, an quidam sponte, quidam inuiti? Similiter & cùm patiuntur homines ius: nam omnes, cùm ius agunt, faciunt sponte. Quare consentaneum est rationi, si, similiter opponi eos, qui iniuriam, & qui patiuntur, ut aut sponte patiantur, aut inuiti. At absurdum videbitur, si omnes etiam ius patiuntur sponte dixerimus. Nonnulli namque, non sua sponte ius patiuntur. Enimuero de hoc quæ quispiam dubitauerit, si omnis, qui passus est iniuriam, iniuriam patitur. An ut in agendo, sic & in patiendone res sese habet. Etenim sit ut ad vtrumque per accidens, ipsa iusta æccommodentur: & eodem modo iniusta. Non enim est idem iniusta agere, & iniurias agere, neque iniusta pati, & iniurias pati. Similiter & in agendo, patiendoque ius. Fieri enim non potest ut patiatur quisquam iniuriam, nisi quis iniuriam faciat: aut ius patiatur, nisi ius quispiam agat. Quod si simpliciter iniuriam facere, sit sua sponte quempiam lædere: & id ipsum, sponte, inquam, lædere, sit lædere scientem, & quem, & quo, atque quo modo: incontinentem autem ipse, sibi sua noccat sponte, ipse mirum iniuriam patitur sua sponte: fierique potest ut sibi ipsi iniuriam faciat. Atque hoc etiam ipsum, vnum quid est eorum, quæ dubitantur: si fieri, inquam, possit, ut sibi ipsi quispiam iniuriam faciat. Præterea sit, ut sua sponte quispiam obincontinentiam ab alio sponte nocente lædatur. Quare sit, ut sua sponte aliquis iniuriam patitur. An definitio dicta non rectè sese habet: sed huic, lædere, inquam, scientem, & quem, & quo, atque quo modo, hoc est addendum, præter illius voluntatem. Læditur igitur aliquis sua sponte, patiturque iniusta: sed iniuriam sua sponte patitur nemo: nemo nanque vult. Neque incontinentem ipse, sed præter voluntatem agit. Neque enim illis id vult, quod non existimat esse bonum. Incontinentem autem id agit, quod non putat esse agendum. Qui verò dat sua, quemadmodum arma Diomedis Claucus dedit, ut dicit Homerus, Iliad. 3.

Prorsus nouem centum, pro ferro tradidit auris, Is iniuriam non patitur. Dare nanque est collocatum in ipso. Sed ut iniuriam patitur non est in potestate ipsius situm, sed is sit, qui iniuriam agit, oportet. Patet igitur sua sponte neminem iniuriam pati. Insuper ex iis, quæ proposuimus, hæc duo restant deinceps dicenda, vter iniuriam faciat, sine, qui plus præter dignitatem tribuit, an is, qui illud habet? Et si fieri possit, ut sibi ipsi quispiam iniuriam faciat: Etenim si sit illud, quod prius est dictum, & qui distribuit, non qui plus

habet, iniuriam faciat, si quispiam plus alij, quam sibi tribuit: sciens, sponteque, quod quidem moderati nomine faciunt (bonus enim, & æquus minor sibi tribuere solet) is profectò sibi ipsi iniuriam facit. An neque hoc simplex est? Ex alio namque bono plus fortè consequitur: ut gloriam, aut absolute honestum. Solutur præterea & per distributionem agendi iniuriam. nihil enim ipse præter suam patitur voluntatem. Quare non iniuriam patitur, ob id ipsum, sed si minus capit, læditur tantum. Patet autem & distribuentem iniuriam agere, sed non eum semper, qui plus habet. Non enim is iniuriam facit, cui inest iniustum, sed is cui potestas inest id faciendi sponte. Hæc autem est, unde est principium actus: quod quidem in ipso est distribuente, non in accipiente. Præterea, cùm facere multis dicatur modis, & modo quodam expertia animæ, & manus, & feruus occidat hero iubente: iniuriam quidem non agit, iniusta autem facit. Insuper si iudicauit ignotans, non iniuriam facit legitimo iusto, nec est iniustum iudicium: Est tamen aliquo modo iniustum. Aliud enim est legitimum iustum, aliud primum, & naturale. Sin verò cognoscens iudicauit iniuste, plus habet, & ipse vel gratiam, vel vindictam. Perinde igitur & is, qui ob hæc iudicauit iniuste plus habet, atque si quispiam acceperit iniuriam partem. Nam in illis, qui fundum peruerso iudicio tribuit, non fundum cepit, sed argentum. At qui putant homines, in se ipsi esse situm, iniurias facere. Quapropter & iniustum esse facile arbitrantur. hoc autem non ita sese habet. Coire nanque cum vxore vicini, & pulsare proximum, dareque argentum manu facile est, & collocatur in ipso. Sed hæc agere sic se habentes, neque facile est, neque in ipsis esse situm. Simili modo cogno scere iusta atque iniusta nullam sapientiam esse putant, propterea quod non est difficile ea, de quibus leges dicitant, intelligere. Ac non hæc sunt ipsa iusta, nisi per accidens. Sed tunc sunt iniusta, cùm quodam aguntur modo, & quodam distribuuntur modo. Id autem difficilius est, quam ea, quæ sanitate efficiunt, scire. Et ibi nanque mel, vinum, veratrum, adustionem, incisionemve scire per facile sanè est. Sed quoniam modo ad sanitatem efficiendam, & cui, & quando sunt tribuenda, tanta est difficultas scire, quantum est medicum esse. Ob id autem ipsum, & iusti non minus, esse putant iniuriam facere, quia vir iustus non minus, sed etiam magis horum singularia facere potest: vitare, inquam, vxorem cuiuspiam, & pulsare aliquem, & vir fortis in acie proicere clypeum, tergisque veris fugam arripere. At timide agere, & iniuriam facere, non est hæc facere nisi per accidens, sed sic se habentem hæc facere. Quemadmodum & mederi, atque curare, non est incidere, vel non incidere, aut medicamenta dare, aut non dare, sed hoc modo sese habentem hæc agere. Iusta autem in iis sunt, qui participes sunt eorum, quæ sunt simpliciter bona. Habent autem & exuperationem in his, & defectum. Nam quibusdam non est ipsum exuperatio, ut diis fortasse: quibusdam verò nulla pars est vtilis, incurabilibus, inquam, malis, sed em-

nia nocent: quibusdam autem vsque ad aliquem terminum, atque hoc est humanum.

De æquitate, & bonitate, æquo, & bono. Cap. x.

Deinceps dicendum est de æquitate, & bonitate, atque æquo, & bono, quoniam modo sese habet, æquitas quidem, & bonitas ad iustitiam, æquum autem, & bonum ad iustum. Nam considerantibus neque simpliciter idem, neque genere diuersum esse videtur. Atque interdum laudamus æquum & bonum, virumque talem. Quare & ad alia laudantes transferimus pro bono, ipsum æquius declarantes melius esse. Interdum rationem sequentibus absurdum videtur, si æquum, & bonum (si sit quid præter iustum) laudabile sit. Nam aut iustum non est studiosum, aut æquum, & bonum, si aliud sit à iusto: aut idem sunt, si vtrumque est studiosum. Hæc igitur dubitatio ob ea ferè, quæ dicta sunt, nascitur de ipso æquo & bono. Rectè autem aliquo modo sese habent omnia, & nihil prorsus ipsis aduersatur. Nam æquus, & bonum iustum est, & est aliquo iusto melius, & non ut aliquod aliud genus, melius est ipso iusto. Idem est ergo iustum atque æquum, & bonum. Et vtrumque quidem est studiosum: præstabilius autem est ipsum æquum, & bonum. Fit autem hæc dubitatio, quia æquum, & bonum iustum quidem est, non autem lege, sed emendatio legitimi iusti. Causa autem est, quia lex quidem omnis vniuersalis est. Fieri autem non potest, ut de quibusdam vniuersaliter rectè dicatur. In quibus igitur vniuersaliter quidem dicere necesse est, fieri autem non potest, ut rectè dicatur. In iis lex id accipit quod sit plerumque, non ignorans peccatum. Et est nihilò minus recta. Peccatum enim, non est in lege, nec in legislatore, sed in ipsa rei natura. Conueniunt nanque rerum carum, quæ sub actionem cadunt, materia talis est. Cum igitur lex quidem vniuersaliter loquitur, in his autem præter vniuersale quippiam accidit, tum rectè sese habet, ut ea parte, qua legislator omisit, atque peccauit absolute locutus, emendetur defectus. Quod & ipse legislator si adesset, hoc modo dixisset: & si sciisset, iubentem legem tulisset. Quapropter iustum quidem est, & præstabilius aliquo iusto, non tamen simpliciter iusto, sed eo quod peccat, propterea quod simpliciter dictum est. Atque hæc est natura ipsius æqui & boni. Emendatio legis ea ex parte, qua deficit ob vniuersale. Hæc enim est causa, & ut non omnia sunt lege: quia de quibusdam impossibile est ponere legem. Quare decretum est opus. Indefinitè nanque, rei indefinita & regula est: sicut & edificationis Lesbique plumbea norma. Ad lapidis enim figuram mutatur, & non manet. Et decretum ad res ipsas simili modo. Patet igitur quid est æquum & bonum, & esse iustum, & quo iusto præstabilius. Ex quo etiam patet & quid sit homo bonus & æquus: est enim is, qui talia eligat, & agit, & qui non exactè iustum in deteriori exequitur partem, sed imminuit, tamen si legem adiutricem ad illud habet. Et habitus hic æquitas, & bonitas dicitur, quæ quidem iustitia quædam est, & non alius quisquam habitus.

De facere iniuriam. Cap. x. 1.

Atet autem ex iis, quae diximus, si fieri possit ut tibi ipsi quisquam iniuriam faciat necne. Iusta enim quadam ex omni virtute à lege sunt ordinata. ut lex non iubet se ipsum quemquam occidere: quae verò non iubet, verat. Præterea cum quisquam contra legem lædit non læsissus, tum is iniuriam sponte facit. Sponte autem is iniuriam facit, qui scit & eum, cui facit, & modum, quo facit. At qui se ipsum ob iram occidit, sponte id, quod lex non permittit, contra legem efficit. rectam iniuriam ergo facit. Sed cuiam, quæso, an civitati, non sibi ipsi? nam sua patitur sponte; nemo verò sponte iniuriam patitur. Quapropter & civitas multatur: & instituta est ignominia quadam adversus eum, qui sibi mortem conscivit, ut civitati iniuriam facientem. Præterea, fieri non potest ut tibi ipsi quisquam iniuriam faciat ea ratione, quæ iniustus est, qui solum iniuriam facit, & non omnino est vitiosus. Hic enim differt ab illo. Homo nanque iniustus est modo quodam, sic pravius, ut ipse timidus, non ut rotam habens pravitatem: quare ne hac iniustitia sibi ipsi quisquam iniuriam facit. Nam idem simul ablatum ab aliquo, ac eidem additum esset, quod fieri nequit. Sed semper inter plures iustam atque iniustum esse necesse est. Præterea, qui iniuriam facit, sponte agit, & electione, & prior. Qui nanque iustus idem vicissim facit, iniuriam facere non videtur: ipse autem simul eadem patitur, sibi que facit. Præterea, sua sponte quisquam iniuriam pateretur. Insuper sine singulis iniuriis, iniuriam facit nemo. At nemo adulterium sua cum vxore com-

mittit: nemo parietem confodit suam: nemo res suas furatur. Omnino autem hoc, tibi, inquam, iniuriam facere, soluitur definitione iniuriam patiendi. Sua nanque sponte patitur iniuriam nemo. At verò constat, utrumque pravius esse, facere, inquam, iniuriam, atque pati. Alterum enim est, plus, alterum minus habere medio. Quod quidem perinde sese habet, atque in medicina quidem, quod ad sanitatem: in exercendi autem arte, quod ad habitudinem corporis bonam conducit. Peius tamen est, iniuriam facere. Hoc enim cum vitio est, atque vituperatur. Et vitio vel perfecto, & simpliciter, vel propè. Non enim omne, quod sponte fit, cum iniustitia est: sed pati iniuriam, sine vitio, & iniustitia est. Pati igitur iniuriam per se quidem minus est malum, per accidens autem nihil prohibet maius esse malum. At non cura est arti. Sed dolorem lateris maiorem morbum, quam pedis offensionem esse dicit. Quamquam fieri potest nonnunquam contra per accidens, si euenierit ut quisquam offensus pedecaperetur ab hoste, & trucidaretur. At qui per translationem, atque similitudinem est iniustum non sibi ad seipsum, sed suorum quibusdam. Non omne autem iniustum, sed herile, vel rei familiaris. His enim rationibus distat ea pars animæ, quæ rationem habet, ab ea parte, quæ est rationis experta. Ad quas insipientibus, ad se ipsum iniustitia esse videtur: propterea quod in his est pati aliquid contra suas appetitiones. Ut igitur est quid iustum magistratum gerenti, & quibus ipse præest, sic & his eriam esse videtur. Sed de iniustitia quidem, ceterisque morum virtutibus, hoc sit modo determinatum.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE ETHICORVM

AD NICOMACHVM,

LIBER SEXTVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum libri.

Extus hæc: de recta ratione: de duplici virtute: de partibus animæ, & de principis agendi: de electione: de quintuplici habitu intellectus: de scientia: de arte: de prudentia, & quid sit de intellectu: de sapientia: de partibus prudentiæ: de bona consultatione: de sagacitate: de sententiâ: ad quid sapientia, & prudentia proficiunt: de iusta virtute: de conexione virtutum, ac prudentiæ.

De recta ratione, duplici virtute, & partibus animæ. Cap. i.

VM AVTEM antea dictum sit, medium experendum esse, nõ id, quod nimium est, atque parum, & medium perinde sese habeat, atque recta ratio dicitur: hoc ipsum deinde

ceptus diuidamus oportet. In omnibus enim dictis habitibus, quemadmodum & in cæteris, est quoddam lignum, ad quod is inspicens, qui rationem habet, intendit, atque remittit. Estque quidam terminus mediocritatum, quas inter operationem defectumque dicimus esse, ita sese habentes ut recta ratio statuit. Atque sermo talis est quidem verus, non tamen dilucidus. Nam & in quavis opera, atque cura, circa quam versatur scientia, verum est dicere, neque nimium, neque parum esse elaborandum, vel quietendum, sed mediocriter, & ut ratio recta præscribit. At qui hoc tantum habet, nihil plus scierit: ut si quisquam dixerit, ea esse corpori afferenda, quæ medicina, & ut is, qui hæc habet scientiam, iubet. Quapropter & circa habitus animi non modo

verè hoc dictum esse oportet, sed etiam determinatum quoniam ut ipsa ratio recta, & quæ eius sit definitio. Virtutes itaque animæ superioribus in locis diuisimus, & alias moris, alias mentis diximus esse. Atque de moris quidem virtutibus iam transeginus. De reliquis verò dicamus oportet, præsertim hæc de anima declaratis. Duas igitur esse animæ partes antea diximus. Eam, quæ rationis est particeps, & eam, quæ eiusdem est experta. Nunc autem identidem pars ea, quæ rationem habet, est diuidenda. Atque sit suppositum, duas esse partes, quæ sunt participes rationis: vnam, quæ contemplatur ea, quorum principia, ut aliter sese habeant, minime fieri potest: alteram, quæ perspicimus ea, quæ aliter sese habere possunt. Eque animæ partes diuersæ sunt genere, quæ sunt aptæ ad res eas cognoscendas, quæ genere differunt. Si quidem ipsis inest rerum cognitio similitudine quadam, atque accommodatione. Atque harum altera, vis sciendi: altera, vis subducendi rationem, vocetur. Consultare nanque, rationemque subducere, eadem possunt. Nemo autem de iis rebus consultat, quæ aliter sese habere non possunt. Quare vis subducendi rationem, vna pars eius partis est animæ, quæ rationis est particeps. Sumendum est igitur quisnam virtusque sit optimus habitus. Hic enim virtusque est virtus. virtus autem est ad proprium opus.

De principis agendi

Cap. 11.

Ria autem sunt in anima, quæ habentur agendi, veritatisque principia: Sensus, intellectus, appetitus. Atque sensus, nullius est principium actus, quod quidem ex eo patet, quia bellæ sensus quidem habent, actionis autem sunt expertes. Est autem id in appetitu persecutio, atque fuga, quod est affirmatio, negatioque in mente. Quare cum moris quidem virtus, habitus sit electivus, electio verò appetitus deliberativus, ob hæc ipsa & rationem veram, & appetitum rectum esse oportet, si electio sit studiosa, atque eadem, illam quidem dicere, hunc autem persequi. Hæc igitur mens, atque veritas actiua est. Mentis autem eius (quæ contemplanandi, non agendi, neque faciendi principium est) bonum, ac malum, verum est, atque falsum. Hæc enim mentis est omnis, opus: sed actiue mentis veritas est consentanea appetitui recto. Electio igitur actus principium est, unde est motus, sed non id, gratia cuius. Appetitus autem, eaque ratio, quæ alicuius est gratia, electionis principium est. Idcirco neque sine intellectu, mentisque, neque sine habitu moris est ipsa electio. Sine namque mente, atque more non est actio bona, nec item contraria. Mens autem ipsa nihil mouet, sed ea, quæ alicuius est gratia, & actiua. Hæc enim & effectrici menti præest. Nam omnis, qui facit, gratia huius facit, & non est simpliciter finis, sed ad aliquid: & alicuius id, quod efficitur, sed non id, quod agitur. Ipsa nanque bona actio, finis est, & huius est appetitus. Quapropter electio, vel intellectus est appetitius, vel appetitus intellectivus: & tale principium est homo. Nulla autem res fa-

cta, est eligibilis. Nemo enim eligit illum expugnasse: neque enim de eo quitquam contulit, quod factum est, sed de futuro, ac contingente. factum autem non contingit non factum esse. Quapropter rectè Agatho dixit:

Hoc etiam ipse Deus, solóque carere videtur, Insectum ut faciat, quod factum est, atque peractum.

Opus igitur virtusque partis intellectiue, veritas est. Quare quibus habitibus maxime pars utraque veram dicit, sunt ambarum virtutes.

Habituum intellectiuum enumeratio, quod sit scientia obiectum, & quæ proprietates.

Cap. 111.

Epis igitur rursus dicamus oportet, altius initio sumpto. Sint itaque ea, quibus verum anima dicit affirmando, aut negando, numero quinque. Hæc autem sunt, ars, scientia, prudentia, sapientia, intellectus. Fieri enim potest, ut falsum exiti matione, opinioneque dicat. Scientia igitur quid nam sit, hinc perspicuum est, si exactè dicere oportet, & non similitudines sequi. Omnes enim putamus id, quod scimus, aliter sese habere non posse. Quæ verò possunt aliter se habere, post contemplationem latent si sint, an non sint. Ipsum ergo scibile necessariò est: ergo est æternum. Quæ enim necessariò simpliciter sunt, æterna sunt omnia. At æterna, ingenita, & incorruptibilia sunt. Præterea, omnis scientia doceri, & scibile disci posse videtur. At ex antea notis (ut in resolutionis etiam diximus) sit omnis doctrina. Nam alia per inductionem, alia per ratiocinationem efficitur. Atque inductio quidem principium est ipsius vniuersalis. Ratiocinatio autem est ex vniuersalibus. Sunt enim principia, ex quibus ipsa ratiocinatio conitatur, quorum non est ratiocinatio: ergo inductio. Scientia ergo demonstratiua est habitus: & cætera, quæ in resolutionis determinauimus. Tum enim quisquam scit, cum aliquo modo credit, & sunt ipsi principia nota. Si enim non sint magis, quam conclusio, nota, per accidens habebit scientiam. De scientia igitur sit hoc modo determinatum.

De arte. Cap. 1111.

Orum autem, quæ aliter sese habere possunt, est, & aliquid, quod sub electionem, & aliquid, quod sub actionem cadit. Diuersa verò sunt effectio, atque actus. De his, autem ipsis, & exceptionibus sermonibus credimus. Quare & habitus, qui cum ratione actiuis est, diuersus est ab eo habitu, qui cum ratione est effectiuis, neque alterum ab altero conuenit. Neque enim effectio actus est, neque actus effectio. Atqui cum extruendum ædium facultas ars quadam sit, ac habitus quidam faciendi cum ratione, nullaque sit ars, quæ non sit habitus faciendi cum ratione, nec ullus habitus talis, qui non sit ars, sit ut idem sit ars, atque generatiua ars omnis versatur, & inuentione, contemplationemque, quoniam modo fiat eorum aliquid

aliquid, quæ & esse, & non esse possunt, & quorum principium non in eo quod efficitur, sed in ipso est faciente. Nam neque eorum, quæ necessaria sunt, vel fiunt, est ars, neque eorum, quæ secundum naturam. Hæc enim in se ipsis habent principium ipsum. Cum autem effectio, arque actus, diuersa sint, artem effectiois esse, non actus, necesse est. Arque circa eadem quodam modo versatur ars, & Fortuna, quemadmodum & Agatho dicit:

Quippe ars fortunam, fortunamque diligit arte. Ars igitur (vt diximus) habitus est quidam facienti, vera cum ratione. Contrarium autem artis habitus est facienti, falsa cum ratione, circa id, quod sese aliter habere potest.

De Prudentia. Cap. v.

P prudentia verò quænam sit percipimus, si contemplabimur quosnam ipsos prudentes dicimus esse. Videtur itaque prudentis esse, bene consulere potest circa ea, quæ sibi sunt bona, ac profunt, non aliqua ex parte, vt quænam ad sanitatem, vel vires, sed quæ ad bene viuendum omnino conducant. Argumento est id ita esse, eos etiã qui circa aliquid versantur, prudentes dici, cum bene ad finem studiosi aliquæ, excogitauerint ea, quorum nulla est ars. Quare & omnino prudens is est, qui ad consultandum est aptus. Consultat autem de iis nemo, quæ aliter sese habere non possunt, aut de iis, quæ ipse agere nequit.

Quare si scientia quidem est cum demonstratione, (quorum autem principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratio: cuncta enim & aliter sese habere possunt) neque de iis, quæ sunt necessaria, consultatio fieri potest ipsa prudentia profectò, neque scientia, neque ars esse potest. Scientia quidem, quia quod sub actionem cadit, aliter sese habere potest. Ars autem, quod aliud actionis, aliud effectiois est genus. Restat ergo, habitum ipsam esse agendi vera cum ratione, circa ea, quæ sunt bona homini, atque mala. Finis enim effectiois, est quid aliud præter ipsam effectioem: actionis verò non semper. Est enim ipsa bona actio: finis. Quocirca Periclem, & viros tales arbitramur esse prudentes; quia quæ sibi ipsis, & quæ pæteris hominibus sunt bona, percipere possunt. Est autem eos tales putamus; qui ad rem familiarem, atque ad Rempublicam administrandam sunt apti. Unde & temperantiam, conservatricem prudentiam appellamus. Conservat autem talenti existimationem. Voluptas enim, & dolor, non omnem existimationem contempit, atque peruertit, non enim hanc, triangulum tres angulos æquales duobus rectis habere: sed eas quæ circa id habentur, quod cadit in actionem. Nam principium quidem rerum agendarum id est, gratia cuius sunt ipsa; ei verò, qui obtruncatus est ob voluptatem, aut dolorem, cunctitudo non videbitur principium ipsum, nec huius gratia; ac propter hoc ipsum, excipienda esse vniuersa atque agenda. Vitium enim, principij corruptivum est. Quare prudentiam habitum esse agendi circa humana bona, vera cum ratione necesse est. Ar verò artis quidem est virtus, prin-

dentia verò non est. Et in arte quidem, qui sua sponte peccat, magis est expetendus: circa verò prudentiam, minus: quemadmodum & circa virtutes. Patet igitur, prudentiam virtutem quandam esse, non artem. Cum autem duæ sint animæ partes rationem habentes, alterius erit ipsa prudentia virtus ipsius, inquam, opinatiua: nam & opinatio circa id versatur, quod aliter sese habere potest, & prudentia ipsa. At qui neque habitus est cum ratione solum. Huius autem indicium est, talis quidem habitus obliuionem esse, prudentia verò non esse.

De Intellectu. Cap. vi.

Vim autem scientia existimatio sit de vniuersalibus, & iis, quæ necessitate sunt, sintque demonstrabilia, scientiaque omnis principia (est enim ipsa scientia cum ratione principij rei scibilis) nec est scientia, nec ars, nec prudentia. Scientia, quæ ipsam scibile, demonstrabile est. Ars, & prudentia, quia in iis versatur, quæ sese aliter habere possunt. At neque sapientia est. Est enim sapientia, de quibusdam demonstrationem habere. Quod si ea quidem, quibus verum dicimus, & nunquam fallum in iis, quæ possunt, aut non possunt aliter sese habere, hæc sunt, scientia, prudentia, sapientia, intellectus. Horum autem ritium habituum nullus esse potest: atque tres dico, prudentiam, scientiam, sapientiam. Restat intellectum esse principiorum.

De Sapientia. Cap. vii.

Apientiam autem in artibus iis tribuimus, qui in ipsis sunt exactissimi. Phidiam enim sapientem sculpsorem lapidum dicimus, & Polycleterum, statuarium itidem sapientem. Atque hic per sapientiam nil aliud intelligimus, quam ipsius artis virtutem. At quosdam etiam esse sapientes omnino, non aliqua ex parte, nec aliquid aliud, quam sapientes arbitramur, vt in Margire dixit Homerus,

Diuum is munere, nec fossor, nec durus arator, Nec sapiens alia vlla nimirum exitit arte. Quare constat exactissimam scientiarum ipsam sapientiam esse. Sapientem ergo non solum ea scire, quæ ex principijs cognoscuntur, sed etiam circa principia dicere vera oportet. Quare sapientia, intellectus est, & scientia, & (vt caput habens) scientia rerum earum quæ summis afficiuntur honoribus. Per absurdum est enim si quispiam facultatem civilem, aut prudentiam studiosissimam esse putet, si non sit homo eorum optatum, quæ sunt in Mundo. Quod si salubre quidem, ac bonum aliud est hominibus, aliud piscibus, alium autem, & rectum semper est idem, & sapiens omnes idem profectò, prudens verò diuersum dixerint esse. Quod enim circa se ipsam rectè singula perspicit, id prudentiam habere dixerint, & huic ipsa commiserint. Quapropter & nonnullas belluas prudentiam habere dicunt, quæcumque in sua vita prouidendi vim habere videntur. Constat autem, eandem non esse sapientiam, & facultatem civilem. Nam si eam facultatem sapientiam esse dicent, quæ circa com-

moda

moda propria versatur, multæ sanè sapientia erunt. Non enim vna circa omnium animalium bonum, sed alia, atque alia circa vnumquodque versatur, nisi de omnibus, quæ sunt, vna sit & facultas medendi. Quod si homo præstantissimum esse ceterorum animalium diceretur, nil refert. Etenim homines sunt alia longè diuina natura: vt ea manifestissimè, ex quibus ipse constitit Mundus. Patet igitur ex iis, quæ diximus, sapientiam scientiam esse, & intellectum eorum, quæ honorabilissima sunt natura. Quapropter Anaxagoram, & Thalem, & similes, sapientes quidem, ac non prudentes inquit esse, cum vident ipsos propria commoda ignorare. Et superflua quidem, & admiranda, & difficilia cognitu, diuinaque scire ipsos: sed inutilia dicunt, quia non querunt bona humana. Prudentia autem circa humana versatur, & in quibus habet consultatio locum. Prudentis enim hoc maxime opus dicimus esse, bene, inquam, quæ sese aliter habere non possunt, & quorum non est aliquis finis: atque is ad bonum agendum. Is autem, ad bene consulendum est simpliciter aptus, qui coniectura quod est homini optatum eorum, quæ cadunt in actionem, excogitando mente capere potest. Neque prudentia est vniuersalium solum, sed singula etiam oportet cognoscere. Est enim actiua: & actio circa singula ipsa versatur. Quapropter & nescientes nonnulli, magis, quam nonnulli scientes, idonei sunt ad agendum: & in ceteris ij, qui sunt experti. Nam si quispiam sciat leues carnes facile concoqui, ac esse salubres, quæ verò sint leues ignoret, non efficiet sanitatem. Sed qui scit autem carnes leues esse, atque salubres, is efficiet magis. Prudentia autem est actiua. Quare vtraque cognitionem, aut hanc potius habere oportet. Fuerit autem quædam & hæc architecturæ sibiens rationem.

De partibus prudentie.

Cap. viii.

At qui civilis facultas, & prudentia idem est habitus: esse tamen ipsarum non idem est. Eius autem, quæ in ciuitate versatur, ea quidem, quæ est vt architectura, prudentia, legum est ferendarum facultas. Quæ verò in singulis versatur, civilis, nomine communi, vocatur. Hæc autem est actiua, & deliberatiua. Decretum enim in actionem venit vt vltimum. Idcirco rem civilem hos solos gerere dicunt. hi nanque soli agunt perinde, atque ij, qui suis manibus artis conficiunt opus. Videtur autem ea maxime prudentia esse, quæ sibi ipsi quispiam vni querit, ac prospicit bona. Arque hæc ipso communi nomine prudentia nuncupatur. Illarum autem alia gubernanda rei familiaris, alia ferendarum legum facultas, alia civilis vocatur: atque huius, alia est deliberatiua, alia iudicialis. Cognitionis igitur quædam species fuerit, ea, quæ bona sunt sibi, scire: sed magnam differenciam habet. Atque qui sciunt ea, quæ sibi ipsi sunt bona, in illis que versantur, prudentes esse videntur: civiles autem, negotiosi. Quapropter & Euripides dixit.

Qui nanque prudens sum, negotio sine? Licebat inter milites cui viuere, Acquàmque partem habere cunctis ex bonis. Quarunt enim quod sibi ipsis est bonum, & hoc arbitrantur esse agendum. Ex hac igitur opinione est ortum, prudentes hos esse. Et tamen proprium vniuscuiusque bonum, non est fortasse sine rei familiaris gubernatione, atque ciuili. Præterea autem, quoniam modo sua cuiusque administranda sit res, non est manifestum, atque concludendum est. Indicarur id, quod dicitur illo ligno. Geometra enim iuuenes, & mathematici, ac sapientes in talibus sunt: prudentes autem fieri non videntur. Causa autem est, quod & singularem rerum est ipsa prudentia: quæ quidem per experientiam notæ sunt. Iuuenis autem non est expertus. Experientiam enim temporis efficit longitudo. Nam & hoc quispiam considerauerit, cur puer mathematicus quidem fieri potest, sapiens autem, aut naturalis non potest? An quia mathematica quidem per abstractionem, horum verò principia experientia innotescent? Et hæc quidem adolescententes non credunt, sed dicunt. Illorum autem definitiones non sunt obscuræ. Præterea, peccatum, quod fit in consulendo, aut circa vniuersale, aut circa singulare fieri solet. Ignorare nanque quispiam potest, aut omnes a quas ponderosas esse prauas, aut hanc ponderosam esse. Prudentiam autem non esse scientiam patet: est enim, vt dictum est, ipsius extremi. Tale enim id, quod cadit in actionem: opponitur igitur intellectui. hic enim est terminorum, ratio quorum non est. Hæc autem est vltimi, cuius non est scientia, sed sensus: non propriorum quidem, sed qualis est is, quo sentimus id, quod vltimum in mathematicis est, triangulum esse. Stabitur enim & ibi: sed hic prudentia magis est, quam sensus. Illius autem est alia species.

De bona consultatione.

Cap. ix.

T verò querere, ac consultare differunt. Consultare nanque, est aliquid querere. Oportet autem & bona consultatione quidnam sit accipere: vt rursus scientia quædam sit, an opinio, an coniectatio bona, an aliquid aliud genus. Scientia igitur non est. Non enim de iis querunt, quæ sciunt. At bona consultatio, quædam est consultatio: qui verò consultat, querit, rationemque subducit. Atque neque bona coniectatio est. Ipsa nanque sine ratione, & citò fit. Ad consultationem verò longum temporis spatium adhibetur. Atque autem celeriter quidem deliberata esse agenda, cum mora autem, consulendum. Præterea, diuersa sunt, solertia, & consultatio bona. Solertia verò, bona quædam est coniectatio. At neque opinio vlla est. Sed cum is, qui malè deliberat, peccet, is autem, qui bene consulat, rectè deliberet: constat, bonam consultationem, rectitudinem esse quandam. Non autem scientia, neque opiniois. Scientia nanque non est rectitudo, quippe cum neque peccatum sit. Opiniois verò rectitudo, veritas est. Et insuper determinatum iam est id omne, cuius est opinatio. At verò

verò neq; sine ratione est ipsa consultatio bona: deficit ergo à mente. Hæc enim nondum est enun-
ciatio. Erenim opinatio, non inquisitio, sed quæ-
dam iam enuntiatio est. Qui verò consultat, siue
bene, siue malè consultet, quærît aliquid, ratio-
nemque subducit. Sed ipsa consultatio bona,
consilij quædam est rectitudo. Quapropter quæ-
rendum est primùm quidnam sit consilium, &
circa quid ipsum versetur. Cum verò multiplici-
ter rectitudo dicatur, constat, non omnem recti-
tudinem, bonam consultationem esse. Inconti-
nens enim, & prauus, id quod videre proponit,
attinget, cogitando, rationemque subducendo.
Quare rectè quidem consultabit: malum autem
magnum, existimabit. Bene verò consultasse, bo-
num quoddam esse constat. Talis enim rectitudo
consilij, qua bonum quispiam assequi potest, bo-
na est consultatio. At potest quispiam & hoc ra-
tione inane falsa attingere, atque id quidem,
quod facere oportet, assequi, non autem per
quod oportet, sed falsus medijs terminus esse
potest. Quare nec ipsa bona est consultatio, qua
quispiam adipiscitur id, quod oportet, non ta-
men per quod oportet. Præterea, fieri potest,
ut alius longo deliberans tempore id consequa-
tur, alius citò. Igitur nec illa bona est consulta-
tio. Sed eadem rectitudo bona est consultatio,
qua quispiam ratione conuenienter assequitur
quod oportet, & ut oportet, & cum oportet. In-
super sic ut & absolute quispiam bene consultet,
& ad aliquem finem. Atque bona quidem consul-
tatio absolute est ea, qua ad eum finem, qui est
absolute finis, pergitur rectè: quædam autem ea,
qua ad aliquem finem. Quod si bene consultare
prudentium est, consultatio bona rectitudo est,
qua ratione conferentis ad aliquem pergitur fi-
nem, cuius ipsa prudentia est existimatio vera.

De sagacitate. Cap. x.

St autem & ipsa sagacitas, cui contra-
rium est hebetudo, quibus sagaces di-
cimus, ac hebetes, nec idem omni-
no, quod scientia, aut opinio, (omnes
enim scientes, vel opinantes, sagaces essent) nec
vna quædam scientia: ut aut medicina de sanis,
aut geometria circa magnitudines. Neque enim
de iis est, quæ sunt semper, & non mouentur: ne-
que de iis, quæ à quouis sunt, sed de quibus dubi-
tauerit quispiam, aut consultauerit. Quapropter
est quidem de iis, circa quæ versatur prudentia.
Non est autem idem sagacitas, & prudentia. Pru-
dentia namque præceptiuæ est. Finis enim ipsius
est, quidnam sit agendum, aut non agendum, præ-
cipere. Sagacitas autem, vis iudicandi dicitur.
Idem est enim sagacitas, & bona intelligentia:
quippè cum sagaces sint & boni intelligentes.
Neque autem habere, neque accipere pruden-
tiam, est ipsa sagacitas: sed in opinationis vti ad
ea bene iudicanda, de quibus est prudentia, alio
dicente consistit: sique hic perinde, atque cum
discipulus ea discit, ac comprehendit, quæ à scien-
tiam tradente præcipiuntur.

ratione enim
vires et uirtus
vires. et uirtus
vires et uirtus
vires et uirtus

De sententia. Cap. xi.

Averò, quæ uocatur sententia, quæ
bene sentientes homines dicimus, sen-
tentiamque habere, iudicium est re-
ctum æqui, & boni viri. Cuius hoc iu-
dicium est. Bonum enim, & æquum virum, ad
ignoscendum proclinem dicimus esse: & veniam
in aliquibus dare, bonum & æquum esse. At ve-
nia, sententia est iudicativa, recta, æqui, & boni
viri. Recta autem est ea, quæ est ipsius veracis
Omnis autem habitus non sine ratione ad idem
tendunt. Nam sententiam, sagacitatem, pruden-
tiam, & mentem ad eisdem afferentes, prudentes
illos, atque sagaces, & sententiam habere, men-
temque dicimus. Omnes enim hæc potentia, ex-
tremorum sunt, ac singularium. Atque idem et
ratione, qua est idoneus ad ea iudicanda, de qui-
bus est prudens, sagax est, beneque sentiens, quæ
ad dandam veniam aptus. Bona enim, & æqua,
omnibus sunt communia bonis, ea ratione, quæ ad
alium tendunt. Sunt autem singularia, & extrema
ea omnia, quæ agi possunt. Et prudentem opor-
tet ipsa cognoscere. Et sagacitas, & sententia cir-
ca hæc ipsa versantur. Hæc autem sunt extrema.
Et intellectus extremorum est ad partem vtra-
que. Erenim primorum terminorum, ac extrema-
rum intellectus est, & non ratio. Is quidem ad de-
monstrationes attingit immobilium terminorum,
atque primorum. Is autem, qui in agendis rebus
versantur, extremi & contingentis, atque alterius
propositionis. Hæc enim principia sunt eius, gra-
tia cuius. Ex singulis enim oritur ipsum vniuer-
sale. Horum igitur sensum habere oportet, hic
autem est intellectus. Quapropter & naturalia
hæc esse videntur. Atque sapiens quidem natura
est nemo, sententiam autem habet, & sagacita-
tem, & intellectum natura. Signum autem est,
nos hæc etiam atates sequi putare: atque hæc
atas intellectum, & sententiam habet, tanquam
causa sit ipsa natura. Quocirca principium & fi-
nis est intellectus. Ex his enim & de his, ipsa de-
monstrationes efficiuntur. Quare non minimis eo-
rum, qui sunt experti, & seniorum, vel pruden-
tium & demonstrabilibus sententiis, opinioni-
busve, quam ipsis demonstrationibus, mentem
adhuc oportet. Quia namque iam experientia
visum habent, principia ipsa cernunt. Quid igi-
tur prudentia, & sapientia est, & in quibus vtra-
que versatur, & diuersarum animæ partium
vtraque virtutem esse, iam diximus.

De utilitate sapientia, atque prudentia. Cap. xii.

Vbitauerit autem quispiam ad quæ-
dam habitus hi sunt viles. Nam sa-
pientia quidem nihil eorum contem-
platur, ex quibus fuerit homo felix:
nullius enim est generationis. Prudentia autem
hoc quidem habet. Sed cuiusnam gratia opus
est ipsa? si prudentia quidem est ea, quæ cir-
ca iusta, & honesta, bonaque homini verita-
tur, hæc autem sunt ea, quæ viti boni est age-
re, atque ipsa sciendo, non magis ad agendum nos
sumus idonei. Siquidem virtutes sunt habitus.
Quemad-

De natura virtutis, virtutum, ac prudentia conexione. Cap. xiiii.

Onsiderandum est iterum & de vir-
tute. Erenim ut prudentia se habet
ad habitatem, quæ non est idem, sed
simile: sic & proprie virtus se habet
ad naturalem virtutem. Omnibus enim singuli
mores inesse quodam modo natura videntur.
Erenim & iusti natura, fortissimi, atque ad tempe-
rantiam nati videntur, ceteraque continuo habe-
mus ex ipso ortu. Sed esse tamen quærunt ali-
quid aliud, quod est proprie bonum: & alia mo-
do alio nobis inesse. Pueris enim, ac bellis natu-
rales habitus insunt. At absque mente nocere vi-
dentur. Atque ut robusto sit in corpore sine oculis
se mouente (errare enim vehementer ex eo,
quia non habet visum) sic & hic accidit. Si verò
mentem acceperint, in agendo differunt. Atque ha-
bitus ille similis, tunc erit proprie virtus. Quare
ut in opinatio duæ sunt species, habitus, atque
prudentia: sic & in morali sunt duæ, vna natura-
lis virtus, altera proprie virtus. Atque harum ea,
quæ est proprie virtus, non fit sine prudentia.
Quapropter, inquit, virtutes omnes, pruden-
tias esse. Et Socrates partim rectè quærebat, partim
peccabat. Peccabat quia virtutes omnes
prudentias esse putabat. Bene dicebat, quod non
esse sine prudentia ipsas aiebat. Hoc autem huius
indicium est: Erenim nunc omnes, cum virtu-
tem definiunt, dicentes ipsam habitum esse, &
afferentes ea, circa quæ versatur, addunt: Secun-
dum rectam rationem. At recta est ea, quæ est se-
cundum prudentiam. Videntur igitur omnes va-
ticipinari quodam modo, talem habitum esse vir-
tutem, qui est secundum prudentiam. Oportet
autem partim pertransire. Est enim is habitus
virtus, qui non solum est secundum rationem
rectam, sed cum recta etiam ratione. Recta autem
de talibus ratio ipsa est sanè prudentia. Socrates
igitur virtutes ipsas rationes esse arbitrabatur.
Omnes enim scientias esse dicebat. At nos cum
ratione esse censemus. Patet igitur ex dictis, fieri
non posse, ut sine prudentia sit homo proprie
bonus, & absque morum virtute prudens. At
enim & ea ratio, qua quispiam discretuerit sepa-
rari virtutes, hinc solui potest. Non enim idem
ad omnes suscipiendas aptissimus est ingenio:
quare aliam iam accepit, aliam nondum accepit.
Hoc enim in naturalibus quidem virtutibus fie-
ri potest. At in iis, quibus absolute dicitur homo
bonus, fieri nequit. Erenim cum prudentia, quæ
est vna, simul inerunt vniuersæ. Constat autem,
& prudentia opus esse, etiam si non esset actiua,
quia partis est virtus. Et sine prudentia, sineque
virtute, electionem rectam non fore. Altera nam-
que finem, altera ea, quæ sunt ad finem, agere fa-
cit. At verò neque sapientia præest, neque præsta-
bilioris est partis: sicut neque ars medendi præ-
stet sanitati. Non enim utitur ipsa, sed videt ut
fiat. Illius igitur gratia, non autem illi, iubet. Præ-
terea, simile est, ac si quispiam facultatem civilem
principem esse deorum dicat, propterea quod
præcipit de omnibus, quæ aguntur in ciuitate.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER SEPTIMVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum Libri.

Septimus hæc de heroica virtute, de continentia: de incontinentia fera: de differentis voluntatum: de vitio humano: de incontinenter: de continente: de molli: de constante: de speciebus incontinentiæ: de pertinace: de voluptate.

De heroica virtute, continentia, & earum oppositis.

Cap. I.

Pro principio, tres esse species eorum, quæ circa mores sunt fugienda: vitium, incontinentiam, feritatem. Atque contraria quidem duobus incontinentiam sunt: aliud enim virtutem, aliud continentiam appellamus. Ad feritatem autem, & immanitatem appellamus. Ad feritatem autem, & immanitatem appellamus, maximè virtutem eam conuenit dicere, quæ est supra nos, Heroicam, inquam, quandam, atque diuinam, ut Homerus de Hectore, propter eam quod eximia bonitate prætabat, dicentem Priamum induxit.

Nec iam hominis sanè mortalis filius ille, esse videbatur, sed diuo semine natus.

Quare si ex hominibus ob virtutis excellentiam dii sunt, ut aiunt: talis quidem is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Etenim ut fera, neque vitium est, neque virtus, sic neque Dei. Sed hoc quidem prætabilius est virtute, illud autem diuersum quid à vitio genus. At ut raro sit, virum esse diuum, ut appellare Lacones consueuerunt, cum valde aliquem admirantur, (dicunt enim vir diuus hic est) sic & ferus, atque immanis est inter homines raro. Maximè verò inter nationes Barbaras est. Fiant autem quidam tales & ob morbos, lætionisque principij. Et eos etiam homines, qui in virtutis exuperant, hæc infamè consueuimus appellatione notare. Sed de tali quidem dispositione mentio aliqua posterius fiet. De vitio verò præiudicatum est dictum. Nunc de incontinentia, mollitie, luxurie, & de continentia, atque constantia est dicendum. Neque enim ut idem quod virtus & vitium, neque ut diuersum genus, hæc sunt putanda. Atque ut in cæteris egimus, afferre ea, quæ videntur oportet, & dubitare primum. Deinde omnia, quæ probabilia sunt, aut saltem plurima, maximèque præcipua circa hos affectus, ostendere. Nam si soluantur quidem ea, quæ difficultatem

afferunt, relinquuntur autem ea, quæ probabilia sunt, satis sanè fuerit demonstratum. Videtur itaque que continentia quidem, constantiaque studiose esse, ac laudabilis: incontinentia verò, & mollities, praua, atque vituperabilis: & idem esse continentem, & in ratione persistentem: & idem etiam incontinentem, & rationem egrediens. Et incontinentem quidem, improba sciens improba esse, agit ob perturbationem. Continens autem, cupiditatem sciens prauas esse, non sequitur ob rationem. Et temperantem quidem continentem esse aiunt, atque constantem. Talem autem alij temperantem esse omnem, alij nullum dicunt. Et item intemperantem incontinentem esse, & incontinentem intemperantem confusè nonnunquam diuersos inquit esse. Interdum etiam ipsum prudentem incontinentem esse non posse: interdum non melios homines, qui prudentes, ac habiles sunt, incontinentes esse dicunt. Præterea incontinentes, & iræ, & honoris, & lucri dicuntur. Ea igitur, quæ dicuntur, hæc sunt.

De Continentia & Incontinentia.

Cap. I.

Vbi fuerit autem quispiam, qui sit ut rectè aliquis existimans agat incontinentem. Scientem igitur, inquitur quidam, impossibile esse. Nam absurdum est, ut arbitrabatur Socrates, si scientia inuis, aliud quippiam vincere, & ipsum perinde, atque mancipium, trahere. Socrates enim omnino contra rationem ipsam pugnabat, incontinentiamque exterminabat. Neminem enim existimantem, præter id, quod est optimum, agere, sed ob ignorantiam dicebat. Hæc igitur sententia iis aduersatur, quæ manifestè apparent. Atque querere oportet, quisnam in ipsa perturbatione, si ob ignorantiam agit, ignorantia sit modus. Cõstat enim incontinentem non putare illud esse bonum, aut tẽ, quàm in perturbatione sit constitutus. Sunt autem qui hæc partim concedunt, partim non concedunt. Etenim scientia quidè nihil esse validius constitentur: at huic non assentiuntur, neminè agere præter id, quod visum est melius. Quæ propriè inquitur, incontinentem à voluptatibus superari, non scientiam quidem, sed opinionem habentem. At verò si sit opinio, non scientia, neque vehementer existimatio, quæ resistit, sed remissa (sicut

in ambigentibus) venia danda est, si non in his persistit aduersus vehementes cupiditates. At prauitati non est venia danda, nec aliorum cuiquam, quæ vituperabilia sunt. Estne igitur id, quod resistit, prudentia? Hæc enim est validissima. At est absurdum. Erit enim idem prudens, atque incontinens simul. Nemo autem dixerit, prudentis esse, ea sponte agere, quæ prauissima sunt. Er in super demonstratum est antea, prudentem aptum ad agendum esse, (est enim quidam extremorum) & cæteras virtutes habere. Præterea, si continens est ex eo, quia vehementes, ac prauas habet cupiditates, neque temperans continens erit, neque continens temperans. Etenim neque vehementes habere cupiditates, neque prauas, est temperantis. At oportet. Nam si cupiditates sunt bonæ, prauus est habitus ille, qui prohibet non sequi. Quare non omnis continentia est studiosa. Sin imbecilles, & non prauas, non est quid egregium, nec etiam magnum quid, si sint prauæ, ac imbecilles. Præterea, si continentia in quavis opinione facit persistere, praua etiam est, ut si & in falsa. Et si incontinentia à quavis opinione dimouet, erit aliqua incontinentia studiosa: quale fecit Neoptolemus apud Sophocle in Philoctere. Est enim laudabilis, quia non persistit in iis, quæ suaserat Vlysses, ob mendi dolorè. Præterea, captio metiens, dubitatio est. Quia nanque admirabilia, præterque opinionem, sophistæ inferre volunt redarguendo, ut cum attigerint, videantur acuti: ratiocinatio facta dubitatio sit. Ligatur enim mēs, cum manere quidem non vult, quia conclusio non placet: procedere autem non potest, quia rationem soluere nequit. Fit autè aliqua ratione, ut imprudentia cum incontinentia sit virtus. Qui nanque habet utriusque, contraria iis, quæ existimat, ob incontinentiam ager. Existimat autè bona esse mala, & agere non oportere: quare bona ager, & non mala? Præterea, qui persuasus agit, voluptatèque sequitur, atque eligit, melior eo videbitur esse, qui non ob rationem, sed ob incontinentiam agit. Nam facilius curari potest, quippe cum possit illi dissuaderi. At incontinens obnoxius est ei proterbio, quo dicitur: Quid insuper bibere opus est, cum stragulat aqua? Etenim si non persuasum esset ipsi, ea non agenda esse, quæ agit, dissuasus esset cessasset. Nunc verò persuasum est ei, & nihilò minus talia agit. Insuper si circa vniuersam continentia sit, atque incontinentia, quisnam sit ille, qui est incontinens absolutè? Nemo enim habet incontinentias omnes. Dicimus autem quosdam simpliciter incontinentes esse. Tales igitur quædam hæc in materia dubitatione emergunt. Horum autem alia tollere, alia relinquere oportet. Dubitationis enim solutio est intentio est.

Quoniam pacto continentem agunt.

Cap. III.

Primum itaque considerandum est, si incontinentes scientes agant, necne, & quoniam modo scientes; deinde circa quæ sit incontinens ponendus, & continens. Vtrum circa voluptatem omnem, atque dolorem, an circa definitas quasdam voluptates, atque dolores. Et vtrum idè sit, an diuersus, continens,

atque constans. Similiter & de cæteris, quæ ad hanc continentem contemplationem. Est autem considerationis initium. Vtrum continens & incontinens, iis, circa quæ versantur, differant, an modo. Dico autem sic, vtrum incontinens ex eo solum sit incontinens, quia circa hæc versatur, an non, sed ipso modo, an vtriusque. Deinde si continentia & incontinentia sint circa vniuersa, necne. Neque enim circa omnia versatur is, qui est incontinens absolutè, sed circa ea, circa quæ est intemperans. Neque simpliciter sese habet ad illa. Est enim incontinentia, ac intemperantia idem, sed hoc modo. Nam ille quidem eligens ducitur, putans semper oportere persequi voluptatè præsentem. Incontinens autem non putat quidem, persequitur tamen. Si itaque vera sit opinio, sed non scientia, qua transgredientes incontinenter homines agunt, nihil refert ad rationem. Nonnulli nanque eorum, qui opinantur, non ambigunt, sed arbitrantur exactè se scire. Si igitur opinantes ex eo, quia remissè credunt magis, quàm scientes, cõtra suam agent existimationem, nihil differret ab opinione scientia. Sunt enim, qui non minus opinioni suæ, quàm alij suæ scientiæ credunt, ut ex Heraclito patet. Sed cum dupliciter dicatur scire, (nam & is, qui scientiam quidem habet, non autè vitur ipsa: & is, qui vitur, dicitur scire) hæc inter sese differentiam habentem, inquam, scientiam, ac non cõtemplantem, & habentem, ac cõtemplantem, agere ea, quæ agere non oportet. Hoc enim videtur absurdum. Sed non si agat non cõtemplando. Præterea, cum propositionum duo sint modi, nihil prohibet, ut quispiam agat contrariū eius, quod scit, si habeat quidem vtriusque, vniuersali tamen, & non particulari propositione utatur. Nã ea, quæ aguntur, singularia sunt. Differunt autè & ipsum vniuersale. Nam aliud est in ipso, aliud in re. Vt omni homini sicca conducunt, & hic est homo: vel siccum est, quod est tale. Sed si hoc sit tale, aut non habet, aut non operatur. Magna igitur per hos emergit vtriusque differentia modos: atque adeo ut hoc quidem modo non absurdum esse, alio verò modo mirabile videatur. Præterea, sit ut homines scientiam habeat alio modo, quàm nuper diximus. Nam in habendo quidem, sed non in vrendo differentem cernimus habitum, ut quispiam & habeat quodam modo, & non habeat ipsum: qualis est dormiens, & furens, ac ebrius. At hoc modo disponitur is, qui sunt in perturbationibus constituti. Nam iræ, & cupiditates Venereæ, cæteraque similia, corpus etiam manifestè permouent, atque nonnullos & in furorè, ac insaniam adigunt. Patet igitur, dicendum esse, incontinentes perinde sese habere, atque hi sunt affectus. Dicere autem eas sententias, quæ à scientia proficiscuntur, nullum est signum. Etenim is, qui sunt in hisce perturbationibus constituti, demonstrationes, & carmina dicunt Empedoclis. Et qui primum discunt, nec tunc quidem orationes, sed nondum sciunt. Oportet enim, ipsorum iniudeant menti, ad quod tẽpore opus est. Quare putandum est, ut his rationes poemata recitant, sic & incontinentes agentes, sententias dicere. Insuper & hoc modo quispiam naturaliter inspexerit eausam. Opiniorum enim alia est vniuersalis, alia de singulari

lingularibus est, quibus iam ipse præfider sensus. Atque cum ex ipsis ratio fuerit una, anima conclusum ipsum in contemplandis quidem dicat, in agendis autem rebus continuò agat, necesse est. Nam si omne dulce gustare oportet, & hoc est dulce, ut unumquod singularium, is hoc simul & agat, qui potest, nec prohibetur, necesse est. Cum igitur una quidem vniuersalis inest opinio gustare verans, alia verò dicit, omne dulce voluptatem afferre, & hoc esse dulce: hæc autem operatur, atque inest fortè cupiditas: illa quidem hoc fugere dicit, cupiditas autem dicit, mouere enim singulas partes potest. Quare fit, ut à ratione illarum modo, & opinione incontinenter agatur: non tamen per se contraria, sed per accidens. Cupiditas enim recta rationi, sed non opinatio aduersatur. Quare & propter hoc bestiarum non sunt incontinentes, quia non vniuersalem existimationem, sed singularium imaginationem, atque memoriam habent. Quomodo autem soluitur ignorantia, ac rursus fit incontinentis, sciens, eadem est ratio, & de ebriis, & dormiente, & non est huius propria perscrutationis: quam quidem à Naturalibus audire oportet. Cum autem vltima propositio rei sit sensibilis opinatio, atque actuum domina, hanc incontinentes aut non habent, dum est in perturbatione: aut sic se habet, ut in habendo non sit scire, sed dicere perinde, atque remulenti Empedoclis carmina profert. Et quia terminus extremus non est vniuersalis, nec ad scientiam ut vniuersalis attinet: atque id accidere videtur, quod Socrates quærebat. Non enim ea, quæ propriè scientia est, presente, sit perturbatione: nec ipsa ob perturbationem distrahitur, sed sensitua. De his igitur, si sciens, inquam, incontinentis, an non sciens, & quomodo sciens incontinenter agat, tot à nobis sunt dicta.

Circa quæ continentis, & incontinentis versatur. Cap. III.

Trum autè sit aliquis incontinentis absolute, an aliqua ex parte sint omnes, & si sit, in quibusnam sit, dicendum deinceps est. Patet igitur, continentis, atque constantes, & incontinentes, ac molles, circa voluptates, doloresque versari. Quoniam autem eorum, quæ voluptatem efficiunt, alia sunt necessaria, alia per se quidè expetibilia sunt, exuperationem autem habent. Atque necessaria quidem dico, quæ ad ipsum pertinent corpus, alimen- tum, inquam. Veneris usum, & huiusmodi cætera, circa quæ temperantiam, intemperantiamque posuimus. Non necessaria verò, per se autem expetibilia, victoriam, honorem, diuitias, & quæ sunt similis generis, quæ bona sunt, & delectant. Eos quidem, qui in his præter rectam rationem, quæ est in ipsis, exuperant, absolute quidem incontinentes non dicimus, sed hæc addentes, pecuniarum incontinentes, & lucri, & honoris, & iræ dicimus, ut diuersos, & similitudine nomen idem habentes: ut homo, qui ludo in Olympico vicit. Communis enim ratio parum ab illius ratione propria differbat: arramen erat diuersa. Atque huius signum est illud: nam incontinentiam quidem

non solum ut delictum, sed etiam ut quoddam aut simpliciter, aut aliqua ex parte vitium vituperatur. At horum nemo. Eorum autem, qui circa corporis voluptates versantur, in quibus temperantem, intemperantemque ponimus, qui non eligendo, sed præter electionem, ac mentem, efficiendum quidem voluptatem exuperationem persequitur, dolorem autem inferentium fugit, famis, sitis, æstus, frigoris, & omnium, quæ ad tactum, gustumque pertinent, is non additione circa hæc inquam, (ut circa iram) sed absolute solum incontinentis dicitur. Cuius hoc indicium est: Circa namque hæc voluptates, & non circa vllam illarum intemperantes dicuntur. Et propterea in eodem incontinentem ponimus, & intemperantem, & continentem, ac temperantem: sed illorum neminem, quod circa voluptates easdem quodam modo, doloresque versantur. Atque sunt quidem hic circa hæc eadem, sed non eodem modo. Sed illi quidem eligunt: hi verò non eligunt. Quapropter potius eum intemperantem dixerimus, qui non cupiens, aut remissè exuperationes voluptatum persequitur, ac mediocres fugit dolores, quam hunc, qui ob vehementes cupiditates eadem agit. Quid enim faceret ille, si cupiditas adueniret ingens, & circa rerum necessariorum indigentiam vehemens dolor? Cum autem cupiditatum, ac voluptatum, alia genere sint honesta, studiosaque, alia non sint. (Eorum enim, quæ voluptatem efficiunt, quædam expetibilia sunt natura, quædam hæc contraria, quædam mediæ, quemadmodum priùs distinximus, ut pecunia, laudum, honor, victoria) in omnibus talibus, atque mediis, non ex eo vituperantur homines, quia his efficiuntur, cupiunt, atque amant: sed ob modum, & quia exuperant. Quapropter qui præter rationem aut vincuntur, aut sequuntur quippiam eorum, quæ natura sunt honesta, & bona, non laudantur, ut ij, qui circa honorem magis, quam oporteat, student, aut erga filios, & parentes. Et enim bona sunt hæc, & laudantur qui circa hæc student. Arramen est & in his exuperatio quædam, si quisquam (ut Niobe) & aduersus Deos contenderet, aut sic erga partem afficeretur, ut Satyrus ille, qui patris amator appellabatur, insaniæ namque nimium videbatur. Circa igitur hæc nulla est prauitas, propterea quod vnumquodque per se (ut diximus) natura est expetibile. Exuperationes tamè ipsorum improbæ sunt, ac fugiendæ. Similiter nec incontinentia. Etenim incontinentia non solum est fugienda, sed etiam vituperanda. Ob perturbationis autem similitudinem adiungentes singula, incontinentiam circa vnumquodque dicunt: ut malum medicum, aut malum histriionem, quem absolute non dicerent malum. Ut igitur neque hæc absolute dicitur malus, quia non est vitium: quicquam ipsorum sed rationum comparatione simile: sic & illibic solam existimandum est incontinentiam, & continentiam esse, quæ in iis est, circa quæ temperantia, intemperantiaque versatur. Circa autem iram per similitudinem dicimus. Quapropter & ipsam addentes, incontinentem dicimus iræ, quemadmodum & honoris, & lucri.

Quod

Quod circa delectabilia præter naturam non sit incontinentia, & eius due sint species. Cap. v.

Vm autem quædam natura voluptatem efficiat, quorum alia simpliciter, alia generibus animalium voluptatem, atque hominum afferunt: quædam non partim ob morbos, partim ob consuetudinem, partim ob naturas prauas delectent: licet & circa horum singula similes habitus cernere. Dico autè ipsos immanes, ut mulierè illam, quam grauidas rescindentem, ferus deuorare aiunt, aut qualibus ferunt nonnullos circa Pontum efferares homines delectari, quorum alios inquitur crudis, alios humanis carnibus gaudere, alios suos filios in conuiuio comedendos mutuo dare: aut id, quod de Phalaride dicitur. Atque hi quidem ferini habitus sunt. Alij autem quibusdam ob morbos, & ob insaniam sunt: ut qui mactant matrem, atque comedit, qui que conserui iecur item comedit. Alij sunt ex morbo, vel ex consuetudine: ut euersiones pilorum, & vnguium usus, & carbonum, & terra: & insuper Venereorum habitus miribus. Alii enim natura, alii ex consuetudine accidunt: ut iis, qui à pueritia consuescunt. Quibus igitur causa est natura, eos nemo dixerit incontinentes: quemadmodum neque mulieres quod Venerem non agant, sed patiantur: pari modo neque eos, qui ob consuetudinem, morbosive habent. Igitur singula quidè hæc habere, extra fines est vitij, quemadmodum & ipsa feritas. Habentem autem vincere, aut vinci, non est ea, quæ absolute est continentia, aut incontinentia, sed ea, quæ per similitudinem dicitur. Quemadmodum & is, qui circa iram sic se habet, dicens est cum affectu, & non incontinentis absolute. Omne namque vitium exuperans, & dementia, & timiditas, & intemperantia, & acerbitas, aut est ferinum, aut ex morbo. Nam qui talis est natura, ut vniuersa formidet, etiam si obit reperit forex, timidus est timide ferina. Quidam etiam selem ob morbum pertimescebat. Et dementium, qui natura quidem ratione carent, sensuque tantummodo viuunt, immanes sunt, quales nonnullæ nationes sunt longè habitatum Barbarorum. Qui verò non natura, sed ob morbos aut comitalem, aut insaniam, ij sunt morbofi. Fieri autem potest, ut horum aliqua quisquam interdum habeat tantum, sed non superetur: ut si Phalaris puerum percipiens comedere, sese detineret, aut ab nefanda libidine abstineret. Fit etiam ut non solum habeat, verum etiam superetur. Ut igitur & prauitas ea quidem quæ est humana, absolute dicitur prauitas, alia verò cum additione, ferina, inquam, aut ex morbo, & non absolute: sic & incontinentia, alia est ferina, alia ex morbo. Absolute autem ea est sola, quæ intemperantia humana non egreditur fines. Perspicuum igitur est, incontinentiam, & continentiam in iis esse distantia: circa quæ intemperantia, temperantiaque versatur, & in cæteris speciem aliam incontinentiæ, quæ quidem non absolute, sed per translationem, incontinentia dici solet.

De incontinentia, & voluptatum differentis, & vitio humano. Cap. vi.

Ost hæc autem, & minus esse turpem, iræ, quam cupiditatem, incontinentiam ostendamus. Ira namque aliqua ex parte, & non perfecte, rationem audire videtur: perinde atque veloces multri, qui quidem antea, quam totum id audirent, quod dicitur, excurrunt, deinde in agendo aberrant. Canes etiam antè, quam considerent, si sit amicus, si tantum pulsauerit ostium, latrant. Sic & ira propter caliditatem, celeritatemque natura, audita quidem ratione, non præcepto autè audito, ad ipsam properat vltionem. Ratio namque, vel imaginatio contumeliam, aut paruipensionem esse ostendit: illa autem, ac si ratiocinatione facta concluderit, oportere tali bellum inferre, statim insurgit. At cupiditas, si solum dixerit ratio, aut sensus, hoc afferre voluptatem, pergit ad fruendum. Quare ira quidem sequitur quodammodo rationem: cupiditas autem non sequitur, turpior igitur est. Nam incontinentis quidem iræ, à ratione quodam modo vincitur: cupiditatis autem, non à ratione, sed à cupiditate. Præterea, magis est ignoscendum, si quisquam naturales appetitiones sequatur: quippe cum & cupiditates tales sequenti, quæ sunt omnibus communes, & quoad communes sunt, venia magis detur. At ira, atque acerbitas, magis est naturalis, quam hæc cupiditates, quæ exuperant, & quæ non sunt necessaria. Ut qui se excubabat quod patrem pulsaret: & hic enim, inquit, suum patrem pulsabat, & ille suum; & hic etiam, ostento puero, cum vir fuerit, me pulsabit, est enim nobis gentile. Et qui traheretur à filio, listere iubeat in ostio, & se enim patrem eousque traxisse dicebat. Præterea, iniusti magis sunt ij, qui magis occultè procedunt, ac insidias faciunt. Iracundus igitur non insidias facit, nec ira, sed est manifesta. Cupiditas autem contra, quemadmodum Venerem aiunt, nam ipsam dolos necere dicunt: & Homerus baltheum ipsi tribuit, in quo fraudem etiam inesse dicit. Fraus quoque inest, quæ prudentem persæpe lesellit. Quare si cupiditas magis sit iniusta, quam ira, & incontinentia, quæ est circa ipsam, turpior erit ea, quæ est circa iram: & absolute incontinentia, atque quodam modo vitium. Insuper, nemo vitur libidine dolens: sed qui facit per iram, dolens omnis facit: qui verò exsequitur libidine, id facit cum voluptate. Si igitur ea sunt magis iniusta, quibus irasci magis est iustum, & incontinentia profecto, quæ fit ob cupiditatem, magis erit iniusta: non est enim in ira libido. Incontinentiam igitur circa cupiditates, turpiorem esse incontinentiam circa iram, & continentiam, atque incontinentiam circa corporis cupiditates, voluptatesque versari, ex iis, quæ diximus, perspicuum euasit. Harum autem ipsarum differentia sunt sumenda. Nam, ut ab initio diximus, alia sunt humana, ac naturales, & genere, & magnitudine: alia ferina, alia ob labefactum principium, atque morbos emegunt. Circa autem harum tantummodo primas, temperantia, intemperantiaque versatur. Quapropter & feras, nec temperatas, nec intemperatas,

z z z

katas, nisi per translationem, dicimus, & si quod omnino aliud genus animalium ab illo differt perulantia, coitu, voracitateque. Non enim habent electionem, nec rationem, sed dimota sunt a natura perinde, atq; homines ij, qui sunt mente capti, atq; infani. Feritas autem minus est malum, quam vitium, sed terribilius. Non enim corruptum est id, quod est optimū, ut in homine: sed non habet. Fir igitur perinde, atq; si quispiam inanimum cum animato compararet, verum sit peius. Semper enim prauitas eius, quod non habet principium, minus nocere potest, at mens est principium. Perinde est igitur, atq; si quispiā iniuitiam ad iniustum hominē cōpararet. Est enim vtrunq; aliquo modo peius. Homo nanque malus millies plura mala, quam fera, facere potest.

De continenti, incontinenti, constan- & molli. Cap. vii.

It autem ut circa voluptates doloresque per tactum, gustumque, & cupiditates, ac fugas, circa qua versari temperantiam, & intemperantiam prius est delinquentem, ita sese habeat quispiam, ut aut superetur ab iis ipsis, quae plerique superant homines, aut superet ea ipsa, a quibus plerique vincuntur. Atque si circa voluptates ea sese habeat, primo quidem modo incontinentens est, secundo autem continens. Sin circa dolores, primo quidem modo mollis est, secundo autem constans. In horum autem medio plurimorum hominum habitus collocantur, & si ad deteriores magis declinant. Sed quoniam quaedam voluptates sunt necessariae, quaedam non necessariae, & vsque ad quandam terminum, exuperationes vero defectusque non sunt necessarij: & simili modo res sese habent, & in cupiditatibus, atque doloribus, qui voluptatum exuperationes, aut exuperantes voluptates ob electionem, atque ob ipsas & ob nullam rem aliam inde prouenientem persequitur, intemperans est. Hunc enim non penitere necesse est: quare est incurabilis. Quem enim non poenitet, is est incurabilis. Qui vero deficit, oppositus est. At qui inter hos medius collocatur, temperans est. Similiter intemperans est, & qui, non quia vincitur, sed ob electionem, dolores corporis fugit. Eorum autem, qui non eligunt, alius ob voluptatē, alius ob eius fugam doloris, qui a cupiditate prouenit, ducitur. Quare inter se differunt. Cui libet enim deterior esse videbitur, si quis non cupiens, aut remissus, qui piam ageret turpe, quam vehementer cupiens: & si non iratus pulsaret, quam cōcitatius ira. Quid enim ageret, si esset in perturbatione? Quapropter intemperans incontinenti deterior est. At eorū, quos diximus, alter mollitiae magis subiicitur speciei, alter est incontinentens. Atq; incontinenti quidem continens, molli vero constans opponitur. Constantia namq; in resistēdo, continentia vero in superando consistit: suntq; diuersa resisters, ac superare, sicut non vinci, & vincere. Quapropter & continentia magis, quam constantia, est exoptenda. Qui autem in his, quibus pleriq; resistunt, deficit, is mollis est, & delicatus, (deliciae namq; sunt mollitiae quaedam) qui quidem vestem trahit, ne subeat laborem tollendi: & cum imite-

tar agrotantem, se non putat miserum esse, qui misero similis est. Similiter res sese habent & circa continentiam, & incontinentiam. Non est enim mirum, si quis a vehementibus, & exuperantibus, aut voluptatibus, aut doloribus vincitur, quin ignoscendum est, si resistens vincitur tandem: ut Theodecti poetae Philoctetes a serpente morsus: aut Carcini Cercyon in Halope: & ut homines ij, qui derinere risum enitentes, accumulatum illum effundunt, ut accidit Xenophanto. Sed si quis iis, quibus multitudo resistere potest, succumbit, & non aduersari potest, non ob generis naturā, & non ob morbum, qualis est mollities, quae regibus Scytharum inest ob genus, & ut mulier a viri distat natura. Videtur autem & is, qui est ad iocum propensior, intemperans esse: est tamen mollis. Nam iocus relaxatio est, siquidē requies est. Qui vero ad iocum procliuus est, ex iis est, qui in hac exuperant. Atqui incontinentia alia est temeritas, alia infirmitas. Quidam enim deliberatione facta, non perulsi sunt in iis, quae statuerunt ob perturbationem: quidam ex eo quia non consularunt, a perturbatione ducuntur. Sunt enim qui ante sentientes, & prouidentes, ac se ipsos, rationemq; excitantes, non superantur a perturbatione, suae voluptatem id, quod mouet, suae dolorē efficiat: perinde atque perturbantur non titillantur. Maximē autem celeres, ac biliosi atra bili, temeraria incontinentia sunt incontinentes. Illi enim ob velocitatem, hi ob vehementiam non expectant rationem, ex eo quia ipsius sunt imaginationis sequaces.

Discrimen incontinentis ab intemperato. Cap. viii.

It vero intemperantem quidem non poenitet, ut est dictum. In electione namque persistit. Incontinentens autem facilis est omnis ad poenitentiam: quocirca non ita res sese habent, ut dubitamus: sed ille quidem incurabilis, hic autem est curabilis. Vitium enim morbis est hisce per simile, aqua intercuti, inquam, & tabi. Incontinentia vero morbo comitiali. Etenim illud cōtinua, hac non continua est improbitas. Atque omnino diuersum est genus incontinentiae, atque vitij. Vitium enim laet, incontinentia vero non laet. Horum autem ipsorum ij, qui ante rationem ducuntur, meliores iis sunt, qui rationem quidem habent, non autem persistunt in ea. A minore namque perturbatione vincuntur, & non absque deliberatione, ut illi. Incontinentens enim similis est iis, qui cito sunt ebrij, & paucis vino, & pauciore, quam plerique. Patet igitur, incontinentiam vitium non esse, nisi aliqua ex parte fortasse. Nam hac quidem est praeter electionem, illud autem cum electione. In actionibus tamen est similitudo, ut Demodocus in Milesios dixit, Milesij namque insipientes quidem non sunt, ea tamen faciunt, quae agunt insipientes. Et incontinentes iniusti quidem non sunt, iniuriam tamen faciunt. Cum autem alter sit talis, ut non ex eo quia est ipsi persuasum, exuperantes corporis voluptates, praeterque rationem rectam sequatur: illi quidem dissuaderi facile, huic autem haud facile potest. Principium enim ipsum, virtus quidem conseruat, vitium vero corrumpit.

pit. Id autem gratia cuius, principium est in actibus, perinde ut suppositiones ipsae in mathematicis. Neq; igitur ibi docendorum principiorū est ratio, neq; hic. Sed virtus aut naturalis, aut assuetudine parata, causa est opinandi circa principium recte. Talis igitur homo temperans est, at cōtrarius est intemperans. Est autem quidam alius ob perturbationem a recta ratione discedens, quem perturbatio, ut non agat quidem, ut recta ratio iubet, superat: ut sit autē talis, ut ipsi sit persuasum, oportere persequi voluptates liberē, tales non vincit. Atque hic est incontinentens, qui quidem intemperante melior est. Nec est absolute prauus: conseruatur enim id in ipso, quod est optimum, principium, inquam, ipsum. Alius autem est huic cōtrarius, qui persistit, & non ob perturbationem a ratione discedit. Ex his igitur patet, hunc quidem studiosum, illum autem improbum habitum esse.

De continentis, & pertinacis conuenientia, & differentia. Cap. ix.

Varendum est autem, vtrū is sit incontinentens, qui quauis in ratione, electioneue persistat, an is, qui in recta persistit. Et vtrū is sit incontinentens, qui non permanet in quauis electione, rationeue, an is, qui non persistit in ratione falsa, & electione non recta: quem admodū antea dubitauimus. An per accidens quidem in quauis, per se autē in ratione vera, rectaq; electione alter persistat, alter non persistat? Nam si quispiā hoc ob hoc expectit, aut sequitur, per se quidem hoc expectit, aut sequitur, per accidens autē, ipsum prius. At quod est per se, id simpliciter esse dicimus. Quare sit ut aliquo quidem modo quauis in opinione, absolute autem in vera alter persistat, alter non persistat. Sunt autem quidam in opinione persistentes, quos pertinaces appellamus: nisi cum difficultate dimoueri a sua sententia possunt. Et simile quidem quid habent cum continente, sicut & prodigus cum liberali, & andax cum confidente. Sunt autem in multis ab illo diuersi: continens enim non mutat sententiam ob perturbationem, atq; cupiditatem. Nam cum acciderit, facilius sese offert recta persuaderi. Illi vero non a ratione mutantur: nam cupiditates cupiunt, atq; a voluptatibus pleriq; ducuntur. Sunt autem ij pertinaces, qui suae sententiae: & qui sunt indocti, ac rustici. Atque suae sententiae homines, ob voluptatē, atq; dolorem sunt pertinaces. Gaudent enim vincentes, si non a sua sententia dissuasioe vlla dimoueantur: & dolent, si sua sint irita ut decreta. Quare potius sunt incontinenti, quam continētis, similes. Sunt etij qui non ob incontinentiam in sententia non persistunt, ut Neoptolemus apud Sophocle in Philoctere: quāquam ob voluptatem non persistit, sed honestatem. Erat enim honestum illi, vera loqui: ab Vlyssē autem fuerat illi persuasum mentiri. Etenim non omnis, qui propter voluptatem quippiam agit, intemperans est, aut prauus, aut incontinentens: sed qui agit ob turpem. Cum autē sit & quidā talis, ut minus, quam oporteat, corporis gaudeat voluptatibus, non persistens in ratione: inter hunc, & incontinentem, in medium ipse continēs collocatur. Incontinentens enim non persistit in ratione: quia magis, quam

oportet, voluptatibus delectatur. Hic vero non permanet, quia minus, quam oportet, eisdem gaudet. At continens persistat, & ob neutrum sententiam mutat. Oportet autē, si continentia sit iustitiam, habitus hos vtroque conuincit: sed ad iustitiam esse, quem admodū & videntur. Sed quia per paucis alter hominibus inest, raroque admodum sit temperantia, soli cōtrarium intemperantiae esse videtur, sicut & continentia soli incontinentiae aduersari putatur. At vero cum ob similitudinem multa dicantur, factū est ut & temperans per similitudinem cōtinens dicatur. Continens enim talis est, ut nihil praeter rationem ob voluptatem corporis agat: & temperans etiā talis est. Sed ille quidem habet prauas cupiditates, hic autem non habet. Et hic quidem est talis, ut non delectetur praeter rationem, ille vero talis, ut delectetur quidem, sed non ducatur. Similes etiam sunt incontinentens, & intemperans, qui quidem diuersi sunt: vterque enim corporis sequitur voluptates, sed alter & oportere putat, alter non putat.

Quod prudentia, & incontinentia in eodem simul non sint. Cap. x.

Tqui neque fieri potest ut idē sit prudens, atq; incontinentens simul. Est enim demonstratum, prudentem simul, & more studiosum eundem esse. Præterea, non solum ex eo quia scit prudens est, sed ex eo etiam quia idoneus est ad agendum. At incontinentens non est idoneus ad agendum: habilem autem nihil prohibet esse incontinentē. Quapropter & interdum nonnulli prudentes esse videntur, atque incontinentens, quia differt habitus a prudentia eo modo, quem supra diximus; & sunt ratione quidem propinqua, electione vero diuersa. Nec incontinentens sese habet ut is, qui scit, ac contemplatur: sed ut is, qui dormit, aut est vinolentus: & sponte sua quidem agit, scit enim quodam modo & quid, & cuius gratia facit. Malignus tamen non est: electio namque est bona. Quare semimalignus est, & non iniustus: non est enim insidiator. Nam ipsorum alter quidem non persistit in his, quae statuit cōsultando. Ilijosus autem atra bili, nec ad consultandum omnino est aptus. Et similis est igitur incontinentens ciuitati, quae decernat quidem omnia, quae sunt agenda, & leges habeat bonas, sed non vtatur: ut Anaxandrides faceret dixit.

Vrbs consultabat, leges quae negligit almas. Malignus autem ciuitati, quae legibus quidem vtatur, sed prauis. Est autem continentia, atq; incontinentia circa id, quod multitudinis exuperat habitum. Alter enim magis, alter minus persistit, quam plurimi possunt. Facilius autē ea curari potest incontinentia, qua biliosi atra bili incontinenter agunt, quam eorum, qui deliberant quidem, sed non persistunt. Et ij facilius curari possunt, qui per assuetudinem, quam ij, qui naturā incontinentes sunt. Est enim facilius cōsuetudinem, quam naturam, mutare. Ideo enim & cōsuetudinem mutare difficile est, quia similis est naturae, quem admodum & Euenus poeta dixit:

Vfus, longus mos est, ac meditatio crebra: Hunc tandem assero naturam mortalibus esse.

Quid igitur continentia sit, & incontinentia, & quid constantia, mollitiaque, & quomodo inter sese habeant habitus hi, iam diximus.

De voluptate. Cap. x i.

Diplam autem civile philosophum pertinet de voluptate contemplari, atque dolore. Hic enim architectus sit finis, ad quem respicientes, vnum quod, que aut malum, aut bonum simpliciter dicimus. Insuper & necessarium est de ipsis considerare. Et virtutem enim morum, & vitium, circa dolores, voluptatesque posuimus. Et felicitatem plurimi cum voluptate asserunt esse. Quibus

Hic Graecus addit: dam igitur nulla voluptas aut per se, aut per accidens, bonum esse videtur. Non enim idem bonum esse putat, ac voluptatem. Quibusdam nonnulla quidem bona, plerumque autem prava esse videntur. Sunt & qui terrorem sentent, & si omnes sunt bona, summum tamen bonum voluptatem esse non posse. Non bonum igitur omnino esse putatur: quia omnis voluptas, generatio est sensibilis ad naturam. Generatio vero nulla genus idem subit, quod finis, nulla enim edificatio domus est. Præterea, vir temperans fugit ipsas voluptates. Præterea, prudens persequitur vacuitatem doloris, non id, quod afficit voluptate. Præterea, voluptates impedimento prudentia sunt; atque magis hisce quispiam gaudet, eò magis impeditur: ut in Venerea sit voluptate. Nemo namque dum est in illa, mente quicquam perspicere potest. Præterea, ars nulla est voluptatis: & tamen omne bonum artis est opus. Insuper & pueri, & feræ ipsas voluptates sequuntur. Non esse autem omnes studiosas, existimantur quia sunt & turpes, atque infames: & quia asserunt detrimentum. Eorum enim, quæ voluptate efficiunt, nonnulla pariunt morbos. Ex eo vero voluptas summum bonum non esse putatur, quia non est finis, sed generatio. Hæc igitur facte sunt, quæ de voluptate dicuntur.

Improbatio rationum de voluptate.

Cap. x i i.

Non efficiunt autem ob ea, quæ dicta sunt, ut voluptas bonum non sit, nec id, quod est optimum, ex hisce sanè constabit. Primum namque cum bonum sit duplex, (est enim aliud absolute, aliud alicui bonum) & natura ipsa, & habitus hæc sequetur, quare sequentur & motus, & generationes. Atque earum, quæ quàm prava videntur esse, quædam sunt, sed experibiles huic, quædam nec huic, sed nonnullam & tempore parvo, experibiles vero non sunt: quædam neque voluptates sunt, sed videntur, quæ sunt cum dolore, & medicaminis gratia, quales sunt ægrotantium. Præterea, cum bonorum aliud sit operatio, aliud habitus, operationes, quæ naturalem constituunt habitum, per accidens afficiunt voluptate. Est igitur operatio in cupiditatibus indigentis habitus, atque natura. Nam & sine dolore, cupiditateque, sunt voluptates, ut operationes contemplandi, non deficere natura. Signum autem est, quod non eisdem gaudet homines, cum repletur, & cum est constituta natura. Sed cum est constituta his, quæ simpliciter afficiunt voluptate, cum repletur & contrariis. Nam & acerbis gaudent,

restantibus

& amaris, quorum nihil profusus aut natura, aut simpliciter afficit voluptate, quare nec voluptates. Nam ut ea, quæ voluptatem efficiunt, inter sese distant, sic & voluptates eæ, quæ ab illis proveniunt. Atqui non necesse est, aliquid aliud esse præstabilius voluptate, ut quidam iniqui generationis ipsius finem. Non enim generationes sunt voluptates, neque cum generatione sunt omnes, sed operationes, & finis. Nec eveniunt dum sunt, sed cum fit usus: nec omnium est finis aliud quicquam, sed earum, quæ ducunt ad perfectionem naturæ. Quapropter & non bene sese habet, voluptatem dicere generationem esse sensibilem: sed dicendum est potius, operationem eius habitus esse, quæ secundum naturam, & pro hoc sensibile, sine impedimento. Videtur autem ex eo generatio quædam esse, quia est propriè bonum. Operationem enim generationem esse existimant: est autem divinum. At vero si voluptates esse pravae ex eo sentent, quia nonnulla rerum afferentium voluptatem morbos efficiunt, idem & in salubribus rebus censent. Nonnulla namque obfunt perennitate reihoc igitur modo prava sunt amba. At non sunt ob id ipsum prava: nam obest interdum ad sanitatem, & contemplatio, impedit autem neque prudentiam neque habitum vllum voluptas ea, quæ ab unoquoque prodiit, sed aliena. Nam ex voluptates, quæ à contemplatione emergunt, & disciplina, conferunt potius ad contemplandum, atque discendum. Id præterea, quod dicitur, nullam vllius artis opus voluptatem esse, cum ratione accidit, nec enim vlla alia operatio artis est, sed potentia: quanquam & vnguentaria ars, & coquinaria, voluptatis esse videntur. Temperantem autem fugere voluptatem, & prudentem sequi vacuitatem doloris, pueros denique persequi, belluasque, afficientes res voluptate, eodem omni modo solvuntur. Nam cum voluptatum, videntur est, alia sit absolute bona, alia non bona, tales voluptates tam pueri, quàm belluas, persequuntur: & harum indolentiam prudens, quas cupiditas comitatur, & dolor, quæque corporis sunt. Hæc namque tales sunt, & harum exuperationes, quibus intemperans, intemperans est. Quapropter has temperans fugit. Nam sunt voluptates & temperantis.

De voluptatum speciebus.

Cap. x i i i.

T qui mali & ipsum dolorem esse, ac fugiendum conceditur. Alius enim est simpliciter mali. Alius aliqua ex parte, ex eo quia affert impedimentum. At contrarium fugiendo, quo fugiendum quid est, atque malum, est bonum. Igitur voluptatem bonum quid esse, necesse est. Eo namque modo, quo Spermippus soluebat, non convenit solutio: ut minoris maius, & æquali voluptate contrarium esse. Non enim sub malo voluptatem ipsam, ut speciem dixerit sub genere collocari. At vero nihil prohibet, voluptatem aliquam optimum esse, si nonnulla voluptates sunt prava: quemadmodum & scientiam aliquam, si sunt nonnulla scientiæ prava. Quin potius forsitan & necesse est, experibile esse aliquam summam. Si sunt vniuscuiusque habitus operationes sunt

sine impedimento, siue omnis operatio sit felicitas, siue vnius cuiuscumque ipsorum vacans impedimento: hoc autem est voluptas. Quare sit ut aliqua voluptas ipsum sit summum bonum, etiam si forte plerumque voluptates sunt simpliciter pravae. Atque ob id ipsum felicem vitam iucundam esse omnes arbitrantur, nec tuncque ipsam voluptatem cum felicitate, non absque ratione. Nulla namque operatio perfecta est, si impediatur. At felicitas, operatio est perfecta. Quapropter felix indiget bonis, & corporis, & externis, ipsaque fortuna, quo non hæc impediatur. Qui autem aiunt, eum, qui tota torquetur, & magnis in calamitatibus est constitutus, felicem esse, si modo sit bonus, nihil profecto dicunt, aut sua sponte, aut inuiti. Quia vero felix indiget & fortuna, ideo quibusdam fortiter prosperitas, & felicitas idem esse videntur, quod non est ita. Nam & ipsa, si exuperet, impedimentum affert, atque fortasse iure tum non est prosperitas appellanda. Definitio enim ipsius, est ad ipsam felicitatem. Illud etiam belluas, hominesque persequi voluptatem, indicat ipsam esse quodammodo summum bonum.

Quam populi celebrant, omnino fama perire, haec nulla potest. Sed quoniam eadem natura, habitusque optimus neque est, neque videretur, nec voluptatem eandem omnes sequuntur. Voluptatem tamen omnes sequuntur. Fortasse autem & persequuntur, non eam, quam putant, neque quam discerent, sed eandem. Omnia namque divinum quidem habent natura. Sed corporis voluptates ex eo sibi nomen hoc vendicant, quia sepius occurrunt, & omnes sunt ipsarum participes. Sola igitur has esse putant, quia sola sunt nota. Patet etiam, nisi voluptas, & operatio sit bonum, felicem vivere cum voluptate non posse. Cuius namque gratia ipsa est opus, si bonum non est? At si malum & cum dolore ipsum vivere contingit. Dolor enim neque, malum est, neque bonum, si neque voluptas. Curnam itaque fugit? Neque igitur studiosi ipsius vitam iucundam erit, si non sunt & operationes ipsius iucunda.

De corporeis voluptatibus.

Cap. x i i i i.

E corporis voluptatibus considerandum est eis, qui dicunt, nonnullas voluptates experibiles esse valde, ut honestas, sed non corporis, & in quibus intemperans ipse versatur. Cur igitur contrarij dolores sunt pravi? Malo namque bonum contrarium est. An necessaria voluptates sic sunt bonæ, quia & id, quod est non malum, est bonum? An vltique ad aliquem terminum bona sunt? Habituum enim eorum, ac motuum, quorum non est melioris exuperatio, neque voluptatis est. Eorum autem, quorum est, est & voluptatis exuperatio. At bonorum corporis est exuperatio, & prava in persequendo exuperationem, sed non necessaria voluptates consistit. Omnes enim gaudent quodam modo, & repulis, & vino, & Venere, sed ut oportet. Contra autem in ipso dolore facit. Non enim exuperationem, sed omnino fugit dolorem. Non est enim exuperationi dolor contrarius, nisi ipsi persequenti exuperationem. At enim cum non solum ipsum verum, sed etiam falsi causam oportet ac

dicere, (hoc enim ad faciendam fidem conducit: nam cum id rationi consentaneum fuerit visum, ob quod verum esse videtur, quod non est verum, facit ut ipsi vero magis assentiamur) dicendum est, cur corporis voluptates experibiliores videntur. Primum igitur, ex eo quia pellunt dolorem, atque ob exuperationes doloris, voluptatem exuperantem, uti medelam, & omnino voluptatem corporis persequuntur, ipsa autem medelæ vehementes sunt. Quapropter & ipsas sequuntur, qui tales videntur, cum contrarium adest. Et propter hæc igitur duo, sicut dictum est, voluptas non studiosum esse videtur: quia alia prava natura sunt operationes: aut ab ortu, quemadmodum feruntur & ob consuetudinem, quales pravorum sunt hominum. Alia sunt medicamenta, quia sunt indigentis, & melius est habere, quàm fieri. Alia accidunt, dum perficiuntur: per accidens igitur sunt studiosæ. Præterea, ipsas, quia sunt vehementes, in persequuntur, qui aliis nequeunt gaudere. Ipsi itaque sicut quandam sibi comparant: quæ cum sine quidem nocumento sit, non est increpandum: cum vero cum detrimento, per pravam est. Neque enim habent alia, quibus gaudent, & uic aliud habere plerisque permolestum est ob naturam. Nam animal semper laborat, ut naturales etiam sermones restantur, videre, ac audire, dolorem inferre dicentes: sed consueti iam sumus, ut aiunt. Similiter in iuvenute quidem ob incrementa, perinde disponuntur ac vinolenti. Et iuventus ad voluptates propensior est. Biliofi autem atra bili natura semper egent medicamento, semper enim corpus ob complexionem mordetur, & semper in appétitione sunt vehementi. Voluptas autem contraria, & quænis etiam, modo sit vehemens, pellit dolorem. Et propter ea intemperantes homines, pravaque fiunt. Voluptates autem eæ, quæ sine dolore sunt, exuperationem non habent. Atque hæc proficiscuntur ex iis, quæ natura, & non per accidens afficiunt voluptate. Ea vero dico per accidens afficere voluptate, quæ medentur. Etenim quia sit ut homini medeatur, eò quod sanum permanet, aliquid agere, ideo talia afficere voluptate videntur. At ea natura voluptate afficiunt, quæ faciunt operationem talis naturæ. Nulla autem res eadem ex eo nos semper delectat, quia non est simplex nostra natura, sed inest & aliquid aliud, quo corruptibiles sumus. Quare si quispiam agat alterum, id est alteri naturæ præter naturam. At cum æquatur, neque molestum, neque iucundum videretur quod agitur. Quod si alicuius natura sit simplex, semper eadē operatio iucundissima erit. Idcirco Deus vna semper, simplicique gaudet voluptate. Non enim solum motionis est operatio, sed & immobilitatis: & voluptas in quiete potius, quàm in motu consistit: mutatio vero omnium dulcissimum est secundum poetam, ob pravitatem quandam. Vt enim homo pravus, facile est mutabilis, sic & natura prava est ea, quæ indiget mutatione. Non est enim simplex, nec bona. Sed de continentia quidem, atque incontinentia, & de voluptate, doloreque, & quid vnumquodque ipsorum est, & quoniam modo alia ipsorum sunt bona, alia mala diximus. Deinceps autem de amicitia dicemus.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E E T H I C O R V M
A D N I C O M A C H V M,
L I B E R O C T A V V S,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum libri.

OCTAVVS hac: de amicitia: de speciebus amicitiae: de amicitia in excellentia: de speciebus Reipublicae: de amicitia regia: de paterna: de economica: de fraterna: de sodalicia: de filiali: & duplici iusto: de compensanda amicitia: de abdicatone.

De amicitia. Cap. I.

Post hac consequens est de amicitia pertractare. Est enim quaedam virtus, aut est cum virtute. Res est praeerea summè necessaria in vita. Nemo enim habens cetera omnia bona, sine amicis expeteret vivere. Nam & locupletes, & in principatu, potestateque constituti; plurimum amicis indigere videntur. Quid enim prodest talis prosperitas beneficio sublatum? quod quidem maximè fit in amicos, ac maximè commendatur. Aut quònam modo sine amicis custodiri, conservarique potest? Quòd nanque magis abundat, eò magis periculis subiaceret. In paupertate quoque, ceterisque calamitatibus unicuique esse confugium amici putantur. Iuuenibus etiam conferunt ad compescenda peccata: & senibus ad obsequium, atque ad eos actus perficiendos, quos ob imbecillitatem ipsi peragere nequeunt. Et iis item, qui sunt in statu ad actiones honestas. Etenim si duo simul eant, intelligere magis, atque agere possunt. Inesse etiam amicitia videtur natura ei, quod genuit, ad id, quod est ortum ab eo. Non in hominibus solum, sed in plurimis etiam animalibus, & iis inter sese, quae sunt eiusdem generis, & hominibus maximè. Quapropter amatores hominum laudamus. Cernere etiam quispiam potest & in ipsis erroribus, familiarem omnem hominem homini, atque amicum esse. Civitates etiam amicitia continet. Et legumlatores circa hanc magis; quam circa iustitiam student. Concordia nanque simile quid amicitiae esse videtur. Hanc autem maximè affectant, seditionem autem, ut inimicam, maximè expellunt. Et si sint quidem amici, iustitia non est opus. Sin verò sint iusti, indigent amicitia. Et in quod maximè iustum

est, ad amicitiam attinet. Non solum autem necessarium est, sed & honestum. Laudamus enim eos, qui amant amicos, copiamque amicorum honestum esse putatur: & quidam eosdem viros bonos esse atque amicos putant. Est autem controuersia de ipsa non mediocri. Quidam enim similitudinem quandam ipsam esse posuerunt, & similes esse amicos. Vnde & iustum ad similem pergere inquit, & monedulam ad monedulam, & similia. Quidam contra, singulos inter sese omnes tales inquit esse, & de his ipsis aliis, naturaliter perquirunt. Euripides quidem inquitens: Cum est sicca tellus, ipsa certè tum imbrè amarum. Cum tuget arbor, imbrè cum caelum tumet, affectat ut telluris in sinus cadat. Heraclitus autem contrarium dicens esse concludens, & ex differentiis pulcherrimum conuentum oriri, & per discordiam omnia fieri. Sed his contraria complures alii sentiunt, & Empedocles, qui quidem simile appetere simile dicebat. Naturales igitur dubitationes omittamus. Non enim ad hanc sunt accommodatae consideratione. Quae verò sunt humanae, & ad mores, affectusque pertinent, eas consideremus. Ut sitne inter omnes homines amicitia, an impossibile est, prauos esse amicos: & verum vna species amicitiae sit, an plures. Qui nanque vnam esse putant: quia magis est, atque minus, non sufficienti argumento dicuntur. Nam & quae sunt diuersa specie, magis sunt, atque minus. Sed de his antea diximus.

De amabili. Cap. II.

Patebunt autem hac fortasse, si ipsum amabile fuerit notum. Non enim omne quoduis amatur, sed ipsum amabile. Hoc autem, aut bonum, aut iucundum, aut utile est. Atque id utile videbitur esse, per quod efficitur aliquod bonum, aut voluptas. Quare sit ut amabilia sint ipsum bonum, & iucundum, ut fines. Verum igitur ipsum bonum ament homines, an id, quod ipsis est bonum? Discrepant enim nonnunquam haec. Similiter & circa ipsum iucundum. Videtur autem id quisque amare, quod bonum est sibi. Et esse simpliciter quidem amabile, ipsum bonum: unicuique autem id,

ad quod est unicuique bonum. Amat autem quisque non id, quod est sibi bonum, sed quod appareat: neque quicquam id referat: erit enim ipsum amabile apparens. Cum itaque tria sint ea, propter quae homines amant, & circa benevolentiam quidem inanimatarum rerum, non dicitur amicitia, quippe cum non sit reciprocus amor, neque voluntas boni illarum. Est enim ridiculum forsitan, vno bonum quempiam velle. Quod si vult, saluum illud vult esse, ut habeat ipse. at oportere aiunt amico bona illius gratia velle. Eos autem, qui hoc modo volunt bona velle. Eos autem, si non idem, & ab illo fiat. Mutuam namque benevolentiam, amicitiam esse dicunt. An adiungendum est, non latentem? Sunt enim complures iis beneuoli, quos non videntur putant autem studiosos esse, vel frugi. Atque heri potest ut illorum etiam quispiam similiter ad hos afficiatur. Igitur hi mutuò, quidem sibi beneuoli esse videntur. Amicos autem ipsos quoque modo quispiam dixerit latentes, ut erant se se mutuò sunt affecti. Oportet ergo amicos mutuam habere benevolentiam, & velle sibi mutuò bona, non latentes, ob vnam quid eorum, quae dicta sunt.

De speciebus amicitiae.

Cap. III.

Differunt autem hac specie, & amatores ergo, & amicitiae. Tres igitur sunt amicitiae species, aequales numero amabilibus ipsis. Ob vnumquodque enim est mutuus amor, non latens. Atque qui sese mutuò amant, hoc bona sibi inuicem volunt, quo amant. Qui igitur ob utilitatem se mutuò amant, non per se amant, sed quo aliquod à se inuicem capiunt bonum. Similiter & qui amant ob voluptatem, non enim facerent amant, quia sunt tales, sed quia ipsis afferunt voluptatem. Qui igitur ob utilitatem amant, ob suum diligunt bonum. Et qui ob voluptatem, ob id, quod est ipsis iucundum, & non quòd talis est is, qui amatur, sed quòd est vtilis, aut iucundus. Per accidens igitur haec sunt amicitiae. Non enim amatur quomodo talis est is, qui amatur: sed quo vel bonum aliquod affert, vel voluptatem. Tales autem amicitiae, facile dissolui possunt, non permanentibus ipsis similibus. Nam si non vterius iucundi sint, aut vtilis, amare desistunt. Utilitas autè non permanet, sed aliàs alia fit. Dimoto igitur eo, propter quod erant amici, dissoluitur & amicitia, utpote quae ob illud erat. Maximè autem amicitia talis in sensibus fieri videtur. Huius enim aetatis homines, non voluptatem, sed utilitatem sequuntur, & in iis iuuenibus, atque viris, qui suae student utilitati. Tales autem nec multum simul viuunt. Interdum enim nec sunt iucundi, nec indigent igitur tali congressione, si non sint vtilis. Nam eorumque iucundi sunt, quousque boni consequendi spem habent. Cum his amicitis & hospitalitatem ponunt. Iuuenum autem amicitia, ob voluptatem constat. Viuunt enim cum affectu, & id

maximè sequuntur, quod est sibi ipsis iucundum, & praesens. At cum mutatur aetas, alia sunt & ipsa iucunda. Quocirca citò sunt amici, citòque desistunt. Nam cum eo, quod ipsos afficit voluptate, & amicitia ipsa mutatur. Talis verò voluptatis, celeris fit mutatio. Prone sunt etiam ipsi iuuenes ad amores. Plurimum enim amatoriae amicitiae perturbatione fiunt, & ob voluptatem. Quapropter amant, & citò desistunt, eadem die propositum saepe mutant. Hi volunt totos dies vna versari, simulque vivere: sic enim fit ipsis id, quod per amicitiam suam affectant. Bonorum autem amicitia, similitudineque virtute perfecta est amicitia. Hi namque mutuò sibi bona similiter volunt, quo boni sunt. Boni verò sunt per se ipsos. Atque ij maximè sunt amici, qui bona amicis illorum gratia volunt. Propter se ipsos enim ita sese habent, & non per accidens. Permanet igitur horum amicitia quoadiu sunt boni. At virtus res permanens est. Atque horum uterque bonus est simpliciter, & amico. Boni enim ipsi, & absolute, & sibi mutuò boni sunt, & viles, & iucundi, simili modo. Nam boni, & absolute, & sibi mutuò sunt iucundi. Singulis enim propriae actiones sunt voluptati, & quae sunt tales. Bonorum autem actiones tales sunt, aut similes. Talis autem amicitia non sine ratione permanens est. Coniunguntur enim in ipsa omnia, quae in amicis esse oportet. Nam omnis amicitia aut est ob bonum, aut ob voluptatem, vel simpliciter, vel amanti, vel ob similitudinem quandam. Haec autè omnia bonorum per se ipsos amicitiae insunt. Huic enim similes sunt & cetera. Et id, quod est absolute bonum, est & iucundum simpliciter. Maximè igitur haec sunt amabilia: & amare, ac amicitia, in his est maximè, & optima amicitia. Sunt autem merito tales amicitiae rarae: pauci enim sunt tales. Tempore insuper & consuetudine opus est. Secundum enim pronerbum, non fit ut mutuò se cognoscant prius, quam simul consumant dictam talis mensuram. Nec igitur fit, ut prius recipiant se, sintque amici, quam amabilis utriusque videatur esse, atque credatur uterque. Qui verò ea celestiter inter sese mutuò faciunt, quae ad amicitiam attinent, volunt quidem esse amici, sed non sunt, nisi sint & amabiles, & id ipsum sciant. Amicitiae namque voluntas, non amicitia celeriter fit. Haec igitur & tempore, & ceteris perfecta est amicitia, & per haec omnia fit. Et utriusque similis est ab utroque, quod quidem amicis insit oportet.

Quòd studiosa amicitia proprie dicatur amicitia, alia verò per accidens.

Cap. IIII.

A verò, quae ob voluptatem, & ea, quae ob utilitatem est, similitudinem huius habent. Boni namque, & iucundi, & vtilis sibi mutuò sunt. Maximè autem & tales amicitiae permanent, cum aequale sit ab utriusque, ut voluptas, & non solum hoc modo, sed etiam ab eodem: ut inter facerent, fit, & non inter amatores, ac adamatum. Hi namque non delectantur

703

60

z z c eilem;

estidem: sed ille quidem aspectu gaudet adamati, hic autem obsequio amatoris. Delinente verò pulchritudine, amicitia quoque nonnunquam delinit. Illi namque aspectus non est iucundus, huic autem obsequium non præstatur. Plerique autem in amicitia permanent, si ex consuetudine mores dilexerint, eosdem mores habentes. Sed qui non voluptatem in amoribus, sed utilitatem commutant, ipsi & minus sunt amici, & minus permanent. Qui verò sunt ob utilitatem amici, ipsi simul cum utilitate dissoluntur. Non enim hi sese mutuo, sed utilitatem amabant. Fit igitur ut & pravi pravis, & boni pravis, & neutri quibusvis amici sint ob voluptatem, atque utilitatem: sed boni soli sunt propter se ipsos amici. Mali namque se ipsis non gaudent, nisi utilitas proveniat aliqua. In sola etiam bonorum amicitia, nullum calumnia locum habet. Non enim facile cuiquam quispiam de eo credere potest, quem ipse diuturno tempore comprobavit. In his ipsis est, & sibi mutuo credere, & nunquam iniuriam facere, ceteraque omnia, quæ amicitia verè conferunt inesse. In cæteris autem amicitias, nihil prohibet ea, quæ sunt hisce contraria, fieri. Interdum namque homines eos etiam dicere consueverunt amicos, qui ob utilitatem amant ut civitates (societates enim à civitatibus utilitatis gratia fieri videtur) & item eos, qui se propter voluptatem mutuo diligunt, ut pueri. Nos etiam forsallè tales quidem amicos dicere oportet: & asserere autem species amicitia plures esse. Atque primò quidem, & propriè amicitia eam esse, quæ bonorum est hominum, ratione sanè, quæ boni sunt: ceteras autem per similitudinem. Quo namque bonum quoddam in ipsis est & simile, hoc sunt amici. Id enim, quod afficit voluptate, bonum quoddam in ipsis est, qui voluptatem amant. Non autem multum hæc copulantur, nec iidem ob utilitatem, voluptatemque sunt amici. Nam ea quæ per accidens sunt, non nimium coniunguntur. In has autem species amicitia distributa, pravi quidè erunt ob voluptatem, aut utilitatem amici, hac ratione similitudinem subeuntes, boni autem sunt propter se ipsos amici: ea namque ratione, qua boni sunt. Hi igitur sunt absolute amici, illi verò per accidens, & quia sunt similes his.

Qui dicendi amici, & qui ad amicitiam apti.
Cap. v.

MT autem in virtutibus alij habitu, alij actu boni dicuntur, sic & in amicitia. Amicorum enim alij simul viuentes gaudent se mutuo, bonaque conferunt. Alij dormientes aut locis seivincti non operantur quidem, sed ita sese habent, ut operentur amicè. Loca namque non dissolunt amicitiam absolute, sed operatione. Quod si diuturna absentia fuerit, amicitia quoque videtur oblivione efficerè. Unde dictum est: Taciturnitas amicitias complures dissolvit. Atqui neque senes, neque severi, videntur esse ad amicitiam apti. Exigua enim afficiunt voluptate. Nemo autem conversari cum eo potest, qui dolore affertur, aut non sit iucundus. Maxime namque natura videtur molestiam quidè fugere, oblectamenta autè affectare. Qui verò se quidem mutuo acceptant, non simul autem vivunt, ipsi benevo-

lis magis sunt similes, quam amicis. Nihil enim tam proprium est amicorum, quam vivere simul. Nam egeutes quidem, utilitatem affectant: simul autem vivere & ipsi beati. Etenim solitarius quidem hos esse minime convenit. Ut simul autem de-gant fieri non potest, nisi sint iucundi, eiusdemque gaudeant. quod quidem amicitia sodalitia videtur habere. Bonorum igitur amicitia maxime est (ut sepe diximus) amicitia. Nam amabile quidem id est experibile esse constat, quod est absolute bonum, aut iucundum: vicuique verò, quod ipsi est tale. Bonum autem propter hæc utraq; bonum. At verò amor quidem similis est affectui, amicitia verò habitui. Amor namque non minus est ad inanimata. Amici autè amant sese mutuo cum electione: electio verò ab habitu proficitur. Et volunt iis bona, quos amant, illorum gratia, non per affectum, sed habitum: & amantes amici, id amant, quod sibi ipsi est bonum. Vir enim bonus factus amicus, bonum in se ei, cui iam est amicus. Vterque igitur & id, quod sibi bonum est, amat, & par reddidit voluntate, atque iucunditate. Dicitur enim amicitia æqualitas, maxime autem bonorum hæc amicitia insunt.

In qua amicitia plures possunt esse amici.
Cap. vi.

AN severis autem atque senibus, tantò minus sit amicitia, quàm difficilius sunt, & minus confessionibus gaudent. Hæc enim ad amicitiam maxime spectare, & ipsam efficere videntur. Quocirca iuvenes quidem citò, senes autè non citò sunt amici: non enim sunt iis amici, quibus non delectantur. Similiter nec severi: sed tales benevoli quidem mutuo sibi sunt. Etenim & bona volunt, & prompti sunt ad necessitates. Amici verò non valde sunt, propterea quòd non simul degunt, neque sese mutuo delectantur: quæ quidè ad ipsam amicitiam pertinent maxime. Non fit autem ut amicitia perfecta multis quispiam sit amicus, quem admodum nec ut còplures simul adamer. est enim exoperationi similis. Tale autem ad vnum aptum fieri, multos verò eidem vehementer placere non facile est, fortasse autem nec bonos esse. Oportet autem & experientiam accipere, & consuetudinem fieri, quod quidem est perdifficile. Ob utilitatem autem ac voluptatem multis placere quis potest. Complures enim sunt tales: & subministraciones manifesta, brevis in tempore sunt. Harum autem ea magis est similis amicitia, quæ est ob voluptatem: cum eadem ab utrisque proveniunt, & sese mutuo gaudent, aut eisdem: quales sunt iuvenum amicitie. Inest enim magis in his liberalitas. At ea, quæ ob utilitatem constat, eorum est hominum, qui quasi vacanti. Beati etiam utilibus non indigent, sed iucundis. Cum quibusdam enim simul vivere volunt, & molestum parvo quidem tempore ferunt; continuè verò nemo, nec ipsum bonum toleraret, si dolore ipsum afficeret. Quare iucundos querunt amicos, sed forsitan & bonos oportere: cum sint tales & etiam ipsis. Sic enim ipsis inerunt, quæ amicis inesse oportet. Qui autem sunt in potestatibus constituti, diutius uti videntur amicis. Alij enim sunt ipsi viles, alij iucundi. Ut autem ambo sint iidem, non nimium fit.

Neque

Neque enim cum virtute iucundus querunt, neque viles ad honesta: sed facetes quidem querunt, voluptatem appetentes: habiles autè ut agant ipsum preceptum. Atque hæc homine in eodem non nimium sunt. Studiosus autem homo iucundus est simul, ut diximus, atque viles. Sed talis amicus non simul, ut diximus, & non virtute excedatur. Sin mihi excedenti, si & rata sit inferior ratione: non minus non æquatur, cum rata sit inferior ratione: non minus autem tales fieri solent. Hæc igitur amicitia dicta, in æqualitate consistunt. Eadem enim ab utrisque sunt, & sibi mutuo volunt: aut aliud bonum (ut voluptatem pro utilitate) commutat. Dicitur enim est etiam has minus amicitias esse, minusque permanere. Videntur autem & ob similitudinem, dissimilitudinemque eiusdem, & esse amicitia, & non esse. Nā similitudine amicitia, quæ est ob virtutem, videntur amicitia esse. Altera namque voluptatem, altera habet utilitatem, quæ quidè insunt & illi. Sed quia illa quidem omni calumnia vacat, & stabilis est, hæc verò citò dissoluntur, aliique compluribus differunt, non videntur ob illius similitudinem amicitia esse.

De amicitia in excellentia.
Cap. vii.

St & alia species amicitia, quæ in excellentia consistit: ut amicitia patris ad filium, & omnino senioris ad iuniorum, virique ad uxorem, & principis ad omnes ad eos, qui ipsi subiiciuntur. Atque hæc inter se etiam differunt. Non est enim eadem amicitia parentibus ad liberos, & principibus ad subditos: nec patri ad filium, & filio ad patrem; nec viro ad uxorem, & uxori ad virum: diversa enim est virtus cuiusque horum virtus, ac opus. Diversa etiam sunt & ea, propter quæ amant: diversi ergo & amores, & amicitia. Atque eadem quidè utriusque ab altero nec sunt, nec sunt querenda. Sed cum liberi quidem ea parentibus tribuunt, quæ tribuenda sunt genitoribus, parentes autem filijs, quæ natis tribui debent: stabilis talium, & bona est amicitia. Oportet autem & amorem omnibus in amicitias, quæ in excellentia consistunt comparatione fieri rationum. Magis enim amari præstabiliorum, vilioremve, quàm amare oportet: & ceterorum vnumquemque similiter. Nam cum amor est pro dignitate, tunc sit aliquo modo æqualitas, quod quidem amicitia esse videtur. Aequale autem in iustis, & in amicitia non similiter sese habet. Est enim in iustis quidem æquale primò, quod est pro dignitate: secundò, quod est in quantitate. In amicitia autem id quidem, quod est in quantitate, primò id autem, quod est pro dignitate, secundò. Constat autem, si in virtute, vel vitio, vel divitiis, vel in aliqua alia re magna distantia fiat: non enim vterius sunt amici, nec dignum putant se esse amicos. Maxime autem hoc est manifestum in ipsis diis immortalibus: hi namque plurimum bonis omnibus antecellunt. Constat autè & in rebus: nec enim his se esse amicos dignum ipsi putant, qui sunt valde inferiores: nec item optimis doctus scienti. Cuius enim quis indiget, id affectus aliud affert pro ipso. Huc trahere quispiam & amorem, ac adamatum, & pulchrum, ac turpem potest. Quapropter & amatores ridiculi videntur.

Deo, non permanet. Unde & dubitatur, si amici velint amicis ea bona, quæ maxima sunt, ut deos esse. Non enim vterius erunt ipsis amici: quare nec bona, amici namque bona sunt suis amicis. Quod si bene sit dictum, Amicum amico bona, illius gratia, velle manere oportet, qualiscunq; sit ille. Homini autem vel non maxima bona inesse, & fortasse non omnia, sibi enim ipsi maxime quisque vult ipsa bona.

Quòd amicitia magis consistat in amari, quàm amare.
Cap. viii.

Plerique autem ob ambitionem, magis amari, quàm amare, velle videntur. Quapropter plerique amant ipsos adulatores. Adulator enim interior est amicus, aut fingit se talem, & magis amare, quàm amari. Amari autem propinquum huic esse constat, affici, inquam, honore: quod quidem plerique affectant. Non per se autem, sed per accidens videntur honorem appetere. Nam plerique gaudent, cum honorantur ab iis, qui sunt in potestatibus, propter spem: putant enim se, si quo indigeant, id ab illis impetraturos. Gaudent igitur ipso honore, ut signo beneficii suscipiendi. Qui autem appetunt à bonis viris, atque scientibus honorari, con firmare opinionem eam, quam ipsi habent de se, affectant. Gaudent igitur, quia sunt boni, credentes eorum iudicio, qui id dicunt. Amari autè per se gaudent. Quapropter præstabilius ipsum esse, quàm honorari: videbitur & amicitia experenda per se ipsam esse. Videtur autè magis in exhibendo amorem, quàm in suscipiendo consistere. Argumento sunt matres, amando gaudentes. Nonnullæ namque suos tollèdos filios dant: & amant quidem scientes, ut amentur autè ab illis non querunt, si vterunque fieri nequeat: sed satis est ipsis, si in prosperitate vident illos esse constitutos. Amantque illos, & si illi non possunt ob ignorantiam ea, quæ sunt exhibenda, retribuere matri. Cum igitur amicitia magis in amando consistat, & laudentur qui amant amicos, virtus amicorum videtur esse amare. Quare in quibus hoc sit pro dignitate, ipsi stabiles sunt amici, & amicitia taliù est stabilis. Hoc autem modo & qui sunt inæquales, maxime fuerint amici: æquales enim fieri possunt. Aequalitas autè, & similitudo, est amicitia. Et maxime quidè eorum similitudo, qui similes sunt virtute, nā cum stabiles per se ipsos sint, & tales inter se sunt: & neque indiget pravis, neque talia subministrat, quin potius prohibet. Est enim honorum hominum neque ipsos delinquere, neque amicos permittit prava subministrare. Pravi autè stabilitatè quidem non habent, quippe ut neque se ipsis similes perseverent: brevis verò tempore sunt amici, sua gauderes mutuo præritate. Viles autè, & iucundi permanent magis: permanent enim quousque voluptates, aut commoda sibi mutuo præstant. Ex contrariis autem rem maxime videtur ea fieri amicitia, quæ ob utilitatem afficitur. Nā sit amicus pauper diviti, ac indoctus scienti. Cuius enim quis indiget, id affectus aliud affert pro ipso. Huc trahere quispiam & amorem, ac adamatum, & pulchrum, ac turpem potest. Quapropter & amatores ridiculi videntur.

verò quoniam modo viro viuendum est cum vxore, & omnino amico cum amico, nil aliud est, quam quærere quomodo iustum est. Non enim id iam iustum videtur amico ad amicam, nec ad alienum, & sodalem, ac condiscipulum esse.

De duplici iusto, & componenda amicitia. Cap. XIII.

MVM autem tres sint amicitia, (vt ab initio dictum est) & in vnaquaque alij sunt pares amici, alij impares, nã similiter boni sunt amici, & præstabilior deteriori: ãmilitur & iucundi, & ob vtilitatem etiam incommodis pares, & differentes. Pares quidem, tam amando, quam ceteris æquales esse oportet. Impares autem id reddere, quod excellentia ratio flagitat. Fiunt autem in amicitia, quæ vtilitatis est gratia vel sola, vel maximè, in cõsuetudine non sine ratione, atque querela. Qui namque sunt ob virtutem amici prompti sunt ad beneficia sibi mutò conferenda. Hoc enim est & virtutis, & amicitia. Atque cum ad hoc certatim properet, nullæ prorsus inter ipsos accusationes, nec rixæ fiunt. Nemo enim amanti, & beneficia conferet succenset: sed, si sit gratus, beneficiis respondet. Atque qui in beneficiis cõferendis exuperat, cum id assequatur quod cupit, non inculcabit amicum: vterque enim bonum affectat. Nec in iis, quæ ob voluptatem constant, quærela nimium fiunt. Nam si simul degere gaudent, sic id simul vtriusque quod appetunt. Ridiculus autem videtur, & est, qui non delectantem inculcat, cum liceat non conuersari. At in ea, quæ vtilitatis gratia constat locum in cõsuetudine habent, atque querela. Nam cum sese mutò pro vtilitate vtantur, semper indigent plurius: & minus, quam oportet, sese habere putant, & queruntur ex eo quia non tot assequuntur: quorũ indigent, cum sint digni. Qui verò conferunt beneficia, nequeunt ot conferre, quorũ indigent ijs, in quos beneficia cõferuntur. Videtur autem vt duplex est iustitiam, aliud sine scripto, aliud lege: sic & eius amicitia, quæ vtilitatis est gratia, alia moralis, alia legitima esse. Fiunt igitur in cõsuetudine cum maximè, cum nõ per eandem commutant, atque dissoluitur. Atque legitima quidem est ea, quæ in definitis consistit: & quædam est omnino sordida de manu in manum: quædam liberalior, ad tempus, sed per pactiõnem quid pro quo est. Est autem id quod debetur in hac manifestum, & non ambigitur. Habet autem dilationem ad amicitiam attingentem. Quapropter apud nonnullos tales non sunt iudicia, sed arbitrantur, eos oportere contentos esse, qui fide commutarunt. Moralis autem non in definitis consistit, sed vt amicam quidem munere afficit, aut aliquid aliud in illum cõfert. Accipere autem dignum esse censet, æquale, aut plus: quasi non dederit, sed mutauerit. Atque si non vt commutauit, dissolutio fit, inculcabit. Hoc autẽ ideo accidit, quia omnes, vel plurimi, volunt quidem honesta, anreponunt autem ea, quæ prosunt. Atque honestum quidem est beneficia conferre, non vt vicissim suscipiantur: vtile verò suscipere. Si potest igitur, dignum reddere oportet beneficiũ iis, quæ accepit, & sponte quidem: inuitus enim non est faciendus amicus. Vt error igitur in principio factus, & beneficio quo accipere non oportebat, suscipere (non enim ab amico, nec ob id ipsum id faciente) dissoluitur ipsum oportet, vt beneficio pro definitis suscipere, atque polliceri, cum possit reddere. Nam si non possit, nec dignum est, qui dedit, ipsum suo munere censuerit. Quare reddendum est, si habeat facultatem. In principio autem considerandum est, à quoniam beneficium, & pro quo conferatur, vt pro his suscipiat, aut nõ suscipiat illud. Existit autem dubitatio, vt rum eius, qui suscipit, vtilitate metiri oportet id, quod reddi debet, an eius, qui contulit beneficium. Qui namque beneficium accepit, extenuantes id ipsum, ea dicunt sese cepisse, quæ parua erant illis, quæq; ab aliis licebat accipere. Illi verò contrã, ea, quæ maxima rerum erant suarum, quæq; ab aliis assequi non poterat, & in periculis, aut necessitatibus talibus. An quia amicitia est ob vtilitatem, vtilitas eius, qui beneficium suscipit, mensura est statuenda? Hic est enim, qui indiget, & huic ferr operem, vt accepturus æquale. Tantum igitur auxilium tantum, quantum vtilitatis habuit hic. Et reddendum est igitur tantum, quantum ipse consecutus est: vel etiam plus: est enim magis honestum. In amicitia autem, quæ sunt ob virtutem, accusationes quidem non sunt. Mensura autem similis est electio eius, qui beneficium contulit. Id enim, quod est virtutis, ac moris præcipuum, in electione consistit.

De querelis amicitia in excellentia, & de abdicatione. Cap. XIII.

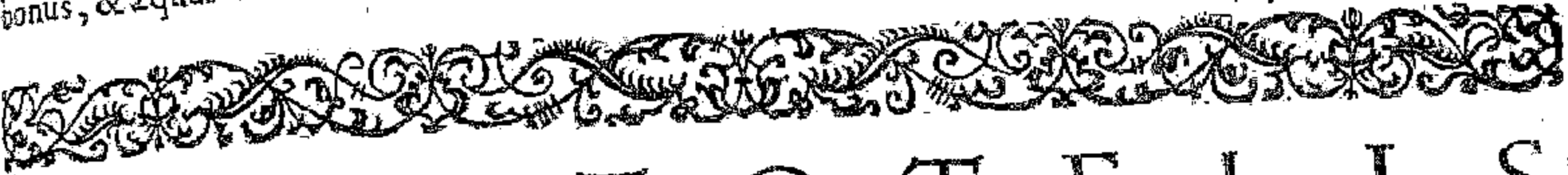

AT verò dissentiunt & in amicitia, quæ in excellentia consistunt: nam vterque dignum existimat plus habere. Atque cum hoc non sit, dissoluitur amicitia. Qui namque præstabilior est, plus habere oportere se putat: plus enim tribuendum est bono. Eadem censet & qui magis vtilis est. Si namque quispiam inutilis sit, non æquale inquit ipsum habere oportere. Subministrationem enim, & non amicitiam fieri dicunt, si non pro dignitate operum ea fuerint, quæ ab amicitia sunt. Nam vt in pecuniarum societate plus ijcapiunt, qui plures pecunias conferunt, sic arbitrantur & in amicitia fieri oportere. Qui verò eget, & qui est inferior, contrã: ad amicum namque bonum spectare censet egentibus operem ferre. Quid enim prodest, inquit, amicum esse quempiam studioso viro, aut potenti, si nihil consecutus sit inde? Videtur autem vterque rectè censere. Atque plus quidem vtriusque est ex amicitia tribuendum, non tamen eiusdem rei. Sed excellenti quidem honoris, egenti autem lucri. Virtutis enim, & beneficentia præmium, honos est: indigentia verò auxilium, lucrum. Hoc ita se habere & in rebus publicis constat. Non enim is honoratur, qui nihil boni Reipublicæ præstat. Id enim, quod est publicum, ei tribuitur, qui beneficia in Reipublicam cõfert. At honor, publicus est. Non enim sit vt simul quisquam pecunias à Republica, atque honorem accipiat. Nemo namque fert in omnibus minus habere.

si dicitur
dissoluitur

habere. Qui igitur in pecuniis imminuitur, ei honorem tribuunt. Qui verò munera suscipit, ei pecunias dat. Quod enim sit pro dignitate, id æquat, & consecrat amicitiam, vt est dictum. Sic igitur & is est agendum, atque congregandum, qui imparis sunt. Et is, qui in pecuniis, aut virtute vtilitatem accipit, reddat honorem oportet, id reddendo quod potest. Amicitia namque id exposcit, quod fieri potest, non id, quod est pro dignitate. Neque enim in omnibus est, vt in honoribus erga deos, aut parentes: nemo enim vnquam dignum reddere potest. Sed qui quoad potest obsequitur, bonus, & æquus esse videtur. Quapropter con-

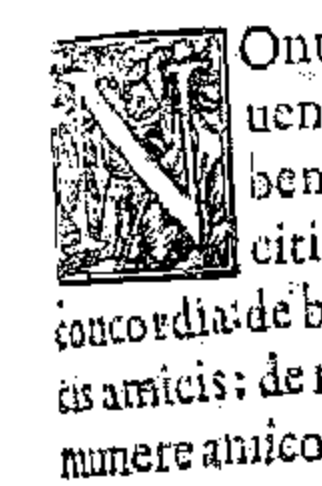
stat, patrem quidem non licere filio abdicare, filium autem patri licere. Debentem enim reddere oportet. At quicquid egerit, nihil vnquam iis dignum fecerit, quæ à patre suscipit. Quare semper debet. Quibus autem debetur, potestas est dimittere. Igitur & patri. Simul autem nemo fortitan vnquam sese mouere videtur, nisi ille exuperet prauitate. Nam absque amicitia naturali, humanum est, auxilium non negare: illi autem fugiendum est, aut non studendum opem asferre, cum sit prauus. Pleriq; enim suscipere beneficia volunt, conferre autem nolunt, ac fugiunt vt inutile. Sed de iis quidem cõsue sit dictum.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM, LIBER NONVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum libri.

Onus hæc: quid amicis debetur: de solvenda amicitia: quo modo se sit habendum ad amicum: de operibus amicitia, de prauis: de beneuolentia: de concordia: de beneficentia: de amatore sui: de felicitate amicis: de numero: de fortunis: de præcipuo munere amicorũ, & fugienda amicitia malorum.

Que conseruant amicitiam.

Cap. I.

IN omnia autem amicitia, quæ sunt dissimiles specie, comparationum æquat, atque conseruat amicitiam, vt est dictum, vt & in ciuili societate, futuri pro calcamentis, & ceteris pro dignitate permutatio sit. Atque his quidem communis habetur mensura, nuntius ipse, ad quem omnia referuntur, & quo mensurantur. In amatoria autem amicitia interdum amator quæritur quoddam modum amans, non vicissim amatur, nihil habens fortè amabile. Interdum is, qui adamarur, quoddam prius cuncta pollicetur, nunc nihil facit. Fiunt autem talia, cum ille quidem ob voluptatem adamarur, hic autem ob vtilitatem diligit amatorem, & hæc non assunt vtriusque. Nam cum propter hæc sit amicitia, fit dissolutio: cum ea non sunt, gratia quorum amabant. Non enim se mutò amabant, sed ea, quæ inerant, quæ non permanent. Quapropter tales & amicitia sunt. Morum verò amicitia, cum per se sit,

permanet, vt dictum est. Dissentiunt autem & cum alia sunt ipsis, & non ea, quæ appetunt. Est enim simile, ac si nihil fieret, cum non id assequitur, quod affectat. Quale fecit & qui citharædo pollicebatur, quanto melius cantaret, tanto se plura daturum. Postridie verò repõcenti promissa, voluptatem reddidisse dixit pro voluptate. Si igitur vterque hoc affectaret, satis vtriusque haberet. Sin verò ille voluptatem, hic lucrum affectabat, & alter habet, alter non habet: non bene sese habet ipsa societas. Quorum enim indiget vnusquisque, hæc & assequi vult, & horum gratia dabit ea, quæ habet. Vtrius autem est altimationem facere, cuiusne, qui dat, an eius, qui primò accepit? Nam qui dat, videtur illi permittere, quod quidem & Prothogoram fecisse aiunt. Cum enim docuisset ea, quæ profitebatur, discipulum æstimare iubebat, quantum ipsi viderentur ea, quæ sciret, & tantum accipiebat. Nonnullis autem in talibus satis est illud: Sufficiens socio merces sanè est statuenda. Qui verò prius acceperunt argentum, deinde nihil eorum, quæ promiserunt, ob exuperationem promissionum efficiunt, merito inculcuntur. Non enim perficiunt ea, quæ pepigerunt. Hoc autem fortasse sophista facere cõpelluntur, quia nemo daret pro iis, quæ sciunt argenteum. Hi igitur, ea, pro quibus acceperunt mercedem, non efficientes, merito acculantur. Eorum autem, in quibus subministrationis non sit pactum, qui propter se ipsos exhibent, inculcationibus carent, vt diximus: talis est enim ea amicitia, quæ ob virtutem constat, remuneratioque facienda est electione: hæc enim est amici, atque virtutis. Sic est faciendum & in societate, quæ sit ob philosophiam. Non enim tanta dignitati pecuniæ æqua

æquari possunt, nec honos parus vaquam fiet momenti. Sed satis est sortitan, ut & ad eos, atque parentes, id quod fieri potest. Quod si datio non sit talis, sed pro aliquo, maxime quidem oportet sortitan retributionem fieri, ut vtriusque videtur esse pro dignitate. Si verò hoc non accidit, non solum necessarium, verum etiam iustum ipsum præhabentem hanc ipsam statuere. Nam si quantum hic utilitatis habuit, aut pro quanto voluptatem experit, tantum ille receperit, dignam de hoc remunerationem habebit. Etenim in rebus venalibus ita fieri constat. Et quibusdam in locis sunt leges, quæ vetant, sponte actorum contractuum iudicia esse: propterea quod oportet vnumquemque ad eum, qui credidit, sic dissolutionem facere, ut societatem contraxit. Putant enim, eum iustius esse statuere, cui permissum est, quam eum, qui permisit. Etenim plerumque non æquè æstimant qui habent, & qui accipere volunt. Sua enim cuique, & ea, quæ dat, multo videtur pretio digna. At tamen retributio sit ea, quam statuunt ipsi, qui capiunt, quantitate. Oportet autem fortasse non tantum æstimare, quanti videretur dignum habenti, sed quanti æstimabat antea, quam haberet.

Quod singulis pro dignitate sint beneficia rependenda. Cap. 11.

Abent autem & talia dubitationem, Verum oportet omnia patri tribuere, in omnibusque obtemperare: an ægrotanti quidem parendum sit medico: deligenti verò ducem exercitus, deligendus sit rei militaris periculis homo. Simili modo, utrum amico sit potius, an studioso subministrandum. Et benefactori reddenda sit gratia, an sodali potius dandum, si vtrunque fieri nequeat. Omnia igitur talia exactè determinare, non est facile. Multas enim, ac varias habent differentias, & magnitudine, & paritate, & honestate, atque necessitate. Verum non omnia eisdem esse tribuenda, non est obscurum. Atque beneficia plerumque reddenda sunt potius, quam est largiendum amicis; sicut & mutuum reddendum est potius, cui debeas, quam dandum sodali. Fortasse autem neque hoc agendum est semper. Ut redemptum à prædonibus, utrum eum, qui ipse redemit, redimere vicissim oportet, quicumque is sit: aut non capto quidem, reperenti verò mutuum, reddere, an redimere parrem: videbitur enim, patrem potius, quam se etiam redimere illum oportere. Debitum igitur ut diximus, simpliciter est reddendum. Si verò datio honestate, aut necessitate excedat, ad hæc ipsa est deestnandum. Interdum enim neque est æquum, beneficium retribuere, cum alter quidem in studiosum, sciens studiosum esse, contulit beneficium, alter autem illi flagitiosum esse existimat. Nonnunquam enim nec ei, qui mutauit, vicissim est mutuandum. Nam ille quidem putat se respectu suum, hono mutauit viro: hic autem non sperat à prauo recipere. Sive igitur re vera hoc sic habeat, non æqualis est dignitas; siue non ita quidem se habeat, putet autem sic se habere, non videbuntur absurde facere. Quod igitur sepe est di-

ctum, sermones, qui de affectibus, ac tribusve sunt, perinde habet definitionem, ut ea, circa quæ sunt. Non eadem igitur vniuersis esse reddenda, neque patri cuncta, quemadmodum neque Ioni sacra omnia dantur, non est obsecrum. Quod si diuersa tribuenda sunt parentibus, & fratribus, & sodalibus, & beneficiis, tribuenda sunt singulis sua, quæque ad quemque accommodantur. Sic autem & sacerdotibus. Nam ad nuptias vocant cognatos, genus enim iis est commune: quare & actus, qui circa hoc sunt. Et ad sponsalia etiam maxime cognatos propter idem putant accedere oportere. Videbitur autem parentibus maxime alimentis filios, ut debentes, opitulari oportere: & bonestius esse iis, qui causa sunt estendi, quam sibi ipsis subuenire. Honorem etiam ut diis tribuere oportet, non omnem autem pariter, neque eundem patri, matrique, neque sapientis, aut imperatoris, sed patri paternum, & similiter matri maternum. Omni quoque seniori honor est tribuendus, qui ad ætatem accommodatur, assurgendo, locoque cedendo, & talibus. Sodalibus autem, atque fratribus præstantia est libertas, omniumque communitas. Atque cognatis, & iis, qui sunt eiusdem tribus, & civibus, ac cæteris vniuersis semper est enirendum, id, quod accommodatur, tribuere, & comparare, quæ insunt singulis ratione familiaritatis, & virtutis, aut utilitatis. Eorum igitur, qui generis sunt eiusdem, facile est iudicium: differentium autem est difficilium. Non tamen ob hoc desistendum est, sed ut fieri potest, ita est distinguendum.

Quando soluenda amicitia. Cap. 111.

St etiam dubitatio, si dissoluenda sint amicitia, necne, ad eos, qui non permanent, an ad eos, qui ob utilitatem, aut voluptatem amici sunt, cum hæc non habent. Nec est absurdum dissolui illorum enim erant amici, quibus deficientibus, rationi consonum est non amare. Inculcaverit autem quippiam, si ob utilitatem, aut voluptatem amans, ob mores simulat amare. Quod enim superius diximus, plurima sunt inculcationes inter amicos, cum non similiter optant, & sunt amici. Cum igitur quispiam sua se opinione fefellerit, putaveritque ob mores amari, nihil illo tale agente, tum se ipsum is accusare debet. Cum verò à simulatione illius deceptus fuerit, tum eum, qui decipit, iustum est accusare, & magis, quam eos, qui numeros adulescinos consociant, quantum maleficium ipsum circa præstabilius est. Quod si acceptat ut bonum, factus est autem prauus, atque apparet, esse amandus? An impossibile est? siquidem non omne quodvis est amabile, sed bonum. Neque autem dignum est, præuam amicum habere, neque oportet: non enim amatoris prauorum esse oportet, neque similem euadere præuo. Dictum est autem, simile simili esse amicum. Estne igitur ita amicitia dissoluenda, an non omnis, sed in qua est incurabilis ob prauitatem? Qui autem emendari possunt, iis magis ferendum est in magis auxiliium, quàm in pecuniis, quantum præstabilius sunt, & magis amicitia proprii. Nihil autem absurdum

furdi videbitur facere, qui amicitiam dissoluit: non enim huic aut tali amicus erat. Cum igitur mutatum ad priores mores redigere nequeat, se ab illo seingit. Quod si alter permaneat, alter magis bonus euadat, multumque virtute differat, estne vrendum amico? an fieri nequit? In magna autem distantia maxime manifestum sit, ut in amicitia, quæ à pueritia contrahuntur. Nam si alter mente permaneat puer, alter in optimum virum euaserit, quoniam modo fuerint amici: cum neque eadem ipsi placeant, neque eisdem gaudeant, doleantque. Neque enim hæc erunt in ipsis. Sine verò his esse amici non possunt. Simul enim ipsos viuere impossibile est. Atque de his antè diximus. Oportetne igitur ipsam non secus ad illum sese habere, quam si amicus nunquam fuisset? An factæ memoriam consuetudinis habere oportet? Atque ut amicus potius, sic & iis, qui fuerint amici, tribuendum est aliquid ob amicitiam, quæ antea fuit, cum non ob exuperationem prauitatis esse dissolutio facta.

Quæ opera amicitia, & quod non sint prauorum. Cap. 1111.

A verò, quæ ad amicos attinent, & quibus amicitia definiuntur, ex iis, quæ id se ipsum quisque facit, profecta esse videntur. Ponunt enim eum amicum esse, qui vult, & agit bona, vel quæ videntur, amici gratia: aut eum, qui vult esse, viueretque amicum, gratia ipsius amici: quod quidem matribus ad suos accidit filios, & iis amicis, qui sunt offensus. Quidam autem eum esse dicunt, qui versatur vna cum amico, & eadem experit: aut eum, qui dolere vna, atque gaudere cum amico. Maxime autem & hoc matribus accidit. Horum etiam aliquo & amicitiam ipsam definiunt. Vnum quodque autem horum viro competit erga se bono: reliquos vero ea ratione, quæ tales esse existimant. Viderur autem, ut dictum est, virtus, & studiosus ipse, vni cuique esse mensura. Hic enim sibi ipsi consentaneus est, ac eadem affectat anima omni. Et vult igitur sibi ipsi bona, & quæ apparent, ac agit. Est enim viro bonum, bonum agere, & sui ipsius gratia. Mentis enim causa, quæ quidem vnusquisque esse videtur, & vult etiam se viuere, saluumque esse, atque id maxime, quo sapit. Est enim bonum homini studioso, esse. Vnusquisque autem sibi vult ipsa bona. Factus verò alius, nullus experit cuncta, illud quod est factum habere. Habet enim & nunc Deus summum bonum, sed est id, quod est ipse. Videtur autem id vnusquisque esse quod intelligit, aut maxime, atque talis, secum degerit vult. Libenter enim hoc, cum voluptateque facit. Nam & actuum rerum recordatio pericunda est, & futuræ spes bona. Talis autem afficit voluptatè. Et insuper contemplationibus mente abundat. Præterea maxime secum vna dolere, atque latari. Idem est enim omnino ipsi molestum, atque incundum, & non aliàs aliud. Est enim sine potentia profusus. Ex eo igitur, quia vnum quodque ipsorum ad se ipsum competit studioso, ad amicum autem sic se habet, ut ad se ipsum, (amicus enim est alius ipse) & amicitia videtur horum aliquid esse, & quibus hæc insunt, videntur esse ami-

ci. Quæreret verò utrum ad se ipsum sit, an non sit, amicitia, nunc omittamus. Videbitur autem hoc amicitia esse, quo duo, vel plura se ius habet, quæ ei, quæ est ad se ipsum. At verò videntur ea, quæ dicta sunt, & ipsis multis inesse, quauis sint prauis. An hoc participes ipsorum sunt, quo sibi ipsis placent, & bonos se esse existimant? Nam eorum, qui vehementer sunt prauis, atque nefarij, nemini hæc insunt: sed nec inesse videntur, ferè autem neque prauis. Dissident enim secum, & alia quidem cupiunt, alia autè volunt, ut incontinentes. Nam iis, quæ bona sibi videntur, anteponiunt ea, quæ voluptate afficiunt, atque nocent. Quidam rursus ob formidinem, atque inertiam eas agere res, omittunt, quas putant sibi ipsis optimas esse. Qui verò multas res graues, atque nefandas egerunt, vitam ob prauitatem odio habent, ac fugiunt, libiq; mortè consciscunt. Quærunr præterea alios ipsi flagitiosos, quibus cum versentur, se verò ipsos fugiunt. Nam si sint secum, recedant multatim, grauiumque rerum, & sperant alias tales. Si cum aliis autè sint, obliuiscuntur. Atque cum nihil habeant, quod sit amabile, nulla re profusus afficiuntur ad se ipsos, quæ ad amicitiam attinet. Neque igitur vna secum gaudent, atque dolent: est enim eorum anima in seditione. Atque interdum ob prauitatem dolet, abstinens à quibusdam, interdum latatur. Et hæc quidem pars huc, illa autem illuc trahit, ut diuellentes. Quod si fieri nequeat ut doleat simul, atque latetur, at paulò post dolet, quod latatus fuit, & nollet sibi ipsi illa voluptati fuisse. Improbis namque poenitentia sunt referri. Improbis igitur ne erga se quidem amicè affectus est, propterea quod nihil habet, quod sit amabile. Quod si ita sese habere vehementer est miserum, totis viribus fugienda est prauitas, & enitendum est bonum esse. Sic enim & ad se ipsam habebit amicè, & alij amicus poterit esse.

De benevolentia. Cap. v.

Benevolentia autem, amicitia quidem est similis, non tamen est amicitia. Sit enim benevolentia & ad ignotos, & latens amicitia verò non sit. Hæc autè antea diximus. At nec etià est amatio. Non enim habet extensionem, nec appetitionem. Amationem autem hæc sequuntur. Et amatio quidem est cum consuetudine: benevolentia autem sit & repente: ut sit & erga certantes, spectantes enim beneuoli sunt ipsis, & volunt bona. Nihil autè agerent simul. Quod enim diximus repente fuit beneuoli, & leuiter diligunt. Viderur igitur benevolentia principium amicitia esse: sicut & adamandi, volutpras ea, quæ per aspectum efficitur. Nemo namque adamat, si non antea delectatus fuerit forma. Qui verò gaudet forma, non continuo & adamat: sed cū absente desiderat, præsentiamque affectat. Sic igitur & amicos, impossibile est esse, nisi beneuoli fuerint. Beneuoli verò non continuo & amant. Volunt enim dūtaxat iis bona, quibus beneuoli sunt. Sed nihil agerent simul, neque pro illis molestia susciperent vllam. Quapropter quispiam per translationem principium ipsam amicitia dixerit esse. Diuturnam autem factam, & ad consuetudinem accedentem,

dentem, amicitiam fieri: non eam quidem, quæ ob utilitatem, neque eam, quæ ob voluptatem est: neque enim pro hisce benevolentia fit. Qui nanque beneficium accepit, retribuit pro iis, quæ accepit benevolentiam, faciens iusta. Qui vero vult aliquem prosperitatem habere, spe commodi alicuius consequendi per illi, non illi, sed sibi potius, benevolus est: quemadmodum nec amicus, si illi propter aliquem vsum obsequium præstat. Omnino autem benevolentia ob virtutem, ac bonitatem aliquam fit, cum cupiã quispiã pulcher, aut fortis, aut aliqd tale videtur: vt in certatibus diximus.

De concordia. Cap. vi.

Qui concordia etiam ad amicitiam attinet. Quapropter non est eadẽ opinatio. Hæc enim & iis, qui sibi mutuo sunt ignoti, inesse potest. Nec eos, qui de quouis sunt eiusdem sententia concordantes dicunt: vel ut eos, qui de celestibus eadem sentiunt: non enim ad amicitiam pertinet, de his esse cõcordes. Sed ciuitates cõcordes inquit esse, cum de iis, quæ conferunt, eadem sentiunt, eligunt, atq; agunt ea, quæ publicè vtilia sunt. Circa igitur ea, quæ in actione veniunt, cõcordes sunt homines: & horum circa ea, quæ in magnitudine sunt, possunt, vt risq; vel omnibus inesse. Vt ciuitates cõcordes sunt, cū omnibus videtur magistratus esse deligendos, aut societate cum Lacedæmoniiis in eundam esse, aut magistratu gerere Pittacum, cū vellent & ipse. At cum vterque se ipsum vult (vt ij volunt, qui in Phœnisiis sunt) seditionem habet, Concordes enim esse, non est idem vtrunq; intellegere, quicquid tandem id sit. Sed in eodẽ idem; vt eam & populus, & boni Rempublicã optima res gerere vult. Sic enim fit omnibus quod exoptant. Ciuilis autem amicitia videtur ipsa cõcordia esse, sicut & dicitur. Nam circa cõmoda, & ea, quæ pertinent ad vitam, versatur. Est autem talis concordia in bonis: nam & secum quisq; horum est concors, & omnes inter se sunt concordēs, quippe cum in eisdem omnino sint. Talium enim voluntates manent, & non resiliunt, vt Euripus: voluntque semper ea, quæ iusta sunt, & quæ prosunt. Hęc autem & communiter affectant, Prauos vero concordēs esse, impossibile est, nisi breui in tempore, quemadmodum & amicos esse. In rebus quidem vtilibus plus, in subeundis vero laboribus, sub administrationibus minus habere percipientes. Vnusquisque autem hæc sibi volens proximum persequatur, & prohibet. Perit enim res ipsa communis, cum ab ipsis non conseruetur. Fit igitur vt in seditione versentur: & sese quidem vicissim vrgentes, quæ iusta sunt agere nolunt.

De beneficentia. Cap. vii.

Identur autem ij, qui beneficia contulerunt, magis eos amare, in quos beneficia sunt collocata, quã ij, qui acceperunt, eos, qui contulerunt. Atq; vt præter rationem eueniens queritur. Plurimis igitur videtur id ex eo fieri, quia hi quidem debent, illis vero debet. Vt igitur in mutuis, debitoribus quidem volunt suos creditores nõ esse, hi vero de salute quoq; debitorum diligentia adhibent, sic & eos inquirunt, qui beneficia contulerunt, velle eos

esse eam quos fuere benefici, vt gratias accepturos, illis vero nõ esse curã reddendi. Epicharmus igitur fortasse dixerit hæc ipsos dicere, aspicientes ad malũ. Videtur autẽ hoc esse humanum. Plurimiq; enim immemores sunt, & suscipere potius, quã conferre, beneficia appetunt. Videbitur autem causa naturalior esse, & non similis ei, quæ de creditoribus dicitur. Nõ est enim erga debitores amatio, sed volũtas salutis, recipiendi causa. Sed qui beneficia contulerunt, diligunt, atq; amant eos, qui beneficia acceperunt, & si nulla in re sunt viles, neq; in posterũ futuri: quod quidẽ & artificibus accidit. Magis enim vnusquisque proprium amat opus, quã ipse ab opere amaretur si animæ particeps esset. Maxime vero forsitan hoc circa potestas accidit: hi namq; sua diligunt poemata supermodũ, & perinde, atq; filios, amat. Tali igitur simile est & id, quod faciunt ij, qui beneficia contulerunt. Quod enim suscepit beneficiũ, ipsorum est opus: hoc igitur & amant magis, quã eum, qui opus fecit. Huius autem causa est, quod vniuersis est expetibile, atq; amabile esse. Sumus autẽ actus, nam viuendo sumus, atq; agendo. Qui igitur facit, est actus suũ quodam modo opus. Diligit itaq; ipsum opus, quia amat & esse. Hoc autẽ est naturale. Quod enim est potentia, id opus ipsum actus declarat. Et insuper ei quidẽ, qui contulit beneficium, honestũ est id, quod egit. Quare gaudet eo, in quo est hoc. At ei, qui accepit, nihil est honesti in eo, qui contulit, nisi conferens: quod quidẽ minus est iucundum, atq; amabile. Est autẽ presentis quidem operatio, futuri autem spes, facti vero memoria iucunda. Sed iucundissimum est, quod est actus, & amabile simili modo. Ei igitur, qui contulit beneficiũ, permanet ipsum opus: dicitur enim est enim ipsum honestũ. Sed ei, qui cepit, trãfacta est ipsa vtilitas: memoriãq; honestarũ quidẽ rerum est periuicunda: vtilium autem non nimium, aut minus. Expectatio vero contrã sese habet. Et amare quidem simile est actioni, amari autẽ passioni. Eos igitur, qui circa actum excellunt, sequitur amare, & ea, quæ ad amicitiam attinent. Præterea, quæ facta sunt cū labore, ea magis diligunt omnes: vt & pecunias magis diligunt, qui acquisuerunt, quã qui ab aliis acceperunt. At beneficiũ quidẽ accipere, sine labore esse constat: beneficiũ autem cõferre, difficile. Propter hæc & matres filios magis amat: generatio namq; laboriosa est magis, & magis sciũt esse suos. Videbitur autẽ hoc & iis accõmodatum esse, qui beneficia contulerunt.

De amatore suo. Cap. viii.

Vbitur autem & vtrum oporteat se ipsum amare maxime, an aliquẽ aliũ. Increpant enim eos, qui se ipsos maxime amat: & vt turpe, sui amatores appellant. Atq; prauus quidẽ, sui gratia cuncta agit, & tanto magis, quãto prauior est. Incensant igitur ipsum, quia nihil, nisi sibi, agit. Probus autem ob honestatem, & tanto magis, gratiãq; amici, quantum præstabilior est: sua vero negligit. Ab his autẽ verbis nõ sine ratione ipsa opera discrepant. Nam cū inquirunt oportere summẽ amare, qui maxime est amicus. Is autem maxime est amicus, qui vult eũ vult bona illi? gratia, si nullus etiã scierit. At hæc

hec ipsi ad se ipsum maxime comperunt: & cetera omnia, quibus definitur amicus. Dicitur enim ab ipso ea omnia, quæ ad amicitiam pertinent, & ad ceteros peruenire. Eodem accedunt & proverbia vniuersa: vt, Anima vna: &, Amicorum omnia sunt communia: & Amicitia est æqualitas: & Tibi genu propinquius. Hęc enim vniuersa ipsi ad se ipsum maxime comperunt. Maxime namq; amicus est sibi: & se igitur ipsum maxime amare oportet. Dubitatur autem merito, vtris oporteat allentari, cum vtriusq; videatur esse credendum. Fortassis igitur tales sermones distinguendi, determinandi sunt, quousq; & quõnam modo sint veri. Si itaq; sumptissimum quõnam vtriusq; modo sui amorem dicunt, fuerit forsitan manifestum. Qui igitur hoc reprehendendum esse existimãt, eos amatores sui appellant, qui sibi plus tribuunt in pecuniis, & honoribus, & voluptatibus corporis: hæc enim ipsa multitudo affectat, & ipsis, vt optimis, omni studio incumbit: quapropter & in certamen veniunt. Qui igitur in hisce plus habere pergunt, ij cupiditatibus, & omnino affectibus, eiq; parti animæ, quæ rationis est expers, gratificantur: tales autem sunt ipsi multi: idcirco & appellatio orta est ex multitudine, quæ quidem est praua: ergo iuste vituperatur ij, qui ita se amant. Non est autem obscurũ, vulgus eos, qui sibi ipsis talia tribuunt, sui amatores dicere consueuisse. Nam si quis semper studeat agere iusta maxime omnium, aut temperata, aut quauis alia, quæ ad virtutibus proficiuntur, honestatemq; omnino sibi ipsi semper vendicet, atq; vlturpet, hunc nemo dicet amatorem sui, neq; vituperabit. Magis autẽ videbitur talis homo sui amator. Nam ea sibi tribuit, quæ pulcherrima, maximeq; bona: & gratissimus ei, quod sui ipsius potissimum, in omnibusq; illi obtemperat. Vt autem & ciuitas id esse maxime videtur quod est potissimum, & alius omnino conueniens: sic & homo. Amator igitur is est maxime sui, qui illud amat, illiq; gratificatur. Et continens igitur dicitur, & incontinens, quia mens vincit, aut non vincit: propterea quod ipsa est hominum quisq;. Elegisse ipsi & sua sponte ea videtur, quæ cum ratione maxime egerunt. Non igitur est obscurum, hoc esse maxime vnumquemq;, & hoc maxime vtrum bonũ amare. Quapropter maxime sui est amator, diuersa specie ab eo, qui reprehenditur: tantumq; differt, quantum vita cum ratione, differt à vita cum perturbatione: & appetitio aut honesti, aut eius, quod conferre videtur. Qui si omnes ad consequendam honestatem, & ad res agendas pulcherrimas decerant, atque contenderent, & omnibus publicè ea, quæ oportet, & vnicuiq; priuatim maxima bona inessent: quidem virtus est tale. Quare bonum quidem hominem, amatorem esse sui oportet: nam & sibi ipsi, & ceteris proderit, agendo honesta. Præuam autem, non oportet: & sibi namq; nocet, & propinquis, affectus prauos sequendo. Ea igitur, quæ vir improbus agit, ab iis discrepant, quæ agere oportet. At probus, quæ oportet, ea agit. Mens enim omnis id expetit, quod est optimum sibi: & probus obtemperat menti. At qui verum est illud, quod de studioso dicitur, complu-

ra, inquam, ipsum agere, & amicorum, & patriæ gratia, & si opus fuerit, mortẽ obire. Et pecunias enim, & honores abiciet, & ea bona omnino, de quibus homines decerant, sibi vendicans honestatem: Expetet enim potius voluptatem breui tempore vehementem, quã longo leuẽ: & vitam honestam vno anno, quã quauis multis: & vnu actum honestum, magnumve, quã multos, & prauos. Atq; iis, qui pro amicis, qui pro patria mortem obeunt, hoc forsitan accidit. Magnam igitur sibi ipsi eligunt honestatem, abiciẽtque pecunias, vt amici capiant plures: hinc enim amicus facultates, ipse consequitur honestatem, atq; sibi maius tribuit bonum. Eundem & circa honores modum, magistatũq; seruabit: nam hæc omnia amico suo concedet: est enim hoc honestum ipsi, ac laudabile. Merito igitur studiosus esse videtur, antequam omnibus honestatem. Fit etiam, vt & res agendas concedat amico, sitq; honestius, se ipsum fuisse causam vt agat illas amicus, quã si ipsemet agat. In vniuersis igitur laudabilibus, ipse studiosus plus honestatis tribuere sibi ipsi videtur. Sic igitur sui ipsius (vt diximus) amator esse oportet: vt ipsi autẽ multi sunt, non oportet.

De amicis felicis, & quibus indigeat. Cap. ix.

St autem controuersia & de ipso felici, si indigeat amicis, necne. Non esse enim inquirunt ipsi beatis, & ex sese sufficientibus, opus amicis: insunt enim ipsi omnia bona. Cũ igitur ex sese sint sibi sufficientes, nullius indigent rei. Amicum autem inquirunt, cum sit alter ipse, ea afferre amico, quæ ipse per se amicus consequi nequit. Vnde & hanc sententiam dicunt:

Fortuna cum bona est, amicis cur opus? At absurdo simile est, vniuersa bona tribuentes felici, amicos ipsi nõ tribuere, quod externorum bonorũ maximũ est. Quod si ad amicum conferre potius, quã accipere beneficia, spectat atque ad vtrum bonum, virtutemq; dare beneficia pertinet, magisq; honestum est amicis, quã alienis, largiri, beneficiãq; conferre: vir studiosus iis indigebit profecto, qui dona, beneficiãq; sunt accepturi. Quapropter & queritur, vtrum prosperis in rebus, an in aduersis opus sit magis amicis, vt pote cum & is, qui mala fortuna vitur, iis indigeat, qui beneficia cõferat: & iis, qui prospera fortuna fruuntur, iis sit opus, apud quos beneficia collocabunt. Est etiam forsitan absurdum, beatum ipsum solitarium facere. Nemo enim expetit per se bona cuncta habere: nam homo ciuile animal est, & cum aliis aptum vnã viuere. Hoc igitur cõperit & felici: habet enim ea omnia, quæ natura sunt bona. Constat autẽ, melius esse cum amicis, probisq; quã cum alienis ipsum & quibusuis cõuersari. Amicis ergo beato est opus. Qui igitur illi primi dicunt: & qua parte vera loquitur? an quia vulgus eos amicos esse putat, qui viles sunt? Talibus igitur nõ indiget ipse beatus: quippe cū ipsi omnia bona insunt. Nec etiã iis, qui ob voluptatem amantur, aut perparum inam cum sit ipsius vita iucunda, aduigilia non indiget voluptate. Atque cum amicis talibus haud indigeat, non videtur indigere amicis. Hoc autem non est forsitan

verum. Nam in principio dictum est, felicitatem operationem esse quandam. Constat autem, operationem ipsam fieri, & non ut quandam rem esse, quæ possidetur. Quod si felicem esse, in viuendo, ac operando conuincit, boni autem operatio studiosa, & iucunda per se, ut initio diximus, resque propria ex iis est, quæ delectant, atque magis propinqua, quam nos ipsos, & actus illorum, quæ nostris, possumus contemplari: studiosorumque hominum actus, si sint amici, iucundi sunt ipsis bonis, (habent enim ambo ea, quæ sunt natura iucunda) beatus profectò talibus indigebit amicis, si ex petat actus bonos, & proprios contemplari: talis que sunt ipsius boni, si sic amicus. Abstrahantur autem homines, felicem iucundè viuere oportere. Solitario igitur difficilis est vita. Non est enim facile per se ipsum semper operari, cum aliis verò, atque ad alios, facile. Erit igitur operatio continua magis, cum sit per se ipsam iucunda. Quod quidem esse circa beatum ipsum oportet. Studiosus enim hoc ipso, quo studiosus est, gaudet quidem iis actibus, qui à virtute proficiscuntur. Molestè autem fert eos, qui à vitiiis procedunt: perinde, atque musicus delectatur quidem eleganti can tu, offenditur autem prauo. Fuerit etiam & quada m virtutis exercitatio ex conuictu bonorum, ut & Theognidi placet. Naturalius autem consistantibus, studiosus amicus expectibilis esse natura studioso videtur. Diximus enim id, quod est bonum natura, studioso bonum, & iucundum esse per se. Desiniunt autem ipsum viuere animalium quidem, potètia sensus: hominum autem, sensus, vel intellectiois. Potètia verò ad operationem reducitur, & ipsum præcipuè in operatione consistit. Ipsum autè viuere videtur propriè esse ipsum sentire, vel intelligere. At ipsum viuere de iis est, quæ sunt per se bona, atque iucunda. Est enim definitum, definitum autem natura est bonum. Quod verò natura est bonum, id & bono est bonum: quapropter omnibus iucundum esse videtur. Non oportet autem, vitam sumere prauam, atque corruptam, neque in doloribus constitutam. Indefinita namque est talis, quemadmodum ea, quæ insunt ipsi. Et itaque hoc manifestum magis in sequentibus de dolore. Si verò ipsum viuere bonum est, & iucundum etiam est. Quod vel ex eo videtur, quia omnes appetunt ipsum, & maxime boni, atque beati. His enim viuere maxime est expectabile, & horum vita est beatissima. Qui autem videt, videre sentit: & qui audit, audire: & qui ambulat, ambulare: & in ceteris similiter est aliquid sentiens nos operari. Sentire verò nos sentire, & intelligere nos intelligere possumus. Quod quidem est nos esse. Esse enim, sentire, vel intelligere. Sentire autem se viuere, de iis est, quæ per se sunt iucunda. Vita namque natura est bonum. Bonum autem sibi quæpiam inesse sentire, voluptate afficit. Ipsum verò viuere expectabile est, & maxime bonis: propterea quòd esse, bonum est ipsis, atque iucundum. Sentientes enim id, quod est per se bonum, voluptate afficiuntur. At studiosus ut erga se ipsum, sic sese habet: & ad amicum: amicus enim est alter ipse. Ut igitur se ipsum esse, est unicuique expectabile, sic & suum amicum esse, vel similiter. Esse autè ideò

Theogni des sic habet. Θεογονία μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς φύσεως τῆς καλοῦσιν. Συμμερίζεται δὲ πάλαι καὶ τὸν ἐόντα νόον.

Ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ὁ φίλος.

est expectabile, quia sibi bonum esse ipsum sentit. At talis sensus iucundus per se ipsum est. Sentiat ergo & ipsum amicum esse oportet. Hoc autem fieri potest, cum ipso simul viuendo, & verba, nempe commutando. Sic enim in hominibus dici videtur simul viuere: & non, ut in pecoribus, eadem in loco pasci. Si igitur ipsum esse, per se est expectabile viro beato, cum natura sit bonum, atque iucundum, simile autem est, & amici ipsius esse. Amicus etiam ex iis est profectò, quæ expectabilia sunt beato. At quod est expectabile beato, id ad ipsi oportet, vel egeus erit hac parte. Opus est igitur ei, qui felix futurus sit, studiosis amicis.

De numero amicorum. Cap. x.

Vnne igitur quam plurimi faciendi amici, an, ut de hospitalitate dictum concinnè fuisse videtur, Hospite ne careas, hospes nec pluribus esto. Sic & ad amicitiam accommodabitur, neque amicus esse, neque rursus nimium multos habere amicos. Ad eas igitur amicitias, quæ sunt ob utilitatem, & valde id, quod dictum est, accommodantur. Multis enim vicissim subministrare, laboriosum est: neque ad hoc agendum, facultates ipsæ sufficiunt. Plures igitur iis, qui sunt ad facultates proprias satis, superuacanei sunt, atque ad bene viuendum impedimento: non ergo opus est ipsis. Ij quoque, qui comparantur ob voluptatem, iusticiæ pauci, ut in epulis condimentum. At suntne studiosi plurimi comparandi? an & multitudinis amicorum est quidam numerus perinde, ac ciuitatis? Nec enim decem ex hominibus, ciuitas constare potest, nec etiam est ex centum milibus adhuc ciuitas. Sed si plurimi comparandi? an & multitudinis amicorum est quidam definita. Atque ij fortasse sunt plurimi, cum quibus quispiam viuere potest: hoc enim ad amicitiam pertinere maxime videbatur. Fieri autem non posse ut vnà cum multis quispiam viuat, seque multis impertiat, non est obsecrum. Præterea illos etiam inter sese amicos esse oportet, si simul omnes videndi sunt. Hoc autem difficile est in multis. Est etiam perdifficile, gaudere familiariter cum multis, atque dolere. Concurre enim hæc simul possunt: cum vno, inquam, dolere, & cum altero gaudere. Fortis igitur bene est, non querere quam plurimos amicos habere, sed quot ad communem vitam habendam sufficiunt. Neque enim posse videtur, multis vehementer amicum esse: quapropter neque ad amare plures: exuperatio enim quædam amicitia est. Hoc autem est ad vnum. Et vehementer igitur amare, ad paucos erit. Hoc & in ipsis rebus ita se habet. Amicitia namque, sodalitia non sunt multi amici: & quæ fama celebrantur, inter duos fuisse dicuntur. Qui verò multos amicos habent, & omnibus sese familiariter offerunt, ij nemini sunt amici, nisi ciuilitate, quos & placidos appellat. Fit igitur ut ciuilitate multis sit quispiam amicus, etiam si non sit placidus, sed verè vir probus. Sed ob virtutem, & se ipsos, amicitia non est ad multos. Amabile autem est, & paucos inuenisse tales.

In qua

In qua fortuna sint habendi amici. Cap. xi.

Verum in prospera an in aduersa? In vtraque nanque quaruntur. Nam & qui fortunam habent aduersam, indigent opore. Et qui sunt in feram prosperitate, eorum indigent, quibus cum viuant, & in quos beneficia conferant. Volunt enim donare, beneficia conferre. Amicos igitur habere necessarium quidem est magis in aduersa fortuna. Quarium quidem est vtilibus amicis est opus. Honestus propter hæc vtilibus amicis est opus. Honestus autem est, in prosperitate fortuna. Idcirco & bonos quarunt: in hos enim beneficia conferre, atque cum his vnà degerere magis est expectabile. Est etiam & ipsa præsentia amicorum iucunda in vtraque fortuna: nam leuantur ipsi dolentes condolentibus ipsis amicis. Quapropter & dubitauerit quispiam, si doloris, ut oneris, amici participes sunt: an hoc quidem non sit, ipsorum auget præsentia, cum sit iucunda, condolentique sensus minuit ipsum dolorem? Verum si ob hæc, aut ob aliquid aliud leuantur, missum faciamus. Id quod dictum est euenire sanè videtur. Ipsorum autem præsentia immista quædam est: nam aspicere quidem amicos, iucundum est, præsentiam eis, qui calamitatibus premitur: fertque præsidium aliquod aduersus dolores. Consolatio enim ipse amicus & aspectu, & verbis afferre potest, modò sit dexter. Scit nanque mores, quibus gaudet, atque dolet. At sentire suas obrem nas dolere amicum, affert dolorem. Nam omnes fingunt, se causam doloris esse amicis. Quapropter vitiles quidem natura cauent, ne amici secum condoleant: & si non exuperent in dolentia, dolorem, quo illi afficiuntur, non ferunt. Atque omnino simul plorantes, moerentisque non admittunt, quia nec ipsi sunt propensii ad luctum. Muliercula verò, & huiuscemodi vitii, gaudent iis, qui vnà cum ipsis gemunt, & amant eos, tanquam amicos, & condolentes. Oportet autem omnibus in rebus præstabiliorem imitari. Amicorum præstis in rebus præsentia & voluptatem affert omni in actu, & cognitione delectat, quòd in ipsis bonis letantur. Quapropter videtur oportere in prosperitatibus quidem prompè vocare amicos. Est enim honestum, beneficium esse. In aduersitatibus autem pigre. Minimè nanque facere participes malorum ipsos oportet. Vnde & illud dicitur:

Sat est grauis, tristisque, si me fors premit. Maxime tamen vocandi sunt tunc amici, cum parua suscepta molestia multum prodesse possunt. Contra autem fortasse congruum est, ad calamitosos quidem ire non vocatum, & promptè. Est enim amici beneficia conferre, præferim in eos, qui indigent, & anxia, quam illi requirant. Vtrisque nanque honestius, atque iucundius est. Ad fortunatos autem promptè quidem accedere ad operandum vnà cum illis: est enim adhuc opus amicis. Lentè autem pro beneficiis consequendis: non est enim honestum, vtilitatis suæ causa properare. Cauenda autem est forsitan opinio in iucunditatis in repellendo: accidit enim nonnunquam. Præsentia igitur amicorum in vniuersis expectabilis est.

De præcipuo munere amicorum, & bonorum, & malorum. Cap. xii.

Estne, ut adamantibus amabilissimum est ipse aspectus, magisque hunc sensum, quam ceteros expectant, propterea quòd per hunc maxime est, atque oritur amor: sic & amicis maxime expectabile conuersari, simulque viuere? Amicitia nanque communicatio est. Et ut ad se ipsum quisque, sic sese habet & ad amicum. Sensus autem cuique de se ipso est expectabilis, igitur & de amico. At operatio ipsis in simul viuendo sit. Quare non immeritò viuere simul affectant. Atque quòd tandem est singulis esse, vel gratia cuius viuere expectant, in eo cum amicis versari, degerere volunt. Quocirca alij comitantur, alij talorum ludo simul incumbunt, alij simul sese exercent, & vnà venantur, aut philosophantur, singuli totos dies id simul agentes, quòd maxime amant. Viuere enim simul cum amicis volentes, hæc faciunt, & ea cum iis communicant, quibus cum vnà viuere expectant, quæ maxime ipsos in vita delectant. Fit igitur amicitia quidem improborum flagitiosa. Communicant enim praua, suntque instabiles, & peiores etiam sunt moribus, similes euadentes. Proborum autem proba, congressionibus suscipiens incrementa. Videntur etiam tales & præstabiliiores euadere, tam agendo, quam se mutuo emendando. Elicijunt enim ex sese mutuo ea, quæ placent. Vnde illud dicitur rectè.

Disces ex studiosis nimirum optima semper. Sed hæcenus de amicitia. Deinceps de voluptate dicamus.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE ETHICORVM

AD NICOMACHVM,

LIBER DECIMVS,

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum Libri.

DE C I M V S hanc: De voluptate: de felicitate contemplatiua: de felicitate actiua: quod operatio praecipuum sit: de operis peroratione.

De voluptate. Cap. 1.

P O S T H A C cōsequitur forsitan ut de voluptate dicamus. Maximè nāque voluptas nostro generi familiaris est. Quapropter erudiunt iuuenes, gubernantes ipsos voluptates, atq; dolore. Videtur autem ad consequendam moris virtutem maximum esse, gaudere iis, quibus oportet, & odisse ea, quae oportet. Comitatur enim haec tota in vita, momentum, & vim ad virtutem habentia, felicemq; vitam. Nam eligunt quidem ea, quae voluptate afficiunt, fugiunt autē, quae dolore. Talia verò minimè praetermittenda sunt, praesertim cum magna de ipsi sit cōtrouersia. Quidam enim summum bonum voluptatem esse dicunt. Quidam contra, vehementer prauū: partim forsitan & credentes sic esse, partim putātes ad vitam nostram melius esse, voluptatem ostendere prauam esse, et si talis non est. Plerique enim propensiores sunt ad ipsam, & voluptatibus inserviunt. Quam ob rem ad contrariū ipsos ducere oportere dicunt: sic enim ad ipsam mediū tandem peruenient. Fortasse autem hoc non bene dicitur. Sermones enim, qui de affectibus sūt, & actibus, minū creduntur, quā opera. Cū igitur ab his discrepant, quae sensu percipiuntur, rum sp̄ci veritatem etiam ipsam interimunt. Qui nāq; voluptatem vituperat, is, si eam visus non nunquam fuerit affectare, ad ipsam inclinari videtur, ut talem omnem. Distinguere nāq; nō est ipsius multitudinis imperita. Sermones igitur veri, non solum ad sciendum, sed ad viuendum etiam, peritiles sunt: creduntur enim, cū sunt operibus consentanei. Quapropter hortantur eos, qui ipsos inrelligunt, ad ita viuendum, ut ipsi definiunt. Sed de his haecenus: nunc ea, quae de voluptate dicta sunt, referamus.

Opino Endoxi de voluptate. Cap. 11.

V D O X U S itaq; voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat, vniuersa ipsam affectare, & quae rationem habet, & quae experia sunt eiusdem. Atq; in cunctis quod est experibile, bonum esse: & quod maximè est experibile, optimū esse. Vniuersa verò ad idem ferri declarat, omnibus illud optimū esse. Vnum quodque enim id,

quod est sibi bonum, inuenire dicebat, quemadmodum & alimentum. Quod igitur vniuersus est bonum, quodque cuncta affectant, id esse summum bonum aiebat. Huius autem viri rationes ob moris magis virtutem, quā propter se ipsas credebantur: valde enim videbatur esse modestus. Non igitur ut voluptatis amicus haec dicere videbatur, sed quia verè res ita se habet. Non minū autem hoc manifestum esse censebat, & ex contrario. Dolorem enim etiam dicebat fugiendum per se omnibus esse: itaque contrarium experibile esse simili modo. Maximè autem id experibile esse, quod non ob aliud, neque cuiusquam experimus gratia. Atque tale ipsam esse sine controuersia voluptatem. Neminem enim interrogas, cuiusnam gratia capiat voluptatem, propter eā quod per se ipsam experibilis est ipsa voluptas. Facereque ipsam quoduis bonum experibile magis, si illi addatur, ut iustus operationes, temperatae, & incrementa suscipere bonum ipsum se ipso. Videtur autem haec ratio voluptatem ostendere bonum esse, & non magis, quā aliud bonum. Omne enim bonum experibile est cum alio hono, quā solum. Tali itaque ratione & Plato tollit voluptatem summum esse bonum. Vitam enim iucundam cum prudentia dicit experibilem esse, quā si sit sola. Quod si mixtum est praestabilius, voluptatem summū bonum non esse: nullo enim addito summum bonum se experibile fieri. Constat autem, neq; aliud quicquā summum esse bonum, quod cum eorum aliquo, quae sunt per se bona, experibile sit. Quid igitur est tale, cuius & nos participes sumus? nam tale quaeritur bonum. Qui verò negant bonum id esse, quod omnia appetunt, ij nihil omnino dicunt. Quod enim vniuersis videtur, id esse dicimus. Qui autem fidem hanc tollit, non valde credibilia dicit. Nam si ea solum, quae mente carent, ipsam appeterent, esset, aliquid quod dicitur. Sin verò & ea, quae prudentia habent, ipsam affectat, qui sit ut aliquid dicant? Fortasse autē & in prauis est aliquod naturale bonū praestabilius, quā ipsa per se sunt, quod propriū appetit bonū. Nō videtur etiā & de cōtrariū rectè dici. Inquiunt enim, non si dolor sit malum, voluptatē continuū bonum esse. Aduertatur enim & malum malo, & ambo ei, quod neutrum est. Atque haec non malè dicunt: non tamè verè in iis, quae sunt dicta. Si enim ambo essent mala, oporteret & fugienda vtraque esse. Sin neutra, neutrum, aut similiter. Nūc verò illum

illum quidem fugere ut malum, hanc autem experere tanquam bonum videntur. Sic igitur & opponuntur.

Dicentium voluptatem non esse bonum, confutatio, et si non omnis experibilis sit. Cap. 111.

T Q U I neque si voluptas non est qualitas, propter hoc bonum non est. Neque enim operationes virtutis sunt qualitates, neque felicitas ipsa. Dicunt etiam bonum quidem ipsum definitum esse, voluptatem verò indefinitum, quia suscipit intentionem, remissionemve. Si igitur ex eo, quia magis voluptas, minūve capitur, hoc iudicant, erit idem & circa iustitiam, ceterasque omnes virtutes, quibus manifestè dicunt magis, minūve tales eos esse, qui ipsas habent: nam magis sunt iusti, fortēve. Et sit, ut & iustè agatur, ac temperatè, magis, & minū. Sin in voluptatibus hoc inquit esse, videant ne fortasse non dicant causam, si voluptatum alia sunt non mixta, alia immixta. Quid autem prohibet, ut sanitas, quae definita magis est, atque minū, sic & voluptates esse non enim eadem in cunctis est temperatio, nec una quaedam semper est in eodem. Sed cum remittit, permanet vsque ad aliquem terminum, & differt ex eo, quia magis est, atque minū. Tale igitur & in voluptate esse potest. Praeterea, summum quidem bonum perfectum esse, motiones autem, & generationes imperfectas esse ponentes, voluptatem motionem esse, generationemve ostendere enituntur. Sed non dicere bene videntur. Non est enim motus. Omni nāque motui propria est celeritas, tarditasve, et si non per se ipsum, ut motui ipsius Mundiat ad aliud. At neutrum horum competit voluptati. Fit enim ut aliquis citò sit constitutus in voluptate, quemadmodum & in ira: ut velociter autem delectetur, non sit, neque ad alium: sed sit ut velociter ambulet, & accrescat, & omnia id genus. Fit igitur ut celeriter, atque tardè quispiam ad voluptatem mutetur. At non sit ut haec ipsa celeriter operetur, id est delectetur. Generatio verò quonam fuerit modo? Etenim non ex quouis fieri quoduis, sed ex quo fit, in id dissolui videtur. Et cuius generatio esset voluptas, eius esset corruptio dolor. Dicunt autem, dolorem quidem indigentiam eius esse, quod est secundum naturam, voluptatem verò repletionem. Hi autem affectus corporis sunt. Si igitur voluptas, repletio eius est, quod est secundum naturam, id & voluptate afficitur, in quo est repletio. Corpus ergo capit voluptatem. At non videtur. Non est ergo voluptas, repletio: sed dum sit repletio, voluptate quispiam afficitur: & dum secatur, dolet. Opinio autem haec ex doloribus circa alimentum, & voluptatibus orta est. Nam indigentes facti, & aperi affectu dolore, repletionem capimus voluptatem. Sed hoc non circa omnes accidit voluptates: nam sine dolore sunt & ipsae mathematicae voluptates, & quae per olfactum, & auditum sunt, ac visum, & species quā plures, item & recordationes voluptate afficiunt. Cuius igitur haec generationes erunt? nullius enim rei fuerunt indigentia, cuius repletio fue-

rit. Ad eos autem, qui proferunt voluptates eas, quae sunt obscenae, ac improbae, dicere quispiam potest, ea, quae tales afferunt voluptates, non esse iucunda. Non enim si prauè dispositis sunt iucunda, putandum est & iucunda simpliciter esse, nisi illis. Quemadmodum neque salubria, aut dulcia, aut amara, quae agrotantibus, aut alba, quae lippi videntur. Vel hoc modo dicatur, voluptates experibiles quidem esse, non tamen ab illis: quoadmodum & diuitem esse, experibile quidem est, at non ex patris prodicione: & sanum esse, at non quodcumq; edendo. An voluptates differunt specie? Diuersae nāque sunt, quae ab honestis rebus, & quae à turpibus procedunt: & non sit ut quisquā iusti capiat voluptatem, si non sit iustus: aut musici, si non sit musicus: & in ceteris simili modo. Ostendere autem videtur & ipse amicus, cum sit ab adulatore diuersus, non esse voluptatem bonum, aut specie voluptates differre. Hic enim ad bonum, ille ad voluptatem congredditur. Et ille quidem vituperatur, hunc autem laudant, ut ad diuersum congreddentem. Nemo praeterea expererit ita viuere, ut mentem habens per vitam pueri, iis ex rebus capiat voluptatem, quibus pueri maximè delectantur, ut putant: aut gaudere, turpissimum quid faciendo, nullum vnquam suscepturus dolorem: & compluribus indulgeremus rebus, etiam si nullam voluptatem afferrent. Damus enim operam ut videamus, ut meminermus, ut sciamus, ut habeamus virtutes. Quod si necessariò haec sequatur voluptas, nihil refert. Expereremus enim haec, etiam si nulla prorsus ab ipsis proventura esset voluptas. Voluptatem igitur neq; summum bonum esse, neq; experibile omnem: & voluptates nonnullas esse per se experibiles, specie differentes, aut ea, à quibus proeununt, perspicuum esse constat. Ea igitur, quae de voluptate, doloreve dicuntur, satis sint dicta.

Quid non sit voluptas, & quomodo operationem perficiat. Cap. 1111.

E D Q U I D nam, aut quale sit, magis patebit, si sermonem paulò altius repetemus. Viso enim quouis in tempore perfecta est: nihil enim ipsi deest, quod postea factum species ipsius perficiet. Tali perfimilis est & ipsa voluptas. Est enim quoddam totum: nullòque in tempore voluptatem quispiam accipiet, cuius species, si maiore tempore fiat, perficietur. Quocirca nec motus est: in tempore enim est omnis motus. Et alicuius etiam finis, ut aedificatio tunc erit perfecta, cum id fecerit, quod affectat, in toto tempore, aut in hoc. In partibus autem temporis omnes sunt imperfectae. Et à tota, & inter sese diuersae specie sunt. Compositio nāque lapidum diuersa est ab erectione columnae, & haec rursus à templi erectione. Et templi quidem est perfecta: nullius enim ad propositum indiget rei. Fundamentorum autem, & laquearum imperfecta: est enim vtraque pars. Differunt igitur specie. Et fieri non potest ut quouis in tempore morus specie perfectus accipiat, nisi in toto. Similiter res sese habet & in ambulatione, & motionibus ceteris. Nam si latio motus est, quò qui-

dem ex hoc ad hoc itur: Et huius differentie iuxta speciem, volatio, ambulatio, saltatio, & talia, motiones sunt, quibus ex hoc in hoc similiter itur. Non solum autem in his res sese habet, sed in ipsa etiam ambulatione. Termini namque non sunt iidem in stadio toto, atque in parte, & in alia, atque alia parte. Neque idem est pertransire lineam hanc, & illam: non solum enim lineam, sed etiam in loco collocatam pertransit. Atque hæc, & illa in diversis sunt locis. Sed exactè quidem de motu aliis in locis est dictum. Videtur autem non in omni tempore esse perfectus. Sed multi sunt imperfecti, speciei que diversissimi quidem ipsi termini, speciei sunt effectores. At voluptatis species quous in tempore est perfecta. Patet igitur, voluptatem, & motum diversa esse, & voluptatem ex iis esse, quæ tota sunt, & perfecta. Id & ex eo ita esse constat, quia moveri quidem in non tempore nihil potest, voluptate autem affici potest. Quod enim in ipso nunc est, totum est quoddam. Ex his autem patet, non bene dici, voluptatem motum esse, vel generationem: non enim omnium hæc dicuntur, sed partibilium, & non totorum. Neque enim visionis, neque puncti, neque unitatis est igno ratio, neque quicquam horum est motus, vel generatio. Quare neque voluptas. Est enim quoddam totum. At verò sensus omnis ad sensibile est operatio quædam: perfecta autem eius, qui bene est dispositus ad id, quod est pulcherrimum eorum, quæ ipsi subiciuntur. Tale enim maxime videtur esse operatio ipsa perfecta. Atque nihil in re sit, siue ipse, siue id, in quo est ipse, operari dicatur. In omni quoque genere præstabiliissima est eius operatio, quod optimè dispositum ad id, quod est præstabiliissimum eorum, quæ ipsi obiciuntur. Hæc autem perfectissima est, & iucundissima. In omni namque sensu, voluptas est: & in mente simili modo, contemplatione. Iucundissima autem est ea, quæ est perfectissima: perfectissima autem est ea, quæ est eius, quod bene sese habet ad id, quod est studiosissimum eorum, quæ cadunt sub ipsam. Voluptas autem perficit operationem. Atque non eodem modo voluptas perficit, ac sensibile, & sensus, si sunt studiosa: quemadmodum neque sanitas, medicusve, similiter causæ sunt, ut quispiam valeat. In unoquoque autem sensu voluptatem fieri constat. Dicimus enim visiones, ac auditiones, voluptatem afferre. Constat autem, & maxime tum, cum sensus est præstantissimus, & circa tale operatur. Atque cum talia sunt, ipsum sensibile, & id, quod sentit, erit semper voluptas, si est quod agat, & quod patiat. Perficit autem operationem voluptas non ut habitus, sed ut þ pullulans quidam finis, pèrinde atque pulchritudo in iis, qui vigent ætate. Atque quousque ipsum sensibile, vel intelligibile, & id, quod discernit, vel contemplatur, tale sit, quale esse oportet, erit in operatione voluptas. Nam cum sunt similia, ipsum passivum, atque ætium, & inter sese modum habent eundem, idem semper natura fieri solet. ¶ Quomodo igitur nemo continè voluptatem capit, an defatigatur? Omnia enim humana nequeunt continè operari. Neque voluptas igitur continè sit: sequitur enim

ἐπι γιγόμενος ὁ πρὸς τὸ τέλος, ὡς ἔστιν ἡ ἀρετή.

Quando.

operationem. Nonnullæ autem res, cum nove sunt, delectant, sed postea non similiter, propter hæc ipsa. Primum namque inuitatur mens, & circa illas operatur intensè, quemadmodum operatur visus, qui inspicitur: deinde non fit talis ipsa operatio, sed neglectior. Quapropter & voluptas extenuatur, ac offuscatur. Putaverit autem quispiam, omnes ideo voluptatem appetere, quia vivere etiam omnes affectant. Vita verò quædam est operatio. Atque circa ea quilibet, & iis operatur, quæ & maxime amat: ut musicus quidem, auditu circa cantus: auidus verò descendit, mente circa res contemplandas. Eodem modo & singuli cæterorum. Voluptas autem perficit operationes, & ipsum etiam vivere, quod appetunt. Cum ratione igitur & voluptatem affectant: perficit enim ipsum vivere uniuscuiusque, quod expectabile est. Quærere verò utrum ob voluptatem vivere expectamus, an voluptatem ob vitam, misum in præsentia facimus. Coniuncta enim hæc esse videntur, & non suscipere separationem. Nam & sine operatione voluptas non fit, & omnem operationem perficit ipsa voluptas.

Quod voluptates inter se specie differant.

Cap. vi.

Nde & specie voluptates differunt. Nam ea, quæ sunt diversa specie, à diversis perfici putamus. Sic enim sunt & ea, quæ à Natura, & ea, quæ ab arte conficiuntur: ut animalia, arbores, pictura, statua, domus, vas, & similia. Similiter igitur & operationes differentes specie, à differentibus specie proficiuntur. Operationes autem mentis ab operationibus sensus, & hæc rursus inter sese differunt specie. Igitur & voluptates, quæ ipsas perficiunt. Hoc autem & ex eo patebit, quia unaquæque voluptas est ei propria operationi, quæ perficit: propria enim voluptas auget operationem. Qui namque cum voluptate operantur, singula magis discernunt, atque exactius comprehendunt: veluti geometra sunt, qui geometrica gaudent contemplatione, magisque intelligunt singula. Similiter & qui musicam amant, & qui ædium extendantur delectantur arte, cæterorumque singuli omnes in opere proficiunt proprio, hoc ipso se oblectantes. Voluptates igitur auget operationes. At ea, quæ auget, propria sunt. Quæ verò diversis specie propria sunt, & ipsa diversa specie sunt. Præterea, magis hoc ex eo videbitur ita esse, quia voluptates, quæ à diversis sunt, impediunt actiones. Qui namque fistulis delectantur, nequeunt mentis sermonibus adhibere, si quempiam audierint modulantem: magis modulandi gaudentes arte, quæ operatione præsentis. Voluptas igitur ea, quæ à modulandi facultate prodit, operatione, quæ est circa sermones, corrumpit. Hoc idem & in cæteris visu venit, cum circa duo simul quispiam operatur: operatio namque iucundior alteram excludit: & si multum voluptate præcellat, magis extrudit, atque adeo ut neque operetur per illam. Quocirca cum vehementer aliqua re gaudemus, non valde aliud agimus, & alia facimus, cum parum nobis alia placet: ut & in spectaculis qui ballia edunt, id maxime faciunt, cum viles sunt, qui contem-

dunt. Cum igitur propria quidè voluptas exactas operationes reddat, & diuturniores, ac meliores, eticæ, alienæ verò extenuet, atque contumpan, constat ipsas inter sese vehementer distare. Alienæ namque voluptates id ferè, quod proprii dolores efficiunt. Etenim proprii dolores operationes ipsas corrumpunt: ut si huic scribere, illi rationem subducere, iniucundum est, atque molestum: hic non scribit, ille rationem non subducit: quippe dolorem cum afferat operatio. Circa igitur operationes contrarium à propriis voluptatibus accidit, & doloribus. Atque voluptates, doloresve proprii sunt, qui in operatione per se ipsam sunt. Alienæ verò voluptates simile quid ei facere diximus, quod ipsi dolores efficiunt: corrumpunt enim, etiam non similiter, operationes. Cum autem operationes prohibite differant, atque improbitate, & aliquid quidem sint expectandæ, alia verò fugiendæ, & alia neutra: similiter sese habent & voluptates: nam uniuscuique operationi est propria quædam voluptas. Quæ igitur studiosa propria est, ea & proba: quæ verò prava, ea est improba. Etenim & cupiditates honestarum quidem laudabiles sunt turpiū verò vituperabiles. Magis autem propria sunt operationibus voluptates, quæ sunt in ipsis, quàm ipsæ cupiditates. Nam hæc quidem sciuntur sunt, & temporibus, & naturis: illa verò propinqua sunt operationibus, atque adeo indistincta, ut contentio sit, si idem sit operatio, & voluptas. Non tamè ipsa voluptas mentis esse videtur operatio, neque sensus. Est enim absurdum. Sed quia non separantur, idem quibusdam videtur. Ut igitur operationes sunt diversæ, sic & voluptates. Differt autem visus à tactu puritate: & auditus, ac odoratus à gustu. Similiter igitur & voluptates differunt. Et ab his item ea, quæ sunt mentis. Et hæc rursus differentiam inter sese suscipiunt. Videtur autem uniuscuique animalium & propria quædam esse voluptas, & opus. Est enim ea, quæ comitatur operationem. In singula etiam inveniunt, id ita esse patet. Alia namque voluptas est equi, alia canis, alia hominis: quemadmodum & Heraclitus dicit, asinum stramina magis optare, quàm aurum: asinus enim pabulum auro iucundus est. Voluptates igitur ea, quæ sunt diversorum specie, differunt specie. Hæc verò, quæ sunt eorundem, consentaneum est rationi diversas non esse. In hominibus autem mediocriter discrepant. Eadem enim alios dolores efficiunt, alios delectant: & aliis quidem molestæ sunt, odiisque habentur, aliis verò iucunda, ac amabilia. Hoc & in dulcibus accidit. Non enim eadem dulcia febriçiant, atque sano videntur: neque calidum idem infirmo, atque optimam habitudinem habenti videtur. Similiter & in aliis accidit. In omnibus autem talibus, id esse tale constat, quod studioso videtur. Quod si hoc rectè dicitur, quemadmodum & apparet, est, atque virtus, & bonus hoc ipso, quo talis est, omnium est mensura: erunt & voluptates perfectæ, quæ huic videntur, & iucunda, quibus gaudet ipse. Atque non mirum est, si ea, quæ huic molesta sunt, alicui videntur esse iucunda: multa namque corruptela, depravationesque hominum sunt: iucunda autem non sunt, sed hæc ita dispositis. Eas igitur

quæ sunt sine contronertia turpes, constat non esse dicendum voluptates esse, nisi corruptis. Earum verò, quæ probæ videntur esse, qualem, aut quam dicendum est hominis esse, an ex operationibus constat: hæc enim ipse voluptates sequuntur. Siue igitur una sit, siue plures operationes perfecti viri, atque beati, ea voluptates, quæ hæc perficiunt, propriè dicenda sunt hominis voluptates. Cæteræ verò secundo, & perparum, quemadmodum & operationes.

De felicitate. Cap. vii.

Dicitur autem iis, quæ ad ipsas virtutes, ac amicitias, voluptatesque pertinent, de felicitate figura dicere restat, quippe cum finem humanarum rerum ipsam esse ponamus. Si igitur ea, quæ prius sunt dicta, repetierimus, orationem sanè fecerimus breviorè. Diximus itaque, felicitatem habitum non esse: in-esser enim dormienti per vitam, plantarum vita viventi, & in calamitatibus maximis constituto. Quod si hæc non placent, sed ponendum est potius, ipsam operationem esse quædam, ut prius est dictum, & operationum aliæ sunt necessariae, & ob alia, aliæ per se ipsas sunt expectabiles, perspicuum est, felicitatem earum aliquam operationum esse, quæ sunt per se, & non ob aliud, expectanda. Felicitas enim nullius indiget rei, sed est ex sese sufficiens. Operationes autem ea, per se sunt expectabiles, à quibus nihil præter operationem quæritur. Tales verò videtur esse actus ij, qui à virtute proficiuntur. Honestæ namque, studiosæque agere, ex iis est, quæ per se expectantur. Et item ludorum ij, qui sunt iucundi: non enim ob alia ipsos expectant. Damna namque potius ex ipsis, quàm commoda, suscipiunt, & corpus, & patrimonium negligeres. Confugiunt autem ad talia oblectamenta & plerique eorum, qui beati esse dicuntur. Quapropter apud tyrannos in pretio habentur ij, qui in talibus oblectamentis sunt dextri. In iis enim se ipsos præbent iucundos, quæ illi affectant: indigent autem talibus. Videntur igitur hæc ad felicitatem pertinere, propterea quod hæc vacant homines ij, qui sunt in potestatibus constituti. At nullum fortasse signum tales sunt homines: nam nec virtus in potestatibus, nec intellectus consistit, à quibus operationes studiosæ proficiuntur. Nec si illi, cum sinceram, liberalémque voluptatem non degustant, ad corporis confugiunt voluptates, propterea purandum est, hæc magis expectabiles esse. Et pueri enim quæ apud se ipsos in pretio sunt præstabiliissima esse putant. Consentaneum igitur est rationi, ut pueris, & viris diversæ pretiosa esse videntur, sic & pravis, & studiosis videri. Ut igitur sæpe dictum est, & pretiosa, & iucunda sunt ea, quæ studioso virò talia sunt. Uniuscuique autem ea est operatio maxime expectabilis, quæ ab habitu proprio prodit. Et studioso igitur ea, quæ proficitur à virtute. Felicitas ergo non in ludo, iocove consistit. Etenim ab iudum forer, humanum finem iocum esse, & negoria multa, molestiasve per totam vitam cavenda iocandi suscipere. Cuncta enim ferè, præter

felicitatē, alterius expetimus gratia: hac enim est finis. Studere autem, & laborare gratia iocū, stultū profectō, nimis que puerile habetur, & est. Iocari verō vt studeas, secundum sententiam Anacharsidis rectē sese habet. Iocus enim requirit similis est. Atq; cū continuē nequeat homines laborare, indiget requiere. Non est igitur ipsa requies finis: fit enim gratia operationis. At verō vita felix in virtute consistit. Hæc autem vita cum studio est, & in seriis, sed non in ioco consistit. Atque ea, quæ studiofa sunt, seriave, præstabiliora ridiculis, & iis, quæ ioco fiunt. Et operationē semper melioris & partis, & hominis, studiosam magis dicimus esse melioris verō præstabilior est, & ad felicitatem iam magis attinens. Frui præterea quibus, & mancipium, voluptatibus corporis, non minus, quam optimus homo, potest felicitatem nemo mancipio tribuet, nisi & vitam tribuerit studiosam. Felicitas enim non in talibus consistit modis viuendi, sed in operationibus, quæ à virtute proficiuntur, vt prius etiam diximus.

De felicitate contemplatiua.

Cap. vii.

Quod si felicitas operatio est per virtutem, consentaneum est rationi, per eam esse, quæ est præstabiliissima: hæc autem eius fuerit, quod est optimum. Siue igitur mens ut hoc, siue aliquid aliud, quod quidem natura dominari videtur, ac imperare, & animaduersionem habere de honestis, diuinisque rebus, aut quia diuinū & ipsum est, aut quod eorum quæ sunt in nobis, est diuinissimū, huius operatio per virtutem propria ipsa felicitas fuerit, beatitudinēque perfecta. Dicitur autem, ipsam esse cōtemplationem. Atque consentaneum hoc & antea dictis, & veritati videbitur esse. Hæc enim operatio præstabiliissima est: quippe cum & mens sit eorum quæ in nobis insunt, præstantissimum, & ea, circa quæ mens versatur, cognoscibilem præstabiliissima sint. Est præterea continua maximē: nam cōtemplari magis continuē, quam agere, quoduis possumus. Arbitramur præterea, felicitati voluptatem admixtam esse oportere. Iucundissima autem operationum virtutū, est ea haud dubiē, quæ per sapientiam prodit. Itaque philosophia mirabilis tum puritate, tum firmitate voluptates habet. Atque consentaneū est rationi, scientibus, quæ quærentibus, oblectamentum ipsum iucundius esse. Ipsa quoque, sufficientibus maximē fuerit in cōtemplatione: nam & sapiens, & iustus, & ceteri rebus iis indigent, quæ necessarię sunt ad vitam. Sed si satis his talia adsunt iustus quidem eorum indiget, ad quos, & cum quibus egerit iustē: & temperans item, ac fortis, & singuli ceterorum. At sapiens, si solus etiam sit, cōtemplari potest: & quod sapientior est, eod magis potest. Melius autem fortasse si habeat adiutores: attamen sufficientissimus ipse est. Præterea, propter se ipsam amari sola videtur: nihil enim ab ipsa sit præter hoc, cōtemplatum, inquam, esse. At cum agimus, præter ipsam actionem, aut plus aliquid, aut minus assequimur. Videtur etiam in otio felicitas ipsa consistere. Negoria nanque suscipimus, vt otium habeamus: & bellū gerimus, vt in pace, degamus. Operationes

Sufficientia.

igitur actiuarum virtutum, ciuilibus, aut bellicis in rebus versantur: actiones autē, quæ in his fiunt, negotiosa sunt. Atque bellicæ quidem omnino. Nemo nanque bellum ob bellum parat: videbitur enim crudelis quidam, & sanguinolentus penitus esse, si faciat amicos hostes, vt pugna, cadē, & fiat. At & ipsius ciuilis negotiosa est, & præter ipsam administrationem potestates comparantur, atq; honores, aut felicitatem sibi ipsi & ciuibus: quæ quidem diuersa est à ciuili, quam quærimus vt diuersam. Si igitur ciuiles quidem, & bellicæ actiones, ceteris actibus, qui à virtutibus proficiuntur pulchritudine, magnitudinēque præcellunt: verō negotiosę sunt, atque aliquem sine affectu, & non propter se ipsas sunt experibiles. Mentis autem operatio, & studio antecellit, cum cōtemplatiua sit, & præter se ipsam, nullum affectum pernitus finem, habereq; voluptatem propriam, quæ quidem operationem ipsam exauget. Sufficientia insuper, otium, defatigationis vacuitas vt humana, & quæcunque alia viro tribuuntur beato, per hanc operationem illi inesse videntur. Perfecta felicitas hominis fuerit hæc profectō, sampta longitudo vitæ perfecta. Nihil enim felicitatis est imperfectum. Talis autem vita superat hominis naturam. Nō enim hoc ipso, quo homo est, ita viuet, sed quo est quid in ipso diuinum. Quantum igitur hoc ab ipso composito differt, rārum & iuuu operatio distat ab ea, quæ à virtute alia proficiuntur. Quod si mens diuinum ad ipsum hominem est, & vita, quæ ab hac manat, diuina est respectu ipsius vitæ humana. Oportet autem non, quemadmodum monēt quidam, humana nos sapere, cum simus homines: aut mortalia, cum simus mortales: sed, quo ad fieri potest, immortales nos ipsos facere, cuncta que efficiere, vt ea vita viuamus, quæ ab eo manat, quod est eorum, quæ in nobis insunt, præstabiliissimum. Nam tamen parum est mole, vt tamen, & pretio multum omnibus antecellit. Videbitur autem & vnusquisque hoc esse siquid præcipuum est, & melius. Absurdum igitur esse, si non suam, sed alicuius alterius, expeteret vitam. Id insuper, quod dictum est antea, nunc etiam accommodabitur. Quod est enim natura vniciusque proprium, id optimum vniciusque, & iucundissimū est. Et homini igitur ea vita, quæ ab ipsa proficiuntur mente: siquidem maximē hoc est hominē hæc ergo est & felicissima vita.

De felicitate actiua, ac præcipuo munere actionis. Cap. viii.

Secundō autem est ea vita, quæ à virtute alia manat. Operationes enim, quæ ab hac prodeunt, humana sunt. Nam iusta, & fortia, & cetera, quæ à virtutibus proficiuntur, inter nos ipsos agimus, in commercio, & necessitatibus, atq; actibus communibus, & item affectibus vniciusque seruantes decorum, hæc autem omnia constat esse humana. Nonnulla autē & à corpore provenire videtur, & multum virtus morum, cum affectibus iuncta est. Coniuncta est etiam & prudentia moris virtuti, & hæc prudenti: si principia quidem prudentiæ à virtutibus

ribus ipsi emergat, rectum verō moris virtutum à prudentia manat. Cum autem hæc sese sic habeat, vt à se mutuo pendeant, sintq; coniunctæ affectibus, circa ipsum compositum fuerint. At compositi virtutes humana sunt. Quare & ea vita, quæ ab ipso proficiuntur, & felicitas humana est. Mentis autem, est separata. Atq; rārum de ipsa sit dictum: exactē nanq; dicere, proposito maius est. Videbitur autem & externa affluentia perparum, aut minus indigere, quæ moralis. Opus est enim virtusq; necessariis rebus. Atque sit æquē: quanquam circa corpus, & res tales ciuilis homo magis elaborat: parua enim differētia fuerit. In operationibus autem nō mediocriter differēt. Etenim liberali quidem, ad liberalitatis operationes exercēdas: & iusto ad retributiones, pecuniis opus erit. Voluptates enim nō sunt manifesta. Simulat autem & qui non sunt iusti, agere iuste velle. Forti autem opus est potētia, si agit aliqd corū, quæ à virtute proficiuntur: & potestate etiam temperanti. Quo nanque modo aut hic, aut ceterorum quiscumque manifestus erit. Queritur autem vtrum magis proprium sit virtutis electio, an ipsi actus: quippe cū in virtusque virtus consistat. Atque constat in virtusque, perfectum ipsum consistere. Ad actus autem multis indiget: & quod maiores, pulchrioris que sunt, eod pluribus indiget. At cōtemplanti nullis huicsemodi rebus ad operationē est opus: quin & ipse impedimēto ferē sunt ad cōtemplationē. Sed hoc ipso, quo homo est, atque cum pluribus viuunt, expedit ea agere, quæ à virtute proficiuntur: indiget igitur talibus ad ea agēda, quæ ad hominem spectant. Atque felicitatem perfectam contemplatiuam quādam operationem esse, hinc quoq; fuerit manifestum. Deos enim maximē beatos esse putamus, atq; felices. At quosnam actus tribuere illis oportet, iustō sine? An ridiculi videbuntur, si cōmuntur, & deposita reddant, & huiusmodi cetera agant? At fortissimē, propterea quod formidolosas res sustinent, periculq; subeunt honestatis ipsius causa: An liberales? At cuius dabant? Absurdum est insuper, si numeros etiam habeant, aut aliquid tale. An temperantes: at quidnam fuerint? An laus est importuna, si prauas dii cupiditates nō habere dicantur? Ita per omnia discurrenti, cuncta, quæ sunt circa actus, parua quædam, & non digna diis immortalibus sanē videtur. At verō viuere ipsos vniciusque putant: quare & operari. Non enim oportet illos, vt Endymionem aiunt, dormire. Viuenti igitur ei, cui actio, & multo magis effectio non tribuitur, quidnā aliud præter cōtemplationem restat? Quare Dei operatio præcellens beatitudine, cōtemplatiua sine controuersia fuerit. Er humanarum igitur operationū ea homo est summē felix, quæ illi maximē est cognata. Signum est huius, & animalia cetera felicitatis expertia esse, tali penitus operatione priuata. Nā diis quidem tota est vita beata, talē habentibus operationem: hominibus autem quo ad ipsos talis operationis, quæ dā inest similitudo. At animalium ceterorum nullū profusum est felix: quippe cum nulla ex parte paticeps sit cōtemplationis. Quousq; igitur cōtemplatio sese extendit, eousque sese extendit & felicitas ipsa: & quibus cōtemplatio magis inest, iis &

felicitas magis inest, nō per accidens quidem, sed per ipsam, vtique cōtemplationem: hæc enim per se ipsam est pretiosa. Quare felicitas cōtemplatio fuerit quædam. Est autem opus huic & prosperitate externa, cum sit homo. Natura nanque ipsa nō est ad cōtemplandum sufficiens: sed & corpus salu esse oportet, & alimenta, reliquūque famularum adesse. Non tamen putandum est, multis, ac magnis ei opus fore, qui futurus est felix, si fieri non potest, vt sit beatus sine bonis externis. Neq; enim sufficientia, neque iudicium, neque actus, in exuptione consistit: sed fieri potest, vt & non principes terrarum, ac maris agant honesta. Etenim à mediocribus felicitatibus potest quispiam agere per virtutem. Atque id clarē cernere licet. Priuati nanq; non minus agere videntur res bonas, quam qui sunt in potestatibus constituti: imō etiam magis. Satis autē est, tot facultates habere. Erit enim eius vita felix, qui per ipsam operatur virtutem. Solon etiam benefortasse de felicitibus sensit, qui quidem eos esse felices dixit, qui mediocriter res habuerunt externas, & pulcherrimas res (vt putabat) egere, modestēque vixere. Fieri enim non potest, vt mediocria possidentes agant ea, quæ agere oportet. Videtur autem & Anaxagoras non locupletem, neque potentem felicem ipsum existimasse, cum dixisset, se non mirari, si quis absurdus multitudini videatur: hæc enim sentiens res solū externas, his iudicare eorum modo solet. Consentaneę igitur nostris sententiis & sapientū opinionones sunt: at enim habet quidem & talia quædam fidem. Veritas tamen in iis, quæ in actionem veniunt, ex operibus iudicatur, & vita. In his enim præcipuē certitudo veritatis consistit. Considerare enim oportet ea, quæ antea dicta sunt, ad opera referentes, & vitam. Et si consona sunt operibus, accipienda sunt: si verō discrepant, verba sunt tantum putanda. At verō qui mente operatur, & eam colit, disponitur optimē: is & amicissimus diis immortalibus est. Nam si dii curam humanarum rerum, vt existimatur, aliquam habent, rationi sanē consentaneum fuerit, ipsos eo gaudere, quod est optimum, maximēque sibi cognatum: hoc autem fuerit, ipsa mens. Et in eos, qui maximē hoc amant, atque honorant, beneficia vicissim conferre, tanquam curam iis, quæ sibi sunt chara, ac diligentiam adhibentes, & rectē, benēque agentes. At constat, hæc omnia maximē sapienti inesse. Amicissimus igitur sapiens ipse diis immortalibus est. Eundem autem conueniens est & felicissimum esse. Quare sapiens hoc quoque modo maximē fuerit felix.

Facultatibus.

Peroratio operis. Cap. ix.

Tenim si de his, atque virtutibus, & insuper de amicicia, voluptatēque satis figura diximus, & sine putandū, nostrū propositum iam finem habere? An; quemadmodū dicitur, non est hoc in rebus agendis finis, perspexisse, cognouisseq; singulas, sed potius agere? Nec de virtute scire sat est, sed enitendū est, ipsam habere, ac vt: vel si aliquo alio modo boni efficiūtur. Si igitur verba sufficerent, ad faciēdos homines bonos, multas iure mercedes, secundum Theognidem, atque magnas afferrent: & comp

Efficiamur.

Nūc igitur comparate ea oportet. Nūc verò iuvenes quidē
 τῆς ἀρετῆς liberis hortari, ac prouocare, moribusque inge-
 λαι μὲν καὶ νῦν ἕως ἡμερῶν honestatis amatoribus, idoneis ad ob-
 παρορμητικῶν τῶν ἡλικιωτῶν re verba possunt. Vulgus autē ad probitatē incita-
 ἔλεγχον ἡλικιωτῶν re nequeunt. Non enim sunt tales, vt ob pudorem
 ἡλικιωτῶν ἡλικιωτῶν obtemperant, sed ob metū: nec vt à prauis ob tur-
 τῆς ἀρετῆς ἡλικιωτῶν pitudinem abstineant rebus, sed ob pœnam. Nam
 ὁσὶ ἀδικεῖσιν quia affectibus viuunt, persequuntur quidem pro-
 λόγον ποιοῦν prias voluptates, & ea, quæ illas efficiunt: fugiunt
 ἡλικιωτῶν ἡλικιωτῶν autem dolores oppositos. Honestatis autem volu-
 κῶν ἡλικιωτῶν pratisque vere, nullam proctus habet animadu-
 τῆς ἀρετῆς ἡλικιωτῶν lionem: quippe cum eas nō deguldarint. Tales igitur
 τῆς ἀρετῆς ἡλικιωτῶν Fieri enim non potest, aut non facile sit, vt ea ver-
 τῆς ἀρετῆς ἡλικιωτῶν bis mutetur, ac extrudantur, quæ impressa sunt
 λῶν ἡλικιωτῶν moribus, temporeque diuturno retenta. Amabile
 ποιοῦν ἡλικιωτῶν autem est fortasse, si cum omnia essent, quibus boni
 ποιοῦν ἡλικιωτῶν fieri videmur, participes virtutis efficiamur.
 Fieri verò bonos, alij natura, alij cōsuetudine, alij
 doctrina putant. Natura igitur (vt constat) non in
 nostra est potestate: sed inest iis hominibus per
 causam quandā diuinam, qui vere sunt fortunati.
 Verba autē, præceptionēque, nō in omnibus vires
 habent, sed opus est auditoris animū antea mori-
 bus esse cultum ad recte gaudendum, ac abhorre-
 dum, p̄inde atq; terram, quæ semina sit nutritu-
 ra. Qui namque viuunt cum perturbatio, non au-
 diet ea verba, quæ dehortantur, neq; intelliget. Is
 verò, qui ita dispositus est, qui fieri potest vt dis-
 suadenti obtemperet: Omnino autem non verbis
 ipsa perturbatio, sed vi cedit. Mores igitur præce-
 dat aliquo modo virtuti familiares oportet aman-
 tes bonum, atq; abhorrentes à turpi. Difficile au-
 tem est vt ab adolescentia recte quis ad virtutem
 instituat, non sub talibus legibus educatus. Mo-
 destē namq; viuere, continenterque, plerique ho-
 minibus, præsertim & iuuenibus, non est iucun-
 dum. Quapropter educationem, atque officia à le-
 gibus instituta esse oportet. Non enim dolorem
 afferent, si fuerint cōsueti. Fortasse autē non suffi-
 git, dum sunt adolecentes, rectam educationem, &
 curam esse adeptos: sed cum oporteat viros quo-
 que factos, ipsa agere, ac assuescere, & in his, &
 omnino omni in vita legibus esse opus. Multitudo
 enim necessitati potius, quàm rationi, & pœnis,
 quàm honestati pareat. Idcirco sunt qui legulato-
 res oportere censent ad virtutē inuicere, ac prouo-
 care honestatis gratia, propterea quod ij, qui pro-
 bi sunt ob consuetudinē præcipue obtemperabunt,
 Aduersus autem inobedientes, & hebetiores inge-
 nio, castigaciones, pœnâsque instituire. At eos, qui
 curari, ac emendari nequeunt, extrudere, atque ex-
 terminare. Probum enim hominem, & ad honesta-
 tē viuentem, rationi obtemperaturum inquit
 esse: im probum verò voluptatem affectantem dō-
 lore afficiendum esse p̄inde, atque inuentum.
 Quapropter & eos dolores afferri oportere di-
 cunt, qui maximē cōcupitis voluptatibus aduersan-
 tur. Quod si est, qui bonus futurus sit, bene educa-
 tum, (vt dictū est) ac moribus bonis affectum
 esse oportet, deinde bonis in exercitiis viuere, &
 neq; inuitum, neque sponte res agere prauas. Hac
 autem fuerint, si mente aliqua, rectōq; ordine vi-

res habente viuatur. Opus est mente profectō, mu-
 nere cuius ita hac euenire possint. Igitur patris
 quidem præceptio vires nō habet, neque neces-
 sarietatem, neque vilius omnino vnus vnus, nisi sit rex,
 aut aliquis talis. Lex autem vim habet cogentem,
 quæ quidem est sermo ab aliqua prudentia, atque
 mente profectus. Et homines quidem eos odisse
 solent, qui appetitionibus aduersantur, & si recte
 id ipsū faciūt. Lex autē non est eis molesta, pro-
 bitatem iubens. In sola autem Lacedæmoniorum
 ciuitate cum aliis paucis, curam adhibuisse in edu-
 catione, atque officii legislator videtur. In pluri-
 bus autē ciuitatibus tales res sunt neglectæ. Et ita
 vnusquisque viuūt, vt sibi placet, ritu Cyclopiū.
 Ilios regens, atque vxorem. Præstabiliissimum igitur
 est, diligentia, rectamve curam adhibere com-
 muni: idq; ipsum facere posse. Quod si negli-
 gitur publice, ad vnumquemq; pertinet filios suos,
 atq; amicos ad virtutem dirigere, vel salte velle
 dirigere. Atque maximē id ipsū posse videbitur
 ex his, quæ diximus, idoneus ad leges ferendas fa-
 ctus. Publicas igitur diligencias, atq; curas, per leges
 fieri constat: bonas autē, per studiosas. Nec in-
 teresse quicquā videtur, scriptæ sint, an non scri-
 ptæ: vnus, an plures per illas instituantur: vt & in
 musica, exercitiâque facultate, & eruditionibus
 ceteris hoc nihil refert. Nam vt in ciuitatibus le-
 ges, ac mores: sic in domibus possunt paterni le-
 mones, ac mores: quinetiā magis ob cognationē,
 beneficiâq; collata. Sunt enim ipsi filij iam p̄idem
 affectione deuincti, & facile obtemperates natura.
 Differunt insuper & instituta priuata à publicis
 p̄inde, atq; in medicina. Vniuersaliter enim, se-
 bricitanti cōfert inedia, & quies: at alicui forsitan
 nō cōducit. Magister quoq; ludi, nō omnibus for-
 tasse pugilibus eandem pugnam imponit. Singula
 autem magis exacte fieri videbuntur, adhibita cu-
 ra, diligentiaq; priuata: magis enim id adipiscunt
 vnusquisq; quod congruū est. Atq; optime quidē
 in singulis curam, ac diligentia adhibuerit, & me-
 dicus, & ludi magister, & quiuis alius, qui hoc vni-
 uersale sciit omnibus, inquam, aut talibus hoc esse
 accommodatum. Scientia enim, cōmunis ipsius esse
 dicuntur & sunt. Nihil tamen forsitan obstat, quin
 & is, qui scientia quidem est expertus, exacte autem
 ea perspexit experientia, quæ in vnoquoque acci-
 dunt, recte in vno aliquo diligentia adhibeat, atq;
 curam: quemadmodum & quidā optimi sibi ipsis
 esse medici videntur, qui tamen nulli alij possunt
 opem afferre. Verum non minus forsitan oportere
 videbitur, cum qui vult artifex, & contēplator
 euadere, ad vniuersale pergere, atq; illud (vt fieri
 potest) cognoscere. Dictū est enim, scientias circa
 hoc ipsum versari. Fortasse autem & is, qui vult
 sua cura, diligētiaue meliores facere, sius multos,
 sius paucos, enītatur oportet, vt ad ferendas leges
 aptus euadat, si boni legibus fieri possumus. Non
 est enim cuiusuis quenuis recte disponere. Sed si
 aliquid est, scientia est: vt in medicina sit, & in ce-
 teris facultatibus, quarum est aliqua, cura, atque
 prudentia. Hæc cum ita sint, considerate post hoc
 oportet, vnde nam, & quomodo quispiam legum-
 lator euaserit. An ab iis, qui Republicam ger-
 runt, quemadmodū & in ceteris facultatibus he-

43
 uolentiam pars ciuilis est ipsa, ferendarum legū
 iudicium. An nō iudicium in ciuili, & ceteris facul-
 tatis? Nam in ceteris quidem
 iudicium aduocant facultates, & per ipsas operantur,
 vt medicus atq; pietores. Res autem ciuiles docere
 quidem pollicentur ipsi sophista, nemo autem
 quidem agitur. Sed ij, qui Rempublicam gerūt, qui
 ipsorum agitur. Sed ij, qui Rempublicam gerūt, qui
 quidem potentia quadam id agunt, & experientia
 potius, quàm mente. Neque enim scribunt de ra-
 tione, neque loquuntur: quod tamen præclarior
 foret, quam iudiciales orationes, vel deli-
 beratiuas componere. Neq; filios suos, aut amico-
 rum vtilos idoneos ad gubernandum rationi,
 cam efficiunt. Erat autem consentaneum rationi,
 si possent. Neq; enim melius quicquā ciuicibus
 reliquissent, neque sibi ipsis, aut charissimis aliud
 magis optassent, quàm talia posse. Non tamen pa-
 ram experientia conferre videtur: non enim fieri
 rent per ciuilem consuetudinem ad gubernandum
 Republicam aptiores. Quapropter iis, qui de re
 ciuili cupiunt scire, experientia insuper opus esse
 constat. Sophista autem ij, qui facultatem hanc
 profitentur, tradendi viam ignorant. Neque enim
 quale quid est, neque circa quæ versetur, omnino
 sciunt. Non enim ipsam, & oratoriam facultatem
 idem, neque inferiorem ponerent, congre-
 gatis iis legibus, quæ sunt probatae. Fieri enim
 posse dicunt, vt optimē deligantur: p̄inde qua-
 si selectio non esset sagacitatis, & iudicare recte
 non esset maximum: vt in musicis. Qui namque
 sunt in singulis expecti, recte opera iudicant: &
 quibus, aut quomodo perficiuntur, & quæ sunt
 his consona, comprehendunt. Inexpertis autem

facis est, si non lateat ipsos bene, an malè factum
 sit opus: vt in pictura. Leges autem operibus iu-
 miles ciuilibus sunt. Quoniam igitur modo quis-
 piam ex his legum fuerit lator, aut eas, quæ sunt
 optima iudicauerit? Neque enim medici ex li-
 bris fiunt: & tamen dicere conantur non solum
 curationes, sed etiam ægrotantes curari posse, &
 vt curare oportet, habitu vniuscuiusque distin-
 ctō. Hæc autem expertis quidem vtilia, iis verò,
 qui scientia carent, inutilia sunt. Et legum igitur
 forsitan, & rerum publicarum congregationes iis
 quidem, qui perspicere, atque discernere pos-
 sunt, quidnam recte sese habet, vel contrā, aut quæ
 quibus accommodantur, viles esse possunt. Sed
 ij, qui sine habitu talia tractant, recte quidem iu-
 dicare non possunt, nisi fortuito. Magis autem ad
 ea comprehendenda fortasse fuerint apti. Cum
 igitur nostri maiores ea, quæ ad facultatem feren-
 darum legum pertinent, sine perscrutatione re-
 liquerint, nos ipsos illa fortasse præstat conside-
 rare: & omnino de republica pertractare oportet,
 vt quoad fieri potest, ea philosophia perficiatur,
 quæ circa res humanas versatur. Primum itaque
 si quid recte sit à maioribus dictum, id enitatur
 recensere. Deinde ex congregatis rebus publicis
 considerare, quoniam ciuitates, & rerum publi-
 carum singulas euertunt, atque conseruant: &
 quas ob causas aliæ recte gubernantur, aliæ con-
 trā. His enim perspectis, magis fortasse perceperi-
 mus, quoniam sit Respublica optima, & quomodo
 vnaquæque disposita, quibusve legibus vtens,
 ac moribus, bene fuerit constituta. Dicamus igitur,
 hinc initio sumptō.

LEONARDI ARE-
 TINI IN LIBROS
 POLITICORVM
 PROŒMIUM.

INTER morales disciplinæ præcepta, quibus humana vita institui-
 tur, & docetur, eminentissimum quodam modo locum obtinent,
 quæ de ciuitatibus, earumque gubernatione, conseruationeque
 traduntur. Quippe disciplina huiusmodi omnis, felicitatem ho-
 minibus conficere studet. Felicitatem verò si vni acquirere præ-
 clarum est, quantò magnificentius erit, vniuersæ ciuitati beatitudinem
 Bonum enim, quantò latius patet, tantò diuinius est existimandum: Cumque ho-
 mo imbecille sit animal, & quam per seipsum non habet sufficientiam, perfectio-
 nemque, ex ciuili societate reportet, nulla profectō conuenientior disciplina ho-
 mini esse potest, quàm quid sit ciuitas, & quid Respublica intelligere, & per quæ
 conseruetur, intereatq; ciuilis societas, non ignorare. Mihi quidem, qui hæc igno-
 rat, se ipsum pariter ignorare videtur, ac sapientissimi Dei præceptum despice-
 re. Itaque & Plato decem illis præclaris libris, qui sunt ab eo de Republica scri-
 pti, in hac parte ostendenda, docendaque plurimum nixus est. Et Marcus Cicero
 noster, sex in clytis libris, quos de Republica scripsit, hanc ipsam materiā est pro-
 fecutus.

secutus. Et Aristoteles in hoc volumine, quod nunc in Latinum cōuertimus, hæc ipsa complexus est tanto quidem nitore, & copia, & ornatu, vt verè mereatur flumen aureum vocitari. Materia igitur huius operis talis est. Conuertendi autem, interpretandi que mihi causa fuit eadem illa, quæ iam decem & octo annis ad conuersionem Ethicorum induxit. Nam cum viderē hos Aristotelis libros, qui apud Græcos elegantissimo stylo perscripti sunt, vitio mali interpretis ad ridiculam quandam ineptitudinem esse redactos, ac præterea in rebus ipsis errata permulta, ac maximi ponderis, laborem suscepi nouæ translationis, quò nostris hominibus in hac parte prodessem. Quid enim opera ea vtilius, quid laude dignius efficere possim, quàm ciuibus meis primùm, deinde cæteris, qui Latina vtuntur lingua, ignaris Græcarum literarum, facultatem præbere, vt non per ænigmata, ac deliramenta interpretationum ineptarum, ac falsarum, sed de facie ad faciem possint Aristotelem intueri, & vt ille in Græco scripsit, sic in Latino perlegere? Excitauit quoque me vtilitas maxima, quam ex interpretatione Ethicorum prouenisse contpexeram. Homines enim ingenuè eruditi, quos primò veteris interpretationis ineptitudo, ac barbaries à legendo repellebat, ita postmodum eos libros complexi sunt, vt in maximam lucem illarum rerum cognitio sit perducta. Quod idem fore spero in his, de quibus nunc agimus, Politicorum libris. Atque eò magis, quò hæc materia ciuilibis, & verba ad exprimendum alia, quàm in suis disputationibus scholastici vtantur, & maiorem quandam efflagitat dicendi ornatum. Quæ duo interpretes nedum ille consequi, sed ne suspicari quidem potuit. Aristoteles certè tanta facundia, tanta varietate, & copia, tanta historiarum, exemplorumque emulatione hos libros referit, vt oratorio penè stylo scripti videantur. Sic enim argumentationes totas interdū explicat, vt cuncta dicendi ornamenta in eas studiosè coniecta liceat intueri: nec est in his libris quæstio vlla paulò vberior, quæ tractata ab illo sit absque rhetorico pigmento, aut colore, quorum etiam non expressiōem, attamen adumbrationem quandam diligens lector in hac translatione nostra deprehendet. Fuit enim Aristoteles studiosissimus eloquentiæ: quod artes rhetoriæ eius, pluribus voluminibus explicatæ declarant. Quæ sit igitur horum librorum materia, & qua de causa laborem hunc susceperimus, & quales libri ipsi in Græco sint, hæc præfatos esse sufficiat.

Hortamur autem omnes vehementer ad huius operis diligentissimam lectionem, vt pote doctrinam vberissimam, ac rerum propè innumerabilium cognitionem, & quidem necessariam ad vitam suscepturos.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagiritæ Politicorum, siue de rebus publicis Liber Primus,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

NEXTIMO hæc differuntur: Partes Ciuitatis, domus, pagus, Ciuitas. Partes rei domesticæ quatuor: Coniugalis, dominica, paterna, acquiritiua. Coniugalis, viri & vxorem continet. Dominica, dominum, & seruum. Paterna patrem, & liberos. Acquiritiua, quatuor hominū vitas: res simplices, pastoriam ex mansuetis animalibus, agriculturam ex frugibus, prædatoriā ex venatione, & piscatura, & quartā ex duabus, pluribusque simplicibus compositam. Pars cōiugalis, & paterna, natura est. Dominica, quadam secundū naturam, vt cū est dominus natura, & natura seruus. Quædam præter naturam: vt cum dominus solum lege dominus est, & seruus, lege seruus. Itē acquiritiua, quadam natura, vt quæ ex animalium pastu, agricultura, & præda autum: ferarumque, & pisciū prouenit. Altera præter naturam, vt numularia: quæ quatuor habet species, mercaturam, scenerationem, mercenariam, cæduam & fossicam. Et semper quod secundū Naturam est, expectandum, & præferendū: quod autem præter naturam, illud dabile, fugiendum, aut postponendum. Ex iis cognoscere licebit, quæ domus secundum naturam sit, aut magis sint, & quæ non sint, aut minus sint: & ita quoque de ciuitatibus. Ceterum appellatione domini, dominum & heram: serui, seruum & ancillam: patris, vtunque parentem, patrem videlicet, & matrem intelligimus.

De Ciuitate gubernatore, partibus, domo, pago.

Cap. I.

QUONIAM videmus omnē ciuitatem esse societatem quādam, & omnem societatem boni alicuius gratia constitutam (nam eius gratia, quod bonū videtur, omnia omnes agunt) patet quòd bonum aliquod omnes coniectant: maximè verò principalissimū omnium, quæ est principalissima, & cæteras omnes complectitur. Est autem hæc illa, quæ ciuitas appellatur, & ciuilibis societas. Quicumque verò putatur gubernatoris, ciuitatis, & regis, patrisque familiaris, & domini eandem esse rationem, non bene dicunt. Multitudine enim, & paucitate, sed non specie illorū singulos putant differre: veluti si paucorum quidē, dominū: si verò pluriū, patrem familiaris: in etiā pluriū, gubernatorem ciuitatis, vel regem, quasi nihil differat magna domus, & parua

ciuitas, gubernatorque ciuitatis, & rex, quando quidem ipse præsidet rex, quando verò secundum rationem talis scientiæ in parte præsidet, & in parte subest gubernator ciuitatis. Sed hæc vera non sunt, quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Vt enim in aliis compositum vsq; ad incomposita diuidere necessarium est, (hæc nanque sunt minimæ totius particula) ita ciuitatem, ex quibus componitur, considerantes, & quomodo illa differant inter se, & si quid artificij recipiunt singula ipsorum, magis intuebimur. Si quis igitur ab initio rerum originem inspiciat, vt in aliis, sic & in istis optime discernet. Primum igitur necesse est combinare illos, qui nō possunt esse nisi simul, ceu marem, & feminam generationis causa. Et hoc non ex electione, sed velut in cæteris animalibus, & plantis, naturale est desiderium quale ipsum est, tale alterum relinquendi. Imperans verò natura, & parens, propter conseruationem: nam quod potest mente prospicere, natura imperat, ac dominatur. Quod autem potest corpore hoc facere, parer natura, & seruit. Quapropter domino & seruo id confert. Natura igitur distincta sunt femina, & seruus. Nihil enim natura facit tale, quale statuarij Delphicum gladium ob inopiam, sed vnum ad vnum. Sic enim optime instrumenta proficiunt, si eorum singula non multum, sed vni deseruiant. Verum apud Barbaros femina, & seruus eodem gradu habentur. Causa verò huius est, quoniam quod natura dominetur non habent, sed sit eorum societas ex seruo, & serua. Quam ob rem aiunt poëta, Græcos Barbaris dominari oportere, quòd idem sit natura barbarus, & seruus. Ex his duabus igitur societatibus, domus prima: rectèque Hesiodus inquit, domum in primis comparandam, mulieremque, & bouem aratorem. Bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur societas secundum naturam constituta, domus est: quos Charondas quidē *duos oritur*, Epimenides verò Cretensis *quatuor* appellat. Sed quæ ex pluribus domibus constituitur societas prima, vtilitatis gratia non quotidianæ, pagus est. Maximè verò secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse domus eorum, quos dicimus coalitos, & natos esse natorum. Quapropter primò sub regibus ciuitates erant, nunc verò etiam gentes: nam ex his, qui subigunt regno, processerunt. Omnis autem domus regitur à seniore. Quarto & pagus inde propagati propter consanguinitatem. Et hoc

solum nobiles. Quasi existat alia simpliciter nobilitas, alia non simpliciter, ut Theodecti Helena inquit: Ex diis ab utraque stirpe progenerata, quicquam appellabit servam? Sed cum hoc aiunt, nullo alio, quam virtute, & vicio definiunt servum & liberum, nobilesque & ignobiles. Putant enim ut ex hominibus hominem, & ex bestiis bestiam, sic ex bonis bonum generari. Sed Natura quidem hoc vult, autamen plerumque non potest. Quod igitur hæc dubitatio haber rationem quandam, & quod sunt alij natura serui, alij liberi, manifestum est. Et quod in quibusdam determinatum est, esse tale aliquid, quibus quod ob id ipsum potest, esse iustum est, alium seruire, alium esse liberum, & conuenit alium imperare, alium parere ei imperio, quod innatum est: quare & dominari. Quod autem malè, utriusque inuicem fit. Nam idem prodest toti, & parti, & animæ, & corpori. At seruus pars quadam est domini, quasi animata quadam corporis, sed separata pars: quæ propter aliquid est, quod simul proficit, & amicitia est seruo & domino inuicem, secundum naturam, ut dispositis. Illis verò, qui secundum legem, & per violentiam, contrarium. Pater autem ex his, quod non idem est dominatio, & gubernatio Reipublicæ, nec omnes inter se principatus, ut quidam aiunt. Nam aliud liberorum secundum naturam, aliud seruorum est. Et in re familiari imperium est vnius, nam ab vno regitur omnis domus. In Republica autem, liberorum, & aequalium est gubernatio. Dominus ergo non dicitur secundum scientiam, sed quia est talis: eodemque modo & seruus & liber. Scientia verò est & liberalis, & seruilis. Seruilia quidem, qualem Syraculis quispiam docebat. Nam ibi quidam mercede pueros docebat, & seruitutem. Seruilia fuerit sane etiam complurium talium disciplina, ministeria ceu coquinaria, & alij huius generis famularus. Sunt enim opera alia honestiora aliis, alia verò necessaria magis. Et ut est in proverbio, Seruus præ seruo, dominus præ domino. Hæc igitur omnes scientiæ, seruiles sunt. Domini autem scientia est, per quam vitur seruis. Nam dominus est, non in possidendo seruos, sed in vitendo seruis. Continet autem hæc scientia, non magnum aliquid neque gloriosum. Quæ enim seruum scire facere oportet, illum oportet scire iubere. Quapropter quibus se unque est facultas à laboribus cessandi, vicarius quidem hunc honorè suscipit. Ipsi aut Reipublicæ administrandæ, aut studiis philosophiæ intendunt. Acquirendi verò disciplina, alia est ab utraque istarum, ceu bellica quadam iusta, aut venatica. De seruo igitur & domino, in hunc modum determinatum sit.

De possessione, acquisitione, hominum vitæ, veris diuitijs.
Cap. v.

Ioraliter autem de vniuersa possessione, & de acquisitione intuebitur secundum antecedentem modum, quando quidem & seruus possessionis erat pars. Primum igitur dubitaret utriusque aliquid, utrum illa disciplina, quæ ad acquirendum spectat, idem

sit, quod facultas rei familiaris, vel pars aliqua eius, vel ministra. Et si ministra, utrum quemadmodum pecunaria textoria, aut quemadmodum gratia statuaris. Non enim eodem modo subministrant: sed altera quidè organa præbet, altera materiam. Dico autem materiam, ceu id, quod subiacet, ex quo aliquid perficitur opus, ceu textoria lana, statuario as. Quod quidem igitur non sit eadè rei familiaris disciplina illi, quæ pertinet ad acquirendum, manifestum est. Nam huius quidè præparatio est, illius verò vti. Quæ enim vitur his, quæ sunt in domo, nisi rei familiaris disciplina? Sed verum sit eius pars, vel alia species, dubitationem habet. Nam si est diligentis patrisfamilias videre quomodo pecuniæ, & possessiones adsint, possessio autem, & pecuniæ multas complectuntur partes: itaque primum dubitatio est, agriculturæ vitæ pars aliqua sit illius acquirendi disciplina, an aliud quoddam genus: & omnino circa alimentum cura, & acquisitio. At qui species alimentandi multæ sunt: quapropter & vitæ plures sunt animalium, & hominum. Non enim fieri potest, ut viuatur sine alimento. Itaque diuersitates alimentorum, diuersas fecerunt animalium vitas. Nam ferarum quidem alia gregales sunt, alia soliuagæ, ut hoc vel illo modo, illis conducit ad victum. Quoniam aliz viuus animalibus, alia fructibus, alia cum cibus pascuntur. Quare ad facultatem victus, atque delictum, ipsarum vitas Natura distinxit. Cum verò non idem cuique dulce sit secundum naturam, sed aliis alia: & illarum, quæ animalia, & illarum, quæ fructus comedunt, vitæ inter se differunt. hoc idem est in hominibus. Differunt enim multæ eorum vitæ. Nam piger imi qui sunt, pastoraliam vitam sequuntur: quoniam à mansuetis animalibus sine labore educatio ipsis provenit orionis. Cùmque sit necesse mutare locum animalibus, & ipsi coguntur vnà sequi, quasi agriculturam quandam vitam colentes. Alij verò ex præda viuunt: & præda quidem alia alij, ceu alij venantes, alij piscantes: ut qui paludes, & stagna, & flumina, & mare accolunt. Alij ab auibus, & feris. Sed maxima pars hominum à terra viuunt, & à fructibus non syluestribus. Vitæ igitur ferè tot sunt, quot secundum propriam, & innatam habent operationem, nec per commutationem, & commercia sibi præparant alimentum, pastoralis, agriculturæ, prædatoria, piscatoria, venatoria. Sunt & qui ista miscentes, iucundè viuunt, suppletes deficientem vitam, quæ deficiens est, ut sufficientia adsit: ceu pastorem, simul quidam, & prædatoriam, alij verò agriculturam, & venationem. Eodem modo & circa alias, ut indigentia compellit, in hunc modum degunt. Talis igitur acquisitio ab ipsa videtur Natura hominibus data, ut statim post generationem, sic etiam ad perfectionem deductis. Nam ab ipso generationis initio quadam animalium simul expriment tantum alimentum, ut sufficiat, donec possit sibi ipsi acquirere quod generarum est: ut quæcunque ex putredine, vel ex ouis gignuntur. Quæ verò pariant viuentia alimentum habent in se ipsis, ad naturam educationem vsque ad tempus quoddam, quam lactis naturam dicimus. Quare similiter est de perfectis quoque existimandum,

mandum, plantæque animalium esse gratia, & cetera animalia hominum causa. Mansueti quidem propter utilitatem, & cibum. Fera verò (etli non omnia, at plurima illorum) propter cibum, & alia adiumenta, ut & vestis, ac cetera instrumenta ex illis fiant. Si igitur Natura nihil neque imperfectum facit, neque frustra, manifestum est, illa omnium hominum gratia fecisse Naturam. Quapropter & bellica secundum Naturam quodam modo acquisita erit. Nam & venatoria pars illius est, quæ vit oportet contra bestias, & contra eos homines qui ad parandū nati sunt, nec voluit parere, quia Natura id bellum, iustum patrisfamilias videre quirendi species secundum Naturam, pars est rei familiaris, quam oportet subesse iam, aut illam parare, quo ea subsint, quorum est coparatio rerum in vita necessariorum, & vitium ad societatem ciuitatis, & domus. Et videntur verè quidem diuitiarum ex his constare. Nam sufficientia huiusmodi possessionis ad vitam honorum, non infinita est: ut Solon poetico more dicebat. Diuitiarum nullus est finis constitutus hominibus. At certe constitutus est, ut in aliis artibus. Nullum enim instrumentum est, cuiusquam artis, infinitum est, neque multitudine, neque magnitudine. Diuitiarum autem sunt multitudo instrumentorum rei familiaris, & Reipublicæ. Quod igitur sit aliqua acquisitio secundum Naturam patrisfamilias, & gubernatoribus Reipublicæ, & propter quam causam, parer.

De numularia acquisitione, quod sit præter naturam, & quod differat à cura rei familiaris.
Cap. vi.

St aliud genus acquirendi, quod maxime vocant, & merito vocari debet pecuniarium, in quo nullus finis esse videtur diuitiarum, & possessionis: quod esse vnū cum illo specie, de quo supra diximus, plerique crediderunt, propter vicinitatem. Sed neque est idem, neque ab illo valde remotum. Est enim alterum illorum secundum Naturam, alterum non secundum Naturam, sed magis secundum peritiam, & artem. De quo dicere sic exordia sunt: Cuiusque enim, quæ possidetur, rei duplex est vltus: uterque verò secundum ipsam rem, sed non similiter: verum alter proprius, alter non proprius rei: ceu calcei quidem est calceatio, & venditio. Uterque enim vltus calcei est. Nam qui calceum indigenti vedit pro pecunia, vel cibo, vitur calceo, qua calceus est, sed non secundum proprium vltum. Non enim commutationis gratia factus est calceus. Eodem modo se habet in aliis rebus, quas possidemus. Est enim permutatio in omnibus, cepta quidem ab initio ex eo, quod est secundum Naturam: quod alij plura quam opus sit, alij pauciora habeant homines. Ex quo manifestum est, pecuniariam non esse secundum naturam eius, quæ pertinet ad acquirendum. Quoad enim ipsi sufficeret, necessarium erat permutatioem fecisse. In prima igitur societate, id est, in domo, manifestum est, nihil opus esse illius, sed iam in maiori existente societate. Alij enim illorum communiter habe-

bant omnia: alij separatim multa rursus & alia, quorum secundum indigentiam necessè erat permutacionem facere. Quemadmodum adhuc faciunt Barbarorum nationes multæ, alia pro aliis dantes, recipientesque, vitilia enim pro vitilibus tradunt. Vltra verò nihil: ceu vinum pro tritico, & ceteris talibus. Huiusmodi ergo permutatio neque præter naturam est, neque ad amplificationem patrimonij pertinet, cum sit in supplementum indigentiam secundum naturam. Ex hac ratio, illa processit secundum rationem. Nam cum à remotioribus quæreretur auxilium, importandò illa, quibus indigebant, & exportandò illa, quibus abundabant, necessarium numi introductus est vltus. Non enim facilliter deferri possunt singula ad vitam necessaria. Quare ad permutaciones faciendas tale aliquid composuerunt inter se dare, & accipere, quod vitillum quippiam existens, haberet vltum commutandi facilem ad vitam: ceu ferrum, & argentum, & si quid aliud tale: primo simpliciter definitum quantitate, & pondere, postmodum verò etiam signo impressum, quod à mensura liberi essent. Nam signum positum est, ad quantitatem demonstrandam: Reperto igitur numo, ex necessaria permutacione, alia species acquirendi emerit numularia. Primum forsitan simpliciter, postea per experientiam artificiosior, vnde, & quo modo permittendo, plurimum faciat lucrum. Quapropter videtur numularia maxime circa quæstum pecuniarum versari, & illius esse opus posse discernere, vnde proveniat multitudo pecuniarum. Numorum enim, & diuitiarum effectiua est. Nam & diuitias plerumque ponunt esse multitudinem pecuniarum, ex eo videlicet, quod circa illam intendunt pecuniaria, & quæstuaria. Contra verò interdum futile quiddam videntur numus, & lex omnino, & ne quicquam secundum naturam. Quoniam mutatis iis, qui vituntur, nullus pretij, aut utilitatis est ad aliquod necessarium: & locuples numis, penuriam parietur necessarii alimentum. Atqui absurdum est, tales esse diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire possit: ut de Mida illo in fabulis traditur cui propter infatigabilitatem desiderij, quicquid apponebatur, fiebat aurum. Quam ob rem quærent diuitias alias, & aliam acquirendi rationem. Et rectè quidem. Est enim alia acquirendi ratio, & diuitiarum secundum naturam. Et hæc quidem rei familiaris disciplina: Illa verò pecuniaria, pecuniarum effectiua, non simpliciter sed per ipsarum pecuniarum commutationem. Et videtur circa numum ista versari: nam numus primum est, & vltimum in commutatione. Et infinitæ sunt huiusmodi diuitiarum, quæ ab hac ratione rei augendæ proficiuntur. Vt enim medicina sanitatis in infinitum est, & vnaquæque ars finis in infinitum, nam quam maxime volunt illum efficere. Eorum verò, quæ sunt ad finem, non in infinitum. finis enim extremum omnibus. Sic & huius rationis augendæ rei, non est finis terminus. Finis autem tales diuitiarum, & pecuniarum possessionis, sed vitiosæ, ac hoc est rei familiaris opus. Quapropter in hac videtur necessarium, ut sit finis omnium diuitiarum. Sed contra video fieri. Omnes enim in infinitum

rum augent, qui pecuniis student. Causa verò hu-
ius est, illarum propinquitas. Variatur enim vsus
eiusdem rei, cum sit vtriusque acquisitionis: ipsius
enim vsus acquisitio, sed non secundum idem. Ac
huius quidem alius finis, illius verò amplificatio.
Quare videtur quibusdam hoc esse rei familiaris
opus, & perseverant existimantes oportere aut
conseruare, aut augere pecuniã in infinitum. Cau-
sa verò est huius dispositionis, studium viuendi,
sed non bene viuendi. Cùm ergo cupiditas in infi-
nitum extendatur, illa quoque, quæ efficiuntur infini-
ta, cupiunt. Sed qui bene viuere student, ad fruitio-
nem coporis diuitias querunt. Vnde cùm hoc quo-
que in acquisitione consistere videatur, omnis eor-
um cura circa acquirendum est. Et altera augen-
di species hinc processit. Cum enim fruitio mo-
dum excedat, illam adhibent, quæ huiusmodi ex-
cessum adimplere possit: & si per hanc acquiren-
di speciem nequeant parare, per aliam causam effi-
cere conantur, vna quæque ferri potentia non se-
cundum naturam. Fortitudinis enim non est, pec-
uniã parare, sed fiducia animi. Neque rei mi-
litaris, aut medicinae: sed illius quidem victoriam,
huius verò sanitatem. At illi cuncta ad pecuniã
conuertunt, quasi hic sit finis. Ad finem verò cun-
cta oportet tendere. De illa igitur acquirendi spe-
cie, quæ necessaria non est, & quænam ea sit, &
propter quam causam illa indigemus, diximus. Et
de illa, quæ necessaria est, quòd altera ab illa: & di-
sciplina rei familiaris, secundum naturam circa ali-
mentum, nec infinita, sicut illa, sed finem habens.

De acquisitione necessaria, medicina, mu-
ltaria, & speciebus eius.
Cap. VII.

X hoc patet id, de quo ab initio dubi-
tabatur, vtrum gubernatoris domus,
& ciuitatis sit acquiritur, vel non, sed
oporteat prius esse acquisitum. Sicut enim
homines non faciunt Respublica, sed factos à
Natura suscipiunt, vtriusque illiusque alimentum o-
portet Naturam præbere, aut à terra, aut à mari,
aut alio quopiam. Sed quemadmodum hæc admi-
nistranda sunt, ad gubernatorem pertinet domus.
Neque enim textoria est lana facere, sed factis vri,
& discernere qualis sit bona, & apta, & mala, & in-
epta. Enimvero dubitaret vtriusque, aliquis, cur ea dili-
gentia, quæ ad acquirendum pertinet, pars rei fa-
miliaris sit: Medicina verò non sit eius pars? Atqui
sanata esse familiã oportet, quemadmodum &
victum habere, aut aliud quiddam necessarium.
Sed cùm sit vtriusque familiaris, & gubernatoris de
salute prouidere, sit etiam vtriusque, sed medici: ita
etiam de pecuniis est vtriusque familiaris, est etiam
vtriusque, sed vtriusque lucro inferuentis. Maxime verò
(vtriusque prius dictum est) Natura oportet hæc existere. Na-
tura enim opus est alimentum genito præbere.
Cuique enim ex quo generatur, ex eo alimentum
relinquitur. Itaque secundum Naturam est paran-
di studium omnibus, ex fructibus, & animalibus.
Cùm verò hæc sit duplex, vtriusque diximus, & altera
pecuniaria, altera disciplina rei familiaris: & hæc
quidem necessaria, & laudabilis, illa verò transla-

ta, & merito improbanda, quia non secundum Na-
turam, sed ab hominibus acquiritur, rationabilissi-
me habetur odio ipsa numularia: quoniam à nu-
mo ipso facit acquisitionem, & non ad quod indu-
ctus est. Commutationis enim causa numus in-
ductus fuit, seruus autem se ipsum maius facit. Vn-
de & nomen venit, quoniam illa, quæ parientur,
similia sunt gignentibus. In seruo autem numus
numum parit. Quare maxime præter naturam
est hic acquirendi modus. Quoniam verò quæ
ad cognitionem pertinebant, determinauimus
suffICIENTER: illa, quæ ad vsum pertinent, discu-
tenda sunt. Cuncta enim hæc, considerationem
habent liberalem, experientiam verò necessa-
riam. Sunt autem circa acquirendum partes vtri-
les, rerum ipsarum, quæ acquirenda sunt, peti-
tiam habere, quæ optima sunt, & vbi, & quomo-
do, seu quales equi comparandi sunt, quales bo-
nes, aut pecudes. eodè modo in aliis animalibus.
Oportet enim peritum esse, quæ istorum potissi-
ma, & vbi, & qualia: nam alia alibi potiora gignun-
tur. Deinde agricultura, cuiusque speciesque: vtriusque
nudi soli, & consiti, & apium, & aliorum anima-
lium, natatilium, tum volatilium, ex quibus sit
vtilitas prouentura. Maxime igitur propria ac-
quisitionis ista sunt partes, & prima. Eius verò
quæ per translationem dicitur potissima pars
est mercatura. Et huius partes tres, nauigatio,
deuectio, negotiatio. Differunt autem hæc inter
se, cùm alia securiora sunt, alia fructuosiora. Se-
cunda pars est foeneratio. Tertia, mercenaria, &
huius alta vtilium artium, alia sine arte, solo cor-
pore ministrante. Est & quarta acquirendi spe-
cies, media inter hanc, & primam, (habet enim
partem eius, quæ est secundum naturam, & par-
tem eius, quæ per translationem dicitur) & est
in his omnibus, quæ à terra, & ab his, quæ terræ
sunt: non à fructibus, sed ab vtilibus, seu sylua
cædua, & omni metallica nam multa sunt me-
tallorum species. Hæc rursus multas comple-
ctitur partes. De singulis horum in genere di-
ctum est nunc: in specie verò de his dicere vtri-
le quidem foret ad opera conficienda, sed gra-
ue nimis in his edocendis persistere. Sunt enim
operationes illa artificiosissima, in quibus mi-
nimus est fortuna: illa sordidissima, in quibus
maxime inquinatur corpus: illa seruilissima,
in quibus corporis est vsus plurimum: illa
verò ignobilissima, in quibus minimum re-
quiritur virtutis. Cùm verò sit à quibusdam de
his scriptum, vtriusque Charete Pario, & Apollodoro.
Lemnio de cultu agrorum ram nudorum, quam
consitorum, & similiter ab aliis, de aliis: ea qui-
dem consideret, cui cura est, præcepta. Etiam qua-
dam à frugi partibus familiaris dicta, colligere o-
portet. Hæc enim cuncta vtilia sunt his, qui au-
gere patrimonium curant. Quale est illud Tha-
letis Milesij, (id enim consideratio quædam est
ad acquirendum) sed illi quidem attributam pro-
pter sapientiam, contingeretque potest, cùm sit
vniuersale quiddam. Cui cùm obiceretur phi-
losophiæ studium propter inopiam, quasi inuti-
le, & infructuosum, prospexisset illum ferunt per
astrologiã, oliuarum vbertatem futurã. Cùmque
coegisset

coegisset paucillum pecuniarum, hunc adhuc vi-
gentem emptione olei fecisse in Misero, & in Chio
proparuo admodum pretio, vtriusque nemine plus
offerente, arrãque dedisse. Cùm itaq; postea rem-
pus venisset, multis subito querentibus, vendidit
se oleum, quanti ipse voluit, ac magnam vim pecu-
niarum inde superlucratum, ostendisse amicis, per-
facile esse philologis ditari si vellent, sed hoc nõ
esse illis curã. Thales igitur in hunc modum dicitur
sapientiam suam ostendisse. Est autem (vt di-
ximus) vniuersalis hic querendi modus, si quis pos-
sit sibi soli venditionem comparare. Quapropter
ciuitates quaedam hunc faciunt quæsum, cùm in-
digent pecuniis. venditionem enim sibi solis re-
seruant. In Sicilia quidã cùm apud eum pecunia re-
posita esset, ferri quicquid erat ex ferrariis emit-
tenda verò mercatoribus illuc accedentibus vtri-
debat solus, non magnum excessum pretij faciens.
Sed tamen ita vt pro quinquaginta talentis, cen-
tum concideret. Hoc itaq; sentiens Dionysius, pe-
cunias quidem illi non abstulit, sed amplius Syra-
cusis morari vetuit, vt qui reditus reperisset suis
rebus inuitiles: iste vidit aliquid tale, quale Thales
viderat. Vtriusque enim sibi soli venditionem parauit.
Hoc est vtile videre etiam in Republica. Nam ciui-
tates pecuniis indigent, & huiusmodi quæstibus,
quæ admodum domus, sed & magis. Quam ob rem
in Republica quidã huic soli parti intendunt.

De partibus rei domesticæ, differentia, virtu-
tibus mulieris, serui, pueri, imperantis,
parentis, artificum, & causa.
Cap. VIII.

Vniuersam verò tres erant partes rei do-
mesticæ. Vna dominica, de qua supra
diximus: alia paterna, tertia coniuga-
tis. Nam & vxori præest, & filiis, tan-
quam liberis quidem ambobus, sed non eodem
imperij modo, sed vxori quidem ciuilitate, filiis au-
tem regiã. Masculus enim, quàm femina, natura
principalius est, nisi alicubi contra naturam con-
stituerit: & quod antiquius est, & perfectum, iunio-
re, & imperfecto. In ciuilibus igitur principatibus
plerumque commutatur is qui præest, & is, qui sub-
est. Nam æquales esse volunt secundum naturam,
nec quicquam differre. Attamen cùm hic quidem
præest, ille verò subest, requirit differentiam, & fi-
guris, & sermonibus, & honoribus: vt Amasis in-
quit, de pedum lotore. Enim vero masculus ad fo-
minam semper ita se habet. Filiorum autem impe-
rium est regium. Quod enim genuit, quòdque per
amicitiam præest, & per atatem, id ipsum est idẽ,
quòd species quædam regij imperij. Ideo bene Ho-
merus de Ioue inquit: Hominum pater, atq; deo-
rum, sic appellans horum omnium regem. Natu-
ra enim excellere regem oportet, genere autẽ esse
eundem. Quod accidit seniori ad iuniorem, & pa-
renti ad natum. Manifestum ergo est, quòd plus
studij domesticæ disciplinæ est circa homines,
quàm circa possessionem inanimatorum: & cir-
ca horum virtutes, quàm circa virtutes: posses-
sionis, quas diuitias appellamus: & circa liberos
magis, quàm circa seruos. Primum igitur de ser-
uis dubitauerit quispiam, vtrum præter ministe-

ria, & corporalia opera, sit aliqua virtus serui ex-
cellentior, puta modestia, & fortitudo, & iustitia,
& alij huiusmodi habitus: vel non sit vlla præter
corporalia ministeria. Ambiguitatem sane id v-
traque ex parte habet. Nam uue sit aliqua, excel-
lentiores erunt serui, quam liberi: siue non est alia
qua (cùm sint homines rationis participes) absur-
dum videbitur. Eadem est ferè quæstio de mulie-
re, & puero, vtrum & horum sint virtutes, & oportet
mulierem esse modestam, & fortem, & iustã.
Et an puer sit imperans, & modestus, an non.
Et vniuersaliter id querendum est, de natura im-
perantis, & parentis, vtrum eadem virtus, an alia, im-
perante natura, & parente.
Si enim oportet vtriusque participes esse virtutis,
cur tandem alter imperare debet, alter parere pe-
nitus? Non enim secundum magis & minus possunt
differre. Nam imperare, & parere, species dif-
ferunt, & non secundum magis & minus. Sin verò
alium oportet, alium non, admirabile est. Nam si
imperans nõ erit temperatus, & iustus, quomodo
bene imperabit? Sin is, cui imperatur, quomodo
bene parebit? Imperatus enim, & timidus, nihil
faciet vt oportet. Constat igitur, oportere vtrius-
que habere virtutem, sed in ipsa virtute esse diffe-
rentiam: quemadmodum in his, quæ natura obe-
diunt, id aperit in animo inspicitur. Est enim in
animo quod natura imperat, & quod parer: quo-
rum diuersam censemus esse virtutem, & vt ra-
tionem habentis, & irrationalis. Patet igitur eodẽ
modo se habere in aliis. Quare pleraque sunt natu-
ra imperantia, & parentia. Alio enim modo liber
præest seruo, & masculus femina, & vir puero: &
omnibus insunt partibus animæ, sed differentia
insunt. Seruus enim omnino non habet liberandi
arbitrium, Mulier verò habet quidem, sed inuali-
dum. Puer autem habet, sed imperfectum. Eodem
igitur modo se habere necesse est & circa morales
virtutes. Putandum est autem omnes participes
esse oportere, sed non eodem modo: sed quatum
cuique opus est. Ex quo fit vt is, qui imperat, per-
fectam virtutem habere debeat morale (nam eius
opus est simpliciter præcipientis, ac prædicentis:
ratio autem præcipit, atq; prædicat) aliorum verò
vnusquisque quantum sibi competit. Quare pa-
ter, virtutem moralem esse omnium supra dicto-
rum. Nec eadem temperantia mulieris, & viri,
neque fortitudo, neque iustitia, vt Socrates pu-
tabat: sed hæc quidem iubens fortitudo, illa ve-
rò obediens. eodem modo & in aliis. Pater au-
tem id magis, particulariter considerantibus. Nam
qui vniuersaliter dicunt, quòd bene se habere
animum virtus est: & rectè agere, aut aliquid ra-
le, se ipsos decipiunt. Multo enim melius dicunt,
qui enumerant virtutes, quemadmodum Gor-
gias, quàm qui ita definiunt. Quapropter oportet,
sicut posita de muliere dixit, ita centere in om-
nibus. Mulieri decus affert taciturnitas, sed non
ita viro. Cùm verò puer sit imperfectus, pater
quòd & huius virtus non ipsius ad se ipsum est,
sed ad quod perfectum, & ducem. Similiter & serui præest:
ad dominum. Posuimus autem seruum esse vtri-
lem ad necessaria: quapropter pater ipsum virtu-
te indigere parua, & tanta, vt neque propter in-
temperantiam, neque propter timiditatem in ope-
ribus

ribus deficiat. Dabitur verò aliquis (si verum est quod nunc diximus) utrum artifices oporteat habere virtutem. Nam sæpe propter intemperantiam deficiunt in operibus. an hoc longè differt? Nam seruus quidem adhaeret nobis communione vitæ illæ autem remotior est, & tantum sibi cõpetit virtutis, quantum seruitutis. Vtilis enim artifex determinatam quandam habet seruitutem. Et seruus est secundum naturam: sed nemo furor ut alius opifex. Pater ergo quòd huius quidem virtutis causam esse oporteat, dominum seruo, non eum, qui doctrinam habet in operibus dominicam. Quapropter nõ bene dicitur, qui seruos spoliant ratione, dicentes præcepto uti duntaxat. Admonendi sunt enim magis serui, quàm pueri. Et de his in hunc modum determinatum sit. De viri autem, & mulieris, filiorumque, & patris virtute, &

conuersione adinuicem, quid rectè vel contra, & quomodo oportet, hoc quidè facere, ab illo autem abstinere, in his, quæ in Republica conspiciuntur, necesse est intueri. Nam cum omnis domus sit ciuitatis pars, illi autem domus, partis autè virtus ad totum respicere debeat, necessarium est respiciunt ad Rempublicam, filios, vxoresque institue: si quidem refert ad rectam institutionem Republicam, pueros, & mulieres esse bene institutos. Enimvero refert necessarium est, nam mulieres media pars sunt hominum liberorum. Ex pueris autem sumuntur, qui Rempublicam gubernent. Quare cum de his determinatum sit, de reliquis autem in aliis sit dicendum, omnis propositis, tanquam finem habentibus, alio sumpto principio differamus, ac primum illa discutiamus, quæ tradita sunt de optimo ciuitatis statu.

A R I S T O T E L I S

S T A G I R I T A E P O L I T I C O - R V M , S I V E D E R E B V S C I V I L I B V S ,

L I B E R S E C V N D V S ,
Leonardo Aretino Interprete,
Argumentum Libri.

IN hoc secundo discutitur hæc: Prima & optima Respublica Socratis: secunda Respublica Socratis: Respublica Phalaræ: Respublica Hippodami: Respublica Lycurgi: Respublica Minois: comparatio harum inter se: Respublica Solonis, & qui de rebus publicis scripserunt. Prima Respublica Socratis, nulli ortu: Secunda, Magnesiortu: Phalaræ, Carthaginiæ: Lycurgi, Lacedæmonioru: Minois, Cretensiu: Solonis, Atheniensiu. E prima Respublica Socratis sunt hæc, vnitas ciuitatis: Socratica cõmunitas mulierum, & natorum, cõmunitas reru.
De optima Respublica Socratis, differre vult ritudine, æqualitate, sufficientia.
Cap. 1.

QUONIAM proposuimus cõsideratione facere de civili societate, quæ sit optima omnium, his, qui possunt videri nec maxime ad votu: oportet alias quoque cõsiderare Respublicas, quibus videntur ciuitates aliqua earu, quæ bene legibus instituta videntur. Et si aliqua sint alia ab aliis quibus scriptæ, quibus bene se habere videantur, ut recta institutio, vtilitas que appareat. Nec putetur esse ad ostentationem, & superfluitatem, quærere aliud: quippiam præter illas. Sed quia illæ non bene se habent, ideo huc laborem à nobis esse susceptum. Incipiendū est autem ab eo, quod est secundum naturam huius cõsiderationis principium. Necessarium quidem est, aut omnia esse cõmunita inter ciues, aut nulla, aut quædam. Enimvero

nulla esse cõmunita, impossibile constat esse: cum ciuitas sit cõmunitio, quædam. Ac primo necesse est, locum esse cõmunitatem: nam locus quædam partitas est vnus ciuitatis, ciues autem socij vnus ciuitatis. Sed utrum melius fuerit in bene instituta Republica, quæcunq; recipere cõmunionem possunt, ea omnia esse cõmunita: an quædam cõmunita esse, quædam non esse? nam fieri posset ut filij, vt vxores, & res, quæ possidentur, cõmunes essent, quemadmodum in Platoni Republica. Ibi enim Socrates inquit oportere cõmunes esse filios, & mulieres, & facultates. Id verò utrum præstat fieri, ut nunc sit, vel secundum legem illam in Republica scriptam? Continet porro & alias turbationes per multas ista mulierum cõmunitio: & id propter quod censuit, legem hanc esse ferendam, non videtur consequi ex rationibus. Præterea, ad finem, quem inquit oportere ciuitati existere (ut nunc quidem dictum est) impossibile. Quomodo autem distinguere oporteat, nihil ab eo determinatum est. Dico autem, ut quoddam vna videlicet sit ciuitas tota, tanquam id sit maxime optimum. suscipit enim hanc suppositionem Socrates. Atqui constat, quod ea, si procedat vt vna fiat magis, ciuitas non erit. Est enim ciuitas, multitudo quædam secundum naturam, quæ dum sit vna magis, domus erit ex ciuitate, & homo ex domo. Nam enim magis dicitur cõmunitatem esse, quàm ciuitatem, & hominem vnum, quàm domum. Quare etiam si posset quispiam hoc facere, tamen non esset faciendum, quia

quia perimit ciuitatem. Nec solum ex multitudine hominum constat ciuitas, verum etiam ex eorum multitudine, qui specie differunt. nõ sit enim ciuitas ex similibus. Aliud enim ad bellum cõfederatio, quàm ciuitas. Illa enim quantitate procedit, & si eadem sit specie, cum auxilij gratia iudicatur natura fieri nata sit, huiusce cõfederatio, ceu pondus magis arctat. Differt autem & eo modo ciuitas à gente, quando per pagos diuisa non sit multitudo, sed quemadmodum Arcades. Ex quibus autem vnus fieri oportet, specie differunt: quapropter æquale repensum ciuitatem conferuat, vt in Ethicis dictum est prius, quoniam inter liberos & æquales necessarium est hoc esse. Nam omnes simul magistratum gerere impossibile est, sed aut per annum, aut per aliam præfinitionem, & tempus. Atque isto modo sit, vt omnes gerant magistratum: ceu si mutarentur futores, & fabri, nec semper iidem futores ac fabri essent. Cum vero melius sit, ita se habere ea, quæ sunt circa societatem ciuilem, manifestum est melius fore, si iidem semper magistratum gererent, modo id fieri posset. Sed in quibus hoc fieri nequit, propterea quod omnes natura sunt pares, simul est iustum (sive bonum, sive prauum sit) gerere magistratum: vt omnes huius muneris participes fiant, & in eo imitari vicissim æquales, cedendo inuicem alios alij, (vt pote qui ex principio sunt æquales.) Nam alij regunt, alij reguntur in parte, tanquam si ipsi alij fiant. Eodem modo illorum, qui regunt, alij alios gerunt magistratus. Patet igitur ex his, quod non recipitur, sic vnã apertam esse ciuitatem, ceu dicunt quidam, & quod maximum fore commodum ciuitatibus dicebatur, id interimit ciuitates. Atqui singulorum bonum, singula conseruat. Patet etiam alio modo, quod quærere nimium vnire ciuitatem, non est melius. Vnus enim magis sufficiens est, quàm homo vnus: ciuitas autem, quàm domus. Et vult ea quidem tum esse ciuitas, cum habet sufficientiam multorum societas. Si igitur magis expectandum est, quod magis sufficientiam habet, certè & minus vnum, eo, quod est magis, expectabilius est.

De Republica Socratis, eiusque improbatio.
Cap. 11.

Nimvero nec si optimum sit, vnus quàm maximum esse ciuitatem, tamen id demonstrari non videtur ex sermone, si omnes dicant suum, & nõ suum. Hoc enim Socrates putat signu esse ciuitatis per se esse vnã. Ac enim verbum, Omnes, duplex est. Si igitur tanquam singuli, forsitan esset magis, quod efficere vult Socrates. Singuli enim eundem filium suum dicerent, & mulierem eandem: & de facultatibus, & de quibusuis aliis alia eodem modo. Nunc autem non ita dicunt, qui cõmunitatem videntur mulieribus, & filiis: sed omnes quidem, at non vt singuli ipsorum. Eodemque modo de facultatibus, omnes quidem, sed non vt singuli eorum. Quod igitur aberratio quædam sit in verbo, Om-

nes, manifestum est, nam & veraque, & imparia, & paria dicit propter duplicitatem. Et in sermonibus politum, irrigiosos facit syllogismos. Quare hoc ipsum omnes dicere, vno quidem modo bonum est, sed nequaquam possibile: alio autem modo, nihil consentaneum. Habere præterea quod dicitur, nõ cõmunitatem aliud. Quod enim multorum commune est, in eo minima adhibetur diligentia. Nam de propriis maxime curant homines, de cõmunibus autem minus, quàm quantum singulis competit. Tancum enim alio curate, ab aliis negliguntur. Quemadmodum in seruilibus ministris, famularibus multi interdum deterius interuiunt, quàm pauci. Fiant autem vnicique ciuium mille filij, & hi nõ vt singulorum, sed vt cuiusuis, quiuus similiter est filius: quare omnes similiter negligunt. Præterea, isto modo singuli suum dicent bene agentem, aut malè: quotiescunque continens de singulis ex mille, vel ex quot ciuitas sit, & hoc dubitans. Nam incertum est cui contigerit genuisse filium, & saluū esse genitum. Atqui vtrum præstat sic dicere suum, ita vocantes vniciquemque duorum millium, & decem millium, an magis vt nunc in ciuitatibus suum vocant, hic quidem filium suum, ille fratrem suum, ille nepotem suum, aut per aliam quandam coniunctionem, & ex cõsanguinitate, vel familiaritate, & affinitate sui primum, vel suorum: & præterea alterum sodalem, alterum cõtribulem: Præstat enim esse proprium nepotem, quàm illo modo filium. Quinimo nec vitari quidem potest, quin agnoscantur à quibusdam fratres, & filij, & patres, & matres: nam per similitudines natorum ad parentes, necessarium est vt fide recipiant de sese inuicem. Quod tradunt scriptores quidam, qui terræ ambitus deseribunt: esse enim aiunt nonnullis superioris Libyæ populis mulieres cõmunes, filios tamen partiri inter se secundum similitudines [natorum.] Sunt enim mulieres quædam, & animalia, ceu equi, & boues, quorum ea natura est, vt simillimos genitoribus edant foetus: vt equa illa apud Pharsaliam Iusta nuncupata. Et præterea huiusmodi molestias non facillè erit vitari ab iis, qui eam statuunt cõmunitatem, puta plagas, & necesse partium voluntarias, partim inuoluntarias, & rixas, & iurgia, quæ nefas est committere aduersus parentes, & propinquos, magis quàm aduersus extraneos. Sed frequentius illa euenire necesse est, vbi ignorant, quàm vbi sciunt. Et ea si contingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus verò non possunt. Illud etiam absurdum, quod qui filios cõmunes fecerunt, coire solum amantes veruerunt, amare verò non veruerunt, nec alios vsus, quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem, omnium deformissimum est, cum & amare solum aliquid absurdum sit, etiam non aliam ob causam cõitione illorum veruisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouenitura: sed quia pater sit, aut filius, aut fratres, ob eam rem nihil putare referre. Videretur autem magis pronitè esse, vt agricolis cõmunes sint mulieres, & filij, quàm custodibus. Minus enim erit amicitia, si cõmunes sint nati, & mulieres. Enimvero ra-

Cōiuium
Platonis.

μικρὸν γὰρ
κὺ.

les sunt, quibus imperantur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res novas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessarium est, ex huiusmodi lege, quam ea, quorum causa optimas leges esse oportet, & quæ id, cuius gratia Socrates censet ira instituendum de natis, & mulieribus. Amicitiam enim putamus maximum esse bonum ciuitatibus. Nam sic minimè seditionibus agitabuntur. Et vnam esse ciuitatem laudat maximè Socrates. quod & videtur, & ipse inquit esse amicitia opus, ut in amatoris sermonibus scimus dicentem Aristophanem, Propter eximiam amantium cupiditatem, applicari simulo, & ex duobus fieri vnum. Hic ergo necessarium est, ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus necesse est, amicitiam infirmam, fluxamque fieri, propter huiusmodi communitatem, & minimè dicere. suum, aut filium patrem, aut patrem filium. Vt enim parum mellis multa in aqua diffusum, insensibilem facit mitionem, sic accidit, communitatem istam nequaquam necessariam in tali Republica, à nominibus extrinsecis vel patrem ut filij, vel filium ut patris, vel fratres inuicem, exilem profectò beneuolentiam efficere. Duo enim sunt, quæ faciunt homines curam habere, & amare: proprium scilicet, & affectio. quorum neutrum sit, necesse est, in huiusmodi Republica. Insuper translatio illa natorum ex agricolis, & artificibus in custodes, & ex his in illos, magnam continet difficultatem, quemadmodum tandem fieri: & cognoscant necesse est dantes, & transferentes, quibus quos dedant. Præterea & superius dicta, magis in his necessarium est euenire, puta rixas, & plagas, & amores, & cædes. Nam non amplius appellat custodes fratres & filios, & patres & matres, qui aliis ciuibus deduntur. Et rursus qui ex custodibus, aliis ciuibus, ut tale caueant aliquid perpetrare propter consanguinitatem. De communitate igitur natorum, & mulierum, determinatum sit in hunc modum.

De communitate facultatum, & nonnullis incommodis Reipublicam Socraticam sequentibus.

Cap. III.

Is consequens est de rebus, quæ possidentur, considerare, quomodo sit constituendum illis, qui in optima Republica versari debeant. Vtrum communes esse debeant, vel non communes. Hoc scorsum determinatum est, nec simul cum his, quæ de natis, & mulieribus constituantur. Dico autem circa res, vtrum & si sint nati, mulieresque separatim, quemadmodum nunc sunt omnibus, præsertim res esse communes, & vsus: puta vtrum præsertim fundos proprios esse, fructus verò in commune conferre. quod apud quasdam sit gentes. Vel contra, solum quidem commune esse, & communiter coli, fructus autem partiri in proprios vsus. Quod etiam facere dicuntur quidam Barbarorum. Vel & fundos, & fructus esse communes. Si ergo alij forent agricolæ, alius esset modus, & facilius. Sed cum ipsi sibi laborent, ea, quæ ad possessionem atinent, plures præbeunt difficultates. Nam si in fruendo, & laborando non sint pares, necesse

se est incusationes existant, contra fruentes quidem, & consumentes multa, parum verò laborantes, ab his, qui minus consumunt, & multum laborant. Omnino autem conuictus, & communitas rerum humanarum omnium difficilis est, & maximè in his rebus. Probat autem eorum, qui vna peregrinantur, societates quorū plerique ferè dissident inter se de paruis, vtilibusque rebus offensi. Nos quoque ministris illis plurimum irascimur, quibus maximè vimur ad circulem famulatu. Communes igitur habere res, has, & huiusmodi alias continet difficultates. Eo autem modo, quo nunc sit, si insuper moribus, & moderatione legum rectorum honestetur, non parum distabit. Habebit enim vtriusque commoda. Dico autem vtriusque, videlicet eius, quod communes sint res, & eius, quod propria. Oportet enim omnino ut res sint propriae, sed quodam modo communes. Cura enim diuisa, incusationes adinuicè non parient, imò proficient, ut potè ad proprium vnoquoque sedulo incumbente. At verò per virtutem erunt ad vsu (ut est in proverbio) quæ sunt amicorum communia. Est autem etiam nunc quibusdam in ciuitatibus in hunc modum scriptum, ne putetur impossibile: & præcipue in his, quæ bene gubernantur, aliqua sunt, aliqua esse possunt. Propria enim sua quisque possidens, partim vtilia facit amicis, partim vilitur communibus: ut in Lacedæmone seruisque vtilitur vtilissimis, & canibus, & vehiculis. Pater igitur esse melius, ut propriae sint res, sed vsu facere illas communes. Quemadmodum autem hoc fiat, legislatoris erit prouisio. Est sanè inenarrabile quantum intersit ad voluptatem, considerare aliquid esse proprium sui. Non enim frustra quisque ad se ipsum amicitiam habet: est verò id naturale. Sed cum amatio sui reprehenditur, non illud reprehenditur quia se amat, sed quia magis, quam oportet se amat: quemadmodum amatio pecuniarum. nam amant omnes, ut ita dixerim, talia. Atqui & largiri, & opem ferre amicis, & hospitibus, & familiaribus, dulcissimum est, quod si, si propriae sint facultates. Hæc autem non contingunt illis, qui nimis vnam efficiunt ciuitatem. Et præterea duarum virtutum opera manifestè tollunt, Temperantia erga mulieres alienas: ab his enim laudabile est, se ob temperantiam abstinere. Et liberalitatis circa res possessas: neque enim discerni poterit liberalis, neque liberalem operationem faciet vllam. Nam in vsu carum rerum, quas ipsi possidemus, liberalis est opus. Illiusmodi itaque legis positio, faciem habet apparentem, & humana videri possit: auditor enim liberter recipit, putans fore mirabilem quandam amicitiam omnibus erga omnes: præsertim cum quis incommoda accusat rerum publicarum, nunc prouenientia ex eo, quia non sint communes omnium facultates: ceu litigia ex contractibus, forum testium accusaciones, diuitum adulationes: quorum nihil sit propter proprietatem, sed propter improbitatem. Cum etiam res in communi possidentes, rerumque vrentes communitate, multò magis inter se litigare videamus, quam

quam eos, qui separatim possident. Sed videmus vel paucos, qui in commune degant, magis dissidere, quam multi, quorum propria quisque sua habeat, si conferamus vtroque. Insuper æquum erat referre, non solum quantis malis priuabuntur, si communitatem rerum habebunt, sed etiam quantis bonis. Videtur autem omnino impossibile esse illa vita. Causam verò Socrati huius erroris putandum est fuisse, suppositionem non rectoris putandum est fuisse, quodam modo vnam esse ciuitatem, & domum, sed non penitus. Est enim quò si procedat, non erit ciuitas. Est etiam quò erit quidem propè ut non sit ciuitas, deterior ciuitas: veluti si quis concentum faciat vniuocum, & vtrumque pedem vnum. Sed oportet, cum sit multitudo (ut prius diximus) per disciplinam, communitatem & vnam efficere. Et qui disciplinam adhibiturus, volens per illam studiosam facere ciuitatem, absurdum est, si per talia quædam instituendam putet, ac non per mores, & per philosophiam, & per leges: veluti seruorum, iumentorumque possessionem in Lacedæmone, & comestrationem in Creta legislator communè induxit. Neque illud sanè ignorandum est, quia oportet ad longum tempus, ac multos annos inspicere, in quibus haud quaquam poterit latere, an rectè se habeant. Firmè enim omnia inuenta sunt quidem, sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. Maximè autem id apparet, si quis per opera inspicat poterit fecisse ciuitatem, nisi separet illa, atque distinguat, partim in comestrationes, partim in genera, partim in tribus. Itaque nihil aliud cõigit lege prouisum esse, nisi vt custodes agros non colant, quod nunc Lacedæmonij facere ceperant. Modus verò totius Reipublicæ quis futurus sit in commune degentibus, neque Socrates ipse inquit, neque dictu facile est. Atqui multitudo ciuitatis, diuersorum ciuium est multitudo: de quibus nihil determinatum est. An & agricolis communes esse facultates oportet, vel proprias singulorum. Præterea vtrum mulieres, & pueros proprios, vel communes. Si enim eodem modo communia sunt omnia omnium, quid differant isti ab illis custodibus, vel quid plus accedat sustinentibus eorum imperium: vel quam ob causam imperium sustinebunt, nisi forte præterunt aliquid tale, quale Cretenses, qui cætera omnia seruis permittere, gymnasia solum illis vertuerunt, & armorum possessione. Quod si vt in aliis ciuitatibus, ita apud illos talia erunt, quis modus erit communitatis? Necesse est enim, duas ciuitates in vna esse ciuitate, & eas inter se contrarias. Facit enim alios quidem custodes, quali in præsidio constitutos, alios agricolos, & artifices, & cæteros ciues. Litigia verò, & iurgia, & quæcumque alia mala ciuitatibus prouenire inquit, omnia proueniunt etiam istis. Quanquam dicar Socrates, fore, vt non multum legibus indigeant, propter disciplinam, & veluti circa res vrbanas, & circa forum, & aliis huiusmodi legibus tribuens solam disciplinam custodibus. Insuper dominos facit suarum rerum, agricolos, ac tollere permittit. At multò magis putandum est, fore illos graues,

& insolentes, quæ illas, quæ apud quosdam sunt, illecebras, & penestrias & dulecias. Ennuero siue necesse sit hæc similiter, siue non, nihil nunc quidem determinatum est: neque de consequentibus, quæ sit eorum administratio, & disciplina, & leges quadam. Est autem neque facile reperire, neque parum referens, quales hos esse oporteat ad conseruandam custodum communionem. At qui si mulieres facier communes, facultates verò proprias, quis curam habebit rei domesticæ, vt habeat agricultura viri, quannis sint communes facultates, & agricolarum mulieres? Absurdum etiam ex bestiis facere similitudinem, quod conueniat eadè exercere mulieres, quæ viri, ad quos rei domesticæ cura nequaquam pertinet. Periculosa est insuper magistratum constitutio, quam sic facit Socrates, vt semper sint iidem. At hoc seditionis est causa, etiam apud illos, qui nullam possident dignitatem: quid ergo apud bellicosos, & animosos viros? Quod autem ipsi necessarium sit, eosdem semper magistratus facere, patet. Non enim aliorum modò, & modò aliorum misceretur animis diuinum illud aurum, sed semper eisdem. Inquit autem, quibusdam statim à genitura aurum misceri, quibusdam argenteum, & verò, & ferum illis, qui artifices futuri sunt, aut agricolæ. Præterea, custodibus felicitatem auferens, totam inquit, ciuitatem facere beatam oportet legislatorem. At impossibile est, totam esse beatam, nisi aut plurimam, aut omnes partes, aut quædam habeant felicitatem. Non enim eorundem est felicitas, quorum & pars sit in illis. Quod alij vertunt intergrum, habet autem illud forte plus vni exemplum è mathesi peritum.

De Republica Platonis, & quæ Socratis secunda Respublica dicatur.

Cap. IIII.

Ermè autem similiter circa leges quoque se habet postea scriptas. Quapropter & de illa Reipublicæ parte hic cogitare parum, melius erit. Etenim in Republica de paucis admodum determinauit Socrates: vt de mulierum, & natorum communitate, & de rebus possessis, ac de institutione Reipublicæ. Diuisit enim in duas partes multitudinem habitantium, in agricolos, & propulsores bellorum. Terciam ex his fecit eos, qui consulant, ac delibent, & in quibus summa Reipublicæ consistit auctoritas. Agricola verò, & artifices, vtrū nullius magistratus, an alicuius participes sint: & vtrum arma possidere debeant, & vna pugnare, nihil determinauit. Sed mulieres censet vna pugnare debere, ac disciplinam habere eandem, quam custodes. Cætera verò extraneis peregit sermonibus, & disciplinam custodum qualem esse illam oportere. Legum autem maxima quidem pars, leges existunt publicæ: pauca verò de Republica

καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῶν τὸ εὐδαιμόνιον.

καὶ μὴ οὐκ.

μὴτε τῶν ἰδίων βίων, μὴτε τῶν κοινῶν τῆς πόλεως.

σωφρονίας.

καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῶν τὸ εὐδαιμόνιον. Qui addunt multitudinem quæ pro facultatibus sufficiebat.

dixit. Quam dum pergit communioem facere, paulatim circumagat in aliam Rempublicam. Præter communitatem enim mulierum, & rerum possessorum cætera eadem utriusque attribuit. Nam & disciplinam eandem, & ut abstinentes viuant ab operibus necessariis. Et de comestationibus eodem modo, præterquam quod hic existimat mulierum quoque comestationes esse debere, & hanc mille habentium arma, illam verò quinque millium. Superfluum ergo quiddam, & comprum, & nouum, & dubitatum omnes Socræti habent sermones. Sed cuncta rectè, forsitan difficile. Nam etiam multitudo illa, de qua nunc dicebatur, latere non oportet, cum tanta sit, quod Babylonia, aut alia quadam infinita regione indigebit, ex qua otiosorum quinque millia cum mulierum, ac ministrantium multiplici turba alantur. Suppositiones quidem sunt pro arbitrio faciendæ, non tamen impossibiles. Dicitur autem debere legistatorem ad duo respicere in ferenda lege, ad regionem, & homines. Addendum est, & ad vicina loca, si oportet ciuilitate viuere ciuitatem. Non solum enim necessarium est, ipsam salibus uti ad bellum armis, quæ utilia sint in sua regione, verum etiam quæ in aliena. Quod si quis huiusmodi non recipit vitam, neque priuatum, neque publicè, nihilò minùs tamen oportet terribilem esse hostibus, non venientibus solum in regionem, verum etiam ab absentibus. De modo quoque rerum possidendarum videndum est, ne forsitan melius sit aliter describere, & clariùs. Tantas, inquit, possidere oportet, ut si modestè viuatur: perinde ac si dicat, ut bene viuatur. Verum hoc est nimis generale: & modestè viuere, arumnose tamen. At melius est dicere, modestè, & liberaliter. Separatim enim utrunque. Alterum enim luxuriæ accommodabitur, alterum difficultati. Cum sola huiusmodi virtutes habitus sint circa usum facultatum nostrarum: pura, patrimonio mansuetè, vel fortiter uti non dicimur: at modestè, & liberaliter dicimur. Quare necessarium est, circa illud istas versari virtutes. Absurdum quoque est, cum facultates adæquauerit, de ciuium multitudine nihil determinare, sed indefinitam relinquere multitudinem filiorum, quasi sufficienter adæquatam propter sterilitates quocumque contingant. Quod videtur nunc quoque euenire in ciuitatibus. Sed opus est ut aliam certitudinem tunc habeat, quam nunc. Nam nunc quidem nemo dubitat, sed quod in singulos diuisa sunt facultates in quantam eunque multitudinem. Tunc verò cum sint indiuisæ, necessarium erit si dispares nihil habere, siue pauciores sint multitudo, siue plures. Magis autem putaret quis oportere determinatum esse modum procreandorum filiorum, quam facultatum, ut non plures, quam determinatum sit, procreari oporteat. Et numerus definiendus est respectu habito ad fortunas, si contingat decedere aliquos, & ad defectum procreandi cæterorum. Prætermittere autem id, ut in plerisque ciuitatibus, necesse est egestatis sit causa ciuibus. Egestas verò seditiones, & delicta parit. Itaque Phidon Corinthius, vnus ex

vetustis legumlatoribus, familias censuit æquales permanere debere, & ciuium multitudinem, quamuis sortitiones habebant prius omnes iniquas secundum magnitudinem: ac in his legibus contrarium est. Verum de his quemadmodum statuendum putemus, postea erit dicendum. Omissum est etiam in illis legibus, quemadmodum differant præfides à subiectis. Inquit enim oportere, quemadmodum ex alio lana filum ducitur, quam lini, sic & eos, qui præfunt, se habere debere ad eos, qui subsunt. Cum verò totam substantiam augeti dixerit vsque ad quintuplum, quare hoc utique non erit in regione vsque ad aliquid? Videndum est etiam ne aditiorum diuisio non proficit ad rem familiarem. Duas enim cuique domos attribuit: ar difficile est, duas habitare domos. Tota verò constitutio vult esse neque plebis gubernatio, neque paucorum potentiam, sed horum media, quam vocant Rempublicam. Est enim ex iis, qui arma ferunt. Si igitur ut communissimam omnium hanc ciuitatibus constituit Rempublicam, rectè forsitan dixit: si ut optimam Rempublicam, non rectè. Forsitan enim Lacedæmoniorum Rempublicam quis magis probabit, vel aliam quandam magis optimatium. Sunt qui dicant optimatium Rempublicam ex omni genere gubernationum admittam esse debere, atque ob id Lacedæmoniorum laudant Rempublicam, constare quidem illam ex paucorum potentia. Item ex vno principe, & populari statu affirmant ponentes regem illorum pro vnus gubernatione, Senatam verò pro paucorum potentia: Ephoros autem pro statu populari: quoniam Ephori ipsi ex plebe sumuntur. Alij Ephoratum quidem tyrannidem putant, sed populariter regi per comestationes, & alium quotidianum victum. Sed in his legibus dictum est, optimam Rempublicam ex populari statu constare debere, ac ex tyrannide. Quas aut non reponat quis omnino inter species Rempublicarum, aut dererimas omnium esse fateatur. Melius ergo dicunt, qui plures commiscunt. Nam quæ ex pluribus constat Rempublica, melior est. Deinde nihil videtur habere ex vnus gubernatione, sed ex paucorum potentia, ac populari statu. Verum ad paucorum potentiam inclinare magis: quod patet ex magistratuum creatione. Nam quod ex delectis sortitio fiat, commune est utriusque. Sed quod necesse sit ditiores concionem habere, & magistratus creare, vel aliud quippiam huiusmodi publicorum negotiorum facere, alios verò præteriti, id paucorum potentia est. Insuper conari ut plures ex diuitibus ad dignitates sumantur, & ad maximas quidem ex maximo censu, paucorum potentia est, & Senatus assumptio. Assumuntur enim cuncti ex necessitate, sed ex primo censu: postea totidem ex secundo, postea ex tertio: verum non omnes necesse erat ex tertio, vel quarto assumi. Ex quarto autem, & quartis solis necesse est primis & secundis. Postea ex his equalem ex singulis censibus numerum esse sumendum inquit. Erunt itaque plures, & potentiores, qui ex maximo censu sumuntur: propterea quia ex ple

ex plebe quidam non sumuntur, quia necesse non est. Quod igitur non gubernatione plebis, ac vnus principatu constitabit huiusmodi Rempubli- ca, ex his patet. Patebit etiam postea, cum de ea specie Rempubli- ca tractabimus. Habet etiam circa magistratuum creationem, quod ex delectis eligantur, periculosum quippiam. Nam si alii qui conspirare velint etiam mediocri numero, semper secundum horum voluntatem fiet assumptio. In legibus igitur illa Rempubli- ca ita se habet.

De Phaleæ, quæ & Carthaginiensium est, Republica. Cap. v.

Vnt verò & alia quedam Rempubli- ca tum idiotarum, tum Philosophorum, & in administratione ipsarum vertiantium. Omnes autem hæ propin- quiores sunt illis, quæ constituta sunt, & illis, se- cundum quas nunc regunt, quam ista duæ. Nullus enim neque de eorumnate filiorum, neque de mulieribus talem aliquam introduxit nouita- tem, neque etiam de sceminarum comestationi- bus, sed à necessariis magis inchoant. Videtur au- tem quibusdam maximum, ut de patrimoniis re- cte constituantur: nam hinc seditiones oriri cun- ctas, asserunt. Quam ob rem Phaleas Carthagi- niensis ante omnia de hac parte constituit. Inquit enim, patrimonia ciuium æqualia esse debere. Hoc autem perfacile factu esse, si statim ab ipsa rō condita foret, difficilius quidem: at tamen sa- tis mature adæquare posse, si ditiores dotes denc, neque accipiant pauperes autem contrā, accipiant dotes, & non tradant. Plato autem in legibus suis vsque ad aliquod censum esse permittendum. Nam supra quintuplum eius, quod foret mini- mum, nemini licere ciuium possidere, ut prius diximus. Sed oportet ne id quidem habere legisla- torem, quod certe nunc latet, quod qui patrimo- nio modum imponit, debet etiam filiorum: nunc rō modam imponere. Nam si excedat multitudo filiorum patrimoniū facultatem, necessarium erit legem abrogare: & sine illa abrogatione impro- ba lex erit, quoniam ex diuitibus pauperes facit. Opus est ergo, ne tales seditioni efficiantur. Quod igitur valet aliquid in Republica patrimoniū ex æquatio, & veterum aliqui videntur cognouisse, ut Solon constituit: & apud alios lege cauetur, ut non quantum quisque velit, sed quantum lex permittit agri possideant. Eadem quoque ratio- ne patrimoniā sua alienare leges vetant. Ut est apud Loeros lege cautum, ne quis patrimonium alienare possit, nisi euidenti calamitatem ostē- derit superuenisse. Præterea, ut antiqua hæredi- tates conseruentur: Quod sublatum est apud Leu- cada, valde popularem eorum ciuitatem effecit: nō enim amplius euenit, ex taxatione census ad magistratus assumi. Sed & æqualitatem quidem patrimoniū constituit. Verum hæc aut ita ma- gna esse ut deliciarum liceat, aut ita exigua ut tenui- ter victum agant: Patet igitur, non sufficere patri- monia ex æquata fuisse à legislatore, sed mediūm conlectandum esse. Præterea, si quis mediocriā

statuat omnibus patrimonia, nulla utilitas est. Magis enim cupiditates adæquanda sunt, quam patrimonia. Hoc autem fieri non potest, nisi suffi- cienter disciplina ciuibus adhibita per leges. Sed forsitan responderet Phaleas, hoc ipsum se di- cere. Censet enim, horum duorum æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimoniū scilicet, ac disciplinam. Sed quæ tandem hæc disciplina sit, ex- primendum fuit. Et vnus, eandemque esse, nihil prodest. Nam fieri potest, ut sit vna eademque di- sciplina, verum eiusdemmodi, per quam cupidi fiat pecuniatum, aut honoris, aut utriusque. Insuper seditiones oriuntur, non solum in æqualitate: & hoc diuersum in utroque. Nam multitudo qui- dem grauitate fert in æqualitatem patrimoniū, præstantes autem viri honorum in æqualitate: & de illud natum est, Honoris incidit tam ignauius quam bonus. Non solum verò homines propter necessaria iniuriuntur, quorum remedia putant adæquationem patrimoniū, ne spoliēt alios propter frigus, aut propter famem, verum etiam, ut gaudeant, neque concupiscant. Nam summo tē habeant necessariarum cupiditatem, ob huius me- desam iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solū, verum etiam si concupiscant, ut molestia careant, & voluptate fruatur. Quod igitur horum remedia remedium est? His quidem exiguum patrimo- nium, & opificium, illis autem temperantia: Tertium verò, si quis velit per illa delectari, non aliunde, quam à philosophia, quarat remedia. Nam si cætera quidem hominibus tēgerent, cum iniurias inferunt plurimum propter superflua, non propter necessaria, puta tyrannidem inua- dunt, non ut frigus repellant. Quapropter ho- nos maximus habetur non ei, qui furem occide- rit, sed ei, qui tyrannidem: Itaque Phaleas parum dicitur iniuriis hac sua Rempubli- ca constituit. Præterea, multa statueret pergit, per- ne succurrerit. Præterea, multa statueret pergit, per- quæ ad se ipsos rectè instituti erunt. Sed oportet- bar quoque ad finitimos, & perægrinos omnes. Necesse est ergo constitutam esse Rempubli- cam ad bellicum robur: de quo ille nil dixit. Eodem modo de facultatibus. Tantas enim esse oportet, ut non solum ad ciuium usum, verum etiam ad pericula externa sufficiant. Quare nec ita ma- gnas esse decet, ut finitimi potentiores concupi- scant, quibus resisti non possit. Nec rursus ita paucas, ut cum paribus, & similibus bellum ne- queant sustinere. Ille igitur nihil determinauit. Oportet autem neque id latere, quantas facultates habere conducant. Fortè rectè determinatis fuerit, tantas esse debere, ut lucrum superantibus bello, ob excessum afferre nō possint, sed ita sint, quasi nihil superacquirant. Quare Eubul- tis considerare iussit Autophradæm, cum Atarnea obside vellet, cogitaret ut quanto tempore circa expugnationem eius loci distineretur, ac existi- maret huius temporis iacturam: velle enim pro- mittere præcio iam tunc Atarnea relinquere. Quæ cum dixisset, Autophradæm in suam sententiam traxit, & obsidionem prætermittere fecit. Habet igitur utilitate ex æquatio patrimoniū inter ciues, nec inde seditiones oriuntur: verum (ut ira dixerim) non

Cætera. Sunt necessaria.

Ad.

non

non admodum magnam. Nam & præstantiores conqueri possent, quasi ipsi plus habere debeant. Ex quo fit ut ipsi sæpe insurgant, ac seditiones concitent. Præterea, improbitas hominum infariabilis est: & primò quidem sufficere dicuntur pauca, acque minima: mox verò ubi illa sunt consecuti, plura appetunt semper, quousque in infinitum procedant. Infinita est enim cupiditatis natura, ad cuius expletionem plurimi viuunt. Horum igitur principium est magis, quam patrimoniorum exæquatio, ciuitatem sic instituere, ut boni quidem viri plus, quam sibi competat, habere non possint. Hoc autem fiet, si inferiores sint, nec iniuriam pariantur. Nec verò in hac ipsa exæquatione patrimoniorum rectè est ab eo dispositum, cum fundos, & agros exæquet solum: sed sint seruorum quoque, armentorumque, & pecuniarum diuitiæ, & apparatus ingens earum rerum, quas suppellectilem vocitamus. An igitur horum omnium exæquatio querenda est, vel moderatio quadam mediocritas, an cuncta omittenda? Videtur autem ex ipsarum legum positione, ciuitatem exiguam constitueret: si quidem artifices omnes publici erunt, nec multitudinem augebunt ciuitatis. Sed certè publicos esse eos, qui publica faciunt opera, oportet: quemadmodum & Epidannij, & Diophantus quandoque Athenis constituit. De Phæax igitur Republica ferè ex his deprehendi potest, si quid ab eo sit bene dictum, vel non bene.

De Hippodami, & Milesiorum Republica.

Cap. v. t.

Hippodamus autem Euryphontis, Milesius, qui & ciuitatum diuisionem inuenit, & Piræum abscidit, cum esset in cetera quoque vita morosior propter gloriæ cupiditatem, vsque adeo ut quibusdam videretur superfluus capillorum prolixitate, & ornatu sumptuoso, præterea vestitu vili quidem, sed admodum facte, non in hyeme solum, verum etiam in æstate. Studiosus autem de omni Natura esse volens, primus omnium, qui non in Republica versati essent, aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu. Constituit autem ciuitatem multitudine, & decem millium, in tres diuisam partes, faciebatur enim vnam partem artifices, alteram agricolas, tertiam propulsatores belli, atque arma tenentes. Diuisit quoque regionem in tres partes, ut esset pars vna sacra, alia publica, tertia priuata. Vnde cultus diis fieret, sacra: vnde verò propulsatores belli alerentur, publica: quæ autem agricolarum foret, priuata. Legum quoque tres esse species solum putabat, de quibus verò iudicia fierent, totidem esse numero, iniuriam, damnum, eadem. Ponebat quoque vnum iudicium principale, ad quod omnia male iudicata reuocarentur: idque constituere ex senibus quibusdam delectis. Sententias verò in iudiciis non calculis ferendas esse censebat, sed vnumquemque iudicem tabellam afferre, in qua scriberet, si condemnaret

Nisi pauca ad nos.

ad nos.

ad nos.

simpliciter, sententiam: sin absolueret simpliciter, vacuam: in partim condemnaret partim absolueret, ad ipsum definit. Nam ut nunc quidem sit, non rectè prouisum à lege existimabat, quia cogantur homines aut hoc, aut illud iudicantes, peierare. Ferebat quoque legem de iis, qui vile quippiam ciuitati reperissent, ut honoribus afficerentur. Filios autem eorum, qui pro patria bello occubissent, ex publico alendos esse: quasi id non prius fuerit lege prouisum. Nam est nunc Athenis ea lex, & in aliis quibusdam ciuitatibus. Magistratum verò omnium electiones populo attribuit. Populum autem faciebat tria illa genera ciuium. Qui verò delecti essent, eos rerum publicarum curam habere debere, item hospitalis, & pupillarum. Plurima igitur, ac maximè digna memoratu in Hippodami constitutione ista sunt. Sed primò dubitabit aliquis de partitione ciuium, omnes in Republica communiōe versantur. Verum agricolæ quidem arma non habent: artifices autem neque arma, neque agros. Itaque sunt quodam modo serui eorum, qui habent arma. Participes igitur esse omnium honorum impossibile est: cum sit quidem necessarium ex iis, qui habent arma, constitui belli duces, & custodes ciuium, & principalissimos (ut ita dixerim) magistratus. Quod si participes non sint Republice, quomodo bono animo esse poterunt in Republica? Enimvero potentiores esse oportet illos, qui arma tenent, ambabus partibus. Id autem non facile est, nisi multitudine exuperent. Quod si hoc erit, quid opus est, alios participes esse Republice, & suffragia magistratum habere? Præterea, agricolæ quid utilitatis afferunt ciuitati? Artes enim esse, necessarium est: nam omnis ciuitas artificibus indiget, & possunt proficere ex artibus, quemadmodum in aliis ciuitatibus. Sed agricolæ si habentibus arma, victum parant, meritò forent pars aliqua ciuitatis. At illic priuatum habent, priuatimque colunt. Insuper autem publicos agros, ex quibus propulsatores belli victum habere oportet, si ipsi idem colant, non esset aliud agricola, aliud propulsator belli: quod legislator esse vult. Sin alij quidam ab agricolis, & propulsatoribus, quartum erit membrum ciuitatis nullius particeps, sed alienum à Republica. Quod si quis dicat, eosdem agricolas, & proprios colere, & publicos agros: primò fructuum multitudo non sufficeret, ex quibus singuli binis domibus habeant ministrare: deinde quam ob rem non statim ex eisdem agris, pro seque alimenta sumant, & propulsatoribus exhibeant: hæc sanè omnia magnam conijuncturam turbationem. Nec de iudicio quoque rectè se habet lex, qua iudicandum putant cum distinctione, lite simpliciter scripta, ita ut ex iudice fiat arbiter. Hoc enim in compromisso in plures facta recipitur. Conferunt enim inter se de sententia ferenda: sed in iudiciis non recipitur: imò legumatores plerique contra statyunt, ne iudices inter se colloquantur. Deinde quomodo non erit litigiosa sententia, cum iudex non putat tantum deberi, quantum petitur. Nam si petitur viginti

ginti minas postulabat, iudicium autem vnus decem iudices, alter quinque, alter quatuor, & hoc modo diuidant: & alij in totum condemnent, alij in nihilum: quis erit modus sententiarum concordandarum? Præterea, nemo peierare cogit simpliciter petatur. Non enim cum absoluit, nihil debere iudicari, sed viginti minas non debere peierat, qui cum putet viginti minas non debere, tamen condemnat. De eo autem, quod inuenientibus aliquid commodum ciuitati, honores tribuendi sunt, non est tutum lege cauere, sed adparentiam solum probabilem habere. Continere enim calumnias, & motum fortisan Republice. Sed incidit hæc in aliam questionem, & considerationem aliam, Vtrum damnosum sit, vel vile ciuitatibus, leges patrias mutare, si sit alia melior. Quapropter non est facile dicto statim assentiri, si quidem non conducit mutare. Fieri autem potest ut inducatur aut legum, aut Republice dissolutio, tanquam commune bonum. Sed cum in hanc mentionem incidimus, etiam pauca de eo perstringenda sunt. Habere enim, ut diximus, dubitationem, & melius videri potest, ut mutationem recipiant. Nam aliis quidem scientiis, hoc prodest: seu si medicina ab institutis patris mutetur, & gymnastica, & alia artes, atque facultates. Quarum cum vna ponenda sit ciuilibus disciplina, patet in ea quoque eandem rationem esse tenendam. Probari autem hoc dicit aliquis, & in ipsis rebus. Antiquas enim leges nimium rudes esse, & barbaras. Armati siquidem ferro incedebant Græci, & vxores emebant inuicem: & quæcunque vetusta iura alicubi extant, penitus rudia sunt: seu apud Cumas de cæde lex est, si accusator multos testes inducat ex agnatis propriis, reum esse eadis, contra quem probatur. Quarunt autem omnino non patriam, sed bonum omnes. Putandumque est, præsecos illos homines, siue ex terra geniti fuerint, siue ex corruptione aliqua seruati, fuisse ignaros, & imprudentes, quod de terra natis dicitur: ut absurdum sit in eorum opinionibus persistere velle. Præterea, neque leges scriptæ meliores sunt, si sunt immutabiles. Ut enim in aliis artibus, sic etiam circa ciuilem constitutionem impossibile est singula, & ad minimum vsque scriptis comprehendere. Necessè est enim ut generaliter scribantur. At illa, quæ aguntur, particularia sunt. Ex his ergo videtur, & quaedam leges, & quandoque esse mutandas. Alio autem modo considerantibus cauendum videtur esse maxime. Cum enim utilitatis quidem accessio parua sit, assuescere verò faciliter leges mutare improbandum: constat, errata quædam esse toleranda, & legumlatorum, & magistratum. Non enim tantum proderit, qui corrigere perget, quantum nocebit assuescens superioribus non parenti. Mendax & de artibus exemplum. Neque enim simile est mutare artem, atque legem: nam lex nullam vim habet, ut ipsi pareatur, nisi ex more. Mos autem non fit, nisi temporis longitudine. Quare facilliter mutare leges ex presentibus in alias nouas, infirmam facere est vim legis. Præterea, si mutanda sunt leges, vtrum omnes, & in omni Repu-

blica, an non? & vtrum à quocunque, aut quibusdam? In his enim magna est differentia. Quapropter nunc quidem omittamus considerationem hanc, nam aliorum est temporum.

De Lacedæmoniorum Republica.

Cap. viii.

Lacedæmoniorum autem Republica, & Cretensium, ferè autem & de aliorum rebus publicis, duo sunt consideranda. Vnum, si quid rectè, vel non rectè ad optimam constitutionem in illis sit constitutum. Alterum, si quid ad oppositionem, & modum aduersantis ab illis Republica. Quod igitur necessarium est, in bene constituenda, necessario rebus adesse facultatem, omnes fatentur: sed quemadmodum id futurum sit, non facile est comprehendere. Nam & Penestæ Thessalorum multoties in ipsos Thessalos insurrexerunt. Et Ilotes Lacedæmoniorum in casibus eorum aduersis, nunquam insidiari destiterunt: verum apud Cretenses nihil adhuc tale accidit. Causa forsitan est, quia vicinæ ciuitates, quantum inuicem bellum gerant, tamen earum nulla rebelles recipit: quoniam id non conducit, quando & ipsæ pericæcos habent. At Lacedæmonio cum finitimi omnes inimici erant, Argiui, Messenij, & Arcades: nam & Thessalis ab initio rebellauerunt, dum cum finitimis Achæis, & cum Peræis, & Magnesiis gererent bellum. Videtur autem etsi nihil aliud, at tamen hoc ipsum esse perdifficile, quemadmodum cum eis sit conuersandum. Nam si remissè erga illos te geras, superbiunt illi, quidem, ac se pares dominantibus existimant. Sin asperè tractentur, insidiantur, atque odio habent. Patet igitur, non reperire optimum modum eos, quibus ista contingunt circa subiectos. Præterea, lenitas in mulieres, & ad propositum Republice nocet, & ad directionem ciuitatis. Ut enim domus pars sunt viri, & vxor, ita & ciuitatem bifariam diuidi censendum est in virorum multitudinem, ac mulierum. Quocirca in quacunque Republica male prouisum est circa mulieres, in ea putandum est, mediocritatem ciuitatis esse neglectam: quod tibi contingit. Volens enim legislator totam ciuitatem esse duram, ac laborum patientem, in viris quidem id fecisse constat, in mulieribus autem non fecisse. Viuunt enim molliter, ac in omnem licentiam dissoluta. Itaque necessarium in tali Republica diuitias haberi in pretio, præferri cum viri sint mulieribus obnoxij: quod accidit omnibus ferè militaribus, bellicosisque gentibus, præterquam Celtis, aut si qui alij coitum masculorum palam receperunt. Videtur autem qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse. Quoniam, omnes huiusmodi homines proni sunt ad Venerem, illisque obnoxij. Itaque apud Lacedæmonios hoc fuit, multaque in eorum principatu à mulieribus administrabantur. Etenim quid refert vtrum mulieres ipsæ gubernent, an eos, qui gubernant, à mulieribus gubernari: idem enim accidit. Cumque insolentia ad nullum obsequiū vtilis sit, nisi forte ad bellum maxime nocua: etiam ad hoc ipsum Laconum mulieres erant. Patetecerunt enim hoc in Thebanorum aduen-

ad nos.

ad nos.

ad nos.

Nova est.

trata.

aduentu. Non enim magis viles præstiterunt se, quam altaram civitatum mulieres, sed curbam inferebant magis, quam hoïes. Ab initio igitur rationabiliter contigisse Lacedæmonis videtur in mulieres indulgentiam, cum per militiam multum domo abessent, Argivis primò, mox Arcadibus, & Messeniis bellum inferentes. Exercentes enim se ipsos, legumlatori præstabant assuetos propter militarem vitam: multas enim continer virtutis partes. Mulieres autem fertur Lycurgus deducere conatus, ad leges. At ubi repugnabant, abstinuisset. Causa igitur factorum hæ sunt. Itaque & huius peccati. Sed nos non id consideremus, cui venia danda sit, vel non danda, sed rectumne sit, an non rectum. Quæ porro circa mulieres non bene se habent, videntur (vt diximus antè) non solum ipsa per se indecentiam quandam facere in Republica, sed impellere quoque ad cupiditatem pecuniæ. Post illa enim, quæ nunc dicta sunt, tuentes inæqualem rerum possessionem quis reprehendat? Nam eorum quibusdam hoc evenit, vt magnam nimium opulentiam haberent. Aliis verò vt penitus exiguum: quapropter ad paucos devenerunt agri. Hoc autem ex eo accidit, quia malè fuerat lege provisum. Emere enim, aut vendere quod habeas, fecit non honestum. Et rectè id quidem. Sed donare, ac testamento relinquere concessit. Atque idem accidit necesse est, per hanc modum & illum. Sunt enim malierum fere ex quinque partibus totius regionis dux, multis hæredibus institutis, & traditione dorum magnarum. Atqui melius erat, aut nullam, aut parvam, aut mediocrem esse constitutam. Nunc autem licet donare ex testamento cuiusque, etiam si nullo instituto hærede decesserit. Ex quo factum est, vt regio sufficiens mille & quingentos equites alere, peditem verò triginta millia, nò mille quidem totos habeat. Probavit autem res ipsa, præuè apud illos in hac parte fuisse provisum: quoniam vna plaga suscepta civitas ea corruit, nec vltra perulit, ob hominum paucitatem. Aiunt etiam per tempora priorum regum, nonos homines permultos donatos, ob numerum civium, qui bello diminuti fuerant ad augendum: & aiunt fuisse quandoque Spartiaris decem millia: & tamen siue sint ista vera, siue non sint, melius est per adæquationem possessionum replere hominibus civitatem. Contra riri etiam quodam modo est huic provisioni lex illa circa prolem. Volens enim legumlator quam plurimos fore Spartiaras, induxit ciues ad multitudinem procreandam. Est enim lex, Qui tres genuerit filios, eum esse immunem à custodia: qui verò quatuor, immunem esse ab omnibus. Atqui patet, quòd si multi gignantur regione sic distributa, necessarium est multos fieri pauperes. At enim & quæ circa Ephoros constituta sunt, præuè se habent: hic enim magistratus maximarum apud illos rerum potestatem habet. Sumuntur autem ex plebe omnes, vt multoties contingat, homines valde pauperes in hac potestate constituti, qui propter egestatem venales fiunt. Ostendunt id & sæpe prius, & nunc in Andriis. Corrupti enim pecuniâ quidam, quantum in se fuit,

totam Rempublicam euerterunt: & propter eius magistratus nimiam potestatem, ac tyrannidiparem, etiam reges ipsos populares fieri compulerunt, vt in hac quoque parte. Respublica læderetur. Popularis enim status ex optimate resoluta. Conciner tamen Rempublicam magistratus iste. Acquiscecit enim plebs ex eo, quia maximi magistratus capax est. Ita siue per legumlatorem, siue per fortunam euenit hoc, vt vtiliter se habet rebus. Oportet enim Rempublicam, quæ duratura sit, velle, vt omnes civitatis partes constent, acque in statu suo permaneant. Reges ergo propter honorem suum ira se habebunt: præstantes autem viti propter Senatam. Nam ea dignitas, virtutis est premium: plebs autem propter Ephoriam: nam constituitur ex omnibus. Sed oportet hunc magistratum sumi quidem ex omnibus, non tamen per hunc modum, per quem nunc fit: est enim nimium puerile. Præterea autè, & iudicandi de magnis rebus potestatem habent homines contingentes. Itaque melius foret, non secundam propriam mentem eos iudicare, sed secundum literas, & leges. Est etiam Ephorum vita nequaquam conveniens proposito civitatis: nam Ephori quidem molliter viuunt, in ceteris autem tanta alperitas est vitæ, vt nequeant homines illam perferre, sed clam transgredientes legè voluptatibus fruuntur. Senatorum quoque potestas nò rectè apud illos constituta est. Nam quòd sint viri boni, ac sufficienter ad virtutem eruditi, dicit forsitan aliquis civitatis conducere. Enimvero quòd per omnem vitam magis de rebus decernendi potestatem habeant, periculosum est. Est enim vt corporis, sic etiam & civitatis senectus. Per hunc autem modum eruditus, vt & legumlator ipse diffidat, tanquam non bonis viris nequaquam ruitum. Videntur autem hi, qui in hac potestate constituti sunt, largiendi, gratificandique ex omnibus permulta facultatem habere: quapropter melius erat, eos rationi reddenda subiectos esse: nunc autem non sunt. Videtur autem Ephorum magistratus omnes alios magistratus corrigere. In hoc autem nimium certè illis permillum: & non per hunc modum dicimus rationem reddere oportere. Insuper creatio ipsa Senatorum, quam per suffragia faciunt, perleuis est: ac ipsum petere, qui eligendus sit, non rectè se habet. Oportet enim & volentem, & non volentem, ad magistratum assumere, si dignus sit eo magistratu. Nunc autem idem facere in hoc videtur legumlator, quod in alia Republica. Ambitiosos enim faciens ciues, illis vitur ad Senatorum delectum. Nemo enim magistratum petet, nisi honoris sit affectator: atque pleraque eorum, quæ homines iniuste faciunt, per ambitionem, & avaritiam committuntur. De regia verò potestate, virtumelius sit, eam in civitatibus existere, necne, alia foret disputatio. At tamen melius (non vt nunc quidè) sed pro vita cuiusque, regis indicare. Quod autem ne ipse quidem legumlator credit se facere bonos & honestos, manifestum est. Diffidit enim, quali non sint ad sufficientiam boni viri. Itaque legatos simul mittebant inimicos, ac salutem civitatis esse putabant, seditiones regum.

Non

Non bene etiam circa comestationes, quæ illi Phiditia nominant, constitutum est ab initio. Oportebat enim magis ex publico esse convenium, quemadmodum in Creta. Sed apud Lacedæmonios vnusquisque, conferre habet: et si sunt quidam longè pauperissimi, qui huiusmodi sumptusam nequeant sufferre. Ex quo fit vt legumlatori contra eueniat, quam ipse voluerit. Voluit enim civitatem popularem facere per comestationes: sed contra accidit, cum non sit facile pauperibus, comestationum participes esse. More enim maiorum sic apud eos definitur, vt qui comestationum particeps esse nequeat, is ad Reipublica gubernationem non admittatur. Legem verò, quæ est circa præfectos clasis, & alij quidam improbarunt. Et rectè quidem. Est enim seditionis causa. Nam cum reges sint belli duces, præfectura illa perpetua fere alterum est imperium. Et sic suppositio ni legumlatoris succenseri potest. Quod & Plato in legibus suis censuit. Ad partem enim virtutis tota ordinatio illarum legum contendit, scilicet bellica. Hæc autem vilis ad victoriam consequendam. Itaque salui erant bellum gerentes, peribant verò ubi rerum potiti essent: quoniam nec otium agere, nec quicquam aliud exercere sciebant præstabilius, quam rem militarem. Illud quoque erratum non sanè minus, quòd putant bona illa, quæ ad bellum pertinent, ex virtute magis, quam ex vitio fieri. Et in hoc quidem rectè: sed quòd hæc potiora, quam virtutem ipsam putant, in hoc non rectè. Malè etiam circa pecunias publicas constitutum apud illos est: quia neque in publico habet quicquam, & magna bella gerere coacti, pecuniam egre conferunt. Nam quia Spartiarum est plurimum agri, non examinant inuicem & collationes. Et euenit legumlatori contra, quam commodum est, publicè inopiam, priuatim avaritiam inducere. De Lacedæmoniorum igitur Republica hæcenus dictum sit. Nam hæc sunt, quæ maximè quis reprehendat.

De Cretensum Republica. Cap. VIII.

Retensium verò Respublica huic finitima est. Habet autem quædam non deterius, sed plurima minus nitidè. Videtur autem, & fertur Lacedæmoniorum Respublica in pluribus imitata. Cretensem. Veruta autem pleraque, rudiora sunt nouis. Ferunt enim Lycurgum post dimissam Charilli regis tutelam, cum longo tempore peregrinarentur, in Creta plurimam fuisse diuersatum, propter cognationem. Erant enim Lychi Lacedæmoniorum coloni. Susceperant autem ij, qui in eam coloniam venerant, instituta legum, tunc in antiquis habitatoribus obtinencia. Quapropter & nunc Periaci eodem modo illis legibus vtuntur, quomodo eas Minos constituit primus. Videtur autem hæc insula ad principatum Græciæ esse nata, ac præclare sita. Cuncto namque immiser mari, cum ferè Græci omnes circum mare sint positi. Abest enim hinc modicum à Peloponneso. Illinc verò ab Asia loco, qui circa Tropicum est & Rhodum. Quare imperium maris obtinuit Minos, ac insularum alias subegit, alias ve-

ro dudum incultas habitari fecit. Tandem Siciliam aggressus, circa Camerinam defunctus est: Habet autem convenientiam Cretea institutio cum Laconica. Agriculturam exercent apud hos quidem Eilora: apud illos verò Periaci. Et comestationes sunt apud vtrosque. Et antiquitus nuncupabant Lacedæmonij non Phiditia, sed Andria, quemadmodum Cretes. Ex quo palam est, inde prouenisse. Insuper autem & Reipublice institutio. Ephori namque eandem vim habent, quam in Creta hi, qui Cosmi appellantur: nisi quòd Ephori numero quinque sunt, Cosmi autem decem. Senatores autem pares sunt senatoribus, quos vocant Cretes consilium. Regia autem potestas fuit primò apud Cretas, postea illam sustulerunt, imperio in bello ad Cosmos translatò. Concio autem omnibus communis est, sed aliam nullam habet authoritatem, quam ea comprobandi, quæ à Senatoribus, & Cosmis fuerit antè decreta. Quæ igitur de comestationibus constituta sunt, melius apud Cretas, quam apud Lacedæmonios habent. Nam apud Lacedæmonios vnusquisque certum quid in singula capita taxatum soluit: quod nisi faciat, à Republica repellitur, vt prius diximus. At in Creta communis est. Ex cunctis enim, quæ à terra proueniunt, vel armentis, ex publicis, & his, quæ afferunt Periaci, diuisio fit, vt pars vna ad deorum cultum, & ad publica onera, pars ad comestationes deputetur. Ac ita ex publico educant omnes, & mulieres, & pueros, & viros. Ad temperantiam autem cibi, quasi vilis sit, multa legumlator philosophatus est. Et de mulierum diuortijs, de earum congressione ad viros, ne superfluam pariat multitudinem, etiam prospexit. Quod vtum præuè, vel non præuè constitutum sit, aliud erit considerandi tempus. Sed quòd circa comestationes melius provisum sit apud Cretas, quam apud Lacedæmonios, manifestum est. At circa Cosmos deterius, quam circa Ephoros. Quod enim mali habet Ephorum magistratus, idem & in illis est: sumuntur enim quiuis. Sed quod in his prodest Reipublice, illic non est. Nam hic quia ex omnibus assumptio est, particeps populus amplissimi magistratus, vult manere Rempublicam. Illic autem non ex omnibus sumuntur Cosmi, sed ex quibusdam familiis: & senatores ex iis, qui Cosmiam fuerunt. De quibus idem dici potest, quod de iis, quæ apud Lacedæmonios fiunt. Nam esse liberum magistratum, atque perpetuum, maius est munus, quam dignitas eorum mereatur. Et non secundam legem scriptam iudicare, sed secundam quod sibi videtur, periculosum est. Quic scere autem plebem non participantem, nullum signum est bene constituta civitatis. Nec quicquam susceptionis est Cosmis, quemadmodum Ephoris: abestantque per singulam longè à contententibus. Medicina verò, quam huic delicto adhibent, ridicula est, nec civilis, sed tyranni- ca. Sæpenumero enim aut collega illorum, aut priuati homines insurgentes, per seditionem Cosmos expellant. Licet etiam Cosmis se ipsos magistratu abdicare. Enimvero hæc omnia præstabat lege fieri, quam pro hominum voluntate. Non

re. Non enim secuta est regula. Omnium verò deterrimum est, potentum a Colmatu depositio, quam tam sæpe concitant, cum sententias dare nolunt. Per quam manifestum est, habere eam institutionem aliquid Republicæ, sed non esse Rempublicam, et potentatum magis. Consueverunt autem concitata plebe, & amicis, ad vnius arbitrium rem deferre, seditionisque, & prælia inter se miscere. At verò id, quid differat ab eo, quodd tandem ea civitas non sit, dissoluta civilitate societas? Est autem periculosus hic Republicæ status, si qui velint, possintque invadere. Sed, ut supra diximus, servatur propter locum, qui omnes advenas procul excludit. Itaque Perioeci manent Cretensibus. Verum Ilores per se à Lacedæmoniis defecerunt. Non enim erat in Creta potentatus ullus externus: sed nuperimè bellum peregrinum irrupit in eam insulam, quod patefecit imbecillitatem legum suarum. De hac igitur Republica hæc dixisse sufficiat.

Superiorum Reipublicarum comparatio. Cap. 1 x.

Videntur etiam Carthaginiensium Republica bene constituta, multaque habere præter alias, quædam verò maxime similia Lacedæmoniiis. Tres enim istæ Republicæ quodam modo inter se proximæ sunt, multumque distant ab aliis: Cretica, dico, & Laconica, & Carthaginiensis. Multaque in ipsis pronisa sunt recte. Signum autem est Republicæ bene instituta, quod populus in suo permaneat loco, neque, seditionem ullam (quod dictu dignum sit) unquam fecit, neque tyrannum. Continet autem similia Lacedæmoniorum Republica. Comestrationes quidem sodalitorum, Phiditiis: centum autem & quatuor virorum potestas, Ephoris: præterquam quod non deterior. Nam illi & ex contingentibus sunt. Hanc autem potestatem suscipiunt optimates. Imperator verò, & Senatus, conveniunt Lacedæmoniorum regibus, & senibus. Melius autem quod Imperatorem non secundum genus, neque ex vili, & præcellenti magis eligunt, quam secundum virtutem. Nam qui magnam habent potestatem, si ipsi nullius pretij sint, multum nocent: nocueruntque iam Lacedæmoniorum civitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgressionem communia sunt omnibus antè dictis. Sed quantum ad intentionem optimatum actinet, & Republicæ, quædam ad popularem statum magis declinant, quædam ad paucorum potentiam. Nam referendi quidem ad populum, aut non referendi aliqua, Imperatores vna cum Senatu domini sunt, si omnes concordent: si non concordent, populus ipse iam dominus est. Quæcumque autem repulerint magistratus, de his non approbandi modo illorum sententias potestas permessa est populo, verum etiam pro arbitrio constituendi, providendique. & cuius contradicere relatis illorum licet: quod non est in aliis Rebuspublicis. Quinquenarium verò, qui multarum ac magnarum rerum potestatem habet, ab illis eligi: centumviratum hos eligere, qui est maximus magistra-

Aristotelis.

tus, & hos longiori tempore, quam alios, imperium retinere: nam & perfuncti magistratu, imperant: & designati ad magistratum, ad paucorum potentiam spectant. Esse autem sine mercede, & sine electione, quæ forte sit, optatum est ponendum: & si quid aliud tale. Iudicia quoque omnia à cunctis magistratibus indicari, & non ab aliis alia, ut apud Lacedæmonios. Transgreditur autem maxime ob optimatibus ad paucorum potentiam initium Carthaginiensium secundum aliquam intelligentiam, in eo etiam multi comprobant: non solum enim optimos verum etiam ditissimos censent in magistratibus esse ponendos: quasi impossibile sit qui egenus existare, eum bene magistratum gerere, aut quietem optare. Si igitur sumere diuitem paucorum potentia est, per virtutem autem optimatum ista quadam esset species tertia per quam constituta est apud Carthaginiensium respublica. Creant enim magistratus ad hæc duo respicientes, & præsertim maximos, ut imperatores & duces bellorum. Purandum autem est, huiusmodi excessum ab optimatibus, esse errorem legis conditoris, quem ab initio prævidisse valde necessarium fuit, ut optimi valerent quietem agere, nec quicquam indecorum facere, non solum in magistratu, sed etiam in vita privata. Quod si inspicere oportet ad opes gratia quietis, primum est, maximos magistratus esse venales, imperium, & belli ducatum. Hæc enim lex, pretiosas magis facit divitias, quam virtutes, ac civitatem totam ad studium pecuniarum convertit. Nam quicquid apud civitatis principes habetur in pretio, necessarium est & aliorum civium opinionem subsequi. Vbi autem non maxime honoratur virtus, ibi non est possibile firmum optimorum esse in Republica statum. Assuescere verò ad lucra rationale est, quando per largitionem adipiscuntur dignitates. Absurdum est enim, si pauper quidem aliquis, verum bonæ mentis lucrari velit, improbius autem non velit, cum sumptus fecerit. Quocirca oportet eos, qui possunt optime gerere magistratum, assumere ad magistratum, probabiliusque fuisse si auctor legis opulentiam præstantium virorum abiecerit, ac eorum, qui in magistratu forent, quieti prospexisset. Primum etiam videri potest, plures magistratus ab vno homine geri, quod in honore est apud Carthaginienses. Vnicum enim ab vno optime perficitur opus. Hoc autem ut fieret, providendum fuit à legumlatore, neque cogendum eundem tribicinem esse, atque futorem. Quare vbi non parva est civitas, magis civile est, ut plures sint participes magistratum, magisque populare. Communis enim, ut diximus, & melius singula conficiuntur, atque celerius. Patet autem hoc in bellicis rebus, & nauticis. In his enim ambobus per omnes (ut ita dixerim) transit imperare, & parere. Sed cum ad paucorum potentiam vergat Republica eorum, optime illud effugiunt, ut semper aliqua plebis pars detetur ad oppida mitentes: per hoc illi arbitrantur, ac certe efficiunt, statum civitatis permanere. Sed hoc est Fortunæ opus, oportebat verò non per Fortunam sine seditionibus

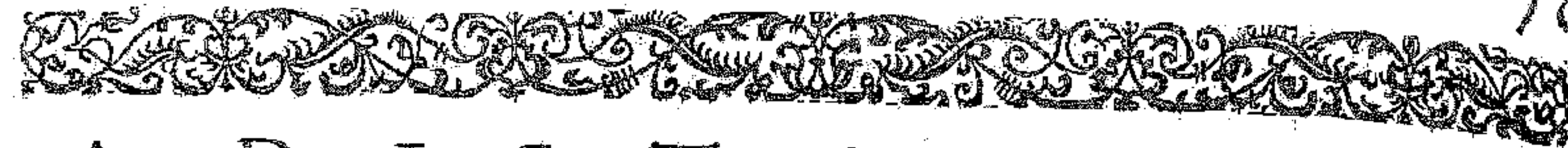
nibus esse, sed per legistatorem id fieri. Nunc autem si diuisa fortuna incidat, & plebs à gubernatoribus secedat, nullum est remedium legis ad quietem adhibendum. Lacedæmoniorum igitur, & Cretensium, & Carthaginiensium Respublicæ, quæ merito habentur insigniores, in hunc modum se habent.

De Republica Solonis, & variis institutionibus Reipublicarum. Cap. x.

Eorum autem, qui de Republica aliquid tradiderunt, quidam nunquam versati sunt in gubernatione civitatis, sed in privata vita otiosi vixerunt: de quibus si quid dignum referatur fuit, supra diximus. Quidam autem legistatores fuere, gubernaveruntque vel in propriis civitatibus, vel in alienis. Et horum quidam solummodo legum auctores fuere: quidam etiam Respublicæ constitutores, veluti Lycurgus, & Solon. Hi enim leges, & Rempublicam condiderunt. Lycurgus quidem Lacedæmoniiis, ut dictum est, Solon autem Atheniensibus. Existimant autem quidam, Solonem legistatorem fuisse præclarum. Nam & paucorum potentiam sustulisse, quæ nimis intemperans erat, & plebem à servitute liberasse, ac statum popularem in patriâ constituisse, optimeque Rempublicam temperasse. Nam esse consilium Areopagi, paucorum gubernationis est: defectus verò magistratum, optimatum iudicia verò, populare. Sed videtur Solon illa duo (cum essent prius) non sustulisse, consilium Areopagi, & magistratum deletum. At si populum afferuisse, iudiciis ex omnibus constituitis. Quæ propter quidam auctoritatem omnem ad iudicium traduxerit, quod per sortitionem est. Nam cum hoc inualuit, tanquam tyrannum gratificantes populo, in eum, qui nunc est, popularem statum Rempublicam redegerunt. Et consilium Areopagi Ephialtes inhibuit, & Pericles. Iudiciis verò salaria Pericles induxit, ac per hunc modum unusquisque eorum, qui apud plebem posse voluerunt, populi vim augere per se invicem, donec in istam, quæ nunc est, licentiam pervenit. Apparet autem hoc, non tam Solonis voluntate, quam casu evenisse. Nauali enim potestati adversus Medos victor populus, maiora de sese sapere cepit, & accesserunt patroni seditionis, contra bonos, & modestos ciues, qui Rempublicam gubernabant. Cum videatur quidem Solon eam, quæ maxime necessaria fuit, potestate populo tradidisse, ut magistratus crearet, & malefacta corrigeret. Nisi enim populus hanc habeat potestatem, servus erit, & inimicus. At magistratus omnes constituit ex nobilibus, ac locupletibus ex censu quingentorum modiorum, & iugerum.

Tertium ex equitibus. Quartum ex opificibus sortididit, quibus nullum magistratum assequendi ius erat. Fuerunt etiam legum positores Zaleucus apud Locros occidentales, & Charondas Catanientis civibus suis, cæterisque civitatibus Chalcidicis, quæ sunt circa Italiam, & Siciliam. Tentant verò quidam inducere, quasi Onomacritus fuerit primus legum ferendarum peritus. Hunc verò exercitarum in Creta, cum esset Locris, profectum autem ad Thalerè per artem divinationis, eius familiarè fuisse. Thaleris autè auditores fuisse Lycurgum, & Zaleucum, Zaleuci autè Charondam. Sed qui ista dicunt, tempora non suppurant. Fuit etiam Philolaus Corinthius legumlator Thebanis. Erat autem Philolaus ex familia Bacchiadum, amicus verò Dioclis: qui in Olympiis vicit. Sed vbi ille civitatem deseruit, commotus ob amorem matris Alcyones, Thebas migravit. Atque ibi ambo defuncti sunt, monstranturque etiam nunc illorum sepulcra, quæ ab invicem facile spectant, verum ita constituta, ut ex Dioclis quidè sepulcro non sit prospectus in Corinthiū agrum ob animi inflectionem: ex Philolai autem sit prospectus. Flabitarunt igitur ob huiusmodi causam apud Thebanos, legesque illis Philolaus descripsit. Et de aliis quibusdam, & de sobole procreanda, quas illi leges proletarias appellant. Et hoc est præcipue ab illo provisum, ut numerus hereditarum conservetur. Charonda autem nihil est proprium, nisi iudicia falsorum testium. Primus enim de his legem posuit, diligentia autem, & claritate etiam elegantior, quam hi, qui nunc sunt legum conditores. Philolai proprium est, patrimoniorum disparitas. Platonis autem, mulierum, & natorum, & patrimoniorum communitas, & comestrationes feminarum, & præterea lex circa ebrietatem, ut reges conuiuiorum sobrii sint: & in rebus bellicis exercitatio, per quam ambidextri fiant, cum oporteat non alteram manum vitalem, alteram inutilem habere. Draconis quoque leges sunt: sed iam constituta Republica leges tulit. Proprium autem Draconis est, nihil, quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudine poenarum. Fuit quoque Pittacus legum conditor, sed non in Republica versatus. Lex est propria illius, ebrios si quem pulsaverint maiori poena damnari, quam si sobrii fecissent. Quod enim plures delinquant ebrii, quam sobrii, non ad id respexit, quod magis esse debeat ebriis venia, sed ad utilitatem. Fuit etiam Androdamus Rhegynus legum conditor Chalcidensibus, qui sunt in Tracia, de homicidio, & hæreditatibus: nihil tamen huius proprium referro quis potest. De his ergo Rebuspublicis, quæ principales sunt, & de his, quæ sunt ab aliquibus scriptæ, in hunc modum cognovisse sufficiat.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E P O L I T I C O
R V M, S I V E D E R E B V S P V B L I
C I S A D N I C O M A C H V M,
L I B E R T E R T I V S.

Ioanne Argyropylo Byzantio Interprete.

Argumentum libri.

V A R in tertio exponuntur haec sunt: ciuis. Respublica: dominans in Republica: cui gubernatio sit committenda: praexcellencia vnus: regia gubernatio: de ciue, quid sit ciuis: quando sit eadem ciuitas: an eadem sit virtus boni viri, & boni ciuis: de Republica: quid sit Respublica: quot sint, & quae Respublicae: quoad, & quantum iusti paucorum potentiae, & popularis gubernationis.

De ciuitate, ciue, de iis, qui ciuitate donati sunt, magistratibus, de iustis & iniustis ciuibus.

Cap. 1.

V i de Republica considerat, quae sit vnaqueque, & qualis, ferè prima illa consideratio occurrit, videre quid ciuitas. Nam ea nonnunquam in controuersiam venit, cum alij dicant à ciuitate factum, alij non à ciuitate, sed à potentibus quibusdam, vel à tyranno. Gubernatoris autem Reipublicae, ac legum positore, totum negotium, versari videmus circa ciuitatem. Est autem Respublica eorum, qui in ciuitate degunt, institutio. Cum verò sit ciuitas conpolitum quiddam, quemadmodum alia tota ex pluribus partibus consistens, manifestum est, primò de ciue esse perquirendum. Nam ciuitas est ciuium multitudo quaedam. Quare, & quem oporteat ciuem vocari, & qui sit ciuis, est considerandus: nam & de ciue saepe contenditur, nec eundem omnes esse facentur ciuem: & qui in populari ciuitate ciuis est, per saepe in paucorum gubernatione non erit ciuis. Eos igitur, qui alio quodam modo appellationem fortiuntur, seu eos, qui ciuitate donati sunt, omittamus. Nec habitatio ciuem facit: nam isto modo per peregrini, qui circa nos habitant, & serui, ciues essent. Nec rursum, qui fori, ac iudicijus habent, nam hoc existit etià illis, qui simul contrahunt, cum per contractum forum fortiuntur: quamquà multis in locis peregrini ne id quidem perfectè habeant, sed necesse est ut patronum accipiant. Ex quo fit ut imperfectè quodam modo sint fori iudiciorum participes. Sed ut pueri nondum aetate perfecti, & senes ob aetatem à muneribus publicis vacantes, non simpliciter ciues

dicendi sunt, sed quodam modo ciues. At nos querimus cum, qui simpliciter ciuis dicitur, nec habeat aliquam adiunctionem, quae restringat, & corrigat: cum & de infamibus, & de exilibus eodem modo, ut supra dubitari & responderi potest. Ciuis simpliciter nulla alia re definitur magis, quam participatione potestatis publicae iudicandi & decernendi. Potestates autem aliae sunt determinatae secundum tempus, ita ut non liceat intordum, nec semel eandem habere, aut per alia temporum spatia. Aliae sunt indeterminatae, seu illius, qui in concione deliberat, & qui iudicat: quoniam fortasse diceret aliquis, tales non esse in potestate constitutos. At qui ridiculum foret, qui de maximis rebus deliberant, & decernunt, eos potestatem dicere non habere. Sed nihil refert, cum de nomine sit quaestio. Est enim absque nomine publica potestas iudicantis, decernentisque in concione: sed sit definitionis gratia indeterminata potestas. Ponimus autem, eos esse ciues, qui huius potestatis vna cum aliis participes sunt. Maxime igitur propriè ciuis, super omnes alios, qui ciues dicuntur, ferè talis est. Nec latere nos debet, quòd in rebus, quarum subiecta differunt specie, & aliud eorum est primum, aliud secundum, aliud consequens, aut omnino nihil est, quae talia sunt, eis commune, aut vix. Respublicas autem videmus specie differre, & alias esse posteriores, alias priores. Quae enim aberrauerunt, ac prolapsae sunt, necesse est, ut posteriores sint integris, & incorruptis. Quomodo autem dicamus eas labi, postea patebit. Quare ciuem quoque esse alium, atque alium necesse est, secundum differentiam Rerumpublicarum. Itaque, ille, de quo diximus, in populari quidem statu maxime est ciuis: in aliis verò speciebus esse quidè potest, non rariò necesse est. In quibusdam enim ciuitatibus nec populus est, neque concionis usus, sed Tyrannorum habent, & iudicia. Ut apud Lacedaemonios de contractibus cognoscunt hi, qui Ephoribus nuncupantur, alij alios: de caede autem Senatus, & forsan alius magistratus de aliis. Eodemque modo apud Carthaginienses, de omnibus quidem causis magistratus quidam cognoscunt. Sed recipit correctionem quandam definitio ciuis: quod in aliis Rebuspublicis non est indeterminata illa potestas, quae in concione decernit, & iudicat:

iudicat: sed determinata secundum iurisdictionem. Horum enim, aut omnibus, aut quibusdam concessum est deliberare, ac iudicare, vel de omnibus, vel de quibusdam. Quis igitur sit ciuis, ex his patet. Cui enim habitus est participandi potestatis publicae deliberatiuae, & iudicariuae, huc ciuem esse dicimus eius ciuitatis. Ciuitatè verò talium multitudinem, quae ipsa per se sufficiens sit, ut simpliciter dixerim, ad viuendum. Conseruauerunt autem, eum etiam dicere ciuem, qui ex duobus ciuibus ortus sit, & non ex altero solù, seu ex patre, & matre. Alij verò magis ultra requirunt, seu auos, & proauos, vel plures. His ita definitis ciuiter, & succinctè dubitant quidam, tertius ille, aut quartus quomodo erit ciuis. Gorgias quidè Leōtinus partem dubicans fortasse, partim ludens, inquit: Quemadmodum infortaria sunt illa, quae à factoribus mortuorum sunt, sic Larificos esse qui ab artificibus eorum sunt. Esse namque aliquos Larificorum factores, est autè simplex. Si enim participarent administrationis Reipublicae secundum determinationem iam dictam, essent vniq; ciues. Etenim neque possibile est, cognoscere definitionem illam primis conditoribus, aut habitatoribus, ut ex patre, matreque, ciuibus sint exorti. Sed forsan de eo magis dubitari potest, cum facta mutatio recipiuntur quidam ad communionem Reipublicae: quemadmodum Athenis fecit Clisthenes post tyrannorum eiectionem. Complures enim in tribus describit peregrinos, & seruos, & inquilinos: de quibus dubitari potest, non qui ciuis, sed an iuste vel iniuste. Atque de eo insuper quis dubitabit, an si non iuste ciuis, ne ciuis sit: quasi idem valeat iniustus, & falsus. Sed cum videamus quosdam iniuste se in magistratibus gerere, quos tamen magistratus esse dicimus, sed nequaquam iustè: aut potestatem quaedam definitus sit (nam qui particeps est talis potestatis, est ciuis, ut diximus) patet quòd hos quoque ciues esse dicendum est. Iuste autè, vel iniuste, per cinet ad primam illam quaestione, in qua quaeritur, nunquid à ciuitate factum sit, vel non à ciuitate. Cui cum ex paucorum potentia, vel tyrannide, ad popularè statum sit mutatio. Tunc enim neque per mutuatam pecuniam soluere quidam volunt, quasi non ciuitas eam suscipiat, sed tyrannus: nec alia huiusmodi permulta, quasi Respublica vi, ac victoria constet, non publica vtilitate. Si igitur per hunc modum, quaedam in populari statu sunt, esse similiter dicendum est, huius ciuitatis acta, & paucorum potentiae, & tyrannidjs.

De identitate ciuitatis. An si ciuium multitudo alium in locum migrerit, & si contra fiat, eadem futurum sit ciuitas, quae prius esset. De magnitudine vrbis, quantum esse conueniat. An liceat pactum mutare, Respublica specie mutata, veluti si quis debeat centum aureos, an retinere possit circa iniquum, si mutata sit Respublica in aliam formam.

Cap. 11.

V idetur autè proprius huius quaestio- nis locus, quomodo aliquando dicamus, ciuitatem esse eandem, & non eandem, sed aliam. Potissimè igitur inue- stigatio dubitationis huius est circa locum, & ho-

mines. Fieri enim potest, ut separetur locus, & ho- mines, & hos ibi, & alios alibi dubitare. Sed haec leuior est dubitatio. Nam cum multipliciter dicatur ciuitas, perfacilis est huiusmodi quaestio. Similiter quoque eorum, qui eundem inhabitant lo- cum, quoad dicendum sit, vnam esse ciuitatem. Non enim moribus id definitur. Liceret enim Peloponnesum totam vnus moribus circūdari. Talis fortasse est Babylon, quae capta cum esset ab hostibus, serunt partem aliquam eius ciuitatis tertia die nondum aliquid sensisse. Similiter & quacun- que alia, magis habet circūscriptionem gentis, quam ciuitatis. Sed huius quaestiois alio loco vtilis erit consideratio. Nam de magnitudine ci- uitatis, & quantum esse vtile sit, & verum vnam vel plures, latere non debet ciuilem hominem. At manentibus eisdem habitatoribus eodem lo- co, vtrum quoad sit idem genus habitantium ean- dem esse ciuitatem dicendum sit, quantum semper alij intereant, alij orientur: ut & flumina solemus eadem dicere, & fontes eosdem, quantum semper vnda noua superueniat, ac delinat. An homines dicendum sit, eosdè esse propter eandem causam, sed ciuitatem aliam? Nam si ciuitas est societas quaedam, societas autem ciuium est, variata Rei- publicae gubernanda forma, & alia affecta, necesse- fatium vniq; videretur ciuitatem quoque, non ean- dem permanere. Ut & chorum alij esse dicimus, dum tragicus est, quam dum comicus, etiam idem sint homines. Eodemque modo, omnem aliam societatem, & compositionem, si species compo- sitionis alia fiat: seu harmoniam earundem vo- cum aliam esse dicimus, & modò Doricam, modò Phrygiam vocitamus. Id si ita est, patet, quòd ma- xime dicendum est eandem ciuitatem ad Rempu- blicam respicientes. Nomine autem, vocari alio, aut eodem licet, eisdem habitantibus eandem, vel aliis penitus hominibus. Vtrum autem iu- stum sit reddere pecuniam mutuo sumptam, mu- tata Reipublicae gubernanda specie, an non iu- stum, alia est dubitatio.

De virtute absque viri boni, & boni ciuis, utrum sit eadem, an altera. De virtute ciuis, qui praestit, & qui patet. An opifex sit ciues dicendum.

Cap. 111.

I s verò, quae nunc dicta sunt, conso- quens est videre, vtrum eadem sit vir- tus boni viri, & boni ciuis, an non ean- dem. Atque si hoc est perquirendum, prius de virtute ciuis sub compendio considerare oportet. Ut igitur nauta vnus aliquis est eorum, qui sunt in cōmuni societate, ita & ciuè dicimus. Nautarum verò, quamquà dissimiles sint secundum potentiam (nam alter est romex, alter guber- nator, alter proram dirigens, alter alteram huius- modi appellationem habens) patet quòd expressis vnus vnusquequequeque sermo proprius exit illius virtutis. Similiter autè & commune quiddam con- uenit omnibus. Salus enim, & cōseruatio nauigau- tium, commune est omnium opus. Ad hoc enim vnusquisque eorum intendit. Sic igitur & ciuibus, licet dissimiles sint, opus est cōseruatio commu- nis societatis: societas verò est Respublica. Quae propter necesse est, virtutè esse: ciuis ad Rempu- blicam

Cc 2

De diuisione Reipublicarum, & definitio-
nibus, & de earum transgressione.

Cap. vi.

Is determinatis, cōsequens est, Respu-
blicas considerate, quorū sunt, & quæ.
Et primò quidem eas, quæ sunt rectæ:
nam labes earū ex illis patet. Cū
vero gubernatio ciuitatis, & regimen, idem signi-
ficent, regimen autem est potestas ciuitatis: neces-
se est, potestatem huiusmodi aut penes vnum esse,
& arbitrium aut penes paucos, aut penes multos. Quando igitur
vnus, vel pauci, vel multi communem utilita-
tem in gubernatione sequuntur, has esse rectas, Re-
publicarum species necesse est. Quando au-
tem ad propriam utilitatem vel vnius, vel pauco-
rum, vel multitudinis gubernatur, transgressiones
sunt, & labes. Aut enim dicendum est, non esse ci-
ues, aut ad participationē utilitatis sunt recipien-
di. Vocare autem consueuimus, cū vnus ad uti-
litatem communem respiciens gubernat regiam
potestatem. Cū vero pauci gubernant, plures ta-
men vno, optimi usum gubernationem, vel ex eo
quia optimi præsunt, vel ex eo quia ad optimū ci-
uitati, & iis, qui ea communicant, præsunt. Cū
autem multitudo gubernat ad communē utilita-
tem, vocatur cōmuni nomine Reipublicarum
omniū, Respublica. Contingit autem rationabi-
liter. Vnum enim excellere secundum virtutem,
aut paucos, datur: vt verò multitudo excellat ad
omnem virtutem, difficile est, sed maxime ad bel-
licam: hæc enim in multitudine fit. Quare in hac
Reipublicæ species principalissimū, ac potentis-
simū est, id, in quo robur belli consistit, & in his
ipsum sunt, qui sunt in possessione armorū. Pro-
labuntur verò, ac transgrediuntur huiusmodi spe-
cies, ex regia quidem gubernatione, in Tyranni-
dem: ex optimatibus verò, in paucorum potentiam:
ex Republica autem, in popularem statū. Tyran-
nidem enim esse dicimus, dominatū vnius ad
p̄t̄ptium comodum intendentis. Paucorum
autem potentiam, cū ad opulentorum commo-
dum gubernatur. Popularem autē statum, cū ad
commodum egenorum. Harum enim nulla, ad
communem utilitatem respicit. Oportet autem
paucos vbius explicare, quæ sit, vnaqueq; istarū:
habent enim dubitationes quasdam. Philosophan-
tis enim circa singulorum disciplinam, & non so-
lūm ad agendum respicientis, propriū est nihil
negligere, neque pratermittere, sed demonstrare
in singulis veritatem. Tyrannidē enim esse, dixi-
mus, vnius dominationē civili societati præuden-
tis. Paucorum autem potentiam, quando Repu-
blicam tenent opulenti, & diuites. Popularem ve-
rò gubernationem, cū tenues homines, & non
possidentes diuitias gubernant. Prima igitur du-
bitatio est circa definitionem. Nam si plures sint
opulenti, & diuites, ac Reipublicam teneant, po-
pularis autē gubernatio sit, cū multitudo regit,
eodēq; modo: sicubi contingat, inopes esse pau-
ci, quā opulenti, sed potētiō res, ac Repu-
blicam teneant, & vbi pauci Reipublicam obri-

nent, paucorum potentia nuncupamus: non recte
viderentur istæ definitiones esse positæ. Enimue-
rō si quis adiungens opulentie quiddam paucitatem,
inopte verò multitudinem, sic appellet Reipubli-
carum species, vt dicat paucorum potentiam
esse, in qua gubernationē Reipublicam habent opa-
lenti, numero pauci: popularem verò, in qua ino-
pes Reipublicam tenent multi existentes, aliam
haber dubitationem. Quas enim dicimus eas Res-
publicas, eam videlicet, in qua plures opulenti, &
eam in qua pauciores inopes gubernant. Si quidem
nullæ sunt alia Reipublica, præter supra dictas.
Videtur igitur ratio ista ostendere, quod paucos
esse, vel multos, qui gubernant, contingens est, aliud
paucorum potentiam, alterum popularem: propterea
quod vbiq; accidit, vt pauci sint opulenti, multi
verò inopes. Ex quo fit, vt huiusmodi causa non
facians differentiam, sed in eo differat popularis
gubernatio à paucorum potentia, quod alibi opu-
lenti, alibi inopes Reipublicam obtinent. Neces-
sariumque est, vbiq; per opes, ac diuitias præ-
fuit, siue hi pauciores sint, siue plures, hanc esse
speciem illam, quæ vocatur paucorum potentia.
Vbiq; autem inopes, hanc esse popularem
gubernationem. Sed accidit (vt diximus) hos
quidem paucos esse, illos verò multos. Opibus
enim, ac diuitiis pauci abundant, libertatis tan-
tū omnes participes sunt: propter quas causas
contendunt vtrique de Republica.

De isto simpliciter, quod neque sit in
paucorum gubernatione, neque in po-
pulari, sed tantum ne quid.

De sine ciuitatis, vir-
tute, & vicio.

Cap. vii.

Videndum est, quos terminos
esse dicunt paucorum potentiam & po-
pularis gubernationis, & quid sit ius-
tum in vtraque. Omnes enim attingunt
iustum quoddam, sed vsque ad aliquid pro-
cedentis, & vni non omne iustum proprie: puta
videtur æqualitas iustum quiddam esse, & est, sed
non omnibus, at æqualibus. Et inæqualitas vide-
tur iustum esse, & est quidem, sed non omnibus,
at inæqualibus. Alij verò hoc auferunt, videlicet
quibus, & malè iudicāt. Causa verò est, quia de se
ipsis iudicium fit. Qui verò de propriis iudicant,
vt plurimum non recti sunt iudices. Itaque cū
iustum aliquibus, & diuisum sit eodem modo in
rebus, & personis, vt diximus in Ethicis, æqua-
litatem Rei conferunt, sed de personis contē-
dunt, maxime ob id, quod dictum est modo,
quia de se ipsis non recte iudicant. Denique quia
vsque ad aliquid, vtrique eorum iustum quiddam
dicentes, putant se dicere simpliciter iustum, illi
enim si in aliquo sint superiores, ceu opibus, & di-
uitiis, alios omnino putant impares esse. Hi ve-
rò si in aliquo sint pares, pura libertate, omnino
putant esse pares. Ceterum quod est principa-
lissimum, non dicunt. Si enim possessionum gra-
tia societatem iniissent, a qua vna conuenissent,
tantum caperent ciuitatis, quantum possessionis.
Itaque

Itaque ratio illa valeret, quæ est paucorum poten-
tiam, qui autem non esse iustum, vt qui vnum con-
ciliant, tantum participet de ceterum munis, quantum
is, qui contrahit omne reliquum: neque de iis, quæ
ab initio, neque de iis, quæ postea superueniant.
Quod si non viuendi solum gratia, sed magis bene
viuendi: nam sic seruorum, & aliorum animalium
ciuitas esse posset, quod non est, ex eo quia felici-
tatis non sunt capacia, nec viuendi secundum ele-
ctionem, neque societatis gratia bellicæ, ne à quo-
quam iniuria afficiantur, neque propter commer-
cia, ac mutuum vilitatem. Nam sic Tusci, & Car-
thaginenses, & omnes ij, quibus est commercium
in vicem, tanquā ciues essent vnius ciuitatis: sunt
nempe illis fœdera circa res importandas, & pa-
cta, ne iniuria afficiantur, & scilicet circa mu-
tuam bellorū societatem. Sed neque magistratus
communis his deputati sunt, verū alij apud alios:
nec quales esse oportet, alteri de alteris cogitant.
Neque vt nemo eorum iniustus sit, qui sub fœ-
dere comprehenduntur, neque vt prauitatem
nullam habeant, sed solum vt non inuicem se ini-
uria afficiant. At enim de virtute, ac vicio publicè
cogitant, quicunque curam habent bene instituendi
ciuitatem. Ex quo manifestum est, de virtute cu-
ram esse habendam ei, quæ re vera ciuitas sit no-
minanda, non orationis gratia. Nam sit commu-
nicatio societatis aliorum ad bellum, loco solum
differens ab aliis sociis longè existentibus. &
lex pactio, vt ait Lycophron sophista fideiussor
inuicem iustorum, sed non talis, vt bonos, & ius-
tos ciues efficiat. Et quod ita se habeat, patet:
nam si quis coniungat loca in vnum, vt Megaren-
sum, Corinthiorumque ciuitates sese inuicem
coniungant moribus, nihilominus vna non erit
ciuitas, nec si simul coniugia inaneant: quanquam
hoc vni sit de his communibus, quæ proprie sunt
ciuitatum. Eodēq; modo si qui habitent sepa-
rati quidem, non tamen ita longè vt nequeant si-
mul communicare, legesq; habeant, iniuriam sibi
inuicem in commercio prohibendic: ceu si vnus fa-
ber alter agricola, alter tutor, alter aliquis huius-
modi foret, essentq; hi decem millia numero, nec
alix eis forent communionēs, nisi talium rerum,
puta contractuum, & bellorum cōfederationes,
nec sic quidem ciuitas adhuc foret. propter quam
vtrique causam? Non enim quia non propinqua sit
communicatio. Nam si in vnum conueniret ita com-
municantes, vnusquisque tamen vtrius propria
domo, vt ciuitate, ac sibi ipsis vt cōfœderati au-
xilium ferant contra iniuriantes solam, ne sic qui-
dem ciuitas esse videretur rectè considerantibus.
Si quidem eodem modo cōuersarentur simul con-
iunctim, & separatim. Ex quo patet, quod ciuitas
non est communicatio loci, & non iniuriandi si-
bi ipsis, & commercij gratia. Sed ista quidem vt
adhuc, necessarium est, si quidem futura sit ciuitas:
nec tamen si ista ad sint omnia, ciuitas adhuc erit.
At bene viuendi societas & domibus, & generi-
bus, vitæ perfectæ gratia, & per se sufficientis: hoc
tamen non erit, nisi vno, eodēq; loco habitan-
tibus, & coniugia simul inuentibus, propter quod
propinquitates in ciuitatibus exiterunt, & fœda-

liria, & sacra, & conuersationes familiarum: idq;
est amicitia opus. Nam simul viuendi electio, ami-
citia est. Finis est igitur ciuitatis, bene viuere: illa
verò gratia finis. Ciuitas autem est generum, pa-
gorūque societas, vitæ perfectæ, ac per se suffi-
cientis. Hoc est (vt diximus) bene, ac beatè vi-
uere. Bene igitur agendi gratia ponendum est, esse
ciuilem societatem, non autem gratia simul vi-
uendi. Quapropter quicumque plus conferunt
ad huiusmodi societatem, his plus iuris com-
petit in ciuitate, quā his, qui libertate, ac ge-
nere pares sunt, vel maiores, sed ciuili virtute
sunt impares: & quā iis, qui diuitiis superant, sed
virtute superantur. Quod igitur omnes, qui de
Republica contendunt, partem aliquam iusti di-
cunt, manifestum est ex supra dictis.

Quid oporteat dominari, summamque auctori-
tatem in ciuitate tenere, an in opum multitudinem,
aut opulentos, an æquos & bonos, aut regem,
aut tyrannum. De reperendis rationi-
bus, & an multitudinem eius
functionis participem
esse oporteat.

Cap. viii.

St autem dubitatio, quid oporteat do-
minans esse in ciuitate, nunquid po-
pulum, an eos, qui diuitias habent, an
bonos, & æquos, vel vnum, qui sit op-
timus omnium, vel tyrannus? Verum hæc omnia
videntur habere difficultatē. Quid enim inopes,
quia plures sint, si partiantur ea, quæ sunt opulen-
torum, hoc non iniustum est? decreuerunt enim
qui potestatem habent. Iniuria igitur summa, quæ
tandē dicenda est? Rursusq; omnibus acceptis, si
plures ea sibi tribuant, quæ sunt paucorū, constat
quod ciuitatem corrumpunt. Atqui virtus nun-
quam corruptū id, quod eam habet, neq; iustum,
ciuitatis corruptiuum est. Ex quo patet, legē istam
non posse iustam esse. Præterea, illa quoq; quæ fa-
cta fuerint à tyranno, necessarium foret, iusta esse
omnia. Vm enim adfert, propter potentiam, vt mul-
tudo diuitibus. Sed an paucos, & opulentos ius-
tum est dominari: an ergo si & illi hoc agant, & rap-
inas exercent, auferantque multitudinis bona,
hocne erit iustum? & cetera ergo. Hæc igitur omnia
constat esse praua, & non iusta. Verum bonos, &
æquos dominari oportet, auctoritatēq; habere
omnium. Ergo alij omnes cū magistratus non ca-
pian, inhonorati manebūt? Nam honores quidē
magistratus, potestatesq; appellamus: quos si bo-
ni semper habeant, necessarium est alios excludi ab
honoribus Reipublicæ. Sed nunquid vnus, qui sit
optimus, dominari debet? At enim hoc etiam gra-
uius est: quoniam plures erunt ab honoribus ex-
clusi. Sed forsitan dicer aliquis, legē dominari de-
bere, non autem hominem, in quem cadunt animi
perturbationes. Si igitur sit lex quidem, sed vel ad
paucorū potentiam, vel ad multitudinis fauorem
declinans, quid tandem refert in his, de quibus du-
bitarum est: ueniēt enim eadem, quæ supra dicta
sunt. De his igitur sit alius quidem sermo. Quod
autem magis penes multos debeat esse potestas,
quā

omnia videntur ostendere, quoddam harum determi-
nationum nulla est recta, secundum quam cen-
sent sibi quisque gubernationem esse tribuendam,
ceteros vero omnes sub eorū gubernatione esse
debere. Nam profecto & ad eos, qui per virtutem
sibi arrogat gubernandi auctoritatem, & ad eos,
qui per diuitias, respondere posset multitudo ius-
tum sermonem. Nihil enim verat multitudinem,
quandoque meliorem esse, quam pauci, ac ditio-
rem, non secundum singulos, sed secundum vni-
uersos. Ex quo ad questionem illam, quam affe-
runt nonnulli, per hunc modum responderi po-
rest. Quæritur enim, ad quid respicere legis con-
ditor debeat in legibus rectissime constituendis,
verum ad meliorem, an ad plurimum utilitatem,
quando contingat quod modò diximus. Rectum
quidem accipiendum est æquè. Aequè verò re-
ctum, ad totius civitatis utilitatem, & ad com-
munem civitatem. Civis autem communiter, qui
particeps est imperandi, & parendi, licet alius
secundum vnamquamque speciem Rerumpubli-
carum. Secundum autem optimam speciem, qui
potest, & eligit parere, & imperare, ad vitam se-
cundum virtutem gerendam.

*An vnus is, qui ceteris omnibus virtute superior
sit, ponendus sit pars civitatis. De ostraci-
smo, & vsu. De optima Republica.
ca, quomodo se gerat erga vnum
illum excellentem
virtute.*

Cap. IX.

Quod si vnus sit vsque adeo superexcel-
lens virtute, vel plures, quā vnus, nec
tamen tot numero, vt implere civita-
tem possint, vt neque comparanda sit
aliorum omnium virtus, neque facultas gerendi Rem-
publicam ad hanc, plurium, si plures sint, vel vnus
tantum, si vnus, non amplius hi ponendi sunt civi-
tatis pars. Fieret enim illis iniuria, si pariter, atque
alij, censeantur, cum sint vsque adeo superiores
secundum virtutem, ac civilem potentiam. Pu-
tandum est enim talem virum, tanquam Deum
in hominibus esse. Ex quo manifestum est, posi-
tionem legum necessariam esse circa æquales ge-
nere, & potentia. Sed in illos tales non est lex: ipsi
enim lex sunt. Etiam ridiculus foret, qui illos
legi subicere conaretur. Dicerent enim fortasse,
quemadmodum de leone scribit Aristhenes, con-
cionantibus sepulculis, ac censentibus æquum om-
nes habere debere. Quapropter à civitatibus,
quæ populariter reguntur, Ostracismus repertus
est. Hæc siquidem civitates æqualitatem maximè
complectuntur. Itaque qui superexcellere vide-
tur, vel propter diuitias, vel propter amicos, vel
propter aliquam aliam civilem potentiam, extra
civitatem relegatur ad tempus aliquod termi-
natum. Tradunt etiam fabulæ, ob huiusmodi cau-
sam, Herclæ ab Argonautis fuisse relictum: non
enim vnā cum aliis nauem regere illum voluisse,
vt nimium superexcellerem inter nauigantes.

*De Republica regia, & an magis ex-
pediat loco recto gubernando,
quam cetera forma: de
regum speciebus.*

Cap. X.

Quoniam vero post hæc congruum fuerit
considerare de regia gubernatione. Di-
xitimus enim, hanc esse vnam ex rectis
speciebus Rerumpublicarum. Consi-
derandum est autem, verum conducatur civitati, &
regioni, quam rectè gubernari oporteat, regem ha-
bere, an non, sed alia quædam species gubernandi
magis conducatur: an quibusdam conducatur, quibus-
dam non. Ante omnia verò distinguendum est, an
sit vnus genus eorum, vel differentias habeant plu-
res. Et facile est inueniri quoddam plura genera sunt.
Nec est omnium regum modus vnus potestatis.
In Lacedæmoniorum enim Republica videtur rex
esse maximè secundum leges. Neque enim pote-
statem habet omnium, sed cum egreditur extra re-
gionem, imperium habet eorum, quæ pertinet ad
bellum. Præterea, sacrificia, Deorumque ceremo-
nia, ei commissa sunt. Hæc igitur regia potestas est,
quali auctoritatem belli perpetuam habere. Vita
enim necesse est alicuius non habere potestatem, nisi
dam bellum gerit: vt etiam apud antiquos fuisse
videtur, quod ostendit Homerus: nam Agamem-
non in concionibus, maledictis, & iurgis vexaba-
tur, sed cum à concione digressus in prælio erat,
occidendi habebat potestatem. Itaque, inquit, quem
ego procal à pugna fugientem conspexero, non
sibi lat erit, fugere canes, & aues, nam penes me oc-
cidendi potestas. Vna ergo species regni, est au-
thoritas belli perpetua: & quandoque per genus,
quandoque per electionem huiusmodi regnum ob-
tinetur. Est & alia in super monarchiæ species,
qualia sunt apud quosdam Barbaros regna, vim ha-
bentia proximam tyrannidis, licet sint legitima, &
secundum morem parta: Ob id enim quia magis apte
sunt natura ad seruendum nationes Barbarorum,
quàm Græcorum, & eorum, qui incolunt Asiam,
quàm eorum, qui Europam, præferunt, & ferule
iugum æquo animo: Et ob hoc tyrannica sunt hu-
iusmodi regna: sed habet securitatem, quia more,
& legibus consistunt. Et ea de causa custodiam ha-
bent regiam, non tyrannicam. Reges enim à ciui-
bus custodiuntur: Tyranni verò ab externis mer-
cede conducti. Et reges secundum leges, & vo-
lentibus, Tyranni verò iniuris dominantur. Itaque
alteri à ciuibus custodiuntur, alteri contra cines
custodiā parant. Sunt igitur hæc, de quibus dictum
est, duæ species monarchiæ. Tertia est species, vt
antiquitus in Græcia fuere, quos vocabant Aesym-
netas. Est autem hæc, vt simpliciter dicamus, ele-
ctiua tyrannidis, differens à Barbarica, non eo quod
non legitime, sed eo quod non consuetè. Potestas
autè huiusmodi, aut vincente eo durabat, aut tem-
pore quodam præfinito, vel rebus gestis finieba-
tur. Qualem elegerunt quandoque Mitylenæi Pit-
tacam aduersus exules suos, quibus præerat An-
tiphridas, & Alcæus poëta. Ostendit hoc Alcæus

Cap. XI.

Regia ergo potestatis tot sunt species,
quatuor videlicet. Vna, qualis erat
temporibus herou, volentium scilicet, &
in quibusdam determinatis rebus. Dux
enim belli, & iudex controuersiarum erat rex, &
dominus ceremoniarum erga Deos. Altera erat Bar-
barica, ex progenite scilicet dominatio secundum re-
ges. Tertia, quam Aesymnetiam vocant, quæ esse
diximus electiuam tyrannidē. Quarta, Lacedæmonica
ea autem est, vt simpliciter dicam, imperium belli in
quodam genere perpetuum. Ista quidè igitur per
hunc modum inter se differunt. Quinta autem est
species regni, quando vnus omnium habet pote-
statem, quemadmodum vnaquæque gens, & ciui-
tas

in quodam loco suorum carminum. Increpat enim
quod Pittacum hominem obscuri generis, labo-
ranti civitati præfecerint, tyrannum plausu fre-
quentantes. Huiusmodi igitur species, quia tyran-
nica sunt, dominationem habent: quia verò ele-
ctiue sunt, & volentium, regia. Quarta species re-
gni est, quales erant heroicis temporibus, sponta-
nea, & secundum morem, & legem. Propter be-
neficia enim à patribus collocata in populos, vel
per artes, vel per bellum, vel per congregationem
in vnum, vel propter acquisitionem regionis, de-
clarum fuit eis regnum de populorum voluntate
& successoribus. Id erat secundum morem. Hi &
imperium habebant belli, & rei diuina cultū ex-
ercebant, nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdo-
tum requirerent. Et præterea de controuersis iu-
dicabant: & hoc faciebant alij iureiurando præsti-
to, alij sine iureiurando. Erat autem illis iurtran-
dum, per sceptri elevationem. Veteres igitur illi
reges antiquis temporibus civitates, & gentes,
& nationes externas continuo gubernabant: post-
ea verò, partim ipsis regibus dimittentibus, par-
tim multitudinis detrectante, illud solum in qui-
busdam civitatibus relictum est regibus, vt cere-
moniarum erga Deos haberent facultatem, ac bel-
li duces in externis essent.

*De eisdem regum speciebus, mutata ordine. Ex
quibus quatuor non omnium curam habent: prima,
heroica: altera Barbarica, qua ex more patrio do-
minatio est quadam certia, electiua Tyrannidis. Athe-
nienses appellant Aesymnetiam: quarta, Lacedæ-
monica: & est ducendi belli perpetuum imperium: quin-
ta, cum vnus omnium habet imperium tanquam
pater in domo. Ex his potissimum speciem regni
habent postrema duo. Hanc questio sit, vtra ha-
rum magis conducatur civitatibus, verum magis ex-
pediat Rempublicam ab vno optimo regi, an à legi-
bus. Et quibus in rebus rex non prouidere potest,
aut non bene potest, an vni vno optimo
rectius committatur potestas
sancienti, an multis. Item
de regis stipendiis
quædam.*

tas vnaquæq; publicè ordinata, ad exemplar gubernationis domus. Vt enim gubernatio patrifamilias, est regia quadam potestas domi: ita regia potestas, est ciuitatis, & gentis vnus, aut pluri- rum, quasi domesticæ quadam gubernatio. Ferè autem duæ sunt regni species, de quibus considerationem facere expedit. Vna hæc, de qua diximus. Altera Laconica, nam aliarum pleraque inter has mediæ sunt. Pauciorum enim domina, quàm omnimoda potestas regia: plurium verò quàm Laconica. Itaq; consideratio ferè circa duo versatur. Vnum, conducæne ciuitatibus, perpetuum belli ducem habere: & hunc vel per genus, vel per electionem. Alterum, conducæne vnũ habere potestatem omnium, an non? De duce igitur belli considerate ad leges potius pertinet, quàm ad aliquam speciem Reipublicæ. Nam in omni Republica id cadere potest. Quare dimittamus hanc primam partem. De rege autem, quoniã hæc est gubernandi legitima species, considerate oportet, & dubitationes, quæ in ea cadunt, percurrere. Caput verò huius questionis est, vtrum expediat magis ab optimo homine regi, vel ab optimis legibus gubernari. Qui gubernationem hominis præferunt, aiunt, leges solùm vniuersaliter prouidere, non autem de singulis, quæ accidunt, iubere. Itaque in quacunq; arte literis præcipere, statuum esse. Et in Aegypto post tertiam diem mouere licet medicis: quòd si prius, periculo id agunt suo. Paret ergo propter eandem causam, non esse per literas, & leges optimam gubernationem. At qui & illam adesse oportet gubernantibus vniuersalem rationem. Et melius certè cui non adest turbatio aliqua omnino, quàm cui naturaliter inest. Hac autem turbatione lex caret: mens verò humana non caret. Sed forsitan dicet aliquis, quòd per huiusmodi rationem probabilius deliberabitur circa singula. Quòd igitur necesse sit ipsum legis conditorem esse, ac leges poni, manifestum est: sed non inuisibiles, quatenus transgrediuntur. Nam in ceteris quidem inuisibiles esse oportet. At de quibuscunq; lex aut prouidere non potest omnino, aut nõ bene prouidere, vtrum in his vno viro optimo danda sit potestas, an multis? Etenim nunc plures simul cognoscunt de causis, & deliberant, & iudicant. Sunt autem huiusmodi iudicia de singularibus. Et cum vnusquisque per se fortasse deficiat, ciuitas autem ex multitudine consistit. Vt coniugum, ad quod plures conferunt, melius est, quàm vna, atque simplex mens: sic iudicia multorum sæpe meliora sunt, quàm vniuscuiusque. Præterea, multitudo minus subiacet corruptioni, què admodum aqua magna congeries: sic etiam plures, quàm pauci, incorruptibiles sunt. At cum vnus indicat, si ira, vel alia huiusmodi perturbatio vincat, necessarium est, iudiciũ corrumpi: sed in multitudine, difficile foret, omnes irasci, atque errare. Sit multitudo liberorum hominum, qui nihil agant præter legem, nisi in quibus lex ipsa necessariò deficiat. Quòd si hoc, non facile in pluribus, si plures sint boni viri, & ciues, vtrum incorruptior erit vnus in gubernando, an cum erunt plures, & boni omnes: an paret q; plures? Enimue-

ro plures inter se factionibus contendunt: vnus autem non contendit. Sed aduersus hoc forsitan ponendum est, quòd studiosi viri sunt omnes, vt ille vnus. Si ergo plurium gubernatio, bonorum autem virorum omnium, optimatum dicitur, vnus autem, regnum: optabilius esset ciuitatibus ab optimis gubernari, quàm a rege, & si cum potestate, & si sine potestate sit imperium, modò reperiri queant plures similiter. Et ob hoc forsitan rex ab initio repertus est, quòd difficile erat, viros plures excellenti virtute reperiri, præsertim cum runc ciuitates parua forent. Præterea, ob beneficia accepta regem creauere, quòd opus est bonorum virorum: sed cum postea contingeret, vt plures pari virtute reperirentur, non amplius tolleratur regem, sed commune quiddam querentes, Respublicas constituere. Cum verò deteriores facti, lucrum sibi quererent ex gubernatione Reipublicæ, paucorum hinc potentiam exortam fuisse credendum est. Honorabant enim diuitias. Ex his verò in tyrannidem transierit: ex tyrannide rursum ad plebem. Semper enim ad pauciores redigentes, propter questus cupiditatem, multitudinem corroborauerunt, vt tandem insurgens multitudo ad popularem statum ciuitatis redegerit. Factis insuper maioribus ciuitatibus, non facile est aliam, quàm popularem gubernandi speciem remanere. Sin autem quis ponat, optimum esse ciuitatibus à rege gubernari, quomodo fiet in filius? Vtrum per genus erit successio? An si natorum qualescunq; perniciosum est. Sed dices, non relinquet regnum huiusmodi natis rex, cum id in sua sit potestate. At non facile iam est in hoc fidem habere. Arduum enim, ac maioris virtutis, quàm secundum humanam naturam. Quæstio est etiam, vtrum habere debeat, qui regnaturus est: circa se potentiã quandam, qua possit cõpellerere non parentes; Vel quomodo gubernationem exercebit? Si enim habeat potestatem à legibus concessam, & nihil ex voluntate sua faciat præter leges tamen necessaria erit sibi potentia, per quam leges rueri queat. Forsitan quidem de huiusmodi rege non difficile est determinare: nam oportet ipsum vires habere, sed tales vt vno quoq; separatim, & simul pluribus potentiior sit, populo tamen sit impotentior: vt amici qui solebat custodias ciuitati dare, cum aliquem ciuitati præfessent, quem Aesymneram vocitabant, vel tyrannum. Et Dionysio postulanti circa se habere aliquos custodias causa, consuluit quidam, Syracusanis tot esse dandos.

De potestate regia, que vnus est omnium habens potestatem, quòd non sit secundum, neque in ciuitate libera dominari debeat, sed potius legem. Que multitudo sit apta regno, & qua aliis Rebus publicis.

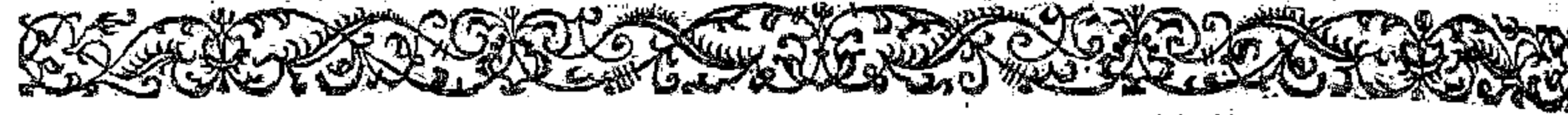
Cap. xii.

Merum de eo rege, qui cuncta ex voluntate sua gerit, consideratio nunc est facienda. Nam ille, qui secundum leges dicitur rex, non facit (vt diximus) regia gubernationis speciem: quia in cunctis Rebus publicis cadere potest, vt ut quidam ducendo exercitui, cum ciuitas bellũ gerit, perperum præfectus: puta in populari statu, & optimatũ gubernatione: pluresq; auctoritatem vni committunt bellum gerendi. Est autem talis quadam deputatio apud Doracum, & apud Sypontinos, licet apud Sypontinos paulò restrictior. Sed regia illa potestas plenissima, per quam rex omnia ex voluntate sua gubernat, videtur quibusdam non esse secundum naturam, vt vnus omnium dominus sit ciuium, cum ex similibus ciuitas consistet. Nam similibus natura, idem ius esse, necessarium est, & eandem dignitatem secundum naturam. Quare vt parem habere impares alimoniam, aut vestem, nocuum est corporibus: ita & in honoribus res se habent. Similiter ergo & inæquale æqualibus: ex quo non magis præesse, quàm subesse, iustum est, & per vicissitudinem eodem modo, & hæc iam lex: nam institutio lex est. Melius est igitur vt lex dominetur, quàm aliquis ciuium. Eademque ista ratio, si quos præesse oportet, ita sunt præficiendi, vt custodes legum, atq; ministri: necesse est enim, esse aliquos magistratus cū potestate, sed nõ vnũ hunc esse debere aiunt in ciuium paritate. Quacunq; tamen videntur per legem quidem terminari non posse, per hominẽ verò cognosci posse, prudenter cauens lex adiungit, cetera iustissima intentione iudicari debere per eos, qui iudiciis præsentent. Ac insuper emendare permittit, quid videatur, conantibus vt melius disponatur, quàm sicut iacet. Qui igitur legem præesse iubent, videntur iubere Deum præesse, & leges: qui autem hominem talis est, atq; obliquos agit etiam viros optimos, qui sunt in potestate: ex quo mens absq; appetitu, lex est. Videntur autẽ de artibus falsum esse exemplum, quòd secundum literas medicari vanũ esset: meliusq; foret, si possidentibus arte vtamur. Nam illi quidem nihil contra rationem per amicitiam agunt: sed reculant mercedẽ accipere, cum sanos fecerint. At in magistratibus multa per affectionem, & gratiam cõsueuerunt delinquere: cum si de fide medici timeatur, ac suspicio foret, ne suscepro ab inimicis pretio, necare velit, tunc ex literis curam magis opraremus. At qui ægotantes medici, alios ad se medicos vocant, & magistri palaestra, alios magistras, quasi nequeat verum discernere, qui de propriis iudicant, & in affectu cõstituti sunt. Quare manifestum est, quòd iustum querentes, medium querunt. Lex enim, medium est. Præterea, validiores, & de validioribus rebus leges, sunt illæ, quæ ex moribus proueniunt, quàm quæ ex literis. Quare si minus fallit homo magistratum gerens, quàm hi, qui secundum literas, non tamen quàm hi, qui secundum consuetudinem. Atqui nec facile est, vnum discernere: opus erit ergo, vt plures sint sub eo iudicantes. Itaq; quid refert hoc, si vnus aliis ista committat: Insuper quod prius dicebatur, si quidem vir studiosus, quoniam melior sit, præesse debet, vno autem duo boni meliores sunt. Hoc enim est, quod Homerus ait, duo similes. Et optatio Agamemnonis, Vt nam tales

michi decem consultores adessent. Sunt autẽ etiam nunc magistratus cum potestate iudicandi de quibusdã, ceu iudex, de quibus lex prouidere non potest: nam de quibus lex determinare potest, nemo dubitaret. Sed cum quædam comprehendendi legibus possint, quædam non possint, & hæc sunt illa, quæ dubitationem, & quætionem faciunt, vtrum melius sit ab optima lege, an ab optimo viro gubernari? Nam quæ in consultatione veniunt, de eisdẽ ferri legẽ, impossibile est. Non igitur hoc aiunt, quòd necessariũ sit, hominẽ in huiusmodi rebus iudicare: sed quòd non vnũ solum, sed plures. Iudicat enim vnusquisque in magistratu bene, si sit eruditus primò à lege. Forsan verò absurdum videri possit, si melius cernat duobus oculis, & duabus auribus audiat, & duobus pedibus, duabusq; manibus, agat, quàm plures pluribus: cum & nunc quidem reges, & tyranni, oculos plures sibi comparant, & aures, & pedes, præficiendo amicos, & curationem rerum eis committendo: qui nisi sint amici, non faciunt secundum illorum intentionem: si verò sint, amici sunt & status illorum, & personarum: amicus autem par, & similis. Quare si eos censet præficiendos, certè pares, ac similes gubernationi præesse cõfer oportere. Quæ igitur contententes contra regia gubernationem aiunt, ferè ista sunt. Sed hæc forsitan in quibusdam ita se habent, in quibusdam autẽ non ita. Est enim quiddam naturã dominabile, aliud regibile, aliud populare, & iustum, & vile. Tyrannicum verò non est secundum naturam, nec vlla aliarum gubernationum, quæ rectã transgrediuntur formam: hæc enim sunt præter naturam. Sed ex his, quæ dicta sunt, patet quòd in similibus, & paribus nec vile est, neq; iustum, vt vnus sit dominus omnium: neque si non sint leges, sed tanquã ipse sit lex: neque si sint leges, neq; bonus bonorum, neque non bonorum non bonus, neque si secundum virtutem sit melior, nisi per quendam modum. Quis autem iste sit modus, dicendum est. Diximus verò aliquam qualiter & antè. Et primò determinandũ est, quid congruat regi, quid optimatibus, quid reipublice. Regibus congruit huiusmodi multitudo, quæ natura apta sit ferre genus præstans virtute ad principatum ciuilem. Optimatibus verò congruens est multitudo liberorũ, quæ nata sit ad ferendum gubernationem eorum, qui sunt secundum virtutem primatij. Ad ciuilem gubernationem autem Reipublicæ congruit ea multitudo, in qua populus innascitur bellicus, qui gubernari possit, & gubernare secundum leges, & æquitatẽ, imparciens tenuioribus honores, & magistratus. Quando igitur aut totũ genus, aut inter alios vnum aliquẽ ita virtute præcellere cõingat, vt vnus ipsius virtute maior sit aliorum omnium virtute; tunc iustum est, hoc esse regium genus, & omnium dominari, & hunc vnum esse regem. Vt enim dictũ est prius, non solum id habet iustitiam, quàm præferre solent Rerum publicarũ institutores, & qui optimatum, & qui paucorum potentiam, & qui popularis, Omnes enim secundum excellentiam tribuunt, sed excellentiam non eandẽ, sed secundum prius dictã neque inæstificare, neque in exilium agere, neque relegare hunc posse decet, neq; dignari vt per

per vices gubernet non enim natura fit vt pars su-
peret totum: habenti vero ratam excellentiam hoc
accidit. Restat ergo, vt huic suadenti pareatur, &
potestatem cum habere non per vices, sed simpli-
citer. De regia igitur gubernatione, & quas diffe-
rentias habeat, & vtrum vile sit ciuitatibus, vel
non, & quibus, & quomodo, in hunc modum de-
terminatum sit. Cum vero tres dixerimus esse re-
ctas gubernandi species, harum vero necessarium
sit, eam esse optimam, quæ ab optimis gubernetur.
Talis autem est, in qua contingit, aut vni aliquem
omnium, aut genus totum, aut multitudinem vir-

tute præstantem gubernare eos, qui gubernari va-
leant, ad eam vitam, quæ sit maximè expetenda: &
in primis libris ostensum sit, necessarium esse, vt sit
eadem virtus boni viri, & cuius optimæ ciuitatis:
paret quòd eodem modo, & per eadem sit vir bo-
nus, & ciuitatè statueret quis ab optimis guberna-
ri, vel à rege. Itaque, eadem ferè disciplina, & iudei
mores facient studiosum virum, qui faciunt ciui-
lem, & regium. His determinatis conandum iam
erit de optimâ Republica, dicere, quemadmodum
fiat, & quomodo, constituatur. Nam, necesse est, de
illa conuenientem considerationem facere.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E P O L I T I C O R U M,
S I V E D E R E B V S P U B L I C I S,
L I B E R Q V A R T V S,
Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum libri.

In quarto hæc exponitur: Legislator, species Rerumpublicarum, apta mul-
tudo, vaframenta, partes Reipubli-
cæ. De speciebus Rerumpublicarum,
quæ sunt, quæ sit diuersitas. Partes, & species po-
pularis gubernationis: species paucorum: species
optimarum. Quid sit censu potestas: modi milio-
nis: qui sint: modi tyrannidis: quæ sit optima Res-
publica. De partibus Reipublicæ: conuilia, ma-
gistratus, iudicia.

*De optima Republica, & pertinentibus ad
legislatorem.*

In cunctis artibus, & scientiis,
quæ non circa partem, sed cir-
ca genus aliquod perfectè exi-
stunt, vnius est cõsiderare, quid
cuique cõueniat generi: ceterum
exercitatio corporis qualis quali
cõueniat, & quæ sit optima. Optime enim natura
disposito, & optime distributo, optimam conue-
nientem, necessarium est: & quæ plurimis, vna omnibus.
Etenim hoc gymnastica est. Præterea verò si quis
non exactum illum cupiat habitum, & scientiam
circa certamina, nihilò minus magistri gymnasio-
rum est, hæc potentiam præparare. Eodemque mo-
do in medicina, & in fabricatione nauium, & ve-
stium, & in omni alio artificio videmus contin-
gere. Quare manifestum est, quòd eiusdè est scien-
tiæ, videre quæ sit optima Respublica, & qualis
maximè ad votum foret, nullo externorum eam
impediente, & quæ quibus, cõueniat. Nam plures
optimam affequi; forsitan impossibile est. Itaque
& ea, quæ sit simpliciter optima, & ea, quæ quan-
tum fieri potest optima: latere nõ debet legis con-
sultis, quæ sit simpliciter optima. Nam oportet, da-

tam quoque considerare posse, quemadmodum
ab initio constituatur, & constituta seruetur
quam plurimo tempore. Dico autem, censu ciui-
tatis contingeret, neque optimam gubernationem
habere, neque necessaria illi adesse neque illis ipsis,
quæ adiunt, rectè vti, sed aliis deterioribus. Præter
hæc autem omnia, eam gubernationem, quæ om-
nibus maximè congruat ciuitatibus, nosse oportet,
vt tradunt plurimi eorum, qui de Republica
tractant. Et si de aliis rectè dicant, de vtilibus certe
aberrant. Non solùm enim optimam Rempublicam
considerare oportet, sed etiam illam, quæ in vsum
cadere possit, & quæ sit facilior, & cõmunior om-
nibus. Nunc autem alij supremam quærunt solùm,
multis adminiculis indigentem: alij magis cõmu-
nem aliquam tradentes, tollentesque, eas, quæ in vsum
sunt, Laconicam, vel aliam quandam commendant.
At enim oportet talem institutionem Reipubli-
cæ inducere, vt velint, ac possint homines ex his,
quæ sibi adsunt, faciliter eam recipere. Nam est
non minus difficile corrigere Rempublicam iam
institutam, quàm ab initio instituere, quemadmo-
dum & potest discere, quàm ab initio didicisse. Qua-
propter non solùm his, quæ libris scriptæ sunt, Re-
buspublicis, verùm etiam illis, quæ re vera exi-
stunt, auxiliari posse decet ciuilem hominem, vt
diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret
quot sint species earum. Nam nunc quidam pu-
tant, vnam esse popularem, & vnam paucorum po-
tentiam; quod non est verum. Itaque oportet non
latere differentias omnium, & quot sint, & quot
simpliciter componantur. Leges etiam simul cum
his cõsideranda erunt, quæ sunt optimæ, & quæ
cõueniant vnicuique gubernationi. Sunt enim
leges omnes ad Rempublicam accommodandæ,
non autem Respublica ad legem. Est namque

Respublica, institutio ciuitatis circa magistratus,
honorèsq; publicos, quemadmodum debeant im-
partiri, & in quo potestas, auctoritasque summa
debeat consistere, & qui sit finis cuiusque societatis.
Leges autem earum varix sunt, per quas modus
Reipublicæ gubernandæ significatur, secundum
quas debeant illi, qui sunt in potestate, imperare,
& prohibere transgressores. Ex quo patet, quòd
necessarium est, differetias, & numerum tenere singu-
larum Rerumpublicarum, etiam ad legum positio-
nes. Neque enim fieri potest, vt eadem leges vtilis
sint paucorum potetia, ac popularibus omnibus:
siquidem plures sunt, & non vna popularis po-
tetas, neque vna duntaxat paucorum potentia.

*De speciebus Rerumpublicarum, transgres-
sionibus, censu potestate. De his, quæ
à ciuili viro sunt expetenda.*

Cap. II.

Vm verò in præcedentibus dictum sit
à nobis, tres esse Rerumpublicarum
species rectas, Regnum, Optimarem
& eam, quæ appellatur Respublica: ac
tres earum transgressiones, & abesse: cum regnum in
tyrannidem, optimorum autem gubernatio in
paucorum potentiam, Respublica autem in popu-
larem statum labatur. Et de optimarum guberna-
tione, & regia sit dictum. Nam de optima Repu-
blica considerare idem est, ac de illis dicere. Vult
enim vtraque illarum per virtutem, ceteris op-
portunitus concurrentibus consistere. Et insuper
quid inter se differant regia potestas, & optimo-
rum gubernatio, & quando regia gubernatio pu-
tanda sit, determinamus. Restat nunc, vt de illa,
quæ appellatur Respublica, dicamus, & de ceteris
gubernandi formis, vt de paucorum potentia,
ac de populari statu, & de tyrannide. Pareat igitur,
harum transgressionum, quæ deterrima sit, quæue
secunda. Necesse est enim, primam & diuini-
simam transgressionem, esse deterrimam. Regiam quip-
pam gubernationem necesse est aut nomen habere
solùm, cum non sit, aut propter magnam illius, qui
regit, excellentiam, esse. Ex quo sit cognitum, ty-
rannidem deterrimam existere, ac plurimum à re-
cta specie gubernandi abesse. Secundo autem lo-
co, paucorum potentiam: nam optimorum guberna-
tio multum ab hac specie distat. Maximè verò
mediocrem, esse popularem statum. Fuit & prius
quidam, qui isto modo tradidit, non tamen in idem
aspiciens nobiscum. Ille enim existimabat specie-
rum omnium, quæ rectæ sanè essent, velur paucorum
potentiam, & aliarum, deterrimam esse popu-
larem, improbatam verò optimam. Nos autem eas,
quæ transgrediuntur, aberrare omnes dicimus:
nec paucorum potetia quòd melior sit altera, quàm
altera, rectè dicitur, sed quòd minus improba. Ve-
rùm de his nunc discutere omitamus. Est autem
à nobis primò distinguendum, quot sint differen-
tiæ Rerumpublicarum, siquid plures sunt species
popularis gubernationis, ac paucorum. Deinde
quæ communissima, & optabilissima sit post op-
timam Rempublicam, & si quæ contingit alia ad
optimarum naturam declinans rectè constituta, &
quam plurimum congruens ciuitatibus, quanam ista

sit: deinde aliarum, quæ à quibus expetenda. For-
san enim quibusdam necessaria est popularis gu-
bernatio magis, quàm paucorum potentia. Qui-
busdam verò hæc magis, quàm illa. Deinde quem-
admodum dispositum esse conueniat illum, qui
velit has gubernationes recipere. Dico autem po-
pularem secundum singulas species: ac rursus pau-
corum potentiam. Tandem verò omnium istarum,
cum facta fuerit breuiter mentio, conandum
erit referre quamnam labes, & quæ conseruatio-
nes sint Rerumpublicarum, & cõmuniter omnium,
& particulariter vnicuiusque, & per quas cau-
sas illas maximè euenire contingat.

*Quod causa diuersarum Rerumpublicarum sit
diuersitas partium ciuiatum. Sunt diuites, & pau-
peres, bellicosi & imbelles, nobiles ignobiles, opifices,
mercatores, agricolæ, & id genus. Quod prisca falsò
opinabantur duas esse Respublicas, præcipue optima-
rum, & paucorum potentiam: ad has ceteras reduci.
Et quæ sit propria de Rebuspublicis sententia.*

Cap. III.

Igitur sunt plures Rerumpublicarum
species, illa est causa, quòd cuiusque ci-
uitatis partes sunt plures. Videmus
enim primò, ex domibus constare ci-
uitatem. Deinde rursus ex hac multitudine alios
esse diuites, alios pauperes, alios medios. Diui-
tiumque & pauperum, partem esse bellicam, partem
imbellem. Et rursus ex plebe partem agrorum cul-
tura deditam videmus, partem mercaturæ, par-
tem opificiis & sordidis ministeriis. Nobilitatis
quoque differentia sunt secundum opulentiam,
& magnitudinem census. Sunt enim alij equites:
quod munus nemo faciliter supportare potest,
niù sit diues. Itaque antiquis temporibus qua-
cunque ciuitates equestris potentia excelebant,
in his paucorum potentia gubernabat. Equitatu
autem bella contra finitimos exercebant: ceterum
Eretrienfes, & Chalcidenses, & Magnesi, qui sunt su-
per Mæandro, & alia plures Asiaticarum ciuita-
tum. Præterea, sunt alia, quàm iuxta diuitias, no-
bilitatem differentia. Quosdam enim genus, quo-
dam virtus extollit: & si quid aliud tale ciuitatis
partem esse oporteat, dictum est, vbi de optimati-
bus tractauimus: ibi namque distinximus, ex quot
partibus necessariis omnis constat ciuitas: & hæc
quidem partes, quandoque concurrunt omnes ad
Rempublicam gubernandam, quandoque plures. Pa-
ter igitur quòd necesse est, plures Respublicas esse
inter se differentes specie. Nam & hæ partes earum,
inter se specie differunt. Respublica enim est
institutio gubernatorum. Hanc verò distribuunt
omnes, vel secundum potentiam eorum, qui par-
ticipes sunt, vel secundum aliquam æquiritatem
communem. Dico autem, veluti tenuiorum, & opu-
lentiorum, vel communem aliquam amorum.
Necessarium est ergo, Respublicas tot esse, quot
sunt institutiones circa eorum supereminetias, & se-
cundum differentiam partium. Maximè verò duæ vi-
dentur esse: quemadmodum de ventis dici solet,
alios quidem esse Boreales, alios Australes, ceteros
autem ventos horum esse excessus: sic etiam Respu-
blicas duas esse, popularem scilicet, & paucorum
potentiam.

rentiam. Nam optimates speciem esse paucorum potentium posuere, & eam, quæ vocatur Respublica, dicebant esse popularem: quemadmodum de ventis Zephyrū quidem borealem. Eurum autem Australem. Eodemq; modo in harmoniis, vt quidam tradunt: nam & in illis posuerunt duas species, vnam Doricam, alteram Phrygiam, ceteras verò omnes, vel ad Doricam, vel ad Phrygiam referri. Maxime quidem igitur consueuerunt de Rebuspublicis sic existimare. Sed certè verius, ac melius est, vt nos diuisimus, duarum, vel vnus rectè constituta, ceteras esse trasgressiones, & aliquas esse probè temperatæ harmoniæ, alias verò ipsius optimæ Reipublicæ: ad paucorū verò potentiam inclinant, quæ duriores sunt, ac magis violētæ: quæ verò remissæ, & molles, ad popularem statum.

De definitione popularis gubernationis. Quod plures sine modi, & species Reipublicarum, quam quæ expertæ sint, & causæ cognoscuntur ex enumeratione partium ciuitatis, quas recenset, velut nobilium, ac plebis species popularis gubernationis nascuntur quinque.

NEquè verò popularis ita simpliciter ponenda, vt quidā ponunt, vbi multitudo dominatur; nam & in paucorum potentius, & vbiq; maior pars præuilet. Etenim si essent vniuersi mille trecenti, & horum mille forent opulenti, neq; partem gubernationis darent trecentis illis pauperibus ingenuis, ac in cæteris partibus, nemo certè diceret, hæc esse popularem. Eodemq; modo si pauci quidē inopes in ciuitate plus possent, quàm multi, & opulenti, nec honores illis impartirentur, nemo vtiq; diceret, hæc esse speciem, quæ appellatur paucorū potentium. Potius itaq; dicendum fuerit, popularem quidē esse, cum penes ingenuos homines est gubernatio: paucorum autem potentium, cum penes opulentos. Sed contingit vt alteri multi sint, alteri pauci. Pleriq; enim ingenui sunt, rari verò diuites. Etenim si magistratus, honorēq; publici secundum magnitudinem distribuere, vt in Aethiopia quidam tradunt fieri, vel secundū pulchritudinem, paucorū esset gubernatio, cum parua sit multitudo magnorum, & formosorum. Veruntamen non isto modo sat est, Respublicas istas dete fuisse: sed cum plures sint partes & multitudinis, & paucorū potentium, adhuc resumendum est, vt neq; ingenui pauci existentes pluribus, neque multitudo ingenuis dominetur: vt in Apollonia, quæ est in Ionio, & Thera. In vtraque enim istarum vrbium honores, dignitatēq; erant illorum, qui nobilitate præstabat, & qui primi in eas colonias venerant, qui erant pauci: non autem diuitum, licet multitudine diuitum superaret, populū; vt in Colophone antiquitus: ibi enim possidebat magna patrimonium multitudo antè, quàm bellum gererent aduersus Indos. Sed est multitudinis quædam gubernatio, quando ingenui homines, & inopes multi existentes gubernant Respublicam. Paucorum verò potentium, quando opulenti, & nobiliores pauci existentes gubernant. Quod igitur plures sint Reipublicarum species, & quibus de causis, patet. Quam ob rem verò plures sint, quàm illæ, quas dictum erat,

& quænam istæ sint, & propter quid, deinceps dicemus, principio vnde prius assumpso. Fatemur enim, non vnam partem, sed plures, omnem habere ciuitatem. Vt igitur si animalis vellemus species capere, primò segregaremus id, quod necessarium sit animal omne habere, ceu quædam sensoriorum, & quod cibum conficiat, atque receperit, puta os, & ventrem, & præterea illas, quibus mouentur, partes. Si itaque tot species solum, harum verò differentia forent: dico autem ceu otis genera plura, & ventris, & sensoriorum, & præterea earum, quibus mouetur, partium: harum coniugationis numerus necessariò efficeret plura genera animalium. Non enim fieri potest, vt idem animal habeat plures differentias oris, sic etiam neque aurium. Itaque quando susceptæ fuerint omnes combinationes istorum, facient species animalis: & tot quidem species, quot coniugationes sunt partium necessariarū. Eodem modo de Rebuspublicis: ciuitates enim non ex vna, sed ex multis partibus constant, vt sapius dictum est. Vna quædam pars est circa alimēta multitudo, quos agricolas dicimus. Altera verò pars circa ministeria, ceu artifices, sine quibus ciuitas habitari non potest. Harum verò artium aliquid necessarium, alia ad delicias pertinent, & ad vitium cultum. Tertia pars, est ferentis multitudo, quæ circa emendum, vendendumque, & circa mercaturam, & numulariā versatur. Quarta pars, mercenarij. Quinta, propulatores belli: quæ quidem pars non minis necessaria est ciuitati, quàm aliqua superior, aduersus inuadentes, si velint tueri libertatem. Impossibile est enim, vt quæ ciuitas vocari mereatur, sit natura ferua. Per se enim sufficiens ciuitas: feruus autem non per se sufficiens est. Quapropter in libris de Republica ornatè quidem hoc, sed non sufficienter dictum est à Socrate. Inquit enim, ex quatuor maximè necessariis ciuitatem consistere. Hos autem esse rectorem, agricolam, coriarium, adificatorem. Rursus verò adiungit, quasi illi non sufficiant, fabrum ferrarium, & pastorem, vt insuper negotiatorum, & numularium, & hæc omnia complent primam ciuitatem. Quasi verò ciuitas omnis necessarium gratia sit constituta, ac non magis gratia honesti: & quasi aquè indigeat coriariis, & agricolis. Propulatores autem belli non primam facit partem antè, quàm aucta regione, ac vicinis coactis, ad bellum deueniatur. Atqui & in quatuor illis, & in quocunq; communicantibus, necessarium est, esse aliquem, qui ius dicat, ac decernat. Si quidē ergo animam quis ponat animalis esse partem magis, quàm corpus, & ciuitatum magis talia ponendum est esse partes, quàm ea, quæ pertinent ad necessarium vsum, propulatores belli videlicet, ac iustitiæ iudiciariæ exhibitæ, siue eis dē, nihil refert ad huc sermonē. Nam & in armis esse, & agros colere, sæpe contingit eisdē. Quare si hæc, & illa ponēda sunt ciuitatis esse partes, manifestū est, quod & propulatores belli pars necessaria sunt ciuitatis. Septima pars est eorum, qui magis patrimonium habentes, Respublica

onera sustinent, quos opulentos vocamus. Octaua eorum, qui publicam operam exhibent, & qui in magistratibus gerendis occupati existunt. Ciuitas enim absque magistratibus esse non potest. Necessarium igitur est, esse quosdam, qui magistratus gerere valeant, & hoc munus sustinere vel perpetuò, vel ad tempus. Reliqua verò sunt illa, de quibus supra determinauimus, in consulendo, de ius litiganti in ciuitate reddendo, versari. Si igitur hæc ciuitatibus adesse oportet, rectèque hæc, & iuste, necessarium est, esse aliquos, qui virtutem habeant rerum ciuiliū. Ceteras ergo potentias eisdem adesse posse videntur pluribus, & eosdem esse propulatores belli, & agricolas, & artifices, & præterea consultores, & iudicantes. Arrogant quoque sibi virtutem cunctis, & multitudine se idoneos existimant ad gubernandum. Vt cum pauperes ac diuites eosdem esse, impossibile est. Quapropter hæc partes præcipuè videntur esse ciuitatis, inopes scilicet, & opulenti. Et præterea ex eo, quod vt plurimum alij pauci sunt, alij multi, maxime omnium contrariæ inter se partes istæ apparent. Itaque & Respublicas secundum earum prævalentiam constituuntur: ac duæ videntur, scilicet popularis, & paucorum potentia. Sed quod sint plures, & ob quas causas, dictum est prius. Quod verò & popularis, istius species sunt plures, & paucorum potentium, ostendemus. Patet autem hoc ex his, quæ dicta sunt: nam & in plebe, & in nobilitate plura sunt genera. Plebis quidem vna species, agricolæ alia, artifices: alia, negotiatores, qui emendis, vendendisque rebus intendunt: alia, circa rem maritimam: & horum, alij bellatores, alij mercatores, alij nauarum, alij piscatores. Multis enim locis horum omnium turba ingens, vt piscatores Tarenti, & Byzantij: naualis multitudo, Athenis: mercatores, in Aegina, & Chio: portitores, in Tenedo. Insuper manifeste, & paruas facultates habentes, qui otiosi esse non possunt. Præterea, qui non ex vtroque parente ciues sunt oriū liberi tamen homines: & si qua huiusmodi plebeiorum hominum species altera. Nobilitas verò, diuitiarum, genus, virtus, disciplina, & his similia, quæ dicuntur securidum eandem differentiam. Popularis igitur prima species dicitur maxime secundum æqualitatem. Vult enim lex huius popularis partes esse diuites, & pauperes, nec alteros plus posse, alteros minus, sed vtroque esse æquales: siquidem maximè liber est in populi statu, vt putant quidam: & æqualitas certè esse maximè pariter omnibus Respublicæ participantibus. Cum verò populū sit multitudo, & id obtineat, quod pluribus videatur, necessè est, vt hæc sit popularis gubernatio. Vna igitur species popularis est hæc. Alia verò species, vt magistratus, honorēque in Republica secundum censum patrimoniorum, & cum quidem paruū, tributantur: ita vt qui tanta possidet, habilis sit ad honores Respublicæ suscipiendos: qui verò non possidet, sit inhabilis. Alia species, popularis est, vt omnibus omnino ciuibus habitata sit, modò non sint aliqua ex causa obnoxij: dominetur autem lex. Alia species popularis est, vt omnes omnino habiles sint ad magistratus gerendos, modò

sint ciues, & dominetur lex. Alia species eodem modo, nisi quod non lex dominatur, sed multitudo. Hoc autem fit, quando populi decreta prævalent legibus. Accidit verò: ob præpotentes quosdam, qui populū ducunt. Nam in his Respublicis, in quibus dominatur lex, præpotens aliquis non sit, qui populū ducat, sed optimi ciuium Respublicam gubernant. At vbi leges non dominantur, ibi ductores populi oriuntur. Solus enim populū regit, compositus vnus ex pluribus: multitudo enim auctoritatem dominandi habet, non vt singuli, sed vt omnes. Homerus autem cum dicit, non esse bonum vt plures regant: vtrum de hac dicit, vel de illa, cum plures gubernant vt singuli, incertum est. Talis ergo populū, vt pote absolutam potestatem habens, dominari solus querit, nec vlli legi subelle, efficiturque dominator. Itaque assensores eius, in pretio habentur. Et est huiusmodi populū in gubernatione sua tyranno per similes. Idem nempe mores, & vtroqueque, meliores deprimuntur: & decreta huius populi pètinde sunt, vt tyranni præcepta. Et ductores, sua forsque huius populi sunt velut adulescentes illi, qui circa tyrannos versantur: & vtrisque apud virosque potentia par tam adulescentibus penes tyrannum, quàm ductoribus, suatoribusque populi apud ipsam populū. Hi autem thores sunt, vt decreta legis infringant, & ad voluntatem populi cuncta referantur. Contingit autem illis fieri potentes ex eo, quia populū dominantur omnium: ipsi autem voluntatem populi maxime ducunt, quoniam fides à populo eis adhibetur. Præterea, qui de magistratibus queruntur, ad iudicium populi negotia referunt: populū autem gratanter audit eorum prouocationes: quare per hunc modum magistratus irritantur omnes. Merito autem reprehendere videntur, qui dicunt huiusmodi popularem non esse legitimam Respublicæ speciem. Vbi enim leges non prævalent, non est Respublica. Nam lex dominari omnibus debet, in particularibus autem magistratus, & Respublica præuidere. Itaque si est popularis potentia vna specierum Respublicæ, clarum est, quod talis gubernatio, in qua decretis cuncta efficiuntur, non est propriè popularis. Nullum enim populi decretum recipit esse vniuersale. De popularis igitur speciebus in hunc modum determinatum sit.

Quod quatuor sint species paucorum gubernationis, & de permissis gubernationibus.

Paucorum verò gubernationis species vna est, in qua magnum habentes census ad gubernationem Respublicæ recipiuntur, atque ita magnum, vt tenues homines ad eum peruenire non possint: is verò, qui tanta possidet, habilis sit ad Respublicam gerendam. Alia species est, eum à paruo censu esse habitatis, & eligunt ipsi eos, qui desunt. Si igitur ex omnibus hoc faciunt, videretur hoc potius optimatum. Sin verò ex paruo numero paucorum potentia. Alia species est, cum filius patris succedit. Quarta species est, cum hoc sit, quod

tribuendam annonã. Aliã ministratiuã, ad quas si opulenti eligantur, substituant seruos. Maxime verò vt simpliciter illi sunt magistratus appellandi, quibus datum est deliberare de quibusdam, & statuere: & maxime hoc extremum. Nam iubere, imperiosius est. Verum ista quãtum ad vsum nihil differunt, vt ita dixerim, nondum enim determinata est huiusmodi de nomine controuersia. Habet autem quandam aliam intellectiuam considerationem, quales magistratus, & quot necessarii sunt ciuitati: & quales necessarii quidem, inuitiles verò ad bonam Reipublicã gubernationem, magis vtique quispiam dubitabit, & ad omnem Reipublicam, & præsertim ad paruas ciuitates. Nam in magnis quidem licet, & debent singuli magistratus ad singula opera deputari. Sufficit enim multitudo ciuium ad magistratus gerendos: & alios cum intermissione magna temporis, alios semel duntaxat gerunt: meliusq; singula curantur, quã si in multis cura nostra distrahatur. Sed in parujs ciuitatibus necesse est in paucos, magistratus plures conferre. Nam cum sit paucitas hominum, non facile est, multos in magistratibus esse, qui enim postea foret successores horum: Indigent quandoq; magistratibus eisdem, & legibus, paruã, magnãq; ciuitates, nisi quod hæc quidem sæpe indigent eisdem, illis verò multo tempore intermisso id accidit. Quapropter nihil prohibet, multas simul curas illis de mandare: non enim se impediunt. Et propter hominum paucitatem necessarii sunt magistratus quidam, quasi luminaria obeliscis imposita. Si ergo dicere possumus, quot necessarii sunt omni ciuitati, & quot non necessarii quidem, sed oportuni, facile quis sciens ista, coniungat, quales coniungere congruat in vnum magistratum. Debet etiam hoc non latuisse, quales conueniant secundum locum magistratus plurimum curam habere, & qualium vbique in vnum magistratum potestatem habere, seu honestatis: vt in foro præfectum annonã, & alium alibi, aut vbiq; eundem: & vt in negotia partiendum est, an secundum personas. Dico autem, seu vtrum curam honestatis, alium puerorum, & alium mulierum. Et in Rebus publicis, vt in differunt secundum vnamquamq; & magistratum genus, vel nihil: seu in populari statu, & paucorum gubernatione, & optimatum, & monarchia, vt in idem sunt magistratus potestatem habentes, sed non ex æqualibus, aut similibus, sed alij in alijs: veluti in optimatibus quidem ex hominibus doctis: in paucorum autem potentia, ex opulentis: in populari statu, ex ingenuis. Vel existant quidam secundum istas differentias magistratum: & alicubi conferat eisdem esse, alicubi diuersos. Alicubi enim congruit magnos esse, alicubi paruos eisdem magistratus. Veruntamen sunt aliqui proprii, seu eorum, qui ante deliberant: hæc enim potestas non est popularis: consilium verò populare. Oportet enim esse aliquid tale, cui cura sit, populum consilio præuenire, ne otiosus sit. Hi autem, si pauci sunt numero, paucorum potentia est. Est autem necesse, vt illi sint pauci, qui ante deliberant: itaque paucorum potentia est.

Πρόβουλοι.
Πρακτικοί.

Sed vbi sunt ambo hi magistratus, illi, qui ante deliberant, consiliariis: & constituunt. Consiliarius enim popularis: qui verò ante venit in consulendo, & deliberando, paucorum potentia. Dissoluitur etiam potestas consilij in huiusmodi gubernationibus, in quibus populus ipse conueniens de omnibus constituit. Hoc autem accideat conueniens, cum est utilitas quedam, aut merces constituta his, qui in contentione conueniunt. Otiosi enim conueniunt per sepe, & de cunctis ipsi statuunt. Qui autem puerorum curam habent, & qui mulierum, & si quis alter est, qui potestatem habet, & curam huiusmodi, optimatum id est, non populare fieri enim non potest, vt prohibere pauperum mulieres, alterius sit, quã paucorum potentia: cum mulieres ipsorum in delicijs viuunt. Sed de his quidem earens dixisse, mæfatis sit. De constituendis autem magistratibus conandum est iam transigere. Constitunt autem differentia in tribus definitionibus, quibus compositis, necesse est, omnes modos esse comprehensos. Vnum ex tribus est, qui sint illi, qui magistratus constituunt. Alterum, ex quibus conuocatur. Tertium, per quem modum. Cuiusque verò istorum differentia sunt tres. Aut enim omnes omnes constituunt, aut quidam: & vel ex omnibus, vel ex quibusdam determinatis: seu per censum, vel per genus, vel per virtutem, vel per aliud quiddam tale, quale apud Megarenses, & his, qui vna cum populo ad bella gerenda conuocati redierunt. Et hoc aut per electionem, aut per sortem. Rursus autem hæc simul conduplicata dico autem hæc, seu quosdam aliqui, quosdam omnes: & quidam ex omnibus, & quidam ex quibusdam: & quidam electione, quidam sorte. Vniuscuiusque istorum differentia modi erunt quatuor. Aut enim omnes ex omnibus per electionem, aut omnes ex omnibus per sortem. Et vel ex cunctis, vel quasi diuisim per tribus, & conuentus, & societates, quousque transeat per vniuersos ciues: aut semper ex omnibus, & partim sic, partim illo modo. Rursus verò si pauci sunt illi, qui constituunt magistratus, aut ex omnibus per electionem, aut ex omnibus per sortem, aut ex quibusdam per electionem, aut ex quibusdam per sortem, vel partim isto modo, partim illo. Dico autem quendam ex omnibus per electionem, quendam per sortem: atque ita duodecim modi efficiuntur seorsum, duobus conduplicatis. Horum autem duæ constitutiones sunt populares, hoc est, omnes ex omnibus electione, vel sorte, vel partim sorte, partim electione. At enim non omnes simul, sed ex omnibus constituere, vel ex quibusdam vel sorte, vel electione, vel vtroque modo: aut partim ex omnibus, partim ex quibusdam vtroque modo. Dico autem vtroque modo, partim sorte, partim electione: illius speciei est, quæ appellatur Respublica. Quosdam verò ex omnibus constituere partim electione, partim sorte: aut vtroque modo, hos quidem sorte, illos autem electione, paucorum potentia est, multoque magis, si vtroque modo: sed quosdam ex omnibus, quosdam ex quibusdam, civile optimatum: vel quosdam electione, quosdam sorte: quosdam verò ex qui

ex quibusdam, paucorum potentia, etiam si per sortem fiat, vel non fiat, & quosdam ex quibusdam vtroque modo, quosdam autem ex omnibus, & ex quibusdam omnes per electione optimatum. Modi igitur circa magistratus, tot sunt, & distinguuntur ita secundum Reipublicarum formas. Qui autem quibus conducant, & quomodo constitutiones eorum faciendæ sunt vna cum potestibus magistratum, & qui sint hi, manifestum erit. Dico autem potestatem habere, & circa custodiam. Reditus auctoritatem habere, & circa custodiam. Alia enim potestatis species, quemadmodum circa bellam, & circa contractus forentes.

De iudicijs, & eorum speciebus, & de modis iudiciorum.

Cap. xvi.

Reliquum ex tribus est, de iudicijs dicere. Capiendi verò sunt istorum modi per eandem viam. Est enim differentia iudiciorum in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quomodo. Dico autem ex quibus, vt in omnibus, vel ex quibusdam. De quibus, quot species iudiciorum. Quomodo, vt in per sortem, vel per electionem. Primo igitur distinguamus, quot sint iudiciorum species. Sunt autem octo. Vnum, rationes reposcere. Alterum, si publice quis cui iniuriatus sit. Aliud, quot ad statum ciuitatis pertinent. Quartum, ex magistratibus, & priuatis hominibus quacunque circa penas versantur. Quintum, de priuatis contractibus habentibus magnitudinem. At præterea de homicidijs, & peregrinis. Homicidij rursus species, siue in ipsis iudicijs, siue in alijs ex prouidentia fecerit, vel inuitus, & quocunque conuenitur quidem facta, sed de iure controuersiam facimus: &

quod pro homicidio exulantibus circa reditum statimur. Vt Athenis dicitur, & quod in Pheatti iudicium. Contingunt autem talia & in omni tempore pauca, & in magnis ciuitatibus. De peregrinis autem vna pars est, si peregrinus contra peregrinum agat. Altera, si peregrinus contra ciuem. Est insuper, vltra hæc omnia, de parujs rebus cognitio, quæ drachmas quinque aut non excedant, aut parum. Oportet enim & de his ius dici: nec incidit in iudiciorum multitudinem. Sed omitamus de his, & de homicidijs, & de peregrinis. Dicamus autem de ciuilibus, in quibus, si non recte iudicetur, seditiones, ac Reipublicarum motus, gignuntur. Necesse est enim vel omnes de omnibus supra dictis iudicare electione, vel sorte, vel omnes de omnibus partim sorte, partim electione, vel de quibusdam eorum aliquos partim sorte, partim electione assumptos. Hi ergo modi sunt quatuor. Totidem alteri, qui secundum partem. Rursus enim ex quibus, & qui iudicant de omnibus per electionem, aut ex quibus de omnibus per sortem, vel partim sorte, partim electione, vel quædam iudicia de eisdem ex sortibus, & electione. Isti ergo, vt dictum est, sunt modi in prædictis. Insuper eadem conduplicata, vt quædam ex omnibus, quædam ex quibusdam, quædam ex vtrisque: seu si eisdem iudicij essent, alij ex omnibus, alij ex quibusdam: & vel per sortem, vel per electionem, vel ex ambabus. Quot igitur modi iudiciorum esse possunt dictum est. Horum autem prima, popularia sunt, quacunque ex omnibus, vel de omnibus. Secunda, paucorum potentium quacunque ex quibusdam de omnibus. Tertia optimatum & ciuilia, quacunque partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

Dd 5 ARIST

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICO- RVM, SIVE DE RE- PVBLICIS, LIBER QVINTVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

IN QVINTO hæc mutationes Rerū-
publicarum, medelæ, durationes. De
mutationibus, & medelâ, inæquali-
tas, seditiones, causa: seditionum me-
delæ, mutationes popularis gubernationis, muta-
tiones paucorum potentia, mutationes optimata-
tum, medelæ: magistratus seruandæ Reipublicæ
apertus: mutationes regni, medelæ regni, & reten-
tio tyrannidis.

*De causis mutationum Rerumpublicarum, & de
earum inæqualitate, & equalitate,
& iustis, & stabilitate.*
Cap. 1.

DE ALIIS quidem omnibus, de qui-
bus dicere proposuimus, ferè dictū
est: ex quibus autem mutantur Res-
publicæ, & quot ea sint, & qualia, &
quænam sint singularum Rerumpu-
blicarum corruptiones, & labe, & ex quibus
in quales maximè mutantur, præterea quæ reme-
dia generaliter, & specialiter cuiusque, & per quæ
maximè conseruari possit vnaquæque Rerumpu-
blicarum, considerandum dēinceps erit. Oportet
autem prius illud principium assumere, quòd plu-
res sunt formæ Rerumpublicarum, & in his con-
sistentur quidem omnes iustitiam, & conuenien-
tem æquitatem, sed aberrant ab ea, vt est antè di-
ctum: nam populus constat ex iis, qui, cum sint se-
cundum quid pares, putant se simpliciter pares.
Paucorum verò potentia ex iis, qui, cum præsent
aliqua in re, sintque inæquales, se in cunctis præ-
stare arbitrantur inæqualisque esse: opibus enim
superant, simpliciter existimant superare. Dēin-
de verò illi, quasi pares existentes in cunctis, di-
gnum putant se parem portionem habere: hi au-
tem, quasi superiores sint, maiora sibi competere
arbitrantur: maius enim inæquale. Habent verò
omnes aliquid iustum, sed simpliciter aberrant.
Et ob eam causam, quando non pro opinione
sua vtrique reportent de Republica, seditiones
concitant. Omnium verò iustissimè hoc facerent,
qui virtute præcellunt, qui tamen minimè

omnium id faciunt. Nam hi simpliciter ratio-
nabile est vt soli præferantur, habeanturque ina-
quales. Sunt autem quidam, qui præstantes gene-
re, plus habere se dignos putant. Videntur nobi-
les esse illi, quorum maiores virtute, & diuini
præditi fuerunt. Hinc principia, & fontes, vt ita dix-
erim, seditionum oriuntur. Quæ propter mutatio-
nes meritò fiunt, quandoque ex præsentī statu ad
alium, ceu ex populari gubernatione ad pauco-
rum potentiam, vel ad popularem ex paucis, vel
ad Rempublicam, & optimatē ex illis, vel ad il-
las ex illis. Quandoque præsentem gubernandi
formam non querunt mutare, sed in ea permanen-
tes pro se illam suscipiunt, vt paucorum poten-
tiam, vel monarchiam. Insuper circa magis, & mi-
nus: ceu vel paucorum potentiam existentem ma-
gis exrendere vel coercere, vel popularem statum
ampliare, vel restringere. Eodēque modo de a-
liis speciebus ampliandis, vel restringendis: vel
in parte aliqua Reipublicæ mouenda, ceu magi-
stratum quendam de nouo inducere, vel remoue-
re: vt apud Lacedæmonios serunt aliqui, Lyfan-
dram tentasse regiam potestatem tollere, & Pau-
saniam regem, Ephoros: & Epidamni mutata est
Respublica in parte, cum pro tribuum præfectis,
Senatores creauerunt. Apud Elienses verò neces-
sarium est, illorum etiam, qui versantur in Repu-
blica, dignitates inuadere, quando creatur magi-
stratus aliquis. Paucorum autem potentia erat in
hac Republica, quòd vnus solus ad magistratū su-
mebatur. Vbiq; enim propter inæqualitatem ori-
tur seditio. Disparibus tamen non existit propo-
tio. Perpetua enim potestas regia iniqua foret, si
esset in paribus. Omnino enim querentes equum,
in seditiones incidit. At enim duplex est æquum.
Vnum numero, alterum dignitate. Numero
quidem, ceu multitudine, ac magnitudine idem,
& æquum. Dignitate autem dico, id, quod est se-
cundum rationem: ceu tria excedunt duo se-
cundum rationem: ceu tria excedunt duo se-
cundum æqualem numerum, & hæc, vnum. Di-
co autem quatuor excedere duo, & hæc vnum:
æqua enim pars duo ex quatuor, & vnum duo-
rum: ambo enim medietates. Farentes autem
simpliciter esse iustum id, quod est secundum di-
gnitatem, contendunt, vt prius dictum est. Alij
quia

quia si in aliquo sint pares, se penitus pares existi-
mant. Alij quia si in aliquo præstant, in cunctis se
superare arbitrantur. Quam ob rem duo præcipue
habent gubernandi formæ, populus scilicet, & pau-
corum potentia. Nobilitatem enim, ac virtutē in
verbis quidem omnes ferè vsurpant. At enim qui
re vera nobiles, ac boni sint, nusquam centum re-
periuntur: diuites autem, multis in locis. Simpli-
citer omnino secundum alterutrum statuere æqua-
litatem, improbum est. Paret autem ex eo, quod
contingit nulla enim huiusmodi Rerumpublica-
rum recipit stabilitatem. Causa verò huius, quia
impossibile est ex primo errore in principio com-
misso, non euenire ad extremum aliquid mali.
Quare opus est, partim aristhmetica æquitate vtī,
partim ea, quæ est secundum dignitatem. Verum-
tamen tutior est, ac minus seditioni subiacet, po-
pularis gubernatio, quam paucorum. Nam in pau-
corum gubernatione dux gignuntur seditiones:
vna inter se ipsos, alia ad populum. In guberna-
tionibus autem populi: vna tantū seditio fit, ad pau-
corum potentiam. Ipsi verò inter se, quod qui-
dem dignum dictū sit, non accidit seditio populi.
Insuper mediocrius hominum gubernatio, pro-
pinquior est populari gubernationi, quam illi,
quæ paucorum, quæ quidem est magis iusta, quam
aliqua huiusmodi Rerumpublicarum.

*De seditionibus paucorum, & popularium, & pri-
mo quo pacto affecti seditiones moueant: de-
inde quarum rerum gratia, postre-
mo quæ sint principia, & cau-
sa seditionum in-
ter ciues.*
Cap. 11.

VM verò consideremus quibus de cau-
sis seditiones, mutationesq; Rerumpu-
blicarum eueniant, capienda sunt pri-
mo vniversaliter principia, & causa
erunt. Sunt autem ferè tria, de quibus ipis primo
succinctè determinandum est. Videre enim oportet,
quemadmodum dispositi ad seditiones deue-
niunt, & quarum rerum gratia: & tertio, quæ sunt
inicia ciuilitum turbationum, ac seditionum inter-
cines. Quæ quidem igitur disponantur ad res no-
uas appetendas, illa est potissima causa, de qua iam
diximus: quia alij pares esse volunt his, qui plus
possunt, & nisi hoc sit, non acquiescunt. Alij verò
se præstare dignos putantes, indignè serunt, nisi
plus habeant. Hæc autem quandoq; iuste cupiun-
tur, quandoq; iniuste. Inferiores quidem, vt pares
sint, res nouas exoptant: & pares qui sunt, vt præ-
stant. Quemadmodum igitur dispositi sunt, qui res
nouas querunt, dictum est. Res autem, pro quibus
contendunt, sunt lucrum, & honor, atq; his con-
traria. De decus enim, & damnū, vel ipsorum, vel
amicorum fugientes, seditiones agunt. Causa ve-
rò, ac principia motus, vnde ipsi ita disponuntur,
& pro his, de quibus diximus, sunt vt septem, sunt
etiam vt plura: quorum duo sunt eadem cū illis,
quæ dicta sunt, non tamen eodem modo. Propter
lucrum enim, & propter honorem iritantur inui-

cem, non vt acquirant sibi ipis, sed quia vident a-
lios partim iniuste, partim iuste plus habere. Insu-
per propter contumeliam, propter metum, pro-
pter præpotentiam, propter contemptum, propter
incrementum excelluum: præterea & alio modo
propter verecundiam, propter negligentiam, pro-
pter pusillitatem, propter imparitatem.

*Quo pacto causa seditionum
prædicta sint causa.*
Cap. 111.

X quibus contumelia, & lucrum, quam
habeant vim, & quot seditionum cau-
sa, ferè est manifestū. Superbia enim,
& auaritia eorum, qui gubernant, ho-
mines prouocant contra se, & contra statum eius
Reipublicæ, quæ ista fieri patitur. Auaritia verò
quandoque ex priuatis rebus fit, quandoque ex
publicis. De honore etiam clarum est, & quid va-
leat, & quomodo causa sit contendendi. Ipsi enim
inhonorari & alios honoratos cernentes, seditio-
nem aggrediuntur. Hæc autem iniuste quidem
sunt, cum præter dignitatem honorantur quidam
vel inhonorantur. Iuste verò, cum secundum di-
gnitatem. Propter præpotentiam autem, quando
quis maior sit, & potentior, vel vnus, vel plures,
quam secundum dignitatem, & potentiam Reipu-
blicæ. Consequitur enim ex talibus fieri vnus domi-
natio, vel gubernatio violenta. Quapropter qui-
busdam in locis Ostracismo vrantur, ceu Argis,
& Athenis. At qui melius erat ab initio providere,
ne in huiusmodi potentiam augeti homines per-
mitterentur, quam post contra auctos remedium
querere. Propter metum verò ad seditionem de-
ueniunt, qui pœnas formidant ob maleficia com-
missa, & hi, contra quos paratur violentia, preue-
nire volentes prius, quam malum patiantur: vt a-
pud Rhodum nobilitas contra plebem insurrexit
metu iudiciorum, quæ sibi parabantur. Propter
contemptum verò ad seditiones deueniunt: ceu in
paucorum potentia, quando plures sunt illi, qui à
Republica excluduntur: potentiores enim se pu-
tant. Et in populari statu, opulenti contententes
inordinationem, & incuriam eorum, qui guber-
nant: ceu apud Thebanos post pugnam in Ono-
phytis commissam, mala gubernatione popularis
status interit. Et in Megarenibus, ceu per inor-
dinationem, & negligentiam magistratum su-
perati sunt. Et Syraculis autem Gelonis tyranni-
dem: & Rhodi populus antè, quam contrā in-
surrexerit. Fiunt etiam propter incrementum
mutationes Rerumpublicarum. Vt enim cor-
pus ex partibus suis constat, & oportet eas simul
pro modo quanque suo crescere, vt conuenien-
tia permaneat, ac nisi hoc fiat, corrumpitur (ceu
quando pes quatuor cubitorum sit, ceterum ve-
rò corpus duarum palmarum longitudinem ha-
beat. Interdum verò & in alterius animalis fi-
guram transierit, si non solum quantitate, verum
etiam qualitate immoderatū fuerit incrementum)
ita & ciuitas ex partibus constat, quarum inter-
dum aliqua paulatim subterescit, ceu egenorum
hominum multitudo in popularibus guberna-
tionibus.

esse vnam virtutem, trahunt ad excessum, ignorant quod quemadmodum nasus si excedit rectitudinem laudabilem, ad aquilinum esse, vel simum, sed tamen adhuc pulchritudinem, ac gratiam retinet ad aspectum: ac si quis magis trahat ad excessum, primo quidem abiicit congruentem mensuram partis, tandem verò ita disponitur, vt non nasus appareat propter superexcessum, ac defectum contrarij. Eodem modo & de aliis partibus. Contingit autem hoc & circa alias gubernationes. Nam paucorum quidem potetiam, & popularem sufficienter se habere contingit, et si transgrediantur ab optimo statu. Quod si quis intendat magis vtrunque eorum, deteriorem primum faciet Rempublicam, tandem verò neq; Rempublicam esse. Quapropter non ignorari oportet à legis conditore ac ciuili homine, qualia popularia seruent populi statum, & qualia paucorum apparentia, eueriant paucorum gubernationem: neutra enim istarum videtur stare posse absq; opulentiâ, & multitudine. Sed quando ad aequatio fiat facultatum, aliam necesse est esse Rempublicam. Itaque dissoluentes leges, quæ sunt circa excessum, dissolunt Rempublicas. Aberant verò & in populari statu, & in paucorum gubernatione. In populari quidem ductores populi, vt multitudinem dominam legum efficiant: ob id enim faciunt semper ciuitatē opulentis repugnātem. At oportebat contrarium videri semper dicere pro opulentis. In paucorū verò gubernatione, pro populo, eos, qui Rempublicam gubernant, & contra iurare, quā nunc iurent. In quibusdam enim ciuitatibus nunc iurant, populum odio habere, & consilio annitare vt malè habeat. Expedi autem simulacrum fingere contrarium, atque ita iuramentum concipere: Non afficiam populum iniuriis. Maximum autem omnium, quæ dicta sunt, ad Rempublicam stabilitatem, est id, quod nunc parui faciunt omnes, eundem ad Rempublicam disciplinam. Nihil enim profunt vitiosissime leges, quæ à gubernatoribus decernuntur, nisi moribus instituti, & disciplina imbuti in Republica. homines fuerint, si leges populares, populariter: si paucorum potentia, ad hanc ipsam gubernationem. Nam si est in vno intemperantia, est etiam in ciuitate. Disciplina autem Rempublica est, non ea facere, per quæ latentur pauci potentes, aut populares, sed per quæ valeant, illi quidem paucorum gubernationem tenere, hi verò popularem. Nunc autem in paucorum potentia, gubernatorū filij delicijs intendunt: tenuiorū autem filij gymnasijs, laboribusque exercentur. Itaque & volunt magis, & possunt res nouas moliri. In populari verò statu, qui maximè videtur esse popularis, contra quā vile sit, constitutum est. Huius rei causa est, quod malè definiunt libertatem. Duo sunt enim, quibus popularis status definitur, potestate summa populi, ac libertate. Iustum autem, æquum videtur esse: æquum verò quodcunque videatur multitudini, id esse & stabilitum. Liberum autem, & æquum, quodcunque velit quis facere. Itaque viuunt vnusquisq; vt vult, in huiusmodi populari statu, & ad quod gliscit, vt ait Euripides. Sed hoc est prauum: non enim purandum est esse.

videatur, proprium, pricipuum, etc.

se seruitutem, viuerē ad formam Reipublicæ, sed salutem. Ex quibus igitur mutantur Reipublicæ, & corrumpuntur, & per quæ seruantur, & permant, vt simpliciter dicamus, rot, & talia sunt.

De mutationibus regni, & tyrannide.
Cap. x.

Est autem nunc videre de vnus gubernatione, ex quibus corrumpatur, & per quæ seruari valeat: ferè autem similia, ac propinqua sunt illis, quæ diximus supra de cæteris gubernationibus, illa, quæ circa regnum, & circa tyrannidem contingunt. Nam regia quidem potestas, optimatum gubernationi responderet. Tyrannis autem, ex paucorum potetia illa postrema, & ex populari componitur. Quapropter perniciosissima est his, qui sub ea sunt: vt potè ex duobus composita malis, & transgressionibus, & delicta continens, quæ ex ambabus illis proveniunt. Existitque generatio statim ex contrariis vtriusque istarum. Nam regia potestas, pro tutela præstantium virorū contra populum reperta est: & sic rex ex præstantibus per excellentiam virtutis, vel rerum gestarum, quæ sunt à virtute, vel per excellentiam huiusmodi generis. Tyrannus verò originem habet à populo, ac multitudine, contra nobilitatem, vt populus iniuriam ab illis non patiat. Pater hoc ex his ipsis, quæ congerunt. Ferè enim tyranni plurimum facti sunt ex ductoribus populorum, fidem adepti ab initio propter calumnias contra nobilitatem iactas. Tyrannides igitur alia in hunc modum constituta sunt, ciuitatibus iam aduictis. Alia prius ex regibus transgredientibus patria iura, & affectantibus magis dominari. Alia ex electis ad principales magistratus. Antiquitus enim populi constituebant diuturniores administrationes, & procuraciones. Alia ex paucorum potentia eligentium vnum aliquem ad maximos magistratus. Omnibus istis modis facultas fuit id perficendi, si modò voluissent, per potentiam sibi præexistentem, vel ex regia potestate, vel ex honoribus à populo exhibitis: cenphidon apud Argos, & alij alibi regiam potestatem habentes tyranni sunt facti: circa Ioniam verò tyranni, & Phalaris, ex honoribus. Panetius quoque in Leontinis, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syraculis, & alij eodem modo ex favore populorum, apud quos multum poterant. Vt ergo diximus, regia potestas instituta est secundum optimatum gubernationem. Est enim secundum dignitatem, vel per virtutem propriam, vel generis, vel per beneficia collata, vel per ista simul, ac potetiam. Omnes enim, qui maxima beneficia in ciuitates, gentesque contulerunt, vel qui eam facultatem habuerunt, vt conferre valerent, hoc honore potiti sunt, alij bello conseruatis populis, ne in seruitutem deuenirent, quemadmodum Codrus: Alij à seruitute liberatis, vt Gyrgus. Alij quod condidissent urbem, vel quod regionem acquisissent, quemadmodum Lacedæmoniorum, & Macedonum, & Molossorum reges. Vult autem rex esse castus, vt qui diuitias habent, nihil iniustum patiantur, nec etiam

etiam populus afficiatur contumelijs. Tyrannus autem, vt supra iam diximus, ad nullam communitatem respicit utilitatem, nisi gratia proprii commodi. Est autem obiectum tyranni, quod placeat: modi. Est autem honestum sit. Quam ob rem & illa, regis, quod honestum sit. Quam ob rem & illa, in quibus plus habent, sunt, tyrannis quidem peccant, regibus autem honores. Et custodia regi à ciuibus suis est, tyranno autè à peregrinis. Quod verò tyrannis contineat illa mala, quæ sunt & popularis gubernationis, & paucorum potentia, manifestum est. Et paucorum quidem potentia si nem esse diuitias: per has enim solas necesse est permanere, vt conductos retineat custodes, vt sumptus faciat in educando, vt populo suo in nulla parte condat. Itaque arma ciuibus suis adimere, ac multitudinem populi concalcare, ac de pellere, & vacuam habitatoribus ciuitatē reddere, communia sunt paucorū potentia, & tyrannidis. Ex populari autem, vexare nobilitatē, clam aduercere, & palam, & in exilium pellere, tanquam aduercere, & machinatorum contra potentiam suam. Ex his enim & consilia aduersus eos iniri contingit, alijs dominationem affectantibus, alijs seruitutem fugientibus. Vnde Periætri consilium Thucydulo darum, supereminentes spicas decerpere, tanquam opportunum fuerit, eminentiores cultum de medio tollere. Vt igitur ferè dictum est, eadem principia mutationum sunt exitimanda, & in Rebus publicis, & in vnus gubernatione. Per contumeliam enim, & per metum, & per contemptum insurgunt plerique subiectorū aduersus dominantes. Iniuria verò maximè per contumeliam, nonnunquam & per ablationem rerum sunt. Sunt autem & fines ibi tales, quales sunt circa tyrannides, & regna. Opes enim, & honores, qui in tyrannis, regibusque maximi conspiciuntur, affectant omnes. Insurgitur autè quædam in corpore dominantis, quædoque in ipsam dominationem. Quando enim per contumeliam aduocantur homines ad insurgendum, imperus in corpus. Cùmque sint contumelia partes plures, vnaqueque illarum concitat ad iram. Irascendum verò pluri vltionis causa imperū faciunt, non causa potentia, quale fuit illud filiorum Pisi strati. Ob contumeliam enim sorori Harmodij illatam, & ipsum Harmodium compellatū, impetus in eos factus est: ab Harmodio quidem propter sororem, ab Aristogirone autè propter Harmodium. Aduersus Periandrum quoque Ambracia tyrannus insidiam facta sunt ex eo, quia in potestatem, quem amabat puerum interrogauit, an nondum ex se prægnans factus esset. Philippus verò à Pausania occisus est, quia non vlscerebat contumeliam sibi factam ab Attalo. Et Amyntas parus à Darda, quia iactat se illius ætate absum esse. Et Eunuchus ab Euagora Cyprio. Quod enim mulier reueneret eius filium, quasi contumelia affectus eum necauit. Plurimæ verò inuasiones factæ sunt ex eo, quia in corpus verecundiam intulissent: qualis fuit inuasio illa Crætei aduersus Archelaum. Semper enim molesta illi fuerat confuerudo eius. Itaque parua etiam occasio sufficiens fuit, vel quia filiarum nullam sibi dederat, cùm se datarum promississet. Sed primam occupa-

tus bello aduersus Syrram Arabarum tradidit regi Elibæ: alteram verò filiam minorem nau filio Amyntæ coniugauit, exultans per hunc modum minime libitore aduersaturum ex Cleopatra genitum. Sed indignationis principium extitit, quod grauitè ferebat, se ad libidinis gratiam haberi. Fuit vna cum illo ad rem parandam Hellanocrates Lasiæus ob eadem causam. Quod enim abusus ætate illius, non, vt promiserat, deducebat, ob contumeliam id fieri rarus est, non ob amorem. Paron verò, & Heraclides Aenij, Coryn peremerunt, patrij mactantes. Adamas verò à Cory rebellauit, quali contumelia affectus, quod ab eo in pueritia exectus esset. Multi etiam ob verberatum corpus vel interfecerunt ira perciti, vel imperam fecerunt, quasi contumelia affecti, & contra homines in potestate constitutos, & contra reges: vt Megacles apud Mitylenem Penthalidas circumuehentes, & clauis pullantes, cum amicis aggressus interfecit. Et postea Simerdes verberibus casus, & à muliere tractus Penthilon interemit. Archelai verò necis princeps fuit Dechanthos. is enim primus cæteros aggressores commouit, & irritauit. Causa verò fuit ira, quod illum Archelaus Euripidi poeta verberandum tradidisset. Erat verò insensus illi Euripides ob maledictum in ipsius insuauitatem oris lactatum. Et alij complures tali de causa vel interfecti sunt, vel in periculum insidiarum venerunt. Similiter quoque propter metum: hæc enim vna ex causis est, vt in Republica, sic etiam in vnus gubernatione. Ceu Xerxem Arrhapobanes metuens calumniam de Dario, quod eum suspendisset, Xerxe non iubente, sed putans illi veniam esse datā propter carnā, quali ab ignoscenre. Alia verò propter contemptum: vt videns quidam Sardanapalum regem inter eas mulieres pensa diuidentem, si modo hæc fabula vera fuit, & si non in illo, atamen hoc in alio verum esset. Et Dionysium potestatiorem Dion inuasit, quod eum contemnebat, conspiciens ipsum Dionysium semper ebrium, & ciues Syracusanos ita se habere. Amicorum etiam quidam insurgunt propter contemptum. Ob fidem enim eis adhibiram spernunt, tanquam facultatem habentes clam molendi: & putantes se dominationē obtinere posse, quodā modo per contemptum inuadunt. Tanquā enim potentes, & contemnentis periculū, propter suam potentiam faciliter insurgunt: vt duces quidam exercituum aduersus principes suos: quemadmodum Cyrus contra Altyagem, cuius & vitam, & potentiam contemnebat, cernens & copias eius iam conuenisse, & ipsum in delicijs vitam agere. Et Suerthes Thracius, cū esset dux exercitus Amadoci. Quidam verò huiusmodi plurium gratia insurgunt, ceu propter contemptum, & propter lucrum, veluti contra Ariobarzanem Mithridates. Maximè verò propter hanc causam insurgunt ij, qui sunt natura & superbi, & honorem habent ex rebus bellicis apud dominantes, & principes. Fortitudo enim potentiam habens, superbia est, per quas ambas quasi faciliter superari eos aggrediuntur. Eorum verò, qui ob honoris cupiditatem insurgunt, alius modus est causa, vltra iam

in manu vltionē sumentes patri.

Spasit, au daces.

dictos. Non enim ut quidam, tyrannos inuadunt spe magnorum commodorum, magnorumque honorum, quos in illis cernunt, inducti, sic & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediuntur. Sed illi quidem ut ea sibi arripiant, quæ in tyrannis admittuntur; hi autem, ut ex re getta memorabili, atque egregia famam, ac celebritatem nominis consequantur, non dominationem acquirere volentes, sed gloriam. Sunt tamen per pauci, qui ob hanc causam moueantur. Constituendum est enim, sibi uiuendum non esse, nisi rem cõfecerint. Quibus adesse oportet Dionis propositum, non facile quidem ut fiat in multis. Ille enim cum paucis militibus contra Dionysium profectus, ait quatumcumque progredi posset satis id tibi fore, ut si vel parum terræ illius inualisset, pulchrum iam sibi mori existimaret. Corruptuntur autem tyrannides, vno quidem modo, ut vnaquæque aliarum Rerum publicarum ab extra si aliqua sit contraria Respublica robustior. Nam voluntas quidæ aderit, propter contrarietate electionis. Quæ autem volunt, omnes efficiunt modò possunt. Contraria verò sunt gubernationes, populus quidem tyrannidum secundum Hesiodum, ut figulo figulus: nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. Regia verò potestas, & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedæmonij multas euerterunt tyrannides, & Syracusani per id tempus, quo Respublica eorum rectè gubernabatur. Alio autem modo corruptuntur, cum in se ipsis seditionem habent: quemadmodum circa Gelonem factum est, & nunc circa Dionysium. Gelonis enim filium Thrasybulus Hieronis frater perillecebras, & voluptates traducebat ad populi fauorem, ut ipse dominaretur. Domestici verò, ac necessarii per factionem repugnabant, ut non tyrannis omnino dissolueretur, sed Thrasybulus. Verum alij inter hæc conspirantes, eam occasione nacti ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem, Dion contra eum copiis ductis, cum esset affinis, suscepto populo, illum pepulit, ipse vero interfectus est. Cumque duæ sint causæ, propter quas maxime contra tyrannos insurgunt, odium scilicet, & contemptus; odium quidem existat oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimæ sunt euerfiones. Huius verò lignum fuerit, quod plerique eorum, qui dominationes adepti sunt, eas usque ad extremum conseruauerunt. Sed qui ab illis suscepterunt, confestim, ut ita dixerim, perierunt omnes. In voluptatibus enim uiuentes, efficiuntur facile contemnendi, ac multas præbent occasiones opprimendi sui. Particulam verò quædam odij, debemus iram existimare. Nam quodammodo earundem rerum causa existit: & est interdum ira efficacior, quam odium. Vehementius enim insurgunt, quia perturbatio illa non vitur ratione. Maxime verò contingit ut ira deferatur, qui contumelia fuerunt affecti: per quam quidem causam & Pisistratidarum delera est tyrannis, & multæ aliarum. Sed odiū magis [ratione vitur.] Nam ita cum dolore sit, quare non facile ratione vitur: odium verò sine dolore. Ut autem summam dicamus, quocumque causas diximus paucorum potentia illius postrema & nimia, ac popularis

gubernationis extrema, totidem & tyrannidis causas esse ponendum est. Nam & hæc sunt tyrannides quædam. Regnum autem ab his, quæ extra sunt, minimum corrumpitur: quapropter & diuturnius est. Ex se autem ipso ut plurimum euerti contingit. Corruptitur autem duobus modis. Vno, si seditio oriatur inter eos, qui participes sunt regni. Alio modo, si tyrannicè gubernare pergant, volentes esse domini plurium, & contra legem. Non sunt nunc amplius regna, sed si qua sunt, monarchiæ, & tyrannides magis sunt: ob id, quia regnum spontanea gubernatio est, ac maiorum propria. At plurimi pares sunt, neque vique adeo præcellentes, ut ad magnitudinem, dignitatèq; huius gradus se possint attollere. Atque ex eo fit, ut sponte illi non pareatur. Quod si deceptione quis, aut vi dominetur, iam apparet hanc esse tyrannidem. In regnis autem illis, in quibus succeduntur per genus, ponendū est, corruptionis esse causam ultra illas, quæ sunt supra dictæ, quod plerumque contemnendi homines succedunt in regnum: & quod cum non habeant potentiam tyrannicè, sed regiam, superbiunt. Est enim facilis dei Otio regis: si enim nolint, statim non erit rex. At tyrannus etiam nolentium est. Corruptuntur ergo gubernationes vnus per has, & huiusmodi causas.

Per qua regna seruantur: & quibus modis retineantur tyrannides.
Cap. xi.

Seruantur autem simpliciter loquendo, ex contrariis. Singulariter autem loquendo per deductionem illarum ad mediocrem modū. Quando enim paucorum est potestas omnis, tanto maiori tempore necesse est eam durare. Nam & ipsi, & qui regunt, minus superbiunt, magisque moderati sunt, & illi, qui reguntur, inuident minus. Propter hoc enim & apud Molossos longo tempore durauerunt reges, & apud Lacedæmonios, quod ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et postea Theopompus ad mediocritatem magis illam deducens, Ephoros superaddidit: potestate quidem minuens, sed tempore augens regiam auctoritatem, ut faceret eam quodam modo non minorem, sed maiorem, ut ad uxorem respondisset ferunt dicentem, An non erubesceret, quod filiis minore potestate regiam dereliqueret, quam à parentibus ipse accepisset. Non profecto, inquit: nam relinquo eis durabiliorem. Tyrannides verò seruantur duobus modis inter se contrariis simis. Quorum alter est is, quem per successionem traditum plurimi tyrannorum obseruant. Horum autem multa constituisse ferunt Periandrum Corinthium. Multa etiam ex gubernatione Perfarum est assumere. Sunt autem hæc, illa perniciofa, quæ supra retulimus omni conatu à tyrannis fieri, quod dominationem retineant: veluti potentiores decerpere, & sapientes perimere. Et neque comestiones permittere, neque solditates, neque disciplinam, neque aliud quicquam tale, sed omnia cauere, vnde consueverint oriri inter ciues intelligentia, & fides. Et neque scholas

neque conuentus aliquos scholasticos fieri concedere, & omnia facere, ex quibus ciues inter se quam maxime incogniti sint. Cognitio enim si dem generat inter ipsos. Et si satellites eius apparere temper, ac versari foris, quod minus latere possit quid quisque agat, afflictaeque animum submittere per seruitutē continuam: & alia quæcumque talia Persica, & barbarica, tyrannidis sunt. Cuncta enim idem possunt. Et ne lateant conari, quæcumque quis dixerit, aut fecerit, sed esse exploratores: quemadmodum Syraculis hi, qui tyranniductores nuncupabantur, & auricularij, quos submitebat Hieron vbicumque foret congregatio aliqua, vel conuersatio. Minus enim audent, qui hæc timent, & si audeant, minus latere possunt. Calumniari quoque inuicem, & committere amicos cum amicis, & plebem cum nobilitate, & diuites inter se ipsos, & subditos ad paupertatem redigere, tyrannicæ est prauitatis: ut neque sumptus fiat in custodia, & illi quotidianis molestiis occupati, vacare non possint ad consilia contra tyrannos iuuenta. Exemplum huius sunt pyramides Aegypti, & donaria Cypselidarum, & Olympiæ dicitur à Pisistratidis facta, & Policratis opera circa Samum. Hæc enim omnia fuerunt instituta ad otium, ac quietem populorum tollendam, & ad inducendam paupertatem per tributorum pensionem, ut etiam Syraculis factum est. Dionysio enim eam ciuitatem tenente, contigit Syracusanos in quinque annorum tempore cunctas facultates suas in soluendis tributis consumpsisse. Scudet etiam bellum concitare tyrannus, ut negotiis occupentur ciues, & indigentia ducis continuo deiciantur. Et regnum quidem per amicos seruat. Tyranni autem est maxime amicis diffidere, quasi velint omnes, possint autem maxime amici eum subuere. Et quæ sunt circa vltimam popularem gubernationem tyrannicæ sunt omnia: ut potentia mulierum domi, quod reuelent viros, & secreta: & manumissio seruorum, eadem de causa. Non enim insidiantur serui & mulieres tyrannos: & si prospere degant, necesse est benevolos fore, & erga tyrannidem, & erga popularem statum: nam & populus dominus esse vult. Ex quo fit, ut adulatores apud virosque in honore habeantur. Est enim qui populū colit, & ducit, populi adulator. Tyrannorum verò, qui allentando conuersatur, quod est opus adulatoris. Nam propter hoc prauos amicos habent tyrannos, quod adulationibus gaudent. Id autem nemo faceret, qui mentem haberet libero homine dignam, sed amant boni viri, vel non adulantur: & vtilis prauus ad praua: Clauus enim clauo, ut dicitur proverbij. Nullo quidem honesto, nulloque libero delectari, tyrannicū est: se enim solum esse talem putat tyrannus. Qui autem subditorum vel honestati student, vel libertati, minuire excellentiã, & præminentiam tyranni videntur. Oderunt ergo illos tyranni, tanquæ euerfores potestatis suæ. Peregrinos etiam in conuiuia, & familiarum vsum magis recipere, quam ciues, tyrannorum est: quasi illos quidem habeant hostes, hos verò non aduersarios. Hæc & huiusmodi à tyrannis sunt pro dominatione retinenda, nec quicquam omittunt prauitatis.

Sunt autem (ut ita dixerim) hæc omnia tribus speciebus comprehensa. Tria enim coniectat tyrannus. Vnum, ut animos imminuat ciuū. Nemo enim parui animi contra tyrannum insurgit. Secundum, ut ciues inter se diffidentes reddat. Non eueritur enim tyrannus, nisi ciuim aliqui inter se fidem habeant. Quapropter & bonos viros persequitur quasi pestiferos, & aduersarios dominationi suæ, non solum quia non acquiescunt in seruitute viuere, verum etiam quia fides eis, & inter se, & ab aliis plurima adhibetur: neque accusant alios, neque ipsi inter se accusantur. Tertium, impotentia agendi. Nemo enim sibi impossibilia aggreditur: itaque neque tyrannidem tollere, si potentia desit. Ad quos ergo fines referantur tyrannorum consilia, tres isti sunt. Ad has enim suppositiones, tyrannicæ redigi possunt vniuersa, partim ne confidant inter se ciues, partim ut potentia eis desit, partim ut pusillanimitate efficiantur. Vnus ergo modus, quo vtuntur tyranni, talis est. Alter verò modus, contrariam istis, quæ dicta sunt diligentiam facit. Est autem deprehendere ipsum ex regnorum corruptione. Ut enim regni modus corruptionis vtus est, gubernationem ipsam regiam magis reducere ad tyrannicam: ita tyrannidem conseruatio est, ad regiam gubernationem magis eam referre, vnum solummodo custodiendam ut potentiam retineat, per quam non modò volentibus, verum etiam nolentibus dominari possit. Nam si hanc abiiciat, simul abiicit & tyrannum esse. Sed hoc tanquam suppositionem quandam manere oportet: Cetera verò partim facere, partim quam optimè simulate, ut regia gubernatio videatur. Primum enim videri communium commodorum curam habere: non effundentem largitiones tantas, ut ciues molestè ferant, quandoquidem in sua tenuitate, (donant verò scortis, & peregrinis, & histrionibus effusè) rationem reddentem eorum, quæ acceperint, & expenderint. Quod iam factum est à quibusdam tyrannis. Sic enim admittens non tyrannus videbitur, sed legitimus gubernator. Nec erit ei formidandum, ne quandoque sibi desint pecuniæ, cum sit dominus ciuicis: ac si dispergerent tyranni ex propria domo; Et prodest hoc magis, quam relinquere congregatas. Minus enim custodes ipsi contra tyrannum ob res ipsas insurgunt. Sunt autem formidabiliores absentibus tyrannis qui custodiunt, quam ciues. Nam illi quidem adsum, hi autem remanent. Deinde reditus & impensas apparare oportet, tum gratia diligentis administrationis, tum etiam ut si quando foret opus, illis uti possint ad belli necessitates, omninoque se ipsum præbere custodem, & quæstorem, non ut suarum pecuniarum, sed ut communium, & publicarum. Et videri velle non asperum, sed cum grauitate honestum, & talem, ut eum non timeant obuij, sed magis reuerentur. Hoc autem non facile est cum assequi, qui foret contempendus. Quapropter opus est, ut si non aliarum virtutum, at talem ciuilibus eum curam habere, ac talem de se ipso opinionem afferre. Insuper non solum ipsum videri

ut nulli protinus civium contumeliam facere, sed etiam nemini illorum, qui circa eum sunt. Eorumque iura, mulieres. Nam & per contumelias mulierum, permulæ iam tyrannides perierunt. Et circa voluptates corporis contrarium facere, quam nunc faciunt quidam tyranni. Non solum enim statim ab auro id agunt, conuiuanturque per dies plures, verum etiam apparere voluit aliis quod ita faciant, ut tanquam felices, beatosque admirentur. Sed in talibus maxima erit moderatio adhibenda, vel saltem videantur illa fugere. Non enim facilliter inuadi potest, nec facilliter contemni, qui sobrius sit, sed qui ebrius, neque qui vigilat, sed qui dormiat. Contrariumque agendum est supra dictorum ferè omnium. Corroboranda enim, & ornanda ciuitas est ab eo, tanquam à curatore, ac non tyranno. Videri etiam oportet, ipsum erga religionem deorum affici vehementer. Minus enim formidabunt populi, ne quid contra iustitiam fiat, si religioni deditum illum existimabunt, ac deorum timorem habere minùsque contra illum audebunt insurgere, quasi deos habeat proprios, & fauentes. Verum tamen oportet sine improbitate talem videri, atque eos viros, qui aliqua in re laudabiliter se gesserint, honorari à ciuibus suis in libertate de gentibus potuisse. Hos autem honores ipsemet tribuere debet tyrannus, pœnas verò, & animaduersiones per alios infligere, per magistratus videlicet, & iudicia. Cõmunis verò custodia omnis dominationis vnus, est neminem vnum præ ceteris magnum facere, sed plures: nam se inuicem custodient. Quòd si quem extollere oporteat, non tamen eum, qui sit moribus audax. Nam huiusmodi homines, apertissimi sunt ad inuadendum circa res omnes. Si verò cuiusquam potentia minuenda est, modicè, ac nõ vno simul impetu, omnis potestas est auferenda. Insuper ab omni contumelia abstinendum, præcipue tamen à duabus: ne in corpus flagris, nõve in ætatem libidine insultum agar. Maximèq; id cauendum in illis hominibus, qui honore magnificiunt. Nam in pecuniis illarum iniuriam, avari homines grauius ferunt. In honorem verò illarum, & qui boni sunt viri, & qui honorem magnificiunt, permolestè pariuntur. Quapropter aut non huiusmodi hominum opera vtendum est, aut animaduersiones in illos patrio more, ac sine vlla contumelia sunt faciendæ. In ætate verò ex amore sit conuersatio, non ex licentia. Denique hoc dedecoris, omnino impensione maiorum honorum est redimendum. Eorum autem, qui ad vim inferendam contra corpus tyranni insurgunt, illi sunt formidandi, & cauendi, qui ita dispositi sunt, vt amplius viuere non curent, cum occiderint. Quapropter maxime cauendum est ab his, qui vel se ipsos, vel eos, quos habebant charissimos contumelia affectos putant: sine vlla enim cura propria salutis irruunt, qui per indignationem, & iram agrediuntur. Quemadmodum & Heraclitus inquit, durum esse dicens pugnare aduersus iram. Vita enim id emi. Cũ verò ciuitates ex duabus consistant partibus, ex inopibus scilicet, & opulen-

summasque vindices, vtiores.

tis, maxime quidem de vtriusque partis salute cogitandum est ab eo, qui gubernat, & alteros ab alteris nulla iniuria affici. Quicumque tamen eorum sint potentiores, hi præcipue sunt à gubernatione vendicandi, ac velut proprii efficiendi. Nam si hoc exitu terit, neque seruum liberationem facere compelleret tyrannus, neque arma adimere. Altera namque pars tyranni potentia adiuncta, sufficiens erit ad superandum eos, qui contra insurgere vellent. Superfluum autè particulariter dicere de omnibus istis. Intentio enim manifesta est, quòd oportet non tyrannicum, sed tanquam patrem familiam, & regem esse purari ab illis, qui sub eo sunt, nec pro se capientem, sed pro communis utilitatis causa, & cura. Et mediocritatem in vita sequi, non excessus. Præterea, egregios viros per familiaritatem sibi coniungere: plebem verò, ac multitudinem per fauorem, & gratiam in obsequio retinere. Ex his enim necesse est, non solum dominationem eius esse pulchriorè, & oprabiliorem, ex eo, quia melioribus imperet, & non abiectis, neque infestis, neque ex eo quòd ipse neque odio sit, neque formideat, verum etiam ex eo quòd longiorè, & durabiliorem eius dominationem fore cõtingat. Insuper moribus talem esse, vt vel rectè se habeat ad virtutem, vel semibonus quidam sit, & non malus, sed semimalus.

Que forme Rerumpublicarum minimum durant, veluti tyrannia est: de Platonis obsequio, & reprobatione Socratis. Cap. XII.

Qui omnium gubernationum, breuissimè durare solent paucorum potentia, & tyrannis. Quippe illa, quæ plurimo durauit tempore, Orthagora, & filiorum eius, qui apud Sicyontos tyrannidem habuerit, ad centesimum vsque annum peruenit. Durationis verò causa fuit, quòd mediocritate quædam erga subditos utebantur, multaque legibus seruientes agebant: & quia apud rei militari fuit Clitthenes, non facillè contemnendos habebatur. Plurimum verò conuersatione, & vltu familiari fauorem, & gratiam hominum acquirerebant. Fertur etiam Clitthenes coronasse iudicem, qui victoriæ illius contradixerat. Aiuunt quidam huius iudicis statum esse illam, qui in foro sedet. Pisistratus quoque fertur, aliquando apud consillum Areopagi citatus, iudicium subisse. Secunda verò apud Corinthum Cypselidarum tyrannis. Nam ea durauit annis tribus & septuaginta, & mensibus sex. Cypselus enim ipse tyrannidem exercuit annis triginta: Periandrus verò quadraginta quatuor: Psammetichus autem Gordij annis tribus. Causa verò durationis eadem fuit. Cùm enim popularis esset Cypselus, ac gratia apud multitudinem præualeret, sine vlla corporis custodia in dominatione perseuerauit. Periandrus autem eius filius, magis tyrannicè se gessit: sed vir erat bello egregius. Tertia, Pisistratarum Athenis: hæc autem non fuit continuata bis enim tyrannide pulsus fuit Pisistratus. Itaque ex annis eriginta tribus, solum annis septem & decem

& decem tyrannidem exercuit: filij verò eius: annis decem & octo: atque ita omnes simul anni fuerunt quinquaginta & triginta. Ex reliquis verò illa, quæ apud Syracusas fuit, Hieronis, & Gelonis, sed nõ longa fuit: hæc annis enim non amplius quàm duo de viginti durauit. Gelon enim septem annis cùm tyrannidem exercuisset, octauo defunctus est: Hieron autem decem: Thrasybulus verò mense decimo excidit. Cæterarum verò tyrannidum plerumque breui tempore durauerunt omnes. Quæ igitur sint tam circa gubernationes plurium, quam circa gubernationem vnus solius, per quæ & corruptantur illæ, & seruentur, serè dictum est. In Republica verò Platonis Socratis de mutationibus loquitur, nec tamen rectè. Illius enim Reipublicæ, quæ est optima, atque prima mutatio nulla propria assignatur. Inquit enim causam esse mutationis, quia sic natura comparatum sit, vt nihil permaneat, sed in ambitu quodam temporis mutationem recipiat. Esse verò principium horum inquit, quorum sequitur cubus quinario: coningatur duas exhibet harmonias. Inquiens, quando numerus diagrammaris huius efficiatur solidus, vt prope natura producente prauros, & meliores disciplina. Hoc ergo forsitan inquit non malè fieri enim potest vt sint aliqui, quos disciplina institui, ac bonos fieri viros, impossibile est. Sed hæc non propria mutatio foret illius Reipublicæ, quam optimam esse vult magis, quàm aliarum omnium, & vniuersorum, quæ sunt, & ex tempore per quod inquit omnia mutari, & quæ non simul incipiunt, simul quoque mutantur: ceu si pridie mutationis facta essent, simul fortè mutantur. Præterea, quæ ob causam ex illa transit ad Lacedæmoniorum Reipublicam? Sapius enim in contraria transeunt Reipublicæ omnes, quàm in ea, quæ sunt propinqua. Eadem ratio est de aliis quoque mutationibus. Ex Lacedæmonia enim, inquit, mutatio fit ad paucorum potentiam: ex ista verò ad popularem statum: ex illo rursus ad tyrannidem. At qui & contrario mutantur, ceu ex populari in paucorum potentiam, & magis quidem quàm tyrannidem. Præterea, tyrannidis vtrum mutatio sit, vel non sit, nil dicitur propter eam causam, nec in quam Reipublicæ speciem transit. Huius verò causa est, quòd non facillè dicere valebat: indefinitum enim. Nam secundum eum oportebat in primam & optimam: sic enim vtrique fieret continuo circulus. Sed mutatur in tyrannidem tyrannidem

nis, vt ea, quæ apud Sicyonios ex Myronis tyrannide in Clitthenis. Et in paucorum potentiam, vt illa, quæ in Chalcide fuit Anacleontis, & in popularem statum, vt illa quæ Gelonis fuit Syracusis. Et in optimates, vt illa quæ Charilai apud Lacedæmonios, & Carthaginenses. Et in tyrannidem fit mutatio ex paucorum potentia, vt in Sicilia plurimæ vniuersarum. In Leontinis in Panatij tyrannidem: & apud Gelam in Cleandri: & apud Regium in Anaxilari: & in aliis compluribus ciuitatibus eodem modo. Absurdum etiam putare in paucorum potentiam ideò transire, quia homines cupidi, & pecuniarum studiosi, in magistratibus versentur, ac non quia plurimi diuitiis superabundantes, non iustum existiment par habere in ciuitate eos, qui non habent facultates, & eos, qui habent. In multisque paucorum potentis non licet pecunias quaerere, sed leges sunt id prohibentes. Apud Carthaginem autem, quæ populariter gubernatur, pecuniis student, nec tamen adhuc mutati sunt. Absurdum etiam dicere, esse duas ciuitates sub paucorum gubernatione, opulentiorè, & inopum. Quid enim aliud huic formæ, quàm Lacedæmonia accidit, vel alteri cuiuscunque, vbi non omnes æqualia possideant, aut non omnes æqualiter sint boni viri? Nullo autem pauperiore facto, nihil minus ex paucorum transmutantur gubernatione ad popularem statum, si plures sint inopes: & ex populari in paucorum potentiam, si potentiores sint opulenti, quàm multitudo, & alteri negligant, alteri intendant. Cùmque plures sint causæ, ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, sed vnã solum, quòd prodigialiter viuentes vtriusque confecti pauperes efficiuntur. Quasi verò fuerint omnes ab initio diuites, vel plurimi eorum: sed hoc falsum. At quando ipsorum potentium quidam patrimonia consumpserint, res novas moliantur: quando autem alij, nil graue accidit: & mutantur nihil magis in popularem statum, quàm in aliam speciem gubernationis. Insuper verò & si honores vnã cum aliis non capiant, si iniurias inferant, si contumeliis afficiant, seditiones oriuntur, & mutationes in Republica. Fiant etiam, (cũ nulla dissipatio patrimonij intercesserit) ex eo quòd liceat, quicquid volunt, efficere. Cuius rei causam esse fecerunt, nimiam libertatem. Cùmque plures sint paucorum, plures etiam populi gubernationes, tanquam vtrique vnã sit, mutationes assignat Socrates.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE POLITICO-

RVM, SIVE DE RE-

BVS PVBLCIS,

LIBER SEXTVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

IN SEXTO hæc exponuntur: Populares gubernationes, paucorum potentia magistratus. De popularibus gubernationibus: quibus multitudinibus conveniant finis, & popularitati peculiaritatem: quæ optima popularis, & quæ leges præcepta. De paucorum gubernationibus: species, partes multitudinis, & documenta.

Quod quæ Rebus publicis paucorum potentia, & popularibus gubernationibus conveniant, considerandum sit.

Cap.

QUORUM igitur sint differentiæ, & quales eius, quod deliberandi habere potestatem, & in quo summa Republicæ consistit, & circa magistratuū ordinatione, & de iudiciis, & qualia ad qualem ordinem Republicam, & præterea de corruptionibus, & conservationibus Reipublicarum, ex quibus proveniant, & quas ob causas dictum est prius. Sed cum plures sint species popularis, & similiter aliarum gubernationum, de illis, si quid restat, non prius fuerit considerate, ac simul unicuique earum proprium, & convenientem modum reddere: ac præterea considerare coniunctiones simul ipsorum modorum. Nam eorum coniunctio parit Reipublicarum varietatem, ut & optimarum gubernationes ad paucorum declinent potentiam, & Republicæ magis populares existant. Dico autem coniunctiones, quas considerare oportet, & nunc usque considerate non sunt: eorum si pars illa, quæ in deliberando versatur, & illa, quæ circa electiones magistratum consistit, ita instituta sit, ut cõferat potentiam. Aut quæ circa deliberandum ad paucorum potentiam: quæ autem circa electiones, ad optimarum gubernationem magis declinet: vel per alium quendam modum, non omnia instituta sint Reipublicæ congruentia. Qualis igitur popularis quali cõgruat civitati, & qualis paucorum potentia, quali multitudini, & aliarum gubernationum, quæ quibus conferat, dictum est prius. Veruntamen oportet fieri manifestum, non solum quæ istarum gubernationum optima sit civitatibus, sed etiam quomodo constituendæ sint & istæ, & alia, breviter est explicandum. Et primò de populari dicemus. Nam per hanc etiam de contraria illius gubernatione patebit. Hæc est autem, quam vo-

cant quidam paucorum potentiam. Capienda sunt autem ad hanc disciplinam cuncta popularia, & quæ videntur popularium esse sequacia. Ex his enim simul politis, resultant species gubernationis popularis: & plures esse eas, quam unam, & differentes, continget. Duæ sunt causæ, per quas plures existunt populares. Prima illa, quæ dicta est prius, quia inter populos differentia est. Sunt enim alij agricolæ, alij opifices, alij ministri quorum primi à secundis, & tertij ab utrisque, non in eo modo differunt, quod melior, aut deterior popularis status, verum etiam in eo quod non idem sit. Secunda verò causa est, de qua nunc dicimus. Quæ enim popularem statum sequuntur, ac videntur esse propria ipsius, coniuncta simul faciunt varietatem. Nam alicui pauciora consequentia sunt, alicui plura, alicui omnia. Utile verò horum singula cognoscere, & ad constituendum quam velit quis, & ad corrigendum. Quærun enim, qui Reipublicam instituant, cuncta, quæ illi propria, & convenientia sint, in unum colligere ad propositum suum. Sed aberrant, dum hoc faciunt, ut supra dictum est à nobis, ubi de corruptionibus Reipublicarum, tractauimus. Nunc autem dignitates, & mores, & quæ flagitent, dicemus.

Quis sit finis popularis gubernationis, & de quibusdam popularium gubernationum peculiaribus.

Cap.

Repositum igitur popularis Reipublicæ, est libertas. Hoc enim dicere conuenienter, quasi in hac solimodo Reipublica libertatem querentes. Ad hanc enim respicere dicunt, omnem popularem statum. Libertatis verò ipsius pars vna in eo consistit, ut per vices imperent, & pareant. Nam iustum populare, est æquum habere secundum numerum, non secundum dignitatem. Ex quo fit, ut secundum hoc iustum, multitudo ex necessitate dominetur. Et quicquid decreuerit populus, id esse ratum, & id esse iustum. Aiunt enim oportere, ut unusquisque civium æquum habeat. Atque ita contingit, in popularibus gubernationibus inopes plus posse, quam opulento: plures enim sunt: & id obtinet, quod pluribus videatur. Vnum igitur libertatis signum hoc est, quod ponunt omnes popularis Reipublicæ finem. Alterum verò, viuere ut quisque

quisque velit. Hoc enim aiunt opus esse libertatis: quidem serui est viuere non ut vult. Hic est igitur secundus popularis Reipublicæ finis. Hinc profectum est, nemini potissimum lubelle velle. Quod si hoc non datur, at saltem per vices subesse, ac præesse: id quo pertinet ad libertatem, quæ est secundum æquum. His præsuppositis, ac tali existente principio, popularia huiusmodi sunt: sumi ad magistratus omnes ex omnibus, ac præesse omnes unicuique, & unumquemque vicissim omnibus. Per sortem tribuere magistratus, vel omnes penitus, vel illos saltem, qui non peritiam indigent, & arte. A nullo censu esse magistratus, vel saltem à minimo. Non nisi semel eundem magistratum ab aliquo geri posse, vel per sortem, & paucos, exceptis his, qui versantur in bello. Parui temporis esse magistratus, vel omnes, vel quotquot recipiunt: iudicare omnes, & ex omnibus, & de omnibus, vel de plurimis, & maximis, & principalissimis: puta de corrigendo, & de Republica, & de privatis contractibus. Et concionem esse omnium dominam, magistratum verò nullius: aut dominam esse concionem rerum maximarum, magistratum verò minimarum. Inter magistratus autem popularissimum est consilium, ubi non omnibus est mercedis facultas: nam tunc quidem adimunt & huius magistratus potentiam. Ad se enim reducit iudicia cuncta popularis mercede abundans, ut diximus supra, ubi de hac parte tractauimus. Deinde mercedem capere potissimum quidem omnes, concionem, iudicia, magistratus: vel saltem magistratus, & iudicia, & consilium, & conciones principales: vel eos magistratus, quos necesse est in eadem simul esse comestratione. Præterea, cum paucorum gubernatio genere, & diuitiis, & eruditione definiatur, videntur quæ popularitatis sunt, contraria esse, ignobilitas, inopia, sordidum opificium. Præterea, potestatem nullam perpetuam esse: quod si reliqua sit aliqua ex antiqua mutatione, illius auferre potentiam, & ex electione ad sortem reducere. Hæc igitur omnia communia sunt gubernationum popularium. Contingunt autem ex eo iusto, quod fatentur esse populare. Hoc est æquum habere omnes secundum numerum, quod maxime videtur esse popularis status, & populi. Aequum est enim, cum nihil magis gubernant diuites, quam pauperes, nec soli potestatem habent, sed omnes ex æquo secundum numerum. Sic enim demum existimant paritatem in Republica esse, ac libertatem.

Quo pacto in populari gubernatione census partitendi sint, ut seruetur æquale iustum populare.

Cap. 111.

Ed quartæ post hæc quemadmodum habebunt æquum: utrum oportet partiri in mille eos census, qui sunt quingentorum, & mille æqualiter posse quingentis. Vel non sic ponere oportet istam paritatem. Vel partiri quidem sic: deinde ex quingentis pares accipientem, & ex mille, hos potestatem habere partitionum, & iudiciorum.

Vtrum igitur Republica ista iustissima est secundum populare iustum, vel magis illa, quæ secundum multitudinem? Aiunt enim populares, id esse iustum, quod videtur utique pluribus. Potentes verò, quod videtur his, qui plus possident. Pro multitudine enim facultatum aiunt esse statuendum. Sed habent hæc utraque imparitatem, & iniustitiam. Si enim quod pauci tyrannis est: Nam si vnus habeat plura, quam alij opulenti, secundum paucorum iustum, is solus dignus est, qui gubernet. Si verò quod plures secundum numerum iniuriabuntur, publicantes bona opulentorum, ac paucorum, ut superius dictum est. Quæ igitur sit æqualitas, quam ambo proficiunt, considerandum est ex his, quæ utique definiunt iusta. Inquiunt enim, quicquid videatur maiori parti civium, id oportere esse ratum. Sic quidem hoc, atramen non penitus: sed cum duæ partes sint, ex quibus civitas constat, diuites scilicet, & pauperes, quod ambabus videatur, aut pluribus id ratum sit: quod si contraria videantur, quod pluribus & habentibus maiorem censum. Puta, si alij decem, alij viginti, videatur autem diuitum sex, pauperum verò quindecim, accedant verò pauperibus quatuor diuitum, diuitibus autem quinque pauperum: quorumcunque igitur census exuperat, connumeratis ambabus utrisque, id ratum sit. Quod si forsitan æquales esse conrigerit, communem esse hanc ambiguitatem putandum est: ut nunc accidit, si utrinque paria suffragia concionis sint, aut pares in iudicio sententiarum. Nam aut forte dirimendum est, aut aliud quiddam huiusmodi agendum. Sed de æquo, & iusto, quanquam sit admodum difficile in illis reperiri veritatem, tamen facilius est fortiri, quam persuadere iis, qui plus habere possunt. Semper enim qui imbecilliores sunt, æquum, & iustum querunt: sed qui plus possunt ista non curant.

De quatuor speciebus popularium, ad quos pertineant, de earum legibus, atque vassamentis.

Cap. 1111.

Vm verò quatuor sint gubernationes populares, optima est illa, quam primo gradu posuimus, ut superioribus libris dictum est. Eadem quoque antiquissima omnium. Dico autem primam secundum distinctionem populorum: nam optimus populus est ille, qui ex agricolis constat. Itaque & popularis status effici datur, ubi multitudo ab agricultura viuunt, vel pasceo, negotiosa quidem, quia nondum multum habet. Ex quo fit, ut raro concionem agant. Cum enim laborandum sit illis circa necessaria ad victum, operibus destinantur suis, & aliena non appetunt. Dulciusque illis est opus facere, quam in Republica versari, nisi magna in gubernando sit remolumenta suscepturi. Plerique enim magis lucrum appetunt, quam honorem. Signum huius est, quod tyrannides antiquitus perferunt, & nunc paucorum potentiam perferunt, modo suam rem agere illis per-

Ec s mitta

mittatur, neque diripiantur quae habent. Citò nanque alij eorum diuites efficiuntur, alij egere desistunt. Præterea, si quæ cupido honorum eis inest, facile adimpleretur per potestatem, quam in concionibus habent, creandi magistratus, & corrigendi delicta. Nam in quibusdam ciuitatibus, etiam non eligit populus magistratus, sed quidam per partes deputari ex omnibus, ut apud Mantineam, tamen satis esse putant, quod consulendi, deliberandique habent potestatem. Ac putandum est, hanc esse tanquam formam aliquam popularis gubernationis, ut fuit quandoque apud Mantineam. Quapropter utile est prius dicte populari gubernationi, & ita consuetudo fuit, eligere quidem magistratus & corrigere, & iudicare omnes. Magistratus autem maximos geri per eos, qui electi sint, & à censibus maioribus maiores, vel à censibus nullum, sed per eos qui possunt. Necessè est autem, cum ita gubernatur Respublica, eas bene gubernari. Nam magistratus semper ab optimis gerentur, populo ita volente, neque præstantioribus inuidente. Nobilibus autem ipsi, & præstantibus, hic gradus sufficit. Non enim suberunt aliis deterioribus. Ipsi verò magistratus gerent iuste, quia poenam formidabunt, quoniam corrigere ad alios pertinet. Compesci enim, ac non licere facere quicquid quis velit, utile est. Nam licentia agendi quod quisque velit, custodire non potest ingenitam unicuique hominum prauitatem. Itaque necessè est illud enervare, quod optimum est in Rebus publicis, ut magistratus à præstantioribus gerantur, sine ulla populi diminutione. Quòd igitur hæc popularium gubernationum est optima, patet, & qua de causa, quia ob talem aliquam esse populum. Ad constituendum autem populum agricolam, tum leges quædam antiquitus apud multos latae, vtilissimæ sunt, tum illud vniuersaliter, ne liceat cuiquam habere plus agri, quam mensuram certam, vel ab aliquo loco ad oppidum, & ciuitatem. Erat antiquitus in multis ciuitatibus lege cautum, non licere venditionem facere honorum prima hereditatis. Est etiam lex, quam dicunt Oxi fuisse, ne liceat cuiquam scenerari super aliqua fundi parte, quam quis haberet. Dirigere etiam id oportet à phycalorum lege, est enim vtilis ad id, quod dicimus. Illi enim quæquam sint permulti, possideant autem exiguam regionem, tamen omnes agricolæ sunt: quoniam pretia constituant non totarum possessionum, sed per tales partes diuidentes, ut etiam pauperes facilius eas pretiis superare possint. Post agricolarum multitudinem optimus est populus, ubi pastores sunt, & viuunt ex animalibus. In multis verò hæc cum agricultura, conuenientiam habet. Vtrique enim corporibus exercitatis ad bellicas expeditiones vtilissimi sunt, ac potentes sub dio consistere. Cæteræ verò multitudines quasi omnes, ex quibus alij status populares constant, multò quàm hi deterioribus sunt. Nam opificum quidem, ac forensium, & mercenariorum, & vilis est vita, nullamque virtutis opus eorum, quæ ita utat multitudine, & insuper quia huiusmodi genus hominum, circa forum, urbemque; ut ita dixe-

φάλαγγες, μάχης, βίαιος, περιστερῶν.

rim, alsiduè hæret, facilius conciones agitar: ar agricolæ, quia spatium habitant per agros, neque in vnum coeunt facilius, neque similiter indigent huiusmodi congregatione. Quibus verò in locis contingit litum regionis talem esse, ut longè distent ab vrbe, in iis facile est, popularem statum laudabilem constituere, ac Rempublicam. Vi enim ipsa compellitur multitudo, quasi colonias per agros efficere. Quare & si Forensis turba sit, tamen conciones in populari statu non facit absque multitudine illa, quæ per agros habitat. Quomodo ergo constituenda sit optima illa, ac prima popularis gubernatio, dictum est: patet etiam quomodo alia. Subsequenter enim est descendendum, & deterior semper multitudo separanda. Postremam verò speciem, quia omnis multitudo ad illam recipitur, neque cuiuscumque ciuitatis est, eam perferre, neque facillè permancere eam, nisi legibus, & moribus bene stabilitam. A quibus verò labefactari contingat, & hanc, & alias Respublicas ferè dictum est prius in plurimis. Sed ad constituendam hanc popularem gubernationem, & ad populum roborandum, consueuerunt præsidentes ad populum recipere complures, ac ciues efficere non solum legitimos, verum etiam spurios ex quouis ciue, id est, siue ex patre, siue ex matre. Omne enim hoc hinc populo magis conueniens est. Consueuerunt igitur ij, qui populos ducunt, ita constituere. Oportet tamen id facere, quoad exuperet nobilitatem, mediocrumque multitudinem, neque vltra progredi. Nam si transcendunt, turbatiorem efficiunt Rempublicam, ac nobilitatem exasperando magis irritant: quæ causa seditionis fuit apud Cyrenem. Patrum enim inconueniens conuicium transigitur: magnum verò in oculis hæret. Insuper talia constituta vtilia sunt ad popularem statum huiusmodi, & ad populi corroborationem, qualia Clisthenes Athenis fecerat, quòd populi gubernationem auget: & apud Cyrenem qui populum constituerunt. Tribus enim aliæ constituendæ sunt plures, & sodalitates primariorum sacrorum redigendæ sunt ad pauca, & publica. Et cuncta diligenter excogitanda, quo quàm maxime omnes simul admisceantur familiaritates, conuersationesque primæ diiungantur. Præterea, tyrannica machinamenta omnia videntur esse popularia, seu licentia feruorum, & mulierum, & puerorum, ut sine metu viuant ut velint. Per multi enim huiusmodi statum ciuitatis amant, cum plerisque dulcius sit dissolutè viuere, quàm modestè.

Ad populares institutiones præcepta.
Cap. v.

Si tamen opus legis positioris, & eorum, qui volunt statum aliquem talem consistere. Nam ut constituitur talis status, non magnum negotium est, neque solum, sed magis ut seruetur. Vno enim, vel duobus, vel tribus diebus permanere quomodocumque gubernantibus; haud difficile est. Quapropter opus est ex his, quas supra retulimus, conseruationibus, & corruptelis

Rerum

Rerum publicarum, cautelam assumere, cauendo illa, quæ corruptiua sunt, ac leges tales ponendo, & sine scripto, & scriptas, quæ conseruationes status maxime comprehendant: neque putare id esse populare, neque paucorum potentiam, quòd efficiat ciuitatem maxime à multis, vel à paucis gubernari, sed quòd quàm plurimum tempus. At nunciij, qui sunt potentes in populis gratificandis, multitudine in iudiciis factas. Quare oportet eos, qui curam salutis habent Reipublicæ, contra moliri, leges ponendo; ut damnata, contra moliri, & non in publicum, sed in eum bona facta sint, & non in publicum, sed in sacrum referantur. Hæc enim lex nihil minus iniurias compescere: nam poena eadem erit. Populus autem minus cupidè damnabit, cum nihil sit vtilitatis ex damnatione suscepturus. Insuper publicas accusationes quàm rarissimas facere, magna poena constituta aduersus eos, qui falsò accusarint. Non enim populares in iudicium vocari consueuerunt, sed nobiles. Oportet autem erga statum Reipublicæ quantum fieri potest, omnes redere beneuolos: quod si id fieri nequeat, saltem conari, ne hostes existiment eos, qui gubernant. Cum verò postrema illa species gubernationum popularium in multitudine consistant, ac difficile sit ut concionibus vacare possint sine alio mercedis susceptione, hoc autem nihil relictis viris. Nam ex tributo, & publicatione bonorum, & ex iudiciorum improbitate, necesse est provenire, quod multas iam popularium Respublicas subuerit. Vbi ergo publici reditus non sunt, facere oportet conciones raras, & iudicia magna quidem, sed paucis diebus duratura. Hoc autem confert ad illud, quòd non formidabunt impensas opulenti, si diuites non capiant mercedem iudicij, sed pauperes. Confert etiam ad rectè iudicandum multò magis: nam qui magna patrimonium habent, multis diebus abesse nolunt à rebus suis, modicum verò abesse tempus non moleste ferunt. Vbi verò sunt reditus publici, non id facere, quòd nunc magis quidam in populo faciunt. Superflua enim diuidunt, ac simul capiunt, moxque rursus indigent eisdem. Est enim pauperibus, seu vas perforatum huiusmodi emolumentum. Sed oportet eum, qui verè popularis sit, videre ne multitudo pauperis nimia prematur: nam egestas prauam reddit populi gubernationem. Conandum est igitur ingeniosè, ut abundantia adit diuturna: nam id prodest etiam diuitibus. Congregantes verò illa, quæ ex rebus proueniunt, simul omnia egenis tribuere oportet: præsertim si quis possit tantum congregare, quantum sat est ad agelli comparationem, vel saltem ad facultatem, negotiandi, & agrum colendi. Et si non omnibus possibile, ac secundum tribus, aut partem aliam id facere. In hoc autem ad necessarios conuentus, mercedem diuites conferre, cupidos inaniam munerum. Per talem aliquem modum Carthaginienses gubernantes; amicum retinent populum. Semper enim quosdam à populo mittentes in aliquas gubernationes, eos diuites faciunt. Gratiatorum verò, ac mentem ha-

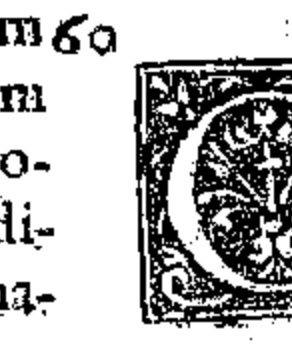
berentium nobilium, & est suscipere egenos, & occasionem præbentes conuertere ad res agendas. Rectè quoque se habet Tarentinorum exemplum imitari. Illi enim iam iumenta facientes communia ad pauperum usum, beneuolam per huc modum sibi plebem constituunt. Magistratus insuper omnes duplices faciunt: ut sint alij per electionem, alij per sortem. Quo enim populus capiat, per sortem: quo autem melius gubernetur, per electionem. Est autem hoc facere etiam in vno eodemque magistratu, ut alij sorte, alij electione ad eum gerendum assumantur. Quænam admodum ergo oporteat gubernationes multitudinis instituere, dictum est.

De speciebus paucorum potentie, ordinatione censuum ex populo assumendis, quæ paucorum gubernationes potiores, & quæ deterrima. Cap. vi.

E paucorum quoque gubernationibus quomodo agendum sit, patet ferè ex eisdem. Nam per contrarium agendum est, in omni paucorum gubernatione, ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem, reputando optimam illam, ac summam ceterarum, gubernationem paucorum, & primam. Hæc autem propinqua illi, quæ Respublica nuncupatur, in qua oportet censum diuidere, & alios minores, alios maiores facere. Minores quidem à quibus necessarii magistratus capiuntur: maiores verò, à quibus capiuntur hi magistratus, qui sunt principaliores. Et qui tantum adepti fuerint censum, habiles sunt ad Rempublicam gerendam: afferente populo tantam multitudinem per ipsum censum, ut cum illa potentiores sint, qui gubernant Rempublicam, quàm illi, qui non gubernant. Semper autem ex meliori populo capiendi sunt illi, qui ad societatem Reipublicæ recipiuntur. Similiter autem in ea gubernatione paucorum, quæ sequitur, intendentes patrum, quæ est instituentum. In ea verò, quæ opposita est extrema popularitati, quæ est paucorum potentia, tyranni per similes, quòd deterrima est, tantò maiori opus est custodia. Ut enim corpora bene disposita ad sanitatem, & nauigia bene instructa ad nauigandum, multos ferunt errores, nec ob eos succumbunt, valetudinaria autem corpora, & nauigia parum firma, nauis que instructa prauis, ne paruos quidem ferunt errores: ita Rerum publicarum ea, quæ deterrima sunt, plurima indigent custodia. Populares igitur gubernationes, per multitudinem hominum omnino seruantur. hoc enim opponitur ad illud iustum, quod est secundum dignitatem. Paucorum verò potentium contra, videlicet per rectam ordinationem oportet allequi firmitatem.

Quòd partes multitudinis præcipue sint quatuor, & quæ sint, ac eisdem sint partes vtilis ad bellum, & præcepta ad paucorum potentias. Cap. vii.

Vm verò sunt multitudinis potissimè partes quatuor, agricolæ, artifices negotiatores, mercenarij: quatuor etiam vtilis ad bellum, equites, pediteres gra-

Κρήματα. Οπες, possessiones. Intrapres legi Κρήνη.

res grauis armaturæ, expediri leuis, & turba naualis: ubi contingit regionem esse ad equitatum aptam, ibi locum habet aptissimum, paucorum potentia illa summa. Nam conseruatio habitatorum ab equitibus prouenit. Equos uero nutrice, eorum est, qui magnas habent facultates. Vbi autem regio ad peditatum est apta, alteram speciem affectat paucorum potentia. Nam grauis armatura, diuitem est magis, quam pauperum. Expediri autem leues, & nauica turba, a plebe est omnis. Nunc autem ubi talis turba multa est, quando seditio fit, deterius certant. Sed oportet huius medicinam capere à belli ducibus, qui ad equitum, ac peditum robur, expedire leuis armaturæ solent coniungere: & cum his superant populi in seditionibus opulentos. Nam leues, & expediri contra equites, & contra grauis armaturæ pedites facile pugnans. Instituire igitur potentiam istam, contra se ipsos est instituire. Sed oportet diuisis ætatibus, cum alij seniores, alij iuniores existant, in iuuenili adhuc ætate constitutos filios suos erudire ad leues & expeditas operationes: delectos quidem ex pueris, Athletas esse ipsos operationum. Concessio autem Reipublicæ populo facienda est, vel cum ad censum peruenierint, ut dictum prius est, vel, ut faciunt Thebani, cum certum tempus à mercatura, & huiusmodi exercitiis destiterint: vel, ut apud Malsiliam, iudicio facto, qui digni sint ad Rempublicam recipi, & qui excludi. Præterea, dignitatibus his, que sunt principalissime, quas suscipere oportet eos, qui in Reipublica gubernatione versantur, adiungenda sunt onera publica: ut populus sponte sua eas nolit, & veniam habeat illis, qui huiusmodi magistratus suscipiunt, utpote mercedem per magnam pro ea dignitate soluentibus. Congruit autem cum huiusmodi magistratus inuenit, & laeta magnificentissime facere, & publica quadam ædificia ad usum populi construere: ut multitudo cernens urbem ornari tum muneribus erga deos, tum ædibus ad usum publicum, libenter aspiciat potestatem statuum ciuitatis. Continget etiam, præstantibus uiris hæc esse monumenta sua largitatis, sed hoc non fit nunc per eos homines, qui magni sunt in paucorum potentia, sed contrarium. Lucrum enim quarunt non minus, quam honorem. Itaque dici potest rectè, hos esse populares status prauos. Quomodo igitur instituenda sint, & paucorum gubernationes, & multitudinis, in hunc modum determinatum sit.

roy Beau-
son Episcopus, à
mechanicis, seu
didis opificiis.

De magistratibus, & eorum speciebus, & quibus rebus præficiendi sint.

Cap. III.

Consequens est circa magistratus videre diligenter, quot hi sint, & quales, & quibus de rebus, ut supra dictum est. Sunt enim quidam magistratus, sine quibus ciuitas esse non potest. Sunt etiam quidam ad cultum, ornatumque pertinent, sine quibus bene habitari ciuitas non ualet. Præterea, necessarium est & in paruis quidem ciuitatibus, pauciores esse magistratus, in magnis

autem plures, ut prius ostendimus. Quales ergo congruat simul coniungere, & quales separare, non debet esse clam. Primum ergo cura rerum necessarium, ut in foro adint, uenundenturque. Super qua quidem cura, magistratus quidem est constituendus, cuius officium sit circa contractus, & circa honestatem. Nam cunctis ferè ciuitatibus necessarium est, emptiones, venditionesque fieri inuicem pro usu rerum necessariorum. Et hæc facultas maxima, & expeditissima est ad eandem sufficientiam consequendam, cuius gratia in vnam uidentur conuenisse Reipublicæ iocitatem. Altera uero cura huic coniuncta, ac propinqua est circa urbem, de publicis, priuatisque rebus, de ædificatione decerit, de viarum conseruatione, ac directione, de finibus regendis, ut sine que relata sint, & de similibus. Vocant autem huiusmodi magistratum ædilitatem. Partes eius uero sunt plures, ut magnis ciuitatibus alia super alias incidunt. Ceu mœnibus præficiendis præfecti, & fontium curatores, & portuum conseruatores. Alia uero est cura, & quidem necessaria, que huic propinqua, nam de eisdem rebus, ceterum non in urbe, sed extra urbem in agro versatur. Vocant autem huiusmodi magistratum præfectum procurationes sunt tres. Est & alius magistratus, ad quem reditus publici referuntur, qui apud eosque conseruati mox distribuuntur ad singulas oportunitates. Vocant uero istos receptores, & reuestores. Alter uero magistratus est, apud quem præscribi oportet priuatos contractus, & sententias iudicum, apud quos etiam postulationes, uocationesque in ius præscribi debent. Quibusdam in locis huiusmodi magistratum diuidunt in partes plures: sed est una, eademque autoritas istorum omnium, appellantque eos, qui hunc magistratum gerunt, tum præfectos, tum memoriales, vel similibus nuncupationibus. Qui uero post hunc sequitur, summè necessarius est, ac difficilissimus omnium magistratum. Versatur autem circa executiones eorum, qui damnati sunt, & circa eorum pœnas, atque custodias. Est autem grauis huiusmodi administratio, propter multas, quæ inde proueniunt, inimicitias. Itaque nisi magna emolumenta ex eo capiantur, gerere illum omnes recusant: & si gerant, secundum leges facere non tolerant. Sed est necessaria res: nam nihil prodessent iudicia, aut sententia, nisi forent, qui eas executioni mandarent. Quare si hæc desint, communio inter se ciuium permanere non potest. Præterea, melius est, non unum hunc esse magistratum, sed partiri in plures, ut alij de aliis iudicia exequantur. Et circa actiones eodem modo conandum est distinguere. Adhuc etiam magistratus, alios alios exequendis, & nouorum magis nouos, & presentium alio condemnante, alij sunt qui exigantur cœ prætores urbani, ædilium condemnationes, ac rursus istorum alij. Quot enim minus inimicitarum sit illis, qui executioni demandant, tanto magis res finem suscipient. Si sint ergo iidem, qui condemnant, & qui condemnationes exigunt, duplex contrahitur odium in

in

871

in omnibus autem eisdem, cunctis inimicum est. Multis etiam locis separatur ille, qui custodit eos, ab illo, qui animaduertit in eos: ut Athenis illi, qui uidebantur diuidere magistratum, melius est, hunc quoque diuidere magistratum, & quasi adumbrare, & mitigare. Est enim necessarius non minus, quam superior. Contingitque in eo, ut uiri boni maxime vitent hoc officium: paruos autem nequaquam tutum sit ei præficere, cum ipsi potius indigeant custodia, & carcere, quam alios debeant custodire. Itaque oportet, hoc non unum esse officium, neque continuè ab eisdem fieri: sed ubi est aliquis iuniorum ordo, aut custodum, aut magistratum, depurandi sunt pro tempore alij, atque alij, qui horum officiorum suscipiant curam. Hos ergo magistratus, tantum summè necessarios, ponendum est esse priuatis. Post hos autem alij sunt magistratus, nec sane minus necessarii, & maioris quidem dignitatis. Nam plurima indigent experientia, & fide. Tales uero sunt circa custodiam urbis, & circa illa omnia, que ordinantur ad bellicas expeditiones. Opus est enim & in pace, & in bello permultis. Nam & mœnia ciuitatis curanda, tuendaque sunt, & disquisitiones, descriptionesque ciuium agentium. Alibi ergo super his plures sunt magistratus, alibi pauciores: ueluti in paruis quidem urbibus unus super omnibus: appellant uero hos prætores, uel consules. Insuper si sint equites, aut pedites, aut sagittarij, aut turba naualis, super quoque eorum præfecti quidem statuuntur, appellanturque præfecti equitum, præfecti legionum, præfecti nauales: & seorsum sub his, præfectus citremis, præfectus cohortis, tribunus militum, & alia huiusmodi particularia. Totum uero una quædam species est, procuratio scilicet rerum bellicarum. Et erga huiusmodi magistratum, res hoc modo se habet. Cum uero quidam magistratum, et si non omnes, pertractent multa negotiorum publicorum, necesse est, esse alium magistratum, qui rationes repetat, atque corrigat, ipse uero nihil aliud tractet. Vocant uero hos alij correptores, alij rationales, alij scrutatores, alij procuratores. Præter hos uero omnes magistratus, unus est maxime principalissimus om-

nium. Idem enim plerumque habet finem, & introductionem, qui prædet multitudinem, ubi populus dominatur. Oportet autem id, quod cogit, summam habere in Republica auctoritatem. Appellant uero quibusdam in locis præconsultores, ex eo, quia antè deliberant: ubi uero multitudo est, consilium magis. Ciuitatum igitur magistratus ferè tot alij sunt. Alia species curationis est circa rem diuinam: cœ sacerdotes, & æditi circa templa, ut conseruentur quæ sunt, & erigantur ruinosa ædificia, & cetera omnia, quæ pertinent ad diuinum cultum. Euenit autem alicubi curam hanc esse unam, ut in paruis ciuitatibus. Alibi uero plures separantur à sacerdotio, ut sacrificuli, ac æditi, & custodes sacrarum pecuniarum. Huic consequens est illa, quæ circa sacrificia publica, quotcumque sacerdotibus lex non committit, sed ex publico fiunt. Vocant autem eos, qui istis præstant, alij reges sacrorum, alij pontifices maximos. Necessaria ergo officia sunt circa hæc, ut illa repetamus, circa rem diuinam, circa rem bellicam, circa reditus publicos, & impensas, circa forum, circa urbem, & portus, & regionem, insuper circa iudicia, & contractus, postulationes, & executiones, & custodias, & super rationibus eorum, disquisitionibus, & super correctionibus eorum, que quis gesserit in magistratu, & finaliter, circa consilia rerum communium. Propriè autem eorum ciuitatum, quæ magis pacatæ, atque tranquillæ sunt, curam facere de mulierum disciplina, de legibus seruandis, de disciplina iuuentutis, de gymnasiolorum gubernatione. Præterea, de ludis gymnasticis, ac musicis, & si qua alia huiusmodi spectacula continget fieri. Horum uero quædam manifestè sunt non popularia, ueluti disciplina mulierum, & puerorum. Nam pauperibus, necesse est uti mulieribus, & pueris, tanquam ministris, quoniam seruos non habent. Cumque tres sint magistratus, per quos assumunt quidam summam potestatem, conseruatores legum, & præconsultores, & consilium: conseruatores legum, optimarum magistratus est: præconsultores uero, paucorum potentia: consilium autem, populare. De magistratibus ergo, ut in figura, ferè dictum est omnibus.

A R I S T

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E P O L I T I C O .

R V M , S I V E D E R E -
B V S P V B L I C I S ;

L I B E R S E P T I M V S ,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

IN SEPTIMO hanc exponitur: Optima Respublica absoluta, regio, ciues, ciuitas, institutio, natura. De optima Republica: ciuitas beata, vita actiua, & contemplatiua, virtus. De regione, quantitas, conditio, communitio maris. De ciuibus, qualitas, ciuitati necessaria, qui participant, & quibus. De ciuitate, distributio, vrbs, comestationum loca. De institutione, cognitio finis, disciplina imperantium, disciplina contemplatiua. De natura, procreatio liberorum, virtus, & disciplina puerorum, beata ciuitas.

De optima Republica, & ciuitate beata.
Cap. 1.

DE OPTIMA Republica recte querere volenti, necessarium est prius determinare, quae vita sit maximè expetenda: nam si id ignotum sit, necesse est, & optimam Rempublicam ignorari. Optimè enim agere consentaneum est iis qui sub optima Republica disciplina reguntur, ex his, quae sibi adsint, nisi quid accidat preter rationem. Quare primò statuendum est, quae vita sit cunctis, vt ita dixerim, maximè optanda, Deinde vtrum publicè, & priuatim eadem sit, an alia. Putantes igitur multa sufficienter esse dicta de optima vita, etiam in externis sermonibus, & nunc illis vtendum censemus. Nempe aduersus hanc diuisionem nemo vti que refragabitur, quòd tria cum sint bonorum genera, externa, corporis, & animi, ista omnia adesse felici homini oportet. Nemo enim felicem diceret eum, qui nullam partem fortitudinis habeat, neque temperantiae, neque iustitiae, neque prudentiae, sed iumentem etiam circumvolantes muscas: temperantem verò à nulla penitus edendi, bibendique extrema cupiditate, & gratia quadrantis vnus, dilectissimos interficiemem. Similiter & mente tam stultum, atque ignarum, quasi puerum quendam, vel infanum. Sed ista quidem sic, vt dicta sunt, omnes concederent: discordent tamen in quanto, atque excessu: nam virtutis quidam satis habere se putat, quantumcumque habeant. Diuiciarum verò, atque pecuniae, potentiaeque, & famae, & huiusmodi omnium infinitum excessum sequitur. Ar enim nos illis dicemus, quia facile est de his etiam per opera ipsa fidem suscipere, cernentes quia homines acquirunt, & conseruant non virtutes externis bonis, sed externa virtutibus. Ipsaque beata vita,

sive in gaudio posita est, sive in virtute, sive in amobus, magis exilit moribus & intellectu in excessu ornatis, mediocria verò externa possidentibus, quibus, qui in externis plura possident, quòd opus sit, & qui in illis deficiunt. Quinetiam ratio, ne licet hoc inuerti: nam externa quidè bona sine habent, tanquam instrumentum quoddam. Omne autem vile tale est, vt excessus vel noceat habenti, vel certe nil proficit. At bona animi, quanto magis excedunt, tanto magis vtilia sunt: quidè non solum honesti, verum etiam vtilis appellationem tribuere illis oportet. Omninoque pater, quòd sequi dicemus dispositionem optimam cuiusque rei ad inuicem, secundum excessum distantia illorum, quorum dicimus eas esse dispositiones. Quare si est anima pretiosior corpore, & pecuniis, & simpliciter, & nobis, necessarium est & dispositione vtriusque optimam eodem modo illis correspondere. Insuper, animi gratia illa expeti nata sunt, & ita rectè sentientes, experere omnes oportet: non autem animum gratia illorum. Quòd igitur felicitatis tantum vniciusque contingit, quantum virtutis, atque prudentiae, & quantum secundum has operatur, confessum nobis existat, rectè Deo freris dicente, felicem esse, atque beatum non per aliquid externorum, sed per se ipsum, quia talis est secundum naturam. Cum & bonam fortunam aliud esse, quam felicitatem, propter haec necessarium est: nam externorum quidem bonorum causa est fortuna, & casus; at iustus, & temperatus nemo à fortuna est, neque per fortunam. Consequens verò est, & iisdem rationibus consentaneum, ciuitatem quoque beatam esse, quae optima sit, & quae bene agat. Impossibile autem bene agere eos, qui bona non agant. Nulla verò bona actio est neque viri, neque ciuitatis, sine virtute, atque prudentia. Fortitudo autem, & iustitia, & prudentia ciuitatis, eandem habent vim, ac formam iis, secundum quas vnusquisque hominum dicitur iustus, & prudens, & temperatus. Hac haecenus praemissa sunt: neque enim non attingere illa possibile fuit, neque omnino omnes eorum rationes explicare. Nam alterius ortus ista sunt. Nunc autem supponatur nobis, quòd vita optima, & priuatim vniciusque, & publicè ciuibus est cum virtute, in tantum externis facultatibus adiuta, vt actiones virtuosas cōficere possit. Sed de his, nunc quidem praetermissis, postea considerandum erit, si quis forsitan dictis non acquiescit.

Quòd

Quòd eadem sit felicitas, ac optima vita singulorum hominum, & ciuitatis: vita vitæ sit preferenda, contemplatiua, an quae in ciuili societate veretur: de optima Republica dispositione placitis aliorum, & officio legislatoris.
Cap. 11.

MTRUM autem eadem sit dicenda felicitas singulorum hominum, & ciuitatis, vel non eadem, reliquum est videre. Manifestum verò & hoc: omnes enim fateantur esse eandem. Nam quicumque in diuitiis beatam vitam posuerunt, hi ciuitatem quoque totam, si opulenta sit, beatam fatebuntur. Et quicumque tyrannicam vitam aliis praeferrunt, hi ciuitatem laeè dominantem beatissimam esse dicent. Qui verò id vnum per virtutem respiciunt, & ciuitatem beatiorum dicit, si sit studiosior. Sed haec iam duo sunt, quae indigent consideratione. Vnum, nunquid vita illa preferenda sit, quae versatur in Republica, & in communi societate, an potius vita peregrina, & à ciuili societate remota. Praeterea, quam speciem Republicae, & quam dispositionem ciuitatis optimam putare debemus, sive ab omnibus expetenda sit communio ciuitatis, sive à quibusdam non, sed camen à pluribus. Cum verò quibusdam intelligentiae, & speculationis hoc sit opus, (non autem circa vnum, quòdque expetendum) praferamus & nos hanc considerationem. Nam illud quidem externa propositionem esset, hoc autem secundum propositum huius inuestigationis. Quòd igitur necessarium sit, illam esse optimam Rempublicam, per cuius institutionem vnusquisque optimè agat, & beatè viuat, manifestum est. Sed dubitatur etiam ab iis, qui vitam cum virtute maximè eligendam putant, vtrum vita ciuilis, & actiua sit, praeferrenda, an potius illa vita, quae sit ab omnibus externis soluta, & contemplatiua, quam solam putant quidam esse sapientis. Ferè enim has duas vitas, praestantissimi ad virtutem homines anteponeere videntur, si ad virtutem homines anteponeere videntur, & antiqui, & recentes. Dico autem duas, ciuilem, & philosophicam. Sed refert non parum, vtrum hoc, vel illo modo veritas se habet. Necessè est enim, illum, qui rectè sapit, ad melius propositum se disponere, & priuatim vnusquisque hominè, & publicè ciuitatè. Putant quidam in gubernando alios, si cum dominatu fiat, iniuriam esse sumam: si ciuilitè, cessare quidem iniuriam, sed impediri vitam tranquillitatem. Alij verò contra hac omnino putant ciuilem, & actiuam vitam solam esse veri. In singulis enim virtutibus nulli esse maiorem operandi facultatem, quam his, qui in Republica gubernatione versantur. Sunt etiam qui alijs dominari, & tyrannicam Republicam modè putant solum esse beatam. Et in quibusdam ciuitatibus hic est finis legum, vt finitimis dominentur. Itaque cum pleraque constituta passim, vt ita dixerim, iaceant apud plurimos, tamen si quid vnum leges respiciunt, id coniectant omnes vt ciuitas dominetur. Sicut in Lacedaemone, & Creta, ad bellum ferè ordinata est disciplina iuuentutis, & legum multitudo. Praeterea, apud gentes omnes, quae possunt praualere, huiusmodi honora-

cur potentia: ceu apud Scythas, & Persas, & Thracas, & Gallos. Quibusdam enim leges sunt ad huiusmodi prouocantes virtutem, vt apud Carthaginienses ferunt ornatum annulorum accipere pro numero expeditionum, in quibus militauerint. Fuit etiam quandoque in Macedonia lex, eum, qui nullum hostem interfecisset, capistrò cingi. Apud Scythas verò non licebat solennibus epulis, parem circumlatam accipere ei, qui nullum occidisset hostem. Apud Hiberos quoque pugnacem gentem, tor obeliscos erigere circa sepulcrum mortui, quos homines ex numero hostium necauerit. Et alia apud alios sunt huiusmodi complura, legibus, aut moribus constituta. Atqui videretur forsitan nimis absurdum esse, si quis consideraret vellet, an hoc propositum esse debeat eius, qui legibus instituit ciuitatem, prouidere scilicet, vt illa dominetur finitimis, & volentibus, & inuitis. Quomodo enim id ciuile, aut lege faciendum, quod Sanciennone legitimum quidem est, neque enim legitimum, dum non solum iuste, verum etiam iniuste dominari: subdere verò est, & non iuste. Atqui nec in alijs scientiis ita videmus. Nec enim medici, neque gubernatoris est, vel persuadere aegrotis, & nauicis, vel vim afferre. Sed plerique videntur exultimare, ciuilem disciplinam esse dominari, & quod in se ipsos fieri nolent, hoc in alios facere non erubescunt. Ipsi pro se iustitiam querunt, pro alijs verò nulla eis iustitia cura est. Hoc autem absurdum, nisi tales sint natura, vt alter dominari debeat, alter non. Quòd si est ita, non est conandum omnibus dominari, sed illis dūtaxat, qui dominabiles sunt. Sicut nec venari homines ad mesam, vel sacrificium, sed illud quòd venabile est. Est autè venabile omne animal, quòd sit natura ferum, & esui aptum. Enimvero fieri potest, vt sit ciuitas vna seorsum per se ipsam beata, videlicet si gubernetur rectè. Nam potest esse sita in loco penitus separato, & legibus vti laudabilibus: cuius Republica constitutio, non ad bellum, neque ad superandum hostes sit, quandoquidem illi nihil inexistit tale. Patet igitur, quòd rei bellicae studia bona sunt existimanda, sed vt non finis supremus, sed gratia illius. Studiosi autem legum positores est, considerare urbem, ac naturam hominum, & omnem aliam communionem vitae laudabilis, quòd participant, quantum fieri potest, felicitatè. Differentia tamen erit in quibusdam legum institutis constituentis: & hoc pertinet ad eandem disciplinam, quae est de legibus ponendis, videtè, si qui sunt finitimi populi, qualia ad quales exercenda sint, & quemadmodum cum singulis conuersandum. Verum de hoc postea suo loco considerationem faciemus, ad quem finem debeat optima Republica constitutio tendere.

De controversia in vtu virtutis, dominari, & praestantia vita contemplatiua.
Cap. 111.

AD CONFITENTES autem vitam cum virtute esse maximè recipiendam, sed contendentes de illius vsu, dicendum est nobis. Sunt enim, qui despiciunt magistratus ciuitatis, putantes ingenui hominis esse aliam vitam, quam ciuilem, & omnibus praese-

preferendam. Alij verò hanc optimam putant. Impossibile enim, nihil agentem bene agere. Bene autem agere, ac felicem esse, idem est. Virique eorum quaedam dicunt rectè, & quaedam non rectè. Nam liberi quidem hominis vitam meliorem esse, quàm in dominando occupati, verum est. Nihil enim egregium est, seruo vii in quantum seruus. Iustus enim domini in rebus necessariis nihil habet decorum. At putare omnem gubernationem esse dominationem, nequaquam est verum. Non enim inuis distat liberorum gubernatio à dominatione seruorum, quàm differat natura liber à natura seruo. de quo sufficiens superioribus libris determinatum fuit. Sed laudare magis nihil agere, quàm agere, non est rectum: nam felicitas actio est. Præterea, multorum, & præclarorum finem habent iustorum, reipublicarumque actiones. Quinimo respondit fortasse aliquis, quod potestatem habere optimum esset: sic enim plurimas, ac pulcherrimas res agere possit. Itaque is, qui dominus agendi esse potest, hanc facultatem dimittere aliis non debet, sed sibi arripere: & neque filium patris, neque parentem filij, neque amicum amici hac in parte rationem habere. Nam quod optimum sit, id nobis ipsi ad discipulandum debemus. Optimum autem est, bene agere. Hoc illi forsitan rectè dicerent, si modò existeret vim afferentibus, ac violentibus, illud, quod esset omnium maxime optandum: sed fortassis id fieri non potest, falsoque hoc supponunt. Non enim amplius bonas actiones illas esse contingit, nisi tantum ipse præstet, quantum vir mulieri, & pater filiis, & dominus seruo. Quare is, qui violaret, nihil tantum proficeret postea, quantum iam à virtute ista recessit: patribus enim honestum, & iustum in partibus hoc enim iustum ac par. non par autem partibus, & non simile similibus, præter naturam est. Nihil autem bonum, quod sit præter naturam. Quapropter & si alius quidem sit melior secundum virtutem, & secundum potentiam actiuam in rebus optimis, hunc sequi honestum est, & huic parere iustum. Sed oportet illi non virtutem solum, verum etiam potentiam existere, per quam sit actiuus. Quod si hæc vera sunt, & felicitas in bene agendo est reponenda, & publica totius ciuitatis, & priuati singulorum, vita illa erit optima, quæ sit actiua. Verum tamen actiuam non est necessarium esse ad alios, quemadmodum quidem putant, neque eas meditationes, solum esse actiuas, quæ gratia eorum sunt quæ ex agendo proneniunt, sed multo magis, quæ seipsis perfectæ sunt, ac sui ipsarum gratia sunt contemplationes, & meditationes. Bene agere enim, finis est; quare & actio quaedam. Maxime autem proprie dicimus agere, etiam externis actionibus, eos, qui intelligentia, & cogitatione operibus præfunt, vt architecti. Quinimo neque sine actione esse necessarium est eas ciuitates, quæ positæ sint in solitudine, & ita viuere eligentes. Fieri enim potest, vt partibus inter se agere contingat. Multæ enim communicationes adinuicem sunt partibus ciuitatis. Similiter autem hoc existit vnicuique homini. Vix enim Deus bene se haberet, & Mundus

rotus, quibus non sunt actiones externæ, præter proprias ipsorum. Quod igitur necessarium sit, eandem esse vitam optimam priuati vnicuique hominum, & publicè ciuitatibus, & hominibus, manifestum est.

Quanta debeat esse multitudo ciuitatis, quanta regio, & vrbs ipsa.

Cap. 1111.

Um verò ista tunc præmissa sint, ac de alijs Rebus publicis fuerit prius à nobis consideratum, de reliquis dicendi incipiamus, quales aliquas suppositiones esse oportet pro ea ciuitate, quæ maximè secundum votum sit constitutum suscepura. Neque enim fieri potest, vt optima sit Respublica, nisi opportuna ad hanc facultates. Ex quo necesse est, multa præsupponere quali optantes, esse tamen nullum eorum impossibile. Dico autem ceu de multitudo ciuium, ac de regione. Vt enim cæteris artificibus, puta textoribus, nauiculario, materiam subesse oportet aptam ad opificium, (nam quantum melior hæc existit, tanto id, quod fit ex arte, erit præclarior) sic & gubernatori Respublicæ, & legum positore, oportet propriam subesse materiam aptè se habentem. Est autem ciuili facultatis primò videre de multitudo hominum, quàm multos, & qualis natura esse oportet. De regione quoque eodem modo, & quanta, & qualis esse debet. Putant plerique, magnam esse debere beatam ciuitatem. Id erit verum est, ignorare tamen videntur qualis magna, & qualis parua dicenda sit ciuitas. Existent enim magnam ex numero habitantium, sed oportet non tantum ad numerum, sed magis ad potentiam respicere. Est enim ciuitatis opus quoddam. Quare quæ maximè id efficere potest, hanc existimandum est esse maximam ciuitatem: teu Hippocratem, non hominem, sed medicum quis diceret esse maiorem, quàm alium, qui magnitudine corporis eum excedat. Quinimo si ex multitudo iudicandum sit, non ex quavis multitudo id est existimandum. Necesse est enim forsitan in ciuitatibus esse seruorum, & inquilinorum, & hospitem grandem numerum: sed ex his, qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus ciuitas constat, horum enim præcellens multirudo, signum est magnæ ciuitatis. Ex qua verò ciuitate operarij quidam permulti exeunt, bellatores autem pauci, hanc impossibile est esse magnam. Non enim idem est magna ciuitas, & populosa. Quiniam res, & effectus patet, quia difficile est, & forsitan impossibile, vt quæ nimium populosa sit ciuitas, optime gubernetur. Earum certè, quæ bene gubernari dicuntur, nullam videmus in populosam multitudinem esse diffusam. Patet etiam ex rationum fide: nam lex, ordinatio quaedam est, & bonam legis positionem, necessarium est esse bonam ordinationem. At multitudo nimium magna, non potest recipere ordinationem. Diuina enim potentia id opus esset, quæ & hoc rotum continet, cum & bonum quidem in multitudine, ac magnitudine consuevit fieri. Quapropter & ciuitatem illam, cuius cum magnitudine dictus terminus existit, optimam esse necesse est. Sed est quædam mensura

ura magnitudinis ciuitati, quæ admodum & aliorum omnium animalium, plantarum, instrumentorum: nam horum singula, neque parua nimium, neque magnitudine excessiua, suam potentiam retinebunt: sed aut destituta erunt omnino à Natura, vel malè se habebunt. Ceu nauis vnus palma, non erit penitus nauis, neque duorum stadiorum: sed si processerit ad aliquam magnitudinem, quandoque propter paruitatem malè faciet nauigationem, quandoque propter excessum. Ita & ciuitas, si ex nimium paucis sit, non est per se sufficiens; si ex nimium multis, sufficiens quidem in necessariis erit vt gens, sed non vt ciuitas. Respublica enim non facile est in illis constitui: nam quis dux esset ram excessiua multitudinis, aut quis præco non strenuorius? Quocirca necesse est, primam esse ciuitatem illam, quæ ex ea multitudine constat, quæ multitudo prima per se ipsam sufficiens sit ad bene viuendum in ciuili societate. Recipitur verò, vt ea, quæ multitudinem hanc excedit, sit maior ciuitas: sed hoc non est, vt diximus, infinitum. Quæ verò sit huius excessus determinatio, ex operibus intelligi facillime potest. Sunt enim actus ciuitatis imperantium, atque parentium. Imperantis quidem opus est, iubere, ac iudicare. Ad iudicandum verò secundum iustitiam, & ad magistratus demutandos secundum dignitatem, necessarium est vt se inuicè cognoscant ciues, quales sint. Quare vbi hoc fieri non contingit, necesse est vt malè res procedant circa magistratus demandandos, & circa iudicia. In vtroque certè horum, nequaquam est temerè procedendum: quod in nimia multitudine manifestè contingit. Insuper, hospitiibus, & inquilinis facile sit in tanta hominum multitudine latere. Patet igitur quod est optima determinatio ciuitatis, vt sit maximus multitudinis excessus, quæ sit per se sufficiens ad viuendum, & facile inter se cognosci possit. De magnitudine ergo ciuitatis determinatum sit in hunc modum.

Optime regionis, & de vrbs sita, & commo ditare, conditiones nouem.

Cap. v.

De regione autem eadem ferè dici possunt: nam qualis esse debeat, clarum est, quod sufficiens: nam omnes laudabunt. Hanc autem necesse est feracem esse omnium. Nà omnia in se ipsa habere, & pulchius indigere, sufficiens est. Multitudinem verò, ac magnitudinem tantà, vt queat habitatores otiosos nutrire, liberaliter simul, temperatè que viuere. Hoc autem vtrum bene, vel non bene dicatur, postea diligentius erit considerandum, vbi de possessionibus, & facultatibus mentionem fieri contingerit, qualiter, & quemadmodum se habere erga vsum ipsam oportet. Permultæ enim circa constitutionem istam dubitationes cadunt, propter trahentes in vtramque partem vitæ excessum, alios ad tenuitatem, alios ad largitatem. Formam verò regionis non est difficile præscribere, credendumque est in quibusdam, rei militaris peritis afferentibus talem esse oportere, vt ab hostibus quidè non facile inuadi possit, ciuibus autè facilis sit in alie-

na egressio, Præterea, vt hominum multitudinem facile inter se cognosci posse diximus oportere, sic etiam regio sit lubrica conspectui, id est, vt cognosci, & ei succurri facillime possit. Vrbis autem situs, si formanda nobis illa est secundum votum, oportet, & ad terram, & ad mare debet iacere. Vna iam determinatio præmissa est, oportere ad auxilia ferenda, communem esse locorum omnium aptitudinem. Vnde quoque afferenda altera, ad importationem fructuum. Præterea, ad lignorum materiem, & ad, si quid aliud simile opificium regio in se habeat, facillimè aduentionem.

An communitio maris, & vrbs nautica ciuitatibus rectè instituta expedit, an damnosa sit.

Cap. vi.

Communitio autem maris, vtrum vrilis sit ciuitatibus, vel damnosa, permultæ sunt disceptationes: nam & frequentare aduenas quosdam alienis educatos legibus, inutile putat ad rectam ciuitatis disciplinam. Et turbam popularem multiplicari ex vsu maris, transmittentibus, ac recipientibus negotiorum multitudinè, contrarium esse dicit rectæ ciuium institutioni. Quod igitur, si ista non contingant, melius sit & ad securitatem, & ad copiam rerum necessarium, communionem maris habere vrbes, & regionè, non est obsecutus: nam ad faciendum ferendum hostes, per opportuna facultas succurrendi, auxiliandi que, suis, terra, & mari esse debet, & ad nocendum innadentibus: si non vtrique possibile, at altera ex parte magis existit ambarum participatibus. Et quæ apud eos non existit, importari, & quæ superabundant, deportari ex necessariis est. Sibi enim ipsi mercabilem, non aliis ciuitatem esse oportet. Qui autem omnibus mercatu apud se habent, hi faciunt quæstus cupiditate. Quod si non expediat ciuitati hanc cupiditatem habere, neque mercatum certè huiusmodi debet recipere. Nam & nunc quidem videmus, multis regionibus, & ciuitatibus stationes, ac portus opportune iacere, vt neque intra vrbes sint, neque valde distantes, murisque circumdari, & aliis huiusmodi munitionibus. Clarum est enim, quod si quid boni proneniet ex tali communione, ciuitas id bonum suscipiet: si aliquid mali, cauere ab eo facile erit, per leges iubentes, ac determinantes, quos oportet, & quos non oporteat iniucè admisceri. De nauali autem potentia, quod melius sit eam habere vsque ad aliquam quantitatem, manifestum est. Non solum enim sibi ipsis, sed & finitimis quibusdam oportet & auxiliari posse, & esse terrori, quemadmodum terra, sic etiam mari. Magnitudo autè, & multitudo huius potentie, ad mores ciuitatis erit accommodanda. Nam si ea fuerit ciuitas, quæ magnam præstantiam, authoritatemque habere consueverit, necessarium erit, hanc potentiam rebus esse conformem. Turbam verò nauicam, & huiusmodi hominum multitudinem, non necessarium est ciuitatibus existere. Nulla enim ciuitatis pars, huiusmodi homines esse debent. Nam pugnatore, qui nauas conscendunt, ingenui sunt homines. Terra quoque militate consueti, hi præfunt nauali turbe, & imperant.

Existente verò multitudine tenuis fortunę hominum, qui circa nos habitant, & agrorum, qui in regione rem rusticam exercent, necessarium est, abundantiam esse nauatum. Videmus etiam nunc istud fieri in quibusdã ciuitatibus, seu Heracleotæ multas implent citreates, vrbem possidentes magis exiguum, quàm ceteri. De regione igitur, & portibus, & vrbibus, & mari, & nauali potentia, in hunc modum determinatum sit. De multitudine quoque ciuitatis, quam determinationem habere decet, prius diximus.

Ciues bene instituat ciuitatis, quos legumlator ad vrbem instituat, ingeniosos, & animosos esse oportere. De laudibus Græcorum, & quales esse deceat vrbis custodes.

Cap. vii.

Nunc autem quales natura ciues esse oportet, à nobis dicitur. Forsan verò id deprehendet quis, si inspicat ad ciuitates Græcorum, quæ bene gubernari dicuntur, & ad totum terrarum orbem, ut à gentibus variis incolitur. Nam quæ frigidæ regiones incolunt gentes, & quæ per Europam, animo quidem abundant, ingenij verò, & artificij parum habent: quapropter in libertate magis perseverant. Disciplinam verò Reipublicæ difficulter recipiunt, ac finitimis dominari non possunt. Quæ verò Asia incolunt, ingenio, & arte abundant, sed animositatem non habent: propter quod & parere dominantibus, & seruire perseverant. At Græcorum genus, ut mediam regionem locorum sortitum est, sic etiam amborum participes: nam & animosum, & ingeniosum est. Ex quo fit, ut in libertate degat, & disciplinam Reipublicæ optime recipiat, & vniuersam Reipublicæ constitutionem sortitum, imperare omnibus possit. Eandem quoque differentiam habent Græcorum gentes inter se: quædam enim habent naturam ad vnum illorum, quædam verò permittat, ac temperatæ sunt ad vtriusque illarum potentiarum. Patet igitur, quod oportet & intelligentiam, & vigorem animi naturam existere illis, qui futuri sunt idonei, quos legum positor ad virtutem instituat. Nam quod de custodibus aut quidam, opus esse, ut beneuoli sint erga notos, erga ignotos verò infestis, vigor animi est, qui beneuolentiam facit. Illa est enim potentia animæ, per quam amamus ac beneuoli sumus. Cuius rei signum est, quod magis irascitur animus contra familiares, & amicos, quam contra ignotos, si contemptum se putet. Quapropter Achilles rectè, cum amicos incusaret, ad animum loquitur inquit: Non tu quidem ab amicis lanceis transfixus es? Quod dominatur, & quod libertatem seruat, ab hac potentia animi existit. Dominus enim, & inuictus est animus. Nec bene se habet dicere, quod aduersus ignotos debent esse infestissimi aduersus neminem, tales esse oportet. Neque sunt magnanimi homines naturam infestis, nisi contra iniuriantes. Hoc autem magis contra notos, familiaresque patiuntur, (quemadmodum dictum est prius) si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit. A quibus enim deberi sibi beneficium expectant, ab eisdem

huiusmodi societatem. Necessarium est ergo, his operibus ciuitatem constare. Esse igitur oportet multitudinem agrorum, qui victum conferat: & artifices, & pugnatores, & locupletes, & sacerdotes, & iudices necessarios, atque vilium.

An omnes, qui in Republica versantur, his operibus omnibus participare possint, an in vnoquoque supra dictorum sex operum, alij ex his, qui in Rebus publicis versantur, ponendi sint, an quædam horum operum quibusdam propria sint, alia verò communia esse sit necesse.

Cap. ix.

His determinatis, reliquum est considerare, utrum omnes communicare debent horum omnium, (sicut enim potest, ut iidem ipsi sint & agricolæ, & artifices, & consultores, & iudicantes) vel in vnoquoque opere supra dictorum alios ponendum est, vel quædam esse propria, quædam verò communia necessarium est. Sed non in omni Republica hoc, ut diximus, contingit. Nam fieri potest, ut omnes participent omnium, & non omnes omnium, sed quidam quorundam: hæc enim faciunt Reipublicarum varietatem. Nam in populari quidem participant omnes omnium in paucorum autem potentia contrarium est. Cùm autem consideratio nostra sit de optima Republica, ea verò est, per quam ciuitas esset maximè felix, felicitatem autem, quod sine virtute impossibile est existere, primò diximus: manifestum est ex his, quod in ciuitate, quæ optime gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter, ac non ad suppositionem, neque artifices, neque mercatores ciues esse oportet. Vilis est enim huiusmodi vitæ, & virtuti aduersa. Nec certè agricolæ esse oportet eos, qui futuri sint ciues. Opus est enim quiete, & otio, ad virtutem comparandam, & ad Reipublicam gerendam. Cùm verò hi superiunt, qui bello intendunt, & qui consultant de vrbibus, & iudicant de iustis, & non iustis, qui quidem maximè videtur partes ciuitatis, utrum & hos esse alios ponendum sit, vel eisdem hominibus ambas partes tribuendum? Clarum est, quod quodam modo eisdem, & quodam modo aliis: quæ enim alterius vigoris vtriusque opus, & alterum prudentia, alterum viribus indiget, aliis: quæ verò impossibile est, eos, qui afferre vim, & prohibere hos possunt, subiectionem pati semper, eisdem: qui enim armorum domini sunt, iidem etiam sunt domini status, vel mutationis Reipublicæ: Restat igitur, ut eisdem quidem ambobus, Reipublica tradatur: non simul quidem, sed ut natura fert. Vires quidem in iunioribus sunt, prudentia verò in senibus, sic inter eos distribuui, commodum est, & iustum esse videtur. Habebit enim hæc distributio id, quod est secundum dignitatem. Atqui possessiones quoque circa hos esse oportet. Necesse est enim, facultates adesse ciuibus, hi autem sunt ciues. Nam turbæ quidem vrbana vilium ministrorum, nulla pars est ciuitatis, nec aliud genus quod ducunt, quod non sit virtutis effectus. Patet hoc ex eo, quod praestitimus. Felicitas enim necesse est, per virtutem fieri. Felicem verò dicere ciuitatem debemus, non

ad partem aliquam eius respicientes, sed ad omnes ciues. Manifestum igitur, quod horum esse possessiones oportet, siquidem necesse est, agricolæ esse seruos, vel Barbaros, vel ministros. Reliquum est, ex his, qui supra numerati sunt, genus sacerdotum esse, quorum institutio manifesta est. Neque enim agricola, neque artifex, neque vilium exercitiorum quisquam sacerdos est deputandus, honos enim diis est à ciuibus impendendus. Sed cùm distincti sint ciues in partes duas, hoc est in eos, qui arma tenent, & in eos, qui consultant, & decens sit, diis cultum exhibere, & requiem suscipere eos, qui pro tempore in his laborauerunt, ac defessi sunt, his utique esset sacerdotum cura demandanda. Quæ sint igitur, sine quibus ciuitas stare non potest, & quot sint ciuitatis partes, dictum sit. Agricolæ enim, & artifices, & omne ministerium ciuitatibus existere necessarium est. Sed partes ciuitatis sunt, qui arma tenent, & qui consultant: & separatim est vnumquodque istorum: hoc quidem semper, hoc verò secundum partem.

Quomodo distribuenda sit ciuitas, de commensationibus, partitione regionis, cultoribus, & agricolis.

Cap. x.

Videretur autem non nunc, neque paulò antè, hoc notum fuisse his, qui de Republica philosophantur, quod per genera sit ciuitas distinguenda, & pugnatorum genus aliud esse, aliud agrorum. Nam & in Aegypto vsque ad hoc tempus, in hunc modum se habet, & in Creta: in Aegypto quidem Sesostris legem ferente, in Creta verò Minos. Antiqua videtur etiã commensationis institutio, quod in Creta factum est Minos regnare: sed multò prius hoc in Italia, quàm in Creta constitutum fuit. Tradunt enim periti homines illorum locorum, fuisse Italiam quandam Oenotria regem, à quo mutato nomine pro Oenotris Itali sunt vocitati, oramque illam maritimam Europæ, quæ est inter Scyllaticum, & Lamericum sinum (distant verò hæc loca inter se meridiem iter) Italiæ nomen primò recepisse. Hunc ergo Italiam, tradunt agriculturam Oenotris docuisse, cum prius essent pastores vagi, ac palantes: illisque leges posuisse, & commensationes instituisse primò. Quapropter etiam nunc quidam illorum populorum commensationibus vtuntur, & legibus quibusdam ab illo positis. Incolebat autem eam Italiæ partem, quæ ad Tyrrheniam versa est: Opici, qui nunc Aufonij nominantur. Alteram verò partem, quæ ad Iapygiam, & Ionium pertinet, incolebat Chæones, Syrrim appellatæ, & ipsi quoque ab Oenotris orti. Inuentio igitur commensationum, hinc primò extitit. Diuisio autem ciuitatis per genera, apud Aegypti incoepit. Sesostris enim multis temporibus antè fuit, quàm Minos in Creta regnaret. Et alia ferè credendum est, eodem modo inuenta fuisse multoties in longo tempore, imò verò infinitis. Nam quæ necessaria sunt ad vitam, indigentiam ipsam docuisse, rationabile est; quæ autem ad ornatum, & affluentiam, illis reperiis, additamenta postmodum facta fuisse, ad expolitiorum viuendi formam. Quod eodem modo in

enim illam posuimus: sed studiosam esse ciuitatē, non est fortuna opus, sed scientiæ, ac electionis, At studiosa ciuitas est, vt ciues, qui in Republica versantur, sint studiosi. Nobis autē omnes ciues participes sunt: Reipublica. Hoc igitur considerandum est, quo modo fiant studiosi. Nam si contingat, omnes esse studiosos, non autem singulos ciuium, sic foret optabilius, sequitur enim ad singulos esse, & omnes esse. At qui boni quidem, & studiosi sunt propter tria. Sunt autem hæc tria, natura, mos, & ratio. Etenim nasci oportet primū, cum hominem, & non aliud animal: & sic, qualem aliquem secundum corpus, & animā. Quædam etiam nasci nulla utilitas est: mores enim mutari faciūt, nam aliqua per naturam ad vtrumq; apta, per mores ad peius, vel ad melius conuertuntur. Cetera igitur animalia maximē viuūt secundū naturam: parum verō aliquid, & secundū mores. Homo autem & secundum rationē: solus enim rationē habet. Ita oportet hæc simul cōcordare. Multa enim præter mores, & præter naturam agunt homines propter rationē, si persuadearur melius esse aliter agere. Natura igitur quales esse oportet eos, qui legum positori sint parituri, & deseruiuntur est prius. Reliquū opus est iam disciplinæ. Quædam affuescendo discuntur, quædam audiendo.

An eosdem esse oporteat, qui parent, & qui imperant, an alios: & num per totam vitam, an verò alios: & de disciplina, quales amborum esse debeat: de virtute eorum, an sit eadem: de partibus animæ, de errore circa fines, quòdque ab antiquis legislatoribus non relictis suis constitueretur in dominatione, aut diuitiis, & quia tandem is sit.

Cap. XIII.

Vm verò omnis societas ciuili cor-
ter ex imperatibus, & paratibus, hoc
ium considerandū est, Vtrū alios esse
oportet, qui imperant, & alios, qui pa-
rent, an eosdem per vitam. Patet enim quòd & di-
sciplina secundum hanc diuisionē sequi debet.
Si ergo tantum differerēt alteri ab aliis, quantum dij
& heros ab hominibus differre putatur, vt primo
statim corpore, ac postea animo longè antecel-
lerent, ac manifestè, indubitatèq; apparet eorū
supereminentia, clarum est, quòd semper eosdem
istos melius foret imperare, alios verò parere. Sed
cum facile non sit hoc reperire, nec sit (vt apud In-
dos Scylax esse ait) reges tantū à populis differre:
manifestum est, quòd propter multas causas ne-
cessarium est, vt omnes similiter participes sint vi-
cissim imperandi, & parēdi: æquum enim idem si-
milibus. Et difficile est stare Republicam, quæ
constituta sit præter iustitiam. Cum illis enim, qui
ab imperando excluderētur, concurrerēt omnes,
qui sunt in regione, statū mutare cupiētes: & tan-
tam esse multitudinē in Reipublica gubernatione,
vt sit potentior istis, vnum aliquid impossibi-
lium est. At enim quòd oportet eos, qui in magi-
stratu sunt, differre à subiectis, indubitabile est.
Quomodo ergo hæc futura sint, & quomodo par-
ticipēt, considerare debet legislator, vt prius dixi-
mus. Natura enim ostendit quemadmodū hæc di-

stinguenda sunt. Facit enim eosdem genere, alios
iuniores, alios seniores: quorum alteri debent: pa-
rere gubernatibus, alteri gubernare. Indignatur
autem nemo, propter ætatem maiori concedere.
Nec putat illum, cui cedit, potiorē esse se præfer-
re: cum & ipso quando ad id ætatis peruenerit,
eundē honorē sit receptorus. Est ergo vt eosdem
esse dicere eos, qui parēt, & imperant, est etiam vt
diuersos. Itaque & disciplinam vt eandem dicere
necesse est, & vt diuersam. Qui enim imperare ve-
lit rectè, oportere autem ipsum prius sub imperio
fuisse. Imperium verò, vt in primis libris dictum
fuit, aut gratia imperantis est, aut gratia subiecto-
rum. Horū alterū feruorū esse diximus, alterū li-
berorum. Mandatorum verò quædam inter se dif-
ferunt, non in ægēdo, sed in cuius gratia. Quapro-
pter multa, quæ vidētur esse ministrorum opera,
& adolescentiū, liberis hominibus pulchrum est
ministrare. Ad pulchrum enim, & non pulchrum
non tantū differūt actiones propter se ipsas, quan-
tum in fine, & gratia cuius. Cum verò ciuis, & pra-
sidentis eandem virtutem esse dixerimus, quæ op-
timum viri, & eundē prius parere debere, postea im-
perare: hoc vtiq; erit legum positori intendum,
laborandūq; vt boni viri efficiantur, & per quæ
exercitia, & quis finis optimæ vitæ. Diuersæ autē
sunt duæ partes animæ, quarū altera rationē per
se habet, altera non habet quidem per se, verum ta-
men rationi obtemperare potest: quarū diximus
esse virtutes illas, per quas vir bonus dicitur quo-
dam modo. Sed in vera istarum magis est finis
Qui ita diuidunt, vt nos facimus, his ambiguum
non est quomodo sit dicendum. Semper enim de-
terius, melioris gratia est. Patet hoc in his, quæ
sunt secundum artē, & in his, quæ sunt secundum
naturam. Melius autem illud, quod rationem ha-
bet. Diuiditur autem dupliciter, vt nos consueui-
mus diuidere. Est enim ratio alia actiua, alia con-
templatiua. Sic ergo necesse est & hæc partem di-
uidere, & actiones clarum est quòd corresponden-
ter se habere dicemus. Et oportet eas actiones, quæ
sunt meliores secundum naturam magis experien-
das esse ab illis, qui consequi possunt, aut omnia,
aut illa duo. Semper enim cuiq; id est maxime ex-
petendum, cuius potiri est summum. Diuisa est au-
tem vita in negotiū & otium, bellūq; & pacem.
Et agibilia quædam sunt necessaria, & vitia, quæ-
dam honesta. In quibus necesse est eandem esse
optionem, & partibus animæ, & ipsarum actioni-
bus: bellum quidem gratia pacis, negotiū autem
gratia otij: necessaria, & vitia, gratia honestorū.
Ad cuncta igitur hæc aspiciere debet, qui legē po-
nit, & ad partes animæ, & ad illarum actiones ma-
gis verò ad ea, quæ meliora sunt, & finis. Eodem
modo & circa vitas, & rerum diuisiones. Possē
enim oportet & in negotio versari, & in bello:
preferenda tamen est pax, & otium. Necessaria, &
vitia posse agere, præferenda sunt tamē honesta.
Itaq; ad hæc, tanquā ad signū, & pueri adhuc exi-
stentes, & alia ætates, quæ indigent, per discipli-
nam sunt dirigendi. Nam qui nunc Græcorum re-
ctè gubernari videntur, & legumlatores, qui eas
Respublicas instituere, neq; ad optimum finem
videntur aspexisse, neq; id ad omnes virtutes, di-
sciplina

disciplinam, & leges direxissent, sed onerosè declina-
uerunt ad illas virtutes, quæ videntur vitales, ac
plus habere faciunt. Similiter quoq; posterorum
quidam scriptores, opinionem suam eandē osten-
derunt. Laudantes enim Lacedæmoniorum Rem-
publicam, & commendant legislatoris eius pro-
positum, quòd omnia ad potentiam, & ad bellum
directerit, quæ & per rationem resisti possunt, &
per facta ipsa nunc reprobata sunt. Vt enim pluri-
mi hominum dominari latè cupiunt, quoniam
exinde multa proueniūt Fortuna: commoda: licet
Thibron admirari, laudareque videatur Lacedæ-
moniorum legumlatorem, & quicumque alter de
Republica illorum scripsit, quòd propter exerci-
tationem eorum ad pericula, multorum domina-
tionem sibi compararunt. Atqui patet, quòd cum
non habeant nunc dominationem Lacedæmonij,
nec felices amplius essent, nec legumlator eorum
bonus. Insuper illud ridiculum, si permanentes in
legibus eius, nullūq; impediēte illis legibus vi-
amiserūt bene viuere. Non rectè verò suscipiunt,
neque de dominatione, ad quam intendisse legi-
latorem ostēdunt, nam imperium liberorum me-
lius est, ac magis ex virtute, quàm dominari vt ser-
uis. Præterea non per hoc ciuitas felix est existi-
manda, neque legislator laudandus, quòd vincere
docuerit, & finitimis dominari: hæc enim ma-
gnam continent nocumētum. Nam aduersus ci-
ues hoc ager, qui poterit, & ciuitati suæ dominari
queret. De quo accusant Lacedæmonij Pausaniā,
regem, licet in tanta dignitate constitutum. Nec
sanè aliqua huiusmodi ratio est, aut lex ciuili, ne-
que vitis, neque veritas: eadem enim optima & pri-
uatim, & publicè, legumlatorem inducere oportet
in animos hominum. Neq; exercitatio rerum
bellicarum ob id est meditanda, vt in seuitute
adigant immerentes: sed primū ne ipsi seruare
aliis compellantur, deinde vt imperium querant
gratia utilitatis subiectorum, non ante omnia do-
minationem. Tertio, vt eis dommentur, qui serui-
re sunt digni. Quòd autem oportet legis posito-
rem studere, vt prouisiō sua circa res bellicas, &
circa alias institutiones ad otium, & ad pacem re-
feratur: id attestatur, quòd pleræque talium ciui-
tatum bellum gerentes conseruantur, sed cum do-
minationem adepta sunt, destruantur, & splen-
dorem enim, veluti ferrum, per pacem amittunt.
Causa huius est legum positor, qui non ita insti-
tuit, vt in otio stare possint.

*Virtutem contemplatiuam ad optimam Rem-
publicam pertinere, quibus virtutibus
& ad negotium, & in bello, & in
pace, & ad otium sit opus: &
à quo primū institu-
tio sit faciēda.*

Cap. xv.

Vm ergo idem finis esse videatur pu-
blicè, & priuatim hominibus, & ean-
dem definitionem esse necesse sit viro
optimo, & optimæ Reipublicæ, mani-
festum est, oportere virtutes eas, quæ ad otij spe-
tant, illi existere. Finis est enim, vt scire iam di-

ximus, belli, pax: negotij, otium. Sunt autem vitales
ad otium, & quietem virtutes, quarū opus in otio
est, & quarum in negotio. Oportet autem multa
negotiorum nobis existere, vt liceat in otio esse. necessa-
riorum. Quapropter temperatam ciuitatem esse oportet, ac fortē, & patientem, nam, vt est in proverbio,
Nullum otium seruis. Qui verò non possunt for-
titer pericula subire, serui sunt inuadentium. For-
titudine igitur, & constantia opus est ad negotiū,
philosophia verò ad otium. Temperantia autem,
& iustitia, in utroque tempore, sed magis in pace,
& otio. Nam bellum quidem ipsum cogit homi-
nes esse iustos, ac temperatos. Fortuna autem pro-
spera fructio, & otium cum pace, perulaptes ina-
gis facit. Multa igitur iustitia, multa que temperan-
tia indigent hi, qui in optimo statu constituti vi-
dentur, & in fructione omnium rerum, quæ beatos
facere putantur: veluti si qui sunt, vt poeta tradit,
in beatorū insulis. Maximè enim hi philosophia,
& temperantia, & iustitia indigent, quanto ma-
gis otiosi sunt in abundantia talium bonorum.
Qua igitur de causa beata, & studiosa futura ciui-
tas his indigeat virtutibus, manifestum est. Turpe
est enim, non posse frui bonis: sed in negotiis qui-
dem, & bello, viros probos videri, in otio autem,
& pace, seruiles. Quam ob re oportet, non quom-
admodum Lacedæmoniorum ciuitas, virtutem
exercere. Illi enim non eo ab aliis differunt, quòd
non putent eadem maxima bona, quæ ceteri, sed
eo, quòd prouenire illa existimant magis per ali-
quam virtutem. Cum verò maiora sint hæc bona,
quàm ea, quæ belli, & fructio eorum, quàm virtu-
tum, & quia illius gratia, manifestū est ex his. Quo-
modo autem, & per quæ id erit vtiq; consideran-
dum. Diximus supra diuidentes, quòd natura, &
more, & ratione indigemus. Ex his autem quales
aliquos natura esse oportet, determinauimus. mores p[er] se
Restat videre, virtū ratione prius, an moribus, sit trias.
eruditio faciēda. Hæc enim simul concordare
debent optima concordatione. Contingit enim
rationem aberrare ab optima suppositione, & si-
milis per mores duci. Clarum est hoc primū qui-
dem quemadmodum in aliis, quòd generatio est
à principio, & finis à principio aliquo alterius fi-
nis. Ratio autē nobis, & mens naturæ finis. Quare
ad hæc, generationem, ac morum institutionem
parare oportet. Deinde vt anima, & corpus duo
sunt, ita quoque duas videmus esse animæ partes,
vnam irrationalem, alteram, quæ habet ratio-
nem. Habitus quoque earum duos, quorum alter
est appetitio, alter mens. Vt autem corpus in ge-
neratione, antecedit animam, sic pars irrationalis
antecedit eam partem, quæ habet rationem. Patet
id in pueris, quibus statim ira, & voluntas, &
concupiscentia existit: at ratio, & mens, proce-
dente ætate in illis fieri nata sunt. Quapropter
corporis curam necesse est prius suscipere, quàm
animi, deinde appetitus. Curam tamen appetitus,
qui gratia mentis: curam verò corporis, qui gra-
tia animi. Si ergo ab initio prouidendum est à le-
gis positore, vt optima sint corpora eorū, qui edu-
cantur, primò quidem circa coniugia prouidere
debet, quæ ætate, & cuiusmodi existentis, sint in
matrimonium copulandi.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICO- RVM, SIVE DE REBVS PVBLCIS, LIBER OCTAVVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum libri.

N octavo haec insunt; Mos, disciplina, mens, quibus moribus, disciplinisque instruendi animi sunt iuuentutis.

Quod scienda sit institutio circa pueros, & illam publice esse suscipiendam; atque ad Reipublicam formam, non privatam, nam unamquamque Reipublicam optime conservant mores proprii, veluti mos popularis Reipublicam populi, & quamque institutionem publice elegantius fieri.

Cap. 1.

Vod igitur a legis positore maxime intendendum sit circa disciplinam iuuentutis, nemo utique dubitabit: nam id quidem neglectum in civitatibus adest Reipublicae detrimentum. Oportet enim ad singula gubernandi genera, disciplinam accommodari. Nam mos unuscuiusque proprius, consuevit & servare Reipublicam, & ab initio constituere: seu popularis mos popularem, & paucorum potentiae accommodatus mos, eamque consistit in paucorum gubernatione. Semper autem melior mos, causa est melioris Reipublicae. Praeterea, in cunctis facultatibus, & artibus sunt quaedam, ad quae erudiri prius oportet, & assequeri ad eorum opera. Itaque manifestum est, quod & ad virtutis actiones. Cum vero vnus sit finis civitati totae, clarum est, oportere disciplinam quoque esse vnam, & eandem omnium, & huius curam esse publicam, & non privatam; quemadmodum nunc vnusquisque curam habet suorum filiorum, privatusque docet, & privatam disciplinam, prout ei videtur. Sed oportet publicorum publice exercitationem fieri: & simul non debet quisque civis se suum existinare, sed omnes civitatis. Particula enim civitatis vnusquisque est. Cura vero singularum particularum, respicere nata est ad curam totius. Laudari possunt in hoc Laedattonij: nam plurimam circa pueros diligentiam faciunt, & quidem publice. Quod igitur lege providendum sit circa disciplinam iuuentutis, & hoc publice faciendum, patet.

Qualis esse debeat institutio puerorum, quidque non omnium, quae ad Reipublicam sunt necessariae: non enim exercitiorum, & operum vilium. Quod liberalem disciplinam quantum sat est, & ad finem liberalem.

Cap. 11.

Vanam vero ista disciplina, & quomodo tradenda, latere non debet. Nam nunc quidem in ambiguo est, neque eadem omnes censent iuuentutem addiscere debere, neque ad virtutem, neque ad vitam optimam: neque conspicuum est, utrum per intelligentiam magis deceat, vel per animi motem. Impedimentorum quoque respectus, considerationem disciplinam concutiat: cum manifestum non sit, verum exercitio nostra accommodanda sit ad ea, quae sunt vitia ad vitam, vel ad ea, quae tendunt ad virtutem, vel ad ea, quae ad maiorem quandam, superfluumque pertinent apparatus. Haec enim omnia praeterea quosdam suscipere. De his quoque, quae ad virtutem tendunt, nihil confessum existit. Etenim virtutem non eandem omnes statim honorant. Ex quo fit, ut non ab re discordent circa illius exercitio. Quod igitur ex vitibus necessariae sunt addiscenda, manifestum est. Quod autem non omnia, distinguuntur liberalia opera ab illiberalibus, patebit, illa talia esse recipienda, quae, cum vitia sunt, faciunt exercitio, habentemque non vilis exercitij operatorem. Vile autem exercitium putandum est & ars, & disciplina, quaecumque corpus, aut animum, aut mentem liberi hominis, ad vsum, & opera virtutis inuilem reddunt. Itaque & artes illae, quae deterius disponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia, sordida nuncupamus. Mentem enim occupatam, & vilem reddunt. Sunt etiam quaedam ex liberalibus scientiis, quas vsque ad aliquid discere honestum sit: penitus vero sese illis tradere, ac ad extremum vsque proficisci velle, nocuentis illis (quae supra diximus) obnoxios facit. Sed refert plurimum, cuius gratia quis agat, vel discat: nam si gratia sui, vel amicorum, vel propter virtutem, non est illiberalis. Qui vero id ipsum agit propter alios, saepe vtiq; videbitur illiberaliter, ac sordide agere. Disciplina igitur illa, de quibus diximus, ad utranque partem se habent.

Ex iis,

Ex iis quae mentem ornant, quatuor discenda sunt pueris, grammatica, gymnastica, musica, pictoria, quod etiam negotio sit praefendum, & disciplina illius, disciplinae huius: musica ad otium, licet in differenter, gymnastica & pictoria ad negotium. Cap. 111.

Vnt autem ferè quatuor, quae discere iuuenes eos fuerunt, literas, gymnasticam, musicam, addit verò quidam, figurandi peritiã. Literas quidem, & figuratiõnem tanquã vitales, & valde expediẽtes ad vitam. Gymnasticã verò, tanquã pertinentẽ ad fortitudinem. De musica verò ambigitur. Nam nunc quidẽ plerumq; voluptatis gratia illam addiscunt. Veteres autẽ inter disciplinas eam collocaverunt, ex eo quod Natura querit (ut saepe dictũ est) non solũ in negotio rectẽ, verũ etiã in otio laudabiliter posse versari. Hoc enim principiũ est omnium, ut rursus de illo dicamus. Si enim vtroq; opus est, magis autẽ experendũ est otium, quam negotium: nec id quidẽ in ioco. Nã sic necesse foret, iocũ esse sine vita. quod si sit impossibile, & magis in negotiis vtendũ est ioco. Nam qui laborat, indiget relaxatione: & huius gratia est iocus. Negotia verò sunt cũ labore, & conatu: & propterea oportet iocũ adhibere, qui tanquã medicinã eo tempore afferat. Nã relaxatio est huiusmodi motus animi, & requies per voluptatẽ. Otium autẽ ipsum videtur in se voluptatẽ habere, & felicitatẽ, & vitã beatã, & hoc non negotiosũ, sed otiosũ existit. Nam qui negotiatur, aliquid gratia negotiatur, quod sibi desit. Felicitas autẽ finis est, quã non cũ dolore, sed cũ voluptate esse omnes putant. Hanc tamẽ voluptatẽ non eandẽ omnes posuerunt, sed secundũ se vnusquisq; & secundũ suũ habitũ. Optimus tamẽ optimã, & eam, quae sit ab honestissimis. Itaq; manifestũ est, quod oportet ad otium quoq; degendũ addiscere quaedã, & erudiri: & has eruditiones, ac disciplinas, sui ipsarũ esse gratias illas verò, quae ad negotiũ, tanquam necessarias, & gratia praeterea illorũ. Quapropter musicã antiqui inter disciplinas collocaverunt, non tanquã rem necessariã, nihil enim habet tale, neque tanquã vilem, ut litera ad lucrũ, & ad rem familiarẽ, & ad studia, & ad ciuiles actiones copulamus. Videtur quoq; figurandi peritiã vitalem esse ad iudicandũ melius artificũ opera. Neque ut gymnastica, ad sanitatẽ, & robur, nihil enim horũ videmus ex Musica fieri. Restat ergo quod ad degendũ in otio, ad quod & apparet eã adhiberi: quã enim putant degeneriã esse ingenuorũ hominũ, in ea constitunt. Quapropter Homerus in poemate suo ita inquit: Sed quale est vocari ad mesam opipatẽ paratam? Deinde nominans quosdã alios, subdit. Et citharœdũ, qui omnes demulceat. Et alio loco ait Vlysses, optimã esse degedi rationẽ, quando latis omnibus conuinae audiunt citharœdũ, sed etes per ordinẽ. Quod igitur sit disciplina quaedã, quã nõ vitã, neque vitã necessariã docedi sunt filij, sed vitã liberalẽ, & honestã, manifestum est. Vtrum autem vna sit numero, an plures, & quanam istae, & quomodo, posterius dicetur. Nunc tantũ id praetissum sit, quod apud antiquos habemus testimonium ex his disciplinis, quas diximus. Musica enim hoc manifestat. Ac etiã de vitibus, quod aliqua addiscere pueros oportet, non modo propter viticia-

tem, ut patet in literis, verum etiã propter multas disciplinas alias, quae per literas addiscuntur. Similiter verò figurandi peritiã, non ut in vendendo, emedõq; valã nõ decipiatur, sed potius quia con templari facit pulchritudinẽ corporũ. Quarere verò vitã ubiq; minime congruit magnanimis, & ingenuis hominibus. Cum verò manifestũ sit, vtrum moribus, an ratione sit disciplina tradenda, & an circa corpus primò, vel circa mẽtem, patet ex his, quod adolentes gymnastica, & paedotribicã sunt tradedi, quarũ altera qualẽ aliquam facit habitudinem corporis, altera operationes.

De gymnastica, & pueroꝝ exercendiõrum disciplina. Cap. 1111.

Vnc autẽ quae civitates curam habere pueroꝝ maximẽ videntur, partim athletarũ habitudine inducere studẽ, in quo deformat corpora, ac augmentationem eorum impediunt. Lacones verò in hoc quidem non errant, sed effertatos laboribus reddunt adolentes, quali hoc vitale sit maximẽ ad fortitudinem. Atqui, ut iam saepius diximus, neque ad vnam virtutẽ, neque ad hãc maximẽ respiciendum est ab eo, qui curã facit institutionis. Etã ad hanc, non tamẽ consequitur: neque enim aliis in animalibus, neque in gẽtib; videmus fortitudinẽ adesse maximẽ effertatis sed potius mansuetioribus, & leoninis moribus: multaq; sunt gẽtes, quae ad caedes hominũ, & ad eorũ comestione insultant: ut circa Pontũ Achaei, & Heniochi. Et ex mediterraneis aliae gẽtes similiter his, vel magis: quae quidẽ gentes elanculũ per insidias latrocinantur, ad bellica tamen opera nihil valent. Praeterea, scimus Lacones, dum ipsi soli exercebantur, praestitisse ceteris: nũc autẽ, & in gymnasticis, atq; actionibus bellicis esse aliis inferiores. Non enim ob id praestabant, quod iuuentutẽ exerceat, sed quod ipsi exercitati contra non exercitatos pugnabãt. Itaq; honestas, ac nõ feritas, est in certaminibus praeferenda. Neque enim lupus, neque alia bestia, honestũ periculũ pugnãdo subiret, sed magis vir bonus. Qui verò adolentes in hac nimis tradunt, & in necessariis absq; disciplina dimittunt, verò illos sordidos reddunt. Ad vnũ enim opus Reipublicae vitales faciunt, & illud ipsum deterius, ut ratio ostendit. Oportet autem non ex prioribus operibus, sed ex his, quae nũc sunt, iudicare. Nã nunc quidẽ illi, qui reputant, disciplinã habet: nũc verò nõ habebãt. Quod igitur vtendũ sit gymnastica, & quomodo vtendũ confessum existit. Vsq; enim ad pubertatẽ leuiiores exercitationes sunt adhibendae, absq; victu illo violẽto, & laboribus coactis, ne corpora crescere impediãtur. Signũ erit non paruum, quod ita contingat: quia inter eos, qui Olympia vicerunt, duo, vel tres tantũ reperiuntur, qui iidẽ adolentes, & viri sint victoriã consecuti, propterea, quod per exercitioes pueris adhibitas, sublata sit vis, ac robur a violentis laboribus. Post pubertatẽ verò cum annis tribus ad alia perdiscenda intederint, tunc congruit & laboribus, & victu necessario illos occupare. Nã simul mente, & corpore laborare non oportet, cum se inuicẽ impedire nata sint. Labor quidem corporis, mentem autem, corpus.

De musi

De musica pulchra disceptatio.

DE musica verò dubia quædã posuimus antea, & nunc rectũ erit illa resumere, vt tanquam consentanea fiat rationibus, quas quis de ea dicens ostēdat. Neque enim facile est demonstrare, quam potentiam habeat, neque cuius gratia illã adipisci oportet, vt rum solarij causa, & quietis, quæadmodum somnus, & potus. Nam hæc per se ipsa nõ sunt honesta, sed iucunda, & simul cessare curas faciunt, vt inquit Euripides. Quapropter instituit in illa, & vtuntur cunctis istis similiter, somno, & potu, & musica. In his quoq; saltatione posuerunt. An magis putandũ est ad virtutem tendere musicam, vt potestem? quemadmodũ gymnastica tale aliquod corpus reddit, sic & musicam talẽ aliquẽ morem efficere, assuetiorem posse rectẽ lætari? An ad degendi rationẽ aliquid cõfert, & ad prudentiam? Nam hoc certum ponendũ est, ex his, quæ dicuntur. Quod igitur oporteat pueros non solarij gratia discere, manifestum est: non enim solantur discētes, nam cum labore est disciplina. Atqui nec degendi rationẽ pueris, neque illi arati congruit attribuerẽ. Nulli enim imperfecto cõpetit perfectio. Sed forsã videbitur puero studiũ solarij esse gratia vitis factis, & perfectis. Quod si hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos addiscere, ac non potius, instar Persarũ, Medorumq; regũ, per alios idẽ facientes voluptatis, ac disciplina participes fieri? Etenim necesse est melius perfici ab his, qui hoc opus suũ fecerũt, & artẽ, quam ab his, qui tanto solũm tẽpore in eo laborauerunt, quanto addiscunt. Quod si oportet in his eos laborare, similiter & circa epularum apparatus oportebit vtique eos addiscere, quod est absurdum. Eadem quoq; dubitatio cadit, si possit mores facere meliores. Quid enim opus est, eos hæc addiscere, ac non ex aliis audierẽs rectẽ lætari, & iudicare posse, quemadmodum Lacones? Illi enim, quãquam non didicerint, possunt tamen rectẽ iudicare, vt aiunt, quæ sit bona, vel nõ bona melodia. Eademq; ratio forset ad solarij, & ad rationem degendi otij libero homine dignam. Quid enim oportet eos discere, ac non aliis vtentibus frui? Considerare hoc licet ex opinione, quam habemus de diis. Non enim Iupiter canat, aut citharã pulsã secundum poetarũ: illos qui talia faciũt, appellamus viles: & opus illud non viri, neq; sobrii, sed iocãtis. At enim de his postea erit considerandũ. Prima verò quæstio est, vtũ musica sit in ioco repõndã, vel nõ: & quid potest efficere de his tribus in dubitatione propositis, vtũ disciplinam, an solarij, an rationem otij degendi? Rationabiliter quidẽ ad omnia instituitur: & videtur omnium particeps: nam & iocis gratia requiescit est, ac quietem: necesse est esse iucundam. Est enim medicina molestiæ illius, quæ per labores suscipitur: & ratio degendi otij non solũ honestatẽ habere debet, verũ etiã voluptatem. Felicitas enim ex ambabus istis est. Musicam verò omnes fatemur esse exciũdissimis, siue nuda sit, siue cum modulatione. Inquit profecto & Mæteus, Carmẽ, dulcissimam fẽ esse mortalibus. Quapropter & ad ceteras fami-

liarum, & ad vitam in otio degendam, rationabiliter illam recipiunt, vt potentem lætitiã afferre. Vnde & ex hoc quis intelligat, illam pueris esse perdiscendam. Quæcunque enim iucunda sunt, atque eadem innocua, non solũ congruunt ad vitam, verũ etiam ad quietem. Cum verò contingat hominibus perarã esse in fine, persepe autem cessent, & vtantur iocis, non ob aliud modũ, sed etiam ob delectationem: vt ille foret requiescere in his, quæ ab illa proueniunt, voluptatibus. Contingit autem hominibus fecisse iocos sine, cum, & habeat forsã finis voluptatẽ quandã, sed non quicquid. Querentes verò istam, accipiunt hanc pro illa, ex eo quod cum sine agendi similitudinem habeat. Nã finis gratia nullius futuri experitur: tales voluptates, nullius futuri gratia, sed gratia eorum, quæ antecesserũt, laborũ scilicet, & molestiarum. Per quã igitur causam quarũt felicitatẽ fieri per huiusmodi voluptates, hæc vtique; aliquis rationabiliter existimet causam. De comunione autẽ musicæ non per hæc solũ, sed etiã quia viliis sit ad cessãtiones, vt videtur, nec per eas modũ, sed insuper quærendũ num aliquãdo aliud ex ea proueniat. Peritiosior quidẽ natura eius est, quam secundum eũm vsũ, de quo supra dicitur. Et oportet non solũ ab ipsa voluptatem capere, quam participant omnes secundũ sensum (habet enim musica naturalem voluptatem, per quam illius vsus cunctis artibus, cunctisq; moribus est acceptus), sed videre, si quo modo ad mores extēditur, & ad animũ. Id autẽ patebit, si aliquãdo tales aliqui secundum mores per illam efficiamur. Atqui quod efficiamur, per Olympi moderationem manifestum est: ea namq; abstrahit animam, & quodam modo rapit. Raptus verò, & abstractio animæ, sic ca morem affectio est. Præterea, audientes representationes, omnes afficiuntur, etiam sine melodiis, & versibus. Cũ verò contigerit musicã esse delectabilem, virtutem autẽ esse circa lætandum rectẽ, & amare, & odisse: oportet profecto addiscere, & assuescere ad nullam rem adeo, vt ad iudicandũ rectẽ, & ad gaudendũ mansuetis moribus, & laudabilibus operibus. Sunt autẽ in rhythmis, & melodiis similitudines, maximẽ penes veras naturas iræ, & mansuetudinis, ac fortitudinis, & temperantiæ, & contrariorũ his, & aliorum omnium, quæ ad mores pertinet. Pater id ex affectu, mutamus enim animũ talia audientes. Mos autem dolendi, ac lætandi in similibus, propẽ est vt erga veritatem eodem modo se habeat: ceu si quis gauderet, imaginẽ alicuius videns, non propter aliã causam, sed propter formam ipsã: necessarium est huic, & aspectum ipsum illius, cuius imaginẽ contempletur, esse iucundum. Contingit autem in aliis quidem sensibilibus, nullam existere similitudinem morũ: vt in his quæ tactu, vel gestu percipiuntur. In his etiam, quæ visu, admodum parum figuræ enim sunt talia, sed ad modicum: & omnes huiusmodi sensus participãt. Insuper nõ sunt hæ similitudines morũ, sed signa magis, quæ sunt figuræ, & colores morum: & sunt hæ a corpore in passionibus. At tamẽ quantum refert circa horum visionem, oportet pueros non figurarum inspicere Pausonũ, sed Polygnori, & si quis

alter pictor, vel statuarius sit moralis. At in melodiis ipsis, sunt imitationes morum, & hoc est manifestum. Statim enim harmoniarum distincta est natura, ita vt qui audiunt, aliter disponantur, nec eodem modo se habeat ad vnanquamq; ipsarum, sed ad quasdam flebiliter, & contracte magis, puta ad eam, quæ appellatur Lydia multat ad quasdam verò mollius secundum mentem, ceu ad illas, quæ sunt remissa: ad aliam verò mediocriter, & compositẽ plurimum, vt videtur Dorica facere sola omnium harmoniarum. Phrygia verò distrahit, ac rapit animũ, & quasi extra se ponit. Hoc enim rectẽ dicitur, qui circa huiusmodi disciplinam philosophantur. Capiunt enim verborum testimonia ex rebus ipsis. Eodẽ modo se habet circa rhythmos. Alij enim violentiores afferunt motus, alij liberaliores. Ex his igitur patet, quod musica potest animi morem aliquem facere. Quod si hoc potest musica, clarum est, quod ad pueros disciplinam est adhibenda, & in ea pueri sunt instituendi. Congruit autem naturæ huiusmodi, disciplina musica: nam pueri propter aratem nihil ferunt sponte, quod non habeat in se iucunditatem. Musica verò ex his est, quæ sunt iucunda secundũ naturam. Et videtur cognatio quadam esse nobis cã harmoniis, & rhythmis. Quapropter multi sapientum dixere, alij quidem, animũ esse harmoniam: alij verò, habere harmoniam.

Sententia propria de musica: quod liberis civium aliquo tempore discenda sit, & canendo, & manibus pulsando: & quousque.

Cap. VI.

MTRUM autẽ addiscere eos oportet canendo, & manibus agẽdo, vel nõ, quæadmodũ prius dubitatũ est, nunc erit dicendũ. Non est obscurum, interesse multũ ad hoc, vt efficiamur aliquales, si quis operum ipse sit particeps. Nempe impossibile est, vel certe admodũ difficile, vt qui opera ipsa non tractat perire valeat iudicare. Et simul opus est, vt pueri habeant exercitacionem aliquam. Et Archibella rectẽ reperta est, quã pueris dant, vt in ea occupati, illa, quæ sunt domi, non frangãt. Nescit enim pueritia quiescere. Hic est ergo infantibus conueniens ludus: disciplina verò maioribus, tanquam tabella quãdam. Quod igitur docendi sint musicam, ita vt in opere ipso versentur, ex ipsi patet. Quid autem deceat, vel nõ deceat secundum arates, non difficile est determinare, ac respondere vituperatoribus, vnde huiusmodi exercitacionem esse dicentibus. Primum igitur, cũ iudicandi causa sint hæ opera perdiscenda, oportet in pueritia illis operam dare in maiori: verò arate, exercitacionem eorum dimittere, tantummodo autem iudicare posse per disciplinã adeptam, ac lætari rectẽ. Vituperatoribus autem, qui aiunt, sordidos, ac viles musicam facere, non difficile est respondere, si consideremus quousque illi opera danda sit ab his, qui ad virtutem civilem erudiuntur, & quæ melodia, quæ rhythmi sint addiscendi, & præterea quibus instrumentis percipiatur.

Nam in eo quidem plurimum refert, consistitque in his obiectionibus solutio. Nihil enim verat, modos quosdam musicæ illud, quod aiunt, efficere. Clarum est igitur, oportere disciplinã eius neque impedimentum afferre ceteris operationibus, neque corpus efficere inutile ad bellicas, civilesq; exercitaciones. Ad vsus quidem iam, ad disciplinas verò postea. Erat autem hoc, si neq; in illis laborabunt, quæ ad certa artificia pertinent: neque circa admirabilia quædã, & superflua, quæ in certamina prius, & de certaminibus in doctrinam venere: sed eoulsq; vt gaudere valeant probabilibus melodiis, & rhythmis, & non communi sensu musica solũ, vt animalia quãdam, & turba seniorum, ac puerorum. Patet etiam ex his, quibus instrumentis sit vtendum. Neq; enim tibia sunt in disciplina recipiendã, nec aliud artificiosum instrumentum, vt cithara, & si quid aliud tale: sed quæcumque faciunt auditores bonos, vel musicæ disciplinã, vel alterius. Insuper tibia non est morale, sed potius insuetudinũ, & concitatiũ, itaq; ad huiusmodi tempora est vtendum illa, in quibus spectacula magis purificationem parantur quã disciplinam. Adiangamus autem & illud, quod contrarium disciplinae efficit, impediens rationem, vt tibiã sonus. Quapropter bene reprobauerunt illatũ vsũ antiqui, licet prius vsũ fuissent. Studiosiores enim facti propter diuitias, & animosiores ad virtutẽ, post victoriã, contra Medos habitã, ac ex rebus gestis magnũ de se opinantes, disciplinã omnium arripuerũt, nõ iudicando, sed experientes. Quapropter tibiã quoque vsus, cũ receptus est. Nã & apud Lacedæmonios quidã, qui ludos exhibebat, ipsemet tibiis modos fecit: & Athenis cõlsq; in consuetudinẽ venit, vt ferẽ ingenui omnes addiscerent. Quod pater ex tabula a Thrasippo posita, cũ ludos pro tribu sua dedit. Postea verò in defectudinẽ abiit, & improbari cõpta est, cũ iam melius per exercitacionem iudicare possent, quid ad virtutẽ pertineret, & quid non. Eodẽmq; modo per multa instrumentũ antiquorũ improbara sunt, veluti Pectades & Barbiti, & quæ ad voluntatẽ audientium intendebant, heptagona, & trigona, & sambucę, & cuncta, quæ indigent perita manuum gestulatione. Rationabilitatq; illud se habet, quod antiqui de tibiis fabulãtur. Aiunt enim, Minerã repererunt, tibias abieciße ob deformitatem oris. Atqui non malẽ se habet dicere, fecisse hæc deã, deformitate oris insensam: sed tamẽ multo magis ob id, quia nihil cõfert tibiã vsus ad intelligentiã, & mentem, cũ scitã, & ars Mineræ sit attributa. Cũ verò instrumentorũ & operis probauerimus artificiosam disciplinam, artificiosam verò illã posuimus, quæ versatur in certaminibus. In illis enim qui agit, nõ propria virtutis gratia agit, sed vt audierẽs delectet, & onerosa quidẽ delectatione. Quapropter nõ ingenui hominis cõsemus esse huiusmodi opus, sed per viles, ac sordidos contingit illud fieri. Nam finis, cuius gratia faciunt, improbus est. cũ spectator onerosus existẽs, modo hoc, modo illud exigere cõsuevit, ita vt artifices quoque placere studentes, illiusmodi efficiantur, & corpora similiter propter motus.

Utrum

Utrum ad musicam disciplinam omnibus harmoniis sit utendum & omnibus rhythmis, an distinguendum sit. Utrum is qui operam disciplina discenda nauant, eandem determinationem ponant an quandam aliam. Et cum musica pars una in melodia melodisque versatur, altera in rhythmis, una alteri sit preferenda.

Cap. VII.

Considerandum est autem, utrum omnibus utendum sit harmoniis, & omnibus rhythmis, an distinguendum, deinde utrum illis, qui eruditionis causa laborant, eandem distinctionem tribuamus, an tertium quiddam aliud. Quoniam videmus musicam esse per melodiam, & rhythmos, horum utrunque latere non debet, quam vim habeat ad doctrinam, utrum preferenda sit ea pars quæ in melodiis consistit, an ea, quæ in rhythmis. Putares igitur multa de his esse dicta rectè à musicis quibusdam, qui nunc sunt, & à philosophis, qui peritiam habent huius disciplinae, disculsiorem, & examen singularum partium illis dimittemus, qui perquirere volunt. Nos autem solummodo in genere de ipsis dicamus. Cum illa probetur à nobis melodiarum diuisio, quam faciunt quidam philosophi, quod alia sunt morales, alia effectiua, alia abstractiua, ponentes naturam earum ad singula istorum propriam. Dicimus autem, non vnus utilitatis gratia oportere musica uti, sed multarum: nam & doctrinæ gratia, & purificationis. (Quid autem purificationem intelligamus, nunc simpliciter, aliàs verò, diligentius in his, quæ de poetis scribimus, dicentur.) Tertio gratia degendi otii, quietisque causa, & remissionis curarum. Patet, omnibus harmoniis esse utendum, sed non eodem modo: verum ad doctrinam quidem moralibus est utendum maxime: ad auditionem verò alio pulsante, effectiuis & abstractiuis. Nam affectio illa, quæ contingit circa animos quorundam vehementer, in cunctis existit. Differt autem secundum magis & minus, seu miseratio, & metus, & præterea abstractio animi. Nam per hunc motum, deuoti, & supplices quidam sunt. Videmus autem & sacris melodiis ita affici, quando utuntur expiantibus animam carminibus, quasi medicina fretis, & purificatione. Hoc idem euenire necessum est iis, qui commiseratione, & qui motu, & qui aliis affectibus detinentur, & aliis, quatenus cuique talia contingant: sicutque in omnibus purificationem quandam, & leuationem cum voluptate. Similiter autem carmina purificatiua, lætitiā afferunt innocuam hominibus. Quapropter talibus harmoniis, & talibus carminibus spectandi sunt hi, qui theatralem musicam tractant certatores. Sed cum spectator sit du-

plex, alter ingenuus, & doctus, alter vilis, & indoctus, ex opificibus, turbaque urbana, his quoque accommodanda sunt certamina, & spectacula ad cellationem, & requiem. Ut enim illorum animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarum, & melodiarum distorcionem sunt quædam, illæque sunt vehementes, & infractæ. Delectat verò singulos id, quod suæ naturæ sit aptum. Quam ob rem licentia permitenda est his, qui de arte musica certant in theatro, ut ad huiusmodi spectatorem, tali genere utantur musicæ. Ad doctrinam verò, moralibus melodiis est utendum, & talibus harmoniis, qualis est Dorica, ut supra diximus. Recipienda est & alia quancunq; nobis suadent, qui in philosophia, musicæque versantur. Socrates verò in libris de Republica, non rectè Phrygiam tantummodo adiungit ad Doricam, licet improbandam tibi ex instrumentis: habet enim eandem vim Phrygia in harmoniis, quam habet tibia in instrumentis. Ambæ enim concitant animos, & in affectus impellunt. Offendit hoc poësis. Tota enim bacchatio, & tota huiusmodi concitatio maxime omnium instrumentorum, per tibiam fit. Harmonia verò Phrygia maxime hunc modum habet, seu Dithyrambus manifestè videtur esse Phrygius, cuius quidem rei plura afferunt argumenta, qui circa huiusmodi rerum intelligentiam vacant. Et inter cetera illud, quod Philoxenus aggressus Doricè facere Dithyrambos infabulis, non potuit, sed vi illius naturæ tractatus fuit ad Phrygiam harmoniam, quæ maxime illis congruebat. Doricam autem fatentur omnes constantem esse, ac firmam, morèque summo opere continere virilem. Præterea, cum medium extremorum sumendum esse diximus, Dorica autem hanc habet naturam ad alias harmonias, manifestum est, quod Doricam præ cæteris decens est iunioribus ad discere. Sed duo consideranda sunt. Vnum, quid possit. Alterum, quid deceat. Nā possibilia quæque aggredi, & convenientia sibi, debet. Sunt autem hæc distincta ætatibus, seu defessis iam tempore, non facile est alti spiritus canilenas canere. sed talibus subiicit natura remissas. Ex quo Socratem in hoc quoque merito reprehendunt quidam ex his, qui circa musicam versantur, quod remissiores harmonias improbauit ad doctrinam, quasi vinolentias, accipiens eas non secundum vinolentiam naturam, (nam vinolentia magis debacchari facit,) sed defessas. Quare & ad futuram ætatem seniorum, opus est huiusmodi harmonias attingere, & huiusmodi melodias. Præterea, si quæ est talium harmoniarum, quæ conueniat puerorum ætati ex eo, quia possit ornatum simul, doctrinamque afferre, quod Lydia maxime omnium harmoniarum habere videtur, manifestum quod hæc tres determinationes sunt in doctrina faciendæ, scilicet medium, possibile, ac decens.

LEON

907
LEONARDI ARETINI
NI VIRI CLARISSIMI,
in Libros Oeconomicorum Aristotelis ad Cosmum Medicum Florentinum
Præfatio.

RETIOSA sunt interdum parui corporis munuscula, quod lapilli, gemmæque testantur. Et homines nonnunquam pusilli grandioribus prævalent, ut de Tydeo scribit Homerus, à quo breui, & exiguo omnes certaminibus longè superatos fuisse tradit. Staius quoque Homerum, credo, securus, de eodem inquit,

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Tu igitur, Cosme dulcissime, hoc quicquid est libelli ob paginæ breuitatem nequaquam despexeris: pusillum quidem est, at viribus amplum, & pretio dignum. Quod ego per has serias à Græco interpretatus, non immeritò, ut mihi videor, tibi potissimum destinaui. Cui enim rectius de gubernatione exercitus præcipi potest, quam illi, qui exercitum habet? Cui rursus de rei familiaris administratione, quam ei, qui rem amplam possidet, & tueri illam cum laude gliscit, & augere cum dignitate? Licet ergo per te multum sapias, & à patre tuo viro sapientissimo quotidie audire possis, operæpretium tamen erit quod de re familiari tradiderint excellentissima philosophorum ingenia, cognouisse. Ut enim medicinæ sanitas, ita rei familiaris diuitias finem esse constat. Sunt verò utiles diuitiæ, cum & ornamento sint possidentibus, & ad virtutem exercendam suppeditent facultatem. Prosumt etiam naris, qui facilius per illas ad honores, dignitatesque subleuantur. Nam quorum virtutibus obstat res angusta domi, haud facile emergunt, ut poëta nostri dicat sententia. Quare cum nostri, tum natorum multò magis charitate, illarum amplificationi, quoad honestè possumus, studendum est: quoniam à philosophis in bonis numerantur, & ad felicitatem pertinere creduntur. Tu igitur harum præcepta rerum in hoc libello Aristotelis leges, quem ego non solum transtuli à Græco, ut maxime consonum esse putauit, verum etiam explanationem quandam obscurorum verborum adiunxi, quò tibi legenti dilucidior esset. Primum igitur illud præmittendum est, duas philosophiæ esse partes, quarum altera in cognitione rerum: altera in agendo versatur. Prima ferè pars ad illa pertinet, quorum finis est ipsa cognitio. Actiua verò præcepta vitæ continet, quæ scire parum est, nisi deducas in actum. Ea verò præcepta diuiduntur trifariam: aut enim circa mores nos instruunt: aut circa rem familiarem, aut circa Rempublicam. Harum primam Ethicam: secundam, æconomicam: tertiam, politicam Græci appellant. Nos, ut opinor, nostris vocabulis uti magis deceat, quam alienis. Nunc ad textum Aristotelis veniamus.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagirita Oeconomicorum, siue

de Rebus Domesticis

Liber Primus,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum libri.

In primo libro haec exponuntur: primum differētia, conuenientia, & ordo politicae disciplinae, & oeconomicae. Deinde partes domus, & acquilitio: Coniugatus societas, leges viri ad uxorem, leges domini ad seruos: Oeconomicae leges. Haec sex capitibus continentur, quorum maxime quartum, quintum, & sextum officia rei familiaris continent: primum autem, secundum, & tertium rem familiarē exponunt.

Quomodo differant, & conueniant inter se Politica, & Oeconomica, & quis earum sit ordo.

Res familiaris, & Respublica inter se differunt, non solum quantū domus, & ciuitas, (haec enim sunt eorum subiecta) verum etiam illo, quod in Respublica quidem plures imperant, in re familiari verò vnus duntaxat est imperator, & rector. Quaedam enim artes distinguuntur, nec est eiusdem, fecisse, ac facti vti: quemadmodū lyra, & fistulis. Sed Respublicae disciplinae, est ciuitatem ab initio constituisse, & constituta bene vti. Itaque patet etiam esse rei familiaris, parare domum, & illa vti. Ciuitas quidem est multitudo domorum, agro, & pecuniis sufficienter abundans ad bene viuendum. Id autem ex eo patet, quod si cōpotes horum esse nequeunt, societas soluitur. Insuper, huius gratia in vno coeunt. Cuius autē gratia vni quodq; est, & substantia ipsius haec existit. Itaque patet, priorē esse rem familiarē quam Respublicā: nam & opus illius est, pars enim ciuitatis, est domus. Considerandum est igitur de re familiari, quod sit illius opus.

De partibus domus, & unde sit sumenda possessio.

Cap. II.

Domus quidem partes sunt homo, & possessio. Quoniam verò primum in minimis natura cuiusq; inspicitur, in domo quoq; se habet ita. Quare secundum Hesiodum hoc adesse conuenit: Domicilium in primis, mulieremq; & bouem ararorem. Alterum enim primum in victu est, alterum in liberis. Itaque oportet ea, quae ad uxorem spectant, recte disposuisse, hoc est prouidisse, vt talis sit, qualis esse debeat. Possessionis autem prima cura est, ea, quae secundū naturam: secundū naturā verò po-

tissima est agricultura. Secundo loco omnia, quae sunt a terra, seu metallorū, aut si qua alia huiusmodi: sed agricultura praecipue, quoniam iusta. Non enim ab hominibus, nec volentibus, vt cauponaria, & mercenaria: nec ab iniuritis quaritur, quae admodū bellicae artes: & est earū rerū, quae sunt secundum naturam. Natura enim totius educatio est a matre, quae & hominibus a terra. Prodest etiam hec plurimum ad fortitudinē, non enim, quemadmodum viles artium, corpora eneruat, sed talia facit, vt & sub dio consistere, & tolerare laborem valeant, & aduersus hostes pericula capessere. Soli enim hi res suas extra munitiones habent.

Quod viri & mulieris societas secundum naturam sit, & necessaria, & quod multa commoda continentur.

Cap. III.

Ed eius diligentiae, quae est circa homines, prima sunt partes circa uxorem. Societas enim est maximē secundum naturam mari, & foeminae. Primum est enim a nobis & aliis locis, desiderare naturam multum efficere talia, veluti vnum quodque animalium: est enim impossibile, foeminae line mare, aut marem sine foemina hoc adimplere. Quare eorum societas necessitate constituta est. Enimvero in ceteris animalibus absque ratione id fit, & in quantum natura capacia sunt, & procreandi gratia solum. In ciuitatibus autem, & prudentioribus distinguuntur magis. Apparent enim in his magis mutua auxilia, & dilectiones, & cooperationes. Maximēque in homine id conspicitur, quod non essendi causa solum, verum etiam bene essendi mas, & foemina ope mutua coniunguntur: filiosq; procreant, non solum vt id Naturae tributum ferant, verum etiam vt commoda exinde suscipiant. Valentes enim ipsi, imbecilles suos labore tuentur, & alunt: imbecilles ob senium facti, a valentibus eadem reportant. Et simul natura per hunc circuitum adimplet sempiternitatem: ex quo secundum numerum non potest, vt secundū speciem. Sic enim diuina providentia vtriusque natura ordinata est, viri scilicet, & mulieris ad societatem. Tendunt enim eorum omnia in idē utilitatis, licet contraria quaedam videantur. Alterum enim robustum facit, alterum imbecillius: vt hoc quidem ob timorē cautius, illud verò propter fortitudinē pugnacius esset: & alterum parat foris, alterum partem domi conseruat. Ad operis verò effectiōnem, alterum sedulitate intra limē agit, ad externam verò

peruagationē imbecillū. Alterū ad sedulitate detentus est, ad motus autē valētius. Circa prole autem generatio quidē propria est, utilitas verò communis. Alterius enim nutrire est, alteri erudire.

Leges viri ad uxorem. Cap. IIII.

Eges igitur primū sunt viro ad uxore, & iniuria esset. Sic enim nec ipse iniuriā patitur. Hoc enim & communis lex inducit, vt Pythagorici dicunt, quae admodū rariū a late abducta qua minimē decet videri iniuria afficere. Est autē viri iniuria, exterritam mulierū coitus. In vna verò, vt neq; desit praesentibus, nec absentibus impotens sit ac quiete: sed ita adhaerere, vt sufficienter se habeat in praesentia, & absentia. Recte verò se habere debet illud Hesiodi, puellā accipere oportere, vt gratis, moribus eam imbuerere possis. Diuersitates enim morū nequaquam sunt ad dilectionem aptae. Circa ornamenta verò, quae admodū in moribus se habere esse non debet, si simul appropinquare debet, sic etiā nec in corpore. Nam illa, quae per ornamenta sunt, nihil differunt ab hincione vlti, vt gradias in se qua agētū.

Leges domini ad seruos. Cap. V.

Offensionū autē prima quidē, ac maximē necessaria est illa, quae optima, & principalissima: id est autē homo. Quapropter oportet primō seruos parare studiosos. Seruorū autē species duae, curatores, & opifex. Cū verò cernamus, quod disciplinae tales aliquos faciunt iuuenes, necessarium est, postquam paraueris, imbuerere illos, quibus liberalia officia fuerint committenda. Cū seruis autē versetur ita, vt neq; superbos esse sinat, neq; abiectos. Et liberalioribus quidē honore, opifex verò cibum abunde tribuat. Et quoniam vini potus etiam liberos ad insolentiam impellit, & apud multas nationes ingenui quodq; ab illo se abhincunt, vt Carthaginenses dū militat: patet quod vini aut nihil, parit valde raro seruis tradendum est. Tria verò cū sint, opus, cibus, & castigatio: cibus quidē sine castigatione, & opere perulente reddit: opus verò, & castigatio sine cibo, violenta res est, & infirmū facit seruū. Restat igitur, vt opus faciendum illi tribuat, & cibū sufficienter: sine mercede enim dominum non putat: merces autē serui, cibus est. Verū vt alij deteriores sint, quādo nec melioribus tribuitur melius, neq; premia sunt virtutis, & vitiū proposita: sic etiā serui. Quapropter oportet considerationē habere, ac indulgere illis, & permittere singula secundū merita, & cibū, & vestē, & quietem, & castigationē verbo, & opere, medicorū autem imitates, in medicinē loco inspicientes, quod quidē cibus medicina non est propter continuationē. Genera verò seruorū ad opus faciendum optime sunt, neq; timida, neq; fortia nimis. In vtriusq; enim peccatū est: nā & nimis timidi non ferunt laborē, & ferocibus non commodē imperatur. Oportet quoq; sine omnibus esse terminatum: est enim iustum simul & utile, liberatē esse propositā. Libenter enim labores subibant, si & propositū premium cōspexerint, & tempus definitū. Sunt etiā procreantis filii, tanquā obsequiū obligandi. Nec plures habendi eiusdem generis, quemadmodum in ciuitatibus. Sacra quoq; & largiores epulae seruorū

gratia magis faciēda, quā liberorū. Plura enim ipsi habent, quorū vtriusq; gratia talia instituta sunt.

Leges Oeconomicae. Cap. VI.

Vacuor habere oportet patri familias circa pecunias: nam & quærere, potest conuenit, & qualita tueri. Alioquin nulla quærēdi foret utilitas. Nam cribro haurire nihil aliud est, quā (quod dici solet) terebratū vas. Est praeterea talē, vt & ornari praesentibus, & frui sciat. Horū enim gratia habere illas expedit. Distingueda quidē sunt singula, & plura habēda fructuosa, quā infuctuosa: & negotia sic sequestrada, vt omnium simul periculū non subeat. Circa tuēdū autē qualita, vtilis sunt Persica, & Laconica, vtilis etiā Attica dispensatio: videntes enim emūt. Et penoris institutio, non est in exilioribus administrationibus. Est autē Persica, ipsum omnia iubere, omniaq; inspicere. Et quod de Dionysio inquit Dion: Nullus enim parē curā habere athenorū, & suorū. Itaq; quaequq; per ipsum geri possunt, circa illa cū diligentia intēdat. In quo Persae simul, & Libyci dicunt recte se habere. Persa enim rogatus, Quid equū maximē pingue faceret: Oculus domini, respondit. Libycus verò rogatus, Quod sterquiliorū agro foret optimū? Domini inquit, vel ligia. Sunt igitur inspicēda negotia diligenter à vico, inspicēda etiā ab uxore, prout inter eos distinetur sunt cura. Et hoc faciendū est, in exilioribus quidē administrationibus raro: in gradioribus autē, quorū cura aliis committitur, saepe. Nisi enim quis bonū exemplū de se praeberit, imitatorē diligētiae habiturū non existimāt, neq; in re familiaris, neq; in aliis: quoniam impossibile sit, non diligētis domini diligētis esse vicarios. Cū verò haec ad virtutē honesta sint, & ad re familiarē utilia, expensio decet prius dominū, quā seruū, & cubitū ire posterius: nec vnquā incutiendū esse domū, quemadmodū nec vnquā cubitū esse domū, quomādo nec vnquā opus est, neq; die, neq; nocte. Et ante lucē surgere. Quod & ad sanā tatem, & ad curā rei familiaris, & ad studiū philosophiae prodest quā plurimum. In paruis igitur administrationibus Attica regula circa fructus vtrū est: in magnis verò distinctio faciēda est eorum, quae in annū, & eorum, quae in singulos menses consumere oportet. Eodēq; modo in instrumentis separada sunt ea, quorū vsus quotidianus est, ab his, quae raro sunt vsui. Haec tradēda sunt iis, quibus negotia commiseris. Ac certo tempore inspectio eorum faciēda erit, vt non lateat, quid saluū sit, quidve perierit. Aedes quoq; ita paradae sunt, vt & rerū possessarū, & salubritatis, commoditatq; rationē habeamus. Rerū possessarū dico, seu fructuam, & veltiū, quales his conducant: & fructuū, quales animatis, & quales liquidis: & aliarū rerū, & quales animatis, & quales inanimatis seruifq;, & liberis, maribusq;, & foeminis, ciuibq;, & peregrinis. Commoditatis verò, & salubritatis, vt astate quidem veterum afflarum, hyeme verò Solem recipiat. Essent autem tales, si aucto Borea fuerint, nec aqualiter late. Videatur quoq; in magnis domibus vtilis esse ianitor, qui sit ad cetera inhabilis, p obseruatione importadorū, & exportadorū. Ad rectū verò vltimū instrumentorū illud Laconicū valet. Singula suo loco iacere. Sic enim parata non regent.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE OECONOMICORVM, SIVE DE REBVS DOMESTICIS,

LIBER SECVNDVS,

Leonardo Aretino Interprete.

Argumentum Libri.

QVAE sint leges probae matrisfamilias. Item leges probi viri ad coniugem: re- itimonia, & exempla ex Homero: potestatem probi viri, & mulieris bonae inter se mutuo leges quae sint.

Leges probae mulieris.

Cap. 1.

ROBAM mulierem omnibus, quae sunt intus, dominari oportet, curamque habere omnium secundum praescriptas leges: Non permittentem quinquam ingredi, sine praecipio viri, veritatem maxime verba, quae de mulierum corruptela circumferuntur. Et si quid intus accidat, ut sibi notum sit soli: & si quod malum ab ingredientibus committatur, ut penes virum sit culpa. Dominam vero impensarum ad festos dies, quos permiserit vir. Sumptu, & vestitu, & apparatu minori etiam utatur, quam leges permiserint civitatis. Considerans, quod nec vestimentorum nitore, nec excellentia formae, nec auri magnitudo tantum valet ad mulieris laudem, quantum modestia in rebus, ac studium honeste, decoraeque vivendi. Etenim omnis huiusmodi ornatus animi optabilis est, multoque firmiter ad senectutem usque veras laudes sibi, nativaeque affert. Se igitur ipsam in his virtutibus inanimiter mulier, persequatur: laudabiliter rebus praesse. Nam viro quidem indecens videtur ea scire, quae intra aedes fiunt. In carteris vero omnibus parere mulier viro contendat. Nec audiens quicquam de Republica, nec tractans quicquam eorum, quae ad connubia spectare videntur. Sed cum tempus posceret, aut filias tradere nuptui, aut Nurus accipere, obediat penitus in his viro: atque sic una deliberet, ut sententiam viri sequatur, intelligens non ita turpe viro esse quicquam eorum, quae domi sunt facere, sicut mulieri quae foris perquirere. Existimare autem debet mulier bene composita, mores viri esse legem suae vitae impositam sibi a Deo, per coniunctionem matrimonij, atque consortij. Quos si quidem ex quo ferat animo, per facile reger domum: sin contra, difficillius. Quapropter decet non solum in prosperis rebus, secundaque fortuna, unanimem se viro praestare, & insecurare velle, verum etiam in adversis. Si sit in rebus defectus, vel corporis aegrotatio, vel alienatio mentis, a quo ferat ani-

mo, & obsequatur: nisi forte turpe aliquid sit, vel indignum. Ne si quid perturbatione animi vir deliquerit, memoriter seruet, sed egritudine, ignorantiaque adscribat. Nam quantum in his diligentibus obsequetur, tanto sibi maiorem gratiam habebit, cum ab aegritudine fuerit liberatus: & si in- benti aliquid turpe non paruerit, melius recognoscet ad sanitatem reuertus. Quapropter ab his cavere debet mulier. In aliis autem multo magis obtemperare, quam si empti venisset in domum. Magno enim pretio empti fuit, sociare vitam, & procreatione liberorum: quibus nec maius, nec sanctius quicquam esse potest. Præterea, si cum fortunato vixerit viro, non usque adeo vitus eius illustriata esset. Non est sane parum secundis rebus bene uti: attamen adversas moderate perferre, multo maius est existimandum. Nam in magnis calamitatibus, & iniuriis, nihil abiectione facere, celsus est animi. Precandum est igitur, ne quid tale accidat viro. Quod si quid accidat adversi, putare debet hinc optimam sibi laudem, si recte se gesserit, prouenturam: secum ipsa repetens, quia nec Alceste tantam sibi gloriam comparasset, nec Penelope tot, tantisque meruisset laudes, si cum fortunatis viris vixisset: verum Admeti, & Ulyssis adversitates, parauerunt illis memoriam sempiternam. In adversitatibus enim virorum suorum fidem, ac iustitiam erga illos seruantes, gloriam non immerito sunt consecuta. Nam prosperitatis quidem facile est reperire participes, adversitatis vero, non optimae sint mulieres, participes esse renuunt. Ob quae omnia, multo magis decet virum in honore habere, nec illum contemnere, si sacra pudicitia, & opes, animositas filia secundum Orpheum, Herculem non sequantur. Mulier igitur huiusmodi sese moribus, ac legibus custodire debet.

Leges viri ad uxorem.

Cap. 11.

VIRI autem viceversa, leges sibi reperiat ad uxoris usum, quae tanquam filiorum, vitaeque locia, in viri domum pervenit, natos reliquit, genitorum, viri, filijque nomina habituros: quibus quid sanctius esse potest? aut circa quae magis studeat vir sanae mentis, quam ex optima, laudabilissimaque muliere filios procreare, senectutis pastores, quasi optimos, ac

mos, ac reuerentes, patris, matrisque custodes, ac totius domus seruator: Educati liquidem recte a parentibus per sanctos, & iustos mores, boni meriti euadent. Contra vero si fiat, sentient detrimentum. Nisi enim patres exemplum vitae filiis praestent, euidentem excusationis causam erga se illis relinquunt: ac rimendum est, ne contempti a filiis, quasi non bene vixerint, in senectute delectentur. Quapropter nihil praetermittendum est, quod ad uxoris pertineat disciplinam, ut ex qua quam maxime fieri potest, optima, filios generer. Nam agricola quidem nihil omittit, quo semen in optima terra, ac maxime excolta ferat, sperans ita deum fructus optimos inde se recepturum. At si qua vis imminet, mori praesidio magis vult aduersus hostes, quam illius vastationem pati: & huiusmodi mors laudatur maxime. Cum ergo tanta adhibeatur cura, pro corporis efica, quid pro liberis, & matre educatrice? nonne protinus omnino studium fuerit adhibendum? Hoc enim solum hominum conditio mortalis, per successionem sempiternitatem consequitur: omniaque parentum vota huc tendunt. Quam ob rem qui ista negligit, et deos ipsos videtur negligere. Propter deos igitur, quibus praesentibus sacra fecit, & uxorem duxit, ac multo magis se post parentes, uxori tradidit ad honorem. Maximus autem honor est sobria mulieri, si cenat virum suum obseruare sibi castitatem, nec de vlla muliere magis cogitatem, sed praeter ceteris omnibus hanc, & suam, & fidem sibi existimantem. Tanto enim magis studebit mulier, se calem praestare, quando se cognouerit fideliter, atque iuste a viro diligi. Ergo prudentem ignorare non decet, qui parentibus, quae vxori, & filijs honores conueniant: ut tribuens vni- que quae sua sunt, iustus, & sanctus habeatur. Pergrauiter enim vnusquisque fert, honore suo priuari, nec si aliena quis per multa tribuat, contentus erit, si sua sibi auferantur. Nihil vero magis suum est vxori, nec magis illi a viro praestandum, quam sancta, & intemerata societas. Quapropter non decet hominem sanae mentis, ubi cumque contigerit, semen exponere: ne de vilibus, & ini- quis, similes liberi legitime procreentur. Ex quo & vxor honore suo priuatur, & filijs iniuria fit, ac sibi pro his omnibus dedecus incutitur. Appropinquandum vero est vxori cum magna temperantia, atque modestia: sitque pudor in verbis, in operibus vero fas, atque honestas, in conuersatione fides, & moderatio. Parua quidem peccata, eius voluntaria fuerint, ignoscendo: si quid vero per ignorantiam deliquerit, commonesciendo. Nec merum incutiat sine verecundia, & pudore: haec enim meretrices ad incechos pati decet. At vero cum verecundia, & pudore iusta diligere, & timere, id ingenuae est mulieris erga proprium virum. Duplex est enim timoris species: Vna cum reuerentia, & pudore, qua vtuntur ad patres filij modesti, & ciues bene morati ad bene uolos gubernatores. Altera cum inimicitia, & odio, sicut serui ad dominos, & ciues ad tyrannos iniustos, & ini- quos. Ex his quoque omnibus meliora eligens, uxorem sibi conciliat, ac fidelem, probamque efficiat, ut siue praesens sit vir, siue absens, non minus

vilis sit, quam si semper adesset, tanquam rerum communium curator. Et quando vir abest, ut sentiat: vxor nullum sibi, neque meliorem, neque commodiorem, neque magis suum esse, quam virum. Ostendatque hoc ab ipso initio, ad commune bonum semper intendens, quamuis puella sit, ac noua in talibus.

Testimonia superiorum praecipitorum ex Homero.

Cap. 111.

SI ipse sibi maxime dominetur, optimus totius vitae rector existet, & uxorem talibus uti docebit. Nam neque amorem, neque timorem absque verecundia laudauit Homerus, sed ubique amare praecipit cum modestia, & pudore. Eo quidem modo Helenam timere Priamum, inquit, ita dicentem,

O metuende mihi semper, semperque tremede, Chare focer. — nihil aliud dicens, quam eam cum pudore diligere. Rursus vero Ulysses ad Nausicam inquit. Te, mulier, valde equidem admiror, & metuo. Censet autem Homerus, virum, & uxorem sic inuicem se habere debere: nam nemo deteriorum se admittatur, ac veretur. Sed huiusmodi affectus accidunt inuicem melioribus, & natura benignis, minoribus etiam sapientia, ad se meliores. Hunc animum Ulysses erga Penelopem gerens, absens licet, nihil deliquit: Agamemnon autem propter Chryseidem erga propriam peccauit uxorem, ausus dicere in concione Graecorum, Captiuam mulierem, nec natura praestantem, imo, ut plane dixerim, Barbaram, in nullo Clytemnestra deteriorum esse. Ex qua cum liberos haberet, non recte sese gerere visus est. Quomodo enim recte, qui ante, quam sciret qualis erga se foret, viduam sibi illam coniunxerat? At Ulysses rogante Atlantis filia, ut secum maneret, ac sempiternitatem pollicente, ne ob id quidem proderet voluit vxoris affectum, & amorem, & fidem: maximum sibi supplicium arbitrat, si malus dum esset, immortalitatem haberet. Cum Circe etiam manere noluit, quamquam insuper sociorum salutem pollicente. Imo respondit, nihil sibi dulcius videri posse, quam patriam incultam, & asperam. Magisque optauit mortalem uxorem, filiumque videre, quam fieri ipsum immortalem. Sic ille firmam, stabilemque vxori fidem seruabat, pro quibus meritis ab vxore eadem reportabat. In oratione quoque illa, quam habuit ad Nausicam, apparet, Poetam maxime probare viri, & vxoris pudicam societatem. Precatus est enim Deos, ut darent illi virum, & familiam, & vnanimiter eum viro, non quamlibet, sed honestam. Inquit enim, nihil melius esse posse hominibus, quam si concordia voluntate vir, & vxor domum gubernarent. Et hic igitur, ut patet, laudat poeta vnanimiter muram viri, & vxoris, non eam quidem, quae circa improba obsequia, sed eam, quae animo, & prudentia iuste concordia est. Nam voluntate domum gubernare, hoc designat. Idem etiam inquit, quod cum huiusmodi inter virum, & uxorem viget concordia, inimici quidem eorum anguntur plurimum, amici vero per magna suscipiunt gaudia. Quem tan-

quam vera dicentem probat. Nam viro quidem, atque vxore circa res optimas concordia studio vacantibus, necesse est vtriusque animos idem sentire. Deinde propter concordiam potentes facti, & inimicis spem auferunt, & amicis profunt. Quod si ipsi dissideant, amici quoque dissidebunt, & infirmitatem ipsi sentient maximè.

Communes leges viri & vxoris.

Cap. III.

TAQUE manifestè præcipit poeta. Virum, & vxorem in his, quæ improba, & impudica sunt, sibi inuicem consentire nequaquam debere. In his, verò, quæ quàm maximè fieri possunt, pudica sunt, & iusta, concorditer sibi inuicem inferuire. Studentes primò quidem curam omnem parentibus exhibere. Vir quidem vxoris parentibus nõ minùs, quàm propriis: vxor autem viri. Deinde filiorum, & amicorum & rerum, domusque totius tanquam communis curam habeant, se ipsos studio, & di-

ligentia superare certantes, vt quisque plurimum honorum sit author, & caula, meliorque exstat, & iustior. Deposita quidem superbia, industria verò suscepta, cum benignitate, & mansuetudine gubernantes: vt cum ad senectam peruenierint, deposito administrationis onere, & concupiscentiis liberati, possint & sibi ipsis inter se, ac filiis suis rationem reddere, vt ex eorum magis profecerit in familiæ gubernatione: ac statim scire, aut per fortunam, malum, aut per virtutem, bonum. In quibus qui superauerit, maximum premium à diis consequitur, vt Pindarus inquit. Dulce enim sibi cor, & spes mortalium, multiplicem alit voluntatem. Secundum verò, à filiis in senectutem feliciter educari. Quapropter & priuatum, & publicè decet eam, qui vitam gerit, ad omnes deos, hominèsq; respicere, multumque, & ad vxorem, & ad filios & parentes.

FINIS LIBRI OECONOMICORVM SECUNDI.

DE LIBRO, QUI APVD
GRAECOS HODIE SECVN-
DVS OECONOMICORVM
INSCRIBITVR, NONNULLA.

PLUTARCHVS in vita Aristotelis duos tantum libros Oeconomicorum adscribit, qui sunt Aristotelici, quos supra ex interpretatione Aretini adposuimus eo ordine, quo vides. Est tamen aduertendum, qui apud Aretinum est secundus, eum apud Graecos hodie, vt sunt excusati codices, desiderari, acque sub appellatione secundæ subiungitur alius ab eo, quem ipse inscribit. Quapropter, siue omnia, quæ præcessere, ad vnum librum pertineant, quem Plutarchus primum Oeconomicum dicit, quamuis Aretinus ab eo separet, atque proprium librum faciat, quem inscribit secundum, vt is tandem Secundus sit, quem Græca exemplaria habent. Siue rectè facta sit ab Aretino diuisio, sequens verò locum habere non debeat inter Oeconomica: nobis certè operæpretium fuit, Aretini partitionem sequi.

Nam illi, præterquam quod magnam partem præceptorum continent, quæ ad priuatam institutionem pertinent, vt & titulus ipse rei priuatae est, ac qui sequitur, publicus quilibet sit liber, dignitate etiam, ac maiestate longè inferior esse videtur, quàm superiores. Quare illum non adponimus in hunc locum, sed post eam institutionem moralium, quæ ad Eudemum inscribitur, locatum reperies. Titulus est Oeconomicorum publicorum, id est dispensationum cum adiectione, ne tres libri Oeconomicorum videantur esse. Videtur profectò indignus esse, qui locum habeat post tam sancta præcepta, quibus est plenus vterque Oeconomicus. Insuper etiam ordo eius magnopere pugnat cum ratione docendi, qua vtitur Aristoteles, iuxta quam vniuersalia præcepta præmittit singularium rerum contemplationi, quemadmodum in Ethicis licet videre, si ad Politica fiat comparatio.

GEORGIUS

GEORGIUS VALLA PLACENTINVS CLARISSIMO EQVITI AVRATO, ET VTROQVE IVRE CONSVLTO IVSTO LELIANO, IVSTO SENATORI VERONENSI S. D. AETERNAM.

MOMEN, Iuste, tuum singulare, lenitas præcipua tuæ erga me benevolentia, crebrò abs te repetita memoria, mei in te mutui amoris pignus aliquid sibi certè visa est deposcere. Et pròinde volutanti id animo mihi, nihil quod tibi gratius, nec quod à me posset exhiberi, succurrit ariq; quàm vt diductis, ac iam patefactis ad amicitiam nostram foribus, magnis Ethicis Aristotelis animi in ipsa nostri arctius reuincti tenerentur. Siquidem ei, quem magno amore prosequeretur, quique magnus amplissimo virtutum exurgeret fastigio, cui mediocria, nedum parua, sordescere viderentur, magna profectò mittenda iure censuimus. Cum porrò Ethica nihil, nisi de æquo, & bono edisserant, hoc est, in mediis iustitiæ versentur penetralibus, vbi gentium, quo vel in loco sedem potuere sibi firmiorem, constantiorèmq; vendicare, quàm apud eum, qui genere, qui nomine proprio diceretur Iustus, qui re ipsa iustus, atq; ad eò optimus haberetur. Pròinde cum nec Aristoteles apud quenquam alium magis de iusto optet disputare, nec opus de æquo & bono vsquam malit esse, quàm apud tam multipliciter iustum, in ea confirmatus est animus noster sententia, vt tibi potissimum magna ista Ethica censuerit destinanda. Hæc nimirum cum nuper explicari à me poscerentur, hæsitauimus parum modò, quòd compertū haberemus, tentasse nescio què ipsa iam pridem Latina facere. Eum, cum exploratum habuissimus, nec Græca, nec nostra nouisse, mali interpretis more verbum verbo reddere studuisse, at sensus Aristotelicos, quod fieri necesse fuit, multa obruisse caligine, eumq; nostra peregrinis respondentia verba ignorasse, Græcis abutendo aliam adhuc legentibus nubem non exiguam offudisse, denique Barbaris, rusticisque dictionibus, opus totū confudisse, vt non tam tradidisse nobis Aristotelem, quàm planè ingulasse videatur, ad eò vt omnes ab eius auerterit lectione: cum alioqui sit eiusmodi opusculum mirifica quadam grauitate, nec minùs acumine referum, vt vel doctissimum quenque ad sese potuerit alleclare. Ipsum itaque in situ, & squallore hæctenus iacuisse dolentes, in hominum conspectum adducendum esse putauimus, si non quibus meritis fuerat pallis prodire amictū, non tamen, vt remur, sordidissimis. Ideo autè id, quo multorū ex tuo hospitio aliorū, nedū tuo, nõ minùs liberali, ac sapienti, quàm iucundo fruere colloquio. Nec ipsum pœnituerit Aristotelè, in ea hospitium nactum esse ciuitate, vnde olim Latino eloquio tanquam saluberrimæ effulserint stellæ: vt Catullus, vt Vitruuius, vt Plinius, ita plerique alij nostra quoque ætate, Domitius Calderinus, iam functus vita. At viui Benedictus, qui iam pridè Venetiis rhetor insignis, Alexander Benedictus, eloquio, & doctrina, medicus, primas tenès, vt multis quoque aliis floret Verona ingeniis. Nec præterea pœniteat tantū philosophū in ista clarissima ciuitate hospitè acceptū esse Iustorū domo, quæ nobilitate antiqua illustris, operibus laurissima, dignitate florès, & virtutū culmine omnibus cõspicua: postremò penes Iustū, qui in ea splèdida familia tanquã iubar doctrina eminet, Senatoria grauitate renitet, prudentia sapiens, iustitia integer, cunctis virtutibus clarior, quàm vllis verbis explicari posse videatur. Tu pariter, Iuste mi optime, hunc philosophum, vt soles doctos omnes, ita amplectere, loquentemque audias, vt tuo hospitio, tuoque colloquio, sicut fore nõ dubito, prædicet nihil benignius, nihil humanius & vbi quæ loquatur, accuratius, intentiusque auscultetur, esse nupsia. Ego autè, vt se mihi cõcredidit, ita ipsum tibi cõmitto, cõmèdoque.

G g 3 ARISTO

ARISTOTELIS

Stagirita Magnorum Moralium Liber Primus,

Georgio Valla Placentino Interprete.

De bono, in communi. Cap. 1.

QUONIAM de pertinentibus ad mores dicere constituimus, primum cuiusnam rei pars sit mos, ducimus considerandum. Ut igitur paucis absoluam, non rei alius videtur pars esse, quam civilis. Atqui civilibus in rebus circa quempiam qualem esse, effici nihil potest: qualem, inquam, ut studiosum esse, ac probum: studiosum porro esse, idem quod virtutes habere. Quod si quispiam civilibus in rebus solers esse debeat, eundem moris studiosum esse oportet. Apparet itaque rei civilis omne negotium, quod circa mores est, partem esse, atque principium: ut in totum iure mihi videatur habere appellationem, negotium, atque tractatio, non moralem, sed civilem. Expedi itaque (ut est videre) de virtute primum dicere, & quid sit, & ex quibus constet. Nec enim ferè vtile fuerit, virtutem quidem nosse, ut verò sit, ac ex quibus, negligere: quandoquidem ex quibus sit coniectare, simulque nosse volumus, ac huiusmodi nos esse, nedum ut norimus quid sit considerandum. At nequaquam facere poterimus, nisi ex quibus, & quomodo sit, perculluerimus. Scire igitur quid sit virtus, necesse est: siquidem & ex quibus sit, & quomodo, scitu haud quaquam facile est ignorantem quid sit, què admodum in scientiis. Verum ne latere quidem nos oportet, si qui de his pritis differere. Primum igitur Pythagoras de virtute dicere adgressus est, quanquam non rectè: virtutes siquidem ad numeros referendo, suam virtutem non fecit inspectionem. Nec enim iustitia est numerus pariter par. Cui succedens Socrates de hac re melius pleraque differuit, sed ne ipse quidem rectè. Quoniam virtutes, scientias efficiebat: quod fieri nullo modo potest. Cuncta siquidem scientia, cum ratione: atqui ratio, in solo animæ gignitur intellectu. Quocirca virtutes omnes, in animæ parte rationali efficiantur, necesse est. Euenit itaque, ut qui virtutes scientias faciat, irrationalem animæ partem extinguat: quod faciendo, affectum, ac morem perimat. Quam ob rem non rectè hoc modo virtutes amplexus est. Postea domum Plato animam in partem, quæ teneret rationem, & in eam, quæ esset rationis experta, rectè distribuit, reddiditque suas vtrique virtutes. Quatenus hæc, probè: reliqua verò neutiquam rectè: quando quidem virtutem cum tractatione,

quæ de bono per se esset, admiscuit: non equidem rectè, quia non peculiare, & suum: neque enim de eo, quod est, ac de vero differentem, de virtute dicere oportuit: illi siquidem nihil est cum hoc commune. Tanta igitur illi, & hoc modo amplexi sunt. Deinceps ergo nobis coniectandum, quidnam de his dicendum fuerit. Intuendum igitur est in primis, scientia omnis, atque facultatis finem esse aliquem, idque per se bonum: nullam siquidem scientiam, facultas nulla mali causa est. Quod si facultatum omnium bonus est finis, non dubium, quin etiam optima sit optimus. Atqui civilis, optima est facultas: igitur ipsius finis, bonus. De bono itaque (ut videtur) nobis dicendum est. At de bono non in vniuersum, sed nobis bono. Neque enim deorum bonum, agendum est, quemadmodum de eo alia habenda fuerit oratio, & consideratio nunc sit aliena. De nobis itaque bono dicendum est. De quo sanè differendum in primis est, quonam dicatur modo. Neque enim simplex, atque vnum est: quandoquidem dicitur bonum, aut quod in vnoquoque est optimum, id verò suapte natura deligibile: aut cuius participatione alia sunt bona, id nimirum idea boni est. An igitur de boni idea loqui oportet, an non? Atqui commune quod est in bonis omnibus, aliud ab ipsa idea videri debet: siquidem separabile id per se est, quod idea. Commune verò, in cunctis existit, non vtrique idem quod separatim nec enim vnquam separabile, & per se agnatum vim habens, in cunctis fuerit. Nunquid igitur de hoc nobis differendum bono, quod in omnibus existit, aut non? quid ita? nempe quoniam id commune est, ut definitio, & inductio. Definitionem oportet cuiuslibet referre essentiam, seu bonum, seu malum sit, seu quiduis aliud. Refert certè definitio, ut eiusmodi bonum in vniuersum est, non quatenus ipsum per se deligibile. Verum quod in cunctis existit, definitioni est simile. Definitio certè ait bonum esse quippiam, quod neque scientia, neque facultas vlla dicit. Neque enim finem suum asserit bonum esse, verum id alterius est inspicere facultatis: quandoquidem neque medicus, neque ædificator refert, hic quidem sanitatem esse bonam, ille verò domum: sed hic quidem quod sanitatem præterdat, & quemadmodum faciat, ille verò, domum. Non dubium igitur, quin ne rei civilis quidem de communi bono dicendum sit: vna siquidem & hæc reliquarum scientiarum est. Atqui hoc nullus est dicere aut facultatis, aut scientia, ut de fine: ne quidem igitur rei civilis.

civilis, quod de communi bono est dicere eo, quod per definitionem est. Verum nimirum neque de eo, quod per inductionem commune. Quid ita? quod cum viderimus particulariter aliquod bonum demonstrare, aut definitione demonstramus, ut ratio eadem congruat ei, quod per se bonum, & ei, quod bonum esse demonstrare voluerimus. Aut inductione, sicut cum velimus magnanimitatem bonum esse demonstrare, dicimus. Nimirum iustitia bonum est, & fortitudo, ac omnino virtutes. Magnanimitas autem virtus est: ergo & magnanimitas bonum. Non igitur de communi per inductionem bono, rei civili dicendum est: quod eadem contingere non possunt huic, & per definitionem communi bono. Nam quod bonum, hinc etiam dicitur. Manifestum igitur, de optimo bono dicendum esse, eoque, quod nobis optimum sit. In totum autem viderit quispiam non vnius esse scientia, aut facultatis, de vniuersali bono considerare. Cur ita? nempe quod bonum, est in omnibus prædicamentis. Nam in quo, in quali, in quanto, in quando, in ad aliquid, ac prout in omnibus. Ceterum quando bonum in medicina, medicus nouit. At in gubernatoria, gubernator: & in singulis singuli. Quando secundum quidem sit, nouit medicus. At quando nauigandum, gubernator. In qualibet vtrique quando bonum, cuius quod propter se cognouerit: neque enim medicus, quod in gubernatoria bonum quando cognouerit: neque gubernator, quod in medicina. Ne igitur quidem hoc modo de communi bono dicendum est: siquidem quando, in cunctis commune est. Similiter etiam quod ad aliquid bonum, ac quod in aliis prædicamentis, commune est omnibus. At qui nullus est facultatis, aut scientia, dicere de eo bono, quod in vnaquaque est. Ne igitur quidem rei civilis est, dicere de communi bono. De bono igitur, ac de optimo, atque nobis optimo. Ceterum eum, qui velit quippiam demonstrare, minimè apertis non oportet exemplis vti, sed vbi obscura aperienda sunt, manifestis, ac in eis, que sub intelligentiam cadunt, sensibilibus: ea siquidem sunt apertissima. Cùm igitur de bono dicere quispiam tentauerit, de idea neutiquam dicendum est: tametsi de idea dicendum existimem, vbi de bono dicant. Aiuunt namque, de maximè bono esse differendum. At id, vnum quodque præcipue tale est, ut præcipue sit bonum idea, ut opinantur. Huiusmodi certè oratio fortassis vera: verum neutiquam civilis scientia, vel facultas, de qua in præsentia nobis est oratio, de hoc per se bono, sed nobis bono. Nulla siquidem scientia, aut facultas de fine loquitur, quod sit bonum, & prout inde, ne quidem res civilis: ideo non de bono, quod iuxta ideam est, loquitur. Verum, fortassis ait, hoc per se bono vrendum esse principium, ab eo progrediendo ad singula. In quo ne ita quidem rectè. Expedi siquidem, sua cuiuslibet sumere principia. Absurdum enim sit, volenti ostendere triangulum duobus rectis æquales habere angulos, sumere principium eiusmodi: Anima immortalis est: neque enim hoc, proprium. Oportet siquidem principium, suum esse eius rei, qua

de agatur, atque coniunctum. Nunc verò, absque hoc quod anima sit immortalis, demonstrauerit quispiam duobus rectis æquales habere triangulum. Itidem & de bonis, est inspicere alia citra ideam boni. Prout inde proprium non est, huius per se boni principium. Ac ne quidem Socrates rectè scientias, virtutes faciebat. Is enim, nihil incaustum, & temerè esse arbitratus est. Ex eo autem quod est, virtutes esse scientias, ei eueniebat virtutes esse frusta. Quid ita? In scientiis nimirum contingit pariter nosse scientiam quid est, & scitum esse. Nam si quis norit quid sit medicina, is confestim est medicus. Similiter etiam in aliis scientiis. At in virtutibus non idem est. Neque enim si quis nouerit quid sit iustitia, continuè etiam iustus est. Itidem & in aliis. Euenit igitur, & temere virtutes esse, & non esse scientias.

Quot modis bonum. Cap. 11.

Al quoniam de his, nobis differendum est, annuamur bonum dicere, quot dicatur modis. Sunt nimirum bonorum alia honorabilia, laudabilia alia, potentia alia. Honorabile, huiusmodi dico, quod diuinum, quod melius, ut anima, mensque est: quod antiquius, quod principium, & alia id genus. Honorabilia certè, in quibus honor: talia siquidem omnia honor comes consequitur. Igitur etiam virtus, honorabile bonum est: quando ab ipsa probus quispiam gignitur. Is namque in virtutis penetrat habitum. At laudabilia, ut virtutes: ab ipsa namque actionibus laus emergit. Quæ verò potentia, ut dominatus, opulencia, robur, pulchritudo: is namque bonus bene, ut malus malè vti poterit: ideo etiam potentia eiusmodi bona nuncupantur. Bona certè sunt, vsu siquidem ipsorum boni, non vtrique mali approbatur. Id genus nimirum bonis euenit, ortus causam ipsorum esse fortunam. A fortuna namque & opulencia, & dominatus est, & quacunque proximus in potestatis ordinem perueniunt. Reliquum porro, ac quartum, inter bona, est salubre: etiam bonum efficiens, sicut exercitium sanitatis, ac si id genus est aliud. Verum aliam quoque subeunt bona distributionem: ut bonorum quedam prorsus, & omnifariam sunt eligibilia, quedam verò non: veluti iustitia, aliaque virtutes, omnifariam, & omnino sunt eligibiles: at robur, & opulencia, potentiaque, & id genus alia, neque omnifariam, neque omnino. Rursus quoque aliter: Bonorum alia sunt fines, alia non: quemadmodum sanitas quidem, finis, atque sanitatis causa, neutiquam finis est. Et quacunque ita habent, eorum semper finis melior: ut sanitas melior, quam quæ salubria: in totumque prorsus id melius, cuius gratia sunt & alia. Rursus ipsorum finium, præstat semper, qui perfectus est, imperfecto. Est nimirum perfectus, cuius accessu nullo amplius nobis opus est. Imperfectus autem, cuius aduentu alium desideramus; quemadmodum iustitia duntaxat aduentu, plura desideramus: at felicitatis accessu, nulla re amplius nobis opus est. Is ergo nobis optimus, quem desideramus, qui finis perfectus: absolutus namque finis, bonum est, nec non finis bonum. Hinc igitur quonam modo optimum, considerandum est, nunquid eo modo, ut ipsum quoque, recenseamus, an id videri

ralem habuit, de quibus opinabatur, opinionem. Alienum utique nihil incontinenti, siue habeat scientiam, siue opinionem, qua dicimus flagitium aliquod committere. Est quippe scire duplex: Vnum quidem, habere scientiam. Nam tum demum scire quempiam dicimus, eam rem, cuius teneat scientiam. Alterum verò, ipsam exercere scientiam. Incontingens igitur est, qui honestorum tenet scientiam, sed eam non exercet. Cùm igitur hac non exercebitur scientia, nihil eueniet alienum, committere flagitium ipsum qui teneat scientiam. Est enim quemadmodum in dormientibus. Isti siquidem, cum habeant scientiam, multa tamen in somnis molesta & perpetrant, & perpetiuntur: neque enim scientia tum exercetur. Idem est de incontinenti: euenit siquidem ut dormienti, non exerceat scientiam: & proinde soluitur dabitatio. Fuserat siquidem dabitatum, nunquid scientiam incontinentens eiicit, eãve intercidat: quandoquidem utrunque videbatur absurdum. Ceterum hinc fuerit rursus manifestum, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri syllogismum propositionibus: earumque primam vniuersalem, secundam, quæ sub illa, particularem: veluti, scio omnem hominem febricitantem, sanum facere: atque hic febricitat, scio igitur & hunc sanum facere. Est ergo vniuersali quidem scientia, scio deputatum: alteri verò particulari: non est igitur, ut etiam tum scientiam habenti fiat hallucinatio, velut hominem febricitantem sanum facere: si hic itaque febricitat, quem non nouerim. Itidem igitur de incontinenti, qui habeat scientiam, idem error euenit. Contigerit enim incontinentem in vniuersum habere scientiam, ut talia sunt improba, & perniciosa: nec tamen hæc ipsa, particulari nosse improba. Proinde ita habendo scientiam aberrabit, quandoquidem in vniuersam habet, non etiam particulariter. Non itaque hoc modo fuerit alienum, ut incontinentens habendo scientiam, mali aliquid agat. Est enim sicut in ebriis, à quibus, cum excessit ebrietas, & ad sese redierunt, non excidit ipis ratio, nec quidem scientia, quæ sub ebrietate delituerat, fueratque prostrata: deinde ab ebrietate immunis, rursus fit qui prius erat. Ita habet incontinentens. Perturbatio enim cobibendo, ratiocinium sepelit. Cùm verò à perturbatione fuerit liberatus, ut qui ebrius, rursus in sese redit. Est & quædam alia de incontinenti, quæ dubitationem faciebat, oratio, ubi laus incontinentem sequebatur aliquando, & continentem vituperatio, quod neutiquam euenit. Neque enim continentens, aut incontinentens, qui ratione falsus est, sed qui recta institutus ratione, qua tam mala, quam bona discernit. Incontinentens quidem, qui & eiusmodi ratione non persuasus est: sed continentens, qui persuasus, ab ipsis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuiunque videtur patrem cadere, turpe esse: sed qui cadere concupiscit, & abstinet, is continentens est. Proinde si in his neque continentia, neque incontinentia, ne quidem laudabilis fuerit incontinentia, ut neque vituperanda

al. sententia.

al. non videtur.

bilis continentia, quemadmodum videbatur. Sunt nimirum incontinentiarum alia quidem valetudinaria, naturales alia. Valetudinaria eiusmodi, ut eorum, qui discernunt capillos, & manducant. Quod si quispiam huic imperet voluptati, non continuo laudabilis est: neque vituperabilis, quatenus non imperat, aut non admodum probabilis. Naturales autem, ut in iudicio conuictum olim aiunt, filium quod patrem cæcidisset, defendisse, quod is patrem quoque suum cæcidisset, aufugissetque. Naturale etenim in iudiciis fuisse crimem visum est. Quod si quis à cadendo patre, se continuerit, non continuo laudabilis. Et ne nos quidem eiusmodi nunc incontinentias, & continentias querimus, sed quibus vituperandi, accedunt, atque simpliciter laudandi. Bonorum certe quædam sunt externa, ut opulentia, dominatus, honor, amicitia, gloria: quædam circa corpus necessaria, ut tactus, & gustus. Qui ergo circa hæc incontinentens, is incontinentens simpliciter esse videatur, & ut corporalis: & quam querimus incontinentiam, circa hæc esse videbitur: Appigetur quoque, circa quidnam sit incontinentia. Circa honorem, non est simpliciter incontinentens. Laudatur enim quodam modo, qui circa honorem incontinentens: nam honoris amans videtur. In totam autem dicimus, & in eiusmodi ponendo incontinentem, circa honorem, aut gloriam, aut iram esse incontinentem. Verum simpliciter incontinenti non accommodamus circa quæ, ut ei ad se manifestum aliquid sine appositione eius, circa quod sit. Est enim ferè circa voluptates, & agritudines corporis, incontinentens. Hinc manifestum est, circa hæc versari incontinentiam. Nam quoniam incontinentens vituperabilis, subiecta esse oportet vituperabilia. Honor igitur, & gloria, & dominatus, & pecunia, & circa quæcumque talia dicuntur incontinentens, sub vituperationem non cadunt: at corporis voluptates, vituperanda. Ideo non iniuria qui circa has magis, quam sit par, versatur, incontinentens prorsus dicitur. Verum quoniam incontinentiarum, quæ circa alia versari dicuntur, quæ circa iram, maxime reprehendenda incontinentia. Vtrum magis reprehendenda est, quæ circa iram, an quæ circa voluptates? Est igitur quæ circa iram incontinentia, similis pueris ad ministrandum promptis. Hi namque cum dixerit dominus, Cedo mihi: promptitudine erecti, antè, quam audierint quid sit ministrandum, inter suggerendum hallucinantur. Sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphium dedere. Itidem incontinentens, ira succumbit. Cùm primum enim audierit verbum, quod quispiam affecit iniuria, ira ad vlciscendum insultat, neutiquam patiens audire, expediatne, an non, vel non ita vehementer. Huiusmodi igitur ad iram impulsus, quæ ira deputatur incontinentia, non admodum videtur incessenda. At ad voluptatem impulsus, sub reprehensionem cadit. Sunt namque distincta in ipsa, ob rationem quæcumque auertunt ne agatur aliquid: & tamen ob rationem agitur. Ideo magis est, quam per iram

iram, reprehendenda, incontinentia voluptatis: quandoquidem per iram incontinentia, agrimonia est. Nemo siquidem stomachatus non agrestic. At ex concupiscentia, cum voluptate. Idcirco magis vituperabilis, quod ex voluptate incontinentia, abesse à conuitio non videtur. Vtrum verò tolerantia, & continentia idem est, an non? Nam continentia, necnon continentens circa voluptates est, ipsas coercendo: at tolerantia, circa agrimonia, siquidem patiens, ac sustinens agrimonia, is tolerans est. Rursus incontinentia, & mollities, idem non est. Mollities siquidem, & mollis, est succumbens laboribus, non cedere omnibus; sed quos alius aliquis necessarid duxerit sustinendos. Incontinentens verò, qui voluptates sustinere non possit, sed remollescens appellatus: nunquid igitur intemperans, idem quod incontinentens, atque ipse idem incontinentens, quod intemperans? Nempe intemperans eiusmodi est, ut quæ agit, eadem & optima, & commodissima sibi esse arbitretur: nec ullam habet rationem, quæ eius videatur aduersari voluptatibus. At incontinentens habet rationem, quæ aduersatur ei, quatenus cupiditate agitur. Vter autem curatu facilior, intemperans; an incontinentens? Certè intemperans curatu facilior videatur. Nam si ratio ei aduenit, quæ mala esse doceat, ipse non operabitur. At incontinenti non deest ratio, & tamen agit mala: proinde huiusmodi, incurabilis esse videbitur. Ceterum vtrum deterius afficitur cui nihil adest boni, nec quod per illud euitit, quam ille, cui quod honore præcellit male affectum est? Est nimirum incontinentens, qui bonum obtinet, rectam rationem, cum intemperans non habeat. Cùm ergo ratio vtriusque principatum obtineat, incontinentis honoratissimum principium præstet est, quod ab intemperante abest. Ergo incontinenti, intemperans deterius habet. Rursus, ut supra mentionem fecimus de feritatis vitio, non est ipsum in feris spectare, sed in homine. Feritatis siquidem nomen adeptum est id vitium, ob singularem improbitatem. Sed cur in fera nihil: nempe quod improbum in fera principium non sit. Est siquidem ratio principium. Quis verò improbius flagitiosiorque fuerit, incertum est, Leone, an Dionysius, an Phalaris, an Clearchus, vel horum quispiam insignis cuiusdam imaginariis. Certum autem est, malum in his principium, illustria facinora coniectasse: at in fera nullum prorsus est initium. Ita igitur improbum est, in ipso intemperante principium. Nam quatenus quæ mala sunt committit, etiam ratio ei adstipulari, censetque ea esse peragenda, quia improbum in ipso est principium. At in incontinenti, sanum principium est, ut hinc melior incontinentens intemperante esse videatur. Sunt etiam incontinentia, binæ species. Vna quidem promptens, & improuisa, & confestim proueniens: velut cum speciosam viderimus mulierem, & confestim afficiamur, & ab affectu erumpit impulsus ad aliquid perpetrandum, quod fortasse non ex-

pediat. Altera verò, voluit quædam imbecillitas, qua cum ratione insurgit auertente. Prior igitur non admodum sub reprehensionem cadere videbitur: quandoquidem etiam vitutis studiosis potest euenire, calidis, & ingemebus. Secunda autem, frigidis, & melancholicis: tales tamen reprehendendi. Rursus, videas aliquem præoccupantem, quod speciosa mulier obiciatur, non affici. Conuenit igitur se cobibere. Nam qui eiusmodi ratione prouenerit, ex obuia visione incontinentens non commouebitur, nec turpe quicquam ager. Verum qui ratione cognouit indecens aliquid, ad idque voluptate delabatur, & remollescet, is multò magis reprehendendus. Neque enim probus vnquam, eiusmodi fuerit incontinentens. Ratio namque prouenit se, non permiserit, dux siquidem ea, in ipso probò existit. Cui non obtemperat improbus, sed voluptati deditus & remollescit, & quodam modo excrucimatur. Vtrum verò temperans sit continentens, quod supra fecimus ambiguum, nunc discramus. Est igitur temperans, & continentens: nam continentens, non solum est præcutes cupiditates cobibens, verum etiam talis, ut si nulla adint cupiditates, ita instructus, ut eas possit cobibere. Est autem temperans, qui nullas habeat cupiditates malas, rectaque rationi circa hæc insistant: continentens, qui malas habeat cupiditates, & aduersum ipsas rectam rationem. Proinde temperantem continentens comitatur, citiusque temperans continentens. Siquidem temperans non afficitur, continentens verò afficitur quidem, sed compefcit affectus, quatenus afficitur. Temperanti autem istorum est neutrum: ideo continentens, temperans non est. Vtrum intemperans incontinentens, an incontinentens intemperans, aut neuter alterum comitatur? Incontinentens enim est, cuius ratio perturbationes oppugnat: at intemperans, non huiusmodi, sed qui mala agit, similisq; incontinentens adlipulantem habet rationem. Non itaque intemperans, qualis incontinentens: neque incontinentens, qualis intemperans. Præterea, improbius incontinenti est intemperans. Curatu enim difficiliora, quæ naturalia, quam quæ ex consuetudine gignuntur. Ob hoc siquidem valida esse videtur consuetudo, quod Natura insideat. Intemperans igitur eiusmodi, cuiusmodi quispiam natura est: ob hoc, & hac de causa, in ipso improba ratio est. Neque talis est incontinentens, quia ne quidem ratio eiusmodi, non proba. Oportuit namque ipsam esse improbam, si forer natura, qualis est improbus. Incontinentens igitur, consuetudine malus esse videbitur, ut natura, intemperans. Curatu namque longè difficilior intemperans: quandoquidem consuetudo, consuetudine exploditur, at natura à nemine extrudi potest. Vtrum autem, cum sit incontinentens eiusmodi, ut non sit, & non cedat rationi, sitque prudens huiusmodi, ut recta ratione singula perpendat, acciderit ut incontinentens sit prudens, an non? Ex his enim, quæ dicta sunt, ambigere quispiam poterit. Verum si quæ à nobis antea dicta sunt, suscipere voluerimus, non erit prudens incontinentens. Dicebamus namque, prudentem esse, non

cui recta ratio modò inest, verum etiam quæ ex ratione optima videretur, & pròinde incon- tinens, non fuerit prudens. Cæterum talis, astu- rus quidem est. Distribuitur siquidem paulò an- tè alturum à prudente, ut inter se differant: in- terim vnus quidem circa hæc solers, alter verò non solers. Asturum igitur incontinentem esse contingit. Neque enim solers, circa quæ & astu- rus. Prudentem verò, incontinentem esse non contingit.

De voluptate. Cap. VII.

Post hæc de voluptate differendum est, cum de felicitate sit nobis oratio. Felicitatem arbitrantur omnes, aut vo- luptatem esse, & vitam delectabilem, aut nõ circa voluptatem. Nempe voluptatem vr- gentes, nec inter bona enumerandam esse existi- mant, ipsam citra ægritudinem esse voluerunt. Sine ægritudine esse igitur, vicinum voluptati est. Quapropter de voluptate quoq; dicendum, non modò quia etiam alij ita arbitrantur, verum etiam quòd nobis de voluptate dicere necessarium esse censeamus. Nam cum de felicitate nobis sit oratio, felicitatemque definiemus, planè que dixerimus in vita perfecta esse virtutis actionem, sitq; virtus circa voluptatem, & ægritudinem: de volu- ptate dicere necesse est, quando quidem citra volu- ptatem non est felicitas. Primum itaque dicemus, quòd nonnulli ferunt voluptatem in numerum bonorum non venire existimantes. Aiunt namq; primò ortum esse voluptatem. At ortum, quid- dam imperfectum: bonum porrò, imperfecti lo- cum nunquam obtinere. Secundo loco, Voluptates esse quasdam improbas: at improbitatem, nõ- quam bonum admittere. Rursus quòd gignatur in omnibus. Nam & malo, & improbo, & fera, & eicuri deputatur: at bonum, malis ammisceri, ne- fas, & ne quidem multis commune est. Quòdque non potentissimum, voluptas at bonum, poten- tissimum. Quòdque honesta agendi, sit impedimen- tum. Nam quòd honesta agere prohibeat, bonum qui potest esse. Primum igitur primo occurren- dum de ortu, ratioque diluenda, quòd neutiquam vera sit. Est igitur in primis non omnis voluptas, ortus. Nam quæ ab inspiciendo voluptas gigni- tur, ortus non est: nec que ab audiendo, & olfaci- endo. Neque enim ex egestate procreata, quemad- modum in alijs, vt ex comedendo, vel bibendo. Hæc namque ex egestate, & redundantia sunt, aut saturando egestatem, aut redundantie auferendo, ideo ortus esse videntur. At egestas, & redundan- tia, ægritudo: igitur ægritudo hic, vbi ortus volu- ptatis. Atqui in spectando, & audiendo, & olfaci- endo, non est vt ægritudo antecedat: nemo siquidem spectando delectatur, aut olfaciendo, prius testa- tus est. Idem in animi sententia inspicienti dele- ctatio est, citra præcedentem ægritudinem: & prò- inde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non est. Quòd si voluptas, vt eorum dicit oratio, ideo bo- num non est, quia ortus, estque voluptas aliqua, quæ ortus nõ est, fuerit vtique bonum, voluptas. Atqui in totum nulla est voluptas, ortus: nam ne-

que quæ à comedendo, & bibendo voluptates, or- tus dici possunt. Verum hallucinantur, qui has vo- luptates ortus esse perhibent. Putant siquidem, quoniam prolatis rebus gignitur voluptas, ob hoc ortum esse, sed non est: quandoquidè est pars animæ quadam, qua oblectamur: simul prolatis, quibus indigemus, rebus, ea pars animæ, quæ re- nus exercetur, & monetur, oblectatur. Atqui mo- tus ipsius, & exercitium, voluptas est: quod cum prolatis rebus ea pars animæ exercetur, aut propter ipsius actionem, ortum esse censent volu- ptatem: quòd certa sit rerum prolatio, animæ ta- men pars, incerta: pròinde atque si quis hominem esse opinetur corpus, quòd id sub sensum cadat, non autem animam: verum est anima. Idem & in hoc. Est namque pars quædam animæ, qua oble- ctamur, quæ, simul atque res prolata sunt, exercetur: ideo nulla voluptas est ortus. Verum & con- uersio (inquunt) in naturam, quæ sub sensum ca- dit. Nam non conuertentibus sese in naturam, voluptas est. Siquidem excuratio. At (vt diximus) est, vt nulla egestate fiat oblectatio. Siquidem egestas, ægritudo. At citra ægritudinem, dicimus oblec- tari: & pròinde non fuerit voluptas, egestatis conuersio. Indignum namque in huiusmodi vo- luptatibus nihil. Pròinde si ideo quòd ortus est, voluptas bonum esse non existimetur, nullaque est voluptas ortus: bonum vtique fuerit volu- ptas. Sed propterea quòd non omnis (inquunt) voluptas bonum, quispiam id deprehenderit, hoc pacto: Nam quia bonum in omnibus dicitur esse prædicamentis, nempe in essentia, & in ad aliquid, & in quanto, & quando, ac in to- tum in omnibus: illud quoque manifestum, per omnia voluptatem aliquam comitari. Pròinde quia in omnibus prædicamentis est bonum, etiam voluptas fuerit bonum. Et pròinde quo- niam in his quidem per se bona, etiam volu- ptas fuerit per se bonum. Atqui à bonis vo- luptas, est voluptas: bonum ergo fuerit omnis vo- luptas. Simul certum hinc etiam differre inter se specie voluptates, quando quidem differunt etiam prædicamenta, in quibus est voluptas. Neque enim est, quemadmodum in scientijs, vt grammatica, vel quacunque alia. Nam si ha- beat quis splendide grammaticam, itidem affi- citur qui sub ea grammatica grammaticus, eo modo, quo & alius, qui habeat grammaticam, & propterea non differunt grammatica, quæ in splendide, quæque in obscuro. At in voluptate, non ita. Nam quæ ex ebrietate voluptas, & quæ ex copulatu, non eodem modo afficiunt: quam ob rem specie inter se distingui videbun- tur voluptates. Cæterum quia sunt & ma- læ voluptates, etiam ob hoc voluptas bonum non esse videbatur. At id, voluptatis minimè proprium iudicium est, sed natura, atque scientiæ. Nam est & natura mala, sicut vermium, & crabronum, ac prorsus vilium animalium: nec tamen ob hoc, natura malorum. Eodem mo- do habent & malæ scientiæ, sicut sedentariæ: nec tamen ob hoc, malum scientia est, sed genere bonum tam scientia, quam natura. Nam quemad-

quemadmodum statuarius inspiciendus non est, qualis quispiam sit, ex eo quòd enenerit malè exerceri, sed quòd beneita ne quidem scientiam, naturamve, aut quippiam aliud, quale sit, ex ma- lis, sed ex probis. Idem ergo, voluptas quoque genere bonum est. Quòd verò sint & malæ vo- luptates, ne nos quidem later. Nam sunt etiam diuersæ naturæ animalium, bona, & mala: sicut hominis fera, mala. Similiter equi natura, altera quam hominis, & alini, & canis. At voluptas, conuersio est ex eo quòd contra naturam, in na- turam cuiuslibet suam: pròinde & hoc fuerit sua- uissimum. Atqui improba naturæ improba vo- luptas est. Neque enim equo quòd homini, & ne quidem alijs. At quoniam diuersæ naturæ, sunt diuersæ quoque voluptates. Nam voluptas, con- uersio est, & conuersio (inquunt) in naturam insi- det. Pròinde & malæ naturæ, mala conuersio est, vt probe proba. Qui porrò voluptatem probam esse contendunt; eo afficiuntur modo, quo qui neicientes nectar, deos vinum potare existimant, nihilque esse eiusmodi peculiare putant: ex insi- scia in id delabuntur. His similes sunt, qui cunctas voluptates ortus esse asserunt, & neuti- quam bonum. Nam quòd alias voluptates igno- rent, præter eas, quæ corporis sunt, eas ducunt ortus esse, nec bonas, in vniuersum non rentur voluptatem esse bonum. Quoniam igitur est vo- luptas, & conuersa naturæ, & conuertentis: con- uersa quidem, ex egestate ad expletionem: con- uertentis autem, quæ à visu, & auditu, & id ge- nus alijs: meliores fuerint conuertentis natu- ræ actiones. Voluptates namque virtutis modo dictæ, sunt actiones. Pròinde non dubium, quin à visu voluptates, & auditu, & intelligen- tia, sint longè optimæ. Cumque sub corpus ca- dent, ab exaruratione procreantur. Rursus id dicebatur, quòd ne quidem bonum. Siquidem quòd in omnibus sit, & commune omnibus, non bonum. Id certe in honoris cupido, & ho- noris cupiditate, magis proprium est. Honoris siquidem cupidus, solus vult habere, & illo care- ros aneire. Voluptatem igitur, si ipsam per se bonum esse oporteat, esse eiusmodi conuenit, an non? Atqui etiam contrariò modo. Ob id namque bonum esse videatur, quòd cuncta expe- rant. Agnatum enim cunctis, bonum experere. Et pròinde si cuncta voluptatem experiant, gene- re bonum fuerit voluptas. Rursus, quòd sit impe- dimentum voluptas, ipsam bonum esse negaue- rant, impedimentum esse asserendo: quòd non rectè videantur considerare. Neque enim, ad res transigendas est impedimentum, si qua sit alia, impedimentum: vt ebrietatis voluptas agere in- hibuerit. Cæterum ita etiam scientiæ scientiæ, fuerit impedimentum. Nam non est, vt simul vtranque exercéas. Sed cur non bonum scientiæ, si voluptatem ex scientiæ excitare? & vtrum im- pedimentum sit, an ne? Cæterum multò magis ager voluptas: namque ad magis agendum, inde suscitata impellit: quia probum faciendo, agit quæ ex virtute, & ea suauiter agit. Nunquid multò etiam magis quæ ad actionem pertinent,

exercebit? Ac si oblectatus egerit, probus erit: si tristatus honesta prosequatur, non probus. Aegritonia namque in eis, quæ ex necessitate est. Pròinde si quispiam ægrefcat honesta prose- quendo, coactus peragat: qui autem à necessitate agere compellitur, non probus. Cæterum non est vt tristetur, vel oblectetur, quæ ad virtutem pertineant prosequendo, nec aliquod medium est. Cur? nempe quòd virtus in affectu, affectus verò in ægritudine, & voluptate: nec quicquam in medio positum est. Non dubium igitur, quin virtus cum ægritudine, vel voluptate sit. Si quis igitur mestus honesta prosequatur, non bonus. Pròinde non fuerit virtus, cum aegritonia: cum voluptate ergo. Tantum ergo abest impedimen- tum, vt etiam ad agendum exhortetur. In to- tumque non contingit, vt sit citra voluptatem, quòd ab ipsa procreatur. Alia fuit oratio, quòd nulla scientia faciat voluptatem. Ne id quidem verum est. Conuiuiorum namque structores, & coronarum, nec non vnguentarij, voluptatis sunt effectores. Cæterum alijs scientijs non est volu- ptas vt finis, sed cum voluptate, nec citra volu- ptatem. Est igitur etiam scientia, voluptatis effe- ctrix. Rursus etiam aliter dicebatur, quòd non optimum. Verum hoc modo, atque hac ratione, singulas ieris perditum virtutes. Siquidem forti- tudo, optimum non est. Nunquid igitur ob hoc non bonum? An id absurdum sit? Idem & in alijs, quòd voluptas, quia non optimum, non esse videatur bonum. Dubitauerit autem quispiam, per virtutes transiens huiusmodi, vt quia ratio quandoque imperat affectibus, (de continente enim hoc dicebamus) & econuersò affectus im- perant rationi, vt euenit incontinentibus: quia (inquam) expertis rationis pars animæ, vitium ad- mittendo, imperat rationi bene dispositæ, (talis siquidem incontinens) & ratio similiter mala: quam ob rem ipsa quoque bene dispositis per- turbationibus imperabit, suam virtutem conti- nentibus. Hoc si ita, enenerit abuti virtute. Im- proba namque ratione affectus, virtutem vsur- pando, ipsa abutetur. Hoc nimirum absurdum, euenire videbitur. Tali sanè dubitationi, facile ex eis, quæ à nobis antè de virtute dicta sunt, est occurrere, atque refellere. Tum demum namque virtutem esse dicebamus, cum ratio bene affecta, perturbationibus suam virtutem habentibus fue- rit moderata, nec non perturbationes rationi cõ- sentanea. Ita namq; affecta, inter se inuicem con- sentient, vt ratio, quòd optimum sit, semper præ- scribat: perturbationes verò facile bene dispositæ, id exequantur, quòd ratio præscripserit. Si ra- tio igitur malè fuerit affecta, perturbationes verò bene, non fuerit virtus, deficiente ratione: nam ex vtroque virtus: Pròinde non contigerit virtute abuti. Simpliciter verò non (quemadmodum alij opinantur) dux, ratio virtutis est, atq; principiū, sed potius perturbationes. Ad honestum namque, impulsum quandam oportet primò innasci irra- tionalem, qui producat, atque ita postremò ra- tionem esse discernentem, atque constituentem. Quòd sanè viderit quispiam ex pueris, & rationis expertibus animantibus. In his namq; sine ratio-

ne, perturbacionum impulsus exoritur primum ad honestum: mox posterior adueniens ratio, & constituitur honesta agere exhortatur. Sed non si à ratione ad honesta cepit principium, perturbaciones conscientias capitatur: verum, sæpenumero controuersantur. Quam ob rem potius conuenienter, perturbacionem ad virtutem anteire bene affectam, quam rationem.

De Fortuna. Cap. VIII.

Nterea dicendum de prospera fortuna est, posteaquam de felicitate nobis est oratio. Arbitrantur nanque multi felicem vitam, fortunam esse, vel non esse citra Fortunam. Et forte non iniuria. Absque enim exteris bonis, quorum domina fortuna est, felicem esse non contingit. Idcirco de secundâ fortuna nobis dicendum, necnon quis prorsus sit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primum igitur ad hæc quispiam accedens, spectansque dubitauit, quandoquidem non dixerit quis fortunam esse, ut natura est. Semper enim causa cuius est natura, eius ut plurimum eodem modo est effectrix: at fortuna nunquam, verum temerè, & sine ordine, ac ut fors tulerit. Ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur, ubi neque mens vlla, neque recta ratio est. Nam ubi id, nihil minus est quicquam ordinatum, ac est semper eodem modo: non ita fortuna. Idcirco ubi mens plurima, ac ratio, ibi fortuna minima: ubi plurima fortuna, ibi mens perexigua. At nunquid secundâ fortuna est, ut eorum quædam cura, an id minime videri debet? Talium siquidem dominam præcimus Deum, ut bona, malaque meritis distribuat. At fortuna, & quæ à fortuna, tam verè, quam ut fors tulerit, sunt. Quod si huiusmodi distributori Deo adscripserimus, malum ipsum iudicem faciemus, neque iustum: id nefas Deo deputare. Ceterum præter hæc, ad nihil aliud fortunam quispiam ordinat. Præinde, non dubium, quin horum aliquid ut mens certè, ac ratio, necnon scientia, prorsus alienum ab hoc esse videatur. Præterea neque cura, neque beneuolentia, quæ à Deo, videatur esse felicitas, quoniam malis attribuitur. Atqui Deum, malorum curam habere fas non est. Reliquum igitur, & maxime peculiare prosperæ fortunæ, natura est. Est nimirum prosperitas, ipsaque fortuna, in his, quæ in nobis non sunt, neque eorum, quorum ipsi sumus domini, quæque possimus efficere. Ideo iustum, quatenus iustum, nemo fortunatum dicit: & ne quidem fortem, nec prorsus quenquam virtute præditum. In nobis siquidem est, hæc habere, vel non habere. Sed enim in talibus magis peculiare ac suum, dicimus fortunam, & prosperitatem. Ingenuum nanque dicimus fortunatum, ac prorsus cui talia bona extiterint, quorum ipse neuiquam dominus est. Verantamen ne hinc quidem propriè prosperitas dicere. Est tamen fortunatus sæpenumero dicitur. Nam præter alicuius considerationem, cum & alicui bonum aliquod agere contigerit, dicimus fortunatum: & eum, cui iure infligi damnum debuerat, eiusmodi hominem lucrum facientem, dicimus fortunatum. Est igitur prosperitas, in

agendo bonum aliquod præter rationem, & in non lubeundo, ut debuit, malo. Ceterum potius, ac magis peculiare in bono capiendâ prosperitas videatur. Siquidem bonum capere, per se non subire, ex casu fortunatum. Est igitur prosperitas, rationis expertis. Natura nanque fortunatus est, qui sine ratione ad bona impellitur, eaque consequitur. Id verò Natura est: nam anima inest huiusmodi à Natura, quo sine ratione impellamur ad ea, vnde bene habemus, consequere, ut si quis roget. ita habentem. Ceterum id tibi ita liber agere? Nescio, inquit, sed liber. Simile præmodum lymphaticis: siquidem lymphatici citra rationem ad aliquod agendum impelluntur. Prosperitatem verò, suo, ac peculiari nomine appellare non habemus: verum ipsam sæpe dicimus esse causam. At hæc causa, à nomine alienum quiddam est: & citra impulsum bona consequentem causa, causa dicta est: ut malum non subire, vel porro minime animo deputatum, bonum capere, nanciscique bonum, est profectò huiusmodi prosperitas ab illa distincta, videturque hæc ex rerum fieri interuentu, ex casique prosperitas: & præinde tametsi est huiusmodi prosperitas, non tamen ad felicitatem talis (inquam) prosperitas fuerit peculiaris, cuius in ipso impulsus, principium bonorum est passuendum. Quoniam igitur est felicitas non sine bonis exercens, & quæ à prosperitate (ut iandudum dicebamus) orinatur, felicitatem coadiuuant. De prosperitate igitur hæc tenentur.

De honesta probitate. Cap. IX.

Quoniam de singulis particulatim diximus, reliquum iam fuerit, ut intotum componendo singula accumulamus. Est igitur non malè nomen impositum in consummato probò, honesta probitas. Honestus, & bonus nanque dicitur, cum profectè probus. Siquidem virtutis bonum, & honestum fatentur: sicut iustum, honestum, & bonum aiunt, fortem, temperantem, ac prorsus virtutum omnium. Quoniam igitur in duo distribui-mus, ut alia quidem honesta, alia verò bona dicamus: & bonorum, alia quidem simpliciter bona, alia verò non. Honestæ porro, ut virtutes, & virtutum actiones: bona certè, dominatum, opulentiam, gloriam, honorem, & id genus alia. Est igitur honestus, & bonus, apud quem simpliciter bona, sunt bona, & simpliciter honesta, honesta sunt: talis nanque honestus, & bonus. Sed apud quem simpliciter bona, non sunt bona, is neque honestus, & bonus: sicut ne quidem bene valere videatur, cui simpliciter salubria, non sint salubria. Nam si opulentia, & dominatus adueniendo quippiam offenderrint, opranda non fuere: sed talia, quæ non offendant, sibi esse oprauertint. Qui autem talis sit, qualis correptus ex bonis, nec ei adstint, ne quidem honestus, ac bonus esse videatur. Sed cui per se bona omnia, bona sint, nec ab ipsis absumatur, ut ab opulentia, & dominatu, is honestus, & bonus.

De recta ratione. Cap. X.

Deo, quod est, ex virtutibus rectè agere, neuiquam satis absolute dictum est. Nam dicebamus, ex recta ratione agendum esse. Verum ignarus interrogauerit id fortassis quispiam. Ex recta ratione quidnam sit, & ubi recta ratio? Est quippe ex recta ratione agere, cum animæ pars irrationalis non prohibuerit rationalem, suam exercere actionem: tum demum enim, ex recta ratione erit actio. Quoniam anima partem, vnam quidem deteriorem habemus, alteram meliorem: semper deteriorem, melioris causa obtrinemus. Sicur in corpore, & anima, corpus animæ causa habere dicitur, cum ita habeatur, ne præpediat, sed ita coniungatur, & consurgat ad animæ opus persequendum. Quandoquidem deterioris, melioris est causa, ita ut se cum meliore exerceat. Cum igitur affectus menti non inhibuerit suum opus exercere, ac non tum ex recta ratione fuerit? Ita præmodum. Verum fortassis dixerit quisquid, Quo modo affectus habuerit, cum non impediantur? ac quandonam ita habeatur, ut non prohibeantur? Nescio: quippe dictu neuiquam facile est. Neque enim medicus, quando dixerit feberrantem perisnam proferendam. At quo pacto feberrantem sentiam? Cum (inquit) impalluisse videris. At pallescentem quomodo sciero? Hinc occurrit medicus, si non habes ex te (inquit) ut talia sentias, non habeo amplius quid dicam. Hoc pacto de aliis, communis huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dignoscendis. Aliquid nanque per sese, sensu oportet conicere. Querat porro & hoc fortassis quispiam, Nunquid te ipsa ista cogno scens, ero continuò felix? Nam sunt qui opinentur. Hoc certè, est huiusmodi, ut ex ætate scientiarum nulla, discenti vsum præbet, & actionem, sed habitum duntaxat, ita ne quidem hic, hæc sciendo vbi tradit. Felicitas enim est (ut fatemur) actio, non habitus. Neque enim sciendo ex quibus constat felicitas, sed ex vrendo his. Atqui horum vsum, & actio est. Nec est præsentis tractationis hoc tradere: quandoquidem neque vlla alia quæpiam scientia vsum tradit, sed habitum.

De amicitia. Cap. XI.

Verum enim uero inter cuncta huiusmodi, nobis de amicitia dicere necesse est, quid sit, & in quibus, & circa quid: quandoquidem ad omnem vitam ipsam tendere persequimur, & omni tempore bonum esse, quo ad felicitatem complectendum. Primum igitur videbitur melius, percurrere, ac excutere quæ ambigua sunt. Nam est in primis amicitia in similibus, ut videtur, ac dici solet. Siquidem graculus (inquit) graculo asidet, semperque Deus simile agit ad simile: dicitur quoque canis semper in eadem tegula dormire. Interrogatus fertur Empedocles, Curnam canis semper in eadem dormiat tegula, dixisse, Quoniam simile canis habet tegula, & præinde

ob similitudinem eò tendere. Aliis porro visum est, potius in contrariis gigni amicitiam. Amicitiam siquidem imbrein terra, (inquit) eum solum exaruit: quippe quoddam contrarium contrario velit conciliari. At in similibus nihil fieri contingit. Siquidem simile, ut aiunt, simili non egerat talia iactantur. Iterum, vtrum opus est amicum fieri, an facile? velut assentatores confestim assentiuntur, nec amici sunt, ut esse videntur. Dubitauerit in his quoque quispiam, Num fuerit probus malo amicus, an ne? Amicitiam siquidem in fide, & constantia: at malus, neuiquam talis. An malus malo amicus? ne id quidem. Primum igitur definiendum, qualem consideremus amicitiam. Est nanque (ut opinatur) amicitia etiam erga Deum, atque inanimata: neuiquam rectè. Amicitiam nanque hic esse dicimus, ubi amor reciprocus. At erga Deum, amicitia neuiquam reciprocum, & ne quidem amare suscipit. Alienum nanque fuerit, si quispiam dixerit Iovem amare. At ne quidem ab inanimatis amorem esse contingit reciprocum, amor tamen erga inanimata est, ut vinum, vel huiusmodi aliud. Ideo non erga Deum querimus amicitiam, neque erga inanimata, sed erga animata, atque erga ea, in quibus sit amare mutuo. Quod si quis deinceps consideret, quid sit amabile, videndum est igitur non quicquam aliud, quam per se bonum. Aliud nempe est amabile, & aliud amandum quemadmodum consultabile, & consultandum: vtrique enim bonum inest. Ita etiam amabile quidem, simpliciter bonum: amandum verò, eodem modo bonum. Iterum amandum quidem, etiam amabile: at amabile, non idem est, quod amandum. Hinc igitur & hæc de causa est ambiguitas, num probus malo sit amicus, an ne? Connectitur nanque quodam modo per se bono, sibi bonum: & amandum, amabili. Habetur autem, & consequitur bonum, iucundum esse, & commodum. Proborum igitur amicitia est, cum se mutuo amauerint. Amant autem se inimicem, quatenus amabiles: & amabiles, quatenus boni. Non igitur probus, inquit, malo erit amicus. Atqui erit: quandoquidem per se bonum, comitatur commodum, & iucundum. Si malus est, qui suavis, hæc de causa amicus: rursus quatenus commodus, eatenus amicus. Verum non erit ex amabile eiusmodi amicitia. Siquidem amabile, bonum est. Atqui malus, non amabilis. Non ergo propter amabile, sed propter amandum. Sunt nanque ab vniuersali amicitia, quæ in ipsis probis est, hæc quoque amicitia, quæ ex iucundo, & quæ ex commodo. Qui ergo propter iucundum amicus, non tenet propter bonum amicitiam: neque qui propter commodum. Atqui sunt hæc amicitia, quæ propter bonum, quæ propter iucundum, quæ propter commodum: nec tamen eadem, & ne quidem prorsus inter se inuicem alienæ, sed ab eodem quodam modo dicuntur: velut medicum cultellum dicimus, medicum hominem, & medicam scientiam. Hæc non similiter dicuntur: sed cultellus, quod ad medicinam utilis sit, medicus dicitur: at homo, quod sanitate faciat: scientia verò, quod sit causa atque

arque principium. Idem & amicitia non itidem dicuntur, quippe quæ proborum, propter bonum, & quæ propter iucundum, & quæ propter commodum. Neque dicuntur æquiuoce: verum non sunt eadem circa hæc quodam modo, ac ex eisdem. Quod si quis dicat, qui propter iucundum amat, et amicus non est, quandoquidem non propter bonum amicus est: is in amicitiam proborum demigrat, quæ ex his omnibus constat, quippe ex bono, & iucundo, & ex commo-
 10 proinde non est verè ex illa amicitia amicus, quæ propter iucundum, vel propter commodum. Vtrum igitur erit probus probi amicus, an non? siquidem non eger (inquit) similis simili. Hæc nimirum oratio, propter commodum indagat amicitiam: nam quatenus alter altero indiget, eatenus sunt amici, quatenus propter commodum conciliantur. Cùm aliter definiatur quæ propter commodum amicitia, & quæ propter virtutem, & quæ propter voluptatem: æquum
 20 vtiq; hoc multò magis amicos esse, qui virtute conciliantur: cuncta siquidem ipsis bona existunt, & iucundum, & commodum. Cæterum etiam probus malo: nam quatenus fortassis iucundus est, eatenus etiam amicus. Et. malus malo: nam quatenus idem fortè ipsis commodum, eatenus amici sunt. Fieri nanque intuemur, cùm idem fuerit commodum, eos ob commodum conciliari. Proinde nihil prohibet, etiam malis aliquod commodum esse. Constantissima igitur, ac stabilissima, & honestissima, quæ inest probis, amicitia: quippe quod propter virtutem, ac per se bonam. Nam virtus incommutabilis, & quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est. At quæ ex commo-
 30 dulo, stabilis non est amicitia, quippe quæ cum commo- dulo elabitur. Similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, quæ per virtutem excitata est: multorum autem, quæ propter commodum, & quæ propter voluptatem, in oneribus quæque
 40 obueniunt. Contingit autem etiam indignari cum malis amicis, pariterque admirari. Est verò non absurdum, cùm amicitia principium ceperit voluptatem, propter quod amici sunt, itidem & commodum. Simul enim atque hæc deficient, nequiquam etiam perduraverit amicitia. At sæpe perstat quidem amicitia, verum abusus amico est: ideo indignatur, neque id iniuria. Non enim propter virtutem cum hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur, nihil esse ex vir-
 50 tute. Quam ob rem non rectè indignantur, qui amicitiam per voluptatem conciliarunt, quod existiment ipsam per virtutem duraturam: quod fieri non potest: non enim quæ propter voluptatem, & commodum, ex virtute est. Voluptate igitur conciliari, non rectè virtutem quarunt. Neque enim comitatur voluptatem, & commodum aliquod, virtus: sed contrà, ea ambo virtutem consequuntur. Alienum enim, nisi bonos putare sibi fore iucundos: quandoquidem mali (vt inquit Euripides) ipsi sibi suaves, iucundique sunt, quippe quod prauus prauo coaptetur, ac congruat. Nec enim voluptatem virtus comes consequitur, sed virtutem voluptas co-

mitatur. Vtrum verò etiam oportet in amicitia proborum esse voluptatem, an non? alienum enim, non videri oportere. Nam ut ab ipso inter se inuicem auferas suauitatem, alios ad consuecendum in vita, iucundos amicos ad-
 10 eunt. Nam ad simul viuendum nihil maius est, quam iucundos esse. Quam ob rem alienum est non arbitrari, probos maxime simul inuicem vitam agere. Id verò citra iucundum non est. Ex-
 20 pedit ergo (vt videtur) his maxime iucundis esse. Quoniam distributa sunt in tres amicitia species, in hisque ambigebatur, vtrum in ipsa æqualitate amicitia esset, an in eo quod esset inæquabile. Est igitur in vtroque. Nam proborum, per similitudinem perfecta amicitia est. At quæ per dissimilitudinem, ea, quæ propter com-
 30 modum. Nam eo modo copioso pauper, ob opiam eorum, quibus affluit diues, amicus est: ac eadem de causa, malus probi. Siquidem pro-
 40 pter virtutis inopiam, à quo sibi opitulatum iuratur, ei ob hoc amicus est. Fit igitur propter commodum, inter dissimiles amicitia. Hæc de causa dixit Euripides, Amat imbrem terrarum solum exarescit. His, vt pote contrariis, amicitia ob commodum exoritur. Nam si libeat maxime contraria facere inter se inuicem vilia, vt ignem, & aquam componendo, ignis si desit humor, absumitur, quem sibi attrahit, tanquam alimentum: tantum quidem, vt non
 50 succumbat. Nam si superat humor, ignis absu- mitur: si verò moderatus, conferet. Non dubium igitur, quin in maxime contrariis, ob com- modum sit amicitia. Deducuntur autem amicitia omnes, tam ipsa æqualitate, quam inæquali-
 60 tate, in tres distributa species. Est autem in cunctis contentio inter se inuicem amicitias, cum nequiquam similiter amauerint, vel fecerint, vel suppetierint, vel cum id genus aliquid. Erenim cùm vnus quidem vehementer facit, al-
 70 ter verò deficit, in deficienti inelamatio est, atque inculatio. Præterea, in quibus idem est amicitia finis: vt si vtrique propter com- modum inter se inuicem amici conciliantur, aut propter iucundum, aut propter virtutem, defectus, qui ab altero exploratus, ac certus est. Si igitur plura tu mihi bona contuleris, quam ego tibi, non ambigo quin tu de me bene meritus, à me plus amari debeas. Vbi autem non hac amicitia amici fuerimus, ibi maiores
 80 differentia. Defectus siquidem ab vtroque, incertus. Vt si propter voluptatem vnus quidem sit amicus, & propter commodum alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commo- dulo excedit, voluptatem censet dignam, quæ com-
 90 modo rependatur: nec qui voluptate superat, dignam gratiam in ipso commo- dulo se existimat accipere. Idcirco in eiusmodi amicitias, magis exoriantur differentia. Qui verò ex inæquali- tate amici sunt, nempe excedentes opibus, vel
 100 alio huiusmodi aliquo, non sibi censent amand- um esse, sed ab inferioribus amari oportere existimant. At amare melius est, quam amari. Siquidem amare, voluptatis actio quædam est, & bonum: ab eo autem quod amatur, vul-
 110 la actio

la actio est. Nempè cognoscere, melius, quam cog-
 120 nosci. Cognosci enim, & amari, etiam in caren- tibus anima existit: ac cognoscere, & amare, in rebus animatis. Rursus, beneficium esse, melius, quam secus. Qui amat, quatenus amari, beneficium est: amatus verò, quatenus amatur, non. Sed ho-
 130 mines honoris cupiditate incensi, amari, quam amare, malunt: quod quatenus amantur, videan- tur præcellere. Amatus siquidem, voluptate, vel copia, vel virtute præcellit. At honoris cupidus, eminentiam affectat: & qui excellunt, sibi non
 140 amandum esse arbitrantur, quod in quibus exce- dunt, amantibus rependi opinantur. Item ipsis sunt, deteriores illi, ob hoc non censent amare debere, sed amari. Sed qui egenus pecunia, aut voluptatum, aut virtutis, is affluente suspicit, & amat, quod ea consequatur, aut se consequu-
 150 rum opinetur. Sunt autem & alia ex consimili affectu conciliata amicitia, & ex eo, quod cui- piam bona velint, in quibus non est cuncta hæc
 160 comprehendens facta amicitia. Nam sæpe numero alij bona volumus, attramen cum alio, vitam agere, malis vtrumque hoc amicitia dicere oportet, an consummata amicitia: nempe per virtu-
 170 tem, affectus: in ea siquidem amicitia hæc insunt cuncta. Nam cum alio nemine vitam agere libe- rit: siquidem iucundum, & commodum, & virtus
 180 inest probi, cui bona in primis voluerimus, & cum ipso viuere, & bene viuere, & non cum quo- quam alio magis. Nunquid sibi, & erga se amicitia, an non? Id nunc mittamus, dicemus postea.
 190 Sed enim nobis ipsis cuncta volumus, nempe nobiscum viuere, vitamque ducere vnà volumus: id ferè etiam necessarium, & bene viuere, & viuere, ac bonum velle, non cuiquam alij magis: Rursus similitum affectuosi in primis sumus nobis ipsis. Nam si labamur, vel in huiusmodi aliquid deci-
 200 damus, confestim tristamur. Hæc de causa, videatur erga se sibi amicitia, Talia quidem carè, vt in similitudine affectionem, & bene viuere, & id
 210 genus alia, aut erga nos ipsos dicimus referre amicitiam, aut in eam, quæ perfecta sit: in am- bus enim sunt hæc omnia. Nempè vnà vitam
 220 agere, & esse velle, & bene esse, ac cætera omnia in his sunt. Rursus videatur ferè in quibus iustitiam est, in eisdem esse amicitia, quam ob rem quor ius-
 230 torum sunt species, totidem & amicosum. Ius- tum certè est, & hospiti erga ciuem, & seruo erga dominum, & ciui erga ciuem, & filio erga pa-
 240 trem, & vxori erga virum, & quæcunque simpli- citer alia conciliationes, & amicitia sunt in ho- rum singularia. Amicitiarum verò, hospitalis vali-
 250 dissima videatur. Neque enim vllus est commu- nis, de quo ambigatur finis, vt inter ciues: siqui- dem ambigunt propter excessum inter se inui-
 260 cetti, nec amici permanent. Nunc demum illud dicendum est, vtrum erga se sit amicitia, necne. Quoniam igitur perspicimus, vt paulò ante dice-
 270 bamus, quod ex singularibus, amare cognoscitur, singularia verò nobis ipsi in primis velimus, nempe bona, & esse, & bene esse, & similitum affe-
 280 ctantissimi nobis sumus, & nobiscum viuere præ- cipue malimus. Quod si ex singularibus cogno- scitur amicitia, singularia verò nobis ipsis esse

volumus, non dubium quin ita erga nos sit amicitia, quemadmodum & iniuriam erga nos ipsos esse dicebamus. Nam quemadmodum alter quidem afficiens iniuria, alter verò affectus iniuria, vnus & idem est, tamen ipsorum quique & ob hoc, ne quidè esse videbatur ad se ipsum iniuria. Est nimirum, vt dicebamus, in anima partibus considerationem iactantes: quandoquidem est
 290 videre, cùm plures non consentiunt, cum aduer- sum se esse iniuriam. Ita igitur hic, erga se esse videatur amicitia. Nam quoniam amicus est (vt sa-
 300 mur, cùm demum voluerimus impensè amicum dicere) vna mea, & huius anima est: At quando anima plures sunt partes, cum vna fuerit anima, cùm erga se inuicem consenserint ratio, & per-
 310 turbationes. Ita nanque vna erit, perinde atque si vna facta sit, erit erga se amicitia. Hæc autem erga se, erit in bono amicitia, quandoquidem in eo solo anima partes bene inter se inuicem ha-
 320 bent, quando inter se non differunt: quoniam malus nunquam sibi amicus est: se nanque sem- per oppugnat. Nempè incontinens cum quid per voluptatem nequiter egerit, mox penitentia affligitur, ac se excruciat. Idem & in aliis vitiis malus habet, sese oppugnando, ac sibi aduersan-
 330 do. Est autem amicitia etiam in ipsa æqualitate, vt sociorum, per æqualitatem numero, & pote-
 340 state boni. Neuter siquidem ipsorum debet altero plus sibi adscire, neque numero bonorum, ne-
 350 que potestate, neque magnitudine, sed ex æquali habere socij aliqui capiunt. At per æqualitatem, patris erga filium, & subditi, & imperantis, & potioris, & deterioris, & vxoris, & viri est confi-
 360 deratio: ac simpliciter, vbicunque inter potio- rem, & deteriorem in amicitia ordo intercessit. Hæc nanque est ex ratione, in disparitate ami-
 370 citia. Neque enim vnquam æquale vllus ex bono dabit, si meliori, deteriorique cederit, sed maius
 380 semper ei, qui excedat. Id quippe est quodam modo ratione æquale, cùm vnus bonum capit
 390 deterior, eo, qui melior est.

De amicitia. Cap. xii.

Amicitiarum omnium, quæ iam memo-
 400 rata sunt, in primis cognatus est amor, qui in amicitia, eaque ex pa- tre in filium. Et curnam pater filium magis amat, quam filius patrem? vtrum (vt non-
 410 nulli inter multos rectè aiunt) quod pater bene- ficus erga filium sit, quodque filius de patre be-
 420 nemerit sit? Hæc igitur causa in amicitia per commodum conciliata esse videbitur: quemad-
 430 modum & quæ per scientiam spectatur, ita quo- dam modo hic habebit. Dico autem perinde vt
 440 est. Est igitur idem finis, atque actio, neque aliud aliquid præter actionem, finis: vt sibi in eadem actio, atque finis: perflare enim sibi, ei & finis, & actio est. Non autem adificationi: nam præ-
 450 ter actionem alius est finis. Est igitur amicitia, actio quædam: nec finis alius est, præter actionem in amandò, sed illud idem. Pater igitur semper magis quoquo modo fatagit, ob
 460 hoc quod eius factio sit filius, id quod in aliis cernimus. Omnes siquidem erga quod ipsi esse-
 470 cerunt,

Vobis est non paruum operæpretium fore, si libros morales ad Eudemum Latinos vobis inter cetera exhiberemus, aduersus sententiam quorundam arbitrantium, illorum librorum doctrinam superuacaneam esse, ut quæ in moralibus ad Nicomachum, atque in iis, quæ magna inscribuntur, grauius, atque copiose absoluta sit: ac proinde contendendum, hosce libros Aristotelis non esse, tanquam sapius de re eadem scripturus non fuerit. Quibus ita occurrendum fuerit. Primum, quod non sit superuacaneum, de rebus omnium pulcherrimis, maximeque ad vitam necessariis saepe disseruisse: præcipue eo seculo, quo in scholis haberentur scriptores quidam, non tam ad Rempublicam idonei, quam apud multos plausibiles. Quid fuerit inquietius in Republica, quam bonorum communio? Et quid absurdius, quam vxorum? Quapropter iisdem præceptis multifariam editis, conueniebat illorum libros à manibus hominum excutere. Sed & solitum fuisse Aristotelem quæ rudiùs primùm, atque simpliciùs tradidisset, exactiùs subinde expolire, velut in Physica auscultatione octauus, easdem quæstiones habet, quas liber septimus, sed exactiùs, atque grauiùs disputatas. Neque verò ob id priora negliguntur, quod quæ postrema sunt magis exactam doctrinam habent. Quin peculiaris quædam utilitas percipitur, primùm propositis iis, quæ rudiùs sunt, & idcirco accommodatiora præparandis animis ad exactiorem consequentium expositionem. Qua ratione consentaneum est, reuocatis iisdem sub incudem, priora nihilò minùs à maioribus seruata fuisse. Et hic liber non est à ratione Aristotelica alienus, siue modum docendi spectes, siue sententiarum grauitatem. Ceterùm tanquam argumenti loco huc affiximus institutionem Leonardi Aretini in eisdem libris, quò lectoris animus fiat instructior ad ipsum authorem cognoscendum.

LEONAR

Introductio in Ethica Aristotelis,
quæ Eudemia inscribuntur.

Sed ut viuendi, Galeote, sic etiã bene viuendi cura nobis esset, infinitos penè labores, quibus stultitia æstuat humana, tanquã superfluos, & inanos fugiendos longe, omittere, & que putarem. Nunc autem noiter error ab eo manat, quod sine proposito sine viuimus, & velut in tenebris cautiùs, non tam percautiùs aliquem prospectum, & certum, quam per oblatam nobis semitam fortuito ambulamus, ut saepe quò nostri ferant gressus, nec ipsi quid sciamus edicere. Itaque & conatus saepe nos pœnitent noceat, & sequentes pariter, assequuntur; torquemur, nihil solidi nancientes, in quo stulta hominum appetitio cõquiescat. Est enim veri boni à Natura nobis ingenerata cupido. Verùm confusa illa quidem, atque incerta, fallacibusque opinionibus caquam tenebris quibusdã obducta: quibus occidat, atque decepti, per deuia oberramus. Sed aduersus hanc humani generis cecitatem, & tenebras, opem à philosophia petendũ est. Quæ si forte nos dignata, lumen suum admouerit, hanc omnem, quæ nos turbat, caliginẽ dissipabit, verãque viuendi viam à fallaci discernet. Equidem memini primis ab annis, studiosum re: philosophiæ fuisse, verùm illius, quæ ad Naturã pertinet iudicacionem; quæ & si est sublimis, atque excellens, tamen minùs habet utilitatis ad vitam, quàm ista, quæ ad mores hominum, virtutesque descendit: nisi forte instructior erit ad bene viuendum, qui pruinæ, & niues, & iridis colores, quæ admodum sunt, ad id dicitur. Quod nihil amplius utilitatis habet, quàm si illa nunquam didicisset. Emendatior erit eius quoque vita, cui aues, & pisces noti sunt, quæ in omnino essent incogniti. Similia his sunt cetera, quæ in illa traduntur. Habent enim splendorem cognitionis eximium. vitæ autem utilitatem non habent. At verò hæc altera philosophia tota, ut ita dixerim, de te nostra est. Itaque, qui huius cognitione omissa, philosophiã intendunt, hi alienum quodammodo negotium agere videntur, suum omittere. Ego igitur, Galeote, vehementer quidem te ad hæc studia renoco. Quid enim pulchrius nobili viro, & virtutum ab ipsa natura amatori, & intelligenti, rationeque præstanti, quàm ea discere; per quæ ad casum viuere desistat, suas ipse vias, actusque discernat? Sed utrum ista cohortatione contenti, non vltra scribemus? vel quasi persuasio iam tibi addemus aliquid introductionis causas? Hoc ego potius esse reor. Neque enim inuitantis est, tepide agere, sed rem ipsam, ad quam inuitat, vltro offerre. Referam igitur sermonem habitum à me nuper cum Marcel-

lino familiari meo. Nam cum ille domum ad me salutandi gratia venisset, reperissetque fortè lectitantem, post prima illa amicorum consuetæ, cum uterque consedit. Et quid libri hoc est, inquit, quod modò erat in manibus? Aristotelis, inquam, liber est ad Eudemũ. Tria sunt enim, ut audiuisse te credo, huius philosophi volumina de moribus scripta. Vnum ad hunc, quem modò dixi. Alterum ad Nicomachum filium. Tertium, quod inscribitur Magnorum moralium. Et si eadem omnium vis est, tamen alibi enodatiùs, alibi remissiùs res ipsæ tractantur. Rectè, inquit. At enim opportunè facta à te huius rei mentio est. Aueo enim iam pridem qui sit huius disciplinæ progressus, & quasi viam cognoscere: nec antehac data mihi facultas est, à te de hoc ipso, arbitrari meo percussãdi. Nunc verò quia, ut video, otiosus es, ostède, quæso, de moribus disciplina quid nobis polliceatur. Quid me cogas, inquam, ac non potius ipse tu, vel nostrorum, vel Græcorum, à quibus ista traditur scripta, lecturas Græcè, inquit, nescio, Latina verò ista nostraria, ut tibi verum fatear, legentem me, conantemque non admodum iuuant. Coniecto enim esse talia, ut institutum potius erudire, quàm rudem instituere ab initio possint. Tu, qui Græco de fonte (ut ait Flaccus) hauisti, quæso, mihi exponere, hæc de moribus disciplina quid eius sectatoribus repromittat. Non munusculum, inquam, neque lucellum, sed rem maximam, præstantissimamque omnium, beatos facere homines, modò sibi ipsi non desint, sed agendo, & operando illius præcepta, iustaque sequantur. Et quis non excitetur, inquit, tanta spe proposita? Ardeo, me hercule, iam nunc illius iniciari sacris. Quare agedũ, ede quid præcipis. Longum, inquam, id quidem, & insigne est. Caput tamen, ac summa omnium, ut bene viuas. Id verò non de mensa, sed de mente sumitur. Sed quoniam id recuperare animaduerto, & adiunari digna est hæc cupiditas tua, conemur tale aliquid tibi tradere, quale Græci Isagogicum appellant, id est, quasi introductionem, ac euidentiã quandam eius disciplinæ, quò paratior ad illam percipiendam queas accedere: ac dicere equidem iam ordiar. Tu verò, si quid inter dicendum ambigis, interpella. Prima igitur huius disciplinæ consideratio mihi videri solet, an quid sit extremum, & finis in rebus humanis, ad quem omnia, quæ agimus, referri oporteat. Secunda, quid sit extremum. Tertia, quibus rebus ad id peruenitur. His enim cognitis, & totius vitæ rationem (quemadmodum dirigenda sit) cognoscemus. Quæ enim actionum nostrarum ad verum finem referuntur,

cas & frugi, & laudabiles dicimus: quæ verò fallaci opinione aberrant, eas vituperamus, atq; repellimus. Ut autem de his dicere incipiam, cõspiciunt est, plures in rebus fines esse humanos, aliõq; sub aliis contineri. Finem autem appello, cuius gratia quid agimus. Exemplo quoque hoc ipsum faciamus illustrius. Parat quis navem navigandi causa: navigat autem, quò pecunias acquirit: acquirit autem vult, quò opulentior fiat. Hanc ipsam opulentiam alterius gratia cupit, vel honoris, vel potentia, vel ut nullius indigeat. Hic igitur vides tot esse fines, quot sunt actus, aliõsque subesse aliis. Idem est in ceteris operationibus nostris. Semper enim nostra de fine in finem graditur quidem, proceditque intentio. Nec est dubium, quin superior finis pretiosior sit, cum illius gratia inferiores appetantur. Illud præterea constat, nos omnia, quæ agimus, boni gratia agere. Ex quo fit, ut idem sit finis, & bonum. Sed an cuncta alterius gratia volumus, & necubi consistat appetitio nostra: vel est aliquis extremus, & ultimus finis, ad quem cum tandem peruentum fuerit, appetitio conquiescit? Ferendum est, esse aliquem, ne si forte nequeamus, irrita, & stulta proberetur cupiditas nostra, & in infinitum progressio, & multa perabundantia exinde cõsequantur. Id ergo extremum, si modò est aliquid, quod esse planè confitendum est, necesse est esse tale, nulla ut externa illecebra, sed ipsum per se sua vi nos incendat, & rapiat in cupiditatem sui, quod propter se expectatur semper, & nunquam propter aliud, ad quod referantur omnia, ipsum autem nunquam. Erat igitur hoc summus finis, & summum bonum. Nam finem, & bonum, idem esse docuimus. Erat quoq; principium & causa. Inde si quidem motus est, cum eius gratia omnia omnes agunt. Intelligere mihi videor, inquit, ac probè tenere: quare ad alia, si tibi videatur, progrediare. Age nunc, inquam, hic quid sit extremus finis videamus; hoc enim secundo erat loco in quaestione propositum. De nomine quidem (inquit Aristoteles) apud omnes conuenit. Felicitatem enim vulgus, eruditi que appellant. Sed ipsa felicitas quid tandem sit, de eo lanè inter se discrepant, nec idem vulgus, sapienterque tradiderunt. Arentim ne sapientes quidem: nulla enim vnquam de re fuit inter philosophos tanta cõtentio. Nam alij voluptatem esse id extremum, & vltimum, quod per se ipsum expectitur, & cuius causa carere agimus, & seueri sũt. Esse quidem id insitum mentibus nostris, ut omnia faciamus, atque patiamur, quò postea in gaudio, & lætitia, contenti, & quieti viuere possimus. Ea autem est summa, & mera voluptas. Ex quo fit, ut principia vel appetendi aliquid, vel fugiendi, à voluptate, dolorque proficisci videantur. Quare & ipsas quidem virtutes, ideo censent ab hominibus exerceri debere, quia effectrices sint plurimarum voluptatum. Contraque cum delictorum, seelerumque, conscientia nos vocet, & angat, tum inanes cupiditates, quarum stultorum omnis vita referta est, sollicitent mentes, & quietas esse nequaquam permittant. Itaque eum esse sapientis delectum aiunt, ut præmittendis minoribus sibi maiores comparent voluptates, & doloribus paruis susceptis, maiores, grauior-

resque, repellant. In hac formè sententia Eudoxus, & Aristippus, & Epicurus fuerunt: etiam coru alius plus, alius minus tribuerit corporis voluptatibus. His adiciendus est Democritus, qui obfcurè quidè, ac verò penè insolenti & supbia summum bonum esse dixit, quali tranquillitatem quandam animi, omni molestia vacantis. Alij verò in vsu virtutis felicitatem posuere, atque ex eo beatam constare vitam censent. Esse enim quoddam proprium hominis opus, ad quod ad agendum natus sit. Id autem non esse viuere, quia cõmune sit etiam plantis, non sensum habere, quia commune sit etiam brutis: sed vitam, & actus secundum rationem, quæ qui bene, excellenterque vitur, is proprium opus, ad quod natus sit, bene absoluat, eumque bene viuere, ac bene agere, in eoque situm esse summum illud hominis, quod querimus, bonum. In hac formè opinione Aristoteles, & Theophrastus, & ceteri omnes Peripatetici fuerunt. Sed cum quereretur, nunquid foret hæc vita in potestate sapientis, id est, an sibi ipsi per virtutem hanc præstare vitam vir bonus possit, multæ difficultates suboriri videbantur. Fieri enim potest, ut sapiens, & bonus vir, & omnibus virtutibus instructus atque ornatus, in exilium, in orbitatem, in egestatè detrudatur, amissa patria, ablato patrimonio, filiis, propinquisque necatis. Præterea, ut in carcere tyrani, ut in equuleum, ut in supplicia grauia, & miseranda incidat. Hunc igitur, quanquam virtutibus abundante, tamen beatum dicere tantis in malis quis potest? Quòd si ita est, nec virtus ipsa satis videtur ad beatè viuendum. Ob hæc ij, de quibus loquor, philosophi, tria honorum genera distinxerunt, Animi, Corporis, Externa. Felicitatem in bonis animi reponunt, quæ sunt maxima, ac præcipua bona. Corporis autem, & externa, adesse homini oportere aiunt, non vtilia ex sese beatam efficiant vitam, sed ut ne operationes virtutis, in quibus beata vita consistit, impediantur. Etenim supplicii, doloribusque, affectum corpus, neque contemplari quicquam, nec agere permittunt, & egestas, exiliumque multa impediunt, cum tanquam instrumenta desint ad agendum. Quid ergo, miser erit sapiens in iis, quæ supra enumerauimus malis? Certè non miser. Habitus enim virtutis, illi ad hæc infami appellatione defendit. Sed nec etiam beatum in tantis calamitatibus nuncupabo. Beata enim vita omnis optabilis est, & plena gaudiorum. Hæc verò calamitosa, nequaquam optabilis; nec beata igitur. Hæc Peripateticorum formè est de summo bono, vitæque beata sententia. Nec est dubiũ, quin & si parum, tamen aliquid fortunæ tribuatur. Itaque Zeno, quique à Zenone sunt Stoici (rigidi nempe homines, & seueri) aliter de summo bono opinati sunt. Negant enim quicquam esse bonum, præter honestum. In eoque consistere vitam beatam affirmant. Honestum autem est, quod bene & laudabiliter & ex virtute fit. Ut enim quod timidè, quod libidinose, quod abiectè agitur, turpe dicitur, ac dedecoris plenum est: sic quod fortiter, quod contine nter, quod ex dignitate agitur, honestum, decorum, pulchrum nancupamus. Corporis autem, & Fortunæ commoda, negant esse bona: contraque

itaque, illorum incommoda, negant mala esse. Virtutem enim satis esse ad beatè viuendum putant: neque carcere, neque tormentis, neque doloribus vllis, aut egestate, exiliove beatam vitam impediri. Virum enim sapientem, ac verè fortem, magno, inuictòque animo totum ex se ipso pendere, nec humanos casus neque Fortunæ minas expauescere, nec illis, si accidant, vnquam frangi: non enim exilium, nec paupertatem, nec dolores, mala esse sapienti. Quoniam ut nihil bonum, præter id, quod honestum, & cum virtute sit: sic etiam nihil malum, nisi quod turpiter, & cum vitio sit: quod in sapientem cadere nequaquam potest. Quòd si Fortunam motum ex se ipso perierit beatissimè etiam non facta, attramen facienda formido illius mutabilitatis sollicitum reddat. Hæc formè est, in fallor, Stoica disciplina forma: nescio an vera, sed certè malicula, atque robusta. Percucurri tibi sententias omnes de summo bono, quæ tandem cognitu dignæ videantur, de quibus scire velim quid tandem exitimes. Ego enim, inquit: Fatebor tibi quid mihi acciderit. Singulis dum à te retereantur, me totum addixi. Nam voluptate, & vacuitate doloris, quæ prima fuit sententia, nihil optabilis visum est. Quid enim beatius aut esse, aut excogitari possit, quam vita gaudiorum plena, omni molestia detracta? Aut quid deorum immortalium vitæ similitus imaginari possimus: qui, cum sint verè felices, atque beati, hoc beatitatis insular nobis mortalibus reliquissè videntur. Rursus verò cum ad virtutis splendorem oculos erexi, victus excellentia laude, vsque ad cõtemptum equidem, ac post habui voluptatem, ut etiam molestis, & doloribus comparandam eam beatitudinem existimarem. Corporis verò commoda, externamque rerum prosperitatem, quasi necessariam in bonis imponebam. Ecce alteri exurgentes, negant quicquam tale in bonis habendum, dantque homini potestatem se ipsum per se in beatitudinem adscribendi, quo quid optabilis esse potest? Ita cum omnes ad se trahant, ambiguus sum, quid maxime putem recipiendum. Non est mirũ, inquam, si tibi horum singuli probantur. Nam vulgus quidem philosophorum, qui absurda dicebant, iam pridè auditores, scholeque ipsæ respuerunt. Illæ restant discipline, quæ aliquid dicere videantur: quæ etiam verbis pugnent, re tamen, & effectu proxima sunt. Quomodo proxima, inquit, an potest quicquam esse distantius? Attende, inquam, an tibi proximitatem hanc satis probare videor? Primum enim Stoici à Peripateticis quid differunt? Vtrique profectò beata vitæ dominam, effectricemque, virtutem consentiunt. In hoc ferè totum est: & qui in vno hoc consentiunt, vix in aliis dissentire possunt. Nam de corporis, externisque cõmodis, quæ alij bona appellant, alij non bona, id non refert, quantum quisque illis tribuerit, si non plus his, quam illis, de verbo differentia est, non autem de re: quod alteros vitatam verbum delectat, alteros nouũ. Quæ enim libona, & mala, illi præposita, & reiecta appellant. De Fortunæ modò tormentis, doloribusque corporis diuersitas est, & quidem non magna. Peripatetici enim non à quibusuis calamitatibus

depelli vitam beatam putant, sed ab ingentibus, & multis. Et hæc ipsa si accidant sapienti, nequaquam eum fieri miserũ dicunt. Stoici verò etiam in his ipsis calamitatibus beatum asserunt. Vides ergo quam parum interit inter hos duarum sectarum magistris. Quinetiã voluptatis paroni, non multũ ab his discedunt. Felicitas enim absque voluptate esse non potest: adeò non implicata est illi, & annexa voluptas, ut separari nequeat. Nomen certè ipsum, quo beatitas designatur, à gaudente apud Græcos tractum est, quasi vita quædam gaudiosa. Actio verò virtutis, scientiaque & contemplatio, conscientia denique ipsa rectè factorum, immensas quasdam continet voluptates: ut dubium fiat, an hæc propter illam, an illa propter hæc expectatur. Clamat enim Epicurus ipse, non posse cum voluptate viuere, nisi iuste, temperatè, prudenterque viuatur. Nec rursus iuste, temperatè, prudenter, nisi cum voluptate. Ita cum tres sint philosophorum sectæ, omnes profectò aut idem, aut propè de summo bono dicere videtur. Quare non multũ tibi formidandum est, ut dum alteros sectaris, ab alteris contingat te abscedere longius. Perquam gratum mihi est, inquit, hanc, ut ita dixerim, conciliationem philosophorum audisse. Nec placuit modò tua de hisce rebus disputatio, verũ etiam placuit in quietã mentem, cuiam potissimum inhaereret hæsitatem. Sed restat iam tibi tertia illa pars, quum sitne finis aliquis extremus, & summus, & quis sit conspexerimus, ut nũc quibus rebus ad illud veniatur, ostendat. Tute, inquam, ipse viam non ex superioribus dictis iam hinc discernis? Discerno, inquit: virtutes enim beata vitæ dominas, effectricisque consentio. Sed tamè de his ipsis audire percipio. Audi igitur, inquam, etsi non ad viuam refecare propositum est, sed & quantum ad euidenciam nunc sat erit, breui discursu perstringere. Hoc ipsum, inquit, nunc postulo. De singulis verò si ambigam, alias. Quum per virtutes ad beatam vitam perueniatur (ab his enim honestas, voluntasque vera existit) de virtutibus ipsis dicere aggrediar. Atque illud primũ à nobis intelligendum est, virtutem omnem esse affectionem animi constantem, quem communi nomine habitum vocant. Ut enim equum sic à natura generatũ videmus, ut & currere, & in gyrum flecti, & portare equitem possit: hæc tamen ipse non perfectè agit, nisi cum dormit, & exercitatus est, atque ita affluens factus, ut illa bene, & scienter agat: tum enim perfectum quoddam habere videtur. Sic & homo à natura aptus, per exercitationem, & assuetudinem habitum iustitiæ, & temperantiæ, ceterarumque virtutum nanciscitur, ut tunc demum perfectum ab vsu sit, quod à Natura fuerit inchoatum. Et de virtute quidem omni, in hunc ferè modum accipiendum est. Habitum scilicet esse animi, exercitatione, vsuque acquiritum, ut peritè, & scienter opus suum perficiat. Virtutum verò ipsarum prima partitio est, ut alię sint moris, alię intellectus. Conueniunt in eo, quòd omnes sunt habitus. Differunt autem, quia morales sunt in ea parte animi; quæ non habet rationem: intellectiua autem, in ea parte, quæ rationem habet. Præterea, mora-

les virtutes, mediocritates quædam sunt inter excessum, & defectum. Intellectiua autem excellum non habent, nec sunt mediocritates. Insuper morales, circa affectus, & actus intellectiua circa veri deprehensionem magis vertantur. Sunt verò intellectiua virtutes quinq; Sapientia, Scientia, Prudentia, Intelligentia, Ars.

Mortalium autem maior est numerus. Ut enim affectus sunt humani, qui nos inflentur, & ducunt, ita virtutes aduersus hos oppositæ resistunt. Ex quo fit, ut morales quidem virtutes omnes circa difficile, arduumq; versentur. Difficile est enim, libidines quasi freno compescere: difficile iracundiam tenere: difficile auariciam coercere. Idem est de aliis affectibus nostris. Ad quæ enim prouisi natura sumus, aduersus illa virtutes opponuntur. Nil agas timidè, dicit virtus, nil intemperanter, nil auidè, nil iracundè, nil iniquè, nil abiectione. Grande potius quiddam tibi propositum sit. Et si adunt facultates, magnificentia splendeat. Honores verò ita prosequere, ut declines ambitionem. Veritas & in omni sermone: & in omni vita eluceat. Præterea, caue, ne te virtutis specie decipiar vitium. Inconsulta audacia, fortitudo non est, sed temeritas, & vesania. Tamq; est in vitio, qui non timenda formidar, quam qui timenda omnino non expauescit. Si timor in periculis, ita tamen si perferenda sunt, ut ratio superet, vincatque terrorem. At graue est, vulnera excipere, graue mortem obire. Sine sanè ista, si ita vis, etiam grauisima, tamen incidunt tempora, in quibus honesta mors turpi fuerit vitæ à sapiente præferenda, & vulnera per gloriam excipere præter, quam per ignominiam corpus integrum seruare. Hinc fortitudo illa mirabilis existit, speciosissima profectò virtus, oratorum campus: quæ tanto fauore hominum excepta est, ut etiam defunctorum statuas videamus ferè habitu militari: quasi præclarum sit, hoc potissimum genere laudis in vita clausisse. Commune certè virtutis nomen, fortitudo sola in suam propriam appellationem conuertit, nec sanè immerito. Virtus enim à viro dicitur. Vir autem constans aliquid, & pugnam designare videtur. Itaque illud in promptu est. Si viri estis, id est, si fortes. Et Cæsar milites increpans, inquit, sese non tantum virtutem in milite desiderare, quantum modestiam, virtutem haud dubiè pro fortitudine ponens. Itaque ut in multis aliis, ita in hoc præclaris Græci, quæ nos. Fortitudinem enim illi *ἀνδρεία* vocant. Id importat (ut verbum de verbo exprimam) virilitatem. Nam temperantia communis quidem est, nec viri solū, sed etiam mulieris: fortitudo autem, propria viri est. Versatur autem temperantia circa libidines compescendas: que ut fortitudo à fuga nos tenet, sic temperantia ab insequendo coercet: ut quodam modo inter se contrariæ, vna ad prælium cohortari, alia receptui canere videatur. Est autè temperantia circa eas voluptates, quæ nobis cōmunes sunt cum cæteris animalibus. Ex quo non propriè illæ quidem hominis voluptates, sed magis feruiles, bestialesque habentur. Dicimus de affectibus animi in metu, & libidine. Quid auaritiæ nonne arduum est frenum imponere: aduersus quam

immoderationem virtus est, quam dicimus liberalitatem. Ea est mediocritas quædam in acquirendis, erogandisq; pecuniis, remota quidè ab auaritiæ fordibus, remota etià à prodigalitate auaritia. Auari enim est, nimia acquirendi cupiditas, & remissior, quam oportet, expendendi cura. Hæc autem duo cōtraria in prodigo: nā & dissolutus in acquirendo, & profusus in largiendo est. Horum medius liberalis, vbi, & quādo, & quantum capiendum iam ista agendi ex vtu contraxit. Sed ut circa pecuniarum cupiditatē liberalitas, sic & circa cupiditatē honorū alia quædam virtus exallit, ambitioni contrariæ nomen verò nequaquā forita. Sunt enim quidam plus, quā oportet, honoribus inhætes, quos dicimus ambitionosos. Hi ferè idem in honoribus faciūt, quod auari in pecuniis comparandis. Alij, & quos honestè cōsequi possunt honores, abiectione quādā animi prætermittunt. Inter hæc vitia, virtus est quædam, intellecta quidem aperte, sed non aperte nominata. A tenet & liberalitati, & huic virtuti, quæ est circa honores, præclarissima virtutes coniunctæ sunt, magnificentia, & magnanimitas: quarū magnificentia, sublimior quādā liberalitas est circa sumptus ingentes, & magnos: vbi quis ad vsum populi theatrū adificet, aut ludos exhibeat Megalenses, aut gladiatorū munus, aut epulū publicum. Hæc enim, & huiusmodi, quæ priuatum supra modum excedunt, splendorem quendam habent eximium: nec liberalia modò, sed etiam magnifica dicuntur. Magnificentia igitur ad liberalitatē talis est. Eodemq; modo magnanimitas ad illam aliam virtutem, quæ circa honores versatur. Est enim ferè eadem, nisi quodā magnitudine animi, propositiq; sublimi excedit: ut si maximis dignus sit, meritos sibi honores arrogare nō vereatur. Proxima est mansuetudo, & ipsa quoq; aduersus cupiditatē constituta, non pecuniarū, nec honorum, sed videlicet animi. Est enim ita, ut cōcedi cupiditas, cui resistit mansuetudo, ne plus, minusve ego offeratur. Huius excessus, iracundia: defectus verò, sequitur: vtraq; in vitio. Mediocritas verò laudabilis, quæ & pro quibus, & aduersus quos, & quantum oportet, irascitur. Hic ille, subleuatis in me oculis, quasi admiraretur. Mediocritatē inquit, istam ceteræ quidè virtutes, quæ adhuc à te cōmemoratae sunt, rectè suscepisse videbatur. Mansuetudo autè, admiror, si hæc suscipiat mediocritatem. Iam enim si hoc fatemur, illud quoq; cōstendū erit, iram quendam esse laudabilem: de quo (ut tibi verū fatear) valde equidè subsisto. Quas verò causas ambigendi habeam, si non tibi meā hæc interpellatio molesta sit, exprimere conabor. Tu verò, inquam, arbitratu tuo. Nō enim mei causa sermo hic institutus est, sed tui. Puto igitur, inquit, nullam iram esse laudabilem: quod si non laudabilis, neq; cum virtute: quādo omnis virtus laudabilis est. Virtus enim excellentiam, & præstantiā dicit. Nihil verò est omnium, quod non absque ira melius faciant homines, quam irati. Quid enim est ira, nisi ebullitio quādā, & cōcitatio, maturo, stabiliq; consilio, & tranquillitati rationis aduersa? Itaque non alia tam crebriò pœnitenda hominibus incidunt, quam

quam illa, quæ per iram geritur. Nam recta quidè illa ratio, qua nulla carere virtus potest, sedatione animi, serenitateq; requirit. Ira verò per turbas, & concitat, ut non solū mentis iudicium, sed corporis etiam laudabilem statum peruertat illa quidè atq; detorqueat. Furentes oculi, & tremula labra, verba interrupta, atq; infracta, iactantia brachiorum insana, progressio amens: hæc autem (ut pace tua dixerim) furori propiora mihi videntur, quam virtuti. Atq; per absurdū est, rectam quidam rationem in virtutibus dominari dicere: ita verò, quæ nos à recta ratione dimouet, in virtutibus aliquādo fatari esse: & hunc seruaturū esse modū in rebus agendis credere, qui in se ipso modum non seruat. Videntur porro & sapientes viri, hoc ipsum, quod modò dixi, aperitissimè testificari. Sunt enim, ut videmus, libri cōplures aduersus iram ab illis cōscripti. Qui verò contra irascentiam scripserit, nemo adhuc, quod equidè sciam, repertus est: quia nisi non irasci, laudabile licet irasci verò, vitio sum. Quod si iram nunquā esse laudabilem constat, sequitur ut mediocritas nulla eius sit, sed omnè penitus huiusmodi perturbationem animi esse improbandā. Tum ego. Non ignoro, in quā ista ita dici solere ab iis, qui cōtra Peripateticos disputant. Sed tamen refero quid quisq; sentiat. Queris, num excandescentiā istam, vehementem, quæ iracundi im probem? Negabo quidem, atque detestabor. Quid enim amentius? quid furori similis? Queris rursum, num irascentiā, & segnitatem omni tempore laudè? Hanc rursum in vitio ducam, atque reprehendā. Etenim peto abs te, si seruus parentem verberet tuum, aut si filia virgini vim afferat, num tu hæc aspiciens animo tranquillo esse debeas? vel potius motu quodā animi ad incingendū illius contumeliā insurgere? Respondet hic profectò pietas ipsa, & ratio, reprehendendum esse te, nisi pro tanta parentis, filiaq; iniuria indignationē suscipias, & ad vindictam cum acritate quadam vehementiori perciteris. Quid enim queso, agar filius contumeliā parentis indignam cernens? Stabit, credo, eodè animo, atque vultu, quo fuerat prius, nec eum charissimi, & cōsanctissimi iniuria cōmouebit? Et quis non huic detestetur, atq; reprehendat? Ita sit, ut ira quædam non nunquam laudabilis sit, & non irasci in vitio reponatur. Videtur porro neq; sensum, neq; mentem habere, qui vs que adeo hebes, atq; dissolutus est, ut neque doleat, neq; grauius ferat, cum patris, cum patribus, cum filiis, cum cæteris, quos charissimos habere debemus, cōtumeliā inferunt. Neq; sanè verum est, quod dixisti, nihil esse omnium, quod non absq; ira melius fiat. Iuuant enim interdum, & certè decent, stimuli quidam, & motus animi vehementiores, pro indignitate flagitij, nō immeritò suscepti, qui nos ad pietatē, fortitudinemq; impellunt. Nam quod ais neminem adhuc contra irascentiā scripsisse, ignorare mihi Aristotelem videris, qui vbiq; scriptorum suorum, segnitatem, & irascentiā istam magnopere damnat. Itaque ut tu iracundum illum furentem, si ego dissolutum hunc, & segnem mente capto asinus simabo, qui nec sentire, nec curare, nec affici vlla re videatur. Sed hæc satis. Ad reliqua institui ope

ris reuertamur. Diximus de mansuetudine, atque illius extremis. In vita autè, & cōuersatione, multi peccant. Nam reperiuunt quidam contentiosi, displicentes, duri, difficiles, inhumani. Contraq; alij, adulatores, placēdi studio omnia attentantes. Hæc vtraq; vitia sunt. Media verò inter hæc virtus est amicitia: iunilis, procul ab assentatione, procul à cōtentiosa asperitate. Eodemq; modo & ostentationem, & ironiam in vita, & cōuersatione abesse cōuenit: quarū altera, in plus, fictio est, altera in minus. Gratuitas verò, harū mediocritas est, sed ab ostentatione remotior. Cū autè sit in vita cessatio quædam, atq; remissio, (ueque enim continuè laborare homo potest) solatorum quædam moderatio est. Nam si omnè refugias iucunditatem, rusticus sis: si autem iucundi artipias occasionē, ita ut nec honestati, nec dignitati parcas, modò risum mouere possis, seu ra. Inter hæc, moderatio est quādā virtus, quæ ab his extremis reducta, comitas appellatur. Sic ter gemina sunt vitia in cōuersatione hominū denudata, ne adulatores, odiosi, neve rursus placentes adulatores simus, ne fingamus ostentatio, neve rursus in uenudo ironia utamur: ne procul ab omni iucunditate, neve rursus ridiculi homines, scurraeq; habeamur. Iustitia verò duplex est. Vna perfectæ, quæ omnem complectitur virtutē. Altera singularis, in æquitate reposita. Acquiras autè est, ut ne plus cōmodi, neve minus incōmodi suscipiatur. Hic ille, Patere, queso, inquit, parumper & in hoc loco interpellari te. Cupio enim, nisi molestum sit, quam ob rem perfectam virtutē iustitiā dixeris, intelligere. An forsità alia, de quibus supra dixisti virtutibus, perfectæ non sunt, ne fortitudo quidem illa, quam tu multis verbis ornastis: quod si illa perfectæ, cur huic perfectionem potius attribuas, quam illis, non planè intelligo. Iure tu quidem ambigis, inquam. Sed non omnia possunt in hoc tanto, ac tam præcipiti discursu explicari. Iamq; à nobis dictum est, non esse propositū nostrum, ut ad viuam singula recenseamus: sed tanquā introductores aliqui, euidenciam quandam, & prægustationē rerū in præsentia tradere. Quod tamen de perfectæ requiris virtute, scire debes, bifariā dici perfectam. Vno quidem modo, ut inchoatæ opponitur. Nec enim est dubium, nos ad iustitiā, & temperantiam, & fortitudinem, & liberalitatē quodam modo natura aptos produci: vsus tamen, & assuetudo, exercitatioq; ipsa (ut de quo diximus) ita nos afficit, ut tunc iam perfectum ab vsu sit, quod à Natura fuerat inchoatum. Isto quidem modo omnis moralis virtus perfecta est, neq; minus alia, quā ipsa iustitia. Alio modo perfecta virtus dicitur, quæ omnem omnino virtutē continet, & complectitur. Est enim secūdam leges observatio quædam. Leges autem cunctarum virtutum opera iubēt, & virtutum omnium facinora verant. Nam & quæ sunt continentia: ut, non committes adulterium, non flagitium facies. Et quæ sunt fortitudinis: ut, nō fugies in acie, non deserēs locum, nō arma abicies. Et quæ sunt mansuetudinis: ut nō iurgia dixeris, non pulsabis, nō cōtumelia afficies. Et sic de aliis virtutibus, & vitis, illas iubendo, & ista verando,

Que verò à legibus proficiuntur, iusta sunt. Itaq; illa pars iustitiæ, quæ est legis cultus, & observantia, vniuersalis quædã est, & vsu omnium virtutum in se continet. Atq; ideo perfecta dicitur, quòd nullius virtutis vsus illi desit, quasi cõpleta quædã, & absolutata virtus. Alia verò iustitiæ pars, quæ in æquitate repositam diximus, particularis est, vt non plus cõmodi, neu minus incõmodi suscipiamus. Est igitur iustitia duplex. Vnã vniuersalis virtus, altera singularis. Prima est illa splendida, de qua Eutripides inquit, Neq; lucifer, neq; hesperus est ita mirabilis. Altera verò non plus ferme laudis in se habet, quàm vna ceterarum virtutum. Mihi quidem, inquit, hæc per iucunda fuere, & madaui memoria quæ dixisti. Sed nunc, quod reliquum est, intellectiuas virtutes expecto. Vnum adhuc restat, inquit, quod ignorare te nolo: postea ad intellectiuas trã ibimus. Quid est, inquit? De continentia, inquit, & incõtinencia dicere: quæ res difficultatem habet, & plerumq; fallit, & vilitate non contemendam eius cognitio affert. Continentia igitur, non est illa quidem virtus, sed finitimum quoddã, & proximum. Ostensum est enim prius, omnem virtutem esse habitum. Continentia verò, habitus non est. Itaq; nec virtus dici potest. Versantur autem continentia, & incõtinencia in his, in quibus temperantia, & intemperantia. Abstinet quis à iucunditate sensu in debita: si diu hoc egerit, in habitum tranfit, & tunc demum virtute lucret temperantia. Autè verò, quàm constitutus sit habitus, in ipsius operibus continentia est. Itaq; & dolens abstinet continens, nec satis firmus est aduersus cupiditatem. Eodem modo incõtinens, nondum habitum vitij contraxit. Itaque rationem discernit, & principium temperatur tamè ab affectu, & in vitis quodã modo captiuus adducitur. De quo rectè poeta inquit: Video meliora, probòque: deteriora sequor. At intemperans in habitu vitij constitutus, nec rationem iam, nec principium tenet: itaq; corruptus est, vt peruerfa natura rerum, malum quidem bonum arbitreretur, bonum autem malum. Itaq; eligens facit intemperans, incõtinens verò nequaquam eligens, quia rationem intelligit, sed tamen trahitur violentia cupiditatis, quæ in eo quidem est omni ratione potentior. Habes nunc de cõtinencia, & incõtinencia, quæ breuiter dici potuerunt. Hæc eadem vtilia sunt & incõtinens virtutibus, vt habitum, electionemq; in illis recognoscas. Vitiosus enim omnis, qui habitum vitij iam cõfecit, sumè cognitionis, principiumq; amisit. Quam ob rem malo gaudet, quia id bonum putat. Qui verò nondum habitum effecit, se quidem malè agere intelligit, pugnatque simul affectus, & ratio, atque modò hæc, modò illa peruenit. Placet igitur inter virtutem & vitium, medias affectiones quoddã, nondum satis stabilitas, vt modò ad hanc, modò ad illud inflectantur. Nunc verò quoniam de moralibus satis dictum, intellectiuas virtutes breuiter videamus. Quarum nempe discussio prolixitate exigitur: breuitas autem suscipi operis, compendium flagitat. Tanquam igitur digito illas monstrantes, notare tantum singulas illarum contenti erimus. Quoties ergo de virtute propria loquimur, siue illa moralis, siue intelle-

ctua sit, de animi virtute, non autem corporis loqui nos intelligendũ est. Ipsius verò animi partes sunt duæ. Vna rationalis: Altera non habens rationem. Et rursus quæ ratione non habet, partim est vegetatiua, expers omnino rationis, quæ plantis etiã inesse constat: partim appetitiua, cupiditatis, & motus, & affectionum omnium capax: quæ etiam ratione non habet, audiens tamè est, parensq; ratio. Hæc est enim illa pars animi nostri, quæ increpamus errantè, quam coercemus elatã, quam excitamus iacentem, quam consolamur afflictam. Hanc nos dirigimus, & rationi obtemperare compellimus. In hac demum parte virtus moralis sit, quæ est habitus animi per assuetudinè acquiritus, vt mediocritatè quoddã in affectibus seruet. Irrationalis igitur pars animi duplex est, vt ostendimus. Rationalis verò etiã duplex. Nam eius vna pars cõsultatiua est, altera scietifica. Cõsultamus enim de his, quæ aliter esse possunt. Scimus verò ea, quæ aliter esse non possunt: quapropter neq; in cõsultatione possunt cadere. In hac itaq; rationali parte animi, virtutes intellectiuæ sunt, atque vt ista diuiditur, sic illæ distinguuntur. Quiaq; verò esse numero intellectiuas virtutes, supra diximus: inter quas prudentia nobis prima occurrit, cum superioribus, quas retulimus, virtutibus ferè coniuncta. Etenim in rebus agendis recta illa ratio, quæ moralibus moderatur virtutibus, quæq; extrema fugiens, in mediocritate quadam laudabili consistere facit, nihil aliud, quàm prudentia, est. Ex quo fit, vt nulla moralium virtutum absq; prudentia esse possit. Versatur autem prudentia in his rebus, quæ non semper eodem modo sunt, sed aliis aliter: in quibus etiam cõsiliu, & electio locum habent. Nam de ceteris, & impossibilibus aliter se habere, frustra quis aut cõsultat, aut eligit. Itaque & cõsiliu, & electio à prudentia est, utq; agendæ omnes à cõsilio, electioneque pendunt. Videretur autè electio non aliis fermè vllis, quàm homini, conuenire. Nam neq; bestiis, quæ sunt infra hominem: quoniam ratione careant. Neq; rursum Deo: quoniam ille puro intuitu singula discernens, nulla de re ambigere potest. At cõsiliu, & electio, de re dubia est. Dicitur autè electio, quòd è pluribus in cõsultatione propositis vnum eligatur, id est suscipiatur. Fit autem hoc, cum pluribus propositis commodis, aut cum pluribus propositis incommodis minimè malũ recipimus. Hæc autem & tempus, & accidencia variant, & rerum experientia cõsiliu dirigit. Prudentia igitur de his est, quæ aliter esse possunt. Scietia verò contrã, de his est rebus, quæ semper eodè modo sunt, & aliter esse non possunt: principia tamè non trahat, sed ab illis iam cognitis discurrat. Irrationalia verò, principiorum est, & circa illa versatur. At sapientia, vtraq; complectitur: nam & de principis, & de his, quæ à principis manant, iudicat, & discernit. Itaque rectè definita est, humanarum rerum, diuinarumque cognitio.

O præclaram supellectilem, inquit, & quasi diuinam quandam intelligentiæ sylvam!

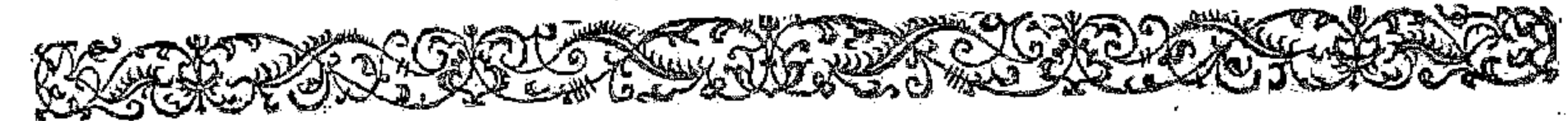
Quæ enim vel audite serenant animum, quid gustata, receptaq; efficiant?

Restat

Restat ars, inquam, quæ in eodem genere, quo prudentia versatur. Sed in eo differt, quòd ars in faciendo est, prudentia in agendo. Enimvero cum plures sint virtutes, vt diximus, constat alias ad otiosam vitam in cõtemplatione repositam, alias ad negotiosam, & ciuilem esse aptiores. Sapientia enim, scientia, & intelligentia, cõtemplatiuum sunt: prudentia verò in omni actione dominatur. Vtraque sanè vita, laudes, cõmendationesq; proprias habet. Cõtemplatiua quidem, diuiniore plane, atque clarior: actiua verò, in communi vilitate præstantior. Itaque vel in priuata, vel publica re, quæcunque excellenter, & cum laude, quæq; pro vilitate aut nostra, aut patriæ, aut hominum nobis charissimorum agimus, ea quidem omnia à prudentia ab his virtutibus, quæ sunt cum prudentia copulata, descendunt. Sed illud ante omnia intelligendũ est, nisi bonus sit vir, prudentem esse neminem posse. Est enim prudentia, vera existimatio circa vilitatem. Vera autè existimatio incorrupta est. Tales verò ipsæ res, quales re vera sunt, nisi bono viro videri non possunt. Improborum siquidem hominum iudicia pèrinde sunt, vt ægotantium gustus, qui nulla fermè in re verum saporem agnoscunt. Itaque nihil est omnium, cui magis officiant vitia morum, quàm prudentiæ. Scelestus enim, & flagitiosus homo, veras mathematicæ demonstrationes, & physicæ no-

titiam retinebit: ad prudentiæ verò opera omnino cæcatur, & lumen veritatis in hac vna amittit. Atqui constat, & hunc nihil velle, nisi bonum: at in illo ipso calligant oculi, quòd bona putat, quæ bona non sunt. Videmus alios tyrannidi inhantes, alij rapinas, fraudesque meditantur, mœchi verò illi, & pæderastæ, quid est quòd pro libidine explenda non prætermittat. His si forte Deus aliquis cupiditatem illam, morbũque animi euellat, ac viri boni mentem, iudiciũque infundat, tanquam respicientes, lumenque recipientes, quantis in tenebris versari sint recognoscent, suũque ipsi maxime detestabuntur errorem. Proposita etenim nobis in omni vita felicitas est, cuiusque cupido nobis ingenita. Ad hanc non per vitia, & libidines, quæ nec laudem in se habent vllam, nec quietare animum possunt, sed per virtutes, modestiãque ascenditur. Bono igitur viro, rectum, expeditũque iter est ad felicitatem. Solum enim hic non fallit, neque aberrat. Itaque is solus bene viuunt, & bene agit: malus autè contrã. Si ergo beati esse volumus, operam demus vt boni simus, virtutesque exerceamus.

Introductionis in Eudemia Aristotelis,
per Leonardum Aretinum.
FINIS.

ARISTOTELIS

Stagiritæ Ethicorum ad Eudemum Liber Primus.

QVI numinis sententiam in Delo ediderit, vestibulo templi inscripsit, Non in eodem omnia conuenire, Bonum, honestum, & iucundũ. Nam iustitiæ quidem cultum, rem esse pulcherrimam, Sanitatem præstantissimam, rei verò amata consecutionem suauissimam. Quod nos nequaquam cõcesserimus. Felicitas enim, cum optima sit, & pulcherrima, eadem etiam iucundissima existit. Ceteram inter cõsiderationes varias, quæ in vnaquaque re, naturaque excutienda negotium faciunt, & cõtemplatione egent, aliæ ad cognoscendam tantum pertinent, aliæ verò ad acquisitionem, & negotia spectant. Quam ob rem, quæ in sola cõtemplatione posita sunt, opportunè tempore id, quod methodi proprium munus est) à nobis, pertractabuntur. Ante omnia verò cõsiderandum, in quonam vita beata con-

sistat, & quo pacto ad eam perueniatur. Vtrum quemadmodum homines parui, magni, & colore differentes, sic quibus nomen beatorum contingit, vt vitura stant; an per disciplinam, vel certam eò destinatam scientiam: an per exercitationem. Haud enim pauca, neque natura, nec arte aliqua, sed consuetudine sola parantur, vt mala malis, bona bonis. At nullo quidem horum modorum, sed aut Dei alicujus adharere vel per hæc omnia, vel quoddam, vel vnum aliquid. Nam ad hæc principia referuntur omnes rerum generationes. Ac ab intelligentia profecta actiones ad eas, quæ à scientia fiunt, transferri queant. Porò bene, beatèque viuere, in tribus maxime rebus consistit, iis nempe, quæ potissimum experuntur. Nam prudentiam

tam alij, alij virtutem, alij verò voluptatem vt summam aliquid eligunt, contenduntque inter se, de harum magnitudine, & potestate, quarum ad felicitatis consecutionem vim adferat vberiorum. Vnde sit, vt quidam prudentiam virtuti, alij prudentiæ virtutem, nonnulli vtrique voluptatem anteponant. Quocirca ad bene, beatèque viuendam, quidam vnum ex his, alij duo, nonnulli omnia requirunt. Et qui de his præcipiunt, aiunt omnibus scopum quendam rectè viuendi propositum esse, qui modò ex electione viuere iam queant, vt sunt honor, gloria, opes, eruditio, quem spectans quisq;, omnes actiones peragat. Quapropter vita propositio sine carens, insignis stultitiæ argumentum est. In primis verò apud sese quisque, nec temerariè, nec legenter constituere debet, quanam parte beata vita consistat, & quid sit, quo sine nemini ea contingat. Neque enim sanum esse, & id, & quo sine nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari non debent. Ita vt rectè viuere id cum eo est, citra quod id nemo consequatur. Quod idem etiam in aliis innumericis obseruatur. Sunt autem causa eiusmodi, non equidem vitæ, sanitatisve propriæ, sed communes (vt sic loquar) omnium habituum, & operationum. Nam absque respiratione, neque vigilia, nec motus, nec bonum, aut malum in vniuersum vllum subsistit. Aliæ verò propriæ sunt magis vniuersali quæ naturæ, quas ignorare non conueniat. Neque enim ex æquo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendam faciunt, carnum usus, & que cibo ingesto deambulatio. Atque hæc sunt, quæ difficultatem, controuersiamque parant, dum quid sit rectè viuere, & vnde contingat homini, inquirunt. Nam id, quo sine nemo queat beatus esse, nonnulli felicitatis partem existimant. Verùm omnes omnium de his opiniones persequi superuacuum sit, quando & agrotis, ac deliris, & pueris quadam videantur, quæ sana mentis in quaestionem posuerit. Ratione enim opus non est, sed his quidem acate præuocatore, qua corrigatur iudicium, illis verò punitione, politica, medicæ, quæ dolori inferendo, plagis, vim habet haud minorem. Similiter & vulgi, de rebus omnibus se præ pronuntiantis omittenda sententia est: absurdum quippe ratione cum iis contendere, qui non rationem, sed multam mereantur. Porro cum in omni negotio quaestiones oriuntur, præsertim de vita excellentissima, dubitationes, opinionè (que occurrere, quas sit expendere operæ pretium. Controuertentium enim argumentis, rationes contrariæ demonstrantur. Ignorare insuper haudquaquam conuenit, sub tractationis præcipiant ea, quibus omnis consideratio destinatur, scilicet de quibus bene, rectèque viuere contingat: beatè enim parcius dicere conuenit, ob spem, quæ in singulis à bonis, honestisque viris percipi solet. Nam si vel in fortuitis, vel iis, quæ natura eueniunt, sita est vita: honestas, commo ditatque, spes eius præcidatur, multis: quippe qui frustra eò cura, sedulitatèq; enitètur, siue id, quod in ipsis est, siue studium actionemque spectes. Verùm si in operatione penes ipsum positam, & in

eo qualis quisque sit bene viuere constituitur, & communius, & diuinius bonum fuerit, illud quidem quia pluribus participare liceat, hoc quod operationes huiusmodi, vel illiusmodi formare habeat necessum. Equidem quæ de his ambiguntur, & disputantur, perspicua pleraque fuerint, si constiterit, quid verè tandem felicitatem oporteat appellare. An pro animo hoc, vel illo pacto disposito, vt quidam sapientes, veteresque existimauerunt, definire eam conueniat, an verò pro totius hominis statu, aut operationum potius qualitate, & modo. Distinctis autem inter sese vitæ conditionibus, & studiis felicitatem nonnulli haudquaquam in eis collocant, sed necessariorum gratia tantum expeti contendunt, cuiusmodi sunt artes odiosæ, vt appellatur, & quaestuaris. Odiosas autem voco scellaris, & mercenarias, mechnicas autè voco scellaris, & mercenarias, quaestuaris autem foro, cauponisq; artibus comparatas. Ergo cum ad vitam bene beatèque viuendam tria (vt supra diximus) velut potissima bonorum genera ordinata sint, virtus, prudentia, & voluptas, totidem etiã vitæ genera enasci constat, quas omnes, mentis saltem composites, adipsi, & sectari cupiant. Nempe ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Philosophus enim prudentiam, contemplationemque veritatis, Ciuilibus, actiones honestas, eas, inquam, quæ à virtute proficiscuntur, Voluptuaris verò corporis voluptates expetit, quapropter, vt supra dictum est, alium, quam priores, felicem, beatumque arbitrat. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodam interrogatus, quemnam beatissimum iudicaret, Nul lum, inquit, ex iis quos existimas; sed qui à felicitate alienissimus tibi videatur. Animaduertat enim nisi magnum, pulchrum, aut diuitem, neminem felicitis appellatione dignum illi ceteri. Cùm contrà, sibi felices, beatique haberentur, qui iustis, honestisque actionibus tranquillè incumbere, diuinæque aliqua cõtemplatione participarent. Ceterum cum recta, sincereq; iudicatio de rebus, difficultate vbiq; plena sit, tum in primis de iis, quæ obuia, omniumque cognitioni exposita vulgus arbitrat, vt quid in vita expetendum sit, quòve comparato plenam cupiditatem consequantur. Multa quippe mortalium vitam circumstant, & molestam faciunt, & acerbam, vt sunt morbi, dolorum intentio, tempestates: vt si hæc consideranti optio à principio detur, non nasci potius, quam hæc experiri velint. Quæ conditio ne vita puerilis est, ad quam nemo prudens, etiam si queat, redierit. Ac multa quidem, vel voluptatis, dolorumque expertia, vel inhonestis saltem voluptatibus imbuta, eiusmodi sunt, vt non esse omnino, quã viuere, meliùs iudicetur. Ac in vniuersum, si congeras cuncta, quæ vel agunt, vel patiuntur homines non volentes (quia nec ipsius gratia) adiectis infinitis temporum spatiis, nihil tamen magis viuere, quam non viuere, eligant. Eodem pacto neque ob cibi, Venerisque voluptates, si reliquis destituta fuerit, quas vel cognitio, vel visus, aut sensus quispiam alius suppeditarit, nemo nisi feruile mancipium magnopere sibi vitam

tam exoptandam iudicari. Patet enim à bruto ira affectum hominem nihil distare, ad eò vt bos Aegyptius, quem vt Apin colunt, hos monachas multis modis antecellat. Eadem ratio est de somni voluptate. Quid enim refert, siue à prima natiuitatis die ad vltimam vsque, mille annis, aut circiter somno profundo stertas, an vitam plantæ viuas? illæ enim eadè propemodum, tam plantæ viuas, vita participant. Nam & hi vt prima infantes, vt concepti sunt, excrescunt quidem, sed velut iugi somno sopiti. Vnde constat, nequaquam nostræ cognitioni expositum, quid rectum illud, bonumque in vita sit. Quocirca Anaxagoras ambigentem quendam, scilicet tantemque quare viuere potius, quam non viuere, expetendum esset, iussit cælum, Mundique totius constitutionem, & ordinem conueri. Sentiens vitæ cupiditatem, non nisi scientiæ alicuius gratia laudabilem esse. Ceterum qui Sardanapalum, aut Smin dyden Sybaritam, aut alium quencunq; in voluptariè indulgentem, beatum prædicant, hi voluptariè felicitatem posuisse videntur. Rursum alij reperiuntur, qui nec prudentiam, nec corporis voluptates, actionibus à virtute præculerint, quippe quas non gloria alicuius gratia sectantur, rum etiam cum felicitatem minime consequuntur. Sed & multis Ciuilibus appellatio honestas per se actones expetunt, cum plerique alij habendi studio, & gratia diuitiarum vitam eiusmodi capessant. Inde manifestum est, felicitatem ad tria vitæ genera transferri, ciuile, philosophicum, & voluptuarium. Neque clàm est, quæ harum circa corporis voluptates consumetur, quæ item, qualisque sit, tum quo pacto fiat. Vt non sit necessum quæ sint, sed num ad felicitatem, & quo pacto conferant perquirere. Item an voluptates honestas vitæ applicare oporteat, an alio pacto quopiam inter sese communicent. Sunt enim & voluptates aliæ, quibus in rationibus colligendis bonarum non absque dolore tantum, sed iucundè etiam viuere arbitrantur. Verùm de his postea dicetur. Virtutis verò, prudentiæque naturam excutimus quæ sit, & vtrum beata vitæ partes exstant, vel ipse, vel operationes ab ipsis profectæ. Lunguntur enim felicitati, si non ab omnibus, certè ab insignioribus, & pretio aliquo dignis. Socrates igitur senex ille finem summum ponit homini virtutis cognitionem, & quid sit iustitia; quid fortitudo, & quæ pars reliqua eius inquirat. Et rectè id, quando scientias virtutes omnes arbitrabatur, vt iuxta hunc nosse iustitiam, & iustum esse coincidant; quemadmodum & geometriam, architectonicamque didicisse, & geometriam, architectonicamque esse. Quocirca non quo pacto, & ex quibus fiat, sed quid sit virtus, vestigat. Id quod in scientiis contemplatiuis vsu venit, neque enim aliud est astrologia, geometria, physiologiaque officium, quam vt naturam subiectarum rerum notint, & intelligant. Sedenim ad eas ipsas, nihil obstat, ad res necessarias multas vtilis nobis, frugiferaeque fieri. Verùm alius est ad huius scientiis, alius cognitioni, contempla-

tionique finis propositus, vt sanitas medicina, recta iuris, legumque constitutio politica. Ergo cum res quidem honestas cognoscere pulchrum sit, in virtutis tamen cõsideratione, non tam quid sit, quàm è quibus petatur, cognoscendum est. Neque enim scire quid sit fortitudo magnopere, sed fortes esse potius volumus, non scire iustitiam, sed iusti esse, quemadmodum sani esse, benèque habere, quàm sanitatem, bonumque habitum cognoscere. Probationem verò horum omnium, colligere per rationes oportet, adhibitis testimoniis, exemplisque apparentibus. Potentissimum verò est, in omni probatione, confessum omnibus testimonio proposito firmare posse. Si id nequeas omnino, vel aliquam vestigatam adferre: residet enim penes omnes, aliqua veritatis confessio, quæ nostris confirmandis queant adduci. Nam & ea, quæ verè quidem, sed minus apertè dicuntur, perspicua sunt, si confusa notioribus commutatis. Rationes porro in vnaquaque methodo vel philosophicè, vel secus adhibentur, quæ etiam in politicis, haud superuacue ita accommodantur, vt non solum quid, sed quare quid (quod philosophi est proprium) intelligatur. Qua in re animaduertio accurata requiritur. Quia enim philosophicam apparet nihil, si nihil appareat dicere, ignorantes saepe in rationes peregrinas incidunt, tractationesque inanes aduocant: idque vel per ignorantiam, vel etiam insolentiam, qua fit vt nonnullam periti, rebûsque agendis idonei, ab eiusmodi vincantur, qui hæc nec intelligant, nec in agendo industria vlla valeant. Cuius rei causa est inscitia: quæ in vnaquaque re nihil est aliud, quàm inopia iudicij, qua rei propriæ omnes rationes à peregrinis distinguantur. Rectè verò habet si causæ rationem, remque demonstratam studiosè discussis. Tum (vt modò dictum est) non solum certis rationibus, sed apparentibus saepe potius insistere oportet, animùmque aduertere. Nam eas nisi queas soluere, violenter ad fidem habendam pertraheris. Quocirca saepe quidem id, quod demonstratur ratione, verum existit quidem, sed non ea ex causa, quæ forte adfertur: nam & ex falsis vera colliguntur, quemadmodum in Analyticis ostenditur. Hæc præfari à primis, obscurioribusque exoriri, ad manifestiora progrediemur, quid sit felicitas vestigaturi. Quæ omnium quidem consensu inter humana bona, maximum est, & præstantissimum. (Humana adicio, quia excellentiori fortasse cuidam congruar, vt Deo alicui.) Nam reliqua animantia homine inferiora, huius appellationis profus sunt expertia. Neq; enim felix dicitur equus, auis, piscis, aut aliud quodcunq; animantis genus, nisi fortè naturæ bonitate præstanti, diuinæque re aliqua fruatur, vnde nomen hoc trahat, sed alia quadam bonorum participatione aliud alio commo dius, in cõmodiùsve viuit, quod ad eum modum habere deinceps excutietur. Nunc verò dicamus, quòd bona alia sunt homini agibilia, quædam non, id ita intelligas, quòd vt entia quædam motu carent, ita etiã bona nonnulla: atque hæc fortasse

natura sunt præstantissima. Alia verò agibilia quidem, sed agibilia præstantioribus homine. Quia verò agibile bifariam dicitur, (nam & quorum gratia agimus, & quæ propter illa actione participant, vt sanitas, & diuitiæ, quæque horum gratia fiunt, salubria, quæstuariæque inter agibilia homini præstantissimum dicendum est. Itaque considerandum quod sit opimum illud, quòtq; modis dicatur. Id tribus potissimum opinionibus constat. Omnium enim honorum excellentissimum inquitur ipsum bonum. Ipsum autem bonum esse, quod & primū sit, & aliis suæ bonitatis causa, quorum vtrunq; ideæ boni competit. Vtrunq; dico, & primum esse, & causam bonorum, quibus adfuerit. Iuxta hæc enim bona maxime dici, vt quæ participatione, similitudinèque huius primi boni, re verabona & ipsa existant. Sublata enim ideæ, participantiæ quoque auferri quippe quæ ex eius participatione nomen boni sortitur. Primum autem eum habere modum ad posterius, vt bonum ipsum boni ideæ sit, quæ, vt reliquæ, à participantibus separatur. Verum huius opinionis cōsideratio alterius exercitatio- nis est, & logicæ magis. Refelentes enim, commu- nēque rationes nulla alia sciētia subsistunt. Por- rō si b reuter hæc dicere conuenit, pronuntiamus primū, ideæ, non boni solū, sed cuiuscunque alterius, inuoluerit, contentiosèque affirmari. Plu- rimi autem modi sunt, tum peruagatarum, popu- lariumque, tum philosophicarum rationum, qui- bus hæc inquisitio fieri solet. Deinde si maximè ideæ atque boni ideæ concesserint, nihil tamen id vel ad vitam honestam, vel actiones cōtulerit. Quoties enim ens, toties & bonū dicitur. Quæ- admodum enim ens (vt alibi quoque ostensum) significat quid sit res, aut qualis, nonnunquam quanta, aut quando: & præterea in eo ponatur in- terdum quod moueatur, aliquādo verò quod mo- ueat. Sic & bonum in lingulis his ordinibus con- spicitur. Substantia enim mentem, & Deum, qua- litas iustum, quantitas mediocre, quando tem- pus, & opportunitatem, motus docentem, do- cētūque complectitur. Ergo vt ens non vnum est in prædictis consideratum, & ita nec bonum, & prōinde neque vna scientia est entis, & boni. Sed & neq; conformia inter sese ad eandem consi- derationem pertinent, vt tempus, & mediocritas. Sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem spectant. Vt opportunitas, mediocritasque, in alimento, quas medicina, & Gymnastice, circa actiones verò bellicas, ars militaris: & sic alia de aliis tradit, docētque. Mustō itaque minū, ip- sum bonum vna aliqua scientia comprehendi queat. Præterea in quibus prius & posterius fue- rit, eis communem quandam ideam, & separabi- lem nequeas constituere. Sic enim sit aliquid pri- mo prius: prius enim & commune, & separabile est, sed quod ablato communi, necesse sit & pri- mum tolli: vt si duplum multiplicium primum est, non licet multiplex communiter prædicatum separari, quippe quod duplo prius est, siquidem ideam communem esse conendas: pēinde enim

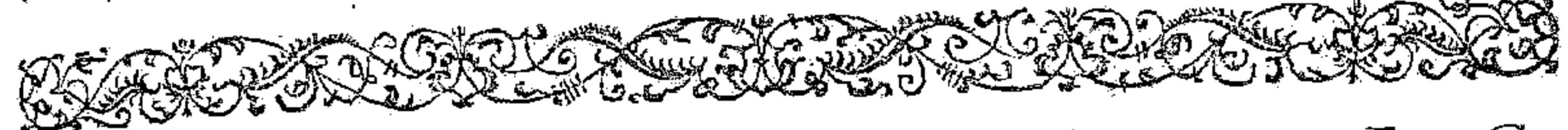
fiat, ac si commune illud separabile reddas. Nam si iustitia bona est, & fortitudo erit. Præterea considerandum quidnam vocent ipsum bonum. Ipsum quidem adiectum eò videtur, vt com- mune rationem intelligas rationem, quæ quid aliud est, quàm æternum, & inseparabile. Verum albū diebus multis nihilo magis album est, quàm quod vno. Quapropter commune bonum idem cum ideæ cēseri non debet, omnibus enim in- est commune. Rursum verò ostendendum, * quonam pacto impræsentiarum bonum de- monstrer. Nunc quidem confessā bona demon- strar, ex iis, penes quæ bona residere in con- fesso est. Ex numeris, quod iustitia, & sanitas bonum. Ordines enim, & numeri sunt, vt num- ris, vnitatibusque inesse bonum affirmetur, cum vnum ipsum bonum sit. Verum ex confessis vt sanitas, robore, modestia, iadstruere oportet, & in immobilibus magis honestum esse. (omnia enim hæc, sordo quidam, & quies) quod si sic ha- bet, alia vtique magis bona sunt: quippe quæ hæc intra sese complectantur. Verum hæc germana demonstratione probatur, vnum esse ipsum bo- num, quod numeri concupiscant. Non enim ap- petere manifestè dicuntur, sed simpliciter admo- dum concupiscētiā etiam dicunt, quàm quo pa- tēto quis tribuat, vita expertibus. Itaq; operap- rium est, circa hæc non nihil occupari, neq; com- mittere, vt circa rationem transmittantur, quæ ra- tione adhibita nō difficulter persuadētur, vt af- firmare omnia entia bonum aliquid appetere. Ve- rum id quidem. Vnumquodque enim proprium bonum expetit, oculus visum, corpus sanitatem, sic etiam reliqua. Verum non esse ipsum bonum, eiusmodi dubitationes habet, & politica inuile esse. Proprium enim bonum videtur, quemadmo- dum & in aliis, vt Gymnastice bona habitudo. Præterea etiam quod in ratione descriptum. Aut enim nulli boni species, aut omnibus ex equo vi- lis est. Porrō non agibile similiter, neq; commu- ne bonum, neque ipsum bonum est. Si namq; me- diocri bono insit, nihil operabitur. Neque enim quomodocūq; medicina in quolibet operabitur, sed vt sanitas acquiratur, similiter & reliquæ ar- tes singula. Verū quot modis dicantur bonum, & quod in eo sit pulchrum, quod agibile, illud verò non agibile, eiusmodi autem bonum est id, cuius gratia: ex immobilibus autem non liquebit, quod neq; commune, neque ipsum bonum, quod qua- ritur, ideæ boni existat. Illud enim immobile est, non agibile: hoc verò mobile, sed nihil d tamen magis agibile. Id autem, cuius gratia, finis est præ- stantissimus, primūq; omnium tamen causa tunc inferiorum. Quocirca rerum homini agibilibus ipsum bonum finis, subiectus scilicet omnium re- ctici, politica, æconomica, prudentiaque. Qui habitus ab aliis quidem differunt, eò quod eiusmodi sunt: verum à se inuicem quomodo di- stinguantur, post explicabitur. Ceterum finem causam inferioribus esse, ostendit ratio, qua si- nem definiētes, reliqua eò bona demonstrā- mus, quod finis causa existant, vel sanum vt sit corpus, quia causa est aliqua, ea vtique ad ipsum

confert.

confert. Porrō sanum esse tanquam causa mouēs sanctis est, quæque, vt alij bono sanitas sit, fa- cit. Præterea neque hoc monstratur, sanitatem bonam esse scilicet, nisi aut sophista, non medi- cus est is, quæ de re disputat. Hi enim in aliena arena sese iactando cauillant. Neque vltius ar- tis principium monstratur. Id verò, quod homini, vt animis, bonum est, cum omnium, quæ quidem

possunt ab homine fieri, sit præstantissimum, vi- dendum præstantissimum quoties dicatur: siqui- dem hoc præstantissimum est, initium disputa- tionis aliud sumentibus erit.

EVDEMIORVM ARI- STOTELIS LIBRI PRIME FINIS.

ARISTOTELIS EVDEMIORVM LIBER SECVNDVS.

POS T hæc autem in sequentibus aliud principium constituunt. Om- nia enim bona aut extra nos sunt, aut in animo posita sunt: præstan- tiora autē animi bona, quemadmo- dum & peruulgata oratione distinguimus. Pru- dentia enim virtus, & voluptas, in animo sunt, quorū aut nonnulla, aut omnia fines omnibus esse videntur. Animi autem bona, alia habitus, & po- tentiæ sunt, alia operationes, & motus. Quibus ita positis, & de virtute, fateamur præstantissi- mam dispositionem esse, aut habitum; aut poten- tiam singulorum, quorum vsus aliquis, opūve videntur. Id inductione manifestum fiat. Quem- admodum enim vestis & opus aliquod, & vsum assignamus, præstantissimūque eius habitum virtutem dicimus: sic & de animo sentiendum. Est enim aliquod eius opus, præstantioris que ha- bitus præstantius opus, & vt sese habitus ad inui- cem, ita actiones ab ipsis profecta habet, ac opus vniuscuiusque finis. Vnde manifestum est, opus ha- bitu præstare finis enim, quā finis, vtique excellen- tissimus est, quando & supra concessum, finem, & vltimum, & optimū esse, vt pote cuius gratia eun- dea fiunt. Paret igitur, opus habitum, dispositio- nēque excellere. Verum opus bifariam dicitur. In aliis enim ab vsu diuersum est, vt edificatoriar, do- mus, non ædificatio: medicina sanitas, non sana- tio, neq; medicatio. In aliis verò vsus, opūsq; non distat: vt visus visio, mathematicæq; sciētiæ spe- culatio. Quocirca necessum, vt quorū opus in vsu consistat, vsu habitu præstare. His ita determina- tis, dicimus opus negotij, etiā virtutis opus esse, verum non eodē pacto, vt furoriar, sutionisq; cal- ceus. Et quidē furoriar, bonisq; furoris virtus est aliqua, opus erit ipsius bonus, accommodatusq; calceus: eodem modo & in reliquis. Nam & ani- mæ opus est, vitā rebus inferre, eius verò vsus vi- gliar: quando quidē somnus, desidia quadā est, & quies. Quapropter cum opus vnum, atq; idem sit necessariū, animæ, virtutisq; opus fuerit, vitæ com- posita, & honesta: id verò bonum augustius, quod felicitatem supra vocauimus: erat enim ea præ- stantissima nobis. Porrō fines in animo constitui, bona excellentissima sunt. Ipse verò habitus, & actus, quia est melior dispositione operatio,

erit & optimi habitus optima etiam operatio. Virtus autem, optimus habitus est, quocirca operatio à virtute, siue anima profecta, præ- stantissimum bonum est. Cūque felicitatem præstantissimum illud esse constet, erit ea ani- mæ excellentis operatio. Hæc igitur perfectum quippiam est, vitæ verò & perfecta, & imperfe- cta, similiter & virtus: quippe quod alia integra sit, totaque, alia verò particula tantum. Vnde & imperfectorum quoque imperfecta operatio est. Quo ostenditur, Felicitatem esse vitæ per- fectam, & secundum perfectam virtutem opera- tionem. Atque hoc in definitione genus recte con- stitutum esse, testatur communis omnium con- sensus, qui bene agere, benèque viuere, quod fe- licem, beatūque esse censent. Quorum vnum- quodque vsus est, & operatio, vitæque, & actio: actiua enim vitæ t vsibus etiam comparata est. Nam faber frana conficit, equi etiam vsui iuu- ra. Tum etiam quod nec die tantum vna, nec pue- rili, neque omni ætate felicitatem cōsultare posse dicimus. Quocirca friuola est Solonis senten- tia, negantis, viuum vllum beatum esse, nisi vbi finem attigerit. Nihil quippe imperfectum felix esse potest, cum integrum non sit. Deinde lau- des virtutis, actionibus, earūque encomiis impenduntur, & coronantur, non qui vincere quidem possint, nec vincant tamen, sed victores. Sed & iudicium, quo qualis quisque sit consti- tuitur ex operibus, spectat. Præterea, ob id non laudari felicitas solet, qui reliqua vel partes eius existunt, vel per eam fiunt, aut ad ipsam re- feruntur, quam ob rem aliud est t prædicatio, aliud laus, aliud item encomium. Encomium enim oratio est, facta cuiusque singularia expo- nens: laus verò vniuersalia celebrans: prædica- tio autem finem intendit. Vnde manifestum red- ditur, interdum quo de conuertitur, quare me- dia vitæ parte, boni, honestique prauos nihil an- tecellat: nihil enim discriminis inter dormien- tes est. Somnus enim est vitæ otium, non ope- ratio: quapropter nutritiæ partis virtus, quem- admodum nec corporis pars, rotius virtutis ne- quaquam censeri debet, eò quod in somno vim suam vberius exerat, agatque nutritiæ facultas, cum contra sentiriua, concupiscēsiq; dormientibus

ed δαμονια- μος, felici- tas, alij, prædica- tio.

siut imperfectiores, quatenus motu non participant: phantasia verò, nisi morbo, aut alio quopiã malo præpedita fuerint, sapientum efficaciores. Verùm quia virtus animæ est, non accidentiariè, de hac considerandum deinceps studiosius erit. Sunt enim humanæ animæ duæ partes, quarum utraq; ratione participat, sed non eodem modo: altera enim ut imperio, altera verò ut obsequentiæ, auscultationiq; nata: si quid præterea fuerit rationis expertis, prætermittatur. Neque verò refert, in partem diuidi anima queat, an nequeat: sunt enim illi facultates diuersæ, tum ille etiam, quas memorauimus supra. Quemadmodum in cutia superficië concauum, connexumq; separati non possunt, item in eadem rectum, & album: quæquã rectum est, quod album non est, nisi per accidens, substantia sit eiusdem licet: ita si quæ pars animæ præterea adscribitur, omittitur, ut naturale. Humanæ namque animæ hæ partes propriæ sunt, quocirca nec nutritrix, nec concupiscibilis facultas, existimari hominis propria debet. Ex natura enim humanæ conditione, necessum est, rationem, ac rerũ agendarum principium, tum operandi potentia inesse. Porro quia ratio nõ imperat rationi, sed affectionibus, & cupiditati, oportet & has quoque partes assignari: & quemadmodũ bona habitudo ex singulis corporis virtutibus cõstat, ita & animæ virtus quatenus finis, è singulis cõstat. Virtutis verò duæ specios sunt, moralis alia, alia intellectiua: neq; enim iustos tantum, sed etiam intelligentes, sapientesq; laudamus, quia virtutem, eiusve opus laudibus celebrari supra ostendimus: hæ verò, cum non operentur ipsæ quidem, operationes tamen virtutum existunt. Quia verò intellectiua partes cum ratione sunt, à parte rationem habente vèdicantur, quæ imperiũ obtinet in anima, nempe quæ ratione participat. Morales verò, irrationalis, quidem partis sunt, sed quæ necessariò sequitur dicentem. Neque enim in interroganti, cuiusmodi sit moribus aliquis, respondemus: Sapiens, & callidus, & 40 mansuetus, aut confidens. His itaque consequens, ut de virtute morali, primum quid sit, & quæ eius partes, consideretur: ad hæc enim etiam reducuntur ea, per quæ fiunt. Oportet autem inquisitionem, quemadmodũ in aliis, ita fieri, ut prius constet quod omnes querunt, & prõinde per ea, quæ verè quidem, sed non perspicuè dicuntur, ea, quæ & vera sunt, & perspicua, colligere. Perinde enim se hæc vestigatio habet, ac si sanitatem finire, dispositione corporis optimam instituerimus: & Co. 50 rificum illum, qui in foro sedet, nigerrimum esse dicamus. Quid enim sit alterutrum horum, ignoramus: prõinde quod quid sit utrunque cognoscatur, operæpretium est quo pacto habeat, prænouisse. Primum igitur constituatur, præstantissimam actionem à præstantissimis virtutibus produci, & in singulis quid optimũ sit, efficere, idque ab vniuscuiusque virtute. Ut è laboribus commo- 60 dis, nutrimentõq; idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine verò optima, optima etiam elaborant homines. Deinde omnem dispositionem ex istdem hoc, vel illo pacto illatis, nasci, & corrupti, velut sanitas ex laboribus, alimento, & temporibus, quæ inductione patet. Prõinde & virtus,

nascens à motibus animæ præstantissimis, & vnde anima affectiones, operaq; præstantissima proueniunt, ab istdem aliquo modo & fit, & læditur: ad ea verò vñs ipsius, à quibus augetur, & labefactatur, circa quæ & rectissimè vitam disponit. Ceterum circa iucunda, tristiaque virtutem versati, argumento sunt punitiones, quæ ut medicationis vice per contraria vsurpantur in aliis, ita per hæc quoque sunt. Pater igitur, virtutem moralem circa iucunda, tristiaq; versari, quoniam verò mos, ut nomen indicat, à consuetudine incrementum capit, (Adfucit enim operatrix facultas exercitatione nõ naturali, ut hoc, vel illo pacto moueatur, etsi inanimatis id non contingat: nemo enim lapidem quamlibet crebro sursum iactũ, iridem facere, nisi vi extrinsecus adhibita, vidit) rectè morem animæ iuxta imperantem rationem vocari, ac potentia qualitatem sequi dicimus. Neque verò prætereundum est, iuxta quas animæ affectiones quales quidam mores dicantur: iuxta potentias verò passionum, à quibus passiuè, iuxtaque habitus modum erga affectus, dicitur mores vel affectũ aliquo modo, vel passionibus minime obnoxij. Ceterum diuisio constituitur deinceps ex affectuum, potentiarumque, & habituum animæ enumeratione. Voco autè affectus iram, metum, verecundiam, cupiditatem, & in vniuersum, quæ per se voluptas, tristitiaue sensitiua sequitur: & secundum hæc quidem qualitas nulla formatur, sed 7 afficiuntur homines iuxta potentias. Voco autem potentias, quibus fit, ut commoè aliquid agere dicatur, ut iracundus, stupidus, amoribus deditus, verecundus, impudens. Habitus verò sunt, quibus efficiatur, ut hæc secundum ratione nobis insint, aut contrarium: ut fortitudo, modestia, timor intemperantia. Quibus ita determinatis, constitucendum in omni consensu, diuisibilisq; excessum, defectum, mediumque reperiri, atque hoc vel muruò ad se inuicè, vel nostri respectu: ut gymnastica, medicina, edificatoria, gubernatoria, & quæcunq; actiones alia, siue iuxta scientiam instituta, siue scientiæ expertes, aut artificiosa, siue inartificiosa: motus enim continuus quidpiam est, actio verò morus. In omnibus verò scientiæ, & ratio, medium nostri respectu, & quid optimum sit præcipit, idque passim habitum gignit præstantissimum, quod etiam inductione, & ratione probari potest. Contraria enim contrariis pugnant, extrema verò & mediis, & sibi. Medium enim vtrunlibet est ad vtrunlibet, ut æquale minore quidem maius, maiore verò minus existit. Itaque necessarium est, virtutem moralem circa media quadam versari, & medium quidpiam virtutem esse. Restat igitur, ut dicatur cuiusmodi medietas virtus sit, & circa quæ versetur media. Quæ omnia dilucidius exemplis, vel in tabula adumbrabimus. Sumatur enim iracundia, doloris carentia, mansuetudo; confidentia, timor, fortitudo: impudentia, stupor, verecundia: intemperantia, sine sensu vita, modestia. Nam oppositum modestiæ, quod hic *ἀναισθησία* vocamus, nomine vero caret. Vindicta, lucrum, damnum, iniustum; prodigalitas, sordes, liberalitas: iactantia, dissimulatio, veritas; adulatio, odium

amic

amicitia: placendi studium, contumacia, grauitas: mollities, afflictio, tolerantia: ostentatio inepta, pusillanimitas, magnanimitas: profutuo sumptuositas, illiberalitas, magnificentia: versutia, Ituloria, prædoncia. Hæc, atque eiusmodi affectiones animis accidant, ac ab excessu, defectuque nomen accipiunt. Iracundus enim dicitur, qui vehementer, & citius, & ob plura, quàm deceat, exaudescit. Dolore autem vacans deficit, in quibus, & quando, & quo modo conueniebat. Confidens, qui non metuit, nec quæ decebat, nec quando, nec quo modo. Timidus verò, qui metuit quæ non conuenit, nec quando, nec quo modo. Similiter & intemperans, cupiditariusq; indulgens, & qui modum nesciat, in re quacunque tandem. Sensu verò humano caret, qui nec quantum expediat, nec secundum naturam concupiscit, sed omnis affectionis, ad instar lapidis, expertis est. Lucri cupidus, qui vnde quaque quæstum aucupatur. Negligentes verò, aut nusquam, aut à paucis certo conueniunt, factabundus, plura, quàm possideat, ostentat. Dissimulatores, pauciora. Assentatores, plura, quàm deceat, laudat. Odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad voluptatem comparat orationem, placendi studiosus: verum qui agrè, aut pauca ad gratiam dicit, cõtumax appellatur: & qui nullum dolorem, etiam si expediat, sustinet, inollis: qui verò omnem, proprio quidem, & simplici nomine caret, sed translatò, obduratus, aruminosus, miserisq; natus dicitur. Ostentator ineptus, qui pluribus se dignum arbitrat, quàm deceat. Pusillanimitas, qui paucioribus. Profusus, qui omnibus sumptibus excedit. Illiberalis, qui omnibus parcit. Similiter & parcus, & prodigus: hic enim excedit erogando modum, alter cum non attingit. Versutus, in omnibus, & vnde quaque alios in vitularis captione anteuerit. Stolidus verò, etiam isthic cessat, vbi non oportebat. Inuidus, ob successum, plus, quàm deceat, angitur, nam & dignitatum successibus addiguntur tales. Cõterarius huic, nomine caret, is scilicet, qui spectas indignorum successum, nihil commouetur tamen, sed expeditus est, securusque alienorum, perinde ac solent, qui ventri tantum inserviunt: ille verò, difficilis est ob inuidiam morbum. Quæ verò in singulis ita habeant per accidens, superuacuum est determinare. Nulla enim scientia, vel contemplatiua, vel actiua, ea ratione agendo, agendo ve iungunt: hæc enim contra deceptiones artium logicas adferuntur. Quocirca simpliciter hæc determinata nobis sufficiant, accuratius deinceps pertractanda, vbi de oppositis inter se habitibus disputabitur. Affectionum verò eiusmodi species, ex eo nomen trahunt, quod aut iuxta excessum temporis, aut secundum quod magis quidque est, aut relatione ad aliquid differant, in quibus affectus extoruntur. Animo namque præceptis dicitur, eo quod citius quàm oporteat, prorumpat. Sæuus verò, & immanis, eo quod violentius prorumpat. Acerbus verò, quod irascendi capter occasionem. Percussor verò, & contumeliosus, à punitionibus ex iraprofectis. Delicati autem, gulosi, vinolentique, eo quod vtroque alimenti genere nimis, & præter rationem delinuntur. Ceterum ignorari non

oportet, quando quo modo pro vberiore passione capitur, id quibusdam ex his non cõpetere. Vt adulter non ex eo vocatur, quia magis soleat coniugatis miseris: sed malitia eius facti quidam expenditur. Simul naque & passio, & talem esse iunguntur, nec segregatur etiam ab eiusmodi contumelia. Vnde sæpe controuertitur, an qui congressus sit, oriam adulterium commiserit, vtruta si ignorans, aut coactus fecerit, & qui percussit, etiam contumeliatu sit: atque eodem pacto in reliquis. His ita peractis, non prætereundum, quod cum sit anima partes, virtutes etiam iuxta easdem distinguantur: alia enim rationalis partis contemplatiua, quæ opus est veritatis inquisitio, vel quomodo habeat, aut generatur: alia verò partit irrationalis, cupiditariusq; obnoxia. Non enim si in partes diuidi anima queat, idcirco omnes eius cupiditate participant. Mores verò honestos, aut prauos, elucere necessum in dolorum, voluptatumque fuga, aut persecutione: id quod ex diuisiõibus affectuum, potentiarum, habituumq; patet, potentie enim, & habitus affectionum sunt ipsi verò affectus; dolore, voluptatèque sinuntur. Itaque & ex his, & superioribus, constat, omnes virtutes morales circa dolores, voluptatèq; versari. Omnis enim animi voluptas in ea interdicit, quibus meliores, deterioresve reddimur. Etenim in dolorum, ac voluptatum fuga, & persecutione, tum prauos fieri mores manifestum est, quando nec ut oportet, nec quas oportet persequantur, ac fugiunt: idèque promptum illud omnibus est, ut animum in voluptatibus, & tristitiis imperturbatè, ac tranquillè cõsistentem, virtutem esse definiant, contrariarq; de vitio loquantur. Quandoquidem autem virtutem, iam liquet habitum eiusmodi esse, quo & effectiui optimorum reddantur homines: ut optimè etiã ad ea disponantur, (optimum enim præstantissimum, illud est secundum rectam rationem, medium nempe nostri respectu excessus, defectuque:) necessum est, virtutem moralem, mediocritatem in re qualibet esse, aut in voluptatibus, doloribusq; & in iucundis, ac tristibus circa media quadam versari. Mediocritas verò illa interdum in voluptatibus consistit: in istdem enim & excessus, & defectus. Interdum in doloribus: nonnunquam in verisq; excessus enim fit, vel nimis iucundis letando, vel tristibus nimis dolendo: idque vel simpliciter, vel termini communis respectu, ut cum non velut vulgus, sed vir bonus, quemadmodum decet, commouetur. Quia verò habitus quidam est, iuxta quem in eadem re hic quidem ad excessum, alius verò ad defectũ prolabitur: necessum est, ut quemadmodum hæc & sibi ipsis, & medio contraria sunt, sic etiam habitus & sibi inuicem, & vitatibus pugnant. Contingit autem antitheses alibi quidem omnes iuxta perspicuas esse, alibi verò in excessibus, alicubi in defectu magis. Causa autem contrarietatis eius est, quia non qui, & quæ semper inæqualiter, similiterve admodum. Sed qui nunc quidem ab excessu, nunc autem à defectu citius transit ad medium, is contrarius magis videtur. Quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere, quàm

quàm deficere, edendo verò deficere, quàm excedere, salubrius est. Itaque & delectus rerum earum ij, inquam, qui his in exercitationibus sunt, similiter habeat. Pro rationeque hac aut magis aut minus cōducibiles dicuntur, vt nunc quidem qui laborum, nunc qui continentia, stabilitatisque studiosiores sunt, apud magis sanitati videantur. Et cōtrā, cūm à mediocri & ab eo, quod ratio probat, disceditur, nunc quidem ignauius ille, laborumque fugiens, non autem ambo, nunc verò luxu perditus, & nō famelicus ille delectu dererior dicitur. Id verò euenit, quòd natura nō in omnibus aequaliter à medio distat: laboribus enim minus, quàm voluptatibus, capimur. Quæ simpliciter circa animam habent. Contrariā verò constitutum, in quo magis excedunt, & in quem vulgus inclinatur; alter verò later perinde, ac non existat prorsus; quia enim cōtingit ratio, non sentitur. Ita enim iram mansuetudini opponimus, & iracundum mansuetum. Nam etsi excessus contingat in mansuetudine excedat, siue admittenda reconciliatione, siue non irascendo, cūm sit casus alapis, pauci tamen eiusmodi reperiuntur, omnibus in alterum extremum propensiss, ira namque minime solet esse blanda. Postea quā igitur habitus circa quamlibet passionem, ac excessus, defectusque, & contrarios habitus, quos habeat secundū rectam rationem homines, enumerauimus, superest, vt quid sit recta ratio, cuiusve termini respectu, medium vocandum sit, exponatur. Manifestum verò, omnes virtutes morales, omniaque vicia, circa voluptuaria, tristitiaque excessus quosdam esse, atque defectus. Voluptates autē à memoratis habitibus, affectionibusque sunt: verum optimus habitus rei cuiusque medius existit. Vnde patet, virtutes aut omnes, aut quasdam in mediocritate sitas esse. Quapropter aliud principium considerationi sequenti constituitur. Etenim substantia omnes secundum naturam principia quaedam sunt, & possunt singula multa eius generis progignere, vt homo hominē, & animal in vniuersum alia animalia, plantæque plantas. Præter hæc verò solus omnium animantium homo actionum quarundam principium est: quippe quòd præter hunc nullum agere præterea dicitur. Sedenim ea propria vocantur, & quibus primum motus proficiscuntur: iustissimè verò omnium, è quibus aliter nihil queat produci, cuiusmodi penes Deum sunt. Immobiles autem, vt in mathematicis, non per se quidem, sed similitudine quadam principia appellantur. Hic enim ipso principio labefactato, labefacti omnes, que ab illo principio fluxerunt, demonstrationes oportet, cūm ipsæ inter se demonstrationes altera alteram tantisper non euerunt, quancūper illa communis hypothesis, vnde lucem istæ suam habent, non eueritur. Homo igitur motus cuiusdam principium est, non actio motus est. Quia verò principium, quemadmodum & in aliis, eorum, quæ per ipsum sunt, suntque, causa existit: vt in demonstrationibus, ita hic quoque penes simpliciter ea conuenit. Nam si habere trigono duos rectos, necessum est tetragonū quatuor rectis consistere: manifestum est, quòd trigonus duos rectos habens, causa eius existat. Verum si quid in tri-

† similiter

gono mutatis, necessarium est & in tetragono multes, vt si tres habuerunt sex, et si quatuor octo. Sin verò non multes, vt illud, ita hoc quoque habeat necesse est. Id ita necessario euenire, ex Analyticis patet: verum impresentiarum in tantillum neque dicere accuratè, neque non dicere conuenit. Nam si nulla alia triangulo causa est, cur ita habeat, id ipsum principium erit, & causa, qua reliqua adstruantur. Quocirca si quaedam sunt eiusmodi, vt etiam contrā habere possint, necessarii etiam principia sunt eiusmodi. Nam ex necessariis nihil, nisi necessarium, concluditur: quæ verò à nobis oriuntur, etiam contrariè euenire possunt. Eque dem que penes homines sunt, pleraque eius generis comperiuntur, atque ipsi talium etiam principia existunt. Quatuor igitur cunctis actionum principium & dominus homo constituitur, ea patet fieri, & non fieri posse, & in sua etiā manu esse, qui fiant, vel non fiant: vt puta quorū ipse dominus est, vt vel sint, vel non sint. Quæ verò in ipso sic sunt, vt faciat, vel non faciat, eorū vtriusque causa existit. Quoniam autē virtus, ac vitium, & vtrorumque effectus, hi quidem laudantur, illi verò vituperantur: vituperantur autē, laudanturque, non quæ à necessitate, vel natura, vel fortuna iustitiam, sed quorum ipsi causa sumus. Quorū verò alij causa sunt, eorundem etiam laus, vel nota erit, manifestum virtutem, ac vitium circa eiusmodi versari, quorum causa quisque est, & actionis principium. Quocirca discernendum, quorum causa, quarumque actionum principium homo existat. Etenim conuenit omnes, voluntarium tantum, & eorum, quæ electionem admittunt, neque à violentibus, de liberatoque suscipiuntur, causam quæque effecti: uoluntarium verò nequaquam. Vnde satis constat, voluntarium tantum virtutem esse, ac vitium. Idcirco quid voluntarium, ac inuoluntarium sit, cūm virtus his, vitiumque describantur, considerandum erit. E tribus verò his vnum existere videtur, aut iuxta cupiditatē, aut electio, aut intelligentiam. Nam voluntarium secundum hæc aliquid est, inuoluntariū verò præter hæc aliquid. Porro cupiditas in tres partes distribuitur, consultationem, irascentiam, & cupiditatē. Itaque hæc distinguenda sunt, & primum quidem secundum cupiditatem. Omne enim, quod iuxta cupiditatem est, voluntarium vtrique iudicatur: nam inuoluntarium omne violentū videtur: & si violentum sit, etiā acerbum erit, omne scilicet, quod coacti faciunt, aut patiuntur, quemadmodum Euenus inquit: Omnem rem necessariā molestā esse. Itaque si quid molestum, idem etiā violentū erit, & contrā. Quicquid verò præter cupiditatē est, id omne dolorem inferit: iocundorum enim cupiditas est. Itaque violenta etiam inuoluntaria sunt, & pròinde quæ secundū cupiditatem eadem voluntaria: hæc enim inter se inuicem sunt cōtraria. Porro omnis malitia reddit dereriores. Intemperans, qui præter rationem sequitur cupiditates, volens igitur faciet, & voluntarium iuxta cupiditatem. Absurdum enim sit, intemperantis redditos, iustiores fore. Ex his igitur voluntarium secundum cupiditatem iudicari queat, ex aliis

aliis verò contrarium. Quicquid enim sit voluntarium, id sit à volente, quòdque à volente, id voluntarium. Nemo autem vult quod malum esse noverit. Verum intemperans non quæ vult facit: liquidem intemperanter agere, est ex cupiditate id quod optatum quis arbitratur agere. Vnde volentem, nolentemque eundem agere cōtingeret: quod est impossibile. Continens verò iustius agit incontinentem. Nam continentia virtus est, & pròinde iustiores efficit sui studiosos. Tum verò exercetur, cūm contra cupiditatem, secundum rationem viuatur. Quocirca iustus, quemadmodum & prauè agere voluntarium esse, est ex cupiditate id quod apparet, & necessum si alterum voluntarium sit, etiam alterum esse: quòd verò præter cupiditatem sit, voluntarium. Idem igitur, volens agere, & non volens. Sic etiam propemodum sese de ira habet. Nam continentia, & incontinentia, que in modum circa cupiditatem, ita circa iram quoque versari videntur. Nam quod iræ repugnat, tristis est, & violenta eius cohibitio. Itaque si violenta, etiam inuoluntaria, & quod secundum iram sit voluntarium. Videtur & Heraclius vim iræ contuens, repulsionem eius per molestem attestari. Difficile enim, inquit, iræ resistere est. Anima enim frivola, animòque indulget ira. Sin impossibile, eundem quippiam nolentē, volentemque vnum idem facere, magis voluntarium est, quod à voluntate, quàm cupiditate, aut irascentia fit: argumento est, quòd multa facimus etiam absque ira, & cupiditate. Superest igitur, vt, an quod volunt homines, idem sit voluntarium, consideretur, videtur nanque & id impossibile, quando & supra constitutum est, malitiam reddere iustiores: ac intemperantia quidem malitia est. Contrarium verò vsu venit, eo quòd nemo quæ mala arbitratur, velit, quæ tamen facit intemperans. Itaque si iniuria afficere, spontaneum est, id autem ex voluntate: ergo intemperans factus, non iniurius, sed temperante priore illo iustior erit: quod est impossibile. Nam voluntarium igitur non esse quod iuxta cupiditatem sit, neque inuoluntarium quod contra cupiditatem sit, patet. Sed & neque id, quod secundum electionem ex iisdem, manifestum est. Nam quod ab electione fit, demonstratum est inuoluntarium non esse: sed magis quòd quisque vult, id voluntarium. Verum cōtingit etiam non volentem, tamē spontaneum aliquid agere: atque solum id est demonstratum. Multa insuper repentino motu facimus: eligit autem repente nemo. Etenim si trium horum aliquid voluntarium est, necessario erit aut secundum cupiditatem, aut electionem, aut intellectum, ex quibus, cūm duo priora non sint, relinquitur vt in eo quòd contemplando quis agar situm, voluntarium illud dicamus. Cæterum paululū progressi oratione finem tractant de voluntario, inuoluntarioque imponemus. Eorum enim, quæ vi, aut non vi eueniunt, consideratio prioribus cognata est ac propria. Omne enim violentum, inuoluntarium. Quocirca de violento considerandum est, quid sit, quòve pacto ad voluntarium inuoluntarium habeat. Videtur autem violentū necessario, vis, & necessitas voluntario, persuasio-

niq; in rebus agendis opponi. In vniuersum autem violentum, necessitatemque etiam inanimatis assignamus. Nam & ignem vi, coactumque deorsum ferri, cernimus. Verum quando secundum naturam, propriumque impetum fertur, nec violentia, nec voluntarium subest, sed nomine caret antithesis, verum cūm præter hæc contingunt, vt dicimus fieri. Eodem pacto & animalia, & inanimata vi multa eum facere, tum pati animaduertuntur, quando scilicet præter naturalem impetum ab externo aliquo mouetur. Quod in anima quidē expertibus simplex est, sed in animatis saepe simplex, vt in quibus non semper ratio, cupiditasque consonant. Ac cæteris quidē animalibus, quemadmodū & inanimatis violentum simplex est, quippe quæ cupiditati (nam ea viuunt) ratione minime contrarium habeant: homini verò ambo insunt, certa quaedam atate, ea scilicet, quæ rebus per rationem agendis idonea est: neque enim vel puerum, vel feram agere dicimus. Pròinde cūm violentum omne molestum esse, nec vi quisquam, sed gaudens agere videatur, magna de temperante, intemperantēque controvertitur oritur, eò quòd vterque contrarios intra se impetus sentiens agit. Vnde temperantem vi se ipsum à suauium cupiditate abstraxisse aiunt: dolet enim luctans cum resistente cupiditate. Intemperans autem vi, præter rationem rapitur, minus tamē adffigitur: nam cupiditati latus indulget, quippe qui suauibus intendit, quocirca non vi, sed volens agit, quia dolore vacat. Porro persuasio, violentia, necessitati que opponitur: temperans verò ea sectatur, de quibus persuasus est, non vi, sed volens. Nam cupiditas citra persuasionem trahit, quippe quæ ratione caret. Quòd igitur ij soli vi, inuitique facerē videantur, quàmque ob causam, scilicet ob similitudinem, quæ & inanimata agere dicimus, exposuimus hæctenus. Sedenim si & quod in determinatione positum isthic fuerat, adiciatur, soluitur quod dictum est. Quando igitur foris quippiam præter impetum intrinsecum mouerit, sed rursus, vi id fieri asseueramus: quando verò secus, non vi. In temperante autem, intemperantēque, insitus impetus ducit, (vtrunque enim habet) & neuter vi, & coactus, sed volens vterque agit. Nam principium, quòd foris est præter naturalem impetum siue moueat, siue motum impediatur, necessitatem vocamus, vt si quis manu, & voluntate, & cupiditate retinentis arrepta, percutiat alium. Verum si intrinsecus principium fuerit, vis non est: quando quidem & voluptas inest, & cupiditas, quæ statim à natiuitate in omnibus deprehenditur. Atque his ferè duobus à natura quippiam inesse determinamus, eo scilicet quòd à natiuitate statim à natiuitate inest, & quod generatione existente facile consequimur, vt senectus, canities, ac alia id genus. Itaque non secundum naturam facit alteruter, sed secundum naturā simpliciter: sed non eandem. Quæstionibus igitur de temperante, intemperantēque, vtrum vi, & non volens agar alter, aut vterque, aut vi simul, inuitique; ambo: & si vis voluntaria sit, num volentes simul, nolentēque agant, ex dictis hæctenus occurrentium. Verum & aliter vi, coactique; agere dicuntur,

tur, non differentibus inter se muris ratione & cupiditate, quanto tenet id faciunt, quod molestum quidem, & scilicet iudicant, sed neglectum, damnum, aut mortem inferat: haec enim omnes, aut coactos facere aiunt, aut non. Faciunt autem omnes: nam omittere quidem licet, sed ferendum incommodum. Verum ex his alia quidem violenta, alia vero non violenta forte quis dixerit. Quaeunque enim eorum, per quae vel facere, vel non facere penes ipsum est, etiam si non volens facit, tamen & facere ipse dicitur, & non vi: quae vero penes ipsum non sunt, vi quodam modo, sed non simpliciter fieri dicuntur, eo quod non illud ipsum eligit, sed alicuius gratia agit. Verum ex his est quoddam discrimen. Nam ridiculus fuerit, si ut contactus quis vitaret, occidisset alterum, vi se id, coactumque fecisset, dicitur: maius enim, acerbiusque malum oportet, non facienti propositum sit. Sic enim coactus, & non vi facit, scilicet quando malum boni gratia, vel ob maioris mali repulsionem agit, idque inuitus. Neque enim penes ipsum haec sunt: quocirca & amorem, & iras quasdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria conuenerant, quia violenta inuis, & supra naturam sunt. Vnde & veniam merentur, eo quod vi cogere naturam soleant. Sed & magis vi, inuitaeque facere videtur, qui facit, ne vehementius, aut leuiter doleat, vel etiam non gaudeat. Nam ad ipsam refertur inuictum, quod ferendo natura est. Verum quae neque naturalis cupiditatis, nec rationis sunt, non debet penes ipsum esse: censetur quam ob rem phantastici, & qui futura praedicant, quilibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipsos esse assueuerunt, neque ut faciant quae fecerunt, neque ut dicant quae dixerunt. Sed & nec per cupiditatem. Itaque & intellectus quidam, affectusque, aut actiones secundum eiusmodi rationes, & intelligentias, in nostra potestate non sunt. Sed quemadmodum Philolaus inquit, Rationes quaedam sunt nobis potentiores. Ergo voluntariorum, ac inuoluntariorum consideratio, eorum, quae vi eueniunt, tractandi iungenda est: itaque haec ita sunt inter se distincta. Nam qui spontaneum maxime interpellant, in se coactos dicunt, ut in eam animi sententiam veniant. Et quia finem id iam habet, & voluntarium, nec cupiditate, nec electione determinatum est, reliquum est, ut ea, quae iuxta intellectum sunt, determinentur. Videntur autem inuoluntario contrarium esse voluntarium, & quod cuiusque gratia sciens quis facit. Interdum enim nouit quod pater sit, non tamen quod occidat, sed seruet potius: ut Peleades, petebant quidem poculum, sed ut amatorium, & vino plenum id vero venenum erat. Ignorans autem quem, cui, & quid, ex ignorantia; non per accidens agere dicitur. Quod autem ab ignorantis tali sit, inuoluntarium est: ergo voluntarium contrarium est. Quae igitur penes ipsum sunt, ut facere omittat, facit non ignorans, & per se, ea utique voluntaria sunt, & voluntarium id ipsum est: quae vero ignorans, ex eo quod ignorat, ea inuitus facit. Porro quia scire, & intelligere bifariam capiuntur, vel ut habeatur, vel ut usurpetur: scilicet, qui habens non vitetur, interdum ignorans merito dicitur, interdum vero nequaquam, vel ut si per ne-

gligentiam non vitatur. Similiter & si vituperetur, qui vel facillime, vel necessario peritiam, & per negligentiam, aut dolorem aliquem, volupratemque non vitiger. Haec loco huic inferenda videbantur. De voluntario igitur & inuoluntario hoc modo determinatum sit. De electione vero deinceps dicemus, expositis primum nonnullis questionibus. Ambigat enim fortasse quis, in quo genere orientur, tum in quali continentenda sint, aut eademne, aut diuersa sint voluntarium, & inuoluntarium. Maxime vero quidam assueuerant, & quaerenti etiam ita forte videri queat, electionem ex duobus his alterum esse, scilicet aut opinionem, aut appetitum: utraque enim confectione videtur. Verum appetitum non esse, patet ex eo, quod tum aut voluntatem, aut cupiditatem, aut iram esse necessum sit: nemo quippe nisi horum aliquid patiens appetit. Ira porro, cupiditasque, etiam feris inest, electio vero nequaquam: tamen quibus haec ambo insunt, multa absque ira, cupiditateque eligunt: sed dum passionibus adstringuntur, non eligunt, sed tolerant. Praeterea, cupiditati, iraque semper dolor iungitur: multa vero nos absque dolore eligimus. Voluntas insuper, & electio idem non sunt: volunt enim interdum etiam ea homines, quae impossibilia norunt, ut omnibus hominibus imperare, immortalem esse, id quod nemo sciens impossibile elegerit: & in vniuersum, quae & si non per se, sed sibi tamen impossibilia vel facta, vel omitti norit: vnde manifestum, electionem esse rerum penes nos sitarum. Similiter clarum, nec opinionem esse, neque simpliciter, si quis aliquid putet, esse eligibile eiusmodi quid sit, quod vitibus nostris pareretur. Multa vero, opinione concipiunt, quae penes nos non sunt, ut diametrum commensurabilem. Porro nec vera est, nec falsa electio, sed & nec rerum penes nos sitarum opinio, qua faciendum aliquid, vel non faciendum arbitramur. Commune vero id est, de opinione, & voluntate. Nemo enim finem, sed ea, quae non conferunt, conferunt, eligit: quemadmodum nemo sanum esse, sed ambulare, sedere, sanitatis gratia. Neque felicitate potiri quisquam eligit, sed quatuor studium, & periculationes felicitatis adipsam gratiam. Et in vniuersum declarat semper eligens, quod, cuiusve gratia eligat: est enim aliud id, cuius gratia, & quod gratia alterius eligit. Vult autem maxime finem, ut in pretio, & sanum esse, feliciter, beatique viuere. Itaque patet, aliam & opinionis, & voluntatis rationem esse. Voluntas enim, & opinio maxime finem spectat, quod non facit electio. Ergo electionem patet, nec voluntatem, nec opinionem, nec simpliciter vllam animi perceptionem esse, quo simul elucet, & quid sit, quidve ab iis differat, ac ut se ad voluntarium habeat. Porro possibilitium esse, aut non esse, alia eiusmodi sunt, ut de iis suscipiatur deliberatio, alia vero ut non suscipiatur. Quorum enim generatio penes nos non est, etiam si fieri non fieri possint: sed quae vel natura, vel aliis ex causis sunt, de iis sciens nemo consultare instituat. Verum quae non tantum fieri non fieri possunt, sed in consultationem etiam venire solent, ea sunt, quae pro arbitrio facere non facere possumus: quapropter non de

remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa ad nos non spectant, hoc vero fieri nequit. Sed & nec de omnibus, quae a nobis queant fieri. Vnde manifestum, nec opinione simpliciter electionem esse, eligibilia vero etiam agibilia, rerum scilicet penes nos existentium. Praeterea miretur forte, quis, quo pacto medici, quae scientia complectuntur, in deliberationem ponant, cum id non faciat grammaticus. Ratio est ex eo constat, quod aut ratiocinando, aut sensu error omnino committatur, quorum utrunque in medicina contingit, in grammaticis vero luxuriosum, & actionem, quam spectant, in infinitum progrediuntur. Quoniam igitur neque opinio, neque voluntas est electio, est certe velut utrunque, & non ambo. Ex improviso enim nemo eligit, sed cum faciendum videtur, conspiratque voluntas: quae cum ambo eligenti inest, utroque consistit electio. Considerandum autem, quomodo inest haec, idque ex ipso nomine primum. Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde considerationem, consiliumque requirit, & procedendo ex opinione consultatiua constituitur. Neque enim de fine, qui rebus omnibus quidam propositus est, sed de iis, quae ad finem suscipiuntur consultatio, id vero omnes consultamus, donec ad nos transulerimus generationis principium. Quod si nemo eligit, nisi re prius consultata, ex pensaque melius sit, an deterius, volunt autem que possibilis nobis sunt, non quae ad finem, deliberatio, cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. Enimvero omnes, quae eligimus, eadem volumus, nec tamen quae volumus, omnia eligimus. Porro deliberatiua facultatem voco, cuius principium est consultatio, quae & concupiscentia, id quod velle decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni aetati, aut homini electio inest, eo quod nec consultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinatioem tamen, faciendumne quippiam sit, nihil verat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Anima enim pars deliberatiua, rationes, causasque vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit, (nam quare quid, causa est, & id, cuius gratia quid est, aut sit, ut profectiois facultatum comportatio, quando quidem eius gratia proficiscuntur) constat, eos, qui proposito sine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter eum quis facit, aut negligit, quae penes nos sunt ut faciamus, vel non faciamus, idque non ignoranter, volens utique, aut facit, aut non facit. Caeterum multa eiusmodi citra consultationem, praecogitationemque agimus. Vnde necessum, omne eligibile voluntarium esse, non autem voluntarium statim eligibile: item quae ex electione sunt, omnia voluntaria sunt, non autem voluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones recte in voluntarias, inque voluntarias, & consultatas distribui: quae enim non sunt accurata, veritatem tamen modo aliquo attingunt: verum deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec voluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quando ex consultatione concurrunt. Et quia

consultantes omnes gratia alicuius consulant, & scopum habent praesertim certum, quoniam respiciunt velle, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est, & fundamentum: quemadmodum in contemplatiuis scientiis hypotheseos, de quibus breuiter sub principium, verum in Analyticis accuratè differuimus. Caeterum consideratio de iis, quae ad finem ducunt, partim artificiosa, partim vero inartificialis apud omnes est: ut bellum gerant, necne, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est, quapropter id est, cuius gratia consultatio existit, ut opes, ut voluptas, aut aliquid aliud huiusmodi, quodcumque, finis est vice: nam consultat, quisquis consilium capit, vel finem recte perspexerit, constitueritque: tendit enim eo consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quomodo ipse perducatur in finem possit. Finis autem semper naturam boni est, de quo & particulariter consulant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonum, id scilicet, quod simpliciter optimum. Verum quod praeter naturam est, ex aliqua perversitate, non id quidem verè, sed apparens bonum est. Cuius rei causa est, quod entium quorundam vltis, non nisi iis, quibus facta natura sunt, applicari potest, ut sunt visibilia: neque enim videre licet, quorum visio non sit, neque audire, quorum nulla auditio. Sed per scientiam etiam ea, quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim aequaliter sanitatis, morbiisque eadem est scientia, sed illius quidem, iuxta huius autem praeter naturam. Sic & voluntas secundum quidem naturam boni est, praeter naturam vero mali: & vult natura quidem bonum, praeter naturam vero, & ex mentis quadam euerfione, malum. Verum cuiusque corruptio, euerfioque, non in quolibet, sed in contraria, & media concipitur: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quolibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria, quae iuxta scientiam opponuntur, necessum est & errorem, & electionem a medio ad contraria ferri. Porro contraria sunt, medium, maius, & minus, eo quod iucundum, & triste sic habeant, ut ab anima iucundum quidem bonum iudicetur, iucundius vero melius, & triste malum, tristius & deterius: vnde patet, circa voluptates, & dolores, virtutes, vitiaque verari: circa eligibilia namque consistunt. Electio autem circa bonum, malum, & apparentia, quae naturam sunt voluptas, & dolor, versatur. Quoniam igitur ipsa virtus moralis ipsa mediocritas est, omnisque circa voluptates, & dolores versatur, vitium autem circa excessum, & defectum, & ea profus, in quibus etiam virtus consistit: necessum est, virtutem moralem, electioem esse mediocritatis, quo ad nos, in iucundis & tristibus, iuxta quae qualis quisque moribus dicitur, dolens, gaudensve. Dulce namque, huc amarum diligens, non qualis quidam moribus dicitur. Quibus ita determinatis, dispiciatur, utrum virtus electionem reddat non peccabilem, finemque relictum, nempe ut cuius gratia debeat, tantum eligatur, ut nonnullis videretur, rationem absoluat, id quod temperantiam dicimus, quippe quae rationem

tionem non evertit. Sed enim virtus, & temperantia discernuntur ab invicem, de quibus post-erit dicendi locus. Quibus enim cunque ratio- nem rectam prestare virtus videtur, id causa exi- stit, cuiusmodi etiam temperantia. Ceterum eam laudabilem esse praemisit dubitationibus ostē- detur. Porro scopum quidem licet esse rectam, verum in iis, quae ad scopum aberrare. Rursum scopo etiam falso proposito, in iis, quae ad ipsum tendunt, recte habere: interdum vero utraque fal- sunt. Vtrum igitur virtus scopum, an ea, quae ad scopum, regit? A seueramus autem, scopum à vir- tute constitui: quocirca nec collectione, nec ra- tione aliqua haec demonstrabuntur, sed ut prin- cipium hoc positum nobis esto. Neque enim me- dicus considerat, an esse sanum, sed vtrum deam- bulare, an non deambulare oporteat. Neque gymnaestes, an bene habere, sed vtrum luctari, vel non luctari expediat. Similiter neque alia vlla circa finem occupatur. Quemadmodum enim in contemplatiuis, hypotheses principiorum lo- cum obtinent, sic & effectiuis finis, & principium est & hypothesis. Quoniam si hoc sanum esse conuenit, necessum est hoc esse, siquidem illud expectes, quemadmodum isthic, si triangulo duo recti, necessum est hoc consequi. Cogitationis igitur principium finis est: actionis vero, cogi- tantis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio causa est, aut virtus: si ratio non fuerit, per virtutem finis, non quae sunt ad finem, constitue- tur. Finis autem est id, cuius gratia: omnis enim

delectio alicuius est de aliquo. Cuius igitur gra- tia medium est, eius causa virtus, quae id cuius gratia eligit. Verum quae deceat, consecutio alterius est facultatis, quae id cuius gratia eligit. Non enim ipsius est electio, sed eius quod ipsius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. Ver- um ut finis rectus praehigatur, electionis munus est, cuius causa est virtus: quocirca qualis quis- que sit ex electione, iudicamus non quid, sed cuius gratia faciat, expendentes. Similiter & virtus contrariorum gratia electionem efficit. Nam si quis, cum in potestate sua sit, bonum agere, ma- lumque omittere, agat contrarium: necessum est, hunc honesti studiosum haudquaquam esse. Ita- que virtus, & vitium voluntaria sunt, cum nulla necessitas ad mala perpetranda cogat. Involun- taria enim, cum turpia sunt, non vituperantur ta- men, contraque bona non inuoluntaria, sed vo- luntaria laudantur. Postremo omnes laudantes, vituperantesque, electionem magis, quam facta, intuemur, etiam si virtute sit eligibilior opera- tio. Faciunt item mala quidam coacti, sed eligit ea nemo. Sed & quia difficile, electionem cuius- modi sit perspicere, idcirco ex operibus qualis quisque sit, iudicare necessum habemus. Itaque eligibilior actio, sed laudabilior electio. Expositis igitur haec eneniunt, & consentanea sunt ap- parentibus.

FINIS SECVN- DI LIBRI.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E E T H I C O R V M
A D E V D E M V M,
L I B E R T E R T I V S.

MEDIOCRITATES igitur esse in virtutibus, eaque electiuas, & con- traria earum vitia, quaeque sunt, uni- versaliter dictum est. Singulatim vero vnamquamque persequentes, primum de fortitudine dicemus. Ferè enim apud omnes in confesso est, & fortem circa terribilia versari, & fortitudinem vnam è virtutibus esse. Distinximus autem in tabula superiore, vtriusque confidentia, & fortitudo, cum aliquo pacto sibi inuicem opponantur, etiam inter se contraria sint. Vnde manifestum, quae ab iis habitibus no- men habent, etiam inter sese invicem opponi, quemadmodum timidus: nam is magis, quam deceat, timere, minus vero audere dicitur. Et confi- dens, qui ipse quoque ex eo quod huiusmodi sit, minus scilicet, quam deceat, timens, magisque, quam deceat, audens, nomen trahit: vnde & au- dax ab audacia denominatur. Quocirca cum for-

titudini sit circa timores, audaciamque habitus praestantissimus, decet vero nec ut audaces, qui in nonnullis deficiunt, in aliis vero excedunt, agere, neque timidorum instar, quia etiam ipsi, in eodem peccant, non eodem tamen, sed contrario modo, (audendo enim deficiunt, timendo vero excedunt.) manifestum est, mediam audacia, timidita- tisque dispositionem fortitudinem esse: is enim habitus optimus. Videtur autem fortis metu vacare ut plurimum, timidus autem metu obno- xius esse. Et hic quidem multa, pauca, magnaque, & parua meruit, idque vehementer, & cito: ille vero contra, aut profus non, aut leuiter, agere, & raro, & non nisi magna. Et hic quidem vehemen- ter terribilia sustinet, ille vero nec leuiter qui- dem horrida. Quae igitur sustinet fortis pri- mum sibi, an alteri terribilia? Etenim si alteri terribilia sufferat, nihil videatur magnificum, fortem esse: si vero sibi ipsi, necessum est, non nisi

nisi magna, & horrida terrorem incutere. Itaque si terribilia vehementer, vehemens: si leuiter, iustitiam etiam metus erit. Vnde contingit, for- tem multos, magnosque terrores formidare. Verum videtur timidum contrariè fortitudo preparare, ut in eo quod aut nihil, aut pauca timeat, eaque & leuiter, & agere. Sedenim hor- ribile, quemadmodum & incundum, & bonum, bitariam dicitur: alia enim simpliciter, alia ve- ro causam iucunda, bonaque vocantur non simpliciter, ac contra praua, & minimè iucun- da. Quemadmodum quae prauis vitia sunt, & quae iucunda pueris, quae pueri sunt: sic etiam terribilia alia simpliciter, alia vero alicui. Quae igitur timidus meruit, quae timidus, nemini ter- ribilia sunt. Alia rursus leuiter, alia plurimis timeantur. Et quaecunque naturae humanae horri- bilia sunt, ea simpliciter terribilia vocantur: for- tis vero ad haec intrepidè habet, sustinetque eius- modi. Quae partim ipsum quoque terrent, par- tim vero non. Quae enim homo est, terribilia illi quoque sunt: quae vero fortis, non sunt, aut cer- tè leuiter, aut nequaquam. Terribilia tamen di- cuntur, quae à plerisque timeri solent: quocirca hic habitus laudatur. Quemadmodum enim ro- busti, sanique appellantur, non ut illi nonnullis laboribus frangantur, aut hi nullo excessu debi- litentur, sed ex eo, quod vel profus non tur- bantur, aut simpliciter, aut leuiter, à quibus multi, & plerique. Valetudinarij enim, & in- firmi, & timidi communibus, vulgaribusque passionibus afficiuntur, sed citius, vehemen- tiusque quam solent multi: praeterea quibus multi afficiuntur, ea vel non profus, vel leu- iter ipsos tangunt. Quæritur autem, num for- ti nihil sit terribile; neque metuat quicquam, an nihil veter, pro eo ac dictum est, ipsam quo- que timere: fortitudo enim rationem sequitur, ratio vero honesta capessere iubet. Quocirca qui non per hanc sustinet, is aut stupidus est, aut confidens. Verum qui ob honestum tantum non meruit, solus fortis est. Timidus igitur quae non decet metuit: audax vero in quibus non oportet, audet: fortis vero in utroque agit quod decet, & proin medius existit. Nam quae ratio dicit, ea & metuit, & sustinet. Quae magna, acerbata, interitumque inferentia, nisi sint honesta, subire haud iubet. Audax vero etiam non iubente ipsa subit: timidus vero ne stubeat quidem: solus autem fortis ipsius in sui obtemperat. Species autem fortitudinis quinque sunt numero. Eadem enim cum sustineant, non tamen easdem ob causas. Vnde vna ciuilis, quam verecundia parit. Altera militaris, ex pericia, vsuque rerum perfecta, non quemad- modum dixit Socrates, ut horribilia, sed ut auxilia horribilium cognoscatur. Tercia per ignorantiam, & imperitiam, velut est puerorum, insanorumque fortitudo, quae hi horribilia sus- tinent, illi vero serpentis manibusprehendunt. Alia rursus ex spe nascitur, quae laute conuiuati, obsequia pericula suscipiunt. Nam vinum spem solet addere. Postremo alia ex affectuum impotentia rationis expers, ut amore, irave

accensorum. Nam siue amet quis, audax po- tius, quam timidus, erit, multaque pericula sus- tinebit: velut qui in Metaponto tyrannum oc- cidit, & in Creta fabulas recitauit: siue ira com- moueatur, nam extra se rapitur animus. Vnde & fera syluestres fortes dicuntur, nec sunt ta- men. Concitatae enim sunt eiusmodi, non con- citatae, quemadmodum & audaces inaequales sunt: vehementer. Maxime autem naturalis est ab ira profecta fortitudo: inuicta enim ira: qua- propter & pueri optime pugnant. Ciuilis au- tem propter legem existit. Ceterum harum nulla secundum veritatem comparata est: ad cohortationes tamen in periculis, vtrum adfer- runt haec omnia non mediocrem. De horribili- bus igitur cum simpliciter iam dixerimus, non ab re fuerit de his fufius determinare. In vniuer- sum igitur horribilia dicantur metus effectiua, ea scilicet, quae dolorem inferunt corruptiuum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiam dolorem, diuersumque affectum, non metum pa- rit. Nam qui molestiam aliquam prospicit, velut eam, quae inuidi, aut emuli, aut pudore suffusi af- fliguntur, aliud nomen fortitudinis, eod quod me- tus eorum tantum malorum est, quorum natura interitum videtur inferre. Quocirca nonnulli, quamlibet molles, fortes tamen sunt in quibus- dam: & nonnulli duri, ac tolerantes, timidi. Vi- detur enim propemodum proprium fortitudi- nis munus esse, circa mortem, eiusque acerbita- tem rectè affici: Nam si algorem quis, & calorem, pro eo ac ratio dicit, sustinet, cum à periculo absint, verum ad mortem mollis sit, & timidus, non ob aliud, nisi ob interitum. Alius vero ad eadem quidem mollis, erga mortem autem in- trepidus: ille quidem timidus, hic autem for- tis iudicari sanè queat. Periculum nanque iis constare terribilibus tantum dicitur, quae in pro- pinquo habent eiusmodi interitus effectiua. Ap- parer autem periculum, quando propè certu- tur. Terribilia igitur, circa quae versari fortis affolet, dicta iam nobis sunt, eod quod appe- tentia effectiua, doloris corruptiuu oportet, nec procul, sed in propinquo apparere, nec magnitu- dine humanae virtutis proportionem excedere. Quaedam enim necessum est, omnibus terribilia videantur, omnesque percellant. Nihil enim vetat, quod minus, quemadmodum calida, frigi- daque, & alia quadam corporis humani habitus, viris que superant: ita animi affectionibus non- nullis opprimamur. Timidi enim, & audaces se- cundum habitus decipiuntur. Illis enim non horribilia, horribilia tamen videntur, & quae le- uiter metuenda sunt, vehementer: audaci vero contrarium, horribilia, animosa videntur, & quae vehementer, leuiter: viro autem forti vera horri- bilia maxime. Quocirca nec si quis ignoranter pericula sustineat, fortis est: velut qui fulmen, ex infania fecat illacum, ac si cognoscat quantum sit periculum, ex ira impetu agat: quemadmo- dum si Celtae, sumptis armis, occurrant flu- ctibus: cuiusmodi furiosa fortitudo profus Bar- barorum est. Nonnulli vero ob alias volupta- res pericula sustinent: nam & ira voluptatem ha-

bet quandam, cum spe, nempe ultionis sumenda. Verum nec si ob eummodi, nec ob alias voluptates, malorumve graniorum fugam mortem obeat, iustus quisquam propterea merito dicatur. Nam si mori iucundum sit, sepe per intemperantiam morerentur lascivi. Quemadmodum & hodie, cum ipsa quidem morte minus, sed inferentibus eam suavis existentibus sit, ut quidam per incontinentiam certum sibi concilient interitum, non ignari etiam certam mortem propositam: quo ex genere nullis fortis videatur. Neque si quis dolorem fugiens (quod solent multi) mortem accersat, fortis fuerit. Quemadmodum enim Agathon inquit; Praui homines, qui doloribus victi, mortem eligunt. Veluti Chironem fabulæ perhibent, ob dolorem ulceris mortem optasse, licet immortalem. Non procul ab his distant, qui ex pericia pericula sustinent, id quod plerique solent militantes. Id nanque contrarium Socratis sententiæ, opinantis, scientiam fortitudinem esse: neque enim quia noverint horribilia, qui super mucronibus iaculorum ingredi didicerunt, id ausi sunt, sed quia præsidia; contra irationem explorata habent. Neque enim qui audacius pugnant, idcirco fortes sunt: quemadmodum nec robur, nec divitiæ iuxta Theognum, fortitudinem gignunt. Vir enim, ut inquit, paupertate dominatur omnis. Manifeste quidam, cum timidi sunt, pericula tamen sustinent propter experientiam, idque quod periculum non esse arbitrentur, cum paratum non sciant præsidium. Argumento est, quod cum præsidium habere non putant, malis iam re vera imminentibus retrocedunt. Inter omnes igitur patris, ea videtur virtuti proxima, quæ ex verecundia nascitur, fortitudo. Quemadmodum & Homerus Hectorem scribit, periculum obviisse verecundia impulsam. Hectorem verecundia cepit: primus namque Polydamas nec reprehenderit. Atque ea est, quam diximus civilem. Caverunt vera neque hæc est, neque alia ex his vlla, sed furori similis est ferarum, quæ impetu ferantur. Neque enim vel ob ignominiam, vel ex ira, vel quod non mortuos se arbitrentur, aut quod facultatibus præservatis instructi sunt, sustinere horribilia opinor. Nam ita nihil horribile esse iudicant. Et quoniam virtus omnis electiva est, nempe, ut supra diximus, quod omnia gratia alicuius, eius nempe, quod honestum est, huius instinctu eligant, patet, fortitudinem, quia virtus est, horribilia gratia alicuius sustinenda docere. Neque ex ignorantia, ut quæ iudicium format, neque ob voluptatem, sed ob solam honestatem. Quoniam si non sit honestum, sed furiosum, quia turpe, id nequaquam sustinet. Circa quæ igitur versetur fortitudinis mediocritas, & quorum sit, & propter quid & horribilia quam vim habeant, satis impræsentiarum explicatum videtur. Porro de temperantia, & intemperantia deinceps differere conabimur. Intemperans autem multifariam dicitur interdum enim quando non est castigatus, nec emendatus, quemadmodum incastratum dicimus, quod castratus non sit, quorum castrari nonnulli pos-

sunt, alia non possunt. (Dicimus enim incastratum, & quod castrari non possit, & quod, cum possit, non sit tamen castratum.) Sic & intemperans dicitur, vel quod temperiem, castigationemque natura non admittat, vel quod admittat quidem, sed nunquam sit castigatum: veluti puer in iis peccatis, quæ recte moderatur temperans. Luxuria eam enim intemperiem homines intemperans dicuntur. Rursum & id intemperans dicitur, quod vel agere, vel non omnino castigatione vlla emendari queat. Quia cum multifariam dicatur intemperantia, patet circa voluptates quasdam, & dolores versari. Tum quod ex dispositione circa eas variat, & à se invicem, & ab aliis homines differant. Prius autem descripsi quæ pacto intemperantiam appellatione transferamus. Nam eos, qui nullo sensu erga eas commoventur, insensatos alij, nonnulli aliud tamen imponunt. Verum non est nota hæc affectio, neque vulgaris, sed quod magis in alteram partem peccetur, & quod congenitus sit omnibus iucundorum eiusmodi sensus, & delinictio. Huiusmodi autem sunt, quos Comici inducunt, aggressi homines, qui nec moderata quidem, necessariaque sua suavitate miscent. Et quia temperans circa voluptates versatur, necessum est etiam, cupiditates quasdam illi propositas esse. Itaque quæ sunt ista, explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniaque sua via versatur temperans, sed opinione quidem circa sensibilia duo, gustabile scilicet, & tangibile vera autem circa tangibilia tantum. Nam circa voluptatem, quæ circa Venetis cupiditatem pulchrorum, aut dolorem, qui turpium aspectu nascitur, aut eam, quæ ex auditione suavitè consonantium, aut fecus, aut quæ oblecta fragrantium, aut foetidorum provenit, non versatur temperans. Neque enim vel pariendo, vel non patiendo dicitur intemperans. Siue igitur quis aut pulchram statuat, aut equum, aut hominem cernat, vel suavitè audiat canentem, nec bibere, nec edere, nec Veneti indulgere velit, sed pulchra quidem videre, & canentem audire, is intemperans videatur, quemadmodum nec Sirenum cantibus delinicti. Sed circa duo hæc sensibilia versantur, quæ & reliquorum animalium sensibus incurrentia, dolorem voluptatemve ciont: ea scilicet, quæ gustu, tactuve sentiuntur. Cæterum quæ reliquis sensibus suavia existunt, nullum verò illis sensum movent: ut circa proportionum pulchritudinis convitionem nihil magnopere impoveri videntur. Sed & nec auscultationibus sanorum, necque consonantium, neque suavis, aut graviter olentibus, licet omnes sensus acuti percollant. Sed & odoribus is gaudet maxime, qui per accidens, non per sese, oblectant. Dico autem per se, quibus gaudemus, nec sperantes, nec recordantes aliud, velut cibi, aut potus: non ob aliam, hoc est edendi, bibendique voluptatem, is gaudemus. Per se verò, ut est incorum, & florum. Quocirca scitè Stratonicus dixit, illa quidem pulchra, hæc verò suavitè fragrare. Et quia gustabile aliquod, non omnem voluptatè feræ attingit, nec quantum extremo lingue apice, sed quantum

1014

oro gutture sentitur. Quapropter gulosus, non optant linguam longam, sed quemadmodum Philoxenus ex Hyride, vulturis guttur, Itaque circa tangibilia, ut simpliciter dicam, intemperantia est constituenda, circa ea, circa quæ etiam intemperans versatur. Nam vinolentia edacitas, luxuria, crapula, etiam omnia eiusmodi, circa sensus prædictos sunt. Quas in partem intemperantia dividitur. Verum qui visu, auditione, olfactuque excedit, non dicitur intemperans, citraque ignominiam tales errores vituperamus: & propterea circa quæ non dicuntur continentia, & incontinentes verò nec temperantes sunt, nec intemperantes. Insensatus igitur, aut quocumque alio nomine appellare conveniat, qui in omnibus deficiat, quibus solent plerumque omnes participare, atque laxari. Verum qui excedit, intemperans est. Omnes enim his & natura gaudent, & aliquo etiam modo concupiscunt, nec camen sunt, vel dicuntur intemperantes. Et enim consecuti excedunt magis, quam oporteat, gaudendo, non consecuti magis quam oporteat dolendo. Sed nec dolore etiam vacantes dicuntur. Non enim desunt gaudendo, dolendoque, sed magis excedunt. Quia igitur circa hæc est excessus, defectusque, manifestum quod & mediocritas, qui habitus optimus est, & utriusque contrarius. Itaque temperantia habitus præstantissimus circa quæ intemperans versatur, quæ in dictis iucundis sensibilibus tenens medium, insensitatis, intemperantiaque mediocritas existit. Excessus verò intemperantia est. Defectus autem nomine caret, aut supra positus appellations fortitur. Accuratius verò deinceps de iucundorum genere pertractabitur, ubi de continentia, incontinentiaque agemus. Eodem pacto de mansuetudine, rigiditateque sentientium est. Nam & mansuetum, qualem quendam esse erga dolorem ex ira protectum certissimus. Supra enim iracundo, rigido, & aggressivo (omnia enim hæc sunt dispositionis eiusdem) servilem, & insensatum opposuimus, quod quod ita vocentur, quotquot non moveantur ad iram, quibus oporteat: sed lacessiti, faciles, humilesque sese præbeant ad contemptum. Opposita enim sibi invicem sunt, celeriter & agere, leniter & vehementer, & dolor, quem iram dicimus, longo tempore durans, ei, qui brevi. Quoniam verò, quemadmodum & in aliis, hic quoque excessus, defectusque reperitur. Rigidus enim est eiusmodi, qui citius magis, longioréque tempore, tamen nec quando, nec quibus oportet, ac in multis affectu. Servilis autem contrarius quispiam est. Medius autem inter inaequalitatem consistit. Et quia uterque habitus vitiosus est, patet, medium horum æquanimitatem esse: neque enim præcurrit, aut excedit. Neque quibus non oportet irascitur, nec quibus oportet, non irascitur. Quocirca cum & mansuetudo circa eandem mansuetudo mediocritas quadam, & mansuetudo inter rigidum servilemque medius. Sunt porro & magnanimitas, & magnificentia, & liberalitas, mediocritates. Liberalitas enim circa ac-

quisitionem, amissionemque facultatum versatur. Nam qui omni acquisitione gaudet, omnique amissione dolet, utrunque magis, quam oportet, illiberalis est: qui utrunque minus, quam oporteat, prodigus. Qui verò ut oportet, utrunque, liberalis. Ut oportet, hic, velut in aliis etiam, expono, quemadmodum recta ratio dicitur. Et quia illi quidem in excessu, defectusque sunt. Nam ubi extrema sunt, isthic & medium, quod præstantissimum est, in quaque specie, & unum: excessum, & liberalitatem, inter prodigalitatem, illiberalitatemque circa facultatum acquisitionem, & amissionem mediam consistere. Bifariam autem facultates, quæstuariumque vocamus. Alia enim per se est facultatum possessio, velut calcei, & vestis. Alia verò per accidens, nec tamen ita, ut si quis lance calcei vice utatur, sed velut emptio, conductioque mercenaria. Emuntur enim & calcei. Pecunia autem cupidus præ quæstu accidentario, circa numismatum possessionem occupatur. Illiberalis verò, & prodigus, circa accidentarium lucrandi modum. Nam ille quidem in acquisitione naturali augmentum querit: prodigus verò in necessariis deficit: liberalis autem ex abundantia copia largitur. Species verò harum differre dicuntur, quod magis, & minus circa particulam ostendunt, ut illiberalis, parcus, sordidus, turpis lucri cupidus. Parcus enim est quod non erogat, dicitur. Turpis autem lucri cupidus, quod omnia corrodat: sordidus, qui vehementer in exiguis obnititur: deceptor verò, depilatorque, qui iniustus ex illiberalitate est. Ita contra prodigorum hic quidem cautus est, qui inordinatè consumit: ille verò inconsideratus, qui in eo, quem ferre dicitur ratio, durare dolore non potest. De magnanimitate autem, ex iis, quæ de magnanimis dicta sunt, determinare oportet, quod, ut in aliis, iuxta affinitatem, & similitudinem, quoad latent, progredi convenit. Ita & de magnanimitate tractantibus idem vsu venit. Quocirca nonnunquam contrarij eadem affectant: quemadmodum prodigus & liberalis, perfractus & gravis, audax & fortis. Circa eandem enim versantur, & cognati sunt aliquo usque. Nam & audax, & fortis pericula sustinet, sed hic quidem sic, ille verò aliter: quæ plurimum inter se distant. Dicimus autem magnanimum iuxta nominis etymon, velut vi, & magnitudine animi instructum. Itaque & gravi, & magnifico similis videatur, quando quidem omnes virtutes quodam modo sectatur. Nam recto iudicio, de rebus maximis, pariter & infimis bonis, polere, laudabile est. Videntur autem ea magna esse, quæ optimo habitu instructus profecquitur, circa eiusmodi scilicet incunda. Magnanimitas verò est præstantissima. Iudicat autem in vnoquoque maius & minus rectè iuxta sapientis, virtutisque præscriptum. Unde vel ipsa omnes virtutes, vel ipsam omnes consequuntur. Præterea, contemptius dicitur præter rationem. Singulæ verò virtutes, rerum præter rationem magnarum sunt contemptrices, ut fortitudo periculorum: id enim magnum inter turpia depo-

tar, & neque multitudinem omnem iudicat formidandam. Et intemperans voluptates: liberalis opes multas, magnasque spernit, id quod magnanimitas esse videtur, eod quod in paucis occupetur: atque hæc magna sunt, eod quod nec cuiuslibet iudicium spectat. Magis quippe magnanimitas spectat quid vni sapienti probetur, quam multitudini, & vulgo. Quemadmodum ad Agathonem dixit Antiphon, malignè defensionem laudantem. Neglectus enim, propria maximè affectio magnanimitas. Porro nec vitæ, nec opum, quibus studere magnopere videntur homines, curam gerit, sed tamen honoris. Itaque & dolere ignominia affectus, & indigni subiectus imperio: gaudet autem principatum affectus: vnde contraria videntur. Nam circa honores occupari, & que vulgus sentiat de se contemnere, non sunt consentanea. Quocirca accuratius hæc discutere oportet. Nam honor exiguus, & magnus bifariam capiuntur: aut enim à multis, & vulgaribus, aut ab illustribus ille contingit, qui rursus pro re, in qua euenit, differt. Magnus enim non solum honorarium multitudine, aut qualitate, aut pretio æstimatur, sed veritate: vnde & principatus, & reliqua præclara, & studio digna bona consentunt, quæ re vera eximia existunt. Quocirca nulla virtus magnitudine caret, quæ & amplificare, & ius reddere videtur, in quibus fuerit. Sedenim & inter ceteras virtutes magnanimitas eminet, quare peculiari vocabulo hæc præditus, magnanimus appellatur. Quoniam verò bona alia honorabilia sunt, alia verò, ut supra determinauimus: ex quibus alia ex vero eximia, alia parua sunt: quibus nonnulli, cum digni sint, se ipsos dignos etiam arbitrantur, in iisdem soler elucere magnanimitas. Quadrifariam verò hæc discernuntur. Nam & dignum esse iis, & sese dignum iis iudicare contingit interdum. Interdum verò & mediocribus dignum, iis quoque se dignum iudicare. Nonnunquam verò & conuerso, vtralibet hæc ad se inuicem componuntur. Nam cum exiguis aliquis dignus, magnis, atque honorabilibus se dignum arbitrat, alius maximis dignus, paruis se dignum existimat, prior quidem hic est exiguis dignus, magna que affectans, vituperationem meretur. Dedeccus enim id est, ac minime honestum, præter dignitatem quippiam consequi. Verum & is vituperandus, qui præsentem honore dignus, cum tamen auerferetur. Restat, iam vtrique horum contrarius, qui, cum rebus magnis dignus sit, se ipsum etiam dignum arbitretur, hic laudabilis, & inter hos medius est. Et quia circa honoris electionem, fruitionemque circa honorabilia reliqua bona, dispositio est præstantissima magnanimitas, & quemadmodum ostendimus, non circa vtilia occupatur, ac ipsa mediocritas cum primis laudabilis: manifestum, etiam magnanimitatem esse quandam mediocritatem. Contrarium autem, hoc, quod diximus, indignus cum sit, maximis sese dignum arbitrantem, lentitudo est. Tales quippe lentos dicimus, qui magna venditant, cum non iulant. Verum ubi dignus, magnis se indignum censet, pusillanimitas ap-

pellatur. Pusillanimitas enim est, qui præclara meritis, iis sese indignum iudicari. Itaque magnanimitatem necessum est mediocritatem esse, inter pusillanimitatem, & lentitudinem. Porro quartus ex his, neque omnino vituperatione dignus, neque magnanimitas, in nulla re magni quippiam consecutus. Neque enim vel dignus existit, vel ita de se ipso censet: quapropter non est contrarius. Nam etiam planè contraria inter se videantur, magnis dignum magna, & paruis dignum exigua debere sibi arbitrari: contraria tamen non sunt, eod quod hic reprehensione careat, quandoquidem ex rationis instinctu agit, & eadem que magnanimitas natura conditione: cum vterque quibus dignus est, sese dignum arbitrat. Magnanimitas ex iis, quibus dignus est, sese dignum censet. Pusillanimitas verò, cum magna iustitiam ei bona honorabilia, si eis se indignum iudicat, quid faceret, si paruis dignus esset? Aut igitur magnis se dignum iudicans, lentus, aut pauciorum. Quocirca nemo pusillanimitatem dixerit, qui inquilinus tantum, se non imperio dignum censet, seque subiicit, verum qui honesto loco natus sit, imperiumque rem magnam iudicari. Magnificus autem non ex qualibet operatione, electione dicitur, sed ex sumptibus, nisi forte per translationem ita vocetur: absque sumptu enim magnificentia non est. Nam *μεγέθυρος*, id est, decens, in ornatu: ornatus verò, non in quibuslibet, sed in necessarium excessu consistit. Verum qui in magno sumptu decentem magnitudinem eligit, eamque mediocritatem cum eiusmodi voluptate experit, magnificus est. Qui verò amplius, quam par sit, & præter modum, is nomine caret, tamen quandam affinitatem inter sese habent, quos vocant ineptos, & prodigos. Nam qui opulentus, dilecti hominis nuptiis sumptus suppeditat, eum apparatus se decere arbitrat. Qui frugales, paucaque desiderantes excipienti conueniat, parificus. Verum qui nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriam, neque pro autoritate peculiaris aliqua, prodigo similis videtur. Verum qui pro dignitate, iuxtaque rationem id facit, magnificus est: decorum enim iuxta dignitatem est, quandoquidem nihil præter dignitatem decet: nam decorum esse oportet. Et decentis est agere iuxta dignitatem, & quod deceat, & circa quid deceat. Aliud enim decorum est circa familiaris, aliud circa amati nuptias, atque ipsi etiam in tantum, aut eiusmodi, ut spectaculum. Cimonem non Themistoclem, quod humiliore fortuna habentus esset, decere aiebat: ille verò, cui quilibet que sit dignitas perinde est, nullus est horum. De liberalitate verò similiter se habet. Nam liberalis aliquis est, quando liber: & ferè etiam sic cetera circa mores, vel laudabilia, vel vituperabilia. Nam alia excessus, alia defectus, alia verò mediocritates sunt passiuæ. Quemadmodum inuidus, & alienis malis gaudens. Iuxta hos enim habitus dicitur: inuidus quidem angere dignorum successu, hic verò in eadem passione nomine carere, sed ei affectioni obnoxius, notus est, gaudendo indignorum vel casibus, vel successibus,

bus, item & dignorum lætando. Medius verò invidiosus est, indignabundus, & quod veteres *νεμεσιος* vocant, à dolendo, ob indignorum successum. Quapropter & Nemesis deam esse arbitrantur. Verecundia, mediocritas est inter impudentiam, & stuporem. Nam qui nullam de se existimationem moratur, impudens: qui omnes, stupidus, qui verò apparens quosdam modestè, verecundus. Amicitia verò medium inter inimicitiam, & adulationem. Nam qui omnibus pro cupiditate sua iucundè congregatur, adulator est: qui verò voluptatem omnem vitat, odiosus: verum qui nec sectatur, nec refugit omnem voluntatem, sed quod optimum videtur in congressu obseruat, amicus est. Grauitas verò, mediocritas est inter contumaciam, & placendam studium. Nam qui nihil in conuiuio alteri largitur, sed contemnit, contumax: qui verò omnia, omnibusque se subiicit, placendi studiosus est: qui verò alia quidem largitur, alia non, grauis appellatur. Verus autem, & simplex, quem rigidum vocant, inter dissimulatorem, & iactabundum medius est. Nam qui sua deteriora mentitur, quam sunt, idque non ignorans, dissimulatio: qui verò maiora prædicat, iactabundus est: verum qui ut habeat exponit, verus, & iuxta Homerum sapiens appellatur. Et in vniuersum, hic quidem veri, ille falsi amator est. Porro vrbauitas, mediocritas est, & vrbauus inter rusticum, & scurram medius. Quemadmodum enim circa alimentum, vorax, & frugivorus differunt, quod ille nihil, aut pauca, aut ægrè admittit, hic verò facile omnia: sic rusticus habet ad importunum, ac scurram. Nam ille ridiculum nihil, aut ægrè admittit, hic verò omnia & promptè, & suauiter: verum nutrit in ita decet: sed quædam admittenda iocosa, quædam non, idque iuxta rationem: quod facit vrbauus. Ratio est in promptu, quandoquidem & eiusmodi est vrbauitas, non quem æquissimum habitum, & mediocritatem laudabilem vocant, ex vrbauitate verò vituperabilia sunt. Duplex autem vrbauitas est: alia enim, quæ ridiculis gaudet,

iocisque etiam in ipsum scommate iactis, alia quæ iocos, lushque perexhibere aliis potest. Diuersæ quidem à se inuicem, sed mediocritates ambæ. Nam qui & exhibere iocum aliis potest, quo afficiatur sincere iudicans, & qui in se datum ferre ridiculum, inter importunum, & frigidum medius est. Quæ determinatio melior est, quam si illuso, quomodocunque affecto, impletum esse quod dicitur asseratur: quippe quod magis placere, ea moderatione prædico conueniat: hic enim rectè iudicat. Cæterum omnes hæc mediocritates esse laudabiles sunt, non tamen virtutes dici debent, neque earum contraria, vitia, quippe quod hæc omnia, ex affectionum diuisione, carere electione constat: vnaqueque enim harum affectio quædam est. Et quia naturalis est, ad naturales etiam virtutes referuntur. Naturales enim quodam modo virtutes hæc sunt, ut ex sequentibus patebit, cum prudentia: vnde & inuidia, iniustitia, (nam ad alium spectant actiones ab ipsa profecta) & indignatio iustitia, verecundia modestia aduentus: quocirca & eo in genere modestiam definiunt. Verus autem, & vanus eiusmodi, ut ille sapiens, hic stultus sit: verum medium magis extremis contrarium est, quam ipsa sibi, eo quod illud cum neutro iungatur, & sit, hæc verò frequenter. Suntque nonnunquam timido audaces, ac parum prodigi, partim illiberales, & pro suis vitiosè inæquales. Nam cum rectè inæquales sunt, mediæ existunt: medio namque extrema aliquo modo insunt. Verum contrarietates non videntur extremis similiter iuxta medium ambæ inesse. Interdum enim iuxta defectum, aliquando iuxta excessum insunt: quorum causa sunt, duo illa supra commemorata. Paucitas erga iucunda insensatorum, & quod contrarium magis esse videtur, in quo magis peccatur. Tertium verò, quod rarius, minus contrarium videtur: ut audacia ad fortitudinem, & prodigalitas ad liberalitatem. De reliquis igitur virtutibus laudabilibus ferè dictum est: itaque de iustitia deinceps dicendum erit.

ARISTOTELIS
STAGIRITÆ ETHICORVM
AD EUEMVM,
LIBER QVARTVS.

DE IUSTITIA verò, & iniustitia considerandum erit circa quas actiones versentur, & cuiusmodi mediocritas iustitia, & quorum sit mediū iustum ipsum: atque hæc, eadem ratione, & via, qua superiora, excutimus. Ceterum

mus autem, hunc habitum ab omnibus ita appellari, ut à quo iustorum effectui sint, & ex quo iusta velint, & agant: & ad eundem modum de iniustitia, qua iniqua & volunt, & agunt. Quocirca primū hæc nobis velut in summa præmissa sunt. Neque enim eo pacto habitus, quo scientia, facultasque

tarésque habent. Facultas enim, & scientia contrariorum eadem esse videntur: habitus autem contrariorum non idem: ut à sanitate non sunt contraria, sed salubria tantum. Dicimus enim quod sanè ingreditur, quando ut sanus ingreditur. Frequenter igitur à contrario habitu contrarius cognoscitur, frequentérque ipsi habitus à contrariis. Nam si bona habitudo conspicua est, & mala manifesta erit: & ex bene habentibus bona habitudo, & ex ea bonâ habitudinem inducunt, & luceant. Nam si bona habitudo densitas est carnis, necessum malam habitudinem, raritatem eiusdem esse. Et pròinde quod bonam habitudinem efficiat, idem corpulentia effectuum est. Contigit autem ut plurimum, si alterum multipliciter dicatur, & alterum dici: ut si iniustum, etiam iniustitia. Et quanquam æquiuocè dici videatur iustitia, & iniustitia, sed quia æquiuocatio eorum est propinqua, later, nec ut in longè distantibus magis manifesta, in quibus differentia iuxta formam plurima: quemadmodum & clavis æquiuocè dicitur, & is, qui ceruicibus animalium subest, & qua fores ocluduntur. Despiciatur igitur quot modis iniustus dicatur. Videtur nanque legis transgressor etiam iniustus esse: itidem & iniquus fraudator. Contra igitur, iustus erit iuris obseruator, & æquus. Iustum igitur, legitimum, & æquale: iniustum verò, illegitimum, & inæquale. Ceterum circumscripserit alieni, iniustus est, non circa omnia bona, sed in quibus successus est, & infortunium, quæ simpliciter quidem bona sunt, at cuidam non semper, quæ homines voto exoptare, & persequi solent. Et si potius quæ simpliciter bona sunt, etiam sibi ut bona sint, debeant optare: quæ verò ipsis bona, eligere. Iniustus autem non semper amplius, sed frequenter etiam minus eligit in simpliciter malis. Sed quia videtur quod non malum est, quodam modo bonum esse, ac circa bonum nascitur circumscripserit alterius: ideo etiam circumscripserit esse iniustus videtur: est etenim iniustus. Id nanque, & commune, & præter legem obtiner: quandoquidem legis transgressio, & inæqualitas, commune quippiam omnis iniustitia, eamque omnem complectitur. Et quia legis transgressor iniustus est, & legitimus iustus, patet, omnia legitima aliquo modo iusta esse. Nam quæ legis constitutione existunt, legitima, ac horum vnumquoque iustam dicitur. Leges autem de omnibus decernunt, respicientes quod utile vel omnibus, vel optimis, vel potentibus fuerit, vel alio aliquo pacto. Itaque iusta quidem nunc vocamus, felicitatis ad civilem communicationem spectantis, eiusque partium effectiua, & conseruatiua. Præcipit autem & fortis, ut viri præstetur officium: ut, non deserendos ordines, non fugiendum, non arma abiicienda: & temperantis: ut, non committendum adulterium, non contumelia quenquam afficiendum: & mansueti: ut, non cadendum, nec maledicendum. Ac ad eundem modum in reliquis vel virtutibus, vel vitiis, alia iubet, alia vetat bene constituta lex: minus verò id præstat, remerè, inconsultèque lata. Pròinde iusti-

ria perfecta quidem virtus est, sed alterum spectat. Vnde non rarè omnium reliquarum virtutum esse præstantissima videtur: ac, ut in proverbio dicitur, Nec hesperus, nec lucifer ita sunt mirabiles. Iustitia etenim simul omnes ceteras virtutes complectitur, ipsaque maximè est absoluta, quod & virtutis perfectæ vñibus deseruiat, & quod hac præditum, virtute etiam erga alium uti potest, non erga se ipsum tantum. Quod multis vsu venit, qui, cum in rebus suis obseruare queant, in actionibus erga alios nequeant. Quocirca rectè habet Bianus dictum, Imperium virum declarare: eò quod aliis qui præest, in communicatione quadam, & negotiis cum aliis versatur. Quam ob causam inter ceteras virtutes alienum quoddam bonum videtur iustitia, vñibus nempe aliorum destinata. Nam quæ aliis commodant, facit, ut pote suo vel principi, vel consorti. Vnde pessimus sit, necessum est, qui & erga se, & alios nequitiam exerceat: optimus autem, non qui erga se, sed alios virtutem exerceat: id nanque difficillimum. Quare iniustitia, tota virtus, non eius pars est: & contraria illi iniustitia, tota nequitia, non pars est. Verum quid à iustitia virtus differat, ex superioribus patet. Est enim ipsa quidem eadem: verum esse ipsum, non idem. Nam ipsa quidem iniustitia alium respicit, habitus verò simpliciter virtus est. Ceterum nos iustitiam particularem virtutem vestigamus: nam quædam est eiusmodi, ut loqui solemus. Eodem pacto & iniustitia particularis. Argumento est, quod iuxta ceteras quidem nequitias agens, iniuriam quidem inferat, nec tamen alium circumscribat: velut qui seutum ob timorem abiicit, vel ex sauitia maledicit, aut opem negat pecuniariam, ob illiberalitatem. Verum qui circumscribit alium, non iuxta omnes, sed & frequenter iuxta nullam harum, & ex improbitate quadam agit iuxta iniustitiam enim vituperamus. Itaque alia quædam iniustitia, est veluti pars totius: & quidpiam iniustum, pars totius iniusti, eius, quod est præter legem. Præterea, si alius quidem lucri gratia adulterium committit, & quæstum inde facit, alius autem erogat, & passo damno: hic quidem intemperans potius, quam alienis inhians, iudicari queat: ille verò iniustus, intemperans autem nequaquam, eò quod ob lucri gratiam. Præterea, in quolibet maleficio relatio quædam fit ad nequitiam aliquam, ut si adulterium commisit, ad intemperantiam: si ducem deseruit, ad timorem: si percussit, ad iram: si quæstum captat, ad malitiam nullam, sed iniustitiam tantum. Quam ob rem manifestum, si iniustitia aliqua particularis, præter generalem, synonyma extiterit, eam definitione eadem describi, eò quod vtriusque facultas ad alium pertineat: verum illius quidem circa honorem, aut opes, aut salutem, aut si quo nomine alio hæc cuncta simul queamus complecti, id que ob voluntatem ex lucro manantem versatur: huius verò circa omnia, in quibus & vir bonus occupatur. Patet igitur, plures esse iustitias, & præter generalem virtutem aliam quandam. Verum quæ sit, aut qualis

qualis, nunc explicandum erit. Determinatum autem est, iniustum, quod præter legem est, & inæquale: iustum autem, legitimum, & æquale: iuxta legis enim transgressionem iniustitia (de qua diximus) est ad alium. Quoniam verò inæquale, & illegitimum non idem, sed plus est, ac alterum ut pars ad totum, ac omne amplius inæquale existit, inæquale verò non omne amplius inæquale existit, nec iniustum eadem ne amplius, sed diuersa ab illis. Nam alia ut partes, alia verò ut totum: hæc enim iniustitia totius pars est, similiter & iustitia iustitiae. Itaque de particulari iustitia, iustitiam dicendum erit. Iustitia igitur & iniustitia iuxta generalem virtutem constituta, quæ totius est vsus, ad alium pertinent: quæ verò malitia est, prætermittitur. Ac iustum, iniustumque iuxta has determinanda nobis sunt. Legitima enim pleraque à virtute vniuersali promanant. Nam & singulas virtutes capessendas, & improbitatem quamque euitandam, lex præcipit. Virtutis autem generalis effectiua, legitima sunt, quæ ad disciplinam communem legibus sancta sunt. Verum de ea, quæ ad singulos spectat, iuxta quam simpliciter vir bonus est, verum civilis, an alterius virtutis sit, deinceps determinandum erit: fortasse enim non idem fuerit, quod viro bono, & omni civili congruat. Verum iniustitia particularis, iuxtaque eam iusti, vna species est, quæ in honorum, aut facultatum distributione consistit, aut aliorum, quæ diuidi inter coniunctos civili societate possunt. Inter eos enim alium alio plus minusve, aut æquale habere contingit. Vnum autem est in contractibus syncerum, incorruptumque iustum, cuius partes duæ sunt. Delictorum verò alia voluntaria sunt, alia inuoluntaria. Voluntaria quidem, ut emptio, venditio, vsura, sponso, vsus, depositum, conductio: inde scilicet, quod principium contractuum voluntarium sit. Inuoluntariorum verò alia quidem sunt clancularia, ut furrum, adulterium, veneficium, stuprum, iniuria, & occulta cades, falsum testimonium. Violenta verò, & coacta, flagella, vincula, mors, rapina, mutilatio, accusatio, conuicia. Et quia iniustus inæqualis est, & iniustum inæquale, patet quod eius medium æquale dicatur. Nam in quacunque transgressione magis est, & minus, in eadem & æquale, & inæquale reperitur. Si igitur iniustum inæquale, iustum æquale erit: id, quod circa rationem omnibus ita videretur. Cuiusmodi quæque medium sit, ac iustum medium, atque ipsum quidem æquale ad minus in duobus consistat, necessum est, iustum & medium esse, & æquale aliquibus esse, & ad aliquid, quatenus quorundam medium est: ea verò sunt maius, & minus. Quatenus verò æquale duobus, iustum autem erat quibusdam: vnde consequitur, iustum ad minus ad quatuor referri. Duo enim sunt, quibus iustum euenit, duo item, in quibus res ipsæ: atque eadem æqualitas erit, quibus, & in quibus. Quemadmodum enim habent quæ in quibus dicuntur, sic erit illa: velut si non æquales, non æqualia habeant. Hinc enim certamina, & accusationes, quando

vel non æqualia æquales, vel non æquales æqualia possident, & depascuntur: id quod ex formula, secundum dignitatem, patet. Iustum enim in distributione, omnes secundum dignitatem obseruandum consistunt. Verum dignitatem alij aliter æstimant. Democratici enim libertatem, oligarchici diuitias, oprimates virtutem. Est igitur iustum proportionabile, quod non vnitate, sed numero constat. Proportio enim æqualitas est rationis, ad minus in quatuor considerata. Itaque manifestum est, & diuisam, & continuam proportionem in quatuor membris consistere. Vno enim bis vitur, ac bis dicit: ut, quemadmodum a ad b, sic b ad c. vbi b bis dicitur. Itaque si b bis sumitur, quatuor proportionabilia emergunt. Quocirca & iustum quatuor ad minimum constat, cuius ratio eadem. Similiter enim ut priora diuiditur. Erat igitur quemadmodum a terminus ad b, sic c ad d. Permutatum igitur ut a ad c, sic b ad d, & totum ad totum. id erat, quod non conduplicabat. Verum ita compositum, merito conduplicat. Coniunctio igitur terminorum a ad c, & b ad d, iustum est in distributione, & medium iustum, hoc est proportionabile: itaque proportionabile medium est, iustum verò proportionabile. Vocant hanc proportionem geometricam Mathematici, ut quæ in geometria eueniat: & totum ad totum, quemadmodum alterum ad alterum. Verum non est continua proportio. Neque enim sit æquale numero cui, & quod. Iustum igitur hoc est proportionabile, iniustum verò præter proportionem. Itaque proportionabile hoc quidem plus, illud verò minus habet. id, quod in actionibus etiam contingit. Nam qui infert iniuriam, plus, qui patitur, minus habet boni. In malo verò e conuerso. Nam in ratione etiam est minus malum, erga maius collatum, cum minus malum maiore sit eligibilis: eligibile verò bonum, & eligibilis maius bonum. Hæc igitur vna iustitiae species est. Altera verò vna iniustitiae, & occulta cades, in commercijs vel voluntariis, vel inuoluntariis incidens: quæ iusti species à priore diuersa est. Nam communium distributiua, semper iuxta rationem eandem erit, quam habent ad se inuicem prius inducta: atque iniustum iusto huic oppositum, præter proportionem est. Quod verò in commercijs consistit iustum, æquale quippiam est: iniustum verò inæquale, verum non iuxta eam, sed iuxta arithmetica proportionem. Neque enim refert, si frugi aliquis prauum spoliari, aut prauus frugi hominem: nec, an frugi, vel prauus adulterium commiserit: sed damni diuersitatem solum lex spectat, ac ipsis ut æqualibus vitur ut, vter intulerit, aut passus sit iniuriam: & vter dederit damnum, aut acceperit. Itaque id iniustum inæquale, æquare iudex conatur. Nam si hic quidem percussit, ille læserit, aut occiderit, alius mortuus fuerit, diuiduntur in æqualia, passus

fio, & illatio: verum damno æquare conabitur, auterens de lucro. In his enim (ve simpliciter dicam) nomine destituti alio, lucrum vocant, velut percipienti, & damnum patienti. Verum cum admetiuntur passionem, appellatur illud quidem damnum, hoc verò lucrum. Itaque in plus, minusque, medium est æquale. Inter lucrum verò, & damnum, illud minus, hoc plus est contrariè. Illud, cum plus boni, & minus mali habet, lucrum est: contrarium verò, damnum: quorum medium æquale, quod iustum esse dicimus: quocirca correctivum iustum, medium iusti, damni que fuerit. Vnde & controuertentes ad iudicem confugiunt: quod nihil est, nisi ad iustum ire: quippe qui velut iustum animarum vult esse. Iudicem igitur medium querunt, quem nonnulli medium iustum vocant, tanquam si iustum, etiam medium consequantur. Medium ergo, siquidem iudex est: ve si in linea inæqualiter secta, particulam, qua maior pars medietatem excedit, minori apponat. Ac quando totum in duo æqua locatur, tamen illud ipsum habere dicuntur, quando scilicet æquale accipiunt, quod inter maius & minus medium est, iuxta arithmetica proportionem. Vnde & *διαιρέσις* appellatur, quod *διαιρέσις*, hoc est, duobus æquis constat, velut si quis *διαιρέσις* appeller. Atque inde etiam *διαιρέσις*, id est, iudex dicitur. Nam si quis duobus æqualibus, alteri demat, quod alteri addat, duobus his alter excedet. Nam si auferatur solum alteri, 30

quod alteri non addatur, vno tantum superabit medium: vno enim a medio relinquunt tantum is, cui ademptum est: quo cognoscitur, quid demere plus habenti, quid verò addere inferiori oporteat. Nam quo medium excedit, id alteri adiciendum est: & quo exceditur, demere à maiore. Verbi gratia, æquales sint aa, bb, cc, sibi inuicem: ac ab a auferatur a e, adiciaturque c d ad cc: itaque totum d c c excedit e a iplo c d, itaque & b b excedit eo, quod est c d. Euenit idem etiam in reliquis artibus: quippe interirent, nisi faciens, tale, & tantum faceret: iudem & patiens, tantum, & tale pareretur. Porro damni, & lucri appellatio, ex voluntario contractu orta sunt. Plus enim habere quam pro facultatibus propriis, lucrari: sed minus, quam à principio possidere, damnum pari. Vnde emptio nem venditionemque etiam in reliquis lex constituit. Verum cum neque minus habent, sed sua cuique eueniunt, tamen sua habere, nec damnum pari, neque lucrari dicuntur. Quocirca lucri, ac damni medium quoddam iustum est, eò quod præter voluntarium actum, antè & post æquale habet.

Reliqua deinceps vsque ad septimum librum, ordine, & ad verbum inuenies in Ethicis ad Nicomachum, libro quinto, capite quinto, vsque ad librum octauum.

A R I S T O T E L I S

S T A G I R I T A E E T H I -

C O R V M A D E V -

D E M V M,

L I B E R S E P T I M V S.

DE AMICITIA, quid sit, & quale sit, quis item amicus: ac verum simpliciter tantum dicatur amicitia, an multifariam: & si multifaria, quor- 50 nam modis: insuper quo pacto sit amico vitium, quidve iustum amicum, nihil minus excutienda nobis sunt, quam ea, quæ de moribus circa honesta, eligibilique traduntur. Nam inter ciuilia officia vel potissimum est, amicitias inter se hominum mutuas conciliare. Eamque ob causam virtutem vtilem existere dicimus, quod amici esse nequeunt, qui mutuis inter se iniuriis consistantur. Præterea, iustum, iniustumque, maxime circa amicos versari omnes 60 confitemur. Et sanè videtur vir bonus etiam amicus esse, ac amicitia moralis quidam habitus: vt si iniuriam quis cauere instituat, homines

inuicem reddat amicos, eò quod veri amici nunquam mutuo, quemadmodum & iusti, inferant iniuriam. Quocirca aut idem prorsus, aut cognata inter sese, amicitia, iustitiæque existunt. præterea, inter bona præstantissima reputamus, paratum esse amicum: & malum grauissimum, solitudinem, amicorumque carentiam interpretamur: quod omnis vita, spontaneaque hominum conuersatio his constet, quæ cum familiaribus, aut cognatis, aut aliis nobiscum degentibus vel liberis, vel parentibus, vel vxore transigitur. Et propria quidem iusta quæ ad amicos spectant, solum ad nos pertinent: verum quæ lege constituta, non equidem nos, sed alios respiciunt. Verum multa ambigi circa amicitiam solent. Primum quidem, quod foris assumitur, vt plerunque dicitur. Videtur enim nonnullis 60 simili

simile simili amicum esse: vnde vtrum est, quod ferret, Deus similem semper adducit ad imitatum. Etenim graculus ad graculum: & fur furem cognoscit, & lupus lupum. Sed & physiologi vniuersam Naturam rerum describentes, principium hoc constituunt, similia ad similia concipere. Quocirca & Empedocles canem foemel lam simili incumbere aiebat, ob similitudinem, quam cum eo plurimam haberet. Atque hinc videtur ad hunc modum amicum definitum, alij vero contrarium contrario amicum asserunt. Autilia enim desiderabiliaque, omnibus amica sunt: & siccum humida, non sicca, appetit. Vnde & cetera pluuia optare dicunt, & rerum omnium mutationem gratam esse: ea verò in contrarium mutationem gratam esse: ea verò in contrarium sit. Et simile simili inimicum, & iugulum (quod dicitur) odit sigulum. Insuper & animalia, quibus ex eodem victus suppetit, hostilia inuicem sunt. Opiniones igitur hæc tantum distant ab istis, quæ simile amicum, & contrarium inimicum censent. Minus certè semper ei, quod plus est, hostile existit, inimicitiamque dies exorditur. Præterea & loca inter se disiecta, contrariorum sunt: amicitia enim contrahere videtur. Alij vero contraria amica putant, & Heraclitus increpat poetam dicentem, quod is inter deos & homines peccat. Neque enim harmoniam consistere inquit, circa acutum, & grauem sonum: neque animalia absque mare & femina duobus contrariis. Quæ duæ opiniones de amicitia, 30 sunt in vniuersum plurimum discrepantes: verum alia magis cognata sunt, & propria apparentium. Aliis enim videtur inter prauos amicitiam constare non posse, sed inter bonos tantum. Aliis contra absurdum videtur, si mater liberos non amare asseratur, cum & inter bruta, amicitia intercedat tanta, vt etiam pro sobole sic mori non recuset. Alij tantum vtile amicum arbitrantur. Argumento illis est, quod omnes id prosequuntur, inutiles verò abiiciunt. Vnde 40 de Soerates senex ille saluam proficiens, & capillos, vnguesque præscindens, particulas se inutiles omnes abiicere dicebat, & postremo etiam corpus ipsum, cum mortuum fuerit, & quod nullis porro vibus accommodari queat: verum vbi vbi est, velut in Aegypto, reseruant. que omnia contraria inter se maxime videntur. Nam inutiles simili, & contrarietas similitudini, ac contrarium inutilissimum contrario suo maxime 50 repugnat: quippe quod contrarij sit contrarium corruptiuum. Insuper videtur aliis quidem facile amicos comparare, aliis verò rarissimum hunc cognoscere, quoniam citra successum non contingit. Cum felicibus amicitiam omnes capteant: verum alij, ne in iisdem quidem infortunis persistentibus, credendum iudicant: quippe qui fallacia quadam, sicutque cum calamitosis conuersatione, bonorum amicitia sese insinuant. Sed adducendus etiam postremus, qui & opinionones de his rectissime exponit, & dubitationes, contrarietatesque soluit. Quod sit, dum appositè explicatur, quæ videntur contraria. Eiusmodi enim ratio maxime apparentibus, conso-

nat. Contingit autem oppositiones manere, quando quod dictum est, verum sumptum fuerit: interdu verò secus. Dubitationem autem habet, vtrum iucundum, ac bonum id sit, quod amatur. Nam si id maxime concupiscimus, erit eiusmodi, potissimum amor. Neque enim amator dicitur, qui non amat semper. Et cupiditas semper ad iucunda fertur. Nam & iucundum, quod volumus bonum amamus: verum aliud est iucundum, ac bonum: de quibus, & aliis cognatis determinare conabimur, his principiis constitutis. Quæ cupiditate, aut voluntate appetuntur, aut bona sunt, aut apparentia bona. Quapropter & iucundum concupiscibile est, quia apparens bonum: quippe quod aliis bonum iudicatur, aliis appareat tantum, etiam si non iudicetur. neque enim in eadem animæ parte sunt, phantasia. Pater igitur, amicum & bonum, & iucundum esse: quo determinato, altera iam hypothetis præmittenda. Bonorum enim alia simpliciter bona sunt, alia alicui, non simpliciter, atque eadem simpliciter & bona, simpliciterque iucunda. Nam quæ sano corpori conducunt, simpliciter corpori bona: quæ verò laboranti tantum, non simpliciter appellamus, velut sunt remedia, & sectiones. Similiter & iucunda simpliciter vocamus, quæ integrum, sanumque corpus oblectant: vt in clara luce, non in tenebris cerneret verum laboranti ex oculis contrarium. Et visum iucundius esse iudicatur, non lingua ex violentia corrupta, quæ ne infusum quidem accitum discernat, sed sensui sincero. Similiter & in his, quæ animam spectant, non quæ pueris, aut bestis, sed cordatis probantur. Vtrorunque igitur memores, hæc eligimus. Et quemadmodum pueri, ac bestia habent ad cordatum, sic prauus, insidulique ad moderatum, & sapientem. His verò iucunda sunt, quæ iuxta habitus incidunt, quæ sunt bona, & honesta. Quia verò bona multifariam dicuntur, aliud enim quia tale sit, aliud quia 60 vtile, ac frugiferum: sic & iucundum aliud simpliciter, ac bonum simpliciter, aliud verò quod alicui videatur bonum: quemadmodum in inanimatis contingit, ob singula hæc aliquid amatur, & eligatur: vt hominem amant alium, quod virtute præditus, alium quia bonus, & frugiferus, alium quia iucundus ob voluptatem. Amicus autem sit, quando amatus redamat, neque id ignoratur ab ipsis. Quocirca necessum tres amicitia species esse: neque iuxta vnum aliquid omnes, neque vt vnus generis species, neque omnino æquinoce dicantur: ad vnam enim quandam, primamque referuntur: quemadmodum medicinale, ad animam medicinale, & corpus, atque insuper etiam instrumentum, & opus. Sed proprie primum, per quod ratio eius nobis inest: velut instrumentum medicinale, quo medicus vtitur, nec tamen instrumentum ratio, medici rationi inest. quoniam circa in omnibus primum illud queritur. Et quia primum vniuersale est, vniuersaliter etiam capiunt quod fallit. Itaque & de amicitia non possunt omnia apparentia perdere. Ratione enim vna minus congruente, non arbitrantur cateras amic

amicitias esse. Aliæ verò sunt quidem, sed non similitèr: aliæ verò cum prima non conveniunt, ut vniuersalis: siquidem prima fuerit, neque alias esse amicicias inquit. Verùm, ut modò dictum est, multæ amicitiæ species sunt, quoniam tripliciter dici amicitiã determinauimus, cum aliã ob virtutem, aliã ob utilitatem, aliã ob iucunditatem oriri dicatur. Et sanè quæ commodorum gratia nata est, plerorumque est amicitia, qui se inuicem quia vtilis, diligere solent.

ἡλικίον ἰσχυρὸς ἀνὴρ τὸν οὐκ ἔχει ἐκμεταχρησάμενος.
Et nondum Athenienses cognouerunt Megarenenses. Quæ verò ob voluptatem contrahitur, iuuenum est. mutatis enim pro ætate moribus, etiam iucundum mutant. Quæ verò à virtute proficiscitur, optimorum. Vnde manifestum est, primam amicitiam esse, quæ honorum est mutua erga se inuicem amor, mutuaque electio. Amicum enim est amatum amant, amicusque item redamans amato. Ea igitur sola inter homines est, quippe qui soli electionem sentiunt. Cæteræ autem etiam feris inter se sunt, ubi etiam aliqua mediocris elucet utilitas. Atque ita etiam cicura homini, & alia aliis amica sunt, quemadmodum regulus autis crocodilo, Herodoto teste: & quemadmodum vates de confelsibus, transitionibusque loquuntur. Et mali malos, cum ob utilitatem, tum ob iucunditatem amant: neque tamen amicos faciunt, cum prima sint expertes, quippe quòd prauis iniuriam prauè inferat, quod amicitia legibus repugnat. Alij tamen amant citra amicitiam primam, quos tamen reliquas colere nihil verat. Ob voluptatem enim incontinentes, se ipsos suspectos habent, nec ab iniuria mutua abstinent. Quocirca nec ob voluptatem se mutuo amantes, dici amici debent: quando accuratè disquirentibus planè primam non esse constet. Illa enim firma est amicitia, hæc verò prout hæctenus diximus, non illa quidem, sed ab illa profecta. Quapropter ut illo tantum pacto amicus esse asseratur, cogere, est apparentia, absurdumque dicere. Nam iuxta rationem communem quandam affirmare omnes amicitias licet. Superest igitur, ut prima tantum amicitia vocetur: interdum verò etiam omnes: neque ut æquiuocè, neque ad se ipsas quomodocumque habentes, neque iuxta vnam speciem, sed potius ad vnum aliquod relictas: & quia simpliciter bonum, iucundumque idem & simul est, nisi quid obstat: & primus verus, & simpliciter amicus, (nam talis propter se ipsum eligibilis, sedque necessario, quemadmodum enim propter se bona quisquam appetit, sic & ipsum talem eligi oportet) verus autem amicus etiam iucundus est simpliciter: videtur igitur quomodocumque amicus iucundus esse. Verùm magis de his determinandum, vtrum quod ipsi, an quod simpliciter bonum amicum sit, & vtrum actu amare cum voluptate, vnde & amabile iucundum, an non: hæc enim ad idem reducenda sunt, & quod non ipsi bonum fuerit, non etiam ad ipsum pertinet. Atque hoc ipsum est, quod quaeritur, sic esse bona quæ simpliciter bo-

na sunt. Eligibile enim est simpliciter bonum: ipsi verò, quod ipsi bonumque conuenire oportet. Et virtus vna talem efficit: & ciuilibus facultas etiam, quibus hæc non insunt, ingiguit, modò iam antè accommodatus & homo existat. Naturaliter enim ei bona sunt, quæ simpliciter bona. Similiter & vir pro femina, & stupidus pro prædito indole. Ob dulce verò, necesse est, quæ pulchra sunt, sint & dulcia. Vbi verò dissoluant hæc, iam non profusus bonum: nam intemperantia interuenire potest. Cùm enim honestum, iucundumque disconueniunt, in affectionibus intemperantia est. Quæ cum prima amicitia est secundum virtutem, erunt & ipsi simpliciter boni: non quia vtilis, sed alio quopiam modo: quandoquidem bifariam, huic & simpliciter bonum capitur. Et similiter quemadmodum in conducibili, & habitibus, ubi aliud est simpliciter conducibile, & honestum, velut se exercitatio ad medicationem habet. Itaque & habitus hominis virtus. Sit igitur homo ex rebus natura præstantibus. Nam virtus natura præstantis simpliciter, alterius verò alicuius nequaquam, sed huic bonum dicitur. Eadem quoque ratio dulcis est. Hinc igitur vestigandum, vtrum absque voluntate sit amicitia, quidve differat, & in vtro amare consistat, & vtrum bonum esse etiam non iucundus queat, sed non propter id ipsum tamen. Amor igitur, cum dicatur bifariam, qui actus est, eò quòd bonum iudicatur, non absque voluptate esse apparet: pater autem, quemadmodum in scititia recum, cognata contemplationes, disciplinæque specie sua facillè intelliguntur, ita etiam in militarium recognitiones expeditæ fiunt, cuius rei ratio eadem in vtrisque est. Natura igitur simpliciter bonum, & simpliciter iucundum: & quibus bonum, iisdem etiam iucundum est. Quæ propter similia similibus mox gaudent, & homini homo iucundissimus. Et quia imperfecta, ea conditione sunt, etiam absoluta eiusmodi erunt. Est autem vir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutua familiaritatis, & notitia, electio cum voluptate est. Scilicet & amicitia profusus simpliciter honorum, & iucundorum, quia bona, iucundaque sunt, mutua electio. Atque ea amicitia habitus, ex quo eiusmodi electio proficiscitur. Nam opus eius, actus est, qui non extrinsecus, sed in ipso amante consistit, cum potentia extrinsecus, vel in alio insit, vel diuersum saltem existat. Quocirca in amante, non in amato gaudium est. Amari enim amabilis rei, illud verò etiam amicitia actus est, & animati tantum, cum prius etiam inanimatis competat, quando & ea quoque diliguntur. Et quia amare actu est gaudere amato, quatenus amatum, & amicus etiam est, qui amat vicissim, erit amicus amico non quæ muscus, vel medicus. Voluptas igitur ab ipso percepta, quæ amicus, propriè amica voluptas appellatur: ipsum enim diligit non ob aliud quippiam. Quam ob rem nisi eo, quatenus bonus est, delectatur, non fuerit amicitia prima. Neque rem vllam interuenientem obstat decet, ut bonum ipsum non delectet. Itaque etiam si graueolentia fuerit

fuerit aliqua, obliterare, & mentis industriam amplecti verus amicus solet. Hanc igitur primam amicitiam esse omnes confitentur: alia verò propter hanc, & aliquo modo videntur, & in controuersiam veniunt. Constantiam enim quandam habere amicitia videtur, ac sola ea constantis id esse, quod non citò fiat, neque facillè dissoluatur, cætera iudicio sincero vocant. Porcò nec citra fidem consistit amicitia firma: nec verò experimentum requirit, ut inquit Theophrastus. Neque enim viri, mulierisve mentem cognoueris in periculo, velut de vi mentis iudicis. Eodem pacto & nec tempus requirit amicus: quia etiam amici ante contractam amicitiam capiunt, qui habitus velut iam consummata amicitia luet. Nam quia ad mutuum amicitiam præpendent, & sibi inuicem omnia officia præstant, putantur velle, sed re ipsa amici esse. Verùm quemadmodum in cæteris, ita hic quoque vultu venit. Quemadmodum enim sani non sunt stratum, qui id velint, ita nec amici, qui esse volunt. Argumento est, quòd facillè tales nondum assumpere experimento, ita nec calumnia circumueniantur, quòd experimentum quibus in rebus habent, in his facillè se calumnia non præbent: in quibus autem non habent, persuadentur, si coniecturas calumniator adhibeat. Simul verò pater, nec inter prauos amicitiam constantem possit: quippe qui iniqui sunt, & nemini sese committunt, ex se ipsis alios metientes. Vnde & boni facillè decipiuntur, nisi ea periclitatione diffidant. Etenim prauis naturâ, bona amico præferunt, neque quisquam amicis magis, quam res, amat. Nam tales, amici non sunt: repugnant enim legi amicitia, amicorum communia omnia adæcenti: quandoquidem amicus rebus ipsis præferendus est, non amicis res. Vnde prima amicitia inter paucos incidit, eò quòd difficile sit, multorum capere experimentum: quandoquidem non omnibus, quemadmodum oportebat, possis conuiuere. Neque ex quo de vestro, & amico delibere conuenit. Equidem quod inter duo melius extiterit, eliger mentis saltem compos. Et quo est usus olim ut deteriore, non præfereretur, quod indicet melius. In amicitia autem non facillè pro vetere amico, incognitum assumet. Neque enim absque experimento est, & vnus diei amicus: quapropter in proverbium abiit, salis modius. Simul autem non eò tantum quòd simpliciter bonus quisquam sit, ad amicitiam sufficit, sed ut etiam tibi sit amicus. Bonus enim quisque dicitur simpliciter, eò quòd bonus est: amicus autem, qui alteri bonus. Simpliciter autem bonus, amicusque, in quo vtraque ista concurrunt. Itaque quòd simpliciter bonum alteri, hoc quanquam non simpliciter bono alteri verò bonus, eò quòd vtilis. Amare autem vna multos, & ipsum hunc amorem auertere, impossibile est erga plures operari. In his autem constat rectè dici, Amicitiam constantium bonorum esse, quemadmodum felicitas sufficientium: etenim natura, non facultates, firmitatem habet. Verum multò rectius virtutem naturâ esse as-

firmatur, & tempus amantem indicare, infortuniatque magis, quam successus. In illis enim verè declaratur quod dicitur, Communia amicorum omnia: quippe qui soli bonis, malisque natura, circa infortunia, & successus, in quibus consistunt, hominem præferunt, vel ut illa sint, alia verò non sint. Successus autem arguit non veros amicos, & ad utilitatem tantum comparatos: tempus verò vtriusque. Neque enim vtilis statim amicus est, verum suavis, & iucundus. Sed nec qui statim, suavis simpliciter est: quando perinde ut vino, ciboque partim suauitas, partim verò celeritas percipitur, verùm mediocri tempore suauitatem, voluptatèque amittit, sic etiam hominibus vsa venit. Nam quod simpliciter iucundum est, sine, temporeque determinari debet. Faceatur autem & vulgaris, dulce vocans non solum quod compererunt, sed veluti cum bibunt, cumque adhuc in manibus poculum est. Non enim id inde dulce est, quia compererit aliquis, sed quia non frequenter bibit, ac quia primum decipitur. Prima igitur amicitia, à qua cætera nomen trahunt, secundum virtutem est, iuxtaque eius delectationem, velut dictum est prius. Reliquæ erant inter pueros, brutaque, & prauos commingunt. Vnde proverbio dicitur, Aequalis æqualem delectat. & Malus malo iucundè conuiuuit. Nam & prauis nonnunquam se mutuo oblectant, non quatenus prauis, nec quatenus neutris, sed quatenus vel ambo (exempli gratia) streperis: vel hic quidem streperus, ille verò parens: quatenusque bonum aliquod omnes habent, eacenus congruunt sibi. Præterea, vtilis sibi etiam hos esse contingit, non quidem simpliciter, sed instauris. Sic etiam bono viro amicum malum esse contingit, nempe ad institutum aliquid vilem: ut malus boni viro instituto, quale bonus habet, insauriat. Bonus intemperanti quidem ad illud, quod habet institutum, malo autem ad id, quod iuxta naturam existit. Valentque bona simplicia quidem simpliciter, illi verò ex hypothesi, nempe quatenus aut paupertati, aut morbis confert, idque bonorum simplicium causa: quemadmodum & pharmacum bibit. Non enim bibere vult ipsum, sed huius mali pellendi gratia vult. Præterea, amici hi esse possunt inuicem, qualiter & ij sunt, qui boni non sunt. Iucundus enim esse potest, non quatenus malus, sed quatenus aliquid commune habet: ut si sit muscus. Insuper quatenus vnus quiddam est omnibus: quod ferre possis: ideo quidem ad colloquium apti, boni habeantur, aut quatenus denique vnicique congruant: aliquid enim boni omnes habent. Tres igitur hæc species amicitia sunt, & in his omnibus iuxta æquiditatem quodam modo amicitia appellatur. Nam & amici secundum virtutem, in æqualitate quadam virtutis sibi inuicem amici sunt. Alia porò in his differentia secundum virtutem, (id enim aliud amicitia genus est) & in vniuersum velut principis erga subditum. Quemadmodum & iustum aliud est: proportione enim æquale, numero verò

verò minimè. Quo in genere sunt pater erga filium, & beneficus erga beneficia passum. In iis verò ipsi discrimina quadam elucet, quando alia est patris erga filium ratio, & viri erga uxorem: hæc quidem ut principis erga subditum, illa verò ut benefici erga beneficia passum. In iis aut profus non, aut certè non similiter redamare contingit. Ridiculum enim fuerit, si quis Deo exprobrer, si non pro eo ac ab hominibus amatur, vicissim ipse diligit: aut principis, quòd non æqualem amorem subditis præstet. Imperanti enim ut ametur, non ut amet, aut certè alio pacto conuenit. Verum oblectatione nihil est discriminis, siue ut in opulento, erga facultates domesticas, & sobolem suam, vel ut egens erga id, quo potitur. Quocirca similiter se habet in amicis, qui ob utilitatem, & qui ob delectationem conciliantur. Nam hi quidem iuxta æqualitatem, illi verò iuxta excessum amici sunt. Proin quemadmodum illi expostulant, si non ex æquo viles sint, ac beneficiis respondeant: sic hi etiam ob delectationem. Quod in amatoris vsu venit, ubi persæpe ex eiusmodi causis rixæ suboriuntur, ignorante scilicet eo, qui amat, rationem esse diuersam in iis, quæ animi promptitudinem spectant. Quocirca contentions causam amarus se meminisse arbitrat. Hæc (inquit) non diceret amans, ex eo scilicet, quòd rationem eandem esse existimat. Cùm igitur tres amicitia species sint, secundum virtutem, secundum utilitatem, & secundum voluptatem, rursus hæc in duo distinguuntur. Alia enim iuxta æqualitatem, alia iuxta excessum sunt: amicitia quidem utæque, amici verò iuxta æqualitatem tantum. Absurdum enim sit, amicum vocare virum puero, eò quòd amet, & ametur. Nam est excellentem vitum amari alicubi conuenit, si tamen redamet ipse, ut dedecus impropertur, ut qui amet indignum. Nam dignitate quadam, æqualitateque ponderatur amicitia. Quædam igitur ex ætatis defectu, quadam verò ex virtutis, generis, aut alio quopiam, indigna æquali amore sunt. Semper autem ab eccellente, siue utilitatem, siue iucunditatem, siue virtutem spectat, aut nullus, aut minor amor requiri debet. Verùm in mediocribus excessibus merito controuersæ oriuntur. Paruum enim nonnunquam minimè debet robore æstimari, veluti non ligni, sed aurei vasis pondus præualeat. Atqui paruum illud homines perpetim iudicant, quibus domesticum bonum, magnum videtur, quia propinquum: alienum verò exiguum, quia remotum. Cùmque excessus interuenit, nec tamen quidem inquirunt, quo modo, ac an similiter redamari oporteat, pèrinde si quis amorem à Deo reposcat. Manifestum est igitur, amicos in æqualitate quadam consistere: redamare autem licere, ut amici non sint. Neque verò obscurum est, quia homines amicitiam iuxta excessum, ei, quæ ad æqualitatem comparata est, anteponant: eò scilicet, quia & excellentia, & amore potioritur. Quocirca nonnullis assentator amico gratior est, quippe qui vtrunque cui adulari videtur adstruat. Ac sunt ferè ambitiosi tales:

nam in admiratione esse, excellentia cuiusdam speciem habet. Natura autem alij amatorij, alij verò ambitiosi nascuntur. Amatorius quidem, qui magis oblectatur amando, quàm dum amatur. Ambitiosus autem magis amari, & in admiratione esse cupit, excellentia amicus: alter verò voluptatis, quam percipit amando. Nam in actu necessario amans est: redamari autem per accidens contingit, & latere potest: amans autem non potest. Et est amicitia hoc peculiare, ut amare potius, quàm amari cupiant: amari verò iuxta id, quod amabile fuerit, contingit. Argumento est, quòd amicus, si non contingat vtrunque, cognoscere vult magis, quàm cognosci. vel in excessibus summis faciunt femina: ut Andromache Antiphontis, quæ cognosci velle videtur ipsius gratia, utque bono aliquo afficiatur, non afficiat: cognoscere verò, afficiendi, amandique gratia. Quocirca in amorem etiam erga mortuos persistentes laudamus, quippe qui cognoscant, non cognoscantur. Plures igitur modos amicitia esse, & quot, tres nempe: item quòd amari & amici differant, qui iuxta æqualitatem, & qui iuxta excessum amici sunt inuicem, dictum est. Quia verò amicus etiam vniuersaliter dicitur, veluti principio adductis extrariis quibusdam opinionibus, ostendimus, (nam alij simile, alij contrarium amicum pronuntiant) dicendum etiam de his est, quo pacto habeant erga expositas hæc amicitias. Simile autem tam ad iucundum, quàm bonum refertur. Bonum enim simplex est, malum verò multiplex. Et bonus similis sibi semper, neque mores mutat: prauus autem & stultus, sibi dispar est manè, & vespèri. Quocirca nisi inter se paciscantur mali, amici sibi inuicem non erunt, sed dissi-liunt: quæ amicitia minimè firmissima est. Quære etatenus simile amicum est, dum simile bonum sit. Interdum autem iuxta voluptatem consistit similibus enim eadem iucunda sunt, & natura quodque cuique iucundum est. Vnde & voces, & habitudines, & conuersationes, cognatis inter sua suauissime solent esse, cùm hominibus, tum ceteris animantibus. Atque hæc possunt etiam prauis se inuicem diligere, & malus malo iucundè conuiuit. Contrarium autem contrarium amicum, quemadmodum vile. Nam quod sibi simile, id iucundum est. Quapropter dominus seruo, & seruus domino indiget, & vir, feminaque inter sese mutuò. Ac iucundum, & desiderabile, contrarium, ut vile, non quæ in fine, sed quæ ut ad finem. Nam ubi consecutus est quod concupiebat, in fine quidem iam est, sed contrarium non concupiscit: veluti calidum, ipsum frigidum. Porro & contrarij, bonique amicitia quadam est: se inuicem enim per media desiderant, ut symbola, non ut ex ambobus vnum medium fiat. Per accidens autem contrarij desiderium est, per se autem mediocritatis: neque enim se inuicem, sed medium concupiscunt contraria. Nijum enim algentes, ad medium reducuntur, cùm calefiunt, & calentes cùm frigesunt. Similiter & in reliquis. Sin verò non semper flagrauit cupiditas, non in medio erit, sed gaudebit

bit natura iucundis citra cupiditatem in medio consistens. Alij verò omnibus, quæ naturalem habitudinem egrediuntur, quæ species etiam inanimatis competit. Amare autem contingit, quando fuerit in animatis: quocirca nonnunquam dissimilibus gaudent, velut austeri facies; irribiles ad iram tardis, ut qui à se inuicem ad medium reducuntur. Per accidens igitur, velut ostensum est, contraria amica prouidentur, velut ostensum est, contraria amica prouidentur bonum sunt. Quot igitur species amicitia sunt, & quæ differentia, iuxta quas discernuntur amantes, ac amari, idque sic ut amici absque illo vocentur, dictum est hæc tenent. Verum an sibi quisquam ipsi esse amicus queat, investigationem vberiore requirit. Nonnullis enim videtur, sibi quisque amicus esse maximè: qui eodem vrentes canone, amicitias erga alios etiam iudicant: verum secundum rationes, iuxtaque ea, quæ amicis conferunt inexistere, partim repugnant, partim verò similia esse videntur. Quocirca modo enim iuxta analogiam hæc amicitia est, simpliciter verò nequaquam: eò quòd amari, ac amare in dissimilibus duobus consistit, iuxta quæ magis hic sibi amicus est, velut incontinentes, & in incontinente dictum est, qui idem volens, nolensque agit, quando patres aliquo ad se inuicem pacto habent. Ac rationem habent hæc omnia eandem, nunc qui sibi amicus est, etiam inimicus sit, aut iniuria tum se quispiam afficiat. Quæ omnia in duobus dissimilibus considerantur. Aut enim anima duplex quidpiam est, aut hæc dissimilitudo non consistit: verum ab habitu dine erga se ipsum pendet, velut etiam reliqui amandi modi determinati, iuxta quos, rationes exquirere has solemus. Videtur enim amicus esse, qui alicui vel verò bona, vel que arbitretur bona, alij euenire cupiat, non suis, sed alterius gratia. Alio verò modo, quo conuiuere optat ob ipsam conuersationem tantum, non ob aliud quidpiam, veluti patres liberi quidem bona optant, sed alii conuiuiunt tamen: quæ inter se inuicem omnia pugnant. Ille enim si non quod sibi, hic autem si non quod est. Alij verò conuiuendi desiderium non ad amorem referunt. Condolere quoque dolenti, non ob aliud quidpiam nos dilectionem vocabimus. Solent enim serui ita erga dominos condolere, qui agrotantes plerumque sunt morosiores, non ob ipsos quidem, & vero affectu, velut matres solent liberis, & auct nonnulla vna cum enitentibus similiter dolore affligi. Amicus enim non solum amico condolere vel maximè studet, sed simili etiam conuersatione affici, veluti simul cum frigente frige: alioqui enim non fuerit coniunctissimus. Eadem quoque in gaudente ratio: amicitia enim est, non ob aliud quidpiam, sed ipsum tantum gaudere. Præterea, eiusmodi de amicitia dicuntur, ut æqualitas quadam sit amor: nec vna tantum amicitia iungantur veri amici, sed cuncta hæc simul conferantur in vnum: bonum enim cupit alteri verus amicus. Quemadmodum & nemo sibi ipsi ob aliud quidpiam benefacit, neque ob gratiam, neque indicat quod

fecit, quatenus vnus est. Nam qui amorem patet, non amare quidem, sed velle amare videtur. Itaque & simul esse, & conuiuere, condolere, condolere, absque se mutuò ne viuere quidem posse, (vna enim anima sunt) sed commo-ri, vnus alius, vtriusque amicitia est. Sic enim vnus ille habet, ac sibi in hunc modum conuiuit: Omniaque hæc in bono conspirant, in prauo autem dissentiant, veluti in incontinente, vnde & aduersus aliquando ipse sibi existit. Quatenus verò quisque vnus est, indubitabilis, ac per omnia desiderabilis sibi est: quales boni sunt, & secundum virtutem amici. Malus autem non vnus, sed multi, & die eadem varius, & importunus ipse sibi. Quam ob rem rectè cuiusque erga se ipsum amicitia, ad boni, probatque amicitiam reducitur. Quia enim sibi ipsi & similis est, & commodus, ac vnus insuper, vtriusque etiam amicus sibi est, & desiderabilis, qualis est secundum naturam: contra verò prauus. Porro bonus sibi nihil exprobrat, incontinentis instar: nec posteriori prioribus succenset, velut mutabiles: neque prior posteriori, velut leues, vanique solent. Præterea, qui simpliciter bonus est, querit ut ipse etiam sibi amicus existat, quemadmodum & dictum est supra, duæ in se complecti, quæ ad amicitiam mutuam propendeant, quæ dissimiliter sit impossibile. Quocirca in homine amicitia erga se ipsum constare posse videtur, non etiam in reliquis animantibus. Neque enim equus sibi ipsi amicus est, neque puer, donec electionem per ætatem consequantur: iam tum enim puer pro cupiditate à se ipso dissentit. Cognatorum amicitia similis videtur ea, quæ cuique est erga se ipsum, quando quidem neutrum à se queas distinguere: & si maximè differant, cognati tamen illi sunt, ac vnus ille quo, ad vixerit. Quot igitur modis amare dicatur, quòdque omnes amicitia ad vnam primam reducantur, ex dictis patet. Proprium verò bonus considerationis fuerit, de concordia, benevolentiaque disquirere: quæ aliis eadem, aliis verò absque se mutuò non esse videtur. Est autem benevolentia cum amicitia neque prorsus idem, nec planè diuersum. Nam amicitia tribus modis distincta, neque in ea, quæ vile, neque ea, quæ voluptatem spectat, consistit. Siue enim utilitatem volunt, non ob illum, sed se, hanc cupiunt. Videtur autem benevolentia, quemadmodum & amicitia: non benevolentis esse, sed eius, cui is bene vult. Si in iucundo amicitiam constituas, benevolentiam etiam inanimatis tribues. Quapropter benevolentia circa moralem amicitiam consistit. Verum beneuoli tantum est voluntas: amici verò, ut quod vult, præterierant. Ac amicitia: omnis principium est benevolentia, ac omnis quidem amicus beneuolus, non contra omnis beneuolus amicus. Incipienti enim similis beneuolus est: vnde & amicitia principium, non amicitia appellatur. Ceterum & consentire amici videtur, & consentientes inter se, concordæque amici esse. Verum non circa omnia amica versatur concordia, sed circa res concordibus propositas, quæque ad conuiuium mutuam

maruum conducant; nec iuxta cogitationem, cupiditatemque tantum. concupiscere enim contraria licet, veluti in incontinentibus hæc ipsa quoque sibi repugnant. Neque oportet simul pro electionis, simul & cupiditatis instinctu, conlari concordiam; quippe quæ bonorum est tantum. Pravi autem eadem eligentes, & appetentes, ipsi sibi incommodant. Videtur autem concordia, quemadmodum & amicitia, non dici simpliciter: verum alia prima quedam, & naturâ recta, qua mali concordēs esse nequeant, qua etiam pravi inter sese conspirant, quando pro electione sua, cupiditatēque res succedunt, quodque concupiscunt, & eligunt, cuiusmodi sit oportet, quo potiri ambo queant. Nam si eas res appetant, quæ nequeant ambobus contingere, certamen oritur: cum contra inter sese concordēs non solent contendere. Est autem concordia, eadem de principatu, subiectioneque, electio, & voluntas: non alterutris, sed publici boni gratia. Quocirca amicitia quedam civilis concordia est. De concordia igitur, benevolentiaque hæc dicta sunt. Dubitatur autem, quia magis amantes dicantur, qui ipsos affectos, quam qui affecti seiplos facientes reddant, cum videatur contrarium iustum esse, quod crediderit quis ob vile quidpiam, & quia commodare ei contingit. Alium enim iuvare, alium verò impedire decet. Neque id tantum est, sed naturâ etiam eligibilior est actio: rationemque profus eandem habet opus, & actio: & qui beneficium accipit, opus est beneficentis. Quocirca & in animantibus peculiarare in generando, natâque conservando, studium est. Et magis parentes sobolem suam diligunt, quam diligantur vicissim ipsi: & effusore charitate hanc matres complectuntur, quam patres. Ac nati itidem magis ex se genitos, quam genitores amant: quia præstantissima est actio. Et matres offusius, quam patres, amant, quia magis suum opus esse liberos arbitrantur, & quia opus difficultate definiunt, magis vique generantur do miter affligitur. De amicitia igitur, quæ vnicuique est erga se, quæque in pluribus versatur, hoc pacto determinatum sit. Videtur autem iustum æquale: quippe esse, & amicitia in æqualitate quadam consistere; nisi frustra dicatur: Amatoria est æqualitas. Porro omnes politæ, iusti quedam species sunt: communicatio enim quedam est, & commune omne ex iusto constat. Quocirca hæc omnia, amicitia, iusto, & communicatione, quis di iudicavit, ac discrimina quidem tenuia habet. Et quia similiter habet anima ad corpus, ut acitox ad instrumentum, & servus ad dominum: horum quidem nulla comunicatio est, quia duo non sunt: sed illud quidem vni: & quod vni, nullum; neque divisibile utriusque bonum, sed amborum vni, cuius gratia est. Corpus enim, instrumentum est congenitum, & servus domini velut particula, & instrumentum separabile; instrumentum autem, velut servus inanimatus. Reliquæ autem communicationes sunt, aut particula communicationum civitatis, velut contribulium est, & que vocatur orgiorum: præterea quæstuarie Respublicæ. Verum civitates omnes communicationi-

bus quibusdam cōtinentur, & recta, & transgressoria. Quemadmodum in harmoniis, sic in civitatibus vni venit: quæ in regia quidem, parentis est: in aristocratiâ, velut viri, & vxoris: simpliciter autem Republica fratrum: excessus autem in his, tyrannis, oligarchia, & plebs, & iusta quidem totidem sunt. Quemadmodum verò æquale aliud quidem numero est, aliud proportionale: sic & iusti, & amicitia communicationis species sunt: secundum numerum quidem, ut socialis amicitia: nam ipsa definitione terminatur: secundum proportionem verò aristocratiâ, optima & regia. Neque enim idem principi, subditoque iustum est, sed secundum proportionem. Sic & amicitia similiter patris & filij, neque ab similibus in communicationibus ratio. Amicitia autem sunt, naturalis, socialis, & politica, & quæ politica appellatur. Et naturalis quidem multas species habet: alia quidem ut fratrum, alia ut patris & filiorum: illa iuxta proportionem, hæc verò secundum numerum. Propinqua enim socialis est, in qua singuli dignitate partecipiunt. Politica autem maximè ad utilitatem comparata est. Nam quia sibi per se non sufficiunt, convenire videntur, & convictus mutui gratia: sola autem civilis, & que in illa transgressio committitur, non solum ut amicitia sunt, sed ut amici, iuxta eas inter sese communicant: alia verò iuxta excessum: politimum verò iustum in vtilium amicitia consistit, eò quod hoc ipsum civile iustum existat. Alio enim pacto terra, & res simul conveniunt, non communis alicuius. (nam ut organum, & anima) sed vterque gratia contingit, ut eam industriam id instrumentum consequatur, quæ ad opus utile conveniat, ut cuius gratia exillit. Ac in terro id ipsum dupliciter: præstantior enim actus est perforatio ipsa: & in hac quidem specie opus & servus, velut dictum est prius. Quærem igitur, quo pacto amico coniuendum sit, ipsum est iustum querere. Nā in vniuersum omne iustum ad amicum pertinere: iustum enim aliquibus, & inter sese moribus communicantibus iustum est. Et amicus communis est, alius generis, alius verò vitæ ratione. Homo enim solus non solum civile, sed æconomicum animal est: & non ut cetera aliquando se alteri, aut viro, aut mulieri conueniens, aliquid verò fugitans, & latitans, sed communicabile animans homo est, organa ea, quibus cum naturalis cognatio illi intercedit. Quocirca & communicatio, & iustum quodpiam erit, etiam si vbi non sit. Nam & domus, & amicitia quedam est. Servi quidem, & domini, velut artis, & instrumentorum, anima, & corporis comunicatio est. Verum nec amicitia, neque iustitia sunt, sed proportionale quidpiam: quemadmodum & salubre non iustum est, sed proportionale. Mulieris autem, & viri amicitia, velut vile quodpiam, & communicatio: patris verò & filij, velut Dei erga hominem, & benefici erga accipientem, & in vniuersum naturâ imperantis ad naturâ subiectum. Fratrum autem ad se invicem, maximè secundum æqualitatem est socialis. Neque enim spurcius huic est demonstratus. Ambobus autem pater Iupiter vocatus est meus

princeps. Hæc enim à quærentibus æquale dicitur. Quocirca in domo primum, fons, & principium amicitia, civitatisque, & iusti oritur. Quia verò tres amicitia species numerantur, iuxta virtutem, iuxta utilitatem, iuxtaque iucundum, singula hæc in duo distribuuntur: quando quidem unaqueque harum & secundum excessum, & secundum æqualitatem existit. Iustum autem circum hæc ex controuersis patet. Nam in eo, quod est iuxta excessum, proportione queritur, non simpliciter, sed excellens conuenit proportione erga inferiorem flagitat: sic quod ab inferiore sit, in idem tendit. Vnde ita inter se disponatur hæc, velut imperans ad subditum: limitans, numero æquale quæretur, quemadmodum & in reliquis communicationibus vsu venit, vbi interdum numero, interdum proportione æquale postulat. Nam si æquale numero argentum illatum fuerit, id equali numero distinguunt: si verò numero non æquale fuerit, proportionale erit. Excellens verò contrariè conuenit proportionale, iuxtaque diametrum iungit. Ac sic quidem videatur inferior reddi excedens, & ministerium publicum fuerit amicitia, & ministerium publicum fuerit amicitia, & communicatione reddere conuenit, honore scilicet, qui Deo naturâ principi tribuitur à subiectis. Sed & lucrum æquare cum honore conuenit. Ac amicitia quidem ad æqualitatem constituta civilis est. Civilis autem utilitati destinata est: & quemadmodum vrbes, sic etiam ciues sibi inuicem amici existunt. Et eodem modo non cognoscuntur ab Atheniensibus Megareses, ac ciues ipsi, nisi inuicem vriles fuerint. Verum ex manu in manu hæc amicitia est. Porro hic & præfes est, & subditus, non naturale, nec regium, sed quod in parte consistit: neque eius gratia, ut benefaciat Deus, sed ut equalitas sit boni, ac muneris honorarij. Ad æqualitatem autem profus comparata esse vult civilis amicitia. Ceterum vtilis amicitia duæ species sunt: alia enim legalis est, alia moralis. Ac respicit civilis in æqualitatem, & rem ipsam, quemadmodum ementes, & vendentes: vnde dicitur, Merces viro amico. Quando igitur ex pacto conuenitur, civilis est, legalis: quæ amicitia: verum cum rem arbitrio committunt, ad moralem amicitiam accedit, & socialem. Quocirca potissimum in hac amicitia ex postulato est, eò quod præter naturam. Reliquæ enim amicitia sunt, & quæ utilitatem spectat, & que est secundum virtutem. Nonnulli verò utraque complecti volunt, & quidem utilitatis gratia consuetudinem cum alio habent. Moralem autem faciunt ut moderati: proinde fidem habentes legitimam non faciunt. Nam inter tres istas, vtilis illa ex postulationes habet frequentiores. Virtus enim, accusationis experta est: suaves autem, habentes, erogantque conciliantur. Viles autem non facili in gratiam redeunt, nisi legitime, atque, ut socios decet, inter sese congregantur. Inter viles autem amicitias, legitima ipsa quoque criminatione vacat. Pecunia enim de controuersis decidit legitima, quæ & æquale mensuratur. Moralis autem voluntaria conuen-

ritio est. Quocirca lex alibi ira conuenientibus posita est, quæ in contractibus voluntariis vtrum rectè habeant, non interponitur. Bonis enim inter sese iustum nullum est: hi verò ut boni, etiam contrahentibus. Licet autem in hac amicitia, vtrinque accusationes accipites fieri, quoniam pacto vtrinque vrantur, quando iuxta mores, non legitime fidem habent. Ac dubium quidem, vtrònam modo iustum iudicare conueniat, an respectu rei præstata, quanta sit, & qualis, an accipientis. Contingit enim interdum, quod inquit Theognis: Tibi quidem dea id paruum est, mihi verò ingens. Nam contrarium euenire potest, velut etiam in oratione ait: Tibi quidem iustus sit, quod mihi mortem adferat. Hinc igitur accusationes petuntur. Nam ille quidem reperit officium, ut qui rem magnam præstiterit, cum adesse egenti aut si quid aliud dicat, allatum quantum quidem potuerit, sed quod illi expediebat: hic autem contra, quantum illi par fuisset, non quantum sibi commodasset. Interdum verò transumpta ex postulatione controuerit. Ille enim quantum ipse contigit, hic verò quam magnum pro facultatibus præstiterit. Velut si in periculo constitutus, ille drachmæ pretio adiutus sit, hic quidem periculi, alius verò argenti magnitudinem reputabit, velut in retributione pecunia fieri solent nam & hic de his controuertitur. Nā alius vtrum; hic verò ut impræsentiarum res est, nisi conciliens, iudicandum arbitrat. Civilis igitur amicitia conuenientem, & rem ipsam inuertit: moralis autem ad electionem respicit. Quocirca iustum hoc magis est, & iustitia inter amicos vltimata contentio causa. Vnde honestior amicitia moralis, vtilis autem necessaria magis. Equidem nonnulli moralem amicitiam præ se ferunt, verum vbi quid aduersum experimur, declarant sese diuersos. Nam quidam ex honorum, facultatumque copia, honestum persequuntur: quapropter & honestiori rei amicitia quedam est. Quocirca manifestum ut hæc distinguenda sunt. Nam si morales amici sunt, ad electionem spectandum est, num æquale, vel secus, alteri sit ab altero postulandum: verum si utilitatis mutue gratia conueniunt, & civiles, quantum quisque commodarit, expenditur. Quod si hic quidem ex more, ille verò ex vili statuatur, non pulchrum quidem, sed factu necessarium tamen, ut boni id consulamus, similiter & in altero: ut quia moraliter quidem de rebus non iudicat, ac nihil simulat, in amicitia tamen contentus alter in talem amicum incidisse sit. Moralem igitur secundum electionem esse patet, quoniam etsi magnis beneficiis acceptis vel ob facultatum penuriam non rependit, sed quantum potuit præstitit, rectè habet. Atque ita Deus pro facultatum modulo nostrorum sacrificia æstimat: verum ementi, ac mutuo ad vltimam danti, nisi amplius isthinc proveniatur pollicere, non suffecerit. Vnde multæ accusationes in amicos oriuntur, nisi iustum illud puro iudicio prospiciatur. Difficile enim est, ad vnum quidem exquirere quæ non rectè se inuicem spectant, velut inter amantes vsu venit: vbi alius ob coniuendi voluptatem comple-

ditur alium: ille verò ipsum propter utilitatem. Verum quando is amor refrigerat, alio superueniente aliquo fit alius, ac tum inter sese ratiocinantur, velut Python, & Pammones altercabantur: & in vniuersum quæ præceptoris erga discipulum ratio est. Neque enim scientiam, & facultates, vno aliquo meriti conuenit. Ac velut prodicus medicus erga mercedem malignè persoluentem, & citharædus & Rex: hic enim vt iucundo, ille verò vt vtili conuertatur. Et quia persoluerè beneficium oportet, iucundum se ipsum exhibet, & ad hilaritatem prouocat, sic vicissim ille alia promittit. Quo autem pacto hæc diiudicanda sint, etiam hinc manifestum fit. Nam vtique hoc loco vno quopiam hæc mensuranda sunt, verum non termino, sed ratione: proportio enim mensuranda est, quemadmodum & ciuilibus communicatio solet. Nam quo pacto inter agricolam, futuramque communicatio contribuit, nisi ex proportione æquetur opera? Nam qui non eodem respectu ad iniucem agunt, mensuram habent proportionem: velut si hic quidem sapientiam, alter verò pro sapientia pecuniam à diuite postulet. Deinde verò quid datum sit, considerandum erit. Nam si alter ex æterno minori partem dederit, ille verò ex maiore non multiplicem, iniuria vtique afficit. Ac recurrit quidem hoc loco prima controuersia, an vtiles conuenire se ipsos affirmandum sit, alter iuxta aliam quampiam amicitiam. Porro discutendum, an bono iuxta virtutem amico præstandum sit beneficium, & auxilium, an retribuenti, facultatibusque instructo. Quod idem problema est prorsus, an amico potius, quam vito bono, sit benefaciendum. Et si quidem amicus idem etiam vir bonus fuerit, non sit difficile iudicare, nisi fortasse quis alterum amplifiet, alterum verò imminuat, amicitia vehementiam tribuens, bonitati verò mediocritatem: sin secus fiat, multæ quæstiones oriuntur. Velut si hic quidem erat, non erit autem: ille autem erit, sed nondum. Vel hic quidem factus est, non est tamen, vel est, non erit, neque erit: verum illud laboriosius fuerit. Quocirca nihil dicit Euripides scribens, rationem rectam adferri, vbi merces rationis inferatur, opera illis operum vice præbuit, nec omnia parti conueniunt, sed & multa alia, quamlibet se præstantior patet. Neque enim loui sacrificantur omnia, neque omnes honores, sed quosdam admittit. Fortasse igitur sunt, quæ vtili præstare oporteat, alia rursum quæ bono. nempe cui non alimentum, & necessaria propriè competant, conuiuere enim illi oportet. Et quoniam viuere rectè decet, ei præstandi non quæ ipse, sed vtilis largiatur: verum qui id faciunt, præter quam decet omni amato idem præstant. Neque iuste sunt, quæ in orationibus amicitia definitiones constituuntur. Et si enim omnes amicitiam exprimant, non tamen eandem determinant. Vtili enim competit velle alteri bona, & beneficienti. Nec tamen hæc amicitia definitio id verè exprimit, sed alij esse, alij verò conuiuere assignatur: ei verò, qui voluptuarius amicus est, communis dolor, communisque lætitia tribuitur. Atque omnes qui-

dum hæc definitiones amicitiam quandam obtinent: nulla verò proprie vnam exprimit. Nec singula singulis amicitias congruunt, etiam si videantur. Velut electio est existendi, quæ & ei quidem secundum excessum & facienti competit, qui suo operi id inexistere vult, ac erogari vtique conuenit, & vt sit, & vt retribuatur. Verum non huic, sed iucundo conuiuere decet. Nonnulli autem amici se iniucem iniuria afficiunt. Considerandum autem est de sufficienti, amicitiaque conditione, quo pacto habeant ad se iniucem ipsarum facultates. Querat enim forte quispiam, num per omnia sufficienti amicus sit, cumque vir bonus sufficientissimus, & vnâ cum virtute beatus, quid habeat opus amico: neque enim vel vtilibus, vel prouidis, vel alieno conuicta sufficientis opus habet, quippe qui abundè sibi ipsi conuiuere, ad seque possit. Vespertini Deus, qui, cum nulla re egeat, nec amico etiam opus habet. Quocirca & homo beatissimus minime omnium eger amico, nisi quatenus impossibile est ex sese sibi sufficientem esse. Vnde necessarium est, optimè viuere amicos paucissimos esse, neque comparandis amicis operam illos dare, sed eligere non viles tantum, sed ad mutuum conuictum etiam suauis. Atque hinc sanè perspicuum euadit, nec vtilis, nec vtilitatis gratia, sed propter virtutem tantum verè amicum esse. Nam cum re nulla egemus, tum magis omnes, suis etiâ bonis fructuros, magisque in quos conferant, quam à quibus accipiant beneficia, quarunt. Et accuratiorè iudicio pollemus rerum copia affluentis, quam egeni, magisque tamen amicos conuicti idoneos requirimus. De hac autem quæstione considerandum est, vt vnum aliud quidem rectè dicatur, aliud verò lateat propter parabolam. Manifestum equidem id quidem, summentibus quid viuere actus sit. Atque vt finis, pater enim id esse sentire, & cognoscere: quocirca & conuiuere, est simul sentire, & cognoscere. Verum idem sentire, & cognoscere, cuique maximè expetitur, ob cognitam omnibus viuendi cupiditatem, ac vitæ cognitionem quandam disponit. Verum si quis detrahat hæc, & cognitionem constituat ipsam per se, & non per se, id equidem latebit, velut in oratione scriptum est, re ipsa tamen licet non latere nihil referat, si alium pro se ipso diuersum est. Rationabile autem est, suum cognoscere, & sentire eligibilis esse. Quocirca coniungere hæc duo in oratione oportet viuere, & eligibile, & quod bonum ex his constat, quando id inest eadem natura participantibus. Quoniam igitur in eiusmodi serie, altera semper in alterius ordine continetur, & cognoscibile vtique eligibile est, & vt in summa communicatio determinata natura: quocirca idem velle sentire, est eundem tamen quandam esse velle. Et quoniam non secundum nos ipsos horum vnumquodque sumus, sed participatione facultatum sentiendo, cognoscendoque (sentiens enim sensibilis redditur, vt iuxta hoc, vt secundum prius sentit qua & cuius, & cognoscibilis redditur cognoscens) eodem pacto & viuere semper volumus,

volumus, ob iuge cognoscendi desiderium, hoc est, quia & ipse cognoscibile quidpiam esse cupit, electionem esse cupit. Electionem autem conuictus statim forte quispiam iudicabit. In congressibus primum etiam animalium cæterorum, vt simul edere, simul bibere. Quid enim aut in comam, aut seorsim sermonem contere differunt? Deinde etiam sermone communicare, cuiuslibet est. Adde quoddam qui amicus idoneus est, discere videri non vult. Docentis enim amicus non est, quando similitudo quædam est amicitia, sed videtur tamen. Equidem suauis bonum omnes cum amicis communicamus. Quantum scilicet quodque suauitatis adicit, & qua præstantissima quisque pollet. Ex his autem alia voluptatem corporalem, alia musicam, alia physicam contemplationem habent. Audacia porro ingrediendi amicos decet. Vnde quidam inquit: Labor, sunt procul amici: quocirca voluptate allata non distant esse oportuit. Vnde amor maximè, vt videtur, amicitia similis. Bene enim viuere amor cupit, non equidem quam oportuit potissimum, sed iuxta sensus. Ratio ergo illa dubitandum profert: ipsum autem opus sic contigisse viderit. Vnde patet, hæc ambigentem nobis imponere. Veritas autem hinc consideratur. Amicus enim esse vult, vt proverbium habet: Alter Hercules, & alter ipse. Atqui diuulsus est: difficilisque quæ ab vno discesserunt, vnum esse. Atqui iuxta naturam quidem, quæ cognitissima est, similis est: iuxta corpus verò, diuersus, ac etiam iuxta animam diuersus est, iuxtaque partes animæ diuersus: nihil minus idem, indiuisibileque amicus esse vult. Itaque amicum sentire, se ipsum quodam modo sentire necessarium est, cognoscereque, ac si quid molestum amico incidit, in eo collatari, ac conuiuere amico sine dubio iucundum est: accidit enim, vt illius sensus aliquis nobis simul ingeratur, præsertim si qua diuina voluptas est. Causa verò huius est, quia suauis est semper in meliore bono sese contemplari. Hoc autem nunc quidem affectus, nunc verò negotium, nunc aliquid aliud est, in vitæ cognitionem quamdam disponit. Verum si quis detrahat hæc, & cognitionem constituat ipsam per se, & non per se, id equidem latebit, velut in oratione scriptum est, re ipsa tamen licet non latere nihil referat, si alium pro se ipso diuersum est. Rationabile autem est, suum cognoscere, & sentire eligibilis esse. Quocirca coniungere hæc duo in oratione oportet viuere, & eligibile, & quod bonum ex his constat, quando id inest eadem natura participantibus. Quoniam igitur in eiusmodi serie, altera semper in alterius ordine continetur, & cognoscibile vtique eligibile est, & vt in summa communicatio determinata natura: quocirca idem velle sentire, est eundem tamen quandam esse velle. Et quoniam non secundum nos ipsos horum vnumquodque sumus, sed participatione facultatum sentiendo, cognoscendoque (sentiens enim sensibilis redditur, vt iuxta hoc, vt secundum prius sentit qua & cuius, & cognoscibilis redditur cognoscens) eodem pacto & viuere semper volumus, propter

participare iisdem, simul cum eo, quod amicum, gratumque esse cupimus. Nam cum bonum obuenit, eo vtique omnes participare volunt non obueniente autem, secus. Et quemadmodum Herculem mater potius Deum esse volebat, quam vnâ cum ipsa manentem, Euristeo mercenariam operam locare. Sic enim diceret, & quem Lacon dicitur irrisit. Vocantem forte, dum tempestate affligeretur, iubens Castorem & Pollucem implorare. Videtur enim amantis esse, à molestorum participatione arcere: alterius autem, simul eadem sustinere velle: quocirca vtraque rationabiliter eueniunt. Nihil enim decet amico ram acerbum iudicari, vt non teneat priores iucunditate amicus. Videtur tamen non malum ipsius expetendum, quando satis est ipsos adligi: vnde & participationem eiusmodi vetant, sed ne videantur sua spectare, inque amici perturbatione lætiam affectare. Sed & leuius mala tolerantur, cum non soli ferunt. Et quia eligibile est, & vt bonum nobis contingat, & vt simul potiatur amicus, patet, quod simul in minore bono versari quodam modo eligibile sit, aut cum maiore seorsim. Et quia incertum est quantum, iuxta simul, illud distinguuntur, ac simul quidem omnibus participatione amicum est, quemadmodum & simul conuiuari iucundius aiunt hæc habentes, alij autem contra non volunt. Quoniam hyperbolas quis probauerit consentibus, in perturbatione magna simul communicandum: in successu autem magno seorsim agendum. Similiter etiam circa infortunia: interdum enim amicos præstare esse volumus, neque dolere, quando scilicet nihil sint nobis amplius effecturi. Interdum verò iucundissimum præstare esse, id quod ob prædicta contingit: quando quidem naturâ afflictum, & in mala habitudine constitutum videre, non minus, quam in nobis ipsis, refugimus: gaudentem autem, iucundumque, & non dolentem amicum, velut rem multo suauissimam inuenimus, propter causam prædictam. Quocirca vt vultur horum fuerit, magis suauem voluntatem, vt vel adesse, vel non adesse propensionem reddit, idque in deterioribus ex eadem causa. Maximè enim cupiant amicos non felices esse. Sed & nec in aduersis cruciari: quocirca nonnunquam simul quos amant interiuunt. Maius enim id est, quam si proprium sentiat malum: quemadmodum & recordantes in quo successu vixerint, magis, quam si perpetuè se malè habiturum arbitretur. Dubitavit autem quis an amico quolibet, & ad quæcumque idoneus est, & aliter etiam vt liceat, vt oculo ad videndum aut 20 distorto peruerse, ac vt vnum duo esse appareat intueri. Ambo igitur illa, & oculus, & quod oculi est, re vera, & per se sunt, alterum verò per accidens. Quemadmodum & in cibo esus, & vomitio, ac velut, & error. Nam qui volens non rectè scribit, ignorantia vt solet, veluti qui conuictis membrorum officijs pedibus manuum, & manibus (quod solent saltatrici) pedum vice vtuntur. Quæ ratio omnium etiam præstantissima est scientiarum: atque ita iustitiam vt iniustitiam licet usurpare, velut qui ex iustitia iniusta agit, perinde vt qui

Verum.

imperita, & stolta ex scientia. Verum si id impossibile, manifestum est, virtutes non esse scientias, quando non licet ex scientia ignorare, sed errare tantum, eademque ex ignorantia facere: nec minus tamē ex iustitia, & iniustitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia scientia est, & verum quidpiam idem faciet ea: liceat enim studio à prudentia desipere in iisdem, quibus & stolidus. Verum si simplex cuiusque, quatenus quidque est, usus fuerit, etiam ita agentes fecerint sapienter. In cæteris igitur scientiis alia quædam princeps est, quæ alimenta ministrat. Et principis rursus illius alia quædam, non tamen scientia, vel intellectus. Sed nec virtus, ut quæ virtus, quando temperantis virtus etiam subditi virtutem sibi usurpat. Quid igitur est, an ut intemperantia, virtus irrationalis animæ partem, & quoniam pacto intemperans mente præditus fuerit. Verum prævalens evertit mentem, ratiocinaturque contraria. † Et si virtus quidem in illo, in ratione verò ignorantia resideat, ubi reliquiam vendicantur. Sic etiam licet iniustitia, iuste quoque, maleque & prudentia stultè abuti, unde contraria eueniant. Absurdum enim, si quod in rationali parte virium insidens, eversa ratione ignorantiam inducat. Virtus autem inexistentem in ratione stultitiam non evertit hanc, rectumque de rebus iudicium format. Rursum autem, prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali intemperantia sublata, moderatas actiones efficit: id, quod continentia videtur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter, aliterque à prudentia imprudenter rebus uti: quod in cæterarum nulla euenire cernimus. Velut cum medicinam, & grammaticam nutrit intemperantia. †

Iniustus enim omnia, quæ & iustus potest, & in vaiuersum potentia inest impotentia. Quocirca simul prudentes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmum, quando nihil fortius prudentia est. Verum quod scientiam dixit, non rectè habet: virtus enim est, non scientia, & genus diuersum. Quoniam verò non prudentia solum successum, virtutisque efficit, sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna secunda prosperos gignente successus, affirmamus, quæ eadem etiam scientia sunt. Considerandum igitur, naturam fortunatus, ac infortunatus sit, an secus, & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdam esse cernimus, & stulti in multis, quorum scilicet fortuna domina est, prospere agunt: quandoquidem & quæ arte administrantur, fortunam admittant, in militia, & gubernatoria. Verum igitur ab habitudine aliqua successibus eiusmodi conficiendis, aut non idonei homines sunt? Nunc equidem Naturam id quidem assignant, in quibusdam quæ tales quosdam efficit, quibus & à natiuitate statim, tale quidpiam ingignitur velut cæcis, nigrisque oculis, curra aliqua forma inter se distinguuntur: sic fortunati, & infortunati. Tales enim non per prudentiam prospere agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, sed ratione prædita, qua res administrat, eam sibi adscribere illi nequeunt, quippe quod horum fortuna cau-

sa existat. Vtunque etiam pateat, circa alios stultos non esse: neque enim id absurdum, quemadmodum Hippocratem, cum Geometer esset præstantissimus, in cæteris tamen imperitum, stupidumque fuisse constat, qui pecuniam plurimum amisit, ob stultitiam Byzantij. Sed id est, & in nonnullis prospere agunt stolidi. Et non quædam velut in arte nauium gubernatrice, peritissimi etiam parum secundam fortunam experientur, ac velut in aleæ iactu, alius nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem vel Naturæ beneficio accepit, vel, ut inquitur, benevolentia Dei, quæ etiam in exilio & eiectionis benignitatem fortunæ experitur, non secus ac malè compacta nauis relictus sæpe agitur, non per se quidem, sed quia peritum gubernatorem nacta. Sic enim fortunatus ille genium secundum, gubernatorem habet. Sed enim absurdum est, talem à Deo genitum ve diligi, non præstantissimum potius, sapientissimumque. Quapropter si necessum est, aut Natura, aut intellectu, aut procuracione diuina, fortunam secundam contingere, & neutro posteriorum eueniat: Naturam itaque ea prosperitas fuerit assignanda. Verum Natura, vel rerum semper sic se, vel ut plurimum habentium causa est: contra autem fortuna. Si igitur quod præter rationem euenit, fortunæ esse videtur, perque fortunam homines fortunati dicuntur: non equidem Natura causa fuerit, ut quæ, velut dictum, semper, aut ut plurimum, sic se habentibus adscribitur. Aut insuper talis vel voto potitur, vel frustratur: quemadmodum cæcis, cui non fortuna, sed Natura, quod minus cernat acutè, causa existit. Quocirca non fortunatus, sed bona natura præditus dicitur. Quocirca sic de his dicendum est, ut quos fortunatos dicimus, non fortunæ beneficio id esse asseramus: unde nec fortunati etiam sunt: fortuna namque bona sunt, quorum ipsa est causa. Sic rursus quaeritur, an fortuna sit in vaiuersum aliqua, vel cum sit, an non sit etiam unde. Atqui necessum est & esse fortunam, & causam esse. Unde & bonorum quorundam, & malorum causa fuerit. Etenim si excipienda sunt, & nihil assignandum fortunæ, sed alij cuiuspiam cause, non tamen quare hanc non cernimus, fortunam causam esse affirmamus. Quocirca deficientes fortunam, causam proportionalem hominis ratiocinationi constitunt, tanquam sit quædam natura. Verum hæc iam alia quaestio fuerit, quandoquidem quos cernimus semel prospera vsos fortuna, quare non rursus, & rursus: idem enim eius causa. Non igitur est fortunæ, neque aliud etiam quidpiam indeterminatorum, inferiorumque contingat erit enim bonum & malum. Scientia verò non erit eius per imperitiam. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes scientiam (quod Socrates dixit) scientiam sunt. Quid igitur verat, quod minus euidam ex ordine, non quod oporteat, contingat, sed velut fortes procul sint incindenda. Quid enim autem, num impetus in anima non sunt, atqui alij à ratione, alij à cupiditate (qui & priores) proficiscuntur: siquidem naturalis est per cupiditatem iucunda rei appetitus, ac naturam omnia ad bonum festinant. Quod si quidam bene

bene nati sunt, & velut cautionis imperiti, & contra rationem serantur, ut dicitur Natura, ac concupiscant, quod, quando, & quo pacto oportuit, prospereque agant, & consequantur stolidi, præterque rationem, eadem, quæ harum rerum præceptores, tales utique fortunati censendi sunt, quorum scilicet, præter rationem plurimum prospere agunt. Natura igitur quidam fortunati sunt, siquidem multifariam dicitur secunda fortuna: alia enim ex imperio, & prælectione sunt, alia verò secus, & prorsus contrariū. Nam & male ratiocinati videntur bene agentes, & secunda tamen fortuna vsos confitemur: ac rursus quidem in illis cum voluerint, ac minus bonum acceperint, & licet quidem istis per naturam ut prospere consequantur: nam imperus animi, speritatem consequantur: quæ successu est cupiditatisque quod oportebat delata, successu est vti ratiocinatio autem stulta, quam fortuna, dum prospere adflat, ex iis, quorum causa existit, non rectam expellit. Interdum verò per cupiditatem quis malè ratiocinatus aduersam expertus est. In cæteris autem quo pacto iuxta appetitus, cupiditatisque ingenuitatem successus erit? Verum hic successus, & fortuna duplex, quæ illi eadem, & plures prosperitates. Quia verò præter omnes ratiocinationes rectas, scientiamque, quosdam fortuna secunda adfluentes videmus, manifestum est, aliam quampiam successus causam esse: prior autem ista prosperitas, aut non est, aut quæ oportuit concupiuit, cumque ratiocinatio humana deficit, non fuerit ipsius: neque enim prorsus rationis expertus, nec naturalis est cupiditas, sed ab aliquo corrumpitur. Secunda igitur fortuna in iis, ubi præter rationem ipsa causa existit, locum habet. Id verò improuissimum. Nam præter scientiam, præterque vniuersale, nec tamen à fortuna profectum videtur: verum propter hoc videtur. Quocirca hæc quidem ratio non probatur, naturale esse vti secunda fortuna, sed potius quod non omnes, quibus secunda fortuna videtur adfluere, id ex fortuna, sed ex natura habeant: neque nullius esse causam fortunam demonstrat, sed non omnium, quorum existimatur. Quæret forsan quispiam, an fortuna eius ipsius causa sit, ut quid, & quando oporteat, concupiscatur, aut sic omnium erit: nam & cognoscendi, consultantique. Neque enim consultantis consultant, & hoc consultant, sed principium est quoddam: neque cogitans cogitauit, id prius cogitare, atque in infinitum eiusmodi sit progressio. Neque igitur considerandi iunctum principium, neque consultantis consilium. Quid igitur aliud, nisi fortuna? Quocirca à fortuna omnia proficiscuntur, & quoddam est principium, extra quod aliud nullum reperitur. Ipsa autem (quaeritur) cuiusmodi facultate instructa efficitur eiusmodi queat: quod perinde est, ac si principium motus in anima quid sit, inquitur. Pater autem sic esse, quemadmodum in vaiuerso est Deus, & vicissim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexistente in nobis numine. Rationis autem non ratio, sed præstantius quidpiam est principium. Quid autem scientia præstantius est, nisi Deus? Virtus enim organum intellectus est: quocirca veteres

dixerunt felices ex fortuna, qui irrationabiles ad rectè agendum impellerentur, nec velle ipsis confert: principium enim habent & intellectu, & voluntate præstantius. Alij verò rationem habent, illud verò non habent. Quales sunt entusiasmus: hoc enim non possunt hi, quippe qui sine ratione feruntur. Itaque horum, qui prudentes, sapientisque sunt, celeris est vaticinatio, & durabilis, qui non à ratione profectam esse suspicari debemus. Sed alij experimento, alij consuetudine, speculando vtuntur. Item hi, quorum est ratio soluta. Itaque & melancholici recta valde, subitæque insomnia habent. Pater autem, quod species felicitatis duæ sunt. Altera diuina: ideòque qui felix est, numine adiutum aliquid fecisse dicunt: is autem est, qui aliquid iuxta impetum diuinum facit: alter est, qui aliquid præter hunc impetum facit. Irrationales verò ambo: ac illa frequens magis felicitas est, ista frequens minus. Singillatim igitur de vnaquaque virtute determinatum est prius. Quia verò seorsim ipsarum vim distinximus, etiam de virtute, quæ improbabilitatem vocamus, dicendum erit. Singulas igitur habere reliquas, qui huius appellationem sit constituturus, necessum esse patet: nam neque in cæteris aliter id veniat vsu. Nemo enim toto corpore sanus sit, parte autem nulla, sed necessum aut omnes, aut certe præstantissimas rectè habere: non dissimilis etiam in toto ratio. Bono enim esse, ac honesto simul, & bono licet, non ipsius solum nominibus, sed rerum ipsarum differentia participant. Omnium enim bonorum sunt, ipsi per se, sui que gratia eligibiles, & inter hos honesta quoque, quæ per se ipsa omnia laudabilia sunt. Ut enim ipsa, ita actiones ab ipsis profectæ, laudari soleant: actiones enim & modesti, ipsaque modestia celebratur, non etiam sanitas: nam nec opus eius: quando nec quod fortiter sit, laudabile est, tamen bona hæc confiteamur. Similiter autem id etiam in cæteris per inductionem manifestum est. Bonus enim est, qui natura bonis egegit sit instructus: præstantissima enim, omniaque sui desiderio excitantia bona sunt, Honor, diuitiæ, corporis virtus, facultates, naturam quidem sunt bona, sed noxia nonnullis ob habitum corruptionem. Neque enim vel stultus, vel iniustus, vel intemperans aliquid ex eorum possessione commodum referat, quemadmodum nec æger ex sani hominis alimento, neque infirmus, mutilusve, ex sani, integrique hominis ornatu. Honestus autem, bonusque dicitur, & ex eo quoddam honesta bona per se ipsa insunt illi: & eo quoddam bonorum, idque ipsorum gratia effectius exillat: honesta autem sunt virtutes, operaque ab ipsis profectæ. Sed & habitudo quædam civilis est, qualem & Lacones habent, & alij simili ingenio haberent, ita comparata. Sunt enim qui virtutem non esse sequendam putent, nisi naturam bonorum gratia. Quocirca viri boni sunt, quod in natura bona inexistant. Verum istam prohibitionem non sunt nacti: neque enim honesta per se illis sunt, sed boni, honestique esse eligunt: neque id, tantum sed & quæ non honesta naturam, boni tamen naturam, honestorum loco illis habentur. Honesti enim sunt,

imperita, & stolidi ex scientia. Verum si id impossibile, manifestum est, virtutes non esse scientias, quando non licet ex scientia ignorare, sed errare tantum, eademque ex ignorantia facere: nec minus tamé ex iustitia, & iniustitia quidpiam agit. Sed enim quando prudentia scientia est, & verum quidpiam idem faciet ea: licet enim studio à prudentia desipere in iisdem, quibus & stolidus. Verum si simplex cuiusque, quatenus quidque est, usus fuerit, etiam ita agentes fecerint sapienter. In cæteris igitur scientiis alia quedam princeps est, quæ alimenta ministrat. Et principis rursus illius alia quedam, non tamen scientia, vel intellectus. Sed nec virtus, ut qua vitur, quando temperantis virtus etiam subditi virtutem sibi usurpat. Quid igitur est, an ut intemperantia, viriù irrationalis animæ partis, & quoniam pacto intemperans mente præditus fuerit. Verum prævalens evertit mentem, ratiocinaturque contraria. † Et si virtus quidem in illo, in ratione verò ignorantia resideat, ubi reliquæ iam vendicantur. Sic etiam licet iniustitia, iustæ quoque, malæque & prudentia stultæ abuti, vnde contraria eueniant. Absurdum enim, si quod in rationali parte vitium insidens, eversa ratione ignorantiam inducat. Virtus autem inexistentem in ratione stultitiam non evertit hanc, rectumque de rebus iudicium format. Rursus autem, prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali intemperantia sublata, moderatas actiones efficit: id, quod continentia videtur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter, aliterque à prudentia imprudenter rebus vi: quod in cæterarum nulla euenire cernimus. Velut cum medicinam, & grammaticeam nutrit intemperantia. †

Iniustus enim omnia, quæ & iustus potest, & in vniuersum potentia inest impotentia. Quocirca simul prudentes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmum, quando nihil fortius prudentia est. Verum quod scientiam dixit, non rectè habet: virtus enim est, non scientia, & genus diuersum. Quoniam verò non prudentia solum successum, virtutesque efficit, sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna secunda prosperos gignente successus, affirmamus, quæ eadem etiam scientia sunt. Considerandum igitur, naturæ fortunatus, ac infortunatus sit, an secus, & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdam esse cernimus, & stulti in multis, quorum scilicet fortuna domina est, prosperè agunt: quando quidem & quæ arte administrantur, fortunam admittant, in militia, & gubernatoria. Vtrum igitur ab habitudine aliqua successibus eiusmodi consciscendis, aut non idonei homines sunt? Nunc equidem Naturæ id quidem assignant, in quibusdam quæ tales quosdam efficit, quibus & à natiuitate statim, tale quidpiam ingignitur velut casus, nigriusque oculis, certa aliqua forma inter se distinguuntur: sic fortunati, & infortunati. Tales enim non per prudentiam prosperè agere, inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, sed ratione prædita, qua res administrat, eam sibi adscribere illi nequeunt, quippe quod horum fortuna cau-

sa existat. Vtunque etiam pateat, circa alios stupidos non esse: neque enim id absurdum, quemadmodum Hippocratem, cum Geometer esset præstantissimus, in cæteris tamen imperitum, stupidumque fuisse constat, qui pecuniæ plurimum amisit, ob stultitiam Byfantij. Sed id est, & in nonnullis prosperè agunt stolidi. Et non raro velut in arte nauium gubernatrice, peritissimi etiam parum secundam fortunam experientur, ac velut in alectu, alius nihil, alius mulem lucratur: quam felicitatem vel Naturæ beneficio accepit, vel, ut inquit, benevolentia Dei, quæ etiam in exilio & eiecius benignitatem fortunæ experitur, non secus ac malè compacta nauis re-ctius sæpe agitur, non per se quidem, sed quia peritum gubernatorem nacta. Sic enim fortunatus ille genium secundum gubernatorem habet. Sed enim absurdum est, talem à Deo geniove diligere non præstantissimum potius, sapientissimumque. Quapropter si necessum est, aut Natura, aut intellectu, aut procuratore diuina, fortunam secundam contingere, & neutro posteriorum eueniat: Naturæ itaque ea prosperitas fuerit assignanda. Verum Naturæ, vel rerum semper sic se, vel ut plerumque habentium causa est: contra autem, fortuna. Si igitur quod præter rationem euenit, fortunæ esse videtur, perque fortunam homines fortunati dicuntur: non equidem Natura causa fuerit, ut quæ, velut dictum, semper, aut ut plurimum, sic se habentibus adscribitur. Aut insuper talis vel voto ponitur, vel frustratur: quemadmodum casus, cui non fortuna, sed Natura, quod minus cernat acutè, causa existit. Quocirca non fortunatus, sed bona natura præditus dicitur. Quocirca sic de his dicendum est, ut quos fortunatos dicimus, non fortunæ beneficio id esse asseramus: vnde nec fortunati etiam sunt: fortuna nanque bona sunt, quorum ipsa est causa. Sic rursus queritur, an fortuna sit in vniuersum aliqua, vel cum sit, an non sit etiam vnde. Atqui necessum est & esse fortunam, & causam esse. Vnde & bonorum quorundam, & malorum causa fuerit. Etenim si excipienda sunt, & nihil assignandum fortunæ, sed alijs cuiuspiam causa, non tamen quare hanc non cernimus, fortunam causam esse affirmamus. Quocirca deficientes fortunam, causam proportionalem hominis ratiocinationi constitunt, tanquam sit quedam natura. Verum hæc iam alia questio fuerit, quando quidem quos cernimus semel prospera vsos fortuna, quare ipsi non rursus, & rursus: idem enim eius causa. Non igitur est fortuna, neque aliud etiam quidpiam indeterminatorum, infinitorumque contingat: erit enim bonum & malum. Scientia verò non erit eius per imperitiam. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes scientiæ (quod Socrates dixit) scientiæ sint. Quid igitur vetat, quod minus euidam ex ordine, non quod oporteat, contingat, sed velut sortes procul sint iacienda. Quid enim autem, num impetus in anima non sunt, atqui alij à ratione, alij à cupiditate (qui & priores) proficiscuntur: siquidem naturalis est per cupiditatem iucunda rei appetitus, ac naturæ omnia ad bonum festinant. Quod si quidam bene

bene nati sunt, & velut cantionis imperiti, & circa rationem ferantur, ut dicitur Natura, ac concupiscant, quod, quando, & quo pacto oportuit, prosperèque agant, & consequantur stolidi, præterque rationem, eadem, quæ harum rerum præceptores, tales utique fortunati censendi sunt, quorum scilicet, præter rationem plerumque prosperè agunt. Natura igitur quidam fortunati sunt, siquidem multifariam dicatur secunda fortuna: alia enim ex impetu, & prælectione sunt, alia verò secus, & prorsus contrarij. Nam & male ratiocinari videntur bene agentes, & secunda tamen fortuna vsos confitemur: ac rursus quidem in illis cum voluerint, ac minus bonum acciperint, & licet quidem istis per naturam ut prosperitatem consequantur: nam impetus animi, cupiditasque quod oportebat delata, successu est vltimo ratiocinatio autem stulta, quam fortuna, dom prosperè adflat, ex iis, quorum causa existit, non rectam expellit. Interdum verò per cupiditatem quis malè ratiocinatus aduersam expertus est. In cæteris autem quo pacto iuxta appetitus, cupiditatisque ingenuitatem successus erit? Verum hic successus, & fortuna duplex, quæ isthæ eadem, & plures prosperitates. Quia verò præter omnes ratiocinationes rectas, scientiæque, quosdam fortuna secunda adluentes videmus, manifestum est, aliam quampiam successus causam esse: prior autem ista prosperitas, aut non est, aut quæ oportuit concupiscit, cumque ratiocinatio humana desit, non fuerit ipsius: neque enim prorsus rationis expertus, nec naturalis est cupiditas, sed ab aliquo corrumpitur. Secunda igitur fortuna in illis, ubi præter rationem ipsa causa existit, locum habet. Id verò improbitum. Nam præter scientiam, præterque vniuersale, nec tamen à fortuna profectum videtur: verum propter hoc videtur. Quocirca hæc quidem ratio non probatur, naturale esse uti secunda fortuna, sed potius quod non omnes, quibus secunda fortuna videtur adfluere, id ex fortuna, sed ex natura habeant: neque nullius esse causam fortunam demonstrat, sed non omnium, quorum existimatur. Queret forsitan quispiam, an fortuna eius ipsius causa sit, ve quid, & quando oporteat, concupiscatur, aut sic omnium erit: nam & cognoscendi, consulendique. Neque enim consultans consultauit, & hoc consultauit, sed principium est quoddam: neque cogitans cogitauit, id prius cogitare, atque in infinitum eiusmodi sit progressio. Neque igitur considerandi iunctum principium, neque consultandi consilium. Quid igitur aliud, nisi fortuna? Quocirca à fortuna omnia proficiscuntur, & quoddam est principium, extra quod aliud nullum reperitur. Ipsa autem (queritur) cuiusmodi facultate instructa efficitur eiusmodi queat: quod perinde est, ac si principium motus in anima quid sit, inquitur. Pater autem sic esse, quemadmodum in vniuerso est Deus, & vicissim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexistente in nobis numine. Rationis autem non ratio, sed præstantius quidpiam est principium. Quid autem scientia præstantius est, nisi Deus? Virtus enim organum intellectus est: quocirca veteres

dixerunt felices ex fortuna, qui irrationabiles ad rectè agendum impellerentur, nec velle ipsis confer: principium enim habent & intellectu, & voluntate præstantius. Alij verò rationem habent, illud verò non habent. Quales sunt enthu-siasti: hoc enim non possunt habere, quippe qui sine ratione feruntur. Itaque horum, qui prudentes, sapientisque sunt, celeris est vaticinatio, & durabilis, qui non à ratione profectam esse suspicari debemus. Sed alij experimento, alij consuetudine, speculando videntur. Item hi, quorum est ratio soluta. Itaque & melancholici recta valde, subitæque insomnia habent. Pater autem, quod species felicitatis duæ sunt. Altera diuina: idèque qui felix est, numine adiutum aliquid fecisse dicunt: is autem est, qui aliquid iuxta imperium diuinum facit: alter est, qui aliquid præter hunc impetum facit. Irrationales verò ambo: ac illa frequens magis felicitas est, ista frequens minus. Singillatim igitur de vnaquaque virtute determinatum est prius. Quia verò seorsim ipsarum vim distinguimus, etiam de virtute, quæ in prohibitionem vocamus, dicendum erit. Singulas igitur habere reliquas, qui huius appellationem sit constituturus, necessum esse patet: nam neque in cæteris aliter id veniat vsu. Nemo enim toto corpore sanus sit, parte autem nulla, sed necessum aut omnes, aut certè præstantissimas rectè habere: non dissimilis etiam in toto ratio. Bono enim esse, ac honesto simul, & bono licet, non ipsius soluta nominibus, sed rerum ipsarum differentia participant. Omnium enim bonorum sunt, ipsi per se, sui que gratia eligibiles, & inter hos honesta quoque, quæ per se ipsa omnia laudabilia sunt. Vt enim ipsa, ita actiones ab ipsis profectæ, laudari solent: actiones enim & modesti, ipsaque modestia celebratur, non etiam sanitas: nam nec opus eius: quando nec quod fortiter sit, laudabile est, tamen bona hæc confiteamur. Similiter autem id enim in cæteris per inductionem manifestum est. Bonus enim est, qui natura bonis egregie sit instructus: præstantissima enim, omniaque sui desiderio excitantia bona sunt. Honor, diuitiæ, corporis virtus, facultates, naturæ quidem sunt bona, sed noxia nonnullis ob habituum corruptionem. Neque enim vel stultus, vel iniustus, vel intemperans aliquid ex eorum possessione commodum referat, quemadmodum nec æger ex sani hominis alimento, neque infirmus, mutilus, ex sani, integrique hominis ornatu. Honestus autem, bonusque dicitur, & ex eo quod honesta bona per se ipsa insunt illi: & eo quod bonorum, idque ipsarum gratia effectius existat: honesta autem sunt virtutes, operaque ab ipsis profecta. Sed & habitudo quedam civilis est, qualem & Lacones habent, & alij simili ingenio haberent, ita comparata. Sunt enim qui virtutem non esse sequendam putent, nisi naturæ bonorum gratia. Quocirca viri boni sunt, quod hæc natura bona inexistant. Verum istam prohibitionem non sunt nati: neque enim honesta per se illis sunt, sed boni, honestique esse eligunt: neque id, tantum sed & quæ non honesta naturæ, boni tamen nati sunt, honestarum loco illis habentur. Honesti enim sunt,

funt, cum eius gratia faciunt, eliguntque honesta, vel quod honesto, bonoque natura bona, honesta sunt. Honestum enim iustum est, id vero secundum dignitatem censetur: hic autem iis utique dignum existit, sed & decens honestum. Decentia autem illum sunt, nobilitas, diuitiæ, potentia: quocirca honesto, bonoque ea quoque honesta vtilia sunt, quæ in aliis disconueniunt. Neque enim simpliciter bona, eis bona sunt, bono autem honesta, bonaque, quippe qui multas honestas actiones per ea conticiat. Verum qui virtutes æternarum rerum gratia complectendas arbitrarur, per accidens honesta facit: quocirca virtus perfecta est probitas. Porro de voluptate, qualis, & quo pacto sit, tum quod alia simpliciter iucunda sunt, honestaque, alia vero simpliciter bona, iucundaque, neque voluptas nisi in actione nascitur. Quocirca simpliciter beatus iucundissime viuit. Neque id temere homines arbitrantur, ad quem referens sanum corpus iudicat, & cuius respectu aliquoufque progrediendo sanum sit efficiendum corpus, non etiam si plus sit, minusve: Sic & viri bono circa actiones, electionesque naturam bonorum, non laudabilium tamen, terminum quendam & de habitudine, & de electione, ac fuga, vel paucitatis, vel copiarum diuitiarum, deque successibus constituere oportuit. In prioribus quidem ostensum est, ut ratio dicat: quod idem est,

ac si quis dicat, se alimento sumendo omnia obferuare, ut medicina, ac ratio dicat, quod verum quidem, sed parum manifestum est. Opportuit igitur iuxta quod imperat, iuxtaque habitudinem, & actionem imperantis vitam instituire, velut seruus iuxta domini, singulaque iuxta conuenientem suum principatum. Quandoquidem & homo ex imperante, subditoque constituitur, ac vnumquodque necessum habet ad principis sui mores accommodare. Is autem duplex est: aliter enim medicina, aliter sanitas imperat, & huic illa destinatur. Sic & in contemptatius principatus habet. Neque enim iubendo Deus imperat, sed cuius gratia prudentia est. Quod vero alicuius gratia iubet, in aliis determinatum est, quoniam ille nullo eget. Quæ igitur electio, possessioque natura bonorum vel corporis, vel amicorum, vel reliquorum, considerare maxime Deum facit præstantissima est, atque hic terminus est pulcherrimus. Quæ vero vel ob defectum, vel ob excessum considerare, colereque, Deum permittit minimè, ea est pessima. Atque sic quidem res habet animæ, & his terminus eius præstantissimus est, minimum, inquam, alteram, irrationalemque animæ partem sentire, quatenus talis est. Qui igitur terminus, & quæ meta virtutum sit, & quis simpliciter bonorum omnium, quæque nos possidemus, scopus, hunc in modum sit dictum.

IN LIB

051

N hoc libro dicit Aristoteles, optimū œconomum non ignarū esse debere moris locorū circa quæ negotiatur, sed naturā ingeniosum, mente vero iustum, ac laboriosum. Oeconomie omnino quatuor, regia, satrapica, politica, & priuata. Regie autē prouetus species quatuor: circa monetā, circa importatā & exportatā, ut sunt portoria: circa sumptus, quum compedio sunt, ac res vice pecuniæ dantur: altimatioqueque, ubi expediat magis, quā numerato impensæ hiant. Satrapica prouetus species sex: ex terra, quæ decimam vocat: ex locorū, ubi dominatur metallicis: ex terra, & agro nascuntibus, ex mercatoribus, ex pasturis decima itē appellata: sexta ex aliis variis. Tertia œconomie species politica, id est ciuitatis. Huius vectigal optimū ex iis, quæ in loco proprio gignuntur: deinde à mercatoribus, post hæc *depro rōv hpanōlou*. Quarta, & vltima priuati hominis: quæ quidem anomala, id est, absque norma existit, quod non ad vnā tantū intentionē illi œconomia exercetur. Est in super omnium minima, ob breues prouentus, & expensas. Huius optimū vectigal ex terra primū, id est, agricultura, quæ omnium parens est. Hinc enim magis secundū Naturā res nobis acquiruntur, deinde ex rebus aliis: tertium ex argēto: præter autē omnia parcere superfluis, & ne maiores sint prouectibus expensa. Post hæc profequitur Aristoteles cōnumerare populos, & reges, qui calliditate nouas artes vectigales, & rei paratā sibi inuenerūt. Byzantijs Pharmacopolarū, & funambulatorum, eorumque qui mirāda faciunt, & his similitū artium, tertiam partē publico dare iusserunt. Itē, existētē lege non esse ciuē, nisi ex utroque parente ciue natū, concessere triginta minas triuēti ciuem esse, tantūm ex altero. Antisthenes Atheniensis in magna Atheniensium necessitate cōsuluir, ut Dionysia, quæ magna expensa celebrare cōsueuerunt, supercederēt, ac Dionysio vouerent anno futuro duplicita fieri. Cypsellus tyrānus Corinthius vouens Ioui offerre bona Corinthiorū, hipporum potiretur, decimas tantum eorum possessionū in annos decem dari iussit: quo modo & voto sati fecit, & eorū substantiā ex magna parte seruauit. Lygdamis Naxius, cum exulū bona nullus emere aude-ret, ipis exulibus possessiones reddidit: suppellectilem vero, reliquasque, si quæ aderāt eis, idē vendidit, seu aliis, descripto nomine. Hippias Atheniensis tyrannus in augēdo vectigali mira cogitauit: ut qui domos haberent prominentes, & viā occupantes, præterea portas extra aperientes, quod

IN LIBRVM OECONOMICORVM PUBLICORVM, QVI APVD GRAECOS HODIE SECVNDVS OECONOMIKON INSCRIPTVS HABETVR, RAPHAELIS VOLATERRANI

Argumentum.

erat honoris, vendidit dominis. Monetam quoque iussit minoti commutari: quā a se coactā, rursus in pristinam aestimationē reduxit. Nauarchis, & Demarchis publicis officiis, & muneribus vacare permisit, si pecuniā tribuissent. Idem cuiuslibet in sacrificio Palladis vouētī, vnam obolū imperauit. Idē & cuiuslibet puero nascētī fecit. Lāplacem indigentes pecunia, multa coegerūt nauigia frumentū primatorū, vendideruntque pluris, quā illi cōstituerant, atque hoc modo pretiū iam constitutū dominis reddiderūt, reliquū ipsi sibi retinuerūt. Lacedæmonij Telminibus amicis pecuniā in reditū patriæ rogantibus, iusserūt seruos, & veterina vnam diē ieiunare, impensamque hanc dare Telminibus. Cyziceni cumuluantes, ac populo diuitibus præualēte, cum militibus pecuniā deberent, in poenuria statuerūt, ut omnes diuites capti, ac damnari capere, tantūm exilio plecterēt, si pecunia se redemissent. Chij legē tulerunt, ut debita priuatorum omnia publicè describerēt, eaque exegerunt in patriā necessitate, creditoribusque tenus, quotusque sortē redderent, exoluerunt. Cordaulus magister equitū Mausoli regis iter faciens per regni fines, donis plurimis, & diuitiis, enā porcis, virtilis, ac his similibus cumulatus, innumera, nominatimque dantiū iussit scribi, dantiibusque mandauit ea murris, donec vltis tempus adueneret. Idē sinxit, regum velle comas incuti, quod his opus haberet, effecit ut iuuentus, quæ studebat comæ, & elegantia, data pecunia eū cōtraheret: reditūque vitaret. Aristoteles Rhodius præfectus Phoenicum vidēs in duas partes multitudinē diuisam, alteri adhaerens parti, dixit alteri multa ipsi promississe, ut potiretur alterius: se autē noluisse auscultare, quod beneuolentior huic esset. Hoc illi audientes obtulerunt ei quod voluit. Eodē modo & cū altera egit deinde parte: post hæc inuict eos cōcilijauit. Clazomenij debētes militibus viginti talētra, à diuitibus ea receperunt, datis cotidē talētris ex ferrea monetā, quam percussērūt. Selymbriani indigētes pecunia, lege prohibente triticū exportari, & fame existente circa, ipsi autē frumentū abundantes, constitūere priuatos dari ciuitati frumentū certo pretio, sibi reseruatō quantū in annū satis esset, deinde pretium terminātes, potestatemque extramitterendi facientes, pecunia sumis, & frumētū vtu abundauerunt. Dionysius Syracusanus volens cogere pecuniā, sinxit Cererem sibi apparenē iussisse omnem ornatum muliebrem offerri in templo: itaque prius ipse suarum obtulit, deinde idē facere ceteras coegit, ne dea ipsis, cūquam sacre legis, irascere-

tur: demum coacta omnia ipse abtulit, tāquam à
 dea mutuatus. Peractō aliquāto tēpore mūheri-
 bus ornatū recuperare volentibus, pristinū pec-
 niū, si certum aurum dea offerrent. Idē describi
 iussit orphanorū substantiam, & qui illam deti-
 nerent, eōq; modo vsus ea est, donec illi ad aratē
 venissent. Idem Rhegynis captis, atque direpris
 permisit libertatē, si certum auri numerum publi-
 cū, atq; priuatim ei darent. Itaq; illi hac spe solici-
 tati, reliquum, quod occultauerāt, prompserunt,
 eique dederunt: ille nihilō magis promissis stetit,
 aut eos liberavit. Mēdei cūm aduersus Olynthios
 dimicaret, abundantes seruis, & indigentes pecu-
 nia, iusserūt ciues, mare & femina tantū seruis si-
 bi retentis, reliquorū vsūm civitati praberēt. Ti-
 morheus Atheniensis bellā gerens aduersus Olyn-
 thios, deficiente argento, res incisum militibus di-
 uisit, iussitq; pro argento vsūm in exercitu prabe-
 re: mercato ribus autem aliō proficiscentibus edi-
 xit, ex eadē moneta spolia emere, pro quibus ar-
 gentū reportarent. Idem expugnās Samū, fructus
 ex agricultura omnes eīs vendidit, qui militū sti-
 pendii suppeditauere. Didales Persa militibus
 tumultuātibus, ac stipendia postulatibus in exer-
 citu, in cōcione dixit, ei nō deesse pecuniā, verum
 in quodā loco, quem nominauit, esse, finxitq; iu-
 menta plura onerata argento, atq; contacta, dein
 vnum tantū cū argento, disco aperto, pramissit.
 Quod conspicatus exercitus, in spem venit: ac ille
 inquit, minimē exolucere stipendiū oportere, do-
 nec Anasum peruenissent, quō tendebat, erāt que
 iter plurimū dierum, ac hiemale. Atq; hoc modo
 vsus est iterum exercitu, tantū necessaria prae-
 bendo. Iphicrates Atheniensis Coty] Thraci con-
 greganti exercitum, in pecuniā inopia consuluit
 imperare subditis, vt quislibet tres tritici modios
 pro eo sereret: ex quo ille magnam vim frumenti
 congregās, cū mercatoribus pecuniā cōmutauit.
 Cotys idem rogauit Corinthios pecuniā mutuā
 in congregando exercitu, quōd negantes iterū ro-
 gavit, mitterent aliquos ciues, quibus ipse custo-
 diam quarandā arcium & oppidorum, vtri fidelio-
 ribus, tradere volebat: quo factō eos ciues in cus-
 todia detinuit, donec cōgēgit eos mutuū, quod ro-
 gauerat, dare. Cleomenes Alexandrus Aegypti
 Sarrapa, cūm ex suis quidam per Nilum nauigās
 à crocodilo esset arreptus, sacerdotes eius loci po-
 stularunt, vt ob vltionē hos venarentur: illi qui sa-
 cros habēt crocodilos, magna vī pecuniā sese ab
 hac iussione redemerunt. Alexander Macedo vo-
 lens prope Pharnem ciuitatem habitari, illūcq; em-
 porium, quod Canobi erat, vna cum sacerdotibus
 trāsferri, illi ne hoc cogerentur pecuniā trāslege-
 runt. Scabelbyus rex Mysorum debens stipēdium
 militibus, duces eorum congregauit, monuitque
 non amplius priuatis opus habere, sed ducibus.
 Itaq; stipēdium, quod militibus debebat, eis se re-
 cepit daturum, modō missos faciāt milites: quod
 illis facientibus, ac procedente tempore stipen-
 dium petentibus, respondit: neq; tibicinem sine
 choro, neq; ducem sine exercitu aliquid vtilitatis
 adferre. iussit igitur illos discedere. Huiuscemo-
 di ergo Aristoteles exempla cōnumerat, quibus
 profectō nostrorum ingenia minimē cedunt, si

consideremus quae principes quatuor genera mo-
 liantur. Vt alia omittam, quae Xistus, quae Innocen-
 tius pontifices noua in vrbe collegia commentū
 sunt, vnde breuem vtilitatem praeponderant deco-
 ri, atque libertati Curiae sempiternae? Quid Lau-
 rentius Medicus Florentie, in hincis albis quadra-
 tibus quae portorij pendebant? Quid Neapoli
 Ferdinandus rex in belli necessitate chartea mo-
 neta iusta rebus commutari? Deniq; tot impuden-
 tissimē nō solum populis, sed sacerdotibus quo-
 tidie imperata pecunia. Strobens in collectaneis
 sapientum dicta de oeconomia breuissima ponit.
 Solon dicebat, domum honestā sibi videri, in qua
 res possessae neque possidentibus iniusta, neque
 custodiens difficultes, neque augentibus pe-
 nitendae sint. Bias, in qua talis est dominus, qualis
 extra per legem. Thales, in qua ita probē sint om-
 nia disposita, vt plurimum in ea vacare domino li-
 ceat. Critobulus, in qua dominus plures habeat
 sui amantes, quā timētes. Pitracus, in qua super-
 fluorum nihil requirit, & necessarium nihil in-
 digens dominus. Chilo, quae maxime imperio si-
 milis sit ciuitatis. Musonius maxime vituperat in
 oeconomia superfluos sumptus, luxūm; ac vasa
 argētea, aurea triclinia, lectos eburneos, cedrinas
 mensas: praeterea plures, quā oporteat, seruos,
 & ancillas, epulas item sumptuosiores: quibus re-
 bus non solum inepri efficiuntur, sed iniusti, & avari,
 quum pro his cōparare multas oporteat opes, ac
 vestigal magnum, quod nisi per iniustitiā quati
 non potest. Deliciis insuper longē tolerabiliorē
 morbum esse dicit, quod is corpus tantū eorum
 patitur, illa verō corpus, animāq; inficiat. Antiphō-
 ita, rem oeconomicam describit, vt uxorem velit
 domui, rebūq; domesticis conseruandis, prepara-
 randisq; praeseruium autem foris in agro, in fo-
 ro, in Republica. Bernardus nosser nō inutilem &
 ipse de oeconomia tractatum edidit, vbi pascendā
 copiosē quidem familiam, circa tamen delicias, iu-
 ber. Reliqua verō ac pulcherrima in hac discipli-
 na qui cupiat videre, eum ad Xenophōtis oeconomicum,
 quē conuertit, relegamus. Officia domesti-
 ca apud veteres fuerant: dispensator, condus, pro-
 mus, arriensis, cocus, dulciarius, qui confectiones
 preparabat: structor, qui conuiuia: chironomon,
 qui obsonium in repositorio secabat. Iuuenalis:
 Spectas & chironomōta volati cultrillo. Pręgusta-
 tor, qui libabat. Praeterea medicus, ieralepta, qui
 vnguetis, aut pharmanis preparandis praerat, do-
 mino siue lavanti, siue egrotanti: id nunc officium
 aromatarij vsurpat. Cubicularius, à poculis, à me-
 moria, ab epistolis, à libellis, à studiis, vestiarus,
 ianitor, anagnostes, dissignator: is erat & publi-
 cus, & priuatus principis, qui nūc ceremoniarum
 magister. In marmore Romae, C. Verres Eros dissi-
 gnator Caesaris Augusti, & in Plauto, Surgo dissi-
 gnator. Loca enim & in ludis, & in funeribus, cui-
 que constituebat. Horatius: Dissignatore rem deco-
 rabat funeribus atris. Quanquam omnes designa-
 torem legunt, quod malē omnino putauerim, desi-
 gnare nanque aliquid est mente disponere, vt Te-
 rentius de adolescente, Quid nunc non designa-
 uie is mali, seu etiam aliquid in edificando ordi-
 nare, vt Liuius, Loca theatri designauit.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E O E C O -
N O M I A R V M

LIBER SECVNDVS,

Iacobo Stapulensi Interprete.

V M QVISPIAM debet aliqua
 debito modo dispensare, locorum,
 circa quae negotiatur, minimē de-
 bet in expertus esse, sed suapte na-
 tura ingeniosus, & sponte labo-
 rum pariens, atque iustus. Quaecunque enim ha-
 rum defuerit partium, complura peccabit, circa
 id, quod sibi parat, negotium. Dispensationes au-
 tem sunt quatuor, vt est rudi Minerua diuidere:
 (nam alias cum his coincidere comperimus) re-
 gia, satrapica, quae & praefectoria: ciuilibis, & priua-
 ta. Harum autem maxima & simplicissima, regia
 est: maxime euaris, & facillima, ciuilibis: minima
 autem itidem & admodum varia, priuata: promi-
 sca quidem illis multa esse necessarium est: at
 quaecunque maxime per se vnicuique earum ac-
 cidunt, illa nos considerare oportet. Primum igitur
 consideremus habitum: est autem
 ipsa potens omnino, species habens quatuor: cir-
 ca numum, circa ea, quae exportanda sunt, circa
 ea, quae sunt inferenda, & circa sumptus. Horum
 autem vnumquodque vt circa numum dico, qua-
 lis, & quando multo pretio, aut vili faciendus.
 Circa autem inferenda, effertendaque, quando, &
 qualia à praefectis in regno, vt rex ipse vtilitatem
 suscipiat, disponenda sunt. Circa autem sum-
 ptus, quales dispensandi, & quando: & vtrum
 erogandi numi ad ipsos sumptus parandos, aut
 ea potius, quae numo comparantur. Secundo au-
 tem loco praetoriam consideremus. Eius verō spe-
 cies sunt sex: prouentum à terra: ab iis, quae in
 regione peculiaria nascuntur: ab emporiis, à tri-
 butis, à pascuis, & à ceteris aliis. Harum autem
 specierum prima & optima ea est, quae à terra su-
 scipit prouentum. Haec autem est, quam ij quidem
 oblationem, illi verō decimam appellant. Secun-
 da autem est, quae ab iis, quae regioni peculiaria
 sunt, prouenit. Aliquo enim in loco peculiare est
 aurum, alibi argentum, alibi aes, alibi autem
 quodcumque fieri contingat. Tercia verō est quae
 ab emporiis, & mercato rerū prouenit. Quarta,
 quae fit à tributis earum rerum quae terra pro-
 fert, aliquo pretio comparandarum. Quinta ve-
 ro, quae à pecoribus, & frugibus, quae & decima
 vocatur. Sexta porro, quae est ab aliis à capite &
 manu nuncupata, quod capitarim aut pedigniti-
 tate minuarim exigatur. Tertio verō loco ciui-
 lem dispensationem discutiamus. Huius autem

optimus prouentus est is, qui est à peculiaribus
 earum rerum, quae in regione proueniunt: deinde
 de ij, qui ab emporiis, & mercibus, quae in limi-
 tibus regionis, & circum circa habitantibus affe-
 runtur. Quarto autem, & vltimo loco, ea inspi-
 cienda est, quae est priuata curae. Haec autem est
 irregularis, ob id ipsum, quod non deest eam
 ad vnam intentionem dispensare. Minima verō
 propter id est, quia prouentus, & impenae in ea
 modicae sunt. Huius autem optimus prouentus,
 qui à terra prouenit: secundus autem is, qui ex
 iis, quae aliorum culpa negliguntur, suscipitur;
 tertius autem is, qui à numo. Praeterea autem haec
 quod omnibus communiter curandum est dis-
 pensationibus, & quod perquirere par est, id mi-
 nimē superuacaneum puterit. Maxime autem
 hoc pacto, si sumptus non maiores ipsis prouen-
 tibus hiant. At verō quoniam diuisiones attuli-
 mus, post hoc rursus intelligendum, vtrum prou-
 nincia, aut ciuitas, circa quam negotiamur, ha-
 beat ea, quae diuimus, aut plurima horum affer-
 re possit, atque hic vrendum. Haec igitur circa
 oeconomicas, id est, dispensationes, atque partes
 oeconomicas, id est, dispensationes, atque partes
 earum diximus. Quaecunque verō nonnulli prius
 rum fecerunt, facultate rerum potius, quā arte
 aliqua illa profecti sunt. Quorum quae enar-
 ratu digna esse censimus, colligimus. Neque
 enim hanc historiam inutilem arbitramur futu-
 ram. Fieri enim potest, vt quispiam is accommo-
 det, qualiacunque ipse efficienda susceperit. Cy-
 pcellus Corinthius vni Ioui, si dominus ciuita-
 tis fieret, quae Corinthiorum essent, omnia se ob-
 laturum. Potius autem domino, praecipit eos
 describi: cum autem descripti fuissent, decimam
 partem à singulo quoque susceperit: verō ex re-
 liquis partibus praecipit vt operarentur. Exacto
 subinde anno, idem quoque fecit. Quare euenit,
 vt in decem annis ille cuncta habuerit, quaecunq;
 sacrificaturum se vouerat, Corinthij autem reli-
 qua possederint. Lygdamis Naxius expellens
 profugos, quia nullus eorum res, nisi vili, merca-
 ri voluit, eisdem profugis vendidit, & sacra, & re-
 liqua ipsorum, quaecunque in officinis imperfe-
 cta relicta erant, etiam vendidit eisdem, & alio-
 rum cuiuslibet volenti, ita tamen vt defiberetur
 ementis nomen. Porro Byzantij indigentes pe-
 cuniis, templa publica vendiderunt, & fructi-
 fera aliquo tempore, infructifera verō perpetuē

& ea, quæ ad societates, & ad patriam pertinebant, & quæcunque in locis priuatis iacebant, emebant enim carè, quorum erat & alia possessio, & aliarum rerum, quæcunque erant societatis publicæ, aut circa gymnasium, aut forum, aut portum, aut vbi cunque quis quippiam vendebat, & capræ maris, & venditionis salinarum, & admirandarum rerum, artificumque, & vatum, & pharmaca vendentium, & aliorum consimilium modorum, tertiam quidem partem rei perfectæ contribuere ordinauerunt: & numerorum commutationem vni campforicæ mensuræ commiserunt: & penes nullum alterum potestas erat aut dare, aut accipere: si minus, rerum suarum priuatione multabatur. Cùm lex ipsi esset, ne quis admitteretur ciuis, qui non esset ex ipsorum vtroque civitate: ipsi pecuniarum indigentiam sanxerunt, eum, qui ex vno ipso tum esset soluendo libras triginta, fore ciuem. In rei sumentariæ inopia, facti inopes pecuniarum, reduxerunt naues ex Pontro: tempore autem facto, mercatoribus molestè ferentibus, tributum dederunt illis scænus sesquidecimam: vendentibus etiam statuerunt vltra pretium dare totius partem decimam. At verò cùm nonnulli incolarum scenerati fuissent super possessionibus suis, decreto statuerunt, vt quicunque tertiam debiti partem afferre vellet, liberè possessionem suam haberet. Hippas Atheniensis emittentis superiorum tabularum in viis publicis, & ascensus, & præstructiones & portas, quæ aperiebantur foris, vendebat. Comparabant igitur ij, quorum possessiones erant, sicque collectæ sunt pecuniæ multæ. Numquam insuper, qui Atheniensibus in vsu erat, fecit improbum: & pretium ponens, iussit ad se ferri. Cùm autem conuenissent ad signandam pecuniam nouo charactere, dedit idem argentum. Quicunque etiam nauis præfecturam habere, vel tribunatum, vel impensas suppeditare, aut aliquam aliam publicam curam gerere deberent, pretium ponens moderatè præcipiebat vt is, qui vellet id pretij persolvere, describeretur inter publicos administratores. Sacerdoti præterea Palladis, quæ debebat Acropoli, præcepit pro quolibet mortuo mensuram afferre ordei, & alteram mensuram tritici, & obolum vnum. Atque simili modo pro quolibet puero nato illud idem fieri iubebat. Atheniensis; in Portida habitans, cùm pecuniis ad parandum bellum indigerent, instituerunt vt omnium facultates describerentur, quæ apud vnumquemque in populo consisterent, inordinatæque erant: sed & quo in loco vnaquæque possessio erat, vt pauperes possent erogare. Cui autem possessio deerat, corpus condemnabatur. Itaque ab illis quod descriptum fuerat, vnusquisque civitati saluum afferebat. Antisthenes etiam, cùm ciuitas indigeret pecuniis, & ciues consueuissent splendide celebrare Dionysia, in quibus varia, & multa consuebant quotannis, atque præparabant: appropinquante hac festiuitate, persuasit illis, vt Baccho uouerant duplicita iis, quæ nuper collegerant, sequenti anno se daturos, illa autem congregantes vicinijs urbibus venderent. Quæ cùm ita fecissent, ipsi collectæ sunt pecuniæ ad eorum vsum non

modica. Lampsaceni cùm expectarent tritices multas ad se venturas, & modium farinae quatuor drachmis veniret, præceperunt vt emptoribus venderent modium sex drachmis, & olei hoc mensuram drachmis quatuor, ac tribus obolis, & vini, & aliarum rerum pretia similiter posuerunt. Antiquum autem preum priuati recipiebant, ar quod pluserat, vltraque preium, ciuitas: quare pecunias abutidauit. Heracleote mittentes naues quadraginta tyrannis, qui erant in Bosphoro, non habentes pecuniarum copiam, comparauerunt à mercatoribus vniuersum triticum, & oleum, & vinum, & alias merces, & tempus desinierunt, in quo ipsi prærium essent persolutori. Mercatoribus autem probè visum est, vt non ad mensuram distribuere, sed simul onera expedirent: illis autem quod vbi semel dedissent, nihil amplius de mercede esset præstandum. Verùm considerauerunt emptæ, & vitum vnum dispensatorem in vnaquaque nauium constituerunt. Cùm autem peruenissent ad locum hostium, milites ab eis comparabant omnia. Cùm verò prius aggregarum fuisset argentum, dederunt ducibus nauium, duces autem rursus mercedem soluerunt, quo factum est, vt argentum eis non defeceret, quousque ad propria remeassent. Lacedæmonij Samiis rogantibus pecuniam eis ad regressum dari, consilio decreuerunt vnam diem & se, & seruos, & animalia ieiunare, & quantum expendisset quisque, tantum dare Samiis. Carthaginienses frequentibus in ciuitate apud ipsos factis peregrinis, mercedem debentem, quam dissolueri non poterant, proclamari fecerunt: si quis ciuium, vel inquilinorum prædam haberet ex ciuitate, aut ex priuato, aut habere vult, describeretur. Descriptis autem compluribus miserunt naues, quæ ad nauigabant Pontum, rationabili pretio, ad prædandum, statueruntque tempus, in quo rationem pro ipsis dicebant se reddituros. Collectis autem compluribus pecuniis milites dimiserunt, & pro prædarum exigentia diuiserunt: & si qua erant ex iniusta præda, ciuitas ex prouentibus restituit. Cyzicenis etiam ad iniuriam dissidentibus, obtinuit populus: & diuitibus captis, qui debebant pecuniam militibus, statuerunt non interimere captos, sed vbi pecuniam dedissent, expellere. Chij etiam cùm illis esset lex, describi debita in publico, & pecunia indigerent, statuerunt vt debitores quidem ciuitati debita assignarent, ciuitas verò de redditibus vsuras sceneratoribus dissolueret, quousque ad antiquum ditesceret morem. Mausolus Carie tyrannus, mittente rege ad eum pro tributo, congregans ditissimos regionis, dicebat, regem posse tributum, se autem non esse soluendo. Præparati autem ex industria viri, pollicebantur ei quandam summam, quam quisque allaturus esset. His autem hoc agentibus, ditiores partim verecundia moti, partim verò timentes, multò plura, quam illi, promiserunt, atque obtulerunt. Iterum pecuniarum egens, in concione vocatis Mylænsibus, inquit, metropolim eum sua esset ciuitas: muris immunitam esse, regem autem aduersus eum bellum decre-

neret: qua de causa iubeat vnumquemque Mylænsium, immodicam afferre pecuniam, alleuans se, & eos, qui atrolissent, & reliqua eorum bona seruaturum. Quæ vbi oblara fuere, multam sibi coaceruauit pecuniam. At inquit, Deo non videtur in præsentia, moenia ædificanda esse. Condidit Mausoli præfectus, quando ei per regionem proficiscenti offerrebat quispiam aut ouem, aut porcum, aut vitulum, describerebat danrem, & tempus, præcipiebatque vt in domum rediret, nutrireque quousque reuerteretur. At verò cùm tempus satis illi effluxisset videretur, computans & quod nutriendum dederat, & quicquid fructus inde prouenerat, repetebat. Arborem autem quæcunque porrigerentur, aut deciderent in publicas, regiamque vias, vsu fructum vendebat. Militum si quis moriebatur, elationem vendebat: drachma vendebat, & hinc quoque si corporis drachma vendebat, & hinc quoque si mulæ argentum percipiebat: similitque neque eum fallere duces poterant, cùm quispiam militum è vita demigraret. Intuens etiam Lycios amantia castrum ferre, dixit epistolas huc venisse à rege, quæ iuberent mittendas esse comas ad proscopia: igitur sibi munitum esse à Mausolo, vt detonderet eos: verumtamen si vellet capitulum taxam aliquam dare, se à Grecia comas trahiturum, qui libenter dederunt. Sicque pluri pecunia à numerosa turba collecta est. Aristoteles Rhodius Phœreæ princeps pecuniis indigentiam partem seditionis secretò allocutus dignitatem, videns duas esse factiones Phœreorum, alios sibi velle pecuniam dare, vt illis negotia ciuitatis committeret, ipse autem male ab ipsis acciperet, atque eis ciuitatis administrationem tradere. Quæ audientes, illico pecuniam quantum præcepit in promptu dedere. At verò ille rursus aliis ostendit, quæ ab his acceperat, qui dixerunt se non minus daturos. Sumens autem ab vtrisque, conciliauit eos iniuriam. Conspiciens etiam ciues multas inter se agitare causas: magnasque longo ex tempore iniurias, quæ per bellum illis obtigerant, iudicium statuens edixit, quicunque defuncto tempore non essent sententiam affecturi, legem posuisset, non vltius fore prætorum delictorum iudicia. Tunc autem à multis offerentibus pecuniam propter breuitatem temporis, & obtinendam iustitiam, multis etiam multam offerentibus vt prolongaret tempus, à singulis suscipiens immodicam congestit pecuniam. Clazomenij in frumenti penuria pecunia indigentes, statuerunt, vt si qui priuatorum haberent oleum, mutarent ciuitati ad frenus (nascitur enim hic fructus multus in regione) quibus mutuantibus, conducentes nauigia, miserunt ad emportia, vnde ipsi veniret triticum, habito pacto, de pretio olei. Insuper debentes militibus stipendium viginti talenta, & dare non valentes, pendebant scænus ducibus annuè quatuor talenta. Cùm autem antiquo debito nihil deducere, sed semper frustra consumerent, percussereunt numum ferreum, qui argenti haberet rationem viginti talentorum. Deinde dantes ditissimis ciuitatis cuiuslibet suo ordine, argentum ab illis receperunt æquale. Quare priuati habuerunt

ad quotidianos vsus impensas, & ciuitas à debito liberata. Secundum verò ex prouentibus illis tenuis restituerunt: semper diuidentes vnicuique in parte dabant, illi autem ferreos numos reportabant. Selibriani pecunia laborantes indigentia (lege apud eos posita, cùm in fame constituti fuissent, non educendum esse triticum) apud eos autem verus triticum abundaret, statuerunt priuatos ciuitati dare triticum, determinato pretio, vnoquoque retinente ad annui victus sufficientiam: deinde statuente pretium, quod illis rectè se habere videbatur, vnicuique educere volenti vendiderunt. Abydeni propter seditionem regione facta vacua, & accolis nihil eis porrigentibus, quia adhuc deberent, statuerunt vt quicunque vellet, scenerent agricolis, quò tertiam colerent, sic ipsi primis allatio ex frugibus fieret, aliis autem ex reliquis. Ephesij cùm pecuniis egerent, legem potuerunt, vt mulieres aurum non gestarent: quantum veto impresentiarum haberent, mutarent ciuitati. Pro columnis etiam, quæ erant in templo, statuerunt argentum esse soluendum: eius autem, qui soluisset, nomen esse scribendum petinde, ac si obtulisset. Dionysius Syracusanus volens pecunias congregare, concionem faciens dixit, apparuisse sibi Cererem, iussissetque vt mulierum ornatum in templum deferret: se verò mulierum, quæ apud ipsum sunt, ornatum obtulisset, atque hoc idem facere ceteros horrabatur, ne qua fore indignatio à dea exuscitaretur: qui autem negligeret, eum fore sacrilegij. Afferentibus autem cunctis quæ habebant, quisque propter deam, & propter illum sacrificans, deæ ornatum abstulit tanquam à dea mutans. Elapso insuper tempore, cùm mulieres rursus ornatum ferrent, præcepit, vt ea, quæ vellet aurum ferre, ordinata quedam in templo offerret. Debens etiam tritices extruere, agnoscebat sibi opus esse pecunia, concionem vocans, inquit, quandam sibi ciuitatem tradi, ad quam opus erat pecuniis, precariisque ciues, vt quisque sibi duos stateros mitteret. Intermittebat autem duos, aut tres dies, tanquam in tradenda ciuitate error contigisset, ciues laudans reddidit vnicuique quod miserat. Id autem agens, ciues in gratia fomit. Postea verò arbitratres, quòd eam acceperat esset, rursus miserunt, ille verò suscipiens, ad nauium extruendum aptauit. Cùm rursus non abundaret argento, numum percussit è stanno, & concionem vocans, multa super laudato numo dixit. Illi verò decreuerunt, quantum argenti, non autem tanquam haberet tanquam argentum, non autem tanquam stannum. Cùm rursus pecuniis egeret, rogabat ciues vt ei contributorent. Illi autem responderunt, se non habere. Extrahens igitur Dionysius vasa, quæ apud ipsum erant, vendebat, quasi id ob indigentiam faciens. Syracusis autem ementibus, describerebat quid vnusquisque comparasset. Postquam autem pretium suscepit, iussit vnusquemque vas afferre, quàm illi, inquit, ementibus propter tributum pecora non nutrent, dicit, quòd ei tanta sufficerent: volentes autem nunc acquirere, immunes fore à tributo. Multis autem

citò multa comparantibus armenta, tanquam habituri ea essent absque tributo, opportunitum id esse ratus, æstimare præcepit, impositumque tributum. Hac igitur deceptione indignati ciues, illa iugulantes vendebant, ille verò contrà id statuit, quod in die occidi oporteret. At illi iterum in sacrificiis immolabant: ille verò veruit, ne foemina facris immolarent. Rursus pecuniis egens, iussit apud se describi pecunias, quotquot essent familia orphanorum. Descriptis autem cunctis, illorum bonis abutebatur, quousque ad artem quisque peruenisset. Cùm cepisset Rhegyum, conuocato populo, dixit quam ob causam ab eo iuste capti essent, nunc tamen impensas, quas in belli usum consumplisset percipiens, & insuper ab vnoquoque minas tres, absolueret eos. Rhegyenses verò quæcunque absconderant, in aperitum eduxerunt, & egeni à diuoribus, & peregrinis mutuo accipientes, confluxerunt summam quam præceperat: quam ab ipsis accipientes, nihilominus omnium corpora vendidit, & cunctam supellestem, vniuersaque bona, sine occulta, siue aperta, diripuit. A ciuibus etiam accipiens pecunias, ea lege vt illas restitueret, cùm ab eo peterent, iussit ad se afferri quantum quisque possideret argenti, alioqui mortem multam indixit. Delato autem argenteo, numum percussit nouo caractere, deditque drachmam duarum drachmarum valore: sicque debitum penes ipsum remansit. In Tyrreniam autem centum nauibus aduulgans, accepit à sacello Leucothæ, id est, albæ deæ, aurum quoque, & argentum multum, aliumque apparatus immodicum. Cognoscens etiam quod nauis quam plurima haberent, proclamationem fieri fecit, vt quisque dimidium eorum, quæ haberet, deferret ad ipsum, aliud dimidium habiturus: non afferenti autem, statuit pro multa mortem. Arbitrantes igitur nauis, si ferent dimidia, reliqua se habituros, securè attulerunt. Posteaquam verò illa accepit, præcepit rursus, vt alia afferrent dimidia. Mædæ, iis, quæ à portubus, & aliis vestigalibus proveniebant, utebantur ad gubernationem ciuitatis. Ex tributis autem, quæ ex terra, & familiaribus proveniebant, nihil operabantur: sed obseruabant eos, qui illa haberent: & cùm necessitas pecuniarum ingrueret, reddebant ijs, qui deberent. Lucebantur igitur ex præterito tempore, pecuniis absque honore videntes. Bellum item suscipientes aduersus Olympios, cùm illis pecuniæ decissent, at adessent mancipia, statuerunt, vt relicti cuiuslibet ciuium mare & foemina, cætera ad usum ciuitatis venderent, tanquam in priuatorum exhibitione pecunias commodarent. Callistratus in Macedonia cùm prouentus portus vt plurimum viginti talentis æstimaretur, modum inuenit vt duplum conficeret. Nam & conspiciens eos, qui emebant, semper euadere ditiores, cùm oporteret eos dare fideiulores viginti talentorum, proclamari fecit, quousque emere vellet, constitueret fideiulores tertie partis, solueret autem quisque quantum se posse sibi funderet. Timotheus Atheniensis bellum gerens aduersus Olympios, argento egens, signauit æs, & dedit militibus. Illis autem agrè

ferentibus, dixit, quòd illo æquè venderent, emereque omnes, ab iis, qui vendunt, atque emunt. Iplis autem mercatoribus antè indicauit, vt quisquis æs illud accepisset, illo rursus emeret ea, quæ in regione venderentur, & spolia, quæ afferrentur. Quòd si apud eos æs remaneret, portarent ad ipsum, recepturi denique æris loco argentum. Circa etiam Corcyram bellum exercens, exiliter satisfaciens militibus, petentibus quidem stipendium, inobedientibus, & ad inimicos deficere se velle afferentibus, cætum congregauit, ac dixit, non posse propter hyemem ad se peruenire argentum, cùm tanta esset illi copia: quapropter solutionem trium mensium, quam prius soluerat, se illis dono dare. At verò illi suspicantes, nunquam Timotheum tanta munera eis dare, nisi re vera ab eo expectarentur pecunias, quæ uerunt à petendo stipendio, donec voto potitus est. Obuidens item Samum, fructus, & ea quæ in agris erant, vendidit Samiis: quare pecunia satis abundauit ad stipendia militum. Cùm comæatus, necessariosque ad victum exercitu esset raritas ob aduenientes, prohibuit ne venderent triticum farina comminutum, neque minorem mensuram modio, neque quippiam liquidorum minus, quam metrea mensura. Principes itaque ordinum, & manipulares comparantes omnia simul, dederunt militibus: aduenientes autem sumebant victui necessaria. Cùm autem discederent, si quid residuum fuisset, principibus ordinum, manipularumque vendebant. Atque ita euenit, ipsos milites abundare victum copia, sufficientique comæatu. Didales Persa milites habens, ex iis, quæ in dies bello conquirere poterat, illis dabat. Non habens autem numos, quos elargiretur illis stipendia poscentibus, ubi aduenit tempus, quod illi visum est accommodum, tale quippiam machinatus est: conuocans cætum, Ne credatis, inquit, me pecuniarum penuria laborare, imò in quodam prædio mihi sufficiens copia est, & pariter locum indicauit, atque discedens illuc profectus est. Cùm verò loco vicinus esset, præcessit, & quæcunque in templis erant argentea vasa, diripuit: præparauitque multos, tanquam argentum onusti deferrent, & vasa illa illis ostendens ibat. At qui videntes milites, rari cuncta, quæ ferebantur, esse argentum, confidebant se stipendium percepturos: ille verò dixit oportere eos usque ad Amison peruenire, illisque se stipendia percipere. Erat autem plurimum dierum iter ad Amison, & tempus hyemis. Sicque illo tempore exercitu abusus est, solum illis comæatum præbens, cùm in exercitu & artifices, & cauponarios, & commutantes haberet, quorum opera aut nihil, aut paruum indigeret. Chabrias Atheniensis, Thæo Aegyptiorum regi gerenti bellum, & pecuniis indigenti consuluit, vt aliquis diceret sacerdotibus, oportere & virorum, & mulierum multitudinem sacris initiatorum submouere, propter impensam. Audientes autem sacerdotes, & sacerdotum penes se manere volentes, singuli propriam dedere pecuniã. Postquam autem à cunctis accepit, iussit illis præcipi, decimam partem expensarum, quas prius

in templo faciebant, & reliquorum, regi haberent pecuniã, aut supellestem pretiosam, mitterent in alium prædium, & dare eis conductum custodum. Simul autem & ipse hoc facere videbatur, suaque in prædium aliud mittere. Obsequentibus igitur illi hominibus, postquam haud admodum ab vrbe abfuerunt, scrutatus est quæ haberent, & cepit quibuscunque indigebat: illos autem rursus in urbem remiit. Proclamari etiam fecit in ciuitatibus, quibus dominabatur, neminem domi arma tenere, alioqui multari argento, quod per præconem indicabatur. Quod subinde negligere vitus est, & nullam eius re curam gerere. Homines autem arbitranes proclamationem illam sibi vanè fuisse factam, habebant singuli per regionem arma, quæ prius possederant. At ille repente explorationem domorum faciens, apud quos arma sunt reperta, indictæ pœnæ multam dederunt. Philoxenus quidam Macedo præfectus Caria pecuniis indigens, se debere Dionysia celebrare dicebat, scribebaturque ad eos: qui maximè fructibus abundabant, vt festi essent apparatus, eis præcipiens quæ essent apparanda. Videns autem eos grauius terere, misit aliquos, interrogans, quid dare vellent, & absoluerentur ab huiusmodi ministerio. At illi multo plura, quam se censebant exposituos, velle dare dixerunt, vt non vexentur, & à propriis abesse non cogantur. Ab his igitur capiens quod dederunt, ad alios rursus scribebat, donec perceperit quod ipse volebat ex iis, quæ apud illos erant. Euases Syrus Aegyptiorum præfectus, sentiens Nomarchas, qui sub ipso erant, debere rebellare, vocauit eos ad tribunalia, & omnes eos suspendere fecit: præcepitque vt familiaribus eorum diceretur, eos in carcere detineri. Vnusquisque igitur affinium, pro vnoquoque sollicitus erat, vt captiuos pecuniis redimeret. Ille verò pro vnoquoque paciscens, & quæ pacta erant accipiens, singulis mortuum reddidit. Cleomenes Alexandrinus præfectus Aegypti, ingenti fame aliis in locis facta, in Aegypto autem re mediocriter se habente, vicitur educationem tritici. Nomarchis autem causantibus se non posse tributa soluere, nisi educerent, educere permisit: sed per multum tritico imposuit tributum, ita vt pauco educto tritico, multum illi contigerit recipere tributum: quo factum est, vt Nomarchæ à suo destiterint proposito. Transfretans autem Nomon, ubi crocodilus pro Deo habetur, vnus puerorum suorum raptus est. Aduocans igitur sacerdotes, dixit, se, qui prior iniuria affectus esset, vltimum iri in crocodilos: itaque præcepit venari eos, & ab aquis extrahi crocodilum. Sacerdotes verò, vt Deus eorum non haberetur contempriu, congregant quantum auri potuerunt, & illi dederunt, sicque ab incepto destitit. Alexandro rege mandante Cleomeni, vt sibi construeret urbem ad Pharon, & emporium, quod prius erat in Canopo, illic constitueret: ipse nauigauit in Canopum ad sacerdotes, & eos, qui illic diuitias haberent, & se ad hoc venisse dixit, vt eos deduceret colonos. Sacerdotes autem, & accolæ afferentes pecuniam, dederunt illi, vt eos, & emporium illis in regio

in templo faciebant, & reliquorum, regi haberent pecuniã, aut supellestem pretiosam, mitterent in alium prædium, & dare eis conductum custodum. Simul autem & ipse hoc facere videbatur, suaque in prædium aliud mittere. Obsequentibus igitur illi hominibus, postquam haud admodum ab vrbe abfuerunt, scrutatus est quæ haberent, & cepit quibuscunque indigebat: illos autem rursus in urbem remiit. Proclamari etiam fecit in ciuitatibus, quibus dominabatur, neminem domi arma tenere, alioqui multari argento, quod per præconem indicabatur. Quod subinde negligere vitus est, & nullam eius re curam gerere. Homines autem arbitranes proclamationem illam sibi vanè fuisse factam, habebant singuli per regionem arma, quæ prius possederant. At ille repente explorationem domorum faciens, apud quos arma sunt reperta, indictæ pœnæ multam dederunt. Philoxenus quidam Macedo præfectus Caria pecuniis indigens, se debere Dionysia celebrare dicebat, scribebaturque ad eos: qui maximè fructibus abundabant, vt festi essent apparatus, eis præcipiens quæ essent apparanda. Videns autem eos grauius terere, misit aliquos, interrogans, quid dare vellent, & absoluerentur ab huiusmodi ministerio. At illi multo plura, quam se censebant exposituos, velle dare dixerunt, vt non vexentur, & à propriis abesse non cogantur. Ab his igitur capiens quod dederunt, ad alios rursus scribebat, donec perceperit quod ipse volebat ex iis, quæ apud illos erant. Euases Syrus Aegyptiorum præfectus, sentiens Nomarchas, qui sub ipso erant, debere rebellare, vocauit eos ad tribunalia, & omnes eos suspendere fecit: præcepitque vt familiaribus eorum diceretur, eos in carcere detineri. Vnusquisque igitur affinium, pro vnoquoque sollicitus erat, vt captiuos pecuniis redimeret. Ille verò pro vnoquoque paciscens, & quæ pacta erant accipiens, singulis mortuum reddidit. Cleomenes Alexandrinus præfectus Aegypti, ingenti fame aliis in locis facta, in Aegypto autem re mediocriter se habente, vicitur educationem tritici. Nomarchis autem causantibus se non posse tributa soluere, nisi educerent, educere permisit: sed per multum tritico imposuit tributum, ita vt pauco educto tritico, multum illi contigerit recipere tributum: quo factum est, vt Nomarchæ à suo destiterint proposito. Transfretans autem Nomon, ubi crocodilus pro Deo habetur, vnus puerorum suorum raptus est. Aduocans igitur sacerdotes, dixit, se, qui prior iniuria affectus esset, vltimum iri in crocodilos: itaque præcepit venari eos, & ab aquis extrahi crocodilum. Sacerdotes verò, vt Deus eorum non haberetur contempriu, congregant quantum auri potuerunt, & illi dederunt, sicque ab incepto destitit. Alexandro rege mandante Cleomeni, vt sibi construeret urbem ad Pharon, & emporium, quod prius erat in Canopo, illic constitueret: ipse nauigauit in Canopum ad sacerdotes, & eos, qui illic diuitias haberent, & se ad hoc venisse dixit, vt eos deduceret colonos. Sacerdotes autem, & accolæ afferentes pecuniam, dederunt illi, vt eos, & emporium illis in regio

in regione relinquat. Accipiens autem, tunc quoque discessit. Porro transfretans cum essent sibi parata quæcunque erant necessaria ad ædificationem, petiit ab eis pecuniam, quæ longè multitudine excedebat: tanti autem interesse sibi emporium illic esse, & non hic. Cum autem dicerent, se dare non posse, transmigrare eos fecit. Quosdam etiam ad merces comparandas mittens, & sentiens eos bene emisse, ac conuenisse ut ei deberent ratiocinio pretium supputare, alle ad nos ementium dicebat, se auduisse eos merces supra pretium comparasse quod præceperat, & simul eorum cum simulata iracundia, arguebat inscitiam. Illi autem hæc audientes, dicebant, non decore eum credere quippiam obloquentibus in eos prius, quam ipsi veniant, & rationem ei reddant. Atque cum emptores venissent, illi recitarunt eis quæ audierant à Cleomene. Ij vero volentes illis, & Cleomeni rem ostendere, pretia retulerunt, quibus ement. Cum triticum in regione vaniret decem drachmis, vocans operatores, interrogauit, quomodo volunt ipsi laborasse? inquit se velle illi, etiam minoris, quam quanti mercatoribus vendere. Illud autem iussit, ut tanti ipsi darent, quanti aliis vendebant. At qui mox statuit pretium tritici triginta & duas drachmas, atque ita vendebat. Accersens etiam sacerdotes dixit, enormem impensam in regione ad sacrificia fieri: quare oportere aliqua sacrificiorum, & multitudinem sacerdotum tollere. Porro sacerdotes, & quisque priuati, & communiter sacras pecunias dedere, arbitantes ipsum id re vera facere velle, & optabat quisque sacrificium apud se fieri, & regionis esse sacerdos. Antimenides Rhodius princeps factus ab Alexandro super via dimidium, circa Babylonem, hoc pacto pecunias conlauit: Cum antiquus in Babylonia lex fuisset, omnium, quæ inferebantur, decimam soluere, & nullus illa lege vreretur, obseruauit præfectos omnes approbatos, & milites non paucos, & senes, & alios artifices accersitos inferentes bona propria peregrinando, & multa illis allata dona, & secundum legem positam decimam exegit. Rursum mancipia, quæ erant in exercitu: prabens, iussit eum, qui vellet, describere quod velle: debere autem pro anno octo drachmas deponere: quod si deficeret seruus, reponeret pretium, quod descriptum fuerat. Descriptis igitur compluribus mancipiis, non paucum argentum utilitati fuit. Si autem aliquod mancipiorum defecisset, iussit præfectum, sub cuius præfectura fuisset exercitum conferuando, pretium domino eius restituere. Ophelas Olynthius constituens curatorem super pascuis Arthridem, cum accessissent ad eum Nomarche loci illius, dixerunt se velle illi multo plura dare:

1066
67
precabantur autem, ut mutaret curatorem, quem constituerat. Interrogauit eos, si contribuere possent, quæ pollicebantur: affirmantibus ipsi, curatorem in officio dimittit: quæ autem ipsi promiserant tributa, exigi præcepit. Ergo nec curatorem, quem instituerat, spernere visus est, nec illos ad maiora tributa, quam ipsi statuerant, soluenda coegisse. Pythocles Atheniensis constituit Atheniensibus, plumbum ex Tyriis accipere, qui in ciuitate priuati essent, eo, quo vendebant, pretio duarum drachmarum: deinde statuit illis pretium sex drachmarum, sicque vendebat. Chabrias cum electi fuissent ad implendas naues centum & viginti, esse autem ei opus solum sexaginta nauibus, præcepit iis, qui ex sexaginta nauibus eius, quæ remanebant, nauigaturi erant, ad bimestre annonam ministrare, aut ipsos nauigare: ipsi vero malentes propriis rebus incumbere, dederunt ea, quæ præcepit. Antimenes thesauros, qui per vias regias continebantur, iussit præfectos implere secundum legem regionis. Cum vero exercitus, aut turba alia absque rege indignis, vendebat ea, quæ erant ex thesauris, aliquem ad eos mittens. Cleomenes appropinquante noue lationis tempore, cum ingrueret necessitas stipendia militibus persolvere, nauigauit ex industria. Procedente autem mense stipendia persoluit, ac resumpsit nauigationem: postea vero incepto mense, solutionem differrebat usque ad lunam silentem: milites autem, quia nuper recepissent stipendia, quiete se habebant. Ille vero in anno mensem vnum prorogans, semper mensis mercedem auferbat. Stabelbus Mison, militibus stipendia debens, conuocans duces dixit illis, nullo pacto se priuatis indigere militibus, sed ducibus: cum vero sibi opus esset, mitteret eos, dans eorum cuiuslibet argentum, ad colligendos externos: stipendia autem, quæ illis debebat, ducibus ipsis pollicebatur se dare. Præcepit igitur vnumquemque dimittere extraneos è regione. Duces itaque arbitantes, pecuniam illam suam fore, remiserunt milites, ut præceperat. Paruo autem exacto tempore, cum mercedem poscerent, eos conuocans dixit, neque tibi cinem sine chorea, neque duces sine militibus ad quicquam vtilis esse: quare præcipiebat, ut è regione discederent. Dionysius facella circuibat, sibi videret positam boni demonis mensam auream, aut argenteam, & auferre præcipiebat: & quæcunque statua quippiam præterende videbatur, auferri iubebat, dicens, Quodcunque accipio, tollere præcipiunt. Vestimenta etiam aurea, & coronas aureas statuarum tollebat, dicens se & leuiores, & accommodatiora daturum: & subinde illis albiculos amictus, albiculasque circumponebat coronas.

V I R T U

V I R T U T V M

EXACTIOR DIVISIO

PER SIMONEM

GRYNÆVM.

VIRTUTVM quatuor diuisionem non membratim persequi, sed à certo principio paucis deducere, propositum est. Et quidem quatuor esse prima virtutum genera, quibus mens humana, velut anchoris quatuor, aduersus omnes animi tempestates regatur, vetus doctissimorum hominum consensus est, etiam eorum, qui de religione vera verissimè senserunt. Id igitur in communi rerum prius, mox in propria hominis formula spectemus. Omnis ergo natura res, & substantiam habet aliquam, in qua versatur, & *ἐν ἑαυτῇ*, secundum quam intelligitur, ac iudicatur virtus. Vt enim nisi subiecta in re operatio non cernitur, ut nusquam nisi in oculo visio: ita nisi in operatione intelligi que cuiusque rei virtus, ac præstantia sit, non potest, ut nusquam nisi in videndo visus perspicacia. Quod si virtutem qualibet in re agendi, & munere suo fungendi rectitudinem vocamus, & rectum est quicquid ab instituto siue non errat, siuis autem sua cuiusque rei consummatio est: id certè virtus erit, in consummationem sui quò quidque agendo fertur. Intelligendum est autem, vnamquamque naturam in rerum medium sic expositam esse, ut hinc quidem infesta, & inimica, inde idonea, ac congruentia sibi circumposita habeat: in quorum congressu ut oranis operatio consumitur, sic virtus omnis spectatur, dum vnaquæque rerum constitutione sibi imperium conuenientium confederatione, & repugnantium amolitione conatur. Itaque tanquam in certamen, & æmulationem omnes naturæ res positas, ac committas ab opifice, ad communem vniuersi salutem esse videmus: ut in contrarij propulsione, & conuenientis coniunctione vis rerum, virtusque omnis versetur. Quæ si ita habent, & si virtutis descriptio hæc vera est, omnisque ut operatio Naturæ, sic virtus inter contraria versatur, prima certè virtutum vnicuique rei fuerit, quæcunque conuenientis, inconuenientisque notatione viam agendi prætentat, ac præmunit rebus quidam boni, malique sui sensus, ac iudicium minime fallax: quo sublato, quia in vtrunque iam æquè res fertur, & idonei, inidoneæque sibi discrimen nullum tenet, ceteras virtutes cadere necesse est. Quem enim in agendo conatum adhibeamus, vbi quid agendum sit, nemo est qui docet? Prima igitur hæc vnaquæque in re naturalis operationis veluti directio, ac virtus esto, conuenientis, repugnantisque sibi natura certum iudicium habere, ut antè, quam quicquam agitur, sequi res agendo commoditatem suam norit. Proxima, qua in præscripta, præmonstrataque, ac recta secundum Naturam via, iam cognita sic insistit, ut ab infesto, resistentique sibi non statim depellatur. Nam quia conflagendum omnibus naturæ cum contrario suo est, siue sustinendi eius vis nulla rei suppetit, locum id sibi non repulsum facit, & superat: itaque rei iam operatio debilitata, agendo prodesse sibi non potest: siue nimis in contrarium auidè inuadit, non tam arcendo, quam vehementiore hostis congressu se ipsum violando, sibi ipsi res agendo incommodat. Quorum vtrunque virtuti pugnat, quæ ei, in quo est, prodesse tantum, non etiam obesse nouit. Hæc virtus ab illa priore sic pendet, ut quàm firmum à bono suo iudicium est, quàm acutus, solertique conuenientis sensus, tam firmus ad bonum ingressus sit. Inflammata ferri animalia cupiditatis impetu

impetu videmus: at illam pro magnitudine apprehensi per phantasiam boni inardescere constat. Duas itaque iam in omni Naturæ operatione ritè progrediente virtutes necessariò intelligimus. Sed quia tam mali, quàm boni non veri species à præscripta Naturæ via subducit, etiam in conueniente, quæ procliuuitatem Naturæ moderetur, ac sistat, necessaria vnicuique rei virtus tertia est. Siue enim conueniente sibi ignauiter, & oscitanter mouetur, vtilitatem suam stipes, & fatua natura negligit: siue nimis hoc accenditur, & rapitur, cupiditate eius præcipitata, commoda ex re capit incommodum. Quorum vtrunque non solum non virtus, sed intolerabilis naturæ inscitia est. Porro autem & hæc ab illa prima, rationeque eadem oritur. Sed iam in vtrunque bene instructam Naturam, hoc est ita comparatam, ut quorsumcunque agendo fertur, quantum in ipsa est, tueri suum officium possit, quomodo non rectam vocemus? Quod quidem iustitiæ nomen antè, quàm superiores illæ inter se conspirant virtutes, rei nulli potest competere. Ergo substantia quædam primùm omnibus reliquis subiecta est: *ἐνέργεια* substantiæ, ad tuitionem sui vnicuique naturæ facultas: est *ἐνέργεια* virtus, & modus, qua vt ferè se res tueatur sola fit: est apti, idoneique sibi iudicium, virtus prima: est arcendi contrarij vis, virtus secunda: est amplectendi idonei vis, virtus tertia: est his ita comparatis rectitudo iam Naturæ, virtus communis quarta. Hæc in omnibus Naturæ rebus eodem pacto habent, ac vt in toto corpore, ita qualibet corporis naturalis in parte, institutione bona mala fieri, virtute tantùm bona, vitio tantùm mala esse potest. Tolle primam, in exitium aequè, ac salutem suam per inscitiam res tendit: tolle secundam, frustra quòquam tendit, semper occurrentem ob hostem ab itinere instituto per ignauiam retrocessura: tolle tertiam, frustra quòquam tendit, semper ob occurrentem amicum viæ oblitura. Vnamquanuis harum trium tolle, rectè ad tuitionem sui, & rerum commercium comparatum est nihil. Contra da primam, accincta res ad commercium naturæ est, & negotiandi viam tenet: da secundam, in ea progreditur, & quantum in ipsa est, ab infesto non interpellatur: da tertiam, nusquam se ipsam remorabitur in idoneo: da hæc omnia, rectè natura quæque habet. Quatuor hæc neque substantia, neque ipsius *ἐνέργεια*, sed quædam substantiæ nobilitas, & præstantia sunt. Vna virtus vnicuique ad tuitionem sui concessa, nomina diuersa pro rerum, in quas egit, varietate, & modo sumens. Nam vt quæque præstantissima substantia est, sic eius est *ἐνέργεια* potentissima: & vt *ἐνέργεια* est potentissima, sic conuenientis, & inconuenientis sensum acutissimè feruat. Sed vt quidque de rebus extra se positis amicis, inimicisque perfectissimè iudicat, sic iisdem optimè ad tuendum se vtetur. Equidem & hoc intelligendum est, in seriem Naturæ vnamquanque rem insertam, vel in suprapositum sibi, proximèque ante se præfectum, vel in infrapositum, suffectumque sibi respicere: & illinc quidem vim virtutis veram omnem haurire, huc verò omnem exonerare, & reddere, meliorisque, & superioris se consortio tantùm in officio res permanere: inde diuulgas, virtutem statim amittere. Docent plantæ, quæ Solis: animalia, quæ hominum: ingenia, quæ artium: mentes, quæ spiritus vi sola consummantur, & in finem ducuntur suum. Et hæc quidem momenta sic in omni natura impressa sunt, vt in pessimè dispositis simulacra, & vmbra virtutum quædam extent. At vera virtus sola præstantioris se ductu sine suo potitur: cum cætera omnia, concessis Natura facultatibus, virtute destituta, in exitium suum tendant. Videmus in superatis morbo corporibus

corporibus, vim omnem contra se ipsam naturam conuerrere. Formulam hanc ad naturam iam nostram transferre paucis licet. Est rationalis anima virtutum omnium & capax, & stragulum omnium: est animæ *ἐνέργεια*, secundum quam intelligitur virtus, omnia cum ratione faciendi: est *ἐνέργεια* aliqua rectitudo, ac virtus, id efficiens vt secundum rationem anima rationalis omnia agendo, in exitium suum minimè tendere, sed tueri sese, & bonum sibi, non malum, adsciscere possit. Est virtutum eius prima, rationis intelligentiæ que lux, id est, vera veri sui boni cognitio, cuius præsidio contra omnia sese tueatur. Est secunda rationis de vero suo bono immota, etiam si auaritas sensuū maximè diuersum doceat, sententia. Est tertia rationis de vero suo bono immota, etiam si suauitas sensuū maximè diuersum doceat, sententia. Est quarta ex his iam conflurgens rationis totius rectitudo, ac iustitia. Quatuor nomina, res, ac virtus vna. Præclarèque scriptura luci fidei sine errore in verum & æternum bonum suum inuenti, virtutum omnium vim veram tribuit. Hæc fides in rebus iudicandis, verum iudicium: in sustinendis malis non veris, de vero suo malo veri iudicij constantia: in contemnendis non veris bonis, de vero suo bono iudicij eiusdem firmitas, & robur est. Quibus virtutibus qui sic instructus est, ferri, incitarique in quenquam contra fas, & ius minimè potest: & quem nec commodum, nec incommodum abducit à recto, in omni vitæ commercio, vir erit rectus, iustusque. Vna igitur vis fidei in eadem scriptura, sapientiæ, prudentiæ, fortitudinis, sobrietatis, iustitiæque, ac virtutum omnium nomen frequentissimè capit. Vmbra virtutis, in natura hominum communiter omnium inest: sed vera superioris commercio inueda. Quoniam enim pacto vis non diuina est, quæcunque in consortium Dei mentem adducit? qui finis vtique hominis est. Itaque cum de virtutibus legunt, & in virtutum exempla incidunt iuuenes, veram virtutem fidem, virtutum simulacra reliqua omnia esse meminerint. Nulla in plantis vis est, quæ facere possit sola frugiferas, de cælo Solisque beneficio vis omnis nascendi datur. Nulla in homine vis est, qua finem suum consequi sine superioris adminiculo sola possit: luce de cælo bona vera mentibus hominum inscribi sic oportet, vt eorum desiderio quæ vera non sunt contemnant. Ster igitur hoc, vt si nec plantis incrementum sine tacito numinis aspiratu, consensuque datur, omnem omnium rerum virtutem, & vigorem verum diuini numinis esse. De vera igitur virtute, ac prima eius in genera quatuor sectione, monere hæc lectorem paucis operæpretium duxi. Reliqua sunt ab authoribus suis perfectè tradita.

ARISTOTELIS

Stagiritæ de virtutibus Libellus,

Simone Grynæo Interprete.

Virtutum & vitiorum diuisio.

QUÆ MAIUS MODUM vehere laudibus quæ pulchra sunt, sic quæ sunt turpia, conuiciis proscindere, par est. Sed inter pulchra quidem virtutes, inter turpia verò vitia primatum tenent. Laudari verò non ipsa modò virtus, sed causæ quoque, & comites, fructusque, & opus omne virtutis, vt contra reprehendi contraria debent. Cum autem animæ partes, qualiter opinatur Plato, tres sint: qua de agendis, omittendisque dispicitur, prudentia: qua sustinentur infesta, mansuetudo ac robur: qua ad discendos idoneis cupiditas regitur, sobrietas, ac continentia: communisque partium omnium hæc, iustitia, liberalitas, ac magnanimitas: totidem rerum earundem opposita vitia, in dispiciendo recto stultitiam, in atcendo infesto ferocitiam, & ignauiam, in ad discendo idoneo proteruitatem, ac incontinentiam, communisque partium earum omnium iniustitiam, & illiberalitatem, animique paruitatem esse oportet.

Quid vnaqueque virtus sit.

Prudencia igitur, rationalis animi partis virtus est, qua ea, quæ ad felicitatem suam tendunt, dispicientes sibi comparant, Mansuetudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, quam per agrè ad iram concitantur. Fortitudo verò, incitabilis ad vindictam animi partis virtus est, quam per agrè terroribus mortem minantibus concutiuntur. Sobrietas verò, pronæ ad cupiditatem partis virtus est: qua fit vt in fruendis rebus sic versentur, prays vt omnino voluptates ne appetant. Continentia verò, proni ad cupiditatem animi retinaculum est, quam per infruendis rebus praus ad voluptates incitantem cupiditatem ratione sustunt, ac continent. Iustitia verò, virtus animi, qua tribuitur quod cuique est par. Liberalitas autè, animi virtus est, erogare quatenus honestum est parata. Magnanimitas verò, virtus animi, qua ferre fortunam, infortuniumque, nomen, & ignomi-

iam potest.

Quid vnumquodque vitium sit.

Stultitia, rationis est vitium, ac moribus, infelicitis vitæ totius causa. Iracundia, incitabilis ad vindictam partis vitium, vnde procliuiter iræ concedunt. Timiditas, incitabilis ad vindictam partis vitium, quo terroribus facile concutiuntur, præsertim interitum minantibus. Proteruitas, ac lasciuia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo praus voluptates deligunt. Incontinentia, pronæ ad cupiendum partis vitium est, quo fit, vt contra rationem auide cupita, tamen turpium ad voluptatum illecebras ducuntia amplectimur, attrahimulque. Iniustitia verò, vitium animi est, quo amplius, quam par sit, qualibet in re habere, polletereque volunt. Illiberalitas autem, vitium, quo licrum vndicunque oblatum sectantur. Pusillitas autem, paruitasque animi, vitium est, per quod fit, vt neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre possint.

Quid sit vnicuique virtuti suum.

C prudentiæ quidem est, & consilium capere, & bona, malaque discernere, & perenda, fugiendaque in vita omnia iudicare, & bonis iis, quæ quidem concessa nobis Natura sunt, præclarè vt, & rectè cum hominibus cõgredi, & opportunitatem reru ceruere, & rationem, orationemque sagaciter adhibere, & eoru, quæ esse nobis possunt vsui, omnium experimentum, scientiamque tenere. Ipsa verò memoria, experienciæque, & industria, aut à prudentia proficiuntur, aut comes eius vnaqueque earum existit. Aut experimentum, & memoria quidem, concurrentes, coadiuicetque causa, industria verò, & in dando consilio felicitas, partes prudentiæ sunt iudicanda. Mansuetudinis est autem, criminationes, calumniasque, & contempus moderatè ferre, ac ad vindictam celeriter non rendere, minimèque ad iram præcipitem esse: & cum nec insuauibus, nec incitabilibus moribus sis, placidum, stabilèque animum retinere.

At for

At fortitudinis est, impetensio mortis ad minas animo esse, alacritatemque difficilibus in rebus feruare, ad subeunda pericula animis abundare, magisque præclarè mori, quam turpiter viuere, feruareque cupere, auroremque victoriæ existere. Adhuc, laborare, durareque cum velle, cupereque, tum posse, fortitudinis est. Hanc & animositas, & generositas, & fiducia, & audacia, cum & sedulitas, & tolerantia sequuntur.

Sobrietatis autem, siue moderacionis, voluptatum corporearum illecebras minimè mirari, nullaque turpis illecebræ delinicionem duci, ac etiam licitis vtendi rebus securitatem suspectam habere: & non magis cum ampliter, quam cum mediocriter suppetit, animum, vitamque laxare est. Comes sobrietatis, quadam ordinis conseruatio, & rerum mundicia, & verocundia, & cautio est.

Continentiæ verò, ratione cupiditatem turpes ad illecebras, voluptatesque cientes compellere, & animo aduectus naturalium rerum defectio, & perturbacionesque constanti esse, ac durabili.

Iustitiæ verò, eius, quod par, dignumque quoque sit, qualibet in re rationem habere, & mores, ac iusticia patria, scriptasque leges conseruare, veritatem, vbi eumque refert, dicere, pactasque custodire.

Prima verò iustitia est, qua Deo proxima, qua diuisiua deinde, qua patriæ, parentibusque potestatem, qua vita iam functis debitum, suumque cuique officium præstamus. Inter quas, pietas, aut pars iustitiæ, aut ipsam consequens iustitiam est. Iustitiam verò, & sanctitas, & veritas, & fides, & ipsum prauitatis totius odium consequitur.

Liberalitatis est, animo tali comparatum esse, vt opes suas honestas ad res erogare, vtque in expendendo necessarias ad res abundare, tum vt subdito seubi maxime referat esse, contrarique vt inde, vnde non decet, minimè accipere velis. Liberalis autem vir, etiam vestes, ac habitacione mundam amabit, sapereque superuacuas, honestas modò, ac laud in suauem oblectacionem habentes res, licet ipsi non magno vsui futuras, comparabit: quale est, animantia aut iucundum, aut admirabile quipiam præ se ferentia alere. Comes huius, quadam in moribus remissio, facilitasque, & humanitas: tum ad misericordiam, ad amicitiam, ad hospitalitatem, ad omnèque præclarum propensio, & amor est.

Magnanimitatis autem, flantem, resstantemque Fortunam, nomen, & ignominiam præclarè ferre: ac neque voluptatem, neque clientelam, neque potestatem, neque victorias eas, quæ certando parantur, mirari: sed aliquod in animo profundum, ac veluti pondus habere est.

Est autem magnanimitas is, qua nec viuere faciat plucimi, nec vitam ipsam vehementer amet, sed simplici quodam animo, generosusque cum sit, ferre iniuriam absque vindictæ studio potest. Comes huius, simplicitas est, & veritas.

Quid vnicuique sit vitii suum.

Stultitiæ verò proprium, prauè de rebus iudicare, prauèque consulere, prauè præsentibus cum rebus cõgredi, cõsiliarique, prauè de iis rebus, que in

vita bona, malæque versantur, sentire est. Comites eius, inficitia, impotentia, ineptitudo sunt, ac obliuio.

Iracundiæ verò tria sunt genera: exandescencia, amarulentia, & quadam ex offensa torpescencia. Est autem iracundi hominis, contempciones, imminutionesve sui, vel minimas, ferre minime posse, sed ad vindictam, multamque statim tendere: itaque & verbo, & re qualibet ad iram perfacile moueri. Consequitur hanc, cõcitatis, mobilitatque, in vniuersum vt moribus reddat homines, tum leuissimas vt res cura sua dignas maxime iudicet, easque propter vt turbetur: quos quidem mores nec constanter, nec diu, sed subito, ac momentopatitur, sustinetque iracundia.

Timiditatis autem est, ab vndecunque venientibus terroribus commoueri facile, iis præsertim, quæ vel mortem ipsam corpori, vel aliquam corpoream orbitatem minentur: tum qualiter eamque superesse, seruarique, quam præclarè oportere, laetius ducere. Sequitur hanc animi mollitia, inuilitasque, & inertia, ac lucis huius, vitæque ruenda nimia cupiditas. Subest autem quadam huius cautio, morèque eius alienos esse à contentione videmus.

Proteruitatis autè, perniciosarum, turpiumque voluptatum illecebras sectari est, eosque, qui his dediti sunt, felices maxime esse putare, risuque, & salibus, & facetiis gaudere, abundareque, denique cum rebus, tum verbis supinum, ac dissolutum esse. Comes huius, consilio, & imprudentia, & inuenustas, & negligentia, & contempus, & dissolutio sunt.

Incontinentiæ verò est, voluptatum illecebras ratione prohibente, & his non potiri nihil minus velle: cumque recta, honestaque, quæ sunt, esse facienda statuas, ea voluptatis ergò deserere. Comes incontinentiæ, mollitia, penitentiaque est, & omnia ferè, quæ proteruitatem sequuntur.

Inuilitiæ verò generat tria reperiuntur, impicitas, arrogantia, contumelia. Impicitas quidem erga Deos, viuosque, aut etiam erga mortuos, tum erga parentes, & patriam, rectum non seruans. Arrogantia verò, circa contractus, commerciumque vitæ, supra quam merita est præpollere volens. Contumelia verò, voluptatem sibi sic struens, in probum, ac dedecus alios vt ducat. Rectèque de ea sic Euenes, Tamen nil sibi commodet, inquit, iniuria gaudet tamen. Iniquitatis est verò, mores, ritusque patrios præuaricare, legibus, & auctoritati publicæ subesse non velle, mentiri etiam, ac peierare, pactasque transgredi, & fidem fallere. Hanc calumnia, iactantiaque, ac humanitatis simplatio, & perueritas, dolusque malus sequuntur.

Illiberalitatis quoque genera tria sunt, turpilucrum, parcitas, & tenacitas. Turpilucrum, quo querere, lucrumque ex re qualibet facere non putat, plusque lucrum, quam ignominia est. Parcitas autem, qua honestas, necessariasque ad res nostras minime sustinemus impendere. Tenacitas autem, qua impendunt quidè, tenuiter verò, maligèque aded, plus vt incommovent, dum sumprus in tempore non faciunt. Illiberalitatis est, maximi pecuniam facere, inque facièdo lucro probum

Mm 2 nullum

nullum inesse putare. Mercenaria hæc, feru-
lisque, ac sordida vita, ab omniq[ue] honorum
studio, ac liberalitate aliena est, qua viù nobis
venit, vt nostris in rationibus quidem angustia
circudemur: in studiis verò, ac voluntariis,
veluti pondus, ac molem obiectam habemus: ac
omnino pusillitas, ac deiectio, ingenerositasque
animi, ac humanitatis totius odium, nos vt con-
sequatur.

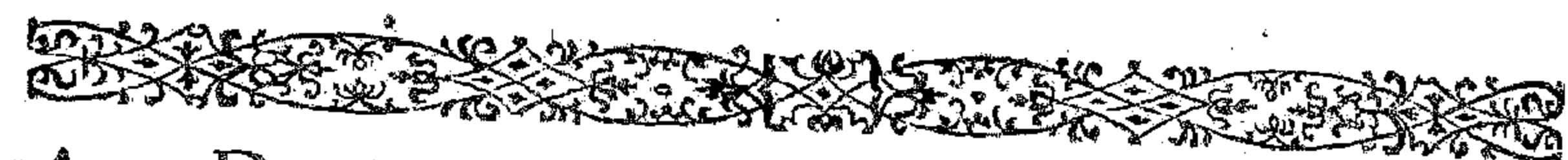
Pusillitas autem, neque fortunam, nec infor-
tuniam, neque nomen, nec ignominiam ferre posse
est: sed honore subeunte tumescere, vanumq[ue], ac
leuem reddi: fortuna verò vel paululum aspiran-
tè, continuò extolli: ignominiam autem ne mini-
mam quidem sustinere posse: repulsum verò, fru-
strationemq[ue], quantumuis exiguam, infortunium
ingens esse iudicare, omnemq[ue] eam lacrymis
prosequi, ac ægrè velut impositum pondus gesta-
re. Denique talis pusillus homo est, qui omnem
neglectum sui, etiam qui per ignorantiam, obli-
uionemq[ue] euenit, iniuriam, ac contumeliam no-
minet. Hanc angustia, querimoniâq[ue], & diffiden-
tia, & depressio quædam animi sequitur.

Quid in vniuersum virtuti sit sum.

N vniuersum autem animus citè com-
positus vt sit, placidusq[ue], ac modera-
tis & suis moribus vt feratur, omnè
que per partes ipsius (quas tres esse di-
ximus) velut harmonia, vt cõsonet, efficere, virtus
est. Itaque Reipublica similis virtuosus animi
status esse videtur. Est verò virtus, bene-
ficii dignos aspicere, bonos amicitia sua dignari:
tum nec pœnè, nec vindictæ cupidum, sed miseri-
cordem, clementemq[ue], ac veniam concedere pa-
ratum esse. Comites virtutis, probitas, æquitas,
candor, spes bona, & id genus alia sunt: qualis est
familiarium, amicorum, sociorum, hospitiu[m], ho-
minum denique eorũ honorum; præsertim amor.
Quæ quidem laudatorum de numero sunt om-
nia. Vitium verò contrariis per omnia præditum
est moribus.

Aristotelis de virtutibus libelli, Simo-
ne Gryneo Interprete.
FINIS.

A R I S T O T E L I S

Stagiritæ de virtutibus
Libellus,

Alexandro Chamaillardo Interprete.

L A U D A B I L I A quidem sunt,
honestas: vituperabilia verò, 40
turpia. Et quidem in hone-
stis principem locum obri-
nent virtutes: in turpibus au-
tem, vitia. Laudabilia porro
sunt, & causæ virtutum, &
quæ virtutes consequuntur, & quæ exoriuntur ab
iis, & opera ipsarum: vituperabilia verò, contra-
ria. Quum autem anima secundum Platonem,
in tres distribuatur partes, rationalis quidem vir-
tus est, prudentia: animosa autem, mansuetudo, 50
& fortitudo: cupida verò, temperantia, & conti-
nentia: totius autem animæ, iustitia, liberalitas, &
animi magnitudo. Vitium verò est rationalis
quidem, imprudentia: animosa verò, iracun-
dia, & ignavia: cupida autem, intemperantia, &
incontinentia: totius verò animæ, iniustitia, illi-
beralitas, & animi paruitas.

Prudentia.

Est autem prudentia, virtus animæ rationalis,
ea præparans, quæ ad felicitatem spectant.

Mansuetudo.

Mansuetudo verò, est virtus animosa, qua qui

præditi sunt difficulter ira concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo autè, virtus est animosa, per quam
non facilè mortis metu percelluntur.

Temperantia.

Temperantia verò, est virtus appetentis, per
quam à malarum voluptatum appetentia reddun-
tur alieni.

Continentia.

Continentia autem, virtus est cupida, qua cu-
piditatem, quæ in malas fert voluptates, ratione
inhibent.

Iustitia.

Iustitia verò, est virtus animæ, eius distribu-
tiua, quod quisque meruit.

Liberalitas.

Liberalitas autem, est virtus animæ, honesto-
rum sumptuum ministra.

Magnanimitas.

Magnanimitas autè, est virtus animæ, per quam
ferre possunt vtæque fortunam, honorem, &
ignominiam.

Imprud

Imprudencia.

Imprudencia verò, est vitium rationalis, malè
vivendi causa.

Iracundia.

Iracundia autem, vitium est animosa, per quod
sunt ad iram præcipites.

Ignavia.

Ignavia autem, vitium est animosa, per quod
periculis, & maximè mortis, consternantur.

Intemperantia.

Intemperantia autem, vitium est appetentis,
per quod amplectuntur malas voluptates.

*De incontinentia quidem nihil: sic
autem potes definire.*

Incontinentia.

Incontinentia verò, vitium est cupida, per
quod stoliditate huc, illucq[ue] cupiditatem cir-
cumagunt, impellèrem ad malarum voluptatum
delectationes.

Iniustitia.

Iniustitia verò, est vitium animæ, per quod
circumscriptores sunt præter dignitatem.

Auacitas.

Auacitas autem, est vitium animæ, per quod ap-
petunt vndeque lucrum

Pusillanimitas.

Pusillanimitas autem, vitium est animæ, per
quod neutram possunt fortunam ferre, nec hono-
rem, nec ignominiam.

Prudentia.

Prudencia autem est, consilium agita-
re, discernere bona, & mala, & om-
nia, quæ sunt in vita sequenda, & fu-
gienda: honestè vt omnibus bonis,
cum aliis, rectè vt lari, prospicere occasiones, so-
lertè vt verbis, & robis vt, experientiam habere
vtilium omnium. Memoria autem, peritia, & so-
lertia, vel manant à prudentia, vel prudentiæ sunt
allecta, aut partim prudentiæ adminicula, vt ex-
perientia, & memoria: partim tanquam prudentiæ
partes, vt consilium, & solertia.

Mansuetudinis.

Mansuetudinis autem est, posse ferre modera-
tè obiecta crimina, & contemptus, nec celeriter
rapi in ultiones, nec esse de facili mobilè ad iras,
esse autem moribus comem, & mitem, & ingenio
esse quieto, & stabili.

Fortitudinis.

Fortitudinis verò est, inconcussum à mortis
metibus, & constantem in malis, & intrepidum ad
pericula esse, & malle honestè mori, quàm turpi-
ter seruari, & victoriæ causam præstare. Præter-
ea autem fortitudinis est, & laborare, & in animo
instituere, & posse. Accedit autem fortitudini &
audacia, & animi præstantia, & fiducia, & confi-
dentia: adhæc, industria & tolerantia.

Temperantia.

Temperantia autem est, nihil mirari corporis
voluptates, & cuiusuis scdæ voluptatis, & dele-
ctationis minimè appetentem, & timere etiam
iustam licentiam, & intentum esse in vitæ ra-

tionem similiter in paruis & magnis. Affecta-
tur autem temperantiam ordo, moderatio, pu-
dor, reuerentia.

Continentia.

Continentia autem est, posse cohibere ratione
cupiditatem, ferentem ad malas delectationes,
& voluptates pati, & tolerare pro natura indigen-
tiæ, & ægritudinis.

Iustitia.

Iustitiæ autem est, distributiũ esse eius, quod
est secundum cuiusque dignitatem, & vt in pa-
trias consuetudines, & instituta: & seruare scri-
ptas leges, & veridicum esse in controuersiis, &
stare conuentionibus. Est autem prima iustitia-
rum aduersus Deos: proxima, in dæmonas: deinde,
in patriam, & parentes; deinde, erga defun-
ctos: in quibus est pietas, vel pars iustitiæ, vel eius
comes. Sectatur autem iustitiam & sanctitas, & ve-
ritas, & fides, & vitiorum odium.

Liberalitatis.

Liberalitatis autè est, erogare pecunias in lau-
dabilia, & largitio ad honestos sumptus facien-
dos, & præsto esse ad auxilium in aduersa fortu-
na, & non accipere vnde non oportet. Est autem
liberalis, & circa indumenta nitidus, & circa ha-
bitationem: est & instructor permagnatum re-
rum, & elegantium: & oblectationem habentium,
nulla commodi ducta ratione: est & alter anima-
lium, mirum quid, aut suauè habentium. Comi-
tatur autem liberalitatem morum facilitas, & comi-
tatur, & humanitas: & esse misericordem, & er-
ga amicos beneuolum, & hospitalem, & honesti
studiosum.

Magnanimitatis.

Magnanimitatis autè est, pulchrè ferre & feli-
citem, & infelicitatem, & honorem, & ignomi-
niam, & non admirari neque delicias, neque elien-
telas, neque potestates, neq[ue] victorias gymnicas,
habere autem quandam animi altitudinem, & ma-
gnitudinem. Est autem magnanimus, neque vitam
magnificiens, neque vitæ amans: simplex porro
moribus, & generosus, iniuria potens lacerari, &
non vindex. Sequitur autem magnanimitatem,
simplicitas, & veritas.

Imprudencia.

Imprudencia autem est, iudicatio peruersè de
rebus, deliberare perperam, vt nequire præsen-
tibus bonis, in falsam adduci opinionem, de iis,
quæ ad vitam sunt bona, & honesta. Sectatur au-
tem imprudentiam, inficitia, incontinentia, ru-
slicitas, obliuio.

Iracundia.

Iracundiæ autem sunt species tres, excande-
scentia, sauitia, & vecordia. Est autem iracun-
di, non posse ferre scdæ contemptiones, neque
imminutiones: esse autem plagosum, & vindictæ
cupidum, & de facili ad iram factu[m], verbò vt quo-
uis moueri. Affectatur autem iracundiam moro-
sitas, & inconstantia, & sordida illiberalitas, & de
paruis angustia, & ab iisdem derepentè affici, & per
breue tempus.

Ignavia.

Ignaviæ autem est, quouis metu facilè percelli,
& mortis maximè, & noxarum corporis: & arbi-
trari

trari præstabilius esse quomodocunque seruari, quam pulchrè mortem obire. Comitatur autem ignauiam mollities, effeminatio, torpor, vitæ itudium. Subest etiam quædam timiditas, & contentionis detrectatio.

Intemperantia.

Intemperantiæ autem est, sequi delectationes voluptatum noxiarum, & turpium, & arbitrari maximè felices eos esse, qui in huiusmodi voluptatibus versantur, & factum esse, & dicacem, & urbanum, & versutum, tam in verbis, quam rebus. Sectatur autem intemperantiam ordinis perturbatio, impudentia, consilio, incuria, negligentia, dissolutio.

Incontinentia.

Incontinentiæ autem est, prohibente ratione, delectationes voluptatum sectari, & ducere præstabilius esse, non frui ipsis, frui autem nihilominus: & opinari quidè oportere facere & pulchra, & conferentia, abhorere tamen ab ipsis propter voluptates. Est autem comes incontinentiæ, mollities, & penitentiæ, & plura eiusmodi, quæ intemperantiam comitantur.

Iniustitia.

Iniustitiæ autè sunt species tres, impietas, auaritia, immanior improbitas. Impietas quidem est aduersus Deos, & dæmones, & circa defunctos, & circa parentes, & circa patriam. Auaritia autem circa commercia, præter dignitatem eligens præcipuum. Immanior autem improbitas est, per quam voluptates sibi comparant, ludibrio alios habentes: unde Euenes de ea dicit: Quæ lucrum captans, nil tamen ipsa nocet. Est autem iniustitiæ, patria violare & instituta, & iura, nec parere legibus, nec magistratibus, metiri, peccare, transgredi conuentiones, & fidem fallere. Comitem autem iniustitiæ se addit calumnia, iactantia, humanitatis a simulatione, malignitas, calliditas.

Auaritia.

Auaritiæ autem species sunt tres: turpis quantitas, tenacitas, illiberalitas. Turpis quantitas qui-

dem, per quem ditescere quærunt vndecunque, & lucrum, quam pudorem, pluris faciunt. Tenacitas autem, per quam sumptui parcunt, & impensa: in re honesta: illiberalitas autem est, per quam expendunt quidem, minutatim autè malè, & plus iacturæ facientes, nullo scilicet habito temporis delectu. Est autem auaritiæ, plurimi facere pecunias, nec id probum putare, quod quantuosum sit. Vita mercenaria, & seruilis, & sordida, à munificentia, & liberalitate aliena. Consequuntur autem illiberalitatem, sordes, agrimonia, pusillanimitas, humilitas, inmodestia, ignobilitas, hominum odium.

Pusillanimitatis.

Pusillanimitatis autem est, neque honorem, neque ignominiam, neque felicitatem, neque infortuniam posse ferre, sed honoratum quidem tumescere, & leui successu prospero auctum esse ferri, & subsultare, ignominiam autem ne minimam quidem ferre posse. Aberratio porro est, infortunum non diiudicare magnam: conquiri verò de omnibus, & agro animo ferre: præterea autem talis est pusillanimitas, ut omnes neglectus, contumeliam vocet, & ignominiam, etiam per imprudentiam, vel obliuionem admissos. Comitatur autem pusillanimitatem sordes, querimonia, diffidentia, humilitas.

In vniuersum autè virtutis quidem est, facere studiosum, & probum affectum in animo, quietis, & conflictus motibus vtentem omnibus ex partibus consonantem: quæ propter videtur infiniti, atque rationis boni animi esse honestus affectus. Est porro virtutis & beneficiis dignos afficere, & diligere bonos, & neque ad sumendas pœnas, neque ad vindictam, ardentis esse animo, sed elementis, placido, & misericordi. Afflecta est autem virtutis, benignitas, æquitas, animi candor, spes bona, & quæ eiusdem sunt generis, veluti familiarium studiosum, & amicorum esse, sociabilem, hospitalem, humanum, elegantè se exhibere, quæ vtique omnia laudabilia sunt: vitij autem, contraria.

IN

IN RHETORICAM ARISTOTELIS AD Theodecten Isagoge per Simonem Grynæum.

RIBVS in locis vniuersitas rerum cernitur: in hoc viuo cæli, terræque, & rectè: Mundi vocati opere, mox vbi velut in speculo relucet, mente: denique in oratione, hoc est, mentem hominum representantem imagine. Nam nec extra Mundum est, si quid rerum est: nec in mente, Mundo altero, quicquam est, quod non reluceat, nec quicquam concipi mente potest, quod in oratione hominum non versetur. Noua igitur, mirandaque vis orationis est, Naturæ spectaculum omne, qualiter animo, mentèque conceptum est, per orationem, ceu viuam quandam picturam, in eius, qui te audiat, mentem, & animum, tantquam tabellam, viuis verborum coloribus transferendi, transcribendique, sic vt is, qui audit sui, vt verborumque, ac orationis oblitus, animi sensu in ipsas per orationem res totus transferatur, transferaturque. Vna eademque, & quidem angusta facultas, quæ est vniuersumque adheret. Itaque stultè faciunt, hanc qui infinita præceptorum turba spargunt. Eius prima in concipiendo mente, secunda in exprimendo verbis, tertia in conformando auditoribus rem vis versatur. Cætera enim omnia ciuilibis facultatis, non huius sunt: morum humanorum, institutorumque ciuilium, ac historiarum omnium, antiquitatèque totius, ac etiam rerum Naturæ cognitio, vnde velut è fonte diuite vis hæc dicendi manat. In concipienda re non magna difficultas est, vigilans modò, attentique Naturæ rerum, ac negotiorum humanorum vim, & momenta spectare, obseruareque, & in animum dili-

genter reponere velimus: qui fons, vt iam diximus, eloquentiæ solus est. Res enim omnes in animo non stupido vestigia quædam sui, sensusque viuos Natura relinquunt: quos si quis præsentens nolet, præteritos iam facillè reuocabit, & his excitatus nouas tibi rerum imagines, formasque, quantum poscit vsus, confinget. In exprimendo magna procliuitas est, si sint res conceptæ, ac impressæ bene, & si spectator, obseruator, arbiter, & iudex rerum animus Oratoris bonus fuit. Lingua enim, & os, & vultus, & omnia pro habitu mentis mouentur. Itaque non verborum, vt stulti putant, sed mentis vis elocutio est, ac regula hæc breuis datur: pro statu mentis dictum, primum bene mentem instituire: deinde in hanc, tãtis per dunt in linguam, in os, in oculos, in manus expressè, totaque referatur, incumbere. In conformatione plurimum difficultatis est. hæc enim est, de qua præcepta tam infinita traduntur. Variare enim locum, tempus, personas, causas, momentaque rerum in immensum videmus. Itaque cum superiora duo facultatis propria sint, hoc vsus est, insuper & exercitationis ciuilibis cuiusdam infinita. Pæc igitur hæc in congressu hominum, ciuiumque consuetudine, & luce ab incunte grate discenda est. Nos verò accommodare prius eloquentiæ, si diis placet, seculo nostro studiosos cogimus, quam eloquentiam ipsam tradamus. Tria hæc si Cicero verbis totidè notauit, quid, quo, quidque loco, & quomodo dicatur, videndum Oratori esse. Facit idem hæc Aristoteles, de primo, primo, de conformatione secundo, de expressione tertio libro tradens.

M m 4 GEOR

GEORGI TRAPEZUNTII

ZVENTII AD PAPAE THE-
SAVRANIVM PROLOGVS IN
TRES RHETORICORVM ARISTOTELIS LIBROS AD
THEODECTEN, A SE
TRALATOR

LIBROS Rhetoricorum Aristotelis, quos e Graeca lingua in Latina nuper traduxi, tuo potissimum nomini dedicavi. Est enim liber caeteris ferè Aristotelis libris omnibus longè utilior, iis praesertim, qui multorum, magnorumque negotiorum onera subeunt: adeo, ut facile animum inducere lector possit, aut multa se de rebus humanis hinc didicisse: aut quae prius experiendo didicerat, cuncta hinc recognovisse. Mirum enim est, sic ipsum omnia de moribus hominum per diuersas aetates, atque fortunas prudenter inuenisse, distinctè explicasse, ornate conscripsisse, ut nihil ab eo praetermissum esse videatur: nec secreta Naturae solum, ut summus omnium philosophus, sed abditas quoque hominum mentes, motusque reconditos non iniurta percepisse putetur. Quod ita esse tu ipse legendo iudicabis. Nam ad alias laudes virtutis, humanitatisque tuae haec etiam accedit, quod inter tot occupationes, laborisque tuos legendi quoque ratio tibi habeatur. Vnde fit, ut qui docti sunt, aut esse videntur, eos omnes complectaris, ac foueas. Sed de laudibus tuis dabitur tempus aliàs. Hunc verò librum nomini tuo traduxi: quoniam quum tuorum in me beneficiorum magnitudinem considero: plus me tibi debere inuenio, quam possim aut facultate, aut ingenio, aut dicendi copia debitam gratiam referre: quippe qui & magna mihi contulisti, & nulla re alia, quam insita tibi humanitate, commotus contulisti. Quare non esse à me alienum putavi, si volo is esse, quem tu me esse voluisti: & si referre nullo pacto possim, aliquid tamen efficere, quo gratum animum meum ostenderem. Suscipias ergo Reuerende mi pater translationis meae munusculum, & tibi recipienti pulcherrimum, & mihi offerenti ornatissimum.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagiritaë Rhetoricorum ad Theodecten,
Liber Primus,

Georgio Trapezuntio Interprete.

Quod de eis dem sint Rhetorica, & Dialectica, quodque quis ante ipsum de Rhetorica scripserunt, non rectè ex auctoritate, & de veritate eius.

Cap. I.

RHETORICA dialecticæ aequipollens: nam de iis veritas est, quæ omnium quodammodo communia, & nullius determinatæ scientiæ esse cognoscuntur. Quapropter omnes etiam utriusque aliquo modo particeps sunt. Quippe omnes aliquo usque tum quarere, ac reddere rationem, tum defendere, & accusare conantur. Verum multi hæc temerè, nonnulli exercitatione, ac habitu factitant. Quæ quoniam utroque fieri modo possunt, patet quod possunt & in certam rationem, ac viam redigi, cum eius causam inspicere possimus, quo tam qui exercitatione, tam qui Natura ducta, spontèque sua dicunt, quod volunt adipsantur: id verò artis esse officium omnes rectè concedent. Quicumque igitur eloquentiæ artes ad præsens usque composuerunt, partem ipsius partemque adinuenerunt. Nam cum fidem facere, artificiosum tantummodo sit, cetera verò accedant: ij de enthymematibus, quæ persuasionis sunt nervi, nihil dicunt: de iis autem, quæ præter rem sunt, plurima pertractant. Indignatio enim misericordia, ita caretque animi affectus, non de ipsa re sunt, sed commouendi iudicis causa. Quare si quemadmodum in nonnullis civitatibus fieri solet, maximèque in iis, quæ bonis legibus gubernantur, sic in omnibus quoque iudiciis esset: nihil profectò haberent quod dicerent. Nam omnes oportere legibus esse ita constitutum arbitrantur, partim etiam utuntur, ac prohibent præter rem quicquid dicere, ut Ariopagites rectè id ita putantes. Non enim oportet in iram, aut inuidiam, aut misericordiam impellendo, à recto iudicem deflectere: ne similes ei simus, qui eam, qua vsurus sit, regulam prius inflectit. Ad hæc quoque perspicuum est, nihil ad litigantem

pertinere, nisi ut ostendat, res sit, necne, & factumne sit, an non. Si verò magnum, aut paruum, iustum, aut iniustum, quæ legislator non determinauit, ea non à litigantibus accipere, sed per se ipsum iudicem scire oportet. Maxime igitur conuenit, ut quæ rectè posita sunt leges, cuncta ipsæ explicent, quæ explicari queant, & quàm minima iudicibus relinquatur. Quoniam quia vnum, aut paucos prudentes, qui leges terere, aut iudicare possint, factus est numerus, & iudicem quam multos. Deinde quoniam longi temporis consideratione leges feruntur, iudicia brevissimè consiciuntur, difficile est ut bene à iudicibus iustum, & conducibile distribuatur. Illud autem omnium maximum est, quod legislatoris iudicium non de singulis, nec de presentibus, sed de vniuersalibus, & de futuris est. Senator verò & iudex de presentibus iam, determinatisque iudicant. Vnde fit, ut cum & ament, & oderint, sua quoque utilitas conexa sit, non satis queant veritatem perspicere: sed propria vel voluptas, vel dolor, iudicia sua obumbret. Quare minimam ceterarum rerum potestatem iudici tribuendam dicimus: factum verò esse, aut non factum, & fore, aut non fore, esse quoque, vel non esse: hæc omnia, cum non possit lator legis providere, iudicibus relinquenda necessariò sunt. Quæ quoniam sic se habent, patet cum de exordio, narratione, ceterisque particulis, quid habere debeant, præcipiunt, aliena, remotaque ipsos præcipere. Nihil enim aliud ij agunt, nisi iudicem quomodocumque afficiant: de artificialibus autem probationibus nihil afferunt: quod est ut ostendant vnde quispiam enchymematicus fieri possit. Ideo etiam cum eadem sit via, & ratio deliberationis, & iudicij, cumque melior, ac ciuitatibus utilior deliberatiua præceptio sit, quàm iudicialis, de illa nihil, de hac plurima tradere conantur. Minus enim in deliberationibus conducit præter rem dicere, minusque insidiarum deliberatio habet, quàm fore contentio, cum sit communis. Hic enim de singulis, quæ vidit, iudicaturus est. Ita que nihil aliud demonstrare oportet, nisi quod sic se habeat, ut is, qui consulit, affirmat. In iudiciis autem id non satisfacit. Nam cum de

M m 5 alienis

*Antiqui
tatis
re
tation
not
a
Videtur
sui
impro
batione
re
affectus
pam rem
Videtur
sui
impro
batione
re
affectus
pam rem*

*Discipula
non legent
& iudicem.
Legno ne
cessitas, &
vltus.
Colligi
iam.
Quare ma
iuerint ve
re de iudici
iis, quæ de
liberatiuis
causis præce
pta tradere.*

alienis rebus iudicium sit, utilis est auditorum præparatio, qui rem suam considerantes, ac ad gratiam audientes, largiuntur litigantibus operam, non iudicant. Quapropter multis quoque in locis (ut iam diximus) ne præter rem quicquam dicatur, in iudicio cautum est legibus. In consultatione verò id ipsi iudices exactè observant. Verum quoniam perspicuum est, artificiosam viam, & rationem in persuadendo consistere, persuasionemque quandam esse demonstrationem, (tunc enim vehementer credimus, cum demonstratum esse putaverimus) enthymema quoque rhetoricam esse demonstrationem: quod (ut simpliciter dicam) præcipuum est in persuasione: idque esse syllogismus quendam: & de quolibet syllogismo dialecticam vel universalem, vel partem eius quandam considerare, patet, eum qui ex quibus, & quomodo syllogismus fiat, optimè possit perspicere, maximè enthymematicum esse, insuper qui hoc etiam teneat, quibus de rebus enthymemata sunt, quidque à logico syllogismo differant. Eiusdem enim virtutis est & veri, & verisimilis consideratio. Atque etiam homines factis ad veritatem nati sunt, & ut plurimum veritatem consequuntur. Quam ob rem qui probabilia facillè coniectura consequitur, is & ad veritatem similiter se habet. Perspicuum igitur est, quæ præter rem sunt artes, ab aliis quoque traditas esse, quamque ob rem ad iudiciales magis præceptiones declinarent. Utiles autem rhetorica est, tum quoniam vera, & iusta meliora secundam Naturam sunt, quam ceteraria, ita ut nullo decenter iudicia liant, necessè sit in eis vinci quod viciatione dignum est, tum quia ne si certissima quidem habeamus scientiam, facile est nonnullis per eam persuadere, impossibile namque id est. Cum enim disciplinæ ratio ad scientiam sic ita necessaria, (ut etiam in Topicis dicebamus, cum de colloquutione cum multis diceremus) fides, & oratio ex communibus faciendæ est. Præterea oportet, ut, sicut & in syllogismis, persuadere contraria possimus, non utraque faciemus (nam mala faciendæ non sunt) sed verò, quæ ratione, & via à nobis excogitari possunt. Itaque ipsarum aliarumque oporret, alias invenire. Harum igitur, quæ ratione parantur, persuasionum genera sunt tria. Nam alia sunt in moribus eius, qui dicit, alia in auditore modo quodam afficiendo, alia in ratione ipsa cum demonstramus, aut demonstrare videamur. Propter mores igitur credunt, cum sic dicitur oratio, ut fide dignus, qui dicit, videatur. Nā probis & magis, & facilius de omnibus simpliciter credimus. In quibus verò rebus certitudo ea non est, in iis, quoniam diversis agimur opinionibus, etiam omnino. Verum id etiam non quoniā præopinatus quis fuerit, talem quandam cum esse, qui dicit, sed quia talibus in oratione moribus usus sit, oportet euenire. Nam probitas dicentis non (ut quidam eorum reliquerunt, qui artes scriperunt) nihil affert ad probandum, sed ferè (ut brevis absolute) præcipuum mores faciunt fidem. Propter se ipsos autem auditores credunt, cum oratione in affectu impelluntur. Non enim similiter iudiciū reddimus, cum dolemus, & cum lætæmur, & cum diligimus, & cum odimus. Qua de re sola

Utilitas Rhetorice.

Quid ab aliis partibus differat Rhetorica & Dialectica.

Orationis usus.

gulis credibilia sunt perspicere, vel uterque in certis artibus universis. Nec enim medicina est, facta ut diceremus. Rationibus autem in fide auditorum inducere, sed quoad usque possibile sit, ad hoc usque perducere, cum possibile sit, etiam eos, qui nullo possunt pacto sanari, bene tamen curare. Præterea, quod eiusdem sit, tam quod credibile est, quam quod credibile videtur, perspicere, ut dialecticæ tam syllogismum, quam apparentem syllogismum. Cauillator enim non viribus, sed electione, hic verò tam scientia, quæ electione orator erit: ibi electione quidè cauillator, dialecticus autem non electione, sed viribus. Sed iam de ratione ipsa dicendi conabimur exponere, quo pacto, & ex quibus propositum assequi poterimus. Rursus igitur, cum ab initio definientes ipsam quid sit, reliqua dicamus.

Quid sit rhetorica, quod eius subiectum, quo modo se ad dialecticam habeat, & ex quibus rebus principibus oratio consistatur.

Cap. II.

Sit ergo rhetorica, vis, qua quod in vnaquoque re probabile est, perspicitur. Nullius enim alterius artis id officium est. Nam lingularum artes circa id, quod eis subiectum est, doctrinales, quæ rebus, veluti medicina circa id, quod sanari, agrotarèque possit. Geometrica circa passionem, quæ magnitudinibus accidunt. Arithmetica circa numerum, & similiter reliquæ artes, & scientiæ. Rhetorica verò, quæ de re data (ut ita dicam) credibilia sunt, perspicere posse videtur. Quocirca etiam dicimus non in genere quodam determinato hanc artem versari. Probationum verò aliarum sine arte, aliarum artificiosarum. Sine arte illas appello, quæ non à nobis excogitantur, sed in causa extiterunt prius, & spòte suppetunt, ut testes, cruciatus, scripta. Artificiosas verò, quæ ratione à nobis excogitari possunt. Itaque ipsarum aliarumque oporret, alias invenire. Harum igitur, quæ ratione parantur, persuasionum genera sunt tria. Nam alia sunt in moribus eius, qui dicit, alia in auditore modo quodam afficiendo, alia in ratione ipsa cum demonstramus, aut demonstrare videamur. Propter mores igitur credunt, cum sic dicitur oratio, ut fide dignus, qui dicit, videatur. Nā probis & magis, & facilius de omnibus simpliciter credimus. In quibus verò rebus certitudo ea non est, in iis, quoniam diversis agimur opinionibus, etiam omnino. Verum id etiam non quoniā præopinatus quis fuerit, talem quandam cum esse, qui dicit, sed quia talibus in oratione moribus usus sit, oportet euenire. Nam probitas dicentis non (ut quidam eorum reliquerunt, qui artes scriperunt) nihil affert ad probandum, sed ferè (ut brevis absolute) præcipuum mores faciunt fidem. Propter se ipsos autem auditores credunt, cum oratione in affectu impelluntur. Non enim similiter iudiciū reddimus, cum dolemus, & cum lætæmur, & cum diligimus, & cum odimus. Qua de re sola

qui nunc artes scribunt, præcipere conantur. De quibus lingulis explanabimus, cum de affectibus dicemus. Rationibus autem in fide auditorum inducere, sed quoad usque possibile sit, ad hoc usque perducere, cum possibile sit, etiam eos, qui nullo possunt pacto sanari, bene tamen curare. Præterea, quod eiusdem sit, tam quod credibile est, quam quod credibile videtur, perspicere, ut dialecticæ tam syllogismum, quam apparentem syllogismum. Cauillator enim non viribus, sed electione, hic verò tam scientia, quæ electione orator erit: ibi electione quidè cauillator, dialecticus autem non electione, sed viribus. Sed iam de ratione ipsa dicendi conabimur exponere, quo pacto, & ex quibus propositum assequi poterimus. Rursus igitur, cum ab initio definientes ipsam quid sit, reliqua dicamus.

qui nunc artes scribunt, præcipere conantur. De quibus lingulis explanabimus, cum de affectibus dicemus. Rationibus autem in fide auditorum inducere, sed quoad usque possibile sit, ad hoc usque perducere, cum possibile sit, etiam eos, qui nullo possunt pacto sanari, bene tamen curare. Præterea, quod eiusdem sit, tam quod credibile est, quam quod credibile videtur, perspicere, ut dialecticæ tam syllogismum, quam apparentem syllogismum. Cauillator enim non viribus, sed electione, hic verò tam scientia, quæ electione orator erit: ibi electione quidè cauillator, dialecticus autem non electione, sed viribus. Sed iam de ratione ipsa dicendi conabimur exponere, quo pacto, & ex quibus propositum assequi poterimus. Rursus igitur, cum ab initio definientes ipsam quid sit, reliqua dicamus.

puta contingentibus. Huius enim officium de iis est, de quibus consultamus, & artem non habemus: & apud huiusmodi auditores, qui nequeant per plura intelligere, nec ex remotis ratiocinant. Consultamus autè de iis, quæ videtur verèque posse pacto fieri. Nā de iis, quæ aliter fieri, aut fore, aut se habere non possunt, nemo velit sic existimare, cum non aliter, quam sic, consultari possit. Est autem possibile ratiocinari, atque colligere, alia quidè ex iis, quæ prius syllogismo collecta sunt: alia verò ex iis, quæ syllogismo quidem collecta non sunt, syllogismo autè indigent, eò quod non sint probabiliter quorum necessariò quædam huiusmodi sunt, ut ea iudex propter prolixitatem (simplex enim esse supponitur) non bene cõsequatur. Quædam non credibilia, quoniam nec sunt ex concessis, nec ex probabilibus. Quare necesse est, tamen enthymema, quàm exemplum de iis esse, quæ ut plurimum aliter quoque possunt se habere: exemplum quidem, inductione: enthymema verò syllogismum, & ex paucis, ac sæpe paucioribus, quæ ea sunt, ex quibus cõstat primus syllogismus. Nam si quid eorundem perspicuum est, id dicendum non est. Ipse namque auditor id ex ipso affert: ut Lacedæmoniis eo certamine vicis, quo coronam meruit, sufficit dicere Olympia. Quod autem qui Olympia vincit, coronetur, non est opus apponere: cum qui id ignoret, sit nemo. Verum quoniam pauca eorum, ex quibus rhetorici cõstant syllogismi, necessaria sunt, cum plurima, de quibus iudicia, & deliberationes sunt, aliter quoque possint se habere: quæ namque agunt, de iis consultunt, atque deliberant, quorum nihil (ut vno verbo dicam) necessariò est: ea verò, quæ ut plurimum accidunt, quæque probabiliter sunt, necesse est, ut ex aliis huiusmodi per syllogismum comprobentur, necessaria quoque ex necessariis, quod in Resolutionis apertè à nobis explanatum est: patet, ea, ex quibus enthymemata fluunt, quædam fore necessaria, plurima verò huiusmodi, ut ferè semper soleant fieri. Fluunt autem enthymemata ex probabilibus, & signis: quare horum alterum alteri idem esse necesse est. Probabile namque est, quod ferè semper solet fieri: verum non simpliciter (ut quidam definiunt) sed quod cum de iis sit, quæ aliter se possunt habere, sic se habere ad illud, ad quod est probabile, sicut universale ad particulare. Signorum autè aliud ita se habet, ut singulare quiddam ad universale: aliud ut universale quiddam ad particulare. Horum quoddam necessarium est, quod *τυπιον* vocatur, quod autem non necessarium, id secundum hanc differentiam innominatum est. Necessaria verò appello, ex quibus syllogismus cõstituitur: quocirca & argumentum dicitur. Nam cum non possint solvere quod dictum est, tunc putant argumentum esse aliarum, quæ demonstratum sit, atque conclusurum. Signum enim, & cõclusio idem est secundum vetorem linguam. Signum igitur, quod est tanquā singulare ad universale, huiusmodi est, ut si quis signum diceret esse, omnes sapientes iustos esse: quoniam Socrates, cum esset sapiens, iustus erat. Id igitur signum est, quod soluitur, etiam si verū sit. Non enim potest syllogismo colligi. Sin autem dixeris quempiam ægroiare, quoniam febreciter: aut peperisse, quoniam

niam lac habeat: id iam necessarium, & solum ex
signis T argumentum est, cum solum (si verum est)
insolubile sit. Quod verò quali vniuersale se ha-
bet ad particulare, huiusmodi est, vt si quis febricitare
hominem dicat, & eius signum esse, quod crebrò
respiret, Solubile autem & hoc est, etiam si
verum sit. Possibile nanque est, etiam si febre non
agitur, crebrò tamē anhelare. Quid igitur probabile,
quid signum, quid T argumentū sit, quidq; inter se
differant, & nunc dictum est, & in Resoluius de iis:
& quemadmodū alia eorum syllogismo colligantur,
alia non, explanatiūs demonstratum est. Exemplum
autem quid sit, & quid inductio sit, & in quibus
veretur inductio, dictum est. Est enim neque vt pars
ad totum, neque vt totum ad partem, simile ad simile,
quando vtraque sub eodem genere sunt, sed alterum
altero magis perspicuum, hoc pacto: Per insidias
Dionysius ad tyrannidem praesidium petiit. Nam & Pisistratus
ad tyrannidem per insidias petiit praesidium: quod cum
impetrasset, tyrannidem ciuitatem oppressit. Et
Theagenes in Megaris, Alij etiam, quod id fecisse
sciunt, omnes exemplū Dionysij sunt, quem nondū
sciunt idcirco petere. Quae omnia sub eodem sunt
vniuersali: Qui praesidium petiit, insidiosè tyrannidem
affecit. Ex quibus ergo sunt, quae demonstratiuam
fidem facere conantur, dictum est, Inter enthymemata
verò non mediocri illa est differentia, maximeq; omnibus
penè ignota, quae est etiam in dialectica syllogis-
morum via, & ratione. Nam quaedam eorum
secundū rhetoricam sunt, vt & syllogismorum
secundum dialecticam viam, ac rationem, quaedam
secundum alias artes, atq; facultates, quarū alia
sunt, aliae nondū comprehensa sunt: quapropter
auditores quoque latent, magisq; possunt aliquo
modo tangere, comodiūs elabi. Verū quod dicimus,
apertius erit, si pluribus explanabitur. Voco igitur
dialecticos, & rhetoricos syllogismos, eos, quorum
locos dicimus. Hi autem sunt, qui communiter
iustis, physicis, ciuilibus, & de multis specie
differentibus sunt, veluti maioris, & minoris
locus. Non enim ex hoc magis ratiocinari, vel
enthymema inferre poterimus de iustis, aut
physicis, quam de quocunque alio, quamuis
hac specie differat. Propria verò, quaecunq;
ex iis sunt, quae circa vnāquamq; speciem &
genus propositionum sunt. Sunt enim
propositiones de physicis, ex quibus nec
enthymema, nec syllogismus de moralibus
est: & de his alta, ex quibus non erit
syllogismus de physicis, eodēque modo
de ceteris. Et illa quidem nullo in genere
facient prudentem, cum non sint circa
subiectum vllum. Ex iis verò, si diligentius
quisquam propositiones deligat, faciet
ignorans aliquam, quam dialecticam, ac
rhetoricam scientiam. Nam si principia
fortè habebit, non ampliūs rhetorica, vel
dialectica, sed illa erit, cuius principia
possidebit. Enthymematum autem plura ex
his generibus emanant, quae particularium
sunt, atq; propria, ex communibus verò
pauciora. Quemadmodum ergo in Topicis, sic
etiam hic enthymematum species, ac loci, ex
quibus sumendum est, distribuendi sunt.
Voco autem species, proprias

Loci generales.

Loci proprii cuiusque generis.

vniuersiueque generis propositiones; locos verò,
qui similiter omnium ex aequo communes sunt.
Primum igitur de speciebus dicimus, si prius
genera rhetorica cognouerimus: vt cum
distribuerimus, quot sint eorum elementa,
propositionesq; seorsum inuestigemus.
De tribus generibus causarum, & finibus ipsorum,
Cap. III.
Vniuersam igitur tria sunt auditorum
genera, tria quoque numero Rhetorica
genera sunt. Nam cum ex tribus
oratio constituitur, ex eo, qui dicit, de
quo dicit, & ad quem, id est auditorē,
penes quem etiam finis est, quē necesse est,
aut spectatorē esse, aut iudicem: & iudicē
aut praetritum, aut futurum: qui de
futuris iudicat, senator: qui de praetritis,
iudex: qui de facultate, spectator est.
Quare necessaria tria sunt dicendi genera:
deliberatiuum, iudiciale, demonstratiuum.
Est autem deliberatiuum orationis, aliud
suasiu, aliud dissuasiu. Nam semper & qui
priuatiu colunt, & qui publice edocionantur,
horum alterum aggrediuntur. Iudiciale,
aliud accusatio, aliud defensio. Horum enim
alterum occupat litigantes. Demonstratiuum,
aliud laus, aliud vituperatio. Horum
autem vni cuique tempus accommodatur:
Consulenti, futurum. De futuris enim
consulit, aut suadens, aut dissuadens. Litiganti,
praetritum. Nam de praetritis semper alius
accusat, alius defendit. Demonstranti autē
praecipue tempus praesens. Nam omnes
secundum ea, quae praesentia sunt, laudant,
aut vituperant, sed videntur etiam ad
haec plerumque praetritis, in memoriam illa
reducentes, futura quoq; de eis coniciētes.
Vni cuique etiam horum finis alius est. Cūque
tres sint, fines etiam tres sunt consulenti
vtilis, aut contra. Nam qui suadet, quasi
ad melius hortatur. Cetera verò aut iustum,
aut iniustum, aut honestum vel turpe, ad
haec assumunt: litiganti iustum & iniustum.
Cetera verò etiam hi ad haec assumunt.
Laudanti, & vituperanti, honestum & turpe.
Sed hi quoque ad haec cetera referunt.
Quod verò dictus vni cuique finis est, signo
illud est, quod de ceteris interdum
quidam non ambigunt, vtputa qui causam
dicunt, quod factum non sit, aut quod non
obfuerit. Quandoque nullam facit
questionem. Quod verò iniuriatus fuerit,
nonquam confitebitur. Non enim esset
opus lite. Similiter etiam qui consulunt,
cetera saepe concedunt. Quod verò ad
inutilia horrentur, aut ab vtilibus
dehortantur, nunquā concedunt. Sed
vtrum non iniustum sit, finitimos, ac eos,
qui non iniuriuntur, seruitute premere,
saepe non curant. Eodem modo & qui
laudant, aut vituperant, non animaduertunt
vtrum vilia gessit, an contra: sed
sapius etiam laudi dant, quoniam vt
praclarè gereret, parui propriam duxit
utilitatem. Laudant enim Achillem, quod
Patrocli sodalis vltionem susceperit: cum
sciret parum, se de hac causa victurum:
cui mors huiusmodi pulchrior, vita verò
utilis fuit. Ex dictis ergo patet, necessarium
esse, de iis prius propositiones habere. T
Argumenta nanque, & probabilia, &
similiter signa, rhetorica

50
60

coricae propositiones sunt. Nam syllogismus
vniuersalis ex propositionibus est: enthymema
verò syllogismus est ex dictis constantibus
propositionibus. Verū quoniam impossibile est,
vt quae impenetrabilia facta sunt, ac item
quae non fuerunt, aut futura non sunt, ea
vel facta iam, vel facienda sunt, necesse est
tam consulenti, quam litiganti, & demonstranti
habere propositiones de possibili, & impossibili,
& vtrum factū sit, an non, & si erit, vel non.
Praeterea, cum omnes sine laudent, aut vituperent,
siue suadeant, aut dissuadeant, aut acculent,
aut defendant, non solum quae diximus, verū
etiam quoddam conferens, aut nocens sit, quod
honestum vel turpe, quod iustum vel iniustum,
& haec omnia magna vel parua sint, aut
per se ipsa, aut adiuuicem comparata, ostendere
conentur: perspicuum est, quod opus sit de
magis, & minore, ac paritate, & de maiore,
& minore, tam de vniuersali, quam de vno
quoque, propositionibus habere: vtputa quid
maius, aut minor iniuria, & iure factum:
eodemque modo de ceteris. De quibus igitur
propositiones accipiendae sunt diximus. Nunc
verò seorsum de vnoquoque istorum distribuendum
est. Er primum de quibus deliberatio est, deinde
de quibus demonstrationes, & ratio de quibus
iudicia.
De quibus deliberatio esse solet. Cap. IIII.
Primum igitur tenendum est, non de omnibus
bonis, aut malis consiliarium consulere, sed de
iis, quae possunt fieri, & non fieri. De iis
autem, quae necessaria sunt, aut esse, aut
quae impossibile est esse, vel fieri, nulla
deliberatio est. Sunt enim quaedam a Natura,
quaedam a Fortuna, bona: quae quantum
contingentia sunt, possuntque fieri, & non fieri,
nihil tamē ad ea conferat deliberatio. Hinc
patet, de iis esse consultationem, quaecunq;
referri ad nos nata sunt, quorum origo, &
causa in nobis est. Nam ad hoc vltq;
deliberamus, quousque possibile sit, an non
possimus agere, inuenimus. Verū certius
linguā enumerare, ac in species ea omnia
redigere, seculdumq; veritatem in quantum
possibile est determinare, de quibus
consilia fieri consueverunt, non est
praesentis temporis: non est enim
artis rhetoricae, sed altioris, ac
vterioris. Sed tamen multo plura
nunc ipsi propria theoremata
concedantur. Nam quod iam diximus,
verum est, rhetoricam scilicet ex
resoluiua scientia, & ea ciuili, quae
de moribus est, compositam esse,
similemque esse partim dialecticae,
partim orationi sophisticae. Si quis
autem aut hanc aut dialecticam
non vt facultates, sed vt scientias
instruere, ac docere conatur, is
naturam earum hoc transitu
interimere videtur, cum non solum
in orationis, sed in quarundam
subiectarum rerum scientias redigit.
Attamen quaecunq; distribuere
operae pretium est, & ciuili scientia
considerationem relinquunt, etiam
nunc dicamus. Nam maxima, de
quibus omnes consultant, & quae
deliberantes concionantur,

quinq; ferè numero sunt: de opibus, de bello, ac
pace, de regionis locorum custodia, de iis, quae
imponuntur, vel efferuntur, de legumlatione. Qui
ergo de opibus consulere conatur, cum oportet ei
de facultatibus. Consultatio de facultatibus.
Constat autem, quod quae sunt, per seipsum
sit, amplifietur. Praeterea, expensas
ciuitatis omnes, vt quae inutilis sit,
demanatur: & quae profuturior,
cogatur ad modicum. Non enim
solum rerum accelliones, verū etiam
expensarū attenuationes reddunt
ditiores. Quae non vlti soli, quem
de notis habemus rebus, conspice
possumus, sed necesse est ad
dicendū de iis sententiam, eorum
etiam, quae alij adinuenerunt,
periculum esse. De bello, autem, &
pace qui dicit, is ciuitatis copias
non ignorabit, quanta in
praesentia sunt, & quam magnā
fore possunt, & adhuc quales
quaedam sunt, quae modò
habemus, & quales quas
haberi sumus. Praeterea, quomodo,
& quae bella ciuitas gessit. Haec
igitur scire oportet, nec solum
sua ciuitatis, sed finitimarum
etiam, ac eorum maxime, aduersus
quos bellum suscipiendum
opinatur: vt pax cum iustioribus
habeatur, & in ipsi sit cum
imbecillioribus. Cuiusmodi
etiam, si meliores sunt, aut
imbecilliores esse possunt.
Sed maximum ad haec
perinet bellorum euentus,
non modò exercitus suae, verū
etiam aliarum, quomodo
exerint, perspexisse. Similia
etiam à finitibus fieri conueniunt.
Praeterea, non oportet
ignorare, quomodo regio
custodiatur, sed tam
multitudinis custodiam, quam
qualitatis non esse nesciam,
locorum quoq; ubi sunt
praesidia collocanda: quod
impossibile est, nisi regione
optime noueris, vt in minoribus
praesidia, augeatur; in
superioribus, omnino tollantur,
& loca oportuna magis
custodiantur. Ad haec
quā magna impensa
ciuitati ad victum sufficit,
& quae a propriis
ager colligatur, & quae
afferatur aliunde. Ite
quas inferre opus sit, vt
ad huiusmodi homines
foedera sint, atq; pacta.
Ad duo enim genera
hominū sine crimine
conseruanda, ciuitas est:
ad meliores, & ad eos,
qui ad praedicta conueniunt.
Sed cum horum omnium
cognitio multū ad
ciuitatem tuandam
perineat, tum verò non
minimum est legumlationis
esse sagacē. Nam
salus ciuitatis in legibus
sita est. Quare
necessariū est scire, quorū
Reipublicarum genera
sunt, quaeq; vni-
usq; conferant, & quibus
extingui solent
tam contrariis, quam
secundis. Dico autem
secundis extingui, quoniam
praeter optimam
Reipublicam ceterae
omnes & intentione,
& remissione
corruptantur: vt
popularis status non
modò cum remittitur,
imbecillior ita
redditur, vt tandem
ad potentiā paucorum
deueniat: sed etiam
cum vehementer
intenditur, veluti
aquilinum, vel
simam non solum
ad mediocritatem
perueniunt, cum
remittuntur, sed
valde huiusmodi
facta sima aut
aquilina sic
maxime afficiunt,
vt ne rufus
quidē esse videatur.
Verū ad legū
lacionē vtile
maximè est, tum
ex praetritis, quibus
Reipublicae status
conducatur, perspicere, tum
aliorum quoq; scire
conditionem, & quae
conueniant, non
ignorare. Ita
patet, ad
tenendas

Consultatio de facultatibus.

De bello & lo.

De bellis & lo.

De regionis custodia.

De legisla- tione.

rendas quidem leges, peregrinationes, quibus multarum gentium leges cognoscere poteris, esse periculosas: ad publica vero consilia, diligenter perscriptam rerum gestarum historiam. Qua omnia civilis scientiae, non rhetoricae officia sunt. De iis igitur, quae oporteat eum habere, qui de rebus maximis dicitur sententiam esse, tot dicta sunt. Verum ex quibus tam de iis, quam de aliis suadere, aut dissuadere conveniat, rursum dicamus.

De felicitate, ac sine deliberantium.

Cap. v.

Ere autem & vniuersaque priuatim, & publice omnibus finis quidam est, quem coniciunt, alia persequuntur, alia fugiunt. Is vero est (vt vno verbo dicam) felicitas, aut eius particula. Quare exempli gratia exponamus quid sit (vsimul dicitur) felicitas, & quae sint eius particulae. De hac enim, & de iis, quae ad hanc conferunt, de eius quoque contrariis suadentes, dissuasionesque ab omnibus suscipiuntur. Nam quae aut ipsam, aut particularum eius quamquam efficiunt, aut maiorem reddunt, faciunda: quae vero intermunt, vel impediunt, vel contra faciant, ea minime faciunda sunt. Sit ergo felicitas, fortuna secunda cum virtute, vel per se sufficiens vita, vel vita iusta, & iocundissima, vel possessionum facultas, & corporis vires, iam factua, conservatiua, ampliatiuasque horum virtute. Omnes enim fore vnum quiddam istorum, aut plura, felicitatem esse dicuntur. Quod si huiusmodi quid felicitas sit, necesse est partes ipsius esse nobilitatem, multorum atque bonorum gratiam, diuitias, bonorum liberorum & multorum procreationem, commodam senectutem, praeterquam corporis comoda, veluti sanitatem, formam, vires, procreantem, robur ad certandum, gloriam, honorem, prosperitatem, virtutem, ac partes eius, prudentiam, fortitudinem, iustitiam, temperantiam. Sic enim sufficientissimus quispiam erit, si tibi ad sint quaeque in ipso, & quae extra sunt bona, cum praeter haec alia non sint. Sunt autem in ipso, quae in anima, & quae in corpore sunt. Extra vero nobilitas, amici, pecunia, honores. Adhuc oportere arbitratur potentiam, & fortunam non esse. Hoc nanque patet vita erit iocundissima. Sed dicamus similiter quid sit horum vnum quodque. Nobilitas igitur gentis, ac ciuitatis est, indigenas aut vetustissimos esse, & primos duces illustres, multos quoque ex ea gente in rebus, quae expetuntur, praefatos exitisse. Priuata vero nobilitas, aut à viris, aut à mulieribus est, legitimaque ab eis procreatio. Et vt in ciuitate, sic in priuata quoque nobilitate, aut virtute, aut diuitiis, aut alia re laudata primos claros fuisse. Multos quoque famosos ex ea gente vitos, Liberos, & mulieres iuniores ac seniores fuisse. Probitas vero liberorum, ac multitudo que sit, perspicuum est. Publicè id ita accipitur, si multa sit iuuentus, ac bona. Et bona tum comodis corporis, vt pro-

ceritate, forma, viribus, certandi robore: tum animi viribus, vt temperantia, & fortitudine. Haec nanque iuuenum virtutes sunt. Priuata vero, si proprij liberi tam mares, quam feminae, & multi, & probi sunt. Est autem feminarum virtus, cor. Vnde poris quidem forma, & proceritas: animi vero, pudicitia, & operandi studium, absque illiberalitate. Operatur igitur & priuatim, & publice, tam viris, quam feminis singula horum adesse. Nam quibuscunque haud bona sunt mulieres, (sicuti Lacedaemonis) in media penè felicitatis parte priuantur. Diuitiarum vero partes sunt nummi, agrorum, praedia, supellex, animalia bruta, mancipia multitudinem, magnitudine, pulchritudineque excellentia. Quae omnia firma, amena, vtilia esse nimium debent. Sunt igitur vtilia, quae magis frugifera sunt: amena, quibus frui queas. Et frugifera sunt, ex quibus redditus capimus. Quibus vero fruimur, ex his nihil magni, praeter vsum, consequimur. Firmitatem autem ita definitio, vt hic & sic possideas, vt & vsum eius, & retinenda, alienandaque proprietatis potestas in te ipso sit. Alienationem porro dico, cum donare, atque vendere possis. In summa diuitem esse, in vtdo magis, quam in possidendo, consistit. Vtrens enim operatio est, possessio vero ipsa diuitie sunt. Gloria vero est, cum virtuosus à cunctis exultimatur, aut id habere putatur, quod omnes, vel plures, vel probi, vel prudentes expetunt. Honor autem, est exultationis beneficium iudicium. Honoratur ergo maxime, atque merito, qui beneficia contulerunt: deinde qui conferre queant. Beneficentia vero illa primas partes habet, quae salutis est causa, & vt simus secundas vero, quae diuitiarum, vel alterius boni, quod vel omnino, vel hic, vel aliquando non faciliè acquiruntur. Nam multi honorem assequuntur, quauis parua praebuerint: sed modus profuit, atque occasio. Honoris vero partes sunt, a memoria, decantationes carminum, aut soluta orationis ad laudem recitatio, premia, delubra, vel primi confessus, sepulcra, imagines, publici victus. Adhuc etiam barbara, vt incunari, loco cedere: munera quoque, sed alia apud alios honoratiua. Est autem munus, rei alicuius donatio, ac honoris signum. Quapropter tam artis auidi, quam ambrosi donari cupiunt, cum id donatio habeat, quod verique apperunt. Nam & res est, quam avari desiderant, & honorem afferre, quem ambrosi expetunt. Corporis vero virtus, est sanitas, vt scilicet corpore penè inagrotabili ad labores vtrius. Nam qui sic sanus sunt, vt Herodicus fertur, eos nemo sanitatis gratia felices putat. Nam ille vt sanus esset quibus homines vtrumque, his omnibus, aut plurimis abstinere. Pulchritudo autem alia in alia aetate est. Nam iuuenis pulcher est, cui commodum ad subeundos & curfus, & violentiae labores, corpus est, aspectusque insuper iocundus. Quocirca Pentathli formosissimi sunt: cum & ad vim, & ad velocitatem simul praestantissimi sunt. Vir vero pulcher est, qui & labores bellicos sustinere queat, & ita iocundus aspectu est, vt simul quoque dum videatur, terreatur. Senex autem, cuius ad necessarios labores corpus satisfactumque

citumque nihil eorum habeat, quae senectus inferre incommoda, facile sine dolore conservatur. Vires autem sunt, quibus possis quod mouere copias, ita mouere vt velis. Mouemus autem trahentes, aut pellentes, aut eleuantes, aut deicientes, aut comprimentes. Quare robustus, vel cunctis, vel quibusdam horum robustus est. Magnitudinis vero ea virtus est, quae in longum, vel in profundum, vel in lacum plurimum ita praestatur, vt propter magnitudinem motiones corporis non retardent. Corporis autem certitua vires, ex magnitudine, robore, velocitateque constat. Velox namque robustus est. Qui enim potest pedes quoda probitate modo, citòque, ac longè mouere: cui fortis, qui per remere, ac retinere, lactator. Qui pulsatdo pellere, is percussor. Qui vtriusque is paneratala. Qui omnibus, is pentathlus. Senectus vero bona est, quae cum tardè inuadit, etiam dolores non inuenit. Nam tam qui citò consentit, quam qui tardè, sed non absque dolore, incommoda vritur senectute. Verum id & corporis est, & Fortuna. Nam & qui valerudinarius est, & non robustus, cum faciliè patiat, ac doleat, vite breuioris sit, non est felix. Est autem etiam sine robore, ac sanitate vis quaedam alia vite longioris. Multi enim absque virtutibus corporis diu viuunt. Sed impraesentiarum exacta horum inquisitio inuitilis est. Quid autem multorum, ac proborum amicicia sit, amicitiam multorum, ostendetur. Est igitur amicus, qui quae amicum fore putat, ea propter ipsum agit amicum. Cui ergo multi huiusmodi, is multorum: cui etiam viri probi, is proborum amicus est. Secunda vero fortuna est, cum omnia, vel plurima, vel maxima bona eorum, quorum ipsa fortuna causa est, forte euentiant, atque permaneant. Est autem fortuna, causa quorundam artificialium, & multorum inartificialium: quae quanta à natura sint, possunt etiam praeter Naturam esse, vt sanitatis ars est causa, pulchritudinis ac proceritatis Natura. Et omnino ea bona sunt à fortuna, in quibus inuidia est. Verum eorum quoque bonorum, quae praeter rationem accidunt, Fortuna causa est, vt si cum ceteri fratres deformes sint, solus formosus sit. Vel si cum ceteri thesaurum non viderint, solus aspexerit. Vel si cum proximus sagitta intortuerit, is ne tactus quidem sit. Vel si solus non venerit, cum semper solitus: & qui non solebant, semel tunc venerint, & occisi sint. Nam haec omnia fortunatorum esse videntur. De virtute vero animi, quoniam ad laudes is locus maxime accomodat, cum de demonstratiua dicemus, tunc determinabimus.

De vtili, ac bono. Cap. vi.

De quibus igitur nobis velut futuris, vel praesentibus coniciendum est, siue suadentibus, siue dissuadentibus, iam aperuimus. Contraria enim suadentibus, dissuadentes habent. Verum quoniam dicentia sententiam, finis vtilitatis propositus est, nec de fine, sed de iis, quae ad finem sunt, consultit, quae sunt, quae in rebus gerendis conducunt, quoniamque

vtile bonum est, quasi elementa quaedam de bono, ac vtili simpliciter sumenda sunt. Sit ergo bonum, quod sui ipsius gratia est expetendum, & id, cuius gratia aliud quiddam appetimus, & quod omnia appetunt, vel quae sensum habent omnia, vel quae intellectum habent, aut si haberent. Et quicquid intellectus vnicuique tribuerit, id vnicuique bonum est: & id, quod cum adu, bene afficitur cui adest, satisque habet, & sufficiens per se ipsum. Praeterquam quod haec efficit, aut conseruat, & id, quo haec consequatur, & quo horum auerentur contraria, & quae corrumpunt. Consequuntur autem dupliciter: aut simul, aut postea vt ad discendum scire, sed postea: sanitatem vero, vna simul. Efficientia vero tripliciter: vt sanitatis quaedam, vt sanum esse, quaedam vt cibum, quaedam vt exercitatio. Namque plerumque sanitatem efficiunt. His ita determinatis, acquisitiones bonorum, & malorum abiectioes necessarias bonae sunt. Has enim, ne malum habeas, simul consequitur. Illas vero, vt bonum adipiscaris postea. Maioris quoque boni pro minore, & minoris mali pro maiore acceptio. Nam quod minus exceditur à maiore, id illi acquisitio, huius abiectio est. Virtutes etiam necesse est bonum esse, cum bene iis bonorum sunt. Verum de singulis, & quae, & quales separatim tractandae. Voluptatem quoque esse bonum constat, cum animalia ipsam secundum naturam appetant. Quare iocunda, ac speciosa, bona esse necessariu est. Nam illa voluptatis efficiunt sunt, & ex speciosis quaedam delectant, quaedam expetibilia per se ipsa sunt. Vt vero sigillatim dicamus, haec bona esse necesse est: felicitatem quidem, cum per se ipsam expetibilis sit, atque sufficiens, multaque gratia huius appetimus, iustitiam, fortitudinem, modestiam, magnanimitatem, magnificentiam, ceterosque huiusmodi habitus, qui animi virtutes sunt. Praeterquam sanitatem, formam, & huiusmodi. Corporis namque virtutes haec sunt, & esse etiam multorum: veluti sanitas, & viuendi, & voluptatis. Idcirco multis quoque optimum esse videntur, eum horum duorum, quae praecipua sunt, causa sit, viuendi scilicet, ac voluptatis. Adhuc diuitias. Possidendi enim haec virtus est, & multorum esse etiam. Amicum quoque, ac amicitiam. Nam amicus expetibile perse, ac multorum effectiuum est. Item honorem, ac gloriam, iocunda enim sunt, & effectiuum multorum, ac vt plurimum ea vere inesse ostendunt, propter quae sunt. Dicendi etiam, atque agendi virtutem. Nam omnia haec bonorum effectiuum sunt. Similiter ingenium, inemoria, discendi facilitatem, mentis praesentiam, & quae huiusmodi sunt. Bonorum enim effectiuum omnes haec facultates sunt. Eodemque modo scientias omnes, ac artes, & viuere ipsum. Nam etiam si nihil aliud bonum inde sequitur, per se ipsum tamen expetendum est. Adhuc iustum ipsum, quoniam publicè conuenit. Haec ferme sunt, quae apud omnes bona esse constat. Ea vero, de quibus dubitatur, ex iis bonum esse ratiocinabimur. Cuius contrarium malum est, & cuius contrarium inimicis condu-

Elementa boni & vtilis. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15

16 17 18 19 Nona contra- fessio.

40 50

Bona contra- nerfi.

De maiore, & minore.

Cap. VII.

AErum quoniam saepe numero quid utile sit concedentes, quid magis confecturatur: de maiore nunc bono, ac magis utili dicendum videtur. Sic igitur excedens quidem, quod tantum, & amplius. Excessum vero, quod inest, & maius quidem, & plus semper ad minus. Magnam vero, ac parum, & multum, ac paucum, ad multorum magnitudinem. Magnam igitur excedens est. Cui autem deficit, id paruum. Multum quoque ac paucum, eodem modo. Quonia ergo bonum dicimus, quod non alterius, sed sui ipsius gratia est expectabile, & quod appetitur omnes, & quod quacumque mente, aut prudentiam habent, expectent, & efficiens, ac conservans, vel id, ad quod haec consequuntur: id vero, cuius gratia, ac finis est: is namque est, gratia cuius cetera: quoniam etiam id ipsi bonum, quod sic ad ipsum dispositum est, necesse est plura uno, ac paucioribus, uno ac paucioribus connumeratis, maius esse bonum: excedit enim, quod verò inest, exceditur. Item si maximum a maximo exceditur, ipsa quoque ab ipsis. Quod si ipsa ab ipsis, maximum quoque a maximo: ut si vir maximus maior est, quam femina maxima, omnino quoque viri feminis maiores: & si omnino maiores sunt feminis viri, vir quoque maximus maxima femina maior. Excessus enim generum, & eorum, quae in generibus maxima sunt, proportionabiliter se habent. Item cum quippiam ex aliquo sequitur, & hoc ex illo non sequitur, ut quiritur autem aut simul, aut postea, aut postea. Nam usus eius, quod sequitur, in altero est. Sequitur autem simul, quod si sanus est, vivit: ex hoc vero illud non sequitur: Scire vero ex discere postea sequitur. Sed potestate ad sacrilegium futurum sequitur. Nam qui rem sacrã abstulit, priuatam quoque abstulit. Præterea, illa maiora sunt, quae eandem rem maiore excedunt: cum necesse sit, ipsum quoque maius excedi. Adhæc quae maioris boni efficientia sunt, ipsa quoque maiora sunt. Id enim erat effectivum esse maioris. Illud quoque, cuius efficiens maius, eodem modo. Nam si salubre iucundo eligibilius, maius quoque bonum, sanitas voluntate quoque maior. Item quod per se expectabile est, eo eligibilius est, quod non per se, ut vires salubribus rebus, cum hæc non sui gratia, illa sui gratia, quae boni ratio erat, expectantur. Item si alteri finis sit, alterum non. hoc enim alterius gratia est, illud sui: ut exerceri ad sanitatem se habet. Item quod minus alio, aut alius indiget. est enim sufficientius. Indiget autem minus, quod paucioribus, aut paucioribus indiget, & cum hoc absque illo aut non sit, aut fieri non possit, illud vero absque hoc fieri possit. Nam cum sufficientius sit quod non indiget, maius bonum videtur. Item si unum principium est, alterum non est. Et si causa unum, alterum non propter eandem causam. Nam sine principio, aut causa, impossibile est esse, aut fieri. Cumque duo principia diversorum sint: quod a maiore principio est, maius est: & quod a maiore causa, similiter: & de conuerso, duorum principiorum, aut causa-

2 conducit, id bonum est. Verbi gratia, si timidus nos esse, hostibus maxime conducit, fortitudo non bis utilissima est. Et omnino quod inimici optant, aut quo gaudent, huius contrarium nobis utile est. Unde illud excogitatum Homero est: Profecto Priamus iurabitur. Sunt autem non semper hæc, sed plerumque bona: cum nihil obster interdum unum, ac idem adversarius, & nobis conferre. Unde & cum eadem res utrisque incommodo sit, prout ubi dicitur, Conciliant homines mala. Item quod modicum est, id bonum. Nam quod maius est, quam oporteat, id malum est. Et cuius gratia multos pertraxerunt labores, aut multa contempserunt, iam enim bonum, id apparet, ac ut finis, & quidem multorum existimatur: finis vero bonus est. Hinc illud Homero dictum est, Alt Priamo gloriam. Et illud, Turpeque diu trahere moram. Proverbium quoque hinc, In ianua virtutum. Adhæc, quod multi expectant, cuiusque causa bella suscipi videntur. Nam quod omnes expectant, id bonum. Multi vero quasi omnes apparent. Item laudabile. Nemo enim laudat quod bonum non est. Et quod inimici, ac pravi laudant. Quasi enim omnes iam laudant, cum vel illi, qui male ex eo affecti sunt, laudant. Quonia enim per se bona est, idcirco plures laudare videntur: veluti etiam ipsi pravi, quos amici vituperant, & ipsi boni, quos inimici laudibus ornant. Quapropter conviciatum est Simonidem Corinthi sibi parturum, quod cecinerit non conqueri cum Corinthiis. Item quod prudentium, ac bonorum virorum quispiam, vel feminarum prætulit, ut vestim Minerva, Helenam Theseus, Alexandrum Dea, Achilem Homerus. Ac universim quæcunque eligibilia sunt. Eligunt enim, ac agunt quæ dicta sunt, & quæ inimicis obsunt, ac amicis proficunt. Item possibilis, quæ duplicia sunt, quæ vix fierent, & quæ facili. Facilia vero sunt, quæ vel sine dolore, vel tempore breui fiunt. Difficile enim aut dolore, aut magnitudine temporis desinitur. Item si, ut optant, sit. Optant autem ut nihil mali, aut bono minus. Quod erit, si aut latere possunt, ne puniantur, aut pena parva sit. Item quæ sua, & quæ nemo, & quæ ultra necessarium usum sunt. Sic namque honorem magis consequuntur. Item quæ opinioni, existimationique cuiusque de se congruunt, cuiusmodi sunt, quæ sibi ex genere pertinere, aut viribus suis convenire, & quæ deesse sibi, parva licet sint, arbitrantur. Nec enim idcirco minus hæc agere optant. Item quæ a quovis obtineri queant. Possibilia enim hæc, sicuti facilia. Facilia tactu autem putantur, quæ omnes, aut plures, aut pares, aut minores gesserunt. Item quæ amicis grata, & inimicis molesta. Item quæcumque eligunt, quos singulares ducunt. Item ea, quorum usum habent, & ad quæ apti natura sunt. Hæc enim facilius se gesturos omnes arbitrantur. Item quæ nemo improbus, hæc enim laudantur magis. Item quæ cupiunt. Nam hæc & iucunda, & meliora videntur. Item ea vniuersisque, quibus maxime afficitur, ut belliosus victoria, ambitiosus honore, avarus pecunia: eodem modo ceteri. De bono igitur, ac utili ex iis faciunda fides est.

si est, amicus Corinthii mali habetur, ut boni.

possibile. Facile. Difficile.

rum, quod maioris principium, aut causa, maius est. Ex dictis itaque utrunque maius esse. Quod si alterum principium est, alterum non illud maius videbitur, & hoc etiam, quod principium non est. Nam finis maius est, & tamen principium non est: ut accusando Leodamas ad Callistram dixit, eum qui consuluit, magis peccasse, quam qui fecerit: quoniam non esset factum, nisi consultum fuisset: Chabrias vero, eum qui gessit, peccasse magis, quam qui consuluit. Non enim factum esset, nisi fuisset qui faceret. Huius enim gratia consulunt, ut agant scilicet. Præterea, quod rarius est, eo magis quod abundantius, ut aurum ferro. Inutilis quoniam ferrum. Auri namque maior possessio, quoniam difficilius invenitur. Alia vero consideratio ne, quod abundat magis, id maius est: quoniam eo in pluribus vitium. Rarum namque a frequenti excedit, unde dicitur aquam esse optimam. Et summatim, difficiliora facilioribus, quoniam rariora sunt. Et faciliora difficilioribus, consideratione, alia quoniam habentur cum volumus. Præterea, alia quoniam maius, item cuius privatio maius. Item vitium non vitute, & vitium non vitio. Item maius: cum illa lines sint, hæc non sunt. Item quorum opera pulchriora, vel deformiora, ipsa quoque maiora. Item quorum vitia, & virtutes maiores sunt, eorum quoque opera maiora sunt. Siquidem sicut causa, principia quoque se habent, sic & effectus, & sicut effectus, sic & causa, & principia. Præterea, quorum excessus eligibilius, aut pulchrior, veluti bona oculorum acie uti, eligibilius. Et alia bona. Nam & visus olfactu eligibilius. Et similiter amicorum esse studiosum, pulchrius, quam pecuniarum. Quare studia quoque in amicos, pecuniarum studio, & contra rerum meliorum excessus meliores sunt, & pulchriorum pulchriores. Præterea, quorum cupiditas melior, aut laudabilior. Maior namque rerum maior appetitio est, & propter id ipsum meliorum laudabiliorumque cupiditates laudabiliores melioresque sunt. Præterea, quorum scientia pulchriores sunt, magisque expectantur, ipsæ quoque res pulchriores sunt, & magis expectantur. Nam sicut scientia, sic & ipsa veritas. Vnaqueque autem quod suum est præcipit. Eadem etiam de causa rerum, quæ magis expectantur, ac pulchriorum scientie proportionaliter se habent. Præterea, quod contentent, aut quod iam decreverit prudentes, vel omnes, vel multi, vel plures, vel prestantes, maius esse bonum, id necessarium est aut simpliciter ita se habere, aut in quantum secundum prudentiam iudicant. Id autem etiam cum aliis commune est. Nam & quid, & quantum, & quale sit se habet, ut scientia, prudentiaque iudicaret. Verum id ad bona retulimus, quoniam bonum id definitum est, quod unaqueque res expectaret, si haberet prudentiam. Quare patet, id esse maius, quod ita prudentia iudicat. Item quod melioribus aut simpliciter inest, aut quatenus meliores: ut fortitudo vitibus corporis. Præterea, quod melior aut simpliciter eligeret, ut qua melior, aut iniuriam potius pati, quam inferre. Nam illud profectus iustior eligeret. Præterea, iucundius, quam minus iucundum. Voluptatem enim omnia insequuntur, & ipsius iucundi gratia appetunt.

tunt. His enim bonum, ac finis definitur. Iucundius autem, quod a dolore magis abest, & quod longiori tempore iucundum est, & quod melius est, minus bono. Bonum enim ipsum vel iucundum est, vel quod per se experibile est. Præterea, quorum aut sibi, aut amicis causa esse mallent, ea maiora bona. Quæcumque vero minime, ea maiora sunt mala. Præterea, diuturniora iis, quæ minus diuturna sunt, & stabiliora instabilioribus. Nam usus illorum quidem tempore, horum vero voluntate superat. Nam rei stabilis usus præstet magis est cum volueris. Præterea, quæcumque a similibus casibus, atque coniugatis consequuntur: veluti si quod fortiter sit, pulchrius, ac eligibilius sit, quæ quod modestè fortitudo quoque pulchrior, quam modestia. Fortem enim esse, melius, quam modestum. Item quod omnes expectant, eo, quod non omnes: & quod plures, eo, quod pauciores. Bonum enim id erat, quod omnes appetant. Quare maius etiam, quod magis appetunt: & quod inimici litigio expectant, aut qui iudicant, aut qui iudicium sententiam subeunt. Nam illud ita est, ut omnes dicentes hoc, ut qui potentiuntur, & qui sciunt. Et interdum etiam quo participant omnes, id maius. Vituperabile namque est, si non participes. Interdum vero quo aut nemo, aut pauci. Idem enim rarius. Præterea, quæ laudabiliora sunt, pulchriora enim. Et quorum maiora sunt præcia: ipsa quoque similiora. Nam prætiū, veluti dignitas quædam est. Et quorum iactura maior. Præterea, quæ iis maiora sunt, quæ aut certè maiora sunt, aut videntur. Hæc cum in partes diuiduntur, multo maiora videntur. Plurimum enim apparet excessus. Quare poeta quoque persuasisse Melegro ait uxorem, ut in prælium exiret, enumerantem quot accidant verbe capta hominibus mala. Sternuntur populi, ignis cremat urbem hostilis, trahuntur ab hostibus liberi, & arctius succinctæ mulieres. Præterea, superpositio & exaggeratio, ut apud Epicharmum. Parum eadem de causa, qua diuisio. Magnum enim ostendit excessum exaggeratio. Parum quoniam principium, atque causa rerum magnarum videtur. Verum quoniam id maius est, quod rarius est, atque difficilius: occasiones quoque, ac artes, loca, tempora, vires, maiores res reddunt. Nam si ultra vires, si præter ætatem, si præter ceteros, si sic, vel hic, vel tunc: pulchritudinis, aut bonitatis, aut iustitias, vel oppositorum magnitudinem habeat. Unde elogium quoque in eum, qui Olympia vicit. Hæc prius in humeris asperam asyllam, ex Argis piffes afferebam. Hinc Iphicrates quoque se ipsum laudabat dicens, ex quibus ea fuerunt. Præterea, natiuum acquisitione: difficilius enim. Quare poeta quoque dicit, per se ipsum didicisse. Præterea, rei magna pars maxima: veluti Pericles in funebri oratione. Ita civitatem iuventute ablata deformem, ut annus, si ver ab eo remoueretur. Præterea, quæ in maiore inopia, necessitateque, requiruntur, velut quæ in senectute, ac morbo. Præterea, de duobus, quod finis propius est. Præterea, quod id est, & simpliciter valet. Præterea, possibile melius, quam impossibile, cum illud in ipso sit, hoc non sit. Præterea, quæ in fine vita. Finis namque magis sunt ea, quæ propè finem. Præterea, quæ ad veritatem

Duras clientas.

rarem pertinent, magis, quam quæ ad opinionem. Definitur autem id, quod ad opinionem, & gloriam sit, hoc pacto. Quod ab eo non eligeretur qui id occultum fore putaret. Vnde accipere, quæ facere beneficium, eligibilis esse videtur. Illud enim vel si nemo sciat te accepisse, profecto eliges hoc, si occultum futurum est te contulisse, non videris electurus. Præterea, ea, quæ magis esse, quam videri, volunt. Ad veritatem enim magis. Quapropter iustitiam quoque aiunt parum quid esse, quoniam eligibilis videri, quam esse: ac fatuum esse, non ita. Insuper quod ad plura utile, veluti ad viuendum, & ad bene viuendum, & ad agendum honesta, & ad voluptatem. Quapropter diuitiæ, ac boni valetudo, maxima esse videntur, cum omnia hæc possideant. Ad hæc quod sit absque dolore. Quod voluptatem etiam affert. Vno enim plura meliora. Quare cum & voluptas, & indolentia bona sint, duo in vnum compolita totum maius efficiunt. Item quæ cum adint non latent, quæ quæ latent. Ad veritatem enim illa tendunt. Ita maius est bonum, diuitem esse, quam videri. Præterea, quod chatum est, & aliis solum. Quocirca non paritactura lufci quis oculum eruet, & eius, qui duos habet. Charum enim, & vnicum lufcus amittit. Ex quibus igitur tam suadendo, quam dissuadendo fidem facimus, ferè dictum est.

De Reipublicarum numero, & formis. Cap. VIII.

Qæterum ad persuadendum, beneque consulendum, illud est omnium maximum, atque firmissimum, ut Reipublicarum species omnes pernoſcamus, & qui mores, quæ leges, quæ commoda vnicuique sint, distinguamus. Cunctis enim utilitas persuadet. Utile autem est, quod civitatem conferuat, & tutatur. Ad hæc præcipui in Republica cuiusque ratio, & sententia, rata est: principantes verò distinctione civitatum distribuuntur. Tot enim sunt præcipuæ res, quot civitates. Quare cum quatuor Reipublicarum formæ sint, populæ, paucorum, optimarum, vnius imperium: quod præest in vna quaque, ac iudicat, vel pars aliqua eius, vel vniuersum erit. Populi igitur gubernatio est Reipublica, in qua forte magistratus declaratur. Paucorum verò potestas, in qua censu. Optimatum autem, in qua imperant, qui disciplina excellunt. Appello autem disciplinam, quæ legibus posita est. Nam qui legibus semper obtemperant, ij optimates videntur, ac in huiusmodi civitate gerendatum rerum principatu potiuntur: à quibus & nomen ea forma sortita est. Monarchia verò est, (vt vel nomen ipsum ostendit) in qua vnus omnium dominus est. Hæc ordine quodam constituta, regnum: inordinata verò, tyrannis appellatur. Cùm igitur ea eligantur, quæ ad finem sunt, non oportet vniuscuiusque finem ignorare. Popularis ergo status finis est libertas. Paucorum verò, diuitiæ. Optimatum autem, quæ ad disciplinam, & ad leges pertinent. Tyrannidis verò, custodia. Quare parer, ad hos fines vniuscuiusque mores, & commoda, & quæ legibus constituta sunt, esse diuidenda. Si quidem ad hos referentes eligunt. Verùm quoniam non solù rationibus, sed etiam oratione affecta, & morata

fidem facimus, (credimus enim eo facilius, quod qualis quidam orator videtur, id est, si vir bonus, i beneuolus, aut vtrunq;) non oportet civitatum nos ignorare mores. Probantur enim vniuscuiusque mores, si ad Reipublicæ mores accommodantur: ij autè reperientur ex iisdem. Ex voluntate enim, ac electione mores aperiuntur. Voluntas verò, ac electio ad finem referuntur. Quæcunque igitur vel futura, vel præsentia suadentibus expectanda sunt, & ex quibus de vtili fidem facimus, adhuc de civitatum moribus, ac institutis, itemque quibus, & quo pacto inueniuntur, quantum ad præteritum opus est, dictum est. Diligentius verò de his in Politicis explanauimus.

De honesto, ac laudabili, quæ ad demonstratiuum genus pertinent. Cap. IX.

Nunc autè de virtute, ac vitio, honesto, ac turpi dicamus. Laudantes enim, ac vituperantes hæc intendunt. Contingit etiam, si de his dicimus, illa simul aperire, quibus quales quidem moribus putabimur: quod secundo loco fidem facere diximus. Ex eisdem enim & de nobis, & de aliis virtutis opinionem facere poterimus. Verùm quoniam accidit, iocè, vel serid laudare sæpe non solum hominem, aut Deum, sed etiam inanimata, aliorumque animalium quodlibet: de iis quoque propositiones eodem modo accipiendæ. Quæ veluti exempli gratia hæc etiam percurramus. Honestum igitur est, quod est propter se eligibile sit, laudabile est: aut quod est bonum sit, idcirco inendum est, quoniam bonum. Quod si sic est, necesse est, virtutem honestum esse. Nam cum sit bonum, laudabilis quoque est. Est autem virtus, vt videtur, vis quedam productiua, aut conservatiua rerum bonarum. Item vis beneficiendi multa, ac magna, & omnia in omnibus. Huius partes iustitia, fortitudo, modestia, magnificentia, magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, prudentia, sapientia. Necessè autem est, si quidem virtus, beneficiendi vis est, maximas esse virtutes, quæ plurimum aliis conferunt. Quapropter iustos, ac fortes maximè laudant: cum alij bello, alij pacem in pace vtilis hominibus sint: deinde liberales. Non enim cõtendunt de pecuniis: sed largiuntur eas, quas summopere carere cupiunt. Iustitia igitur, est virtus, quæ singuli sua secundum leges possident. Iniustitia est, per quæ aliena contra leges continent. Fortitudo est, per quam actiui bonarum rerum, vt leges iubent, in periculis sumus: estque legibus administratiua, obtemperatiuaque. Huius contrariu, timor est. Temperantia, virtus est, per quæ voluptatibus corporis, pro eo ac lex præcipit, assecurat. Intemperantia, contrarium. Liberalitas, est pecuniis beneficiatiua. Illiberalitas, contrariu. Magnanimitas, est magnorum beneficiorum effectiua virtus. Magnificencia, est virtus magnitudinis sumptuum effectiua. Harum contraria, modestitas, & pusillanimitas. Prudentia, est mentis virtus, quæ de malis, ac bonis, quæ ad felicitatem pertinent, bene possimus consulere. De virtute igitur ac vitio vniuersaliter, & de partibus suis imperitentiurum dictum est: de cæteris autè non est difficile perspicere. Perspicuum enim est & virtutis effectiuum.

effectiuum

effectiuum, quoniam ad virtutem, & quæ à virtute sunt, laudabilia esse. Huiusmodi autem sunt indicia virtutis, & opera. Quoniam ergo iudicia, & testimonia quæcunque sunt boni viri opera, vel passionum, laudabilia sunt, necesse est, quæcunque virtutibus operæ, vel indicia sunt, iusta quoque iustitia sunt, hæc omnia laudabilia esse. Iusta quoque iustitia sunt, sed passionum nequa-liter, & quæ iuste facta sunt, sed passionum nequa-liter. Nam in hac vna virtute non semper quod iuste sit, honestum est. Cùm enim damnantur, turpe magis est, si iuste sit, quam si iniuste: eodemque modo in reliquis virtutibus. Item, ea, quorum præmiu honor est, omnia laudabilia sunt. Et ea manium honor est, quam ea, quorum pecunia. Item, quæcunque eligibilium non sui quispiam gratia gerit. Et quæ simpliciter bona sunt, vt quæcunque pro patria quispiam facit, sua cõsuetudinis. Et quæ natura bona sunt, & quæ bona, sed non sibi. Nam quæ sibi, sui gratia facit. Et quæcunque; mortuum magis consequuntur, quæ viuum. Nam quæ vixos consequuntur, ea sui gratia facere magis videntur. Item quæcunque, opera laudis sunt gratia. Nam hæc minus sui gratia sunt. Item, quæ non sibi, sed aliis vtilitati sunt: & benefactoribus magis. Iustum enim & beneficia, quoniam in alios. Item, his opposita, quibus aut dicentes, aut facientes, aut diduri, aut facturi, erubescunt. Turpia enim verecundantur & dicentes, & facientes, & facturi: quæ admodum Alcæo dicenti, vellem tibi ali-quid dicere, sed pudor impedit. Sappho respõdit: Si bona, laudabiliaque cuperes, nec lingua aliqui turpe dicere meditareris: nullus oculos pudor retineret. Item, ea, de quibus certant interpede. Sic enim his bonis maximè afficiuntur, quæ ad gloriam ducunt. Item, virtutes, ac opera eorumque, quæ excellunt, laudabilia res: veluti viri magis, quam mulieris: & quibus alij magis fruuntur, quàm ipsi. Quæ ob rem iustæ, & iustitia laudantur. Item, inimicos vlcisci potius, quàm recõciliari. Nam multum pro malo reddere iustè est. Et iustè omne laudabile. Et adhuc fortis est iniustè est. Quare virtutis, & honor laudabilia sunt. Nam etià si iniustitia sint, eligibilia tamen sunt, & virtutis eximiam ostendunt. Item, memoratiões, ac monumenta: & quæ magis, ac magis. Magis autè, quæ ad defunctum consequuntur, & quibus honos maior contetur. Item, quæ superuacua sunt, & soli in sunt, laudabilia: digniora enim memoratu. Item, non frugifera prædia: liberius nãque, id magis. Singulorum quoque propria laudabilia sunt: & quæcunque iudicia eorum sunt, quæ apud eos, quibus euiuis, laudantur: veluti apud Laconas comã nutriti, laudabile est. Nam quoniam non est facile ser-uile aliquid opus facere creditu hominẽ, libertatis id apud eos iudiciu est. Item, nulla vti acie fabilli. Liberum namque non viuere ad alium. Eaque quoque accipienda sunt, quæ honestis propinqua sunt, tanquam ad laudem, vel vituperationẽ conferentia: vt si moderatum, ac iusticiæ animi, timidum, & infidiacorem appelles: & infensatũ, frugi. Et hoc modo à consequentibus ad optimũ semper, vtputa iracundum, ac furiosum, simplicem, & arrogantiem, magnificum, atque grauem. Eos quoque,

qui excedunt, quasi virtuosì essent, vt ferocè forte esse, prodigiũ liberalem: nam & pluribus ira videtur, & apparente ex causã potest habere rationẽ. Nam si vbi necesse non est, pericula suscipit, multò magis videbitur in re honesta, ac laudabili: & si in quolibet profusus, quantum magis in amicos. Virtutis enim eximia est, cunctis benefacere. Oportet etiã apud quos laudamus cõsiderare: sicut Socrates apud Athenienses laudare. Et quod apud singulos honori est, id oportet affirmare: vt apud Scythas, apud Laconas, apud philosophos: ac vniuersaliter honorabile asserere oportet, quod honestum sit. Propinqua enim esse videntur. Item quæcunque, vt conueniens est, veluti si maioribus digna, & rebus antea gestis. Ad honestatem nãque, ac felicitatem pertinet honoris accessio. Aut etiã si præter id, quod conueniens est, ad melius, atque honestius: vt si quis vitur secunda fortuna, is moderatus sit: & qui aduersa, is magnanimus. Aut si cum ad maiora conscendit, frangi tamen magis, ac facilior sit: quale illud est Hippiæratũ: O quæ sunt ex quibus: & illius, qui deicit Olympia. Qui ptius duras ferebam in lumeris elitellas. Et illud Simonidis: Cuius mulieris pater, ac maritus tyrãnorũ fratres fuerunt. Verũ quoniã laus ex operationibus est, virtuosusque propriu electione agere: ita dicendũ, vt ostendatur, electione ipsum gessisse quæ gesserit. Quæ ad rem confert, vt sapius fecisse demonstraretur. Quare quæ casu, aut fortuna facta sunt, consilio, ac iudicio attribunda. Nam si multa, similiãque conueniuntur, virtutis, atque iudicij videbuntur esse indicium. Cùm verò laus sit, magnitudinem virtutis ostendens oratio, oportet operationes quodd eiusmodi sint extollere. Incommodum verò operum est, absque personis. Ea verò, quæ afferuntur extrã, vt fidem faciãt, dicuntur, vt nobilitas, doctriua. Verisimile namque est, bonum esse ex bonis, & sic educatum eiusmodi esse. Laudamus ergo eos, qui secerunt: quoniã facta, signa sunt habitus. Nam etiã eum, qui non fecit, laudaremus, si talem esse credideremus. Beatio verò, & felicitatio ipsis quidem eadem, his autem non eadẽ: sed vt felicitas virtutem, sic continet hæc felicitatio. Habet autem communem speciem laudes eũ deliberatione. Nam quæ in admonendo dices, ea dictione orationis commutata laudem constituent. Cùm ergo habeas quæ agenda sunt, & qualẽ quendam esse oporteat: hæc quasi admonendo dicenda, verbis commutanda, transponendãque sunt: vt in admonitione, consilioque, sic. Non oportet secunda fortuna cõfidere nimium, sed iis, quæ à se ipso sunt. In laude sic, non secunda fortuna, sed se ipso plurimum cõsuebat. Quas ob res laudando quid aduoneas, & consulendo quid laudes considera, & opposita necessarid dictione vtaris, eũ tam prohibens, quàm non prohibens commutaueris. Vtaris autem & eorum, quæ amplificant, pluribus, vt si solus, si primus, aut cum paucis, aut quod maximum factum est. Laudabilia enim hæc omnia. Præterea, quod ex tempore, atque occasione est, quæ sunt præter quàm conuenit. Ad hæc, si sapius eandem rem gessit. Magnum namque, id, nec à fortuna, sed ab eo ipso profectu videtur. Si quibus ad virtutem

tutem inflammatur, & quibus honoramur, hæc ab eo inuenta, cōstitutaq; sunt. Si primus omniū laudatus est: sicut Hippolochus, & Harmodius, ac Aristogiton in foro itaque primū potit: & in contrariis similiter. Quod si ex eo ipso non facile adinuenire potes, alijs compara. Quod Ilocrates ex cōsuetudine declamadi faciebat. Sed oportet illustribus cōparare. Amplificat enim id, maximeq; laudabile est, cum virtuosus melior ostendatur. Ceterū amplificatio merito in laudes incidit. Excellentia enim est: & excellere, laudabile. Quapropter cum excelsus ipse virtutem ostendat: re videatur, et si non illustribus, tamen alijs cōparandum. E generibus igitur omni orationi cōmunibus amplificatio demonstracioni accomodatior. Nam cum res gestas quasi certas accipiam, reliquū est, ut magnitudinem eis, ac ornamentū afferat. Exempla verō deliberatiū a priora sunt. Ex præteritis enim futura conicietes iudicamus. Enthymemata autem iudicialibus magis conueniunt. Nam quod factum est, & causam, quare factum est, suscipit, & probationē patitur, quoniam incertū est. Ex quibus igitur laus, ac vituperatio fermā omnis, & ad quædam respicientes, laudare, ac vituperare oporteat, & ex quibus cōmendationes, & opprobria fluant, hæc sunt. Nam horū contraria nō latent: vituperatio autē ex cōtrariis est.

De accufatione, & defensione. Cap. x.

Nunc de accufatione, ac defensione, ex quibus, & quæ rationationes faciendæ sunt, dicendū videtur. Tria igitur sumenda sunt. Primum, quot, & quorum gratia iniuriam inferunt. Deinde, quomodo affert. Tertium, quales, & quomodo se habent. Si ergo iniuriam primū definierimus, de reliquis deinceps explicabimus. Sit ergo iniuriari, sponte præter leges officere. Legum autem alia propria, alia communis. Propriam dicimus, qua ciues scripta vtuntur: communem verō, qua nulla, etiam si scripta non sunt, apud omnes tamen valere videtur. Sponte autem facimus, quæcunq; scientes, & non coacti, facimus. Quæ igitur sponte facimus, non omnia eligimus: quæ autem eligimus, omnia cognoscimus. Nemo enim ignorat quæ eligit. Ea verō, quibus officere, ac prava præter leges committere solent, improbitas sunt, & intemperantia. Si enim vitia habeant vnum, aut plura, in quo improbi sunt, in eo etiā iniustū: veluti prodigus, in pecuniis: intemperatus, in voluptatibus corporis: mollis, in desidiatimidis, in periculis. Deserit enim periculorū socios, propter timorē. Ambitiosus etiā propter honores iniustus est: iracundus, propter iram: contentiosus, cupiditate victor: acerbus, propter vitionē: stultus, quoniam circa bonum, & iustum decipitur: eodēque modo cæteri, vnusquisque in suo subiecto. Verūm hæc partim ex iis, quæ de virtutibus dicta sunt, perspicua sunt: partim ex iis, quæ de affectibus dicuntur, patet. Quare reliquū est, ut cuius gratia, quomodoque se habentes, & quibus iniuriantur, tractemus. Primum ergo diuidentes dicimus, quæ sunt quæ appetimus, & qualia sunt, quæ ut fugiamus, iniuriam facere conamur. Perficuum enim est, considerandū esse accufatori quot, & quæ reo

Iniustitia
vniuersalis.

infunt ex iis, quæ omnes appetunt, qui iniuriam ceteros afficiunt. Defensori autem, quæ, & quot eorum nō infunt. Quæ igitur agunt, alia omnes propter se ipsos agunt, alia nō propter se ipsos: & ista omnia sunt, alia causa, alia necessitate. Horum etiam quædam vi, quadam natura. Quare quæcunq; non propter se ipsos faciunt, aut casu, aut natura, aut vi faciunt. Quæcunq; autē propter se ipsos, quorum scilicet ipsi causa sunt, alia propter cōsuetudinem agunt, alia propter appetitum. Et horum quadam appetitu rationali, quadam irrationali. Nam voluntas, appetitus est boni cum ratione. Nullus enim aliquid vult, nisi cum bonū esse putauerit. Appetitiones verō irrationabiles, iræ, & cupiditas. Quare quæcunq; homines agunt, septē reos de causis agere oportet, fortuna, vi natura, cōsuetudine, ratione, irā, cupiditate. Neq; oportet secundum ætates, aut habitus, aut talia quædā, ea, quæ aguntur, distinguere. Nam si accidit, ut iracundus, aut cupidi iuuenes sint, non tamē propter iracundiam, aut iram, aut pauperes propter diuitias, & paupertatem: sed accidit, ut pauperes propter egestatē pecunias cupiant, diuites verō propter licentias voluptates nō necessarias. Itaq; in eam non propter diuitias, aut egestatē agunt, sed propter cupiditatem. Eodēque modo iusti, & iniusti, cæteri q; , qui secundum habitus agere dicuntur, propter hæc omnia agunt. Nam aut propter rationem, aut propter affectū. Sed quidam moribus, & affectibus bonis, quidam contrā. Accidit autē, ut ad hos quidem habitus alia, ad illos verō alia cōsequantur. Forfan enim statim modesti propter modestiā ipsam tam opiniones, quam cupiditates probæ circa voluptates consequuntur. At immodesti circa easdem ipsas contrariæ. Quapropter huiusmodi diuisionibus supercedendū est, & considerandū quæ quos sequi soleant. Nam si albus, aut niger, aut magnus, aut parvus, nihil ex eis cōsequitur. Sin autē iuuenis, aut senex, aut iustus, aut iniustus, iam inter se differunt: & omnino quæcunq; accidentium mores hominum differetes efficiunt: ut si quis diuitem se, aut inopem putat, & felicem, aut infelicem, id ipsum verō nullam faciet differentiā. Sed de his postea. Nunc do alijs dicamus. Fortuna igitur sunt, quæcunq; ita sunt, ut cum eorū causa indeterminabilis sit, nec huius gratia, nec semper, nec ut plurimum, nec ordine sit. Quæ omnia fortuna ipsius definitione parent. Natura sunt, quæ causam, & ordinē in se ipsis habent: nam aut semper, aut ut plurimum sic eueniunt. Nam quæ præter naturam sunt, ea vtuntur secundum quādam naturam, an alia causa fiant, non oportet inquirere: quavis etiā fortuna causa horum esse videatur. Vi autē, quæcunq; per cupiditatem, ac rationem per ipsos agentes sunt. Cōsuetudine verō, quæcunq; ideo faciunt, quoniam sæpe fecerunt. Ratione autem, quæ, cum sint ex bonis iam dictis, conferret; videantur, vel ut finis, vel ut ad finem, propter utilitatem agunt. Nam quadam intemperantes etiam agunt vtilia, verūm non propter vtilitatem, sed propter voluntatē. Ira verō sunt, quibus vlticimus. Differunt autē poena, & vltio. Nam poena, eius, qui patitur, gratia

gratia fit. Vltio verō eius, qui facit, ut expleatur. Verūm ex quibus ita sit, ex iis, quæ de affectibus dicimus, patet. Cupiditate autem aguntur, quæcunq; iucunda videntur. Verūm & cōsuetudo, & ea, in quibus assueti sumus, iucunda sunt. Nam multa etiā eorum, quæ natura iucunda non sunt, cum voluptate faciunt, qui assueti sunt. Quare, vt breuiter dicam, quæcunq; propter se ipsos agunt, omnia vel bona sunt, vel bona esse videtur, & aut iucunda, aut videntur iucunda. Verūm quoniam quæ propter se ipsos agunt, hæc sponte agunt: nō sponte autem quæ non propter se ipsos, omnia, quæ volentes agunt, bona erunt, vel apparentia bona, & aut iucunda, aut apparentia iucunda. Ponimus autem malorum etiā, vel apparentiū malorum reiectionem, aut minoris pro maiore assumptionem in honorū numero, cum eligibilia quodam modo sint. Et similiter doloris, & apparatus doloris reiectionem, aut minoris pro maiore assumptionem in iucundis numeramus. Quare quot, & qualia vilia sint, aut iucunda, sumendum est. Sed cum de viliis, quid de deliberatione tractabamus, satis dictum sit, de iucundis imprestationem agamus. Oportet autem, definitiones has sufficientes purare, si ita se habent, vt de vno quoq; neq; obscure sint, neq; exacta. Supponatur igitur nobis, voluptatem esse motum animi quendam, & affectionem totam simul, & sensibilitatem in naturam proficiscentem, dolorem verō contrarium.

De iucundis. Cap. xi.

Vare si hoc voluptas sit, patet id iucundū esse, quod dictam affectionē efficienter: ite verō, ac dolorosum, vel eius corruptiuum, vel contrariæ affectionis effectiuum. Ita iucundum necessariū est, tam quod secundum naturā, vt plurimum proficiscitur, ac in iucundis cum quæ natura sua iam naturā suam, & cōsuetudinem consequuta sunt. Quod enim vilitatum est, quasi iam innatum esse, significatur. Nam eam sæpe ipsum ipsi semper propinquū sit, & ipsius quidem semper natura sit, ipsius verō sæpe cōsuetudo, natura cōsuetudo similis est, & quod violentum non est: vis enim præter naturam est. Itaq; tristis necessitas est, recteq; dicitur violentum omne natura dolorem efficere. Quare cura, seria, animi intentiones, tristitia sunt. Necessitudine enim, ac vi sunt, nisi qui faciunt, assueti sint. Horum verō cōtraria iucunda sunt. Idcirco desidia, iocus, quies, accubationes, somnus in iucundis sunt, cum nihil eorum vi fiat. Præterea, cuius cupiditas inest, omne iucundum. Nam cupiditas, iucunda appetitio est. Cupiditatum autem alia sine ratione sunt, alia cum ratione. Irrationales dico, quas ex nulla cogitatione cupiunt: quales sunt, quæ natura esse dicuntur, vt quæ sunt per corpus, veluti alimentis sitis, & fames. Est autem in singulis etiam alimentis speciebus cupiditas, & in gustabilibus, & in olfactu odoris, & in auditu, atq; visu. Rationales verō, cum quadam per se uisui cupiunt. Nam multa & expectere, & possidere cupiunt cum audiuerint, persuasique fuerint. Verūm quoniam voluptate frui cum est, cum aliquo sensu afficiuntur, imaginatioq; sensus quidam est de-

bilis, & recordantem, ac sperantem eius rei sequitur imaginatio, quam recordatur, ac sperat: quoniam igitur hæc ita sunt, patet, voluptates inest recordantibus valde, atq; sperantibus: siquidem & sensus. Quare necessarium esse, vel in recolendo præterita, vel in sperando futura. Siquidem presentia sentimus, præterita memimus, futura speramus. Quæ igitur meminimus, iucunda sunt: nec solūm quæ cum aderant, voluptatem adhibebant, verūm etiam nonnulla eorum, quæ dolorē, si post illa bonum, ac laudabile quid habeamus. Hinc illud dictum est. Iucundum est seruat, meminisse periculi. Et illud, lætatur enim vt post labores, cum multa cullisse, multaq; gessisse recoretur. Cuius causa est, quoniam malum etiam nō habere, iucundū est. Eorum autē, quæ in se sunt, quæcunq; delectationem, aut vtilitatem afferre non paruam cum adsumt, aut sine dolore iuuare videntur: & omnino quæcunq; cum adsumt, delectationi sunt: ea, in quibus, omnia sperantibus quoq; ac recordantibus vt plurimum iucunda sunt. Idcirco irasci quoq; iucundum. Vnde I Homerus etiam dixit de ira, quod defluente melle multo sit dulcior. Nemo enim illis irascitur, quos vltimū putat impossibile. Illis etiā, qui potentia excedunt, aut non irascuntur, aut minus irascuntur. Adhæc ingentes quoq; cupiditates voluptas quædam consequitur. Nam cum se assequutos meminerint, aut sperent assequutos, voluptate quadam afficiuntur: veluti qui febricitant, sibi oppressi, memoriam habentes quod biberint, sperantēq; se bibituros, gaudent. Similiter amantes cum alloquantur, aut scribant, aut quicquid aliud faciant ad eū, quem absentē amant, gaudent. In omnibus namque his quasi sentire putant eum, quæ amant, cum eius recordentur. Idq; amoris initium omnibus est, si non solūm, cum adeit, lætatur, sed absentēs etiā memoriam tenentes amant. Idcirco etiam cum mæsti sunt, quoniam non adeit. Et in luctu, & fluctu inest quædam voluptas. Mæstor etiam in eo est, quod non adeit: voluptas autem, quod recordentur, ac illum quodammodo videant, & quæ agebat, & qualis erat. Vnde illud dictum est:

Sic factus, stendi cunctis immisit amorem.

Vlticifi etiam iucundum est. Nam quod si non assequeris, trille si assequeris, id iucundū est. Et punire, delectabile est. Id enim adipisci iucundū, euius frustratio est tristis. Qui vero irascuntur, magno opere dolent non vlti sperantes autē gaudent. Vincere quoq; iucundum est, nec cōtentiū sitū, sed omnibus. Excessus namq; imaginatio sit: cuius rei omnes aut moderatē, aut magis etiam, quam oporteat, cupidi sunt. Verūm quoniam iucundū vincere est, ludos etiā omnes, qui pugnant, aut contentiōnis speciem habent, iucundos esse necessesse est, (sape namq; in ipsis victoria inest) vt tuleras, aleam, pilam, tabulam, ludos quoq; liberos similiter. Nam eorum alij iucundi sunt, si quis alius sit: alij statim iucundi, vt venatio, & omnis bestiarum persequutio. Vbi enim cærratio est, ibi victoria quoq; est. Quapropter forum, disputatio, atq; astutia, atque potentibus iucunda: Honor etiam, atq; gloria iucundissimi sunt. Fir enim

unicuique imaginatio talem se esse, ac virtuosum, præsertim, cum se aliterant, quos non existimat metiri, quales domestici potius sunt, quam alieni: deinde de familiaribus, ac notis, & civibus potius, quam peregrini: & qui sunt, potius, quam futuri: prudentes potius, quam futuri: & multi, quam pauci. Hos enim veraciter predicare verisimilius est, quam oppositos. Nulla enim cura est, ut ab iis quisquam nihilum quos despicit, veluti à pueris, aut à bestiis honor, aut gloria conquiritur, non, inquam, ipsius gloriæ, sed forsan cuiusdam alterius gratia. Amicus quoque iucundum est: nam & amare, iucundum. Nullus enim vinum amat, qui vino non lætatur. Amari etiam iucundum. Imaginatio enim hæc quoque fit, bonum sibi inesse, quod qui sentiunt, omnes cupiunt. Admiratio etiam esse, iucundum: quoniam & honorari. Assentationibus quoque aures præbere. Ideo etiam adulator iucundum. Nam & admirari, & amare videtur. Idem etiam sapius agere, iucundum. Consuetudo namque iucunda erat. Varietas quoque, ac vicisitudo, iucunda. In naturam enim mutatio fit. Quocumque autem vno modo semper se habet, constituti, atque fixi habitus satietatem generat. Unde dictum est, vicisitudine rerum omnium iucundam esse. Idcirco etiam quæ in æterno illo temporis magno videntur, iucunda sunt, tam res, quam homines. Mutatio enim presentium fit. Et simile etiam est, quod magno temporis intervallo interposito fit. Discere quoque, & admirari, iucundum ut plurimum est. In admirando enim discendi cupiditas inest. Quare admirabile, desiderabile est. In discendo autem reditus inest in naturam. Beneficium etiam tam conferre, quam accipere, ex iucundis est. Nam qui recipit, quod cupit adipsicetur. Qui autem confert, habet abundantiamque, quæ uterque appetit. Verum quoniam bene mereri iucundum est, idcirco subvenire quoque, propinquis, & manca supplere, suaque hominibus est. Et quoniam discere, atque admirari, iucundum: necesse est, ut quæ imitatione assequuti sumus, iucunda sint: ut pingendis, atque fingendi artes, & poetica similiter, omnesque, quod imitatione fit, etiam si iucundum id non sit, quod imitantur. Non enim illo lætantur, sed quoniam ratiocinationem faciunt, quod illud est, quare aliquid discere accidit. Evadere quoque à periculis, tanto iucundius, quanto propius periculo. Admirabilia enim omnia hæc sunt. Et quoniam quod secundum naturam est, iucundum est, omniaque genere inter se coniuncta, secundum naturam sunt: idcirco ut plurimum quæ similia sunt, ac genere coniuncta, iucunda sunt: ut homo homini, equus equo, adolescenti adolescenti. Hinc & proverbia celebrata sunt, quod æqualis æqualem delectat, quodque semper à simili simile amatur, & quod bellua belluam cognoscit, & quod semper merula ad merulam, & quæcunq; huiusmodi. Verum quoniam quod simile & eiusdem generis est, sibi ipsi iucundum est, idque maxime vni cuique ad se ipsum habet: necesse est omnes, alios plus, alios minus se ipsos maxime inflant. Quod si omnes se ipsos amant, sua quoque unicuique iucunda esse necesse est: ut opera, orationes. Quare assentatorum ut plurimum, atque

amatorum amici sunt. Ambitiosi quoque, ac liberorum amore vici. Nam liberi, opera sua sunt. Manca quoque supplere, iucundum: quoniam opus iam suum fit. Et quoniam principari iucundum, simum est, ideo sapientem esse iucundum videtur. Nam sapere, principari est: Sapientia autem multarum, ac mirabilium rerum scientia est. Præterea, quoniam ut plurimum ambitiosi sunt, necesse est, increpare quoque, alios, iucundum esse. Item, in quo vnusquisque sibi optimus esse videtur, in eo versari: ut Euripides ait. In id adducitur, magnam dei partem ei adhibens: ut ipse se ipso figurat: cum sit optimus. Insuper eam ludus ac iocus ex iucundis sint: remissio quoque, omnis, ac risus, & ridicula, iucunda necessarii sunt, & homines, & verba, & opera. Sed de ridiculis in iis, quæ de arte poetica dicta sunt, determinatum est. Verum de iucundis hæc dicta sunt. Dolorem autem inferentia, ex contrariis horum patent. Quorum igitur gratia in iuriatur, hæc sunt.

Quomodo se habentes, & quibus iniuriantur.

Cap. x i i.

unc autem quomodo se habentes, & quibus exponamus. Ipsi ergo tum reri gerii possibilis arbitrantur, & sibi possibilem, sive celare sperant, sive deprehensos non duros penas: aut duros quidem, sed minus sibi, vel suis futurum supplicium, quam emolumentum. Verum quæ possibile, quæque possibilis videantur, posterius explanabitur. Communia enim sunt omnibus rhetoricæ partibus. Ipsi autem posse se absque damno iniuriari arbitrantur, si orationis copiam habeant, si actui sint, si multis in certaminibus experti, si amicis abundanti, si divites sint, aut ipsi maxime, aut saltem si huiusmodi sibi amici, aut ministri, aut socii sint. Nam hæc propter & celare, & facere, & non dare penas possunt. Præterea, si amici sunt iis, qui iniuriam perpetiuntur, aut iudicibus. Nam & amici nec obstant iniuriantes amicos, & reconciliari malant, quam accusare: & iudices iis gratificantur, quos amant, & ante omnino absolunt, aut parvi condemnant. Celare autem facilis possunt, partim qui ad ipsa crimina incommodi sunt: ut si imbecillus pulsa hominem accusetur, aut inopis, aut deformis adulterij. Et quæ in aperto, & ante oculos posita sunt. Nam quæ nemo putat, nemo servat: & quæ tot, & tanta sunt, ut ea nullus. Nam & hæc minime observantur. Omnes enim homines, quibus vltatissimæ iniuriæ sunt, ab eis cavent: veluti enim à morbis, qui solent invadere. Quo autem nondum aliquis laboravit, ab eo nemo cauet. Partim itaque, quibus inimicus nullus est, aut plurimi. Alij enim celatos se putant, quod non observentur, alij quod non videantur aggressuri fuisse, cum observentur. Habentque defensionem hanc, quod non fuissent aggressuri. Partim quos vel mores, vel affectio, vel locus commode celant. Partim itaque, qui si non celare poterint, propellere omnino iudicium possunt, aut in longius prorogare, aut iudices corrumpere. Partim itaque, qui si pecunia danabuntur, vel solutioni supersedere possunt, aut in longius producere, vel ob inopiam nihil habeant quod perdat. Partim quibus emolumenta quidem vel aperte adven-

niunt, vel magna, vel de propinquo: damna verò eorum, vel occulta, vel parva, vel delonge. Partim quibus maior est utilitas, quam ut per suppletur: cum excogitari queat: quod tyrannis consequutum videtur. Partim quibus ut iniuria lucra quidam sunt, condemnationes autem opprobria fœdem modo sunt: ut si alicui simul contigerit pariterem vlcisci, velut Zenoni. Condemnationes verò, aut exilij, aut pecunie, aut alterius huiusmodi. Iniuriatur enim vtrique ij, sive hoc, sive illo se pacto habeant: sed non ut iidem ipsi sunt, verum ut oppositi in moribus. Partim qui sæpe aut celantur, aut condemnati non sunt. Item, quibus sapius aggressis parum successit. Sunt enim nonnulli tales in iniuriando, quales in re bellica, qui iterum, atque iterum pugnas inceperant. Præterea, qui voluptate, aut lucrum statim assequuntur, dolorem, aut dampnum postea: quales incõmittentes sunt. Inest enim incõmittentia circa omnia, quæ appetuntur. Et cetera, qui dolorem, aut dampnum statim perpetiuntur, voluptate verò, aut emolumentum postea, & tardius. Continentes enim, ac solertiores hæc persequuntur. Partim qui videri possunt, vel fortuna, vel necessitudine, vel natura, vel consuetudine fuisse: & in summa errasse, sed non iniuriatos fuisse. Partim qui ius suum haud aliter obtinere possunt. Partim qui eguerint. Sunt autem egentes dupliciter: nam aut necessitate, ut inopes aut superuacaneis, ut divites. Partim qui præclari, aut infames sunt. Alij quoniam non videbantur. Alij quoniam non magis videbantur. Ac ipsi quidem sic se habentes aggrediuntur. Iniuria verò afficiunt hos, & in his. Primum habet ea, quibus ipsi egent, vel ut necessitatem expleant, vel ut abundent, vel ut fruuntur. Deinde tam longè absentes, quam prope. Ab aliis namque cito auferunt, ab aliis tardius puniuntur: veluti qui Carthaginensibus furantur. Præterea, non observantes, neque caventes, sed creditos. Nam omnes hos celare facile. Ad hæc negligentes: nam vlcisci, diligentis est. Verecundos etiam non enim puniunt de lucro. Eos quoque, qui affecti à multis iniuria, non curant ut de vltione. Nam (ut trito proverbio dicitur) Myrorum præda sunt. Insuper eos, quos nunquam, & quos sapius. Vtriq; enim incauti illi quod nunquam, ij quod non amplius. Item, eos, qui aduersis rumoribus vel opprimuntur, vel facile possunt opprimi. Nam ij nec volunt, cum timeant iudices: nec persuadere queunt: cuiusmodi sunt & quos multi oderunt, & quibus multi iniudent. Item, aduersus quos causam habuerunt, vel ex ipsis, vel ex parentibus, vel ex amicis: qui male aut fecerunt, aut facturi erant, vel sibi, vel parentibus, vel iis, qui sibi curæ sunt, sicuti proverbio fertur. Improbis prætextum querit. Item, amicos, atque inimicos: alios namque facile, alios iucundè. Item, eos, qui amicos non habent. Item, eos, qui nec ad dicendum, nec ad faciendum multum valent. Nam ij aut vlcisci negligunt, aut reconciliantur, aut non ad finem vsque persequuntur. Præterea, quibus inutile est, dum iudicia, & compensationem expectant, tempus consumere: quales sunt aduentus, ac opifices, qui iniuriantes sibi parvo ab-

soluit, & facile cessant. Præterea, eos, qui aut ipsi aliis sæpe iniuriam intulerunt, aut iniuria talia fecerunt, qualia patiuntur. Nam id non videtur ferè iniuria, cum tale quid perpeffus quisquam sit, quale ipse est solitus facere: ut si quis conuulsiari solum verberauerit, vel eos, qui male aut fecerunt, aut voluerunt, aut facturi sunt. Nam & voluptatem id, & laudem habent: nec ferè iniuria esse videtur. Item, eos, quorum iniuria vel amicis, vel dominis, vel in summa, quibus ipsi viuunt, grata videtur. Item, eos, à quibus sperant veniam et consequuntur. Præterea, eos, de quibus conquesti sunt, & alienati, suspensique: ut Calippus in Dionem fecit. Hæc enim quasi iniuria careant, speciem habent. Præterea, eos, quos etiam si ipsi dimiserint, ab aliis tamen opprimerentur: quasi non sit amplius possibile consiliu adhiberi, ut Aenidesinus ad Gelonem, cum ab eo Corabia oppidum depopularum fuisset, scripsisse fertur, quod scilicet eum vchem illam depopularum paulo præuenisset. Præterea, eos, quibus iniuriari poterunt iuste agere multa, quasi facile reuertantur: ut Lacon Theffalus dixit, opus esse in quibusdam iniuriari, ut iure quoque multa facere possis. Item, ea facilius committunt, quæ omnes, aut multi factitant. Veniam enim se consecuturos in his putant. Item, ea, quæ celari vbiq; commodius possunt: qualia sunt, quæ cito consumuntur, ut edulia, vel faciliè figura, coloris, cõplexione immutatur: vel quæ celari vbiq; possunt. Et quæ facile portantur, & paruis in locis reconduntur. Item, ea, quorum similia multa iniuriari possidebat: & quæ perpeffum dicere puderet: ut uxorum adulteria, contrameliasque sui, vel liberorum. Et in quibus qui accusat, litium studiosus videtur: qualia sunt parua, & in quibus vltima dari solet. Ac quomodo se habentes iniuriatur, & quibus, & quomodo, & cur, hæc ferè sunt.

De iniuria, iureque factis. Cap. x i i i.

Ed iniuria, iureque facta omnia distinguamus, hinc primum incipientes. Determinantur itaque iusta, atque iniusta primum duabus legibus, deinde quibus sunt, dupliciter. Legem autem dico, alteram propriam esse, alteram communem. Et propriam quidè qua singulis inter se ipsis determinata est. Et hæc aliam scriptam, aliam non. Communem verò, quæ secundum naturam est. Est enim quoddam natura iustum, & iniustum quod omnes vaticinantur, etiam si nulla inter se societates, aut pactio sit: quale Antigone apud Sophoclem dicere videtur, cum iustum esse asserat, sepulturae Polymicem tradere. Non enim, inquit, nunc, aut nudius tertius, verum semper id vigeat, nemòque scit ex quo ita constitutum est. Et ut Empedocles dicit de non interficiendis animatis. Non enim id apud quosdà iustum, apud quosdà verò iniustum: sed apud omnes, inquit, legitimum, ac per æthera latum, terrarumque iacentes constitutum est. Et ut Alcidas etiam in Meseñaco dicit. Quibus autem determinata sunt, dupliciter determinata sunt. Nam aut ad communiem societatem, aut ad vnum supremum societatis agenda spectat. Idcirco dupliciter etiam iure, ac iniuria facere possumus. Nam aut vnum, ac certum, aut ciuitatem ledimus. Qui enim

N n 4 enim

De statu definitiuo.

De æquo & bono.

Infortunij quid.

enim adulteratur, aut hominē cedit, certum quēdam ladic. Qui verò militiā deserit, ciuitatē. Cū igitur quę iniuste fiunt, omnia ita bipartitō distri buantur, si prius quid sit iniuria pati, repeteri mus, cetera dicemus. Iniuriam pati ergo est, cū a volētibz iniusta inferūtur. Iniuriari enim, vol untariū esse iam definitū est. Verū quoniā ne cesse est, eum, qui iniuste patitur, ladi, neq; spon re ladi lationēq; ex iis, quę iam diximus, patent (bona enim, & mala prius diuisa sunt, voluntaria etiam dictū est ea esse, quę scientes faciunt) ne cesse est peccata omnia vel ad ciuitatē, vel ad pri uatos spectare: & hæc aut a nesciente, aut iuuito, & a volente, atq; sciente fieri. Et horum quędam electione, quędam affectu. Ac de his quidē in tra ctatu de affectibus explanabitur. Quę verò eli gunt, & quomodo se habentes, iam explanatū est. Verū quoniā sæpe concedentes fecisse, aut in ten tionem accusatoris, nomēq; facti negāt, aut id, de quo est intentio, vt cepisse, sed non furatum fuisse: verberasse, sed non contumeliatum esse: fuisse vnā, sed non adulteratum fuisse: aut furatū esse, sed non commisisse sacrilegium: nō enim tem diuinam attingisse: aut sustulisse, sed non publicam collocatū cum hostibus fuisse, sed nō prodidisse: propterea oportebit etiā quid furatū sit, quid con tumelia, quid adulteriū, determinare: vt siuo esse, siue nō esse iustū velimus ostendere, facere queamus. Nam de omnibus his quęstio est, vtzūm iniustus sit, & improbus, nō nō. Est enim in electio ne improbitas, atq; iniuria: & huiusmodi nomina elegisse ostendunt, veluti contumelia, furatum. Nec enim si verberauit, statim contumelia affect: sed si alicuius gratia, vt si a indignominia afficiēdi alij, aut voluptatis suę. Nec si clam accepit, statim furatus est: sed si vt alteri damnum, sibi utilitatem afferret: similiterq; de aliis. Quoniā verò duę iustorum, atq; iniustorum partes erant (quædam enim scripta, quędam non scripta) de iis quidem, de quibus leges scribunt, dictū est: ea verò, quę scripta nō sunt, bipartitō distributus. Nam alia sunt per excessum virtutis, aut vitij: in quibus vi ruperationes, honores, infamia, donationēque sunt: veluti gratiam & habere, & referre beneme rito, paratum esse amicis, ceteraque huiusmodi. Alia legum scriptarum defectus. Nam æquum, & bonum, iustum esse videtur. Aequū autem, & bo num est, quod præter legem scriptam iustum est. Idq; accidit paritiū volentibus, partim iniustis le gulatoribus. Iniustis quidem, cū se effugerit: vo lentibus autem, & cū nequeat determinare, sed necesse sit vniuersaliter dicere, quod non ita, sed vt plurimum. Et cū determinatio propter infi nitatem facilis non sit, vt si ferro percussit, quan to, & quali quodam. Tempus enim dēerit onume zanti. Si ergo, de quo determinari nō potest, de eo lex ferenda est, necessariō simpliciter dicendū. Quare si cū annullatus sit, manū extollat, vel percutiat: lege quidem scripta reus est, & iniuria tus est: verē autē non est iniuriatus: & id est æquū, ac bonum. Si ergo quod dictū est, æquum, ac bo num est, parer, æquum etiam esse, ne tanti erro res fiant, quāti iniuria: nec quę aduersa fortuna eue niunt, tanti, quanti errores. Dicuntur autem ad

uerfa fieri fortuna, quęcunq; cū præter opinio nem fiant, non fiunt ex prauitate. Errore autem, cū nec præter opinionem, nec ex prauitate. In iuria verò, cū non præter opinionē, & ex prauitate. Nam quę cupiditate fiunt, ex prauitate fiunt. Aequum etiam est, rebus humanis ad ignoscen dum commoueri, & non legem, sed legis scripto rem, ac non verba, sed sententiā spectare: nec factum, sed voluntatem: nec partem, sed totum: nec quis nunc, sed quis semper, aut ferē semper fue rit, considerā, & meminisse bonorum magis, quā in se collata sunt, quā malorum, & eorum bo norum magis, quā recepit, quā fecit: & nō iniquo animo iniuriā ferre: & oratione discere potius velle, quā re: & in arbitriū magis, quā in forum velle descendere. Nam arbitri ad æquū, & bonum, & index ad legem spectat. Et hæc de causa arbitri eligitur, vt æquum, & bonum præ ualeat. Ac de æquo, & bono sic determinatum sit.

De maiore, ac minore iniuria. Cap. xliii.

Iniuria verò maior, quę a maiore proficitur iniquitate. Quocirca quę minima sunt crimina, maxima interdum videntur: vt Menalopum Callistratus accusabat, quod templi custodes de cepisset, ritiaq; vascula & sacris minimi pondēis sustulisset. Cōtra verò est in ipsa iniuria. Hæc autem ita sunt, quoniā viribus excedunt. Nam qui sacra vascula parui pondēis furatus est, is quavis in re peccabit. Interdum igitur sic magna iniuria, interdū ex magnitudine dāni æstimatur, vt illa, cui nullum potest supplicium exquiri, sed omnis poena minor inuenitur, & cui remediū afferri nō potest. Acerbum enim, atq; inauditum. Et in qua nō potest qui passus est, poenam sumere, cū res nullum remedium patiatur. Nam vltio, atq; poena, remedium est. Et si qui percellus est, turpitudinem ferre nō potuit. Maiore namq; sup plicio, qui fecit, dignus est, vt Sophocles cū Eumeonis causam ageret, ac ille nō ferens con tumeliam, se ipsum interemisset: nō æstimare se con tumeliam minoris inquit, quā quanti, qui passus est, æstimauit. Et si solus, aut primus fecit, aut si pauci admodum eo crimine contaminati sunt. Idem etiam sæpius peccare, permagnum. Simili ter maximē is peccat, cuius causa queratur, ac ex cogitetur quę prohibeant, vt supplicia, & crucia tus: sicut ij, propter quos carcer exadificatus est. Et apud Argiuos pecunias is mulctatur, propter quę lex posita est. Maius etiā est, quod belluarum magis est: & quod ex præmeditatione magis: & quod qui audiunt, timēt magis, quā misereantur. Amplificantiā verò illa sunt, quod multa iusta euerit, aut contēpserit, iusturandū, datam dextera, hospitij, si dem, asinitates. Multorū namq; crimi num exaggeratio sit. Adhæc, nō parum ibi pec care, vbi puniuntur iniusti: quod falsi testes faciūt. Vbi enim nō peccabunt, qui vgl apud iudices pec cant? Præterea, ea maiora, in quibus, turpitudō maior. Summa etiā iniuria, si cum ladic, qui de se bene meritis est. Plura namque peccat, quod nō benefacit, & quod malē. Is etiam vituperatus, qui iustitiam secundum leges scriptas solummodo ser uat. Melior enim, qui nō coactus iustus est. Scri

De inartificiali fide.

Cap. xv.

Fide autē, quę inartificialis dicitur, deinceps dicendum. Propria enim iudicialium causarum. Sunt igitur, quę eadem huiusmodi faciunt, quinque numero: leges, testes, pacta, quęstiones, iusturandum. Primum autem de legibus, quo pacto suadenti, & dissuadenti, & accusanti, & defendenti vtendum sit, dicamus. Parer ergo, si lex scripta aduersus nos sit communi tunc lege vtendum esse, & æquo ac bono tanquam iustioribus, & quod optima sententiā vti, hoc est, ne vtaris scriptis in omnibus: & quod æquum & bonum idem permaneat semper, & nūquā immutetur, sed ne communis lex, cū secundum naturam iustius verò scriptum facit. Vnde dictum est in Antigone Sophoclis, fecisse se præter Creontis legem, sed nō præter illam non scriptam. Non enim nunc, aut nudiulterius: sed semper. Hanc ergo ego non curabam, ho minis, verum nullius legem. Et quod iustum, verū quid est, atq; vtile: sed nō id, quod videtur. Quare quę scripta est, lex nō est, cū legis opus nō faciat. Et quod, index quasi argenti, atque auri cogitor est, vt verē iustum ab adulterato discer nar. Et quod melioris est viri, non scriptis potius, quā scriptis, vti, & in eis permanere. Et si alij, quę probatur legi, aut sibi ipsi contraria est, veluti si altera esse iubeat firma, quęcunq; inter se pacti sunt, cū altera verer, ne aduersus leges pangant. Et si ambigua, vt verere, inspicereq; liceat, quam ad partem iustum, ad quam vtile accommodabi tur: ac ita demum ipsa vti. Et si res, de quibus lex lata est, nō similiter se habeant, lex autem ita: tunc verò id ipsum significandum est, ostendendūq; sibi ipsi eam repugnare. Sin verò lex scripta rebus conueniat, tunc optima sententiā dicendum nō esse legem positam, vt præter leges iudices sed, ne ignorado quod leges volunt, peiores. Et quod nemo eligit, quod simpliciter bonum est, sed omnes quod sibi. Et quod nō differat, vel nullas esse leges, vel non vti. Et quod etiam in moribus nō con ferat aduersus medicum cauillari: quamuis nō tantum medici error officiat, quantum si obaudi res id maximē verant, ne quis se legibus prudentiorem velit ostendere. Ac de legibus quidem sic determinatum sit. Testes autem alij veteres, alij iu niores. Et horum cum aliis periculum commune est, alij omnino extra periculum sunt. Veteres igitur dico poetas, ceterosq; claros, quorum sententię approbantur, sicuti Homero teste de Salamene Atheniensis vti sunt. Tenedij quoq; nuper aduersus Sigienfes Perandro Corinthio, & Leophron in Critiam Solonis vsus est elegis, vt ostenderet iam ex prisca temporibus domum eius impudicā fuisse. Non enim scripserat Solon, Flauo Critij di

endum mihi est, vt patri auscultet. Hi ergo testes de præteritis sunt, de futuris verò oraculorum etiam interpretes, vt Themistocles, quod muri lignei, nauali vtendum esse pugna tunc neant. Præterea, prouerbia quoq; (vt dictum est) testimoniū quoddam est: veluti si quis cū consulat, senem non esse in amicitia suscipiendum, prouerbum huic attestari dicat, quo ferret: Nunquā beneficiū in senē collocadum. Cū verò liberos cū parentibus interficiendos, Fatuus, qui patre cæso, liberis pepercit. Iuniorum etiam, qui clari sunt, sententię litigantibus conferunt: sicuti Eubulus in iudicio Platonico quiddam aduersus Chareta protulit, quod Plato in Archibium dixit. Intra uisse iam propter illum in ciuitate, vt prauos se omnes esse fateantur. Et quibuscunq; commune periculum est, si mentiri viderentur. Verum ij de huiusmodi solummodo testes sunt, factū nē sit, an nō, & vtum sit, an nō. De qualitate verò mi nimē: vt puta si iustum, si iniustum: vtile, an inuti le. Prisci autem etiam de qualitate. Nam cū cor rumpi nō possint, si de dignissimi sunt. Qui ergo testes nō habet, iis præiudici vtetur, quod ex probabilibus iudicandum sit. Id enim est optima sententiā iudicare, quod pecunia corrumpi probabili non possint, quod falsi nūquā testimoniū crimi ne accusentur. Qui autem habet, aduersus non habentem his vtetur, quod ad ferendam sententiā probabilia nō sufficiant: quod testibus nū quam opus esset, si ratione res satis cognosci pos set. Sunt autem testimonia vel de nobis, vel de aduersariis, & alia de re, alia de moribus. Quare patet, testimoniū conferentis inopiam nōquā futuram. Erat namque de re quidem vel pro nobis, vel contra aduersarios: de moribus autem, de bon itate nostra, vel de aduersariorum nequitia. Cæ tera vero de testibus, amicis, aut inimicis, aut neu tris, vel probis, vel improbis, vel neutris, ac de quibuscunq; aliis huiusmodi testium differen tiis, ex iis locis quærendum, ex quibus enthyme mata etiam ipsa manant. De pactis autem is ora tionis vsus est, vt augeas, aut extenuas, & vel credi bilia, vel incredibilia ostendas. Nam si pro nobis sunt, credibilia, & vera. Sin pro aduersariis, cōtra. Qui ergo probabilia, vel contrā ostendere vult, ea considerabit, quę de testibus diximus. Nam ex qualitate eorum, qui in pactis conscripti sunt, aut qui seruare ea debent, credibilia, vel contrā sunt. Cū verò conceditur, pactum sic intercessisse: si pro nobis est, amplificatione vtendum. Pactum enim, lex quædam de particulari est. Ac leges qui deni nō approbantur a pactis. Pacta verò, cū le gitima sint, a legibus comprobantur. Er omnino lex ipsa pactum quoddam est. Quare qui nō cre dit, eueritque pactum, leges euerit. Præterea, commutationes rerum vltro, ac citrō. Similiter quę voluntaria sunt, pactis vt plurimum facimus. Quare si quis pacta infirmat, is vsū hominum inter se penitus euerit. Cetera verò hanc ad rem accommodata, facilia intellectu sunt. Sin autem pro aduersariis sint, primum omnia, quę in legem contrariam quispiam dicit, accommodari possunt. Est enim absurdum, si legibus, cū nō rectē, sed iniuste, ac dolo malo latoris postas

Pacta.

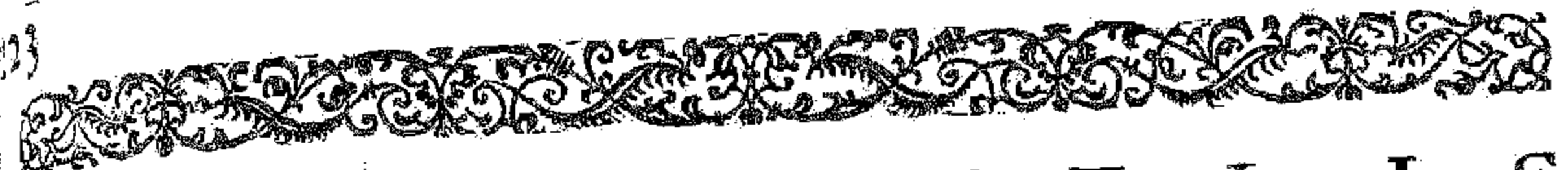
N n s cogno

cognouerimus, non stabimus: & pactis necessario stabimus. Deinde si iudex iusti distributor est, non est considerandum quod iustum est, sed quod iustius. Et iustum quidem nec deceptione, nec necessitate verti potest, quoniam innatum sit. Pacta vero & a deceptis, & a coactis fiunt. Adhuc, perspicendum, si pacta alicui legum vel scripturarum, vel non scriptarum, si iustis, si honestis, ac demum si alij pacto priori, vel posteriori contradicunt. Nam aut priora vera sunt, & posteriora falsa: aut recte se habent posteriora, sed priora sefellunt. Itaque altero istorum ex re nostra utemur. Denique aliter inspicendum, si aliquo modo iudicibus inutilia sunt: ceteraque huiusmodi: facilia namque inuentu similiter sunt. Quæstiones autem, testimonia quædam sunt, videnturque fidem facere, quoniam cogunt: quas non est difficile percipere, ac eas, quæ hinc inueniri, dicique possunt, conspicer. Nam si pro nobis sunt, amplificatione utendum est, quod ex testimoniis sola hæc vera sint. Sin vero aduersus nos, & pro aduersariis, dissoluemus, quæ vera sunt, de vniuerso genere quæstionum differentes. Nam qui coguntur, non minus falsa dicunt, quam veræ: & tum tolerantis vera occultant, tum falsa dicentes credunt se citius euasuros. Sed oportet hæc exemplis comprobare, quæ ipsis iudicibus non ignorentur. De iureiurando autem quædam partitio distribuere possumus. Nam aut offerit, & suscipit, aut neutrum, aut alterutrum: id est, aut offert, sed non suscipit: aut suscipit, sed non offert. Præterea, de iis ipsis aliter, si iam iuratum est, & sic vel ab hoc, vel ab illo. Non offerre igitur se dicit, quoniam homines, cum ab eis pecunia peritur, facile peierant: & quoniam qui iurauit, non reddat, qui non iurauit, cum facilius condemnari putant: & quoniam minus periculum, iudicibus causam committere, cum his credat, illi minime.

Tormenta

Non suscipit vero, quoniam pro pecunia iurandum est. Et cum sit melius aliqua de causa prauum esse, quam de nulla iurasset profecto, si prauus esset. Nam iurando habebit, non iurando non habebit. Quare non ne peieret, sed propter virtutem non suscipit. His consentaneum illud Xenophanis, non parem esse hanc prouocationem impio ad pium, sed similem acti robustus ad inferendum, suscipiendumque lectum imbecilem prouocaret. Qui suscipit, quod non aduersariis, sed sibi ipsi veritatem tribuit. Illud quoque Xenophanis conuertendo, dicit par esse, si impius offerat, & pius suscipiat. Graue esse repellere iuratos, cum iudices eadem de re velint sententiam ferre. Qui offert, pium affirmabit esse, ut Diis velis committere: præterea non esse opus aduersario aliis iudicibus, cum sibi ipsi iudicium permittatur. Adhuc, iniquum esse iurandum repellere, cum eadem de re alios velit iurare. Quoniam igitur per singula quid dicendum sit, appetimus, patet etiam in coniunctis: ut si suscipit, & nolit offerre, aut si offert, & non suscipiat: aut si offert, simul & suscipit, aut neutrum. Nam cum hæc ex illis coniungantur, horum etiam rationes, & rationibus illorum coniungi necesse est. Quod si ab aduersario quisquam deceptus est, patet, id periurium non esse. Iniuria enim ex voluntariis est, & periurium iniuria est: cuncta vero, quæ vi vel deceptione fiunt, inuoluntaria. Hinc colligitur, quid peierare sit. Est enim mente, sed non ore. Quod si iam ab aduersario iuratum sit, omnia dicemus cum conuerrere, qui non seruat quæ iurauit. Nam idcirco legibus etiam vitamur prius iurantes. Et cum, iudices, dignum putamus, ut vos iudicando ea seruetis, quæ iurastis, ipsi non seruabimus: ceteraque huiusmodi, quæ amplificando quisquam dicit. Verum de comprobatione inartificiali tor dicta sunt.

ARIST

ARISTOTELIS
STAGIRITAE RHETORICORVM AD THEODECTEN,

LIBER SECVNDVS.

Quod auditores afficiendi sunt.

Cap. 11.

Quæ res vs igitur suadere, ac dissuadere, vituperare, ac laudare, accusare, ac defendere oporteat, & quæ ad faciendam in eis fidem opinionem, & propositiones conducunt, hæc sunt. De his enim, & ex his, ut seorsum de vnoquoque genere orationis tractemus, embryonemata ducuntur. Verum quoniam iudicij causa rhetorica est, nam & in deliberationibus iudicant, & in foro iudicium est: necesse est non solum dare operam, ut oratio fide digna, demonstratiuaque sit, sed ut ipse quoque, ac iudex, qualis quidam efficiatur. Nam id in consiliis præcipue, deinde & in iudiciis ad fidem faciendam plurimum pertinet, ut qualis quidam videatur qui dicit, puteturque ab auditoribus affectus quodam modo erga ipsos esse. Adhuc, ut & ipsi auditores affecti quodam modo sint. Verum consulenti magis contere, ut ipse qualis quidam esse videatur. Auditoris autem affectus litiganti utilior. Non enim eadem iudicibus videntur, cum diligant, & cum oderint, nec iratis, & quietis: sed vel omnia diuersa, vel magnitudine diuersa. Nam reus aut nullam, aut paruum fecisse iniuriam amanti videtur: contra vero ei, qui oderit: cupienti autem, sperantique, si quod dicitur futurum, iucundum sit, & fore, & bonum fore videret. Contra vero ei videret, qui aspernatur, atque desperat. Ut igitur dicentes ipsi fide digni videantur, tres causas sunt. Tria enim sunt, quæ præter demonstrationem fidem faciunt, prudentia, virtus, beneuolentia. Nam qui dicunt, aut consulant, vel propter hæc omnia, vel propter aliquid horum fallunt. Aut enim propter stultitiam non recte opinantur: aut recte sentientes, propter improbitatem non dicunt ut sentiunt: aut quamuis recte sentiant, virtuosque sint, tamen cum beneuoli non sint, facile creduntur sponere non optime consulere. Hæc igitur sunt quare fallunt, & præterea nihil. Quare necesse est, si quis omnia hæc videtur habere, fide dignum esse apud audientes. Verum vnde prudentes, ac virtuosos videri poterunt, ex iis, quæ de virtutibus dicta sunt, su-

mendum est. Nam ex eisdem rem alium, quam se ipsum huiusmodi quisquam efficiet. De beneuolentia vero, & amore, ac vniuersaliter de affectibus nunc dicendum. Affectus igitur sunt, quibus homines commoti differenter iudicant: quid quos quidem affectus voluptas, aut dolor consequitur, ut ira, misericordia, timor, ceteraque huiusmodi, & his opposita. Sed oportet quæ circa vnumquemque sunt, in tria distribuere, veluti quæ circa iram, quomodo affecti irascuntur, quibus irasci soleant, qualibus in rebus. Nam si vniuolum, aut duo, & non omnia, habeamus, non erit nobis possibile in iram audientes impellere. Similiterque in aliis. Ac sicut in superioribus propositiones ipsas conscripsimus, sic in his quoque faciemus distribuentes ut diximus.

De ira.

Cap. 12.

Ir ergo ira apparentis vltionis appetitus cum dolore propter apparentem immeritum vel in se, vel in suos contempnum. Quoniam igitur id ira est, necesse est, cum quis irascitur, euidam semper ex singulis irasci: ut Cleonis: sed non homini: & quoniam ei, vel suorum alicui aliquid fecit, vel tacturus erat. Et ad omnem iram quandam sequi voluptatem, propter spem vltionis. Iucundum enim est, si quis putat ea se consequuturum, quæ expectat: nemo enim quæ sibi videntur impossibilia, expectat. Quare iratus possibilia sibi expectat. Itaque recte illud de ira dictum est, quod defluente melle dulcior in virorum pectoribus gliscit. Consequitur enim voluptas etiam quædam, & propter hæc quæ diximus, & quoniam in vltiscendi cogitatione immorantur: quæ imaginatio voluptatem similem ei efficit, quæ in somniis accidit. Quoniam vero contemptus est actus opinionis in id, quod nihil dignum æstimatur (mala enim & plus quid bona, quæque ad ea tendunt, non parui facimus, sed ea nihili pendimus, quæ aut nulla sunt, aut minima) res contemptus partes erunt, despectus, vexatio, contumelia: nam & despiciens contemnit, contemptus tres. Quæ enim nihili ducunt, hæc despiciunt. Contemnit autem rei digna nullius. Et qui detrahet, vexatio cum alicuius voluntati quisquam impedimento est, non

est, non ut sibi quicquam, sed ne illi. Quoniam ergo nihil sibi querit, ideo contemnit. Quod inde patet, quod sibi nec obtuturum existimat: (nam si putaret, timeret, & non contemneret) nec in se, de qua curandum sit, profuturum. Daret enim operam, ut ab eo diligeretur. Et qui contumeliatur, similiter contemnit. Contumelia enim est, damno, atque dolore in eis afficere, in quibus turpe patienti est: non ut aliud quoddam sibi fiat, quam quod factum est: sed ut voluptate afficiatur. Qui enim pari pari reddunt, non contumeliatur, sed vlciscuntur. Est autem voluntatis contumeliantribus causa, quod arbitrentur male faciendo eis, magis excellere. Quapropter iuvenes, & diuites contumeliatos sunt: longè nanque putant contumeliando excellere. Contumelia autem vituperatio propria. Contemnit enim, qui vituperat. Nam quod nullius rei dignum est, nullius est pretij, neque boni, neque mali. Propterea iratus Achilles dicit: Nullius existimant: meum nanque honorem abstulisti: ac me priuauit, ut quendam nullius pretij exilem: quasi hæc propter irascatur. Multi enim fieri se oportere arbitrantur à minoribus genere, potentia, virtute, ac omnino in quo multum excellunt, ut diues in pecuniis pauperem superat, & orator in oratione verborum inopem, & princeps subditum, & qui se principatu dignum putat, dignum seruire. Vnde dictum est, Animus autem magnus est in regibus diuis. Et illud, Sed iram etiam postea seruat, ut vlciscatur. Molestè nanque ferunt, quoniam excedunt. Ad hæc à quibus oportebat gratiam referri. Hi autem sunt, quibus aut benefecit ipse, vel suatum aliquis, vel propter ipsum, & aut vult, aut iam voluit. Ex his igitur patet quomodo se habentes irascuntur, & quibus, & quas ob res. Nam ipsi quidem quando dolent. Nam qui dolet, aliquid expectat, siue in oppositum quis se obiciat, veluti ficti ne bibat, siue non. Ex opposito idem videtur facere: & siue contra faciat quisquam, siue non adiuuet, siue aliud quoddam perturbet: omnibus, cum sic se habeat, irascatur. Quapropter agrotantes, pauperes, amatores, scientes, ac vnicuique cupientes, & non allequentes, iracundi sunt, ac facillè incendantur, primum quidem, ac maximè aduersus eos, qui propter presentem fortunam se contemnant: veluti agrotus eos, qui propter morbum: pauper eos, qui propter pecuniam: militans eos, qui propter militiam: amans eos, qui propter amorem: ac in ceteris similiter. Preparatur enim quilibet ut vnicuique irascatur, à turbatione, quæ in ipso est. Deinde si forte opposita expectabat. Maiorem enim infert dolorem, quod magnum est, & præter opinionem: quæ admodum etiam delectat, si præter opinionem factum sit quod optant. Hinc tempora quoque, ac dispositiones, & arates patent quæ nam aptiores ad iram sunt, & qui facillè mobiles ad iram, & quando, & vbi. Et quod in his magis sunt, eò etiam magis mobiles sunt. Ipsi ergo sic se habentes, facillè mobiles ad iram sunt. Irascuntur autem deridentibus primum, & subannantibus, atque conuiciantibus:

omnes enim contemniunt. Deinde iis, qui ita officiant, ut contumelia causa facere videantur. Huiusmodi autem facta sunt, quæ neque alicuius rei gratia, & inuita sunt facientibus. Hæc enim contumelia causa fieri videntur. Præterea, male dicentibus, aut vilipendentibus ea, quibus ipsi maxime student: ut qui philosophia gloriatur, philosophiam: qui forma, formam contemnentibus: ac in ceteris similiter. Longè verò magis in his irascuntur, si suspicati fuerint, non esse in eis vel penitus, vel nõ valde, vel opinione hominum ea, in quibus increpantur. Cum verò vehementer sibi ea inesse putant, non perturbantur. Ad hæc, amicis magis, quam inimicis. Putant enim oportere magis ab illis sibi bene fieri, quam non, & assuetis honorare, ac multi facere, si non similiter erga ipsos se habeant: parvipendi enim ab his arbitrantur. Idem faciunt, etiam si qui non remunerant, nec æqualia reddunt. Et opposita facientibus, si minores sunt. Nam ij omnes contemnerent videntur, hi quidem quasi minores, illi verò quasi à minoribus. Et iis maxime, qui nullius opinionis sunt, si contemniunt. Nam & suppositum est, iram esse, cum quis immeritò contemnitur. Et par est, ne à minoribus maiores contemnantur: Amicis autem si non bene dicunt, ac faciunt: ac multo magis si contra vel dicunt vel faciunt. Et si non animaduertunt egero ipsos: sicuti & Plexippus Antiphontis Meleagro. Nam cum qua nobis cura sunt, non latent, contemptus signum est, non animaduertere. Et iis, qui in aduersa sua fortuna gestiant, aut omnino contenti esse videantur. Nam vel inimicitiarum, vel contemptus, id signum est. Et iis, qui non curant, si dolorem intulerunt. Quæ de re malorum nuntis etiam irascuntur. Et iis, qui vel audiunt, vel oculis male corumcernunt: quippe cum aut contemnentibus, aut inimicis simillimi videantur. Amici enim condolent, ac omnes, qui sua mala considerant, dolent. Præterea, iis, qui apud hos quandoque contemniunt, apud quos honorati cupiunt, quos admirantur, quibus mirabiles videri cupiunt, quos verentur. Et demum apud illos, qui eos verentur. Apud hos homines si quis contemnat, ei valde irascuntur. Et iis, qui eos contemniunt, quibus nisi succurrant, turpe est: ut parentes, liberos, uxores, subditos. Et ingratis. Contemniunt enim, qui non agunt ut par est. Et illudentibus studia sua apud studiosos. Nempe illudisio ex contemptu proficiscitur. Et iis, qui cum in ceteros liberales sunt, erga se non sunt. Contemni enim videntur, cum solus indignus iudicatus sit. Ad hæc omnia, obliuio quoque iram efficit, veluti & nominum, quamuis res minima sit: quippe cum ipsa quoque signum esse contemptus videatur. Proficiscitur enim ex negligentia: negligentia verò contemptus est. Quibus igitur irascuntur, qualiterque se habentes, & quas ob res, dictum est. Patet autem, opus esse ut oratione tales orator preparando efficiat, quales sunt, qui ad irascendum sunt apti, aduersariisque iis rebus reos, propter quas irascuntur, ac tales, quales quibus irascuntur.

De mansuetudine. Cap. 111.

Merum quoniam irasci, & mansuetum esse contraria sunt, & ira mansuetudini contrariū: dicendum nunc est, quomodo se habentes mansueti sunt, & quibus, & quas ob res. Sit igitur mansuetudo, de qua præsto ira, atque sedatio. Si ergo contemnentibus irascuntur, contemptusque voluntarius est: manifestum est iis, qui nihil horum faciunt, aut inuiti faciunt, aut huiusmodi videntur, mansuetos, ac mites esse, & iis, qui contra vellent, quam fecerint: & omnibus, qui in se ipsos etiam huiusmodi sunt: cum nemo se ipsam contemneret videretur: & iis, quos premeret, & fatentur. Nā quasi pœnas sumptierint, quod dolent factum, cessant ab ira. Huius signum in punitione seruatorum sumere possumus. Negan-tes enim atque contradicentes multo magis puniuntur: sed iure se puniri fatentur, cessamus ab ira. Cuius causa est, quoniam manifesta negare, impudentia est: impudentia verò contemptio est, atque despectus. Quare quos valde despicimus, eos non veremur. Præterea, iis, qui humiliter se gerunt, neque contradicunt iraris. Videntur enim minores se facere: minores verò merentur, & merentes nulli contemniunt. Quod autem humilitate ira sedatur, canes quoque ostendunt, qui sedentes non mordent. Et iis, qui studiosi erga studiosos sunt. Non enim contemni, sed multiferi videntur. Et iis, qui maiora largiti sunt, & rogantibus atque deprecantibus humiliores enim. Et iis, qui nec contumeliatos, nec subannatores, nec contemptores, aut nullius, aut non bonorum, aut non talium, quales ipsi. Vnicuique saliter verò ex contrariis mitigantia consideranda sunt. Præterea, iis, quos timent, & quos verentur. Nam quando sic se habent, non irascuntur. Impossibile enim est timere simul, atque irasci. Ad hæc, iis, qui ira concitati fecerunt, aut non irascuntur, aut minus irascuntur. Non enim videntur contemptu fecisse: quippe cum nullus iratus contemnat. Est enim contemptus absque dolore: ira verò, nõ sine dolore. His etiam, qui ipsos verentur. Præterea, qui modo se contrario habent, quam qui irascuntur, eos patet mites esse, veluti in ludis, in ioco, in die festo, in felicitate, in successu, & in laudabili voluptate, ac spe honesta. Insuper, eos, qui iam diu est ex quo perturbati fuerunt. Sedat enim iram tempus. Sedat autem etiam maiorem hominis iram, sumptum ab alio prius supplicium. Quocirca rectè Philocrates, cum ei quidam dixisset. Cur te irata plebi non purgas? Nondum, inquit, opportunum. Quado igitur? Cum alium, inquit, condemnatum videro. Mansuescunt enim, cum iram in alium effuderint: quod Ergophilus con-tingit quem quamuis magis in eum friderent, quam in Callisthenem, quoniam tamen pridie Callisthenem morte damnatum, facillè absoluerunt. Si præterea maiora incommoda passi sunt qui deliquerunt, quam irati eos affectissent. Quasi enim supplicium sumpsisse arbitrantur. Ad hæc, si intulisse ipsi putant iniuriam, ac ideo non iniuria vexari: non enim ex iure facta, aut dicto ira proficiscitur. Cū

ergo immeritò vexari arbitrat, (quod ira erat) oratione castigandi sunt. Quare vel serui sic castigati minus molestè ferunt, cum puniantur. Item, si ignoraturos putant quod propter ipsos, atque pro iis, quæ passi sunt. Ut enim ex definitione patet, ita in singulos est. Quare rectè dictum est à poëta, Vlystem dic vrbium expugnatorem: quasi non vlcus, nisi à quo, & quam ob rem, cognouisset. Quare nec ceteris, qui non sentiunt, irascuntur: nec defunctis, quasi iam extrema passi, nec dolentibus, nec cognituri sunt, quod irati cupiunt. Quapropter probè poëta, cum Achilles iram sedare vellent, quam in Hectorem iam mortuum gerebat, dixit, Sordam enim terram iratus vexas. Iam ergo patet, si sedare iram volumus, ex his locis ira dicendum esse, ut & auditores huiusmodi faciamus: & quibus irascuntur, eos aut timendos, aut verendos, aut gratos, aut inuitos fecisse, aut factum dolentes ostendamus.

De amicitia, & amore, & eorum contrariis. Cap. 1111.

Vos autem amant, aut oderunt, amicitiam & amare ipsum prius definiemus dicamus. Sit igitur amare, velle alicui quæ bona putat, illius, non sui gratia: quæ bona putat, illius, non sui gratia: eorumque actuum esse in quantum potest. Amicus autem est, qui amat, & redamatur. Itaque amicos se putant, qui sic se adiuuicem habere putant. His ita suppositis, eum, qui & in bonis cogratulatur, & in dolore condoleret, non alia de causa, nisi illius, amicum esse necesse est. Omnes enim gaudent, si ut volunt, si uti contra, dolent. Quare doleres, ac voluptates, voluntatis signum sunt. Præterea, quibus iam eadè bona, ac mala sunt, & qui eisdem velle necesse est. Qui verò eadem sibi, ac alij vult, hæc ipsa de causa illi amicus esse videtur. Amant etiam eos, qui vel benefecerunt aut ipsis, & iis, qui sibi cura sunt: præsertim si magna, si liberet, si temporibus huiusmodi suisque gratia: vel quocumque beneficiendi voluntatem habere opinantur. Insuper amicos amicos, & amantes quos ipsi amant, & amatos ab iis, qui à se ipsis amantur, & eisdem inimicos, & eos, qui oderunt quos ipsi odio habent, & inimicos inimicorum. Nam his omnibus eadem esse bona, & sibi videntur: quare bona ipsis volunt, quod erat amici. Ad hæc, beneficos in pecunia, & salute. Quocirca liberales, ac fortes colunt: iustos quoque. Tales autem esse putant eos, qui non aliunde viuunt, quales qui ab operando, horumque, qui ab agricultura, aliorum verò opifices maxime. Modestos etiam, quoniam non iniusti, & propterea etiam non curiosos. Et eos, quibus amici esse volunt, si velle videntur: quales sunt, qui virtute excellunt, & clari vel apud omnes, vel apud optimos, vel apud eos, quos ipsi admirantur, & in iis, in quibus ipsos admirantur. Præterea, iucundos in consuetudine diurna, quales sunt faciles, & neque peccata redarguentes, neque contentiosi, neque pertinaces: omnes enim hi pugnaces sunt. Pugnantes verò non eadem, sed opposita velle videntur. Ad hæc, tam illudere,

dere, quam sufferre apti. Ad eadem enim utrique
 reddunt amici, cum & illudi, & illudere apte pos-
 sint. Item, eos, qui presentia bona laudant, & ea
 maxime, quae ipsi timeant amittere. Mundos quo-
 que facie, veste, tota vita, & non exprobrantes nec
 errores, nec beneficia; utriusque enim arguendi cupi-
 di. Item eos, qui maleficia obliuiscuntur, quoni-
 am crimina memoria non teneant, sed facile re-
 conciliantur. Nam quales erga careros esse puta-
 mus, tales etiam in nos futuros arbitramur. Item
 non maledicos, & tam aliorum, quam sua mala
 ignorantes; sed non bonam, id enim agere, boni est.
 Præterea, non contradicentes irascensibus, aut stu-
 diosè quicquam agentibus; pugnares enim, qui sic
 faciunt: Et eos, qui erga nos sic affecti sunt, ut nos
 admirentur, ut tuos forsque putent, nobisque gau-
 det, ac ita maxime in rebus affecti sunt, in qui-
 bus magnopere volumus studioli, admirationeque
 digni, ac iucundi videri. Præterea, similes, eadem-
 que proferentes, nisi turbent, & nisi eadem ex re vi-
 re subidia consequantur. Hoc enim pacto illud
 fieret, Figulus figulo. Eadem etiam cupientes, si
 possibile sit simul ipsos participare. Quod si non,
 idē Hesiodicum similiter sequitur: Eos præterea,
 qui ita se habent erga nos, ut non vereantur que ad
 ostentationem faciunt ipsis detegere, nequaquam
 iurarem ut leues contumaces. Eos, quos puderet
 verè cogitata scelera, admittive apud ipsos dete-
 gere. Et eos, apud quos iactabundi sunt, & eos quos
 amulatores, sed non invidios habere velent, aut
 amant, aut illis amici esse velent. Et quibus bona
 cooperantur, ne sibi ipsis maiora eveniant mala.
 Item, eos, qui absentes similiter, atque presentes
 diligunt. Quocirca qui in defunctos huiusmodi
 sunt, hos cuncti amant. Et vniuersaliter studiosos
 nimium in amicos, neque derelinqentes. Nam ex
 omnibus bonis, boni amici summopere diliguntur.
 Et eos, qui nihil eis fingunt, neque dissimulant,
 cuiusmodi sunt, qui vel mala sua nobis aper-
 riunt. Dicitur enim est, non vereri homines, si
 apud amicos, que ad gloriam. Si ergo qui veretur,
 non amat, qui non veretur, amanti similis est. Præ-
 terea, non timēdos, & quibus confidimus. Nullus
 enim amat, quē metuit. Sunt autem amicitiæ spe-
 cies, sodalitiū, familiaritas, propinquitas, & qua-
 cumque huiusmodi. Amicitiam verò efficiunt gra-
 tia, & si feceris nō rogatus, & non significaris cum
 feceris. Sic enim ipsius causa videris, & non ob
 aliud fecisse. De inimicitia autem & odisse pater
 ex contrariis esse perspiciendum. Huius efficien-
 tia sunt, ira, detractio, calumnia. Sed ira ex iis est,
 quæ ad se ipsum pertinent. Inimicitia verò, etiam
 sine illis. Nam si talem esse suspicabimur, odimus.
 Præterea, ira semper in singulos, ut Socratem,
 Calliam: odium verò etiam in genera. Omnes
 namque calumniantem, atque eum oderunt: & al-
 terum tempore sanabile, alterum non. Adhæc, ira
 dolorem inferre cupit: odium verò affligere po-
 tius. Nam qui irascitur, cognosci vult: hic verò nō
 cecat. Sunt autem cuncta, quæ dolorem faciunt,
 sensibilia. Quæ verò maxime vitia sunt, ea mini-
 mē sunt sensibilia, veluti iniustitia, & amentia.
 Non enim infert dolorem presentia vitij. Itaque
 alterum cum dolore est, alterum absque dolore,

Dolet enim qui irascitur: qui odit, non dolet. Et il-
 le multis modis miserabitur, hic nullo pacto. Nā
 ille iniucē dolere ipsum vult, cui irascitur hic ve-
 rō non esse quem odit. Ex his igitur patet quōd sit
 possibile, inimicos, atque amicos, & cum sint, osten-
 dere, & cum non sint, facere, & cum se esse signifi-
 cant, dissoluere. Et vel propter iram, vel propter
 inimicitiam dubios, utram in partem velis impel-
 lere. Quare autem timeant, & qua, quomodo que
 habentes, nunc erit manifestum:

De timore, & eius contrariis.

Sit ergo timor, ex imaginatione futuri
 mali corruptivi, aut dolorem inferentis,
 & perurbatio quadam, aut dolor.
 Non enim cuncta timeamus: ut si
 erit iniustus, aut tardus: sed quecumque, vel magnos
 dolores, vel corruptiones adducunt. Et ea, quæ
 non longè absunt, sed propè videntur, ut iam im-
 pendeant. Remota namque nimium, non timeant.
 Omnes enim sciunt se morturos: verum quoni-
 am non propè, idcirco non curant. Si ergo id timor
 est, necesse est, ea terribilia, timendaque esse, qua-
 cumque ingentes videntur habere vires corrum-
 pendi, aut ita nocendi, ut nocentum ad ingen-
 tendam dolorem. Quare signa quoque istorum
 timenda: propè namque ostendunt esse quod time-
 tur. Id verò periculum est. Est enim periculum, ti-
 menda rei appropinquatio. Talia verò sunt ini-
 micitia, & ira potentium quippiam facere. Nam
 cum non lateat velle, ac posse ipsos, propè iam ad
 faciendum sunt. Item iniustitia vires habens. Ed-
 enim quōd velit iniustus, iniustus est. Virtus quo-
 que si contumeliis afficitur, viresque habeat. Patet
 enim quod vult, cum semper impropereat. Po-
 test enim nunc & timor potentiam quicquam tra-
 cere. Nam in præparacione quoque huiusmodi ho-
 mines esse necesse est. At quoniam plures lucro
 feruiunt, timendique in periculis sunt, idcirco in
 potestate alterius esse timorem in se, ut pluri-
 mum natum est. Quare conscij quempiam pepe-
 ram fecisse, timentur, ne aut dicant, aut deserant.
 Præterea, potentes semper iniuriari, illis terribi-
 les, qui possunt iniuriis affici. Homines namque
 plurimum cum possint iniuriantur. Adhæc, qui
 passi iniuriam sunt, aut pati se putant: semper
 nim opporunitatem expectant. Qui etiam ini-
 riam intulerunt, si vires habeant, terribiles, timē-
 res ne contra referatur quod terribile, ac timen-
 dum esse suppositum erat. Et qui de eisdem certis,
 cum virtus simul eadem esse non possunt: hi enim
 semper pugnant. Et qui à maioribus timentur, iij
 etiā à minoribus, cum possint minoribus magis,
 quam maioribus, obesse. Et quos maiores timent,
 & qui maiores interemerunt, & qui minores, quā
 ipsi sunt, aggrediuntur, eadem de causa. Nam aut
 iam terribiles, aut cum creuerint. Præterea, ex
 affectis iniuria, & iniuriis, ac adversariis, non
 qui acuta ita sunt, atque minaces, sed tranqui-
 li, dissimulatores, versuti, latent enim qui propè.
 Quare nunquam timendam, quod procul.
 Cuncta verò, quæ timorem inferre possunt, terri-
 bilia

Discrimen
inter iram
& odium.

Miora sunt, si cum erraverint, non possint corri-
 pi, verum aut omnino impossibilis sit correctio,
 aut non in se ipsis, sed in adversariis. Item, ea, in
 quibus auxilia non sunt, aut nō facile sunt. Ac (ut
 simpliciter dicam) terribilia, timendaque sunt, quæ
 cum in alios fiar, aut imminant, terribilia sunt.
 Terribilia igitur, & quæ timeamus, hæc ferè maxi-
 ma sunt. Quomodo verò affecti timeamus, nunc di-
 camus. Si ergo timor est cum expectatione corru-
 ptivæ passionis, manifestum est, neminem timere, si
 autem arbitro nihil se passurum: nec ea, quæ non
 parat pati: nec eos, à quibus non parat: nec tunc,
 quando non parat. Quare necessarium est, eos ti-
 mere, qui se aliquid passuros arbitrantur, & ab iis,
 qui nec qui ampla in fortuna sunt: qui idcirco
 contumeliosiores, contemptores, ac audaces sunt.
 Tales verò efficiunt divites, vires, potentia, amico-
 rum multitudo. Nec qui iam perperos omnia se-
 grantia putant, qui spe extincta, malis immortalis
 sunt: veluti extremè corri. Sed opus est, salutis
 libelle spem, pro qua luctatur. Cuius signū, quōd
 timor ad consulendum inducit. Nemo enim de re
 consultat, de qua nulla spes apparet. Quare opus
 est, quando melius sit auditores in timore indu-
 cere, tales ipsos reddere, ut credant se pati posse,
 cum & alij maiores passi sint: similes quoque aut
 pati, aut passos ostendemus, & ab iis, à quibus nō
 parabant, & hæc, & tunc cum non putabant. Ac
 quoniam patet quid timor sit, & quid timendum,
 & quomodo se habentes singuli timeant, ex his e-
 miam manifestum est, quid confidere sit, & in qui-
 bus homines confidant, & quo pacto confidentes
 affecti sunt. Ut enim fiducia timori contrarium est,
 sic id, quo confidimus, ei, quod timeamus. Quare
 spes est simul cum imaginatione rerum salutarū,
 quōd propè adsint, aut terribilia vel nō sint, vel
 longè absint. Sunt autem in quibus confidendum
 est, & pericula, cum longè absint: & secunda, cum
 propè adsint. Correctiones quoque sit sint, & præ-
 sideria, vel multa, vel magna, vel utrunque. Item, si
 neque affecterint, neque affecti iniuriis sint, si aduer-
 sarij omnino non sint, aut non habeant potentiam
 aut li habeant, amici sint, vel benemeriti de nobis,
 vel de quibus nos benemeriti. Item confert, si plu-
 res in eisdem sunt, aut meliores, aut utranque. Ipsi
 verò sidentes sunt, si ita se habeant, ut multa gese-
 disse se putent, & non periclitasse, si sapius in peri-
 cula devenierint, & evaserint. Duplitter enim im-
 passibiles homines solent fieri, aut quōd experti
 non sunt, aut quōd auxilium habeant veluti in pe-
 riculis marinis, & qui inexperti respiciunt sunt,
 confidunt de futuris: & qui opulari sibi possunt,
 quoniam experti. Præterea, si non terribile pari-
 bus sit, ac minoribus, & quibus meliores se pu-
 tant. Putant autem iis se meliores, quos ipsos, vel
 eorum pares, aut etiā meliores superarunt. Si plu-
 ra, & maiora sibi inesse arbitrantur, quibus, cum ex-
 cedant, timendi sunt. Ea sunt pecunie magnitudo,
 corporum vires, opes regionis, & amicorū, appa-
 ratus quoque, bellis, aut omnes, aut maximi. Si ne-
 miam iniuriis affecterunt, aut non multos, aut nō
 tales, quales metuerunt. Et vniuersaliter si pij in
 deos sunt: & tam ad cætera, quæ diis attribuitur,

bene se habeant, quam ad omnia, & oracula. Habet
 & ita confidentiam. Non afficere autem iniuriis,
 sed affici, ita effectivum est. Porro Deus iniuria
 vexatis opulari creditur. Adhæc, cum præveniē-
 res, vel nihil se passuros, sed mala facillē se corre-
 cturos arbitrantur. Vnde de terribilibus, & de iis,
 quibus confidunt, dictum est.

De verecundia, & inverecondia.

Verè autem verecundentur, & quæ non,
 & quos, & quomodo se habentes, hinc
 planum est. Si igitur verecundia, do-
 lor quidam, atque perturbatio ex malis
 aut presentibus, aut preteritis, aut futuris, quæ in-
 famiam inferant. Inverecondia verò, contemptus
 quidam eorum, atque impassibilitas. Si ergo id ve-
 recundia est, necesse est, in iis malis erubescere, quæ
 vel ipsis, vel iis, qui sibi curæ sunt dedecori esse vi-
 dentur: qualia sunt, quæ à vitio proficiscuntur, ut
 scutum amittere, aut fugere, quoniam est metu ne-
 gare depositum, quoniam est iniustitia. Comittit
 ri quibus non oportet, vel ubi non oportet, vel
 quando nō oportet, quoniam ex libidine. Præter-
 ea luera ex parvis allequi, aut à turpibus, aut ab
 impotentibus, veluti à pauperibus, vel defunctis.
 Vnde proverbiū quoque illud est. Vel moruo tri-
 burum auferre: quoniam ab avaritia, & illiberali-
 tate. Adhæc, nō opulari pecunia, cum possis, aut
 minus, quam possis, & iuari ab iis, quibus minor
 facultas est. Et mutō accipere, cum petere videaris,
 & petere cum exigere, & exigere cum petere,
 & laudare ut petas. Nec minus his, petere, & non
 consequi. Hæc enim omnia illiberalitatis indicia
 sunt: presentem autem laudare, adulationis. Item,
 si bona nimis laudes, & prava delinias. Adhæc, si
 vehementius dolere condoles, ceteraque huiusmo-
 di. Cuncta enim adulationis sunt signa. Adhæc, si
 labores non feras, quos aut seniores, aut qui in
 deliciis viuunt, aut qui maiore sunt in potestate,
 ac vniuersaliter imbecilliores. Omnia enim mol-
 litiæ hæc signa. Præterea, ab alio beneficia suscipe-
 re, & sepius qua tu benefeceris, exprobra re. I hæc
 enim omnia pusillanimitatis, deiectionisque si-
 gna sunt. De se quoque multa dicere, ac polliceri,
 & aliena sua esse prædicare: arrogantis enim.
 Eodem modo in ceteris morum vitiis, opera,
 signa, comparia. Turpia enim sunt, & effectiva ve-
 recundiæ. Adhæc, eorum esse bonorum exper-
 tem, de quibus omnes, aut pares omnes, aut plu-
 rimi participant. Pares verò dico eiusdem gen-
 eris, civitatis, ætatis, propinquitatis, & vniuersal-
 liter in æqualitate constitutos. Turpe namque si
 non participes, veluti de disciplina, & in tantum,
 similiterque aliis. Quæ omnia maiorem inferunt
 ignominiam, si eorum in causa sis, siue præterito-
 rum, siue presentium, siue futurorum. Patien-
 tes autem, aut passi, aut passuri quecumque in igno-
 miniam, atque opprobria ducunt, verecundan-
 tur, quæ sunt quæ ad ministeria pertinent, vel cot-
 poris, vel operum turpium, quæ vituperationem
 pariunt: & quæ quidem ad libidinem pertinent,
 voluntaria, & involuntaria. Quæ verò ad vim
 involuntaria

inuoluntaria. Ignauis enim, timiditatisque, sufferre, ac perpeti, & non se defendere. Quæ igitur verecundantur, hæc, atque alia talia sunt. Verum quoniam verecundia, imaginatio est de ignominia, & de hac sui gratia, sed non propter euentus, nempe de opinione curat, nisi propter opiniones: eos verecundari necesse est, quos multi faciunt. Multi autem faciunt admirantes, & quos admirantur, & quos de se admirari vellent, & à quibus honorari cupiunt, & quorum opinionem non contemnunt, mirati de se hos volunt. Miratur autem eos, qui aut honorum honorabiliū quicquam habent, aut earum rerum domini sunt, quas ipsi vehementer cupiunt, ut amantes ad pares quidē gloriantur. Prudentes verò tanquam veraces magnificiunt, quales sunt senes, aut docti. Verecundantur præterea ram quæ oculis cernuntur, quæ in præputulo sunt. Vnde proverbum quoque fertur, Pudorem in oculis esse. Idcirco semper affuturos magis verecundantur, & obseruantes ipsos: quoniam utriusque præ oculis. Et eos, qui eidem turpitudini non sunt obnoxij. Persuadent enim sibi errantes contraria illis videri. Et eos, qui non facile ignoscunt. Non enim indignamur, cum alij ea faciunt, quæ nos ipsi. Quare si non faciunt, patet quod indignamur. Et eos, qui ad multos libenter efferre solent quæ percepterunt. Nihil enim interest inter non videri, & non efferri. Huiusmodi autem sunt & iniuriis oppressi, quoniam obseruantes & maledicti. Nam si etiam innocentibus, multo magis nocētib. Et eos, qui vitam in peccatis aliorum agere videntur: quales sunt, qui omnia irridere solent, ut Satyrici, & Comædi. Maledicti enim, ac libenter efferentes. Ad hæc, quos nihil unquam frustra rogarunt. Quali enim admiratione sui affectos illos putant. Idcirco eos quoque, qui nunc primum aliquid rogarunt, verecundantur: quoniam nondum quicquam ab ipsis petierant: quales sunt & qui modò volunt amorem alicuius sibi conciliare. Quæ enim optima sunt, per se petierunt. Ideo probè Syracusanis respondit Euripides: Et veteres familiares, si nullius rei consij sunt. Pudet igitur homines non dictarum solummodo rerum, sed etiam lignorum: ut non solum rem Veneream agere, verum etiam Venereæ signa: nec solum turpiter facientes, sed dicentes quoque. Similiter non solum prædictos verecundantur, sed eis etiam significaturos, ut seruos, atque amicos eorum. Omnino autem non pudet nec coram, de quibus communis opinio est quod verè non dicat. Vnde neminem bestiarum, pueros, atque que pudet. Nec ob eandem res apud notos, & ignotos pudet. Sed apud notos in iis, quæ ad veritatem pertinere videntur, apud ignotos verò in iis, quæ ad legem. Ipsi autem sic affecti erubescunt. Primum siquidem tales ad eos sunt, quales esse diximus, quos verecundatur. Erant autem ij, aut quos admirantur, aut qui ipsos admirarentur, aut quibus vellent admirationi esse, aut quorum in re aliqua egerent, quam non assequerentur, si erunt infames. Hi omnes sunt, quos supra diximus in oculis: sicuti Cydia, cum de Samo ob diuisionem agrorum ageretur, ad populum dixit. Rogabar enim Athenienses, ut circumstare Græcos omnes fingerent, nec quasi audituros solum, verum etiam iam videntes

Apud quos & quorum non pudet nos.

decretum suum. Vel si propè illi sunt, vel si sensuri sunt. Idcirco cum in aduersa fortuna sunt, nunquam vellent ab emulis videri. Admirari enim de æmulis solent. Præterea, cum res gestas habeant, quas contaminare videntur, aut suas, aut maioris, ac aliorum, quibus cum nonnulla sit ipsis necessitudo, & omnino pro quibus ipsos puderet, quales sunt, quos iam significauimus. Et qui ad ipsos quocunque modo pertinent, quorum doctores, aut consiliarij fuerunt: & si qui alij huiusmodi sunt, quos sibi honorificos putant. Multa enim cum propter illos pudeat, & faciunt, & non faciunt. Item cum vitam iri necesse sit, in aperta, que versari, verecundi magis propter conscientiam sunt. Hinc poëta quoque Antipho ad supplicium à Dionysio missus, cum eos vidisset, qui secum morituri erant, capita velasse per portas exeuntes: quid ita faciatis, inquit, occultatis? Anno erat quipiam horum vos videat. Ac de pudore quidem hæc. De impudentia verò patet ex contrariis esse inueniendum.

De gratia. Cap. VII.

Gratiam autem quibus habent, & de quibus, & qualiter se habentes, si gratiam quid sit definiemus, manifestum erit. Si igitur gratia, per quam dicuntur rogari gratis aliquid facere: non pro re aliqua, nec ut sibi quicquam qui faciunt subueniant, sed ut cui faciunt. Magna verò erit, aut qui rogantes egeant nimium, aut quia magna, & difficilia rogant, aut quia in temporibus huiusmodi, aut quia solus, aut quia primus, aut quia maximus. Rogationes autem, appertitiones sunt: harumque maximè, quæ tristitiam habent, cum aliter sit, quales sunt cupiditates, ut amores, & in afflictionibus corporis, & in periculis. Periclitans enim cupit, similiter & dolens. Quas ob res qui in paupertate, ac in exilio ad sunt, etiã si parua contulerunt, tamen propter petitionis magnitudinem, atque tempora grati sunt: ut ille, qui in Lycio sicellam dedit. Oportet igitur in iis maximè subuenisse quod si non, at in aequalibus, vel maioribus. Quare si manifestum est quãdo, & in quibus gratia sit, & qualiter habentibus: patet hinc esse demonstrandum, alios vel esse, vel fuisse in huiusmodi inopia, & dolore, alios in ea inopia succurrisse tale quid facientes. Patet etiam hinc, quibus locis tollere gratiam possumus, ac odiosos ostendere. Nam aut quoniam sui causa faciunt, aut fecerunt quod est minimè gratiosum, aut quoniam fortè incidit ut facerent, aut quoniam coacti fecerunt, aut quoniam reddiderunt, non dederunt, siue scierunt, siue non. Veroque enim modo sui ipsius gratia sunt. Quare nec sic vlla erit gratia. Considerandum autem per prædicameta omnia. Gratia enim est, vel quia hoc, vel quia tantum, vel tale, vel quãdo, vel vbi. Signum verò, si minus non fecit, & si inimici, vel hæc, vel aequalia, vel maiora. Patet enim, nec ista nostri causa facta esse. Aut si praua cognouerit. Nemo enim rogare de prauis faceret. Ac de gratia quidem quo pacto facta, vel non facta est, dictum sit. Quæ verò miserabilia sunt, & quorum miserentur, & qualiter ipsi se habentes, modò dicamus.

De commiseratione. Cap. VIII.

It ergo commiseratio, dolor quidam ex apparente malo corruptiuo, ac dolorem inferente in non dignum pati, quod ipse putabit se pati etiam posse, vel suorum aliquem, idque sic, ut propinquum videatur. Palam enim, si miseratus sit, cum huiusmodi esse oportet, ut putare possit aut in se, aut suorum aliquem mali quicquam competere posse, malumque huiusmodi, quale definiendo diximus, aut idem, aut simile. Quapropter nec omnino perdit miserentur. Nihil enim se amplius passuros arbitrantur, vltima iam passi. Nec qui se felices esse credunt, sed contumeliantur. Nam si omnia sibi bona adesse opinentur, nihil se mali pati posse profectò existimant: cum id quoque ex bonis sit. Sic autem se habent, ut se posse pati putent, qui iam pertrulerunt, ac euaserunt. Senes etiam, qui iam prudentes sunt, tum quia experti, & imbecilliores, ac timidiores. Docti quoque. Nam rectè ratiocinantur. Præterea, qui parentes habent, aut liberos, aut vxores. Sua enim hæc, & possibilia pati propter illa, quæ dicta sunt. Item, qui non sunt in fortitudinis affectu, ut puta iuua, vel fiducia. Non enim faciunt hi de futuro rationem. Similiter qui in contumeliam affectu sunt. Nam & si nihil se passuros arbitrantur. Semper ergo inter hos mediij. Sed nec rursus qui valde sunt. Non enim miserentur, qui perterriti sunt, cum perturbatione propria moueantur. Præterea, qui putant probos quosdam esse. Nam qui neminem probum esse ducit, omnes malo dignos existimabit. Ac vniuersaliter cum sic se habet, ut possit talia vel recordari aut sibi, aut suis accidisse, vel timere futura sibi, aut suis. Qualiter igitur se habentes miserentur, dictum est. Miserebilia vero quæ sunt, patet ex definitione. Sunt enim quæcunque ex iis, quæ dolore inferunt, corruptiua sunt, & quæcunque possunt inferire. Similiter omnia mala, quorum fortuna est causa, si magnitudinem habeant. Sunt autem corruptiua, doloris que effectiua mortis, verbera, corporis afflictiones, senectus, morbi, cibi inopia. Mala verò, quorum fortuna est causa, hæc sunt: si neminem habeas amicum, aut quam paucissimos: quare diuelli quoque à sociis, atque amicis miserabile est. Præterea, turpido, imbecillitas, manum esse: & si vnde oportebat bonum quippiam contigisse, inde malum acciderit, & si sapius tale: & si cum iam passus sit, bonum quoddam collatum est, ut quæ Diopithi à rege missa sunt, quæ ipso iam mortuo delata sunt. Et si nullum bonum contigerit: aut si contigerit, vlla eius fruius, quod adfuit. Miserabilia igitur hæc, atque huiusmodi sunt. Miseratur autem notos, nisi valde propinqui, atque sui sint. Nam erga hos sic se habent, quemadmodum & in se ipsos. Quare Amasis quoque cum ad mortem filium duceretur, non effudit lacrymas, ut fecerat cum amicam mendicare aspexisset, effudit. Est enim hoc miserabile, illud terribile. Terribile enim aliud à miserabili est, & ipsius commiserationis expulsiuum, ac ideo

aduersario sapius vile. Præterea, miserantur cum terribile appropinquat. Similium quoque miserantur secundum arates, mores, habitus, dignitatem, & genus. In omnibus enim his sibi quoque damnus dari posse maximè videatur. Illud enim oportet vniuersaliter sumere, quod quæcumque sibi ipsis timent, his, cum in alios fiant, in miserantur impelluntur. Quoniam verò afflictiones tunc miserabiles sunt, cum oculis cernuntur: quæ autem mille annis antea fuerunt, vel futurae sunt, etiam si timeant, aut memoria habeant, vel omnino non miserantur, vel non similiter: necesse esse, qui motu corporis, voce, veste, ac vniuersim actione simulata talia consequuntur, eos esse miserabiliores. Efficiant enim hi, ut ante oculos esse malum videatur, siue quasi futurum: siue quasi præteritum. Ad hæc, quæ nuper facta sunt, aut citò futura, hæc eadem de causa miserabilia sunt. Signa quoque, ac facta, ut vestes eorum, qui passi sunt, ceteraque huiusmodi, & verba cum iam morerentur, ac maximè si magno in his temporibus animo fuerunt. Nam hæc omnia, quoniam propinquiora videntur, ac ante oculos calamitates ponunt, simulque indignos fuisse ostendunt, miserantur rationem mouent.

De Indignatione. Cap. IX.

Miserationi autem maximè id opponitur, quod indignari nuncupant. Dolere nanque propter res aduersas quæ indignè illatæ sunt, illi quodam modo est oppositum, ab eisdemque proficiscitur moribus, quod est rebus secundis indignè collatis dolere. Sicutque perturbationes hæc bonorum ambarum. Oportet enim condolere, cum quis indignè vexetur, similiterque propter illos indignari. Nam quod præter dignitatem sit, tam iustum est. Ac idcirco diis quoque ipsis indignatio attribuitur. Sed inuidia etiam eodem miserationi opponi modo videri poterit, quasi proximum, idemque sit cum indignatione. Sed aliud est: nam & inuidia dolor perturbans est propter res secundas, sed non indigni, verum aequalis, atque similis. Indignatio verò eorum est, qui non propter sese, si quid fortè contingat, sed propter proximum, conturbantur. Oportet enim, ut inquirunt, omnibus ex æquo distribuere. Nam si propterea dolor, atque perturbatio inest, quoniam ab alterius felicitate mali quicquam sibi futurum sit, non erit amplius vel indignatio, vel inuidia, sed timor. Perpicuum autem est, contrarias ad hæc sequi affectiones. Nam qui dolet, quoniam non digni vexetur, is voluptate afficietur, aut certe non dolebit, cum illis contrarij vexentur: vel uti cum parricida, ac scelesti puniuntur, nemo probus dolebit: cum oporteat eorum gaudere supplicio. Similiter quoque si secundæ ei contingunt, qui dignus est. Iusta enim utraque, ac probis gaudium afferunt, cum necesse sit, ut sperent sibi quoque posse contingere, quæ similibus. Proficiscitur igitur omnia hæc ex eadem animi constitutione: horum verò contraria, ex contrariis. Idem enim est, qui peruersè gaudet

se gaudet, atque invidus. Nam quo quispiam do-
let, cum fiat, & sic, hunc necesse est priuatione
eius, atque corruptione gaudere. Quapropter
omnia hæc miserationis prohibita sunt, quæ
quamuis propter expositas iam causas inter se
differant, eodem tamen omnia modo ad efficien-
dam miserationem conferunt. Primum igitur
de indignatione, quibus indignantur, & in qui-
bus, & qualiter ipsi se habentes, deinde de re-
liquis dicamus. Pater autem ex dictis. Nam si
indignari est dolere, quod eadem secunda in-
digne contingant, primò perspicuum est, non
esse possibile de bonis omnibus indignari. Ne-
mo enim indignatur, si tulli, si fortes, vel si om-
nino virtutem aliquam habeant. Miserationes
enim non sunt in horum contrariis, sed indi-
gnantur diuitiis, potentia, & huiusmodi, quibus
(vt simpliciter dicam) bonis indigni sunt. Deinde
de si quæ secundum naturam bona sunt, ha-
beant, veluti nobilitatem, formam, ceteraque
huiusmodi. Et quoniam verus, iis, quæ secundum
naturam sunt, propinquum videtur: necessarium
est, si qui bonum id habeant, nupèrque adepti
sint, ac ideo beati putentur, illis magis indignari.
Magis enim perturbant: qui modò diuitias
assequuti sunt, quàm qui olim, & à genere rece-
perunt. Similiter principes, potentes, gratiosi,
bonos habentes liberos, ac huiusmodi alia. Et si
propter hæc aliud quoddam bonum ipsis con-
tingat, similiter. Nam his indignantur magis,
qui nuper ditati sunt, cum propter diuitias prin-
cipentur, quàm qui diuites ex maioribus fue-
runt. Eodemque pacto in aliis. Eius causa est,
quoniam hi sua possidere videntur, illi minimè.
Nam quod semper sic se habere videtur, verum
esse videtur. Quam ob rem non videntur illi
sua possidere: ac quoniam non quilibet vno-
quoque bono dignus est, sed proportio quædam
atque quid idoneum consideratur: vt arma pul-
cherriima non iusto, sed forti consentanea: & ex-
cellentes nuptiæ non nuper ditatis, sed nobili-
bus. Si ergo cum probus sit, quæ congruunt, non
consequitur, indigna res est: & si peior cum me-
liore contendat: ac maximè si in eodem. Vnde
id quoque dictum est. Sed. Atias Telamoniadæ
vicar congressum: Iupiter nanque ei, quoddam
viro cum fortiore pugnaret, indignatus est. Si
verò non, etiam si qualitercunque peior cura
meliore: veluti si muscus cum iusto. Nam iu-
di-
Qui fieri melior, quàm muscus est. Quibus igitur in-
ad indigna dignentur, & quas ob res, ex his ad aperta est
tionè pro- hæc enim & eiusmodi sunt. Ipsi autem indigna-
tium sunt primum si maximis digni sunt bonis,
eaque possidentes. Non enim iustum est, vt non
similes similia consequantur. Deinde si cum bo-
nis sint, studiosi quoque sunt. Iudicant nanque
probè, oderuntque quod iniustum est. Præterea,
si ambitiosi, quarundamque operationum appe-
tentes, ac maximè si in iis ambitiosi sunt, quæ &
alij cum sint indigni, tamen assequuntur. Et
vniuersum qui se ipsos quibusdam rebus dignos
putant, quibus alios putant indignos, illis indi-
gnantur, & horum causa. Quocirca seruiles pra-
ui, & honorem contemnentes, indignatiui non

1138 sunt, cum nihil huiusmodi sit, vt eo se dignos ar-
bitrentur. Ex his patet, quibus in rebus, si aduer-
sa videntur fortuna, & affliguntur, aut non conse-
quuntur, gaudere, aut abiq; dolore esse congrui.
Nam ex dictis, quæ sint opposita, patet. Quare si
& iudices ita oratio præparabit, vt eos, qui di-
gni misericordia videri velint, & quibus in re-
bus, indignos misericordia ostendat, quia condi-
gnos vt non consequantur, impossibile erit eor-
um misereri.

De Inuidia. Cap. x.

Rater etiam quibus invident, & qui-
bus in rebus, & quomodo se haben-
tes. Siquidem inuidia est dolor qui-
dam, quoniam similes boni aliquid
adepti videantur, non vt quicquam tibi, sed pro-
pter illos. Hi enim inuidebunt, quibus aut sunt
quidam, aut videntur similes. Similes verò dico
genere, propinquitate, ætate, habitu, gloria, diui-
tiis. Item, iis, quibus parum deest, ne omnia teneat.
Quocirca maxima gerentes, & feliciter, inuidi
sunt: cum putent sua ab omnibus auferri. Et qui
valde in aliqua re honorantur, ac maximè in sa-
pientia, & felicitate. Et ambitiosi magis invident,
quàm non ambitiosi. Et qui se sapientes vident pu-
tant. Ambitiosi nanque in sapientia. Et vniuersa-
liter qui ex re aliqua gloriam querunt, de illa sunt
inuidi: & pusillanimi, quoniam eis magna omnia
videantur. De quibus igitur invident bonis, iam
dictum est. De quibuscunque enim operibus ho-
notem, atque gloriam querunt, & quarum rerum
gloriam concupiscunt, ac de quibuscunque felici-
ter actis. Nam de omnibus ferè inuidia est, præfer-
tim si aut appetunt ipsi, aut putant ea se habere o-
portere, aut si earum rerum possessione ipsi pa-
rum superent, vel parum deficiant. Pater autem
& quibus invident, simul enim dictum est. Nam
qui proximi sunt tempore, loco, ætate, gloria, iis
invident. Vnde illud dictum est. Propinquitas in-
uidere solet. Et quibuscunque de honore contem-
dunt. Contendunt autem, quibus cum diximus.
Cum iis verò, qui antea mille annis fuerunt, aut
futura sunt, & cum mortuis nemo contendit, nec
cum iis, qui apud Herculis columnas habitant:
nec cum iis, à quibus, vel suo, vel aliorum iu-
dicio multum putant deficere: nec cum iis, quos
non parum excedere. Similiter nec cum iis, &
de talibus. Verum quoniam cum aduersariis &
rivalibus, ac vniuersaliter cum iis, qui eadem
cupiunt, contendunt, necesse est iis maximè in-
uidere. Vnde dictum est. Figulus figulo inuidet,
faberque fabro. Et iis, qui citò obtinuerunt, qui
aut vix, aut nequaquam consecuti sunt, invident.
Præterea, iis, qui si possideant, aut si perficiant,
ipsis opprobrium est. Nam & hi prope similes
sunt. Pater enim eorum causa bonum ipsos non
consequi: quæ res, cum dolorem inferat, inui-
diam mouet. Iis etiam, qui ea possident, aut ha-
beant, quæ ipsos oportuit, vel quæ ipsi aliquan-
do possidebant. Quapropter iunioribus senio-
res invident. Adhæc, qui multa, iis, qui pauca
eodem pro re consumpserunt. Perspicuum etiam
est

De affectibus, & habitibus iuuenium. Cap. xii.

Affectus autem dico iram, cupiditatem,
ceteraque huiusmodi, de quibus iam
diximus. Habitus verò, virtutes, ac
vitia, de quibus etiam dictum est. Et
adhæc, quæ singuli eligunt, quorumque actiui
sunt. Aetates verò sunt, iuuentus, virilitas, senec-
tus. Fortunam autem appello nobilitatem, di-
uitias, potentiam, & horum contraria, & vniuer-
saliter secundam, & aduersam fortunam. Iuue-
nes ergo huiusmodi moribus sunt, vt aptissimi
ad cupiendum sint, potentesque facere quæcumque
cupiant. Maxime autem ex cupiditatibus, eius se-
quaces sunt, quæ in rebus Venereis est, & in hac
incontinentes. Mutabiles verò sunt in cupiditati-
bus, citòque fastidientes. Et vehementer quidem
cupiunt, cessant autem citò. Voluntates enim
acutas habent, & non magnas, veluti ægotan-
rium sitis, aut fames. Adhæc, ad irascendum apti
sunt, & acuta ira, potentesque appetitiones se-
qui. Vincuntur autem ira, quoniam ex ambitio-
ne contemdi non patiuntur, sed moleste ferunt,
cum putant iniuriam sibi fieri. Ambitiosi etiam
sunt, imò contentiosi. Excedere nanque iuuen-
tus cupit: & victoria, excessus quidam est. Sunt
autem horum vel duorum magis, quàm pecu-
niarum, studiosi: pecuniarum studiosi minimè.
Non enim adhuc inopiæ periculum fecerunt,
sicut elogium Pittaci in Amphiarum continet.
Nec malitiosi, sed simplices. Nondum enim verè
sunt multas inspexerunt. Creduli etiam sunt,
quoniam nondum in multis decepti. Spei quoque
bonæ. Sic enim à Natura percalidi iuuenes sunt,
quemadmodum qui vino pleni sunt. Et simul
quoniam nondum in multis aberrarunt. Vinunt
igitur maximè spe. Spes enim, futuri est: memo-
ria verò, præteriti. Ac iuuenibus futurum qui-
dem multum restat, præteritum autem breue est.
Nam primo die nihil meminisse putant, spera-
re verò cuncta. Quæ de causa vt facile quoque
decipiuntur, idonei sunt, quoniam facile sperant.
Fortiores etiam, quoniam facile irascuntur, &
bene sperant. Quorum alterum, ne timeant, al-
terum vt confidant, facit. Nam neque cum ira-
scitur quispiam, timet: & cum boni aliquid spe-
rat, confidit. Præterea verecundi. Nondum enim
alia esse honesta existimant, sed lege simplicita-
tisque Naturæ solùm instituti. Magnanimi quoque.
Nam nec vnquam vita ipsos dececit, sed periculo-
rum expertes sunt. Et dignum se magnis putare,
magnanimitatis est, id verò bene sperantis. In a-
gendo autem honesta potius eligunt, quàm vitia.
Moribus enim à Natura tributis viuunt magis,
quàm ratiocinatione. Ratiocinatio autem vri-
lium est, virtus verò honesti. Amicorum quoque
studiosi sunt, atque sodalium, multò magis, quàm
ceteræ ætates. Gaudent nanque in conuincendo,
nondumque ad virilitatem aliquid iudicant: qua-
re nec amicos. Omnia etiam nimis, vehementerque
peccant, contra Chilonis dictum. Nimis
enim agunt in omnibus, nimis amant, nimis ode-
runt. Cetera omnia similiter. Scire quoque omnia
putant

De Aemulatione. Cap. xi.

Quomodo autem se habeant æmulan-
tes, & in quibus, & quibus, hinc erit
manifestum: Nam si aemulatio est do-
lor quidam, quomodo autem affligitur, vt
habent, voluptate afficiuntur. Quare si & ipsi,
vt ita se habeant, præparentur, & qui vt sui, mise-
reantur, vel vt boni aliquid consequantur, ro-
gant, tales sint, quales iam dicti, palam est quod
non consequantur.

Quomodo autem se habeant æmulan-
tes, & in quibus, & quibus, hinc erit
manifestum: Nam si aemulatio est do-
lor quidam, quomodo autem affligitur, vt
habent, voluptate afficiuntur. Quare si & ipsi,
vt ita se habeant, præparentur, & qui vt sui, mise-
reantur, vel vt boni aliquid consequantur, ro-
gant, tales sint, quales iam dicti, palam est quod
non consequantur.

Quomodo autem se habeant æmulan-
tes, & in quibus, & quibus, hinc erit
manifestum: Nam si aemulatio est do-
lor quidam, quomodo autem affligitur, vt
habent, voluptate afficiuntur. Quare si & ipsi,
vt ita se habeant, præparentur, & qui vt sui, mise-
reantur, vel vt boni aliquid consequantur, ro-
gant, tales sint, quales iam dicti, palam est quod
non consequantur.

Quomodo autem se habeant æmulan-
tes, & in quibus, & quibus, hinc erit
manifestum: Nam si aemulatio est do-
lor quidam, quomodo autem affligitur, vt
habent, voluptate afficiuntur. Quare si & ipsi,
vt ita se habeant, præparentur, & qui vt sui, mise-
reantur, vel vt boni aliquid consequantur, ro-
gant, tales sint, quales iam dicti, palam est quod
non consequantur.

putant, atque affirmant: quod etiam causa est vt omnia nimis. Iniurias etiam in contumeliam faciunt, non in malignitatem. Ad commiserationem quoque parati, quoniam probos ac bonos omnes arbitrantur. Sua enim simplicitate ceteros metiuntur: itaque indigna ipsos pari facile credunt. Risui etiam student: idcirco & dicaces sunt. Dicacitas enim, castigata contumelia est. Iuuenam igitur mores tales sunt.

De affectibus, & habitibus senum. Cap. XIII.

Seniores autem, ac aetate proeecti, horum ferè contrarios mores, vt plurimum habent. Nam quoniam multos iam annos vixerunt, & errauerunt in pluribus, deceptiq; fuerunt, ac insuper quoniam rerum plurimè vitiosa sunt, neq; affirmant, quicquam, & multò minoris cuncta existimant, quam oporteat. Sciunt autem nihil, sed ambigentes, semper forsan, ac fortassis addunt, & sic omnia dicunt, firmiter verò nihil. Malitiosi quoque sunt. Malitia verò est, in peiorem cuncta partem suspicari. Suspiciosi naque sunt, quoniam increduli. Increduli verò, quoniam experti. Quapropter neque amant, neque oderunt nimium, sed, secundum Bianctis præceptum, & amant vt osuri, & oderunt vt amari. Præterea, pusillanimiti sunt, vitæq; ductu docti. Nullum enim magnum, neq; superuacuum, sed quæ ad vitam necessaria sunt, cupiunt. Illiberales etiam sunt, quoniam substantia vnum ex necessariis estimant, quoniam experti, non ignorant difficilem quidem esse acquisitionem, iacturam verò facilem. Adhæc, timidi sunt, & ad pertimescendum cuncta parati: conerario enim modo, quam iuuenes, dispositi sunt: sunt enim frigidissimi, cum illi calidi sint. Itaque senectus viam timori præparauit. Timor enim frigiditas quadam est. Vitæ quoque cupidi sunt, ac maxime in extremo die. Cupiditas enim, rei absentis est: & cuius egent, id summopere cupiunt. Accusandi quoque studiosi magis, quam oporteat. Nam id etiam pusillanimitas quadam est: viuuntq; ad vile, non ad honestum, magis, quam oporteat, quoniam se ipsos maxime amant. Vitale naque sibi, honestum verò simpliciter bonum est. Inuerecundi quoq; magis, quam verecundi. Nam quoniam non similiter de honesto, atque vili curant, existimationem contemnunt. Male quoque spei sunt, tum propter experientiam, quoniam plurimè rerum vitiose sunt, multæque ad peius tandem rerum vitiose sunt, propter timiditatem. Viuuntque memoria magis, quam spe. Nam futurum breue sibi est, præteritum multum. Spes autem, futurorum est: memoria verò præteritorum. Quod causam etiam loquacitatis sibi afferit. Perseuerant enim præterita narrantes: quoniam recordantes voluptate afficiuntur. Ita verò acuta quidem est, sed infirma. Cupiditates quoque aliæ defecerunt, aliæ infirmæ sunt. Quare neque cupidi sunt, neque secundum cupiditates, sed secundum lucrum actiui. Idcirco ad modestiam quoque apti grandes natu videntur. Nam & cupiditates deseruerunt, & ipsi lucro ser-

uiunt. Viuuntque magis ratione, quam moribus. Nam ratiocinatio vilitatis est, mores autem virtutis. Iniurias verò non in contumeliam, sed ad iniuriandum faciunt. Ad commiserationem præterea parati sunt, sed non ea de causa, qua iuuenes. Nam iuuenes ex humanitate, senes autem ex imbecillitate. Omnia enim impendere sibi putant, propeque esse vt patiantur. Id verò aptitudo ad commiserationem erat. Vnde queruli sunt, non dicaces, neque faceti. Contrarij enim sunt querulus, acque facetus. Iuuenum igitur, ac senum mores huiusmodi sunt. Quare cum omnes orationem probent, quæ moribus suis accommodetur, atque eis similis sit, non latet quomodo vsus oratione, tam ipse, quam oratio huiusmodi videbitur.

De moribus ætatis mediæ. Cap. XIII.

Constantis verò mores ætatis inter hos versabuntur, vt orumque fugientes excessum, & neque valde confidentes, quod ferocitatis est: neque timentes valde, sed bene se habentes ad vtrumque. Nec increduli omnibus sunt, sed secundum solummodo veritatem iudicant. Nec parci, nec prodigi, sed accommodati rebus sunt. Similiter se ad iram quoque, ac cupiditatem habent. Suntque modesti cum fortitudine, & fortes cum modestia. Nam hæc in iuuenibus, atque senibus disuncta sunt. Iuuenes enim, fortes, ac immodesti sunt: senes verò, modesti, ac timidi. Verum (vt vniuersaliter dicam) quæcunque iuuentus, atque senectus seorsum ex vtilibus habent, hæc & viri habent. In quibuscunque verò illi excedunt, aut deficiunt, hæc in viris commode, ac mediocriter sunt. Viger autem corpus quidem ad trigésimo ætatis anno ad trigésimumquintum: anima verò vsque vndequinquaginta. De iuuentute igitur, & senectute, ac virili ætate, quorum morum vnaquæque sit, hæc dicta sunt.

De moribus nobilium. Cap. xv.

De moribus autem, qui fortunæ bonis quales quidam efficiantur, deinceps dicamus. Nobilitatis igitur mores sunt, vt ambitiosior sit, qui nobilior est. Nam omnes, cum quid adit, ad id solent conuertere. Nobilitas verò quadam maiorum claritas est. Præterea, nobiles ad contemnendos maiorum suorum similes parati sunt. Nam ea, quæ iam diu gesta sunt, honorabiliora sunt, ad iactationemque aptiora, quam quæ nuper facta. Est autem nobile secundum virtutem generis. Generosum verò secundum quod non recedit à natura: quod non contingit vt plurimum nobilibus, sed multi humiles, atque diecti sunt. Est autem etiam in virorum generibus fertilitas quadam, sicut in agris aliquando: ac interdum lignus bonum fuerit, viri præstantes generantur: rursumque genus deicitur. Deveniunt autem ingeniosa quidem genera in mores furiosos magis

gis, vt qui ab Alcibiade, qui que à superiore Dionysio sunt. Quæta verò in segnitiam, veluti qui à Cimone, pericle, ac Socrate sunt.

De moribus diuitum. Cap. xvi.

Mores autem, qui diuitias comitantur, facile omnes perspicere possunt. Contumeliosiores naque sunt, ac superbi, qui possessione opum perturbantur. Nam quæ omnia bona possideat, sic afficiuntur. Sunt enim quasi pretium aliorum, diuitiarum, quibus eorum dignitas estimatur: ac idcirco cuncta videntur emi posse diuitiis. Delicati etiam sunt, sibi que plurimum arrogantes. Illud propter delicias, ac felicitatis ostentationem: hoc, quoniam omnes in eo versari soliti sunt, quod ipsi amant, ac admirantur: & quoniam quæ ipsi, ea ceteros quoque putent emulari. Nec iniuria sic affecti sunt, cum multi sint, qui habentium auxilio egeant. Vnde à Simonide quoque de diuitibus, ac sapientibus ad Hieronis vxorem dictum est, cum interrogasset vt vrum melius, esse diuitem, an sapientem: Sapientes enim, inquit, in diuitum ianuis video. Adhæc quoniam dignos se arbitrantur principatu: ea enim habent, quorum gratia dignum putant se ceteris dominari. Ac (vt in summa dicam) diuitiarum mores, amantis simul, atque felicitis mores sunt. Sed interest inter locupletiarum nuper mores, & iam diu diuitum. Magis enim mala omnia insunt nuper locupletiarum, peioraque in ipsis sunt. Nam nuper ditatus, veluti non castigatus habet diuitias. Præterea, iniurias non ex malignitate, sed aliàs ex conrumelijs aliàs ex intemperantia faciunt, veluti virgiscædere, & adulterari.

De moribus potentium, & fortunatorum. Cap. xvii.

Similiter autem potentia quoque omnes penè mores in aperto sunt. Partem enim eisdem habent, quos diuitiarum, partem etiam meliores. Sunt enim potentes secundum mores ambitiosius, ac virilior, quam diuites, eo quod operationes eas expectant, quas ipsis propter potentiam gerere licet. Diligentes quoque magis. Nam coacti quæ potentia sunt considerare, in cura sunt. Honestiores etiam, quam morosiores. Moderantur enim sibi, cum propter honores coram alijs iuuant. Est autem honestas mollis, compositaque morositas. Et si iniuriantur, non in paruis, sed in magnis iniuriantur. Secunda verò fortuna dictorum morum habent secundum partes. Ad has enim tendunt, quæ secunda videntur fortuna contingere. Et ad hæc ad proborum liberorum procreationem, corporis quoque bona secunda contingunt fortuna. Superbi ergo magis, & minus rationales propter secundam fortunam sunt, quamuis mos melior hanc fortunam vnus sequitur. Sunt enim erga Deum pij, afficiunturque quodam modo ad ipsum propter bona, quæ sibi à fortuna præbentur, credentes. De moribus igitur ætatum, & fortunæ, dictum est. Contraria enim horum ex contrarijs manifesta sunt, veluti pauperis, infortunati, ac impotentis mores.

Quod sunt quedam omnibus generibus communia. Cap. xviii.

Mores autem, qui diuitias comitantur, facile omnes perspicere possunt. Contumeliosiores naque sunt, ac superbi, qui possessione opum perturbantur. Nam quæ omnia bona possideat, sic afficiuntur. Sunt enim quasi pretium aliorum, diuitiarum, quibus eorum dignitas estimatur: ac idcirco cuncta videntur emi posse diuitiis. Delicati etiam sunt, sibi que plurimum arrogantes. Illud propter delicias, ac felicitatis ostentationem: hoc, quoniam omnes in eo versari soliti sunt, quod ipsi amant, ac admirantur: & quoniam quæ ipsi, ea ceteros quoque putent emulari. Nec iniuria sic affecti sunt, cum multi sint, qui habentium auxilio egeant. Vnde à Simonide quoque de diuitibus, ac sapientibus ad Hieronis vxorem dictum est, cum interrogasset vt vrum melius, esse diuitem, an sapientem: Sapientes enim, inquit, in diuitum ianuis video. Adhæc quoniam dignos se arbitrantur principatu: ea enim habent, quorum gratia dignum putant se ceteris dominari. Ac (vt in summa dicam) diuitiarum mores, amantis simul, atque felicitis mores sunt. Sed interest inter locupletiarum nuper mores, & iam diu diuitum. Magis enim mala omnia insunt nuper locupletiarum, peioraque in ipsis sunt. Nam nuper ditatus, veluti non castigatus habet diuitias. Præterea, iniurias non ex malignitate, sed aliàs ex conrumelijs aliàs ex intemperantia faciunt, veluti virgiscædere, & adulterari.

De possibili, & impossibili. Cap. xix.

Rimium igitur de possibili, & impossibili dicamus. Si ergo contrarium vel esse, vel fieri possibile sit, contrarium quoque possibile profecto esse videbitur, vt si sanari hominem possibile est, erit etiam agrotare. Ea enim contrarium potentia est, quatenus sunt contraria. Item, si simile possibile est, erit & dissimile. Præterea, si quod difficilius est, possibile est, & quod facilius etiam. Insuper, si studiosum, aut pulchrum fieri possibile, omnino quoque fieri possibile. Nam difficilius est, pulchram fieri domum, quam domum. Item, cuius principium fieri possibile, huius & finis possibile. Nihil enim eorum sit, neque incipit fieri, quæ impossibilia sunt, vt commensurabilem esse diametrum, nec fieri vnquam incipiet, nec iam sit. Et conuersim, cuius

Epilogus

ius finis, huius etiam principium. Cuncta enim ex principio sunt. Adhæc, si quod substantia posterior est, aut generatione, id fieri possibile, & prius quoque: velut si virum fieri possibile, & puerum quoque: hoc nanque sit prius. Quod si puerum, & virum etiam: principium enim illud. Præterea, quorum amor, aut cupido secundum naturam est. Nemo enim amat impossibilia, nec ea cupit ut plurimum. Insuper, ea, quorum est ars, aut scientia, & esse, & fieri, possibile est. Item, ea, quorum generationis principium in eis est, quos vel cogere possimus, vel periuadere: ij vero sunt, quibus aut meliores sumus, aut domini, aut amici. Adhæc, quorum partes possibiles, & totum. Et quorum totum, partes quoque ut plurimum. Nam si lacinia, & manicæ, cæteraque partes fieri possunt, & vestis quoque tota. Et sitota vestis, lacinia quoque atque manica. Præterea, si vniuersum genus ex possibilibus, species quoque fieri possibilis. Et si species, genus quoque: ut si nauem fieri possibile, triremem etiam. Et si triremem, nauem quoque. Præterea, si alterum eorum, quæ nata sunt ad inuicem referri, alterum quoque: ut si duplum, medium etiam: & si medium, duplum quoque. Præterea, si absque arte, ac præparatione possibile quippiam: fieri, id multò magis arte, ac cura fieri possibile. Hinc apud Agathonem dictum est: At qui quæ vos fortuna facit, hæc nobis arte, necessitatæque sunt. Et quod peioribus, aut minoribus, aut imprudentioribus possibile, id contrariis horum multò magis: ut, Isocrates dixit graue esse, si quod Euthymius dicitur, ipse non poterit inuenire. De impossibilibus autem palàm quod ex contrariis istorum sunt. Si verò factum sit, aut non, ex his considerandum primum, si quod minùs fieri natum est, id factum est: & quod magis natum, id quoque factum. Deinde si quod posterius fieri solet factum est, & quod prius: ut si oblitus est, didicit aliquando. Præterea, si & volebar, & poterat, fecit. Nam omnes, si possunt, cum voluerint, agunt. Nihil enim impedimento est. Si volebar etiam, & exteatorum nihil impediēbar. Et si poterat, & cupiebat. Et si poterat, & delectabatur. Nam quibus delectantur, ea ut plurimum si possunt efficiant. Improbi quidem ex intemperantia, probi verò quoniam proba desiderant. Et si facturus erat, & fecit. Probabile nanque fecisse ipsum quod facturus erat. Et si facta sunt, quæcunque nata sunt ante aliquid fieri: aut illius gratia: ut si cornuscavit, conuicit. Et si tentauit, etiam fecit. Adhæc, si facta sunt quæcunque posterius nata sunt, vel id, cuius gratia fuerit prius quoque, & hoc huius gratia ante hoc factum est: ut si tonuit, etiam cornuscavit: & si fecit, etiam tentauit. Horum autem omnium alia necessaria sunt, alia ut plurimum ita se habent. Ex contrariis autem istorum patet, si factum non sit. De futuro quoque manifestum ex eisdem est. Nam & quod in potestate, & voluntate est, erit. Et quod in cupiditate, ira, cogitationeque, est simul cum potestate. Propter hæc similiter. Præterea si est in appetitione faciendi, vel cura. Nam ut plurimum sapius sunt, quæ cura sunt, quam quæ non sunt.

Quæ facti probent.

Coniectura.

Et si iam facta sunt, quæ prius fieri nata sunt, ut si nubibus caelum obregitur, verisimile est ut pluar. Et si quod huius gratia, factum est, verisimile ut hoc quoque fiat: ut si fundamenta iacta sunt, fieri domus. De amplificatione autem, ac attenuatione rerum, maiorisque, atque minoris, & omnino magnarum, atque paruarum, ex iis, quæ iam diximus, manifestum. Dicitur enim in deliberatio, & de bonorum magnitudine, & de maiore simpliciter, atque minore. Quare si in vnoquoque causarum genere bonum est finis, ut puta vile honestum, ac iustum: perspicuum est, horum omnibus amplificationes esse laudandas. Quære verò præter hæc quicquam de magnitudine simpliciter, ac excessu, id est verba incassum effundere. Singularia enim, ad vsum præstantiora vniuersalibus sunt. Ac de possibili quidem, ac impossibili, & factumne sit, an non sit, & erit, an non erit, præterea de amplificatione, & attenuatione rerum, hæc dicta sunt.

De Exemplo. Cap. xx.

Est autem de fide communiter dicere, quoniam de propriis iam dictum est. Est autem communis fides genere duplex: exemplum, & enthymema. Næ sententia, pars enthymematis est. Primum igitur de exemplo dicamus: quoniam inductioni simile est. Inductio autem, principium. Exemplorum ergo species duæ sunt. Altera, si res præteritas dicis, altera, si ipse fingis. Et huius aliud similitudo, aliud apologi, sicut Aesopij & Libyci. Exemplum igitur tale quid est, ut si quipiam dicat, oportere apparatus aduersus regem fieri, qui faciat ne pariatur Aegypto. Nam si Darius non prius traiecit, quam Aegyptum cepit, & cum cepisset, statim traiecit, is quoque si ceperit traiecit. Quare non est ipsi permittenda Aegyptus. Similitudo verò So-cratice est, ut si quis dicat, non oportere magistratus fortissimi simile nanque esse, si quis athletas fortiat, non eos, qui certare possint, sed qui forte euenerint, aut si e nautis forte gubernatorem constituar. Quasi verò forte potius, quam scientia, constituedus sit. Apologus talis est Stesichori ad Phalarim, & Aesopi pro Demegoro. Næ Stesichorus cum Himeræi Phalarim plena potestate Imperatorem constituisset, custodisque corporis datur essent, postquam alia disseruit, apologum eis dixit: Equus, inquit, prata solus obtinebat: quorum cum ceruus adueniens pascua deuastasset, de vltione cerui equus hominem consuluit, si vnâ secum pœnas posset ex ceruo sumere. At ille, Facile, inquit, si frænum patieris, & ego in te hastam reneus ascendero. Accepit equus conditionem, ascendit in ipsum homo. Ita pro vltione homini equus seruiuit. Quam ob rem & vos (inquit) cauete, ne cum velitis hostem vlcisci, idem quod equus patiamini. Frænum iam rece-pistis, quod Imperatorem Dictatorem constituis-tis. Si verò custodiam quoque dederitis, ac ascen-dere permiseritis, seruietis profectò Phalaridi. Aesopus autem, cum in Samo primatem quen-dam populi capitis accersitum defenderet, dixit,

vulpem

vulpem, cum fluuium transiret, in foueam decidisse, eique longo ibi tempore, cum exire non posset, afflicta, multas caninas muscas infedisse. eam transiens aspexit Hericius, miseratque rogauit, si veller ut ab ea caninas muscas euelleret. Cùmque ipsa negasset, causam miratus quaererebat. Tunc illa, iam, inquit, hæc saturata parum sanguinis trahunt. Quod si has tu exueris, facientes venient alia, quæ, quod mihi sanguinis restat, totum ebibent. Sic igitur, dixit, vobis quoque, viri. Samij, nihil iam iste locupletatus locum eius occupabunt, qui ciuitatis pecuniam facile furando consument. Huiusmodi ergo apologi ad populum maximè accommodati sunt, habentque hanc præstantiam, cùm difficile sit, res præteritas similes inuenire, apologos facillimum est fingere. Nanque opus est hoc modo inuenire, ut & similitudines, non modò possis, quod simile est, perspicere: quod philosophia facile præteritas inuenire, ut & similitudines, non modò possis, quod simile est, perspicere: quod philosophia facile præteritas inuenire. Verum ad consultationem res gestæ multò vitiosiores sunt. Nam ut plurimum futura præteritis similia sunt. Exemplis igitur, si quidem non habebas enthymemata, quasi demonstrationibus utendum. Si verò habeas, quasi testimoniis post enthymemata in perorationibus. Cum enim præponatur, similia inductionibus sunt: inductio autem orationi oratoris, præterquam in paucis, non est idonea. Postposita verò, testimoniis assumuntur. Testis autem vbi que ad fidem utilis. Præterea præponenti multa dicere necesse est. Postponenti autem vnum etiam sufficit. Nam testis probus vel vnus satisfacit. Quot igitur species exemplorum sunt, & quo pacto, & quando ipsis utendum, dictum est.

De sententia. Cap. xxi.

De sententiis autem adhibendis, si, quid sententia sit, dixerimus, facile patebit quibus de rebus, & quando, & quibus consentaneum est in oratione sententis uti. Sententia igitur, est non de singularibus, ut qualis quidem Iphicrates sit, sed de vniuersali enuntiatio: nec de omnibus vniuersalibus, ut re-ctum obliquo contrarium esse: sed de quibuscun-que operationes sunt, quæ ad agendum eligentur, vel fugienda sunt. Quare quoniam enthymemata syllogismi de istis sunt, tam conclusiones enthymematù, quam principia syllogismo semoto sententia ferè sunt: ut illud, Oportet prudentem virum non nimium in sapientia liberos erudire. Id igitur sententia est: cui si causa quam ob rem accesserit, totum enthymema erit. Nam ad otium, quod habent, perniciosam etiam sibi hominum inuidiam attrahunt. Et illud, Non est qui felix omnibus in rebus sit. & Nullus hominum liber est. Nam aut pecunia, aut fortuna seruit. Si ergo sententia est, quod diximus, quatuor sententia species esse necesse est. Nam aut cum ratione erit, aut sine ratione. Quæ igitur, egent demonstra-tione, cum ratione sunt. Quæcunque verò nihil mitum continent, absque ratione. Quarum aliæ

necessariò, quoniam ratione præsciuntur, non egent: ut illud, Bene valere, prætantissimum hominibus est, ut nobis videret. Id enim ita iam multis videret. Alia simul cùm dicantur, patent perspicenti: ut illud, Nemo amator est, qui non semper amet. Earum verò, quæ cum ratione sunt, alia pars enthymematis sunt: ut, Oportet prudentem virum esse. Alia enthymematica quidem sunt, enthymematis autem pars non sunt, quæ maximè probantur. Huiusmodi autem sunt, in quibuscunque causa inest: ut in illo, Ira immortalis, cùm sis mortalis, non teret. Nam quod ira seruanda semper non sit, sententia est: adiectum verò, Cùm sis mortalis: quam ob rem significat: cui simile est, Mortalia mortalem, non immortalia, curare oportet. Perspicuum igitur est, quot sint sententiæ species, & quibus vnacunque rebus accommodetur. Rebus enim ambiguæ, aut nouis, & præter opinionem accommodabitur, sed aut ratione præposita sententia veni-mur concludendo: ut si quis dicat, Ego igitur, quoniam nec inuidiosum, nec otiosum esse conducit, non oportere doceri assero. Aut hoc præposito, non oportere doceri assero. Aut hoc præposito, reliqua postponemus. Quæ verò etiam præter opinionem non videntur, sunt tamen incerta, ea rotundissimè dicentur, si quam ob rem præposita fueris: quibus etiam Laconica dicta accommodantur, & anigmata: ut si quis dicat, quod Stesichorus apud Locros dixit, Non oportere con-rumeliores esse, ne cicada humo canant. Sententias autem dicere arate prouectis maximè congruit, de rebus, inquam, quarum quis vltim habet. Nam qui tantus non est, cum dedecet sententias dicere, sicut fabulas. Qui autem de iis, quorum vltim non habet, is ineptus, atque indoctus est. Signum huius sufficiens, quod agre-stes maximè sententiarum fictores sunt, facileque enuntiant. Vniuersaliter autem proferre quod vniuersale non est, conuentioni, ac amplificati-ioni conuenit, & in his aut cùm incipias, aut cùm iam demonstraueris. Verum peruulgatis etiam sententiis, atque communibus utendum est, si viles sunt. Nam quoniam communes sunt, quasi omnes ita concedant, recte se habere videntur: ut hortanti ad subeunda pericula, inauspicatò. Vna est auis optima, pro patria pugnare. Cùmque pauciores sint, Martem esse communem. Et ad occidendos inimicorum li-beros nihil iniuriantes, Stolidus, qui, cùm pa-trem occiderit, liberis pepercit. Præterea pro-uerbiorum nonnulla sententiæ quoque sunt, & quasi testimonia, sicut, Atticus aduena. Opor-tet autem sententias tunc vel contra peruulgata dicere. Peruulgata verò dico, ut, Cognosce re ipsum, & Nihil nimis. Cum aut turbatione dice-antur. Ex perturbatione quidem, si quis iratus Cor-rectio dicat, falsum esse, quod oporteat se ipsum cog-noscere. Nam hic, si se ipsum cognouisset, nun-tiarum.

Aenigma- ta.

Parœmia.

aut hoc pacto dicas, quod amare oporteat, non ut fertur, sed quasi semper amaturam. Insidiatoris enim illud est. aut sic: Non enim probatur mihi, quod fertur. Nam amicam verum sic oportet amare, quasi semper amaturus sis. Sed neque illud, Nihil nimis: cum oporteat nimis odisse, saltem improbos. Afferunt autem orationi vires magnas sententia, partim quia maxime per eas audientes capiuntur. Gaudent enim, si quis vniuersaliter dicens, in eas opiniones forte deueniat, quas illi particulariter habent. Quod autem dico, hinc erit manifestum, & simul quo pacto ipsas venari conueniat. Nam sententia, vt dictum est, vniuersalis enuntiatio est. Gaudent autem, cum id vniuersaliter dicitur, quod particulariter ipsi opinantur: vt si quis vicinos, aut liberos prauos habeat, gratum profecto illud sibi videbitur, Nihil vicino molestius, vel, Nihil procreatione liberorum stultius. Quare coniectura primum sequendum est quod preopinatur, deinde in vniuersum de ipso dicendum. Hic igitur vnus sententia vnus est. Alter, & melior, quod moratam facit orationem. Affecta enim oratio est, qua dicentis voluntas apparet. Quod omnis sententia ideo facit, quoniam qui eam dicit, vniuersaliter de eligibilibus enuntiat. Quare si sententia probæ sunt, faciunt vt proborum, qui dicit morum videatur. Verum de sententia, & quid est, & quot eius species, & quando his vtendum, quamque vtilitatem afferat, hæc dicta sunt.

De Enthyemate. Cap. XXXI.

Nunc verò de enthyematibus primum vniuersaliter quo pacto querendum sit, dicamus: deinde locos exponemus. Alia enim vniuersaliter horum species est. Quod igitur enthyema syllogismus quidam sit, dictum est prius, & quomodo syllogismus, & in quo à dialecticis differat. Non enim de longe, nec omnia fumentem oportet colligere. Nam alterum propter prolixitatem, obscuritatis est: alterum, quoniam manifesta dicuntur, nugationis. Et hæc causa est, vt apud vulgus probabiliores indocti sint, veluti etiam poëta aiunt concinnius rudes in vulgo dicere. Communia enim afferunt, atque vniuersalia. Illi verò, ex quibus sciunt & proxima. Non ergo ex omnibus, quæ videntur, dicendum, sed ex certis, aut ipsis iudicibus, aut iis, quos multifaciunt. Idque quoniam sic aut omnibus, aut plurimis perspiciendum esse videatur. Nec solum ex necessariis colligendum, sed etiam ex iis, quæ vt plurimum sunt. Primum ergo id nobis sumendum est, quod, de quo generetur, dicere, atque ratiocinari oportet, siue syllogismo civili, siue quocunque alio, necessarium est, quæ in eo sunt vel canenda, vel saltem aliqua tenere. Nam si nihil habes, vnde colligas non habebis. Quo enim pacto, bellandum sit, an non, Atheniensibus consulere poteris, nisi quæ sint ipsorum copia teneas, verum nauticas, an pedestres, an vtrunque, & quantæ vectigalia etiam quæ sint, aut focij, aut hostes, & ad hæc

Propria cuiusque proposita senenda.

quæ bella gesserunt, & quomodo, cæteraque huiusmodi: Laudare quoque quomodo poteris, nisi habeas naualem apud Salamina pugnam, & prælium apud Marathonam, vel quæ pro Hercules nepotibus gesta sunt, vel alia huiusmodi: Omnes enim ex iis bonis, quæ alicui ad sunt, vel adesse videtur, laudant. Similiter etiam vituperant ex contrariis perspicientes, si quid tale in ipsis est, aut esse videatur: vt puta quoniam Græcos in ferocitatem redegerunt, & Aeginetas, & Potideas, qui cum eis aduersus barbaram pugnarunt, præclarè que gesserunt, sibi subiecerunt, & si quid huiusmodi erratum in ipsis est. Eodem modo accusantes quoque, ac defendentes, ex iis, quæ sunt & accusant, & defendunt. Nihil autem differt de Atheniensibus, aut de Lacedæmonijs, & vel de homine, vel de Deo id ipsum agere. Nam si Achilli consuleres, aut si eum laudares, vel vituperares, vel defenderes, quæ sunt, aut quæ videntur esse, sumeres, vt ex eis diceret laudans, aut vituperans, si quid honestum, aut turpe sibi gestum est, accusans verò, aut defendens, si quid iustum, aut iniustum, consulens autem, si quid vile inest, aut noxium. Similiter iis de quacunque re alia, vt de iustitia, vtrum bonum, an non, ex his, quæ in iustitia sunt, aut in bono. Verum quoniam & ita omnes ostendere videmus, siue rectè, siue minus rectè syllogismo vtantur. Non enim ex omnibus, sed ex iis, quæ in vnoquoque sunt, sumere oportet, idque recta coniectandi ratione adhibita. Perspicuum enim quod impossibile sit aliter demonstrare. Pater igitur, necessarium esse, sicut in Topicis primum, vt electa de possibilibus, atque oppositissimis circumstantiis quod habeantur, quæ verò subito incidunt, eodem pacto queramus, respicientes non in indefinita, sed in ea, quæ in illis sunt, de quibus haberet oratio: vt præterea plurima, & proxima rebus circumscribenda sint. Nam quando plura eorum, quæ in re sunt, teneas, tantò facilius demonstrabis. Et quando propinquo, tantò propria magis, ac minus communia. Communia verò dicimus, vt si Achillem laudes quoniam homo, quoniam semideus, quoniam in Troianos traiecit: hæc enim alijs multis insunt. Quare non Achillem magis, quam Diomedem laudas. Propria verò, quæ nemini, quam Achilli, contigerunt, vt quoniam Hectora, qui Troianorum erat fortissimus, interfecit, & Cygnum, qui, cum esset inuulnerabilis, omnes, ne descenderent è nauibus, inhibebat, & quoniam adolescens, nec iureiurando adstrictus militauit, cæteraque huiusmodi. Vnus igitur eligendus modus: primusque is locus est. Nunc verò enthyematium elementa dicamus. Elementum autem enthyematium, atque locum, idem dico. Sed prius de iis dicamus, de quibus necesse est prius dicere. Sunt enim enthyematium species duæ. Nam quædam quod sit, vel non sit, approbatiua sunt: quædam inæquales. Græcè appellantur id Latine dicere possumus redarguendi potestatem habentia, differuntque, sicut in dialecticis syllogismus, & elenchus. Est autem approbatiuum quidè enthyema, cum ex concessis colligitur. Elenchum

dicum verò, cum repugnancia colliguntur. Ferè igitur nobis in vnoquoque genere vtili, atque necessario loci dicti sunt. Quare quibus enthyematia ex locis elicienda sunt, de bono, aut malo, honesto, aut turpi, iusto, aut iniusto, de proprijs etiam affectibus, eodem modo sumpti sunt nobis iam prius loci ex quibus. Verum nunc alio modo de omnibus communiter sumamus, atque dicamus qui approbatiui, qui que elenchici sunt, annotantes eos etiam, qui sunt apparentium enthyematium, quæ tamen non sunt enthyematia, quæ quoniam nec syllogismi. Quibus explicatis, de obiectiõibus, solutionibusque dicemus, vt de enthyematia elicienda sunt.

De locis enthyematium. Cap. XXXIII.

Nunc igitur approbatiuorum locus ex contrariis est. Nam inspicere oportet si contratio contrarium contrarianti quidem inest, consuetam autem si non inest, vt temperantiam bonum esse, quoniam intemperantiam malum: vt in Metaphisicis. Nam si bellum horum malorum causa est, per pacem hæc emendabimus. Item, quod si non iis, qui iniuri obfuerunt, irasci patet: nec iis, qui contra profuerunt, gratia est habenda. Item, quod si multa est hominibus credibilia sunt, falsa tamen sunt: contrarium quoque credendum est, multa quantum mortalibus incredibilia sunt, vera tamen esse. Alius ex similibus casibus. Similiter namque esse, & non esse oportet: vt si dicas, non omne iustum bonum esse, quicquid est iustum, id bene esse. Nunc verò iuste mori, non est appetibile. Alius ex iis, quæ adinuicem. Nam si alteri iuste ac bene agere inest, alteri patri inerit. Et si imperasse, etiam fecisse: vt de publicanis Diomedon publicanorum princeps. Nam si vobis locare turpe non est, nec nobis conducere. Nam si qui passus est, iuste ac bene id passus est: ergo & qui fecit: & si qui fecit, ergo & qui passus est. Sed potest in hoc cauillatio fieri. Nam si iuste occisus est, iuste passus est, sed forte non abs te. Quare scorum perspiciendum, si pati dignus fuit, qui passus est, & facere qui fecit: deinde vtendum quomodo, & congruit. Nam interdum id dissonat, nihilque prohibet, veluti & Alcæoni apud Theodectem, & Matrem verò tuam nemo mortalium oderat. At autem respondens, Sed distinguentes considerare oportet. Interrogante verò Alphesibos, cur illum quidem morte dignum iudicauerunt, se verò iniuria interfecisse. Et veluti iudicium de Demosthene, & eorum, qui Nicanora interemerunt. Nam quoniam iure interfecisse iudicati sunt, iure casus iudicatus est. Et vt de interfecto Thebis, de quo iudicium fieri volebat, si occidi dignus erat: quasi non sit contra ius eum occidere, qui iure casus est. Alius ex eo, quod magis & minus: vt, Nec dii quidem omnes sciunt, quoniam pacto homines? Id enim est, si cui magis inesse deberet, non inest: nec cui minus. Illud verò, vicinos ab eo verberari, à quo vel pater ipse, ex eo quod si minus est, & maius est, vt run-

que ostendere opus sit, siue quod sit, siue quod non. Præterea, si neque magis, neque minus. Vnde dictum est, Tuus pater, cum liberos amisit, miserabilis est: Oeneus verò non est, qui filium amisit totius Græciæ præclarissimum. Et si Theus iniuriatus non est, neque Alexander: & si nec Tindarida, nec Alexander: & Patroclum, Hector, & Achillem Alexander: & si cæteri artífices prauis non sunt, nec philosophi. Et si duces prauis non sunt, quia sæpe suspicantur, nec sophistæ. Et si oportet priuatos existimationis vestræ curam habere, & vos Græcorum existimationis. Alius à temporis consideratione, vt Iphicrates. Locus à pro Harmodio. Et si statim petenti ante, quam tempore, faceret, dedissetis, nunc, cum fecerit, non dabitis? Num igitur accepturi quidem pollicemini: cum verò acceperitis, tunc auferitis? Et rursus ad illud, an Thebani Philippum in Atticam parientur pertransire, si ante, quam auxilium eis aduersus Phocenses tulerit, petiisset, sponderent profecto. Incredibile igitur, si quia prodidit, ac fidem præstitit, idcirco transitum ei esse negaturos. Alius ex iis, quæ quispiam dixit, in se ipsum reiecit. Sed modus differt, vt Iphicrates in Teucro aduersus Aristophonta fecit. Nam cum Aristophon, si proderet naues pecunia, rogatus, negasset, intulit deinde: Tu, qui Aristophon es, non prodidisset: ego verò, qui sum Iphicrates, prodidissetem. Oportet autem, vt magis ille facturus videatur. Nam aliter ridiculum videbitur: vt si aduersus Aristidem accusantem id quispiam dixerit. Verum ad detrahendum accusatori fidem. Omnino enim accusator defensore melior esse vult. Ad id igitur vniuersaliter reprobandum is locus est, quod alius quispiam facere reprehendat quæ ipse vel non facit, vel non faceret: aut facere horretur quæ vel non facit ipse, vel non faceret. Alius ex definitione, vt si dicas, Demonium nihil est aliud, nisi Deus, aut Dei opus. Attentione. qui si quis putat Dei opus esse, hunc putare necesse est, deos quoque esse. Et, sicut Iphicrates dixit, generosissimum enim esse, qui optimus est. Nihil enim Harmodio, & Aristogitoni generosum erat antea, quam generosè gesserant. Et quod propinquior ipse. Nam gesta mea Harmodij, atque Aristogitoni gestis propinquoiora sunt, quam tua. Et vt in Alexandro, Omnes profecto concedemus, non vnus fruitionem corporis impuros cupere. Id etiam, quod Socrates dixit, nolite ad Archelaum proficisci. Turpe namque similiter aiebat esse, si beneficio affectus non possis referre, quemadmodum si maleficio. Omnes enim isti cum definiunt, acceperintque quid sit, tunc, de quo dicunt, ratiocinantur. Alius ex eo, quod multipliciter: vt in Topicis de eo, quod rebus. Alius ex partitione, vt puta si omnes trium A partibus in iuriatur, aut huius, aut istius, aut istius rei gratia, & propter hæc quidem impossibile, propter tertium autem neque ipsi dicunt. Alius ex inductione, vt ex Pepætheria, Ab inducione. quod mulieres vbique de liberis verè discernunt. Nam cum Athenis Mantia oratori ambigenti de filio mater afferuit: eum Thebis Ilenia, & Stilbone ambiguntibus, Ilenia filium

filium esse Dodonis cōfirmavit, ac idcirco Theofali cum Ismenæ filium putarunt. Rursus ex Theodectis lege. Qui de alienis equis parvam curam habuerunt, iis suos non tradunt. Neque iis, qui naues alienas euerterunt, aliquis tradit suam. Si ergo id ita in omnibus sit, iis etiam, qui aliorum salutem neglexerunt, in custodiam sui vitandam non est. Et ut Alcidas: Omnes, inquit, quomodocumque sapientes honorant. Nam Parij Archilochum, quanquam eos vituperasset, honorarunt. Et Chij Homerum, quamquam civis suus non esset. Et Milylenai Sappho, quamvis foemina fuerit. Et Lacedæmonij, quamquam minimè philosophorum studiosi sunt, Chilonem tamen in Senatorum suorum ordinem redegerunt. Itali quoque Pythagoram, Lampfaceni verò Anaxagoram, etsi peregrinus esset, magnificè tamen sepelierunt, & ad hunc vsque diem venerantur. Athenienses etiam quousque Solonis legibus vrebantur, beati fuerunt, & Lacedæmonij Lycurgi legibus vsi. Thebis quoque qui præfuerunt, philosophierant, & civitas erat in felicitate. Alius ex iudicato, aut eodem, aut simili, aut contrario, præsertim si omnes, & semper, aut si saltem plurimi, aut sapientes, & ij vel omnes, vel clariore, aut etiam si ipsi iudices, vel qui ipsi grati sunt, vel ij, adversus quos iudicare non possunt, domini: vel adversus quos iudicare turpe sit, vt dij, pater, doctor: veluti Aurolas dixit in Mixidemidam: Si furis, quæ sunt dea, suffecit poenas in Ariopago dare, Mixidemida verò minuit. Aut sicuti Sappho, Malum esse mortem. Dij nanque, nisi sic iudicassent, morerentur. Aut sicuti Aristippus ad Platonem arrogantior, vt putabat. Atqui sodalis noster, inquit, nihil tale, de Socrate dicens. Egeippus quoque oraculo prius in Olympo vsus, Delphis postea quærebat ab Apolline, si quæ patri, eadem quoque sibi videantur: quasi turpe sit contradicere. Isocrates etiam de Helena scribit pulcherrimam fuisse: siquidem Thefeus ita iudicavit. Et de Alexandro, quem dij præposuerunt. Euagoram quoque virtute præclarum fuisse, quod Conon, cum in calamitatem incidisset, relicto carcere in Topicis, quæ mouet anima. Nam hæc, aut illa. Exemplum hoc sit ex Socrate Theodectis, Quod ille sacrum non piè coluit, quos deos despicit, quos civitas deos esse arbitretur? Alius quoniam in pluribus accidat, vt bonum quid, aut malum inde consequatur, à consequentibus suadere vel dissuadere, accusare vel defendere, laudare vel vituperare: vt eruditionem inuidia malum consequitur, sapientiam bonum. Quare non oportet erudiri, ne habeamus inuidos, vt suaret: sapientem enim esse oportet. Hic locus totum Calippi artificium est, si possibile, cæteraque, vt Ab oppositis suadendum, vel dissuadendum sit, hoc modo de vtriusque dicere, quo modo exposuimus. Differt autem, quoniam ibi quæ fortè oblata sunt, opponuntur, hic verò contraria: vt sacerdos quidam filium verè ab ad populum orationem habere. Nam si iniusta suades, (inquit) dij:

A pronūtiatis.

A partibus.

A conexis.

Ab oppositis.

1154
si verò iusta, homines te odio habebunt. Imò verò habenda est ad populum oratio. Nam si iniusta, homines: si verò iusta dicam, dij me amabunt. Hoc autem idem est illi prouerbio, quo fertur, oleum, ac sale m emi oportere. Et commutatio quidem est, cum ad vtrunque duorum contrariorum bonum, ac malum consequatur, alterum alteri contrarium. Alius, quoniam Exd pertè quidem quæ iusta sunt, atque honesta maximè, occultè autem malunt, quæ conferunt, dare operam, vt ex his alterum, colligatur. Nam hic locus, eorum, quæ præter opinionem sunt, p̄ticipatissimus est. Alius, quoniam ita ex proportionem conueniat: vt Iphicrates, cum censores filium eius puerum adhuc arate; quoniam statura longus erat, ciuitatis onera terre cogere. Si longos ex pueris, inquit, viros putabunt, breues ex viris pueros esse profectò censentur. Et Theodectis in lege, cum tributa pendentes, veluti Strabaca, & Charidemum, propter probitatem ciues faciatis, non expellets eos ex ciuitate, qui in tributarios nefanda commiserunt. Alius à consequenti, si idem sit, quod & à quibus consequitur, eadem sint: vt Xenophanes dicebat similiter eos impios esse, qui deos afferant factos, quemadmodum eos, qui mortuos affirmant, cum vtrunque accidat, deos aliquando non esse. Omnino autem, quod ex vtroque accidit, quasi semper idem capiatur. Iudicari autem estis, non de Socrate, sed professione, an philosophandum sit. Et quod dare terram, & aquam: id seruire sit. Er communis esse partem pacis, id est, iusta facere. Sumendum autem alterutrum, quod accommodatius est. Alius ex eo quod non idem ab eisdem semper eligitur, sed oppositum prius, aut posterius, veluti hoc enthymema: Si exultantes pugnabamus, vt reduceremur: reducti sponte exulabimus, ne pugnemus? Aliquando enim pugnare, vt domi essent, eligebant, aliquando non esse domi, ne pugnarent. Alius, si cuius gratia id factum non sit, huius gratia esse, aut factum fuisse dicere: vt si quis afferat cuiquam aliquid, vt, cum abstulerit, doleat. Vnde illud dictum est, Multis non ex benevolentia Deus ingentes præstat prosperitates, verùm vt nobiliores suæ fiant calamitates. Et illud Antiphontis ex Melegro, Non vt feram occiderent, sed vt de virtute testes Melegro ad Græciam essent vniuersam. Et Theodectis ex Aiace, quod Diomedes non vt honoraret elegit Vlysses, sed vt minor esset, ac sequeretur. Possibile nanque est huius gratia fecisse. Alius litigantibus & consulentibus communis, vt suatoria, & dissuasoria consideres, & ea, quorum gratia vel agunt, vel fugiunt. Hæc enim sunt, quæ si insunt, agendum est: vt puta si possibile, si vtile, si facile aut sibi, aut amicis, vel si nocuum, damniq; illatum inimicis, aut si iactura minor est emolumento. Ex his enim suadent, ex contrariis autem dissuadent. Ex his etiam ipsis & accusant, & defendunt quidem ex dissuasoriis, accusant verò ex suasoriis. Est autem hic locus Pamphili, atque Calippi ars vniuersa. Alius ex iis

1155
ex iis, quæ fieri quidem videmus, incredibilia verò sunt, quoniam non credentur, nisi aut essent, aut prope essent, & quàm maximè. Nam aut quæ sunt, aut quæ probabilia sunt, credunt. Si ergo nec credibilia, nec probabilia, vera profectò sunt. Non enim quoniam probabilia, ideo credibilia sic videntur, vt Androcli Pytheo leges reprehendenti exilarant, quoniam dixit, lege opus esse legibus, quæ ipsas corrigat: nam & falsis, cum in mari enutiantur, falsi egere. Oliuaceis quoque oleo, quauis non credibile, oleo ea egere, ex quibus oleum gignitur. Alius elencticus, quo repugnancia considerantur, partim in aduersario, si quid tempore, factis, oratione re pugnat, hoc pacto. Deinde dicit vos amare, qui cum triginta viris coniurauit. Partim in se ipso, sic. Deinde litigiosum me ait, litem verò vllam me vquam suscepisse non potest ostendere. Partim & in se ipso, & in aduersario, hoc modo: Et iste quidem nihil vquam mutuo dedit, ego autem pro multis etiam vestram solui. Alius, cum res, aut homines suspecti sint, vel videantur causam eius afferre, quod suspicionem facit. Et enim aliquid, quare ita videretur: vt cum reprehenderetur quædam de filio: nam quoniam osculabatur adolescentem, impudica esse videbatur. Causa dicta soluit suspicionem. Et vt in Aiace apud Theodecten aduersus Aiaceam Vlysses dicit, quod cum sit Aiace fortior, tamen non videatur. Alius à causa si est, quod sit etiam illud, quod causam sequitur: si non est, nec causa sit. Simul enim causa, & id, cuius causa, & absque causa nihil est: vt Leo domas se defendens, accusante Thrasybulo, dixit quod in aree quidem constitutus infamia notatus, Respondit, Si ita esset, non se pulsatum à triginta fuisse. Sibi enim magis propter odium in plebem susceptum triginta viri crederent. Alius, considerare si possibile erat, aut est melius, quod consulti, aut facit, aut fecit. Perpicuum nanque si sic se habent, quod non facit, cum nemo volens, ac sciens mala eligit: quod quidem falsum nonnunquam est. Nam sæpe manifestatur postea, melius aliter fuisse, quod prius non erat manifestum. Alius, considerare si quid factis contrarium facturi sint, vt Xenophanes lugentibus Eleatis, ac rogantibus an Matute sacrificarent, consulebat, si deam putabant, ne lugerent: si hominem, ne ipsi sacrificarent. Alius à perperam factis accusare vel defendere, vt in Medea Carcini. Hi quidem accusant, quod filios Medea interemerit, quoniam non apparent. Ercauit enim Medea emissionem filiorum. Hæc autem se defendit, quod non filios, sed Iasonem interfecerit. Id nanque, nisi fecisset, peccasset. Siquidem & alterum fecisset. Hic autem locus, ac enthymematis species tota Theodori prior ars est. Alius à nomine, vt Sophocles, aperte Sidero, noménque ipsum ferens. Et vt in deorum consueuerunt laudibus dicere. Et vt Conon Thrasybulum appellabat. Herodius quoque in Thrasymachum dicit, Semper tu Thrasymachus es. Et in Polum, Semper Polus es. Et de Dracone legumlatore, quod leges illæ non hominis essent, sed Draco-

nis. Erant enim dura. Et apud Euripidem Hecuba in Venerem: Nomen quoque tibi rectè inditum: dea enim es amentia præfecta. Et Cheremon Pentheus à futura calamitate appellatus. Laudantur autem ex enthymematibus, elenctica magis, quàm demonstratiua. Nam & breuis contrariorum collectio est enthymema elencticum, & auditori quæ inter se conferuntur, lucidiora sunt. Ex omnibus verò enthymematibus tam ad demonstrandum, quàm ad redarguendum accommodatis, iis maximè plaudunt, quæ & acuta sunt, & audientes statim cum incæperis percipiunt. Ipsi enim secum gaudent quod præviderint: & quæ ita consequuntur, vt non nisi postea, quàm dicta sunt, intelligantur.

De apparentium enthymematum locis.

Cap. xxiii.

1156
Etum quoniam possibile est, alium esse syllogismum, alium non esse, sed videri: necesse est vt enthymema quoque aliud enthymema sit, aliud non sit, sed videatur. Siquidem enthymema syllogismus quidam est: loci autem enthymematum, quæ non sunt, sed videntur, hi sunt. Primus penes dictionem: & huius quidem vna pars, vt & in dialecticis est, cum non ratiocinatus conclusionem tandem inferit. Non est hoc, & hoc, est ergo necesse hoc atque hoc esse. Nam quod in enthymematibus conuolutum, atque per opposita dictum est, id videtur enthymema. Dictio enim huiusmodi capax enthymematis est: videriturque id esse penes figuram dictionis. Est autem vtile ad dicendum dictione syllogistica, multorum syllogismorum capita dicere, hoc pacto: Qui illos seruauit, qui nostros vltus est, qui Græcos liberauit. Quorum vnunquodque ex aliis demonstratum est, sed simul collecta aliquid facere videntur. Alter verò penes æquiuocationem, vt si p̄dicandus diceretur, quoniam mysteria inde dicantur, quæ sacrorum omnium maximè sunt veneranda: vel initium optimum esse, vnde initiali appellantur. Aut si quis cum canem laudet, de cælesti simul dicat, aut de Pane: quoniam Pindarus ait, O felix, quoniam magnum Dei canem, atque varium cælestes appellant. Aut si nullum esse canem decori esse, canem esse dedecori est. Et si dicas, Mercurium omnium deorum esse liberalissimum, cum solis communis Mercurius vocetur. Et si existimatione optimum esse dicas, quia viri probi non pecunia digni, sed existimatione digni sunt. Nam existimatione dignum non simpliciter dicitur. Alius, si quæ seiuncta sunt, coniunctim, aut quæ coniuncta, seiunctim dicitur. Nam quoniam idem esse videtur, cum sæpe idem non sit: vt vtrum vtilius, id faciendum. Est autem hæc Eurthydemi præceptio: vt scire quia triremis in Pyræo sit. Quilibet enim id nonit. Et quod qui elementa scit, carmen quoque sciat: idem enim est. Et quoniam si duplum valerudinarium, nec simplex salubre. Nam si duo bona sunt, quomodo eorum alterum malum? Quod ita dictum, elencticum est, sic verò demonstratiuum. Non enim possibile est, duo esse bona, quorum vnū malum sit.

Omni

Omnino autem hic locus cauillatorius est. Rursum quod in Thrasylbulum Polycrates dixit, quod rriginta tyrannos deposuit: coniungit enim. Vel quod in Oreste Theodectis est ex le- iunctio, iustum, eam, quæ maritum occiderit, mori: & patris vitionem à filio fieri, par est. Ergo hæc facta sunt: quæ si coniunxeris, non fortè amplius iustum. Id autem etiam ex defectu esse potest. Non enim dixit à quo. Alius, amplificatione confirmare, aut refutare. Quod sit, si autè, quàm demonstraueris quod feceris, rem amplifices. Efficit enim vt videatur vel quod non fecerit, quando, qui causam dicit, amplificat: vel quod fecerit, quando accusator indignatur. Quare entymema non est. Falsò enim colligit auditor, factum ab eo esse, aut non esse, cum demonstratum sit. Alius, ex signo. Nam id nihil colligit: vt si quis dicit, amores ciuitatibus conducere. Nam Harmodij, & Aristogitonis amores Hipparchi destruxerunt tyrannidem. Aut sic: Furatur Dionysius: prauus enim est. Nihil enim colligit, cum non sit omnis prauus fur, sed omnis fur prauus. Alius per accidens, sicuti Polycrates de muribus dicit, quod auxilium tulissent, arcuum chordas rodentes. Aut si quis dicat, optimum esse in cœnam vocari. Nam Achilles cum apud Tenedum vocatus non esset, fuit iratus Achius. Constat autem, illum, quali neglectum, conciratum fuisse: quod inde accidit, quod vocatus non fuit. Alius, penes consequens, hoc pacto: Alexander magnanimus fuit. Despexit enim multorum consuetudinem, & apud Idam secum conuerfabatur. Nam quia tales magnanimi sunt, magnanimus etiam is videbitur. Item exornat se delicatè, noctuque circumerrat: adulter ergo. His simile, quod in cœplis inopes & cantant, & salunt, & quod exulibus licet, vbicunq; volunt, habitare. Nam cum is, qui felices esse videntur, hæc adfunt, & ij, quibus adfunt, felices putabuntur. Sed in modo differunt: quapropter etiam in defectum incidunt. Alius penes non causam vt causam, hoc pacto: Quia simul, aut post, hoc factum est. Capiunt enim post hoc, quasi propter hoc, & maximè qui Rempublicam gerunt, vt Demades Demosthenis administrationem omnium malorum causam esse dicebat, quoniam post illam bellum euenit. Alius penes defectum eius, quod est quando, & quomodo, hoc pacto: Non iniuria Helenam abstulit Alexander, cum eligenti à patre daretur. Non enim semper, sed semel. Ad hoc enim vsque in potestate patris erat. Vel sic, Ingens contumelia est, liberos homines pulsare. Non enim omnino, sed cum non inceperint, manus inferre. Ad hæc, sicut in contentiosis penes simpliciter, & non simpliciter, sed quoddam sit apparens syllogismus, vt in dialecticis, quod non ens, ens est. Nam non ens, ens est non ens. Et quod scitur ignotum: scitur enim ignotum quod ignotum sit. Sic etiam in rhetoricis apparens est entymema penes probabile, non simpliciter, sed probabile quoddam. Id vero est non vniuersaliter, vt Agathon quoque dicit: fortè quis illud probabile puter, multa mortalibus esse non probabilia. Fit enim hoc præter probabile: quare id etiam probabile,

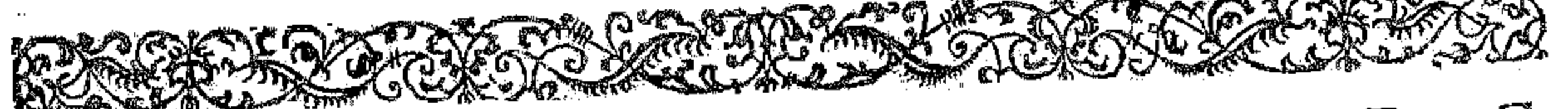
quod est præter probabile. Si verò sic, erit probabile, quod est non probabile. Verum vt in contentiosis secundum quid, aut ad aliquid, aut quomodo non additum deceptionem facit, ita & hic, quoniam probabile sit non simpliciter, sed quoddam: quo ex loco ars Coracis composita est. Nam siue suspectus non sit, vt si pulsationis imbellis homo accusetur, non enim probabile id: siue suspectus, quoniam robustus: nec id etiam probabile, quoniam probabile videri poterat: & similiter in aliis: nam vel suspectus, vel non suspectus erit necessariò, vtraque protectò probabilia videntur. Sed alterum probabile est, alterum non simpliciter, sed vt dictum est. Inferiorem quoque rationem superiorem facere hoc ipsum est. Hinc iure homines Protagoræ professionem non ferebant: falsum enim profitebatur, non verum. Sed apparens probabile nec in arte vlla, sed in rhetorica, & contentiosa. Sed de entymematibus, tam de iis, quæ sunt, quàm de apparentibus, dictum est. Nunc de solutionibus dicendum viderur.

De solutionibus. Cap. xxv.
Solimus autem vel aliud entymema contra opponentes, vel obiectionem inferentes. Cum igitur aliud opponimus, patet quod ex eisdem possumus dicere locis. Syllogismi enim ex probabilibus sunt: probabilia verò multa inter se contraria sunt. Obiectiones autem, sicut in Topicis, quatuor ex locis inueniuntur. Sunt enim aut ex eodem, aut ex simili, aut ex contratio, aut ex iudicatis. Ex eodem, vt si entymema esset de amore, quoniam bonus, obiectio duplex est. Nam vel vniuersaliter dices, omnem indigentiam malum esse, vel secundum partem, quod neque optimi, neque pessimi amores dicerentur, nisi etiam mali essent amores. Ex contratio autem obiectio ducitur: vt si cum entymema esset, probum virum amicis bene facere: ac nec improbos omnibus malè facere, responderes. Ex simili verò hoc pacto sit entymema, Maleficio affecti semper oderunt. At, inquis, beneficium affecti non semper amant. Iudicata verò ea dicimus, quæ clarissimorum virorum iudicio comprobata sunt. Sic entymema, quod oportet ebriis ignoscere, quum ignorantes peccent. Obiectio: Non ergo Pitracus laude dignus esset, qui maiores pœnas in legibus sumi de illis scripsit, qui vniuersales non peccent. Verum quoniam ex iis quatuor omnia entymemata fluunt, probabili, exemplo, argumento, signo, & sunt ex probabilibus quidè, quæ colliguntur ex iis, quæ vt plurimum aut sunt, aut esse videntur: ab exemplo autem, quæ per inductionem ex vno, vel pluribus similibus, cum vniuersale corporis, & particularia, ratiocinatione colligeris. Ex argumento autem sunt, quæ ex iis inferuntur, quæ necessariò iudicio sunt. Ex signo verò, cum per vniuersale, aut singulare, siue sit, siue non, colligeris. Quoniam igitur probabile non semper, sed vt plurimum verum est, perspicuum est, possibile semper esse, huiusmodi entymemata soluere obiectione allata. Quæ quidem non semper vera, sed apparens solutio est.

Nam qui obiecit, non dissoluit verisimilitudinem, sed non esse necessariam probat. Quare semper coningit, defendentem inagis, quàm acculantem, abundare, propter hanc deceptionem. Nam cum accusator per probabilia confirmet, semperque quod vt plurimum est, obiectionem habeat, non enim esse probabile, sed semper, ac necessariam: non est eadem solutio, quod non sit probabile, & quod non sit necessarium. Itaque iudex deceptus putat, si ita solutum est, aut probabile non esse, aut sibi non iudicandum, vt dicebamus. Sed non ex necessariis tantum iudicandum est, verum etiam ex probabilibus. Id enim est optima sententia iudicare. Quare non satisfaciunt, cum soluat, probetque non esse necessarium: sed soluendum est, quod non probabile: quod euenient, si obiectio magis vt plurimum est. Dupliciter autem potest huiusmodi esse: aut tempore, aut rebus ipsis. Firmissima verò est, si vtriusque. Nam quod sapius sit, id magis probabile est. Refutantur autem & signa, & quæ ex signis sunt, entymemata, etiam si vera sunt, vt prius dictum est. Nullum enim signum syllogismo colligit, vt nobis ex Analyticis patuit. Contra exempla verò eadem, quæ contra probabilia, est dissolutio. Nam si quid habemus, nec si solum est, sed quod non sit necessarium, & aut plura, aut sapius, aliter. Sin verò & plura, & sapius, sic pugnandum, aut non esse simile id, de quo agitur, aut non similiter, quandamque inesse differentiam. Argumenta verò sunt, & quæ ex argumentis entymemata, non possunt solui, quod syllogismo non colligant: quod etiam ex resolutionibus

patuit. Quare restat probare, quod ita sit, vt dicitur. Quod si patet ita esse, & argumentum esse, insolubile iam id redditur, cum omnia per demonstrationem facta sunt certiora.

De amplificatione, & attenuatione. Cap. xxvi.
Amplificatio autem, & attenuatio, non est entymematis elementum. Idem enim elementum dico, & locum. Nam elementum, ac locus est, in quem multa incidunt entymemata. Amplificatio autem, & attenuatio, entymemata sunt, ad ostendendum magnum esse, vel paruum, quemadmodum bonum quoque, ac malum, iustum ac iniustum, & aliorum quodlibet. Hæc verò sunt omnia, de quibus syllogismi, aut entymemata fiunt. Quare si nihil horum locus entymematis est, nec amplificatio, ac attenuatio. Verum nec refutatio entymemata species quædam est alia, quàm affirmatiua sunt. Patet namque quod refutat aut obiectionem inferens, aut probans. Probant autem quod oppositum est, vt si factum vnus esse ostendit, alter factum non esse. Quod si factum non esse ille, factum esse hic ostendet. Quam obrem non erit hæc differentia, cum eisdem vtrique vtantur. Entymemata autem afferunt quod sit, aut non sit. Obiectio etiam non est entymema, sed, sicut in Topicis, opinionem quandam dicere, vnde perspicuum fiat vel quod non colligit syllogismo, vel quod falsum quiddam assumpsit. Sed de exemplo, de sententia, de entymematibus, ac omnino de rebus vnde inuenimus, & quomodo inuentas dissoluemus, hæc nobis dicta sunt.

ARISTOTELIS
 STAGIRITAE RHETORICORVM AD
 THEODECTEN,
 LIBER TERTIVS.

De partibus rhetoricæ. Cap. i.

VERVM quoniam tria in oratione requiruntur: primum vnde fiat fides, alterum de eloquutione, tertium de ordine partium orationis: ac de fide iam dictum est, ex quibus, & ex quot, quod ex tribus, & cur tot solum: nam aut quia ipsi, qui iudicant, quodam modo affecti sunt, aut quia quales quosdam eos, qui dicunt, arbitrantur, aut quia quod demonstratum est, omnibus persuaderetur: & hoc explanatum vnde entymemata inueniantur: sunt enim species entymematù & loci: sequitur nunc vt de eloquutione dicamus. Non enim sufficit, si habeas sic dicenda sint, sed necesse est, ea, vt oportet, dicere, quod plurimum confert, vt oratio qualis quædam esse

videatur. Primum igitur quæsitum est, quod natura primum est, vnde res ipsa credibilitatè habeant: deinde quo pacto in dictione ponèdè sunt. Tertio, quod vires quidem haber ingentes, sed nondum explicatum quomodo præhuentium. Nam vel in tragediam, atque comædiam tardius accessit. Ipsi enim potèe tragedias olim pronuntiabant. Quare manifestum est id etiam in rhetorica ita esse, quemadmodum in re poetica: quod & alij quidam tractant, & Glaucus Teius. Est autem pronuntiatio in voce, quo pacto ipsa in singulis affectibus vtendum sit, veluti quando magna, quando parua, quando mediocri, & accentibus quomodo, sicut acuto, graui, mediocri. Et quibus in vnoquoque numeris. Tria enim sunt, quæ considerant, magnitudo, harmonia, numerus. Præmia ergo ex certaminibus ij penè

Aetio etiam
in scripta ora-
tione.

penè forunt. Verùm sicut in poetis certamini-
bus plus ipsis poetis possunt actores, sic & in ci-
uilibus propter ciuitatum deprauationem. Sed
nondum de ipsa ars composita est. Nam & de
eloquutione tardius acceptum videtur; parum
honestum esse, si bene examines: sed tamen cum
rhetorica, eiusque præceptio ad opinionem spe-
ctet, non quod rectè se habeat, sed quia necessa-
rium, non est negligendum. Iustum enim est, nihil
plus in oratione quærere, quàm ne aut dolore,
aut voluptate afficiat. Ita cum par sit ipsis rebus
certare, cætera præter demonstrationes superua-
cana sunt. Veruntamen nimiam faciunt, vt di-
ctum est, propter auditorum prauitatem. Verùm
elocutio ipsa habet parum quid in docendo sem-
per necessarium. Refert enim ad significandum,
sic aut sic dicere, quæ non tantum. Verùm hæc
omnia concepta animi imago sunt, & auditorem
respicit: quæ propter nemo geometriam sic docet.
Nam elocutio, quæ solis verbis fit, siquidem
rectè fit, id facit quod & pronuntiatio. Ceperunt
autem parum de ipsa quidam dicere, veluti
Thrasymachus de commiserationis pronuntia-
tione: sed est Naturæ aptum esse, & ad agendum,
& minus artificiosum, quàm cætera: eloquutio
autem artificiosa, quocirca qui id facere possunt
rhetores, iis quoque, sicut & pronuntiantibus,
præmia posita sunt. Nam orationes scriptæ ve-
hemmentiores propter eloquutionem videntur,
quàm propter sententias. Ceperunt igitur, sicut
et Natura postulat, id primò poetæ mouere. Nam
ipsa nomina, imitationes sunt. Est autem & vox
nobis ad imitandum, omnium particularum
aptissima. Quæ propter artes quoque constituta
sunt, rhapsodia, & histrionica, & alia eiusmodi.
Ac quoniam poetæ res friuolas dicentes, pro-
pter dictionem videbantur gloriam consequuti,
idcirco poetica primò suscepta est dictio, qualis
est Gorgiæ. Et ad præfens vsque multi minus do-
cti hos optimè dicere arbitrantur. Id verò ita
non est, sed alia orationis, alia poetis dictio est.
Quod inde etiam ostenditur, quod nec ipsi, qui
tragedias faciunt, illo modo amplius vtuntur:
verùm sicut ex tetrametris ad iambicum trans-
gressi sunt, quoniam metrorum omnium id ora-
tioni simillimum est: sic quæcunque nominum
præter consuetudinem sunt, ea neglexerunt: &
quibus præfici exornabant, & imprasentiarum
etiam qui hexametra componunt, prætermise-
runt. Quam ob rem risu dignum est, eos imitari,
qui non amplius illo modo vtuntur. Quare per-
spicuum est, non omnia, quæ de dictione dici pos-
sunt, nobis examinanda, sed de ea, qua dicimus.
De illa verò dictum est in iis, quæ de arte poetica
tractauimus: ibi ergo perspicuarur.

De eloquutione. Cap. 11.

Loquutionis igitur huius virtus di-
luciditate definitur: quod ita esse
illud signi est, quoniam nisi oratio
significet, non habebit opus suum.
Et quoniam nec delectam, & humilem, nec re-
rum dignitatem excedere, sed accommodatam

esse oportet. Poëtica quoque fortè non humilis,
sed orationi non accommodata est. Dilucidam
autem reddunt orationem, quæ propria sunt, siue
nomina, siue verba: non delectam verò, sed orna-
tam, reliqua, de quibus in arte poetica diximus.
Nam inuitata grauiorem reddunt orationem.
Quod enim ad peregrinos, atque aduenas pati-
mur, id etiam ipsum ad dictionem sustinemus.
Quocirca inuitatio ra sunt adhibenda: hæc enim
ex omnibus admirantur. Mirabile autem omne
iucundum est. In metro igitur multa id faciunt,
commodèque ibi dicuntur. Nam tam res, quàm
personæ, de quibus habetur oratio, excellentio-
res sunt. In oratione verò soluta, cum causa mi-
nor sit, multò paucioribus vtendum. Nam ibi
quoque si seruus, aut adolefcens ornatiores dica-
ret, aut de paruis, indecorum esset. Quæquàm
etiam in his extenuatio, iusque, & amplitudo de-
cori est, quare oportet id facientes latere, ne si hæc
dicere videantur, sed genuinè: hoc enim verissi-
mum facit orationem, illud autem contrarium.
Nam tanquam inuidia vituperantur, quæ
admodum & vina mista. Quod Theodori vox
ad aliorum habet histrionum. Illa enim, eius
ipsius, qui dicit, esse videtur: hæc, alienæ. Celantur
autem facile, si quis ex consuetà, communique
dicendi ratione eligens componat, quod Eupri-
des facit, & primus monstrauit. Cum autem no-
minibus, atque verbis consistat oratio, cumque
nominum tot sint genera, quot in arte poetica di-
cta sunt, ex iis præcis quædam, & compositis, at-
que iteratis nominibus, & fictitiis raro, & paucis
in locis vtendum. Sed vbi, dicemus postea. Causa
quoque dicta est: ad maius enim, quàm decorum
est, orationem extolunt. Propria verò, & con-
grua, & translatio soluta orationis eloquutioni
conueniunt. Cuius signum est, quod solum his
omnes vtuntur. Omnes enim translationibus, &
congruis, atque propriis colloquuntur. Quare
patet, si quis hæc rectè componat, quod oratio &
clara, & præcis videbitur: & cur præcis, laeabit
quæ orationis oratoria virtus erat. Nominum
verò, quæ sunt æquiuoca, cauillatori conferunt:
æquiuocationibus enim fraudem parat. Quæ ve-
rò synonyma sunt, poetis. Dico autem propria,
& synonyma, vt proficisci, ac ire. Nam hæc am-
bo, & propria, & synonyma sunt adinuicem.
Quid autem vnumquodque horum sit, & quot
translationis genera sint, & quod plurimum ram
in re poetica, quàm in soluta oratione transla-
tiones possint in arte poetica, vt diximus, di-
ctum est. Tantò autem magis in ipsis oratori est
elaborandum, quantò pauciora præsidia soluta
oratio habet, quàm metrica. Sed dilucidum
quoque, iucundum, ac præcis maximè affert
translatio: neque est accipere ipsum ab aliquo.
Sunt autem epitheta, & translationes accommo-
data: ad inuicem dicenda, quod ex proportione
fieri: aliter indecorum videbitur. Nam contraria
simul collata maximè apparent. Considerandum
igitur, vt iuueni purpureum, sic seni quid conue-
nit. Non enim eadem vtrisque decora est vestis.
Ad hæc, cum laudare veis, à melioribus: cum
vituperare, à peioribus. Eorum, quæ in genere
sunt,

gent, ducenda translatio est: veluti si quoniam in
eodem genere contraria sunt, mendicantem fla-
gitare diceres, ei flagrantem mendicare. Nam
igitur diceres, ei flagrantem mendicare. Nam
quoniam peritioes ambo sunt, licet quod dixi-
mus facere: sicut etiam Iphicrates dixit, Calliam
mitragyrem, id est, stipem flagrantem, sed non
didochum. Dixit autem non fuisse ipsum initia-
tum. Non enim mitragyrem ipsum appellasset,
sed daduchum. Nam cum vtraque in diuinis sint,
alterum laudabile, alterum illaudabile est. Sic
etiam Dionysij adulatores, artifices se ipsos ap-
pellabant. Hæc autem ambo metaphora, hæc
quidem sordidantium, hæc autem contrarium.
Et prædones quidem se ipsos acquilitores vo-
cant nunc. Quæ propter licebit etiam dicere in-
iuriam esse, & errantem iniuriari: furacum
quoque & accepisse, & rapuisse. Quod verò Te-
lephus apud Eutipidem dicit, præesse remis, & in
Myliam abitus, indecorum est. Nam regnare,
cùm dignitatem rerum excedat, non igitur rectè
est hæc metaphora. Fit autem in syllabis
quoque error, cum suaves non fuerint, veluti
Dionysius Chalceus in elegiis poem clamorem
Calliopes appellat: nam vtraque voces sunt.
Translatio autem per non significantes voces fri-
uola est. Præterea, non longè perenda, sed à pro-
pinquis, & iis, quæ eiusdem generis sunt, & inno-
minata per translationem ita nominare oportet,
vt cum dicta sint, pateat esse propinqua, vt in illo
comparato anigmate. Aereum vidi virum igni-
tum, vico conglutinatum. Res enim innominata
est: sed ambo, additò quadam sunt. Conglutina-
tionem igitur, ipsius cucurbitæ adhaesionem
dixit. Et profectò in comprobatis anigmatibus
commodas possumus inuenire translationes.
Nam cum anigmatica orationi translationes
congruant, manifestum est, probè, ac ex probis
esse translatum. Pulchritudo autem nominis, vt
Lycimius, in sono, aut in significato. Et è diuer-
so turpicudo quoque similiter. Et ad hæc tertium,
quod cauillatorium soluit rationem. Non enim
(vt dixit Bryson) nemo turpiter loquitur, cum
hæc pro illo dixit, si quid dicit, hocce significat,
innique. Nam id falsum est, cum aliud alio ma-
gis proprium sit, & similis, & aptius, vt rem ante
oculos ponat. Præterea, non similiter se habens,
proprium, & translatum significat. Quare vel sic
aliud alio pulchrius, & turpius existimandum.
Nam vtraque honestum, ac turpe significant, sed
non inquantum honestum, atque inquantum
turpe: aut hæc quidem sic, vt rem honestam, tur-
pè vt significet, contraque hæc ita sit, sed hæc
tamen magis exprimit rem turpem, quàm turpis
est, alia minus. Translationes verò à pulchris
transferenda, aut voce, aut potestate, aut visu, aut
alio quodam sensu. Differt autem, & melius dici-
tur aurora rosca, quàm phoenicia, vel multò in-
cæpius rubea. In epithetis etiam adiectiones tam à
malo, vel turpi facere possumus, vt turpius dici-
tur matricida, quàm parricida, tursum à melio-
re, vt vitor parentis. Et Simonides cum sibi non
multum afferbar, qui mulabus vicit, nolēbar
carmen componere, quasi molestè ferret in lau-
dem mularum id facere: cum verò multum at-

De frigidis. Cap. 111.

Rigida verò in dictione sunt qua-
drupliciter. In nominibus compositis,
vt Lycophron, multifacies calos,
magnicrucis terra, litus angustio-
portum. Et, vt Gorgias appellat, mendicimu-
sus adulator, & periuros, atque probiueros. Et vt
Alcidas, referta animum viribus, & faciem fa-
cta ignicolor: & promptitudinem ipsorum pu-
tauit fore siniferam, & orationis vim siniferam
constituit, & purpurocolor Thesiali pauimen-
tum. Nam omnia hæc propter compositionem
poëtica videntur. Hæc quidem vna causa est.
Altera, præcis nimium vt, vt Lycophron. Xer-
xes, dico, vir montis instar, & Schiron, vir vastus.
Et Alcidas ludicrum poëti, & ipsam Naturæ
stoliditatem, & ardenti mentis ira exacerbatum.
Tertium in epithetis, cum aut longis, aut alienis,
aut frequentioribus vtimur. In poësi enim decet
album lac dicere, in oratione verò soluta non-
nulla indecora sunt, & nonnulla, si crebrius po-
nantur, arguunt, ac patefaciunt modum poëti-
cum. Sed quoniam opus est ipsis, vt, (tollunt
enim quod vitatissimum est, & faciunt vt elo-
quutio grauior videatur) habenda est mediocri-
tatis cura, ne peius efficiant, quàm si frustra di-
cerentur. Nam malè dicere illi efficitur, iis non
bene. Idcirco quæ scripsit Alcidas, frigida vi-
dentur. Non enim quali bellariis, sed quali ci-
bariis vtitur epithetis, valde crebris, ac paten-
tibus, & amplioribus, quàm res postulat. Non
enim sudorem dicit, sed sudorem humidum:
nec in Isthmia, sed in Isthmiorum. Solemnita-
tem: nec leges, sed ciuitatum leges: nec cur-
ribundus, sed impetu animi curribundus: nec
auditorium, sed Naturæ auditorium, & tristem
solicitudinem animi: nec gratia, sed plebeia
gratia conditor, & gubernator audientium
voluptatis: nec ramis, sed syluæ ramis occu-
luit: nec corpus tegebat, sed pudenda corporis.
Et honorabilem animi cupiditatem: quod simul
& compositum, & epitheton est. Sic igitur poë-
ta, & sic prauitatis adinuenerunt excessum.
Nam qui poetice dicunt, propter indecorum
ridicula, & frigida constringunt, atque compo-
nunt, & adhuc obscura propter nugationem.
Qui enim, quoniam auditor intelligat, ramca
interponit, diluciditatem obscuratè dissoluit,
vtimur autem compositis, cum & res innomi-
nata sit, & dictio ad compositionem apta, vt
Xerxes, & cetera, quod si crebrius sit, omnino poëti-
cum est. Quare composita dictio dithyrambicis
est perutilis. Iustati nanque isti sunt. Præcis verò
Herod

Heroicis dignitatem enim, ac magnitudinem affert. Translatio autem iambicis, quibus nunc vruntur, vt dictum est. Adhac in translationibus quarto frigiditas sit, cum non conueniant, aut quoniam ridiculè, quibus Comici vruntur, aut quoniam inflatè nimis, ac tragicè, aut quoniam obscurè, quia remotiores, vt Gorgias. Virides res, atque exangues, quas turpiter feminasti, & perpetrâ mellisisti. Hoc enim valde poeticum est. Et vt etiam Alcidas philosophiam vallum legum, atque fossam appellat. Odyssæam verò pulcherrimum humanæ vitæ speculum, nihilque tale potèst ludicrum asserens. Cuncta hæc parum credibilia, propter ea, quæ dicta sunt. Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cum super eum volans stercus emisisset, optimè, ac tragicè dictum est. Dixit enim, Turpe est hoc ð Philomena. Hoc quidem aui dictum, turpe non sit, verum ad virginem turpissimum. Rectè igitur obiurgauit, quoniam non quod est dixit, sed quod fuerat iam olim.

De imagine. Cap. IIII.

IMago etiam, translatio est. Parum enim à translatione differt. Nam cum Achillem, vt Leonem, itruille pœta dicit, imago est: cum verò Leonem, translatio. Nam quoniam vtique viribus excellit, Achillem traducendo Leonem appellat. Accommodantur autem imagines orationi etiam soluta, sed rariùs. Poeticum enim id est. Ducuntur verò sicut translationes ab eis differentes eo, quod dictum est. Sunt igitur imagines in soluta oratione, vt apud Andronicum in Idria, similem ipsum esse canibus vincit. Nam illæ quæquid incidit mordent, & Idria ex vinculis solutum infestum esse. Et vt Theodamas Archidamum Euxeno geometriam ignoranti conferebat, & ex proportione. Erivenim Euxenus Archidamus geometricus. Et in Republica Platónis: Qui mortuos spoliant, eos canibus similes esse, quæ lapides mordent, & proiecientes non tangunt. Et vt Demosthenes in plebem, gubernatori similem ipsam esse, robusto quidem, sed subentuo. Illud quoque in carmina poetarum, formosis absque pulchritudine similia esse. Nam & illi cum desloruerint, & hæc soluto numero longè alia, quam fuerint, esse videntur. Et Pericles in Samios, similes ipsos esse pueris, qui panem accipiunt, sed plorantes. Et in Bœotios, quod illicibus similes essent. Nam ilices inter se ipsas frangi, atque dirampi, & Bœotios aduersus se ipsos pugnantes. Item Demosthenes in plebem, quod similis ex navigatione nauis laborantibus sit. Et Democritus oratores nutricibus conferebat, quæ deglutientes cibum, salua pueros inungunt. Antisthenes etiam Cephisodotum tenuem tui parem esse dixit, quoniam periens lætissiat. Nam hæc omnia & vt imagines, & vt translationes dicere licet. Quare quæcumque vt translationes dicta probantur, omnia etiam imagines erunt, & imagines translationes erunt ratione indigentes. Verum oportet translationem, quæ ex proportione ducitur ad vtranque partem, & in iis, quæ sunt eiusdem generis, reddere: vt si phiala Liberi patris scutum est, commodè quoque scutum ipsum Martis phiala dicetur. Oratio igitur ex iis componitur.

tem, & in iis, quæ sunt eiusdem generis, reddere: vt si phiala Liberi patris scutum est, commodè quoque scutum ipsum Martis phiala dicetur. Oratio igitur ex iis componitur.

De Latinitate. Cap. V.

Latinitas autem eloquutionis Latinitas est: quæ in quinque fundatur. Primum in coniunctionibus, cum sicuti flagitant priùs, aut posterius altera reddi ad alteram, sic collocantur, veluti ad ipsum quidem, verò, vel autem, consequitur. Oportet autem ita eas collocare, vt facillè memoria teneantur, & neque longo intervallo redire, neque coniunctionem aliam priùs, quam necessariam reddere: quod tamen, quauis rariùs, commodè sit, hoc pacto: Ego verò postea, quam mihi nuntiatum est, (venit enim Cleo rogans, atque orans) protectus sum, necum eos accipiens. Nam hic multa ante redditionem interiecta sunt coniunctiones. Quod si longior interpolatio fiat, obscura erit oratio. Primum igitur coniunctiones bene disponantur. Deinde propriis dicendum vocabulis, & non per circuitiones. Tertio, non ambigè, nisi consules ita quispiam faciat: quod faciunt, qui cum nihil habent dicere, aliquid tamen se dicere simulant: vt in poësi sit, & Empedocles facit. Decipit enim circuitio, cum crebra sit, ac ita auditores afficiuntur, sicut multi cum ambigua oracula audiunt, annuunt. Cræsus cum Halyn traiceret, magnum debet principatum. Et omnino quoniam minor committitur error, idcirco rem in genere, qui vaticinantur, dicunt. Dicit enim forè aliquis verum magis in ludo patia vel imparia dicens, quam quor: & magis quod hoc erit, quam quando. Quocirca aruspices non determinant quando. Hæc ergo omnia, hisque similia fugienda, nisi quis studio faciat. Quarto, vt Protogoras nomina generum distribuat, masculina, feminina, instrumenta. Nam hæc quoque rectè oportet reddere. Sic progressa, collocatæque præcessit. Quinto, vt multa, & pauca, & vnum rectè dicantur: vt, Illi profecti hominem pulsarunt. Vniuersaliter autem oportet legibile esse, quod scriptum est, & dictu facile: quod idem est. Id autem multa coniunctiones, longæque redditiones non habent, nec ea, quæ non facillè distinguuntur: veluti quæ Heraclicus scripsit, quæ quoniam non patet prioris, an posteriori quicquam accommodetur, distinguere arduum est, veluti statim in ipso initio libri, Rationis, quæ verè est, & immutabilis, semper imprudentes homines sunt. Dubium enim est vtri, semper, attribuendum sit. Præterea, incongrua sit oratio, cum non reddideris, nisi coniunxeris: vtri que congruentia, vt sonum, aut colorem videre quidem commune non est, sentire verò. Obscurum autem etiam cum, dicit non apponendo, sed multa intorserendo, hoc pacto: Constitui enim, cum tecum hæc, atque hæc, & sic colloquutus essem, proficisci. Sed non hoc pacto. Constitui enim proficisci hæc, & sic colloquutus essem.

De am

De amplitudine elocutionis. Cap. VI.

Locutionis verò amplitudinem hæc faciunt, si ratione nominis loco vtriusque veluti si non circuli, sed superficiem dicas, in qua mediū ab extremis æquitate est, si pro ratione nomē, similiter si turpes, aut indecorū. Nam si rationi turpiter inest, non nisi verò nomini, & rationem dicas. Si translationibus, & epithetis significes, modò ne vt poetice genus incidas. Si multa pro vno ponas, vt poetæ faciunt. Nam & si vnum velint significare potum, dicunt tamen portus in Achiuos. Si non tra verò breuiter, nostræ tuæque vxoris. Item si cum coniunctione dicas. Sin verò breuiter, absque coniunctione, sed non inconnexa, hoc pacto: Et profectus, & alloquutus illum sum. Profectus, alioquutus illū sum. Præterea, si quæ non sunt, ea dicit. Quod de Teamesto facit Antimachus. Modicus quidam ventosus collis. In infinitum enim sic amplificatio fit tam in bonis, quam in malis. Est igitur in vtroque conducibile, si quomodo non habet, dicit. Quæ ex re verba etiam poetæ deducunt, vt illud, harmoniam in fidem, & alyrū. Præterea, quæ ex proportione sumuntur, probari solet, vt si quis cubam esse dicat cantum infidem.

De decore in elocutione. Cap. VII.

Decorum autem erit in elocutione, si affecta erit, & morata, & rebus accommodata. Accommodata verò erit, si non sit humilis in rebus magnis, nec in paucis ampla, neque humilis verbo inuit oratus. Comma enim videtur, vt apud Cleophonem, Venerabilis tu. Affecta verò, vt cum cornelianum iratorū dicto. Cum impia, turpique dicitur, molestè quasi, & cautè dicere: cum laudabilia, cum admiratione: cum miserabilia, humiliter: & in aliis similiter. Hæc enim accommodata dictio rem verissimilem reddidit. Nam cum auditores sic se habere homines in huiusmodi rebus cõsiderent, decipiuntur. Quare quæcumque non ita sit, vt orator dicat, putant, tamen sic esse. Similitereque semper audientes afficiuntur, ac ille, qui affectus dicit, etiam si non verè dicat. Quocirca multi clamantes terrent auditores. Verum cõprobatio quoque à signis, morata est. Sequitur enim si accommodata est, genera singula, atque habitus. Dico autè genus, ætate, sexu, natione, vt puer, vir, senex, femina, vir, Lacedæmonius, Thessalus. Habitum autem secundum quem qualis quidam in viuendo est. Non enim secundum omnem habitum vita qualis quedam est. Si igitur habitui verba accommodantur, moratum dicendi faciet genus. Non enim eadem, nec eodem modo indoctus est, & doctus dicit. Verum auditores ea quoque re afficiuntur, quæ scriptores nihil minus vtuntur. Quis nescit quæ nemo ignorat. Nam cum sic dicitur, quasi vereatur auditor, ne solus ignarus eius rei sit, quam omnes sciūt, annuit. Porro quando sit oportunum, vel importunum,

conformare oratione, in omnibus generibus perspicier facillè orator. Verum in omni excessu illud remedio est, quod vulgò fertur, Nequid nimis. Oportet enim, vt quisque se ipsum castiget. Sic enim sit, vt quod dicitur, verū esse videatur. Nec tamen dicentem latebit, quid sit quod faciat. Præterea si omnibus simul congruentibus vtriusque sit enim auditor decipitur. Dico autem, veluti si aspera verba sint, quæ ad hoc genus pertinent, vocem, ac vultū, ac carera non oportet esse dura. Quod si obseruetur, euadet perspicuus vnusquisque character. Sin verò hoc quidè adhibuerit, illud verò non, latebit industria. Si ergo asperè dicuntur sententia, & aspera leniter, nullam habent verisimilitudinem. Composita verò turba si plura sunt, & epitheta, & inuitata, & ex affectu dicenti congruunt. Ignoscitous enim irato, si malū quid inauditum, monstrificum, montisque instar dicat, & tunc maxime, quando iam commouit auditores laude, ac vituperatione, odio aut amore. Quod Hocrates in Panegyrico facit circa finem. Fama verò, atque sententia, & si qui passi sunt, Similia enim dicunt omnes commoti: quare similiter dispositi hæc libenter audiat. Idcirco poësi quoque congruunt. Videtur enim incitari poësi, quomā furore agitur. Aut ergo sic oportet, aut illud èdo, sicuti Gorgias faciebat, & sicut se habent, quæ in Phædro sunt.

De numero. Cap. VIII.

Figura igitur orationis illa maxime probatur, quæ nec metrica est, nec sine numero. Alteri enim non verisimile sit, cum factū esse videatur nimis longè à communi dicendi ratione discedit, cum expectatione faciat, mox idem recursurū. Sicut etiam præcones pueri præueniunt, illudque præoccupat, quem pro aratore eligat, qui Cleonē manumittit. Alterum, quod sine numero est, interminatum est. Verum terminari quidè oportet orationem: sed non metro. Infinitum enim nec inuendum, nec cognoscibile est. Omnia verò numero terminantur. Numerus autè figura eloquutionis rhythmus est, cuius mensura decisiones sunt. Quare numerum quidem habebit oratio, metrū verò non habebit, ne poema sit. Numerum quoque non omnino exequimur, quod erit, si ad aliud vsque intit. Numerorum autem heroicis, amplius, elegans, & egens harmonia. Iambicus verò ipsa oratio multorum est. Idcirco ex omnibus metris iambica ex re pore maxime dicunt. Sed opus est, ampliore orationem facere, ac vulgo alienam. Trochæicus autem tripudii aptior: quod ita esse tertametra esse dunt. Restat etiam pæan, quo quasi secro à Thra synucho incipientes vtentur, sed nesciebant dicere quis esset. Tertius autè est pæan, qui & ex predictis constat. Sunt enim tria ad duo, cum alter illorum vnum ad vnum sit, alter duo ad vnum. His igitur proportionibus sesquitercia collata: & hæc est pæan. Reliqui igitur & propter ea, quæ dicta sunt, & quoniam metrici, omittantur. Pæan verò sumedus, in quo solo ex dictis numeris metrum non constat: quare maxime hæc. Impraesentiarum itaque vno pæane incipientes etiam vruntur.

De arte ce- Janda.

Hoc vltimū fuisse videtur in præconis manumittitum.

Sed oportet exitū à principio differre. Nam cum sint duo inter se opposita preanis genera, vnum, in quo prima producta est, quam res vrenes sequuntur. Delogena Diana filia Iouis, principiis congruit, sicut & vtuntur. Alterum e contra, in quo res precedunt breues, vltima verò productur. Post terras, & aquas, Oceanumq; rapit atra nox. Is igitur exitū facit incommodum. Nam breuis, cum imperfecta sit, mancum facit, si vltima est. Oportet igitur producta dissepere, vt finis manifestus sit, non propter scriptorem, nec propter compositionem, sed propter numerum. Quod igitur non sine numero, sed numerosam oportet esse orationem, & qui sonorum faciunt numerum, & quo pacto disponi, dictum est.

De pendente oratione, ac eius contraria.
Cap. x.

Necessarium autem est, vel pendentem esse orationem, ipsaq; coniunctione vnā, vt qui in dithyrambicis ambicus sunt, vel conuolutam, & priscoxi poetarum antitrophis similem. Pendens igitur compositio, ac prisca, Herodoti est, atque Thuri, qua priores quidem omnes, nunc verò non multi vtuntur. Vico autem pendente, quæ nullum per se habet exitum: nites, quæ dicitur, in exitum peruenerit: que iulianus est, quoniam infinita. Omnes enim sine conspiciere volum. Quocirca etiam in calce expiant, ac resoluunt. Non enim mutant, cum calcem prospiciant. Pendens igitur talis compositio est. Nam ipsorum alij miseribus effertur. Circuitum autem, id est Græce *εὐκλειδῶν*, appello compositionem, quæ ipsa per se ipsam principium habet, & finem, magnitudinemq; mediocrem: quæ compositio suavis, atque dilucida est: suavis quidem, quoniam interminato conuoluta est, & quoniam semper aliquid se habere auditor putat, cum ubi aliquid semper terminatum sit. Nam cum nihil prouideatur, nec expediatur, iucunda compositio est. Dilucida verò, quoniam memoria facile retineatur, quod habet, quoniam circuitus compositio numerosa est: quæ res omnium aptissima est, vt facile memoria teneatur. Quapropter carmina omnes melius recordantur, quam solutam orationem. Numerum uanq; habent, quo mensurantur. Oportet autem vt sensus quoque in circuitu concludatur, nec incidatur, sicut rambici Sophoclis versus, Calidon hæc est terra Peloponnesiæ telluris. Contrariū uanq; contingit suspicari, vt in eo, quod modò diximus, Calidone in Peloponneso esse. Circuitus autem alius ex membris constat, alius supinus est. Ex membris constat dicitur, cum oratio absoluta sit, & distincta, facilisque respirationis, non in ipso interuallo: vt qui modò dictus est circuitus, sed totus membrum verò, est altera eius particula. Supinum autem dicimus, qui vno membro constat. Verum oportet, ne tam membra, quam circuitus ipsi aut maci sint, aut longi. Parua enim quasi impingere auditorum faciunt. Nam necesse est quando ad longius, & mediocritatem prospiciat, nec sibi terminum præfixerit, cum subito interuallo retrahatur, quasi illusionem ex repulsione fieri. Longiora verò sic auditorum relinquunt,

sicut qui calcem prætereunt, deambulantes relinquunt. Circuitus longus omnino sic suspensioni similis. Illud itaque sit, quod Chius Democritus in Melampodem, qui pro antitrophis suspensionem fecit, mordaciter dixit. Is vir malum alij strensus, ubi ipi malum fabricatus est. Longa enim suspensio faciet pessima. quod commode in longimembris quoque dicere possumus. Qui verò breuimembres nimium sunt, circuitus non sunt: præcipitem enim agunt auditorem. Dictio autem, quæ in membro est, alia opposita citis alia non opposita. Non opposita quidem, hoc pacto: Sapienter eos miratus sum, qui festos dies celebrant, & agones gymnicos instituerunt. Opposita verò, cum in vtroque membro aut contrarium ad contrarium referunt, aut idem contrariis adiungitur, hoc pacto: Veris que uilitatem attulerunt, & us, qui remanserunt, & iis, qui sequuti sunt, Nam illis plura, quam domi habebant, conquisierunt, his sufficientia domi reliquerunt. Contraria verò est remansio sequitioni, sufficientis pluribus. Quare penunia indigentibus, & absumere uolentibus, absumptio: acquisitioni opponitur. Item accidit etiam sapiens, vt itolidi feliciter, prudentes infeliciter agant: quia illi mox quidem virtutis dignificati sunt: non multo autem posterius principatū maris acceperunt. Item, Nautiganit per terras, pedibus iur per maria. Hellepontum enim conuaxit, Atho montem effudit. Item, Natura ciues, logetur ites priuantur. Nam ipsorum alij miserentur, alij turpiter exularunt. Item, turpe est, cum priuatum barbaris in famulam ueamus, multos locorum ipsi publice seruientes negligere. Item, aut viuos ampliteres, aut mortuos derelinquas. Itē, quod ad Pitholagū aliquis dixit, & ad Lycophronē in pratorio; Ili nos domi quidem seruientes vendebant, postea autē, quam uenerit ad nos, empit sunt. In his enim omnibus, quod diximus, sit. Estq; suavis huiusmodi dictio, vel quoniam cōtraria patent aperte, multoq; magis cum ad se ipsa breui referuntur: vel quoniam oratio syllogismo similis videtur. Etlenchus enim oppositorum collectio est: huiusmodi autē oratio contrario dicitur. Compar verò, cum membra equalia sunt. Assimilatio autem est, cum vltima vrisque membris similia sint. Idq; necessaria vel incipiendo, vel desinendo. Et incipiendo quidem in nominibus semper sit: Ager erat, qui ager esse dicebatur. Desinendo verò in vltimis syllabis vel verbis, vel nominis, aut etiam in integra dictione. Ac in verbi quidem vltima syllaba, quod similiter desinens dicitur, sit: Putarunt eum bene fecisse, & eum ipsum causam fuisse. In nominis autē quod similiter cadens appellatur, hoc modo: Erat in cogitatione maxima, & in spe minima. In verbo autem integro, quā conuersionem appellamus, hoc pacto: Dignus est insigniri are, non dignus est are. At tu & viuo dicebas malē, & nunc in mortuū scribis malē. Concurrunt autē in idem nonnumquam contentio, compar, & similiter desinens. Circuitus verò principia in Theodecticis enumerata ferre sunt. Sed contentiones false quoque inueniuntur, vt apud Epicharmum: Interdum quidem ego illorum eram, interdum verò apud illos ego,

De vt

Verbanis. Cap. x.
Erim quoniam de his iam demonstratum est: nunc vnde verbanis ducantur, & ea maxime, quæ probantur, dicendum est. Nam posse facere dicere, aut ingeniosi est, aut exercitari: docere autem, doctri-
ne huius. Quare nobis dicenda, enumerandaque sunt, id inuitum sumentibus. Facilitate discere, ac intelligere. Natura omnibus est suauis: verba verò aliquid significant. Quare quæcumque ex verbis facile nobis ingerunt disciplinam, hæc suauissima sunt. Prisca igitur, ac aliarum gentium, non inueniuntur: propria verò, ac nostratia scimus. Translatio autem id maxime facit: Nam cum sententiam quis stipulam dixerit, disciplinam per se necestem, cognitionemque fecit: quoniam verasq; desistorerunt. Verum poetarum etiam imagines id ipsum faciunt. Vnde illis vti verbanum esse videtur, cum sit imago, vt iam dictum, translatio ad dictionem differt: quare minis suavis, quoniam longior: & non dicit hoc illud esse, quare nec animus id querit. Necesse igitur est tam dictionem, quam entymemata ea verbanis esse, quæ velocem nobis cognitionem faciunt. Idcirco nec quæ vulgaris sunt, ex entymematibus comprobantur. Dicimus autem vulgaris, quæ cuiuslibet patet, nec quicquam habent, quod in eis querere oporteat. Nec quæcumque dicta ignorantur, sed quorum-
cunque cognitio vel simul primū incidit, sit, vel etiam si prius non erat, non multo post mens ea consequitur. Sic enim quasi disciplinatio fit, illo autem modo neutrum. Verum hæc, atque huiusmodi entymematata propter sententiam comprobantur: propter dictionem autem dicere quidem figurati per oppositionem dicuntur hoc modo: Quam commonem aliis pacem, eam suis bellam pacabant. Opponitur enim bellum paci. Verbis verò, si translatio inest orationi, nec aliena. Difficilis enim hæc intellecta est, nec vulgaris: non enim mouet. Præterea, si præ oculis rem ponit, quasi agatur. Cernere enim magis possumus, quæ aguntur, quam futura. Et adhuc tria consideranda sunt: translatio, oppositio, principium. Cum autem quatuor translationes sunt, maxime quæ ferendum proportionem sunt, comprobantur: vt Pericles de iuuenibus, qui in bello perierunt, dixit sic iuuentutē à ciuitate amissam, veluti si quis ver tollat ex anno. Et Leptines de Lacedæmoniis, non permitturos vt Græcia lusca fiat. Et Cephalodorus cum Chares Olynthiaci belli rationem reddere festinaret, grauiter ferebat, dicens in laqueo ab eo plebem tenēri, cui ratio reddenda est. Idem in Eubæam Athenienses exhortans, sumptis exitre. Et Iphicrates, cum inducias cum Epidagrensibus, & regionem maritimā Athenienses fecissent, moleste tulit, dixitq; neruos belli ab ipsis esse inestis: Et Pericles Aeginam dixit tollendam. Pirzi pestem. Et Egeon, Græciam in Siciliam effuderunt. Translatio enim id, & ante oculos. Item, vt Græcia clamer. Nam & id modo quodam ante oculos translatio est. Et Cephalodorus, cauendum esse, ne consilia concursus fiant. Et Isocrates. In diem festum concurrentes. Et in funebri, quod dignum

esset in sepultura eorum, qui apud Salamina ceciderunt, Græciam crines incidere, quoniam vnā cum virtute, ipsorum libertas quoque sepulta esset. Nam si dixisset, dignum esse lacrymas effundere, cum vnā virtus quoque sepellatur: translatio esset, & ante oculos. Sed quoniam vnā cum virtute libertatem dixit: quandam habet oppositionem. Et Iphicrates: Via enim est mihi orationis per medias res gestas Chareris. Translatio enim ex portione est. Et illud, Per medias ante oculos ponit. Et qui dicit pericula ipsa exhortari, vt in periculis succurramus, ante oculos transfert. Et quod Deus in anima lumen intellectus accendit, vtraque enim significanter dicta sunt. Nec bella dissolui-
mus, sed in posterum reiicimus. Verumque enim futurum, & reiectio, & huiusmodi pax. Item, conditionis pacis trophæa sunt multo clariora, quam quæ in præliis constituantur, cum hæc pro vno prælio feliciter gesto, ille pro totius belli dispositione. Nam vtraque signa victoriae sunt. Item, magnas vituperatione hominum pœnas dant ciuitates. Pœna enim iustum quoddam damnum est. Dictum igitur est, verbanitates ex translatione per proportionem dici, cum ante oculos ponant.

Quid sit ante oculos ponere.

Cap. xi.

Sed nunc dicendum est, quid est, quod dicimus, ante oculos, & quid facientibus emergit. Præ oculis igitur ponit, quæcumque significanter gerit aliquid ostendunt. Nam si quis bonū virum quadratum dicit, translatione vnus est: vtrunque enim perfectum est. Sed hæc translatio nihil gerentem significat. Illa verò significat in florentissimo statu, vt illud: At Græci iam liberi iubilantes pedibus. Nam iubilare, & translatio, & actio est: velocitatem enim ostendit. Et veluti Homerus sapiens facit, dum inanimata vt animata gerere dicat per translationem. In omnibus igitur si significanter aliquid gerit ostendas, comprobatur, vt in istis: Ac rursus in eam pos lapis impudens ferebatur. Item, Hæc quoque volabat. Item, Volare ardebat. Item, Fixoq; in terra corpore, saturari cupiebant. Itē, At mucro per periculis ruens traiecit. Nam in his omnibus quasi animata gerere aliquid videntur. Impudēria enim, & rueret, & carere, actiones sunt, quæ omnia per translationem ex proportionem poeta cōiunxit. Sic enim lapis se habet ad Sisyphum, vt impudens ad eum, quem impudēter vexat. Verum hæc in imaginibus etiam comprobatis de rebus inanimatis facit, Curi fluctus albescētes. Moueri enim, ac viuere cuncta ostendit. Actio autē hæc, mutatio est. Oportet autem, vt iam dictum est, a propinquis, & apertis transferre: quale in philosophia quoque simile est, quod vel in multo diuersis perspicere, ingeniosum est: atq; solertis, vt Archytas dixit id esse prætozem, ac aram: quoniam ad vtrunq; refugit, qui iniuriam patitur. At si quis dicat anchoram, & suinuitiam patitur. At si quis dicat anchoram, & suinuitiam, id est esse. Sunt enim idem quid ambo, sed differunt in eo, quod inferius, atque desuper. Aut exequatas esse ciuitates. Idem enim est in his, quæ multo differunt inter se, apparitione, & potestate.

P p 2 stare,

stare, quicquid est æquale. Sunt autem urbanitates etiam per translationem ex deceptione. Manifestius autem fit quod dicitur, quoniam contra opinabatur, videturque animas dicere, ita vere est, ego verò errabam. Apophthegmata etiam ex eo quod non dicunt, id quod ostendunt, urbana sunt: ut illud Stelichori, quod eis cicadae humi canent. Eademque de causa, quæ comprobantur æigmata iucunda sunt: disciplinatio enim inest. Dicitur etiam translatio, ut Theodorus dicit, cum noua dicuntur. Quod fit, cum præter opinionem sit, nec ut ille dicit, si ad priorem opinionem conferas: Verum quemadmodum in ridiculis quæ deprauata sunt, & in salibus, qui ex literarum quadam sunt deprauatione: decipiuntur enim auditor: & in metris, cum non consequantur oratio, ut auditor putabat. Ibar autem in pedibus habens vlcera. Auditor aut opinabatur calcæos ducturum, simul enim hæc dum dicuntur, aperiri oportet. Quod verò deprauatione fit, aliud facit, quàm dicit, ut illud Theodori aduersus citharcedum Niconem, Turbat te. dissimulauit enim velle dicere, quod te decipiat. Id enim turbat, significat. At ille, quoniam ex Thracia ipsum esse sciebat, aliud dicebat. Quocirca discenti iucundum. Sic & in urbanis, atque facietis, velut apud Athenienses, principatum maris non esse principium malorum: vel, ut apud Isocratem, principatum ciuitatis principium esse malorum. Quod enim non putabatur dicturus, id dixit. Imperium enim principium dicere nihil habet egregium, & æquum, non quem dixerat reddidit, sed aliud. Quæ omnia tunc probantur, cum per æquiuocationem, vel translationem nomē afferunt, & commode si fiat repetitio nominis secundo loco. Nec oportet hospitem semper esse hospitem. Et illud Anaxandriæ, quod in primis fertur. Bonum est mori antè, quàm morte dignum quid facias. Idem est enim, ac si dicas: Dignum est mori antè, quàm sis dignus mori. Genus igitur dictionis in istis idem est: verum quantum breuius, & per oppositio- nem dicta sunt, tanto magis probantur. Cuius rei causa est, quia promptius contraria ex contrariis discimus, & quoniam paucis, ideo citius. Oportet autem semper aut ad quem dicitur, aut quod rectè dicitur, significari, si quod dicitur, & verum est, & non vulgare. Separantur enim hæc nonnunquam, hoc pacto: Mori oportet nihil peccantem. Nam id non est urbanè dictum: nec id, Dignum oportet dignam vxorem ducere. ed si vtraque simul habeat, hoc modo: Dignum enim tunc mori, cum non sis dignus mori. Quantum autem plura continebit, tanto urbanius videtur: ut si & verba per translationem sint, & translatio huiusmodi, & si compositio comparitæque inest, & si geri videatur. Imagines quoque, sicut & in superioribus dictum est, translationes quodam modo sunt, & laudantur. Nam aut ex duobus constant, sicut & translatio per proportionem: veluti dicimus clypeum Martis phialam, & arcum Iyram in idem. Sic igitur cum dicimus, non simplex fit: cum verò dicimus arcum Iyram, aut clypeum phialam, simplex. Fingunt enim imagines sic, veluti simia cantrici, aut lupo ad calcar madefacto. Vtraque enim contrahitur. Probè igitur dicitur, cum translatio

Imagines ad urbanitatem quæ rebus conserant

infit. Possunt enim clypeum phiala Martis assimilare, & ruinam vestri lacere ferui: & Niceratus, Philocteren esse à Praty morsu laceratum. Ita enim contulit Thrasyachus, cum à Praty vitæ vidisset Niceratum versus barbari adhuc, atque squallidum decantantem. In quibus maxime poeta excidunt, cum non rectè vñ imagine fuerint: in probè, celebrantur, veluti Philamon cum Coryco contendens dixit, Veluti apium tortuosa crura gerit. Et sunt omnia hæc imagines, quas translationes esse iam saepe dictum est. Pro- uerbia quoque translationes ex specie in speciem sunt: ut si quis, ut boni aliquid consequatur, id ad- ducatur unde damnum illatum sit: ut Carpathius inquit leporem. Verisimile enim quod dictum est accidit. Verum unde urbana dicuntur, & cur, cau- sa ferè dicta est. Sunt autem probata quoque cau- sa superlationes per translationem, ut in vlceri- bus plenum quiddam dixi. Putauit enim ipsum plena moris siccella esse. Nam vlcus rubrum quid- dam est, imò valde rubrum. Cum verò dicitur, si- cuti hoc, atque hoc, superlatio est, modo quodam dicendi differens, ut illud, Philamon Coryco pu- gnat. Putauit autem ipsum Philamonem esse Co- rycos pugnantem, veluti apium crura esse tortuo- sa. Putauit enim non crura, sed apia cum gerere sic tortuosa. Sunt autem etiam superlationes pueri- les, quoniam vehementiam significant. Quocirca irati maxime ita dicunt, Nec si mihi tot daret, quot arena, & puluis. Item, Attrida verò Aga- memnonis filiam non ducam, etiam si aurea cum Venere de pulchritudine certaret. Ipsamque vin- cat opere, cæcis oculis Mineruam. Vtuntur autem hoc modo maxime Attici oratores: sed scni sic di- cere indecorum est.

De diuersis dicendi generibus. Cap. xii.

Oportet autem non ignorare, non ean- dem vnicuique generi eloquutionem congruere. Non enim eadè est histo- rica, & cœcercatiua: nec deliberatiua, & iudicialis. Vtrunque autem necesse est scire, al- terum ut Latine dicere scias: alterum, ne cum aliis significare velis, tacite cogaris: quod patien- rus, qui scribere nesciunt. Historia igitur dictionis est, quæ maxime propria, & elaborata est. Cœcercatiua verò, quæ maxime simulata est. Cuius duo genera sunt. Nam altera morata est, altera af- fecta. Quapropter & histriones huiusmodi fabu- las eligunt, poetæ quoque hos, & tales. Toleran- tur verò, qui legi digni sunt, ut Chæramon, (est enim exquisitus ut historicus) & Lycimnius ex di- thyrambicis. Cùmque conferuntur, historici quid- em in certaminibus angusti, oratores autem bo- ni, cum legantur, agrestes videtur. Causa verò est seorsum, quoniam certamini congruunt. Quam ob causam simulata hæc, cum actione remota suum non reddant officium, solidiora videntur: veluti alyndeta, & ea, quibus sæpius idem dicitur, rectè in historia reprobantur. At verò in conten- tione oratores vtuntur. Simulata enim sunt. Est autem necessarium commutare, cum idem dicit. Nam id viam præbet actioni, hoc modo: Is est, qui vestra furatus est: is, qui vos deceperit, qui deniq;

vos prodere conatus est. Quod Philemon histrio faciebat in Alexandria gerontomania, quando- cunq; Rhadamanthus, aut Palamedes introducitur. Et in præfatione Piorum, ego ac ego, sæpius repetit. Nam si quis hæc non rectè effingat mori- bus, fit, ut qui truncum in Comædia portant, ri- diculus. Et articulos similiter. Veni, offendi, sup- plicauit. Opus enim est actione, nec ut vnū dicere, nec eodem modo, & eadem vocis intentione di- cere. Præterea alyndeta: breuiusq; dissoluta pro- prium quiddam habet. In eodem enim tempore multa dicere videtur. Nam cum coniunctio mul- ta faciat vnū: patet e contra, quod vnū erit mul- ta si tollitur. Quare amplificat: Veni, dixi, suppli- caui, sed desepxit quæ dixi, quæ approbaui. Id Ho- merus quoq; facit in illo: Nireus ab Syme, Nireus Aglaia, Nireus, qui formosissimus. Nā cū de ali- quo multa dicuntur, necesse est quoq; multoties di- ci. Quare si multoties, multa quoq; videtur. Am- plificauit igitur semel eius recordatus propter de- ceptionem, mentionemq; nullibi ampliùs fecit, cū & in enumeratione postrema eius meminere. Delibe- ratiua verò eloquutio adumbrationi, atque pi- cturæ omnino similis est. Nā quantum maior popu- lus sit, tantò longius spectat. Quapropter quæ ex- quisita sunt, superuacua magis, peioraq; in vniuersis videntur. Iudicialis autem exquisitior, multotiesq; ma- gis, si apud vnū iudicè. Minimus namq; id est in rhe- toricis. Nā quod ad rem pertinet, breuius est: alie- na verò, & cœcercatio absunt. quare iudiciū puru- est. Quapropter nec idè in omnibus his compro- bantur oratores: sed vbi actionis plurimū, ibi mi- nitimū est exquisitæ eloquutionis. Id verò vbi vo- ce, ac maxime vbi magna opus est. Demonstratiua verò dictionis, historica maxime, cuius opus lectio, post hæc iudicialis. Superuacuum verò est, eloquutione in iucundā, & in magnificā diuidere. Nā cur id magis, quàm in liberali, & modestā, & in alias moru virtutes? Quæ enim dicta sunt, ea iucundā faciunt: si quidè eloquutionis virtus rectè definita est. Cuius enim gratia non humilis, sed dilucidam, est. Cuius enim gratia non humilis, sed dilucidam, est. Cuius enim gratia non humilis, sed dilucidam, est. Cuius enim gratia non humilis, sed dilucidam, est.

De partibus orationis. Cap. xiii.

Vnt igitur duæ orationis partes. Ne- cesse enim est primò rem exponere, de qua, deinde demonstrare. Idcirco non demonstrare cum exposueris, vel de- monstrare rem non proposita, impossibile. Nam & qui demonstrat, aliquid demonstrat: & qui expo- nit, demonstrandi gratia exponit. Horum autè al- terum propositio est, alterū fides, veluti si quis di- uidat, ac dicat alterū esse problema, alterum de- monstratiuonem. Nunc autè ridiculosè diuidunt. Nā narratio iudicialis solū orationis est. De- monstratiua autè, & deliberatiua, quomodo po- test esse narratio qualis ab his dicitur? Aut quæ in aduersariū feruntur, aut demonstrationi enu-

moratio? Procemiū verò, & collatio, & replicatio tunc in concionibus sunt, cum cōtrouersa inlit. Nā accusatio, atq; defensio saepe, verū nō ita delibe- ratio. Sed epilogus adhuc neq; iudiciali omni: veluti si breuis oratio est, aut si res memoratu fa- cilis. Accidit enim ei vt prolixitatem imminuat. Quare partes necessaria: propositio, & fides. Prop- ria itaq; hæc: quæ autè cōmunes, procemium, pro- positio, persuasio, & epilogus. Nā quæ in aduersa- rium feruntur, ad fidè faciendā dicuntur. Collatio verò, suorum amplificatio est. Quare pars quadam est eorum, quæ fidè faciunt. Demonstrat enim ali- quid, qui confert, sed exordiū nequaquam, nec enu- meratio, sed in memoriam reducit. Quare si quis hæc ita diuidit, vt Theodori auditores faciebant, erit aliud narratio, & aliud prænarratio, & aliud supernarratio, elenchus quoq; ac superelenchus. Sed oportet cum specie quendā dicas, ac differen- tiam, tunc nomē imponere. Aliter inane, ac nuga- torium est: veluti Lycimnius in arte facit, cœro- borationem appellans, & aberrationem, & ramos.

De exordio. Cap. xiiii.

Exordium igitur est orationis initiū, sicuti in poetis prologus, & in lyric pul- satione præludium. Omnia enim hæc, initia sunt, & quasi viæ ad sequētia præ- paratio. Pulsationis igitur præludium demonstrati- uo exordio simile est. Nam quemadmodū qui fi- stula canit, quod cantaturi sunt, id præcantati- uo inuitatione coniunxerunt sic in demonstrati- ua oratione scribendū est. Quicquid enim velis, oportet, cum statim prædixeris, producere, atque coniungere. Idque omnes ita faciunt. Cuius exem- plum Isocratica in Helenā orationis exordium. Nihil enim contentiosis sermonibus, & Helenæ, commune est. Et simul si digredietur, par est, ne tota oratio eiusdè sit speciei. Fluunt autè demon- stratiuorū exordia ex laude, aut vituperatione: vt Gorgias in Olympiaca oratione, Admiratione di- gnum apud multos est ô Græci. Laudat enim eos, qui celebres sollemnitates constituerunt. Isocrates verò vituperat, quoniam virtutè corporis mune- ribus pretiosq; æstimarunt, prudentia autem nul- lum certamè posuerunt. Et à cōsilio, vt si quis di- ceret probos viros colēdos esse, ac ideo Aristidè laudare non eos, qui nec probantur, nec impro- bantur: sed eos qui, cū probi sint, latere vt Alexan- der Priami. Sic enim cōsultat. Præterea, ex iudicia- libus exordiis. Id autè est ex iis, quæ ad auditorē sunt, si aut de re nona, præterq; opinionè habeat- tur oratio, aut de difficili, aut de peruulgata, vt ignoscendū sit, vt Chærilus dicit. Nūc verò cum omnia sorte distributa sint. Demonstratiua igitur orationis exordia ex his sunt, ex laude, ex vitupe- ratione, ex adhortatione, ex dehortatione, ex iis, quæ ad auditorē sunt: necesseq; est vel aliena, vel propria esse, quæ viâ orationi faciant, iudicialia verò exordia idè possunt, quod fabularum præfa- tiones, & poetis exordia. Sed dithyrambicorū de- monstratiuis similia sunt: vt illud, Propter te, atq; munera tua, imò prædas. In orationibus autè, atq; poetis, futuræ orationis monstratiuones sunt, vt au- dientibus non sint suspēsī, sed præsciūt qua de re ha- beretur oratio. Nā quod indeterminatū est, in er-

rorem adducit. Qui ergo principium quasi in ma-
num dedit, is facit, ut auditor retentus orationem
sequatur. Propterea poeta dixit, Itã pande mihi.
Dic mihi Musa virũ. & Dux mihi Musa tis, quo-
nam pacto ex Asiatica tellure bellũ in Europam
ingens irrupit. Tragici quoq; fabulam significat,
quavis nõ itatim, vt Euripides. In prologo signi-
ficat, sicut & Sophocles, Mihi pater Polybius erat.
Comœdia etiam eodẽ modo. Exordij ergo id pro-
prium opus est, maximẽq; necessariũ finem osten-
dere ipsum, cuius gratia oratio habetur. Quare si
pater, & res parua sit, non est vrendũ exordio. Ca-
etera verò genera, quibus vritur, remedia calumnia-
rum, & cõmunia sunt, quæ vel ab ipso dicente du-
citur, vel ab auditore, vel à rebus, vel ab aduersa-
riis. A nobis igitur & ab aduersario petuntur qua-
cunq; ad calumniã vel faciendam, vel soluendam
pertinent: sed non in eodem loco. Nam qui defen-
dit, primũ ad calumniã respondet. Qui verò ac-
cusat, in peroratione inuehitur: nec causa latet.
Necessẽ nãq; est defendẽti, quã impedimẽto sunt,
primũ dissoluere calumniãtẽ verò in peroratiõ-
ne id facere, vt audientes melius meminerint. Au-
ditor autem disponitur, si ad beneuolentiã, vel ad
iram prouocatur, & interdũ si atretus sit, aut con-
trã contemnens. Non tamen semper conducit at-
tentionem facere. Multi nanq; conãtur ad risum de-
ducere. Ad docilitatem igitur omnia refert, & si
quis ita vult etiã vt probus videatur: his enim ma-
gis attendit. Atretũ ergo sunt rebus magnis, suis,
nouis, iucundis. Quare faciendũ, vt de his oratio
esse videatur. Ad contemnendũ verò aptos facie-
mus, si rem dicemus parua, si doloris effectiua,
si nihil ad eos pertinere. Nõ oportet autẽ ignora-
re extra orationem hæc esse omnia. Ad prauum
enim dicuntur auditorẽ, qui quæ sunt extra rem,
libenter audit. Nam si talis non est, non est opus
exordio, nisi vt res summam dicatur. Est autem
omnium partium communis atretio. Vbi enim ma-
gis remittuntur, quã in principijs? Quare ridicu-
lus, qui solũ in principio collocat, quando maxi-
mẽ omnes atretẽ audiunt. Vbiq; igitur opus
erit, dicendũ: Animaduerte, quãto; nam hæc res
non est magis mea, quã vestra. vel, Dicam enim
vobis nouum, atq; inauditum crimen: vel, rem ita
mirabilem. Id verò est, vt Prodicus dixit, cum ad
sõmnũ auditores deferuntur, pecuniã inter ipsos
spargere. Quod verò ad auditore, non inquantũ
auditor, parer. Nam omnes vel calumniãtur, vel à
timore se in exordijs dissolunt. Dicã, ð rex. Qui
verò rem turpem habent, aut habere videntur, his
vbiuis immorari cõfert magis quã in re. Qua-
propter etiam serui non respondet ad interroga-
ta: sed quæ circa illa sunt, ea dicunt, & exordiu-
tur. Vnde autẽ beneuoli fiãt, & de huiusmodi cõte-
ris, dictum est. Verũ quoniam probẽ dicitur. Ad
Phæacæ mihi præsta Pallas amicu, miserabilẽq;
venire. Hæc duo summopere spectãda sunt. In de-
monstratiuis autẽ faciendũ, vt auditor collau-
dari aut se ipsum, aut genus, aut studia sua patet,
vel alio quodã modo. Nã quod Socrates in fune-
bri dixit, nõ esse difficile laudare Athenienses apud
Athenienses, sed apud Lacedæmonios: id verũ est.
Deliberatiua autẽ orationis exordia ex iudiciali-

bus rationibus fluunt. Nam propria minimẽ ha-
bet. Nam cum de quo sciunt dicatur, non eger res
exordio, nisi aut propter se ipsum, aut propter
aduersarios, aut si non tantũ quantũ vult, sed vel
maius vel minus arbitrantur. Quas ob res, vel cal-
umniandum, vel dissoluendum est, & aut amplifi-
candum, aut attenuandum. Horum igitur causa
exordio in deliberatiuis opus est, aut etiam orna-
tus causa, quoniam manca videntur, nisi habeant:
qualis Gorgia laudatio in Elios. Nam cum nihil
pradixerit, neque commouerit, illico eripit: Elio
ciuitas felix.

Loci ad dissoluendam calumniã.
(cap. xv.)

ND dissoluendam verò calumniã vnus
quidem locus, vnde quispiã culpam
existimationem propulsat. Nihil
enim differt, siue quis inuectus est, siue
non, sed tacita resideat in auditorũ animis suspi-
cio, quare id vniuersale. Alius locus, vt illata cri-
mina depellas, aut quod non sunt, aut quod nocua
non sunt, aut non huic, aut non tanta, aut non in-
iusta, aut non magna, aut non turpia, aut non ha-
bentia magnitudinẽ. De his enim quæstio, vt Iphi-
crates aduersus Nauticratẽ dixit fecisse se, quod
ille dicebat, & nocuisse, sed non fecisse iniuriam.
Aut aliud alij opponendum hoc pacto. Nocuum,
sed honestum: dolorẽ inferens, sed vtile: ceteraq;
huiusmodi. Alius locus, quod error, vel aduersa
fortuna, vel necessitudo iurificat. Sophocles di-
xit, timere se non vt accusator dixit, vt senex vi-
deatur, quos aduersarij non esse reos concedunt:
ctoginta narum. Præterea, finem pro fine oppo-
nere. Noluit nocere, sed hoc voluit. Et fecisse qui-
dem id, de quo accusatur, nocumentum verò acci-
dit: separ autem odio me haberi, si, vt sic enquiret,
fecissem. Alius, si deprehensus in eo crimine ca-
lumniator vel nunc, vel aliã, & aut ipse, aut pro-
pinquorum aliquis. Alius, si alij quoque inuol-
untur, quos aduersarij non esse reos concedunt:
vt puta, si adulter mundus est: & hic ergo. Alius, si
alios quoque calumniatus est, aut si alius ipsum,
aut si absque calumnia credebantur, veluti & ipse
nunc, qui tamen extra id crimen erant. Alius, ca-
lumniari calumniãtẽ. Cur enim cum ipse parum
credat, huius verba creduntur? Alius, si iudicium
factum est, veluti Euripides aduersus Hygiam non-
tem in Antiodõ accusantem impietatis, quod scri-
pserit peierandum esse, cum dicat: lingua iurauit,
mens verò minimẽ respõdit, iniuriam facere Hy-
giam nonẽ, cum iudicia Dionysiaci certaminis in-
torum ducat. Ibi enim causam dixisse, dicturũq;
si accusare voluerit. Alius accusatorẽ accusando
vt puta q; alia iudicia querit, quodã rebus nõ cre-
dit. Communis autem vtriusq; ð singularis est, veluti
Vlysses in Teucrũ, quod propinquus esset Priã-
mo. Soror enim Heliõne, ille verò, ac pater Tela-
mon, Priami hostis, cum autem etiã exploratores
non prodidisti. Alius accusatoris propriũ, cum
parũ laudat, vt magis vituperet: magnũ breuitat:
aut cum multa bona prapostuit, vt vnũ, quod ad
re pertineat, vituperet: quales sunt, qui artificio-
sissimi atq; iniustissimi sunt. Nã per res bonas nõ
cere conantur cum malis eas permiscetas. Com-
mune

munõ autem dissoluenti cum calumniatore, quo-
niam contingit idem multorũ gratia factum esse,
vt hic deprauando ad peius accipiat, dissolues au-
tem ad melius: hoc pacto Diomedes Vlyssẽ ele-
git. Alter dicit: quoniam vtrum torẽ purabat, al-
ter, non ideo, sed solũ ne concertatorem habe-
ret tanquã ignauũ. Ac de calumnia hæc dicta sunt.

De narratione. (cap. xvi.)

Narratio autem in demonstratiuis con-
tinua nõ est, sed in partes diuisa. Nam
oportet exponere res gestas, ex quibus
oratio constituitur. Constituitur autẽ
oratio partim ex eo, quod artificiale nõ est. Non
enim est rerum gestarum orator causa. Partim ex
eo, quod est artificiosum. Id verò est, cum osten-
dunt quod sit, præsertim si incredibile videretur,
aut quãle, aut quantum, aut hæc omnia. Quas ob
res non semper oportet cõtinuẽ enarrare. Diffici-
le enim est, memoria tenere, quæ sic demonstran-
tur: sed ex his fortis, & ex his prudens, aut iustus
ostendunt. Nã hæc oratio explicatio est, illa ve-
ro implicatio, atq; multiplex, & minimẽ plana.
Oportet autẽ, cum res notæ sunt, in memoriã eas
solũmodo breuiter reducere. Nam multas narra-
tione opus non est: veluti si Achillem laudes, cu-
ius res gestas omnes præcepunt: cognitis rebus
tantũ vt oportebit. Verũ si Critiã laudaturus sis,
cum nõ multi res eius tenãt: narrare necesse est.
Cum igitur laus sit, magnitudinem virtutis osten-
dens orationales res gestas fuisse demonstrandũ.
Laus igitur, rerum gestarum est. Quæ verò extra
sunt, sicut nobilitas, ac educatio, ad faciendam fi-
dem adhibentur. Verisimile nanq; est, probum ex
probis, & bene educatũ in bonum vitum euasisse.
Quapropter & qui gesserũt, eos laudamus, & ope-
rationes ipsius actionis signa esse ducimus. Verũ
quoniam laudaremus, etiã si nõ gesserit, si talẽ esse
nobis persuaserimus, beatio, & felicitatio ipsi
quidẽ eadẽ, his verò non cadẽ, sed sicut virtutem
felicitas, sic hæc felicitatio cõtinet. Habet autem
laus nõ nihil cum consilio commune. Nam quæ
consulendo admoneres, hæc cõmutata oratione
laudem conficiunt. Quare cum habeas quæ agere,
qualẽmq; esse oporteat, admonendõq; id expli-
caueris: mutãda, versandãq; oratio est, vt laudem
efficiat: veluti cum dicas, Non oportet à Fortuna,
neq; extrinsecus, sed intrinsecus, atque à se ipso
perdere. Hanc cõpositionem in orationis admo-
tionem sic in laudem vertes: non enim à Fortuna,
neq; extrinsecus, sed intrinsecus, atq; à se ipso il-
le pendeat. Quare laudaturus, quid consuleres,
& cõsulturus, quid laudares cõsidera, orationem
que ita versa, vt nunc quidẽ quod prohibet, nunc
verò quod non prohibet cõmutet. Qui verò bre-
uẽ esse asserunt narrationem oportere, ridiculi
sunt: veluti qui interroganti pistori, durã mne, an
mollem pinseris, quid, inquit, est ne impossibile be-
ne pinseris? Oportet enim non esse longam narra-
tionem, nec exordium, nec quæ fidẽ faciunt bene
dicere tamen, quod est oratoris proprium, nec in-
lõgo, nec in breui est, sed in mediocri. Id verò est,
si ea dicas, quæ re significãter exponãt, id est, quæ
possint efficere vt vel factũ esse, vel iniuria factũ

esse, vel damno fuisse, vel tantã rem esse, quantã
velis, credat auditor. Aduersariis autẽ horũ con-
traria. Annectẽda verò narrationi sunt quæcunq;
vel virtutes tuas, vel aduersarij vitia substent-
dunt, vel auditoribus incũda sunt: vt si diceret, Ar-
ego semper consulebã, quod iustũ, ac piũ est, nõ
esse deferendos liberos, hic autẽ reclamabat, vbi-
cũq; ipse esset, ibi faciliẽ alios sibi liberos futuros.
ceteraq; huiusmodi, quæ dicit Herodorus trans-
fugas Aegyptiũ respondisse. Defensori igitur bre-
uior semper narratio, & per quæstiones, aut factũ
non esse, aut nõ iniuria, aut nõ damno fuisse, aut
non tantũ. Non enim à quæstione recedendũ, nisi
quid ad illam cõducatur si factum esset, non esset
tamen iniuria factum. Adhuc, quæ gesta non sunt,
si commiserationem, aut indignationem faciunt,
pẽrinde vt gesta narrãda. Huius exemplum Alci-
noĩ apologus, quod ad Penelopẽ in sexaginta es-
set annis factus. Et Phaylli circulus, & in Ceneũ
præfatio. Oportet autem narrationẽ maximẽ mo-
ratã, atq; affectã esse. Quod faciliẽ faciemus, si
non ignorabimus quid sit, quod moratã orationẽ
efficiat. Primũ igitur est, si ita dicas, vt qualis sit
animus hominis, subappareat. Morata autem ora-
tio qualis quædã ideo est, quod voluntas, atq; ele-
ctio qualis, quædam est, hinc verò inest qualitas
propter finẽ. Idcirco mathematica oratio affectã
esse nõ potest: quoniam, cum cuius gratia nõ habeat,
nulla in ea subapparet electio. Socratica verò,
quoniam de talibus est, morata est. Moratã igitur
orationẽ efficiẽt, quæ mores hominis consequun-
tur: vt si dicas, Hæc ambulando vociferabatur.
Ostẽdit enim audacẽ hominẽ, atq; agrestẽ. Item,
si non ita vt ratione persuasus, quod multi nunc
faciunt, sed vt appetitione. Elegit, ego verò malui
quod vtilissimũ erat, aut quod optimũ. Est enim
illud prudentis, vtilia persequi: hoc viri boni, be-
nestum præponere. Quod si parũ credibile quod
dicit videretur, ratio asserenda: vt Antigone apud
Sophoclem facit, cum persuadere velit fratrem se
viro, atq; filiis anteponere. Viro enim, ac filiis a-
missis, alios facile forsitan habebis: frater verò, si
parẽres obierit, nunquã tibi nasciturus est. Verũ
si nulla succurrat ratio, illud dicere poteris, non
ignorare te parũ credibilia hæc videri, & tamẽ au-
dacius dicere, quoniam natura huiusmodi. Minus
autem auditori credibile videtur, si aliud præter
vile nos agere ostendimus. Præterea, si ea narra-
do expones, quæ affectus mouet, eorũq; cõsequen-
tia, & præcipue quæ auditores non ignorãt, & aut
tibi, aut illi insunt, hoc modo: Hic autẽ, cum me
illuissẽt, abiit. Et vt de Cratylo Aeschynes, quod
ore personans, manũsq; quassans, & innotuit, ma-
nũq; minatus est. Verisimile enim hæc orationem
faciunt: quoniam quæ non ignorantur ab audito-
ribus, hæc eorum signa sunt, quæ nesciunt. Hu-
iusmodi verò plurima Homerus nobis suppedit-
abit. Ait anus, inquit, faciem manibus retinebat.
Nã qui lacrymas effundere inceperãt, manibus o-
culos attingit. Post hæc illico te qualẽ quendam
videri latẽret facias. Quod faciliẽ fieri possẽ inde
patet, quod de nouarũ rerũ nuntiis, quavis eos
minimẽ cognoscamus, vt tamẽ orationis qualẽ-
nam sint suspicamus. Est autẽ opus multis in la-
p p + cis

Vbi narrandum.

cis narrare, & nonnunquam in ipso principio: In deliberatione vero idcirco narratio non incidit, quoniam de futuris rebus narrandum non est. Et cum incidit, rerum iam gerarum est, quibus aut deprimendo, aut efferendo, auditores concitantur, ut illarum memoria de futuris melius consulant. Verum tunc officium consiliarii non adhibetur. Quod si quid minus credibile narratur, dicere statim causam, aut polliceri oportet: ut in Oedipode Carcini locata cum is inter rogaret, qui filium quaerebat, semper promittit. Similiter apud Sophocleem Aemone.

De confirmatione. Cap. xviii.

Vt verò fidem faciunt, ea vim demonstrandi, quoad eius fieri potest continent. Et cum quatuor questionibus sint, si factum est, si obfuit, si tantum, si iure, semper ad id, quod in iudicio queritur, accommodanda demonstratio est: eodemque modo, etiam si de faciundo, aut non faciundo questio est, aut quod non nocuerit huic, aut non tantum, aut meritis, & id genus alia. Neque nos fugiat, quod in hac una questione alterum esse primum necesse est. Non enim ut si qui de iure, aut iniuria querent, ignoratio causa est: quare in hoc, non in ceteris, immorandum est. In demonstratione verò quod honeste, aut viliter gesserit, ut plurimum amplificatio fieri. Nam res quidem ipsa, cum credi debeant, tardè, neque nisi cum vel incredibiles videantur, vel alius causam habeat, solent demonstrari. In deliberatione autem aut non futura, quæ dicis, respondebit quisquam, aut si futura conceder, tamen vel non iusta, vel non iusta, vel non tanta fore adhiberit: illud maxime perspicendum, si quid præter rem falsò dicat. Id enim signum erit, extra quoque ipsum inveniatur. Præterea, scire oportet sic exempli deliberationibus maxime accommodari, ut iudicialibus enthymemata. Nam cum sit omnis deliberatio de futuris, à præteritis per exempla de ipsis necesse est dicere: iudicia verò de iam factis, aut non factis sunt: quæ demonstrationem idcirco habent, quoniam & necessitatem habent. Præterita enim necessitatem iam habent. Non oportet autem enthymemata continere dicere, sed alius permiscere, ne aliud alij officiat. Est etiam quantitatis terminus quidam, ut Homerus quoque ostendit, Amice quoniam tot dixisti, quod sapiens vir attulisset, tot inquit, non eiusmodi. Nec enthymematis cuncta tibi probanda, ne tibi necesse sit ex ignotioribus notiora confirmare: quod philosophantium nonnullis accidit. Nec cum affectus mouendi sunt, enthymemata vtaris, ne quoniam motus, qui simul sunt, alter alterum excutiat, vel ambo concidant, vel remissiones reddantur, aut affectus excutiantur, aut frustra sit allatum enthymema. Nec cum morata oratione efficere velis, enthymema quaeras. Nam demonstratio nec animos mouet, nec electionem habet. Sententia autem tam in narratione, quam in concertatione vrendum est. Plurimum enim afficiunt, moratamque orationem reddunt, hoc modo: Commisit ego hæc illi, quauis scirem omnibus credendum non esse. Et cum affectu sic: Nec tamen, etiam si vexatus iniuria sum, me pœnitet, præsertim cum videam huic lucrum, mihi ius superesse. Verum delibera-

† quot Enthymemata eis quærendum.

tio iudiciali causa multo difficilior est: primum quia illa futurocum, hæc præteritorum est, quæ vaticinantibus saltem (ut Epimenes Cretensis dicebat) certiora sunt. Is enim divinationem futurocum respicebat, præteritorum, quæ occulta erant, solè amplexabatur. Deinde quia cum leges iudicialibus supponantur, principium afferunt, vnde inueniendi facultas præbetur. Adhæc, quia non habet multa differetia, ut puta in aduersarium, aut de ipso, aut auditoris in affectum impellendi, quod minime adhibendum est, nisi digrediat. Idque per dubitationem faciendum: ut Athenienses oratores faciebant, & Isocrates. Accusat enim in consulendo, ut Lacedæmonios in panegyrica, & Chæretæ in sociali oratione. In demonstrationibus autem exterioribus laudibus amplius efficienda oratio est. Quod Isocrates facit, aliquid extrâ semper adducens. Id verò est, quod Gorgias dicere solitus erat, quod videlicet nunquam sibi deesse oratio. Nam si de Achille dicendum est, inquit, Peleâ laudabo, deinde & Aeacum, postremo Ionem. Eodemque modo si fortitudinem: aut quoniam hæc, atque hæc faciat, quod tale quid est: aut quoniam talis quædam est. Cum igitur demonstrationibus non eges, tunc & morata, & demonstrando erit tibi dicendum. Cum verò enthymemata non succurrunt, tunc morata maxime tibi erit oratio. Quæ res idcirco bonum virum magis decet, quod malit ipse probus videri, quæ demonstrationes sibi esse certiores. Ex enthymematibus verò, quæ redargunt, magis probatur, quam quæ demonstrant. Nam quoniam contraria ex collatione magis cognoscuntur, idcirco quæ redargunt, acriter inferuntur. Cum verò iam aduersarij locos aggredimur, non in alia parte, sed in facienda fide adhuc versamur, ac alios obiciendo, alios argumentando dissoluimus. Sunt autem tam in consilio, quam in iudicio nostra primò collocanda, deinde aduersariorū cum cōtemptione quadam refutanda. Quod si multiplex, & varia est aduersariorū oratio, primò consutabimus: ut Callistratus in consulatione Messeniaca fecit: qui primò quæ dicere aduersarij possent, cōfutatis, sua deinde posuit. Si verò secundus dices, refutandum tibi prius erit soluendo, ac cōtrâ arguendo, & maxime si aduersarius persuasisset videretur. Nam quædam modū infamè hominè animus aspernatur, sic oratione quoque cōtinnit, si bene dixisset aduersarius videatur. Quare auditor vel omnium, vel plurimū, vel firmissimorū, vel saltè cōsultatu facilis infirmioraque putabit: ut illud, Primū diis propugnabo. Nam ego Iunonē. Primū enim quod honestissimū erat, aggressus est. Verū hæc de fide dicta sint. Cum autem morata vrimur oratione, quoniam quæ de nobis dicimus, aut inuidiâ prouocāt, aut longam orationem efficiunt, aut obiectionem patiuntur: quæ verò de alijs vel cōtinnitiosa, vel agrestia videntur, quoniam ergo hæc incommoda cōsequuntur, aliū oportet dicentē introducere. Quod Isocrates in Philippo, & in Antiodoli facit. Et ut Archilochus vituperat, cum patre de filia fingat in iambo dicere: Quid non mortales pro pecuniis facturos credimus: aut quid non deieratos? Sophocles

phocles quoque sic Aemone pro Antigone aduersus patrem introducit, ut alij dicere videantur. Vnde etiam oratione vrendum, ut nunc enthymemata in sententias, nunc sententia in enthymemata eodem modo immutentur, cum felix sit. Sic enim conciliari maxime tunc oportet, cum felix sit. Conciliari maxime rem tuam conficias. Hanc sententiam sic in enthymema verremus: Nam si oportet, cum tibi maxime confert, tunc conciliari, nunc id agendum: cum secunda vobis cuncta proponunt. Sed de his satis. Nunc de occasione interrogandi dicendum videtur.

De occasione interrogandi. Cap. xviii.

Quoniam igitur tunc maxime interrogandum, cum ex duobus alterum iam ipse aduersarius protulit, ut altero per interrogacionem adducto, absurdum quid consequatur: ut à Pericle de salutis sacrificiis interrogatum Lamponem ferunt respondisse, nefas esse non iniuriam audire, Periclemque percontatum si ipse sciret. Cumque annueret, & quomodo dixisset, cum iniuriam non sit. Deinde cum propositionum alia manifesta sit, aliam daturos aduersarios non ambigimus etiam necesse non est, eam proponere, sed conclusionem inferre: vel ut Socrates cum Melius diceret non arbitrari ipsum Deos esse. Atque, inquit, demonia esse quædam fateor. Quod ille cum affirmasset, interrogauit an demones Deorū filij essent, vel salutem diuinam quiddam. Quo dato, Est igitur, inquit, qui Deorum quidam filios esse, Deos verò non esse arbitretur. Præterea cum vel contraria, vel præter opinionem dicere aduersarium demonstraturi sumus. Quarto cum non possit solueri, nisi caillatorio modo respondeat. Nam si sic respondet, esse quodam modo, & quodam modo non esse, aut hæc quidam sic, illa verò non: aut aliquid quando sic, aliquando non: turbantur dabitantes, aliter igitur nec ponendum quidem est. Nam si instabit, victus iam videbitur. Non enim poterit propter auditoris imbecillitatem de multis simul interrogare. Quapropter enthymemata quoque ipsa quam maxime conuoluenda sunt. In respondendo autem si ambigua sunt, non statim solueri, sed prius ratione distinguere oportet. Sin verò contraria videntur, statim pro responsione inferenda solutio ante, quam cōsequenter aliud interroget, aut ratiocinetur. Nec enim difficile est, in quo ratio sit, perspicere. Ceterum ex Topicis tam hoc, quam solutiones nobis patebunt. Præterea, si concludendo conclusionem interrogacionem facit, causa dicenda est: ut Sophocles à Pisan dro interrogatus, si sibi quoque ut ceteris consiliarius visum fuit quadringentos viros constitueret, respondit: An hæc improba tibi non videbantur? At ille: Tu ergo hæc improba comprobasti. Ita dixit, nec enim erat meliora. Et ut Lacedæmonius quidam censuræ rationem reddens, in errore garatūque si iuce sibi ceteri perempti viderentur, dixit: Ergo tu eadem istis censuisti? At ille: Ergo tu quoque iure peribis. Minime, inquit. Nam illi corrupti pecunia hæc iudicauerunt, ego verò ne-

quaquam, sed sententia. Quapropter nec rursus post conclusionem interrogandum est, nec iteratò conclusionem ipsam, si non multum veritatis habet. Quoniam verò ridiculorum quoque vsus in certaminibus est, oportetque Gorgias recte dicebat aduersarium serua nisi preuenter, & risum seruis, explanatumque in iis, quæ de re poetica dicta sunt, quot ridiculorum genera sint, quorum alia liberis congruunt: alia non: inde quæ rei conuenient, orator assumet. Est autem illud scurrilitate libero magis idonea. Nam qui illa vitur, sui, scurra verò alterius gratia loquitur.

De peroratione. Cap. xix.

Peroratio autem ex quatuor constat: ex iis, quæ faciunt ut bene de nobis, malè de aduersariis auditor sentiat. Quæ amplificanc, aut extenuat. Quibus in affectus auditor impellitur. Quibus in memoriam dictorum reducit. Natura enim sit, ut cum te quidem veracem, aduersarium verò mendacem ostenderis, tunc vel laudes, vel vituperes, & omnino super moliaris. Est autem horum duorum alterum considerandum, aut quod is temper bonus, aut simpliciter, ille verò quod is iustus, aut simpliciter. Vnde verò tales boni aut intelligant, iam dicti sunt loci. Post hæc autem Natura ducit, quod iam demonstratum est, aut amplificandum, aut attenuandum est. Opus enim est, ut quæ facta sunt, pateant prius, quam ipsorum quantitas explicetur. Nam & corporum incrementum ex præexistentibus est. Vnde autem amplificandum, attenuandumque sit, iam pridem expositi loci nobis sunt. Postea verò cum iam & qualia sint, & quanta sint, patefactum est, in affectus auditor impellendus est: qui sunt cōmiseratio, indignatio, ira, odium, inuidia, amulatio, contentio: quorum etiam loci iam dicti sunt. Quare illud iam restat, ut prædicta in memoriam reducantur. Quod sic conuenit facere, sicut in exordijs non recte præcipiunt faciendum. Nam ut facili intellectu sint, sepius idem dicere iubent. Verum ibi quidem res summam dicenda, ne auditores, de quo sit iudicium, ignorent. Iste verò ea, quibus demonstratum est, per capita repetenda. Initium autem repetitionis, quando persoluit iam quæ pollicens est, quare & quæ dicenda erant, & de quo dicendum. Repetuntur autem per collationem eorum, quæ ab aduersario dicta sunt. Conferuntur igitur aut quæ de eodem ambat, aut quæ non opposita dixerunt. Sed hic quidem hæc de hoc, ego verò hæc, & propter hæc. Aut per illusionem: ut puta, Et hæc quidem hic: ego verò hæc, atque hæc demonstrasset, & non illa? Aut per interrogacionem, Quid non demonstratum est? Et econtrâ, Quid ab isto demonstratum est? Aut igitur sic, aut per collationem, aut ordine, quo dicta sunt prius tua. Et rursus, si ita vis, quæ aduersarij dixerunt scorsum: si verò dissoluta maxime, atque per articulum oratio idonea est, ut peroratio non oratio sit, Dixi, Audistis, Habetis, Iudicare.

FRANCISCI PHILEL-
PHI PRAEFATIO IN
Aristotelis Rhetoricam ad Ale-
xandrum regem.

V M superiore anno Bononiae docerem, clarissime pater, quod ea
 in vrbe nemini maioribus aut honoribus, aut praemiis vnquam con-
 tingit, coepere nonnulli & nobiles, & magni viri dare operam Grae-
 cis literis, quippe qui iam animaduertissent, si secus facerent, ne non
 pro dignitate ad Latinum eloquium eniterentur. Quare cum Aristotelis pra-
 cepta illa his Graece legerem, quae de ciuilibus cautis ad Alexandrum regem
 cum pro authoris more doctissimè, tum, vt semper, disertissimè scripta sunt,
 summis à nobis precibus contenderunt id efficerem, vt ea Latine loquerentur.
 Censebant enim prudentes viri, quod longè plus & vtilitatis, & ornamenti ex his
 Latinis à me factis, quoniam & illi Latine loqui, quàm Graecè, mallent, quàm si
 Graeca essent, assequerentur. Non enim eò Graecas literas tantopere omnes di-
 scere studemus, quò his apud Athenienses, Byzantiòsve vtamur, sed vt illarum
 subsidio, atque ductu Latinam literaturam, atque eloquentiam melius teneamus,
 & lautiis. Praeterea, nescio quo pacto qui minus, & diu, & multum Gracos co-
 dices pertractarint, & sese illis totos dederint, nusquam incredibilem illum, ac
 propè diuinum laetici Graecorum eloquij leporem, atque dulcedinem, neque
 apud oratores, neque apud poetas, neque apud philosophos percipiunt: quò fit,
 vt nostri ferè omnes, qui aures delinire concupierint, malint initio Graeca Latine,
 quàm eadem Graecè lectitare: ignorantes hi quidem & vtilius admodum fore vo-
 lentibus Graeca discere, vt Graecae voces, Graecique concentus illorum auribus
 die, nocteque obstrepant: & quemadmodum grauitate Latinos Graecis, ita nobis
 suauitate illos, & quadam quasi dictionis ambrosia ac nectare mirum in modum
 antecellere. Id igitur ita familiaribus à me illis efflagitantibus, obstinatissimè re-
 fragari coepi, tum quia videbã rem à nobis peti cum sua natura difficilè, (est enim
 in arte verbum sapius è verbo exprimendum: quod ne absurdè fiat, laboris non-
 nunquam maximi, interdum autem propter sermonis vel dissimilitudinem, vel
 angustias, voti est) tum quia non eo me pollere ingenio, vsuue intelligerem,
 qui maiestatem Aristotelicae dictionis Latinae interpretationis filo exprimerem.
 Pròinde volebam aut ineptus apud aliquos, aut temerarius iudicari. Sic igitur pro
 virili parte refragantibus nobis, clarus vir, mihi que amicissimus, & tui no-
 minis eximius praedicator Albertus, is, qui per id temporis Bononiae quaestorem
 pro summo pontifice gerebat, idem coepit, quòd illi antea consueessem, studiòs-
 simè à nobis contendere. Qui tamen pro suo iure omnia apud me potest, eò ta-
 men facilius persuasit, quòd vnã hanc rem fore diceret, qua praecipuè grati-
 ficari mansuetudini tuae quirem. Aiebat enim te vnũ esse, qui pro regia ista, &
 innata tibi animi magnificentia, generositateque, & inaudito quodam splendore,
 magnitudinèque ingenij, cum reliquis omnis illustres disciplinas, insignesque
 virtutes maximi penderes, tum haec elegantiores artes in primis. Id mihi vir ille
 & amicus, & grauis, persuasit haud difficulter, vt pote quem vera loqui non mi-
 nus nosse, quàm velle, iam pridem animaduertissem. Quod quidè cum aliis multis
 rebus

1186/7
 rebus de illo expertus sum, tum in iis laudibus, quas de tua felici, & augusta illa
 Bononiensi legatione dies, noctesque praedicabat. Eas enim ita ponebat ante ocu-
 los, vt nihil postea Bononiensium Reipublicae acciderit, quod non multò antè im-
 pendere vel lapides ipsi prauididerint. Et profectò si tua sequi vestigia, quibus ea
 res erat in manu, voluissent, neque ipsi excidissent, neque tanta, tamque praecleara
 vrbs in tantas calamitates, aerumnasque decidisset. Sed de his aliàs. Cum hanc igitur
 traductionem non ingrati tibi futuram intelligerem, vt amicissimo homini
 morem gererem, id est, vt me ipsum tuo nomini cum Alberto meo dedicarem,
 oblitus sum nostri. Omnia vincit amor. Rem difficillimam, & meis imparem viri-
 bus sum aggressus. Audeat fortuna iuuat. Potuit Homericus ille Ajax Hecto-
 ra, quem neque Vlysses, neque Nestor in praelium prouocantem excepisset, sola
 audacia & aggredi, & singulari certamine superare. Potuit & Troas idem ab in-
 censis iam nauibus, fuis Achiuis omnibus, arcere. Potuerimus fortassis etiam nos
 etiam minus orationis Aristotelicae nitorem, at ipsa certè sensa Latinis verbis expli-
 care. Verum ne id vnũ omiserim, nos à Fabio Quintiliano nonnullis in dictio-
 nibus interpretatione discrepasse, idque non inconsultò factitatum: vt quod ille
 ἀποπροσώπων, verbum è verbo exprimens, concionale genus & προκαταλογίζω praesum-
 ptionem dixerit, nos vsitatore vocabulo deliberatiuum, & praecipitatione non
 absurdè (vt arbitrator) exprimere maluimus. Sic & alia pleraque inueniri contige-
 rit. Nam quantum perdoctus ille quidem, & acutus vir fuit, veluti certè est, voluit
 tamen in nonnullis verbis & rebus magis se sui, quàm Ciceronis, similitè dici. Nos
 autem & M. Tullij, & Horatij Flacci, & Eusebij Hieronymi, qui Latiniissimi simul,
 & eloquentissimi extiterunt, testimonio, & autoritate freti, in id maximè stude-
 mus, vt quae à Graecis transferimus, nihil aliud, quoad eius rei fieri possit, quàm
 Latinitatem sapiant. Pròinde & hoc praesentis operis ad numerum charactera, ac
 figuram pro virili parte traduximus. Suscipies igitur praesens hoc quicquid est
 munusculi, magnifice pater: quod, si quidem authorem ipsum tecum reputes Ari-
 stotelem, non te minus e regia prosapia genito magnanimo principe, quàm Ale-
 xandro Macedonum rege dignum existimes. Si verò nostram in te obseruantiam,
 si nostram in Albertum, & in praeclearam omnem Albertorum familiam dilectio-
 nem, amoremque consideres, & eximium certè id, in primisque deuotum. Cate-
 rum si hisce te rebus delectari intellexero, efficies vt propediem huic quasi pra-
 ludio maiora fortasse quaedam, valentioraque certamina subnectam. Interea ve-
 rò hunc Aristotelem lectitabis, intueberisque magna ex parte quae à maioribus
 nostris de bene dicendi scientia & tradita nobis, & relicta sunt, ab Aristotelico
 fonte praecipua illa quaeque emanauisse. Qua quidem ex re eò magis eorum im-
 pudentia miranda est, qui cum se Aristotelicos dici volunt, & loquendo, & scri-
 bendo absurdissimi simul, & infantissimi planè reperiuntur.

ARIST

Suis literis factus certior, nonnullos sepe ad nos misisse, qui ut ciuiliū causarū praecepta ad te praescriberem, a me peterent. Ego vero haud negligētia quidem vlla in hoc vique tempus rem distuli, sed ut quaterem ita diligenter de his ad te scribere, ut alius certe nemo, qui hūc in rebus elaborasset, diligentius vna scripserit. Hae igitur recte mihi fuerat sententia. Nam quemadmodum vestium decore, atque magnificētia ceteris hominibus praestare maxime studeat, ita etiam dicendi inuentione, ac vim eam ut accipias nitendum est, quae pulcherrima sit, apprimēque praeclarissima. Longe enim pulchrius est, ac regale magis, animo esse bene constituto, quam habitū corporis vestibus ornatū pulchris intueri. Absurdū enim est, eum, qui rerū gestarum gloria ceteris antecellat, videre humillimis quibusdam in dicendo cedere, praesertim cum non sis nescius, eos, qui in populari principatu versentur, res omnes ad populū, qui verò sub vniū imperij ductu, constituti sint, ad rationē, orationēque referre. Quemadmodū liberarū ciuitatum communis lex, quae ad honestissimū aliquem finē ducatur, dirigere consueuerit, eodē etiam modo & oratio tua queat eos, quos imperio tenes, ad id agere, quod cōducibile sit, & vtile. Et enim lex, ut ita dixerim, oratio quaedam est, quae communi ciuitati consensu definita, iubet quo pacto vnumquodque agendum sit. Accedit ad rem, quod neque tibi obsecrū existimo, solere nos laudibus eos perinde, atque honestos & fortes prosequi, qui & ratione vtuntur, & omnia, ea duce, agere pergunt: qui verò absque ratione, & oratione quicquam faciunt, tantum atrox, immanēque adimus. Quae quidem re factum est, ut & malos eorum vitium ostendentes malē affecerimus, & bonos eorū virtutem declarantes quasi beatos, admirandos, imitandōsq; voluerimus. Sicque & quomodo futuras calamitates euitemus, bonisq; instantibus fruamur, adiuuēimus. Prōinde & imminētes difficultates effugimus, & absentes vtilitates comparauimus. Nam veluti vita, quae nullo merore subiacet, eligenda, ita prudens est oratio deligenda. Neque id te praeterat oportebit, quod hominum plurimis, aliis quidē lex ipsa, aliis verò tua tum vita, tum oratio exemplo datur. Vt cunctis igitur, tum Graecis, tum Barbaris antecellas, omni tibi studio an nitendū est: quod iam his, qui versantur in his exemplis, ita horū imitationē per virtutis elementa pulchrē effingāt, ut haud libi deteriora cōsulant, sed eius se participes fieri & cupiat, & exoptent. Rerum est praeterea humanarū angustissimū, cōsultatione vti. Quare nec in superuacaneis vulgaribus rebus studiū tibi recendū est, sed pro virili potius parte elaborandū, ut ipsam bellē cōsultandi artem & perdiscas, & teneas. Quis enim sano mētē dubitabit, si quis in cōsultō quid egerit, amētia quidē: si autē ratione duce, sapientie signū esse? Inueneri etiā licet eos omnes, qui optima inter Graecos Republica vtuntur, oratione prius, quam re-

bus, conuenire. Itemque apud eos, qui inter Barbaros dignitate praestant, orationem rebus anteire: quippe qui probē norint eā, quae ratione, orationeque perspectio vtilitatis, cognitiōque sit, esse quandam salutis arcem, & eiusmodi certē arcem, quae non manu facta, verū & inexpugnabilis quidem sit, in primisque secura opinanda. Sed vereor hac de re pluribus ad te scribere, ne fortassis ostētare me ipsum videar, hisce praesertim in rebus, quae probatione non indigēt, sed planē patēt, & in promptu sunt omnibus. Quam ob rē hae omnia missa faciēs, illa dixerim solum de quibus in ceteris animalibus praestamus, praclarū quoddam ab immortalī Deo adepti vidcamur. Nam si quidem & cupiditate & ira & aliis huiusmodi affectionibus vtuntur, etiā reliqua quaeque animalia, oratione autē homo duntaxat, absurdū profectō maximē omnium cedat, si qua vna re bestias antecellimus, eam bene viuendi duce praenegligentia reliquerimus. Prōinde te iam pridē sua sponte incitauerim, etiam, atque etiam hortor, ut dicendi philosophiam omni studio cōplectare. Nam veluti corpus bona valetudine, ita & animus disciplina, & eruditioneque seruatur. Huius enim dūdū haudquaquā tibi in rebus gerendis aberare contigerit, quin potius omnia, (ut ita dicam) quae tibi iam parata sunt, bona, planē tuerere. Quod si praeterea oculis videre, incundū est, animi luminibus cernere, penitusque perspicere, admirabile certē plurimū. Rursus autē quemadmodum Imperator sui est seruatur exercitus, ita etiā eloquentia, quae sapientiae coniuncta sit, humana est vitae gubernatrix. Sed hae omnia, atque his similia, operipretium puto ut missa hoc tempore faciamus. Mōnuisti autē tuis literis, ne quis omnino mortalū hunc librū accipiat, quippe qui non sis nescius, si cui parceres, quos ex se genuerint, magis, quam ij, quibus suppositi sunt, partus amare solēt eodēque modo ij, qui praclarum aliquid ex se inuenerint, maiore ad id studio afficiuntur, quam quibus eo vti cōtulerit. Non secus enim pro inuentis, atque pro liberis emori periclitetur. Enimvero ij, quos Partos vocāt sophistas, quoniam nihil ipsi pro inerti quadā negligētia parūt, ne diligēt quidē, sed acceptis pecuniis ab se dimittūt. Hae igitur ob rem te vehementer moneo, & exhortor, ita hae dicendi praecepta serues, atque tueare, ut cum & ipsa adolefcent, nullius opibus violētur, sed honestē tecum, decorēque vna viuāt: & cum in adultā aetate euerint, immortalē gloriā nanciscantur. Adsumptus autē (sicuti nobis Nicanor exposuit) si quid hisce de rebus apud ceteros artis scriptores expositū, elimatūque inuenimus. Impendēs autē operam etiam hisce duobus libris, quorū alter meus est, eas cōtinens artes, quas ad Theodētē scripseram: alter est Coracis. Reliqua verò omnia, quae siue ad ciuilia praecepta, siue ad iudicialia pertinet, separatim hoc in libro scripta sunt: quae propter ex hisce ad te commentariis ad ea cōsequenda abundē tibi adiumenta suppetent. Vale.

De

De genere deliberatio.

Ria sunt genera ciuiliū causarum, deliberatiū, demonstratiū, iudicialē. Horū autē species sunt septem, suasio, dissuasio, laus, vituperatio, accusatio, detentio, & quaestio aut ipsa secundū se, aut ad aliud. Species igitur, in quibus omnis veritas, in cōsultatione ciuili, & apud iudices, & circa alius cuius certa personae dictione: de quibus quidē omnibus ita poterimus apte dicere, si singillatim vniuscuiusque speciei vni, & vsum, & exercitatio. vni numero cōprehenderimus. Et primū quidem de suasionibus est, dissuasionibusque dicendum. Ipsarū enim vsum in demōstratio, deliberatiōque genere locum in primis habet. Vt igitur summam dixerim, suasio est ad aliquid eligendum, aut dicendum, agendūve exhortatio. Dissuasio verò, ne quid eligatur aut dicatur agaturve, dehortatio. His autē ita definitis suasor ostēdat oportet hęc, ad quae exhortatur, & iusta, & legitima, & vtilia, & honesta, & incunda, & facilia factū esse. Quod si minus id poterit, demonstrandum erit, cum ad laudatōsa, & graua quaedam exhortatur, hae factū & possibilia esse, & quā necessaria: dissuasor autem ex cōtrariis dehortetur oportet, ut neque iustū, neque legitimum, neque vtile, neque honestum, neque iucundum, neque factū possibile hoc sit, vel saltem & laboriosissimū id esse, & minimē necessarium. Omnes autem actiones harum vtriusque sunt causarum participes: quare dubitandum non est, quatenus oratio harum alteram contineat. Quae igitur suasoribus desiderare conueniat, hae sunt. Definire autem iam aggrediar vnumquodque horum quid sit demonstrabiturque, vnde ea nobis in dicendo suppeditemus. Iustum igitur est, hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta, turpiaque: determinans: id verò est honorare parentes, amicos beneficere, & beneficiis gratiam referre. Hae enim, & his similia, non iubent scripte leges hominibus faciunda, sed consuetudine non scripta, & communi quadam lege legitimum fit. Iusta igitur hae sunt. Lex autem, est communis ciuitatis consensus, qui scriptis praeceperit quomodo vnumquodque agendū sit. Vtile verò est, praesentium bonorū cōseruatio, aut absentū comparatio, aut malorum instantiū propulsatio, aut futurorum incōmodorū inhibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quidē hominibus in corporis, & animi, & res extrarias. Corpori enim est vtile robur, forma dignitas, bona valetudo: animo verò fortitudo, sapientia, iustitia. Extraria verò sunt amici, pecunia, possessiones. His autem contraria inutilia sunt. Ciuitati autē vtilia talia quaedam sunt, concordia, vires ad bellum, pecunia, & prouentuum copia, sociorum virtus, atque multitudi, ac summam reliqua his similia vtilia esse dicimus: quae verò his cōtraria sunt, inutilia. Honesti verò sunt, ex quibus splendor aliquis, atque illustis honor in eos, qui aliquid gesserint, emanatur sit. Iucunda autem, quae afficiant gaudio. Facilia verò sunt, quae breui tempore, & minimo labore, impensaque abfoluuntur. Possibilia autem, quaeque fieri Naturā possunt. Necessaria ve-

ro, quae vt fiant, arbitrij nostri non est, sed tantum ex diuina quadam, aut humana necessitate omnino fiunt. Iusta igitur, & legitima, & vtilia, & honesta, & iucunda, facilia, & possibilia, & necessaria hae sunt. De his autem dicere abunde poterimus, & ex antē dictis, & his similibus, & ipsius cōtrariis, & ab iis, quae iudicata sunt, aut a diis immortalibus, aut a claris hominibus, aut a iudicibus, aut ab aduersariis nostris. Cuiusmodi igitur iustum esset, declarauimus: simile autem iustum est huiusmodi. Nam quemadmodum iustum existimamus, obtemperare parentibus, aut dē conuenit, filios parentum res gestas imitari: & veluti beneficiis benefacere iustum est, ita & ij, a quibus nihil suscepimus, iusto simile est, non necesse. Hoc igitur modo similitudo capiendū est. Ex contrariis autē opus est exemplū ipsam perspicuam faciamus. Nam veluti iustum est, in eos animaduertere, qui aliquid perperam patrauerint, ita iis, qui nos beneficio fouerint, referre gratiam decet. Id autem iustum, quod ab aliquibus claris viris iudicatum fuerit, sic erit accipiendū: Verū neque nos soli odio hostes insequimur, maloque auerimus, sed & Athenienses & Lacedaemonij, iustum esse indicāt, inimicos multare. Iustum igitur hoc modo crebra exercitatio accipies. Legitimum verò, quale etiam ipsum sit, autē a nobis definitum est. Oportet autē, vbi vbi sit, vbi, qui sententiam dicit, legem etiam adsumat: deinde simile legit scriptū. Esset verò huiusmodi. Nam sicut legumlator maximis animaduersionibus fures plethendos voluit, ita & seductores maximopere sunt multandi. Et enim hi furantur eius, quem deceperunt, hominis mentem: & veluti legumlator haec res constituit, qui genere proximis essent, qui sine filii interissent, eodē modo & huius pecuniarum, rerūque liberti me nunc dominum fieri decet. Nā cū his, qui ipsum liberarint, iustus certe suar, proximus ipse sum cognatione, iustus certe suar, qui illius res omnes domino teneat. Legitimum ergo simile adsumitur hoc modo. Contra iustum verò sit: Si quidem lex prohibet publica priuatiū distribuere, perspicuū est, eos, qui illa distribuunt, iniuria omnes afficere a legumlatore iudicatos. Nam si eos leges ornari iubent, qui honestē rebus communibus, iustūque praesuisent, nequaquam obscū est, quin & publicarum rerū dissipatores multā dignos existiment. Ex contrariis igitur ita legitimum clarum sit. Ex indicatis autē hoc modo: Neque ipse solum praesentem legem harum causa rerum a legumlatore positam dico, sed etiam antea ipsi iudices, auctore Lylicida, neque, atque nunc a me dicitur, sententiam de hac re protulere. Legitimum igitur hoc modo tractātes, multipliciter demonstrabimus. Vtile autē quale sit: antea definitimus. Assumendū est autē in dicendo, etiā si quid ex vtili incidit: eodēque modo tractandū, quemadmodum in iusto, legitimoque tradidimus: & sic crebris in locis ostendendū. Esset autem vtile simile huiusmodi. Sicuti namque in bello conducit, eos, qui plurima valent animi magnitudine, primos in acie ordinare, eodē modo in Rebus publicis permagna vtilitati est, prudētissimos multitudine, iustissimosque praesistere: & quemadmodū hominibus

minibus in bona valetudine, cauere, ne in aduersam incidant, vile est, ita etiam pacatis urbibus, concordiaque vrentibus, conducibile est, sese ab omni seditione custodiant. Similia ergo vili hoc modo crebro tractanda sunt. Ex contrariis autem vile sic perspicuum fit. Nam si conducit, eos ciues, qui æqui, & boni sunt, honoribus prosequi, ita punire improbos, vtilitatis plurimam adfert: & si quidem inutile est, nos solos aduersus Thebanos bellum gerere, vile erit, vt Lacedæmonios socios nobis adsciscamus, itaq; aduersum illos belligeremus. Ex contrariis igitur sic vile clarum efficitur. Vtile vero à claris viris iudicatum hoc pacto adsumes. Nam & Lacedæmonij, vbi Athenienses bello superassent, vsui sibi fore existimauerunt, ne eorum urbem in prædam vèrrent: & Athenienses rursus cum possent Spartam funditus euertere, conducere sibi arbitrati sunt, si Lacedæmonij superessent. Et iustum quidem, & legitimum, & vtile sic tibi tractandum est. Honestum verò, & facile, & iucundum, & possibile, & necessarium, quomodo & hæc superiora, re tractare conueniet, & de his quidem, & hisce dicere, commodè poterimus.

Que sine consultanda.

R versus autem definiemus quantum, & quale, & quid tum in curia, tum in cōsultatione consultabimus. Nam si horum singula planè tenuerimus, res ipsa prout vnaquaque nobis cōsultatione verba suppeditabunt. Communes autè species, quas diu ante noverimus, facile in vnaquaque causam inducere poterimus: quapropter ea sunt nobis diuidenda, de quibus vulgò cōsultant omnes. Vt summam ergo dixerimus, ea de quibus orationem habemus, propositiones septem sunt numero. Necessè enim est, nos & cōsultare, & orare tum in Senatu, tum apud populū, aut de sacrificijs, aut de legibus, aut de apparatu cūmli, aut de societariis, ac fœderibus aduersus alias vrbes, aut de bellis, aut de pacis, aut de pecuniarum frequentibus. Hæ igitur propositiones sunt, de quibus omnis est nobis & cōsultatio, & oratio. Harum autem vnamquamque diuidamus, consideremusque quibus modis oratione in his vrendum fuerit. De sacrificijs autem abundè dicere necessè est. Aut enim dicimus præsentem in statu ea seruanda esse, aut vt magnificentiùs, aut vt in his humiliùs quodam modo agendum sit. Cum igitur dixerimus, in præsentem statu ea seruanda esse, causas inueniemus, ex iusto quidem dicentes, iniustum apud omnes esse, præter consuetudines patrias quicquam agere, quòdque omnia vaticinia hominibus inuent patrio more sacrificia esse faciendā, & quòd eorum, qui vrbes primò condiderunt, & templa diis immortalibus erexere, diuini cultus maximè sunt, diuque obseruandū. Ex vtili autem dicemus, quòd ad rei pecuniarum impensam, aut priuatim, aut publicè conduceat, vbi pro patrio more sacrificijs sit indulgentum, & quòd ad ciuium audentiam ea res confert non mediocriter, quippe quòd grauioris armaturæ peditibus, equitibusque, ac velut ludos celebrantibus ciues ea ambitione delictati audentiores fieri. Ab honesto autè dicemus, si hoc modo celebritates pulchras spectari cōtingerit. A iucun-

ditare verò, si & varietas quædam circa Deorum sacrificia ad spectandū accesserit. A possibili autem, si in ciuicemodi ludis nihil fiat, neque parum, neque nimis. Cum igitur in rebus diu constitutis cōsultatio nobis habetur, cū hæc tractamus, operæ pretium est de antè dictis, aut de horum similibus consideremus, & ea pro rei natura edoceamus. Cū verò cōsultemus, vt ad splendidiorem quendam apparatū sacrificia traducantur, ea sunt causæ nobis adferenda, quibus meritò consuetudines patrias mouere videamur, dicentibus addere præsentibus quicquid id haud esse soluere, sed augere potius res antè constitutas, ac firmatas, deinde quòd & consentaneū sit, Deos immortales benevolentiores in eos esse, à quibus magis vengeretur. Item quòd neque maiores ipsi eundem, semper modum in sacrificijs obseruabant, sed pro tempore, proque seculis dis rebus, & priuatim, & publicè Deorum cultum legibus sanciebant: postea verò, quòd veluti in ceteris rebus omnibus cōsueuimus, ita & Res publicas, atque priuatas domos ad ministramus. Dicimus enim opus est, si qua ex his ita constitutis vtilitas ciuitati, aut splendor, aut voluptas futura est. Quæ quidè omnia ita tractabis, veluti in superioribus dictū est. Cum ad humilius exhortamur, primum quidè temporibus est accommodanda oratio, dicendumque quibus in rebus deterius nunc habeat, quam antè habuissent: deinde verò quòd ne consentaneum quidem sit, Deos sacrificantiū sumptibus, sed pietate potius gaudere. Itè quòd eos, qui supra vires quicquid faciunt, & dii, & homines, quam stultissimos iudicant. Nempe verò, quòd nec in hominū arbitriis publici sumptus modò, verum & in secundis, aduersusque rebus existunt. Hæ igitur causas, & harū similes, in sacrificiorum propositionibus habebimus. Vt autè & quæ ad optimū sacrificiū pertinent sciamus, & exponere, & sancire hoc etiam definiam. Est enim id vnum omnium quidè optimū sacrificium, quòd aduersus Deos piè, ac diuini ad sumptus verò moderatè ad bellū autè viriliter, ad spectacula verò splendide habuerit. Aduersus autè Deos habeat pietatis cōsuetudines, institutaque non soluantur: moderatè verò ad sumptus, si non quacunque ad pompam missa fuerint, consumantur. Ad bellum autè vtiliter, si equites, & milites vna cōpositè ludos agant, ad spectacula verò splendide, si & auro, & iis huiusmodi rebus, quæ haud cōsumuntur, magnificè quis vitur. Quæ igitur aduersus Deos seruanda sunt, perpulchre ex his constituemus. Ex iis verò, quæ antè dixerimus, planè scire poterimus quibus modis oratio de vnoquoque sacrificiū genere haberi possit. De legibus autè, de quibus cōsultatione ciuili rursus eodem modo tractemus. Etenim leges sunt, vt summam dixerim, ciuitatis publici cōsensu, qui scriptis terminantur, atque imperat quid vnumquodque agendum sit. Ex verò leges colendæ sunt, quibus magistratus parui quidè, ac multi ex sortitione, id quòd seditione vacat, maximè autè ex totius multitudinis suffragijs, in popularibus principatibus designentur. Ita enim & ipse populus, quoniā in ipso sit, eos donare honoribus, quos voluerit, haudquaquam accipietibus inuidebit, & clariiores magis, magisque pbitari studebit, vt potè intellig

intelligant, vsui sibi futurū, apud ciues se probari. Quæ igitur circa comitia in populari dominatu sanciri oporteat, hæc sunt. Quæ verò ad reliquā administrationē pertinent, singillarim exponere, operosum admodū fuerit. Verū, vt breuiter dixerim, id obseruari oportet, vt multitudini leges in pedimento sint, ne locupletū rei intendantur, diuites autem inducant vt vltro ad publica ministeria magnificentissimi sint. Hoc autè assequi poterunt, si locupletes pro ea, quam in publicū munificentia exhibēt, statutis quibusdam honoribus ab ipsis legibus donentur, sicque & agricolas pauperibus, & nauium gubernatores veltoribus anteponant. Sic enim & locupletes non inuiti Reipublicæ inseruiunt, & plebes non calūniat, sed multiterius studebit. Opus est præterea in cōditis legibus severitatem inesse, qua neque agrū ad egestatē redigere, neque morientium subleuias publicare fas sit: & magis iis cruciatus inscribere, qui hæc obseruare neglexerint. Decet autè aliquid iis honestum sepulchrum locum ante vrbe publicè dari, qui pro patria bellando perissent, & eorum filios ad pubertatem vsque publicis alimentis enutriti. Huiusmodi igitur leges in populari principatu ferendæ sunt. In oligarchis verò, quæ paucorum dominatu administrantur, magistratus, æque sunt in omnes illius ordinis viros distribuendi legibus. Horum autem plurimi quidem ex sortitione, maximi verò magistratus occulto suffragio, & iure iurando, & magna cum diligentia, atque studio decernendi sunt. In eos autè, qui vlla in ciues vti cōtumelia perrexerint, maxime sunt pœnæ constituendæ. Plebs namque nota agere patitur quòd magistratibus caret, quæ grauior & molestè fert, quòd afficitur cōtumelia. Ciuium autem cōtroversias per breui dissoluere, neque in tempus trahere conuenit. Neque vulgus in vrbe ex agro est congregandum. Nam ex huiusmodi cōuentibus plebes turbatur, paucorumque principatus rescindit. Vt paucis igitur dixerim, debet in popularibus principatibus leges colligere plebem, ne locupletiorū bonis inhiat, insidientibusque in paucorum verò principatibus auertere illos, qui Rempublicam gerunt, & ab imbecillorum contumeliis, & a calumniis, insimulationibusque, in ciues. Quæ igitur & in legibus, & in omni cōsultatione ciuili desideranda, obseruandaque sunt, ex his cognosces. Is autè orator, qui quicquid lege suadere voluerit, hæc ostendat oportet aequaliter esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneam, ciuitatique conducibilem ad quietem, & concordiam maximè, vel ad ciuū probitatem, aut ad publicam tributa, aut ad ipsius Reipublicæ gloriam, aut ad vrbes potentiam, aut ad aliud huiusmodi aliquid vsui cedere. Aduersarius verò primū considerabit, an minis lex illa cōmunis sit omnibus, deinde an reliquis legibus non cōsentiat, sed aduersetur potius quodam modo: præterea an ad horum, quæ antè dicta sunt, cōductura sit nihil, sed cōtrā nocitua potius. De legibus igitur, de quibus constitutio ciuili ex his & contendendo, & orando nobis facilis aditus fiet. De sociis autem, de quibus aduersus alias vrbes fœderibus dicere incipiemus. Fœdera igitur, atque eorum ordines, necesse est publicis cōuentionibus fieri. Socij verò pro ea tē-

porum sunt conditione faciendi, cum aliqui suis viribus intremi sunt, aut bellum aliquod videatur impendere, aut eò est cum aliquibus incunda societas, quòd bello quosdam à se defecturos putet. Hæ igitur sunt causæ, hisque conformes, quibus plures nobis adsciscimus socios. Necessè est autem, cum incundam societatem persuadere volueris, eam maximè tempestiuam ostendas, & declaresque, eos socios apprimè iustitiam colere, & bene antea Rempublicam affecisse, esseque potentissimos, & in proximo residere. Quòd si minus hæc omnia potueris, quæ suberunt, oratione complectere. Cum autem societatem distuleris, primum ostendas oportet, haud nunc eam facere opus esse, deinde quòd neque iniusti sunt, postea verò quòd & malè nos prius affecerint. Sin id minus poterimus, dicemus eos à nobis potro habitare, neque facultatem his esse, quòd nobis opportunè ad sint auxilio. Ex his igitur, hisque similibus circa faciendas, aut non faciendas societates, & distuadendi, suadendique, vsum facile cognoscemus. Rursus autem & pacis, & belli faciendi maxima nobis argumenta capiuntur. Causa itaque bellandi aduersus aliquos, sunt huiusmodi. Par autem est de iis tempestiuè nunc vltionē capiamus, qui nos antea iniuria lacessuerunt: vt nunc iniuria pronocati, pro nobis ipsi, aut pro cognatis, aut pro iis, qui benefici erga nos fuerint, aut quo auxilio sumus iniuste affectis sociis, aut publica pro vtilitate, aut ad gloriam, aut ad opes, aut ad vires, aut ad aliud quippiam huiusmodi bellum suscipiamus. Cum igitur ad bellū voluerimus auditorēs exhortari, debemus ex his causis, quam plurimas dicendo complecti, ac demum demonstrare eorū plurima, quibus bellantes superiores fiant, ipsi auditoribus adesse. Superiores etenim omnes sunt, aut Deorum beneuolentia, quam bonam Fortunā appellauerimus: aut corporum multitudinem, atque robore, aut pecuniarum affluentia, atque Imperatoris prudentia, aut virtute sociorū, aut opportunitate locorum. Ex his igitur, & similibus, quæ maximè rei congruunt, bellū sumi oportere exhortabimur, aduersariorum partes deprimendo, nostras autè augendo, atque amplificando. Quòd si futurum bellum impedire studeuerimus, primū ea causæ inueniendæ sunt, quibus demonstreretur aut omnino, aut dulci, aut paruas, humilisque molestias affari, quibus ad bellum rapiamur. Deinde quòd bellum minime conducit, eritque percurrendum, quæ hominibus bello soleant accedere calamitates. Ad hoc item ostendendum, quæ victoriam solent in bello efficere, ea hostibus magis adesse. Hæc autem sunt, quæ paulò ante commemorauimus. Futurum itaque bellum ex iis rebus distuademus. Quòd si ab instanti bello quiescendum esse cohortabimur, si quidem cōsultores superiores fuerint, hoc ipsum primū dicendum erit, decere eos, qui mente valent, haud operiri quòd ad casum eant, sed cum vincunt, pacem faciendam iis esse. Deinde quoniam ea belli natura sit, & plerisque ex eis, qui secunda in eo fortuna primum vsi sunt, ad postremum perdant, pacis verò contrā, vt & victos seruet, & victoribus rerum bello adeptarum fructum adfert. Exponendum

eriam erit, eas, quæ in bello cum multæ, tum variæ mutationes fieri solent. Qui ergo superiores in bello fuerint, ex huiusmodi rationibus ad pacem exhortabimur: eos autè, quibus aduersa in bello res extiterint, tum ex ipsis calibus exhortabimur: tum verò à quibus iniuriam antè susceperint, suis calamitatibus admoniti irritare eos ne pergant: tum ex iis periculis, quæ antea, quàm pacè noluisse, percipi fuerint, tum deniq; q̄ latius partè aliquam suarum fortunarum posterioribus ipsis cedere, quàm bello periculosè decernere, quo ipsi vnà cum suis re pereant. Summatim autem id sciamus oportere, tunc solere omnes homines bellum inuicem soluere, cum aut iusta hostes rogare arbitrentur, aut cum aduersus socios ylla fuerit exorta cōtentio, aut bello defatigati sint, aut aduersarios timuerint, aut ipsi inter sese dissideant. Quam obrem quæ ex his omnibus, atque horum similibus commodatissima in rem fuerint colligens, quàm facillimè & de bello poteris, & de pace differere. Reliquum est, vt de pecuniis comparandis iam sequamur. Primum igitur considerandam erit, si quid ex vrbs possessionibus neglectum est, quod neque reditum afferat, neq; diis immortalibus dedicatum sit: veluti sunt quidam publici loci iam neglecti, ex quibus aliquis proventus, vbi ij priuatis hominibus aut venditi, aut mercede exculti fuerint, ciuitati fiat. Huiusmodi namq; census omnium maximè communis est semper. Quod si nihil sit huiusmodi, necesse erit pro singulorum copijs tributa infecantur: vt pauperibus quidem indictum sit, corpora, locupletibus autem pecunias, opificibus verò arma præstent aduersum pericula. Summatim autem oportere, eum, qui de huiusmodi prouentibus narret, dicere eos æquales ciuibus, & diturnos, ac magnos esse: hostibus autè secus. Propositiones igitur, de quibus in genere deliberatio verba faciemus, & harum partes, de quibus orationè & suadendo, & dissuadendo constituemus, ex antè dictis cognoscemus. Rursus autem propositiones de laudatiua, vituperatiuæque specie, deinceps dicere aggrediemur.

De genere demonstratio.

Audatiua igitur species (vt cōpendio utar) est & voluntatū, & rerum gestarum, & verborum illustrium amplificatio, & eorum, quæ absint, accommodatio: vituperatiua autè contrariū illustrium horum extenuatio, obscuro rum verò exaggeratio. Et digna quidè laude ea sunt, quæ iusta, quæ legitima, quæ vtilia, quæ honesta, quæ iucunda, quæ facilia factu sunt: quæ quidem omnia cuiusmodi sint, & quo pacto ita abundè utamur, in superioribus dictum est. Oportet autè eum, qui laudat oratione ostèdat in hoc seu homine, seu in rebus huius aliquid inesse, quod aut ipse gesserit, aut per ipsum manatit, aut ex hoc cōtigerit, aut huiusmodi gratia factū fuerit, aut quòd sine hoc patrati non sit. Eodem verò modo & vituperator ostendat oportet, horum contraria inesse in illo, quem vituperatum velit. Quod ex hoc contigerit, hoc modo: Ex studiosa corporis exercitatione victoriæ cōtingunt, & ex otio in ægrotationem inciditur. Item,

ex philosophiæ studio homines circa prudentiam sunt acriores, & ex negligentia sunt rerum necessarii indigentes. Quod huiusmodi gratia factum fuerit, hoc modo: Vt à ciuibus coronentur, per multos labores, per multaque pericula mortales perferunt: & vt iis, quos diligunt, gratificetur, aliud curant nihil. Quod autem sine hoc patratum non sit, hoc modo: Neque sine naturis naualium pugnarum victoriæ, neq; sine poru ebrietares fiunt. Hæc autem, atq; iis similia, perinde vt superiora percurrunt, & laudare, & vituperare abundè poteris. Amplificationes verò, extenuationesque, ac talia simul quoque hoc modo tractabis. Primum quidem ostendes (veluti modò docebamus) ab hoc multa vel bona effecta esse. Vnus igitur amplificandi modus hic est. Secundus autè modus est, cum iudicatu aliquid transfers, si quid laudes, bonum: sin autem vituperes, malum: deinde cōteras oportet quod abs te dictum sit, & adiuicem cōpares, ex tuis maxima, ex aduersarij verò dictis minima enarrando, & hoc modo magnū illud iudicatum ostendas. Tertius modus est, vt ad illud, quod abs te dictum est, minimum quid ex iis, quæ sub eadem specie cadit, compares. Sic enim quod abs te dicitur, maius apparebit: veluti mediocri statura homines maiores apparet, eum ad minores cōparantur. Amplificare autem poteris hoc modo: Si magnū sit hoc bonū iudicatum, magnum appareat malum necesse est, vbi contrariū huic aliquid narraueris. Eodem verò modo si magnū malum existimatur, vbi huic cōtrarium dixeris, magnum bonum apparebit. Amplificabis autem & hoc pacto vel bona, vel mala, si eum gradatim ostenderis, quòd præmeditatus iam diu fuerit, quòd de industria multa gerere aggressus sit, quòd per multū tēpus gesserit, quibus cum nemo alius, quòd post hos, post quos alius nemo, quòd sponte, quòd ex sententia: quòd si omnes pariter, atq; hic, fecerimus, profectò bene, beatèq; aut contrà malè miserèq; vixerimus. Oportet autem & consequenti continuatione vt, & rem alteram, tanquam in alteram properando, amplificare, hoc modo: Cuius verò amici cura sunt, hunc rectè consensaneum est, suos etiā colere parentes: qui autem suos parentes colit, hic profectò videri etiam patriæ benefacere. Summatim autè si multarū, siue bonarum, siue malarum rerum eum causam ostenderis, eæ magna viduantur necesse est. Considerandum est etiam, qualis res ipsa videbitur, eam suis partibus diuidèdo, singillarimq; narando, quæque maior visa fuerit, eam hoc modo explicare conueniet. Amplificando igitur, vbi hoc pacto tractaueris, & plurimas facies, & maximas. Extenuabis autem in dicendo & bona & mala, si cōtrario modo tractaueris, sicuti in magnis dixeramus, & tum maximè, cum nullius eum rei authorem demonstraris: vel si id minus, quòd minimarum, & paruissimarum. Quomodo igitur & laudando, & vituperando amplificabimus, atq; extenuabimus quæcunque voluerimus, scire ex iis poterimus. Amplificationē autem causæ in aliis quoq; speciobus vtilis sunt: sed plurima ipsarum vis in laudationibus, vituperationibusque consistit, de quibus quidè ex antè dictis planè adiumenta nobis suppeditabimus.

De

De genere iudiciali.

Vrsus autem simili modo accusandi, defendendique species, quæ circa iudicalem versatur causam, quibusque rebus constat, & quomodo iis vti diuidamus. Accusatio quidem, est (vt breuiter dixerim) iniuriarum, delictorumque expositio. Defensio autem, est delictorum, & iniuriarum, quæ vel in accusatione, vel in suspitionem venerint, dissolutio. Cum vtique verò species hanc vim habeat, accusatori quidem dicendum est, quando quidem improbitatis aduersarios criminatur, eorum facinora & iniusta, & iniuria ea sunt, & turpia, & iniucunda, & quæ perniciosa sunt, & turpia, & iniucunda, & quæ perniciosa nullo pacto queant. Hæc, & iis similes, aduersus improbos, vanosque, argumentationes sunt. Est præterea & hoc accusatori obseruandum, aduersus cuiusmodi crimina supplicia sunt à legibus constituta, & circa quæ ipsi iudices multas definiunt. Cum lex itaque poenam definiuerit, hoc est dicitur accusatori considerandum, vt demonstret facinus patratum esse. Cum iudices autem crimen admissum sciunt, crimina illa quæque, aduersariorūque delicta augeri conuenit, ac maximè quidem demonstrari sponte illum & de industria, non forte quadam, sed dedita vehementer opera, iniuriam intrulisse. Quòd si minus hoc fieri abs te potuerit, potiusque potius ab aduersario demonstratum iri, se modò deliquisse, aut quòd hæc agere probè meditato sibi, minus prosperè successerit, debes veniæ apud auditores aditum intercludere, inquitens nequaquam aduersarios decere, vt post gestum negotium se imprudenter errauisse dicant, sed antè potius veteris, quam gerant. Deinde, quòd quannis ille imprudenter gesserit, aut ei aduersè successerit, oportet ipsum tam ob casus, atq; in imprudentiam longè mulctari magis, quàm qui horum neutrum perpetrauerit. Præterea, quòd etiam legumlator eos, qui imprudenter deliquissent, non pœne immunes, sed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceant. Dicendum est etiam, quòd si talia respondentem admisserint, nonnullos sunt habituri ad iniuriam, quàm promptissimos. Nihil namque occasionem, quæcunque voluerint efficiant. Si verò aberrauerint, rem in fortunam reitientes, suspicio se liberabunt. Accusatores igitur ex huiusmodi rebus veniæ locus auferendus est, sicuti antea dictum est. Multorum malorum causæ aduersariorum facinora per exaggerationes demonstranda sunt. Species igitur accusandi perficitur ex his partibus. Defendendi autem species tribus præceptis constat. Aut enim defensori ostendendum est, se nihil eorum, quorum accusatur, patrariisse. Aut si cogatur fateri, eritendum est, vt gestum à se negotium, & legitimum, & iustum, & honestum, & publicæ utilitati vtilis esse ostendat. Si hoc autem ostendere nequiverit, aut in imprudentiam, aut in fortunam gestu negotia confertens, & iacturas ab his profectas, quàm minimas ostendens, vt sibi ignoscatur operam dabit. Iniuriam autem, & imprudentiam,

tiam, & casum ita definias, quod ex meditatione mali sit quippiam, id iniuriam ponere, inquitens oportere poenas maximas in huiusmodi rebus capere. Quòd verò per ignorantiam detrimenti quid agitur imprudentiam esse dicendum est. Quod autem non sponte, sed aliena potius vi, aut fortuna quadam nihil eorum, quæ rectis consiliis administrata sunt, perficit, casum esse ponendum est. Dicitòque iniuriam inferre, malorum esse hominum proprium: imprudenter verò delinquere, & circa rem gerendam aduersam fortunam pati, non esse sibi priuatim modò, sed commune & ipsorum iudicium, & aliorum quorumque hominum. Coactus autem ex huiusmodi causis quid fateri, vt tibi ignoscatur precabere, & vt per imprudentiam, casumque delinquere tibi cum auditoribus ipsis commune esse ostendas, studebis. Oportet autem defensorem vndique intueri, quibus in criminibus leges supplicia iussere. Iudices verò ipsi pecunias puniunt. Et cum lex supplicia iusserit, demonstrandum erit aut omnino nihil patrariisse, aut legitime, iustèque fecisse. Cum iudices verò constituti fuerint punitionis æstimatores, rursus eodem modo haud dicendum est, quòd hæc non egerit, sed elaborandum est potius vt ostendat, se paruo detrimento aduersarium affecisse, & iniuriam deliquisse. Ex his igitur, atque similibus, accusando, defendendoque verba suppeditabimus: reliquum est, vt iam quæstionis speciem pertractemus.

De quæstione.

T igitur summatim dixerim, quæstio est voluntatum, vel rerum, verborumve ad inuicem, aut ad aliam dissentientem vitam demonstratio. Oportet autem quærentem querere, sicuti aut verbum eius, quem quæret, aut actiones, aut voluntates inter se discrepant. Præceptum verò hoc sit: Considerandum erit in præterito tempore, si cui quis antea amicus cum esset, rursus inimicus, & iterum huic ipsi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrarium, aut quod perulantiam, & flagitium ferat, gesserit, gesturusve sit, si quando ipsi detur occasio, quod antè actis rebus eius contrarium sit. Identidem quoque intueri, si quid dicendo contrarium vunc iis dicit, quæ prius ab eodicta fuerint, aut si quid iis, quæ dicuntur, aut quæ antea dicta sunt, contrarium dixerit. Eodemque modo si quid dicere voluit iis contrarium, quæ ab ipso antè dicta sunt, aut velit opportunitate oblata. Identidem verò assumenda sunt etiam ad alia præclara studia eius, qui quærit, vitæ contrarietates. Quærendi ergo species si hoc pacto tractatis, nullum relinques quæstionis modum. Harum autem omnium specierum, quas superius partiti sumus, oportet etiam diuisim qualibet pro commodo vt, & vnà ipsarum proprietates commiscere: hæc namque differentias habent maximas. Enimvero communis earum est ad inuicem usus, & idem quod & hominum species partuntur. Hi namque partim similes sunt, partim verò dissimiles tum aspectibus, tum etiam sensibus. Sic autem determinatis speciebus, rursus quibus

Quibus

quibus indigent, communiter enumerabimus, & quomodo his uti conveniat, quæremus.

Quæ communia sunt omnibus generibus.

Rimam igitur & iustum, & legitimum, & utile, & honestum, & iucundum, reliquaque deinceps, quemadmodum ab initio sum partitus, speciebus omnibus sunt communia: veruntamen in suadendo maxime his utimur. Secundo autem loco amplificationes, extenuationesque præ cæteris omnibus viles sunt harum vero usus in laudem, ac vituperationem maxime cadunt. Denum autem probationes sunt, quibus etsi circa omnes causarum partes utendum est, in accusationibus tamen, defensionibusque quam utilissimæ sunt his namque plurimæ controversiæ indigent. Sunt præterea & præoccupationes, & postulara, & citationes, & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: hæc enim, & his similia, speciebus omnibus sunt communia. Quoniam igitur de iustis, & legitimis, ac de his similibus prius deteminavimus, & eorum usum enarrauimus, & de amplificationibus quoque, extenuationibusque diximus, iam de aliis declarabimus.

De probationibus.

T igitur à probationibus primùm incipiamus, duo sunt earum genera. Sunt enim alie quidem ex ipsis verbis, & negotiis, & hominibus, alie vero appositæ sunt his quæque dicuntur, & quæ geruntur. Nam icota, & exempla, & coniectura, & commentationes, & sententia, & signa, & argumenta, & probationes ex ipsis verbis, & hominibus, & negotiis sunt: appositæ autem probationes, testes, iuramenta, & quaestiones existunt. Opus est autem, harum vnamquamque probationum intelligere qualis sit, & vnde idonea in eam verba abundè nobis suppetent, & quid demum ea invicem differant. Icos igitur, quod probabilium propositionem dicimus, illud est, quod cum dixeris auditoribus, in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, veluti si quis inquit velle patriam magnam esse, & necessarios rebus secundis vti, aduersis autem inimicos: atque his similia summam probabilia videantur. Quilibet enim auditorum, qui huiusmodi desideris teneatur, ipse sibi de hisce, & de similibus rebus conscientius est. Quam ob rem hoc nobis in dicendo semper suadendum est, si rei, de qua loquimur, conscientios auditores perceperimus. Hisce enim rebus par sit credere eos maxime. Vis ergo probabilis est huiusmodi: ipsum verò in tres distribuimus species. Vna quidem est, quæ eas perturbationes accusando, aut defendendo verbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: veluti si quæ aliqui floccipenderint, aut timuerint, aut eandem rem sapissimè fecerint, aut iterum voluptate, vel dolore, vel libidine affecti fuerint, aut cupiditate vacarint, aut diuitijs abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. Hæc namque, & his similia, quæ communes sunt humani ingenij per-

queat, confugiendum est ad casum, & ad imprudentiam, & ut tibi ignoscatur enitendum, omnemque hominum perturbationes, quibus ratione deficiunt, complectenda. Hæ autem sunt, amor, ira, vinolentia, ambitio, & iis similia. Itaque ut præceptis probabile pulcherrimè tractabimus.

De exemplis.

Exempla autem, sunt res his, quæ factæ sunt similes, & his, de quibus nunc loquimur, contraria. Iis verò utendum est, cum quod ipse affirmas, vbi minus verum simile sit, id te perspicuum facturum dicas. Nam si minus fides per probabile præstetur, vbi didicerint rem aliam ei similem, de qua loqueris, ita habuisse, ut te dicitur, magis crediderint verbis tuis. Sunt autem exemplorum duo genera. Res namque partim ratione, partim præter rationem sunt. Quæ verò ratione sunt, facillè creduntur: quæ autem præter rationem, non creduntur. Dico autem, sicuti si quis ait, diuites esse pauperibus iustiores: adducitque iustas aliquas virorum diuitum actiones, huiusmodi exempla secundum rationem videntur esse. Plurimi enim putant, diuites pauperibus iustiores. Quod si quis rufus enuntiet diuitum quosdam ob pecunias iniuriam iniurisse, eo vsus exemplo, quod præter rationem sit, planè efficiat, quod locupletibus fides minus adhibeatur. Idem idem etiam si quis earum rerum exemplum afferat, quæ rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonij quandoque, aut Athenienses, freui essent magna locorum manu, hostes expugnauerunt. Et sic auditoribus laudet, socios multos esse faciendum. Huiusmodi ergo exempla secundum rationem sunt. Omnes enim exiliunt, in bellis multitudinem non paruo momenti ad victoriam ferre. Si quis autem ostendere voluerit, non hanc esse viuendi ciuilem, earum rerum utatur exemplis, quæ præter rationem factæ fuerint, inquit, ut Athenarum exules, cum quinquaginta primùm viri duntaxat & tribu assumpta, etiam aduersus eos, qui admodum plures in vrbe fuerant, quamquam Lacedæmonijs sociis utebantur, bello in vrbe reddere. Thebani autem Lacedæmonijs, atque omnibus propè Peloponnesijs in Beotiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio Lacedæmoniorum vires perfregere. Dion verò Syracusanus cum militibus tribus millibus Syracusas nauigauit. Dionysium longè maiore vi tractum debellauit. Idem autem & Corinthij cum in Syracusanorum auxilium nouem triremibus essent, Carchaginienses, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus applicuissent, atque vrbe omnem præter accem haberent, nihilò tamen minus expugnauerunt. Summarim verò hæc, atque iis similia, quæ præter rationem sunt gesta, ea in consultationibus improbare consueuerunt, quæ pro ratione sunt. Exemplorum igitur natura est huiusmodi. Iis verò utroque modo utendum est. Nam cum res, quæ ratione sunt, dixerimus, ostendemus ut plurimum hoc pacto negotia perfici. Cum autem quæ præter rationem sunt loquimur, afferemus

quæcumque temeritate videntur facta, rectissimo hæc conclusa. Cum aduersa autem hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde, ac fortunato casu aliquo accidisse: eritque dicendum, eiusmodi res quam rarissimè contingit: quæ vero à te narrentur, quam sapissimè. Exemplis igitur ita uti conuenit. Enimvero cum ea, quæ nulla ratione sunt facta, in medium attulerimus, opus est, eorum quam plurima complectamur, dicamisque nihil ea magis, quam hæc, fieri consueuisse. Exemplis verò non ex iis solum, verum etiam ex contrariis est utendum: sicuti si ostenderit, auarè quosdam vfos sociis, & propterea ipsorum solutam amicitiam, & afferas. Nos verò si equaliter, ac pro commodis erga ipsos rem gesserimus, societatem multum temporis conseruabimus. Et iterum, si quos alios, quoniam imparati detentissent in bellum, deuictos, superatòsque ostendas, ita dixeris, si instructi bellum aggredi voluerimus, meliores certè spes de victoria habuerimus. Multa verò affumes exempla tum ex præteritis, tum etiam ex instantibus negotiis. Plurimæ namque res partim similes, partim dissimiles inuicem sunt. Quam ob rem ut causa exemplis abundabimus, & quæ ab alijs dicuntur, haud difficile refellemus. Exemplorum ergo genera, & quomodo iis uti oporteat, & vnde multa capienda sunt, ex antè dictis cognoscere possumus.

De coniecturis.

Coniecturæ autem sunt, quæcumque hæc rebus, de quibus omnis habetur dictio, repugnant, & quibus ipsa sibi oratio aduersatur. Auditorum enim plurimi iis contrarietatibus, quæ dicendo, agendove contingunt, coniectant sani inesse nihil neque in dictis, neque in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, intuens siue ipsa sibi aduersarij contradicti oratio, siue res ipsa est dictioni contraria. Coniecturæ igitur huiusmodi sunt, & ita uti vberim poteris.

De commentationibus.

Commentationes verò sunt non ex modo, quæ orationi, atque negotio aduersantur, sed & alijs rebus omnibus. Assumes autem multas, easque tractabis quemadmodum in quærendi specie dictum est. Considerabis etiam licubi ipsa sibi dissentit oratio, aut si gesta negotia iustis, aut legibus, aut vtili, aut honesto, aut possibili, aut facili, aut probabili, aut mori dicentis, aut rerum consuetudini aduersatur. Huiusmodi igitur commentationes sunt contra aduersarios assumenda: his verò contraria pro nobis dicenda sunt: quippe qui ostendamus & negotia, & verba nostra iniustis, & ex legibus, & iniustis, & improborum hominum moribus, & summam iis, qui nequam sententur, maxime aduersari. Oportet autem harum singulas breuiter, & nominibus quam paucissimis eloqui. Commentationibus igitur hoc modo copiosissime uti, optimèque poterimus.

Sententia verò (vt summam dicam) est aduersus res omnes opinio propria declaratio. Sententiarum autem duo genera sunt: alterum quidem eruditio, alterum verò incredibile. Cum ergo credibile dixeris, nulla sunt reddenda causa. Nam neque quod dicitur ignoratur, neque non creditur quidem. Cum verò incredibile dixeris, causa paucis sunt dicenda, vt & dicacitatem, & incredibilitatem effugias. Sententia autem ex semper afferenda sunt, quæ sunt rebus presentibus quàm consentanea: ne quod dicitur, inconcinnum, violentumve appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex superlatiōe, aut ex similitudine. Sententia autem ex propria natura huiusmodi sunt: Nemo, mea sententia, rerum imperitus grauis Imperator esse potest. Altera autem talis est: Prudentiam virorum certe est, ex rerum pratoritarum exemplis operam dare, vt inconiulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiusmodi sententias faciemus. Ex superlatiōe verò tales: Acerbiora mihi videntur fures, quàm latrones, admittere. Nam illi clanculum, hi verò palam pecunias eripiunt. Sententias igitur ex superlatiōe hoc modo multas faciemus. Ex similitudine autem sunt huiusmodi: Qui pecunias auferunt, idem facient, mea sententia, quod hi solent, qui vrbes produnt. Vtique enim crediti iniuria credentes afficiunt. Alia verò huiusmodi est: Videntur mihi aduersarij tyrannos planè imitari. Nam etiam illi quarum ipsi rerum iniurias alijs faciunt, pœnas dare indignum putant: quæ autem alijs crimini dant, vehementissimè horum causa illos cruciant: & hi siquidem ipsi aliquid mihi debent, haud reddunt: si quid verò iis ego debeo, & id, & fœnora restitui sibi docere arbitrantur. Sententia igitur ita tractando affatim abundabimus.

De signo.

Signum verò est alterius aliud, non quoduis cuiusuis, neque omnis omne, sed quod aut antè fuerit, aut in ipso negotio, aut post fieri consueuerit. Est autem signum, & factum, non facti solum, sed & non facti. Idem verò & non factum non solum non facti, verum & facti. Signa verò efficiunt alia quidem opinionem, alia verò scientiam. Id autem pulcherrimum est quod scientiam efficit, secundo autem loco quod opinionem maximè verisimilem operatur. Signorum autem copia nobis vberim erit (vt summam dicam) ex eorum singulis, quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ videntur, pro vnoquoque assumendo, tum ex similitudine, tum ex paritate eorum, quæ nobis mala, bonave contingunt, item ex testimonijs, ex testificatis, ex nostris, ex aduersariorum fautoribus, ex ipsis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex alijs multis. Hinc igitur signorum multitudine abundabimus.

Argumentum autem est (sic enim elenchi non interpretamur) quod aliter habere non potest, atque ipse dicimus. Assumuntur autem ex natura necessaria, vt nos dicimus, aut aduersarij: & ex his quæ natura fieri aut possunt, aut non possunt, sicuti aduersarij dicunt. Natura igitur necessarium est, sicuti viuos ciuis indigere, & his similia. Vt verò nos dicimus, necessarium est affectos verberibus ea conserui, quæ cedentes iusserint. Natura autem fieri non potest puelum argenti tantum furto subripuisse, quantum terre nequeat, & idferentem abisse. Vt autem aduersarij dicat, fieri non poterit, si quidem dixerit quibus temporibus Athenis debiti tabellas nos fecisse: ipsi autem possumus auditoribus demonstrare, vt ea tempestate ad aliam quandam urbem aberamus. Argumenta igitur ex iis, atque similibus faciemus. Prorsus verò & ex ipsa conditione, & ex negotijs, & ex alijs probationes omnes transeginus. Consideremus etiam quid item iniucem ex differunt.

De probabili, & differenti.

Rocantur igitur ab exemplo hoc differunt, quod probabilis ipsi auditores notionem habent, exempla verò ex contrarijs, & ex similibus fieri possunt. Coniectura autem solum ex dictionibus, & rationibusque contrarijs consistit. Verum commentatio a coniectura hanc habet differentiam, quod coniectura quidem circa dictionem, actionemque contrarietas quaedam est, commentatio verò & circa reliquas species contrarietas excipiat quod & coniecturam non est in nobis asserere, nisi circa res, & verba, repugnantia quaedam fuerit: commentatio verò de multis locis tractari potest. Sententia autem a commentationibus differunt, quod ex solum ex contrarijs constant: sententia verò & cum repugnantijs, & si impliciter ipsas secundum sese ostendere possumus. Signa autem a sententijs, & ab omnibus antè dictis hanc habent differentiam, quod reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditore signorum autem quædam, vt etiam perspicue hi cognoscant, efficiunt. Item quod ex reliquis nequaquam contigerit, vt ipsi plurima suppeditare possimus. Signa verò plurima facile queunt fieri. Item & argumentum a signo hanc habet differentiam, quod signorum quidem aliqua opinionem duntaxat faciunt apud auditores, argumentum autem omnem veritatem iudices edocet. Verborum igitur, rerumque probationes eiusmodi sunt: & vnde his abundemus, quidque inter se differunt, possumus ex antè dictis cognoscere: quæ autem opponuntur eis, singillatim percurramus. Opinio ergo dicentis est, suam aduersus negotia declarare sententiam. Opus autem est, earum se rerum, de quibus orationem habuerit, periculum esse ostendat, demonstratque sibi conducere non mediocriter vt veritatem de his loquatur: aduersarium verò demonstrat nullam prorsus, de quibus contra enuntiet, tenere peritiam, opinionemque identidem ostendat. Sin hoc fieri

fieri nequirit, dicendum erit, solere etiam reum peritos errare nonnunquam. Si hoc autem dici nequeat, dicetur perniciosum aduersariis esse de hisce rebus veritatem loqui. Itaque hoc modo dicentis opinionibus vtemur & nostra asserendo: & aduersarijs contradicendo.

De testimonio, & testibus.

Testimonium verò est rei cogitata voluntaria confessio. Necessè autem est aut verisimile testificatum esse, aut non verisimile, aut ad credendum ambiguum. Eodem quoque modo testem aut probabilem, aut improbabilem, aut ambiguum esse. Cum ergo testificatum verisimile fuerit, & testis verax, testimonia epistogis minimè indigent, nisi forte de decoris gratia, vel sententia, vel commendatione vel paucis volueris. Cum testis autem suspectus fuerit, demonstrandum erit vt neque gratia, neque cruciata, neque lucro aliquo hoc mendacij quicquam testificaretur. Docendum est etiam, nosque conducere quidem mendosum testimonium. Nam & utilitates paucas esse, & argui difficillimum, praesertim cum deprehensum non solum argento, verum & gloria, & perfidie pœna leges plectendum volunt. De testimonio igitur si de ira loquemur. Ij autem, qui testimonio contradicunt, oportet testis moribus detrahant, si improbus fuerit, aut testificatum querendum esse dicant, si minus probabilitatis habuerit, aut horum vtique contradicant, & in vnum omnia aduersariorum vitia, flagitijsque congerant. Considerandum est etiam, an testis ei, cui testimonium dicit, amicus est, aut si secum negotij aliunde est particeps, aut si ei, quem contra testificatur, inimicus est, aut pauper. Hi etenim alij gratia, alij cruciata, alij lucro mendacij suspicioni obnoxij testificando existunt, & falsorum testimonium legem de his legumlatorem tulisse inquit. Prorsus absurdam esse dicemus, quibus legumlator non crediderit, iudices, qui secundum leges iudicare iurati sunt, testibus ipsis credant. Hoc igitur modo testimonium fidem infirmabimus. Poterimus autem & testimonium imprudentibus aduersarijs nostris subducere, hoc pacto: Dic mihi, d Callicle, testimonium. Per Deos immortales nullo modo sum dicturus: nam me prohibente hæc gessit ab hoc sunt. Et ob id in ferenda sententia falsus testis falsi testimonij pœnæ non erit obnoxius. Cum igitur testimonium subducere nobis conduxerit, sic eo vtemur. Quod si aduersarij tale quid fecerint, demonstrabimus eorum versutiam, & scriptis testimonium dicere iubebimus. Quomodo igitur & testibus, & testimonijs vt conueniat, ex his sciemus.

De quaestione.

Questio verò est inuita conscij hominis confessio. Cum nobis igitur vtile fuerit eam vehementem efficere, dicendum erit vt priuatim quidem homines de valde necessarijs, ciuitates autem de maximis rebus ex quaestionibus probationes capiunt, quodque esset testibus est quaestio. Nam

testibus mentiri conducit saepe: quibus autem quaestiones admora sunt, veritatem loqui plurimum utilitatis affert: sic enim cruciata celerrimè liberantur. Cum verò quaestiones improbare volueris, primùm quidem dicendum erit, vt quaestionibus cruciati, iis, a quibus traditi sunt, hostes sunt, & propterea non nihil in heros mentiantur: deinde quod quaerentibus plerumque sese eximant. Erit etiam demonstrandum, nonnullos liberos homines, quod celerrimè supplicium effugerent, aduersum semetipsos tormētis affectos ementiros. Quam ob rem magis consentaneum esse, seruos aduersus dominos, quod suum effugiant cruciatum, ementiri, quàm multos dolores, & corporibus, & animis tolerare, quod ceteri nihil in illi patiantur, vbi mentiri ipsi voluerint. Quaestiones igitur ex iis, atque horum similibus probabiles, & improbabiles constituemus.

De iurando.

Iurandum est, cum diuina veneratione dictio probationis expers. Cum igitur augere ipsum voluerimus, ita dicendum erit: Nemo certe peierare velle, cum diuini supplicij metu, tum decoris apud homines. Eritque subdendum, latere homines posse, deos autem non posse. Cum aduersarij verò ad iurandum confugerint, si extenuare id voluerimus, demonstrandum erit, eorundem esse hominum vt male agant, & peierare non curent. Nam qui facinorosus deos latere peurat, hic neque peierans supplicium se ire sortitum putat. Et iurandum quidem eodem modo, quo etiam reliqua antè dicta tractauimus, planè dicendo nobis suppetere. Summatim autem omnes probationes, quemadmodum proposuimus, iam percurramus, adedimisque non eam vim solum, quam earum quilibet haberet, verum etiam quid inter se differunt, & quo pacto his vt conueniat, ostendimus. Nunc autem edocēbimus de reliquis partibus, quæ & trium specierum sunt, & in omnem orationem plurimum decoris, & utilitatis adferunt.

De praecipiente.

Praecipiente igitur est, qua & auditorum existimationes, & eorum, qui contradicuntur sunt, verba praecipientes, obuias difficultates remouebimus. Auditorum autem existimationes hoc sunt modo praecipienda. Admirantur autem aliqui fortasse vestrum, quod ipse iuuenis ita de rebus magnis verba facere aggressus fuerim. Et rursum: Nemo sese mihi difficilem obuiam offerat, quod de his sim vobis rebus consultaturus, de quibus alij quidam audacter apud vos eloqui cunctantur. Quæ igitur molestæ auditores latuit sunt, sic praecipiendo. Causas veras oportet, quibus rectè facere consultando videre: vt potest qui demones oratorum inopiam, periculorum magnitudinem, aut publicam utilitatem, aut aliam huiusmodi causam, qua auditorum indignationem soluturus sis. Quod si nihil minus audire

tores turbentur, breuiter dicendum est, vel tanquam in sententia vel in commentationis figura, quarum omnium absurdissimum venire quidem, tanquam ea hisce de rebus consulturos, quae optima sunt. Nunc autem quando quidem uolunt eos audire, qui sententiam dicunt, arbitrarium pulchre consulere posse. Et rursum honestum est, aut ipsos assurgentes sententiam dicere, aut dicentes audire quaeunque ex suffragiis facere ipsi censuerint. Deliberatio igitur in genere sic est & praecipue utendum, & tum multis occurrendum. In iudiciali autem praecipue rationibus utemur: quemadmodum etiam in praedictis. Occurramus autem tumultibus, si quidem in orationum principiis, hanc modo: Nonne igitur absurdum est, legumlatorem quidem iussisse duas orationes aduersariorum cuique reddendas, vos autem iudices ex lege iudicare iurando adstringi, deinde ne unquam quidem orationem audire uelle, & eam quidem orationem, quae tantam consilij vim habet, ut in ea audienda rectissime sitis sententiam laturi: vos autem in his adeo negligentes esse, ut cum neque ipsa dictionum initia pertuleritis, iam omnia accuratissime didicisse existimatis? Et alio modo, Qui non absurdus est, Legumlatorem quidem in pari sententiarum numero imperare reo uictoriam dari: vos autem usque adeo contra de iis sentire, ut neque insimulationi reos respondentes audiat: & illum quidem ob maius reorum periculum hanc ipsi praerogatiua, atque priuilegium in ferendis sententiis impartiri, vos autem contra iis, qui uolunt sine periculo accusatum ueniunt, neque contentiosos, neque pertinaces esse: eos uero, qui cum metu, periculo que criminibus respondent, clamoribus corripere, atque perterere? Si quidem igitur in orationum initiis turbati fuerint, hoc pacto erit iis occurrendum. Quod si quid in dictionis progressu dicentem turbauerit, si quidem pauci quidam id agant, erunt hi corripendi, dicendumque ipsorum profecto esse iustitiam, ut sese nunc ad audiendum praestent, ne aliis recte iudicandi impedimento sint: cum uero audierint, ut tunc quicquid libenter faciant. Si uero multitudo omnis tumultuatur, non ipsos iudices, sed ipsum te corripias oportet. Nam si illis molestus fueris, iram in te contrahas. Si te uero accusatis, ac dixeris deliquisse, ut veniam consequare facile praestabis. Opus est etiam iudices deprecemur, ut nos dicentes benigne audiant, & quarum rerum clam sententiam sunt laturi, iam perspicuam mentem ponant. Ut autem breuiter complectamur, turbis summam occurramus vel sententias, vel commentationibus, ostendemusque perturbantes aut iusto, aut legitimo, aut publico utilitatis, aut honesto repugnare. Ex hisce nanque maxime sit, ut auditores a tumultibus acquiescant. Quomodo igitur praecipue utendum sit, & quo pacto turbis occurramus, ex autem dictis cognoscemus. Quae autem ab aduersariis uerisimiliter dici poterunt, rursum quomodo praecipue utendum sit, demonstrabo. Fortaque suam deslebit inopiam, cuius non ego quidem, sed huius mos erit causa. Et rursum, Au-

dio ipsum & hoc, illudque dicitur. In superioribus ergo orationibus, quae aduersarij dicitur uideantur, ut praecipue utendum sit, & soluerentur. Etenim tametsi firmissima sunt, quorum insimulationum, non uidem magna iis, qui iam antea audierint, uidentur. Quod si secunda in dicendo partes nobis datae fuerint, & aduersarij quae dicitur sumus praecipue utendum sit, contra anticipando, ita a nobis soluenda sunt: Hic autem uideamus multa de me mentis apud vos fuerit, sed certo sciens sese a me redargutum iri, meam orationem occupando calumniae dedit, ne ea, quam oranti sibi praestiteratis, in me audiendo attentione litis uel ne ipse orationem habeam apud vos ob eam, quam hic de me prius calumniam habuerit. Sed plane oportet vos meam dictionem ex me ipso potius, quam ex aduersario meo cognoscere: & si haec ab eo sunt prius dicendo insimulata, quas non mediocres dixerim esse coniecturas, eum nihil nunc sani dicitare. Utitur autem & Euripides in Philoctete pulcherrime hac specie hoc modo: Dicemus ipsi licet, & hic nostram paret iam perdidisse dictionem, suggerens iniuriam fecisse. Verum ex me meas res discite, sese pandit hic de se loquens. Quemadmodum igitur praecipue utendum sit, & erga iudices, & erga aduersarios sit utendum, ex his sciemus.

De postulatis.

Postulata uero in orationibus sunt, quae ab auditoribus oratores postulant. Horum autem alia sunt iusta, alia uero iniusta. Iustum quidem postulare est, per quod iis, quae loquimur, attentionem praestari, ac benigne audiri petimus. Iniustum uero, quo secundum leges nos iuari, ac nihil praeter leges in nos decerni, & casibus ignoscendum postulamus. Si quidem postulare praeter leges fuerit, iniustum: si uero secundum leges fuerit, iustum dicitur. Postulata igitur sunt huiusmodi: ipsarum autem differentias diuisimus, quo & iustum, & iniustum postulare dignoscimus, non inepte iis uti possimus, & ne nos aduersarij lateant, cum iniustum quicquam a iudicibus flagitant. Et de iis quidem, & ex antea dictis scire poterimus.

De iteratione.

Iteratio autem, est breuis admonitio. Ea uero utendum est tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem summam uel ratiocinando, uel interrogando, uel enumerando, uel eligendo. Ipsorum autem unumquodque quale sit demonstrabo. Ratiocinati igitur est huiusmodi: Ambigo autem ipse quidem quid hi fecerint, nisi vos plane antea reliquissent: arguebatur autem aduersus hanc urbem nostram cum exercitu processisset: nihil uero eorum unquam, quae spondidissent, factitarunt. Itaque ratiocinari est huiusmodi. Enumerare autem tale est. Demonstravi autem ipsos, qui priores societatem soluere, qui primum nos sunt adorti, quo tempore aduersus Lacedaemonios bellum gerebamus.

mus, quique maxime studere urbem nostram in praedam uerere. Enumerare igitur est huiusmodi. Ex electione autem admonere est huiusmodi. Recordari oportet contigisse nobis, ut postea, quam societatem cum iis iniuimus, nihil unquam mali ab hostibus passi sumus. Nam cum sepe numero nobis auxilio uenissent, Lacedaemonios, qui nostrum agrum deuestarent, pro pulsarunt: multas etiam pecunias, etiam hoc tempore ad nos deserunt. Ex electione igitur hoc modo admonemus: ex interrogatione uero hoc modo: Libenter autem ex illis quaerem, quid uobis pro conuentis haud soluunt. Neque enim indigentes se dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc solo quotannis accepisse demonstrantur. Neque dixerint quidem, multum aris circa Rempublicam consumpsisse. Profusus enim minores impensas, quam reliqui igitur hoc pacto tractabimus. Ironia uero, quam tum simulandi, tum dissimulandi cauillationem uocamus, est cum aliud dicimus, & aliud dicere simulamus. Eius autem forma sit huiusmodi, ut in antea dictis breuiter commorando persistam: nequaquam uero dicere oportet, mea sententia, ut hi, qui multa se bona factitasse praedicant, malis plurimis ciuitatem affecerint: nos uero, qui ab iis ingratitude carpinur, & iis auxilio saepe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cum igitur aliquid simulamus omittere, eod quod breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res uero contractis nominibus appellare ita fit, Hi quidem prohi uiri multorum malorum socij extiterunt, nos autem ignari plurimorum suimus bonorum auctores. Ex iis igitur breuiter admonentes iterationibus utemur, & circa singulatum partium, & circa totius orationis exitum.

De facietis, & prolixitate orationis.

Nde autem facere dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate utendum sit, rursum exponemus. Hic igitur facere dicendi locus est, si quidem commentationes totas, mediae uero dixerimus: ita ut quod reliquum est, medium auditores ipsi comprehendant, quo locis, & sententiis uti conuenit. Opus est autem in totam orationem facetas haec dispartiamus, uerbaque commutemus, neque eandem semper, in eandemque sententiam frequentes afferamus: & hoc pacto nostra comis apparebit oratio. Qui uero dicendi prolixitate uti uoluerit, opus est rem diuidat, & quae qualibet in parte iulint, quaequam naturam sapientiae, edoceat, eorumque usum omnem, rer proprium, tum communem, & ipsas causas enarrat. Quod si longiorem quoque uoluerimus orationem efficere, pluribus nominibus circa singula utendum est, eritque singulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipsam pauca ab soluendum: in fine uero orationis haec omnia, de quibus singillarim dixeris, congestim ponas, ac de rebus omnibus dicas, conuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi uoluerit breuitate uti, oportet totum ne-

gantium uno uocabulo complectatur, & hoc maxime quod in ipsa re breuissimum inest. Opus est etiam paucis uti copulis, plurima uero coniungere: nominibus ita uti, ut una dictio duabus feruiat rebus: eritque frequens illa iteratio de partibus amouenda, & in orationum duntaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quod si mediocritate uti in dicendo uolueris, partium maxime deligens, de hisce uerba facias oportet. Est etiam mediis utendum nominibus, quae scilicet neque longissima, neque breuissima, neque multa de aliqua una res sint, sed mediocritate potius. Oportet & epilogos ex intermediis partibus neque omnino auferri, neque ubique rursum inferri. Sed quae maxime auditoribus nota esse uolueris, in iis maxime ad finem iterationibus uti conuenit. Ex hisce igitur, quodcumque libuerit, prolixitate, uti in dicendo quibimus. Quod si facerem uolueris orationem scribere per maxime tibi obseruandum est, ut uerborum mores hominibus similes queas reddere. Id autem efficies, si qui magni, qui curiosi, qui mediocres sunt mores, consideraris. De iis igitur poteris hac uia cognoscere: de nominum uero compositione iam declarabimus. Est enim etiam hoc apprime necessarium. Primum igitur figurae nominum sunt tres, simplex, composita, & translata. Eodem etiam modo positiones sunt tres: Una quidem, quae in uocalem connexionibus terminat, & a uocali incipit. Secunda uero, quae a muta incipiens, in mutam desinit. Tertia autem, quae uocales uocibus iungit. Item, ordines sunt quatuor, quorum unus familia nomina aut inuicem collocat, aut dispergit: alius uero, qui eisdem rationibus utitur, aut inuicem mutat: tertius uero, qui uno, multis uel nominibus rem appellat: quartus autem ordo est, quo gesta negotia nominamus, aut praerimus. Quo igitur pacto pulcherrimae orationis stilum texendum sit, nunc edocebimus.

De nominum compositione.

Primum quidem interpretationem ipsam in duas partes distribuere, deinde conuenit dilucidare dicere. In duas uero partes interpretationem distribuimus hisce modis: Uno, quod ipse potest & hoc, & aliud. Secundo, quod hic quidem haud potest, alius autem potest. Tertio, quod hic & hoc, & aliud potest. Quarto, quod neque ipse, neque alius potest. Quinto, quod ipse quidem potest, alter uero non potest. Sexto, quod ipse quidem potest, alius uero non potest alterum. Horum autem unumquodque ex hisce perspicies. Quod etenim ipse potest & hoc & aliud, huiusmodi est: Ego autem non harum duntaxat rerum auctor uobis extitit, uerum & Timotheo, qui aduersus vos esset expeditiones ducturus, impedimento fui. Quod uero hic non potest, alter autem potest, tale est: Ipse quidem non potest, qui pro uobis legationis fungatur: hic uero, qui Spartiarum ciuitati amicus est, facillime apud eos, quae uultis, queat efficere. Quod hic autem potest, & hoc & aliud, est huiusmodi. Non autem

in bellis solum hic se robustissimum, & fortissimum præstitit, sed & consiliis civium cedit nemini. Quod autem neque ipse, neque alius potest, tale est: Neque ipse parua murus manu hostes queat, neque alius quisquam civium expugnare. Quod verò ille potest, ipse autem nequit, est huiusmodi, nempe, Hic corporis valet viribus, ego verò sum corpore imbecillus. Quod autem ipse aliud potest, ille verò non potest aliud, huiusmodi est equidem: Ipse, qui clauo, & gubernaculis præsum, valeo, hic autem neque qui remo utatur, potis est. Figuras igitur interpretandi duas partes facies, hoc modo omnibus in rebus idem modus seruandus est. Quibus autem rebus dilucida tua reddatur oratio, id rursus est considerandum.

De oratione dilucida.

Rimùm quidem quodcumque dixeris, propriis, suisque nominibus appella: & quicquid ambiguum fuerit, euitato. Caucas etiam oportet, ne vocales deinceps ponas. Aduertendum est præterea, ut quos articulos vocant, oportune, & apte loces. Item consideres opus est, ne confusa sit, neque perturbata nominum compositio. Talis enim oratio & obscura est, & cognitu difficilis. Coniunctionibus verò quascunque antè dixeris, consequentes reddito copulas. Coniunctiones autem coniunctionibus reddere ita fit: Ego quidem ad quod tempus dixeram, adfui: tu autem quando te venturum dixeras, non venisti. Item, cum eadem coniunctio consequens sit: Tu etenim & illorum author extitisti, & horum author ipse tu. De coniunctionibus igitur dictum est, ex quibus licet & reliqua quæque coniectari. Ipsa verò nominum structura, neque confusa, neque perturbata fieri debet. Et confusa quidem est huiusmodi, sicuti cum dixeris: Graue est, hunc verberibus afficere. Nam obscurum esset, qui esset cadens. Quod si ita dixeris, Graue est, hunc verberibus ab hoc afficere, perspicuam reddes orationem. Structura igitur nominum confundere tale est. Ut autem adueras quo pacto articuli ipsi tempore, apteque addantur, ex hisce tibi liquidum fiet: *ἄνθρωπος ὁ ἀδύνατος ἄνθρωπον ἀδύνατον ἀδύνατος*. Hic ipse homo hunc ipsum hominem iniuria afficit. Hunc enim interiecti articuli dilucidam faciunt dictionem: exempti verò obscuram apud Græcos efficiunt. Contingit autem & aliquando contrarium. Quæ igitur in articulis seruari conuenit, huiusmodi sunt. Vocales autem iuxta iniuicem ponendæ non sunt, nisi aut aliter obscura reddatur oratio, aut replicatio quadam, aliæ segregatio fiat. Ambigua verò fugere ita quibimus. Quædam nomina diuersis seruiunt rebus, sicuti ludus, quem ludimus, & ludus schola. Oportet autem in huiusmodi nominibus semper id complectamur, quod proprium est significatum, & dilucidè quidem in nominibus, si hæc fecerimus, loquemur: ex superioribus verò præceptis in duas partes interpretationes distribuimus.

De contentiōibus.

De contentiōibus autem, & comparibus, & similiter cadentibus iam dicere aggrediamur. Nam & his quoque nobis opus erit. Est igitur contentio, quæ contrarium nomen simul, & vim oppositis rebus habet, aut horum alterum. Quæ igitur contrarium nomen simul, & vim habet, huiusmodi esse poterit. Non enim iuris est, hunc meis rebus usurpando locupletari, me verò meis priuatum rebus pauperie ita premi. Contentio verò nominibus solis erit huiusmodi: Det enim locuples, ac felix, pauperi, & egeno. Vi autem contentio hæc fit: Ego quidem hunc aduersa valetudine laborantem curavi, hic autem mihi maximorum author malorum extitit. Nam hoc loco non in nominibus, sed in ipsis rebus contrarietas est, Quæ ergo & vi, & nomine contentio fuerit, ea erit longè pulcherrima. Reliquæ verò contentiones duæ sunt.

De compar.

Compar autem est, quando duæ pares enuntiantur clausulæ. Pares autem esse poterunt multæ, etiam paræ clausulæ, paucis magnis, & pares magnitudine paribus numero. Figuram verò habet compar huiusmodi, aut propter pecuniarum inopiam, aut propter belli magnitudinem. Hænanque clausulæ, neque similes, neque contrariæ, sed tamen iniuicem pares sunt.

De similiter cadente.

Similiter verò cadens est, quod compari quidem trais est. Non enim pares solum clausulæ, verum & similes, & similibus efficit verbis. Est autem huiusmodi, quantum te docet orationis imitatio, tantum adit delectationis machinatio. Maxime verò similes fieri oportet exitus dictionum, his nanque vel in primis efficitur similiter cadens. Similes autem dictiones sunt ex similibus syllabis, in quibus plurimæ literæ eadem sunt sicuti militibus nullis valet, & viribus multis caret. Quæque verò extra artem posita sunt, ea vltro id ipsum demonstrabunt. Sed de his hæcenus satis. Etenim iustum, & honestum, & vtile, reliquaque, & ipsa, quæ sunt, tenemus, & vnde his adiuuamus, ex antè dictis planè cognoscimus. Eodem autem modo quæ sunt amplificationes, extenuationesque, & ex quibus hæc locis desumantur intelligimus. Identidem verò & præoccupationes, & facerias, & orationum prolixitates, & ipsius interpretationis structuram omnem scimus. Quas ob res communem omnium specierum vim, atque differentiam, ipsarumque vsum omnem, si ex antè dictis tenuerimus, assuefecerimus, facile nosmetipsos, qui his omnibus pro artis præceptis exercitati abundemus, & adiuenti ex ipsis plurimum tum dicendo, tum scribendo consequamur. Igitur præcepta causarum hoc pacto accuratissime per partes distribuere. Ut autem pro vnaquaque specie ad humani corporis effigiem verba

verba locari conueniat, & quæ sint circa orationis partes obseruanda, & quomodo hisce partibus utendum, rursus ostendam. De exordiis igitur dicendum est prius. Ea verò septem speciebus communiæ sunt, & omnibus in negotiis conueniè dici poterunt.

De exordys.

Exordium est (ve compendio dixerim) oratio quadam, quæ rebus iis, de quibus reliqua futura est dictio, summarim expostis, auditorum animos ad attentionem idonee, & quoad fieri dicendo potest, ad beneuolentiam nobis comparat. Hæc enim per exordium præstari conuenit. Quomodo autem ea utamur, primùm quidem delibe ratio in genere, & suadendi specie ostendam. Cùm rem igitur auditoribus proponere, ac liquidam facere voluerimus, fieri poterit hoc modo. Surrexi, ut, quo pacto pro Syraculanis bellandum sit consulam. Vel hoc modo: Surrexi, ut quid sentiam dicam, qui nõ deceat nos Syraculanis auxilium ferre. Hoc igitur modo summarim rem exponemus. Qui verò ad attentionem exhortemur, scire ex hisce poterimus, si nos ipsi animaduertimus quibus & verbis, & rebus ad audiendam sententiam attenti sumus. Nempe his sumus attenti, cùm de magnis, vel terribilibus, vel ad nos pertinentibus rebus consultamus, aut cùm orantes ipsi demonstraruros se dixerint iusta illa esse, & honesta, & vtilia, & facilia, & vera, ad quæ nos gerenda exhortantur, aut cùm nos rogauerint se attentè audiamus. Quæ admodum igitur ipsi alius solemus, ita & nos, si quæ ex præmissis commodissima in præsentem rem fuerint delege rimus, eaque auditoribus perspicua reddiderimus, eos nobis attentos faciemus. Ad attentionem igitur ex his auditores exhortamur. Beneuolentiam verò comparabimus, si considerauerimus primùm quo in nos animo ipsi sint, beneuolone, an infesto, aut neque bono, neque malo. Si beneuoli ergo fuerint, de beneuolentia dicere superuacaneum cedat. Verum si omnino id facere voluerimus, oportet paucis cum dissimulatione quadam id fieri, hoc modo: Quanta sit mea in hanc urbem beneuolentia, utque læpenumero suasu meo quæ facta essent vtilia gesseritis, & qua me præterea ad cõmunia comoda præbeo iustitia, quippe qui publicarum magnis, quàm priuatarum, mihi rerum habendam rationem censuerim, nequaquam à me dici opus existimo. Hoc enim vobis perspicuum est, & cognitum. Verum quod & nunc, si fidem adhibere mihi volueritis, consulere in rem pulcherrimè, hæc de re vos edocei, dabo operam. Hoc igitur modo eos, qui bono sunt in nos animo, in consultationibus beneuolentia admocebimus. Si verò auditores neque nobis infesti sunt, neque beneuoli, dicendum est, & iustum esse, & conducibile, eos his ciuibus beneuolos fieri, qui nullum sui dederunt experimentum. Deinde oportet laude auditores dicere, & iustum esse, & grauitèr quæ dicuntur iudicare consueuerint. Item & extenuationes afferendæ sicuti si dicatur, Surrexi non tam vlla dicendi vi, elegantiaue confusus, quàm existimans ea à

me narrari, quæ ad communem vtilitatem, commodumque accedant. Cùm igitur auditores neque à nobis alieni, neque beneuoli nobis sunt, ex huiusmodi rebus beneuolentia captabitur. Sin autem calumnia obnoxij apud auditores fuerint, necesse est aut ipsos in se, aut res, de quibus dicunt, aut ipsam demum orationem calumnias continere. Hæc autem calumnia, aut ex præsentis, aut ex præterito tempore trahuntur. Ex præterito quidè tempore, si qua improbitatis suspicio de aliquo habeatur, primùm in auditores præoccupatione utendum est, atque dicendum ita: Neque ipse quidem ignarus sum, me apud vos calumnia affectum esse, sed omnè ego de me insimulationem falsam esse demonstrabo. Postea summarim enumerando in exordiis dicendum erit (si quid in rem tuam oratione complecti queas, & aut vituperanda iudicia) necesse enim est, siue publice, siue priuatum calumnia de quopiam facta sit, vel esse, vel fore iudicium, vel nolle accusatores iudicium sumere reeritque dicendum ut iudicatum iniuste fuerit, quòdque inimicè nobis homines nocuerint: aut si minus hoc verisimile visum fuerit, dicendum erit, satis id esse debere, quod minus tunc ex sententia nobis cesserit: iniustum autem esse, eum res iudicari iam fuerint, rursus eandem calumniari. Si verò celebre sit iudicium futurum, te paratum planè dicito, qui ad insinuationes in hoc ipso pulcherrimo cõfessu respondeas, & si quid aduersus Rempublicam per iniuriam patrauisse demonstraris, te morte mulctatum iri. Sin autem accusatores minus in causa persistant, eadem oportet uti coniectura, quoniam falsam de nobis calumniam derulissent, desistit causa: non enim consentaneum videbitur, nolle eos iudicium capere, qui veram accusationem detulerint. Vsq; verò in calumniis acerrimè est inuehendum, dicendumque quàm trux, & communis, & multorum malorum causa. Ostendatur quoque oportet, permultos iam iniuste per calumniam perisse. Item monendum, nullum esse, eos, qui de Republica consultant, non quæ ab omnibus dicuntur audire, & quòd vtile sit animo volutare, sed aliquorum insinuationibus commoueri. Commonefacias autem, atque pollicearis oportet, ea te, de quibus consuleres pollicitus, & iusta, & vtilia, & honesta demonstraturum. Eos igitur, quorum ex præterito tempore calumnia delata sit, conuenit hoc pacto insimulationes in consultationibus soluere. Ex præsentis verò tempore oratoribus calumniam solet afferre, primùm quidem ætas ipsa. Nam siue omnino inuenis, siue senior concionatur, auditores molestè ferunt. Huic enim nondum incipere, illi verò iam quiescere decorum esse putant. Deinde si crebrò orationem habere consueuerit. Hic enim importunus videtur esse, & si nunquam antè orationem habuerit. Nam & hic alicuius priuati commodi gratia præter consuetudinem videtur concionari. Ex præsentis igitur tempore huiusmodi poterunt in illi insimulationes fieri, qui apud concionem orauerit: sed causa de his afferatur necesse est. A iuniorè quidem ex consultantium inopia, & ex eodum suum esse potissimum videtur: quemadmodum si dixerò de ludicro lampadarchia, vel de

gymnasio, vel de armis, aut de equis, aut de re bellica. Horum enim non minima pars adhæret iuveni. Dicendum est autem quod tamen nondum iuuenis per artem prudens esse potest, verum natura, & diligentia quadam certe potest. Ostendendum est etiam, qui aliquid imprudenter gesserit, aduersum calum sibi priuatim dari asecuto verò communem esse utilitatem cum reliquis. Iuuenis igitur ex iis, acque similibus argumentabitur. Senior autem argumentabitur & ab inopia consulantium, & à facultate sua, præterea, & à magnitudine, & nouitate periculorū, & ab alijs huiusmodi rebus. Crebro autem dictionem habere consuecus, ab experientia argumetur, & ab eo, quod turpe sit, non eum sententiam nunc dicere, qui antea consueuerit. Non autem consueuerit argumentabitur à periculorum magnitudine, tum ab eo, quod necesse omnino sit, eum, qui ciuitatis est particeps, de iis, quæ in præsentia aguntur, sententiam dicere. Eas igitur insimulationes, quæ in concionibus circa hominem fiunt, hoc pacto refellere studebimus. Fiunt autem circa rem, cum quis nihil neque iis, à quibus nulla simus iniuria lacessiti, neque iis, qui fortiores, potentioresque sunt, pernosendum esse consulat, aut pacem turpem fieri persuader, aut circa Deorum immortalium sacrificia quam minimos effici sumptus monet, aut huiusmodi quicquam narrat. Oportet autem in huiusmodi rebus præoccupatione prius ad auditores uti, quarum causam, aut in necessitatem, aut in Fortunam, aut in tempora, aut in aliquod commodum referamus, dicamisque non consultantibus quidem esse, sed rebus potius huiusmodi causam adscribendum. Hoc igitur modo eas, quæ circa rem sunt, insimulationes à consultantibus remouebimus. Oratio verò ipsa in concionibus solet insimulari, cum aut prolixè, aut nimis præcise, aut minus probabiliter dicatur. Et siquid longa fuerit, in rerum multitudinem causa est referenda: si præca sit, doceatur oportet, nunc ipsam rempestruam esse. Sin autem minus probabilis sit, polliceatis oportet, eam te veram in dicendi progressu demonstraturum. Consultationes igitur ex iis rebus principio constituemus. Quo verò utamur ordine, animaduerti conuenit. Si quidem nulla prorsus insimulatio sit, neque nobis, neque orationi, neque ipsi rei, à propositione continuè est inchoandum. Attente autem quæ dicuntur, humanèque audire ad postremum exhortabimur. Sin verò aliqua sumus ab illis, qui autè dixerunt, insimulatione præuenti, post anticipatam auditorum opinionem, eorum, quorum insimulati fuerimus, & responsiones, & causas breuiter in medium deferentes, ita proponemus, & auditores ad attentionem exhortabimur. Exordia quidem in consultationibus hoc modo sunt constituenda.

De narratione.

Postea verò necesse est, aut res gestas à nobis renuntiari, referriue, aut res præsentis diuidendo exponi, aut, quæ futurae sunt, iam prædici. Cum igitur

de legatione sit nobis renuntiandum, omnia, quæ dicta fuerint, dilucidè narrare oportet, quò primùm quidem grauitatem oratio præ se ferat. Hæc enim renuntiatio solum erit, nullaque alia orationis figura incidet. Deinde siquidem nobis ex sententia minus res contigerit, non vlla id negligentia nostra, sed alia quadam causa accidisse auditores existiment. Sin verò ex sententia contigerit, non casu aliquo, sed nostra diligentia, & industria id factum opinentur. Hæc autem eo facilius credunt, si, quoniam gestioni negotiorum nequaquam intertuerint, nostram in oratione negligentiam, promptitudinemque perspexerint, utpote, qui nihil omittamus, sed vnumquodque quam accuratissimè referimus. Cum igitur legationem renuntiemus iis causis, singula quæque quo pacto gesta fuerint, renuntiare oportet. Cum verò ipsi concionantes aliquid præteritum narramus, siue etiam præsentia exponamus, siue prædicamus futura, necesse est ut vnumquodque horum & breuiter, & dilucidè, & non uno probabilitate faciamus. Dilucidè quidem, ut quæ dicuntur, comprehendi queant. Breuiter autem, quò quæ dicta fuerint, memoria auditores teneant. Probabiliter verò, ne ipsi auditores prius quam probationibus, atque iuris partibus nostram orationem confirmauerimus, nostras iam narrationes falsas esse reprobent. Dilucidè igitur exponemus, aut à nominibus, aut à negotiis. A negotiis quidem, si non ea perturbare exponamus, sed rerum, ac temporum ordinem seruemus, reliqua verò deinceps colloquemus, & si neque eo, de quo dicere coeperimus, relicto negotio, in rem aliam transierimus. A nominibus verò, si quam maxime idoneis rerum nominibus negotia appellemus, & si non ambiguè utamur, neque perturbat ipsa colloquemus, sed vsque coherentia deinceps ordinemus. Dilucidè igitur exponemus, si hæc diligenter obserauerimus. Breuiter verò narrare poterimus, si tum ex negotiis, tum ex nominibus ea remouerimus, quæ non sint dictu necessaria, & ea solum complectemur, sine quibus obscura reddetur oratio. Et breuiter quidem hoc modo exponemus. Probabiliter autem à nobis narrabitur, si ad ea negotia, quæ minus verisimilia videntur, causas attulerimus, quibus illa non absurde gesta videantur: si qua verò omnino incredibilia contigerint, ea relinquamus necesse est. Sin autem necessaria sunt, quæ dicantur, ea te scire ostendas oportet, sed ad confirmationis partem, quia cum illa implicata sint dicenda referuare, orationisque progressu id te verum demonstraturum polliceri, ea vsus arguria, quòd quæ prius abs te dicta fuerint, ea prius vera, iustaque demonstrare, quam aliud huiusmodi quicquam velis. Et hoc quidem modo his, quæ minus verisimilia sunt, medebimur. Ut autem summam vnà omnia complectamur, & renuntiando, & exponendo, & prædicando, ex his omnibus, quæ antè diximus, dilucidas, breues, & probabiles narrationes faciamus.

De

De ordine narrationum.

As autè tripliciter ordinabimus. Nam si quidem ea, de quibus dicimus, pauca sint auditoribus cognita, exordio narrationem coniungemus, ne pars hæc feruorem polira breuis admodum fiat. Cum verò parum polira breuis admodum fiat. Cum verò negotia & permulta, & incognita sint, ad vnumquodque coniuetas narrationes faciemus, easque iustas, & viles, & honestas ostendemus, quò non modo in narrandis rebus occupati simplicem, & non varietate quadam insignem orationem faciamus, verum & auditorum animos capiamus. Sin autem negotia mediocria, & minime nota sint, opus est, vel renuntiationem, vel expositionem, vel prædictionem in exordio vno & eodem quasi corpore colloquemus. Hoc autem faciemus, si à rerum initio ad extremum vsque narrando prosequamur, & nihil aliud complectamur, sed ipsa negotia expedite declaremus. Quæ admodum igitur in exordio narrationes ordinandæ sunt, ita scire poterimus.

De confirmatione.

Deinceps autem confirmatio sequatur necesse est, per quam prænarata negotia ex probationibus & iustis, & vtilibus, licuti nos demonstraturus pollicemur, confirmabimus. Cum igitur coniuetas narrationes facere oportet, probationes in consultationibus quam commodissimè ducuntur à rerum consuetudine, ab exemplo, à commemoratione, & ab ea, quæ de oratore sit apud omnes, opinione. Utendum est etiam & liqua ex alijs probationum partibus incidere. Ea verò sic sunt collocandæ: Primùm quidem dicentis opinio. Sin id minus poterimus, rerum consuetudine ordinabimus, demonstrabimurque & hæc, quæ dicimus, vel & his similia hoc modo fieri consuevit: deinde verò exempla adferemus. Et si qua est cum his, quæ à nobis dicuntur, similitudinem aduicemus. Ea autem exempla capiamus oportet, quæ tum rei congruant, tum ipsis auditoribus, vel loco, vel tempore sint proxima. Si autem secus sint, debemus ex alijs, quæ maxima, & notissima sint, accipere. Post hæc verò sententiis utendum est. Oportet autè eas partes, quibus probabilis, & exempla tractata fuerint, in fine commentationibus, & sententiis terminemus. Et probationes quidem hoc modo ad negotiorum confirmationem adducemus. Si verò narratis rebus continuè sit fides adhibita, probationes ipsas relinquemus, & à iustis, & legitimis, & vtilibus, & honestis, & iocundis, & facilibus, & possibilibus, & necessarijs partibus antè dicta negotia confirmabimus. Et si quidem iustum inest, id primùm collocabimus, & per hoc, perque huic simile, & per contrarium, & per iudicatum iustum enarrabimus. Et si similia his iustis, de quibus loqueris, exempla sunt afferenda. Habebis autem permulta exempla tum ex his, quæ prius apud singulos iusta existimant, tum etiam ex his, quæ in ipsa vrbe, vbi orationem habes, tum demum ex his, quæ in alijs vrbibus iusta duci solent. Cum verò hæc omnia hoc modo percurrentes narrauerimus, in ipsiusque

iusti sine sententias, commentationesque moderatas, & sibi inuicem dissimiles atulerimus, si quidem ea pars longa sit, cuiusque meminisse voluerimus, pauca iterabimus. Sin autem mediocris sit, commemoreturque, tunc vbi eam finierimus, aliam quoque partem adiungemus. Est autem id huiusmodi: Quòd iustum quidem est, auxilium nos ferre Syracusanis, satis ex iis, quæ dicta sunt, demonstratum existimo. Quòd autem etiam id nobis conuicturum sit, enitar edocere. Et cum rursus eodem modo ut de iusto factitaras, vtile percurreris, & eius extremam partem vel breuiter iterando, vel finiendo absolueris, iridem aliam partem; quæcunque tibi in manu fuerit, adiunge. Hoc igitur modo aliam alij partem addere, & orationem contexere opus est. Cum hæc verò omnia profectus fueris, quibus ea, quæ perloquades, confirmare queas, oportet in his de omnibus summam cum commentationibus & sententijs, coloribusque demonstrare non ea efficere, & iniustum, & perniciosum, & turpe, & triste admodum fore. Contra verò summam addendum est, & iustum, & vtile, & honestum, voluptuosumque futurum, si hæc, ad quæ eos exhortaris, effecerint. Vbi verò iam satis, abudèque sententiarum grauitate vsus fueris, quæ persuades, conclusionè terminabis. Et hoc quidem modo quæ proposita fuerint, confirmabimus. Post hæc autem partem de præoccupatione dicere aggrediemur.

De præoccupatione.

St autem præoccupatio, eorum locorum, qui contra tuam dictionem haberi possent, præoccupans reprehensio. Oportet autem quæ ab aduersarijs dicuntur extenuare, tua verò amplificare, veluti superius in amplificandi tractato audieras. Opus est etiam, conferas vnum vni, cum tuum scilicet maius sit, & plura pluribus, & vnum multis, & multa vni. Sic secundum omnem speciem varietate debemus vi, nostra quidem augere, aduersariorum autem infirmare, atque deprimere. Et hoc quidem modo præoccupationibus utemur. Hæc autem vbi fuerimus profecti, iterationibus exitum terminabimus, coloribusque antè dictis ratiocinationis, vel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis, aut ironiæ assumemus.

Suadendi species.

Vòd si ad ferendum aliquibus auxilium suaferimus, siue priuatis hominibus, siue vrbibus, pauca dicere conuenit, & si qua his in auditores, siue amici, siue gratia, siue misericordia præcesserit, in medijs referre congruè erit. Maxime enim omnes his auxilio esse volunt, qui tali animo in eos fuerint. Diligent enim eos, à quibus vel ab ipsis, vel ipsorum amicis aliquid beneficii siue ipsi, siue alij, qui eis cura sunt, vel opportunè suscepisse, vel suscipere, vel susceptum ire crediderint. His autem habent gratias, qui siue ipsi, siue ipsorum amici, aut in eos, aut in eorum necessarios boni quippiam opportunè vel contulisse, vel conferre, collaturive putentur. Si horum igitur aliquid vnum incidat,

id

isti iudices, grauesque sunt. Aduersariorum præterea defectus, ueluti tibi minores extriterint, huc ad dicendum, huc ad agendam, seu ad aliud quicquam, quod in disceptatione versetur, erunt oratione complectendi, & iustum præterea, & legitimum, & utile, & quæ deinceps sequuntur inducenda. Cùm iudices igitur neque bono, neque malo animo in nos fuerint, ex iis beneuolentiam captabimus. Si quis uero in calumnia sit, idque ex præterito tempore, & circa orationem, scire ex autè dictis poterimus quo pacto in iudicatio- nes soluere oporteat. Quod si ex præsentis tempore calumnia fuerit, necesse est circa ipsum hominem eam fieri: aut si ineptus præsentis contro- uersitæ, aut si criminibus subcontrariis, aut si pro confesso accusationi obnoxius videatur. Ineptus quidem fuerit, si aut iunior, aut senior pro alio disceptet. Subcontrarius uero est, si quis robu- tus imbecillum uerberationis accuset, aut si quis contumeliosus contumeliæ temperantem ini- mulat, aut si quis admodum pauper hominem ditissimum pecuniarum egeus in iudicium de- uocet. Itaque huiusmodi homines subcontrarij criminibus sunt. Pro confesso autem erit, si quis fortis, robustusque existens, ab infirmo, & imbecillo uerberationis accusetur, aut si quis fur exi- stimatus, furti reus in iudicium arcessatur. Vtra- rem omnia uno complectamur uerbo, hi, quo- rum moribus similis est hominum opinio, vide- bantur criminibus esse obnoxij. Circa ipsum igitur hominem ex instanti tempore calumnia huiusmodi fieri poterunt: circa rem autem ea contingunt, si quid aduersus domesticos ami- cos, aut aduersus hospites, aut in suos, uel de præ- nis, uel de turpibus rebus negotia adferat. Hæc enim infamiam disceptantibus afferunt. Quem- admodum igitur eas in iudicium sumus dis- soluturi, deinceps ostendam. Duo esse commu- nia in omnibus elementa existimo: alterum qui- dem, ut quibus rebus correptos iudices aduer- sarios pures, his eos præueniens corripias. Alter- um uero est, si res in aduersarios quidem maxi- mè, si in id minus, in alios quosdam transferas, ea uis tranquillatione, quod non ex sententia tua, sed ab aduersariis coactus in certamen descenderis. In unumquamque uero calumniam hæc argumen- tum conuenit. Iunior quidem causabitur aut se- niorum, aut amicorum, qui pro se disceptent, so- liditatem, aut criminum magnitudinem, aut rem- poris præscriptionem, aut rerum multitudinem, aut aliud quid huiusmodi. Si uero habueris pro alio dictionem, dicendum erit, te amicitia gra- tia aduocatum fieri, aut aduersarij motum ini- micitiis, aut quia negotiis interueris, aut ob u- rilitatem publicam, aut quia is cui patronus uen- nis, & ab omnibus est desertus, & iniuria premi- tur. Quod si crimini pro confesso obnoxius, uel subcontrariis accusationi effici videatur, cum præoccupatione utendum est, tum etiam dicen- dum ut neque iustum, neque legitimum, neque utile sit ex opinione, ac suspitione forte prius sententiam, quam res fuerit audita. Quæ igitur circa ipsum hominem sunt, hoc pacto in iudica- tiones diluemus: eas uero, quæ circa rem sunt

ita repellemus. Causam in aduersariam reicie- mus, uel si maledictum ei crimini deimus, uel si iniuriam, aut cupiditatem, aut pertinaciam, aut iram præcedamus, quod nullo alio modo sus- consequi possibile possit. Priuatas igitur calum- nias apud iudices ita diluemus: communes uero omnibus speciebus soluere poterimus, quem- admodum in superioribus dictum est. Exordia uero in genere iudiciali eodem modo collocabi- mus, sicuti etiam in deliberatiuo. Eadem etiam ratione narrationes exordio coniungemus, quas uel particulatim probabiles esse, iustasque osten- demus: aut ipsas separatim, tanquam in unum cor- pus, ordinabimus. Deinde uero erit confirmatio, quam si quidem rebus ipsi aduersarij contra- dixerint, ex probationibus, sin autem consense- rint, ex iustis, & uilibus, & his similibus confir- mare debemus. Collocanda sunt ex probationi- bus primùm quidem testimonia, & si quæ nobis 10 ex quæstionibus confessiones fuerint. Demum uero si nullo modo uerisimilia ea fuerint, senten- tiis, & commentationibus: sin autem non omni- no uerisimilia, probabili, demum exemplis, & co- iecturis, & signis, & argumētis, demum uero com- mentationibus, & sententiis confirmare debe- mus. Quod si uerisimilia fuerint, probationes quidem omittimus, iustis autem, quemadmodi in autè dictis, utemur. Et hoc quidem modo con- firmabimus. Post confirmationem autem, ubi ea, 30 quæ in aduersarios sunt, collocauerimus, præor- cupabimus eas res, quas uerisimile fuerit aduer- sarios dicturos. Et si quidem aduersarij rem ne- garint, probationes illas à nobis dictas amplifi- cabimus: quas uero illi dicturi sunt, reprehende- mus, & extenuabimus. Si uero fateantur & legi- tima, & iusta esse, quæ secundum scriptas leges à nobis indultas ostenderit, emittendum est, ut his simul leges, quas & iustas, & honestas, & con- 40 ducibiles uniuersæ Reipublicæ plures iudica- rint, tales etiam eas esse ostendamus: quas autem aduersarij induxerunt, eas contra habere demon- stremus. Quod si minus commode hæc dici que- uerint, iudices commonefaciendi sunt, eos non de lege, sed de re iudicare, quodque iurari sint se- cundum leges iuras sententiam latum ire, & do- ceas haud hoc tempore decere leges, sed in con- 50 stitutis diebus eas terre. Sed si contigerit, rem his legibus agitari, quæ iniquæ esse uideantur, dicen- dum erit, non legem rem huiusmodi, uerum ini- quitatem esse, cum lex quidem ad utilitatem fer- rat, hæc autem afferat ciuitati perniciem. Di- cendum etiam erit, haud contra leges facturos, si huic legi contrariam sententiam uulerint, sed leges potius laturos, ne sit improbis, iniquisque de- cretis utendum. Oportet autem ad id collectio- nem afferre, quod nulla lex prohibet Reipubli- cæ benefacere: sed improbas leges autoritate priuare, aliud nihil esse, quam ciuitatem benefi- cio donare. Quæcumque igitur ex his legibus, quæ nullam ambiguitatem continent, habuerimus, ex talibus præuenientes abundè contradicere po- terimus. De ambiguis uero legibus si iudices ita senserint, ut tibi expedit, oportet hæc demon- 60 strare. Quod si iudex dicat quemadmodum aduer-

aduersarij, condocere facendus est, legumlatorem non hoc sensisse, quod ab illo dicitur, quodque conducit ipsi iudicibus legem ita dicere. Verum si nullo modo possis in contrarium senten- tiam commutare, ostende aliud nihil posse con- trariam legem dicere, atque ipse dicas. Et quo- quidem pacto oporteat ut legibus, ex his, quæ diximus, abundabis. Summatim uero si peccalle omnino fateantur, & ex iusti tamen, & legitimi partibus defensionem parent: ex his ea sunt con- 10 trariatione præuenienda, quæ dicturi illi uidean- tur. Sin autem peccalle fateantur, & sibi tamen ignosci postularint, sic talia oportet confutare. Primum quidem dicendum erit, de reioris esse moris, quodque tunc illi crimen in imprudentiam reiciatur, cum se deprehensos intuerent. Proin- de si huic ignoscitis, alios item omnes suppliciiis, atque cruciatibus liberabitis. Dic etiam & illud, 20 scios, qui peccasse confitentur, ab soluere, qui pacto iniuciantes condēnabitis? Dicendum etiam ut si imprudenter errauerit, non tamen decet me ob huius imprudentiam detrimento affici. Præterea diceretur, Cùm neque legumlator impru- denter delinquentibus ignoscit, eò neque à iudi- cibus, qui secundum leges iudicant, ignosci iure potest. Ex his igitur, atque similibus eos, qui sibi secundum postulant, confutare poterimus: sicuti etiam ab initio exposuimus. Ut compendio au- tem utar, quæcumque sint aduersarij dicturi, & ad probationem, & ad iuris sui partes afferendas, 30 & ad ueniam postulandam, ex ante dictis præor- cupabimus. Post hanc autem causam tota est or- ratio per enumerationem summam repetenda, & breuiter (si fieri potest) iudicium animi in aduersarios quidem, uel ad odium, uel ad iram, uel ad inuidiam, in nos autem ad beneuolentiam, uel gratiam, uel misericordiam commouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiuo ge- nere, in susceptionibus, & dissuasionibus diximus, ac cursum in defensionis specie ad finem percur- 40 remus. Orationis igitur principium in iudicia- li genere, si quidem accusemus, si uero defendamus, exor- dium, ordinabimus: si uero defendamus, exor- dium, quemadmodum & in accusando, constitue- mus. Eas autem res, quarum accusamur, quibus- que accusator scientiam auditoribus fecerit, reli- quemus: quibus uero opinionem reliquerit, hæc, ubi post exordium proposuerimus, dissol- uemus: restesque, & quæstiones, & iuramenta re- 50 sellemus, quemadmodum antea uidisti. Et si qui- dem res credibiles fuerint, poterimus ipsarum responsionem in eius, quod relictum sit, locum transferre. Quod si testes per quæstiones fidem fecerint, aut in orationem, aut in negotium, aut in quodcumque aliud fuerit in aduersariis maxi- mè uerisimile, ipsorum est responsio transferen- da: Si uero aut contra utilitatem publicam, aut contra consuetudinem accusator res fecisse cri- minetur, debes defendere, id maxime esse utile, quod ab eo crimini datur: uel si id minus potue- 60 rit, dices ut neque abs te, neque ab iis, qui tibi sint similes, aut quod non hoc modo huiusmodi res geri consueuerit. Probabile igitur ita solues. Exemplum uero debes primùm, si potes, demon-

strare id haudquaquam esse criminationi simili, uel aliud tibi ex contrariis præter ueritumli- tudinem exemplum ferendum esse. Coniectu- ram autem potes confutare, si dicas quibus cau- sis contraria significare contigerit. Sententias uero, atque commentationes, aut improbables, aut ambiguas ostendas oportet. Signa autem non- eius solam, cuius ipse sis accusatus, sed rerum plu- rimarum signa esse ostende. Et ea quidem, quæ ab aduersariis dicta fuerint, in contrarium, aut ambiguum conuertentes, poterimus hoc mo- do improbare. Si uero quorum nos accusator cri- minatur, ea fecisse fateantur, idque ex iusti, & legiti- mi partibus defendere pergamus, magis legiti- mas res nostras, iustioresque demonstrare elab- orabimus. Quod si minus commode fieri po- tuerit, ad imprudentiam, casumque defugiemus, iacturæque paruas esse ostendemus, & ignoscen- dum nobis esse argumentabimur: demonstrantes quàm omnium quidem hominum per impruden- tiam delinquere commune sit: sed afficere iniu- ria, improborum esse proprium. Dices etiam & æquum, & bonum esse, & iustum, & conducibile his ignoscere, qui per imprudentiam deliquerint. Neminem enim omnium scire, si quid ali- quando sibi huiusmodi euenturum sit. Ostenden- dum est etiam, si quid aduersarij ipse aberrauit, & ueniam tamen consecutus sit. Post hæc ea præoccupationes sequuntur, quæ ab aduersariis dictæ sunt. Harum igitur alias factis, superque à rebus ipsis soluere poterimus. Sed si calumnia- tur, scriptas, nos orationes recitare, aut quæcun- que recitemus medicati, aut mercede conductos pa- tronos fieri, ad hæc talia contraueniamus: oportet, dissimulandisque dicamus minime omnium le- ge prohiberi, aut se scripta, aut illum non conscri- pta loqui. Lege namque talia patrare non per- mitti, loqui uero ut quisque uelit, facile sunt. Di- cendum quoque erit, usque adeo aduersarij delin- 50 cta uel ipsius eius sententia permagna esse, ut exi- stimet me nunquam dignè in se accusando satisfacere posse, nisi quæ dicturus essem, & antea scribo rem, ac multum temporis meditatus sum. Ad scri- ptarum igitur orationum calumnias sic occurre- re poterimus. Si uero dixerint, nos discere, medi- tarique dicendi facultatem, confitebimur id qui- dem, dicemusque, Nos quidem, quos ais discere, neque calumniatores, neque contentiosi terre sumus. Tu uero, qui oratoriam tenes, eam hoc tem- pore, tum sæpe alias nos calumniis circumueni- re deprehensus es. Quare conducere ciuibus uide- tur, ut & ille oratoriam discat. Non enim sic malum, neque in iudicium eum fore. Eodem quoque modo si quis nos mercede conductos causarum patronos dicat, & fatebimur, & cauila- bimus, huiusque rei auctorem accusatorem nomi- stabimur, huiusque res auctorem demonstrabimus. Mer- cedum autem species diuidemus, dicemusque alios pecuniis, alios gratis, alios suppliciiis, alios honoribus aduocatos assistere. Te igitur gra- tis id obitio muneris ostende: aduersarium uero didico ne paruo quidem pretio aduocatum assis- tere. Eum namque ut aliquid argenti in iudicio capiat, non autem ne persoluat, in iudicium iret. Idem

Idem quoque modus seruandus est, si quis nos aut aliquos edocere dixerit, qui controuersijs apud iudices vtantur, aut iudiciales orationes conscribere: Nam & alios omnes ostendes pro viribus adiumento amicis esse, & docendo quidem, & consulendo: & artificiosissimè in huiusmodi rebus occures. Oportet autem & circa interrogationes, atque responsiones, quotquot in huiusmodi speciebus incidunt, ne nos negligentia vlla capiat, sed quæ respondeo, concedantur, quæque negentur, sunt consideranda. Concessionem igitur sunt huiusmodi: mihi filium enecasti. Enecasti equidem: nam ille in me prius distinxit gladium. Filium mihi passasti. Passasti equidem: iniuria enim in me prius manus iniecit. Mihi caput confregisti. Confregi equidem: nam noctu imperum in meam fecisti domum. Tales igitur concessionem legibus freti nonnunquam facimus. Huiusmodi verò negationes legem declinant, Mihi filium occidisti. Non ego quidem, sed lex occidit. Hæc autem omnia ita oportet respondere, cum duarum legum altera iubet hoc faciendum, altera non vetet. Quæ igitur in aduersarios dicenda sunt, ex his omnibus colliges. Post hæc autem eorum, quæ antè dixerimus, iteratione, breuis est admonitio adhibenda. Ea verò est vtilis omni tempore: quam ob rem & linguis in speciebus ea iteratione vtendum est. Verum in accusationibus maximè, & defensionibus ea congruit. Idem quoque in suasionibus, atque defensionibus. Neque solum ea hic commemorare quæ antè dixerimus, quemadmodum in laudando, & vituperando, verum etiam animos iudicum in benevolentiam nostram conciliare, & in aduersarios concitare debemus. Hanc verò iterationem in orationis partibus postremam constituiamus. Hæc enim facit vt reminiscaris, summam quæ dicta sunt enumerando, aut ratiocinando, aut interrogando, rursus quæ optima sunt, aduersariorum autem, quæ nequissima, siquidem interrogationis figura vti vuleris. Cuiusmodi autem vnumquodque horum sit, ex iis cognoscere possumus, quæ superius dicta sunt. In benevolentiam verò nostram iudices conciliabimus, & in aduersarios concitabimus ex iis beneficijs, vt etiam in deliberatiuo genere summam ostendimus, quibus nos, aut amici nostri ipsos, à quibus iniuriam suscipimus, ipsorumve necessarios, seu iudices ipsos, vel eos, qui eis curæ sunt, siue affecterimus, siue afficimus, siue sumus affecturi, & si ipsi dixerimus nunc tempus esse referendarum pro susceptis beneficijs gratiarum. Et si eos in commiserationem, si opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem ed faciemus, quò nostram in auditores benevolentiam demonstremus, & quam indignè ob ea, quæ malè passi fuerimus, aut patimur, passurive sumus, miseria premimur, nisi hi nobis adiumento fuerint. Si verò nihil nobis absit huiusmodi, commemorabimus quibus bonis priuari fuerimus, aut priuari, aut priuari, vbi iudices nos neglexerint, seu vt nunquam boni quippiam nacti fuerimus, aut nanciscimur, aut nactus sumus, nisi ab iis auxilium moruerimus. Ex his namque commiseratione nos dignos constituo-

mus, & auditores nobis conciliabimus. Aduersarios verò calumnijs circumuentos in inuidiam, & odium apud auditores ex horum contrarijs adducemus, cum ostenderimus ab iis, aut horum amicis auditores ipsos, ipsorumve necessarios mali quippiam indignè passos, aut pati, aut passuros. Ex huiusmodi enim rebus ad odium, & iram in aduersarios rapiuntur. Sin autem hæc fieri commodè nequuerint, ea in vnum redigemus, quibus auditores in aduersarios ad inuidiam concitemus. Inuidia namque propinqua est odio. His autem summam inuidebitur, si eos indignè fortunatos, & ab auditoribus animo alienos ostenderimus, percurrentes quam multa bona iniuste passis fuerint, aut patiuntur, passurive sunt. Aut quam nunquam nullius boni indiguerint, vel indigent, vel indigebunt, aut quam in nihil vnquam mali incidant, seu incidunt, seu incident, nisi nunc à iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis animos ad benevolentiam in conclusionibus constituturos, & in aduersarios contra commouere poterimus. Ex omnibus verò supra dictis accusationes, defensionisque quam aptissimè ordinabimus.

De quaestione speciebus.

Vtendi autem species separatim quidem ipsa raro constituitur, sed alijs speciebus commiscetur, & aduersus contradictiones maximè est vtilis. Verum tamen ne huius nos ordo lateat, si quando vel oratio: vel vita hominum, aut actio, aut ciuitatis administratio querenda conringeret, idem etiam hac de parte summam percurrat. Est igitur querentibus eodem quasi modo exordium, sicut etiam calumnia circumuentos oportere docuimus. Quare cum idoneas in principijs causas attulerimus, quibus id rectè facere videamus, ita ad querendum veniemus. Causæ autem congruent in ciuilibus quidem conuentibus, quòd aut contentione quadam, quin potius ne auditores lateat, id facimus: demum quòd nobis hi prius molesti fuerint. In priuatis verò vel inimicitias, vel paruas eorum, qui querantur, consuetudines, vel in eos ipsos benevolentiam, vel vt quæ agunt remittentes, non amplius hæc faciant, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum, & iustum, & publicam vtilitatem proferemus. Ex iis autem, & his similibus exordio constituto, ac singulis deinceps propositis, aut dictis, aut gestis, aut cogitatis quæremus, eaque demonstrabimus, & iustis & legitimis, & priuatis, & publicis vtilitatibus aduersari. Et omnia demum conderabimus, si quo in loco ipsa sibi vel moribus proborum hominum, officijve dissentiant. Sed ne in singulis enarrandis longiore vtamur oratione, quòd pluribus illustrium studiorum, aut rerum, aut verborum, aut consuetudinum res eorum, quos quærimus, aduersari ostenderimus, eò ipsos obscuriores apud auditores constituemus. Opus est autem nõ tristi, & acerbo quòdam sed miti, mansuetòq; vultu quæramus. Hoc enim modo verisimiliores reddentur apud auditores habitæ

habita orationes, & oratores ipsi nullà de se reliquent intumulationi locum. Vbi verò diligenter omnia quaeris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis, & vt eorum, quæ dicta fuerint, auditores reminiscantur, efficias. Has igitur species vbi hoc pacto constituerimus, pulcherrimè ipsis vti poterimus.

Peroratio ante dictionem omnium per enumerationem, & amplificationem.

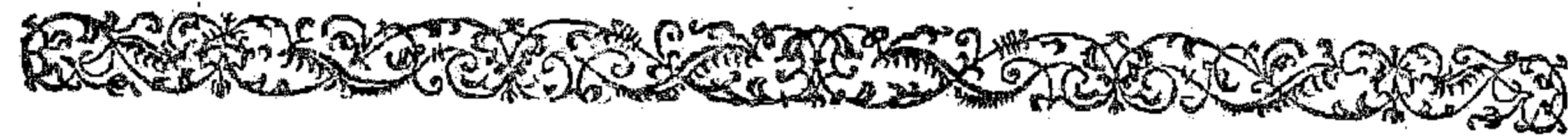
Pus est præterea orando, & scribendo in id quam maximè enicatur, elaboratè, vt pro rerum natura verba commodemus, & ita nosmetipsos tria consuetudine iis cunctis exerceamus, vt eorum dicere possimus, cum in priuatis, publicisque disputationibus, cum iis etià in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc, & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam vt non circa verba orator duntaxat, verum etiam circa vitam, quam antè dictis speciebus exornet, atque magnificet, suam diligentiam omnem, studiumque, & commendat. Nam vitæ compositio, & ad suadendum, & ad boni, & aequi viti existimationem adipiscendam conducit plurimum. Primum igitur diuidenda sunt secundum omnem disciplinam distributionem, quid primum, quid secundum, quid tertium, quid quartum tractandum sit. Demum ea tibi sunt præparanda, quæ circa auditores attenduntur, de quibus in exordia docuimus. Enimvero benevolentiam à persona tua captare poteris, si promissis insistas, & eosdem amicos in omnem vitam tuare, neque in alijs actionibus inconstans esse, sed iisdem semper vti videare. Attenti autem sicut auditores, si his in negotijs verferis, quæ & magna, & honesti sunt, multisque conducant. Cum verò beneuolos auditores reddideris, vbi ad negotiorum expositionem abs te deuentum est, quæcunq; propulsionem malorum, bonorum autè continent exhibitione, facile apud illos admittuntur: quæcunq; verò secus sunt, reiciuntur. Sed pro ceteris, & aperta, & verisimili narratione hæc sunt tibi faciunda. Celeriter autem absolues, si non omnia volueris simul agere, sed prius primò, & quòd reliqui est deinceps. Dilucidè verò, si non statim relicta actione in alias res prius transferis, quam illam absolueris. Verisimiliter autè, si nihil à tuo more alienum agas. Item si non eosdem fixeris & inimicos tibi, & amicos esse. Ex his autem probationibus eas assumemus, de quibus ira scientiæ ad perficienda negotia tenemus, vt eam alijs interpretari, & explicare possimus. De quibus autem scientiam non habemus, eas prout sapius accedere solent, adsumemus. Tutissimè namque in huiusmodi certamine verò contra aduersarios, si quidem oratione contenditur, ex iis, quæ dicta sunt, nostram confirmationem faciemus. Sin verò contractibus hoc faciemus, si secundum leges & non scriptas, & scriptas, cum testibus quam

optimis, ac tempore præfinito eos confecerimus. Ex conclusione verò eorum, quæ dicta fuerint, reminisci auditores faciemus, si quæ gesta sunt, summam rursus dicemus. Ex his autem quæ agimus, ita commonebimus, quandocumque eadem negotia, vel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus, quibus aliquid beneficii suscepisse, aut suscipere, aut suscepturi videbuntur. Magnas autem res geremus, si ea negotia tractauerimus, quæ multorum sint bonorum causa. Hoc igitur modo quæ ad vitam pertinent, præparanda sunt: ex priorè autem instituto circa orationem est exercitatio adhibenda. Sacrificia verò, vt præmissum est, faciemus ad deos quidem pietè, ad sumptus autem moderatè, ad spectacula verò splendide, ad ciues autem vtiliter. Et aduersus immortales quidem deos ea habebunt pietè, si patrio more sacrificemus. Ad sumptus autem moderatè, si non quæcunq; missa fuerint, ab his, qui sumptibus præfunt consumantur. Ad spectacula verò splendide, si magnifico sint apparatu constituta. Ad ciues autem vtiliter, si & equites, & grauioris armaturæ pedes bellè instructi pompam celebrent. Quæ igitur hoc modo mortales in Deos fecerint, pietè certè fecerint. Eos autem amicos comparabimus, qui sint nobis moribus non dissimiles, & quibus eadem, quæ etiam nobis conducant, & quibus magnis in rebus communis nobiscum fortuna sit: his enim amicitia perdurat maximè. Socios autem eos facere debemus, qui & iustissimi sint, & non mediocri valèe potentia, & in proximo habitent: hostes autem faciemus, qui horum sint contrarij. Suscipiendum autem bellum in eos est, qui Rempublicam, aut eius siue amicos, siue socios iniuria violare moluntur. Prædicia autem habeamus oportet, aut nostra, aut sociorum, aut hospitiū causa: & primò quidem nostram, demum sociorum, tertio verò hospitiū. De tributis autem id quidè est optimum, quòd à priuatis prouentibus, ac possessionibus proficiscitur: secundum verò à censibus: tertium autem à pauperibus, qui sua corpora ministerijs præbent: ab opificibus autem arma, à locupletibus verò pecuniæ. De administratione autem Reipublicæ popularis quidem principatus est optimus, in quo leges optimatibus honores distribuunt: plebs verò neque dandis priuatur suffragijs, neque ferendis quidem sententijs: proxima verò illa est, in qua leges à ditioribus affici contumelia plebem non sinunt. Principatus autem paucorum duo sunt genera. Aut enim est ex amicitia, & societate quadam, aut à consibus. Necessè autem est, socios factamus, cum ciues minùs ex se potentes sunt, qui tum solum, tum oppida tueantur, aut hostibus repugnent. Est autem societas omittenda, cum aut eam facere non sit opus, aut socij longè à nobis distent, neque potentes sint, qui opportune adint. Cuius autem bonus est, qui amicos ciuitati vtilissimos comparat, inimicos verò & paucissimos, & infirmissimos, qui sine vlla priuatorum bonorum publicatione prouentus comparat quam plurimos. & qui sese iustissimum præbens eos in quaestione agit, qui Rerum publicarum aliquid per iniustitiam

violant. Largitionibus verò vtuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperat commodorum, aut quo susceptorum beneficiorum gratiam referant. Obsequuntur autem omnes aut lucri, aut honoris, aut voluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus verò vtuntur omnes aut sponcè, aut inuitè. Omnes enim actiones, aut vi, aut suasionè, aut fraude, aut occasione perficiuntur. In bello autem vincitur aut fortuna, aut corporum multitudine, robustitate, aut pecuniarum copia, 20 aut opportunitate locorum, aut virtute sociorū, aut consilio, & calliditate Imperatoris. Socios verò derelinquendos putant, aut maiore utilitate,

aut belli solutione. Iustè autem agere est, communis sequi utilitatis cōsuetudines, parere legibus, priuataque pacta seruare. Conducit autem corpori quidem bona habitudo, & formæ dignitas, aut vires, & bona valitudo: animo verò sapientia, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia. His autem vtriusque pecuniæ, & amici. Inutilia verò sunt horum contraria: plurimum verò utilitatis affert bonorum ciuium multitudo.

R H E T O R I C O R V M A R I S T O T E L I S A D A L E X A N D R V M, F I N I S.

A R I S T O T E L I S

Stagiritæ Poëtica,

Alexandro Paccio Patritio Florentino Interprete.

DE P O E T I C A ciuſq; generibus, quam facultatem inugula habeant, & quo pacto, vt rectè Poëtis se habeat, componi tabulas oporteat: ex quor etiã, quibusq; partibus constet: de omnibus item, quæcunque ad hanc viam, & rationem pertinent, dicamus initio secundum naturam sumpto, primū à primis. Epopœia sanè, Tragediæque Poëtis, Comœdia insuper ac Dithyrambica, tum pleræque illarum, quas ad tibias, citharasve accomodamus, omnes prorsus in hoc vno conueniunt, vt imitatio sint. Tribus autem differunt inter se, aut quod genere diuersis imitantur, aut quod res diuersas, aut quod modo diuerso, minimèque secundum eandem rationem. Vt enim coloribus, atque figuris pleræque quidam æmulantes imitantur, hi quidem arte, cōsuetudine illi, nonnulli etiam voceita quoque & in dictis artibus accidit. Etenim omnes imitationem exercent, numero dico, sermone, harmonia, hisq; vel separatim, vel promiscuè. Verbi gratia: Harmonia simul & numero tantum vtantur illæ, quæ ad tibias, quæve ad citharas pertinent: tum si quæ aliæ sint, quæ facultatem huiusmodi sortiuntur, vt est illa fistularum. Numero verò ipso scorsum, ab harmonia imitari, saltatium est: quandoquidem hi gestulationis numerosa varietate, mores, perturbaciones, actionesque imitantur. Nudis autem sermonibus, siue metris solummodo Epopœia vtitur, metrorum quidem hætenus siue mistis aliquibus inter se, siue generis eiusdem alicuius. Nam quod Sophonis, & Xenarchi mimis commune dicamus, sermonibusq; Socraticis, aliud prorsus habemus nihil, nec item

si quis trimetris, elegis, aliisve talibus aliquibus imitationem fecerit. Quæquam homines ipsi metroro fingere adiungentes, elegorum fictores hos, hexametrorum illos nominant: non quidem secundum imitationem, sed communiter secundum merum poetas ipsos appellantes. Etenim si quid medicum, harmonicūve numeris efferunt, hæc sanè ratione appellare consueverunt. Homero quoque, atq; Empedocli, nihil planè præter metrum commune est: quam ob rem legitimus quidem ille poëta, hic phisicus potius, quam poëta, meritò vocandus est. Similiter quoque si quis metra permiscens inuetera, imitationem rament fecerit, vt ipse Chæremone, qui Hippocentaurum omnifariam numerorum mistum centonem edidit, non iam poëta appellandus. De his igitur per hunc modum determinatum sit. Sunt verò qui his omnibus promiscuè vtantur, numero dico, harmonia, metro, vt Dithyramborum, Mimorumve poëtis, Tragedia insuper, atque Comœdia: quæ rament hoc differunt, quod illæ quidem simul omnibus, hæc verò particularim vtuntur. Hæc igitur artium differentias dico, in quibus imitatio sit. Quoniã verò qui imitantur, agentes ipsos imitantur: hos autem vel probos, vel improbos esse oportet, vt quos duntaxat ferè semper ipsi mores concomitentur (etenim per virtutum, atque virtutum moribus omnes differunt) necesse est (quod etiam pictores faciunt) vel meliores, vel similes, vel deteriores imitari. Polygnorus quidem meliores, Pauson deteriores, Dionysius verò similes effingebat. Ex quo liquidò apparet, imitationum supra dictarum vnamquaque tales differentias sortiri, planèque diuersam euadere, quod res diuersas ad hunc modum imitetur. Etenim

nim tum in saltatione, tum in tibiaram, cithararūve modulatione, huiusmodi dissimilitudines fieri contingit. Similiter quoque & quæ circa sermones, & nuda carmina versantur. Exempli gratia: Homerus præstantes effingit, Cleophō similes: Hegemon verò ille Thalius, (qui primus parodias scripsit) necnon Nicocharis, qui Deliadem, viles. Pari ratione & qui per Dithyrambos, & Mimos, vt satyros, & Cyclopas, Timotheus, & Philoxenus vtrique imitantur. Qua etiam dissimilitudine Tragediam à Comœdia differre dicimus: hæc enim humiliores, illa verò præstantiores, quam qui modò sunt. Tertia prætereà in his differentia est, quo quisque modo singula imitetur. fieri enim potest, vt eisdem, eadem, diuersa tamen ratione imitemur: aliquando quidem narantes nos, idq; modò alienam personam induti, (quod Homerus facit) modò vt iidem ipsi non mutati, aliquando verò quasi negotiantes omnes, & agentes introducentes. Arque in his planè tribus differentis (vt à principio diximus) imitatio est, quibus videlicet, quæ, & quo modo. Quo sanè sit, vt ab Homero Sophocles aliquo pacto in imitatione non discreper, quod vterque præstantes imitetur: nec item ab Aristophane, quod vterque negotiantes, & agentes, vnde *ἀπὸ πρῶτου*, id est actus ipsos, nonnulli ab agentium imitatione appellari dicunt. Quam ob rem Tragediam, atq; Comœdiam Dorianenses sibi vendicant. Comœdiam quidem Megarenenses, tam hi, qui hic sunt, vt eo tempore inuentam, quo populari administratione eorum Respublica regebatur, quam quæ xSicilia: siquidem ab his poëta Epicharmus prodidit, multò sanè prior Chonnida, atque Magnete. Tragediam verò quidam in Peloponneso. Eiusque rei iudicium illi vocabula esse volunt, cum ipsi quidem *νῆμας* vicos appellari dicant, Athenienses verò *δῆμας*, quasi comedos, non à *νῆμας*, hoc est, comedando, sed tanquam errantes per comas, id est, vicos, in vrbe despectui habitos, dictos existimant. Rursus hi quidem facere *δῆμας*, Athenienses verò *ἀπὸ πρῶτου* dicunt. Ac de imitationis hætenus differentis, quor videlicet, & quales, hæc dicta sunt. Cæterum à duabus causis, & quidem naturalibus, videtur Poëtica habuisse originem. Nam & insitum est à Natura hominibus à pueris imitari: & differunt à cæteris animantibus, tum quod aptissimi ad imitationem sunt, tum quod primas disciplinas imitando acquirunt, & vniuersis que iuxta imitationibus gaudent. Cuius rei quod in operibus accidit, argumentum sit. Etenim que ipsi cum molestia aspiciunt, eorum imagines affabre factas gaudentes intueuntur, vt ferarum forma truculentarum, cadauerumve. Huius verò ratio sit, quod non solum philosophis, sed etiam cæteris mortalibus addiscesse iucundissimum est: quanquam modicè in hoc hi communicent: ideòque huiusmodi imagines insipientes gaudent, quoniam ex illarum contemplatione accidunt, vt & discant vnumquodque & in eis, quod hoc ipsum sit illud, probè ratiocinentur. Alioqui si veras formas neutiquam inspicissent, nullam omnino voluptatem præberet imitatio, præterquam vel opificio, vel colore, vel

rali aliqua ratione. Cùm verò nobis Naturã insita sit imitatio, harmonia, numerus (metra enim numeri partes esse, satis apparet) ab initio ad hæc maxime facti, ea paulatim promouentes ex ipsis quidem extemporariis Poëtica genuerunt: in diuersa verò abiit pro vniuersiutque natura. Vt enim actiones honestas digniores, taliūque fortunas imitabimur: ita prauas humiliores, sanè primū conuiciis agentes, quemadmodum superiores hymnis, laudationibusve. Antè verò Homerum nullum omnino tale poëma habemus, tamen plura existisse credere par est. Exerat autem ipsius Homeri (vt ab eo initium sumamus) Margires, & huic consimilia: quibus insuper, quod maxime cōgrueret, iambicum metrum accessit: iambicumq; propterea nunc appellatur, quod his plerūq; numeris veteres *ἰαμβίκοι*, id est, conuiciari inuicem soliti sint. E veteribus aliqui Heroici, aliqui iambici poëta extiterunt. At verò ipse Homerus, quemadmodum præcipuè heroicus fuit, (solum enim hic non modò rectè, sed actionum imitationibus referta poëmata condidit) sic etiam Comœdia normam primus tradidit, non quidem probis, sed ridiculis in actuum formam collatis. Et sanè similis in Margire ratio. Hic enim ita se ad comœdiam habet, vt ad Tragediam Ilias, atque Odyssa. Alij verò pro vniuersiutque ingenio impulsū, ad alteram tantum poëtica huius partem animū applicuerunt. Sicque nonnulli loco iamborum comici, nonnulli loco hexametrorum tragicici, vt qui circa sublimiorem, hono ratio rem ve dicendi characterem versari sint, Tragediæ doctores extiterunt. An verò Tragedia, quatenus attinet ad ipsa genera, satis adhuc sit absoluta, necne, cum id per se iudicando, tum ad theatra referendo, alia considerandi ratio est. Cùm igitur à principio rudes essent, planèque informes Tragedia, atque Comœdia, illa quidem ab iis, qui Dithyrambum, hæc autem (quantum se ipsa aperiebat) ab iis, qui Phallica produxerunt, que nostra etiam tempestate in verbibus non paucis in consuetudinem ex lege recepta sunt, paulatim aucta fuerunt. Sicque Tragedia diuersis mutationibus variata, quoad proprios numeros impleveret, tandem quieuit. Tunc enim histrionum numerum, ex vno videlicet in duos, Aeschylus primus auxit, & ea, quæ circa chorum sunt, imminuit, sermonemq; primarium partium instituit, quos Sophocles ipse cum scenæ ornato ad tertias vsque produxit. Adhuc ad magnitudinem ab exiguis fabulis, & ab ridicula dictione, satyris exclusis, ad grauem habitum prouecta, serò tandem quieuit, senariamque metrum ex octonario adaptauit. Hoc enim antè metroro vtebantur, quod satyrica, magisque saltatoria poëtis esset. Itaque elocutioni iam constitutæ, Natura ipsa proprium adiunxit metrum. Maxime enim sermonibus aptum alteris iambicum esse, argumento sit, quod in differendo plurimi sanè iambi, rarissima verò hexametra mutuo in sermone à nobis proficiscuntur. Licet etiam colloqui ipsius harmoniam excedentibus. Adhuc Episcodia quoque plura, cæteraq; vt singula exornata fuisse dicuntur. De his igitur satis; nimis

larum, actionumve, Epifodica quidem teretri-
ma. Epifodicam appello, in qua non verifimili-
ter, neque necessariò mutua epifodia necantur.
Fiunt autem hæc tum ab ineptis vitiis suo vi-
tio, tum à probatis quoque hiltionum gratia.
Etenim in huiuscemodi certaminibus, dum fa-
bulas plus æquo sæpenumero producant, legiti-
mum ordinem pervertere coguntur. Quoniam
autem imitatio non tantum perfectæ actionis,
verum etiam miserabilium, terribiliumve est: hæc
autem maximè talia erunt, potissimumque polle-
bunt, quoriscunque per se ipsa inuicem admi-
randa illa accident: nimirum hoc pacto admi-
rabile magis sese offert, quam si à casu, vel à for-
tuna proficisci appareat. Siquidem in his etiam,
quæ à fortuna proueniunt, illa quidem maximam
admirationem præ se ferunt, quæ veluti suo pre-
impulsu prouenire videantur, vt in Argo Mityj
statua, quæ super inspectantem collapsa, autho-
rem Mityj necis interfecit. Eiusmodi enim hæc
sunt, vt non remerè facta esse opinemur: idque
pulcherrimas tales fabulas euadere necesse est.
Fabularum alix simplices, alix implexæ: quemad-
modum & actiones, quarum imitationes sunt
ipsæ fabulæ, talem illicò speciem præ se ferunt.
Simplicem actionem voco, in qua quidem (vt
definitum est) continua vna, absque peripœtia,
agnitioneue, agendo sit mutatio: implexam, quæ
vel agnitione, vel peripœtia, vel etiam vtraque.
Hæc verò in ipso rerum contextu ita astruenda
sunt, vt ex his, quæ priùs acta fuerint necessariò
sequi, aut eertè verifimiliter agi videantur. Mul-
tùm enim differt, fiant hæc per hæc, an ex his.
Peripœtia est eorum, quæ aguntur, quemadmo-
dum dictum est, in contrarium mutatio. Id au-
tem (sicuti docuimus) aut verifimiliter, aut ne-
cessariò fit: vt in Oedipode. Accessit enim ille
delectaturus Oedipodem, eundemque parentis
incestandæ timore liberaturus: quis autem esset,
vbi ostendit, contrarium effecit. In Lynceo quo-
que ductus ille quidem est, veluti mox immolan-
dus: Danaus contra subsecutus, vt immolaret: sed
accidit ex his, quæ patrata sunt, vt hic necem, il-
le salutem sit assecutus. Agnitio est (vt etiam ex
nomine liquet) ex ignoratione in notitiam, ad am-
icitiam, vel inimicitiam illorum mutatio, qui
seu felices, seu infelices determinantur. Pulcher-
rima autem sit, si cum peripœtia fuerit: vt in Oe-
dipode. Sunt profectò & alix agnitiones. Nam
tum inanimatorum, tum quoruncunque, vt acci-
dit, fiunt: si quando (vt dictum est) euenit, vt si quid
patrarit quis, vel non patrarit, agnoscamus: illa
tamen, quæ potissimum à fabula, quæve ab actio-
ne pendet, est, quam diximus. Etenim huiusmo-
di agnitio, atque peripœtia, vel misericordiam,
vel metum parabit. Receptum autem est, actio-
num imitationem esse Tragœdiam: fortunatum-
que insuper, seu miserum fieri ex his contigerit,
quoniam verò agnitio, quorundam agnitio est,
alia quidem alterius ad alium tantum sit, cum
quis hic sit, illi natus est: alia rursus mutua indi-
get notitia, vt Iphigenia ex epistolâ illius mis-
sione ab Oreste quidem agnita, vt tamen ipsum a-
gnosceret, alia quoque agnitione opus fuit. Par-

tes igitur hic fabulæ duæ habentur, agnitio, &
peripœtia: tertia superest, perturbatio. Nam de
peripœtia, & agnitione satis diximus. Perturba-
tio verò, actio est lætiferâ, seu dolore plena: ve-
luti cum neces, cruciatus, vulnera, cæteraque ge-
neris huius palàm fiunt. Cæterum Tragœdia
partes, quibus tanquam formis vti nos oportet,
superius exposuimus: secundum verò quantita-
tem discretam, atque in quas secerit, singillatim
hæc sunt: Prologus, Epifodium, Exodus, Chori-
cum. Chorici verò alterum mobile, alterum sta-
bile. Sanè cunctis hæc omnibus communia, pro-
pria verò ea, quæ ad scenam pertinent, & com-
mi. Prologus, est pars Tragœdiæ iusta, ante cho-
ri ingressum. Epifodium, pars item iusta Tragœ-
diæ, inter choricos perpetuos cantus. Exodus,
iusta pars Tragœdiæ, post quam nullus deinceps
est chori cantus. Chorici verò ingressus, chori
integri prima locutio. Stabile, sine Trechæo,
& Anapæsto cantus. Communis, siue planctus, est
luctus chori communis cum iis, qui in scena
sunt. Partes igitur Tragœdiæ, quæ qualiforme
habendæ sunt, superius explicauimus: rursus se-
cundum quantitatem discretam, & in quas sece-
tur, singillatim quoque diximus: deinceps verò,
quæ fabulas texentes sectari, contra quæ vita-
re oporteat, tum verò à quibus locis Tragœdiæ
ipsius opus ducatur, supra dictis addendum. Quo-
niam igitur Tragœdiæ pulcherrimæ composi-
tio, non quidem simplex esse debet, sed implexa,
eademque terribilium, miserabiliumve imma-
trix, (id quod profectò imitationis huiuscæ pro-
prium est) primum quidem satis apparet mini-
mè decere, bonos, & æquos viros ex felicibus in-
felices factos in scenam afferre: vt quod terrifi-
ci, miserandive nihil habeat, sed scelesti. Parique
ratione ab aduersa fortuna ad secundam proue-
ctos, prauos effingere: hoc enim omnium à Tra-
gœdia maximè alienum, vt quod rerum, quæ re-
quiruntur, expers omnino sit, humanitatis dico,
nedum terrifici, atque miserabilis. Sed nec omni-
no improbos ex secunda fortuna in aduersam
lapsos: quandoquidem talis compositio, quæ a-
lioqui humanitatem præ se ferre potest, miseran-
di, aut terrifici planè nihil habet. Vt enim im-
merentis calamitas misericordiam excitat, ita
terror à simili incutitur. Quocirca cum nec mi-
serandi, nec terrifici quicquam ab his proueniat:
reliquum est, vt ad hæc maximè idoneus is ha-
beat, qui medius inter tales sit. Is autem erit,
qui nec virtute, nec iustitia antecellat, minimè-
que per vitium, prauitatemve, in ipsam felicitatem
lapsus fuerit, verum humano quodam erro-
re, ex magna quidem existimatioe, atque felici-
tate: quemadmodum Oedipus, Thyestes, cæteri-
que ex huiusmodi generibus illustres viri. Ne-
cesse est igitur pulchram fabulam constare ma-
gis ex vno hoc genere, quam ex duplici, vt non-
nulli putant: cuius quidem ex miseria ad felicitatem
mutatio non sit, sed contra ex felicitate
ad miseriam, errore sanè non leuissimum verò
per dedecus, ex illo quidem virorum, de quo di-
ctum est genere: quodve potius ad meliores
quam ad deteriores spectet. Huius autem rei in-
dic

dicium sit, vsus. Etenim iam inde ab initio poë-
tæ, quæcunque nacti essent fabulas, admittebant:
autem pulcherrimæ circa paucas omnino
familias componuntur, vt sunt Alcæonius, Oe-
restis, Meleagri, Thyestis, Telephi, Cæ-
dipodis, Orestis, Meleagri, Thyestis, Telephi, Cæ-
dipodis, generis huiusmodi: quibus vel facino-
rum quidem grauiâ perpetrassent, vel ipsos tulisse co-
git. Erit igitur pulcherrima illa Tragœdia, quæ
ex huiusmodi compositione conlitterit. Quam
ob rem illi quidem decipiuntur ob id ipsum,
quo Euripidem damnant, vt qui in Tragœdiis
suis illud obseruet, carumque plures in infelici-
tate recitentur. Id quod omnino, vt diximus,
ex arte est. Argumento verò illud sit maximo,
quod in scenis, atque ad eam in certaminibus, hæc
si rectè recitentur, maxime quidem tragicæ ap-
parent: Euripidès que ipse, tamen aliqua parum
rectè dispenfer, omnium tamen poetarum maxi-
mè tragicus videri potest. Secundo loco sequi-
tur, quæ à nonnullis in primo collocatur, illa ex
duplici genere compositio: quo ex ordine Odyssæa
est, vt quæ diuersa ratione, partim ex præstan-
tioribus personis, partim ex humilioribus con-
stituitur. Hæc sanè primas tribuit Theatralis impe-
ria: quippe vates hanc auram sequuntur, com-
ponentes quidem ad vota spectatorum. Cæterum
voluptas illa non Tragœdiæ, sed Comœdiæ pro-
pria est: in hac enim, si qui velut Orestes, & Ac-
gillus, secundum fabulam, inimici fuerint, re-
conciliata tandem inter se amicitia, neuterque
ab altero obruncatus discedet. Terrificum ve-
rò illud, atque miserandum, cum ab apparatu sce-
næ proficiscitur, tum à rerum compositione: id,
quod multò præstantius, meliorisque vatis est.
Sic enim fabulam contexuisse oportet, vt etiam
sublato spectaculo, quis quæ geri contigerunt,
percipiens planè exhorreat, miserenturve: qui-
bus apprimè duobus, qui fabulam Oedipodis co-
gnouerit, afficietur. Illud autem, quod ad specta-
culum pertinet, minus sanè operosum est, & im-
pendio indiget. Pròinde, qui non terrificum il-
lud, sed portentosum duntaxat spectaculo exhibent,
alieni prorsus à Tragœdia habendi sunt: quippe
delectatio non omnifariam à Tragœdia, sed
quæ tantum propria ei fuerit, querenda est.
Quoniam autem à timore, misericordiamve talem
delectationem per imitationem poeta parare de-
bet, satis quidem apparet in ipsis rebus id esse
inferendum. De rebus itaque contingentibus,
quæ terrifici, quæve miserabilis speciem allatu-
ræ sint, deinceps dicere aggrediamur. Necesse
autem est huiusmodi actiones, vel amicorum in-
uicem, hostium, siue etiam neutrorum esse. Itaque
si hostis hostem obruncet, obruncaturusve sit,
nequaquam miserabile illud, præterquam necis
ipso affectu, allaqueatur: idque sequetur, si inter
neutros id accidat. Perturbationes verò ipsas,
quando euenierint inter necessarios, veluti si fra-
ter fratrem, filius patrem, mater filium, filius ma-
trem vel necet, vel necaturus sit, aut etiam ta-
le quid facinus patret, patrarurusve sit, captandæ
sunt. Pròinde receptas fabulas mutare non li-
cet. Verbi gratia, Clytemnestram ab Oreste ex-
tinctam, Eriphilem ab Alcæone: quas sanè in-

uenire, atque suscepris iam rectè vti oportet. Id
autem, quod diximus rectè, exactius declaran-
dum. Fit enim interdum sic ipsa actio, quod an-
tiqui obseruabant, perinde ac ab scientibus, &
agnoscentibus: vt Euripides fecit, qui filios ne-
cantem Medeam induxit. Fit etiam ab ignorantibus
quidem vim facinoris, agnitaris verò mox
necessitudinem, qualis Sophocleus est Oedipus.
Id, quod omnino est extra Tragœdiam: in Tra-
gœdia verò ipsa, vt Alcæonem Atydamas, Te-
legonulve in Vlyssè vulnerato. Tertius præter-
eà modus est, per ignorantiam, videlicet debere
aliquem hæc facinora patrare, in ter patrandum
verò agnoscere. Præter hos nullus est alius. Si-
quidem quid agi, vel non agi, idque à scientibus,
vel nescientibus necesse est, è quibus faci-
nus prudentem aggredi, minimè verò perficere
est absurdum, cum non tragicum quidem, velut
perturbationis expers, sed omnino scelerosum
præ se ferat. Quo fit, vt huiusmodi actionem
sequatur nemo, vel eertè rarissima sit inuentu,
vt in Antigone Creontem Aemo fecit. Proxi-
mum huic est vt scelus patrare: quo sanè potius
est imprudentem quidem patrare, patratem ve-
rò agnoscere. Etenim & à facinore scelus abest,
& ipsa planè agnitio stuporis est plena. Nouis-
simum verò præstantissimum est. Exempli gratia,
in Cresphonte Merope filium interficere debet,
non autem interficit, ita etiam & in Iphigenia
foror fratrem, in Helle filius matrem ab aliena-
turus agnoscat. Quapropter (sicuti iam pridem di-
ximus) multarum familiarum Tragœdiæ non
sunt. Siquidem querentes non ab arte quidem,
sed à Fortuna mutuari sunt: ita fabulas contexe-
re. Itaque sit vt inuiti cogamur ad eandem sapius
familias recidere, quibus videlicet huiusmodi
perturbationes contingere. Igitur tum quales es-
se fabulas oporteat, satis iam dictum. Quantum
ad mores, quatuor sanè sunt, quæ indigent con-
sideratione. Eorum vnum, idque primum est, vt
probitatem præ seferant. Vt cuique enim mos
inest, si quemadmodum dictum est, tum sermo,
tum actio animi propositum qualecunque fuerit,
indicauerit: improbus quidem si improbum, pro-
bus si probum: id verò inest in vnoquoque gene-
re. Nam & mulier proba est, & seruus, tamen
fortasse hoc deterius, illud omnino improbum
sit. Secundo loco sequitur, vt conuenientes sint.
Fortitudo enim mos est, sed esse vel fortem, vel
prudentem, vtique mulieri non conuenit. Ter-
tiò, vt constant sibi: est enim separatam hoc ab
eo, quod est præ se ferre per mores probitatem,
conueniensque seruare. Quartò, vt æquali te-
nore procedant. Quamquam enim hiltio, vt qui
talem personam induerit, inæqualis appareat,
omnino tamen illa inæqualitas æquabiliter per-
petuò regenda. Exemplum improbi moris sit a-
lioqui minimè necessarium. Verbi gratia, in O-
reste Menelaus indecori, atque inconueniens
Vlyssis euulatio in Scylla: Meralippèsque sermo
in æquabilis, Iphigenia in Aulide, vt cui poste-
rior supplicatio priori non consonet. Et sanè
in moribus, sicut in ipsa rerum compositione,
tum necessarium, tum verifimile exquirendum
R r 4 est,

præterea gravitate, inflexione: de quibus sanè in his, quæ ad metra pertinent, consideratio propria est. Syllaba, vox est nihil penitus significans, composita ex muta, & vocem aliquo pacto habente. Nam $\gamma\alpha$ etiam absque α syllaba est: & cum α , veluti $\gamma\alpha\alpha$. Sed harum differentias examinare, metricæ artis est. Coniunctio, vox est minimè significans: quæ nec impedit, nec efficit aliquam vocem significare, apta quidem ex pluribus vocibus componi, extremo, atque medio orationis congruens: quam quidem in initio, orationis suapte natura ponit minimè convenit: ut $\mu\upsilon\sigma\sigma$, $\nu\epsilon\sigma\sigma$ $\delta\eta$: siue vox per se quidem minimè significans ex pluribus vocibus vnam, apta verò vocem vnam significantem reddere. Articulus, vox est minimè significans, quæ vel principium orationis, vel finem, vel separationem ostendit, quemadmodum $\tau\omicron$ $\theta\eta\mu\iota$, $\tau\omicron$ $\alpha\delta\epsilon$, & alia: siue vox minimè quidem significans, quæ nec impedit, nec efficit aliquam vocem significare, aptam ex pluribus vocibus componi, tam extremis, quam mediis coherens. Nomen, composita vox est significans sine tempore: cuius aliqua per se pars nihil significat. Nam & in compositis sic observamus: ut nullum per se separatum significet: ut in $\theta\epsilon\sigma\delta$, $\epsilon\lambda\eta$, in quo δ $\theta\epsilon\sigma$ minimè significat. Verbum, composita vox est, significans cum tempore: cuius (quemadmodum de nomine diximus) nulla per se pars separata significat. Etenim homo, siue album, nequaquam cum tempore significat: ambulat verò, vel ambulavit, cum tempore significat: illud quidem præsens, hoc præteritum. Casuum, qui tum ad nomen, tum ad verbum pertinent, hic quidem significans est secundum huius, vel huic, & quæcunque talia: ille verò secundum vnam, vel plura, ut homines, vel homo: itemque alius secundum personarum modos, quatenus interrogant, siue iubent. Verbi gratia, ambulavit, & ambula: quæ quidem eiusdem generis sunt casus verbi. Oratio, vox est significans, composita: cuius partes quædam separata aliquid omnino significant. Quanquam enim non omnis oratio ex nominibus & verbis constat, ut hominis ipsius desinitio: siquidem sine verbis etiam constare potest, omnino tamen aliquas significantes partes habebit: ut in hac oratione, ambulavit, Cleon: illud Cleon, significans est. Duobus verò modis vna dicit oratio. Aut enim significans vnum per se est, aut additis coniunctionibus, Verbi gratia, Ilias quidem vna erit coniunctionibus oratio: nominis verò definitio vnum significat. Nominis generum aliquod est simplex. Simplex autem voco, quod ex minimè significantibus constituitur. Aliquod duplex, cuius aliud quidem ex significantibus, ac minimè significantibus componitur: aliud ex significantibus omnino. Triplex insuper, ac quadruplex nomen esse potest, quemadmodum multa: Megaliochorum $\epsilon\pi\mu\alpha\kappa\iota\sigma\tau\epsilon\sigma\theta\epsilon\sigma$. Omne autem nomen aut est proprium, aut ab alia lingua, aut translatio, aut ornamens, aut fictum, aut productum, aut subtractum, aut commutatum. Proprium voco, quod omnibus in usu est. Ab alia lingua, quod ali-

quibus duntaxat. Ex quo patet, huiusmodi atque proprium fieri posse, ut in idem quandoque recidant, minimè tamen eisdem: ut $\alpha\lambda\iota\sigma\mu\omega\sigma$, id est, lanceola, quod Cypriis quidem proprium, nobis verò ab illorum lingua. Translatio, est nominis alieni illatio, vel à genere ad speciem, vel à specie ad genus, vel à specie ad speciem, aut etiam secundum aliquod, quod proportionem respondeat. A genere ad speciem voco: ut, Stetit hæc mihi navis: etenim in portu esse, stare aliquod est. A specie ad genus: ut, Ipse decem peperit iam millia commoda Vlysses: decem millia enim multa sunt, quæ sanè vocabulo pro multo videntur. A specie ad speciem: Abstulit ære animam immittere: ære abscedit. Hoc enim loco auferte pro abscondere, & abscondere pro auferte usurpavit, quod utrunque subtrahere aliquod sit. Proportionem verò respondens dixerim, quando aliquod secundum ad primum simili ratione, se habeat, qua quartum ad tertium. Sumit enim vel loci secundi quartum, vel quarti secundum: inter, dumque addunt, pro quo dicitur, ad quod est. Exempli causa: simili ratione se habet phiala ad Bacchum, qua scutum ad Martem. Dicitur igitur, & phialam scutum Bacchi, & scutum phialam Martis. Rursum ad diem vespere, ea ratione se habet, qua ad vicam senium. Itaque dicit, vespeream vitæ: vel, sicut Empedocles, occasum vitæ. Licet autem quibusdam nomen proportionem respondens inditum non sit, nihil tamen secus simili ratione dicitur: quemadmodum frugem quidem prolicere, serere dicimus: prolici verò à Sole flammam, nominis est expertus: cum tamen ita ad Solis flammam hoc se habeat, quemadmodum serere ad frugem: ideoque Sol dicitur, seror diuinitus ignis. Licet autem huiusmodi translationis modo, uti, & alio quoque, cum videlicet nominaverimus, alienum quippiam, aliquid eius proprium ab eodem remouentes: ut si quis appellare volens phialam, dixerit scutum, non Martis, sed Bacchi. Fictum est, quod à nemine usurpatum, à poeta ponitur: cuiusmodi hæc esse apparent, ut Cornua ramos, & sacerdotem custodem. Productum atque subtractum: Productum videlicet, quod longiore vocali utatur, quam sit eius propria, siue etiam adiectam syllabam adsciverit. Subtractum, quod aliquo siue peculiarari, siue adiecto mutilum sit. Exempli gratia, Productum $\alpha\delta\alpha\lambda\epsilon\sigma\ \alpha\sigma\tau\epsilon\sigma\ \alpha\pi\iota\lambda\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma\ \alpha\pi\iota\lambda\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma$ $\delta\eta$, dicitur. Subtractum, ut $\nu\epsilon\sigma\sigma$ & $\delta\eta$: atque etiam cum vna ex geminis sit, ut $\nu\epsilon\sigma\sigma$ $\delta\eta$: id est, suæ. Commutatum, cuius in denominatione aliqua quidem remanet pars, aliqua verò additur: velur, Dexteriorem secus duntaxat. Mafcula, quæcunque in ν & ρ desinit, & in cunctas, quæ à α γ mutis componuntur: sunt enim, omnino duntaxat: ν & ρ . Fœminæ, quæcunque in vocales suprà natura longas, quales sunt ι & ϵ , desinit: productas insuper in α .

in α . Quo fit, ut hæc numero sint æquales illis, in quas mascula, & fœminæ desinunt. Enim, & ξ non diuersa sunt. Sanè nullum nomen in mutam desinit, sed nec in vocalem breuem: in ν verò tantum $\mu\epsilon\lambda\iota$, $\alpha\lambda\iota\mu\iota$, $\alpha\pi\iota\mu\epsilon\lambda\iota$. Media in hæc, infusque in ν & σ . Dictionis autem virtus, ut per se sit, non tamen humilis. Quæ igitur ex propriis nominibus constabit, maximè perspicua erit, humilis tamen. Exemplum sit, Cleophonis, Schelenique poësis: illa veneranda, & omne profus plebeium excludens, quæ peregrinis vteretur vocabulis. Peregrinum voco varietatem linguarum, translationem, extensionem, tum quodcumque à proprio alienum est. Verum, si quis hæc omnia simul congerat, vel ænigma efficiet, vel barbarismum. Ænigma quidem, si translationes: barbarismum verò, si linguas. Ænigmatis forma ea erit, oratio scilicet, quæ ex minimè congruentibus inter se constat. Hoc itaque per nominum compositionem effici minimè potest, per translationem verò potest: ut, Vidi ignem, atque ære vitum vito inhaerentem vnum, ceteraque id genus: quemadmodum quoque ex linguarum varietate barbarismus: quapropter aliquo pacto hic admiscetur. Pò inde sicut illud non triuiale, ac minimè humile, lingua, translatio, ornatus, ceteraque dicte species pariunt: ita proprium perspicuitatem. Ceterum non minimam conferre videntur partem ad dictionis perspicuitatem, & ad vulgare excludendum, productiones, concisiones, nominumque immutationes: quandoquidem id, quod præter vsum communem sit, quatenus à proprio diuersum est, illud minimè plebeium efficiet: quatenus verò cum usu communi conuenit, claritatem. Quapropter errant non parum, qui huiusmodi dictionis genus accusant, qui que Poëtam ipsam inceslere audendū quod priscus Euclides fecit. Quasi facile quis coningat, si eisdem iambos conscribat, in ipsa dictione nomina quantumlibet extendere liceat: quemadmodum $\eta\pi\lambda\chi\alpha\epsilon\sigma\ \epsilon\theta\delta\omega\ \mu\alpha\rho\alpha\theta\eta\iota\alpha\ \kappa\alpha\delta\iota\sigma\tau\epsilon\sigma$, $\epsilon\iota\ \alpha\psi\tau\omega\mu\epsilon\sigma\ \tau\omicron\upsilon\ \epsilon\kappa\iota\sigma\tau\epsilon\sigma\ \epsilon\chi\iota\sigma\tau\epsilon\sigma$. Itaque ridiculus esse apparet, qui hoc dicendi modo vsus est. Atqui mensura æquè omnibus partibus regula est. Nam si quis translationibus, linguis, ceterisque huius generis vel indecenter, vel affectatè vsus fuerit, pari ratione ridicula struxerit. Quantum verò concinnitas in carmine polleat vel ex eo consideretur, quod loco nominum ad mensuram in oratione comparatorum à varietate linguarum, translationum, ceterorumque generis huiusmodi, si quis proprias appellationes: posuerit, veram nos attulisse rationem inficiās non iuerit. Id, quod Acchyli, atque Eutipidis in eodem faciendo iambo pariter versantem exemplo apparet. Nam cum hic vnum duntaxat nomen lingua non trita loco proprii immutauerit, tam pulcher apparuit, quam ille abiectus est visus. Etenim in Philochoere Aeschylus sic locutus est: Mei pedis carnem exedit phagedæna: ipse verò Euripides loco exedit, epulatur appositus. Ad hæc. Nunc autem parvus me existens turpis ineptus. Verbi

gratia: si quis afferens magis propria, id ineptus immutauerit, hoc pacto: Debilis informis me existens, exiguisque. itemque indignum currum, & exiguas dapes: dicatque currum prauum, & prauas dapes. Rursusque pro Iones vociferantur, Iones clamant. Aripheades præterea carpebar tragædos perinde, ac in Tragædiis suis his vterentur, quæ in communi sermone diceret nemo: ut $\delta\eta\mu\omega\sigma$ $\delta\alpha\tau$ pro $\delta\epsilon\sigma$ $\delta\eta\mu\omega\sigma$, id est, domibus ab, pro ab domibus: & $\alpha\delta\epsilon\sigma$ pro $\alpha\delta$, id est, sui: & $\nu\iota$ pro $\alpha\upsilon\tau\omicron\sigma$, id est, ipsum: & $\alpha\chi\iota\lambda\epsilon\sigma\ \alpha\pi\iota\epsilon\sigma$ pro $\alpha\pi\iota\epsilon\sigma$ $\alpha\chi\iota\lambda\epsilon\sigma$, id est, Achille de, pro de Achille, ceteraque huiusmodi: profus ignorans, quod hæc omnia dum proprium vitant, plebeiam interim dictionem effugiunt. Ceterum magni negotij est, in supra dictis singulis à decenti non discedere, minimèque abuti compositis nominibus, linguisque: cum primis verò deceter vti translationibus, maximè est arduum. Id, quod non aliunde quæsitum sit oportet, verfatilisque ingenij indolem præ se ferat. Etenim rectè quid transferre, simile aliquod illius contemplari est. Duplicia verò nomina, ut maximum in modum Dithyrambis quadrant, sic Heroicis linguarum varietas, Iambicisque translationes. Quanquam Heroicis quidem supra dicta omnia valde vsui sunt: Iambicis verò quod maximè colloquia emulentur, cuncta illa conueniunt nomina, quibus ritè quis in ipso sermone utatur. Sunt autem hæc propria metaphórica, ornata. De Tragædia igitur, deque ad actionem accommodata actione, satis hæcenus à nobis hæc dicta sunt. De narratiua verò, & per numeros imitatione, quod ipsæ quoque fabulæ, non secus, ac in Tragædiis actus, consistere debeant, pariterque circa vnam, eamque integram, atque perfectam actionem versari, principio scilicet, medio, finèque constantem, à qua sanè velur ab integro quopiam animali, voluptas quædam peculiaris proficiscatur, omnino manifestum est, itemque quod historiarum vsitatis dissimiles esse debeant, quæ quidem non vnius tantum actionis præbeant notitiam necesse est, sed temporis vnus omnium sanè, quæcunque in eo tam circa vnum, quam plures contingere, eodem scilicet modo, quo singula quæque inter se (ut casu euenit) se habent. Verbi causa: circa idem tempus nauale bellum in Salamina, præliumque Carthaginensium in Sicilia, quæ minimè quidem in eundem exitum spectant. Ita quoque in sequentibus temporibus, dum alterum interdum post alterum sit, quibus vnus non est exitus. Id, quod ferè poëtarum non pauci efficere solent. Quam ob rem, quemadmodum superius diximus, ob id etiam præ ceteris diuinus Homerus videri iure debet, quod bellum quidem alioqui principio, medio, finèque constans totum scribere minimè est aggressus: siquidem vel nimis magnum euasurum, atque adeo perceptu difficile existimauit: vel si ad istam magnitudinem perstrinxisset, inculcatam nimia varietate futurum: nunc verò eius rectè vna duntaxat parte suscepta, pluribus in ea Episodiis vsus est: sicuti nauium catalogo, aliusque Episodiis, quibus poësim ipsam locuple-

tissimam reddit. Alij verò circa virum vnum, compulsi que d'incaxat vnum versantur: sed actionem ipsam multimembrem constituunt, quem admodum qui Cypriaca, & Iliadem parvam conscripserit. Verum enimvero Ilias simul, atque Odysea vna tantum Tragedia, duabus ad summum claudi possunt: contra Cypriaca non nisi pluribus, tum parua Ilias ex octo amplius constat: vt sunt Armorum iudicium, Philoctetes, Neoproleus, Eurypilus, Emendicatio, Lacana, Ilij excidium, Reditus, Sinon, Troides. Iisdem præterea generibus Epopeia, quibus Tragedia constat, est necesse. Etenim vel simplicem, vel complicatam, vel moralem, vel patheticam hanc esse oportet. Cui toridem, eademque partes, præter harmoniam, & apparatus respondent: vt que peripetis, agnitionibus, affectibus, adhuc etiam sententia, & dictione, egregijs quidem omnibus indigere videatur. Quibus sanè cunctis & ante alios, & plenissimè Homerus vates vtrique. Siquidem vtroque poemate hæc omnia complexus est. Vt enim Ilias simplex, atque patheticum continet genus, sic Odysea complicatum, vt quæ agnitionibus constat, & per totum morata sit: adhuc quoque dictione, atque sententia, cæteris mirum in modum varibus antecellit. Differt autem Epopeia contextus à Tragico, longitudine, metròque. Itaque longitudinis prænitio sit, de qua nobis satis est dictum, vt principium, simulque finis conspici queat. Hoc autem fuerit, si contextus ipsi, vereribus quidem minores erunt: plures verò Tragedias ad vnam auditionem dispositas complectentur. Quippe proprium Epopeia est, posse plurimum in magnitudinem exerefcere: id, quod assequi Tragedia non potest: quando quidem hæc plura simul facta imitari nequit, sed id solummodo, quod in scena tunc, atque adeò penes histriones est: contra in Epopeia, vt quæ mera narratio sit, plures veluti partes transactas conglutinari permillum est, quibus sanè perinde, ac sibi proprijs, poematis ipsius quasi grauidus augetur verus. Quapropter hac prærogatiua cum polleat, tum facilem ad magnificentiã aditum habet, tum ad auditorem subinde leuandum, neque dissimilibus Episodijs cuncta ad peragendum. Etenim Episodiorum vnio emittas, vt quæ citò facieratem afferre soleat, in causa est, cur Tragedia ad finem festinet. Heroicum verò carmen ex ipsa quidem experientia congruens esse apparuit. Etenim si quis alio quolibet metri genere, pluribusve inter se mistis, enarratiuam facere imitationem aggressus fuerit, præter ipsum decens factum videri poterit, quando quidem numerorum omnium stabilissimum, atque turgidissimum Heroicum est. Quo sanè sit, vt linguas, atque translationes potissimum admittat. Nam motus ipse enarratiuus præ cunctis alijs excelens est. Iambi verò, atque octonarij, mobiles quidem sunt: verum vt hi saltationibus, sic agendis rebus illi aptissimi sunt. Ad hæc illud etiam magis absurdum, si quis, vt ipse Chæremus, hos miscuerit. Quare longum contextum alio, præterquam heroico, metro ritè panget nemo: nimirum id congruere (sicuti diximus) Natura docet.

Proin vates Homerus in hoc quoque, quemadmodum & in cæteris, præcipua laude dignus est: quandoquidem omnium vnus, quid ipsum deceat poetam, minime ignorat. Decet autem hunc ex persona sua pauca dicere, quod in eo imitator non sit. Itaque vates alij, dum hoc studio semper certant, pauca interim, paucisque in locis imitatione assequuntur: contra Homerus pauca admodum præfatus, modò virum, modò mulierem, interdum mores aliquos inducit. Nihil enim vnquam non moratum, at semper moribus præpollens, quodcumque confingit. Sanè conuenit Tragedia, ipsum præbere mirandum, magis autem Epopeia: quòd videlicet proportionem respondeat. Ideòque mirandum maxime huic conuenit: quoniam in ea ad ipsum agentem minime respicimus. Porro, si quis illa, quæ de persequutione in Hectorem sunt, in scenam afferat, vique ridicula apparere fecerit. Nam & illos stare, & hunc abnuere videre esset, quod profus in ipsi carminibus laet. Cæterum mirandum ipsum per se esse id gratum, argumento sit: quòd omnes huiusmodi aliquid, dum nuntiant, veluti dicturi in gratiam, id semper exaggerant. Homerus verò præcipue alios docuit, quo pacto mendacium ipsum dici oportet: quod profectò paralogismus est. Exultant enim homines, cum hoc ipso existente, siue factò, hoc ipsum fiat, si posterius, sit, etiam prius esse, vel fieri: quod quidem mendacium est. Sed ob id sanè mendacium primum est, quòd alio quopiam existente, hoc idem esse vel fieri necesse sit: siquidem cum hoc esse verum sciat anima nostra, paralogismo colligit, etiam primum esse verum. Cuius exemplum ex Niptris sumi potest. Itemque fieri quæ neutquam possunt, modò verisimilia sunt, potius quidem eligenda esse, quam quæ minime verisimilia, licet fieri possint. Sermones quoque ipsos adeò non ex parte rationis expertum constitui debere, vt etiam nihil, quòd non summa ratione præditum sit, contineant: si verò secus fiat, extra ipsam fabulationem saltem sit. Exempli gratia: ignoratio Oedipodis, quo pacto Laius occubuerit, non autem in actibus: sicut in Electra Pythiorum nuntiatio: itemque in Mytis. Ex Tegea motus vt loqueretur, profectus in Mysiam est, quapropter locutum fuisse dicere, fabula quidem ridicula esset. Etenim à principio eiusmodi constituenda non sunt. At si semel constituta fuerint, & ita sint recepta, eas admitti quauis absurdas, probabilius orit, quando quidem illa etiam in Odysea circa Vlysis expositionem rationis expertia sunt: quæ quidem nullo pacto toleranda appaterent, si hæc eadem non bonus aliquis poeta confixisset: nunc verò diuersis bonis absurdum illustrans, suauè ipsum poeta reddit. Cæterum in dictione, otiosis in partibus maxime elaborandum: secus autem in his, quæ motibus, quaque sententia polleant: quandoquidem ipsa valde luminosa dictionum mores, tum sententiam, quæ quidem per se satis conspicua sunt, obumbrare solet. Cæterum dubitationes, ac solutiones, ex quor videlicet, quibusve generibus consent, ita considerantibus manui

manifestæ sient. Etenim cum imitator poeta sit, fieri quoque pictor, vel alius imaginum delineator, eorum semper vnus aliquod, quæ tria numero sunt, imitator necesse est: qualia videlicet fuerunt, siue esse oportet. Hæc autem dictione, vel qualia esse oportet. Hæc autem dictione, tum per linguas, tum per translationes enuntiantur. Multa enim dictionis ipsius affectiones sunt, quas poetis indulgemus. Ad hæc non eadem est rectitudo ciuili facultatis, quæ poetice: sed alterius vllius artis, præterquam poetice. Huius verò peccatum omnino duplex est, alterum per se, alterum per accidens. Itaque quod ad imitandum non imitabile sibi proposuerit, per se huius peccatum erit: proponere verò non rectè, per accidens. Quemadmodum vtrunquedexterum larus equum promouentem aut secundum vnquamque artem peccatum. Verbi gratia: secundum medicinam, aliamve quamlibet artem: aut etiam si quæ fieri nequeunt, confinguntur. Quæcumque igitur hæc fuerint, minime quidem per se huius peccata dicimus. Quo sit, vt obiectiones in quæstionibus, si quis ad hæc respexerit, solutus sit. Ac primum quidem, tamen peccemus semper in his, quæ secundum artem sunt, si quæ fieri nequeant, confingamus: rectè tum id factum se habebit, si propterea eiusdem finem assecuti fuerimus. Dicitur enim eius finis: verbi causa, si hoc pacto, vel id magis suadendum fuerit, vel aliqua ipsius pars huiusmodi reddatur. Exemplum sit, illa in Hectorem persequutio. Si ergo finem magis, minusve assequi conzigerit, peccatum verò in his, quæ circa artem sunt, fuerit, nequaquam rectè id fieri: quippe si fieri potest, nullo pacto peccandum est. Præterea, vel est in his peccatum, quæ secundum artem sunt, vel quæ secundum aliquod accidens. Leuius enim fuerit, si ceruam coruina non habere ignorauerit, quam si non bona imitatione deseripserit. Ad hæc, si quis ex partum veris arguatur, ac certè qualia esse docet, solutio sit, quod Sophocles dixit, se quidem homines, quales esse oportet, estingere: Euripides autem, quales essent. Quod si neutro soluendum sit modo, at certè ita esse dicuntur: respondendum erit, vel in iis, quæ ad ipsos pertinent deos. Fortasse enim sic dicere, nequæ meliorem in modum, neque secundum veritatem fuerit. Sed tamen ita contigit, vt Xenophanes ait, ferunt hæc, quanquam non meliorem fortasse in modum, nihilo minus ita se habere: velut illud, quod de armis perhibetur, Rectè quam solo præfixa hæret. Sic enim eo tempore moris erat, vt nunc etiam apud Illyrios. An verò rectè, vel non rectè à quoquam siue dicatur, siue fiat, si quis inquirere velit, non modò id ipsum factum, dictumve considerare debet, verum laudabile, an prauum sit: verum etiam ad agentem, dicentemve respicere, ad quem videlicet, vel quando, vel cui, vel gratia cuius. Verbi causa: boni maioris gratia vt fiat: mali maioris ne fiat. Sunt etiam aliqua, quæ si ad dictionem ipsam respexeris, licet solvere. Verbi gratia: lingua, vt Principio sanè spiritus: nam ea vox spiritus fortè non mulos, sed custodes significat. Ac de

Dolone: Turpis erat specie: non quòd esset corpore malè compacto, verum turpi facie. Nam vocabulum *ἄσπετος* pulchra facie aliquid Cretenses vocant: & illud *ἄσπετος* propinabat. haud enim *ἄσπετος* eo in loco pro mero, quo ebriosi gaudent, sed pro frequenter accipitur. Per translationem insuper: vt, Iamque Deos alios perniox, hominèsq; renebat. Inlignes galea somnus. tum illud quoque Si quando Troia ad campos sua lumina vertant. Vt etiam tibiarum, fistularumque vocem, sanè pro multis, omnes per translationem dicimus. Omne enim aliquid multum est. &, *ὅτι δὲ ἀμμοπερ*, id est, sola expers, similiter per translationem. Illud enim quod notissimum est, vnicum, & solum dicimus. Soluimus præterea ratione accentus, vt Hippas Thalus illud, *ἄσπετος ἦ εἶ*, id est, Nos verò damus. *ἄ* enim articulus est: cui si circumflexum addideris accentum, pronomen sibi, significat. Quin & illud quoque, *ἄσπετος ἦ εἶ*, id est, id est imbre minus marcet. *ἄ* enim, quæ negatiua particula est, si circumflexum cum aspiratione sumperit, aliud sonat. Per diuisionem quoque, quemadmodum apud Empedoclem. Nata sed hæc subito mortali corpore vidi. Ante immortaliam quam animantia seligerentur. Item per amphibologiam: Plurima præterit nox. Illud enim *ἄσπετος* amphibologicum est. Per consuetudinem quoque dictionis, vt illud *κικραμύρον*, id est, mixtum: quod ad vinum pertinere receptum est. Vnde & illud, Ocrea, quæ fuerat stamno confecta recenti, & *χαλκίτες*, quæ vox alioqui fabros ararios significans, pro ferrarijs sumitur. Iuxta quod etiam Ganymedes à vino minister Iouis appellatur, cum tamen dij ipsi vinum non bibant: id, quod per translationem dici neutiquam potest. Quando autem in nomine contrarietas inesse significationis videretur, considerandum sanè, quomplex est eius circa id, de quo agitur, significatio. quemadmodum: Huic spicula ferrea cum prohibebat. Etenim eo in loco *ἄσπετος*, quod alioqui inhærebat, significat, pro prohibebat accipitur. Quomplex verò illud, expenditur hoc ferme pacto: maxime verò, si quis contraria, è regione disposita suscipiat: siue, vt inquit Glaucoco, Quoniam sine ratione aliqua præsumunt, ipsi quidem veluti iamiam pronuntiatu ratiocinantur: quasi que pro arbitrio locuti, tamen eorum opinioni contrarium insit: redarguunt. Quo in genere sunt, illa, quæ de Icaris perhibentur. Siquidem Laconem hunc extitisse existimant: ideòque sequi absurdum, eundem quidem Lacedæmonia Telemachum in eum minime incidisse: cum tamen id fortasse se habeat. Quemadmodum Cephalenses dicunt, qui quidè duxisse apud se vxorem Vlysem dicitur: Icariumq; esse, non Icarium. Hoc autem in genere peccatum, est verisimilis dubitatio. In summa, quod fieri nequit, vel ad ipsam Poësim, vel ad meliorem eius modum, siue etiam ad famam referendum est. Quantum verò ad Poësim attinet, credibile potius, licet fieri

fieri non queat, eligendum est, quam incredibile, licet queat. Huiusmodi autem sint, cuiusmodi pinxit Zeuxis: potiusque in melius declinent. Exemplar enim ipsum superare oportet: & ad illa, quæ præter rationem dicunt esse, sic respondendum: cum quod aliquando sine ratione non sunt. Verisimile enim, fieri aliqua præter id, quod verisimile est. Cætera ita dicta contraria hęc exploranda, quemadmodum in sermonibus elenchis, si idem, & ad idem, & eodem modo: sicut dicentem ipsum, aut ad ea, quæ ipse dicit, aut quæ prudens aliquis supponeret. Recte enim id increpatur, quod sine rationis est expertis, siue probitatis: cum videlicet nulla necessitate cogente, præter rationem aliquo quis utatur: sicut Euripides Aegisthi noquitia, & in Oreste Menelai. Tales itaque objectiones ex quinque generibus proveniunt. Etenim vel sicut illa, quæ fieri nequeunt, vel quæ rationis experta, vel quæ lædentia, vel quæ contraria, vel præter artis rectam normam exiunt. Solutiones autem ex dictis iam enumeratis consideranda sunt omnino duodecim. Vtrum verò melior epopœica imitatio sit, an tragica, dubitare aliquis poterit. Etenim si illa melior, quæ minus invidiosa, huiusmodi sanè est, quæ ad meliores sit spectatores: manifestum quidem, quod illa, quæ cuncta imitari vult, magis invidiosa est: ut quæ patrum sentientes, nisi multo motu moueantur, excitare debeat. Id, quod inepti ribicines efficerere solent: qui, cum discum imitari oporteat, se ipsos in gyrum agunt: Seyllamque dum modulant, chori principem trahunt. Itaque tragœdia talis est: unde priores illi iuniores se pro histrionibus habebant. Siquidem Myniscus velut in eonimium Callipidem, simiam appellabat: talisque propemodum de Pindaro opinio erat. Vt autem hi ad illos se habent, ita quoque integra ars ad Epopœiam. Hanc igitur sicut præstantiorum spectatorum esse dicunt, histrionica arte minimè indigentium: ita ignarorum Tragœdiam, quæ quoniam invidiosa, ideo deterior esse apparet.

Primum igitur huiusmodi accusatio non poetica, sed historica est. Nam & iudiciorum opificio, tum qui hexametros recitat, quod Sositratius faciebat, utitur: tum qui hos concinit, quod Mualicheus Opuntius. Deinde non omnes morus sunt improbandi, sicuti nec salutationes: sed

imperatorum tantum, quibus & ipse tunc arguebatur Callipides, & nunc etiam aliqui: perinde ac minimè liberales feminas imitantur. Adhæc Tragœdia sine motu, quemadmodum & Epopœia conficitur, ut quæ ex lectione quoque, qualis omnino sit, manifestò apparet. Itaque si in carteris est præstantior, illud sibi quasi minus necessarium esse planè dicimus. Omnibus insuper quæcumque Epopœia continet, abundè pollet. Nam & numeris utitur, & quæ non modica pars habenda est, musica quoque, & apparatus. Ex quibus sanè voluptates ipsa manifestissime percipiuntur: nec noui in agnitione, ceterisque actionibus euidentissima est, & ambitu minori poetice imitationis finem assequitur. Id enim vberiore voluptatem præbet, quod quæ per longam temporis periodum spatia habentur, breviori collecta gyro percussingit. Exempli gratia: Si quis Sophocleum Oedipodem tot in carmina, quot Iliad & Olyssæam, plures quidem huiusmodi continentes partes, quæ alioqui per se ipsas etiam magnitudinem habent: tamen huiusmodi poematum optimè quantum fieri potest constituta sunt, tum etiam quam maximè vnius actionis imitatio. Si igitur tragœdia non modò in his omnibus præcellit, sed artis quoque opificio (quippe non quamlibet voluptatem, verum quam diximus, præstare debet) sanè liquet meliorem hanc esse, multò quidem perfectius Epopœia finem assequentem. De Tragœdia igitur, & Epopœia, de quæcarum generibus, atque partibus, quot etiam, quibusque differunt, de causis insuper, cum hæmerito probentur, reprobenturve, tum de objectionibus, ac solutionibus, satis hæcenus à nobis hæc dicta sunt.

FINIS POETICAE.

IN ME

IN METAPHYSICA ARISTOTELIS ISAGOGÈ, PER RAPHAELEM VOLATERRANVM.

RAPHÆVS, Museusque, ac longo post hos interuallo Pythagoras, Plato, & ceteri temporis homines, qui theologiam attigerunt, ut tradit Herodotus, ab Aegyptiis hausere facerdotibus, quibus multa ob sapientiam, ac vitam continentiam de diuinitate manifesta fuerit. Aristoteles deinde longè in hoc genere Platone inferior, ut qui potius logica, aut philosophiæ partes, quam theologia sit executus, plurima à Platone theologia refelluntur, nonnulla etià ab eius adsectoribus A uicenna, qui & ipse in hoc genere scripsit. Theophrastus de hoc quoque parò edidit libellum, cuius meminit Nicolaus Damascenus: dicitque magnò ad ipsius disciplinam isagogen esse, licet laudat illud Andronicum, & Hermippum, qui in eius libris hunc non connumerant. Vt etiam & ipse Cicero post Timæum conuersum à Platone præ naturam conscribere in libris de Fato, de Diuinatione, & natura deorum. At nostri diligentius omnia, verisimiliterque interpellantes eò rem deduxerunt, ac dialecticis epicheirematibus, physicisque argumentationibus munierunt, ut per Naturam id, quod est supra Naturam penè monstrauerint nec tam fidei, quam experimentis quodammodo, rationibusque ad ardua nostri dogmatis reprehendenda sit locus. Hæc itaque summis digitis locos distinguendo principales attingam, si prius libros Aristotelicos in vniuersum, ac summam repetam. Primum namque honestæ scientiæ dignitatem exequitur, ac quemadmodum ipsius habitam sensuum experimentis consuequamur. Secundò quando scientia de ente, ac veritate simpliciter est, infert, quod veritas vno modo facilis, altero verò difficilis, difficiliorque interdum ex parte materiæ: quod quomodo sit verum, in quarto libro declarat. Tertio dicit, hanc sententiã esse theoreticam, quod perfectò nequaquam liquet, nisi nouerimus quid à praxi theoretica differat. De qua quidè li. 6. differitur. Quapropter hic tractatus eò differitur. Præterea x v i i. quaestiones enumerat, quas paulatim in libris sequentibus soluit. Quinè differit, quod veritas nequaquam, nisi per causam, liquet. Et quoniam non omnes facillè cognosci possunt, nisi in infinitum progrediamur, probat quod in nullo genere causæ in infinitum proceditur de quibus omnibus agitur lib. x i. vbi tractatur de causa prima, efficietè, & forma, & sine. Hæc præterea de ente dicere incipit, ac proprietatibus eius: quæ eò conuertuntur (quæ transcendencia nostri vocant) præsertim de vno. De reliquis verò, & maximè de vero, & bono, agitur in v i. Quintò, proprietates entis subiectas ponit, quæ sunt decem genera, vbi differitur non tam de potestate illarum, quam aliorum verborum ad illas, siue primo, siue secundo loco pertinentium. Quod perfectò fit ad deprehendenda significata, quæ ad Metaphysicam pertinent. Ex his autè quædam excludit à Metaphysicæ scientiã, videlicet ens rationis, quod nihilominus verum significet per

propositiones constitutas ex verbis priuariis, ut cū dicitur cecitas. Et hoc agit lib. v i. In quo quoniam sit de huiusmodi ente mentio, ex consequente differit de vero, quod cū ente conuertitur, & item de bono. De naturis entium disputat, quòrum aliquæ sunt substantiæ, aliquæ accidentia. Sed quado accidens à substantiã dependet, tam quo ad esse, quàm quo ad cognitionem, ideo si quis substantiã indagauerit, illico accidentis naturam nosse poterit. Ea propter de substantiã tantum vestigat in hoc opere. Cõmunis autè est omni substantiæ definitio, quã Aristoteles quod quid est esse, nostri verò theologiguiditatem appellant, per quã talis est substantiã, ut Deus deitate sit Deus, quæadmodum dicunt, & homo humanitate homo: ac de his differit lib. v i. declarando quæ sint ea, quæ requiruntur ad quod quid est, & quomodo se id habeat. Et id, cuius est quod quid est, tam in substantiis compositis, quàm simplicibus, non tamen separatim de aliquo, sed generatim & in vniuersum de ipso loquendo. Substantiarum verò aliquæ sunt cū materiã & corruptibiles, ut physica corpora, aliquæ incorruptibiles, ut æther: nonnullæ citra materiã & incorruptibiles, ut intelligentiæ seu mentes. De prius agit lib. v i. sanè declarando quod ex materia & forma componuntur, & quoniam modo hæc inter se, & ad cõpositum habeant, lib. x. de proprietatibus, siue ut nostri vocant theologig, passionibus, quæ in omni ente reperiuntur, sed in aliqua tantum parte, videlicet de energia, & an potentia. Nam in substantiis citra materiã, ita est energia, quod non est potentia. In substantiis verò cum materia utrunque existit. In x. differit de quadam alia proprietate diuincta, videlicet de eodè, & diuerso, & de his, quæ ea consequuntur, id est, de oppositionibus. In x i. priuatim non edit tractatũ, sed tantum superius enarrata in epilogũ colligit. In xii. de substantiis æternis differit, siue sint corporeæ, siue incorporeæ. Et hoc fermè modo substantias omnes absoluit, ac per illas etiã accidentia, quæ substantiã consequuntur: ex quo ens omne tractatur, quod Metaphysicæ subiectum est. Ens enim, quod nomen è Quintiliano Latinitate donatur, quod ens, ut ait Nicephorus Gregoras, huius difficultatè dicitur subiectũ, quod rerũ, ac artium omnium definitiones, naturas ac proprietates per se considerat, nec septam regionem aliquam, seu limitem habeat: quemadmodum nec dialectica, nec theoretica, sed hæc ut aptè tantum, atque adpositè de omnibus loquatur: dialectica verò ut metaphysicæ ad veritatem deprehendendã instrumentum. Reliquæ item artes ens non in vniuersum, sed ex parte cõprehendunt: ut Physica ens corporeũ Arithmetica numeros, Musica sonos, Geometricũ Arithmetica magnitudines, Astrologia sphaeras, & quæ sunt in celo, Ens insuper, ut quandoque definiam, & in partes diducam, est quod cuncta appellantur, & in quod omnium simplicia compositorum resoluuntur. Eius diuisio quadruplex, mobile & immobile

mobile, ratione & re, energia & potestate, idem & diuersum. Mobile rursus corpus, seu corruptibile, ut phycum: seu incorruptibile, ut caelum. Phycica tractat: Immobile verò perpetuum Metaphysica. Ens ratione ab eadem, tanquam minime verum, reicitur, quòd tantum mente, ac ratione percipiatur, re autem nequaquam subsistat: de quo supra dixi. Re autem ens duplici exprimitur modo: generali per ea, quae vocat transcendètia, quae proprietates sunt entis: & quales, eorum tantum diuersus. Ens in primis, quòd primus sit omnium conceptus, & in eos cetera resoluatur. Res ab affectu, & essentia. Vnum à sui diuisione, ac integritate. Aliquid ab aliorum diuisione. Verum quòd mentis cogitationi, ac cognitioni respondeat. Veritas enim quadruplex, aut orationis est, quam mentis veritas metricur, hęc postremo ab ipsa summa, & cuncta metiēte veritate, qua Deus appellatur. Verum autem, quòd ens est aequale, his omnibus supradictis commune est, ut hominibus, & beluis animal. Verum & falsum Aristoteles in mente ponit, bonum autē & malum in rebus. Bonum item seu bonitas quadruplex: aut ex essentia ipsa, & natura, qua omnia, quae sunt imperiuntur, & hoc cū ente cōuertitur: aut quòd ex accidente & natura, & animi, & gratiæ prouenit. Decem quoque genera his supra dictis non quidē equiparatur, sed subiiciuntur: quorum prima substantia tantum, reliqua accidentia, de quibus separatim nulla est sciētia: substantia non item, quam in hoc libro sciētia ante omnia declarat, ut, hęc percepta, facillē illa dignosci queant: quae propter hęc ens propriē vocat, nouē verò vniuersalia entia aequiuocē appellat, quòd in ea reuincat esse, nec ab ea prorsus diuidi valeat, neque solū nominis, sed & rei sint participia. Medicus enim liber, & medica experientia, & medicum pharmacum ab arte medica omnia dicitur, non solum nomen cum ea cōmunicant, sed eundem finem, hoc est sanitatem. Sic & nouem categoriā à substantia entia dicitur non simpliciter, non solum nomen cum ipsa substantia cōmunicant, sed etiam rem. Nulla enim substantia absque his omnino simpliciter est: hęc namque omnia substantia sunt aliquid. Tanta igitur entis, siue essendi vis est, ut etiam non ens esse non ens dicatur, & sub ente veniat. Si igitur ens & vnum est, & idē, & non aliud, haud aliter, quam causa, & principium se consequendo: vnus autē homo & ens homo secundum dictionē duplicatam, & non aliud quid demonstrat: vnus item est homo, & est homo, videlicet ex eodem & simili, & altero & dissimili, quòd eiusdem sit sciētiā opposita cōsiderare. Musica namque est concinnū & inconcinnū, & eiusdem sensus opposita sentire, quae propter non solū simile, aut vnum, sed etiam dissimile aut plura, eiusdem fuerint disciplina. Substantia igitur, id est vnum, & vnumque, id est, substantia idem ferē, diuersum modo, ac ratione quadā. Eius diuisio duplex: simplex & compositum, prima & secunda. Per secundam species notatur, qua vniuersalia dicuntur. In prima singulare cōtinetur & indiuiduum: quo nomine tantum ex Latinis Capella videtur, vocaturque: suppositū, subiectū hypostasis, persona, hoc aliquid. At hypostasis quancūq;

omne singulare in genere essentia Graeci vocant vlturpatū tamen in eo tantum supposito, quod uocantū est potētia, ratione tantum distincta, cum idē numero ens respiciat: ut homo absolutus energia est homo & potētia, qua potēs fuit esse homo, sui principij producētis, aut cōseruantis ratione. Remota est ab energia, cū diuersum numero ens conuenit, ut semen potestate homo. Et sic diuisa re sunt. Aut etiā sicui energiā primā & secundā dicimus, eodē modo potestate primā, qua remota & imperfecta est, ut semē potestate homo: & secundā, ut in eodē subiecto, ac propinquā, & facultate paratā ad agendū, ut ignis potestate urens, qui notū vult. De quibus in phycis loquuti sumus. Sane itē potestates naturales tam sensus, quam rationis, quae in tertia locatur specie qualitaris. Interentia quoque idē & diuersum posuit Aristoteles. Et quòd hoc cōsequitur oppositū. De quibus differit lib. x. vnum, idē, simul, indiscretū cōmuni dicitur vocabulo. Est enim eadē differentia essentia, sicuti simile eadē differentium qualitas, & aequale eadē differentium quantitas. Quemadmodum contra diuersum, aliud, differēs, oppositū, discretum, dixi. Et hęc propriē nō tam substantia, quam pars substantia. In arte perfecta est substantia: ut ens, siue domus, materia, ferrum, & lapides. In qua est ipsum corpus, in quo sit anima. Circa quā, dicitur potestatis obiectū, ut visus coloris, & sciētia subiectū, ut phycum corpus mobile. Forma verò essentialis anima est, quae quòd pars existat substantia, partis forma dicitur, tribuitque aut esse, aut viuere, aut sentire, aut intelligere, aut hęc omnia, ut homini. Praeter hęc & aliis forma dicitur modis, ut entelechia non tribuēs, sed habēs existentia, & perfectionē, quòd nō sit de duobus salcē principijs substantia cōposita, ut angelus, & Deus: ac qua refert angelum, in genere substantia ponitur. Deus enim extra genū omne. Tercio modo dicitur ipsa rei natura circa materiā cōsiderata, ut humanitas ex homine, nigrities ex nigro, poniturque: in eo genere, in quo est illud, cuius est forma. Quarto modo dicitur quoduis accidēs, quod causa quidē existēdi per se nō est, sed ex parte: ut sciētia in homine, siue albedo. Quin & ea, quae re nō sunt, sed tantum mēte cōcepta, forma appellari cōsueuerunt. Postremò forma quātitas est, modo quodā subiectum circūscribēs: quae ad quartā pertinet specie qualitaris. Energia, siue actus, & potestas, siue potētia, retriā entis diuisio, quāquā nō in omni ente. Nam quāuis nil sit praeter Deū quod nō ex vtraque cōstet, sunt tamē quadā, quae entelechia dicitur, perfectionē in se habētēs: ut Deus, angelus, anima. Quaedā circa perfectionē, quas energias appellat, quae sunt motus omnes: perfectiones tamē in motuibus, imperfectae in motis. Est insuper prima & secunda triplici quidē modo: primum ratione ipsius Dei, quae actū primū, & purū appellat. Ceteri omnes secundū eū. Deinde ex energiā successione in eodē genere, seu specie, ut in triplici intellectus actione secundū Aristotē. Postremò energia prima est ipsa forma, ut in homine sciētia: energia secundū ipsum officij videlicet scire intelligere, sicuti monstrat liber de anima secundus. Potestas item plurifariam agens & pariens, posse videlicet mouere & moueri, amare & ama-

ri. Partes rursus aut ratione accidētis in subiecto, aut formā in materia prima. Energia quidē conuenit est potētia, ratione tantum distincta, cum idē numero ens respiciat: ut homo absolutus energia est homo & potētia, qua potēs fuit esse homo, sui principij producētis, aut cōseruantis ratione. Remota est ab energia, cū diuersum numero ens conuenit, ut semen potestate homo. Et sic diuisa re sunt. Aut etiā sicui energiā primā & secundā dicimus, eodē modo potestate primā, qua remota & imperfecta est, ut semē potestate homo: & secundā, ut in eodē subiecto, ac propinquā, & facultate paratā ad agendū, ut ignis potestate urens, qui notū vult. De quibus in phycis loquuti sumus. Sane itē potestates naturales tam sensus, quam rationis, quae in tertia locatur specie qualitaris. Interentia quoque idē & diuersum posuit Aristoteles. Et quòd hoc cōsequitur oppositū. De quibus differit lib. x. vnum, idē, simul, indiscretū cōmuni dicitur vocabulo. Est enim eadē differentia essentia, sicuti simile eadē differentium qualitas, & aequale eadē differentium quantitas. Quemadmodum contra diuersum, aliud, differēs, oppositū, discretum, dixi. Et hęc propriē nō tam substantia, quam pars substantia. In arte perfecta est substantia: ut ens, siue domus, materia, ferrum, & lapides. In qua est ipsum corpus, in quo sit anima. Circa quā, dicitur potestatis obiectū, ut visus coloris, & sciētia subiectū, ut phycum corpus mobile. Forma verò essentialis anima est, quae quòd pars existat substantia, partis forma dicitur, tribuitque aut esse, aut viuere, aut sentire, aut intelligere, aut hęc omnia, ut homini. Praeter hęc & aliis forma dicitur modis, ut entelechia non tribuēs, sed habēs existentia, & perfectionē, quòd nō sit de duobus salcē principijs substantia cōposita, ut angelus, & Deus: ac qua refert angelum, in genere substantia ponitur. Deus enim extra genū omne. Tercio modo dicitur ipsa rei natura circa materiā cōsiderata, ut humanitas ex homine, nigrities ex nigro, poniturque: in eo genere, in quo est illud, cuius est forma. Quarto modo dicitur quoduis accidēs, quod causa quidē existēdi per se nō est, sed ex parte: ut sciētia in homine, siue albedo. Quin & ea, quae re nō sunt, sed tantum mēte cōcepta, forma appellari cōsueuerunt. Postremò forma quātitas est, modo quodā subiectum circūscribēs: quae ad quartā pertinet specie qualitaris. Energia, siue actus, & potestas, siue potētia, retriā entis diuisio, quāquā nō in omni ente. Nam quāuis nil sit praeter Deū quod nō ex vtraque cōstet, sunt tamē quadā, quae entelechia dicitur, perfectionē in se habētēs: ut Deus, angelus, anima. Quaedā circa perfectionē, quas energias appellat, quae sunt motus omnes: perfectiones tamē in motuibus, imperfectae in motis. Est insuper prima & secunda triplici quidē modo: primum ratione ipsius Dei, quae actū primū, & purū appellat. Ceteri omnes secundū eū. Deinde ex energiā successione in eodē genere, seu specie, ut in triplici intellectus actione secundū Aristotē. Postremò energia prima est ipsa forma, ut in homine sciētia: energia secundū ipsum officij videlicet scire intelligere, sicuti monstrat liber de anima secundus. Potestas item plurifariam agens & pariens, posse videlicet mouere & moueri, amare & ama-

quodam dicuntur opposita cum medio, quadam circa mediū. Contra dictio in primis maxima oppositionū, ac remotissima est, sicuti quoque reuincet conditiones, quòd extrema omni medio careant, tam generis, quam subiecti: quòd sint extra genus, ut de ente & non ente: quòd alterū extremū sit aliquid positiuū, quòd negatio sit absoluta, non aliquid determinata rei, aut subiecti: quòd extrema nequeant esse idē, vel simul: quòd sit vnus & eiusdem, secundum idē, respectu eiusdē subiecti, & in eodem tempore. Primationis oppositū totidem habet cautiones, quòd medio careat sui generis, quòd alterū extremū aliquid ponat, quòd extrema non sint idem, neque simul, in quibus tribus cum contraditione cōuenit. Ceterū quòd habeat mediū subiecti, quòd extrema sint in genere, quòd deniq; sit apertū illud habere quod posit, pro suis specie, loco, & tempore. Contrariorum quinque cautiones: quòd opposita cōtraria non sint idem, neque simul, in quo cum vtroque conuenit predictorum: quòd extrema possint vicissim in eodē subiecto inesse, nisi alterū insit à natura: quòd extrema sint in eodem genere: quòd alterū extremū habeat rationē habitus, in quibus cum primatione conuenit: quòd vtrunq; extremum positionem faciat. Latiore autem modo coneratiā secundum Aristotēlem sunt in diuerso subiecto: ut ignis, & aqua. Aut quando potestate contraria sunt, ut sanans, & debilitans. Aut in potestate ipsorum contrariorum agētia, vel patientia: ut caloricum, & frigorificum, aut calefactibile, vel refrigerabile. Relatiua quatuor cautiones: quòd careat mediū sui generis, & subiecti: quòd alterū oppositorum ponat, reliquū destituat: quoniam posita se ponunt, & perempta se perimunt: quòd in relatione re cōstat, non idem sit, in quo cōuenit cum aliis tribus. At in relatione rationis possunt idē esse, sicut in relatione identitatis. Sed quādo ad relationem venimus, plusculum in eo immorandum, praesertim cum Aristoteles in x. Metaphysica: eam minimē praetereat. Definitio igitur ipsius in praecipis generum est huiusmodi: Ad aliquid sunt, quacūque ipsum, quòd sunt, aliorum dicuntur esse, vel quomodolibet aliter ad aliud. Hoc Latini, Graecique enarratores sic declarant, ut in casu genitiuo, & aliis etiā casibus relatio fieri possit, ut pater filij pater: vel ablatiui, ut maius minore maius. Sunt & relatiua re quidē appellata, & per se: ut simpliciter in propria fuerint & natura, & categoria, ut pater, duplū. Ex accidente sunt rationis, non in propria, sed categoria: ut sciētia est in prima specie qualitaris: tamen quoniam refertur ad scibile, quo ad relationē est in genere relationis, quāuis secundū quosdā non idem poni debeat. Sunt iteni relatiua excellentiā, ut dominus: subiectiōnis, ut seruus: aequalitatis, ut amicus. Aristoteles in Metaphysica vi. relationē in quantitate ponit: ut duplum, triplū. Praeterea in actione, & passione: siue secundū potestatem, siue secundū actū agentis & patientem: ut caloricū ad frigorificū refertur. Potestate, & energia, ut calefaciens ad calefactū. Posuit item in qualitate, non tamē explicitē: quoniam qualitas nō est aliud, nisi secundū quòd accipitur ratione potestatis agentis vel patientis: vel ratione

quãtãtis, sicut dicitur aliquid albius alio. Et sic
 ut dicitur, Socrates albus est similis Platoni albo,
 referre videtur potius quandã albedinis quantitatẽ.
 Reliqua verò accidentiũ genera potius cõsequun
 tur, quã creare possint relationẽ: vt vbi aliquale
 relationẽ ad locum, positionẽ partiu referret. Habitu
 relationẽ habentis ad habitũ. Sed & Theologi
 nostri relationẽ in essẽtia ponunt, & hoc tantũ
 in diuinis, quatuor modis. Primò cum proprium
 nomẽ ad aliquid refertur vt pater. Deinde rela
 tio quã cõsequitur, vel causatur relationẽ, vt ge
 neratio & generãtis. Tertiò quã implicite claudit
 in se relationẽ, vt trinitas. hęc personã includit
 distictas. Postremò quãdõ pro relatione ponitur,
 vt Deus. Sunt itẽ alia quãdã inter se diuersa & op
 posita sub ente, quã oportet exprimere: vt prius
 & posterius, necessariũ & cõtingens, totũ & pars,
 magis & minus, quã deinceps paulatim explica
 bo. Prius & posterius dicitur ratione ordinis ali
 cuius, & principij in quantitate, in cognitiõne, in
 20 quò quod existit. In quãto continuo tripliciter: ra
 tione loci, vt ignis prior aere, ratione tẽporis, vt
 prateritum prius futuro: ratione motus in rebus
 naturalibus, vt puer prior viro. In quãto discre
 to, index est prior medio respectu pollicis. In co
 gnitiõne secundũ rationẽ vniuersalia sunt prio
 ra particularibus, & simplicia cõpositis. In cog
 nitiõne secundũ sensum secus, nisi ex accidente. Nam
 ex accidente notius est sensibus vniuersale, non ra
 tione per abstractionẽ vt magis cõmune. Sicut pue
 ri, qui omnes homines ab initio patres vocant,
 postea distinguunt. At intellectui cõtrã ex accide
 te, & indirecte notius particulare. In eo quod ex
 istit prius tripliciter. Ratione cõmunitatis, vt prio
 ra sunt, quã possunt esse sine aliis: vt animal prius
 homine, Ratione analogie. Tertiò ratione diuisio
 nis entis in energiam & potestãtẽ: si secundũ ener
 giam, cõtrã. Nã partes non incipiunt esse in ener
 gia, nisi toto absoluto. Aristoteles verò ponit quar
 rum modũ, cum sunt duo cõuertibilia, & vnũ sit al
 40 terius causa, vt pater. Postremò species omnes,
 quã sub genere cõprehenduntur, & diuiduntur, sunt
 oppositãe discretiõis. Quã magis & minus recipiãt,
 videndũ. In primis quantitatẽ id cõuenit. Quanti
 tas enim duplex: prima dimẽtionis, cui maius con
 uenit, & non magis: vt maius robur, maior latitu
 do, longitudo. Et quãtãtis, virtus, quã est de quali
 tatis genere, ac per alterationẽ augetur, aut cõue
 nit magis, vt magis albus: nã magis in alteratione
 dicitur, maius in augmento. Demũ secundũ dimẽ
 50 tiõnis, intẽtio verò & remissio ad virtutis per
 tinet quantitatẽ. Formis quoq; rerũ abstractis in
 genere accidentiũ maius cõuenit, vt maior albe
 do. Cõtractis verò magis, vt magis albus. Est insu
 per Metaphysici, quomodo totũ & partes dicãtur
 vestigare. Sex enim traduntur modi. Totũ in pri
 mis quoddã, quod perfectiõis dicitur, carẽs par
 tibus: vt Deus, angelus, nota in linea. Totũ essen
 tia, quod plura cõtineat vnã cõstituentia rem,
 vt homo, cuius partes essentielles dicuntur. Totum
 integritatis, quod plura cõtinet integrum consti
 tuẽtia, modo cõtinuationis in toto cõtinuo, vt cõ
 rignatio, vel colligatio, vel aceruus. Totũ pote
 60 stãtis, quod habet diuersas potestates re discretas

à sua essẽtia: vt animal habet visum, & auditum,
 & reliqua. Totũ vniuersale, quod plures continet
 partes subiectas, non re, sed ratione diuisas: vt est
 genus, vt animal: vel species, vt homo, eius per
 subiectiõnẽ dicitur partes. Totũ numeri, quũ nu
 merus plura numerata cõprehendit, vt duodena
 rius. De necessario autẽ, & cõtingente inter se op
 positis, recte perspicimus, si causas considerabi
 mus, quã attinguntur in Physica. Necessitas du
 10 plex: simplex, & hypothetica. Simplex est illud,
 quod à priori causã necessariò depẽdet, vt homi
 nem mortale esse, & elemẽtis cõpositus: quod quã
 doq; à forma depẽdet, sicuti exemplũ supradictũ:
 quandoq; à materia, vt animal mortale. Necessa
 rium è positione, siue hypotheti est: si hoc fieri de
 bet, illud habere oportet: vt si ens fieri debet, fer
 rũ est necessariũ. Et hoc totũ causã finã signifi
 cat, quod in naturalibus videri licet. Qui enim
 siõ Natura adẽmẽre, ac omnia temerẽ posuere,
 20 necessariũ simpliciter existimauerũt: vt in cõstru
 ctione domus lapides deorsum cadentes natura
 ferri, ligna verò sursum tanquã leuia dixerẽt: sic ho
 mines mẽbra fortuita, nullãmq; ob causã factã
 ad suã vtilitatẽ accommodauisse. Aristoteles verò
 simplicem necessitatẽ in hypotheti esse negat, na
 turãmq; dicit ob formã nõ cõtra factã, necessita
 tem verò in materia esse, notã in forma. In mathe
 maticis idẽ esse, sed diuerso modo. Si sunt priora,
 sunt & posteriora: vt si est triangulus rectus, tres
 30 ergo angulos duobus rectis aequales habet. In na
 turalibus autẽ, si posteriora sunt, & priora vt ho
 mo est, ergo Mundũ ob eũ creati necessariũ fuit.
 In se autẽ, & in ordine ad effectã, necessariae sunt
 causã, sicuti motus celi respectu eclipticũ, & alio
 rum effectõrum: quã praxiõntia in causã sunt
 quoddã futurũ, non cõtingens quidẽ, sed necessa
 rium. Quãdã autẽ sunt causã nõ necessaria, salẽ
 cõparatiõne ad suã effectã, & huiusmodi dicuntur
 futura cõtingentia, dum sic in causã suis praxi
 40 stunt. Et hæc aut frequẽter, vt hominẽ pentadacty
 lum esse: aut raro: vt hominẽ fodientẽ inuenire
 thesaurũ: aut in horũ medio, vt legere, & nõ lege
 re. Rursus in his, quã frequẽter eueniunt, Natura,
 & ens dominatur, quoniã Natura in propriis esse
 ctis plerũq; superat: rara enim portenta, & ars
 propriũ finẽ plerũq; adsequitur. In iis autẽ, quã
 inter sepe, & raro, electio dominatur: in nobis
 enim est legere, & nõ legere. Raro autẽ cõtingens,
 fortuna, & casus est. Fortuna, cũ secundũ electio
 nem nostrã sunt: vt, fodientẽ thesaurũ inuenire,
 50 causa est fortuna ex accidente inueniẽdi. Casus au
 tem in iis, quã secundũ naturã, non autẽ secundũ
 electiõnẽ eueniunt: vt casu recti supprimi, terra
 motu terrã scindi, fulmine ici. Quãpropter con
 tingẽs infinitũ est, potest enim fieri, & potest non
 fieri. Necessarium, dicit Auicenna, nullũ habere ex
 trinsecus impedimentum, contingens verò, ra
 rũmq; plurima impedimenta extrinsecus. Potest
 idem cõtingens & necessarium esse, vt Socratem
 mori diuina prouidentia, iussioneque necessa
 rium, contingens verò Atheniensium insu.

In Metaphysica Aristotelis Isagoge per
 Raphaëlem Volaterranum.

BES

BESSARIONIS EPI SCOPI TVSCVLANI S. R.

Ecclesiã Cardinalis Dignissimi in Metaphy
 sicorum Aristotelis translationem, ad
 Alphonsum serenissimum Ara
 gonum Regem, & vtriusque
 Siciliã Principem
 inuictissimum,

Prãfatio.

MAGNUM illum Alexandrum Macedonem, in clyte, atque inuictissi
 me princeps, editionem Metaphysicorum Aristotelis, quibus ap
 primò eruditus fuerat, iniquo animo tulisse memoria prodiderunt.
 Cuius rei rationem in literis, quas ad præceptorem suum Aristote
 lem dedit, facillè expresse, quod scilicet doctrina, ac sapientia potius, quã
 armis, viribusque anteire ceteros cupiebat. Et quidem merito, cum illud ho
 minis, hoc animalis: illud ingenij, hoc corporis sit virtus. Hunc tu rex sapien
 tissime imitatus, neque armis solum, ac tot, tantisque victoriis, quibus immor
 talem tibi gloriam comparasti, contentus, literis quoque modo diuinis, modo
 gentilibus, & his cum ad sapientiam, tum ad eloquentiam conducentibus, non
 in pace solum, verum etiam in medio bellorum feruore iucumbis: & ita incum
 bis, vt cum summis in armis sis, summumque in re militari locum teneas, dubium
 sit huiusmodi rebus studentibus, quoniam magis excellas, armisne, an scientia,
 potentia, an sapientia. Cuius rei argumentum est, quod me vt librum Metaphy
 sicorum Aristotelis tibi Latinum facerem, efflagitasti, & ita efflagitasti, vt ego
 tanti principis tam honesto desyderio victus, oblitus fuerim mei ipsius, & tantam
 rem aggressus sum, quam veteres aggressi Latini, quid fecerint, quove modo in
 Latinum verterint, aliorum sit iudicium. Ita certè verterunt, vt opus fuerit & san
 ctissimum, ac clementissimum dominum Nicolaum, Quintum P. M. qui omnis
 scientiã, omnis diuinã, humanãque sapientiã doctissimus in apostolicam se
 dem conscendit, quique vt loco, & dignitate, ita philosophia, theologia, &
 omni optimarum scientiarum genere principatum obtinet, viros eligere vtrius
 que linguã peritos, qui omnes ferè Aristotelis libros denuò in Latinum ver
 terent, orationem, & maiestatem tuam ante illius in apostolicum tribunal as
 sumptionem à nobis petere, vt hunc de quo loquimur, librum Latinum face
 remus: quem iam diu à me perfectum, tuã sacrã maiestati, Rex in clyte, dedica
 ui. Hunc, qualiscunque erit, cum tua serenitas hilari vultu acceperit, non du
 bito ceteris quoque ob autoritatem, & dignitatem tuam, acceptum, gratum
 que futurum. Vale feliciter rex inuictissime.

SS 2 ARIST

ARISTOTELIS

Stagirite Metaphysicorum Liber Primus,

Bellarione Cardinale Niceno, & Patriarcha
Constantinopolitano Interprete.

Mnes homines natura scire desiderant. Signum autem est sensuum dilectio, nam & absque usu propter se ipsos amantur. Præ cæteris autem, qui per oculos fit, non enim ut agamus solum, verum etiam nil acturi, ipsum videre præ omnibus aliis (ut ita dicam) eligimus. Causa autem est, quod sensuum hic vel maxime nos cognoscere quæquam facit, multasque differentias manifestat. Natura itaque animalia sensum habentia sunt: à sensu verò quibusdam eorum non innascitur memoria, quibusdam verò innascitur. Et ob hoc alia prudentia, alia disciplina, alia capaciora sunt, quam illa, quæ memorare non possunt. Prudentia quidem absque eo, quod discant, quæcumque scilicet audire sonos non possunt, ut apes, & si quod animalium genus simile est. Discunt autem quæcumque vna cum memoria, hunc quoque sensum habent. Cætera igitur phantasia, ac memoriis vivunt, experientia verò parum participat. Humanum autem genus, arte etiam, ac ratiocinationibus. Fit autem ex memoria, experientia hominibus. Multa etenim eiusdem rei memoriæ vnius experientia vim efficiunt. Quare experientia penè simile quid scientiæ, ac arti esse videtur. Per experientiam autem ars, & scientia hominibus efficiuntur. Experientia enim (ut rectè ait Polus) artem efficit, imperitia verò casum. Fit autem ars, cum è multis experimentalibus conceptibus, vna de similibus vniuersalis opinio fiat. Opinari etenim, quod Callia hoc morbo laboranti hoc conduxit, similiter Socrati, ac singillatim aliis multis, experientia, quod autem omnibus huiusmodi secundum vnam speciem determinatis hoc morbo laborantibus conduxit, vepote phlegmaticis, ac cholericis, qui æstu febricitantibus, hoc artis proprium est. Ad agendum itaque, nil videtur experientia differre ab arte: quinimò videmus expertos magis id, quod intendunt, consequi, quam illos, qui rationem absque experientia tenent. Causa verò est, quod experientia singularium, ars autem vniuersalium cognitio est. Actiones autem, ac generationes omnes, circa singulare sunt: non enim hominem, nisi per accidens, sanari qui medetur, sed Calliam, aut Socratem, aut alium quempiam eorum, qui sic dicuntur, cui accidit homini esse. Si quis itaque, rationem absque experientia teneat, & vniuersale quidem

cognoscat, quod autè sub eo particulare est ignoret, sapienter errabit à sanando: id enim magis sanabile est, quod singulare est. Nihilò minus scire, & cognoscere magis arti, quam experientie arbitramur inesse: ac eos, qui artem tenent, quam eos, qui experientiam habent, sapientiores esse putamus, eò quod sapientia propter scientiam, magis omnes sequitur. Hoc autem, quoniam illi quidem sciunt causam, hi verò minime, experti etenim sciunt quid quod est, propter quid autem rem nesciunt: illi verò, propter quid, & causam cognoscunt. Quare & eos, qui in quaque re architecti sunt, honorabiliores, & doctiores, ac eis, qui manibus operantur, sapientiores putamus, quoniam causas eorum, quæ sunt, sciunt: illi verò, sciunt & quedam inanimata, faciunt quidem, sed nesciunt scientiam ea, quæ faciunt, ut ignis comburit, sed inanimata natura quadam, horum singula faciunt, manibus laborantes, propter consuetudinem. Tanquam sapientiores sunt, non prout actiui sunt, sed prout rationem habent, causasque cognoscunt. Et præter signum scientis est, posse docere. Quam ob rem, magis artem, quam experientiam, scientiam esse putamus. Illi enim possunt, hi verò minime possunt docere. Præterea, sensum nullum putamus, sapientiam esse: tamen singularium hæc maxime propria cognitiones sunt, de nullo tamè dicunt propter quid, ut propter quid calidus ignis, sed solum quod calidus. Primum itaque cuiuscunque artis supra communis sensus inuentorem, non solum quoniam fit arte, quod inuentum erat, verum etiam ut sapientem, & cæteris præstantem (ut verisimile est) homines admirabantur. Cum autem plures artes inuentur, quarum alie ad necessaria, alie ad degerendum essent, semper tales sapientiores illis putamus, quod eorum scientia non ad utilitatem essent. Quo fit, ut huiusmodi iam omnibus institutis, illa sapientiarum, quæ neque ad degerendum voluptatis, neque ad necessaria conducunt, inuentæ sunt, & in illis locis primò, ubi vacabat: quare circa Aegyptum mathematicæ artes constituta sunt: illic enim gens sacerdotum vacare permilla est. Dicitur autem in moralibus est, quænam sit artis & scientiæ differentia, ac cæterorum, quæ eiusdem generis sunt. Cuius autem gratia nunc sermone facimus, illud est, quod appellatam sapientiam circa primas causas, & principia, omnes arbitrantur versari. Quare (ut dictum est prius) expertus quidem sensum quemcumque habentibus

sapientior esse videtur: artifex verò expertus: architectus etiam manibus laborante: speculatiui autem, factiui. Quod igitur sapientia circa aliquas causas & principia scientia sit, patet.

Voniam autè hanc scientiam querimus, hoc utique fuerit considerandum circa quales causas, & qualia principia scientia, sapientia est. Si itaque, reperat quisquam quæ de sapiente opiniones habemus, forsassis ex hoc magis appareat. Primò igitur opinamur, sapientem maxime omnia ut possibile est scire, non habentè singulariter eorum scientiam. Deinde illi, qui difficultiora, neque scire facilia homini, cognoscere possit, sapientem existimamus. Sentire enim, omnibus commune est. Quæ ob rem facile, & neutiquam sapientis est. Itè illi, qui certior, ac magis docere valens, causas reddat, sapientem in omni scientia esse. Scientiam quoque illam, quæ gratia sui ipsius, & propter ipsum scire, quæ illa, quæ aliorum gratia, eligenda sit, magis sapientiam esse. Et principalior, quæ ei subministrant, potius sapientiam esse. Non enim ut sapienti præcipiatur, sed ut ille præcipiat, nec ut ille ab altero, sed ut ab eo minus sapienti suadeatur, docet. Opiniones itaque tales, ac tot, de sapientia, & sapientibus habemus. Horum autè hoc quidè, omnia (inquam) scire, illi, qui maxime vniuersale scientiam habeat, necesse est inesse: hic enim quodam modo omnia subiecta scit. Ferè autè & difficillima hominibus cognita sunt ea, quæ maxime vniuersalia sunt, siquidè remotissima sunt à sensibus. Scientiarum autè illarum certiores sunt, quæ maximè primorum sunt. Næ quæ sunt ex paucioribus, certiores iis sunt, quæ ex additione dicuntur: ut Arithmetica, quam Geometria. At verò illa magis docet, quæ causas speculatur. Ille enim docet, qui causas singulorum dicit. Intelligere autè, & scire eorum ipsorum gratia, illi præcipue scientiæ inest, quæ eius est, quæ maxime scibile est. Qui enim scire eius ipsius gratia eligi, eam, quæ maxime scientia est, præcipue eligunt. Talis autè est eius, quod maxime scibile. Maxime autè scibilia sunt ipsa prima, & causæ. Propter hæc enim & ex iis cætera cognoscuntur, sed non hæc per subiecta. Principalissima autè scientiarum, & principalior subministratæ est, quæ cognoscat id, ob quod quodque, agendum sit. Hoc autè est bonum cuiusque, & vniuersaliter quod in omni natura operatum est. Ex omnibus itaque dictis, in eandem scientiam cadit, quod queritur nomen. Oportet etenim primorum principiorum, & causarum eam speculatiuam esse. Næ & bonum, & cuius gratia, vna de causis est. Quod autè non factiua, etià ex primis philosophantibus patet. Propter admirationem enim, & nunc, & primò inceperunt homines philosophari: à principio quidem admirando ea, quæ de dubitatis facilio ra erant: deinde paulatim ulterius procedentes, etià de maioribus dubitantes, ut de passionibus Lunæ, & eorum quæ circa Solè, & stellas sunt, ac de generatione vniuersi. Qui verò dubitat, & admiratur, putat se ignorare: quare philosophus, amator fabularum quodam modo est, eò quod quæ fabula, ex mirandis constat. Quare si propter fugam ignorantie philosophati sunt, patet quod causa cognoscendi, & nullius usus gratia ipsum scire prosequerentur. Testatur autè

ad ipsum, quod contigit. Ferè enim omnibus inuentis, quæ ad necessaria, & facilitatè, ac ad degerendum conducunt, huiusmodi prudentia quæri capta est. Patet itaque, quod ob aliam nullam utilitatem querimus, sed quemadmodum dicimus, liber homo de eo, qui sui ipsius, & non alterius gratia est, ita & hæc sola scientiarum libera est: siquidè sola hæc, sui ipsius gratia est. Quare merito non humana eius possessio putabitur: natura etenim hominum in plerisque, serua est. Quapropter secundum Simonidè, Deus utique, solus hanc habet dignitatè: hominè verò indignum non quætere illam, quæ sibi cõuenit, scientiam. Quod si quid poetarum dicitur: & Natura cõparatum est, ut diuinitas inuideat, in hoc maxime id verisimile est contingere, & infelices omnes esse, qui aliora se querunt. Sed nec diuinam naturam inuidam esse cõuenit: poetarumque (secundum prouerbiū) multa mentiantur. Nec alia, quæ huiusmodi, decet honorabiliorè putare. Quæ enim diuinissima, eadè etià honorabilissima est. Talis verò bifariam dütaxat utique fuerit. Nam & illa, quæ maxime Deus habeat, diuina scientiarum est, & hæc quæ est, quæ diuinorum sit. Hæc autè sola, utrunque consecuta est. Deus etenim tum causa omnibus esse videtur, tum quoddam principium, & talè aut solus, aut præcipue Deus habet. Cætera itaque omnes magis ea necessaria sunt, nulla verò melior. Oportet autem quodam modo eius ordinem, in contrariū nobis inquisitioni, quæ à principio fiebat, cõstitui. Incipiunt etenim omnes (ut diximus) ab admiratione, an sic se habeat: sicut de præstigiis, quæ per se ipsa mouentur, illi, qui nondum speculati sunt causam: aut de solstitiis, aut de diametri incõmensurabilitate. Admirabile enim omnibus videtur, si quid, cum non sit minimum, non mēsuretur. Decet autè in contrariū, & in melius (secundum prouerbiū) cõsummari: quæ admodum in his fit, cum discant. Nil enim magis vir geometricus admiretur, quam si diameter cõmensurabilis fieret. Quænam igitur natura eius scientiæ, quæ queritur, & quæ intèrio, quæ debet quaerit, & totus tractatus consequi, dictum est.

Vni autè manifestum sit, quod primarum causarum oportet scientiam accipere, (tum enim scire vni quodque, dicimus, cum primam causam nos nosse arbitramur) causæ verò quadrifariam dicitur, quarum vna quidè causam dicimus esse substantiam, & quod quid erat esse: nam ipsum quare primū, refertur ad rationem vltimam, causam autè, & principium, ipsum quare primū: vna verò materiam, & subiectum: tertia autè, vnde principium motus: quarta verò opposita ei causam, & cuius gratia, & bonum. Hoc enim finis totius motus, & generationis est. De his autè omnibus etiam satis in De naturalibus speculatis sit, nihilò minus tamè illos quoque, qui ante nos ad entium perferunt rationem venerunt, & de veritate philosophati sunt, adsciscamus. Patet etenim, quod illi etià principia ad quæ, & causas dicitur. Proderit itaque profectò huic tractatui, nunc si illa breuiter repetemus. Aut enim aliud causæ genus inueniemus, aut certè magis illis credemus, quæ nunc dictæ sunt. Plurimi igitur eorum, qui primò philosophati sunt, solas illas existimant omniū esse principia, quæ in materia

specie sunt. Ex quo enim omnia entia sunt, & ex quo primo fiunt, & ad quod vltimū corrumpuntur, substantia quidē permanēte, mutata verō passione, hoc elementū, & hoc omniū entium esse principium aīū: & ob hoc nihil fieri, neq; corrupti opinantur, tanquā huiuscemodī natura semper cōseruata: quē admodū neq; Socrate, quādo formosus, aut musicus efficitur, simpliciter fieri dicimus: neq; cū istos habitus amittat, corrupti: eō q̄ subiectū ipsum Socrates permanet. Ita & ceterorum, nihil. Oportet enim aliquā naturā aut vnā, aut plures esse, & quibus cetera sunt, illa cōseruata: pluralitate tamē, & specie huius principij, nō eandē omnes dicunt. Sed Thales quidē, huiuscemodī philosophia princeps, aquā ait esse. Quare terrā quoq; super aquā assererat esse. Forcasis hāc habuit opinionē, quia nutrimentū omnium humidū esse videbat, ipsum quoq; calidū ex eo factū, eōq; animal viuere. Ex quo autē fit, id esse principium omnium. Propter hoc igitur hāc habuit opinionē, & quoniam cunctorum semina, naturā humidā sortita sunt. Aqua verō, natura principij humidis est. Sunt autē quidā, qui etiā antiquissimos illos, & nimis à presentī generatione remotos, & primos theologizantes sic arbitrantur de Natura sensisse. Oceanū namq; & Terhyn generationis patētes esse cecinerunt. Iulurandū quoq; Deorū, aquā esse, stygē ab ipsis poetis appellatam. Honorabilissimū enim, quod antiquissimū est. Iulurandū autē, honorabilissimum est. Si igitur antiqua ista, & vetusta de Natura opinio est, fortasse nō est manifestū. Thales tamē hunc in modū de prima causa dicitur asseruisse. Hipponē etenim nemo dignabitur cum istis cōnumerare, propter intellectus eius simplicitatē. Anaximenes autē, & Diogenes aerē priore aqua, & maxime simplicium corporū principij statuerunt. Hippasus autē Metapōtinus, & Heraclitus Ephesius, ignē. Empedocles autē, quatuor vnā cū prædictis superaddēs etiā terrā quartā. Hęc enim semper permanere, nec fieri nisi pluralitate, & paucitate cōiuncta, & disuncta in vnū, & ex vno. Anaxagoras autē Clazomenius, ætate quidem illo superior, oportibus verō inferior, infinita dicit esse principia. Ferē enim omnia, quę cōsimilium partium sunt, vt aquā, vel ignē, ita fieri, & corrupti, ac cōiunctione, & disiunctione solū. Aliter verō nec fieri, neq; corrupti, sed perpetua permanere. Ex his itaq; solū quis causam illam, quę in materię specie dicitur, putabit. Hoc autē modo procedētib; ipsa res eos duxit, & coegit vltērius quærere. Nam uti quā maxime omnis corruptio, & generatio ex aliquo vt ex vno aut ex pluribus sit, cur hoc accidit, & quę causa est? Nō enim ipsum subiectū sese mutari facit, vt puta, dico q̄ neq; lignū, neq; res causa est, vt vtrunq; eorū mutetur. Neq; lignum quidē lectū, res verō statuā facit, sed aliud quippiā mutationis causa est. Hoc autē quærere, aliud principij quærere est, p̄inde atq; id, quod nos vnde principij motus dicimus. Qui igitur omnino à principio istā viū attingerūt, vnūq; esse subiectum asseruerūt, nil difficultatis sibi ipsis reliquerunt: verū quidā eorū, vni vnū cōstituerūt, quasi deucti ab hac quæstione, ipsum vnū immobile dicunt esse. Naturamq; totā non solū secun-

dū generationē, & corruptionē, (hoc enim vetus est, & cui omnes cōsenserūt) sed etiā secundū reliquā omne transmutationē. Et hoc eorū est proprium. Illorū igitur, qui vnū solū esse dixerūt ipsum vniuersum, nulli cōtingit talē inspiciere causam, nisi fortassis Parmenidi: & huic ceteris, quatenus nō solū vnā, verū etiā duas quodā modo ponit causas esse. Illis verō, qui plura faciunt, magis accidit dicere: vt puta illis, qui calidū, aut frigidū, aut ignē, & terrā, vtuntur igne, tanquā motuam habere naturā: aqua verō, & terra, & huiuscemodī, cōtrario. Post hos autē, & huiuscemodī principia, tanquā nō sufficētia, vt entium naturā generarēt, rursum ab ipsa veritate (vt diximus) coacti, illud, quod sequitur, quæsiuerunt principium. Vt enim entia bene se partim habeāt, partim sūt, nec ignem fortassis, nec terrā, nec aliud huiuscemodī quicquā verisimile est causam esse, nec illos verisimile est arbitrari: nec rursum casui, & fortunæ tantā attribuere rē, probē se habere. Quare qui vt animalib; ita in Natura intellectū inesse causam Mundi, totiusq; ordinis dixerat, quasi sobrius cōparatus ad antiquiores vana dicentes, apparuit. Istas autem rationes qui palam attingit, Anaxagoram fuisse scimus. At tamen Hermodotus Clazomenius dicitur causam prius dixisse. Qui igitur ita arbitrati sunt, principij existentij posterunt simul tam causam ipsius bene, quā illam, vnde motus existentibus inest. *Cap. IIII.*

Suspiciatur autē aliquis Heliōdū primū hoc quæsiuisse, & si quis alius amorem, aut desiderij in existentibus, vt principij posuit, sicuti Parmenides. Etenim is vniuersi generationē monstrando primū quidē inter omnes Deos, amorē (ait) produxit. Heliōdus verō, ante omnia fuisse chaos, deinde terrā spatiosum, atq; amorē, qui inter omnes immortales electus tanquā opportunū sit, vt in existentibus aliqua causa inest, quę res ipsas moueat, atq; cōiūgat. Hoc autē quomodo ordinare oportet, q̄ scilicet eorū primus sit, liceat posterius iudicare. Cū autē contraria quoq; bonis inesse Naturę apparet, nec solū ordo, & pulchritudo, verū etiā inordinatio, & turpe, plurāq; mala quā bona, & turpia, quā pulchra, ideo alius quidā amicitia introduxit, & cōtentionē, vt utiq; vtriusq; horū causam. Si q̄ enim sequat, & secundū sententiā accipiat, nō secūdu ea, quę balbutiēs Empedocles dicit, inueniet amicitia quidē bonorū causā esse, cōtentionē verō malorū. Quare si q̄ dicat quodā modo dicere, & primum Empedoclem dicere malū, & bonū esse principia, fortasse bene inquiet: si quidē bonorū omnijū causa, ipsum bonū, ac malorū, ipsum malū est. Hi quidē (vt diximus) & hucusq; duas causas, quas nos in De naturalibus determinauimus, attingerūt, materiā, & vnde motus: obscurē tamen, & nō clarē, sed quē admodū in exercitati in p̄lio faciūt. Etenim illic circueuntes, egregias plagas infligūt. Sed nec illi ex scientia, nec isti videtur scire quid dicant. Ferē etenim nullo modo videtur his vni, nisi paulū quiddā: nā & Anaxagoras, tanquā machina vitur intellectu ad Mundi generationē. Et cū dubitat propter quā causam necessariū est, tūc cū arbitrat. In ceteris verō, magis cetera omnia, quā intellectū

intellectū, causam eorū, quę fiunt, ponit. Et Empedocles plus quidē isto causis vitur, neq; sufficienter tamē, neq; in his reperit, quod sequitur. Multis enim in locis apud eū amicitia quidē dilungit, cōtentionē verō cōiungit. Cū enim in elementa per cōtentionē vniuersum dissoluitur, tūc ignis in vnum coalescit, & ceterorū elementorū vnū quodq; cū autē rursum per amicitia in vnū cōueniant, necesse est iterū particulas vniuersiusq; separari. Empedocles itaq; præter alios antiquiores, primus hęc causam diuidēs, introduxit: nec vnū motus principij, sed diuersa fecit, & cōtraria: & adhęc elementa, quę in materię specie dicuntur, quatuor esse primas asseruit: nō tamē eis vt quatuor vrit, sed tanquā duo essent sola igne quidē per se ipsum, oppositū vero, terra, ære, & aqua tanquā vna natura. Cōprehēdat autē quilibet id ipsum, ex eius carminibus contempnans. Is igitur (vt diximus) ita, & tot principia asseruit. Leucippus verō, ac eius familiaris Democritus, elementa quidē plenū, & vacuū esse aiūt, dicētes hoc quidē ens, hoc verō nō ens: & rursum, ens quidē plenū, & solidū, nō ens autē vacuū, & rarū. Quare nihilō magis ipsum ens, quā ipsum non ens esse aiunt, quia neq; vacuum quā corpus. Hęc autē causas existentij, vt materiā, esse. Et quē admodum qui vnū faciūt subiectū substantiā, cetera passionibus eius generat rarū, & densum, passionum statūtes principia, simili modo hi quoq; differētiās, causas ceterorum aiunt esse. Has autē tres esse dicunt figurā, ordinē, & situm. Differre etenim ens aiunt duntaxat typho, diathige, & trope: quorū typhus quidē, figura: diathige verō, ordo, trope autē, situs est. Differat autē A ab N, figura: A nō verō ab N, ordine: & autē ab N, situ. De motu verō vnde, vel quomodo existentibus inest, & hi p̄inde, atq; alij per negligentia omiserūt. Hactenus itaq; de duabus causis, vt dicebamus, videtur quęsitum à prioribus fuisse. *Cap. V.*

Nter hos verō, & ante istos, qui appellati pythagorici, primi mathematicis operam dederunt, illa præponebant, & in eis nutriti, eorum principia, entium quoq; cunctorū esse putarunt principia, entium numerū priores his natura sūt, in numeris verō plures similitudines naturæ ad existentia, tū ad ea, quę sūt, quā in igne, in terra, & in aqua inesse viderent, (talīs etenim, vt puta numerorum passio iustitia, talis verō anima, & intellectus, alia verō temperantia, ceterarum quoq; vt ita dicā, vnaqueq; similitudine cū harmoniarum in numeris inspicerent passiones, ac rationes, cū itaq; cetera quidem viderentur in omnibus numeris assimilari, numeri verō totius naturę primū, numerorum elementa, entium quoq; cunctorū elementa esse putarunt, totūq; cælum harmoniā, & numerū esse, & illa quidem, quę de numeris, & harmoniis cōsentanea passionibus, & partibus cæli, ac vniuersi dispositioni monstrare poterāt, colligentes applicabāt. Quod si quid alicubi debeat, supplebāt, vt corpus eius tractus cōsentaneus esset. Dico autē vltimū quoniam de naturis perfectis esse videatur, totūq; numerorū naturā cōprehendere, ideo & ea, quę in cælo feruntur, decē esse aiunt. Cū verō nouē solū modo sint, quę manifeste apparent, decimā oppositā terrā cū sit. Determinatū autē est à nobis alibi de his ma-

gis exquisitē. Sed cuius gratia hęc reperimus, hęc est: vt & ab his etiā accipiamus, quę ponūt esse principia, & quomodo in dictas causas incidunt. Apparent enim etiā isti numerum existimare, principium esse, vt materiā existentibus, & vt passiones, ac habitus: numeri autem elementa, par, & impar: quorum alterum finitum, alterum infinitū: vnum verō, ex ambobus his esse. Par etenim & impar esse: numerum autē, ex vno: numeros verō, vt dictum est, totum cælū. Horum autē alij decē aiūt, inter se coordinata esse principia: finitum, infinitū: impar, par: vnum, plura: dextrum, sinister: masculinū, femininum: quiescēs, motū: rectum, curuum: lumen, tenebras: bonum, malū: quadratū, longius altero latere. Quomodo etiā Alcmeo Crotoniates putasse videtur: & aut iste ab illis, aut illi ab isto hęc mutati sunt opinionē. Fuit etenim ætate Alcmeo Pythagoræ iā senioris. Asseruit autē isti similiter. In duo itaq; plerunq; humanas res ait distinguere, cōtrarietates dicens: nō tamen (vt illi) distinctas, sed quas cunq; vt puta albū, & nigrū: dulce amarū: bonum, malū, parū, magnū. Is itaq; indistinctum de reliquis effudit sermonē. Pythagorici verō quot etiā, & quę sunt cōtrarietates, asseruerunt. Ex ambobus igitur his tantū accipere est, q̄ cōtraria principia entij sūt. Quot autē, & quę illa sint, ex ceteris solū. Verū quomodo illa ad dictas causas applicentur, clarē quidē ab eis nō est determinatū. Videtur tamē, vt in materię specie ponere elementa. Ex his enim, tanquā intrinsecis, cōstare, ac fingi substantiā aiūt. Vterū itaq; ac plura elementa Natura dicentiū, mentem ex his satis speculari licet. Sunt autē q̄ de vniuerso, tanquā si vna natura esset, ita asseruerunt: nō tamen modo eodē omnes, neq; eius, quod bene: neq; eius, quod secūdu naturā est. In presentī itaq; causarū cōsideratione, nullo modo cōuenit sermo de eis. Non enim, vt quidā physiorū, vnū supponētis ipsum ens, nihilō minus ex vno, tanquā ex materia, generēt, sed alio modo in dicunt. Illi enim cū generēt vniuersum, addūt tamē motū. Hi verō immobile esse aiūt. Attamē aliquatenus presentī perferuntioni propriū est. Parmenides etenim vnū secundū rationē, attingit videt. Melissus verō, secūdu materiā. Quare & id ille qui dem finitū, hic verō infinitū ait esse. Xenophanes autē, tanquā prior istis, vnum posuerat, (nā Parmenides, eius audior fuisse dicitur) nihil tamē clarum dixit, & neutrius horū naturā attingit videt: sed ad totū cælū respiciēs, ipsum vnū ait esse Deū. Hi igitur, vt diximus, de presentī quæstione amitterēdi. Duo quidē, & penitus tanquā paululū agrestiores, Xenophanes, atq; Melissus. Parmenides verō, magis vidit quę dixit, videt. Quod enim est pariter ipsum ens, ipsum nō ens nihil iudicans esse, nec cōtrariū vnū putat ipsum ens esse, & nihil aliud. De quo claris in De naturalibus diximus. Coactus verō illa, quę apparēt, sequi, & vnū ratione, plura verō secūdu sensum putās esse, duas causas cursū, ac duo principia ponit, calidū, & frigidū, vel ut ignē & terrā dicēs. Horū autē alterū, calidū scilicet, cū ente, alterū verō cū nō ente collocat. Ex dictis itaque, ac ab illis, qui rationi incubuerūt, sapientibus, ista accēpimus. A primis quidē & corporale principij. Aqua nāq; & ignis, & similia, corpora sunt. Et horū, à quibusdā vnū, à quibusdā plura corporalia

principia: utriusque; tamen, ista ut in materia species ponentibus: ceteris vero & hæc causam, & cum ista, etiam unde motus statuerentur: & hæc, à quibusdam vnam, à quibusdam duas. Vtque ad Italicos igitur, & ab aliis; illis, mediocriter ceteri de eis dixerunt: quod ut diximus, duabus causis vti sunt: & hæc alteram unde motus, quidam vnam, quidam duas faciunt. Pythagorici vero, duo quidem eodem modo dixerunt principia. Tantum autem addiderunt, quod proprium eorum est, quod finitum, & infinitum, & vnum non putant vllas alias esse naturas, ut putant ignem, aut terram, aut aliud simile: sed ipsum infinitum, & ipsum vnum, substantiam horum esse, de quibus prædicatur. Quare & numerum, & substantiam omnium esse. In hunc itaque modum & de his asseruerunt, & de ipso quid est, incepterunt quidem dicere, & definire, sed valde simpliciter tractarunt. Desinebant namque perfunctorie: & cui primo dicta definitio inesset, hoc esse substantiam rei putarunt: perinde ac si quis putaret idem esse duplum, & dualitatem, quoniam primum dualitati duplum inest: sed non est idem fortassis, duplum, & dualitatem, esse: quod si non, ipsum vnum erit multa, quod illis quoque accidebat. A prioribus quidem, & ceteris hæc demum licet accipere.

Cap. vii.

Rost dictas vero philosophias disciplina Platonis superuenit, in peris que quidem istos secuta, quædam autem etiam propria. Vt ita Italicos habens philosophia. Cui Cratillo namque ex recentibus, & Heracliti opinionibus assuetus, tamquam omnibus sensibilibus semper defluentibus, & de eis non existere scientiam, hæc quidem etiam postea ita arbitratus est. Cui vero Socrates de moralibus quidem tractaret, de tota vero Natura nihil, in his tamen vniuersale quaereret, & primus mentem ad definitiones applicaret, ipsum ob hoc laudans, putauit de aliis, & non de aliquo sensibilibus hoc fieri. Impossibile enim definitionem communem, cuiuslibet sensibilibus esse, que semper mutantur: & sic talia entium ideas appellauit: sensibilia vero præter hæc, & secundum hæc, omnia dici. Secundum participationem namque, hæc multa vniuersum esse speciebus, & quibusque participationem vero, secundum nomen solum, mutant. Pythagorici etenim imitatione numerorum autem entia esse. Plato vero nomen mutando, participationem participationem vero, aut imitationem specierum, quoniam sit, communiter quaerere omiserunt. Itaque præter sensibilia, & species mathematicas res autem medias esse à sensibilibus quidem distantes, eodem perpetuo, & immobiles sunt: & speciebus vero, eodem, quod illa quidem multa: quædam similes sunt, species vero ipsa, vnaqueque sola. Et quoniam species cause ceteris, illarum elementa omnium putauit entium elementa esse: & ut materiam quidem, magnum, & paruum esse principia, tanquam vero substantiam ipsam vnum: ex illis enim participatione ipsius vniuersi, species numeros esse: ipsum tamen vnam substantiam esse, & non aliquid aliud, dici vnum esse, quædam modum Pythagorici dicebant numeros quoque causas ceteris substantiæ esse, similiter atque illi. Sed pro infinita tanquam vno, dualitatem facere, infinitum vero ex magno, & paruo, hoc eius proprium est. Itaque quidem numeros præter sensibilia, illi vero numeros ipsas res esse autem, & mathematica in medio horum non ponebant. Ipsum igitur vnum, & numeros præter res facere, & non ut Pythagorici, & introductio

specierum, propter eas, que in orationibus sit, perferuntur, euenit. Priores enim, dialecticæ experientes fuerunt. Dualitatem vero facere alteram naturam, propter eas que numeri præter primos, ex ea aptissimi, me, velut ex quadam effigie, generantur. Atqui accidit e contra. Non enim verum est, sit fieri. Nunc etenim ex materia multa faciunt. Species vero, semen generat solum. Apparet autem ex vna materia, vna mensura. Qui vero specie inducit, que vna est, multas facit. Similiter autem & masculus ad feminam se habet. Hæc etenim ex vno congressu adimpletur: masculus vero multas implet. At ista, imitationes illorum principiorum sunt. Plato igitur de propositis questionibus ita determinauit. Patet autem ex dictis, quod duabus causis vtiuntur solum, ea, que ipsius quid est, & ea, que secundum materiam. Species enim ceteris ipsius quid sunt, cause sunt: speciebus vero ipsam vnam, & que subiecta materia, de qua species: ille quidem de sensibilibus, illud vero in speciebus vnum dicitur, quia dualitas hæc est, magnum, & paruum. Itaque ipsius bene, ipsiusque malum, causam elementis attribuit, utriusque vtriusque. Quod etiam primorum quosdam philosophorum Empedocle, & Anaxagoram magis dicimus quatuor esse. Breuiter igitur, & summam percurramus, quoniam, & quomodo locuti sunt de principis, & ipsa veritate. Tantum enim ex eis habemus, quod eorum, qui de principis, & causa dixerunt, nemo quæquam præter ea, que in De naturalibus determinata sunt, dixerit: sed omnes, obsecro quidem, illa tamquam aliquid vniuersum vniuersum attingere. Quidam enim ut materiam principium ponunt, siue vnam, siue plures supponant: & siue corpus, siue incorpoream ponant, ut Plato magnum, & paruum dicit, Italici infinitum: Empedocles ignem, terram, aquam, & aerem: Anaxagoras vero, infinitatem similitudinis partium. Hi igitur omnes talis causam perstrinxerunt. Et adhuc quicunque, aerem, aut ignem, aut aquam, aut ignem quidem dicitur, aerem vero tenuius. Etenim tale quidam dixerunt, primum elementum esse. Hi igitur hæc attigerunt causam solum. Alii vero quidam vnde principium motus, quicunque: scilicet amicitiam & contentionem, intellectum, aut amorem principium faciunt. Ipsum vero quod quid erat esse & substantiam, clare quidem nullus assignauit. Maxime vero dicunt, qui species ponunt: nec enim ut materiam sensibilibus species, & ea, que in speciebus sunt, neque tanquam illinc principium motus fierat, putant. Immobilitatis enim causa, & quærens, magis eis esse autem: sed quod quid erat esse vnicuique: ceterorum species attribuunt: speciebus autem, ipsum vnum. Ipsum vero, cuius gratia actiones, mutationes, & motus quodam modo quidem dicitur causam, non autem ita dicitur, ut aptum esse natum est. Qui enim intellectum, aut amicitiam dicitur, tanquam bonum quoddam hæc ponunt, non tamen tanquam horum causa, quicquid existentiū aut sit, aut fiat, sed tanquam ex his motus eorum essent, ita dicitur. Similiter & qui vnum, vel ens esse hanc naturam autem, substantiam, quidem causam esse dicitur, non tamen huius causa, aut esse, aut fieri. Quare contingit eius quodam modo dicere & negare, bonum esse tale. Non enim simpliciter, sed secundum accedens dicitur. Quod igitur de causis, & quot, & quales sunt, recte determinatum sit, restari nobis etiam isti omnes videntur, cum non possint, aliam attingere causam: & adhuc quod principia, aut ita omnia, aut horum aliquo modo quærenda sunt, patet. Quo vero pacto horum quisque dixerit

rexit, quo modo de principis se res habet, dubitationes, que contingere possunt de his ipsis, deinde percurramus. Cap. vii.

Viciumque igitur vniuersum vnum, & vnam quædam esse naturam, ut materiam ponunt, & hæc corporalem, & magnitudinem habentem, patet quod multipliciter errant. Corruptum enim, elementa solum ponunt, incorporeorum vero minime, cum etiam incorporea sint. Cumque de generatione, & corruptione causas dicere conaritur, & de natura omnium rationes reddere, motus causam perimunt. Item substantiam nullius causam ponendo, nec ipsum quid est, & adhuc facile simplicium corporum quodcumque principium esse (tertia excepta) non considerantes mutam inter ea generationem, quoquo modo ponunt. Dico autem ignem, terram, aquam, & aerem. Quædam enim coniunctione, quædam vero diiunctione inuicem sunt. Hoc vero ad hoc ut prius & posterius inuicem differat. Id etenim apparere possit maxime omnium elementale, ex quo primo coniunctione sunt. Tale vero illud fuerit profectum, quod partium minutissimarum, subtilissimumque corporum sit. Quicunque ignem principium statuerit, maxime conuenienter huius rationi dicitur. Tale autem exterius quoque quicquid fatetur elementum corpus esse. Quare nemo posteriorum, vnum ponebat, terram elementum existimauerat, scilicet propter partium magnitudinem. Trium vero quodcumque, elementorum habuit authorum aliter quædam enim ignem, quidam aquam, quidam aerem, hoc autem esse. At cur non dicunt & terram, ut multi hominum: omnia etenim terram esse dicunt. Heliodus quoque, primum corpus terram ait esse, tam vulgarem, & publicam accidit hanc opinionem esse. Secundum hanc itaque rationem, si quis aut quicquid horum excepto ignem, dicat aut aerem quidem densius, aqua vero tenuius hoc ponat, non recte profectum inquit. Quod si id generatione posterius, natura posterior sit, contra trium his esset vti que. Aqua quidem aere prior, terra vero, hæc ipsa aqua. De his igitur, qui vnam (qualem diximus) causam ponunt, hæc dicta sunt. Id ipsum autem, & si quis hæc plura ponit, ut Empedocles quatuor corpora ait esse materiam: & huius enim partem eadem, partem propria necesse est accidere. Nam & quod inuicem sunt, videntur, tanquam non semper ignem, & terra manent eodem corpore. Dicitur autem de eis in De naturalibus est, de quo causa mouentium: vnum, an duo ponenda sit, neque recte, neque irrationabiliter comminatio arbitradum est dictum fuisse. Et simpliciter alterationem auferant necesse est, qui ita dicitur. Non enim ex calido frigidum, nec ex frigido calidum erit quidam ipsa contraria patiantur, & quæ non vna natura sit, quæ ignis & aqua fiat: quod ille minime inquit. Anaxagoram vero si quis putat duo dicere elementa, maxime secundum rationem arbitratur, quæ ille quidem ipse non digessit. Necesse est tamen sequeretur eos, qui eam inferrent: quando quidem aliter absurdum sit dicere à principio omnia mixta esse, tum quoniam accedit immixta oportere autem esse, tum quoniam non est natura apertam quodcumque cuiusque misceri. Et adhuc, quoniam passionibus, & accidentia separaretur à substantiis: eorum enim est mixtum, & separatio. Si quis tamem sequatur digerens vnam cum eo, quod dicere vult, fortassis

videatur quædam noua dicere. Quando enim nil erat separatum, patet quod nil erat verè de illa substantia dicendum. Dico autem quod neque album, neque nigrum, aut fuscum, aut alium colorum, sed quod colore vacans necessarium esset. Alioquin namque, aliquem horum calorem habere. Similiter etiam sine sapore, hanc rationem nec aliud quicquam similitudinem. Nec enim quale quid possibile est illud esse, neque quantum, neque quid. Specierum enim, que in parte dicuntur, aliquid ei sanè inessent. Hoc vero impossibile, si multa sint omnia. Essent enim iam separata. At autem omnia esse mixta, intellectu accepto: hunc vero solum, impermissum, & partem. Ex his vero accidit principia dicere, & ipsum vnum (hoc enim simplex, & impermissum) & alterum tanquam ens quale inderet mixtum ponimus autem quæ determinet, & aliqua particeps specie. Quare dicitur quidem, neque recte, neque clare, vult autem simile quidam & his, que posterius dicuntur, & his, que nunc magis apparet. Verum hæc quidem illarum, que circa generationem, & corruptionem, & motum sunt rationum, propriæ sunt solum. Ferè enim de tali substantia, & principia, & causas inuestigat solum. Quicunque vero de cunctis quidem entibus speculatur, entium autem quædam sensibilia, quædam non sensibilia ponunt, manifestum est, quod de vtriusque generibus perferatur. Quare magis immoietur quispiam, de his quid bene, quid ve non bene dicant, ad eorum, que nobis propolita sunt, inquisitionem. Qui itaque Pythagorici appellatur, principis quidem, & elementis alieniori modo, quæ physiologi vtiuntur. Causa vero est, quoniam ea non ex sensibilibus acceperunt. Entium enim, que mathematica sunt, sine motu sunt, præter illa, que circa astrologia sunt. Disputat tamen, & tractat omnia de Natura. Etenim generat calidum: & circa eius passiones, partes, & opera, obseruat quod sequitur, & principia, & causas in eis colunt, tanquam ceteris physicis conuenientes, quod illud est ens, quod quicquid est quodcumque sensibile est, & quod continet id, quod vocatur calidum. Causas vero, & principia, sicut diximus, si sufficiat (ut dicunt) etiam vti que ad superiora entium transcedere: & magis quam de Natura, rationibus conuenientia. Ex quo vero modo motus erit, finito & infinito, & pari & impari solum suppositis, nihil autem. Aut quomodo possibile est, sine motu, & mutatione generationem, & corruptionem esse, aut actiones eorum, que in celo feruntur. Itaque siue quis eis concedat ex his magnitudinem esse, siue moueretur hoc, quo modo tamquam quædam corporum lenia, quædam grauitatem habentia erunt: quibus supponunt, & autem, nil magis, quæ de mathematicis corporibus, de sensibilibus dicunt. Quare de igne, aqua, aut de huiusmodi ceteris corporibus nihil dixerunt, tanquam nil de sensibilibus proprium dicentes. Item, quomodo passiones quidem numeri, & ipsum numerum, putandum causas eorum esse, que sunt à principio, ac de nouo in celo sunt, numerum vero alium præter hunc numerum, ex quo Mundus constat, nullum esse: Cui enim in hac quidem parte opinio eis, & repus sit, paululum vero delirium & deorsum iniuria, & distinetio, aut mistio, probationem autem asserat, quod horum quidem vnum quodcumque numerus est, contingit autem in hunc locum multitudinem iam constitutarum magnitudinem esse, eodem quod passiones sequuntur singula loca: verum ista est idem numerus, qui in celo, quem oportet accipere, quod horum

vnumquodq; esse an præter istum, alter: Plato etenim alium esse ait. At ille quoq; numeros putat, & illa esse, & horum causas: sed intelligibiles quidæ causas, hos verò sensibiles. De Pythagoricis itaq; prætermittamus modò. Sufficit enim in tantu eos arrigisse. Qui verò ponit ideas, primu quidem, cum quererent horum existentium causas habere, ætæra æqualia his numero attulerunt. Velut si quis numerare volens, cum quidæ pauciora existat, arbitretur nò posse, plura verò ea faciat, & ita numeret. Ferè etenim species æquales, aut nò pauciores eis sunt, ex quibus, dum de eis causas quererent, ad illas processerunt. Nã secundu vnu quodq; æquiuocum quid est, & præter substantias: cæterorum quoq; in multis est vnum, & in his, & in sempiternis. Itè, quibus modis ostenditur quòd species sunt, secundum nullum eorū apparet. E quibusdã nãq; nò est necesse fieri syllogismum: è quibusdã verò, etiam quorum nò putamus, horum species fiunt. Secundum nanq; rationes, quæ ex sciētis species erunt omnium, quorū sciētia sunt: secundu verò vnum in multis, & negationum. At secundu quod intelligitur quippiã eo corrupto, etiã corruptibilitiam: si quidẽ quicquã est horum phantasma. Insuper rationum, quæ magis cæteræ sunt quædã quidẽ eorū, quæ ad aliquid sunt, ideas faciunt, quorū nò dicimus esse per se genas: quædã verò, tertium hominẽ dicunt. Et simpliciter hæc de speciebus rationes illa perimunt, quæ magis esse, quàm ipsas ideas esse volunt, qui dicunt species. Accidit enim non dualitatẽ esse primã, sed numerum, & quod ad aliquid, eo quod per se est: & cuncta, quæcumq; cum quidam sequerentur, de ideis opiniones, aduersari principis sunt. Itè secundum existimationẽ, secundum quantum esse dicimus ideas, nò solum substantiarum, sed multorū etiã aliorū species erunt. Etenim vnus cõceptus non solum de substantiis, sed de cæteris etiã est: & sciētia non solum substantiæ, sed etiã aliorum sunt: & cætera huiusmodi accidunt infinita. Secundum verò necessitatẽ, & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solum esse ideas. Non enim secundu accidẽs participatio earum est, sed cætenus oportet vniuersalibusq; participẽ esse: quatenus dicitur nò de subiecto. Dico autem, vt si quid ipso duplo participat, hoc etiã æterno participat, sed secundum accidẽs: accidit enim duplo, æterno esse. Quare species, substantia erunt. Hæc autẽ hic, & ibi substantiã significat. An quicquã erit dicere esse aliquid præter hæc, vnum in multis? Et si eadem species est idearum, & participatium erit aliquid cõmune. Cur enim magis in corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidẽ, sed æternis, dualitatẽ esse vnũ, & idẽ sit, quã in hæc & quadã? Et si nò est eadẽ species, æquiuocatio erit profectò, & simile, ac si quis & Calliã, & lignum hominẽ appellarit, quorum nullam inspicit communicationẽ. Potissimum verò dubitabit aliquis, quidnã species cõterant sempiternis sensibilibus, aut illis, quæ fiunt, & corruptuntur. Nec enim motus, nec alicuius trãsmutationis eius causa sunt. At nec ad sciētia aliorum prosunt. Nec enim horum illæ substantia sunt in his etenim essent. Nec ad esse eum nò insunt participatibus. Ita etenim fortassis causa putabuntur esse, vt album mistum albo. Sed ista ratio facillẽ redargui potest,

quam Anaxagoras prius, Eudoxus verò posterioris, & quidã alij dixerunt. Facillẽ enim est, multa, & impossibilia ac hanc opinionem cõgerere. At nec ex speciebus cætera sunt, secundu vnum illorum modorum, qui dici solent. Dicere verò exemplaria esse, & cætera eis participare, vaniloquia, & metaphoras poeticas dicere est. Quod enim est, quod agit, ad ideas inspiciens? Possibile enim est & esse, & fieri quodcũq; simile, etiã non ad illius imaginẽ. Quare & existẽre Socrate, & nò existẽre, fiet vtiq; qualis Socrates est, similiter autẽ etiã si Socrates sempiternus esset. At eiusdẽ erunt plura exemplaria: ergo etiã species: veluti hominis, animal, & bipes, simul autẽ & idealis homo. Itè non solum sensibilibus exemplaria species erunt, verum etiã ipsarum (vtputa genus, tanquã genus) species. Quare idẽ erit exemplar, & imago. Itè, videri possit impossibile esse separatã substantiã, & cuius est substantia. Quare quomodo idẽ, cum rerū substantia sunt separata fuerint? In Phædone ita dicitur, quod tum ipse esse, tum ipse fieri species causa sunt: quãquã speciebus existẽtibus, non tamen participantia sunt, si non sit, quod moueat. At multa alia sũt velut domus, aut annulus, quorū non dicimus esse species. Quare paret posse cõtingere cætera quoq; & esse, & fieri, etiã propter tales causas, quales eorum, quæ nũc dicta sunt. Itè, si species numeri sunt, quomodo erunt causæ? vtrū quoniam ipsa entia, sunt diuersi numeri? vtputa hic quidẽ numerus homo, hic verò Socrates, hic autẽ Callias: Cur igitur illi his causæ sunt? Etenim si hi quidem æterni, hi verò nò, nihil differunt: Quod si quoniam proportionẽs numerorum hæc, iur cõsonantia, patet, qd vnu quidam erit, quorū proportionẽs sunt. Si igitur hoc materia est, manifestu est, qd ipsi etiã numeri proportionẽs cuiusquã alterius ad alteru erunt. Dico autẽ, vt si Callias proportio est, in numeris ignis, terra, aqua, & aeris, & ipse homo aliquorum aliorum subiectorū erit: & idea numerus, ac etiã ipse idealis homo, siue aliquis numerus sit, siue nò, erit tamẽ proportio in numeris aliquorū, & nò numerus: & propterea nullus erit numerus. Itè, è multis numeris, vnus numerus fit: ex speciebus verò, quomodo species vna? Quod si nec ex his, sed ex numerabilibus, vt ex decẽ millibus, quomodo se habent vnitates? Siue enim eiusdẽ speciei sunt, multa inuenientia sequentur: siue non eiusdẽ speciei, nec eadẽ inuicẽ, nec cætera omnes omnibus, in quo different, cum impossibiles sint? Hæc enim nec rationabilia sunt, nec intellectioni cõsenseranea. Item necesse est aliud quiddã numeri genus ponere, circa quod arithmetica, & omnia, quæ media dicuntur à quibusdã: quæ quomodo, aut ex quibus principis sunt, aut cur ista sunt, quæ media illorum, & horum erunt? Item, vnitates, quæ in dualitate sunt, vtraq; ex aliqua priore dualitate. At hoc impossibile est. Itè, cur vnum est, numerus collectus? Item, ad hæc, quæ dicta sunt, si vnitates differentes sunt, oportet ita dicere, sicut quicunq; quatuor, aut duo dicuntur elementa. Etenim horum singuli non dicuntur elementum, quod commune est, vtputa corpus, sed ignis, & terra, siue cõmune quid sit corpus, siue nò, nunc autem dicitur, ac si vnũ, ita esset (vt ignis, aut aqua) similitum parium. Quod si ita sit, numeri non erunt substantia. Sed si ipsum vnum ali-

quid est, & hoc principium est, pater quòd vnum multipliciter dicitur. Aliter nanque impossibile est. Volentes autem substantiam referre ad principia, longitudines quidem ex longo, & breui, potuerunt ex quodam paruo, & magno: planum verò, ex lato, & stricto: corpus autem, ex alto, & humili. At quomodo aut planu habebit lineã, aut solidu lineam, aut planu? Aliud nanque genus, latum & strictum, altum & humile. Quemadmodum igitur neque numerus est in eis, eò quòd multum, & paucum ab his aliud est, ita manifestu est, quòd nec aliud quicquam superiorum inferioribus inuenit. At verò nec latum, genus alti est. Etenim corpus esset planum quid. Item puncta, ex quo insunt (at horum generi dogmati geometrico: sed nominatam existenti dogmati geometrico: sed nominatam principium lineã, hoc verò sapius ponebat lineas indiuisibiles. Atqui necesse est, harum aliquam esse terminum. Quare ex qua ratione linea est, punctum quoque est. Et simpliciter cum sapienter sit, de manifestis causam querere, hanc quidem prætermittimus: nihil enim de causa dicimus, vnde principium trãsmutationis: substantiam verò eorum dicere putantes, alias substantias esse dicimus. Quomodo verò illa horum substantiæ, incallum dicimus, participare nanque (vt prius diximus) nihil est. Nec illam etiam, quam sciētis esse causam videmus, propter quas omnis intellectus, & omnis natura facit, nec vllam causam, quam vnã de principis esse dicimus, ipsæ species attingunt. Sed qui hæc atate sunt, iis mathematica dicta sunt philosophia, quanuis dicant aliorum gratia ea oportere tractare. Item, subiectam substantiam, vt materiam magis mathematicam, quis profectò putauerit, ac materia esse, veluti magnetium substantiã, ac materia esse, veluti magnetium, & paruum, sicuti aiunt Physiologi rarum, & densum, primas subiecti dicentes has differentias esse. Hæc etenim excessus quidam, & defectus sunt. De motu autem, si hæc quidem motus erunt, paret quòd species mouebantur. Quod si non, vnde euenit? Tota etenim de Natura consideratio perit. Et quod facillẽ probare videtur, quòd omnia, vnum, non sit expositio etenim, non sunt omnia vnum. Sed ipsum vnum si quis concedat omnia, nec hoc quidem, nisi quis vniuersale concedat esse genus. Hoc autem in quibusdam impossibile. Nullam autem rationem habent, nec illa, quæ post numeros, longitudines, plana, & solida sunt, nec quomodo sunt, aut futura sunt, nec si quam vim habent: hæc enim nec species possibile est esse. Non enim sunt numeri, nec media. Mathematica enim illa sunt. Nec corruptibilia: sed rur-

sus quartum aliud quoddam hoc genus apparet. Et simpliciter elementa querere entium non diuidendo, cum multipliciter dicantur, impossibile est inuenire: præsertim cum hoc modo querant, ex quibus elementis est. Ex quibus enim ipsum agere, aut ipsum rectum, non est accipere. Quod si est, substantiarum solum esse potest. Quare aut querere, aut putare habere omnium existentium elementa, non est verum. Quomodo verò aliquis cunctorū elementa disceret? Manifestum est enim, quòd non est possibile quicquã eum cognoscere prius. Quemadmodum enim ille, qui geometriã discit, aliqua quidẽ præscire contingit, quorum verò illa sciētia est, & quæ docendus est, nihil præscit, ita & in cæteris. Quare si qua cunctotum est sciētia, (vt quidam aiunt) nihil profectò is præcognoscere possit. Atqui omnis disciplina per præcognita aut omnia, aut aliqua est: & aut per demonstrationem, aut per definitiones. Ex quibus enim definitio est, illa præcognoscere oportet, ac nota esse. Similiter & quæ per inductionem. At si innata nobis est, mirum est quomodo nos fugit, optimam scientiarum habentes. Item, quo pacto quis cognoscet, ex quibus est, & quomodo manifestum erit: etenim hoc habet ambiguitatem. Dubitabit enim quispiam, sicuti & de quibusdam syllabis, quidam enim syllabam S M A, ex S & M, & A aiunt esse: quidã verò alium sonum esse dicunt, & nullum ex notis. Item, quorum sensus est, ea quomodo quis nosset sensum non habens? atqui oportet. Siquidem eadem eundem elementa sunt, ex quibus (sicuti compolitaræ voces) ex propriis sunt elementis. Quòd igitur illas, quæ in de Naturalibus dictæ sunt, causas cuncti querere videantur, & præter illas nullam aliam dicere habeamus, ex illis, quæ dicta sunt, prius paret. Sed eas obscure dixerunt. Quodam modo enim omnes dictæ sunt prius, quodam modo minimè. Balbutienti enim assimilata fuit prima philosophia de omnibus, tanquam in principis nota existens. Nam & Empedocles, os ait esse ratione. Hoc autem est, quòd quid erat esse, & rei substantia. At verò similiter necesse est etiam carnis cæterarumque singulorum esse rationem, aut nihil esse. Propter hoc enim & caro, & os, cæterarumque vnumquodque est: & non propter materiam, quam illo ignem, terram, aquam, & ærem ait. Sed hæc altero dicente necessariò consensisse profectò, clarè tamen non dixit. De his igitur & antea manifestum est. Quodcunque autem de his quispiam dubitauerit, rursus repetamus. Fortassis etenim ex eis aliquid facultatis habebimus ad futuras dubitationes.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM LIBER SECVNDVS

Cap. 1.

PERGLATIO de veritate, partim difficilis, partim facilis est. Signum autem, quod neq; satis eam aliquis consequitur, neq; aberrant omnes ab ea: sed quisq; aliquid de Natura dicit & unguis quidem nil, aut parū ei addunt, ex omnibus verò collectis aliqua magnitudo fit. Quare ita se videt habere, vt in proverbio dicimus, quis aberrabit à ianna? Hoc modo profectò facilis esset. Totum autem, & partem habere non posse, hoc eius difficultatē ostendit. Cū verò difficultas duobus sit modis, fortassis causa eius nō rebus, sed nobis ipsis inest. Quemadmodū enim vesperilionum oculi ad lumen diei se habēt, ita & intellectus animę nostrę ad ea, quę manifestissimā omniū sunt. Verū non solum illis agenda sunt gratiæ, quorū opinionibus quis acquiescet, sed illis, qui superficie rehus dixerūt. Conferunt enim aliquid etiam istis habitū nanq; nostrum exerceuerunt. Si enim Timotheus non fuisset, multū melodiā nequaquā habuisset. Si tamen Phrynis non existeret, ne Timotheus quidē. Simili modo & de illis est, qui de veritate asseruerūt. A quibusdam enim aliquas accepimus opiniones: quidam verò, vt hi fierent, causa fuerūt. Rectē autem se habet, philosophiā, scientiam veritatis appellare. Speculatiuā etenim finis, veritas: practica autem, opus. Etenim si quo modo se habent, considerant, non causam per se, sed ad aliquid, & eo in tempore practici speculantur. Nescimus autē verum absq; causa: vnumquodq; verò id ipsum maxime, aliorū est, secundum quod aliis vniuocatio inest: vt puta ignis, calidissimum. Etenim ceteris hic est caliditatis causa. Quare verissimum etiam est id, quod posterioribus vt vera sint, causa est. Propter quod principia semper existentium, necesse est verissima esse. Nec enim aliquid quando vera, nec illis vt sint, aliquid aliud causa est, sed illa ceteris. Quare vt secundum esse vnumquodque se habet, ita etiam secundum veritatem.

Cap. 11.

Verò quod est principium aliquod, neque sunt infinitę entium causa, neque in rectum, neq; secundum speciē, patet. Nec enim vt ex materia, hoc ex hoc potest esse infinitum, vt carnē ex terra, terrā ex aere, aere ex igne, & hoc non stare. Nec vnde principium motus: veluti hominē, quidē ab aere moueri, hunc verò à Sole, Solem autem à contentione, & huius nullum esse finem. Similiter nec cuius causa, in infinitū progredi potest: vt deambulacionem quidē sanitatis causa, illam verò felicitatis, felicitatem verò alterius: & ita semper aliud alterius gratia esse. Similiter autē & de eo, quod quid erat esse. Mediorū sanē, quorū extra aliquid

ultimū & primū est, necesse est quod prius est, causam esse eorum, quę post illud sunt. Si enim dicere nos oportuerit quid trū causa est, primū dicemus. Non enim ultimū, (nullius enim, quod ultimū est) neq; mediū: vnius enim. Nil enim differt vni, an plura sint, nec infinita. Infinitorū quidem hoc modo, & simpliciter infiniti, omnes partes medię sunt similiter hucusq; Quare si primū nihil est, omnino nulla causa est. Et neque deorsum possibile est in infinitū descendere, cū id, quod sursum versus principū habet: vt ex igne quidem aquā, ex hac verò terrā, & ita semper aliud quoddam genus fieri. Dupliciter enim hoc ex hoc fit, non vt hoc post hoc dicitur: vt ex Isthmijs ludis, Olympiacis, sed vt aut ex puero mutato vir, aut vt ex aqua aer. Versum uero vt ex puero quidē virum fieri dicimus, tanquam ex eo, quod fiebat, id, quod factū est, aut quod perfectū est, ex eo, quod perficiebatur: semper etenim est aliquid mediū, vt inter esse, & non esse, generatio, ita quod fit, inter existēs, & non existēs. Qui autē dicit, fit sciēs. Et hoc est, quod dicitur, quod fit ex discēte sciens, vt autē tanquā ex aere aqua, corrupto altero. Quare illa quidē nō reflectitur mutuo, nec fit puer ex viro. Non enim fit ex generatione quod fit, sed post generationem est. Sic enim dies ex diluculo, quoniam post hoc est: quare nec diluculū ex die: carera verò reflectuntur. Vtroq; tamē modo impossibile est in infinitū progredi. Illorum enim cū mediā sint, necesse est finem esse. Hęc autem inuicem reflectuntur. Alterius enim corruptio, alterius generatio est. Simul autem impossibile est primum corrumpi, cū sempiternum sit. Cū enim generatio non sit infinitum sursum versus, necesse est non esse sempiternū illud, quo primo corrupto quicquam factū est. Item, ipsum, cuius causa finis. Tale autē est, quod non est alterius gratia, sed eius causa cetera. Quare si tale erit ultimū, non erit infinitū. Quod si nihil tale, nō erit ipsum, cuius causa. Sed qui faciunt infinitū, laet eos, quod boni naturā auferunt. At nullus incipit agere quicquā, si nō esset perueniens ad finē, nec esset intellectus in huiusmodi. Alicuius enim causa agit, quicunq; intellectū habet. Hoc nanq; terminus est: finis verò ipse terminus. At verò nec quod quid erat esse reduci ad altam definitionem ratione abundantem contingit. Semper etenim prior, magis est, posterior verò, non est. Cuius autem primū non est, nec quod sequitur est. Itē, ipsum scire perimūt, qui ita dicit. Non enim possibile est scire ante, quā ad indiuidua deueniatur, & ipsum cognoscere non est. Quę enim ita infinita sunt, quomodo intelligere contingit? Nec enim simile de linea est, quę secundum diuisiones quidē nō stat. Intelligere verò non potest, nisi sistat. Quare non numerabit diuisiones, qui infinitam

meam pertransit. Sed etiam materiam necesse est in eo, quod mouetur, intelligere. At nullus est esse ininito: quod si non, non infinitum est infinitum esse. Quod etiam si species causarum infinita multitudine essent, nec hoc modo esset ipsum cognoscere. Tunc enim scire putamus, cum causas cognoscimus. Infinitū verò secundum additionem, non est in re: sicut pertransire. Cap. 111.

Vscultationes autē, secundū consuetudines accidunt. Quemadmodū enim cōsueuimus, ita iudicamus dici debere, & quę pręter hęc, nō apparēt similia, sed quę nō cōsueuimus, ignotiora, & magis perægria: consuetū etenim notius est. Quanta verò vim consuetudo habeat, leges declarāt, in quibus subtilosa, ac puerilia plus possunt propter consuetudinē, quā si cognosceremus ea. Aliqui igitur, nihil mathematicē loquentē, non admittūt. Quidā

verò non nisi exemplis vcentē. Quidam autē dignam ducunt, vt testis producat aliquis poeta. Et quidā cetera omnia volunt. Quodā verò rader certitudinis, aut propter eā, quod nō possunt sequi, aut propter curiositatē. Habet enim certitudo tale aliquid: quare vt in contradicibus, ita & in orationibus illiberale esse quibusdam apparet. Quapropter oportet institutū esse, quomodo singula admittēda sunt, quoniam absurdum est simul scientiā, & modū scientię querere. Neutrū autem facile accipere est. Certitudinem verò mathematicā non oportet in cūctis querere, sed in iis, quę non habēt materiā. Quare non est naturalis modus. Tota enim Natura, fortē habet materiam. Quam ob rem considerandum est primū, quidnam Natura sit. Sic enim & de quo naturalis scientiā est, manifestum erit, & verum vnius scientię, an pluriū est, causas, & principia speculati.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM LIBER TERTIVS

Cap. 1.

Illam, quę quaritur, scientiam, necesse est in primis nos percurrere, de quibus primū dubitandū est. Hęc autē sunt, & quecunq; de eis aliter quidā existimant, & si quid ultra hęc prætermissum sit. Est autē operę præteritū, aliquid facultatis habere volētib; bene dubitare. Nam posterior facultas, solutio eorū est, quę antē dubitata fuerūt. Soluere autē nō est, eūdem nodus ignoscere: sed intellectus hęsitatio, manifestū hoc de re facit. Quatenus enim dubitat, eatenus simile quiddam ligatis patitur, vtroq; nanq; modo impossibile est ad vteriora procedere. Quare omnes primū difficile leues speculati par est, & horū gratia, & propter eā, quę illi, qui quærunt, nisi primū dubitēt, similes illis sunt, qui quoniam ire oportet, ignorāt, & adhuc neq; verū inueniunt quod quærunt, an non, cognoscere possunt. Finis etenim his quidem non est manifestus: illi autem, qui antē dubitauerūt, patescit. Itē, melius se habere necesse est, illum ad iudicandum, qui tanquam aduersarios, omnes vtinq; rationes oppositas audiatur. Est autē prima dubitatio de iis, quę in proemio quoq; dubitauimus, verū vnius, aut multarū scientiarū sit causas speculati. Et verū prima substantię principia, solū huius sit scientię consideranda: etiā de principijs, ex quibus omnes demonstrant: vt puta verum contingit vnum, & idē simul affirmare, & negare, an nō, & de ceteris huiusmodi. Quod si circa substantiam est, verū vna, an plures circa omnes sint: & si plures, verū omnes inter se affines, an aliquas earum sapientias, nonnullas aliquid aliud appellandū sit. Et hoc etiā ipsum necesse est, vt quęatur, verū sensibiles substantias esse duntaxat dicendū sit, an præter has etiā alias. Et verum vñ, an plura substantiarū genera sint

veluti qui species, quicq; mathematica harū, & sensibiliū media faciunt. Et de his igitur (vt dicimus) considerandū est. Et verū circa substantias solū speculatio sit, an etiam circa ea, quę per se substantiis accidunt. Et adhuc de eodem & diuerso, simili & dissimili, & contrarietate, & de prioribus, & posterioribus, & ceteris cūctis huiusmodi, de quibus dialectici considerare conantur, ex probabilibus solū perscrutantes, eulū est de his omnibus speculati. Item, quęcunq; per se, eisdem ipsis accidunt, & non solum quid horū vnumquodque est, sed etiā verum vni contrariū. Et verū ipsa genera sint principia, & elementa, an illa, in quę diuiduntur, quę insunt singula. Et si ipsa genera, verum quę vlcima de indiuiduis prædicatur, an priora: vt puta, verū animal, vel homo principū, & magis quā singularia sit. Potissimū verò querendum, & tractandū est, verum est aliqua præter materiā, causa per se, an nō: & hęc separata, an nō: & verū vna, an plures numero: & verū est aliquid præter cunctū, (dico autē cunctū, eū quicquam de materia prædicatur) an nihil: an quorundam quidē sit, quorundā verò non: & quęnā entium talia sint. Itē, principia, vt rū numero, an specie definita sint. Et quę in rationibus, & quę in subiecto, & verū corruptibile, & incorruptibile, eadem, an diuersa. Et verum incorruptibilia omnia an corruptibile corruptibilia. Itē, quod omnium difficillimum est, & maximā ambiguitatē habet, verum vnum & ens, (vt Pythagorici, & Plato dicebant) non est aliud quicquā, sed entium substantia, an non, sed aliud quid subiectum, vt Empedocles amicitia air, alius verò quidā ignem, etiam alius aquam, aut aere. Et verū principia vniuersalia sint, an tanquā singularia verū, & potētia, an actus. Item verū aliter, an secundū morum: & hęc enim multam dubitationē præbere queant. Et adhuc, verum

verum numeri, longitudines, figura, & p[ro]p[ri]a, substantia quædã sunt, an non: & si substantia, vtrum separata a sensibilibus, an in eis. De his enim omnibus non modò inuenire veritatem difficile, verum neque bene ratione dubitare facile est.

Cap. 11.

Rimùm itaq; de quibus primò diximus, vtrũ vnus, an pluriũ scientiarũ sit, omnia causarũ genera speculari vnus enim scientia, quomodo esset principia (cũ non sint cõtraria) cognoscere, multo entiu, non omnibus, omnia insunt. Quomodo modo possibile est motus principiu in immobilibus esse, aut boni naturã? Si quidem omne quodcũq; per se, & propter suã ipsius naturã bonũ sit, finis est, & ita causa, quoniã illius gratia cetera & fiunt, & sunt, finis autẽ, & cuius causa actio nis cuiusdã finis sit, omnes sanẽ actiones cũ motu. Quare in immobilibus non contingere queat hoc principiu esse: non autem esse contingat quicquam per se bonum. Vnde in mathematicis, nihil per hãc causam probatur, nec est aliqua demonstratio. Quare eius, quod melius, aut peius, & omnino alienius ratiõ, nemo mentionẽ facit. Quapropter quidã sophistarũ (vt Aristippus) spernebat eas. In aliis enim artibus, ac ipsis etiã illiberalibus, vt in fabrilibus, & coriariis, inquebat, cur melius, aut peius, de omnibus dici. Mathematicas autẽ, nullã de bonis, & malis rationẽ facere. Ac si plures sunt causarum scientia, & alia alius principij, quã earũ dicendũ, eam esse, quã queritur, aut quis illorũ, qui eas habet, rem, quã queritur maxime scire? Contingit enim eidem, omnes modos causarũ inesse: vt puta domus, vnde quidẽ motus, ars & faber: cuius verò causa, opus: materia autẽ, terra, & lapides: species verò, definitio. Ex his itaq; quã ab antiquis determinata sunt, quã scientiarũ appellada sit sapientia, rationabile videatur vnamquãq; ita appellandã esse. Verũ quatenus principalissima, & honorabilissima, & cui ceteras scientias tanquã ancillas nõ cõtradicere deceat, illa est ipsius finis, & boni huius enim causa, cetera. Quatenus verò primarũ causarũ, & eius, q; maxime scibile definita est esse, ipsa vtrũq; substantia fuerit. Cũ enim multipliciter sit idẽ scire, magis quidẽ illũ scire dicimus, qui rem quidã sit ipso esse cognoscat, quã illum, qui ipso nõ esse. Istorum autẽ ipsorũ, alterum altero magis, & maxime illũ, qui quid est, nõ verò illũ, qui quantum, aut quale, aut quid, agere, siue quid pati natura aptum est. Item & in ceteris tunc scire vnũ quodq; eorũ etiã, quorũ demonstraciones sunt, a bitramut, cũ quid est sciamus: vt puta quid est tetragonũ, quod inuẽtio mediõ, similiter & de ceteris. Circa generationẽ autẽ, & actiones, totãq; tractationẽ, cũ sciamus motus principiu: hoc autẽ aliud, & fini oppositũ est. Quare alterius esse scientiã videatur, harũ causarũ vnamquãq; speculari. At verò de principijs demonstratiuis, vtrũ vnus scientia, an pluriũ sunt, ambiguit est. Dicẽ autẽ demonstratiua, opinionones componens, ex quibus omnes demonstrant: vt puta q; necesse est omne aut affirmare, aut negare, & q; impossibile est, simul esse, & non esse: & quacũq; aliq; similes propositiones sunt, vtrũ vna istarũ, ac

substantia scientia est, an diuersa? quod si non vna, vtra dicẽda est illa esse, quã nũc queritur? Vnde itaq; nõ est rationabile esse, cur geometriã magis, quã cuiuscũq; propriũ sit de his speculari. Si itaq; æqualiter quidẽ cuiuscũq; est, de omnibus verò non cõtingit, sicuti nec ceterarũ, ita nec illius, que cognoscit substantias, propriũ est, de eis cognoscere. Et adhuc, quomodo eorum scientia erit? Quid enim horũ quodq; est, nunc quoq; cognoscitur? Vultur nãq; eis ceterarũ etiã artes, tanquã cognitis. Quod si demonstratiua de eis est, oportebit aliquid genũ subiectũ esse, & aliquas passiones, & aliquas eorũ dignitates esse. De omnib; enim demonstratiõẽ esse, impossibile est. Siquidẽ necesse est ex quibusdã, & circa quippiã, & quorundã demonstratiõẽ esse. Quare accidit cuncto ratiõ, quã demonstratur, vnũ quodã genus esse. Omnes enim demonstratiuã vtrũ dignitatibus. At verò si altera quã de substantia, & illa, quã de his, vtra earũ principalior, & prior est? Vniuersaliter enim, & maxime principia omnium, dignitates sunt. Et si non est philosophi, cuius alterius erit de eis verũ, & falsũ speculari? Et omnino vtrũ vna omnium substantiarũ, an plures scientia sunt? Si igitur nõ vna cuius substantiã hæc scientia erit ponẽda? Vnã autẽ omnium esse, nõ est rationabile. Etenim demonstratiua vna, de omnibus accidentibus esse: siquidẽ omnis demonstratiua, ea, quã per se circa aliquod subiectũ accidit, speculari ex cõmuni opinione. Circa rationẽ idẽ genus, per se accidẽtia eiusdẽ est speculari ex eisdẽ opinionibus. Circa enim quod est vnus, & ex quibus vnus, siue eiusdẽ, siue alterius: vnde & accidẽtia, aut hæ speculari, aut ex his vna. Itẽ, vtrum circa substantias solũ speculatio est, an etiã circa accidẽtia eis? Dico autẽ vt puta si solida quãdã substantia est, ac lineã, & plana, vtrũ eiusdẽ scientia est, ista cognoscere, & quã circa vnũ quodq; genũ accidit, de quib; mathematicorũ demonstratiõẽ erit etiã quã substantia: nõ videtur autẽ ipsius quid est, demonstratio esse. Quod si alterius, quã erit, quã speculari circa substantia accidẽtia hoc enim distictillimũ reddere est. Itẽ, vtrũ sensibiles solũ substantias esse dicẽdũ est, an præter istas etiã alias: & vtrũ vnũ, an plura substantiarũ genera sunt, vt ij, qui dicunt species, & media, circa quã mathematicas aut scientias esse? Quomodo igitur dicimus species causas, & substantias per se ipsas esse, in superioribus sermonib; dictũ est. Cũ verò multipliciter difficultatẽ habeat, nõ minus est inconueniẽs dicere quidẽ esse quãdã naturas præter eas, quã in celo sunt, illas verò easdẽ, quã & sensibiles ponere, nisi q; illa quidẽ sempiterna, hæc verò corruptibilia. Ideã nãq; hominẽ, & ideã equũ, & sanitatẽ aiunt, & nihil aliud simile, quid illis facientes, qui dicunt quidẽ esse deos, sed formã similis hominib;. Nec enim isti aliud faciebãt, nisi homines sempiternos, nec illi species, nisi sensibilia sempiterna. Itẽ, si quis præter species, & sensibilia ponat media, multas dubitationes habebit. Paret etenim q; similiter, & lineã præter etiã ipsas sensibiles erunt, & aliorũ generũ singula. Quare cũ astrologia vna earũ sit, erit & celsũ aliqd; præter sensibile celsũ, & sol, & luna, & cetera similiter, quã

in ex

in celo sunt. At quomodo credẽdum est talibus? Nam immobile, non est rationabile esse, mobile autem, & omnino est impossibile. Similiter & de quibus per speculatiua tractat, & quã in mathematicis harmonica. Et hæc enim impossibilia est præter sensibilia esse, propter similes causas. Si enim sensibilia sunt, media, & sensus, patet q; animalia etiã erunt eorũ mediõrum, & quidẽ corruptibilia. Dubitauerit autẽ aliquis, circa quã entia oportet has scientias querere. Si enim in hoc differret solũ a geometria, Geodesia, quod hæc quidẽ eorũ est, quã sentimus, illa verò non sensibilia est, patet quod præter medicinã erit aliqua scientia, & præter quancunq; aliarũ, inter ipsam medicinã, & hanc medicinã. At quomodo possibile est? Etenim etiã salubria quãdã essent, præter sensibilia, & ipsũ salubre. Simul autẽ nec hoc verum est, quod Geodesia sensibilia, & corruptibilia magnitudinã sit: corruptior enim, illis corruptis. At neq; sensibilia magnitudinũ, neq; circa hoc celum astrologia esset. Nec enim sensibiles lineares sunt, quales geometria dicitur. Nihil enim sensibilia, ita rectum, acq; rotundum. Tangit enim circulus regulam, non secundũ punctum, sed sicut Protagoras dicebat redarguens geometras. Nec motus, nec reuolutiones cali suntiles, de quibus astrologia rationes facit. Neq; puncta eandẽ naturam, quã stella habent. Sunt autem quidã dicentes, esse quidẽ hæc, quã species, & sensibilia media dicuntur, non tamẽ a sensibilibus sequuntur, sed in eis, quos quã impossibilia sequuntur. Suficit autẽ talia speculari. Non enim de his solũ, vt ita se habeant, rationabile est, sed patet, quod etiã species cõtingeret in sensibilibus esse. Eiusdẽ enim rationis vtrãq; hæc sunt. Item, duo solida in eodem loco necesse esset esse, & nõ esse immobiliã, in sensibilibus existẽtia motis. Et omnino cuius causa quis ponere esse ea, esse, inquam, in sensibilibus: Eadem enim, quã prædicta sunt, absurda sequentur. Erit namq; aliud quoddam celum præter celum, nisi quod non separatũ, sed in eodem loco quod impossibilia est.

Cap. 111.

Magna itaq; tam de his dubitatio est, quoniam modo ponẽdo, veritatẽ consequemur, quã de principijs, vnde oportet genera existimare elemẽta, & principia: ita magis, ex quibus intus quicquã primum est: vt vocis elemẽta, & principia videntur ea esse, ex quibus primò omnes voces cõpositæ sunt, sed non vox in cõmuni. Et figurarum elemẽta esse, quorũ demonstraciones, in aliarum, aut omnium, aut pluriũ demonstracionibus insunt. Item, etiam corporum: & qui plura dicunt elemẽta esse, & qui vnũ, ex quibus componuntur, & ex quibus constant, principia esse aiunt: vt Empedocles ignẽ, & aquam, & quã cum eis sunt, elemẽta air esse, ex quibus insitis existẽtia sunt: sed non ea, vt genera entium ponit. Et adhuc, si quis ceterorum quoq; naturam velit considerare, veluti lectum ex quibus partibus, & quomodo cõpositus est, tunc eius naturã cognoscit. Ex his itaq; rationibus non essent principia, genera en-

tiũ. Cũ autẽ singula cognoscamus per definitiones, principia verò definitionũ genera sint, necesse est, definitõrum etiam principia genera esse. Et si entium habere scientia, est ipsam habere specierum scientiam, secundum quas etiam dicuntur, specierum principia ipsa genera sunt. Videtur autem quidã etiam eorum, qui elemẽta entium ipsum vnũ, aut ens, aut magnum, aut paruum dicunt, tanquã generibus eis vti. Aut verò non possibile est vtrũq; modo principia dicere. Ratio nãque substantiã, vna: dicitur verò erit: quã sit per genera, definitio, & quã dicit, ex quibus insitis. Et adhuc, & si quã maxime ipsa genera, principia sunt, vtrum prima generũ arbitrandũ sit esse principia, an vltima, quã de indiuiduis prædicantur: etenim hoc dubitatur. Si enim quoniam vniuersalia, magis principia sunt, patet quod summa generum (hæc enim de omnibus dicuntur): tunc sanẽ principia entiu erunt, quot prima generũ sunt. Quare & ipsum ens, & ipsum vnũ, principia, & substantia erunt: hæc enim de omnibus maxime entibus dicuntur. Non est autẽ possibile, neq; ipsum vnũ, aut ens esse genus, neq; ipsum ens. Necesse etenim est vniuscuiusque generis differentias, & esse, & vnanquamq; vnam esse. Impossibile verò est, aut species generis de propriis differentijs prædicari, aut genus esse abtq; suis speciebus. Quare si vnũ, vel ens, genus est, nulla differentia, nec vnũ, nec ens erit. At si non genera, nec principia erunt. Si quidem genera, principia sunt. Item etiam media cum differentijs collecta, erunt genera vsque ad indiuidua. Nunc autem quãdam videntur, quãdam verò non videntur. Et ad hæc, differentia magis principia, quã genera. Si igitur ista etiã principia, infinita (vt ita dicam) principia sunt, & maxime si quis primum genus principium ponat. At verò & si principalis species, magis ipsum vnũ est, (vnũ autẽ est, quod indiuidibile est: omne verò diuisibile, aut secundum quantum, aut secundum speciem: prius autem, quod secundũ speciem est: genera autẽ, magis diuisibilia in species) vnũ erit profecto, quod vltimò prædicatur. Non enim est homo, genus singularium hominum. Item, in quibus prius & posterius est, non est possibile, quod de his dicitur, aliquid præter hæc esse, vt puta, si dualitas numerorũ est prima, nõ erit aliquis numerus, præter species numerorũ. Similiter neque figura præter species figurarũ. Quod si non horum, multo minus aliorum erũt genera præter species. Horũ enim, maxime videtur genera esse. In indiuiduis verò, nõ est hoc quidẽ prius, hoc verò posterius. Itẽ, vbicunq; hoc quidẽ melius, hoc verò deterius est, semper prius est, quod melius est: quare nihil horum genus esse. Ex his itaq; magis apparent, quã de indiuiduis prædicantur, quã genera esse principia. Rursus tamen quomodo oportet ista existimare principia, non est facile dictu. Principiu enim, & causam esse oportet præter res, quã principiu est, & posse esse separatũ ab eis. Tale quid autem esse præter singulare, cur quicquam opinaretur, nisi quoniã vniuersaliter, & de omnibus prædicatur? At si propter hoc, quã magis vniuersalia sunt, magis ponenda principia sunt: quare prima genera, vtrũque principia sunt.

Cap.

St autē consequens his, & ad speculandum omnium difficillima, maximēque necessaria dubitatio, de qua præfens sit sermo. Si etenim non est quicquam præter unguicularia, singularia verò infinita sunt, quomodo possibile est infinitum habere scientiam? Quatenus enim unum quid, & idē, & quatenus uniuersale quid est, eatenus omnia cognoscimus. At si hoc necesse est, & oportet aliquid præter unguicularia esse, necesse erit, ut genera aut vltima, aut prima, sint præter singularia. Hoc autē, quod impossibile sit, pauld ante dubitauimus. Itē, si quā maximē aliquid est præter cunctū, cū quicquā de materia prædicetur, vtrū si species est, præter omnia esse aliquid oportet, an præter aliqua esse, & præter aliqua non esse, an præter nullū? Si igitur nihil præter singularia est, nihil intelligibile erit, sed omnia sensibilia: & scientia, nullus erit, nisi quis sensum dicat scientiā esse. Itē, nihil esset sempiternū, nec immobile. Sensibilia enim omnia corrumpuntur, & in motu sunt. At si nihil est sempiternū, neque generationem esse possibile est. Necesse est enim aliquid esse id, quod sit, & ex quo sit, & vltimū horū ingentū esse. Si quidē stat, & ex nō ente fieri impossibile est. Itē, generatione, & motu positus, necesse est, ut finis etiā sit: nec enim infinitus est aliquis motus, sed cuiusque est finis. Et fieri non est possibile, quod factū esse impossibile sit. Quod autē factū est, necesse est, ut sit, cū primū factum est. Itē, si materia est, propterea quod ingentia est, multo magis rationale est, ipsam substantiā esse, cū illa existat, ut hæc sit. Si enim nec hæc erit, nec illa, nihil erit omnino. Quod si hoc impossibile est, necesse est, ut forma, & species aliquid præter cunctū sit. Si autē rursus hoc aliquis ponet, dubiū est, de quibus hoc ponet, & de quibus non. Quod enim de omnibus non est possibile patere: non enim ponemus aliqua esse domū, præter domos singulares. Et adhuc, vtrū vna erit omnium substantia, reputa hominū. Sed absurdum est: non enim vnum essent omnia, quorum substantia vna, sed multa, atque diuersa. sed hoc etiā inconueniens est. Simul autē quomodo materia vniūquodque horum est, & est cunctū hæc ambo: itē, de principis hoc etiā aliquis dubitabit: nā si species sunt vnum, nihil erit numero vnum, nec ipsum vnum, & ipsum ens. Ipsūque scire quomodo erit, si non aliquid vnum in omnibus erit? At verò si numero vnum, quodque principiorū vnum, & nō, vtrū in sensibilibus: alia aliorū: reputa huius syllabæ cum specie sit eadem, etiā principia specie eadem sunt. Etenim hæc, numero alia sunt. Quod si nō ita, sed principia eandē numero sunt vniū, non erit præter elementa aliquid aliud. Numero vniū dicere aut singulare, nihil differt. Ita enim singulare dicimus, quod vnum numero est: vniuersale verò, quod in his. Quemadmodū si vocis elementa, eo quod vniū numero est, determinata essent, necesse esset tot omnes literas esse, quot elementa, cum nō essent duo aut plura eadē. Nihil autē minor dubitatio & posterioribus, & prioribus prætermissa est, vtrū earū corruptibilia, & incorruptibilia principia sint, an diuersa. Si enim eadē sunt, quomodo hæc quidem

incorruptibilia, hæc verò corruptibilia sunt, & propter quā causam? Quicquid igitur circa tempora Heliodi fuerit, & cuncti theologū, solū quoad se persuaderet, curā habuerit, nos autē contempserunt. Cum enim principia deos faceret, & ex diis fuisse diceret, quæcūque nō gustarēt neqtar, & ambrosiā, mortalia dicunt fuisse. Manifestū autē est, quod sibi ipsi hæc nomina cognita diceret, talēque afferentes causas, supra vires nostras dixerit. Nam si voluptatis gratia ea attrigerit, nequaquā sunt ipsius esse causa neqtar & ambrosia. Quod si ipsius esse gratia, quomodo essent sempiterni, cū alimēto indigeret? Sed de his, quæ fabulose, & sophistice dicuntur, nō est dignū accuratē cōsiderare. Ab illis verò, qui per demonstrationē dicūt, perire oportet, ac interrogare, cur cum ex eis sint, hæc quidē entium sempiterna natura sunt, hæc verò corrupturæ? Cū autē neque dicāt eorū eandē corruptibile sit, ita se habere, patet, quod non sunt eorū eandē principia, neque causa. Empedocles autē, quæ quis maximē sibi ipsi putauerit cōsona dicere, is quoque idē passus est. Ponit enim quoddam principium, corruptionis causam, cōtentionē. Nihilō minus tamē & hæc videtur generare, præter ipsum vniū. Cuncta enim alia ex hac sunt, præter Deū. Dicit enim, ex quibus omnia, quæ erāt, quæ sunt, quæque in posterū erūt, orta sunt, ac arbores, & vtri, ac mulieres, feræ, alitēque, & pisces in aqua nutriti, ac dij lōgani. At etiā absque his, patet. Nā si nō inesset in rebus cōtentionē, vniū omnia (ut ait) essent. Cū enim conueniāt, tūc extrema statuit cōtentionē. Unde & accidit ei, felicissimū Deū, nimis sapientē ceteris esse, nō enim cognoscit omnia elementa. Cōtentionē, nō nāque, nō habet. Cognitionē autē similitū simili. Terra enim (ait) terrā in picimus, aquā verò aqua, ac amicicia amicicia, & cōtentionē cōtentionē pernitiosa. Sed vnde sermo digressus est, hoc est manifestū, quod accidit ei, cōtentionē nō magis corruptionis, quā ipsius causam esse: simuliter nec amicicia, ipsius esse. Cū enim cōgreget in vniū, corrumpit cetera. Et simul ipsius trāsmutationis nullam causam dicit, nisi quod ita natura aptū est. Cū enim ait, Magna cōtentionē in mēbris nutrita fuit, ac ad honores ascendit tempore perfecto. Quod eis cū alternū sit, amplius præcessit iusurandū, tanquā necesse sit quidē trāsmutari, causam tamē necessariō nullā manifestat. Tantū tamē sibi ipsi cōsentaneē dicit, quod non facit hæc quidē entium corruptibilia, hæc verò incorruptibilia, sed omnia corruptibilia præter elementa. Quæ autē dicitur nūc dubitatio est, cur si omnia ex eis sint, hæc quidē sunt, hæc verò non? Quod igitur non sint eadē principia, hæc demum dicta sunt. Quod si diuersa principia sunt, vna quidē dubitatio est, vtrū incorruptibilia etiā ista erunt, an corruptibilia. Si enim corruptibilia, patet quod necesse est, ea quoque ex aliis quibus esse. Omnia enim in illa, ex quibus sunt, corrumpuntur. Quare accidit, principiorū alia esse principia priora: Hoc autē impossibile, siue statur, siue in infinitū progredietur. Itē, si principia adimētur, corruptibilia quomodo erūt? Quod si incorruptibilia sunt, cur ex his quidē, cū incorruptibilia sunt, corruptibilia erūt, ex alteris verò incorruptibilia? Hoc enim non est rationale, sed

aut

aut impossibile est, aut multis indiget rationibus. Item, nemo conatus est alia ostendere, sed eadem omnium principia dicunt, & quod primū dubitatum est, tanquam paruum quiddam putares, prætererunt. Omnibus autem, & ad speculandum difficillimū, & ad cognoscendā veritatē, maximē necessarium est, vtrum ipsum ens, & ipsum vnum substantiæ entium sint, & nō aliquid aliud vtrunque eorum sit, sed hoc vnum, illud verò ens sit. An oportet quidnam sit ipsum ens, & ipsum vnum quætere, tanquā altera natura subiecta? Quid enim illo, quidam verò hoc modo putat Naturam habere. Plato nanque, ac Pythagorici, non esse aliud ipsum ens, nec ipsum vnum aiebant, sed hoc eorum naturam esse tanquā substantia idem vniū, & ens esset. Qui autem de Natura tractarunt, ut Empedocles, tanquam in magis cognitum reducens, dicit quod vnum est ens: videri nanque possit dicere hoc amicitiam esse. Causa enim hæc omnibus est, ut vniū sint. Alij verò ignem, & alij aërem aut vniū ipsum vnum, & ipsum ens esse, ex quo entia & esse, & facta esse. Similiter & qui plura elementa ponunt: necesse enim & his est, tot esse dicere ipsum ens, & ipsum vnum, quot autē principia esse. Accidit autē, quod si quis non ponat esse aliorum substantiam ipsum vnum, & ipsum ens, nec aliorum vniuersalia maximē omnium sunt. Quod si non est aliquid ipsum ens, & ipsum vnum, multo minus quicquam aliorum sit præter ea, quæ singularia dicuntur. Item, si ipsum vnum non sit substantia, patet quod nec numerus erit, tanquam natura alia separata ab entibus: numerus enim, vnitates: vnitates verò vniū quid est. Quod si quid est ipsum vnum, & ipsum ens, necesse est, eorum substantiā esse vnum, & ens: non enim aliquid aliud vniuersaliter prædicatur, sed eadem ipsa. At verò si quid erit ipsum ens, & ipsum vnum, magna dubitatio est, quoniam modo aliquid aliud præter hæc erit. Dico autē quomodo entia erūt plura vno. Quod enim aliud ab ente est, non est. Quare secundum Platōnis rationem, necesse est accidere omnia entia, esse vnum, & hoc esse ens. Vtrūque autē modo difficile est, siue ens vniū non sit substantia, siue ipsum vnum sit, impossibile est numerū esse substantiā. Et quare quidem si non sit, dictū est prius. Si autē sit, eadem ac de ente dubitatio est. Ex quo enim & præter ipsum vnum, erit aliud vnum, necesse profectō est nihil esse. Omnia verò entia, aut vnum, aut plura, quorum vnum quodque vnum est. Item, si ipsum vnum indiuisibile, secundum quiddam Zenonis positionē, nihil vtriq; fuerit. Quod enim neque additum, neque demptum, facit aliquid maius, id nō esse entium autem, tanquam ens magnitudo sit. Et si magnitudo, corporalis. Hæc nanque omniaque ens: cetera verò quodam modo quidē addita facient maius, quodam modo verò, ut nihil superficies, & linea faciens, punctū verò, & vnitates minimē. Sed eam ipsē molestē speculatur, ac cōtingat aliquid indiuisibile esse, sic ad illū habetur aliqua resposio. Huiusmodi nanque, aditum non maius, sed plus efficit. Sed quomodo ex vno tali, aut pluribus, magnitudo erit? Simile nāque est, ac si dicatur, ex punctis lineam esse. Quod

si quis ita putat, ut quædam modum quidam dicunt, ex ipso vno, & alio quodam non vno numerus fiat, nihilō minus tamen querendum est, cur, & quomodo quandoque numerus, quandoque magnitudo erit, quod sit, si ipsum nō vnum, inæqualitas, ac eadem natura erat? Nec enim apparet, quo pacto ex vno, & ista, neque quo pacto ex aliquo numero, & ista, magnitudines fieri queant.

Sicut autē consequens dubitatio est, vtrū numeri, & corpora superficies, & puncta alique substantiæ sint, an nō. Si enim nō sunt, fugit nos quidā ipsum ens, & quæ entium substantiæ sint. Passiones enim, & motus, & quæ ad aliquid sunt, ipsæque dispositiones, ac proportionēs, nullius substantiā significare videtur. Cuncta enim de aliquo subiecto dicuntur, nihilque horum ipsum quid est. Quæ verò maximē substantiā videatur significare, sunt aqua, terra, & ignis, ex quibus cōposita corpora consistunt, horū caliditates quidem, & frigiditates, & huiusmodi, passiones, nō substantiæ sunt: corpus verò solum, quod hæc patitur, permanet, tanquā aliquid ens, & aliqua existens substantia. At verò corpus, minus est substantia, quā superficies: & superficies, quā linea: & linea, quā vnitates, & punctū. His enim corpus definitur. Et hæc quidē videtur posse sine corpore esse, corpus verò absque his impossibile esse. Quare plures quidē, & antiquiores, substantiam quidem, & ens, putabant esse corpus, cetera verò huius passionē: & principia corporū, entium essent principia posteriora verò, & illis lapiores habitū, numeros. Quædam modum itaque diximus, si hæc nō sunt substantiæ, nulla substantia, nec aliquid ens omnino est. Quæ enim eis accidunt, non cōuenit entia nominare. At si hoc idem conceditur, quod longitudines, & puncta magis, quā corpora, substantiæ sint, at qualia corpora hæc sunt, nō videmus, in sensibilibus nanque impossibile est esse) non erit profectō vlla substantia. Item, videntur hæc omnia, dimēiones corporis esse hoc quidē ad latitudinem, hoc verò ad profunditatem, illud verò ad longitudinem. Et adhuc, similiter inest in solido quæcūque figura. Quare si nec in lapide Mercurius, nec in cubo dimidium cubi, sic ut determinatū, ergo nec superficies. Nam si quæcūque, & ea profectō sit, quæ dimidium determinat. Eadem autem ratio & de linea, puncto, & vnitates est. Quare si corpus maximē substantia est, hæc autē corpore magis, hæc verò nō sunt, neque substantiæ quædam sine, fugiet nos profectō quid nā sit ens, quæve entium substantia est. Ad hæc enim, quæ dicta sunt, etiā quæ circa generationē, & corruptionē accidit incōueniētia. Videtur enim substantia, cū antē nō sit, nūc sit, aut cū antea sit, postea nō, hæc pari, fieri scilicet, atque corrumpi. At puncta, lineas, & superficies, neque fieri, neque corrumpi cōtingit, cū quandoque sint, quandoque verò nō sint. Cū enim tangat, aut diuidantur corpora, quandoque vna, cū simul tanguit, quandoque due, cū diuiduntur, sunt. Quare neque iam compositis sunt, sed corruptæ sunt, & diuisis sunt, cū antea non essent. Punctum nanque, indiuisibile, non est diuisum in duo. Ceterum si generatur

T c tantur

rantur, & corrumpuntur, ex aliquo fiunt. Similiter autem se habet & circa nunc, quod est in tempore: nec hoc enim contingit generari, & corrumpi, sed tamen aliud esse semper videtur, cum non substantia aliqua sit. Patet autem quod etiam circa puncta, lineas, & superficies, similiter se habet: eadem enim ratio est. Cuncta nanque similiter aut fines, aut diuisiones sunt.

Cap. I.

Minimo autem aliquis dubitabit, quare oportet alia quedam præter sensibilia, & media querere, vtpote eas, quas ponimus, species. Si enim propterea quod mathematica quidam ab iis, quæ hic sunt, alio quodam differunt, in eo sanè, quod plura eiusdem speciei sunt, nihil differunt: & ideo non erunt eorum principia, numero determinata, sicuti etiam hic litterarum numero quidem non sunt, omnium principia determinata, sed specie: nisi quis, huius syllabæ, & huius vocis accipiat. Harum enim, numero etiam determinata erunt. Similiter etiam de medijs. Infinita etenim etiam illæ sunt, quæ eiusdem speciei sunt. Quare si præter sensibilia, & mathematica, non sint alia quedam, qualia dicunt quidam species esse, non erit vna numero, & specie substantiarum: nec entium principia aliqua numero aliquot, sed speciei erunt. Si itaque hoc necessarium est, & species propterea necesse est esse. Etenim quanquam non

bene declarent, qui hæc dicunt, hoc tamè est, quod voluit: & necesse est eis hoc dicere, quod species vna quæque substantia quedam sit, & nulla secundum accidens. At verò si ponemus species esse, & principia vnum numero, non species esse diximus, quæ impossibilia necesse est accidere. His autem propter est dubitare, verum potètia, an alio quodam modo elementa sint. Si enim alio quodam modo, erit aliud aliud principijs prius: potètia namque prior illa causa est. Non est autem necesse, vt omnes, quod potètia est, illo modo se habeat. Quod si elementa potètia sunt, contingit nihil entium esse. Possibile enim est esse, etiam quod nondum est. Fir enim quod non est: sed nihil eorum sit, quæ esse impossibilia sunt. Et his itaque de principijs dubitationibus, necesse est dubitare. Et verum vniuersalia sunt, an vt dicimus singularia. Si enim vniuersalia sunt, non erunt substantia. Nihil enim communium, quod quid, sed quale quid significant. Sed substantia, quod quid. Quod si quod communiter prædicatur, quod quid sit, & exponi possit, multa animalia erunt ipse Socrates, & homo, & animal. Si singula quidem, quod quid & vni significat. Si igitur principia vniuersalia sunt, hæc accidunt. Quod si non vniuersalia sunt, sed vt ipsa singularia, non erunt scibilia. Ipsius enim vniuersalis, omnium scientia sunt. Quare erunt alia principia priora de principijs vniuersaliter prædicata, si sint quidem eorum futura scientia.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM.

LIBER QVARTVS.

Cap. I.

Si quedam scientia, quæ speculariatur ens, prout ens est, & quæ ei per se insunt. Hæc autem, nulli earum, quæ in parte dicuntur, eadem est: nullæ namque cæterarum, vniuersaliter de ente, prout ens est, considerant: sed etiam aliquam partem abscondentes, quod ei accidit speculariatur, vt mathematicæ scientiæ. Cum autem principia, & supremas causas queramus, patet quod alicuius nature per se necesse est eas esse. Si igitur illi etiam, qui entium elementa querunt, ista principia querant, necesse est etiam elementa entis non secundum accidens esse, sed prout entia sunt. Quare nobis quoque entis, prout entis, primas causas accipiendum est.

Cap. II.

Non autem multipliciter quidem dicitur, verum ad vnum, vnamque quandam naturam: & non æquiuocè, sed quemadmodum omne sanum ad sanitatem: quoddam eo quod conseruat: quoddam, eo quod facit: quoddam eo quod signum sanitatis: quoddam verò, capax eius est: & medicinale, ad medi-

cinam. Quoddam enim eo, quod habet medicinam, medicinale dicitur: quoddam propterea, quod natura aptum ad eam sit: quoddam propterea, quod opus medicinae sit. Eodem modo cætera quoque accipiemus, ita & ens multipliciter quidem dicitur, sed eorum ad vnum principium. Quedam enim, quoniam substantia, entia dicuntur: quedam, quoniam passiones substantiarum: quedam, quoniam via ad substantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, aut effectiua, aut generatiua substantiarum, sine eorum, quæ ad substantiam dicuntur, aut ad aliquorum ex his negationes, aut substantias. Quare & ipsum non ens, esse non ens dicimus. Quemadmodum igitur sanorum omnium vna scientia est, ita & de cæteris est. Non enim solum eorum, quæ secundum vnum dicuntur, verum etiam eorum, quæ ad vnam naturam dicuntur, vnius scientia est speculari. Etenim hæc etiam quoddam modo secundum vnum dicuntur. Patet itaque vnius esse, & entia prout entia speculari. Vbi que autem proprie primi, & ex quo cætera pendunt, & propter quod dicuntur, scientia: quod si hoc substantia est, oportet profecto, vt substantiarum principia, & causas

causas philosophus habeat. Omnis autem generis, & sensus vnus vnus, & scientia: veluti grammatica vna ex illis, omnes voces speculari. Quare entis quoque quot species sunt, & species specierum speculari, vnus scientia genere est. Si itaque ens, & vnum idem, ac vna natura sunt, propterea quod se inui cem sequuntur quæ ad modum principij, & causa, non item vna ratione significatur, nihil quidem refert, si etiam similiter putabimus, quinimo magis proderit. Idem enim vnus homo, & ens homo, ac homo: & non significat diuersum aliquid secundum dictionem, nec in corruptione. Similiter & de vno. Patet autem quod non separatur ens nec in generatione, nec in corruptione. Manifestum est, quod additio in his idè significat: & quod vni nihil aliud est, præter ens. Item, cuiusque substantia, vni est, non secundum accidens: similiter & ipsum ens, quod dicitur. Quare quot vnus species, totidè & quod sunt. De quibus ipsum quid est speculari, eiusdem genere scientia est. Dico autem, vt puta, de eodè, & simili, cæterisque huiusmodi. Ferè autem omnia contraria, ad hoc principium reducuntur. Considerata sunt autem hæc bis in electione contrariorum, & quæque philosophia partes sunt, quot substantia. Quare necesse est, vt aliqua earum prima, & alia sequens sit. Sunt autem subinde habentia genera ipsa vnus, & ens. Quare etiam scientia sequetur ista. Philosophus namque est, vt ille, qui mathematicus dicitur. Et hæc enim habet partes. Ac prima quedam, & secunda scientia est. Cæteræ quoque consequenter, in thematicibus. Cæteri vnus est opposita speculari, vni verò opponitur pluralitas, negatione verò, & priuationem vnus est speculari, propterea quod vtroque modo vni speculari, cuius est negatio, aut priuatio, siue quæ simpliciter dicitur, quod non inest illi, siue alicui generi. Ibi siquidè vni differentia est, præter illud, quod in negatione. Negatio namque absentia illius est. In priuatione verò, & subiecta quedam natura sit, de qua priuatio dicitur. Vni autem pluralitas opponitur. Quare etiam prædictis opposita, diuersum, dissimile, & inæquale, & quæ cuique alia, quæ aut secundum eadè dicitur, aut secundum pluralitatem, & vniueratè cognoscere, dicta scientia est. Ex quibus vnus quiddam est, scilicet contrarietas. Contrarietas enim differentia quedam: differentia verò, diuersitas: Quare cum vnus multipliciter dicitur, hæc quoque multipliciter quidem dicitur, vnus tamè est cuncta cognoscere. Non enim si multipliciter, ideo alterius. Sed si neque secundum vnus, neque ad vnus rationes reducitur, tunc alterius. Cum autem ad primum cuncta reducitur, vt puta quotiesque vnus dicitur ad primum vnus, similiter de eodè, & diuerso, & contrarijs dicendum se habere. Quapropter diuidedo quoties singula dicitur, sic attribuendum est ad primum in vno quoque prædicamento, quo modo ad illud dicitur: quedam, eodè quod habet illud: quedam, eodè quod faciunt: quedam secundum alios huiusmodi modos dicitur. Manifestum itaque quod in dubitationibus dictum est, vnus esse, tam de his, quæ de substantia ratione habere. Hoc autem vni erat eorum, quæ in dubitationibus diximus. Et philosophi est, de omnibus posse speculari. Si enim non philosophi, quis erit, qui considerabit, si idè Socrates est, & Socrates sedens: aut si vnus, vni contrarij: aut quid est contrarij, aut quoties dicitur. Similiter de cæ-

teris quoque huiusmodi. Cum itaque vnus prout vnus, & entis prout entis, hæc per se passiones sunt, & non prout numeri, aut lineæ, aut ignis, patet quod illius scientia est, & quid est cognoscere, & accidere eis. Et non in hoc errat, qui de his considerant, tanquam non philosophantes, sed quoniam substantia, de qua nihil sciunt, prior est. Nam quæ ad modum & numeri, prout numerus est, propriae passiones sunt, vt imparitas, paritas, cõmensuratio, aequalitas, excessus, defectus, & hæc rum absolutis, cum mutuo relatis insunt numeris, similiter solido, & immobili, & mobili, & leui, & graui aliqua propria sunt, ita & entis, prout ens est, quedam propria sunt. Et hæc sunt, de quibus veritatè considerare, philosophi est. Signum autem est, quod dialectici, & sophistæ eandè quidem, quæ philosophus subeunt figurat: sophistica enim, apparens solum sapientia est. Dialectici quoque, de omnibus disputant: ens verò commune omnibus est. Disputant autem de his scilicet, eodè quod hæc propria philosophiæ sunt. Circa idè enim genus, sophistica, & dialectica versatur cum philosophia. Verum philosophia, ab hac quidem modo potestatis, ab illa verò electione vite differt. Dialectica autem est tertiaria, de quibus philosophia est cognitiua: sophistica verò apparatus, existens verò minimè. Item, contrariorum altera coordinatio prioratio est, & cuncta ad ens, & non ens, & vnus, & pluralitatem reducitur: vt puta latus quidem vnus est, motus verò, pluralitatis. Entia verò, & substantia ferè cuncti cõcedunt ex contrarijs cõposita esse. Omnes etenim principia aiunt esse contraria: quidam, par & impar: quidam calidum & frigidum: quidam finè & infinitum: quidam amicitiam & cõtentionem. Cætera quoque omnia, videntur reducta ad vnum, & pluralitatem. Accipiantur autem reductio a nobis, in primis principia, & omnino, & quæ ab alijs, in hæc tanquam in genera cadunt. Manifestum itaque, ex his etiam est, quod vnus scientia est ens, prout ens est, speculari. Cuncta etenim, aut contraria, aut ex contrarijs, principia verò contrariorum, vnum & pluralitas. Hæc autem, vnus scientia, siue secundum vnum dicitur, siue non, sicuti fortassis, & veritas se habet. Et quæ vnus multipliciter dicitur, ad primum tamen cætera reducuntur: & contraria, similiter. Ac propterea & si ens, aut vnum non est vniuersale, & idem in omnibus, aut separatum, sicuti fortassis non est, hæc nihilominus ad vnum, illa verò consequenter. Et propterea, non est geometria, quid contrarij, aut perfecti, aut vnus, aut ens, aut idè, aut diuersum sit, speculari, nisi ex supposito. Quod igitur vnus scientia, est ens, prout ens est, & quæ ei prout entis insunt, speculari manifestum est: & quod non solum substantiarum, verum etiam eorum, quæ substantijs insunt, eadem speculariua est, ac illorum, quæ dicta sunt, & de prioris & posteriori, & genere & specie, & toto & parte, cæterisque huiusmodi.

Cap. III.

Secundum autem est, verum vnus, an alterius scientia est, de iis, quæ in thematicibus dignitates nominantur, & de substantia speculari, patet vtiq; quod vni est, & eius, quæ philosophi est, consideratio. Omnibus enim entibus insunt, sed non alicui generi separatim ab alijs. Et omnes quidem vtuntur, quia entis,

prout entis sunt. Vnumquodq; autē genus, ens. Ar
eatenus vruntur, quatenus eis satis est. Hoc autē
est, quantum illud continet genus, de quo demō-
strationes afferunt. Quare cū pateat, quōd pro-
ut entia sunt, eis insunt. (hoc nanq; eis commune
est) illius de his speculatio est, cuius est, de ente,
prout ens est, cognoscere. Propter quod nemo
eorum, qui particulariter cōsiderant, conatur ali-
quid de eis, siue quatenus vera, siue non, dicere.
Nec enim geometra, nec arithmeticus, sed natura
lium quidā meritō hoc facientes. Soli nanq; puta-
bāt, & de tota Natura, & de ente cōsiderare. Cū
autem aliquis adhuc superior naturali sit (Natu-
ra nanq; vnum quoddā entis genus est) illius vni-
uersalis, & circa primam substantiam speculati-
ui, profectō fuerit de his etiā cōsideratio. Est au-
tem physica, sapientia quedā, sed nō prima. Que-
cunq; verō, quidā eorum, qui de veritate dicunt,
quonā modo oporteat admitti, dicere conantur,
propter ignorantiam Analiticorum hoc faciunt.
Oportet enim accedere, hac edoctum, sed nequa-
quam, dum audiunt, quærere. Quod itaq; philo-
sophi, & eius, qui de tota substantia, quoad Natu-
ra fert, speculatur, etiā de principiis syllogisticis
est cōsiderare, manifestū est. Decet autē illum, qui
maximē circa quodq; genus cognoscat, vt dicere
habeat certissima rei principia. Quare & illum,
qui de entibus, prout entibus, omnīū certissima,
hic autē est philosophus. Omnīū autē certissimū
principiū est, circa quod impossibile est mentiri.
Notissimū etenim vt huiusmodi sit, necesse est:
circa nanq; illa, quæ nō cognoscunt, decipiuntur
omnes. Et nō ex suppositione: quod enim necesse
est illū habere, qui quoduis entīū intelligat, hoc
nō est suppositio. Quod autē cognoscere illū ne-
cesse est, qui aliquid cognoscat, necesse est, vt ve-
niat habens illud. Quod igitur tale principium,
omnīū certissimum est, patet. Quid autē illud
sit, deinceps dicamus. Idem enim simul inesse, &
non inesse eidē, & secundū idem, impossibile est.
Et quæcūq; alia annotaremus, sint ad logicas dif-
ficultates annotata. Hoc autē omnium est princi-
pio certissimum: habet etenim dictā annota-
tionē. Impossibile nanq; est, quiempiā idem puta-
re esse & nō esse, quæadmodum quidā Heraclitū
dicere arbitrabantur. Non enim necesse est, qua-
cunq; quis dicat, ea etiā putare. Quod si non cō-
tingit inesse eidem cōtraria, a noentur autem à
nobis, etiā huic propositioni consueta, cōtraria
verō opinio opinioni est, quæ contradictionis est.
Pater itaq; quōd impossibile est, simul eundem
idem arbitrari esse, & non esse: simul etenim ha-
beret opiniones cōtrarias, qui de ea re haberet-
tur mēdax. Quare omnes demōstrationes ad hęc
vltimā opinionem reducunt. Natura etenim hęc
ceterarū quoq; dignitatum omnīū principiū est.

Sunt autem quidam, qui (vt diximus)
ipū quoq; dicūt cōtingere idem esse,
& nō esse, & ita arbitrari. Vtuntur au-
tem hac oratione multi quoq; eorū,
qui de Natura tractant. Nos autem nunc accipi-
mus, tanquā impossibile sit, de eodem simul esse,
& non esse. Et per hoc monstrauimus, quōd cer-
tissimum hoc cunctōrū principiorum est. Conā-

tur autem quidam hoc quoque probare, propter
ignorantiā. Est etenim ignorantia, desicire quōd
oportet quærere demōstrationē, & quorū nō
etenim omnino impossibile est, omnium esse de-
monstrationē. In infinitū nanq; progredietur:
quare nec hoc modo esset demōstratio. Si autem
aliquorum nō oportet quærere demōstrationē,
quod magis principium esse tale iudicarent, dice-
re nō haberent. Est autē etiā de hoc demōstrare,
redarguēdo quod impossibile est, dummodo ali-
quid dicat, qui dubitat. Quōd si nihil, ridiculū est
quærere rationē ad eum, qui nullius habet ratio-
nem, quatenus nullā habet rationē: similis nanq;
plantę talis est, prout talis est. Demōstrare verō
redarguēdo, dico differre à demōstratione: quia
qui demōstraret, videretur quærere quod à prin-
cipio, cū aliter huiusce causā sit redarguēdo, &
nō demōstratio. Principiū verō ad hęc omnia,
non petere vt aut esse aliquid, aut non esse dicat:
hoc enim fortassis aliquis esse putaret, quod à
principio petere, sed aliquid, significare & sibi
ipsi, & alteri. Hoc enim necesse est, si quidē ali-
quid dicat. Quōd si nō, talis nō esset sermo, nec sibi ad
se ipsum, nec ad aliū. Si autē aliquis hoc cōcedat,
erit demōstratio, iam enim erit aliquid determi-
natum. At tamen nō qui demōstrat, sed qui susti-
net, causa est. Tollēs enim orationē, sustinet or-
ationē. Primō igitur manifestū est, hoc ipsum verū
esse, quōd nomen esse hoc, aut non esse significat.
Quare nō vtiq; omne ita, & nō ita, se habet: Item,
si homo vnū significat, sit autē hoc animal bipes:
dico autē vnum significare hoc, si hoc est hominī
quid homo sit, homo est hominī esse. Nihil autē
differt, etiam si plura quis significare dicat, solum
sint determinata: imponeret etenim cuiuslibet o-
rationi aliud nomē. Dico autē vtpura, si nō dicat
hominē vnū significare, sed multa, quorum vnus
quidē vna oratio, animal bipes, sint autem ceterę
quoq; plures, determinata verō numero: impo-
neretur etenim propriū nomē secundum quanq;
orationē. Quōd si non poneretur, sed infinita si-
gnificare dicat, manifestū est, quōd non esset ora-
tio. Non vnum enim significare, nihil est significa-
re. Nominibus verō nō significantibus perit ipsa
re vera disputatio, & ad inuicem, & ad se ipsum.
Nihil enim intelligere cōtingit, nihil vnum intel-
ligentes. Quōd si cōtingit, imponetur nomē huic
rei, vnū. Nomen, itaq; vt à principio dictū est, sit
aliquid significans, & vnū significans. Non potest
igitur hominī esse significare id, quod nō esse ho-
minis, si homo quidē nō solū de vno, sed etiā vnū
significat. Non enim hoc dicimus vnū significare,
quod de vno. Hoc enim modo, musicum etiam &
albū, & homio, vnū significarent: quare vnum, om-
nia erant: vniuoca nanq; & nō erit esse, & nō esse
idem, nisi secundū æquiuocationē: sicuti si quem
nos hominē nominamus, alij nō hominem voca-
rent. Quod autē dubitatur, non est hoc si cōtingit
simul idem esse, & nō esse hominē nomine, sed re.
Si autem nō alterū significat homo, & non homo,
patet quōd nec nō esse hominī ab eo, quōd est esse
hominī. Quare hominī esse, erit non hominī esse:
vnum nāq; erit. Hoc enim significat vnum esse, si-
cuti tunica & vestis, si ratio vna. Si autē erit vnū,
vnum significat hominī esse, & nō hominī. Verūm
monstra

monstratum est, quōd aliud significat, si quid est ve-
rum dicere, quōd homo sit animal, esse bipes. Hoc
enim erat, quod significabat homo. Si autem neces-
se est, non potest idem non esse animal bipes. Pos-
se est, non esse hominem. Non contingit ergo simul
verum esse, idem dicere hominem esse, & non esse
hominem. Eadem ratio est & de non esse hominem.
Hominī nanque esse, & non esse hominī, diuersum
significat. Siquidem & album esse, & hominem esse,
diuersum. Multo enim magis, illud opponitur.
Quare diuersum significat. Si autem album aliquis
dicat vnum & idem significare: rursus idem dice-
mus, quod & antea dictum est, quōd omnia vnum
sunt, & non solum opposita. Quōd si hoc non con-
tingit, accidit quod dictum est, si ad interrogatum
respondet. Si verō simpliciter interrogante, addat
etiam negationes, nō respondet ad interrogatum.
Nihil enim prohibet idem & hominem, & album,
& alia infinita multitudine esse. At tamen interro-
gati si verē est dicere hoc hominem esse, an non, id
respondendum est, quod vnum significat, & nō ad-
dendum quod & album, & magnum. Impossibile
nanq; est, accidentia, eorū infinita sint, percurrere.
Aut igitur omnia percurrat, aut nullum. Similiter
& si infinites idem esset homo, & non homo, inter-
rogatus si homo est, non debet vnā cum eo, quod
simul etiam non homo est respondere, nisi certa
quæcunq; accidunt, quæcunq; homo est,
aut non est respondeat. Quod autem si non fecerit,
non disputat. Et qui hoc dicant, omnino perimuntur
substantiā, & quod quid erat esse: necesse est nanq;
eis dicere omnia accedere, & ipsum hominī esse, aut
animal esse non esse. Si enim quicquam erit ipsum
hominī esse, hoc non erit non hominī esse, aut non
esse hominī, tamen si hæc sunt eius negationes: vnum
nanque erat, quod significabat, & hoc erat aliquid
substantia. Substantiam verō significare, est quod
non est ei esse aliud quippiam. Si autem ipsum ho-
minī esse, est ei ipsum non hominī esse, aut non esse
hominī, aliud erit. Quare necesse est eis dicere,
quōd nullius, talis ratio erit, sed omnia secundum
accidens: hoc enim substantia, & accidens differunt.
Albedo etenim hominī accidit, quoniam est quidem
albus, sed nō est ipsa albedo. Si autem omnia secun-
dum accidens dicuntur, nihil erit primum vniuer-
sale. Si autem accidens semper de aliquo subiecto
significat prædicationem, necesse est in infinitum
progredi. Sed impossibile est: plura enim quā duo,
non conueniunt. Accidens enim non est accidenti
accidens, nisi quia vtrunq; eidem accidit. Dico au-
tem veluti album est musicum, & hoc album, quo-
niam vtrunq; hominī accidit: sed non ita Socra-
tes musicus, quoniam vtrunq; alicui alteri accidit.
Cū itaque quædam ita, quædam aliter accidentia
dicantur, quæcunq; ita dicuntur vt album Socra-
ti, non possunt infinita sursum versus esse, vt Socra-
ti albo alterum aliquod quoq; accidens. Non enim
sit vnum, quod ex omnibus nec albo aliquid aliud
accidens erit, vtpura musicum. Nō enim magis hoc
illi, quā illud huic accidit. Et adhuc distinctum est,
quōd quædam ita accidunt, quædam vt musicum So-
crati. Quotcunq; verō hoc modo, nō accidenti ac-
cidit accidens: sed quotcunq; illi modo. Quare

non omnia secundum accidens dicuntur. Erit ergo
aliquid tanquam substantiam significans. Quod si
est, monstratum est quōd impossibile est simul cō-
tradictiones prædicari. Item, cōtradictiones simul
vere de eodem omnes, patet quōd omnia erunt
vnum: erit etenim idem & triremis, & paries, & ho-
mo, si de omni contingit quicquā affirmare, aut ne-
gare. Sicuti illis necesse, qui Protagoræ opinionem
sequuntur. Si enim cuiquā videatur homo non esse
triremis, patet quōd non erit triremis: sed etiā est,
si contradictio quidem vera est. Et certē sit quod A-
naxagoras aiebat, simul omnes res esse, ita vt nihil
verē vnum sit. Indefinitum itaq; videntur dicere. Et
putantes de ente tractare, de nō ente dicunt. Quod
enim potentia, & nō actu est, illud est indefinitum.
At verō dicenda est eis de omni, aut affirmatio, aut
negatio. Inconueniens nanq; est, si cui sua quidem
negatio inerat, alterius verō, quod non inest ei, non
inerit. Dico autem, vtpura si verum est dicere de ho-
mine, quōd nō est homo, manifestum est, quōd etiā
nō triremis est. Si affirmatio igitur, necesse est etiā
negationem inesse. Quōd si affirmatio nō inest, ne-
gatio tamen inerat, magis quā quæ ipsius est. Si igitur
& illa inest, inerat triremis negatio: & si hæc,
etiam affirmatio. Hęc igitur eis accidunt, qui hanc
orationem dicunt, & quōd non est necesse, aut affir-
mare, aut negare. Nam si verum est quōd homo, &
nō homo, patet quōd nec homo, nec nō homo erit.
Dnorum enim, duæ negationes. Quōd si illa ex
vtrisque vna, & hæc vna profectō proposita esset:
item, aut in omnibus ita se habet, & est album, & nō
album, & ens & non ens: & circa ceteras affirma-
tiones & negationes simili modo, aut non, sed circa
aliquas, circa verō aliquas non. Et si non circa om-
nes, ista vtrique ceteræ essent. Quōd si circa omnes,
rursus ac de quibuscunq; est affirmare, etiam ne-
gare est: & de quibuscunq; negare, etiam affirma-
re est: de quibuscunq; verō negare, non de omnibus
est affirmare. Et si ita esset, Aliquid vtrique pro cer-
to non ens, & hæc firma opinio. Quōd si ipsum non
esse, certum quid, & notum est, notior erit oppo-
sita affirmatio. Quōd si quodcunq; est negare, limi-
liter etiam affirmare necesse sit, aut verum est di-
uidendo dicere, vtpura album, & rursus quod non
album, aut non. Et si non est verum diuidendo dice-
re, neque dicit hæc, nihilque prorsus sunt illa fanē,
quæ non sunt, quo loquentur, aut ambulabunt? Et,
vt etiam antea dictum est, omnia vnum erunt: & ho-
mo, Deus, triremis, ac eorum contradictoria, idem
erunt. Quōd si de quocunq; similiter, nihil aliud
ab alio differret. Nam si differret, hoc verū, & pro-
prium erit. Similiter autem & si diuidentē vera di-
dicere contingit, quod dictum est accidit: & adhuc,
quōd omnes vera dicerent, omnēq; mentirentur,
ipsæque se ipsum mentiri concederet: simul autem
manifestum est, quōd de nullo est ad eum confide-
ratiō: nihil enim dicit. Neq; enim ita, neq; non ita
ait, sed ita, & non ita. Et rursus his ambobus nega-
tionem, quōd nec ita, neq; non ita. Nam si nō, esse
aliquid vtrique determinatū. Item, si cū affirmatio
vera sit, negatio falsa, & cū hæc vera sit, affirmatio
falsa est, nō sit simul idem affirmare, & negare verē.
Sed dicent fortassis, hoc esse, quod à principio po-
tuit

sed hinc verum: & (vt antea dictum est) necesse est, ad aliquid, & ad opinionem, & ad scitum omnia facere: quare nec factum est, nec erit quicquam, si nemo prius ordinatus sit. Quod si factum fuit, aut erit, pater quod non ad opinionem omnia sunt. Item, si vnum ad vnum, aut ad determinatum, & si idem est, & dimidium, & aequale, non tamen ad duplum, quod aequale est: ad opinionem itaque, si idem est homo, & quod opinatum est, non est homo, quod opinatur, sed quod opinatum est. Quod si vnumquodque ad illud erit, quod opinatur, infinita specie, quod opinatur erit. Quod igitur omnium certissima opinio est, non esse simul veras oppositas dictiones, & quid illis, qui sic dicunt, accidat, & cur ita dicunt, hanc demum dicta sint. Cum vero impossibile sit contradictionem simul de eodem verificari, pater quod neque contraria simul eadem inesse contingit. Contrarium enim alterum non minus privatio est: substantia vero privatio, negatio à quodam determinato genere est. Si impossibile itaque est simul affirmare, & negare verè, impossibile est etiam contraria simul inesse: sed aut ambo secundum aliquid, aut alterum secundum aliquid, alterum simpliciter.

M T vero nec inter contradictionem possibile est, quicquam medium esse, sed necesse est dicere, aut negare vnumquodque de vno manifestum autem est primo quidem definitibus, quid verum, quid falsum est. Dicere namque ens non esse, aut hoc esse, falsum: ens autem esse, & non ens non esse, verum est. Quare & qui dicit esse, aut non esse, verum dicit, aut mentitur. Sed nec ens, dicitur non esse, aut esse, nec non ens. Item, medium inter contradictionem, aut erit quemadmodum uerum inter album & nigrum, aut quemadmodum uerum inter hominem & equum. Si itaque ita est, non mutabitur perfectio. Ex non bono namque in bonum mutatur, aut ex hoc in non bonum. Nunc vero (semper apparet non enim est mutatio, nisi ad opposita, & media. Quod si est medium, etiam sic aliqua erit in album non ex non albo generatio: nunc autem non videtur. Item, omne intellectuale, aut intelligibile, mens aut affirmat, aut negat. Hoc vero ex definitione patet, cum verum dicat, aut mentitur. Cum enim sic componens dicat, aut neget, verum dicit, cum vero sic, mentitur. Item, in omnibus contradictionibus esse oportet, nisi orationis gratia dicatur. Quare neque verum dicit aliquis, neque non verum, & prater ens, & non ens. Quare etiam prater generationem & corruptionem, transmutatio aliqua erit. Item, in quibuscumque generibus negatio contrarium inducit, in his etiam erit, vtputa in numeris nec impar, nec non impar, numerus: sed impossibile est, ex definitione autem est manifestum. Item, in infinitum procedet, & entia non solum sesquialtera, sed etiam plura erunt. Rursus namque, hoc negare erit ad affirmationem & negationem: & hoc quicquam erit. Substantia namque eius est alia quaedam. Item, cum aliquo interrogante an album est, dicat quod non, nihil aliud negauit, nisi ipsum esse: ipsum vero non esse, negatio est. Aduenit autem quibusdam opinio ista, sicuti carera quoque prater

ter communem opinionem sunt. Cum enim non possint argumenta contentiosa solvere, cedunt orationi, attentioneque verum esse quod syllogizatum est. Quidam itaque ob talem causam dicunt quidam vero, propterea quod omnium causam querunt, principium vero ad hos omnes, ex definitione. Fit autem definitio ex eo, quod necessarium est aliquid eos significare. Ratio enim, cuius signum est nomen, definitio fit. Videtur autem Heracliti quidem opinio, omnia esse, & non esse, dicens vera omnia facere. Anaxagora vero, esse aliquid contradictionis medium, quare omnia talia. Cum enim miscetur, neque bonum, neque non bonum esse illud multum. Quare nihil est dicere verum.

H is autem determinatis, manifestum est, quod illa quoque, qua vno modo, & de omnibus dicuntur, impossibile est esse, vt quidam aiunt, quidam quidem nullum dicentes verum esse. Nihil enim prohibere ita cuncta esse aiunt, vt dicuntur commentariabilem esse: quidam vero omnia vera. Per enim rationes eorum, eademque, qua & Heracliti sunt. Qui enim dicit quod omnia vera, & omnia falsa, etiam separant, vt tranquo harum orationum dicitur, quare si hanc impossibilia sunt, illa quoque impossibilia esse necesse est. Item patet quod contradictiones sunt, quas non possibile est simul veras esse, neque falsas. Et si id videri possit magis contingere ex iam dictis, ad has tamen omnes rationes perire oportet, vt in superioribus sermonibus dictum est, non si sit aliquid, aut non sit, sed si aliquid significat. Quare ex definitione disputandum est, accipientibus quid verum, quid falsum significat. Si autem nihil aliud est, quam quod verum est affirmare, aut quod negare falsum est, impossibile est omnia falsa esse. Necesse est enim alteram contradictionis partem, veram esse. Item, si omne, aut affirmare, aut negare necesse est, impossibile est vtraque falsa esse: altera enim contradictionis pars, falsa est. Accidit autem (quod etiam publice fertur) his omnibus orationibus eas se ipsas perimere. Quae enim omnia vera dicit, contrariam quoque ubi orationem veram facit: quare suam ipsius non veram: contraria namque dicit eam non esse veram: qua vero omnia falsa, & hanc se ipsam. Quod si excipiant illa qui dem contrariam, quod sola non falsa est, hanc vero se ipsam, quod sola non falsa, nihil minus infinitas accidit eis perire orationes veras & falsas. Qui enim dicit veram orationem esse veram, consentit huic quod vera est: hoc vero in infinitum procedet. Clarum autem est, quod nec illi, qui omnia quiescere dicunt, verum dicunt, nec qui omnia moueri. Etenim si omnia quidem quiescunt, semper eadem vera, & falsa erunt: apparet autem hoc transmutari. Qui enim hoc dicit, aliquando ipse non erat, & rursus non erit. Si vero omnia mouentur, nihil erit verum: cuncta ergo falsa. Sed demonstratum est, hoc impossibile esse. Item, necesse est, ens transmutari: ex aliquo namque ad aliquid transmutatio. At vero, nec omnia quiescunt, aut mouentur aliquando, vt super verò nihil. Est enim quiddam, quod semper mouet ea, quae mouentur: & primum mouens, ipsum immobile est.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE METAPHYSICORVM,
LIBER QVINTVS.

P R I N C I P I V M, hoc quidem dicitur illud rei, à quo quis primum mouetur: vtputa, magnitudinis, & viciniam quidem, hoc principium est. Ex opposito vero aliud principium est illud, vnde quodque optime fiat: vt doctrina, non à primo, ac rei principio, aliquando inchoandum est, sed vnde quis facilius discat. Aliud autem, à quo primo infirmitate sit: nauis, carinae, & domus, fundamentum: animalium quoque quidam cor, quidam cerebrum: quidam quodcumque tale contingit, putant. Aliud vero, à quo primo non infirmitate, & transmutatio inchoat: vt proles, ex patre & matre, & bellum ex contumelia. Aliud potest id, ad cuius electionem mouentur, quae mouentur, & mutantur, quae mutantur: quemadmodum ciuitatum principatus, potentia, regna, & tyrannides principia dicuntur: etiam artes, & ex his maxime architectonicae. Itaque vnde primum res cognita est, illud quoque principium rei dicitur: vtputa, demonstationum suppositiones. Toties autem, causae quoque dicuntur: omnes namque causae, principia. Omnibus igitur principii commune est, esse primum, vnde aut est, aut fit, aut cognoscitur. Horum vero quaedam intrinsecus, quaedam extrinsecus sunt. Quare natura quoque principium est, & elementum, mens etiam, & electio, & substantia, & quod cuius causa. Multis etenim & cognitionis, & motus principium ipsum bonum, & malum.

C AUSA vero vno modo dicitur, ex qua inueniatur aliquid fit, vt res, status, & argentum, pater, & horum genera. Alio vero, specie, & exemplar. Hec autem est ratio eius, quod quid erat esse, & horum genera: vt ipsius diapason, duo ad vnum: & simpliciter, numerus, & partes, quae in ratione sunt. Item, vnde principium mutationis primum, aut quietis, vt qui consuluit, causa: & pater, proles: & simpliciter, facies, eius, quod factum est: & transmutatiuum, & transmutati. Item, vt finis: hanc autem est cuius causa, vt ambulandi sanitas. Propter quid enim ambulat, dicimus vt sanetur. Et cum ita dicamus, putamus causam reddidisse. Et quaecumque, inter illud mouens, & finem, media sunt: vt sanitatis, attenuatio, purgatio, medicamentum, aut instrumenta: omnia etenim haec finis gratia sunt: differunt vero ab inueniente, quod hanc quidem instrumenta, illa vero vt opera sunt. Causa itaque ferè toties dicitur. At cum multifariae causae dicantur, accidit multas quoque eiusdem non secundum accidens causas esse: vt statua, & ars statuaria, & ipsum quoque non secundum aliud

quippiam, sed prout statua est: non tamen eodem modo, sed hoc quidem vt materia, illa vero vt vnde motus. Et inuenit causas esse: vt laborare, bonae habitudinis: hanc vero, laborandi non tamen eodem modo, sed hanc quidem vt finis, illud vero principium motus. Item, idem aliquando contrariorum causa est. Quod enim cum addit, aliquid causa est: idem cum abicit, causam contrarij nonnunquam dicimus: vt absentiam gubernatoris, naufragij: cuius praesentia, salutis causa erat. Ambrasiae autem & praesentia, & priuatio: tanquam mouens causa sunt. Omnes autem nunc dictae causa, in quatuor incidit manifestissimos modos: elementa etenim syllabarum, & materia factorum, & ignis, & terra, & omnia huiusmodi corporum, partes quoque: totius, & suppositiones conclusionis, causa sunt, vt ex quo. Harum vero haec quidem tanquam subiectum, vt parres: haec vero tanquam quod quid erat esse, vt totus, & compositio, & species. Semen vero, & medicus, & consiliator, & simpliciter efficiens, omnia vnde transmutationis, aut status principium. Cetera vero, tanquam finis, & bonum aliorum: quod enim cuius causa, optimi, & finis aliorum vult esse: nil autem differat, bonum id, an apparatus bonum dicatur. Haec itaque causae, ac totae species sunt. Modi autem causarum, numero quidem multi sunt, in pauciores autem reducuntur. Dicitur etenim causa etiam earum, quae eiusdem speciei sunt, multipliciter, prius videlicet, & posterius alia, quam alia: vt sanitatis, medicus, & artifex: & ipsius diapason, duplum, & numerus, & illa semper, quae continent quodcumque particularium. Item, vt ipsum accidens, & eorum genera, vt statua, aliter Polycleto, & aliter statuarius, quia accidit statuatio Polycleto esse: & ea, quae continent accidens, vt homo cauusa statua, aut simpliciter animal quoniam Polycleto homo, homo autem animal est. Est autem accidens tium quoque aliud alio remotius, & propinquius: vt puta, si albus, & musicus dicantur statuae causa, & non solum Polycleto, aut homo. Prater omnes autem, quae propriae dicuntur, quae vt secundum accidens, alia vt potentia dicuntur, alia vt agentes: vt aedificij extruendi, aedificator, aut aedificans aedificator. Similiter autem illae quoque dicuntur de his quorum causa sunt: vt huius statuae, aut artis, aut simpliciter imaginis: aut huius artis, aut artis, aut simpliciter materiae: & de accidentibus similiter. Item, haec & illae, coniunctae dicuntur: vtputa non Polycleto, nec statuarius, sed Polycleto, statuarius. Attamen haec omnes, multitudine quidem sex sunt. Dicuntur autem dupliciter: aut enim vt singulare, aut vt genus eius: aut vt accidens, aut vt genus accidentis: aut vt coniuncta aut simpliciter dicta, item tanquam agentes, aut secundum potentiam.

potentiã. Differunt autem, eò quod agentes quidem & ingulares simul sunt, & non sunt tam ipsi, quam illa, quorum causæ sunt: veluti hic medicans, huic conualescenti: & hic edificator, huic, quod edificatur. Quod verò secundum potentiam, non semper corrumpitur enim non simul domus, & edificator.

Cap. III.

Nelementum dicitur, ex quo componitur primo in existenti indivisibili specie in aliam speciem: ut vocis elementa, ex quibus componitur vox. Et in quæ vltima, dividitur: illa verò, non amplius in alias voces ab ipsis specie diuersas. Sed & si diuidantur, particulae tamen eorum eiusdem speciei sunt: ut aqua particula, aqua; sed non syllaba. Similiter etiam corporum elementa dicunt, ea dicentes vltima, in quæ corpora diuiduntur. Illa verò, non amplius in alia specie differentia corpora: & siue vnum, siue plura huiusmodi sint, hæc elementa dicuntur. Similiter autem figurarum quoque elementa dicuntur, ac simpliciter demonstrationum. Prima enim demonstrationes, quæ in pluribus demonstrationibus insunt, hæc elementa demonstrationum dicuntur. Sunt autem tales, primi, ex tribus per vnum medium syllogismi. Hinc autem metaphoricè appellantur etiam elementum, quod vnum, & paruum existens, ad plura vtilè sit. Quare & paruum, & simplex, & indivisibile, elementum dicitur. Vnde & euenit, quæ & maxime vniuersalia sunt, elementa esse: quoniam cum vnum quodque eorum vnum, & simplex sit, in multis, aut omnibus, aut quàm plurimis inest. Et vnum, & punctum, principia esse videtur. Cum itaque illa, quæ genera vocantur, vniuersalia, & indivisibilia sint, (vna enim est ipsorum ratio) genera quidam dicuntur elementa: & magis quàm differentiam, quoniam genus magis vnuerfale est. Cuiusque enim differentia inest, genus quoque sequitur illud. Cui verò genus, non vtrique differentia. Omnibus verò commune est, illud cuiusque esse elementum, quod primum cuique inest.

Cap. IIII.

Natura verò dicitur vno quidem modo nascentium generatio: ut si quis produca voce dicat Y. Alio verò, ex quo primo in existente generatur, quod gignitur. Item, vnde primus motus in vnoquoque eorum quæ natura sunt, in eo secundum quod ipsum est. Nasci autem dicuntur, quæcunque incrementum per aliud habent, tangendo, & conuascendo, aut adnascendo, sicuti embryones. Differunt autem conuascencia à tactu: hic enim nihil aliud præter tactum necesse est esse. In conuascencia verò, est quiddam vnum in ambobus idem, quod propter id, quod se contingant, facit ut conuascantur, & vnum secundum continuationem, & quantitatem non secundum qualitatem sint. Item natura dicitur, ex quo primo inordinato existente, & immobili ex sua potentia, aut est, aut fit aliquid eorum, quæ natura sunt, ut statua, vasorumque æneorum, & natura dicitur, ligneorum verò lignum; similiter autem & de cæteris. Ex his enim vnumquodque est, prima materia salua. Hoc enim modo, & eorum, quæ natura sunt elementa dicuntur esse natura: quidam ignem, quidam terram, quidam aërem, quidam aquam, quidam aliquid aliud tale dicentes, & quidam aliqua horum,

quidam verò hæc omnia. Alio item modo, natura dicitur substantia eorum, quæ natura sunt: sicuti qui dicunt, naturam esse primam compositionem: aut sicut Empedocles dicit, quod nullius entium natura est, sed mixtio solùm, & mixtionum permutatio est. Natura verò ab hominibus nominatur. Quare & quæcunque natura sunt, aut fiunt, iam exillente, ex quo aptum est fieri, aut esse, non dicitur naturam habere si speciem, & formam non habeat. Natura igitur, quod ex ambobus his est: ut animalia, & partes eorum. Natura verò hæc, prima materia, & hæc dupliciter: aut quæ ad ipsum prima, aut simpliciter prima: ut pura operum æneorum, ad ipsa quidæ æs primum simpliciter autem, aqua fortassis, si omnia quidem liquabilia aqua. Hæc species, & substantia: hæc autem est generationis finis. Metaphoricè verò, omnino omnis substantia, natura propter hæc dicitur: quoniam & natura, est aliqua substantia: ex dictis itaque prima, & quæ proprie dicitur natura, est substantia eorum, quæ in se ipsi, ut ipsa sunt, motus principium habet. Materia enim eò quod, huius est susceptiua, dicitur natura: generationes autem, ac ipsum nasci, eò quod ab hac motus sunt: principium quoque, motus eorum, quæ natura sunt, hæc est, in illa quodam modo aut potentia, aut actu.

Cap. V.

Necessarium dicitur, sine quo non contingit vivere, tanquam cõcausa: ut respicere, & alimentum animali necessarium est: impossibile enim est, absque his animal esse. Et sine quibus, bonum non contingit aut esse, aut fieri, siue aliquid mali repellere, aut eo participari, ut bibere potionem medicatam, necessarium est, ut non ægroter: & in Aeginam navigare, ut pecuniam recipiat. Item, violentum, & vis: hoc autem est, quod præter propositum & electionem obstat, & prohibet. Violentum enim, necessarium dicitur: quare etiam triste, ut Euenus quoque ait. Omnis namque necessaria res, tristis est. Et vis, necessitas quædam est, quemadmodum Sophocles dicit. Eius vis me cogit hæc facere, & rectè, necessitas videtur inevitabile quiddam esse: contrarium enim voluntario, & secundum cogitationem motui est. Item, quod non contingit aliter se habere, necesse dicitur, ita se habere: & secundum hoc necessarium, cætera quoque omnia dicuntur quodam modo necessaria. Nam & ipsum necessarium aut agere, aut pati, tunc dicitur, cum non cõtingat propter illud, quod vim inferat, secundum propositum fieri, tantum illa existente necessitate, propter quam non contingit aliter: & in eis, quæ cõcausæ viuendi, & boni sunt, similiter. Cum enim non contingat, hic quidem ipsum bonum, hic verò ipsum vivere, & esse siue quibusdam, hæc necessaria: & hæc causa, necessitas quædam est. Item, demonstratio, necessitatorum est: quoniam non contingit aliter se habere, si similiter demonstratum est. Huius verò causa ipsa prima, si impossibile est aliter se habere, ex quibus fit syllogismus. Quorundam itaque alia est causa, ut necessaria sunt: quorundam verò nihil, sed propter hæc, alia necessaria sunt. Quare & proprie necessarium est, quod simplex est: hoc enim non potest multipliciter se habere: quapropter, nec aliter, & aliter: etenim multipliciter se haberet. Si igitur aliqua perpetua, & immobilia sunt, nihil

nihil in eis violentum, aut præter naturam est.

Cap. VI.

Num, dicitur vno modo secundum accidens: altero, per se. Secundum accidens quidem, Coriscus, & musicus, & Coriscus musicus. Idem enim est dicere Coriscus, & musicus iustus Coriscus. Cuncta etenim hæc, vnum dicuntur secundum accidens: iustum quidem & musicum, quoniam vni substantia accidit: Coriscus, & Coriscus, quoniam alterum alteri accidit. Similiter etiam quodam modo musicus Coriscus, cum Corisco, vnum est: quoniam altera partium earum, quæ in oratione sunt, alteri accidit: ut puta musicum Corisco, & musicus Coriscus, iustus Corisco, quoniam vtriusque pars vna eidem vni accidit. Nihil enim differt, aut Corisco musicum accidere, aut isti hoc. Similiter autem, tam si de genere, quàm si de aliquo vniuersalium nominum accidens dicatur: ut puta, quod idem homo, & musicus homo. Aut enim homini, qui vna est substantia, musicum accidit, aut quoniam ambo alicui singulariũ accidunt, veluti Corisco: non tamen eodem modo ambo insunt: sed hoc quidem ut genus fortassis, & ut in substantia, illud verò ut habitus, aut passio substantia. Quæcunque itaque secundum accidens vnum dicuntur, hoc modo dicuntur. Illorum verò, quæ per se vnum dicuntur, hæc quidem dicuntur eò, quod continua sunt: ut tactus, vinculus, & ligna, visco. Linea quoque etiam si curva sit, sed continua, vna dicitur: sicut partium etiam vnaqueque, crus, & brachium. Ex his autem ipsis, illa magis vnum sunt, quæ natura, quæ autem continua sunt. Continuum verò dicitur, cuius vnus per se motus, & non potest aliter esse: vnus verò, qui indivisibilis: indivisibilis autem, secundum tempus. Secundum se autem continua, quæcunque non tactu vnum sunt. Si enim ponamus inuicem tangentia ligna, nõ dices ea vnum, neque lignum, neque corpus, nec aliquid continuum esse. Igitur & illa quæcunque omnino continua sunt, vnum dicuntur, etiam si habeant flexionem. Et ad hæc magis, quæ non habent: ut tibia, aut femur, quàm crus: quoniam contingit, vnum nõ esse motum crucis. Et rectè magis, quàm curva, vnum est. Curua verò, & angulum habentem, & vnam, & non vnam dicimus: quoniam contingit, & non simul eius, motus, & simul esse. Rectè verò, semper simul, nullaque particula magnitudinem habens, hæc quidem quiescit, hæc verò mouetur, quemadmodum curus. Alio item modo vnum dicitur, cum subiectum sit specie indifferens. Indifferens autem, quorum species indivisibilis secundum sensum est. Subiectum verò, aut primum, aut vltimum ad finem. Etenim vnum vnum, & aqua vna dicitur, quatenus indivisibilis secundum speciem est. Liquoresque omnes, ut oleum, vinum, & liquabilia vnum dicuntur, quoniam omnium vltimum subiectum idem est. Aqua namque, & aër, hæc omnia sunt. Dicuntur autem vnum, & quorum vnum genus differens oppositis differentiis. Ac cuncta hæc, vnum dicuntur, quoniam vnum est genus subiectum differentiis: ut homo, equus, canis, vnum quid, quoniam omnia animalia. Et quodam simili modo, sicuti materia vna. Hæc autem quandoque quidem ita vnum dicuntur

quandoque verò superiore genere. Quod idem dicitur, si vltima generis species sunt, illa autem superiora ipsis: ut puta, triangulus duorum æqualium laterum, vna & eadem figura cum triangulo trii æqualium laterum est: ambo etenim trianguli, sed non iidem trianguli. Item, vnum ea dicitur, quorum ratio, quod quid erat esse dicēs, indivisibilis ad aliam est, quid erat esse rei significantem. Ipsa enim per se ipsam omnis ratio, diuisibilis. Sic enim & auctum, & diminutum vnum est, quoniam ratio vna: quemadmodum in superficiebus est ipsius speciei vna. Et omnino quocumque intellectio, quæ quod quid erat esse intelligit, indivisibilis est, neque separare potest nec tempore, nec loco, nec ratione, hæc maxime vnum sunt, & horum quæcunque substantiæ sunt. Vniuersaliter namque quocumque, nõ habent diuisionem, quatenus non habent, eatenus vnum dicuntur: ut puta, si prout homo non habet diuisionem, vnum est homo: quod si prout animal, vnum animal: quod si prout magnitudo, vna magnitudo. Plurima itaque, vnum dicuntur, eò quod aliquid vnum aut agunt, aut participant, aut habent, aut ad aliquid vnum sunt. Quæ verò primò vnum dicuntur, illa sunt, quorum substantia vna, vna verò, aut continuatione, aut specie, aut ratione. Numeramus etenim itaquam plura, aut quæ nõ continua sunt, aut quorum ratio nõ est vna. Item, est quidem, ut quocumque dicamus continuatione vnum esse, modo quantum, & continuum sit. Est autem ut non aliquid totum sit: hoc autem, si non habeant speciem vnam. Nõ enim dicimus similiter vnum (cum viderimus partes calceamenti quomodocumque compositas) propter continuationem, sed si ita, ut calceamentum sit, ac quandam speciem habeat, tunc vnum. Quare maxime linearum, circuli linea vna est, quoniam tota, & perfecta est vni autem esse, principium est alicui numero esse. Prima enim mensura principium est. Quo namque primò cognoscimus, hæc prima cuiusque generis mensura. Principium itaque scibilis circa vnum quodque, ipsum vnum. Non est autem idem in cunctis generibus vnum, sed hic quidem dies, hic verò vocalis, aut muta. Gravitas autem, aliud: & motus, aliud: vbiq; autem, ipsum vnum aut quantitatem, aut specie indivisibile. Illud igitur, quod secundum quantum, & prout quantum indivisibile est, quod quidem omnino, & sine positione est, dicitur vnitatis: quod verò omnino, & positionem habens, punctum: quod autem secundum vnum, linea: quod verò secundum duo, superficies: quod autem omnino, & in reia secundum quantum diuisibile, corpus. Etenim conuerso, in duo quidem diuisibile, superficies est: quod verò in vnum, siue: quod autem nequaquam secundum quantitatem diuisibile est, punctum, & vnitatis est: quæ quidem sine positione, vnitatis: quod verò habet positionem, punctum. Item alia numero, alia genere, alia specie, alia analogicè vni sunt. Numero quidem, quorum materia vna: specie verò, quorum ratio vna: genere autem, quorum eadem prædicationis figuræ secundum analogiam verò, quæcunque se habent, ut ad aliud. Semper autem posteriora sequuntur præcedentia: ut puta quæcunque numero, specie quoque vnum sunt: quæcunque verò specie, non etiam numero, sed genere cuncta vnum sunt, quæcunque etiam specie

fieri, aut eò quòd bene. Etenim inanimatis etiam talis potentia inest, ut instrumentis. Aliqua enim posse sonare lyram aiunt, aliquam minime, si non bene sonans est. Impotentia verò, potentia privata est, & quaedam talis principij ablatio, quale diximus: aut omnino, aut ab eo, qui natura aptus est habere, aut & cum natura aptus sit iam habere. Non enim similiter dicent impossibile esse, puerum generare, & virum eunuchum. Item, utriusque potentia est impotentia opposita, & ei, quæ solum motiva, & ei, quæ bene motiva est. Impossibilia quoque, quædam secundum hanc impotentiam dicuntur, quædam alio modo, ut possibile & impossibile. Impossibile quidem, cuius contrarium necessarium verum est: veluti diuinum commensurabile esse, impossibile est: quoniam talium huiusmodi est, & cuius contrarium non solum verum, sed necessarium quoque est, ut incommensurabile sit. Commensurabile igitur non solum falsum, sed necessarium etiam falsum est. Ipsum verò possibile huic contrarium, cum non sit necessarium, contrarium falsum esse: ut sedere hominem, possibile est: non enim necessarium non sedere, falsum est. Possibile itaque, uno quidem modo significat, ut dictum est, quod non necessarium falsum est: alio verò ipsum verum esse: alio autem, contingens verum esse metaphoricè autem, quæ in geometria potentia dicitur. Hæc igitur possibilia, non secundum potentiam. Quæ autem dicuntur, omnia ad primam vnam dicuntur: hæc autem, est principium transmutationis in altero, prout alterum est. Cetera namque possibilia dicuntur, quædam, eo quod eorum aliquid, talem potentiam habet: quædam, eo quod non habent: quædam eò quod sic habent. Similiter etiam impossibilia. Quare propria primæ potentie definitio profectò erit, principium transmutationis in altero, prout alterum est.

Cap. xiii.

Quædam dicitur, quod insita diuisibile, quorum utrunque, aut singula vnu quid, & quod quid apta sunt esse. Multitudo igitur, quantum quid, si numerabilis est: magnitudo verò, si mensurabilis. Dicitur autem multitudo quidem, quæ potentia diuisibilis est in non continua: magnitudo verò, quæ in continua est, longitudo. Quæ verò ad duo, latitudo. Quæ autem ad tria, profunditas est. Horum autem multitudo quidem finita, numerus. Longitudo verò, linea. Latitudo autem, superficies. Profunditas verò, corpus est. Item, alia per se quædam dicuntur, alia secundum accidens: ut puta, linea quidem, quantum quiddam per se est: multum verò, secundum accidens. Eorum verò, quæ per se sunt, quædam secundum substantiam sunt, ut linea quantum quiddam, (in definitione namque, quod quid est dicenti, quantum quiddam inest) quædam passionem, & habitum huiusmodi substantiæ sunt, ut multum & paucum, longum & breue, latum & strictum, profundum & humile, graue & leue, & cetera quoque huiusmodi. Sunt autem magnum etiam & paruum, maius & minus, tam secundum se, quam ad se inuicem dicta, quanti per se passionem. Transferuntur autem & ad alia ista nomina. Eorum autem, quæ secundum accidens dicuntur quædam, quodam ita dicitur, ut prædictum est, quod multum, & album quantum est;

eò quòd illud, cui insunt, quantum quid est. Quædam, ut motus, & tempus: & hæc enim quanta quædam & continua dicuntur, eò quod illa diuisibilia sunt, quorum hæc sunt passionem. Dico autem non quod mouetur, sed quo motus est. Etenim quoniam illud quantum est, & motio est quantum tempus autem, propter illa.

Cap. xiiii.

Quædam dicitur uno modo differentia substantiæ: ut puta, quale animal homo, quoniam bipes: equus verò, quadrupes: & ciculus qualis quædam figura, quoniam abscissus angulis est, tanquam differentia, quæ secundum substantiam qualitas sit. Vno itaque modo, qualitas dicitur substantiæ differentia. Alio, ut in mobilia, & mathematica, veluti numeri, quales quidam sunt, ut qui compositi: & non solum qui ad vnum sunt, sed etiam, quorum imitatio superficies, & solidum. Hi autem sunt, qui quoties quæritur, aut quoties quantum existit. Substantia namque, cuiusque, quæ quod semel, ut puta ipso sex, non qui bis, vel ter, sed qui semel. Sex enim semel, sex sunt, licet quæcumque substantiam, quæ mouentur, passionem: ut caliditas, & frigiditas, albedo & nigredo, grauitas & leuitas, & quæcumque similia, secundum quæ dicuntur alterari corpora, ipsi mutati. Item, secundum virtutem, & malitiam, & omnino bonum & malum. Ferè itaque, secundum duos modos dici possit ipsum quale, & horum vnum maxime proprium. Prima etenim qualitas, substantiæ differentia est: huius autem pars, & quæ in numeris qualitas est. Etenim differentia quædam substantiarum est, sed non aut eorum, quæ mouentur, aut non prout mouentur: hæc autem, passionem eorum, quæ mouentur, prout mouentur sunt, & motuum differentia. Virtus autem, & malitia, passionem quædam partes sunt. Differentia enim motus, & actionis quædam manifestant, secundum quas bene vel male agunt, aut patiuntur ea, quæ in motu sunt. Quod enim hoc modo potest moueri, aut agere, bonum: quod verò illo modo, & contrario, malum. Maxime autem bonum & malum significant qualitates in illis, quæ animata sunt, & illis maxime, quæ habent electionem.

Cap. xv.

Aliiquid dicitur quædam, ut duplum ad dimidium, & triplum ad tertiam partem: simpliciter multiplex, ad multiplicati partem: & excedens, ad excessum. Quædam, ut calefactiuum ad calefactibile, & sectiuum ad secabile: & simpliciter, actiuum ad passiuum. Quædam, ut mensurabile ad mensuratum, & scibile ad scientiam, & sensibile ad sensum. Dicuntur autem prima quidem secundum numerum, aut simpliciter, aut determinate ad eos, aut ad vnum: ut puta, duplum quidem ad vnum, numerus determinatus: multiplex verò secundum numerum, ad vnum, non tamen determinatum, ut huius, vel huiusmodi alterum verò ad subalternum secundum numerum, ad numerum determinatum: superpartiens autem ad superpartientem secundum indeterminatum, sicuti multiplex ad vnum: excedens autem ad excessum, omnino indeterminatum secundum numerum. Numerus enim commensurabilis, secundum verò incommensurabilem numerum dicitur. Excedens enim ad excessum tantum est, & vltimum hoc verò, indeterminatum est. Quodcumque enim contingit, est aut

aut æquale, aut non æquale. Hæc itaque ad aliquid omnia, secundum numerum dicuntur, & numeri passionem sunt. Et adhuc æquale, simile, & idem, secundum alium modum. Secundum vnum etenim omnia dicuntur. Eadem enim sunt, quorum substantia vna. Similia verò, quorum qualitas vna: æqualia autem, quorum quantitas vna. Ipsum verò vnum, numeri principium, & mensura. Unde hæc omnia ad aliquid dicuntur: secundum numerum quidem, non tamen eodem modo. Actiua verò & passiuæ, secundum actiuam & passiuam potentiam, & potentiam actionem: ut puta calefactiuum ad calefactibile, quoniam possunt: & rursus calefactens ad id, quod calefit, & secans ad id, quod secatur, ut agentia. Eorum autem, quæ secundum numerum sunt, non sunt actionem, nisi quemadmodum in aliis dictum est. Sed secundum motum actionem non existunt. Eorum verò, quæ secundum potentiam, etiam secundum tempora iam dicuntur ad aliquid: veluti quod fecit, ad id, quod factum est: & id, quod facturum est, ad id, quod faciendum est. Sic enim patet quoque, si licet patet dicitur: hoc enim fecit, at illud passiuum quid est. Item, quædam secundum priuationem potentia, ut impossibile: & quæcumque ita dicuntur, ut inuisibile. Quæcumque igitur secundum numerum & potentiam ad aliquid dicuntur, cuncta sunt ad aliquid, eò quod ipsum, quod est alterius, dicitur ipsum, quod est, sed non eò, quod aliud ad illud. Mensurabile, & scibile, & intelligibile, eò quod aliud ad illud dicitur. Nam intelligibile significat, quod eius est intellectus. Non est autem intellectus ad illud, cuius intellectus est. Idem enim profectò bis dictum esset. Similiter & visus, cuiusdam est visus, non cuius est visus, (est verum est hoc dicere) sed ad colorem, aut aliquid aliud tale. Illo verò modo bis idem diceretur, quod visus est, cuius est visus. Eorum igitur, quæ per se ad aliquid dicuntur, quædam ita dicuntur, quædam si genera eorum talia sunt: ut puta medicandi ars eorum est, quæ ad aliquid sunt, quoniam ad aliud sunt. Item, secundum quæ ad aliquid dicuntur ea, quæ illa habent: ut equalitas, quoniam ipsum æquale: & similitudo, quoniam & ipsum simile. Aliqua verò secundum accidens dicuntur: ut homo aliquid, quoniam iam accidit ei duplo esse. Hoc autem eorum est, quæ ad aliquid sunt: aut album, si eadem accidit duplo, & albo esse.

Cap. xvi.

Effectum dicitur uno quidem modo, extra quod non est vlla accipere particulam: ut puta, tempus ipsum vniuersumque perfectum est, extra quod non est vllum accipere tempus, quod pars huius temporis sit. Et quod secundum virtutem, & quod est eius, quod bene, non habens excessum ad genus: ut perfectus mulicus, & perfectus tibicen, cum secundum propriam virtutis speciem in nullo deficient. Ita etiam in malis, metaphoricè dicimus carum, & calumniatorem perfectum, & furè perfectum, quoniam etiam bonos eos appellamus: ut puta furem bonum, & calumniatorem bonum. Virtus quoque, quædam perfectio est: vnumquodque namque iuc perfectum est, cunctaque substantia tunc perfectum, sicutum

secundum speciem propria virtutis nulla desit particula magnitudinis naturalis. Item, quibus finis studiosus est, ea perfecta dicuntur: etenim secundum quod habent finem, perfecta dicuntur. Quare cum finis vltimorum quippiam est, ad præuam quoque transferentes, dicimus perfectè interemptum esse, & perfectè corruptum esse, cum nil corruptionis, aut mali delit, sed in vltimo sit. Propter quod & mors metaphoricè dicitur finis, quoniam vltima. Finis autem, & quod cuius gratia, vltimum. Quæcumque igitur per se perfecta dicuntur, toties dicuntur, quædam eò quod secundum bene in nullo deficient, nec habent in aliquo genere excessum, nec est quicquam extra: cetera verò iam secundum ipsa, eò quod aut aliquid tale faciunt, aut habent, aut conueniunt, aut tali, aut aliquo alio modo ad ea, quæ primò dicta sunt, perfecta dicuntur.

Cap. xvii.

Erimus dicitur, quod vltimum cuiusque est, extra quod nihil est accipere primum, & intra quod omnia primum, & quod magnitudinis species, aut magnitudinem habentis, & cuiusque finis. Tale verò est, ad quod motus & actus, & non à quo. Quandoque autem ambo, & à quo, & ad quod, & cuius causa, & substantia vniuersumque, ac quod quid erat esse vniuersumque. Cognitionis enim hoc, terminus est: quod si cognitionis, rei quoque est. Quare patet, quod quoties dicitur principium, toties etiam terminus, & amplius. Principium namque, terminus quidem, sed non omnis terminus, principium.

Cap. xviii.

Secundum quod, multipliciter dicitur. Vno modo, species, & substantia cuiusque rei, ut secundum quod bonus, ipsum bonum. Alio, in quo primo fieri aptum est, ut color in superficie. Quod igitur primò dictum est secundum quod, ipsa species est: secundum verò tanquam cuiusque materia, & primum cuiusque subiectum. Et omnino ipsum secundum quod, toties dictum erit, quoties dicitur causa. Secundum quod enim venit, aut qua causa venit, dicitur & secundum quod paralogizatum, siue syllogizatum est, & quæ syllogismi, siue paralogismi causa est. Item, secundum quod dicitur, quod secundum positionem est, secundum quod sterit, aut secundum quod vadit: etenim hæc omnia positionem, & locum significant. Quare & secundum se, multipliciter ut dicatur necesse est. Vno namque modo secundum se, est quod erat esse cuiuslibet: ut Callias, & quod quid erat esse Calliam. Alio verò, quæcumque in eo quod quid est insunt: ut puta Callias, secundum se animal est: in ratione enim, animal inest. Callias enim, quoddam animal est. Itè, si in se ipso primo suscepit, aut in aliquo sui: ut puta, superficies alba secundum se: & homo, secundum se viuens. Anima namque, pars quædam hominis est, in qua prima ipsum viuere est. Item, cuius non est aliqua alia causa. Hominis namque multæ causæ sunt, animal, bipes: attamen secundum se, homo est homo. Item, quæcumque soli, prout soli, insunt. Quare quod separatum est, secundum se est.

Cap.

Cap. XIX.

Dispositio, dicitur ordo partes habetis, aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem. Positionem enim quandam esse oportet, sicut ipsum etiam dispositionis nomen significat.

Cap. XX.

Habitus autem dicitur vno modo, tanquam quidam habitus, & habitus actus: sicuti actio quadam, aut morus. Nam cum hoc quidem efficit, illud verò fit, est media affectio. Ita & habitus vestis, & vestis habitus, est medius habitus. Hunc itaque habitum, quod non contingit habere, manifestum est. In infinitum enim progredieretur, si habitus, esse habitum habere. Alio modo habitus, dicitur dispositio, secundum quam bene vel malè disponitur dispositum, & aut secundum se, aut ad aliud: ut sanitas, quidam habitus est: dispositio etenim, talis est. Item, habitus dicitur, si particula talis dispositionis sit. Quare partium quoque virtus, quidam habitus est.

Cap. XXI.

Actio dicitur, vno quidem modo qualitas, secundum quam alterari contingit: ut album & nigrum, dulce & amarum, grauitas & leuitas, & quæcunq; alia similia. Alio modo, horum actiones, & iam alterationes: item, harum magis, quæ noxiæ alterationes, & morus, & maxime quæ tristes, & noxiæ sunt. Item, calamitatum, & tristium magnitudines, passionis dicuntur.

Cap. XXII.

Priuatio dicitur vno modo, si non habeat aliquid eorum, quæ apta sunt haberi: etiam si ipsum non sit natura aptum habere: ut planta dicitur oculis priuari. Alio modo, si cum aut ipsum, aut genus eius, aptum habere sit, non habeat: ut pura, aliter cæcus homo visu priuatur, & aliter calpa. Hæc quidem secundum genus, ille verò secundum se. Item, si cum aptum sit, & quando sit aptum habere, non habeat. Cæcitas namque, priuatio quadam est. Cæcus autem non secundum omnem ætatem, sed si, in qua aptus est habere, non habet. Similiter si in quo & secundum quod, & ad quod, & quemadmodum natura aptus sit, non habeat. Item, violenta cuiusq; ablatio, priuatio dicitur: & quoties negationes ab I N, vel simili negatione incipientes dicuntur, toties etiam priuationes dicuntur. Inæquale namque dicitur, eò quòd non habeat æqualitatem, aptum existens habere. Inuisibile verò, eò quòd non habeat omnino colorem, & quòd exiguum: & impes, eò quòd & non habeat omnino pedes, & quòd debiles. Item, cum partem quid habeat: ut cum dicimus oliuam exoffem, hoc autem est, eò quòd exile quiddam habet. Item, cum non facile, aut non bene: ut insecabile, non solum eò quòd non secetur, sed etiam eò quòd non facile, nec bene. Item, cum omnino non habeat. Cæcus namque dicitur, non qui vno oculo est, sed qui vtriusque oculi visu caret. Quare non omnis, bonus vel malus, aut iustus vel iniustus, sed etiam intermedium est.

Cap. XXIII.

Abere, multipliciter dicitur. Vno modo, cum quid secundum suam naturam, aut suum impetum agat. Quare dicitur, quòd febris hominem habet, & tyrannus ciuitates & indurum vestem. In quo quid tanquam susceptiuo existit: ut æs habet statum speciem & corpus ægritudinem. Alio modo, ut continens ea, quæ contenta sunt. In quo namque contentum quiddam est, haberi ab eo dicitur: ut vas, habere humidum, dicimus: & vrbes, homines: & nauem, nauas: sic & totum, partes habet. Item, quòd prohibet aliquid secundum suum impetum moueri, aut agere, habere dicitur hoc ipsum: ut & columnæ, imposita onera: & ut poëtae Atlantem faciunt celum habere tanquam nisi ipse teneret, casurum super terram, ut quidam Phylologorum tradunt. Hoc autem modo & continens dicitur, quæ continet, habere, tanquam separare, ut secundum suum impetum vnumquodque. In aliquo etiam esse, similiter & consequenter sicuti habere dicitur.

Cap. XXIII.

X aliquo esse, vno modo dicitur ex quo, ut ex materia est. Et hoc dupliciter, aut secundum primum genus, aut secundum vltimam speciem: ut puta, omnia liquabilia quodam modo quidem ex aqua sunt, quodam modo verò, ex ere statua est. Vno modo dicitur, ex primo mouente principio: ut ex quo pugna ex conuicio: quia hoc, pugna principium. Vno modo ex composito ex materia, & formali: sicuti ex toto, partes: & versus, ex illud: & lapides, ex domo. Finis namque, est forma: perfectum verò, quòd habet finem. Quædam verò, tanquam ex parte species: ut homo, ex bipede: & syllaba, ex elemento. Aliter namque, hoc atque statua ex ere. Ex sensibili namque materia, composita substantia est: species quoque ex speciei materia. Quædam itaque ita dicuntur. Quædam, si quis horum modorum secundum aliquam partem sit: ut ex patre, & matre, proles: & ex terra, planta, quia ex aliqua eorum parte. Vno modo, post quòd tempore ut ex die, nox: & ex sereno, tempestas: quoniam hoc, post illud. Horum autem quædam eò quòd habet mutum transmutationem, ita dicuntur, sicuti & quæ nunc dicta sunt: quædam, eò quòd solum secundum tempus conuertuntur: ut ex equinoctio facta est nauigatio, quoniam post æquinoctium facta est: & ex Dionysii Thargelita, quia post Dionysia.

Cap. XXV.

Ars dicitur vno quidem modo, in quod quoquo modo quatum diuidi potest. Semper enim quod à quanto, prout quantum, aufertur, pars illius dicitur: ut duo, pars trium quodam modo dicitur. Alio modo, ex iis ea duntaxat, quæ metiuntur: quare, duo quodam modo quidem sunt pars trium, quodam modo verò non. Item, in quæ species absq; quato diuidi potest, hæc quoque partes eius dicitur: quare species, generis autem partes esse. Itæ, in quæ aliquid diuiditur, aut ex quibus totum componitur, aut ipsa species, aut quod speciem habet, ut sphaera æneæ, & ænei cubi, & ipsum æs pars. Hoc autem est

Cap. XXVII.

Enus dicitur hoc quidem, si generatio eorum, quæ speciem eandem habent, continua sit: ut puta dicitur, quousq; genus hominum sit, quia donec eorum generatio continua sit. Hoc verò, à quo sunt primo ad esse mouente. Ita enim Græci, generaliter verò Iones dicuntur, eò quòd illi quidem à Græco, hi verò à Ione primo generante sunt. Et magis qui à generante, quam qui à materia. Dicuntur etenim à forma genere, ut à Pyrrha. Item ut superficies, figurarum superficialium genus: & solidam, solidarum. Quæq; enim figurarum, hæc quidem superficies talis: illa verò solidum tale: hoc autem, quòd subiectum differentiis est. Item, ut in rationibus quòd primū inest, quòd dicitur in eo quòd quid, hoc genus, cuius differentiæ dicuntur qualitates. Genus itaq; toties dicitur, hoc quidem secundum generationem continua eiusdem speciei, hoc autem ut materia: cuius enim differentiæ, & qualitas est, hoc est subiectum, quòd dicimus materiam. Diuersa autem genere, quorum primum subiectum diuersum est, & non resoluitur alterum in alterum, nec ambo in idem, ut puta species, & materia, diuersa genere. Et quæcunq; secundum diuersam figuram prædicationis entis dicuntur: quædam enim entium, quid est significant, quædam autem quale quid, quædam ut prius diuisum: nec enim hæc resoluntur in inuicem, nec in vnum quiddam.

Cap. XXIX.

Alsum dicitur vno modo, ut res falsa, & huius hoc quidem eò quòd non componitur, aut quòd impossibile sit componi, quemadmodum dicitur, diametrum esse commentum rabilem, aut ire sedere. Horum enim illud quidem semper, hoc verò aliquando falsum est: sicut enim non entia hæc. Alia verò, quæcunq; sunt quidem entia, apta tamen natura sunt apparere, aut non qualia sunt, aut quæ non sunt, ut umbra, pictura, & in somnia. Hæc enim sunt quidem aliquid, sed non sunt ea, quorum faciunt phantasia. Res itaq; falsæ sic dicuntur, aut eò quòd non sunt, aut eò quòd phantasia ab eis facta non entis est. Ratio verò falsa, prout falsa est, quæ non entium est. Vnde omnis ratio falsa, aliterius est, quam eius, cuius est vera: ut puta, quæ circuli, falsa trianguli. Cuiusq; verò ratio, quodam modo quidè vna, quæ est eius, quòd quid erat esse, quodam modo verò multæ: quoniam idem quodam modo est ipsum, & ipsum passum, ut Socrates, & Socrates musicus. Falsa verò ratio, nullius est simpliciter ratio. Quare Antisthenes in seire putabat, nihil dicens dignum dici, nisi propria ratione vnum de re vna, ex quibus accidebat, non esse contradicere: seire autem, neq; mentiri. Est autem vnumquodque dicere, non solum sua ratione, sed etiam ea, quæ alterius est, & falsè quidem omnino, quodam autem modo etiam verè: quemadmodum octo, dupla sunt ratione dualitatis.

Vv Quæd

est materia, in qua species, & angulus, pars. Item quæ in ratione vnumquodq; significante sunt, hæc quoque pars totius sunt: quare genus, pars etiam speciei dicitur. Aliter verò species, generis pars est.

Cap. XXVI.

Torum dicitur, cuius nulla pars eorum abest, ex quibus totum natura dicitur. Et quòd contacte contenta, ut vnum quid illa sunt. Hoc autem, dupliciter. Aut enim ut vnumquodq; vnum: aut ut ex his, illud vnum. Ipsum enim vniuersale, & quòd omnino, ut totum quippiam ens dicitur, sic est: vniuersale ut multa continens, hoc eò quòd de singulis prædicatur: & vnum, omnia sunt singula: ut hominem, equum, Deum, quoniam omnia animalia. Ceterum continuum & finitum, cum è pluribus infinitis vnum quid sit, maxime quidem potentia, non actum: horum autem ipsorum, magis quæ natura, quam arte talia sunt: sicut & de vno dicimus, tanquam totalitas vnitas quædam sit. Item, cum quantum habeat principium, medium, & vltimū, quorumcunq; positio non facit differentiam, omne dicitur: quorumcunq; verò facit, totum: quæ autem ambo facere contingit, & omne, & totum. Sunt autem hæc, quorum natura quidem eadem manet in transpositione, forma verò minime, ut cera, & vestis. Etenim totum, & omne, dicuntur: ambo namque habent. Aqua verò, & quæcunq; humida, ac numerus, omne quidem dicuntur: totus verò numerus, totaq; aqua, non dicuntur nisi metaphoricè. Omnia verò dicuntur, de quibus omne, tanquam de vno, de his omnia, ut de diuisis. Omnis hic numerus, omnes hæc vnitates.

Cap. XXVII.

Vtilium dicitur quantum non quodcunq; sed ut diuisibile. Et totum illud sit, oportet. Duo etenim non sunt mutila, altero ablato vno. Non enim æquale inutilitatem, & reliquum vnquam est. Nec omnino numerus vllus: substantiam namque manere oportet. Si calix mutilus, adhuc oportet esse calicem. Numerus verò, non amplius idem. Et adhuc etiam si partium dissimilariū sunt, nec hæc omnia: numerus etenim est, ut etiam dissimilares habeat partes, ut puta binarium, & ternarium. Ceterum nihil omnino eorum, quorum positio differentiam non facit, mutilum est, ut aqua, vel ignis: sed oportet talia esse, quæ secundum substantiam positionem habent. Item, continua: harmonia namque & ex partibus dissimilariū est, & positionem habet, mutila autem non fit. Et adhuc nec illa, quæ tota sunt, cuiuscunq; particulæ priuatione, mutila sunt: non enim oportet, nec quæ principales ipsius substantiæ, nec vbi cunq; existentes: ut si perforatur calix, non mutilus, sed si ansa, aut extremum aliquod: homo quoque non si carnem, aut splenem, sed si extremitatem, & hanc non omnem, sed quæ tota ablata, non habeat generationem: quare calui, non mutili.

Quædam igitur ita falsa dicuntur. Homo verò fallus, qui promptus tales eligit orationes, non propter aliquid aliud, sed propter id ipsum & qui aliis talium orationum causa. Quemadmodum res falsas esse dicimus, quæ fallam phantasiam faciunt. Unde oratio, quæ apud Hippiam est, sophistica est, quod idem sit mendax, & verax. Eum namque, qui potest mentiri, accipit ut mendacem, hic verò, sapiens & prudens est. Item eum, qui sponte prauus est, meliorem ait. Hoc autem sponte claudicat, melior est eo, qui iniurus claudicare dicens, pro imitari. Nam si claudus sponte, esset peior fortassis, quemadmodum in moribus, ita & in hoc esset.

Cap. xxx.

Accidens dicitur, quod inest alicui. Et quod verum est dicere: non tamen neque necessarium, nec ut plurimum: ut puta si quis pro planta fodiens fossam, inuenit thesaurum. Hoc itaque accidens fuit fodienti fossam, thesaurum inuenire. Nec

enim necessarium hoc ex hoc, aut post hoc: nec ut plurimum, si quis plantæ, thesaurum inuenit. Mulicus quoque iuere quispiam albus, sed cum nec necessarium, nec ut plurimum hoc fiat, accidens ipsum dicimus. Cum igitur sit existens aliquid, & alicui, & horum quædam etiam alicubi, & quandoque quod vtrunque existit quidem, sed non propter id, hoc aut nunc, aut hic, accidens erit: nec vlla causa determinata accidentis est, sed quæcunque contingit. Hæc autem indeterminata: ut abire in Aeginam accidit, si non propter hoc euenit, ut illuc iret, sed à tempestate pulsus, aut à larronibus captus. Fuit igitur, & est ipsum accidens, sed secundum se, sed non secundum alterum. Tempestas enim causa, ut iret, quod non nauigabat: hoc autem erat Aegina. Dicitur etiam aliter accidens, ut quæcunque existunt in vnoquoque secundum se, non existentia in substantia, ut triangulo, duos rectos habere. Et hæc quidem contingit sempiterna esse, illorum verò nihil. Ratio autem huius, in aliis.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E M E T A -
P H Y S I C O R V M,
L I B E R S E X T V S.

Cap. i.

PRINCIPIA, & causæ entium quæruuntur, & patet, quod prout entia sunt. Est etenim aliqua sanitatis, bonæque habitudinis causa. Mathematicorum quoque principia, elementa, & causæ sunt. Et simpliciter omnis intellectus, siue aliquo modo intellectus participas, circa causas, & principia, aut certiora, aut simpliciora est. Attamen hæc omnes circa vnum quid, & quoddam genus circumscribentes, de eo tractant, sed non de ente simpliciter, nec prout ens est, neque ipsum quid est, vllam rationem faciunt: sed ex hoc, quædam sensu illud manifestum faciunt, quædam suppositione ipsum quid est accipientes, consequenter ea, quæ per se generi insunt, circa quod sunt, aut magis necessarium, aut debilius demonstrant. Quare manifestum est, non esse demonstrationem substantiæ, ipsiusve quid est ex ipsa inductione, sed aliam aliquam manifestationis modum. Similiter autem nec si est, aut non est genus, circa quod tractant, quicquam dicunt, sed quod eiusdem intelligentiæ est, & ipsum quid est manifestare, & si est hoc. Cum autem physica etiam circa quoddam entis genus scientia sit, (etenim circa talem substantiam est, in qua principium est motus, & status, qui in ea est) patet,

quod nec actiua, nec factiua est. Factiuarum etenim in faciente principium est, aut intellectus, aut ars, aut aliqua potentia: actiuarum verò, in agente electio. idem enim agibile, & eligibile. Quare si omnis intellectus, aut actiua, aut factiua, aut speculatiua est, physica speculatiua quædam profectio est, sed speculatiua circa tale ens, quod possibile moueri, & circa substantiam secundum rationem ut plurimum inseparabilem, solim est. Oportet autem, ut non lateat, quomodo ipsum quid erat esse, & ratio sit, nam absque hoc querere, nihil est facere. Sed definitorum igitur, & ipsorum quid est, quædam quidem ita sunt, ut ipsum simum: quædam, ut ipsum concavum. Differunt autem hæc, quoniam simum quidem, vnâ acceptum est cum materia. Est enim simum, concavus nasus: concavitas verò absque materia sensibili. Si cuncta igitur physica ita ut simum dicuntur, ut nasus, oculus, facies, caro, os, & omnino animal, folium, radix, cortex, omnino planta, (nullius enim eorum ratio absque motu, sed semper habet materiam) manifestum est, quomodo in Physicis oportet ipsum quid est querere, & definire, & cur etiam de quadam anima speculari, physici est, quæcunque non sine materia. Quod igitur physica speculatiua est, ex his patet. Sed & mathematica speculatiua est. Verum si immobilium, & separabilium, adhuc non

non est manifestum: quod autem aliqua mathematica, prout immobilia, & prout separabilia sunt, speculatur, dilucidum est. Quod si quippiam esse immobile, & perpetuum, & separabile, patet esse speculatiua est cognoscere, & non physica: de mobilibus namque quibusdam physica est, nec mathematica, sed prioris ambabus. Physica etenim circa inseparabilia quidem, sed non immobilia mathematica verò nonnulla sunt circa immobilia quidem, non tamen separabilia fortasse, sed materia: prima verò etiam circa separabilia, & immobilia. Necessitate autem est, omnes quidem causas perpetuas esse, maxime verò has: hæc etenim causas manifestissimas diuino sunt. Quare tres vique erunt speculatiua philosophiæ, mathematica, physica, theologia. Manifestum est enim, quod alicubi diuinum existit, in tali natura existit. Et honorabilissimum oportet circa honorabilissimum genus esse. Speculatiua itaque aliis scientiis præponenda sunt, hæc verò speculatiua. Diuina autem etenim aliquis, vtrum prima philosophia vniuersalis sit, an circa aliquod genus, & vnam naturam. Non enim idem modus est, atque in mathematicis. Sed geometria quidem, & astrologia, circa quandam naturam sunt: illa verò vniuersaliter omnibus communis est. Si igitur non est aliqua alia substantia, præter eas, quæ naturæ consistunt, physica profectio prima scientia est. Quod si est aliqua substantia immobilis, hæc prior, & philosophia prima, & vniuersalis sit, quod prima: & deente, prout ens est, ac quid est, & quæ ei insunt, prout ens est, speculatiua huius est.

Cap. ii.

Sed cum ens illud, quod simpliciter dicitur, multipliciter dicatur, quorum vnum quidem erat, quod secundum accidens, aliud verò quod ut verum, & non ens ut falsum: præter hæc autem sunt prædicationis figuræ, ut quid, quale, quantum, vbi, quando, & si quid aliud hoc modo significat. Item præter hæc omnia, quod potentia, & actus. Cum itaque ens multipliciter dicatur, primo de eo, quod secundum accidens est, dicendum, quod nulla circa illud speculatio est. Signum autem, quod nulli scientiæ cura est illud, neque actiua, neque factiua, neque speculatiua: nec enim qui facit domum, facit simul quæ accidunt domui factæ: infinita namque sunt. Quibusdam enim delectabilem, quibusdam noxiam, quibusdam vtili, nihil prohibet factam esse, & (ut ita dicam) ob eas res omnes esse aliam, quarum nullius factiua est. Aedificatiua simili modo: nec geometria ea, quæ ita figuris accidunt, speculatur, nec si diuersus, triangulus, & triangulus duos rectos habens. Et hoc rationabiliter contingit: nam quæsi nomine solium, ipsum accidens est. Quare Platoni non male, quodam modo, circa Sophistam, ipsum non ens applicuit. Sophistarum etenim ita, circa accidens, ut ita dicam, maxime omnium sunt, vtrum diuersum, aut idem, musicum & grammaticum, & musicum Coriscus,

ac Coriscus: & si omne, quod est, non autem semper, factum est. Quare si musicus existens grammaticus tactus est: & grammaticus, existens musicus: & quæcunque alia orationum, tales sunt. Videntur etenim accidens, propinquum quiddam esse non enti. Hoc autem ex his etiam orationibus, manifestum est. Eorum etenim, quæ alio modo se habent, est generatio & corruptio, eorum autem, quæ secundum accidens, non est. Attamen dicendum est amplius de accidente, quoad possibile est, quænam eius natura sit, & ob quam causam est: simul autem patebit, & cur eius scientia non est. Cum igitur in entibus sine quædam semper similiter se habentia, & ex necessitate, non ea, quæ secundum vim dicitur, sed quam dicimus, eod quod non contingit aliter, quædam ex necessitate quidem non sunt, nec semper, sed ut plurimum, hoc principium, & huius causa est, ut accidens sit. Quodcunque enim non semper, neque ut plurimum est, hoc dicimus accidens esse: ut puta, si sub Cane tempestas & frigus factum fuerit, hoc dicimus accidisse: non si astus, aut calor. quoniam hoc quidem semper, aut ut plurimum: illud verò, non. Hominem quoque album esse, accidit: nec enim semper, nec ut plurimum, animal verò, non secundum accidens. Et fabrum sanitatem fecisse, accidens est, quoniam non est apud ad sanitatem faciendam faber, sed medicus: verum accidit, fabrum esse medicum. Coeus etiam voluptati intentus facit quicquam salubre, sed non secundum pulmentariam. Unde dicimus, quod accidit. Et quodam modo quidem facit, simpliciter verò minime. Illorum etenim alia quandoque factiua potentia sunt, horum verò nulla ars, nullaque potentia determinata est. Eorum enim quæ secundum accidens aut sunt, aut fiunt, causa quoque secundum accidens est. Quare cum non omnia ex necessitate, & semper aut sint, aut fiant, sed multa ut plurimum, necesse est esse, quod secundum accidens est: ut puta, nec semper, nec ut plurimum albus musicus est. Cum autem aliquando fiat, secundum accidens erit: quod si non, cuncta ex necessitate erunt. Quare materia erit causa contingens eius, quod aliter accidit, quam illud, quod ut plurimum est. Principium autem hoc sumendum est: vtrum nihil est, quod nec semper, nec ut plurimum, an hoc impossibile? Præter hæc igitur, aliquid est, quod vtrunque contingit, & secundum accidens: sed vtrum, quod ut plurimum, quodve semper nulli inest, an aliqua sunt sempiterna, de his sanè posterius considerandum est. Quod autem non est accidentis scientia, patet. Omnis enim scientia eius est, quod aut semper, aut ut plurimum est. Quomodo enim differet, aut aliam docebit? Oportet enim ut determinentur, aut per semper, aut per ut plurimum: ut puta, febricitanti, profectum melicratum est ut plurimum. Quod verò præter hoc est, non habebit dicere quando non, ut in nouilunio inam etiam in nouilunio, aut semper, aut ut plurimum, accidens verò, præter hæc est. Quid itaque accidens est, & ob quam causam, & quod non est eius scientia, dictum est.

Quod autem sint principia, & causæ generabiles, & corruptibiles, absque eo, quod generentur, & corrumpantur, manifestum est. Etenim si non hoc ex necessitate omnia erunt, si eius, quod generatur, & corrumpitur, non secundum accidens causam aliquam necesse sit esse. Vtrum enim erit hoc, an non. Si hoc, fieri non verò, minime hoc verò, si aliud. Et hoc modo videlicet (tempore semper dempto à tempore finito) deuenies vsque ad nunc. Quare hic morietur ægritudine, aut vi, si exiuerit hoc autem, si aliud. Et sic deueniet ad id, quod nunc est, aut aliquid eorum, quæ facta sunt: vtrumque, si sit iuerit hoc verò, si comederit acuta hoc verò, aut est, aut non. Quare, necessario morietur, aut non morietur. Similiter & si quis ad iam facta ascenderit, eadem ratio est. Iam enim hoc, in aliquo est. Dico autem quod factum est. Ex necessitate ergo erunt omnia futura: vt mori, viuente. Iam enim aliquid factum est, vt puta contraria, in eodem corpore, sed si ægritudine, aut vi, non dum: sed si hoc factum fuerit. Pater igitur, quod vsque ad aliquod vadit principium: hoc verò, non amplius ad aliud. Erit igitur hoc eius, quod vtrunque contingit, causaque generationis eius nulla. Sed in quale principium, & qualem causam talis reductio est, verum vt ad materiam, an vt ad cuius gratia, an vt ad mouens, maximè considerandum est. De eo itaque, quod secundum accidens est, dimittatur. Determinatum enim sufficienter est. Quod autem tanquam verum ens,

& non ens, vt falsum, quoniam circa compositionem, & diuisionem est, & omnino circa partitionem contradictionis (verum etenim affirmationem in composito habet, negationem verò in diuiso, falsum verò huius partitionis contradictionem) quo autem modo, quod simul, aut quod separatim est, intelligere accidit, alia ratio est. Dico autem quod simul, & quod separatim, vt non consequenter, sed vt vnum quid fiat. Non enim est falsum, & verum in rebus, (vt quod bonum verum: quod verò malum, falsum) sed in mente: quæ verò circa simplicia, & circa ea, quæ quid sunt, non quidem sunt in mente. Quæcunque igitur speculari oportet circa id, quod ita ens & non ens est, posterius perscrutandum est. Cùm autem compositio, & diuisio in mente, non in rebus sit, quod profecto ita est, diuersum à propriè dictis, ens est. Aut enim quod quid est, aut quod quale, aut quod quantum, aut si quid aliud, copulat, aut diuidit mens. Quod autem tanquam accidens, & vt verum ens omittendum est: causa enim illius quidem determinata: huius verò, mentis aliqua passio: & ambo circa reliquam entis genus, & non extra ostendunt esse aliquam entis naturam. Propter quod, hæc quidem prætereantur. Considerandæ autem sunt ipsius entis causæ, & principia, prout ens est. Manifestum autem est in his, quæ determinauimus de eo, quoties vnumquodque dicitur, quod ens multiplicitè dicitur.

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E M E T A -
P H Y S I C O R V M,
L I B E R S E P T I M V S.

Cap. I.

NS MULTIPLICITER dicitur, quemadmodum in his, quæ de quoties prius diuisimus. Significat enim aliud quidè quid est, & quod quid aliud verò, quod quale, aut quantum, aut ingula aliorum, quæ ita prædicantur. Cùm autem ens toties dicatur, pater primum horum ens esse ipsum quid est, quodque substantiam significat. Cùm enim si dicimus quale quippiam hoc, aut bonum dicimus, aut malum: sed non tricubitum, aut hominem. Cùm autem quid est, non album, nec calidum, nec tricubitum, sed hominem, aut Deum: cetera verò entia, dicuntur; eodè quod entis propriè dicti quædam sunt quantitates, quædam qualitates, quædam passiones, quædam aliquid aliud tale. Vnde dubitauerit aliquis, vtrum ipsum ambulare, & sanum esse, ac sedere,

& vnumquodque horum, ens, an non ens est similitè & de quocunque cæterorum similitum. Nihil enim horum est per se natura aptum, neque possibile à substantia separari: sed magis, si quidem ambulans entium aliquid, & sedens, & sanum. Hæc autem magis entia apparent, quoniam substantiam eis determinatum est: hoc autem substantia, & singulare est, quod in tali prædicatione apparet. Bonum enim, aut sedens, absque hoc non dicitur. Pater igitur, quod propter hæc, illorum quoque singula sunt. Quare quod primò est ens, & non aliquid, ens, sed simpliciter ens, substantia. Multis quidem modis primum dicitur, attamen substantia, & ratione, & cognitione, & tempore, & natura, omnium primum est. Altorum enim categoriarum nullum est separabile, sed hæc sola: ratione quoque hoc primum: necesse est enim in cuiusque ratione inesse rationem substantiam: scire etiam tunc putamus

1336
tamus vnumquodque magis, cùm quid est homo, aut ignis sciamus, quàm quale, aut quantum, aut vbi. Nam & horum ipsorum tunc vnumquodque scimus, cùm quid est ipsum quale, aut ipsum quantum sciamus. Quod quoque tam olim, quàm tunc, & semper quæritur, temperque dubitatur, quidnam ipsum ens sit, hoc est, quoniam substantia est: hoc enim quidam est, quoniam ens, quidam plura quàm vnum: & quidam finita, quidam verò infinita. Quare nobis quoque maximè & primum, & solum (vt ita dicam) de entre hoc pacto, quidnam sit, speculandum est.

Cap. II.

Videtur autem substantia existere, manifestissimè quidem in corporibus. Quare animalia, & plantas, & eorum partes, substantias esse dicimus, ac naturalia corpora, vt ignem, aquam, & terram, cæterorum quoque singula, & quæcunque aut horum partes, aut ex his sunt, aut partibus, aut omnibus: vt calum, & eius partes, sidera, Luna, & Sol. Vtrū autem hæc solæ substantiæ sint, an etiam alia, an harum quidem nulla, sed aliqua alia, considerandum est. Videtur autem quibusdam corporis terminos: vt superficiem, lineam, punctum, & vnitam substantias esse, & magis quàm corpus, solidum. Item, præter sensibilia, quidam non putant aliquid esse tale: quidam plura, & quæ magis sempiterna sunt: sicuti Plato, & ipsas species, & mathematicas, duas substantias: tertiam verò, sensibilem corporum substantiam. Speusippus verò etiam plures substantias ab vno incipiens, & principia cuiusque substantiæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum, deinde animæ: & hoc modo exten dit substantias. Quidam autem, species quidem, & numeros eandem habere naturam aiunt: cetera verò sequentia, lineas, & superficies, vsque ad calidam substantiam, & sensibilia. De his igitur quid bene, quidve non bene dicatur, & quæ substantiæ sint, & vtrum aliqua præter sensibiles sint, necne, & hæc quomodo sint, & vtrum est aliqua separata substantia, & cur, & quomodo, an nulla præter sensibiles, perscrutandum est, descripta primò substantia, quidnam sit.

Cap. III.

Dicitur autem substantia, si non pluribus, saltem quatuor modis. Maximè etenim quod erat esse, & vniuersale, & genus, substantia cuiusque esse videtur: & quartum, subiectum. Subiectum autem est, de quo cetera dicuntur: illud verò non amplius de alio. Quare primò de eo determinandum est. Maximè namque substantia, subiectum primum esse videtur. Tale verò, quodam modo quidem materia dicitur, quodam modo verò forma: tertium verò, quod ex his est. Dico autem materiam quidem, vt res: formam autem, figuram ideæ: quod verò ex his est, totam statuat. Vnde si species prior materia est, & ma-

gis ens, illud quoque, quod ex ambobus est, prius erit, obmitem rationem. Nunc itaque quidnam substantia sit, quati in figura dictum est, quod non de subiecto, sed de quo cetera. Oportet autem, non ita solum: non enim sufficiens est. Et hoc namque ipsum, non est manifestum. Etenim materia, substantia est. Nam si hæc non est substantia, quæ alia esset, fugeret nos. Demptis etenim cæteris, nihil aliud remanere videtur: cætera namque, passiones corporum, & effectiones, & potetia sunt: longitudo verò latitudo, & profunditas, quantitates quædam, sed non substantiæ sunt. Quantitas etenim non est substantia, sed magis cui hæc ipsa primo insunt, illud est substantia. Enimvero ablata longitudine, latitudine, & profunditate, nihil videmus reliquum, nisi si quid est, quod ab eis determinetur, vt ita considerantibus, materiam solum necesse sit apparere substantiam. Dico autem materiam, quæ per se ipsam, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur. Est enim quid, de quo singula horum prædicantur: cui esse, ac cuique prædicationum, diuersum est. Cetera namque de substantia prædicantur: hæc verò, de materia. Quare quod vltimum est per se, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud est, neque etiam negationes: etenim hæc quoque, secundum accidens erunt. Ex his itaque, speculantibus, accidit substantiam esse materiam. At impossibile est: etenim separabile, & quod quid esse, videntur maximè inesse substantiæ: propter quod species, & quod ex ambobus, videtur esse substantia magis, quàm materia. At illa substantia, quæ ex ambobus, dico autem quæ ex materia, & forma est, omittenda est. Posterior enim, & manifesta est, manifesta verò, quodam modo etiam ipsa materia. At de tertia considerandum est: hæc enim maximè dubitabilis. Conceditur autem, quoddam esse substantias sensibilem: quare in his primò quærendum est.

Cap. IIII.

Vm autem in principio diuiserimus quot modis substantiam determinamus, ac horum vnum quiddam esse videatur, quod quid erat esse, de eo considerandum est. Prodest etenim transcendere ad notius. Ita namque disciplina sit omnibus, per minùs nota naturà, ad magis nota. Et hoc opus est, vt in actibus ex eis, quæ cuique sunt bona facere, quæ simpliciter bona sunt, sint cuique bona. Ita ex sibi notioribus, quæ natura nota sunt, sibi facere nota. Quæ autem singulis nota, & prima, sapenunero parum nota sunt, & parùm, aut nihil entis participant. Attamen ex eis, quæ parum nota, sibi ramen nota sunt, conandum est cognoscere, quæ simpliciter nota sunt, per hæc ipsa (vt dictum est) transcendentibus. At primò quædam de eo logicè dicemus: quod illud est, quod quid erat esse vnumquodque, quod secundum se dicitur. Etenim tibi esse, non est musico esse. Non enim secundum te ipsum musicy es. quod ergo, secundum te ipsum.

corum. Nec enim illud, quod ita secundum se est, ut superficies alba: quoniam superficies esse, non est albo esse. At verò, nec quod ex ambobus est superficies alba esse. Quare? quoniam hæc inest. In qua ergo ratione ipsum dicentes, non inerit ipsum, hæc ratio eius, quod quid erat esse cuique. Quare si superficies alba esse, est superficies lævi esse, albo & lævi esse, vnum, & idem est. Cùm autem secundum cetera quoque prædicamenta composita sint (est etenim aliquod subiectum cuique, ut qualitati, & quantitati, & quando, & vbi, & motui) perferendum est vtrum est ratio eius quod quid erat esse cuique horum, & vtrum inest etiam his ipsum quod quid erat, ut homini albo, quid erat albo homini. Sit autem nomen eius, vestis. quid est vestis esse? At verò, nec eorum est, quæ secundum se dicuntur. An hoc non secundum se dupliciter dicitur? & huius, est hoc quidem ex additione, istud verò non. Hoc enim dicitur, eò quòd ipsum, quod definitur, alteri adiicitur: ut puta, si albo esse, definitur, alteri adiicitur: ut puta, si albo esse, definitur, alibi hominis rationem: istud verò, eò, quòd aliud ipsi: ut si vestis album hominem significat, ille verò definitur vestem ut album. Quod autem est albus homo, est album quidem, non tamen quid erat esse albo homini, sed vestis esse. Vtrum quod quid erat esse, est quid, aut simpliciter, an non? Ipsum enim quod quid erat esse, est ipsum quid erat esse. Cùm verò aliud de alio dicatur, non est ipsum quod quid: ut homo albus, non est quod quid: si ipsum quidem quod quid substantiis solis inest: quare quod quid erat esse illorum est, quorumcunque ratio est definitio. Definitio autem est, non si nomen idem, quod oratio significat, (omnes etenim sermones, definitiones essent. Erit namque nomen idem cuiusque sermoni, quare & illas definitio erit) sed si primi alicuius sit. Talia verò sunt, quæcunque dicuntur, non eò quòd aliud de alio dicatur. Non ergo vlli eorum, quæ non sunt species generis, inerit quod quid erat esse, sed his solum: hæc enim videntur, non secundum participationem, & passionem, nec ut accidens dicitur. Sed oratio quidem cuiusque etiam aliorum erit quid significat, si nomen sit, quod hoc huic inest: aut pro simplici oratione, certior, definitio verò non erit, neque quod quid erat esse. An definitio quoque, ut & ipsum quid est, multipliciter dicitur? Etenim ipsum quid est, vno quidem modo substantiam, & quod quid significat: alia verò, singula eorum, quæ prædicantur, quantitatem, & quæcunque cetera talia sunt. Quemadmodum enim & ipsum *as* inest quidem omnibus, non tamen similiter, sed huic quidem primò, illis verò cõsequenter: ita & quod quid est simpliciter substantiæ, ceteris verò quodam modo. Etenim interrogare possumus, quid est ipsum quale. Quare & ipsum quale est eorum, quorum est quid est: non tamen simpliciter, sed sicut de non ente, Logiæ quidam aiunt esse ipsum non ens, non simpliciter, sed non ens, ita & ipsum quale. Oportet igitur & considerare, quomodo de quocunque dicere decet, non tamen magis, quàm quomodo se haber. Quare nunc quo-

que cùm manifestum, quod dicitur, sit, ipsum etiam quod quid erat esse, similiter inerit primò quidem, & simpliciter substantiæ, deinde ceteris, sicut & ipsum quid est: non simpliciter quid erat esse, sed qualitati, aut quantitati quid erat esse. Oportet etenim, aut æquiuocè ista esse, aut cum additione, vel ablatione: sicut & quod non scibile, neque eodem modo: sed quemadmodum medicinale, eò quòd ad idem quidem & vnum, non autem idem & vnum, non tamen etiam æquiuocè. Nullum etenim medicinale corpus, opus, & vas dicitur æquiuocè, neque secundum vnum, sed ad vnum: sed hæc quidem quomodocunque dicere quis velit, nihil differt. Illud autem manifestum est, quòd quæ primò & simpliciter definitio, & quod quid erat esse, substantiarum est: at ceterorum quoque similiter est, non tamen primò. Non enim est necesse, si hoc ponamus, huius definitionem esse quocunque oratione idem significat, sed quod aliqua oratione, hoc autem si vnus sit, non continuatione, sicuti *Illas*, aut quæcunque coniunctione, sed si quoties dicitur vnum. Vnum autem dicitur, sicuti & ens. Ens autem quoddam, ipsum quod quid, quoddam, quantum, quoddam quale quid significat. Quare & alibi hominis erit oratio & definitio: alio verò modo, & alibi & substantiæ.

Abet autem dubitationem, si quis non dicat definitionem esse eam, quæ ex additione fit, orationem: cuius erit definitio non simpliciter, sed copulatum? Ex additione enim necesse est manifestare. Dico autem, ut puta, est nasus, & concauitas, & limitas, quod ex ambobus dicitur: eò quòd hoc, in hoc, & non secundum accidens: neque concauitas, neque limitas, passio nasi, sed secundum se: nec ut album *Callias*, aut homini, quoniam *Callias* albus, cui accidit homini esse: sed ut masculum animalis, & æquale quanto, & cuncta, quæ per se esse dicuntur, hæc sunt, in quibus inest aut ratio, aut nomen eius, cuius hæc passio est: & non contingit, separatim ostendere, sicuti album absque homine contingit: sed non foemininum, absque animali. Quare istorum, quod quid erat esse, & definitio, aut nullius est, aut si est, aliter est, quàm quemadmodum diximus. Est autem alia quoque de eis dubitatio. Si enim idem simus nasus, & concauus nasus, idem erit simum, & concauum: quòd si non, propterea quòd impossibile est dicere simum absque ipsa re, cuius per se passio est, & simum erit concauitas in naso, nasum simum aut non est dicere, aut bis idem erit dictum nasus nasus concauus. Nasus namque simus, nasus nasus concauus erit. Propter quòd, inconueniens est talibus inesse, quod quid erat esse: quòd si non, in infinitum progredietur. Naso namque, naso simo aliud inerit. Patet igitur, quòd solius substantiæ definitio est. Si enim & ceterorum quoque prædicamentorum, necesse ex additione esse, ut qualitat

litatis, & imparis: non enim sine numero: nec huius, quod est foemininum, sine animali. Ex additione autem dico, in quibus accidit bis idem dicere, sicut in istis. Quòd si hoc verum est, neque copulatum erit: ut pote, numeri imparis. Sed later, quòd nunc non accuratè dicuntur orationes. Si autem & istorum sunt definitiones, aut alio modo sunt, aut (sicuti dictum est) multipliciter est dicendum definitionem, & quòd quid erat esse. Quare quodam modo quidem nullius erit definitio, nullique inerit, quod quid erat esse, nisi substantiis, quodam modo verò erit. Quòd igitur definitio est ipsius quid erat esse oratio, & quod quid erat esse, aut substantiarum solum est, aut maximè primò & simpliciter, manifestum est.

Cap. VII.

Trum autem idem est, an aliud ipsum quid erat esse, & vnumquodque, perferendum. Proderit etenim aliquid, ad considerationem de substantiæ. Nam & vnumquodque non videtur aliud esse à sua substantiæ: & ipsum quid erat esse, dicitur esse vnus cuiusque substantiæ. De his igitur, quæ secundum accidens dicuntur, videri possit aliud esse: ut puta, albus homo aliud est, & albo homini esse. Si enim idem homini esse, & albo homini idem: idem namque homo, & albus homo: ut aiunt: quare & albo homini, & homini. An non necesse est quæcunque secundum accidens, eadem esse? Non enim extrema, siquidem eadem sunt. Sed fortassis illud videatur accidere extrema eadem secundum accidens fieri: ut puta, albo esse, & musico esse. Videtur autem minimè. De his autem, quæ per se dicuntur, semper necesse est eadem esse: ut si quæ substantiæ sunt, quibus diuersæ substantiæ non sunt, nec alia natura priores, quales aiunt aliqui esse ideas. Si enim erit aliud ipsum bonum, & bono esse: & animal, & animalis esse: & entis, & ipsum ens: erunt & alia substantiæ, & naturæ, ac idæ præter eas, quæ dicuntur: & illæ priores substantiæ, si ipsum quod quid erat esse, substantiæ est. Et si absoluta: ab se inuicem, harum quidem non erit scientia, illæ verò non erunt entia. Dico autem absolute, si nec ipsi bono est esse bono: nec huic, esse bonum. scientia namque cuiusque hæc est, quod quid erat illi esse, & de bono, & de ceteris similiter se habet. Vnde si neque ipsi bono esse bonum, nec ipsi entis ens, nec ipsi vni vnum, similiter autem omnia sunt, certè non quod quid erat esse: quare si nec ipsi entis ens, nec aliorum alicui. Item, cui non inest bonum esse, non bonum est: necesse est igitur, vnum esse bonum, & bono esse, & honestum & honesto esse, quæcunque non per aliud dicuntur, sed prima, & per se. Etenim hoc sufficiens est, si existit, etiam si non sint species: fortassis autem magis, si species sint. Simul autem patet etiam, quòd si idæ sint, quales eas quidam aiunt, quòd etiam non erit subiectum substantiæ. Has enim substantias quidem, necesse est non de subiecto quidem esse: essent enim secundum participationem. Ex his itaque rationibus, vnum & idem est non secundum accidens ipsum vnum-

quodque, & quod quid erat esse: & quod scire vnumquodque, hoc est: ipsum quid erat esse, scire: quare, secundum expositionem necesse est vnum quiddam, ambo esse. Quod autem secundum accidens dicitur, ut musicum, aut album, propterea quòd duplex significat, non est verum dicere, quòd idem sit, quod quid erat esse, & ipsum. Etenim cui accidit album, & accidens. Quare quòdam modo quidem est, quodam modo verò non est idem, quòd quid erat esse, & ipsum: homini namque, & albo homini, non est idem passionem verò, idem. Absurdum autem apparet: & si quis vnicique ipsorum quid erat esse, nomen imponat. Erit namque etiam præter illud, aliud, quod quid erat esse equo: at verò quid prohibet nunc quoque è vestigio esse quædam quid erat esse, si substantiæ quidem est, quod quid erat esse. Enimvero non solum vnum, sed ratio etiam eorum eadem, ut ex dictis patet. Non enim secundum accidens vnum vni esse, & ipsum vnum. Item, si aliud erit, in infinitum procedet. Etenim hoc quidem erit, quid erat esse vni esse: illud verò, vnum. Quare de illis quoque eadem ratio erit. Quòd igitur de primis, & quæ per se dicuntur, vnicique esse, & vnumquodque idem, & vnum est, patet. Sophisticæ autem ad hanc positionem redargutiones, manifestum est, quòd eadem solutione soluntur: & si idem Socrates, & Socrati esse. Nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogauerit, nec ex quibus solvens obtinuerit. Quo igitur modo idem: cuique est, quod quid erat esse, & quomodo non idem, dictum est.

Cap. VIII.

Orum autem, quæ sunt, quædam naturæ, quædam arte, quædam à casu sunt: omnia verò, quæ sunt, & ab aliquo, & ex aliquo, ac aliquid sunt. Aliud quid verò dico, secundum quodque prædicamentum. Aut enim hoc, aut quantum, aut quale, aut vbi. Generationes verò naturales quidem hæc eorum sunt, quorum generatio ex natura est. Ex quo autem sit, ea est, quam materiam dicimus: à quo verò quippiam, eorum est, quæ natura sunt: ipsum autem aliquid, homo, aut planta, aut quicquam aliud similitum, quæ maximè dicimus substantias esse. Cuncta verò, quæ aut natura, aut arte sunt, habent materiam. Possibile enim est esse, & non esse, eorum vnumquodque. Hoc autem cuique materia. Vniuersaliter verò, & id, ex quo natura, & illud, per quod natura. Quod enim sit, habet naturam, ut planta, aut animal. Et à quo, natura, quæ secundum speciem dicitur, quæ eiusdem speciei est: hæc autem, in alio est: homo namque hominem generat. Sic igitur sunt, quæ ob naturam sunt: ceteræ verò generationes, dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, aut ab arte, aut à potestate, aut ab intellectu. Harum autem quædam etiam à casu sunt, & à fortuna, perinde, atque in iis, quæ à natura sunt. Quædam enim & illic, eadem & ex semine, & absque semine sunt. De his itaque postea considerandum est. Ab arte autem sunt, quor

rum species in anima. Speciem autem dico, ipsum quid erat esse uniuscuiusque, & primam substantiam. Etenim contrariorum quodam modo eadem species est. Priuationis nanque substantia, opposita substantia, ut sanitas, & agrotudinis. Illius enim absentia, ostenditur agrotudo. Sanitas vero est ratio, quæ in anima, & in scientia est. Sic itaq; sanum, ita intelligente. Cum hoc sanitas sit, necesse est, si sanitas erit, hoc fieri, ut puta, æqualitatem, quod si hoc, caliditatem. Et ita semper intelligit, donec redigat in illud, quod ipse potest ultimum facere, deinde motus, qui iam post hæc fit, effectio ad sanitatem appellatur. Quare quodam modo, ex sanitate sanitatem accidit fieri, & domum ex domo. Quæ sine materia, eam, quæ habet materiam. Ars enim medendi, & edificandi, est species sanitatis, & domus. Dico autem substantiam absque materia, quod quid erat esse. Generationum autem, & motuum, hæc quidem intellectio, hæc vero effectio, vocatur: quæ quidem à principio & specie, intellectio: quæ vero ab ultimo, ipsius intellectio effectio. Similiter autem & in cæteris mediis unum quodque fit. Dico autem, ut puta, si conualescet oportet ad æquari. Quid igitur est ad æquari, hoc autem erit, si calor fieri. Hoc autem quid est, hoc quidem. Hoc autem potestate inest, hoc vero iam in ipso est. Faciens igitur, & unde conualescendi motus incipit, si ab arte, species est, in anima. Quod si casu, ab eo, quod est faciendi principium illi, qui ab arte facit, sicut fortassis & in medendo principium à calefaciendo fit. Hoc autem facit, fricatione. Calor itaque in corpore, aut pars sanitatis, aut plura. Hoc autem ultimum faciens, & quod ita pars est sanitatis, & domus, & aliorum, ut lapides. Quare quemadmodum dicitur impossibile est fieri, si nihil præexistat. Quod sanæ pars ex necessitate existit, patet, materia nanque, pars: inest etiam hæc, & fit. Sed utrum eorum etiam est, quæ in ratione, utroque quidem modo dicimus multos circulos quidam sine, & materiam dicentes, quod æs, & speciem quod talis figura, & hoc est genus, in quo primo ponitur: æneus autem circulus, habet in ipsa ratione materiam. Ex quo vero, tanquam materia, sunt aliqua, dicitur, cum fit non illud, sed illiusmodi, ut statua, non lapis, sed lapidea. Homo autem conualescens, non dicitur illud, ex quo. Causa vero est, quia fieri, & generat ex priuatione, & subiecto, quod dicimus materiam, ut puta, & homo & agrotus fit sanus. Magis tamen dicitur ex priuatione fieri, veluti ex agrotato sanus, quam ex homine. Quare sanus, agrotus quidem non dicitur, sed homo, & sanus. Quorum vero priuatio incerta, & innominata est, ut in ære cuiuscunque figura, aut in lateribus, & lignis domus, ex his non dicuntur fieri, sicuti illic ex agrotato. Quare sicut nec ibi ex quo, hoc non dicitur illud, nec hic, statua lignum, sed derivatiue dicitur lignea, non lignum, & ænea, non æs, & lapidea, & domus, & domus lateritia, sed non lateres: cum neq; tanquam ex ligno fit statua, aut ex lateribus domus, (si quis accuratè inspexerit) profecto simpliciter dicitur, propterea quod oportet fieri, ut

tato ex quo, sed non permanente. Propter hoc igitur, sic dicitur.

Unum autem & ab aliquo fiat, quod fit (hoc autem dico, unde generationis principium est) & ex aliquo, fit autem hoc, non priuatio, sed materia, (iam enim determinatum est, quemadmodum hoc dicimus), & quod fit, hoc autem est, aut sphaera, aut circulus, aut quodcumq; cæterorum euenit, sicuti neq; subiectum facit ipsum æs, ita neq; sphaeram, nisi secundum accidens; quia ænea sphaera, sphaera est, illam autem non facit. Hoc aliquid enim facere, ex omnino subiecto, hoc facere est. Dico autem quod æs facere rotundum, non est ipsum rotundum, aut sphaeram facere, sed aliquid aliud, ut puta speciem hanc in alio. Si enim facit, ex aliquo alio profecto facit. Hoc enim supponebatur, ut puta facere æneam sphaeram. Hoc autem ita, quia ex eo, quod æs, hoc facit quod sphaera est. Si igitur & hoc ipsum facit, patet quod similiter faciet, & generationes in infinitum procedent. Manifestum igitur est, quod neq; species fit, aut quodcumq; nominare oportet formam, quæ in sensibili, nec est eius generatio, nec est hæc, ipsum quid erat esse. Hoc enim est, quod in alio fit, aut ab arte, aut à natura, aut potentia: æneam vero sphaeram, esse facit. Facit namq; ex arte & sphaeram, hoc enim hanc speciem facit: & hoc est sphaera ænea, hoc autem sphaera esse. Eius vero, quod est sphaera, esse, omnino si generatio est, ex aliquo aliquid erit. Oportebit namque, diuisibile semper esse, quod fit: & esse, hoc quidem hoc, illud vero, hoc. Dico autem, quod hoc quidem materiam: illud vero, speciem. Si itaque sphaera est figura, quæ à medio æqualis est, huius hoc quidem est, in quo erit, quod facit illud autem, in illo, rotum vero, quod factum est, ut puta ipsa ænea sphaera. Manifestum igitur ex dictis est, quod illud quidem, quod ut species, aut substantia dicitur, fit: & quod in omni, quod fit, materia inest: & est hoc quidem hoc, illud vero hoc. Utrum igitur est aliqua sphaera præter has, an domus præter lateres? an nec factum fuisset unquam, si ita esset quod quid, sed quoniam tale significat. Hoc autem & terminatum non est: sed facit, & generat ex hoc, tale: & cum generatum est, est hoc tale: totum autem hoc, Callias, aut Socrates est, sicuti sphaera ænea hæc, homo vero, & animal sicuti sphaera ænea fit, homo. Patet ergo, quod specierum causæ (quemadmodum quidam dicere solent species) si aliqua sunt, præter singularia, ad generationes, & substantias nihil profunt: nec sunt propter has, substantia secundum se. In quibusdam etenim etiam manifestum est, quod generans tale est, quale quod generatur: non tamen idem, nec unum numero, sed unum specie: ut in naturalibus, (homo namq; hominem generat) nisi quid præter naturam fiat: ut equus, mulum: & hæc quoq; similiter. Quod enim est commune equo, & alino, non est nominatum propinquissimum genus: fuerint autem ambo fortassis, ut

vil malus. Quare patet, quod non oportet tantam exemplar speciem ponere: in his etenim maximè quæ erentur. Hæc enim maximè substantiæ sunt. Sed generans sufficiens est, ut faciat, & causa sit speciei esse in materia: tota vero iam talis species, in his carnibus, & ossibus, Callias, & Socrates: & diuersa quidem, propter materiam, (diuersa etenim) idem autem speciei, in diuisibilis nanque species est.

Cap.

18.

Vbitauerit autem aliquis, cur quædam & arte, & casu fiunt, ut sanitas: quædam autem minimè, ut domus. Causa vero est, quod horum quidem materia, quæ principium generationis est, cum faciens sit, & factum aliquid eorum, quæ ab arte fiunt, in qua est aliqua pars rei, quædam talis, ut à se ipsa moueatur, quædam non: & huius, quædam sic possibilis est, quædam impossibilis: multa nanque possibilia quidem à se ipsis moueri, sed non sic, ut puta saltare. Quorumcumque itaque talis materia est, ut lapides, (impossibile est sic moueri, nisi ab alio: sic tamen cæterè est) & ignis. Propterea quædam non erunt absque eo, qui habet artem, quædam erunt. Ab iis enim mouebuntur, quæ non habent quidem artem, moueri vero possunt ipsamet, aut ab aliis non habentibus artem, aut ex parte. Manifestum autem est ex iis, quæ dicta sunt, & quod quodam modo omnia sunt, aut ex parte uniuoca, ut domus ex domo, aut ab intellectu: ars enim species est, at ex parte, aut habente aliquam partem, si non secundum accidens fiat. Causa enim faciendi prima secundum se, pars: calor enim in motu, calorem in corpore facit. Hic vero aut sanitas est, aut pars, aut sequitur eum aliqua sanitatis pars, aut ipsa sanitas. Quare & dicitur facere, quia illud, quod sequitur, & cui accidit calor, sanitatem efficit. Quare sicut in syllogismis, omnium principium substantia est, (ex ipso enim quid est syllogismi sunt) hic etiam generationes. Similiter se habent & quæ naturâ constituta sunt. Semen nanque facit, sicut ea, quæ ab arte sunt. Habet etenim potestate speciem, & à quo semen est, quodam modo uniuocum, (non enim omnia ita oportet quæerere, sicuti ex homine homo: etenim mulier ex viro: unde mulus non ex mulo) sed si non lætura fuerit. Quæcumque vero, quorum materia potest & à se ipsa moueri, & motu, quo semen mouet, à casu, sicut ibi sunt: quorum autem non, hæc impossibilia sunt aliter fieri, quam ex ipsis. Non autem de substantia solum ostendit ratio non fieri speciem, sed de omnibus primis similiter communis ratio est, ut puta quantitate, qualitate, & aliis prædicamentis. Fit enim, ut puta ænea sphaera, sed non sphaera, nec æs: & in arte fit. Semper nanque oportet præexistere materiam, & speciem. Ita & de quid est, & de qualitate, & quantitate, & aliis prædicamentis similiter. Non enim fit qualitas, sed quale lignum: nec quantitas, sed quantum lignum, aut animal. Cæterum ex his,

proprium substantiæ accipere est, quod necesse est præexistere semper aliam substantiam actu existentem, quæ facit, ut puta animal si animal fit: Quale vero, aut quantum, non est necesse, nisi potentia solum.

Cap.

19.

Unum autem definitio oratio sit, omnis autem oratio partes habeat, ac sicuti oratio ad rem, similiter & pars orationis ad partem rei se habeat, dubitatur utrum oportet partium orationem inesse in oratione totius, an non. In quibusdam enim videtur inesse: in quibusdam vero non. Circuli enim ratio non habet rationem incisionum: ratio vero syllabæ habet rationem elementorum. Atqui circulus diuiditur in incisiones, sicuti syllaba in elementa. Item autem si partes priores sint toto, recti autem acutus est pars, & digitus animalis, prior erit acutus recto, & digitus homine. Videtur tamen ista esse priora: ratione nanque, dicitur ex istis: & eo quod sint absque inuicem, priora sunt. An multis modis dicitur pars? Quorum vnus modus, secundum quantum mensurans. Sed hæc quidem prætermittatur. Ex quibus vero substantia tanquam ex partibus est, hoc considerandum est. Si igitur hoc quidem materia est, hoc vero species, hoc vero ex his, quod substantia est materia, & species, & quod ex his, quodam modo quidem materia etiam pars alicuius dicitur, quodam modo vero non: quando quidem ex quibus ratio speciei, ut puta concavitatis, non est pars caro: hæc enim materia, in qua fit: limitatis autem pars aliqua est: & totius quidem statua pars, æs: eius autem, quod est materia, & quatenus speciem habet, unum quodque: materiale vero nunquam secundum se dicendum. Quare circuli quidem ratio non habet eam, quæ incisionum ratio est, sed syllabæ eam, quæ elementorum est, quia elementa rationis, partes sunt speciei, & non materia. Incisiones vero horum sic partes tanquam materia, in quibus adueniunt: propinquiores tamen speciei, quam æs, cum in arte rotunditas fiat. Quodam modo vero nec elementa cuncta, in ratione syllabæ inerunt: ut puta, hæc cerea, aut quæ in aere sunt. Iam enim etiam hæc, syllabæ pars sunt, tanquam materia sensibilis. Etenim linea non si diuisa in medietates, corrumpitur, aut homo in ossa, & nervos, & carnes. Propter hoc & ita ex his sunt tanquam ex materia, & totius quidem sunt partes, speciei vero, & cuius ratio, minimè. Propter hoc, nec in rationibus: quorundam itaq; inerit talium partium ratio, quorundam vero non oportet inesse, nisi sint simul sumpti. Propter hoc enim, nonnullæ ex iis tanquam principii sunt, in quas corrumpuntur: quædam vero non sunt. Quæcumque igitur simul sumpta species & materia sunt, ut sumus, aut æneus circulus, illa sanè in hæc corrumpuntur. Quæcumq; non simul cum materia sumuntur, sed absq; materia, ut rationes speciei solum, hæc profecto non

V v

corrum

corruptuntur, aut penitus, aut nequaquam ita. Quare illorum quidem principia, & partes, quæ in eis sunt, species verò, neque partes, neque principia huiusmodi; & propterea lutea statua in lutum corrumpitur, & sphaera in æs, & Callias in carnem, & ossa item & circulus in incisiones. Est enim aliquid, quod cum materia sumitur. Aequivoce namque dicitur circulus, & qui simpliciter dicitur, & singuli, propterea quod singulis non sit proprium nomen. Dicta itaque nunc quoque veritas est, adhuc tamen dilucidius dicamus reperiens. Quæcunque enim rationis partes, & in quas dividitur ratio, hæc priores, aut omnes, aut aliquæ: ratio verò recti non dividitur in acuti rationem, sed acuti in rectum: utitur namque recto, qui definit acutum: minor etenim recto, acutus. Similiter autem circulus, & semicirculus sese habent. Semicirculus namque circulo definitur: & digitus, toto: talis enim hominis pars, digitus. Quare quæcunque quidem partes ut materia, & in quas dividitur ut in materiam, posteriores: quæcunque verò ut rationis, & secundum rationem substantia, priores aut omnes, aut aliquæ. Quoniam verò animalium anima (hoc enim substantia animati) secundum rationem, & speciem substantia, & quod erat esse tali corpori. Cuiusque namque pars, si probè definiatur, non sine eo opere definitur, quod sine sensu non existet: sanè partes eius priores, aut omnes, aut aliquæ toto animalis: & de vnoquoque similiter: corpus verò, & eius partes, posteriores hac substantia, & dividitur in eas ut in materiam, non ipsa substantia, sed totum. Tota itaque quodam modo quidem priores sunt hæc, quodam modo verò non: quandoquidem nec esse possunt separata. Non enim qui quomodocunque se habet, digitus animalis est: sed æquiocus, qui mortuus est. Quædam verò simul, quæcunque principales, & in qua prima, ratio & substantia: ut puta, si hæc cor, aut cerebrum est: nihil enim differt, utra talis sit. Homo verò, & equus, & quæ ita se habent, in singularibus sunt. Vniuersale verò substantia non est, sed totum quiddam ex hac ratione, & hac materia tanquam vniuersali: singulare verò ex vltima materia, iam Socrates est: & de cæteris, similiter. Pars itaque etiam speciei est (speciem autem dico, quod quid erat esse) & ipsius totius, quod ex specie, & ipsa materia est: sed rationis partes, quæ speciei solùm sunt: ratio verò, est ipsius vniuersalis. Circulo namque esse & circulus, & anima & anima, idem est. Totius verò ut circuli huius, & singularium alicuius sensibilis, aut intelligibilis (dico autem intelligibilis quidem, ut mathematicos: sensibiles verò, ut æneos, & ligneos) horum, inquam, non est definitio, sed intellectio, aut sensu cognoscuntur. Cùm verò abeant ab actu, non est manifestum utrum sint aliquando, & non sint, tamen semper dicuntur, & cognoscuntur vniuersali ratione: materia verò per se ipsam incognita. Materia verò, quædam sensibilis, quædam intelligibilis. Sensibilis quidem, ut æs, & lignum, & quæcunque mobilis materia: intelligibilis verò, quæ in sensibilibus existit, non prout sensibilia, ut puta ipsa mathematica. De toto igitur

tur, & parte, ac priore, & posteriore quomodo se habeant, dictum est. Ad interrogacionem verò necesse est occurrere, cùm quis interrogaret, utrum rectus, & circulus, & animal priora, an in quas diuiduntur, & ex quibus sunt, partes, quod non simpliciter. Nam etiam si animal est, aut animatum, aut vnumquodque, aut vniuersumque, & circulus circulo esse, & rectus recto esse, substantia quoque recti, aliquid quidem & aliquo posteriorius dicendum est, ut puta iis, quæ in ratione, & aliquo recto: etenim qui cum materia æneus rectus, & qui in singularibus lineis: qui verò absque materia iis quidem, quæ in ratione sunt, posterior, partibus verò, quæ in singulari sunt, prior est. Simpliciter autem non est dicendum: & si diuersa est, & non est anima animalis, sic etiam quædam dicendum, quædam non dicendum, ut dictum est.

Cap. x i.

Merito autem dubitatur etiam quænam speciei sint partes, quæ verò non, sed eius, quod simul sumitur, cùm & hoc non existente manifesto, non sit definire vnumquodque. Vniuersalis etenim & speciei definitio est. Quæ igitur partium ut materia sunt, & quæ non, si non sint manifesta, nec ratio rei manifesta erit. Quæcunque igitur apparent aduenientia in diuersis specie, ut circulus in ære, ligno, & lapide, hæc quidem manifesta esse videntur: quoniam nihil substantia circuli æs, neque lapis est: propterea quod ab eis separatur, quæ verò non videntur separata, nihil quidem prohibet similiter his se habere: quemadmodum si circuli omnes viderentur ænei. Nihil enim minus æs non sit ipsius speciei. Difficile tamen est, hoc mente auferre: ut puta, species hominis semper in carnibus, & ossibus, & talibus partibus apparet. Vtrum igitur sint hæc, partes speciei, & rationis, an non, sed materia? Verum quoniam non adueniunt etiam in aliis, non possumus separare, quando verò non est manifestum, quidam etiam de circulo, & triangulo dubitant, tanquam non deceat lineis, & continuo definir: sed hæc omnia similiter dici, sicuti carnes, aut ossa hominis, & æs, & lapis circuli, & cuncta referunt ad numeros, & lineæ rationem, eam, quæ duorum esse dicunt. Eorum etiam, qui ideas dicunt, quidam ipsam lineam dualitatem, quidam lineæ speciem: quædam etenim eadem esse, speciem, & cuius species, ut puta dualitatis, & dualitatis speciem: in linea verò non est. Accidit itaque & vnam multorum speciem esse, quorum species videtur diuersa: quod etiam Pythagoricis accidebat: & contingit vnam omnium facere ipsam speciem, cætera verò non species: at hoc modo vnum omnia erunt. Quod itaque habent aliquam dubitationem ea, quæ circa definitiones sunt, & quam ob causam, dictum est. Quare cuncta ita reducere, & auferre materiam, superuacaneum est. Quædam namque fortasse, hoc in hoc sunt, aut sic hæc habentia. Et comparatio de animalibus

quam ignior Socrates dicere solebat, non bene se habet: adducit enim à verò, & opinari facit, tanquam contingeret hominem sine partibus esse, quemadmodum absque arcu circulum. Hoc autem, non est simile. Etenim sensibile quiddam fortassis animal est, & absque motu definire non est. Quare neque sine partibus, quodam modo se habentibus, non enim omnino pars hominis est manus, sed illa, quæ potest opus perficere: quare animata existens, non animata verò non est pars. Circa mathematica verò, cur rationes non sunt partes rationum? ut circuli, semicirculi? hæc enim non sunt sensibilia: an nihil refert? Erit namque quorundam, etiam non sensibilibus, materia, & omnis quod non est, quid erat esse. Circuliticaque vniuersalis quidem non erunt, singularium verò erunt hæc partes, ut prius dictum est. Est etenim materia, quædam sensibilibus, quædam intellectuualis. Manifestum autem est, quod anima quidem substantia prima, corpus verò materia: homo verò vel animal, quod ex ambobus, ut vniuersale. Socrates verò, & Coriscus, si anima quidem, duplex. Hi enim ut animam dicent, illi autem ut ipsum totum. Quod si simpliciter anima hæc, & hoc corpus, quemadmodum vniuersale, etiam & singulare. Vtrum autem præter materiam, huiusmodi substantiarum sit aliqua alia, & oporteat quædam substantiam eorum aliter, quam aliam, ut puta numeros, aut aliquid tale, posteriorius considerandum est. Huius enim gratia & de sensibilibus quodam modo physica, & secundum philosophiæ opus est, ea, quæ circa sensibiles substantias speculatio est. Non enim solùm de materia physicum cognoscere oportet, sed etiam de ea, quæ secundum rationem, & magis. In definitionibus verò, quo modo partes, quæ in ratione sunt, & cur vna ratio, definitio, (patet etenim quod res vna) res autem quo modo vna partes habens, postea considerandum est. Quid igitur, est, quod quid erat esse, & quomodo ipsum per se ipsum, vniuersaliter de omni dictum est: & cur quorundam ratio ipsius quid erat esse, & habet definiri partes, quorundam non: & quod in ratione quidem substantia, quæ ita partes sunt ut materia, non inerunt: non enim sunt illius substantia partes, sed totius. Huius verò est quodam modo ratio, & non est. Cùm materia namque non est, indefinitum etenim. Secundum primam autem substantiam, est ut hominis, animæ ratio. Substantia enim est species, quæ inest, ex qua & materia tota dicitur substantia, ut concavitas: ex hac enim, & naso, simus nasus, & simitas est. Bis namque in his inerat nasus. In tota verò substantia, ut naso sit erat esse, & vnumquodque in quibusdam quidem idem est, ut in primis substantiis, ut puta curuitas, & curuitati esse, si prima est. Dico autem primam, quæ non dicitur eò quod aliud in alio sit, & subiecto ut materia. Quæcunque verò ut materia, vel ut simul cum materia sumpta sunt, non idem, neque secundum accidens, ut vnum, Socrates, & musicum: hæc enim secundum accidens, eadem sunt.

Cap. x i i.

Nunc autem primò dicamus, quatenus in Analyticis definitione non est dictum, dubitationem, quæ in illis dicta est, proderit rationibus de substantia. Dico autem hæc dubitationem, quare vnum est definitum, cuius rationem definitionem esse dicimus: ut hominis animal bipes (sic namque eius ratio) cur igitur hoc vnum est, non autem multa, animal & bipes? homo enim, & album, multa quidem sunt, cùm non insint alterum alteri. Vnum verò cùm insint, & subiectum, ut homo, aliquid patiarur. Tunc enim albus homo vnum sit, & est: hæc verò non est alterum alterius particeps. Genus etenim non videtur particeps esse differentiarum. Simul namque contrariorum, idem participaret. Differentia namque contraria, quibus genus differt. Quod si etiam participat, eadem ratio est, si differentia quidem plures sunt, ut gressuum, bipes, implume. Cur enim vnum, sed non multa sunt hæc: non enim quæ in sunt, sic enim ex omnibus erit vnum: sed quia oportet vnum esse, quæcunque in definitione sunt. Definitio namque, ratio quædam vna, & substantia est: quare vnius cuiuspiam oportet ipsam esse rationem. Etenim substantia, vnum quiddam, & quod quid, ut dicimus, significat. Oportet autem primò considerare de iis, quæ secundum diuisiones sunt, definitionibus. Nihil enim aliud in definitione est, nisi (quod primum dicitur) genus, & differentia. Cætera verò genera sunt, & ipsum primum, & post hoc, quæ comprehenduntur differentia: ut puta ipsum primum, est animal: consequens verò, animal bipes, & rursus animal bipes implume. Similiter etiam si per plura dicatur, & omnino nihil differt, per multa, an per pauca dicatur: neque utique per pauciora, quam duo. Duorum verò hoc quidem genus, hoc verò differentia, ut puta huius, animal bipes, animal quidem genus, differentia verò alterum. Si igitur genus simpliciter non est præter eas, quæ ut generis species sunt, aut si est quidem, sed tanquam materia est, (vox namque genus, & materia, differentia species: nam elementa quoque ex hac faciunt) manifestum est, quod definitio est ex differentis ratio. At verò oportet etiam diuidi differentia differentiam: ut puta animalis differentia est, ut pedes habere. Rursus animalis pedes habentis differentiam scire oportet, prout pedes habet: quare non est dicendum, pedes habentis aliud plumiferum, aliud implume, si bene dicatur (verum quia non potest, faciet hoc) sed si aliud fiffos, aliud non fiffos pedes habens: hæc enim pedis differentia sunt. Fiffio namque pedum aliqua peditas est. Er sic semper procedi vult, donec ad indifferentia denentur. Tum autem tot pedis species erunt, quot differentia: & pedes habentia animalia, æqualia differentis. Si igitur hæc ita se habeant, manifestum est quod vltima differentia, rei substantia erit, & definitio. Nec sanè oportet, crebro eadem in definitionibus dicere: superfluum namque est. Accidit autem hoc. Cùm enim animal pedes

pedes habens, bipes dicat, nihil aliud dixit, nisi animal pedes habens, duos pedes habens. Et si hoc propria diuisione diuidat, crebrè & æqualiter, ac differentias dicet. Si igitur differentia differentia fiat, vna, quæ vltima est, erit species, & substantia. Si autem secundum accidens, vt si diuidat, habentis pedes aliud album, aliud nigrum, tot quot sunt sectiones. Quare manifestum est, quòd definitio est ratio, quæ ex differentiis est, & ex harum vltima secundum rectum. Patet autem hoc, si quis transponat tales definitiones, (vt puta hominis) dicens animal bipes, habens pedes: superfluum enim est, habens pedes, dicto bipede. Ordo verò non est in substantia. Quo nanque modo intelligere oportet, hoc quidem prius, illud verò posterius? De his igitur definitionibus, quæ secundum diuisiones sunt, quales quædam sunt, hæcenus dicta sunt.

Cap. xiiii.

Cum autem de substantia consideratio sit, rursus redeamus. Dicitur autem sicuti subiectum substantia esse, & quod quid erat esse, & quod ex his, & vniuersale. De duobus itaque dictum est: etenim de quid erat esse, & de subiecto, quod dupliciter subicitur, aut quod quid existens, vt animal passionibus, aut vt materia actui. Videtur autem etiam vniuersale causa quibusdam esse maximè, ac esse principium ipsum vniuersale: quare de hoc etiam tractemus. Videtur nanque impossibile, substantiam esse quodcumque eorum, quæ vniuersaliter dicuntur. Prima nanque substantia vniuersalisque, quæ propria cuiusque est, quæ alij non inest: vniuersale verò commune. Hoc enim dicitur vniuersale, quod pluribus natura aptum est inesse. Cuius igitur hoc erit substantia? Aut enim omnium, aut nullius. Omnium verò non est possibile. Vnius autem si erit, cetera quoque hoc erunt. Quorum enim substantia vna, & quod quid erat esse vnum, ipsa quoque vnum sunt. Item substantia dicitur, quòd non de subiecto: vniuersale verò de subiecto aliquo dicitur semper. Sed vtrum ita quidem non contingit, vt quod quid erat esse: in ipso autem inest, vt puta animal in homine, & equo. Patet igitur, quòd erit aliqua eius ratio. Differt autem nihil, si non omnium ratio est eorum, quæ in substantia sunt. Etenim nihil minùs hoc erit substantia alicuius, vt homo, hominis, in quo existit: quare iterum idem accidit. Erat enim substantia, illius substantia, vt animal species, in qua vt proprium existit. Item impossibile, ac inconueniens est, ipsum quid, & substantiam esse, si ex aliquibus, non ex substantiis, nec ex eo quod quid est, sed ex quali. Prius nanque non substantia, & quale erit, quàm substantia, & quod quid: quod impossibile est. Nec ratione enim, nec tempore, nec generatione, possibile est passiones priores substantia esse: essent nanque separabiles. Item, Socrati substantia, inest substantia: quare, duobus erit substantia, & omnino si homo: & quæcumque ita dicuntur, substantia est, accidit nihil eorum, quæ in ratione sunt alicuius substantiam esse, nec sine ipsis

existere, nec in alio. Dico autem, vt puta, non esse aliquid animal præter aliqua, nec vllum aliud eorum, quæ in ratione sunt. Ex his itaque considerantibus patet, nihil eorum, quæ vniuersaliter existunt, substantiam esse, nihilque eorum, quæ communiter prædicantur, quod quid, sed tale significare. Quòd si non, & alia multa accidunt, ac tertius homo. Item sic quoque patet: impossibile enim est substantiam ex substantiis esse, quæ sic insunt, vt actu. Quæ enim duo sic actu sunt, nunquam vnum actu sunt. Sed si potentia duo sunt, erunt vnum: vt duplum, ex duobus dimidiis potentia: actus nanque separat. Quare si substantia vnum, non erit ex substantiis inexistens: & secundum hunc modum, quem rectè Democritus dicit. Impossibile enim ait esse ex duobus vnum, aut ex vno duo fieri magnitudines nanque indiuisibiles substantias facit. Patet igitur, quòd similiter & de numero se habebit, si numerus quidem compositio vniuersum est, vt à quibusdam dicitur. Aut enim non est vnum dualitas, aut non inest in ea vnitas actu. Habet autem quod accidit, dubitationem: si enim nec ex vniuersalibus possibile est vllam substantiam esse, propterea quòd tale, & non quod quid significant, nec ex substantiis actu contingit vllam substantiam esse compositam quicquam incompositum erit profectò omnis substantia: quare neque ratio vllius substantie erit. At cunctis viderur, & iam dictum est, aut solius substantie, aut maximè definitionem esse: nunc verò nec huius: nullius igitur definitio erit. An quodam modo quidem erit, quodam modo verò non? manifestum autem, quod dicitur, magis erit ex posterioribus.

Cap. xv.

Xis autem ipsis id etiam patet, quod accidit illis, qui ideas pariter substantias, & separatas esse dicunt: & pariter ex genere & differentis faciunt speciem. Si enim species, & animal in homine sunt, aut equo, aut vnum & idem numero sunt, aut alterum: ratione nanque patet quod vnum eandem enim exhibebit rationem, qui dicit in vtroque. Si itaque aliquis homo est ipsum per se, quod quid, & separatam, necesse est vt etiam illa, ex quibus (sicuti animal, & bipes) quod quid significent, & separata, ac substantia: sunt: quare & ipsum animal. Si idem igitur, & vnum quiddam etiam in equo, sicuti tu tibi ipsi, quo modo in separatis existentibus idem erit? & cur non etiam absque se ipso erit animal hoc? Deinde si participabit quidem bipede, & multipede, impossibile quiddam accidit: contraria nanque simul inerunt ipsi vni, & huic quidem enti. Sin minùs, quis modus est, cum aliquis dicat, animal & bipes, aut progressiuum esse? Sed fortassis componuntur, & tangunt, aut miscentur. At cuncta inconuenientia sunt. Sed diuersum in vnoquoque est. Infinita igitur (vt ita dicam) erunt, quorum substantia animal est: non enim secundum accidens ex animali homo est. Item, multa erit ipsum animal.

Nam

Nam & substantia animal est, quod in vnoquoque est: non enim secundum aliud dicitur. Quòd si non, ex illo erit homo, & genus eius, illud. Ac item omnia, ex quibus homo, idea. Non igitur alterius quidem idea erit, alterius verò substantia: impossibile nanque est. Ipsum ergo animal erit vnumquodque eorum, quæ in animalibus sunt. Item, ex aliquo hoc ipso erit, & quomodo est ex ipso animali? aut quomodo est possibile esse animal, quod hoc ipsum substantia est, præter ipsum animal? Item, in sensibilibus & hæc accidunt, & his absurdiora. Quod si impossibile est ita se habere, patet quòd non est eorum idea ita, vt quidam aiunt.

Cap. xv.

Vm autem substantia altera sit ipsum scilicet totum, & ratio, dico autem, quòd illa quidem ita substantia, est cum materia simul accepta ratio: hæc verò ratio simpliciter. Quæcumque igitur illo modo dicuntur, eorum quidem est corruptio: nam & generatio. Rationis autem non est, ita vt sic domui esse, sed huic domui) sed absque generatione & corruptione sunt, & non sunt. Ostensum est enim quòd nullus hæc generat, neque facit. Propterea etiam substantiarum sensibilibus singularium: neque definitio, neque demonstratio est, eò quòd habet materiam, cuius natura talis est, vt esse, & non esse contingat: quare corruptibilia sunt omnia singularia earum. Si igitur demonstratio, & definitio scientifica necessarium est, & non contingit sicuti neque scientiam, quandoque scientiam, quandoque ignorantiam esse, sed quod tale est, opinio est ita neque demonstrationem, neque definitionem, sed opinio est eius quod contingit & aliter se habere: patet, quòd neque demonstratio, neque definitio eorum est. Corruptibilia nanque non sunt manifestata: qui scientiam habent, eam à sensu abscellerunt: & ratioibus eisdem in animo saluis, non erit amplius neque definitio, neque demonstratio. Quare cum quis eorum, quæ ad definitionem quicquam singularium definiat, oportet non ignorare, quod semper perimendum est. Non enim contingit definire. Nec vllam ideam, est definire: singularium enim (vt aiunt) idea est, & separata. Necessarium autem ex nominibus rationem esse. Nomen verò non facit, qui definit: ignotum enim erit. Quæ verò posita sunt, omnibus communia sunt. Necesse est igitur, & aliis talia inesse. Et si quis te definiat, animal dicit gracile, aut album, aut aliquid aliud, quod & in alio sit. Quòd si quis dicat, nihil prohibere separatim quidem omnia multis, simul verò huic soli inesse, primum quidem, quod etiam ambobus, vt animal bipes, animalis & bipedi. Et hoc in sempiternis quidem etiam necesse est esse, cum priores existant, & partes compositi. At verò etiam separabilia, si hoc quidem, quod homo, separabile. Nam aut nullum, aut ambo. Si igitur nullum, non erit genus præter species. Quod si erit, erit etiam differentia. Deinde quoniam priora ipsa

esse, hæc sanè non vicissim perimuntur. Deinde si ex ideis idea, minùs profectò composita sunt ex quibus. Item, de multis oportebit etiam illa prædicari, ex quibus idea, vt animal, & bipes. Quòd si non, quomodo scietur? Erat nanque alia idea, quam impossibile est de pluribus prædicari, quàm de vno. Non videtur autem, sed omnis idea videtur esse participabilis. Quæ admodum igitur dictum est, later, quod impossibile est in perpetuis definire: maximè verò quæcumque vnica sunt, vt Sol, aut Luna. Non solùm enim in hoc peccant, quòd talia addunt, quibus ablati, adhuc erit Sol, vt puta, quod circuit terram, aut quod nocte absconditur: (si enim stererit, aut apparuerit, non erit amplius Sol) sed inconueniens est, si non. Sol enim substantiam quandam significat. Item, quæcumque in alio contingunt, veluti si alter fiat talis, patet, quòd erit Sol. Communis ergo ratio. At Sol singularium erat, sicut Cleon, aut Socrates. Cæterum cur nemo eorum definitionem profert idea? fieri enim profectò manifestum tentantibus, verum esse, quod nunc dictum est.

Cap. xv.

Manifestum autem est, quòd etiam eorum, quæ videntur esse substantia, plures potentia, & partes animalium sunt: nihil enim eorum separatim est. Cum autem separarentur, eorum etiam vt materia omnia, terra, ignis, & aer. Nihil enim eorum vnum est, sed quasi cumulus ante, quàm digerantur, & ex eis vnum fiat. Maximè autem aliquis, animatorum partes putauerit, & animæ propinquas, ambas fieri, vt sint & actu, & potentia, eò quòd principia motus ab aliquo, in iuncturis habent. Quare quædam animalia diuisa viuunt: sed tamen potentia omnia erunt, cum vnum & continuam fuerit natura, sed non vi, aut copulatione: tale nanque læsio est. Cum autem vnum dicatur, sicuti & ens, & substantia vnus vna, & quorum vna numero vnum numero, manifestum, quòd neque vnum, neque ens contingit substantiam esse rerum, sicuti neque elemento esse, aut principio. Sed quæritur, quid ergo principium, vt ad notiora referamus. Magis igitur his substantia est ens, & vnum, quàm principium, & elementum, & causa. Sed necdum ista, si nec aliud quidem commune vllum substantia est. Nulli enim inest substantia, nisi sibi ipsi, & habenti eam, cuius substantia est. Item ipsum vnum, in pluribus non erit simul: commune verò simul in pluribus est. Quare patet, quòd nihil vniuersalium separatim præter singularia est. Sed qui species dicunt, partim rectè dicunt separantes eas, si substantia: quidem sunt: partim non rectè, quoniam vnam in multis speciem dicunt. Causa verò est, quòd non habent reddere quænam tales incorruptæ substantia: præter singulariam tales incorruptæ substantia: præter singulariam, & sensibiles sint. Faciunt igitur eandem specie, quæ sunt corruptibiles, (has enim cognoscimus) ipsum hominem, & ipsum equum addeutes vocabulum ipsum, sensibilibus. Attractos etiam si non videremus astra, nihil minùs (vt puta

(vt puto) essent substantiæ perpetuæ præter eas, quas nos sciremus. Quare nunc quoque si non habeamus quænam sint, necesse tamen fuerit fortassis aliquas esse. Quod igitur nec eorum quicquam, quæ vniuersalia dicuntur, substantia sit, nec vlla sit substantia ex substantiis, patet.

Cap. xviii.

Vid verò, & quale quid substantiam dicere oporteat, rursus aliud quasi principium facientes, dicamus. Fortassis enim ex his erit manentium de illa quoque substantia, quæ est separata à sensibilibus substantiis. Cùm igitur substantia, principium, & causa quædam sit, hinc est procedendum. Quæritur verò ipsum propter quid, semper sit: propter quid, aliud alij aliquid inest. Quæritur namque propter quid mulicus homo est, certè quæritur est, quod dictum est, propter quid homo mulicus est, aut aliud. Quæritur igitur propter quid ipsum est ipsum, nihil est quæritur. Oportet enim ipsum quod, & ipsum esse, existere manifesta entia. Dico autem, vtputa, quod Luna patitur eclipsim. Ipsi autem, quod id ipsum, non nisi vna ratio, vnâque causa in omnibus (propter quid homo est homo, aut mulicus mulicus) si quis dicat, quod vnum quodque ad se ipsum indiuisibile est: hoc autem erat vnum esse: sed hoc, & commune de omnibus, & breue est. Quæritur autem aliquis, propter quid homo, animal tale quoddam est. Hoc igitur manifestum est, quod non quæritur propter quid is, qui est homo, homo est. Aliquid ergo de aliquo quæritur, propter quid inest. Quod autem inest, oportet manifestum esse. Si enim non ita, nihil quæritur: vtputa propter quid tonat? quia sonus in nubibus sit. Ita namque aliud de alio est, quod quæritur. Et propter quid hæc, vtputa lateres, & lapides, domus sunt? Manifestum itaque & est, quod causam quæritur. Hæc autem est, quod quid erat esse, vt logicè dicam. Quæ in quibusdam quidem, est cuius gratia: vtputa fortassis in domo, & lecto. In quibusdam verò, quod primum mouit. Causa namque, etiam hoc: sed talis quidem causa quæritur, dum quippiam sit, vel corrumpitur: altera verò, etiam dum

est. Later autem præcipue, quod quæritur, in his, quæ non de aliis dicuntur, (vtputa quæritur homo quid est) sed quod simpliciter dicitur, neque determinatur quod hæc, vel hoc. Oportet igitur rectè disponentes quæritur. Quod si non, commune sit eius, quod nihil est quæritur, & eius, quod aliquid quæritur. Cùm autem & habere, & existere ipsum esse oporteat, manifestum est, quod propter quid est, ipsam materiam quæritur: vtputa, hæc sunt domus: propter quid? quia hæc existunt, quod erat domus esse. Et homo hoc, aut corpus hoc tale habens, quare? Causa materiam quæritur: hæc autem est, species qua aliquid est: hæc autem, est substantia. Patet itaque, quod de simplicibus non est aliqua quæritur, inque doctrina, sed alius talium quæritur modus. Cùm verò quod ex aliquo compositum, ita vt vnum totum sit, non est vt cumulus, sed vt syllaba: syllaba verò non est ipsa elementa, nec idem, & a: nec caro, ignis, & terra. Dissolutis namque, hæc quidem amplius non sunt, vt caro, & syllaba, elementa verò, ignis, & terra, sunt. Ergo syllaba aliquid, non solum elementa, vocalis, & muta, sed etiam aliquid aliud. Et caro, non solum ignis, & terra, aut calidum, & frigidum, sed etiam aliquid aliud. Si igitur necesse est, illud quoque aut elementum, aut ex elementis esse, si elementum quidem, rursus eadem ratio erit. Ex hoc enim & igne, & terra erit caro, & item alio: quare in infinitum progredietur. Si verò ex elemento, patet quod non ex vno, sed ex pluribus, quàm id ipsum, erit. Quare iterum de hoc, eadem rationem dicemus, quàm de carne, aut de syllaba. Videatur autem esse aliquid tale, & non elementum, ac causam: sed hoc carmen, hoc verò syllabam esse: similiter & de cæteris. Substantia verò cuiusque quidem, hoc. Hoc namque prima ipsius esse causa est. Cùm autem quædam non substantiarum rerum sint, sed quæcunque substantiarum secundum naturam, & naturam constituta sint, videri possit profecto aliquibus hæc quoque naturam substantiam esse, quæ non elementum, sed principium est. Elementum autem est, in quod existens diuiditur vt materiam, vtputa syllabam, ipsum a & b.

A R I S T

A R I S T O T E L I S S T A G I R I T A E M E - T A P H Y S I C O R V M,

LIBER OCTAVVS.

Cap. i.

X i i s igitur, quæ dicta sunt, colligere oportet, ac congregando summam finem imponere. Dictum autem est, quod substantia cum causa, principia, & elementa quæritur: substantia verò quædam ab omnibus concessa sunt, de quibusdam separatim enuntiauerunt quidam. Concessa quidem, quæ naturales sunt: vt ignis, terra, aqua, & cætera simplicia corpora, deinde planta, & partes earum: animalia, & partes eorum, & tandem calum, & partes celi. Separatim autem, substantias quidam esse dicunt species, & mathematica. Alias verò accidit ex orationibus substantias esse, quod quid erat esse, & subiectum. Item aliter genus magis, quàm species, & vniuersale, quàm singularia. Vniuersali verò & generi, idæ quoque copulantur, eadem namque ratione substantia videntur esse. Cùm autem quod quid erat esse substantia, huius autem ratio, definitio, ideo de definitione, & de secundum se, determinatum est. Quoniam verò definitio oratio, oratio autem partes habet, necesse quoque de parte erat videre, quanam substantia partes, & quæ non: & si hæc definitionis quoque esse oportet. Item etiam, nec vniuersale substantia est, neque genus. De ideis verò, & mathematicis, posterius considerandum est. Etenim præter sensibiles substantias, hæc quidem esse dicunt. Nunc verò de concessis substantiis tractemus. Hæc autem sunt, quæ sensibiles sunt. Sensibiles verò cunctæ substantiæ, materiam habent. Est autem substantia id ipsum, quod subicitur: aliter quidem materia, & aliter ratio. Materiam autem dico, quæ non quid actus sit, potentia est: quod quid aliter autem, ratio, & forma: quod etiam sit, quod quid, ratione separabile est: tertium verò, quod ex his est, cuius generatio solius, & corruptio est, & separabile simpliciter. Earum enim substantiarum, quæ secundum rationem, quædam sunt separabiles, quædam verò non. Quod autem materia quoque substantia est, patet. In cunctis namque oppositis subiectum: vtputa secundum locum, quod nunc hic, rursus alibi: & secundum augmentationem, quod nunc tantum, rursus minus, aut maius: & secundum alterationem, quod nunc sanum, rursus ægrum:

similiter autem & secundum substantiam, quod nunc in generatione, rursus in corruptione. Et nunc quidem subiectum, vt quod quid: rursus autem subiectum, vt secundum priuationem. Et sequuntur hæc etiam alie transmutationes: cæterarum verò aut vnam, aut duas, hæc non sequitur. Non enim est necesse, si quid materiam habet localem, hoc generabilem etiam, & corruptibilem habere. Verum quæ inter simpliciter fieri, & non simpliciter differentia sit, in Phycis dictum est.

Cap. ii.

Vm autem quædam vt subiecta, & vt materia, concedatur substantia, hæc autem est, quæ potentia est, restat illam, quæ vt actus substantia sensibilem est, quanam sit dicere. Democritus igitur tres differentias esse videtur existimare. Subiectum enim corpus, materiam, vnum & idem. Differre autem, aut rhythmo, quod est figura: aut trope, quod est situs: aut diathige, quod est ordo. Videntur autem multæ differentia esse: vtputa quædam compositione dicuntur materia, sicuti quæcunque mixtura, quemadmodum melicratum: quædam clauo, vt arca: quædam ligamine, vt fascis: quædam glutine, vt liber: quædam pluribus ex his: quædam positione, vt limen, & superliminare. (Hæc enim, eò quod modo quodam sita sint, differunt.) quædam tempore, vt cœna, & prandium: quædam loco, vt venti: quædam sensibilem passionibus, vt duritie, & mollitie, & densitate, & raritate, & siccitate, & humiditate: & quædam quibusdam ex his, quædam omnibus his: & simpliciter, quædam redundantia, quædam defectu. Quare patet, quod & ipsum est, rories dicitur. Limen enim est, quoniam ita situm est. & esse, sic ipsum poni significat: & glaciem esse, sic densari. Quorundam verò esse, & his omnibus definitur, eò quod quædam mixcentur, quædam temperantur, quædam ligantur, quædam densantur, quædam cæteris differentiis vtuntur, sicuti manus, aut pes. Accipienda igitur genera differentiarum: hæc enim principia existentia erunt: vt quæ in magis & minus, aut denso & raro, & cæteris talibus. Cuncta etenim hæc, redundantia & defectus sunt. Quod si quid figura, aut leuitate, aut asperitate, omnia recto, & curuo: his verò

verò esse, erit misceri: opposito autem modo, non esse. Manifestum igitur ex his est, quòd si substantia causa est, ut vnumquodque sit, in his quærendum est, quænam aut horum singula sint, causa est. Substantia itaque nihil horum est, neque combinatum, aramen proportionale in vnoquoque: & quemadmodum in substantiis quod de materia prædicatur, ipse actus est, & in aliis definitionibus maximè: ut puta, si limen oportebit definire, lignum, aut lapidem sic positum dicemus: & domum, lateres, aut ligna sic posita (an etiam & cuius causa in quibusdam est?) si verò glaciem, aquam congelatam, aut sic densatam. Consonantia verò est acuti & grauis mistio talis, eodem autem modo & in cæteris. Manifestum itaque ex his est, quòd actus alius alterius materiae & ratio: quorundam enim, compositio, quorundam mistio, quorundam aliquid aliud eorum, quæ dicta sunt. Quare eorum, qui definiunt, hi quidem, qui dicunt, quid est domus, quòd lapides, lateres, ligna, potentia domum dicunt: materia enim hæc sunt. Qui verò, vas conseruatiuum rerum, & corporum, aut aliquid aliud tale addentes, actum dicunt. Qui porò hæc ambo componunt, tertiam, & quæ ex his est, substantiam (videtur etenim ea quidem, quæ ex differentiis ratio sit, speciei, & actus esse: quæ verò ex his, quæ insunt, materiae magis) similiter & quas Archytas approbat definitiones: etenim simul vtriusque sunt: ut puta, quid est serenitas? Quies in multitudine aeris: materia quidem aer, actus verò, & substantia, quies. Quid est tranquillitas? maris planities. Subiectum quidem, ut materia, mater: actus verò & forma, planities. Manifestum itaque ex dictis est, quænam sensibilis substantia, & quomodo sit: etenim hæc quidem ut materia, hæc autem ut forma, quoniam actus: tertia verò ex his.

Cap. III.

Quod oportet non ignorare, quòd aliquando latet, vtrum nomen compositam substantiam significet, an actum, & formam: ut puta domus, vtrum est lignum compositum, quod operimentum est ex lapidibus, & lateribus sic positis: an actus, & speciei, quod est operimentum. Et linea, vtrum dualitas in longitudine, an quod dualitas. Et animal, vtrum anima in corpore, an anima. Hæc enim, substantia, & actus alicuius corporis. Erit autem vtrique in vtriusque animal, non ut vna ratione dictum, sed ut ad vnum. Sed hæc ad aliud quidem aliquid conferunt, ad quæstionem autem substantiæ sensibilis nihil. Etenim quod quid erat esse, speciei, & actui est. Anima nanque, & animæ esse, idem est: homini verò & homo, non idem, nisi & anima homo dicatur. Sic autem alicui quidem, alicui verò non. Non videtur ita quærentibus, quòd syllaba ex elementis & compositio sit: neque domus, lateres, & compositio, & hoc rectè. Compositio enim, & mistio, non ex iis, quorum est compositio, aut mistio. Similiter nec aliorum vllum: ut puta, limen, positione, non ex limine positio, sed magis illud ex illa: nec homo, est ipsum animal, & bipes (sed aliquid esse

oportet, quod præter hæc est) si hæc materia sunt, sed nec elementum, nec ex elementis, sed substantia, quod materiam auferentes dicunt. Si itaque hoc ipsum esse causa, & hoc substantia, ipsam substantiam vtrique non dicerent. Necesse autem est, aut sempiternam hæc esse, aut corruptibilem, absque eo, quod corrumpatur, & factam esse, absque eo, quod fiat. Oculum autem esse, & declaratum in aliis, quòd speciem nullus facit, neque generatur, sed efficitur, hoc sit autem quod ex his. Si verò corruptibilium substantia sunt separata, nondum est manifestum, nisi quod quorundam non contingit. Patet, ut ea, quæ non possunt præter particularia esse, ut domum, aut vas fortassis nec substantiæ sunt hæc ipsa, nec aliorum quicquam, quæcumque non natura consistunt. Naturam etenim solum profectò quis penetrat, quæ in corruptibilibus est, substantiam. Quare dubitatio, qua Antisthenici, & hoc pariter indocti dubitabant, habet aliquid tenoris, ut soluat, quod non est ipsum quid est definire, (definitionem enim, longum esse sermonem) sed quale quid est. Contingit etiam dicere, quemadmodum argentum quid est, con quod autem, quale stannum. Ut tamen substantiæ, est quidem, cuius contingit definitionem, & rationem esse: ut puta, compositæ, aut sensibilis, siue intellectualis sit. Ex quibus autem hoc primis, non est. Si quidem aliquid de aliquo significat ratio definitiua: & oportet hoc quidem in materiam, illud verò formam esse. Manifestum autem hoc etiam est, quòd si aliquo modo substantia numeri sunt, ita sunt: & non, quemadmodum quidam dicunt, vnitatum. Nam & definitio, numerus quidam est: diuisibilis etenim, & in diuisibilia, non enim infinitæ rationes. Numerus verò, tale quid est: & quemadmodum de numero, ablato, aut addito aliquo, ex quibus numerus est, non est amplius idem numerus, sed diuersus, etiam si minimum auferatur, aut addatur: ita nec definitio, nec ipsum quid erat esse, erat amplius, ablato aliquo, aut addito. Et numerum oportet aliquid esse, quo vnus, quod nunc non habent dicere quo vnus, si vnus est. An enim non est, sed quasi congeries? Aut si est, dicendum est quidnam illud sit, quod vnum ex multis facit, & definitio vna est. Similiter autem nec hanc dicere habent: & hoc merito accidit. Eiusdem enim rationis, & substantia est, ut vnum: non (ut quidam aiunt) ut vnita quædam existens, aut punctum, sed actus, & natura quædam vnaquæque: & quemadmodum nec numerus habet magis & minus, ita neque substantia, quæ secundum speciem est. Sed si est quidem, ea est, quæ secundum materiam est. De generatione igitur, ac corruptione dictarum substantiarum, quomodo accidit, quòque modo, impossibile est, de quæ reductione ad numerum, hæc tenus determinatum sit.

Cap. IIII.

Materiali verò substantia oportet non latere, quòd & si ex eodem omnia primo, aut eisdem tanquam primis, & eadem sit materia ut principium illis,

illis, quæ sunt, est tamè quædam cuiusque propria: legimatis prima materia, ipsa dulcia aut pingua: cholera verò, amara, aut aliqua alia. fortassis autè hoc, ex eodem. Fiunt autem plures materiae, eisdem, eum alterius altera sit: ut pura, flegma ex pingui, & dulci pingue ex dulci: ex cholera verò esse, ob resolutione cholerae in primam materiam. Dupliciter enim hoc ex hoc, aut quoniam ex eo quod præcedit, aut quoniam ex eo, quod resolutum fuerit in principium. Contingit autem, vna existente materia, diuersa fieri propter mouente causam: ut ex ligno, sit arca, & lectus. Quorundam autè diuersa materia necessaria, diuersis existentibus: ut puta, terra nunquã fiet ex ligno: nec est hoc in causa mouente. Non enim faciet terram ex lana, aut ligno. Si autem idem contingit ex alia materia facere, patet quòd principium, & ars, quæ est ut mouens, eadem est. Etenim si materia diuersa, & mouens, & ipsum quod factum est. Cùm itaque quicquam quænam sit causa quærat, quoniam multipliciter causæ dicuntur, omnes contingentes causas dicere oportet: ut puta, hominis, quæ causa ut materia, non ane mentis: quæ verò ut mouens, vtrum sperma, quæ verò ut species, quod quid erat esse: quæ autem ut huius causa finis: fortassis autem hæc ambæ, eadem sunt. Oportet autem proximas causas dicere, quæ materia, non igne, vel terrâ, sed propriam. In naturalibus igitur, & generabilibus substantiis, necesse est ita procedere, si quis rectè procedet: siquidè hæc, totæque causæ sunt: & oportet causas cognoscere. De naturalibus autè, aut perperuis substantiis, alia ratio est. Fortassis etenim quædam non habet materiam, aut non talem, sed solum quæ secundum locum mobilis est. Nec quæcumque, natura quidè, non autem sunt substantiæ, his materia est, sed quod subicitur, substantia: ut puta, quæ causa eclipsis, quæ materia: non enim est, sed Luna est, quæ patitur. Quæ causa ut mouens, atque corumpens lumen? Cuius verò causa: fortassis non est. Quæ verò est species? definitio. Sed non manifesta definitio, nisi cum ipsa causa sit: ut puta, quid eclipsis? privatio luminis. Si verò addatur, a terra in medio interposita: hæc est cum ipsa causa definitio. De somno verò non est manifestum quid est primum, quod patitur: sed nunquid animal: ita. Attamen hoc secundum aliquid: & quid primum, cor, an aliquid aliud: deinde, a quò deinde, quæ passio, quæ illius, & non tota: quia talis immobilitas, ita, sed hæc, eò quòd aliquid patitur ipsum primum.

Cap. V.

Vnum autem quædam absque generatione, & corruptione sunt, & non sunt, ut puta puncta, si sunt quidè, & omnino species, & formæ, (non enim albedo sit, sed lignum albidum, si ex alio & aliquid sit omne, quod sit) profectò non omnia contraria sunt vicissim: sed aliter albus homo ex nigro homine, & albedo ex nigredine: nec omnium materia est, sed quorundamque generatio, & transmutatio inuicem sunt: quæcumque verò absque eo, quòd transmutentur, sunt, aut non, horum materia non est. Habet autem dubitationem, quoniam modo ad contraria cuiusque materia se habeat, ut puta, si corpus potentia sanum, contrarium verò sanitati infirmitas, vtrum ambo

potentia, & aqua, potentia, vinum & acetum. an huius quidem secundum habitum, & secundum speciem, materia est, illius verò secundum corruptionem & priuationem præter naturam? At quædam dubitatio est, cur vinum non sit materia aceti, neque potentia acetum, tamen si fiat ex eo aceti: & viuentis potentia mortuus, an non, sed secundum accedens corruptiones. Ipsa verò animalis materia, secundum corruptionem mortui potentia & materia, aqua quoque aceti est: sunt etenim ex illis, quæ admodum ex die nox. Et quæcumque ita inuicem transmutantur, ad materiam oportet redire, ut puta si ex mortuo animal, primum ad materiam: deinde, animal, & acetum, ad aquam: deinde, vinum.

Cap. VI.

De dubitatione autem dicta, & circa definitiones, & circa numeros, quæ causa est ut vnum sint? Omnium nanque quæcumque plures partes habet, & non est totum quasi coaccruatio, sed ipsum totum est aliquid aliud præter partes, est aliqua causa. Nam & in corporibus quibusdam, tactus est causa, ut vnum sint: quibusdam verò viscositas, aut aliqua alia talis passio. Definitio verò, oratio est vna, non conuentione, ut illas, sed eò quòd vnus est. Quid est igitur, quod hominè facit vnum, & cur vnum, & non multa sunt animal, & bipes, præsertim si (quemadmodum quidam dicunt) sit quid ipsum animal, & ipsum bipes? Cur enim non illa, homo est, & erunt secundum participationem homines, non hominis vnus, sed sudor, animalis, & bipedis? & omnino profectò, homo non erit vnus, sed plura, animal, & bipes. Manifestum itaque est, quòd ita quidè tractantibus (ut solè definire, & dicere) non est possibile redere ratione, & soluere dubitatione. Quod si, quemadmodum dicimus, hoc quidem materia, hoc verò forma est, & hoc quidem potentia, hoc verò actus, profectò non videtur amplius dubitatio esse, quod queritur. Etenim dubitatio est eadem, ac si definitio vestis esset res rotundum. Ellè etenim hoc nomen rationis signum. Quare quod queritur est, quænam causa sit, ut rotundum, & res vnum sint. Amplius verò non apparet dubitatio, quoniam hoc quidem materia, illud verò forma est. Quæ igitur huius causa est, ut quod potentia est, actu sit in quibuscumque generatio est, præter illud quod fecit? nulla enim alia causa est, ut actu sobria sit, quæ potentia sphaera erat: sed hoc erat, ipsum quid erat esse vtrique. Est autem materia quædam intellectualis, quædam sensibilis: & semper, rationis hoc quidem materia, hoc verò actus est, ut circulus, figura plana. Quæcumque verò neque intellectualem, neque sensibilem materiam habet, statim vnum quiddam esse, vnum quodque est: quemadmodum ipsum ens, hoc quidem, hoc, hoc quale, quæcumque: quare non inest in definitionibus nec ens, nec vnum: & ipsum quid erat esse, statim vnum quiddam esse, quemadmodum, & ens quiddam. Propterea non aliqua alia causa vlli istorum, ut vnum sint, nec vrens quiddam sint: statim etenim vnum quodque est ens quiddam, & vnum quiddam non ut in genere in epre, & vno, nec tanquam sint separata præter particularia. Ob hanc autem dubitationem, quiddam participatione aiunt, & causam quandam participationis, & quiddam sit illud

participare, dubitant. Quidam copulam animae (sicuti Lycophron ait) scientiam esse ipsius scire & animae: Quidam compositionem, aut coniunctionem animae cum corpore, ipsum vivere. Atque eadem de omnibus, ratio erit. Etenim ipsum sanum esse, aut copula, aut compositio, aut coniunctio animae, & sanitatis erit. Et res esse triangulum, compositio aeris, & trianguli. Et album esse, compositio superficialis, & albedinis. Causa vero est, quoniam poten-

tia, & actus ratione quarunt venientem, & differentiam. Est autem (ut dictum est) ultima materia, & hoc potentia, hoc quidem actu. Quare simile est querere quidnam unius causa sit: & ut unum sit. Unum enim quiddam, unum quodque, & quod potentia, & quod actu, unum quodam modo est. Quare nulla alia causa est, nisi si quid fuit, tanquam ex potentia in actum mouens: Quaecumque vero non habent materiam, cuncta simpliciter entia, sunt ipsum quid.

ARISTOTELIS STAGIRITAE METAPHYSICORVM LIBER NONVS.

Cap. I.

DE primo itaque entis, & ad quod catera omnes entis praedicationes referuntur, hoc est de substantia, dictum est. Nam secundum substantiam rationem catera dicuntur entia, quantum & quale, ac catera, quae ita dicuntur. Cuncta enim habebunt substantiae rationem, ut in primis semet ipsis differimus. Cum autem ens dicatur, hoc quidem quid, aut quantitas, aut qualitas, hoc vero secundum potentiam, & entelechiam, ac actum, determinemus etiam de potentia, & entelechia. Et primo de potentia, ea quidem, quae dicitur maxime proprie, non sane est utilis, ad quod nunc volumus. Potentia namque, & actus, in plus est, quam illa, quae secundum motum solum dicuntur. Sed cum de ea dixerimus in determinationibus de actu, ostendemus etiam de aliis. Quod igitur multipliciter potentia, & posse dicatur, determinatum est a nobis in aliis. Harum vero quaecumque quidem aequiuoce dicuntur potentia, praetermittantur. Quaedam enim similitudine quadam dicuntur, ut in geometria & possibilis, ac impossibilia dicimus, eo quod quodam modo sint, aut non sint. Quaecumque vero ad eandem speciem, omnes, aliqua principia sunt, & ad unam primam dicuntur, quae est principium transmutationis in alio prout aliud est. Aliqua enim est patienti potentia, quae in ipso patiente principium est transmutationis passivae ab alio prout aliud est. Aliqua vero, habetur impossibilitatis, quae in deterius est, & corruptionis, quae est ab alio prout aliud est, principium transmutationis. In his enim omnibus definitionibus, inest prima potentiae ratio. Rursus autem, haec potentiae, dicuntur, aut ipsius faciendi solum, aut patiendi, ut ipsius bene. Quare in harum quoque rationibus, quodam modo insunt priorum potentiarum rationes. Manifestum igitur est, quod quodam modo quidem una est ipsius facere & pati potentia, & potens enim est, & eo quod ipsum habeat patiendi

potentiam, & eo quod aliud ab eo) quodammodo vero alia. Haec enim in patiente est. Propter enim quod habet aliquod principium, & quod materia aliquod principium est, patitur quod patitur, & aliud ab alio. Pingue namque combulibile est: cedens vero, sic presibile: & similiter de ceteris. Haec vero, in faciente, ut puta, calidum, & edificatum: hoc quidem in calefactivo, haec vero in edificativo. Propter quod nullum prout connaturalis factum, ipsum a se ipso patitur: unum etenim, & non aliud est. At impotentia quoque, & impotens, atque quae tali potentia contraria est, privatio est. Quare eiusdem, potentia, impotentiaque omnis. Privatio autem multifaria dicitur. Etenim quod non habet, & quod natura aptum est, si non habet, aut omnino, aut cum natura aptum sit, aut sic ut puta omnino, aut quomodocumque: in quibusdam autem si natura apta habere, vi non habeant, privari ea dicimus.

Cap. II.

Unum autem quaedam in animatis talia principia insunt, quaedam vero in animatis, & in anima, & in anima ea parte, quae rationem habet, patet quod potentiarum quoque quaedam irrationales, quaedam cum ratione erunt. Quare omnes artes, & factivae scientiae, potentiae sunt. Principia enim, transmutativa in alio, prout aliud est. Et quae quidem cum ratione omnes, eadem contrariorum sunt: irrationales vero, una unius: ut calidum, ipsius calefaciendi solius: medicandi vero potentia, infirmitatis, & sanitatis. Causa vero est, quia scientia ratio. Ratio autem eadem, manifestat & rem, & privationem, nisi quod non similiter: & quodam modo quidem amborum est, quodam modo vero citius magis, quod existit. Quare necesse est tales etiam scientias esse quidem contrariorum: esse vero huius quidem per se ipsas, illius vero non per se ipsas. Etenim ratio huius quidem secundum se ipsam,

ipsam, huius vero quodam modo secundum accedens. Negatione enim, & sublacione, manifestat contrarium. Prima namque privatio, contrarium est: haec autem alterius demptio est. Sed quoniam contraria non sunt in eodem, scientia vero potentia, eo quod habet rationem, anima quoque, motus principium habet (salubre quidem sanitatem solum facit, & calefactivum caliditatem, & frige factivum frigiditatem, sciens autem ambo: ratio enim amborum quidem est, non tamen similiter, & in anima, quae motus principium habet) ambo profecto ex eodem mouebit principio ad idem coniungens. Quare quae secundum rationem potentia sunt, contraria iis faciunt, quae absque ratione potentia sunt: unum namque principium, continetur ratione. Manifestum autem est, quod & ipsius bene potentiam, sequitur solius faciendi, aut patiendi potentia: haec vero illa non semper. Qui enim benefaciat, necesse est ut etiam faciat: qui vero solum facit, non necessario & bene facit.

Cap. III.

Unum autem quidam, ut Megarici, qui dicunt tunc solum posse cum agatum vero non agat, non posse: ut puta, eum, qui non edificat, edificare non posse: sed edificatorem, cum edificat: similiter quoque, & de ceteris. Quibus quae inconuenientia accidit, non est difficile videre. Patet namque, quod nec edificator erit, si non edificat. Aedificatori enim esse, ipsum posse edificare est. Similiter autem & de aliis artibus. Si igitur impossibile est huiusmodi artes habere, nisi quandoque difcat, & accipiat: & non habere, nisi amittat aliquando (aut enim obliuione, aut quadam passione, aut tempore: non enim reor supra, semper namque est) eum cessauerit, non habebit artem: rursus autem statim edificabit, quomodo accipiens: Et inanimata etiam similiter: nec enim frigidum, neque calidum, neque dulce, nec omnino ullum sensibile erit non sentientibus. Quare Protagora opinionem accidet eis dicere. Atqui nec sensum aliquid habebit, si non sentiat, aut operetur. Si igitur caecus est, quod non habet visum, natura tamen aptus, & quando aptum, & sic prout natura aptum est habere, eadem sapiens in eodem die caeci, & surdi erunt. Itaque, si impossibile id est, quod prius potentia, quod non sit, impossibile est fieri: quod vero impossibile est fieri, qui dicit esse, aut futurum esse, mentietur. impossibile enim hoc significabat. Unde illa orationes, & motum, & generationem perimunt. Semper etenim & quod stat, stabit, & quod sedet, sedebit. Si enim sedet, non surget: impossibile namque erit surgere, quod non est possibile surgere. Quod si non est possibile ista dicere, manifestum autem est, quod potentia, & actus aliud, & aliud est: ille vero orationes idem faciunt, potentiam, & actum: propter quod, non parum quiddam quarunt perimere. Quare contingit possibile quidem esse quiddam, non esse autem, & possibile non esse, esse vero. Similiter in ceteris quoque praedicationibus, quicquam possibile ambulare, non ambulare: & possibile non ambulare, ambulare. Hoc autem possibile est, cui si illius insit actus, cuius potentiam habere dicitur, nihil impossibile erit. Dico autem ut si possibile sedere est, ut sedere contingit,

huic si extiterit ipsum sedere, nil impossibile erit: & si moueri quicquam, aut mouere, aut stare, aut sibi, aut esse, aut fieri, aut non esse, aut non fieri, similiter. Nomen vero actus, qui ad entelechiam acceditur, aduenit etiam in aliis, maxime ex motibus: videtur etenim maxime, motus, actus esse. Quare, non entibus non attribuit ipsum moueri, sed alias quaedam praedicationes, ut puta intelligibilia, & desiderabilia esse, ipsa non entia, non autem mota: hoc autem, quia cum non sint actu, erunt actu. non entium enim, quaedam potentia sunt: non autem sunt, quoniam entelechia non sunt.

Cap. IIII.

Unum autem possibile est, quod dictum est quatenus sequitur, manifestum est, quod non potest verum esse dicere, quod possibile quidem est hoc, non tamen entibus: alioqui quanam impossibilia sint, hoc modo tugiunt nos. Dico autem, ut si quis dicat posse diametrum commensurari, non tamen commensurabitur, non cogitans quidnam impossibile sit: quia nihil prohibet aliquid possibile existere, aut esse, aut fieri, non esse, nec futurum esse. Actamen ex us, quae posita sunt, illud necessario sequitur: quia si supponamus esse, aut factum esse, quod non quidem est, possibile autem est, nihil impossibile erit. At accider quidem: commensurari enim impossibile est. Enimvero non est idem falsum, & impossibile. Tenamque nunc stare, falsum quidem, sed non impossibile est. Simul autem manifestum est, quod si a existente, necesse est esse, ita etiam a existente possibile esse, necesse est in quoque, & accipiente possibile esse. Nam si non est possibile esse, nihil prohibet non esse possibile esse. Si itaque a, possibile. cum igitur a, nihil impossibile esse, si ponetur ipsum a, nihil impossibile esse accidit. At rum ipsum a necesse est esse: at tam impossibile erat. Si igitur impossibile: quod si impossibile, necesse est a esse: necesse est autem in esse, sed erat a, possibile: ergo etiam b. si igitur a possibile sit, b etiam possibile erit: si ita quidem se habebant, ut a existente, necesse sit etiam b esse. Si itaque sic se habentibus a b, non ita possibile sit b, nec ipsum b se habebit ut positum est, & si a possibile existente, necesse est b possibile esse, si a est, necesse est b etiam esse. Possibile namque esse, necessario b esse, si a possibile, hoc significat, si a sit, & quando, & sicuti erat possibile esse, illud quoque tunc & ita necesse esse.

Cap. V.

Unum autem omnium potentiarum, quaedam natura nobis insita sunt, ut sensus, quaedam consuetudine, ut tibiis canendi, quaedam doctrina, ut arrium, has quidem necesse est eos qui primo operari sunt, habere, quaecumque: scilicet consuetudine, & ratione: quaecumque vero non tales, sed patiendi potentiae sunt, non est necesse. Quonia vero quod potest, aliquid potest, & aliquando, & aliquo modo, & quaecumque alia necesse est adesse in definitione, & quaedam quidem ratione possunt mouere, & potentiae eorum cum ratione, quaedam vero irrationalia, & potentiae irrationales: & illas quidem necesse est in animato esse, has vero in ambobus, huiusmodi quidem

potentias necesse est, ut cum (quo ad possint) actum & passivum approximet, hoc quidem faciat, illud verò patiarur, illas verò non est necesse: hæ enim omnes, vna vnius factiva, illar verò contrariorum. Quare simulne faciet contraria, hoc verò impossibile est. Necesse est igitur, aliud quiddam esse, quod dominetur. Dico autem, siue appetitum, siue electionem. Quodcumq; enim appetat, principaliter hoc faciet, cum, quoad possit, proxime passivo. Quare omne secundum rationem potens, necesse est, ut cum appetat id, cuius potentiam habet, & vii habet, hoc faciat. Habet autem passivo præfente, & sic se habente, facere; sin minus facere non poterit. Nullo enim intrinsecus prohibente, separationem faciendo, nihilo opus amplius est. Potentiam enim habet, ut eius, quod est potestate faciendi. At non quomodocumque, sed aliquo modo se habentibus, à quibus separabuntur etiam extrinsecus prohibentia. Remouentur enim hæc eorum quædam, que in definitione adfunt. Quare nec si simul velit, aut desideret duo, aut contraria facere, faciet: non enim ita potentiam eorum simul habet, nec est potentia simul faciendi: at quorum est, ita faciet.

Vin autem de potentia, quæ secundum morum dicitur, dictum sit, de actu determinemus, quidnam actus, & quale quid sit. Etenim possibile quoq; simul manifestum erit, si diuiserimus, quod non solum hoc dicimus possibile, quod natura apta sit aliud mouere, aut moueri ab alio, aut simpliciter, aut quodam modo, sed etiã aliter. Propter quod cum inquiramus, de his etiam tractabimus. Est autem actu rema existere, non ita quemadmodum dicimus potestare. Dicimus autem potestare, ut in ligno Mercurium, & in terra dimidiã, sed quod auterri possit: & scientem etiam illum, qui non speculatur, modo speculati possit. Est autem hoc actus, manifestum autem quod dicere volumus, per inductionem in singularibus, & non oportet omnium definitionem querere, sed etiam quod proportionale est, conspiciere, quoniam ut edificans ad edificatum, & vigilans ad dormiens, & videns ad conueniens habens tamen visum, & segregatum à materia ad materiam, & elaboratum ad inelaboratum, huius autem differentie alteri parti actus applicatus sit, alteri verò possibile. Dicitur autem actu, non omnia similiter, sed proportionaliter, ut hoc in hoc, aut ad hoc: ita illud in illo, aut ad illud in illo, aut ad illud. Quædam enim, ut motus ad potentiam: quædam ut substantia ad aliquam materiam. Aliter autem infinitum, & vacuum, & quæcumque huiuscemodi, quàm plerique entium potentia & actu dicuntur, ut quam videns, ambulans, & visum. Etenim hæc quidem contingunt, & simpliciter, & quandoque vera esse. Visum enim, hoc quidem, quoniam videtur, hoc verò quoniam videtur possibile est. Infinitum verò non ita potentia est, ut actu futurum separatim, sed cognitione. Etenim potentia esse hunc actum attribuunt diuisionem, & deficiat, non autem ut separatur. Quidnam igitur, & quale quid sit, quod actu est, & huiusmodi, manifestum nobis sit.

Vando autem potentia vnumquodque est, & quado non, determinandum est. Non enim quodcumque, ut puta, terræ ne homo est potentia, aut non, sed magis cum iam fuerit sperma: ne hoc adhuc fortassis: queinadmodum nec à medicina quodcumque vtiq; sanetur, nec à fortuna, sed aliquid est, quod possibile est: & hoc, potentia sanim. Determinatio verò eius, quod potentia ens est, cum à mente actu fit, est, quando quod vult fiat, nullo eorum, quæ extrinsecus sunt, prohibente. Ibi enim in eo, qui sanatur, est, cum nihil eorum, quæ in eo sunt, prohibeat, similiter autem & domus potentia, si nihil eorum, quæ in ea re, & in materia sunt, ut domus fiat, prohibeat, nec est, quod aut addatur, aut tollatur, aut mutetur, hoc est potentia domus. Similiter autem de cæteris, quorum extrinsecus generationis principium, & quorum in habente ipso, quæcumque; nullo exteriori prohibente per se ipsa erunt: quale, sperma nondum est. Oportet namque in alio esse, & transmutari. cum autem iam per suum principium tale fuerit, hoc iam potentia est, illud verò alitero principio indiget. Quemadmodum terra, nondum est potentia statua: transmutata namque, ars erit. Videtur autem esse, quod dicimus, non hoc, sed illiusmodi: ut arca, non lignum, sed lignæ: neque lignum terra, sed terreum. Rursum terra, si sic, non aliud, sed quod illiusmodi, ipsum semper potentia, simpliciter posterius est: ut arca, neque terra, neque terra, sed lignæ: hoc enim, potentia arca, & materia arca hæc, simpliciter quidem eius quod simpliciter est: huius autem, hoc lignum. Quod si est aliquid primum, quod non secundum aliud dicitur illiusmodi, hoc prima materia: ut puta, si terra aerea, aer verò non ignis prima materia est, tanquam quod quid, & substantia. Hoc enim vniuersale, & subiectum differt eo, quod est, quod quid esse, aut non esse: ut puta, quod subicitur passivibus, homo, corpus, & anima: passio verò, musicum, & album. Dicitur autem, musica adueniente illud non musica, sed musicum, & si non albedo, sed album: nec ambulatio, neque motus, sed ambulans, aut motus: sic quod illiusmodi. Quæcumque igitur ita, vltimum substantia est: quæcumque autem non ita, sed species aliqua, & quod quid est, quod prædicatur, vltimum materia, & substantia materialis est. Et recte sanè accidit, illiusmodi dicendum materiam, & passiones: ambo etenim indeterminate sunt. Quando igitur dicendum est potentia, & quando non, dictum est.

Voniã autem quot modis dicatur prius, determinatum est, manifestum est, quod actus prius potentia est. Dico autem non solum illa potentia determinata, quæ dicitur principium transmutatoriu in alio, prout aliud est, sed præfusus omni motiui, & statorio principio. Etenim natura, in eodem sit. In eodem enim genere, cum ipsa potentia. Principium enim motiui, non tamen in alio, sed in ipso prout ipsum

ipsum. Omnia itaque tali prior est actus, & ratione, & substantia: tempore verò quodam modo quidem est, quodcumque modo verò non. Quod autem ratione prior, potest potens enim est, quod primum potest, propterea quod contingit operari: ut puta, edificatum, quod potest edificare: & visum, quod potest videre: & visibile, quod potest videri. Eadem autem de cæteris quoque ratio est: quare necesse, ut ratio præcedat, & notitia notitiam. Tempore autem prius, sic, quod idem specie agit prius, numero verò non. Dico autem hoc, quod eo quidem homine, qui actu iam est, & frumeto, & vidente prior tempore, materia, & sperma, & visum est, quæ potentia quidem homo, & frumentum, & videns sunt, actu verò nondum. Sed his, alia tempore priora actu existentia, è quibus hæc facta fuerunt. Semper enim, ex eo, quod potentia est, fit actu ens ab actu existente, ut homo ex homine, musicus ex musico, semper aliquo primo mouente: mouens autem, actu iam est. Dicitur autem in sermonibus de substantia habitis, quod omne, quod fit ex aliquo, aliquid, & ab aliquo fit: & hoc specie idem. Quare videtur impossibile, esse edificato rem, qui nihil edificauerit, aut circharcedum, qui nihil circharizauerit. Qui enim discit circharizare, circharizatio discit circharizare. Similiter etiam alij. Vnde argumentatio oriebatur, quod aliquis non habens scientiam facit id, cuius scientia, qui namque discit, non habet. Sed quoniam eius, quod fit, aliquid factum est, & eius, quod aliquo modo mouetur, aliquid motum est, (hoc autem in de motu manifestum est) discitem quoq; necesse fortasse est, aliquid scientiæ habere. At ex hoc quoque patet, quod actus prior potentia, & generatione, & tempore est.

Verò substantia etiã, primum quidem quia quæ generatione posteriora, specie, & substantia priora sunt: ut vir, puer, & homo, spermate. Illud enim, iam habet speciem, hoc verò non. Et quoniam omne, quod fit, ad principium, & si non progreditur: etenim cuius causa, principium est: generatio verò, finis gratia: finis verò, actus: & huius gratia, potentia sumitur. Non enim ut visum habeant, animalia videntur: sed ut videant, visum habent. Similiter etiam, edificatum, ut edificare: & speculatum, ut speculatur, non ut speculatum habeant speculantur, nisi qui exercitantur. Hi verò non speculantur, sed aut sic, aut quia non indigent speculati. Item materia est potentia, quia progredi potest ad speciem, cum verò actu, tunc in specie est, similiter etiam de cæteris, & quorum motio finis. Quare quemadmodum docentes, cum discipulum ostendant operandem, putant imposuisse finem, similiter etiam natura. Si enim non ita fit, erit Mercurius Passionis. Non enim erit manifestum, an intrã, vel extrã sit scientia, quemadmodum etiam ille. Opus enim, finis: operatio verò, opus. Vnde nomen operatio, dicitur ab opere, & tendit ad perfectionem. Cum autem quorundam quidem vltimum sit visus, ut visus visio, & nihil præter hanc aliud à visu fiat opus, à quibusdam verò fiat aliud, ut ab edificatiua domus præ-

ter adificationem, nihilò minùs tamè illic quidem finis hic verò magis finis potentia est. Adificatio namque in adificato simul & fit, & est cum domo. Quoruncumque itaque aliud quiddam præter visum est id, quod fit, horum actus in eo, quod fit, est: ut adificatio, in eo, quod adificatur: & contextio, in eo, quod contextitur: similiter & de aliis, & omnino motus in moto. Quorum verò non est aliud quoddam opus præter actionem, in ipsismet actio est: ut visio in vidente, & speculatio in speculante, & vita in anima. Quare felicitas etiam: vita namque quædam est. Vnde patet, quod substantia, & species, actus est. Et secundum hanc igitur rationem manifestum est, quod prior substantia actus, quàm potentia. Et, quemadmodum diximus, tempore semper præcedit actus, alius ante alium: vsque ad eum, qui est primum mouentis, veruntamen etiam magis principaliter. Aeterna enim priora corruptibilibus substantia sunt: nihil verò potentia, æternum est. Ratio autem hæc, omnis potentia simul contradictionis est. Quod enim non est possibile esse, non inerat alicui. Omne verò possibile, contingit non agere. Quod igitur est possibile esse, cõtingit esse, & non esse: quod verò est possibile non esse, contingit non esse: quod autem cõtingit non esse, corruptibile est, aut simpliciter, aut hoc ipsum, quod dicitur, cõtingere non esse, siue secundum locum, siue secundum quantum, siue secundum quale: simpliciter verò, quod secundum substantiam. Nihil igitur simpliciter incorruptibile, simpliciter potentia est: secundum aliquid autem, nihil prohibet, aut quale, aut vbi. Actus ergo omnia: Nec eorum, quæ necessarii sunt, licet hæc prima. Si enim ipsa non essent, nihil esset profectò. Nec si quis motus æternus, aut si quid æternum motum est, est secundum potentiam motum, nisi vnde, quo huius autem materiam nihil prohibet esse. Quare semper agit Sol, & stella, totumque calum: neque tamen dum ne quado ster, quod mecum quidam Phisici. Non enim fatigantur, cum hoc faciunt, eò quod motus eis non est circa contradictionis potentiam (quemadmodum corruptibilibus) ita ut laboriosa eis sit motus continuatio. Substantia namque materia, & potentia existens non actu, huius causa est, imitantur autem incorruptibilia, illa enim quæ transmutantur, ut terra, & ignis: etenim semper hæc agunt, secundum se enim, & in se ipsis, habent motum. Cæteræ verò omnes potentia, ut determinatum est, contradictionis sunt, (quod enim potest sic mouere, potest etiam non sic) quæcumque scilicet secundum rationem. Irrationales verò, eo ipso quod adfunt, & absunt, contradictionis erunt eadem. Si igitur aliqua natura, siue substantia tales sunt, quales dicunt in sermonibus ideas, multò magis sciens aliquid erit, quàm ipsa scientia, & motum quàm motus: illa enim magis actus, hæc verò horum potentia. Quod igitur actus prior, & potentia, & omni transmutatio principio est, patet.

Videtur autem melior, ac præstantior, quàm ipsa bona potentia, actus sit, ex his patet. Quæcumque enim secundum posse dicuntur, idem est potens contraria, ut

quod dicitur posse sanū esse, idem est etiam agrotans, & simul eadem potentia est sanum, & agrotum esse, & quiescere, & moveri, & extruere, & destruere, extrui, & destrui. Possē itaque contraria, simul esse. Contraria verō simul esse, impossibile est: ut sanum, & agrotum esse: quare necesse est, vnum eorum bonum esse, ipsum autem posse verunque simul, aut neutrum: actus igitur melior. Necesse autem est etiam in malis, finem, & actum deteriorē potentia esse. Etenim potens est idem, ambo contraria. Pater igitur, quod malum non est prater res: malum namque natura posterius potentia est. Non igitur quicquā in iis, quæ à principio, & quæ perpetua sunt, malum est, neque corruptum. Etenim corruptio de malis est.

Cap. XI.

Igura quoque actu inveniuntur. Diuidentes namque, inveniunt. Quod si diuisa essent, manifesta essent, nunc autem insunt potentia. Cur triangulum duo recti? Quia qui circa vnum punctum anguli, duobus rectis æquales sunt. Si igitur qui circa latus est, educeretur, videnti mox esset manifestum. Cur in semicirculo, vniuersaliter rectus? Quia si tres, æquales: & qui basis est, duo: & qui ex medio supra stat rectus, videnti manifestū erit ei, qui illud sciat. Quare pater quid quæ potentia sunt, relecta in actum inveniuntur. Causa autem est, quia intellectio est actus: quare ex actu, potentia, & ob hoc agendo cognoscunt. Posterior namque generatio, ne est, qui secundum numerum actus est.

Cap. XII.

Vm autē ens, & non ens, dicatur quoddam quidem secundum figuras prædicamentorum: quoddam autem secundum potentiam, aut actum horum, aut contraria: quoddam verō maxime proprie ens verum aut falsum: hoc autem in rebus est compositione, vel diuisione. Quam ob rem verū dicit, qui diuisum diuidi, & compositum componi: putat: falsum autem qui contrā, quā res se habeant, aut quando sunt, aut nō sunt. Quare quod verum, aut falsum dicitur, quid profectō hoc dicimus, considerandum est. Non enim propterea quod nos re verē putamus album esse, tu albus es: sed propter-

eā quod tu albus es, nos qui dicimus, verum dicimus. Si quaedam itaque semper composita & impossibilia diuidi, quaedam verō semper diuisa & impossibilia componi sunt, quaedam verō contingit contraria esse, (esse quidem est componi, & vnum esse: non esse verō, non componi, sed plura esse) ergo circa contingentia quidem, eadem sit falsa, & vera opinio, & eadem oratio: & contingit quandoque veram, quandoque falsam esse. Circa verō impossibilia aliter se habere, non fit quandoque verum, quandoque falsum, sed hæc semper vera, & falsa sunt. Circa incomposita verō, quid esse aut non esse, & verum & falsum? Non enim est compositum, ut sit quidem si componatur, non sit autem si diuisum sit, (sicuti album lignum, aut diametrum incommensurabilem esse) nec verum & falsum, similiter etiam in illis erit. An quemadmodū neque verum est, idem in his, ita nec ipsum esse. Certō illud quidem verum, hoc verō falsum est. Attingere namque, ac dicere, verum est: non enim est idem, affirmatio & dictio. Non attingere verō, est ignorare. Non est profectō decipi circa quod quid esse, nisi secundum accidens. Similiter autem est circa non compositas substantias: non enim est decipi. Et cuncta sunt actu, non potentia. Generantur etenim profectō, ac corrumpuntur: nunc autem ipsum ens non fit, neque corrumpitur. Ex aliquo enim vique generatur. Quæcunq; itaque sunt verē ipsum esse quid, & actu, circa hæc non est decipi, sed aut intelligere, aut non. Verū quod quid est de eis quaeritur, si talia sint, an non esse verō, ut verum est, & non esse, ut falsum. vnum quidem si componitur, verum: si verō non componitur, falsum. vnum verō si est quidem ens, sic est: si verō non ita, non est. Verum autem, intelligere hæc: falsum verō, non est deceptio, sed ignorantia: non qualis cæcitas est. etenim cæcitas quidem, sicuti si omnino non haberet aliquis intelligendi potentiam. Manifestum autem est, quod neque de immobilibus deceptio est secundum quando, si quis immobilis putet: ut puta si triangulum non putet mutari, non opinabitur modō duos rectos habere, modō non mutaretur etenim. Verū aliquid quidem, aliquid verō non: ut puta, parem numerum, primum nullum esse: aut quosdam quidem, quosdam verō non. Quo ad numerū autem circa vnum, nec hoc non amplius enim, quaedam quidem, quaedam verō non putabit: sed verum dicet, aut falsum, tanquam ita semper se habeat.

ARIST

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E M E T A
P H Y S I C O R V M
L I B E R D E C I M V S

specie, aut mente, aut toto, atque determinato.

Cap. I.

Quod vnum multis dicatur modis, in diuisione de quoties, dictum est prius. Cum autem multipliciter dicatur, primo, & eorum, quæ secundum se, non secundum accidens dicuntur vnum, quatuor in summa modi sunt. Et ipsum namque continuum aut simpliciter, aut maxime, quod natura, & non tactu, neque ligatione: & hominum illud magis vnum, & prius, cuius motus, indiuisibilis, & magis simplex est. Item tale etiam magis est, quod totum est, aliquamque formam, & speciem habens, & maxime quodcunq; natura tale sit, & non vi, quemadmodum quæcunq; aut glutine, aut clauo, aut coniunctione: at habeat in se, quod causa ei sit, ut continuum sitale verō est, cui vnus motus loco, & tempore indiuisibilis sit. Quare manifestum est, quod si quid natura motionis principium habet primū (dico autem, lationis circulationem) id prima magnitudo vna. Quaedam itaque ita vni, aut continuū, aut totū sunt. Quædam autē, quorū vna ratio est. Talia verō quorū intellectio vnatale autē, quorū indiuisibilis. Indiuisibilis verō, eius est, quod aut specie, aut numero indiuisibile est: numero igitur indiuisibile, est singularare: specie verō cognoscibili & scientia. Quare vnū vnū erit primū, quod substantiis, ut vnum sit, causa est. Toties igitur dicitur vnum, quod natura continuū est, totum, singulare, & vniuersale: hæc autē omnia vni sunt, eod quod quorundā intellectio, aut ratio indiuisibilis est. Oportet autē considerare, quod non est eodē modo accipiendū, eum dicatur, quæ vnum dicuntur, & quid est vni esse, quæve ratio eius est. vnum etenim, toties dicitur, & vnū quodque eorū, cui aliquis horū modorū insit, vnam erit. Esse autē, quandoque, quidē alicui horum erit, quandoque, verō alteri, quod & magis propinquum nomini est: illa verō, potentia. Quemadmodum si de elemento, & causa oporteat dicere, & de ipsi rebus, determinando, & nominis definitionē reddēdo. Ignis etenim quodammodo quidem est elementum, (fortassis verō, secundū se etiā ipsum infinitū, aut aliquid aliud tale) quodā modo verō minimum est. Non enim est idem, igni, & elemento esse: sed tanquam res quaedam & natura, ignis elementum est. Nomen autem significat, quod hoc ei competat, quod ex eo tanquā ex primo inexistente aliquid sit. Ita & de causa, & vno, & cunctis huiusmodi. Propter quod vnū esse, est indiuisibile esse ipsum re vera ens, & inseparabile, aut loco, aut

Maxime autem mensuram esse cuiusque generis primū, & maxime proprie quantitatis. Hinc etenim ad alia aduenit. Mensura enim id est, quo quantum cognoscitur. Cognoscitur autē quantum, ut quantum aut vno, aut numero: omnis verō numerus, vno. Quare omne quantum, prout quantum, vno cognoscitur: & quo primo hoc cognoscitur, ipsum vni: propter quod, vnum principū est numeri, prout numerus est. Hinc autē & in aliis id dicitur mensura, quo primo vnū quodque cognoscitur: & cuiusque mensura vnū est, in longitudine, in latitudine, in profunditate, in grauitate, in celeritate. Grauitas enim, & celeritas, cōmune est in contrariis. Duplex enim & vnū quodque horū est: vna grauitas: & quæ quantūcunq; potēdis habet, & quæ excedit potēdis: & celeritas, quæ quantūcunq; motū habet, & quæ excedit in motu. Etenim est aliqua tardi celeritas, & leuis grauitas. In his itaque omnibus, mensura, & principium vnū quiddā, & indiuisibile est. Nā & in lineis, vtuntur pedali, tanquā indiuisibili. Vbiq; etenim mensuram, vnum quiddā, & indiuisibile quaerunt. Hoc autem, simplex, aut quali, aut quanto. Vbi itaque videtur non esse, aut auferendum, aut addendum, illa certa mensura est. Quare, numeri certissima est. Vni tatem etenim ponit, quæ omnino indiuisibilis est in ceteris verō imitantur huiusmodi. Ex stadio namque & talento, ac semper à maiore, magis profectō latebit, & additum aliquid, & demptum, quā ex minore. Quare à quo primo secundum sensum non contingit, hoc omnes mensuram, & humidorum, & siccorum, & grauis, & leuis faciunt: & tunc putant cognoscere quantum, cum per hanc mensuram sciunt: ac etiam motum simplici & velocissimo motum; minimum enim tempus, hic habet. Quapropter in astrologia, tale vnum, principū, & mensura est. Motum enim æqualem, & velocissimum cæli, supponunt, ad quem ceteros iudicant: Et in musica, diæsis, quia minimum. Et in voce, elementum. Et hæc omnia, ita vnū quiddam, non vt cōmune quiddam vnum, sed vt prædictum est.

Cap. II.

Non semper autē mensura numero vnū est, verum aliquando plura: ut puta diæses duæ, quæ non secundum auditum, sed in rationibus sunt. Et voces plures, quibus mensuramus: & diameter, duobus mensuratur: & latus, & omnes magnitudines. Sic igitur mensura

X x 4

simul esse, quo & hic videtur, in eo, quod est vterque. Nam si simul contingeret, ridicula esset interrogatio. Quod si etiam ita, similiter etiam in oppositione cadit, ad vnum, aut multa: vtriusque, vtriusque veniunt, an alter, si sane ipsius vtriusque, quæstio semper in oppositis sit. Dicitur autem vtrum maius an minus, an æquale, quænam æqualis ad hæc oppositio est: nec alteri soli contrarium, nec ambobus est, cur enim magis maiori, quàm minori? Præterea, in æquali æquale contrarium. Quare in pluribus, quàm vno erit. Quod si in æquale idem ambobus simul significat, erit quidem ambobus oppositum. Et dubitatio iuvat illos, qui dicunt in æquale dualitatem esse. Verum accidit, vnum duobus contrarium esse, quod impossibile est. Itæ æquale quidem, medium magni & parvi videtur: contrarietas verò, neque, mediavideretur, neque; ex definitione possibile est. Non enim esset perfecta si alicuius media esset. Sed magis, semper aliquid sui ipsius mediū habet. Restat itaque, aut ut negatione opponi, aut ut privatione. Alterius igitur, non contingit, cur enim magis magni, quàm parvi? Ambobus ergo privatiua negatio. Ideo ipsum vtrum ad ambo, non ad alterum solum dicitur: vtriusque, vtrum maius an æquale, vel vtrum æquale an minus, sed tria, semper. Non autem privatio, necessaria est: etenim non omne, quod non maius aut minus, æquale est, sed in quibus apta natura sunt illa esse. Est igitur æquale, quod cum nec magnū, nec parvū sit, natura tamen apta est magnū, aut parvū esse, & ambobus, tanquam privatiua negatio opponitur, ideo & mediū est. & quod nec bonū, nec malū est, ambobus opponitur, verū in nominatū est. Multipliciter namque vtriusque dicitur, & susceptivū non est vni: sed magis, quod nec album, neque, nigrum, neque; tamen hoc dicitur vnum. Sed determinat quodam modo colores sunt, de quibus privatiua hæc negatio dicitur. Necessesse est enim, aut fuscum, aut pallidum, aut huiusmodi aliquid aliud determinatū esse. Quare non recte reprehendunt, qui similiter putant omnia dicitur: ut calcei, & manus medium sit, quod neque; calceus, neque; manus est; quandoquidem & quod nec bonum, nec malum est boni & mali, ac si omnium esset aliquod mediū. Verū non est necesse, ut hoc accidat. Etenim hæc negatio simul oppositorum est, & quorū aliquod mediū, ac aliqua distantia, natura apta est esse: illorum autem non est differentia. In alio enim genere ea sunt, quorum simul erant negationes. Quare quod subiicitur, non est vnum.

Cap. x.

Similiter autem de vno, & multis quispiam dubitare possit. Etenim si multa vni simpliciter opponuntur, accidunt quædam impossibilia. Vnum etenim paucum, aut pauca erit; multa etenim paucis opponuntur. Præterea, duo sunt multa (siquidem duplex, multiplex) dicitur autem duplum à duobus. Quare ipsum vnum, paucū erit. Ad quid enim ipsa duo dicerentur multa, nisi ad vnum, & paucum; nihil namque est minus. Præterea, si ut in longitudine longū, & breve, ita in multitudine multum, & paucum, & quodcumque; sit multū & multa. Et rursus, quæ multa, etiam multū, nisi forte in continuo facile terminabili differat, quod paucū est, quædam multitudo

erit, quare ipsum vnum, multitudo quædam est, siquidem & paucum, hoc verò esse est, si ipsa duo multa sunt. Verum fortassis, multa dicuntur quædam, sicuti & multū, sed ut differens (veluti aqua) multū, multitudo verò minime, sed quæcumque divisibilia sunt, in his dicuntur: vno quidem modo; si qua multitudo sit, excessum aut simpliciter, aut ad aliquid habens: paucumque, similiter, multitudo defectū habens, hoc verò ut numerus, qui solum vni opponitur. Ita enim dicimus vnum, aut multa, quemadmodum si quis dicat vnum, & ipsa vna, aut albū, & ipsa alba, & mensurata ad mensurā, & mensuratum. Sic & multiplicia dicuntur; multa namque; vni quicquid; vno numero, quia multa vna, & quia vni quicquid; mensurabilis, & tanquam vni, non paucum, oppositur. Hoc itaque modo, multa sunt & ipsa duo, tanquam verò multitudo, aut ad aliquid, aut simpliciter excessum habens, non sunt, sed prima, simpliciter verò sunt pauca, ipsa duo: multitudo namque; est prima, defectum habens. Quare non recte fuerit dicens Anaxagoras, quod simul cunctæ res erant, multitudine & parvitate infinita. Decebat namque; pro parvitate dicere, & parvitate. Non enim infinita, cum paucū, non propter vnum, (ut quidam aiunt) sed propter duo. Opponuntur autem vnum & multa, quæ in numeris, ut mensura mensurato: hæc verò ut ea, quæ ad aliquid. Quæcumque; eorum, quæ ad aliquid, non secundum se dicuntur, (distinctū autem à nobis in aliis est, quod ea, quæ ad aliquid dupliciter dicitur) quædam ut contraria, quædam ut scientia ad scibile, eò quod aliquid aliud dicitur ad ipsum. Vnum verò, aliquo minus esse, vtriusque duobus nihil prohibet. Non enim si minus est etiam paucum est: multitudo autem quasi genus numeri est. Numerus etenim est multitudo, vno mensurabilis. Et quodam modo vnum & numerus opponuntur, non ut contraria, sed (quemadmodum dictum est) ut quædam eorum, quæ ad aliquid. Quatenus enim hoc quidem mensura, illud verò mensurabile, eam genus opponitur. Ideo non omne, quod vnum sit, numerus est: vtriusque, si quid indivisibile sit. Cum autem similiter dicitur scientia ad scibile, non similiter assignatur. Videri namque; possit scientia quidem mensura esse, scibile verò quod mensuratur. Accidit autem omnem quidem scientiam scibile esse, scibile non omne scientiam esse, eò quod modo quodam scientia scibili mensuratur. Multitudo autem neque paucum contraria est, sed huic multum tanquam excedens multitudo, excessiva multitudinis: nec vni omnino, sed hoc quidem (ut dictum est) quod divisibile, hoc indivisibile, tanquam ad aliquid, quemadmodum scientia scibili, si fuerit numerus: vnum verò mensura est.

Cap. xi.

Vni verò contrariorum contingat aliquid medium esse, & quorundam sit, necesse est contrariis media esse. Omnia enim media, & illa, quorū media sunt, in eodem genere sunt. Media namque illa, quæ in qua necesse est, primo transmutari, quæ transmutatur: vtriusque si ab hypate in netem paulatim pertransseat, prius ad medios sonos veniet. Et in coloribus, si ex albo, ad nigrum veniat, prius ad puniceum, & fuscum, quàm ad nigrum veniet.

Sim

Similiter autem & in aliis. Transmutari verò ex alio genere in aliud genus, non est nisi secundum accidens: ut ex colore in figuram. Necessesse igitur, ut media, & sibi inuicem, & quorum media sunt, in eodem genere sint. At verò omnia, aliquorum oppositorum sunt, ex his namque; solis, per se transmutari est. Quare impossibile est, media esse non oppositorum: esset namque; profectò, transmutatio etiam ex non oppositis. Oppositorum verò contradietio, nisi quidem, nullum est medium. Hoc enim est contradictio, oppositio cuius, cum nihil habeat mediū, cuiusque altera pars ad alteram verò, quædam ad aliquid, quædam in privatio, quædam contraria sunt. Eorum verò, quæ ad aliquid, quæcumque non sunt contraria, non habent medium. Causa verò, quia non in eodem genere sunt. Quid namque; scientiæ & scibilis medium: verum, magni & parvi est. Quid si media in eodem genere sunt (ut ostensum est) & contrariorum media, necesse est ea ex his contrariis componi. Aut enim erit aliquod genus eorum, ut nullum. Et si genus quidam erit, ut aliquid prius contrariis sit, differentia priores contrariis erunt, quæ faciunt contrarias species, tanquam generis. Ex genere namque; & differentia, species sunt, vtriusque si albū & nigrū contraria sunt. Est autem illud segregatiuus color, & segregatiuus, prioresque; hæc differere congregatiuus, & segregatiuus, quare priores inuicem contraria sunt. At verò quæ contraria, differentia sunt, magis contraria sunt. Cætera quoque; & media, ex genere, & differentia erunt: vtriusque quicunque colores medij inter albū & nigrum sunt, hos oportet, ut & ex genere dicantur, (est autem genus color) & ex quibusdam differentiis: hæc verò non erunt prima contraria. Quod si secus, vnumquodque; aut album aut nigrum erit, ergo alie. Media igitur primorum contrariorum, hæc erunt, prima verò differentia, segregatiuum & congregatiuum. Quare hoc primū quærendum est, quæcumque; contraria non in genere, ex quo media eorum? Quæ enim in eodem genere sunt, necesse est ut aut ex incompositis genere componantur, aut in composita sint. Et quidem contrariis inuicem in composita, propterea quod principia sunt. Media verò, aut omnia, aut nullum. Ex contrariis verò, aliquid sit. Quare erit in hoc transmutatio autem, quàm in illa: vtriusque enim, & magis, & minus erit: mediū igitur contrariorum hoc etiam erit. Ergo cætera quoque; media, composita sunt. Id enim, quod vno minus, altero magis est, compositum ex illis quodam modo est, quorum vno minus, altero magis dicitur esse. Cum verò contrariorum alia priora eiusdem generis non sint, omnia mediū profectò ex contrariis erunt. Quare & omnia inferiora, tum contraria, tum media, ex primis contrariis erunt. Et quidem quod cuncta media in eodem genere, & contrariorum media sint, ac ex contrariis componantur, patet.

Cap. xii.

Quersum autem specie ab aliquo, diuersum aliquid est. Et hoc, ambobus inesse oportet: ut si animali specie diuersum, ambo animalia. Necessesse est igitur in eodem genere esse, quæ specie diuersa sunt. Huiusmodi enim appello genus, quo vnum & idem

ambo dicuntur, non secundum accidens differentiam habens, sicut ut materia existens, sicut ut aliter. Etenim non solum commune oportet existere, ut ambo animalia, verum etiam vtriusque diuersum hoc ipsum animal: ut hoc quidem equum, hoc vero hominem. Quare hoc commune, diuersum specie vicissim est. Erit itaque secundum se, hoc quidem tale quid animal, hoc verò tale quid: ut hoc quidem equus, hoc verò homo. Necessesse igitur, hanc differentiam generis diuersitatem esse. Dico namque; differentiam generis diuersitatem, quæ diuersum hoc ipsum facit. Contrarietas igitur hæc erit. Patet autem ex inductione. Cuncta namque; oppositis diuiduntur. Et quod contraria in eodem genere sunt, ostensum est. Contrarietas enim, perfecta differentia erat. Omnis verò specie differentia ab aliquo, aliquid: quare hoc & idem & genus in ambobus. Ideo in eadem coordinatione prædicationis, sunt omnia contraria, quæcumque; non genere differunt, & inuicem maxime diuersa. Perfecta namque; differentia & simul inuicem non sunt. Differentia ergo, contrarietas est. Hoc enim est diuersa specie esse, quod cum in eodem genere sunt, contrarietatem habent indiuidua existentia. Eadem autem specie, quæcumque; contrarietatem non habent, indiuidua existentia. In diuisione namque; & in mediis sunt contrarietates autem, quæ ad indiuidua deueniunt. Quare manifestum est, quod ad id, quod vocatur genus, nec eadem, neque diuersa specie, vlla, quæ ut generis species conueniunt. Materia namque; negatione ostenditur: genus verò, materia eius est, cuius genus dicitur: non ut quod Heraclidarum, sed ut quod est in natura. Nec ad ea, quæ non in eodem genere sunt, sed ab illis genere different, specie verò ab iis, quæ in eodem genere sunt. Etenim differentiam, necesse est esse contrarietatem eius, à quo specie differt. Hæc autem iis solis inest, quæ in eodem genere sunt.

Cap. xiii.

Vbitabit autem quispiam, cur mulier à viro non specie differat, cum mas, & femina contraria existant, differentia verò contrarietas sit: neque; diuersum specie animal masculinū, & femininū, cum tamē hæc differentia per se animalis sit, & non ut albedo, & nigredo, sed quatenus animal & masculinū, & femininum insint. Hæc autem dubitatio ferè eadem est, & cur hæc quidem contrarietas diuersa specie faciat, hæc verò non: ut gressibile, & volucere, albedo verò & nigredo non: an quoniam illa quidem propria passionis generis sunt, hæc verò minime, & cum illud quidem ratio, hoc verò materia sit, quæcumque in ratione contrarietates sunt, specie differentiam faciunt: quæcumque; verò in coassumpeo materia, minime faciunt. Quare hominis albedo, vel nigredo non facit, nec hominis albi ad hominem nigrum secundum speciem differentia est, etiam si vnum nomen ponatur. Homo namque, ut materia est: materia verò non facit differentiam. Non enim hominis species, sunt homines. Quare & si carnes, & ossa, ex quibus hic, & hic est, diuersa sint, attamen totum diuersum quidem: specie verò non est diuersum, quoniam in ratione non est contrarietas, hoc autem est vltimum indiuiduum. Callias

Callias verò, ratio cum materia est: & albus homo, quoniam Callias albus. Per accidens igitur homo est albus. Nec æneus, & ligneus circulus, siue triangulus æneus, & circulus ligneus ob materiã specie differunt, sed quoniam in ratione contrarietas inest. Verum autem materia non faciat diuersa specie, cum quodam modo diuersa sit, an aliquo modo facit? Cur enim hic equus ab hoc homine diuersus specie, cum rationes eorum cum materia sint? an quoniam in ratione contrarietas inest? Et enim hominis albi, & equi nigri specie diuersitas est, non tamen prout hic quidem albus, hic verò niger. Si quidem & si ambo albi essent, nihil minus specie diuersi essent. Masculinum & femininum, propriã quidem animalis passionem sunt, sed non secundum substantiam, verum in materia, & corpore. Quare idem sperma aliquam passionem passum, aut femina, aut mas sit. Quid igitur sit specie diuersum esse, & cur quædam specie differant, quædam non, dictum est.

Cap. XIII.

Um verò contraria, specie diuersa sint, corruptibile autem, & incorruptibile contraria sunt, (priuatio namque determinata impotentia) necesse est diuersum genere esse corruptibile incorruptibile. Nunc autem igitur de his vniuersalibus nomi-

A R I S T O T E L I S
S T A G I R I T A E M E T A -
P H Y S I C O R V M
L I B E R V N D E C I M V S.

Cap. I.

Vid itaque sapientia scientia quædam circa principia est, pater ex primis, in quibus ad ea, quæ ab aliis de principijs dicta fuerunt, dubitarum est. Ambigat autem quispiam, vtrum ipsam sapientiam par sit vnam esse scientiam, an plures. Si enim vnam, vna certe semper contrarium est. At principia contraria non sunt. Quod si non vnam, quales has ponere oportet. Itẽ demonstratiua principia speculati, vtrũ vnus est, an plurius. Nam si vnus, cur huius magis, quam cuiuscunque. Quod si plurius, quales has ponere oportet. Præterea, vtrum omnium substantiarum, an non. Nam si non omnium, difficile erit quælibet reddere. Si autem omnium vna, incertum est, quonam modo contingit plurius eandem scientiam esse. Præterea, vtrum circa substantias solum, an etiam circa accidentia. Si enim circa accidentia

nibus diximus. Videatur autem non esse necesse quodcunque corruptibile, & incorruptibile, diuersa specie esse: quemadmodum nec album, & nigrum. Idem enim contingit, & simul esse, modo vniuersalium sit. sicuti homo profectò esse possit & albus & niger, & singularium, fuerit sanè idem (non simul) & albus, & niger, tamen album nigro contrarium sit. Verum contrariorum quædam secundum accidens quibusdam insunt, vt ea, quæ nunc dicta sunt, ac alia multa: quædam impossibile est, quorum est corruptibile, & incorruptibile. Nihil enim secundum accidens corruptibile est. Accidens namque contingit non esse. Corruptibile verò eorum est, quæ necessariò insunt iis, quibus insunt, aut vnum & idem corruptibile, & incorruptibile erit, si contingit non inesse ei corruptibile. Aut substantiam igitur, aut in substantia cuique corruptibile, necesse est corruptibile esse. Eadem autem ratio & de incorruptibili est. Eorum enim ambo sunt, quæ necessariò insunt. Prout igitur & secundum quod primum hoc quidem corruptibile, corruptibile, illud verò incorruptibile, oppositionem habent: quare necesse est, genere diuersa esse. Manifestum itaque est, quod non contingit tales species esse, quales quidam aiunt. Erit namque & hic quidem corruptibilis, ille verò incorruptibilis, quauis species eadem specie cum particularibus esse dicantur, & non æquiuocæ: quæ verò genere diuersa sunt, plus distant, quam quæ specie.

demonstratio est, circa substantias non est. Quod si altera, quænam vtrique & vtra sapientia sit, demonstratiua quidẽ sapientia, quæ circa accidentia est, an verò, quæ circa ipsa prima, quæ substantiarũ est. At nec circa causas, quæ in naturalibus dicte sunt, quam quærimus, scientia ponenda est: neque enim circa ipsum, cuius causa. Tale enim, est bonũ. Hoc verò in agendis, & iis, quæ sunt in motu, existit. Et hoc primum mouet. Tale namque finis est. In immobilibus verò, primum mouens non est. Et omnino dubitationẽ habet, vtrum circa sensibiles substantias est, quæ nunc queritur, scientia, an non, sed circa alias quasdam. Etenim si circa alias, aut circa species erit profectò, aut circa mathematica, quod autem species non sint, manifestum est. Etenim etiam si quis eas ponat esse, dubitationẽ mouet, cur non ita se habet de cæteris, quorum species sunt, quemadmodũ de mathematicis? Dico autem, quod mathematica quidem media ponunt specierum, & sensib

sensibilem esse, quasi tertius quædam præter species, & ea, quæ hic sunt: tertius homo non est, nec equus, præter ipsum, & particulares. Quod si, vt aiunt, non sunt, circa qualia ponendum est, quod mathematicus tractet: non enim circa ea, quæ hic sunt. Nihil enim horum tale est, quale mathematicæ scientiæ querunt. At verò nec circa mathematica est, quæ nunc queritur scientia: nihil enim horum separatum est. Verum nec sensibilem substantiarum: corruptibiles namque sunt. Et omnino dubitare aliquis possit qualisnam scientiæ sit, de mathematicorum materia dubitare. Nec enim natura, sed quod circa ea, quæ in se principium motus & quietis habent, omnis naturalis intentio est. Nec illius, quæ de demonstratiõne, & scientia tractat: circa namque id ipsum genus, considerationem facit. Restat itaque, philosophiã proposita, de hisce rebus tractare. Dubitauerit autem quispiam proterea, si hæc, quæ queritur, scientia, ponenda sit circa principia, quæ à quibusdam elementa vocantur, hæc autem omnes inesse compositis ponunt. At magis videatur, vniuersalium eam oportere esse, quæ queritur scientia. Omnis enim ratio, omnis scientia, vniuersalium non vltimorũ est: quare sic erit vtriusque, primorum generum. Hæc autem sanè fuerint ens, & vnum. Hæc enim maximè putabuntur cuncta entia continere, & maximè principijs assimilari, sed quod natura, prima sint. Corruptis namque eis, simul cætera quoque pereunt, omne enim, ens & vnum. Quatenus autem necesse est, vt differentiæ participant his, si quis hæc genera ponat, nulla verò differentia participat genere, hoc pacto non videatur ea genera ponere, neque principia. Item, si magis principium est, quod simplicius, quam quod minus tale sit, vltima verò eorum, quæ ex genere sunt simpliciora, quam genera sint (hæc enim indiuidua sunt: genera verò, in plures species, & differetes diuiduntur) magis species quam genera videantur principium esse: quatenus verò species simul cum generibus pereunt, genera magis assimilantur principijs. Principium namque est, quod cointerimit. Hæc vtrique, & huiuscemodi alia sunt, quæ dubitationem habent.

Cap. II.

Tem vtrum ponendum est quicquam præter particularia, an non, sed horum est, quæ queritur, scientia. At hæc innita sunt. Quæ verò præter singularia sunt, aut genera, aut species sunt: neutrius autem horum, quæ queritur, scientia est. Cur enim hoc impossibile sit dictum est. Etenim omnino hæsitatiõnem habet, vtrum arbitrandum sit, aliquam separatam substantiã præter sensibiles substantias, & has, quæ hic sunt, an non, sed illa esse entia, & circa illa sapientiam versari. Querere namque videmur aliam quandam, & hoc est nobis propositum. Dico autem videre si quid pot se separabile sit, & in nullo sensibilem existens. Item, si præter sensibiles substantias est aliqua alia substantia, præter quales sensibiles ea ponenda esset. Cur enim magis præter homines, quam præter equos, aut alia animalia, aut omnino etiam inanimata, ponenda sit? At his sensibilibus, & corruptibilibus substantijs alias sempiternas æquales ponere, profectò extra

ratione cadere videretur. Quod si id, quod nunc queritur principium, non est à corporibus separabile, quod aliud magis, quã materiã quis ponet? Ad hæc, actu quidẽ nõ est, poteriã verò est. Magis itaque, ac principalius ea videatur esse principium, species & forma. Verũ hæc quoque corruptibilis est. Quare omnino nõ est perpetua substantia, & per se separabilis. Sed hoc, inconueniens est. Viderur namque esse, ac ab ipsis maximè gratia præditis queritur, tantum sit tale principium, ac talis substantia. Quonam pacto ordo erit, non existente aliquo perpetuo separato, ac permanente? Itẽ, si est aliqua substantia, & principium naturã tale, quale nunc querimus, & hoc omnibus vnũ, & idem, perperuis, atque corruptibilibus, dubitationẽ habet, cur cum idem principium sit, quædam, quæ sub illo principio sunt, æterna sunt, quædam non. Et hoc enim inconueniens est, si aliud quidem corruptibile principium, aliud æternorũ est. Si etiam corruptibile, æternum est, similiter dubitabimus: cur enim principio æterno existere, non sint æterna, quæ sub æterno sunt: corruptibili verò existere, aliud quoddam huius principium sit, & illius aliud, & hoc in infinitum procedet. Quod si quis rursus (quæ maximè videntur immobilia principia esse) ens & vnũ ponat, primò quidẽ nisi quod quid & substantiã vtriusque eorum significet, quomodo separabilia, & per se ipsa erunt? talia namque prima & æterna principia querimus. Quod si substantiã, & quod quid vtriusque eorum significet, omnia entia substantiæ sunt, cum de omnibus ens prædicetur: de quibusdã verò etiã vnum: cuncta verò entia substantiam esse, falsum est. Item illis, qui primũ principium ipsum vnũ aiunt, & hoc substantiã esse, ex vno verò, & materia, primò numerum generant, & hunc substantiã esse dicunt, quomodo contingit verũ esse, quod dicitur dualitatem namque, & cæterorum compositorũ numerorum vnumquenque, quonã modo vnũ intelligere oportet? De hoc enim nec dicunt aliquid, nec vt dicant facile est. Si quis verò lineas, aut quæ has sequuntur (dico autem primas superficies) principia esse ponat, hæc non sunt substantiæ separabiles, verum dectiõnes, & diuisiones, illæ quidem superficierum, hæc verò corporum: puncta verò linearum sunt, & etiam ipsarum earundem termini. Hæc autem omnia, in aliis sunt, & nihil separabile est. Itẽ, quonam modo arbitrandũ sit, vnus & puncti substantiam esse? Omnis namque substantiã, generatio est: puncti verò, minimè. Punctum enim diuisio est. Præter autem dubitationẽ hoc etiam, quod omnis quidẽ scientia vniuersalium est, & eius, quod tale est. Substantiam verò non esse vniuersalium, sed magis ipsum quod quid, & separabile. Quare si scientia circa principia est, quonã modo arbitrandum sit, principium substantiã esse? Item, vtrum est aliquid præter cuncta dico autẽ materiã, & quod cum ea est, an non? Nam si non est, quæ in materia sunt, omnia corruptibilia sunt. Quod si est aliquid, species & forma profectò fuerit. Hoc itaque, in quibusdam enim, manifestum est non esse speciem separabilem, vt puta domo. Item, principia, vtrum specie, an numero eadem sunt. Si enim numero vnum, omnia erunt eadem.

Cap.

potentia, verum etiam actu, & seunctum insunt. Similiter autem nec omnes locutiones falsas, nec veras possibile est esse, tum propter alias multas difficultates, quæ ob hanc positionem euenirent, tum etiam, quoniam si cunctæ falsæ sint, nec cum hoc ipsum aliquis diceret, verum diceret. Si autem veræ, cum omnes falsas diceret, non falsum diceret.

Cap. VI.

Mnis autem scientia, circa vnum quodque eorum, quæ sub ea scibilia sunt, principia quadam, & causas quartur: vt medicatiua, & exercitativa, ac singulari effectuarum, vel mathematicarum. Harum etenim vnaquæque, circa quoddam circumscriptionem genus, tanquam existens & ens, non tamè prout ens est, tractat. Sed hæc alia quadam scientia præter illas scientias est. Dicitur enim verò scientiarum vnaquæque accipiens aliquo modo ipsum quid est in vnoquoque genere, carere vel debilius, vel exactius conatur ostendere. Accipiunt autem ipsum quid est, quædam per sensum, quædam supponeres. Vnde ex hac inductione patet, substantia, & ipsius quid est, demonstratione non esse. Cum autem sit aliqua de natura scientia, patet, quod & à practica, & ab effectiua diuersa erit. Effectiua namque, in faciente, non in eo, quod sit, motus principium est: & hoc, aut ars quædam, aut alia vis est.

Practica scientia
Physica.

Similiter & practica, non in eo quod agitur, sed magis in agentibus motus est: physica verò scientia, circa ea quæ in se ipsi habent motus, principium est. Quod itaque, neque practica, neque effectiua, sed speculatiua esse naturalis scientia necesse sit, ex his patet: in vno namque horum genus, eam cadere necesse est. Cum verò vnicuique scientiarum necesse sit aliquo modo ipsum quid est scire, & hoc vt principio rei, oportet non latere quoniam modo definiendum physico sit, quod vt modo substantia: ratio sumenda sit: vtrum vt simum, an magis vt concavum. Horum enim simi quidem ratio vna cum materia rei dicitur, concavum verò absque materia: simitas namque, in natura sit, & ideo ratio quoque eius cum eo dicitur. Simum enim est natus concavus, manifestum est igitur, etiam carnis, & oculi, careratumque, partium rationem cum materia reddendam esse. Cum autem quædam sit entis scientia prout ens, & separabile est, considerandum est vt sit eandem, cum physica ponendum sit, an magis alia. Physica sanè circa ea est, quæ motus principium in se ipsi habent. Mathematica verò, speculatiua quidè est, & hæc quadam circa mentia, non tamè separabilia. Circa separabile igitur ens, & immobile, alia præter has ambas, scientia est: si aliqua quidè talis substantia est, dico autem separabile, & immobilis, quod tentabimus ostendere: & si qua talis in entibus natura sit, illic profectò diuinitas erit, & hoc erit primū, & principale principium. Patet igitur tria genera speculatiuarum esse scientiarum, physicam, mathematicam, theologiam. Optimum igitur speculatiuarum quidem scientiarum genus, harum sanè ipsarum ea, quæ vltimò dicta est: circa namque honorabilissimum entium est. Vnaquæque verò melior, aut deterior dicitur, secundum proprium scibile. Dubitauerit autem quispiam, vtum entis, prout ens est, scientia vniuersaliter ponere oportet, an non. Mathematicarum etenim vnaquæque, circa vnum quoddam determinatum genus est: vniuersalis verò

Mathematica

Diuinitas
Speculatiua
rum scientiarum genera
ria.

communiis de omnibus est. Si itaque naturales substantia, primæ sint entium, ipsa quoque naturalis scientia, prima scientiarum erit. Quod si alia natura, atque substantia separabilis, & immobilis est, necesse est vt scientia quoque eius alia sit, & naturali prior, & vniuersalis prior.

Cap. VII.

Vm autem simpliciter ens pluribus esse modis dicitur, quorum vnus est, qui secundum accidens dicitur esse, primo de ente hoc pacto considerandum est. Quod igitur nulla scientiarum, quæ tradita sunt, circa accidens versetur, patet. Nec enim ars edificatoria, quidnam illis, qui vsuri sunt domo, accidit, considerat: vtputa si anxie, vel è contrario habitabunt neque textura, neque futura. Quod verò propriū sibi ipsi est, solum vnaquæque istarum scientiarum considerat. Hoc autem finis proprius est: neque quatenus musicus & grammaticus nec quod is, qui musicus est, factus grammaticus simul ambo erit, cum prius non esset. Quod autem cum non semper esset, est, hoc fiebat quare simul musicus, & grammaticus fiebat. Hoc autem nulla earum, quæ certæ scientiæ sunt, querit, præter sophisticam: hæc enim sola, circa accidens versatur. Quare non male Plato ait, cum dixit, sophisticam circa non ens immorari. Quod autem nec sit possibile accidens scientia esse, manifestum erit, si videre conabimur quidnam accidens sit. Omne itaque dicimus, quoddam quidè semper, & ex necessitate esse, (ex necessitate autem non ea dico, quæ secundum violentiam dicitur, sed qua in demonstrationibus venimus) quoddam verò vt plurimum, quoddam autem nec vt plurimum, nec semper, & ex necessitate, sed vt contingit: vtputa sub Cane fiat frigus: sed hoc nec vt semper ex necessitate, nec vt plurimum sit, quædamque tamè accidit. Accidens ergo est, quod sit, quidem non semper tamè, nec ex necessitate, nec vt plurimum. Quid itaque accidens sit, dictum est. Cur verò non sit huiusmodi scientia, patet. Omnis namque scientia, eius est, quod semper, aut plurimum est: accidens verò in neutro horum est. Quod autem entis secundum accidens non sint cause, & principia talia, qualia per se entis, manifestum est: Essent enim omnia ex necessitate. Nam si hoc existente, hoc erit, & hoc, hoc (atque id, non vt contingit, sed ex necessitate) illud quoque, ex necessitate erit, cuius hoc causa erat, vsque ad vltimū dictū causarū. Hoc verò secundum accidens erat: quare ex necessitate omnia erūt, & de entibus aufereretur, tum quod ad vtumlibet se haberet, tum ipsum cōtingere, & fieri, & non fieri. Ar & si causa non vt ens, sed vt ea, quæ sit, supponatur, eadè accident. Omne namque, ex necessitate fiet. Etenim crastina eclipsis fiet, si hoc fiat. Hoc verò, si aliud quiddam: & hoc, si aliud. Et hoc itaque modo, si ab eo tempore finito, quod à nunc est vsque, cras, dematur tempus, deueniet aliquando ad existens. Quare cum hoc sit, cuncta, quæ sequuntur, ex necessitate profectò fiet: vnde ex necessitate omnia fiet. Quoddam autem vt verū, & non secundum accidens est ens, quod est in mentis cōplexione, & passio in ea: quare circa illud, quod ita est ens, non queritur principia, verū circa id, quod extra, & separabile ens est. Quoddam verò non necessarium, sed infinitum dico autem quod secundum accidens est. Huius verò

verò inordinata, & infinita causa sunt. Ipsum verò alicuius gratia, in eis est, quæ à natura, aut à mente sunt. Fortuna verò est, cum aliquid bonum secundum accidens fiat. Quemadmodum enim & ens quoddam per se, quoddam secundum accidens est, ita & causa. Fortuna verò secundum accidens causa est in eis, quæ secundum electionem alicuius gratia sunt. Quare circa idem fortuna & mens electio: namque absente mente non est. Causa verò, quibus ea fiant, quæ à fortuna sunt indeterminata: sunt quare humana cogitationi incerta sunt: & causa per accidens est, simpliciter verò nullius. Bona verò fortuna & mala dicitur, cum bonum aliquod, aut malum euenit: fors fortuna verò, & infortunium, circa magnitudines horum. Cum autem nihil secundum accidens prius sit, quæ secundum se sunt, nec igitur causa. Si itaque fortuna, aut casus tali causa est, prior, mens & natura causa erit.

Cap. VIII.

St autem hoc quidem, actu solum illud verò, potentia: hoc autem, potentia & actu: hoc quidem, ens: illud verò, quantum: hoc autem, carere: hoc autem, non est autem motus præter res: mouetur enim semper secundum entis prædicationes. Commune autem nihil in his, in vlla prædicatione. Vnum quodque verò dupliciter omnibus inest, velut hoc. Nam hoc vt forma, hoc verò vt priuatio: ac secundum qualitatem, hoc album, hoc nigrum: secundum quantitatem, hoc perfectum, illud imperfectum: Eodem modo & secundum locationem: nam hoc sursum, illud deorsum, aut leue aut graue. Quare motus, & mutationis tot sunt species, quot entis. Cum autem vnum quodque genus in actum & potentiam diuidatur, actum eius, quod à potentia est, prout tale est, dicitur esse motum. Quod autem vera dicimus, hinc constat: cum enim edificabile prout tale, ipsum dicimus esse actu quatenus edificatur, & hoc est edificatio: similiter eruditio, curatio, voluntatio, ambulatio, saltatio, senescencia, ac incrementa. Accidit autem moueri, cum actus ipse fuerit, & neque prius, neque posterius: actus autem eius, quod est potentia, cum actu ens agat, non prout ipsum, sed prout mobile, motus est. Dico autem prout, sic: nam ex potentia est statua, non tamen actus artis prout ars, motus est. Non enim idem est ars esse, & alicui potentia. Quod si idem esset simpliciter, ac secundum rationem, esset profectò artis actus, motus quidam: ac non est idem, quod & in contrariis patet. Si quidem posse sanari, posseque ægrotare non est idem. Alioqui & sanari & ægrotare idem foret. Subiectum verò, quod sanabile, aut ægrotabile est, siue humor, siue sanguis, vnum, idemque est. Cum non sit igitur idem, sicut nec color, ac visibile idem est, constat motum esse actum rei possibili, prout possibile est. Quod igitur ipse sit, & quod nec ante nec post, manifestum est. Nam contingit, vnum quodque aliquando quidem operari, aliquando minime: velut edificabile, prout edificabile: & edificabilis, prout edificabilis, actus, edificatio

est. Aut enim hoc, edificatio in edificabili actus, aut domus. Ar vbi domus sit, non vltra edificabile erit. Aedificatio verò eius est, quod edificabile est. Necesse itaque, aedificationem, actum esse. Aedificatio verò, motus quidam est. Eademque in cæteris motibus ratio est. Quod verò hæc tunc rectè dicta, ex his quoque constat, quæ alij de ipso referunt: tum ex eo, quod non facile est ipsum aliter definire. Nec enim licebit cuiquam in alio genere eum collocare. Et patet ex his etiam, quæ alij protulerunt. Quidam enim aliter actem, in aqualitatem, & ipsum non ens, quorum nullum necesse est moueri. Ar neque mutatio hæc, neque ex his potius, quam ex oppositis est. Causa verò, propter quam in his motum statuerunt, ea est, quod indefinito quiddam videretur esse motus: alterius verò coordinationis principia, vt pote priuatiua, indefinita sunt. Nam nec quod quid, nec tale, nec aliorum prædicamentorum vllum, ipso tum est. Quod verò motus indefinitus esse videatur, ea est causa, quod neque inter ea, quæ sunt potentia-entia, nec quæ secundum actum, ponere ipsum est. Nec enim quod potest quantum esse, moueri necessarium est, nec actu quantum. Ar motus, actus quidam esse videtur, quatenus imperfectus: causa verò est, quod imperfectum est possibile, cuius actus est. Quam ob rem difficile ipsum comprehendere, quidnam sit. Nam aut in priuationem necessario reponetur, aut in potentiam, aut in actum simplicem. Horum autem nullum, videretur contingere posse. Superest igitur quod dictum est, esse & actum, & non actum, qui dictus est, qui & si difficilis cognitu sit, tamen contingit esse. Simul & illud perspicuum est, motum esse in motu: actus enim eius est à motiuo. Neque alius est motui actus: oportet enim vt sique actum esse. Nam motiuum est, eod quod possit: mouens verò eod quod operetur. Verum actiuum, est ipse mobilis. Eodem itaque modo vnus vt sique actus, quemadmodum eadem distantia ad duo vnus, & ad vnum duorum, ascensus quoque, ac descensus: ac esse, non est vnum. Ita etiam in mouente, & in moto.

Cap. IX.

Infinium verò est, aut quod impossibile est pertransire, eod quod non sit aptum permeati: quemadmodum vox inuisibilis: aut quod transire non habet inconsummabilem, aut quod vix, aut quod natura aptum est habere, nequaquam tamen transitum, aut finem habet. Item, secundum oppositionem, aut ablationem, aut ambo. Separatum sanè ipsum quicquam esse impossibile est. Nam si nec magnitudo, nec multitudo est, sed infinitum substantia eius est, & non accidens, indiuisibile erit. Siquidem diuisibile, ac magnitudo, aut multitudo est. Quod si est indiuisibile, non indiuisibile est. Verum nec sic aptum, nec nos sic querimus, sed tanquam impermeabile. Præterea, quoniam modo continget esse per se ipsum infinitum, si nec numerus, nec magnitudo sit, quorum infinitum passio est? Præterea, si secundum accidens, non esset sanè verum elementum, prout infinitum

Quid sit infinitum.

Infinium

passio est, sicuti nec inuisibilis locationis, tamen si vox inuisibilis est. Quod autem infinitum non potest esse actu, patet: erit namque quæque pars eius infinita, quæ accipitur. Nam infinito esse, atque infinitum, idem si quidem infinitum substantia, & non de subiecto sit. Aut igitur indiuisibile, aut per infinita diuisibile, si partibile est. Verum multa infinita, idem esse impossibile est. Quemadmodum enim aeris aer pars, ita & infinitum infiniti, si substantia, & principium sit. Impartibile igitur, & indiuisibile est. Verum hoc impossibile, actu esse ens infinitum. Necessarium enim quantum esse: secundum accidens igitur existit. At hoc modo dictum est, non posse principium esse, verum id potius, cui accidit, numerum, vel par esse.

Infinitem in sensibilibus non esse.

verum in sensibilibus non est, hinc constat: nam si est corporis ratio hoc, esse superficie definitum, non sanè fuerit infinitum corpus, nec intelligibile, nec sensibile. Cæterum nec numerus ita est, tanquam separatus, atque infinitus: quippe cum numerus, aut quod habeat numerum, numerabile sit. Quod si physicè potius contempleremur, ex his patet: neque enim compositum, neque simplex poterit esse. Compositum namque non erit corpus, si finita quidem sunt multitudine elementa. Oportet namque contraria aequari, nec esse vnum eorum infinitum. Nam etsi quantumuis inferior sit alterius corporis virtus, corrumpetur finitum ab infinito: nec possibile est vnumquodque esse infinitum, si corpus quidem est, quod vndecunq; habet dimensionem: infinitum verò, quod infinitè distat: quare infinitum corpus vndecunq; infinitum erit. Nec verò vnum & simplex, contingit infinitum esse corpus: nec (vt quidam aiunt) præter elementa, vnde hæc generant. Tale namque corpus præter elementa, non est. Nam cuncta ex quibus sunt, in ea etiam resoluntur. Hoc verò non videretur, præter simplicia corpora. Neque ignis, neque aliud vllum elementorum: etenim absque eo, quod aliquod horum infinitum, impossibile est, vniuersum, & si finitum sit, aut esse, aut fieri aliquod eorum vnum, vt Heraclitus dicit, omnia quandoque ignem fieri. Eadem ratio & de vno est: quod faciunt præter elementa physici. Omne enim ex contratio in contrarium, velut ex calido in frigidum transit. Item, corpus sensibile alicubi est, idemque partis ac totius locus, velut terra: quare si vniuersum sit, aut immobile erit, aut semper pelletur. Hoc verò impossibile est. Quid enim deorsum potius, quam sursum, aut vsquam? velut si gleba sit, quod mouebitur, aut vbi manebit? Locus enim congeni corporis illius, infinitus est: continebit igitur totum locum, at quomodo? Quæ igitur manio, motusque eius? An vbi que manebit? Non mouebitur ergo. An vbi que mouebitur? Non ergo stabit. Quod si vniuersum dissimile sit, loca quoque dissimilia erunt. Ac primum quidem non vnum vniuersi corpus, nisi tactu. Deinde aut finita erunt hæc, aut infinita specie. Finita quidem, impossibile: nam quedam infinita erunt, quedam minime, si totum infinitum sit, velut ignis, aut aqua. At hoc erit contrariis corruptio. Quod si infinita, ac simpli-

cia, loca quoque infinita, & elementa infinita erunt. Quod si est impossibile, loca que finita sunt, totum rem necessariò finitum erit. Et omnia no impossibile infinitum esse corpus & locum corporibus: si omne quidem corpus sensibile, aut grauitatem habet, aut leuitatè. Aut enim ad medium, aut sursum mouebitur. Verum impossibile, in infinitum aut totum, aut medium, aut quocunq; passum esse. Quo enim modo diuides, aut quo pacto infiniti hoc quidem sursum fuerit, hoc verò deorsum, aut extremum, aut medium? Omne enim corpus sensibile. In loco verò species, sex: in corpore verò infinito, hæc esse non possunt. Et simpliciter, si impossibile est locum infinitum esse, corpus quoque impossibile est. Quod enim in loco est, id alicubi est. Hoc verò aut sursum, aut deorsum, aut aliquid cæterorum significat: quorum vnumquodque terminus quidam est. Infinitum verò non idem in magnitudine, motu, & tempore, tanquam vna quædam natura, sed ipsum posterius secundum prius dicitur: velut motus, secundum magnitudinem, super quam sit motus, aut alteratio, aut augmentatio: tempus verò propter motum.

Cap. x.

De mutatur verò, quod permutatur, hoc quidem secundum accidens, veluti cum dicimus, musicum ambulare: illud verò, ed quod eius quippiã mutetur, simpliciter dicitur mutari: vt quæ secundum partem dicatur. Sanatur namque corpus, quoniã oculus. Est præterea, quod per se primum mouetur, & hoc est per se mobile. Est item de mouente quoque eodem modo. Mouet namque quoddam per accidens, quoddam secundum partem, quoddam per se. Est rursus aliquid, quod primo mouetur: & est aliquid, quod mouetur. Item tempus, in quo: ac præterea, ex quo: demum, & ad quod. Species verò, passionisque, ac locus, ad quæ mouentur mota, ea immota sunt: veluti scientia, & calor. Est verò motus, non caliditas, sed calefactio. Mutatio autem non per accidens, haudquaquam in omnibus est, sed in contrariis, ac mediis, atque etiam in contradictione. Cuius rei fides in inductione est. Mutatur autem, quod mutatur, aut ex subiecto in subiectum, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex subiecto in non subiectum, aut ex non subiecto in subiectum. Aio autem subiectum, quod affirmatione explanatur. Quare necesse est, tres mutationes esse. Illa enim, quæ ex non subiecto in non subiectum, non est mutatio: nec enim contraria, neque contradictio est, quia neque oppositio. Mutatio igitur ex non subiecto in subiectum secundum contradictionem, generatio est: quæ quidem simpliciter, simplex, quæ verò cuiusdam, quædam: at quæ de subiecto in non subiectum, corruptio: quæ simpliciter, simplex, quæ cuiusdam, quædam. Si itaq; non ens multifariam dicitur, & nec quod secundum compositionem, aut diuisionem dicitur, moueri cõtingit, nec item quod secundum potentiam, quod oppositum est ei quidem, quod simpliciter est (non album enim, aut non bonum, contingit nihilò minùs secundum accidens moueri. Esse namque homo potest, non album)

album) quod verò simpliciter non hoc, id nequam. Nam impossibile est, non ens moueri. Si igitur hoc, & generationem motum esse: sit enim non ens. Nam etsi maximè secundum accidens sit, tamen verum est dicere de eo, quod simpliciter sit, quod est non ens. Eodem modo igitur & quiescere. Hæc itaque omnia accidunt absurda, si quicquid mouetur, in loco est: non ens verò in loco non est: esse enim vsquam. Nec corruptio igitur motus. Si quidem motui motus aut quies contrarium est: corruptio verò generationis est contraria. At cum omnis motus, mutatio quædam sit, mutationes verò tres, quæ dictæ sunt, harum verò, quæ secundum generationem & corruptionem minimè sit motus (sunt autem illæ secundum contradictionem) necesse ex subiecto in subiectum mutationem solam, motum esse. Subiecta verò, aut contraria, aut media: nam & priuatio contrarium esse ponatur, quandoquidem & aliter mutatio declaratur, velut nudum, cæcum, & nigrum. Si igitur prædicamenta, substantia, qualitate, loco, facere, pati, ad aliquid, & quantitate diuidantur, tres esse motus necesse est, qualis, quanti, & loci: secundum verò substantiam, minimè, propterea quod substantia nihil contrarium est, nec eius quod ad aliquid. Etenim altero mutato, verificatur alterum nullatenus mutatum: quare secundum accidens, horum motus erit. Nec præterea agentis aut patientis, neque omnino mori, ac mouentis: cum non sit morionis motus, nec generationis generatio, nec denique mutationis motus esse. Bisariam enim contingit morionis motum esse. Nam aut tanquam subiecti: vt homo mouetur, quia ex albo in nigrum mouetur. Quare sit etiam motus, aut calefit, aut frigeat, aut loco transferat, aut crescit. Id verò impossibile est, cum motus non sit aliquod subiectorum. Aut eò, quod aliud quoddam subiectum, ex mutatione in aliã speciem mutetur: vt homo ex morbo in sanitatem. At nec hoc possibile, præterquam per accidens (omnis namque motus in aliud ex alio mutatio est: & generatio item, ac corruptio eodem modo: veruntamen quæ ex oppositis sit, aut sic, non sunt motus) alioqui simul ex sanitate in morbum mutatur, atque ex ea ipsa mutatione in aliam. Constat itaque, quod cum agrotauerit, in quantum mutatus erit: continger enim quiescere. Ac præterea non semper in quancunq; & illa quoque ex aliquo in aliud quiddam erit. Quare opposita erit conualescentia. Verum ex accidenti, vt ex reminiscencia in obliuionem mutatur, quia id, cui inest, quandoque in scientiam, quandoque in sanitatem mutatur. In infinitum præterea procedet, si mutationis mutatio, & generationis generatio fuerit. Necesse igitur & priorem fore, si posterior fuerit: vt si simplex aliquando fiebat generatio, illud quoque, quod fiebat, simpliciter fiebat, quare nondum erat quod simpliciter fiebat, sed quod sit aliquid, aut quod iam fiebat. Si igitur hoc etiam aliquando fiebat, cur nondum erat, quod tunc fiebat: cum verò in infinitis non sit aliquid primum, non erit primum: quam ob rem neque consequens erit. Nec fieri igitur nec moueri, nec mutari quicquam, possi-

bile est. Eiusdem præterea motus conerarius, atque quies, generatioque, & corruptio. Quare quod sit, cum factum fuerit, quod sit, tunc corrumpitur. Nec enim statim, cum fiat, nec potest. Nam esse opus est, quod corrumpitur. Item necesse materiam subesse ei, quod sit, & mutatur: quæ sanè erit velut alterabile quiddam, aut corpus, aut anima, ita quiddam etiam eius, quod sit, aut motus, aut generatio: & aliquid item ad hoc mouetur. Nam opus est aliquid huius ex hoc in hoc, quod motus non est, esse motum. Quoniam igitur modo? Non erit doctrina doctrinæ: quare neque generatio generationis. Cum verò neque substantia, nec ad aliquid, neque faciendi, ac partendi, superest secundum quale, & quantum, & vbi, motum duntaxat esse: quandoquidem in horum singulis, contrarietas est. Quale autem dico, non quod in substantia (si quidem differentia, quale est) verum passium quale, quo dicitur res aut pari, aut impassibilis esse. Immobile autem est, & quod omnino impossibile est moueri, & quod in multo tempore vix mouetur, aut quod tardè incipit: & quod natum est, & vbi, & quomodo: quod sanè inter immobilia solum, voco quiescere: contraria enim quies motui. Quare priuatio erit suscepiui.

Cap. xi.

Simul secundum locum esse dicuntur, quæ in vno loco primo sunt. Et separata, quæ in diuerso. Tangi autem, quorum extrema sunt simul. Mediũ, in quod natum est prius venire, quod mutatur, quam ad quod vltimum mutatur, secundum naturam continuè mutatum. Contrarium secundum locum, quod secundum rectitudinem plurimum distat. Consequens, est cuius principium sequentis, aut solo situ, aut specie, aut aliquo quodam modo definito: atque illius, cuius est consequens, nihil est medium eorum, quæ in eodem genere sunt: velut linea lineæ, aut vnitas vnitatis, aut domus ipsius domus: aliud verò medium esse, nihil prohibet. Consequens namque, alicuius consequens, ac quoddam posterius est. Non enim vnum, consequens duorum: neque nouissimum, consequens secundæ. Attiguum verò, quod consequens tangit. Cæterum cum omnis mutatio in oppositis sit, hæc verò contraria, ac contradictio, contradictionis verò nihil medium est, constat quod medium in contrariis est. Continuum sanè, quoddam attiguum, aut tangens est. Dicitur verò continuum cum idem sunt, atque vnus, vtriusque termini, quibus tangunt, & se continuant. Quare patet in his esse continuum, ex quibus vnum quiddam natum est secundum contactum fieri: quod consequens, primum sit, constat. Consequens namque non tangit: hoc verò consequens est, & si continuum est, tangit. Quod si tangit, nondum continuum est. In quibus verò non est tactus, in his non est coherencia. Quare non est punctum idem vnitati. Nam illorum est tactus, harum verò minime: sed consequenter, & illorum quidem est aliquid intermedium, harum verò minime.

ARISTOTELIS
STAGIRITAE ME-
TAPHYSICORVM,

LIBER DVODECIMVS.

SPECVLATIO nobis de substan-
tia est, siquidem substantiaru prin-
cipia & causa quaeruntur. Etenim
sive vt totum aliquid vniuersum
est, substantia, prima pars est: sive
ex consequenti, hoc quoque modo primum est
substantia, deinde quale, postea quantum. At simul
(vt ita dicam) nec entia sunt ista simpliciter, veru
qualitates, & motus: quemadmodum, no album,
& non rectum. Dicimus nanque hac quoque esse,
veluti est, non album. Præterea, cæterorum nullu
separabile est. At hoc idem, re ipsa testantur anti-
quiores: quippe qui principia, elementa, & causas
substantia quaerebant. Recentiores veru vniuersa
salia magis ponunt esse substantias. Genera nan-
que vniuersalia sunt, quæ afferunt magis princi-
pia, atque substantias esse, propterea quod logicè
quaerunt: antiquiores veru, singularia (vt ignem,
& terram) non autem corpus commune.

Erum substantia tres sunt: vna sensi-
bilis, cuius quædam sempiterna, quæ dâ
corruptibilis, quam omnes concedunt,
veluti planta, & animalia. Sempiterna
veru (cuius elementa, sive vnu, sive multa sunt,
accipere necesse est) alia immobilis, quam aliqui
separabilem aiunt esse, quidam in duo diuidetes,
quidam in vnam ponentes naturam tam species,
quam mathematica, quidam ex his mathematica
solu. Illæ itaque philosophia naturalis: cum
motu nanque sunt. Ita autem alterius est, si nul-
lum eis commune principium est. Sensibilis veru
substantia, mutabilis est. Si itaque ex oppositis,
aut mediis mutatio sit, oppositis veru non omni-
bus (album non ex voce, verum ex contrario) ne-
cesse est aliquid subesse, quod in contrarietatem
mutetur: non enim contraria transmutantur.
Præterea, hoc quidem permanet, contrarium ve-
ro non permanet. Est igitur aliquid tertium præ-
ter contraria, ipsa materia. Si itaque transmuta-
tiones sunt quatuor, aut secundum ipsum quid,
aut secundum quale, aut quantum, aut vbi: ac ge-
neratio simplex, & corruptio, quæ secundum
quod quid sit, augmentatio & diminutio, quæ se-
cundum quantum, alteratio, quæ secundum pas-
sionem, latio veru, quæ secundum locum, profe-
ctio in contrarietates in vnoquoque mutationes
sunt. Necesse est igitur mutari materiam, quæ am-
bo possit. Cum autem duplex sit ens, omne muta-
tur ex potentia ente in actu ens, vt ex potentia

albo, in actu album. Eodem autem modo & de
augmentatione, & diminutione. Quare non so-
lum per accidens, ex non ente fieri contingit, sed
etiam ex ente omnia fiunt, verum potentia qui-
dem ente, actu veru ex non ente. Et hoc est Ana-
goræ vnum. Melius nanque quam cuncta simul,
& vt Democritus quoque ait, simul omnia po-
tentia erant, actu veru minime, quare materiam
retigerunt. Cuncta veru quæcunque mutantur,
materiam habent, sed diuersam nam & ipsorum
sempiternorum quæcunque non sunt generabi-
lia, sed latio mobilia, artamen non generabi-
lem; sed vnde, quo. Dubitare veru quispiam pos-
sit, ex quo no ente generatio fiat: tripliciter enim
non ens dicitur. Si igitur quippiam est potentia
ex altero. Nec id sufficit, quod simul omnes res
erant, quia differunt materia. Cur enim in finia
facta fuissent, & non vnum, cum intellectus vnus
sit? quare si materia vna, illud actu fuisset factum,
cuius materia potentia erat. Tres itaque causas,
& tria principia: duo quidem ipsa contrarietas,
cuius hoc quidem ratio & species, hoc veru pri-
uatio, tertium veru materia.

Rost hæc ostendendum est, quod neq;
materia sit, neque species. Dico autu,
extrema. Omne enim, quod transmu-
tatur, aliquid est, & ab aliquo in ali-
quod transmutatur. Ab aliquo quidem, primo
mouente: in quo veru, materia: in quod autem,
speciem. In infinitum itaque procedet, si non so-
lum as rotundum fiat, verum ipsum rotundum,
aut as: quare necesse est stare. Deinde quod ali-
quid est, quzlibet substantia est, quæ ab vniuerso
fit. Quædam enim natura substantia sunt, quæ-
dam autu alia. Aut enim natura, aut arte, aut for-
tuna, aut casu fiunt: sed ars quidem, principium
in alio: natura veru, principium in ipso. Homo
nanque hominem generat, Cæcæ causæ, priua-
tiones horum sunt. Substantia veru, tres: quæ-
dam materia, quæ quod quid est eo ipso, quod
apparet. Quæcunq; enim tactu, non coadharē-
tia sunt, materia, & subiectum sunt: quædam ve-
ro natura, quod quid, & quidam habitus ad quæ.
Tertia item, quæ ex iis, quæ singularis est: vt So-
crates, aut Callias. In quibus igitur quod quid
non est præter compositam substantiam (vt do-
mus forma, non nisi ab ipsa arte) nec est genera-
tio, aut corruptio eorum, verum alio modo sunt,
& non

& non sunt, tum domus, quæ absque materia,
tum sanitas, & omne, quod secundum artem est:
sed si quidem sunt, in iis sunt, quæ natura sunt.
Propter quod non malè Plato dixit, quod spe-
cies eorum sunt, quæ natura sunt. Siquidem spe-
cies sunt alia ab his: vt sunt ignis, caro, caput.
Cuncta nanque materia sunt, & maxime eius
substantia, quæ est vltima. Causa itaque mouen-
tes, tanquam antea ortæ existunt: quæ veru vt ra-
tio, simul sunt. Cum enim sanus sit homo, tunc
etiam sanitas est. Et forma æneæ sphaera, simul
atque æneæ sphaera. Si autem aliquid posterius
permanet, considerandum est. In quibusdam
enim, nihil prohibet: veluti si anima tale sit non
omnis, sed intellectus: omnem nanque fortassis
impossibile est. Manifestum itaque est, quod præ-
ter hæc non oportet ideas esse. Homo nanque
hominem generat: singularis, aliquem. Similiter
etiam in artibus. Medendi enim ars, ratio sani-
tatis est.

Ausæ veru, atque principia, quodam
quidem modo alia aliorum sunt, quo-
dam veru modo non: si quis vniuersum
saliter dicat, & secundum analogiã,
omnium eadem. Dubitare nanq; quispiam pos-
sit, verum alia, an eadem principia, & elementa
substantiarum sunt, & eorum, quæ ad aliquid
sunt: & eodem modo in quolibet prædicamento.
At absurdum est, si omnium eadem sunt: ex eis-
dem enim erit ad aliquid, & substantia. Quid igitur
hoc erit? præter enim substantiam, & alia, quæ
prædicantur, nihil commune est. Prius autem ele-
mentum est, quam ea, quorum est elementum. At
veru nec substantia, eorum, quæ ad aliquid sunt,
elementum est, nec aliquid horum, substantia.
Item quo modo continget, omnium eadem esse
elementa? Nullum enim elementorum idem po-
test esse ei, quod ex elementis componitur: veluti
ipsi n a, ipsum n & ipsum a. Neque sanè vllum
intellectualium, vt vnum, vel ens elementum est:
hæc enim, vnicuique compositorum insunt. Nul-
lum igitur eorum, neque substantia, nec ad ali-
quid erit. At necessarium est: non sunt ergo om-
nium eadem elementa. An (vt diximus) quodam
modo quidem sunt, quodam modo veru non?
veluti fortassis corporum sensibilem, calidum
tanquam species, & alio modo frigidum, vt pri-
uatio. Materia veru, quod primo per se potentia
hæc erat: substantia veru, tum hæc, tum ea ex iis,
quorum hæc principia sunt. Aut si quid ex frigi-
do, & calido sit vnum, vt caro, aut os, necesse pro-
fecto est aliud ab his esse illud, quod factum est.
Horum itaque eadem elementa, atque principia
sunt, alia veru aliorum. Omnium veru ita qui-
dem dicere non est, sed analogicè. Quemadmo-
dum si quis dicat, quod principia sunt tria, spe-
cies, priuatio, & materia: verum vnum quodque
horum, circa vnum quodque genus aliud est: vt
in coloribus, album, nigrum, superficies: lumen,
& tenebræ, ær: ex his veru dies, & nox. Cum veru
illud non solum, quæ insunt, causæ sint, verum
etiã ex iis, quæ extrinseca sunt illud quod mouet,
patet quod aliud est principium, aliud elemen-

tum. Ambo veru, causæ sunt: & principium in
hæc diuiditur. Quod autem vt mouens, vel intens
est, principium quoddam, & substantia est. Qua-
re elementa quidem analogicè tria, causæ veru,
atque principia quatuor: aliud veru in alio, &
prima causa, vt mouens, in alio alia: sanitas, mor-
bus, corpus, mouens, ars medendi: species inor-
dinatio talis, lateres, mouens ædificatiua: & ni-
mirum in hæc diuiditur principium. Cum autem
mouens, in naturalibus quidem homo, in iis ve-
ro, quæ à mente sunt, ipsa species, vel contra-
rium sit, modo quodam res profecto causæ
erunt, alio veru modo quatuor. Sanitas nanque,
quodam modo est ars medendi: & ædificatiua,
species domus: & homo, hominem generat: præ-
ter hæc item cuncta mouens, tanquam omnium
primum.

Vm autem quædam separabilia, quæ-
dam inseparabilia sunt, illa sunt sub-
stantia: propter quod hæc, omnium
causæ sunt. Siquidem absque substan-
tia: passiones, & motus non sunt. Deinde hæc
erunt, anima fortassis, & corpus, aut intellectus,
appetitus, & corpus. Item alio modo, analogicè
principia sunt eadem, vt actus, & potentia: verum
hæc etiam in aliis alia, & alio modo sunt. In qui-
busdam enim, idem quandoque actu, quandoque
potentia est: vt vinu, aut caro, aut homo (at hæc,
in prædictas causas cadunt. Actus nanque est spe-
cies, si separabilis sit) item quod ex ambobus. Pri-
uatio etiam, vt tenebræ, aut egrotans. Potentia
autem materia. Hoc nanque est, quod ambo fieri
potest. Aliter autem actu, potentiaque differunt,
quorum non eadem materia est, quorum non ea-
dem species, sed diuersa est: veluti hominis causa,
elementa, ignis, & terra, & materia: & propria
species, & si quid aliud extrinsecus est, vt patet: &
præter hæc, Sol, & obliquus circulus, quæ nec ma-
teria, nec species, nec priuatio, nec eiusdem spe-
ciei sunt, verum mouentia. Præterea videre oportet,
quod quædam est vniuersaliter dicere, quæ-
dam minime. Omnium itaque prima principia,
quod actu, primum, & aliud, quod potentia. At
illa, quæ vniuersalia dicimus, non sunt. Singula-
re nanque, principium eorum est, quæ singularia
sunt. Homo enim hominis vniuersalis, profecto
nullus est: verum Peleus, Achilles: tui autem, pa-
ter. Et hoc quidem sit n: ipsius n a: & ipsum n,
omnino ipsius n, a simpliciter: deinde species
ea, quæ substantiarum sunt: verum aliorum alia
causæ, ac elementa, vt dictum est: verum tamen e-
orum, quæ non in eodem genere sunt, colorum,
sonorum substantiarum, quantitatis, eò quod
analogon: eorum quoque, quæ in eadem specie,
sunt diuersa, non specie, sed quoniam singula-
rium aliud, & tua materia, & species, & quod
mouit, & species, ac mea materia: vniuersali veru
ratione, eadem. Quæstio igitur quænam princi-
pia, sive elementa substantiarum, ad aliquid, &
qualitatum sint, & verum eadem an diuersa, pa-
ter, quod cum multipliciter dicantur, vniuersu-
iusque sunt: at si diuidantur, non eadem, sed di-
uersa, nisi quod aliquo modo eadem. Analogicè
y y 3 nanque

Tres substantiæ.

nanque eadem: quia materia, species, privatio, mouens. Ac illo modo substantiarum causa, quasi omnium causa sunt: quia peremptis, perimuntur. Præterea, quod primum, actu est: illo vero modo, alia prima, quæcunque contraria, quæ nec ut genera, neque multipliciter dicuntur, item & materia. Quæ itaque sensibiliun principia sunt, & quot, quove modo eadem, & diuersa, dictum est.

Cap. VI.

Ubi verò tres sint substantiæ, duæ quidem naturales, alia autem immobilis, de hac est dicendum, quod necesse est perpetuam aliquam, & immobilem substantiam esse. Etenim substantiæ primæ entium sunt: & si cunctæ corruptibiles, omnia corruptibilia sunt. At impossibile est, aut generari motum, aut corrumpi: nam semper erat. Neque tempus: cum non sit possibile, prius, & posterius esse, tempore non existente. Et motus sanè ita continuus est, sicuti & tempus. Aut enim idem, aut quædam ipsius motus passio est. Motus verò non est continuus, præter hanc qui secundum locum, & hunc, qui circularis est. At verò si motuum, aut effectuum est, non autem operans aliquid, non est motus. Possibile nanque est non operari, quod potentiam habeat. Nulla igitur virtus erit, ne quidem si perpetuas substantias faciamus, quemadmodum qui faciunt species, nisi aliquod principium insit, quod mutare possit. Non igitur sufficiat illa quidem, nec alia substantia præter species. Nam si non operabitur, motus non erit. Nec item si operabitur quidem. Substantia verò eius potentia sic: non enim erit perpetuus motus. Quod enim potentia est, contingit non esse. Oportet igitur esse tale principium, cuius substantia actus sit. Item has oportet esse substantias, absque materia: sempiternas enim esse oportet, si aliquid quidem æternum est, actu igitur sunt. At qui dubium est: nam omne quidem agens posse quoque videtur, potens verò non omne, agere: quare potentia erit prior. Verum si hoc ita sit, nihil entium erit. Contingit enim posse quidem esse, nondum verò esse. At si ut theologo, qui ex nocte cuncta generant: siue, ut physici dicunt, omnes res simul erant, idem impossibile erit. Quo nanque modo mouebuntur, si nulla erit actu causa? Non enim ipsa materia se ipsam mouebit, verum opifex virtus: neque menstrua, neque terra, verum semina, atque humanum semen. Propter quod quidam faciunt semper actum, veluti Leucippus, & Plato, cum semper esse motum dicant: cur verò, vel quem non aiunt: nec cur sic, nec causam. Nihil enim susque deque mouetur, sed oportet ut semper aliquid præexistat: sicuti nunc, natura quidem hoc modo: vi etiam aut ab intellectu, aut ab aliquo alio, hoc modo: deinde quisnam primus sit: differt enim quàm maximè. At neque Platoni possibile est dicere id, quod quandoque putat principium esse, quod se ipsum mouet: posterior enim pariter celo est anima, ut ait. Arbitrari itaque potentiam actu priorem, quodam modo quidem bene est, quodam modo verò minimè. Dictum autem

est, quo modo. Quod autem actus sit prior, Anaxagoras testatur. Intellectus nanque actu est: & Empedocles amicitiam & contentionem ponens: & qui semper esse motum aiunt, ut Leucippus. Quare non erat tempore infinito chaos, aut nos, verum semper eadem circuitio, aut aliter, si actus quidem prior potentia. Si verò semper idem circuitio, oportet ut aliquid semper similiter operando permaneat. Quod si futura est generatio, & corruptio, aliud operans aliter & aliter esse oportet. Necesse igitur est hoc quidem modo, illud secundum se operari, hoc verò secundum aliud. Aut igitur secundum diuersum, aut secundum primum. Necesse autem est ut secundum hoc: hoc nanque rursus, & sibi, & illi causa est. Dignius ergo est, quod primum est: hoc nanque, ut semper similiter se habeat, causa erit: ut verò aliter, aliud: ut autem semper, aliter, ambo scilicet. Patet igitur, quod motus quoque ita se habent. Cur igitur alia querere oportet principia?

Cap. VII.

Ubi verò & ita contingat (& si non sic, ex nocte, & simul omnibus, & ex non ente erunt) hæc profectò soluentur: & aliquid, quod semper incessabili motu mouetur: hic verò, circularis est. Et hoc non solum ratione, verum etiam opere patet. Quare æternum est profectò primum celum: estque aliquid, quod mouet. Cum verò id, quod mouetur, & mouet, medium sit, est etiam aliquid, quod non motum mouet, quod æternum, substantia, & actus est. Hoc autem modo, concupiscibile, & intelligibile mouet, non motum. Horum autem prima eadem sunt. Desiderabile nanque, quod apparet bonum. Primum verò voluntate affectabile, quod est bonum. Magis verò appetimus, quia videtur, quàm videatur quia appetimus. Principium verò, intellectio: ac intellectus, ab intelligibili mouetur. Intelligibile verò, alter ordo est, qui per se ipsum est: & huius, substantia prima, atque huiusce, quæ simplex & secundum actum est. Est autem vnum, & simplex, non idem. Si quidem vnum, significat mensuram: simplex verò, quo modo se habeat ipsum. At verò bonum quoque, & quod per se eligibile est, in eodem ordine sunt: & semper, primum est optimum, aut analogum. Quod verò cuius gratia in immobilibus sit, ipsa diuisio manifestat. Est enim id, cuius gratia alicui eorum, quorum hoc quidem est, hoc verò non est. Mouet itaque, ut quod amatur: quod mouetur autem, cætera mouet. At si quid mouetur, contingit etiam aliter se habere. Quare si latio prima etiam actus est, quod mouetur, hoc modo sanè contingit aliter se habere secundum locum, quauis non secundum substantiam. Cum autem aliquid sit mouens, ipsum immobile existens, actu ens, hoc nullo modo contingit aliter se habere. Latio nanque prima mutationum est: huius autem quæ circularis est: hanc autem illud mouet. Ex necessitate itaque, est ens: & prout necessitas, bene est. Et sic principium necessarium: nanque toties dicitur, quoddam vi, quia præter inclinationem

mem: quoddam sine quo non bene esset: quoddam quod non aliter contingit se habere, sed impliciter est. A tali ergo principio, tum celum, tum natura dependet. Degentia verò (qualis nobis pauco tempore) optima illi est: tiquidem ita semper illud est. Nobis autem profectò id impossibile est: quoniam & delectatio, actus huius est. Et ob hoc vigilatio, sensus, intellectio, maximè delectabile est: spes autem, ac memoria, propter hæc ipsa verò intellectio secundum se, eius est, quod secundum se optimum est: & quæ maxime est, eius quod maxime est. Se ipsum verò intellectus intelligit assumptione intelligibilis. Intelligibilis nanque sit attingens & intelligens, ita ut idem intellectus, & intelligibile sit. Susceptiuum enim intelligibilis, & substantia, intellectus est, operatur autem, habens. Quare istud magis, quàm illud, est id diuinum, quod intellectus videtur habere: & speculatio optimum, & maximè delectabile est. Si igitur ita bene se habet. Deus semper, ut nos aliquando, admirabile est. Quod si magis, adhuc admirabilius est. At ita se habet. Cæteram vita quoque profectò inexhibet. Siquidem intellectus operatio, vita est: ille verò, est actus: actus verò per se, illius vita optima, & perpetua est. Dicimus itaque Deum, sempiternum, optimumque viuens esse. Quare vita, & æuum continuum, & æternum Deo inest. Hoc enim est Deus. Quicumque verò (ut Pythagorici, & Speusippus putant) optimum, & pulcherrimum non esse in principio, sed quoddam plantarum quoque, ac animalium principia, causa quidem sunt: bonum verò, & perfectum in iis esse, quæ ex his sunt, non rectè putant. Sperma nanque ex aliis prioribus perfectis est: neque sperma primum est, sed quod perfectum est: veluti hominem dicere quispiam possit priorem spermate esse, non illum, qui eo generatur, sed alium, ex quo ipsum sperma est. Quod itaque est quædam æterna, immobilisque substantia, & à sensibilibus separata, constat ex dictis. Ostensum autem est, quod nec ullam magnitudinem possibile est hæc substantiam habere, verum imparibilis, indiuisibilisque est. Nam infinito tempore mouet, nihil verò finitum infinitam potentiam habet. Cum verò omnis magnitudo aut infinita, aut finita sit, finitam quidem propter hoc non haberet magnitudinem: infinitam verò, quoniam omnino nulla est infinita magnitudo. At verò & quoniam quid imparsibile & immutabile est: omnes nanque reliqui motus, posteriores eo sunt, qui secundum locum est. Et quidem hæc, propter quod hoc se habeant modo, dilucida sunt.

Cap. VIII.

Ubi autem vna sit ponenda talis substantia, ad plures, & quot, non oportet nos latere, sed meminisse quoque aliorum sententias, quod de pluralitate, nihil quod dictu egregium sit, dixerunt. De ideis nanque opinio nullam acconmodatam considerationem habet. Números nanque dicunt ideas, qui dicunt ideas esse: de numeris verò quandoque ut de infinitis aiunt, quantumque tanquam vsque ad denarium determinatis: quæ verò de causa tanta numerorum pluralitas sit, nihil cum diligentia demonstratiua dicitur. Nobis verò ex præsuppositis, atque determinatis dicendum est. Principium enim, ac primum entium, tum per se, tum per accidens, immobile est: mouens autem, primo, sempiterno, & vno motu. Cum verò quod mouetur, necesse sit ab aliquo moueri (primumque mouens immobile per se esse) ac motu æterno ab æterno moueri, & vno, ab vno, videmusque præter simplicem rationem rotius, quam dicimus primam substantiam, & immobilem mouere, & cæteras etiam lationes, quæ errantium sunt, sempiternas esse, (sempiternum nanque, & irrequisibile, circulare corpus est: monstratum autem est de his in Physicis) necesse est harum quoque latiorum vnam, quaque, à per se immobili, & æterna substantia moueri. Nam & stellarum natura, perpetua substantia quædam existens: & quod mouet, perpetuum, & prius est moto: & quod prius substantia est, substantia sit necesse est. Constat itaque, necesse se esse, tot substantias esse natura perpetuas, & per se immobiles, ac absque magnitudine, ob causam prius dictam. Quod igitur substantiæ sunt, & harum quantum prima, quæve secunda, secundum eum ordinem, quem & lationes siderum habent, patet. Pluralitatem verò latiorum, ex peculiarissima philosophia mathematicarum scientiarum, videlicet ex astrologia, considerandum est: hæc enim de substantia sensibili quidem, at sempiterna speculatur: cætera verò de nulla quidem substantia, veluti quæ circa numeros, atque quæ circa geometriam. Et quidem quod plures sint eorum quæ feruntur, lationes, manifestum etiam est iis, qui parum attigerunt: pluribus enim, quàm vna, errantium astrorum vnumquodque fertur. Quod verò hæc sint, nunc quidem nos ea, quæ quidam mathematicorum aiunt, intelligendi gratia dicimus, & ut aliquam determinatam, mente pluralitatem percipiamus. Deinceps quædam quidem nos ipsos querere decet, quædam autem à querentibus sciscitari, si quid præter ea, quæ nunc dicta sunt, iis videatur, qui circa hæc versantur: diligere quidem utrosque, adhærere verò certioribus. Eudoxus igitur Solis & Lunæ utriusque latiorum in tribus posuit sphaeris esse: quarum primam quidem eam esse, quæ non errantium stellarum. Secundam verò, secundum id, quod per medium zodiacum. Tertiam porro secundum eum, qui in latitudine zodiaci obliquatur in maiori autem latitudine obliquari eum, secundum quem Luna fertur, quàm secundum quem Sol. Errantium verò stellarum vniuscuiusque in quatuor sphaeris: quarum primam quidem, & secundam, eandem illis esse. Etenim quæ non errantium est, eam illam esse, quæ omnes fert. At eam, quæ sub ipsa ordinata est, ac quæ secundum zodiacum latiorum habet, eam omnibus esse. Tertia verò omnium posita in eo, quod per medium zodiacum esse. Quarta autem latiorum, secundum eum, qui obliquatus ad medium eius est. Esse verò tertiam sphaeram polos aliarum quidem proprios, Veneris autem, & Mercurij, eosdem. At Calippus, sicuti quidem sphaeram eundem Eudoxo

Primum ens.

Astrologia.

ponebat, hoc est distantiarum ordinem: pluralitatem etiam stellarum quidem Iouis, ac Saturni, eandem illi attribuebat. Soli vero, & Lunæ duas adhuc putabat sphaeras addendas esse, si quis eorum, quæ sensibilibus apparent, causas assignare debeat. Cæteris vero errantium, unicuique unam. Necessè verò esse, si debent omnes simul positæ, quæ apparent, reddere, secundum unamquamque errantium alteras sphaeras, vna pauciores esse, quæ reuoluant, & ad idem positione, temper primam eius aëris sphaeræ, quod inferius ordinatum est, constituent: hoc enim modo solum contingit errantium lationem omnia facere. Cùm igitur in quibus ipsa quidem feruntur sphaeræ, hæc quidem octo, hæc verò viginti quinque sint, harum tanè illas solas non oportet reuolui, in quibus ferunt, quod inferius ordinatum est: quæ quidem duarum primarum sphaeras reuolunt, sex erunt: quæ vero posteriorum quatuor, sedecim; cunctarum verò numerus, cum earum, quæ feruntur, tum quæ reuolunt eas, quinquaginta quinque. Quod si Lunæ & Soli non addat aliquis, quos diuinus motus, omnes sphaeræ erunt septem & quadraginta. Pluralitas itaque sphaerarum tanta sit. Quare substantias quoque & principia tum immobilia, tum sensibilia, tot rationabiliter arbitrandum est esse: quod enim necessarium est, relinquatur potentio tribus dicendum. Quod si nullam lationem possibile est esse, quæ non ordinetur ad lationem stellæ, omnem item naturam, omnemque inhabitantiam impassibilem, & per se, arbitrari oportet optimam sortitam finem esse, nulla profectò præter has, alia natura erit, sed hunc necesse est numerum substantiarum esse. Si etenim alia mens, utique mouebunt, cùm lationis finis sint. Sed esse alias lationes præter dictas, impossibile est: hoc autem ex his, quæ feruntur, rationabile est accipere. Si enim omne, quod fert, eius gratia, quod fertur, suapte natura est, omnique latio alicuius, quod fertur, est, nulla latio sui gratia erit profectò, nec alterius lationis, verum stellarum causa. Si namque, latio lationis causa erit, illam quoque oportebit aliarum gratia esse. Quare cùm non sit processus in infinitum, finis omnis lationis erit diuinorum corporum aliquod, quæ in celo feruntur. Quod autem celum sit vni, manifestum est: si enim plures essent cali, ut homines, principium vniuscuiusque erit specie vnum, numero multa. At quæcunque multa numero, materiam habent: vna etenim & eadem multorum ratio est, veluti hominis. Socrates verò, vnus. Ipsum verò quid erat, esse primum, non habet materiam, cùm actus sit. Vnum ergo tum ratione, tum numero, primum mouens immobile ens est: id etiam igitur, quod tantum celum est. Tradita autem sunt quædam à maioribus nostris, & admodum antiquis, ac in fabulæ figura posterioribus relicta, quod in diis sint, vniuersamque naturam diuinam continent. Cætera verò fabulosè ad multitudinis persuasionem, & ad legum, ac eius, quod cõferat opportunitatem, iam illata sunt. Hominiiformes namque, ac aliorum animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia eonsequenter, & similia iis, quæ dicta sunt: quorum

Sphaerarum numerus.

Omnis lationis finis.

si quis ipsum solum primum separando accipiat, quod deos arbitrabantur primas subitaneas esse, diuine profectò dictum parabit, & (ut verum simile est) sapienter quaque arte, & philosophia, quoad possibile fuit, inuenta, corruptaque rursus, has illorum opiniones quasi quasdam reliquas, nunc vsque saluatas esse. Paterna itaque, ac priorum opinio, in tantum nobis manifesta sit.

Cap. x.

A verò, quæ circa mentem sunt, quasdam dubitationes habent. Videtur enim eorum, quæ apparent, quid diuinitatum esse. Quo verò modo se habens talis erit, difficultates quasdam habet. Siue enim nihil intelligat, sed ita se habeat, ut dormiens, quidnam præcellens erit? Siue intelligat, huius verò aliud sit principale (nō enim id, quod est eius substantia, intellectio erit, sed potentia). profectò non erit optima substantia. Si quidem eod quod intelligit, ei honorabilitas inest. Præterea, siue mens, siue intellectio eius substantia sit, quid intelligit? Aut enim ipsa se ipsam, aut aliquid aliud. Quod si aliud, aut idem semper, aut aliud. Verum autem differt aliquid, an nihil intelligere bonum, vel quodecunque? An verò de quibusdam ipsam etiam & cogitare absurdum est? Manifestū itaque est, quod illud intelligit, quod diuinitatum, honorabilissimumque est. Neque mutatur in deterioribus: namque mutatio fieret, ac motus, quod huiusmodi non esset. Primum igitur si nō est intellectio, sed potentia, rationabile est, laboriosam ei continuationem intelligenda esse: deinde dilucidam, quod aliquid aliud honorabilius est, quā mens, id scilicet, quod intelligitur. Et intelligere profectò, ac intellectio, & quod pessimum intelligenti, inerit: quare fugiendum hoc sit. Etenim quædam melius est non videre, quā videre: alioqui non fuerit, quod optimum, intellectio. Se ipsam ergo intelligit, si est quidem, quod optimum est: & est intellectio, intellectioque intellectio. At videtur semper alterius esse, tum scientia, tum sensus, & opinio, ac mens: si verò ipsius, præter necessitatem. Si aliud præterea intelligere, aliud intelligi sit, secundum quod horum inest ei bene esse, quod quidem non est idem intellectiois esse, & intellectio. An in quibusdam scientia est ipsa res in effectiuis quidē absque materia, substantia, & ipsum quid erat esse: in speculatiuis verò, ratio, res, & intellectio. Cū igitur non sit diuersum ab eo, quod intelligitur, & intellectus, quæcunque non habet materiam, idem erunt, ac intellectio, vna eius quod intelligitur. Item res illa dubitatio, utrum cõpositū sit, quod intelligitur. Mutatur etenim in partibus totius. An omne nō habet materiam indiuisibilem? quæ admodum humanus intellectus: an cõpositorū, se in aliquo tempore habet. Nam nō bene esse habet in hoc, aut in hoc: verū in toto quod dam, quod optimū est, aliud ab eo existēs. Si autē ipsa sui ipsius intellectio, per totū æternū se habet.

Cap. x.

Et seruandum autem etiam hoc, quod bonum nam modo natura vniuersi habeat utriusque ipsum bonū, & ipsum optimū: utrum ratione separatum quiddam, & ipsum an per se, habeat an ipso

an ipso ordine, an utroque modo, quemadmodum exercitatus. etiam bene esse eius, in ordine, & ipse ipse est, ac magis ipse: non enim ipse propter ordinem, verum ordo propter ipsum est. Cuncta autem coordinata quodam modo sunt, verum non similiter & parantia, & volatilia, & planæ: nec ita se habent, ut sit vllum alteri ad alterum, sed sunt ad quippiam: ad vnum namque coordinata sunt omnia. Verum quemadmodum in domo liberis quidem minime licet quodcumque facere, sed ea omnia, aut plurima, quæ ordinata sunt, mancipiis vero, & bestiis parum quod ad commune conferat, sed ut plurimum quodcumque contingit (tale namque principium cuiusque eorum, natura est) dico autem pariformiter, quod necesse est omnia in discrimen venire: & alia ita sunt, quibus omnia communicant ad vniuersum complendum. Quæcunque verò impossibilia, siue absurda aliter dicentibus accidunt, quæve dicuntur gratiosius dicentes, ac in quibus minime dubitationes sunt, non deest nos latere: omnes namque ex contrariis omnia faciunt. At non rectè id omnia, neque id ex contrariis. Quibus autem contraria insunt, quoniam modo ex contrariis erunt, non dicuntur: quandoquidem contraria impassibilia sunt ab se muticem. A nobis autem rationi consentanea hoc soluitur, cū aliquid tertium sit. Quodam verò alterum contrarium materiam faciunt, quemadmodum qui inæquale equali, aut vni multa. Soluitur autem etiam hoc eodem modo: nam materia vna nulli contrarium est. Item cuncta participabunt malo, præter ipsum vnum: alterum namque elementorum, & malum, quāquam in omnibus maxime ipsum principium ipsum bonum sit. Quidam autem hoc quidem rectè, quod principium sit, utrum ut finis, an ut mouens, an ut species, non dicunt. Empedocles quoque absurde amicitiam facit bonum, cū hæc principium sit, & ut mouens (si quidem congregat) & ut materia, nam multi pars est. At fieriam eadem accidat. & ut materia, principio esse, & ut mouenti, ipsum tamen esse non idem est. Secundum quod igitur horum, amicitia est: inueniens item est, contentionem incorruptibilem esse, cū hæc ipsa mali natura sit. Anaxagoras autem bonum ponit principium, ut mo-

uens. Mens enim mouet: verum alicuius gratia mouet. Quare alterum dicitur, ut nos dicimus: ars enim medendi, quodam modo tantitas est. Inconueniens etiam est, quod non fecerit aliquid bono, mentisque contrarium. Porò nulli eorum, qui ponunt contraria, videntur contrariis, si quem inquirere non pigeat: & cur quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia nemo dicit. Omnia namque eorū, ex eisdem principiis faciunt. Præterea, quidam ex non ente faciunt entia: quidam ut hoc non cogantur, vni cuncta faciunt. Cur item semper generatio erit, quidque generationis causa sit, dicit nemo. At tum illis, qui duo principia faciunt, aliud principium principium necesse est esse: tum illis, qui species: quia aliud principium principium est. Cur enim participavit, aut participat? Et alius quidem necesse est, sapientia, ac nobilissimæ scientia aliquid contrarium ponere esse, nobis verò minime. Nihil enim est primo contrarium: quandoquidem cuncta contraria materiam habent, & potentia hæc sunt. Contraria verò ignorantia, ad contrarium: primo autem nihil contrarium est. Præterea, si non erunt alia præter sensibilia, non erit principium, ordo, generatio, ipsa celestia, sed semper principium principium, ut theologis, physicisque cunctis. Si autem erunt species aut numeri, nullius causa erunt. Si verò, non saltem ipsius motus: quo namque item modo, ex non habentibus magnitudinem, magnitudo, contentionemque erit. Numerus namque non faciet contentionem, neque ut mouens, neque ut species. Cæterum nihil contrarium erit ipsum & factiuum, & motiuum: alioqui contingere sanè possit non esse. Verum enim vero & facere posterius, quā potentia est. Entia ergo non erunt sempiterna: attamen sunt. Interimendum igitur aliquid horum est: hoc autem aliquo pacto dictum est. Item quomodo nati sunt vnum, aut anima, aut corpus, & omnino species, & res, nemo aliquid dicit, nec dicere possit, nisi (ut nos) dicat, quod, ut mouens faciat. Qui verò dicunt mathematicum numerum primum, & ita semper aliam ariugam substantiam, ac alia cuiusque principia, inconstitutam vniuersi substantiam faciunt (nihil enim altera alteri confert, siue sit, siue non sit) & principia multarum entia nolunt malè gubernari. Non est bonum pluralitas principiarum: vnus ergo princeps.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE METAPHYSICORVM,

LIBER DECIMVSTERTIVS.

Cap. I.

DE SENSIBILIYM itaq; substantia, quoniam sit, dictum est: in traditione quidem naturalium, de materia, posterius verò de actu. Cum autem haec consideratio sit, utrum prout sensibiles substantias aliqua sit immobilis, & aeterna, necne, & si sit, quoniam sit, quae ab aliis dicuntur, proximo speculandum est, utrum si quid non rectè dicant, non simus eiusdem consensu, cum si quod nobis & illis commune dogma sit, hoc separatum non contra nos grauitè feramus. Sufficiens enim erit, si quis quaedam melius dicat, quaedam non deterius. Dux autem de his opiniones sunt. Quidam enim ipsa mathematica substantias esse aiunt, ut numeros, lineas, & quae his eiusdem generis sunt. Et rursus, ideas. Cum autem quidam ideas, numerosque mathematicos duo genera faciant, quidam vnam amborum naturam, quidam autem alij mathematicas tantum substantias esse dicant: primum quidem de mathematicis considerandum est, nullam aliam eis addendo naturam, veluti verum ideam sint necne, & verum principia, substantiasque entium, an non verum tantum, ut de mathematicis, utrum sint, an non sint: & si sint, quoniam modo sunt. Deinde postea seorsum de ipsis ideis simpliciter, & aliquantulum legis gratia: diuulgata namque plurima sunt, etiam in exterioribus rationibus. Prouterea, ad illam considerationem oportet maiorem sermonis partem attendere, cum de his considerationibus, utrum substantias, principiaque entium, numeri, ac ideas sint: post enim ideas, haec tertia consideratio restat. Necessè autem, si mathematica sunt, aut in sensibilibus ea esse, quemadmodum aliqui dicunt, aut à sensibilibus separata: & hoc etiam modo quidam aiunt; aut si neutro modo sunt, at alio modo sunt. Quare dubitatio nobis non de ipso esse erit, verum de modo.

Cap. I.

T quidè quòd sensibilibus ea esse impossibile est, quòdque simul ficticia ratio est, dictum sanè in dubitationibus est, quòd simul duo solida esse impossibile est. Item quòd eiusdem rationis est, carteras quoque potentias & naturas in sensibilibus esse, ac nullam separata: haec itaque prius dicta sunt.

Verum ad haec etiam constat, quòd impossibile esse quodcunque corpus diuidi. Diuideretur enim secundum superficiem, & haec secundum lineam, & ista secundum punctum. Quare si punctum impossibile est diuidere, etià lineam: quòd si haec, cetera quoque. Quid igitur differat aut has esse tales naturas, aut non esse quidem in eis tales naturas? Idem namque accidit: diuisis enim sensibilibus, diuidentur, aut nec ipsae sensibiles. At nec separatas esse tales naturas possibile est. Nam si erunt prout sensibilia solida separata ab his diuersa, prioraque sensibilibus, patet quòd etiam prout superficies, alias necesse est esse superficies separatas, puncta quoque, & lineas: quòd quidem eadem ratio est. Quòd si haec rursus prout mathematici solidi superficies, lineas, & puncta, alia separata: siquidem incomposita, priora compositis sunt. Et si sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficies erunt, quae in solidis immobilibus sunt priora: quae per se ipsas existunt. Quare alia sunt haec, cum superficies, tum lineae, ab his, quae simul cum separatis solidis sunt: haec namque simul cum mathematicis solidis, illa verò eis priores sunt. Rursus illarum superficialium lineae erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas, punctaque esse: & eorum, quae in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora. At absurda sanè coaceruatio sit. Accidit namque solida quidem, vnica prout sensibilia esse: superficies verò triplices, prout sensibiles, illa scilicet prout sensibiles, quae in mathematicis sunt solidis, quaeque prout eas, quae in his sunt: lineae autem quadruplices, puncta autem quinquapla. Quare circa qualia horum, mathematica scientia erunt: non enim circa superficies, lineas, & puncta, quae in immobili solido sunt: quandoquidem super scientia circa priora est. Eadem ratio de numeris quoque: prout enim quilibet puncta, alia vnitates erunt: ac prout quilibet entia sensibilia, deinde prout intelligibilia, quare numerorum mathematicorum infinita genera erunt. Item, quoniam modo quae in dubitationibus enumerauimus, soluere possunt? Etenim ea, circa quae Astrologia est, simili modo prout sensibilia sunt, ac circa quae Geometria. Esse verò caelum, & partes eius, quoniam modo possibile est, aut aliud quodcunque motum habens? Similiter autem perspectiuam, & haec

& harmonica obiecta: Erit namque, vox, & visus prout sensibilia, & particularia. Quare patet quòd alij sensus etiam, aliisque sensibilia sunt. Cur enim magis illa, quam ista? Quòd si haec sunt, animalia quoque erunt, si quidem & sensus. Item, quaedam à mathematicis vniuersaliter prout has substantias scribitur: roritur igitur haec quoque; alia quaedam substantia separata, ac media inter ideas: ac media, quae nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus sit. Quòd si hoc impossibile est, constat quoque, illa impossibile esse à sensibilibus separata. Et omnino contrarium est, accidit. Si quis ita esse mathematica risoluitum est, accidit. Si quis ita esse mathematica ponat, ut quaedam naturas separatas, necesse proponat, ut quaedam naturas separatas, necesse propter est propterea quidem, quòd ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse: secundum autem veritatem, posteriores. Si quidem indurata perfecta magnitudo, generatione prior, substantia posterior sit, ut inanimatum animato. Item, quoque, & quando magnitudines mathematicae vni erunt, quae quidem interdum anima, aut parti anima, aut alicui, quae particeps est rationis, insunt: quòd si non, multa erunt, ac dissoluuntur. Illis verò (cum diuisibiles, quantaque sint) quidnam causa est, ut vnum sint, coniunctaque maneant? Item ipsae etiam generationes hoc manifestant: quandoquidem quòd primum est, ad longitudinem, deinde ad latitudinem, & tandem ad profunditatem firmitatem nactum est. Si itaque substantia prius, quòd generatione posterius est, corpus perfectum tum superficie, tum longitudine prius erit: & hac ratione perfectum magis, acque totum, quia sit animatum. Linea verò, siue superficies, quoniam modo animata erit: supra namque nostros sensus haec certè postulatio erit. Item, corpus quidem, substantia quaedam sit, quippe quod iam perfectiorem quodam modo habeat, linea verò quoniam modo substantia erunt? Nec enim ut species, & forma quaedam, veluti si anima sit, quòd tale est: nec ut materia, veluti corpus. Nihil enim ex lineis, neque ex superficiebus, neque punctis videretur consistere posse. Atqui si qua materialis substantia esset, hoc pati posse perfectò videretur. Ratione itaque prior sit. Non tamen omnia quaecunque ratione priora, substantia quoque priora sunt. Substantia namque priora, quaecunque separata, excedunt essentia. Ratione verò iis, quorum rationes ex rationibus: haec autem non sunt simul. Si enim passiones non sunt prout substantias, veluti quidam motum, vel album, homine albo secundum rationem albedo prior est, non secundum substantiam. Non enim potest separata esse, verum semper vnà cum toto est: dico autem, totum hominem album. Quare manifestum est, neque prius esse, quòd ex ablatione est, neque posterius, quòd ex appositione est: ex appositione namque, ipsa albedine, albus homo dicitur. Quòd igitur nec substantia sit magis, quam corpora, nec essentia sensibilibus priora sint, verum sola ratione, nec vsquam esse separata possibile esse, satis dictum est. Cum verò nec in sensibilibus ea esse contingat, manifestum est, quòd aut omnino non sunt, aut modo quodam sunt, & ob hoc

non simpliciter sunt. Multipliciter namque ipsum esse dicimus.

Cap. III.

Quemadmodum enim vniuersalia in mathematicis non sunt de separatis Mathematicis prout magnitudines, numerosque, verè quare de his, quoniam non quatenus nus non separabilia, ut magnitudinem habeant, aut diuisibilia parabilia sint, patet quòd etiam de magnitudinibus sensibilibus, rationes, & demonstrationes sunt, verum non prout sensibiles, sed prout tales sunt. Quemadmodum enim prout mota solam multae rationes sunt, absque eo, quòd quid sit vnumquodque eorum, ac eis accidentium considereretur, & non est necesse propterea idem aliquid motum à sensibilibus separatum esse, vel in eis aliquam naturam segregaram esse: ita de motis etiam erunt rationes, atque scientiae, non tamen quatenus mota, verum quatenus corpora tantum, & rursus prout superficies tantum, & prout longitudines tantum, & quatenus diuisibilia & quatenus indiuisibilia situm habeant, & prout indiuisibilia tantum. Quare cum simpliciter verum sit dicere, non solum separabilia, sed & non separabilia esse veluti mota, & mathematica: quia (etiam qualia dicunt) verum est simpliciter dicere, & talia esse: quemadmodum ceteras scientias simpliciter verum est dicere huius esse, non eius, quòd ei accidat: veluti albi (si salubre album sit) verum prout salubre est, ac illius, cuius vnà quaeque est, si salubris salubre, si verò hominis prout homo est: ita & geometriam. Non si accidit sensibilia esse quorum est, non est autem eorum, prout sensibilia sunt, non erunt sensibilibus mathematica scientiae: non perfectò propter haec aliorum separatorum erunt. Multa verò per se rebus accidunt, prout vnumquodque talium est: quoniam & quatenus femininum animal, & quatenus masculinum, propriae sunt passionis, est non est quicquam femininum, neque masculinum separatorum animalium. Quare etiam prout longitudines solam, & prout superficies, & quoniam de prioribus ratione, ac simplicioribus, tantò magis id certitudinem habet. Hoc autem simplex est, quare absque magnitudine magis, quam cum magnitudine, & maxime absque motu. Quòd si habet motum, primum maxime: siquidem hic simplicissimus est, & huius qui regularis est. Eadem ratio de harmonica, & perspectiua est: neutra namque prout visus, vel prout vox, speculatur, verum prout linea, & numeri. Adhaec, propriae illorum passionis sunt: mechanica quoque similiter. Quare si quis ab accidentibus separaret, ac de eis aliquid, quatenus talia sunt, consideret, minime propter hoc metietur: quemadmodum nec cum in terra describat, ac eam, quae pedalis non est, pedalem dicat. Non enim in propositionibus falsitas inest. Optime verò ita vnumquodque perfectò considerabit, si quis separans, ponat, quòd non est separatum: quòd arithmeticus, geometriaque facit. Vnum enim, & indiuisum

aurem cuncta quidem impossibilia, magis verò fortassis altera alteris.

Cap. VII.

Rimo itaq; considerandum est, verum combinabiles sint vnitates, an incōbinabiles. Quòd si incōbinabiles, quoniam modo, ut diuisimus: est enim quācunq; cuiusque vnitati incombinabilem esse. Est autem eas, quæ in ipsa dualitate sunt, ad eas, quæ in ipsa trinitate: & licet eas, quæ in vno quoque numero primo sunt, incombinabiles inuicem esse. Si omnes igitur vnitates combinabiles, & indifferentes sint, mathematicus numerus sit, & vnus solus: neque contingit ideas numeros esse. Qualis namque numerus, idealis homo, aut animal, aut aliqua alia specierum erit? Idea namque vna vniuscuiusque, veluti ipsius hominis vna, & ipsius animalis alia vna: hi verò similes, & indifferentes indefiniti. Quare nihil magis hæc trinitas ipse idealis homo erit, quam iuxtaque. Quòd si idea non sunt numeri, nec omnino possibile est eas esse: ex quibus namque principia idea erunt? Numerus enim ex vno, & dualitate indeterminata est: ac principia, & elementa ipsius numeri, dicuntur, neque ea contingit aut priora, aut posteriora numeris ordinare. Si verò vnitates incombinabiles sunt, & ita incombinabiles, ut quæcunq; cuiusque, nec mathematicum hunc contringat esse numerum. Mathematicus namque, ex indifferentibus est: & quæ de eo ostenduntur, tanquam in tali conueniunt, nec hunc esse specierum: non enim erit dualitas prima, ex vno, & indeterminata dualitate. Deinde consequentes numeri, ut dicitur, dualitas, trinitas, quaternitas simul erunt quæ sunt in prima dualitate vnitates, generantur: siue quemadmodum qui prius dixit, ex inæqualibus (factis namque æqualibus fiebant) siue aliter. Deinde si altera vnitatis prior altera erit, dualitate etiam, quæ ex his sit, prior erit. Cum enim aliquid sit, quoddam prius, quoddam posterius, & quod ex his, hoc quiddam prius, illo verò posterius est. Item, cum primum quidem ipsum vnum sit, deinde cæterorum aliquod vnum, secundum verò post illud, & rursus tertium, quod secundum est post secundum, tertium erit post primum, vnum. Quare priores profectò erunt vnitates, quam numeri, quæ eas complectuntur: veluti in dualitate erit tertia vnitatis ante, quam tria sint: & in trinitate, quarta, & quinta ante, quam hi numeri sint. At neimo eorum hoc modo dixit vnitates incombinabiles: verum secundum quidem principia eorum, ita esse rationabile est: secundum autem veritatem, impossibile est. Etenim vnitates priores, & posteriores esse rationabile est, si & quædam quidem prima vnitatis est, vnumque primum & dualitates similiter, si & prima quidem dualitas est: post namque primum, rationabile, & necessarium est, secundum quiddam esse: & si secundum, tertium: & ita cætera consequenter. Simul verò vtrumque dicere, vnitatemque primam post vnam esse, atque secundam, & primam dualitatem, impossibile est. Hi verò vni-

tatem quidem & vnum primum faciunt, secundum verò, & tertium nequaquam: ac dualitatem primam, secundam verò, & tertiam minime. Constat autem, quòd si omnes vnitates incombinabiles sunt, non contingit dualitatem ipsam esse, ac trinitatem, & sic cæteros numeros: siue namque sint vnitates indifferentes, siue differentes singulæ à singulis, necesse est numerum numerari per additionem: veluti binarium, ad vnum vno alio addito: ternarium quoque, alio vno ad duo appposito: & simili modo, quaternarium. Quare cum ita sint, impossibile est numerorum esse generationem, quemadmodum ex dualitate, & vnitatis generant. Binarius namque, pars ternarij sit: & hic, quaternarij. Eodem autem modo & in consequentibus accidit. At ex primo binario, indeterminatòque binario, fiebat quaternarius, duo binarij præter ipsum binarium. Quòd si non pars erit ipse binarius: alter verò adhuc erit vnus binarius: & binarius erit ex ipso vno, & alio vno. Quòd si est, non est possibile alterum elementum esse indeterminatum binarium. Vnum enim vnitatem generant, sed non determinatum binarium. Item præter ipsum ternarium, ipsumque binarium, quomodo erunt alij ternarij, & binarij? quòmodo ex prioribus & posterioribus vnitatibus componuntur? hæc enim omnia & fictitia sunt, & impossibile esse primum binarium, deinde ipsum ternarium. At necesse est, postquam vnum quidem, & indeterminatum binarius elementa erunt, quod si quæ accidunt, impossibilia sunt, hæc quoque principia impossibile est esse. Si itaque vnitates quæcunq; à quibuscunq; differant, hæc, & alia huiusmodi necessariò accidunt. Si autem quæ quidem in alio differentes sunt, quæ verò in eodem numero indifferentes inuicem solæ, non pauciora difficultatem ingentia, hoc quoque modo accidunt, veluti in ipso denario, decem vnitates sunt. Componitur autem denarius, tum ex his, tum ex duobus quinariis. Cum verò ipse denarius non sit quicunque numerus, nec ex quibuscunq; quinariis componatur, sicuti nec vnitatibus, necesse est vnitates, quæ in hoc denario sunt, differre. Nam si non differant, nec quinarij differentes, ex quibus denarius est. Cum verò differant, vnitates quoque differant. Si igitur differant, vtrum non erunt quinarij alij, sed hi duo tantum, an erunt? Siue igitur non erunt, inconueniens est: siue erunt, qualis ex eis denarius erit? Non est enim in denario alius denarius, præter ipsum. At verò etiam necesse est, ut non ex quibusuis binariis quaternarius componatur. Indeterminatus namque binarius (ut aiunt) determinatum accipiens binarium, duos binarios efficit: eo enim, quod cepit, binarij fuit efficiens. Item, quònam modo contingit, binarium præter duas vnitates, ac ternarium præter tres vnitates, aliquam esse naturam, siue certè alterum altero participabit? (quemadmodum albus homo præter album & hominem? his enim participat) siue cum alterum quædam alterius differentia sit, quemadmodum homo præter animal, & bipes? Item quædam tactu, quædam

quædam missione: quædam positione sunt, vnum, quo enim nihil vnitatibus, ex quibus binarius, ac ternarius sit, competit: sed quæadmodum duo homines non sunt vnum quid præter vtrumque, ita de vnitatibus quoque necesse est. Et non quoniam de vnitatibus idcirco differentes: enim puncta quod indiuisibilia sunt: verum etiam dualitas eorum que indiuisibilia sunt: præter duo. At verò nec hoc latere decet, quòd accidit priores, posterioresque dualitates esse, similiter autem & alios numeros. Binarij enim, qui in quaternario sunt, sunt inuicem simul, sed ipsi iis, qui octonario insunt priores sunt, & genuerunt (quemadmodum binarius ipsos) ipsi quaternario, qui in ipso octonario sunt. Quare si & primus binarius idea, hi quoque quædam idea erunt. Eadem ratio de vnitatibus etiam est: quæ enim in prima dualitate sunt, vnitates generant quatuor, quæ in quaternario sunt. Quare omnes vnitates idea sunt, & componuntur idea ex ideis. Quam ob rem patet, quòd etiam illa, quorum hæc sunt idea, composita erunt: veluti si quis animalia dicat ex animalibus composita, horum idea sunt, ex animalibus idea erunt. Et omnino facere vnitates, quomodoque differentes, absurdum, & fictitium est. Dico autem fictitium, quod ad suppositionem coactum est. Nec enim secundum quantum, nec secundum quale, videmus differre vnitatem ab vnitatis: neque est aut æqualem, aut inæqualem esse omnem quidem numerum, sed præcipuè monadicum. Quare si nec maior, neque minor, æqualis: æqualia verò, & omnino indifferentia, eadem putamus esse in numeris. Quòd si non ita sit, nec dualitates, quæ in hoc denario sunt, indifferentes erunt, cum æquales sint. Quam enim causam dicitur esse, qui dicit indifferentes esse? Item, si omnis vnitatis, & vnitatis alia, duo faciunt, vnitatis, quæ ex ipso binario, & quæ ex ipso ternario erit binarius, & ex indifferentibus. Et verum ternario prior, au posterior? Magis namque videtur necessarium priorem esse: hæc namque vnitatum simul ternario, illa verò simul dualitati. Et nos quidem omnino putamus vnum & vnum, siue æqualia, siue inæqualia sint, duo esse, veluti bonum, & malum, & hominem & equum: qui verò ita dicunt, nec ipsas vnitates. Siue autem non est maior numerus ipsius ternarij, quam dualitatis, mirum est: siue est maior, constat quod æqualis etiam dualitati inest: quare ipse indifferens ab ipsa dualitate. Verum non contingit, si primus aliquis numerus est, & secundus. Nec erunt idea numeri: hoc enim ipsum rectè aiunt, qui vnitates differentes debere esse arbitrantur. Si quidem erunt idea (ut prius dictum est) vna profectò erit species: Si verò vnitates indifferentes, dualitates quoque, ac ternarij indifferentes erunt: quare necesse est eis dicere, ita numerandum esse, vnum, duo, non superaddito iam præexistenti. Nec enim generatio ex indeterminata dualitate erit, nec idea esse contingit. Inerit namque altera idea in altera, cunctæque species, vnus partes. Quare secundum suppositionem quidem, rectè dicunt: simpliciter verò, non rectè: multa namque perimunt. Cum autem hoc

ipsum habere quandam profectò dicant dubitationem, vtrum cum numeremus, & dicamus vnum, duo, tria, assumentes numeramus, an secundum partes, an vtroque modo facimus: quapropter ridiculum est, hanc ad tantam substantiæ differentiam reducere.

Cap. VIII.

Nec autem omnia probè se habet, determinare quam numerus, & vnitatis differentia est, si est: necesse autem & vnitatis est, aut secundum quantum, aut secundum differentia. Neutrum autem horum videtur posse esse: verum prout numerus, secundum quantum. Si itaque etiam vnitates quantitate differant, numerus quoque à numero differret, qui æqualis est, plenitudine vnitatum. Item, vtrum primæ maiores, an minores, & postea crederentur, an è conuerso? hæc enim omnia absurda sunt. At verò nec secundum qualitatem differre contingit: nullam enim inesse passionem possibile est. Etenim numeris quoque posterius aiunt inesse qualitatem, quam quantitatem. Item, nec ab vno hoc ipsa patientur, nec à dualitate. Hoc enim non est quale, illa verò quantum, quale. Nam ut entia multa sint, hæc naturâ causa est. Si igitur aliter quoquo modo se habet, dicendum hoc, maximè in principio est, & de differentia vnitatis determinandum maximè quidem & propter quid necesse est existere. Quòd si non, quam dicunt? Et quidem si idea numeri sunt, dilucidum est, quòd neutro modorum contingit, nec combinabiles cunctas vnitates esse, nec inuicem incombinabiles. At nec, ut alij quidam de numeris dicunt, rectè dicitur: sunt autem hi, quicunque ideas quidem esse non putant, nec simpliciter, nec ut numeros quosdam existentes: mathematica verò esse, & numeros entium primos, ac eorum principium esse ipsum vnum. Absurdum namque est, vnum quidem esse quid primum vnum, ut illi aiunt: dualitatem verò non esse esse dualitatum, neque ternarium ternario eum: eiusque enim rationis omnia sunt. Si igitur ita se habeant, quæ circa numerum sunt, & solum mathematicum quis esse ponat, ipsum vnum non est principium. Necesse enim esset, ut tale vnum differret ab aliis vnitatibus. Quòd si hoc, dualitatem quoque primam à dualitatibus. Similiter autem cæteros quoque consequentes numeros. Si autem ipsum vnum est principium, necesse magis est, quæ circa numeros sunt, se habere (ut Plato aiebat) ac esse dualitatem primam, & ternarium: nec esse numeros ad se inuicem combinabiles. Si quis verò rursus hæc ponat, dictum est, quòd multa impossibilia accidunt. At necesse est aut hoc, aut illo modo se habere: quare si neutro modo, non est possibile numerum esse separatum. Constat autem ex his, quòd tertius modus pessimè dicitur, eundem videlicet esse mathematicum & specierum numerum. Necesse est enim in vna opinionem duos errores conuenire. Nec enim mathematicum numerum contingit hoc modo esse, sed proprias suppositiones supponentem

ponentem necesse est prolixum esse, & insuper quæcunque accidunt eis, qui ut species numerum dicunt, hæc etiam necesse est dicere. Modus vero Pythagoricorum, partim pauciores habet difficultates, quam prius dicta sunt, partim alias proprias. Nam non separatim facere numerum, autem multa impossibilia. Corpora vero ex numeris esse composita, & hunc numerum mathematicum esse, impossibile est; nec enim individas magnitudines dicere, verum est. Deinde quia hoc modo maxime se habent, unitates vero non habent magnitudinem: magnitudinem vero ex indivisibilibus componi, quoniam modo possibile est: At vero numerus Arithmeticus, monadicus est: illi vero numerum entia dicunt. Speculationes enim adaptant corporibus: tanquam existentibus, ex ipsis numeris. Si igitur necesse est, numerus quidem aliquid per se entium est, nullo autem horum esse contingit, constat non esse aliquam talem numeri naturam, qualem asserunt, qui eum separatim faciunt. Item, utrum vnaquæque unitas ex magno & parvo adæquatis sit, aut hæc quidem è parvo, illa vero ex magno: Si itaque sit, nec ex omnibus elementis vnumquodque est, nec unitates sunt indifferentes: in hac quidem magnum, in hac vero parvum inest, suapte natura contrarium existens. Item, quæ in ipso ternario, quoniam modo sunt? Vna enim superflua est: sed propter fortassis, ipsum in impari medium faciunt. Quod si veraque unitatum ex ambobus est adæquatis, quoniam modo dualitas vna quædam existens natura, ex magno & parvo erit? aut quid ab unitate differet? Item, unitas prior dualitate: perempta namque primitur dualitas. Ideam igitur, ideam necesse est eam esse, cum prior idea sit, ac priorem factam fuisse: ex aliquo igitur. Indeterminata enim dualitas, dualitatis efficiens erat, item, aut finitum, aut infinitum necesse est numerum esse: numerum enim separatim faciunt; quare non est possibile, non esse horum alterum, Et quidem quod infinitum esse non contingit, patet. Infinitus enim, nec par, nec impar est. Generatio vero numerorum, aut imparis numeri, aut paris semper est. Cum enim vnum hoc non cadat in parum, impar efficitur. Cum vero hoc modo dualitas incidat in eum, qui ab vno duplicatur, sit quidem imparium alius, par. Item, si omnis idea alicuius est, numeri vero ideae sunt, infinitus quoque numerus erit alicuius vel sensibilium, vel alicuius alterius idea: quamvis nec secundum positionem, neque secundum rationem contingit, ita tamen ordinant ideas. Quod si finitus, vsquequo? Hoc enim dici oportet, non solum, quod est, verum etiam propter quid est. At vero si numerus ad denarium vsque, ut quidam aiunt, primus quidem citò deficient species; puta si ternarius est homo idealis, quis numerus erit idealis equus? Etenim ad denarium vsque numerus est idealis, ideo necesse est quosdam eorum numerorum in eis esse. Hi enim, substantia, idæque sunt. Attramen deficient, si species quidem animalis excedent. Simul autem constat, quod si hoc

modo ternarius idealis homo sit, & ceteri quoque ternarii, cum similes sint, qui in eisdem numeris sunt: quare infiniti homines erunt, aut vnusquisque idealis homo, si vnusquisque ternarius idea est: aut si non, saltem homines. Et si minor pars sit maioris, qui ex iis combinabilibus unitatibus est, quæ in eodem sunt numero, si alicuius idea sit ipse quaternarius, veluti equi aut albi, homo erit pars equi, si homo dualitas sit. Absurdum item est denarii quidem ideam esse, vndenarii autem non, neque sequentium numerorum. Item, & sunt quædam, quorum species non sunt: vnde qua de causa non sunt illorum species non sunt ergo species, causa. Item, inconveniens est, si numerus vsque ad denarium magis quid ens, & ipsius denarii species, tamen huius quidem non sit generatio tanquam unitas, illius tamen sit. Tentant autem tanquam si is, qui ad denarium vsque est, perfectus numerus sit generant porro, quæ sequitur, veluti vacuum, proportionem abundans, ceteraque huiusmodi. Iuxta denarium, quædam quidem principia attribunt, puta motum, stationem, bonum, malum. Alia vero numeris ideo vnum, impar est: enim in ternario, quomodo quaternarius impar? Magnitudines item, & quæcunque similia quousque quantæ? veluti prima linea indivisibilis, deinde dualitas, deinde hæc etiam ad denarium vsque. Item, si numerus separatus est, dubitaverit quispiam utrum vni prius, ad ternarius, & binarius. Quatenus enim numerus compositus est, vnum est: quatenus vero vniuersale, & species, prior numerus est. Vnaquæque enim unitatum, pars numeri, ut materia est ille vero, ut species. Ac quodam quidem modo rectus prior acuto, quia & in ratione definitur positus est: quodam vero modo acutus, quia pars est, ac in hunc dividitur. Tanquam igitur materia, acutus, elementum, & unitas, prius: ut vero secundum speciem, & eam, quæ secundum rationem est, substantiam, rectus, ac totum, quod ex materia, & specie. Quod enim ambobus est, propinquius est specie, & ei, cuius ratio est, generatione vero posterior. Quo igitur modo ipsum vnum, principium est: quia non est divisibile, aut, sed indivisibile, tum vniuersale, tum vniuersale, & elementum: verum alio modo, aliquid quidem secundum rationem, hoc vero secundum tempus. Vt itaque modo ipsum vnum est principium? Vt enim dictum est, & rectus acutus, & iste illo prior esse videtur, & uterque vnus. Vt itaque modo, ipsum vnum faciunt principium. At impossibile: hoc enim ut species, & substantia, hoc vero ut pars, & materia. Est namque quodam modo vnum, utrunque secundum veritatem quidem potentia. Si quidem vnum quid est numerus, & non acutus, sed aliud ex aliis (ut aiunt) unitatibus, actu factum non est utraque unitas. Causa vero erroris, qui accidit, quia simul ex mathematicis & vniuersalibus rationibus venabatur, ita ut ex illis quidem tanquam punctum posuerint ipsum vnum, & principium. Unitas enim, punctum sine positione est. Quomodo igitur quidam ex minimo entia composuerunt, ita & isti. Quare unitas efficitur

nume

23

numerorum materia, simulque dualitate prior. Rursusque posterior, tanquam dualitate existente toto quodam, & vno, & specie. Ex eo vero, quod vniuersale quærebatur predicatum vnum, & ita ut partem dixerunt: at simul hæc eidem inesse, impossibile est. Quod si ipsum vnum solum sine positione esse oportet (in nullo enim differt, nisi quod principium est, & dualitas quidem divisibilis, unitas vero non) similior erit profecto ipsi unitas. Si autem unitas, illud quoque unitati quæ dualitate, ea quoque de re utraque unitas prior dualitate erit, ac non dicuntur generant sanè denarium primo. Item, si dualitas ipsa vnum quid est, ac ipsa trinitas, ambo dualitas: ex quo igitur hæc dualitas?

Cap. IX.

abit autem quispiam, quod cum tactus quidem in numeris minimè sit, consequentibus quidem iis, quarum unitatibus, veluti iis, quæ in dualitate, ternariove sunt, utrum consequentes sint ipsi vni, an non: & utrum dualitas prior est iis, quæ consequuntur an quæcunque unitatum. Simili modo hæc difficultates de posterioribus etiam numero, generibus, linea, plano, & corpore accidunt. Quidam enim ex magni & parvi speciebus faciunt (veluti ex longo quidam, & breui) longitudines: ex latum vero, & strictum, plana: ex profundo autem, & humili, moles. Hæc autem magni & parvi species sunt, principium vero, quod secundum ipsum vnum est. Alij ea, quæ eorum sunt, aliter posuerunt. At etiam in his infinita videntur impossibilia: & ficticia, & omnibus rationabilibus contraria: absoluta namque ab inuicem accidet ea esse, si principia etiam non consequuntur, ut sit latum & strictum, longum & breue. At si hoc erit, planum erit, linea, & solidum planum. Anguli item, & figurae, & huiusmodi, quoniam modo a signantur: idemque accidit, quod eis, quæ circa numerum. Hæc namque magnitudinis sunt passionis, non ex his magnitudo, quemadmodum nec ex recto & curvo longitudo, nec ex laui & aspero solida. His autem omnibus commune, quod in speciebus, quæ sunt ut generis, dubitare accidit, cum quis vniuersali ponat: utrum animal ipsum, an animal, an alterum ab ipso animali. Hoc namque si sit non separatim, nullam dubitationem faciet. Si vero sit, quemadmodum qui hæc dicunt, separatim ab vno & numeris, non est facile solvere. Si non facile, dicere oportet, quod impossibile est. Cum enim vnum quis in dualitate intelligat, & omnino in numero, vnum ipsum quid, an aliud intelligit? Quidam itaque ex tali materia magnitudines generant, quidam ex puncto (punctum autem eis non vnum, sed quale vnum esse videtur) & altera materia qualis est multitudo, sed non multitudo, de quibus nihil minus eadem accidit dubitare. Nam si materia vna est, idem linea, planum, & solidum sunt: ex eisdem enim vnum, & idem erit. Quod si materiae plures, & altera quidem linea, altera plana, altera solidi, aut sequuntur inuicem, aut non: quare hoc etiam modo

eadem accidit. Planum etenim, aut non habebit lineam, aut linea erit. Item, quo quidè modo contingit ex vno & multitudine numerum esse, nihil dicere conatur, quomodoocunque autem dicant, eadem difficultates accidunt, quæ illis quoque, qui ex vno, & indeterminata dualitate dicebant. Quidam namque ex eo, quod vniuersaliter predicatur, & nulla multitudine numerum generat: quidam ex aliqua multitudine, prima tamen: dualitatem namque primam multitudinem esse. Quare (ut ita dicam) nihil differunt, sed eadem dubitationes sequuntur, siue mistio sit, aut positio, aut remperamentum, aut generatio, & quæcunque alia similia. Maxime autem aliquis inquirat, si vna sit quæque unitas, ex quoniam est: non enim erit vnaquæque ipsum vnum. Necesse autem est, aut ex ipso vno, & multitudine esse, aut ex parte multitudinis. Atqui multitudinem dicere unitatem esse, impossibile est, cum indivisibilis sit. Quod autem ex parte sit, alias habet multas difficultates: vnamquamque enim partium, aut indivisibilem, aut multitudinem necesse est esse, ac unitatem indivisibilem, & ipsum vnum, ac multitudinem, non esse elementum: quando quidem vnaquæque unitas non est multitudo, ac vno. Item, qui hoc dicit, nihil aliud, quam alium numerum facit: multitudo namque indivisibilem numerus est. Item, querendum etiam ab eis, qui sic dicunt, utrum numerus infinitus, an finitus sit: erit namque, ut apparet, multitudo quoque finita, ex qua & vno sunt unitates finitæ: aliudque est ipsa multitudo, multitudoque infinita: qualis itaque multitudo, & vnum, est elementum? Similiter autem de puncto quoque, aliquid quereret, ac elemento, ex quo faciunt magnitudines. Non enim vnum solum punctum hoc est: ex quo namque vnumquodque, aliorum punctorum, non enim ex quadam dimensione, ipsorum puncto. At vero nec partes divisibiles esse contingit partes dimensionis, quemadmodum multitudinis, ex quibus unitates: numerus namque ex indivisibilibus componitur, magnitudines vero minime. Hæc itaque omnia, ceteraque similia manifestant, quod impossibile sit numerum, ac magnitudines separatas esse. Preterea, quod ipsi primi de numeris discordant, signum est, ipsas res, cum non sint veræ, ipsis præbere confusionem. Quidam enim, qui mathematica tantum faciunt præter sensibilia, cum viderent difficultatem, atque fictionem circa species, destiterunt à numero ideali, ac mathematicum fecerunt. Quidam vero, cum species simul, & numeros facere velent, neque viderent quoniam modo si quis hæc principia ponat, mathematicus numerus præter idealem esset, eundem idealem, ac mathematicum numerum fecerunt ratione. Quia autem opere sublati sunt mathematici, proprias profecto, & non mathematicas suppositiones dicunt. Qui vero primus species, & numeros esse posuit, species, & mathematica esse, rationabiliter separavit: quare accidit omnes secundum quid rectè dicere, omnino vero non rectè. Ac ipsi etiam factentur non eadem, sed contraria dicentes. Causa vero est, quod suppositiones, atque principia falsa sunt. Difficile autem est (ut ait Epicharmus)

Zz ex non

Ex suppo-ex non bene praesuppositis, bene dicere. Cum prifitionibus num enim aliquid dicitur, cofeitur apparet non fallis diffi-bene dictam. Sed de numeris quidem fufficiant, cifè bene dicere.

quae dubitata, & quae determinata sunt cuiusque nanq; perfaum est, magis ei ex pluribus perfaum fuerit: ut autem illi perfaudeatur, cui non est perfaum, nihil magis. De primis verò principiis, primisque caufis, & elementis, quacumq; quidem dicunt, qui de fola fenfibili fubftantia determinant, quaedam in naturalibus dicta funt, quaedam non funt praefentis fcientia. Quacumque verò ajunt, qui dicunt praeter fenfibiles esse alias fubftantias, confequens est dictis speculari. Cum igitur quidam ideas, ac numeros tales esse dicant, elementaq; eorum, elementa, principiaq; entium esse, confiderandum de his, quid, & quonam modo dicant. Verum qui numeros tantum, & hos mathematicos faciunt, pofterius examinandi funt. Eorum autem, qui ponunt ideas, fimul quifpam & modum profecto viderit, & dubitatione, quae de eis fic fimul nanq; vniuerfales fubftantias faciunt ideas, & rurfus vr feparatas, & fingularium: haec verò quod non contingant, dubitatum est prius. Causa verò eis, qui vniuerfales ideas dicunt, vt eas in idem coniungant, fuit, quia fenfibilibus non faciebant eafdem fubftantias, Singulartia etenim, quae in fenfibilibus fluere putabant, nec aliquid horum manere, vniuerfale autem praeter haec tum esse, tum aliud quid esse. Hoc autem, (vt antea dicebamus) mouit quidem Socrates propter definitiones, non tamen à fingularibus feparauit: & hoc rectè intellexit, non feparans. Conftat autem ex oportibus: etenim abfque vniuerfalibus quidem non est accipere fcientiam. Separatio autem, caufa difficultatum, quae circa ideas accidunt, est. Quidam verò tanquam neceffarium fit, fi fubftantia quaedam praeter fenfibiles, & fluentes erunt, feparatas esse, (alias quidem non habebant) eas fanè, quae vniuerfales dicuntur, arguerunt: vt fenè accidat, eafdem natura vniuerfales, ac particulares esse. At haec ipfa per fe ipfam erit difficultas eorum, de quibus dictum est.

Cap. x. **V**od verò & iis, qui dicunt ideas, & iis, qui non dicunt, aliquam dubitationem habet, quod & à principio in dubitationem dictum est prius, modò dicamus. Nam fi quis fubftantias non ponat esse feparatas, & hoc modo fic ut eorum fingularia dicuntur, perimet fubftantiam, quemadmodum dicere volumus. Quod fi quis fubftantias feparatas ponat, quomodo principia earum, & elementa ponet? Si fingulare nanq;, & vniuerfale, tot erunt

entia, quor elementa, neq; fcibilia elementa. Sicut enim fyllabae quidem, quae in voce funt fubftantia: elementa verò earum, elementa fubftantiarum: necesse autem est vna, & vnam quaque fyllabarum vnam esse, fi non vniuerfaliter quidem, & specie eadem, sed vna numero vnaquaque, & quod quid, nec equiuocum. Item, ipfum quod est vnum, quodque, vnum ponunt: quod si fyllabae, ita illa quoque, ex quibus funt: non erunt igitur plura, quam vnum, nec aliorum elementorum vllum fecundum eandem rationem, fecundum quam nec aliarum fyllabarum eadem altera & altera. At verò si hoc, praeter elementa non erunt alia entia, sed folum elementa: nec item, erunt fcibilia elementa, cum non funt vniuerfalia, fcientia verò vniuerfalia funt. Conftat verò ex demonstrationibus, ac definitionibus: nò enim fit fyllogismus, licet quod hic triangulus duobus rectis, nisi quod omnibus, duo recti: nec quod hic homo animal, nisi quod omnis homo animal. At verò si principia vniuerfalia funt, aut etiam fubftantia, quae ex his funt, vniuerfales funt, erit non fubftantia prior fubftantia. Vniuerfale nanque non est fubftantia: elementum verò, & principium, vniuerfale est. Est autem elementum, & principium, prius iis, quibus principium, & elementum est. Haec itaque omnia rationabiliter accidunt, tum cum ex elementis ideas: faciunt, tum cum praeter eas ideas, fubftantiaque, quae eandem speciem habent, vnum quid feparatum esse confent. Quod si nihil prohibet, quemadmodum in vocis elementis multa, & multaque v esse, nihilque praeter multa ipfa, & ipfaque v esse, erunt ob hoc infinita fimiles fyllabae. Quod autem omnis fcientia vniuerfalia fit, quam ob rem necesse fit, tum entium principia vniuerfalia esse, tum non esse feparatas fubftantias, hoc plus, quam alia praedicta, maxime dubitationem habet. At quodam quidem modo verò, quod dicitur, est, quodam autem modo non verum: Scientia nanque, ficut & ipfum fcire, duplex est: Scientia quorum aliud potentia, aliud actus est. Potentia igitur, cum fit tanquam materia ipfius vniuerfalitatis, ac indefinita, vniuerfalis, indefinitaque est: actus verò determinatus, & determinatus, cum quod quid, huiusque alicuius fit: verum per accidens videtur vifus colorem vniuerfalem, eò quod hic color, quem videt, color est: quod & grammaticus hoc a fpeculatur, alpha est. Nam si necesse est, principia vniuerfalia esse, necesse est, illa quoque ex his vniuerfalia esse, quemadmodum in demonstrationibus est: quod quidem si ita est, nihil erit feparatum, ne fubftantia quidem. Sed conftat, quod quodam modo quidem fcientia vniuerfalis est, quodam modo verò minimè.

entia, quor elementa, neq; fcibilia elementa. Sicut enim fyllabae quidem, quae in voce funt fubftantia: elementa verò earum, elementa fubftantiarum: necesse autem est vna, & vnam quaque fyllabarum vnam esse, fi non vniuerfaliter quidem, & specie eadem, sed vna numero vnaquaque, & quod quid, nec equiuocum. Item, ipfum quod est vnum, quodque, vnum ponunt: quod si fyllabae, ita illa quoque, ex quibus funt: non erunt igitur plura, quam vnum, nec aliorum elementorum vllum fecundum eandem rationem, fecundum quam nec aliarum fyllabarum eadem altera & altera. At verò si hoc, praeter elementa non erunt alia entia, sed folum elementa: nec item, erunt fcibilia elementa, cum non funt vniuerfalia, fcientia verò vniuerfalia funt. Conftat verò ex demonstrationibus, ac definitionibus: nò enim fit fyllogismus, licet quod hic triangulus duobus rectis, nisi quod omnibus, duo recti: nec quod hic homo animal, nisi quod omnis homo animal. At verò si principia vniuerfalia funt, aut etiam fubftantia, quae ex his funt, vniuerfales funt, erit non fubftantia prior fubftantia. Vniuerfale nanque non est fubftantia: elementum verò, & principium, vniuerfale est. Est autem elementum, & principium, prius iis, quibus principium, & elementum est. Haec itaque omnia rationabiliter accidunt, tum cum ex elementis ideas: faciunt, tum cum praeter eas ideas, fubftantiaque, quae eandem speciem habent, vnum quid feparatum esse confent. Quod si nihil prohibet, quemadmodum in vocis elementis multa, & multaque v esse, nihilque praeter multa ipfa, & ipfaque v esse, erunt ob hoc infinita fimiles fyllabae. Quod autem omnis fcientia vniuerfalia fit, quam ob rem necesse fit, tum entium principia vniuerfalia esse, tum non esse feparatas fubftantias, hoc plus, quam alia praedicta, maxime dubitationem habet. At quodam quidem modo verò, quod dicitur, est, quodam autem modo non verum: Scientia nanque, ficut & ipfum fcire, duplex est: Scientia quorum aliud potentia, aliud actus est. Potentia igitur, cum fit tanquam materia ipfius vniuerfalitatis, ac indefinita, vniuerfalis, indefinitaque est: actus verò determinatus, & determinatus, cum quod quid, huiusque alicuius fit: verum per accidens videtur vifus colorem vniuerfalem, eò quod hic color, quem videt, color est: quod & grammaticus hoc a fpeculatur, alpha est. Nam si necesse est, principia vniuerfalia esse, necesse est, illa quoque ex his vniuerfalia esse, quemadmodum in demonstrationibus est: quod quidem si ita est, nihil erit feparatum, ne fubftantia quidem. Sed conftat, quod quodam modo quidem fcientia vniuerfalis est, quodam modo verò minimè.

A R I S T O T E L I S

STAGIRITAE METAPHYSICORVM
LIBER DECIMVS QVARTVS.
Cap. x. **E**nae itaque fubftantia tot dicta funt. Omnes verò, quemadmodum in Naturalibus, fimiliter etià circa immobiles fubftantias, principia contraria faciunt. Si autem nullis principis pofit prius aliquid esse, impofibile erit profecto principium aliquid aliud exiftens, principium esse. Veluti fiquis dicat album esse principium, non prout aliud, sed prout album, esse tam de fubiecto, & aliquid aliud exiftens album esse, illud fanè prius erit. At verò cuncta ex contrariis funt, tanquam cuiusdam fubiecti. Necesse ergo est, maxime hoc contrariis inesse. Semper igitur cuncta contraria de fubiecto funt, & nullum est feparabile. Ceterum quemadmodum apparet, ratioq; reftatur, nihil fubftantiae contrarium est: nullum ergo contrariorum omnium propriè principium est, sed alterum. Quidam verò alterum contrariorum materiam faciunt. Quidam, vni fcilicet equali inaequale, quafi hoc natura multitudinis fit. Quidam, vni multitudinem. Generant enim numeri à quibusdam ex dualitate inaequalis, magno ac paruo, à quodam ex multitudine: ambobus tamen ab fubftantia vnus. Etenim qui inaequale & vnum dicit elementa, inaequale verò ex magno & paruo dualitatem, tanquam vnum funt, inaequale & magnum & paruum dicit, nec determinat quod ratione, numero verò minimè. At verò principia etiam, quae elementa vocant, non bene assignant. Cum autem quidam magnum & paruum pariter cum vno hac tria numerorum elementa dicunt, duo quidem materiam, vnum verò formam. Quidam verò multum & paucum: quia magnum & paruum magnitudini magis fecundum naturam peculiaritatis funt. Alij autem, quod magis vniuerfale in his, excedens & excessum. At nullum iftorum aliquid differt (vt ita dicam) quo ad quaedam, quae accidunt, nisi ad logicas tantum difficultates, à quibus cauent, propterea quod alij quoq; logicas afferunt demonstrationes. Eiusdem tamè rationis est excedens & excessum: at non magnum & paruum, principia esse, ac numerum dualitate priorum elementis ponere: ambobus nanq; magis vniuerfalia funt. At illud quidem dicunt, hoc verò minimè. Quidam verò alterum, & aliud, ad vnum opponunt: alij autem multitudinem & vnum. Si igitur entia (vt volunt) ex contrariis funt, vni verò, aut nihil contrarium, aut fi est, multitudo est, & inaequale aequali, & alterum eidem: etià aliud, eidem.

A R I S T O T E L I S
STAGIRITAE METAPHYSICORVM
LIBER DECIMVS QVARTVS.

Cap. xi. **D**enique quidem qui vnum opponunt multitudi, aliqua opinione nituntur: nec hi tamè fufficienter. Vnum etenim erit paucum, quando quidè multitudo paucitati, multum verò paucis opponitur. Vnum verò, quod mensuram significet, manifestum est. Ac in cunctis est aliquid aliud fuppositum, veluti in harmonia, diesis: in magnitudine digitus, aut pes, aut aliquid simile: & in rhythmis, gradus, aut fyllabae: fimiliter in grauitate, pondus aliquod determinatum est, ac eodem modo de omnibus: in qualitatibus, quale quid: in quantitatibus, quantum quid. Mensura enim indiuiduum fenfum, tantum quam vnum non fit aliqua per fe fubftantia. Et hoc rationabiliter: vnum nanq; fignificat, quod mensura cuiusdam multitudinis est: ac numerus, multitudo mensurata, & multitudo mensurata. Quare rationabiliter vni non est numerus: neq; enim mensura, mensura. Verum tam mensura, quam vnum, principium est. Oportet autem vt mensura femper idem cum omnibus fit: veluti si equus mensura, equus: & si homo, hominibus: Quod si homo, & equus, ac Deus, animal, numerus quoq; eorum fortassis animalia erit. Si autem homo, & album, ac ambulans, minimè quidem horum numerus est, eò quod eidem, vniq; fecundum numerum omnia in funt: tamen numerus horum, generum erit, aut alicuius alterius fimilis appellationis. Qui verò inaequale vt vnum quid, dualitatem autem indeterminatam ex magno, paruoq; faciunt, vehementer longè rum ab apparètib; tum à pofibilibus dicunt. Paffiones nanq; magis haec, & accidentia, quam fubiecta numeris, & magnitudinibus funt. Multum nanq;, & paucum numeri, ac magnum & paruum magnitudinis, ficuti par & impar, & aequum & curuum. Praeterea, ad hunc quoque errorem, etiam necesse est magnum, & paruum, & quacumq; fimilia, ab aliquo esse. Ad aliquid verò minimè praedicamentorum omnium, natura quaedam aut fubftantia est: ac pofterior tum quali, tum quanto, & quaedam quanti paffio, (vt dictum est) sed non materia, aut aliquid aliud, quam omnino commune ad aliquid, partibusq; eius, & speciebus. Nihil enim est, nec magnum, nec paruum, nec multum, nec paucum, nec omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud exiftens, multum aut paucum, aut magnum aut paruum, aut quod ad aliquid est. Quod autem ad aliquid, minimè aliqua fubftantia, aut ens aliquod fit, fignum est, quod eius folum non est generatio, neque corruptio, neque

Maximè quidem qui vnum opponunt multitudi, aliqua opinione nituntur: nec hi tamè fufficienter. Vnum etenim erit paucum, quando quidè multitudo paucitati, multum verò paucis opponitur. Vnum verò, quod mensuram significet, manifestum est. Ac in cunctis est aliquid aliud fuppositum, veluti in harmonia, diesis: in magnitudine digitus, aut pes, aut aliquid simile: & in rhythmis, gradus, aut fyllabae: fimiliter in grauitate, pondus aliquod determinatum est, ac eodem modo de omnibus: in qualitatibus, quale quid: in quantitatibus, quantum quid. Mensura enim indiuiduum fenfum, tantum quam vnum non fit aliqua per fe fubftantia. Et hoc rationabiliter: vnum nanq; fignificat, quod mensura cuiusdam multitudinis est: ac numerus, multitudo mensurata, & multitudo mensurata. Quare rationabiliter vni non est numerus: neq; enim mensura, mensura. Verum tam mensura, quam vnum, principium est. Oportet autem vt mensura femper idem cum omnibus fit: veluti si equus mensura, equus: & si homo, hominibus: Quod si homo, & equus, ac Deus, animal, numerus quoq; eorum fortassis animalia erit. Si autem homo, & album, ac ambulans, minimè quidem horum numerus est, eò quod eidem, vniq; fecundum numerum omnia in funt: tamen numerus horum, generum erit, aut alicuius alterius fimilis appellationis. Qui verò inaequale vt vnum quid, dualitatem autem indeterminatam ex magno, paruoq; faciunt, vehementer longè rum ab apparètib; tum à pofibilibus dicunt. Paffiones nanq; magis haec, & accidentia, quam fubiecta numeris, & magnitudinibus funt. Multum nanq;, & paucum numeri, ac magnum & paruum magnitudinis, ficuti par & impar, & aequum & curuum. Praeterea, ad hunc quoque errorem, etiam necesse est magnum, & paruum, & quacumq; fimilia, ab aliquo esse. Ad aliquid verò minimè praedicamentorum omnium, natura quaedam aut fubftantia est: ac pofterior tum quali, tum quanto, & quaedam quanti paffio, (vt dictum est) sed non materia, aut aliquid aliud, quam omnino commune ad aliquid, partibusq; eius, & speciebus. Nihil enim est, nec magnum, nec paruum, nec multum, nec paucum, nec omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud exiftens, multum aut paucum, aut magnum aut paruum, aut quod ad aliquid est. Quod autem ad aliquid, minimè aliqua fubftantia, aut ens aliquod fit, fignum est, quod eius folum non est generatio, neque corruptio, neque

motus, quemadmodum secundum quantum augmētatiōis, & diminutiōis, secundum quale alteratiōis, secundum locum latioris, secundum substantiam simplex generatiōis & corruptiōis. At secundum ad aliquid minime. Absq; enim quod moueatur, quādoque maius, quādoque minus, aut æquale erit, alterum secundum quantum moto. Necessē item est cuiusque materiam esse, quod potentia tale est: quare etiam substantia est. Ad aliquid verò, neq; potentia, neque actu substantia est. Inconueniens itaque est, imò impossibile, substantia elementum facere non substantiam, ac prius. Posteriora namque, omnia prædicamenta sunt. Item, elementa nō prædicantur de iis, quorum elementa sunt. Multum verò, & paucum, seorsum, & simul, prædicantur de numero, ac longum, & breue, de linea, planūque latum & strictum est. Quod si qua multitudō est, cuius semper ipsum paucum sit, ut dualitas, (nam si eius multum sit, vnum profectō paucū erit) & si multum simpliciter, nimirum erit veluti denarius multum, & (si hoc pacto non est) plus quā dena millia. Quo igitur modo ita ex paucō, multōque numerus erit? Aut enim ambo prædicari oportebat, aut neutrum: nunc verò alterum tantum prædicatur.

Cap. 11.

Considerandum autem est simpliciter, utrum possibile sit, æterna ex elementis componi: materiam namque habebunt. Omne namque, quod ex elementis est, compositum est. Si itaque necesse sit, ex quo quid est (sive semper sit, sive factum sit) ex eo fieri, omne verò fiat ex eo, quod potentia est id, quod sit, (nec enim ex impossibili factum fuisse, nec esset) quod verò possibile est, contingit ut & quis agat, & non, numerum quoque, (& si quā maximē semper sit) aut quodcunq; aliud materiam habens, contingat profectō non esse: haud secus & quod, vnum diem habet, & quod, annos quocunq; uel verò sic, & tempus cum tantum sit, ut cuius non est terminus, non erunt ergo æterna. Siquidē quod contingit non esse, non est æternum, quemadmodum in aliis tractatum est. Quod si verum vniuersaliter est, quod nunc dicitur, nullam substantiam æternam esse, si non sit actu, elementa verò materia substantia sunt, nullius profectō æternæ substantia elementa erunt, ex quibus inexistentibus sit. Sunt autem quidam, qui dualitatem quidem indeterminatam vnā cum vno faciunt elementum: inæquale verò haud ab re spernunt, propter impossibilia, quæ accidunt, à quibus tot. solum de difficultatibus adempte sunt, quocunq; necesse est illis accidere, qui inæquale, & ad aliquid faciunt elementum. Quocunq; verò præter hanc opinionem sunt, has illis quoque necesse est accidere, sive idealem numerum, sive mathematicam ex eis faciant. Multa igitur cause sunt, quare in has causas lapsi sunt: maximē verò ea, quæ ob antiquitatem dubitatio est. Videbatur namque eis omnia entia fore vni, scilicet ipsum ens: nisi quis soluat, consentaneæ etiam Parmenidi rationi incedat oportet: nunquam enim hoc, vllō modo, est

se non ens. Verum necesse esse ostendere, quod non ens sit. Hoc namque modo ex ente, & aliquo alio entia fore, si multa sunt: profectō in primis quidem si ens multipliciter dicitur, quoddam enim quia substantiam significat, quoddam quia quale, quoddam quia quantum: & reliqua quoque prædicamenta. Quale igitur vnum omnia entia erit, si nō erit nō ens: utrum substantia, an passiones, & alia quoq; similiter, an cuncta: & erit vnum hoc, & tale, & tantum, & alia quæcunq; vni quid significant? At inconueniens est, imò verò impossibile, vnam aliquam naturam factam causam, & huius entis, & eiusdem entis sit quoddam hoc, quoddam tale, quoddam tantum, quoddam verò vbi. Deinde ex quali non ente, ac ente entia: Multipliciter enim, & quod non ens, sicuti etiam ens. Etenim quod non hominē significat, non esse hoc: quod non rectam autem, non esse tale: quod non tricubitum verò, non esse tantum. Ex quali igitur ente, & non ente, multa entia erunt? Vult itaq; se sum, & hanc naturam non ens dicere, ex quo & ente multa entia, qua de re dicebat, quod oportebat aliquod falsum supponere: quemadmodum geometria pedalem esse, quæ non sit pedalis. At impossibile est, hac ira se habere. Nec enim geometria vllum supponunt falsum. Non enim id in syllogismo, propositio est: neque entia sunt ex ita non ente, neque corrumpuntur: verum quoniam non ens, quod secundū casus dicitur, quæ accipiendicamenta dicitur, præter hæc autem non ens dicitur, quod ut falsum, ac id, quod secundum potentiam: ex hoc generatio est, ex non homine, potentia verò homine, homo: & ex non albo, potentia verò albo, album. Similiter, sive vnum quid, sive multa sunt. Videtur autem questio, quomodo ens, quod secundum substantias dicitur, multa sit, cum profectō numeri, longitudines, & corpora, ea sunt, quæ generantur. Inconueniens itaque est, quo modo quidem ens, quod quid est, multa sit quærere, non autem quo modo, aut qualia, aut quanta. Non enim indeterminata dualitas, nec magnum & paruum causa est, ut duo alba, aut multi colores, aut sapores, aut figuræ sint. Numeri namque, hæc etiam erunt, ac vitæ. At verò si hæc considerassent, vidissent profectō, quid etiam in eis causa est: eadem enim & proportionalis causa est. Ipsa enim transcensio, causa: & id, quod quærebant, enti & vni oppositum, ex quo & his entia facerent, causa fuit, ut ad aliquid, & inæquale supponerent, quod neque contrarium, neq; negatio illorum est, sed vna natura entium, quemadmodum quid, & quale. Oportebat igitur hoc etiam quærere, quoniam modo ad aliquid multum esset, & non vnum. Nunc verò quo quidem modo multæ vitæ præter primum vnum, quæratur: quo modo verò multa inæqualia, minime. Quamuis videntur, & dicunt magnum, paruum, multum, paucum, ex quibus numeri: longum, breue, ex quibus longitudo: latum, strictum, ex quibus planum: profundum, humile, ex quibus moles: etiam adhuc plures species eius dicunt, quod ad aliquid est. Quid igitur his causæ est, ut multa sint? Necessē itaque est (quemadmodum dicimus) vnicuique supponere potentia ens. Nam & ille,

& ille, qui hæc dixerat, hoc quoque demonstrauit, quod aliquid potentia sit ens, hocq; substantia: non ens autem per se ipsum, videlicet quia ad aliquid. Ac si diceret, tale quod neque potentia est vnum, aut ens, neque vnius, aut entis negatio est, verum vnum quid entium est. At multo magis, (ut dictum est) si quæsiuisset, quoniam modo entia multa sunt, non quæ in eodem prædicamento, quo modo multæ substantia, aut multa qualia quærando, verum quo modo multa entia. Quædam namque substantia, quædam passiones, quædam ad aliquid sunt. In aliis igitur prædicamentis habet aliam etiam quandam considerationem, quoniam modo multa sunt. Etenim propter quod non sunt separabilia, eò quod subiectum multa sit, & est, qualia quoq; multa sunt, & quanta: & quamuis oportet vnicuique generi aliquid esse materiam, separabilem tamen à substantia impossibile est. In iis autem, quæ quod quid sunt, habet quandam rationem quomodo multa ipsum, quid sunt, si nō quid erunt, & quod quid, & quædam talis natura. Hæc verò dubita: ratio illinc magis est, quomodo multæ actu substantia, & non vna. At verò si non idem sit hoc & quantum, non dicitur quomodo, & cur entia multa sunt, sed quo modo, & quare multa quantia. Omnis namque numerus quantum quid significat. Et vitæ non est nisi mensura: quia ea est, quæ secundum quantum autem quæritur, non dicitur quomodo quid est, ex quo, neq; quomodo multa. Si autem idem, multas sustinet contradictiones, quibus hæc dicit. Suggestere autem quispiam de numeris etiam considerationem possit, vnde nam sit accipienda si des, quod sint. Apud eum namque, qui ponit ideas, præbent quandam entibus causam. Siquidem vniuersis quæque numerorum idea quædam est, idea sanè careris ut sint, quomodo cumque causa est. Sit enim hoc eis suppositum. Illi verò, qui hoc quidem modo non putet, propterea quod videat difficultates, quæ circa ideas existunt, ita ut propter hæc, eas non faciat numeros, faciat verò numerum mathematicum, vnde credendum est, quod talis numerus sit, ac quod quicquam careris utilis: Nullius namque, nec ille sit, qui dicit eum esse, verum ut quandam ipsam per se existentem naturam esse dicit, nec apparet eum causam esse quandoquidem omnia arithmeticoorum theoremata, etiam de sensibilibus (ut dictum est) erunt.

Cap. 11.

Ut igitur ponunt ideas esse, ac numeros eas esse, dicere tentant, quomodo, & qua de causa sint, eò quod secundam expositionem cuiusq; vnum quid præter multa accipiunt vnum quodque. At verò quoniam hæc neque necessaria, neque possibilia sunt, neque numerum propter hæc esse asserendum est. Pythagorici verò, eò quod multas numerorum passiones sensibilibus inesse corporibus videbant, numeros quidem esse entia fe-

cerunt, non tamen separatos, verum ex numeris entia. Cur autem quoniam numerorum passiones in harmonia sunt, & in celo, carerisque multis. Illis verò, qui mathematicum solum numerum esse dicunt, nihil tale secundum suppositiones dicere contingit, verum quod non erunt de eis scientia, dicebatur. Nos autem dicimus esse, quemadmodum diximus prius. Et patet, quod mathematica non sunt separata. Si enim separata essent, non inessent corporibus passiones eorum. Pythagorici verò secundum tale, nullius culpabiles existunt. At secundum quod naturalia corpora ex numeris faciunt ex non habentibus grauitatem vel leuitatem, grauitatem & leuitatem habentia, videntur de alio celo, corporibusque aliis, non autem de sensibilibus, dicere. Qui verò faciunt separatim, eò quod dignitates non sunt in sensibilibus quodque vera sunt quæ dicuntur, & animæ adblanduntur, & esse existimant, & separata esse, similiter quoque & magnitudines mathematicas. At dilucidum est, quod oratio quoque contraria, dicit contraria: & quod iam dubitatum est, soluitur ab illis hoc pacto sciscitantibus, quam ob causam, si nullatenus ea sensibilibus inest, passiones eorum in ipsis sensibilibus sint? Sunt autem quidam, qui ex hoc, quod termini, extremæque sunt, punctum linea, hæc superficiem, ista solidi, putant debere tales naturas ex necessitate esse. Oportet igitur & hanc rationem considerare, nōne nimium debilis sit. Nec enim substantia sunt extrema, imò omnia hæc termini. Cum & ambulationis, & omnino motus aliquis terminus sit, isne igitur est quod quid, & substantia quædam? At absurdum est. At verò et si sunt, sensibilia sanè omnia erunt: in his namq; esse, ratio dixit. Cur igitur separata erunt? Item, inquit quispiam, qui non admodum facilis sit ad credendum, de omni quidem numero, & mathematicis, hoc ipsum, quod nihil conserant inuicem priora posterioribus. Nam & numero non existente, nihil minus magnitudines erunt illis, qui mathematica solum esse aiunt: & his non existentibus, anima, & corpora sensibilia. Ex iis verò, quæ apparent, non videntur natura inconnexa, quemadmodum vitiosa tragedia. Qui verò ponunt ideas, hoc quidem eos fugit. Ex materia namque, & numero faciunt magnitudines: ex binario quidem, longitudines: ex ternario verò fortassis, plana. Ex quaternario, solidi: aut ex aliis numeris: nihil enim interest. Sed utrum hæc erunt ideas: aut quis modus earum est, quid ve conferunt entibus? Nihil profectō, quemadmodum neque mathematica, nec istæ conferunt. At verò nec vllum theoremata de eis est, nisi quis velit mathematica motum efficere, ac proprias quasdam opiniones facere. Non est autem difficile, eos, qui quascunq; suppositiones sumunt, prolixum quippiam facere, atque connectere: hi quidem hoc modo mathematica ideis annexerunt peccant. Primi autem duos numeros facientes, tum idealem, tum mathematicum, nullo modo dixerunt, nec dicere habeant, quomodo, vel ex quo mathematicus erit: faciunt

enim eum medium inter idealem, & sensibilem. Si enim ex magno, & paruo, idem erit illi, qui ideatur est. Verum ex alio quodam magno, & paruo, magnitudines sanè facit. Si autem aliud quoddam dicit, plura elementa dicit. Et si principium vtriusque vnum quid est, commune quid in his, id vnum erit. At quærendum est, quomodo hæc multa vnum sint. Et simul secundum eum, aliter quam ex vno, & indeterminata dualitate, numerum fieri impossibile est. Hæc itaque omnia irrationabilia sunt, ac ipsa sibi ipsis, & bene ratione ventibus compugnant. Videtur in eis esse longus Simonidis sermo. Fit namque longus sermo, quemadmodum is, qui seruo rum est, cum nihil sanum dicant. Ipsa quoque elementa magna, & paruum videntur conqueri, quod extrahuntur: non possunt enim vno modo generare numerum, nisi eum, qui ab vno duplicatur. Inconueniens etiam est, imò impossibile, generationem quoque eorum facere, cum perperuissent. Vtrum autem Pythagorici faciant, an non faciant generationem, nihil dubitandum est. Manifeste namque dicunt, quod vno constituto siue ex planis, siue ex colore, siue ex semine, siue ex quibus egent dicere, confestim infinito propinquissimum trahebatur, terminabatque à termino. Verum quoniam de Mundi factura, ac abundantia. Item, si species numeri, omnes species ipsum bonum aliquod. At verò cuiuscunque vestit, ponatque ideas esse: siquidem bonorum solum ideas, non erunt substantiæ. Quod si etiam substantiarum, cuncta animalia, & plantæ bona sunt, & etiam participantia. Hæc itaque inconuenientia accidit. Et adhæc contrarium elementum (siue multitudi, inæquale, & magnum, & paruum sit) ipsum malum erit. Quare quidam fugiebat bonum vni copulare, tanquam necesse sit, cum generatio sit ex contrariis, naturam multitudinis malum esse, quidam inæquale, mali naturam dicunt. Accidit igitur omnia entia, præter vnum quod est ipsum vnum, malo participare, & numeros eò magis puro participare, quam magnitudines: & malum, locum esse boni, ac participare, & appetere corruptiuum. Contrarium namque corruptiuum contrarij est. At si, quemadmodum dicebamus, quod materia est id, quod potentia vnumquodque, veluti ipsius acti ignis, quod est potentia ignis, malum erit, ipsum potentia bonum. Hæc igitur omnia accidunt, quoddam quidem, quia omne principium faciunt elementum: quoddam, quia contraria principia: quoddam, quia ipsum vnum, principium: quoddam, quia numerus primas substantias, separabiles, ac species.

Cap. 1111.

Verimus namque principia, quæ in immobilibus sunt. Quare talium numerorum generationem considerare oportet. Imparis itaque generationem non dicunt, quasi videlicet paris generatio sit. Parum verò, potius ex inæqualibus magno & paruo æquatis, quidem constituunt. Necesse itaque est, prius esse ipsis inæqualitatem, quam ipsum adæquari. Si autem semper adæquata fuissent, non fuissent inæqualia prius. Ipso enim semper, nihil est prius. Quare patet quod non contemplandi gratia faciunt generationem numerorum. Habet autem dubitationem, & à bene dubitante reprehensionem, quoniam modo ad bonum, atque pulchrum elementa, principiaque se habent. Dubitationem quidem hanc, vtrum, aliquid istorum tale sit, quale volumus ipsum ideale bonum, & optimum dicere. an non, sed posterioris generis sint. A quibusdam enim recentioribus theologis concessum esse videtur, qui non aiunt, nisi quod entium natura procedente, bonum quoque, ac pulchrum apparet. Hoc verò faciunt, veram veritatis difficultatem, quæ accidit dicentibus, quemadmodum quidam ipsum vnum, principium. Difficultas autem est, non quoniam principium bonum tanquam insitum attribuerunt, verum propterea quod ipsum posuerunt principium, & principium ut elementum: numerum quoque ex vno. Poeta verò antiqui similiter quomodo regnare, eò & principia esse aiunt. Non enim primos, veluti nos, & æther, & cælum, aut chaos, aut etiam oceanum, sed

Iouem. At verò his quidem, eò quod mutant entium principes, talia dicere accidit: quia ij quidem eorum, qui misti fuerunt, nec omnia fabulose dicunt, (vt Pherecydes, & alij quidam) primum generans optimum ponunt, ac etiam Magi, & posteriorum quoque sapientum, vt Empedocles, & Anaxagoras, cum hic quidem amicitiam, ille verò intellectum principium fecerit, eorum verò, qui immobiles substantias esse dicunt, quidam ipsum vnum, ipsum bonum esse aiunt: substantiam tamen eius ipsum vnum maxime putabant esse. Dubitatio quidem hæc est, vtro modo dicendum est. Mirabile autem est, si primo, & perpetuo, ac sibi ipsi sufficientissimo, hoc ipsum primum, per se sufficientia, & salus, non sit tanquam bonum. Enimvero propter nihil aliud incorruptibile, vel sibi sufficiens est, nisi quoniam bene se haberet. Quare dicere quidem principium tale esse, rationi contentaneum est verum esse: hoc verò esse, ipsum vnum. Aut si non hoc, elementum, & numerorum elementum esse impossibile est. Accidit enim multa difficultas, quam cum quidam fugerunt, qui vnum quidem fatebantur primum principium esse, ac elementum ipsius tamen mathematici numeri abnegarunt. Cunctæ namque vnitates re vera sunt aliquod bonum, & magna bonorum erit abundantia. Item, si species numeri, omnes species ipsum bonum aliquod. At verò cuiuscunque vestit, ponatque ideas esse: siquidem bonorum solum ideas, non erunt substantiæ. Quod si etiam substantiarum, cuncta animalia, & plantæ bona sunt, & etiam participantia. Hæc itaque inconuenientia accidit. Et adhæc contrarium elementum (siue multitudi, inæquale, & magnum, & paruum sit) ipsum malum erit. Quare quidam fugiebat bonum vni copulare, tanquam necesse sit, cum generatio sit ex contrariis, naturam multitudinis malum esse, quidam inæquale, mali naturam dicunt. Accidit igitur omnia entia, præter vnum quod est ipsum vnum, malo participare, & numeros eò magis puro participare, quam magnitudines: & malum, locum esse boni, ac participare, & appetere corruptiuum. Contrarium namque corruptiuum contrarij est. At si, quemadmodum dicebamus, quod materia est id, quod potentia vnumquodque, veluti ipsius acti ignis, quod est potentia ignis, malum erit, ipsum potentia bonum. Hæc igitur omnia accidunt, quoddam quidem, quia omne principium faciunt elementum: quoddam, quia contraria principia: quoddam, quia ipsum vnum, principium: quoddam, quia numerus primas substantias, separabiles, ac species.

Cap. 1111.

Igitur tum non ponere bonum inter principia, tum ita ponere impossibile est, constat quod non rectè assignantur principia, neque prima substantiæ. At etiam nec is rectè putat, qui vniuersa principia, animalium, plantarumque principia assimilat: quia ex indeterminatis, ac imperfectis

semper

435

semper perfectiora: & ideo etiam in primitiua se habere aiunt, vt nec ens aliquid sit, ipsum vnum. Verum etiam hic perfecta principia sunt, ex quibus hæc sunt. Homo enim hominem generat, nec sperma primum est. Absurdum item est, locum simul cum solidis mathematicis facere. Locum namque singularium proprius: quare loco se parabilia sunt. Mathematica verò, non sunt aliquid. At insuper dicere quidem, quod alicubi erunt, quid verò locus sit, non absurdum est. Debet verò eos, qui entia dicebant esse ex elementis, primaque entium numeros, diuidere qualiter aliud ex alio sit: & ita dicere, quoniam modo numerus ex principiis sit: vtrum mixtionem? At non est omne miscibile, quod & sit: alterum non erit separabile, vnum ipsum, nec altera natura, neque volunt. At compositione, dicent, vt syllabam? Sed istum necesse est esse: & qui intelligit, seorsum intelligit vnum, & multitudinem. Hoc igitur numerus erit, vnitatis, & multitudo, aut vnum, & inæquale. Et cum id, quod est ex aliquibus esse, est quidem, vt ex iis, quæ insunt: est verò vt non, vtrumam modo numerus est. Sic enim vt ex iis, quæ insunt, non sunt nisi ea, quorum generatio est. Sed tanquam à spermate erit? At non possibile ab indiuisibili aliquid abire. Verum fortassis tanquam vt ex contrariis non permanet? At quæcumque ita sunt, ex alio quoque quodam permanente sunt. Cum autem vnum quidam quidem vt contrarium multitudinis, quidam vero inæquali ponat, vno vt æquali vtens, tanquam ex contrariis erit numerus perfectio. Est igitur quippiam aliud, ex quo permanente, & altero est, aut factus est. Præterea, cur cætera quidem, quæcumque ex contrariis sunt, aut ea, quibus contraria sunt, corrumpuntur, numerus verò, & si ex omni sit, minimè? De hoc enim nihil dicitur, quamuis contrarium tam quod inest, quam quod non inest, corrumpat, vt contentio mixturam: at tamen non oportebat: non enim est illi contraria substantiarum, & existentia, causa sunt: vtrum vt termini, veluti puncta magnitudinum, & vt Eurytus ordinabat, hæc numerus huius putat, hic quidem hominis, hic verò equi: quemadmodum illi, qui numeros ad figuras, triangulum, & quadratum reducunt, ita plantarum formas computationum calculis assimilans. An quoniam ratio, & symphonia numerorum, similiter etiam homo, & aliorum vnumquodque? At passiones, qualiter sunt numeri, album, dulce, & calidum. Quodve numeri veri non sint substantia, neque causa formæ, patet. Substantia namque ratio est, numerus verò materia: veluti carnis, aut ossis numerus substantia, sic tria ipsius ignis, reter: verò duo: & semper numerus quicumque fuerit, aliorum est vel igneus, vel terrenus, vel monadicus: verum substantia tantum, ad tantum esse secundum mixtionem: hoc sanè non est numerus, sed ratio mixtionis numerorum corporalis, aut quorumcunque. Nec igitur eo quod faciat, causa numerus est, nec omnino numerus monadicus, aut materia, aut ratio, & species rerum est, sed nec quidem vt id, quod cuius causa.

Cap.

Vbi autem aliquis, quidnam sit illud bene, quod a numeris, si mixti in numero rationali, aut impari sit. Nunc etenim nihil salubrius, ter tria, si meliorum sit mixtum: sed magis proderit fortassis, si in nulla proportione sit, & æquosum: aut si in numero sit purum. Item rationes mixtionum, in additione numerorum, non in numeris sunt: veluti tria ad duo, non ter duo: idem enim genus esse oportet in multiplicationibus. Quare ipso a mensurare oportet ordinem, in quo a b g, & ipso d, eum, in quo d e z. quare eodem omnia. Erat igitur ipsius ignis b e z, & aquæ numerus bis tria. Si autem necesse est omnia numero participare, necesse est multa eadem accidere, & numerum eundem huic, & alij esse. Verum igitur hoc est causa, & propter hoc res est, an id immanifestum, veluti est quidam Solis, ac rursus Lunæ latitudinem numerus, & vitæ vniuersiusque animalium. Quid igitur prohibet, quosdam eorum quadratos esse, quosdam cubos, & æquales, alios duplos? Nihil enim prohibet, sed necesse est in hos conuerti, si omnia numero participabant, & quæ differunt, contingebat sub eodem numero cadere. Quare si quibusdam idem accidens acciderit, eadem inuicem illa erunt, eandem habentia numeri speciem: puta, Sol, & Luna, eadem. Sed propter quid causæ eadem? Septem quidem vocales, septem autem chorde, aut harmoniz, septem verò pleiades, in septem autem quædam emittunt dentes, quædam verò non, septem etiam, qui ad Thebas. Vtrum igitur quoniam talis quidam numerus suapte natura aptus est, ideo aut illi fuerunt septem, aut pleiades septenarum stellarum est? an hi quidem propter portas, aut aliam quandam causam? Illam verò nos ita numeramus, vrsam autem duodecim, quidam autem plures: nam & ζ & symphonias aiunt esse. Et quoniam illæ tres, hæc quoque tria: quod autem mille talia sunt, nemo curat. Ipsi enim ζ & ρ, esse possit vnum signum. Si autem quoniam duplum aliorum vnumquodque, aliud verò minimè, causa quidem est, quia cum tria loca sint, vnum in vnoquoque infertur ipsi, propterea tria tantum sunt, sed non quoniam consonantia tres: nam plures consonantia sunt, hic verò non amplius possunt. Similes verò hi quoque sunt antiquis Homeris, qui paruas similitudines vident, magnas verò non vident. Dicunt autem quidam, quod multa talia sunt, veluti ipsa mediæ, quædam nouem, quædam octo: & carmen, decem & septem his esse æquale numero. Ascendit autem in dextro quidem nouem syllabis, in sinistro verò octo: & quod æqualis distantia tam in literis ab æ ad α, quam in tibiis à grauisimo bombo ad acutissimam neren, cuius numerus æqualitas est omnimodæ cæli melodiz. Videri autem non decet talia: nam nullus dubitaret neque dicere, nec inuenire in perperis, quoniam & in corruptibilibus, vtrumque in numeris naturæ laudatæ, & quæ his contraria, ac omnino quæ in mathematicis, vt quidam

Zz 4

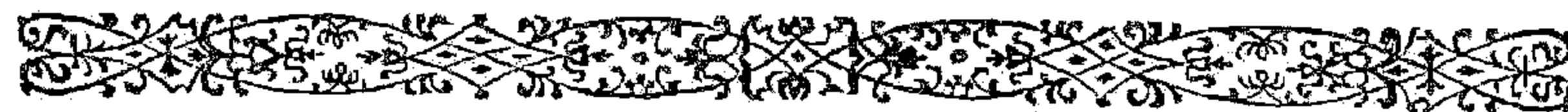
dam dicunt, & causas naturæ faciunt, videntur hoc modo considerantes fugere. Secundum nulum enim modum eorum, qui circa principia determinati sunt, vlla eorum causa est. Vt ramen manifestum faciunt, quod ipsum bene est, & quod de coordinatione ipsius boni est impar, rectum, æquale, quæ quorundam numerorum sunt potentia, (simul nanque anni tempora, & talis numerus) & cetera, quæcunque colligunt, ex theorematibus mathematicis hanc potentiam omnia habent. Quare assimilantur casualibus accidentibus. Sunt enim accidentia quidem, sed conuenientia inuicem omnia: vnum autem, quod proportionale est. In vnaquaque enim entis predicatione est, quod proportionale est: vt rectum in longitudine, ita in latitudine æquale, in numero

verò fortassis impar, in colore autem album. Præterea, harmonicorum, atque similibus non sunt causa numeri, qui in speciebus sunt. Illi nanque æquales, ab inuicem specie differunt: etenim ipsæ quoque unitates: quare propter hæc, non sunt faciendæ species. Quæ igitur accidunt hæc, & alia, etiam his plura si colligerentur, videntur in iudicio esse multis malè affici circa generationem eorum, & nullo modo posse connecti, eò quod mathematica non sint à sensibilibus (vt quidam dicunt) separata, nec ipsa quidem sine principia.

METAPHYSICORVM
ARISTOTELIS,
FINIS.

PROLOGVS IN PRÆ-
fens Theophrasti opus.

Libellum hunc Andronicus, & Hermippus non agnoscunt. Nec enim prorsus de eo mentionem fecere, in librorum Theophrasti descriptione. At Nicolaus (is enim ex Suda creditur è Damascenorum vrbe philosophus Peripateticus, Herodi Iudæorum regi, Augustoque Cæsari familiaris) in speculatione τῆς μὲτὰ τὰ φυσικά Aristotelis, eius meminit, Theophrastique asserit. Sunt autem pauca quædam in eo præniæ, tractatus vniuersi, dubitationes.

THEOPHRASTI

ΤΩΝ ΜΕΤΑ ΤΑ ΦΥΣΙΚΑ

Opusculum.

QΥΡΑΚΤΟ, ac quibus eam, quæ de primis est, speculationem determinare oportet? Etenim ea, quæ naturæ est, plurifida, vel (quemadmodum quidam aiunt) ordinata minus existit, mutationes subiens omnimodas. At quæ circa prima versatur, finita est, & circa eadem semper. Quam ob rem intelligibilibus quoque quæ sensui perua non sunt, ipsam ponunt, vt pote motu, mutationeque priuatis. Atque in summa, honorabiliorem, maioremque eam esse existimant. Sit igitur initium, verum consensum quendam, ac mutuatam veluti societatem cum naturalibus intelligibilia habeant, an nullam, sed tanquam se-

iuncta vtrique, ad omnem quidem substantiam quodam modo sese adiuent? Rationi profectò magis consentaneum existit, propinquitatem quandam inesse, & non peregrinateri omnia, sed, verbi gratia, aliqua quidem esse priora, aliqua verò posteriora: nonnulla autem principia, quædam sub principis collocata: quemadmodum & æterna, ad ea, quæ corruptioni obnoxia sunt, se habere videntur. Si igitur res ita habeat, quænam ipsorum, & in quibus, erit natura? Quippe si solis sint mathematicis intelligibilia, vt nonnulli aiunt, neque admodum insignis cum sensibilibus, neque prorsus idonea esse videbitur cognatio cuiusque: vt pote quæ profectò excogitata sunt. Esse autem videntur, nobis figuras, formasque,

masque, ac rationes accommodantibus. At hæc, per illa nullam nata sunt naturam. Si verò non, fieri nequit, vt sic cum eis, quæ natura constant, conspiciant, vt illis tanquam vitam, ac mouendi facultatem suggerant. Sed ne numerus quidem ipse hoc præstare posset, quem etiam primum, acque maximè principem quidam faciunt. Est autem alia quædam, quæ prior, ac præstantior est, substantia, de qua differere tentandum est, siue vna aut numero, aut specie, aut genere. Eric igitur oppidò quàm rationabile, eam, quæ principij naturam sortita est, in paucis esse, si abundantibus inlit, nisi & in primis, & eò quod primum est, collocata sit. Quænam ergo sit hæc, quique plures ipsi quoquo modo demonstrare conandum est, siue proportionem, siue similitudine alia. Fortassis autem potestate quandam, atque aliorum excessu, pètinde atque Deus, accipi debet. Diuinum siquidem omnium principium existit, per quod & sunt, & permanent vniuersa. Hoc itaque modo assignare, fortè erit perfacile: at vel clarus, vel ad suadendū aprius, difficile. Cum autè principium sit huiusmodi, quod cum sensibilibus affinitatem habeat, natura verò (vt simpliciter dicam) in motu persistat, quod & illi proprium existit, manifestum est ipsum consisti debere motus causam. At cum per se immobile habeatur, constat ipsum non esse causam, vt quæ à natura sunt, moueantur. Sed hoc alij cuidam meliori, ac priori relinquendum est potestati: qualis est illius ipsius, quod expetit natura, à qua circularis, continua, & irrequieta latio prouenit. Quapropter secundum hoc, haudquaquam motus esse principium resoluamus oportet: aut si sit, quod mouetur, mouebit. Sed hætenus quidem veluti perfecta ratio, quæ omnium vnum facit principium, actum assignans, & substantiam, atque etiam quantitatem aliquam dicens, verum ad meliorem quandam, diuisionemque accollens particulam. Sic enim assignare potius oportet, quàm id, quod sectionem, partiumque distractionem recipit, auferre. Nam eminentiore simul, acque vera magis falcitur ratione, ita loquentium sententia. Quod autem consequens est de desiderio, qualenam sit, & quorum, iam fusore indiget sermone: quippe cum multa sint ea, quæ in gyrum feruntur, & lationes quodam modo contrariorum, & vanum, & cuius gratia, incertum est. Etenim siue vnum est, quod mouet, non omnia idem principium mouere, erit absurdum. Siue secundum vnumquodque aliud, atque diuersum, & principia quoque plura. Quam ob rem ipsorum concordia ad optimam tendentium experitionem, nequaquam esse constabit. Quo autem ad spherarum pluralitatem, de causa, maiorem requirit sermonem. Nec enim iste Astrologorum est. Dubium etiam est, quo pacto cum naturali habitu prædita sint, non quierem, sed motum sectentur. Cur igitur simul per imitationem illud pari modo dicunt, & qui vnum, & qui numeros aiunt. Ipsi enim numeros, id vnum esse inquirunt. Iam desiderium, præsertim indeterminate rei, cum anima existit: nisi quis similitudine, ac differentia, quæ mouentur, ap-

mata dicat: simul autem anima, & motus esse videtur. Siquidem vita inest habentibus, à qua appetitus quoque, qui circa vnumquodque est, tanquam per alia patiantur, animam tamen obtinent. Quod si fugitur motus circularis causa prima sit, non erit vti que optimi: quippe cum is, qui anima est, præstantior sit. Primus autem est vel maximè, qui cogitationis est: à qua appetentia quoque existit.

Cap.

I I.

AT hoc fortè quispiam interrogabit, quam ob causam, solum quæ circulari mouentur, desiderio afficiantur: eorum verò, quæ circa medium, nullum, quanquam & ipsa mobilia sunt? An quod impotens sit, aut pertransire nequeat id, quod primum est? At si propter imbecillitatem, hoc sane erit absurdum. Robustius nanque ipsum quisquam existimauerit Ioue Homericò, qui ait Ipsa equidem à terra traherem, & panno quoque ab ipso.

Quare reliquum est, vt tanquam incomprehensibile quippiam, atque minimè compositum sit. Fortitan autem rogabit prius, quo modo se habeant? Verum caline partes hæc sint, an non? Etiam partes, quo pacto partes? Nam nunc non secundum regiones modò, verum etiam secundum actionem, à nobilissimis quasi abiecta videntur. Siquidem circularis latio huiusmodi est. Contingit enim veluti per accidens ex ea, quæ in gyrum sit, latione, rum ad locum, tum inuicem fieri mutationes. Quod si & optimo melius esset aliquid, circulari motu à primo (nisi recipiendi veteret impotentia) indigeret. Quandoquidem quod primum est, ac diuinitissimum, quæ optima sunt, vult omnia. Id autem fortè excedens aliquid, & inuestigabile existit. Arbitratur sane, qui hoc dicit, similia esse omnia, & in optimis tenuem aliquam esse, aut nullam habere differentiam. Sed fortè quispiam hoc addubitauerit, ad ipsum primum calum referens, vtrem circularis motio de ipsius substantia sit, & si à quiete habita, statim in corruptionem laberetur, an cupidine quadam, atque appetentia per accidens? Nisi illa vti que appetendi facultas ei congenita sit, nihilque prohibeat alia quædam esse entia. Sed fortitan eum, qui talem appetitum detrahit, de ipsa latione ambigere continget, si sublata, calum corrumperet. Atque hoc quidem, quasi ad alios sermones pertinere videtur. Verum hoc ipsum de hac, aut de his principis, quispiam existimabit. Fortassis autem post alia protinus assignate, quæ ordine sequuntur principia, atque in eo, quod antecessit, subsistere non oportere, quispiam adfirmabit. Hoc enim est perfecti, sapientisque viri: quo pacto Eurytum calculos quosdam disponentem aliquando Archytas prodidit facere, diceretque hunc esse hominis, illum verò cuiusuis alius numerum. Nunc verò multum aliquatenus progressi quiescunt, quemadmodum qui & vnum, & indefinitam dualitatem

rem ponunt. Numeros enim, planaque, & corpora cum creauerint, reliqua pene omittunt, pauxillum attingentes, & hoc tantum declarantes, quod alia quidem ab inderminata dualitate proficiuntur, ut locus, inane, infinitum: alia vero a numeris, & vno, ut anima, & alia quaedam: tempus autem, simul & caelum, & alia quoque complura negligunt, nec vllam postea de caelo, ac reliquis faciunt mentionem. Pari modo Speusippi discipuli, non autem aliorum vllus, praeterquam Xenocrates, quippe qui omnia quodam modo, Mundo similiter accommodat, sensibilia, intelligibilia, mathematica, item & diuina. Conatur quoque Estiens, vsque ad aliquid non (quemadmodum dictum est) de primis solum differere. Plato autem, dum ad principia redigit, alia quoque tangere videtur, ad ideas ea referens: istas vero ad numeros: ex his autem ad principia: deinde per generationem, vsque ad ea, quae dicta sunt. Alij autem ad principia solum. Nonnulli vero, & veritatem in his esse. Entia enim circa principia tantum esse. At secus hic atque in alijs accidit disciplinis. In illis enim quae post principia sunt, robur maius obtinent, atque inter ea, quae in illis sunt, scientiis, veluti perfectiora solent haberi. Forte autem & hoc rationabiliter. Nam ibi principiorum, in reliquis vero a principijs quaestio est.

Cap. III.

Ed forte ambiget aliquis, quonam pacto, & qualia supponi principia oporteat, utrumue informia, & veluti potentia solum existentia, ut qui ignem, & terram principia faciebant, an formam adeptam, quasi maximam foret opus, ut finita essent, quemadmodum in Timaeo inquit. Etenim ordo, atque finitio rebus perquam excellentibus maxime familiaria sunt. Videtur autem hoc in reliquis quoque, ut Grammatica, Musica, Mathematicisque, ad hunc ferè modum se habere. Consequuntur etiam quae post principia sunt, item & quae secundum artes, quae quidem imitantur, similiter: & instrumenta, & alia secundum principia. Alij igitur omnium admodum formalia putant principia. Alij vero materialia tantum: nonnulli vtrumque, & formalia admodum, & materialia, tanquam in ambobus perfectio contineatur: quippe qui ex contrariis substantiam omnem fieri dicant. Absolum autem & illis quoque videtur, si totum caelum, & singula eius partes, atque vniuersa, ordine, ratione, formis, viribus, circuitionibus praedita forent, ipsi vero principijs tale inesse: nihil: sed ut caro eorum, quae temere confusa sunt (optimus inquit Heraclitus) sese Mundus haberet. Atque secundum minima (ut ita dixerim) accipiunt perinde atque in inanims. Definita namque singulorum natura est, ut ita dicam, quamuis temere facta sint, principia vero indeterminate. Rursum id quoque haud facile in omnibus, & in animalibus, & plantis, atque in ipsa bulla, ad id, cuius gratia sunt, pariter reducere, singulasque rationes adhibere, nisi aliorum ordine, mutationisque omnigenas, ac varias eo-

rum, quae tum in aere, tum in terra gignuntur, formas fieri contingat: quorum maximum quoddam exemplum nonnulli faciunt ea, quae circa anni tempora fiunt, in quibus animalium, plantarum, & fructuum (veluti producente ea Sole) generationes apparent. Atque haec quidem hoc in loco contemplando, inuestigant exiguam libationem, quae ordinis constitutionem ad quantitatem vsque reperit. Cur item magis fieri nequeat in deterius transitus. In principijs autem vnde prima quoque cepit oratio, de quiete merito aliquis dubitauerit. Nam si ea, ut praestantius aliquid sit, in principijs collocabit: in vero uti quaedam segnitie, atque motus priuatio, minime. Verum si actionem esse fateatur, contra, tanquam prior, ac honorabilior est existimanda: motus vero, in sensibilibus. Cum autem hoc propter illud quiescat, fieri nequit, ut id, quod mouens est, semper moueat. Non enim fuerit peticulum, quod primum est, neque rationis speciem habere, neque alioqui fide dignum esse: sed maiorem quandam causam querit. At quod mouet, ab eo, quod mouetur, diuersum non esse propter actionem, & passionem, quodam modo sensus acclamare videtur, ceu possibile. Sed est, qui ad ipsam mentem, Deumque referat. Absolum autem est aliud quoque dictum, illa non moueri, quae eius, quod quiescit, appetitu ducuntur, siquidem ipsa alia sequerentur entia. Verum enimvero forsitan non sic accipi debet, ut ad id, quod impers est reducimus, sed ut quam maxime sibi consonum, perfectumque sit, veluti ciuitas, aut animal, aut quilibet assid eorum, quae in partes secari possunt: aut etiam omnino caelum, quod sane aiunt esse perfectissimum. Ceterum aliquem & talia quoque sermonem postulant, quo pacto in materiam, atque formam entium partitio fiat, sicne alterum quidem ens, alterum vero non ens, potentia autem vnum, & ad actum reductum: aut vnum quidem, sed indeterminate ens, eo, quo in artibus, modo. Generatio autem, quae ipsorum quidem essentia, est secundum rationes formari: sed ita quidem ad id, quod praestantius est, forte fieret transitio. Ipsum autem esse, per eam esse nihil minus verum fuerit. Non enim esset, ipsa non existente. At illud, neque hoc, neque quale, neque quantum: quippe quod formis indeterminate est: potestate autem quadam, eas habet, sed hoc proportione ad artes omnino sumi debet, & si qua sit alia similitudo.

Cap. IIII.

Rursum illud quoque dubitationem (nisi curiosa quaerendi diligentia sit) habere videtur, curnam ipsa natura, totaque vniuersi substantia in contrariis consistat, idque quod deterius est, aequales ferè cum optimo partes habeat, imò vero etiam longè numerosius sit? Quapropter in vniuersum dicere videtur Euripides, quoddam nequeunt bona esse separata. Talis autem sermo parum abest quin dicat neque bona, neque similia esse omnia, atque quod de omnibus ipsum

ipsum esse dicimus. Porro nulla inuicem esse similia, ut quae alba, & nigra sunt in se ipsis. Est etiam quod praeter opinionem magis esse videtur, fieri non posse, ut quod est, absque contrariis existat. Nonnulli vero adhuc magis inopinabili videntes, id, quod neque est, neque fuit, neque futurum est, in vniuersi naturam adnumerant: sed haec quidem est, veluti excedens quaedam sapientia. At ens, quod multis dicitur modis, manifestum. Etenim differentias, sensus speculatur, canis, atque inquit. Sed forsitan verius fuerit dicere, quod eorum, quae cogitatione excellentia sunt, quaedam quidem simpliciter querit, quaedam vero dubitationem faciendo: quam tamen transcendere non valet, lucem tamen aliquam in rebus, plus aliquid indagare volentium, ostendit. Ita quoque ipsum scire, non sine differentia quadam erit. Etenim si inter se diuersa sunt, differentiam quaedam inerit. Atque in vniuersalibus cum sub eis plurima sunt, differentiam inueniri est necessarium, haec vniuersalia genera sunt, siue species. Omnis autem scientia, ferè proprium est: substantia namque, & quidditas, secundum vnum quodque proprium existit. Et quae in speculationem veniunt secundum se, non per accidens, aliquid vtiq; de aliquo sunt. Omnino autem in pluribus idem conspiceret, aut vniuersaliter, communiter quoque, aut secundum quodque, modo quoddam proprie, esse essentiae dicimus: ut numero, lineis, animalibus, plantis. Finis autem, ex ambobus. Sunt etiam nonnulli, qui vniuersalia, finis. In eo enim causa. At horum, id, quod in parte est, quatenus sectio in indiuidua sit, quemadmodum & in sectibilibus. Nam ad hunc modum se habet ipsorum actio. Praeterea idem, substantia, numero, specie, genere, proportionemque scimus, & si quae, praeter haec, diuisiones habeantur. At ut plurimum per analogiam, tanquam plurimum eam recipientes: atque aliqua quidem per nosmetipsos, aliqua vero per rem subiectam: nonnulla autem per vtrumque. Sed cum multipliciter scire sit, quo pacto vnumquodque persequi decet? Nempe suus cuiusque modus, principium est, ac maximum: ut prima, & intelligibilia, & mobilia, & quae sub natura sunt, atque ex iis ipsis, quae in principio, quaeque sequuntur vsque ad animalia, plantas, & vltima anima expertia. Nam in vno quoque genere, proprium est aliquid, quemadmodum & in mathematicis. Ipsa namque mathematica, quamuis vnius quodam modo sint generis, sortita sunt differentiam. Sunt autem diuisa sufficienter. At si quaedam nota, eod quod ignota sint (quemadmodum inquirunt nonnulli) propius sane inerit modus. Indiget autem quadam diuisione. Sed forsatis in quibus fieri potest, proportionem aliquid sciri magis proprium fuerit dicere, quam per id, quod ignotum est: quemadmodum sit quis per inuisibile, inuisibile. Teneandum est igitur diuidere quot modi sint, & quoties ipsum cognoscere dicatur: ad haec autem ipsa, principium. Atque primum, ipsum scire, definitio, difficilius videbitur. Nam fieri nequit, ut vniuersale, communeque quippiam in his capiamus, quae multis dicuntur modis. Atque tum quate-

nus, tum de quibus causas inuestigare pari in sensibilibus & intelligibilibus ratione, deccat, aut dubium hoc, aut dictu non facile existit. Quippe cum via in infinitum in vtrisque aliena sit, perimatque sapientiam. Vtraque autem, quoddam modo principium. Sed forte hoc nostrum, hoc vero simpliciter: aut hoc quidem finis, hoc vero nostrum quoddam principium: Aliquate nus igitur per causam speculari possumus principia, a sensibus incipientes. Sed cum ad ipsa summa, primaque transimus (siue quod causam non habemus, siue ob nostram imbecillitatem) sicuti desiderantissima inueniri, non amplius valeamus.

Cap. V.

Orte autem veritati magis consonum illud existit, palpante, ac veluti attingente mente, fieri speculatione. Quae ob rem circa ipsa nulla contingit hallucinatio. At difficilis est circa id ipsum intellectus, atque fides. Cum autem & alioqui magnum quippiam sit, & ad singulares tractationes necessarium, & potissimum maximas, facere conuenit definitionem, tum de natura ipsa, tum circa ea, quae adhuc priora sunt. Siquidem qui de omnibus rationem querunt, simul cum ratione scientiam tollunt, imò verius erit dicere, eos rationem petere eorum, quorum neque est, neque fuit, quicumque caelum ipsum aeternum existimant: rationes autem, magnitudines, figuras, distantiasque, & alia, quorum Astrologia demonstrationem facit, & ipsa, quae prima mouent, & cuius gratia, dicere omittunt. Quae nam ita cuiusque natura, quis inuicem situs, quae ipsius vniuersi substantia, ad alias quoque singulares species, ad cicures vsque animantes, plantasque descendendo. Itaque si quid coadiuuat Astrologus, in iis, quae prima sunt in natura, non erit. Alia enim maxime propria sunt, ac priora. Quippe cum modus (ut quidam putant) naturalis non sit, aut saltem non omnis: Atque moueri simpliciter, natura, caeloque maxime, peculiare existit: quare & substantiae cuiusque rei actio, & quod secundum vnumquodque, dum in opere est, atque motu, ut in animalibus, & plantis. Sin vero minus, homonyma sunt, quandois videlicet in reuolutione caelum sit secundum substantiam separatum, tamen & quietem agens, homonymum esset. Nam veluti quaedam vita est, circunlatio, vniuersi.

Cap. VI.

Vtendum est igitur, si in animalibus, aut cui competat, vita non existens, in caelo quoque, atque caelestibus, neque latio, neque determinatus quiddam modus inesse? Praesens autem dubitatio, ad eum, qui ab immobili est, motum, modo quodam pertinet. Quod vero omnia alicuius sint gratia, & temere nihil, sed perinde ac definitio, haud facile existit, ut saepe dicitur. Vnde enim incipere, & in quae desinere oportebat? Ceterum nonnulla sunt eorum, quae ita habere non videntur

dentur, sed alia quidem casu, alia verò necessitate quadam, ut in celestibus, & plerisque eorum, quæ circa terram sunt. Cuius enim gratia sunt fluxus maris, ac refluxus? aut cuius exportationes, aut exiccationes, humectationesque, & omnino alius in aliud mutationes, corruptiones, generationes, aut quæ in ipsa terra sunt alterationes, & eorum, quæ in aliud ex alio transmutantur, mutationes, & id genus alia pleraque? In ipsis autem animalibus aliqua veluti vana existunt, ceu mammae maribus, & feminis emulsio, (siquidem nihil confert) & nonnullis barbae, aut omnino pilorum quibusdam in locis productio. Tum etiam cornuum magnitudines, ut ceruorum. Nonnullis quoque lætis, quod mobilia, quod in terram directa, quod ante oculos posita gestantur. Quodque aliqua vi fiant, aut præter naturam, quemadmodum ardeola coit, vitamque vitæ mansuetionem. Et alia non pauca quispiam deprehendat istiusmodi. Quod autem maximum est, maximæque apparet, circa educationes, generationesque animalium est, nullus enim gratia hæc sunt, sed casus, atque per necessitates alias. Oportebat enim, si alicuius quidem gratia sint, semper secundum idem, similique modo fieri. Atque etiam in plantis, & præsertim inanimatis prænitam quandam (ut formis, specie, ac potestribus apparent) obtinent naturam. Hæc autem cuiusnam gratia sint, quæreret aliquis. Nam rationem non habere, id ipsum dubium est, idque in aliis prioribus, ac honorabilioribus, non ponentibus: quatenus & ratio quicquam, quod fide dignum sit, habere videtur, quoniam hæc, ideas quasdam aut inter se differentias à casu, & uniuersali ratione, quæ in circulum sit, accipiunt. Quod si neque hoc propter aliquid, & ad id, quod optimum est, definitiones quasdam sumere non in omnibus simpliciter, ponere decet. Quandoquidem, quæ huiusmodi existunt, quandam continent dubitationem. Atque simpliciter dicimus, quæ & de vnoquoque. Simpliciter quidem, quando in omnibus naturam, quod optimum est expectere, & in quibus fieri potest, ordinem largiri, atque æternitatem videmus. Pari autem modo, in animalibus quoque similiter. Nam ubi quod melius est, fieri potest, ibi haudquaquam præmittitur: veluti quod ante gulam, guttur sit. Optimum namque temperiem in medio cordis ventriculo inueniri, præstantius est: quippe cum medium honorabilissimum sit. Simili modo & quæ ad Mundum pertinent. Siquidem & appetitus haud secus. Quin illud quidem, quæ neque obe-

diunt, neque quod bonum est, admittunt, cur multa sint, imò verò multo plura, declarat. Paucum namque aliquid, animatum est. At inanimatum, infinitum. Et ipsorum esse animatorum, breuis, ac melius existit. In vniuersum autem, tum rarum, tum in paucis, bonum est. Multum verò numero quod malum existit. Nunquid si indeterminatio solùm, & veluti materiae species, ut quæ ipsius naturæ sunt, esse dicatur, stultissimum erit? Si etenim qui de tota differunt substantia, dicant (quemadmodum Speuippus, quod pretiosum est, rarum quippiam esse facit) hoc circa mediū locum esse, illa verò summa, & vtrinque, entia profectò pulcherrè erunt existentia.

Cap. VII.

Lato autem, & Pythagorei, longo imitari intervallo voluit omnia: quanuis quandam indeterminata dualitatis, & vnus, perinde quasi oppositionem faciant, in qua infinitum, inordinatumque, & omnis (ut ita dicam) formæ carentia per se existit. In summa autem, ut absque hac uniuersali natura sit, fieri nequit, sed veluti equam sotiri portionem, aut aliud antecellere, aut contraria esse principia oportet. Quam ob rem, nec Deum fatentur esse, qui adscribunt, indeterminatum agere posse omnia. Quinetiam si aliquatenus fieri potest, neque hoc fortassis prælegeatur, quippe cum totam substantiam ex contrariis quidem, ac in contrariis existentem, perire contingeret. Videntur autem & in primis considerata pleraque, & ut accidit, sicuti quæ circa terræ mutationes dicta sunt. Neque enim quod melius est, neque cuius gratia, sed si consequi aliquid est necesse. Multa namque tum in aëre, tum in aliis, talia contingunt. Ex sensibilibus autem celestia potissimum ordinem habere videntur, cæteris priora loco, nisi mathematica sint. Nam & si non totum, ac maior pars in his ordinem adseruat, nisi quis formas tales accipiat, quales Democritus indiuiduis supponit corpusculis. Sed de his quidem considerandum. Quod autem initio dictum est, & in ipsa natura, & in vniuersi substantia finitionem quandam eius, quod alicuius gratia existit, atque illius, qui ad melius est imperus, capere tentandum est. Nam in quibus entia sint, & quonam inter se modo sese habeant, hoc eius, quæ de vniuerso, speculationis exordium fuit.

50 METAPHYSICORVM THEOPHRASTI FINIS.

PETR

PETRVS ALCYONIVS
FOEDERICO GONZAGAE
PRINCIPI MANTVANO
S. P. D.

X infinitis malis, & incommodis, quæ post Romani Imperij dignitatem labefactam, & conuulsam, dominatus atque exterarum nationum arma in nostros Maiores inuexerunt, Fæderice princeps, hæc grauissima, meo quidem iudicio, existimanda sunt, quod non solum iudem illi Imperio, rerumque gestarum gloria, & domesticis ornamentis spoliati, verum etiã quod earum ipsarum nationum gesta admirari, & studia, vitam, instituta, mores denique omneis imitari coacti sunt. Ac præclare quidem nostris rationibus tum fuisset consultum, optimæque in præsentia nobiscum ageretur, si quæ ab illis accepissemus, vel mediocriter probari, vel cum laude aliqua retineri possent: nam & maiores nostri illis meritam, debitamque gratiam iustis honoribus iam persoluissent, & nos tantorum beneficiorum magnitudinem, memoriãque nominis illorum beneuolentia coleremus, sempiterna. Quid enim veteres aut sæpius cogitare, aut libentius facere solebant; quam acceptorum beneficiorum memores, gratosque se omni tempore ostendere, & de se bene meritos iis honoribus ornare, qui tum æquales, tum posteros omneis ad virtutem illorum omni ardore, & animi contentione æmulandam excitaret? Sed, ut alia silentio præteream, quæ execranda, & detestabilia eadem illæ nationes multa nobis tradiderunt, & locus hic postulat, & necesse est de instituto illo dicere, quod qui sapientia, ingenio, & literis præstantes apud illas habebantur, nos persequi voluerunt in scriptis Aristotelicis intelligendis, & veteri Peripateticorum disciplina percipienda. Cum enim docti illi homines trans Alpeis ex Aristotelis commentariis sententias quasdam selegissent, illasque summam in volumina retulissent, atque ex assidua earum ipsarum lectione multum se profecisse iactarent, nullam rationem facilius se inire posse existimarunt ad testimonium sui profectus dandum, quam si iudicij sui nos quoque socios habuisse viderentur. Ergo tum autoritate, & gratia, tum minis, & tumultu, tum etiam armis obtinuerunt, ut nos eandem sectam, institutumque teneremus in cognoscendis Peripateticæ disciplinæ præceptis ex lectione librorum, in quos eiusmodi sententiæ inculcatæ essent. At cum paulatim hæc discendi consuetudo intermitteretur, iudem illi, de quibus supra dicebam, docti homines, tanquam mali medici, qui ad curandos ægros adhibiti sæpenumero in locum aduersæ tantum rei, exitiabilem, ac mortiferam sufficiunt, instituerunt, ut de magna librorum Aristotelis copia, tres, quatuorve ad summum in scholis explanarentur, quasi reliqui omnes, vel minus viles, vel non multum necessarij ad ordinem rerum, & descriptionem tam excellentis doctrinæ cognoscendam existimari deberent. Quod quidem institutum, & consuetudo ita illustri gratia multis seculis recepta, ac retenta est, ut ad nostram vsque memoriã ducta sit. Quocirca nullam vocem aut magnificentiore, aut veteriore, aut præstantissimo pientissimoque philosopho magis dignam edi posse arbitratur, quã eam, quæ ab omnibus hodie vsurpetur, philosophiã in libris non insistere, sed in rebus naturæ, librisque superuacaneos esse: quæ tamen aliquid veritatis prima specie continere videtur, nunquam tamen mihi persuaserim præstantem vllum Peripateticum esse posse sine omnibus ferè libris Peripateticis. Et hanc quidem causam esse putamus, cur nostræ ætatis homines fructu lectionis multorum Aristotelis librorum careant, ut eius, quem ad Alexandrum de Mundo scripsit: in quo quidem Philoso

Philosophus ille summus videtur mihi breuiter attigisse, quæ longiore præceptione in libris de naturali auscultatione, de cælo, de ortu, & interitu, de sublimibus, de transnaturalibus, postea tractauit, nec aliquid prætermisisse ex iis, quæ de Deo vel dicenda essent, vel ab eius doctrina expectari possent, qui reliqua obscuritate suæ naturæ latitantia inuestigaturus foret, & propria, compositaque oratione, & artificio quodam admirabili, summaque explanatione distincta, & suis, propriisque præceptis instructa relinquere cogitaret. Atque hunc ipsum librum non multo post scriptum fuisse suspicor, quàm præstantissimus Philosophus à Philippo rege doctor Alexandro filio acciretur. Voluit enim ut prima incunabula institutionis tanti regis hæc essent, regni que administrationem quasi ab hac lectione institueret: quem Philosophum ego multa post secula secutus, tibi nunc primum Fæderice principatum obtinēti, eundem ipsum librum Latine expressum misi. Nam cum alij eximium tuum animum, & voluntatem honestissimo quoque officio incensam, humanitatibusque, & fidei plenam verisimilis, iustissimisque laudibus ad cælum efferant, & simul voluntatem declarare studeant, quam ex virtute, & liberalitate capiunt tua, ego nihil prius mihi faciendum putauit, quàm curare, ut nomen tuum cum præclarissimis veterum philosophorum monumentis coniunctum ad maiorem gloriam veterasceret, fama celebraretur, immortale esset, ornatisissimisque posteritatis iudiciis, & maximis omnium seculorum laudibus honestaretur: quam quidem rem aliqua ex parte nunc agi posse existimaui, si illud ipsum cum hoc de Mundo libro coniunctum author essem ut celebraretur, & ab omnibus iis coleretur, qui ingenuis studiis, atque optimis artibus delectantur. Sed tamen cum Latine illum facerem, & propriam verborum vim, scientiarum grauitatem, cōcinnamque, & aptam elocutionem, numerorumque circumscriptionem animaduertē, & cætera, quæ ad commune Aristotelicæ dictionis genus pertinerēt, nō negligerē, ea suspicione sum perculsus, ut index authorē emittetur: quoniam genus dicendi laxius esset, & liberius solutum profueret: quo in genere quia Peripateticis omnibus Theophrastus præstat, idcirco laudē rerum scriptarum illi ipsi potius deferendā esse cōiiciebam, quā Aristoteli, cū omnino quæ hic exponerētur Peripateticæ disciplinæ autoritatē ubique sustinerent, & nihil discreparent ab iis, quæ Aristoteles alibi suis in libris confirmasset, & ut Peripatetica ab omnibus recepta essent, & cum laude disputantiū hodie defenderētur, nisi tres ad summū loci, quorum vnus est, Mensum terræ aliter proponi, atque secundo volumine de cælo tradetur. Alter originē Mundi Deo tribui, quod alienū ab illius Philosophia esse censuerunt veteres Peripatetici. Tertius statū è terra mentē ita mouere, ut eam prouidam rerum futurarum efficiat, quod quidē in Problematis docet ex atra bile fieri. Augebat suspicionem non parum Ammonius Hermes non minus Platonice philosophiæ constans defensor, quàm Aristotelicæ egregius amplificator. Is enim in præfatione, quam explanationibus Categoriarum prætexuit, scriptum reliquit, Peripateticos instituisse querere an opus, quod ex Aristotele susciperent enarrandum, pro legitimo tanti philosophi opere habendū esset, quoniam multi fuissent Aristoteles, ob eamque rem incertum aliquādo esse, utrū illius Aristotelis scripta essent, cui tantum honoris, & autoritatis tribuimus, an alterius: & eò quidem magis, quod Eudemus Rhodius, & Phania, Theophrastusque, Eresij Aristotelicæ disciplinæ quasi alumni æmulatione præceptoris libros eiusdem argumenti scripserint, cuius Aristoteles iam antè multos cōposuerat. Aliam quoque affert causam, quosdam nomen Aristotelis inscripsisse libris alienis, quod intelligerent Ptolemæum Philadelphum studiosum librorum Aristotelis, nec sumptu parcere vlla in re, quæ opus esset ad suam illam præclarissimam Bibliothecam monumentis

mentis tanti philosophi locupletandā: idcirco multos ad eum attulisse codices falsi tituli. Hinc consuetudinem emanasse quarendi, germaniæ, & legitimi essent libri, qui pro Aristotelicis circumferrentur, an tanquā supposititij ad alienam aggregarentur familiam. Præterea, extat opus de Mundo ab L. Apuleio conscriptum, in quod pleraque author ille se trāstulisse fatetur ab Aristotele & Theophrasto, quæ tamen in hoc, quod pro Aristotelico habetur, Græcè tractantur. Sed cum videre libros Rhetoricos, Epistolas, & reliqua omnia, quæ Aristoteles ad Alexandrū scribit, copiosius, & apertius scribi, quàm alia, quæ separatim ad aliquem non mittantur, & solere magna ex parte publicam opinionem sequi eorum, quæ nondum illi ex suæ philosophiæ decretis confirmasset, propterea iudicauit mentionem terræ aliter hic proponi, & de fabricatione Mundi, spiritusque è terra exhalante, quo Pythia mente concitata oracula ederet, & reliqui eodem modo furentes futura variarentur, diuersa ab iis exponi, quæ aliis libris, quos postea ediderit, statuuntur. Quod si hæc parum valent ad probandum id, quod volumus, valebit saltem, id quod Christianorum sacerdotum decus, & lumen Philoponus Alexandrinus ait, consueuisse hunc diuinum Philosophum antè exponere, quæ communiter pro veris haberentur, ut quæ postea separatim ipse demonstrat, si cum illis faceret, & cōsentirent, reciperentur: sin minus, repudiarētur. Idque ab eodē ipso factū in disputatione de Loco, & de Accretione. Huc accedit, quod Ammonij verba eiusmodi non sunt, ut ex illis perspicere possit qui Aristotelis, quæ Theophrasti libri sint. Quæ item ratio quadrabit si Apuleium quispiā dicat Aristotele, & Theophrastū sequi in explicanda sententia de Mundo, cum ne ille quidē satis præstiat, utrius Philosophi, Aristotelisne, an Theophrasti opus illud sit, à quo fere omnia, quæ in suum cōtulit, nauet. Sed morositatem eius generis quæstionū Grammaticis relinquamus, cum alij etiā in manibus sint libri, quorum authores non satis certos habemus, ut problemata, quæ sub Alexandri Aphrodisiæsi nomine diuulgata sunt, quæ tamen puto scribi ab Alexandro Tralliano medico, & inuentorum Platonis æmulo. Id, quod perspicere possumus tum ex dictione, quæ præfractior est, nec satis rotunda, tum ex sententiis, quibus simileis pleraque affert in opere, quo morborum curationē docet, quibus corpora membratim cōstitētur. Quinetiā ille ipse Philoponus in expositione librorum de ortu, & interitu, prodidit plerosque librorum de indiuiduis lineis ad Theophrastū referre, qui tamē hodie pro Aristotelico ubique habetur. Verū in Apuleio illud me faceret demirari, quod cum iis temporibus viueret, quibus Latina lingua natua penè omnibus esset, & Bibliothecæ refertæ omnium librorum genere, qui antiquitatis memoriā continerent, tum in Italia, tum in prouinciis paterent, tam perperā Græca lingua sit vsus, & Latine tam corrupte, ne dicam inquinatè, locutus videatur. Dices: fortasse, id de industria homo cōsectabatur, ut ab vsuato sermone, & verbis comunibus abstineret: quod quidē si disceremus esse corrupte, & inquinatè loqui, merum cauillum esset: atque si in quampiam iustam reprehensionem hoc in genere incurrat, in eam iudicio, non voluntate deceptum incurere: dignum etiā venia, si quando parum diligens sit Latinitatis obseruator, si plerunque inepte verba pariat, si tanquā manus Stoicus non satis cōmodè imponat noua nouis rebus nomina, cum aperte profiteatur se doctorē in Latinis literis discendis habuisse neminem. At quæ vnquam tam certæ poterunt afferri rationes, quæ nos cōarguant asserentis hominem Aristotelicæ Philosophiæ decreta non tenuisse? Hoc sanè cum alibi plerunque declarauit, tum ubi multa huiusce libri capita Latine reddidit: nam ut alia cōplura tacitus præterea loca, quæ vel cōmētiis sensibus peruerit, vel oratione ab omni politiore elegantia abhorrenti expressit

praesit, Aristoteles verbo etiā Græco, quod est *αυνοτις*, sine cōtrouersia hoc significante, cælum summum, & maximè excelsum dixit, Apuleius immensum appinxit, p̄inde, ac ex Aristotelis disciplina sentire debeamus, cælum infinitæ magnitudinis esse. Quam sententiam idem ipse Philosophus primo libro de cælo confutauit, & longa disputatione falsam esse docuit. Reliquum est, Fœderice princeps, vt intelligas me in hoc præclaro commentario ad te mittendo, non maturius consilio meo, aut voluntati tuæ satisfecisse, propterea quod codices tum formulis expressi, tum manu scripti, quos multos vel ex ipsa Græcia nuper allatos habuimus, ira multis mendis confusi, atque inuersi circumferbantur, vt ad rectam, veramque præstruendam lectionem nullum laborem, nullamque diligentiam sufficere experti fuisset, nisi Andreas Naugerius quosdam certissimæ fidei, summæque vetustatis mihi ex Bessarionea Bibliotheca prompserit. Est enim vir ille nobilitate, & humanitate, & virtute clarissimus, & mira ingenij, ac iudicij laude præditus, & disciplina exquisitarum literarum eruditissimorum: quarum virtutum gloria adductus Senatus Venerus hominem & Bibliothecæ præfecit, quam omnium librorum genere instructissimam Bessario ei donarat, & honorem rerum suarum conscribendarum amplissimum decreuit. Qua quidem in re ita præclare versatur, vt iam animo cernamus illum plerisque veterum hanc scribendi laudem aut erepturum, aut certe facturum, vt eam cōmunem cum illis habere possimus. Itaque gaudere tu etiam debes mirū in modum Princeps clarissime, quod cum aliorum maiorum tuorum laudes, tum maxima præstantissimi, ac Fortissimi Imperatoris Francisci patris tui gesta scriptis huius excellentis Historici ornari, ac celebrari videbis. Fuerunt enim eiusmodi, vt existinem nullum in Italia locum esse, quem ille victoriis suis nō illustrarit, & vestigia exiguæ suæ virtutis impresserit ad memoriā Italiæ sempiternā. Ergo legentur illius honores, imperia, exercitus, prouinciæ, victoriæ, triumphus, trophæa cum Italici nominis perpetua gloria, atque ita legentur, vt speremus, vel potius prospiciamus, te ad illorum omnium decus ruendum non aliter fore paratū, atque eum decet, qui hunc natalium splendorem habeat, & in tanta gloria augenda vel se ipsum vincat. Enimvero adulescens es illustri ingenio, industria, gratia: ad labores item belli impiger, ad pericula fortis, ad vsum, & disciplinam peritus, ac consilia prudens: singulari etiam felicitate auitum, paternumque principatum adeptus es, in eoque gerendo summa fortuna frueris, propterea quod non solum domesticam amplitudinem, & claritatem sustines, maioremque grauitatem, gratiam, constantiam, & liberalitatem assequeris, verum etiam Italiæ dignitatem defendis, exterorum regum societate confirmas, gratiam, & amicitiam populorum omnium Christianorum auges. Quocirca virtutes illas Imperatorias maioribus quasi theatris propositas, & p̄ne populis, castris locum capere, exercitum instruere, expugnare vrbes, aciem hostium profligare videris coniunxisse cum præclaris illis virtutum officiis, quæ possint domi principem admirandum facere, & præsentis temporis iudicio magnum, & expectatione reliqui temporis omni laude excellentem. Ac huiusmodi quidem animi, & consilij tute fructum capis immortalē, cum videas ab regibus & populis Christianis ea tibi non petenti delata esse, quæ multis petentibus denegata fuerint, & agnoscas auitam omnium tuorum gloriam in te clariùs enitescere: quandoquidem intelligis te facile posse illorum nomen, eximiasque laudes aut illustrioribus, aut certe ornatioribus iudicijs comprobatas ad infinitam posteritatem propagare. Quod sentire, prudentiæ tuæ est: facere, fortitudinis: sentire, & facere, perfectæ etiam, cumulataque tuæ virtutis.

Vale.

I N

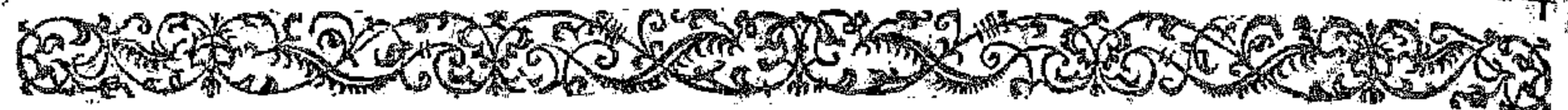
I N L I B R V M D E
M V N D O, A D A L E X A N -
D R V M E I S A G O G E
P E R S I M O N E M

O R Y N A E V M.

res, latèq; patēs, in angustum redigitur, ac sub conspectum vniuersi datur: quod fit, cum singulorum tractatione missa, capita tantum recensemus: rem in omnibus disciplinis scis quam necessariam. Neq; enim singula nosse sat est, nisi quo modo, & qua necessitate inter se coherant, ac totum illud quoniam pacto efficiunt, videmus: quomodo in omni disputatione animus festinat, fines rei propositæ comprehendere, totamq; rationibus suis circumscribere volens. Sic enim natura fit, vt cum omnia videris, videre cupias vniuersa: quasi tum tandem singula rectè cernatur, cum cernitur suo quidq; in loco. Præterea vt in animante refulsa membra vim nullam habent, sic in cogitatis rebus, extra totius comparationem considerata partes, nihil sanè magnificum ad notitiam solidiorem afferunt. Itaque sunt exempla disciplinarum omnium multa. Geographi regiones primum singulas memorabilibus rebus omnibus, mox vniuersas præcipuis tantum insulis sub conspectum dant. Istic patriam quisq; suam, hic & patriam in terra, mundumq; sicum videntur quæ gentes, quam coherant, quam late, & quam maximè in partem habitetur. Atq; adeo sine totius cōsideratione percipi nihil potest, vt orbis terræ etiam per singula descriptio, nisi celsitudo coniuncto, inutilis fuerit. Ergo totam & terræ & cæli faciem coniunxerunt, vt quod præcipuum in ea re fuit, & quod festinabat animus, cuiusque in Mundo loci situs perfectè teneretur. Ac tum tandem terrarum comparatio inita fuit, vbi quem in vniuerso quæque haberent locum, constitisset. Eiusdem rationis hic libellus est, vna scilicet natura rerum. Iuabat, arbitror, postquam rimatus omnes Naturæ angulos scrupulosiore disputatione suis-

set, ac de metallis, plantis, animalibus, elementis, & impressionibus, quas vocat, sublimioribus, cælo item, terræque dissensionibus, ementi laboris, itinereque summam inire, & peregrinationem totam sub oculos ponere, quo suo iam quidque in loco cerneretur, ac reputatio quædam totius animo relinqueretur, vt posita Mundi medio, firmataque pondere suo tellus, velut sinu genus omne animatum foueret, vt circumfusa maria, & rebus omnium infusus aer Mundi spiritus, immensis inter cælum, terramque spatium, campum nubibus, ventis, tonitruis, fulminibus, huiusque generis rebus præbens, agiteretur: vt æther incorruptibili natura, Mundo corruptibili velut corpori coherens, non solum motu, sed vi tacita discurrerent per se globorum & facium, animet, vegeterque omnia. Libelli igitur dispositio sic habet: Est principio exordium, in quo philosophiæ, cui Mundi cōsiderationem omnem debemus, laus continetur: ab animi celsitudine, præclarisq; conatibus, & vera in hominum genus beneficentia, sumpta. Hinc propositio est, quatenus nunc quid de omni Natura sit tractandum, & nuncupatio, horratione ad philosophandum, & Alexandri laudibus missa. Post sequitur ipsum iam institutum, rerum Natura omnium nomenclatura, & recensio perpetua: nihil è tanta diuersitate, Mundoque rerum, quam estimationem raticam legentum animis relinquentis. Atq; hæc hætenus altera libelli totius pars est. Pars altera, mundi machinam quamque maximam, & vix ulla cogitatione humana concipiendum opus, opificis comparatione, in angustum iam redigit, & ab illius maiestate minutum reddit: docens, cum tale sit, tantumque nulla prorsus illius occupatione in summis æquè, & infimis rebus, vniuersum administrari.

A A L I B

LIBER DE MUNDO

Ad Alexandrum Regem Macedoniae, ex Aristotele in Latinum a Petro Alcyonio versus, contra L. Apuleij interpretationem.

PHILOSOPHA saepe numero, Alexander, visa est mihi res quaedam sacra, & plane diuina, potissimum in iis, quibus illa sola ad res contemplandas elata cognoscere studuit, quae in illis verè haberentur. Cumque alij propter sublimitatem, & magnitudinem ab eadè ipsa re procul recederent, illa eiusmodi negotium nihil reformidauit, nec se ipsam rerum honestissimarum intelligentia indignam censuit: imò eorum ipsarum disciplinam sibi ipsi cognitam, & in primis naturae suae consentaneam exultauit. Nam cum minus corpori liceret in caelestem emigrare sedem, & relicta terra ipsum caelum inspicere, quod olim demones Aeterea facere cogitarunt, animus post mentem beneficio Philosophiae ducem sibi assumptam, per omnia transit, peregrinatur, & profectus est: cumque in viam quadam, ex qua nullam lassitudinem sensurus foret, ingressus esset, quae locorum intervallo plurimum inter se discreta essent, cogitatione una comprehendit. Ac paruo quidem, ut arbitror, negotio ea, quibus cum Naturae cognatione tenebatur, nouit, & diuina mentis acie percipit, mortalibusque praefragit. Quia in re consultum omnibus uoluit, quoad istudem ipsi ingressus erat partem earum rebus libentius capere, quas pretiosas ipsa possideret. Ad misericordiam igitur inducere abiecit, demissisque animi eorum, qui aut certi loci naturam, aut uuius urbis situm, aut fluminis magnitudinem, aut montis amoenitatem accuratè nobis describerent. Quod nonnullos fecisse constat, memorie prodentis tum Ossium, tum Nylam, tum specum Coryceum, & quamuis aliam rem nominatim, cum reuolentissimarum admiratione obstupescit uideantur, & nomine explicationis rei paruae sibi plurimum sumant, & arrogant. Quod quidem propterea istudem usu venit, quod ad res omnino superiores contemplandas nunquam se conuerterint, Mundi, inquam, & eorum, quae in Mundo maxima sunt. Nam si, ut res ferebat, haec obseruassent, nihil omnino studij in reliquis admirandis possissent: imò haec ipsa omnia leuia fuissent uisa, & ad illorum praestantiam nulla penitus laude digna. Itaque nos etiam ipsi haec omnia scriptura persequemur, & quantum facultas tulerit, de istis ipsis ut de rebus diuinis, & plane sacris, disputabimus, id est de Natura, de positione, de motu rei cuiusque.

Nam te ut ducem omnium longè praestantissimum decet, maximarum rerum commentarios euoluere, & praesidio philosophiae munusculum nihil, quod tenue sit, animo versare, sed eandem philosophiae muneribus egregios duntaxat honestare.

Mundus igitur est coagmentatio ex caelo, terra, & reliquis rebus, quarum natura illis continetur. Sed aliter etiam nominari quidam uolunt, & praesidio philosophiae munusculum nihil, quod tenue sit, animo versare, sed eandem philosophiae muneribus egregios duntaxat honestare. Mundus, est rerum omnium ordo, & natura, quae tum a Diis, tum per Deos custoditur. Media eiusdem Mundi pars, cum immota, & fixa quiescat, terra uero uictricis possessio facta est: quae quidem hospitium, & cuiusque animalium generis matrem se praebet. Infinita pars uniuersa, & usquequaque finita circumscribitur. Summas quae eadem Deorum domicilium patet, eorum est appellatum: quod quidem diuinarum corporum habetur plenum, quae sidera appellare consueuimus. Idem quoque semper in incertum motu, una in orbem circumuectioe cum his omnibus absque intermissione replicatur. Cum autem uniuersum caelum, & Mundi forma sit globosa, & perenni, perpetuaque, motione conuertatur, ut demonstrauimus, duo signa necessaria sunt, quae omni motu careant, quaeque è diuerso inter se constituta solida, & cohaerentia quiescant, globamque sustinent, uelut ille qui in toro uersatur: utque circum eadem signa uniuersum conuertitur Mundus. Itaque in orbem is circumscribitur, illaque uertices dicuntur per quos si conueperimus directam lineam, quem nonnulli Axin uocant, dimittens Mundi erit linea, quae terram tenebit mediam, uertices autem extrema. Sed cum duo hi uertices nullo motu cieantur, alter conspicuus semper, & illustris super caput est, qui ite ad septentriones Arcticus nominatur, alter Antarticus, qui perpetuis terrae tenebris offusus ad Austrum spectat. Naturam caeli, & siderum adhaec appellamus, non quia etiam si multo igni consistet, possit ardere, hoc est ardere, ut nonnulli memoriae prodiderunt, qui certe magno errore ducti rem talem commenti sunt, quae plurimum ab igni secreta sit, ac libera, uerum quod in orbem agitata uideatur, id est perpetuo cursu rapi, cum & elementum à quatuor reliquis diuersum habeatur, & nullam fati malignitatem subeat, resque diuina plane sit. Itaque sideram, quae

comprehenduntur, alia fixa cum uniuerso torquentur caelo in istis dem recepta locis, quorum orbis diuisus est, qui signifer uocatur, quique obliquus, per partes tamen in duodecim signorum loca distribuitur. Alia cum uaga sint, profecto nec ad motum eadem celeritate, quae superiora, nec inter se simile agendum apta sunt, sed pro diuersitate orbium diuersum, ut aliud eorum propius, aliud excelcius, & sublimius exstat. Multitudinem quidem eorum, quae fixa, ab omni que erratione libera sunt, nulla imagine consequi possumus: quanquam simplici totius caeli imagine motus conficiant suos, sed uaga, & errantia cum summam ad septem reducatur, totidem assignantur orbibus, ita proximo ordine dispositis, ut aliorum semper humilioris magnitudinis excedat, & septem illa in se contenta, omnia à globis, cui inerrantia adhaerent, omnino comprehendantur. At orbis in quo uersatur Phaenon, qui etiam Saturnus dicitur, suo situ ei semper coniungitur. Infra autem hunc Iouis, siue stella fertur, quae Phaeon uocatur. Huic uero proximum inferiorem orbem tenet Pyrois, quae stella Hercules, & Martis appellatur. Infra haec Stillbon, quod nomen Mercurij quidam uocant, cum non desint qui Apollinis dicant. Hoc excipit Phosphoros, quam partem stellam ueneris, partem Iouis nominant. Deinde Solis, citra Luna, quae usque in terram promiscuit. Aethere tum diuina corpora, tum conuersionis constantia, & ordo continetur. Post aetheream, eandemque diuinam naturam, quam rato nitenti ordine probauimus, & neque commutari, neque affici posse, succedit natura, quae uniuersitatem spectes, afficitur, & mutatur, & ut rem complectar uniuersam, mortalis est, ipsiusque fati vim sentit. Atque huius ipsius prima habetur natura ea, quae tenuis, ac flammulenta est, quaeque ab aetherea natura somites adipsam. In ea autem parte, quae multo igni tenetur, & nullo ordine cohiberi dicitur, fulgures profilitant, & in morem iaculi cuiusdam, & quae trahes, & foues, erunt dici solent, tum aethere, tum plerumque resistentia uisuntur. Deinde aer suffunditur, qui quidè suapte splendore simal, & ardorem contrahens magis splendescit, & reposit. In hoc nimirum cum facultate praeditus sit partibili, & omnè in partem mutabili nubes conuertitur, imbres, niues, pruinae decidunt. Flatus uentorum, & uorticum, atque etiam tonitrua, fulgura, delapsus fulminum, & imensa caliginis conglabationes sunt. Post hanc aeris naturam, & mare fixum quietit. Terra uero stirpium, & animalium genere abundat, fontibusque & fluuiis scaturit, aliis quidem per terram sese uoluantibus, aliis uero in mare prorumpentibus. Varietate item praedita est, quam infinita colorum genera, montesque in celisima iuga elati, & sylvarum materia, quae altis radicibus nititur, densa induxerunt, & urbes amplificauerunt, quas homo animalium omnium longè sapientissimus in insulis, & continentibus exdifficauit. Frequentis hominum sermo orbem terrae in insulas, & continentem diuidit: nec satis compertum habet uniuersum orbem unam planè insulam esse, quae

circunderetur, cui Atlantici nomen indiderunt. Verum simile autem est, multas quoque alias federe insulas, quae longe contrariis obuersa treris, ita sint: aliae quidem illa ipsa maiores, sed aliae minores, quae certe omnes ea una excepta, nobis minime uisae sunt. Quod enim nostri maris insulis, si cum his maribus compareretur, euenit, idem quoque orbis terrae, quem incolimus, si ad mare Atlanticum respicias, euenire affirmamus. Multae etiam aliae praeter uniuerso mari enumerantur insulae. Quaedam enim magnae sunt, quae vastis circumfundantur maribus. Uniuersa autem humoris uis, & natura per quosdam terre specus exstat, cum quasi per formationem exulisset loca ea, quae habitari dicimus, post spirabile praecipue naturam constat: postquam media maxime parte Mundi, terra uniuersa in infimo fixa, & compressa tum immota, tum inconcussa, stabilisque constitit. Et hoc quidem omne id est, quod in Mundo infimum uocamus. Cum autem haec quinq; elementa in totidem tractibus ad speciem rotunda figura locentur, & semper maius capax minoris sit, terra aqua, aqua aeris, aer ignis, ignis aetheris, uniuersum constituere Mundum: atque summam quidem partem, Deorum domicilium iudicantur infimum, animalium, quae quotidiano ortu procedant. Ac humens quidem huius pars ea est, quam fluuios, aquarum scaturigines, & maria uocare consueuimus: arida, quam tellurem, continentem, & insulas nominamus. Insulae aliae amplae patent, qualem uniuersum terrarum orbem diximus: aliae etiam multae vastis circumfusa maribus sita sunt: aliae paruae, quae cum interno mari sparsae sint, nobis ex omni numero exstant. In his, quae memoria dignae sint, ponantur, Sicilia, Sardinia, Corsica, Creta, Euboea, Cyprus, Lesbos: aliae minores, quarum aliae Sporades, aliae Cyclades, aliae diuersis uocantur nominibus. Mare, quod extra habitabilem, & cultam terram patet, Atlanticum uocatur: & qui nos circumfluit, Oceanus, qui, ad Occidentem angusto admodum ore per columnas Herculis effusus in internum mare, quasi in portum, irrumpit: paulum uero in latum exspatiens refundit uastus sinus mutuis complexibus iungens: & alibi per angustas fauces sese patefacit, alibi se iterum latius effundit. Principio igitur fama celebratur, ipsum à Columnis Herculis nauigantibus bipertitò sinuari dextrorsum in Syrias, quarum alteram magnam, alteram parua dicitur: sinistrorsum, non ita sese in sinum colligens tria maria conuertit, Sardinium, Gallicum, Adriaticum, & post haec Siculo, obliquum tamen inde Creticum, cui parte alia iungitur Aegyptium, & Pamphylium, & Syriacum, alia Aegeum, & Myroon. Pontus tamen his ipsis opponitur in multas diffusus partibus, cuius quidem intimi recessus Maoris uocatur: sed pars, quae ad Hellepontum exterior fertur, in Propontida coit. Ad ortum item Solis Oceanus influens Indico, Persicoque sinu patefacto, & mari rubro proximo complexo sese aperit. In alterum uero cornu cum per angustas, & proceras ceruices porrigatur, Hyrcano, Caspioque terminato iterum late expanditur. Id autem, quod ultra hoc est, altius supra Maotida palude occupat locum. Dein montes ultra Scythas, & Galliam, terram lambit eam, AA 2 quae

alius currum conscendit, alius signū ex tessera dat. Iam verò qui curram præest, confestim ad eam se confert, qui instruendo ordini, munus obit suum. Eques ad cornu procedit, leuis armaturæ miles ad suum contendit locum. Omnia in vnus legati potestate sunt, quæ tamen ex præscripto Imperatoris, penes quem summa rei est, administrantur. Eodem sanè modo de vniuerso cogitandum est: nam cum omnia ab vno vi dirigantur, quæ cuique præcipua sunt, & propria cõficiuntur: atq; eadem ipsa vis nec apparet, nec sui videndi copiam facit, quod quidem nec illam, quin agat, impedit, nec assensionem nostrã ab ea ipsa re cohibet. Anima enim, cuius beneficio viuimus, & vrbes, & domos possidemus, quanquam sub aspectum non cadat, officiis tamen sãse aspiciendam præbet, cum omnia vitæ ornamenta ab ea excogitata, & disposita sint, & mirabiliter contineantur. Terræ arationes, & sationes, artis commenta, seruandarum legum ratio, Reipublicæ decora, populi gesta, longinqua bella, pax. Hæc de Deo etiam cogitanda sunt: qui quidem viribus acerrimus est, specie eximius, vita immortalis, virtute præstantissimus. Quare cum vniuersæ mortali naturæ minis cernatur, ex ipsis nimirum operibus satis perspicitur. Nam omnes aeris, terræ, aquæ res, Dei opera dicere poteris: Dei, inquam, qui Mundum continet, ex quo, vt Naturæ interpretes Empedocles cecinit,

Omnia, quæ fuerant, quæ sunt, quæque ipsa sequentur,

Plinrarū genus, atq; hominū generosa propago, Atque feræ, volucres, pisces in fluctibus alti.

Videret etiam optimè, quanquam parua sit res, Mundus comparari posse cum lapillis, qui umbilici dicuntur in fornicibus: hienim medij collocati, si vtriusque patris dispositionem consideres, quodam quasi concentu, & ordine omnem fornicis faciem seruant immotam. Fertur etiã statuarius Phidias cum in arce Athenarum simulacrum Palladis dicaturus esset in medio clypeo suã ipsius faciem effinxisse, & tam exacto, abstrusq; artificio in statuam inclusisse, & conformasse, vt si quis eam eraderet, tollerèque voluisset, vniuersum statuæ habitum necessariò peruerteret, & labefacturus esset. Hac eadè ratione Deus in Mundo est, cum rerum omnium concentum contineat, earumq; ipsarum salutem præbet, sed non medius est, vbi terra, & turbidus iste locus, verum summus præest, & purus in puco consistit loco, quem vnde *ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ*, hoc est, cælum appellamus: *ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ*, inquam, quod supra *ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ*, id est montes existat. Olympo, quia totus splendat, & omnis nubis, ac inordinatæ motionis expers sit: non tamè apud nos per tempestates, & ventorum vim eiusmodi habetur, id, quod etiam de re superiore Pœta Homerus inquit,

Apparet Diuim numen, sed è se que quietæ, Quas neq; concutiunt venti, nec nubila nimbis Aspergunt, neque oix acri concreta pruina Cana cadens violat, sempèrq; innubilis æther Integit, & largo diffusus lumine ridet.

Ad stipulantur etiam viuentes omnes, quippe qui Deo summum attribuant locum. Omnes enim deprecaturi ad cælū manus tollimus. Rectè etiam hac ipsa ratione illud pronuntiatum est,

illa omnino, quæ tametsi steriles viuunt, alios tamen ex se præsent vsus, plantani, pini, buxi, & Quales alnus, populus, & bene odora cupressus. Item quæ autumnò suauis ferunt fructus, cum alias ægrè seruari possint,

Punica, tū pyrus, & malus pulcherrima fructu. Animalium alia fera, alia cicura sunt, alia in aere, alia in terra, alia in aqua pascentia gignuntur, & vident, & occidit diuinis parentia decretis: nam

serpente quoque per terram pascitur, vt air Heracitrus. Cum autem sit vnus, multis signatur nominibus, quippe qui nomina fortiat ex ipsis operibus, quibus maximè viget. Vocant ipsum *Ζῆα*, hoc est, vniuersum, & *Δία*, hoc est, Iouem, alternis vtenes nominibus, vt vel cum designemus, per quem viuamus. Saturni, temporisque appellatio eidem ipsi redditur, quòd ex seculo sine carente in aliud cogat. Pretes fulgurum, tonitruum, sereni, ludique cæli, æthereis, fulminum, imbrum, fructuum, vrbiū, dici naralis, valli, concordia, patriæ, societatis, amicitia, hospitalitatis, militia, tropæorum, expiationis, altitè insecrationis, placationis, lepōris, patriam ab his vocatur, patriam ab eorum ipsorum communiōne, quod etiam poætæ canunt. Reuē quoque dicitur salutis, & libertatis author, & vniuersæ naturæ, ac fortuna cognominis est: quippe cum author sit rerum omnium. Quapropter quæ in carmine apud Orpheum sunt, admodum scitè referuntur. Nec verò putauerim aliud necessitatè rem dici debere, quam hunc ipsum, immobilem,

inquam, statum. Himarmenen vocant, id est fatum, ab *ἐπιέν*, hoc est, connectere, & procedere, sine impedimento. Peptomenen à *πεπρωμένον*, id est, circunferibi omnia: & quia nihil in rerum natura sit, quod in infinitum excurrat. Mæran, id est, partem, à *μυραένον*, hoc est partim esse. Nemesin, a facta vnicuique dianemesi, id est, distributione. Adrastiam, quia causa sit immutabilis secundum naturam. Aelan dicunt, vt *ἀέλιος*, hoc est, semper stantum obtinentem suum. Parca item pensa in hoc nent: quidem tres enumerantur pro ratione temporum partitæ. Pensi enim fusus modò perfectus, modò perficiendus est, modò versatur. Dispositæ sunt per tempora, vt præterito vna adscribatur, quæ Atropos dicitur, quoniam præterita omnia incõmutabilia sunt. Futuro Lachesis: omnia enim naturali terminantur exitu. Instanti Clothò, quippe quæ conficiat, & sua cuique neat. Filum autem rectè, & ordine ducitur. Hæc omnia nihil aliud sunt, nisi Deus, vt apud Platonem est diuinitas scriptum. Itaque Deus, vt veteri fama celebratur, cum principium, finem, & media rerum omnium teneat, rectè penetrat, secundum naturam ingreditur. Ad illum ipsum comes adiuncta est Vltio, quæ diuinæ legis præuicatorum vindicat: cuius sanè qui beatus, & felix futurus est, iam inde à primis vitæ rudimentis particeps fuit.

LIBRI DE MVNDO

FINIS.

AA 5 IN

IN MECHANICA

EISAGOGÆ, PER
ANGELVM POLLITIANVM.

MECHANICAE quidem, vt Heron, Pappusque declarant, altera pars rationalis est, quæ numerorū, mensurarum, siderum, naturæque rationibus perficitur; altera *χηματιστική*, cui vel maxime artes, illæ, ætaria, ædificatoria, materiaria, pictoriaque adinueniuntur. Huius autem partes māganactia, per quam pondera immania, minima vi tolluntur in altum; *μηχανοποιστική*, quæ faciliè aquas aniliis extrahit; *πνευματική*, quæ bellis accommoda instrumenta fabricatur, artices, testudines, turres ambulatorias, helepolis, sambucas, exostras, tollenones, & quæcumque Grægo vocabulo *μηχανή* vocantur, tormentorumque varia genera, quæ libris Achenæi, Bitonis, Heronis, Pappi, Philonis, Apollodorique continentur, vt Latinos omiserim. Mox & quæ *δυναμική*, cuius exempla sunt hydraulica organa, quæque per se ventorum flatu resonant, & quod *δυναμική* vocabant: & quod voces auium variarum exprimit; & quod indidem merum mox distictum vinum, mox aquam calidam, mox frigidam, copiosam, tenuemque vicissim funditat: &

siphones extinguendis incendiis, & medicinales cucurbitulæ sine ministerio cutem prehenderes, & pila sponte saltantes, & lucerna suas ipsa producens stupas, & animal, quod à structore, dum scatur in mensa, bibit incertim, crepitique suo quodam, & voce sitientis repræsentat imaginem; nullæque alia id genus, quæ breuitatis studio præterimus. Hæc igitur vi in capita quædam conferantur, aut ponderibus vitur, & spiritu. quorum præponderatio mouet, æquilibrium sistit, sicut etiam Timæus definit: aut neruis, & funiculis animatos quasi tractus, ac motus imitatur: aut circa illa, quæ subnarent aquis: aut item circa aquarum vertitur horologia: quorum quidem generum primum docet in Pneumaticis Heron, autem idem in Automatis & Zygis, quartum rursus in Hydriis, tertium verò in Ochumenis Archimedes. Est in eadem Mechanicæ serie, quæ centrobarica pars dicitur, ex qua reliquæ pendere dicuntur, & *σφαιροποιία*; qualis illa Archimedeæ, Claudiani laudata versibus. Suppeditat eadem architecturæ quoque scanforias, tractiles, & spirituales machinæ.

ARISTOT

ARISTOTELIS

Stagiritæ Quæstiones Mechanicæ,

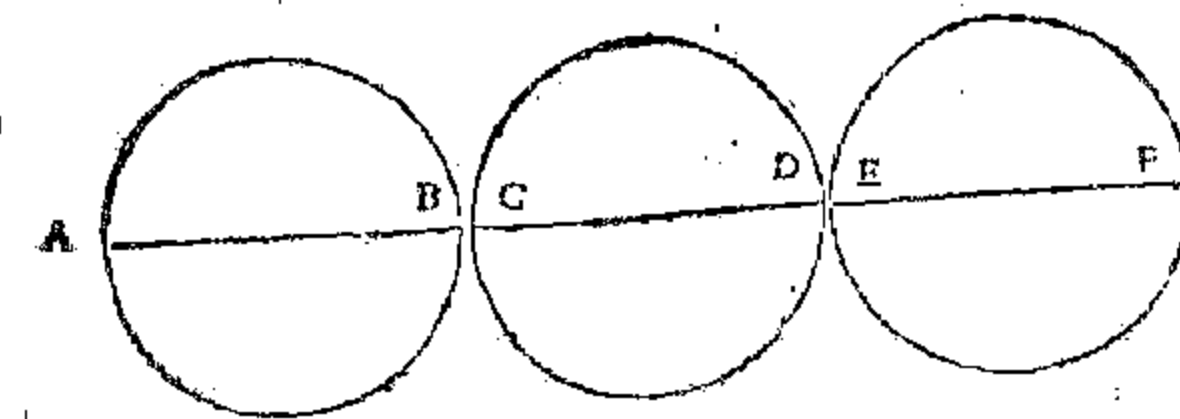
Nicolao Leonicensi Interprete.

MOTVS sunt ea quidem, quæ Natura contingunt, quorum ignoratur causa: illa vero, quæ præter Naturam, quæcumque ad hominum utilitatem arte fiunt. In multis enim Natura ei, quod nobis vsui esse potest, contrarium facit. Natura etenim tunc semper habet modum, & simpliciter: vtile autem multitudine contrariis committitur. Quando igitur quippiam præter Naturam oportuerit facere, difficultate sua hæsitationem præstat, arteque indiget. Quam ob rem eam artis partem, quæ huiusmodi succurrit difficultatibus, mechanicam appellamus. Quemadmodum enim Antiphon scribit poeta, sic se res habet. Arte enim superamus ea, à quibus Natura vincimur. Huiusmodi autem sunt, in quibus & minora superant maiora, & quæcumque momentum paruum habent, magna mouent pondera: & omnia ferè illa, quæ mechanica nuncupamus problemata. Sunt autem hæc neque naturalibus omnino quæstionibus eadem, neque seiugata valde: verum mathematicarum cõtemplationum, naturaliumque communia.

De numero autem eorum, quæ hoc in genere dubitantur, illa esse dicuntur, quæ circa vextem sunt. Absurdum enim esse videretur, magnum moueri pondus ab exigua virtute, cum pluri præfertim pondere. Quod enim sine vexte quispiam mouere non potest, id ipsum ponderis citius mouet vextis ad illud pondus adiungens. Omnium autem huiusmodi causæ principium habet circulus. Itæd verò ratione contingit: ex admirabili etenim mirandum accidere quippiam, non est absurdum. Maxime autem est admirandum, simul contraria fieri. Circulus verò ex huiusmodi est constitutus. Statim enim ex commoto effectus est, & manente, quorum natura ad se inuicem est contraria. Quam ob rem isthæc cerneares minus admirari conuenit contingentes in illo contrarietates. In primis enim linea illi, quæ circuli orbem amplectitur, nullam habenti latitudinem, contraria quodammodo inesse apparet, concauum scilicet, & curuum. Hæc autem eo à se inuicem distant modo, quo magnum & paruum. Illorum etenim medium est æquale: horum verò, re. Quapropter eum ad se inuicem commutantur; illa quidem prius æqualis fieri necesse est, quàm extremorum utrumlibet: lineam verò, rectam, quando ex curua concaua, aut ex huius-

modi rursus curua fit, & circularis. Vnum quidem igitur isthuc absurdum inest circulo. Alter simul duorum autem, quod simul contrariis mouetur motionibus: simul enim ad anteriorem mouetur locum, & ad posteriorem. Er ea, quæ circulum describit; linea, eodem se habet modo. Ex quo enim incipit loco illius extremum, ad eundem rursus redit: illa enim continuè cõmota, extremum rursus efficitur primum. Quam ob rem manifestum quoddam inde mutatum est: quapropter (vt dictum est prius) non est inconueniens ipsum miraculorum omnium esse principium. Ea igitur, quæ circa libram fiunt, ad circulum referuntur: quæ verò circa vextem, ad ipsam libram: alia autem ferè omnia, quæ circa mechanicas sunt motiones, ad vextem. Præterea etiam, quoniam vnica existente, quæ ex centro est, linea, nullum aliud alij, quæ in illa sunt punctorum æqua velocitate feratur, sed citius semper quod à manente termino est remotius, pleraque miraculorum accidant in circuli motionibus: de quibus in iis, quæ posthæc adducentur, quæstionibus erit manifestum.

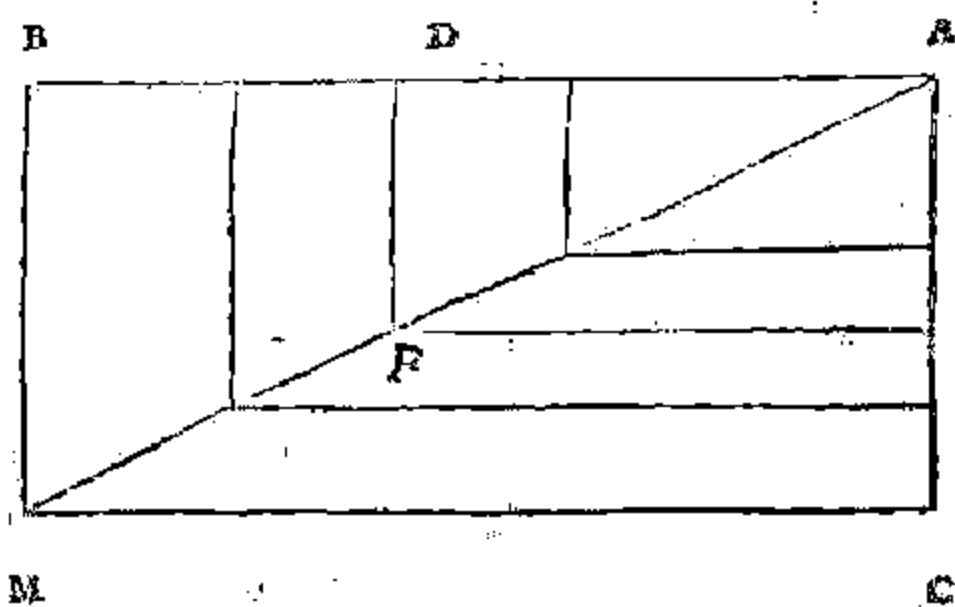
Quoniam autem secundum contrarias simul motiones mouetur circulus, & alterum quidem diametri extremum, vbi A, in antè mouetur: alterum verò, vbi B, ad retrò, efficiunt nonnulli vt ab vnica motione multi contrariò simul moueantur circuli: quemadmodum sunt illi, quos in locis proponunt sacris, æneos, & ferreos fabricantes orbiculos.

Si enim A circulum alter contigerit circulus, in quo C mota circuli, in quo AB, diametro in antè, mouebitur C ad retrò, diametro circuli vbi est A, circa idem mota. In contrarium igitur mouebitur circulus, vbi C D, ad illum vbi A B. Et rursus ipse contiguus, vbi E F, in contrarium sibi ipsi mouebitur propter eandem causam. Eodem etiam modo si plures

plures fuerint, idem facient vno solo commoto. Hanc igitur in circulo existentem animaduertentes naturam architecti, instrumentū fabricantes celantes principium, ut machinæ solum manifestum sit illud, quod admirationem præstat, causâ verò lateat.

In primis igitur, quæ accidunt circa libram, dubitare faciunt, quâniā ob causam exactiores minoribus maiores sunt libræ. Huius autem rei principium est, quâ ob rem in ipso circulo quæ plus à centro distat linea, eadē vi commota citius fertur, quâ illa, quæ minus distat. Citius enim bifariam dicitur. Siue enim in minori tempore æqualem pertranſit locū, citius fecisse dicimus: seu in æquali maiorem. Maior autem in æquali tempore maiorem describit circumferentiam. Qui enim extra est, maior eo qui intus est. Horum autem causa, quoniam duas fertur rationes ea, quæ circumferentiam describit, linea: quando quidē igitur in proportione fertur alia qua id, quod fertur, super rectam ferri necesse: & hæc diameter efficitur figuræ, quam faciunt illæ, quæ in huiusmodi proportione coaptantur, lineæ. Sit enim proportio, secundum quam latū fertur, quâ habet A B ad A C; & A quidem fertur versus B, A B verò subrefertur versus M C. latum autem sit A quidem ad D, vbi autē est A B, versus E.

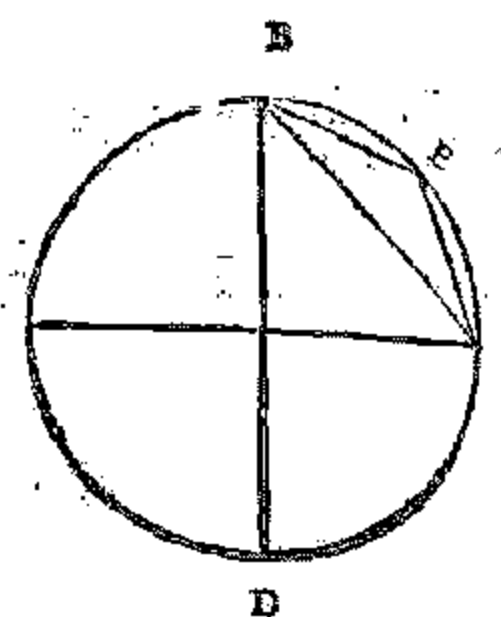

Quoniam igitur rationis erat proportio, quam A B habet ad A C, necesse est, & A D ad A E hanc habere proportionē. Simile igitur est proportione partium quadrilaterum maiori: quâ ob eā & eadem illorum est diameter: & A erit ad E. Eodem etiam ostendetur modo vbi cūq; latio deprehendatur. Semper enim supra diametrum erit. Manifestum igitur, quod id, quod secundum diametrum duabus fertur rationibus, necessariō secundū laterum proportionem fertur. Si enim secundū aliā quampiam, non feretur secundum diametrum. Si autem in nulla feratur proportione secundū duas rationes nullō in tempore, rectam esse rationem est impossibile. Sit enim recta, posita igitur hac pro diametro & circum repleris lateribus, illud quod fertur, secundum laterum proportionē ferri necesse est. hoc enim demonstratum est prius. Non igitur rectam efficit id, quod secundum nullam proportionem in nullo fertur tempore. Si autem secundum quæpiam feratur proportio, & in tempore. Per ea quæ re quopiam, hoc necesse est tempus rectam esse laterum rationem, per ea, quæ retrō sunt dicta. Quam ob rem sunt, ideo circularē est id, quod secundum nullam proportionem nullo in tempore duas fertur rationes.

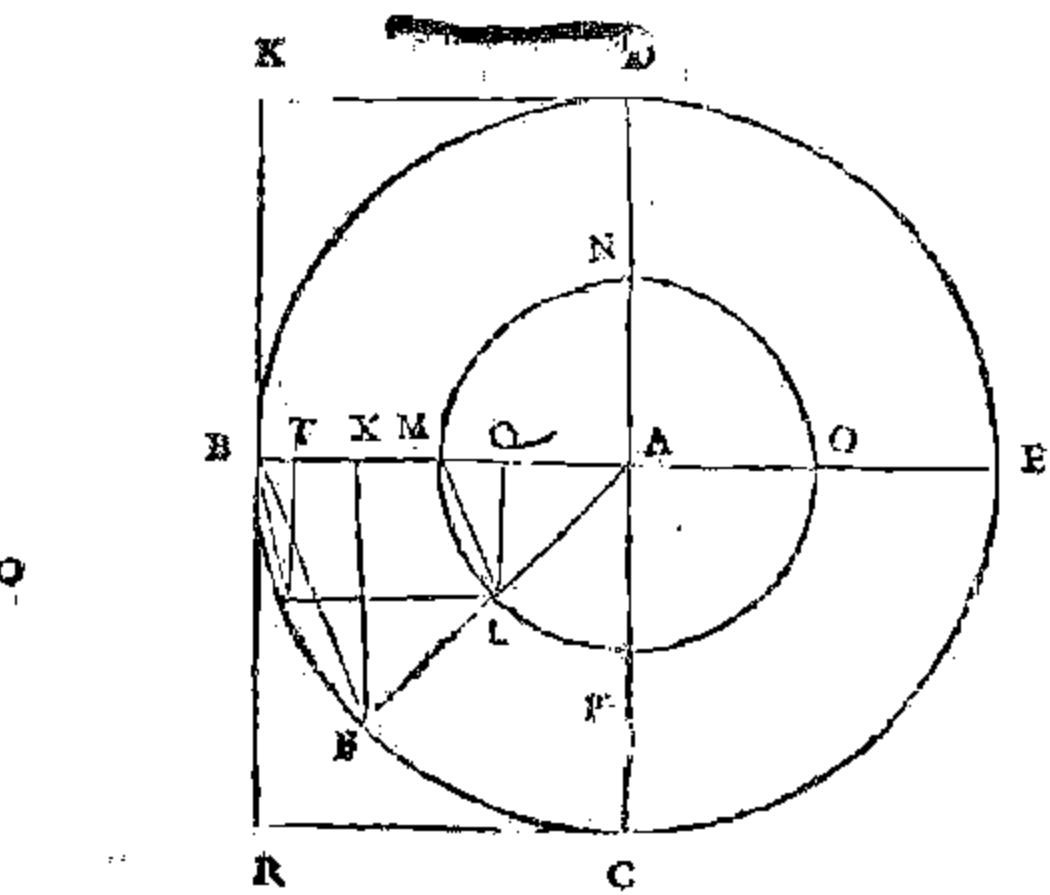
Hoc vltimū que ad id, dum quampiam feratur proportio, & in tempore. Per ea quæ re quopiam, hoc necesse est tempus rectam esse laterum rationem, per ea, quæ retrō sunt dicta. Quam ob rem sunt, ideo circularē est id, quod secundum nullam proportionem nullo in tempore duas fertur rationes.

Quod quidem igitur ea, quæ circuli describit, duas simul feratur rationes, manifestū est cūm extis, cum quia secundū rectam lata, ad perpendicularū peruenit, ut sit versus ipsa à centro perpendicularū,

Sit circulus A B C D: extremum autem, vbi est B, feratur ad ipsum D. peruenit sane aliquando ad ipsum C. Si quidem igitur in proportione feratur, quâ habet A C ad A B: fertur verò que secundum diametrum, vbi B C. Nunc autem quoniam in nulla proportione, in circumferentia centro fertur vbi B C.

Si autem duobus ab eadē potētia latis, hoc quidem plus repellatur, illud verò minus, rationi consentaneū est tardius moueri id, quod plus repellitur, eo quod repellitur minus: quod videtur accedere maiori & minori illarū, quæ ex centro circulos describunt. Quoniam enim propius est manenti, eius quæ minor est, extremū, quâ id, quod est maioris, veluti retractū in contrariū ad medium, tardius fertur minoris extremū. Omni quidem igitur circulum describenti isthuc accidit: fertur quæ eam, quæ secundū naturam est, latio secundum circumferentiam: illam verò, quæ præter naturam, in transversum & secundum centrū: maiorem autem semper eam, quæ præter naturam est, ipsa minor fertur, quia enim centro est vicinior: quod retrahit, vincitur magis. Quod autem magis, quod præter naturā est, mouetur ipsa minor, quâ maior illarum, quæ ex centro circulos describunt, ex

illis est manifestum. Sit circulus, vbi B C D E: & alter in hoc minor, vbi M N O P, circa idem centrum A. & proiciantur diametri in magno quidem, in quibus C D B E. in minori verò ipsæ M O, N P. & altera parte longius quadratū suppleatur D K R C. si quidem A B circulum describens, ad id peruenit vnde est egressa, manifestum est quod ad ipsam fertur A B. Similiter etiā A M ad ipsam A M perueniet. Tardius autem fertur A M, quâ A B, quemadmodum dictū est: quia maior sit repulsio, & magis retrahitur A M. Ducatur igitur ipsa A E F, & ab ipso L perpendicularū ad ipsam A E, ipsa L Q in minore circulo. Et rursum ab L ducatur iuxta A B, I S, & S T, ad ipsam A B perpendicularū, & ipsa F X. Ipse igitur vbi sunt S T, & L Q, æquales; ipsa ergo A T minor est, quâ M Q, æquales enim rectæ lineæ in æqualibus coniunctæ circulis perpendicularares diametro, minorem diametri reserant sectionem in maioribus circulis. Est autem ipsa S T æqualis ipsi L Q.

In quanto

In quanto autem tempore ipsa A L ipsam M L lata est, in tanto temporis spatio in maiori circulo maiorem; quâ sit B S, latum erit extremū ipsius D A.

Latior quidem igitur secundum naturā æquales: ea autem, quæ præter naturam est minor, videlicet B T, quâ M Q. Oportet autem proportionabiliter esse, sicut quod est secundum naturam, ad id, quod est secundum naturam: ita quod est præter naturam, ad id, quod est præter naturam.

Maiorem igitur circumferentiam pertranſiuit, quâ sit ipsa S B. Necesse est autem ipsam S B in hoc tempore pertranſiſſe. Hic enim erit quando proportionabiliter vtrinque accidit quod est præter naturam, ad id, quod est secundum naturam. Si igitur maius est, quod est secundum naturam in maiori: & quod est præter naturam, magis vique hic coincidet vno modo: ita quod B sit latū per ipsam S B in tanto tempore, in quo M punctum per ipsam M L. Hic enim secundum naturam quidem signo S B sit X F. Est enim ab ipso F perpendicularum. Præter naturam verò ad ipsam X B. Est autem quemadmodum F X ad X B, sic L Q ad M Q. Manifestum autem, si coniunguntur ab ipsa B M ad F L.

Si autem minor aut maior quâ sit F B, erit illa quâ latum est B, non similiter erit, neque proportionabile in vtrisque, quod est secundum naturam, ad id, quod est præter naturam. Quam igitur ob causam ab eadem potentia celerius fertur id, quod plus à centro distat, punctum, ex iis, quæ dicta sunt, est manifestum.

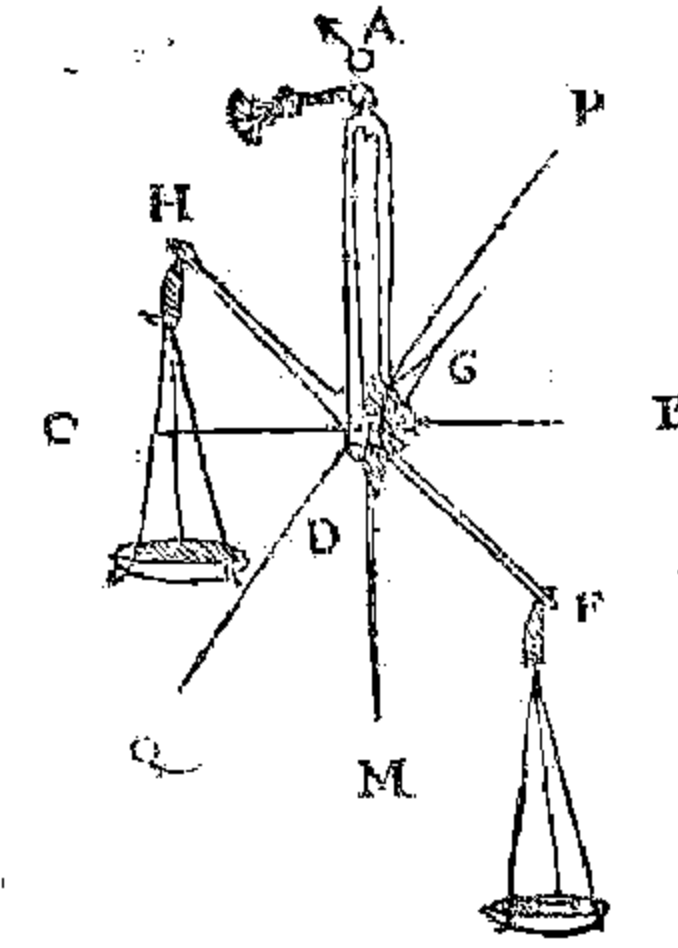
Quæstiones.

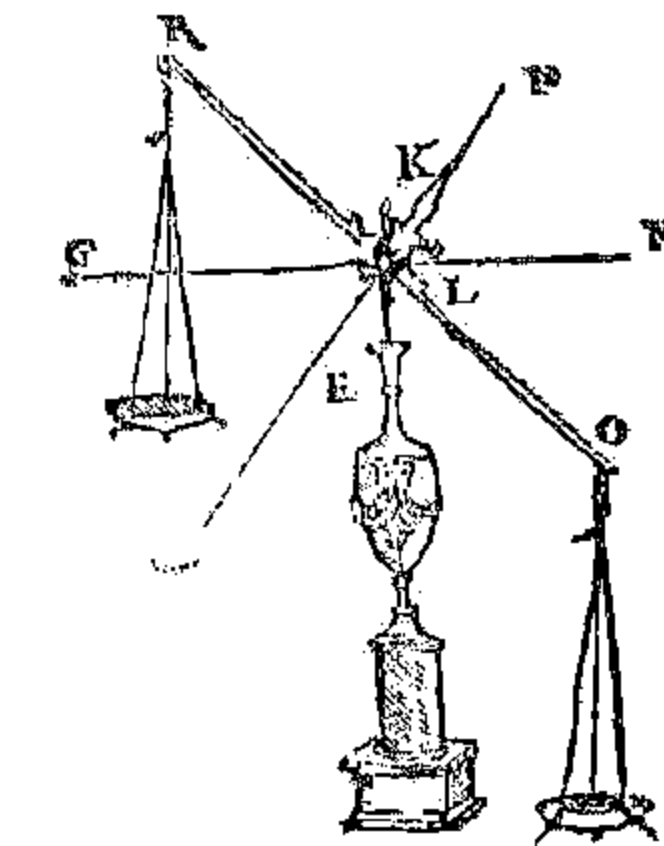
Ut autem maiores libræ exactiores sunt minoribus, palam est ex iis. Spatum enim sit centrum: id nanque manet, quod autem libræ vtrinque est, excentes à centro. Ab eodem igitur pondere citius moueri necesse est extremum libræ, quo plus à sparto discesserit. Et nonnulla quidem in parvis libris imposita non manifesta, sensui sunt pondera in magnis autem manifesta. Nihil enim prohibet minorem moueri magnitudinem, quâ vtrivisioni sit manifesta. In magna autem libra idem pondus visibile efficit magnitudo. Quædam verò manifesta quidem sunt in vtrisque, sed multo magis in maioribus, quoniam multo maior inclinationis sit magnitudo ab eodem pondere in maioribus. Quam ob rem machinantur ij, qui purpuram vendunt, ut pendendo defraudēt, tum ad medium spatum non ponentes, tum plumbum in alterutram libræ partem infundentes, aut ligni, quod ad radicem vergebat, in eam, quâ deferri volunt partem constituentes: aut si nodum habuerit. ligni enim grauior illa pars, in qua est radix, nodus verò radix quadam est.

Cur siquidem sursum fuerit spatum, quando deorsum lato pondere quispiam id amouet, rursum ascendit libræ: si autem deorsum constitutum fuerit, non ascendit, sed manet? An quia rursum quidem sparto existente, plus libræ extra perpendicularum sit: spatum enim est perpendicularū, quare

necesse est deorsum ferri id quod plus est, donec ascendat, quæ bifariam libram diuidit, ad ipsum perpendicularum, cum onus incumbat ad libræ partem sursum rapram.

Sit libra recta, vbi B C, spatum autem A D. Hoc igitur deorsum proiecto perpendicularum erit, vbi A D M. Si igitur in ipso B ponatur onus, B quidem erit vbi E, C autem vbi N, quâ ob rem ea, quæ bifariam libram secant, primò quidē erit D M ipsius perpendiculari: incumbente autem onere erit D C, quare libræ ipsius, vbi E N, quod extra perpendicularum est A M, vbi est P, maius est dimidio. Si igitur amoueatur onus ab ipso B, necesse est deorsum ferri N. minus enim est E. Si quidem igitur sursum habuerit spatum, rursum propter hoc ascendit libra. Si autem deorsum fuerit id quod substat, contrarium facit. Plus enim dimidio sit libræ, quæ deorsum est pars, quâ quod perpendicularum secat: quapropter non ascendit. Eleuata enim pars leuior est.

Sit libra recta vbi N perpendicularum autem K L M. Bifariam igitur secatur X C. Imposito autem onere in ipso N, erit quidem N vbi O, ipsum autem C vbi R, X L autē vbi T. Quare maius est X O, quâ X L R, ipso P X L. Et ablato igitur onere, necesse est manere, incumbit enim ceu onus excessus medietatis eius vbi est F. Cur exiguæ vires (quemadmodum à principio T L dictum est) vete, magna mouent pondera, veteis insuper

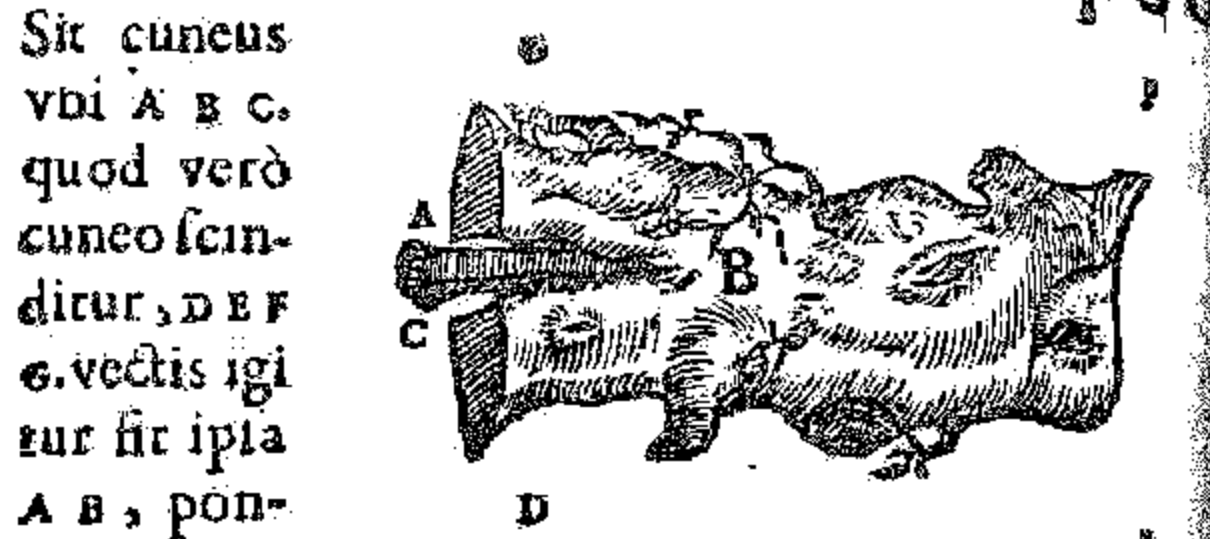
XIII. Cur circa idem iugum maiores collopes facilius, quam minores mouentur: & item succula, quæ graciliores sunt, ab eadem vi, quam crassiores? An quia succula quidem & iugum, centrum est: prominentes autem longitudines, ex quæ sunt à centro? Celerius autem, & plus mouentur, quæ maiorum sunt circulorum, ab eadem vi, quam quæ minorum. Ab eadem enim vi plus transfertur id extremum, quod longius à centro distat. Quam ob rem ad iugum quidem instrumenta faciunt collopas, quibus facilius versantur in gracilibus autem succulis plus fit id, quod extra lignum est. Hoc autem id efficitur, quod à centro exit.

XIII. Cur eiusdem magnitudinis lignum facilius genu frangitur, si quisquam æque diductis manibus extrema comprehendens fregerit, quam si iuxta genu: & si terra illud applicans pede superimposito, manu longè diducta cõfrigerit, quam propè? An quia ibi quidem genu cõtrum est, hic verò ipse pes. Quanto autem remotius à centro fuerit, facilius mouetur quodcunque. Moueri autem quod frangitur, necesse est.

XV. Cur ex, quæ circa litora appellantur, crocæ, rotunda sunt figura, cum alioqui à principio ex magnis sint lapidibus, ostresive? An quia ea, quæ plus recedunt à medio in motionibus, feruntur celerius? Medium enim fit centrum: interuallum verò ea, quæ à centro. Semper autem maior ab æquali motione maiorem describit circum. Quod autem maius in æquali pertransit tempore, celerius fertur. Quæ autem celerius ex æquali feruntur spatio, vehementius impetunt. Quæ autem magis impetunt, impetuntur & magis quam ob rem ea, quæ plus à medio distant, cõfringi necesse est: id autem cum patiantur, rotunda fieri est necessarium. Crocis autem propter maris motum, quoniam simul cum illo agitantur, in perpetui esse accidunt motione, eoque versatas modo semper offensare. Id autem ipsi maxime extremis contingere partibus est necesse.

XVI. Cur quando longiora sunt ligna, tantò imbecilliora fiunt: & si tollantur, inflectuntur magis, tametsi quod breue quidè est, ceu bicubicum fuerit tenuc: quod verò cubitorum centum, crassum? An quia & vectis, & onus, & hypomochlion, in leuando ipsa fit ligni præteritas? Prior namque illius pars ceu hypomochlion fit: quod verò in extremo est, pondus. Quam ob rem quanto extensius fuerit id, quod ab hypomochlio est, tantò inflecti necesse est magis. Quò enim plus ab hypomochlio distat, eò magis incuruati necesse est. Necessario igitur extrema vectis eleuantur. Si igitur flexilis fuerit vectis, ipsum inflecti magis cõ extollitur necesse est: quod legis accidit lignis: in breuibus autem quod vltimum est, quiescenti hypomochlio deprope fit.

XVII. Cur à paruo existente cuneo, magna scinduntur pondera, & corporum moles, validaq; sit impressio? An quia cuneus duo sunt vectes, sibi inuicem contrarij. Vterque autem & pondus habet, & hypomochlion, quod diuellit, & cõprimat. Plagæ quin etiam ipsius latio pondus, quod percutit & mouet, magnum facit: & quoniam motum mouet, ipsa celeritate valètius fit. Paruo autem existente vecte, magna illum consequuntur vires: quam ob rem vltra magnitudinis decentiam latet mouens.

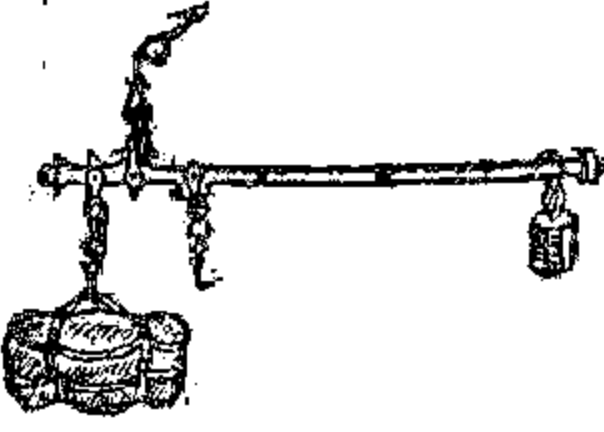

Sit cuneus vbi A B C. quod verò cuneo scinditur, D E F. Vectis igitur sit ipsa A B, pondus verò ipsius B inferior pars, hypomochlion autem D. huic autem contrarius vectis B C. Percussit igitur A C, utroque illorum vitur vecte. Scindit enim ipsum B.

Cur si quispiam trochleas componens duas in rignis duobus ad se inuicem iunctis contrario ad trochleas modo circulo funem circumduxerit, cuius alterum quidem caput tignorum appendatur alteri, alterum verò trochleis sit innixum, & à hinc initio trahere coeperit, magna trahit pondera, licet imbecillium fuerit vitium? An quia idè pondus à minori potentia si mouetur, vecte medio transfertur magis, quam à manu? Trochlea autem idem vecti facit. Quam ob rem si vna facilius traher, & ab vnico tractu multò grauius traher, quam facere possit manus, id ipsum duæ trochleæ plus quam in dupla velocitate leuabunt. Minus enim altera trahit, quæ si ipsa per se ipsam traheret, quòdo circa alteram iniectus fuerit funis: illa namque minus etiã pondus efficit. Pariq; modo si ad plures iniectus fuerit funis in paucis trochleis, multa fit differentia: quam ob rem à prima pondera quatuor minas trahente, ab vltima trahi multò minus. Et in re edificatoria facillime magna mouent pondera: traducit enim ab vna trochlea ad aliam, & rursus ab illa ad succulas & vectes. Hoc autem idem est, ac si multas facerent trochleas.

Cur si quis super lignum magnam imponat seculum, & de superque illi magnum adiciat pondus, illi qui quippiam, quod curandum sit, non diuidit: si verò securum extollens percutiat, illud scindit, cum alioqui multò minus habeat ponderis id, quod percutit, quam id, quod superiacet, & premittit? An quia omnia cum motu fiunt: & graue ipsom, grauitatis magis assumit motum dum mouetur, quam dum quiescit. Incumbens igitur connatam grani motionem non mouetur, motum verò & secundum hanc mouetur, & secundum eam, quæ est percussoris. Præterea, securi ipsa efficitur cuneus. Paruus autem existens cuneus magna diuidit, cum ex duobus sit vectibus contrario ad sese inuicem modo constitutis.

Cur statera, qua carnes ponderantur, paruo appendiculo magna trutinat onera, cum alioqui tota dimidiata existat libra? vbi enim onus imponitur, solùm suspèditur lanx: in altera verò parte sola est statera. An quia simul libram & vectem ipsam cõtingit esse stateram? Libram quidem, vbi spatiorum quodcunque statera sit centrum: in altera enim parte lancè, in altera autem pro lance æquipodij appendiculum habet.

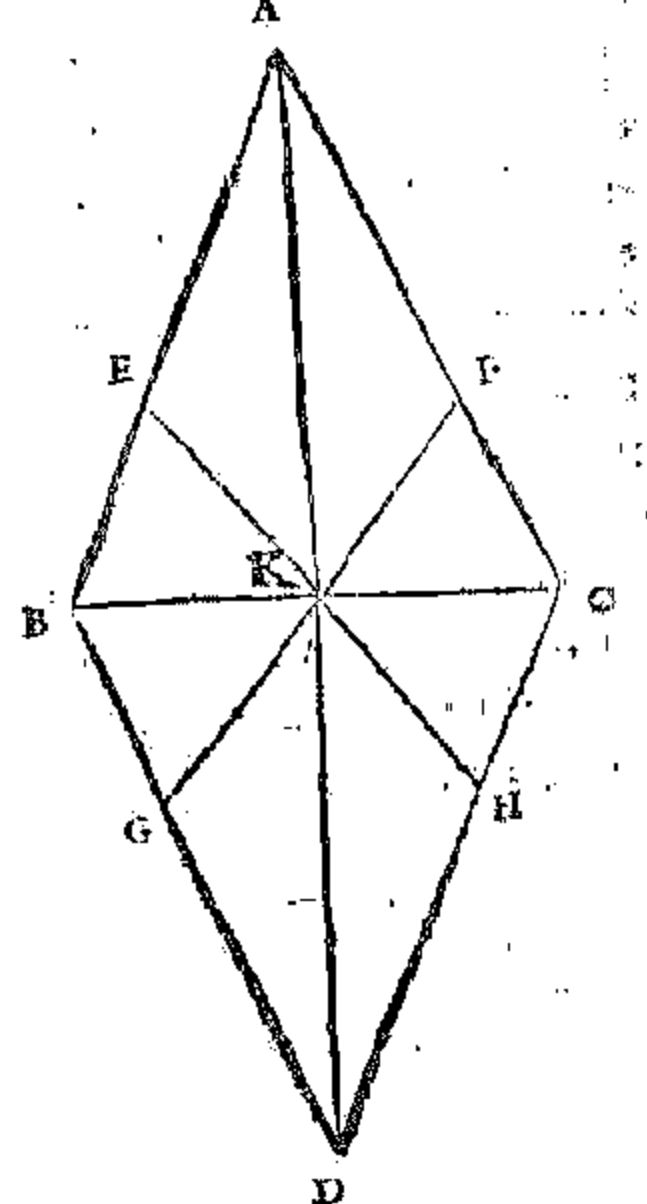

87. habet, quod libra incumbit, ceu si quis alteram apponderet lancem, & illi pondus imponeret. Manifestum enim quòd tantundè trahit ponderis ea, quod in altera iacet lance. Quemadmodum autem si vna libra multa sunt librae, ac talia insunt sparta multa eiusmodi librae: quorum vnusquisque quod insunt in seculo est ad appendiculum, statera est dimidiata: & omnino isthuc libra est, vnã quidem habens lancem, in qua pondus appenditur: alteram verò vbi in statera æquipondum. Quam ob rem appendiculi ad alteram sui partem est statera. Huiusmodi autè existens multa sunt librae: totiq; quot fuerint sparta. Semper autem quod lanci propinquus est spartu, appensioq; oneri, maius trahit pondus: quoniam fit quidem omnis statera inuersus vectis: hypomochlion namq; vnusquodq; spartu superne existens: pondus verò id, quod lanci inest. Quanto autem productior vectis fuerit longitudo ab ipso hypomochlio, tantò ibi quidem facilius statera trahet æquilibrum facit, pondusque statera trahit, quod ad æquipodij vergit appendiculum. Cur modici facilius dentes extrahunt dentiforcipis onere adiecto, quam si sola vrantur manu? An quia ex manu magis, quam ex dentiforcepe lubricus elabitur dens? An ferro id potius accidit, quam digitis, quoniam vndiq; dentem non comprehendunt: quod mollis digitorum facit caro: adheret enim, & complectitur magis. An quia dentiforceps duo sunt contrarij vectes, vnicum habentes hypomochlion, eius scilicet instrumenti connexionem? Hoc igitur ad extractionem vtuntur organo, vt facilius moueant. Sit dentiforcepis alterum quidem extremum vbi est A, alterum autem, quod extrahit, v: vectis autem vbi A D F: alter verò vectis vbi B C E: hypomochlion autem C O D: connexio verò vbi E: dens autem pondus. Vtroque igitur B & E simul comprehendentes mouent: quando autem commotus fuerit, facilius manu trahitur, quam instrumento. Cur naves absque idè facile cõfringunt instrumentis, quæ ad eum sunt vsus. Mulum enim auferretur vitium, motionis scilicet, & violentia. Præterea, duro & graui cõprimens instrumento citius cõfringet, quam ligneo, & leui. An quia sic vtrinq; à duobus comprimetur vectibus ipsa nux: à vecte autem facile diuelluntur onera? Id enim instrumentum ex duobus componitur vectibus, idem habentibus hypomochlion, connexionem videlicet ipsam, vbi est A. Quemadmodum igitur scire diductæ secundum extrema motis C D, ipsæ F esse à parua facilliter potentia conducerant. Quod igitur cum percussione fecisset pondus, id valentiores illa E & E v vectes efficiunt. Eleuatione enim in contrarium elati, & comprimentes, frangunt vbi est K. Hanc etiam ob causam quanto vicinior fuerit X, ipsam A, cõfringitur celerius. Quanto enim ab hypomochlio plus distat vectis, facilius & plus mouet ab eadem potentia. Est igitur A quidem hypomochlion ipsa autè D A F vectis: & item ipsa C A E.

Quàto igitur ipsum K vicinior fuerit angulo ipsius A, tantò vicinior sit connexioni, vbi est A. Hoc autem est hypomochlion. Ab eadè igitur potentia applicata re. F plus extolli necesse est. Quò ob rem quoniam ex cõtrario est eleuatio, necesse est magis cõprimi: quod autem comprimitur magis, citius frangitur.

Cur si duo extrema in rhombo puncta duabus ferantur lationibus, haudquaquam æquale vtunque eorum pertransit rectam, sed multò plus alterum? Idem autem est sermo, cur quod super latus fertur, minùs pertransit, quam ipsum latus. Illud enim diametrum minorem, hoc verò maius latus. Et hoc quidem vnica, illud verò duabus fertur lationibus. Fertur enim ex ipsa A B, A quidem ad ipsum B, B verò ad ipsum B eadem celeritate. Fertur autè & ipsa A B in ipsa A C iuxta C v eadem celeritate cum illis. Necesse igitur est A quidem in ipsa A O diametro ferri, B verò in ipsa B C, & vtranque simul pertransisse, & ipsam A B ipsum latus A C: latum enim sit ipsum A ipsam A E, A B autem ipsam A F, & proiecta sit E G iuxta ipsam A B, & ab ipso E similiter repleatur. Simile igitur fit quod repletum est, ipsi toti: æqualis igitur A si ipsi A E. Ipsa autem A B ipsam A F.

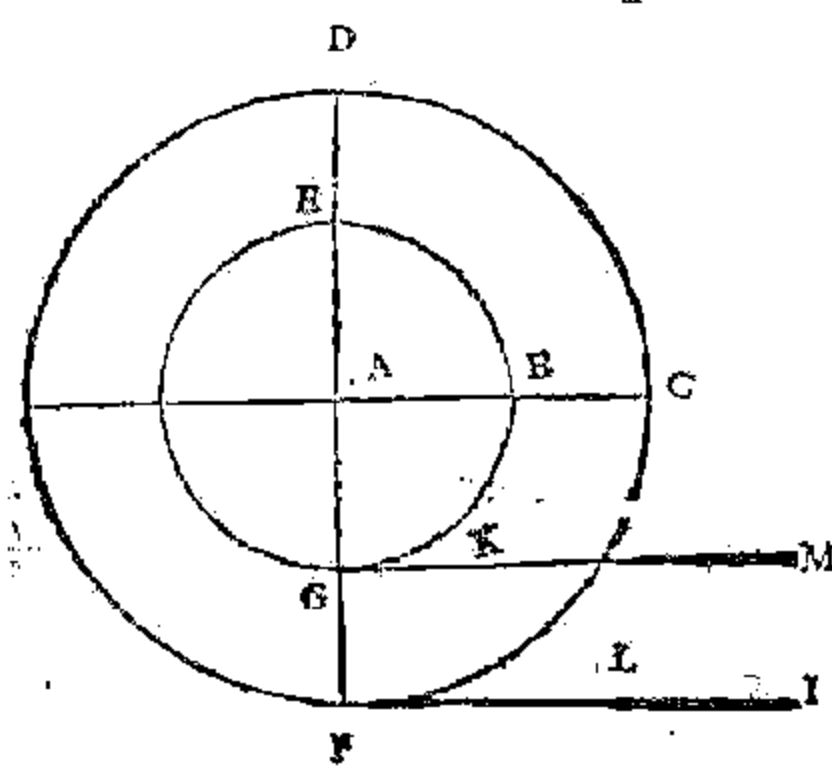

Et lata erit: in diametro igitur erit secundum K. Et semper necesse est ipsum ferri secundum diametrum: & simul A B latus pertransit latus A C, & ipsum A diametrum pertransit A D. Similiter etiam demonstrabitur & ipsum B in ipsa B C diametro latè: æqualis enim est ipsa B E ipsi B G. Repleto igitur ab ipso E quod intus est, toti est simile: & ipsum B in ipsa diametro erit secundum laterum connexionem. Et simul latus pertransit latus, & B ipsum B C diametrum. Simul igitur A multò plus ipsa A B pertransit, & ipsum latus minus latus eadem lata celeritate: & ipsum latus maiorem quam B pertransiuit vna lati latione. Quanto enim acutior fuerit rhombus, diameter quidè minor sit, A C autè maior: latus verò ipsius B C minus. Absurdum est enim (vt dictum est) id, quod duabus fertur lationibus, aliquando ferri tardius illo, quod fertur vnica: & vtriusque positis æquali velocitate punctis, alterum pertransire maiorem. Causa autem est, quoniam ei, quod ab obtuso fertur angulo, ambæ ferè cõtrarij sunt lationes, & illa secundum quã ipsum fertur, & illa secundum quam ipsum à latere defertur. Ei autè, quod ab acuto fertur, accidit vt ad idè fertur. Coadiuuat enim quæ ipsius est lateris, illam quæ est super diametrum. Et quanto hunc quidè acutior feceris, illum verò obtusum magis: hæc quidè tardior erit, illa verò celerior. Hæc quidè igitur magis cõtrarij sunt, quoniam obtusior sit angulus: illa verò ad idem magis, quoniam lineæ coarctantur. Ipsum enim A ferè ad B B idem

idem fertur secundum ambas lationes. Coadiuuatur igitur altera: & quanto sanè acutior fuerit angulus, tanto magis ipsum a ad cōcrarium. Ipsum enim ad b fertur. Latus autē defect ipsū ad d. Et quanto sanè obtusior fuerit angulus, magis contrariæ sunt lationes. Rectior enim efficitur linea. Si autē omnino recta fieret, penitus utiq; essent cōcrariæ. Latus verò secundū vnicam latum lationem, à nullo præpeditur. Rationabiliter igitur maiorem pertinuit.

xxiii.

Dubitatur, quam ob causam maior circulus equali minori circulo conuoluitur lineæ, quando circa idem centrum fuerint positi: s'orsum autem reuoluti, quemadmodum alterius magnitudo ad magnitudinem se habet alterius, sic & illorū ad se inuicem sunt lineæ. Per eandē, vno etiā & eodē vtriusq; existente centro, aliquando quidem tanta sit linea, quā conuoluntur, quantā minor per se conuoluitur circulus, quandoq; verò quantā maior. Quod quidem igitur maiore conuoluitur maior, manifestum est. Angulus enim sensu videtur esse cuiusq; circumferentia propriæ diametri, maioris circuli maior, minoris minor: quā ob rem eandem habebunt proportionē secundū sensum ad se lineæ, secundum quas fuerint conuoluti. Verum enim uero quod etiā æqualem conuoluntur, quando circa idem fuerint positi centrum, manifestum est: & sic sunt aliquando quidem æquales lineæ, secundum quam maior conuoluitur circulus, aliquando verò secundū quā

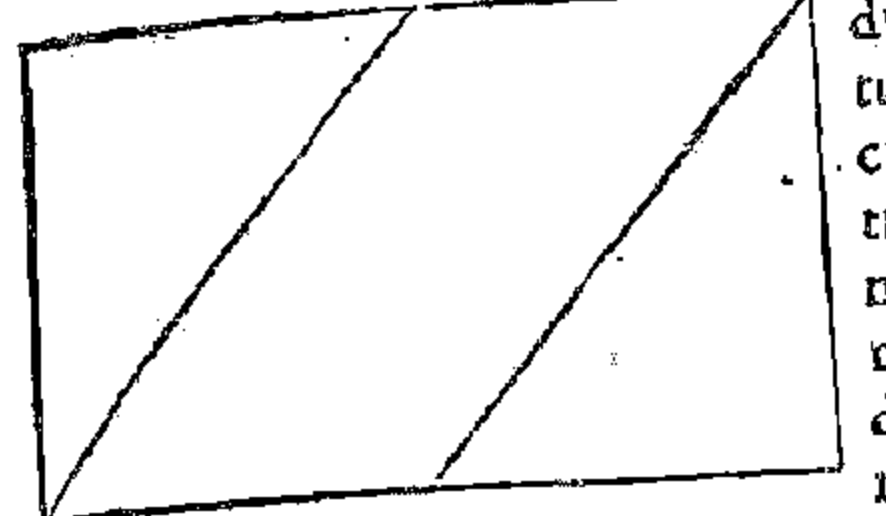

Si igitur minorem mouero, idem mouēs centrum, vbi a, maior autem sit annexus: quando igitur a b fuerit recta ad ipsam g k, simul & a c sit recta ad ipsam f i: quam ob rem æqualem semper translata erit, ipsam quidem g k, vbi est g b circumferentia: ipsam verò f i, quæ est vbi f c. Si autē quanta pars æqualem conuoluitur, manifestum est quod totus circulus toti circulo æqualem conuoluetur. Quare quando b g linea ad ipsum peruenerit k, & ipsa f c circumferentia erit in ipsa c l, & vniuersus erit conuolutus circulus. Similiq; modo si magnum mouero, illi paruum annexens, eodem existente centro: simul cum a c ipsa a b perpendiculum & recta erit hæc quidem ad ipsam f i, illa verò ad g m. Quam ob rem quando hæc quidem æqualē ipsi g m pertransierit, illa verò ipsi f i, & rursum facta fuerit recta ipsa f a ad ipsam f l, & ipsa a c rursum recta, velut à principio erant in ipsi m i. Hoc autē neq; aliqua intercedente mora maioris ad minorem, vt scilicet per aliquod temporis spatium staret in eodem puncto, neq; transiente minore aliquod punctum maiorem quidem æqualem minori pertransire, hunc autem maiori, absurdum est. Præterea, vnica etiam

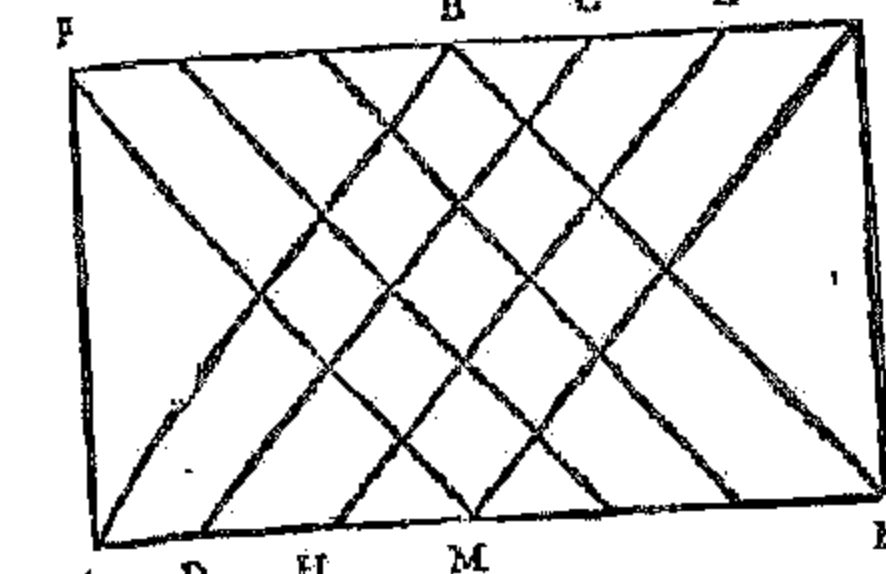
semper existente motione, centrum motum interdum quidem magnam, nonnunquam verò minorem conuerti, admirandum est. Idem enim celeritate eadem latum æqualem natum hoc est pertransire: eadem autem celeritate vtrorq; modo æqualem licet mouere. Principiū autem sumendum est circa istorum causam, quod eadem potentia & æqualis hanc quidem tardius mouet magnitudinē, illam verò celerius. Si enim fuerit quippiā, quod à se ipso moueri natū non sit, si simul & illud mouerit, quod natū est moueri, tardius mouebitur quā si ipsum per se moueretur. Et si quidem natum fuerit moueri, non simul autem moueatur, similiter se habebit. Et impossibile certe est, plus moueri, quā mouens: non enim suam ipsius mouetur motionem. Sit igitur circulus maior vbi a, minor autem vbi b: vbi minor maiorem impellet, reuolui simul cum impulsione: tantum autem, quantū minor reuolutus est, si nihil ipse sui ipsius motione mouetur. Quomodo enim, & quantū mouit, tantū motū esse necesse est, quod mouetur ab illo. Sed profectò paruus circulus tantum seipsum circulariter mouit, quantum est pedalis quantitas (tantum enim sit id, quod motus est) & magnus igitur tantum motus erit. Similiq; modo si magnus paruum mouebit, motus erit paruum quemadmodum maior. Per se autē motus illorū vtrūlibet, siue celeriter, seu tardē eadē velocitate, statim quantum maior natus est circumferri lineam: quod difficultatem facit, quod nō similiter faciunt quando fuerint cōnexi. Hoc autem est, si alter ab altero moueatur, non quam uatus est, neq; peculiariter motionem. Nihil enim refert circumponere, & annexere, aut coniungere vtrumlibet alteri. Similiter enim quando hic quidem mouet, ille verò mouetur ab isto: quantū utiq; mouerit alter, tantū alter mouebitur. Quandoquidē igitur adiacēs mouerit, aut propensus, non semper conuoluitur: quando verò circa idem positi fuerint centrum, alterū ab altero semper conuolui necesse est. Sed nihilō minus non suam ipsius motionē mouetur alter, sed veluti nullam haberet motionem: & si habuerit, illa autē nō vtatur, tantundem accidit. Quandoquidē igitur magnus mouerit sibi alligatū paruum, paruum mouetur quantū ille: quando autem paruus, rursus magnus quantū iste: separatus autē vtrorq; se ipsum mouet. Quod autē eodē existente centro, & mouente eadē velocitate, accidit inæqualem illos pertransire lineā, paralogismo sophisticè vitur is, qui dubitat. Idem enim ambobus est centrum, verūm per accidens, veluti musicam & album. Esse enim vtriusque circuli centro non eodem vitur. Quandoquidem igitur mouens fuerit paruus, vt illius centrum & principium: quando verò magnus, vt illius. Non igitur idem simpliciter mouet, sed est quo modo.

Cur lectulorum spondas secundum duplam faciunt proportionem, banc quidem sex pedum, vel paulò ampliorem, illam verò trium? Curve non secundum diametrum illos restibus extendunt? An tantos quidem magnitudine faciunt, vt corporibus sint

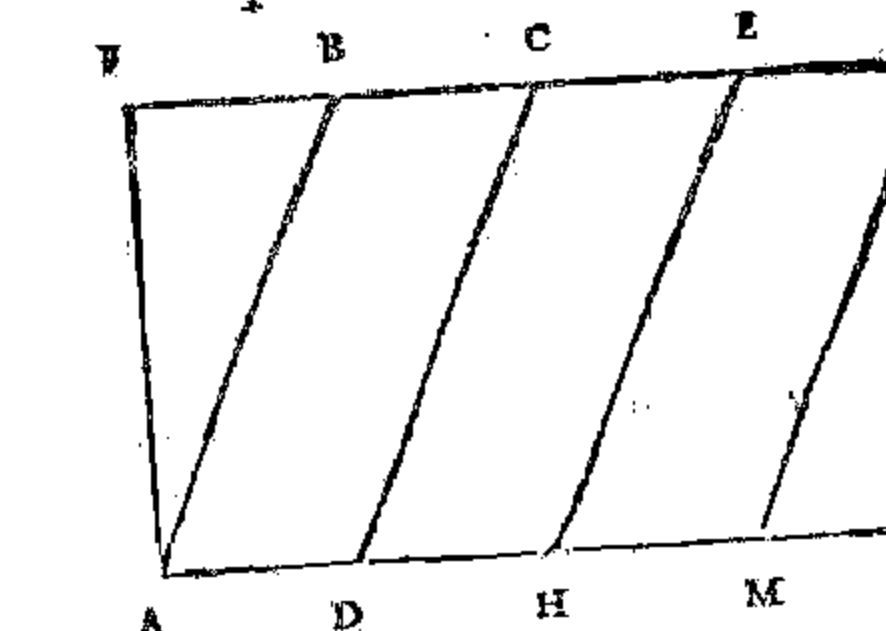
int proportionem habentes? sunt enim sic secundum spondas dupli, longitudine quidē cubitorū quatuor, latitudine verò duorum. Extendūt autē illos nō secundum diametrum, sed ex opposito, vt & ligna minus distrahantur. Celerrimē enim sciuntur secundum naturam diuisa, & eodem modo distensa laborant maximē. Amplius, quoniam opus est vt restes pondus ferre possint, si certe pondere imposito minus laborabunt, si transuersum, quā si obliquē, extendantur. Præter ea hoc etiam modo minus absumitur restium. Sit enim lectulus a f g k, & bifariam diuidatur ipsa f g secundum b: æqualia certe foramina sunt in ipsa f b, & in ipsa b a: latera enim sunt æqualia: nam totum f g duplum est. Extendunt autem, vt descriptum est, ab ipso a ad ipsum b: ita vbi est c, ita est d, ita vbi

h, postea vbi e, & eodem semper modo, donec ad angulum peruenerit alium. Duo enim anguli restibus habent capita. Aequales autem sunt restes secundum curuaturas, videlicet a b & b c, ipsi c d & d e: & alia simili se habent modo, quoniam eadem demonstratio: ipsa enim a b æqualis est ipsi b c: æqualia enim sunt latera (spatij) b c, m a, & lateramina æquē distant. Ipsa autem b c æqualis est ipsi m a. Angulus enim b æqualis est angulo c. In æqualibus enim hic quidem intus, ille verò extrā: æ b quidem est semirectus. Est enim f b æqualis ipsi f a. Et angulus vbi f, rectus est: b autem angulus æqualis ei, vbi est g: quoniam quadratum altera parte longius, duplum est: & ad medium est curuatura: quam ob rem a d ipsi b g est æqualis huic

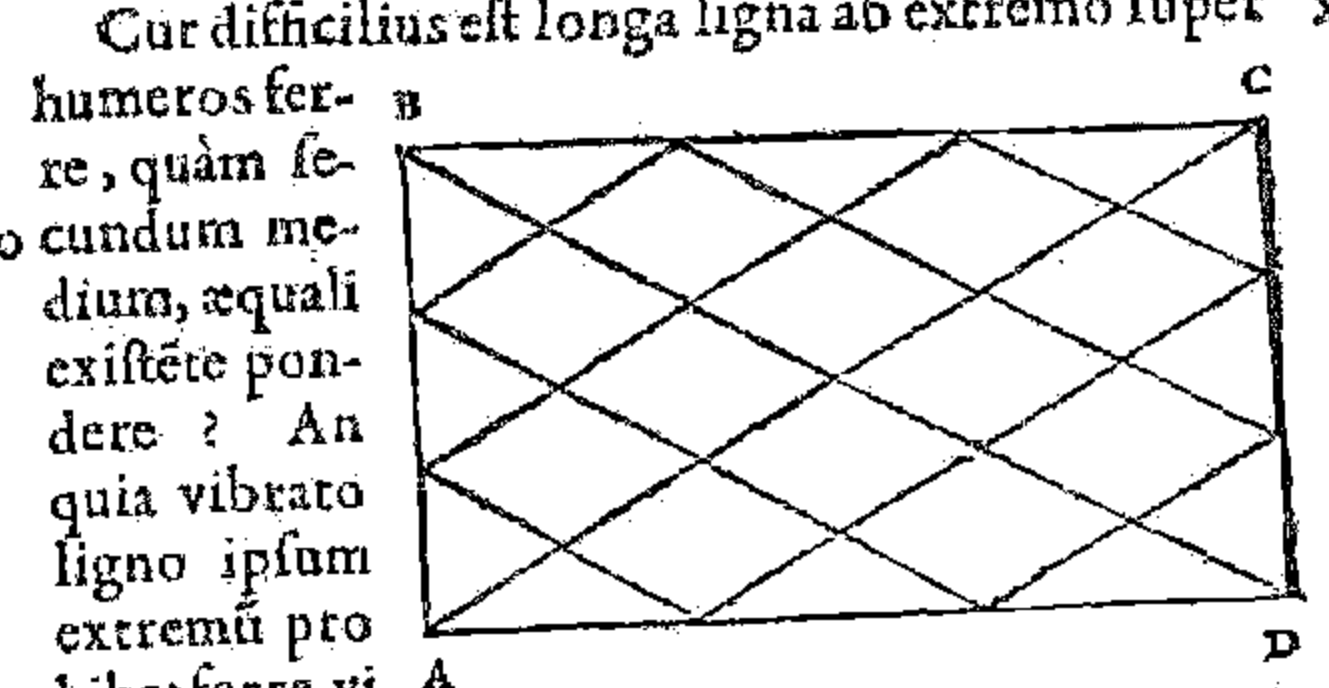

verò ipsa h m, Similiq; modo demonstrantur aliæ, quoniam æquales sunt duæ, quæ secundum curuaturas sunt, duæ bus. Quare manifestum est quod tot sunt restes in lectulo, quot sunt quatuor, sicut a b. Quanta autem foraminum est multitudo in ipso f g latere, & in eius dimidio f b est medietas. Quam ob rem in dimidiato lectulo tanta restium magnitudines erunt, quantum est a b: multitudo verò tot, quot in b g sunt foramina. Hoc autem nihil refert dicere, quā quot sunt in ipsi a f & b f simul sumptis. Si autem secundum diametrum extendantur restes, quemad-

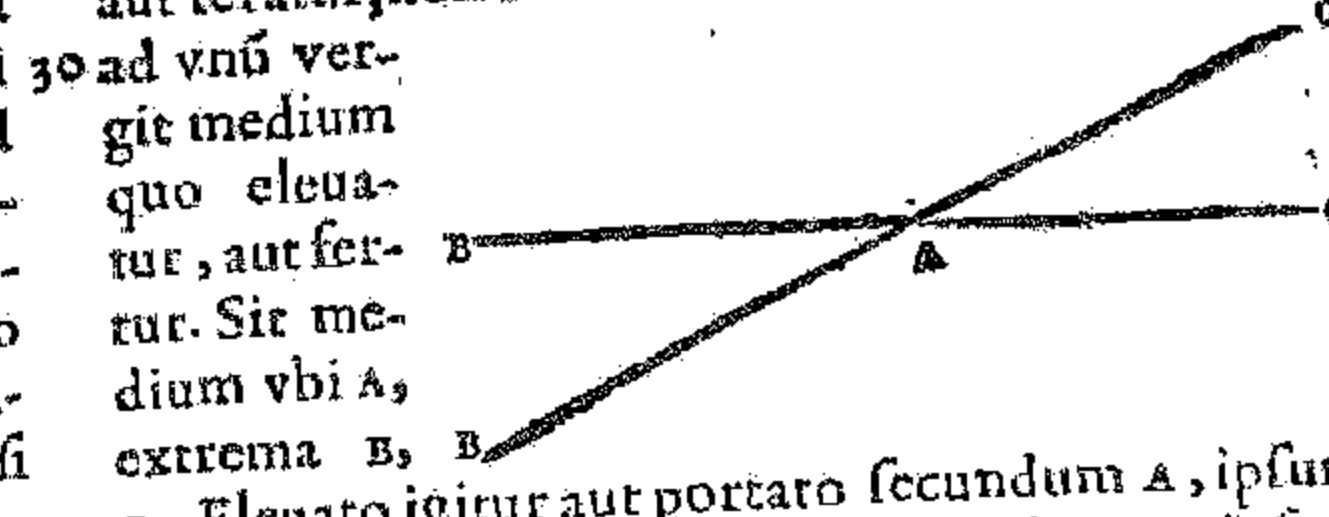

modum se habet in lectulo a b c d: dimidia non tot sunt, quot amborum latera f a f g, æqualia autem quot in ipsi f b, f a, sunt foramina: maiores autem sunt ipsæ a f, f b, duæ existentes, quā a b. Quare restes in tantum maior, quantum ambo latera diametro sunt maiora.

Cur difficilius est longa ligna ab extremo super humeros ferre, quā secundum medium, æquali existente pondere? An quia vibrato ligno ipsum extremū prohibet ferre, vbi

bratione magis retrahens lationem. An quoniam licet nihil inflectatur, neque multam habeat longitudinem difficilius tamen ad ferendum est ab extremo, quoniam facilius ex medio eleuatur, quā ab extremo, & ideo sic ferre est facilius. Causa autem, quoniam secundum medium quidem eleuato ligno semper sese inuicem suspendunt extrema, & altera pars alteram bene subleuat. Medium enim veluti centrum sit, vbi habet is, qui eleuat, aut fert. Extremorum igitur vtrunque deorsum vergens, sursum suspenditur. Quod si ab extremo eleuetur, aut feratur, non sanè facit: sed vniuersum pondus

ad vnū vergit medium quo eleuatur, aut fertur. Sit medium vbi a, extrema b, b c. Eleuato igitur aut portato secundum a, ipsum quidem b deorsum nutans, sursum eleuat: ipsum autem c deorsum nutans, b sursum eleuat: ambo autem sursum eleuata hoc faciunt.

Cur si valde procerum fuerit idem pondus, difficilius super humeros gestatur, etiam si medium quispiam illud ferat, quā si breuius sit? Quod enim dudum dictum est, causa non est sed vibratio nunc est causa. Quando enim productius fuerit, vibrantur extrema: quam ob rem contingit portantem difficilius gestare. Vibrationis autem causa est, quoniam ab eadem motione magis transferuntur extrema, quanto procerius fuerit lignum. Humerus quidem sit centrum vbi a manet enim is: ipsæ autem a b, a c, quæ sunt ex centro: quanto autem maius fuerit id, quod ex centro est, siue a b, siue a c, plus transfertur (spatij). Demonstratum autem est hoc prius.

Cur iuxta puteos celonia faciunt eo, quo visuntur, modo? Ligno enim plumbi adiungunt pondus, cum alioqui vas ipsum & plenum, & vacuum pondus habeat. An quoniam duobus temporibus hauriendi diuiso opere, (intingere enim oportet, & id sursum trahere) continget demittere quidem vacuum facilius, trahere verò plenum difficulter. Commodum igitur est paulò tardius illud demittere.

xxvi.

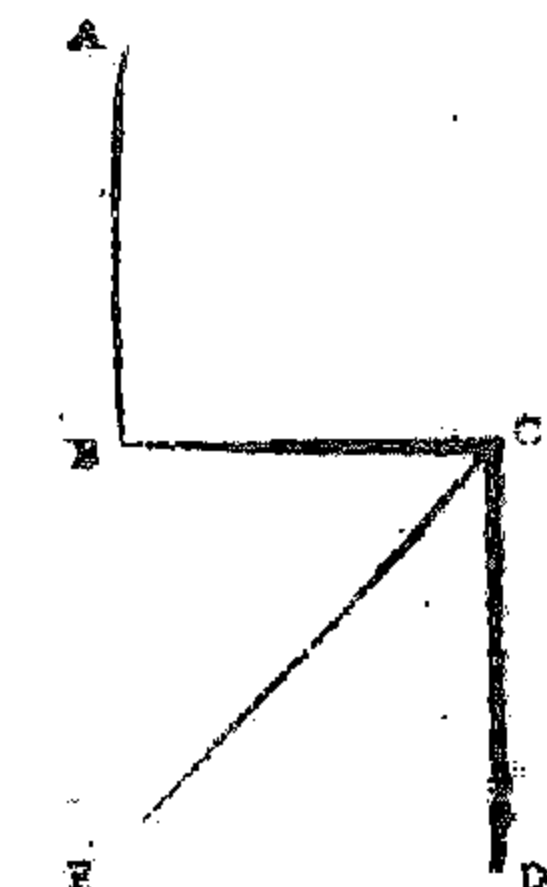
xxvii.

xxviii.

tere, cum multo leuius effectum sustollatur pondus: id autem facit in extremo celonio adiunctum plumbum, aut lapis. Demittendi quidem maius sit pondus, quam si solummodo vacuum oporteret dimittere: cum vero plenum fuerit sursum id rapit plumbum, aut quicquid illi ponderis inerit. Quam ob rem faciliora hoc modo ambo sunt, quam illo.

xxx. Cur quando super ligno, aut huiusmodi quopiam duo portauerint homines æquale pondus, non similiter premuntur, si ad vnum non declinet pondus, sed magis quanto vicinius fuerit gestantibus? An quoniam vobis quidem lignum efficitur: pondus vero hypomochlion: qui autem propior est ponderi ex iis, qui illud gestant, id quod mouetur: alter vero portantium, quod mouet? Quanto igitur plus distat à pondere, tanto facilius mouet, & alterum premit magis inferius, veluti contranite pondera imposito quod hypomochlion factum est. Si autem in medio inerit pondus, nihilò magis alter alteri sit pondus, aut mouet: sed eodem modo alter alter sit pondus.

xxx. Cur surgentes omnes, femori cruris ad acutum constituentes angulum, & thoraci similiter femur, surgunt: quod si non, haudquaquam surgere poterunt: an quia id, quod æquale est, quietis vbi que est causa: rectus autem angulus æqualitatis est, stationemque facit: quam ob rem ad similes fertur angulos ipsi terra circumferentia: non enim quod ad rectum est ipsi pauimento? An quoniam surgens sit rectus, statem vero necesse est perpendiculum esse ad terram? Si quidem igitur ad rectum debet esse, hoc autem est caput secundum pedes habere, & fieri oportet cum surgit. Quando quidem igitur fuerit sedens, secundum parallelum pedes habet & caput, & non in vna æquali. Caput sit A, thorax a b, femur b c, crura c d. Ad rectum autem sit & thorax, vbi A b, ipsi femori, & cruri femur sic sedente: quam ob rem eo se habentem modo surgere est impossibile: necesse autem est crura reclinare, pedesque constituere sub capite. Hoc autem erit, si c d fiet vbi c e, & simul surgere contiget, & in eadem æquali habere caput & pedes. Ipsa autem c e acutum facit angulum ad ipsam b c.

xxx. Cur facilius mouetur commotum, quam manes: veluti currus citius commotos agitans, quam moueri incipientes? An quia difficillimum est pondus mouere, quod in contrarium mouetur. Aufert enim quiddam ex motoris potentia, licet multò sit velocior. Necesse nanque est, tardio rem esse impulsionem illius, quod repellitur. Secundo autem loco, si quiescerit: resistit enim ipsum quiescens. Quod autem mouetur, ad id ipsum, ad quod impellitur, impellenti simile facit, ceu si quispiam mouentis potentiam, & celeritatem auget. Quod enim ab illo pateretur, vti que ipsum facit ex se commotum.

xxx. Cur ea, que proiciuntur, cessant à latrone? An quia impellens desinit potentia, vel propter retractionem, vel propter rei proiectionem inclinationem,

quando ea valentior fuerit, quam proicientis vires? aut isthac ambigere principium relinquentes absurdum est.

Cur quippiam non peculiarem sibi fertur latronem, impulsore alioqui non consequente? An videlicet quoniam primum id efficit, vt alterum impellat: illudque rursus vt alterum. Cessat autem quando non potest amplius facere primum impellens id quod fertur, vt impellat, & quando ipsius lati grauitas nutu suo declinat magis, quam impellentis in antè sit potentia.

Cur neque parua valde, neque magna longè proici queunt, sed commensurationem quandam illa habere oportet ad id, quod proicit? An quia necesse est, quod proicitur, & impellitur, contraniti ei, vnde impellitur. Quod autem magnitudine sua nihil cedit, aut imbecillitate nihil contranitur, non efficit projectionem, neque impulsionem. Quod enim multò impellentis excedit vires, haudquaquam cedit: quod vero multò est imbecillius, nihil contranitur. An quia tantum fertur id, quod fertur, quantum aëris mouerit ad profundum: quod autem non mouetur, neque mouebit quippiam. Accidit autem illis ambo isthac habere. Valde enim magnum, & valde paruum, ceu non mota existunt alterum nanque nihil mouet, alterum vero nihil mouetur.

Cur ea, que in vorticosis feruntur aquis, ad medium tandem aguntur omnia? An quia magnitudinem habet quodcumque fertur, quam ob rem illius extrema in duobus sunt circulis, hoc quidem minori, illo vero maiori: quare maior distabit, quoniam celerius fertur, & rursus impellit illud ad medium. Quoniam autem id, quod fertur, latitudinem habet, & iste rursus idem efficit, & ad interiorum propellit, donec ad mediū perueniat. An quia quod fertur, simili se habet modo ad omnes circulos propter medium? Medium enim in vnoquoque circulo æqualiter distat. An quia quorum quidem circula aqua latio non superior propter magnitudinem, sed grauitate sua circuli celeritatem excellent, ea necesse est relinqui, & tardius ferri. Tardius autem minor circulus fertur. Non idem enim, in tempore æquali magnus cum paruo reuoluitur circulus, quando circa idem fuerint medium. Quam ob rem in minori circulo relinqui est necesse, donec ad medium perueniant. Quorumcumque autem superior à principio fuerit latio, ea finiens idem efficit. Oportet enim hunc quidem statim, alterum vero celeritate superare grauitatem: quam ob rem ad interiorum semper circulum relinquerit quodcumque. Necesse enim est quod non superatur, aut in exteriori, aut in interiori moueri. In illo autem, in quo est, impossibile est ferri, quod non superatur: adhuc vero minus in exteriori. Celerior enim exterioris circuli est latio. Restat igitur, vti id, quod non superatur, ad interiorum transferatur. Semper autem vnumquodque proficit, vt non superetur. Quoniam vero peruenit ad medium, sinem quidem efficit vt quippiam moueatur, stat autem solummodo ipsum centrum, ad hoc sanè omnia congregari, necesse est.

MECHANICARVM QVAESTIONVM ARISTOTELIS FINES.

IN ARISTOTELIS

Librum De Insecabilibus Lineis Commentarius,

Iacobo Scheckio Interprete.

VM PARMENIDES ens vnum, & excepto ente reliquorum nihil esse, vt quæ non entia ritè appellari possint, disputando assereret, eò videtur in hac sententia perstruissè, ne si ens multa concederet existere, ipsum quoque non ens, in rerum naturam induceret. Ita enim ait, omnia, quæ sunt, quoad esse dicuntur, vnum sunt, eum in ea ratione, qua ens dicuntur, conueniant: multa vero essent, & non ens vnum, si quidem aliud quiddam, quam ens, de his prædicaretur: atqui ab ente aliud, diuersumque nihil est, excepto non ente. Ipsum igitur non ens existere oportet, si præter ens aliud quiddam esse dicatur. Quam ob rem ens ratio eius sit vna, ita de ceteris prædicabitur, vt causa ipsius omnia vnum quiddam (ens scilicet) existens, cum excluso ente nihil neque esse, neque cogitari possit. Proinde quod vacuum in rerum naturam ne induceretur, quod re vera non est ens, multitudinem, ac numerositatem rerum inficiari maluerunt. Quod enim entia discernerent vacuum à physiologis, præsertim vero Pythagoricis, inducebatur antiquitus. Atque istius quidem hominis opinionem cum Platonicis, Xenocraticisque assensu essent incogitantè admodum, his argumentis fidem dederunt, illis vero, qui sectione indefinenti, ac infinita partitione eius quod est, atque vnum reparatur, multa esse demonstrant, adeò que planum facere videntur, simpliciter vnum non esse, quod ens appellatur, si secari illud, ac diuidi queat, quemadmodum Parmenides, ac Zenon sunt arbitrati, vt in Platonis Parmenide videtur est, his, inquam, Plato, & Xenocrates contradicentes impartibiles quasdam magnitudines confixerunt, quibus vt essentia ratio proprie tribueretur ita eum essentia impartibilis vnitas cõiuncta foret, minime vero diuisionem, cum essent tropa, admitterent. Aristoteles certè cum multis aliis in libris hanc opinionem refellit, quòd scilicet insecabiles nullæ sunt magnitudines, sed diuidi omnes sine exceptione posse, vt in tertio quoniam libro, eum inquit, non difficile admodum esse lineas insecabiles refutare: tum vero, atque in primis in libro, quem de generatione corruptionem memorat: prodidit, ex professo illi opinioni contradicens, suam hac de re omnem opinionem exposuit, qua statueret videret quantumlibet magnitudinem diuidi ad infinitum vsque posse: infinitum vero illud cuiusmodi sit, in Phisicis ostendit, cum potentia, non acta, infinitum hoc assereret: enim diuisio talis

si finiri possit aliquando, eam consistere aliquando, ac cessare oportebit, nec quicquam, quod propterea diuidi possit superesse. In hac quidem præfati tractatione peculiari quadam & singulari disputatione de hisce rebus disserit, in primis more dialectico aduersariorum argumenta proponens. Nam cum ad alia veillis dialectica sit: tum vero aptissima est, qua differens in vtranque partem, quod magis verisimile existat indagare queat. Sunt ne igitur, inquit, lineæ insecabiles, aut magnitudines quæpiam? quarum sunt quadam duplicem habentes protentionem, vt superficies: quadam tribus patent interuallis, vt corporea magnitudines. Nam superioribus duabus dimensionibus tertia hæc spissitudinem addit: in summa magnitudo quaritur, an sit aliqua insecabilis quemadmodum opinantur quidam. Hac proposita questione primò argumenta in medium affert, quibus insecabiles quantitates tueri quidam conantur, quorum illud primum est. Similiter in rebus vt paucitas cum paruitate, ita multitudo cum granditate deprehenditur: quapropter si in paruo sectiones infinitæ (quemadmodum Aristoteles inquit) admittuntur, futurum est, vt res ea pauca, paruaque dici nequeat, sed potius multa, magnaque appellatur. Quomodo enim paucum illud dici queat, cum infinitis partibus disceptum, dissectumque sit? Aut qui parua res erit, quæ infinitas sectiones inspicere possit? Quocirca pauca, paruaque, aut nulla erunt, sed magna omnia, & multa, aut quatuor hæc erunt eadem: aut si verum esse neutrum existimandum sit, magnitudines impartibiles esse necesse fuerit, quæ appellationem hanc sortiantur, paruitatis scilicet, paucitatisque, vt quæ in exilia se ipsi diuelli amplius nequeant, & in se ipsi plures diuisiones admittunt. Dicunt etiam aliter, quòd si infinitas sectiones magnum pariter, & paruum pari sint idonea, nec magnum plures, pauciores vero paruum ac minores partes obtinebit, quia differre magnum & paruum inter se dicimus. Necesse igitur imperem magnitudinem existere, cuius respectu magnum plures habeat eiusmodi, paruum vero pauciores possideat, nec multitudine æquales cum his, quæ in magno includuntur. Et illud quidem ab absurdo ductum est argumentum. Attamen quòd si ideae quadam sunt, quemadmodum is, qui hæc asserere conatur, sentit, & non hominis aut bouis formam, sed lineæ etiam, ac superficiæ, ac corporis erunt ideae, necesse est, cum lineæ quadam sit idea, eam priorem reliquis numero differentibus lineis existere, quæ nomen, ac definitionem vniuocam

obtinere, pro eo ut isti etiam, qui ideas astruunt, non inficiantur. At enim partes toto priores exillimantur, quocirca & hæc linea idea secabilis reputari debet, & si quidem non in partes infinitas, in numero certe finitas diuidi necesse erit, quod nec isti negare in animum inducent. Priores igitur huiusmodi lineæ partes fuerint, quæ idea statuitur, quam sic ipsa linea, cuius partes esse dicuntur. Enimvero diuidi eam posse cum sit linea, omnes contentiunt philosophi, cum quantitas omnis sit secabilis. Et sic igitur huiusmodi lineæ partes priores, quam ipsa tota sit: at prima hæc linea, & non ex aliis enata, cum idea sit, dicitur. Mirari verò posset fortasse quispiam, quid rationi huic auctoritatis ex eo accedat, si primam lineam, quæ idea dicitur reliquarum, in partes non infinitas, sed finitas diuidi posse contendunt. An quod conuenientius, multò que aptius hoc dici videretur, si in partes finitas quantitatem secari concedant? Procinus enim ex his partibus finitis magis apponitur continuam lineam architectari videntur. Nam is, qui in partes infinitas lineam diuidi posse ad stipulabitur, eadem ratione ex infinitis etiam componi eandem affirmabit. Principia autem finita rerum omnium potius videntur constituenda, cum infinitorum neque scientia sit vlla, neque apta conagmentatio. Aut dicendum fortasse hoc modo est, hæc Aristotelis verba aduersus ideas infinitas, quibus eas generatim referret, ut si quantitatem ideas sint, eas instar linearum diuidi posse, ita quæ ex his coalescunt figura, scilicet *τὸ διὰ τῆς ἴσως* & *διὰ τῆς ἰσῶς*, nata *ἐκ τῆς ἀσπῆρας*, & omnino fore ut superficies quælibet, corpusque quocumque secari posse videatur. Plato autem infecabiles, & *ἀσπῆρας* ponit ideas. Licet autem aliter etiam respondere, Platonicos cum ideas harum rerum statuunt eos voluisse eo ipso quod nominantur ideas non secabiles, sed indiuiduas quantitates quasdam constituere, ut *τῆς ἀσπῆρας* posita, id est, necesse illi non esset & hanc admittere, quod diuidi apta esset, eoque facto immobilitas huius, *ἢ τῆς ἀσπῆρας*, id est, patiendi carentia tolleretur, quemadmodum de ideis omnibus sentiunt: quod magis primam hanc lineam infecabilem repræsentarent, hoc argumento vfos arbitrandum, & si hoc modo alterum argumentum intelligatur, non omnino pessimum videbitur. Tertium est, si corpora quædam sunt elementa elementis verò prius nihil, partes autem toto priores, infecabiles sanè erunt elementa, ut ignis, & reliqua, propterea ne prius aliquid ipsius elementis statueretur: nam si diuidi possent, partes priores elementorum, quam ipsa tota elementa, videri possent. Ex quo sequitur illud, ut non modo res intelligibiles, quemadmodum Deus, & intelligentia sint indiuiduæ substantiæ, sed in rebus etiam corporeis, & sensibilibus quiddam sit, quod diuidi nequeat, ut elementum, ut *διὰ τῆς ἴσως*, & *διὰ τῆς ἰσῶς*. Et quorsum hæc, dicat fortasse aliquis, quid ad præsens pertinebunt, quod isti probare moluntur, magnitudines non infinitas, sed finitas se ratione diduci posse. Quare dicitur illud, & cuiusmodi isti quidem non modo ideam indiuiduam, infecabilemque posuerunt, sed elementa quoque, ut ignem, & reliqua, vel potius *τὸ διὰ τῆς ἴσως*, & *διὰ τῆς ἰσῶς*,

& ex eo conuincere voluere non modo non omne corpus infinita partitione dissecari, sed simpliciter quædam corpora infecabilia. Elementa enim cum sint corpora, non diuidi posse, quod non primis his corporibus priora constituantur quædam, scilicet partes toto priores: syllogismus autem demonstratiuus videretur. Principiorum non sunt principia, ut partes totius: elementa sunt principia, quare eorum alia non erunt principia, ut partes totius, quare in partes non diuidi poterunt vllas. Maior per hypothesein ita sumi queat cum disiunctione. Hæc corpora diuidi possunt, aut non diuidi: si diuidi possunt, ergo partes toto priores, & ita primis erit prius aliquid: elementa autem prima sunt, diuidi igitur in partes non possunt, infecabilia igitur. Syllogismus est in tertio modo hypothesein, qui sublato altero, statuit alterum. Quartum, Zenonis est, cum inquit, fieri non posse, ut tempore finito infinita quispiam attingat cum mouetur: ut hora vna si quis stadium transeat, quod si stadium leuari in partes infinitas possit, attinget, qui stadium pertransit tempore finito, puncta infinita. Aliter quoque hanc diuisionem infinitam destruere conatur. Prius, inquit, necesse est, quam totum transeat spatium, dimidium perambulare. Prius verò quam hoc dimidium absoluas, huius cursus dimidium permeabis antea, & iterum huius, ita ut diuisio hæc in dimidia nunquam desinat. Proinde cum infinita pertransit tempore finito, quod super linea mouetur, & celerius tempore æquali plus spatij conficiat. Perincius enim quod mouetur (ut in Physicis exposita est) æquali tempore maius intervallo, minor tempore æquale, & interdum maius absoluit motus animi, qui velocissimus est, quamlibet diuisionem percipiens numerabit. Nam hoc modo motus dici solent, futurum me hercule est, ut finito tempore infinita enumeret. At si impossibile hoc sit, erit profecto linea infecabilis quædam. Aliud argumentum à mathematicis ductum est. Etenim si diuiditur symmetrica, id est, commensurabiles esse lineas, necesse fuerit infecabilem quandam lineam existere. Symmetrica enim lineæ dicuntur, quæ lineæ eadem mensurantur. Quæcumque igitur symmetrica, hæ mensuram ralem capiunt omnes. Erunt itaque longitudo quæpiam, qua mensurabuntur omnes, quam infecabilem esse necesse est: si quidem ea secari possit, partes hæ mensuram admittent respectu totius. Nam partes symmetricæ sunt toti, habebunt igitur partes & totum mensuram communem ex definitione symmetricæ, & rursum hæc ipsa mensura diuidetur, & simili ratione alia vestigabitur mensura, & huius iterum aliaque progressio nunquam cessatura est. Quo fiet, ut non vna mensura omnium symmetricarum linearum dari queat. Erunt enim hoc modo infinitæ mensuræ, sed symmetricas omnes habere vnam mensuram constar. Stabitur igitur in vna aliqua prima, quæ infecabilis erit, & cuius multiplicatione omnes symmetricæ composite erunt. Idem quoque, inquit, accidit in superficiebus, non modo in lineis, ex quibus describuntur figurae. Omnes figurae etenim huiusmodi ex rationalibus ut vocant, lineis progredientur. Sunt autem rationales, siue, ut Græci vocant, *ῥητά*, ad quas rectè si comparentur, innumerabiles, vel symmetricæ,

metra, vel asymmetrica nominantur, ad se ipsas: vicissim verò vel symmetrica sunt, vel non sunt, vel potentia solum symmetrica. Omnes autem figure ab eiusmodi lineis producuntur symmetricæ existunt, quæ ob causam & hæc communi quadam superficie mensurabuntur, & similis ratio in his erit, quæ in lineis ponitur esse, & eodem modo mensura indiuidua, ut non solum oporteat lineam infecabilem, sed superficiem quoque eiusmodi existere. Quod verò omnia non omnibus symmetrica sunt, ea diuisio ostenditur, quæ est in binomis: ut in 10. Eucl. pro. 4. 2. ostenditur dilucidè, quo in loco inquit geometra, binomium vno duntaxat puncto in nomina diuidi: quæ quo modo intelligi debeant, mox explicabimus. Inquit autem, si quæ mensura secundum certam lineam & definit in diuisa sit, neque *ῥητά*, neque *ἄλογον* fore, quemadmodum sit apotome ex binomii sumpta. Secundum se ipsas enim nullam habituras eiusmodi naturam: ad alias enim comparatas fore & dici consuevit *ῥητά*, & *ἄλογον*. In primis verò declarandum hoc loco est, quid *ῥητόν*, quid *ἄλογον*, quid *συμμετρῶν*, quæ *ἀσπῆρας*, deinde de argumenti vim demonstrabimus. Symmetrica quantitates dicuntur, quæ quantitate eadem mensurantur, siue quæ proportionem obtinent inter se collatae, sicuti numerus ad numerum, ut 16. ad 24: communis enim mensura quaternarius est. Asymmetrica verò nominantur, quarum nulla communis mensura constat, & in numeris quidem quædam modum in superficiebusprehenditur. Nam tamen nullus eorum numerus, unitas tamen aliquoties repetita vtrosque surer, unitas tamen aliquoties repetita vtrosque mensurabit: quo fit ut eiusmodi numeri cum reliquis omnibus respectu unitatis dici queant *συμμετρῶν*. Primi autem Pythagorici in magnitudine rationem, & modum *τῆς ἀσπῆρας* repererunt, ob diuisionem, quæ in his ad infinitum vsque pergit. Lineæ verò rectæ symmetrica dicuntur longitudo simul & potentia: vel potentia solum, non autem longitudo. Si quidem longitudo commensurabilis longitudo, quæque symmetricas esse necesse est: vicissim autem & è regione non oportet. Res autem melius isthoc exemplo liquebit. Esto linea sex unitatibus designata, altera quatuor, erunt sanè duæ illæ symmetricæ secundum longitudinem. Metitur enim mensura communis, binarius scilicet numerus, vel linea, quæ duas unitates in se continent. Illæ etiam lineæ efficiere magnitudines ac superficies possunt, ac potentia in se ipsis superficies commensurabiles includunt. Senarius enim in se ipsum reductus efficit 36. quaternarius verò in se ipsum 16. procreat. Atqui 36. & 16. symmetrica esse constat, adeoque quaternario mensurari. Quæ verò potentia commensurantur, non protinus longitudo etiam commensurabiles existunt, quam rationem diametris, & costæ eiusdem quadrati dilucidè ostendunt. Esto igitur secundum dilucidè ostenditur quadratum, quod sanè diametrum obtinebit, ut quadratum ex ea descriptum duplam habeat portionem ad quadratum, cuius est diametris, siue ad lateris quadratum: quocirca quadrata quidem symmetrica habebuntur. Nam duplum ad dimidium duplam esse nemo inficiabitur. Lineas verò ipsas

latus scilicet ad diametrum incommensurabiles longitudo esse necesse fuerit, quamquam potestate sint symmetrica. Possunt enim hæc lineæ in se ipsas ductæ symmetrica quadrata producere, quorum vnum ad alterum se proportione dupla habeat. Si verò quispiam contentiosius asserens, dicat eas lineas non potentia duntaxat, sed longitudo etiam symmetricas, is absurditatem hanc vitare non quibit, quin imparem numerum, 9. scilicet æqualem statuatur pari, 8. scilicet. Nam nemo nescius est, partem dimidiatam 16. esse 8. Porro ex latere in se ducto, ut antea diximus, quadratum alterum subduplum maioris creabatur. Minus itaque quadratum hoc dimidium maioris quadrati sortietur, 8. scilicet: minus verò quadratum nouenario censetur numero 8. igitur, & 9. pro eodem, & æquales haberi debent, quod magna absurditate laborare certis. Quod si diametri quadratum à costæ, quæ diametro commensurabilis sit, generari dicatur, ut si latus sit ternarius, diametros autem quaternarius, hoc etenim modo lineæ commensurabuntur etiam longitudo, efficietur quod à diametro produciatur tetragonum sedecim: erit me hercule is numerus & duplus ad octo, & rursus ad nouem duplus. Nam quadratum lateris nouenarius est, quo duplo maior superficies quadrati ex diametro producta geometricis demonstrationibus ostenditur: rursusque sit ut par numerus æqualis impari necessariò statuatur, quod ut absurdum, ita impossibile esse videretur. Porro autem proposita vna quæpiam linea, qualiscumque ea sit, ad quam reliquæ si comparentur, vel symmetrica inueniantur longitudo, & potentia, aut potentia solum, vel asymmetrica, eiusmodi lineæ à Geometricis *ῥητά* appellantur, quasi signum propositum quoddam dicas, & confessum. Nam quæ confessa, & definita sunt, *ῥητά* vocare solemus, ut cum dicimus *ἐστὶ ῥητικὴ σφαιροειδής*, id est, constitutis & descriptis concentibus. Illud tamen nomen ceu suum quoddam usurpant Geometrica. Quæcumque igitur proposita linea fuerit, hæc *ῥητά* dici consuevit, & quæ illi symmetrica existunt, siue longitudo, siue potentia, siue vtroque modo, *ῥητά* appellantur. Quæ verò ad eam sunt asymmetricæ, *ἄλογον*, inquit, Geometricas vocentur, & quod à proposita rationali describitur quadratum rationale, vel, ut Græci, *ῥητόν*: quæ verò illi quadrato commensurantur alia quadrata respectu eiusdem *ῥητά* dici solent: asymmetrica verò illi *ἄλογον* nominant. Symmetrica igitur, & asymmetricæ, in magnitudine natura existunt, *ῥητόν* verò, & *ἄλογον* positione, ut exempli gratia, propositæ cuiusdam lineæ hanc statuamus esse *ῥητά*, ut symmetricam illam verò *ἄλογον*, ut asymmetricam & rursus hanc *ῥητά* respectu alterius *ἄλογον* esse, & *ἄλογον* respectu alterius *ῥητά* pronunciamus. Inquit autem Geometricas, lineæ ex duobus nominibus composita, siue ex duabus rationalibus, siue confessis, secundum vnicum tantummodo punctum diuidi potest in sua nomina. Eiusmodi itaque *ῥητά* potentia tantum sunt symmetricæ, cuiusmodi lineæ communem mensuram, qua vtroque mensurantur, non habent, cum tantum hoc assequantur, quæ longitudo quoque symmetricæ existunt, non solum potentia. Quocirca non quælibet cuiuslibet

nos opponamus, pugnemusque argumentis, refellere nõ debemus. Si enim linea sit infecabilis, & recta, nimirum illi definitio vtriusq; quadrabit & linea, & recta: definitio autem impartibile vtriusq; convenire nequit, cum propterea quod ea neq; medium quorundã esse queat, cum quod neq; ipsa in se mediũ possideat. Nã linea infecabilis quomodo tandem cur longitudo, & sine latitudine, cum ipsa infecabilis existens, in tra superficie dari nequeat. Quemadmodum enim punctũ in medio duarũ linearum potentia est, cum vna & continua linea adhuc existunt duæ illa potentia, cum verò actu diuisa in puncto fuerit, cum punctũ actu secundũ diuisionem constituitur: ita quoq; linea duas continens superficies, cum actu superficies dissecta fuerit, & duæ superficies actu constituta sint, linea sanè actu existens, actu diuisionem factam commouit: ita verò cum posita sit atomos, & dimensionis expertis, quo pacto medium fuerit inter superficies duas, quæ ratione latitudinis diuiduntur. Necesse itaque fuerit cum superfices in partes duas cadat, eam dissectionem propter lineam accidere, atque isto modo ratione infecabilis etiam linea dissectabitur superficies: aut si respectu atomæ lineæ superficies non diuidi possit, sequitur etiã ut superficies duæ ne coniungi quidem secundum illam possint: quod tamen cum primis lineæ naturam non obscure indicat, neque proinde diuisionem sustinebit ipsa etiam cum sit atomos, quæ conditioni linearum ambõ repugnat. Definitio quoque huic non quadrabit, si indiuidua recta linea statuatur. Secta enim est, cuius medium extremis adiunctum æquabiliter est. Præterea secuturum est lineas omnes esse symmetras. Quæ enim ratio differentia assignabitur, hanc infecabilem vnã mensurare, alteram verò non posse mensurare? Cũ enim impartibilis existat omnibus eeu mensura, ex arquo accommodabitur, siue actu, siue potentia solum commensurabiles sint. Tertio, cum ex datis tribus lineis triangulus constari queat, etiam ex tribus atomis triangulus componetur: in quolibet verò æquilatere cathetus ducta in medium cadit, ac in partes duas dissectat. Sed fieri hoc non possit, si impartibilis foret linea: inter mediam enim lineam indiuidua non admittit. Quarto, lineæ eiusmodi atomos addita alteri compositam maiorem non efficiet: nam infecabilia accumulata molem non attollunt, nec granditatem efficiunt. Quinto, ex impartilibus duobus continuum nullum progreditur, quoniam continua linea plura semper duobus infecabilibus obtinet. Futurum autem esset, ut præter infecabilem hanc, nulla etiam reliquarum penitus linea continua existeret: quod falsum eũ sit, necesse etiam fuerit, indiuiduam lineã nullam statuere. Sexto, linea omnis aut finita, aut infinita est: atomos certè, ut sit finita oportet: quare & fines possidebit. Finis autem nullus, quàm ipsa met sibi fuerit, quod absurdum est: aut fines si obtineat, diuidi poterit. Aliud enim finis, & id, cuius finis dicitur. Aut profecto linea diceretur esse quardam, neque finita, neque infinita. Septimo, non qualibet in linea punctum erit: nam in ea, quæ diuisionem respicit, nullum inerit. Quod si in indiuidua linea nullum insit punctum, in nulla profecto aliarum punctum designari queat: nam reliquæ ex

his componuntur. Octauo, aut nihil inter puncta duo, aut omnino lineam interuenire oportet. In linea verò qualibet plura vno puncta designari possunt: quare inter puncta duo atomos linea poni nõ poterit. Impartibilitas enim soli puncto vndiquaq; propria videtur. Nono, quadratum omne partibile, ex lineolis verò eiusmodi quadratum impartibile consistetur: quod perquam absurdum deprehenditur, cum quadratum ut superficies & secundum latitudinem, & longitudinem protendatur: quapropter diuidi poterit, sed quod à quatuor impartilibus lineolis circũscribitur, quo pacto tandem partitionem sustinebit? quare lineas etiam posse diuidi in hoc quadrato constat. Decimo, Finis, ac terminus lineæ est punctum: quod terminatur autem, linea ipsa est: punctum quidem eò quod finis impartibilis existit. Quare lineam, cum finis ipsa non sit, sed cui finis accidit, partibilem esse necesse est. Quod si lineam finem lineæ alterius contendat quispian, deprehendetur linea quæpiam maior altera ratione, ac respectu puncti: si quidem linea & hæc infecabilis pro termino constituitur. Linea verò qualibet, altera quacunque si maior dicatur, secundum lineam maior dicitur: si verò insit illi quoque indiuidua, (quæ ut terminus alterius lineæ posita est) punctum, quo terminatur (nam continuarum linearum terminus idem est) sequitur ut finis, ac terminus totius lineæ, non sit impartibilis. Nam secundum hypothesin hæc infecabilis terminus alterius, rursus ipsa etiam puncto terminari asseritur. Quod me hercle tantum abest, ut cum ratione confiterer, nihil magis ab ea videatur abhorere. Omnino autem his concessis, punctum à linea nihil differre videbitur: nam excepto nomine, peculiare linea eiusmodi à puncti natura nihil obtinebit. Undecimo, Mox secuturum est ut & superficies, & corpus quoddam infecabile concedatur: quoniam altero concessio, protinus reliquum dari oportet: quoniam alterum respectu alterius diuisionis capax dicitur, ut corpus respectu superficiei, & superficies ratione lineæ: corpus autem, cum tres habeat dimensiones, fecabile omne existere necesse fuerit: quare lineam quamlibet partibilem esse oportet. Duodecimo, Si linea, & terminus quoddam impartibile est, sed quæ in tempore indiuidua statuuntur, sunt instantia, & nunc ipsa, quare tempus etiam ex instantibus constabitur: sed tempus ex instantibus non componitur: alioqui enim sibi mutuo coaptata essent. Sed non possunt villo modo cohaerescere, cum non constant, quare nec puncta sibi continua dici possunt: quam ob causam composita impartibilia magnitudinem nullã efficiunt, quoniam congesta hæc maiorem locum non occupabunt. Linea quidem lineæ addita plura tandem congeris: ita quoque res habebit, si puncta infinita congeras, amplius spatium hæc non occupabunt, cum ne locus quidem vllus secundum se punctis attribuat, quocirca magnitudo continua nulla ex impartibus attollitur, nec puncta efficiunt lineam, neque instantia tempus constituent. Decimotertio, Si linea sit ex punctis, ut quidam dicunt, punctum puncto cohaerescere necesse fuerit: sed punctum cum infecabile sit, connecti cum alio

alio nequit. Quod enim connectitur cum altero, aut ut totum cum toto, aut ut pars cum parte coniungitur, aut ut parte aliqua cum toto coheret. Sed partem lineam non habet: quare eo modo nõ coheret, & apta puncta sunt inter sese. Quod si totum totum alteri puncto connectitur, vnum planum, & infecabile fuerit quod ex vtriusque componitur. Decimoquarto, Quo pacto efficietur altera recta, altera circularis linea? Nam neq; quo ad coaptationem, neq; quo ad puncta differentia vlla erit inter rectam & circulem. Impartibile enim si attingat impartibile, totum cum toto coniungi necesse est, an potius minime atoma coherere inter sese posse dicendum est? Constat autem, lineas specie differre hæc inter se, coaptationis verò nulla differentia: quare ex impartibilium connexionem linea nulla constabit: alioqui eandem rectam, & circulem fateari adigeremur. Sequitur igitur, ut ex atomis composito nulla existat. Decimoquinto, Si verum esse, quod isti asserunt, tum resoluti omnia in puncta necesse foret. Nam corpora in superficies, hæc verò in lineas, quæ porro distraherentur, ac discernereur in puncta: quare merito rerum omnium elementa statuuntur puncta esse. Ex his itaque oppi-

dò quam conspicuum est, lineam neque ex punctis componi, adhuc lineam nullam impartibilem existere, quin potius infinita sectione diuidi quamlibet posse. Punctum sanè cum finis sit linea, est minimum quiddam, linea verò minima nulla est, sed data quacunque, minor designari potest semper diuidua. Quemadmodum itaque quod in edificio minimum est, nec quicquam illi, quod ad rationem structure pertinet, adferri, pars ipsius nullo modo dicitur: ita similiter in reliquis etiam res habebit. Quid enim, quæso te, ad spheram adiciat, si u albo, seu atro colore depicta sit? quid statua auctior erit, siue à dextra, siue à sinistra oppidi parte eam locatam dixeris: ita nec quod minimum est lineæ vllum momentum attulerit, punctum scilicet. Nam id substantiæ lineæ profus addit nihil. Quam ob rem quod minimum quiddam appellatur, ea appellatio lineæ nõ quadrabit: in ipsa verò id, quod punctum, & terminus nuncupatur, rectè minimum appellari poterit, nec nihil scilicet lineæ adferens. Ex quo sequitur, lineam indiuiduam nullam existere.

FINIS LIBRI DE LINEIS
INSECA BILIBVS.
COELIVS

COELIVS CALCAGNINVS LECTORI S.

Quam operosum sit de coloribus agere, & quam sinuosa sit ea materia, quæ colores pertractat, nemo profecto intelligit, nisi qui se priuatim in illa exercuerit. Tanta enim est colorum multitudo, tam multiplex coagmentatio, tam lubrici transitus, ut non aliunde Arcefilas commodius suam illam ἀκαταλόγητον probauerit. Cicero varietatem proprie in coloribus nasci, hinc in alienum migrare existimauit. Certè non alibi Natura copiosius, aut maiore lasciua opes suas commendauit. Metalla, gemmas, marmora, flores, astra, omnia denique, quæ progenit, suis etiam coloribus distinxit: ut venia debeat, si quis in tam numerosa rerum sylua caligauerit. Vergilius Marcellus solas colorum nuncupationes ex floribus pollicitus, cum rem cominus fuisset aggressus, cognouit multò esse facilius rem tam operosam polliceri, quam præstare. Difficultate itaque victus, in causa amplius pronuntiauit. Quare præclara omnia ingenia hortamur, ut assidue in tam eximia Naturæ spectatione versentur, Quò enim res est difficilior, hoc erit gloriosius, rei difficultatem peruicisse. Quod verò ad hunc libellum pertinet, eum arbitramur, ex duobus, quos Aristotelem scripsisse testatur Laertius, in vnum coaluisse. Sane phrasim, & obscuritas, quasi sepiæ atramentum, multis locis aspersum, non multum abest à vernacula Aristotelis consuetudine: id, quod fortè mihi videri potuit, qui veluti in procinctu hanc operam transegi, vnus tantum exemplaris præsidio adiutus: ut gratiam vltro sim habiturus, si quis in hanc caliginem, quam vel culpa ingenij, vel necessitate coactus, parum extersi, faces aliquando inuexerit. Bene vale.

A R I S T

A R I S T O T E L I S

Stagirite de Coloribus
Liber,

Cœlio Calcagnino Interprete.

RX COLORIBVS hi simplices sunt, quicunque elementorum naturam consequuntur, ignis pura, aëris, aquæ, terræ. Na aër, & aqua suoque ingenio alba sunt: ignis contrà, & Sol flauo colore censentur: terra rufus natura sua alba est: incinctionis autem causa se se multicolore ostendit. Id confessum facit cinis. Adulto enim humido tinctura opifice, albus redditur cinis: sed non planè albus, quòd fumo scilicet intingatur, qui niger existit. Ob id & lixiuum flauum efficitur, eò scilicet, quòd flammeum est, & nigrum, in aquam colorem inuehent. Atqui niger color consequitur elementa, quoties inuicem commutantur. Reliqui autem, medij scilicet, colores, ex iis facile intelligi possunt, reciproca admistione superueniente. Lucis autem deliquio sit obscuritas. Tribus præterea modis niger color nobis occurrit: vel eum planè quòd videtur, sua natura nigrum est: vel eum ab iis, quæ visibilia sunt, nulla omnino lux ad visum deferretur. Quòd enim non videtur, eum locus ambiens videatur, speciem præbet nigri. Occurrunt & alia omnia huiusmodi nigra, à quibus & rara, & exigua lux reflit: ob id & nigra apparent vmbra. Eodem modo aqua nigrescit, exasperata, & fluctibus percuta, cum scilicet mare inhorruerit: lacessita enim, & incitata superficie, paucis in eam radiis incidantibus, luce iam diuisa, ac dissipata, vmbrosum ipsum nigrum se offert. Nubes etiam, cum egregiè densa est, eadem ratione nigra existimatur. Ob hæc & cum in aqua & aër, non penetrante omnino luce, nigra etiam videntur, cum profunditatem habeant, ob id quòd rari admodum replodantur radij: siquidem lucem, quæ in ipsis est, intercurrentes particula, omnes nigre videntur obscuritatis gratia. Quòd autem obscuritas non sit color, sed lucis privatio, haud sanè difficile est ex aliis multis cognoscere: tum ex eo præcipuè, quòd non est intelligi, quanta, aut quali forma obscuritas sub sensum cadat, ceu solent reliqua visibilia. Quòd autem lux ignis color sit, ex hoc persuasum esse potest, quòd nullus alius præter hunc ignis color inuenitur: & ob id solus hic per se visibilis existit, cum cætera visibilia euadunt huius beneficio. Illud verò dignum animaduersione, nonnulla esse ab igne diuersa, quæq; ignis naturam non habeant, & ea tamen lucem reddere. Et si igitur ignis color lux sit, non tamen ignis solus co-

lor est. Nulli quippe alteri possumus ignis aspectum ferre acceptum, nisi lucificari & omnium aliorum corporum, quæ corporum imaginem præ se ferunt. Tunc verò nigrum colorem effici vbi venit, cum aër, & aqua igne adusta sunt: propter quod & omnia adusta nigrescunt: sicut ligna, & carbones extincto iam igne. Eodem modo nigrescit fumus exhalans è laterculo scitili, cum inlucum laterculo humidum secerntur, & aducitur. Eadem ratio reddit fumum, qui à pinguibus, adiposisque prouenit, nigerimum, oleo pura, pice, ruda: quod hæc maxime adurantur, continuasque partes faciunt. Nigra quoque illa sunt, per quæ aqua effluit, cum primò serigatis, ac per pluris humidum exiccat: quod in rectorijs parietum est animaduerti. Pari pacto & aquarici lapides multo coniecti primùm, mox arefcetes atrum colorem cõtrahunt. Ex coloribus igitur tot sunt, ac tales, qui simplices vocantur. At reliqui ex horum sunt temperamento, prout maior, minorve fuerit admistio. Atq; ita multas, variasque reddunt colorum species, secundum plus & minus, id est, prout intensiores, remissioresve fuerint admistiones: quale est puniceum, & purpureum. Dicti autem temperamenti exemplum sit album & nigrum, quæ commista imaginem præbent medij illius, quod Græci nos pullum, siue fuscum appellare possumus. Pròinde & nigrum, & vmbrosum luci permiscuit, puniceum ostendit. Si enim nigrum ei admisceatur, quæ à Sole, vel ab igne emanat luci, puniceum semper reddi intuemur: & nigra omnia simul ac incensa sunt, in puniceum abeunt colorem. Nam & fumida flamma, & carbones, donec accensi sunt, puniceum colorem habent. At purpureum illud, floridum, atque illustre euadit, si id mediocri albo, vmbrosoque, tenues, & iam fracti Solis radij contemperent. Pròinde in ortiua & occidua parte aër purpureum colorem induit, tunc cum Sol vel occidit, vel emergit: quòd eo tempore infirmi admodum atque imbecilles radij, obscurum aërem percillant. Quin & mare purpureum sese offert, cum sublatis fluctus secundum impulsam, inclinationemque maris inumbantur: infirmi enim Solis radij ad maris subidenciam coniecti, purpureum colorem oculis obiciunt. Idem hoc euenire in auium pennis animaduertitur: extensa enim, atque explicata certo modo ad lucem, purpureum colorem reddunt. Quòd si minor lux affulserit, in obscurum, id est, obscurum abit, quem & Græci ὀφθαλμῶν id

riter idem humor in fructuum incrementum absumatur. Cum verò non amplius augentur, & incrementum affluente, sed vice versa potius ab humido calore absumatur, & fructus omnes maturètur, concocta humiditate, quæ in ipsis fructibus est, à Solis & aëris calore, sic fructus assumunt à plantis colorem, sicuti quæ intinguntur à floribus: propter id paulatim colorantur, eorumque illi maxime, qui ad Solem, ac teporem expositi sunt: quare & eorum colores vna cum tempore, ac tempestitiuitate permurant. Cum enim primò sint omnes herbacei coloris, ad maturitatem deinde prouecti, variant in eum, qui eorum naturæ consentaneus est color. Nam & albi, & nigri, & placi, id est, obscuri, flauo etiam, & nigricantis coloris, quin & umbratici efficiuntur, & propemodum omnia suscipiunt colorum discrimina. Quoniam autem plurimi colores sūt pluribus inuicem admixtis, ita vt vnus fiat ex omnibus cinereus, illud quoque liquet, in plantis opus esse eadem fieri temperantia. Nam propter earum humorem perfluētem, & per se ipsas corruarum, omnes suscipiunt colorū facultates, & hoc circa fructuum maturaciones: & à sole & ab aëris calore excocto, omnes pro ingenio suæ naturæ consistunt colores, hi quidem ocys, illi verò tardius: velut contingit circa tincturam purpuræ, cum illam atterunt, atque expriment, omnem ex ea humiditatem eliquant, elicuntque, quam deinde effusam in cortinis percipiunt: & primò quidem nullus omnino certus color in tinctura percipitur. Eius rei causa est, quæ vnusquisque ipsorum colorum, dum humor magis, ac magis excoquitur, imò verò & illi ipsi, qui in cortinis permixti sunt, colores, multas paulatim, ac varias suscipiunt differentias: nam & nigritum, & album, & æquabile, id est, obscurum, & acutum, denique omnes reddunt, qui vna excocti sunt. Propter temperamentum ergo nondum per se constitutum, nullus ex aliis coloribus certus est, atque percipiuus. Atqui hoc idem quoque euenit in fructibus. In multis enim quia non omnes simul sunt colorum maturitates, seu concoctiones, sed alij prius, alij posterius consistunt colores, idcirco ex alio in alium mutationes fiunt: sicut in botryis, & phœnicibus, id est palmulis: isti enim aliquando primò puniceo apparent. Nigro autem in se ipso consistente, tum in colorem vini transmutant, ac demum sunt cyanei, siue carulei, cum iam puniceus multa, ac pura nigredine permisceatur: qui eum posterius succedunt colores, cum exuperat, pristinos colores immutat. Quod in nigris fructibus præcipue manifestum est. Nam eorum plerique ferme, vt superius diximus, ab initio quidem ex herbaceo colore in migrates, sensim in puniceum transeunt, sicuti que rufi: sed festinè rufus transmigrat ex rufo, & puro nigro, quod in huiusmodi insitum est. Declarant & hoc vites, & velleræ, & folia: omnium enim huiusmodi colores nigri, quod plurimum insit in ipsis huiusmodi color. Nā & illud quoque confellum est, quod ob id fructus nigri & verumque colore participat: horum enim omnium succus vinosus est. Colores autē, qui sunt in ipsis natalibus nigri successu temporis puniceo fiunt: siquidem paucitatem alimenti citò mitescunt, & maturitatem accipiunt: ac fructus ob multitudinem humoris, vna cum

& omnino vbi cōtingit vel mediocre aquarū profuuium fieri, locis præsertim opacis, omnia hæc, inquam, ex eo, qui herbaceus primū fuit, in puniceum colorem transeunt, pauimentūque; illud ita coloratur, ac si sanguis recens in id perfluxerit, secundum rationem loci, secundum quæ herbaceus color maturitatem, concoctionemque suscipiat: demum & hic idem niger admodū fit, & caruleus: quod in fructibus contingit. Quòd verò posterio-ribus coloribus aduenientibus, priores exuperantur, & cedant, & color fructuum transmutetur, vel ex iis facile est cognoscere. Nam & mali puniceo fructus, & rosarum folia, ab initio naturam suam demum succo iam vetustescente, ex maturitate pallescunt, & rursus cōmutant colorem in purpureū, ac puniceum: hæc quoque plures in se ipsi colores habent, sicut & in papauere liquor, in olea amurcatiquidem hæc primū fit alba, seu mali puniceo fructus: cum autem inalbere desierit rursus in puniceum colorem transmigrat: denique multo nigro permixtus in caruleum abit. Ob eam causam & papaueris folia, hæc quidem in superiori parte sunt puniceo coloris, quòd in ipsis concoctio, & maturitas ocys fiat: hæc autem ab ipsis iniiciis nigra, hoc in eis colore iam exuperat, sicuti & in fructu: nam postremò fit niger. In quibuscunque autem platis vnus est, & singularis color, albus scilicet, vel niger puniceus, vel purpureus, horum omnium fructus permurant, eandem semper coloris naturam seruantes, cum semel ex herbaceo in alium colorem migrauerint. Atqui flores, in nonnullis fructibus concolores esse contingit, sicut in malo puniceo videmus, in qua fructus æquè ac flos puniceo coloris est. In nonnullis autem permixtum inter se differunt colore: sicut in lauro, atque hedera: vtriusque enim flos xanthus, id est, flauus est, fructus verò niger. Puniceus autem est & fructus mali, quam *μαλιν* vocant: huius enim flos albus, non sine admixtione purpuræ: eius fructus est flauus. Rursus papaueris puniceus quidē flos est, ac fructus hic quidem niger, ille autem albus, prout insit illis succi alij atque aliis temporibus ad maturitatem perueniant. Quod facile ex multis cognosci potest: etenim alij, atque alij fructus, vt dictum est, multas differentias capiunt vna cum maturare, & in colore, & in odore, & in succo. Hæc enim causa est, cur varij, ac differentes odores, & succi, & in floribus, & in fructibus deprehendantur. Amplius hoc magis elucescit ipsis in floribus: in iis enim ipsis eiusdem sæpe folij pars nigra, pars punicea: quorūdam etiam pars hæc alba, illa purpurea. Neque hoc minus in iride planum est: multas enim habet & huius flos in se ipso varietates, prout eius etiā varietate concoctionis differentiæ: sicut & botryorum, cum eos etiam mitescere contingit: ob id & florum omnium fastigia plurimum concoquuntur, & mitescunt. Hæc autem initio multò minus coloris habent: propemodum enim quorūdam quasi adurit humidum prius, quam ad instam, & propriam concoctionem perueniant. Pròinde quorūdam florum colores permanent, fructus autem concocti transmutantur. Florum enim colores propter paucitatem alimenti citò mitescunt, & maturitatem accipiunt: ac fructus ob multitudinem humoris, vna cum

cum maturitate in omnes transmutantur suæ naturæ consentaneos colores. Id, quod clarum, & illustre est, prout antea dictum est, in tinctorijs floribus. (flores nunc appello optimam, atque ardentissimam purpuræ partem.) Quum enim à principio tinctorios *αμαρτισίνας*, hoc est, sanguinariis purpuras, ex quibus pretiosus ille liquor tingendis vestibus natus elicitor, fumunt, eas orphnias, id est, obscuras, & negras, & aërei coloris fieri videmus. Quum verò flos abundè concoctus fuerit, bene floridum illud purpureum, & splendidum efficitur. Pròinde necesse est, florum colores ex æquo, & colores fructuum in varios habitus se commutare: & hos quidem colores, qui secundum naturam sunt, exuperare, hos autem deliquium pati, prout horum, aut illorum perfectæ, aut imperfectæ sit concoctio. Verè itaque colligimus, flores, fructusque differre. Cæterum multi plurimarum arborum flores postremò xanthi: id est, flaui sunt. Deficiente enim alimento, ad id perueniunt, vt exarescant prius, quam commutent colorem in eum, qui eorum naturæ proprius, & vernaculus est. Ob id & quidam fructus defluentes, ac decidui colore xanthi, id est, flauo efficiuntur, ea causa, quòd horum concoctio, ac digestio primò ab alimento destituatur. Eodem præterea modo se habet frumentum, & reliqua, quæ ex terra produciuntur: nam hæc demum flavescent. Humidum enim illis innatum non vltè nigrescens, quoniam citò exarescit, coloris immutationem efficit. Nigrum enim viridi confusum, vt antea diximus, herbaceum vadit. Quam verò nigrum semper exolefcit, siatque imbecillius, rursus colorem paulatim transmutat in viride: postremò verò flauum efficitur. Eadem ratione *αμύλα*, id est, raphani syluestris folia, & portulacæ, & aliorum quorūdam ad maturitatem perducta, puniceo coloris fiunt: præter nonnulla ex his, quæ citò arefcunt, eademque in flauum colorem abeunt. Cuius rei causa est, quòd ante concoctionem alimento destituuntur. Est igitur admodum rationi consentaneum, plantarum, & humani nascentium multas differentias incidere. Sed non in his tantum: nam & pili, & pinna, & coria equorum, bouum, auium, & aliorum omnium animalium, modò alba, modò fusca, modò rufa, nigra etiam aliquando, eandem ob causam fieri contingit. Alba quidem, quum adhuc humidam ex maturitate propriam ac domesticum habens colorem, arefactum est. Nigra verò ex contrario quando in ipso ortu superuacuum color humidus: sicuti in aliis omnibus iam antiquatur, & tempore confectus, ob humoris copiam nigrescit. Cunctorum enim huiusmodi & cutis, & corium nigredinem accipit. Fusca autem, & rufa, & flaua, aliisque coloribus prædita, quorū ad ariditatem perueniunt, prius quam humidum in ipsis absolutè, & ex asse in nigrum colorem commutetur. In quibus autem hæc præter ordinem, & inconditè eueniunt, eorum etiam huiusmodi colores euariant. Propterea in vniuersum videmus & coria, & corpora mutuis vicibus ita se consequi, vt colore respondeant. Nam & homi-

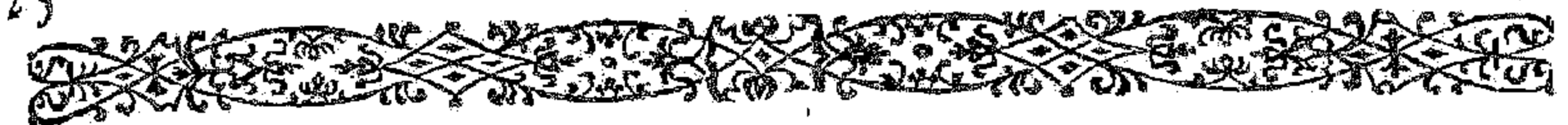
num ruforum *αριστεριον*, hoc est, pili, alborufi sunt, id est, albo rutò que committis, nigrorum autem nigri: & particulatim quicquid in corpore album efflorescit, ibidem ex natura loci omnes albi pili suffruticant: sicuti in animalibus, quæ varia sunt, eodem modo pili omnes, omnesque pinna coria consequuntur: & hæc secundum partem, hæc secundum corpus tantum eueniunt. Sed & ad eundem modum se habent vngula, chela, rostra, & cornua. Nam hæc omnia in nigris nigra, in albis alba spectantur. Cuius rei causa est, quòd in his omnibus alimentum per corium in exteriorum ambitum profluit. Quòd autem hæc vera, & legitima causa sit, haud sanè difficile est ex multis percipere. Si quidem puerorum omnium capita, dum parui sunt, rufa existunt ab initio: quòd, euenit ob paucitatem alimenti. Quòd idem ex eo probatur, quòd ob eandem causam imbecilles, rarique sunt capilli. Quin etiam breues puerulis omnibus ab initio gignuntur, procedente autem ætate nigrescunt tunc, quum capilli rursus colorem trahunt ex multitudine defluentis alimenti. Quod eodem modo contingit circa pubem & barbam, quando primū incipiunt pubescere, & barbam emittere: quarum vtraque in ipsis exordiis citò rufescit ob paucitatem humiditatis, quæ & in pube exarescit: quum autem eundem in locum copiosius alimentum demanare cœperit, rursus nigrescunt. Sunt & pili, qui in corpore rufi plurimum temporis manent, ob inopiam alimenti: quoniam secundum tempus, quo augentur, & hos similiter contingit nigrescere, sicut hoc idem euenit tam pilis pubis, quam capitis. Hoc autem ex eo liquet, quòd quæcunque longiores habent pilos, vt plurimum ea parte, quæ corpori proxima est, nigriores habent: qua parte autem in fastigium exurgunt, flavescent magis: quales ouium, equorum, & hominum. Illa enim pilorum pars ob alimentum paucitatem in eam defluentis, citò exarescit. Eodem modo & nigritatem anium pinna, quæ corpori viciniore sunt, cæteris omnibus sunt nigriores: at quæ in summo, flauiores. Ad eundem modum se habent & quæ circa collum, & omnino quæcunque parcius habent alimentum. Quod hinc facile patet, quòd omnia sub perfectionis tempus, quumque iam propè absoluta sunt, pilos transmutant, & rufa efficiuntur: quoniam alimento rursus deficiente, celeriter ficescunt: denique alba prius fiunt, quam humor nigrescat, insito in ipsis alimento iam excocto. Sed hoc maxime omnium in iumentis manifestum est: omnium enim pili albi fiunt. Nam quum partes non possint ex æquo alimentum attrahere, ob caloris imbecillitatem, humidum citò exarescens fit album. Eademque causa partes temporibus finitæ omnium maxime canescunt: & in vniuersum, circa loca infirma, & laborantia hoc euenit. Præterea & circa hæc loca in primis in hunc colorem fit mutatio, quum propriam naturam immutauerint. Nam & lepus iam factus est candidus: aliquando etiam niger visus est: & ceruus, & vrsus, & cum istis æquè corurnix, & perdix, & hirundo. Quando enim à primis natalibus hu-

iusmodi infirma gignuntur, ob inopiam alimenti
intempestive, ac præpropere maturiscentia, alba
sunt. Sic & pueri quidam protinus capita habent
albiantia, & cilia, & supercilia, quod cæteris ap-
petente senio contingit: idque indubitato propter
infirmitatem, paucitatemque alimenti. Hoc enim,
hoc illud est, quod canitiem inuehit. Præinde ani-
malia alba pleraque, omnia infirmiora sunt, quam
nigra. Nam hæc antè, quam absolutum incremen-
tum capebant, propter parvitatem, tenuitatemque
alimenti iam matura, alba efficiuntur, eo more,
quo solent fructus, quotquot laborare, & ægrota-
re cõtingit: hi enim multum ante tempus ob im-
becillitatem maturiscent. Quæcumque autem sunt
alba, multum à cæteris differunt: sicut equi, & can-
es. Huiusmodi autem omnia transmutant eum,
qui secundum naturam est, colorem, in album.
Quod non aliunde, quam ab inopia alimenti, pro-
uenit. Humidum enim in huiusmodi non veruste-
ficans, sed absumptum ab augmento, atrum effici-
tur. Plurima enim sunt ex iis & humida, & infru-
giferæ, ratione boni nutrimenti: ob id non comu-
tant pilos in colorem album. Quod ex eo perspe-
ctum est, quoniam nigra antè, quam canescant, ru-
fa euadunt, alimento in illis deficiente, & plus ni-
mio iam excocto: quæ demum postea exalbescunt.
Sed enim nonnulli suspicantur nigra omnia fieri,
ea causa, quod eorum alimentum à calido adu-
ratur, sicut sanguinem, & aliorum vnumquodque.
Quæ in te falluntur. Quædam enim animalia protinus
& ab ipsis vltis inueniuntur nigra nascuntur:
sicut canes, capelle, boues, & in vniuersum omnia,
quorum pili, & coria à primis vsque initiis ali-
mentum habent. Procedente autem ætate, minus
nigrum colorem defendunt. Quod non sic dece-
bat: siquidem omnium tales esse pilos in ipso æta-
tis vigore par fuit tunc, quum in ipsis etiam pluri-
mum calor vigeret: ita omnia potius à princi-
pio canescere. Multo enim imbecillior ab initio
omnium calor est, quam eo tempore, quo eorum
pili incipiunt inalbescere. Perspicuum & hoc est
in iis, quæ alba sunt: ex iis enim quædam protinus
sunt colore candidissimo, quæcumque scilicet eo-
rum plurimum habent à principio alimentum,
neque intus illi humor ante tempus exarescit:
quæ progressu deinde ætatis exarescit, id est, flaua eu-
adunt, parciore scilicet alimento postmodum in
iis desuente. Quæ autem in ipsis quidem crepundi-
is flaua sunt, postquam ad ætatis summum vi-

gorem peruenerunt, candidissima: sicut & auium
colores rursus transmutantur, alimento in ipsis
deficiente. Et id sanè patet: omnino omnia, quæ
collum etiam flavescent, & omnino omnia, quæ
in ipsis rarefcent, alimento in ipsis deficiente. Sed
& hoc quoque planum est. Sicut enim rufum in al-
bum commutatur, & nigrum rursus in rufum, eo-
dem pacto & album in flauum. Contingit autem
& hoc in plantis. Nonnullæ enim ex posteriore
concoctione iterum recurrunt in priorem. Et hoc
præcipue in malo punica comperitur est: & hoc
ipsum ab initio: acini enim sunt punicej: item &
folia, ob paucitatem concocti elementi: postterius
autem rursus in herbaceum colorem transmutan-
tur, multo alimento desuente, quum concoctio
non potest eodem modo peruenire, postremo,
alimento iam cõcocto, rursus fit color puniceus.
Vt autem in vniuersum dicamus & de aliorum pi-
lis & pennis, omnia commutationes accipiunt
hæc quidem (vt dictum est) alimento in ipsis defi-
ciente, hæc autem ex aduerso redundante, pro-
pter quod alia aliis temporibus ætatis candidissi-
mos, aut nigerrimos habent pilos. Si quidem &
coruorum pennæ postremo in colorem flauum
transmutantur, quum scilicet ab alimento desti-
tuuntur. Ex pilis autem nullus neque puniceus,
neque purpureus, neque prasinus, seu viridem,
neque omnino alium huiusmodi colorem habent:
quoniam omnes huiusmodi colorem habent
quoniam ipsi Solis splendore. Pilis autem etiam
humidis in carnis colore mutationes contingunt,
& ipsi nullam admittionem capiunt. Id autem ma-
nifestum est: ex pennis enim, quæ generantur à prin-
cipio, nulla eo modo fit, quo pili sunt. Sed auium
quæcumque varix sunt, omnes (vt ita dicam) ni-
græ spectantur: sicut pavo, & columba, & hirun-
do. Postterius autem tales omnes varietates assu-
munt, quum ipsarum concoctio iam extra cor-
pus fit, tum in pennis, tum in vaginis. Quare eue-
nit, sicut & in ipsis plantis, horum scilicet concoctio-
nem extra corpus fieri. Si quidem & reliqua ani-
malium, tam aquatilia, quam reptilia, conchyli-
a etiam, omnifarias capiunt colorum formas tunc,
quum multa in ipsis fit concoctio. Et ex iis qui-
dem, quæ dicta sunt, possit quispiam colorum spe-
culationem agnoscere.

LIBRI DE COLO-
RIBVS FINIS.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagiritæ Physiognomicôn,

Liber incerto Interprete.

Quod anima sequuntur cor-
pora, & ipsæ secundum se ipsas
non sunt imparsibiles à mo-
tibus corporis, id manifestum
fit valde in ebrietatibus, & æ-
gritudinibus: multum namque
anima mutatur videtur à pas-
sionibus corporis. Et e contrario quod corpus co-
paratur passionibus animæ, manifestum circa a-
mores, & timores, & tristitias, & delectationes.
Amplius autem & in iis, quæ natura sunt, magis
vique aliquis conspicit, quod corpus & anima
ita se habent connaturalia, vt sint causæ plurima-
rum passionum ad inuicem. Nunquam enim ani-
mal factum vel generatum est tale, quod formam
haberet alterius animalis, animam vero alterius:
sed semper eiusdem corpus, & animam. Quare
necessarium est consequi tali corpori, talem for-
mam. Amplius autem & scientes circa vnumquod-
que animalium ex forma possunt considerare: e-
quos, & venatores canes. Si autem hæc ve-
ta fuerit, semper autè hæc vera sunt, erit sanè ars
quæpiam physiognomia. Priores itaque physio-
gnomones, iuxta tres modos adgressi sunt hæc di-
sciplinam quisque iuxta vnum. Alij quidem ex ge-
neribus animalium physiognomizant, ponentes
secundum vnumquodque genus figuram quandam
animalis & speciei animæ. Alij autem in talibus
corpori similem habenti corpus & animam simi-
lem putabant. Alij autem quidam hoc quidem fa-
ciebant, non ex omnibus autem animalibus expe-
riantur, sed distinguebant ex ipso genere homi-
num secundum gentes, quæcumque differunt secun-
dum vsus, & mores: vt Aegyptij, & Thracæ, & Scy-
thæ. Similiter electionem signorum faciebant.
Quidam autem ex moribus à parentibus, quales
mores dispositionem sequantur. Sequitur autem
vnicuique mos, iracundo, timido, coeucti, & in v-
naqueque aliarum passionum. Est autem secun-
dum omnes modos hos physiognomizare. Et ad-
huc secundum alios, & electionem signorum dis-
similiter fieri. Hi quidem igitur iuxta mores so-
lam physiognomizant: primum quidem quodam
modum non iidem cum sint, mores, qui sunt in facie,
eosdem habent, vt fortis, & inuerecundus eosdem
habent, animabus, vel intellectibus multum separ-
rantur. Secundò autem, quod secundum quædam
tempora, mores non eosdem, sed aliorum habent: 60
tristibus enim existentibus, quandoque contingit
diem delectabiliter ducere, & morem accipere,
qui est hilaris: & e contrario hilarum contristari,

vt mos, qui erat in facie, permureretur. Adhuc cum
bis, de paucis vtiq; semper apparentibus conie-
cturam quis accipiat. Qui autem ex feris physio-
gnomizant, non rectè electionem signorum fa-
ciunt: non enim est vtiq; dicere percurrentem
formam vniuscuiusque animalium, quod quicum-
que vni similis huic corpore erit, & anima similis
erit. Primum enim, vt simpliciter dicam, nullus
vriq; videbit hominem ita similem bestie, sed as-
similantem in aliquo. Adhuc autem cum his, ani-
malia pauca quædam propria habent signa, mul-
ta vero communia. Quare si quis similis fuerit
non secundum proprium, sed secundum commu-
ne aliquid, quo pacto magis iste leoni, quam cer-
uo similior diceretur? Merito enim propria signa
propria quid significare, communia autem com-
mune. Communia ergo signa nihil vtiq; manife-
stabunt physiognomizanti. Si autem aliquis pro-
pria vniuscuiusque ferarum elegerit, non vtiq;
habebit assignare cuius sunt hæc signa. Merito
enim proprii, proprium. Nihil autem proprium
animalis physiognomizatoris, in anima habe-
bit vtiq; aliquis accipere: neque enim forte so-
lum leonum, sed alia multa: neque timidum le-
pus, sed & alia infinita. Si ergo neque communia
eligi manifestum aliquid fit, neque secundum
propria, non vtiq; erit vnumquodque anima-
lium aspiciere, sed ex hominibus electionem face-
re oportet patientibus eandem passionem: vt si
fortis inspiciat aliquis signa, fortia animalium in
vnum accipientem oportet perscrutari, quæ pas-
siones his quidem omnibus insunt, aliorum au-
tem animalium nulli accidant. Si enim ira quis
elegerit, quod eadem sunt signa fortitudinis, præ-
dictis animalibus non solum fortitudinis com-
munem inesse passionem eorum, quæ sunt in in-
tellectu, sed & alia quædam, sic vtiq; dubitabit,
vtrum fortitudinis, aut alterius signa sint. Sed o-
portet ex pluribus eligi animalibus, & non haben-
tibus vllam passionem communem manifestam,
cuius vtiq; signa respicias. Quæcumque itaque
signorum mansua sunt, aliquid mansuum signat.
Quæ autem adueniunt, atque discedunt, & defi-
ciunt, quomodo vtiq; signum verum erit non
manentis in anima. Si quidem enim mansuum
adueniens, & deficiens signum quis suscipiet: con-
tingeret vtiq; ipsum quidem verum esse, non ra-
men conueniens, si non perpetuo sequatur rem.
Quæcumque autem passiones factæ in anima non
in aliquo permutant signa, quæ sunt in corpore,
quibus vtiq; physiognomonon, non erunt huiusmo-
di cog

di cognitiones arti: ut quæ sunt circa oppositio- nes, & scientias, medicum, aut citharædum non contingit cognoscere. Nam addiscens aliquam di sciplinam, nullum mutat signorum, quibus uti- tur physiognomon. Oportet ergo determinare circa qualia quadam est physiognomoniam, quo- niam non circa omnia, & ex quibus singula si- gna accipiuntur: deinde consequenter de mani- festissimis circa unumquodque manifestare. Phy- siognomoniam ergo est, sicut & nomen ipsius di- cit, de naturalibus passionibus, quæ sunt in a- nima, & accidentibus, quæcumque adveniunt, & transmutant signa physiognomonizata. Qua- lia autem hæc sint, posterius declarabitur. Nunc autem dicam ex quibus generibus signa accipiun- tur, & sint omnia. Ex motibus enim physiogno- monizant, & ex figuris, & coloribus, & ex mo- ribus apparentibus in facie, & ex leuitate, & ex voce, & ex carne, & ex partibus, & ex figura to- tius corporis. Vniuersaliter quidem huiusmo- di sunt, quæ dicunt physiognomones de omni- bus generibus, signa. Siquidem igitur immanife- stus, aut non designatius foret talis transitus, sufficiebant prædicta. Nunc autem fortasse me- lius est unumquodque de singulis, quæcumque manifesta de physiognomonizatis certius expla- nare, enumerantem cuiusmodi signa referantur ad singula, quæcumque scilicet ex prædictis mani- festa non fuerit.

De Coloribus.

COLORS ergo significant, acuti qui- dem calidum & sanguineum: albi cum rubore, bonam indolem: quando in leui corpore accidit hic color.

De Pilis.

PILI autem molles quidem, timidum: duri autem, fortem. Hoc autem signum sumptum est ex omnibus animalibus. Timidissimum enim est ceruus, lepus, ouis, & pilum mollissimum ha- bent: fortissimum autem, leo, aper, & pilum du- rissimum habent. Est autem & in aibus hoc idem videre. Vniuersaliter enim quæcumque qui- dem habent duram pennam, fortes: quæcumque autem mollem, timidi. Et particulariter est hoc quidem videre in coturnicibus, & in gallis: simi- liter autem & in generibus hominum hoc idem accidit. Quicumque enim apud Septentrionem habitant, fortes sunt, & durorum pilorum. Qui autem apud Meridiem, timidi, & mollem pilum habent. Pilositas autem, quæ est circa ventrem, loquacitatem significat. hoc autem refertur ad genus auium. Proprium enim auis est eorum, quæ sunt circa corpus, pilositas, quæ circa ventrem est: eorum autem, quæ sunt circa intellectum, loquacitas.

De Carne.

CARO autem, dura quidem, & habitus boni, insensibilem significat: mollis autem & ingenio- sum, & instabilem, nisi in forti corpore, & haben- ti extremitates fortes hoc accidit.

De Motu.

MOTVS autem tardi quidem, mollem intel-

lectum: acuti verò, calidum.

De Voce.

IN VOCE autem gravis quidem, & intensa for- tem: acuta autem, & remissa, timidum.

Regula physiognomia.

FIGURÆ autem & passiones, quæ apparent in facie, secundum similitudines accipiuntur pas- sionis: quando enim dum patitur, aliquid fit, ut si hoc habet, quando aliquis irascitur, irascibile si- gnum eiusdem generis. Mas autem femina maior est, & fortior, & extrema corporis fortiora, & crassiora, & habitus melioris, & potiora secun- dum omnes virtutes.

Modi physiognomia.

STENIS autem, quæ sunt in partibus corpo- ris, fortiora sunt ea, quæ accipiuntur manifesta in moribus: & secundum motus, & figuras. Om- nino autem, vni quidem signorum credere stultū est. Quando autem plura conueniunt, quæ sunt in vno, magis vti que conuenient, ut quis accipiat vera esse signa. Est autem alius etiam modus, se- cundum quem aliquis physiognomonizet. Nullus tamen aggressus est. Ut si necesse sit iracun- dum, & tristem, & paruū, secundum morem in- uidum esse, & si non sint inuidi signa: ex illis au- tem prioribus contingat vti que physiognomoni- & inuidum inuenire. Maxime quidem quando ta- lis proprius modus fuerit philosophantis. Possē enim quibusdam existentibus necessarium esse, proprium putariū philosophia. Quod contra- rium est huic quandoque, iuxta passiones phy- siognomizare & mala.

De Voce.

SECUNDVM passionem intendens quif- piam, acutam putarit duplicem ob causam iracun- di vocem ponendam esse. Indignatus enim, & iratus, distendere consuevit vocem, & aurē loquitur: qui autem remissus sit, remittit vocem, & grauius loquitur. Rursus autem animalium, fortia quidem grauis vocis sunt, timida autem acuta vocis. Leo quidem, & taurus, & canis la- trabilis, & gallorum, qui sunt boni animi, graui- ter vociferantur. Ceruus autem, & lepus acuta vocis sunt. Sed fortē & in his melius est, non ed- quod ipsorum vox est acuta, & grauis, fortem aut timidum ponere: sed arbitrandum est, for- tem quidem fortis, remissam autem, & imbecillem, timidi. Est autem potissimum, quando signa non sunt confessa, sed subcontrariantia, nihil ponere, nisi sint discrepantium inter se, alia credibiliora aliis. Er maxime quidem in speciem, sed non in tota genera referre decet: similia enim sunt quæ sunt. Non enim totorum genus hominum physiognomonizamus, sed quæ- dam sunt in genere.

Signa fortis corporis.

PILI duri, figura corporis erecta, ossa, & co- sta, & extrema corporis fortia, & magna, & ven- ter amplus, & contractus ad se, armi lati, & di- stantes, nec valde colligati, nec omnino dissolu- ti, collum forte, non vehementer carnosum. pec- tus carnosum, & latum, coxa contracta, pectus

deorsum contractum, oculus charopus, nec valde expansus, nec omnino clausus, squallidior color in corpore, acuta frons, recta, non magna: gena, neque leuis, neque omnino rugosa.

Signa timidi.

PILI molles, corpore inclinatus, non ere- ctus, quæ sunt sub vmbilico sursum tracta, circa faciem subcroceus, oculi imbecilles, & mobiles, & extrema corporis imbecilla, & crura parua, & manus longe, & subtiles: lumbi autem parui, & imbe- cilles, figura conuensa in motibus: non vehemens, sed supinus, & stupefactibilis: mos, qui est in facie, mobilis, sollicitus.

Ingeniosi signa.

CARO humidior, & mollior, non boni habi- tus, neque valde pinguis: quæ sunt circa musculos scapularum, & collum, macriora, & quæ sunt cir- ca faciem, in colligata: quæ sunt circa musculos sca- pularum, & inferiora, remissa: bene soluta, quæ sunt circa costas, & secundum deorsum non carno- sus, corpus alium misto rubore, & purum: cutis subtilis: pili non valde duri, nec valde nigri: oculi charopus, humidus.

Insensati signa.

QUA sunt circa collum & crura, carnosæ, complexa, & colligata: cotyle rotunda: musculi scapularum, sursum expansi: frons magna, circula- ris, carnosæ: oculus croceus: crura circa talū gros- sa, carnosæ, rotunda: mandibula magna, carnosæ, lumbi carnosî, crura longa, collum grossum, fa- ces carnosæ, sublonga fatis: motus autem & figu- ram & morem, qui appæt in facie, secundum si- militudines accipit.

Inuerecundi signa.

OCVLVS apertus, & splendidus, palpebræ sanguinæ, & crassæ, & parum curuus, musculi sca- pularum sursum eluati, figura non recta, sed pa- rum prona. In motibus autem acutus, tuberos cor- pore, color sanguineus, facies rotunda, pectus sur- sum tractum.

Moderati signa.

IN motibus tardus, & loquens tardè: vox tar- da, plena, spiritus miris, oculus hiliaris, non splen- didus, niger, neque valde apertus, neque omnino clausus, palpebræ tardæ. Oculorum enim, qui celeriter palpebrizant, hi quidem timidum, hi ve- rō calidum significant.

Animosi signa.

FRONS bene magna, & carnosæ, & lauis, quæ sunt circa oculos videntur humiliora, & fa- cies somnolentior, neque intense aspiciens, neq; remissa: in motibus tardus erit, & remissus figura, & more, qui est in facie, non præceps, sed vide- tur bonus.

Inanimosi signa.

RUGOSA facies, & macri oculi contracti, si- mul autem & contracta oculorum duo significat, hoc quidem molle, & femininum, aliud verò de- missum & pauidum in figura humilis, & motibus remissus.

Signa cinedi.

OCVLVS contractus, genu flexibilis, incli- natio capitis ad dextram, motus manuum supi-

ni, & dissoluti, & ambulationes duplices. Hæc qui- dem circumclinantis, alia verò tenentis lumbos, & oculorum circumspeditiones, qualis vti que fuit Dionysius sophista.

Signa auari.

FACIE remissus, nigri coloris, macer, quæ sunt circa faciem quasi abrasa: facies rugosa, non carnosus, recti crinis, & nigri.

Signa iracundi.

ROTVS corpore, figura bene latus, animo- sus, subrufus, scapula distantes, & magna, & late, extrema magna, & fortia, lauis & circa pectus, & circa bubones, barbarus probè, capillorum ambi- tus floridus, deorsum tendens.

Signa mansueti.

FORTIS specie, bene carnosus, caro hu- mida, multa, bonæ magnitudinis, & commen- suratus, figura curuus, curuus capillorum sursum vultus.

Eorum, qui sunt aliorum reprehenses.

OCVLI sunt rugosi, somnolenta facies de more videtur: quæ circa faciem sunt, & oculos, pingua.

Puillanimitatis.

PARVORVM membrorum, & paruorum ac- ticularum, macer, & paruorum oculorum, & par- ua facies, qualis fuerit Leucadius Corinthius.

Ludi amantibus.

IYXTO breuiorem cubitum habent, gaudent victoria.

Amatores contumeliarum.

QUIBUSCVQVE est superius labium ele- uatum, & specie proni sunt, & rubicundi.

Miseri cordes.

MISERICORDES sunt, quicumque sunt al- bi coloris, & puri, & habent oculos quasi pingues, & nares deorsum distantes, & semper plorant. Eadem etiam amatores sunt mulierum, & gignito- res foeminarum, & circa mores interrogabundi, & semper memores, & ingeniosi, callidi: horum autem signa dicta sunt. Misericors, est sapiens, & timidus, & moderatus. Immisericors, & insipiens, & inuerecundus.

Signa voracis.

VORACHS sunt hi, quibus id, quod est ab vmbilico ad pectus, maius est: aut quod inde est vs- que ad collum.

Signa luxuriosis.

QUI est albi coloris, & pilosus, rectis capillis, & crassis, & nigris, & tempora pilosa, oculus pin- guis, & lasciuus.

Somnolenti signa.

AMATORES autem somni sunt, qui ha- bent superiora maiora: calidi, habentes carnem boni habitus, elegantis specie, hirsuti circa ven- trem.

Signa memoris.

QUI habent superiora maiora, scita & car- nosa magis.

De signis particulariter.

VIDETUR autem mihi anima & corpus com- pati ad inuicem, & animæ habitus alteratus si- mul alterat corporis formam, & iterum forma

corporis alterata simul alterat animæ habitum. Quando enim animæ est tristari & lætari manifestum est quod tristes obscuræ facies sunt, gauderes autem hilaris. Siquidem igitur, animæ distoluta, formam, quæ est in corpore adhuc existeret conigerit, sanæ & ita anima, & corpus compatibilia forent, quamvis conferentes ad invicem non forent. Nunc autem manifestum, quod utrunque sese cõsequitur. Maxime id ex hoc manifestum fiat: Mania videtur esse circa animam, & medicis medicinis purgantes corpus, & diæticis viætes in ipsis, permutant animam à mania. Curationibus autem corporis, simul & corporis forma soluitur, & anima à mania permutat. Quoniam igitur utraque soluitur, passim sit quoniam conferunt ad invicem. Manifestum insuper est, quod virtutibus animæ, similes corporis formæ sunt: quare erunt omnia similia in animalibus, eiusdem cuiuspiam declaratiua. Multa autem animalia sunt, & quæ operantur, hæc quidem propriæ passionis uniuscuiusque sexus animalium sunt, alia verò communes, in propriis igitur operibus animæ, propriæ passionis secundum corpus, in communibus autem communibus. Communes quidem sunt, iniuriæ, & quæ est circa Venereæ excessus: lætationis, & vilium, communitis est iniuriæ: porcorum, & asinorum, habitus qui est circa Venereæ masticando coenit. Proprium autem est, in canibus quidem contumeliosum: in alinis autem non triste. Quomodo igitur commune quidem & proprium convenit distinguere, dictum est. Opus autem est multa consuetudine, si quis debet esse iusticiens ad dicendum singula de his. Quoniam enim ea, quæ videntur in corporibus, dicuntur referri ad similitudinem, quæ sunt ab animalibus, & ab actibus: & differentiæ quidem alia à caliditate, & frigiditate sunt. Sunt enim horum quædam apparentium in corporibus parva differentia videntur, & eodem nomine appellata: ut pallores, qui sunt à rufioribus, & qui à laboribus: hi enim eodem nomine videntur, & differentiam parvam habent inter se: parva autem differentia existente, non facile est cognoscere, sed ex consuetudine forma, apparentem quidem assumere convenientiam oportet. Est autem optimus modus, & citissimus, qui est ab apparente convenientia, & contingit ita eo modo videntem multa cognoscere: & non solum uniuersaliter vtile est, sed ad electionem signorum singularium. Electorum enim quodque dicere oportet tale, ut quod eligitur vult. Amplius autem secundum electionem signorum, & syllogismus, quo vti opus est, vbi cum que contingat, adiungentes convenientibus convenientia: ut si inuerecundus erit, & paruilocus, & fur utique erit, & illiberalis: & fur quidem cõsequens inuerecundiam, & paruilocium, illiberalis. In talibus igitur quibusque oportet hoc modo secundum convenientiam fieri methodum. Nunc autem primum tentabo genera animalium distinguere, & quæ ipsorum convenit permutari, vti sunt fortia, & timida, & iusta, & iniusta. Distinguendum autem animalium genus in duas formas, in masculinam & in femininam,

a iungentem passionibus convenientes vnicuique forma. Sunt enim similia. Et quæ conamur huc trere, ferarum mansuetæ magis, & molliores secundum animas femininæ in partibus sunt: minus autem fortis, verum iustitiam, & asuetudinem manuum recipientes magis. Quare excellentes tales, erunt alicubi minus iustitiam in partibus. Manifestum autem id ex nobis apparet est, quoniam cum ira vincitur, difficulter prædentes, & maxime fortis timidis ad nihilum veniendum. Fertur autem ad violentiam inferendam, & patrandum ad quodcumque ita impulerit. Videntur autem mihi magis malefica fieri feminea masculis, & proteiora, & minus defensiva. Femina igitur, & quæ circa nos nutritur, valde manifesta sunt. Quæ verò sunt circa syltiam, omnes continentur pastores, & venatores, quod talia sunt, quæ sunt dicta. At verò & hoc manifestum est, quod singularium in vnoquoque genere, femina mare minoris capitis, & angustioris facie, & subtilioris collis sit: & pectora imbecilliora habeant, & minorum laterum sunt, femora autem magis carnosæ maribus, genitua mollia, & curia subrilia habent. Pedes verò pulchriores, & formam totius corporis molliorem, quam fortiorum. Minus nervosa autem sunt, & molliora, prædita humidioribus carnibus. Masculina autem his omnibus contraria habentia: natura sunt fortiora, & iustiora genere: femina autem est timidior, & iniustior natura. His ita se habentibus, videtur leo omnium perfectissimum in assumendo maris formam.

De Leone mare.

Leo enim habet os magnum, faciem autem quadratam, non valde osseam, superiorem mandibulam non eminentem, sed æqualiter pendentem deorsum: nasum autem magis crassum, quam subtilem, oculos charopos, concauos, non valde rotundos, neque valde proteios: magnitudinem verò moderatam, supercilium magnum: frontem quadratam ex medio subcauam: ad supercilia autem, & nasum sub fronte velut nubes superstat: supra frontem, iuxta nasum, habet pilos inclinatos: caput moderatum, collum bonæ longitudinis, grossum, innodatum, crinibus flans, non planis, neque valde crispis: quæ sunt circa iuncturam scapularum spatiosa magis, quam coniuncta: scapulas fortes, & pectus iuuenile, & metafrenon latum, robustis lateribus fultum: femora non carnosæ, nec coxas, crura fortia, & nervosa, gressum iuuenilem, & totum corpus articulatum, & nervosum, neque valde humidum, neque durum: ambulat autem tardè, magnificè incedens, & mouens se in spatulis cum ambulat. Talis est secundum ea, quæ sunt circa corpus. Quæ autem circa animam, dantium & liberale, magnanimum, & amans victorie, & mansuetum, iniustum, & amans eorum, cum quibus versetur.

De Pariali femina.

Parialis autem, fortibus esse visus: femina forma magis est, nisi secundum crura: his autem operatur, & aliquod opus fortitudinis facit. Habet faciem parvam, os magnum, oculos

De Ventre.

QUIBUS ea, quæ sunt circa ventrem, pingua, bene fortes, referuntur ad masculinum, quicunque autem non pingues, molles, referuntur ad indecentiam.

De Spina, vel Dorso.

QUI spinam magnam, & bene fortem habent, fortes sunt anima: referuntur ad masculinum. Qui autem spinam strictam, & imbecilem habent, molles, referuntur ad femininum genus.

De Costis.

QUICUNQUE autem robustis lateribus, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus: qui autem non bene costati, molles sunt secundum animam, referuntur ad femininum genus: quicunque ex lateribus circumducti, sunt sicut infanti, loquaces, & stulti loqui, referuntur ad boues, vel ranas.

De Umbilico.

QUICUNQUE autem maius habet quod ab umbilico est usque ad extremum pectoris eo, quod est ab extremitate pectoris usque ad collum, voraces, & insensibiles. Voraces quidem, quoniam ventrem magnum habent, quo appetunt cibum. Insensibiles autem, quia angustum locum habent sensus, atque in arctum redactum, ab eo, qui recipit cibum, ita ut sensus grauentur propter repletionem ciborum, aut indigentiam.

De Pectore.

QUICUNQUE autem pectus magnum habet, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum genus.

De Metastreno.

QUICUNQUE autem metastrenon habent magnum, & bene carnosum, & articulatum, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum. Quicunque autem imbecille, & non carnosum, & inarticulatum, molles sunt secundum animam: referuntur ad femininum.

Adidem.

QUIBUSCVNQUE autem metastrenon curuum est valde, musculique ad pectus coacti, mali moris sunt: referuntur ad apparentem convenientiam, quia pereunt aut rotsum, convenientia videntur. Quicunque autem metastrenon eminentis habent, gloriosi, & non intelligentes: referuntur ad equos. Quoniam autem neque curuum vehementer oportet esse, neque concauum metastrenon, quarendum bene nati.

De Epomida.

QUIBUSCVNQUE cervix articulis eminentibus, & scapula, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum: quibus cervix imbecillis, & inarticulata, molles sunt secundum animam: referuntur ad femininum. Hæc dico, quæ dixi de pedibus, & coxis.

De Scapulis.

QUIBUSCVNQUE autem scapula bene soluta sunt, liberales sunt secundum animam: referuntur ad apparentem, quia conuenit apparenti formæ liberalitas: quibus verò difficulter solubiles, conuulsa, illiberales: referuntur ad apparentem convenientiam.

los paruos, albos, concauos, eodem autem superficialibus: frontem longam, aures rotundas magis, quam planas, collum longum valde, pectus expers laterum, & longum dorsum: femora carnosæ, & coxas: quæ verò sunt circa ilia, & ventrem, læuia magis. Color autem varius, & totum non articulatam, & absque mensura est. Forma corporis talis est. In his autem, quæ secundum animam pusillum est, & fraudulenter, & omnino dicere, dolosum. Animalium igitur, quæ videntur fortia, convenientia assumpta animalia, masculinæ forma, & femininæ dicta sunt. Alia autem qualia sunt, facile est utique pertransire. Quæcunque autem ad physiognomonizandum inspicere conueniet ab animalibus, in electione signorum dicetur. Eleo autem signorum, quæ est secundum homines, sic accipitur.

De pedibus.

QUIBUSCVNQUE pedes bene nati, magni, articulati, & nervosi, fortes sunt secundum ea, quæ sunt in anima, reducentur ad masculinum genus. Quicunque autem pedes paruos, strictos, inarticulatos habent, delectabiliore autem visus, quæ fortiores, molles sunt secundum ea, quæ sunt in anima, referuntur ad femininum genus: quibus pedum digiti curui, inuerecundi, & quibus vngues curui, referuntur ad aues curuorum vnguium: quibus pedum digiti coniuncti sunt, steruosi, referuntur ad ortygas strictorum pedum in lacubus degentes.

De talis pedum.

QUIBUSCVNQUE ea, quæ circa talos sunt, nervosa, & articulata, fortes secundum animam, referuntur ad masculinum genus. Quicunque autem sunt talis carnosæ, & inarticulati, molles secundum animam, referuntur ad femininum genus.

De Cruribus.

QUICUNQUE crura habet articulata, & nervosa, & robusta, fortes secundum animam, referuntur ad masculinum genus: quicunque crura subrilia, nervosaque habent, luxuriosi referuntur ad aues: quicunque crura superflua habent, & sunt parum dirupta, odibiles, & inuerecundi, referuntur ad apparentem decentiam: qui sunt secundum genua plani, cinædi, referuntur ad apparentem convenientiam.

De Coxis.

QUI habent coxas osseas, & nervosas, fortes sunt, referuntur ad masculinum genus: qui habent coxas ossulentas, & superfluas, molles sunt, & referuntur ad femininum genus.

De Pectine.

QUICUNQUE pectinem osseum, acutum habent, sunt fortes: qui carnosum, & pinguem habent, molles: qui autem habent modicam carnem, siccam, desiccaram, mali moris sunt: referuntur ad sumias.

De Lumbis.

QUICUNQUE autem bene lumbosi sunt, maiores forarum: referuntur ad canes, & leones. Videbit utique aliquis & canes valde venaticos lumbosos esse.

De his, quæ sunt circa clauem colli.

Quibuscumq; autem ea, quæ sunt circa clauem colli, bene solubilia, sensibiles: nam bene solubilibus existentibus quæ sunt circa clauem facile motum sensuum recipiunt, quibus verò quæ circa clauem sunt, conclusa sunt, insensibiles: difficulter enim solubilibus existentibus his, quæ circa clauem, impotentes sunt recipere motum sensuum.

De Collo.

Qui collum grossum habent, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculinum. qui autem habent subtile, imbecilles sunt: referuntur ad feminas. Quibuscumque collum grossum, & carnosum, iracundi: referuntur ad iracundos tauros. Quibuscumque autem est bene magnum, non valde grossum, magnanimi: referuntur ad leones. Quibus est longum, subtile, timidi sunt: referuntur ad ceruos. Quibus autem breue valde, dolosi, & insidiatores: referuntur ad lupos.

De Labijs.

Quibus sunt labia subtilia, & in extremitatibus laxa, ita vt superius labium ad inferius proreundatur ad coniunctionem labiorum, magnanimi sunt, referuntur ad leones. Videbit vtiq; aliquis hic & in magnis & fortibus canibus, quibus labia subtilia, dura circa dentes caninos, supereminentes, qui ita habent, ignobiles: referuntur ad sues. Qui autem grossa labia habent, & superius inferius propendens, fatui: referuntur ad asinos. Quicunque autem superius labium & gingiuas præminentia habent, amatores sunt contumeliarum: referuntur ad canes.

De Naso.

Quicunque autem nasum extremum grossum habent, rathymi sunt, id est, facilem animum habent ad concupiscendum: referuntur ad boues. Qui autem nasum in extremitate grossum habent, insensibiles sunt: referuntur ad sues. Qui nasum extremum acutum habent, difficulter irascibiles sunt: referuntur ad canes. Qui nasum habent rotundum, & obesus, magnanimi: referuntur ad leones. Qui verò nasum extremum subtile habent, auiculariæ. Qui habent à fronte mox curuū, inuerecundi sunt: referuntur ad coruos. Quicunque autem aquilum habent, articularum à fronte, magnanimi: referuntur ad aquilam. Quicunque, nasum concavum habent, & frontem rotundam, & rursum eminens rotundum, luxuriosi: referuntur ad gallos. Qui verò simum, luxuriosi: referuntur ad ceruos. Quibuscumque nares sunt apertæ, iracundi: referuntur ad passionem, quæ fit in ira.

De Facie.

Quicunque faciem carnosam habent, rathymi, id est, facile concupiscibiles sunt: referuntur ad

boues. Qui faciem macilentam habent, solliciti. Qui autem carnosam, timidi: referuntur ad faciem animo, & ceruo similes. Qui valde partiam habent, pusillanimi: referuntur ad carum, & ad simiam. Quibus facies magna, tardi: referuntur ad asinos, & boues. Qui verò neque paruam, neque magnam, oportet esse medios: habitus vtiq; horum mediis erit conueniens. Quibus autem facies videtur paruisca, illiberales sunt: referuntur ad ap-

De Oculis.

Quibus autem ab oculis tanquam vesiculae dependunt, amatores vini sunt: referuntur ad passionem. Quibus vehementer cadunt, quæ ante oculos apparent, vt vesiculae, amatores somni: referuntur ad passionem, item ex somno surgentibus dependent quæ sunt in oculis. Quicunque oculos paruos habent, pusillanimi: referuntur ad apparentiam, & simiam. Quicunque verò habent oculos magnos, referuntur ad boues. Igitur bene narium oportet neque magnos, neque paruos habere oculos. Qui verò concavos habent, malefici: reducuntur ad simiam. Quicunque habent oculos eminentes, fatui: referuntur ad apparentiam, & asinos. Quoniam autem neque eminentium oculorum, neque concavorum oportet esse, medius vtiq; habitus præstabit. Quibuscumque autem oculi sunt parum concavi, magnanimi: reducuntur ad leones. Quibus verò plus, mansueti referuntur ad boues.

De Fronte.

Quicunque frontem paruam habent, indisciplinabiles: referuntur ad sues. Qui autem magnam valde, tardi: referuntur ad boues. Qui rotundam habent, insensati: referuntur ad asinos. Qui autem minus planam habent, sagaces: referuntur ad canes. Quicunque quadratam, & moderatam frontem habent, magnanimi: referuntur ad leones. Quicunque autem collectam habent, adulatores, referuntur ad passionem, quæ fit. Id in canibus videbit quispiam, qui cum blandiuntur, contractam habent frontem. Quicunque autem nebulosam, audaces: referuntur ad taurum, & leonem. Quando autem nebulosus habitus, audaciam significat, tranquillitas autem adulationem, medius habitus vtiq; horum bene decenter se habet. Quicunque tristem habent frontem, mestri: referuntur ad passionem, quoniam mestri tristem habent faciem. Qui autem demissam, lamentabundi sunt: referuntur ad passiones, quia lugentes demissa sunt frontis.

De Capite.

Quicunque autem habent magnum caput, sensati: referuntur ad canes. Qui verò paruum, insensati: referuntur ad asinos. Qui habent capita pineata, inuerecundi: referuntur ad habentes vniuersos curuos.

De auribus.

Quicunque aures paruas habent, simiales sunt. Quicunque autem magnas, aluini. Videbit vtiq; que alijs & canum optimos moderatas aures habere.

De coloribus.

Qui valde nigri sunt, timidi: referuntur ad Aegyptios, & Aethiopes: valde autem albi, timidi sunt: referuntur ad mulieres. Color autem, qui confert ad fortitudinem, medium horum oportet esse. Flauus, magni animi sunt: referuntur ad leones. Ruber, valde astutus: referuntur ad vulpes. Pallidi, colore turbati, timidi sunt: referuntur ad passionem, quæ fit ex timore. Qui autem sunt mellei coloris, sunt frigidi: frigida autem mobilia difficulter: mobilibus autem difficulter existentibus iis, quæ iuxta sunt corpus, erunt vtiq; tardi. Quibus color ruber est, acuti sunt, quoniam omnia, quæ sunt secundum corpus, à motu calefacta erubescunt. Quibus color flammens est, maniaci: quia ea, quæ sunt in corpore vehementer calefacta, flammam colorem habent. Qui autem sunt extreme calefacti, maniaci vtiq; sunt. Quibus autem est flammeus color circa pectus, difficilis ira: referuntur ad passionem. Iratis namque superaccendantur ea, quæ sunt circa pectus. Quibus autem circa collum & tempora venæ distensa sunt, difficilis ira: referuntur ad passionem, quia iratis hæc accidunt. Quibus facies supererubescens est, vtercundi sunt: referuntur ad passionem, quia vtercundatis supererubescit facies. Quibus genæ supererubescunt, amatores sunt vini: referuntur ad passionem, quia ebrii supererubescunt genæ. Quibus autem oculi supererubescunt, extra se feruntur ob iram: referuntur ad passionem, quia qui ab ira efferuntur, erubescunt oculis. Quibus autem oculi valde nigri, timidi: niger enim color valde, videtur timiditatem significare. Qui autem non sunt valde nigri, sed declinant ad flauum colorem, boni animi sunt. Quibus autem oculi glauci, aut albi, timidi sunt: vitus est albus color timiditatem significare. Qui autem non sunt glauci, sed charopi, boni animi sunt: referuntur ad leones, & aquilas. Qui autem vino colore similes sunt, stolidi sunt: referuntur ad capras. Quibus ignei sunt oculi, inuerecundi: referuntur ad canes: Qui autem oculos discoloratos habent, & turbatos, timidi: referuntur ad passionem: quia qui timuerint, pallidi sunt colore non æqualiter. Quicunque oculos lucentes habent, luxuriosi: referuntur ad coruos & gallos.

De pilositate tibiæ, & alarum partium.

Qui tibiæ pilosas habent, Venerei sunt: referuntur ad hircos. Qui autem ea, quæ sunt circa pectus, & ventrem, valde pilosa habent, nunquam in eisdem perseverant: referuntur ad aues: quia ex pectus & ventrem valde pilosa habent. Qui pectora habent valde nuda, vel non pilosa, inuerecundi sunt: referuntur ad mulieres. Quoniam igitur non oportet valde pilosa esse, neque nuda, medius habitus est optimus. Quicunque

humeros pilosos habent, nunquam in eisdem perseverant: referuntur ad aues. Qui dorsum habent pilosum valde, inuerecundi sunt, referuntur ad bestias. Quicunque autem collum retro pilosum habent, liberales sunt: referuntur ad leones. Qui autem mentum habent acutum, boni animi: referuntur ad canes. Quicunque habent supercilia coniuncta, tristes sunt: referuntur ad similitudines passionis. Qui supercilia diuisa habent ante nasum, & extensa vtiq; ad tempora, fatui sunt: referuntur ad porcos. Qui erectos pilos habent in capite, timidi: referuntur ad passiones: quia timentibus eriguntur. Qui capillos multum crispas habent, timidi: referuntur ad Aethiops. Quoniam igitur rigentes, & vehementer crispi timiditatem ferunt, qui in extremitate sunt crispi, ad bonum animum referuntur, referuntur autem & ad leonem. Qui id frontis, quod est ante caput, eleuatum habent, liberales sunt: referuntur ad leones. Qui in capite adnatos habent capillos ad frontem iuxta nasum, sunt liberales: referuntur ad decentem apparentiam.

De gestulatione manuum.

De manus, & cubiti, & brachij motu, eadem referuntur. Qui humeris rectis, tenis insulant, galeangones: referuntur ad equos. Qui scapulis mouentur curui, sunt elati: referuntur ad leones. Qui pedibus inuertis ambulantes, & cruribus, foemini: referuntur ad mulieres. Qui verò corporibus circuntorquentes se, & fricantes, adulatores sunt: referuntur ad passiones. Inclinati autem ad dextram in ambulando, cinædi sunt: referuntur ad apparentem decentiam. Quicunque oculos habent bene mobiles, acuti, rapaces: referuntur ad accipitres. Qui palpebrizant, timidi: quia in oculis prima mouentur. Qui oculos frequenti tempore mouentes, tincturam albuginis in oculo velut immotam habent, intellectui. Si enim in quopiam intellectio vehementer fiat, in ea stat & vitus.

De voce.

Qui voce admodum magna vociferantur grauer, iniuriosi, referuntur ad asinos. Quicunque autem vocant à graui incipientes, & finiunt in acutum, iracundi, & lugentes: referuntur ad boues, & ad decentiam vocis. Quicunque autem vocibus acutis, molibus, ac ruptis loquuntur, cinædi: referuntur ad mulieres, & ad decentiam. Quicunque grauer vocant, magnum, ac perplexum: reducuntur ad fortes canes, & decentiam. Quicunque molliter sine contentione vocant, mansueti: referuntur ad oues. Quicunque vocant acutè, & fortiter, iracundi: referuntur ad capras.

De paruis corpore, & magnis.

Parui valde, acuti sunt: motu enim sanguinis paruum locum continente, motiones quæ valde velociter accedunt ad sapere. Qui autem sunt valde magni, tardi. Motu enim sanguinis magnum locum continente, motus tardè

accedunt ad sapere. Quicumque autem parvorum siccis carnibus vtrantur, aut & coloribus, aut quæ per caliditatem corporibus superfluunt, nihil perficiunt. Existente enim in motu parvo, & veloci propter igneum, nunquam secundum idem est sapere: sed aliud in alio prius, quam excedens perficiat. Quicumque magnorum humidis carnibus vtrantur, aut coloribus, qui propter frigiditatem innascuntur, nihil perficiunt: existente enim motu in magno loco & tardo per frigiditatem non permittit aliquid accedere ad sapere. Quicumque autem parvorum humidis carnibus vtrantur, & coloribus propter frigiditatem, fiunt perfectiui. Existente enim motu in parvo, difficulter mobile complexionis commensurationem præbuit primum perficere. Quicumque magnorum duris carnibus vtrantur, & coloribus per caliditatem, fiunt perfectiui, & sensitiui: existente enim latiore in loco magna, & tarda propter frigiditatem, nihil conduceret accedens ad sapere, qui verò magni duris carnibus vtrantur, & coloribus propter caliditatem, fiunt perfectiui, & sensitiui: magnitudinis enim superabundantiam, & carniū, & coloris caliditas acquisiuit: quare commensuratum esse ad perficiendum. Excedentia igitur corporum magnitudinibus, aut paruitudinibus deficientia, quomodo perfecta sunt, & quomodo imperfecta, dictum est. Media autem natura horum ad sensus optima & perfectissima, quibus utique supponitur inesse. Motus enim non multi exilientes, facilius ad mentem accedunt, nec etiam paulatim existentes proce-

dunt: quare perfectissimam & ad perficiendum quæ fuerint propolita, & ad sentiendum oportet moderatam esse magnitudinem.

De commensuratis, & incommensuratis.

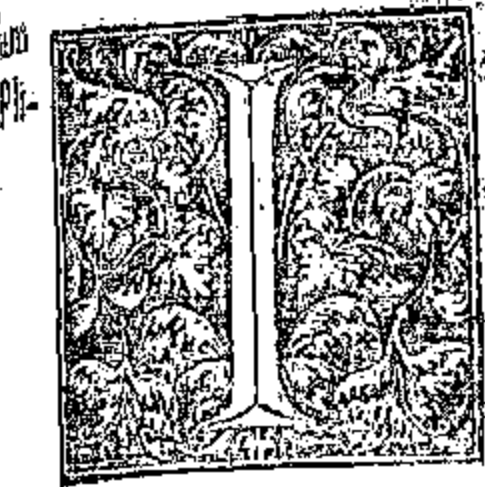
INCOMMENSURATI, autem, vel dolosi, referuntur ad passionem, & ad feminam. Si enim qui incommensurati sunt, astuti sunt: commensurati utique erunt simul & iusti, & fortes. Relationem autem commensurationis ad corporum bonam motionem, & bonam naturam reducere oportet, sed non ad formam maris, sicut in principio dictum est. Bene se habet autem & omnia signa, quæcunque prædicta sunt, referre ad apparentem convenientiam, & in masculum & feminam. Hæc enim perfectissima divisione diuisa sunt, & demonstratum est quod masculus est femina iustior, & fortior, & vniuersaliter dicere, melior. In omni autem electione signorum, alia aliis signis magis delectant manifeste subiectum. Manifestissima autem, quæ in principibus locis sunt. Principalsimus autem locus est, qui est circa oculos, & frontem, & caput, & faciem. Secundus autem, qui est circa pedus, & scapulas. Consequenter circa crura, & pedes: qui autem circa ventrem, minimus. Omnino autem, ut sic dicam, ista loca manifestissima signa præbent, in quibus & sapientiar plurimæ decor apparet.

LIBRI ARISTOTELIS DE PHYSIOGNOMIA, FINIS.

ARIST

ARISTOTELIS

Stagirite de Mirabilibus Auditionibus Liber.

LIBER AB ONDA monte Helico, qui Pœnicam Medicamque regionem terminat, feram quandam, alibi Bolyntium, à Pœonibus vero Monepon vocatam, inueniri tradunt: quæ omniquidem natura ad bonam similitudinem accedat proximè, differat verò magnitudine, & robore, ac iuba infuper. Est enim, oca cæruice illi velut equo admodum promissa, atq; vertice ad vsque oculos dependens. Cornua autem non quemadmodum bobus, sed adunca in se inflexa, mucronibus decorum versus aures portat, magnitudine tam ampla, ut singula plus semisextario capiant, colore maxime atro, & reluctantè perinde, ac rasa, decorticatâ quæ. Fergus distentum, locum ostè accubantium occupat. Percussa fugit, nec nisi cursu de lassata subleuit. Carnem habet gustu gratissimam. Calcibus sese tuebatur, & alui prolumit, quam ad passum etiam quatuor spatium proicit; (nam ea egerendi forma frequenter vitæ) feruntrem adeo, ut tanum, quæ pertingat, pilos absumat. Verùm concitatis tantum belluæ, non etiam quiescentis stercorea eam vim habent. Imminente partu, simul pluribus collectis, enitentur adulescentes, inque circulum egerunt, ac se quasi vallo circundant & muniunt: largam enim quandam eius simi copiam hoc genus animantis retinere solet.

In Arabia aiunt, camelos non inire matres suas; sed etiam si quis cogat, non patiuntur. Porro curatorem admittit aliquando destitutum, oportam matrem submisit pullo, qui etiam coitum (ut videtur) absoluit, paulò tamen post eum hominem moribus necauit.

Cuculos in Helicè inquitunt generaturos, non nidificare, sed in palumbium, aut torturam nidis parere, sed & nec incubare, nec excludere, neque nutrire. Verùm narum iam pullum (singulos enim edit tantum) nutritumque, reliquos suos coalumno è nido decurrere: quippe qui ad tantum roboris, pulchritudinisque exerceat, ut & reliquis facile sit superior, & nutricem quoque in sese conuertat, quæ specie eius exultans in edicendis suis fert opem.

Capræ Creticæ, sagittis percussa, querunt, ut adparet, Distamum, isthuc proueniens, cuius partu tela è corpore eiciunt.

Ceruos Achaicos, aiunt cornua amissuros, loca difficilia, & quæ inueniri nequeant, petere, propterea quod armis destituti, tueri se

nequeant, sum ob dolorem, quem ex anulosorum cornuum vestigiis sentiunt, ubi & enatam gerentes hedera plurimos, vilos esse.

In Armenia venenum quoddam nasci aiunt, quod pardalium vocant, id venatores lane illicum, ubi visus est pardus, abiciunt. Qui si ex eo degustauerit, humana excrementa remediò quatit. Quocirca venatores calculo imposita, ex arbore suspendunt, ut assylatione, frequenti fracta viribus, lassataque bestia domari queat.

In Aegypto aiunt, ex cocodilishiantibus, trochilos aues, dentes expurgare, carunculas, quæ in rostris hærent, exdis, atque hoc velut gratum officium cum voluptate admittit, nec villo potest potare.

In Cephalonia non bibunt, capræ diebus hiantibus, ut videtur, pro reliquo eum quadrupedum more, sed ad flammam auram conuertat, hiantesque hæsto vento reficiuntur.

In Syria, inquitunt inter sylvestres equos, vnum præter armentis, ubi si iunior aliquis, equam inuituras conscenderit, ducem indignari, & hunc tantisper, dum comprehendat, persequi, desistit, quo morsu verenda euellere.

Festudines aiunt, quando serpentem deglutiuerunt, mox origanum infuper vorare, id nisi promptum statim inueniant, interire. Mulcosque ruri agentes cum id experiri velent captata oportunitate, origanum euulsam quarenti præcipuisse, eoque animans in ipsorum conspectu subire interitisse.

Viucris aiunt genitalia esse, reliquis animalibus plurimum abimilia, quæd ipsi quomodo cunque affectis sicut instar oisium arma, duraque. Singulare stranguria laborantibus remedium, si rasa, tritaque exhibeantur.

Picum martium, arbores scandere ferunt, quemadmodum ascalaphum, tam resupinum, quam pronum, depalcisque vermiculos, quos adeo vestigat auide, ut totos stipites rundendo, perforet.

Pelicanos aiunt, conchas fluuiatiles vorare, multitudinemque ingestam, mox vomere, ac eo, quod est, vesci, ceterum à restâ abstinere.

Circa Cyllenen Arcadiæ, merulas candidas, gigni tradunt, quod alibi nusquam contingat, vocisque varias sonare. Luna lucente progredi, interdiu verò quantoliber studio aduigiletur, deprehendi non posse.

A quibusdam fertur, mel Anthinum, ut vocant,

Tyrreni enim maris æstū strepitu ingenti vtrin-
que, cum Sicilia, tum Italia oram, quam Regyūm
vocant, ferire, delatūmque ex mari vasto in angu-
stias postremō concludi, atque ibi fluctum subli-
mem rolli, sonitu magno, spaciōque altissimo, vt
procul distantibus conspicua sit hæc aquarū ebul-
litiō, vtpote alba, & spumosa, nec similis maris in-
cremētō. Hæc vt incredibiliter narrantur, ita con-
tueri oculis nemo sustinet. Interdum enim diffusū
rursus ex collisione murua æstus adeo profundū,
ac horribilem aspectū necessariō inuentibus præ-
bent, vt nonnulli præ timore animi impotentes,
velut offusa oculis tenebra concidant. Postquam
verō ad alterutram partem fluctus allūi, sublatiq;
ad litus supremum, denud in subiectum mare de-
noluntur, tum magno rugitu, cum voracibus &
immemis, & crebris ex imo fundo ebullit, inq; gy-
rum eleuatur, & omnigenos etiam colores reddit.
Interdum enim ater, nonnunquam caruleus, fre-
quenter purpureus apparet. Cæteram cursum, ac
immensitatē fluxus, refluxusq; ne reptilia quidem
vel audire, vel videre sustinet, quocirca ad radices
montiū iuxta cōfugiunt. Tempestate autē desinen-
te, in sublime efferuntur voragines, specie relu-
cente varia, turbidibusque, ac motibus ventorum,
aut ingentium serpentum spiris non absimiles.

aliās dicitur
1895.

Aiunt Atheniensibus templum Cereris Eleusi-
næ extuentibus, porticem dē petris columnam
accam inuentam, cui inscriptum erat, † Deropes
hoc sepulcrum, quam, alij Musæi vxorem, alij verō
Triptolemi matrem fuisse perhibent.

Iuxta Aeolias insulas, vt vocant, vnam ferunt
palmis arboribus abundantē, nomē ex eo traxisse
vt Phœnicusa appellaretur. Itaq; falsō Calisthenes
asserit à Phœnicibus Syriam littoralem incolenti-
bus, arbori nomen hoc inditum. Verū à Græcis
aiunt quidam phœnicēs appellatos, quod primi
mariā nauigantes, quocunq; appellerēt, omnes
necarent. Sed & Peræborū lingua φωνίξ truci-
dare significat.

Circa Hypatam urbē dicitur columna verus re-
perta esse insignita inscriptione literis vetustis cō-
posita. Quas Acarnanes: cū ea cuius esset explora-
re cuperent, Athenas miserūt quosdam allaturos,
qui dum per Bœotiam iter faciunt, casu, misisionis
causam aduenis quibusdam detegūt, à quibus The-
bas ad Ifmeniū, quod vocant, adducuntur, eō quod
isthic monumentum literis similibus conscriptum
cerneretur, sed & rhythmos etiā, donariis, incul-
ptos literis non absimilibus, quas à peritis earum
edocti, legēdo propositam inscriptionem assecuti
sunt, his scilicet carminibus compositam.

Ἡρακλῆς ἔστ' ἐν τῇ κεντρῷ Περσέφου δόγῃ
Ἰνδορνήτας ἀγέλην ἐλάων, ἡ δ' Ἐρῆσιαν ἄγαν
τὰς δ' ἰδ' ἀμαρῶναι ποσὶ Πασανδράμας θέα, δ' ἐδέμοι
τένῃ
ἰδ' ἰδ' εὐρῆσιαν δ' ἀμαρῶν.
Τυμοζώνης ἐρῆσιαν δ' ἡ τὸ δ' ἔδοκα πῶδον,
Μεγαδύωνος φίλιος φησὶ τὸ σπινθῆρα.

Hoc epigrammate patet, eum locum Erythum
appellatum, quod isthic boues, nō ex Erythia de-
duxerit. Neque enim vsquam vel iuxta Libyam vel
Hispaniam, nomen Erythia extare ferunt.

In Vrica Libyæ nasci simum fossilē aiūt rrium

passuum profunditate, aspectu albū, & minime fir-
mū, sed simile viscosissimo glutino, qui in Solem
prolatus adeo indurescit, vt nihil à pario lapide
differat, quo cum animalcula mascula polluntur.

Primos Phœnices ferunt, cum Tarrestum nau-
gassent, tantam argenti vim oleo, aliisque nauticis
torribus cōmutaram esse, vt nec capere naues, nec
ferre possent, quocirca coactos sub discessum, cum
cætera, quibus vrebantur, tum anchoras etiam ex
argento couflare.

Phœnices aiunt, qui Gadiram inhabitant, dum
vltra columnas Herculis nauigarēt, vento Subso-
lano impulsos ad regiones quasdam applicuisse, vl-
ua, algæq; plenas, quæ æstibus maris rigātur, exun-
dationibus verō prorsus obruūtur aquis. Thumno-
rum copiam isthic innumerabile inueniri tradūt,
magnitudine, desitratēque incredibili, quos salos
valis impositos Carthaginem deportant, vnde soli
non euehuntur, sed ob singularem bonitatem pla-
nē absumuntur.

In Pedasia Cariæ vrbe Ioui sacrificiū peragitur,
quo aiunt capram missam (quod admiratione di-
gnum) stadiis septuaginta ex Pedaso per turbā fre-
quētē, quæ spectare solet, progredi, neque inter-
turbari, aut à via declinare, quod dque reliquis gen-
tibus magis stupendum est, cornua heminas qua-
tuor capere.

In Illyriis, qui Aridiei vocantur, iuxta Aurōri-
tarum cōfinia montem magnum, & in propinquo
vallem esse inquit, vnde aqua profilit copiosa,
non equidem omni tēpore, sed vere tantum, quam
interdiu vasi infusam seruant, noctu sub dio consti-
tuunt. Quod dum ita sit sex. diebus, vltimo conge-
latur, ac sal omnium præstantissimū efficitur. Stu-
diosē hoc ob pecorum copiam potissimum facere
obseruāt. Neque enim ad eos sal importatur, tum
quod à mari longius habitant, & à cōmerciis sunt
alieniores. Qui tamen ob pecora cum primis opus
habet, interitura, nisi bis in singulos annos eo re-
ficiantur.

In Argo genus locustæ ferunt esse (Scorpioma-
chum vocant) quod viso scorpione statim pugna
accingitur, ipso vicissim se opponente. Itaque vn-
dequaque circūcursēs stridore assultat, cōtra acu-
leum ille eodem loco velut in gyrum actus, vbiq;
obtedit, donec auidius fortē ac nimis eductum to-
rū amittat. Quocirca aduolans bestiola velut exar-
matum iam deuorat. Scorpionum ictibus, hæc sta-
tim comesta, medetur.

Vespas ferunt in Naxo, si serpente gustato, quo-
rum caro pergrata est illis, aculeum infixere ali-
cui, tātos dolores excitare, vt tolerabiliores videā-
tur ictus serpentum.

Scythicum venenum, quo sagittæ inficiuntur,
ex viperæ parari aiunt. Obseruant enim Scythæ pa-
rientes, & captas mox diebus aliquot liquefaciūt:
cūque satis computruisse videntur, infundunt
ollula humanum sanguinē, quam in sterquilinia
defossam cooperiunt. Ac vbi putridus iam is quo-
que apparet, liquorem supernatantem aquosum,
miscēt exuote viperæ, præsensque, & lethale hoc
pacto venenum reddunt.

In Curio Cyprī vrbe, serpentum quoddam ge-
nus esse vim habens Aspidi Aegyptio non absimi-
lem,

lem, nisi quoddam hyeme morsus huius sunt ineffica-
ces, siue ob aliam quampiam causam, siue quod ad
motum languidum ex frigore redditur, & postre-
mō procius collabitur, nisi calore reiciatur.

In Ceo aiunt genus esse acherdi, cuius spina,
qui vulnerantur, intereunt.

In Mylia verō vrsorum quoddam genus album
esse aiunt, quod inter venandum canes statū infe-
ctos putrefacit, eodemque modo & reliquarum fe-
rarum carnem esui inutilem reddit. Verūm vbi
iam instant canes, & venatores, phlegmate vrsor-
umque faciem conspuunt, quod pertinaciter hæ-
rens suffocat & exæcat.

In Arabia genus est hyzuarum serpentum, id
cū prospexerit feram †

in Syria animal esse aiunt, quod leoncidum vo-
cant eo enim ingesto leones exanimantur. Volen-
tes non tangunt, sed fugiunt. Verūm venatores vt
sarinum candidam decoctam animalibus reliquis
aspergunt, quæ gustata subito necant, vrinam leo-
nibus grauant.

Feruntur & vultures ex vnguentorum odore
exanimari, si qui vel vngantur ipsi, vel vincta vorēt,
& scarabeis ex rosarum odore itidem euenire.

Et in Sicilia, & in Italia aiunt felium morsum
lethalem, nec vt apud nos, & leuem, & imbecilem,
& muscarum genus, quod morsu necet, ad quæ de-
uolant.

In Mesopotamia Syriæ, & in Istrunte aiunt
serpentes quosdam exiguos nasci, qui indigenas

non lædant, aduenas verō vehementer infestent.
Circa verō Euphratem maxime id accidere in-
quiunt, vbi plurimi circa fluminis litora conspi-
ciuntur, qui in partem vtranque deuolui solent, vt
cum vespere citius litus occupent, illucescente
luce vltra flumē videantur, ac Sýros quidem non
lædunt, sed Græcis minime parcunt.

In Thessalia ferunt sacrum serpentem non so-
lūm morsu, sed etiam contactu reliquos omnes
peritēse. Quocirca cū apparet, aut vox tantūm
auditur, quod raro contingit, serpentes, ac viperæ,
tum reliquæ etiam feræ omnes diffugiunt. Magni-
tudine est non perinde vassa, sed moderata. Aiunt,
in Teno vrbe ipsam à muliere è medio sublatam
in hunc modum: Primum circulum descripsit feci-
mina, quem incantationibus habitis vnā cū filio
ingressa, ac vocem bestiarū imitata est, qua tecinen-
te, accedenteque obdormiscere cœpit, magisque
iam adpropinquate, somno absinere non potuit:
quocirca filius matrem pulsauit (ita precipiente
ipsa) minatus, si obdormiret, vtrique certum im-
minere interitum, verūm si perimeret, ac bestiam
abducere posset, saluos fore. Itaque circulum in-
gressus, serpens statim exanimatus est.

FINIS MIRABILIVM
AVSCULTATIONVM
ARISTOTELIS.
DD 2 ARIST

ARISTOTELIS

Stagirita de Plantis Liber

Primus.

VITA & in animalibus, & in plantis esse deprehensa est. In animalibus quidem patens, & manifesta in plantis vero, occultior, nec adeo evidens. Ad huiusce igitur confirmationem, multam inquisitionem præcessisse, est necesse. Neque enim constat, habeantne plantæ animam, appetendi facultatem, doloris item, & voluptatis, & rerum discretionis. Anaxagoras itaque, & Empedocles desiderio eas duci aiunt: sentire item, ac tristitia, voluptateque affici affirmant. Et Anaxagoras quidem, animalia ipsas esse, & voluptate, ac dolore moveri docuit, & foliorum scilicet defluvio, & ex incremento istud colligens. Empedocles vero sexum his admistum esse arbitratus est. Eodem modo Plato quoque, appetitu solum illas duci, ob vehementem scilicet facultatis altricis necessitatem affirmabat. Quod si constet, eas voluptate, ac dolore affici, tum sentire quoque rationi erit consentaneum: & ubi hoc constiterit, tum appetitu quoque duci, siquidem somno reficiuntur, & vigiliis excitantur, rationi consentaneum erit. Ad eundem modum si queramus an spiritum ducant, & sexum mixtionem habeant, an contra sit: multam super hoc ambiguitatem, & questionem prolixam excitabimus. Verum talia omisit, neque singulorum inquisitioni, quæ operæpretium habeant nullam, insistisse, rectius fuerit. Sunt autem qui animas habere plantas affirmant, quia scilicet gignere eas conspexissent, alique, & incrementum suscipere: item virefcere, quæ iuventus quædam ipsarum sit, rursusque senio dissolui: & quod nullum inanimatorum isthac cum plantis habeat communia. Proinde ubi eiusmodi quædam plantis adesse animadvertissent, appetitu quoque duci eas existimant. Nos autem quæ manifesta sunt, primum, deinde quæ latentia, perscrutamur. Dicimus itaque, si quid alatur, idem quoque appetitu duci: & voluptate afficitur, per situritatem: dolore autem, per famem, & absque sensu affectiones illæ non fiunt. Paradoxa igitur est, quævis non adeo temere erret, eius intentio, qui plantis sensum, appetitumque tribuendum esse, ita existimavit. Anaxagoras, Democritus, & Empedocles mentem quoque, & cognitionem eis inesse affirmant. At nos talia tanquam falsa repudiantes, sano insistamus sermone. Affirmamus igitur quod neque appetitum plantæ habeant, nec sensum. Appetitus enim non aliunde, quam è sensu est. Neque igitur sensum in his deprehendimus, neque partem quæ sentiat, neque eius

similitudinem, & neque speciem definitam, neque quidpiam ad hanc consequens, neque morum localem, neque viam ad sensibile aliquid. Et neque si gnium quodpiam, quo iudicari possit, sensum inesse, ut signa habentur, quibus ali sciuntur, & incrementum omnino accipere deprehenduntur. Neque verò ita à nobis hoc constitueretur, nisi aliter, aut triticumque facultatem partes animæ esse cognitum foret. Proinde cum talem quandam huius animæ partem continere planta deprehendatur, necessarium sit ut animam quoque habere eam statuamus. At cum sensu careat, sensibilem ipsam non esse, nequaquam non admittendum. Sensus enim illustranda vitæ causa est: vis altrix vero, actionis rei viventis est causa. Hæ differentia hoc in loco procedunt, quod intelligi nequeat ut in eodem, inter vitam, eiusque privationem medium inveniatur aliquid. Sed dicat quispiam, quod cum planta animata sit, animal quoque eandem esse, id quod nos nequaquam affirmamus. Etenim difficile est plantæ functionem attribueri, reddere vitæ animæ functioni, quæ in animali habetur. Quod enim plantis vitam ita inesse negat, est id ipsum quod non sentiant. Sunt autem animalia quoque nonnulla cognitione carentia. Quia verò Natura vitam animalis per mortem corrumpens, suo in genere eandem rursus per generationem conservat, prorsus consentaneum rationi non est, ut inter animatum, inanimatumque medium aliud quoddam constitutumus. Scimus autem quod conchilia animalia sint cognitione carentia: quapropter plantæ sunt & animalia. Solus ergo sensus causa est, per quam hæc animalia dicantur. Nam genera speciebus suis nomina dant, & definitiones: species verò suis individuis, nomina: debetque genus ex vna, & communi causa, quæ sit in multis, esse, non ex multis. Ceterum ratio causa, per quam genus adstruitur, non euius est manifesta. Rursus autem, sunt animalia, quæ sexu femineo carent, alia itidem, quæ non generant, alia rursus morum nullum habentia, sunt præterea diversorum colorum alia, quemadmodum alia, quæ partum sibi dissimilem edunt: alia rursus è terra eroscunt, aut arboribus. Quod igitur in animalis vita principium est: quodnam aliud, præter nobile istud animal, quod cælum, Solem, stellas & planetas circum: quæ extra scilicet hanc ambiguitatem sunt, & sunt incompatibilia: nam sensus, cognoscendum passio est. Sciendum est autem quod plantæ morum ex sese non habent: sunt enim terræ affixæ. Ipsa verò terra immota est. Ratiocinandum itaque fuerit, vnde nam huic vita accedat, ut &

ut & ipsas faciamus sensum habere. Neque enim rem communem aliquam habet hæc. Dicimus ergo, quod animalium vitæ communis causa, sensus est. Is discretionem facit inter vitam, mortemque medium. Cælum autem, quia functionem habet nobiliorem multo, dignioremque nostra, procul ab hisce dissitum est. Est itaque necesse, ut perfectum animal, & diminutum, commune aliquid habeat: & is est vitæ scopus. Proinde ubi hæc abfuerit, ab eiusmodi nominibus quisque recedat oportet, quia medium non est: sed vita medium est. Quod enim est inanimatum, id animam non habet, neque ex ipsius partibus habet aliquam. Planta verò ex eorum numero non habetur, quæ carent animam: nam in ipsa portio quædam animæ habetur. Animal tamen non est, quia sensum non habet. Prodit autem de vita ad non vitam paulatim, ut singula quoque. Possimus autem alio quoque modo dicere quod animalia sit planta, neque dicamus inanimatam esse: & si quid animam habeat, sensum tamen habere non dicimus. Nam res, quæ alitur, absque anima non est, & animal omne animam habet, sed planta imperfecta res est. Rursus animal membra habet definita: planta, indefinita: & materiam habet planta propriam motui, qui inest ipsi. Rursusque dicere possumus, plantas animam habere: nam ea est, quæ motus in ipsis efficit. At desiderium, & qui loco sit motus, absque sensu non sunt. Sic alimentum trahere, à principio naturali est, & id ipsum commune animalis, ac plantæ est. Neque cum attractione cibi, sensus villo modo iunctus sit, necesse est. Nam quæ aluntur vniuersa, duabus limitibus quibuslibet solis habent opus, caliditate, frigiditateque, & prout de alimentum humido indigent, ac sicco. At caliditas, frigiditasque in cibis reperiantur siccis, ac humidis. Et neutra ex hisce naturis à pari suo seiscigitur. Idcirco enim primum alimentum cõtinuum alenti est factum, usque ad ipsam corruptionis horam, debentque eò uti anima, ac planta tali, quale est ipsorum utrunque. Perferretur itaque istud quoque, quod in oratione nostra præcessit, de plantæ appetitu, & de eius motu, animæque propria. & si quid ab ea in spiritum resoluatur. Anaxagoras enim, illas spiritum habere affirmavit, & quonam modo? Si quidem inuenimus animalia non pauca spiritum non habentia. Præterea, exactè deprehendimus, neque dormire plantas, neque vigilare. Vigilia enim non aliunde, quam ex effectu sensus est: somnus autem, eiusdem est debilitas: nec inuenitur aliquid horum in rebus hisce, quæ dum horis omnibus iuxta dispositionem eandem alantur, in natura tamen sua nihil sentiant. Er dum alitur animal, ascendit vapor ab alimento ad caput, indeque prorsus dormire ipsum contingit. Vbi verò absumptus fuerit, qui ad cerebrum ascenderat, vapor, redit vigilia. Porro in quibusdam animalibus vapor hic multus, quæ tamen parum dormiunt, ut in camelo contingit, & ceruo, & consimilibus, præ cerebri scilicet siccitate, & meatuum angustia. Er somnus, motus statio est: hæc autem, rei motus est quies. Quod autem maxime, propriissimèque in hac scientia inquirendum est, id Empedocles dixit, an scilicet in plantis sexus femininus masculinisque reperiantur, aut an species ex hisce duobus sexibus cõmissa. Dici-

mus itaque, quod masculus cum gignit, in aliud gignit: femina verò, cum gignit, gignit ab alio, tumque ambo separati à se inuicem. Cum itaque in plantis reperitur quod vnaquæque species masculinum genus habeat, & femellum, & omnino quod masculinum est, asperius est, ac durius, rigidiusque: femellum, debilius, & fecundius. Querendum rursus est, inveniuntur hæc duo genera simul commista in plantis esse, ut Empedocles dicit. Id quod ego sanè ita habere non arbitror. Nam quæ res permiscetur, primum simplices in sese esse debent, ut scilicet per se sit masculus, & per se femina: deinde commisceantur. Er commistio non erit, nisi per propriam generationem. Inuenta igitur fuit in plantis ante mixtionem suam, mixtio, quæ efficiens quoque, & patiens causa in vna hora esse debeat. Verum non inuenitur masculinitas, femininitasque in vlla planta coniunctæ, & si hoc ita esset, tum planta animalis esse perfectior. At quo pacto id esse queat, quando animal non indiget in generatione sua, re quæ iam extrinseca? At planta hæc temporibus anni indiget: nam Sole opus habet, & temperamento, & vere plurimum: & multo etiam magis hisce indiget, quo tempore foras pullulat. Est autem initium quoque plantarum alimentum à terra quoddam, & rursus aliud fructuum generationis à Sole est. Sed & Anaxagoras dixit quod earum humiditas à terra est. Idcirco ad Lechinium aiebat quod terra mater esset plantarum, Sol pater. Ceterum masculi in plantis sexus, & femelli alio quodam modo imaginari debemus, veluti quod plantæ semen in pregnatione simile sit animalium, quæ in commistione maris, & feminae cõsistit. Er sicut in ovo vis est, dum pullus gignitur, vnde alimentum quoque, eius est usque ad ipsam complemèti horam, & exitu ab ea, quando femella pulli vna in hora exponitur: sic & plantæ semine habet. Rursus ait Empedocles, quod plantæ, licet pullos non generent, quia res, quæ nascitur, non nisi ex natura seminis nascitur, & quod sit quod remanet ex eo in principio, cibus radice, & nascens mouet se statim. Sic itaque, in mixtione masculorum, & feminarum plantarum existimare debemus, sicut & animalium, quia plantarum mixtio quoque, in dispositione quadam est. Sed in animali quoniam sexus miscetur, vires quoque, sexuum, quæ prius erant separatæ, cõmiscetur: proditque, ex ambobus illis res vna quædam: id quod in plantis non fit. Non enim ubi genera, eorumque facultates fuerint commista, postmodum separatim habentur. Si igitur Natura masculum cum femina miscuit, rectè procedit: quia non inuenimus functionem in plantis aliquam præter fructuum generationem, neque animal separatum est à femella, nisi quibus horis non cõgreditur. Er hoc sit ob multas eius actiones, scientiasque. Sunt autem qui putent plantas completas esse, & integras, vitamque ipsarum, duarum facultatum gratia esse, quæ insunt ipsis, ob alimentum scilicet idoneum, & longitudinem suæ durationis, temporis item, quo frondet, fructumque edit ipsarum vita, conuertiturque ad illas earum iuventus, neque sit in eis superfluum aliquid. Planta composita non indiget ob multas causas, quia in terram posita est, eique alligata, nec motum in sese, nec terminum finitum in suis partibus habet, & neque sensum, nec motum

calorem adurenem, eum qui partibus terreis com-
 mistus est, aerem. Item figurae truncatum, si fuerint
 sylvestres differentes habent potiones. Neque
 enim omnes sunt angulares, neque linea recta om-
 nes sunt. Arborum præterea aromaticarum, alia-
 rum radix aromatica est, aliarum cortex, quarun-
 dam flos, quarundam lignum, aliarum verò partes
 omnes sunt Aromaticæ, vt balsam. Arborea rur-
 sus alia è semine nascuntur, alia ex sese ipsis. Et
 alia è radice euelluntur, & transplantantur alia è
 stipite, alia è ramis, vel è semine. Quaedam per se
 paulatim extenduntur, quedam in terra. Quaedam
 plantantur in arboribus, vt quæ inferuntur. Est
 autem incilio melior simili in similia. Est & alia
 quoque proportio, per quam optimè committun-
 tur dissimilia, velut mali cum pyris in similibus,
 velut ficus cum ficu, & vitis in vitem, & amygdala
 cum amygdalo. Est & alia incilio in generibus
 diuersis, velut artemisiæ in artemisiâ sylvestrem,
 & oleæ latius in sylvestrem oleam, & mori in ar-
 borea multas. Item arborum sylvestrium in hor-
 tentes. Et nullâ planta semen producit simile se-
 mini, à quo est orta. Quaedam enim melius faciunt
 semen, quedam peius. Et è quibusdam malis semi-
 nibus, arborès bonæ proueniunt, vt ex amygdalis
 amaris, & malis granatis acidis. Quarundam arbo-
 rum semè, cum fuerint debiles, deficit, velut pini &
 palmæ. Et non prouenit facile è semine malo ar-
 bor bona, nec è bono semine mala arbor. Verùm
 in animali multoties contingit, vt è malo bonum
 nascatur, & contrâ quoque. Arbor præterea dum
 corticem habet duram admodum, sterilis fit, & si
 scindatur radix eius, & fissura illius immittatur
 lapis, iterum fiet fertilis. In palmis quoque si folia,
 vel foliorum puluis, vel palma masculina cortex
 folijs foemellæ palmæ apponantur, vt coherescant,
 citò marescent eius fructus, casusq; eorum pro-
 hibebitur. Discerniturque masculus à foemella,
 quia prius pullulant eius folia, suntque minora,
 quam illius, idem è fragrantia discernuntur. Ali-
 cubi verò ex aliquo horum, vel ex omnibus istud
 contingit. Quod si forte ex odore masculi abduxerit
 quippiam ventus ad foemellam, sic quoque ma-
 turescent ipsius fructus, quemadmodum cum folia
 masculi ex illa fuerint suspensa. Ficus quoque syl-
 uestres per terram expansæ, sicubus hortensibus
 conferunt. Eodem modo balauitæ oleis condu-
 cunt, quando vnâ plantantur. Rursus planta-
 rum nonnullæ in aliam speciem transmutantur,
 veluti nux dum senectit. Sic dicunt quoddam calamen-
 tum in mentham vertatur, & tragium item abscis-
 sum, & iuxta mare plantatû, silymbrium fiat. Tri-
 ficum quoque, & linum transmutari in aliam spe-
 ciem aiunt. Belenium verò, quod perniciosum est,
 in Persia natum, in Aegyptum transplantatum, &
 Palestinam, sit ededo. Amygdala quoque, & mala
 granata, suam malitiam per culturam amittunt. Et

mala granata stercore poro in radicibus iniecto,
 & aqua dulci frigida rigata, meliora redduntur.
 Sed amygdala clavis confixa, gummi per multum
 tempus instillantes, meliores redduntur. Multæque
 sylvestres plantæ per hoc artificium hortenses fiunt.
 Locus verò, & cultura terra huic rei cõferunt plu-
 rimum, & maxime anni tempus, quo quæ plantan-
 tur, magis indigent. E plantis plures in vere plan-
 tantur, sicut hyemè pauca, & autumno, paucissime
 æstate post ortum Caniculæ. Nam in paucis locis
 eiusmodi plantatio fit, & nusquam, nisi Roma, &
 percaro eo tempore. In Aegypto non fit plantatio
 nisi per annum semel. Arborum alia è radicibus
 suis tota producit, alia è gemmis, aut è ligno suo,
 quedam prope terram, quedam longè, quedam in
 medio. Et alia semel in anno fructum ferunt, alia
 sæpius, sed non marescunt fructus earum, & cru-
 di manent. Quaedam multum sunt fertiles, & mul-
 to tempore, vt ficus: quedam altero quoque anno
 fructum ferunt, altero reficiuntur, velut oleæ, licet
 multos ramos producant, quibus velantur. Qua-
 dam per iuentam fertiliores sunt, quam per senec-
 tam, alia contrâ, vt amygdali, pyri, populi. Diffe-
 rentia quoque sylvestrium plantarum, & hortens-
 ium, per masculos discernitur, & foemellas, vbi
 quæque ipsarum per proprietatem, quæ eis inest,
 cognita fuerit. Nam masculus spissior est, ac du-
 rior; plurimis ramis abundans, minus humectus,
 celerior in maturacionem, habetq; folia differen-
 tia, & surculos. Foemella verò omnia hæc minis
 habet. Oportet igitur, vbi hæc cognouerimus, rati-
 sus coniecturam facere, quo pacto cognoscamus
 genera per se, & arbores iidem. Et eodem modo
 in herbis, quo pacto accipiendâ sint, quæ dixerunt
 de hisce antiqui: quomodo inspectis cocum libris,
 quos scripsere, perscrutati queamus medullam
 harum rerum inquisitione compendiosa. Id est, vt
 consideremus herbas oleares, & herbas, quæ so-
 lum semen habent, & quæ auxilium præstant, &
 medicinales, & mortiferas plantas. Eodem modo
 arbores vnâ cum herbis. Sed & ad cognoscendas
 causas ipsarum generatione inquirere debemus,
 & quare nonnullæ in quibusdam locis nascantur,
 in quibusdam non. Item plantaciones earum, &
 radices, & succorum differentias, atque odorum,
 & lactis, & gummi bonitatem & maliciam cuiusq;
 ac durationem, quam ob causam aliarum fructus
 durent, aliarum non. Item cur quedam fructus
 citò, quarundam tardè. Et inquirendæ plantarum
 proprietates, & radicum maxime, vt quo pacto
 aliarum fructus molles fiunt, aliarum nequaquam.
 Et quo pacto quidam Venereæ prouocent, qui-
 dam somnum, alij etiam interheiant, & multas dif-
 ferentias alias. Item quo modo aliarum fructus lac-
 temittunt, aliarum non emittunt.

FINIS LIBRI PRIMII.

ARIS

A R I S T O T E L I S
 S T A G I R I T A E D E P L A N T I S
 L I B E R S E C V N D V S.

Rur tres vires habet, primam è
 genere terræ, alteram ex aqua ge-
 nere, tertiam ex ignis genere. A
 terra enim fixio plantæ est, ab aqua
 coagulatio, ab igne fixationis vnio.
 Videmus multa ex his, in siccilibus quoque. Sunt
 enim in illis tria, lutum, quod est tanquam ca-
 mentum siccilis: deinde aqua, qua vniantur si-
 cilia: postremum ignis, qui partes illius con-
 gregat, donec per ipsa absoluantur eius generatio.
 Manifestario itaque rotis illorum coniunctio-
 nis, ab igne est. Nam raritas inest siccilibus se-
 cundum suas partes: & cum viderit illas ignis,
 finitur humoris materia, & conglutinantur li-
 mi partes, prouenitque siccitas in loco humi-
 di: & propter victoriam sequitur in omni ani-
 mali, & planta, ac metallo, digestio. Est enim
 digestio, quando humor, & calor proprium tex-
 tum consequuntur. Id autem in digestione lal-
 pidis & metallorum manifestum est, in animali
 verò, & planta non item. Nam eorum partes
 nouita in vitam compactæ sunt, vt in lapidibus:
 & quia ab his profluuium quoddam prodit. E
 metallis, ac lapidibus non exit profluuium quod-
 dam, neque sudor, & quæ partes earum non sunt
 rare, idcirco nihil ab ipsis exit, vt ab animali,
 & planta excrementa quadam exeunt. Neque
 aliud quippiam, præterquam à raritate, fit exi-
 tus. In quo enim raritas non est, ab eo nihil
 profus exit. Idcirco solidum est, in quod au-
 geri quidpiam non potest. Quod enim potest
 angere, loco indiget, in quo dilatetur, sinia-
 tarque. Lapides autem, & testa, ac talia, vnus-
 modi semper sunt, & neque augentur, neque
 extenduntur. Rursus, planta secundo modo
 inest motus, & attractio, quæ vis est è terra hu-
 morem attrahens, & est in attractione motus,
 qui ad locum tendit, finitur quodam modo di-
 gestio. Idcirco vt plurimam herba minuta in
 vna hora diei vnus generantur. Id in animali non
 fit. Materia enim in animalibus per se, & sepa-
 rata est: neque est digestio, nisi in vsu maxime &
 hæc fit. At plantæ materia illi vicina est: & idcirco
 celerior est huius generatio. Nascitur autem, &
 crescit, quod subtile in ea est, citius, quam quod
 spillum. Spillum enim multius indiget viribus,
 tum propter diuersitatem suæ figuræ, tum ob distan-
 tiam inter se partium ipsius. Vnde velocior quo-

que est plantæ generatio, propter tenuitatem al-
 terius ad alterum, & celerior profectio. Partes plan-
 tarum vt plurimū rare sunt, quia calor humorem
 ad extrema plantæ trahit, spargiturq; nutrien-
 s materia per omnes ipsarum partes, quod autè super-
 est, effunditur. Quemadmodum autem in balneis
 calor humorem trahit, & in vaporem conuertit,
 qui eleuatus quado superfluous fuerit, in guttas ver-
 ritur. Sic in animalibus quoque, ac plantis, super-
 fluitans ab infernis ad superna ascendunt, & è
 supernis ad inferna descendunt. Eodem quoque
 modo fluuij, qui sub terra sunt, è montibus gene-
 rantur. Horum enim materia sunt pluuia: & vbi
 aqua fuerit aqua, & intus in angustias redacta,
 fit ex eis vapor copiosus, qui propter compressio-
 nem intrusæ terræ, terram scindit, quo modo font-
 es, ac flumina apparent, quæ prius non appa-
 rant, sed occulebantur. Verùm causas generatio-
 nis fontium, ac fluuiorum, in libro nostro de sub-
 limibus exposuimus, quo loco ostendimus, quod
 & terræ motus sæpenuero fontes ostendit, & flu-
 mina, quæ prius non apparuerant, scilla scilicet
 terra per vapores. Sæpe quoque fontes, ac flumi-
 na coniuncta fuisse deprehendimus, facto terræ
 motu. Sed istud plantæ non contingit, quia aer
 per raritatem partium eius est. Eiusdem quoque
 signum est, quod terræ motus in locis arenosis non
 fit, sed in densis, ac duris, qualia sunt aquarum lo-
 ca, & montium. Siquidem in talibus locis terræ
 motus contingunt, quod aqua sit solida, vt & la-
 pides quoq; aeris autem calidi natura sit ob leu-
 itatem ascendere: cum ergo eius partes coler-
 rint, inualuerintque, impellunt locum, vnde va-
 por m. x. violenter erumpit. Quod si locus rarus
 fuisset, non ita prorupisset vapor, sed vt in arena
 fit, è qua ipsa quoque vapor egreditur, sed paula-
 tim, eaq; propter terræ motus nullus cum editur. Id
 igitur in nullis corporibus, quæ solida sunt, fieri
 solet, scilicet vt aer paulatim exeat. Sed congrega-
 tus per suas partes, terræ ipsam proscindere anhi-
 xus valet: quæ sanè terræ motus in corporibus so-
 lidis, causa est. In partibus itaque plantæ, & ani-
 malis, terræ motus non fit, in aliis omnibus fit, &
 multoties, sic in siccilibus, & in nitro, & metallis
 reliquis. Sed in quo corpore multa raritas fuerit,
 ascendere conuenit vapor: subleuat enim ipsum
 aer. Multoties id videmus, dum autum in aquam
 proiciamus, aut aliud quippiam graue, quod fun-
 ditur

dum petit statim. Et rursus si lignum proiciatur rarum, aut paruum, supernat, neque petit fundum. Unde non propter folia fundum non petit, quod sæpe fundum petere solet lignum, nec propter grauitatem: sed quia aliud solidum est, ac densum, aliud rarum. Quod itaque rarum est, propter fundum petere non solet. Hebeus verò, & quæ illi sunt vicina, fundum petunt, quia in illis pauca est raritas, neque aer in illis est, qui ea attollere possit. Merguntur autem, fundumque petunt, quia partes eorum multum densa sunt, & solida. Sed oleum omne, & folia omnia supernatant aqua, id quod ostendimus iam. Nouimus enim humorem illis inesse, & calorem: & quod humoris consuetudo est, aqua partibus adhaerescere: calor autem humidum ascendere facit, quod quidem partes consequitur. Et aqua mos est, ut omnia ad suam superficiem eleuet. Aeris superficies mos est, ut ipsum ascendere faciat. Ipsi vero superficiem aqua non conscendit, quia tota ipsius superficies cum aeris superficie est una. Idcirco oleum quoque supra aquam ascendit. Sunt & lapides, qui aqua supernatant, ut pumex, & similes, propter inanitatem scilicet, quæ in eis maior est, quam ipsarum partes. Unde aeris locus, maior est loco corporis terræ. Aqua enim natura est supra terram ascendere, ut aeris super aquam. Aeris itaque in lapide inclusi natura, super aquam ascendit, ut aeri toti iungatur. Vnumquodque enim suum attrahit simile, sequiturque partem naturam eam, cum quo iungitur. Si ergo saxum aliquid leue sit, mergitur eius medietas in aquam, altera supernatabit, quod maior sit, qui ipso continetur, aer, quam lapidis pars reliqua. Eapropter arbores omnes talibus lapidibus sunt graniores. Qui in aqua sunt lapides, de forti vinctu collisione sunt. Nam primum spuma fit, mox coagularur hæc in molem lactis vinctuos non ab similem. Dum verò vinctu arena alliditur, congregat arena hanc veluti vinctuositatem spumæ, & desiccatur illam maris licitas cum multa falsedine, quo modo partes arenæ coguntur, temporèque, procedent lapides sunt. Significatio verò, quod mare per sese arenam faciat, ea est, quod terræ omnes gustu dulces non sunt. Cum igitur in ea steterit aqua, prohibebitur aer ne ipsam alteret. Cæterum diutius immorante loco eadem, aqua, cum hanc sibi similem efficiere aer non possit: excelsit enim in ipsa terræ partes, quæ falsa sunt: necesse est plus excoacta paulatim, ambo lutum efficiant natiuum. Id ipsum in dulcibus fluuiis fieri non potest, quia in illis licitas terræ obstituit, & aut conuertit aquam in suam speciem, vel vicinam illi hanc reddit, & alteratione vtrunque suscipit. Duriorum quoque efficiens terræ durities, pro facultate scilicet propria: fixationis, aqua essentiam lutum in partes exiguas diuidit. Quapropter terra mari vicina, arenosa est. Sic campi dum non habent quod à Sole eos operiat, & ab aqua dulci procul absunt. Siccat enim Sol dulcis humiditatis partes, remanentque, quod de genere terræ est, & quia Sol in eo loco non recto perseverauit, separantur lutum partes, & inde arena fit. Huius rei signum est, quod cum in eiusmodi loco in pro-

fundum foderimus, inuenimus lutum natiuum, & erit is, arenæ radix: nec arena fiet, nisi per accidens. Contingit autem istud, quia motus Solis illic moretur diutius, & ab aquis dulcibus longa distantia est. Eodem modo de falsedine aquarum maris est intelligendum. Radix enim aquarum omnium dulcis est, nec accidit eis, falsedo aliter, quam modo prædicto. Et signum sensarum hoc est, quod terra sub aqua, aqua verò super terram necessitudo, & naturaliter est. Indèque proprius aquæ contigit ut elementum sit, quam terræ. Arbitrari verò sunt quidam quod commune omnium elementum sit, quæ plurima est aqua: est autem plurimum, aqua maris. Quare aquarum quoque omnium elementum id esse, existimatum fuit. Porro aqua per naturam super terram eminet, & tenuior ea est: ac per istud ostendimus quod aqua dulcis omnino leuior sit, quam falsa. Accipiamus itaque duo vasa æqualia, ponamusque in illis aquam dulcem & falsam, postea sumpto ovo in aquam dulcem ponamus, & submergetur illico: postmodum in aquam falsam ponatur, & supernatabit. Ascendet ergo super partes aquæ falsæ, quia non ita disunctæ sunt, ut aquæ dulcis partes. Hæc enim ob tenuitatem, pondus istud sustinere non poterunt: illa verò ob crassitatem, possunt. Eaque propter fundum non petit, quod illi fuerit iniectum. Sic naturaliter in mari mortuo non mergitur animal, neque gignitur, quia vincit in eo licitas: ut neque in alia, quæcumque forma terræ propter est. Patet inde, quod aqua crassior sub tenuiore est: nam crassa è genere terræ est, tenuis autem, & rara de genere aeris. Et ideo aqua dulcis aquis omnibus supereminet: est enim à terra cæteris omnibus remotior. Iam igitur sciimus, quod aqua, quæ à terra remotissima est, naturalis est, & quod dulcis maritimam excedit. Naturalem itaque illam esse hoc signo certum est, ac necessarium. Nascitur autem sal in lacubus quoque, quibus aqua dulcis falsa sit. Superat autem terræ falsedo, illam falsedinem. In illa enim aer inclusus remanet, in hac non ita: & idcirco non omnino est istud terræ corpus, dulcedine aliqua modis omnibus participans. Licet ex aqua hoc genus sit, quæ è terra tanquam sudor exit. Eodem modo cognoscere debemus, quod herbæ, earumque species non aliunde, quam è compositione sunt, non è materia simplici, sed ut falsedo ex aqua maris, & substantia arenæ est. Vapores enim ascendentes, cum fuerint coagulati, amplecti possunt causam herbarum substantiam. Excidit enim aer eò, & locum rore madefacit, proueniensque ex eo, virtute stellarum scilicet, illorum seminum species. Sed materia necessaria, aqua est, quauis differentia sit in aquæ genere. Quod enim ascendit, aliud quam aqua dulcis non est. Falsa autem grauior est, nec vnà cum dulci ascendit. Quod autem ascendit, id tenuius ex aqua est: quod cum attractum ab acre fuerit, attenuatur, magisque ascendit. Et inde fontes sunt, ac flumina in montibus, & per longa spatia decurrunt. Et signum huiusce est pumex, & sanguis ad cerebrum ascendens. Ut enim ex alim

alimento vnà cum vaporibus ascendit quippiam, ita in aquis omnibus. Etenim falsa aqua non nihil vnà cum eo ascendit, quod calor in aeris naturam siccat, qui supra aquam dulcem omnem ac falsam, exquirere est. Cuius rei exemplum in balneis læpenumero deprehendimus. Nam cum aquam dulcem opprimeret calor, attenuabatur partes eius, ascenditque vapor, qui in fundo balnei erat, & rece dunt densa partes falsedinis: neque enim ex aeris sunt genere, ut sequantur vaporem, qui vnus post alium sursum pergit. Cum itaque multi accesserint, absorbet eos rectum. Inde coguntur, spissanturque, & redit deorsum guttatum stillans aqua dulcis. Sic in omnibus balneis falsis, aqua dulcis est. In aqua itaque falsa nascentes herbæ, non debent esse plenæ, ob siccitatem. Etenim planta duobus esse plene, ob siccitatem, & loco naturæ suæ conuenienti. Cum itaque hæc ambo aduerint, prouenit planta. Vbi verò deprehenderimus materiam à temperamento esse remotissimam, inanis est: nam impedimento est, ut sit locus non temperatus. Ita ferè non inuenitur planta in niue. Licet in ea vna sit, nonnunquam prouenisse, ut & animalia quedam, præcipue lumbriculi enim in niue gignuntur, & homines, & herbæ amaræ omnes. Sed nix non exit progressum hunc, nisi alia quoque causa illi iuncta sit. Et hoc est, quia nix descendit nonnunquam fumo similis, & congelat ventus illam, adstringitque aer. Est tamen raritas inter partes eius: respicitur enim in ipsa aeris aliqua pars calida, manetque de ea putrida aqua. Cum igitur aer inclusus, spærit multæ amplitudinis, fueritque Sol, erumpit aer in niue comprehensus, apparebitque humiditas putrida, quæ cum calore Solis coagulabitur: ad quem modum herbæ quedam nascuntur. Quod si locus fuerit operatus, non fient in eo plantæ, aut sine foliis fient: recessit enim inde terræ temperies, quæ eiusdem cum illa generis est. Inde fit ut flores, & folia in herbis minutis multum reperiantur in locis temperatis, ac rebus in aliis quæ talia non sunt, veluti in plantis, quæ per niuem nascuntur, rari sunt flores, & folia. Eodem modo in locis multum falsis, ac licis, ferè non apparent plantæ, quia eiusmodi loca à temperamento longè absunt. Minuitur enim terra, à qua longè absunt humor, & calor, quæ aquæ dulcis sunt propria. Fit autem quandoque terra dulcis mortua, & tum non nascuntur mox in ea placent: sed in calidis locis, ubi dulcis aqua est, & calor multus, prouenit concoctio è partibus duobus, tum ex loci dispositione, tum ex aere in eo existente. Concoctio verò aeris, è calore Solis est, qui calor in eo loco est. Inde montes quoque humores attrahit, & adiuuat illos aeris caliditas, acceleratque concoctio. Et idcirco plantæ ut plurimum in montibus nascuntur. In arenis, ut antè diximus, falsedo vincit, remanentque inter arenæ partes, raritates ad inuicem similes. Sol igitur virtutem non habet, ut continuationem substantiæ in illis efficiat, idcirco in arenis ferè non fiunt plantæ: quod si fiant, tum non iuxta species proprias, ac differentes, sed ad inuicem similes fiunt. Quæ verò per superficiem aquæ nascuntur plantæ,

non aliunde, quam è crassitie aquæ sunt. Nam dum calor aquam attrigerit, quæ cursum nõ habet, quo moueatur, prouenit super ea quiddam nubi simile, parumque aeris continet, ac putrescit humor ille, attrahitque ipsum calor, qui per superficiem aquæ est expansus. Hinc planta fit, radicem verò non habet: nam in duris terræ partibus fixæ sunt radices. Neque folia habet: nam à temperie multum abest: & neque partes ipsius inter se coheret. Hæc planta ad similitudinem foliorum nascitur. Quæ verò è terra nascuntur plantæ, quia terræ partes compactæ sunt, ipsarum quoque partes necessitudo sunt tales. Quæ itaque in terra concreta sunt plantæ, è putrefactione in humido loco & halituofo facta nascuntur. Nam putredines aerem occupant. Et dum pluuia frequentes fiunt, ac venti, Sol apparere illas facit, & ad siccitatem, coagulationemque cogit: & terræ siccitas radices earum facit, inde plantæ fiunt, ac fungi, & tubera, ac similia. Hæc autem omnia in locis proportionem calidis sunt. Nam calor aquam in interioribus terræ concoquit, detinetque illum Sol. Fit igitur vapor, contingitque inde in plantam alteratione. Eodem modo in locis calidis omnibus ut plurimum, absoluitur plantæ artificium. Loca frigida verò simile quandoque faciunt, tamen per contrarium faciunt. Nam aer frigidus calorem deorsum comprimit, cogitque ipsius partes, & locus elixationem paritur cum humiditate, quæ in eo præsens est. Absumpto deinde, desiccaturque humore superfluo, finditur locus, & prodit ex eo planta. In dulcibus autem locis, in quibus non admodum separatur aqua: cum aer terræ inclusus fuerit exiccatus, humiditasque aquæ concreuerit, aerque in interioribus aquæ manserit, prouenit plantæ, ut nenuphar Medicum, & species herbarum, minutarum, quæ eodem modo nascuntur, aliæ multæ: verum non sunt erectæ, quia radices earum per terræ superficiem tantummodo hærent. In locis quoque quibus aqua calida currit, multoties plantæ nascuntur, quia aquæ caliditas vapores, attrahit recentes in terra: frigida verò humoris aquei natura subtrahit, coagulatque aer in eo humore: & ubi concoctus fuerit aeris calor, rursus in eo planta fit, sed non nisi per longum tempus. Herbæ verò pusillæ, quæ in aquis sulphureis apparent, tum fiunt, cum venti vehementer flauerint, contrariòque flatus fecerint, excitaturque fuerit, qui in eis est, aer, & calefactus locus sit, excitaturque inde ignis fuerit, postmodum nascatur quod in fundo est auripigmentum, quod è hæc aeris descendit, attrahiturque ignis cum putredine: id enim auripigmentum est. Tum enim ex eo planta fit, & non habent multa folia hæ, ut antè quoque diximus, quia temperies ab his abest procul: quæ verò fert, alumnæ arbor est, & in locis calidis nascitur, ac leuibus, & altis, maxime verò in climate tertio, & quarto. Item quæ vicinum quiddam alimento edis circo frequentes sunt species in locis eiusmodi, ob humorum attractionem, & temperiem è calore Solis, ac diebus vernis nascentem. Ita quoque lutum natiuum placent pingues statim produ-

citam constrictio humoris eius in locis dulcibus fit, ut prædiximus: Planta itidem, quæ in solidis lapidibus nascitur, longo tempore contingit. Qui enim in illis comprehendit aer est, ascendere nutritur: dum autem viam non inuenit, ob lapidis fortitudinem, redit, sequæ ipsam aer calefacit, & humorem, qui in lapidibus est reliquum, trahit sursum, exitque vapor cum humore illo, cum partium lapidis minimarum resolutione. Etenim frequens mos lapidibus est, ut eos Sol iuuet per suam concoctionem. Et ad hunc modum ex illis planta fit, quæ non ascendit, si non propinqua terræ, vel humori fuerit. Nam plantæ substantia terra indiget, & aqua, atque aere. Consideretur itaque planta, & si prope Solem fuerit, nascetur celeriter: si verò ad occasum Sol sit, tardabitur. Et planta cum in ea excellat aqua, retinebit aerem, nec permittet eam ascendere: & ita non nutritur planta. Eodem modo quando siccitas obtinuerit, vertetur calor naturalis ad extrema, & vias obturat, per quas aquæ meatus erant: & inde non nutritur planta. In vniuersum autem quævis planta quatuor quibusdam indiget, semine terminato, loco conueniente, aqua moderata, aere consimili. Cum itaque omnia hæc perfecta fuerint, nascitur planta, & crescit: quod si abscesserint, imbecillior, pro abscessu scilicet, planta fit. Item quæ in altis montibus prouenit planta, si fuerit species, perfectior erit, & aptior ad medicinam. Fructus autem ad digerendum durior, ut plurimum non alar. Loca verò à Sole remoto, non sunt multarum plantarum productiva. Similiter dum Sol longitudinem diei motu suo addit, & humorem vicerit, vim habet plantæ producendi fructus, & folia. Quid autem de plantis statuendum, quæ in locis aquolis nascuntur? In his dum aqua quiete, sit veluti tax, nec est vis in aere, ut aquæ partes attenuet. Deturbatur enim in terræ interioribus aer, prohibetque aquæ crassitie ascendere. Quod si ventus ingruat in locum illud, & constingatur terra, reprimatque se aer inclusus, & coagulet ventus humorẽ illum: prouenient ex ea humiditate plantæ non multum in figura & forma differetes, ob perseverantiam scilicet, & crassitudinem aquæ, & Solis calorem è supernis incumbentem. Rursus de plantis, quæ in locis humidis sunt, & quærũ superficies in superficie terræ apparet virefcens, id dico, quod in locis illis exigua sit raritas. Cum itaque Sol incidens illius humiditatem mouerit, locumque motu suo exalteperit, calore itidem in interiora terræ compresso. Id quod non accidit, in quibus locis planta non habet vnde crescat: humorque sua expansione sit diffusus, tum fumus sit super terra, veluti tela virefcens: & inde planta gignitur non habes folia, è genere scilicet plantarum, quæ per superficiem aquarum visuntur. Est autem maior quam illa, quia propior terræ est, licet ascendere, & extendi non possit. Sæpe quoque in plantis planta alia nascitur, non eiusdem speciei, & similitudinis absque radice. Id ita fieri solet, dum planta spinarum plurium in pingui aqua mouerit se. Aperiuntur enim partes eius tpm, hauritque Sol ipsius putredines, & concoctionem præstat ei, & natura sua

in locum putridum auxilium suppeditat cum calore temperato: & inde ita crescit planta, ut vitæ tendi super rotam extendi videantur. Hoc proprium plantis est multas spinas habentibus. Sic itaque linocostis gigni solet, & quæ huic similes sunt cætera. Herbarum autem omnes, & quicquid super terra crescit, & in terra, ex aliquo quinque istorum prouenit, & sunt, semen, aquæ humor, locus idoneus, aer, & plantatio. Et hæc quinque, veluti radices plantarum sunt. Triplex itidem arborum fecunditas est. Aut enim fructus produunt ante folia, vel vna cum foliis, vel post folia. Est quoque planta, quæ radicem non habet, aut folia. Et est quæ stipitem habet sine fructu, & folio, ut chrysolcomos, aut chryslis. Sed quæ fructum ante folia produunt, multam habent vinctuositatem. Cùm itaque digesserit eam calor, qui naturalis plantæ est, accelerat eius maturatio, roboraturque, ac deferuescit in ramis plantæ: prohibetque humorem, ne ex eo ascendat: & inde procedunt fructus, ac folia. In plantis autem, quæ citius folia produunt quid latendum est? effectus humorum multi erant. Cùm itaque Solis calor aquæ partes dispergere cœperit, sursum trahit Sol illius humoris partes, & tardatur maturatio: quia fructus concoctio non aliunde, quam è coagulatione est, & præcedunt folia, fructus, copiosi humoris appositione. Multoties verò accidit ei vinctuositas, ubi humor, qui in planta est, concoctionem accepit, ascenditque ab ea vapor densus, quem aer cum Sole trahat. Tum enim ex humore illo pinguedo, & fructus, & folia prædeunt eadem expositione. Præter autem sapientes folia omnia fructus esse asserbant. Sciendum igitur est, quod dum humor tanens est, ut non maturat, nec coaguletur propter aeris explicationem, & tractionis studium à Sole, tum humor, in quem non perfecta digestio est, in folio alteratur, quæ aliam intentionem præter humoris attractionem non habent, & ut operimentum fructibus sint à Solis vehementia. Non igitur ita necesse est ut folia sint, quemadmodum fructus. Humor enim ascendens, & alteratur, is folia est, ut diximus. Eodem modo in oliuis iudicium est, quæ sæpe fructu suo priuantur. Cùm enim Natura digestionem absoluerit, ascendit primum præ conuitate id, quod non maturauerit: & est humor ille, folia, digestio verò flos est. Cùm autem maturauerit altero anno, fructus nascuntur, & ad finem exhibit materia secundum locum, qui in eis est. Spinæ verò eodem modo è genere plantæ sunt, non tamen eiusdem naturæ. Aio itaque quod in planta raritas est, & in principio naturæ eius decoctio est, & ascendit humor frigidus, & cum ea parua discretio raritatem illam peruadens facit itaque Sol illa coagulati, & inde spinæ fiunt. Et idcirco earum forma pyramidalis est: incipiens enim earum basis à gracili, in crassitudinem procedit. Id autem fit, quia aer paulatim per plantam extensus, partes eius auget cum extensione materia. Eodẽ modo omnis arbor, vel planta fit, cuius caput fuerit pyramidale. Color autẽ virefcens res communissima in arboribus esse debet. Videmus enim, quod quemadmodum communis est albedo

intus ita vireditas foris: & id est, quia materia vinctur propinquiore, ac magis concocta. Oportet ergo ut sit vireditas in plantis omnibus, quia materia attrahunt, & lignum arboris rarefacit, breuiusque calor digestionem facit, remanetque humor illic quispiam, foris apparens: & id est vireditas in plantis, nisi maior inhi digestio. Debet autẽ media esse in foliis & in lignis potestate. Vireditas autem non corrumpitur, si humor in illa sit, qui de genere terræ est. Ex ambobus igitur hisce color vireditas fit. Huius signum est, quod cortices arboris, quam acuerint, denigantur: intus autem albi sunt. In arboribus itaque inter duos colores, vireditas color fit per ipsarum superficiem. Figuram autem plantæ tres modi sunt. Quædam enim solum prædeunt, quædam deorsum, quædam inter hæc modo medio. Quæ igitur sursum tendunt, causam habet, quia natura ipsarum in medullis apparet, trahitque calorem, & comprimit in sese aer, qui iter raretatis ipsius est. In pyramidem vero exeat, sicut ignis in materia propria in pyramidem tolli, & leuari solet: quæ autem deorsum tendunt, earum meatus coguntur. Cùm enim digesta materia fuerit, inspissatur aquæ materia, in qua planta medulla est. Indèque subtile sursum procedit, vireditasque humor ad partes illas deorsum: mouet enim ipsam grauitas eius. Quæ verò inter hæc medietas sunt plantæ, ita habent: attenuatur humor, quia temperie natura digestionis vicina est, & sunt meatus medij, tenditque materia & sursum, & deorsum. Est autem prima digestio sub planta, secunda in medulla, quæ à terra exit, est & in media planta. Postmodum diuisio fit, quæ à secundam non prima digestionem fit. Tertia verò digestio in animalia est, quæ sanè non aliunde, quam ob diuersitatem membrorum, & distantiam naturarum inter se fieri solet. Sed plantæ vicinæ adiuuicè sunt, & ideo in locis multis abundant. Ut plurimum verò plantarum materia deorsum tendit. Figuræ itaque plantarum in quantitate, & natura seminum sunt. Flores autẽ plantarum, & fructus, in aquis sunt, & materiis. Postus itaque est motus primus in omnibus animalibus, & maturatio quoque, neque recedit inde animalia omnia. Sed in planta prima digestio est, deinde maceratio iuxta nutrimentum ipsorum. Quælibet itaque arbor ascendit semper, donec compleatur. Causa verò est, quia cuiuslibet animalis longitudini, latitudini suæ propinqua est. In planta verò longè abest, quia radix eius, ignis scilicet, & aqua in ascensum festinant, ut planta fabricetur. Diuersitas verò plantæ in ramis est, de superflua raritate. Cùm enim compressi humores fuerint, calefit natura, & in digestionem festinat, & inde ramiformantur, & apparent folia, ut prædiximus. Arborum autem folia cadere solent ob fluxibilitatẽ velocis raritatis. Cùm enim digesta aqua fuerit cum materia, in pyramidem tollitur, postmodum gracilia fiunt. Et quando apparuerit materia per digestionem abfoluta, tum obturantur penitus extrema meatuum superius, vnde cùm folia maturam non habeant, seccantur, & decidunt. Quod si contra, quam diximus, contingat, non cadit planta in foliorum suorum priuatione. Cùm autẽ plan-

ta frigus vicerit, calefacit eam inclusa illi calliditas, & manifestatio frigoris foris fit per ipsius extrema, inde folia glauca fiunt, neque cadunt, ut in oleis, ac myrtis, similibusque. Sed cùm habuerint arbores, vel plantæ virtutem vehementer attrahentem, fructus quoque vna editur. Id quod fit, quia Natura concoctione per successionem crebra viretur, & per vnquamque concoctionem fructum multum producit. Et ideo quædam plantæ sæpe in anno fructificant. Planta verò quæ veluti natura aqua est, vix fructificat, propter dominium humiditatis suæ, & meatum amplitudinem, fluxibilitatẽque radicum: Cùm autem calor incaluerit, acceleratur vix digestio, & attenuatur humor, coagulaturque. Et istud inuenitur in herbis minutis omnibus, & in quibusdam holeribus. Color autem venetus in terris vehementer calidis fieri consuevit: & est in talibus exiguus fructus ex humore, quod meatus angusti snt. Dum itaque Natura concoctionem molitur, non habentem humorem, qui materia sufficiat, scient tum meatus angusti. Vertitur itaque digestio, continentemque eam calor facit, ut videretur tum inter albedinem & nigredinẽ color medius. Et cùm istud hoc pacto fiat, tum lignum in nigredinem properat, & quicquid coloris veneto fuerit vicinum. Istud videre licet ab hebeno, & vmo. Eaque propter in aqua hebenus mergitur, quia partes eius compactæ sunt, & meatus angusti, nec illos aer ingreditur. Quod verò è lignis albis mergitur, propter angustiam meaturum erit, & humorem superfluum, qui ipsos obturat, ut non exeat aer. Flos è subtili materia tantum est, cùm digestio incipit, & ideo fructum in plantis præcedit, ut ostendimus. Indidem causam quoque docuimus, ob quam plantæ folia prius producant, quam fructus: qui verò in planta stridentes meatus habent, color sit, sub caruleo est: & quando partes eius comprimuntur, in albedinem declinat: cùm fuerit mediocritas, glaucus erit. Quod autem plantæ quædam flores non habeant, ut plurimum fit ob diuersitatem suarum partium, & subtilitatem ipsarum, asperitatemque, & crassitatem. Flores autem non habent ficus, palma, & similes. Planta verò, quæ crassos habet cortices, pro extensione humoris, & caloris impulsione extenditur: & hoc in primo est, & palma. Sed planta, quæ lac emittit, in medio ipsum habet. Et est calor subditus fortis, manetque illic vinctuositas. Cùm itaque calor ille concoctionem incæperit, vertetur vinctuositas in humorẽ proprium, & coagulat ipsum parua coagulatione: & dum locus calefit, humor vinctuosus, lacti similis, lenatur quo vapor ab humore trahente lac istud ad extrema, retinetque humor calorem apparentem, & ita lac istud cogitur. Natura enim caloris est vire lac coagulet. Quæcumque verò lac sit, multam coagulationem accipit, cùm frigus in arbore apparuerit. Coactum enim mox è proprio loco exit & inde gummi nascitur. Gummi verò calidum stillando procedit. Vbi igitur aerem conrigerit, coagularur. Et deusit in loco temperato, & aqua simile est. Aliud verò, funditur, & coagularur, quo modo lapides, & conche. Quæ verò gutta manant, in forma sua

† primo.

sua manens tale fit, qualis est, quam propolida dicunt: quod autem alteratur ut lapis, id valde frigidum apparet, facitque calor ipsum tale. Cum autem per frigidam constitutionem manauerit, in lapidem abit. Arborum quadam hyeme alterantur, & quandoque virides sunt, quandoque glauca. Et non corrumpuntur nec earum folia, nec fructus. Nam arbores, quibus hoc accidit, supra colorem crassum habent in radicibus humorem tenuem. Vnde in progressu anni retinet humor illum colorem propter aeris frigiditatem. Et quando accesserit calor ad frigus, impellit calor humiditatem foras una cum colore, quo arboris superficiem tinxerat. Dū verò rursus frigiditas & siccitas ad actionem vertuntur, & humor calorem detinet, tum color glaucus apparet. Fructus verò amarus fit, dum calor, & humor, non sunt in digestionem completi. Nam frigus & siccitas perfectionem prohibent, vertuntur ita fructus in amaritudinem. Huius signum est, quod amarum in ignem missum dulcescit. Arbores autem, quæ in aqua acida nascuntur, fructum dulcem faciunt: quia acor trahit cum calore. Solis id, quod propriae qualitatibus est: & hoc frigus est, & siccitas. Inde humores exigui quidam dulces intus remanent, calefitque arboris venter, quando super eo Sol perseverauerit. Hoc modo succus, qui in fructu est, adstringens parumper fit. Et quando plus digestus fuerit, dissoluetur paulatim acor, donec absumatur, & dulcedo appareat. Erunt itaque fructus dulces, folia autem eius, & extrema, acida. Cùm autem perfecta magis fuerit maturitas, erit amarus fructus: & hoc est propter abundantiam calorem cum humore paucis. Absolutur namque humor, facitque fructus calorem ascendere, eritque amarus fructus tum. Fiunt autem & nuclei pyramidis forma, propter attractionem caloris, & abun-

dantem frigiditatem, humiditatemque intus sitam, quæ è genere sunt aquæ acidæ. Manet enim humor in medio, inspissaturque medium, & gracilia fiunt extrema. Arbores autem, quæ in terris temperatis stant, maturationem accelerant ante dies vernaes. Nam dum calor prope temperiem fuerit, & humor manifestus, aerque clarus, nec egeat fructus multo calore in digestionem, acciterabit tum eius maturatione, & ante dies vernaes provenit. In omnibus itaque a boribus, cùm primum plantata fuerint, excellit amaritudo, vel sapor adstringens. Causa est quod humor, dum per extrema illarum fuerit, loca, quæ in medio arborum sunt, digerit, è quibus materia quoque fructuum est: unde siccitas procedit, & humorem consequitur, fitque digestio acida, vel amara ita pruina, vel adstringente sapore. Causa est, quia cum calore, & humore digestio est, & cùm humor, vel siccitas calorem vicerit, erit inde fructus initio non bene digestus. Idcirco generatio fructuum, in principio absque dulcedine est. Myrobalanorum verò arborum fructus cùm initio apparuerint, dulces sunt: communiter autem adstringente sapore sunt. Causa verò est, quod arbor ipsorum raras habet ramos. In hora concoctionis autem cùm meatus ampli fuerint, sequitur calor humorem, & maturat fructum, & in principio dulces sunt. Postmodum consequenter per raritatem meatus suos arbor contrahit, vincitque frigiditas & siccitas calorem, & humorem: unde fructus in adstringentem saporem alteratur: vincitque Sol rursus cum calore, per attractionem superflua siccitatis in illo semine, quod in superficie arborum est, vincitque frigus siccitatem, & erit fructus vehementer adstringentis saporis. Inde rursus sursum ascendit naturalis calor, iungatque ipsum Solis calor foris, vincitque calor & siccitas, & fructus amari sunt.

L V G D V N I,
Excudebat Symphorianus
Barbierus.

FINIS OMNIUM OPERUM
ARISTOTELIS
STAGIRITAE.

INDEX ALPHABETICVS OMNIVM OPERVM ARISTOTELIS STAGIRITAE.

Animaduerte numero quolibet in hoc Indice, primo Tomum, secundo columnam, tertio numerum linearum, (qui inter duas columnas insertus est) significari.

Ablatio loci 1. 27. 10. & 314. 10. & 334. 20
 Abdominis situs, & quid 2. 10. 10
 Accidens in infinitum non esse, neque finitum, neque deorsum 1. 197. 10. 40. & 196. 1. 20
 Accidens in eorum generis, & altera maxilla denans quid 2. 33. 10
 Accidens venter vnus eorum animalium quae plures habent 2. 257. 10
 Accidens quae, & quando dicuntur. 2. 116. 40
 Accidens conceptum complures 2. 72. 60
 Accidens quo tempore sepe fiat 2. 415. 20
 Accidens parentum esse, quo argumento mollet 2. 42. 10
 Accidens alium aliquid nutrimenti tom. 2. 371. 50
 Accidens quomodo iurant 2. 457. 30
 Accidens loquens, cur vocent audiret tenuiorem 1. 479. 10. 30
 Accidens, & contingentis mistio in secunda figura 1. 108. 30
 Accidens vni quae habent 2. 540. 50. 60
 Accidens vno dato, caetera accidunt 1. 414. 40
 Accidens veni 2. 548. 60
 Accidens documenta quatuor 1. 130. 40
 Accidens vinam mouet, & calidum est. 2. 114. 40
 Accidens 2. 843. 1. & colum. 842. 10. & 1542. 10
 Accidens animalium omnium minimum 2. 102. 40
 Accidens infectum venter in cera, & ligno nascitur 2. 102. 40

Accidens.

Accidens quid 1. 9. 30. & 238. 30. & 417. 20
 Accidens ambigunt inesse, reliqua simpliciter 1. 43. 10
 Accidens duplex, & varia ratio constructionis, & destructionis eiusdem loci 1. 338. 1
 Accidens eius quid proprie 2. 1390. 20
 Accidens quatenus accidens sit accidens tom. 2. 1103. 50
 Accidens propinquum aliquid non entri videtur tom. 2. 1332. 1
 Accidens separabile & inseparabile 1. 9. 30
 Accidens inseparabile 1. 7. 60. & 9. 30
 Accidens definitio 1. 278. 30
 Accidens, & Differentiae propria 1. 14. 20
 Accidens, & Generis propria 1. 12. 10
 Accidens, & Proprii propria 1. 16. 10
 Accidens, & Speciei propria 1. 15. 10

Accidens nulla causa determinata 2. tom. columna 1430. 1
 Accidens si non est syllogismus, neque elenchus 1. 375. 40
 Accidens praedicatio 1. 277. 40
 Accidens scientiam esse, impossibile tom. 2. colum. 1390. 20
 Accidens cum Differentia communia 1. 14. 10
 Accidens cum Genere communia 1. 12. 1
 Accidens cum Proprio communia 1. 16. 1
 Accidens cum Specie communia 1. 15. 1
 Accidens non sunt necessaria 1. 182. 20
 Accidens quae de subiecto non per se dicuntur 1. 78. 30
 Accidens alia remotiora, alia propinquiora 2. 4. 13. 10
 Accidens aliud alio remotius tom. 2. columna 1312. 40
 Accidens modi subiicendi & praedicandi 1. 333. 50
 Ab accidente locus 1. 297. 50. & 310. 1
 Ab ipso accidente relatiui loci 1. 321. 20
 Circa accidens Sophistae potissimum aucupantur tom. 2. 1331. 60
 Accidens consideratio ad substantiam rei cognoscendam utilis 1. 784. 10
 De accidente cur non scientia sit tom. 2. colum. 1331. 10
 De accidentis argutiis diluendis 1. 326. 30
 Eorum quae secundum accidens inueniuntur, causa quoque secundum accidens tom. 2. 1332. 30
 Ex accidenti fallacia 1. 372. 50

Accipiter.

Accipiter cor auium non edit 2. 1177. 30
 Accipiter & Cuculus quomodo differunt 2. 110. 50
 Accipiter palumbarius 2. 178. 1
 Accipiter penna volat 2. 7. 20
 Accipiter quando videtur 2. 110. 50
 Accipiter vbi fel habet 2. 32. 1
 Accipiter vbi parit, & quot onia edit 2. 177. 30
 Accipiter viginti diebus incubat 2. 110. 20
 Accipitris adulatio, natura, & industria 2. 177. 10. 10
 Accipitris nidus in saxosis, & arduis tom. 2. columna 177. 10
 Accipitris lien deficit magnitudine 2. 11. 10
 Accipitres diuersi specie inter se coire putantur 2. 334. 1
 Accipitres ex fulicis nascuntur tom. 2. columna 1544. 30
 Accipitres minores in Aegypto, quam in Graecia 2. 165. 40
 Accipitrum generum numero decem tom. 2. colum. 185. 10

Accipitrum genus praecipuum buteo 2. 185. 1
 Accipitrum genus nidam facit in petris excelsis & praeruptis 2. 117. 10
 Accipitrum modus venandi varius. tom. 2. 185. 10
 Accipitrum palumbarius, & fringillarius, ambo cariniori, & eorum differentia tom. 2. 148. 40
 Accipitrum opera homines aucupantur 2. 185. 20
 Accipitrum pulli valde suaves, & pingues efficiuntur 2. 111. 1
 Accipitribus lien exiguus 2. 37. 20
 Accretio & decretio quos motus 1. 483. 20
 Accretio quaedam additio est 1. 513. 10
 Accretio, status, & decretio, in omnibus, quae orta sunt 1. 837. 50
 Accretio ut fiat 1. 5. 10
 Accretiones, decretionesque violentae tom. 2. 483. 90
 Accubamus cur laboriosius in planis, quam in concauis 2. 451. 10
 Accumbere cur in latas sinistram soleamus, in dextram autem potius dormimus tom. 2. 458. 10

Accusatio, & Accusator.

Accusatio quid 2. 1199. 1
 Accusationis quaestio sique praecipua tom. 2. 122. 4. 30. & sequen
 De accusatione, & defensione tom. 2. colum. 1109. 20. & seq.
 Accusationes publicae raro faciendae in demogracia. tom. 2. 867. 10
 Accusator qua ratione veniae locum pracludat tom. 2. 1199. 30
 Accusatori & reo si pari numero suffragia fuerint, cur reum vincere est sancitum tom. 2. 564. 30. & seq.
 Accusatori quae obseruanda 2. 1199. 10
 Accusatores iniustiores reis 2. 565. 50
 Accusatoribus falsis poena grauis irroganda tom. 2. 867. 10
 Acerbias quare medicamenta comitatur 2. 422. 30
 Acerbus est is, qui irascendi captat occasionem 2. 299. 50
 Acetabulum quid 2. 12. 30
 Acetabulum a coxa 2. 45. 1
 Acetabula 2. 313. 10
 Acetabula decrescunt 2. 312. 20
 Acetabula in vulua 2. 371. 10
 Acetabula in vuluis 2. 38. 30
 Acetabula vterius inuenera redduntur foetu accrescente 2. 335. 20
 Acetabula in his quibus sunt, haec foetu accrescente diminuantur 2. 141. 1
 Acetabulum 2

I N D E X.

Aequalitatis visus in artibus omnibus tom. 2. 661.20
Ab aequalitate locus 1.326.40
Ab aequaliter existentibus locus 1.309.1
Sine aequalitate non est permutatio. 2.666.10
Aequanimitas 2.101.50
Aequinoctium hyemis atque aetatis confinium est 2.511.30
Aequis felis partus vere tantum 2.33.40
Acquitas.
Acquitas & bonitas quid 2.672.60
Acquitas & aequus quis 2.247.50
Acquitas in legibus quid spectet tom. 2. col. 118.1
Acquiritatis loci ibidem
Acquitate partim aristotelica, partim secundum dignitatem utendum tom. 2. column. 833.10
Acquum.
Acquum duplex, numero, & dignitate 1.834.50
Acquum & bonum emendatio legitimi iusti 2.672.20
Acquum, & bonum, & iustum, idem 2.672.20
Acquum, & bonum, & iustum, iusto aliquo melius 2.672.20
Acquum medium quoddam 2.661.50
Acquum & bonum num. a iusto differat, dubitatio 2.672.10
Acquum & bonum num. lege iustum iusti 2.672.20
Acquum & bonum quid 2.117.40
Aequi & boni adiutrix lex 2.672.60
Aequo & bono legis defectus emendandus 2.672.40
Aequus & bonus homo quis 2.672.50
De aequo & bono 2.117.40
De aequo & iusto in dignitatibus contentio 2.814.60
Aequinoctium quid 2.516.30
Aequiuocatio, & Aequiuocum.
Aequiuocatio 1.325.40
Ab aequiuocatione, locus 1.282.20, & column. 325.40
Ab aequiuocatione proprii, locus & 50
Aequiuoci modi tres 1.371.40
Ab aequiuoco locus 1.313.20
Ab aequiuoco subiecto locus 1.296.10
Aequiuoca quae dicuntur 1.15.40
Ab aequiuocis definitis, loci, tom. 1.326.1
Ad aequiuoca nulli simpliciter respondere conuenit 439.11
Aer.
Aer ad summum locum tendit 1.770.1
Aer a frigore immobilior redditur tom. 2. 492.30
Aer an solent commutari astris omnibus in orientibus, et in occidentibus, & praecipue caue 2.549.10
Aer aqua non continetur 1.869.60
Aer bullis contentus, aut de imis aquae ascendens, cur non madidus emergat tom. 2. col. 145.50
Aer calidus & humidus 1.665.10
Aer calidus, & in congelabilis est 1.519.20
Aer colore proprio inspectus carere videtur 2. 157.3
Aer comparatur acieia fugam conuertere 2. 543.10

Aerem nigrum e longinquo, e propinquo, et dum cur videmus 2. 1. 1. 1. 1.
Aerem quae incolunt animalia tom. 2. col. 335.10
Aere fudo apertoque cur frigus aeris, quod nubilo 2. 1. 1. 1. 1.
Aerugo uide in arboribus 2. 1. 1. 1. 1.
Acs.
Acs ab aqua non liquefit, sed ab igne tom. 2. col. 772.50
Acs aa vim purgandi habeat tom. 2. col. 421.20
Acs apud Indos adeo splendidum, purpureum, & syncerum reperitur, ut colore & sapore ab auro discerni queat tom. 2. col. 1542.20
Acs eliquabile, & tamen incindibile tom. 2. col. 772.50
Acs & ferrum odora 1. 1. 1. 1. 1.
Acs natans in Demoneio 2. 1. 1. 1. 1.
Acs incidens vim habet medicamenti 2. 1. 1. 1. 1.
Acs quare praecipue omnium fontium est 2. 1. 1. 1. 1.
Acs quare tollit vibicem tom. 2. col. 465.1
Ex aere ambusta cur sanentur coleriter 1. 1. 1. 1. 1.
Aerazii diuiso perniciosa 2. 1. 1. 1. 1.
Aeri fodina mirabilis in Thalia Hermitum 2. 1. 1. 1. 1.
Aer locis calidis calet, frigidis friget tom. 2. 496.50
Aer locis palustribus imperius 2. 496.30
Aer locorum editorum purus & diuersus ibidem
Aer natura humidus 2. 870.40
Aer non se exhibet alimento tom. 2. column. 416.20
Aer nos circundans calidus 2. 455.50
Aer perlucens albedinem facit tom. 2. column. 392.20
Aer principium corporum simplicium tom. 2. 1. 1. 1. 1. 1.
Aer principium rerum Diogeni & Anaximeni 1. 787.10, & tom. 2. col. 127.30
Aer pro Solis & Lune circuitu afficitur tom. 2. 380.30
Aer quando mouetur 2. 481.20
Aer quasi actus quidam aquae 2. 462.50
Aer qui expiratur calidus est 1. 968.1
Aer quomodo aquam tangit 2. 544.10
Aer semper super aquam est 1. 620.30
Aer super omnia eminet, igne excepto tom. 2. 622.1
Aer vniuersus locus est 1. 460.30
Aer vi sonet 1. 811.30
Aeris exiguum velocius ferretur, quam nixtum 2. 481.20, & col. 485.50
Aeris materia aqua 1. 462.50
Aeris minus quam plus, cur calidus 2. 546.40
Aeris mutatio quare non ita grauis ut aquarum 2. 416.20
Aeris plus in vino, quam in aqua tom. 2. col. 813.1
Aeris qui respirant duplex operatio tom. 1. 813.1
Aeris temperies bona non corporibus modis, sed intelligentiae etiam prodest tom. 2. col. 495.50
Aerem ampliozem amplior potentia mouet 2. 488.50
Aerem animam esse iuxta Diogenem tom. 1. 787.20
Aerem conuenientia problemata 2. 543.40 & sequen.
Aerem cur in flatum conuertere nobis videtur cum curritus 2. 452.50

I N D E X.
Aerem nigrum e longinquo, e propinquo, et dum cur videmus 2. 1. 1. 1. 1.
Aerem quae incolunt animalia tom. 2. col. 335.10
Aere fudo apertoque cur frigus aeris, quod nubilo 2. 1. 1. 1. 1.
Aerugo uide in arboribus 2. 1. 1. 1. 1.
Aestus.
Aestus cur meridie accendatur tom. 2. col. 1. 1. 1. 1. 1.
Aestus magni pelagi amplior, quam parui 2. 1. 1. 1. 1.
Aestus cur fieri locis hybernis vehementiores, quoniam tepidis soleant 2. 497.10
Aestus & frigora cur inuentus sicut in Ponto ab auro discerni queat tom. 2. col. 1544.40
Aestus vehementer cur insomnia tenent 2. 438.40
Aestus monarchae quales 2. 803.50
Actas.
Actas ad coitum cuique idem tempus sortitur 2. 81.40
Actas ad coitum euariare facit animalia tom. 2. 81.50
Actas canum ex dentibus iudicatur tom. 2. 124.30
Actas canum quomodo dignoscitur tom. 2. 24.50
Actas facit, ut vel feminas, vel maris generationi tantum idonea quae 2. 894.40
Actas omnis labitur in fragilitatem tom. 2. 390.1
Actas quadrupes quomodo nascitur tom. 2. 118.10
Actas septenario dimensa numero tom. 2. 894.50
Actas mutatio facilis 2. 416.30
Actas florentia quare robustiora tom. 2. 394.20
Actas quae sunt 2. 114.40
Actas mutatio pro temporis cuiusdam mutatione accipi debet 2. 413.50
Actibus mutari solent animantes in contrarium 2. 442.30
Actus priora corruptibilibus substantia sunt 2. 1363.10
Aether.
Aether in caelo est collocatus 1. 462.20
Aether quid 1. 1458.50
Aether unde dicitur 1. 556.1
Aetherem pro igne Anaxagoras dixit ibid.
Aetheris natura 2. 1459.30
Aethiopes.
Aethiopi niger, alioqui dentes albus tom. 1. 370
Aethiopes crispo pilo sunt, & quare 1. 388.1 & eodem tomo 496.1
Aethiopes cur blasis pedibus 2. 426.1
Aethiopes gentium colore nigro promere Herodotus scripsit, qui in hac re non est audiendus 2. 511.10, & column. 319.40
Aethiopes loca incolunt calida tom. 2. col. 381.1
Aethiopum dentes cur candidi, vngues autem secus 2. 478.20
Aethiopum dentes & ossa candent tom. 2. 46.10
Aethiopum gentium qualis 2. 319.40
Aethiopum in magistratibus honoribusque di-

I N D E X.

Agere & pati contrarietatem suscipit tom. 1. 31. 10
Agere & pati gradus suscipiunt ibid.
Agere recte, aut multa, aut saepe, difficile est 1. 59. 40

Agnitio.

Agnitio ex parte rerum 2. 124. 10
Agnitio per paralogismum tom. 2. columna 124. 6. 1
Agnitio per reminiscenciam tom. 2. columna 124. 5. 50

Agricola & Agricultura.

Agricolae aliena non appetunt 1. 864. 50
Agricolae lucrum magis quam honorem appetunt 2. 864. 60
Agricolae tyrannides antiquitus petulerunt ibidem

Ala.

Ala quid 2. 12. 60
Ala auibus vice crurum priorum 1. 234. 20 & tom. 2. 1287. 10
Ala brachiorum vice auibus datae sunt tom. 2. 281. 20

Alarum nostrarum locus cum mouetur, cur in uinum labatur 2. 158. 10
Alis cur dicuntur 2. 158. 30
Alis ablati ab aue, nec consistere, nec procedere possent 1. 934. 20

Alauda.

Alauda auis pulueratrix 2. 101. 30
Alauda & linceo amici 2. 170. 40
Alauda laet hyeme 2. 158. 10

Alauda in nido parit Cuculus tom. 2. column. 181. 60
Alauda & aues Variarum distat disident tom. 2. 169. 20
Alauda ubi ponunt oua 2. 104. 50

Alba animalia omnia ferre, calidiora, & sitiuo- ra sunt, & quare 2. 392. 30
Albedo igni tribuitur 2. 460. 10
Albedinem facit acerpulcens tom. 2. column. 392. 20

Alcedo auis piscibus uiuit 2. 179. 10
Alcedo auis uersatur etiam in mari tom. 2. 149. 40
Alcedonis descriptio & forma tom. 2. 178. 50

Alcidamantis frigida epitheta tom. 1. 124. 30
Alcyon auis circa brumam parere solita 2. 82. 30
Alcyon parit circiter quinque oua tom. 2. 82. 40

Alimentum.

Alimentum animam habentibus apponitur, conseruatur, ipsa, & maiora recludit tom. 1. 967. 10
Alimentum aliud aliis neque omnibus lingis esse potest 2. 994. 10

Alimentum augens quid 1. 970. 1
Alimentum corpus est 1. 449. 30
Alimentum corpus est, quod tactu percipitur 1. 838. 30

Alimentum ex aqua & terra 2. 148. 30
Alimentum ex dulci suppeditatur tom. 1. 868. 50
Alimentum ex humido & sicco suppeditatur 1. 211. 1

Alimentum extremum uarietis sanguis est 1. 967. 20
Alimentum in animalibus & plantis quomodo suppeditatur 2. 211. 20

Alimentum nutrit quod 2. 311. 10
Alimentum omne additur cum sit simile mili 1. 131. 1

Alcyon raro uideretur, & quando 2. 82. 40
Alcyonici dies qui appellantur 2. 82. 40
Alcyones ab amicis (quibus dare oportet) erantur 2. 82. 40

Alec piscis gregalis 2. 471. 10
Alec piscis mutat colorem 2. 471. 10
Alec piscium omnium fecundissima tom. 2. 119. 20

Aleces pariant bruma 2. 119. 20
Aleces quando hirci appellantur tom. 2. 167. 10
Alecum factura quoddam genus Apue 2. 118. 10

Alecuus quomodo uinum mouet 2. 483. 10
Allium quomodo uinum mouet 2. 483. 10
Allium uentrem inferiorem inflare potest 2. 494. 50

Allium uinum tabificum 2. 480. 40
Alli operationes quales tom. 2. column. 494. 30. & sequent.
Allia cum excelsis uentrem pluuibus olei, quam uentrem nata 2. 525. 30

Allia edentes cur uinum redolentem allium reddant 2. 494. 30
Allia & cepe cur quod sicciora ferantur, & coactura possint eundere 2. 525. 10

Allia & cepe in sole ex plantis recondite, generari possunt 2. 525. 20
Allia tris efficaciter 2. 494. 50
Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40

Allia uinum mouent sua caliditate ibid.
Allia de mentes 2. 1457. 30
Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40

Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40
Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40

Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40

I N D E X.

col. 26. 50
Ad aliquid unum ex decem practicamentis quid, & quae ad aliquid pertinent tom. 1. column. 2. 4. 40. & sequent.
Quae ad aliquid dupliciter dicuntur tom. 2. column. 1978. 20

Allium.

Allium calidum, & acre 2. 524. 20
Allium elixum delinere potest fimees alperas 2. 486. 40

Allium quomodo uinum mouet 2. 483. 10
Allium uentrem inferiorem inflare potest 2. 494. 50
Allium uinum tabificum 2. 480. 40

Alli operationes quales tom. 2. column. 494. 30. & sequent.
Allia cum excelsis uentrem pluuibus olei, quam uentrem nata 2. 525. 30

Allia edentes cur uinum redolentem allium reddant 2. 494. 30
Allia & cepe cur quod sicciora ferantur, & coactura possint eundere 2. 525. 10

Allia & cepe in sole ex plantis recondite, generari possunt 2. 525. 20
Allia tris efficaciter 2. 494. 50
Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40

Allia uinum mouent sua caliditate ibid.
Allia de mentes 2. 1457. 30
Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40

Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40
Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40

Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40
Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40

Allia uinum dulcediendi obtinent tom. 2. colu. 494. 40

Alueus mollissimus qualis 2. 573. 20
Aluus.
Aluus amara fecerit quibus natura calida, si modo robusti, & pleni, nisi concumbant 2. 448. 30

Aluus cibi consumpti conceptaculum tom. 2. 447. 10
Aluus cur fanatur merentibus 2. 429. 50. & col. 443. 20. & col. 482. 20. & linea 4. 0. & colu. 10. 560. 10. linea 4. 0

Aluus hominis nulla similis est 2. 166. 1
Aluus nonnullis similitur per merum tom. 2. 264. 50

Aluus pars uia corporis nostri princeps tom. 2. 584. 1
Aluus quid 2. 573. 20
Aluus uiciu exercitum conceptaculum est ibid.

Aluus quorum degenerata est generatio, interdu colunt, & quare 2. 308. 10
Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10

Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10
Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10

Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10
Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10

Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10
Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10

Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10
Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10

Aluus uiciorum exercitum uero deducit tom. 2. colu. 100. 434. 10

Amabile.

Amabile, aut bonum, aut incundum, aut uile 2. 702. 10
Amabile & amandum quid differant tom. 2. 964. 20

Amantes.

Amantes mutuo ob voluptatem tom. 2. colu. 707. 40
Amantes mutuo ob utilitatem 2. 707. 30

Amantes se omnium animarum oderunt tom. 2. 882. 1
Amantibus amabilissimum est ipse aspectus, magisque hunc sentimus, quam ceteros expectunt, & quare 2. 708. 10

Amicus.

Amicus maxime quis est 2.722.60
Amicus num sibi quisquam esse queat tom. 2. colum. 1035.10
Amicus primus verus, & simpliciter quis fit tom. 2. colum. 1029.50
Amicus quis 2. 823.50. & colum. 719.20. & col. 939.50. & colum. 1029.20. & colum. 1118.20.

I N D E X.

Amicorum est com mori velle 2.1036.1
Amicorum imparium vt fiat aequalitas 2. 715.1
Amicorum multitudo definita 2.726.30
Amicorum obiurgatio 2.977.20
Amicorum omnia communia, Prouerbium 2. 709.20. & colum. 723.1

Amor.

Amoris affectui, amicitia affectui similis tom. 1. 706.10
Amor bifariam dicitur 2.303.30
Amor etiam ad inanimata 2.706.30
Amor generationis vniuersi causa tom. 2. colum. 1074.50
Amor in bonum fertur, & in eundem tom. 1. 1028.1

Amici praesentia.

Amicus dexter consolationem & aspectu & verbis afferre potest 2.727.10
Amicus & bonus & iucundus probatur tom. 2. 1028.10
Amicus inuitus non faciendus 2.714.1
Amicus inuicem est, nam & amare inuicem 2.113.30

Amplificatio.

Amplificatio & attenuatio non elementum est, thymematia est 2.116.1
Amplificatio & attenuatio quatenus eundem nomen 2.116.30
Amplificationis loci 2.109.50
Amplificationis loci in laudibus tom. 1. colum. 1028.50

I N D E X.

Anaxagoras ait carnes ex alimento carni accedere 2.36.10
Anaxagoras Clazomenius, Empedocle carere sinit superior, operibus vero inferior tom. 2. 118.60
Anaxagoras Clazomenius, infinita dicit esse principia 2.112.30
Anaxagoras errore deceps putant vel morbo non auctorem esse causam tom. 2. colum. 108.50
Anaxagoras & Thales sapientes quidem fuisse, sed non prudentes, quia propria commoda ignorarunt 2.679.10
Anaxagoras hominem prudentissimum omnium animalium dixit, eo quod vnus omnium vnus obtinet 2.275.30
Anaxagoras mentem passionis expertum, & non militum esse asserit 1.529.50
Anaxagoras quas affert causas eorum quae accidunt de seipso 2.504.4 & seq.
Anaxagoras de maris & feminis generatione 1170
Anaxagoras de quorundam animalium coitu 1170
Anaxagoras opinio cur nocte melius audimus, quoniam die 2.485.20
Anaxagoras opinio omnia falsa facit tom. 2. 116.10
Anaxagoras sententia de mente mouente & seque 2.119.30
Anaxagoras sententia quod nullum simile gignat 2.301.10
Anaxagoras & Empedocles sententiam contra 2.174.60. & 1275.1
Anaxagoras in mare aestuans & vndarum iacta, quae aqua resideret, & quiescit 2.34.30
Anaxagoras id est, purissimum pictoribus 2. 104.20
Anaxagoras Pithens leges reprehensens exhibitor fuit, quia dixit lege opus esse legibus, quos corrigat 2.115.1
Anaxagoras Rhegynus Chalcedensium legisator 2.784.50
Anaxagoras Antiphontis 2.1034.10
Anaxagoras vrinam mouet, & calidum est 2. 110.40
Anaxagoras non in eisdem omnibus 2.588.30
Anaxagoras frequentia spiritus 2.490.30
Anaxagoras canes laborant, & intereunt tom. 2. 112.50

Angues.

Anguis in Africa, naues inuadunt 2. 116.50
Anguis membranam vernationis, quam fenestram appellant, per ver exiunt tom. 2. 112.50
Anguis volantes circa Aethiopiā 2.7.20
Anguis icatus per loca plurimum differtur 2.166.40

Anguilla.

Anguilla binas tantum pinnas habet tom. 2. 112.50
Anguilla gulam habet, sed exiguam tom. 2. 112.50
Anguilla minis per ventrem, orientumque pinguefit 2.40.40

Anguilla nec mas, nec femina 2.168.
Anguilla neque semen genitale habet, neque oua 2.147.10
Anguilla nullum ouum generat 2.71.30
Anguilla quare diu viuere extra aquam potest 2.287.10
Anguilla quibus pinnis caret 2.186.1
Anguilla sola ex leuibus oua non parit 2. 115.10
Anguilla vbi capiatur 2.148.1
Anguilla: branchiae quot 2.30.1
Anguilla quomodo capiunt piscatores 2. 70.0 & co. 148.1
Anguilla aestate non transportanda in piscina, viuere enim nequeunt 2.148.10
Anguilla: aquis exemptae quinque aut sex dies viuere possunt ibidem
Anguilla: & lacubus & fluuis in mare descendunt 2.117.10
Anguilla: ex terra intestinis prodeunt tom. 2. 118.30
Anguilla inter intestina terrae annuuntur 2.35.60
Anguilla leues sunt 2.30.20
Anguilla: morte non superstitant, nec sursum (vt ceteri pisces) maxima parte effluunt: quia ventre sunt exiguo tom. 2. 148.10
Anguilla: mutationem non tolerat ibidem.
Anguilla: nec per coitum creantur, nec pariunt oua 2.75.20.30. & 118.20
Anguilla: quae feminas dicuntur, sunt meliores, quae quare feminas dicuntur tom. 2. col. 148.10
Anguilla: quomodo capiuntur 2.148.1
Anguilla: septem vel octo annos viuunt 2. 148.10
Anguilla sine aquis diu viuunt tom. 2. col. 148.10
Anguilla: vnde viuunt 2.148.1
Anguilla: varia branchiae exiguae ibidem.
Anguilla: tantum cibum 2.75.30
Anguilla: differentia 2.148.10
Anguilla: fluminalium pastus, & quo tempore 2.148.10
Anguilla: genus sanguineum e vermibus nascitur 2.35.40
Anguilla: in genere, nec mas, nec femina 2. 327.1
Anguilla: procreatio 2.118.20. & seq.
Anguilla: varia genera 2.75.30
Anguilla: vita 2.148.20
Anguilla: binas tantummodo pinnas primo tom. 2. col. 7.1
Anguilla: binas tantummodo pinnas primo tom. 2. col. 7.1
Anguilla: binas tantummodo pinnas primo tom. 2. col. 7.1
Anguilla: binas tantummodo pinnas primo tom. 2. col. 7.1
Anguilla: binas tantummodo pinnas primo tom. 2. col. 7.1

Anima.

Anima 2.783.1 & seq.
Anima actus est 2.799.30
Anima actus est corporis viuentis tom. 1. 804.40
Anima an non omnis est principium motus 2. 207.20
Anima: aethere posterior Platonis 2.1501.60

Anima corporis alicuius substantia est tom. 2. 323.20
Anima & corpus animal est, sicut pupilla & visus, oculus est 1.800.20
Anima, & difficultas eius 1.783.1 & seq.
Anima corpori motus causa est, non corpus animae 1.790.40
Anima generandi principium est. tom. 2. 806.40
Anima: iacti semini, potentia, non actu tom. 2. 321.10
Anima in magnete lapide, iuxta Thalesem, quia mouet, trahitque ferum tom. 1. col. 787.20
Anima motus fecas locum 1.834.30
Anima: motus, sensu, incorporeoque ab omnibus definitur 1.787.50
Anima non mouetur motu ad locum accommodato 1.772.1
Anima non omnis natura est 2.107.20
Anima non sine corpore, nec corpus sine anima 1.801.20
Anima nostra, verum vita potius, quam anima sit dicenda 1.791.10 & seq.
Anima numerus seipsum mouens tom. 1. 786.50
Anima, pars animalis magis quam corpus 2. 814.50
Anima principium rerum 1.786.0
Anima quaedam plantarum principium 1. 796.50
Anima quasi principium omnium animalium 1.783.10
Anima quid 2.799.40
Anima quodam modo omnia est 1.833.60
Anima: trium causarum vicem in viuendis obdiat 1.803.60
Anima: vegetabilis aequae plantis, ac animalibus inest 2.326.50
Anima: vegetabilis in generatione assimilatur arti 2.326.10
Anima: sentiens omnibus vna 2.147.20
Anima: vniuersi qualis 1.789.50
Anima: viuendi principium, & causa tom. 1. 804.30
Anima: ad singulas species singulas definitiones accommodandas esse tom. 1. col. 802.40 & seq.
Anima: consideratio ad animalia cognitionem necessaria 2.106.60
Anima: definitionis ipsius inquisitio tom. 1. 799.1 & sequentibus.
Anima: diuisio 2.326.50 & seq.
Anima: duplex pars 2.614.40 & seq.
Anima: & corporis functiones 1.861.
Anima: & sequentibus.
Anima: gentia corpus condant tom. 2. 214.10
Anima: maxime proprium motum esse 1. 786.1
Anima: naturam, substantiam, & accidentia cognoscere difficile est 1.783.10
Anima: officium alere & mouere 2.225.10
Anima: opus est vitam inferre: eius vero vtilis vigilia 2.995.50
Anima: plena omnia 2.356.1
Anima: sentiens pars quomodo est tom. 2. 247.20
Anima: partes 2.675.1 & 890.20
Anima: potentiae, ordo ipsarum, atque differentia definitionum, quae per notiones cognominis, & quae per essentiam constituuntur 1. 801.40 & sequentibus.
Anima: subiecta 2.945.1
Anima: aquam esse Hippo censuit, & quare 1.787.40
Anima: cognoscere atque mouere Diogenes censuit 1.787.20
Anima: Democritus ignem & calorem esse censuit 1.785.40
Anima: Animam

I N D E X.

Animam & intellectum idem esse censuit Democritus 1.786.10
Animam ex elementis coactam esse dicentes, confutatur, & reliqua pricturam opinionum confutatio tom.1. colum. 793.20. & sequentibus.
Animam ex elementis vniuersis consistere Empedocles censuit 1.786.30
Animam harmoniam non esse ostenditur 1.785.1. & sequent.
Animam ignem esse arbitrari, absurdum 2.215.20
Animam in corpore igneo esse quare tom.2. 20.40
Animam in elementis esse quidam putarunt 1.785.50
Animam magnitudinem esse, non recte dici 1.789.50
Animam mentem ipsam Anaxagoras asserit 1.786.20
Animam non esse corpus plane ostenditur 1.791.30. & 792.20. & 945.10
Animam nomine discriminis quodam corpus ingredi ostenditur, contra Pythagoricorum fabulas 1.790.60
Animam numerum esse male asseritur. 1.792.40. & col. 793.30
Animam putantes esse corpus mouens, & motum, errare, & contra hos omnes disputatio 1.788.20. & sequent.
Animam quodam modo vniuersa esse 1.833.60
Animam sanguinem esse iuxta Crysiam 1.787.10
Animam ventis ferri confestat Orpheus 1.785.30
Animam vel Timaeus dicit mouere corpus 1.789.30
Animam viuimus, & ob animae virtutem bene viuimus 2.915.60
De animae definitionum differentia 1.802.40. & sequent.
De anima, Heracliti, & Alcmaeonis sententia 1.787.30
De anima motrice secus locum 1.834.30. & sequent.
De animae omni consideratione instruenda, naturam animalium vestigare tom.2. 207.10
De anima opiniones antiquorum 1.785.10. & 1. sequentibus.
De anima scientia praetantissima 1.783.2. & sequentibus.
De anima tractationis methodus 1.783.30
In anima virtutem esse ostenditur 2.925.50. & sequentibus.
In anima formae tantum non res tom.1.834.10
In anima quae procreantur tom.2.927.50. & 60
Per animam fit alteratio & accretio. 1.804.60.
Per animam omnia vincere 1.800.30. & sequent.

Animalia gignencia, semen prolificum, aut in se aut in aliud nutant 2.55.50
Animalia omnia postquam nata sunt, incrementum capiunt, & generant 2.315.60
Animalia omnia quae dentant, cum dentibus nascuntur, excepto homine tom.2. 142.30
Animalia omnia quomodo nascuntur secus naturam 2.142.1
Animalia magna parum in generatione fecunda sunt, & quare 2.370.60
Animalia maxima singulos pariunt tom.2. 370.20
Animalia multiforma ferè omnia multos pariunt 2.370.30
Animalia minuta cum generantur, cum mutationes temporum inceperunt tom.2. col. 468.1
Animalia partura sibi dissimilem edentia 2.1558.50
Animalia parua fecundissima, & quare tom.2. 294.40. & eodem tom. col. 304.50. & eodem tom. col. 370.60
Animalia per coitum oriuntur quare 1.777.0
Animalia quae citius aut tardius coeunt 1.292.60
Animalia quadam non generant tom.2. 1558.50
Animalia quae ex coitu cognatorum animalium gignuntur, sibi cognata generant 2.189.40
Animalia quae non ex coitu generantur, sed patri materia oriuntur, genus diuersum generant Ibidem.
Animalia quae sunt, quae superferant, & quae non, & quare 2.373.40. & sequent.
Animalia quae e verbera nascuntur tom.2. col. 356.40
Animalia quae semel, quare pluries in anno pariunt 1.225.50
Animalia siliceo interea regimine, coitus expertia 2.88.20
Animalia superferantia alia fortis conuulsiu, alia non 2.373.40
Animalia superferantia quae libidinosi 2.374.30
Animalia viuipara quare alia perfectum, alia imperfectum animal pariunt tom.2. col. 375.10. & sequentibus.
Animalia viuipara sunt, quae bipeda: paucipararumque bifulca multipararumque multiformia 2.370.50
Animalia testis inclusa, ferè e limo, & putrescente nascuntur materia 2.88.30
Animalium alia per coitum maris & feminae gignuntur 2.389.40
Animalium educatio 2.754.60
Animalium generatio diuersa 2.77.10 & sequentibus.
Animalium generatio & obitus communis est, sed modi diuersi 1.962.40
Animalium generatio quàm varia tom.2. 315.50. & sequentibus.
Animalium generationis cause 2.333.40
Animalium generationes multae & variae partim dissimiles, partim quodam modo similes 2.77.20
Animalium grauiditas, generatio, & vita circuitibus sume 2.380.10
Animalium incrementa diuersa 2.23.50
Animalium iura se animal parentum conueniens qualis 2.350.50
Animalium coitus cur ita diuersus 2.474.10 & sequentibus.
Animalium nouatorum quae generantur sine concubitu, causa creationis in principio mundi 2.467.10
Animalium quare alia post partum sequere solent, alia non 2.471.50
Animal Animalium diuisio.

Animalia omnia sunt, quae animam habent, & quae se mouere possunt, excepto homine 2.275.50
Animalia spiratio necessaria 2.208.40
Animalium peremptus cur humor putret 2.294.0
Animalium considerationem Empedocles 2.105.20
Animalium diuisio.
Animal solipes, & bicornem nullum tom.2. col. 112.0
Animal uoluerit tantum, ut piscis naratile, nullum 2.34.40
Animal quare bipes, vel multipes, vel expes, vel inuisibile, vel planta 2.275.10
Animalia bona & mala 2.95.60
Animalia complura natura accipiunt sunt, cum praeferuntur, cum ex aequalium numero 2.49.10
Animalia constant ex inuisibilibus & dissimilabilibus 2.116.20
Animalia gregalia, & eadem naratilia complura 2.49.1
Animalia imperfecta sunt quadruplicia, inolubescunt, restant, & infecta 2.70.50
Animalia in mari crabunculis proximata, in saepibus effigie, alia genitali virili similia, alia filio insolenti sui generis tom.2. col. 112.0
Animalia quae plantae diuisa, esse videntur 2.112.10
Animalia sex dimensionibus distingui possunt 2.112.10
Animalia signa propria pauca habent tom.2. 155.10
Animalium alia cornigera, alia munda 2.22.10
Animalium alia gregalia, alia siliaria, alia ambigua vice 2.4.1
Animalium alia pedestria, alia aquatilia, alia nature accipitris 2.146.1
Animalium compositio triplex 2.115.10
Animalium corpora tripartita sunt tom.2. 115.0
Animalium differentia & diuersitas per vias, & illones, mores, victum, & partes tom.2. 115.0
Animalium differentia, & discrimen, pro locorum varietate tom.2. 4.30. & eodem. tom. col. 165.1. & sequentibus.
Animalium differentia vt constituta 2.2.11.1
Animalium differentia non per priuationes diuersas esse 2.209.10. & sequentibus.
Animalium diuisio 2.147.1
Animalium exanguinum consideratio, & ordo, & quae genera 2.155.30. & sequentibus.
Animalium ex pedibus differentia 2.6.50
Animalium genera & species 2.8.1. & sequentibus.
Animalium species qua ratione discernantur 2.474.1
Animalium terrestrium, & aquatiliu differentia trifariam intellecta tom.2. col. 144.40
Animalium terrestrium differentia 2.34.0
Animalibus multis multa communia, vel simpliciter, vel proportionale tom.2. col. 158.50
Animalia sexa omnia, aut plurima, non ante unum feminis ad commune pascuum veniunt, quàm tempus fit coeundi tom.2. 121.20
Animalia ferè omnia ad coitum propensiora verno tempore 2.22.10
Animal gignere nihil potest, nisi semen generabile 2.44.10
Animal Temiue nostro procreatum, cur prolem asperant vocamus tom.2. 44.20

Animae partes non altrices tom.2. col. 924.30
Animae partium singularum virtutes, & vitia 2.1077.50
Animae partio qualis morali negotio conueniat 2.61.10
Animae rationalis partes duae, vna consultanda altera scientia indagatrix 2.44.60
Animae sensitiuae altricisque origo in corde 2.947.10
Animae passionem quaedam signis caret 1.152.1
Animae vigor qua etate 2.104.40
Animae virtutisque opus vita composita & bene sita 2.95.60
Animam num irasci vel timere recte dicitur 1.792.10
Animam sentientem actu vnam habent omnia 2.247.20
Quae ex anima rationali, quae item irrationali exoriantur virtutes tom.2. col. 60. & col. 927.1

Animalium Generatio & Partus.
Animal creati potest omnino sicci humesceribus, vel humidis siccescentibus tom.2. 10.50
Animal generantia, aut primò ouum, aut primò animal generant 1.6.40
Animaliam quod est, augetur 2.315.20
Animal intra se generantia, postquam ouum pepererit, quare 2.114.10
Animal nullum perfecte progereat quantitate 2.315.60
Animal perfectum generantia 2.6.30
Animal perfectum quae generant, & quae imperfectum 2.375.10
Animal quomodo informatur primum & in vtero stirum. 2.140.10. & 30
Animal versus in caput, suumque principium nascitur 2.141.50
Animalis corpus ex femina, anima ex matre 2.112.10
Animalis mmaus, non solum generare, sed etiam alicuius cognitionis particeps esse 2.315.20
Animalis perfecti, & etia stirpis, secundum naturam officiu est, tale generare quales ipsam est 2.818.20
Animal generando, femina materiam ministrat, mas vim creandi 2.313.10
Animalium vtero quod est primum alimentum 2.385.40
Animalia alia gignunt perfectum, alia ouum, alia vermem 2.6.30
Animalia caruiora semel in anno tantum pariunt 2.109.50
Animalia cartilaginea quoties, & quibus anni temporibus pariunt 2.83.20. & sequentibus.
Animalia cui plantae diuisae à conceptione videntur 2.310.10
Animalia cum stirpibus quid habeant communis in generatione 2.77.40
Animalia aliqua coitu, aliqua sponte naturae procreantur tom.2. colum. 77.4. & cur ita fiat 2.478.1
Animalia cur alia partu numero pariunt, alia non 2.468.1
Animalia cur alia statim in lucem edita nutriuntur per seipsa possunt, alia non tom.2. col. 474.60
Animalia cur putridis rebus in nascuntur 1.778.20
Animalia cursu Solis authore augentur ac diminuntur 1.711.10
Animalia & plantae generantur in terra, & humore, & quare 2.356.1
Animalia e terra crescentia, aut arboribus 2.158.50
Animalia sexa omnia, aut plurima, non ante unum feminis ad commune pascuum veniunt, quàm tempus fit coeundi tom.2. 121.20
Animalia ferè omnia ad coitum propensiora verno tempore 2.22.10
Animal gignere nihil potest, nisi semen generabile 2.44.10
Animal Temiue nostro procreatum, cur prolem asperant vocamus tom.2. 44.20

Animalium diuisio.
Animal solipes, & bicornem nullum tom.2. col. 112.0
Animal uoluerit tantum, ut piscis naratile, nullum 2.34.40
Animal quare bipes, vel multipes, vel expes, vel inuisibile, vel planta 2.275.10
Animalia bona & mala 2.95.60
Animalia complura natura accipiunt sunt, cum praeferuntur, cum ex aequalium numero 2.49.10
Animalia constant ex inuisibilibus & dissimilabilibus 2.116.20
Animalia gregalia, & eadem naratilia complura 2.49.1
Animalia imperfecta sunt quadruplicia, inolubescunt, restant, & infecta 2.70.50
Animalia in mari crabunculis proximata, in saepibus effigie, alia genitali virili similia, alia filio insolenti sui generis tom.2. col. 112.0
Animalia quae plantae diuisa, esse videntur 2.112.10
Animalia sex dimensionibus distingui possunt 2.112.10
Animalia signa propria pauca habent tom.2. 155.10
Animalium alia cornigera, alia munda 2.22.10
Animalium alia gregalia, alia siliaria, alia ambigua vice 2.4.1
Animalium alia pedestria, alia aquatilia, alia nature accipitris 2.146.1
Animalium compositio triplex 2.115.10
Animalium corpora tripartita sunt tom.2. 115.0
Animalium differentia & diuersitas per vias, & illones, mores, victum, & partes tom.2. 115.0
Animalium differentia, & discrimen, pro locorum varietate tom.2. 4.30. & eodem. tom. col. 165.1. & sequentibus.
Animalium differentia vt constituta 2.2.11.1
Animalium differentia non per priuationes diuersas esse 2.209.10. & sequentibus.
Animalium diuisio 2.147.1
Animalium exanguinum consideratio, & ordo, & quae genera 2.155.30. & sequentibus.
Animalium ex pedibus differentia 2.6.50
Animalium genera & species 2.8.1. & sequentibus.
Animalium species qua ratione discernantur 2.474.1
Animalium terrestrium, & aquatiliu differentia trifariam intellecta tom.2. col. 144.40
Animalium terrestrium differentia 2.34.0
Animalibus multis multa communia, vel simpliciter, vel proportionale tom.2. col. 158.50
Animalia sexa omnia, aut plurima, non ante unum feminis ad commune pascuum veniunt, quàm tempus fit coeundi tom.2. 121.20
Animalia ferè omnia ad coitum propensiora verno tempore 2.22.10
Animal gignere nihil potest, nisi semen generabile 2.44.10
Animal Temiue nostro procreatum, cur prolem asperant vocamus tom.2. 44.20

Animalium diuisio.
Animal solipes, & bicornem nullum tom.2. col. 112.0
Animal uoluerit tantum, ut piscis naratile, nullum 2.34.40
Animal quare bipes, vel multipes, vel expes, vel inuisibile, vel planta 2.275.10
Animalia bona & mala 2.95.60
Animalia complura natura accipiunt sunt, cum praeferuntur, cum ex aequalium numero 2.49.10
Animalia constant ex inuisibilibus & dissimilabilibus 2.116.20
Animalia gregalia, & eadem naratilia complura 2.49.1
Animalia imperfecta sunt quadruplicia, inolubescunt, restant, & infecta 2.70.50
Animalia in mari crabunculis proximata, in saepibus effigie, alia genitali virili similia, alia filio insolenti sui generis tom.2. col. 112.0
Animalia quae plantae diuisa, esse videntur 2.112.10
Animalia sex dimensionibus distingui possunt 2.112.10
Animalia signa propria pauca habent tom.2. 155.10
Animalium alia cornigera, alia munda 2.22.10
Animalium alia gregalia, alia siliaria, alia ambigua vice 2.4.1
Animalium alia pedestria, alia aquatilia, alia nature accipitris 2.146.1
Animalium compositio triplex 2.115.10
Animalium corpora tripartita sunt tom.2. 115.0
Animalium differentia & diuersitas per vias, & illones, mores, victum, & partes tom.2. 115.0
Animalium differentia, & discrimen, pro locorum varietate tom.2. 4.30. & eodem. tom. col. 165.1. & sequentibus.
Animalium differentia vt constituta 2.2.11.1
Animalium differentia non per priuationes diuersas esse 2.209.10. & sequentibus.
Animalium diuisio 2.147.1
Animalium exanguinum consideratio, & ordo, & quae genera 2.155.30. & sequentibus.
Animalium ex pedibus differentia 2.6.50
Animalium genera & species 2.8.1. & sequentibus.
Animalium species qua ratione discernantur 2.474.1
Animalium terrestrium, & aquatiliu differentia trifariam intellecta tom.2. col. 144.40
Animalium terrestrium differentia 2.34.0
Animalibus multis multa communia, vel simpliciter, vel proportionale tom.2. col. 158.50
Animalia sexa omnia, aut plurima, non ante unum feminis ad commune pascuum veniunt, quàm tempus fit coeundi tom.2. 121.20
Animalia ferè omnia ad coitum propensiora verno tempore 2.22.10
Animal gignere nihil potest, nisi semen generabile 2.44.10
Animal Temiue nostro procreatum, cur prolem asperant vocamus tom.2. 44.20

I N D E X.

fecundam rationem. 2.889.10
Animalibus quibus insit sentiendi vis. 2.68.30.
Animalibus qui sensus sint necessarii, & quam ob rem. 1.837.50. & sequen.

Animalium magnitudo.
Animalia cur alia magno, alia parvo corpore constant. 2.467.20. & sequen.
Animalia in Aegypto quam in Graecia aliqua maiora, aliqua minora. & quare. 2.165.30. 40

rate feruatur. 2.1190.20
Animus dominus est, & iniunctus, liberatque anectur. 2.881.50
Animus generosus in paruis corporibus consistit. 2.339.40

Antropophagi & homicidae gentes circa pontum Aethi & Heniochi. 2.900.30
Antropophagi, thesauros qui per vias regias continent, ausit praefectos implere secundum regionis legem. 2.1066.20

Ab aorta nulla ad iecur, aut lienem vena ibidem. tom. 2. colum. 42. 10. & sequen.
De aorta minore, eiusque sede tom. 2. colum. 162. 30. & sequentibus.

Apes differunt parentibus natae vrbanis, & ruffi co, montanisque victu educatis tom. 2. col. 91. 10
Apes dormiunt noctu, & quiescunt, cotice scintillat, vt nullus omnino bombus sentiat. 2. 74. 40

Animalia aetate.
Animal ephemerum, id est, diarium appellatum, apud Hypanim flumem, cuius natura. 2.96.20.30

Animalia crustata & testata vt extra se munita. 2.227.10
Animalia crustata palpebris quare careant. 2.233.1

Annus.
Annus cur grauis tum, cum copia ramanum p. fillatum est, quae rubetatum faciem representat. 2.412.20

Antequam diuina opinio de firmamento. 2.611.10. & sequen.
Antequam diuina opinio de firmamento. 2.611.10. & sequen.

Antequam diuina opinio de firmamento. 2.611.10. & sequen.
Antequam diuina opinio de firmamento. 2.611.10. & sequen.

Antequam diuina opinio de firmamento. 2.611.10. & sequen.
Antequam diuina opinio de firmamento. 2.611.10. & sequen.

I N D E X.

Apes quadrupes quare 2.169.10
Apes quae matres à nonnullis vocentur tom. 2. 197.10
Apes quae in diu vivunt 2.98.40
Apes quando bibunt, & quomodo 2.193.50
Apes quando ceram faciunt 2.194.1
Apes quando egerunt excrementa tom. 2. col. 194.10
Apes quando estriant maximè 2.194.30
Apes quando minus fertificant 2.195.1
Apes quando otiosiores, & anxii agunt 2.194.40
Apes quando potissimum agrosant 2.164.60
Apes quare aculeum fungosum & cavum habent 2.198.10
Apes quibus herbis venantur 2.194.10
Apes quibus infestentur, & quae sunt eis contraria 2.164.30
Apes quid accipiant non facile videris tom. 2. 190.50
Apes quiescunt noctu 2.74.40
Apes quomodo construunt fauos tom. 2. 189.60
Apes quomodo sonant 2.71.60
Apes sine coitu fauos generant 2.352.50
Apes sine coitu generant 2.351.50
Apes sine coitu generare quo argumento 2. 354.10
Apes solitaria denuntiant 2.154.40
Apes suis cruribus aggerunt ceram, atque erithacam 2.98.20
Apes sunt quae sub terra fauos faciunt triplici ordine; quibus mel est, vermis nullus 2.98.60
Apes vespis & crabronibus magis vnicolores 2.192.50
Apes vnde fecuram deportent, non constat inter omnes 2.97.1
Apes vnguentorum delicias oderunt tom. 2. 193.10
Apes vnde parent 2.193.10
Apes urbanae & rusticae differunt tom. 2. col. 191.10
Apes ut valere cognoscantur 2.194.30
Apum abortus quando 2.191.30
Apum aculei intus conditi 2.67.30
Apum adolescentium negotium 2.193.30
Apum alucus qualis esse debet 2.189.60
Apum alvei quando vindemiantur 2.98.10
Apum alveis quae tollere debent apiarii 2. 192.50
Apum breuium contra longas inimicitiae 2. 191.60
Apum cibus 2.185.50
Apum cibus è dulcibus tantum 2.711. & eodem tom. col. 33.40
Apum cibus mel 2. ibidem. & eodem tom. col. 192.40
Apum cibus thymum 2.193.40
Apum consideratio in incubitu, & earum prole 2.184.30
Apum duo genera, alterum fulvum, quod praestantius est: alterum nigrum, magisque varium 2.97.10
Apum & oliuarum copia simul tom. 2. col. 97.50
Apum examen valere dignoscitur futurum frequentia, & exaudi, ingrediendique vertigine sa agitatione 2.194.30
Apum examen novem aut decem annos si durauerit, prosperè actum esse existimatur 2. 98.40
Apum sui tam in terra, quam in alveis, apud Themisycram circa Thermooontem annem, qui parum admodum ceræ continent, & mel trasius reddunt 2.98.50
Apum fauos cum apiarii eximunt, tantum cibi relinquant, quantum per hyemem sufficiat 2.194.40

Apum factus candidus 2.58.10
Apum factus quando venit parcius 2.97.50
Apum factus superat & augetur imbribus 2. 70.50
Apum mellis ex rore aeris conficiunt tom. 2. 20.50
Apum mella siccitates auget, soboleum imbribus 2.97.50
Apum officia, munia, functiones opera inter se paritunt, & distribuunt, & quomodo tom. 2. columna 192.20. & eodem tom. columna 194.20
Apes quam ingeniose in paradisi alveis tom. 2. 116.10
Apes quare prudentiores nonnullis sanguineis 2.22.20
Apes quando statu vehementi iactantur lapsum gestant, quo se quasi fulcro, & fundamine quodam stabiliant contra flatum tom. 2. 193.50
Apes quae fures vocantur, à cæteris apibus capere puniuntur, & quare 2. 98.1
Apes focias ociosis, delides, aut minus parcas depellere solent 2.194.0
Apum adolescentium, & seniorum negotium 2. 193.30
Apes quae fauos sub terra triplici ordine faciunt 2.98.60
Apum genus in Ponto candidum, bis in mensè mellificans 2.98.40
Apum migratio ut pareretur, & quibus signis praesciri possit 2.192.0
Apum minorum officiosarum à maioribus differantia 2.194.0
Apum mos, ne florum plura genera petant, & eodem profectu, sed singulis singulari tempore 2.190.50
Apum novellarum consideratio in negotio ineundum 2.193.30
Apum seniores intus operantur, hirtioresque moræ domesticae ratione, sunt, tom. 2. col. 193.30
Apum prudentia sine doctrina, tom. 2. columna 193.30
Apum varia in operatione & vita ratio, tom. 2. 189.60
Ab apibus flores colliguntur sine fructuum detrimento 2.98.10
Ab apibus mel portari rationis est 2.351.10
Apum industria.
Apis domicilium sibi parat 2.4.30
Apes bonæ student, ne quam intra alveum interimant, & si quæ intenerit in eis, statim foras eadæ educunt 2.192.1
Apes curant ut sui erecti stent, & collapso erigunt, & pilis fulciantur fornicatis, ut subire possint 2.191.40
Apes efferunt foras vita defunctas in alveo 2. 192.1
Apes frugi quomodo suos construunt fauos tom. 2. col. 191.20.

Apum duorum cellulæ nouissimæ construntur, nec multum numero 2.33.20
Apum erga regem (num, studium, sollicitudo, & obsequantia 2.190.30.40
Apum examen perit, si duces non satis habeant, vel plures quam satis sunt: distrahunt enim examen 2.97.40
Apum generatio multa, à ducebus paucis similis est generationi leonum, & quare 2.354.1
Apum imperium quale 2.353.50
Apum in quocunque examine plures duces 2.97.40
Apum officium & modus erga reges, cum migratur 2.192.10.20
Apum rex quomodo generatur 2.98.20.30
Apum reges, genus apum gregale 2.89.40
Apum reges in genere immunes omni negotio, & eorum vius 2.353.40
Apum reges nunquam foris visuntur, nisi cum migratur, & qualis est migratio. tom. 2. columna 192.10
Apum reges ut prodeant 2.190.30.40
Apum regum consideratio in operationibus & vita 2.190.40
Apum regum primordium quale 2.98.30
Apum regum seu principum duo genera alterum ritum, quod praestantius est, alterum nigrum, magisque varium 2.191.1
Apum nonnulli cognoscunt suas apes, scilicet in praeo resperita 2.195.1
Apumica & Aphricus, vide supra Africa, Africus.

Apium.
Apium cur aquam falsam recipiat, porrum recusat 2.119.50
Apium si quis radice tenui circumfodiatur pariterque inaeque vndiq; ingerat, deinde certant accumulatur, itaque frigitur, cur radices mita magnitudine adolescent 2.120.60
Apiumgenus ab equo hippoclitum appellatum, apiumgenus quod fructum afferit, cumque artulit exarere, & quare 2.120.30
Aphyllas spongiarum genus, quae sit natura, & quomodo à cæteris distinguatur 2.91.30
Apodes aues quare sic dicantur, & quare tom. 2. col. 189.60
Apodes aues, quas aliqui cyphellos appellant similes sunt hirudinibus 2.182.20
Apodemum nidulato 2.182.20
Apogai, vide venti apogai
Apollodorus Lemnius de cultu agrorum, tam miorum, quam confitorum scripsit tom. 2. col. 758.50
Apologus.
Apologus Aesopi de muscis sanguifugis in Samo habitus 2.114.60
Apologus Alcinoi 2.118.0.10
Apologus quid 2.114.60.40
Apologus Serephori ad Phalarum, & Aesopi pro Demegoro 2.114.60.30
Apologus Aesopij & Lybici 2.114.7.0
Apologorum inuentio facilis 2.114.7.0
Apologorum vius & praestantia 2.114.7.0
Apolloniarum qui sunt in Ponto, incolis receptis seditione agitati sunt 2.837.50
Apophtegmata vrbana sunt tom. 2. columna 1173.1
Apophtegma quando accidit senioribus tom. 2. col. 415.40
Aporcellum in porcis quid 2.1308.40
Apparentia num omnia vera Apparere quid sit 2.83.30
Appendices.
Appendices ad ventrem quae habent tom. 2. col. 257.50
Appendices paucae in aibus, & quae parte 2.36.1 2.70.40
Apum

I N D E X.

Appendices quibusdam piscibus nulla sunt 2. 34.40
Appendicum agnatio peculiaris piscibus, & plurimis aibus 2.34.40
Appetitio.
Appetitio mouet animal 1.917.1
Appetitio mouet, & mouetiff, 1.62.1
Appetitio reddunt voluntas, ira, cupiditas 1.916.40
Appetitioes duplices 2.110.0
Appetitioes inter se contrariae sunt tom. 2. columna 836.30
Appetitus.
Appetitus absque ratione mouet tom. 1. col. 836.20
Appetitus cura, mentis gratia fit tom. 2. col. 829.50
Appetitus electionis principium est tom. 2. columna 671.50
Appetitus etiam irrationalium animalium est 2.932.60
Appetitus non aliunde quam è sensu tom. 2. 158.1
Appetitus interdum voluntatem vincit interdum vincitur 1.837.40
Appetitus in vnum tantum modo proficit 1. 574.10
Appetitus iucundorum naturalis tom. 2. col. 1046.60
Appetitus omnis alicuius est gratia tom. 1. col. 816.1
Appetitus quomodo differt à mente tom. 2. col. 564.10
Appetitus tres species, cupiditas, furor, voluntas 2.931.10
De appetitibus generibus tom. 2. columna 931.1. & seq.
In appetitum mentis ciuile, & regium imperii 2.751.40
In appetitu persequitur & fuga, quod affirmatio & negatio in mente 1.675.30
Non appetentes cur dura & tristitia sentiunt tom. 2. columna. 437.40
Appositio.
Appositio loci 1.262.20. & seq.
Ab appositione locus 1.271.10. & eodem tom. columna 334.20
Ab appositione eidem facta locus 1.270.1
Ab appositione facta diuersis, locus tom. 2. col. lum. 270.10
Apriz in subis quid tom. 2. 121.1. & columna. 112.20
Apria seropharum castratur 2.212.10
Apruz piscis origo, spuma nupta, ex terra arenosa consistit 2.117.40
Apruz consideratio 2.117.40
Apruz quae ferunt piscium, & quarum, tom. 2. 118.1.10
Apruz ubi sunt, & quando 2.117.50.60
Aqua.
Aqua ad aerem se habet ut pars quodam modo ad eorum 1.492.50
Aqua à terra remotissima, naturalis est, tom. 2. col. 1570.30
Aqua corporibus alimento est tom. 2. columna 416.20
Aqua cum ex igne fiat, & ex hac rursus ignis, quae subiecta natura utriusque communis est: quomodo exiget, aqua, & reliquis elementis fiat mistum aliquid ut caro, neruus, squartio 1.671.10. & sequentibus
Aqua cur madere possit, aer non, tom. 2. col. 545.60

Aqua cur minus candet si moueatur tom. 2. col. 538.1. & sequen.
Aqua cur vomitum non prouocat tom. 2. col. 437.20
Aqua est alimentum quam siccum valentius 2.416.40
Aqua & aer corporis materia tom. 2. 261.1
Aqua & aer leuitatem habent, & pondus tom. 1.62.1
Aqua & terra cur putreant, & aer non 2. 546.40
Aqua & terra materia impressionum tom. 1. col. 690.20. & seq.
Aqua friabilis est 1.867.40
Aqua & frigida est & humida; tom. 1. columna. 695.20
Aqua humoris, terra siccitatis maximè esse inter elementa dicitur tom. 1. columna. 766.60
Aqua in omnibus alimento est, etiam siccis 2. 354.50
Aqua materies aeris 1.462.50
Aqua non concrefcit, si ex luto terrenum portioneu femoueris 2.22.40
Aqua ostibus commodior, quae, tom. 2. columna. 153.20
Aqua per cinerem colata, cuius naturæ tom. 2. columna. 543.20
Aqua permixta cum oleo craffa, & alba redditur 2.319.10
Aqua per prismam ocyus defluit, quam per plana, & quare 2.553.30.40
Aqua potentia aer est 1.463.50
Aqua principium rerum est, secundum Thaletem philosophum 2.1273.10
Aqua potest fieri potest 2.390.20
Aqua quae balneum praestat commodum 2. 543.1
Aqua quæ liquefacere non potest tom. 2. col. 445.10
Aqua quomodo animo deficientibus subuenit 2.464.60
Aqua quomodo differt à sanguine in calore 2. 219.30
Aqua semper aeri subsidet, tomo primo, columna 620.30
Aqua sola, & non permixta alere nequit tom. 1. 872.60
Aqua tenuissima madefactentium omnium est 1.867.40
Aqua translucidior oleo 2.536.1
Aqua vitalior quam terra, tom. 2. columna. 354.50
Aqua vniuersis substat, terra excepta tom. 2. col. lum. 622.1
Aqua ut in aere versetur, & contineatur 1.462.20. & eodem tom. 706.1
Aqua & cibi mutatio quare grauis tom. 2. col. lum. 416.20. & seq.
Aqua genera quae habeantur 1.768.1. & 2. tomo, col. lum. 416.20
Aqua mutatio cur pediculos parit tom. 2. col. 416.50
Aqua mutatione cur animalia nonnulla colorem mutant, homo nunquam 2.464.40
Aqua natura super terram ascendere tom. 2. col. 1569.20
Aqua nonnulla ex affectionibus, & quibusdam illius differentis praecipue imponuntur 1. 704.10
Aqua plus quam minus validius reniti potest 2.534.1
Aqua vis ut sursum versus compellat inferius ibidem
Aqua propius contrahit ut sic elementum, quam terra 2.1570.10
Aquam animam esse quidam importuni dixerunt, & qua ratione mori 1.787.40
Aquam quae in colum animalia 2.355.10
Aquam sycerant & clarissimam quae animalia libentissimè hauriunt 2.153.40
Aquam

I N D E X.

Aquam talem esse qualis terra est, per quam flu- xerit, veteres quidam tradiderunt tom. 1. col. luma 867.50

Aqua calida vel frigida.

Aqua calida cur rugare potest, ignis tam calidus non potest 2.541.50

Aqua calor quomodo a calore flammæ differt 2.219.10

Aquarum sapor.

Aqua ab acerbis epota, cur dulcior sentitur 2.533.20

Aqua mos vt ad suam superficiem eleuet om- nia 2.169.10

Aquila.

Aquila aduersatur Sitta, & trochilo, & qua- re 2.110.10

I N D E X.

Anguis velleitur 2.170.1

Aquila.

Aquila cur crebris, quam Auister spirat 2.542.10

Aquila cur crebris, quam Auister spirat 2.542.10

Arabia.

Arabia lacertos magnitudine cubitum exceden- tes habet 2.165.50

Araneus quas non laborat 2.189.10

Arbitrium.

In arbitrio nostro est, bona malique facere, tom. 2. col. 229. 40

Arbor si paulatim defleuitur, nihil est quod stipes ipsa laborer 2.462.20

Arbor.

Arbor si paulatim defleuitur, nihil est quod stipes ipsa laborer 2.462.20

I N D E X

Aues omnes praeter cornicem pullos hinc volare possunt, nido expelluntur... Aues omnes quae pariter bibunt, & dicitur de his aquam tolerant... Aues pulcherrimas quae... Aues quae maxime grauedines sentiant... Aues quae imbecilliores, migrare solent... Aues quibus cum ceteris animalibus conueniant... Aues quaedam pediculis infestantur... Aues quae hyeme occultantur... Aues quae inter se inimicitias gerunt... Aues quae inter se amicitiae... Aues timidae vel fortes... Aues unde colore mutantur... Animum agrotantium indicium... Animum complures conduntur... Animum bona pars temporum vicissitudines ita colore mutantur, ut quae sunt latere possunt... Animum differentiae... Animum generis... Animum in omni genere alterum mas... Animum in mare complures franguntur... Animum natura calida, & humida... Animum natura bilis est, ut ne bibere largis possit sine detrimento... Animum nonnullarum peregrinatio... Animum nonnullis proprium... Animum species complures... Animum variae aetate, discedunt cum alaudis... Anibus anni pluvij incommodi... Anibus squalliores profunt sum ad sanitatem, sum ex parte ad partum... De animum generibus quae apud aquas degunt... Animum foetura... Anibus nulla parit unum excepto cutulo... Anibus foeminae conceptus... Aues anniculae ut plurimum incoquantur genera... Aues a partu deterius efficiuntur... Aues concipiunt sine coitu... Aues tur vehementer libidine agantur... Aues efferae sunt... Aues humi hidalantes... Aues maxime tunc plurimas emittunt voces, cum coeant... Aues nonnulla sedere possunt, & quare, & quomodo... Aues nonnulla pariter laborant, atque intereunt... Aues nonnulla caecos parit pullos, & imperfectos... Aues nonnulla pariunt ova infocunda, etiam ex coitu... Aues ova generant perfectum...

lum, 399.40. & column. 47.10. Aues omnes ova pariunt, sed tempus coeunt, pariparidae non idem omnibus est... Aues quae parientes foras edunt perfectum... Aues quae ex ova multo celerius matant, quam hyeme... Aues quae subitanea concipiunt... Aues ova pariunt, & quare... Aues palustres humidiores, & frigidiores,ideo ova plus uis habent... Aues pariter salaces sunt, & praefocunda... Aues quae carne vescuntur, semel in anno pariunt... Aues quaedam venter, ova concipiunt... Aues quae inuicem ova excedant... Aues quae ova absque maleculo concipiunt, omnia infocunda sunt... Aues quae salaces, & quae non... Aues quae sunt, quae non nidificant... Aues quibus partus numerosior, & pe unum expellunt... Aues vngues quare neque salaces, neque focunda... Aues vngues quibus partus generant, recepto in unculo, qui plurima in adacta genere parit... Aues volaces non gignunt subuentanea, & quare... Aues vrbane sapient generant, & quae possunt raduci ad mores, mitiores... Animum aequum omnium ova cuius naturae, & diuinitatis... Animum coitus differentia... Animum coitus, partusque diuersis temporibus... Animum conceptus primum qualis... Animum & piscium generationes quomodo differunt... Animum ex ovo generatio quomodo euenit... Animum foeminae minus apperit venerem, quam mares, & quare... Animum foetus incubitu excluditur... Animum incubatio diuersa... Animum incubitus... Animum in genere aliquatenus natura gignere potest... Animum in genere quomodo sunt monstra, secundum Democritum... Animum in genere sunt quae ova sine coitu concipiunt, sed infocunda omnia, & pauca... Animum magna pars celeriter impletur, & ova subuentanea concipit... Animum mares salaciores, & venerem magis appetentes, quam foeminae, & quare... Animum omne genus coit iusto more...

Animum ortus ex ovo, quomodo agitur... Animum ortus qualis... Animum ova bifida... Animum ova digerit, maris coitus concepta, venter in eum qui post coitum mutat... Animum ova non perficiuntur ad generationem, si non mare... Animum ova generatio a coitu non pari tempore venient, omnibus... Animum ova incus perficiuntur... Animum ova non possunt augetur, nisi coitus coeuerit, & quare... Animum ova subuentanea omnia infocunda... Animum palustrum ova pallida... Animum partus quo tempore maxime agitur... Animum pisciumque idem ortus ex ovo... Animum subuentanea ova focunda redduntur... Animum syluestres semel magna ex parte coeunt, atque pariunt... Anibus magnis temporibus coeunt, diuinitatis... Anibus nescitur non sunt... Anibus nonnulla prode, sed cardius quam piscibus... De animum foetura... De animum incubitu, quomodo tempore, quae item foeminae incubet... Animum partes... Anibus apedes a paritate pedum nuncupantur... Anibus auriculis & naribus carent... Anibus calcarigeras... Anibus carent lacte, & mammas... Anibus cilio carent... Anibus cur corpore fiat durior... Anibus fel habent... Anibus inferiore tantum palpebra, conueniunt, & quare... Anibus hieras proferentes lingua sunt, latior... Anibus mammae carent, & quare... Anibus meatus tantum auditorios habent, & quare... Anibus multitudine omnes quodam modo sunt... Anibus naribus carent, & quare... Anibus nocturna quae vngibus aduocis... Anibus nonnulla depennescunt, id est, pennas amittunt, & quare... Anibus nonnulla depedes vel apedes... Anibus non volaces quare corpore grandiori... Aues omnes vnae, breui sunt collo, lingua...

I N D E X

ta, & apte ad imitandum... Aues palmipedes cruribus breuibus sunt, & quare... Aues palmipedes quare gignantur... Aues quae collis longis & angustis sunt, alui excrementum habent humidius... Aues quaedam sunt, quae longis cruribus intrinsecus, & quare... Aues rostrum habent... Aues terrestres, & parum volatiles acie oculorum non valent, & quare... Aues venter intus habet, lumbis haerentes... Aues vbi appendices in ventre sitas habent... Aues vbi vultum habent... Aues venter carent, & quare... Aues vngues quae sunt aduocis clarissimis cernunt, & quare... Aues vngues pede firmiore, & crure crassiore sunt... Aues vnae nec salaces, nec multipares, sed graues & volaces... Aues vngues quare corpore exiguo... Aues vngues tum cetera quae viuere possunt animalia, sum aues aggrediuntur, sed non sui generis... Aues vnde dentibus carentes cibum digerant... Animum aduocatum visus acutissimus... Animum agrotantium signum in plumis... Animum calcar... Animum canda qualis... Animum caudae visus... Animum colla diuersa pro crurum fetere modo... Animum collum porrectum... Animum eritae... Animum crura cur non carnosae... Animum cutis dura est... Animum differentia in partibus corporis... Animum generi foramina tantum odorandi... Animum genus omne pennatum... Animum incur quale... Animum lingua varia... Animum oculi sine ciliis bini... Animum omnium pulmo qualis... Animum ossa degenerant... Animum partes priores exat & leues... Animum partes quae... Animum pars qua cibum recipitur, varie habet... Animum pectus acutum & carnosum, & quare... Animum peculiare ala... Animum peculiare rostrum... Animum penna, vnde infra pennae animum... Animum pulmo filius... Animum rostrum discrimen, & visus... Animum rostra inter se differunt...

Animum suffragines... Animum testes coitus tempore sunt grandiores... Animum testes excrementum recipiunt genitale... Animum testes vbi... Animum venter vbi... Animum vmbilicus quomodo habet... Animum vropygia ad dirigendos volatus affiguntur, perinde vt nauigij gubernacula... Animum vultu qualis... Animum vultu vbi... Anibus alae vice crurum priorum, brachiorumve... Anibus carniuoris quare incommoda colli longiora... Anibus crura bina vt in homine... Anibus digiti quaterni... Anibus velica carent, & quare... Anibus vngues quae sunt aduocis clarissimis cernunt, & quare... Anibus vngues pede firmiore, & crure crassiore sunt... Anibus vnae nec salaces, nec multipares, sed graues & volaces... Anibus vngues quare corpore exiguo... Anibus vngues tum cetera quae viuere possunt animalia, sum aues aggrediuntur, sed non sui generis... Anibus vnde dentibus carentes cibum digerant... Animum aduocatum visus acutissimus... Animum agrotantium signum in plumis... Animum calcar... Animum canda qualis... Animum caudae visus... Animum colla diuersa pro crurum fetere modo... Animum collum porrectum... Animum eritae... Animum crura cur non carnosae... Animum cutis dura est... Animum differentia in partibus corporis... Animum generi foramina tantum odorandi... Animum genus omne pennatum... Animum incur quale... Animum lingua varia... Animum oculi sine ciliis bini... Animum omnium pulmo qualis... Animum ossa degenerant... Animum partes priores exat & leues... Animum partes quae... Animum pars qua cibum recipitur, varie habet... Animum pectus acutum & carnosum, & quare... Animum peculiare ala... Animum peculiare rostrum... Animum penna, vnde infra pennae animum... Animum pulmo filius... Animum rostrum discrimen, & visus... Animum rostra inter se differunt...

Animum genus potius exiguo contentum... Animum inguines quid... Animum potus... De animum vultu... Animum motus, & volatus... Anibus exemptis alis nec consistere nec procedere potest... Anibus ad nidum aptas, aut omnino palmipedes sint oportet, aut discretos habere digitos... Anibus ad nidum apte vropygia commode desistunt... Anibus aduocis vngibus praedita maxime in excelsum volant... Anibus ala volatiles sunt... Anibus aliae volaces, aliae non volaces... Anibus crurum inflexus citr quadrupedum agunt... Anibus graniores quomodo nidantur & conueniunt... Anibus imbecilliores vt loca mutant... Anibus inflectunt alas, vt quadrupes genua... Anibus longo collo & crassiore, volat collo porrecto, si tenui collo sunt, & curato feruntur... Anibus noctuae speciem gerentes, superiore palpebra conueniunt... Anibus nonnulla ab angulis nidantur membrata obeunte... Anibus non volaces quae... Anibus non volaces vropygium quale habeant... Anibus omnes migrantes pinguiore quae de locis discedunt frigidis quam contra... Anibus omnes quomodo nidantur... Anibus palmipedes remigatione pedum natant... Anibus quaternis notis mouentur, puta binis alis, & binis pedibus... Anibus quibus crura sunt brevia, hae ad ventrem contractis cruribus volant, & quare... Anibus quomodo mouent maxillam & quare... Anibus quomodo suos inflexus agunt... Anibus quoniam modo quaternis notis sese mouent... Anibus sine cruribus volare nequeunt... Anibus volaces quae... Anibus venter in posteriorem partem deflectitur... Animum genus quare volat in excelsum... Animum inflexus quales in cruribus & alis... Animum volandi vis, in anibus essentia continetur... Animum vox... Anibus minores loquaciores, & magis garrulae... Anibus quando maxime voces plurimas emittunt... Anicul

I N D E X.

Aucularum nonnullae vocem eandem non mittunt quam parentes, si praecepta paterna curruerint educatione, moribusque & canibus ceterarum quibus insulerint 2. to. columna 73.20

Aura. Aura frigida cur manet de mari non spirat, de huiusmodi spirat tomo secundo, columna 56.50.60

Aurata Piscis. Aurata carniova est tomo secundo, columna 147.40

Aurelia. Aurelia ex xylophoro fit, ut ex eruca tomo 2. 10.11

Auricula. Auricula auris pars exterior, constat pinna, & fibra 2.10.50

Auris. Auris altera mas, altera femina mulieribus vocata 2.581.40

Auris pars interior qualis ibidem Auris semper sonat perinde ac cornu tomo 2. 812.10

Auris sinistra cur perforata ocyus consolidari, quae in dextra possit tomo secundo, columna 581.40.50

Aures hominis solimobiles tomo secundo, columna 10.60

Aurium. Aurium morbus cur in pulmonis vitium transit 2.582.60

Auribus. Auribus res solita suauior, quam insolita, tomo 2.511.1

Auruitis quis dormiat, & pascitur eodem in loco 2.149.0

Aurum. Aurum defossum a praefectis regibus in Macedonia exciuit tomo secundo, columna 154.10

Auster. Auster aliquibus in locis temperiem aliat 705.1

Austumus. Autumnus quando perniciosus omnibus, & praesertim pueris tomo 2. columna 417.20 & sequentibus

Balana. Balanae spirant 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

I N D E X.

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Balena. Balena spirat 2.240.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

Beatus. Beatus qualibus amicis indigeat 2.725.10

I N D E X.

Non de communi bono, sed nobis bono dicendum 2. 232. 10

Bona substantiuum.

Bona alia fines sunt, alia non, como 2. columna 92. 4. 40
Bona alia homini agibilia, alia non, como 2. columna 99. 1. 60
Bona animæ propriisimè bona, como 2. columna 110. 1. 0.

Bonus adiectiuum.

Bonus enadic, qui cum bonis habitat como 2. 564. 10
Bonus is est, qui natura bonis egregie est instructus 2. 1048. 40
Bonus omnium est mensura, como 2. columna 735. 50

I N D E X.

Boni homines trifariam sunt, alij natura, alij consuetudine, alij doctrina, como 2. columna 7. 41. 20

Boreas ventus.

Boreas cum cessat, cumque Aufter surgere coepit, cur prouerbio dici solear 2. 554. 20 & eadem columna 40. 30
Boream si duxerit Aufter, fit glacialis hyems, cur uulgo dici solet 2. 242. 50

Bos.

Bos animal statim intra se gignit, como 2. columna 31. 4. 30
Bos animal parit 2. 314. 60
Bos annicula peperit 2. 87. 2

Jagra & struma 2. 163. 10
Boves in Syria nodos scapularum flebant, ut canelli 2. 163. 30

Bosca.

Bosca auis similis anati, circa aquas versatur 149. 50

Brafficam Medicum alio infundunt, eaque utuntur ad alui vehementes deiectiones como 2. 436. 60

Brachium.

Brachium ad gibberum appellatum inflectitur 113. 30
Brachium hominis quare in cauum contrahitur, 1. 932. 40

Branchia.

Branchia ad usum spirandi piscibus datae como 2. 86. 60
Branchia defunt, quibus fistula data est como 2. 6. 10

Braffica.

Braffica cur crapulam sedet como 2. columna 436. 10 & col. 437. 110

Braffica succum dulcè distillentemque obtinet ibidem
Braffica Medicum alio infundunt, eaque utuntur ad alui vehementes deiectiones como 2. 436. 60

Brenthus auis.

Brenthus auis montes colit, & fylinas como 2. 177. 30

Bruca.

Bruca ex phalangis, & arancis procreantur 2. 94. 10
Bruca ubi parit 2. 101. 10

Bruma.

Bruma initium quoddam Austris, como 2. columna 549. 50

Bruta.

Bruta duobus tantum sensibus voluptatem sibi acquirunt, 2. 562. 70
Bruta hominibus dementiora quare como 2. 275. 1

Bubalus.

Bubalis sanguis quo modo spissatur como 2. 44. 30
Bubalis sanguis sine fibris est, como 2. columna 44. 20

Buccinum.

Buccino in mari est lateris affectus 2. 156. 30
Buccina canis exortu latent dies circiter trices como 2. 156. 40

Buccina firmas promiscidas habent como 2. columna 83. 10
Buccina lingua exerta pacisci solet como 2. columna 89. 30

Bulla.

Bulla cur specie hemisphaerii exurgere solear como 2. 102. 40
Bullarum consideratio, como 2. columna 334. 40

Buteo auis.

Buteo carnioerus, 2. 148. 40
Buteo miluo equiparatur ibidem
Buteo hostis ranae, rubetae, & anguis est, rapit enim eos arque exedit, 2. 69. 40

I N D E X.

Caloris natiu principium in omibus, tam animalibus quam in stirpibus quare est, & pluribus partibus accommodatum tom. 2. col. 211. 1. 10

Caloria naturalis otigo in corde, aut eius propotionali 1.948.1

Caloris particeps omne animalium genus 2. 225. 10

Caloris naturalis ratio describitur pulmone sanguinis composita 2.315.10

Caluitie causa est inopia humoris calidi qualis precipue est humor pinguis tom. 2. col. 389. 1

Caluus.

Caluus nemo parte posteriore efficitur tom. 2. 48. 50

Calumnia.

Calumnia trux, & communis, & multorum malorum causa 2.1216.30

Calua.

Calua mulieris futuram habet vnam in orbem 2. 9. 10

Calua os capitis continuum, & uoluntatis superiorum positum vertebriis 2.44.40

Caluities, siue Caluitium. Caluities à Venereo coitu euenit, scilicet his, qui sua natura sunt eo propensiores 2.389.10

Caluitie causa est inopia humoris calidi qualis precipue est humor pinguis tom. 2. col. 389. 1

Caluus nemo parte posteriore efficitur tom. 2. 48. 50

Calumnia trux, & communis, & multorum malorum causa 2.1216.30

Caluities, siue Caluitium. Caluities à Venereo coitu euenit, scilicet his, qui sua natura sunt eo propensiores 2.389.10

I N D E X. mouere videntur ibid. Cancri litorales in Phoenice sunt tantæ velocitatis, vt vix consequi àr: vnde hippocas, hoc est equites illos appellant 2.158.50

Canis femina sexto post partum mense impletur, & non prius 2.86.50

Canis in eadem tegula semper dormitans, quare vulgo dicitur 2.961.60

I N D E X.

Qui vivunt 2.114.10
Canes Laconici ex vulpe & cane generantur 2.166.10
Canes Laconici mensurae suae aetatis octavo coeunt 1.12.10
Canes Laconici mares ad annos decem vivunt, feminae ad duodecim 2.124.10

Canibus mensura quot diebus moventur, & quando genitale promineat 2.113.40
Canibus prona totius corporis hirsuta habentur, & quare 2.135.70
Canibus proprium ricinus, qui ab eodem animalium nomine cynosurae accepit tom. 1. col. 102.10

Canicula piscis.

Canicula ex mustelorum piscium genere semel in anno parit 2.113.50
Canicularum foetus 2.112.50
Caniculis ubi qua sunt 2.112.50
Caniculas aliqui nebulos mustelos ab hinculo appellant 2.112.50

Canescere.

Canescit homo solus inter cetera animalia tom. secundo, col. 384.40. & eodem tom. col. 386.40
Canescit pubescens huiusmodi novissimè tom. 2. col. 47.40
Canescunt celerius pili operi quam detecti tom. 1. columna 47.30. & eodem tom. col. 391.20

Canities.

Canities aliquando ex agitudine provenit, tom. 2. columna 47.30. & eodem tom. col. 389.60
Canities in equis maximè innotescit tom. 2. col. 391.1
Canities non ex ariditate fit, ut quidam volunt 2.147.30. & col. 391.20

vt homini eveniat, tom. 1. col. 391.1
Canities quare hominibus accidat tom. 2. col. 391.20
Canities quare non fit aetatis tom. 2. col. 391.20
Canities quid 2.389.40
Canities quomodo efficiatur tom. 2. col. 390.20

Cantare, & Cantilena.

Cantare cur aptius de acuro in graue, quam contra 2.174.60
Cantare cur febricitantes, aut qui febriunt ne queant 2.48.0
Cantatur dum numeris & modulis cur oblectari soleamus tom. 2. columna 516.1. & sequentibus.
Cantatur suavius quam tereretur tom. 2. col. 511.40
Cantari quare facile hypare possit tom. 2. col. 510.50

Canities purredo quaedam est tom. 2. col. 471.40
Canities putredine efficitur tom. secundo, columna 391.20. & eodem tom. 471.40
Canities quare alba 2.390.20
Canities quare ceteris animalibus non aequè

Cant

I N D E X.

Cantharidæ foetida perunt, quoniam ex materia foetida constitutæ sunt tom. secundo, col. 96.1
Cantharolethros locus in Chalcidæ Thraciæ viciu, iuxta Olynthum, paulò area maior, quem omnia animalia ingrediuntur illa fit, excerpis cancris, quippe qui ingressi oberantes in eo, fame exanimantur 2.152.1

Capillus.

Capillamentæ quædam in corpore omnium animalium mollium habentur tom. 2. col. 57.40
Capillamentis circundantur omnia testata 2. 61.60
Capillo crispo & tortili homines cur plerumque refreniores 2.586.10
Capillus ex excrementis humorum, materiamque inautili provenit 2.576.1
Capillus indicat caput foraminulosum tom. 2. 426.10
Capillus indicat caput spiratius tom. 2. col. 426.10
Capillus piscis congenitus 2.445.50
Capilli hominum crassissimi sunt, & quare 2. 587.30
Capilli hominum longissimi vnde tom. 2. col. 587.40
Capillorum æquamentum quid tom. 2. col. 5.30
Capillorum caliam vel calium hominis, caufæ 2.387.30.40

Capito piscis.

Capito à carne omnino abstinet tom. 2. col. 147.20
Capito ex solitariis vicinis parit tom. 2. col. 119.10
Capito per hyemem solet exareare, & quare 2. 162.20
Capito, quem alij labeonem vocant, litoreibus gaudet 2.147.10
Capito tandem cæcitate interit 2.162.20
Capito tempore hyemis macilentus capitur ibidem.
Capitonis partus 2.119.10
Capitonis imbres nocent 2.160.20
Capitones ætate vefcentur 2.147.10
Capitones omnes limo pascuntur, quo fit, ut graues, & fordidi sint tom. secundo, columna 147.20
Capitones piscem nullum edunt tom. 2. col. 147.20
Capitones in limo versari solent, ideo sepe sese effertur, vrinanturque ut corporis sedes abluant 2.147.30
Capitones per ætatem pariunt, mensè Decembri gravescere incipiunt, geruntque diebus tricenis 2.84.1
Capitones pluvius de facili excæcantur, si modum aqua excefferit tom. secundo, col. 170.20
Capitones in Nauplio agro terræ Argivæ, & etiam alibi, in vadis capti sunt cæci, cum hyes fuisset aspersima 2.160.30
Capitones omnicolosi 1.896.30
Capitones ubi adoleverint à ceteris piscibus corripuntur, maximèque ab archæano tom. 2. 147.30
Capitonum labeonum, alter litoreanus, alter translitoreanus, qui solo suo mucore nutriuntur, quomodo semper vicinis est tom. 2. col. 14.20
Capitonum ova, & foetus à nulla bellua violentur, quapropter copiose existunt tom. 2. 147.30
Capparis cur locis provenire cultis hand facile

potest tom. secundo, columna 521.10. & sequentibus
Capparis commodior est apud nonnullos quam rosa 2.512.30
Capparis loca inculta & aëria persequitur ibidem.
Capparis maximè sepulchris adhæret tom. 2. 521.40
Capparis ortus ex corruptione 1.522.1

Capri, & Capra.

Capra masculus in Lemno insula tantum lactis reddebat, ut inde colostru conficerent tom. 2. 53.30
Capra masculus in Lemno insula mammas geminas iuxta genitale gerit ibid.
Capra cornu gerens in cervice conspecta est 2. 370.1
Capra & cornigera est, & biforca tom. 2. col. 2.10
Caprea minimum cornigerorum tom. 2. col. 242.50
Capra plures habet ventres & eorum vfus 2. 247.2
Capra miraculum in solemnitate Iovis, in Pedagia Caria vixit 2.155.4.10
Capra à partu purgatio sequitur abundè tom. 2. 122.50
Capra partus, quo proximus intelligitur à partibus ibidem
Caprae anniculae coeunt, & ferunt vterum 2. 86.30
Caprae bifurcæ 2.22.1
Caprae Caphaleniz non bibunt diebus singulis, pro reliquorum quadrupedum more, sed ad stantem auram converfiant, hancisque, hausto ventro reficiuntur 2.154.0.30
Caprae coeunt quando vivunt tom. 2. col. 122.60
Caprae crassiores reddunt vrinam quam marces 2.122.1
Caprae Creticæ, sagittis percussæ, quarum Diætannum, cuius partu tela è corpore eiciunt 2.153.60
Caprae & oves in Naxo felle adeo exuperant largè, ut exuperantia prodigij loco habeantur 2.261.1
Caprae excæcantur si eorum vbera Capritumulgus ausis fixerit 2.182.30
Caprae frigidiores impatiensiores, quam oves 2. 171.50
Caprae fecundæ 2.477.20
Caprae cum aquam mutarint, colorem suum amittunt 2.166.40
Caprae gestant vterum quinque mensibus 2. 122.30
Caprae hircinae sunt, & vocantur, propterea quòd simul genitale habent & maris, & feminae 2.369.60
Caprae in Cilicia tondentur, ut alibi oves tom. 2. 165.50
Caprae in Syria auriculas habent mensura palmarum, & dodrantali, ac nonnullæ adeo demissas habent, ut spectent ad terram ibidem
Caprae lienem habent rotundum tom. 2. col. 256.10
Caprae magis quiescant quam oves, acceduntque ad hominem familiaritè tom. 2. col. 171.30
Caprae magnitudine pari, & in Aegypto, & in Graeciâ 2.165.40
Caprae non spirant per aures, ut falso creditur Alcmæon 2.10.50
Caprae parte generis interdum variæ generantur 2.392.1
Caprae partim fel maximum habent ut in Naxo, partim felle omnino carent ut apud Chalcidem Euboicam, parte quadam agrici tom. 2. 161.10
Caprae pinguescunt cum gerunt partum 2. col. 147.30

112.10
Caprae qua parte mammae gerunt, & quare 2. 277.40
Caprae quot pariunt 2.113.1
Caprae redios habent, sed pediculis carent 2. 102.10
Caprae robustiores ouibus 2.153.30
Caprae ruminant 2.201.40
Caprae somniant 2.73.50
Caprae sylvestres in Creta insula sagitta transfusa, dictamnum herbam quarunt, qua spiracula ex corpore eiciant tom. secundo, col. 173.20
Caprae toro, aut quaterno implentur coitu: & si à coitu imber accessit, abortum infert 2. 112.50
Caprae vrbanae, & sylvestres 2.110.30
Caprae ut cubare soleant tom. secundo, col. 171.60
Caprarum Aethiopicarum vita ad decem, & vndecim annos extenditur tom. secundo, col. 12.60
Caprarum amentia 2.171.40
Caprarum coitus & foetus 2.112.50
Caprarum coitus experientum vbera pastores montis Oetæ vetrica perficiant, ut dolore infligant, sicque primum eruentium humorem eliciunt, mox purulentum, postremò lac, non minus, quam exitis, quæ Venetrem pariuntur 2.153.20
Caprarum maribus plures dentes, quam foeminae 2.25.1
Caprarum oculi quales 2.383.10
Caprarum partus 2.12.50
Caprarum partus qualis 2.153.1
Caprarum proles praestantior, quam senescen-tes mares & foeminae procreant tom. 2. col. 86.30
Caprarum vbera extinguuntur, cum ea fixerit ausis quæ Caprimulgus dicitur tom. 2. col. 182.30
Caprarum vita ad octonos complurimum annos extenditur 2.122.50
Capris & ouibus cur lactis plurimum demulgetur proportionè corporis tom. 2. columna 466.30
Capris lactis copiam efficiunt fabæ largius dactæ 2.144.40
Capris nullum ducem pastores constituant, quia earum natura non stabilis, sed lubrica, atque mobilis est 2.123.10
Capris sua ac propria vox ad initum, & Venetrem coitum 2.72.40
Capris quod auxilium ad necem fugiendam 2.140.50
Caprire quando vox hominis dicitur tom. 2. 133.30

Capriceps ausis.

Capriceps ausis liene omnino caret tom. 2. col. 31.20
Capricipiti gula qualis 2.34.60
Capricipiti qua parte fel. tom. secundo, col. 31.2

Caprificus arbor.

Caprificus ficarios culices generat suis pomis 2.103.1
Caprificus non fructificat tom. secundo, columna 346.50
Caprifici consideratio 2.290.30
Caprificos agricolæ ferere solent iuxta ficos, si quisque Caprifici ficus appendere tom. 2. col. 103.1

Caprimulgus ausis.

Caprimulgus ausis montana est tom. 2. col. 182.30

Capri

I N D E X.

ibidem.
Cibi sumendi pars animalis maxime necessaria
Cibe careta facile patitur, quod frigidum est
Cibo idonea cur sint alia cocta, alia cruda
Cibo inceptum quod est, & quod aptum, rom.
Cibo ingesto cur frequenter inhorrescimus
Cibo soliro qui non vescuntur, perinde afficiuntur, ac si nullum penitus capiant
Cibum alij quare parum concoquant, alij parum cupiant
Cibum animalia omnia cupiunt
Cibum assuens postquam biberit, quare nihil sudat
Cibum cur caetera animalia saepius siccum, quam humidum capiant, homo vero humidum saepius, quam siccum,
Cibum & desiderat, & concoquit cito, quod calidum est.
Cibum humidum esse oportet
Cibum num inter initia morborum, an post afferre melius
Cibo sui generis ventur apes & aranei
Cibi animalium quomodo differunt
Cibi quales animalibus esse solent
Cibi suaves cur fastidium pariant
Ciborum autida sunt animalia omnia, quibus insecta sunt recta,
Ciborum omnium voluptas in descendendo contingit: dum enim deglutimus, pingua sentimus, & falsa, dulcia, & reliqua generis sensum,
Ciborum mutatio cur minus gravis, quam aquae
Cibis aliis cur sine fastidio vti possimus, aliis vero licet suavioribus non possimus
Cicada.
Cicada foramina genitale habet recessum, quo recipit id quod a mare iniicitur
Cicada in animalium genere vna, ore caret
Cicada quae caret ore, quo instrumento, vt ore nutritur
Cicadae amant oleas, vt minus vmbrosas
Cicadae canunt
Cicadae canorae quae,
Cicadae coeunt, & ex sui generis animalibus oriuntur,
Cicadae cur canant
Cicadae excrementum nullum in aluo habent
Cicadae humi canentes, A pophthegma Srethochi
Cicadae in nemoribus opacis esse nequeunt
Cicadae largae proneniunt copia imbrum
Cicadae lingua
Cicadae in locis propinquis, altero gignuntur altero non
Cicadae mares canunt, feminae silent

Cicadae mares suuiores aere coitum sunt, feminae post coitum
Cicadae mingere creduntur
Cicadae non nascuntur vbi arbores defunt, quocirca apud Cyrenam nulla in campo sunt, cum circa oppidum ipsam multa proueniunt
Cicadae oculis hebetes
Cicadae quo tempore gustu suauissima, rom.
Cicadae vbi eruperunt, oleis aut arundinibus insidant: & cum rupto operculo exeunt, paruum quiddam in eo relinquunt humoris, nec multo post volant, & incipiunt canere
Cicadae vbi nidificant
Cicadae vbi paritunt
Cicadae vbi sunt, & vbi non
Cicadae vt exuant fenestram
Cicadarum cantus
Cicadarum cibus qualis
Cicadarum copia ex imbribus
Cicadarum copia in Cyrenensi agro
Cicadarum genus omnium maxime insectorum ieiunum, satis enim is alimento est humor, qui in corpore remanet
Cicadarum genus peculiarem omnium naturam sortitum est: quippe quod partem eandem in vsum tum oris, tum linguae constitutam a pafissimè habeat, qua veluti radice cibum ex humoribus trahat
Cicadarum genus sonat acriter spiritus
Cicadarum generis partes, quae cibum ministrant
Cicadarum genera, & earum coitus
Cicadarum omnia candida, gustu grata
Cicadarum partus
Cicadarum plura genera, magnitudine differunt
Cicadae strae ab achetis quomodo differunt
Cicatrix.
Cicatrix colorem priori contrarium trahit
Cicatrix cur atra sit, si huius saepius in eodem loco extiterit
Cicatrix cure praetenu, summaeque consistit
Cicatrices cur nigrae hominum sint, qui vitio lienis tenentur
Cicatrices cur reliquo corpore nigrae, oculis albae inducantur
Cicatrices qua oculi parte fiant
Cicatrice cur pili equis & asinis nascuntur, non homini
Cicer alit & opimat sues
Cicindelae vnde
Cicindelarum aliae pennatae, aliae non
Ciconia.
Ciconia habet appendices
Ciconia later
Ciconia petit lacus & fluuios victus causa
Ciconia parentum senectutem educat
Ciconia cum vulnus per pugnam acceperint, cum illam plagae apponunt
Ciconias venerantur Thesaliae incolae, & lege ne quis eis occidat cauetur, homicidij pena transgressori constituta, & quare id fiat
Ciconia auis nocturna vnguibus aduncis
Ciconiae noctu venando cibum sibi acquirunt
Ciconiae venantur mures, lacertos, & vermiculos, & eiusmodi alias quasdam bestias huiusmodi.
Cicuta animalia
Cicures perpetuo homo, & mulus
Cicuta calorem frigiditate sua exinguit, & huiusmodi morem indurat
Ciciliae caprae tondentur, vt alibi oues,
Cilium.
Cilium homini vtraque in palpebra, caeteris non
Cilium in vtraque palpebra simia habent
Cilium quae habent, & quae non
Cilium quae habent, & quae non
Cilio palpebrae inferioris caetera animalia ab homine
Cilia adimenti gratia habentur
Cilia clausulis summis venularum innituntur
Cilia data sunt, vt contra incidentia in oculos, quasi vallum quoddam prominant
Cilia nonnullis senescentibus adeo crescunt, vt sit tondendum
Cimices gignuntur ex humore, qui per summa corporis animalium consistit
Cinadon contritione facta per Aegilae tempora, Spartiatis opprimere tentantur
Cinadi signa
Cinnamomus, vel cinnamulus, vel cinnamomus auis est in Arabia, quam firculos cinnaemomi poitaret, ac nidum ex his conficere aut fagites petunt, & destrunt,
Cinchlus auis.
Cinchlus aquas petit victus causa, & candam moritur
Cinchlus apud mare vitam eradicat
Cinchlus astutus, & captus difficilis
Cinchlus captus omnium maxime natus est
Cinis.
Cinis habet aliquid caliditatis, eo quod et feruore nimio exaruerit relictuumque sibi consistit aliquid caliditatis
Cinis aquam, non aqua cinerem admittit
Cinis Phrygius oculis medicandis efficax
Cinis si calidus in aquam immittitur, aqua vertit in aërem: tomo secundo, columba
Cinere cum aqua consideratio
Cinere dulci portione consumpta, puluis asperus relinquatur
Cinere & aquae tantundem vasidem capere cur possit
Cinere complura caua, & inania esse videntur
Cinere suffita aromata, cur acris oleae igne

Circuitus.

Circuitus Lunae
Circuitus quid ab Aristotele appellatur,
Circuitus temporum qui
Circulus.
Circulus basis conii
Circulus cur si proiectiatur, primam lineam restam docat, & deinde cochleam siue clauiculam agat, dum decidit,
Circulus & sine, & principio caret
Circulus prima figurarum plantarum,
Circulus res humanae, etiam vulgò dicitur
Circulus lineae maxime vna, quoniam tota & per secula est
Circuli quadratura iuxta Antiphontem,
Circuli quadratura iuxta Hippocratem, & Bryllonem
Circulo vnicuique tribuitur
Circulo simul duobus constanter inueneri motibus
Circulorum lationes quam ob rem plures fiat
Circulari ostensione in prima figura,
Circulari ostensione in secunda figura
Circulari rationatione in tertia figura
Circuli motibus pleraque miracula accidunt
Circulo gignuntur, demonstrationum effectularem
Circuli omnia cur videntur violentis
Circuli in quibus successus est, & infortium,
Circuli in locis
Circuli in locis defectu loci,
Circuli in personarum delectus sit
Circus auis.
Circus tertium genus accipitrum,
Circus vnguibus est aduncis, & carne viuitt
Circus vulpi ioticus, illum enim intadit, ac liberat, & quare
Circus in mollibus quid
Circus in animalia, vnde gignantur,
Circus si in domo fuerit, domus resonantior efficitur
Ciuitas.
Ciuitas communicatio quaedam est,
Ciuitas est liberorum societas,
Ciuitas in virorum & mulierum multitudinem dividitur
Ciuitas multipliciter dicitur
Ciuitas natura est
Ciuitas non communicatio loci tantum,
Ciuitatis partes.

I N D E X.

Ciuitas omnis societas quadam,
Ciuitas per genera distinguenda,
Ciuitas quae ex pluribus pagis conficitur, societas est
Ciuitas quid,
Ciuitate, ciuitatis gubernatore; partibus, domo & pago,
De ciuitate beata,
De ciuitate beata,
Quod non omnia, quibus ciuitas stare nequeat, nec eius partes, & quae sint opera illi necessaria, & de ciuitatis partibus
Quomodo diuisiua sit ciuitas,
De ciuitatis sine, virtute, & vitio,
De ciuitatis identitate,
De ciuitatis ornatu,
De ciuitatis partibus, meliocrate, excessu, atque defectu,
Quanta debeat esse multitudo ciuitatis quanta regio, & vrbis ipsa,
Quid ciuitatis opus sit nobilibus, opulentis, iustis, virtute bellica,
In ciuitate quid dominari oporteat, summamque auctoritatem tenere, an inopiam multum lineant, aut opulentos, an aequos & bonos, aut regem, aut tyrannum
De ciuitate, eius, de iis, qui ciuitate donati sunt
Ciuitatem antiqua gubernatio, cum regia fuerit primo, cur in paucorum deinde potentiam, postremo in popularem statum sit mutata
Ciuitatis recte institutis, an communicatio maris, & turba aegyptia expediat, an damnosa sit
Ciuitatis partes.
Ciuitas bene viuendi gratia existit
Ciuitas ex dissimilibus constat
Ciuitas ex domibus constat
Ciuitas ex hominibus constat necessario
Ciuitas ex quali & quanto
Ciuitas non necessarium tantum gratis, sed & honesti
Ciuitas omnis partes plures habet
Ciuitatis prima quae
Ciuitas prius naturam quam domus, & singuli nostrum
Ciuitas seruorum, & aliorum animalium esse nequit
Ciuitas societas viuendi gratia
Ciuitas studiosa non est fortuna opus, sed scientia, & electiois
Ciuitas studiosa est, vt ciuitas, qui in Republica versantur, sine studiofi
Ciuitatis identitate ex Republicae forma colligenda
Ciuitatis non statim partes, sine quibus existere nequeat
Ciuitatis pars non est possessio

Ciuitatis partes circa quae
Ciuitatis partes non satis complexus Socrates
Ciuitatis vni parti quale, quod alteri quantum
Ciuitatem ex omnibus studiosis esse impossibile
Ciuitatum diuisionem inuenit Hippodamus Euryphontis Milesius
Ciuitatum quarundam finis, dominatio finium
In ciuitate necessariae partes quae
In ciuitatibus omnibus partes tres sunt: nam alij diuitis excellunt, alij paupertate nimia deprinuntur, alij sunt inter hos mediij
Ciuitas recte instituta.
Ciuitas a gente quid differat
Ciuitas beata
Ciuitas beata vna, & seorsum esse potest
Ciuitas eadem, & non eadem
Ciuitas magis generis, quam ciuitatis circumscriptionem habens
Ciuitas magna & populosa non idem
Ciuitas num eadem habitatoribus mutatis
Ciuitas populosa vix recte gubernatur
Ciuitas quae maxima est existimanda
Ciuitas tota vna esse potest
Ciuitas vera non est natura serua
Ciuitas vna non in omnibus desinitur
Ciuitas vna quibus rebus facienda
Ciuitatis in magnitudine mensura est
Ciuitatis multitudinem quale esse debeat
Ciuitatis optima mensura quae
Ciuitatis senectus vt & corporis
Ciuitatem quam magnam esse debeat
Ciuitates atque, parumque: saepe magistratibus & legibus esse indigent
In ciuitate ciuium multitudinem procreandam respexit legislator Spartanus
In ciuitatibus magnis plures magistratus quare conueniant
In ciuitatibus paruis magistratus pauci quare conueniant
Ciuitatem conseruantia.
Ciuitas quatenus opes nobilitatisque, quatenus item virtutem praedidum requirat
Ciuitas vera virtutis curam gerit
Ciuitatis census considerandus
Ciuitatis dominationem, leges ferre, respiciunt
Ciuitatis Epidauri status ex nuptiis mutatus, qualiter fuerit
Ciuitatis & regiam domesticamque gubernationem confudentes
Ciuitatis partes praecipue diuites & pauperes
Ciuitatis regio quae commoda
Ciuitatis virtus qualis esse conueniat
Ciuitatis virtutes eandem formam habent, quae singulorum hominum
Ciuitati opus nobilibus, ingenis, & opulentis
Ciuitatem conferre aequalitas
Ciuitatem temperatam, & fortem esse debeat, & ciuitatem

I N D E X.

Collum grossum, & carnosum habentes, iracundi, referuntur ad iracundos tauros. Collum longum, subtile habentes, timidi sunt. Collum breue magnum, non valde grossum habentes, magnanimi: referuntur ad leones.

Colubaceo in genere mas, & feminae fa- cile est cognoscere, nisi interiorum vitium. Columbus. Columbus adultos pullos subigit, cum prope deinde ex nido est.

Colubarum coitus, & partus 2.338.50 Colubarum genus participium, & quare ibidem 2.174.60 Colubarum incubatio 2.174.60 Colubarum industria 2.174.40 Colubarum oua candida 2.104.40 Colubarum partus 2.104.40 Colubarum proles praestantior vere, quam Autumnus est: male deterrima, & omnino tempore enidiore 2.85.20

Colubaceo in genere mas, & feminae fa- cile est cognoscere, nisi interiorum vitium. Columbus. Columbus adultos pullos subigit, cum prope deinde ex nido est.

debet 2.704.10 Communicatio iustit secundum numerum & proportionem 2.1038.10 Communicatioes ciuitatum, & harmoniae 2.1038.10 Communibus vnum quid & commune esse debet, siue aequale, siue inaequale suscipiant 2.881.20 A communicatione speciei locus 1.281.10 Communio.

Collurio quis hyberno potius tempore capitur 2.181.1 Collurio eisdem, quibus merula vescitur ibidem Collurio semper apparet ibidem Color.

Colomba caecos parit, & imperfectos pullos 375.50 Colomba femina mare acerbius in cubolis Colomba paripara Colomba prole expedita superiore, & inferioris tringenta parit

Comentarij, Commentatio. Commentarij est, crebra repetitione contemplari, vt imagines, non vt separatim consistunt

Comedia. Comedia à Tragedia quid differat tom. 2. col. 1135.10 Comedia & Tragedia principiò rudes, planè- que infirmitas erant, paulatim verò aucte fuerunt 2.1236.30.40.

Compositio animalium secunda ex similibus partibus 2.215.30 Compositio prima quae ex virtutibus elementarum conficitur 2.215.30 Compositio rei naturalis primò tractanda, deinde de causis 2.213.30

INDEX.

Consonantia diapason cur graue acuti antiphonum accipi potest, grauis vero non potest 2.511.50

Constantia, Constants.

Constantia in resistendo consistit tom. 2. col. 693.50

Consuetudo.

Consuetudine ab adolescentia plurimum refertur 2.617.30

Consultatio.

Consultare, ac querere differunt tom. 2. col. 680.40

Consultatio de medijs vel pluribus, vel de vno 2.631.10

Consultatio in gubernandi facultate tom. 2. 630.60

Consultatio longae, & citae 2.681.20

Contemplatio.

Contemplandi & docendi duo habitus praecipue sunt 2.203.20

Contemptus.

Contemni fortunam saepe numero solent, eam absque honorabilibus bonis adesse eis fortuna 2.139.50

Contentio.

Contentio est quae contrarium non esse simul, & vim oppositis rebus habet, auctorem autem 2.121.40

Contentionem non magis corruptionis quam ipsius esse, causam esse 2.129.40

Continens.

Continens eligens est, sed non cupiens tom. 2. 629.40

Continentia.

Continentia & incontinentia circa corporis cupiditates, voluptatesque versatur tom. 2. col. 692.50

INDEX.

Continentiam & temperantiam cur in iuuenibus & diuicijs maxime recensemus, iustitiam vero in pauperibus, tom. 2. 685.20

Contingens.

Contingere 1.99.10

Continuum.

Continuum est, quod in infinitum est diuisibile 1.443.10

Contradictio.

Contradictio 1.60.1

Inter contradictionem nihil medium tom. 2. 1309.20

Contrarietas.

Contrarietas differentia perfecta est tom. 2. 1375.50

Contrarium.

Contrarium contrarij nutrimentum dicitur esse 1.534.60

I N D E X.

Contraria fibiipsis existosa, tomo primo, col. 940.20
Contraria faciunt principia Parmenides, & Democritus, & omnes ferè alij 1.419.60

Contumelia quid 2.115.18
Contumelia volupcratem sibi sic struit, vt in probrum ac dedecus alios ducat 2.1076.40

Cor nullum vitium patitur graue, sed que recta ratione, & iudicium huius rei, tom. 1. col. 1.46.50. & eodem tom. col. 1.61.50
Cor omnium partium prima confitens, sua, quoniam est 2.244.60

Corde aut eius proportionali, caloris naturalis origo est 1.9.8.10
Corde, & vicinis partibus calor vehementissimus, tom. 1. columna 969.40. & tom. 2. col. 2.44.40

Cordis forma.
Cor animalium maiorum triplicem, minorum duplicem ventriculum habet, tom. 2. col. 2.45.50
Cor cauum & spissum est, eanum vt contineat sanguinem: spissum, vt principium caloris seruire possit, 2.244.50

Cordulus, siue Cordula piscis.
Cordulus ab aquis agressus terram petiit vnde cibum accipiat 2.145.50
Cordulus ad ambulandum idoneus, ibidem
Cordulus brachias habet, sed pulmone caret ibiduro habet, quoad paruum magno licet conferre 2.7.10

Cornigeri nullum exercis dentibus, nec feruntur 2.24.10
Cornigera cur non ructare soleant 2.473.10.20
Cornigera magna ex parte bifurca per saturam sunt 2.12.10
Cornigera non dentata vtique sunt, quippe que primoribus maxilla superioris careant dentibus, tom. 2. columna 24.1. & columna 24.1.1

I N D E X.

Corvus ore coire, simpliciter, valde, & inconfiderate Anaxagoras, & alij quidam Naturales Authores scripserunt. tom. 2. columna 348. 20. 30

Cosmi. Cosmi Cretenfibus, quod Lacedaemonijs Ephori. tom. 2. 780. 10

Costae. Costae date sunt ad viscerum custodiam. tom. 2. 228. 20

Coturnix auis. Coturnix colorem mutat. 2. 1520. 60

Coturnices quare vociferantur volantes. tom. 2. 154. 10

Coxa. Coxa & acetabulum quid. tom. 2. 221. 60

Crabro. Crabrones duces habent vt apes, & vespa qui proportionate ad crabrones maiores quam vesparum ad vespas, & apes ad apes sunt. tom. 2. 196. 40

Crapula. Crapula feruor quidam est, & inflammatio desinens. tom. 2. 437. 10

Chremetes fluminis, qui in Oceanum euasit, in ignis supra omnes habetur. tom. 2. col. 709. 50

Creta in insula. Creta ad principatum Graeciae nata, & praeparata sita. tom. 2. 779. 10

Crex auis. Crex auis cum galgulo, & merula, & vitreone pugnat, & eorum pulis nocet. tom. 2. colum. 170. 1

Crocodylus. Crocodylus Aegyptius non habet linguam abfolutam. tom. 2. 137. 1

I N D E X.

Crocodyli fluuiatiles longiui, tom. 2. 104. 1

Crustata. Crustatum nullum fouum nitit naturalem. tom. 2. 72. 1

Crus. Crus homo in ambitum insecit, aues in cauum. tom. 2. 233. 1

Cuculus auis. Cuculus ab accipitre interemptus. tom. 2. 110. 60

Cruribus brauiibus sunt aues palmipedes. tom. 2. 936. 10

Crustata. Crustata animalia quae tom. 2. 8. 10. & eodem tom. col. 62. 20

Crus. Crus homo in ambitum insecit, aues in cauum. tom. 2. 233. 1

Cuculus auis. Cuculus ab accipitre interemptus. tom. 2. 110. 60

Crustatorum partium consideratio tom. 2. col. 58. 30. & sequent. per totum, & col. 61. 11. & sequentibus.

Crustata. Crustata animalia quae tom. 2. 8. 10. & eodem tom. col. 62. 20

Cuculus auis. Cuculus ab accipitre interemptus. tom. 2. 110. 60

Cuculus auis. Cuculus ab accipitre interemptus. tom. 2. 110. 60

Coturnix auis. Coturnix colorem mutat. 2. 1520. 60

Coturnices humi nidulantur. tom. 2. 176. 30

Coturnices quando prosperè degunt, & quando moleste. tom. 2. 154. 40

Crapula. Crapula feruor quidam est, & inflammatio desinens. tom. 2. 437. 10

Crathei aduersus Archelaum impetus. tom. 2. 751. 60

Crex auis. Crex auis cum galgulo, & merula, & vitreone pugnat, & eorum pulis nocet. tom. 2. colum. 170. 1

Crocodylus. Crocodylus Aegyptius non habet linguam abfolutam. tom. 2. 137. 1

Crocodyli fluuiatilis descriptio, & natura. tom. 2. 104. 1

Crocodyli quomodo humore gaudent. tom. 2. col. 45. 10

Crustata. Crustatum nullum fouum nitit naturalem. tom. 2. 72. 1

Crus. Crus homo in ambitum insecit, aues in cauum. tom. 2. 233. 1

Cuculus auis. Cuculus ab accipitre interemptus. tom. 2. 110. 60

Crustata. Crustata animalia quae tom. 2. 8. 10. & eodem tom. col. 62. 20

Crus. Crus homo in ambitum insecit, aues in cauum. tom. 2. 233. 1

Cuculus auis. Cuculus ab accipitre interemptus. tom. 2. 110. 60

Cuculus auis. Cuculus ab accipitre interemptus. tom. 2. 110. 60

Cuculus auis. Cuculus ab accipitre interemptus. tom. 2. 110. 60

Cuculus auis. Cuculus ab accipitre interemptus. tom. 2. 110. 60

I N D E X.

Demstrationis principium ipsum quid est - 2.78.4.10
Demstrationis principium propositio vacans 1.175.30
Demstrationis quosdam rader tom. 2. col. 1.188.1
Demstrationem & definitionem non esse eiusdem discretio tom. 1. column. 2.11.40.

Dentium quid 1.30.10
Dentes.
Dentis officium est mordere, & secare, tom. 2. 281.30
Dentes accrescant omnium osium soli, tota 2.332.20
Dentes Aethiopi, & ceterorum hominum nigrorum candidi, & ossa 2.46.10

Dentes proximi ossibus, & quis eorum usus 1. 2.19.20
Dentes quibus pluribus in piscibus in lingua & palato 2.239.20
Dentes quando emittit bos 2.121.1
Dentes quare ante tempus gignantur, Democriti ratio 2.391.50

Dentibus nos ferratis animalia omnia fruges, herbisque vescuntur, nisi vehementer esuriant, sic excepto 2.151.40
Dentibus ferratis animalia bibunt laibendo, quibus continui, sorbendo tom. 2. 151.30
Dentibus ferratis animalia quae tom. 2. 2. col. 1. 2.4.10

Dentibus nos ferratis animalia omnia fruges, herbisque vescuntur, nisi vehementer esuriant, sic excepto 2.151.40
Dentibus ferratis animalia bibunt laibendo, quibus continui, sorbendo tom. 2. 151.30
Dentibus ferratis animalia quae tom. 2. 2. col. 1. 2.4.10

Dextra pars exercitatione assuescit, aptiorque fit 2.177.40
Dextra pars initium praebet incedendi, 2.20.50
Dextra pars mouere, sinistra moneri apta est, job ea neque rem onera non parti moueri, sed mobili imponi debent 1.24.60

I N D E X.

Dentex piscis.

Dentex carne vescitur, & mollia appetit tom. 2. 147.30
Dentex carni uorus tantum tom. 2. column. 147.10.40
Dentex piscis litroralis 2.155.20

Destillatio.

Destillatio homini quare, & non ceteris incidit, & modus tom. secundo column. 475.60. & consequenter
Destillationes cerebri, vide Fluxiones.
Destillationes quando pituitosis accidunt 2. 415.40

D E V S.

Deus cur simpliciter semperque vna voluptate gaudeat 2.700.50
Deus & natura nihil faciunt frustra 1.556.60
Deus causa omnibus & principium quoddam 2.127.20

Dextra, & dextrum.

Dexteritas quae 2.656.40
Dextra animalium pars efficacior sinistra 2. 271.50
Dextra cubitibus parte, cur fomus magis accedit 2.457.50

Dialectica.

Dialectica ad quotnam utilis, tom. 1. 236.20 & sequentibus
Dialectica ars in amplum creuit, tom. 1. col. 40.4.10
Dialectica disceptatio ex quibus, & quot constat, 1.237.1. & seq.

I N D E X.

Dialecticam orationis genus, est illud quo periculum de ingenio doctrinâque alterius facimus... Dialecticus arte syllogistica subit, tentatque... De dialecticis utilitate...

Diameter.

Diameter meritur motu quadrupedum, & multipedum... Diameter incommensurabilis... Diameter quare sic appellatur...

Diapason.

Diapason cur consonantiam dicamus, non ratione numeri dicto, vt diapason, vt diapente... Diapason cur consonantia omnium pulcherrima sit... Diapason in proportione duplari consistit...

Dicere.

Dicendi facultas principem ornat... Dicendi generis deliberationem picture & adumbrationi omnino simile... Dicendi generis demonstrativum, historicum maxime...

Dicendi generis historicum à forensi quid differat... Dicendi generis historicum quod... De dicendi diversis generibus... Dicentes qui canebantur, vehementer sitiant...

Dictionis.

Dictionis alia orationis, alia poetis... Dictionis Gorgiaz poetica... Dictionis in membro alia opposita, alia non... Dictionis inusitata iucunda... Dictionis quid...

Differentia.

Differentia à genere eque... Differentia à specie que... Differentia communiter, proprie, & propriissime dicitur... Differentia contrariorum... Differentia est generis diversitas...

Differentia species in materia... Differentia vniuersalis species habet necessario... Differentia cum proprio communia... Differentia cum accidenti communia...

Differentia animalium, vide Animalium differentiam... Differentiam differantiam diuidere oportet... Differentia generum priores, contraria sunt...

Differentia eadem partem constitutionem, partem diuisiua, vniuersa specificæ sunt... Differentia inseparabiles per accidens que & remissionem & intentionem suscipiunt... Differentia inseparabiles per se...

Differentiarum inuentio... Differentiarum inuentio vsus, & utilitas... Differentiarum que faciunt aliud, diuisiones, definitiones assignantur... Differentiarum que faciunt aliud, diuisiones, definitiones assignantur...

Differentia quæ posterior est quàm species, locus... Differentia speciesi subiecta, locus... Differentia apparentis defectu, locus... Differentia de genere prædicationis, & generis de differentia, loci...

Differentia de genere prædicationis, & generis de differentia, loci... Differentia discriminatione locus... Differentiarum diuisio, locus... Differentiarum distinctione locus...

Differentiarum prædicatione, locus... De differentia... De differentiarum inuentione... Differentie multæ & diuersi generibus eadem...

I N D E X.

differentias que species habeat, difficultis partino... tom. secundo, colum. 203.30

Difficile.

Difficile aur dolore, aur magnitudine temporis... Difficilis is est, qui in cunctis est iniucundus... Difficilis is vocatur, qui molestè fert omnia... Difficultas vestiganda: veritatis difficultis, modis duobus... Difficilior, locus...

Digit.

Digitus medius cur longus... Digitus nouissimus quare parvus... Digitus pollex quem vnum præter manu... Digitus pollex vno inflectitur nodo... Digitus cuius quater in... Digitus in lingua quomodo lo habent... Digitus par, quare se inflectit, nodus sine articulo... Digitus manus longi, & pedum breues, & quare... Digitus sunt omnibus animalibus qui pedes habent, excepto elephanto... Digitum consideratio in digitatis... Digitum flexus in homine ad quem vsum, & digitorum vsus qualis... Digitum flexus ad quid utilis... Digitum hominis & pedum, & manus consideratio... Digitum in flexu agitur in interiora... Digitus simplicimenta quædam Medici antiqui indebant... Digitus vice mutata implicatis, cur vnum duo esse videtur... Digitus talis non est, nam si esset, digitata non efficeret rãtum latitudinis funderetur, quantum talis occuparet... Digitus pices inter restata binis clauduntur valulis tom. secundo, columna. 62.30

Dignitas.

Dignitas alia alii æstimatur pro rerum publicarum diuersitate... Dignitas non eadem habetur apud omnes... Dignitas quid in demonstratione... Dignitates, ea sunt ex quibus fit demonstratio... Dignitates, & officia publica venalia fecit Hippias Atheniensis... Dignitates largitionibus venales, lucri studium parant... Dignitate locus... Dignitates tres corporibus perfectis inesse, raioni conformis est... Dignitate est que tam bonum, quàm malum minus ostendit... Dignitate multis & diuersi generibus eadem... 203.30

Diogenes Apolloniaea Medicus quid de venis tradiderit... Diogenes, acrem priorem aqua, & maxime simplicium corporum principium statuit... Diomedes & sociorum arma in templo Mineræ Achæicæ collocata sunt... Diomedon publicanorum princeps... Dion Dionysium posteriorem inuastit, & cum contempit ob ciuitatem... Dionis propositum ad tollendum Dionysium tom. secundo, columna 2. 83.10

Dionysius.

Dionysius tyrannus Syracus effectus... Dionysius posterior à Dionæ propter contemptam interfectus... Dionysius sacrilegus... Dionysius Sophista qualis fuerit... Dionysius templi spoliavit... Dionysius vt tyrannidem obtinuerit... Dionysius tyrannus tate laboravit, quod à potestate cessa flet... Dionysius lebetas in Elide... Dionysius technitæ cur improbis moribus plebunque... Dionysius templum oratu, magnitudineque exitum in Bithorum regione... Dionysium posteriorem cur inuastit Dion... Diopithes... Directio quid... Directio dialectica ex quibus & quot consistet

Discere.

Discere credere oportet... Discere cur ocyus iuniores soleamus, mens autem senioribus potius contingit... Discere cur tam multa homo, & varia possit... Discere delectabile... Discere & intelligere facilliter, naturâ omnibus situm... Discere iucundum... Discitur facillius per exempla & fabulas... Disciplina

Disciplina.

Disciplina familiaris ab acquisitione diuersa... Disciplina iuuentutis ad Reipublicæ formam accommodanda... Disciplina in Republica necessaria... Disciplina Reipublicæ quæ... Disciplina equalitas in Republica esse debet, vt inquit Phaleas... Disciplina quæ est institutio... Disciplina ab antegresso quodam principio emanat... Disciplina à reminiscencia differt... Disciplina ex minus notis natura ad magis nota procedit... Disciplina omnis, & ars implere vult id quod

deest natura... Disciplina omnis per præcognita aut aliqua, aut omnia, aut per demonstrationem, aut per definitiones... Disciplina quæ certior sit, quæ vna, quæ ve diuerse iactentur se disciplinæ sint... Disciplina quid vocetur... Disciplina & eruditionis aliquid commune in nonnullis animalibus habetur

Disciplina.

Disciplina in duas ætates diuiduntur... Disciplina iuuentutis in Republica non sunt negligendæ, nam talis neglecta, Reipublicæ magnam afferit detrimentam... Disciplina liberales cuius gratia discendæ... Disciplina liberales quatenus discendæ... Disciplina viles quæ sunt que corpus aut animus, aut mentem liberi hominis, ad vsum, & operam virtutis inutitem reddunt... Disciplinas spectare quando pueri debeant... In disciplinis quot soleant queri

Discordia.

Discordia excellentium virorum noxiæ, nam post se totam trahunt ciuitatem... Discordia statim dissoluendæ, & maxime eorum qui multum in Republica possunt... Per discordiam omnia fieri Heraclitus tradidit

Dispensatio.

Dispensatio ciuiliis... Dispensatio prætorii à capite ad manum... Dispensatio prætorii à pecoriis & frugibus, quæ etiam decima vocatur... Dispensatio prætorii ab emporiis & mercatu... Dispensatio prætorii à tributis earum rerum quæ terra profert, aliquo pretio comparandarum... Dispensatio prætorii ex prouentibus peculiaribus regionis... Dispensatio regii circa inferendâ, effectendâque... Dispensatio regii circa numum... Dispensatio regii circa sumptus... Dispensatio regii potens admodum... Dispensatio prætorii species sex... Dispensatio prætorii quæ quatuor... Dispensatioes Atticæ, Laconicæ, & Persicæ, vtiles... Dispensatio quæ diuisio, & accidentia... Dispensatio curæ... Dispositio dicitur ordo partes habentis, aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem... A dispositione habitus quid differat

Disputatio.

Disputatio animalium viliorum non est spernenda

INDEX.

quasi dimidiaum 2.119.41
Ereptio id est procella 2.150.18
Ereptio & cythonis cauze, eorum generatio & differentia 1.745.1

Educatio.

Educatio liberorum apud Lacedemonios communis & publica 2.821.3
Educatio recta liberis praeferenda 2.914.46
Educationem legibus institutam esse oportere 2.744.39

Efectio, Effectus.

Efectuum cauze, ars, potestas, intellectus, & fortuna 2.134.59
Efectiva 2.269.48
Efectiva & corruptiva 2.333.18
Ab effectibus locus 2.69.48
Efectuorum finis & principium, hypothesis 2.1009.20

Aeger.

Aeger quare quiescere, immotusque, quoad fieri potest, facere debet 2.425.12
Aeger quare obuelandus & operiendus, ibid.
Aegri quare acutam remittant vocem rom. 2. col. 481.9

do, colum. 676.1
Electio non est impossibilium 2.629.49
Electio rerum penes nos statum est 2.629.62 & 1006.30

Electio vt principium actus 2.675.50
Electio est voluntas differunt 2.1006.24
Electio est eorum, quae volumus 2.1007.52
Electio non fit rerum malaram tom. secundo, col. 1010.23

Eligibile.

Eligens vult finem 2.1006.45
Eligens est continens, non epiens 2.629.41
Eligibile id est, cuius consultatio antecessit. tom. secundo, col. 630.27

Elementa naturalia.

Elementa quae 2.255.31
Elementa corporum 2.1413.9
Elementa sensibilibus corpora sunt tom. 1. col. 457.26

Elementa mediatarum monstrandarum esse infinita tom. 1. col. 600.15
Elementa iuxta gravitatem & leuitatem non sumenda. 663.47. & infra.

Elementa non sunt aeterna tom. 1. col. 609.3
Elementis ex duobus a symbolis aliqui possint tom. 1. 664.11. & infra.

Elementa singularia.

Elementa singularia singulis qualitatibus praecipue insigniuntur tom. 1. col. 665.10
Elementum non commune quoddam corpus esse diuersum ab ipsis quo generentur tom. 1. 609.44. & seq.

Elechus.

Elechus est syllogismus tom. 1. col. 736.51. & 380.14
Elechus, oppositorum collectio est tom. 1. 102.42

Elephantis vtipicula ciciantur, tom. 2. 184.44
Elephantum ad tom. 2. 153.3. & 199.14
Elephantum ad coitum efferari solent tom. 2. col. 120.45

Elementa disciplinarum.

Elementum dictionis quid tom. 2. 1248.48
Elementa figurarum quae tom. 2. 1291.52
Elementa vocis tom. 2. 1313.4

Elephantus.

Elephantus promulcis manus vice, tom. 2. 234.43
Elephantus naris qualis sit tom. 2. 19.53
Elephantus naris proluxa validaque tom. 2. 11.38

Elephantus vtipicula ciciantur, tom. 2. 184.44
Elephantum ad tom. 2. 153.3. & 199.14
Elephantum ad coitum efferari solent tom. 2. col. 120.45

INDEX.

Elephantus vtipicula ciciantur, tom. 2. 184.44
Elephantum ad tom. 2. 153.3. & 199.14
Elephantum ad coitum efferari solent tom. 2. col. 120.45

En.

En quatenus tractetur in philosophia, tom. 2. 1385.1
En species speculati, viuis scientiae est tom. 2. 2129.5
En quatenus tractetur in physica, tom. 1. col. 1385.19

Elocutio accommodata quae, tom. 2. 1167.32
Elocutionis amplitudinem quae faciant, tom. 2. 1167.44

Elocutio.

Elocutio accommodata quae, tom. 2. 1167.32
Elocutionis amplitudinem quae faciant, tom. 2. 1167.44
Elocutionis figura: numerus rhythmus est tom. 2. 1168.43

Elocutio accommodata quae, tom. 2. 1167.32
Elocutionis amplitudinem quae faciant, tom. 2. 1167.44
Elocutionis figura: numerus rhythmus est tom. 2. 1168.43

Elocutio.

Elocutio accommodata quae, tom. 2. 1167.32
Elocutionis amplitudinem quae faciant, tom. 2. 1167.44
Elocutionis figura: numerus rhythmus est tom. 2. 1168.43

I N D E X.

Fauonius mouetur ab Austro, & mouet Aquilonem 2.552.50. & 557.1

Febris.

Febres quando aestate graues 2.414.50
Febres quare excitant Austriacici 2.418.30. & 557.0

Fel.

Fel maior pars animalium habet 2.260.40
Fel purgamentum est, & inuicilis materia rom. 2.261.40

Fellis priuatio in victimis quibusdam animaduersa 2.107.20
Felles foeminae mares ad coitum cogunt tom. 2.79.10

Felicitas.

Felicitas non in ludo iocòque consistit tom. 2.736.60
Felicitas in laetando posita quibusdam tom. 2.921.30

Felicitatis species duae 2.1049.20
Felicitatis animantia bruta quare expertia 2.611.60

Femur.

Femora cur magis quam tibis fatigantur 454.10
Femur hominis cauetur 2.591.30

Feræ.

Feræ in Africa etiam alienigenæ & coeunt, & generant 2.1661
Feræ neque vitium, neque virtus 2.687.40

I N D E X.

Ferrum.

Ferrum aqua collatio 2.219.50
Feri Chalybici præ aliis præstantia tom. 2.1541.6

Fibra.

Fiber ab aquis victum perit 2.151.20
Fibra communis pars sanguinis 2.38.50

Ficus.

Ficulis succo lac cogitur, 2.53.60
Fici & caprifici consideratio 2.290.30

Fides.

Fides omnem opinionem sequitur, persuasio fides, ratio persuasione tom. 2. col. 828.20

Fidibus obsonis cur accidit, quòd vocem obriueantur eisdem 2.512.50
Fidibus grauioribus cur semper actus modulandi committatur 2.511.50

Fieri.

Fieri multis modis dicitur 2.423.10
Fieri simpliciter multifariam dicitur 2.423.40

Figura.

Figura secunda tom. 2. col. 90.40
Figura tertia 1.92.30
Figura quæcumque, inest in solido tom. 2. col. 1296.40

Filius.

Filij vt parentum vincula & nexu sunt tom. 2. 712.60
Fili non nimium vicini sint ætati paternæ 2. 893.20

Filius nullum apparet rom. 2. 947.50
Filiorum partitio secundum similitudinem formæ 2. 764.30

Finis.

Finali causa num careat aliquoties Natura 2. 438.10
Finalis causa 2. 431.30
Fines cuiusque generis facile moueri possunt 2. 416.30

I N D E X.

Harpagias, & gaudia, inuicem disident. ibid. 2.170.40
Harpax, plex, miluus, amici 2.170.40
Hebenus in aquam mergitur, quia partes eius...

Heracliti de odore sententia 1.870.20
Heracliti dictum, & scitum responsum de non...

Hermaphroditorum alterum genitale ratum, alterum irritum tom. 2.372.40
Hermionius Clazomenius tom. 2.1274.10
Herodotus, tom. 2. columna 1029.17

I N D E X.

Hippias Atheniensis gesta tom. 2. columna 1077.20, & sequent.
Hippocrateris geometer praestantissimus, in ceteris imperitus, & stupidus tom. 2. columna 1046.1
Hippocratis quadratura tom. 1.381.30

Hirundini qua parte fel tom. 2.32.1
Hirundini ventriculus longior tom. 2.35.1
Hirundinum pallorum adhuc recentium oculos...

Homo ab homine differt in semine habendo tom. 2. col. 305.1
Homo alut fluentioris, qui longiora habet crura tom. 2.102.50
Homo à naturitate nisi alieno beneficio seruari nequit tom. 2.474.10

Homerus poeta.
Homerus effingit praestantes tom. 2.1235.1
Homerus ex persona sua pauca dicit tom. 2.125.1
Homerus heroicis, comœdiæ normam prius tradidit tom. 2.1236.20

I N D E X.

Homines solum esse agere 2.930.30.& seq.
 Homines substantia aque natura diuina est 2.474.40
 Homines ferri non aufquam cernuntur tom. 2. 473.30
 Homines hi cientes cur fecius oleant, cum se odorifice vnguentarum tom. secundo, colum. 475.10
 Homines cur nana statura proueniunt tom. 2. 467.20
 Homines ingeniosos, vel philosophos vel politicos, vel poetas, vel artifices, cur omnes sese melancholicos videamus tom. 2. 567.20 & sequentibus.
 Homines in regione Aristotelis cur parui co. 2.496.40
 Homines irati quomodo afficiantur tom. 2. 490.20
 Homines iuniores, & mares & femine, propter etatis impotentiam, imperfecta generant 2.134.40
 Homines liberi atque ingenii olim ad Chorem adire solebant 2.512.20
 Homines lingua hantantes, cur loqui nequeant voce submissa 2.486.10
 Homines magna ex parte secundum naturam prodeunt 2.453.50
 Homines magni cur maiores esse videntur apposti paruis 2.507.10
 Homines mares caprite dicuntur quando rem Veneream incipiunt agere tom. secundo, 133.30
 Homines mares celerius fenescunt, qui libidinofosi ac salaces 2.134.50
 Homines mero dediti quibus virtus, & morbis vexentur tom. secundo, col. 433.30. & seq. & col. 567.60
 Homines multas proferre literas possunt, cetera animantia non tom. secundo, columna 489.10
 Homines naturam variis affectionibus & moribus existunt tom. secundo, col. 567.50. & col. 568.20.30
 Homines nonnulli animo defecerunt, cum alios suspendi, & strangulari viderunt tom. 2.459.30
 Homines nonnulli cur rem Veneream cum voluptate patiuntur, & alij vel ipsi agere cupiant, alij patri tantum modo fecerant 2.447.1. & sequentibus.
 Homines omnes tam Barbari, quam Greci, cur ad decem vsque enumerare consueverunt tom. secundo, columna 498. 20. & sequentibus.
 Homines perire idcirco Alcmaeon inquit, quod suum initium fini coniungere nequeant 2. 508.50
 Homines pilosi cur veneris audiores 2.448.40 50. & 469.50
 Homines pilosi libidinosiores, & seminis genitalis ad procreationem copiosiores sunt, quam lenes 2.375.10
 Homines pleni cur admodum rigent, cum tamen piague omne calidum sit tom. secundo. col. 460.60
 Homines prauu cur potius diuites quam boni 2.563.60
 Homines prisci, signari & imprudentes tom. 2. 775.40
 Homines prisci neque nobis priores esse possunt propinquitate iniriij, neque nos illis 2. 507.60
 Homines prius, quam literas scirent, leges cantabant, ne eas oblivioni mandarent tom. 2. 514.30
 Homines produntur apud Historiographos, qui nunquam somniantur tom. secundo, columna 2. 74.60
 Homines putant, in seipsum esse situm iniurias facere 2.658.30
 Homines qui salaciores, ac libidini magis dediti 2.339.20

Homines, quemadmodum cetera animantia omnia somniant 2.73.10
 Homines raris dentibus, cur vitam longam agere nequeant tom. 2. 723.30
 Homines sensum habent nativum, mutationis facta: a frigore, vel calore tom. secundo, col. 535.60
 Homines suis etatibus hyemem aestateque agunt 2.389.10
 Homines virgulam suae palmae habentes diuam per totam latitudinem, cur vitae longissimae esse possunt tom. secundo, colum. 1137.40
 Homines vnde, & qua de causa locutione vtritur varia 2.733.20
 Homines urbani, & syluestres 2.210.30
 Hominum feminarum non equae vt mares perficiuntur 2.376.10
 Hominum gibborum, incurtorumque cur huius generis, ac feracior est tom. secundo, colum. 495.20
 Hominum in genere filiorum cum parentibus similitudo, & in quibus 2.735.60
 Hominum in genere mares potius, quam feminae, oblectari nascuntur, & quare tom. secundo, col. 376.1
 Hominum in genere monstra minus accidunt, in Aegypto tantum frequenius tom. secundo, col. 369.10
 Hominum in genere ordo interiorum quomodo describitur 2.271.20
 Hominum nonnullis per metum funditur alius, aut excrementum vesicae profundit 2. 264.30
 Hominum ora qui icuuarint, quare gramula oleant, quam eorum qui aliquid ederint 2. 249.50
 Hominum partus enariat prout pater & mater in conceptu afficiuntur tom. secundo, columna 467.10
 Hominum pueri viris dementiores, ratione & inferioris, & quare tom. secundo, columna 275.110
 Hominibus a natura insitum est, a pueris imitari 2.1235.40
 Hominibus cum annis bene eedit, piscibus feliciter degere contingit 2.260.10
 Hominibus nonnullis accidit, vt viso somno, vel in mortem, vel in morbum immutarentur 2.74.60
 Hominibus per etatem euenit Ver. Estas. Autumnus, Hyems 2.389.10
 Hominibus plagam inhabitantibus Medici nam cur pili duri sunt, contra vero molles his qui sub Aquilonem habitant tom. secundo, col. 469.30
 Homines fortes, vide Fortes, 2.1154.10
 Ex hominum duplici opinione locus Rhetoricus 2.667.30
 Non hominem, sed rationem dominari decet 2.667.30
 O. u. m. v. s. appellat Epimeuoides Cerenus eos, qui in eadem domo, ac familia degunt. Charondas vero, eos vocat 2.400.10
 De homicidis iudicia vt sunt 2.835.50

Honestas, iustaque ciuilia, vulgo lege tantum, no naturae consistere existuntur tom. 2. colum. 604.40
 Honestum diuinum est tom. 2. 723.30
 Honestum id est, quod cum propter se eligibile sit, laudabile est: aut quod cum bonam sit, laudabile est, quoniam bonum. tom. secundo, 1106.20
 Honestum periculum pugnando subit vt bonis non lupus, neque alia bestia tom. 2. col. 950.40
 Honestus & bonus quis dicitur tom. 2. 962.10
 Honestus, & eodem tom. 1038.50
 Honestus, ac laudabilis quae ad demonstratum geus pertinet tom. 2. col. 1106.10 & sequentibus per totum.
Honor, & Honorabilis.
 Honorabilis re vera solus bonus est tom. 2. 810.40
 Honorari a bonis & prudentibus cur appetatur tom. 2. 708.20
 Honor a prudentibus, eorumque familiaribus, propter virtutem quaeritur tom. 2. columna 466.20
 Honor a quibus praestitutum dicitur sit tom. 2. 1113.1
 Honor a Republica quibus conferatur tom. 2. 714.60
 Honor est existimationis beneficentiae iudicium tom. 2. 1098.20
 Honor & gloria iucundissimi sunt est tom. 1. 112.60
 Honor finis ciuilis vitae tom. 2. 606.20
 Honor in suis potius qui afficiunt, quam qui afficiuntur 2. 1127.10
 Honor magnus, & exiguus bifariam capiuntur 2. 1127.10
 Honor magnus non solum honorarium multitudine, aut qualitate, aut pretio estimatur, sed virtute. tom. 2. 1127.10
 Honor maior bonum quam pecunia tom. 2. 162.50
 Honor maximum honorum externorum tom. 2. 264.9.50
 Honor non omnis omnibus tribuendus tom. 2. 98.10
 Honor parentum, vxoris, & liberorum reputandus tom. 2. 391.20
 Honor secundum dignitatem, vel contra tom. 2. 836.20
 Honor virtuti dignus haberi non potest tom. 2. 695.20
 Honor virtutis, & beneficentiae primum est tom. 2. 714.10
 Honoris affectatio seditionum causa tom. 2. 36.20. & col. 844.1
 Honoris appetitio moderata tom. 2. 623.1
 Honoris appetitio carens, medicisque nominibus ibidem.
 Honoris partes recensentur tom. 2. 1098.30. 40
 Honorum persecuta homines, vt seipsum bonos esse credant tom. 2. 606.20
 Honorum sectantur elegantes, & indutij homines ibidem.
 Honor affici a magnatibus cur appetatur tom. 2. 708.20
 Honore suo se priuari vult quisque pergranter fert tom. 2. 915.30
 Honores, magistratus, potestateque vocantur tom. 2. 796.20
 Honores parui, & diuturni principio exhibendi tom. 2. 827.10
 Honores si alicui accumulati dati sunt, non sunt animi homines postea auferendi, sed paulatim ibidem.
 Honoribus incurbant etiam ignaui tom. 2. 772.10
 Ab honorando propter se locus tom. 2. 270.20
 Circa honorem paruum dispositio tom. 2. 623.1

Honestas.

I N D E X.

De honoribus in Republica correptio tom. 2. 326.40 & eod. tom. col. 344.1
 Proprius honorum potestates, diuitiae que expectantur tom. 2. 950.30
 Qui honorantur tom. 2. 1098.30
 Proposuius Iupiter tom. 2. 355.1
 Horatio moribus equorum, cuius nullum remedium est, nisi sponte naturae emenderetur tom. 2. 165.30
 Hordeum atque graues pistores aut alij, cur uigilare solent, & distillationibus tom. 2. 531.10
 Hordeum, non ita facili ter vasis fieri conueniunt potest. ibidem.
 Hordei, quodam generis in loco quodam circa Scythias prouenit, quod nulli iumentum generis, nisi homini tantum esse potest. tom. 2. 155.30
 Hordeum vel integro, vel pistato, & a gluma separato, bones pinguescit. tom. 2. col. 151.10
Horrescere, & Horror.
 Horremus quare vbi thersimus, vel maximum tom. 2. 462.10
 Horrescere quare pili erigantur tom. 2. 462.50.60
 Horrescere cur in gesto cibo sepe non ero solentur tom. 2. 589.20
 Horrescere cur magis soleant ac non alius modo quodam nos tigit, quam cum nos ipse tangimus tom. 2. 589.20
 Horrescere cur non eisdem in rebus omnes soleantur tom. 2. 589.20
 Horrescere cur, vt aqua frigida, & epian calida insula, soleantur tom. 2. 467.10
 Horrescere cur ad extremam uentem emittitur non tom. 2. 612.10
 Horrescere cur tribus auditis tom. 2. 459.20 & sequentibus.
 Horrescere quidem cum vestis rumpitur, alij cum fera vel acutur, vel trahitur, alij cum pumex secatur, alij cum lapillus mola perfrangitur tom. 2. 588.40
 Horribile bifariam dicitur tom. 2. 1011.10
 Horribilia in vatesam dicuntur menus effecia, ea scilicet, quae dolorem inferunt corpori tom. 2. 1012.10
 Horror aqua calida ostium exoritur tom. 2. col. 459.20
 Horror pulsu frigoris fieri solet tom. 2. col. 462.10
 Horror qualis tom. 2. 459.60
 Horror quare nonnullis sudoribus excitari possit tom. 2. 431.20.30
 Horrores quomodo sunt tom. 2. 412.40. & eodem tom. col. 462.50
 Hospitalia amicitia species tom. 2. 705.60
 Hospitem non plurius esse decet tom. 2. 716.10
 Hostium libere occidendi etiam nihil in iuribus res parantur tom. 2. 1148.40
 Hostis, vide etiam Inimicus.
 Hudson est qui summa parte alienum continet humorem tom. 2. 664.50
 Hudsoni siccitas aduersatur ibidem.
 Humanarum res distinctae in contrarietates ab Alcmaeone tom. 2. 1276.20
 Humana omnia nequeunt continere operari tom. 2. 733.50
 Humanas res, circulum esse vulgo dicitur tom. 2. 107.40
 Humanitas a similitudo, iniusticia comes tom. 2. 1087.30
 Humanitas simulatio, iniusticia comes tom. 2. 1076.50
 Humefarius verius tom. 2. 43.10
 Humeri quomodo omnibus animalibus sunt tom. 2. 120.30
 Humorum ossa tom. 2. 45.1
 Humerorum ossa tom. 2. 120.30
 Humerus hominis in curtum conductur tom. 2. 933.30

Humefandi modus varus est, et in aqua mixta coacta aspiratione mutatio fit, alter, cum gelu siccum, & densatum liquefacit. tom. 2. secundo, columna 768.30
Humidus.
 Humida coactantes natura, cur facili a labore, estuque stragulentur tom. 2. 453.20
 Humidi omnia suapte natura, quae in corpore sunt conceptaculis quibusdam tanquam vasculis continentur tom. 2. 52.30
 Humida omnia difficillime coequantur tom. 2. 456.20
 Humidi & siccis disputatio tom. 2. 220.50. & sequentibus per totum.
 Humidi genera uaria, & adnata animalibus quae tom. 2. 52.30
 Humidiora contrahi plenius possunt tom. 2. 579.60
 Humidiora omnia natura calidiora occurrunt tom. 2. 434.30
 Humiditas egeot sicca natura tom. 2. 277.10
 Humiditas sicca, siccitate, vel sicca humefcens creari animal potest tom. 2. columna 102.50
 Humidissima res quaeque, & referent, & res frigescere, maxime idonea est tom. 2. col. 334.1
 Humiditas multum, cum refrigeratum est, in multum frigidum se conuertit tom. 2. col. 434.20
 Humidum sponte natura sua veruifcens, & exarescens, nigrescit tom. 2. 1516.30
 Humidum vitalius, ad vitam quoque magis aptu sicca tom. 2. 534.10
 Que humens, mollia sunt tom. 2. 113.20
 Humilitate irascidatur tom. 2. 1137.20
Humor.
 Humor alimentum caloris est tom. 2. 23.20
 Humor aliter huc, aliter illi inest animalis tom. 2. 620
 Humor aquosus procliuis ad intestinum tom. 2. 942.50
 Humor calidus, accretionis, & vitae causa est, tom. 2. 942.30
 Humor cur in dolio pleno contentus, diffusus in vres, & cum viribus recipi ab eodem dolio possit, & locum tamen vacuum relinquere, quo etiam plus humoris captatur tom. 2. 24.60. & inde
 Humor dulcis in mari quod si quis experimentum tom. 2. 212.20
 Humor dulcis lauari potest, amarus perigere tom. 2. 510.50
 Humor est, qui in parte rem humentam, quae propria sit, tenet tom. 2. 664.50
 Humor frigidus calori sicco contrarius est tom. 2. 269.40
 Humor siccus facili desecit tom. 2. 766.50
 Humor gurgulis est, qui a terrenis tom. 2. col. 1. 296.40
 Humor non suis, sed alienis siccibus probe describitur tom. 2. 664.20
 Humor nullus sine calore existit tom. 2. 388.40
 Humor omnis conceptaculum desiderare videtur tom. 2. 2. 47.10
 Humor omnis concretus, siccus, ac per accidens, potentia tamen humidus existit tom. 2. 220.30
 Humor potulentus dulcis, aut inuisusque est: sed tamen in eis corpulentus, tum frigidus est tom. 2. 388.10
 Humor quem mulieres proferunt vocantur, cur eent, & quosusque est tom. 2. 140.40
 Humor secundum naturam deorsum fertur tom. 2. 487.30
 Humor tenuis a se mmsis cu voluptate enif, sus, nihil confere ad conceptum tom. 2. 123.60
 Humor

INDEX.

Incontinens prudensque idem non est simul 2.696.10
Incontinens quatenus coactus 2.932.10
Incontinens quatenus sciens & ignorans tom. 2.689.10

De incontinente, continente, constante, & molli 2.695.10. & seq.
De incontinentem, & continente argumentatio Socratica 2.931.30. & seq.
In incontinentem principium conseruator tom. 2.695.10

Incorruptibile propriissima quod, & vnde dicatur tom. 1.152.1
Incorruptibile quibus modis dicatur tom. 1.571.40. & sequent.
Incorruptibile quippiam generatum dicere, absurdum 1.574.60

Indignari miserationi opponitur tom. 2. col. 116.30
Indignari quid 2.1136.10. & 1137.10
Indignans dolere cum aliqui prosperitate fortunam indignè fruuntur 2.624.1

INDEX.

Inedia iam mouet 2.471.50
Inesse & esse in quibus prædictis conuertuntur 1.253.10. & seq.
Inexercitabili humidi sunt, excrementisque redundans exercitatio contrariè, siccis, situlosisque 2.436.30

animalia videntur 2.583.1
Infantium sinciput molle est, seròque induratur 2.141.30
Infantium vira somno similibus 2.297.10
Infantibus lac salubrius, quod minus casti habet 2.54.60

Infinitum sit magnitudo sensibilis, Physiologus considerare debet 1.448.10
Infinitum ab infinito nullo tempore finito moueri potest 1.563.10
Infinitum actu esse non potest 2.139.1
Infinitum ad finitum nullam rationem subire potest 1.562.40

Incontinentia.

Increpare.

Incubitus.

Individuum.

Inductio.

Infans.

INDEX.

Sonum educe 271.50
Infectis ubi est sensus principatus 228.10
Infectorum partes.
Infecta aliquor post dissectionem videntur tom. 1. 96.1

Infectum in penna quales 279.20
Infectum prater oculos & linguam partes sensorie non manifeste 267.20
Infectum promissis ad quem vsum tom. secundo, col. 263.40

blis. institutionem confert 274.20
Instituto recta non cuiusvis 274.50
Instituto vtrum ratione prius, an moribus scienda 239.10

Intellectionum termini, & fines 279.10
Intellectus, & Intelligere.
Intellectus a corpore separabilis est 183.10
Intellectus adionem primam esse, circa simplices terminos veritari, deinde circa compositionem, an qua iam sit veritas, ac falsitas 184.6. & seq.

Intellectus actuum, & appetitum iustitiam, causam esse motus animalium 183.60. & seq. per totum
Intellectus aliquo valde intelligibili intellecto, non minus, sed magis percipit, intelligitur interiora 183.10
Intellectus diuinum quid, & passione vacans 179.2.40

Intellectus est principiorum 267.30
Intellectus est principiorum terminorum ac extremorum 268.20
Intellectus est vniuersalium 268.30
Intellectus & intelligibile eiusdem contemplationis & scientiae 267.10
Intellectus & sensus idem secundum veteres 182.60

Intellectus ex natura 268.30
Intellectus facultas & speculatio diuinum quid, & delectabile 268.30
Intellectus formarum forma 268.30
Intellectus in natura causa Mundi, & ordinis 268.30

Intemperans.

Intemperans est, qui omni voluptate potitur, nec excipit vllam 268.10
Intemperans est, qui prater rationem sequitur cupiditates 270.2.60
Intemperans & incontinens quid differant 295.20. & col. 296.30
Intemperans incontinentis curatio facillor videatur 295.20. & contra, tom. 2. 686.30

Intemperantia.

Intemperantia aquae intercuti, & tabi similis 269.40
Intemperantia circa quae veretur tom. secundo, col. 1014.40
Intemperantia est vitium appetentis, per quod homines amplectuntur malas voluptates 21079.10

Interitus.

Interitus aliarum rerum ex accidenti naturales consequuntur interitus tom. primo, col. 240.1
Interitus causa summa, frigus atque excessus 247.1
Interitus inopia quaedam sanguinis est tom. 2. col. 223.40

Interrogatio.

Interrogandi ordo 1341.40. & seq.
Interrogans propositiones habear, respondens instantias 1316.10
Interrogantis & respondentis opus tom. 1. col. 348.10

Interrogatio differens, quaedam responsionis postulatio est 1679.50
Interrogatio musica, si de geometria fiat, agere metrica est 1387.10
Interrogatio quare fiat 1382.1
Interrogationes geometricae, aut ex geometria sunt, aut ex alia facultate, tom. primo, col. 187.10

Intestinum.

Intestinum amplum hominis 216.1

I N D E X.

Lux visus ad omnes generationes & perfectio- nes

Lumen

Lumen quid, Luminis natura infinita perspicuitate continetur

Lupus

Luporum coitus, Lupi partus, Lupicarius partus, Lupi ceruarius partus

Lusciofitas

Lusciofitas humoris copia, Lusciofitas nigris oculis accidit, Lusciofitas cornibus nani accidit

Lux

Lux directio itinere fertur, Lux cur corpora penetrare densa non potest

Ly

Libya superioris populi consuetudo in filiorum partitione, Lycij Lacedaemoniorum coloni

Luscinia

Luscinia pullus suos docere modulos visa, Luscinia famula canu quando cessat

Maoris in Bonum, hinc in Aegeum exarsit, Ad Maorim lacum allusiones fluminum

Magistratus

Magistratus qui sint nuncupandi, Magistratus cui specula erga mores civium, Magistratus in iis, quae legibus expresse sumi non possunt

Magistratus electio

Magistratum petere, viciosum, Magistratum constituendi modi, Magistratus creandi potestas populo

I N D E X.

Magistratum a sumere volentem, & non volentem, decet, Magistratus omnes ex omnibus esse, democraticum

Magnanimus

Magnanimus quis, Magnanimus in rebus, Magnanimus circa quos honores, Magnanimus in dicendo & agendo liber

Magistratus corruptio

Magistratus corrupti pecunia quidam, Magistratus non contentus mercede tyrannus, Magistratum prodigalitas in oligarchia, subvertit eam

Magnanimitas

Magnanimitas quid, Magnanimitatis proprium quid, Magnanimitatis officium quod, Magnanimitatis comites

Magnanimitas in rebus, Magnanimitas circa quos honores, Magnanimitas in dicendo & agendo liber

Magnificencia

Magnificencia quid, Magnificencia circa sumptus versatur, Magnificencia impropria, Magnificencia quos decet

Magnitudo

Magnitudo & motus, eadem animi parte, quae tempus cognoscitur, Magnitudo omnia in magnitudines diuisibilis, Magnitudo omnis cur diuisa minor esse suo

Malleolus

Malleolus, Malleolus cruris postremum, Malleolus aurium, Malleolus imitantur aurium

I N D E X.

Mouens primum à seipso mouetur tom. 1. 40. 1. 28. 40. Mouens primum in motione praestanda immo...

Mugil audis liquidè tom. 2. 70. 10. Mugil cum nuerat, caput occultat, putatque to-

Mulier fetus recessis grandis deorans tom. 2. 69. 10. Mulier grauida maximè omnium coitum pa-

I N D E X.

Mulier tempus pariendi multiplex ibidem. Mulier quod habet conceptionis indicium to-

Mulieribus quare à ceteris animalibus in vtero gerendo differant tom. 2. 376. 50. Mulieribus quædam quinos vno partu pariunt

Mulieribus & pueris tanquam ministris paupe- res videntur tom. 2. 871. 30. Mulieribus natu maioribus nonnullis lac tuchu

Moueri.

Mulier.

Mullus piscis.

Multum.

Multifidum.

I N D E X.

Muris in crustatis omnibus tom.secundo.col. 603. & 2.267.50
Mutuus.
Muraeni non semper vicissim muraendum. 2.217.50
Mutuatam pecuniam soluere detrectantiu excusatio 2.277.40
Mutuum denegare cur. minus iniquum. quam depositum 2.562.50. & seq.
Murrum reddendum potius cui debemus. quam mandandum (sodalii) 2.717.40
Mycenae à Troicis temporibus copia rerum florebatur. minus squalida. & quare 1.712.20
Myriarachis cabescunt 1.769.30
Myricifolus 2.557.30
Myrobalanorum arborum fructus ab initio dulces sunt. communiter autem adstringentes. sapere sunt. & quare tom.secundo. 1578.20 30
Myrrha medicinalis suavior est 2.491.10
Myra cur enucleatoria sint. quae minora. tom. secundo. 4.40
Mytra cur in manu collisa dulciora sentimus. quam integra 2.524.20
Myrti nigra. cur fronde sint frequentiore. quam albae 2.516.40
Mycrotorum fructus non conduntur. cur magis. quam folia desuunt 2.525.40
Mycrotonum pexda 2.515.40
Nandi vis piscibus tributa est. & mollibus. & crustatis. & locustis tom.secundo. 3.40
Nanus. vide Pygmii
Naus. vide Pygmii
Nani. vide Pambalones
Nana statura cur homines prouehant 2.487.20. & seq.
Narce. vide Torpedo
Narica piscis. siue hepsetus 2.117.30
Naris.
Naris elephanti. qualis tom.secundo. 19.40. & 2.120.00
Naris elephanti visus tom. secundo. 11.30. 4.0. & 2.134.40
Nares alium & serpentum quales 2.235.10
Nares conceptacula mucoruna 2.447.10
Nares cur cartilagineae 2.235.10
Nares cur geminatae 2.235.10
Nares gressilium vitiparorum cartilagineae constant 2.445.50
Nares Laconicorum. catellorum. JONGIUS. porrectae 2.386.10
Nares longius porrectae valent olfactu tom. secundo. 386.10
Nares mobiles sunt 2.11.30
Nares non sunt aures. sed tantum foramina odorandi 2.69.10. & 2.235.20
Nares permixtis animalibus datae tom. secundo. 69.10
Nares quae inter oculos collocatae tom. secundo. 21.10
Nares ut in hominibus. caeterisque animantibus collocatae. & narium officium 2.324.30. & seq.
Nares vana obducentur. quosdam delibationas pro sua facultate concipiunt tom. secundo. 478.50
Naribus breuissimis homo est 2.468.50
Naribus carent non spirantia 2.135.30
Narium foramina homini litora sunt tom. secundo. 68.20
Naribus penna tentatis cur sternutamentum moueatur 2.589.10. & 20
Naribus profluuium sic sanguine viciato. & ex-

Natura humana omnium communis tom. 2. 458.40
Natura infinitum vitare solet 2.290.10
Natura metaphorice omnis substantia dicitur 2.154.10
Natura nihil frustra facit. nec machinatur. sed ad potius & melius respicit tom. primo. col. 1307.40
Natura rerum quidam terram. quidam aquam. quidam omnia putarunt 1.429.40
Natura viminam assequi est difficile tom. 2. 473.30
Natura constantia non omnia immutabilia 2.668.10
Natura. & non natura aliud ibidem
Natura fieri. ut differat ab eo quod a fortuna 2.437.10
Natura sunt quae causam. & ordinem in seipsis habent 2.110.50
Natura non coequent. excrementum fieri est necesse 2.322.50
Natura primum. vitium est generatione 2. 25.40
Natura quae constant 1.440.10
Natura quae sunt 1.427.50
Natura quae sunt. ut differant ab iis quae non sunt natura 1.427.60
Natura vel arte quae efficiuntur. ratione aliqua sunt 2.374.30
A natura forma & species quarum rerum 1. 430.1
A natura locus 1.302.1
A natura quae inesse dicuntur 2.1004.50
Eorum quae natura. & secundum naturam sunt. nihil ordine vacat 1.521.60
Eorum quae natura sunt. diuisio 1.551.30
Ex natura hominibus morum semina tom. 2. col. 684.1
Præter naturam nihil sempiternum tom. 1. col. 580.60
Quae præter naturam sunt. factu sunt difficilia 2.155.30
Quae præter naturam sunt. hæc omnino aliena 2.444.40
Quid sit natura 1.427.50. & seq.
Quid natura ex numero sit causatum. non quae temere. sed quae alicuius gratia actionem obtineant 1.438.30. & seq.
Quod contra naturam est. id imbecillum est 2.470.50
Quod præter naturam est. laborem dolorum. quae mouet 2.453.10
Secundum naturam quae sunt 1.427.50
Quod secundum naturam est. ordinem habet tom. secundo. columna 373.30
Naturale.
Naturale quod charum cuique est. & suaue 1. 144.40. & 2.146.10
Naturalia alicuius gratia sunt. & sunt tom. primo. col. 439.10
Naturalia omnia aut contraria sunt. aut ex contrariis 1.420.50
Naturalia tam maris. quam fecundiora inter homines superiora & inferiora distinguunt 2.14.1
Naturalis à Mathematico quo pacto differat 1.430.30. & seq.
Naturalis explorator de anima magis quam de materia agere debet 2.207.1
Naturalis historia. siue contemplationis limites quales poni debent 2.203.40
Naturalis scientia an de omni anima agere debet 2.207.10
Naturalis scientia rem à materia abstractam non potest contemplari 2.207.30
Naturalium inferiorum noticia per laborem comparatur 2.212.40
De naturalibus substantiis. partium mortalibus partium immortalibus tom. secundo. col. 212.20. & sequentibus
Naturam quibus componuntur. atque constituunt auctores omnes 2.206.1
Naturam habere quando res dicuntur tom. 2. col. 1314.1
Naturam quae habeant 1.429.1
Naturam quandam immobilem esse tom. 2. col. 1307.40
Naturam rerum quidam terram. quidam aquam. quidam omnia putarunt 1.429.40
Naturam vitam assequi est difficile tom. 2. 473.30
Naturam constantiam non omnia immutabilia 2.668.10
Naturam. & non natura aliud ibidem
Naturam fieri. ut differat ab eo quod a fortuna 2.437.10
Naturam sunt quae causam. & ordinem in seipsis habent 2.110.50
Naturam non coequent. excrementum fieri est necesse 2.322.50
Naturam primum. vitium est generatione 2. 25.40
Naturam quae constant 1.440.10
Naturam quae sunt 1.427.50
Naturam quae sunt. ut differant ab iis quae non sunt natura 1.427.60
Naturam vel arte quae efficiuntur. ratione aliqua sunt 2.374.30
A natura forma & species quarum rerum 1. 430.1
A natura locus 1.302.1
A natura quae inesse dicuntur 2.1004.50
Eorum quae natura. & secundum naturam sunt. nihil ordine vacat 1.521.60
Eorum quae natura sunt. diuisio 1.551.30
Ex natura hominibus morum semina tom. 2. col. 684.1
Præter naturam nihil sempiternum tom. 1. col. 580.60
Quae præter naturam sunt. factu sunt difficilia 2.155.30
Quae præter naturam sunt. hæc omnino aliena 2.444.40
Quid sit natura 1.427.50. & seq.
Quid natura ex numero sit causatum. non quae temere. sed quae alicuius gratia actionem obtineant 1.438.30. & seq.
Quod contra naturam est. id imbecillum est 2.470.50
Quod præter naturam est. laborem dolorum. quae mouet 2.453.10
Secundum naturam quae sunt 1.427.50
Quod secundum naturam est. ordinem habet tom. secundo. columna 373.30
Natura ab Empedocle 2.208.20
Natura aliquatenus gignere potest siue mare in auium genere 2.300.50
Natura bifariam dicitur 1.425.50
Natura bifariam frequenter intelligitur. & pro materia. & substantia tom. secundo. col. 207.1
Natura. causa. quintus prioris. modus tom. 1. 36.30
Natura contemplanda respectu plurium tom. 2. 241.50
Natura cuique rem tribuit. qua uti possit tom. 2. 275.40
Natura a demonia est. non diuina tom. primo. col. 909.20
Natura duplex. altera ut materies. altera ut forma 1.459.40
Natura & Deus nihil faciunt frustra tom. 1. 556.60
Natura contra. quam loca & tempora se habent tom. secundo. columna 436.30. & col. 497.50
Natura cuique mores in seminare potest. & ut gere vt vinum 2.568.30
Natura etiam praue omnia facit 2.475.40
Natura excrementis suis commodè abunant 1. 242.50. & col. tom. col. 261.20
Natura sine semper quarit 2.290.30
Natura

In Naturalibus rebus quo pacto sic necessitas 1.440.40. & seq.
Quod ad naturalem scientiam pertineat determinabile de infinito 1.447.20. & seq.
Quod Naturalis ex omnibus causis differat 1. 473.40. & sequen.
Quod oporteat Naturalem causarum expositio nem facere. & quot sint. & quae sint tom. primo. columna 432.1. & sequentibus
Nauis. & Nauigium.
Nautalis potentia quanta & qualis esse debeat 2.880.50
Nauibus degentes quauis in aqua. cur coloratiore quam in paludibus tom. secundo. col. 1umna 497.1
Nauibus hyberno ventos dat terra secundos. & c. cur dici soleat 2.557.20
Nautis gubernaculum in extremo nauigio cur rautas vires habeat ab exiguis hominis viribus. & paruo remone 2.1481.50
Nautem cur maximè moueant remiges qui in medio nautis 2.1481.30. 40
Nauigia cur onustiora in portu. quam in alto esse videantur 2.534.1
Nauigia in mari quieto cur interdum repente absorbentur 2.534.10
Nauigia cur repanda ferantur. cum desolatantur à vertigine 2.535.10
Nauigia quare celerius feruntur quanto antenata sublimior fuerit. iustem velis. & vento eodem 2.535.10
Nauis quare mouetur sudantibus. si vel aqua. vel flatu refrigerentur 2.428.20
Nauta conchar species 2.58.20
Nauta Polypus. vide Polypus nauta
Nauta virtus propria 2.788.50
Naurarum abundantia vbi necessaria tom. 2. col. 881.1
Nebula quid tom. secundo. columna 1.461.50
Necessarium.
Necessarium in quibus sit 2.932.20
Necessarium latius syllogismo patet tom. secundo. col. 126.50
Necessarium non contingit aliter & aliter se habere 2.1308.1
Necessarium omne. molestum tom. secundo col. 1002.50
Necessarium propriè est. quod simplex est 2. 1314.60
Necessarium omne. triste 2.374.30
Necessarium quot modis dicatur 2.1314.10. & sequentibus
Necessarium. siue quo non contingit viuere 2. 1314.20
Necessarium. violentum 2.1314.30
Necessarii & contingentis mistio in prima figura 1.105.10. & sequentibus
Necessarii & contingentis mistio in secunda figura 1.109.10. & seq.
Necessarii & contingentis mistio in tertia figura 1.112.1. & seq.
Necessaria ea sunt. quae ut fiant. arbitrii nostri non est. sed tanquam ex diuina quadam. aut humana necessitate omnino sunt tom. 2. col. 1192.1
Necessaria iuxta similitudinem quadratenus 2.1314.40
Necessarium quorundam expositio ad considerationem veritatis de loco. vide licet quot modis dicitur aliquid esse in aliquo. & vtrum aliquid possit esse in seipsis & solutio quorundam. quae prius fuerit dubitata tom. primo. col. 458.50. & seq.
De Necessario. & Thest terminorum tom. primo. col. 127.20. & seq.
Necesse

I N D E X.

Percibus vox ante pugnam tom. secundo, col. 21.60
Perdix colorem mutat 2.1520.60
Perdix venator 2.1767.1
Perciditur commodum porrum tom. secundo, col. 486.40
Peregrini in civitatem alicubi amrahuntur 2.791.10
Peregrini Byzantio expulsi 2.837.40

Perfectum.

Perfectum quid 1.581.50
Perfectum secundum virtutem & secundum vitium 2.1323.50 & seq.
Perfectum nihil quod sine careat tom. primo, col. 453.1
Perfectum secundum finem 2.1324.1
Perfectum à perfectioni nasci solet tom. secundo, col. 315.20
Perfectum in superantia consistit tom. secundo, col. 393.40
Perfectio & habitus 1.328.1
Perfectiora animalia quæ 2.315.10
Perfiratione cur cetera membra pleniora eadem, ventem autem soleat extenuari 2.451.50
Pergerentes necesse esse, aut ad aliquod deveniamus quod sit immobilet quod moueat se ipsum 1.528.10 & seq.
Periander Ambraciæ tyrannus quæ ex causa delectus 2.851.40
Periandrus tyrannus 2.858.50
Pericles in quibus salaria indixit tom. secundo, col. 783.40
Pericles Areopagi consilium inhibuit ibidem.
Periculum quid 2.1130.30
Periodus quid 2.1169.30
Periodus supina 2.1169.50
Periodus ex membris constans qualis ibidem.
Peripetia quid 2.1124.150
Periti officium quod 2.203.30
Periti ab imperiis arguuntur tom. primo, col. 375.50
Peritus quis 2.1241.30
Permutatio in omnibus ab initio tom. secundo, col. 755.50
Permutatio per annum vnde, & quomodo 2.756.10
Permutatio antequam nummus esset, fuit 2.666.30
Perina quæ 2.45.1
Perinae, & culinae ius defunt, quibus erura, & brachia 2.45.40
Perionies ex nimio humore consistunt tom. 2.424.50
Perionibus quare profit aqua, tam frigida, quam calida ibidem.
Perionies quare frigus tollit & facit tom. 2.424.60
Perisæ accipiter, palumbarius, & stellaris differunt 2.185.1
Peroratio 2.1184.10
Perfarum regis in Medos, Assyriisque violentia 2.802.20

Perfe.

Per se & necessarii sunt, quæ sub scientiam simpliciter cadunt 1.178.40
Per se esse quid, in ratione quid tom. secundo, col. 178.10
Per se in existantia necessariè competunt tom. 1.180.40
Periphetum quid 1.809.30
Periphetitas quid 1.864.30
Periphetas hi maximè, qui perturbacionibus affecti sunt 1.1246.30
Periphetas qui 2.695.30 & seq.

Perturbaciones iræ & cupiditatum, furencibus similes faciunt 2.838.50
Pestilens morbus piscibus nullis incidit tom. 2.161.20
Pestis facile inferitur uis, qui depravato sunt habitus 2.414.50
Pestilens genus omne quare velox in arripiendo 2.459.1
Phaethon stella 2.1459.20
Phanon 2.1459.10
Phager piscis propter lapidem capit, maxime algore infestatur 2.160.20
Phæon color 2.1512.40

Phalantia.

Phalangi inimicatur ichneumon tom. secundo, col. 169.20
Phalangij aranei ubi pariant 2.100.1
Phalantia à suis fecibus interficiuntur tom. 2.100.10
Phalangia coeunt, & ex sui generis animalibus oriuntur 2.298.20
Phalangia diu viuunt sine cibo tom. secundo, col. 150.30
Phalangia quomodo coeunt 1.82.1
Phalangiorum in genere feminæ maiores suis maribus 2.76.1
Phalangiorum procreatio vnde tom. secundo, col. 94.10
Phalaris avis circa aquas, & amnes versatur 2.149.50
Phalæx Carthaginensis legislator tom. secundo, col. 771.20
Phalerica piscis membradas gignit tom. secundo, col. 118.1
Phanacia quod dicunt non in manu habent 2.1005.30
Phantasia quid 2.827.50
Phantasia ab affirmatione & negatione aliud est 2.837.10
Phantasmatum veluti sensibilia sunt, sed sine materia ibidem.
Pharmacopolæ, id est pigmentarij tom. secundo, col. 150.30
Pharfalia equa, vide Iusta.
Pharfalus vrbs 2.842.40
Pharfalia pulueratrix 2.201.30
Pharfalia pediculus intereunt nisi se puluerent 2.102.1
Phasianorum oua punctis distincta 2.105.20
Phasius fluuius 1.709.30
Phedol infula 2.1561.1
Pherecydes de principio primo non fabulosè discitur 2.1433.60
Phialia martis securum 2.1173.50
Phidias sculptor lapidum 2.878.30
Phidias simulacrum artificiosum 2.1469.30
Phidra Lacedæmoniorum vitiosa 2.779.1
Phidon Corinthius legislator 2.769.60
Philiæ gemma carmina 1.910.30
Philonon 2.1174.1
Philemon histrio 2.1174.60
Phylippus Comicus 2.789.20
Philoctetes 2.694.1
Philonus 2.12005.30
Philonus & Diocles sepulchra apud Thebanos 2.784.20
Philonus Corinthius Thebanorum legislator ibidem.

Philosophia.

Philosophia veritatis scientia 1.1287.50
Philosophia alia prima, alia sequens tom. secundo, col. 1299.20
Philosophia prima circa quæ versatur tom. 2.1381.50 & seq.
Philosophia prima circa separabilem, & immobilem 2.1389.50
Philosophia prima quatenus circa ens, & vnam 2.1383.20

Philosophia prima quatenus vna de ente considerationem habeat 2.1385.1 & per totum tractatum.
Philosophia primæ consideratio 2.1331.30
Philosophia speculatiua tres 2.1331.40
Philosophia speculatiua finis, veritas tom. 2.1285.30
Philosophia & Dialectica quid differant tom. 2.1300.20
Philosophia mentem ducem natura omnia pectrauit 2.1457.30
Philosophia molestiarum remedium tom. 2.772.20
Philosophia opus ad ortum 2.892.10
Philosophia ingenia, causis intelligens, mirè iucunda 2.122.60
Philosophia practica finis opus 2.1285.30
Philosophi est de dignitate & substantia speculati 2.1500.60
Philosophandi studium propter fugam ignorantia 1.1271.70
Philosophus quodam modo fabularum administrator est ibidem.
Philosophus est, omnibus de rebus considerare 2.1299.60
Philosophi est, substantiarum principia, & causas tenere 2.1298.60
Philosophi priores, Dialectices expertes fuerunt 2.1278.1
Philosophus etiam de principijs syllogisticis considerat ibidem.
Philosophus naturalis à mathematico quid differat 1.430.30
Philosophorum priscorum simplicitas tom. 2.1177.10
Philosophus ab oratore cur differre putetur 2.508.60
Philosophi Thebanis præfuerunt 2.1132.20
Philosophantes sine virtutis actione agrois terga medicum inobedientibus similes tom. 2.619.60
Philosophandi omne studium, & vile, & civile, est tranlatum Socratis philosophi temporibus 2.203.40
Philosophi cogitatio qualis 2.508.1
Philosophus quæ nouit, & ubi versatur tom. 2.573.30
Philoxenus poeta 2.1331.10
Philozenus virtutis guttur optabat tom. secundo, col. 1015.1
Phleus graua apibus vnde cera accipitur tom. 2.194.10
Phocæ caprus coagulum vomit, efficax epilepticis pharmacum 2.1545.30
Phocæna pontum subit victus, & partus graui 2.155.50
Phocæna partus, & ubi nascitur tom. secundo, col. 114.20
Phocylides 2.821.10
Phocænae 2.592.20
Phoenices quomodo capiunt pisces marinos 2.61.30
Phoenices vnde dicitur 2.1553.30
Circa Phœnicem pisces capiuntur multo sexuum aspectu 2.80.40
Philonus 2.180.10
Phoicis oarura
Pholis piscis mucore suo quasi cubili quiescit 2.186.50
Phoxini oua sine coitu consistunt tom. secundo, col. 112.20
Phrenes vnde dicitur 2.254.40
Phrygia harmonia tom. secundo, col. 903.10 & col. 906.20
Phrynicus, carereq; eius ætatis musici, cur mulandi potius scientiam exercuerint tom. 2.514.50
Phuca piscis 2.1150.50
Phycos purgamentum maris Pontici, quo pisces, & ostrea nutriuntur tom. secundo, col. 116.1

I N D E X.

Physica.
Physica sapientia quadam, sed non prima 2.160.10
Physica speculatiua facultas est 2.1330.40
Physica definitiones cum materia reddenda 2.1382.30
Physica hypothesis est, naturam principium motus esse 1.524.10
Physica nec actiua, nec factiua est 2.1330.30
Physica scientia à practica, & effectiua diuersa 2.1382.20
Physica circa res materie non expertes tom. 2.1550.60
Physica quatenus consideret 2.1385.50
Physica consideratio quid à Mathematica, Medica, & Metaphysica differat 2.1785.10
Physica temporibus Socratis deficit tom. secundo, col. 208.20
Physica aufcultatio tom. primo, col. 413.1 & per totum tractatum.
Physica aufcultationis scopus tom. primo, col. 413.1 & sequentibus

Physiognomonia.

Physiognomonia quid 2.1525.70
Physiognomonia facultas 2.1522.40
Physiognomonia regular 2.1526.1
Physiognomonia, hominis potius quam animalium signa conueniunt 2.1524.40
Physiognomon ex quibus generibus signa capiuntur ibidem.
Physiognomonia quibus modis exercere liceat 2.1523.50
Physiognomonum priscorum disciplina diuersa 2.1523.40
Physiologia circa magnitudines morum temperaque versatur 1.446.30
Physiologi est de infinito determinasse ibid.

Pica.

Pica carcos parit pullos 2.375.50
Pica quot oua parit, & alia eius natura tom. 2. col. 178.40
Pica voces plurimas commutat ibid.
Picæ quidam à pica aut denominant tom. 2. col. 137.20
Picæ cur incorrupte valeant edurare tom. 2. col. 532.30
Pice cornua bouum gregalium quare illustuntur 1.169.1
Pice cornua bouum iuniorum illustra fuerint, pedum dolores non sentiunt tom. secundo, col. 152.20
Pictores quare summa pallida, mare carulescens, & lacus candidos pingunt tom. secundo, col. 555.30
Pistor quid primum agit in pingendo tom. 2. col. 330.10
Pictores conchis truntur 2.99.10
Pictura veteres rudes 2.473.40
Pictura, statuaque turpes prohibendæ tom. 2. col. 896.10

Picus Martius.

Picus Martius amygdalum tertio iestu perdit 2.176.50
Picus arboris excuando sternit ibid.
Picum Martium totos stipites tundendo perficitur 2.1540.50
Picus Martij tria genera 2.176.40
Picus Martij lingua maiuscula 2.176.40
Picus Martij natura 2.174.50 & seq.
Picus Martij nidulatio, & pastus tom. secundo, col. 176.50
Pietas ciconia, & meropum in parentes tom. 2.178.30
Pietatis in parentes fructus miraculosus tom. 2. col. 1476.20

Pifer, harpa, & miluus amici 2.170.40
Pigargus aquilæ species 2.182.50
Piger genus aquilæ 2.180.10
Pigmenta nonnulla quare moucant sudores facidos tom. secundo, columna 417.30

Pilus.

Pilæ malum quid, & quando accidit mammis mulierum 2.1.50
Pilos quæ habeant tom. secundo, col. 46.40 & 386.40
Pilosæ sunt omnia quadrupeda vniuersa tom. 2.20.60 & seq.
Pili congeniti & postgeniti 2.47.40
Pilo capite cui maximè homo sit tom. secundo, col. 474.40
Pili hominis parum simul, parum postea gignuntur 2.47.40
Pili hominum alius inharere 2.469.10
Pilorum ad radicem lenius lumor 2.48.10
Pilos semper augeri 2.331.1
Pilorum natura hirsilis est 2.47.1
Pili quibusdam in morbis crescunt tom. secundo, col. 48.20
Pili exigui hominis nisi in capite 2.21.1
Pilos cur hominis pars prior posteriore, animalium contra 2.475.30
Pili in senectute, & defuncto augetur, & densescunt 2.48.30
Pili in uento mulieris non prodeunt tom. 2. col. 47.50
Pili neque spadones, neque mulieres redundant 2.472.50
Pili oppletæ alæ, & pubes hominis tom. secundo, col. 21.1
Pili palpebrarum non plus iusto nascuntur 2.48.10
Pili in bacca & sub pedibus vni lepori tom. 2. col. 49.1
Pilosior homo ætate prouecta tom. secundo, col. 386.50
Pili defectus augentur, sed nasci nequeunt 2.331.10
Pilositas circa ventrem loquacitatem significat 2.1525.50
Pilosus homines libidinosi tom. secundo, col. 375.10 & 448.40
Pilorum differentia vnde eueniant tom. 2. col. 46.40
Pili in hominum genere per ætates discrepant 2.386.40
Pili ex morbis canis 2.47.30
Pili operi celerius canescunt 2.391.20
Pili canescunt ex parte sui postrema tom. 2. col. 47.20
Pili palpebrarum lentissime canescunt tom. secundo, col. 48.10
Pilos quibusdam canisse ægrotantibus, nigrescere cum valetudine restituitis tom. secundo, col. 330.30
Pili ex viligine canescunt 2.47.30
Pilorum color in senectute mutatur tom. 2. col. 47.20
Pili vericolores cutem mutant 2.48.20
Pili ex morbo, aut ætate, aut natura albi, differunt 2.392.20
Pili colore cum cute morant 2.332.20
Pili ex locorum varietate variantur tom. secundo, col. 46.60
Pili sunt nigri homines albi 2.391.40
Pili cili celerius quam nigri canescunt tom. 2. col. 391.10
Pili rufi cur nonnunquam diu maneant in corpore 2.1520.30
Pili duri qui 2.387.60
Pili molles qui 2.46.60
Pili rigentium cur eriguntur 2.461.40
Pili imbecilli 2.459.50
Pilus quare nunquam fradum reddit odorem 2.469.30

Pili

I N D E X.

Piscis nullam habentes vesicam qui tom. 1. secundo. col. 472. 60
Pisciculi fecundissimi 2.124.40
Pisciculi in Helleponto quo nutriuntur tom. 2.116.71

Pituita.

Pituita excrementum 2.445.40
Pituita frigida 2.419.40
Pituita salia quibus cohaerent naturis 2.448.30
Pituita excrementum alimentum primi tom. 2. col. 30.40.10

Planta.

Planta creata propter animal tom. 1. col. 755. 75. & 156. 1.
Plantae generatio duo requirit, materiam & locum 2.157.10

Plantarum principium anima quaedam tom. 1.796.50
Plantae quare vivere dicuntur 1.800.60
Plantae spiritum habeant 2.159.40

Plantae in arena cur non fiant tom. 2. col. 157. 60.
Plantarum mater terra, Sol pater 2.156.20
Plantarum ex terra generatio qualis 2.157.20

Plantarum, Anima, vita, sensus.
Plantae vivunt, & aluntur tom. 1. col. 969. 50
Plantarum genus primum ab animalium

Plantarum quae sponte oriuntur constructio cui similis est 2.356.40
Plantarum radix vim obtinet oris, & capitis 2.275.20
Plantis non est sexus 2.130.30

Plataea gregalis 2.155.1
Plataea migrans de Strymone ad Istrum, prolemque ibi faciunt 2.154.10
Plataearum volutus ibidem.
Plataearum stantium pastus 2.177.1

Poetae historia sapientior, & praestantior quare Poetae ad duabus causis origo 2.1235.40
Poetica etiam est vel versu ingenij viti, vel furore perciti 2.1246.30

I N D E X.

Poetae ut vniuersale considerare debeat tom. secundo, col. 1246. 40
Poetae secundum metrum appellantur tom. 2. col. 1234. 30

Poena.
Pana & vltio quid differant 2.110.60
Poena medicamentis quaedam 2.618.50

Polypus qualis & conomus 2.187.20
Polypus haura 2.188.1
Polypus in sicco exit 2.187.60

Polypus quando coit, parit, & laeret tom. secundo, col. 84. 40
Polypus seprio caret 2.227.30. & 264. 20

Pomilio quid tom. secundo, columna 274. 40
Pomilionibus somniculosi sunt 2.396.30
Pomilio, vide Pygmaeus

Pontus quare in lacus speciem transit tom. 2. 33. 20
Pontus cur aestus, & frigora inuentus fiant 2. 544. 60
Pontus neque mollia, neque restacea animalia 2.165.20

Poetae vniuersale considerare debeat tom. secundo, col. 1246. 40
Poetae secundum metrum appellantur tom. 2. col. 1234. 30
Poetae ut vniuersale considerare debeat tom. secundo, col. 1246. 40

Poetae vniuersale considerare debeat tom. secundo, col. 1246. 40
Poetae secundum metrum appellantur tom. 2. col. 1234. 30
Poetae ut vniuersale considerare debeat tom. secundo, col. 1246. 40

Poetae vniuersale considerare debeat tom. secundo, col. 1246. 40
Poetae secundum metrum appellantur tom. 2. col. 1234. 30
Poetae ut vniuersale considerare debeat tom. secundo, col. 1246. 40

Poetae vniuersale considerare debeat tom. secundo, col. 1246. 40
Poetae secundum metrum appellantur tom. 2. col. 1234. 30
Poetae ut vniuersale considerare debeat tom. secundo, col. 1246. 40

I N D E X .

De Republica Platonis, & quæ Socratis secundum Republica dicatur tom. secundo, column. 768. 40. & seq.
De Republica Phalaræ, quæ & Carthaginensium 2.771.10. & seq.
De Republica Hippodami, & Milefiorum 2.773.30. & seq.
De Republica Lacedæmoniorum tom. secundo, col. 776.1. & seq.
De Republica Crætenfium 2.779.40. & seq.
De Republica Soloniæ & variis institutibus Republicæ. 2.782.10. & seq.
Resuscitatio corporum quomodo fieri solet 2.506.50. & seq.
De Resurrectione opinio Platonis atque Peripateticorum 1.677.1. & seq.
Retikulum in multientibus animalibus 2.473.20
Retikulum in ventre cornigerorum, & altera maxilla dentatorum 2.33.10
Retikulum, vna ex ventribus multiuentium 2.257.10
Reuictio quid 1.373.30
Reo cur dexter apud iudicem locus datur 2.564.20.30
Reo & accusatori si suffragia pari numero fuerint, Reum vincere sanctum est tom. 2.564.30.40. & 2.587.3
Rhamnus redditur odorator, si vis deubuit 2.491.40

Rhetor. & Rhetorica.

Rhetor & Dialecticus quibus argumentationis generibus utatur 2.1091.20
Rhetorica dialectica, & politica germen tom. 2.1091.10
Rhetorica & Dialectica quid ab alijs partibus differant 2.1123.40
Rhetorica iudicij causa est 2.1123.10
Rhetorica quid sit, quod eius subiectum, quomodo se ad Dialecticam habeat, & ex quibus rebus principalibus oratio conficiatur tom. 2.1090.20. & seq.
Rhetorices antiqua præcepta, non item Dialectice 2.1094.30
Rhetorice artis vis improbabilis cognitione 2.1087.50
Rhetorice & Dialectice omnes participes aliquatenus 2.1087.30
Rhetorice officium 2.1090.1
Rhetorice utilitas 2.1089.20
Rhetorice ad nullum genus determinatum alligari 2.1090.30
Rhetoricum probabile quid differat à dialectico 2.1091.60
Rhetorica ad Alexandrum Regem tom. secundo, col. 1189. 1. & indeque
Rhetoricorum ad Theodectem liber primus 2.1087. 1. & indeque.
Rhetoricorum ad Theodectem liber secundus 2.1113. 1. & indeque.
Rhetoricorum ad Theodectem liber tertius 2.1119. 30. & indeque.
De Rhetorice partibus tom. secundo, column. 1159. 40. & seq.
Quod Rhetorica & Dialectica de eisdem sint, quodque qui ante Aristotelem de Rhetorica scriperunt, non recte tractauerunt, & de Rhetorice utilitate tom. secundo, columna 1082. 20. & seq.
Rhinobala ex squatina & raia gignuntur tom. 2.1141. 1. & seq.
Rictus propus canibus

Riderc. & Rictus.

Ridemus cur continet, si quis locum alarum moueat 2.189. 10
Ridentes cur vocem grauem, si tenes acutum mittunt

Roris & pluuie differentia 1.705.20.30
Rosa.
Rosa spinosa natura est 2.492.40
Rosa odor semper suauis 2.491.10
Rosa, quibus umbilicus asper, quare suauis olens, quàm quibus lenis 2.491.40
Rosa sibi similes remanent in odore conuulsa 2.495.40
Rosarum folia ut colores mutant 2.1128.10
Rosaceum odore non commutatur 2.495.40

Rostrum.
Rostrum auium os tom. 2. col. 28. 40. & eod. tom. 2.39.50
Rostrum auium pro labris, & dentibus tom. 2.239.50
Rostrum auium pro maxillis 2.239.20
Rostrum nonnullis auium quare ferratum 2.240.10
Rostrum natura 2.46.10
Rostrum varietas in auium pro usu, & auxilio 2.239.50
Rostrum osseum, & arcum habent aues & quare 2.235.30.40
Rostra auium differunt victus ratione, & quomodo 2.281.60
Rostra auium maiora in senecta redduntur 2.48.40
Rostra igne molliuntur 2.32.30
Rostra vnde gignuntur 2.331.60
Rostrorum color 2.150.10
Rostra auium proxima ossibus, & quare data 2.229.10
Rostrum origo 2.229.10
Rubedo sanguinis concursus est tom. secundo, col. 4. 63. 40
Rubeola auium vermibus alitur tom. secundo, col. 148. 70
Rubeola & Rutililla in uicem transeunt, & ratio 2.261.10

Rubelio piscis.
Rubelio piscis pelagicus 2.195.29
Rubelionis super sexu ambigitur 2.111.50
Rubelionum in genere nullus est mas visus, sed femina: omnes fatu plene visuntur tom. 2.327.1
Rubelionibus est quod pariat, sed mas deest 1.76.1
Rubelionibus inter auuatilia accidit conceptus sine mare 2.340.20
Ruber piscis an vuluam habeat 2.347.1

Rubeta.
Rubeta apes interimit 2.193.10
Rubeta denoratur à Bureone 2.169.40
Rubeta vermiculos petit 2.148.50
Rubeta exiguus lien 2.313.30
Rubeta: tenuer videtur 2.256.10
Rubeta: quid instabile credium parti superioris, ut Echinis 2.265.40
Rubetarij accipitres 2.181.1
Rubicilla vermiculis alitur 2.148.60
Rubigo arborum humore calido, alieno que consistit 2.550.40

Ructus.
Ructus ratorum se diu olent 2.493.60
Ructus ventriculi affectus 2.582.70
Ructus ventriculi exspiratio est 2.584.10
Ructus quando fit 2.489.40
Ructus vnde moueri solet 2.473.10. & quibus 2.495.40
Ructus & quibus non 2.495.40
Ructus eum magis dormientibus quam vigilantibus accidit 2.484.40

I N D E X .

Ructus sternamento quare sedari nequeat tom. 2. col. 682. 50
Rufi celerius quam nigri canescunt tom. 2. col. 391. 10
Rufitas pili imbecillitas 2.541.50
Ruga cutis contractiua est, 2.541.50
Ruminare.
Ruminant quæ animalia tom. 2. column. 33. & 2.20.240
Ruminantia non rulant 2.473.20
Ruminantia omnia coagulata habent, tom. 2. col. 54. 10
Ruminantibus lac & copiosius, & caeco villis mulgetur 2.54.50
Ruminantibus ventres multi tom. 2. column. 257.1
Ruminare quæ dicuntur, & quare tom. 2. column. 257.40
Ruminat camelus in ore cornigerorum, tom. 2. 257.3
Ruminat inter pisces scarus 2.257.40
Ruminat scarus solus piscium 2.34.30
Quæ rumpuntur, crepitum mouere solent tom. 2. col. 483.40
Rupes auis vicinat apud mare 2.149.10
Rusticus quis 2.613.40
Rusticitas quid 2.537.50
Ruta.
Ruta cur fascinationis remedium tom. 2. col. 39. 20
Ruta cur fortidos sudores moueat tom. 2. col. 427. 30. & 2.526.1
Ruta quam ob causam insecta in ficum, pulcherima, plurimaque proueniat, tom. 2. column. 513. 10
Ruta ubi inferitur 2.537.50
Rutæ odor insectis serpentibus tom. 2. column. 173. 50
Ruticilla, & Rubeola in uicem transeunt tom. 2. column. 201. 10
Sacerdotes.
Sacerdotis Iouis Hoplosmij interitus tom. 2. column. 255. 1
Sacerdotum Palladis oblatio constituta tom. 2. col. 107. 40
Sacerdotes, & ædici 2.872.1
In Sacerdotes & magistratus civium multitudine diuisa est 2.887.40
Sacerdotium comessationum locus, 2.887.40
Sacer piscis.
Sacer æstate parte 2.119.10
Sacer, vide Authias.
Sacer pisces gregales sunt 2.171.70
Sacer serpents descriptio, & natura tom. 2. col. 466. 50
Sacrificium.
Sacrificium capre 2.167.50
Sacrificia in præsentem statu feruanda esse ut probetur 2.1193.40. & seq.
Sacrificia sacerdotum requiruntur tom. 2. col. 304. 10
Sacrificiorum sumptus 2.1131
Sacrificiorum sumptus minuendos ut probetur 2.1194.20. & seq.
Sacrificali, æditi, ac custodes sacrarium pecuniarum 2.872.10
Sacrilegium Menalopi 2.118.20
Sacrorum cura quibus demandanda tom. 2. col. 88. 4. 0
Sæuus & humanitas est, qui violentius prorumpit 2.229.50
Sagacitas, & Sagax.
Sagacitas de quibus 2.681.50
Sagacitas, & bona intelligentia idem tom. 2. col. 681.50
Sagacitas, & prudentia non idem 2.681.40
Sagacitas & scientia, & opinio, non idem tom. 2. col. 681.40
Sagacitatis & prudentiæ discrimen tom. 2. col. 681.40
Sagacitatis hebetudo contraria tom. 2. column. 681.40
Sagax quis 2.682.10
Sagaces boni sunt, & intelligenter tom. 2. col. 681.50
De Sagacitate 2.681.40. & seq.
Sagittæ in aere aded igniuntur, ut ipsum plumbarum, quod est in ipsis liqueat tom. 2. column. 583. 50
Sal.
Sal citè dentium stuporem tollere potest tom. 2. col. 420. 60
Sal cur eadem magnitudine, quæ medico igni ingestus, crepat, si nimio iniectis igni, vel nihil, vel minus crepabit 2.487.10
Sal cur eliquari ocyus aqua salsa, quàm dulcis possit 2.537.50
Sal emicare potest, inde sale confecta incorrupta feruimus 2.527.20
Sal eriguitur cur ocyus crepat, & exilit, vehementius autem, qui plenior tom. secundo, column. 486. 60
Sal grauior quàm aqua 2.527.29
Sal igni ingestus, cur crepitum mouere solet 2.485.40
Sal parum humoris intra se continet, 2.682.10
Sal quo humore soluatur 1.769.40
Sal raris potius officium est 1.769.50
Saltem indurat ignis 2.436.40
Sale acetosæ ve qui perfricandum censeant, inflammationes tollere volunt tom. secundo, col. 463. 30
Sales alij aquæ, alij terræ plus habent. Et de portione horum in mistis cæteris 1.769.50. & seq.
Sales humor cum mouetur, dulcius redditur 2.539.20
Saltum graue est tom. 2. column. 537. 40. & 2.539.10
Saltum quàm dulce calidius 2.539.20
Salis humores quare non sunt frigidi, ut dulces 2.535.40
Salsamenti odor quædo nobis suauis tom. 2. col. 562. 30
Sallago 1.722.30
Salto succo inest aliquid pinguis tom. 2. column. 535. 50
De Salsedine maris opinionibus, quomodo ea gignatur, vnde fontes, ac flumina diuersos sapores habeant, ac colores tom. 2. column. 721. 1. & sequentibus.
Salamandra in igne non abscuritur, sed ignem extinguit 2.96.10
Salax.
Salax genus animalium, & genialis feminis copiosius effundens, ocyus sensat, & quare 1.942.5
Salax minimè inter mares bos est tom. 2. col. 1244. 40
Salaces mares celerius senescunt in hominum genere 2.144.50
Salaces quare hi sunt, quibus pili palpebrarum deiciunt 2.445.50
Salaces sunt hirti homines 469.60
Salaces, vide etiam Libidinosi
Salacissimum omnium animalium tum matrum, tum formidarum, equus est, homine 2.22.10

Sanguis

Sanguis aded ferens, ut nonnulli sudore cruento exundant 2.51.60
Sanguis Aegithi & flori misceri non potest tom. 2. col. 170. 40
Sanguis alimento est corporibus 2.477.20
Sanguis ad carnis viuz & incorruptæ vulnus quodlibet effluit 2.51.20
Sanguis arrior, quibus parum carnis, & rubentior, quibus multum 2.50.10
Sanguis bubali spissatur 2.44.30
Sanguis calidior agitatus, sentiendi officium intercepti, atque refringit 2.230.50
Sanguis calidus est 2.460.20
Sanguis calidus & humidus semper est quantum in corpore animalis continetur tom. 2. col. 512.0
Sanguis capitis qualis 2.127.10
Sanguis ceruorum, & leporum, ut spissari solet 2.44.30. & 2.51.20
Sanguis deficit quoties cibus non ingeritur, quoties ingeritur, augetur, tom. secundo, col. 221. 40
Sanguis dilutior, frigidior est, nec durefcere potest, qui autem terrenus est, nimirum equi, cum humor euaporatur tom. secundo, col. 222.10

I N D E X.

Sanguis dilutus, morbosus 2.464.10
Sanguis dormientibus deserit partes exteriores.
Sanguis qui se excrementis cerebri immiscuit,
quasi in sanem degenerat tom. secundo, col.

Sanguis quare conceptaculum habet tom. 2.
Sanguis qui se excrementis cerebri immiscuit,
quasi in sanem degenerat tom. secundo, col.
Sanguis quomodo calidus 2.219.50. & cur hu-

Sanguinis mīsto ex flexu interiore brachij
dextri, quare dolores iecoris leuat tom. se-
cundo, col. 4.120
Sanguinis origo & principium cor tom. secun-
do, col. 2.45.30. & tom. secundo, columna

Saniam continent nonnulla fibræ 2.44.10
Sanitas.
Sanitas bonum tomo secundo, col. 1100.30
Sanitas corporis virtus tom. secundo, col. 1098.
40. & 2.1100.40

Sapiendam virtutem esse probatur tom. 2. co-
lum. 946.10
Sapientia deterior prudentia 2.946.10
De sapientia 2.678.30. & seq.
De sapientia atque prudentia viticitate tomo
secundo, columna 682.50. & sequentibus.

test 2.459.10
Scamander: amnis fluvius oves reddere creditur,
& quare Xanthus ab Homero dictus tom. 2.
secundo, col. 49.1
Scammonea magis alium soluit 2.422.40
Scammonea quare ventrem inferiorem movet
2.422.40

Saxatilia.
Saxatile genus piscium omne apud Cretam in-
fulam satis pinguefcit
Saxatiles coniugium mares cum feminis con-
duntur, quomodo & fecundare solent tom.
secundo, col. 157.20

INDEX.

ex eodem semine nasci possunt... do. colum. 309.12...

Siccitas, & Siccum.

Siccitas à vitæ longè remota est... do. col. 315. 30... Siccitas totam indurat eam...

Signum.

De signo tomo 2. col. 1. 163. 60. & seq. & 2. 1205. 40. & sequentibus...

Silurus piscis.

Silurus à draconè angue, gurgite parum alto... col. 116. 50. & 2. 117. 10...

Simia.

Simia caudata, vide Cæbus. Simia porcatis. Simia quare neque caudam, neque nates habet...

Similis vltus pedum duplex... De simiarum genere, quod partim hominem, partim quadrupes imitatur...

Similares partes, vide Partes à similaribus partibus tractatus...

Similitudo filiorum cum parentibus in hominum genere... Similitudo parentum non satis probat semen ab omni corporis parte decidere...

Sinciput. Sinciput inter ossa vltimum confirmatur... Sinciput puerorum molle cum nascuntur, ferèque duratur...

Singultus. Singultus à pulmone proficitur... Singultus cuius partis affectio... Singultus cur sternutamento sedari queat...

Sinistra. Sinistra dextris humidiora... Sinistra manus in neutram partem est potens... Sinistra omnia sunt imbecilliora...

Sitibunda vide animalia... Sitientes suavis bibimus, quàm esturientes comedamus...

Sititibus vnde accidere soleat... Sitim cur minus, quàm famem tolerare possumus...

Situs à positionibus dicitur denominatiue... Situs caries & putredo vaporis terreni est... Situs quasi respondens pruina existimatur...

Sobrietas, & Sobrius. Sobrietas quid... Sobrietas comites... Sobrietas officium quod... Sobrietas acris, lasi&que habet humores...

Societas, & Socius. Societas amicabile quiddam... Societas civilis utilitatis gratia constituitur... Societas non sine repatione...

Sol. Sol author rerum procedendarum... Sol, aut spiritus dat primordium generationis... Sol causa flatus, & perturbationis...

Somnia, & Somnium. Somnians quare ea, quæ agimus, aut acturi sumus, aut volumus...

INDEX.

dentur In Societate omni videtur amicitia esse, & iustitiam aliquid... Socii quando sint faciendi... Socii quare derelinquendi... Socii qui faciendi...

Socrates.

Socrates dissimulator... Socrates fuit melancholicus... Socrates virtutes rationes esse arbitrat est... Socrates de incontinentia sententia... Socrates sermones quales... Socrates temporibus vsus definitendi inereuit...

Sodales.

Sodales familiares sunt... Sodales fratricibusque quid debeamus... Sodales lacorum quales in democratia constituantur... Sodales amicitia fraternalis amicitia similis... De Sodalicis amicitia...

Sol. Sol author rerum procedendarum... Sol, aut spiritus dat primordium generationis... Sol causa flatus, & perturbationis... Sol corpora asficcare potest... Sol cum ad ortum perrepat, flatus excipit... Sol in nubem illuxit, cur calidior videtur... Sol cur hominem nigrore afficere potest... Sol cur nunquam in medio celo geminatur... Sol cur planus videtur, cum sit sphericus... Sol flammarum dissimilis... Sol in bruma breuissimas agit distantias... Sol inuenitur iuxta Heraclitum... Sol lactyma ciet... Sol meridie maximè è perpendiculo sese nobis exhibet... Sol noctis eriam tempore Australi regioni propinquus est...

Sol nuda corpora magis, quàm induta calcificat, & quare... Sol oculis occurrens, eos reddit infirmiorem... Sol omnia mouet... Sol parens & author motuum... Sol pedalis apparet, qui tamen terra longè maius est... Sol per quadrilatera profusus, cur circulum formant... Sol quando geminari potest... Sol quò superior fuerit, eò minor vmbra exultabit, minimèque tunc erit, cum Sol super capitata nostra verfabitur... Sol superior, quàm Luna... Sol ventorum auctor, vel Oriens, vel Occidens magna ex parte... Sol ut notius medio remotissimus, sic meridie proximius... Solis calor cur summum adurere potest, ignis non... Solis cursu animata augentur & diminuuntur... Solis duplex cursus... Solis & Lunæ cursus in tribus sphaeris possunt... Eudoxus... Solis figura rectis continetur lineis... Solis lumen ad medium peruenire prius, quàm ad aspectum, aut terram, iuxta Empedoclem... Solis radij quocunque incurrerint circulares apparent, & quare... Solis vmbra exferremur cur tremere videatur... Solis vmbrae extremum cur tremere videatur... Solis vmbrae consideratio... Solis vis quæ albescere facit, & quæ nigrescere... Solem ex humore alimentæ petere ridiculum est existimare... Solem quidam veterum non sub terram, sed circum terram commeari asseruerunt... Sole cur amplius recalcemus, quàm cum mouemur... Sole deficiente cur si quis per cribrum aut frondes, aut inter digitos inspiciat, splendores spectare Lunæ nondum completa incernat... Sole propinquo spiritus mouetur... Sole se attollente cur spiritus & sternuntur, & augentur... De Solis, & Lunæ errantiumque ratione, Calipipi sententia... In Sole nudo corpore quare minimè ambulandum... A Solfistio vtrolibet quare maximè contingit mori per spatium centum dierum... De Solertia... Solida, firmioraque omnia concalefacta vehementius calefaciunt, quàm humida... Solipedæ singulos pariunt... Solita res suavior auribus, quàm insolita... De Solonis Republica... De Solutione apparenti respondentis... De Solutione recta loci... De Solutione recta... De Solutioibus...

Somnia, & Somnium. Somnians inter dormiendum, cur illa videre sibi videntur... Somnians homo maxime omnium animalium... Somnians infantes, sed ferè meminisse possunt imaginum... Somnians quæ animalia... Somnium quando occurrit... Somnia meliora vident, qui sunt instructi virtutibus... Somnia pueris quando accidunt... Somnia quibus mortem aut salutem afferunt... De Somniis & imaginibus liber vnus... Somnus. Somnolenti signa... Somnolentiores hybemo tempore sumus, quàm æstiuo, & quare... Somnolentiores locis palustribus cur effici solentur... Somnus conciliatur nonnullis si legere ceperint etiam inolettibus, & quare... Somnus conciliatur refrigerio... Somnus comitiali morbo similis... Somnus copula quo lammodo & immobilitas sensus est... Somnus ex quarundam lasitudinum genere prodit... Somnus ex respiratione cibi lapsi... Somnus membra reddat grauiora & segniora... Somnus nullis in expurgabilibus... Somnus ortium est anima, tam studiosæ, quàm vitiosæ... Somnus non cuiusvis vnus sensus partis imbecillitas est... Somnus post cibum quare potissimum inuadit... Somnus priuatio morionis est... Somnus quedam vigilæ orbis... Somnus quæ sequitur... Somnus quare accedit magis dextra cubatibus parte... Somnus quare à vino hausto occupeat... Somnus quare in tenebris ocyus obrepit... Somnus quid... Somnus quidam viuendi & non viuendi interliminum... Somnus salutis causa quæritur... Somnus sensus partis affectio quedam... Somnus vitæ otium, non operatio... Somnus vnde, & quibus, & eius generatio... Somnus vt refrigeratio sit, & causa dormiendi à calore ducatur... Somnus vt veniat... Somni causa... Somni causa precipue cerebrum... Somni tempore calor cum sanguine ad ita subterfugit... Somnum non consistere in sensuum vacatione, nullòve illorum vsu, & sentiendi facultate... Somnians quare ea, quæ agimus, aut acturi sumus, aut volumus...

I N D E X.

Substantiarum causa, principia, & elementa quatuor 2.135.20
Substantiarum inferiorum cognitio quare præstantiam scientiæ sibi vendicat tom. secundo, col. 2.12.50

Sudare.

Sudamus magis æstate, quam hyeme, & quare 2.432.10.30.40
Sudamus magis cum non longo interposito tempore sudor euocatur, & quare tom. secundo, col. 4.25.50
Sudamus magis igne per incrementa continua oblato, & quare 2.427.10.20.

Sudor cur eos iuuat, qui se exercent, & laboribus se dederunt 2.433.30
Sudor cur magis parte superiore corporis, quam inferiore erumpat 2.426.20

Sudor.

Sudor an magis mouendus præceteram, an per hyemem 2.428.10.50. & seq.
Sudor capitis cur aut nullum reddat malum odorem, aut minus, quam reliqui corporis 2.426.40.

micæ fitas relinquunt canernas, aliisque migrant 2.453.30
Semen, vide Abdomen ibidem
De iis quæ sunt 2.116.50 & seq.

Supercilium.

Supercilium dextrum magis atro litur, & areatum magis, quam sinister, habetur tom. secundo, col. 2.53.20
Supercilia cur senibus crescant tom. secundo, col. 4.8.10

Sues ab ortu naturæ qui sunt, iidem & muti 2.101.40
Sues cur hybernium pilam non amittunt, vt cætere quadrupes 2.469.1
Sues fame præfatigati pinguescunt tom. 2. col. 1.62.40

Sus.

Sus altero oculo amisso, breui extingui existimatur 2.122.40
Sus ambit, an solipes, an multipedus, an bifidus 2.22.20.20.20.

runctum homines aggrediuntur tom. 2. col. 1.21.1
Suibus in æmna vbi, & quor 2.277.10
Suibus propria vox ad coitum 2.72.10

Sutura.

Sutura caluæ pars serrata 2.14.40
Sutura caluæ inulicri circularis tom. 2. col. 9.30. & 2.44.50
Sutura in calua viri tres sunt, coeuntque in figure triangula (speciem tom. 2. col. 9.30. & 2.44.50)

Superlatio per senectutem immo sic crescant, adeoque hirsuta redduntur, vt non dedundum sit tom. secundo, columna 4.2.10.2.33.20
Superlatio quorum mosum nota habent tom. secundo, col. 9.50

Syllogismus.

Syllogismus ad vniuersale habendus tom. 1. col. 356.40
Syllogismus dialecticus, ex probabilibus colligitur 1.235.20
Syllogismus, id est, ratiocinatio 2.509.50

Supra quædam præstantiam, æque generatur tom. secundo, col. 2.49.60
Superius in hominibus, quid, item inferius tom. 2.114.1. & 2.13.40

Supra.

Supra pars tibiae posterior, & eius natura 2.12.40
Supra carnosissima homini 2.22.1
Supra soli homini carnoseæ 2.27.80

Surditas, & Surditus.

Surditas detrimentum pulmonis est 2.186.1 Surditus

I N D E X.

notatur, sed male volat, nec grati coloris est... Viri qui pomitiones mente deficiunt, & quare... Viri robusti cur vinofi... Viri sunt, qui non nisi feminam procreant, & mulieres, quae non nisi marem: & contra...

Vir. Vir ad annum septuagesimum usque generare potest... Viri ad muliere cur non speciedifferant... Vir calidus & siccus mulieris comparatione... Vir diuus iuxta Lacones... Vir in omnibus vxori dominatur praeter dignitatem...

De virtutibus libellus Sistonis Grynaeo interpretate... De virtutibus libellus alter, Alexandro Chamailardo interprete... De virtutum, ac vitiorum mutua oppositione... Virtutis operatio... Virtus humana non corporis, sed animae...

Viscera cum recentia sunt, colorem sanguineum habent... Viscera mollia nullis... Viscera omnia membranis includuntur, & quare... Viscera omnia in similes fecantur partes, & sunt dissimilata... Viscera parua, quibus multum carnis, maiora, quibus parum... Viscera quae aliquando animalibus defecerunt...

Vita actio est, non factio... Vita actiua hominis... Vita actiua nuae contemplatiuae praefertenda... Vita actiua optima... Vita actiua per se iucunda... Vita actiua proprii vite dicenda... Vita actiua visibus comparata... Vita animalium totius voluptate discrepat...

Vitellus. Vitellus oui, ab albumine, membrana distinguitur... Vitellus oui & albumen naturam habent contrariam... Vitellus oui, pullis pro cibo est... Vitellus oui spissatus frigore... Vitiligo. Vitiligo hominibus morbo est, & eius consideratio... Vitiligo quid... Vitiligo vbi est, cznities quoque est, sed non contraria, & quare... Vitiliginem cur solus homo habet... Vitiliginem habere non possunt, qui nunquam cauefcunt... Vitiliginem qui magis patiuntur... In Vitiligne pili cauefcunt... Vitiligne pili efficiuntur albi... Vitiligne pili omnes ceni sunt...

Vitis. Vitis a vite differt in femine, edendo... Vitis quae capneus dicitur, si nigram uiam tulit, non propterea monstrum facit... Vites quae nimia alimenti copia luxuriant, minus feminis habent, & tunc hircire dicuntur... Vitium. Vitium vnum quodque quid sit... Vitio vnicuique quid sit suum... Vitia corporis, & animi sponte saepe comparantur... Vitia corporis, quae in nostra sunt potestate reprehenduntur: ea vero quae non sunt, non ipse crepantur...

INDEX

Vterus.	Vtraibus contenta inflatis, aut vasis bene operis, cur incorrupta durare possint 2.546.20	Vulua.	Vulua autum qualis 2.37.60
Vterus ad conceptum quomodo preparandus 2.306.10	Vua.	Vulua eorum, quae pedibus priuata animalia in luce edunt, post ouum qualis tom. 2. col. 10. 38.1	Vulua eorum, quae pedibus priuata animalia in luce edunt, post ouum qualis tom. 2. col. 10. 38.1
Vterus locus excrementis feminalibus tom. 2. 304.40	Vua passa terra plus continet 2.538.30	Vulua piscium comparationis qualis 2.415.10	Vulua sita natura propensior ad seum quam remanet, quid aliud opus naturae impedit. 2.24.60
Vterus mulieris vbi concepit, statim se contractit: & ad quod tempus, & quando aperitur 2.137.10	Vuarum acini exigui cur vinacea, vel nulla continent, vel pauciores 2.514.40	Vulua serpentum qualis 2.33.60. & 38.20	Vuluae acetabula quibus sunt haec foeta accrescente diminuantur 2.141.1
Vterus mulieri ad partum vsque, vt plurimum se comprimit 2.374.1	Vux quare tardius referuari possunt tom. 2. col. 10. 495.60	Vuluae pars interior loci & vterus dicitur 2.37.40	Vuluae situs in bipedibus, & quadrupedibus vituperis ibidem
Vterus pars femininae quae semen recipit tom. 2. 313.30	Vulgas.	Vuluae situs in ouiparis 2.37.50	Vuluarum in animalibus differentiae tom. 2. 37.30
Vterus imperfertancium non se comprimit 2.374.60	Vulgas affectibus vinit 2.741.1	Vuluae quare carnosae 2.295.50	Vuluae quare intus habeantur 1.196.1
Vterus tepefactus trahit humores, & meatus aperit 2.340.30	Vulgas mancipij fitisile 2.606.10	Vuluae quare sursum adiuctae stranguant tom. 2. col. 10. 295.50	Vuluarum coruae quae 2.37.50
Vterus trahit genituram suo calore tom. 2. 324.20	Vulgas ob voluptatem decipitur 2.632.30	Vuluarum discriminem in acetabulis 2.18.30	Vuluarum diuersitas in piscibus 2.115.10
Vterus vuluae pars interior 2.374.40	Vulgas honestatis, voluptatisque verae rationem non habet 2.741.10	Vuluarum acetabula quibus 2.18.30	Vuluarum situs in quavis animante 2.294.20. & sequentibus
Vteri acetabula, vide Acetabula	Vulgas nou verbis, sed paenae metu ad probitatem incitatur 2.741.1	Vuluarum fetus in quavis animante 2.294.20. & sequentibus	Vuluae femininarum vbi 2.468.60
Vteri affectus veluti mariscae 2.312.30	Vulgas de rebus omnibus pronuntiat tom. 2. 289.40	Vuluarum stranguationes & crepitus tom. 2. 135.10	Vuluarum stranguationes & crepitus tom. 2. 135.10
Vteri fratres, vide Fratres vterini.	Vulnus.	Vuluae bifidae crustatorum 2.291.1	Vxor.
Vteri ceruix 2.374.40	Vulnus caeterius coit incisum aere quam ferro 2.420.10		Vxor quali metu regenda 2.915.40
Vteri differentia in animalibus 2.37.30	Vulnibus verberum cur admoventur pelles arietum recenter detractae, & oua contracta 2.465.20		Vxor tanquam filiorum, vitaeque socii tom. 2. 914.30
Vteri ferendi tempora 2.379.40	Vulnibus medetur commosis 2.190.20		Vxor viri parentes foueat 2.917.10
Vteri labra qualia esse debent ad conceptus commoditatem 2.136.10	Vulnus quomodo inflammatione carebit, & vnitari opportunus erit 2.420.10		Vxor concilianda & diuicienda tom. 1. col. 915.50
Vteri os angustum 2.324.20	Vulpanfer circa aquas versatur 2.149.60		Vxoris delicta vt emendanda 2.915.40
Vteri os coaluit exminis nonnullis, & quomodo sunt iuuatae 2.373.10	Vulpanferes oua parium crebuentanea tom. 2. 107.60		Vxor disciplina sanctae custodienda tom. 2. 915.1
Vteri eadem in parte gemini, mas & feminae sunt viti 2.360.10			Vxori praestanda sancta, & intemerata societas, 2.915.30
Vteri iuanes stranguant 2.205.50			Vxorem negligens, deos negligit 2.915.10
Vteri omnes sinus habent geminos tom. 2. col. 10. 37.30			Vxores dominantur interdum 2.710.50
Vteri omnium bipartiti 2.292.1			Vxores celebres, Alceste, & Penelope, tom. 2. 914.20
Vterorum situs 2.296.30. & 338.30			Vxores Graeci quondam inuicem emebant 2.775.30
Vteri quare intus habeantur 2.296.1			Vxorum communio Platonica 2.761.40
Vteri quibus descendunt 2.135.30			
Vteri situs 2.18.30			
Vtero foemina differt a mare 2.291.20			
Vteri stranguationes sunt mulcis cum menstrua eruptioni propinqua 2.135.10			
Vterus humidus infecundus 2.135.30			
Vteri parte dextra foemina contineri visa, mas laeva 2.361.40			
Vterum cur alia animantia diu gestent, alia breui tempore pariant 2.466.60			
Vteros pleraque animalia sautos habent 2.468.1			
Vterus exitus est venarum multarum tom. 2. 332.10			
Vteri non similes dari omnibus tom. secundo, col. 18.10			
In vtero ferendo homines cum caeteris animalibus dissident 2.376.30			
Vtile.			
Vtile quid 2.1191.40			
Vtilia ciuitati, quae 2.1191.50			
Vtilia animo quae 2.1193.1			
Vtili saepe naturae cursus contrarius tom. 2. col. 10. 407.20			
Vtilia corpori quae 2.1134.1			
Vtile corpori & animo 2.1191.50			
Vtilia honestis praepouitur 2.713.60			
Vtile vt ex contrariis eluceat 2.1193.1			
Vtilium similia vt adferenda in oratione 2.1192.50			
Vtile priuatorum 2.1191.50			
Vtile ac bonum 2.1099.50			
Amicitia ob vilitatem etiam inter dissimiles moribus 2.705.10			
Vteres inflati si membra obducant, cur dolore affligunt 2.543.40			
Vteres inflati cur valeant fluitare tom. secundo, col. 546.1			

L V G D V N I,
Excudebat Symphorianus
Barbierus.